FRATRIS DOMINICI SOTO, ... LIBRI DECEM DE IUSTITIA & IURE, NUNC...

Domingo : de Soto

NAZIONALE
VITT. EMANUELE
13
7 F
15

FRATRIS

DOMINICI SOTO,

SEGOBIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRAEDICAtorum, Cæsareæ Maiestati à sacris confessionibus, Salmantini professoris Libri decem

De Iustitia & Iure,

Nunc postremò post omneis omnium editiones summo studio, fide, exactaque diligentia recogniti. Quibus recens accessit Liber Octauus,
DE IVRAMENTO ET ADIVRATIONE,
Septimo nimirum in Sextum reiecto.

Cum gemino Indice, altero Quæstionum & Articulorum, altero rerum & sententiarum insignium, eoque longè locupletissimo.

Antuerpiæ,
APVD PHILIPPVM NVTIVM,
ANNO M. D. LXVII.

Cum Gratia & Priuilegio.

INuictissimi Regis nostri Philippi priuilegio cautum est, ne quis alius præter Viduam & hæredes Martini Nutij intra sexennium imprimat librum *F. Dominici Soto, Segobiensis, Theologi, Ordinis prædicatorum, lectorisque publici Salmanticæ, De Iustitia & Iure*, Secus qui faxit, multa in sanctione æstimata pœnas pendito. Datum Bruxellæ 17. Augusti 1567. stilo Brabantiæ. Subsigna.

De langhe.

I

CAROLO MAGNO, SERENISSIMI PHILIPPI SECVNDI HISPANIARVM PRINCIPIS PRIMOGENITO, SVVS FRATER DOMINICVS SOTO, FELICITATEM.

PVS HOC, Carole magne, quod de Iustitia & Iure in publicum iam penè inuitus prodire sino, non fuit quòd diu anceps hærerem cuínam potissimùm nuncuparem: adeò Celsitudo tua initio statim cogitationis meæ præstò fuit. Nam cùm in hoc te Deus rerumq́ue natura tam longa Regum Cæsarumq́ue stirpe in hanc lucis vsuram ediderit, vt tibi hanc cælo genitam virginem, Iustitiam inquam desponsaret: quémnam consultiùs quàm Serenitatem tuam ex toto orbe deligerem, cui eius imaginem dedicarem? Nempe vt quam virtutem toto vitæ curriculo persanctè culturus es, eandem protinus ab incunabulis de facie nosses, identidem inspectares, eiusq́ue te pulchritudine illectares, & oblectares amplexibus, eius ingenio penitissimè insuesceres, & consultissima monita toto pectore haurires: denique, vt tuum istum lanæ candorem, dum pro ætatis teneritudine albescit, eius coloribus imbueres. Memini me in Tridentina Synodo de Natali tuo concionem à sanctis illis patribus habere iussum (nam tunc felix ille faustusq́ dies nobis illuxit) multa de te pollicitum, illamq́ sanctam Ecclesiam, vota Deo pro tua salute, incolumitate, ac felicitate nuncupantem, in magnam de te spem misisse. Ecquid enim de te, inclyte Princeps, polliceri cunctarer, pro quo nobis tam numerosus auorũ proauorumq́ tuorum ordo tam innumeris rebus clarissimè ac religiosissimè gestis fideiubebat? At verò non meam tantùm fidem, quam priuatus homo pro te obstrinxi, verùm & tuam publicam quam tot regnis ac gentibus obligatam habes, vt re ipsa liberes, Deum Immortalem deprecamur. Discere proinde ab ista tua ineunte ætate incipe, quantis sis nationibus sessurus iudex, ad quem adeò ceu ad Iustum ipsum viuens, vti ait ille magni nominis Philosophus, ab omni ferè mundi orbe confluxus est futurus: vt cùm in tua ista instituenda Cæsarea indole tam multam mortalium salutem periclitari noueris, intelligas quanta sit à tua modestia præstanda facilitas, vt tum alijs virtutum dotibus, tum præsertim Iustitiæ, quàm hîc tibi pro captu nostro suis graphicè depinximus coloribus, exorneris. Scripsit Xenophon Cyropædiam, instituit Aristoteles Alexandrum, Neronem Seneca, & Traianum Plutarchus, atque alios alij. Ego verò, quamuis ea vtaris sapientum pædagogia, vt à mea pusillitate nullius egeas obsequij, hanc interim tamen Carolopædiam Claritudini tuæ non sum offerre veritus: vbi, vti dicere cœperam, decorem Iustitiæ, ac perinde felicissimi Principis vultum contemplerus. Hic enim, dum lux tibi visq́ue rationis inoleuerit, perspectum cum primis habebis quantum à Tyranno, quod nomen maiores tui execratissimũ semper habuerunt, Rex distet: vt scilicet ille publica cuncta in priuatam suam libidinem vertat: hic verò contrà, vni communi bono continenter prôspiciat: eius solius gratia leges condat, magistratus creet, tributa exigat, præmia ponat, supplicia decernat, bella gerat, pacem componat: in summa, nil vnquàm aut animo secum reputet, aut rebus gestis de se præstet, quàm quod in hunc referatur scopum. Quocirca & hic identidem doceberis, tantam Deum regibus potestatem, per quem illi quotquot sunt regnant, cuiusq́ue sapientia iusta decernunt, non in hoc vtique contulisse, vt vel eius iura violent, vel vlli mortalium iniuriam conflent: verùm vt iniurias ipsi propulsent, ac ne inferantur obsistant,

& illatas reuellant: id nimirum intelligentes quòd vti ab omni sunt humana coërtione absolutissimi, ita viuere eos decet, tum rationi, tum præsertim Dei legibus deuinctissimos. Deinde & hîc tuæ fiet Serenitati compertum, quàm sancto fœdere iustitia & misericordia, quæ secum vulgò pugnare existimantur, in optimo principe maritentur, quippe qui ea esse debet seueritate, quæ non in sæuitiam vergat, ea clementia, quæ in segnitiem non degeneret, vultu graui, non toruo, verborum lenitate placidus, zelo iustitiæ terribilis: qui non tam armorum strepitu quàm morum integritate sese suis exhibeat amore ac timore colendũ: atque prorsus, quod cecinit ille, ποιμένα λαῶν, hoc est, qui non se feras insectari censeat, sed gregem ductare. Ad hæc demum quod in hoc iustitiæ exemplari omnium meditatissimè ac consideratissimè speculandum tibi, Princeps optime, incumbit, est, quàm sanctè debeas religionem suspicere, adorare, & colere: neupe, ne sacra prophanis commisceas, sed sacrosanctam Ecclesiam ob cuius Deus fidem, & Reges, & homines, & mundum ipsum condidit, cunctis posthabitis secularibus, summa æstimatione ducas, omniq́ue veneratione & reuerentia prosequaris. Nam secularis felicitas, nisi ad illam sempiternam referatur, ne quidquam instituitur: tantum abest vt vllo queat pacto prosperare. Nulla fulgentius gemma Christianum diadema decorat quàm Crucis insigne. Quas non virtutum imagines, vt cunctas summatim denotem, speculum hoc iustitiæ tibi remittat, si eius assuescas obtutui? Sed vereor tum epistolæ modum excedere, tum istam tuam nondum maturam ætatem præmaturis monitis onerare. Erit fauente Numine, quo tuorum Regnorum salus plurimùm agitur, quando sapientes, sed tamen eos in primis qui spectatæ sint vitæ, frequenter consulas, attentè audias, ac tanti pendas, quanti Principis interest habere oculos.

Interim hoc tuæ Celsitudini precamur, vt paternis tuiq́ue aui Cæsaris votis moribus respondeas: sanè quem intimè noui quàm anxius exoptet vt tanta te Deus Maximus virtutum supellectile ditet, quanti nostra refert, vt sis illarum ditissimus.

INDEX, BREVIBVS COMPLECTENS TVM LIBRI CVIVSQVE TVM ETIAM QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM ARGVMETA.

LIBER SECVNDVS.

LIBER TERTIVS.

TERTIVS, *de iure, quatenus obiectum est iustitiæ deq; virtutis huius substãtia et sibi annexis ad iustitiã distributiuã vsq; quæstionibus gloriatur sex. 67.b*

LIBER QVARTVS.

LIBER QVINTVS.

LIBER SEXTVS.

SEXTVS *disceptat de vsuris & contractibus,ac de cambijs:in quæstiones distractus tredecim.180.b*

Secun-

LIBER SEPTIMVS.

LIBER OCTAVVS.

Sextus,

LIBER NONVS.

LIBER DECIMVS.

Primus,

Indicis Librorum, Quæstionum, & Articulorum, Finis.

Index Alphabeticus rerum, & sententiarum insignium ad calcem Operis reiectus est.

FRATRIS DOMINICI SOTO, SEGOBIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRAEDICATORVM, CAESAREAE MAIEstati à sacris confessionibus, Salmantini professoris Libri decem

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

LLVSTRISSIMA Iustitiæ virtus, Fidei nostræ legitima proles, spei robur, charitatis pedissequa, ceterarumque virtutum clarissimum iubar: quam cùm profana, tum cum primis Diuina oracula super æthera tollunt: vtpote quæ homines, ciuile animal, in vnum congregat, ab iniurijs vindicat, amore conciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad æternam denique fœlicitatem diuino munere subuehit: hæc inquam virtus est, quam præsenti Opere elucidare, ac pro nostri ingenij tenuitate pertractare instituimus. At quoniam huius fulgentissimi syderis munus est (vt ipsa nos iura docent) ius suum iuxta legum normas vnicuique tribuere, legitimum duxi titulum Operi, de Iustitia & Iure, inscribere. Fert nanque animus augustam virtutis huius dignitatem amplificare, & elementa constabilire, eiusque leges, membra, species, & quotquot illi aduersantur iniquitates, fraudes, & violentias, pro eis quæ mihi diuinitus vires suppetunt, quà latissimè patent, perlustrare, ac suis cuiusque numeris depingere. Nam etsi haud me lateat, quanta cum dignitate & copia Theologorum Iurisque prudentium plurimi argumentum hoc locupletauerint: peperit tamen humana libido per temporum iniquitatem, parturitque in dies nouas fraudulentiæ formas, quibus contra ius & fas suam quisque expleat insatiabilem auaritiam. Quapropter nihil aliud quàm operæpretium arbitrandum est si iniqua pacta & conuenta, & cambia, tamque adeò multa vsuræ simoniæque recentia genera, in animum nobis induxerint noua de re veteri volumina edere. Præterquàm quòd quãto plura à præcessoribus in re quaque inuenta sunt, tanto posteris, si vllo valent ingenio, vberiorem syluam subministrant excogitandi noua. Accedit, quòd nemo tam fœliciter scholasticam rem, quæ implexa per se est, tractauit, quin possit vigilantiori diligentia (non de mea loquor) firmiùs exactiusque constabiliri, ordinatiùs disponi, atque emunctiùs perpoliri. Hac igitur de caussa, cùm me, qui post multos annos in hisce Scholarum Cathedris insumptos alijs publicis negotijs distractus Vale huic prouinciæ renuntiaueram, ab illisque post negotijs extricatus sacris me literis addixeram, iam nũc Scholarium vota, nihil minus cogitantem, ad eandem prouinciam repetiuerint, meque Patres Conscripti omnino renitentem accersiuerint, meique maiores inuitũ coëgerint: ac deinde publico suffragio hæc mihi prælectio de Iustitia obtigerit, postulare ex me instantissimè cœperunt, vt quæ in Scholis dictassem, prælo committerem, quò & præsentes scribendi labore leuarentur, & absentes sudore fruerentur nostro, annui lubentissimè: nã iam diu hunc ipse parturiebam partum: tanta erat eorũ improbitas qui me diuersis scrupulis ac nouorum in dies contractuum consultationibus frequentabant. Neque verò est quòd Theologis vitio detur, hanc sibi assumere prouinciam quæ Iurisperitis accõmodatior videri potest: quandoquidem Canonica iura ex visceribus Theologiæ prodiere: Ciuilia verò ex media morum Philosophia. Theologi ergo est iuris Canonici decreta ad normam Euangelicam exigere, philosophique Ciuilia ex principijs philo-

Iustitiæ Encomium.

Auctoris institutum.

Cicero. *philosophiæ examinare. Vnde Cice. de leg. lib. j. non à prætoris edicto, neque à. xij. tabulis, sed penitus ex intima philosophia hauriendam censet iuris disciplinam. Immo verò litigiosa, inquit, legum ratio, ignoratio iuris potius est, quàm scientia. Et Iurisconsf. ff. de Iusti. & Iure. l. j. Veram, inquit, philosophiam, non simulatam, affectamus. At quamuis institutum profitendi meum in scholis sit, Sententiarum Magistrum, Diuũq́ Tho. Commentarijs illustrare, consultius tamen duxi rationem paululum mutare scribendi: non quòd diuersam ab hoc inter Diuos diuino auctore doctrinam moliar: sanè quem, tum de cunctis alijs, tum præsertim de hisce moralib. disciplinis meritissimò tanquam emicantissimum sydus Scholæ vniuersim adorant: sed quòd cùm eius aliorumq́ue documentis imbutus multa fuerim alia commentatus, congruentius existimauerim nouum conflare opus, in quo dispositiùs cuncta componerem, quàm si eius textui mea seorsum circumscriberem.*

Partitio operis. *Distribuimus autem opus in libros decem: quorum duo primi sunt de Iure, hoc est, de legibus, quæ suprema sunt Iustitiæ regula. Tertius de iure, quatenus obiectum est Iustitiæ, deque virtutis huius substantia & sibi annexis vsque ad Iustitiam distributiuam. Quartus de præambulis ad commutatiuam, nempe de dominio ac de restitutione. Quintus, de iniustitia quæ ex iniuriosa actione nascitur: nempe de homicidio & reliquis. Sextus, de vsura, contractibus, & cambijs. Septimus, de voto. Ac deniq octauus, de iuramẽto & adiuratione. Nonus, de decimis ac de simonia. Decimus denique de statu deque residentia Prælatorum: vt opus de Iustitia, quæ decẽ præcipuè Decalogi mandatis comprehenditur, librorum etiam Decade absoluatur. Libros autem singulos per suas quæstiones atque articulos scholastico stylo distinctos curabimus. Vt quàm possimus rarissimè, & præter rerum amplificationem, minimè ab ordine sancti Tho. discedamus. Cuncta tamẽ asserta nostra censuram subeant sacrosanctæ matris Ecclesiæ, ac subinde syncerè iudicantium limam. Deus ergo maximus conatibus aspiret nostris ad suam ipsius gloriam.*

Titulus operis. Nomen Ius bifariã vsurpatur. Isido. lib. 5. cap. 3. *De Iustitia ergo & Iure sermonem, fauente Deo, ineuntibus nobis à Iure inchoandum est. Bifariàm nãque vsurpatur nomen hoc. vno scilicet modo pro eo quod est lex: quem modum Isidorus libro. v. Etymo. inter decreta dist. j. relatus ait, Ius, generale esse nomen: legem autem, iuris speciem: altero autem modo accipitur vt obiectum est iustitiæ: nempe pro æquitate, quam iustitia in rebus constituit. Et alterutro accipias modo, ad notitiam iustitiæ, eius notio prærequiritur. At quia virtus quæque ad suas regulas exigenda est, condecet eas primùm omnium præ foribus affigere, atque adeò duobus primis libris de legibus ante omnia dicere. In priori, scilicet, de lege æterna naturali, & humana, & in posteriori de Diuina.*

Primus liber de legibus. *Liber autem primus septem quæstionibus absoluetur. Et quoniam (vt sæpè in Officijs citatus Cicero auctor est) à rei substãtia, quæ definitione deprehenditur, omnis est auspicanda ordinata institutio: prima quæ mouetur quæstio est de lege in communi.*

QVÆ

QVÆSTIO PRIMA.

DE LEGE IN COMMVNI.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 90.

ARTICVLVS I.

Vtrùm aliqua definitionum legis, quæ à Doctoribus constituuntur, legitima sit.

CVM multæ variæque definitiones tam apud Oratores, quàm apud Theologos ac Iureconsultos reperiantur, nullam tamen aut vix vllam comperio, quæ legi, quatenus in vniuersale genus est, congruat, præter illam quam Diuus Thom. j. ij. q. xc. artic. iiij. colligit si paululo componatur limatiùs. Nam illa Ciceronis libro. ij. de leg. Lex, est æternum quoddam, quod vniuersum mundum regit, imperandi prohibendique sapientia: sempiternæ Dei legi peculiaris est: illa verò quam præposuerat libro. j. Lex, est ratio: summa insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria: extra leges naturales non extenditur: sed illa. ff. de leg. & sena. consul. l. j. Lex, est commune præceptum, virorum prudentiû consultum. &c. legi tantùm adscribitur humanæ. Sicuti & illa Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum, c. de gen. delib. Lex, est communis ciuitatis consensus qui scriptis præceperit quomodo vnûquodque agendum sit. Quò alludit illa Isidori lib. v. Lex, est constitutio scripta. Igitur si vastã eius amplitudinem quàm latè patet spectes, Lex est nihil aliud, quàm quædã rationis ordinatio & præceptio in commune bonû, ab eo, qui curam reipublicæ gerit, promulgata. In hac enim oratione & genus legis exprimitur, & finis, & caussa, & positionis forma. At verò ad eiusdem definitionis explicationẽ de singulis quatuor particularû, quibus cõstruitur, ex ordine disputare opus est. Quatuor ergo articulos quæstio hæc desiderat. Horû primus erit de genere definitionis, quo scilicet examinãdû est, vtra in potentia existat lex: nempe vtrùm intellectus sit, an voluntatis actus. Asserere enim visi sumus esse opus intellectus, vbi diximus quòd sit rationis ordinatio ac præceptio. Sunt autem in contrarium argumenta nonnulla. Primum: Cùm in intellectu non sit nisi habitus & actus, non apparet vtrnam istorum sit lex. Secundò: Legis est mouere subditos: nam Rex per leges mouet: voluntatis autẽ est mouere: quoniã animal non mouetur, nisi ab appetibili sub aliqua ratione boni, vt iij. de Anima. tex. xxxxix. auctor est Aristot. bonum verò obiectum est voluntatis. Accedit huc tertio loco & auctoritas quorundam recentium auctorû non infimæ notæ: sic definientium legis substantiam: Lex, est recta voluntas eius, qui vicem populi gerit. &c. Quibus nimirû adstipulari sibi videtur, tum August. lib. iiij. de ciuitate dicens, antiquitus arbitria Principum, pro legibus fuisse: & Iurisconsultus. ff. de constitu. Prin. l. j. quæ & refertur. Insti. de iure. natu. & gen. vbi ait, quod Principi placuit legis habet vigorẽ. Quartò & reclamare Paulus videtur Rom. vij. vbi inquit: Video aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ etenim quæ in membris est lex, non modò in intellectu non extat, verùm & ratione caret. In contrarium tamen pugnat legis virtus, quæ est præcipere, vt ait l. legis virtus. ff. de legibus, hoc nanque prudentiæ munus est, ac subinde intellectus.

Variæ definitiones legis. *D. Thomas* *Cicero.* *Aristot.* *Isidorus.* *Legis definitio.* *Prim⁹ quæstionis articulus.* *Argumẽ. 1.* *Argumẽ. 2.* *Aristot.* *Tertiû argumentû.* *Augustinus.*

AD quæstionem istam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: lex in intellectu tanquam proprium eius opus insidet. Hic autem de nomine statim adnotandum est, quòd nomen legis ob rei varias virtutes & qualitates ab alijs aliter atque aliter deducitur. Isidorus enim lib. v. Etymo. cap. iij. à legendo illud trahit, eò quòd scripto profertur, vt legatur ab omnibus. At verò cùm hoc illi accidentarium sit, congruentius D. Tho. & Theologorum schola à ligando dici autumant: vtpote quæ vi polleat obligandi. Quanuis Cice. j. de legib. à legendo sentit deriuari: pro eo quod est, eligere. Ait quippe quòd etsi Græci legem à tribuendo appellent (nam quod nos legem, ipsi νόμον, appellant à νέμειν, quod est tribuere: ideo quòd vnicuique quod suum est tribuat) ego tamen inquit, à legendo, id est, deligendo eam nomino. Et subdit: Nam vt illi æquitatis, sic nos, hoc est Latini, delectus vim in lege ponimus & proprium tamen vtrumque legis est. Hæc ille. Igitur cùm istæ omnes virtutes legi competant, parum refert à qua illarum nomen deducas. Attamen etsi Theologorum Etymologiam minimè repudiem, perplacet tamen Ciceronis sententia: vt lex idem sit quod legendi, hoc est, eligendi regula. Nam regula dirigendo docet eligere. Vndecunque autem nomen trahatur, patentissimum est, rem esse intellectus. Id quod ex vtraque eius virtute commonstratur. Habet enim & quòd sit regula, & quòd sit obligatoria præceptio. Quapropter cùm S. Tho. tantùm vnum in eius definitione ponat, nos tamen ambo loco generis composuimus: videlicet ordinatio & præceptio. Haud enim simpliciter ordinat aut dirigit, veluti qui tantùm viã monstrat, sed ordinãdo præcipit, præcipiendoque ordinat. Ex priori ergo mẽbro arguitur. Lex, est æquitatis iniquitatisque regula, agendique mẽsura: sic enim ferme habetur. l. nã. ff. de legib. vbi lex dicitur iustorû regula & iniustorû, regula autem mensuraq; nostrarû actionû est ratio: nã regula actionû est quę in finẽ dirigit, quod solius est oculatę rationis munus: ad quẽ finẽ voluntatẽ, quæ cæca potentia est, ducit: ergo rationis functio est legẽ ponere. Adde quòd sicut in naturalibus id quod est primû est ceterorû mẽsura, vt vnitas in numeris, & motus primi mobilis respectû

Nomẽ lex variè à scriptorib⁹ deducitur *Isidorus.* *D. Thomas* *Cicero.* *Magis probatur legis Etymologia tradita à Cicerone.* *Primû argumentum pro conclusione.* *Confirmatio.*

motuū inferiorū:sic quia finis(vt Philosophus.ij.Phy.docet)principiū est humanarū actionū, fit vt ra-
Secundum argumētū. tionis actio ordinantis media in finē,sit mēsura, atq; adeò lex. Ex posteriori autem membro arguitur secūdò sic:Legis munus est præcipere & prohibere,vt habetur.l. legis virtus.ff.de legi.& sena.cōsul.& forma ipsa legis præ se fert.Vnū cole Deū:Ne iures vana per eū,quin adeò hoc receptissimū est atque omnibus in cōfesso,vt hac ratione leges,præcepta atq; mādata nūcupemus:imperare autē est rationis: ergo lex à ratione elicitur,atq; adeò in intellectu consistit.Minorē huius syllogismi,scilicet,præcipere
S.Thomas. esse intellectus actū per prudentiam,edocet S.Thomas.j.ij.quæstione xvij.artic.j.& quæstio.lvij. artic. vj. At parum considerantiū est hanc opinionem impugnare tanquā sancti Thomę: quippe qui nō videāt nō esse eius inuentum, sed planissimam atque constantissimam sententiā Aristot.vj. Ethicorum,
Aristot. cap.x. distinguit enim tres virtutes intellectus practici scilicet,eubuliam, quæ est virtus bene consultandi,hoc est,indagandi media ad finem accommoda:nam de fine nulla consultatio est, eò quòd omnes suapte natura,felicitatem suam expetunt:& synesin,quam Latini vocant sagacitatem : quæ est virtus rectè iudicandi. Sunt enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media,non tamen ita iudicio valent,vt illis inuentis rectè de optimo sentiant. At præter hos requiritur postremus prudentiæ actus qui est imperium:in quo differt ratio practica ab speculatiua. Illa enim, quia non ordinatur ad opus præcisè habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare : practica verò insuper opus habet imperio, ad quod precedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist.ait inter omnes hunc esse summum ac perfectissimū,à quo potissimùm prudētia nominatur virtus.Neque verò solius est Arist.sententia,immo
Præcipere, est act⁹ intellectus. philosophorum omnium,quotquot eum vel præcesserunt,vel subsequuti sunt.Quin verò rerū ipsa natura & mos humanus hanc nos planè veritatem edocet.Clarum enim est imperare,esse loqui videlicet,
Suadetur hoc ipsum facili ratione. fac,ne facias:loqui autem,intellectus negotium est:quippe cuius conceptus voce & scripto significantur:ergo ad ipsum pertinet pręcipere.Etenim cùm vel Deus angelis, vel alius eorū inter se alijs quidquā pręcipit,profectò non volūtatis,sed intellectus loquela id efficit.Pari ergo lege,si in potentijs nostris intimis pręceptū est, quod negari nō potest,ad intellectū pertinet, non vtiq; ad voluntatē.Et cōfirmatur hæc ratio. Cùm quis mente orat Deum: Fiat voluntas tua:Panem nostrum quotidianum da nobis hodie:planum est non voluntate sed intellectu,loqui:ergo si aliqua potentia alijs imperat,illa sa-
Tertiū argumentum principale. nè intellectus est per similia verba.Tertiò ex humano vsu arguitur,legem, non voluntatis, sed intellectus esse proprium opus.Volitio & nolitio,qui tantùm actus in voluntate sunt,nullum secum afferunt imperium. Enimuerò licet ego certò sciam prælatum meum optatissimè velle, vt ego prædicem, aut quidpiā aliud faciā:parēre tamen non teneor,quousque id mihi loquens præcipiat: locutiones autem signa sunt conceptuum.Atque hinc sumitur ab interna nostra opera analogia. Quanuis enim quis post rationis iudicium eligat bonum opus:nihilominus experimur post talem electionem esse homines vecordes & segnes ad idem ineundum opus.Multi enim mente elegerunt vitam persanctè instituere, quī
Quarta ratio. tamen segnitia imperantis prudentiæ tardissimè id aggrediuntur.Prætereà arguitur. Tenentur homines conformare se & obedientes esse sempiternæ legi Dei,vt in primo sententiarū, distinctione xxxxv. latè disputatur:non tamen tenemur conformari eius voluntati beneplaciti : nam etsi ego sciam Deum velle mortem patris mei,licet mihi,quinctiam honestum est,de illà contristari.Et vice versa.Præcepit Abrahæ,filium immolare,cui legi Patriarcha ille obtemperare astrictus erat:& tamen Deus non habebat voluntatem beneplaciti vt id exequeretur:ergo lex Dei non in eius voluntate, sed in intellectu est
Detegitur error contrariæ opinionis. præcipientis,aut prohibentis.Per hæc & commentum contrariæ opinionis retunditur, quo aiunt voluntatem non esse ancillam intellectus, sed reginam:intellectum verò seruum.. Longè quippe secus se res habet.Nam regere,est functio illuminantis ac dirigentis:lumen autem non in voluntate,quæ cæca est potentia,sed in intellectu existit.Siquidem non voluntatis lumen, sed intellectus dicitur. De quo
Prima rō. nimirum Dauid:Signatum est super nos lumen vultus tui Domine : vnde Arist.j.Poli.cap.iij.expressè
Psal.4. ait mentem imperare appetitui:quo etiam nomine voluntatem complectitur:licet non imperio domi-
Aristot. nico,vt anima corpori:sed politico,vt Rex ciuibus,imperat.Vnde sapiēter.iij.de leg.Plato:Nō inquit,
Plato. precandum conandumque,vt voluntatem nostram cuncta sequantur,sed vt prudentiam nostram, vo-
Secūda rō. luntas.Ad hæc:Rex à regendo dicitur,qui est actus prudentiæ, cuius ideo virtutis functio est leges san-
Cicero. cire,hoc enim est potissimum eius munus,qui ad regni gubernaculum sedet. Quocirca Cicer.lib.j. de leg.post illam legis definitionem suprà citatam,scilicet,Lex,est ratio insita in natura:subdit,Itaque arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea vis sit,vt rectè facere iubeat, vetet delinquere. Et Arist.x.
Aristot. Ethic.cap.ix.Lex, inquit, vim habet cogentem:quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia atq; mente profectus.Ecquis ergo vnquā ambigere quiuerit legem esse prudentiæ, ac subinde intellectus opus, quod vniuersi dictamen practicum appellant? Atque hic est legitimus sensus illius, Prouerb.viij. Per
Per me Reges regnāt. Prouer.8. me Reges regnant,& legum conditores iusta decernunt. Nam in hoc quod ait,regnant, potestas regū designatur:quoniam omnis potestas à Domino Deo est,vt ad Roma.xiij.refert Apostolus. In hoc autem quod subdit,& legum,&c.intelligitur eiusdem potestatis vsus.Vnde, Per me,inquit,id est,per prudentiæ virtutem,quæ de meo fonte dimanat,Reges,& leges condunt rectas,& ritè illis vtuntur. Secū-
Secunda cōclusio. da conclusio:Lex est vniuersalis propositio ac dictamen rationis practicę quæ per modum habitus inest. Conclusio hæc assertio est S. Thomæ.j.ij.quęst.xc. Hanc verò sic expositam accipito : In intellectu sunt & simplices apprehensiuæ propositiones atque aliæ iudicatiuæ: lex autem non est tantùm apprehensio, verùm præceptio,quæ iudicium sequitur, non qualecunque, sed quod de omnibus fertur. Illud quippe iudicium appellant practicum. Prius enim per primam prudentiæ virtutem, scilicet eubuliam,conquiruntur illa quæ expediunt, mox per synesin, quæ secunda virtus est,iudicio probantur : tertiò voluntate eliguntur, ac subinde sequitur imperium prudentiæ : quod non est propositio indicatiui modi,sed certè imperatiui: faciendum est, aut vitandum. Hæc enim verba si vim nominis habeant, puta dignum est vt fiat, factuue indignum, speculatiuæ propositiones sunt, & nondum

vim

vim legis obtinent. Dum verò vim habent participij futuri, tunc censentur dictamina practica. Et si sint in Principe promulgenturque populo, tunc leges existunt. Requiritur tamen prætereà vt per modum habitus insint: hoc est fixæ sint & perpetuò permanentes. Nam temporales præceptiones, quæ per modum actus transeunt, quia vniuersales non sunt, sed singulari personæ, loco, & tempori accommodatæ, fac, ne facias, non habentur pro legibus, sed legum sunt applicationes: vt articulo proximo videbitur.

Soluuntur argumēta. *Neotericorum fallacia.*

PER hanc ergo conclusionem ad primum argumentum ante quæstionem respondetur: quippe qua assertum est, legem esse propositionem per modum habitus inhærentem: nam etsi lex actu feratur, manet tamen habitu impressa scriptaque in mente. Atque hinc proditur quorundam Neotericorum fallacia contendentium contra sanctum Thomam nullo opus esse intellectus præcepto ad operandum: neque attendentium non Thomæ, sed Aristoteli se apertè contradicere. Arguit enim quidam in suis Morali. cap. ij. de pruden. hoc pacto: Si præceptum, propositio intellectus est, tunc aut apprehensiua aut iudicatiua. Apprehensiua quidem non sufficit ad opus: si verò sit iudicatiua, ipsa per se sufficit absque alio imperio: nam cùm primùm quis iudicat bonum esse hoc aut illud facere, statim eligere potest: in qua electione iam est meritum: atque adeò statim potest operari, absque alia imperandi vi. Quapropter vel ipsa voluntatis electio imperium est, vel nullum est aliud. Et addit, nescio vnde motus, hanc esse communem opinionem: cuius tamen auctores vllo pretio æstimandos non memini me vidisse. Bino nanque peccato ostendit se Aristotelem de hac re non consuluisse. Primùm enim negamus imperium propositionem esse aut simpliciter apprehensiuam aut iudicatiuam. Istæ nanque, propositionis indicatiui modi differentiæ sunt. imperatoria verò non indicatiua est, sed iudicium prærequirens. Atque inde detegitur altera horum fallacia. Imperium enim (vt Aristoteles planè docet) non est iudicium illud quod electioni antecedit, sed iussio, quæ electionem subsequitur. Concedimus ergo iudicium, quod est synesis actus, sufficere ad electionem, in qua quidpiam inesse potest meriti: electio tamen non satis est ad vsum & opus, nisi ipsam subsequatur imperium. Sed tamen exurgit ex hoc argumentum tertium eiusdem auctoris: si electionem consequitur intellectuale imperium, aut sequitur ex necessitate, aut liberè. Non ex necessitate, nam tunc nulla opus esset virtute prudentiæ ad imperandum, quod est contra Aristotelem & veritatem. Si autem sequitur liberè, tunc consequi videtur, solam electionem voluntatis non sufficere vt moueat intellectum, sed requiri prætereà alium actum: quem tamen neque Arist. neque sanctus Thomas, neque vllus philosophorum vnquam posuit. Immo omnes fatentur quòd electionem subsequatur imperium. Hoc argumentum plus iusto nos contorsit. j. ij. quæst. xvij. art. iij. Diluere tamen illud iam mihi facile videtur, respondens quòd imperium neque sequitur necessariò ex electione, neque tamen alium prærequirit in voluntate actum præter eandem electionem. Sed est notandum quòd cùm vt aliqua potentia ab altera moueatur, opus sit vt vtraque sit bene disposita: consequens fit vt nisi electio sit satis radicata, atque intellectus per prudentiam bene paratus, non sequatur ex electione imperium. Igitur vbi electio solida ac valida fuerit, & intellectus per prudentiam satis obsequens, sequetur protinus ad electionem imperium, aliàs vel morosè vel nunquam. Ad tertium argumentum concesso regis esse mouere, conceditur quoque voluntatem esse motricem tam intellectus quàm reliquarum potentiarum, Haud tamen inde colligitur, aut ipsam esse reginam, aut intellectum seruum. Voluntas etenim non mouet tanquam dirigens & cognoscens, quod requisitum est vt esset regina. Hoc siquidem nomen ipsum, regina, auribus exhibet, sed mouet impellendo admouendoque potentias ad sua officia. Quam quidem ob caussam actiones humanæ, voluntariæ dicuntur, hoc est à voluntate promanantes. Exempli gratia. Præfixa intentione finis, vt puta volo ditari, voluntas applicat intellectũ vestigandis medijs. Postquàm autẽ hæc iudicat, illa porrò eligit, ac subinde per electionem commouet eum rursus ad imperandum, in quo ratio regendi consistit. Quò planè alludit verbum legis secundæ. ff. de legib. quam legem Martianus non erubuit à Chrysippo Stoico mutuari: vbi ait quòd lex est omnium diuinarum ac humanarum rerum regina. Existimo ergo satis illis factum qui aiunt legem esse voluntatem eius qui vicem populi gerit: nam, vt suprà ostendimus: nulla Principis voluntas obligat nisi edicto præcepta sit. Et hunc in modum intelligendum est verbum legis suprà citatæ de const. princ. Quod Principi placuit legis habet vigorem. Insinuatur enim hoc duntaxat quòd nulla existit in intellectu lex, nisi in voluntate præcedat electio: attamen neque voluntas est lex, sed si id quod Principi placet, mente prius, deinde voce præcipiat, illud est lex. Est ergo sensus hic. Quod principi placuit edicere, legis habet vigorem: quo pacto eadem lex seipsam statim sub his verbis exponit. Quodcunque igitur Imperator per epistolam vel subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, vel de plano interloquutus est, vel edicto præcipit, legem esse constat. Quare neque erat cur Cicero ex libro. j. de legib. accerseretur ad probãdum legem esse in voluntate, propterea quòd secundum ipsum dicatur ab eligendo. Haud enim censet electionem esse legem, sed quòd lex electionem Principis sequitur, & eligere docet subditos inter æqua & iniqua: vnde statim subdit, quod lex est mens ratioque prudẽtis, Iurisq; atq; iniuriæ regula. Quartum autem argumentum alterius est negotij. Vocat enim Paulus membrorum legem alio longè significatu. Distinguit inquam leges quatuor: scilicet legem peccati repugnantem legi Dei, & legem membrorum legi mentis aduersantem. Et quãuis quibuspiam videri eadẽ posuit lex peccati & membrorum, sicuti & inter se lex Dei & lex mentis, nonnihil tamen visum nobis est in Commentarijs differre. Lex enim mentis, est effectus legis Dei eiusque impressio in mente nostra, sicuti vestigium in puluere, est effectus pedis. Lex autem membrorum, est naturalis inclinatio sensualitatis in sua obiecta, secundum totum naturæ pondus & impetũ, qui effectus est amissionis iustitiæ originalis, qua eadem sensualitas in rationis obedientia infrænata retinebatur. Lex autem peccati, vel est effectus eiusdem inclinationis, putà facere contra Dei voluntatem, vel fuit prima parentum præuaricatio,

Soluit primũ motiuũ Neotericorum.

Aliud argumentum eiusdẽ auctoris.

Diluitur præterita ratio.

Solutio tertij argumẽti principalis.

Soluitur postrema obiectio cũ cõfirmationibus.

Cicero.

Explicatur loc' Pauli. Vide Auctorẽ super 7. ca. Epist. ad Rom. in illa verba, Video aliã legem &c.

per quã diſſoluta ſunt mẽbra, ex qua diſſolutione procedũt peccata. Lex ergo membrorum non eſt vera lex quia non inclinat ad bonum, ſed dicitur lex per metaphoram: quia eſt natura iuſtitia originali deſtituta, ac ſubinde obliqua regula à recta nos via deflectens. Sed arguis. Si eſt regula, quomodo eſt extra intellectũ? Reſpõdetur, legẽ per ſe primò tanquã in regulante & menſurante exiſtere in intellectu: dicitur nihilominus eſſe per participationem in potentijs, & membris quæ mouet, tanquã in regulato. Sicuti Sol dicitur eſſe in aula propter eius effectũ: & ars in ſtatua. Pari ergo modo lex peccati eſt in mẽbris.

Obiectio. *Solutio.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm Lex ſemper ad bonum commune ordinem habeat.

CONSEQVITVR articulus ſecundus, quo ſecunda definitionis particula exponenda venit, quæ legis finem deſignabat. Sunt enim argumenta quòd legem non ſit neceſſarium in bonum commune ordinari. Primum, vt ait Iſido. lib. v. Etymo. Si ratione lex conſtat, lex erit omne quod ratione conſtiterit: ratione autem conſtat, non ſolùm quod in bonum commune dirigitur, ſed & quod in particulare refertur: nihil ergo derogat rationi legis ſi non in commune bonum ordinetur. Secundò, Præcepta (quemadmodum ſuprà dictum eſt) vim habent legis, vtpotè cuius virtus eſt præcipere & prohibere: præcepta autem dantur etiam de ſingularibus actionibus, in quibus mores noſtri cõſtituũtur: ergo ſatis eſt leges in particulare bonũ ordinari. In cõtrariũ autẽ eſt idẽ Iſido. eod. v. lib. vbi ait, quòd lex eſt nullo priuato cõmodo, ſed pro cõmuni vtilitate ciuiũ cõſcripta.

Argumẽ. 1. *Iſidorus.* *Argumẽ. 2.*

AD quæſtionem vna concluſione reſpondetur: Lex omnis, quò ſolida ſit & firma, in commune bonum debet ſubditos promouere. Concluſio hæc duplici ratione affirmatur, ſecundum quòd commune bonum aut pro naturali felicitate vſurpatur, quam hoc ſeculo adipiſcimur, quæ eſt quietus tranquilluſque & pacificus reipublicę ſtatus: aut pro illa ſupranaturali, quæ in altero ſeculo veluti ſupremus finis noſter nos manet, in quem & ſeculare omne bonum ſuapte natura refertur. Enimuerò ſi rationem primã cõmunis boni ſpectes, hoc modo demonſtratur concluſio. Pars omnis ad ſuum totum naturali ordine dirigitur ſicuti imperfectum ad perfectum: quicunque autem ciuium partes ſunt ciuitatis, lex ergo illis præſcripta in bonum cõmune totius ciuitatis debet eos inſtituere: veluti partes vnius corporis quæ ad ſeruitium totius ordinem habent. Concinit huic rationi Ariſtot. Ethicor. viij. vbi ait: Iuſta legalia, hoc eſt ciuiles leges, factiua eſſe conſeruatiuaque felicitatis particularumque eius. Et Plato dialogo primo de legibus, vbi ait: Legumlatorem pacis publicæ gratia debere omnes leges condere. Quapropter Lacedæmoniorum morem refellit, qui leges omnes in eum ſcopum dirigebant, vt bella ſtrenuiſsimè gererent. illis enim prudentius Ariſtot. Ethicor. x. Bellum, inquit, gerimus vt in pace degamus. Et Cicero lib. ij. de legib. Conſtat, inquit, profectò ad ſalutem ciuiũ ciuitatumque incolumitatẽ, vitamque omnium quietã & beatã, conditas eſſe leges. Si verò ſummam beatitudinem, quæ Deus eſt, altiùs ſpeculemur, ſecundam poſſumus eandemque optimam rationem ſubnectere. Lex enim (vt nuper dicebamus) regula prima eſt noſtrarum actionum: regulæ verò munus, ac potiſsimum primæ, eſt in ſupremum finem & ſcopum regulata dirigere: reliquum ergo ſit, vt in commune bonum & legiſlatoris propoſitum, & lex ipſa debeat intendi. Sumitur & tertia ratio ex alia conditione legis. Ait enim Philo. v. Ethico. legẽ omnem, vniuerſalem eſſe, hoc eſt, in vniuerſum omnibus hominibus poſitam, ac de omni virtute. Idemque ab illa citata lege docemur: Lex eſt commune præceptum. ff. de legi & l. iura. eo. Iura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur. Inde ergo fit conſequens vt in ſupremum finẽ, qui omnibus communis eſt, ſit dirigenda, & non ad particulares accõmodanda. Bene igitur ait eodem lib. cap. j. Ariſt. Ipſæ leges de omnibus dictant, coniectantes, aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut Principum. Vbi tres inſinuat reſpub. ſ. democratiam, ariſtocratiam, & regnum. Quo fit vt legalis iuſtitia, vniuerſas complectatur virtutes. Adde ſi lubet & rationum ſupremã. Fons & origo legũ omnium æterna lex & diuinæ mẽtis. Deus autẽ cuncta in ſeipſum ordinauit ac retulit: leges ergo vniuerſę ſic lege illa regulandę ſunt, vt in eundẽ tendant ſcopũ. Id quod & diuinũ Platonẽ Dial. j. de leg. minimè latuit: vbi ait, oportere vt legũlator eũ ordinẽ ſequatur, vt humana ad diuinã vbiq; referãtur. Ex his fit cõſequens, quòd dũ legiſlator leges in ſuũ particulare cõmodum cõſtituerit, tyrannũ ſe eſſe intelligat. Sequitur ſubinde quòd in vnaquaq; republica, vt puta in toto vno regno leges omnes ad finẽ totius ſint referẽdę. Non quòd nõ ſingulis ciuitatibus pro earũ cõditione permittendæ ſint particulares, ſed quòd debẽt omnes ciuitates, veluti mẽbra vnius corporis, ſibi copulari. At verò regna diuerſa, etiã ſi ſub vno ſint rege, nõ debẽt ſic gubernari, vt vnius res, diuitię ſcilicet & politia, in vtilitatẽ alterius inæqualiter pertrahantur: ſed per ſe quodlibet ob ſuũ ipſius cõmodum adminiſtretur. Verbi gratia. Si nõ alia ratione tranſmarina regna acquirerentur, niſi vt omnia eorũ bona Hiſpaniæ obuenirent, eorũq; leges in rem noſtrã deflecteremus: videlicet, vti ſi noſtra eſſent mãcipia, nõ ſeruaretur æquitatis decor. ſecus ſi cõmerciorũ ratione vicarijs ſibi operis inſeruirent. Hęc de legũ fine: nã de eius effectibus, qui ſunt facere ciues bonos, ac de alijs quibus ipſa felicitas nobis agitur, quæſtione. 3. dicturi ſumus.

Concluſio reſponſiua. *Argumẽ. 1.* *Ariſtot.* *Plato.* *Ariſtot.* *Cicero.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Philoſophus.* *Ariſtot.* *Poſtrema ratio.* *Plato.* *Primũ corollarium.* *Secundum.*

AD primũ igitur argumentu reſpondetur, quòd etſi contingat legem, quæ ad ſingulare cuiuſpiã bonum ordinatur, ratione cõſiſtere: illa tamen cõſiſtentia illic cõnititur quòd illud ſingulare bonũ ad cõmune refertur: veluti in ſpeculatiuis nulla veritas particularis concluſionis ſolida eſt, niſi quæ in prima principia reſoluitur. Et per idem ſoluitur argumentum ſecundum: nempe quòd præcepta circa ſingularia bona inde vim habent legis quòd ſingularia illa in commune bonum ordinantur. Haud tamẽ pręcepta huiuſmodi leges proprie dicenda ſunt, ſed legum applicationes ad particularia. Leges enim (vt dictum eſt, legibusq; monſtratũ) vniuerſales eſſe debent. Exempli gratia: Lex eſt, Vnũ cole Deũ, quę neq; tempus neq; locũ præſcribit, neq; verò ſingularem alloquitur perſonã. Pręceptum autẽ eſſet, ſi prælatus hodie

Ad primũ. *Ad ſecundum.*

hodie cuipiam iusta ratione iuberet sacrum facere, aut vrbem preces fundere cogeret. Item lex est, charos honorare parentes, & vt parentes filios alant. Præceptum autem est, cùm iudex te iubet aut parenti, aut filio in tali necessitate alimoniam suppeditare. Itaque cùm lex in genere de actionibus nostris generaliter iubeat, quæ sunt circa singularia, inde fit vt præcepta sint earum applicationes ad singula. Quocirca etsi lex vna specialiùs alteram explicet, non ilico definit esse lex, quatenus semper manet vniuersalis, est enim lex vt dies Dominicos atque Apostolicos ab opere feriemus, licet sit explicatio illius generalioris, Sabbatha sanctifices.

ARTICVLVS III.

Vtrùm cuiuslibet ratio sit legis effectrix.

ARTICVLVS tertius tertiam definitionis particulam occupabit, quæ erat de auctoribus legum. Arguitur enim quòd vnicuique priuatim cõpetat leges suo ordine cõdere. Primùm ex dicto Apostoli ad Roman. Gentes, quæ legẽ nõ habẽt, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: ipsi enim sibi sunt lex. hoc autẽ de singulis mortaliũ asseuerat, quatenus naturæ luce ducti sibi quisque nouit bonum & malum discernere. Secundò arguitur. Intentio legislatoris est vt suos ciues ad virtutẽ inducat: vnusquilibet autem potest aliũ ad virtutẽ inducere: ergo vniuscuiuslibet ratio legem ferre potest. Et tertio loco accedit eiusdẽ Arist. sententia. x. Ethico. circa finem, vbi patrẽfamiliâs in sua domo comparat Principi in sua republica: vt velut hic ciuitatem, ita & ille domum gubernet: ergo sicut Princeps ciuitati, ita & paterfamiliâs suis leges ponere valet. In contrarium est Isidorus eodem lib. v. Etymol. & refertur dist. v. vbi ait: Lex est constitutio populi secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Quibus verbis docere videtur non esse cuiuslibet scribere leges.

De auctoribus legũ. Primũ argumentum. Secundum argumẽtũ. Tertiũ argumentum. Aristot. Isidorus.

QVAESTIO præsens vnica, velut superior, cõclusione absoluitur. Leges cõdere, nõ cuiusque, sed reipublicæ est, eiusque vicẽ gerentis seu curã habentis. Conclusio hæc ex ea quæ proximè constituta est facilè hoc modo colligitur. Lex est regula dirigens in cõmune bonum: dirigere autẽ in commune bonũ propriũ est reipublicæ cuius eiusmodi bonum proximus finis est: ergo penes ipsam tantùm ac penes illum, qui eius habet curam, potestas est ferendarum legum. Minorem per Arist. doctrinam. j. Ethicor. facilè intelligas. Effectrices enim caussæ proportionem habent ad finales: vt quo effectrix est altior, sit & eius quoque finis sublimior. Finis enim proximus militis, est singularem locũ defendere, Ducis verò, victoria, Regis autem pax: & ideo ad regem pertinet inferiora cuncta in illum supremum finem ordinare. Eadem ratione quia frænefactiuæ artis finis ad equestrem refertur, fit vt ars etiam equestris frænefactiuæ operationem dirigat. Igitur quia commune bonum, peculiaris est reipublicæ finis, & leges illuc nos ducunt: proprium erit reipublicæ illas condere, quibus nos eodem perducat. Vnde Plato in Dialogo de regno: Regis, ait, munus esse leges condere. Idemque Arist. Ethic. x. cõstituit. & l. si Imperialis. c. de legibus & constit. soli Imperatori concessum legitur leges, tum condere, tum adeò interpretari. Subnectitur autem & secunda ratio: lex enim vim habet coërciuam, vt auctor est Arist. Ethicor. x. & Papinianus in l. j. de legib. vbi legem appellat coërctionẽ. Vis autem hæc & vigor in sola republica & Principe existit, sicuti totius animalis virtus est, membra mouere. Est autem cõsideratione discernendũ inter eos qui leges sciscere possunt, & illos quorũ consilio sciscuntur. Iuris enim consulti leges ex visceribus naturalis philosophiæ ratione & iudicio eliciunt: firmitatem tamen & coërcendi vigorem nemo illis, nisi qui iurisdictione pollet, valet apponere. Vnde vt prudentium cõsulta pondus per se non habẽt legum, ita neque Princeps sine eorum maturo consilio eas debet edicere. Obuium tamen in promptu fit huic conclusioni argumentum. Deus Princeps omnium est legumlatorum: & tamen neque respublica est neque eius vicem gerens: quippe qui non à republica auctoritatem mendicauit. Responsio tamen est: Non eo sensu impræsentiarum asseri quemcunque gubernatorem vices reipublicæ gerere, ac si vicarius eius existat: sed satis est curam illius habere, seu tanquam vicarium, seu tanquam eius auctorem ac dominum cui curæ est publica gubernatio. Pariformiter & de Christo, etiam inquantum homo erat, sentiendum est, vtpote qui ceu Redẽptor ac rex regni cælorum, legũ conditor noster fuit. Ac subinde eius vicarius Pontifex maximus. Is enim nõ gerit ecclesiæ vices quasi ab illa auctoritatẽ nactus, verũ quasi Christi vicarius, cuius vice fungitur: à quo vtique solo, licet per ecclesiam eligatur auctoritatem suscepit. Idemque est de episcopis iudicium ac prælatis ab ipso institutis. Sæculares autem reges ac monarchę secus habent. Haud enim à Deo proximè, & quod aiunt, immediate creati sunt præter Saulẽ ac Dauidem, eiusq; prosapiã, cui sceptrũ ipse cõmisit: sed vt habetur. l. quod placuit. ff. de consti. prin. reges ac principes à populo creati sunt, in quos suum trãstulit imperium ac potestatẽ vt infrà. q. vj. & copiosius lib. iij. q. iiij. patebit. Vnde verbum illud apud Sapiẽtem ex Prouerb. viij. suprà citatũ, Per me reges regnãt &c. nõ aliter intelligendũ est, quàm quòd ab ipso tanquã naturalis iuris auctore donatum mortalibus est, vt vnaquæque respublica seipsam regendi habeat arbitrium: ac subinde, vbi ratio, quæ spiramen etiam est diuini numinis, postulauerit, in alium suam transmittat potestatem, cuius legibus prouidentiùs gubernetur. De primis autem legislatoribus, variè referunt sęculares historiæ. Plinius nanque lib. vij. Naturalis historię, cap. lvj. ait Cererem inter omnes primam leges dedisse: vt autem alij putauêre Rhadamantum. At verò Iosephus aduersus Appionem apertissimè ac disertissimè veritatem ostendit. Nempe inter mortales Moysen prius sacras promulgasse leges, vt diuinitus sibi traditas. Nam pòst multo tẽpore illi extiterũt legislatores quos Isidorus initio. v. lib. refert. Phoroneus enim, inquit, rex Græcis primus leges constituit: Mercurius Trismegistus Aegyptijs: Atheniensibus Solon: Lycurgus Lacedæmonijs ac denique Romanis Numa Pompilius, qui successit Romulo.

Soluitur quæstio proposita vnica conclusione. Deducitur cõclusio ex antecedẽte. Aristot. Plato. Aristot. Secunda ratio. Pulchra cõsideratio. Obiectio. Solutio. Quid senserint scriptores de primis legislatorib⁹. Plinius. Iosephus. Isidorus. Ad argumẽta partis negatiuæ.

AD primum igitur argumentum respondetur legem in homine bifariàm existere: vno modo tanquã

Ad primũ.

in regulante, quo pacto est in legislatore: atque altero tanquam in regulato: quemadmodum esse contingit in singulis hominibus: iuxta verbum Psalm. Signatum est super nos lumen vultus tui. Vnde & illic Apostolus subdit, Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: scriptum, scilicet à Deo ipso summo legum conditore. Ad secundum verò respondet Philosophus. 10. Ethicor. cap. 8. vbi ait legẽ vim habere coërciuam. Potest ergo priuatorum quisque vnumquemlibet ciuium ad virtutis officia cõsilijs ac monitis inducere: haud tamen perfectè, scilicet ipsum cogendo: ob idque talia monita non habebunt legum virtutem ac robur. Ac simili fermè modo exemplo ibidem respondet ad tertium: fatetur enim patremfamiliàs nonnulla statuere posse in sua domo præcepta, eademque sub aliquibus pœnis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiam vsque ad verbera. At verò sicuti dominus non est perfecta respublica, ita neque eius præcepta absolutam habent vim legis: vt puta cùm neque in carcerem conijcere potest suos, neque in exilium mittere, neque alijs id genus supplicijs afficere: vt lib. 5. q. 2. fusiùs patebit, vbi de patria potestate copiosiùs.

Psalm. 4. *Ad secũdũ argumẽtũ.* *Ad tertiũ argumẽtũ.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm promulgatio sit de ratione legis.

Prima ratio ad partem negatiuam. SVPEREST demùm vt quartus articulus postremam definitionis particulam patefaciat, qua legis ponendi forma notabatur. Arguitur ergo non esse necessariam promulgationem legis vt suam sortiatur vim. Primùm lex naturalis obligat vniuersos, quæ tamen nulla indiget promulgatione, cùm neque in statu innocentiæ, neque post naturam corruptam ante Moysen talis fuerit lex promulgata. *Secunda ratio.* Secundò: Lex vetus diuina, vt 1. 2. q. 103. art. 4. auctor est S. Tho. *S. Thomas.* cessauit illo Christianæ mortis articulo quo Redemptor dixit, Consummatũ est, ac subinde tum noua obligatio cœpisse credẽda est: nam cessatio vnius fuit alterius inchoatio: aliàs mundus absque lege obligante diuina per aliquam temporis moram existeret. Et tamen promulgatio legis non fuit tunc facta, sed sub festum Pentecostes: ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione. *Tertia ratio.* Et tertiò: Lex ciuilis obligat loco absentes coram quibus non promulgatur, & pariformiter tempore futuros: apud quos non est amplius necessaria promulgatio. Contrarium autem legimus, dist. 4. cap. in istis. vbi habetur leges tunc institui, dum promulgantur.

Prima conclusio. AD QVAESTIONEM respondetur duabus conclusionibus. Prima, Nulla lex vllum habet vigorem legis, ante promulgationem: sed (vt citatum decretum asserit) tunc instituitur, dum promulgatur. Itaque nullam (vt quidam arbitrantur) exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis. Est enim regula & mensura nostrarum actionum: regula autem nisi operantibus applicetur, vana est: applicari autem nequit nisi per eius notitiam: nam qui regula vtitur, eam intueri necesse habet. Fit ergo consequens vt ante promulgationem qua subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc præcipi quando promulgatur. Vnde. l. leges. c. de legibus & constit. Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum vitas intelligi ab hominibus debent. Et in Authentic. vt factæ nouæ constit. &c. tunc valere leges iubetur, cùm in commune factæ sunt manifestæ. Idem habetur iure canonico, vt extrà, de postulation. præl. cap. ad hæc. & de constitutio. cap. cognoscentes. *Parua dubitatio.* Dubitas autem quid nomine promulgationis censendum sit. Vtrùm nondum lex velut promulgata sit habenda quousque in omnium notitiam fuerit dispersa. *Ratio hæsitandi.* Apparet enim ratio modò facta id persuadere. Enimuerò si lex per sui notitiam applicatur, fit vt quousque sit cunctis nota, non obliget, atque adeò nec promulgata censeatur. *Confirmatio.* Et confirmatur inde quòd ille quem lex latet, ignorantia excusatur: quod non contingeret, si legis vinculo innodaretur.

Secunda cõclusio. Huius argumenti gratia statuitur secunda conclusio. Lex vt promulgata censeatur, non exigit vt in omnium notitiam perueniat, sed tunc promulgatur dum solenniter in principis curia vel in prouincia primo præconio vel alia legitima via edicitur. Sic habetur cap. 1. citato, de postulation. præl. Et in allega. Auctentic. Et ratio est, quia tunc promulgatur lex, dum sub præcepti forma constituitur. Tunc autem fit præceptum, cùm primùm publicitus edicitur: ergo vbi primum solenniter fit manifesta, censetur promulgata, vimque induit præcepti. *Scrupulus.* Restat autem scrupulus, Nunquid cùm primùm, verbi gratia, in Curia Cæsaris promulgatur lex, tenentur illa omnes regni indigenæ? Videtur enim hoc rationi contrarium: nam tunc neque remotissimi, ad quos nondum potuit fama pertingere, excusaretur ignorantia: quod assertu nefarium est. De hoc, licèt ad nomen videatur spectare, tamen iuris vtriusque doctores secùs loqui videntur quàm ratio docet. *Panormita. Ioan. And. Baldus.* Panormita. enim & reliqui super dicto cap. cognoscentes. extrà, de constitu. & Ioan. Andr. super illo verbo, data Romæ. lib. sexti postremo. Et Bald. super l. etiam citata, Leges sacratissimæ. C. de legibus licèt fateantur tunc legem promulgari, quandò solenniter edicitur: neminem tamen obligari ea putant, antequam illam audierit, nisi crassa culpabilique ignorantia hominem accuset. Et ratio eorum est quòd putant idem esse quempiam ignorantia excusari, & non obligari lege. *Tertia conclusio aduersus præfatos auctores.* Contra hos autem statuitur tertia conclusio. Cum primùm lex solenniter est promulgata, in Curia vel in regni Metropoli, obligat vniuersos, tametsi circa culpam ignorantes à culpa excusentur. Probatur vtraque pars conclusionis. *Prima probatio.* Nam lex in vniuersum promulgatur. Haud quippe dicit, Præcipimus ciuibus istius vrbis, sed, vniuersis sub ditione nostra degentibus; ergo vniuersos tunc obligat. *Secunda.* Secundò arguitur dum concionator, verbi gratia, vel alia persona priuata admonet me legis positæ, tunc iam deinceps non me excusaret ignorantia, & tamen nuntius ille non me obligauit: ergo promulgatio solennis quæ præcesserat, me obligauerat. *Tertia.* Et tertiò arguitur. Si non statim à solenni promulgatione essent vniuersi lege ligati, sequeretur quòd neque ignorantes propriè dicerentur excusari; excusatio enim est ab obli-

obligatione quam quis habet: & secundum contrariam opinionem ignorantes nondum obligantur: dicendum ergo vtrunque est, vt nostra asserit conclusio: videlicet quòd lex statim cunctos tam audientes quàm absentes obligat, à cuius nihilo minùs nexu inscij excusantur. At verò presſiùs quis fortè percontetur, vtrùm satis sit vno loco solenniter legem promulgari, vt vniuersi illius iurisdictionis statim legi subdantur. Exempli gratia: Si Cæsar plurium regnorum dominus legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Italos Indosque comprehenderet. Atque si Papa Romæ, vel vniuersale Concilium solenniter ferret legem, vtrùm inde tunc protinus stringeret vniuersos. Et quò dubitationis neruus lucidiùs pandatur, proferamus exemplum legis irritantis inualidantisque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quintum gradum matrimonij, vel fac nondum esse positam legem irritantem actiones pupilli alienantis sua bona, sed nunc primum poni: Vtrùm ex illo tunc irriti essent tales contractus, etiam inter ignorantes celebrati? Nam quantum ad culpam & pœnam, iam satis dictum est, eos qui per inscitiam postmodùm contraherent excusari: sed vtrùm valeret matrimonium, pariter & contractus populi. Ad hoc primum respondetur, non satis esse Cæsarem in vno regno legem edicere, vt omnia obliget quousque in singulis promulgetur, ac si diuersorum essent regum: quoniam ob id quòd in eiusdem ditionem inciderint, non censentur, vna respublica. Quin verò si sint diuersæ prouinciæ longè separatæ, non existimatur lex promulgata, antequàm in singulis edicatur. Non enim æquum esset vt lex Toleti promulgata ex tunc perstringeret Indos. Saluberrima ergo est, sanctio Authen. citati, vt factæ nouæ &c. vt Romanorum Imperatorum leges post duos menses valere inciperent in republica, & tractari. Quòd si, valere, idem sit quod, vigorem tunc præcepti obtinere, fit vt neque anteà scientes obligarentur: si verò intelligatur iuxta formam tertiæ nostræ conclusionis, scilicet quòd licèt à tempore promulgationis obligent, nihilo minùs vsque ad duos menses posset se quisque ignorantia protegere: tunc intelligendum est quantum ad forum exterius: nam quantum ad conscientiam, & illi qui anteà resciuissent, continuò excusatione nudarentur: & illi qui citra culpam diutius ignorassent, excusarentur. De legibus autem eorum qui sunt principibus inferiores cùm angustioribus prouincijs præsideant, non est censendum tam longas inducias requiri vt sint obligatoriæ. At verò de summo Pontifice asseruit Panor. c. nouerit. de sen. excom. satis esse, si eius leges Romæ publicentur: quem nonnulli sequuntur, dicentes Pontificem Summum plumbeos habere pedes, quibus discurrere nequit. Et Syluester verbo, lex. q. 6. dicit sic seruari in practica. Verum est tamen eundem Panor. super c. cognoscentes, de constit. sic se secundum communem opinionem exponere, vt asserat legem, non quantum ad culpam & pœnam, sed tamen quantum ad recisionem contractus ab articulo statim promulgationis vigorem habere. Vt si in Concilio lata esset lex, ne deinceps illegitimè nati sacerdotia reciperent: aut quòd tales præbendæ non nisi tali hominum sorti prouiderentur: omnes ex illo momento, contrà factæ collationes haberentur irritæ. Quod ego facilè credo. Attamen quia matrimonia non possunt dissolui sine iniuria, & si quæ sunt alia id genus pacta, certè non debent lege interdici, nisi quæ vigere incipiat dum fuerit in prouincia promulgata: aliàs esset periculis plena. De ceteris autem quæ irritatoriæ non sunt, parùm refert si dicamus statim Romæ latas obligare. Hoc siquidem non obstante, ignorantes excusantur à culpa & pœna. Crediderim tamen, nisi Papa aliter sua lege expresserit, nunquam intendere obligare nisi à tempore promulgationis in prouincia. Etenim quando ob culpam vel alium defectum vult inhabilem personam reddere, expresse addit ex nunc, vel ex tunc: vt cap. cùm singula, de præben. lib. 6. constituit duas obtinentem præbendas ex tunc reddi inhabilem. Et simile habetur, Clementi. nolentes. de hæretic. Hoc autem pro certissimo hic admonitum sit, quòd leges priuilegiorum reuocatoriæ vim non habent quoadusque promulgatæ sint, non solùm in prouincia, verùm in diœcesi. Exempli gratia. dum indulgentiæ reuocantur aut suspenduntur, quousque in Metropoli Ecclesia sit reuocatio promulgata, quicunque potest concessis priuilegijs citra culpam vti. Neque hoc tantùm, verùm etiam si quis vsque ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit à reseruatis sacramentaliter absolutus, absolutio est valida. Ecce definitionem legis in fronte quæstionis propositam, cunctis ex partibus, quę quatuor erant, expositam: ac subinde illam. ff. de legibus & senatusc. quam sapientissimè Papinian. ex alijs quatuor membris constituit. Ait enim, Lex, est commune præceptum: vbi eius substantia primusque actus exprimitur: quoniam pręceptio, actus prudentiæ est, & in commune omnibus debet poni. Virorum prudentiū consultum: quibus verbis declaratur quemadmodum præceptio nulla est in intellectu, quam non cōsilium antecedat: quare neque Rex sine prudentium consultatione debet leges condere. Delictorum, quæ sponte vel ignorantia contrahuntur, coërctio. Ecce virtutem eius ac vim coërciuam maleficiorum, qui vel scientia vel ignorantia vincibili delinquunt. Communis reipublicæ sponsio: qua tandem particula eleganter ingenium legis expromitur. Per leges nanque respublica & princeps constituitur fideiussor, vt securè tutoque vbique viuatur. Spondet enim nullum fore pacis perturbatorem, neque vllum qui iniuria ausurus sit ciuem lædere, Quòd si vllus extiterit, ipse princeps pœnas reposcet.

Quæstio incidens. — *Solutio.* — *Panormita.* — *Syluest.* — *Papa non intēdit obligare sua lege nisi à tēpore promulgationis, nisi aliter expresserit.* — *Leges reuocatoriæ priuilegiorum nullam vim habent quoad fuerint promulgatæ nō solùm in prouincia, sed in diœcesi.*

AD primum igitur argumentum de lege naturæ, respondemus, naturali luce & instinctu esse promulgatam nempe inscriptam mortalium mentibus. Quapropter in statu innocentiæ clarescente naturæ luce nulla fuit alia opus promulgatione talis iuris. Neque verò posteà quousque caligine iā obducta hominum mens necesse habuit vt per legē scriptā explicaretur ei Decalogus. Quo fit vt de primis principijs naturalibus nulli mortales per ignorantiam pretexere sibi poterūt excusationē. De alijs verò quę attentiori discursu indigēt, vt de libera Venere, forsan se poterant excusare. Pari ratione, Si qui Barbari matrimonia vsque adeo cōtra naturam fœda cōtraxisse inuenirentur, vt etiā se parentes filiabus cōmiscerent, talia matrimonia dirimerētur: quia nō poterat nisi crassā inscitia nefaria illa turpitudo ignorari. Secus si contraxissent in secundo & alijs gradibus, qui Iudæis dūtaxat olim, Christianisque præcisè,

Epilogus antedictorum. — *Explanatur alia legis definitio.* — *Primū argumentum.*

Ad secundum. modò interdicuntur. Ad secundum de diuina lege respondetur, non censeri promulgatam eo quòd Deus singulari personę eam reuelauerit, quousque idem eius minister solenniter eam euulget. Exempli gratia: Abrahæ præcepit Deus vt suos masculos circuncideret, quæ lex posteris suis esset solennis. Hæc autem lex non omnes(præter ipsum)statim obligabat vsquequo Abraham nomine Dei eam promulgauit. Idē pariformiter de lege Mosaica, quantū ad ceremonias iure naturæ adhibitas & iudicialia, existimandū, videlicet quòd nullus cōtraheret cum vxore patris aut patrui: qui enim postquàm lex reuelata est Moysi ante eius promulgationem contraherent in tali gradu non modo à culpa excusarētur, verùm neque separarentur. Secus post promulgationem, postmodùm enim etiam ignoranter contrahentes, licet à culpa liberi essent, dissociarentur. Ratio huius est quòd Deus hominibus secundum eorū naturam & ingeniū per homines sui generis cōstituit leges promulgare. At verò lex Christi vbi primū fuit Hierosolymis post eius Passionem ac Resurrectionem promulgata, vniuersum obligauit orbem: quoniā prædicatio Discipulorū non obligabat de nouo, sed ostendebat legem cui Christus mundum subiugauerat: atque adeò tollebat ignorantiā illucusque excusantem. Vt autem ad formam argumenti tertij respondeamus, conceditur illo tunc articulo quo Christus animam expirauit, mortuam esse legem veterem, licet nō fuerit statim mortifera, ac subinde vim statim habuisse sacramenta nostra. Quin verò baptismus iam anteà baptizato Christo virtutem habebat: vt 3. part. quęst. 66. auctor est S. Thom. At verò de legis totius euangelicæ obligatione, etsi Scoto in 4. distinct. 3. quæst. 4. visum fuerit non incepisse nisi à die Pentecostes, quando Apostoli confirmati virtute ex alto eam prædicare cœperunt: tamen aliter forte est sentiendum. Enimuerò anteà iam Christus Apostolis iusserat, Ite prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit. Ex quo idcirco tempore ait, loco modo citato S. Thom. vim habuisse præcepti. Et quia susceptio baptismi professio est totius legis, dicendum forsan secundum eundem sanctum Doctorem, ipsum tunc primò Christum suam promulgasse legem. Attamen hoc concesso consequens fit ab articulo passionis vsque ad illud temporis momentum mansisse orbem sine obligatione vllius diuinæ legis: nam vetus expirante Christo cessauit. Cui autem duriusculè hoc insonuerit, dicere verò proximè potest quòd Christus in mortalibus agens suā promulgauit legem, quæ tunc inciperet obligare, quando ipso expirante veterem consummauit. Nam tunc in ara Crucis nouo sacerdotio vetus antiquauit: & translato sacerdotio, ait ad Hebræos Paulus, necesse est vt legis translatio fiat. Quanuis nihil absurditatis habeat quòd in triduo tantilloque tempore post Resurrectionem nō obligaret lex noua. At verò prior mihi respondendi modus multò probatior est, vt libro proximo q. 5. monstraturi sumus: vbi materia hæc à cessationis legalium ad amussim est examinanda. Ad tertium argumentum respondetur, quòd cùm lex scripto debeat promulgari, illa scriptura absentibus & futuris loquitur: qua ratione ait Isido. legem esse constitutionem scriptam, & à legendo vocari, eo quòd legenda proponitur. Quamuis illud de ciuili tantùm intelligatur: nam lex naturæ in mente scripta est: & ius gentium eadem mente collecta.

Quo tēpore lex Christi cœperit obligare.

S. Thomas. Scotus.

Ad tertiū argumētū.

QVÆSTIO SECVNDA.
DE LEGIS EFFECTIBVS.

S. Thom. 1.2. quæstio. 92.

ARTICVLVS I.

Vtrùm effectus legis sit præcipiendo ac vetando facere homines bonos.

QVAESTIO præsens duos habet articulos, alterum de effectu legis, atque alterum de eius actu. Oportet enim in præsentiarū quatuor cōsideratè discernere: finis enim legis est adeptio communis boni, in quo posita est fœlicitas: de quo 2. articul. dictum est: effectus autem est probitas & honestas per quā illuc tenditur: actus verò quem legis virtutem appellant, est præcipere & vetare: sed potestas & neruus est obligare & coërcere: de quo quæstione 6. dicendum est. Arguitur ergo quòd legis effectus non sit facere homines bonos: virtus enim est secundum Philosophum. 2. Ethicor. quæ bonum facit habentem & eius opus bonum: virtus autem munus dei est, vt illa celebris habet diffinitio Augustini quæ ex 2. lib. de libero arbit. colligitur: Virtus est bona qualitas mentis &c. quam Deus in nobis sine nobis operatur: lex ergo non est quæ bonos facit habentes. Secundò, lex non facit bonos nisi qui sibi sunt obedientes: illud ergo obedientiæ bonum non est à lege sed ei præsupponitur. Tertiò, lex vt dictum est, in bonum commune reipublicæ refertur: ergo effectus eius solùm est facere bonos ciues, puta obedientes legibus & magistratibus in commune bonum: hoc autem non satis est vt simpliciter sit homo bonus: nam potest esse malus in his quæ lege ciuili permittuntur. In contrarium autem est ipse idem Philosophus, qui initio 2. Ethicor. ait voluntatem cuiuslibet legislatoris esse vt faciat homines bonos.

Quatuor in lege aduertenda.

Prima ratio. Aristot. Augustinus. Secunda ratio. Tertia ratio. Aristot.

AD QVAESTIONEM hanc respondetur duabus conclusionibus. Prima est. Effectus legis, quem potissimè aspicere habet legislator, est bonos facere homines sibi subditos, per quam bonitatem finem humanum adipiscantur, quæ est nostra felicitas. Conclusio hæc facilè ex decisione superioris quęstionis colligitur. Finis enim legis, est commune bonum in quo nostra consistit beatitudo: illum autem nemo, nisi per virtutum exercitium, assequitur, quæ bonum faciunt habentem: eo vel maximè quòd (vt Philosophus docuit) felicitas ipsa huius sæculi in virtutum vsu posita est: ergo legis effectus est homi-

Prima conclusio.

Prima ratio.

homines facere studiosos & probos. At verò quoniam ratio hæc de lege tantùm procedit quæ veram habet legis rationem, S. Tho. 1. 2. q. 92. aliam excogitauit rationem, quæ legem omnem, etiam metaphoricam, amplexatur. Lex, inquit, cùm rationis dictamen sit, quo præsidens subditos gubernat, ad hoc ordinatur vt ei subditi bene obtemperent: hìc enim est cuiusque præceptionis propositum: virtus autem eius propria qui alteri subditur, est bene superiori obtemperare (vt in calce. 1. Poli. auctor est Arist.) quemadmodum virtus appetitus sensitiui est, vt probè & promptè rationi obediat: ergo intentio legis, est subditos ad suam ipsorum propriam virtutē inducere: vtpote per quam ei obsecundent: hæc autem virtus bonum facit habentem, & eius opus bonum: ergo cuiusq; legis effectus est facere homines bonos. *S. Thomas. Secunda ratio. Aristot.* Quòd si intentio legislatoris ad id, quod est verè ac simpliciter bonum, feratur, tunc lex ipsa pari modo imbuet subditos vera bonitate: sin verò non fuerit simpliciter bonum, sed vtile aut delectabile sibi, repugnans autem iustitiæ, tunc lex faciet subditos non bonos simpliciter, sed in ordine ad illum finem: vt si sit lex conquirendi diuitias, instruet illos probè ad illum finem: & si fuerit lex latrocinandi, faciet illos bonos latrones: nam & in malis inuenitur obedientia legis, quæ effigiem habet boni, non honesti, sed vel delectabilis vel vtilis. Hæc autem ratio non satis videtur rē demonstrare: conclusio enim nostra est, legem efficere bonos homines: ratio verò solùm concludit quòd efficiat bonos subditos, quod minus est. Arist. enim Polit. 3. cap. 3. dinoscit bonum ciuem à viro bono. Ciuis enim inde dicitur bonus, quòd sit bonus subditus, hoc est legis dicto audiens: vir autem bonus plus obtinet probitatis: nam cùm multa ciuili lege impunè permittantur, potest quis bene auscultare legibus, & nihilominus prauus esse, puta auarus, fornicarius. &c. vt suprà argumentabamur. *Obijcitur cōtra proximam rationem. S. Thomas.* Igitur non sat est legem facere bonos subditos vt faciat simpliciter bonos homines. Caietan. eodem loco defendere conatur rationem Sancti Thom. hoc pacto: quòd licet qui subditus est vnicuilibet particulari legi, vtputa humanæ, non illicò sit vir bonus: tamen qui bene paret omni in vniuersum legi, puta naturali & diuinæ, non potest non esse simpliciter vir bonus: eò quòd tales leges de omni virtute præcipiunt. *Caietanus nititur defendere rationē S. Th.* Hæc autem expositio, nisi ego hallucinor, non est menti sancti Thomæ germana. Etenim si hoc ipse cogitasset, collectim simul dixisset, legum vniuersitatem facere homines bonos: cùm tamen non hoc tantùm asserat, sed quòd ille sit effectus cuiuscunque per se legis. Sic enim ait: Ad hoc enim ordinatur vnaquæque lex, vt obediatur ei a subditis. *Solutio Caiet. non est ad mentem S. Thomæ.* Genuinus ergo sensus Sancti Thomæ est, effectum cuiuscunque legis esse, facere homines bonos suo ordine & gradu, scilicet respectu peculiaris finis eiusdem legis: vt puta legis iustitiæ, facere iustos: legis fortitudinis, fortes: & temperantiæ, temperatos, &c. Et ideo optima erat collectio, quòd si facit bonum subditum, facit bonum hominem in tali materia. *Genuinus sensus S. Thomæ.* Ex quo fit vt lex æterna & naturalis quæ omnem docent iubentque virtutem, faciant homines vndequaque absolutos. Hærebit hìc autem forsan de hac conclusione quispiam, vtrùm vsqueadeò sit vniuersalis, vt legislatorem sæcularem eiusq; leges suo ambitu complectatur, an videlicet principum regumq; munus sit, bonos secundum animam facere ciues. *Dubitatio.* Existit enim contra apparens argumentum, quòd hoc differat inter Ecclesiasticos antistites & seculares principes, quòd illi spiritualibus attendentes, curam gerere debeant animarum: isti verò tantùm pacis quieti pacatiq; status reipublicæ. *Argum. 1.* Si namque vulgus arbitrari fortè poterit. Mox arguitur ex Aristot. 1. Polit. cap. 2. vbi ait, constitutam esse ciuitatem viuendi gratia, scilicet, propter sufficientiam vitæ. *Argum. 2. Aristot.* Ex domo enim propagatur pagus, & ex pagis coalescit ciuitas, vt scilicet diuersis artibus diuersisq; mercimonijs sibi ciues mutuò sufficiant: ergo à sæcularibus legibus non est quippiam altius desiderandum. His tamen nihil obstantibus proculdubio auscultanda est conclusio vniuersaliter: philosophi enim affirmantes scopum legislatoris esse ciuium probitatem atq; honestatem morum, nihil de Ecclesiastica institutione cogitabant, sed de regibus id asserebant. *Satis fit dubitationi propositæ.* Quam ob rem meminisse oportet discriminis inter alias virtutes, & intellectuales artes & scientias. *Probatio.* Ars enim facere potest pictorem bonum & bonum statuarium, & scientia Theologum bonum, bonumq; Iureconsultum, bonum autem virum sola perficit moralis virtus. Quapropter leges omnes ciuiles siue de reliquis artibus siue de rebus alijs edicantur, omnes ad bonum animæ, quo nostra fœlicitas agitur, instituendæ sunt: ob idque loco modò citato Aristot. peregregiè dixit quòd ciuitas constituta quidem est gratia viuendi: existit verò bene viuendi gratia. *Aristot.* Enimuerò non modò ciuium congregatio ad vitam corporalem emolumenta adfert, atque commoda, sed precipuè ad spiritualem. Nequirent enim dispersi homines ac solitarij ignorantes docere, coërcereq; malefactores: consilijsq; & salutaribus monitis mutuò se ad fœlicitatem iuuare, vt faciunt congregati. *Secūda ratio.* Etenim qua ratione homo ad fœlicitatem natus est, eadem est ciuile animal: ob idq; solitarius, nisi angelicam degat vitam, bestia est. Atque eandem ob causam qualem antiqui fœlicitatem statuebant, tales & ferebant leges: vt Epicurei eas, quæ voluptati capessendæ deseruirent, atq; alij alias, quibus vel diuitiæ, vel honores accumularentur. Et Lacedemonij (vt 1. de legib. auctor est Plato) qui illic fœlicitatē collocabant, vt omnium essent victores ac domini, eas excogitabant leges, quæ ad bella fœliciùs gerenda accōmodatiores essent. *Plato.* Igitur principes, qui veram fœlicitatē syncerè nōrunt, ad eandem debent cunctas referre leges. Ait enim Aristot. Ethic. 9. iusta legalia factiua esse fœlicitatis. Haud quippe externis actionibus decorum possunt ciues seruare reipublicæ statum, nisi internis virtutum habitibus vigeant. *Aristot.* Et postremò accedit quòd omnis potestas a Domino Deo est: propter quod eidem potestati admonet Paulus omnem animā esse subditam: Deus autem ad se cuncta ordinauit ac retulit: ergo in ipsum debent Principes suas leges referre. *Postrema ratio.* Haud ergo hac parte sæcularis potestas ab spirituali differt, sed hoc tantùm, quòd cùm ambæ eundem suis legibus debeant scopum supernæ salutis præfigere, spiritualis supereminet sæculari: nempe vt sacrorum leges instituat: & si sæcularis Princeps leges à vera fœlicitate deflexerit, eas emendet & corrigat, Principesque ipsos cohibeat. Tunc enim locum habet illud 1. ad Corint. Paul. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: spiritualis autē iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. *Paulus.* Adde hìc demū quòd causa hui⁹ assertæ veritatis Aristot. eo- *Aristot.*

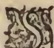
dem loco .3. Pol.cap.3. postquàm distinxit ciuem bonum & virum bonum, subiunxit, Principi necessarium esse vt sit vir bonus, hoc est, omnibus virtutibus exornatus. Et ratio est, quòd regere munus ac functio prudentiæ est: quæ nisi omnibus virtutibus associetur, vera esse non valet: iudicat enim prudens de omnibus: & quia qualis vnusquisque est talis sibi finis videtur, necesse est vt bene sit affectus ad omnia de quibus iudex sedet. *Obiectio.* Sed arguis, videtur non opus esse maiori virtute in principe ad operandum quàm in ciue ad obediendum. Nam vt tota subditi probitas quatenùs subditus est, consistit in bene parendo, ita & tota principis in bene imperando: quæ enim alter iussa dat, alter capessit: ergo cùm in republica ciuili: non omnia mala prohibeantur, fit vt sicut neque ad bonum ciuem, ita neque ad bonum principem requiratur omnis virtus. *Solutio. Aristot.* Respondetur disparem esse rationem: quoniam princeps debet de omni virtute leges ferre, &(vt ait 1. Poli. Philosophus cap. vltimo) quomodo si imperans non est temperatus & iustus & fortis, huiusmodi virtute rectè imperabit? Et quamuis nonnulla impunè permittat, vt meretricia, mendacia, & epulationes: hoc tamen non debet libidine facere, sed iudicio. Debet enim esse adeò castus vt ad euitandas peiores turpitudines meretricia vbi oportet permittat: & tam liberalis, vt ad euitanda latrocinia permittat quempiam vsurarum modum. In summa: veluti medicus, salutis est corporis moderator, ita & Princeps qui gubernaculum reipublicæ tenet, veluti animarum medicus ad illum finem debet cuncta moderari. Secunda conclusio huius articuli sit. Licet princeps mentis oculos semper debeat habere ad bonitatem ciuium attentos, debet nihilominus & legibus artes opificiaque reipublicæ prosperare, annonam & reliqua temporali vitæ tam ad bellum quàm ad pacem necessaria prouidere. Quin verò & ciuium facultates & honores augere: eatenus tamē quatenus præsentis vitæ ornamenta futuræ sunt fœlicitatis adminicula.

Ad primū argumētū. Ad primum igitur argumentum conceditur omnem virtutem munus esse ac donum Dei: haud tamen quod nobis sine nostra opera donetur, sed nobis quippiam agentibus: licet non pariformiter. Est enim virtutum alia infusa, alia verò acquisita. Et quidem infusam Deus nobis se solo donat, non tamen adultis sine ipsorum consensu & dispositione. Acquisitæ autem, licet Deus donator sit tanquam auctor naturæ, nostra nihilominùs consuetudo caussa etiam est: inde enim dicitur acquisita, quòd nostris moribus conficitur. At verò quia neutrius opus rem habet virtutis simpliciter dictæ, nisi deo per gratiā sit acceptum, cuius quidem primæ gratiæ nos non sumus caussa per meritum, rectè ait August. omnē virtutem dari nobis sine nobis. Nihilominùs quia leges opera nostra dirigunt, per quæ fauente dei numine morum probitate decoramur, per leges dicimur boni effici. Eo scilicet pacto quo Arist. 2. Polit. ait, quòd legislatores assuefacientes faciunt bonos. *Ad secundum.* Ad secundum autem respondetur, non semper qui legi obedit, id facere ex bono virtutis, sed timore quādoq; pœnæ, quā lex comminatur: per quā subinde adducitur vt prōpto animo rationi obtemperet. Quamuis sint etiam quædā à natura virtutis semina, ante legem nobis insita, vt quis possit obedire legi, per quam obedientiam perfectè comparet virtutes. *Ad tertiū.* Ad tertium autem iam responsum est. Lex enim quæcunque ciuilis facere duntaxat intendit bonos subditos, hoc est promptè obsequentes: quoniam respublica, nisi ex partibus constet, quæ toti obtemperent, non potest consistere: sicuti neque corpus cui membra non seruiunt. Satis ergo est ad firmitatē reipublicæ si princeps omni polleat virtute, & ciues bene sint subiecti. Licet non omnes sint viri absolutæ virtutis: vt *Aristot.* Aristot. 3. Polit. docet. Attamen qui legi naturali ac diuinæ auscultant, illi sunt & boni ciues, & viri integerrimi: vt iam suprà dictum est. De legibus autem tyrannicis, cùm veræ non sint leges, non opus est argumentum inde obijcere, quòd non faciunt bonos ciues. Id enim tantùm bonitatis habent quòd faciunt subditos obedientes, vel timore pœnæ vel alia corrupta via.

ARTICVLVS II.

Vtrùm legis actus congruenter assignentur.

Legis act⁹ quatuor. Argumē.1. Argumē.2.

SVBSEQVITVR articulus secundus de legis actibus. Videntur enim non esse quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere, & punire. Lex enim idem est quod præceptum & imperium, vt suprà monstratum est: non ergo opus fuit discernere inter imperare & vetare. Secundò, effectus legis est subditos ad bonum inducere: consilium autem ad idipsum conducit, ac pariter præmium: ait enim Iurisconsl. l. 1. de Iustitia & Iure. ff. quòd bonos non solùm metu pœnarum, verùmetiam præmiorum exhortatione efficere cupit: ergo & consulere & prēmiare, nihilominus *Argumē.3.* quàm præcipere & punire actus sunt legis. Quin verò tertiò valentius arguitur. Effectus legis est homines bonos facere: ille autem qui metu duntaxat pœnæ legi obtemperat, non est simpliciter bonus: metus nanque seruilis, quamuis sit moraliter bonus, nondum tamen lineam virtutis attingit: ergo punire, non est legis actus. In contrarium autem est inter Iureconsultos Modestin. ff. de legibus & senat. consul. vbi ait legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere & punire.

Conclusio responsiua. Isidorus. Ad quæstionem istam conclusione hac respondetur. Legis actus ac virtus quadripartitus est: vt lege citata Iureconsul. docuit. Neque verò obstat Isidori sententia lib. v. Etymol. vbi de tribus tantùm meminit. Ait quippe: Omnis lex, aut permittit aliquid: vt vir fortis præmium petat: aut vetat, vt sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui cædem fecit capite plectatur. Nam permissi appellatione consultorum more præcepta etiam comprehendit. Sic enim habetur C. de legib. & cōs. l. leges sacratissimæ. Vniuersi præscripto legum vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Haud enim est credibile vt potissima legis functio eum præterierit. Enimuero cùm tres sunt differentiæ humanarum actionum: Prima scilicet earum quæ genere suo bonæ sunt: aliæ verò quæ genere suo sunt malæ, ac tertiæ quæ sunt indifferentes. Respectu primorum legis virtus est præcipere: vt, Vnum cole Deum: charos venerare parentes. Vnde Aristoteles quinto Ethicorum. Lex, inquit,

de omnibus præcipit virtutū actibus.Respectu verò aliorū secundi generis est vetare: vt,Ne iures vana
per eum.Non occides. Sed respectu actionum tertij ordinis est permittere:vt , cui libuerit,negotiari
fas sit lucri gratia.At verò quoniam lex dictamen rationis est quo homines ad officium inducuntur, fit
vt instar rationis speculatiuæ,quæ per vnum aliud concludit,subditos per pœnam à vetitis arceat,atque
in officio contineat:hac ergo ratione & quartus ei actus adiungitur,qui est,punire. Sed tamen contra
singula huius inductionis membra obijcitur.Primum legibus non ea solùm præcipi consuescunt quæ
genere suo sunt bona,verùmetiam ea quæ per legem constituuntur virtutū loco:neque solùm vetantur
ea quæ genere suo sunt mala , verùm quædā quæ per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc enim
illa celebris distinctio orta est. Alia sunt prohibita,quia mala:alia verò mala, quia prohibita. Diē enim,
verbi gratia,cuipiam diuo festiuiter dicare , quem prius feriari indifferens erat , lege sola fit religionis
virtus.Et armatos noctu ciues obambulare,quod prius erat indifferens , prohibitione legis fit vitium.
Respondetur autem quòd vbi diximus præcipiendi actum circa ea versari quæ sunt genere suo bona,
ampliandum verbum est & ad illa quæ certa ratio indicat esse bona:nihil enim lex præcipere debet nisi
quod ratio pro tempore & loco ostendit esse bonū:Et pariformiter neque quidquam vetat, nisi quod *Quæstio*
vel genere suo vel circunstantijs loci aut temporis ad bonum finem ordinatur.Sed rogas,illa quę gene- *parua.*
re suo sunt bona vel mala quid nam alia opus habent aut præceptione aut prohibitione?Respondetur, *Solutio.*
Ea quæ genere suo iusta sunt lege naturæ præcipiuntur:& quę genere suo sunt mala,eadem lege prohi-
bentur.Nihilominus caussa amplioris luminis voce etiam in mandatis proferuntur,scriptisque referū-
tur:vt Decalogus exemplum est.Prætereà aduersus tertium membrum est argumentum : quia lex hu- *Argumēt.*
mana non ea tantùm permittit quæ indifferentia sunt,vt otiari & quatenus eutrapeliæ virtus indulget
ludere & venari:verùm & quæ mala sunt,vt scortari,& ioci caussa mentiri, atque id genus reliqua.Re- *Solutio.*
spondetur quòd quantū ad legem humanam indifferentia quoque dicuntur ea quæ non sunt valde ma
la: vt potè ex quibus nulla emergit iniuria aut grauis absurditas: quæ quidem bona caussa vt impunè
fiant permittit:haud tamē approbat,quasi licita:id enim facere nequit:quoniam lex diuina & naturalis
nihil tale permittit.Item arguitur. Permittere conuenit personis etiam priuatis quibus cùm incumbat *Altera ra-*
filios vel proximos corripere,contingit eis tamen conniuere : ergo non est proprium vel principis vel *tio ad idē.*
legis.Respondetur quòd id permittere quod commode vindicari non potest,hoc conuenit legi:permit *Solutio.*
tere autem ex ignauia aut iniqua indulgentia,quod vetare quis tenetur,hoc priuatim accidit. Qui ve-
rò corripere non obligatur, is permittere non censetur.

AD primum igitur argumentum respondetur quòd & si largo modo pręcepti appellationi prohibi- *Ad primū*
tio etiam supponatur:eo quòd cessare à malo quod prohibitio curat,inchoatio est boni,quò pręceptio *argumen-*
tendit·nihilominus clarioris explanationis gratia distinguuntur.Ad secundū respondetur quòd cōsu- *tum princi-*
lere cùm vim non habeat coërciuam,non habet rationem legis:& ideo non est proprium principis mu- *pale.*
nus,sed cuique priuatæ personæ competere potest.Quare ineptè Accursius super eandem legem,Legis *Ad secun-*
virtus,adnotauit,consulere esse quintam virtutem legis : oculatius enim Bar.id negauit. Apparentior *dum.*
autem ratio suasisset quintam virtutem legis, esse præmiare : Nam , vt Solon & Democritus aiebant, *Solon.*
duo diuina lumina cuncta gubernant , præmium scilicet & pœna. Quod iurisconsultus l.j.de Iustitia *Democri-*
& iure.cōsultissimè animaduertit.Et ratio naturalis est,quòd,vt auctor est Aristot. Ethicor. x. duobus *tus.*
homines maximè afficiuntur,scilicet voluptate & dolore : quare ex vna parte alliciendi sunt homines
præmijs,ex altera terrendi supplicijs.Attamen propterea punire potius legi tribuitur,quàm pręmiare: *Prima ra-*
quòd punire,coactiuam vim habet,quæ idcirco soli principi conuenit:præmiare verò non est cogere, *tio quare*
& ideo priuatis etiam personis conceditur.Tametsi & alteram possimus caussam subijcere, quòd vir- *punitio po-*
tus honestatis gratia est persuadenda,& satis est ipsa sui ipsius pręmium:pœna autem prauis eò necessa- *tius legis*
ria est,quòd cùm sint voluptatibus mancipati,contrarijs doloribus sunt arcendi.Ad tertium autem ar *opus q̄ re-*
gumentum iam suprà responsum est,quòd etsi metus pœnæ non sit simpliciter virtus,est tamen (vt ait *muneratio.*
August.)veluti seta quæ amoris filū inducit: & ideo expedit timore pœnæ corruptos homines & à tra- *Secunda ra-*
mite deuios in viam retrahere,vt inde virtutum assuetudine earum officia illis dulcescere incipiant.Prę- *tio.*
tereà quando perditis illis , qui supplicia perpetiuntur,nihil soluta pœna proderit,cedet tamen in alio- *Ad tertiū*
rum commodum,qui illius admonitione temperatiùs viuent. *argumētū.*

QVÆSTIO TERTIA.

DE LEGE AETERNA.

S. Thom.1.2. quæstio. 93.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex æterna à naturali humanaq; & diuina distinguatur.

ONSTITVTIS legis definitione , effectu,& actu,debita series poscit vt de legū di-
uersitate dicamus . Arguitur autem à parte negatiua quòd non sint quatuor legum *Prima ra-*
species quas doctores connumerant : scilicet , æterna , naturalis , humana , & diuina. *tio ad labe-*
Lex idem est quod ius,ius autem non diuiditur nisi in naturale & positiuum: vt libro *factandam*
tertio,quæstione statim j. videbimus. Vnde cùm ius positiuum diuidatur in ius gen- *partitionē*
tium & ciuile,hæc tantùm tria distinguntur iura, scilicet, naturale, & gentium, & ci- *legis.*
uile,vt est videre.Inst.eodem titu. &.ff. de iust. & iure.& in Decretor. dist.j. Non er-

go qua-

Secunda ratio. go quatuor sunt legis species. Præterea est & lex fomitis quã Paulus (vt suprà citauimus ad Rom.7.) appellat legem membrorum repugnantem legi mentis nostræ:plures ergo sunt quàm quatuor. In contrarium est quod ait Sapiens, Prouerb.8. de lege æterna, quæ sapientia Dei est. Dominus possedit me ab initio viarum suarum: antequam quidquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum. Et infrà: Quando legem ponebat aquis, eum eo eram cuncta componens. Et de naturali ait Paulus ad Rom. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt faciunt. Et de humana ad Rom.12. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et de diuina Hieremias.31. Dabo legẽ meam in visceribus eorum & in corde eorum scribam eam.

Sapiens. *Paulus.* *Hieremias.*

Pro quæstionis huius intellectu recolendum est discrimen illud quod in capite huius libri adnotauimus inter ius acceptũ pro lege quæ est iustitiæ regula, & acceptum pro iusto quod est eiusdem virtutis obiectum. Hoc enim supposito facilè ad præsentem quæstionem duabus conclusionibus respõdetur. Prior est: Quatuor sunt legis species, quæ in titulo quæstionis proponũtur. Lex enim (vt suprà exponentes dicebamus) nihil aliud est quàm regula & prçceptio prudentiç, per quam qui curã gerit Reipublicæ illam gubernat & administrat: gubernatorum autem primus supremusque est Deus, vnde omnis potestas deriuatur. Secundus verò, homo qui eius minister est, perq; eius auctoritatem institutus: ergo secundum conditiones & modos gubernandi tam in Deo quàm in homine rimandus est sumendusque legum numerus. Quòd autem hac ratione quatuor distinguantur legis species, sic patet: Deus in primis vniuersalis gubernator, ab æterno vniuersorum ordinem ac dispensationem & regimen mẽte concepit: cuius conceptionis instar leges omnes constituendæ sunt: illa ergo ordinatio & præceptio lex æterna secundum naturam suam nuncupatur. Mox quia idem Deus auctor est naturæ singulis rebus suos indidit instinctus & stimulos: quibus in suos fines agerentur: sed homini præcipuè naturalem normam mente impressit, qua se secundum rationem, quæ illi naturalis est, gubernaret: atque hæc est lex naturalis: eorum scilicet principiorum quæ absque discursu lumine naturali per se nota sunt: vt, id facias alijs, quod tibi fieri vis: & similia. Deinde & eidem homini facultatẽ tribuit, vt pro temporum, locorum, ac negotiorum qualitate per eandem legem naturæ quas aliàs expedire iudicaret, ratiocinãdo constitueret: quæ ideo leges ab auctore suo humanæ nuncupantur. Attamen quia non ad finem tantùm naturalem, qui est pacificus quietusque reipublicæ status, conditi sumus, ad quem finem prædictç leges sufficerent: verũ & ad supernaturale fœlicitatem creati, aliam Deus nobis insuper posuit supernaturalem legem, tam veterem scilicet quàm nouam, quæ ad illũ supernaturalem finem nos perduceret. Et hçc est lex diuina. At quia de horum singulis seorsum perspicatiùs facturi sumus sermonem, satis est hic numerum explicuisse. Adhibetur tamen secunda cõclusio, quæ superioris corollariũ est. Non eodem modo species istæ legũ differunt: æterna enim differt à ceteris tribus, quòd ipsa fons illarum est & origo: non vtique lata, sed ferens: nõ impressa, sed imprimens: non denique alterius participatio, sed lux, cuius aliæ sunt participationes. Reliquæ verò inter se hoc distant, quòd lex naturalis, est impressio facta in ipsa creatione naturæ: lex verò humana, est regula ab homine posita per facultatem sibi diuinitus collatam: lex verò diuina, est lumen infusum homini, quam ideo Hieremias vocat legem scriptam in cordibus. Igitur quanuis lex æterna, diuina etiam sit, differt tamen à diuina positiuã, quòd illa in Deo ab æterno existit: hæc verò in nobis ex tempore.

Prima conclusio. *Secunda cõclusio.*

Ad primũ argumentum. Responsio ergo primi argumenti ex his, quæ dicta sunt, facilè colligitur. Etenim quia ius, pro eo quod est iustũ, æquitas illa est, quæ in temporarijs rebus cõstituitur, nullum est ius hoc modo æternum: licet sit lex æterna. Iustum autem hoc aut constituitur à rerum ipsa natura, in qua lex naturalis versatur, vti mutuum aut depositum reddere: aut constituitur à lege positiua. Et hoc appellat Aristoteles quinto Ethic. iustum legale: scilicet quòd anteà nihil referebat, sed postquam positum est refert. Hoc autem legitimũ iustum aut à lege humana instituitur aut à diuina, de qua neque Isidorus in initio Decretorum, neque Ius ciuile meminit. Et ideo non dignoscunt nisi ius naturale, & humanum, quod in ius gentium & ciuile subsecatur. *Ad secundũ argumẽtum.* Ad secundum respondetur, legem fomitis non esse propriè legem. vt quæ suapte natura rationi non subditur neque est in mente sed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex, quia inclinat in sensualia obiecta: de qua articulo tertio latiùs.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

Lex æterna. *Argum.1. à parte negatiua.* *Argumẽ.2.* *Augustinus.*

Restat ergo ad singulas legis species descendere. Et primò in hoc secundo articulo exponitur æternæ substantia & natura: an videlicet sit ratio summa in Deo existens. Arguitur ergo in primis: nullam esse legem æternam. Lex enim illis ponitur, quibus promulgatur: nulli autem æterni fuêre homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur: ergo.

Præterea lex importat ordinem in finem: nihil autem æternum ordinari potest in finem, quia referri nequit in aliud: ergo nulla est lex æterna. Tertiò arguitur, nõ existere in Deo. Si lex vlla æterna est in Deo, idem est quod rerum ratio: rationes autem in ipso nõ vna, sed plures sunt, dicente lib.83. quçst. August. quòd Deus singula fecit proprijs rationibus: ergo lex æterna non est vna: Vel negandum est idem esse in Deo quod ratio. In contrarium est Aug. lib.1. de libero arbitrio: vbi ait, lex quæ summa ratio nominatur, non potest cuipiam intelligenti non incommutabilis æternaque videri: cui semper obtemperandum est: æternum autem & incommutabile in solo Deo existit.

Conclusio responsiua. Ad istam quæstionem hac vnica conclusione respondetur, quam Aug. modò citatus affirmat. Scilicet æternam legem esse rationem summam in Deo existentem. Eandem quippe S.Thom.2.2.q.93. lucidè, vt pleraque omnia, hoc pacto demonstrat. Deus vt auctor est primus omnium, ita & vniuersorum sum-

summus gubernator: in artifice autem necessarium est rationem ordinis rerum faciendarum præformari, quæ ars seu exemplar est: & in gubernatore rationem quoque præexistere eorum, quæ agenda sunt, quæ sit veluti omnium regula & norma: ergo in Deo necesse est & rerum omnium creandarum faciendarumque sapientiam extare, & omniũ etiam gubernandarum regulam. Atqui vt sapientiæ ratio, qua cuncta creat, rem nomenque habet artis & exemplaris & idearum: ita & eiusdẽ sapientię ratio quæ cuncta in suos debitos fines ordinat, disponit ac promouet, rationem legis obtinet. Igitur cùm lex (vt suprà dictũ est) nihil aliud sit, quàm dictamen rationis practicæ in Principe qua cuncta sibi subdita gubernat, fit vt lex æterna in Deo nihil aliud sit, quàm sempiterna ratio suæ sapientiæ, qua mundi vniuersitatẽ regit. Etenim vti sua substantia & natura, sic & quicquid attributorum in ipso existit æternũ est: vt ipsa de se sapientia, Prou. 8. prædicat. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequàm terra fieret. &c. vsqueadeò hæc fuit semper conclusio: lumine etiam naturali resplendens, vt ipsis etiã Philosophis innotuerit. vnde Cicero libro 2. de legib. Hanc, inquit, video sapientissimorum esse sententiam, legem neque hominum ingenijs excogitatam, neque scitum esse aliquod populorũ, sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam & vltimam, mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei, ex qua illa lex (naturalem adnotat) quam Dij humano generi dederunt, rectè est laudata. Hæc ille. Ex hac conclusione fit consequens non conuerti legem æternam ac diuinam, quam vocant positiuam: vt articulo proximo expositum reliquimus. Qualis fuit tam Moysi quàm Euangelica.

Elegãs ratio S. Tho. pro conclusione. *Cicero.* *Deductio.*

Ad primum igitur argumentũ respondetur, rationem illam, quæ lex est, ab æterno extitisse in Deo, sola scilicet ratione ab eius substantia differentem, qua futura cuncta, vt sibi præsentia inspectabat. Etenim vt ad Rom. 4. Apost. auctor est, vocat ea quæ non sunt tanquàm ea quæ sunt. Promulgatio autem eius & verbo præcellenti ordine, & scripto fit. At quoniam promulgatio & loquutionem denotat promulgãtis, & subditorum auditum, ratio prioris æterna fuit: nempe diuinum verbum expressa mentis conceptione genitum, & liber vitæ, sempiterna quoque mente conscriptus. Ratio verò posterioris esse nequiuit nisi temporalis, nã æternus nemo fuit qui audiret. Cœpit ergo lex illa innotescere in mundi primordio per legem naturalem, & antiquis patribus præscriptam, ac denique nobis per Euangelicam, quam Verbum ipsum, homo factum, nobis promulgauit. Ex hoc fit consequens, legem æternam solis post angelos hominibus, eisdemque vniuersis, esse notam: illis scilicet fœlicibus cœlicolis per essentiam, quam facie ad faciem intuentur: nobis autem per irradiationem, sicuti sol videtur in aula, eandemque plus minùsve susceptam. Nulli enim mortalium existunt quibus non cognitio quæpiam veritatis effulgeat: veritas autem omnis (vt libro. de vera relig. auctor est Aug.) irradiatio quædam est & participatio legis æternæ: omnibus ergo est, licèt gradibus inæqualibus, nota. Et per hæc concordia conciliatur inter illud Pauli 1. ad Corin. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit nisi spiritus Dei. atq; alterum ad Roma. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciũtur. Diuinorum enim cognitio in seipsis soli Deo propria est, & beatis quibus ipse præsens refulget: nobis autem eandem donatur æternam legem per effectus conspicere. Nemo autem præter ipsum potest ea comprehendere. Quare de isto comprehensario iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. August. vbi aiebat, Lex æterna est de qua homines iudicare nõ possunt. Sunt enim iudicia eius (vt ait Paulus) incõprehẽsibilis abyssus. Ad secundum autem principale argumentum respondetur non esse legi necessarium in finem alium referri: sed vt per ipsam subditi referantur in finem: Lex ergo æterna non refertur: sed per ipsam Deus cuncta quæ fecit in seipsum refert, qui est A. & ω. Principium & finis. Ad tertium denique respondetur quòd sicut in Deo ars factibilium ratione differt ab æterna lege, qua agibilia gubernatur: sic & rationes rerum quæ sunt ideæ, hoc est exemplares formæ, quas diuina mens contuetur in rerum fabrica, ab eadem æterna lege ratione differunt. Est ergo lex vna: rationes verò istæ de quibus Augustinus loquebatur, tot quot sunt rerum species. Differunt enim ratione in ordine ad ipsarum effectus.

Ad primũ argumẽtũ. *Corollarium.* *Augustin⁹.* *Conciliantur duo Pauli loca.* *Ad secundum.* *Ad tertiũ.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm leges vniuersæ ab æterna promanent.

CONSEQVITVR hoc tertio articulo vt videamus vtrùm leges reliquæ omnes ex hoc fonte luminum deriuentur: & arguitur à parte negatiua. Est lex fomitis, quam (vt suprà audiuimus) ait Pau. repugnare legi Dei: suntque & iniquæ hominum leges de quibus Esai. 10. Væ qui condunt leges iniquas: Leges autem legi æternæ aduersantes, atque ab illa deflexæ nequeũt ab illa deriuari: ergo non omnis lex ab æterna deriuatur. Secundò arguitur. Leges humanæ (vt 1. de liber. arb. auctor est August.) multa permittunt quæ æterna lege prohibentur: vt meretricia & mendacia: ergo eiusmodi leges non possunt ab illa emanare: In contrariũ autem est illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Prima ratio ad partem negatiuam. *Paulus.* *Esaias.* *Secunda ratio.*

AD quæstionem, hac verissima eademque lumine naturali compertissima conclusione respondetur. Omnis in vniuersum lex, præter æternam, qua ratione iusti quippiam continet, ab illa æterna deriuatur. Assertio est August. eodem lib. 1. de lib. arb. vbi ait, Nihil est iustum ac legitimum quod non ex æterna lege homines deriuauerunt. Atqui natiuam huius caussam partim superiori quæstione articulo de legislatoribus attigimus, & nunc emunctiùs exprimamus oportet. Est enim ordo in natura caussarum ita dispositus vt inferiores non nisi superiorum virtute admotæ moueant. Vnde (vt 8. Phisi. auctor est Aristot.) necesse est primum motorem confiteri à quo inferiores reliqui dependeant. Si enim primus non moueret, reliqui neutiquam mouere valerent. Eundem ordinem &

Satis fit quæstioni agitatæ vnica conclusione. *Augustin⁹* *Aristot.* *Ratio conclusionis.*

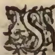
1. Ethic.

1. Ethicor. inter artes ostendit. Illa enim quæ maximè est architectonica reliquis veluti Princeps imperat: igitur in legibus quibus mundus gubernatur, idem est ordo meditandus & confitendus. Nempe vt omnium sit vna suprema quæ caput earum sit & origo. Hanc autem appellamus (vt ipsa est) æternam. *Quæstio.* Quòd si scisciteris an eò præcisè dicatur æterna, quòd neque initium habuit, neque habitura sit finē? *Responsio.* Respondetur non idcirco solùm, verùm ob hoc maximè quòd nulla sit ratione mutabilis, nec vlli varietati subiecta: sed sicut in naturalibus primus motor, qui immobilis est, caussa est motuum sub se longè differentium: sic lex æterna, immota persistens, caussa est vt mortalium leges, eorum variabili conditione mutata, permutentur. Ipsa enim vniformis ac maximè vna iussit vt natura integra, omnia *Obiectio.* essent communia: corrupta verò, inter diuersos dominos distribuerentur. Quo fit vt lex hæc à nulla sit alia deriuata, nec verò à seipsa: talis enim assertio secum pugnaret. Quòd si quis arguat contrà, non omnem legem ab illa deduci: nam lex diuina puta Euangelica non apparet quomodo inde descendat: *Solutio.* cùm non videantur esse duæ. Iam proximo articulo responsum est, diuinam positiuam, esse effectum ac participationem illius æternæ. Ob id enim dicitur positiua: quòd posita est nobis: hoc differens à naturali, quæ eiusdem æternæ est etiam participatio, quòd naturalis ordinat nos proximè ad finem naturalem: diuina verò ad supernaturalem, vt paulò inferius euidentiùs fiet.

Ad primū argumētū. AD primum igitur argumentum de lege fomitis quam Paul. existere in membris ait, legique mentis repugnare: iam suprà diximus existere in ipsis, non tanquàm in regulante, sed tanquam in subiectis naturali appetitus inclinationi. Quæ dicitur lex fomitis seu fomes ex priuatione iustitiæ originalis derelictus: qui quidem nihil aliud est quàm sensualitatis pondus. Bifariam nanque inclinatio aliqua dicitur lex. Vno modo inquantum per ipsam directè legifer promouet subditos in finem honestum, atque altero modo inquantum in pœnam eos destituit permittitque naturæ impetu ferri. Vnde ille sensualitatis insultus in sua obiecta, quæ brutis animalibus esset naturalis, lex, nempè naturæ suæ consonans, hominibus est obliquitas ac deflexio naturæ suę quatenus est rationalis, cui quidem rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iustitiam originalem idem sensualis appetitus quasi fræno continebatur, ne à ratione exorbitaret, & eandem iustitiam homo per peccatum amisit, ac subinde à Deo destitutus est, dicitur inclinatio illa, fomes ac fauilla ignei peccati, atque adeò distorta lex per quam similis bestijs factus est homo: secundum illud Psalmi, Homo cùm in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis, hoc est sensuali legi subiectus, quæ illi cum bestijs communis est. *Ad secundum.* Vt ergo ad argumentum adaptetur responsio, distinguitur prior præmissa. Conceditur inquam fomitem peccati esse legem, non directè inclinantem in verum bonum, sed in id quod est sensuale bonum, hoc est, quod est delectabile aut vtile. Et pariter distinguitur cùm subsumitur, non deriuari à lege æterna: fatemur id inquam quatenus à ratione deuiat: negatur verò quatenus inclinat in bonum quodpiam, scilicet sensuale. Ac præcipuè qua ratione est pœna peccati: nam intentio Dei fuit per illam desertionem liberi nostri arbitrij punire peccatum Adæ. Ad secundum eodem propè modo respondetur: Leges enim iniquæ quatenus à ratione declinant (vt 2. de legibus ait Cicero) non modò leges habendæ non sunt, sed nec appellandæ quidem. Quare hac ratione ab æterna non emanant. At verò quatenus nonnihil similitudinis legis retinent: videlicet inquantum potestatem imperādi designant quodammodò influxus sunt diuinæ potestatis. Nam (vt ait Paulus) Omnis potestas à Domino Deo est. Vnde vt q. 6. & latiùs lib. 3. q. 4. innotescet, etiam potestas infidelium principum à Deo deriuatur: iuxta verbum Christi ad Pilatum, Non haberes aduersum me potestatem vllam, nisi tibi datum *Ad tertiū.* esset desuper. Ad tertium denique respondetur quòd lex humana quæ malum permitteret approbando vt bonum: vt illa quæ fornicationem pronuntiaret esse bonam, nequaquam ab æterna deflueret. Illa autem quæ impunè eam permittit, quia omnia non potest coërcere flagitia, in hoc quòd non conatur ad id quod perficere nequit, recta ac prudens est, atque ideo à lege æterna descendit: licèt eam tanquam debilior perfectè non adæquet.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm creata cuncta, tam necessaria quàm contingentia æternæ subijciantur legi.

SVBSEQVITVR vt quarto huius quæstionis articulo exploremus an tota creaturarum vniuersitas subdita sit æternæ legi. Et quidem de affirmatiua conclusione non solùm sacrosancta fides, verùm nec ratio Physica ambigere sinit. *Cicero.* Vt enim Domini est terra & plenitudo eius, quantum ad creationem: sic & quantum ad gubernationem (vt ait ipsa Sa- *Ratio permotæ quæstionis.* pientia) attingit à fine vsque ad finem, & disponit omnia suauiter. Et cap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. Vnde non modò Iob eos irridet, qui Deum negabant nostra curare, sed aiebant inter cardines cœli contineri: verùm & Cicero initio de Natura Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos, neque eos suo nomine dignos censet. Nam si diuinam prouidentiam de medio sustuleris, nulla in nobis inesse potest erga Deum amicitia, pietas, sanctitas, aut religio. *Triplex gen' rerum qua in præsentē veniūt quæstionem.* Ad interrogata hæc quæstio est vt quorundam dubitationes explanemus. Sunt autem tria hæc de quibus dubitatur, scilicet necessaria, contingentia, & humana: nimirum homine superiora, eodemq; inferiora, & sua ipsius opera. *Primū argumentum.* Arguitur ergo quòd necessaria non subsint æternæ legi. Lex omnibus imponitur, vt à malis cohibiti rectà incedant, ac subinde reliquas res humilioris ordinis vt tramitem quoque naturæ suæ non deserant: necessaria autem, cùm impossibile sit aliter se habere, nequeunt à natura sua declinare, aut deficere: atque adeò nulla indigent cohibitione: ergo legi æternæ non subijciuntur. *Secundum argumentū.* Et secundò arguitur. Diuina non sunt subiecta eidem legi, videlicet neque personæ diuinæ, nec attributa: quia vbi est summa æqua-

m a æqualitas,nulla esse potest subiectio:ergo non omnia necessaria subduntur eidem legi. Tertiò ar guitur,quòd neque omnia contingentia mutabilia & caduca homine inferiora supponantur eidem legi. Lex non ponitur (vt suprà visum est) nisi quibus promulga ır:rebus autem rationis expertibus nulla valet promulgari lex: quippe quam cognoscere nequeunt: immo neque legi parere possunt. Nam vt auctor est 1.Ethi.Philosophus,ea quæ legi parent,ratione participant: ergo illa nulli substernuntur legi. Quartò ad idem arguitur:eiusmodi contingentia sæpe à sua deficiunt regula,vt patet in monstris naturæ,& infortuitis casibus:ergo non omnia eadem gubernantur lege. Quintò arguitur de humanis nostris actionibus. Homines enim aut iusti sunt apud Deum,aut iniqui. Iusti autem,quia filij Dei sunt,spiritu Dei aguntur (vt patet ad Romanos 4.) & , vt legitur ad Galatas 5. qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege:iniquos verò prudētia carnis exercet:quæ(vt eodem loco ad Romanos subditur)cùm inimica sit Deo,legi eius non est subiecta:nulla ergo restat mortalium sors quæ subdita sit æternæ legi. Sextò denique arguitur:lex æterna(vt lib.1.de liber.arb.ait Augustinus) est illa qua mali miseriam,boni autem vitam beatam merentur:beati autem & damnati exempti sunt ab statu merendi ac demerendi:ergo non subiacent æternæ legi.Ex quo cōsequens apparet vt nullus angelorum subiectus eidem sit: siquidem nullus est nisi aut beatus aut damnatus. In contrarium autem est illud Hester 13.Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita,& non est qui posit tuę resistere voluntati.Vnde August.9.de Ciui. Dei: nullo modo aliquid legibus summi Creatoris ordinationiq; subtrahitur,à quo pax vniuersitatis administratur.

Tertium. Philosoph⁹. Quarta ratio. Quinta. Paulus. Sexta ratio. Augustinus.

AD QVAESTIONEM hanc, tribus conclusionibus secundum dubitatorum numerum respondetur. Prima est,cuncta necessaria,præter Deum eiusque attributa,æternæ legi subiecta sunt. Conclusio fidei nostræ documentis satis comperta est: atque eiusdem sapientiæ præconio Prouerb. 8. Quando præparabat cælos , aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos:quando æthera formabat sursum,& librabat fontes aquarum &c. Vbi necessaria, nempe elementa & cœli legis æternæ dispositioni subiugantur: sed tamen & natura magistra id Arist.2. Metaphy.tex.4.& libr. 5. perscrutatus est: Vbi ait æternorum esse caussam.Et.12.Metaph.tex.24.vbi ait primam caussam esse omnium caussam. Et 8.Physi.vbi vnum summumque motorem constituit ex quo omnia pendent,non solùm in mouendo & operando,verùm in essendo. Necessaria enim non idcirco talia censenda sunt,quòd caussam non habeant,sed quòd natura sua sic procedunt ex necessaria caussa,vt sint prorsus per naturam incorruptibilia:veluti angeli & cæli. Exemplum Arist.profert in scientijs. Huius enim quod est,hominem esse risibilem,caussa existit quòd est animal rationale: etsi tam necessarius sit effectus , quàm caussa. Et sicut se habet res ad esse(ait ibidem)sic ad veritatem.Hæc gratia interpretandi Aristot.dixerim:qui cùm opinatus fuerit cœlum atque intelligentias,immo verò mundum,ab æterno fuisse, sunt qui intelligere nequeant quomodo quantum ad esse,primo motori subijciantur.Nam secundùm fidem, Deum confitentem creatorem cœli & terræ,peruium est quo pacto eius gubernatui cuncta obtemperent naturalia,vt cœlorum elementorumque motus,quæ sic manu omnia tenet ac dispensat,vt si dimitteret,in nihilum abirent cuncta. Sed arguis contrà:veritates perpetuæ,vt hominem esse animal rationale,quatuor & tria esse septem,quæ ait August.antequàm fieret mundus,vera fuisse,non subduntur æternæ legi: ergo conclusio non est vniuersalis. Probatur antecedens:per nullam potentiam aut vera esse cœperunt,aut desinere esse vera possunt:ergo non reguntur illa lege. Respondetur. Primùm, in hoc sunt à Deo dependentia,quòd existere in rerum natura cœperunt per diuinam creationem , & per annihilationem possunt esse hoc existentiæ amittere:nam quantum ad huiusmodi existentiam re vera creaturæ sunt. Attamen quantum ad perpetuam veritatem, quæ dicit connexionem indissolubilem prædicati ad subiectum,ea præcisa ratione procedunt ab æterna veritate,qua radius luminis perpetui à perpetua luce:veluti hominem esse risibilem,germē illius est quod est esse rationalem.Excepimus autem Deum ac diuina ab hac subiectione æternæ legis propter rationem suprà factam:quia vbi nihil excogitari potest inæqualitatis,neque comminisci quidquam possumus subiectionis. Quare filius & si à patre procedat,nullatenus ei subditur,nisi inquantum homo:qua scilicet ratione minor est patre.vnde 1.ad Corinth.1.Paul.subiectus erit Deo patri, cùm tradiderit ei regnum. Quòd si quis de voluntate pariter diuina argumentetur:Quidquid est rationabile rationi subditur:voluntas diuina est rationabilis, lex autem eius est summa ratio,vt dictum est:ergo voluntas eius eidem rationi subditur. Perdoctè S.Thom. respondet,de diuina voluntate bifariàm nos loqui:vno modo,secundum suam,in qua subsistit,naturā: & sic non est tam propriè rationabilis, quàm ipsa ratio per essentiam . rationabile enim participationē dicit rationis. Altero modo,quantum ad illa quæ circa nos disponit:& in ordine ad tales effectus conceditur esse rationabilis:quia cuncta secundum suam rationem ordine dispensat & administrat. Secunda conclusio : omnes creaturæ irrationales insensibilesque & vitæ expertes , quæ continuò mutabilitatis fluxu oriuntur & occidunt,æterna Dei lege aguntur. Hanc S.Tho.dilucidat per intercapedinem inter humanam diuinamque legem quam sic expositam accipito.Creaturæ irrationales,quia non agūt per cognitionem finis,nequaquam se in ipsum mouent:sed appulsæ aguntur ab alio.Quapropter cùm homo legem subditis non ponat nisi regulam eorum mentibus sigillando per quā se moueāt,fit vt eius leges non se extendant nisi ad homines rationis participes. Cetera verò humanis actionibus suis mouet & gubernat,nempe fræno & calcaribus:& reliqua inanima, per alia instrumenta. Ridiculus enim esset qui iumentis legem præscriberet quando & quomodo debeant comedere,dormire,arare,currere &c. Ac multò magis stupidus,qui herbis crescere imperaret: aut arboribus fructus ferre:aut lapidi quo se pacto in ædificio collocaret. Tum etsi cicures animantes, vt canes & simiæ,soleant instar quadantenùs legis ad iocos assuefieri:Deus autem nō solùm regulā tam rationali quàm intellectuali creaturæ mente imprimit,qua se moueant,verùm & toti rerum vniuersitati suos indidit appulsus & instinctus quibus aguntur in suos singulorum fines:vt api ad mellificium:hirundini ad struendum nidum:&

Prima cōclusio responsiua. Prima probatio conclusionis. Aristot. Obiectio. Solutio. Nihil diuinum subest æternæ legi,cùm non sit ibi aliqua inæqualitas. Obiectio secunda. Solutio S. Thomæ. Secunda conclusio. S. Thomas. Aperitur ratio S. Thom.

terræ proferendi fruges:& reliquis suas pariter virtutes agendi. De quo rerum omniũ instinctu & virtute intelligitur illud Psalm. Præceptum posuit & non præteribit. Ex quo fit, Deum non omnia pari modo administrare ac disponere, sed actiones hominum & angelorum per regulas quibus se in finem moueant: reliqua verò per virtutes & instinctus quibus mouentur. In quibus & homines connumerandi sunt quantum ad naturales actiones: vt sunt nutritio, & augmentatio, & similes. Tertia conclusio. Actiones humanæ, videlicet liberæ omnes subijciuntur legi æternæ · ac longè meliùs ac perfectiùs sub eius ordine comprehendũtur, quàm reliquo delectioris ordinis. Conclusio hæc patentior est quàm præcedentes. Actiones enim humanæ sunt quæ ex cognitione finis prodeunt, in ipsumque referuntur: ex vtraque autem parte, scilicet tam cognitionis quàm appulsus, substernuntur æternæ legi: ergo perfectiùs quàm alij illi subduntur Probatur secunda præmissa. Veritas omnis (vt suprà dicebamus) participatio quędã est veritatis sempiternę, diuinę, ac subinde quæcũq; cognitio finis. Pręterea sicuti ceteris rebus ad suos fines, sic homini, immo præstãtiùs indita est à natura, quæ opus Dei est, inclinatio quędam & pondus ad id quod legi æternæ consonat. Sumus enim (vt 2. Ethic. Aristot. docuit) ad virtutes nati: hoc inquam natiuum est rationali creaturæ, vt secundum rationem viuat: ergo tam secundum cognitionem, quàm secundum propensionem in bonum, liberis motibus necessarias, actiones humanæ substratæ sunt æternę legi. Est tamẽ discrimẽ inter iustos atque iniquos: quòd in malis ac prauis vtrũq; principium corruptum ac deprauatum est. Nam & sydus agnitionis naturalis terrenis affectibus tenebrescit, & naturalis affectio boni corruptis habitibus obteritur ac debilitatur. Tametsi neutrũ prorsus extinguatur. In bonis autem ac iustis, cùm nemo hoc nomine, nisi qui in gratia Dei agit, dignus sit, vtrunque augetur ac vegetatur. Nam & naturali lumini adhibetur fidei radius, & naturali inclinationi speciale Dei auxilium. Quo fit vt quantũ ad actionẽ longè perfectiùs ac excellentiùs iusti subijciantur æternæ legi quàm iniusti. Consideratè hoc tamen S. Tho. adnotauit, quòd quanto deficiẽntiùs atque imperfectiùs per actionem se summittunt imperatrici legi æternæ, tãto per passionem atrociùs subiecti sunt eidem vltrici. Nam quantum facere omiserunt in meritis, tantum in tormentis patiuntur acerbiùs. Vnde August. lib. de catechizandis rudibus· Deus, inquit, ex iusta miseria animarum se deserentium conuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suæ nouit ordinare.

Psalm. 148. *Tertia conclusio.* *Probatio.* *Altera ratio.* *Aristot.* *Aliter probi atq; improbi sunt sub iugo legis æternæ.* *S. Thomas.* *Augustin.*

AD primum argumentum respondetur quòd etsi necessaria aliter per naturam se habere nequeãt, tamen & producta sunt & annihilari à Deo possunt. Præterea & quòd à sua natura neque deficere neque deuiare possint: cohibitio est & coërcio legis æternæ, eademque multò vehemẽtior quàm cohibitio voluntatis humanæ, quæ à tali lege exorbitare solet. Secundi autem conclusio conceditur: nempe in diuinis nihil esse subiectum legi: sed cuncta esse eandem per essentiam legem. Ad tertium respondetur quòd brutis & insensibilibus rebus, quantũ ad sua naturalia opera, promulgatur lex æterna per sigillationem instinctuum & virtutum ad agendum: sicuti nobis promulgatur lex naturalis per consignationem luminis in mentibus nostris. Sed tamen quantum ad earundem rerum vsus hominibus posita est lex, qua debent illi vti. Et per hoc respondetur ad secundam partem eiusdem argumenti. Nam etsi creaturæ irrationales rationem humanam nõ participent, vt possint humanis legibus obtemperare: participant tamẽ rationem diuinam quæ latiùs patet. Vnde sicuti membra dominio despotico obediunt animæ, vt auctor est in Poli. Aristot. sic res irrationales obediunt Deo. Hoc tamen verũ est quòd quia non sunt per se rationis compotes, instinctus illis impressi non habent propriam naturã legis, velut in nobis lex naturalis. Ad quartum respondetur quòd nec monstra neque casualia pręter ordinem diuinæ regulæ accidunt: sed dicitur monstrum respectu caussæ particularis quæ rem integrã intendebat: & casuale respectu hominis, cui præter intentionem imprudenti ac nescienti contingit: diuinæ autem rationi caussæ ipsæ monstrorum & casualium prospectæ sunt. Quare Deo nihil est casuale nec fortuitum. Ad quintum autem iam responsum est, hominum tam iustorum quàm iniquorum actiones diuinæ legi subditas esse. Quod autem adducitur, Qui spiritu Dei aguntur, eos non esse sub lege, in hoc sensu legendum est, quòd legis pondere non premuntur, quia non seruili, sed filiali timore legis dicto audientes sunt, atque adeò Spiritus sancti ductu potiùs quàm legis coactu viuunt, quasi à lege liberi: Vnde illud, Iusto non est lex posita: & illud 2. Corint. 3. vbi spiritus Domini, ibi libertas. Ad aliud autem de carnis prudentia itidem concessum est iniquos, quantum ad actiones, nõ subijci diuinæ legi imperanti, recidere tamen per passiones in eandem vindicantem. Ad sextum demum respondetur quòd cùm eisdem caussis res & moueantur in finem & in ipso conseruentur, consequens fit vt non modò in hac militãtium vita, verùm & in alia omnes sub eadem diuina lege degant: nempe dum beati seu homines cõsideres, seu angelos, illa sempiterna fœlicitate diuina ordinatione perfruantur: damnati verò tam dæmones quàm homines in illis carceribus ordinationem diuinæ iustitię perpetui durent.

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundum.* *Ad tertiũ.* *Aristot.* *Ad quartũ.* *Ad quintũ.* *Ad postremum argumentum.*

QVÆSTIO QVARTA.

DE LEGE NATVRAE.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 94.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex naturalis sit habitus in nobis existens.

Primũ argumentum partis negatiuæ.

OST legem æternam consequitur vt de alijs, quæ ab illa deriuantur dicamus. Et primum hac quæstione quarta de lege naturæ. Atque hoc primo articulo de eius substantia, an sit habitus nobis inhærens. Arguitur ergo contra id quod supponitur, Lex æterna secundum August. lib. 1. de libero arb. est, qua iustum est vt omnia sint ordinatissima: ergo per illam satis homo

homo abundéque gubernatur: cùm ergo natura in superfluis non redundet, non opus est nobis alia le-
ge præter æternam. Secundò arguitur: Homo aliter in suum finem tendit quàm bruta, vtpote qui se *Secundum.*
in finem liberè mouet per eius cognitionem, rationis ductu: bruta autem nulla se ratione agunt, sed
aguntur naturali instinctu: ergo homo non mouetur lege naturæ, sed tantùm bruta. A parte autem
affirmatiua quæsiti arguitur tertiò quòd sit habitus. Tria (vt 2. Ethicor. auctor est Philosoph.) sunt *Tertium.*
in anima nostra, scilicet potentia, habitus, & passio: lex autem naturalis neque potentia est, neque pas-
sio, vt liquidò constat: quia tam potentia quàm passio indifferens ad contraria est, scilicet ad bonum
& malum: lex verò dictamen boni est: ergo est habitus. In contrarium autem est quod vt suprà
quæstione prima ostendebamus, lex est rationis dictamen: quod sonat actum, videlicet hoc aut illud fa-
ciendum est.

AD QVAESTIONEM hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima, Lex naturalis in menti- *Prima con-*
bus nostris insculpta est & impressa. Probatur, Lex quæ (vt dictum est) regula existit & norma actio- *clusio.*
num nostrarum, duplex (vt dicebamus) habet subiectum. Inest enim & in regulante, & in regulato: in *Suadetur*
altero tanquam mouente & in altero tanquam moto: actiones autem humanæ (vt proxima quæstione *conclusio.*
definitum est) subduntur legi æternæ: ergo Deus, qui cuncta suauiter disponit, veluti naturæ auctor im-
pressit mentibus nostris lumen, per quod legem eius æternam participantes, actiones nostras ad debi-
tum finem quò suapte natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine Dauid interrogantibus, quis ostē- *Psalm.90.*
dit nobis bona, ad Deum conuersus, respondet: Signatum est super nos lumen vultus tui. Dicitur enim
significantissimè Dei vultus, lumen suæ sapientiæ & rationis facies, per quam, sicuti homo de vultu co-
gnoscitur. Hæc autē naturalis impressio appellatur lex naturalis: secundū illud Pauli ad Rom. 2. Gentes *Paulus.*
quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Vbi gloss. si non habent legem scriptam, ha- *Glossa.*
bent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & conscius est quid sit bonum & quid malum. *Secunda cō-*
Secunda conclusio. Lex naturalis neque potentia neque passio est, neque secundum substantiam est *clusio.*
habitus. Conclusio est sancti Thom. 1. 2. q. 94. quam quia rari percipere curant, rari credunt. Arbi- *S. Thomas.*
trantur enim vulgo recentiores Philosophi habitus intellectuales esse propositiones ac iudicia habi- *Iuniorum*
tualia: ob id quòd ex assensibus frequentatis relinquantur habituales assensus, quibus posteà effician- *placitum.*
tur actuales. Sed re vera Philosophia hæc non est syncera: quoniam habitus non est iudicium, sed qua-
litas quædam & virtus eliciendi iudicia. Ex hac ergo veritate probatur conclusio nostra. Lex est di- *Probatio*
ctamen (vt suprà dictum est) quòd ratio de agendis constituit: vt Non furandum, Non mœchandum *conclusio-*
&c. Veluti iudicia speculatiua, sunt etiam opus intellectus, habitus autem (vt diximus) neque est iudi- *nis.*
ciū neq; propositio, sed virtus talia efficiendi: lex ergo nō est habitus per essentiam: sed dictamen quod
formā habet pręcepti. Ex quo fit legem naturæ nō esse idem quod synderesis. Hanc enim idē Doctor *Corollariū.*
sanctus. 1. p. q. 79. docuit esse habitum: nempe virtutem mentis quæ nos inclinat ad assentiendum prin- *S. Thomas.*
cipijs practicis: sicuti habitus intellectus est propensio & appulsio ad assentiendum principijs specula-
tiuis. Atque hac ratione synderesis dicitur instigare ad bonum & murmurare de malo. In summa,
sicuti habitus intellectus non est principiorum collectio, sed virtus assentiendi illis, sic neque syndere-
sis est lex naturalis, sed est virtus assentiendi illis principijs ac dictaminibus practicis, quæ sunt lex na-
turalis. Vnde vbicunque legatur synderesis esse lex intellectus nostri, vt est apud Basilium, intelligen-
dum est non per essentiam, sed quòd synderesis est habitus continens legem naturæ: quippe cuius vir-
tute principia illa iudicamus. Hæc in gratiam eorum dixerim qui Physicæ meditationi dediti sunt.
Secunda conclusio. Lex naturalis inest nobis per modum habitus. Probatur. Præcepta naturalia non *Secunda*
solùm actu à ratione considerantur, dum actu quis præcipit, aut præceptum auscultat: sed per modum *conclusio.*
habitus, hoc est, per modum permanentis in absentia actus. Itaque sicuti scriptura sacra dicitur fi- *Probatio.*
des nostra: quia est collectio eorum omnium quibus per habitum fidei assentimus, ita collectio prin-
cipiorum agendarum rerum dicitur habitus: quia virtute synderesis illis assensum præbemus. Quòd
si quæras quidnam est hoc quod per modum habitus permanet præter synderesin? Respondetur, esse *Quæstio*
species in memoria derelictas. Contra hoc tamen Philosophiæ studiosus insurget. Lex naturalis indi- *incidens.*
ta est naturæ nostræ in ipsa eius conceptione: tunc autem nullæ ingenerantur species rerum, sed illas *Solutio.*
postmodum sensuum adminiculo acquirimus. Respōdetur, propterea legem naturæ dici nobis à na- *Obiectio.*
tura inditam & impressam, quòd apprehensis terminis boni & mali illicò virtute synderesis intel- *Responsio.*
lectus efformat iudicia hæc & dictamina: Bonum est amplectendum, & malum repudiandum, ac si-
milia, quæ scilicet eiusdem intellectus lumine innotescunt. Quare nulla opus fuit specierum infu-
sione: sed illæ posteà nullo negotio acquiruntur. Emergit nihilominus argumentum aliud contra *Altera ob-*
hanc synderesis impressionem. Habitus enim (vt in lib. de bon. coniu. auctor est Augustinus) est quo *iectio.*
aliquid agitur cùm opus est: synderesis autem non est huiusmodi; quoniam paruuli ante vsum ratio- *Augusti-*
nis, neque verò damnati vti possunt naturalibus principijs. Respondetur, Augustinum solùm depro- *nus.*
mere habitus naturam, vbi non impeditur. Nihilominus quando ratio ligata est, vt in dormienti- *Solutio.*
bus, nequit habitus suo fungi munere. De hac autem synderesi, deque habitu intellectus erga
principia speculabilia per se nota vinci hoc sæpè argumento solo, quòd non sint qualitates ab intelle-
ctu distinctæ: nam habitus ad hoc adhibentur, vt cùm potentia indifferens sit ad duo contraria, deter-
minetur per eosdem & coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus concupiscibilis per tempe-
rantiam determinatur ad bonum virtutis: intellectus autem per se ipse determinatus est ad illa quæ
lumine naturali sunt nota: vtpote qui suapte natura tales veritates amplexatur: non ergo opus ha-
bet aliqua qualitate vestiri, sed ipsæ forsan inclinationes naturales dicuntur inditi habitus. Cui au-
tem oppositum probabilius fuerit, aliam rationem meditetur. At iam plus iusto in Metaphysicam mer-
gimur.

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi æterna lege gubernemur, id tamen *Ad primū argumētū.*

fit per naturalem, quæ participatio illius est: ficuti lux Solis per lumen nos nobis irradiatum illuminat: igitur cùm lex naturalis non fit ex æquo ab æterna distincta, fed eius participatio, nequaquam fuperfluit. *Ad fecundum.* Ad fecundum, conceffo antecedenti, puta quòd nos liberè, bruta verò naturaliter moueantur, negatur tamen confequentia, dum infertur hominem non moueri lege naturali: nam actionum libertas in aliquo principio naturali fundatur: nihil enim homo appetit nifi fub ratione boni: nempe illo fubnixo naturali principio. Bonum eft appetendum. Attamen propofitio hinc bono fecundum rationem, inde altero fenfuali, liberè poteft quod maluerit alteri præferre. Quin verò (vt proxima quæftione dicebamus) inde Lex naturalis in nobis, præ brutorum inftinctu, legis rationem habet, quòd ratione nos ipfi ducimur: illa verò per impetum forinfecùs aguntur. *Ad tertiū.* Ad tertium refpondetur quòd Arift. loco illo Ethic. 2. non recenfuit omnia quæ infunt in anima: quia nihil de actu vel intellectus vel voluntatis, nec verò de fpeciebus meminit: fed tantùm connumerauit principia, quorum virtute intellectus operatur: Lex autem naturalis non eft talis virtus, fed opus ipfum fcilicet rationis dictamen, quę modo expofito per modum habitus ineft.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex naturalis plura contineat præcepta.

CONSEQVENTER articulo fecundo interrogat S. Thom. vtrùm lex naturalis plura contineat præcepta. Quem titulum qui ofcitanter audierit, ridiculam iudicabit quæftionē: nam cùm Decalogus aliaque illi multa annexa præcepta à lege naturæ ortum ducant, quifnam ambigere poterat plurima effe præcepta iuris naturalis? At verò S. Thom. meditatè vbique fecundum Philofophiam loquitur. Præcepta enim illa abfolutè dicuntur legis naturæ, quæ illius funt propria quatenus ab humano diuinoque iure diftinguitur: nempe illa principia quę nullo indigent difcurfu, fed per fe funt lumine naturali nota. Illa videlicet de quibus modò definitum eft, effe noftræ naturæ congenita. De his ergo non eft vanum quęrere fint ne plura. *Primū argumentum pro parte negatiua.* Arguitur enim non effe nifi vnū. Lex (vt fuprà dictum eft) in genere præcepti collocatur: fi ergo plura funt præcepta naturæ, plures funt eiufdem leges, cùm tamen vulgo non ponamus nifi vnam legem naturæ. *Secundum.* Secundò arguitur. Humana natura eft vna, vnaque humani generis ratio: ergo vnicum eft primum eius præceptum. Quòd fi dixeris præcepta multiplicari fecundum naturarum numerum ex quibus homo conftat, vt aliud fit eius naturale præceptum inquantum eft ens, aliud inquantum animal, atque aliud inquantum homo: tunc inde fequeretur, ea etiam quæ ex inclinatione concupifcibilis appetitus nobis contingunt, ad legem naturæ pertinere, quòd cùm intra rationis lineam non contineantur, abfurdum videtur. *Tertiū argumentum.* Tertiò arguitur contra præcepti nomen. Lex nulla obligat nifi qua ratione à fuperiore edicitur: natura autem non eft nobis fuperior nec iudex nofter, fed Deus atque eius miniftri homines: ergo lex naturæ, nifi adeffet diuinum ius aut humanum, nullam haberet vim obligandi, vt eius transgrefsio effet peccatum. In contrarium eft quòd perinde fe habent huiufmodi præcepta legis naturæ circa principia agibilium, vt principia in fpeculabilibus: fed hæc funt plura, ergo & illa.

ANTE quæftionis huius refponfum, cùm iam præmonitum fit fermonem hic haberi de præceptis legis naturæ, nō quibufcūque, fed proprijs, puta quæ nullo difcurfu, vt ius humanum, nec fuperiori reuelatione, vt diuinum indiget: fed per feipfa nota funt, adnotandum eft dupliciter dici propofitionem per fe notam, vno modo, fecundum fe: & altero, relatione ad nos. *Duplex genus propofitionis per fe notæ.* Illa enim propofitio eft priori modo per fe nota, cuius prędicatum eft de intrinfeca ratione fubiecti: vt Deus eft, homo eft rationalis. Etenim qui naturam fubiecti penetraret, nullo indigeret medio vt propofitionis veritatem deprehēderet. Quo ad nos verò tales propofitiones non funt per fe notæ: quoniam extremorum naturam non plenè percipimus. *Boëtius.* Vnde iuxta fententiam Boëtij in lib. de Hebdom. Quædam funt propofitiones fimpliciter per fe notæ, quippe quarum termini omnibus funt patentes: vt omne totum eft maius fua parte. Aliæ verò funt per fe notæ folis fapientibus, qui terminos percipiunt, vt Angelus nō eft circumfcriptus loco. Intelligenti nanque non effe corpus, illico patefcit nullo circumfcribi loco. Ad propofitum defcendendo ficuti primum quod rationi fpeculatiuæ offertur, eft ens (hoc enim de rebus vniuerfis primum percipimus) fic primum quod rationi practicæ de appetibilibus & agibilibus offertur, eft bonum: nam ficuti primum obiectum intellectus eft ens, fic & primum voluntatis, eft bonum. Quare fapienter Philofophus Ethicorum initium ab hoc fumpfit principio: Bonū eft, quod omnia appetunt. His præiactis duabus conclufionibus ad quæftionem refpondetur. *Prima conclufio. Suadetur conclufio.* Prior eft: præcepta propria naturalis iuris, hoc eft prima per fe nota principia, funt plura. Probatur: principia naturalia (vt nomen auribus intonat) funt illa quæ natura nobis imprefsit: natura autem hominis ex pluribus partialibus conftat. Eft enim ens, quę vtique natura communis illi eft cum vniuerfis rebus. Mox eft cum viuentibus viuens, deinde inter animalia animal, ac demum homo, ergò fecundum omnes hos naturæ gradus peculiaria habet prima præcepta. *Primū principiū practicū ideoq́ generale congruens homini quatenus eft.* Exempli gratia, quatenus eft ens, hoc eft generalifsimum ei omnium præceptorum: Bonum eft expetendum & profequendum, malum autem refpuendum ac fugiendum. Hoc enim præceptum cunctis mūdi rebus commune eft, idque adeò omnium finis appetibilium in quod fuafibilia omnia tanquā in primum principium reducuntur: ficuti in fpeculabilibus, quodlibet effe aut non effe, vt 4. Meta. tex. 9. *Ariftot.* auctor eft Arift. *Secundum principium practicum.* Mox quia primum naturalium bonorū eft, effe, inde ftatim cadit particularius aliud principium quod eft, Effe proprium cuique conferuandum eft. Omnia enim appetunt fe cōferuare, iuſque contrarijs obfiftere. Et ratio eft illa generalis: quia illud eft cuique bonum: hoc verò malum. Neq; alia expetenda eft cauffa: fiquidem hoc (vt modò dicebamus) eft primum principium in quod omnes appetitiones refoluuntur. *Quid fit cauffæ vt* Quidquid enim homo vel quæuis res mundi appetit, id concupifcit fub ratione

tione boni,vel veri,vel apparentis. Atque hoc vtique appetitu hominem,cùm sit omnium perfectissimus quæ sub cælo sunt, inferiorem ceteris modo quodam video,eo quòd ex duabus constet diuersis naturis. Nam res vniuersæ id solùm bonum apperunt, quod illis verè est bonum: homo verò illud etiã, quod licèt sensui est bonum, rationi tamen, quæ sua est natura, existit malum.

homo non tantũ verũ bonum sed speciẽ boni expetat: cũ id in ceteris rebus secus euenire cõpertum sit.

Deinde descendendo deriuatur aliud principium legis naturæ ac præceptum hominis inquantũ est animal,quod ad cõmixtionem masculi ac fœminæ attinet. Hic enim existit animalibus peculiaris modus conseruandi speciem. Nam etsi in arboribus,vt in Palmis & Lauris quædam deprehendatur imago masculi & fœminæ,atque in herbarum quibuspiam: tamen veram masculei seminationem in solis animalibus agnouit Philosophia. Ex his demum trahitur aliud principium hominis inquantum est rationalis,qua vtique ratione inclinationem habet ad cognitionem Dei ac virtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit appetentia ad societatem: & ciuilitatem, vnde illud: Id facias alijs quod tibi fieri vis: idq; ne facias,quod non tibi vis fieri. In summa: generalissimum illud, bonum est appetendũ ac malum repudiandum,in homine fit peculiare legis naturalis principium: scilicet honestum virtutis bonum exoptandum est & amplectendum contrariumque vitiorum malum refellendum, vt ad fœlicitatem perueniatur. Secunda conclusio. Lex naturalis nihilominus est vna: Probatur: quia vnitas legis à fine desumitur: est autem horum præceptorum,vt vnum principium, quod est ratio: ita & finis vnus & scopus, qui(vt dicimus) est bonum in genere. Per hæc ergo iura tam Canonica,quàm Ciuilia innotescũt,quæ de iure naturali loquuntur. Isidorus enim (vt habetur distinct.1.can.ius naturale.) nihil de generalissimo meminit,quod rebus vniuersis commune est: sed de illo tantùm quod est commune omnium nationum,vt viri & fœminæ coniunctio. Quàuis & hoc certius expressit Ius ciuile. Inst. de iur. na. & ff. de iust. & iure. scilicet: Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Doctrinam enim appellat naturalem instinctum à natura inditum. Alioquin docere propriè discursum denotat rationis, quod ad ius gentium propriè attinet & ad ciuile.

Tertiũ bonũ hominis principiũ quatenus animal est.

Postremum atque peculiare hominis principium.

Secunda conclusio.

Ratio conclusionis.

Explanantur aliqua iura ciuilia et canonica.

Ad primum igitur argumentum respondetur non esse idem prorsus præceptum quod lex. Diximus enim legem esse quid vniuersalius: quare ratione vnius finis & principij, plurium præceptorum collectio & ordo pertinent ad vnam legem: sicuti tota scriptura sacra ad vnam fidem. Ad secundum autem conceditur, inclinationes omnes,etiam appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinere, ratione tamen diuersa,nam quatenus considerantur, non vt rationi obedientes, sed tendentes in sua sensualia obiecta, dicũtur præcepta naturalia ea ratione qua in brutis: sed quatenus ratione gubernãtur, sunt peculiaria præcepta hominis. Ex quo fit quòd in homine,vt duæ sunt naturæ diuersæ, sic & duæ leges: sed quia sensualis sumitur à genere animalis quæ materialiter se habet in homine respectu rationalis naturæ quæ est eius forma, speciem constituens, inde fit quòd peccata omnia, quia sunt rationi contraria, licèt sint secundum sensualem naturam, dicantur simpliciter contra naturam hominis, vt cap.4. de diui. nomi. auctor est Dionysius. Ad tertium argumentum, quod præcipuum est, per distinctionem respondetur. Enimuerò in prauis moribus, licet re vera connexa sint ambo, duo tamen considerantur: scilicet ratio mali, & ratio culpæ. Et quidem ratio naturalis mali, etiam si per impossibilis cogitationem loquendo nec Deus esset neque alius superior, solus ipse peruersus rationis ordo esset caussa vt homicidium & furtum & similia essent mala moralia: sicuti claudicatio est malum naturale: quia obliquitas est à gradiendi regula. Attamen ratio culpæ, quæ dicit inimicitiam & supplicij meritum, non intelligitur nisi vbi est superior cui obedire tenemur. Vnde optimè definit Augustinus peccatum per hoc quod sit contra legem Dei. Responsio ergo argumenti est quòd sola quidem natura obligaret vt transgressio esset mala, licèt non culpa: veruntamen quia natura effectus est Dei, lex quæ naturalis deriuatio diuinæ legis æternæ, fit vt præcepta naturæ obligent vt transgressio eorum sit, non solùm mala, sed vera culpa.

Ad primũ argumẽtũ.

Ad secundum.

Ad tertiũ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm omnes virtutis actus sint de lege naturæ.

DVABVS conclusionibus superioris articuli duos alteros adhibere operæpretium est, vt inspiciamus: tum qualiter ex illis principijs naturalibus virtutes omnes veluti earum conclusiones promanent: tum etiam quo pacto vna sit lex naturæ, eademque apud omnes. Interrogatur ergo in hoc tertio articulo, Vtrùm omnes virtutes sint de lege naturæ? Arguitur enim à parte negatiua. Lex æterna iam suprà constituta est origo & fons omnium legum: virtutes autem lege aliqua diriguntur: omnes ergo inde virtutes ortũ ducunt: sed lex naturalis alia est quàm æterna: ergo actus virtutum non sunt omnes de lege naturæ, sed de lege æterna. Secundò arguitur: quæ sunt secundum naturam cunctis conueniunt: quippe cùm vna sit omnium natura: virtutes autem non omnes omnibus congruunt: nam abstinentia & inedia quæ vni est temperantiæ moderatio, in altero qui imbecillior est, eidem aduersatur virtuti: ergo non omnes virtutes sunt eiusdem legis germina. Eò vel maximè quòd lex omnis(vt dictum est) in commune bonum ordinatur: virtutes autem quæpiam, vt temperantia, nõ ordinantur nisi in particulare bonum personæ. Tertiò, officia quæ secundum leges ciuiles fiũt, sunt veræ virtutes: leges autem ciuiles nõ sunt eædem apud omnes: nam optima quæque respublica suis peculiaribus legibus communitur: illæ ergo virtutes non legis naturæ, quæ vna est apud omnes, sed iuris humani sunt. Quartò arguitur. Lex Diuina, vt Euangelica, non descendit à naturali, quippe quæ excelsior est: ergo virtutes illi conformes, vt susceptio baptismi & sacramentalis confessio, neutiquam dici possunt de lege naturę. Quintò, si virtutes omnes humanæ riuuli essent ac cõclusiones iuris naturę, cõsequens protinus fieret cũcta vitia: esse cõtra naturã sunt autẽ quædã, quæ peculiariter

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

censentur cõtra naturam:nõ ergo omnes fiunt secũdum legem naturæ. In cõtrarium autem est sententia Damasceni lib.2.vbi ait,virtutes omnes esse secundũ naturam : vitia verò vniuersa cõtra naturam:

Damascenus.

In quo sensu differatur quæstio proposita.

AD eundem modum quo suprà definitum est , leges omnes ab æterna deriuari , eidemque subinde actiones humanas subdi,disputamus modò an virtutes omnes humanę ad normam naturalis legis fiāt? Et seruit quæstio hæc ad explicandam radicem distinctionis virtutum de lege naturæ,& de humana,& de diuina. Est ergo hic secundum argumentorum exigentiam opus distinctione. Virtus enim & secundum eius generalem rationem ac formam considerari potest, & secundum particulare obiectum: Virtus inquam inde habet generalem virtutis formam & nomen quod opus est secundum rationem. Et iuxta hanc considerationem constituitur hic prima conclusio. Omnes humanæ virtutes sunt secundum hominis naturam. Probatur: Virtus est nihil aliud quàm habitus operatiuus secundum rationis normam:naturalis autem hominis propensio,inquantum est animal rationale ad operandũ tendit secundum rationem. Nam cùm forma,à qua res speciem sortitur,tribuat ei naturalem inclinationem, sit vt sicut grauis natura est secundum suam formam ad centrum cadere,natura verò ignis,secundum suam sursum ascendere:sic natura animalis,cuius anima rationalis existit:sit secundum rationem viuere. Vnde Cicero lib.2.de Inuen. Virtus,inquit,est animæ habitus,naturæ modo (hoc est ad naturæ modum) consentaneus rationi. Et de offic.lib.3. Magis inquit,secundum naturam est virtus,puta comitas , iustitia,liberalitas,quàm voluptas,quàm vitia,quàm diuitiæ. Denique virtus nullo significantiùs pacto definiri potest(vt 1.de legib.ipse ait Cicero)quàm quòd sit perfecta & ad summũ perducta natura,&c.

Distinctio virtutis.

Prima conclusio.

Cicero.

Secunda conclusio.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Secunda conclusio:si virtutum actus secundum earum materias & species contempleris,non omnes sunt de lege naturæ. Prima statim huius conclusionis ratio est hæc:Lex humana à naturali,vno omnium cõsensu,distinguitur:virtutes autem ratione generali sunt omnes de lege naturæ , vt priori conclusione patet:necesse ergo est virtutes legis humanæ , & illas quæ sunt legis naturæ ratione peculiarium obiectorum distingui quibus sortiuntur species. Probatur autem secundò,vt legitima pandatur caussa. Illæ virtutes dicuntur de lege naturæ,ad quas statim natura inclinat:non solùm tanquam ad prima principia, verùm tanquàm ad conclusiones ex eisdem principijs absque humano discursu pullulantes : illæ autem sunt humanæ,quæ secundum leges pro temporũ,locorum,ac negotiorum varietate humana ratione inuentas,fiunt. Peruia sunt exempla. Præcepta Decalogi sunt de iure naturæ: nam ex illo principio quòd bonum est diligendum,atq; ex altero quòd vnaquæque res suum esse & vitam diligit, statim absque longo rationis discursu prodeunt præcepta primæ tabulæ,scilicet quòd Deum Optimum Maximum,cuius beneficio & sæculari vita donati sumus,& sempiternam expectamus,amemus, neque eũ iurandi abusu contemnamus,sed feriatis diebus colamus & veneremur. Ex alio autem, Id facias alijs quod tibi fieri vis:idque ne facias,quod tibi non cupis : deducuntur mandata cuncta secundæ tabulæ, quæ omnia in officijs iustitiæ posita sunt. Quare(vt infrà dicemus)nulla super his fieri potest dispensatio,nullaque obtendi excusatio per ignorantiam. Sed hæc inferiùs sunt emunctiùs perpendenda. Præter hæc autem secundum diuersas rerum circũstantias humana ratio diuersas exeogitauit leges. Vt post naturam corruptam ius gentium fecit rerum diuisiones:& vnaquælibet respublica pro suæ gentis,ac loci qualitate instituit suas leges:vt puta præscriptionis,venditionis, aliorumque humanorum contractuum:ad quæ non nuda natura primùm inclinabat. Hæc duo scite Aristot.dignouit Ethi.7.vbi distinguit iustum naturale ac legitimum,puta humanũ seu ciuile:nempe quòd naturale sit quod vbique vim habet eandem,non quia videtur,vel non videtur.id est,non quia humana ratio ita de circunstantijs ratiocinatur: ciuile autem quod à principio nihil refert sic an aliter habeat,cùm verò positum fuerit refert:quale est,mina captiuos redimi,vel caprã Dijs,sed non duas oues mactare. Idẽ de legibus ecclesiasticis,vtpote de delectu ciborũ,deque his aut illis diebus festiuiter feriandis. Tametsi his instituẽdis ius diuinum radices iecit. Hæc in genere dicta sint,in quæstione proxima & subsequentibus collimanda.

Aristot.

Ad primũ.

Ad secundum.

AD primum igitur argumentum respondetur minimè secum pugnare quòd leges omnes ab æterna dimanent,& tamen virtutes humanæ sint de iure naturæ,quatenus omnis virtus rationi cõcors est:nam lex naturalis non est ab æterna diuersa,sed eius participatio. Ad secundum autem respondetur quòd etsi diuersæ virtutes diuersis congruant personis,omnes tamen pensatis circunstantijs fiunt secundum rationem:atque hac generali caussa censentur de iure naturæ. Neque obstat aliquas ordinari in bonum personæ:nam in indiuiduis conseruatur bonum vniuersale naturæ. Per rectum enim eduliorum vsum ac venereorum sustentatur natura. Et prætereà per particulares virtutes fit ad communem fœlicitatem progressus. Ad tertium respondetur, Quòd etsi virtutes humanarum legum secundum suum genus, scilicet quia secundum rationem fiunt,dicantur de lege naturæ:simpliciter tamen appellantur de lege humana:quia vnumquodque à sua atoma specie denominatur. Et ad eundem penè modum respondetur ad quartum. Virtutes enim conformes diuinæ legi non dicuntur simpliciter de lege naturæ, sed potius supernaturales:licèt quodam pacto etiam secundum genus dicantur de iure naturali. Non quidem sicuti humanæ , quia lex diuina nullatenus deriuatur à naturali, sicut humana : sed quia ratio naturalis diuina luce illustrata quodam modo etiam inclinat ad virtutes diuinas. Supposito enim quòd homo sit creatus ad fœlicitatem supranaturalem, cõsentaneum rationi est,vt officijs etiam exerceatur supranaturalis legis. Ad quintum respõdetur secundum superiorum doctrinam. Etenim cùm in homine duplex sit natura:altera propria,quæ est secundum rationem viuere:altera verò generica, scilicet cunctis animalibus communis , quæ est , per commixtionem maris & fœminæ speciem propagare : consequitur vt sicuti omnes virtutes secundum propriam naturam nostram,hoc est secundum rationẽ fiunt, ita & omnia vitia sint contra naturam, hoc est contra rationis præscriptum. Attamen ea quæ non solùm contra rationem nobis propriam patrantur, verùm & contra genericam naturam animalium, dicuntur per antonomasiam contra naturam. Itaque simplex fornicatio est contra naturam,hoc est,contra rationem,quæ dictat parentibus cognoscendas esse proles,vt debitè ab illis educentur, & moribus insti-

Ad tertiũ.

Ad quartũ.

Ad quintũ.

instituantur, quod homini proprium est: nefandum verò crimen, eò insuper quòd inuehitur contra fundamentum generationis cunctis animantibus communis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm lex naturæ cunctis sit mortalibus vna.

NOn satis est constituisse legem naturalem in singulis vnam esse, vt arti. 2. dictum est, nisi exploremus an eadem sit apud omnes. Arguitur enim non esse in toto humano genere eandē. Ait enim Gratianus in capite Statim Decret. ius naturale esse id quod in lege & in euangelio continetur: Euangelio autem non omnes obediūt (vt ait ad Rom. 10. Paulus) ergo lex naturalis non est eadem apud omnes. Secundò arguitur. Lex est secundum quam aliquid iustum esse dicitur. Aristot. autē 5. Ethic. cap. 7. ait nullum esse tā naturale iustum, quin aliquo modo sit apud diuersos variabile, nam & dextra manus natura validior est læua, & tamen in quibusdā hoc deficit. Tertiò, quodcunque bonum, ad quod natura propendet, ad legem attinet naturæ: inclinationes autem ac propensiones naturæ vasta inter homines varietate distant: alij nanque ad honores nati sunt, alij ad voluptates, atque alij ad res alias: lex ergo naturæ non est eadem apud omnes. In contrarium autem est Isidorus lib. 5. quod quidem Decretū extat dist. 1. Ius naturale est commune omnium nationum: nam quod ff. de iusti. & iure. lib. 1. scribitur, scilicet, Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: non de iure tantùm hominibus proprio, sed de coniunctione maris & fœminæ generaliter intelligitur. *Primum argumētū.* *Gratianus.* *Secundum argumētū.* *Aristot.* *Tertium.*

AD huius quæstionis enodationem recolenda est superior distinctio inter naturalia principia, atque eorum conclusiones: secundum enim hanc distinctionem duabus conclusionibus facilè respondetur. Prior est Lex naturalis quatenus ad sola principia extenditur, eadem est apud omnes mortales: non modò quantum ad rectitudinis veritatem, verùm & quantum ad cognitionem. Principia nanque rationis practicæ similia hac parte sunt principijs speculabilium, quæ vbique & inconcussa pollent veritate: & lumine naturali perspicuè clarescunt. Nusquam enim vllus esse potest mortalium eousque syluestris ac barbarus, si modò compos sit mentis, cui non sint huiusmodi veritates peruiæ: Bonum est appetendum, ac malum vitandum. Id facias alijs, &c. ac reliquæ, quas articulo secundo denarrauimus. Posterior conclusio: Lex naturalis quantum ad eius conclusiones, etsi plurimum sit eadem apud omnes, & quantum ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem: deficit tamen & respectu prioris propter particularia quorundam impedimenta, & respectu posterioris, propter rationis nubila quibus ob consuetudinem prauam excæcatur. Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationem practicam & speculatiuam: nam etsi principijs vtraque per se notis vtatur, non tamen simili ratiocinatione discurrunt. Etenim ratio speculatiua, quia circa necessaria plurimùm ac potissimùm negotiatur, puta circa ea quæ nequeūnt aliter se habere, absque vllo defectu veritatem comperit in conclusionibus, quam in principijs intuebatur. In ratione autē practica ex necessarijs principijs discurrit ad contingentia, in quibus actiones humanæ consistunt, necesse est quandoque defectus contingere: ac tanto plures quanto inferius ad particularia descenditur. Ex his ergo deducitur nostra conclusio: nempe quòd licèt in conclusionibus demonstrationum speculabilium eadem sit rectitudo veritatis apud omnes: in conclusionibus verò operabilium contingit quandoque defectus. Exempla patent. Ex illo namque per se noto principio, Id facias alijs, quod tibi vis fieri: ratio practica elicit hanc legem. Depositum cùm primum petetur, reddendum est. Quæ quidem lex plurimum verum habet: deficit tamen deficiente petitionis opportunitate ac rectitudine: puta dum qui penes te arma deposuit, furore correptus, vt faciat homicidium, ea repetit. Pari modo ex illo principio, In pace & tranquillitate hominibus viuendū est, quod cūctis tanquam per se bonum notissimum est: sequitur hæc lex, Abstinendum est armorum strepitu. Deficit tamen quando hostis rempublicam inuadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quisque promissorum fidem seruet: deficit tamen, dum caussa emergit ob quam promissum implere turpe est. At quæris fortè vtrùm quantum ad cognitionem earundem conclusionum, quippiam sit discriminis inter rationem practicam & speculatiuam. Nihil enim apparet quo differant, nam sicuti conclusiones practicæ non omnibus sunt æquè notę: ita neque speculatiuæ. Tam vera inquam est illa conclusio: Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quàm illud principium, Omnes duę lineæ, vbi concurrunt, constituunt angulum: tamen non est æquè nota. Respondetur. Hactenus nullum esse discrimen: differt tamen, quòd speculabilium necessariorum ignorantia accidit ob defectum doctrinæ, scilicet: quia non didicisti: ignorantia verò in practicis contingit (vt dictum est) ex praua consuetudine rationem obtenebrante. Ex his fit consequens postrema conclusionis particula: nempe quòd quanto conclusiones practicæ magis ad particularia coaptantur, minus innotescūt. Patet exemplo. Ex illo principio: Id ne facias alijs, quod tibi non vis fieri: proximè infertur mandatum illud Decalogi, Non mœchaberis: nam id fieri non potest sine coniugis iniuria: Si tamen rem arctiùs perstringas, videlicet, Nec simpliciter fornicaberis: hoc licèt illic pariter prohibeatur: tamen quia non habet connexam iniuriam, non est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas, licèt non pessimè institutas, ignorari queat. Immo nescio an apud aliquos barbaros fidei nostræ inscios, ignorantia esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio palam sequitur. Non falsum testimonium dices: quod cùm iniuriam vetet, omnibus est compertissimum. Si autem strictiùs inferas, Neque vllum proferas mendacium: non est ita notum. Immo inuenies in plebe qui putant iocosum & officiosum nullam afferre culpam. Atque hæc est ratio ob quam omnes prohibitiones secundæ tabulæ, quo patentiores essent: illorum sint expressè criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tametsi vt homicidij nomine omnis læsio prohibetur: sic & nomine adulterij omnis turpitudo: & nomine falsi testimonij om- *Prima conclusio.* *Secunda conclusio.* *Demōstratur cōclusio.* *Discrimen inter rationē practicā & speculatiuam.* *Aperitur exemplis ratio.* *Quæstio.* *Responsio.*

nij omne mendacium. Præceptorum autem Decalogi ignorántia nulli mortalium excusari vnquam potuerunt, etsi sua scelera fuco aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia contra interdictum homicidij humana cæde cogitabant Deos suos placare ac venerari. De quibus Psalt. Immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs. Et Cicero in oratione quadam commemorat sua ætate Gallicas gentes eodem ritu pollutas: eademque feralis immanitas fertur & populis Noui orbis esse solennis. Dæmones enim humani generis hostes illa excitate homines dementant, vt humano sanguine suam expleant inuidiam. Et Iulius Cæsar lib. 6. de bello Galli. narrat olim apud Germanos latrocinia nullam habuisse infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis erant. Sed tamen facinori obtendebant quòd iuuenes illo exercitio desidiam & torporem excuterent, bellisque se gerendis appararent. De his autem in præsentiarum satis.

Cicero. *Cæsar.*

A D primum igitur argumentum respondetur non esse Gratiani verba sic truncatè legenda, Ius naturale est quod in lege & in euangelio continetur. Ac si doceat quidquid est in euangelio ad ius naturale pertinere. Sed iunctim cum verbis sequētibus, Ius naturale est quo quisque iubetur id facere quod sibi vult fieri, &c. id quod in euangelio continetur, vt verba hæc parenthesis sint, docens ius naturale plenè in euangelio contineri: non tamen id solùm, sed & ius insuper diuinum. Ad secūdum quod est Arist. iam responsum. Non quidem principia naturæ, sed conclusiones nonnunquam deficere. Ad tertium autem conceditur inclinationes naturæ quæ homini competunt, inquantum sensibili animali, ad legem attinere fomitis: hoc est appetitus sensitiui originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propriè, tunc legi naturæ subduntur, puta rationi, ceterarum potentiarum moderatrici: quæ cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

Ad primū argumētū. *Ad secundum.* *Ad tertiū.*

ARTICVLVS V.

Vtrùm lex naturæ mutari aboleriue posit.

POST hæc facile est hoc quinto articulo duo perspicere, quæ superiorum corollaria sunt: nempe: vtrùm lex naturæ aut mutabilis sit, aut ab humana mente eradicabilis. Arguitur ergo quòd sit mutabilis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam, & legem vitæ: vbi circunscribitur glossa, legem scilicet literæ quantum ad correctionem legis naturalis. Et Isidorus lib. 5. (quod est dist. 1. c. ius naturale) ait communem omnium possessionem & libertatem esse de iure naturæ: cùm tamen iam iure gentium, tum rerum diuisio, tum etiam seruitus inducta in orbem sit: est ergo lex naturæ mutabilis. Sed & quòd à nostris cordibus auelli posit, arguitur primò ex his quæ dicta sunt. Multæ enim fuêre gentes adeò hebetes & morum prauitate tabefactæ, vt leges naturæ contrarias ædiderint. Vnde super illud ad Rom. 2. Cùm gentes quæ legē non habent, &c. ait glossa, quòd in interiore homine per gratiam innouato lex iustitiæ inscribitur, quam deleuerat culpa. Et quartò arguitur. Lex gratiæ efficacior est quàm lex naturæ, gratia verò deletur per culpam: ergo multo faciliùs deleri potest lex naturæ. In contrarium autem est decretum Gratiani distinctione quinta, capite primo. Ius naturale non variatur tempore, sed immutabile semper permanet, & sententia Augustini secundo libro Confess. Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla quidem delet iniquitas.

Primum argumētum à parte negatiua. *Secundum argumētū.* *Isidorus.* *Tertium.* *Tentatur alterū membrum quæstionis duobus argumentis.* *Glossa.* *Quartum argumētū.* *Gratianus.* *Augustin^9.*

A D hanc quæstionem facillima est per distinctionem responsio: supposito enim primo interuallo, quod inter principia, eorumque cōclusiones interiectum est, bifariam lex naturæ censeri potest mutabilis. Vno modo per additionem, quæ ei fiat: atque altero per distractionem. Statuitur ergo prima conclusio. Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta enim est illi lex diuina tam vetus quàm noua duobus præcipuè commodis. Vno scilicet, quia iam obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, vt innouaretur. Nempe vt constaret non solùm externos actus, verùm & internos esse ad legis normam componendos: neque solùm iura naturæ amicis deberi, verùm & inimicis. Altero, vt ea consilia quæ illi deerant, supplerentur. Et hoc est quod glos. Ecclesiast. 17. in primo argumento citata appellat correctionem legis naturæ, quæ facta est per legem literæ. Secunda conclusio. Lex naturæ non est quantum ad prima principia posteriori modo mutabilis, vt scilicet quod priùs fuit legis naturæ desinat esse talis iuris. At verò quantum ad secunda præcepta, quæ sunt velut proximæ conclusiones, licèt primùm immutabilis sit, potest nihilominus quandoque sed raro mutari propter humana impedimenta, vt articulo proximo expositum est. Nam & circa necessarias conclusiones speculabilium contingit ob mentis lippitudinem nonnunquam hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tam in lege fit, quam in rebus ipsis: veritas enim illius generalis præcepti, Depositum reddendum est, aut illius fides promissa custodienda: non mutatur nisi mutatis rebus ex quarum mutatione contraria nascitur veritas. Quoniam & hæc lex, Esus carnium viniique potus salubris est hominibus, ob id in particulari mutatur: quòd homo febri correptus est: cui talis victus nocuus fit. Vnde Aristoteles 5. Ethicor. c. 7. Ius, inquit, naturæ immutabile est, sicuti ignis vbique vrit: quod de primis principijs intelligit: de conclusionibus autem subdit, posse mutari, non tamen apud Deos, qui immutabiles sunt: sed apud nos, qui mutari possumus. Quo fit, leges triumphantium in regno cælorum nullatenus mutari posse: quia neque fœlices illi mutantur. Auctoritas autem Isidori non sic intelligenda est, vt libro 3. q. 4. dicturi sumus, ac si communem possessionem præcipiat, aut seruitutem interdicat: aliàs ius gentium

Distinctio. *Prima conclusio.* *Secunda conclusio.*

tium

tium non potuisset tales leges reuocare: sed dicuntur hæc negatiuè de lege naturæ, quia illa nec diuisionem fecit, nec seruitutem iussit. Restabat hic tamen tractare, an huiusmodi præcepta naturæ sint dispensabilia, cuius nimirum inde coniecturæ fiunt, quòd Deus Abrahæ necem filij præcepit, & Oseæ vt fornicaretur, & filijs Israel vt deprædarentur Aegyptios: hæc autem dubitatio inferiùs q. 2. art. 8. propriam habitura est sedem. Tertia conclusio similis est huic proximæ. Lex naturæ quantum ad prima principia & præcepta, non potest ab humana mente stirpitus eradicari: potest tamen, licèt non plurimum, sed raro quantum ad conclusiones & secunda præcepta in aliquibus hominibus deleri. Conclusio non alio indiget testimonio, quàm quòd à superioribus petitur. Possunt enim barbari tanta morum vitiositate peruerti atque errorum peruersitatibus offuscari, vt pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat. Neque id solùm in conclusionibus quæ longè à principijs distant, vt est officiosum mendacium, & simplex fornicatio: verùm & in his quoque quæ propinquiores, subindeque lucidiores existunt. Sunt enim (vt à fide dignis accepimus) reperti inter illos mortales Noui orbis, qui nefandam turpitudinem contra naturam non solùm impunè permittebant, verùm nulla culpa denotabant. Qua vtique ratione fieri potest vt respublicæ & principes leges contra naturam instituant secundum verbum Isaiæ, Væ qui condunt leges iniquas. Et secundum hoc intelligenda est illa glossa ad Romanos 2. quæ ait culpam deleuisse legem iustitiæ ab infidelium cordibus. Restant ergo duo superiorum argumenta soluta. Ad tertium autem respondetur, quòd etsi gratia sublimior sit atque efficacior, quàm natura, nõ est tamen nobis ingenita, & innata, atque adeò neque tam penitus infixa: & ideo faciliùs per culpã nostram eradicatur, quàm lex naturæ.

Tertia conclusio. *Suadetur cõclusio.* *Ad tertiũ Argumẽtũ principale.*

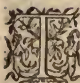
QVÆSTIO QVINTA.

DE LEGE HVMANA IN GENERE.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 95.

ARTICVLVS I.

Vtrùm præter legem naturæ necessariæ nobis fuerint humanæ.

Tertium legum genus est humanarum, de quibus maiores extant disputandi rationes: quæritur ergo primò, an præter legem naturalem necessariæ sint etiam humanæ? Et arguitur à parte negatiua. Primò, quia (vt Augustinus quem ex 1. de libero arbit. q. proxima citauimus, ait) per legem æternam sufficienter omnia sunt ordinatissima, illa autem satis abundèque nobis per naturalem communicantur: ergo humanæ redundant. Secundò, lex mensura est (vt suprà diximus) nostrarum actionum: ratio autem non est rerum mensura: sed ipsa potiùs rerum natura, quã ratio inspicit, (vt 10. Meta. auctor est Arist.) ergo cùm leges humanæ à ratione proficiscantur, non habent legitimam rationem legum. Tertiò mensura, qualis est lex, debet esse (vt ibidem Aristoteles docet) certissima: certitudo autem humanæ rationi de rebus gerendis, quæ singularia sunt ac mutabilia, competere non potest, secundum illud Sapientiæ 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ, ergo à ratione humana nulla proficiscitur lex. Quartò altera via arguitur. Esto, humana ratio certa esse posset regula nostrarum actionum, multo commodiùs respublica viua hominum voce gubernaretur, quàm positis legibus. Enimuerò cùm iudex (vt 5. Ethic. cap. 4. auctor est Arist.) sit animatum iustum, faciliùs congruentiusque fieret ad illum recursus, quàm ad legem surdam & mutam. Nam cùm actiones in singularium vsu consistant, non potest humana lex (vt q. sequenti videbimus) de omnibus prouidere, singularesque circunstantias prospicere, vt faceret sua prudentia iudex. In contrarium autem est Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 20. & refertur inter Decreta distinct. 4. vbi ait, factas esse leges vt earum metu humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur audacia, & nocendi facultas.

Primum argumentum partis negatiuæ. *Augustin⁹.* *Secundum.* *Tertium.* *Quartũ argumentum.* *Aristot.* *Isidorus.*

Qvæstionis huius solutio facilè ex ipsa rerum natura, & humana conditione colligitur. Respondetur ergo duabus conclusionibus. Vna est. Necessarium prorsus fuit præter legem naturæ alias humanas pro rerũ varietatibus, emergẽtibusq; casibus ac negotijs, condi. Conclusio hęc ex duabus radicibus cõstat, videlicet & ex discursiuo ingenio nostro, & ex rerũ indigentia. Enimuerò sicut in speculabilibus, sic & in practicis innata nobis vis est ex vniuersalibus principijs & indemonstrabilibus cõclusiones deducere: easdemque in duplici differentia. Alias quippe necessarias demõstramus, vt in Mathematicis, alias verò propter ineuidentiã consequentiæ sub opinione colligimus pro qualitate cuiusque scientiæ. Pari modo in practicis ex primis principijs (vt dictũ est) præcepta Decalogi, quasi necessarias cõclusiones exprimimus: & ideo sunt de iure naturæ. Sed tamen quia actiones nostræ in singularibus versantur, necesse est ex eisdem principijs obseruatis circunstantijs loci & temporis ad particularia descendere. Quapropter illæ regulæ hunc in modum constitutæ, quia non necessariò ex solis principijs

Prima conclusio. *Prima ratio.*

naturalibus pullulant, sed rationis adminiculo constituuntur, humanæ leges nuncupantur. Vti sunt leges quæ in venditionibus & ceteris rerum commutationibus positæ sunt: sine quibus genus nostrum vitam nequiret transigere. Sed exurgat hinc quispiam fortasse aduersus Dei, Naturæque prouidentiam. Nunquid non prouidentius nobis fuisset consultum, si lex ipsa naturæ vsque ad singularia doceret nos omnia? Arguitur enim hoc fuisse consultius: eo quòd ratio affectibus sæpe obscuratur; cùm tamen lex naturæ semper sit perspicua. Respõdetur omnia esse disposita secundum naturam nostram. Rationis enim ingenium ac natura, est discurrere: & ideo sapiens Deus, Naturaque sagax semina in nobis tantùm posuit: quæ rationis cultura venirent ad frugem. Idque tam in speculabilibus quàm in practicis: videlicet tã in artibus, quã etiã in moribus. Hinc ergo secundò colligitur nostra conclusio. Etenim vt quantum ad scientias creatus intellectus est cum principiorũ lumine ex quibus ad diuersas scientiarum proles & opiniones discurreret, diuersasque artes in lapide, ligno, & lana, alijsque materiis, nobis conducentes meditando excogitaret, nempe quibus vestimur, tegimur, nutrimur & oblectamur. Pari modo (vt auctor est initio 2. Ethic. Aristot.) semina virtutum moralium in nobis iecit, quæ nostra disciplina & consuetudine culta ad messem albescerent. Disciplina autem morum potissima ac efficacissima est legum humanarum positio, ergo præter legem naturæ, quæ sementem facit, necessariæ sunt leges humanæ, quibus vberiùs proueniant segetes. Tertiò eadem conclusio comprobatur. Lex naturæ licèt regula sit morum vniuersalis, non tamen pœnas adhibet compulsorias, quæ tamen hominibus pro statu naturæ lapsæ necessariæ sunt: ergo præter legem naturæ operæpretium est pœnales leges adhiberi. Doctrina est Aristot. 10. Ethi. cap. 9. vbi ait alios natura, & alios consuetudine, atque alios disciplina fieri bonos. Natura quidem non est in nostra potestate, sed Dei dono quidam tales nascuntur, quales virtutum chorus genuisse videtur. Alij verò consuetudine statim ab infantia boni fiunt. Sed tamen disciplina non omnes satis institui possunt, nisi illi tantùm qui consuetudine sunt præmoliti. Sicuti nouale antequàm excipiat semina, curuo opus habet aratro, ergo aduersus illos qui ad malum procliues sunt, ad bonũ verò duri ac proterui, qui scilicet honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus, vt vi cohibeantur à malo: & sic alijs vitã quietam relinquant, & sibi mens inquieta, metu cauere iubeat. Est enim homo (cuius 1. Polit. cap. 2. auctor est Aristot.) vt perfectione suscepta optimum cunctorum animalium: ita si alienus fiat à lege, & à iudicijs, omnium pessimum. Sæuissima enim est iniustitia tenens arma, homo verò arma tenet per innatam prudentiam: quæ ideo legibus dirigenda est, metuque coërcenda. Atque hac de caussa (vt q. 1. diximus) leges condere non potest nisi vel respublica, vel qui eius fungitur auctoritate, Eademque ratione natura hominem genuit ciuile animal: nempe vt in societate legibus septus viueret.

Obiectio. *Solutio.* *Secunda ratio pro conclusione.* *Tertia.* *Aristot.* *Probatio.*

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi lex naturæ participatio sit æternæ, haud tamen humana ratio totam virtutem principiorum naturalium apprehendere potest: nisi, quæ sua natura est, discurrendo. Haud enim quæ in principijs vniuersalibus delitescunt, simplici intuitu, veluti intellectualis angelus, cernit: sed ratiocinando aliud ex alio deducit. Ob idq; vt in speculabilibus æterno lumine: sic & in practicis æterna lege dupliciter illuminamur. Primùm suscipiendo generalia principia: secundò, vt discurrendo ex eisdem principijs alias particulares leges eliciamus: quæ cùm in eadem æterna lege præminenter existant, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quantum ad vim directiuam legum. Sed & quantum ad coërciuam eadem penè ratio est. Lex enim naturæ malefactorum conscientias exulcerat, corroditque & percellit: atque, vt ait ad Romanos Paulus, cogitationib' satis accusat, vt possent cordati homines metu illo perculsi & turpitudinis horrore deterriti satis emendari. Ait enim 1. Confessio. Augustinus: Iussisti Domine, & sic est, vt pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus. At quia sunt alij vsqueadeò sensuum voragine submersi, vt non nisi quæ oculis obijciuntur extimescant, accumulari debuerunt humanis legibus sensualia supplicia. Ob idque ait Paulus iusto non esse legem positam: nimirum quòd lex naturæ, fidei radio illustrata ei abundat vt à malo retrahatur, alliciatur ad bonum. Atque hinc planè colligitur solutio argumenti secundi. Concedimus enim rationem non esse regulam primam, sed naturalem legem: quæ est æternæ imago: nihilominus illud exemplar ratio prospiciens leges exprimit humanas. Circa tertium autem diffiteri non possumus, leges humanas non ea vigere certitudine, qua speculatiuas conclusiones: eo quòd non circa necessaria, sed circa singularia contingentia, varietati subiecta statuuntur. Neque opus est omnem mensuram infallibili certitudine pollere: sed satis est vt vnaquæque secundum ingenium suæ materiæ fida sit. Et hæc est ratio quare leges humanæ non sunt, vti naturales, immobiles. Quartum argumentum grauioris est ponderis. Quæstio enim est quam Aristoteles 3. Politicorum cap. 11. tetigit: An scilicet respublica meliùs ab optimo homine, quàm optima lege gubernetur. Definit autem meliùs legem, quàm hominem dominari. Id quod & 5. Ethico. cap. 6. commemorauerat. Nempe quia facilius est vnum aut paucos prudentes inuenire legum conditores, quàm iudicum multitudinem. Etenim qui leges ferant, pauci in vno sæculo satis sunt: qui verò ius dicant, impendio quamplurimi sunt necessarij. Deinde quoniam leges longi temporis consideratione feruntur: iudicia verò breuissimè cogitantur: & ideo faciliùs hîc, quàm illic error contingit. Præterea maximè quòd cùm leges de vniuersalibus & futuris constituãtur, neque personas singulariter tangant, non conduntur personarum respectu: senator verò & iudex, quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest & amore: ac potissimùm auaritia corrumpi. Quare melius est vt quàm maximè fieri possit cuncta legibus explicentur: iudicibus autem non nisi minima, quæ lege determinari nequeunt, relinquantur. Vnde ait quòd qui legem præesse iubent, Deum præesse iubent & leges (vtpote à quo ipsæ promanant:) qui autem hominem iubent præesse, adiungit bestiam sæuam: quia libido atque ira obliquos agit etiam viros optimos, dũ sunt in potestate. Iudices ergo non leges ipsi, sed (vt 5. Ethic. ait Arist.) legũ debent esse fidi custodes. Et per hæc respondetur ad quoddã argumentũ, quod sibi Aristot. ibidem de artificibus

Ad primũ argumẽtũ. *Paulus.* *Augustin'.* *Paulus.* *Solutio secundi argumenti.* *Ad tertiũ.* *Ad quartũ.* *Aristot.* *Prima ratio quare melius lex quàm homo dominatur.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Aristot.*

opponit

opponit. Conducentius enim ait, ad corporis salutem apparet vt medicus prudentia sua, quàm literarũ præscriptis alligatus ægroto medeatur. Nam multò satius particulares circunstantias morbi sic habebit perspectas: ergo eadem ratione salubrius singulari hominum prudentia, particularibus euentibus informata, poterit gubernari respublica, quàm præscriptis legibus. Responsum inquam duplex est. Primum enim negatur, medici prudentiam quidquam valere nisi per artem medicam fuerit instructa: certius enim per artem quàm sine ipsa fit curatio. Deinde medicis non tam crebro accidere potest vt corruptum habeant animum ad necandum infirmum, quàm iudicibus ad sententiam ferendum vel in fauoré vnius partis vel in perniciẽ alterius. Et ideo periculosius est iudicis arbitratui iudicia permittere quàm medici. Nihilo secius cùm de fide medici timeatur, nempe dum in suspicionem venit quòd pretio corruptus vel odio saluti infirmi insidiatur, oculatius obseruãdus est vt artis pręscripta ad vnguem seruet. Quin verò addiderim periculosum esse maximè & temerarium vt medici suas proprias opiniones & existimationes scientiæ & arti anteferant. Sed quò ad iudices reuertamur: Accedit huc quartò quòd (vt idem ait Philosophus 10. Ethic.) lex dum probitatem iubet, licèt hominem à voluptatibus cohibeat, nemini molesta est aut odiosa, quemadmodũ iudex, qui facile in suspicionem venit, an odio aliòve affectu fuerit infectus. Quapropter (vt hinc ego colligo) principum pædagogi & consiliarij hac vti debent cautela, vt quando ipsi non audent patronos suos reprehendere, leges virtutum historiasque legendas porrigant, quæ inuidiam non generant: & mores instituunt. Ad reliquam autem argumenti difficultatem respondentes fatemur minutiora illa, quæ legibus comprehendi non valent, iudicis esse arbitratui relinquenda, vt ff. de legibus. l. non possunt. sancitur. Eò quòd dum omnia legibus complecti non possumus, quædam negligimus, ne cunctorum iacturam faciamus: eorum instar, qui ingruente tempestate, quædam in aquas insanas exonerant, vt naui reliqua seruent. Quocirca iudex præter animi rectitudinem apprime scientiæ ac prudentiæ indiget vt legum vniuersalia dextrè valeat ad singulariũ euentus accommodare.

Argumentum Arist. vbi supra.
Solutio prima.
Solutio secunda.
Periculosum et temerarium est medicum suas proprias opiniones atque existimationes arti anteferre.
Quarta ratio.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm omnis humana lex à naturali deriuetur.

SECVNDVS articulus est, vtrùm omnis humana lex à naturali deriuetur. Arguitur enim primò à parte negatiua, Iustum ciuile (vt 5. Ethi. c. 7. ait Aristot.) est illud quod à principio nihil refert sic vel aliter fiat: id autem quod ex lege naturæ dimanat, etiam antè legem humanam referebat: non ergo omnis lex humana à naturali deriuatur. Secundò, ius positiuum (vt illic ait Arist. & 5. lib. Isid.) contra naturalem diuiditur: ea autem quæ à naturali lege descendunt, non diuiduntur contra ius naturale, immo sunt eius germina: ergo leges humanæ minimè à naturali deriuantur. Tertiò, lex naturæ (vt ibidem ait Arist.) eandem vim habet apud omnes: leges autem humanæ nõ item: sed vnaquæque respublica suis proprijs fulcitur: ergo nõ omnes à lege naturę oriuntur. Quartò, omnium quæ à lege naturæ fluunt, naturalis ratio reddi potest: non autem omnium quæ à maioribus constituta sunt: vt Iulia. ait. ff. de legib. l. nõ omnium. Non ergo omnes humanæ leges à naturali deriuantur. In contrarium autem faciunt Ciceronis verba lib. 2. de Inuentio. Res à natura profectas & à consuetudine probatas legum metus & religio sanxit.

Primum argumẽtum à parte negatiua.
Aristot.
Secundum.
Aristot.
Isidorus.
Tertium argumẽtũ.
Quartum.
Cicero.

AD quæstionem quatuor conclusionibus respondetur, Vna est: Omnis lex humanitus posita, si recta est, à lege naturæ deriuatur. Quinimo tantum habet rectitudinis rationisque legis, quantum à lege naturæ recipit. Lex etenim (vt arti. proximo latiùs patebit) nisi iusta fuerit, lex non est. Immo (vt ait 1. de libero arb. August.) in tantum habet legis virtutem inquantum participat rationem iustitiæ. Ex hoc sic arguitur: iustum & rectum in rebus humanis secundum rationis regulam existimandum est: rationis autem regula (vt nuper dicebamus) est rerum natura, quam veluti exemplar intueri in suis cũctis actionibus debet: ergo leges humanæ (vt quæ ab ipsa ratione fabricantur) à naturali cunctæ nascuntur. Neq; verò (vt suprà diximus) vetat leges humanas duabus mensurari regulis, æterna scilicet & naturali: quarũ hæc participatio illius est. Enimuerò vt architectus ex cõcepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit, quæ ministro regulæ sunt, quas cudendo & serrando sequi debet: sic Deus æternam suam legem nobis impressit, quæ esset sicut certum illius signum. Quapropter dum legem naturę imitamur, æternam tenemus. Vnde Cicero lib. 2. de legib. lex, inquit, est iustorũ, iniustorumque distinctio, ad illã antiquissimã & rerum omniũ principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt ac tuentur bonos. Secunda conclusio. Bifariam quippiam à lege naturæ deriuatur. Vno modo, ceu conclusio ex principijs deducta: atque altero, vt specifica determinatio alicuius communis generis. Ex illo enim principio, Quod tibi non vis, id nemini facias, sequuntur illæ conclusiones: Non occides: non furtum facies, &c. sed ex illo quod est, Omnis virtus præmio digna est, & vitium pœna: lex humana sanxit sicarium latronemque suspendi, hæreticumque comburi. Vbi cõmune supplicij genus ad particulare trahitur. Quemadmodũ artifex formã domus in cõmuni cõceptam ad peculiares fabricas accõmodat, vt hęc sic, illa aliter cõstruatur. Et patet inter hos deriuationis modos latum discrimen. Prior enim fit, per viam syllogismi. Cuius vtraque præmissa est naturaliter nota, scilicet, Quod tibi non vis, alteri ne facias, nolles occidi, neque tuis bonis expoliari, nec in tua vxore iniuriam pati: ergo non homicidium, non furtum, non adulterium facies. Posterior verò non fit hoc pacto. Ex hoc enim quòd omnis malus est puniendus, rectè instruitur syllogismus, quòd si iste est malus, iste puniatur. Hoc tamen vniuersale, id est sumptum cum distributione non est illud quod per legem positiuam secundo modo determinatur: sed vniuersale genus, quod ad suas applicatur species. Vt si improbus pœna plectẽdus est, talis, scilicet fur, puniatur tali pœna: quod nõ sequitur per si-

Prima conclusio.
Augustin.
Argumẽtũ pro conclusione.
Cicero.
Secunda conclusio.
Declaratur conclusio.

per similem syllogismum, sed per humanam existimationẽ, qua culpæ admetimur pœnam. Fit enim sic collectio: Omnis malus est puniendus: latroni autem congruens supplicium, est suspendium, hęreticoque incendium: ergo sic sunt puniendi, Posterior verò assumpta non est naturalis cognitio, sed humanum arbitramentum. Hinc sequitur conclusio tertia. Deriuatio legis humanæ ex naturali, quæ fit per viam conclusionis, non est constitutio noua talis operis in genere virtutis, sed explicatio virtutis quæ in principijs naturalibus latebat. Etenim, Non fornicaberis, Depositum redde, & Decalogus, ante humanam ratiocinationem erant virtutes, latentes tamen in principijs naturalibus: sunt autem explicitus posita ne quis sibi eorum ignorantiam prætexeret. Secunda verò deriuatio est noua constitutio operis in esse virtutis. Iure enim naturæ non erat virtus latronem occidere aut hęreticum: nã lex naturæ tantùm dicebat vt punirentur: sed lex humana fecit eorũ interfectionem esse virtutem. Pari modo lex naturæ, veluti generale principium est. Temperatè & frugaliter viuendum est, quatenus corpus expeditius possit animo inseruire: ex quo non propalã sequitur abstinendum esse à carnibus, aut semel tantùm in die reficiendũ: sed tamen lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet esse temperantia: & ideo humana lex constituit abstinentiã carnium sub virtute temperantiæ, vbi ante non erat. Eodem modo, Sabbatha sanctifices, determinauit ad hoc vel illud festum colendum, atque ad sacra audienda. Quo fit, vt, quemadmodum ait S. Thomas, leges humanæ prioris generis vigorem habeant suũ in lege naturæ: illæ verò posterioris ordinis, minimè. Quòd si supremam huius rationẽ perscruteris, hæc est, vt reor, quòd conclusiones in suis principijs actu continentur: species autem in genere nõ nisi in potentia: vt patet in Prædicab. Animal enim nõ cõtinet omnes species actu, aliàs quodcunque animal esset omnium specierũ. Obidque leges illæ quæ per contractionem generis ad speciem constituuntur, vigorem non habent, nisi in illa minori, quam ratio humana constituit, scilicet viuendũ est temperatè: huic autem tempori & genti hæc temperantia congruit, ergo in Quadragesima à carnibus abstinendum est.

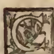
Tertia conclusio. Explanatur conclusio. D. Thom. Absolutissima ratio cõclusionis.

PRIMVM igitur argumentum per hanc proximam sententiam dissoluitur. Appellauit enim Phil. 5. Ethico. iustum legale id quod est merè ciuile, id est, quod secundo modo deriuatur ex naturali: quod ideo antequam stabiliretur, non erat virtus: ac subinde neque referebat sic vel aliter fieri. Secus de altero deriuationis modo. Vnde per hanc distinctionem articulo quarto diuidemus ius humanum in ius gentiũ & ciuile. Parique modo respondetur ad secundum argumentũ, ius humanum, non quodcunq; sed ciuile, quod secundo modo deriuatur à naturali, diuidi contra ius naturale. Ad tertium autem respondetur, ius naturale, quod Aristot. ait eandem habere potentiam apud omnes, consistere in principijs: nã conclusiones, & præsertim specificas determinationes, ipse ibidem agnouit variari apud varias nationes. Ad quartũ respondetur, quòd Iurisperitus in lege citata non negat, eorum quæ à iure naturæ per modum conclusionum eliciuntur, posse rationem reddi: eorum autem quæ secundo modo deriuatur, quia seniorum consultatione per experientiam & prudentiam statuta sunt, veluti vniuersalium specificæ determinationes, non est semper exigenda ratio, sed eorũ experientiæ, & prudentiæ habenda fides: vt 6. Ethicorum auctor est Aristoteles.

Ad primũ argumẽtũ. Aristot. Ad secundum argumentum. Ad tertiũ. Ad quartũ. Aristot.

ARTICVLVS III.

Vtrum legis humanæ qualitates rectè ab Isidoro describantur.

CIRCA alias legũ species nihil opus est qualitates perscrutari in quibus earum rectitudo posita sit: videlicet circa legem æternam, naturalem, & diuinam. Nam illæ innata natura sua bonæ & rectæ sunt. At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare necesse est quibus debeat lex conditionibus exornari, vt sit bona. Easdem autem Isidorus libro 5. cap. 21. hoc ordine ponit: Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid propter obscuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Et refertur dist. 5. can: Erit autem. Arguitur autem non esse necessariam tam longam, qualitatum seriem: nam suprà ca. 3. compendiosiùs dixerat, lex erit omne quod ratione cõstiterit, duntaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat: superuacanea ergo fuit prolixior oratio. Secundò, consuetudo distinguitur à lege scripta, vt auctor est idem Isidorus dist. 1. ergo lex non fertur secundum consuetudinem. Tertiò, necessarium dupliciter vsurpatur. Vno modo, pro eo quod impossibile est aliter se habere, de quo non est necessaria lex. Ridiculum enim esset legem sancire, vt quæ in vtero habet, partum ædat: necessarium autem ad consequutionem finis idem est quod vtile: repetitio ergo eiusdẽ fuit dicere, Vtilis & necessaria. Quartò denique arguitur. Nonnunquàm iniquum est ad legis rigorem iudicare: sed est operæpretium eam veluti Lesbiam regulam ex æquo & bono ad rerum euentus inflectere, vt 5. Ethicorum cap. 10. auctor est Aristot. ergo non est vsqueadeo legi necessarium, vt sit iusta. In contrarium autem facit auctoritas Isidori.

Isidorus. Argum. 1. Argum. 2. Argum. 3. Argum. 4.

AD quæstionem respondetur vnica conclusione. Optimè Isidorus bonitatem legis suis numeris circumscripsit: prius quidem compendio, post verò explicatius. Duo namque est in lege considerare, penes quæ conditiones bonæ legis exigendæ sunt, & examinandæ. Est enim lex & præscripta forma quę humanas actiones in debitum finem ducit: & prætereà mensura & regula ad exemplar æternæ naturalisque legis posita. Si autem consideretur vt forma ducens in finem, necesse est vt talis sit, qualis ad eũdem conducit finem secundum Philosophum 2. Phisic. serre nanque talis est necessaria forma, qualis fuerit ad serrandum aptissima. Si autem consideretur vt regula & mensura, debet esse ad æternam & naturalem expressa. Finis autẽ humanæ legis est hominũ vtilitas: vt ff. de leg. l. Nulla. refertur: hoc est

Conclusio responsiua. Aristot. Legis omnes qualitates re-

salus eorum, morumque suorum institutio vt tranquillè & fœliciter viuant. Prima ergo bonæ legis conditio ad legem spectat æternam, quæ fons est totius rectitudinis. Et hoc est quod ait Isidorus religioni congruens: nempe qua Deus colitur, qui primus statuendus est finis nostrarum actionum. Hoc enim ipsum & Plato.1. de legibus agnouit. Secundum quod legi humanæ tribuitur est in ordine ad naturalem quæ alterum est eius exemplar. Et hoc est quod illic subdit, dicens, Quod disciplinæ conueniat. Disciplina enim (vt Plato 2. Dialogo de legi. docet) est puerorum educatio, morumque nostrorum institutio. Idem ergo est disciplinæ conuenire, quod regulam esse moribus componendis appositam. Quæ quidem disciplina trahenda hominibus est secundum eorum naturam. Restat ergo tertium respectu finis vt lex saluti incolumitatique hominum proficiat. Vocatur enim hic salus, optima animi dispositio, qua ab ingruentibus affectionibus & morbis, qui nostra sunt calamitas, præseruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nunc enim propior est nostra salus quàm cùm credidimus. Ad has tres qualitates (vt auctor est S. Thomas) reducitur aliarum numerus. Explicatiùs tamen oratorum more per illum depingitur legis figura & pulchritudo. Enimuero cùm regula sit virtutum, quarũ præmiũ est honor, nihil est legi antiquiùs, quàm quòd sit honesta. Et quia verus virtutis honos diuinitus expetẽdus est, optimè quod dixerat, religioni congruens, honestatis verbo explicuit. Tametsi & hoc quoque eadem voce doceatur, vt ne sit turpis, videlicet, quæ oculos & aures offendat: vti erant apud miseros illos Ethnicos ritus & leges suorũ tẽplorũ. Videlicet lex Bacchanaliorũ, quæ crapula celebrabatur, & obscœna hominũ nuditate. Esset præterea inhonesta lex, quæ ingenuos ac illustres magnates eodem infami supplicio, quo latrones, puniret. Deinde, vt quod dixerat, disciplinæ cõueniens, declararet, quod ad legem naturæ diximus pertinere, subiungit: Iusta, possibilis &c. In tribus enim humana disciplina posita est. Primùm vt rationi sit adæquata, eius in cunctis lineam tenens: in quo ratio iustitiæ consistit. Quòd si arguas nihil esse honestum quod non sit iustum, & ideo esse frustraneam repetitionem, honesta & iusta: Respondetur, si iustum vniuersaliter accipias pro omni virtute, idem est quod honestum: attamen iustitia, specialis virtus, est pars, hoc est, vna ex quatuor speciebus honesti: vt secũdum Aristot. ait Cicero 1. de Offic. Est enim honestum idem quod moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur cardinales. Dicere ergo honesta & iusta, specificatio est generis per speciem. Secundò, Humana disciplina in hoc consistit, quòd sit in nostra facultate, amore & vsu, legis præscripta sequi. Et hoc est quod ait, possibilis secundum naturam: hoc est secundum conditionem eorum quibus lex ponitur. Sed ais, nomine ipso iustitiæ includitur possibilitas: Nam quod impossibile est, iustum esse nequit. Respondetur, quòd hoc etiam concesso, necesse fuit depromere qualis sit possibilitas legis. Nempe quę sumi debet ex ciuium ingenio & conditione: Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo quod est non difficile. Bifariam enim Philosophus 1. de Cœlo accipi ait impossibile. Vno modo simpliciter: & altero pro eo quod non bene, non facilè factibile est. Debetque possibilitatis ratio pro personarum qualitate pensari, quam Isidorus naturam vocat. Non enim pueris & ætate nondum firmis, senioue confectis eadem imperari exercitia debent & laborum grauamina, quæ alijs firmioribus & validioribus. Neque tot ieiunia aut spiritualia officia sunt lege a sæcularibus exigenda, quot à religiosis monachis. Tertiò requiritur ad debitam disciplinam, vt lex sit omnibus circumstantijs vestita. Circumstantiæ autem sunt, tempus & locus. Et ideo ait secundum consuetudinem patriæ, loco & tempori conueniens. Nam cùm rerum natura mutari non possit, quæ in diuersis regionibus diuersa fert hominum ingenia & mores & morbos, debent leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani (vt verbi gratia dixerim) minùs mortis timidi, ferique magis & truces: & ideo inter illos nonnulla scelerum genera atrocissimis supplicijs vindicantur, quæ Hispanis non sunt præ nimio eorum horrore congruentia. Cetera verò quæ sequuntur ad finem legis, humanam scilicet salutem spectant. Debet enim lex homines & à malo retrahere, & in bonum promouere. Propter primum, dicitur necessaria, scilicet ad cauendum incommoda, & nocumenta quibus peruertimur: propter secundum dicitur, vtilis. Vtile enim idem est quod mediũ ad finem accõmodum. Quare, necessarium in proposito non vsurpatur simpliciter, sed hoc pacto differt ab vtili, quòd respectu sunt diuersorum effectuum. Vnde id maximè legiferi deberent considerare ne legum multitudine subditos obruerent: sed illis essent tantùm contenti, quæ sunt penitus necessariæ: nam ipsa multitudo fit statim impossibilis. Vnde illico efficiuntur veluti aranearum telæ, quibus muscæ arcentur, non leones. Legum inquam immodica turba hoc solùm præstat, vt boni & mites, qui legibus non indigent, circumsepti viuant: peruicaces autem & indomiti leges plures habeant, quas pessundent ad suas explendas libidines. Sed ad eundem finem legis perquàm maximè decens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta, ne ad captandos ignorantes muscipula fiat sed sit vsque adeò manifesta, vt transgressorum nemo possit non eam intellexisse. Vnde eodem titulo de legibus & constitutione legimus, Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab hominibus debent: vt vniuersi præscripto earum manifestiùs cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Denique vt eundem legum finem palam Isidorus indicaret, quasi omnium compendium conclusit dicens; Nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Etenim vt inter regem ac tyrannum hac sola ratione interest, quòd ille in commune bonũ, hic autę in suum priuatum cuncta refert: sic & inter legem bonam & malã hoc idem est interstitium. At verò cùm alijs modis & respectibus leges possint pro priuato commodo cõstitui, ille esset omnium pessimus ac pestilentissimus, si lucri gratia conderentur. Videlicet, vt vel trãsgressorum mulctis, vel dispensationum frequentia, legislatorum ærarium ditesceret, aut aulicorum res augerentur. Optimè ergo ait 1. de lib. arb. August. quod lex iniusta non est lex. & eleganter 2. de legib. Cic. constat profectò ad salute ciuium, ciuitatumque incolumitatẽ, vitamque hominũ quietam & beatã, conditas esse leges: eosq; qui primũ eiusmodi scita sanxerũt populis, ostendisse ea se scripturos atq; laturos, quib' illi scriptis susceptisq; honestè beateq; viuerent: queq; ita cõposita, sanctaq; essent, eas leges videli-

ducuntur ad tres. D. Thomas

Explicãtur sigillatim legis conditiones.

Lex honesta.

Iusta lex et possibilis.

Argumentum.

Solutio.

Cicero.

Alter scrupulus.

Responsio.

Aristot.

Gemina acceptio impossibilis.

Lex debet esse loco et tempori cõgruens.

Lex necessaria & vtilis.

Legũ multitudo vitiosa.

Isidorus.

Augustin.

videlicet nominarunt. Ex quo intelligi par est eos qui perniciosa & iniusta populis iussa descripserint, cùm contrà fecerint quàm polliciti professique sint, quiduis potius tulisse quàm leges: vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiam iusti & iuris colendi. At quid opus est testibus? Lex, regula est: regula autem nisi recta sit, suam non retinet naturam: lex verò iniusta, obliqua est: nihil ergò minus quàm lex.

Ad secundum. PRIMVM igitur, tertiumque argumentum, quæ suprà obiecimus, plane soluta sunt. Ad secundum autem respondetur. Quòd consuetudo, antequam scripta sit, vim habet legis, vt ff. de leg. l. diuturna. & l. sed ea ait Iurisconsl. differt tamen à lege quæ reipublicæ consensu scribitur. Debet autem lex poni quæ cùm patriæ consuetudine non pugnet: nisi consuetudo abiectu digna sit. *Ad quartū.* Ad quartum argumentum respondetur, quòd cùm humanarum rerum casus tantæ sint varietati subiecti, nullatenus queunt leges tanta constitui certitudine, quin quandoque sint ex æquo & bono interpretandæ. Nam & lex ipsa naturalis de reddendo deposito deficit, dum ab eo petitur qui nocere parat. Pari modo lex quæ capite punit homicidam, deficit, cùm quis vxorem occidit in adulterio deprehensam. Quapropter (vt *Aristot.* eodem citato loco ait Arist.) defectus huiusmodi non sunt in lege, sed in rebus ipsis humanis, quarum *Lex similis regulæ Lesbiæ.* casus nequeunt certius comprehendi. Qua vtique de caussa appositissimè lex comparatur regulæ Lesbiæ. Erat enim insula vbi lapides præ sua intractabili duritie, nequibant cudendo quadrari vt adaptarentur ad regulam: Et ideo vice versa regula, quæ idcircò non ferrea sed plumbea erat, flectebatur vt gibbositati lapidis adaptaretur: quòd secundum regulæ curuitatem deprehenderetur: in muro sedes, vel sterneretur locus cui aptius insideret. Vnde fit consequens vt cùm lex ob necessitatem ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Arist. obliquitatem non tribuerit vitio, sed laudi, propter inconstantiam rerum humanarum. Sed tamen extra talem necessitatem meritò malè audit regula Lesbia. Puta dum lex vel ad principum voluntatem inflectitur, vel alias ob caussas, non mores ad legem collimantur, sed lex ad morum corruptelam detorquetur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm conuenienter Isidorus & qui illum sequuntur, ciuiles leges iusq; humanum diuidat.

ANDEM in hoc postremo quæstionis articulo videndum est vtrùm diuisiones humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur à parte negatiua: *Prima ratio à parte negatiua.* Ius humanum diuidunt tam Isidor⁹ quàm leges ciuiles in ius gentium & ciuile: vt patet dist. 1. & ff. de Iustitia & Iure. Vbi post ius naturale, quod contra humanum opponitur, subsecatur ius gentium & ciuile. Ius autem gentium potius ad naturale pertinere videtur quàm ad ciuile: quandoquidem conclusio est naturalis iuris: quare Isidor⁹ ipse qui dixerat, ius naturale esse commune omnium nationū, subdit ius gentium *Secunda ratio.* inde sic appellari, quòd ipso omnes ferè gentes vtuntur: ergo inepta est diuisio. Secundò arguitur. Fit alia legum diuisio in leges sacerdotum & militum, quæ quidē sumitur ex diuersis officijs: igitur cùm *Tertia ratio.* pene innumera sint officia, opificiaque reipublicæ, in infinitum producenda esset illa diuisio. Tertiò arguitur: ius ciuile diuiditur in Senatusconsulta, & plebiscita, & alia id genus: hæc autem tantùm materialiter differre videntur, videlicet tanquàm leges à pluribus vel paucioribus positæ: non autem formali ratione iubendi: materialis verò diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitum: sicut si dicas leges Atheniēsium vel Lacedæmoniorū vel Romanorum: illa ergo nequaquam est artificiosa diuisio. Et eodem modo impugnatur partitio alia, qua leges diuiduntur in Corneliā, Iuliam, Sempronia, & alias quæ à solis auctoribus sortiuntur diuersa nomina. Cùm enim absque numero sint au- *Isidorus.* ctores, absque arte fit talis diuisio. In contrariū facit tum Isidorus tum etiā legis prudentum auctoritas.

Conclusio responsiua. QVAESTIO præsens vnica conclusione dissoluitur, quæ est hæc: Ius humanum, vt idem sit quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. *Ostenditur conclusio.* Vnumquodque enim genus secundum id quod in eius ratione continetur per se diuiditur, & (quod aiunt) formaliter: non autem penes id quod sibi forinsecus accidit: sicuti animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, vel rationalis est vel irrationalis, per se diuiditur in rationale & irrationale: non tamen in album & nigrum, sicut coloratum: in ratione autem legis humanæ quatuor per se includuntur: ergo tot modis potest in species diuidi. Primum namque quod legi humanæ per se competit, est deriuari (vt art. 2. diximus) à iure diuino: idque dupliciter contingit: scilicet & per modū naturalis illationis, & per modum arbitrariæ determinationis: igitur penes has differentias primùm omnium distribuitur ius humanum in ius gentiū & ciuile. Dicitur enim ius gentium quidquid mortales ex principijs naturalibus per modum conclusionis ratiocinati sunt. Exempla sunt manifesta. Statuamus illud naturale principium: Vita humana in pace & tranquillitate substentanda est & confouēda. Inde subsumpta altera præmissa quòd natura corrupta in communi viuens neque agros coleret diligenter, neque in pace viueret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodem itidem principio elicuerunt seruitutis legem: nam aliter seruari nequiuerat hostis in bello. Rursus ex eodem principio, subiuncta altera præmissa, scilicet quòd homines, ciuile animal, sustentare se nequeunt nisi vicarijs se operis mutuò iuuent, intulerunt leges omnes venditionis, locationis, impignorationis, aliarumque commutationum, pactorum & conuentorum: vt habetur ff. de Iust. & Iure. l. Ex hoc Iure, quibus humana societas colligatur & sustinetur. Quidquid verò per modum determinationis generis per speciem constitutum est, ius appellatur ciuile. Vnaquæque enim ciuitas, aut respublica sua sanxit particularia scita. Vt ex illo naturali principio, Deus sacrificijs colendus est, diuersa instituta sunt sacrificia, boum scilicet aut caprorum: & (vt ait 5. Ethi. *Aristot.* Aristot. cap. 7.) capram dijs, sed non duas oues mactare. Sacrificia verò antiquæ legis diuinitus instituta sunt: & sacrosanctum nostrū Eucharistiæ, ab ipso redemptore, qui factus est pro nobis hostia & sacrificium

crificium. Leges etiam (vt dicebamus) pœnarum quibus diuersis maleficiorum generibus diuersa sunt supplicia decreta, ad ius ciuile pertinent. Itaque ius naturale absque vlla ratiocinatione scriptum est in mentibus nostris: ius autem gentium naturali ratiocinatione, absque hominum conuentu, & longo consilio inde elicitum: ius autem ciuile arbitratu hominum in vnum coëuntium concilium constitutum, Vnde Isidorus libro 5. cap. 5. quod refertur distinct. 1. Ius, inquit, ciuile est, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina humanaque caussa constituit. Vnus hinc tamen oboritur scrupulus, respõso dignus. Consequés enim ex his fieri videtur præcepta Decalogi esse de iure Gentiũ: quandoquidem (vt suprà visum est) ex principijs naturalibus, ceu conclusiones eruuntur. Consequens autem hoc falsum est: nam quantum ad radicem de iure naturæ censetur: quantum verò ad explicationem & positionem, de iure Diuino, tum antiquo, tum etiam Euangelico. Ad hoc tamen respondetur quòd ratione originis omne ius gentium dicitur de iure naturæ, licet ratione illationis ac positionis nuncupetur ius gentium, ob idque nihil vetat si ante legem scriptam Decalogus censeretur posteriori modo de iure gentium. Tametsi propter euidentiam proximæ illationis, forsan non sortiretur nomen nisi iuris naturæ. Nam est Decalogus adeò patens, vt principijs naturalis iuris sit proximus. At verò quoniam caligante iam mortalium mente præcepta illa digito Dei in tabulis exarata sunt, nomen obtinuerunt diuini iuris. Non quòd supra naturam sunt, sed quia Deo auctore exposita. Per hæc soluitur argumentum primum. Ius enim gentium sic non negatur quodam modo esse naturale, vt tamen censeatur ab illo differre propter illationem: tunc præsertim dum longiùs conclusio à principijs distat. Secunda conditio humanæ legis est ordo ad commune bonum. Et secundum hunc ordinem diuiditur respectu diuersorum officiorum ac ministrorum, qui egregias operas nauant communi bono: vt est lex sacerdotum, qui religionis cultui consecrantur. Et leges militum, qui publici sunt custodes: legesque magistratuum, qui iustitiæ administrandæ præficiuntur. Haud tamen inde fit cõsequens (vt secundo loco ante quæstionem arguebatur) multiplicandam esse hanc diuisionem ad opificum numerum qui sunt in republica. Nam alij non sunt publici eius ministri communi bono deputati, sed particularibus necessitatibus inseruientes. Tertiò conuenit legi humanæ ab illis institui, qui publica funguntur administratione reipublicæ: generis autem reipublicæ (vt suprà iam secundum Arist. in Polit. diximus) multæ sunt species. Alia etiam est Aristocratia, id est optimatum principatus: quare leges quæ ab istis eduntur, nuncupantur Senatusconsulta, responsa prudentum &c. Secunda regiminis species est, Oligarchia, id est, paucorum diuitumque & potentum principatus. Et secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam dicitur honorarium. Tertium regimen est Democratia, hoc est, popularis potentia: cuius leges dicuntur plebiscita. Aliud autem dicitur regimen tyrannicum, de qua specie propter eius corruptionem nullum sumitur legum nomen. Sed quartum regiminis institutum, est regnum. Et secundum hoc sumitur species legum, quæ dicuntur constitutiones principum. De quibus extat titulus j. lib. Digestorum: Cuius prima lex est, Quod Principi placuit, legis habet vigorem. Arist. autem ex his videtur aliud comminisci, quod ei forsan optimum iudicatum est. Et ex hoc (vt auctor est Isido.) natæ sunt leges, quas maiores natu simul cum plebibus sanxerunt. Et per hæc satisfactum est tertio argumento. Haud enim harum differentiæ legum ob numerum tantùm legum latorum discernuntur, immo ob species regiminis diuersas. Quocirca non est eadem ratio diuisionis legum in Romanas, Athenienses, Lacedæmones, &c. Hæc enim non specifica, sed prorsus numerica est. Quartum, quod lex humana sua ratione includit, est componere humanos mores, diuersosque animi insultus compescere. Ex hac ergo parte sumitur diuisio legum in legem Iuliam de adulter. & Cornel. de sica. & Aquiliam, & alias: quæ licèt à suis auctoribus nomina traxerint, tamen non solùm hac ratione discrepant (quod quarto argumento impugnabatur) sed propter specificam actionum distantiam, de quibus latæ sunt. Restant ergo omnia argumenta soluta. Hęc autem satis dicta sint ad exponendum iuris diuisiones. De quibus, præter loca citata, copiosa fit mentio ff. de orig. iuris.

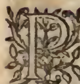
Discrimen inter ius naturale, gentium ac ciuile. Isidorus. Scrupulus. Ad primũ argumentũ. Secũda humanæ legis conditio. Soluitur secundũ argumentum. Tertia, vnde iuris humani tertia diuisio ducitur. Prima. Aristocratia. Secunda. Oligarchia. Tertia Democratia. Quarta regiminis species. Aristot. Isidorus. Ad tertiũ argumẽtũ. Quarta cõditio legis humanæ. Ad quartũ.

QVÆSTIO SEXTA, DE POTESTATE LEGIS HVMANAE.

S. Thom. 1. 2. quæst. 96.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex humana in communi debeat constitui.

POST legis humanæ necessitatem, qualitatemque & diuisiones, sequitur de eius potestate, & virtute. Et initio ab eius generalitate sumpto quæritur primò, vtrùm debeat in communi constitui? Et arguitur à parte negatiua. Primùm ex Philosopho v. Ethicor. cap. vij. vbi ait: de singulis etiam lege iuberi, vt sacra Brasidæ facere: idque distinguit contra ea quæ publicis decretis instituuntur. Inde enim colligitur, leges non in communi tantùm, sed in singulari quoque poni. Secundò, leges sunt de actionibus nostris: quæ tamen in singulari fiunt: ergo debet in singulari ferri. Tertiò, lex est mensura nostrarum actionum: & mensura, vt j. Metaphysi. docetur, debet esse certissima: actiones autem nostræ lubricæ incertæque sunt: congruentiùs ergo leges de singularibus casibus decernerentur, quàm in communi. In contrarium est Pomponius Iurisconsultus ff. de legib. vbi ait: Iura constitui oportet in his, quæ accidunt,

Argumẽ. 1. partis negatiuæ. Aristot. Argum. 2. Argumẽ. 3. Põponius.

cidunt, hoc est, in his quæ vsu venire solent: non tamen in his quæ præter opinionem & insperatò cótingunt. Idque tribus subsequentibus legibus inculcatur.

Conclusio vnica respõsiua quæst. RESPONSIO facilè per vnicam conclusionem instituitur: Lex debet in communi constitui: hoc est, non debet præcipere, Si talis aut talis occiderit, vel tali de caussa: aut cum tali circunstantia, capite plectatur: verùm in communi, Quicunque occiderit. Accidentariæ enim illæ circumstantiæ nequeunt lege concludi, at per prudentiam sunt posteà perpendendæ. Enimuerò vt in speculatiuis, quemadmodum iubebat Plato, quiescendum in speciebus est, eò quòd de singularibus, quæ caduca sunt, nulla est scientia, sed experientia: sic & in practicis de singularibus, quæ fortè accidunt, nulla esse potest lex, sed sola prudentia. *Probatio cóclusionis* Probatur autem præterea conclusio tum ex fine legis, tum ex alijs, quæ illi adhærent. Iam enim in quæstione proxima assertum est legem deberi pro communi vtilitate ciuium sciscí. Inde ergo fit vt debeat talis condi, qualis communi expediat bono: commune autem bonum ex multis cóstat, tam personis quàm negotiorum varietate. Sunt inquam qui legibus parere coguntur, senes & iuuenes, potentes & debiles, sapientes & ignorantes: quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legifer hisce omnibus prospicere: quod fieri aliter nequit, quàm si lex in communi ponatur. Deinde po*Augustin⁹.*nitur (vt 1. de Ciuita. Dei, ait August.) non vt paruo tempore duret, sed vt longis seculis. Graue enim respublica accipit detrimentum frequenti submutatione legum: si autem de singularibus casibus poneretur, illis demutatis mutari & ipsa subinde deberet. Ex præsenti conclusione elicitur illud axioma, *Primũ peccatũ eorum qui singulis casibus peculiaribus legib⁹ subueniunt.* Lex non respicit ea quæ rarò, sed ea quæ vt plurimùm contingunt. Quod Iurisconsultus verbis citatis pronuntiat. Contra hanc igitur legum naturam grauiter peccant qui singulis casibus legibus occurrere contendunt. Extat (vt exempli gratia dicam) lex de ambitu: nempe quo candidati ambire prensareq; prohibentur. Vt autem hic murus firmior sit, alia communitur lege, videlicet, ne quis domos ipsorum adeat, ne ipsi obambulent, ne vllus cum altero colloquatur. Quòd si scholaris contra fecerit, iure suffragandi priuetur: si verò candidatus, ipse ius quoque amittat petendi cathedram. Reuera hoc plus iustò est irretire humanos animos. *Secundum peccatum eorum qui in cõdendis legibus ad id solùm quod adest, prospiciũt.* Contra eandem itidem doctrinam delinquunt, qui in condendis legibus non alia tempora longiùs prospiciunt, quàm quod præsens est. Sunt inquam qui exiguum numerum personarum considerantes charitate feruentium, graui legum onere religionum familias premunt, quas cùm posteri ferre nequeant, ceruicibus excutiunt. Verissima ergo doctrina est, quòd leges debent sic in communi ferri, vt multis temporibus, personarumque qualitatibus & casibus coaptari possint.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum respondetur, tres gradus impræsentiarum distingui præceptionũ ac prohibitionum humanarum. *Primus gradus.* Primus est omnino generalis, nempe quando instituta non in gratiam alicuius singularis, sed in bonum totius reipublicæ fiunt, & hæc propriè dicuntur leges: vt: Qui cædem fecerit, capite plectatur: Magistratus non pretio creentur: Iudicia iudices ne pretio vendant: Et istę sunt propriè leges. *Secundus gradus.* Alia verò sunt, quæ in gratiam singularis personæ conceduntur. Et istæ non tam leges, quàm priuilegia seu dispensationes dicuntur. vt cùm Rex militi strenuè se in bello gerenti iura nobilitatis confert. Et eleemosynas in subsidium belli contra Turcas largientibus singularia Pontifex impartitur priuilegia. Hoc autem perspectè audiendũ est. *Potest vera lex ferri in gratiam singularis personæ.* Potest enim vera lex in gratiam singularis personæ ferri, vt sunt leges festorum, quæ in honorem Virginis sacræ, aut alius cuiusque diui solenniter feriamus: nam istæ etiam in communi omni populo indicuntur. Priuilegia autem nõ præferunt talem vniuersalitatis speciem: aliàs enim inducerent formam legis: vt est illa, quæ totam nobilitatem à soluendis tributis eximit: & illa generalis, Qui tot annis militauerit, emeritus sit miles. *Postremus gradus.* In postremo autem gradu sunt sententiæ iudicum, quæ (vt suprà dictum est) non leges, sed legum sunt applicationes ad singularia. *Ad secundum argumentum.* Secundi autem argumenti responsio facillima est. Nam cùm lex mensura sit, non debent esse tot leges, quot actiones: sed sicuti vna regula artifex plurimos disponit lapides, & eadẽ vlna plurimas metimur quantitates: sic vna communi lege plurimas regulamus actiones. *Ad tertiũ.* Tertio autem argumento fatemur non posse humanas leges tanta pollere certitudine, quanta est in naturali: sed tamen neque in omnibus exigenda est eadem certitudo: vt 1. Ethicorum. ait Aristot. *Aristot.* Et ideo satis est humanis legibus, si plurimùm sint vsu rectæ, licet nonnunquam deficiant.

ARTICVLVS II.

Vtrùm ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi.

Prima ratio. POSTQVAM de generali forma legis visum est, in communi esse ferendam, sequitur vt de eius latitudine videamus, an omnia vitia debeant humanis legibus prohiberi. Existit enim statim in foribus ratio affirmatiua. *Isidorus.* Enimuerò si leges (vt suprà nos Isidorus docuit) in hoc humanitus positæ sunt, vt earum metu coërceatur iniquorum audacia, cùm aliter coërceri nequeat, quàm si omnia prohibeantur vitia, consequens fit, vt omnia humanis legibus vetari debeant. *Secunda ratio.* Secundò, cùm etiam ex Aristotele iam audiuerimus illud esse legislatoris propositum, vt bonos studiososque faciat ciues: id autem nequeat, nisi homines ab omnibus vitijs refrenando, fit, vt debeat legibus omnia compescere vitia. *Tertia ratio.* Tertiò, lex humana (vt etiam visum est) à naturali deriuatur: legi autem naturæ cuncta repugnant vitia: ergo legibus humanis omnia caueri debent. *Augustin⁹.* In contrarium est August. lib. 1. de libe. arb. vbi ait humanam legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur.

Prima conclusio. RESPONSIO huius quæstionis more & vsu patentissima est, quæ duabus conclusionibus constat. *Suadetur conclusio naturali ratione.* Prior est, Leges humanæ non omnia prohibent vitia. Fulcitur autem hac naturali ratione: Lex (quod identidem resumimus) mensura est humanarum actionum: mensura autem (vt 10. Metaphysi. auctor

est Phi-

est Philosophus)homogenea esse debet,hoc est eiusdem rationis rebus ipsis quas metimur.Enimuerò quantitates continuas vlna metimur,aut pede,aut palmo:quæ quantitates itidem cōtinuæ sunt:liquores verò & grana metimur modio:sed pondera libra :idque in singulis generibus obseruamus. Fit ergo consequens,vt leges hominum humanæ sint cōditioni adaptandæ. Id quod Isidorus illic admonuit vbi iussit legem debere esse possibilem secundum naturam & secundum consuetudinem patriç.Conditio autem humana id postulat,vt leges non sint summo rigore vitiorum vindices : ergo talęs debent institui.Quod autem hoc nostra conditio & ingenium expostulet,sic accipito : Leges toti multitudini ponuntur: in multitudine autem longè plures sunt qui virtutum habitibus non sunt imbuti , sed cum prauis corruptisque affectibus colluctantur , quique adeò potentes non sunt præclara virtutum opera assequi:nam studiosi habitus sunt quibus facultatem nanciscimur studiosè agendi:ergo sicuti leges nō eædem pueris,quæ viris,neque eædem secularibus quæ religiosis ferendæ sunt:sic neque toti multitudini illa sub pœnæ interminatione prohibenda sunt , à quibus tota multitudo pro humana fragilitate abstinere non potest,sed ea prorsus quæ plurimi cauere possunt. Posterior conclusio: Ea potissimùm vitia, flagitia,& scelera,debent leges humanę prohibere,quę rempublicam de sua pace & quiete deturbant:qualia sunt crimina,quæ iniuriam habent annexam:puta illa,quę sunt contra commutatiuam iustitiam, vt homicidia,furta,adulteria,fraudes,& insidias,atque id genus reliqua.Enimuerò,tranquillitas hæc & reipublicæ serenitas,scopus est & finis omnium qui leges condunt.Quin verò alia quæ impune permittunt ,vt hæc euitentur sinunt : nempę meretricia , vt adulterijs obuietur : vsuræ , vt caueantur furta. Hinc fit , crimina & scelera non quò grauiora sunt coram Deo , duriùs in republica vindicari : sed quò paci sunt magis inimica. Periuria enim quæ peiora sunt furtis , & blasphemiæ, quæ homicidia sua immanitate exuperant , non prohibentur capitali supplicio , sed Deo reseruantur castiganda. Veruntamen illa quæ substantiam religionis concutiunt, vt hæreses & apostasiæ , atque illa quæ sua fœditate aures inficiunt,licèt non sint hominibus iniuriosa,acerbiùs nihilominus sunt vindicanda.

Postrema conclusio. *Probatio.* *Corollariū.*

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd Isidorus dum ait,legum metu coërcendam esse hominum audaciam,seipsum exponit,quòd debeant legibus prohiberi iniuriæ, quas contra iustitiam impuri audacesque homines reipublicæ inferūt:haud tamen arbitratur necessarium cunctas subinde culpas , in quas debilitas humani generis collabitur,earundem vigore vlciscendas. Ad secundum autem respondetur,homines ad virtutem alliciendos esse ac promouendos more suo,vt scilicet gradatim eorum imperfectione ad perfectionem appulsa, promoueantur. Ob idque non sunt legibus, quæ omnibus debent esse communes,illa instituenda egregia officia,quæ solis integris viris,& virtute progressis possibilia sunt:sed illa prorsus,quæ etiam imperfectiores adire ferreque possunt,vt illis faciliorибus imbuti,ad alia,quæ ardua sunt,valeant sua sponte conscendere:ac non citiùs vsu veniat , vt dum nimia legum angustia sepiuntur,in deteriora prosiliant. Nam(vt legitur Prouer.30.)Qui nimis emungit,elicit sanguinem. Et Matth.9.Si vinum nouum,id est ardua,& calore feruentia mandata , mittatur in vtres veteres,id est,in homines impuros corruptisque affectibus laceros,vinum effunditur,hoc est, præcepta contemnuntur, & ex contemptu iniqui in peiora prorumpunt. Ad tertium respondetur , quòd etsi lex humana à naturali deriuetur , non tamen illam ad vnguem adæquare debet : neque ideo(vt loco citato ait August.)quòd non omnia vetet,quæ vetat & iubet,improbanda sunt.

Ad primū argumētū. *Ad secundum argumentum.* *Prouer.30.* *Matth.9.* *Ad tertiū argumētū.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

ET circa malorum prohibitionem,sic & circa virtutum præceptionem videndum est, quàm latè lex humana se extendat,vtrùm scilicet omnium virtutum actus debeat pręcipere?Et arguitur à parte negatiua.Virtutum officia , vitiorumque opera contraria sunt : lex humana non omnia prohibet vitia : ergo nec omnes præcipit studiosas actiones. Secundò, virtutis opus à virtute procedit.Virtus autem finis est legis:nam,vt diximus,finis legislatoris est,bonos studiososque facere ciues:præcepta verò legis,non finis,sed media sunt ad consequendum finem: ergo virtutum opera non cadunt sub præcepto legis.In contrarium autem est auctoritas Philosophi 5.Ethi. cap. 1.vbi ait:Leges ob communem omnium vtilitatem de omnibus dictare. Quare præcipit,inquit,lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem,& item ea quæ sunt temperantiæ,& etiam ea quæ sunt mansueti,& in ceteris identidem virtutibus atque vitijs alia iubens,atque alia vetans.

Argumē.1. partis negatiuæ. *Argumē.2.* *Aristot.*

AD præsentem quæstionem perinde atque ad præcedentem duabus conclusionibus respondetur. Prior est·Nulla est virtutis species,de cuius actibus non aliquos præcipiat lex humana. Conclusio est non solùm Aristot.loco citato,verùm & Platonis Dialog.1. de legibus. vbi ait eos qui de diuina republica disserunt,nō ad particulam virtutis & præsertim ad deiectiorem,sed ad vniuersam ipsos virtutem respexisse putādum,& per singulas earum species leges quęsisse. Ratio autem quam nos natura docet, quamque sanctus Thom.dilucidat, hæc est:Virtutum species ratione obiectorum distinguuntur : nullum autem est virtutis obiectum , quod non ad bonum referri possit commune , quin verò sæpissimè idem etiam ad priuatū,vt ea quæ fortitudinis sunt,& ad protectionem,seu propriæ personæ , seu amici accommodari contingit, & rursus ad tutelam reipublicæ.Et quæ sunt temperantiæ, ad bonam priuati hominis valetudinem,& rursus vt habilior ciuis ad contemplationem fiat eorum quę bono publico conducunt.Et simile est in ceteris. Cùm igitur lex omnis humana (vt dictum est) ob communem mortalium vtilitatem constituatur,consequens fit, vt nulla sit virtutis species , de cuius actionibus lex humana nō iubeat.Quòd si des fortè priuatam aliquam,infrà tibi respondebitur. Posterior cōclusio:

Prima conclusio. *Aristot.* *Plato.* *Ratio conclusionis.*

Vltima cõclusio. Leges humanæ non de singulis actibus singularium virtutum præcipiunt. Itaque præcipiunt de singularum virtutum aliquibus actionibus: non tamen de singulis omnium. Vt si verbi gratia dixerimus, in materia fortitudinis præcipit lex humana rempublicam defendere, etiam cum mortis periculo: non autem sic defendere amicum: sed hoc relinquit legi naturæ. *Explanatur conclusio.* In materia temperantiæ præcipit Ecclesia certis diebus ieiunia: non autem in reliquo temporis anno moderatè comedere, quod facit lex naturæ. In materia religionis iubet certos dies diuis dedicare, ac sacris interesse: nõ autem ad alias cogit orationes liberas. In materia iustitiæ & liberalitatis præcipit in graui necessitate & parentibus alere filios secundum suum statum, & nonnunquam filijs vice versa parentes. Extra illos autem casus reliqua ad legem naturæ & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. In summa, lex humana ea duntaxat præcipit officia, quæ ad bonum commune referuntur: vel per se, & proximè, vt ad publicum bellum arma indui, vel mediatè (vt aiunt) vt illa quæ ad bonam attinent disciplinam, per quam ciues ad bonum iustitiæ & pacis instituuntur. *Quæstio.* Quæris ergo, quid si aliqua esset virtutis species quæ nullatenus ad bonum publicum referri posset? *Solutio.* Respondetur nullam esse prorsus, cuius non saltem aliquis actus ad idem bonum quandoque referri valeat. Neque verò generalis hæc conclusio morales tantùm virtutes amplexatur, verùm & intellectuales. Legibus nanque humanis, & artes iubentur in republica & scientiarum contemplationes. *Argumentum.* At verò si ita res habet, vt etiam virtutes intellectuales conclusio comprehendat, emergit statim argumentum quòd non sit in vniuersum vera. Nam obiectum supremæ virtutis intellectualis, in qua summa posita est nostra fœlicitas, cùm Deus ipse sit per essentiam, in nullũ aliud commune bonum est referibile. *Responsio.* Respondetur autem quòd etsi per se Deus in nullum alium referatur finem, eò quòd ipse sit vniuersalis omnium, idemque summus: tamen quatenus faciali visione à nobis attingitur & possidetur, refertur quidem, tum in nostram fœlicitatem ac beatitudinem, tum etiam in suam ipsius gloriam, quæ per eandem visionem fit in beatis illustrior.

Ad primũ argumẽtũ. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd sicut lex humana non prohibet singulos vitiosos actus, ita neque præcipit studiosos vniuersos. Sed est tamen differentia quòd quantum ad virtutes nulla est species cuius non aliquem præcipiat actum: tamen quantum ad vitia, nihil vetat aliquam esse speciem cuius nullum actum prohibeat. Et propterea præcedenti articulo responsum est ad vniuersalitatem negatiuè: præsenti verò affirmatiuè. Nullum enim prohibet aut iocosum aut officiosum mendacium, neque vllam simplicem fornicationem, nisi circunstantiam habeat speciem variantem in genere moris: vt adulterium, incœstum, &c. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum respondetur, quòd actus bifariam dicitur virtutis: vno modo quantum ad substantiam: quia scilicet fit secundum rationis normam: siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat qui nõ est habitu præditus. Alio verò modo quia ex habitu proficiscitur, atq; adeò promptè & delectabiliter fit: lex ergo nihil de habitibus præcipit, sed de actibus, qui media sunt ad comparandum habitum. Præcipit inquam pro republica pugnare, nihil curans an ex habitu id fiat: agere autem ex habitu, non est præceptum legis, sed finis: nam iubendo nobis operari, intendit legifer habitus in nobis ingenerare, quibus studiosi efficiamur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm lex humana imponat subditis necessitatem in foro conscientiæ.

Argumẽ. 1. POSTQVAM visum est de potestate legis humanæ quantum ad extensionem, videre restat quantum ad eius vim, an vsque ad conscientias attingat, quas ligare possit? Est enim statim in propatulo argumentum à parte negatiua. Potestas inferioris non attingit vsque ad superioris forum: vt in eius iudicio obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior diuina: ergo non potest conscientias ligare quantum ad diuinum forum. *Argumẽ. 2.* Secundò arguitur, quòd inde sequeretur & patremfamiliàs suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligarent in foro Dei. Nam sicut præceptũ est obedire superioribus, ita & honorare parentes, vbi & obedientia comprehenditur: consequens autem videtur esse contra id quod suprà dictum est: nempe citra vim coërciuam, quæ in patrefamiliàs non existit, leges non posse condi. *Argum. 3.* Tertiò, iudicium conscientię ex diuinis pendet mãdatis, quæ indicia sunt & documenta diuinæ voluntatis: contingit autem leges humanas cũ diuinis pugnare, secundũ illud Matth. 15. Irritum fecistis mandatum Dei, propter traditiones vestras: ergo non omnis lex humana obligat in foro conscientiæ. *Argum. 4.* Quin verò quartò arguitur: Sententia iudicis (vt suprà diximus) est quædã legis applicatio, eiusmodi autem sententia non semper obligat, etiam si in foro exteriori iusta sit: vt puta dũ iudex secundũ allegata & probata contra veritatem innocentem cõdemnat. Immo quãdoq; cõdemnatus nullatenus potest sententiæ parere: vt si clàm quis duxit vxorem vnã, & palàm alteram: tunc enim iustè & iuridicè debitũ iubetur reddere secundę, & tamen potiùs mori debet quàm obtemperare: esset nàq; fornicatio: ergo neq; lex iusta obligat in conscientia.

Argum. 5. Quintò, leges humanæ frequenter solẽt calumniã, ac subinde iniuriam hominibus irrogare, secundũ illud *Isaias.* Isaiæ 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent caussę humiliũ populi mei: oppressionem autẽ ac tyrannidem repellere cuique fas est. *Petrus.* In contrariũ est Apostolus Petrus in sua prima Cano. cap. 2. Vbi postquã omnes Christianæ familiæ admonuit, vt subditi essent dominis, nõ tantùm bonis, sed etiã discolis, quia sic erat voluntas Dei, subdit: Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè: dicens autem propter conscientiam Dei, insinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

QVAESTIO est, in qua aliquanto plus dubietatis, ac difficultatis quàm in superioribus inest. Ad cuius vtique intellectum, distinguendum est inter leges iustas atque iniustas. Tribus ergo conclusionibus ad quęstione respõdetur. *Prima conclusio.* Prima, lex humana tã ciuilis quàm canonica, si iusta sit, auctoritate viget,

vique

viq́ue pollet obligandi subditorum conscientias. Probatur: Lex omnis humana (vt dictum est) ab æterna per naturalem deriuatur: secundum illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. vbi (vt suprà discernendo notauimus) priori membro designatur regnandi potestas diuinitus principibus collata: iuxta illud Pauli: Omnis potestas à domino Deo est: posteriori verò prudentia, per quam leges condunt & executioni mandant: ergo ex eadem æterna lege virtus ad easdē subinde leges deriuatur, qua sint in conscientia apud Deum ipsum obligatoriæ. Existimatur autem legis iustitia ex omnibus eius causis: scilicet finali, efficiente, materiali, atque formali. Finali inquam, vt pro communi bono sit condita: eadem enim differentia, vt diximus, quæ inter tyrannum & regem, inter leges quoque dignoscitur: nēpe vt quæ pro communi vtilitate sit lata, iusta habeatur: quæ verò pro particulari, tyrannica. Secundò, ex parte agentis: vtpote quòd qui illam tulerit, suam non fuerit facultatem transgressus. Tertiò, ex parte materiæ. Quoniam, vt quæ pro tempore & loco bona sunt, prohiberi non debent: ita neque opera mala materia præceptionis sunt. Quartò ex parte formæ. Nam cū lex, regula sit, ea debet rectitudine & æquitate splendere, vt talē seruet tam in honoribus quàm in oneribus proportionem ad ciues, qualem ipsi habent ad corpus reipublicæ: sunt quippe ceu partes in toto. ob idque sicut partibus diuisa sunt à natura munera, sic & onera secundum proportionem facultatum ciuium imperanda singulis sunt, atque honores secūdum proportionem dignitatum impartiendi. Igitur quæ lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit.

Probatio. Paulus. Ad legis iustitiam omnes eius causas accedat necesse est.

Secunda conclusio: Lex humana iniusta non obligat in foro conscientiæ. Conclusio ex superioribus fit notissima. Nam lex iniusta, cùm recta non sit, regula esse nequit, atque adeò neque lex: quæ autē non est lex, obligat neminem. Legis autē iniustitia duobus pensatur modis. Primò, si bono aduersetur humano: vtputa ratione aliqua cuipiā prædictarum quatuor contraria, videlicet ex defectu aut debiti finis, aut agētis, aut materiæ, aut formæ. Altero modo, si cōtraria sit bono diuino. Et quanuis nequeant Deo esse contrariæ nisi ratione materiæ, vel aliarum prædictarum caussarū, notatur tamen distinctio hæc, vt ad tertiam conclusionem sternatur aditus, quæ talis est:

Secunda cōclusio. Probatio: Legis iniustitia vnde sit pēsanda.

Leges illæ, quæ humano tantùm bono aduersantur, licèt in conscientia de se nō obligent, ligant tamen quandoque ratione scandali: quæ verò diuino bono impiè repugnant, nullatenus: sed apertè est illis obuiandū. Prius membrum patet. Nam in his quæ præ se non ferunt manifestariā tyrannidem, resistere potentibus nō est citra scandalum possibile, & ideo ferendi interim sunt quousq; liniori via in mentem saniorem adducantur. Huc enim pertinet Christianum consiliū, Matth. 5. Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo & alia duo: & qui abstulerit tibi tunicā, da ei & pallium. At verò si tyranni vel ad idololatriā nos suis legibus inducerent, vel à nostris arcerent sacramentis, vel ad alios mores aut ritus fidei cōtrarios propellerent, nullū esset formidādū scandalū, sed illud esset grauissimū, si illis nō statim posthabita vita obsisteremus. Hic enim est legitimus sensus illius, Actu. 5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sic nanq; respondit Petrus principi sacerdotū præcipienti ne in nomine Christi prædicarent. Hisce iniustitię formulis ex arte dispositis vniuersæ cōprehendūtur, quas iuris interpretes ad duodecim vel plures congestim multiplicant, vt est tum apud alios Summistas videre, tū apud Syluest. verbo, lex. §. 9.

Tertia conclusio. Matthæus. Actu. 5.

Vt autem hæc accuratiùs collimentur, speculandum primū de prima conclusione est, quo sit gradu tenenda. Ad quod respōdetur, non esse tam sublimi, tamq; firmo certitudinis gradu constabilitā de ciuilibus legibus, quàm de ecclesiasticis: ob idq; de ecclesiasticis, Papæ potissimū ac consiliorū, adhibetur quarta coclūsio. Tanquam fides catholica confitendū est ecclesiasticas sanctasq; leges obligare in foro cōscietię genere suo sub reatu mortalis maculæ. Irrepsit enim olim Vualdēsiū error, postque Ioānis Vuicleff, eorundemq; tandē legitimi hæredis Lutheri, quòd neq; in Pontifice Maximo, neq; in tota ecclesia potestas vlla est condendi aut articulos fidei, aut morū leges. Sic enim habet vigesimus septimus eius articulus inter exhibitos ad Leonē: Quare (vt aiunt) sola illa mandata obligant in conscientia, quæ in Euangelio explicata sunt. Extant autem apertissima testimonia, quibus isti confutātur. Vt est illud Luc. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit me spernit. Et Matth. 18. Si peccauerit, &c. dic ecclesiæ: si ecclesiam nō audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Vbi compertissimū est iurisdictionē ecclesiæ designari. Item, quodcunq; ligaueris super terrā, erit ligatū & in cælis. Et Io. 20. Data est mihi omnis potestas, in cœlo & in terra: sicut misit me viuēs pater, & ego mitto vos. Accipite Spiritū sanctū: quorū remiseritis peccata, remissa ei sunt & quorū retinueritis, retēta erūt. Quid euidentius, quàm illic (vt ait Chrisost.) collatā fuisse à Christo Apostolis ac subinde ecclesiæ potestatem quā ipse attulerat à Patre? Eo præcipuè quòd retinere peccata, functio est habētis potestatē obligandi. Et Deu. 17. lex extat, quòd qui nō obediret sacerdoti, morte moreretur: morte autē nemo plectitur nisi ob graue peccatū mortale: ergo fortiori ratione lege noua, quā & Christus instituit, & Spiritus sanct⁹ gubernat, eadē est auctoritas cōfitenda. Idq; verba illa palàm ostēdunt Actu. 15. Visum est Spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis quàm hæc necessaria. &c. Re vera cùm ecclesia suis legibus obligare nos intelligat sub reatu mortalis culpæ, & Christus suā sit curam pollicitus, & Spiritus sancti regimē quē ad hoc se missurū promisit à patre, ne in rebus tam arduis falli posset, certissima colligitur fides, in hoc eandē ecclesiam non deseri, sed certa pollere auctoritate obligandi.

Syluester. Quæstio. Solutio. Quarta cōclusio. Vualdēsis. Ioānes Vuicleff. Lutherus. Refutātur hæretici sacrarum literarū oraculis. Luc. 10. Matt. 18. Ioan. 20. Chrysost. Deut. 17. Actu. 15.

Iam id demū de ratione finis conuincitur. Enimuerò cùm mortalium status nunquam sit fixus, sed pro temporum locorūq; diuersitate lubricè varietur, nō satis Christus legibus à se positis ecclesiæ in perpetuum consuluisset, nisi potestatē reliquisset in ecclesia nouas pro tēpore condendi, quæ in suo ipsius diuino foro obligare valerent. Hęresis autē hæc iam in cōcilio Viennēsi, vt habetur Cle. ad nostra. de hæret. & in Constātiēsi, ac deinceps à Leone 10. merito suo condēnata est.

Ratio in hæreticos. Concilium Viennense. Concilium Constant. Leo decimus.

At verò de potestate ciuili nō est tanto robore cōclusio firma, quin sint in contrarium argumēta nonnulla. Primū obligare ad culpam in foro conscientiæ, cùm animas vulneret, videtur spiritualis potestas, qualis in ecclesia est: non autem in potestate ciuili. Secūdò potestas ciuilis nō illucusq; protēditur, vt possit peccata remittere: cōsequēs ergo apparet, vt neq; possit in peccata conijcere. Iniquum enim censere quis posset vt qui religare nequit, ligare valeat: eccle-

Argum. 1. Argum. 2.

Argumē.3. sia nãq; vtrunq; poteſt. Tertiò, finis proximus ciuilis poteſtatis eſt tẽporarius reipublicę ſtatus: ergo ad *Argum. 4.* æterna ſupplicia nõ ſe dilatat. Quartò, Poteſtas quę in cõſcientia reũ culpæ punire nequit ęterna pœna nõ poteſt ſub reatu talis culpæ obligare: poteſtas autẽ ciuilis in foro conſcientię nullã poteſt imponere pœnã, ficuti ſpiritualis, quæ illas in ſacramẽto decernit pœnas, quas ſi hîc nõ perſolueris, patieris in altero ſeculo. *Poſtremũ argumẽtũ.* Poſtremò arguitur vt articulus neruusq; materię detegatur: Aut obligatio ad culpã eſt in arbitrio principis ferẽtis legẽ, aut pręter ſuã voluntatẽ ſequitur ex natura legis. Si priùs dederis, fit, vt nunquã lex ciuilis obliget ſub reatu culpę: quia nulla eſt lex quæ talẽ circunſtantiã exprimat. Si autẽ poſterius cõceſſeris, ſcilicet vt obligatio ſequatur ex natura legis, cõſequitur vt princeps nullã poſsit condere legẽ, quę nõ obliget ſub reatu culpę, quod tamẽ creditu durũ eſt: quãdoquidem in religionibus, pręcipuè in noſtra, multę ſunt leges nullo nos ligãtes culpę reatu. *Leg. ciuiles ligãt in cõſcientia.* Veruntamen his nihil obſtãtibus cõcluſio quę ſecundũ mentem D. Tho. primo loco aſſerta eſt, ſuã etiã inconcuſſam retinet veritatẽ in ciuilibus legibus: quippe quę ad culpã obligãt, & de genere ſuo ad mortalẽ. *Probatio.* Enimuerò ſicut reipublicę eccleſiaſticę, ſic & ciuili neceſſaria fuit ratione finis poteſtas ſeipſam gubernãdi, atq; adeò leges pro tẽporum regionumque varietate inſtituẽdi: licèt hęc poteſtas (vt lib. 4. ſub tit. de dominio, fuſiùs diſſerendũ eſt) aliter quàm eccleſiaſtica à Deo defluxerit. Illã enim Chriſtus per ſe contulit eccleſię diuina lege: hęc autẽ per legẽ naturæ deſcendit: qua quælibet reſpublica ſeipſam adminiſtrãdi auctoritatem habet, quã & regibus cõferre potuit. Itaq; quia reſpublica ciuilis, familia quoq; Dei eſt, fit vt ſicuti qui contra ſuas leges proximũ offenderit, ante eius tribunal reus habeatur: qui verò ſecundũ eaſdem fuerit erga eoſdem proximos beneficus, dignus habeatur præmio: ſic prorſus & qui leges humanas per poteſtatem, ab ipſo collatã cõditas, vel violauerit, vel cuſtodierit. Et hoc eſt obligare in conſciẽtia. *Cõfirmatio eiuſdẽ concluſionis.* Sed cõfirmatur etiamnũ eadẽ concluſio. Facere contra legẽ Principis, eſt malũ morale, ergo peccatũ apud Deũ. Antecedens eſt notũ: quoniã ſi lex iuſta eſt, regula rationis exiſtit, prętergredi autẽ rationis lineã, obliquitas eſt, ac ſubinde peccatũ. *S. Thomas.* Conſequẽtia nihilominus indeclaret, quòd quidquid mali in moribus eſt, peccatũ exiſtit, vt egregiè S. Tho. 1. 2. q. 21. diſſeruit. *Altera ratio ad idẽ.* Deinde lex humana à naturali (vt dictum eſt) deriuatur, quæ conſtituit id quod generale eſt in particulari ſpecie virtutis, vt genus pacis ad hoc, quod eſt armis nõ vti nocturnis: ergo leges humanæ obligãt in foro cõſcientiæ. *Poſtremum argumẽtũ.* Ac demum poſtremũ adhibetur argumentũ peculiariter de lege ciuili. Principis finis, licèt proximus ſit, quietus ſtatus reipublicæ: ſupremus tamen eſt ſempiterna fœlicitas, ad quã ille tẽporalis finis tẽdit: ergo poteſt ſuis legibus per virtutẽ ſibi cælitus donatam in illo ſupremo foro obligare. *Gerſonis placitum.* Colligamus ergo, quòd licèt nõ ſit manifeſtaria hęreſis, hãc auctoritatẽ & vigorẽ ciuilibus legibus, veluti eccleſiaſticis denegare: eſſet tamẽ profectò temerariũ & contra doctorũ conſenſum, qui pręcipuũ habent nomẽ. At verò vnus Ioãnes Gerſon, vir aliàs egregię notę, reuocare nos huc cogit in diſputationẽ, vtrum huiuſmodi humanæ leges per ſeipſæ obligent inquantum humanæ ſunt, id eſt, inquãtum poteſtate hominibus conceſſa cõditæ, an verò eatenus prorſus quatenus diuina lege ſtabiliũtur? Suſtinet enim tract. de vit. ſpc. lect. 4. opiniõnẽ de hac re ſingularẽ: nempe quòd nulla lex neq; ciuilis neq; eccleſiaſtica, immo neq; naturalis vim habet obligãdi in conſciẽtia ad culpã, ſed ſola lex diuina eſt, quæ obligat: humana verò inquantũ eſt illius interpres. Quæ quidẽ opinio non tãtùm nomine (vt quidam putant) à communi differt, ſed re certè latiſsimè. Non inqua hoc tãtùm ait, quòd leges humanæ idcirco obligẽt quòd tales poteſtates diuinitus ſunt hominibus collatæ: hoc enim nos fatemur: ſed ait nullã eſſe poteſtatem creatam à Deo cõceſſam obligãdi ſub reatu culpę, ſed tãtùm exponẽdi, & declarãdi diuinum ius. Itaq; Papa, ſecũdum ipſum annalẽ præcipiens confeſsione, non obligat poteſtate ſua, ſed ius duntaxat declarat diuinũ. quoniã, inquit, ante eius ſanctionẽ lex Dei erat, annuatim cõfiteri: ſed quia nobis erat ignota, excuſabat nos ignorãtia. Pari modo niſi ius, inquit, fuiſſet diuinũ, Quadrageſimã ieiunare, pręceptum Papæ non obligaret ad culpã: at quia tale ius erat, illud per Papã declaratum, nos ligat. Et multò (vt cenſet) vehementiori ratione leges principũ, niſi declarationes ſint diuini iuris anteà ignorati, nullatenus ad culpã obligãt. Sicuti præceptũ medici qui decumbentem iubet à nocuo cibo abſtinere, non eſt obligatorium ad culpã: ſed propterea ægrotus illã incurrit, quod *Motiuum Gerſonis.* tranſgreditur diuinam prohibitionem homicidij, quod Medicus declarat eſu talis cibi perpetrari. Atq; iſto ordine infert vſq; ad quatuordecim mirabilia corollaria. In ſumma vult, quòd ſicut eccleſia articulos fidei cõdere nequit, niſi illos explicando qui in ſacra ſcriptura latitabant: ita neq; poteſt cõdere leges. Quin verò ait; neq; legem naturalem vllo pacto obligare, niſi ius explicando diuinũ. *Alia ratio eiuſdem.* Ecce opinionem Gerſonis à quàm paucißimis intellectam, & ideo ab aliquibus creditã. Ratio illius eſt: quia ſicut nemo niſi ſolus Deus poteſt conferre gratiam, ita neq; illã auferre, atq; adeò neq; obligare ad culpã per quam tollitur. Item ſicut eccleſia legem de actibus internis ferre nequit, quia neque illos punire valet: ſic quia æternam pœnam infligere non poteſt, quę culpę debetur, fit vt neq; valeat ad culpam obligare. Atq; hac inquit de cauſſa Auguſt. definiuit peccatum, quòd ſit dictum vel factum, &c. contra lege Dei: quia ſcilicet contra nullam aliam peccare contingit. *Gerſon. poſitio parum differt ab hæreſi Lutherana.* Attamen ſi fas eſt ſic de doctore catholico loqui, perparum differt ab hęreſi Lutherana modò impugnata, quæ omnem aufert ab eccleſia poteſtatẽ condendi leges. *Prima ratio in Gerſonem.* Immo Gerſonem ſibi Lutherani contra Catholicos patronum obtendunt, licèt hoc mitiùs dicat, quòd poteſt Papa diuinas leges declarare. *Secunda ratio.* Præterea, dicere quòd ante ſanctiones eccleſiaſticas annua confeſsio, quadrageſimaliſq; abſtinentia, eſſet de iure diuino, gratis ſanè dictũ eſt, quin verò temerariè: quia nullo eſt pacto ſuaſibile. *Tertia ratio.* Erat quidem pręceptũ cõfeſsionis, ſed tamen temporis præſcriptio, eccleſiæ prudentiæ erat cõmiſſa. Ad hæc, cùm eccleſia hoc aut illud ſub pœna excommunicationis præcipit, vt puta cõparêre in iudicio, & ſimilia, quis dicere auſit illud fuiſſe ius diuinũ, niſi quia à Deo data erat Pontifici talis cogendi poteſtas, *Poſtrema ratio.* Item Io. 20. Propterea pręmiſit Chriſtus, Data eſt mihi omnis poteſtas: vt ſubdẽs, Accipite Spiritũ ſanctũ: intelligeretur eãdem eccleſię cõferre. Ac poſtremò quomodo Papa eſſet vicarius Chriſti, niſi leges eius familię & vrgẽtia præcepta ponere poſſet? Eſt ergo certo certius in Eccleſia exiſtere poteſtatem nõ ſolũ declarãdi diuinũ ius, verũ cõdendi humanum: quod ideo ſic

nuncu-

nūcupatur, quòd à potestate humana proficiscitur, licèt diuinitus recepta. Etenim sicuti licèt arbores & animalia à Deo receperint virtutes generandi, nihilominùs creaturæ ipsę per propriam virtutem generant & operantur: pariter homines per suam potestatem condunt leges, quæ anteà non obligabant, sed propterea obligant: quia positæ sunt ab hominib⁹: vt 5. Ethico. cap. 7. ait Arist. Iam verò ius naturæ ecquis neget per se obligare? Almain in q. de potesta. Ecclesiast. cap. 12. concedit potestatē Ecclesiasticam obligare posse ad culpam mortalem, quia Papa est vicarius Christi: negat id tamen de ciuili, nisi Gersonico modo. Nihilominus verissimum etiā est de ciuili, vt suprà expositum est ac demonstratum. Vnde ad argumenta Gersonis & ad ea quæ nos adiecimus, facile est respondere. Etenim licèt Deus solus gratiā conferat: non tamen ipse aufert, sed nos per scelera nostra: & ideo nihil obstat quo minùs homines ex sua ipsius institutione leges constituant, quarum transgressores de gratia eius decidāt: eò quòd suis ministris non obtemperārunt: ob idque quam homines nequeunt æternam pœnam infligere, ipse, veluti summus omnium iudex, infligat. Neque obstat quòd potestas ciuilis non se extendat ad remittenda peccata: quia diuersa sunt ministeria Dei, vt ait Paul. vbi autem August. dixit peccatū esse contra legem Dei, legem æternam insinuauit, à qua omnes deriuantur, etiam humanæ: quo ideo vno latissimo nomine omnes comprehēdit. Ad intellectum autē alius argumenti, videlicet quomodo leges principum obligent ad culpam, vtrùm scilicet pro arbitrio suo, an verò ex natura legis. Notandum est discrimen inter Ecclesiasticam potestatem & ciuilem. Ecclesiastici enim Prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges condere: non modò constituendo opera in specie certa virtutis aut vitij, verùm etiam discernendo inter veniale & mortale, atq; adeò decernendo transgressionem suæ legis esse mortale crimen: seculares autem principes id nequeunt definire, scilicet vt leges suæ sub culpa veniali aut mortali seruentur, sed duntaxat constituunt opera in specie virtutis aut vitij. An verò transgressio vel omissio mortalem labem transgressori impingat, ex rerum natura examinandum est. Dicamus exempli gratia: Præcipit Rex tempore famis frumentum non asportari à regno, aut tempore instantis belli arma indui. Constituit ergo illa opera in specie obedientiæ: & secundum speciatim in virtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale est tunc non obtēperare. Præcipit autem aut non equitare mulas, aut sericis non indui, quod inde incipit esse temperantiæ virtus: aut non ferre arma, quod iam inde est virtus pacis: si parui referunt, erit inobedientia nō grauior quàm venialis. Sed soluenda tunc restat alia superior obiectio: nempe quòd tūc Princeps non posset leges ferre quæ non obligarent ad culpā, quod est falsum: cùm in religionibus tales sint leges in vsu. Negatur autem consequentia. Sed sciscitaris iam signum quo dignoscendum est quænam lex obliget ad culpam, quæ verò minimè. Sunt inter iuris interpretes qui aiunt leges quibus subnectitur pœna, non obligare ad culpam, hoc autem statim articulo proximo repudiabitur. Caieta. autem in materia de ieiunio, ait non satis constare legem ieiunij obligare ad mortale: quia non est lata cum illo additamento, sub mortali reatu, vbi insinuat legem quæ id nō explicat, non obligare ad culpam. porrò autem (nisi ego fallor) grauissimè de hoc ipse falsus est. Leges enim nunquam ferri consueuerunt cum tali accessione. Præcipimus sub reatu culpæ mortalis vel venialis. sed ex operis natura & grauitate illud est perpendendū. Quocirca fidissima regula est: Omnis lex, quæ absolutè fertur, hoc est quæ contrarium non explicat, obligat ad culpam, vel venialem vel mortalem secundum pretium operis. Et ratio est liquida, quoniā lex secum affert obedientiæ præceptū: obedientia autem per se est virtus, & inobedientia, peccatū. Quo fit, vt quicunque legē ferre voluerint, siue seculares Principes, siue Ecclesiastici præpositi, quæ non obliget ad culpā, illud debent explanare. Neque aliud potest constitui signum. Documento sunt constitutiones nostræ, in quarū capite sic habetur. Regula nostra & constitutiones non obligant nos ad culpam, sed ad pœnam: nisi propter præceptū vel contemptum. Quod quidem, documentum est, quòd nisi illa fieret adiectio, non posset non obligare ad culpam. Supremum autē dubium in calce quæstionis superest: Vtrū eatinus leges humanas sub reatu lethalis maculæ obligare valeant, vt mors etiā sit etiam anteà subeūda, quàm vel omissione vel trāsgressione violetur? Apparet enim non tantū inesse virium in legislatoribus humanis: cùm non sint domini vitæ & mortis. Caieta. 1.2.q.96.art.4. constituit regulam quòd omnis lex humana quę obligat ad mortale, obligat subinde pro sui obseruatione mortē perpeti, nisi casus aliquis benignitate legum excipiatur. Ratio eius est, quòd mors animæ fugienda est prorsus antequā corporis, ob idque cùm lex humana obligat ad mortale, citiùs succumbendū est gladio quā legi obuiandum. Imò inquit, perinde est dicere, lege humanam non posse obligare ad morte pro sui obseruatione, ac nō posse constituere actū in culpa mortali. Appendet deinde aliqua exempla. Potiùs enim debet homo interire, quàm cum consanguinea matrimonium contrahere: Et in cap. Sacris. de his, quæ vi met. ve caus. fi. ait Innoc. quod cùm pro nullo metu debeat quis peccatū mortale incurrere, nullo obstante metu licet cū excommunicatis cōmunicare. Arbitror tamen sic verū esse, humanā legem valere tanto cū rigore obligare, vt tamē Caiet. responsio cēsura indigeat. Igitur primū omnium certū est, tanti referre posse reipublicæ id quod precipitur, vt lex pro sui obseruatione ad mortem vsque obliget. Etenim cùm Princeps in bello militi præcipit locū seruare, vnde præsentaneū periculum reipublicæ existit, vitā potiùs quā locum deserere debet. Immo quoties quidpiam sub pœna capitis iubet, periculum subeundū est capitis pro legis custodia. Nam etsi Princeps non sit absolutè dominus vitæ, vti Deus, tamē accidente caussa potest subditos exponere morti, sicut totū partes. Nihilominus nō est vsque adeò vniuersalis regula Caietani. Neq; idē est obligare ad mortale, & obligare non obstante periculo mortis: nā lex ieiunij proculdubio sub reatu mortali obligat, & nihilominus si tyrānus morte alicui minaretur, nisi ieiuniū frangeret, nulla porrò esset culpa illud frangere, nisi dū tyrannus in contemptū legis ad id cogeret: tunc enim teneretur Christianus potiùs mori. Enimverò quāuis potiùs sit moriendum, quā peccandū nihilominus nō præsumitur lex tam rigidè semper cogere. Et ideò an lex obliget ad mortē oppetendam necne, examinandū est ex operis grauitate. Quin verò neque lex diuina cū illa acrimonia nos vbique obligat. Nemo enim tenetur vel

Aristot. *Almain.* *Ad primū argumētū Gersonis,* *Ad secundum argumētum.* *Ad postremum argumentum.* *Discrimen inter Ecclesiasticā potestatē & ciuilem.* *Quæstio.* *Iurisconsultorum sententia.* *Caietanus.* *Error Caietani.* *Pulchra regula.* *Ratio regulæ.* *Postremū dubium.* *Ratio dubitandi.* *Caietanus.* *Fundamentum Caiet.* *Quo sensu Caietani opinio verū habeat.* *Regula Caietani non est vniuersalis.* *Soluitur ratio Caiet.* *Leges Ecclesiasticæ nō obligāt cum discrimine*

mine mortis. netur vel se vel filium cum periculo mortis baptizare, aut alia suscipere sacramenta. Quin verò crediderim Ecclesiasticas leges nunquàm obligare tanta cogendi vehementia, nisi quando vel contemptus eiusdem legis interueniret, vel iniuria fidei. Et ratio est: quia qui metu mortis contra legem facit, non delinquit ex inobedientia, sed metu: sicut qui fame frangit ieiunium, non formaliter peccat cōtra obedientiam, sed contra temperantiam. Quòd autem nullo metu possit quis contrahere cum consanguinea, hoc est, quia non est materia matrimonij, nec fieri potest per metū: sed talis concubitus esset fornicatio. Illud autem caput, Sacris, citatum omnes intelligunt de communicatione in sacris, & interueniente scandalo. Si enim dum sacerdos coram notorijs excommunicatis celebrat, plebs acciperet scandalum, suspicans leges Ecclesiasticas nullius esse valoris, aut illum esse manifestarium inobedientē: in tali casu potiùs deberet mori, quàm id facere. Alias communicare cum excommunicatis ad fugiendū periculum mortis, non esset lethale crimen.

Ratio dicti.

Satisfit aliis argumentis Caieta.

Ad primū argumētū. RESTAT ergo respondere ad argumenta in capite quæstionis proposita: Primū autem iam solutū est sic, scilicet, quòd licèt homo per se potestatem non habeat in foro Dei, tamen tanquam eius ministerio fungēs præcipere id potest: cui qui restiterit, resistit eius ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit, secundùm Paul. ad Rom. 13. Secundò autē argumento conceditur patrēfamiliàs obligare posse suos liberos ad mortale. Vt si rē illis eximij ponderis æquissimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est: nimirū præcipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super Psal. 70. Vbi iubet pater, quod contra Dominum nō sit, sic audiēdus est quomodo Deus & Salom. Prouerb. 6. Conserua fili mi præcepta patris tui. Et Apostolus ad Rom. 1. alijs criminibus annumerat, non obedire parentibus. Super quibus verbis Ambrosius. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, vt neq; parētes suos quos auctores in natiuitate habēt, agnoscerent: hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate scilicet Dei: peccatū autem charitati Dei aduersum, mortale est. Et Deut. 21. Pœna mortis decernebatur filio qui cōtumax esset & proteruus, neque audiret patris aut matris imperium, & coercitus obedire contēneret. Verba sunt legis. Quin verò & inter omnes naturales obedientias (vt 1. Poli. Arist. docet) hæc est prima quę parētibus debetur. At & vxor quandoq; teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coërciua caret, vim non habeant legū. An verò in famulos & reliquam familiā eadem fungatur auctoritate, non facilè crediderim. At tertiū responsum est in tertia conclusione, quòd leges diuinis aduersantes, nō habent legū robur, sed sunt potiùs conculcandæ. Et ad eundē propè modum respondetur ad quartū, quòd sententię, quæ ideo penitus iustæ sunt, quod secundum tantùm exterū forū in falsa præsumptione fundantur, non obligant in conscientia: quia cùm sint veritati contrariæ, lex naturalis ac diuina aliud continet. Diuersimodè tamē considerantur. Nam dum sententia diuinæ legi non est omnino contraria, tunc condenatus, licèt possit quomodocunque, citra scandalū & vim iudici illatam, iudicio se eximere, potest nihilominus & eidem auscultare. Vt contingit quando innocens condemnatur. Quando verò diuina lex omnino est contraria, vt dum quis cogitur illā cognoscere quę verè non est sua, citiùs debet mori quā obedire. Et pari modo respōdetur ad quintum. Quando enim leges humanæ iniquæ sunt in subditos, si citra scandalū fieri potest, non est in conscientia eis obediendum. secus si tale sit scandalum oriretur.

Ad secundum argumentum. *Paulus.* *Augustin.* *Salomon.* *Paulus.* *Ambrosi.* *Aristot.* *Ad tertiū argumētū.* *Ad quartū.* *Ad quintū.*

ARTICVLVS V.

Vtrum omnis pœnalis lex obliget ad culpam.

DVOS hic articulos adhibere est operæpretium de lege pœnali, in qua non nihil subest singularis ambiguitatis. Et primò quæritur, vtrum humana lex quæ obligat ad pœnam, pariter obliget & ad culpam? Et arguitur à parte negatiua. In primis leges pœnam irregularitatis continentes non omnes obligant ad culpam: nam iudex qui iustè est causa sanguinis, irregularis fit, vt patet in titulo de homicid. voluntario. & Can. aliquantos. dist. 51. Et bigamus fit similiter irregularis: vt patet 34. distinct. cap. si cuius & tamen nulla illic inest culpa. Nam hæc vna fortè est caussa. ob quā regula iuris exceptionem fecit: Sine culpa (nisi subsit caussa) non est aliquis puniendus. vnde illud collectum est axioma: Etsi sine caussa non potest infligi pœna, potest tamen sine culpa. Secūdò in religionibus (vt de nostra iam suprà dictum est) extant leges obligantes ad pœnā sine culpa: ergo quotiescunque princeps pœnā adnectit legi, non potest censendus obligare ad culpā: sed pœna esse contentus, ne oraculo illi aduersetur Naum Prophetæ cap. 1. Non consurget duplex tribulatio. Tertiò, innumeræ sunt leges tam diuinæ quàm humanæ quæ nullam induūt præcepti formā, sed tantū pœnæ: vt illa Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouē aut ouem &c. quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue restituet. Et 2. q. 3. Qui non probauerit quod obiecerit, pœnā quam ipse intulerit, patiatur. Et l. capitali. ff. de pœnis. Sic habent leges: Incendiarij capite puniūtur. Fœnerarij capite puniendi sunt, & multæ sunt similes, quibus nihil prorsus præcipitur, aut prohibetur, sed pœna tantū statuitur, illę ergo nō obligant ad culpam, sed prorsus pœnā. In contrariū est Canonicum ius: Cano. Satis peruersum. 56. dist. vbi habetur, satis esse peruersum, vt quis suis officijs priuetur, quem sua culpa vel facinus à suo gradu non deijcit. Et idem notatur l. si putator. ff. ad leg. Aqui.

Prima ratio. *Secunda ratio.* *Naum.* *Tertia ratio.*

QVAESTIO hæc, si natura pœnæ satis perpenderetur, non erat cur reuocaretur in dubium: adeò res per seipsa liquet. Sed quia vulgus nescio quo colore ait legem quæ obligat ad pœnam, non obligare ad culpam, necesse est errorē hunc elidere. Respondetur ergo vnica generali cōclusione. Nulla prorsus est lex pœnalis, si legitimè sit pœnalis nominanda, quæ non obliget ad culpam, nisi contraria intentionem expresserit, dicendo, Non intendimus obligare ad culpam, aut quid simile: vt superiori q. expositū est. Conclusio est S. Th. 2. 2. q. 108. ar. 4. vbi eam, vt pleraq; omnia, luculēter dilucidat: & est lu-

Conclusio responsiua. *S. Thomas.*

mine naturali notissima. Pœna enim, vel ipso attestante nomine, tam cognatam habet connexionem ad culpam, vt pœnæ neque rem habeat, neque iustum nomen, nisi sit pro culpa posita. Loquimur enim hic de pœna iuridica, pro eo quod est vltio & vindicta. Nam accipitur pœna quoque physicè pro cruciatu, quem quis patitur vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem. Neque opus porrò est alia probatione præter nominis significationem. Vindicare enim & vlcisci, & supplicium poscere, atque adeò pœnam infligere, neutiquam nisi pro culpa fas est. Quocirca nisi culpa adsit, impropriè, & præter verborum significatum vsurpatur: fit enim per pœnam iusta repēsio culpæ: nempe vt qui suæ obsequens voluntati deliquit (nam secundum August. vbi non est voluntarium, non est peccatum) contra eandem suam voluntatem patiatur. Secundò id probatur: Leges humanæ (vt proximo articulo constitutum est) si absque pœnæ comminatione absolutè ponantur, ad culpam obligant: at cōminatio pœnæ legi apposita non est contrarij signum, ergo tūc etiam eadē manet obligatio ad culpam. Probatur minor: quia cōminatio pœnæ natura sua illuc spectat, vt obseruātiùs lex custodiatur. Ea nāque ratione in illo artic. de legis actibus dictum est vnum legis finem esse punire: quòd sicut in speculabilibus per principia inducuntur conclusiones: ita & in practicis per cōminationem pœnæ inducitur obseruātia præcepti: ergo non solùm pœna non est indicium oblatæ culpæ, verùm contrà, apertum est testimonium grauitatis ipsius, quæ de transgressione omissioneque legis contrahitur. Tertiò arguitur: Huius caussa quòd maior minorue aut maxima assuatur legi pœna, non alia afferri potest, quā proportio culpæ iuxta illud Deut. 25. iuxta mensuram delicti erit & plagarum modus. cuius simile est. c. Exiuit. extrà, de his quæ fi. à ma. par. ca. & c. Felicis. de pœ. lib. 6. ergo quæcunque pœna testimonium est culpæ. Accedit quartò & diuinum exemplum. Illa enim lege, quam Deus primam posuit parentibus nostris in statu innocentiæ, quia eius præuaricatio tam longè grauissima erat, & enormissima, truculentissimam pœnam comminatus est, dicens: In quacunque hora comederis ex eo, morte morieris. Quo factum est vt mors, morbique ac ceteræ calamitates & ærumnæ, quæ si in puris essemus naturalibus conditi, non pœnæ, sed natura nobis essent, iam nunc ob culpam Adæ expoliantis nos originali iustitia, quę nos ab his seruasset incolumes, pœnæ & dicuntur & sunt: propterea quòd modo quodam eius nos parētis voluntate peccauimus. Punitur ergo nemo nisi ob culpam, siue suam propriam, siue suorum parentum, quorum, pars quodammodo existit. Vnde illud Exod. 20. Ego sum Deus zelotes visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem. Fateor nos quidem quandoque à Deo flagellari, non solùm ob delicta præterita, verùm vt in futurum cautiores viuamus: illa verò flagella non tam pœna sunt, quàm præseruatoriæ medicinæ. Præterea & in originis culpam cuncta resoluuntur. Deinde & alijs Dei exemplis eadem conclusio confirmatur. Etenim Exodi vigesimo primo & Leuitici decimo, iuxta grauitates scelerum pœnas statuit: Qui maledixerit patri suo vel matri: morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum vxore alterius, morte moriatur, &c. Quapropter etsi in euangelio præceptis Decalogi nulla sit adiuncta pœna, tamen per humanas leges adhibitæ sunt: vt scilicet homicida, & fur, & reliqui nequam impurique homines mortis metu ab illorum violatione cohibeantur. Et est profectò cauillosum diuerticulum dicere, aliud esse in legibus diuinis, quàm in humanis: cū potiùs leges humanæ diuinarum esse debeant imitatrices. Ecquis prætereà dubitet, quin cùm Rex pœnam capitis comminatus militi, iubet ne locum deserat, mortalis sit culpa inde referre pedem? Quin verò infallibilis regula est quòd in neminem potest princeps pœnā capitis, aut mutilationis, aut exilij, aut omnium bonorum publicationis decernere, nisi pro transgressione vel omissione legis quæ sit lethalis culpa. Profectò nō video vnde hæc plusquàm vulgaris opinio prodire potuit, quòd leges obligātes ad pœnam, non obligent ad culpam: cùm pœna suapte natura, tum genuinus effectus, tum & apertum iudiciū sit culpæ. Sed tamen qui eam inuexerunt, non sunt illi qui de natura rerum philosophantur. At verò alij doctores hac parte doctiores, licèt conclusionem nostram non prorsus denegent, moderantur tamen hac distinctione, quā ex Henrico Gandesi quolib. 3. q. 22. desumunt. Ille nanque fortasse fuit qui vulgari opinioni, quam modò impugnabamus, ansam porrexit: tametsi ipse moderatiùs opinatus est. Distinctio eius est hæc: Legum pœnalium aliæ sunt quæ præceptum explicant, vel prohibitionem, cui pœnæ comminationem adiungunt: & has qui illam defendunt, appellant pœnales mistas, hoc est obligantes ad culpam pariter & pœnam: sed aliæ sunt quæ nullam exprimunt nec præceptionem, nec prohibitionem, sed tantùm pœnam sub conditione: quarū figuram in tertio argumento proposuimus. Atque has appellant purè pœnales. Aiunt ergo illas mistas obligare ad culpam: has verò puras, minimè. Veruntamen (vt salua id auctorum existimatione dixerim, qui digni sunt pretio) callere mihi non videor vim huius distinctionis, immo incōcussam arbitror vniuersalem veritatem nostræ conclusionis, nēpe quòd nihil habere potest rationem pœnæ, nisi vbi subest culpa, propter rationes factas. Sed absente culpa, id quod fert imaginem pœnæ, potiùs erit pretiū, vel pactum, vel quid aliud, vt statim in solutione ad tertium patebit.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd irregularitas, quæ ponitur pro non delicto (nā de illis secus res habet) neutiquam rationem induit pœnæ, sed indecentiæ cuiusdam, quæ hominem ad sacros ordines sacrorumq; functiones reddit inhabilem. Ecquis enim dicat, si iudex iustissimè addixit hominem supplicio, veluti pœnam illi statui, ne possit ad sacros ordines promoueri: Ecquis inquā egregiæ virtuti pœnam vnquam opposuit? Sed est indecorum atque indecens (vt lib. 5. q. 1. dicturi sumus) vt qui sanguine contaminatur, sacramenta innocentissimi agni dispenset. Pari nanq; ratione bigamus, non in pœnam, sed propter significationem, quia Christus vnicam sibi ecclesiam desponsauit, fit irregularis. Quemadmodum & consanguinei contrahendo matrimonio inhabiles sunt & indonei: non certè in pœnam, sed propter rei absurditatem. Quapropter regula iuris vniuersalem continet veritatē, quòd sine culpa non est aliquis puniendus. Nam interiecta parenthesis (nisi subsit caussa) si glossam auscultes, solùm docet, vbi interuenerit citra culpam caussa, contingere posse vt homo propter indecen-

Ratio quæstionis.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Probatur conclusio exēplis sacrarum literarum.

Exod. 21.

Leuit. 20.

Aliorum opinio.

Henricus.

Explodiatur præterita opinio.

Ad primū argumētū.

tiam,quam irregularitatem vocant, ab aliqua dignitate repellatur, quanuis eadem parenthesis aliter à diuo Tho.loco citato,quàm à glossatore,intelligatur:videlicet de flagellis iam memoratis diuinis,quę non tam in pœnam commissorum criminum, quàm ceu medicinæ in futurum infliguntur. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum responsum satis est,quod vbi lex suam expresserit intentionem non obligandi ad culpam,salua res erit.Inde tamen non sequitur,vt vbi absque tali expressione subiungitur pœna,tollatur subinde culpa. Nam verbum prophetiæ Naum nihil ad rem attinet:haud enim duplex illic tribulatio, idem est quod culpa & pœna.Sed illa sentẽtia misericordiam Dei designat, qui pœna semel ad iustum persoluta,nunquam alteram reposcit. *Ad tertiũ.* Circa tertium argumentum:illi qui distinctionem Henrici defensant,contendunt leges illas commemoratas non obligare ad culpam.Neque illarum vllam quæ extant Leui.20. Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius,mœchus & adultera morte moriantur,&c. breuiter, nullam seu Canonicam seu ciuilem quæ ponitur sub hac conditionis figura, obligare putant ad culpam:sed illas præcisè quæ iubendo explicant quidpiam fieri,aut non fieri sub pœnæ cõminatione:vt est illa, Omnis vtriusque sexus.de pœniten. & remiss. Qua præcipitur vt omnis semel in anno peccata sua confiteatur, & saltem in die Paschæ Eucharistiæ sacramentum suscipiat:alioquin & viuens ab ecclesiæ ingressu arceatur,& moriens ecclesiastica careat sepultura. *Duo aduertenda.* Hic autem duo adnotauerim. *Primum.* Vnum, quòd & si vera sit hæc opinio,nihil veritati conclusionis nostræ detrahitur: quoniam illæ pœnæ non statuuntur nisi pro culpis,quæ vel illis,vel alijs legibus vetãtur. *Secundum.* Alterum est,quod illas ego leges pœnales,siue diuinas, siue canonicas,siue ciuiles,quæ delictis pœnas decernunt,negare non auderem,quin obligent ad culpã. Nam quanuis illa delicta alijs mandatis non essent prohibita in illis certè satis exprimitur, pœnas illas & maximè capitales ad cohibendas culpas illic insinuatas institui,quæ ideo culpæ illic virtualiter prohibentur. *Distinctio.* Vtendum ergo arbitror hac distinctione: Quando pœna applicatur culpæ,vti in dictis legibus,obligatio fit sub reatu culpæ:quando verò lex formam habet potiùs concessionis aut dispensationis,tunc talis lex non obligat ad culpam,sed tamen neque id quod sub imagine pœnæ subiungitur,habet veram rationem pœnæ,sed pretij aut conuentionis.Subdamus exempla. Hæc lex,Qui frumentum è regno euexerit, illud perdat, aut talem luat pœnam:re vera obligat ad culpam. Attamen si intentio Regis non esset distractionem frumenti prohibere, sed illa ratione pecuniam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam: sed tamen conditio subiuncta non esset pœna, sed concessionis pretium, vt qui vellet euehere,tantum contribueret.Sicut & respublica potest & vetando legem hanc ferre,Quia ligna in nemore cæciderit,tali plectatur pœna: & rursum sinendo pro pretio, Qui cæciderit, tantum soluat. *Obiectio.* Eodem modo,Si quis mulam equitauerit,illam perdat,profectò(vt reor)ad culpam obligat:sed si post latam legem ciues dispensationem procurarent,vellentque eam pretio redimere,túc lex hæc,Qui mulam equitauerit,tantum soluat,non est pœnalis:quia neque prohibitoria,sed potiùs cõcessoria. Quod si contrà nobis obijciantur institutiones nostræ,aliarumque religionum in quibus sic habetur: Nolumus obligare ad culpam, sed ad pœnam:vbi pœna sine culpa nominatur: *Responsio.* Respondetur tales non esse propriè ac legitimè,pœnas,sed sunt quasi conuentiones & pacta:quia monachi tali se volũt voto astringere,vt si hæc fecerint,illa patiantur.Dicuntur autem non ineptè pœnæ,quia propter res vetitas exigũtur,ac rependuntur.Cuius instar in nostro libello de Abusu iuramentorum cauendo, dicebamus quòd citra obligationem ad nouam culpam potest quisque se astringere vt quotiescunque iuramento fuerit abusus,tantum pendat. *Altera obiectio.* Alleget hic quispiam contra nos forsan leges aliquas ciuiles statuentes pœnas, vbi non apparet subesse culpa:quales sunt illæ de effractoribus carcerum vt fugiat.ff.de effract. l.de ijs. &.ff.de cust.& exhib. reo.l. in eos. cùm tamen liceat citra culpam cuicunque vincto id facere. *Solutio.* Sed de his lib.5.q.6.respondebimus, quòd vel est illic,vel præsumitur culpa.

ARTICVLVS VI.

Vtrum lex pœnalis in foro conscientiæ ante iudicis condemnationem obliget ad pœnam.

ARTICVLVS proximus,quo definitum est legem pœnalem & ad culpam simul & ad pœnam obligare,in hanc nos disputationem mittit eidem agnatam,vtrùm sicuti ad culpam,ita & ad pœnam ante iudicis condemnationem obliget?Et arguitur à parte affirmatiua: *Primum argumentum affirmatiuæ partis.* Leges huiusmodi (vt dictum est) non habent minorem vim obligandi ad pœnam, quàm ad culpam: & ideo legis virtus:tam est punire (vt suprà dictum est) quàm imperare: ad culpam autem absque iudicis sententia obligant: ergo & ad pœnam pari modo obligare possunt. *Secundum.* Secundò arguitur, Iudex vigore legis per suam sententiam obligat ad pœnam: ergo maiori ratione lex per seipsa. Aliter minoris esset vigoris lex,quàm iudex: cùm tamen contrà tota sententiæ virtus à lege dimanet. Quin verò quisque etiam potest se ad pœnam obligare, quam absque vlla sententia tenetur exoluere,vt dum quis vouit,si certum admiserit crimen,tali se pœna vltũ ire: cur ergo lex id non possit? *Tertium.* Tertiò arguitur, Leges diuinæ ante iudicis sententiam obligant ad pœnam: possunt ergo & similes humanitus condi,postquã auctoritas humana à diuina deriuatur.Extabat enim antiquitus Leuit.15.lex,vt qui mulierem tetigisset fluxu sanguinis pollutam, immundus esset vsque ad vesperam: quæ quidem immunditics absque vlla sententia contrahebatur.Et similes ferè extabant leges de leprosis alijsque infectis hominibus,qui ipso facto tenebantur ab aliorum se arcere contubernio. Item & sacrificia quæ ad expianda piacula iubebantur offerri, tenebantur delictores in conscientia sacerdotibus exhibere. Et modò eadem ratione ecclesia,potest pro aliquibus peccatis statuere pœnas ,sicuti quadragesimale ieiunium indixit:quas nos meritò pœnitentias tenemur perpeti:ergo lex obligat in conscientia. His accedit & lex Christi Matth. 16. Qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari: qua insinuatur licere dimittere adulteram, quantum ad tori separationem in conscientia antequam caussa in iudicium deferatur:

deferatur: quam quidem pœnam ipsa tenetur pati. Quartò & de legibus multis humanis arguitur. In primis potest defunctus vsumfructum prædij legare vxori ea lege si pudicè vixerit, aut si ad secundas nō transierit nuptias: quam idcirco conditionem cùm primùm fregerit, tenetur legatum hæredi remittere. Et potest pari ratione qui collegium aliquod de sua substantia instituit, leges condere, vt quicunque collegarum hoc aut illud admiserit crimen, priuatus sit collegij iuribus, aut quod à collegio receperat, restituat. quæ quidem leges absque alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et potest Rex tali lege iudices ministrosque iustitiæ ad munera reipublicæ assumere: vt quicunque iudicium vendiderit, aut munuscula susceperit, eo ipso nulla alia spectata sententia tali aut tali pœnæ subiaceat. Quales sanè leges in Hispania alijsque bene institutis prouincijs extant. quæ quidem profectò conscientiā perstringunt. Et in nostra Vniuersitate statutum est, vt scholaris qui in petitione cathedræ prensauerit seu ambierit (quod subornare vocant) ipso facto sit suffragatoria voce priuatus. Præterea quintò, cùm Rex lege pretium statuit frumenti vel quarumcumque aliarum mercium, adijciens transgressori pœnam, obligat ad eandem pœnam in conscientia. Et inter omnes extant leges præscriptionis, quarum virtute possessor bonæ fidei absque vlla iudicis sententia in conscientia acquirit in decennio rerum mobilium dominium, & numero quadraginta annorum rerum etiam immobilium: vt latè patet vtroque iure, sub eisdem titulis de præscript. hæc autem lex est pœnalis: ob negligentiam quippe illius qui tato temporis interuallo rem suam neglexerit, priuatur eius dominio: ergo lex pœnalis ante iudicis sententiam obligat in conscientia. Sextò arguitur ex c. si qui. de præscr. lib. 6. vbi duo distinguuntur modi, quib' potest quispiam rebus possessis priuari, scilicet aut per sententiam, aut ipso iure. Etenim nisi lex per se ante iudicis sententiam reum multaret, inanis esset illa distinctio: quia non superesset nisi vnus puniēdi modus, scilicet per sententiam. Septimò leges iure sub diuersa forma statuuntur pœnales. Aliæ quippe sunt, quæ explicant sententiā ferendam: illæ scilicet quæ tantū sunt monitoriæ: vt habetur in gloss. super c. vnico, de sagitta. videlicet quoties dicitur, Præcipimus sub pœna seu sub interminatione, vel excommunicationis, vel anathematis, vel suspensionis. Vnde illud verbum capituli, Dolentes. de celeb. Miss. sub pœna suspensionis penitus inhibemus, sic glossatores legunt, vt ipsum intelligant solùm illic ferendam sententiam comminari. Et expressius c. relatum. de iure patro. post verbum, sub anathematis interminatione prohibere curetis, continuò subnectitur: Si quis autem prohibitionis vestræ conteptor extiterit, excommunicationi subdatis. Aliæ verò extant vrgentiores leges: puta quæ pœnas non admonendo comminantur, sed castigando infligunt. Quarum vtique quatuor habentur cap. cùm secundum leges. de hæret. lib. 6. Prima, vt contrahentes incœstas nuptias, naturæ nefarias, hoc est, turpitudine se contra naturam polluentes, ipso facto suarum rerum dominium perdant. Secunda, vt rapta mulier quæ contra voluntatem parentum raptori nupserit, omnia bona ipso iure amittat. Tertia, vt illi etiam qui arma vel species ad hostes fidei transuexerint, earundem specierum & rerum proprietate hoc ipso priuentur. Ac præ omnibus Quartò, vt hæretici ipso facto priuentur bonis suis: quę fisco adiudicentur, quæ quidem priuationes ipso facto (vt illic refertur) fiunt secundum ciuiles leges. His insuper quintus adhibetur casus in crimine læsæ maie. vt habetur l. fi. C. ad le. Iu. maie. Et sextus iure Can. aduersos eos, qui vel Romanæ ecclesiæ Cardinalem percusserint, vel ceperint, vt patet in c. Felicis. de pœnis. Nam hi reputantur ecclesiæ maiestatem læsisse. Et septima est lex similis in eos, qui mutilant, vulnerant &c. Romipetas, vel peregrinos in Hierusalē: vt patet ex more Romano, quo in cœna Domini omnes illi declarantur excommunicati atque suis priuati bonis. Vniuersos inquam hoc genus criminosos legibus sancitum est ipso facto rebus suis multari. Vnde fit consequens, leges obligare ad pœnā in foro conscientiæ: nam alias nullum superesset interstitium inter huiusmodi leges atque alias monitorias. Et cōfirmatur ratio: quia pœna excōmunicationis, suspensionis & irregularitatis ipso facto ante iudicis sententiam incurritur. Octauò longe vrgentiùs arguitur ex cap. pro humani. de hom. volunt. lib. 6. Illic enim in eos qui per assasinos quempiam occiderint, illa profertur sententia, vt excommunicati, omni honore & ordine & officio & beneficio ipso facto priuentur, eademque libere alijs cōferantur. Itaque postquam scelus probabilibus argumentis constiterit, nullatenus alia sententia requiratur. Verba legis sunt. Accedit & vehementiori tenore Pauli II. Decretalis Extrauagans, Ambitiosæ. in qua aduersus illos qui ecclesiastica bona alienauerint, truculentior denuntiatur censura: nempe vt ipso facto absque declaratione aliqua, sint suis beneficijs & dignitatibus priuati. In contrarium autem facit, quod in eodem cap. cùm secundum leges. post illud verbum, Bona hæreticorum ipso iure decernimus confiscata, subiungitur, Confiscationis tamen huiusmodi executio, vel bonorum ipsorum occupatio fieri non debet per principes. aut alios dominos temporales (vt iuxta Gregorij Papæ prædecessoris nostri declarationem) antequam per Episcopum loci vel aliam personam ecclesiasticam, quę super hoc habet potestatē, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

Quartū argumentum.

Quintū argumentum.

Sextum argumentum.

Septimum.

Octauū argumentum.

Paulus secundus.

QVAESTIONEM præsentem pluribus quàm fortè par esset, dissertam curabo, eò quòd vir egregiè docti illam controuertunt. Quorum est Alfons. Castro Franciscanus, de litteris certè & religione bene meritus, ac mihi perinde obseruandus. Nam quanuis tum in alijs, tum etiam forsàn & in hoc certiùs me, rem coniectauerit, videor mihi tamē paulò aliter sentire. Respondebo ergo more nostro ad quæstionem quinque conclusionibus: ac perinde rationibus ac testimonijs quæ contrà obijciuntur, pro meo captu satagam respondere. Neque verò tanti disputationem fecissem, nisi tanti familiæ Christianæ referret conscientias de hac re informari. Quo autem perspicua sit lucidaque oratio, ex multis quæ de lege pœnali disputantur, hoc solū ad rem potissimùm scire pertinet: Vtrùm eo ipso quòd quis transgreditur legem, quæ in ipso facto transgressorem suis bonis priuat, teneatur in conscientia fisco eadem bona mancipare: an verò citra culpam possit ea retinere vsque ad iudicis sententiam: vel ob id quod illuc vsque dominium retinet: vel quia possessionis seu concessionis iure potitur? Hæc nanq; quę caussam interrogat, noua est quæstio. Prima ergo est conclusio: Lex pœnalis ob id ꝙ dicat ipso facto, vel ipso

Fit planus quæstionis titulus.

Prima conclusio.

vel ipso iure, aut quid simile, non obligat ad pœnam ante sententiam à iudice latam, sic vt reus teneatur in conscientia bona sua statim commissa culpa à se abalienare. Sed si quæ lex taliter obligat, aliundè arbitrandum est. Hanc ergo conclusionē Abbati Panormitano, salua eius auctoritate, è regione cōtraponimus. Cuius regula est super c. Canonū. de constit. & c. dilecti. de arbit. quòd ille cuius bona sunt ipso facto confiscata, non potest illa cum bona conscientia retinere: quia statim sunt, inquit, acquisita fisco. Verba eius sunt in dict. c. Canonum. Et quoniam testimonia naturalibus rationibus elucescunt, ab eiusmodi rationibus exordiar: eò præsertim quòd patroni contrariæ sententiæ illi principio nituntur, quòd nullum (vt aiunt) ius vel humanum, vel diuinum, vel naturale sententiam nostram adstruit: cùm tamē licèt lex nulla, humana aut diuina, expressè hoc asserat, naturales rationes legis naturalis sint interpretes. Quare prudenter idem religiosus auctor Theologos curauit admonitos, ne citationibus Doctorum essent contenti. Ratio ergo prima est hæc. Pœna (vt nomē ipsum sonat) inde dicitur, quòd passio est: natura autem abhorret vt idem sit agens & patiens: ergo lex quæ ministrum meipsum faceret executorem meæ pœnæ, non esset naturæ conformis: atque ideò cùm (vt suprà dictum est) humanę leges à naturali deriuentur, nulla sic est obligatoria. At quoniam patronis contrariæ opinionis perquā debilis adparet hæc ratio, perpendamus quanti sit ponderis. Lex, regula est inanimis nostrarum actionum: quæ per iustitiæ ministros applicanda subditis est. ergo ad ministros pertinet suos subditos ad legis obseruantiam cogere: coactio autem fit per pœnæ inflictionem: ergo talis animaduersio ad iudicē pertinet: & contra naturam in seipsum committeretur. Ob id nanque Aristot. 1. Ethic. appellauit iudicem iustum animatum, qui debet ex lege agere in reum. Quapropter si ego bene conijcio, lex pœnalis duobus membris ad diuersos loquitur. cùm enim iubet ne quis quid faciat, subditos alloquitur. cùm verò addit, contrà faciens eo ipso dominiū rerum perdat, aut ipso iure bona amittat, aut bona eius sint confiscata, non tam cum subditis loquitur, quàm cum iudicibus, iustitiæ executoribus, quibus talem imperat animaduersionē. Secundò (quod mihi vrgens argumentū est) quantumuis lex pœnam comminetur, æquissimum tamen naturæ ius illæsum seruat: quod est vt delinquens audiatur. Hinc nanque illa emanauit constitutissima firmissimaque sententia Grego. de caus. pos. & propr. c. susceptis. Nos contra inauditam partē nihil possumus definire. Non ait solùm, non volumus, sed non possumus: Natura scilicet id vetante. Enimuero cùm lex vt suprà monstratum est, in communi feratur, neque singulares contingentium circumstātias potuerit prospicere, munus hoc delegatum est iudici, vt eisdem perspectis sententiam ferat. Potest siquidem reus allegare vel ignorantiam, vel infirmitatē vel vehementissimam occasionem, vel fortasse quòd nō tam grauiter in lege impegerit, vt dignus sit totius pœnæ acerbitate. Quapropter etiam in crimine hæreseos, quod omnium est impientissimum, & execrabilissimū, auditur hæreticus quouis modo voluerit suum factum excusare. Et contingit sæpissimè tam tenue esse delictum, vt non agatur in ipsum toto rigore iuris, atque adeò neque expolietur omnibus suis bonis. Et pari ratione, immo æquiori in crimine læsæ maiestatis atque in alijs quibuscunque perpendenda est caussa in particulari, & secundum grauitatem aut leuitatem iudicandum: etiam si lex millies dicat ipso facto, & eo ipso facto & eo ipso: quoniam ἐπιείκεια nulla potest lege à iudicijs ablegari. Quapropter quod lex ait, ipso facto, idem est, quod ex natura, & genere facti: cui non obstat quo minùs de quantitate & modo facti sit rursus expendenda pœna: quemamodum ab ipso legislatore si præsens esset, fieret. Et inde quoque alia sanctissima lex dimanauit, vt nemo nisi vel confessus condemnetur, vel conuictus: vt habet Can. Nos in quenquam. & Can. Iudex. 1. q. 7. Quòd si ratio hæc suscipitur, vide in quas angustias miserum delictorem conijcias, si ante sententiam iudicis teneatur bona ipse sua (vt habet contraria opinio) fisco tradere. Profectò non solùm eum cogis vt executor sit legis aduersum seipsum, quod natura non fert, verùm & iudicem constituis: nempe vt ipse perpendat an delictum suum tantam mereatur pœnam. Fac exempli gratia, hominem scientem ac prudentem leuem hæresim secū tum mente concepisse, tum etiam protulisse ore, in qua diem tantùm vel præcisam horam priuatim durauit: Vtrum statim eum in conscientia cogere debes, vt amplissimam suam substantiam, etiam dum ditissimus est, fisco offerat: quanuis in mentem redactus firmus sit iam in fide. Re vera atrocissima esset censura: neque vllus, nec secularis nec ecclesiasticus iudex talem pronuntiasset sententiam, tantùm abest vt esset priuatim in conscientia cogendus. Et tamen si vera esset contraria opinio, maximè eorum qui tenent etiā pro occulto crimine quod nullatenus probari potest, incurri in pœnam iuris, cogēdus esset: quoniam qui nullam sibi potest ignorantiam prætexere, verè hæreticus est. Immo vt ex vsu aliud capiamus argumentum, quis vnquam sacerdotum in illas angustias pœnitentem adegit, vt ante condēnationem sua publicaret bona? Accedit prætereà tertiò, quòd leges humanæ (vt supra ab Isidoro docti sumus) debent esse tolerabiles atque ad hominum imbecillitatem accommodatę, quas etiam illi qui non sunt adeò virtute progressi, ferre possint: si tamē lex homines sic distringeret, vt sua substantia quātumuis locupleti, sua le spōte nudarent, intolerabilis esset, & suaui leuique iugo Christi longè dissimilis. Neque aduersariorū ratio concludit, qua aiunt hoc modo cautiùs obseruari leges: nam talis debet adhiberi cautela custodiendæ legis, vt tamē non fiat obseruatu impossibilis. At quoniā de occulto hæretico tetigimus cuius nullus est testis, inde sumamus argumentum quartum, quod sit hoc Dilemma: Aut vis occultum hæreticū, scilicet qui absque vllo teste protulit exteriùs hæresim incurrere ciuiles pœnas iuris (nam de excommunicatione à nemine dubitatur) vel secus: prius durissimū sanè est opinatu: si tamen non incurrit nisi quando protulit coram testibus, inde sumitur manifestum argumentum quòd ante condemnationem non tenetur pœnas luere: nam cùm testes nullatenus sint necessarij, nisi propter iudicium: qui negat sententiam iudicis esse necessariam ad priuationem bonorum, gratis dat testes esse necessarios vt hæreticus sit reus pœnæ iuris. Hoc argumentū licèt non fecerit prænominatus auctor, occultè tamē prospexit, dū q. 15. 2. libri concessit cū suo Panormitano occultū hæreticū incurrere pœnā iuris: nam secundū suam opinionē ad hunc effectū superflui sunt testes. Fundamentū autē quod huic assertioni

Panormitanus.

Præfatæ cōclusioni naturales rationes astipulantur.

Prima ratio pro conclusione.

Explicatur præterita ratio.

Secundum argumētū.

Gregorius.

Alterū argumentum.

Tertia ratio.

Ratio aduersariorū debilis.

Quartū argumentum.

assertioni suæ subiecit, non solùm non videtur solidum, verùm cõtrariæ potiùs sententiæ suffragatur: fundamentum sumitur ex c. accusatus.de hæret.lib.6. vbi Papa præcipit confiscationem fieri bonorũ hæretici defuncti, cuius hæresis, ipso viuente, nondum innotuerat. Attamen ex illo apertiùs colligitur hæresim illam non fuisse occultam: siquidem post mortem patuerunt testes. Et re vera condemnare hominem delinquentem simpliciter occultum, contrarium esse videtur nõ solùm capitulo. Secundum leges. confiscationem vetanti ante sententiam iudicis, verùm & toti ordini iuris: quo sancitum est vt nemo nisi via vel inquisitionis, vel denũtiationis, vel accusationis puniatur: quia semper iura id quod probari nequit, non esse sui fori reputârunt: excepta excommunicationis cẽsura, quæ natura sua cognitionem caussæ non requirit, sed solam iuris præmonitionem. Sed quintum hic peculiariter argumentũ adhibeam, vt dicta præfati doctoris intelligam. In secundo suorum lib. quibus egregiè de Iusta hæreticorum punitione disputauit. cap.6. dixit quòd non omnis proferens hæresim incurrit pœnam iuris, sed tantùm hæreticus vt habetur in dicto c. secundum leges: Puta ille qui hæresis pertinax est. Aut ergo appellat pertinacem eum qui contra solam legem rebellis est, puta qui cõsultò negat id quod scit esse cõtra scripturam, vel contra sanctam ecclesiam: aut nondum reputat pertinacem quoadusque in iudicio admonitus mordicus hæresim retineat. Si priùs dicat, nõ intelligo cur adhibuit in distinct. c.6. quòd illi qui admoniti statim reuocant & damnant errorem suum, non pœna iuris, sed arbitrãda puniendi sunt. Nam illic propalàm loquitur de admonitione, non iuris sed iudicis. Si autem illic intellexit, vt planè videtur intellexisse, non incurrere hæreticum pœnam iuris nisi in illo articulo quo in iudicio admonitus non resipiscit, tunc tota eius machina ruit. Primum enim falsum est occultum hæreticũ cuius nulla haberi potest probatio, priuatum esse suis bonis. Quin verò palàm sequitur neminem ipso iure & facto priuari quousque in iudicium trahatur, vbi non solùm de hæresi sed de pertinacia condemnetur. Præterea tota practica inquisitorum negatur. Nam quicunque manifestariam hęresim secum absque arbitris affirmauit, nisi ignorantia excusetur, cẽsetur hæreticus, scilicet excõmunicatus tanquã pertinax cõtra admonitionem legis. Et ideo licèt nunquam fuerit admonitus ab homine, si in iudicio pòst conuinceretur, iure possent eius omnia bona confiscari, & confiscantur: nisi ob hæresis leuitatem aliqua ei remittantur. Tametsi dum veniam petit non relaxatur, sed reconciliatur. Secus de illo qui tantùm est suspectus de hæresi, in quem non habet pœna iuris locum, sed arbitraria. Hæc dixerim non ad reuincẽdum auctorem, sed ad hoc per eius dicta confirmandum quòd occultus hæreticus non tenetur tradere bona sua quoadusque sit in iudicio de crimine conuictus. Id quòd præterea sextò inde maximè confirmatur, quòd si quis nemine sciente, hæresim consultò secum ore asseruit, & absque vlla denuntiatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offert, licet excommunicatus ipso facto sit, multari non solet omnibus suis bonis nec diffamari. Re vera ad hoc nescio quomodo respõderi posset. Accedit septimo loco & famigerata illa sententia Chrysostomi super epistolã ad Hebræos, quæ refertur de pœn. dist.1. Can. Quis aliquando. Non dico vt te prodas: ex qua fit consequẽs quòd nemo tenetur se prodere, nisi quem infamia, vel indicia, vel accusatio, iudicis auctoritate cõpulsum prodiderit: si tamen occultus reus teneretur bona sua fisco offerre, cogeretur subinde se prodere: nam si esset insignis persona, qui aliter fieri posset vt illa traderet? Sed trifariam contendunt aduersarij hãc rationem debilitare. Primò, illam in nos ipsos recutientes. Nam pariter inquiunt, sequeretur quòd neque fur qui clam fiscum compilasset, teneretur restituere ne se proderet. Secundò aiunt quòd debent tunc restituere secretè per tertiam personam. Et tertiò, quòd si non potest citra infamiam, cessat necessitas restitutionis. Prima autẽ responsio, fuga est potiùs quam solutio. Lata est enim differentia inter pœnam & restitutionem: quod enim ait Chrysosto. toto concordante iure, est quòd nullus reus ea caussa vt puniatur, tenetur se prodere: illa nimirum ratione quòd nemo esse tenetur agens & patiens. Quod autem tu alteri surripuisti, non in pœnam, sed ratione iustitiæ commutatiuæ perstringeris restituere: etiã si necesse fuerit teipsum cum aliqua infamia prodere, si secretò non potes. Illa quippe regula, vt nemo cum detrimento suæ famæ debeat restituere pecuniam, lib.4. sub titu. de resti. patebit quàm sit fallax, quamque intolerabilis & perniciosa, si sic vniuersaliter, vt iacet, absque temperamentis & exceptionibus intelligatur. Nam certè qui expilasset fiscum aut magnã pecuniam cũ detrimento etiã famæ, deberet restituere. Secus de periculo vitæ. Ad rem ergo, profectò si nemo tenetur vt pœnã subeat, se prodere consequitur, vt neque illam in cõscientia debeat. Huc accedit argumentũ ex l. aut facta. ff. de pœn. §. nonnunquã. vbi habetur, quòd supplicia exacerbantur quoties opus sit exemplo esse multis. Debent ergo pœnæ exemplares esse, & non occultæ. Octauò denique arguitur: Lex (vt in c. Secundum leges. persistamus) permittit reo sua bona possidere vsque ad condemnationem: quin verò vetat illa surripi: ergo idem reus bona fide possidet. Scio fautores contrariæ opinionis, & hoc argumentum imbecille existimare. Congerunt enim fallentias complures consequentiæ huius, Fiscalis iudex non potest exigere rei bona: ergo reus ipse non tenetur sua sponte cõferre. Vt enim habetur ff. de alea. l.1. qui furatur in domo, vbi alea publicitus luditur, restituere quidem tenetur domino, sed tamen domino in pœnam, quia receptat lusores, nõ datur actio in iudicio. Atque inde inferunt, quod permittitur reo ipso iure dãnato sua possidere, nõ illa permissione quæ culpam tollit, sed illa quæ pœnam non exigit: sicut meretrices permittuntur. Attamẽ fallentiæ in primis, quas adducunt, fallere nequeunt argumenti vim. Debet enim natura permissionis ex subiecta materia perpendi. Etenim cùm quisque antequã crimen admittat, dominus sit, legitimusq; suorum bonorum possessor, & lex statim post positionem pœnæ priuationis subiungat, ne confiscatio ante sententiam iudicis executioni mandetur, apertè videtur reo cõcedere suorum bonorum vsum. Secus, si furaris. Neque opus est aliam adducere legẽ aut rationem huiusmodi concessionis, vt reus bona fide possideat. Qua vtiq; ratione, vt habetur de præscrip. lib.6. cap. vltimo hæredes defuncti bona ipsorũ præscribunt. Quanuis hoc bene videã perparum vrgere. Nam etsi hæretici bona fide nõ possideret: possent tamen illã habere hæredes ad præscribendum propter ignorantiam criminis, sicuti & latronis hæredibus

Præfatæ assertionis fundamentum parum solidum.

Quinta ratio.

Altera ratio.

Sextum argumentum.

Septimum argumẽtũ. Chrysost.

Triplex euasio præteritæ rationis.

Refellũtur aduersariorum rationes.

Aduersariorum solutio.

Impugnatio.

hæredibus vsu venire potest. Profectò licet non sim vsqueadeò mei amator iudicij, tamen rationes istę, vbi vel scriptura sacra, vel expressus textus iuris mihi non obstaret, vti re vera non obstat, efficaciùs mihi rem persuaderent, quàm longa Doctorum phalanx, qui simplices aliorum assertiones absque vlla perspicientia perlustrant. quàuis neque probatissimorum testimonia nobis desunt. Est enim in primis

S. Thomas. Conradus. Adrianus.

S. Tho. 2.2.q.62.art.3. qui expressè ait, neminem ante condemnationem per iudicem ad pœnam teneri. Cui & Conrad. tract. 1. de contract. q. 7. subscribit. Et Adria. quoli. 6. art. 1. Neque verò, vt quidam putant, oppositum censuit in 4. vbi de his quæ ludo acquiruntur, quæstionem disputat. Illic enim hoc ait duntaxat, quòd quis ea, quæ ludo iure prohibito perdidit, soluitque, potest ante sententiam iudicis recuperare, si potest: cuius quidem ratio longè diuersa est: quia lex ludorum non est pœnalis, sed putat Adrianus impedire dominij translationem. Caieta. item & eodem loco. 2.2. & in sua summa, verbo, pœna: & Syluester in verbo, hæresis. 1. §. 8. sed latiùs in verb. Assasinus. & inter Iurisconsultos Archidiac. super eodē c. cùm secundum leges. lib. 6. eádem probat sententiā. Cui Anchar. & Philip. Franc. & alij adhærescunt. Quin verò & Ioannes Andr. c. pro humani. de homi. lib. 6. & Barto. l. eius qui delatorē. ff. de iure fisc. Et Glossa c. Fraternitas. 12. q. 2. At parum ad rem refert, quàm sit numerosa citatio, vbi ratio non adhibetur noua. Hoc tamen vnum admonere non negligam, quòd licet quantum ad alia puncta, an videlicet, quando lex dicit ipso facto, statim reus priuetur rerum vel dominio vel possessione, alia sit plurium opinio, alia verò pauciorum, tamen quòd teneatur protinus ea reddere, non solùm nō est opinio communis Iuristarum, verùm neque est cur inter eos habere debeat auctoritatem. Primùm, quia ad ipsos non attinet de foro conscientiæ censere. Secundò, quòd inter antiquos vnius tantùm fuit Panormitani opinatio. Nam Felinus & alij nō alia ratione eam amplectuntur, quàm quòd ille dixit. Quare non opus plures citare. quia vno nominato omnes cōnumerasti. Et tertiò, Syluest. solertissimus Doctorum iuris explorator, in verbo. Assasinus, ait Abbatem in hoc non teneri.

Caietanus. Syluester. Archidiaconus. Ancharanus. Philippus Francus. Ioannes Andreas. Bartol. Glossa. Felinus. Syluester.

Secunda conclusio. Secunda conclusio: Sententia excommunicationis, vtpote quæ spiritualis est & ecclesiastica, ligare ipso iure potest & solet. Cōclusio hæc solenni ecclesiæ vsu propatula est. *Probatio conclusionis.* Excommunicātur enim ipso iure clericorum percussores, vt patet 17. q. 4. & Assasinorum receptores: vt cap. proximè citato de homicid. volunt. lib. 6. Et cùm primis hæretici, vt c. ad abolendam. de hæreti. sed non opus est in re non dubia testibus vti nō necessarijs. Trahiturque conclusio ex forma euāgelica: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. *Matth. 18.* Quare qui vel à iudice vel à iure pręmonitus inobediēs est, ipso iure ab Ecclesiæ suffragijs excluditur. *Caietanus.* Sunt autem (vt Caieta. loco citato) qui inter hanc atque alias ciuiles pœnas hoc tantùm discriminis constituant, vt hæc liget, illæ verò non. Item quòd hæc est mera priuatio & passio, ad quam reus ipse non debet veluti agens concurrere: alię verò vt pœna corporalis aut pecuniaria requirunt actione, ac subinde executorem. *Exploditur discrimen Caietani.* Haud tamen arbitror hanc discriminis rationem satis esse: quoniam sequeretur inde condemnari reum posse, ne de carcere aufugeret, & paratum cibum non gustaret, quousque fame strangularetur: quia non fugere & comedere, non est agere. Quòd si dicas eodem reduci, non comedere, & se hominem occidere, vti ait S. Thom. sequeretur saltem, quòd posset delinquens ipso facto priuari ante sententiam iudicis priuilegio aliquo aut iure, quod habet eligendi, vtendi, vel fruendi re aliqua: quoniā non eligere, & non vti, nō est agere: quod tamen, si nostra vera est opinio, falsum est. *Ratio quare excomunicatio ligat ipso facto, absque præuia caussæ cognitione.* Ratio ergo quare Ecclesia excommunicare potest ipso facto, absque caussæ cognitione & iudicis sententia est, quia dum priuat hominem suis suffragijs aut susceptione sacramentorum, non priuat eum bonis suis proprijs, quæ iure peculiari possidet, vt tradere per actionem teneatur: sed communibus, quorum ipsa est dispensatrix. Ac si dixisset, Qui talem admiserit culpam, non sit nostrorum sacrificiorum, ac sacramentorum, ac consortij particeps: Veluti, si paterfamiliàs suos admoneret dicens, Quicunque me odio prosequitur, nolo illum meo vesci pane. Et ex hoc capite multa, quæ contra nos facere videntur argumenta, paulò pòst diluentur. Atque hanc ob caussam diximus in prima conclusione legem quæ ipso facto obligat in conscientia, non inde habere illam virtutem, quia dicit, ipso facto, sed aliunde. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Quando ipso facto pœnam decernit, tunc sententia iudicis non est necessaria, vt feratur super pœnam, sed super crimen: satis inquam erit, vt hęreticus condemnetur de crimine: puta quòd sciens & prudens id asseruerit, quod nouerat scripturæ aut Ecclesiæ determinationi aduersari. Nam tunc (vt modò dicebam) iam condemnatur tanquam transgressor legis, per quam fuerat admonitus. Et ideo ex tali condemnatione sine alia noua expressione pœnæ oritur ex natura rei condemnatio ad pœnam iuris. *Probatio conclusionis.* Conclusio hæc expressa iacet in vltimis verbis dicti cap. Secundum leges. scilicet quòd confiscationis executio fieri non debet antequàm sententia super eodem crimine fuerit promulgata: quasi dicat, Inde enim sequitur condemnatio pœnæ taxatæ à iure: nisi criminis leuitas (vt diximus) supremo iudici misericordiæ aditum pandat. Et hic mihi est legitimus sensus verbi ipso facto, scilicet ipso facto per sententiam prodito. Nam quantum ad pœnam, quandiu latet, non habetur pro facto: ex damnatione autem facti incurritur pœna huiusmodi legum. Quapropter non mihi displicet eorum loquendi modus, qui aiunt sententiam huiusmodi facti esse tantùm declaratoriam criminis: sed tamen minimè subinde concesserim cum Panormit. in c. cùm non ab homine. de iudic. quòd vbi crimen est notorium, non opus est expectare iudicis sententiam: quoniam non alia manifestatio criminis sufficit, quam iuridica per sententiam: vt præcipitur eodem cap. & rationes à nobis factæ ostendunt. *Panormitanus.* Et per hoc etiam proditur imbecillitas argumenti, quod contra nos fit, videlicet, quòd si tantùm requiritur sententia tanquam criminis declaratoria, quid opus est reo, cui compertissimum est, sententiam expectare, vt teneatur bona sua reddere? Hærent enim semper isti in eadem salebra: quibus ideo respondemus non requiri sententiam solùm propter declarationem, sed propter talē declaratione, scilicet condemnatoriam. Alioquin lex ipsa illam fecisset exceptionem. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio: Condemnatio illa retrò agitur vsque ad articulum, quo hæreticus omni ignorantia nudatus, hæresim studio asseruit: quoniam nulla alia admonitio ab homine (vt dictum est) requiritur vt censeatur hęreticus.

reticus. Nam quantum ad veritatem articuli satis erat admonitus vel per notam sibi scripturam, vel per determinationem Ecclesiæ. Assertio est Ioannis Andr. in dicto c. cùm secundum leges. sed nulla opus est auctorum citatione: nam lex est expressa, Post diui Marci. C. ad leg. Iul. maiesta. contra illiusmodi impios. Et vniuersalis vsus & practica sancti senatus Inquisitionis sic habet: nempe secundum normam directorij, lib. 3. titu. 9. Habetque eousque vim talis sententia, vt omnes contractus, nempe donationis, venditionis, atque alij, etiam caussa dotis, quos hæreticus ab illo articulo fecerit, habeantur pro infectis. Etsi apud hæreticum non inueniatur pretia, nihilominus fiscus nullo emptoribus restituto pretio sibi adiudicat dicta bona. Dixerim, si hæreticus vendiderit, donauerit &c. nam si cibum vestitumque citra fraudem emerit, talia pretia à venditoribus non repetuntur: quia iure naturæ sibi licebat vitam suã sustentare. Hæc autem non sunt super præsentes loci pressiùs tractare. Ex hac autem quarta cõclusione, sustinentes alteram opinionem, ineluctabile, vt putant, informant argumentum aduersus nostrã primam. Supponunt enim cum Arist. 6. Ethic. c. 2. ad præteritum non esse potentiam: quoniam neque in Dei potestate est ingenita facere, quæ facta sunt. Dilemma ergo suum est hoc: Aut hæreticus ab articulo patrati criminis priuatus est bonorum suorum dominio, aut secus. Priùs si dederis, iam ipso facto ante iudicis sententiam priuatus est. Si autem vsque ad sententiam erat verè dominus, non potuit per sententiam effici vt dominus non fuerit: quia nulla est ad præteritum potentia. Si autem sententia id facere nequit, fit vt neque potuerit contractus illos libera hæretici voluntate celebratos, infectos reddere: vtpote qui veri domini voluntate bona fide firmati sunt. Et quò vrgentiùs argumentum appareat, simile fieri potest de possessione. Si enim responderimus, ab illo hæreticum articulo caruisse dominio, retinuisse tamen legitimam possessionem: arguitur similiter. Sententia facere nequit, vt vsque ad illum articulum non habuerit legitimam possessionem: ergo neque potest contractus rescindere, vt emptores fraudentur suo pretio. Nam qui à legitimo possessore emerit, non est cur pretium perdat. Argumentum autem certè non est tanti momenti, quanti à suis auctoribus æstimatur. Do enim in primis hæreticum verè fuisse dominum vsque ad condemnationem, ac subinde sententiã non posse facere, vt non fuerit dominus: negatur tamen eũ infers: Ergo non potest præteritos contractus rescindere, ac pro infectis pronuntiare: quoniam ab arti. commissi criminis impediebatur bona sua alienare. Veluti possessor primogenituræ, & pupillus ante legitimã ætatem, & collegium ac monachorum conuentus, licèt domini sint suorum bonorum, sunt tamen lege ligati, ne possint illa abalienare: quòd si fecerint, cõtractus non valent, cassique habentur. Secundò præterea nihil repugnabo, si quis dicat ab illo articulo amissum esse dominium, dummodo hoc non negetur quin iure fuerit hæretico permissa possessio, abalienatione tamen cohibita. Sed instas, Postquam dominium perditum est, ex cuius natura sequitur in reo obligatio restituendi, qua lege fingitur concessa possessio? Respondetur, ipsa eadem, quæ executionem vsque ad prolatam sententiam vetat, dicens: Confiscationis autem executio non fiat &c. Neq; opus est aliam disquirere: nam si lex voluisset sic ipso facto reos punire, vt ex tunc tenerentur tradere sua bona, id profectò expressisset. Etenim capi. Cùm singula. de præb. lib. 6. quia retinentem duas præbendas vult Papa inhabilem esse vt eligatur: ait, Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam inhabilitas (vt infrà dicemus) ipso facto contrahitur. Attamen licèt habens vnam præbendam cum cura animarũ, & alteram recipiens ipso facto priuetur priori, nihilominus priuatio non est facieda nisi reus audiatur, vt ibidem cauetur cap. Licet Episcopus. Vnde non debile à nobis stat argumentum. Rursus autem sciscitaris: Vnde colligitur impeditum esse hæreticum ab alienando si vel dominium habet, vel legitimã possessionem? Respondetur: Ex commissione ipsa peccati, cui lege decreta est pœna. Quòd si inde inferas, Iam nos ergo concedere aliquo modo puniri reum ipso facto ante sententiæ prolationem, id nos ingenuè fatemur. Id enim tantùm hactenus negauimus, quòd sic punitur ipso facto vt teneatur ipse in conscientia executor esse: & ideo simpliciter non punitur. Si tamen cum temperamento dicas, punitur quodammodo, verum ais. Et hanc arbitror esse mentem legis vltimæ C. ad leg. Iul. Maie. vbi habetur quòd Maiestatis læsor etiam defunctus condemnetur, successorique eius eripiantur bona: Cuius caussa his verbis exprimitur: Nam ex quo sceleratissimum quis consilium cepit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Quæ autem sit illa quædam punitio, declaratur secundum diuos Seuerum & Antonium: ne alienare neque seruos manumittere possit, neque debitores ei soluere teneantur. Vnum hîc autem adnotato opus est & admonito, quòd vbi malefactorem quempiam vel infamia denotatum, vel insinuatum indicijs, vel semiplena probatione præuia iudex interrogaret, ille verò negaret: quia iam tunc fateri tenebatur, & ideo iudicium per iniustitiam impediuit, inde fieret reus pœnæ cuius iustè cõdemnandus esset. Attamen si fiscalis, dum solus ipse crimen nouisset, quod probare non posset, neque verò infamia notatum esset, bona hæretici clanculum acciperet (quod aliud est aduersariæ partis argumentum) certè contra ius faceret & ad restitutionem teneretur. At ne hoc impræsentiarũ desideretur, quintam adhibeamus conclusionem, eandemque generalem de sententia iudicis: Quotiescũque iudex iusta, iuridicaque sententia reum condemnat ad pœnam quæ non est mortis, corporalisve læsionis inflictiua, tenetur reus parêre, etiam si aliquid debeat agere: vt puta vel pecuniam soluere, vel in exilium secedere, vel in carcere etiam perpetuo permanere. Secus autem, si corporali supplicio addicatur: tunc enim tantùm tenetur pati: agere verò minimè. Prior pars inde patet, quòd vnusquisque debet potestatibus obedientiam, nisi iure aliquo diuino aut naturali excusetur: illic autem nulla est excusatio. Quare non alius requiritur legis executor, quam iudex ipse sententiam pronuntians: illa nanque, vbi non est de corporali supplicio, legitima est executio. Posterior autem ratione contraria comprobatur. Nam ius naturę nobis concessum tuendi vitam propriam, excusatos nos habet, ne vlla nos obedientia cogere possit, vt in nos ipsos vltrices manus conijciamus. Neque hic Caieta. protegere dissimulabo, cui falsò imponitur negasse in art. 3. 2. 2. quæstione 60. postquã quis à iudice pecuniaria mulcta cõdemnatus est, teneri eã soluere. Id quippe nunquã negauit, sed quod à lege ipso facto nemo potest ad hoc con-

Ioan. And. *Probatio.* *Argumẽtũ aduersariorum.* *Solutio argumenti.* *Solutio. 2.* *Instantia.* *Responsio.* *Quæstio.* *Solutio.* *Quinta cõclusio.* *Probatio prioris partis.* *Probatio alterius partis.* *Protegitur Caietanus.*

hoc condénari,neque ad id prorſum ad quod requiritur eius actio. Quare nullatenus ſibi contradicit, dũ quæſtione 69.art.4.ait,quòd condemnatus vt vel in exilium abeat,vel mulctam ſoluat,ſyncerè obtemperare tenetur. Neque verò hoc prætereundum hic ſilentio arbitror, quòd cauſſa quare nullus damnari poteſt vt ſeipſum vel interimat,vel alio ſupplicio afficiat,non eſt,quia nemo eſt dominus propriæ vitæ. Ridiculum enim eſſet, ſi hanc cauſſam iudici tunc obijceres dum tibi id iuberet.In promptu enim ipſe hoc haberet reſponſum: Neque ego idcirco tibi iubeo, vt te ipſe interficias, quòd tu ſis dominus vitæ tuæ,ſed quia ego poteſtatem eius habeo & arbitrium.Etenim carnifex nihilo plus habet dominij in reum,quàm ipſe in ſeipſum:& tamen iudicis auctoritate illum interficit. Ratio ergo vt nemo ſic poſsit obligari,eſt quòd non poteſt illo beneficio naturali priuari,quod homo habet,protegendi vitam ſuam.Idcirco enim licèt vi nemo poſsit tali caſu reſiſtere,non tamen poteſt cohiberi ne aut fugiendo aut alia via mortem ſibi caueat.Ob idque quando ſupplicium ex eorum eſſet numero,quæ homines religionis ac pœnitentiæ gratia ſumere ipſi ſolent, nulli aduerſaretur iuri: quanquam præfectus in religionibus monacho,vel Epiſcopus ſacerdoti præciperet,vt idem ipſe ſuis manibus ſuſciperet:puta vt à ſeipſo flagello vapularet.

Falſa cauſſa præteritæ concluſionis. *Vera ratio eiuſdem cõcluſionis.*

SVPEREST ergo ad argumentorũ ſeriem,quę tum longa eſt,tum etiam nodis difficilibus implexa, reſpondere.Primũ autem iã ſolutum eſt. Nam etſi lex tã ad pœnã obliget,quàm ad culpã, diuerſimodè tamen.Quoniam cùm ſit regula,eo ipſo quòd quis ab ipſa deflectit,peccat:culpa enim non eſt aliud quàm deflexio à lege,quæ ab æterna diuinaque deriuatur.Ad pœnam autem obligat, illam ſtatuendo: & in hoc ſenſu legis virtus dicitur punire.Applicare tamen pœnam,pertinet ad iudicem. Ad ſecundũ reſpondetur,quòd etſi obligatio ad pœnam ante iudicis ſententiam non emergat,non inde fit maioris eſſe virtutis iudicem quàm legem:tum quòd iudex operatur tãquam miniſter legis per eius virtutem: tum potiſsimùm,quòd lex per ſe obligat ad culpam.Sed id ſolùm ſequitur,quòd virtus punitiua legis nõ pertingit ad reum,niſi miniſterio eius miniſtri. Qua ratione ab Ariſt.appellatur iuſtum animatum. Quod autem de cuiuſque voluntate,in calce argumenti ſubditur,per quã poteſt homo transferre ſuorum bonorum dominium,nihil ad rem.Habet enim quiſque ſuarum rerum liberam facultatem,vt poſſit ſeipſum ſua ſponte obligare:reſpublica tamen non,niſi præſcriptis formis & modis,videlicet, vt dũ legi rebellis extiteris,poſsis à iudice cogi. Ex legibus autem diuinis tertio argumento allatis nullum aduerſum nos extruitur validum argumentum.Etenim mulier,quæ fluxum patiebatur,iure naturę tenebatur abſtinere à viro,ne illum morbo inficeret,licèt fluxus non eſſet culpa: immũdities autem legalis eius qui illam cognoſcebat,per culpam ipſam contrahebatur.Quare ſicut modò ille qui peccat, eo ipſo coinquinatur,teneturq́ue pœnitentiæ fructibus ſatisfacere:ſic ille qui antiquitus inquinabatur.Nã illa corporalia,figura noſtrorum erant ſpiritualium.Et per hæc patet reſpõſio ad leges diuinas,quibus pro diuerſis peccatis diuerſæ ſtatuebantur ſacrificiorum ac purificationum ceremoniæ. Deus enim,in quem offenſa committitur,repoſcere poteſt quam voluerit ſatisfactionem: quam abſque alio iudicio tenetur peccator exoluere.Parique ratione nunc Eccleſia poteſt ieiunia,eleemoſynas,& orationes inſtituere,quibus quiſque tenetur ſua expiare piacula.Quod autem additur de leproſis, nihil ad rem: nã iure naturæ tenentur mortiferi homines ab aliorum cœtu ſeſe abſtrahere,ne illos contagione inficiãt, licèt morbus culpa non ſit:neque talis abſtractio,pœna. Neque permiſsio euangelica,quæ fit viro ſeparandi totum ab adultera,rem contra nos vrget:nam ſeparatio illa non tantùm exiſtimanda eſt vt pœna,ſed tanquam conuentionalis licentia,quæ ex fracta coniugis fide naſcitur:eſt enim pactum inter cõiuges, data vtrinque acceptaque fide, vt vterque alterius totum immaculatum ſeruet. Et ideo dum vnus ſuam fidem fregit, liber fit alter à vinculo ſoluendi ei debitum. Sicut ſi ego tibi ea lege meas operas pollicerer,vt tu mihi tuas obſtringeres,cadente te à fide tua,non teneor ego ampliùs ſtare meę. Et pari fermè modo reſpondetur ad membra omnia quarti argumẽti. Primùm enim de illo,qui vxori quidpiam legauit ſub conditione, longè à noſtro propoſito diſtat: neque opus fuerat Caietano in ſua Sum.verb.pœna, talem exceptionem facere: quoniam eiuſmodi conditio neutiquam eſt lex pœnalis. Defunctus enim,ſi perſona erat priuata,non poterat legem condere:ſed eſt conditionale pactum, Do vt facias. Ob idque ſi tu conditionem non imples, teneris mihi meum reſtituere. Similis eſt ad ſecundum membrum reſponſio.Enimuerò qui collegium ſuis bonis inſtituit,ſtatuta facere potuit, vt ſi collegarum quiſque aut foris pernoctaret,aut matrimonium duceret,aut aliud quiduis faceret,ipſo facto in conſcientia iura collegij perdet:quæ quidem lex vim haberet in conſcientia: quia inſtitutor potuit,ſi libuit,ſub illa conditione bona ſua largiri. Tametſi profectò nemini conſulerem tales condere leges:ſunt enim conſcientiarum illaqueatrices, hoc eſt enim nimium emungendo ſanguinem elicere. Satis namque familiæ conſulitur,ſi huiuſmodi leges particulares inſtar communium conſtituantur, vt ſcilicet delinquentes via regia cõperti puniãtur.At quoniã præſumitur pręfectorũ negligentia, huiuſmodi rigor permittitur. Atque huic prętereà affine reſponſum eſt tertij mẽbri de legibus quibus Reges ſolent manus miniſtrorum iuſtitię vincire,ne munera captent.Enimuerò cùm illos ſua libera volũtate & tanquã ſuos miniſtros eligãt,ac de ſuo ærario ſtipendia illis decernant, ſuoque mãdato illis iura ſoluãtur,poſſunt tali cõditione illos eligere,vt in cõſcientia obligentur pœnas ſuorum delictorũ pendere.Et ideo ſi cõditionem voluerint accipere,tenentur implere.Atq; eã ob cauſſam iureiurãdo ſtringũtur,quòd aliàs lex per ſe illos nõ poſſet cogere ad pœnã ante condemnationem.Quãuis verbũ illud: In conſcientia teneantur ſoluere,fateor me approbare non poſſe:quia nullum in iure communi reperitur eius exemplum. Nam principes ſeculares non debent de conſcientia iudicare. Neque verò in illo aureo autenthico,Vt iudices ſine quoquo ſuffragio fiant:quo acerrimè inhibetur iudicum auaritia,vlla fit de conſcientia mentio.Tametſi vbi eorum corruptio adeò eſſet inuerecunda,nõ omnino huiuſmodi rigorem legũ reprobaſſem. De legibus autem pœnalibus noſtræ Vniuerſitatis, quibus penſatores & ambitores ſeu ſubornatores ipſo facto priuãtur eligendi voce,ſemper arbitratus ſum nõ obligare in conſcien-

Ad primũ argumẽtũ. *Ad ſecundum.* *Ad tertiũ argumẽtũ.* *Ad confirmationes eiuſdẽ argumenti.* *Ad quartũ argumentũ cum ſuis membris.* *Caietanus.* *Collegiorũ fũdatores.* *Ad tertiũ membrum.* *Iudicium auctoris de*

conscientia ad pœnam illam ante condemnationem, nisi illum qui de ea re infamia laborans, dum iuridicè interrogatur, veritatem negat. Nam de hoc perinde hac parte censerem, ac si esset condemnatus: vt suprà de hæretico dictum est. Atque idem censeo de alijs electoribus in Ecclesijs & collegijs. Et præter rationes suprà declaratas, est hic alia particularis, quòd alioqui vix vlla esset tuta electio: quod perniciosissimum esset reipublicæ. Et ideo si eiusmodi leges contenderent in conscientia ante condemnationem ligare, tanquam periculosæ non essent ferendæ. *legibus pœnalib. Salmantinæ vniuersitatis.* Ad quintum respondetur oculatè perspiciendum esse in lege, quidnam habeat propriè rationem pœnæ, quid verò pretij, aliusvè rei. Enimuerò cùm lege pretium statuitur vel frumenti, vel alius mercis, adiecta pœna, si quis cariùs vendat, ad restitutionem excessus ipso facto tenetur in conscientia, quo legitimum pretium excessit: non tamen ad pœnam, antequam condemnetur: vt ait sanctus Thom. loco citato, q. 62. *Ad quintū argumētu.* Ad alterum verò membrum de legibus præscriptionis, respondetur, eiusmodi leges non esse merè pœnales: licèt pœna diu negligentis bona sua, sit, vt eorum ius perdat: sed præcipuè in bonum pacis conditæ sunt, & vt viæ litibus occludantur. Hac enim de caussa princeps potestatem habet transferendi dominia. Quocirca lapsus ipse legalis temporis absque vlla sententia possessorem bonæ fidei dominum rei facit. Quare nulla fit inde consequentia, vt lex merè pœnalis velit vt reus suis se rebus ante caussæ cognitionem exspoliet. *Ad alterū membrum eiusdem argumenti.*

Ad sextum respondetur, differentiam illius citati capituli inter pœnam ab iure, & illam quæ est ab homine, liquidam esse. Pœna enim iuris est illa, quam ius ponit, quamque iudex tenetur infligere nisi potentissima adsit ratio misericordiæ arbitrandi ex æquo & bono. Pœna autem ab homine posita est, quā iudex arbitratu suo, vel suis adhibet mandatis, vel post patratum delictum rei infligit. *Ad sextum argumētū.* Ad septimum respondetur, hāc esse differentiam inter leges monitorias atque alias, quæ dicunt, ipso facto: quòd qui contra priores inobediens est, non solùm declarandus est facto deliquisse, verùm & ad pœnam condemnandus: cùm autem quis in alteras secundi ordinis impegerit, satis est, si condemnetur illas fuisse transgressum. Tunc enim absque vlla alius sententię explicatione pœnæ censetur addictus. *Ad septimum.* De excōmunicatione autem iam dictum est cur ipso facto obliget. Suspensio verò & irregularitas, quia non est nisi contaminatio quædam & commaculatio, ac subinde indignitas (vt superiori artic. dicebamus) ad tractandum sacra, actu ipso culpæ contrahitur. Quin verò aliquādo citra culpam, vt patet in iudice qui spontanea caussa est mortis. Quare nulla indigent sententia iudicis. Sed leges quæ octauo argumento citatæ sunt, fateor vehementiorem aculeum adhibere: nihilominus respondetur, quòd neque in cap. citato de homicid. lib. 6. simpliciter habetur, quòd qui Assasinorum crimen incurrit, teneatur ante sententiam pœnam soluere, præter excommunicationem, quàm ipso facto patitur: sed ait, quòd postquàm probabilibus constiterit argumentis, nullatenus alia excommunicationis vel depositionis etiam sententia requiratur. Non ergo negatur, quin sententia requiratur super crimine. Quin verò propterea præmittitur, Postquàm probabilibus constiterit argumentis, id est, quibus res probari in iudicio possit. *Ad octauū.* Nam nulla priuata persona iudicare potest, an sint probabilia argumenta, nisi solus iudex. Quapropter sinistra est eorum glossa, qui aiunt propterea dici, probabilibus argumentis, quòd nulla alia exigitur sententia. Immo dexteriùs censet Archidiaco. (vt ait Syluester) quòd etiam tunc requiritur declaratoria sententia facti. Textus autem solùm dicit quòd non requiritur sententia super pœna. *Sinistra quorundā interpretatio.* Et quòd hæc sit eius mens, egomet mihi sic lucidè persuadeo. Extat & Assasinorum pœna, vt quisque possit eos liberè interficere: at verò si cui priuatim id liceret, antequam condemnati essent de crimine, occasio daretur cuicunque fingendi hunc aut illum esse Assasinū, vt quem vellet interimeret: exitiosa ergo esset talis licentia: ideoque certo certius est ante iudicis sententiam nemini id liberum esse: ergo neque exspoliare suis bonis eos fas est, aut alios qui eorum ministerio vtuntur, ante eandem sententiam. *Archidiac. Syluest.* Restat igitur postremus scrupulus ex Extrauagan. Ambitiosè. Pauli 2. vbi habetur quòd clericus qui bona ecclesiæ alienauerit duntaxat, ipso facto priuatus existat beneficiorum ecclesiasticorum: illaque absque declaratione aliqua vacare censeantur. *Postremus scrupulus.* At verò ex his verbis solidissimum in primis à nobis stat argumentum. Etenim exprimens summus Pontifex declarationem in hoc casu nō esse necessariā, palàm docet, quòd si hoc verbum non adiecisset, non satis illi fuisset dicere, ipso facto, vt teneretur reus in conscientia relinquere ante sententiam sua beneficia. Quod nos hactenus constituere contendimus. *Dissolutio prima.* Secundò respondetur illo modo, quo de principe diximus, posse illum priuare quem eligit, si fecerit contra conditionem, quam eū ipso pepigit. Videlicet si acceperit munera. Enimuerò cùm summus Pontifex collator dispensatorque sit beneficiorum, declarat per illam Extrauagan. illa lege, & tacita conditione quemcunque sacerdotum sacerdotia ecclesiæ recipere, vt dum eius bona alienauerit, eisdem sacerdotijs priuatus censeatur. Tametsi porrò nescio an super crimine requirenda sit etiam tunc aliqua declaratio ad pacandas conscientias. Attamen de hoc ad vsum me refero ecclesiasticum. *Secunda.*

ARTICVLVS VII.

Vtrùm omnes subijciantur legi.

IN auctoritate & virtute legis etiamnum persistentibus scire prætereà restat hoc septimo loco, vtrùm omnes subijciantur legi. Et arguitur à parte negatiua ex Apostolo 1. ad Timotheum 1. Iusto non est lex posita, quod Vrbanus Papa confirmat decima quæstione secunda, Canone, Duæ sunt. vbi ait, qui à lege priuata ducitur, scilicet, Spiritus sancti, nulla ratio exigit, vt lege publica, puta humana, quæ vniuersis posita est, constringatur: non ergo omnes lege tenetur. *Primū argumentū à parte negatiua. Paulus. Vrbanus.* Secundò ad idem facit l. princeps. ff. de legat. vbi ait Vlpianus Iurisconsult. quòd princeps legibus solutus est. *Secundum argumētū.* In contrarium est quod Apostolus ad Romanos 13. ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, nemo autem potestati subijcitur nisi eius sit legibus subiectus.

PRAE-

PRAESENTI quæstioni secundum duas legis virtutes tribus conclusionibus fiet satis. Monstratum enim iam suprà est, legem tum regulam esse actionum directricem, tum etiam vi pollere coërciua. Et vtroque modo contingit quempiam legi submitti. Sit ergo prima conclusio: Vniuersi qui subditi sunt potestati, legibus subinde ipsius, quin verò & princeps quantum ad vim directiuã subijcitur. Res est clara: nam alteri subdi idem est quod parere eius mandatis ac subinde legibus. De principe autem confestim dicemus. Dixerim vniuersi subditi: quoniam nullius lege illi comprehenduntur, qui ab eo extranei sunt. Lex quippe Gallorum nihil ad Hispanos. Et præterea si qui superioris priuilegio ab inferiori exempti sunt, non submittuntur inferioris mandato, quo se priuilegium extendit. Hac enim ratione clerici secularium legibus subditi non sunt: tunc præcipuè, dum lex de rebus Ecclesiasticis decernit, quæ principibus non subduntur: vt patet cap. Ecclesia. de constituti. Aut si in odium clericorũ posita sit: aut si non pari iure pertineat ad clericos: vt prohibitio vtendi sericis, non obstat quò minùs in sacris possint illis indui. Et prohibitio equitandi mulas ciues, belligeri vt fiant, nihil ad sacerdotes. Ceterùm leges de rerum pretijs, & ne merces distrahantur à regno, atque aliæ id genus, ex æquo clericos cum secularibus obligant. De hoc autem Summistas consule in verbo, Lex, & verbo, Clericus.

Prima conclusio. Probatur conclusio. Corollarium.

Secunda conclusio: Quantum ad vim coërciuam iusti, qui virtutum habitibus ducuntur, legi non subduntur: quia nihil coactè quod ad virtutem attinet, sed omnia sua sponte perficiunt. Enimuerò vt 2. Ethicorum auctor est Aristotel. Virtus facit vt studiosus promptè & cum delectatione operetur.

Secunda conclusio. Probatio. Aristot.

Huic autem subijcimus similem ei tertiam: princeps quantum ad vim coërciuam non subditur legi. Conclusio est aperta: quoniam coactio eiusdem ad seipsum esse non potest: nõ enim est intellectu possibile, vt vim quispiam sibi ipsi inferat, atque adeò se sua lege cogat. Quapropter vnus idemque non pœnitendus est sensus illius Regij verbi: Tibi soli peccaui. vt Deum illic solum agnouerit superiorem. Quasi dixisset, in terris nullum habeo, cui rationem errratorum meorum debeam: & ideo tibi soli peccaui. Quanuis & alter genuinus etiam sit, quòd nullum malum esset peccatum, nisi quia contra legẽ Dei. Est ergo similium conclusionum ratio dissimilis. Quòd enim iustus non sit legi subditus, ab ipso eodem sumitur ratio, qui scilicet coactione non indiget. Intelligitur enim conclusio non de quibuslibet iustis, sed de illis qui sunt iam absolutæ virtutis. Nam quandiu colluctatio, quæ nobis cum affectibus est, perstat, pariter durat pœnarum metus, ac perinde nonnulla coactionis ratio. Et est secunda hæc cõclusio sic Pauli testimonio fulcita, vt Philosophos non latuerit. Ait enim Aristot. 10. Ethic. c. 9. ob id legibus in omni vita omnino opus esse, quòd multitudo necessitati potiùs, & pœnis quàm honestati paret. Et ideo legislatores & honestatis gratia ad virtutem prouocare debent. Nam ij, qui probi sunt, ob consuetudinem præcipuè obtemperabunt. Aduersus autem inobedientes & hebetiores ingenio castigationes pœnasque instituere. Et 5. Polit. cap. 9. Excellentes, inquit, virtute & potentia non sunt legibus astringendi, quod tam ad secundam quàm ad tertiam conclusionem referri potest: nempe vt virtus ad moralem probitatem, potentia verò ad principatum referatur: sed sunt, inquit, ipsi lex: ob idque inter homines vt dij æstimandi. Quòd autem sua principem lex non cogat, non inde venit, quòd ipse non egeat, sed quòd lex natura sua nequeat. At verò hanc principes exemptionem non inter priuilegia ducere debent, immo est illis iniqua conditio. Subditi enim qui non solùm legis luce ducuntur, verùm etiam eius pœnis stimulantur, duobus subsidijs ad virtutem vtuntur: princeps autem altero destitutus est, dũ nullus est, qui illũ cogere possit, aut reprehendere audeat: immo vix vllus qui veritatem doceat. Quocirca illius Prouerb. 21. Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini: dexter sensus est, quòd cùm priuatorum corda sic in manu Dei sint, vt per suos iustitiæ ministros ea gubernet & cogat: cor tamen Regis in solis diuinis manibus positum est. Vt sicut ipse solus posset ingentem amnem & rapidum suprà naturam aliorsum diuertere, quàm alueus ducit: sic solus ipse Regem, qui suæ mancipatus est voluntati, potest vel remorari, vel in aliam vertere mentem. Quapropter Rex, quò eum Deus liberiorẽ fecit, legũq; coactioni longiùs exemtũ, eò debet ipse rationi vigilantiùs, diuinoque nutui audiens esse, ac subinde legibus, quas alijs ponit, ipse auscultare: ne in illum Christi improperium impingat: Qui dicunt & non faciunt: & qui alijs onera grauia imponunt, ipsi neque digito volunt ea mouere. Matthæi 23. Vnde extrà de constitut. cap. Cùm omnes. quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debet vti eo. vbi & citatur Sapientis auctoritas: Patere legem quam tu ipse tuleris. Et C. de leg. & constitutio. lib. 4. aiunt Imperatores ipsi: Digna vox est maiestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. At nondum tota rei difficultas exhausta est: Statuimus nanque sic in vniuersum conclusionem primam, vt vnà & iustos quoque & principem ipsum comprehendat, qui veluti reliqui vi directiua legum obligantur. Enimuero licèt princeps sibi subditus non sit, nil tamen vetat quo minùs suæ subdatur legi: nam dum alios illuminat, & sibi ipsum quoque lumen præbet. Haud tamen hoc dubitatione caret ad intelligendum. Videtur enim secum pugnare, vt princeps legi sit subditus absque eo quòd lege cogatur. Ponit Papa leges de ieiunijs, de audiendis sacris, de annali confessione, easdemque sub pœna excommunicationis. Et Cæsar pariter, ne quis sub certa pœna peieret: Arguitur ergo sic: Si princeps subditus est legi quantũ ad vim directiuam, fit vt dum ipsam transgreditur, peccet: ergo ipsum obligat: obligatio autem vis est coërciua. Secundò, si vim coërciuam à lege excluseris, ratione legis sustulisti. Nam (vt suprà definitum est) propterea leges à solo fungẽte reipublicæ vicibus condi possunt, quòd sine vi coërciua non sunt leges: igitur si princeps non subditur coërtioni legis, nec subditur legi. Sed potest ipsam sequi ac si esset sententia alicuius sapientis, puta aut Platonis aut Senecæ, quæ non obligant ad culpam: & sicut sua lex obligaret extraneos qui suæ nõ sunt iurisdictionis, & nos possumus Gallorum scita auscultare. Tertiò quæritur, à quo princeps obligatur cùm legẽ condit? Non enim à Deo: quia lex illa nõ est diuina: neque à seipso: quia lex ipsa nõ est votum, quo homines obligare se solent. Et quo argumento roborescat, demus illum nolle sua lege illigari. Hæc autem conclusionem licèt oppugnent, non tamen expugnant. Considerandum enim primùm

Tertia conclusio. Probatio. Ratio dissimilis secundæ ac tertiæ conclusionis. Aristot. Ratio tertiæ conclusionis. Pulchra interpretatio loci sacri. Apposita similitudo. Salutiferũ consilium. Dubitatio. Prima ratio dubitandi. Secunda. Tertia ratio. Diluitur proxima dubitatio.

primum est, quòd princeps non est extra rempublicam, sed membrum eius, puta caput. *Primum documentum.* Secundò id ex superioribus recolendum est, quòd lex humana obligat in conscientia, eò quòd ab æterna per naturalem deriuatur. *Secundum.* Ex his potest statim deduci vis obligatoria. Ex illo scilicet naturali principio: Ius quod tibi non vis, alteri ne statuas. Contrarium enim reprehendit Christus, dicens: Quod imponunt alteris onera, quæ ipsi non tangunt. eò ergo quòd princeps statuit legem, iure naturæ illi submittitur. *Probatur rursus prima cõclusio principalis.* Sed fortè clariùs id sic deducitur: Legislator (vt dictum est) legem condens, opus tale constituit in certa virtutis specie: vt ferens Papa legem ieiunij, constituit illud, virtutem obligatoriam abstinentiæ: Et præcipiens seruare aliquod festum, illud collocat in virtute religionis. Constituto autem virtutis opere, tota respublica, atque adeò ipsum caput tenetur secundum illam agere. Quòd si sciscìteris cur non subinde & pœna cogat principem: perspice latum discrimen. *Quæstio.* Lex enim eò quòd regula est, facit vt deflexus ab ipsa sit culpa absque alia executione vel legis applicatione: pœna autem adhibetur legi obseruationis caussa, quæ idcirco executione & applicatione indiget: *Solutio.* executor autem est princeps ipse, cui repugnat vt seipsum cogat: licèt possit pœnam, si voluerit, soluere. Quando autem statuimus, principem legibus subdi suis, intelligimus de legibus, quæ ex æquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Præcipit Rex neminem gladio succincto incedere, aut sericis indutum: non est par ratio cur ipse eisdem abstineat. Indicit autem Papa ieiunium aut festi solennitatem: eadem est æquitas in ipso: nisi iusta de caussa secum, veluti cũ alijs, dispensauerit. At verò vt ad secundã reuertamur conclusionem, absit vt quis inde Lutheranum imbibat sensum. *Lutheri error.* Fuit enim ille hæresiarcha eo vsque vesaniæ collapsus in suo libro de Libert. Christiana, vt iustum hominem cùm primùm Deo fidem præbet, cui soli ipse iustificationẽ tribuit, docere contenderet ab omni esse lege liberum: quia per fidem, inquit, totam impleuit legem. Itaque nullo ampliùs alligatur legis vinculo: sed omnia deinceps ex amore perfecit. Hanc autem erroris absurditatẽ lib. 3. de Natur. & gra. capi. 1. suis depictam coloribus abundè expugnauimus. *Auctor lib. de Natura & gratia.* Nemo enim in hac vita, etiam si sit vt Apostoli confirmatus liber est à lege. Quin verò si per impossibile ipsi Apostoli contra legem fecissent, peccassent: licèt confirmati essent vt non facerent. *Prima ratio in Lutherum.* Nam & iustis illis dictũ est: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Immo vt ait ipse veritatis Magister, seruus qui cognouit voluntatem domini sui & non fecit, vapulabit multis. Prætereà sic hominem à lege eximere, est ipsum impeccabilem facere: quæ absurdissima est hæresis. Paulus enim qui alibi putabat nullam esse potestatem quæ illum posset à charitate Dei separare, alibi nihilominus fatebatur se corpus castigare suum & in seruitutem redigere, ne cùm alijs prædicabat, ipse reprobus efficeretur. Et ne magnitudo reuelationum eum in superbiam extolleret, angelum Satanæ, qui eum colaphizabat, sustinebat. *Secunda.* Non enim sic Paulus intelligit iusto non esse legem positam: quin si illam transgrederetur, eandem iustitiam amitteret, sed ingenium gratiæ fauorisque Dei duntaxat explicuit: nempe quòd vbi charitas foras mittit timorem, hominem quem possidet, obsequentissimum legi facit. Atque hic est sensus verborum Pontificis in dicta distinct. 19. q. 2. *Mens Pauli.* Appellat enim legem priuatam singularem ductũ Spiritus sancti, contra quem nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamen est etiam Spiritus sancti ductus, vt subditorum quisque suis præfectis obtemperet, neque omni spiritui credat contra prælatorum obedientiam intus obloquenti: ne sit fortè angelus Satanæ, quem lucis esse putat.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm subdito liceat præter verba legis agere.

POSTREMVS articulus virtutis legis est, vtrùm omnis ἐπιείκεια sit subditis interdicta, án verò liceat subdito contra verba legis agere? Et arguitur quòd nemini subditorum id liceat. *Primũ argumentum Augustini.* Ait enim Augustinus libro de vera religione: In temporalibus legibus quamuis homines iudicent de his cùm eas instituunt, tamen quando sunt institutæ & firmatæ, non licebit de ipsis iudicare, sed secundũ ipsas: qui autem legis verba prætermittit arbitratus intentionem legislatoris seruare, is de lege iudicare videtur: ergo subditis id non licet. *Secundum.* Secundò: Ei prorsus cõpetit legum esse interpretem, qui est earum conditor: solus autem princeps potest leges condere: nemini ergo aliorum liberum est illas interpretari, sed secundum eas agere. *Tertium.* Tertiò: Qui leges condiderunt, sapientiæ lumine illustrati censendi sunt: Quæ ait Prouerbio. 8. Per me reges regnant & legum conditores iusta decernunt. ergo de intentione legislatoris non aliter iudicare licet, quàm per legis verba. *Hilarius.* In contrarium autem est Hilarius 13. de Trinit. Intelligentia dictorum ex caussis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ex quibus verbis colligitur prudẽtius esse ad caussam attendere, quæ legislatores induxit, quàm ad legis verba.

QVAESTIO præsens materiam ἐπιείκειας in disputationem producit: an videlicet aliquo casu subditis ea sit licita? Nam quòd principi cõpetat, ambigit nemo, iuxta doctrinam Aristot. 5. Ethicorum cap. 10. *Aristot.* Ad quam idcirco quæstionem tribus conclusionibus respondendum est: *Prima conclusio generalis.* Prima est generalis: Lex quæ à communi bono deficit, nullam habet obligandi vim. Hæc iam suprà ex eo demonstrata est, quòd lex omnis debet esse pro communi salute ciuium instituta. *Probatio.* Vnde. ff. de legib. l. Nulla ait. Modest. Nulla iuris actio aut benignitas patitur, vt quæ salubriter pro hominum vtilitate introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum produceamus ad seueritatem. *Secunda cõclusio.* Secunda conclusio: Quamuis lex in communi lata casibus plurimùm contingentibus vtilis sit: nihilominus quo casu nosci-tur aduersari communi saluti, non est obseruanda. *S. Thomas.* Exemplum diui Thomæ est: In ciuitatis obsidione salutiferum est lege caueri ne portæ aperiantur: nihilo secius si tunc ciues, quorum vita saluti reipublicæ conducit, hostes fugientes in vrbem se volunt recipere, contra legis verba aperiendæ sunt illis valuę:

Deducitur conclusio ex priori.

quoniam illa est legis mens, quippe quàm si adesset legislator, haberet. Conclusio hæc protinus ad primam consequitur. Enimuerò lex (vt suprà dictum est) ideo ponitur in communi, quòd casibus particularibus prospicere satis nequit: vt habetur l. Neque leges, & l. Non possunt. ff. de legibus: fit ergo inde consequens, vt quoties casus occurrerit, quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, non sit obseruanda.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: His duabus assertionibus nihil obstantibus huiusmodi legis ἐπιείκεια more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus, quibus adeò instat subitum periculum, vt si ad principem vel ad eius vicem gerentem recurrendum esset, damnum interim timeretur. Tunc enim licitum est subdito contra verba legis agere. Illa quippe necessitas est, quæ legem non habet.

Dubitatio circa secundam conclusionem.

Atqui in conclusione prima nihil dubitationis latet, in secunda verò nonnihil. Videtur enim sanctus Thomas nimium illam stringere, dum ait, illo præciso casu, quo legis obseruatio in exitium vergeret communis salutis, non esse seruandam, cùm tamen neque in priuatam interniciem sit seruanda.

Ratio hæsitandi explicatur.

Etenim ille, cui palàm esset, obseruationem legis esse sibi lethalem, constaretque ex natura legis non esse eius mentem in tantum periculum adigere subditos, neutiquam tenetur legem custodire. Vt si mihi constaret, hostes mihi in via insidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum.

S. Thomas. Solutio.

Respondetur neque hoc negare sanctum Thomam, sed loqui in reipublicæ periculo. Obsessa enim ciuitas non tenetur vnicuilibet ciui fugienti portas pandere cum suo periculo: & ideo neque ianitori aperire fas est. Immo licèt essent personæ quamplurimùm tuendæ vrbi vtiles, si certum esset quòd hostium turma simul cum illis intrò irrueret, quæ ciuitatem caperet, non tenentur. Secus, vbi non esset tantum periculum: nam tunc imminenti periculo clauiger ipse posset aperire.

Obiectio in tertia conclusione.

Tertia verò conclusio non est vsqueadeò clara. Dum enim asserit subitò imminente periculo licere subdito agere contra legem inconsulto magistratu, alioqui verò ad ipsum recurrendum: aut intelligit quando subditus de legis mente ambiguus est, aut quando proculdubio certissimus est, non quando hæret in dubio: nā tunc (vt ait in solutione secundi) debet absque vlla interpretatione verba legis seruare. Quādo verò omnino est certus, etiam si nullum sit in mora periculum, non tenetur Prælatum consulere.

Solutio. Caietanus.

Cui enim in die ieiunij nullus alius suppetit cibus, quàm carnium, absque vlla superioris consultatione potest, ne fame pereat, illas comedere: etiam si citra periculum posset ipsum adire.

Partitio trimembris.

Ad rei huius intellectum, etsi Caietanus quatuor hic membra dignoscat, perspicacior tamen hæc fuerit trimembris diuisio.

Primum membrum.

Aut enim subdito (de hoc enim loquimur) palàm liquet occurrenti casu non esse legis mentem vt seruetur, & tunc nulla opus est sub diuisione: sed siue subitum sit periculum, siue tempus suppetat adeundi præfecti absque illius prorsus consilio, licet facere contra legem: vt casibus proximis à nobis explicitis patet.

Secundum.

Aut per aliud extremum eiusmodi subditus in dubio hæret vtrinque æquali. Itaque neutrius partis assensum habet, liceátne facere contra legem néene. Et tunc si vacat ad superiorem recurrere, recurrendum est: si verò repentinum periculum id non permittit, ad literam seruanda est lex. Atque hic est casus sancti Thomæ in solutione secundi: quoniam subdito in tali casu legem interpretari non licet.

Tertium membrum.

Si verò medio modo se habeat, ita vt neque certus omnino sit, neque prorsus ambiguus, sed in illam partem propendeat, quòd potest facere contra legem, itaque illius partis opinionē habet cum formidine alterius, tunc si mora datur qua possit magistratum consulere, id facere tenetur: sin verò per subitaneum periculum id non licet, tutò facere potest contra legem. Atque hic est casus tertiæ conclusionis.

Quæstio incidens. Responsio.

Quòd si sciscitéris vtrùm illa sit sufficiens ratio ἐπιεικείας vt subditus faciat contra legem: quòd ratio legis in particulari persona & casu deficiat? Respondetur quòd si tantùm deficit in particulari, non sufficit. si autem in toto genere caussa cessauerit, tum & lex quoque cessare debet. Veruntamen antequàm princeps vel consuetudo illam abroget, vim suam non amittit. Lege (vt exemplum proferamus) cautum est, ne quis arma noctu deferat: quantumuis ergo pacificus sis neque vllum à te timeatur digladiationis periculum, non potes contra legem facere.

S. Thomas.

Attamen quoniam de ἐπιείκεια alibi Doctor sanctus disputat, nempe secunda secundæ, quæstione 102. extra chorum hic saltaremus, si longior nos disputatio remoraretur. Hæc autem sunt hic adnotatu propria.

Primū aduertēdum.

Primùm, etsi liceat nonnunquam propter ἐπιείκειαν contra verba legis secundum eius mentem agere, tamen vice versa extra tales casus seruare in cortice verba, corrupta legis mente, præuaricatio legis est. Sic enim habet lex contra. ff. de legib. In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis sententiam eius circunuenit. Et l. sequenti: Fraus lege fit, vbi fit quod fieri noluit, fieri autem non vetuit.

Exemplum.

Prohibet lex, ne adulter filium spurium hæredem instituat: concedere ergo alteri hæreditatem qui det filio, est verba legis, non autem mentem seruare. Prohibet & altera lex, ne sacerdos sacerdotiū in fauorem filij renuntiet: alter autem confert alterius filio, vt ille suo vices rependat, iniquitas est ἐπιείκεια è regione aduersa.

Ad primū argumētū.

Et per hæc, argumentorum patent solutiones. Ad primum enim respondetur, quòd qui in illo postremo necessitatis casu agit contra verba legis, non iudicat de lege ipsa, sed singulari casu, in quo cernit non esse seruandam.

Ad secundum argumentum.

Et pari modo respondetur ad secundum. Hic enim idem subditus non interpretatur legem simpliciter, sed in casu quo manifestum est legislatorem aliud intendisse: secus si anceps hæsitet, vt dictum est in secundo casu.

Ad tertiū argumētū.

Ad tertium autem respondetur quòd quantacunque legislatores sapientia vigeant, nulla tamen sufficit, vt casus omnes occurrentes prospiciant.

QVÆSTIO SEPTIMA, DE MVTATIONE ET VARIETATE LEGIS HVMANAE.

S. Thom.1.2. quæstio.97.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex humana debeat quoquo pacto mutari.

POSTREMA demum quæstio legis humanæ est vt explicetur quàm debeat esse firma, & fixa. Et ideo primò quæritur, an debeat aliquo pacto mutari? Apparet enim id minimè licere: lex enim humana (vt suprà diximus) à naturali deriuatur: hæc autem immutabilis est: ergo & illa. Id etiam secundò colligitur ex natura regulæ, qualis est lex, quæ secundum Aristot.5.Ethico.cap.5.solida esse debet, & perstans: lex autem regula est, ergo immobilis. Item tertiò, Lex iusta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. Accedit & testimonium Nicolai Papę, dist.12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones, quas antiquitus à patribus suscepimus, infringi patiamur. In contrarium verò sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & ceteræ artes, humana ratione excogitatæ sunt & inuentæ: reliquæ verò artes occurrente eo, quod melius est, submutantur: ergo idem est in legibus obseruandum. Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: contingit autem leges antiquas rudiores esse minusque politas, quàm succedentibus moribus conueniant: ergo nisi quotiescunque meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquatis aliæ innouarentur, incommodum esset. Tertiò, leges humanæ, quia circa lubricum singularium fluxum versantur, nequeũt nisi temporis experientia exactè instituti. Experientia enim (vt 2. Ethicor. auctor est Aristoteles) tempore indiget: ergo quoties temporis curriculum meliùs quid attulerit, expediens est leges submutari. Accedit demum & August.1.de libero arbit. vbi ait, Lex temporalis quanuis iusta sit, commutari tamen per tempora iustè potest.

Prima ratio ad partem negatiuam. *Secunda ratio.* *Aristot.* *Tertia ratio.* *Confirmatio.* *Nicolaus Papa.* *Primũ argumentum negatiuum.* *Argum.2.* *Argumẽ.3.* *Augustin⁹.*

ARGVMENTA præsentis quæstionis rem in duo diuersa extrema distrahunt. Nam illa prioris ordinis contendũt humanam legem prorsus esse immutabilem. Reliqua verò per alterum extremũ, quòd vbiuis meliùs aliud occurrerit, sint mutandæ: & ideo duabus conclusionibus respõdendum est, quibus ambo extrema moderemur. Prior est, Licitum quandoque est, decens, & sanctum legem humanam mutari. Veritas conclusionis huius ex duabus nascitur radicibus: videlicet, tam ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, quàm ex natura nostrarum actionum, de quibus statuuntur. Etenim cùm natura nostra rationalis sit, hoc est, discursiua & successu quodam veritatis indagatrix, non potest, ceu intellectualis angelus, qui naturalia omnia simul nouit, subitò intima veritatis penetrare. Vnde quemadmodum in scientiarum speculatione defluxu quodam temporis Philosophi ex imperfecto ad perfectum scientias promouerunt: vt 1.Physico. Primoque de Anima, alijsque libris Aristo. testimonium extat: sic & in morum compositione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Thales ille Milesius alijque illius ætatis sex sapientes, scientias illucusque rudes & incomptas contemplatione polire cœperunt, quas pòst Plato & Aristo. expoliuêre: sic & Lycurgus, & Solon, & apud Romanos Numa Pomp. suas respublicas, anteà barbaras & agrestes, politioribus legibus instituerunt: quæ deinceps temporum incrementis exactiùs sunt accuratiusque & emunctiùs cultæ. Accedit ratio secunda ex nostrarum actionum conditione: quæ & regionum diuersitati & temporum sic subiecta est, vt nunquam in eodem statu permaneat. Exemplum est Augustini libro primo de libero arbit. vbi ait, quòd si populus bene sit moderatus, & grauis, communisque vtilitatis diligentissimus custos, rectè lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus: per quos respublica administretur: porrò si paulatim ille populus deprauatus habeat vænale suffragium, & regimen flagitiosis sceleratisque committant, rectè adimitur populo talis potestas dandi honores: & ad paucorum bonorum redit arbitrium. Secunda conclusio quam D.Tho. sanctissimè constituit, quæque legislatoribus perspectissima esse debet, est: Non ob quamcunque caussam melius quidpiam afferentem mutanda est lex, sed tunc penitus quando vsque adeò excedit, vt damna detrimentaque compenset, quæ legis mutatio suapte natura affert. Ratio conclusionis sic habet: Cùm leges humanæ pro communi vtilitate & salute (vt dictum est) sint institutæ, eadem prorsus ratione mutandæ sunt, nempe quando mutatio in augmentum est communis boni. Mutatio autem suopte ingenio per seipsam detrimentum affert: quia cùm consuetudo seruandæ legis fuerit quodam pacto in naturam versa (nam consuetudo, altera natura est) mutatio ipsa legis quædam est mutatio naturæ. Quo fit, vt quæ contra consuetudinem fiunt, etiam dum leuia sunt, grauia existimentur. Atque eandem ob caussam veneranda legis canicies amore retinet humanos animos, quia ideo extincta nouitas alterius nescio quid inuidiæ secum trahit. Dum igitur de legis mutatione agitur, hæc debent in statera pendi: ne scilicet mutetur nisi tanta ab ea parte propendeat caussa, quæ hæc valeat mala compensare. Quod quidem tunc prorsus continget, quando vel maxima, euidentissimaque vtilitas ex noua lege prouenerit: aut ingens necessitas consuetam legem ob manifestam eius iniquitatem antiquare compulerit: vt.ff.de constit.prin.l.2.ait Vlpianus. In rebus nouis constituendis euidens esse vtilitas debet, vt accedatur ab eo iure quod diu æquum visum est. Hæc ergo regula tum in seculari republica, tum maximè in ecclesiastica, ac potissimùm in his quæ ad sacra pertinent, obseruantissima esse debet: ne

Postremũ argumẽtũ. *Prima cõclusio.* *Suadetur conclusio duplici via.* *Prima ratio.* *Aristot.* *Secunda ratio.* *Augustin⁹.* *Secunda conclusio.* *D.Thom.* *Ratio conclusionis.* *Regula proxima tũ*

In seculari, tũ in Ecclesiastica republica obseruãda est.

ſcilicet ratio perſoluendi officium, qua clerus aſſuetus eſt, pro quacunque ratione demutetur, etiam ſi egregia videatur. Et multo minùs ſacrorum ratio, quæ ad cultum diuinum attinent: quibus videlicet populus oculos habet immerſos, & affectos animos. Haud enim id abſque detrimento & ſcandalo fieri poſſet. Nihil aduerſus nouitatem Breuiarij obmurmurandum eſt, poſtquàm ſanctiſsimus Papa id permittit: tamen finis ille, ob quem mutatio facta eſt, videlicet, vt ſtatas ſoluentes horas memoriter, Pſalterium diſcant, non eſt ille, quem ſancti patres horis dicendis canonicis præfixère. Cantus enim Eccleſiaſtici non ſtudij gratia, ſed tantùm diuinæ laudis inſtituti ſunt, vt melodia militantis Eccleſię inſtar triumphantis inſtitueretur. Vbi non ceſſatur clamari quotidie, Sanctus, Sanctus, &c. Atque huic ſcopo admetiebantur patres Antiphonas, Reſponſoriaque & Pſalmodiam. Immo (vt eſt in priſcorum hiſtorijs) angelos eas etiam de cælo adtuliſſe fertur. Præterquam quòd ſacerdotibus permittere, vt aliter officium domi pendant, quàm in eccleſia, eſt illis manifeſtam porrigere occaſionem, ne in Eccleſia cum alijs concinant, ſed velut muti ſtipendia ſua faciant. Adde, quòd periculum inde imminet, vt eadem horarum ratio in Eccleſiam publicitùs inducatur: quòd grauiter populi aures offenderet. Hæc mihi impræſentiarum in mentem venère: quia pro mei captu ingenioli ardenter deſidero, vt vnica eſſet ratio Breuiarij in toto Chriſtianiſmo. Nam varietas Eccleſiæ, qua tanquam regina circumamicta à dextris ſponſi ſedet, in varietate religionum aliarumque cęremoniarum Chriſtianæ familiæ ſatis ſplendet. Quod autem ad horas canonicas in lingua Latina tanta diuerſitas obtinuerit, nullum forſan, ſi fas eſt dicere, decus eſt. Ceterùm non ab re huc dubitatio occurrit, vtrùm legiſlator pro ſuo libito abſque vlla intercedente cauſſa, leges valeat commutare? Et apparet à parte negatiua argumentum, quòd non aliter licet leges mutare, quàm condere: ſi autem non pro communi vtilitate conderentur, non eſſent leges: ergo neque ſi alia ratione mutentur, valida erit mutatio. In reſponſione autem multa ſunt membra. Primum, ſi legiſlator, penes quem ſumma eſt poteſtas, legem ſine cauſſa tolleret, factum teneret: hoc eſt, nullam haberet deinde vim legis, niſi quatenus vim retineret iuris, ſeu naturalis, ſeu diuini, tametſi dum lex reipublicæ conduceret, graue crimen committeret: Videlicet, ſi Papa tolleret annuam confeſsionem, maneret ius tantùm diuinum confeſsionis: & ſi Cæſar abrogaret legem ſuſpendendi fures, maneret duntaxat naturale ius, vt punirentur ſaltē. Res eſt clara: quia lex niſi vim habeat coërciuam, non eſt lex: hanc autem vim habet à Principe vel à republica. Quapropter ſicuti etiã dum reſpublica legibus indigeret, tamen niſi eas poneret, nulla eſſet: ita ſi quam tolleret, non eſſet ampliùs lex. Secundum membrum eſt: Lex quam nouam conderet, vel in quam alteram mutaret, ſi non eſſet pro communi bono, vel eſſet intolerabilis, non haberet vim legis. Enimuerò licèt quam ipſe abrogaret, re vera eſſet abrogata: non tamen tantum poteſt in legumlatione, vt quam ipſe tulerit, ſtatim ſit firma & valida: niſi (vt dictum eſt) iuſta fuerit. Hęc autem de omni poteſtate tam ſeculari quàm eccleſiaſtica dicta ſunt, quibus tamen de eccleſiaſtica tertium peculiare adhibemus membrum. Nempe quòd neque Papa neque Concilium in his legum poſitione & mutatione, quæ familiæ Chriſtianæ neceſſariæ ſunt, vtpote quòd Spiritu ſancto reguntur, errare non poterũt, nunquam ſcilicet permittetur diuinitus Papa aut cunctas leges ieiuniorum tollere, aut legem confeſsionis in decennium prolatare: quia impendio quàm maxime huiuſmodi leges reipublicæ referunt. Neque rurſus pręcipere permittetur, vt cùm primùm quiſque conſcius ſibi fuerit mortalis culpæ, ad aures ſacerdotis confeſſurus aduolet: quia lex eſſet intolerabilis.

Cantus Eccleſiaſtici non ſtudij gratia ſed tantùm diuinæ laudis inſtituti ſunt. — Auctoris cenſura de Breuiarij pluralitate. — Dubitatio. — Argumẽtũ partis negatiuæ. — Prima aſſertio, qua partim ſatisfit dubitationi propoſitæ. — Probatio præfatæ aſſertionis. — Secunda aſſertio. — Ratio. — Tertia aſſertio de poteſtate Eccleſiaſtica.

RESPONDERE autem reſtat ad vtranque argumentorum ſeriem. Ad primum ergo prioris ordinis reſpondetur quòd lex naturalis, quæ participium quoddam æternæ legis eſt, immobilis perſeuerat: quia deriuatur ab illa per diuinam rationem, illam inſtituentem quæ quidem diuina ratio etiam eſt immobilis. Lex autem humana deriuatur à naturali, per rationem humanam trahentem genus ad ſpeciem: Et quia ratio humana non omnia futura ſatis proſpicit, ex hac parte fit lex ipſa mutabilis. Accedit præterea, quòd lex naturalis continet principia vniuerſalia, quæ abſtrahunt à ſingularibus: leges autem humanæ fundamentis nituntur particularibus, quæ in actionibus contingentibus & caducis ſita ſunt. Et per hoc reſpondetur ad ſecundum, quòd menſura debet eſſe immutabilis quatenus fert natura materiæ: menſura autem mutabilium rerum ſolidiorem non ſuffert perpetuitatem. Ad tertium eodem ferè modo reſpondetur, quòd rectitudo in quantitatibus corporeis non dicitur reſpectiuè in ordine ad aliam, ſed eſt in ſe abſolutè recta: quia eius extrema non exeunt à medio: rectitudo autem humanæ legis non eſt abſoluta, ſed ſumitur in ordine ad commune bonum, cui non ſemper res eandem habent proportionem. Quocirca illis mutatis mutatur rectitudo & iuſtitia legis. Auctoritas autem iuris 12. diſtinct. ſolùm admonet in fauorem ſecundæ concluſionis, ridiculum eſſe citra cauſſam vrgentiſsimam patrum ſanctiones infringere: ſecus dum cauſſa adeſt legitima. Nihilominus & reliqua in contrarium argumenta temperanda ſunt & eneruanda, quatenus cum ſecunda concluſione pugnant. Ad primum ideo conſideratiſsimè reſpondet ſanctus Thomas aliud eſſe artium ingenium, aliud verò legum. Artes enim ex ſola ratione vigorem habent & efficaciam, & ideo quotieſcunque melius quidpiam intellectui occurrerit, mutari debent: nam nullum eſt periculum, quin mutentur in melius, eò quòd totum negotium in intellectu contineatur. Leges autem vim maximam obtinent ex conſuetudine, vt Philoſophus 2. Politicor. ait: adeò vt diuturna conſuetudo (vt ff. de legibus Vlpianus ait) pro iure ſit habenda. Ob idque non tantùm perpendendum eſt in mutatione legis illud bonum, quod noua adfert, verùm & detrimentum quod vetus conſuetudo patitur. Reliqua verò duo cùm Auguſtini ſententia id tantùm comprobant, quòd leges mutare liceat: non id tamen, quod quacunque de cauſſa, etiam ſi aliquo pacto congruentiùs quidpiam ſuadeat.

Ad primũ argumẽtũ eorum quæ priori ordine iactata ſunt. — Ad ſecundum argumẽtum. — Ad tertiũ argumẽtũ. — Ad poſtremum argumentum. — Ad argumẽta poſterioris ordinis. — Ad primũ. — S. Thomas. — Ariſtot. — Facilis ſolutio ceterorũ argumentorum.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrùm consuetudo vim legis obtinere valeat.

NON est impertinens sermoni de mutatione legum articulum intexere de consuetudine, per quam & mutari solent. Quæritur ergo, vtrùm consuetudo vim queat obtinere legis? Existunt enim à parte negatiua argumēta. Primùm, Lex humana ab æterna per naturalem deriuatur: contra illas autem nulla præualere potest consuetudo: ergo neque vlla valet humanas mutare. Secundò, egregiè arguit D.Tho. Ex multiplicatis malis nullum conflari potest bonū: immo malum, quo multiplicatius, eo peiùs: qui autem primo contrà legem agere incipit, malè facit: ergo similibus aceruatis actibus nihil boni confici potest: lex autem cùm regula sit nostrarum actionum, egregium bonum est: nulla ergo consuetudo migrare in legis naturam potest. Tertiò: Leges condere munus est solius publicæ potestatis: consuetudo autem priuatis ciuium actibus inualescit: nulla ergo consuetudo auctoritatem legis abrogare potest. In contrarium autem est August. in epist. ad Casulanum: vbi ait: Mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt tenenda: & sicut præuaricatores legum diuinarum, ita & contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coërcendi sunt.

Argumē. 1. à parte negatiua. *Argum. 2. D.Thomæ.* *Argum. 3.* *Augustin⁹.*

QVAESTIONI præsenti vnica, sed tamen trimembri conclusione fit satis. Conclusio autem est: Consuetudo trina virtute pollet: videlicet vt & antiquam legem tum interpretetur, tum etiam immutet, ac subinde vim obtineat nouæ. Probatur: Ratio volūtasque legislatoris promulgata non solùm interpres legis est, verùm & veteris abrogatio, & nouæ constitutio: eiusmodi autem rationis voluntatisque promulgatio, non solùm verbo, verùm & facto fieri consueuit: nam quod quis opere foris præstat, intus mente probare censetur: quando autem princeps quos subditos cohibere potest, identidem longoque temporis interuallo operari sinit, permissu illo rationem suam & voluntatem aperit: ergo sicuti verbali promulgatione edictum ponit, sic & eiusmodi permissione ciuium consuetudinem pro lege ducit: quæ subinde aut vetustæ interpres fit, vel certè abolitio. Ad pleniorem autem rei intellectum nosse operæpretium erit quid nomini consuetudinis supponatur. Subobscurus enim apparet Isidorus lib. v. Etymolog. qui refertur in Decretis dist. 1. vbi ait: Mos est longa consuetudo de moribus tantùm tracta. Videtur quippe in definitione repetitionis vitium committere, Mos de moribus. Notato ergo vocem, Mos, trifariam vsurpari. Accipitur enim primò pro singulari humano actu, puta libero: actiones enim brutorum, nisi per metaphoram, mores non dicuntur. Et ab hac acceptione dicitur philosophia moralis, id est, humanorum actuum. Secundò accipitur pro habitu ex frequentia similium actuū genito: quemadmodum dicimus hominem bene aut malè morigeratum. Et istæ acceptiones ad rem non faciunt. Tertiò ergo accipitur, vt idem sit quod consuetudo: & hoc modo nihil aliud est quàm frequentia longi temporis similium actuum in aliqua republica: puta vel in regno, vel in vrbe aut in collegio. Nihil ergo ineptè dixit Isidorus. Dicens enim morem esse consuetudinem de moribus tractam, priori loco accepit tertio modo: posteriori verò, primo. Consuetudo ergo, rationi consona atque à principe concessa, vim habet legis. Quin verò eo tantùm à lege differt, quòd lex scripto traditur: consuetudo verò vsu. Sic enim ait Isidorus. Lex est constitutio scripta: mos autem longa consuetudo. Et subdit: Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege accipitur, vbi deficit lex. Et l. diuturna. ff. de legi. consuetudo pro iure & lege, in his quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet. Atque inferiùs Paulus Iurisconsul. Immo magnæ auctoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, vt non fuerit opus scripto comprehendere. Hoc ergo memoriæ commendandum est, quòd consuetudo de seipsa vim legis non habet, sed quatenus à principis consensu dimanat. Itaque vt Aristot. Platonisue aut alius philosophi, quin verò omnium Iurisconsultorum saluberrimæ etiam sententiæ, nunquam vim legis haberent nisi consensu principis stabilirentur: sic neque consuetudo eandem aliter obtineret virtutem. Exempli gratia: Nunquam Baldi opinio quòd pro triplici furto suspenderetur fur, obtinere potuit vim legis, nisi princeps illam scripto sanciret, vel per cōsuetudinem adprobaret. Quapropter vbi lex exprimeret, nullam consuetudinem contra legem valituram, decretum hoc consuetudinem irritat, vt per illam lex nunquam abrogetur: quia tunc consuetudo nihil operatur: eò quòd nunquam indicium est talis voluntatis principis. Tametsi tam longa potest esse in contrarium, maximè in seculo aliorum principum, vt decretum etiam illud irritans euincat. Sed est prætereà animaduertendum, quòd consuetudo non solùm obligat tanquam signum promulgationis legis nouæ: verùm aliquando est signum ac testimonium quòd olim talis extiterit lex, licet non reperiatur scripta. Quàm verò longum tempus in consuetudine spectandum sit, antequam vim obtineat legis, non est iure certum. In aliquibus (vt aiunt) duo actus sufficiunt, in aliquibus tres, in aliquibus decem. Sed re vera nulla esse potest cordatior regula, quàm quę c. cùm tanto. de consue. statuta est: vbi habetur, quòd nunquam consuetudo positiuo iuri præiudicium generare debet, nisi fuerit rationabilis & legitimè præscripta. Vbi in verbo, rationabilis, animaduertendum est, quòd ad hoc vt robur nanciscatur legis, habere debet conditiones bonæ legis, suprà constitutas. Et secundò, in verbo, pręscripta, considerandum, quòd tunc consuetudo vim adipiscitur legis, quando communi hominum iudicio & arbitratu peccatum esset facere contra illam. Quapropter admonere hîc non præteribo quantum creetur periculi, dum in aliqua republica semel aut bis quidpiam permittitur. Enimuerò ad id persuadendum, quod nouum petitur, in caussam adducitur, quòd vnus actus nihil nocere potest: posteà verò similitudine illius alter persuadetur, ac subinde consuetudo vires nanciscitur. Idem existit periculum inter viros potentes. Vt si semel vasalli vrbanitatis ac beneuolentiæ gratia domino ac patrono suo munuscula obtulerint, statim vrbanitas in consuetudinem rapitur, & gratia in ius debitum. Sed nunquid quæcunque inueterata consuetudo lege abrogat? Ratio enim id videtur persuadere. Nam dū Princeps dissimu-

Satisfit quæstioni vnica conclusione trimembri. *Probatiò.* *Quid veniat nomine consuetudinis.* *Isidorus.* *Moris nomen trifariam vsurpatur.* *Prima acceptio.* *Secunda.* *Tertia.* *Isidorus.* *Quid interfit inter morē et cōsuetudinē.* *Doctrina memoriæ cōmendanda.* *Regula.* *Sana admonitio.* *Quæstio.* *Ratio.*

Solutio. dissimulat, suam existimatur interpretari voluntatem. Respódetur nihilominus minimè sic esse. Immo quandiu vsus contra legem, non aliunde quàm ex negligentia principis oritur, aut ex eo quòd potens non est ad sumendam de malefactoribus vindictam, nunquàm contra legem præscribit: sed tunc penitus quando & potens est abusum cohibere, & non ex vecordia, sed oculata dissimulatione illũ permittit. Neque verò antequam longæuus mos auctoritatem nanciscatur: nam cùm lex prudentia & iudicio condi debeat, iudicium autem tempus requirat, fit vt consuetudo breui tempore non vsque ad vigorẽ legis irroborescat. Hac enim fortasse ratione inoleuit mos in Gallijs vescendi carnibus in Sabbathis inter Natale Domini & Purificationem Virginis: & in Hispanijs animalium intestinis. Quando autem dicimus dissimulationem Prælati in caussa esse vt consuetudo lex fiat, intelligitur de illo Prælato, qui est legislator: nam etsi Prætor in vrbe, vel prælatus conuentus, aut prouinciæ dissimulẽt legũ transgressiones, eiusmodi consuetudo nunquàm vires legis consequitur: quia non est signum voluntatis supremi Prælati, qui est legislator. Vtrùm autem quicunque vsus in consuetudinem versus, obligatoriam legem constituat, ambigere quisque posset. Solet enim vsu venire, vt homines pietatis gratia incipiát, vel diem festum colere, vel ieiunium seruare: non quidem tanquam de præcepto, sed ex animi pietate, &(vt aiunt) ex deuotione: vt si modò in aliqua prouincia inciperent feria quarta à carnibus abstinere, vtrùm propterea posteà præceptum esset? Respondetur, perpendendum esse quomodo talis religio fuerit seruata. Si enim tantùm ex deuotione libera, nunquàm illud vertitur in præceptum: nisi posteà religio crebrescere incipiat tãquàm præceptum. Suspicio enim me semper tenuit, morem soluendi statis horis officium Dominæ nostræ, in initio non habuisse vim præcepti, neque illam vim obtinuisse ante quandringentos hinc annos. Alioqui in ordine nostro non esset nobis iussum surgentes in dormitorio illud soluere. Veruntamen posteà adeò religio inualuit, vt vix iam sit qui audeat negare præceptum.

Gallorum mos.

Alia quæst.

Solutio.

Ad primum argumẽtũ. Ad primum igitur argumentorum frontis quæstionis respondetur, longè esse aliam rationem legũ naturalium ac diuinarum, quàm sit humanarum. Illæ enim à voluntate diuina statutæ sunt, cui nulla humana voluntas neque consuetudo obsistere valet. Immo verò quantò consuetudo contra diuinam legem & naturalem fuerit inueteratior, tantò grauioris est caussa peccati: tantùm abest, vt consuetudo quidpiam vigoris detrahat illis legibus. Ad secundum autem respondetur, quòd cùm (vt sæpè dictũ est) leges humanæ in aliquibus casibus deficiant, potest consuetudo contra legem per actus licitos inchoari: qui quidem frequentati actus vim obtinebunt legis: eò quòd per illos ostenditur legem antiquam fuisse inutilem. Quandiu verò ratio legis durauerit, nequibit eam vlla consuetudo superare: quia consuetudo tunc non erit rationabilis: sed lex potiùs erit semper victrix: nisi forsan consuetudo ostenderit legem, licet non inutilem, tamen non conformem naturæ patriæ: hoc enim etiam sufficiet ad ipsam abolendam. At verò S. Tho. videtur curtè respondisse. Docuit enim quemadmodum consuetudo posit per actus licitos inchoari, non tamen respondit, quid si inchoetur per illicitos. Caietanus respondet quòd etiam dum per illicitos incipit, potest temporis lapsu auctoritatem obtinere. Arbitror autem operæpretium distinguere. Nam quantum ad hunc effectum, vt lex pristina antiquetur, consuetudo etiam illa quæ illicitum habuit ortum, potest, licèt non apud eosdem homines, tamẽ apud posteros vim obtinere. Cœperunt inquam (vt exempli gratia dixerim) antecessores nostri prauè agere cõtra aliquam legem, nos autem in nostro sæculo inuenimus consuetudine abrogatam: non tenemur scrutari de consuetudine illa, qualia habuerit initia, sed liberi sumus ab eadem lege. At verò quantum ad alterum effectum, qui est obligare, consuetudo non sortietur vim legis quandiu per actus illicitos inoleuerit, ob rationem iam suprà dictam: quia lex debet esse æqua & iusta. Ad tertium respondetur, quòd multitudo priuatorum hominum introducentium consuetudinem, duplicis conditionis esse potest. Aut enim liberam constituunt rempublicam, quæ seipsam sine principe gubernat: & tunc mos populi erit constitutio legis. Si tamen sub rege aut alio principe degat, tunc (vt dictum est) consuetudo nõ per se est lex, sed quatenus interpretatio est voluntatis principis.

Ad secundum argumentum.

D. Thomas.

Caietanus.

Censura auctoris.

Distinctio.

Ad tertiũ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm rectores multitudinis in legibus dispensare poßint.

Primum argumentum partis negatiuæ. POSTQVAM in calce superioris quæstionis diffinitum est, non licere subditis nisi in repentino periculo ἐπιεικείᾳ vti: videre nunc restat vtrùm saltem gubernatores multitudinis dispẽsare posint in lege, illis casibus, quibus iudicauerint expedire? Et arguitur à parte negatiua: Lex(vt suprà ex Isidoro monstratum est) fertur pro bono communi: bonum autem commune non est pro priuato intermittendum: siquidem(vt Philosophus 1. Ethicor. auctor est) bonum gentis diuinius est quàm bonum vnius hominis: ergo non licet cum aliquo dispensare vt contra legem faciat.

Aristot.

Argum. 2. Secundò, Deuter. 1. præfectis hoc ponitur documentum: Ita paruum audietis vt magnum: neque accipietis cuiusquam personam: quia Dei iudicium est. Alicui autem id indulgere quod toti reipublicæ denegatur, acceptio est personarum: ergo id minimè licet. *Argumẽ. 3.* Tertiò, in legem diuinam & naturalem nulla cadit dispensatio: lex autem humana debet illis esse conformis, vtpote quæ ab illis deriuatur: ergo neque in ipsa cadit. In contrarium ait Apostolus 1. ad Corinth. 9. Dispensatio mihi credita est.

Paulus.

S. Thom. Ad quæstionis intelligentiam notandum cum sancto Thoma quòd dispensatio propriè importat commensurationem alicuius communis ad singula, hac enim ratione paterfamiliàs dispensator dicitur, quòd vnicuique pondere quodam & mensura tum operas imperat, tum & necessaria ex communi penu distribuit. Pari ergo modo ille in republica dicitur dispensator, cui incũbit ordine & ratione disponere qualiter cõmunis lex fit à singulis obseruãda. Duabus ergo cõclusionibus ad quæstionẽ respondetur. *Prima conclusio.* Prior est: Ille, cui regimen incũbit multitudinis, potestatem habet dispẽsandi super lege humana

in casibus certis & cum certis personis. Conclusio ex illo principio sæpè anteà resumpto colligitur: lex enim humana quia in communi posita est, comprehẽdere non potest caussas omnes singulares: ob idque vsu venire potest, vt quæ in cõmuni ac plurimùm congruens est, in persona certa & casu deficiat: quippe quòd eius obseruantia vel obstaculum sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quamobrem cùm ille, qui curam reipublicæ gerit, vniuscuiusque saluti debeat consulere, efficax ratio pręcipit, vt facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legem. *Suadetur conclusio.* Secunda conclusio: Quando caussa non occurrerit rationi consentanea atque in bonum commune relata, tunc Prælatum pro suo libito dispẽsare, peccatum est, aut infidelitatis aut imprudentiæ. *Secunda cõclusio.* Infidelitatis inquam, dum bono cõmuni non prospicit, sed suo aut alterius priuatæ personæ: imprudentiæ autem, si zelum quo affectus est boni publici, prudentia non exornat, ne antequam exploratam habeat perspectamque caussam, contra legem dispenset. Quam ob rem Christus redemptor noster, vt Lucæ 12. scriptum est, difficile arbitrabatur, vt ambæ virtutes in dispensatore coniungerentur. Aiebat enim: Quis putas est fidelis dispensator & prudens: quem constituit dominus super familiam suam? Quò hæc autem lucidiora fiant, nonnulla hic sunt consideranda. *Quorundã fallacia cõfundentiũ ἐπιείκειαν cũ dispensatione.* Insinuat se enim hic primum omnium fallacia, quę nonnullos deuincit: nempe idem esse dispensationem, quod est ἐπιείκεια: eò quòd dispensator nihil eis aliud videtur efficere, quàm legem in tali casu ex æquo & bono interpretari. At verò secus res habet. Differunt enim significato quatuor hæc respectu legis: Irritare, abrogare, ἐπιείκεια interpretari, & dispẽsare. Irritare enim est legẽ aut votũ impedire & cassare, ne robur obtineat obligãdi. *Quid irritatio.* Vt si legẽ à ciuibus constitutã Rex nõ probaret neq; cõfirmaret, sed cassaret. Quemadmodum & pater potest votum filij irritare: super quo, si solidũ esset, dispensare nõ posset. Legem verò abrogare, est postquàm vim habet, in totum tollere. *Quid abrogatio.* quanuis si vsque ad præfinitum dũtaxat tempus posita erat, tunc non tam propriè dicitur tolli, quàm impleri. Quo vtique inter alios sensu ait Christus: Non veni legem soluere, sed adimplere. *Quid legis interpretatio.* Interpretari autem per ἐπιείκειαν est ipsam declarare, in tali casu locum non habere. At verò dispensare est quempiam subditorum à lege excipere: concessa illi licentia & facultate sine qua legi esset obnoxius. *Quid dispensatio.* Patet ergo discrimen quòd ἐπιείκεια non est subditum per licentiam eximere casu quo teneretur, sed explicare quod in illo casu non tenebatur: dispensatio autem est licentiam concedere. Quare ἐπιείκεια nõ solùm Prælatis, verùm subditis (vt dictum est) competit: dispensatio verò tantùm Prælatis. *Obiectio.* Sed arguis contrà: si Prælatus non potest sine caussa dispensare, fit, vt dispensatio nihil aliud sit, quàm declaratio caussæ ob quam ratio legis in tali casu deficit. Negatur consequentia. *Solutio.* Nam etsi ratio legis in hac persona deficiat, non ideo protinus à vinculo legis enodatur. Aliud enim est, quòd obseruatio humanæ legis rationi sit contraria, vbi ἐπιείκεια locũ habet: aliud verò quòd ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilominus necessaria est dispẽsatio. Exempla sunto: Si carnes die vetita non comedere caussa mihi esset vt fame perirem, possem ἐπιείκεια vsus comedere: tamen licèt ego castigatione carnis nõ indigerẽ, ob quã ieiunium indictum est, immo abstinentia & inedia aliquod mihi esset impedimentum studij, non ideo liber à lege fio, sed est caussa vt mecum Prælatus dispenset: non quidem interpretando quòd tunc me lex non comprehendit, sed etiam si me comprehẽdat, præbendo mihi gratia maioris commodi licentiam, vt non sit mihi culpa non ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos ascendere, si occurreret eorum cuipiam casus, vt nisi se equo eriperet, in manus hostium incideret, tunc ἐπιείκεια eum docet legẽ se illo casu nõ obligari. At verò etsi contingeret quẽpiam illius classis hominem vtilem esse bello, non subinde equo liceret vti, sed tamen ratio dispẽsationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto. *Corollarium.* Ex quo fit, quòd dispensare non solùm est mutare vnam obligationem in aliam, sed potest etiam fieri per remissionem ac relaxationem, saltem in parte. Alioqui non esset dispensatio, sed mera commutatio. Vouisti difficilem peregrinationem Hierosolymitanam: occurrit autem caussa publica Ecclesiæ, in cuius subsidium eleemosynis opus est: potest illud votum Papa in aliquam pecuniam commutare, etiam minorem quàm essent itineris expensæ. *Quæstio.* At verò sciscitaris fortè vtrùm penes solum Principem & Legislatorem situ sit dispensandi munus? *Argumẽtũ.* Est enim hoc argumentum à parte affirmatiua, quòd dispensatio legis, est quædam particularis eius abrogatio: abrogare autem legem, eiusdem est functio cuius est cõdere. *Responsio.* Respondetur nihilominus eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solum legislatorem pertineat, nihilominus, vt præfata ratio persuadet, in casibus nonnullis penes inferiores quoque gubernatores sitã esse. Primùm potestate à superiore delegata: quam vel iura inferioribus concedunt, vel consuetudo interpretatur: Vt dispensare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis proprijs legibus quàm etiam in legibus superioris. Potest, inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Præterea, in triplici rerum ordine: nempe si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonum suæ ciuitatis vel dioecesis respicit. *Caietanus.* Sententia est Caietani 1. 2. quęst. 97. art. 4. quam suo sale conditam credo esse veram. Nam & hac de caussa D. Tho. non interrogauit strictè, an princeps & legislator, sed latiùs, an rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare? *D. Thomas.* Rectores enim non solùm principes sunt, verùm & qui ad gubernaculum cuiusque multitudinis sedent. Leuia autem censentur illa, quæ non præcepto propriè dicto obligante ad mortale, sed statuto posita sunt. Qua ratione Prælati nostri etiam Priores conuentuales dispensare possunt in æsu carnium, in induendis lineis, & in id genus ceteris. Frequẽtia deinde casuum caussa est, vt possit Episcopus dispensare. Vt in ieiunijs: licèt sit lex superioris: quoniam grauissimum esset onus quoties quis dispensatione ieiunij egeret, adire Papam. Hoc autem sic temperarem, quòd possit Episcopus in diem aut in breue tempus cum assistente caussa, super eiusmodi legibus dispensare: tamen pro vita tota, nescio. *Temperatio superioris assertionis.* Et eadem ratione si alter coniugum per incestum cum alterius consanguinea, inhabilis ad exigendum coniugale debitum fiat. Atque tunc præsertim dum vel ob personæ pauperiem vel alia de caussa non pateret ad Vrbem accessus. Secus, si impedimẽtum antecederet matrimonium quod subinde contrahendũ impediret: in quo solus Papa dispensare potest. Præterea, si peculiaris lex vrbis extat, ne vel vinum vel

frumentum extrinsecus aduehatur, vt proprij vrbis fructus dispendantur, posset credo Prætor dispensare: secus tamen Episcopus in matrimonijs & ordinibus ad bonum publicum pertinentibus. Caussas verò quibus dispensator adduci ad dispensandum debet, explicant sancta Decret. 1. q. 7. per totum: scilicet tempus, vtilitas, persona, qualitas. In summa, quò cunctas complectaris, dispensatio fieri nō debet, nisi in commune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quantū periculi reipublicæ inde confletur, vnde legum dispensatio, alijs priuatis respectibus & silēdis caussis fieri cœperit, locus in quo Ecclesia Dei iacet, apertissimo documento est. Nam si leges nihil aliud emolumenti in rempublicam conferant, quàm quòd sint principi fructuosæ, pernities sunt potiùs & labefactatio boni publici. Fit enim inde, vt soli pauperes legibus coërceātur: sed qui illis indigēt, subijciantur nulli. Absit ergo (quod anteà diximus) leges in hoc condi, vt sint legislatori peculiū. Sed cùm primùm ratio ob quam latę sunt, cessauerit, abrogandæ sunt, ne à ciuibus sit pretio dispensatio redimenda. At si perconteris, vtrùm caussa sit dispensandi satis idonea, quòd qui votum fecit, nequit illud sine graui difficultate & molestia implere (hæc enim est quæ frequentiùs obtendi consueuit) respondetur, quòd si difficultas in re ipsa sit, quia scilicet quis inconsulta prudentia nec re satis perpensa, longum ieiunium in pane & aqua vouit, aut pedestrem peregrinationem, suis cruribus imparem, temeritas illa caussa est dispensandi. At verò dum difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habitu mouentis proficiscitur, cùm difficultas ipsa abstinendi ab iniqua consuetudine caussa fuerit vouendi, non est eadem in caussam dispensationis reuocanda. Si verò postquam votum (vt exempli caussa dicamus) aut Hierosolymitanæ peregrinationis aut etiā religionis emisisti, perpetuus tibi accidit morbus, aut debilitas, quę tibi impedimento sit iuris, absolutus à voto es. At verò de voti dispensatione, peculiaris nobis institutus est octauus liber. Postremum ergo dubium restat, vtrùm ille cum quo sine caussa dispensatur, tutus in conscientia maneat? Respondent Iurisconsulti, vt ex Innocentio colligitur in cap. Cùm ad monasterium. de statu. mona. & ex Panormi. in cap. non est voti. de voto. quòd si cùm Pontifice Summo inferior sine caussa dispensat, dispēsatio non tenet: quia sub hoc limite illis concessa est dispensandi facultas. Si verò Papa dispenset, tunc distinguendum est. Nam in his, quæ de iure diuino pendent, quale est votum & iuramentum, si absque caussa dispenset, dispensatio non tenet. Secus in his, quæ sunt meri iuris positiui, quia à suo prorsus arbitrio pendent. Et quidem prior distinctio forsan non tanta veritate pollet: nam in leges quę à sua merè pendent ordinaria potestate, non est cur Episcopus non fungatur facultate qua papa in suas. Posterior verò distinctio impendiò quàm maximè probabilis est. Et ideo in his quæ pendent de iure diuino, non solùm dispensans peccat, verùm & formidanda dispensatio est: veluti cassa & nullius apud Deum valoris. Quapropter dum in pluralitate beneficiorum dispensatur, & dum infans aut puer curam permittitur gerere animarum, & laicus monachis in Abbatem præficitur, & solenniter professus (vti Panor. infert) ad laxiorem ordinem, illum præsertim qui tantùm habet ordinis nomen, reuocatur, verendum est ratum non esse & validum apud Deum. Quocirca tam qui eiusmodi dispensationes alijs procurant, quàm ipsi qui petunt, grauiter delinquunt. Immo etiam si dispensatio sine caussa teneret, non solùm dispensare, verùm & petere & procurare, peccatum est graue. In his autem quæ meri sunt positiui iuris, dispensatio sine caussa, à peccato non excusat, veruntamen dispensatio tenet. Tametsi Caietanus loco citato & in sua Summa, in verbo, dispensatio, neque in his pacatas censet eorum conscientias, cum quibus sine caussa dispensatur. Et ratio eius est, quòd licèt tollatur ius positiuum, superest nihilominus legis naturalis vis, quæ est, ne quis absque caussa reipublicæ se oneribus subducat. Hoc autem nondū equidem mecum constitui quantū valeat. Enimuerò si exoneratio mea, oneratio esset aliorum, vt cùm quis priuilegium procurat quo se tributis soluendis absque caussa subtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio, peccatum esset mortale. In ieiunijs autem non est tam planum: nisi vbi exemptus scandalum daret. Illo autem cessante, forsan culpa non esset peior quàm venialis.

Caussæ dispensationis legitimæ.

Dubitatio.

Dissolutio.

Postremū dubium.

Solutio Iurisconsultorum.

Innocētius.

Panormitanus.

Refellūtur præfati auctores.

Probatur posterior distinctio Iurisconsultorum.

Caietanus.

Non satis certa Caietani sententia.

AD primum igitur argumentum iam responsum est, quòd nihil dispensatio cum priuata persona legi obstat, etiam si pro bono communi sit lata: quia talis dispensatio fieri non debet: vt bono communi noceat, immo vt in eius augmentum cedat. Ad secundum verò respondetur, quòd nulla est acceptio personarum, licèt non semper æqualia personis inæqualibus imperentur. Immo verò nihil iniquiùs æqualitate, vbi personæ non sunt æquales. Ad tertium iam suprà respōsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia & generalia, nullam potest habere fallentiam: & ideo indispensabilia sunt: in conclusiones autem naturales ἐπιείκεια vim habet: cuius vtique virtute qui in deposito arma custodit, furibundo domino non confert. Dispensare autem in eisdem, soli Deo competit, qui antiquitus dispensauit, vt plures vnus matrimonio sibi coniungeret. In legibus autem diuinis positiuis, quæ non sunt de iure naturæ, ipse quoque dispensare potest, vel cui ipse specialiter commiserit. Specialiter inquam, quia Papa, licèt sit Christi vicarius, potestate ordinaria non potest super iure diuino dispensare. Apostoli verò speciali ipsius commissione dispensārunt in forma baptismi, vt fieret in nomine eius. Et Actuum 15. tolerārunt, vt Christiani abstinerent à suffocato & sanguine: cùm ritus illos iure diuino Christus abrogasset: qui salus est & redemptio nostra, benedictus in secula.

Ad primū argumētū.

Ad secundum argumētum.

Ad tertiū argumētū.

FINIS LIBBRI PRIMI
DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER SECVNDVS

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

ARGVMENTVM hoc quod de legibus instituimus, non modò quòd non potest non esse prolixum, verùm quòd hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendum duximus. Igitur cùm in Primo de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalem ordinatur, satis disputatum pro captu nostro à nobis fuerit, sequitur vt in hoc Secundo de lege diuina disseramus, per quam ad supernam fœlicitatem promouemur. Nam quãuis materiam hanc, potissimùm legis veteris, Diuus Thomas peregregiè, vt pleraque solet omnia, locupletauerit, non tamen erit omnino superuacanea, si Deus dederit opera nostra.

Materia secũdi libri.

QVÆSTIO PRIMA,

DE LEGE VETERI.

S. Thom.1.2.quæst.98.

ARTICVLVS I.

Vtrùm præter naturalem legem & humanam, quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

RIMO ergo quæritur in genere, vtrùm necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis? Hanc enim quæstionem D. Tho. q.91. disputauit. nos tamẽ in hunc locum, vbi de lege diuina initium dicendi facimus, reposuimus. Arguitur ergo à parte negatiua: Lex naturalis, est quædam, vt dictum est, æternæ participatio: lex autem æterna est diuina: ergo præter naturalem non opus erat alia diuina. Secundò, Deus, vt Eccle.15. legitur, dimisit hominem in manu consilij sui, quod est rationis actus: ergo non opus habuit lege, quæ ratione sua esset superior, sed satis humanis gubernari poterat, quæ per rationem constituuntur: eò præsertim quòd humana natura, cùm sit irrationabilibus præstantior, sufficientior sibi est quàm brutis sua: irrationales autem creaturæ præter naturalem sibi inditam non indigent altiori lege: ergo neque homines. Tertiò arguitur: Esto, diuina lege opus nobis fuerit, abundabat tamen vna: tum quòd regnum cælorum vnum est, ac regis vnius, secundum illud Psal: Rex omnis terræ Deus: & intentio legis vna: vult enim per eam Deus (vt ait.1.ad Timoth.2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Atque ob id maximè, quòd lex naturalis ab æterna descendens, vna est, ac perinde diuina, quo propinquior est æternæ, deberet esse magis vna. In contrarium est postulatio illa Dauidica: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Vbi indignitatem humanam designauit, quæ cùm naturali lege sibi non sufficiat, altiorem exoptat. Sed & quòd fuerit bipartita, ait ad Heb.7. Pau. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat.

S. Thomas. Primum argumẽtum partis negatiuæ. Argum.2. Confirmatio. Argumẽ.3. Paulus. Psal.118. Paulus.

AD intelligentiam quæstionis, ex superioribus recolendum est, quemadmodum diuina lex, duplex dignoscatur, videlicet æterna & positiua. Aeterna enim est sua ipsius essentia: quæ fons est abyssusque luminum, vnde omnis scientia, lexque promanat: diuina verò positiua, est illius participatio, nobis porrò data, inque nostris cordibus, vti ait ad Corinthios Paulus, scripta. Et de hac instituitur præsens quæstio. Ad quam duabus respondetur conclusionibus. Prior est: Præter naturalem legem & humanam necessarium fuit vt altior alia nobis poneretur (vt ait Dauid) quæ ideo dicitur positiua: & significantiùs diceretur posita. Hanc conclusionem quatuor rationibus fundauit S. Tho. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicuit in Psal. 18. Lex Domini immaculata, conuertens animas: Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Prima enim ratio sumitur ab hominis fine. Enimuerò si nostra natura altiùs non fuisset sublimata, quàm ad finem naturalem: qui eius non exuperat vires, neque sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neque lege: attamen cum eo quòd nos Deus ad suam imaginem creauit, atque adeò capaces suiipsius per eius visionem fecit: quem scopũ nostris viribus contingere nequimus, necessaria nobis fuit, primùm in intellectu speculatiuo fidei cognitio, quæ scopum nobis illum, sperandaque bona (vt ait Paulus) ostẽderet, quò nostra est dirigenda vita: sicuti sagittario necesse est signum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu practico lex quoq; naturali excelsior, quę nobis esset officiorũ regula quibus candẽ fœlicitatem adipisceremur. Ac perinde in

Partitio diuinæ legis. Prima conclusio. D.Thomas. Prima ratio.

voluntate specialius singulariusque auxilium, quàm quo rerum natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Psal. membro illo postremo, Sapientiam præstans paruulis. Homo siquidem in sua existens natura pusillus est, atque imbecillior quàm vt possit metam illam pertingere, nisi supernè suffecta nobis esset supernaturalis sapientia. Secunda conclusionis ratio sumitur ex necessitate informádi humana iudicia. Enimuerò, cùm actiones nostræ circa singularia contingentia versentur, quæ lubrica fallentiaque sunt, ac subinde diuersis ingenijs varia iudicia progignunt, inde nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes vt aliud fuerit Atheniensium ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorum sit, & Gallorũ aliud. Igitur necesse fuit, vt diuinitus nobis illucesceret lex, quæ fidissima esset, certissimaque norma ad quã omnes humanæ exigerentur & collimarentur: & per quam scire homo certò posset quid sibi congruẽs esset, quid verò nocens. Talis enim est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelium in nostris impressum mentibus. Atque hac de caussa Dauid appellauit legem, testimonium fidele. Etenim humana lex nulla existit vsqueadeò certa & stabilis. Tertiò, eadem lex fuit nobis necessaria propter absolutam nostram iustitiam. Hæc enim non tam in externis officijs posita est, quàm intus in animo. Nam ex corde, vt ait Christus, exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera, puta adulteria, homicidia, &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, non valent suis legibus internos actus repurgare. Necessaria ergo fuit lex Dei, quæ nõ solùm manum, verùm & animum prohiberet, vtpote quæ non furtum tantùm atque adulterium, verùm & istorum concupiscentiam compesceret. Et hoc significatur illo secundo membro Dauidicæ sententiæ, Conuertens animas: nimirum quòd diuina lex, non modò operum prauitatem cohibet, verùm & penetralia cordium perpurgat. Quarta demum caussa diuinæ legis fuit, quòd, vt auctor est 1. libro de libero arbit. August. leges humanæ nequeunt vitia cuncta, quanuis extera, cohibere: immo neque debent. Nam si cuncta supplicijs coërcere satagerent, tum multa impedirent bona, tum & ciues in peiora truderent flagitia: Videlicet, si omnia mendacia acri supplicio vindicarent, non esset qui loqui auderet: & si meretrices abigerent, ansam porrigerent ad peiora. Necessaria ergo fuit lex quæ ante Dei tribunal vniuersa vetaret: quippe quẽ vniuersa punire, nullum est periculum, sed æquissima iustitia. Atqui hoc sonat primum eiusdem Psalmi verbum: Lex Domini immaculata: id est, neque minimas turpitudinis sordes admittens, sed cunctas detergens. Posterior conclusio: Hanc diuinam legem in duas esse diuisam, quæ non prorsus duæ essent species, sed veluti imperfectum ac perfectum eiusdem speciei distarent, conuenientissimum fuit ac diuina sapientia dignissimum. Ratio autem conclusionis, licèt sanctus Tho. eam missam fecerit, tamẽ & ex legis celsitudine, & ex hebetudine naturæ nostræ planè colligitur. Enimuerò cùm lex diuina tam longè pusillitatem ingenij nostri exuperet: genusque nostrum veluti per omnes ætates adoleuerit, nõ debuerunt tam alta mysteria humano generi pueritiam agenti concredi: nam illa tunc non caperet: sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumque figuris, ac demum ceremoniarum significationibus, quasi sub pædagogo imbui, donec illis assuetum ad iustam perueniret ætatem, quæ Deum factum hominem tam longa expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantẽ idoneè audiret, ac demum tanquam olim sibi promissum, susciperet. Expediens ergo fuit, vt vmbratilis illa lex veritatem nouæ antecederet. Atque hæc est Apostoli doctrina ad Galat. 3. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo: omnes enim filij Dei estis per fidem. Et cap. 4. Cùm essemus paruuli, sub elementis huis mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite perpenditur: nempe ex fine, quò lex ducit: ex iustitiæ ordine, quem constituit. & ex modo, quo subditos cogit. Ex fine inquam, quòd illa bonum sensibile ac terrenum pro brauio proponebat. Sed de hoc discrimine luculentiùs quæstione proxima, arti. 3. Secunda distantia, qua lex illa veluti puerorum ac seruorum pædagogia, à nostra, Euangelio fruentium, elongabatur, est quòd illa non sicut nostra internam cordium iustitiam explicabat. non quòd malas cupiditates non refrænasset: erat enim in Decalogo: Non concupisces rem proximi tui, non vxorẽ, &c. verùm quòd Euangelium cogitationum prauitatem explicatiùs retundit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est. Et qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ob idque ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cęlorum. Tertium interuallum est in modo cogendi. Illa enim pœnarum potissimè metu veluti pueros ac seruos vrgebat: nostra verò amore quo pectora nostra Christus infundit, nos allicit. At verò & de hoc pariter articulo citato q. seq. commodior dabitur dicendi locus.

Secunda conclusio. *Tertia ratio.* *Matth. 15.* *Quarta ratio.* *Augustin.* *Vltima cõclusio.* *Ratio conclusionis.* *Paulus.*

Ad primũ argumẽtũ. AD primum ergo argumentum iam responsum est, quomodo hæc positiua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit præter naturalem nobis necessaria: nempe quòd naturalis, quæ naturæ nostræ capacitatem non excedit, ordinet nos in finem naturalem, sed diuina, per quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem. *Ad secundum argumẽtum.* Et pariter respondetur ad secundum, quòd licèt consilium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atque in hoc præclariùs nobiscum & excellentiùs factum est, quàm cum irrationabilibus animantibus. Nam illa ad naturalem duntaxat finem, qui humilis est, ordinem habent: quem etsi suis viribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos verò ad supernaturalem fœlicitatem creati sumus: quod quidem ineffabile beneficium præ cunctis corporeis creaturis Deo debemus, quò ideo per se natura nostra pertingere nequit. Sed tamen, cum Aristotele auctore, id quod per amicos possumus, per nos ipsos quodammodo possimus, hoc quoque hominis excellentia patescit, quòd sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, vt nunquam nisi ob nostram culpam nobis desit. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Tertium autem argumentum id præcisè probat, quod incongruens fuisset duas ab vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, vt sunt leges diuersarum gentium, fuit nihilominus expediens ac decorum, vt vnus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret,

neret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quasi sub pedagogo conueniebat degere: alia verò ad ætatem iustam prouectis: eò potissimum quòd salus nostra, quæ finis est legis, per Christum nobis erat obuentura, cui perinde competebat perfectam legem ponere. At nihilominus oportebat & per alteram mundum ad eius susceptionem (vt dictum est) præparari. Lex autem naturalis, quia vniuersalia continet præcepta, eademque adeò cunctis mortalibus cuiuscunque sint conditionis communia, nequit nisi vna esse.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex vetus fuerit bona.

QVONIAM eousque solet humana natura labefactari, vt non defuerit Manichæorum caterua, qui contra veterem legem ceu malam, à maloque Deo conditam oblatrasset, quæritur an fuerit bona? Et arguitur à parte negatiua: Multa scripta sunt in veteri lege, nouæ repugnantia: vt primum ipsum verbum: In principio creauit Deus cælum & terram. Cuius cõtrarium asseritur Ioan. 1. Mundus per ipsum, scilicet verbum, factus est, & sine ipso factum est nihil. Mox & illic legitur requieuisse die septima Deũ ab omni opere quod patrauerat: & tamen Ioan. 5. ait Christus, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Secundò. Deus ipse fatetur Ezech. 20. dicens: dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent: lex autem de præceptorum qualitate existimatur: ergo lex illa non fuit bona. Tertiò, Ad bonitatem legis duo sunt potissimum requisita, vt suprà nos Isidorus docuit. Primùm, vt communi animarum saluti consulat: mox vt sit obseruatu non difficilis, humanæq; consuetudini accommoda: neutrum autem istorum erat in illa lege. Ait enim quantum ad primum Paul. ad Roma. 5. Lex subintrauit vt abundaret delictum. & cap. 7. Sine lege peccatum mortuum erat: ego autem viuebam sine lege aliquando: sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. Et de secunda qualitate ait Petrus Actuum 15. Quid tentatis ponere iugũ super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Lex ergo illa non erat bona. Quartò, Si lex illa bona fuisset, eò maximè quòd Dei sanctio fuit: Deus autem non apparet fuisse eius conditor. Primùm, quia vt habetur Deut. 32. Dei perfecta sunt opera: lex autem nihil ad perfectum adduxit, vt ad Hebræ. 7. auctor est Paulus. Mox quod deberet esse perpetua: Lex autẽ illa cessauit, vt ibidem Paulus docet, propter eius infirmitatẽ. Immo quia (vt dictum est) occasio erat peccati: ergo non fuit à Deo lata, atque adeò neque inde eius potest probitas colligi. Quintò: Si Deo latore bona esset, condecens fuisset, vt per Angelos, qui (vt est in Psalm.) sunt Dei ministri, fuisset lata: at verò nõ per Angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod. 20. Loquutus est Dominus sermones hos. Et statim, Ego sum Dominus Deus tuus. Quòd si vllius ministerio vsus est, ille fuit Moyses: secundum illud Ioan. 1. Lex per Moysen data est. Et illud exod. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem. Nil ergo restat vnde probitas illius legis elici possit. In contrarium autem est Paulinum oraculũ ad Roma. 7. Itaque lex quidem sancta est (loquebatur autem de veteri) & mandatum sanctũ & iustum, & bonum.

Prima ratio à parte negatiua. *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Paulus.* *Petrus.* *Quarta ratio.* *Paulus.* *Quinta ratio.* *Paulus.*

AD quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima: Lex vetus (vt ait Pau.) fuit sancta, & iusta & bona, atque omnibus suis causis congruentissima, tametsi non vndequaque absoluta & perfecta. Conclusio hæc per omne caussarũ genus asseritur & confirmatur. Primùm, ex ratione vtriusque obiecti, scilicet tam materiæ, de qua præcipiebat, quã formæ & figuræ præcipiendi. Fuit enim tum morum compositrix, tum & futurorũ vmbra, & vtrinque bona. Enimuero cùm duplex sit in nobis ratio, sicuti veritas speculatricum scientiarum inde perpenditur, quòd sit rationi speculatiuæ consona: ita & legis bonitas eò quòd sit concors rationi practicæ: lex autem vetus, qua parte erat morum regula, egregiè propellabat tum operum prauitatem, tum & cupidines cum ratione colluctantes. Decalogus enim ille, quem Deus Moysi in tabulis exarauit, compendium fuit substantiaque & flos totius naturalis legis: quippe qui (vt quæstione 3. latiùs patebit) hominẽ & ad Deum referebat, & cum hominibus conglutinabat: neque solam manum, verùm & cor etiam illo mandato compescebat: Non cõcupisces rem proximi tui, non vxorem, &c. Vnde Paulus ad Roma. 7. Consentio, inquit, legi, quoniam bona est. Et rursum, Condelector legi Dei secundũ interiorem hominem. Quo sanè verbo ostendit legis virtutem eam fuisse, vt sensualibus cupiditatibus obsisteret, quæ exteriorem, hoc est, sensualem hominem deuexant. At verò quoniã legis sanctitas per ordinem ad finem expenditur: finis autẽ diuinæ legis non est sicuti humanæ, temporalis tranquillitas & quies reipublicæ, sed sempiterna fœlicitas, quæ in eius conspectu posita est, illa censetur perfecta lex, quæ vsque ad illũ perducit finem: illa autem bona quidem, non tamẽ simpliciter absoluta, quæ licèt illuc dirigendo ducat, non tamen perducit: hoc autem discrimine vetus illa á nostra differebat. Enimuero cùm finis ille vires excedat naturæ, nullius legis opera nisi gratia supernè iuuãte sufficiunt illuc quenquã perferre: secundũ illud ad Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Et quoniam gratia per Christi redemptionem, que fuit Euangelicus legislator, collata fuit vniuerso mundo, lex vetus quę per se gratiam hanc non continebat, eatenus bona erat nimirũ præcipiens virtutũ officia, vt tamen non esset perfecta, sicut nostra: quæ per eandẽ legiferi nostri gratiam ad suum finem nos perducit. Vnde Pau. ad Titum 3. Cùm benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundũ suam misericordia saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritussancti, quem effudit in nos abundè &c. Et Ioan. 1. Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Christum facta est. Et eodẽ attinet, quod ait ad Hebræ. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Hanc differentiã iam diximus repetendam nobis q. 7. Tantisper tamẽ, ne pendulus Lector hæreat, rẽ aperiamus: est enim intellectu non facilis. In contrariũ quippe

Prima conclusio. *probatio.* *Paulus.* *Discrimen inter veterem & nouam legem.* *Paulus.* *Paulus.*

Obiectio aduersus traditum discrimen. quippe est argumentum hoc: In circuncisione antiquæ legis conferebatur gratia virtute fidei Christi illic protestatæ, qua gratia remittebatur originale, sicuti in nostra per baptismum virtute eiusdẽ Christi. Rursus, qui opera legis per eandem gratiam tunc implebãt, condignè merebantur æternam vitam, sicuti nos. Et sicuti illi extra gratiam implentes legem solùm præstabant opera moraliter bona, non tamen quæ essent beatitudinis merita: ita & nobis accidit. *Solutio.* Quid ergo discriminis restat inter illam & nostram? Respondetur non hoc esse, sed aliud: Nempe quòd caussa illius gratiæ, qua illi in amicitiam Dei recipiebantur, non fuit exhibita nisi per Christum latorem legis nostræ, nam caussa illa, vna eius fuit *Paulus.* passio secundum illud Pauli ad Colos. 1. Nunc per mortem & sanguinem suum reconciliauit vos, cùm aliquando alienati, & inimici &c. Itaque vt de contrito inter Theologos fertur, quòd licèt ante confessionem à suis sit per gratiam Christi absolutus delictis, nihilominus quia virtute propositæ confessionis, quæ sacramentum est passionis eius, contritio illa operatur, fit, vt quando ad pedes confessarij accedit, tunc verè absoluatur. Sic de iustorum vniuersitate, Christi passionem præcedentium, censendũ est: videlicet quòd erãt veluti in deposito quoadusque Christus veniret, qui pretium redemptionis soluens, cuncta expiaret piacula. & ideo occlusæ illis erant cælorum valuæ: quasi non essent digni qui admitterentur in possessionem filiorum Dei. *Paulus.* Atque hoc est quod ait Pau. ad Roma. 3. Deus proposuit Christum propitiatorem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedẽtium delictorum, in sustentatione Dei ad ostensionẽ iustitiæ eius in hoc tempore. Ecce quomodo fons totius gratiæ fuit Christi passio etiam respectu præcedentium. *Quo sensu proposita differentia saluetur.* Est ergo differentia, quòd illi non per legis opera salui fiebant, sed per fidem Iesu Christi futuri, cuius passione nitebantur iustorum merita. Nos verò per fidem eiusdem Christi præsentis in nostra lege, nempe qui gratiã nobis eo temporis articulo meruit, qua idoneè dignèque impleremus legẽ: quo articulo lex nos eius obligare cœpit. Et hæc est profectio, qua lex nostra veteri præstat, quantum ad moralia præcepta. *Ostenditur bonitas legis diuinæ ex ratione caussæ finalis.* Mox bonitas eiusdem legis ratione caussæ finalis ostenditur: Fuit enim condita vt viam in terris venturo Messiæ pararet & communiret. Hæc autem præparatio in duobus consistebat. Primum, vt esset futurorum præconium & præsagium: mox & Euangelicæ quasi inchoatio. præconiũ scilicet per Prophetarum oracula: vnde Christus Luc. vltimo: Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & in psalmis, & prophetis de me. *Ioannis 5.* Et Ioan. 5. Si crederitis Moysi, crederitis & mihi. Præsagium verò, per ceremonialia: quæ vmbra erant futurorum, *Paulus.* secundum illud 1. ad Corinth. 10. Omnes patres nostri in Moysi baptizati sunt, & in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt & omnes eundem potum spiritualẽ biberunt. Hæc enim omnia in figura facta sunt nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicæ, quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ab idolorum cultura coërcitus, atq; cultui vnius Dei addictus. *Paulus.* Vnde Pau. ad Galat. 3. Priusquã veniret fides sub eadem lege custodiebamur, cõclusi in eam fidẽ, quæ reuelanda erat. Et hæc de prima cõclusione. *Secunda cõclusio.* Sed vt ratione quoque efficientis caussæ bonitas eiusdẽ legis corroboretur, adponitur secunda: Deus fuit auctor eiusdem legis, vt patet Matt. 15. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Erat quippe Christo tunc sermo de illo mandato: Honora patrem tuum & matrem tuam: quod scriptum erat in lege. *Ratio quæstionis.* Et ratio colligitur ex superioribus, sic: Lex illa, vt dictum est, præparamentum erat Euangelicæ, cuius porrò neque Manichæi negare poterant Deum fuisse auctorem: igitur cùm eiusdẽ sit, & finem proponere, & disponere media: idem Deus per se suosque ministros legem illam tulit. Diabolus enim nunquam, vt diabolico ore Manichæus blasphemauit, legem illam constituisset, per quã Christus præsignabatur colebaturque, à quo erat ipse victus expellendus. Atque hunc sensum exhibebat ipse redemptor Matth. 12. Si Satanas Satanam eijcit, diuisum est regnum eius. Animaduertẽda tamẽ est assertio huius conclusionis, quippe quæ non tantùm Manichæorum blasphemiam retundit, delirantium ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum: verùm & docet non fuisse legem alicuius Angeli vel hominis, sicuti sunt leges humanæ sed sicuti noua: ita illam à Deo latam esse ac subinde diuinam censeri. Ita enim vbique habet: Loquutus est Dominus ad Moysen, dicens. Et Exod. 24. Postquam Moyses retulit ad populum legem responderunt: Omnia quæ loquutus est nobis Deus, faciemus. Et infrà dum sanguinis aspersione eandem legem ceu testamentum stabiliret in figuram Christi, qui suo sanguine confirmaturus erat nouum, ait Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus. Id quod & Paul. ad Hebræos 9. retulit. Quando ergo ait Ioannes: Lex per Moysen data est, non intelligit fuisse suam, sed eius ministerio promulgatam: sicut lex Euangelica non fuit Apostolorum, sed Christi, ipsorum diuulgata prædicatione. *Tertia cõclusio.* At verò, quò nihil legis illius defensionem prætermittatur, tertia adhibetur conclusio: Lex illa à Deo per Angelos posita est, *Paulus.* secundum verbum Pauli ad Galatas 3. Lex data est per Angelos in manu Mediatoris. Huius testimonium perhibet Stephanus Actu. 7. dicens: Accepistis legem in dispositione Angelorum. *Dionysius.* Et Dionysius 4. cap. Cœlestis Hierarchiæ, congruere docet, vt diuinorum arcana ad homines Angelorum ministerio deferãtur. Hæc autem ratio non peculiariter de antiqua, sed & de lege nostra curreret: quæ tamen non per Angelos, sed per Christum lata est. *S. Thomas.* Et ideò S. Thomas peculiarem adhibet eiusdem prouidentiæ analogiam, quam ab architectis mutuatur. Architectus enim nauis non per se, sed per suos ministros ligna dolat, ac præparat, ipse tamen compingit nauis fabricam. Idemque videre est in architecto domus. Condecens ergo fuit, vt Deus legem illam quæ ad Euangelij perfectionem sternebat viam, per cœlestes suos ministros premitteret: Euangelicam verò ipse factus homo conderet, suoque sanguine consecraret, *Paulus.* Atque hoc interuallum dignouit Apostolus ad Hebræ. 1. vbi excellentia euangelij inde commendat, quòd per illud loquutus Deus est nobis in filio: qui melior est Angelis, quos fecit spiritus ministrosque suos in ministerium missos propter eos qui hæreditatem capient salutis.

Manichæi. ARGVMENTA in contrarium obiecta, Manichæorum arma erant: quorum inter alias hæreses hęc quoque fuit, vt legem veterem conuitijs proscinderent, & tanquam à principe tenebrarum conditam repudiarent.

repudiarent. De qua quidem hæresi meminit August. lib. de hæres. cap. 46. & in eius repulsam scripsit præter alios, contra Faustum libros vigintitres.

Augustin⁹.

Cerdo.

Quanuis hæresis huius Cerdo feratur primus auctor Marcionis magister, cui post centum annos successit Manichæus. Isti enim non intelligentes malū per se nullam habere caussam, sed esse boni priuationem, neque verò bonum Deum effectorem esse malorum, in illam sunt primùm vesaniam collapsi, vt duo ex æquo rerum principia adstruerent: principem scilicet lucis, bonorum auctorem: principem autem tenebrarum, inuentorem malorum. Atque inde rursum cùm legem veterem in malorum prædicamento collocarent, inuentum esse dixerunt illius principis tenebrarum.

Argumēta Manichæorū cōtra legē veterē.

Argumē. 1. Faustus.

Argumentorum verò capita, quę contra legem moliebantur, hæc fermè sunt: Primū, ratione finis, qui omnium est caussarum prima, improbabant illam, quòd non nisi terrena promitteret. Vnde Faust. lib. 4. ait se eò testamentū vetus nō accipere, quòd in eo non est hæreditas sicuti in nouo, ob idque negabat esse ambas eiusdem Dei leges. Ad hoc tamen iam superiùs responsum est, Deum illis tanquam pueris terrena fuisse pollicitum: tum vt in illis futura delinearet, tū vt palàm faceret quàm esset fidus suorum promissorum seruator.

Solutio.

Argumē. 2.

Solutio Augustini.

Ad primū argumentū principale.

Ad confirmationes.

Secundum caput argumentorum suorum erat, quòd dictis multis lex illa cum Euangelio pugnabat, vt primo nos argumento tetigimus. Ad quod tamen Augustinus latissimè in libro contra Adimantum respondet: ea nimirum conciliando, quæ pugnantia videri poterant. Haud enim repugnat, cuncta esse à Deo facta: quare ait Moyses, Creauit Deus, & tamen illa condidisse per verbum, ceu per suam artem: quare ait Ioannes, Per ipsum facta sunt. Neque obstat, vt factus fuerit homo ad imaginem Dei secundum naturam, vt illic habetur: & tamen secundum morum malignitatem dixerit Christus Iudæis Ioannis 8. Vos ex patre diabolo estis. Neque aduersantur vt quieuerit die Sabbatho ab opere creationis mūdi: & tamen semper operetur, ipsum cōseruando & gubernando.

Ad secundum argumentum.

Tertiò inculpabant legem, vt in secundo argumento insinuabamus, quòd contineret præcepta mala, & in primis crudelia: vt est illud, Oculum pro oculo, dentem pro dente. quod idcirco Christus Matthæi quinto ceu iniquum respuit, dicens: Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros. Mox & charitati aduersantia: qualis erat libellus repudij & vsurarum permissio: Nam Deuteronom. 23. permittebatur fœnerari alienigenis. Et illud quod refertur Matthæi quinto. Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Quæ quidem testimonia sunt, non esse legem vtranque eodem Deo latam. Ad hæc verò eodem fermè modo respondetur, nempe quòd cùm populus ille tam iniuriarum esset tenax, tamque diuitiarum sitiens, atque ad charitatem durus, permisit illis Deus illam talionis vindictam, & vxorum repudiationem, atque vsurarum modum, vt ab immanioribus illos arceret. Adueniente autē lege gratiæ superstruxit Christus celsiores charitatis gradus. Tametsi illud verbū, Odio habebis inimicū tuum, non extabat in lege, vt patet Leuit. 19. sed erat Pharisæorum interpretatio.

Adnotatio Fabri minimè tuta.

In Fabrum testimonia sacra.

Solutio argumenti.

Quapropter Fabri Stapulensis adnotatio super eundem locum Euangelij minimè tuta est. Ait enim, quod illud ex veteribus scripturis apertè cognoscebatur, quæ passim mala imprecantur inimicis: vt in Psalmo 53. Auerte mala inimicis meis. Et 82. Erubescant & conturbentur in seculum seculi: est enim impius error hanc notam legi inurere, quòd præciperet inimicorum odium. Nam quòd iuberentur illi Chananæos & Iebusæos perdere, non erat odij iussio, sed executio iustitiæ. Immo Prouerb. 25. præcipiebatur: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Illæ autem Psalmorum phrases, expositore vbique Augustino, non sunt malorum imprecationes: quasi Dauid optasset mala inimicis suis, sed futurorum propheticæ: ac si dixisset, Auertes mala inimicis meis.

Ad secundum argumentum.

Igitur ad secundum argumentum respondetur, quòd quando Deus fatetur dedisse eis præcepta non bona, ceremonias denotat, quæ non appellauit mala, sed non bona: id est, non perfecta, neque ad vitam per se sufficientia: quia non conferebant gratiam peccatorum lotricem, quæ quidem peccata eisdem ceremonijs illi confitebantur: nam gratia in circuncisione à sola permanebat fide. Et ideo subiunxit, & iudicia in quibus non viuent, scilicet vita gratiæ. Ac posteà: Et pollui eos in muneribus suis: hoc est, Per illa munera quæ pro peccatis offerebant, ostendi eos esse pollutos.

Ad tertium argumētū.

Auctor in Cōmentarijs super Epistolam ad Roma.

Paulus.

Quartò denique hoc super omnia ijdem Manichæi improperabant legi, quòd tum obseruatu erat difficilis: tum & peccatorum existeret caussa: quò tertiū nostrum argumentum tendebat. Veruntamen super eisdem locis Pauli ad Romanos. 5. & 7. citatis satis à nobis expositum est, legem non fuisse caussam, vt peccatum viueret, & gratia emoreretur, veluti effectricem & positiuam, quin verò hanc maculam abstergit eidem legi idem Paulus dicens quòd esset sancta. Et 1. ad Timoth. 1. Scimus autem quòd bona est lex, si quis ea legitimè vtatur. At quia malum vetabat, docebatq; adeò quid esset peccatum, ex hac parte, primùm tollebat excusationem, secundò, quia, vt ait Lyricus, nitimur in vetita, inde homines occasionem captabant, vt maiori impetu ferrentur in malum: & quia gratiam non conferebat, ex hac parte negatiuè erat caussa peccati: id est, non satis iuuans ad illud cauendum. Vnde non ait, Occasione data, sed occasione accepta. id est, quam non lex dedit, sed homines inde acceperunt: peccatum scilicet originale, cuius fomes carnis in nobis relictus est, per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quare in capite quinto vbi dixerat peccatum intrasse, vt abundaret delictum, particula, vt, non dicit caussam. Haud enim illa fuit voluntas Dei ferentis legem vt per eam concitaret homines ad malum, sed tantùm dicit consequutionem. Ex hominum nanque infirmitate consequutum est vt data lege, peccata cumularent.

Ad quartū argumētū.

Ad quartum satis responsum est, vbi rationem exposuimus tam imperfectionis legis, quàm etiam cessationis. Cùm enim esset figura legis gratiæ, nihil vetat, quin à Deo fuisset lata, & nihilominus non absolutam obtinuisset perfectionem. Erat enim præparamentum Messiæ, auctoris gratiæ, quæ est legis perfectio: quapropter consequens erat, tum vt vsque ad ipsum non adipisceretur suam perfectionem, tum vt per eiusdem Dei præsentiam illa antiquaretur.

Ad quintū argumētū.

Duplex dubitatio.

In quinto autem argumento non vna tantùm dubitatio dissoluenda petitur. Vna enim est de locutionibus illis antiquis qua Deus dicebatur loqui Moysi: vtrùm scilicet per se ipse loqueretur, an verò Angelus nomine ipsius? August. nanque 2. de Trini. cap. 12. & 13. super Genes. ad literā cap. 27. huc propendet quòd vnus Angelorū

per di-

Prima. per dispensationem personam domini sui gerebat. Quemadmodum scriba dum nomine iudicis sententiam refert, Nos, &c. mandamus. Et quo pacto sacerdos ait loco Christi, Hoc est corpus meum. Et astipulatur eius assertioni modus loquendi scripturæ. Enimuerò Exod. 3. vbi nos legimus quòd apparuit de rubo dominus Moysi in flamma ignis, Septuaginta habent, apparuisse Angelum domini. Et sic legit August. Nihilominus tamen qui adparuit, dixit: Ego sum Deus patris tui, &c. Et Genes. 32. Ille qui luctabatur cum Iacob, ait ad illum: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Angelus ergo loquebatur in persona Dei. Et caussa est huiusmodi: Cùm voces illæ sensibiles essent, liquidum est fuisse factas in aëre verberato, quo homines audiunt, atque adeò Angelorum ministerio, quo Deus vtitur, intonuisse. Et ideo censetur Angelus loqui in persona Dei. Tametsi nos super illo paterno verbo Ioannis 3. Hic est filius meus dilectus, non sumus veriti dicere vocem fuisse Dei propriam patrique attributam: nempe quòd vel Deus se solo verberasset aërem, vel quòd Angelico fuerit functus obsequio, quasi instrumẽto, ceu nos vtimur lingua. Hac ergo ratione dicitur lex data per Angelos seu in dispositionem Angelorum, quòd dum Deus Moysi in monte loquebatur, vox illa Angelorum opera auribus eius insonabat. Sed tamen hinc secunda emergit quæstio, quòd Exod. 33. asseritur dominus facie ad faciem Moysi loquutus. Respondetur tamen secundum Augustinum locis citatis, hoc esse intelligendum secundum opinionem vulgi. Nam paulò pòst optatissimè cum Deo expostulabat, dicens: Ostende mihi gloriam tuam: nempe quam nondum viderat. Igitur vtrùm pòst viderit Dei faciem, vt Paulus in raptu, an solùm posteriora, hoc est, aliquid in quo ei gloria illius illuxit, sub iudice est. Veruntamen quando in monte legem suscepit, voce per Angelos fabricata loquebatur ei Deus. Quid ergo est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est: qua sanè de caussa dicitur Mosaica? Respondetur quòd sicut Christus per seipsum reuelauit Apostolis legem, quam ipsi orbi promulgarent, sic Deus per Angelos ipse tradidit Moysi, vt ipse denuntiaret populo. Et ideo dicitur Moysis, tanquàm promulgatoris.

Augustin⁹. *Roboratur sententia Augustini.* *Ratio assertionis præterita.* *Secunda quæstio.* *Solutio.* *Alia obiectio.* *Dissolutio.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm lex illa soli debuerit populo Israël poni, illumq́; duntaxat obligare.

POSTQVAM de bonitate caussisque vetustæ legis satis à nobis dictum est, subsequitur vt de eius subditis sermonem adhibeamus. Quæritur ergo, an fuerit expediens populo Israël peculiariter poni, eumque duntaxat obligare? Et arguitur à parte negatiua: Lex illa, vt dictum est, figura fuit præparatioque euangelicæ: figura autem & via debet suo fini similitudine respondere: sed lex euangelica non Iudæis tantùm, verùm & Gentibus vniuersis futura erat in salutem secundum oraculum illud Isaiæ. 46. de Christo præcantatum: Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & faeces Israël conuertendas: dedi te in lucem Gentibus, vt sis salus mea vsque ad extremũ terræ: ergo & lex vetus debuit vniuerso mundo promulgari, eò vel maximè, quòd vt legitur Act. 10. non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Secundò, si lex illa in Iudæos tantùm obligaret, deterrima fuisset grauissimaque eorum conditio inter omnes mortales. Illi enim non poterant sine legis obseruantia pertinere obtinere salutem. Extat enim Deut. 27. Maledictus omnis qui non permansit in sermonibus legis huius, neq; eos opere perficit. Reliqua verò Gentium vniuersitas extra illam legem solo iure naturæ seruari poterat. Amplior ergo salutis via patebat Gentibus quàm Iudæis. In contrarium autem est sententia Pauli ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multùm per omnem modum. Primùm quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Et Dauid, Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

Primum argumentũ à parte negatiua. *Secundum.* *Paulus.*

QVAESTIO, vt inter arguendum insinuatum est, duo petit. Primùm, an singulari illi populo congruens fuerit legem illam edici? Alterum, an solum illum obligabat? Nam posset quis cogitare, quòd licèt Iudæis fuerit promulgata, nihilo seciùs cùm lex Dei esset, qui Rex est vniuersi orbis, ad quoscunque fama illius penetraret, tenerentur illam suscipere. Quinque ergo conclusionibus constabit responsio. Prima: Conueniens fuit legem illi tantùm populo dari. Conclusio hæc ex superioribus colligitur. Nam cùm opus Dei fuerit, cuius summa sapientia attingit à fine vsque ad finem, & disponit omnia suauiter, dubium nullum relinquitur, quo minùs fuerit consultissimum ac decentissimum. Attamen quia ratio hæc nimis generalis est, ex ipso rerum fine exploranda est alia, cui animus acquiescat: puta, quæ rationem diuinæ sapientiæ referet. Est autem aliud quærere, cur selectus est aliquis populus, cui daretur, & non potiùs toti mundo inuulgaretur: aliud verò, cur selectus est aliquis populus, cui daretur, & non potiùs toti mundo inuulgaretur: aliud verò, cur ille Hebræorum. Sit ergo secunda conclusio: Ratio cur delectus alicuius populi ex cunctis mortalibus factus est, sumitur à fine eiusdem legis, qui fuit aduentus Messiæ. Inde enim duplex accipitur ratio. Vna, quòd cùm sublimitatem tam excelsi mysterij totus mundus capere non posset: quippe in quo quamplurima essent hominum ingenia, tum naturali hebetudine, tum morum peruersitate caliginantia, condecens fuit, vt pusillus quidam populus peculiariter seligeretur, cui tam alta, tamque recondita mysteria initiò concrederentur. Nam si sparsim fuissent statim per orbem euulgata, ludibrio citiùs haberentur, quàm eis adhiberetur fides. Sic enim solent cordati homines & prudentes arcana sua non temerè publicare, sed illos deligere, quorum fidei committant: iuxta illud Ecclesiasti. 6. Multi pacifici sint tibi, consiliarius vnus de mille. Quin verò nuntium rei grauissimæ non audes in initio in vulgus propalare, ne ridiculus videaris: sed in quorundam aures primùm susurras, quousque fama vires accipiat. Poterat quidem Deus talia facere hominum ingenia, vt omnes statim caperent, sed tamen more naturæ cuncta suauiter disponit. Docet enim nos experientia mille quingentorum annorum, non dicam quàm sint mysteria nostræ

Gemina quæstio clausa in quæstione proposita. *Prima.* *Secunda.* *Prima conclusio qua satisfit primæ quæstioni.* *Prima probatio conclusionis.* *Secunda conclusio.* *Duplex ratio conclusionis.*

nostræ fidei captu difficilia, sed quàm sit humanum ingenium tardum, quàmq; ad optima capessenda indocile: cùm minimus orbis angulus fidē retineat, eademque tam multis ex partibus laceram. Altera ratio est ex eodem itidem fine sumpta, quòd decuit selectam esse stirpem, ex qua Christus genus duceret. Quemadmodum enim Romanorum gens & Atheniensium, vt verbi gratia dicamus, sua celebrârunt nomina, ita condecuit Christi prosapiam ac genealogiam, illustrem in mundo fuisse. Atqui vtraque ratione circuncisionis charactere insignitus ille populus fuit, vt à reliquo dignosceretur orbe. Fuitque insigne illud in membro illo iussum, vt illius genitura significaretur, qui vnà cum reliquis delictis labem generatione cōtractam erat absterfurus. Et quemadmodum inter Romanos illustriores familiæ, vt Cæsares, Camilli, Scipiones &c. sic etiam ex illo populo selectus est Dauidicus truncus, ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter vt super primum capit. ad Romanos recolimus, nuncupatus est Christus filius Dauid. De alio verò proposito membro, scilicet cur ille potius Hebræorum populus fuerit electus, statuitur tertia conclusio: Ratio huiusmodi electionis neque potest neque debet ex aliqua caussa vel merito illius populi captari, sed in meram Dei misericordiam est referenda. Duas quippe caussas comminisci posses populo illi congruentes. Quarum vna esset, quòd cùm reliquis orbis Gentibus in idololatriæ impietatem immersis soboles illa Abrahæ in vero cultu vnius Dei perstiterit, iustum erat illam particulariter in peculium Dei eligi. Sed tamen ratio hæc non est conuincens. Nā post susceptam legem in eandem idololatriam irruerunt: quod multo illis iniquius absurdiusque fuit, quàm Gentibus. Vnde Exod. 33. & Amos 5. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel? Et portastis tabernacula Moloch Deo vestro imaginem idolorū vestrorum sydus Dei vestri quæ fecistis vobis? Secundam ergo rationem effingere quis fortè posset, quòd licèt fuissent posteà idololatræ, tamen aliquibus iustitiæ officijs vel ante vel post legē floruerunt, quorum merito data est illis lex. Veruntamen planè legitur Deutero. 9. Scito quòd non propter iustitias tuas dominus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cùm durissimæ ceruicis sis populus. Ratio ergo proxima fuit promissio facta Abrahæ, Isaac, & Iacob, vt eodem cap. legitur. Vbi adnotandum est Abraham antecessisse legi & Moysi quingentis annis. Cui, vt legitur Genesis 12. & 22. promissa est Chananæorum terra, simul & futurus Messias. Et quoniam lex præsagium erat, vt diximus, præparatioque eiusdem Messiæ, in eadem promissione insculpebatur lex eius soboli promulganda. Ob idq; loco citato Deuter. Non propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingredieris vt possideas terras earum, scilicet gentium: sed quia illæ egerunt iniquè, introeunte te deletæ sunt, & vt compleret verbum suum dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Itaque expulsio Gentium fuit propter eorum peccata, sed tamen introductio Iudæorum atque adeò collatio legis fuit propter promissiones Dei: idque Apostolus ad Gala. 3. docens ait: Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Et non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, qui est Christus: ergo lex data est illi populo propter promissiones. Illæ autem ob id factæ sunt, vt populus ille ex quo Christus carnem induturus erat reliquo orbi sanctitate præstaret: secundum illud Leuit. 19. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. Veruntamen licèt hæc fuerit proxima caussa, non tamen in illa animus requiescit: Nam respondendum restat, cur selectiorem Deus habuit Abraham ac suam progeniem, cui mysteria Christi reuelaret, atque ex suo sanguine gignendum polliceretur, quàm vnum quemlibet alium mortalium: vtrùm merita eius fuerint in caussa? Re vera minimè, sed, vt cōclusio asserit, Dei misericordia. Hoc nanque in primis astruit oraculum illud Isaiæ 41. Qui suscitauit ab Oriente iustum, vocauit eum vt sequeretur se. Nam de terra Chaldæorum vocatus fuit: vt Gene. 11. legitur, quæ quidem regio terræ promissæ Orientalis erat. Mox & ratio idem demonstrat. Nam cùm gratia, qua grati Deo reddimur, non cadat sub meritum, fit vt neque eius initium & caput promereri vlla possit creatura: initium autem fuit Christus: ergo eius aduentum neque intemerata Virgo mereri valuit: quantò minus priscorum quispiam? cùm lex fuerit Christi figura, neque illam vel Abraham, vel eius progenitores, aut posteri meruerunt. Quocirca mera fuit Dei clementia, quòd ipse eiusque prosapia inter omnes mortales eligeretur. Neque vlla potest humana designari caussa, sed in radicem prædestinationis, quæ nullam præter Dei voluntatem habet, referenda est talis electio: iuxta illud celebre Augusti. axioma super Ioan. Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Veruntamen quod de Deipara Virgine confitemur, & de Abraham quoque suo gradu censendum est. Etenim etsi Virgo non meruit Christum incarnari, tamen fixo illo diuino proposito, fecit eam Deus dignam quæ ipsum conciperet: secundum illud quod ecclesia canit: Quæ dominum omniū meruisti portare. Et simili modo in suo inferiori gradu fecit Abraham inter mortales dignum, cuius sanguinem nascituro filio suo deligeret. Hæc autem electio primùm in sacro canone designatur: Genes. 10. Vbi cùm peruentum est ad enarrandum progeniem Sem filij Noë, ait scriptura: Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber, &c. Quod vtique verbum consideratissimè meditatus est 16. de ciuit. Dei August. Filij enim Heber dicti sunt Hebræi. Ob idque quanuis non fuerit progenitus eiusdem Sem: tamen ob hanc dignitatem primus nominatus. Non ergo ab Abraham quasi Abrahæi, vt quidam Iudæorum autumat: sed ab Heber nomen traxerunt. Vixit nanque pater ille sub ætatem Nemrod, quando facta est linguarum diuisio: ob idq; appellauit nomen filij sui Phaleg, vt ibidem legitur, quod est diuisio, eò quòd in diebus eius diuisa sit terra. Inde ergo diuinitus separatus est Heber à reliquis, qui cùm Nemrod aduersus Deum ipsum coniurauerant. A quo Heber sextus fuit Abraham, quem Deus (vt legitur Genesis 12.) præcepit exire de terra sua, & de cognatione sua. Et hæc de priori quæstionis membro. De posteriori verò, puta de legis obligatione, an extenderetur ad gentes, subiunguntur duæ aliæ conclusiones: hac distinctione præmissa: In lege quædam erant præcepta de lege naturæ, vt Decalogus & moralia reliqua: quædam verò eidem naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quædam legalia. Sit ergo conclusio ordine quarta: Cuncti mortales tenebantur seruare illa quæ sunt

Secunda ratio.

Tertia conclusio.

Duplex ratio non satis apta.

Refellitur prima.

Exploditur secūda caussa.

Ratio vera cōclusionis

Explanatur posita ratio.

Paulus.

Obiectio.

Merita Abrahæ minimè in caussa fuère vt præ ceteris illius populus seligeretur vnde Christus originē duceret: sed hoc ipsum in misericordiam diuinā referēdum est.

Ratio præfatæ assertionis.

Augustin.*

Electio Abrahæ in sacro Canone designatur.

Augustin.*

Distinctio præceptorum legis antiquæ.

Quarta cōclusio bimēbris.

quæ ſunt legis naturæ, non quidem ob vinculum Moſaicæ, ſed id eadem iubente natura. Reliquorum verò obſeruantia nemini extra illum populũ neceſſaria erant ad ſalutem. Prior pars notiſsima eſt: quoniam & ante aduentum legis totum humanum genus lumine diuini vultus illuſtratum ſeruare ſtringebatur cuncta, quæ natura docebat, tum ad cultum diuinum, tum & ad humanam ſocietatem referre: lex autem ſcripta neminem ab huiuſmodi iugo exemit. De his ergo naturæ præceptis in lege concluſis ait ad Roman. 2. Paul. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt, faciunt. Poſterior autẽ pars ex dictis planè colligitur. Etenim qui ad ſublimiorem religionis ordinem aſſumũtur, pluribus religantur quàm reliqui laxioris vitæ, vt in clericis & monachis videre eſt: populus autem ille ſelectus fuit ad excelſiorem ſanctitatis gradum: qualis decebat populum, ex quo erat Chriſtus naſciturus, & qui figuram eiuſdem Chriſti gerebat: ergo ad peculiaria illa inſtituta, legi naturę ſuperaddita, ſolus ille populus erat obligatus. Vnde Deuter. 18. Perfectus eris & abſque macula coram domino Deo tuo. Quam ob rem veluti arctioris religionis cultoribus quadã profeſsionis imago illius legis erat iniuncta: ſecundum illud eiuſdem lib. cap. 26. Profiteor hodie coram domino Deo tuo &c. Hinc demum colligitur quinta concluſio: Tam currente illa lege, quàm ante ipſam potuerunt ſub lege naturæ homines ſalutem obtinere. In lege inquam naturæ: non tamen per eiuſdem naturæ vires. Nam Dei gratia res eſt ſupernaturalis: quam idcirco ſine intellectus aliqua fide, ac ſubinde diuina ope voluntatis motrice adipiſci nemo vnquam valuit. Et in hoc ſenſu intelligitur Dionyſi. 9. cap. cæleſt. Hierarch. vbi ait multos Gentiles per Angelum fuiſſe in Deum reductos. Et Eccleſ. 17. In vnamquamq; gentem propoſuit Deus rectorẽ: ac perinde ea, quæ ad ſalutem ſufficiebant. Nam in omni lege voluit omnem hominem ſaluum fieri vſq; ad euangelicam, quæ omnibus eſt neceſſaria. Igitur ſi de Socrate, Platone, Ariſtotele, Catone, Seneca & id genus ethnicis præcipui nominis explorare cupis, fuerintne ingreſsi ſalutis viam, perpendendum tibi primum eſt, an aliqua vitia admiſerint, tam apertè cum naturali ratione pugnantia, vt nullum ſibi poſſent ignorantiæ clypeum obtendere. Nam quos tales inueneris, impietas eſſet ſuſpicari fuiſſe ſeruatos. Quare nullus idololatrarum excuſari potuit. Neque eorum qui adulteria & furta ac peiora flagitia ignorârunt. Secus de fornicatione ſimplici: cuius ignorantia probabile eſt Ethnicorũ aliquos ante ſcriptam legem potuiſſe excuſari. Sicuti & Socratem, & ſi venenum epotauit, quod re vera non eſt licitum, potuit tamen ignorantia excuſari, nimirum credens legem illam qua condemnatus eſt, fuiſſe bonam. Et ſimile dicendum de Seneca: cui data à tyranno fuit mortis optio. At neque Catonem, neque aliorum quempiam qui mortem ſibi conſciuerunt, legitima ignorantia excuſat: lumen enim naturę planè docet nemini licere ſibi mortem conſciſcere. Platonem autem Auguſt. in libro De vera relig. valde commendat, quòd perpetuam ſeruauit continentiam. Et certè eſt perquàm veriſimile in Dei gratiam fuiſſe receptum. Hæc autem quæ in coniecturis poſita ſunt, non eſt quòd nos remorentur.

Probatio prioris mẽbri. *Paulus.* *Probatio poſterioris membri.* *Quinta cõcluſio.* *Dionyſius.* *Quid ſentiendum de exitu Socratis, Platonis, atq; Ariſtot.* *Auguſtin'.* *Veriſimile eſt Platonẽ in Dei gratia fuiſſe.*

AD primum igitur argumentum capitis quæſtionis reſpondetur, quòd non oportuit legem, quæ figura erat noſtræ, tãta ſimilitudine ei reſpondere, vt eſſet tam vniuerſalis. Immo decuit ratione iam dicta peculiari populo præſcribi, ex quo Chriſtus naſceretur: ſecundum illud ad Rom. 9. Quorum, ſcilicet, Iudæorum, eſt adoptio filiorum Dei, & teſtamentum, & legiſlatio: quorum patres, ex quibus Chriſtus eſt ſecundum carnem. Neque ſubinde Deus fuit, perſonarum reſpector. Nam cùm nemini debitor ſit, cui vult miſeretur, & quem vult indurat. Vnde Auguſt. lib. de prædeſti. ſanctorum. Omnes, inquit, quos Deus docet, miſericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet: hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis. Suppoſitis autem noſtris meritis, quæ ex eius gratia pullulant, citra perſonarum acceptionem reddit vnicuique (vt ait Paulus) ſecundum opera ſua. Ad ſecundum, negatur deteriorem fuiſſe Iudæorum conditionem, quàm Gentilium: immo tantò fuit præſtantior populus ille, quantò Dei legi & cultui diſtrictiùs mancipatus. Quemadmodum & inter Chriſtianos quo arctiùs ſe homines religionum votis perſtringũt, fœliciùs viuunt. Vnde Deut. 4. Quæ eſt alia gens ſic inclyta vt habeat ceremonias iuſtaq; iudicia? Quocirca vt Exod. 12. ſcriptũ eſt, quicunque Gentiliũ voluiſſet in Iudæorũ familiã commigrare, ac nomen ſuum in legem illam adſcribere, circuncifus admittebatur: vt in vſu illis nũc eſt qui religiones profitentur. Quòd ſi quis hîc hæreat, vtrũ poterant Gentiliũ quiq; particulam legis recipere abſque totius profeſsione, & præcipuè an poterant circuncidi extra legem viuentes? Videtur nanque ratio partem affirmatiuam perſuadere. Nam inter Abraham & Moyſen durauit quingentis annis abſque lege circuncifio. Reſpondetur quòd nihil Gentiles vetabat quo minùs poſſent ceremonias aliquas quæ ſibi placerent, à Iudæis mutuari. Sicuti Romani nonnullas leges ab externis Gentibus receperunt. Attamen niſi profiterentur legem, non eſſet illis propriè diuina. Quin verò arbitror poſt datã legẽ, circũciſionem nemini ad ſalutem conduxiſſe, niſi totam profiteretur. Erat enim ſicut nobis baptiſmus, profeſsio legis. Quo apertè ad Gal. 5. docet. Paulus ſub illis verbis: Teſtificor omni homini circũcidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſę legis faciẽdę.

Ad primũ argumẽtũ. *Paulus.* *Auguſtin'.* *Ad ſecundum argumentum.* *Hæſitatio.* *Suadetur pars affirmatiua.* *Paulus.*

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm lex vetus congruenter data fuit tempore Moyſi.

RESTAT poſtremò, temporis datæ legis rationem reddere. Et ideo quæritur vtrùm tempus illud quo data fuit Moyſi, negotio conueniret? Et arguitur à parte negatiua, primò ex his quæ dicta ſunt. Erat enim ſalutis præparamentum, quæ erat per Chriſtum conferenda, ſtatim autem homo lapſus remedio indiguit ſalutis: ergo ilicò debuit in mundi primordijs ferri. Secundò: Data fuit in ſanctificationem eorum ex quibus Chriſtus progignendus erat: illa autem ſanctificatio cœpit in Abraham: vt legitur Geneſis duodecimo ante Moyſem quingentis annis, cui facta fuit promiſsione, quique (vt ait ad Roman. Paul.) credidi Deo & reputatũ eſt illi ad iuſtitiã. Ergo illi, vt

Primum argumẽtũ. *Secundum.* *Paulus.*

illi, vt circuncisio iussa est, ita & lex poni debuit. Tertiò: Quemadmodum nuper dicebamus, sicuti Abrahã ex vniuerso orbe selectus fuit, vnde Christus originem traheret: sic posteà ex illo populo Dauid vnde peculiare genus duceret: quare nuncupatus est filius Dauid: ergo sub Dauide qui post Moysen annis pluribus quàm quadringentis natus est, congruentiùs fuisset lata. Contrarium autem colligitur ex Paulo ad Galat.3. vbi ait, Legem fuisse ordinatã per Angelos in manu mediatoris. ordo nanq; Dei temporis quoque oportunitatem denotat. *Tertium.* *Paulus.*

QVAESTIO perfacili negotio expeditur, si ex sola Dei volũtate ratio petatur. Nam cùm illa nõ habeat priorem caussam neque quicquam humano generi debeat, legem dedit, quando per suam sapientiam decere cognouit. Attamen exploranda restat caussa ex parte hominum, ob quorum salutem data est. Et ideo statuitur conclusio affirmatiua: Illo temporis articulo data est, quod in rem erat maximè humano generi. Etenim tanquam iniquorum medela condita est ad emolliendam eorum duritiam eorumque edomandam superbiam: & tanquam bonorum iuuamen, ad promouendam eorum salutem. Atque ex his duabus radicibus duæ conclusionis rationes ducuntur. Enimuerò si priorem spectes, humana superbia de duobus extollitur, naturali scilicet sapientia, & potentia: id quod versutus serpens in sua posuit suggestione, dum Euam adortus est. Eritis enim, inquit, sicut dij, scientes bonum & malum. Eadem enim procella eum cælo depulerat. E re ergo humani generis fuit, vt Deus illud longis seculis suo fauore desereret: porrò vt longo experimento cognosceret quàm esset suapte natura & ad cognoscendum, quod sibi expediret, ignarũ, atque ignauum ad agendum. Hac ergo de caussa mortales destituit duabus integris ætatibus, vna scilicet, annis mille quingentis, & eò ampliùs ante diluuiũ, quo mundum scelerum flagitiorumque fœtore pestiferum submersit. At verò non sic prorsus destituit, quo minùs in linea, quę Christi genealogiam ducebat, nonnullos egregia sanctitate insigniret: vt Abel, Enoch, & tandem Noë, in cuius suorumq; iustitia seruatum est mundi semen. Atque inde quasi nouas ei inducias indulgens, expectauit hominem secunda ætate ferè annorum quingentorum vsque ad Abraham, quem pessimus Nemrod, contra Deum rebellans centum quinquaginta annis antecessit. Ninus autem Babylonicus, per quem idololatria in orbe irrepsit, quinquaginta. Et quia peccatum contra naturam idololatriæ atque infidelitatis pœna est, vt ad Rom.1. disertè Paulus docuit, paulò pòst nefanda Sodomorum turpitudo aërem infecit, sub quod vtique tempus delegauit Deus Angelos ad Abrahã, vt Gene.18. refert historia, qui Christum in salutem humani generis suo illi nomine pollicerentur. Vbi nõ est mysterium illud prætereundum, nempe quòd Angeli ipsi, qui veluti inferno igni vrbes illas incensum venerunt, nuntium simul attulerunt futuræ salutis. Itaque clamor & fumus Sodomorum cælum ascendens, Deum & ad iustitiam irritauit, vt de nefandis illis vltionem sumeret, & vnà ad misericordiam cõmouit, vt hominibus in futurum prospiceret. Vnde & ijdem Dei legati mundo patefacerent quàm sit dominus ad misericordiam quàm ad iustitiam propensior, propter decem quos inuenirent iustos, veniã corruptissimis vrbibus promittebant. Nam ob octo animas quas tempore diluuij iustas inuenit, non prorsus vniuersum deleuerat orbem. Inde tamen charactere circũcisionis obsignatam, Abrahæ familiam, tertiam aliam ætatem aliorum quingentorum annorum assuefecit, vt ad suscipiendam legem esset paratior. Tanti erat periculi statim diuina illa præcepta orbi concredere. Enimuerò cùm ei tantùm suæque soboli facta fuerit promissio, lex autem quæ non vni familiæ, sed iusto hominum numero, qui populum faceret, tradi debuit, expectauit quousque eadem progenies augeretur in populum. Et præterea ne derepẽte susceptam legem veluti rem nouam non facilè susciperent: Ecce moras quibus Deus tardauit legem ferre vsque ad initium quartæ ætatis sub Moyse, anno ab orbe condito bis millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo. Tunc ergo data est lex ad retundendã humanam superbiã, qua parte ex naturali sapientia nascitur. Erat enim iam tũc naturale lumen vsqueadeò obtenebratum, vt vix homines dignoscere possent inter bonum & malum: sed dicerent (vt ait Propheta) malum bonum, & bonum malum. Officium igitur legis fuit, hoc docere, explicando naturę principia. Vnde Paul. ad Rom.5. Per legem est cognitio peccati. At verò restabat eosdem docere homines, quòd neq; cognitio peccati eidem superando & euincendo sufficiebat, nisi diuinitus vires ei suppeditarentur ad agẽdum. Ob idque reliquit Deus mundum sub lege scripta tribus alijs ætatibus nempe mille quingentis annis vsque ad Christum, vt longo rerum vsu eandem suam infirmitatem atque imbecillitatem discerent, vt eum optatiùs susciperent. *Conclusio responsiua.* *Prima ratio conclusionis.* *Prima mundi ætas.* *Secunda ætas.* *Paulus.* *Mysteriũ.* *Tertia ætas.* *Sub initiũ quartæ ætatis vetus lex lata est.* *Paulus.* *Mund⁹ fuit sub lege scripta tribus ætatibus.*

PER hæc soluuntur argumenta in contrarium, quandoquidem reddita est ratio cur non decuit statim in mundi primordijs legem ferri, neque eandem dari Abrahæ. Quòd autem non debuit differri vsque ad Dauid, inde constat, quòd non solùm familiæ ex qua Christus nasciturus erat, sed toti circuncisio populo descendenti ab Abraham fuerat promissa. Quanuis illis qui præcisi fuerant à trunco & recta linea, vt Ismaëlitis, & Idumæis descendentibus ab Esau, lata non fuerit. At verò contra hæc quæ dicta sunt, restat argumentum simile illi, quod fit de aduentu Christi. Ait enim ipse Matth.11. Quòd si in Tyro & Sydone factæ essent virtutes quas ipse faciebat inter Iudæos, pœnitentiam egissent. Et ideo remissius futurum esset illis gentibus in die iudicij. Simile inquam quis cogitare posset de lege veteri: videlicet quòd si vel alium populum Deus elegisset, vel alio tempore scripsisset eis legem, obseruantior fuisset ei præstita obedientia, quàm tũc ab illo populo, qui statim ad idololatriam peruersus fuit. Respondetur autem quòd illas nos rationes ignoramus sicuti mysterij illius quod refert Paulus ad Rom. 11. nempe cæcitatem contigisse in Israël donec plenitudo gentium intraret. Ob idq; caussas reddimus, quas congruere coniectamus. Et non est dubium, quin licèt alij fortasse fuissent tunc obedientiores: tamen ad finem vniuersalis redemptionis ex alia parte concurrerint congruentiores caussæ, cur Deus illam gentem & tempus elegerit. Tametsi demum caussæ omnes ad fontem prædestinationis referendę sint. Ex quo primum argumentum præcedentis articuli dissoluimus. *Soluuntur argumẽta.* *Argumẽtũ contra hactenus asserta.* *Solutio.* *Paulus.*

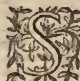
QVÆSTIO SECVNDA.

DE PRAECEPTIS LEGIS VETERIS IN GENERE.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 99.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex vetus vnicum tantùm continuerit præceptum.

Argum. 1. *Paulus.* SEQVITVR quæstio secunda de legis antiquæ præceptis in genere. Et arguitur, quòd non fuerint plura, sed vnum tantùm: tum ex illo ad Roma. 13. Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum: quod vnicum est: tum ex illo Matth. 17. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis: hæc est enim lex & Prophetæ. Lex nanque vetus nō erat amplior quàm quæ lege & Prophetis concludebatur: ergo tota lex vetus vnicum erat præceptum.

Paulus. In contrarium est Apostolus, qui ad Ephes. 2. appellat illam legem mandatorum, quam Christus decretis Euangelicis euacuauit.

IN ingressu statim præceptorū legis generalissimus articulus est, an fuerint plura. Similem nanque suprà de lege naturæ, quæsiuimus, similique hic modo conclusione dissoluetur: quæ est hæc: *Conclusio responsiua.* Præcepta veteris legis vnum quodammodo sunt ratione ordinis ad eundem finem: simpliciter tamen plura, secundū peculiares obiectorū rationes quæ eiusdem finis assequendi media existunt. *Ratio conclusionis.* Et ratio est per se lucida. Cùm enim præcepta de actionibus humanis sint earum rerum quę fieri debent: necessitas autē cuiusque operis & officij à fine sumatur: finis verò legis (vt suprà monstrauimus) sit bonos facere ciues, fit vt per ordinem ad hunc finem cuncta præcepta quodāmodo dicantur vnū, sicuti lex vna. At verò quoniam ad hunc eundē finem multa sint officia necessaria, de quorū singulis speciebus operæpretium est edici singula præcepta, fit, vt simpliciter sint plura. *Prima dubitatio.* Sed porrigit nihilominus nobis vtrunque membrum dubitandi ansam. Priùs inquā, quòd legis veteris non vnus tantùm, si precedentium memineris, constitutus est finis: sed vnus præceptorum moraliū, qui erat subditorū probitas, atq; alter ceremonialiū, puta Christus, qui illis præsignabatur. Quare neque ratione finis vnum erat præceptū. *Solutio.* Respondetur tamen, quòd finis diuinæ legis vt articulo proximo patebit, non est sicuti humanæ, amicitia tantùm & charitas inter homines: sed illa quæ nobiscum est cum eodem ipso Deo: de qua vtique legitima charitate illud 1. Timo. 1. intelligitur, Finis præcepti charitas. Hanc autem amicitiam nulla legis opera (vt dictum est) cōciliare absque Dei gratia possunt. Concedimus ergo duos fuisse particulares fines legis, ad vnum tamē relatos. Finis enim moralium, erat mores cōponere: finis autem ceremonialium, venturus Christus, auctor gratiæ: quorū vtrūq; ad veram salutem animę exigitur, qui vnicus est legis finis. nā per Christi gratiam eius efficimur membra: in ipso autem cōpaginati per legis officia progredimur ad vitā æternam. *Secunda dubitatio.* Alterū verò dubiū est huic contrariū. Apparet enim omnia præcepta, non solùm (vt aiūt) secūdum quid per ordinē ad vnum finē, sed simpliciter esse hoc vnū: diliges dominū Deū tuum. Enimuerò dilectio Dei nihil aliud est, quàm eius seruare mandata: iuxta illud Io. 14. Si quis diligit me, sermonem meū seruabit, & Pater meus diliget eū. Et 1. Io. 2. Qui dicit se nosse Deū & mādata eius nō custodit, mendax est. Qui autē seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. *Confirmatio.* Et cōfirmatio sententiæ huius est, quòd per cuiusq; præcepti, quod verè est præceptum, transgresionem, amittitur Dei charitas. Quod certè non cōtingeret, nisi cuiusq; transgresio in transgresionē dilectionis Dei incurreret: omnia ergo præcepta simpliciter vnum sunt. *Alia cōfirmatio.* Nanq; si hoc neges, cùm negare nequeas, quin cuiuslibet præuaricatio sit etiam violatio huius præcepti diuinæ dilectionis, cōsequens tibi fit, vt nullum sit simplex peccatum, sed cuncta sint dupla: vt cùm hominem occideres, vnū esset contra charitatē proximi, puta occidere: & alterū, contra charitatem Dei. Et cùm furtum vel adulteriū faceres, similiter. *Responsio.* Respondetur ergo, non vnū, sed plura esse, quorū distinctio à distinctis rationibus obiectorum sumitur: vt quæst. seq. patebit. Sed tamen omnia sunt quædā explicationes illius generalis, quod est diligere Deū. In hoc enim cōstituit nostrū erga ipsum amorem, vt ipsum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicem. Quocirca cōceditur, hominem occidere, esse quandā transgresionem diuinæ dilectionis, sed tamen non sunt duo peccata, sed vnū quod à proximo obiecto nuncupatur homicidiū: sicuti aliud, furtū: atq; aliud, adulteriū. Itaq; ratio illa generalis diligendi Deum contrahitur per diuersas species: sicuti ratio animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo, sed vnum quod est homo: sic occidere, ac dilectionē Dei violare. *S. Thomas.* An verò præter hoc generale sit speciale dilectionis mandatū quod suum habeat peculiare obiectum, S. Tho. docet 2. 2. q. 44. & quæst. sequenti recolendum nobis superest.

Ad primū argumētū. AD primū igitur membrū argumenti in contrariū respondetur, quòd sicut modò dicebamus, generale diuinæ dilectionis mandatum specialibus cūctis præceptis participari: ita & hoc, Diliges proximū tuū sicut teipsum, finis est omniū quæ erga proximum implentur. quin verò genus per reliqua speciatim expositum. Nihil enim aliud est diligere proximū, quàm illū non lædere, puta non occidere, nō furari, &c. quod verbū Paulinum, instaurari, designat. *Auctor in cap. 13. Epistolæ ad Roman.* Inter alios nanq; significatus, quos nos illic agnouimus, hunc præcipuè probauimus, quod est, recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximum diligere, in virtute præcipit non mœchari, non furari, &c. In dilectione autē proximi includitur dilectio Dei: eò quòd eū vniuersos mortales pro filijs ducat, in hoc vult amorē nos sibi exhibere, vt nobis inuicē exhibeamus. Vnde Io. 4. Hoc mādatum habemus à Deo, vt qui diligit Deū, diligat & fratrem suū. Atq; hac

ratione

ratione hoc solo mandato, Diliges proximum tuũ sicut teipsum, complexus est Paulus ambo illa quæ Christus Matth. 22. distinxit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendere docuit omnem legem & Prophetas. Et eodem relabitur solutio secundi membri. *Ad secundum argumentum.* Cùm enim 9. Ethic. cap. 8. auctore Aristot. ab ipso eodem homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent, ad ceteros perueniant, quod est, ex eo quòd se quisque deamat, alios subinde amare, cuncta amicitiæ iura ac perinde præcepta, quæ inter amicos ac proximos seruantur, hoc vno concluduntur, vt ita se quisque ad alios habeat quemadmodum ad seipsum: idque comprehenditur illo generali præcepto: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. *Aristot.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm præceptorum legis veteris trina sit differentia, videlicet, moralium, ceremonialium, atque iudicialium.

CVM monstratum nobis fuerit, præcepta moralia esse plura, ordo poscit vt exploremus vtrũ eiusdem sint speciei, an verò trina differentia distinguantur, vt alia sint moralia, alia ceremonialia, alia verò iudicialia. Et arguitur contra hanc trimembrẽ diuisionem: *Argum. 1.* Præcepta moralia, vt in subsequentibus visuri sumus, omnia sunt de iure naturæ: ergo non opus fuit in tabulis legis veteris scribi. Probatur consequentia: quoniam lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura succumbit: Si ergo ratio naturalis decalogum mortales docebat, quidnam opus erat lege diuina explicari? eò potissimè, quòd lex vetus dicitur litera occidẽs: vt patet 2. ad Corin. 3. *Paulus.* m orũ autẽ præcepta, non occidunt, sed viuificant: secundum illud Psalmi, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. Secundò arguitur, si præcepta moralia scriptu necessaria erãt nihil opus erat ceremonialia adijcere. *Argum. 2.* Moralibus enim, vt nomen sonat, humani mores informantur, inter quos præcipua pars est diuinus cultus: vt gentes vniuersæ sub lege naturæ agentes more & vsu vbiq; docuerunt, ceremonialia autem ad diuinum cultum pertinent. Vnde Cicero in sua Rheto. Religio, inquit, diuinæ naturæ cultum ceremoniamque affert. *Cicero.* Concluduntur ergo religionis ceremoniæ sub moralibus præceptionibus. Quòd si dicas, gratia præmonstrãdi Christi fuisse instituta, id sanè potiùs verbis demandari deberet, quàm rebus: *Solutio.* quippe cùm verba, vt 2. de doctri. Christ. auctor est Augustinus principem teneant significandi locum. *Replica. August.* Tertiò ex eodem fonte arguitur: Iudicialia præcepta ad iustitiam prorsus pertinẽt: nam iudiciũ actus iustitiæ est: quod & Dauid in Psalmo significat vbi ait: Quoadusque iustitia conuertatur in iudiciũ: officia autem iustitiæ, perinde atque aliarum virtutũ sub moralibus præceptionibus cõprehendũtur: *Argum. 3.* nulla ergo necessitas postulabat, iudicialia mãdata moralibus adhiberi. Quartò arguitur, si oportuit tres istos præceptionũ ordines distinguere, necessariũ quoq; fuerat plura adijcere, nẽpe testimonia. *Argum. 4.* Nam Deut. 16. legitur, Custodi præcepta Domini Dei tui, & testimonia, & ceremonias. Deinde mãdata: quoniam eodẽ lib. cap. 11. quatuor distinguũtur: vbi legitur, Obserua præcepta, & ceremonias, et iudicia, & mãdata. Ad hęc & iustificationes, iuxta illud Psal. In ęternũ nõ obliuiscar iustificationes tuas. Item quia præcepta moralia, vt infrà de Decalogo videbitur, omnia pertinent ad virtutẽ iustitiæ: debuerũt subinde alia adhiberi de virtute & temperantia & alijs virtutibus. In contrariũ est illud Deut. 6. Hæc sunt pręcepta, nempe moralia, per Antonomasiã: ceremoniæ, atque iudicia. *Deute. 6.* Et cap. 14. Decẽ verba scripsi in duabus tabulis lapideis: & mihi iniũxit in illo tẽpore, vt docerẽ vos ceremonias & iudicia quæ facere debeatis. quibus locis tria hæc præceptorum genera designãtur.

QVONIAM de singulis præceptorum generibus singulæ inferiùs repetendæ sunt quęstiones, ad præsentem, quæ generalis est, quatuor conclusionibus breui compendio respondetur. Prima est: *Prima conclusio.* Necessarium fuit præcepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi decalogus scriptus habetur: & alijs locis, quibus alia scribuntur, cõprobatur. Enimuero vt præcipua humanæ legis intẽtio est, homines mutua inter se beneuolentia deuincire: ita & Dei propositum est per suas leges eosdem secum arctissima amicitia copulare. *Probatio.* Quare nõ est eius intentio, vtcunque bonos nos efficere humano more, sed sibi gratos: cùm autẽ similitudo sit mutui amoris fons, secundũ illud Eccle. 13. Omne animal diligit sibi simile, fit vt optimo Deo nemo gratus acceptusq; esse possit, nisi ei suo gradu sit bonitate similis. Et cùm, auctore Arist. 2. Ethic. Virtus sit quæ bonũ facit habentẽ, & eius opus bonũ, intentio diuinæ legis est, homines virtutibus sibi gratis imbuere, morumq; ornamẽto decorare. *Aristot.* hoc autem nõ fit nisi per morũ præcepta, nã inde dicuntur moralia: ergo illa fuerũt in lege necessaria. Atq; hinc fit lucidus earũ monitionũ sensus, quibus amãtissimus noster Deus ad virtutes nos diuinarũ imitatrices allicit. *Lucidus sensus monitionum diuinarum quibus mortales ad virtutes diuinarũ imitatrices allicit.* Vt Leu. 19. Sancti eritis, quoniã ego sanctus sum. Et in Euãgelio Christus: Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est. Luc. 6. & Matt. 5. Estote ergo & vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est. Ac si dicat, Aliter ei chari esse nõ valetis, nisi sitis imitatrice virtute assimiles. Quòd si cõtra præceptorũ istorum numerũ arguas. quòd nõ fuerit sufficiẽs, propterea quòd vt patet in Decalogo, precisè sunt pręcepta iustitiæ, quæ est ad alterũ: cùm tamẽ sint & aliæ hominis virtutes in ordine ad seipsum: vt fortitudo, & tẽperantia, atq; id genus plures. In subsequẽti quæstione tibi affulgebit respõsio, vbi patebunt præcepta alia: quæ tamẽ omnia in Decalogũ reducũtur. Secunda cõclusio: *Secunda cõclusio.* præter moralia condecens fuit ac necessariũ, vt lex vetus ceremoniarũ pręceptiones explicaret. Nomen enim ceremonia, siue a Cerere dicatur, quã frugum deam colebant, quòd Cicero 1. in Verrẽ his verbis annuere videtur: *Cicero.* Sacra Cereris, summa maiores nostri religione confici, ceremonijsq; voluerũt. Siue (quod Valerius libentiùs recipit) *Valerius.* à Cere oppido, vbi Roma a Gallis direpta, religionis sacra recondita sunt: tamẽ eos significat ritus, qui ad diuinũ attinent cultum. Veruntamẽ diuinus cultus, vt Diuus Tho. hoc loco scienter docuit, *S. Thomas.* differenter altiusq; diuinis legibus instituitur quã humanis. Etenim cũ lex humana, vt nuperrimè diceba-

mus, rebus dútaxat humanis consulat (nil de Ecclesiasticis in præsentia definimus) non altiorem cultum Dei instituit, quàm quem ad commune temporarium bonum conducere iudicat: Deus autẽ hominem ad seipsum pertrahens, eum sui cultum suis legibus edocet, quo homines, terrenis posthabitis, ad ipsum animis subleuentur. Et cùm non solùm per internos actus credendi, sperandi, & amandi, verùm & per exteras protestationes profiteamur nos eius famulos, necessariũ fuit ceremonias illas diuina lege institui. Emergunt autem ex hac conclusione dubia duo. Primum, quòd negare videmur ceremonialia ad morum informationem pertinere: quandoquidem à moralibus huiusmodi præcepta secernimus. cùm tamen in morum compositione pars illa præcipuum habeat momentum, quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter sicuti nos orantes, psallentes, thurificantes, atque hoc genus cultus offerẽtes, sic & patres illi suis ceremonijs, ceu per alios mores, bene de Deo merebantur. Secundum dubium est quòd quasi iustum, approbamus morem humanarum legum, diuinũ cultum ad suum ciuilem finẽ referentium: cùm tamen peruersitas appareat, qua fruendis vtimur. Dubij autem prioris responsio est, ceremonialia præcepta nõ sic esse à moralibus diuersa, vt species ex æquo distincta: sed differũt vt generis determinatio ad speciem. Id quod facilè perspicias, si discrimen memoria repetas, quod lib. 1. q. 5. constituimus inter ea, quæ sunt iuris merè positiui, & ea quæ sunt iuris naturæ. Nam licet omnis lex & præceptum à naturalibus principijs deriuetur: aliàs, vt illic monstrauimus, neque legis vigorem haberet, neq; præcepti: est tamen deriuatio diuersa. Nam ex eisdem vniuersalibus principijs, quædam deriuantur per modum conclusionum, perinde atque in scientijs speculatiuis: quædam verò per modũ determinationis formæ vniuersalis ad specialem. Ad hunc ergo modũ moralia ceremonialiaque mãdata differunt: nempe, vt illa deriuentur priori modo: hæc verò posteriori. Exempli gratia: Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis, principium est per se notũ. Mox quòd occidi ab altero nolis, aut tua dispoliari substantia, aut torum tuũ commaculari, eodẽ etiam lumine naturali clarescit. Ex quibus naturali itidem consequentia colliguntur moralia præcepta: Non occides, Non furtũ facies, Non adulterabis. Et ad hunc ferme modum dicemus infrà de alijs quæ sunt extra Decalogum: nã sunt plures gradus. Lex autem humana & omnis positiua, nõ naturali collectione, sed humano arbitramẽto determinat genus ad speciem. Exemplũ: Deum esse colendum, principium est naturale. Quòd autem hoc vel illo modo, natura non docet, sed ab ecclesia Euangelica per humanas leges, puta canonicas, ab apostolis deriuatas sancitur: puta, quòd talia feriemur festa, hisq; aut illis ritibus religionem profiteamur. Quòd autem negotiũ ecclesiæ iam sanctitate prouectæ Christus cõmisit, hoc Deus rudi illi populo, quẽ ex toto orbe volebat esse illustrem, per se exhibuit. cuncta inquã veluti pueris delineauit. Quare idem naturale cultus principiũ speciatim exposuit per illa animalium sacrificia, aliosque ritus, quos natura nõ clarè docebat. Et hęc sunt ceremonialia præcepta: tametsi hoc fuit legi illi peculiare, quòd cũ esset vmbra futuri Mesiæ, qui futurus erat verus Deus, talia decuit iubere sacrificia & ceremonias, quibus sub nube & figura eundẽ Mesiam cultores eius profiterentur. Ad secundũ verò dubium respõdetur bifariã contingere diuinum cultũ ad ciuilem finem & humanũ referri. Vno modo, vt humanus, tanquã supremus existimetur. Et hęc esset peruersitas vtendi fruẽdis fruendiq; vtendis. Attamẽ diuinũ cultũ referre ad tẽporalem finẽ non tanquã ad supremum, sed tanquã ad illum qui rursus refertur in Deum, nulla est peruersitas. Quin verò per hoc profitemur cuncta nobis diuinitus obuenire. Qua ratione ecclesia preces fundit, sacrificiaq; & missarũ solennia offert pro temporalibus bonis: lex ergo humana hoc modo refert diuinum cultũ ad suum finem: quàuis Canonicæ & Ecclesiasticæ, diuinarum sequaces, ciuilibus debent hoc præstare, vt animos hominũ à terrenis diuulsos, ad Deum promoueãt. Gentilium autem superstitiosa religio eatenus est inculpãda, quòd ritus in primis suos dijs falsis dicabãt. Mox quòd dęmoniacis illusionibus seducti extorũ inspectione animalium, aliorumq; superstitione auguriorum contendebant futura prænosse. Tertiò, quòd spurcis ceremonijs vtebantur. Ac demũ quòd quasi fœlicitatẽ in terrena prosperitate collocantes, non alia ratione deos videbantur colere, quàm quòd eorum ope indigebant. Quare aliam colebant frugũ deam, alium vini, atq; alium bellorũ, qui cùm ipsis egebant, tunc præcipuè placare curabant. Tertia conclusio: Præter hęc duo præceptorũ genera, necessariũ rursus fuit iudicialium tertiũ. Huius enim ratio similis illi est, quam de proximis ceremonialibus informauimus. Cùm enim lex diuina homines primùm in ordine ad Deum, mox ad suam inuicem amicitiã pacemq; instituat: quorũ vtrunq; naturalis lex in genere præcipit: consequens fuit, vt ambo in specie Deus explicaret. Atq; adeò sicuti ceremonialia præcepta peculiariter de diuino cultu instituit: sic etiã debuit & iudicia cõstituere, quibus beneuolẽtia & pax inter homines constaret. Collige ergo differentiã horum trium generũ præceptionum: reliqua enim duo à moralibus deriuãtur, quæ dictamina sunt iuris naturæ: nempe ceremonialia respectu diuini cultus: iudicialia verò respectu tranquillitatis humanę. Quocirca vt in solutione primi auctor est S. Thom. lex vetus aliquid addebat supra ius naturę: nimirũ eo modo, quo leges humanæ adiectiones sunt ad idem ius. Habemus etenim & sub noua lege ceremonialia, vt dictum est: vt psalmodiam, processiones, thurificationes, & alia huiusmodi. Et iudicialia, vt excommunicationes, suspensiones atque irregularitates, &c. Et antiquas Canonum pœnitentias: Sicuti & iure ciuili iudicialia supplicia malefactoribus decreta. Nisi quòd ratione suprà dicta Christus hæc in Euangelio non expresit, sed ecclesiæ & reipublicæ ciuili commisit. Deus autẽ in lege veteri cũcta explicuit. Hinc subsequitur alterũ discrimen, nempe quòd præcepta moralia sunt simpliciter de iure naturæ, puta præcepta, quia bona: aut prohibita, quia mala. Reliqua verò, de iure positiuo diuino, sicut ceremoniæ & iudicia nostra, de positiuo humano: nempe bona, quia præcepta: vel mala, quia prohibita. Quemadmodũ Aristot. 5. Ethicor. capi. 7. distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale: & legitimum, quod antè quàm positum esset, nihil referebat, sed postquàm positũ est. Atqui ad hæc tria genera fortè allusit Paulus ad Roman. 7. dicens, quòd lex est sancta, quantum ad ceremonialia, eò quod illud est sanctum, quod Deo dicatũ est. Et mandatum iustum, quantum ad iudicialia: & bonum, hoc est honestum,

Prima dubitatio. *Secunda dubitatio.* *Moralium, ceremonialium, ac iudicialium discrimen.* *Ad secundũ dubium.* *Tertia conclusio.* *Primum discrimen inter tria genera præceptionũ moralium scilicet, ceremonialium, & iudicialium.* *S. Thomas.* *Secundum discrimen.* *Aristot.* *Paulus.*

honestum quantum ad moralia. His demùm adiungitur quarta conclusio: Quanuis alia inueniantur in veteri lege nomina, scilicet mandata, testimonia, & iustificationes: cuncta tamen ad hæc tria genera reducuntur. Ratio conclusionis sic habet: Quædam in lege existunt quæ ceu agendorum præcepta edicuntur. Alia verò adhibentur quasi robur ad eorum custodiam. Illorum ergo sunt tria genera iam posita: horùm autem altera tria. Nam quòd ad legis obseruantiam conducit, primum est legislatoris auctoritas: secundum verò legis vtilitas: quæ est vel consequutio præmij, vel supplicij cautio. Illa ergo quibus auctoritas maiestasq; legislatoris commendatur, dicuntur testimonia: vt Deuterono. 17. Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est. Et legis caput, quo pronuntiatur creator cæli & terræ. Et in Psal. Tu terribilis es: & quis resistet tibi? Et, Omnipotens nomen eius, & similia. Illa verò, quibus vel præmia vel supplicia proferuntur, dicuntur iustificationes: vt Deuteron. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis gentibus. Et Isaiæ. 1. Si audieritis, bona terræ comedetis. quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Nam per hæc diuina iustitia commendatur. Mandatum autem forsan idem est quod præceptum. Sed quoniam loco citato videntur ab inuicem secerni, fortasse præcepta referuntur ad ea, quæ ad salutem sunt necessaria: mandatum verò ad illa, quæ per charitatem supererogantur, cuius generis sunt & Euangelica consilia. Atq; illud Exod. 2. Si pignus acceperis vestimentũ à proximo tuo, ante solis occasum reddas ei. Vel fortè præcepta sunt, quæ Deus in tabulis scripsit: vt Decalogus: mandata verò, quæ Moysi reuelauit, vt populo promulgaret. Tametsi & ipsæ iustificationes, testimonia etiam sunt diuinæ iustitiæ. Vniuersa autem reducuntur ad tria priora generalia. quandoquidem alia (vt dictum est) non tam præcepta sunt, quàm ad eorum custodiam pertinentia.

Quarta conclusio. Ratio conclusionis.

His hoc pacto constitutis, ad primum argumentum in contrarium respondetur, quòd etsi præcepta moralia nihil aliud sint, quàm quod lex naturæ dictat, & serena ratio docere potest, operæpretium nihilominus fuit, vt Deus non tantùm in supernaturalibus, verùm & in naturalibus tali prudentia illis opem ferret. Nam etsi nunquam rationis synderesis eousque extingui valeat, quin prima principia naturalis iuris ei refulgeant: tamen ea potest caligine obduci, vt circa eorum conclusiones hallucinetur oberretque. Idque non solùm in speculabilibus, verùm & in moribus. Mirabile enim est dictu, quãta de speculabilibus sapientium vetustorum deliramenta memoriæ prodita sunt. Et in moribus non solùm fornicatio simplex, verùm & grauiora pro licitis ducebant. Atque illo maximè tempore, quo lex data est, hanc mentium nebulam, credibile est mortales obtenebrasse. Eadem enim de caussa & supernaturalis fides non solũ de supernaturalibus articulis nos erudit, verùm & de alijs quos natura docet, vt, quòd Deus est vnus, atque omnium caussa, quodque anima sit immortalis, & de similibus. Id autem quod in eodem argumento adiectum est, nempe id, quod est literã legis occidere, moralibus præceptis non cõpetere, negatur. Immo, vt Aug. lib. de Spiritu & lite. cap. 14. auctor est, nosq; ab ipso instructi super tertium caput ad Rom. fusè tractauimus, præcepta ipsa Decalogi sunt, de quibus Paulus ait literam occidere, atque iram operari. Non quidem quòd id directa intentione (vt iam dictum est) facerent, sed quia ostendendo peccatorum opera nudabant subditos omni excusatione: & tamen lex illa gratiam non cõferebat. Attamen qui ex fide venturi Christi iustificati illa præstabant, iustitiam suam augebant apud Deum. Et ideo appellabat eadem opera Dauid iustificationes. Secundum etiam argumentum solutũ est, vbi declarauimus quemadmodum ceremonialia ad mores quoque & merita pertinent: sed tamen quia naturali lumine non eliciuntur ex dictamine naturæ, sed humano arbitramento vel diuino, à moralibus secernuntur. Itaque Deum colere, præceptum morale est: hoc autem vel illo ritu, ceremoniale.

Ad primũ argumẽtũ. Ad cõfirmationem eiusdem argumenti. Augustin. Auctor in ca. 3. Epist. ad Roma. Ad secundum argumẽtum.

Ad aliud autem quod illic subijcitur, respondetur, quòd etiam si verba commodiora sint ad significandum, nihilominus, vt Dionys. 1. cap. Cælestis Hierarch. auctor est, natiuum est hominibus rerum similitudinibus sensibilibus spiritualia intelligere. Ob idque decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus venturum Christum profiterentur. Ad tertium pariter, vt de ceremonialibus, respondetur, quòd etsi actus iustitiæ in genere ad moralia præcepta pertineant: tamen hæc vel illa in particulari iudiciorum præcepta dicuntur iudicialia. Quemadmodum quòd omnis malefactor puniendus sit, præceptum est morale: quod autem fur sit suspendendus, & hæreticus comburendus, iudicialia sunt. Vnde cùm iudicialia partim cum moribus conueniant, scilicet quòd à ratione deriuantur, ad moresque pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc scilicet quòd vtraque, speciales sunt determinationes generalium præceptorum, consequens factũ est, vt nonnunquàm connumerentur inter moralia: vti Deut. 5. Audi Israël ceremonias atque iudicia: quandoque verò inter ceremonialia, vt Leuit. 18. Facietis iudicia mea & præcepta mea seruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine comprehendũtur moralia: & in posteriori ceremonialia. Quartum verò suprà solutũ est: præter illam particulam de virtutibus moralibus distinctis à iustitia: quarum vtique præcepta statim quęstione proxima constabit, quomodo ad iustitiam reducantur: eò quòd præceptum dicit semper rationem debiti.

Ad confirmationem. Dionysius. Ad tertium argumẽtũ. Ad quartũ argumẽtũ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promißiones & comminationes debuit suos subditos inducere.

POST veteris legis præcepta, sequitur in tertio articulo vt dicamus de eius præmijs & pœnis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam & à transgreßsione deterrebantur. Quæritur, inquam, vtrùm docuerit promißsiones illas & comminationes esse temporales? Et arguitur à parte negatiua: Intentio diuinę legis est, homines Deo amore, & timore subijcere: secundũ illud Deut. 10. Et nunc Israël quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas

Argum. I.

Augustin⁹. Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum? temporalis autem cupiditas à Deo animos longè abducit: secundum illud Augustini lib. 83. quæstionum, q. 36. venenum charitatis est cupiditas: ergo illectamenta illa ac terrimenta minimè diuinam legem decebant. *Argum. 2.* Secundò: Leges humanæ inde apparent deiectiores, quòd per hęc lubrica, pereuntiaque temporalia ad bonum ciues promouent: lex ergo diuina quæ ad immortalem fœlicitatem mortales ducit, non deberet similibus munusculis ac deterriculis vti: atque eò minimè, quòd temporalium prosperitas communis est iniustis cum iustis, atque aduersitas iustis etiam cum iniustis: secundū illud Eccles. 9. Vniuersa temporalia hæc eueniunt iusto & impio: bono & malo: mundo & immundo: immolanti victimas, & sacrificia contemnenti: ergo temporalia bona vel mala incongruenter statuuntur vt pręmia vel pœna mandatorum legis diuinæ. In contrarium autem est illud nuperrimè citatum Isai. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

ADNOTANDVS est in primis quæstionis titulus. Haud enim in dubium reuocatur, quin custodes illius legis per fidem & gratiam Iesu Christi præmia consequerentur æterna: transgressoresque afficerentur perpetuis supplicijs, sicut Euangelicis professoribus contingit. Effulserat namque antiquis illis alterius vitæ lumen: vt patet Genes. 37. Descendam ad filium meum lugens in infernum. Sic enim appellabant decessum vitæ præsentis: propterea quòd illis nondum cælestes fores patebant: quare etiam iusti descendebant ad limbum. Et Ezechi. 37. aperta extat futuræ resurrectionis prophetia in campo illo, quem prophetice cernebat plenum ossibus. Nam dictum est ei, Putásne viuent ossa ista? Et sequitur: Ecce ego mittam in vos spiritum & viuetis. Et Iob. 19. Credo quòd Redemptor meus viuit. Et Act. 23. mentio fit opinionis Sadducæorum negantium resurrectionem mortuorum contra fidem quam reliquus populus sustinebat. Et Dauid in Psalm. 101. In memoria æterna erunt iusti. Et Sap. 5. Tunc stabūt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Et de miseris supplicia luentibus subditur: Videntes turbabuntur terrore horribili, &c. *Sensus propositæ quæstionis.* Igitur quod in quæstionem producitur non est cur nō fuerint illi patres aut præmiati aut puniti nisi temporaliter: sed cur, cùm eadem illos sicuti nos, præmia & supplicia manerent sempiterna, non fuerint in lege scripta nisi temporalia. Respondetur ergo vnica conclusione. *Conclusio responsiua.* Condecens fuit & illi populo congruentissimum, vt illis pollicitationibus & cōminationibus temporalium adduceretur. *Probatio prima conclusionis.* Iam enim superiori libro monstratum est leges ad sui obseruantiam suppliciorum metu præmiorumque spe homines attrahere: instar scientiarum speculatiuarum, quæ per principiorum cognitionem ad conclusionum assensus permouent. Quapropter ea esse debet legislatoris prudentia, vt secundum ingenia ciuium tam præmia statuat quàm supplicia: *Paulus.* populum autem illum Paulus ad Galat. vt q. præcedenti meminimus, puero confert dum sub pædagogo eruditur: sed naturale puerorum ingenium est, solis illis munusculis allici, quæ sunt ante oculos: nā ea quæ absunt, mente percipere nequeunt. Et eadem ratione præsentiū timore deterrentur. Expedientissimum ergo fuit, vt lex illa quæ, vt dictum est, tanquā imperfectio quędā ad perfectionem Euangelij gentem illam præparabat, infimo illo præmiorū pœnarumq; genere vteretur. *Paulus.* Quapropter Paulus ad Philip. 3. Euangelica familia veluti filios iam Dei charitate prouectos atq; in hæreditatem missos exemplo suo commonefacit, dicens: Quæ quidē retrò sunt, obliuiscens: ad ea quæ priora sunt, extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis in Christo Iesu. Quicūque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, &c. Ecce ergo cur Exod. 30. vbi Deus apparuit Moysi, quem ad seniores populi in Aegyptum delegaret, quibus daturus erat legem, hoc tantùm eis pollicetur, quòd adduceret eos in regnum Chananæorū, terrā scilicet fluentē lacte & melle. Christus autem Matth. 5. lator legis nouæ, non inferius regnū, quàm cælorum nobis proponit. Illic bona terræ promittūtur: in Euangelio verò vita æterna. Et Deut. 28. Si audieris, inquit, vocem Domini Dei tui, &c. faciet te Dominus Deus tuus excelsiore cūctis gentibus quæ versantur in terra: veniéntque super te vniuersę benedictiones istæ. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro, &c. Matth. autem 5. Beati pauperes spiritu, quoniā ipsorū est regnum cælorū. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terra. Non vtiq; inferna Chananæorum, lacte & melle fluente, sed supernā Angelorū, diuino nectare exuberante. *Altera ratio conclusionis.* At verò huic quę canonica ratio est, alterā eidem proximā subiungamus ex eadem pullulantę radice. Cùm illa inquam quæ Christus mundo promissurus erat, vix præ sua celsitudine ab hominibus credi poterant, quia neq; in cor hominibus ascēderant, cōsultò Deus voluit fidelitatē suā in illis temporalibus declarare, vt certiore arrogaret apud nos fidē, dū postmodū inuisibilia promitteret. Hac enim de caussa populū illū in exiliū Aegyptiacū ire siuit, vt inde eū posteà in terrā promissam optima fide cū tam ingentibus signis & portentis reuocaret: nempe vt in illis, tū cęlestiū futuras promissiones depingeret, tū etiam, vt quam esset in suis *Augustin⁹.* pollicitationibus fidelis, humano generi persuaderet. Atque hac, vt reor, de caussa August. 4. lib. contra Faustum, illud appellat testamentum vetus, hoc verò nouū: scilicet nō ob id tatùm quòd illud huic pręfuit: verùm & quòd illius promissiones rerū erāt cum tempore senescentiū: in nostro verò illa promittuntur, quę sunt in æternū permanentia. Simile est & inter supplicia illius nostręque legis discrimen. Patet enim tum alibi sæpè, tū luculenter Leuit. 26. vbi post temporalia præmia, videlicet, Si in pręceptis meis ambulaueritis, &c. dabo vobis pluuias in temporibus suis, vt terra germinet semen suum: & id genus plurima: subdit, Quòd si non audieritis me, visitabo vos velociter in egestate & ardore, qui cōficiat oculos vestros, & consumat animas vestras. Frustrà seretis semen, quod ab hostibus deuorabitur. At verò non sic de hoc interuallo hallucinādum est, vt quis credat neminem illic opera fecisse, nisi metu pœnæ. Sancti enim illi patres, vt Moyses & Abraham & prophetę timore filiali Deum reuerebantur. Et vi- *Paulus.* ce versa in Euangelio multi timore seruili pertrahuntur. Quin verò vt Apostolus ad Roma. 1. nos admonet, longè apertius nobis Christus in Euangelio comminatus est Dei iram de cælo reuelatam: nempe infernorum tormenta. Sed discrimen est, quòd illic non comminabatur Deus nisi temporalia supplicia: nobis autem comminatur æterna. Ait enim Deus per Esaiam: Si audieritis, bona terræ comedetis:

quòd si

quòd si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ait verò Christus: Et ibũt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam. Præterea, Lex illa plena erat timore, quare data est in monte cum tonitruis & coruscationibus: quod Exod. 20. exponens Moyses ait: Vt probaret vos venit Deus, & vt terror illius esset in vobis. Nostra verò lex in igne amoris effulsit in die Pentecostes. Quod quidem discrimen edisserit ad Hebr. 12. Paul. Quare in illam legem peccantes, statim in supplicium rapiebantur: vt patet in conflatione vituli vel tradebantur Philisthæis aut Babylonijs, aut alijs hostibus quibus vindicibus iratus Deus vtebatur. Vnde Dauid Psal. 77. Cùm occideret eos quærebant eum & reuertebantur. Nobis autem (quod notatu dignum est) nullum in Euangelio comminatus est Christus temporale suppliciũ: sed cuncta nos manent in altero seculo. Qua de caussa multò quàm illi deberemus acerbiora expauescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratiorem habebimus quæstione, 7. luculentioremque sermonem, vbi de lege Euangelica dicendum nobis restat. *Paulus.*

AD primũ igitur argumentum respondetur, tres esse hominum ordines quantũ ad temporaliũ cupiditatẽ distinctos. Vnus enim est perfectorũ, qui neutrum oculum ad huiusmodi fluxibilia bona conijciunt, sed illis prorsus abiectis Deo infixi sunt. In quo ordine nõ erat ille populus: licèt quidam rarissimi hunc gradum pertingerent: quorum ait ad Hebr. Paul. dignum non fuisse mundum. Alius est extremus ordo peruersorum, qui finem suum in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atque horum cupiditatem asserit August. esse charitatis venenum. quibus ideo periculosa esset lex, quæ temporalia promitteret. Sed tertius est medius imperfectorum gradus: qui scilicet bona temporalia sic cupiunt, vt viam iudicent ad æternorum fruitionem: quare istis salutare est per hæc temporalia ad amorem Dei pelliceře. Nam vt est in Psalmo, Confitebitur tibi cùm benefeceris illi. Ad secundum respondetur, quòd præstantia diuinæ legis præ humana inde deprehenditur, quòd humana proponit præmia ab hominibus conferenda: Deus autem, illa quæ ipse est collaturus. Ob idque optimo iudicio illa largitur iustis & subtrahit iniustis: nisi quandoque ratio contrarium poposcerit. Vnde si historias veteris instrumenti perlustres, semper ille populus quandiu Deo legique parebat, temporalium prosperitate affluebat: & contrà dum ab eius gratia decidebat, tunc cæli atque hostium aduersitatem experiebatur. Quòd si iustos aliquos, quos ait ad Hebr. Paulus angustiatos & afflictos mala fuisse perpessos, eiusmodi aduersis exercebat, hoc faciebat, vt eis ad maiorem coronam cederet. quanuis & nonnullos qui exteriùs legẽ colentes internum cor in temporalibus sentiebat infixum, secundum illud Esa. 9. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sinebat quidem ad cumulatiorem ipsorum condemnationem illis frui. *Ad primũ argumẽtũ.* *Paulus.* *Augustin⁹.* *Ad secundum argumentum.* *Paulus.*

QVÆSTIO TERTIA,

DE MORALIBVS PRAECEPTIS.

S. Thom. 1. 2. quæst. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrùm omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

HACTENVS de legis præceptis in genere: Descendendũ ergo iam est ad species singulas. Inter hæc autem primum ac principem locum moralia obtinent. De quibus duas adornamus quæstiones: nempe hanc, de omnibus in genere: atque alteram speciatim de singulis. De his ergo primùm interrogatur, vtrùm omnia pertineant ad legem naturæ. Et arguitur à parte negatiua. Primò, Eccles. 17. Præcepta moralia dicuntur disciplina: de illis enim dicitur, Addidit illis disciplinam: & legem vitæ hæreditauit illos. Disciplina autem, cùm per doctrinam acquiratur, contra legem naturæ diuiditur: quæ vtpote non addiscitur, sed naturali instinctu percipitur: non ergo omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ. Secundò: Lex diuina perfectior est quàm humana: Lex autem humana legi naturali multa accumulat bonorum operum documenta. Vnde fit, vt cùm ius naturę idem sit apud omnes: humana tamen morum instituta sunt apud diuersos diuersa: ergo multò fuit æquius vt diuina lex aliqua naturali insuper adderet. Tertiò: Non solùm naturalis ratio, verùm & fides ad morum institutum conducit. Vnde Paulus ad Galath. 5. Fidem ait per dilectionem operari: fides autem sub naturæ lege non comprehenditur: quippe quę super naturalem rationẽ extollitur: ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ ad legem naturæ spectant. In contrarium est illud Apostoli ad Roman. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: vbi moralia præcepta designabat. *Argum. 1.* *Argum. 2.* *Argumẽ. 3.* *Paulus.* *Paulus.*

QVAESTIO præsens non tantùm mouetur de præceptis Decalogi, verùm vniuersim de cũctis quæ per se ad mores pertinent. Ad quam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Vniuersa moralia præcepta non solùm quæ veteri testamẽto scripta sunt, immo si quæ sint alia, sunt de lege naturæ. Probatur cõclusio: Pręcepta moralia, sic definitũ est, à ceremonialibus iudicialibusq; distare, quòd per se, hoc est natura sua, quæcunq; seclusa positiua lege, ad mores pertinet: nã ceremonialia atq; iudicialia nõ per se, sed quia per arbitrariã legẽ posita sunt, ad mores attinet. Probitas autẽ morũ per ordinẽ ad rationẽ naturalem, quę humanarũ actionum propriũ principiũ est, existumari debet. Sicuti lapidis aut ligni rectitudo per hoc, quòd normę cõmensurantur: nẽpe vt illi mores dicãtur, sintq; probi, qui rationi cõcordant: reprobi autẽ, qui ab eadẽ discrepãt: rationis autem iudiciũ, tam practicum, quàm speculatiuũ *Prima conclusio.* *Probatio.*

 ex prin-

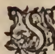
ex principijs ad cōclusiones procedit:hoc enim ipsum est ratiocinari. Fit ergo consequēs vt omnia pręcepta moralia, siue principia sint, siue cōclusiones, sint de iure naturæ: Ius enim nihil aliud est, quàm regula. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Præcepta id genus moralia in triplici gradu sunt de iure naturæ, secundum tres diuersos modos, quibus ab eisdē primis naturę principijs descēdūt. *Triplex modus quo moralia præcepta à naturalib⁹ descendūt.* Quædā enim sunt cōclusiones, quæ protinus nullo ferè negotio, sed qualicunque consideratione quisq; per eadē vniuersalia principia approbat aut reprobat. Et hæc sunt in primo gradu. Sicuti, Honora patrem tuum & matrem tuam: Non occides, Non furtum facies: & huiusmodi. Ex illo nanque principio, Id facias alijs quod tibi fieri vis, subsumpta hac, naturaliter quoq; per se nota, quòd velles à filijs tuis honorari, sequitur quòd & tu debes honorare parentes. Nisi mauis ex illo Id deducere, quòd qui beneficium recipit, beneficium debet: summum quippe temporalium beneficiū est, quod à parentibus recipimus. *Primus.* Rursus ex illo, Id ne facias alijs quod tibi fieri non vis: subsumendo statim quòd nolles ab alio lædi vel in persona, vel in bonis, colligitur: Non occides, Non furtū facies, Non adulterabis. *Secundus.* Alia verò sunt quæ non statim cuiusq; ratio ex eiusdem principijs colligit, nisi subsidio adiuta sapientum, quorū est penitùs res meditari. *Tertius.* Veluti illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge & honora personam senis. Hoc enim non est adeò notum, quàm debitum honorandi parentes. Et illud Euangelij: Ne dicas fratri tuo, Racha: quod non tam manifestum est quàm prohibitio non occidendi. Sed alia sunt, quæ licèt sint rationi naturali consentanea: tamen non potest per seipsa ratio nisi diuinitus illustrata attingere. Cuius ordinis multa sunt quæ ad diuinum cultum pertinent: Non facies sculptile: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Hæc enim & similia eadem ratio naturalis nisi diuino fulgore irradiata, non medullitus callet. *Obijcitur aduersus præfatam veritatem.* Quò autem hæc plusculum lucis accipiant, arguitur contra: & primò, Præcepta moralia atque iudicialia, vt quæstione proxima dictum est, deriuantur quoque à iure naturæ: nam sunt etiā rationi congruentia: aliàs non haberent rationem legis, vt superiori libro monstrauimus: deberent ergo collocari in aliquo gradu iuris naturæ. *Prima ratio.* Mox, præcepta Decalogi, vel censentur principia vniuersalia iuris naturæ, vel conclusiones. Primum dici non potest: quoniā, vt S. Tho. docet, non sunt nisi conclusiones inde proximè pullulātes: *Secunda ratio.* si ergo sunt cōclusiones, quomodo collocātur in primo gradu? *Tertia ratio.* Item illa, quæ supra naturam Deus nos docet, non sunt de lege naturæ: cur ergo illic constituimus tertium gradum? *Ad primā obiectionē.* Ad primum ex superioribus colligitur responsio. Etenim etsi ceremonialia ac iudicialia à iure naturæ descendant: non tamen per consequentiam & illationem naturalem, sicut conclusiones ex principijs, sed per determinationem generis ad speciem, legislatoris arbitratu. Et ideo potiùs ponūtur in altero ordine à lege naturæ semoto, quàm collocentur in eius recta linea. Ob idque hæc non permanserunt sub lege Euangelica, sicuti moralia, sed abolita sunt. *Ad secundam.* De materia verò secundi argumenti, variè à doctoribus opinatur. *Scotus.* Nam in 3. senten. dist. 37. Scotus & Scholasticorum nōnulli vniuersalia principia naturæ constituūt in primo gradu: conclusiones autem tā secundæ tabulæ Decalogi quàm aliàs, in secundo. De istorū autem opinione infrà arti. 8. pressiùs disputandum est. Interim tamen perspectè animaduertēda est sententia S. Thomę, ne quis fallatur, arbitratus Decalogum constituere inter vniuersalia principia: pro eo quòd ipsum statuit in primo gradu. Enimuerò prima per se nota principia non faciunt gradum, sed sunt radix & fons: gradus enim idem est, quod gressus: vnde sicut in linea consanguinitatis stirps & radix non est gradus, sed fratres inde proximè cadentes sunt in primo: sic in iure naturæ principia non sunt gradus, sed quæ inde consequentia descendunt. Et per elongationem ab eisdem principijs ceteri gradus discernuntur. Itaq; cùm in Decalogo sint duæ tabulæ, septem posteriora, quæ sunt in secunda, collocantur in primo gradu: in secundo verò illa quæ sunt extra Decalogum. Qualia sunt præcepta honorandi seniores, & alia quæ non pertinent ad iustitiam. Sed in tertio consistunt præcepta primæ tabulę. Igitur non statuūtur in tertio ordine, propterea quòd non sint omniū dignissima, immo propterea iudicantur à principijs naturæ elongatiora, quòd ob suam sublimitatē ratio nostra illa nō plenè inde elicit, nisi diuinitus adiuta. Sicuti & in illis secundi gradus sapientium indiget disciplina. Alter igitur dignoscitur inter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitionis. Quid enim naturæ amiciùs consentiens, quidue dignius, quàm præcepta primæ tabulæ, quippe quæ ad cultum vnius Dei spectant: Et tamen quia ab humana cognitione sunt remotiora, nullum inter Ethnicos scelus tā latè pererebuit, quàm idololatrię impietas. Nam circa alia præcepta secundæ tabulæ minimè erratum est. Et circa illa, quę sunt in secundo gradu, minùs quàm circa primā tabulam. Atq; hic ordo cognitionis est, quem scientissimè S. Thom. per gradus distribuit. *Quæstio.* Quærat autem hic fortasse Lector, vtrùm omnes gradus illi prohibiti Leuit. 18. essent de iure naturæ? *Solutio.* Respondetur verò, quòd illi qui per lineā rectam ascendebant, iure naturæ erant prohibiti: vt, Turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Et cū filia & cum nepte: præterea cū nouerca & cum sorore. Alia verò ad latus posita, vt cum sorore matris aut patris, aut cum vxore fratris, non erant prohibita, quia mala: sed mala, quia prohibita iure diuino positiuo. Quocirca illa quidē erant moralia: hæc verò iudicialia. Ac proinde isti posteriores gradus non sunt in Euangelio prohibiti: essentque iure naturæ liciti, nisi Ecclesia humano iure illos interdixisset propter deformitatem, quam pręse ferūt: sed de his latiùs artic. 8. inter agendum de istorum dispensatione.

Ad primū argumētū. ET per hæc patent argumentorū solutiones. Dicūtur enim præcepta moralia, disciplina: propterea quòd non sunt prima vniuersalia principia per se nota, sed quæ dilucidatione nōnulla indigent. *Ad secundum argumentum.* Et ad secundū respondetur, quòd sicuti leges humanæ aliqua adijciūt iuri naturę, sic & diuina adiecit ceremonialia & iudicialia. *Ad tertiū argumētū.* Atque ad tertium respondetur, quòd etsi fides sit lumen supernaturale, nihilominus necessaria est ad dilucidandū nonnulla naturalia præcepta: quæ licèt colligantur ex iure naturæ, tamen propter suā celsitudinem indigent supernaturali radio, vt vniuersis mortalibus clarescant. Qua ratione fides articulū vnius Dei inter alios connumerat, qui tamen naturali lumine sapientibus innotuerat. Ex quo fit, in illo superiùs asserto, nempe præcepta moralia esse, quæ per se ad bonos mores attinent, vocem, per se supernaturale lumen non excludere: sed duntaxat politiuam aliam legem: vt expositum est.

Itaque etsi nulla esset lex positiua, naturale tamen ius præciperet vnum coli Deum, & reliqua primæ tabulæ: tamen nisi lumen fidei mortalibus irradiasset, non omnes ea planè perspexissent.

ARTICVLVS II.

Vtrùm præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

SEQVITVR in secundo articulo, vt sufficientiam eorundem præceptorum perpendamus. Et arguitur quòd non sint de omnium virtutum actibus. Obseruatio illorum dicitur iustificatio, secundum illud Psalmi, Iustificationes tuas custodiam. iustificatio autem est actus iustitiæ: ergo in sola hac virtute versantur cuncta. Secundò ad idem arguitur ex nomine ipso præcepti, quod rationem debiti significat: debitum nanq; ad nullam aliam virtutem attinet, quàm ad iustitiam, per quam vnicuique ius suum redditur. Et accedit huc tertiò, quòd lex (vt suprà dictum est) ob bonum commune ponitur: quod vt 5. Ethicor. auctor est Aristoteles obiectum est iustitiæ. In contrarium est, quod August. ait, peccatum nihil aliud esse, quàm dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Et Ambros. transgressionem esse legis diuinæ & cælestium inobedientiam mandatorum: peccata verò cunctis virtutibus aduersantur: ergo & moralia præcepta legis ad vniuersas protenduntur. *Argum. 1.* *Argum. 2.* *Argumẽ. 3.* *Aristot.* *Augustin.* *Ambrosi.*

ARTICVLVS præsens non solùm ob id in quæstionem prolatus est, vt constet quàm latè virtus diuinæ legis protendatur, quæ de vniuersis virtutibus iubet: verùm vt humanarum collatione eius præstantia innotescat. Tribus igitur conclusionibus dissoluitur. Prima: Leges humanæ de solis iustitię actibus primaria intentione præcipiunt: de reliquis verò virtutibus non nisi quatenus ad iustitiam referuntur. Conclusio hæc superiori libro, q. 6. sua fuit genuina ratione demonstrata: quæ hic tamen in gratiã diuinæ legis recolenda est. Legis inquam cuiusq; præcepta (vt suprà ostensum est) ad commune bonum ordinem habent. Quapropter (vt 3. Polit. Arist. docet) secundum diuersas politias diuersæ statuuntur leges: aliæ scilicet in democratia, aliæ in aristocratia, atq; aliæ in regno: quoniam diuersimodè sibi proponunt commune bonum: lex autem diuina & humana, iam suprà monstratæ sunt fine differre. Nam humana solùm proponit humanũ bonum, quod ad pacem amicitiamq; inter homines spectat: homines autem amicitiæ fœdera per sola extera illa officia retinent, quæ sunt virtutis iustitiæ: per quam scilicet vnicuiq; quod suũ est, tribuitur: lex ergo humana primario proposito ad iustitiæ virtutem attendit. Et si quæ alia de fortitudine, deq; temperantia iubet, non nisi quatenus ad suũ commune bonũ referuntur. Præcipit inquam fortitudinem, non quæ tibi necessaria est ad tuas propulsandas iniurias, sed quæ rei bellicæ necessaria est: puta, ne locũ in acie deseras. Iubet item temperantiæ moderamen: non tamen quo non sis aut tecum, aut cum tua vxore intemperans, sed quò adulterium non cõmittas. Sententia est Arist. 5. Ethicor. cap. 1. vbi ait leges de omnibus dictare, coniectantes aut communem omniũ vtilitatem, aut optimorum, aut principum: vbi tria genera politiæ distinguit. Secunda conclusio: Lex diuina non de iustitiæ tantùm actibus, sed de vniuersarum virtutum operibus, ex æquo præcepta ponit. Probatur ratione contraria: Finis diuinarum legum non est illa, quæ inter homines est beneuolentia, sed ipsorum cũ Deo amicitia, ac subinde familiaritas, tũ in præsenti seculo, tum demũ in futura æternitate: homo autem non solùm per officia iustitiæ specialis virtutis fit Deo charus, verùm & per vniuersas studiosas actiones, quibus homo secum rectè viuit, non modò exterè, verùm etiam interna mente, in qua Deus suam impresit imaginem. Præcipit ergo lex diuina actus fortitudinis, temperantiæ, mansuetudinis &c. non solùm in ordine ad iustitiam inter homines, sed insuper quatenus in homine ipso diuinam imaginem exornant. Quare ex æquo primariaque intentione tam intellectuales virtutes, quę sunt rationis lumina, quàm morales, quæ appetitum eidem rationi subijciunt, iubet. Nempe tres in primis Theologicas, fidem, spem, & charitatem: mox & quatuor morales, secundum illud Sapien. 8. de eadem diuina lege & sapientia assertum: Sobrietatem & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutem: quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Tertia conclusio: Non omnia virtutum opera eodem cogendi rigore proponit: sed illa quæ ad necessarium rationis ordinem spectant, sub reatu culpæ iubet: reliqua verò, quæ ad cumulatiorem virtutum perfectionem ornatumque attinent, sub forma consilij admonet. Qualia sunt illa, quæ pertinent ad inimicorum dilectionem: vt Prouerbi: 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et reliqua præcepta misericordiæ, vt cap. 3. De primitijs omnium frugum tuarum da pauperibus. Duplex autem, licèt exigua, dubitatio ex his fit reliqua. Vna scilicet differentia inter humanam legem, ac diuinam constituta. Apparet enim in contrarium, quòd diuina perinde atque humana principem intentionem dirigat ad iustitiam. Nam præcipuè exigit obedientiam, quæ est generalis iustitia. Præterea quidquid iubet, eò refert, vt vel particularem iustitiam, quæ est inter homines, confoueat: vel illam, qua appetitus rationi subditur: ergo nunquam exit iustitiæ tramites. Ad hoc autem facilè respondetur, in hoc discrimen consistere, quòd humana lex habet pro fine iustitiam specialem virtutem, qua humana societas fidesq; constat: lex autem diuina simpliciter cuiusq; perfectionem. Nam obedientia, quæ pertinet ad legalem iustitiã, non est finis legis, sed est virtus, quæ subijcit ciues principi: finis enim legis est per obedientiam facere bonos ciues. Illa autem subiectio appetitus ad ratione, etsi ad finẽ legis pertineat, eò quòd in illa cõsistit humana perfectio: tamen cùm nõ ordinet hominem ad alium, sed ad seipsum, non habet propriè rationẽ iustitiæ sed (vt ait 5. Ethic. Philosophus) metaphoricam: pro quanto appetitus & ratio eiusdem suppositi considerantur vt duo. Altera verò dubitatio est, quòd non videtur lex vetus vniuersas instituisse virtutes. Nam (vt legitur Matthæi 5.) Christus collatione facta inter ambas leges ait. Audistis quia dictum est antiquis: Non *Prima conclusio.* *Suadetur conclusio.* *Secunda cõclusio.* *Tertia conclusio.* *Gemina dubitatio.* *Prima ratio dubitandi.* *Secunda ratio.* *Ad primã dubitationem.* *Aristot.* *Secũda dubitatio.*

Ratio hæsitandi. occides: Ego autem dico vobis: Qui irascitur fratri suo &c. Et ideo præmisit: Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. *Solutio.* Respondetur quod quidquid Christus expressit, quod veram habeat rationem præcepti, concludebatur in lege veteri, sed Pharisæi erant, qui eam obnubilauerant. Nam si Christus prohibuit inimicorum odium, idem etiam prohibebatur Leuit. 19. vbi legitur: Non oderis fratrem tuum in corde tuo. Et si Christus concupiscentiam cordis compescuit, idem scriptum erat Exodi 28. Non concupisces vxorem proximi tui.

Ad primũ argumẽtũ. Ad primum igitur argumentorum respondetur, quòd vbi diuina mandata appellantur iustificationes, non trahitur nomen à iustitia speciali virtute, quæ est inter homines: sed à iustitia qualis esse debuit inter hominem & Deum, quæ est legalis generalisque virtus: inde scilicet, quòd debemus proprias voluntates rationi semper ac perinde diuinis eius iussis habere conformes, qua ratione in eius amicitia persistimus. *Ad secundum argumẽtum.* Et pari modo respondetur ad secũdum. Nam etsi omne præceptum rationem debiti præ se ferat, non tamen debiti specialis iustitiæ, sed debiti, quod est voluntatis ad rationem, atque hominis ad Deum: quidquid enim obedientiæ rationi debitum est, debetur & Deo, qui rationis est auctor. Et hæc est obedientia generalis. *Ad tertium argumẽtũ.* Tertium denique iam solutum est. Nam etsi omnis lex in bonum commune referatur, commune tamen bonum aliter lex humana prospicit, aliter verò diuina.

ARTICVLVS III.

Vtrùm omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur.

CVM definitum sit legẽ veterem de omniũ præcepisse virtutum actibus, & tamen in Decalogo non extent nisi decem præcepta iustitiæ, quærendũ supererat, vtrùm reliqua aliarũ virtutum ad hæc decem reducantur? *Argum. 1.* Et arguitur à parte negatiua: Prima omnium capita, vt Matthæi 22. legimus, sunt: Diliges dominum Deum tuum: &, Diliges proximũ tuum: hæc autem nec sunt in Decalogo posita, nec videntur ad ipsum posse reduci: ergo non omnia reducuntur ad ipsum. *Argum. 2.* Secundò arguitur: Tertium præceptum, Memento vt diem Sabbathi sanctifices, apparet ceremoniale: moralia verò non reducũtur ad ceremonialia, sed potiùs econuerso, cùm moralia sint conclusiones naturalis iuris, ceremonialia verò, minimè: ergo non omnia reducuntur ad Decalogum. *Argum. 3.* Tertiò: Præcepta moralia non solùm sunt de actibus iustitiæ, sed patent prætereà ad reliquas virtutes, quæ ad mores pertinent: in Decalogo autem non extant nisi iustitiæ præcepta: ergo non omnia illuc reducuntur. *Glossa.* In contrariũ autem est glossa super illud Matth. 5. Beati estis cùm vos maledixerint homines, dicens, quòd Moyses decem præcepta proponens, posteà per partes explicuit.

QVAESTIO hæc inferiùs artic. 11. vbi in particulari aliorum numerus præceptorum refertur, lucidiùs patebit: nunc ergo tantùm in genere duabus conclusionibus absoluetur. *Prima cõclusio.* Prior est discrimen inter Decalogum ac reliqua præcepta, hoc est potissimum, quòd decem illa Deus Angelorũ ministerio, (vt dictũ est) in tabulis Moysi insculpsit: alia verò dedit per Moysen. Est ergo meditatè speculanda differentia, quòd solùm Decalogum homo à solo doctus est Deo: reliqua verò ab hominibus. *Ratio conclusionis.* Rationi autem consonantissimum erat, vt Deus tanquam naturæ auctor illa per se duntaxat doceret, quæ vel naturalis ratio perexigua adhibita consideratione ex primis naturæ principijs elicit: vel ex infusa fide protinus innotescunt: quorum hæc sunt in prima tabula, illa verò in secunda, vt inferiùs patebit. Et quoniam inter omnes virtutes patentissima est iustitia, in hac explicanda virtute totus Decalogus versatur. Quapropter duo præceptorum genera prætermisit: illa scilicet, quæ tanquam per se nota principia in mentibus nostris consignauerat: hæc enim nulla prætereà editione indigebãt: vt, Id ne facias alijs, &c. Mox & illa quæ vigilantiorem exigunt sapientum indagationem: quæ scilicet Moysi & alijs deinde sapientibus docenda reliquit. *Secunda conclusio.* Hinc ergo colligitur posterior conclusio: Nempe quod omnia ad Decalogum reducantur. Nam illa generalia principia continentur in Decalogo, sicut principia in proximis conclusionibus: quoniam, Non occides, Non furtum facies, &c. nihil aliud est, quàm Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis. Reliqua verò continentur in eodem Decalogo, sicuti conclusiones in suis principijs. Vt illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge: virtute continetur in illo, quod est Honorare parentes: &, Non fornicaberis, ad id quod est, Non mœchaberis: & illud: Non fœnori dabis, ad id quod est, Non furaberis. Attamen quia copiosiùs ac luculentiùs artic. 11. explicãda hæc sunt, illuc vsque reliqua sunt expectanda.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum respondetur, ideo illa principia de dilectione Dei & proximi non esse in Decalogo expressim posita, quòd nulla editione opus habebãt, eò quòd sint per se nota: sed Decalogus fuit illorum explicatio. Prius enim statim per fidem fit notum: vt articulo proximo patentiùs fit. Quicunque enim fatetur esse Deum, eadem ipsa confessione compertissimũ habet eundem à se esse diligendũ. Neque quidquã esse potest rationi naturali apertiùs cõsentiens. Attamen quia diligendi modus, cùm res sit supernaturalis, non sit cũctis mortalibus in cõperto, eundem expressit in præceptis primæ tabulæ, ad quæ ideo præcepta reducitur, tanquam principiũ in suis conclusionibus contentum. Ac pari modo secundum de dilectione proximi, reducitur ad præcepta secundæ tabulæ. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum argumentum iam suprà dictum est, præceptum sanctificandi festi in genere, puta vt tempus aliquod diuinis meditationibus offeramus, non esse ceremoniale, sed morale in particulari autem esse ceremoniale. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Tertij quoque responsio itidem explicata est. Enimuerò cùm Decalogus illa tantùm cõtineat præcepta, quæ Deus per se tulit: ipsum autem non nisi manifestas naturæ conclusiones exprimere decuerit, & præceptum omne præ se ferat rationem debiti, quæ quidem ratio in virtute iustitiæ patentior sit, in reliquis verò latentior, consequẽs est, vt Decalogus ea tantùm præcepta complectatur, quæ

pertinent ad iustitiam. Reliqua verò de fortitudine deque temperantia ac de ceteris, qua parte induunt rationem debiti, ad eundem Decalogum reducuntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm præcepta Decalogi conuenienter distinguantur.

POST tres superiores articulos de præceptis moralibus in genere disputatos, descendendum est peculiariter ad Decalogũ. De cuius dispositione adhibentur alij quatuor: nẽpe de distinctione eorum, deque numero, ordine & traditionis figura. Quæritur ergo vtrùm præcepta Decalogi vti iacent Exod. 26. sint conuenienter distincta in tria primæ tabulæ, & septem secundæ? Et arguitur à parte negatiua: Fides quæ intellectualis est habitus, & latria, quæ est religionis adoratio, duæ sunt virtutes distinctæ: ergo distincta sunt præcepta fidei, & latriæ, vt illud: Non habebis deos alienos coram me, pertineat ad fidem: quod autem subditur, Non facias sculptile; spectet ad latriam. Ex quo fieret consequens esse quatuor primæ tabulæ. Secundò: Illud primum verbum, Ego sum Dominus Deus tuus, est affirmatiuum: quod autem sequitur, Non habebis deos alienos corã me, est negatiuum: præcepta autem affirmatiua distinguuntur à negatiuis: ergo sunt duo: ac perinde resultabunt quinque primæ tabulæ, nempe adiunctis duobus alijs: Ne iures vana per eum: &, Sabbatha sanctifices. Tertiò: Concupiscentiam non nisi vnam ponit Apostolus ad Roma. 7. vbi ait, Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces: ergo vnica est concupiscentiæ prohibitio, atque adeò distingui non debet in vnam concupiscentiæ vxoris alienæ, & alteram aliarum rerum. In contrarium est auctoritas Augustini super eodem loco Exodi, distinguentis tria præcepta primæ tabulę, & septem secundæ.

Primum argumentum partis negatiuæ. *Argumẽ. 2.* *Argumẽ. 3. Paulus.* *Augustin⁹.*

DE præceptis Decalogi, nemo negare potest esse decem: nomine id planè proclamante. Quarę de hoc vna est omnium concors sententia. Item eodem consensu affirmant in prima tabula fuisse scripta præcepta pertinentia ad dilectionem cultumque Dei: in secunda verò illa quæ dilectionem proximi explicatè continent. At verò quot sint tam hæc, quàm illa; non inter omnes vnanimiter constat. Sunt enim tres opiniones. Prima Isychij super illud Leuit. capit. 26. Ita vt decem mulieres in vno clybano coquant panes: qui ponit quatuor in prima tabula, & sex in secunda, vt primum sit illud affirmatiuum, Ego sum Dominus Deus tuus. Secundum, Non habebis deos alienos coram me. Atqui Hierony. Oseæ 10. super illud, Cùm corripientur propter duas iniquitates suas: eodem modo duo hæc secreuit. Tertium ponit Isychius, Non facies tibi sculptile: & quartum, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Illud autem de obseruatione Sabbathi, illic insertum, non censet connumerari inter præcepta: neque intelligendum esse secundum literam: eò quòd cùm mutatum fuerit apud Christianos in diẽ Dominicã, non illud connumerat inter præcepta moralia. Illa nanque immota permanserunt. Sed ait intelligi secundum Spiritum: vt nullum mundi huius opus vnquam faciamus. In præceptis autem secũdæ tabulæ nonum ac decimum compingit in vnũ. Quare non facit, nisi sex. Secunda opinio est Origenis eodem loco, itidem distinguentis quatuor primæ tabulæ: paulò tamen differentiùs ab Isychio. Illud enim: Ego sum Dominus Deus tuus, non facit distinctum præceptum, sed pro eodem illud existimat, atque subsequens, Non habebis deos alienos: secundum verò arbitratur, Non facies sculptile: ac tertium, Non assumes nomen Dei tui in vanum: ac denique quartum, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Reliqua verò sex cogitur veluti Isychius connumerare. His tamen non obstantibus statuitur certa conclusio, quæ est Augustini eodem loco: Præcepta Decalogi distinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem secundæ. Ad horum autem perspicuam intelligentiam notandum est duarum tabularum primam haberi mentionem Exod. 31. vbi postquam enarrantur præcepta, quę Deus dedit Moysi in mõte, subditur: Dedit quoque Dominus Moysi completis huiuscemodi sermonibus in monte Sinai duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Vbi neque nominantur prima & secunda, neque memoratur quid in alterutra fuerit scriptum: Hebræorum autem confessio est, in vtraque fuisse sculpta quina præcepta. Est quippe sententia Iosephi legis peritissimi, libro tertio antiqui. capite sexto. Illic inquam ait in vtraque quina verba fuisse scripta, in vna scilicet quatuor de dilectione Dei: seiungit enim in duo, Ego sum Dominus Deus tuus: &, Non facies sculptile: ex quo Origenes & posteà Hieronymus illam opinionem ebiberunt. Et in eadem priori tabula quintum collocat mandatum de honore parentibus deferendo: eam fortè ob rem, quòd cùm Deus sit ex quo omnis paternitas deriuatur, voluit, vt sui instar parentes nostros honore coleremus. Atqui est vero quàm simillimum, sic fuisse distributa pariter præcepta: quoniam tabulæ æquales erant. Et est nata ex illis coniectura, in secunda tabula non extitisse nisi quinque negatiua; Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices. Non concupisces. Nam præcisè hæc consultò connumerat Paulus ad Romanos decimo tertio, vbi ait: Hæc omnia instaurari illo verbo, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nam quod addit: Et si quod est aliud mandatum, non adhibuit nisi propter illa, quæ extra Decalogum vagantur. At verò quoniam duo isti ordines in duo capita de dilectione Dei & proximi resoluuntur, non tam ad numerum, quàm ad mysterium alij patres attendentes, illa quæ dilectionem Dei referunt, appellant primam tabulam: illa verò quæ dilectionem proximi, secundam. Mox & hoc recolendum, quòd primum præceptum trina habet in Exodo membra, scilicet, Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis deos alienos coram me, Non facies tibi sculptile. Atque hoc ansam præbuit varia de ipso opinandi. His ergo præhabitis, quia asserta conclusio duo habet membra, probatur quòd in prima tabula tria sint tantum præcepta. In primis Isychius violenter nimis à Decalogi numero præceptum detruncauit obseruandi Sabbathi. Primùm, quòd cùm reliqua in sensu literali, ceu ad mores pertinen-

Gemina assertio de qua inter omnes constat. *Triplex opinio.* *Prima Isychij.* *Hierony.* *Secũda opinio Origenis.* *Conclusio.* *Tertia opinio Augus.* *Primũ documentum.* *Iosephus.* *Paulus.* *Alterũ documentum.* *Probatio prioris mẽbri positæ conclusionis.* *Isychius.*

Prima ratio in Isychium. Secunda ratio. Tertia ratio. Quart. ratio.

permentia, fuerint illic conscripta, absurdum est dicere illud solùm in sensu spirituali fuisse permissu: cùm tamen eadem seriè sint omnia disposita. Deinde, quòd cùm in illa tabula de diuino cultu homines erudirentur, curta fuisset nisi tempus aliquod eidem diuino cultui dicasset: quem cultum præceptum illud explicat. Præterea, quòd cùm illa fuerit explicatio naturalis iuris, & nulli essent mortaliũ qui dijs suis non statos dies feriassent, necessarium erat, vt Deus suæ familiæ & festum, & eius rationem explicaret. Ad hæc, quòd sensus spiritualis abstinendi à peccatis, parum illic ad rem attinebat: de quo latiùs quæstione sequenti. Argumentum autem in contrariũ suprà in simili solutum est. Enimuero cùm præceptum diuini cultus, morale sit, ritus verò in particulari, ceremonialis, fit, vt vnum seruare festũ, sit morale: quòd autẽ hic aut ille dies, pertineat ad ius Ecclesiasticum. Contra opinionem verò Origenis arguit Augustinus quòd idem sit, vnum colendũ esse Deum, & non habere deos alienos. Nam cùm nemo possit duobus dominis seruire, vnũ cole Deum, accipitur exclusiuè. Quod autẽ adijcitur, Non facies tibi sculptile, perfectiùs id explicat quod dixerat, Non habebis deos alienos. Facere nanque sculptile, non est interdictum, nisi quatenus idololatriæ impietas est. Nam Exodi vigesimoquinto capite, imagines Seraphin præcipiebantur in templo collocari. Igitur cùm totum illud, vnũ sit: & secundum, Non assumes nomen Dei tui in vanũ, ac tertium, Memento diei sabbathi: fit vt secundum trinitatem personarum, tria quoque sint præcepta illius tabulæ. Rursus meritò arguit quòd prohibitio concupiscendæ vxoris alienæ diuersa sit ab alia concupiscendi res alienas. Nam secundum Peripateticũ principium, actus distinguuntur per obiecta: & clarum est muliebrem vsum diuersum esse obiectũ à rerum possessione: quare alterum ad luxuriam pertinet: alterum verò ad auaritiam.

Soluitur fundamẽtũ prædicti auctoris. Argumẽtũ Augustini in Origenem. Alia eiusdẽ ratio.

Ad primũ argumẽtũ. S. Thomas.

His nihilominus constitutis dubium ingerunt argumenta initio quæstionis obiecta. Est enim primum in fauorem dicentiũ duo esse præcepta: Non habebis Deos alienos: &, Non facies sculptile. Nam prius apparet fidei: posterius verò latriæ. Ad quod non ita multùm perspicuè S. Tho. respondet. Ait quippe non fuisse necessarium, vt præceptũ fidei exprimeretur in Decalogo: nam illud præsupponitur tanquam principium. Sicuti articulo præcedenti dictũ est de generali præcepto dilectionis. Vnde Pau. ad Hebræ. 2. Accedentem, inquit, ad Deum oportet credere, quia est. Quare non indigebat noua promulgatione: sed tamen oportuit addere præceptũ latriæ, quæ est protestatio fidei. At verò non explicat vtrum illorum duorũ sit habẽdum pro præcepto primæ tabulæ. Neque verò explicat sitne illud præceptum negatiuum, an affirmatiuũ. Et ideo certè solutio eius videtur mutila. Nam inferiùs articulo septimo ad primum, in præceptis primæ tabulæ solùm vnum agnoscit affirmatiuum, de sanctificatione Sabbathi: insinuans duo priora esse negatiua: & tamen in forma communi ecclesiæ primum præceptum est: Vnum cole Deum. Sic ergo accipito mentem eiusdem sancti Doctoris, quam arbitror esse verissimam. Ex illis inquam tribus membris primi præcepti illud quod est in capite, Dominus Deus tuus vnus est, non est morale præceptum: sed fidei veritas, quam confiteri tenetur quicunque ad eum accedit. Quapropter cùm illi qui legem Dei accipiunt, iam tunc se profiteantur eius subditos, præsupponere debent, cõfessionẽ fidei, vt ait Pau. Atque hoc est quod Sanctus Thomas dicit fidem præsupponi ante Decalogum. Secundum autem, scilicet: Non habebis deos alienos, licet sit expresio eiusdem fidei, pertinet nihilominus ad latriam & cultum. Igitur licèt sanctus Tho. in argumento duo illa proposuerit, Non habebis deos alienos, Non facies tibi sculptile: quasi prius ad fidem pertineret: posterius verò ad latriam: responsio tamen eius est, eiusmodi distinctionẽ negare. Immo prius censent esse primum mandatorum Decalogi ad latriã pertinens: posterius verò, nihil aliud quàm eius explanationem. Sed arguis: Ergo secundum eum nullum est præceptum fidei: quandoquidem à Decalogo illud excludit. Negatur consequentia: immo expresiè 2. 2. quæstione prima, artic. 8. illud affirmat. Quin etiam hic: sed ait quòd tale preceptum non est intra Decalogum, sed eius præambulũ, sicut præceptum dilectionis. Quo quidem præcepto & antiqui etiã tenebantur: quin verò & omnes in lege naturæ quantum ad illam fidem, qua ait Pau. Quia Deus est, & quia remunerator est. Quo fit, vt primũ Decalogi præceptum, sit in forma negatiuum: sed tamen affirmationem comprehendens, vt ait statim in solutione secundi. Quare non fuit operæpretium duo secerni, sicuti: Honora patrẽ & matrem: &, Non occides. Quocirca non repugnat vt affirmatiuè quoque proponatur, Vnũ cole Deum. Tametsi huius peculiaris cõsideratio quæstione sequenti redibit. Ad tertium iam responsum est, vbi designata est discriminis ratio inter concupiscentiam mulieris, & auaritiam aliarum rerum. Attamen quoniam ambæ in vnan generalem rationem appetendi coëunt, sub eodem nomine Paulus vtranque complexus est.

Solutio Sãcti Thomæ videtur mutila. Mens S. Thomæ.

D. Thomas. Paulus. Primũ Decalogi præceptum licet negatiui formam præ se ferat: affirmationem tamen cõplectitur.

Ad tertiũ argumẽtũ.

ARTICVLVS V.

Vtrum præceptorum Decalogi numerus congruat.

IN articulo præcedenti de distinctione tantummodo præceptorum primæ & secundæ tabulæ definitũ est: ita quòd ilicò subsequitur de numero disputare, videlicet, an denarius congruerit? Et arguitur à parte negatiua: Peccatum, vt suprà ex definitione tam Ambro. quã August. patuit, est transgresio diuinæ legis: peccata autem triformia sunt: nempe, quibus quis peccat aut in Deum, aut in proximum, aut in seipsum. cùm ergo in Decalogo nullum præceptũ tertij generis existat, puta quo homo in seipso componatur, diminutus est. Secundò: & in præcepto tertio primæ tabulæ apparet curtus: cùm ex tam multis solennitatibus ac sacrificijs, quibus Deus colebatur, de vno tantùm Sabbatho mentionem fecerit. Atque idem fit argumentum contra secundum, vbi tantùm cautum est, ne nomen Dei assumatur in vanum: cùm tamen præter periurium passim oboriantur blasphemiæ, falsæque doctrinæ, quibus Deus ab hominibus dehonestatur. Atque adeò simile obijcitur

Argum. 1. Ambrosi. Augustin. Argum. 2.

le obijcitur contra quartum præceptum. Nam vnusquisque naturali fœdere non solùm parentibus dilectionem debet, verùm & filijs ac cereris, seu sanguine, seu quauis alia necessitudine coniunctis: ergo cùm auctore Paul. 1. ad Timoth. 1. finis præcepti sit charitas, de horum singulis debuerunt singula scribi præcepta. Tertiò arguitur: Quodcunque peccati genus priùs corde, quàm opere committitur. Nam vt ait Christus, Ex corde exeũt cogitationes prauę, adulteria. &c. sed in mœchia & furto seorsum, post operum prohibitiones, Non mœchaberis, Non furtum facies: explicantur peccata cordis: Non concupisces rem proximi tui: &, Non concupisces vxorem proximi tui: ergo eadem regula debuit & in reliquis obseruari. Et quartò postremòque arguitur: Appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem diuiditur, quarũ vtraq; pars sedes est corrupti affectus: ergo sicut concupiscibilis singularibus præceptis infrænata est, ita debuit & irascibilis compesci. In contrarium est illud Deut. 4. Ostendit vobis pactum suũ quod præcepit vt faceretis. Et ecce verba quæ scripsi in duabus tabulis lapideis. Quæ quidem decem sunt prorsus.

Argum. 3.

Postremũ argumẽtũ.

QVAESTIO facillima est. nempe ad hoc tantùm mota vt argumentorum dubia dilucidentur. Est ergo cõclusio, competentissimũ esse numerũ Decalogi, quæ non solùm generali illa ratione patet, quòd Dei perfecta sunt opera, verùm & peculiaribus, à fine legis oblatis. Dictum enim est finem diuinæ legis esse hominem, tum in ordine ad Deum instituere, tum deinde in ordine ad proximos: Deo autem cùm primis fidelitatem debemus: quæ in hoc consistit, vt eius honorẽ nemini præter quàm ipsi deferamus: hoc ergo primo præcepto cauetur, Non habebis deos alienos. Mox debemus eidem reuerentiam, quæ in hoc posita est, vt nihil in eum iniuriæ faciamus: quod cauetur præcepto secundo: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Præterea, ob beneficia quę in nos tã ampliter collocauit, debemus ei obsequiũ, ac famulatum, nempe vt tempora quædam succidamus, quæ eius meditationi donemus: de qua re tertio præcepto commonemur. Et quoniam inter beneficia hæc primum fuit creationis opus, designatus fuit dies Sabbathi, quo, illo opere absoluto, requieuit Deus. Ordo autem hominis ad hominem vel peculiaris est, vel generalis. Peculiare autem debitum, atque omnium illustrissimum est, quo filij tenetur parentibus obsequi, à quibus, secundum Deum, vitam quæ bonorum omnium basis est, susceperunt. Et ideo statim post tertium de famulatu, qui Deo debetur, subsequitur quartum de honore parẽtibus deferendo: adeò, vt sicut paulò anteà dicebamus, non sit verò dissimile in priori tabula fuisse conscriptum. Generalem autem homo ordinem habet ad reliquam mortalium vniuersitatem, quibus iure naturæ socius est, quibusq; perinde id debet, vt nemini neq; opere, neq; ore, neq; corde sit nocuus. Opere autem primo nocumentũ infert quis alteri in propriã personam, adimendo ei vitam, quæ omniũ est temporalium bonorum maximum. Idque adeò prohibetur præcepto quinto, Non occides: vbi læsio omnis corporea interdicitur. Secũdò, in personam sibi coniunctam: quod prohibetur sexto, Nõ mœchaberis. Tertiò in bona exteriora, quod inhibetur septimo: Non furtum facias. Ore autem nocet, qui ciuis famam lædit: quod vbique vetatur præcepto octauo: Non loquêris contra proximum tuum falsum testimonium. Sed corde iniurius quisque est in quemlibet per concupiscentiam. siue quæ ad luxuriam pertinet, quæ nono præcepto, sexto respondenti infrænatur, Non concupisces vxorem proximi tui. Aut secundum auaritiam: quæ decimo tandem præcepto compescitur. Non concupisces rem proximi tui. Nam tales cupidines iniuriosæ existunt: vtpote quæ radices externorum operum sunt, secundum verbum Christi: De corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c. Atque vt scitè S. Thom. adnotauit, tres isti ordines in præceptis primæ tabulæ dignoscuntur. Nam primum, Non facies tibi sculptile, opus exterius inhibet. Non assumes nomen Dei tui in vanum, oris impudentiam: sed, Memento diei Sabbathi, pro fine habet internam mentis contemplationem. Et quoniam statim artic. 11. vidẽdum est, quemadmodũ alia præcepta ad hæc decem reuocentur, & quæstione sequenti de singulis est resumendus explicatior sermo, satis impræsentiarum fuerit summatim cuncta verbis fermè sancti Thomæ retulisse.

Conclusio responsiua.

Prima ratio pro cõclusione.

Secunda ratio.

S. Thomas.

AD primũ igitur argumentũ, quo dubitabatur, cur in Decalogo nullũ fuerit pręceptũ adhibitũ de virtutibus quę hominẽ in seipso peculiariter cõponũt, sed tantùm illa quæ ad iustitiã, qua humana societas retinetur, fuerint illic expressa. Prior responsio D. Thomæ eademq; biformis est, quòd cùm pręcepta cũcta sint ad dilectionem relata, illa opus fuerit prorsus exprimere, quæ caligans ratio non clarè perspiciebat: proprius autem amor nemini vnquam mortalium non innotuit: adeò est naturæ inditum, vt res omnis seipsam diligat, seque omnino conseruet. Vel fortè, quòd cùm in Decalogo iubeatur homo Deũ & proximũ diligere, illic satis planè præcipitur sua cuiq; dilectio. Nam rectus hominis suijpsius amor, est debitũ ordinem ad Deũ tenere, & ad proximum. Qui enim Deũ diligit, cunctas in se passiones extinguit, siue concupiscibilis siue irascibilis appetitus, quibus ratio perturbatur, quæ nos Deo subiectos cõtinet. At verò posterior respõsio plausibilior est: nẽpe quòd Decalogus, vt suprà diximus, hoc à reliquis præceptis distat. quòd ipsum Deus per se nos docuit: iuxta illud Deut. 10. scripsit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decem quæ locutus est ad vos Dominus. Deum autẽ ceu naturæ auctorẽ illa nobis decuit per se prorsus iubere, quæ statim naturali lumine humanæ menti promicat, vbi idem lumen non est caligine obductum. Vnde cùm præceptum omne rationem habeat debiti: ratio autem debiti ad iustitiam spectet, quę est hominis vel ad Deum, vel ad alium hominem (nam iustitia est ad alterum) congruentissimum fuit, vt præcepta tantùm iustitiæ quæ primæ sunt naturæ conclusiones, Deus nobis in Decalogo exprimeret. Ratio nanque debiti hominis ad seipsum non ita naturali luce clarescit. Primo enim aspectu apparere cuique potest, in his quæ ad seipsum pertinent liberam habere potestatem: ob idque virtutes fortitudinis ac temperantiæ, quæ hominem respectu suijpsius moribus instruũt, Moysi & reliquis sapientibus cõmisit, quas mortales docerẽt. De his nimirũ eos erudiẽtes, quæ sibi quisq; propriè debet. Ad secundũ eadem ratione respondetur, quòd non fuit condecẽs vt vniuersa Deus particulatim exprimeret, sed per capita: ad sanctificationem autem Sabbathi reliquæ

Ad primũ argumẽtũ.

Prior solutio.

S. Thomas.

Altera solutio.

Ad secundum argumentum.

omnes

omnes solennitatū obseruationes referūtur. Omnes enim erant institutæ, tum in memoriam alicuius præteriti beneficij, tum in figuram alicuius futuri. Præteritorum autem caput fuit, creatio mundi, quæ per sabbatha in memoriam reuocabatur: & inter futura præcipuum est mentis quies in Deo, quæ in præsenti seculo fit per gratiam, atque in futuro per gloriam: secundum illud Isaiæ 58. Si auerteris à sabbatho pedem tuum, vocaberis sabbathum Domini delicatum, & sanctum Domini gloriosum: hęc autem quiete sabbathi præsignabantur. Reliqua verò, vt celebratio Phase, quæ commemoratio erat beneficij liberationis populi de Aegypto, & vmbra futurę passionis Christi: atque id genus cuncta ad hūc ordinem referebātur. Et pariter ad aliud membrum respondetur, quòd prohibitione assumptionis diuini nominis in vanum, reliqua omnia vitia, seu falsæ doctrinæ, seu blasphemiæ comprehenduntur. Ac simili subinde modo respondetur ad tertium membrum eiusdem argumenti, quòd omnia alia amoris debita in quarto præcepto quodammodo continentur. Explicatum enim est, cur in Decalogo ea tantùm continentur præcepta, quæ manifestam reprę̄sentant rationem debiti. Quòd autem homo neminem lædat, manifestum debitum est: & ideo vniuersaliter nocumenta sex præceptis prohibita sunt: videlicet, vt nemini nemo illa inferat. Attamen quòd quis quidpiam alteri, ceu debitum conferat, non sic est lumine naturali notum. Sed id tantùm quod parentibus liberi genituræ lege debent, rationeque educationis & disciplinæ. Quapropter Deus illud in Decalogo expressit. Reliqua verò beneficia, quæ ob alias necessitudines & naturæ coniunctiones debentur, Moysi & prudentibus ceteris, vt suprà dictū est, explicanda demandauit: vt quod parentes debent filijs: quæ quidem debiti ratio non est quasi aliquid ab illis susceperint, sed quòd sunt aliquid ipsorum, & amando seipsos suas amāt proles, vt 8. Ethicor. auctor est Arist. Sed de his reductionibus aliorum præceptorum in Decalogum, arti. 11. Ad tertium verò respondetur, quòd etsi quacūque prohibitione condemnatur opus, vnà interdicatur & eius affectus, nihilominus differentia est, quòd in his, quæ natura ipsa exhorrescit, vt homicidium & falsitas: quia eorum cupido non est per se allectiua, sed propter alias passiones, puta propter vindictam vel auaritiam, satis fuit opus ipsum inhiberi. In illis verò, quę sunt sensui læta, vt sunt venerea & rerum affluentia, quoniam eorum appetitus per se ipse delectat, decuit non solùm opera prohiberi, verùm seorsum appetitus, vtpote in quo vincendo peculiaris est difficultas, sed de hoc iterum quæstione proxima. Ad quartum denique respondetur, quòd cùm ex passionibus concupiscibilis appetitus illę resultent, quæ sunt in irascibili, nam ex amore illius, quod obiectat, nascitur contrariorum repulsio, sedato concupiscibili nulla prætereà opus fuit prohibitione irascibilis.

Ad tertiū argumētū.

Ad quartū argumētū.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm præcepta Decalogi debito sint ordine disposita.

POST distinctionem & numerum præceptorum, sequitur de eorum ordine meditari, an fuerit lucidus. Arguitur ergo à parte negatiua. Primùm quòd cùm cognitio nostra à sensu incipiat, & dilectio proximi expositior sit sensui quàm dilectio Dei, secundum illud 1. Ioannis 3. Qui fratrem suum quem videt non diligit, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? posterior tabula quæ ad dilectionem proximi spectat, debuit loco pręesse priori, quæ pertinet ad dilectionem Dei. Mox, quòd cùm præceptis negatiuis prohibeantur mala, affirmatiuis verò instituantur bona, & via naturæ (vt comment. prædicam. auctor est Boët.) priùs sint extirpanda vitia, quàm inserantur virtutes: secundum illud Psalmi: Declina à malo, & fac bonum. Et illud Isaiæ, Quiescite agere peruersè, discite benefacere. vnde & Lyricus,

Primū argumentum partis negatiuæ.

Argum. 2. Boëtius.

Virtus, est vitium fugere: & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

Consequitur vt præcepta negatiua deberent affirmatiuis anteire. Ac perinde præcepta cordium cogitationes inhibentia, illis quæ manus ab operibus arcent: quandoquidem radix operum cor est. In contrarium est quòd Decalogi ordo, dispositio Dei fuit: cuius, vti ad Romanos 13. ait Apostolus, ordinata sunt opera.

Argum. 3.

Paulus.

FACILIMA est quæstio, sed tamen scitu digna, ad quam quatuor conclusionibus respondetur. Prima est: Præceptorum ordo exigebat, vt priùs homines respectu Dei instituerent, quàm ipsos inter se inuicem. Probatur ex illo præiacto fundamento: nempe quòd Decalogus ea prorsum debuit continere mandata quæ naturali lumine illucescunt. Inde enim protinus colligitur, vt quo ordine sunt quæq; rationi propinquiora, eorumque contraria eidem magis dissona eodem deberent in serie esse priora: finis autem supremus nostrarum actionum primum se omnium rationi offert: & peccatum in ipsum grauius est quàm circa media, fit ergo consequens, vt præcepta quibus Deo, qui finis est noster, proximè subdimur, primæ sedi congruunt. Qualia vtique sunt tria prioris tabulæ. Et confirmatur analogia ab exercitu sumpta. Priùs enim debent milites in ordine ad principem institui, quàm inter se: nam & grauiùs peccatur in ipsum, quàm si miles in militem delinquat. Secunda conclusio: Inter præcepta prioris tabulæ illud debuit esse primum, quod ad latriam, id est, ad cultum vnius Dei attinet: secundum quo ei reuerentia exhibetur: ac perinde tertium quo eidem impenditur famulatus. Primum enim fundamentum & basis militiæ est, vt fide à milite data, sacramentoque firmata, soli principi militet, pactum omne & conuentum cum inimicis abiurans. Quare hoc est grauissimum omnium scelus, si talis fracta fide ad hostes desciscat. Quocirca primum præceptum est, ne habeamus deos alienos. Huic autem proximum de reuerentia, quæ soli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidem pręstando. Grauiùs enim in honorem principis peccat, qui eū dehonorat, quàm qui ei non obsequitur. Quapropter secundū pręceptum est, ne nomen Dei vanè vsurpetur: ac demum tertiū, vt eius Sabbatha celebremus.

Prima cōclusio.

Ratio pro cōclusione.

Confirmatio.

Secunda cōclusio.

Probatio.

Tertia

Tertia conclusio: Ex præceptis, quibus inter se homines amicitia conglutinantur, illud debuit esse primum, quo iubentur parentibus honorem exhibere. Ratio iam suprà facta est, nempe quòd licèt nemini vllus debeat nocere, tamen beneficium conferre non omnis omnibus debet, sed solis parentibus. Quapropter ratio debiti, quæ in omni præcepto inest, apertior est respectu parentum, atque adeò præceptum illud debuit ceteris negatiuis præponi. Quarta conclusio: In negatiuorũ serie ille seruari debuit ordo, qui est inter malorum grauitates, quæ eisdem prohibentur: grauiùs autẽ homo læditur opere, quàm verbo, & verbo quàm corde. Atqui opere tunc maximè, cùm vita priuatur, quæ omniũ est bonorum temporalium summum. Mox si lædatur in persona coniuncta, vnde prolis certitudo perit, ac tertiò si dispendium bonorum patiatur. Ob idque quintò prohibetur homicidium, sextoque adulterium, ac septimò furtum, atque octauò falsum testimonium: nonò verò concupiscentiá alieni tori, sed decimò auiditas aliarum rerum. De quibus sigillatim quæstione proxima dicendum est.

Tertia conclusio. Ratio conclusionis. Quarta conclusio. Series præceptorũ negatiuorum.

AD primum igitur argumentorum quæstionis respondetur, quòd etsi ad sensum notior nobis sit dilectio proximi, quàm Dei: tamen vice versa hæc est illius ratio & caussa, & præceptorum series debuit sequi dignitatis ordinem. Et eodem modo respondetur ad secundũ, quòd etsi circa eandem materiã quantum ad executionem priùs sit à vitijs cessandum, quàm studiosè agendũ, neque possit studiosus habitus generari, nisi vitioso depulso: tamen in intentione legislatoris prior occurrit virtus, propter quã expelluntur vitia: atq; adeò dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerunt præcepta virtutum anteferri prohibitionibus contrariorum vitiorum. Sed prætereà quando præcepta in diuersis materijs instituuntur, excellentior debet præferri: præcepti autem de honorandis parentibus diuersa materia est ab illis, quæ præceptis negatiuis subijciuntur, eademque præstantior, atq; adeò suo meritò est prælata. Sed ad tertium respondetur, quòd etsi peccata cordium caussa sint operum: atque adeò priora in executione: tamen quoniam opera grauiùs offendunt, eorum prohibitio citiùs occurrit rationi.

Ad primũ argumẽtũ. Ad secundum argumentum. Ad tertium argumẽtũ.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm præcepta Decalogi congruenti modo tradantur.

IN hoc denique articulo septimo adhibetur sermo de forma & figura præceptorum, vtrùm scilicet perspicuus fuerit ac debitus tradendi modus? Et arguitur à parte negatiua: Affirmatiuis præceptis instituimur ad colendas virtutes: negatiuis verò ad vitia cauenda: in quacunque autem materia opponitur virtuti vitium: in quacunque ergo debuerunt congeminari præcepta affirmatiua & negatiua: videlicet vt non solùm iuberemur non occidere, verùm & vitæ proximi consulere, atque in alijs pari modo. Secundò: Cùm lex omnis ratione constet, non erat cur tantùm primo atque tertio præceptis subderetur præceptionis ratio, sed debuit omnibus pariter subscribi. Tertiò: Cùm præceptorum obseruatio, sit præmiorum meritum, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositum fuerit præmium. Quartò: Postquam pœna, vt dictum est, caussa est obseruandæ legis, præsertim apud priscos, cùm testamentum illud lex esset timoris: debuit ergo omnibus supplicij commemoratio adhiberi: quæ tamen non nisi primo & secundo adhibita est. Ac denique quintò arguitur: Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinenda, secundum illud Prouerb. 3. Describe ea in tabulis cordis tui. Respondendum ergo est, cur non nisi tertium præceptũ sempiternę memorię fuerit inter cetera singulariter cõmendatum. In contrariũ autem est quòd Deus, vt Sapien. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura: id ergo præcipuè de eius præceptis credendum est.

Primum argumentum à parte negatiua. Argum. Argum. Argum. 4. Argum. 5.

PRAESENS quæstio nihilo obscurior est præcedenti, ad quam ideo indubitata conclusione hac respondetur: Decalogum, vt est congruentissima distinctione, numeroque & ordine digestus, ita esse & luculentissima forma traditum. Splendet nanque in præceptis diuinæ legis sapientia maxima: secundũ illud Deut. 4. Hæc est vestra sapientia & intellectus coram populis: sapientis autem est cuncta & ordinis luce disponere, & congruenti forma adaptare. Quæ (vt ex præcedentibus liquet) in Decalogo sunt luculenter obseruata. At verò commota est quæstio vt ad argumentorum quæsita, quæ quinque sunt numero, responderetur.

Conclusio responsiua.

IN primo igitur argumento quæritur, cùm suum vnicuique virtuti opponatur vitium, cur non in vna qualibet materia combinatum est negatiuum præceptum cum suo affirmatiuo? Responsio autem est quòd omnis affirmatio negationem includit: sequitur nanque si est album, non est nigrum: eò quòd contraria non sunt cõpossibilia. E conuersò verò non omnis negatio infert affirmationem. Haud enim quod non est nigrum statim est album: eò quòd inter contraria interstant media. Pari ergo ratione & modo non omnibus quibus tenemur non nocere, subinde obligamur lege iustitiæ benefacere. Nam latiùs patet malorum prohibitio, quàm bonorum pręceptio. Atque hac de caussa nulli lex prohibitionũ secundæ tabulæ apponitur affirmatiuum præceptum. Tenemur inquam neminem occidere, neminẽq; suis bonis expoliare, non tamen alienam vitam aut bona omnibus conseruare: nisi vrgens ingruat necessitas: quæ non comprehenditur lege iustitiæ, sed misericordię. Hæc ergo pręcepta, quia non sunt naturæ luce adeò peruia, sapientibus docenda commissa sunt. Quibus autem obedientiam obsequiumque debemus & honorem, sunt Deus, & parentes, à quibus suo vtriusque gradu esse recepimus. Et ideo suppositis duobus negatiuis præceptis respectu Dei, quibus cauetur ne fidem, quam illi soli debemus, in falsos deos traducamus, & ne reuerentiam illi debitam vanis iurationibus obscuremus, adhibetur tertium affirmatiuum de die seruando Sabbathi, quo famulatum Deo exhibeamus: & quartum de honoratione parentum. Quibus non opus fuit negationes contrarias adiungere: eò quòd affirmatio obsequendi & honorandi, negationem infert dehonestandi ac rebellandi. Hic autem multa nos du-

Difficultas primo argumento prætacta. Solutio.

nos dubia occuparent, nisi quæstione proxima accommodatiorem nancifcerentur locum, quibus disputentur. Enimuerò dum S. Tho. in priori tabula vnum tantùm agnofcit affirmatiuum præceptum, docet duo priora esse negatiua. Attamen iam suprà tetigimus, & posteà perspectiùs videbimus quemadmodum primum, scilicet, Non habebis deos alienos, affirmationem includat vnius colendi. Item dubitatio hinc emergit de tertio præcepto, quod adstruitur esse affirmatiuum. cùm tamen si Ecclesiasticam sanctionem de sacro audiendo excluseris quantum ad ius diuinum attinet, non videatur esse nisi negatiuum, quo scilicet opere seruili interdicimur: sed de his & similibus quæstione sequenti. In secundo argumento percontabamur, cur non sua singulis præceptis annexa fuerit ratio? Ad quod respõdetur quòd moralia patentiores secum afferunt rationes, quàm vt eas oportuerit explicare. Sed tamen vbi vel aliquid ceremoniale commiscetur, vel commune præceptum morale ad aliquid peculiare speciatim applicatur, tunc operæpretium fuit rationem illius subnectere. Ob idque cùm primo præcepto eliminauerit Deus alienos deos, omnemque proscripserit idolorum sculpturam & ceremoniam; condecens fuit, vt rationem subiungeret, dicens, Ego enim sum Dominus Deus tuus. Et pariter in tertio, vbi morale præceptum sibi seruiendi ad requiem Sabbathi cõtraxerit, necessarium fuit rationem subdere, quod tali scilicet die à mundi structura requieuerit. Tertium argumentum adiectum est ad explorandum, cur non omnibus præceptis sua proposita sint præmia: quandoquidem sua singulis debentur? Ad quod pari modo respondetur, quòd in quibus res ipsa per se lucescit, non opus erat præmia adhibere, sed vbi res latet. In præceptis autem negatiuis secundæ tabulæ manifestum est, quòd qui ab iniurijs inferendis se cohibet, supplicia cauet, quæ in propatulo est malefactoribus decerni. At verò dum non solùm cauere mala iubemur, sed bona etiam facere (quia natiuum nobis est nihil nisi intuitu præmij & commodi agere) opus fuit, vt vbi nulla vtilitas apparebat, vel commodum impediri videbatur, id Deus nobis exprimeret. In honorandis autem parentibus nullum videbatur nobis emolumentum agi: propterea quòd cùm in recessu sint vitæ, potiùs videntur nobis impedimento esse suis fruendi bonis. Hac ergo de caussa præcipiens nobis honorare parentes, non satis duxit in memoriam nobis reuocare suscepta generationis & educationis beneficia: sed nouum quoque seculare præmium pollicitus est. Vt sis, inquit, longæuus super terram. Et habet præmium hoc energiæ plurimum. Nam cùm vitam à parentibus recipiamus, debemus eis suam sustentare & prolatare. Quare qui obedientiam eisdem non rependit, eiusdem punitur breuitate vitæ, quam parentibus vel imprecatur, vel molestijs fatigat. Pari modo quia primo præcepto quo homines à cultu deorum arcentur, videri poterant beneficijs orbari: quæ falsi dij apparent hominibus impertiri, subiungit præmium, dicens se facere misericordiam in millia, his qui ipsum diligunt, & custodiunt præcepta eius. Similiter ad quartum respondetur de pœna, quòd cùm non sit eius comminatio necessaria, vt Ethicor. 10. auctor est Aristoteles nisi vbi procliuior est ad malum pronitas, in illis peculiariter apponi debuit pœna, in quibus patentior est præcipitatio in culpã. Et quia tum ob consuetudinem cum gentilibus proni erant Hebræi ad idololatriam: tum etiam propter effrænatam iurandi consuetudinem erant quoque ad periuria proni, primo tertioque præceptis annexa fuit supplicij comminatio. Ac denique ad quintum respondetur, quòd cùm preceptum Sabbathi in memoriam statutum sit celeberrimi beneficij creationis, peculiariter sub illa forma positum est, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Vel fortè, quòd illa determinatio singularis diei non erat de iure naturæ: sed cæremonia eidem iuri superaddita: atque adeò metus erat ne faciliùs quàm moralia, memoria decideret.

Prima dubitatio. *Solutio.* *Ad secundum argumentum.* *Ad tertium argumẽtũ.* *Ad quartũ argumẽtũ.*

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm præcepta Decalogi sint dispensabilia.

POST hæc examinare superest Decalogi vim: vtrùm scilicet super aliquo eius præcepto sit possibilis dispensatio? Et arguitur à parte affirmatiua: Si non essent mandata Decalogi dispensabilia, maximè quia sunt de iure naturæ: attamen (vt 5. Ethic. capite 7. auctor est Arist.) nonnulla sunt de iure naturæ quæ variari possunt, ac perinde sunt dispensabilia. Secundò: Sicut legislator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus: humanus autem princeps super suis dispensare potest: ergo & in suis Deus. eò præsertim quòd Apostolus 2. Corinth. 2. tanquam Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donaui, propter vos, donaui in persona Christi. Vnde fit non solum Deum, verùm & eius prælatos posse in diuinis legibus dispensare. Tertiò: In Decalogo vetitum est homicidiũ, sed in hoc præcepto dispensat iudex malefactorum vindex: Dispẽsauitque Deus cum Abraham vt charissimum filium immolaret. Et cum Samsone, Iudic. 10. vt sese cum Philistæis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Machab. 6. qui ab elephante quem occidit, oppressus occubuit. Subinde eruuntur argumenta de fornicatione & de furto. Permisit enim, quin verò præcepit Oseæ vt vxorem fornicariam acciperet: & filijs Israël vt Aegyptiorum vasa surriperent: ergo huiusmodi præcepta dispensabilia sunt. Quartò arguitur: Connubium inter fratres iure naturę prohibitum est: super quo nihilominus instrumento veteri legimus dispensatum: vt inter Adæ filios vsu venisse certum est, & inter Abraham & Saram perquàm probabile. Denique quintò arguitur: Obseruatio Sabbathi est vnum præceptorum Decalogi, idemq; Iudæis sanctissimum: sed in hoc fuit cum Machabæis olim dispensatum. Sic enim legitur lib. 1. cap. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes: Omnis quicunq; venerit ad nos in bello in die Sabbathorum, pugnemus aduersus eum. ergo præcepta Decalogi, sunt dispensabilia. Contrarium perhibetur apud Isaiam testimonium, cap. 24. vbi quidam ideo reprehenduntur quòd mutauerunt ius & dissipauerunt fœdus sempiternum: quod de illo potissimùm iure intelligitur, quod in Decalogo continetur.

Primum argumentum à parte affirmatiuà. *Aristot.* *Argum. 2.* *Paulus.* *Argum. 3.* *Argum. 4.* *Argum. 5.* *Isaias.*

QVAESTIO est inter eas, quę de Decalogo disputãtur: scitu digna: vtpote per quam cõstat quãta sit eius

eius auctoritas. Etenim sensus eius non est hic tantùm, vtrùm homo aliquis auctoritatem habeat super huiusmodi præceptis dispensandi: sensus enim hic nemini in dubium cadere potest: quippe cùm publica confessio sit, neque penes summũ Pontificem talem esse ordinariam potestatem: quia inferior superioris leges mutare nequit, ac multò minimè naturales, quæ in nostris sunt pectoribus impressæ. At dubium est, vtrùm simpliciter eò sint vsque indispensabilia, vt neque ab ipso Deo per eius absolutam potestatem fieri talis possit dispensatio? Vbi ex postremo articulo superioris libri recolendum discrimen est inter tria hæc, legem interpretari, & in lege dispensare, quod nihil aliud est, quàm manente in genere eius ratione, & vigore, eandem in particulari casu, certisque personis relaxare. De hoc ergo quæstionis intellectu tres, vt plerunque solet, versantur opiniones: duæ scilicet extremæ: & vna media. Prima per vnum extremum opinio est Occham. 2. senten. distinct. 19. vbi ait non modò omnia præcepta Decalogi esse dispensabilia, verùm & Deum posse contraria præcipere. Quo ideo contrà præcipiente, laudabile, inquit, esset ac meritorium, cõtra illa operari. Quin verò ait Deum ex se solo posse in nostra voluntate sui ipsius odium ingignere, & nobis quoque, vt odio eum prosequamur, præcipere. Et vtroq; modo fatetur idem odium esse laudabile. Neque verò tam insignia dogmata aliter quàm ex suo familiari Achille sibi habet persuasa: videlicet, Quidquid non implicat contradictionem, Deus potest facere: secundum illud Angeli, Lucæ primo, Non erit impossibile apud Deum omne verbum. hæc autem, innuit, nullam implicant. At verò opinio hæc adeò se apertè rationi aduersam obijcit ac subinde absurdam, vt sit repulsu facillima. In primis articulus Parisiensis eos condemnat, qui affirmauerunt posse quenquam per odium Dei mereri. Neque eiusmodi articulus illam glossam admittit, vt intelligatur de potentia Dei ordinaria. Nam de illa nulla vnquã potuit esse controuersia: articulus autem nõ est definitus nisi ad aliquã dirimendã. Sed præter articulum arguitur. Illud in primis Nominaliũ axioma, Quidquid nõ implicat contradictionem, Deus potest facere, perperàm à nonnullis illorũ defenditur. Nam si intelligatur, quòd quidquid non apertè duas contradictorias intulerit, Deus facere possit, falsum est. Negant enim ijdem ipsi duas inde colligi contradictorias, quòd sit homo equus: & tamen id Deus non potest facere. Neque verò Angelicus sensus alius fuit quàm quòd quidquid Deus pollicetur, seu quòd quidquid factibile sit, Deus potest perficere. Hoc nãque dicitur Dei verbum: vtpote qui dicendo operatur. Secundò arguitur: Id re vera dicitur implicare contradictionem, quod, supposita natura vnius partis contradictionis, ex cõcessis infert alteram. Et quia immutabilis natura rationalis animalis est, nõ esse hinnibilẽ, si concederetur Deũ facere posse hominem esse equum, esset hinnibilis. Ad propositum ergo, Deũ odio haberi, tam intrinseca ratione est malum, puta sempiternæ eius legi absonum, quàm est intrinsecum hominem esse rationalem: ergo tã repugnat, id esse licitũ, quàm hominẽ esse, eundemque irrationalem. Atq; adeò repugnat, Deũ odium sui vel efficere vel præcipere. At quò res perspectiùs deprehendatur, fac, verbi gratia, virum iustũ iussu Dei cum ipsum odio habere: sequeretur tunc simul esse in eius gratia atque in eiusdẽ inimicitia: qua nulla esse potest apertior contradictio. Nam quòd permaneat in eius amicitia, palam est, postquã nihil aliud facit, quàm eius obsequi voluntati. Quòd autem sit pariter inimicus, docet eius odium, quo Deũ prosequitur. Nam hoc negare, est negare naturam ipsius actus, cùm amicitia ab amore dicatur. Item Deus seipsum odisse non potest. Quis nanque intellectus contrarium capere posset? Et tamen tota ratio repugnantiæ est, quòd odium Dei adeò habet innatam malitiam, vt nulla recta voluntate possit illud optari: ergo similis repugnantia est, vt Deus idem alteri præcipiat. Esset enim præcipere vt alter faciat secundum suam regulam & voluntatem, & simul faciat contra. Nam quid aduersantius esse potest diuinæ regulæ, quàm summam bonitatem odio haberi? Negatur ergo hoc non implicare contradictionem. Est igitur secunda opinio Scoti 3. Sententiarum, distinct. 17. non quidem tam extrema, sed medio incedens modo. Ait quippe bifariàm quidpiam esse iuris naturæ. Vno modo tanquam principium practicum ex terminis notum, vel conclusionem quæ inde fit, necessariò consequens. Alij eius scholares in duos distinguunt hos gradus: sed tamen eorum præceptor pro eodem ducit ambos, quantum ad rationem dispensationis. Et in talibus inquit, quæ strictissima sunt de lege naturæ, nulla esse potest dispensatio. Alia verò sunt quæ neque principia existunt necessaria, neque conclusiones inde necessariò illatæ: atque adeò neque necessariam habent cõnexionem ad consecutionem vltimi finis. Secundum eius assertum est: Præcepta secundæ tabulæ sunt istius secundi ordinis, ob idque sunt per diuinam auctoritatem dispensabilia: præcepta verò primæ tabulæ sunt prioris ordinis: quæ ideo dispensari neque à Deo ipso valent. Tertia nihilominus opinio est sancti Thomæ loco præsenti: eademque fuit Altissiod. lib. 3. tract. 7. quæstio. 5. & antiquorum: secundum quã statuuntur duæ conclusiones, quibus soluitur quæstio. Prior est: Vniuersa præcepta Decalogi tam secundæ quàm primæ tabulæ sunt prorsus indispensabilia: vsqueadeò, vt neque Deus possit super illa dispensare. Hæc enim plana mens est sancti Thomæ, vt tum toto articulo, tum clarè in solutione secundi patet. Aliàs quæstio non esset digna tanta disputatione. Posterior conclusio: Alia præcepta quæ extra Decalogum vagantur, neque in ipso implicitè continentur, etiam si sint iuris naturæ, nihil vetat quo minùs sint dispensabilia. Denique neque vlla principia, neque verò conclusiones primi, secũdi, aut tertij gradus, qui suprà articulo primo sunt designati, vllam dispensationem admittunt. Illa verò præcepta quæ intrinsecè non continent rationem ipsam iustitiæ, sed speciales modos ipsum seruandi, dispensari possunt: puta illa quæ in Decalogo neque explicitè sunt neque implicitè· vt infrà luculentiùs liquebit. Quarta, si vis, opinio est Durandi in 1. Senten. distinct. 47. quæstione quarta, qui tenet quartum duntaxat & quintum præceptum esse dispensabilia. Cuius hallucinationem infrà reprobabimus. Probantur ergo ambæ conclusiones S. Tho. ista bimembri ratione: In illis præceptis, vt artic. vlti. primi libri monstrauimus, fieri potest dispensatio, per quæ si tali casu ad literam seruarentur, obuiaretur intentioni legislatoris: sed per nullum præceptorum Decalogi vllo vnquam casu & ratione potest intentioni Dei obuiari: quin verò quotiescunque contra præceptũ fieret, contradiceretur eidem intentioni: ergo nul-

Quæstionis sensus.

Triplex opinio de quæstione.

Prima opinio Occhã.

Ratio vulgaris Ocham.

Articulus Parisiẽsis.

Prima ratio aduersus priorẽ opinionem.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Secunda opinio Scoti.

Tertia opinio S. Tho. Altissiodorensis.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Prima probatio vtriusque conclusionis.

latenus eorum dispensatio est licita. Maior vsqueadeò nota est, vt neque aduersarijs ipsis sit dubia: sed probatur minor, de qua est controuersia. Intentio legislatoris præcipuè, tanquam in finem, fertur in bonum commune: hoc enim est ab eius intentione inseparabile. Deinde respicit ordinem iustitię & virtutis quæ media sunt assequendi tenendique eundem finem. Igitur quando præcepta per se intrinsecè cõtinent eandem ipsam rationem & conseruationem boni communis, vel ordinem ipsum iustitiæ ad idẽ bonum, eadem subinde præcepta per se intrinseca ratione sic continent legislatoris intentionem, vt nõ sit ab ipsis semouibilis: atque adeò nec sint dispensabilia: quia nunquam contingere potest vt facere cõtra illa, non aduersetur intentioni legislatoris. Exempla rem ipsam patefaciunt, si iussio legis reipublicæ esset hæc, Nemo destructor sit labefactatorque Reipublicæ: vel hæc, Nullus iniustè agat, profectò rationi intrinsecæ & natiuæ talium legum repugnaret dispensatio: implicatio enim est contradictionis: licere cuipiam iniustè agere, aut bonum commune impugnare, ad cuius custodiam omnes leges referuntur. Si autem lex diceret, Nemo fores vrbis (dum obsessa est) pandat, quia hoc non est salus ipsa reipublicæ, sed modus ipsam seruandi, nulla esset repugnantia vt aliqua de caussa fieret dispensatio: puta dum fugiens dux se illuc vellet recipere. Præcepta autem Decalogi sunt prioris ordinis. Nam præcepta prioris tabulæ innatum ordinem habent ad bonum commune, quod est Deus: præcepta verò secundæ, ad bonum commune hominum: vt scilicet nemini iniuria fiat, sed cuique ius seruetur suum: quod licèt non sit tam perfectum, est nihilominus tam intrinsecè bonum, quàm quod debetur Deo, immo cùm rationem ipsam iustitiæ expresse contineat, in Deum ipsum intimè refertur. Qui enim dicit, Non furtũ facies: idem dicit quod, Non iniustè, aut illicitè, aut malè facies. Sic enim, vti ait sanctus Tho. intelligenda sunt præcepta Decalogi. Atque in hoc hallucinatus est, salua eius existimatione, Doctor subtilis, discriminans quantum ad hoc inter præcepta primæ ac secundæ tabulæ. *Secunda ratio.* Secundò, quò rationis vis luculentiùs pandatur, arguitur sic: Hoc quod est adulterium facere, quod est in Decalogo, & mentiri aut fornicari, quæ implicitè illic latitant (nam de ambobus intelligitur prior conclusio) tam intrinsecè mala sunt (vt de odio Dei proximè arguebamus) quàm est homini esse rationalem: ergo naturæ suæ iustitia repugnat ac probitas: Deus autem dispensare nequit nisi vbi aliqua est ratio æqui & boni: ergo in his dispensare non potest: aut (quò temperantiùs loquamur) dispensabilia non sunt: perinde atque homo non est factibilis irrationalis. Et hoc est quod S. Tho. cogitabat, dum dixit huiusmodi pręcepta per se continere rationem communis boni, atque adeò intentionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonum velle: & naturale est huic, quod est furari aut mentiri, esse malum. Atqui vt opposita iuxta se posita fulgentiùs elucescant, probatur secunda conclusio: Illa præcepta quæ non per se continent bonum commune, quod est legis finis, sed medium aliquod, puta ordinem iustitiæ ad ipsius consequutionem, possunt quandoque deficere ab intentione eiusdem boni communis: ergo tunc eorum dispensatio nihil eidem fini officeret, essentque subinde dispensabilia. *Probatio peculiaris secundæ cõclusionis.* Exempli gratia: Lex ad seruandum fidelitatis bonum, est, vt reddatur depositum: nihilominus dum Vesano domino suum gladium denegas, non vtique eidem fini aduersaris, sicut in exemplo nuperrimè posito patet de aperienda obsessa vrbe contra legis verba. Et pariter si lex sit, vt ciues per vices excubias sustineant, dispensare iusta de caussa cum aliquo, non est contra commune bonum. *Altera ratio ad idẽ.* Præterea, ad eandem conclusionem arguitur argumento eiusdem Scoti, quod re vera minimè soluit: Præcepta secundæ tabulæ omnia secundum Paulum ad Roman. 5. includuntur in illo præcepto, Diliges proximum tuũ sicut teipsum: dilectio autem proximi sequitur ex præcepto dilectionis Dei. *Paulus.* Nam vt ait Ioannes: Si hominem quem vides non diligis, Deum quem non vides, quomodo potes diligere? Pręceptum autem dilectionis Dei, vt Scotus fatetur, est indispensabile: ergo & præceptum dilectionis proximi, atque adeò pręcepta secundæ tabulæ. Ad hoc argumentum prætermissis alijs solutionibus respondet Scotus distinguendo de dilectione proximi. *Solutio Scoti.* Hæc enim dilectio, qua tenemur, inquit, velle proximo, vt Deũ diligat, sequitur ex dilectione Dei. Nam qui verè diligit Deum, omnes velle debet vt eundem ipsum diligant: ac perinde dilectio hęc proximi indispensabilis est. Attamen dilectio, inquit: qua proximo volo temporalem vitam & honorem, temporaliaque bona & immaculatum torum & similia, non sequitur necessariò ex dilectione Dei, neque habet connexionem necessariam ad consequutionem ipsius vltimi finis. Quapropter dispensare Deus mecum potest vt occidendo, furando, inhonorando parentes, &c. non peccem, immo assequar vltimum ipsum finem. *Contra solutionem.* Contra solutionem autem est argumentum, ex contrarijs principijs ortum. Dilectio enim proximi, quæ est de iure naturæ, est illa, quæ ex dilectione Dei sequitur, qui est auctor institutorque naturæ: hæc autem non solùm est illa qua ei volumus vt Deum diligat: nam hæc plus habet dilectionis ipsius Dei: sed illa quoque qua illi cupimus bona naturalia quæ ad mutuum vicariumque amorem pertinent. Ecquis enim dicat non aliud nobis præcepisse naturam, ac Deum ipsum, quàm vt ipsum diligeremus? Immo verò cùm omnes simus factura Dei, sic nos conglutinauit, vt inter nos ipsos custodiremus iustitiam ac fidem: vnde Ioannes: Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua, quomodo charitas Dei manet in illo? *Responsio ad Scotum.* Respondetur ergo Scoto quòd hæc dilectio proximi necessariam habet inseparabilemque iustitiam: ac proinde tanquam ex dilectione Dei necessariò consequens necessariã habet cõnexionem ad cõsequutionem vltimi finis. Quare perinde esset Deũ dispensare in homicidio, aut furto, atque si dispensaret, vt iustitia ipsa iustè perturbaretur: quod est contradictionis implicatio. *Solutio ad aliud argumentũ Sco.* Ac per idem soluitur aliud Scoticũ argumentũ, nempe quòd si præcepta secũdę tabulę nõ essent dispensabilia, sequeretur, quòd Deus necessariò aliquid extra se vellet, sic vt nõ posset velle contrariũ: vt puta honorare parentes: & ne quis bona aliena furaretur, &c. Respondetur inquã per distinctionem quod Deũ extra se quidpiã velle, stat dupliciter. *Deũ velle aliquid extra se stat dupliciter.* Vno modo vt velit existentiam illius rei: & hoc modo nihil necessariò extra se vult: quia vniuersa liberè tum condidit, tum etiam sustinet ac seruat. Alio modo vt velit connexionem extremorum. Atque hoc pacto necessariò fatendum philosophus est, aliqua necessariò velle: puta cuncta illa, quæ sunt perpetuæ veritatis: vt hominem esse animal rationale

rationale: &, vti ait August. quatuor & tria, esse septem: quæ quidem, etiam si mundus non fuisset nec res existerent, vera essent. Hoc ergo pacto, non est occidendum, non est furandū, non est mœchandum: &c. necessaria sunt diuinæ voluntatis obiecta: quia perpetuæ veritatis. Horum ergo contraria neque præcipere potest, neque permittere, vt iustè fiant. Quod Scotus ipse necessitate compulsus concedere habet de primis principijs naturæ quæ ipse agnouit esse indispensabilia: vt, Id alijs faciendum, quod sibi homo vult fieri: & de dilectione, qua homines Deum diligunt, quæ res creata est: ex qua sequuntur præcepta primæ tabulæ, quæ ipse indispensabilia fatetur. *Deus aliqua necessario vult.*

ET per hæc soluuntur argumenta in contrarium. Ad primum enim respondetur, quòd Arist. loco citato loquitur de iusto naturali, quod non includit finem ipsum ordinemque iustitiæ, sed determinatum modum ipsam seruandi. Exempli gratia: quòd fides ciuibus seruanda sit, adeò est intrinsecè bonum, vt in ipsum nulla cadat dispensatio. Quòd verò hoc vel illo modo seruetur, variari potest ac super ipso dispensari: Qua ratione furioso non est reddendus suus gladius, quoniam per hoc non peruertitur humana fides. Ad secundum respondetur, latam esse differentiam inter humanum legislatorem & Deum: nam leges humanæ non habent intrinsecam natiuamque à natura iustitiam, sed sunt bona, quia per legem posita: & mala quia vetita: ob idque etiam si in aliquo casu relaxentur, nō peruertitur finis, Vt si die per Ecclesiam vetita non ieiunes, aut si fur iusta de caussa non suspendatur. Et pariter Deus potest dispensare in suis legibus positiuis. Potest enim quemlibet à præcepto baptismi absoluere & à præceptis aliorum sacramentorum. Ac perinde potuit super omnibus ceremonialibus & iudicialibus antiquis dispensare: sed tamen præceptis naturalibus, quæ innatam habent iustitiam, repugnat ex parte rei dispensatio. Et ideo quia ipse est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensaret, seipsum negaret: eò quòd ordinem iustitiæ subuerteret: & tamen vt 2. Timoth. 2. ait Paulus: Deus fidelis est, qui seipsum negare non potest. Tertium autem argumentum est, quod rem pressiùs vrget: videtur enim Deum homicidium Abrahæ, & filijs Israël vt AEgiptios deprædarentur, & Oseæ fornicationem præcepisse. Et iudex præcipit malefactorem occidere. Ad hæc ergo Caietan. distinguens respōdet: nempe quòd præcepta Decalogi secundum ordinem iustitiæ, quem continent, sunt indispensabilia. At verò secundum applicationem ad aliquem singularem actū sunt per Deum dispensabilia. Illa tamen, inquit, dispensatio non est præcepti relaxatio, sed est facere quod iste actus non sit homicidium. videlicet dum præcipit Abrahæ, vt filium immolaret, non relaxauit naturæ ius: veluti cùm Papa dispēsat in ieiunio, suā relaxat legem in tali casu: sed fecit vt ille actus non esset homicidiū, propterea quòd à suprema auctoritate iubebatur, sine qua fuisset homicidium. Nam homicidium non quamcunque occasionem significat, sed iniustam. Responsio autem hæc obscura est & lubrica, & quæ subinde videtur principium petere. Primùm enim dicere, quòd præceptum non est dispensabile inquantum includit ordinem iustitiæ, nihil aliud sonat quàm si dicas, Non est dispensabile permanens contra iustitiam: sed quòd ait loco citato Duran. coniunctim, id est non potest Deus præcipere aut permittere, vt iustè fiant mala, dum mala sunt in sensu composito. Quòd quidem cùm nullatenus sit dubitabile, nihil ad rem attinet. Dubitatio autem solùm est, verùm hoc quod est accipere alienum inuito domino, aut hominem occidere, qualiter id natura negat, possit permissione Dei fieri licitum? Et respondere quòd est dispensabile per applicationem ad singularem actum, est principium petere, nisi lucidiùs explanetur. Ne ergo rem offuscatiùs obnubilemus, hæc vna distinctio mediatè audienda est, quam nemo, vt arbitror, qui perspexisset, potuisset, neq; Scotus ipse sententiam nostrā inficiari. Deus, inquam: duas habet potestates in vniuersum orbem: vnam, quòd iure creationis est Dominus, non solū bonorum omniū exterorum, verùm & corporum & ipsius etiā humanæ vitæ: & Angelorum quos tanquā sua opificia in nihilum redigere potest. Altera verò est, quòd est legislator atque adeò vniuersalis omnium iudex. Et claritatis caussa opus est alteram ab altera seorsum considerare. Hoc supposito dicimus, quòd si non esset rerum Dominus, sed tantùm legislator & iudex, neutiquam posset dispensare, vt quis rem alienā inuito domino, si innocens esset, licitè vsurparet: quia hoc adeò est intimè iniquū, vt fieri iustè nequeat. At verò quia est dominus, potest cuiuscunque rem alteri tradere ipso inuito. Quod quidem nullā habet dispensationis rationem. Cùm enim tu rem tuam alteri tradis, non dispensas in furto: quia capiens non furatur. Et si pater vestem paruuli filij eo inuito traderet amico, nō dispensat in furto: licèt inuitus filiolus expolietur: quia pater est verus dominus: sicut neque prælatus meus dispensaret in furto, si me vel inscio vel inuito facultatem alteri faceret capiendi meos libros. Pari ergo modo licèt Deus vasa Aegyptiorum tanquam dominus tradidisset Hebræis, eisdemque posteà terrā promissam, neutiquam dispensasset in furto. neque illud esset furtum: nam licèt peculiares domini inuiti fuissent priuati, à supremo tamen Domino fuisset facta donatio. Idque inde confirmatur, quòd licèt per impossibile Deus non fuisset legislator, neque vlla in leges potestate fungeretur, legitima fuisset vsurpatio illa: quod testimoniū est nihil illic dispēsationis interuenisse. Locutus tamen sum hic sub conditione: quoniam Deus in traditionibus illis non absoluta potestate domini vsus est, sed legitima iudicis auctoritate. Nam quoniam de laboribus, quos Aegyptijs Hebræi impenderant, nullam recepissent mercedē, iusto iudicio illam eis Deus persoluit. Et, vt legitur Deute. 9. propter execranda Chananæorum scelera, pepulit eos suis sedibus, in quas Israëlitas induxit. Et quando iudex criminosum, licèt inuitum suis bonis priuat, neutiquā in furto dispēsat: prohibitione enim illa furandi solùm interdicitur id, quod ius naturæ vetat, nempe innocentē inuitum auctoritate priuata suis bonis nudare, vt q. 3. lib. 5. patebit: Pari modo Deus tanquā corporum Dominus, non tanquā legislator potuit meretricis facultatem facere Oseæ, vt illa vteretur etiā inuita. Nam licèt consensus particularis iure ordinario requiratur ad matrimoniū: tamen vbi Deus duos renuentes coniūgeret, tam legitima esset coitio, immo multò magis, quā si ipsi consentirent. Tametsi, neque illic Deus credendus est absoluta potestate vsus, sed cùm omnia disponat suauiter, forsan conciliauit amborum animos, vt in matrimonium consentirent. Sed in hoc

Ad primū argumētū.

Ad secundum argumentum.

Ad tertiū argumentū Caietani solutio.

Solutio Caiet. obscura

Deus duas habet potestates.

Aegyptij.

Deus legitima iudicis auctoritate vsus est, vasa Aegyptiorum Hebræis tradēdo.

Oseas.

Credit Auctor Deum conciliasse animos Oseæ & mulieris fornicariæ, vt in matrimonium consentirent.

sensu iussus est Oseas facere filios fornicationis, quòd illius iussus est suscipere prolẽ, quæ tũc fornicaria erat. Nã etiã si nullum aliud fuisset per particulares consensus matrimoniũ, concessio Dei, quia Dominus est corporũ, sat esset vt copula illa nõ fuisset fornicaria. Similiter ergo dicendũ est de historia Abrahæ: iubens nanque ei Deus immolandum filium, neutiquam in homicidio dispensauit: quia si non esset nisi legislator, id neutiquam potuisset facere: sed quia est dominus vitę, potuit illam tradere in potestatem Abrahæ: sicuti pecoris dominus potest eius vitam, cui voluerit, concedere. Atque hac ratione illic non fuit homicidium: quia, vt dictũ est de prohibitione furti, interdicto homicidij solùm prohibetur id, quod lex naturalis abhorret. Quare cùm iudex tradit reum carnifici, non dispensat in homicidio: quia prohibitio non extenditur ad occasionem illam: immo illã præcipit. Sicuti neque est dispensatio quòd quisque inculpata tutela inuasorẽ interficiat: quia id natura non vetat. Vnde si homo esset dominus vitæ suæ sicut suæ pecudis, citra dispensationem posset alteri facere facultatem, vt se occideret. Et quia isto modo Deus est Dominus, citra dispensationem potuit filium patri tradere iugulandum.

Abraham.

S. Tho. peracuta sententia.

Quin verò vt peracutè diuus Tho. rem tetigit, non solùm tanquam dominus, sed tanquàm iudex potest innocentem à culpa actuali occidere. Nam ratione præuaricationis Adæ omnes incurrimus pœnam mortis: quam idcircò morbis & fortuitis casibus à nobis in dies poscit. Veruntamen & de hoc quoque diuina laudatur misericordia, quòd noluit vt Abraham trucem illam innocentis necem executioni mandaret.

Discrimen inter S. Thomã & Scotum.

Discrimen ergo inter diuum Thomam & Scotum hoc est, quòd Scotus putat furtũ permanens sub ratione furti, posse dispensatione diuina licitè fieri, sicut fractionem ieiunij: sed sanctus Tho. id negat: cõcedit tamen quòd ceu Dominus facere potest acceptionem rei, quæ anteà non erat tua, nõ esse furtum.

Duran. deceptio.

Per hæc planè proditur deceptio Durandi negantis dispensationem furti factam fuisse à Deo cum Hebræis in expoliatione Aegyptiorũ, aut cum Osea in fornicatione: & tamen concedentis, quòd eũ Abraham dispensauerit in homicidio filij: deceptus inquam inde fuit quòd non perspexerit, quemadmodũ sicuti bona Aegyptiorum potuit tanquam dominus tradere Hebræis, ita & patri tradere vitam filij, atque adeò sicut illud non erat furtum, ita neque hoc homicidium, à natura vetitum: quod in malum sonat.

Duran falsè arbitratur in quartum præceptum posse cadere dispensationẽ.

Neque verò minori mentis lippitudine captus est dum concessit in quartũ præceptum cadere posse dispensationem: arbitratus non inesse in illo mandato tam intrinsecam iustitiæ rationem, quàm in cęteris: cùm tamen contrà stet veritas. Est enim naturæ intimum, vt à quibus esse receperis, eisdem honorem debeas: cuius ideo contrarium non magis fieri iuste potest, quàm furtum.

De Sansone.

At verò de Samsone, vel dicẽdum est, quòd tanquam vir fortis absque vlla seu reuelatione seu dispensatione potuit, vt hostes perimeret, periculo sese obijcere extremo: vel quod libentiùs cum Augustino adstruxerim, id reuelatione Dei fecit: quippe cuius fortitudo naturalis non esset, sed supernaturalis in coma latitans: quã quidem fortitudinem, vt eius historia refert, in illo aggressu à Deo repetijt.

De Eleazaro.

De Eleazaro autem facilè id fatebor, quòd veluti strenuus miles elephantem posthabita propria salute impetiuit.

Probabilius est Abrahã & Saram fuisse fratres, quàm fratrueles.

Quartum argumẽtum nihil mirum, si maioris apud quospiam habeatur momenti. In primis de Abraham & Sara mihi cũ Caietano & quibusdam alijs longè fit probabilius fuisse fratres, quàm fratrueles: primùm quòd nõ solùm Gene. 12. verùm & cap. 20. maritus appellauit coniugem sororem: cùm ad cauendum periculum satis fuisset ei persuadere, vt diceret se suam esse fratruelẽ. Quin verò secundo loco litera Hebræa habet, verè soror mea est. Et quanuis fratrueles dicerentur etiã fratres, vt Iacobus frater Domini: tamen, verè soror maiorem habet emphasin. Illud autem potissimum est argumentum, quòd si tantùm significare voluisset esse fratris filiam, non tanta verborum explicatione vteretur, dicens: Filia patris mei & non filia matris meæ. Filia enim patris durum est, pro eo vsurpare quod est, Neptis aui mei: maximè, cũ tam significanter subiungatur, Et non filia matris meæ. Hoc enim totum positum esse videtur ad explicandum rationem, qua esset soror. Nam fortè quando soror erat, non vterina, sed tantùm paterna, nõ erat interdictum coniugium.

Iosephus. Augustin⁹.

Attamen Iosephus, quia hoc forsan non intellexerat, primus fuit, qui lib. 2. Antiquit. cap. 15. dixit Saram fuisse filiam Aram, sororemque Loth, ac subinde fratruelẽ Abrahę. Quẽ auctore diuus August. super Gene. sequutus est ac deinceps alij. At verò non est hîc locus hoc vel pressiùs discutiendi, vel certiùs definiendi. Nam quantum ad rem attinet præsentem, satis est filios Adæ inter se fratres matrimonia cõtraxisse, quod certo certius est: atque adeò in hoc naturæ interdicto fuisse dispensatum. Respondetur ergo, quòd S. Tho. solùm negat posse fieri dispensationem, aut super Decalogo, aut super aliquo pręceptorum, quæ illic implicantur, continentium in se rationem ipsam iustitiæ vel iniustitiæ: qualia sunt: Honorare maiores, fornicatio, &c.

Fieri potest vt & pater filiæ, & filiꝰ matri licitè possent cõnubio iungi.

Prohibitio autem connubij inter fratres, non est propter iniustitiam aut iniuriam, quam alter eorum pateretur, sed propter naturalem indecentiam. In qua quidem ratione finis etiam naturalis, puta propagandi humani generis, qualis fuit in filijs Adæ, aut propter alium, poterit absque vlla absurditate dispensari. Nam etiam secundus gradus consanguinitatis quoddam præ se fert indecorum naturale ad matrimonium contrahendum, siquidẽ propter hoc est ab ecclesia vetitus: & tamen dispensationem admittit. Patrem autem filiæ aut filium matri matrimonio commisceri, vsqueadeò fœdum est. vt nõ sit dispensabile. quanuis si contingere posset, vt totum humanum genus in patre & filia fieret superstes, non prorsus probabilitate caret, quin possent cõnubio iungi.

Ad quintũ argumẽtũ.

Denique ad quintum sanctus Tho. nihil aliud respondet, quàm quòd illa Machabæorum cogitatio in Sabbatho pugnãdi nõ fuit dispensatio, sed ἐπιείκεια de qua suprà loquuti sumus: non enim tenemur festũ seruare cum mortis periculo, vt Matth. 12. Christus nos docuit: nempe quòd opera charitatis diem festum non violant. Haud tamen rei satis videtur facere, Quidquid enim hoc præcepto cõtinetur, nempe cessare à seruili opere & adire sacra, dispensationem recipit: non solùm quæ à Deo fiat, verùm quam potest etiam facere Ecclesia. Qua ratione, vt superiùs vidimus, Hychius non adnumerat hoc in Decalogo tanquam ius naturæ. De hoc autem quæstione proxima, articulo 3.

ARTICV-

ARTICVLVS IX.

Vtrùm modus charitatis cadat sub præcepto.

POST hæc, quæ de præceptorum firmitate dicta sunt, consequitur, vt videamus de eorum vi obligandi: an scilicet virtutis modus cadat sub præcepto legis? Et arguitur à parte affirmatiua: Modus virtutis est iustè quæ iusta sunt operari: iuxta illud Deut. 16. Iustè quę iusta sunt, exequêris, atque eadem ratione strenuè ac fortiter, quæ sunt fortitudinis, & temperatè quæ sunt temperantiæ. Iustè autem & strenuè facere, non contingit sine virtutis habitu: ergo talis modus cadit sub præcepto. Secundò: Nihil magis ad vim attinet præcepti, quàm quò fertur legislatoris intentio: hic autem, vt 2. Ethico. ait Aristot. intendit studiosos efficere ciues: sed studiosus nemo est, quousque habitum genuerit: ergo agere ex habitu cadit sub præcepto. Tertiò: Modus virtutis est promptolætoque animo virtutis officia præstare: hoc autem in Psal. 99. iubemur, Seruite Domino in lętitia. Et 2. Corinth. 9. Non ex tristitia: hilarem enim datorem diligit Deus. ergo omnes isti modi cadunt sub præcepto. In contrarium est argumentum, quòd studiosus (vt modò dicebamus) nequit nisi habitu imbutus virtutum munera dignè perficere. Quapropter si hic modus virtutis caderet in præceptum, quicunque absque tali habitu legem impleret, censeretur eius transgressor, ac perinde reus esset pœnæ legis: consequens tamen inde constat esse falsum. quòd ob id lex comminatur pœnam vt eius metu custodiatur, & sic ciues consuetudine habitum generent.

Primum argumentum à parte affirmatiua. *Argum. 2. Aristot.* *Argum. 3.*

AD intelligentiam huius quæstionis discernendus primùm est modus virtutis, de quo hic agitur à modo charitatis, de quo in subsequenti articulo. Charitas enim est habitus infusus, gratiæ gratum facientis indiuiduus comes: habitus autem virtutis esse potest acquisitus ac informis: non ergo hic quęritur vtrùm ad satisfaciendū præcepto requiratur habitus gratiæ, sed vtrùm requiratur vt operetur homo ex habitu, saltem informi? Secundò meminisse oportet trium conditionū quas Aristoteles 2. Ethicorum, cap. 4. in studioso requirit: quæ sunt, Vt sciens faciat. Deinde, eligens propter hoc: puta ex electione in ordine ad finem, Et tertio, vt firmo ac immutabili animo id eligat. Indoctè enim quidam in duo dissecant, Eligens, &, Propter hoc. Nam sine coniunctione vnica est conditio eligere propter virtutis finem. Atque hæc simul tria, non sunt tres, sed vnus virtutis modus: vna enim deficiente deficit modus. His ergo præhabitis perspectè notandum est, quòd modus iste virtutis, vt tres habet partes, ita trina differentia cōsideratur à diuina lege & humana. Nam partim ab vtraque perpenditur: partim verò à sola diuina non autem ab humana, sed partim ab vtraque illarum. Eapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, Scientiam, quæ prima pars est modi virtutis, tam humana lex, quàm diuina respicit ac iudicat. Quod enim quis ignorās facit, id nō simpliciter volens facit. Quocirca ignorantia vtroque iudicio tam diuino quàm humano culpam, vel in totum, vel in partem excusat. Secunda conclusio: Illa conditio secunda vt opus fiat ex electione propter finem, non quidem ab humana lege, sed tamen à diuina consideratur. Radix autem huius discriminis est distantia cognitionis humanæ à diuina. Enimuerò lex quęlibet, vt suprà dictum est, & 10. Ethicor. capit. 9. Aristoteles meminit, pœnæ metu ad sui custodiam vrget: pœnam autem legislator à nemine exigere potest, nisi de illa re, quæ in suam potest venire notitiam. Nam de alijs iudicare non valet: homines autem qui, vt 1. Regū 16. legitur, ea duntaxat, quæ patent, vident: de intimis cordium censere nequeunt: sed, vt est in Psal. solus Deus corda scrutatur & renes. Hinc ergo palam fit, quòd neque de hominis intentione, neque de eius voluntate lex humana iudicium ferre potest, atque adeò neque obligare, vt opera tali intentione aut voluntate fiant: lex autem diuina non solùm illam, verùm eam potissimùm suis bilancibus pendit, ac pro illis præmia suppliciaque decernit. Lex inquam humana internam iram etiam si firmum pariat nocendi propositum, punire nequit: secus autem diuina. Ait quippe Christus Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: &, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Pari ratione qui creditori debitam pecuniam vel gladium corrupta intentione reddit, nempe vt vel vsuram exerceat, vel homicidium faciat, legi humanæ non est aduersus: persoluet tamen Deo supplicium. Tertia conclusio: Tertium illud, quod ad virtutis modum requiritur, puta firmo stabilique animo operari, quod propriè ad habitum pertinet, & de quo præsens pręcipuè quæstio instituta est, sub præcepto non comprehenditur, neque humanæ legis, neque verò diuinæ. Qui inquam parentibus honorem debitum impendit, etsi habitum non habeat pietatis, legi nihilominus satisfacit humanæ: & nisi alia circunstantia vitietur actus, similiter satisfacit diuinæ, vt peccatum effugiat. Emergunt autem ex his nonnulla dubia explicatu digna. Et primum circa primam conclusionem, qua asseritur scientiam & ignorantiam vtraque lege ad culpæ pondus atq; ad leuamen existimari. Est dubiū, an idem sit prorsus quantum ad rationem virtutis, vtrùm scilicet, qui ignorans facit opus legis, eidem satisfaciat. Vt si quis, exempli gratia, in ebrietate audiret sacra, nesciens prorsus quid faceret, vtrū præceptum expleret? Videtur nanque ratio id suadere. Nam postmodum rationis luce potitus, non censeretur reus culpæ, quanuis iterū non audiret. Et confirmatur ratio. Nam qui obnixè reluctans inuitus pertraheretur in ecclesiam, cogereturque interesse sacris, videtur præceptum implere. Sicuti & ille qui in die ieiunij per vim arceretur à cœna. Et rem facit probabiliorem, quòd si pœna vlla, seu excommunicationis seu alius generis decreta esset in huiusmodi præceptorum transgressores, istos nō ligaret. Respōdetur nihilominus, nullū præceptū vt reor, impleri per actum qui nullā habet libertatis rationem. Nam aliàs & puerū ante rationis vsum censeres implere præcepta, cùm tamen hac ratione nulla eos lex cōprehendat: quòd cùm non sunt arbitrij sui cōpotes, nondum capaces sunt legalis vinculi: lex nanque hominibus ponitur: & ideo humano more nō brutorū implenda est. Et hoc arbitror S. Tho. punctum designasse, vbi ait scientiā ab vtraq; lege cōsiderari. Nam ignorantia, sicut ob id quòd voluntariū tollit, excusat

Sensus quæstionis explicatur. *Tres cōditiones requisitæ in studioso, ex Arist.* *Prima conclusio.* *Secunda conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Tertia conclusio.* *Primum dubium circa primā conclusionem.* *Nullū præceptum impletur per actum nullā libertatē habentem.* *S. Thomas.*

excusat à culpa: eadem ratione tollit impletionem præcepti. Sed arguis contrà, vel disputationem esse tantùm de nomine, vel sic ignorantem implere legem. Nam qui præcepti tempore vel somno vel mero captus est, vel alia ratione mentis inops, illo temporis articulo non transgreditur præceptum: ergo perinde est, ac si impleret. Negatur consequentia. neque est disputatio de solo nomine. Nam & si illo tempore per ignorantiã excusetur, tenetur nihilominus si antequã tempus præcepti labatur, in mentem redeat, ipsum implere: aliàs reus esset pœnæ iuris. Et idem est de illo, qui inuitus facit: quanuis iste, quia vsum habet rationis, liber esset à pœna iuris. Ille autem, qui metu implet, legi satisfacit: id est, nouã euitat culpã: quoniã talis impletio, actus humanus est, ac liber. Quòd si rursus insurgas: Si cui in pœnitentiam iniunctus esset dies ieiunij, & vi, vt pœnitentiam impleret, priuaretur cibo, verè debitũ soluere. Nam si pecuniam alia ratione deberet & creditor vi ab illo eriperet, satis restitueret: ergo eadem est ratio de aliorum præceptorum debito. Fortasse sunt, qui primũ antecedens cõcedant: ego verò id minimè faciã: quoniam impletio præcepti pœnitentiæ, deberet esse humanus actus. Quare si flagella essent mihi iniuncta, & ab alio inuitus vapularem, non facerem satis: quia illa non est actio, sed solùm passio: præcepta verò affirmatiua per actionem implẽda sunt. Neq; est simile de illo, qui tantùm debet pecuniã: quoniã quomodocunque illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor. Contra secundam conclusionem, qua diximus intentionem nõ pensari, neque existimari à lege humana, binũ existit argumentum. Primũ, quòd exemplũ Sancti Thomæ, quod adduximus, non apparet ad propositũ pertinere: videlicet, quòd qui mente proponit nocere, sed re nõ nocet, nõ punitur lege. Nam hoc est considerare actũ interiorem per se absolutè: & tamen quæstio est de ipso quatenus caussa est externi operis, quod re vera fit. Ad cuius claritatem secũdò arguitur: Si quis hominem occidat non plenè deliberata intentione, sed subitaneo motu: vel si metu cesset Ecclesiam adire, vel aliud præceptũ implere: isti actus interioris volũtatis perpenduntur humano iudicio ad remittendã vel augendam pœnã: ergo conclusio secũda non est omnino vera. Ad prius istorũ respondetur, quòd exemplũ Sancti Thomæ optimũ fuit ad explicandũ, quomodo peccatũ interius lex humana non affert in suum tribunal. Nam inde colligitur, quòd quando re vera est caussa operis, non punitur nisi ratione eiusdem operis. Et quando externum opus est iustũ, nihil de actu interiori curat: vt dicebamus de illo, qui mala intentione debitum soluit. Et idem est de iudice, si ex odio latronem suspendat: solus enim Deus illius cor iudicabit. Ad aliud verò respondetur, quòd si ille qui ex metu vel subita ira peccat, aliquatenus humana lege excusatur, non est, quia nõ intendit facere, sed quia quodãmodo facit ignorãs, vel quia caussa faciendi libertatem minuit.

Argumentum. *Solutio argumenti.* *Replica.* *Qui inuitè vapulat, nõ satisfacit, si illi in pœnitentiã flagella sint iniuncta.* *Primum argumentum contra secundam cõclusionem.* *Argum. 2.* *Ad primũ argumẽtũ.* *Ad secundum argumentum.*

AD primum igitur capitalium argumentum respondetur, quòd modus virtutis qui præcepto iubetur, est, vt officium secundum ordinem iuris præstes. Hoc enim est iustè quod iustum est, exequi: nempe vt de latrone, aut homicida nemo, nisi iudex publicus vindictam sumat, idemq; legitimè cognita caussa. Ad secundum superiori libro, cùm de legis actibus ageremus, respondebamus, quòd intentio legislatoris primùm fertur in finẽ, qui est bonos facere ciues: id quod nemo nisi firmato habitu assequitur: mediũ verò & via ad eundem finem consistit in actuum exercitio: nam ex actibus gignitur habitus: finis autem legis non cadit sub præcepto, sed medium, quo ad eundem peruenitur. Quæ quidem regula inter canones moralis philosophiæ egregia est. Quare præcepta non de habitibus, sed de actibus instituuntur, in quibus ratio peccati & meriti consistit. Negatur ergo primum antecedens scilicet id cadere sub præcepto quo præcipuè intentio legislatoris fertur. Ad tertiũ respõdet S. Tho. quòd virtutis officium, absque tristitia fieri, sub præcepto continetur, eò quòd agens ex tristitia, nõ agit simpliciter volens. Item, læto hilariq; animo operari, si lætitiã denotet, quæ ex dilectione dimanat, ad vim etiam præcepti pertinet: sicuti & dilectio ipsa. si verò illã quæ procedit ex habitu, non ad præceptũ, sed ad finẽ eius virtutisq; spectat. Et ne cui obscura appareat respõsio, prius membrũ de sola lege diuina intelligendũ est, quæ internorum etiam actuum rectitudinem exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem: quod porrò Deo ingratũ est: lex autem humana non se item cordibus scrutandis immergit: & ideo licet ex tristitia illam impleas, eidem satisfacis. Et eodem modo intelligitur secundum videlicet, sub præcepto comprehendi lætitiam, quæ ex dilectione manat. Nam quò diuinę legi satisfacias, requiritur, vt ex electione in ordine ad finem operis scilicet propter honestatem virtutis, quæ quidem electio hilaritatem quandam habet annexam, eò quòd non fit coactè. Hilaritas autem, quæ ex habitu enascitur, alius est generis: nempe quòd cùm habitus reluctantes passiones compescat, tristitiam pellit, promptumque reddit animum, atque adeò lætum. quod iam dictum est, non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere virtutem.

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundum argumentum.* *Egregia regula.* *Ad tertiũ argumẽtũ. S. Thomas.*

ARTICVLVS X.

Vtrùm modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

QVONIAM negatum est, modum virtutis cadere sub præcepto, inuestigare subinde restat, an præcepto diuinæ legis charitatis modus comprehendatur? Et arguitur à parte affirmatiua. Ait enim Christus Matthæi 18. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vbi astruere videtur mandatorum custodiam per se sufficere ad obtinendam æternam vitam: virtutum autem officia minimè ad id sufficiũt, nisi ex charitate oriantur, secundũ illud 1. ad Corint: 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest: ergo modus charitatis cadit sub præcepto. Secundò: Præceptum est omnia nostra opera in Deũ referre. iuxta illud 1. ad Corin. 10. Omnia in gloriã Dei facite. hęc autem relatio pertinet ad charitatis modũ: quippe cuius propriũ obiectũ est Deus, quò cũcta refert: ergo ad talem modum

Primum argumenti partis affirmatiuæ *Argum. 2.*

modum vis extenditur præcepti. Tertiò:Si modus charitatis sub præceptum non veniret,posset quisque præcepta extra charitatem implere,atque adeò extra gratiam,quæ eius est indiuiduus comes: hoc autem in Pelagianorũ errorem impingit: vt August.lib.de hæres.cap.88. docet:ergo absque tali charitatis modo nullum impletur diuinum præceptum. In contrarium autem est, quòd si modus charitatis necessarius esset ad implendum præceptum, quicunque eadem esset orbatus esset orbatus charitate, quæcunque opera,etiam genere suo bona exerceret, transgrederetur præceptum, ac perinde mortaliter peccaret. quod est concessu absurdissimum.

Argum.3. *August.*

QVAESTIO præsens non sicuti præcedens,de omni virtute tã humana quã diuina, sed peculiariter de diuina mouetur: quoniam de humana nulla est controuersia. Nam cùm (vt modò definitum est)ad intrinsecos voluntatis motus, quæ sedes est charitatis, non pertingat, non obligat ad talem charitatis modum,qui nos Dei facit amicos: sed illum habet proximum scopum, vt pax inter homines extrinsecus constet. At verò cùm proximus finis diuinæ legis sit amicitia Dei, quæ in actibus interioribus cõsistit,& ipse paratissimus sit tali charitate, nisi per nos steterit,nos suffundere, meritò quæritur,an suarum obligatio legum eò pertingat,vt teneamur illa ex charitate implere. Modus nanque charitatis est, Dei iussa ceu eius filij facere: vel per actum quo constituamur eius filij. Et sanctus Tho. recitatis duabus opinionibus contrarijs,easdem reconcilians,respondet duabus conclusionibus: quæ hac distinctione clarescunt: Actus charitatis bifariàm consideratur. Vno modo, vt est quidam singularis actus peculiaris virtutis amandi: sicuti est alius actus sperandi atque alius credendi : nempe cuius contrariũ est formaliter odisse. Et iuxta hunc modum statuitur prior conclusio: Actus charitatis cadit sub singulari præcepto,nempe sub hoc: Diliges Dominum Deum tuum,& proximum sicut teipsum. Altera verò ratione consideratur,non vt est singularis obiecti,sed vt est vniuersalis conditio & modus omnium virtutum. Paulò enim antè explicuimus,Non habere deos alienos,Non peierare, Sabbatha sanctificare,nil aliud esse, quàm Deũ diligere: sicuti honorare parentes,non furari,non occidere,&c.nihil aliud quàm diligere proximum,non quidem formaliter,vt aiunt,sed materialiter.Exemplum est in virtute iustitiæ: nam alia est singularis commutatiua,atque alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedientiæ, omni virtute communis : ac proinde dicitur legalis: quoniam per omnem virtutem obedimus legi. De hac ergo charitatis ratione statuitur posterior conclusio : Modus talis charitatis non cadit sub præcepto: quod est dicere,In hoc præcepto,Honora patrem & matrem,non includitur vt sint parẽtes ex Dei charitate honorandi: sed quòd exhibeatur eis exterior reuerentia.Quare licèt eã præstes in peccato mortali,nõ ideo sis præcepti transgressor.Probatur conclusio: Charitas Dei ideo est generalis modus omnium virtutum,quòd est finis ad quem lex diuina ordinat,iuxta illud suprà citatum 1.ad Timoth.5. Finis præcepti,charitas.Et ad Roma.13. Plenitudo legis est dilectio:finem autem iam definitum est nõ cadere sub præcepto legis,sed actiones,quibus illuc tenditur.quare bene ait S.Tho.intentionem finis esse modum formalem superioris ordinis. Quod est dicere,non includi in præceptorum substantia.Et hoc pacto conciliat dictas opiniones:nempe vt quæ affirmat modũ charitatis cadere sub præcepto, intelligenda sit de singulari dilectionis præcepto: negans verò, interprætanda sit de alijs. At verò quoniã ista quæstio plurimis scatet ambiguitatibus,accuratiorẽ postulat,ac perinde paulò ampliorem disputationem. Et quò faciliora priùs expediamus,præter opiniones duas,quas hic D.Tho.recitat,existit tertia, quæ in istarum concordiam pertrahi non valet. Sunt enim qui secundã conclusionem sancti Thomæ aduersentur, dicentes singula præcepta Decalogi atque omnia diuina includere modũ charitatis. Itaq; legis officia nisi in gratia fiant, non solùm non sunt meritoria, verùm sunt peccata: vtpote eorumdem præceptorũ transgressiones.Hæc inquam opinio nõ modò est Lutheranorum,vt lib.3. de natura & gratia,adnotauimus: & infrà hic lib.8. repetituri sumus: verùm & fuit olim opinio doctoris aliàs celebris Dionysij Cisterciensis in suo 2. Sententiarũ,dist.17. Is nanq; hallucinatus ex fallaci illa cõsequentia est: Quibuscunq; nos Deus præceptionibus suis intẽdit ad suiipsius amorẽ pertrahere: ergo ex eodẽ amore tenemur cuncta perficere. Et adducit pro se illud Petri Apostoli, Omnia opera vestra in charitate fiant:atque aliud Bern. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur:atque Augustini similia. Hæc autem opinio non solùm falsa,verùm & errori quàm proxima est, Tridentina Synodo,can.7.aduersus Lutheranos damnato,nempe cuncta opera, quæ extra gratiam Dei fiunt, esse peccata. Contra quẽ nos errorem lib. de nat.& grat. cap.19. & quatuor subsequentibus depugnauimus. Nam vt illa mittamus opera quæ ex subiecto & circunstãtijs sunt mala,cetera aut sunt præcepta, aut consilia, aut indifferentia:puta comedere & ambulare, quæ bene maleq; fieri possunt.Si ergo præceptorum obsequia cuncta extra gratiã peccata sint, illa quoque erunt peccata quæ sub consilio militant. Nam si præcepta Deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de consilijs iussisse atque adeò de alijs naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitam viuendam licent.Nam omnia sunt à Deo veluti à naturæ parẽte instituta. Atque adeò omnia opera, quæ in peccato fiunt,peccata essent. Deinde arguitur: Si vniuersa mandatorum officia tenemur ex charitate exhibere,vel hoc esset ob communem illorum obligationẽ, vel ob singularem charitatis præceptionem. Non quidem ob generalem omnium:nam per illa non imperantur nobis aut prohibentur nisi opera: vt paternus honor, & ab iniurijs abstinere quibus amicitia violatur.Quòd si in honore parentum charitas aliqua includatur,certè illa satis erit,quæ naturaliter inter homines initur. Singulare autem charitatis Dei mandatum, cùm affirmatiuum sit, non obligat (vt aiunt)pro semper, sed certis opportunisq; tẽporibus: extra quæ ideo tẽpora nõ est cur obligemur cetera ex charitate præstare. Insuper arguitur: Si illud singulare præceptũ in cunctis alijs esset obseruatu necessarium,sequeretur,quòd cuiusq; transgressio duplicatum esset delictum: scilicet & contra peculiare obiectum: verbi gratia, furari: & contra diuinam charitatem. Præterea, sequeretur quòd vbiuis in materiam cuiuscunq; præcepti incideremus,teneremur conscientiam discutere, vt in Dei gratia reperiremur. Quin age,sequeretur insuper quòd nemo ad sacramentum cõfessionis dignè accedere posset, nisi qu

Sensus quæstionis propositæ. *D. Thomas* *Distinctio.* *Prima conclusio.* *Secunda conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Paulus.* *S. Thomas.* *Dionysius Cistercien.* *Ratio Dionysij.* *Auct. lib. de natu. & gratia.* *Prima ratio in Dionysium.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Quarta ratio.*

Quinta ratio.

nisi qui gratia iam potiretur. Nam illud etiam confessionis præceptum deberemus implere in gratia. Immo neque ad baptismum posset dignè accedere adultus, nisi iam factus membrum Christi. Quare neutiquam sacramenta possent primam conferre gratiam. At non opus est pluribus contra huiusmodi opinionem dimicare, quippe contra quam loco citato de natura & gratia, plurima coniecimus. Sed

Distinctio.

concludamus cum Theologis distinguentes bifariàm posse Dei præcepto satisfieri. Vno modo, quantum ad substantiam operis: quod est, sic ipsum implere, vt transgressionis peccatum aut omissionis caueatur: altero verò modo quantum ad intentionem præcipientis: id est eum finem & metam attingendo, quò præcipientis intentio dirigitur: quæ est vita æterna. Illuc nanque nos Deus per suas leges perducere proposuit, secundum illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde vt legi priori modo satisfaciamus, non est necessaria charitas, sed vt eam posteriori ratione impleamus. Quo fit, vt ad illũ priorem implendi modum nulla sit opus relatione operis in Deum per specialem eius succursum, ceu in finem supernaturalem: quod Gregorij Ariminensis in 1. Sentent. distinc. 26. & sequentibus placitum fuit:

Gregorius Ariminẽsis

sed satis est in ipsum referri tanquam in finem naturalem: in quem sanè quodcunque per se opus, quod nulla praua circumstantia vitiatur, natiuam habet relationem. Deus nanque naturæ conditor ad se cuncta dum condidit, retulit. Quocirca eiusmodi mandati impletio naturali Dei influxu fieri potest: iuxta

Paulus.

illud Pauli ad Rom. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt. Tametsi tota lex absque speciali gratiæ subsidio impleri nequeat, vt longo tempore absque peccato viuamus. Hæc

Discutitur prior conclusio.

autem lib. 2. de nat. & grat. cap. 20. satis discussimus. De priori autẽ conclusione sancti Thomæ nempe de singulari præcepto charitatis acriora sunt dubia: scilicet tam de eius necessitate, quàm de eius materia, & modo. Dictum est enim finem legis nõ cadere sub præcepto: cùm ergo charitas & Dei amicitia,

Prima ratio.

finis sit diuinæ legis, non oportebat singulare de illa præceptum institui. Est enim brauiũ quod per aliorum præceptorum obseruantiam obtinetur. Mox arguitur: Charitas est donum supra naturale Dei:

Secunda ratio.

præceptum ergo illius assequendæ nequit à nobis naturali facultate impleri: quia neque ipsam valemus naturaliter assequi: Cùm ergo fidelis Deus nihil nobis impossibile præcipiat, non debuit nobis tale mãdatum iniungere: atque ideo minimè, quòd cùm nemo sciat an odio vel amore dignus sit, nullus posset

Tertia ratio.

certior fieri an illud impleuerit: Quare neque vllus posset conscientiam de hac suam pacare. Præterea, cùm sit affirmatiuũ, dignoscenda tempora restãt, quibus obligat: hæc autem non sunt deprehensu facilia. Nam si dixeris satis esse semel in vita, idq; in articulo mortis implere, profectò longè à natura eiusdẽ

Paulus.

præcepti aberras. Cùm enim præceptum hoc cæterorum omnium sit præambulum, & vt ait Paul. finis

Confirmatio prima.

(nam finis præcepti charitas) ridiculum esset dicere, quòd liceat transigere totam vitam antequàm nos obliget. Præterea, si ab humanis exemplum petamus, miles dum nomen suum in militiam dat, tunc se

Solutio.

in amicitiam principis addicit: præceptum ergo, si vllũ est charitatis, ab initio statim vitę obligat. Quòd

Refutatio.

si dicas statim elucẽte rationis lumine obligare, certè hoc nõ est omnibus, sed paucissimis notũ. Immo

Confirmatio secũda.

neque vllus vnquã huiusmodi omissionẽ sacerdoti cõfessus est. Ad hæc, sanctus Thomas loco præsenti alia tẽpora huic præcepto consignat: vtpote qui in fine articuli docet transgressionẽ eiusdem præcepti contingere posse, vbi alia violantur. Quòd si cum Scoto in 3. dist. 27. respondeas tempora huius pręcepti esse omnes dies festos, sanè quibus homo tenetur se Deo cõmendare & gratias agere: in contrariũ

Scotus.

est argumentũ, quòd hoc non exprimitur in præcepto sanctificandi festum: quippe quo duntaxat iubemur à seruili opere cessare. Et quanuis finis eius sit vacare Deo, tamen finem iam dictum est non cadere sub præcepto, quod in talem ordinatur finem, de qua re quæstione sequenti art. latiùs. In summa, hoc in præsentiarum desideratur, quidnam tali præcepto nobis iubeatur, vtrùm videlicet interna sola dilectio, an verò externum etiam opus? Responsio horum argumentorum à postremo auspicanda est. Præ-

Ad postremum argumentum.

ceptum inquam dilectionis non præcisè ad internum affectum obligat, sed certè ad externum opus. Affectus enim bonus propter bonum opus est. Obligat enim primum omniũ charitatis lex, si diuo Tho-

Opinio sancti Thomæ.

mæ fidem tribuas, vt dum quis primùm rationis lineam ingreditur, se & sua in Deum referat. Cùm primùm, inquàm, non eodem temporis momento, sed cùm incipit homo plenè deliberare, & vnum esse primum rerum parentem noscit. Et certè non absq; ratione hoc astruxit. Nam cùm ad hoc nos Deus

Ratio sancti Tho.

creatos duxerit, ratioque naturalis cùm nobis, vnam fuisse omnium primam caussam ostendat, quàm maximè sit rationi consentaneum, vt tunc homo ipsius amore à malo recedere debeat proponere, atque agere bonum. hoc enim est Deum pro tunc super omnia diligere. Quare præsente tunc eius speciali auxilio, fidem homo & gratiam reciperet, qua ab originali mundaretur. Quidqiud autem de hoc sit, arbitror, vt cùm homo rationis compos baptismo intingitur, vitam in Deum suam referre debeat: sicuti enim tunc præcepto fidei tenetur credere, ita & quæ credit sperare, & à quo illa sperat, diligere: vt libro secundo de natura & gratia capite 12. & subsequenti monstrauimus: instar illius, qui in mili-

Quando præceptum dilectionis Dei ligat.

tiam nomen suum dat principi. Ac subinde crediderim, quòd qui tunc non se ad gratiam disponeret, peculiariter contra charitatem delinqueret: veluti contra fidem si non crederet. Neque in his tantummodo casibus, verùm fortè quoties opus aliquod egregium inceptamus, vel caussa subeundi martirij nobis offertur, vel illustre aliquod beneficium à Deo suscipimus, vt dum nos à præsentissimo mortis periculo eripuit: non esset temerarium asseuerare, sed certè prudentia, vt eodem quoque pręcepto teneamur Deum diligere: etiam quantum ad modum: hoc est pręparare nos quantum in nobis est ad in-

Documentum.

eundam cum Deo gratiam. Hoc tamen hic adnotato opus est, quòd vt reliqua, sic & singulare quoque præceptum charitatis potest quantum ad substantiam operis impleri absque eius modo. Exempli gratia: Arbitror præceptum hoc hominem perstringere, vt quoties nomen Dei blasphemari vide-

Casus alter quo idem præceptum obligat.

rit, eiusque honorem persundari ac lacerari, à parte ipsius stet, eiusque tueatur inaccessam maiestatem. Quo tamen articulo non subinde crediderim teneri suorum criminum pœnitere, vt Dei sibi amicitiam conciliet. Quare neque hoc præceptum vniuersum obligat ad suum ipsius modum, sed quando occurrit articulus internè diligendi: nam in hoc commemorato casu solùm est necessitas

exterioris

exterioris protectionis. Et per hæc soluta restant penultimum vltimumque argumenta. Ad primum autem respondet sanctus Thomas Secunda Secundæ, quæstione quadragesimaquarta, quòd etsi charitas finis sit aliorum præceptorum, atque adeò non cadat sub ipsorum vinculo, nihilominus decuit singulare eius præceptum cunctis alijs præmitti, tanquam eorum præambulum. Et ideo illud, sicut neque alterum dilectionis proximi, non est in Decalogum inclusum, sed extra in radice præfixũ, in quod reducuntur præcepta primæ tabulæ: sicuti in alterum, præcepta secundæ. Ad secundum autem facilè respondetur, per illud Aristotelicum axioma: Quæ per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur. Nam quanuis per nos ipsos preceptum & modum charitatis nequeamus implere: tamen Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, opem nobis ad id perficiendum ferre. Veruntamen minimè prætereunda est vltima clausula sancti Thomæ in responsione quæstionis. Ait enim, quòd qui parentes ex Dei charitate non honorat, non est transgressor præcepti de honorandis parentibus: licèt sit transgressor præcepti, quod est de actu charitatis, propter quam transgresionem meretur pœnam. Ex his enim verbis nonnulli ex nostris hanc inferunt mentem sancti Thomæ, quòd vbicunque occurrit materia aliorum præceptorum, concurrit pariter charitatis mandatum: contra quod subinde peccatur, si cetera nõ impleantur ex charitate. Intellectus autem iste contrarius est diuo Thomæ: quippe qui definiens modum charitatis non includi in alijs præceptis, docet neque semper cum eis cõcurrere: sed, cùm sit affirmatiuum, habere sua definita tempora, vt in solutione secundi euidentiùs edocet. Mens ergo eius est, quòd si illo tempore, quo præceptum charitatis, eiusque modus obligat, concurrere accidat aliorum quodlibet, tunc illud aliud implendum sit ex charitate: non propter illius obligationem, sed propter huius vinculum.

Ad primũ argumẽtũ. *S. Thomas.* *Ad secundum.* *S. Thomas.*

SVPEREST autem, vt argumentorum in capite quæstionis obiectorum responsa subijciamus. Respondetur ergo ad primum, quòd cùm vnum præceptorum sit ipsum charitatis & modi eius, quicunque vniuersa seruat, est in gratia. Sed arguis contra: Stat homini existenti in peccato nunquam afferri tempus præcepti dilectionis: tunc ergo cuncta ille poterit seruare quantum ad substantiam operis, & tamen non ingredietur vitam. Propter hoc argumentum sunt qui affirment existenti in pececato præceptum esse conuerti in Deum: quod quia peccator non implet, non ingreditur vitam. Attamen licèt hoc problema sit: nunquam mihi tamen persuasum est pluribus præceptis ob id præcisè hominem teneri quòd lapsus est, quàm obligatur, dum existit in gratia. Sed est ei necessarium conuerti necessitate finis, si vult habere vitam æternam. Quidquid autem de hac re teneas, argumentum præsens non vincit. Respondetur ergo, quòd verbum Christi intelligitur de illo, qui est in gratia. Ille enim si seruat cuncta mandata, saluus erit. Qui autem per vnius transgressionem à gratia decidit, ille non seruauit mandata. Et ideo non satis habet deinde seruare cetera quousque violati pœniteat. Ad tertium respondetur, quòd hoc quod est omnia in Deum referre, ad præceptum peculiare charitatis pertinet. Obidque quoties tempus eiusdem præcepti occurrit, tenemur cuncta, quæ tunc facimus, in Deum tanquã in finem supernaturalem referre. Quare illo temporis articulo, qui parentibus extra charitatem obsequeretur, licèt non esset violator quarti præcepti, esset tamen transgressor præcepti charitatis. Subdit autem diuus Thomas quòd cùm hæc sint duo præcepta affirmatiua non obligantia ad semper, possunt pro diuersis temporibus obligare: & ita potest contingere quòd aliquis implens præceptum dilectionis non tunc transgrediatur præceptum modi charitatis. Vbi plenissimè dilucidat, quòd super proximis verbis in calce quæstionis nuperrimè adnotauimus. Tunc ergo secundum ipsum non est peccatũ non referre illud opus in gloriam Dei tanquam supernaturalis finis. Igitur verbum Pauli duplicem exhibere potest sensum: videlicet & præcepti & consilij. Si sit præceptum, non obligat pro semper: si autem consilium, sensus est vt procuremus nos semper in Dei gratia per impletionem omnium mandatorum asserere. Tametsi & qui in peccato opera exequitur moraliter bona, eadem in gloriã Dei facit naturali modo. Quare tertius sensus eorũdem verborum est vt nulli operi alium finem quàm Deũ præstituamus: sed cuncta eo fine exequamur ad quem creata sunt: quod vtique præceptum quantum ad substantiam operis etiam extra gratiam impletur. Ad tertium respondetur quòd cùm nemo valeat complere præcepta, nisi & ipsum quoque charitatis, quando occurrerit, expleat, & hoc absque gratia perfici nequeat, fit vt neq; sine illa possimus implere omnia. At verò quanuis hic, vbi de modo charitatis sanctus Thomas tractabat, hac fuerit cõtentus solutione, nihilominus neq; alia vniuersa mandata potest homo post lapsum naturæ per peccatũ Adæ absq; speciali Dei munere implere. Sumus enim sicuti infirmi qui possunt aliquot passus gradi, non tamen plurimos progredi. Et ideo licèt possimus vnum aut alterum nostrapte natura morale bonum præstare, diu tamen stare non valemus, quin decidamus. Hoc autem lib. 1. de natu. & gratia, cap. 22. latissimè ex dictis Augustini Conciliorumque Mileuitani & Arausicani constabiliuimus, perque doctrinam eiusdem sancti doctoris 1.2.q.109. explicauimus.

Ad primum argumentũ principale. *Obiectio.* *Solutio.* *Ad tertiũ.* *S. Thomas.* *Ad tertiũ.* *Solutio.* *S. Thomas extẽditur.* *Auctor lib. de natu. & gratia.* *Augustin.* *Cõ. Mileui.*

ARTICVLVS XI.

Vtrum alia præcepta moralia quæ extra Decalogum vagantur, congruenter tum distinguantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum.

HIc articulus superioribus sæpè desideratus est ac insinuatus, quò explicetur numeri sufficientia Decalogi, eique annexarum moraliũ præceptionũ. Arguitur ergo, quòd nõ fuerint alia moralia præcepta præter dece illa necessaria. Omnis enim lex & prophetæ, vt Matthæi vigesimosecundo asseruit Christus ex duobus illis pedent: charitatis Dei & proximi. Prius

Primum argumentum ad partem negatiuã.

autem illorum abundè priori tabula explicatur: posterius verò posteriori: ergo nulla sunt insuper necessaria. *Secundum.* Secundò arguitur: Si alijs opus fuisset præceptis, hoc esset vel tanquam generalibus, vel tanquam specialium ipsorum determinationibus: non quidem tanquam generalibus, quia maxima illa duo non erant explicitu necessaria: sed sunt, vt dicebamus, decalogi præuia principia: conclusiones autem generales, omnes sunt in Decalogo. Neq; verò opus erat moralibus alijs tanquã generaliũ determinationibus: nam vt anteà ostensum est, determinationes moraliũ præceptorum ad ceremonialia pertinent, atque ad iudicialia. *Tertium* Tertiò arguitur contra sufficientiã eorundem præceptorũ. Præcepta moralia (vt suprà constitutum est) debent institui de vniuersis virtutum actibus: ergo sicut in lege extant præter Decalogum præcepta pertinentia ad liberalitatem, misericordiam, castitatem & latriã: ita etiam deberent adhiberi præcepta de fortitudine, de temperantia, & de huiusmodi virtutibus quę sunt hominis ad seipsum: & tamen non inueniuntur: ergo nõ satis lege veteri de omnibus cautũ est. *Psalm. 18.* In contrariũ facit Dauidicũ illud testimoniũ: Lex Domini immaculata conuertens animas. Quo docetur, vniuersa prohibuisse mala, quibus anima maculatur: vniuersaq; præcepisse bona quibus conuertitur: ergo cùm non sint cuncta in Decalogo, fit vt sparsim alijs in locis habeantur, quæ in ipsum reducuntur.

INITIVM huius soluendæ quæstionis ex superioribus sumendum est. In primis supponenda est distinctio ceremonialium, iudicialiumque à moralibus: nempe quòd ceremonialia & iudicialia ex sola diuina institutione vim habent: sicut in republica leges humanæ. Non enim sunt de illis, quæ sunt iussa, quia bona, aut prohibita, quia mala: sed de his quæ antequam iubeantur, aut prohibeantur, nihil referebãt. *Aristot.* Sed (vt ait 5. Ethic. Aristo.) quia cõstituta sunt, referũt, id est, eò sunt bona, quia iussa: & mala, quia prohibita. De quibus ideo impræsentiarum nullus habetur sermo. Moralia verò non ex institutione solùm, sed dictamine naturalis rationis, seclusa alia lege, vim habent & energiã ligandi. *Triplex ordo moraliũ.* Sunt autem in triplici ordine. *Primus ordo.* Quædam enim existunt communissima ac perinde patentissima principia, quæ ideo nullius indigent editionis: sicuti mandata de dilectione Dei & proximi, atq; illud, Id facias alijs, quod tibi fieri vis, & similia. Quę ideo nõ sunt in Decalogo: sed sunt sicuti eius finis. *Secundus ordo.* Alia verò sunt nõ vsqueadeò vniuersalia, sed eorundem principiorũ conclusiones: quæ quisque per se etiã plebeius facilè potest perspicere. Veruntamen quia ob morum peruersitatem & rationis nebulã potest nonnunquã eorũ iudiciũ peruerti, editione indigent. Atque huius secundi ordinis sunt cuncta præcepta Decalogi: quanuis illa secundæ tabulæ, quia nullo indigent fidei lumine, constituta suprà sunt in primo conclusionum gradu: præcepta verò primæ, quia illo indigent, in tertio. *Tertius ordo.* Sed tertius ordo est eorum, quæ non ita quisque facilè rationis luce perspicere potest, at sapientum indiget adminiculo. Quæ ideo articulo primo in secũdo conclusionum gradu collocauimus. Et hęc sunt extra Decalogum per Moysen & Aaron suggestione diuina superaddita. *Præcepta tertij ordinis ad Decalogũ reducuntur omnia.* At quoniam ea quæ minùs cognoscuntur, per illa quę patentissima sunt, innotescunt, præcepta huiusmodi tertij ordinis ad Decalogum, quo implicita sunt, reducuntur: singulis scilicet ad singula respondentibus. Exempla patent. *Primũ præceptum.* Cùm enim primo Decalogi præcepto alienorum deorum cultus proscriptus condemnatusque sit, cuncta quæ ad idololatricam superstitionem spectant, ad ipsum referuntur: quale est illud Deuter. 18. Non inueniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam suã, ducens per ignem: nec sit maleficus atque incantator, neque qui Phytones consulat, neque diuinos, & quærat à mortuis veritatem. *Secundum.* Rursus, quia secundo mandato periurium cauetur, eodem reducitur prohibitio blasphemiæ: quæ Leuit. vigesimo quarto extat, vbi blasphemus iubebatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsæ doctrinæ: cuius Deuteronom. 18. fit mentio: vbi falsi prophetæ refelli iubentur. *Tertium.* Ad tertium autem præceptum de sabbathi sanctificatione cuncta reducuntur ceremoniarum instituta. *Quartum.* Sicuti & ad quartum de honore parentibus deferendo applicantur omnia, quibus iubemur seniores & magistros honestare. Quale est illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge, & Honora personam senis. *Quintum.* Pari iure quintum præceptum, quo homicidium condemnatur, iura omnia comprehendit, quibus corporea quæuis proximi læsio inhibetur: quin verò & internũ odium. Qualia illa sunt eiusdem capitis, Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. *Sextum.* Ad eundem modum sexto præcepto, quæ prohibitio est adulterij, implicatur genus omne luxuriæ. In primis, simplex scortatio, & nefandum crimen, atque bestialitas: secundum illud Deute. vigesimoquarto. Non erit meretrix de filiabus Israël: neque fornicator de filijs Israël. Et Leuit. decimooctauo: Cum masculo non cõmisceberis: cum omni pecore non coibis. *Septimum.* Atque eodem tenore septimo præcepto, quo furtum vituperatur, affine est aliud, Deuteronom. vigesimooctauo, quo prohibetur vsura: Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram. Et prohibitio fraudis, secundum illud Deuteronõm. vigesimoquinto, Non habebis in sacculo diuersa pondera. Ac perinde vniuersa technarum & calumniarum genera. *Octauum.* Denique eodem pacto ad octauum præceptum, quod prohibitio est falsi testimonij adiungitur & prohibitio falsi iudicij, atque omnis mendacij species ac detractionis. Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à veritate deuies. Et infrà, Mendacium fugies. & Leuit. 19 Non eris criminator & susurro in populis. *Nonum & decimum.* Postremis autem duobus, vtpote quibus omnis cohibetur sinistra cupido, nullũ aliud superest, quod adhibeatur. *Dubiolum vnicum.* Circa hæc nõn nisi vnicum simplex dubiolum restat. Etenim in hac reductionum serie multa recensita sunt grauiora, quæ ad leuiora reducuntur: vt blasphemia, ad periurium: & ad adulterium, infanda, bestialiaque flagitia: ac denique rapina ad furtum, cùm tamen ratio suadere videatur, vt quæ leuiora sunt, ad acerbiora reducantur. Huius autem rationem Caietanus hanc subiungit, quòd cùm illa leuiora, cõmuniora vt inquit sint & frequentius in vsu, ad illa referuntur alia, quæ rariùs contingunt. *Ratio Caietani.* At verò ratio hæc non plenè videtur dubium diluere. Nam illa ratione fornicatio simplex, quæ latius inter homines serpit, deberet in Decalogo prohiberi ad quam reduceretur adulterium. Ratio ergo non est, nisi quam suprà sæpenumero adnotauimus: nempe quòd cùm in Decalogo illa deberent penitus conscribi, quæ sunt patentissima, & inter virtutes omnes iustitia, atque adeò inter iniquitates iniuria sit cũctis notissima, in prima tabula posita sunt illa, quæ palã est nos Deo debere.

debere. In secunda verò non nisi illa quæ iniuriam in proximum annexam habent, quale est mœchia. Nefandum enim crimen, & bestialitas, etsi sint fœdissima ac subinde grauiora: tamen non sunt peccata contra iustitiam, sed in corpus proprium. Tametsi in furto & rapina verum sit, quòd per minoris cautelam prohibetur maius.

Per hæc igitur argumenta facilè soluuntur. Ad primum enim respondetur, quòd etsi tota lex pendeat ex illis duobus mandatis, nihilominus alia euidentiùs ex illis inferuntur: & hęc in Decalogo copulata sunt. Alia verò minùs euidenter: & hæc commissa sunt sapientum doctrinæ. Ad secundum autem respondetur, quòd ceremonialia & iudicialia, vt dictum est, sunt generalium determinationes: non per viam illationis, sed per viam arbitramenti quo generalia speciatim determinantur: quare illa non reducuntur ad Decalogum: sed illa prorsus, quæ vi naturalis instinctus inde sapientes ratiocinando eliciũt. *Ad primũ argumẽtũ. Ad secundum.*

Ad tertium autem per id, quod sæpè dictum est, respondetur: videlicet quòd in Decalogo illa tantùm sunt prohibita quæ manifestariam inferunt iniuriam: seu in personam præsentem, vt homicidium: seu in futuram prolem, vt adulterium. Reliqua verò quæ hominem in ordine ad seipsum cõponunt, vt fortitudo & temperantia, quia eorum contraria non sunt adeò manifesta crimina, cõmissa sunt alijs edocenda: vt ducibus in bello, qui doceant non esse fugiendum: Deuter. 20. Nolite metuere nolite cedere. Et patribusfamiliâs qui suos instruant temperatè viuere: vt eodem libro cap. 21. Monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat & luxuriæ, atque conuiuijs, est enim hęc reprehensio atque correptio, qua parentes in filios vti debent. *Ad tertiũ.*

ARTICVLVS XII.

Vtrùm præcepta moralia veteris legis iustificarent.

CVM quæstio præsens in præceptis moralibus legis veteris dilucidãdis versetur, quæritur postremo articulo de eorum vigore, vtrũ videlicet eorum obseruãtia iustificaret? Videtur enim Paulus ad Romanos 2. id affirmare: vbi ait, Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis: hoc est, legis mandata complentes, iustificabuntur. Secundò, & id ipsum assertũ esse videtur verbis illis Leuit. 18. Custodite leges meas, atq; iudicia, quæ faciens homo viuet in eis: vita scilicet spirituali: in qua iustitia apud Deũ consistit. Et ratio id tertiò persuadere videtur. Lex enim vetus, vtpote diuinitus lata, excellioris erat virtutis quàm humana: lex autem humana iustos facit homines. Nam, vt suprà dictum est, propositum legislatoris est bonos facere ciues. boni autem non sunt nisi per virtutes: quarum vniuersitatem Aristoteles appellat legalem iustitiam: ergo lex vetus iustificabat. In contrarium est illud Pauli 2. ad Corinth. 3. Litera occidit. Quod secundum Augustinum in lib. de spiritu & litera, cap. 4. & proximis de præceptis moralibus ad literam intelligitur. *Primum argumentum ad partẽ affirmatiuã. Paulus. Secundum. Tertium. Augustin⁹.*

QVAESTIO hæc tempore Sancti Thomæ licèt contra Pelagianos satis fuisset, tũ ab alijs, tum præcipuè ab Augustino discussa, tamen postquàm Lutherani eatenus fidei iustificationem adscribere moliti sunt, vt operibus omnem denegauerint iustitiæ vim, celebrior facta est. De quo penè argumẽto tripertitum nos opus de natura & gratia ad sanctum Concilium Tridentinum edidimus. Hic ergo nimis operosum esset tam vastam disputationem ingredi: sed satis erit præsenti loco inseruire. Et quidem diffiteri non possumus, quin articulus hic apud Sanctum Thomam, pressior sit atq; implicatior, quàm sua esse solet lux ingenij: quia cùm illo tunc temporis res erat constitutissima, non duxit necessarium præsenti loco eam euoluere. Accedit quòd vniuersa eius exemplaria expositorum chalcographorumque subinde negligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur vt tum S. Thom. tum res ipsa aperiatur, notandum est, quòd sicuti iustitia duplex est, scilicet infusa & acquisita, sic & iustificatio altera sit apud Deum, atque altera apud homines. Quare dicendum priùs de illa, quæ est apud Deum, quæ simpliciter est iustitia: ac deinde de altera, quæ tantùm dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (vt 2. libro citato, cap. 6. dicebamus) si propriè & per se primò nomen accipias, idem est quod iustitiæ factio, puta opus quo quis ex iniusto fit iustus. Sicuti calefactio est actio qua frigidum fit calidum. Nam huiusmodi nomina mutationem inter duo extrema significant. Accipitur nihilominus paulò extensius pro augmento, & quod Physici dicunt, intensione eiusdẽ iustitiæ. Nam in formis quæ latitudinem habent, non solùm inceptio, verùm & progressio idem sortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tempore fit calidior. De priori significatione ait Paulus ad Romanos quarto: Credenti in eum qui iustificat impium, hoc est, ex iniusto iustum efficit. Et cap. sexto: Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Est ergo iustificatio priori modo nihil aliud, quàm peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti: secundum illud ad Corinthios: Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur à iustitia particulari virtute, qua vnusquisque alteri ius suum tribuit: sed vt importat totius hominis rectitudinem respectu Dei. Enimuerò sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adæquatur, vt lapis normæ: sic ille apud Deum iustificatur, qui eius volũtati subiectus ad eius legem & regulã sua opera admetitur. De secundo autem iustificationis modo ait Ioan. Apocal. 22. Qui iustus est iustificetur adhuc. Et Ecclesi. 18. Non verearis vsque ad mortem iustificari. Et Iac. 2. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. Quibus verbis aduersatus fuisset Paulo dicenti: Arbitramur hominem iustificari per fidem, & non ex operibus. nisi Paulus de infusione diuinæ gratiæ loqueretur, Iacobus autem de eius incremento. Quo fit vt vtroque prædictorũ modo iustificatio cùm opus sit supernaturale, nõ nisi per gratiã Dei perque infusam iustitiam fiat. Sed est differentia, quòd prima iustitiæ infusio in paruulis quidem *S. Thomas. Auctor lib. de natura & gratia. Paulus. Differẽtia inter par.*

uulos & adultos quantū ad iustitiæ infusionem. quidem per solum fit sacramentum; in adultis verò per proprias dispositiones: puta vel per voluntariam susceptionem baptismi, vel per contritionem, quæ licèt non sit meritum gratiæ, aliàs, vt ait Paulus, non esset gratia: est tamen præparamentum absque quo nemini eam Deus confert. Quare ad conuersionem prima dispositio requiritur fidei: nam, accedentem ad Deum, ait Paulus, oportet credere quia est. Deinde requiritur spes, iuxta illud ad Romanos 8. Spe salui facti sumus. Denique motus charitatis, secundum illud Ioannis: Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris, Qui diligit me, diligetur à patre meo. At verò postquàm diuinitus iusti facti sumus ac Dei filij constituti, per infusas ab ipso cum gratia virtutes, ac per diuinum eius fauorem operamur opera, hoc est merita vitæ, augendo iustitiam. Prior ergo iustificatio est acquisitio seu assequutio iustitiæ: posterior verò est eiusdem executio. *Iustitia acquisita apud homines.* Iustitia autem acquisita, quæ est apud homines, vna est secundum rei veritatem, quando scilicet homo re vera facit legis opera, quā appellat Paulus ad Roma. 3. legem factorum. Et dicitur iustitia operum, vt illic nos adnotauimus, quia est humana rectitudo, quæ per naturalem facultatem in moribus constituitur secundum legum normam. Ac differt à iustitia fidei, quòd talis rectitudo, licèt substantiam operum faciat moraliter bonam: non tamen personam iustificat per remissionem præteritorum peccaminum: iustitia verò quę fundatur in fide, ideoque nuncupatur iustitia fidei, per gratiam iustificat priùs personam à delictis præteritis, vt deinde iusta exequatur opera, quæ sint Deo grata. Sed est prætereà humana iustificatio in foro exteriori, quando secundum allegata & probata iudex reum absoluit. Quo sensu ait Sapiens prouerbiorum 17. Qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. De hac autem acceptatione nihil ad præsens. Quapropter & respectu etiam acquisitæ iustitiæ apud homines, vno modo vsurpatur iustificatio pro acquisitione & assecutione habitus iustitiæ, puta cuiuscunque virtutis: nam generali etiam nomine accipitur hîc iustitia: atque altero modo pro executione & exercitio studiosorum operum.

Hæc igitur præmeditati ad literam sancti Thomæ descendentes, quinque conclusionibus ad quæstionem respondeamus. Mouet enim peculiariter quæstionem de præceptis moralibus legis veteris: proptereà quòd de illis peculiariter tractatur in hac quæstione: videlicet, vtrùm iustificarent, hoc est hominem facerent iustum apud Deum, ac dignum vitæ æternæ? *Suppositū pro decisione quæstionis.* Pro cuius decisione supponit quòd sicuti sanum propriè accipitur pro animali quod sanitate formaliter est sanum: secundariò verò pro signo vel caussa sanitatis, quemadmodum vrinam dicimus sanam ac medicinam, sic iustificatio propriè & formaliter accipitur pro receptione & custodia iustitiæ, quæ est peccatorum remissio: secundariò verò pro dispositione atque adeò pro significatione eiusdem iustitiæ. *Prima conclusio.* Quo supposito statuitur prima cōclusio: Præcepta legis secundo improprioque modo iustificabant, tum inquantum disponebant homines ad gratiam Christi iustificantem, tum etiam inquantum eandem futuram Christi misericordiam significabant: nam vt ait contra Faustum August. *Augustin.* vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua, secundum illud 1. ad Corint. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrùm hoc peculiare erat præceptis illius legis, ac moralibus singulare? Nam & opera nostra, præparamenta etiam sunt ad gratiam. Respondetur in hoc nihil interesse discriminis inter opera illius legis & nostra, quod pertinet ad cuiusq; personæ iustificationem. Immo sicuti opera nostra extra gratiam possunt esse moraliter bona, atque adeò cum auxilio speciali dispositio ad gratiam: sic opera illorum tam ceremonialia & iudicialia, quàm moralia. De hoc autem est differentia, quòd cùm gratia & misericordia per solum Christum nobis obueniat, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiendum eundem Messiam, eiusque legem euangelicam, quam & ceremoniæ etiam significabant: ob idque conclusio cuncta legis opera comprehendit. Opera verò nostræ legis non disponunt ad suscipiendum significandumue Christum: sed quem iam suscepimus, per ea colimus. Si autem loquamur de iustificatione propriè dicta, puta de receptione & cultu iustitiæ, tunc, vt paulò anteà admonebamus, distinguendū est. Nam iustificatio vel vsurpatur pro acquisitione & assequutione iustitiæ, vel pro executione eiusdem acquisitæ, puta pro exercitio operum viri iusti. At verò virtutum aliæ sunt acquisitæ, aliæ infusæ: quarū priores nostrorum operum vsu & consuetudine, secundum Aristot. 2. Ethicor. *Aristot.* ingenerantur: posteriores verò diuinitus cum gratia infunduntur. In quibus simpliciter vera iustitia consistit, quę est apud Deum, puta remissio peccatorum: secundum illud Pauli ad Roma. 4. *Paulus.* Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, scilicet apud homines, sed non apud Deum. Atqui de hac vera iustificatione quęritur impræsentiarum. *Secunda conclusio.* De qua idcirco statuitur secunda conclusio negatiua: eademque generalis: Præcepta moralia, quibus humani actus instituuntur, nequaquam efficere tunc poterant, neque verò in nobis modò possunt eiusmodi iustitiam. Haud enim conclusio peculiariter intelligenda est de præceptis illius legis, sed de omnibus generaliter, etiam nostræ, quæ ad mores pertinent. Atqui hoc est argumentum, quod Paulus tum in alijs epistolis, tum præsertim ad Romanos atque ad Galatas demōstrandum curauit aduersus Iudæos, qui suam salutem suis legis operibus adscribebant. Constituit inquam nemini vnquam salutem nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. *Ratio conclusionis.* Et rationem sæpè assignauimus: nempe quòd cùm iustificatio opus sit supernaturale, vigorem nostrorum operum excedit, vt ab ecclesia contra Pelagium iampridem sancitum est. Quare altera, vt diximus, nuncupatur iustitia operum quæ est apud homines: altera verò fidei, quæ personam à piaculis emundat. At verò diuus Thomas conclusionem ad præcepta moralia eò coërcuit, quòd de ceremonialibus sacramentis dubium restabat, an sicuti nostra, gratiam efficerent. *S. Thomas.* Ab hac statim conclusione litera Sancti Thomæ non solùm implexa est, verùm & mendosa. Subduntur nanque duo membra eorundem verborum: hæc scilicet: Si verò accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ. Quæ rursus verba statim repetuntur. Quare necesse est: vt in priori legamus, pro acquisitione vel assecutione. Nam illud fuerat prius membrum superioris distinctionis. At verò non subinde patefit litera. Nam cùm negasset opera moralia iustitiam apud Deum efficere, consequens fit, vt neque eisdem eandem acquiramus aut assequamur iustitiam: & tamen

protinus

protinus subiungit, quòd præcepta moralia iustificabant inquantum continebant id, quod est secundũ se iustum. Dicendum ergo est S. Thomam tria membra insinuare: scilicet efficere iustitiam, assequi iustitiam, & exequi iustitiam. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. De secundo autẽ subijcitur tertia: Præcepta moralia iustificant si iustificatio accipiatur pro assecutione & acquisitione, hoc est per eorum opera omnes assequebantur iustitiam, tum naturalem, quæ generatur assuetudine operum bonorum moraliter, tum etiam illam, quę est apud Deum. Non quidem in ratione meritorũ: hoc enim est Pelagianum, & secunda conclusione negatum: sed tamen in ratione dispositionis per speciale auxilium. In quo (vt nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differebãt. Sunt enim vtraq; moraliter bona ex obiecto. Et hoc est, quod ait D. Thomas. Inquantum continebant id, quod est secundũ se iustum. Quarta conclusio: Ceremonialia legis opera, nempe priscorum sacramenta non conferebant gratiam, sicuti nostra. Conclusio hæc non est propria præsentis loci, sed ad doctrinæ complementum inserta. Constituit eam tamen D. Thomas 3. parte, q. 62. art. 6. iuxta verbũ Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterũ ad infirma & egena elementa, hoc est, secundum glossam, ad legem. Quæ quidem dicebatur infirma, eò quòd perfectè non iustificabat. Vbi non negatur in circuncisione conferri fuisse tunc solitam gratiam: attamen non conferebatur vi sacramenti, sed per fidem, quam per illam ceremoniam populus ille protestabatur. Et ratio discriminis est, quòd tunc, cùm nondum fuisset exhibita passio, sola intentione per modum finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniæ illæ non erant passionis instrumentum, sed præcisè testimonium. At verò cùm per euangelium exhibitam iam passionem profiteamur, nostra sacramenta non tantùm eiusdem testimonia, verùm & instrumenta censentur, in quorũ perinde applicatione virtus latet, effectrix gratiæ. Igitur vt ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio & executione iustitiæ vsurpetur, adiungitur quinta conclusio: Omnia præcepta legis iustificabant, Nam extra gratiam erant moraliter bona iustificãtia apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, vera erant merita digna fœlicitatis æternæ. Neque in hoc vllũ erat interuallum inter nostra & illorum opera. Agnoscit autem S. Thom. nonnihil discriminis inter ceremonialia præcepta & reliqua, seu moralia, seu iudicialia: quòd ceremonialia, inquit, ideo iustificabant, hoc est erant meritoria, quòd continebant iustitiam secundum se in generali: ob id scilicet, quòd per ea exhibebatur Deo cultus: sicuti nos modò per thurificationem & alias ecclesiasticas ceremonias Deũ colimus. At verò in speciali, id est propria ratione obiecti, non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Quod est dicere, litare certa animalia. nempe vitulos, aut capros, aut agniculos, aut passeres destinato numero, linireque altaris cornua sanguine, & id genus alia, secundum eorum naturam nihil iustitiæ continebant, magis quàm occidere canes aut certè mures. Continebant tamen iustitiam ex determinatione diuinæ legis, porrò quia diuinitus erant instituta. Et ideo inquit de huiusmodi pręceptis dicitur quòd non iustificabant nisi ex deuotione & obedientia facientiũ. Attamen præcepta moralia generaliter continebant id, quod erat secũdum se iustum: nempe Dei proximique amorem, quæ est generalis iustitia, omnem virtutem secundum Aristo. 5. Ethic. cõprehendẽs. Præcepta verò iudicialia continebant specialem iustitiam, hoc est, determinationem generalis rationis præceptorum moralium ad aliquam speciem, modò suprà exposito. Est enim genus moralis præcepti vt malefactor in supplicium adigatur: iudiciali autem in particulari decernebatur, vt qui furaretur ouẽ, quatuor solueret: & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Tertia cõclusio. *Quarta conclusio.* *S. Thomas.* *Paulus.* *Quinta cõclusio.* *Aristot.*

PER hæc ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Romanos 2. quòd factores legis iustificabuntur, intelligitur secundum sententiam quintæ cõclusionis de executione iustitiæ: nempe quòd implẽtes legem extra gratiã exequebantur opera moraliter bona: in gratia verò opera de cõdigno meritoria. Aliud autem Leu. 18. nẽpe ꝙ faciens homo iudicia legis viueret in eis, nõ intelligitur, quòd per se ipsa opera vitam donaret spiritualem: sed quòd qui legem custodiret, non incurreret mortis pœnam, quam semper lex comminabatur. quamuis & in eis ob id viueret spiritualiter, quòd iustus seruando legem conseruaret Dei amicitiam. Tertium autem argumentum solùm probat, quòd opera humanarum legum iustificant iustitia acquisita, quæ est apud homines. Conclusio verò secunda quæ est principalis huius articuli negat vlla per se opera iustificare apud Deum.

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundum.* *Tertium.*

QVÆSTIO QVARTA,
DE PRAECEPTIS DECALOGI IN SINGVLARI.

S. Thom. 2. 2. quæst. 122.

ARTICVLVS I.

Vtrum præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ.

VAESTIONI præcedenti, qua de mandatis Decalogi in genere dissertũ est, hanc quartam subnectendam duximus de singulis præceptorum in particulari: vt de eorum cognitione nihil amplius desideretur. Nam species & indiuidua suo generi supposita lucidiora fiunt. Quam ob rem eandem quæstionem ex sancto Tho. 2. 2. q. 122. nempe postrema de iustitia, huc accersiuimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatum in communi attinet: quem diuus Thom. 1. 2. collocauit. Quatenus verò ad

verò ad iustitiam spectat, in 2.2. in particulari tractatur. Nos verò propter innatam affinitatem, quam species habent & genus, simul ambas coniunximus. Igitur quamuis superiori quæstione satis hoc fuerit inculcatum: nihilominus quia hic proprius est locus, quæritur primò, vtrùm cuncta præcepta Decalogi partes sint speciesque iustitiæ? Et arguitur à parte negatiua: Propositum legislatoris, vt Aristo. 2. & 5. Ethic. auctor est, huc fertur, vt ciues faciat bonos: hoc autem perficere nequit nisi omnium illos virtutum officijs imbuat. ob id enim dictum est de vniuersis virtutibus præcipere: Decalogus ergo qui totam legem complectitur, non solius iustitiæ præceptiones debuit continere. Secundò: Lex etiam præcepta iudicialia tradidit, & ceremonialia, ac demum alia de actibus iustitiæ pertinentibus ad commune bonum, puta de publicis magistratibus: vt quomodo essent creandi sacerdotes templi & iudices populi. Hæc ergo debuerunt quoque in numerum redigi, & non illa solùm decem, quæ virtutes instituunt priuatas. Tertiò: Duæ decalogi tabulæ in dilectionem Dei & proximi, vt suprà dictum est, resoluuntur: ergo sub charitate potiùs quàm sub iustitia continentur. In contrariũ est, quòd sola iustitiæ virtus est, aut illi annexa, per quam vnus ad alterũ ordinatur: præcepta autem Decalogi, si illa inspexeris, cuncta respectum habent vnius ad alterum: ergo omnia pertinent ad iustitiam.

Primum argumentũ à parte negatiua. *Secundum.* *Tertium.*

QVAESTIO facillima est, ac satis superque soluta. Respondetur ergo vnica conclusione: Omnia præcepta Decalogi ad iustitiam oportuit pertinere. Probatur: Decalogus continere debuit nõ nisi prima legis principia: nam conclusionum multitudo vsqueadeò est numerosa, vt nequeat certo numero comprehendi: principia autem decet sic habere manifestam rationem debiti (nam præceptum, debiti rationem dicit) vt quàm facillimo negotio vnusquisq; id videat, ratio autẽ debiti in sola ratione iustitiæ, luculentissimè apparet: debitũ enim respectum ad alterũ palam affert. Nam cùm vnusquisq; sui sit suorumque dominus, non ita compertũ est hominem sibijpsi aliquid debere: fit ergo consequens, vt cũcta decuerit ad iustitiã pertinere. Quocirca præcepta primæ tabulæ, ad religionem Dei attinent, quæ potissima est pars iustitiæ: quartũ verò ad pietatem, quæ illi est proxima: sed tamen subsequentia ad iustitiã, quæ est inter æquales. Hic nihil adnotandum superest, quod superiori quæstione non fuerit definitũ, nisi si quis hoc fortè ambigeret: quòd videtur S. Thomas sibijpsi contrarius. Etenim superiori quæstione artic. 1. præcepta Decalogi non dixit esse prima principia, sed proximas conclusiones: quare præcepta secundæ tabulæ eò posuit in primo gradu, quòd modica consideratione approbantur per illa communia & prima principia: nempe, id facias alijs quod tibi fieri vis, &c. hic autem ait esse prima principia. At verò nulla est contradictio. Non enim hic ait præcepta Decalogi esse simpliciter prima principia, sed cũ restrictione, prima principia legis: hoc est intrinseca legi. Lex enim est præceptorum numerus, quæ edita sunt & posita: præcepta autem, quæ ponuntur ex primis eliciuntur principijs naturæ per viam conclusionis: ob idque nihil repugnat, vt Decalogi mandata conclusiones sint primorum principiorum naturæ quæ sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origo: & tamen eadem præcepta sint primò per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quæ sunt extra Decalogum. Quò fit vt sicut in speculatiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: conclusionum autem scientia, quę ad discursum rationis pertinent: sic & vniuersalia morum principia nullo rationis discursu egeant, sed in simplici sint intellectu conscripta, simplicique actu visa: decalogus verò nonnullo opus habeat rationis negotio. Ob idque sanctus Tho. non ait, quòd Decalogi præceptis statim intellectus assentit, sed ratio, quę illa ex primis principijs colligit. Rursus vbi ait religionem, potissimam esse iustitiæ partem, id intelligito propter excellentem obiecti dignitatẽ: tametsi hoc deficiat à iustitia, quòd per ipsam æquale nõ reddimus. Hic enim defectus potiùs excellentia est. Nam propter eminentissimam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam, quæ ab ipso suscipimus, æquale ei debitum reddere nequimus.

Vnica conclusio. *Ratio conclusionis.* *Dubiũ subortũ ex S. Tho. doctrina.* *Concordãtur loca S. Tho.*

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi intentio Dei fuerit, homines bonos facere, id tamen ordine quodam executus est. Dedit quippe nobis per se Decalogi mandata, ceu legis capita: sapientibus autem commisit, vt de alijs nos erudirent. Ad secundum quantum ad iudicialia & ceremonialia, iam artic. 1. superioris quæstionis dictum est, cur non ad Decalogum pertineant: quia scilicet non eliciuntur ceu conclusiones ex primis principijs naturæ, immo neque ex ipso Decalogo. Quare ad ipsum non reducuntur, sed sunt determinationes generalium ad ius positiuum pertinentes: ceremonialia scilicet quantum ad diuinum cultum: & iudicialia, quantum ad ciuiles mores. Alia verò de publicis magistratibus ob id non erat opus in Decalogo explicari, quòd cùm non ad omnes pertinerent, sed ad quosdam hominum status, aptiùs iudicialium albo adscribuntur. Tertium autem argumentum id tantùm conuincit, quòd præcepta Decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur: sunt tamen propriè de operibus iustitiæ.

Ad primũ. *Ad secundum.* *Ad tertiũ.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm primum præceptum Decalogi congruenti sit modo traditum.

ONSTITVTO ergo Decalogo sub virtute iustitiæ, seriatim singula eius præcepta exploranda sunt ac perpendenda. Quæritur ergo de primo, an sit congruenter traditum? Et arguitur à parte nagatiua: Homo arctiori vinculo tenetur Deo, quàm patri secundum carnem: iuxta illud ad Hebr. 12. Quantò magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus: sed præceptũ paternæ pietatis constituitur affirmatiuè, videlicet, Honora patrem tuum & matrem tuam: ergo & primum religionis præceptũ, qua Deum colimus, debuit affirmatiuè poni, eò præsertim quod affirmatio est prior negatione. Secundò: Primum præceptum Decalogi ad religionẽ spectat, quę cùm vna sit

Primum argumentum pro parte negatiua. *Secundum.*

vna sit virtus,vnum habet actũ:vnico ergo debuit & non trino illo verbo designari:Non habebis deos alienos coram me:Non facies tibi sculptile:Non adorabis ea,neque coles. Tertiò Per hoc præceptũ, vt August. in lib.de decem chord.auctor est,excluditur superstitionis vitium : multò autem plures sunt superstitionum peruersitates præter idololatriam , ergo trunca fuit forma illa eiusdem præcepti. In contrarium est scripturæ auctoritas. Exod.20. *Tertium.*

AD quæstionem vnica conclusione respondetur: Forma primi præcepti per trinã negationem congruentissimè fuit expressa:scilicet , Non habebis deos alienos:Non facies tibi sculptile: Non adorabis ea,neque coles. Probatur conclusio:Si illud prius substernamus sæpissimè assertum,videlicet, legislatoris finem esse,bonos facere ciues.Hic nanque bonitatis progressus naturalem generationis ordinem imitari debuit:in ordine autem generationis duo sunt attendenda.Primum,vt pars illa,quæ est initium vitæ,primò constituatur.Nam si naturam consulas,prima pars quæ in anima viuit, est cor: si verò artẽ, primum struendæ domui iacitur fundamentum : in morum autem decursu fundamentum primum est recta voluntatis intentio circa finem: inde enim omnes actiones circa media suam sortiuntur bonitatẽ. Cùm ergo finis noster supremus, Deus sit,primum in nostra institutione fundamentum iaci debuit religionis,qua deum coleremus.Secundum autem in ordine generationis animaduertendum est,quòd naturaliter priùs impedimenta tollenda sunt,quàm virtutum semina iacienda : agricolarum porrò more, qui priùs agrum expurgant,quàm serant,secundum illud Hierem.quarto.Nouate vobis nouale,& nolite serere super spinas & tribulos . Fit ergo ex his duobus consequens, primum omnium præceptum legis illud esse debuisse,quo religionis impedimentum amoueretur: quod cùm potissimùm sit dijs falsis addici, congruentissima ratione primum illud præceptũ fuit positum sub forma trinæ negationis. Hic igitur primum omnium error vulgi repellendus est. Existimant enim plebei primum mandatum esse illud maximum dilectionis,vt scilicet vnus diligatur Deus:cùm tamen, vt suprà dictum est,non sit Decalogo inclusum : sed ante illud suppositum tanquam finis fundamentumque omnium primæ tabulæ: quæ certè non sunt nisi quædam illius explicationes : sicut sex secundæ tabulæ explicationes alterius de dilectione proximi: Rursus neque est præceptum fidei . Nam & hoc præmissum est toti legi , secundum verbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere quia est , & quia remunerator est. Quocirca , vt suprà articulo quarto adnotauimus , Exodi vigesimo,in capite Decalogi habetur: Ego sum Dominus Deus tuus : Non habebis deos alienos , &c. Cuius primum verbum non habet formam præcepti, sed admonitionis . Ac si dixisset, Accedens ad legem meam admonitus sit me esse Dominum Deum suum . Qua præfixa fidei confessione , inde exorditur legem, subdens, Non habebis deos alienos , &c. Igitur vt articulo quarto superioris quæstionis docuit sanctus Thomas , primum Decalogi præceptum est latriæ , hoc est diuini cultus : qui non modò religionis Christianæ , verùm & naturalis iuris primum est caput. Quare nulla fuit vnquam inter ethnicos tam barbara natio, quæ non primum suarum legum fundamentum & basim in Dei cultu posuerit . Cultus hic autem in hoc consistit,vt vnicus tantùm credatur, habeatur, adoretur, venereturque Deus. Huic igitur primo præcepto è regione opponitur impietas idololatriæ. Ob idque sub forma negatiua ponitur:Non habebis deos alienos.Cùm enim meridie sit cunctis mortalibus perspectius,Deum esse,non opus erat affirmatiuè illud ponere,sed negatiuè, puta non esse vno plures.Ex quo fit , formam huius præcepti esse negatiuam: vt superiori quæstione articu. 4. & 7. secundum sanctum Thomam adnotauimus , & hic expresse docet. . Huic autem doctrinæ contraire cuipiam apparebit Ecclesiasticus Catechismus:quippe cùm in nonnullis ecclesijs affirmatiuè exponatur , Vnum cole Deum:Ne iures vana per eum,&c. Ad hoc autem eodem articu.4.citato respondit S.Thom. negatiuum hoc præceptum includere affirmationem vnius Dei. Vnde diuus Bonauentura in 3.distinct.37. ait quòd licet secundum formam sit negatiuum : tamen secundum rem est affirmatiuum. Id quod illo à nobis modo constituto syllogismo fit notum.Supposito nanque ex naturali lumine Deum esse,negatio plurium deorum est vnius affirmatio: vt tantùm valeat, Non habebis deos alienos,ac si dixisset : Vnum Deum tantùm proprium domesticumque habebis.

Vnica conclusio.

Ratio conclusionis.

Dubiũ ortũ ex Catechismo ecclesiastico.

Solutio dubij ex S. Thoma.

Bonauentura.

AD primum igitur argumentum respondetur,quòd sicut in secunda tabula vnum est præceptum affirmatiuum,sic & in prima circa religionem Dei:ordine tamen inuerso.Nam in secunda secundũ ordinem dignitatis,quo affirmatio prior est negatione, affirmatiuum reliquis præpositum est:in prima autem seruatus est ordo executionis,quo negatio affirmationem antecedit.Quocirca prioribus duobus præceptis expurgatur animus,scilicet ab infidelitate,ne plures agnoscat deos:atque ab irreuerentia,ne nomen eius indignè vsurpet.Demum tertio loco adiectum est affirmatiuum præceptum sabbathi, quo famulatus Deo debitus instituitur. Et sunt,qui ordinem trium horum mãdatorum secundũ diuinarũ personarum attributa meditentur:nempe vt primum respondeat Patri , cui attribuitur vnitatis maiestas.Est enim principium sine principio :cui ideo maiestati hæc fides debetur , vt nullus cum ipso admittatur Deus.Secundum autem respondeat filio, cui tribuitur veritas , atque adeò debetur , ne testis falsi producatur.Tertium verò Spiritui sancto,cui tribuitur bonitas & sanctitas , debeturque adeò per famulatum sanctificatio.Quòd si ad tria nostra officia spectare lubet,primum respondet fidelitati cordis,secundum veritati oris,ac tertium operis probitati. Ad secundum respondetur,quòd etsi verè religionis actus vnus sit,eius tamen violatio non vno sed pluribus fit modis. Fuêre nãq; inter gentes qui absq; vlla imaginis effigie creaturas pro dijs mẽte colebãt.Refert enim M.Varro Romanos absq; simulacris aliquãdiu deos coluisse.De quibus Paulus ad Rom.1.ait,Diuinos honores ad volucres, serpẽtes, & lapides deuoluisse.Et contra hos dicitur,Non habebis deos alienos. Alij verò suis delubris imagines ponebant quas adorabãt:contra quos subditur,Non facias tibi sculptile,neque coles ea. Ad tertium deniq; respondetur,quòd cuncta superstitionum figmenta eodem præcepto abacta intelligũtur & explosa. Circa secũdum autem membrũ huius pręcepti,Non facias tibi sculptile:dubium tractari assolet de imagi-

Ad primũ.

Ad secundum.

Varro.

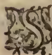
Ad tertiũ.

Dubium de imaginib⁹. de imaginibus, sintne religione germanæ? Videntur enim hic, veluti idololatriæ materia prohiberi. Et Deuter.4.explicatissimè: vbi ait Moyses. Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua loquutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis: ne fortè decepti faciatis vobis sculptā similitudinem aut imaginem masculi vel fœminæ, &c. vbi sanctissimè illi populo vetitum fuit similitudinem aliquā astrorū rerúmue aliarum cæli aut terræ adorandam efformare. Horum igitur similiumq; occasione oraculorū sacræ scripturæ non defuerunt hæretici, qui imaginum religionem ab Christiana familia relegandā, proscribendamq; contenderint. Quæ quidem hæresis adeò fuit antiqua, vt non satis constet quisnam eius fuerit primus parens. *Platina.* Quod enim Platina in vita Adriani primi hanc hæresim Felicianam appellat, intelligi nō potest ac si Felix illius temporis fuerit primus eius auctor: nam antea præcesserat Leo tertius Imperator imaginum destructor: & multò priùs Damascenus eiusdem hæresis cōfutator. Primus ergo quem de hac re legerim, est ante Hieronimi ætatem antiquissimus Epiphanius. Is enim tom.2. lib.3. in hæresi Collyridianorum statuas & imagines humanas earumq; adorationem acriter flagellat: Quas & in epistola ad Ioannem Hierosolymitanū iterū vellicat. Hic autem forsan, quòd ignorantia excusatur, eò quòd cōtra idololatras id scriberet, nō adnumeratur hæreticis. *Damascenus.* At verò Damascenus illi ætati propinquus, lib.4.cap.17. hūc errorē, ceu hæreticū expugnat. Post illā autem ætatē annis fermè trecentis, quippe anno 720. Leo tertius Imperator Romanus eadem hæresim suscitauit ingenti nimirum edictorum rigore omnes imagines à templis excludens. Quem tunc errorem, *Gregorius tertius.* Gregorius tertius in concilio Romano nonaginta trium Episcoporum, vt Sigisbertus refert, cōdemnauit. Ac postmodū de eadem re indictū fuit secundū concilium sub Hirene Augusta, vbi à trecentis Episcopis eadē fuit hæresis anathematis mucrone perempta: posteaq; ab Adriano, vt refert Platina, in concilio Franconiæ cōtra Felicem explosa: ac deinde in sexta synodo Constantinopolitana, vt refertur de consecratione, distinct.3. Cano. Venerabiles. sancitum est venerabiles imagines esse colendas: quā Synodum Adrianus suscepit, vt ibidē patet, Can. Sextam Synodum. *Vviclef.* Post multa verò secula pestilentissimus ille Ioannes Vviclef, in concilio Constantien. condemnatus, eandem hæresim inducere molitus est. Contra quem solennis auctor Vualden. tomo 5. de sacram. cap.150. multa cōgessit testimonia: *Lutherus.* Deniq; temporibus nostris Lutherani tēpla sua, quod nō sine ingenti animi angustia & mœrore vidimus, cūctis imaginibus expoliārunt. *Triplex de imaginibus consideratio.* Igitur de imaginibus adorandis triplex habenda est consideratio. Prima, si adorentur adoratione latriæ: hoc est cultu Deo debito, ac si numen in ipsis diuinum insit. Et hæc est idololatriæ impietas: quæ hic & loco citato Deut. prohibetur tanquā infandum crimen, primo præcepto contrarium. Ob idque simul cōponitur, Non facies tibi sculptile: neq; adorabis ea: id est non facias vt tanquā Deum adores. Et hoc pacto *Tex. Gregorij interpretatur.* intelligendus est text. Gregorij ad Serenum Massiliensem episcopum: qui refertur de cōsecra. distin.3. can. Perlatum. vbi laudat Serenū, quòd imagines adorare vetuerit, insimulat autem quòd illas infregerit. Adorabantur enim tanquā dij, ideoq; munus erat episcopi docere nō sic esse adorandas: frāgere autem nequaquam. Secundò, huiusmodi adoratio consideratur tanquā periculo exposita idololatriæ. Et hac ratione Deus antiquum populum ab huiusmodi imaginibus vehementissimè absterrendum duxit: quippe quem nouerat ad id vitium propensissimum: nō ob id solùm quòd leuis erat ac sensibus deditus, atq; adeò sensualibus simulacris: verùm quòd tum in Aegipto fuisset nutritus, vbi astra cæli & infima terræ animalia adorabantur, tum & inter Chananæos & Iebusæos aliosq; idololatras vitam ageret. Item, quia illo tūc temporis cùm Deus nō sicut nobis in forma humana apparuisset, nulla tunc, vt Damas. scilicet lib.4.cap.17. adnotauit, exprimi poterat sensuali effigie. Et ideo neque sacrorum simulacrū vllum tunc permittebatur, sed tantùm illa, quibus diuina maiestas cum terrore conspectui illius sensualis populi obijceretur. In hoc enim munus illa Cherubin Exod.25. præcipiebantur ex vtraq; parte oraculi effingi: non inquā vt sicuti à nobis modò angelorū imagines tanquam aduocati nostri adorantur, susciperentur, sed vt tremēda diuina maiestas fieret illis venerabilior. Tertia denique imaginū consideratio est, quatenus in illis Deus ipse & sancti repræsentantur. Sunt nāque veluti quædam vulgariū scripturæ, diuos ipsos in memoriā nobis reuocantes. tum vt ipsos de suis claris gestis veneremur, tum etiā vt nos ipsos eorū exemplis informemus. Atque hac ratione nihil aliud est quàm officium, bonaq; religionis pars imagines adorare: nobis præcipuè, qui Deum ipsum hominem factum colimus & profitemur. Etenim postquā nobis sensuali forma apparuit, fas est & diuos ipsos sensualibus imaginibus exprimere. Neq; vllus est metus vt tanquam dij à nobis adorentur: quemadmodum in suprà citato Can. Venerabiles. sancta Synodus ait. At verò hoc impræsentiarum silendum non est, quòd non tantùm nobis seruiunt quasi scripturæ, in memoriā nobis diuos ipsos reducentes. Nam scripturas & sanctorū nomina non adoramus, sed Deum & sanctos qui per illa repræsentantur. De imaginibus autem longè aliter sentiendum. Non enim nos tantùm eleuant, vt diuos adoremus: in hunc enim vsum nullus hæreticorum imagines abnegauit: sed easdem ipsas debemus adorare. Haud quippe tantùm ait Ecclesia, Te Christum adoramus: sed, tuam crucē. Eidemq; cruci ait, O crux, aue spes vnica. Non autem adorantur inquantum lapides sunt aut ligna, aut quæuis alia materia: sed inquantum Dei sanctorùmue formæ in illis existunt. Quo fit, vt vnaquæque imago eodem sit cultu adoranda quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi, adoratione latriæ, imago verò Virginis aliusue cuiusque Diui adoratione duliæ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm secundum præceptum conuenienti sit forma positum.

Primum argumentum ad partem negatiuam.

ECVNDVM locum obtinet præceptū, quo prohibetur assumptio diuini nominis vana. Et arguitur quòd non sit congruenti modo positum. Illud præceptum aliter exponit glossa Exod. 22. scilicet non existimes creaturam esse filium Dei: qua vtique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deutero.5. Non assumes nomen Dei tui in vanū. hoc est nomen Dei

men Dei ligno & lapidi tribuendo: quo prohibetur falsa confessio, quæ est infidelitatis actus: fides autem præstantior est religione, cùm sit eius fundamentum: & infidelitas prior superstitione. ergo secundum illas expositiones non secundo, sed primo loco debuit cõstitui. Secundò arguitur: Eodem loco Exo.20. exponitur idem verbũ: Non assumes nomẽ Dei in vanũ: hoc est pro nihilo: vbi ideo tãtùm videtur vana iuratio caueri, hoc est illa, quæ absque iudicio fit & prudentia: sed multò grauius est peririũ, hoc est falsa iuratio, quæ veritate caret: & iniquum iuramentum, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibẽdi. Tertiò, Blasphemia scelestior est impietas & enormior, quàm vana iuratio: ergo illa expressiùs prohiberi debuit quam vanum iuramentum. In contrarium autem est scriptura.

Argum.2.

Argum.3.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Præceptũ hoc optimo est modo & loco positum. Conclusionem autem pulchra ratione explicat D.Tho. Enimuerò cùm, vt iam præloquuti sumus, priùs decuerit obstacula veræ religionis excludi, quàm affirmatiuum eius præceptum ederetur, secundum numerum eorum quæ religioni obstant, ponenda erant negatiua præcepta. Eiusmodi autem impedimenta, duo sunt. Alterum scilicet per excessum: vt si religionem soli Deo vero debitam, falsis cõmunices. Alterum verò quasi per defectum: vt si Deo quem solum adorare, non pro eius dignitate reuerearis. Primo ergo præcepto exclusum est vitiũ prius: scilicet, ne plures colamus deos: qui enim cum vero falsum deum colit, non verè eum colit, qui verus est. Vnde Isaiæ 28. Coangustatum est stratum, scilicet deorum, ita vt alter decidat, videlicet de corde hominis, nempe aut verus aut falsus, & pallium breue, hoc est iusta religio, vtrunque operiri non potest. Restabat ergo, vt secundo præcepto irreuerentia caueretur, qua agnitus verus Deus quantũ in nobis est, dehonoratur. Prius enim est, vnum Deum colendum suscipere, quàm eum non dehonestare. De iurandi autem vsu & abusu præter Commentaria super illud Matthæi, Nolite iurare omnino, libellum edidimus, quo pleraque ferè omnia disputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihilominus necessarium est expositioni præsentis loci satisfacere. Animaduertendum hic ergo primùm omnium, secundum hoc præceptum non esse sic prorsus negatiuũ, vt nullatenus diuinum nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare, sed ne id assumamus in vanum. Immo verò sicuti primum præceptum duo in se contraria amplexatur membra, expressam scilicet negationem idololatriæ, quæ affirmationem veri cultus, vti expositum est, includit: ita & hoc sic excludit iurandi abusum, vt simul implicet iurandi religionem. Quocirca sicuti deferans hãc transgreditur prohibitionem: sic legitimè iurans virtutem exercet, quæ ad hoc reducitur præceptum. Quòd enim legitimè iurare religio sit, patet Deuteronomi.6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Et Hierem.5. non conqueritur Deus quòd filij Israël iurassent, sed quòd iurassent in his qui non erant dij. Colligimus ergo, iurare, si legitimè fiat, virtutem esse, non vnam quamlibet, sed re vera religionis: quippe qua Deum profitemur supremum veritatis fontem, cuius vtique testimonio omne verum constat. Obijcies tamen nobis verbum Christi Matthæi 5. vbi citans antiquam legem, videtur eam omnino aut reprobasse aut emendasse: dicens, Audistis quia dictum est antiquis, Non periurabis (nam sic erat scriptum Leuic.19.) reddes autem Altissimo vota tua: hic quippe erat sensus illius Deuteronom. 6. Et per nomen illius iurabis, Ego autem dico vobis, Nolite iurare omnino: vbi omne prorsus iuramentum videtur condemnare. Hieronymus respondet, non prohibuisse omnino iurare, sed iurare per creaturas, idololatrarum more: qui in ipsis diuinum numen inesse putabant. Sed re vera, vt in libello illo cap.3. satis discussimus, sensus non est nisi simplex vt iacet, vt neque per Deum neque per creaturas iuremus, nisi vbi ratio naturalis religioque expoposcerit: vt patet ex verbo Iacobi 5. Ante omnia fratres mei nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramẽtum, hoc est, neque per Deum neque per creaturam. Ad intelligentiam ergo mandati Christi, id quod suprà tetigimus, recolendum est, nempe præcepta omnia Decalogi cunctaque moralia quę in illis sunt implicita, nihil aliud esse, quàm explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniunt illustrãdæ: præcepit, verbi gratia, Non occides: illic autem non prohibetur nisi homicidium, quod natura vetat. Vnde dum vel iudex reum patibulo affigit, vel se quisque legitimo tutamine defendens aggressorem occidit, quoniam lex naturæ alterum iubet, alterumque permittit, nulla pro tunc fit mandati exceptio: quia neque istos casus vetabat. Pari modo dicens Christus, Nolite iurare omnino. neutiquam nobis interdixit nisi iuramentorum abusum. Nam vbi ratio iusiurandum exigit, natura est mandati interpres. Adiecit autem, Omnino, ad abstergendum ignorantiam, ne quis falsò crederet iurare per creaturas etiam vanè, non esse periurium. Itaque vocula, Omnino, non excludit casus omnes iurandi: sed formas vniuersas vanè iurandi. Id quod per subiunctam expositionem Christus ipse explanauit: neque per cælum neque per terram, &c. Est autem deinde animaduertendum, iurandi officium non per seipsum virtutem esse, veluti est charitas & iustitia: sed necessitas illud intra lineam virtutis constituit. Illud enim S.Thom.2.2. quæst.39. iuramentum secundum se licitum est & honestum, intelligendum est secundum suos indiuiduos comites, scilicet veritatem, iustitiam, & necessitatem. Enimuerò si status ille innocentiæ, de quo nos parens noster eiecit, perdurasset, quia nulla illic potuisset esse fraus, sed sancta esset inter homines fides, nulla fuisset virtus, iurare: sed tamen quia inde deiectus, factus est omnis homo mendax, fidesque subinde humana adeò est debilitata, vt non per se satis sit ad animum creditoris confirmandum, beneficio Dei concessum nobis est iuramentum, quod eidem fidei nostræ roborandæ necessarium erat. Vnde quod ait Christus, Sit sermo vester, Est Est, Non Non: id est, quod verum est, simpliciter affirmate: & quod falsum, simpliciter negate: synceritatem in qua Deus naturam nostrã creauit, & quam nos semper deberemus imitari, designat. Quòd autem subiecit. Quod amplius est, à malo est, Augustino interprete, non sonat malum culpæ, quasi citra delictum nunquam iurare liceat: sed malum pœnæ, id est iuramentum ab illa originis labe descendere, per quam homines auctoritatem suam perdiderunt, vt non illis habeatur citra iuramentum integra fides. Quocirca iuramentum, vt ait Augustinus à iure dicitur. Nam qui iurat, ius, inquit, veritatis Deo reddit, Vel quod forsan nomine germaniùs

Vnica conclusio.

Ratio conclusionis.

De iuramẽti vsu & abusu.

Secundum præceptum nõ est prorsus negatiuum.

Hieronym.

Iurandi officium nõ est per seipsum virtut.

S. Thomas.

Augustin.

manius alludit, iusiurandi nomen inde deriuatur, quòd id quod iuratur pro lege habendum est, ac velut ius, sic sanctè seruandum, eò quòd Deum ipsum pro teste veritatis constituis. Quo fit, vt Deo ipsi iniuria fiat si post iuramentum testimonium aliud exquiras. Vnde Paulus ad Hebræos sexto. Iuramentum inquit, est omnis controuersię finis ad confirmationem. Quare Iurisconsult. in cap. tituli, de iureiurando. ff. Maximum inquit remedium expediendarum litium in vsum venit iurisiurandi religio. Et in libro de Officijs Cicero: Nullum vinculum ad stringendum fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Habemus ergo sensum huius præcepti sic esse negatiuum, vt legitimá iurandi religionem permittat. Superest ergo explicare comites, qui iuramentum intra lineam virtutis atque honestatis custodiunt. Hi nanque tres sunt numero, quos Hierem. cap. quarto diuinitùs afflatus deprompsit: vbi ait, Iurabis, Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia. Vbi Hieronymus, animaduertendum inquit, quòd iusiurandum hos habet comites, veritatem, iudicium, atque iustitiam. Ob idque vbicunque istorum aliquod abfuerit, periurium est, tametsi diuersa ratione. Enimuerò iusiurandum, cui deest veritas, maximè propriè est periurium: cui autem abest iustitia, id, licèt verum sit, nihilominus est iniquū: ideoque subinde periurium, quod qui rem iniustam sub iuramento pollicetur, id iurat quod non debet implere: eademque fit ratione periurus, siue posteà adimpleat, siue secus. Attamen iuramentū quod absque discretione & iudicio fit, quamuis sit verum ac de re iusta, est nihilominus temerarium: quod ob peierandi periculum nomen etiam meretur periurij. Ad rem ergo vt proximè accedamus, vbi assumptio diuini nominis vana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine subnotantur. Vanum enim est, quod fit frustrà, hoc est, quod suo caret fine: iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis: caret enim veritate, quæ medulla est, & substantia iuramenti: atque adeò sic vanum est, vt auellanæ testa, nucleo vacua. Iuramentū autem iniquum, nempe cùm res iuras te facturū iniustas, vt homicidium, aut furtum: eò vanum est, quòd ornamento iustitiæ vacat. Quocirca non solùm non obligat, immo peccatum est illud implere. Ob idque tota eius iniquitas de qualitate iustitię, quę est in obiecto, pensanda est. Vt si iurasti peccatum mortale patrare, iuramentum est mortale, siue id perpetres siue non perpetres. Si autem iocosè mentiri iurasti, iuramentum est veniale, eò quòd illud implere, non peius quàm veniale est. Quòd si arguas: Si quis non impleat, falsum iurauit: iurare autem falsum in quocunque indiuiduo est mortale: ergo iuramentum de re veniali erit mortale. Negatur Minor: nam iuramentum promissorium non implere, tunc prorsus est peccatum, quando est obligatorium: quando verò non obligat, licèt non implens tunc ostendat & efficiat iuramentum fuisse falsum: tamen quia tunc nullatenus peccat, non inde pensanda est malitia iuramenti, sed ex ipso actu iurandi: qui, si eius obiectum peccatū est veniale, non erit peior, quàm veniale. At verò iuramentum temerarium, scilicet quod verum est & de re iusta, sed iudicio prudentiaque vacat, ea ratione vanum est, quòd necessitate caret, quæ iuramentum facit esse virtutem. Sed ob hoc solùm dicitur periurium, quòd qui vanè iurat, in periculo versatur iurandi falsum. Per hoc grauitatem culpæ trium horum peierandi graduum rimari quisque facilè potest. In primis periurium primi generis, hoc est assertorium iuramentum falsi, non modò genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, verùm in quocunque indiuiduo. Quòd enim genere suo sit mortale, commune illi est cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cùm omnia ad iustitiam pertineant, reipublicæ necessariam sit, vt omnium obseruantia sit de necessitate salutis. At verò quòd in quocunque indiuiduo sit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licèt furtum genere suo sit mortale: tamen leuitate materiæ, vt si obolum fureris, fit veniale. Attamen falsum iurare, etiam in re minima, vt si peieres te non tangere calamum quem manu tenes: & pro quacunque necessitate id facias, vtpote pro salute totius mundi, peccatum nihilominus mortale est: nam tam falsum est te non tangere calamum, quàm si iurasses rem aliam grauissimam falsam. Adducere autem Deum in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorij grauitatem iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentum autem temerarium, id est, quòd nullam habeat aliam vanitatem, quàm quòd citra necessitatem & circunspectionem fit, non est genere suo mortale, sed tantùm veniale: vt si dum in conspectu omnium pluit, cum iuramento id affirmes: aut cùm res est leuissima, quam credere aut non credere nihil refert: aut de qua alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. In iuramentorum autem frequentia præsentissimum inest periculum peierandi. Ob idque omni cura & vigilantia cauenda est immanis hæc bestia. At verò per falsos iurare deos, quantumcunque veritas & humana iustitia insit, peccatum est idololatriæ. Vti autem infidelium iuramento, vt ait ad Publi. August. in casu necessitatis licitum est.

Iuramentū à iure trahitur. Paulus. Cicero. Tres comites iuramēti. Hierony. Tres grad' vanitatis. Obiectio. Solutio. Series & ordo grauitatis inter varia periuria. Augustin'.

Ad primum igitur argumentum respondetur, expositiones illas interlineales non esse literales, sed mysticas. Vnde in odium Arrianorum expositum est, nomen Dei in vanum vsurpari, cùm Verbum incarnatum, quod per substantiam est nomen Dei, asseritur esse creatura. Altera verò expositio Deuteronom. quinto, ad infideles refertur, quorum impietas illa retunditur, quòd per saxa & ligna iurant, ac si sint dij. Ad secundum iam responsum est, nomen Dei non tunc solùm pro nihilo vsurpari, quado temerariè citra iudicium & prudentiam iuratur, verùm & tunc peiùs, dum falsè aut iniustè deieratur.

Ad tertium denique respondet Sanctus Thomas, quòd sicut ei qui scientia aliqua primùm eruditur, communia triuialiaque documenta primùm exhibentur: sic & ordo requirebat vt communia statim & quæ in vsu frequentiora sunt prohiberentur, per quę homines sese intelligerent grauioribus interdictos. Immo verò arbitror Deum idcirco exhorrendas blasphemiarum formas non expressisse, quòd illas tacendo apertiùs expressit eò vsque esse abominabiles, vt neque in lege essent nominandæ. Etenim qui Deum verum non cognoscit, nihil mirum, si ad falsos peruertatur: quòd tamen qui verum adorat, blasphemijs illum dehonestet, citra vllam legis positionem patet, quàm sit nefandum. Quin adde & hoc in verbis huius præcepti meditandum, quòd ad exaggerandam maiestatem diuini nominis non solùm prohibetur, vt per ipsum non peieretur, verùm ne vanè ore assumatur. Quare non solùm sub for-

Ad primum argumentū. Ad secundum argumentum. Ad tertiū argumētū.

ſub forma iurandi, verùm neque in triuialibus colloquijs obloquendum de Deo eſt vanè, eiúſue nomẽ ſine cauſſa depromendum. Et quanuis multa ſint diuina nomina: tamen quia omnia ſunt eiuſdem virtutis, ſingulari numero dictum eſt, Non aſſumes nomen Dei tui in vanum: Tametſi Hebræi alium ſenſum ex hoc præcepto eruãt, nempe quòd illud nomen longè celeberrimum, Adonai, adorandũ eſſet, nõ tamen proferendum. Qua de cauſſa illud nuncupabant Græcè τετραγράμματον, id eſt, nomen quatuor literarum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm tertium præceptum de ſanctificatione Sabbathi, ſit rectè poſitum.

CONSEQVENTER de tertio præcepto, quod eſt vltimum primæ tabulæ, pari modo quæritur, an ſit congruenter poſitum? Et arguitur à parte negatiua: Aut intelligitur ſecundum ſpiritualem ſenſum, aut ſecundum literalem. Secundum ſpiritualem non eſt ſpeciale, ſed generalis omnium ratio. Ait enim Ambro. Luc. 13. de Archiſynagogo qui indignabatur Chriſtum curare Sabbatho: Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare, ſed ſeruilia opera, id eſt, peccatis grauari: quod omni præcepto prohibetur. Secundũ autem literalem ſenſum eſt ceremoniale. Legitur enim Exod. 31. Videte vt Sabbathum meum cuſtodiatis: quia ſignum eſt inter me & vos in generationibus veſtris: hoc eſt rememoratiuum conditi à me mundi. præcepta autem Decalogi non ſunt generalia aut ceremonialia, ſed ſpecialia & moralia: ergo hoc præceptum minimè Decalogo congruit. *Primum argumentum à parte negatiua.* *Ambroſius.*

Secundò: Præcepta Decalogi omnia tanquam iuris naturæ lege etiã Euangelica obſeruantur: Euangelici autem neque Sabbathum ſeruamus, neque verò Dominicum diem Iudaico more: quippe qui & cibos paramus & alia huiuſmodi exercemus, quæ illis non licebant: ergo nõ propriè præceptum hoc ad Decalogum pertinet. Tertiò: Cuiuſcunque præcepti Decalogi tranſgreſsio eſt genere ſuo mortale piaculum: in veteri autem lege licebat citra Dei offenſam Sabbathum violare: circuncidebantur enim die octaua, etiam ſi incidiſſet Sabbathum. Et Helias dum iter quadraginta dierum perfecit, non ceſſauit Sabbathis. aliáque id genus fiebant licitè: ergo non eſt præceptum Decalogi. Contrà verò ſtat ſcripturæ ſacræ teſtimonium. *Argum. 2.* *Argumẽ. 3.*

AD quæſtionem tribus concluſionibus reſpondetur. Prima eſt: Præceptum ſanctificationis Sabbathi congruenter tertio loco poſitum eſt, idque affirmatiuum eſt. Probatur: In inſtitutione religionis, vt dictum eſt, priùs debuerunt negatiuis præceptis impedimenta veræ religionis radicitus conuelli: quæ quidem impedimenta ſunt, idololatria atque irreuerentia: illis autem conuulſis cõſequens erat, vt præceptum religioſi famulatus adhiberetur: hoc autem eſt præceptũ ſanctificandi Sabbathi: ergo cõgruenti loco collocatum eſt. Secunda concluſio: Eodem tertio mandato præcipitur exterior Dei cultus, puta corporalis requies ad famulandũ Deo. Probatur: Diuinus cultus, tam interior eſt, vt meditatio & mentalis oratio, quàm etiam exterior, vt ſacrificiorũ oblatio: interior autem ſub exterarũ rerum ſimilitudinibus nobis qui ſenſibiles ſumus, proponitur: vt per ceremoniam thurificandi inſtruimur quemadmodum orantis mens ſit in Deum eleuanda: ſecundum illud Pſal. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo: ergo & exterior cultus decuit pari modo per aliquod ſignum nobis ſignificari. Tertia concluſio: Præceptum idem tertium appoſitiſsimè propoſitum nobis eſt ſub ſigno creationis mundi cõmemoratiuo: vt ſcilicet quemadmodum tunc die ſeptima requieuit Dominus ab opere quod patrauerat: ſic nos ſeptima quaque die ab operibus ſeruilibus ceſſantes, tempus feriemus quod recolẽdis diuinis beneficijs ſit dedicatum. Probatur. Nam cùm bonorũ omnium fundamentum ſit, eſſe, ſit vt beneficiorum primũ, vnde reliqua omnia nobis prouenêre, fuerit noſtri plaſmatio, mũdiq; fabricatio, noſtri gratia conditi. Quapropter eiuſdem memoria beneficij viam nobis pandit ad reliqua commemoranda. Vnde Exod. 26. præmiſſo præcepto de ſanctificatione Sabbathi, pro cauſſa ſubditur: quia ſex diebus fecit Deus cælum & terram, & ſeptima die requieuit. Veruntamen haud deſunt circa harum ſingulas concluſiones dubitandi argumenta. Etenim contra primam, quatenus aſſerit præceptũ hoc eſſe affirmatiuum, offertur forma ipſa præcepti, quæ videtur non affirmatiua, ſed negatiua, ſicuti duorum præcedentium. Iubemur nanque per illud in ſenſu literali nihil aliud, quàm ceſſare ab opere ſeruili: ceſſare autem eſt abſtinere ab opere, id eſt, non operari: ſicuti ieiunare, eſt abſtinere à cibo, quod eſt non comedere. Sed ad hoc reſpondetur præceptum eſſe affirmatiuum, ſcilicet diem ſanctificare, id eſt, ſancto famulatui dedicare. Vnde Exod. 20. affirmatiuè ponitur: Memento vt diem Sabbathi ſanctifices. Sed forma ſanctificandi ſubditur: Non facies omne opus in eo, ſcilicet ſeruile, vt diuinis vacare queas. Idque Eccleſiæ inſtituto confirmatur, quæ generalem illum ſanctificandi modum ſpeciatim expreſsit: iubens vt feſtis diebus audiremus ſacra. Difficiliores autem ambigendi occaſiones nobis offert ſecunda concluſio. Eſt enim prima omnium dubitatio vtrùm hoc præceptum exteriorem nobis tantùm cultũ iubeat, an verò ſimul internũ opus? Eſt enim Scotus, qui lib. 3. diſt. 37. ſentire videtur hoc nos præcepto iuberi diebus feſtis bonum habere mentis actum circa Deũ: nempe eius dilectionem. Id quod explicatius aſſeruerat eodem lib. diſt. 27. dicens, ſingulare tempus implendi præceptum dilectionis Dei contineri iſto præcepto: vt ſcilicet tali tempore manere vnuſquiſq; debeat apud ſe, recolligendo ſe & aſcendendo ad Deũ ſuum. Vnde fit conſequens vt teneatur tunc quiſq; conteri: vt modũ etiam charitatis ſeruet: Conſequiturque ſubinde ſecundum hãc opinionem, vt nomine ſeruilis operis à quo requieſcendum eſt, non ſolùm intelligantur mechanica opera, idque genus alia quibus homo homini ſeruit: verùm potiſsimè peccata, quibus homo mancipium fit dæmonis. Nam qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Opinio fuit Iſychij, quam ſuperiori articulo impugnabamus quòd hoc præceptum ſolùm fa- *Prima concluſio.* *Probatio.* *Secunda concluſio.* *Ratio pro cõcluſione.* *Tertia concluſio.* *Oſtenditur concluſio.* *Ratio contra primam concluſionem.* *Solutio.* *Prima dubitatio.* *Scotus.*

lùm faciat spiritualem sensum de cessatione à peccatis: Isti autem etsi non illum tantùm, tamen illum putant esse præcipuum. Itaque qui in die festo peccat, præter culpam, quam in alio profesto die contraheret, peccat rursus festum contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur: ac perinde vtranque confiteri tenetur, perinde ac ille, qui in ecclesia homicidium facit, atque ille qui monialem vitiat. *Alexander Halensis.* Sententia est Alex. Halen. 3. parte, q. 32. membro 5. artic. 2. vbi expressè in solutione ad quartum ait fornicationem in die festo duplicem habere malitiam. Atqui ab illo egregio doctore hanc opinionem discipuli eius docti sunt. *D. Thomas.* Immo eadem apparet esse sententia Diui Thomæ in hoc articulo, inter soluendum tertium argumentum: vbi distinguit triplex seruile opus: scilicet quo homo seruit peccato, & quo secundum corpus seruit homini, & quo seruit Deo. Et subdit, quòd opera seruilia primo & secundo modo contrariantur obseruantiæ Sabbathi, inquantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert, quòd quia magis homo impeditur à rebus diuinis per opus peccati: quàm per opus corporale aliâs licitum, magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo quàm qui aliud corporale opus licitum facit. *Ambrosius.* Cui præterea sententiæ patrocinari apertè videtur Ambro. loco citato in primo argumento super Lucam, *Augustin.* & August. in lib. de decem chordis, vbi ait, Melius faceret Iudæus in agro suo aliquid vtile, quàm si in theatro seditiosus existeret: & melius fœminæ eorum die Sabbathi lanam facerent, quàm quòd tota die in neomenijs suis impudicè saltarent. Et, quod rem vehementiùs vrget subdit, Tibi autem, id est Christiano, dicitur vt obserues spiritualiter Sabbathum in spe futuræ quietis, quã tibi promittit Dominus: spes autem hæc non fit nisi per internam dilectionem. Et certè ratio eidem opinioni nõ tenuiter apparet fauere. *Prima ratio.* Primùm, quòd cùm sit affirmatiuum, vt dictum est, ad famulatum pertinens: famulatus autem Deo gratior sit ille, qui intus in mente exhibetur, ad hunc potissimùm non obligare videtur. *Secunda ratio.* Adde quòd cùm iure diuino aliquam sanctificationem, vt nomẽ sonat iubeat, necesse est illam etiam seclusa Ecclesiæ sanctione designare: quæ tamen alia designari commodiùs nequit, quàm diuina dilectio per quã iustus sanctificatur. *Solutio prioris dubij.* His veruntamen nihil obstantibus responsio dubitationis huius legitima est, vim istius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, sed ad exteriorem cultum extendi, vt conclusione 2. quæ S. Tho. est adstruximus. *Probatur assertio præfata.* Probatur: Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quibus concupiscentiæ nomen expressum est, externa tantùm opera iubent & prohibent: ergo & hoc pariter. Nulla enim est ratio cur istud à generali regula excipias: quandoquidem hic nulla fit mentio interni motus. *Altera ratio eiusdẽ assertionis.* Secundò id apertè monstrat ecclesiasticum institutum, quo cultus hoc præcepto iussus per hoc determinatur, quod est missas audire: vt patet de conse. dist. 1. can. Missas. Quæ quidẽ præceptio à traditione vsque & Canone Apostolorũ originẽ duxit, vt ibidem patet, can. Omnes fideles. Cùm ergo Ecclesia cultum hoc præcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret: atque diuini præcepti cõfessionis tempus vt semel in anno fieret determinabat, & hæc sui præceptio ad cultum nos tantùm externum arctet: palam est, iure diuino non esse illic alium contentum: quoniã aliàs, nisi illum explicaret, non fuisset fida diuini iuris interpres. Dixerim: Ad cultum tantùm externum, vt illum tamen interiorem actum non excludã, à quo exterior proficiscitur, scilicet velle audire missam cum decenti reuerentia & attentione, vt sit actus humanus: non tamen nos cogit ad aliam seu dilectionem seu contritionem. *Confirmatio.* Et confirmatur hæc ratio: quia vt receptissimus Ecclesiæ vsus habet, præter cessationem ab opere seruili, nullus cultus est in præcepto diebus festis pręter illum quem Ecclesia exprimit: temerarium ergo est ligamen aliud superaddere. *Argumẽ. 3.* Tertiò arguitur: Præceptum dilectionis Dei, vt suprà dictũ est, non est in Decalogo inclusum, sed extrà in fronte præfixum tanquã omnium finis: ergo præcepta Decalogi distincta sunt prorsus à præcepto dilectionis. *Argum. 4.* Quartò arguitur. Finis præcepti, vt suprà monstratũ est, nõ cadit sub præcepto: quia præcepta nõ dantur nisi de medijs: sicuti pręceptum ieiunij nõ obligat ad carnis macerationem, sed ad abstinentię modum ab Ecclesia præscriptum, licèt maceratio illa sit finis. Cùm ergo finis pręceptorũ Decalogi sit diuina dilectio, *Argum. 5.* fit, vt illa sub nullo illorum comprehendatur. Et quintò eadem confirmatur conclusio: quia eiusmodi pręcepta non obligant ad charitatis modum, sed possunt quantum ad substantiam operis extra charitatem impleri, ita vt euitetur peccatũ. Absque vlla ergo ratione, immo cõtra rationem singulare hoc adscribitur huic præcepto, quòd obseruari non possit sine modo charitatis: & tamen cõtraria opinio id cõtendit, asseuerãs quòd in die festo tenetur se homo ad gratiam disponere. *Argum. 6.* Sextò arguitur quòd hoc præceptũ non obliget ad contritionẽ. Est enim citra controuersiam religionis mandatũ: contritio autem nõ est actus religionis, sed pœnitentiæ, quæ singularis est virtus, iustitiæ annexa. *Argum. 7.* Pręterea, septimò occurrit sanè mihi ingentissimũ argumentum contra hãc opinionem, quòd si hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atque ad veram dilectionem Dei, impendiò quàm periculosum esset quòd tot Ecclesia multiplicaret festa: esset enim hoc Christianorũ animos irretire & in arctissimas angustias conijcere: nempe quòd tã crebrò ad rem tã arduã teneremur. *Argum. 8.* Deinde octauò arguitur, quòd hoc pręceptum nõ obliget ad nõ peccandũ in die festo, obligatione alijs mãdatis adiecta. Præcepta omnia moralia non in sensu spirituali & metaphorico, sed secundum planam literam intelligenda sunt, vt cunctis est confessissimum: quia stylus mores instituendi non debet esse translatitius, sed planus: peccata verò non dicuntur seruilia opera in sensu literali, sed per metaphoram. Cùm ergo iubemur cessare ab opere seruili, non cohibemur nisi ab operibus, quæ cõmuni vulgo seruilia nuncupantur, puta quibus homines hominibus seruiunt. *Confirmatio.* Et hoc inde confirmatur, quòd quantum ad ius diuinum attinet, eadem est substantia pręcepti huius nobis modò, quæ olim Hebręis: illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, sed ad illos externos cultus: ergo neque nos nisi ad nostros. *Euasio.* Sed ais, propterea quòd dies festus tempus est sacrum, quocunque peccato contaminatur sicuti & locus sacer. At contra hoc est manifestum argumentum, quòd sacrilegiũ nõ committitur nisi vel in personã ratione voti: vt si monachus vel sacerdos fornicarius fuerit: vel ratione ecclesiastici statuti, vt si in loco sacro vel sanguis vel semen effundatur. De tẽpore autem nulla extat lex. Accedit præterea, quòd neque locus sacer quolibet peccato

conta-

contaminatur, nisi duobus his modis nominatis. Nam etsi in ecclesia blasphemes vel peieres, non cōmittis sacrilegium: cur ergo si id perpetres in die festo? Colligamus ergo peccatum in festo commissum non esse sacrilegium: atque adeò circunstantiam festi non esse confessu necessariam: licèt accidentariè aggrauet, & ideo consilium sit eam confiteri. Neque tale præceptum obligat ad alium actum interiorem, quàm ad illum qui propter exteriorem est necessarius: scilicet verè audire Missam ea attentione, vt sit actus humanus. Tametsi cùm internus amor & diuinorum meditatio, finis huius præcepti sit, ad hoc maximè sunt Christiani festis diebus animandi & alliciendi: & vt à peccatis caueant. Sunt hic autem, qui claritatis (vt censent) gratia duos fines præcepti huius dignoscant, nempe alterum immediatum, qui est audire Missam, ad quem tenemur: alterū verò mediatum, qui est mentis eleuatio per charitatem: ad quē minimè obligamur. Ego verò, licèt disceptatio in nomine videatur versari, illum priorem, non finem appellauerim, sed substantiam præcepti. Habet enim duo membra: alterum negatiuū, quod est cessare à seruili opere: alterum verò affirmatiuum, quod est, cultus ab ecclesia præscriptus. Et hoc secundum est finis, nō tam præcepti, quàm prioris eius membri. Igitur ad auctoritatem S. Thomæ respondetur, quòd cùm ait peccata aduersari obseruantiæ Sabbathi, non intelligit quantum ad substātiam præcepti, sed quantum ad eius finem: refertur enim præceptum hoc ad vacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugnantius obsistit peccatum quàm opus seruile: ob idq; peius est fornicari in die festo, quàm cauare. non quòd per fornicationem violetur festum, sed quòd peius per se peccatum sit & intentioni Dei repugnantius. Et hoc ipsum est quod ait August. Quod autem ibidem subdit, scilicet Christianis obseruandum esse Sabbathum spiritualiter, non dicit, quasi illa sit substātia præcepti, vt qui sic non seruauerit, transgressor eius sit: sed quòd ille sit modus, si seruandum est ad intentionem præcipientis, vt seruetur in spe futuræ quietis, quam nobis promittit Dominus, & quòd iste sit sensus, patet manifestè: quoniam confert Christianum illic cum Iudæo, dicens, quòd Iudęus seruabat illud in figura: nos autem seruare debemus in spiritu. Et tamen quantum ad substantiam præcepti, eodem modo tenebantur illi sicut nos. Fit ergo, vt ille sensus spiritualis, non sit de substantia præcepti. Ad verbum autem Ambrosij patebit suo loco responsio, vbi & mens D. Tho. apertior fiet. Ratio autem prior, quā contrariæ opinioni subiecimus, id tantùm euincit, quòd internus famulatus per charitatē sit finis præcepti, inde tamen non consequitur, vt cadat sub præcepto. Ad posteriorem autem negatur, alium sub hoc præcepto contineri cultum, quàm quem ecclesia determinauit. Circa tertiam conclusionem id tātùm animaduertendum est, quòd hoc præceptum partim morale est, partim verò ceremoniale. Iam enim suprà dictum est morale præceptum elici, vt conclusionem de iure naturæ. Vnde cùm eodem iure teneantur quicunque mortalium Deum colere, consequens inde fit, vt tempus aliquod debeant de alijs negotijs succidere, eidemque muneri dedicare. Nam secundum sapientem cuicunq; rei naturæ iure, suum debetur tempus, vt refectioni, somno, & alijs officijs. Quin agè, suauitatem perpende & lenitatem præceptorum Dei & si nulla nos lex coledi Deum requiem indixisset aliquorum dierum, ratio ipsa naturæ, quæ lucē, ad laborē retulit, & tenebras ad quietem, deposcebat, vt dies aliquot feriaremur, quibus labores interpellando recrearemus animos. Cui ergo dies illos negotio mancipare meliùs valuissemus, quàm Deo nostro colendo? Et ideo super hoc nulla potest esse ecclesiæ dispensatio. Potest inquam ecclesia, quæ iure positiuo dies festos stabiliuit omnes, vt suprà diximus, vel tollere, vel mutare: saltem factum teneret, licèt Spiritus sanctus id non permitteret: quia pernicies esset. Haud tamē vlla fieri vnquam potest dispensatio, quin homo tempus aliquod seu dies seu horas teneatur diuino cultui deputatos impendere. Quod autē dies isti aut alij, festi fiant, ceremoniale est: in quod subinde ecclesia ius habet. Ceremonia autem omnis, figura est, aut commemoratiua aut præfiguratiua. Significabat ergo pręceptum hoc in sensu literali creationis beneficium, tanquam illius memoriale. In sensu autē allegorico præsignabat requiem Christi in sepulchro: quæ dies etiam fuit Sabbathi: quasi tunc ab opere redemptionis requieuerit. Sed & in sensu tropologico, qui ad mores per metaphoram pertinet, significat cessationem à peccatorum operibus. Quare secundum illum sensum non erat speciale præceptum: sed referebat generalem rationem omnium, quibus ab hac seruitute peccati arcemur. Ac demum in sensu anagogico significabat sempiternam requiem, quæ nos manet in cælo. Constituitur ergo in Decalogo secundum literalem moralemque sensum. Vnde ob tam multiiugam Sabbathi significationē, cùm aliæ cōplures essent in lege festorū solennitates, de hac sola in Decalogo mentio habita est, qua reliquæ cōprehendūtur. Nam ceterarū singulæ ob particulare beneficiū fuerunt institutæ: illud autem creationis fuit vniuersale: De festis autem illius legis, & quemadmodum illorū singulis singula nostra respondeāt, videbimus quæstione proxima. Atqui per hæc ratio liquet, cur fuerit ab ecclesia catholica à seculo vsq; Apostolorum in diem Dominicā mutatum. Nam ratio illa literalis commemorandi beneficium creationis, altius murata est beneficium recreationis, quæ facta est à Christo per gratiam: hoc enim beneficium Dominica die resurgendo absoluit, quæ fuit in statu gratiæ lux prima, infinitùm præstantior illa, de qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Præterquàm quòd & dies illa prima creationis mundi, Dominica etiā fuit: quādoquidem septima fuit Sabbathum. Figura autem allegorica Christi quiescentis in sepulchro, præsente veritate cessauit. Sensus autem anagogicus perpetuæ quietis cælestis multò aptiùs congruit Dominicæ diei. Volubilitas enim huius mundi curriculo hebdomadæ significatur: immutabilis autem fœlicitatis æternitas significantiùs exprimitur Dominica die.

S. Thomas. *Tertiū Decalogi præceptū partim est morale, partim ceremoniale.* *Ratio abolitionis Sabbathi & mutationis in diem Dominicam.* *Altera ratio.*

AD primum igitur argumentum quod de auctoritate Ambrosij procedebat, respondetur, patrem illum mysticorum sensuum amatorem, intellectum eiusmodi Iudæis obiecisse, propterea quòd opera misericordię in Sabbatho fieri non ferebant: & ideo cùm dixit illo præcepto peccatorum opera prohiberi, nō id intellexit in sensu literali, in quo sita est specialis pręcepti substātia, sed in sensu tropologico, qui generalis est, omniū pręceptorum virtus. Ad secundū respōdetur, quòd Sabbathi obseruatio apud Iudæos erat figuralis: & ideo strictiore religione illud seruabat: adeò vt neq; cibos igne possent parare:

Ad primum argumentū. *Ad secundum.*

 vt patet

vt patet Exod.16.& 35.nempe vt illam cessationem Dei à mundi fabrica ad viuum exprimerent. Nam figura, cùm sit rei signum, debet veritatem vsque ad minima fidelissimè referre. Nos autem non ob illum figuralem ritũ, sed institutione Ecclesiæ tum dies Dominicos, tum festos alios feriamur. Quapropter congruentiùs naturali iuri eiusmodi festa colimus: nempe vt & victui necessaria naturali more paremus. Et nobiscum super reliquis quæ necessitati naturæ seruiunt, faciliùs dispensetur. *Ad tertium argumẽtũ.* In tertio igitur argumento vastissimus aperitur campus eorum, quæ nobis diebus festis, tum licitè permittuntur, tum dispensatione indulgentur. Sunt enim vsqueadeò multa, vt vix queant sub numero comprehendi: ideoque tantummodo eorum capita teneri memoria possunt. Et primùm cùm in hoc præcepto aliquid sit negatiuum, vt dictum est, id est cessare à seruili opere: atq; alterum affirmatiuum: quod est sacrum audire: circa vtrunque perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriam violatur præceptum.

Distinctio. Vnde primùm omnium supponenda est illa suprà tacta distinctio sancti Thom. quòd operum seruilium alia sunt peccata, quibus dæmoni seruitur. Et hæc sunt per omnia mandata vetita: significata verò hoc singulari in sensu morali metaphorico. Alia verò sunt, quibus secundum corpus homo homini seruit: vt mechanica. Et hæc sunt isto præcepto ad literam interdicta. Sed alia pręterea sunt quibus seruimus Deo, nempe quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeò non respuuntur isto præcepto, vt sint ad eius finem impendiò conducentia. In hoc enim ab aliis seruilibus abstinemus, vt inseruiamus Deo.

Sex capita vnde possis internoscere quæ liceant diebus festiuis. Primum. Sex ergò capita sunt, per quæ illa iudicare possumus quæ Sabbathis liceant. Primum est hoc, quod modò diximus: scilicet, si sit ad Dei cultum pertinens. Inter hæc autem sunt gradus. Primum obtinẽt spiritualia, quæ ab spiritu increato supernaturaliter nobis donantur: vt est sacramentorum administratio: quibus gratia confertur, in qua vita spiritualis consistit. Quapropter & antiqui circuncisionẽ ministrabant in Sabbatho, si octaua tunc incidisset dies. Vnde Christus Ioannis 7. Circuncisionem homo accipit in Sabbatho, vt non soluatur lex Moysi. Et nos quoq; omnia administramus sacramenta. Atq; illa insuper quæ ad altaris ministerium attinent, exercemus: scilicet prædicamus, oramus, & ea legimus, quæ ad meditationem & animi refectionem conferunt. In secundo gradu sunt illa corporalia, in quib9 cultus etiam per se consistit vt erat antiquis arcam testamenti deferre: & nobis baiulare sanctorum statuas, crucem, & huiusmodi in processionibus. Ad hæc organis canere & alijs instrumentis, de quibus operibus illud intelligitur Matth. 12. Sacerdotes in templo Sabbathũ violãt, id est corpore labores exercent, & sine crimine sunt. In tertio gradu locantur illa, quæ sacrorum sunt præparatoria. Sed hæc tripertita. Nam quædam adeò sunt propinqua cultui, vt sine illis fieri nequeat: vt antiquitus sacerdotes animalia, quæ Deo litabantur, mactabant & torrebant: & nũc campanæ pulsantur. Alia verò sunt quę possunt præcedenti die fieri: & hæc non sunt sine caussa in festo facienda, sed anteà præparanda: vt hostias coquere, & monumentorum apparatus extruere: nisi forsan continuatio festorum exigat, vt in festo fiant. Sed tamen alia sunt, non quidem per se, sed accidentariè ad diuinum cultum spectantia, vt colere agros pauperculæ Ecclesiæ vel hospitalis, aut ad eius structuram vectare lapides. Et hæc neque sine necessitate fieri in festo debent, neque sine Prælati facultate: quandoquidem opera sunt verè seruilia: ideoque licèt lex misericordiæ in caussa sit dispensandi: fieri tamen non debent absque episcopi dispensatione: vel saltem Parœciani, vbi sic habet vsus. *Secundum genus operum quæ in festo licẽt.* Secundum autem genus operum, quæ in festo licent, est spiritualium actionum, quæ ab spiritu nostro proficiscuntur: vt docere, consulere, & id genus alia. Seruile enim opus idem est, quod corporale. Nam corpus est, quod animæ seruit: quare quæ ad animam attinent, non connumerantur seruilibus. Attamen non inde infertur, mechanicarum artiũ exercitium in festo esse permissum, etsi artes illę intellectuales quoque sint. Quoniam non de suo tantùm principio, verùm & de fine pensanda est spiritualium ratio. Scientiæ ergo quarum finis est intellectum illuminare, spirituales sunt: illæ verò, quarum finis in fabricato opere positus est, quòd manib9 conficitur, ob idque mechanicæ dicuntur, seruiles habentur. At verò sunt nonnulla spiritualia quæ ecclesia bona caussa in festis interdixit: vt ius dicere, & caussas agere, & iuramentũ solenniter in iudicio, nisi caussa pacis præstare, vt patet extrà, de ferijs, cap. omnes dies. & cap. conquestus. Tametsi hæc ingruenti atroci extraque ordinario crimine dispensationem quoque admittant. Vt si publicus latro, aut maiestatis læsor caperetur in festo, liceret eum subitò in supplicium rapere. Et religionis gratia hęretici in solenni festo solent igni admoueri. *Tertium genus.* Tertium genus & caput eiusmodi licitorum operum est, quæ quanquam sint corporalia, non tamen sunt propriè seruilia. Nam inter corporalia quædã extant genere suo seruilia, quorum exemplum in mechanicis positũ est: quædam verò genere suo libera, vt artium liberalium opera, qualis est musica, & figuras geometricas in abaco ducere: quæ certum est licere in festis. Quædam autẽ sunt & liberis & seruis communia, de quibus dubiũ est, an liceant: vt sunt scribere, itinerari, venari, &c. Et quidem si scribere ad id duntaxat reducatur, quòd est cum absentibus loqui: vt scribere epistolas, aut orationes habẽdas ad populum, aut prælegendas lectiones, liquet esse licitum: si autẽ ad opus seruile vergat, vt stata mercede trãscribere, aut alia ratione calamo mereri, id minimè fas est: itinerari autẽ audita Missa, maximè illis qui in itinere sunt, mos quarundam prouinciarũ admittit. Sed animi gratia venatum ire, claret non esse seruile opus. *Quarta caussa.* Quarta caussa ob quã nefas non est operari in festo, subiungitur necessitas. Primum illorum, quæ ad diurnum victum pertinent, hoc est ad condiendos cibos igneq; parandos: qualis est coquorum opera, & eorum, qui pastillos farciũt, & laniorum ac macellariorum. Pistores autem non excusantur, neque furnarij: nam panis potest pridie festi cõfici: nisi tantus esset festorum concursus, qui id exigeret. Secundò ex necessitate salutis corporeę excusantur medici, pharmacopolæ, & sanguinis missores. Et qui fugiunt propria pericula, exemplo Heliæ, qui fugit in Sabbatho à facie Iezabel. Vnde Christus Io.7. Mihi indignamini quia totũ hominem sanũ feci in Sabbatho? At verò pharmacopolæ non excusantur nisi secundum necessitatẽ diei præsentis. Est enim seruilis ars, quam sola necessitas facit in festo licitã. Tertiò & necessitas cõmunis salutis reipublicę excusat milites in bello: & qui illis aggeres & vallum ducũt, & qui quosuis alios labores perferũt.

Qua

Qua ratione vt legitur 1. Macha. 2. Machabæi hostile præliũ sabbathis propulsare prudenter decreuerunt. Deinde & propter particulares necessitates licita sunt opera in festo. Vnde Deut. 22. Non videbis ouem fratris tui aut ouem errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo. Cui allusit Christus Matth. 12. Quis erit ex vobis homo, qui habet vnam ouem, & si ceciderit in sabbatho in foueã, nónne tenebit & leuabit eã? Et per id excusamur, dũ conflagrationibus occurrimus, & inundationibus. Quin etiam tempore messis flante aura iustè perpurgantur grana. Immo verò vbi aëris inclementia timetur, possunt & areæ teri: atque etiã, licèt hoc non tam facilè sit permittendum, & segetes meti. Quanuis in his casibus, vbi ambigitur an necessitas vrgeat, consultius est antistitem adire vel saltem parœcianũ, per quem hæc liceant. Atqui ex hoc capite excusantur etiam illi, qui munia reipublicæ necessaria exercent, quæ non possunt sine graui iactura festis omnibus interpellari: qualia exercent nautæ, cursores, muliones, & qui istis seruiunt, vt mareschali veterinarij, qui soleis ferreis bestias calceant, & qui furnos conflãdi vitri accendunt. Sunt qui & eandem facultatem illis faciunt, qui lateres coquunt & calcem. Sed in his non tantum video necessitatis. Adde, quòd & propter reipublicæ ornatum licet opificibus in festis operari, vt in torneamentis. tametsi salubrius semper sit dispensationem procurare. Atqui sicut necessitas immunes facit à trangressione legis communis, sic & à transgressione particularis. Licet enim aduocatis in festo iudices informare: & instante necessitate etiam scribis aliquos actus agere. Quinta caussa quæ à transgressione festi operarios excipit, est Ecclesiæ concessio. Indulget enim Alexan. 3. c. licet. de ferijs. vt possint in festis piscatores haleces piscari. Et idem est de thinnis atq; alijs piscibus, qui solo vno anni tempore eodemque breui capiuntur. Sextum denique excusationis caput est consuetudo. Prohibetur in dicto cap. omnes de ferijs. mercatus fieri in festo. Sed iam creberrima consuetudo est nundinas in festo celebrari. Consuetudines autem tunc à culpa liberant, quando sunt rationi congruentes, & prælatorum consensu introductæ, & antiquitate receptæ. Ecce de membro negatiuo huius præcepti, quod est cessare ab opere seruili. Affirmatiuum autem, quod est audire sacrum, venerantiùs obseruandũ est, neque quacunque de caussa omittendum, nisi sit valde vrgens: vt si caussa sit fugiendi periculum mortis, aut seruiendi infirmis, qui citra periculum relinqui soli nequeunt: aut si timeretur puellæ raptus, & similia: quanuis & in hoc inualescere possit consuetudo. Vbi enim in more est nubiles puellas non exire in publicum, nullam contrahunt culpam non prodeuntes in templum. Quin verò si mater aduersum quidpiam filiæ timeret, posset domi manere eius custos. Et præterea si maritus zelotypia æstuans, vxorem cohibeat ne in sacrum progrediatur, parere ipsa tenetur. Et pariter serui & famuli dum herus vel iter eis imperat, vel aliud negotium, licèt sacrum non audiant. In ipsum autem herum refundetur noxa si absque caussa seruum impediat, quo minùs Missam audiat. Id autem quod impræsentiarum occasionem quibusdam hæsitandi offert, est, vtrùm illa omnia quæ dicta sunt in die festo licere, illicita ob id fiant, quòd pro mercede exhibentur? Inuenias enim nonnullos hac opinione captos, quòd qui præcipua intentione ob mercedem operantur in festo, ipsius sunt transgressores: si autem officium suum propter necessitatem potissimè præstent, licet eis accessorium stipendium recipere. Immo alij censent, quòd qui diues est, tenetur in festo gratis opera misericordiæ facere. Istorum autem scrupulus hoc habet, si vllum habet, fundamentum, quòd opus seruile est illud, quod fit in obsequium alterius: qui autẽ mercede operatur, alteri ceu seruus obsequitur, fit ergo illud opus seruile. Nam quando necessitas in caussa est, vt opera in festo sint licita, eò est, quòd illa tunc opera liberis cum seruis communia sunt. Si ergo pacta mercede efficiuntur seruilia, fient subinde illicita. At verò citra vllum scrupulum, quod articulo præsenti etiam Caietanus agnouit, quoduis opus quod vel propter necessitatem, vel propter consuetudinem, vel propter quãcunque caussarũ, quę modò à nobis recensitæ sunt, licitũ in festo est, manet perinde iustum: quamuis non fiat nisi præcipuo mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus seruile: siquidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & venatio, & militatio, & similia, propositam sibi habent mercedem. Et vice versa seruile opus gratis etiam impendi consueuit: vt opus mechanicum. Neque hoc quod est alteri obsequi, cõstituit seruile opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequium alterius: & econuerso seruilia in obsequiũ ipsius artificis. Præterea arguitur: Famuli stipendia recipiunt pro famulatu etiam in festo impenso: quin verò musici præcipuè seruiunt in festis atque in Ecclesijs pro mercede. Posthæc arguitur: Quãuis opera in die festo sint necessaria: non tamen opifices & artifices tenentur illa gratis præstare: quia non sunt necessaria propter inopiam personarum, sed ex natura rei, vt in superioribus exẽplis patet: ergo illa licitè possunt solùm propter mercedem exequi, aliter non facturi: possuntque perinde de pretio pacisci. Nullatenus ergo ratione mercedis aut præmij perpendendum est quódnã sit seruile opus, quod verò minimè: sed per capitales caussas paulò antè commemoratas. Itaque si docere scientiam licitum de se est in festo, licebit etiam operarum pretium exigere: & pariter aduocatus si consilium respondeat in festo. Idemq; cẽteto de medicis & de alijs infirmorum administris. Ex quo fit, neq; studere in die festo lucri caussa, illicitũ esse. Nam aliàs etiã scholares ius violarent si in festo literis vacarent: nã plerique id faciunt spe lucri. Et nihil refert lucrumne post longũ tempus exspectes, an in præsenti recipias. Neq; refert doctórne & aduocatus diues sit, an pauper. Tametsi diuitibus cõsilium sit, dies festos aut diuinis dicare, aut caussis pauperũ largiri.

Quinta caussa.

Quibus de caußis possit quis citra noxam die festo nõ interesse sacris.

Quorundã scrupulus.

Ratio dubitandi.

Caietanus.

Prima ratio.

Secunda ratio.

ARTICVLVS V.

Vtrùm quartum præceptum de honorandis parentibus, congruè tradatur.

DIVTIVS nos præcedentes quæstiones remoratæ sunt. Hæc autem de quarto præcepto facilimæ expeditionis est. Arguitur nihilominus de more, quòd non fuerit congruè positum. Præceptum, quantum ad pietatem attinet, quæ est pars iustitiæ, non quidẽ directa eius species est, sed potẽtialis. Sunt autem multæ aliæ similes iustitiæ partes, vt habes apud Sanctum

Argum. 1.

D.Thomas Tho.2.2. q.80.vt obseruãtia,gratia,veritas,&c.nõ ergo hoc tantùm debuit poni affirmatiuum præceptum,sed similium virtutum insuper alia. Argum.2. Secundò, Non solùm parentibus, verùm & patriæ & sanguine coniunctis debetur ex pietate cultus:ergo mancum fuit præceptũ,quòd solos parentes colere iubet. Argumẽ.3. Tertiò,Neq; parentibus solus debetur honor,verùm & sustentatio:ergo & in hoc fuit etiã mutilũ,quòd solum honorem expresit. Argum.4. Quartò,Neq; caussa illi subiũcta,videlicet quòd parentibus morigeri erunt longæui super terram,vt legitur Exo.20.in vniuersum verũ habet: inuenias enim parentibus obedientes, eosdemque tenera ætate luce sublatos: videasque contrà multos rebelles qui longo fruuntur senio non ergo congruenter positum est. In contrarium facit scripturæ auctoritas.

Conclusio responsiua. QVAESTIONI vna satis est conclusio breuissima. Congruentissimè tribus præceptis dilectionis Dei,proximè quartum de reuerendis parentibus,subiunctum est. Probatio. Probatur:Pręcepta primę tabulę dilectionem Dei,vt dictũ est cõmendant:& præcepta secundæ,dilectionem proximi: inter proximos autem maximè proximi sunt parentes,quippe quibus id,quod sumus, secundum Deum debemus. Sunt enim particulare principium nostri:sicuti Deus vniuersale omnium:ergo locus huic pręcepto debitus, proximus loco est diligendi Deum.Est enim pietas in parentes illi,quæ Deo debetur,adeò affinis, vt 8. Aristot. Ethicorum Aristot.compositè dixerit,Dijs & parentibus neminem posse æqualia rependere. Et Cicero. Cicero in Oratione post reditũ:Parentes,inquit,charissimos habere debemus,quòd ab his nobis vita, patrimoniũ,libertas,ciuitas tradita est:in primis autem Deum,cuius beneficio hæc omnia tenemus.

Ad primũ argumẽtũ. CIRCA materiam ergo primi argumenti id animaduertendum est,quod in capite libri octaui luculentiùs exposuimus:videlicet partes iustitiæ alias esse specificas,vt distributiuã,& commutatiuam,alias verò potentiales, hoc est illi annexas:vt puta quæ cùm non integram habeant rationem iustitiæ, non directè ei subdũtur,sed tamen propter aliquid vtrique commune reducuntur ad illam. Ratio nanque iustitiæ est, esse ad alterum, cui æquale debito redditur: religio ergo conuenit cum iustitia,quia est ad alterum,puta ad Deum:cui tamen nequimus æquale reddere:atque in hoc deficit à iustitia.Ad religionem autem spectant præcepta primæ tabulæ,quæ est virtus annexa iustitiæ.Pari ratione pietas, quæ est ad parentes,quibus æquale reddere non possumus,est pars potentialis iustitiæ. Et similiter obseruantia: quæ est reuerentia hominibus ob virtutem exhibita. Nam neque virtuti æquale præmium reddi ab hominibus valet,vt 2.Ethicor.est apud Aristot.Quare hęc virtus ad quartum pręceptum reducitur: sicut suprà in illo verbo adnotauimus,Leuit.19. Coram cano capite consurge. Liberalitas autem alio poplite claudicat,ne sit prorsus iustitia:nempe,quòd in beneficijs conferendis versatur, quæ non sunt debita:sicuti & gratia quæ non ratione debiti,sed ratione honestatis beneficia repensat.Hæc ergo omnia reducũtur ad hoc præceptũ.Iam enim superiori quæstione dictum est in Decalogo,illa præcisè debuisse locari,quæ absque vllo sapientum officio,elicere ex naturæ principijs ratio posset,nisi vbi nubila esset:hæc autem nonnullo sapientum adminiculo opus habent,quò plenè percipiantur:præterquàm quòd filiorum debitum ad parentes,cunctis est mortalibus commune:reliqua verò,specialia.sub generali verò specialia militant. Ad secundum argumentum. Ad secundum ad eundem propè modum respondetur, quòd ratio quare patriæ, & sanguine agnatis,atque alijs necessarijs nostris debitores sumus, parentes fuêre, qui nos tali loco & sanguine genuerunt, & ideo cùm præcepta Decalogi,vt dictum est, sint prima legis principia, Ad tertiũ argumẽtũ. abundè parentes pro cunctis nominati sunt. Et eodẽ reducitur solutio tertij argumenti,nempe quòd honor parentibus à cunctis filijs per se debetur,siue locupletes sint siue egeni.Sustentatio verò accidit, Ad quartũ argumẽtũ. vt debeatur dum parentes egent:ad ea autem quæ sunt per se,ea reducuntur quæ accidunt. Ad quartum demum respondetur,congruentissimum, vt superiori quæstione exposuimus, propositum fuisse huic mandato præmium longæuæ vitę,transgressorique supplicium breuis.Vnde Paulus.1.ad Timoth. 4.Pietas ad omnia vtilis est:promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Nam cùm vitam à parentibus secundum Deum susceperimus,qui gratus illis est,meretur non solùm æterna potiri, verùm & temporalem sibi augeri:qui verò ingratus,illa orbari.Ob idque adeò Solõ,vt Cicero pro Sex. Amerino refert,nullum parricidijs supplicium constituit:cuius caussam interrogatus respondit, se id neminem facturum putasse. Romani autem intelligentes, nihil esse tam sanctum, quod aliquando non violaret audacia, supplicium in parricidas quàmmaximè congruens excogitârunt,nempe vt in culeum insuti in flumen deijcerentur:vt his rebus omnibus derepètè carerent:nempe elementis ac bestijs,ex quibus omnia nata esse feruntur: videlicet ne cælum viderent, nec solem, neque verò aquam tangerent, neque aërem ad respirandum,neque terræ eius cadauera mandarentur, neque adeò obijcerentur feris aut bestijs,ne videlicet tactu suo aut elementum aliquod aut bestiam pollueret, qui sese immanissimo scelere polluissent.At verò quoniam neque pręsentia hæc labentiaque bona sub merito cadunt, neque aduersa mala satis sunt ad expianda piacula, fit, vt Deus occulto iudicio quandoque sinat vt boni exiguo hoc præmio careant, & mali,supplicio:quippe quos auctiora in altero manent seculo.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm sex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur.

Argum.1. DE reliquis sex præceptis satis suprà dictum est: sed ne ab ordine illa excludamus, arguitur quòd non sint sufficienter tradita. Primùm sic: Alia sunt præter homicidium,adulterium, Argum.2. furtum,& falsum testimonium nocumenta, quæ ciuibus inferũtur, diminutus ergo fuit numerus. Secundò:Concupiscentia in nono & decimo præceptis aut accipitur pro sensualitatis motu,secundum illud Iacobi 4.Vnde bella & lites in vobis?Nonne ex concupiscentijs, quæ militant in

tant in membris vestris? Aut pro voluntatis consensu, vbi peccati ratio consummatur, & pariter virtutis ac meriti, secundũ illud Sapien.6. Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum perpetuũ: sed prior quidem prohiberi non potuit: quia naturæ corruptæ naturale est cum ratione pugnare: secundum illud Pauli, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: alias sensualitatis commotiones essent mortalia peccamina: quod est falsum. Secunda verò vno quolibet præcepto prohibetur. Qui enim prohibet homicidium, vnà prohibet & eius voluntatem: nihil ergo opus habuit peculiari mandato. Tertiò denique. Homicidium adulterio & furto grauitate antecellit: non autem seorsum prohibita est eius cupiditas: non erat cur aliorum concupiscentiæ seorsum inhiberentur. A parte contraria pugnat auctoritas ipsa legis. *Argumẽ.3.*

Ad quæstionem post ea, quæ superiùs explicata sunt, perfacilis est responsio, quæ vnica conclusione continetur, Sex præcepta debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. Probatur: Duæ sunt partes iustitiæ, facere bonum, à maloque recedere. Primum autem non cunctis promiscuè per se debetur, sed personis certis: cui autem potissimùm debetur, est Deus. & secundum illum, parentes: sed tamen iniurijs & vi minimè lædere, omnibus debitum est: ob idque post primam tabulam quartumque mandatũ, quibus ea præcipiuntur quæ Deo parentibusque debentur, optimè nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autem, numero, ordine, & traditione eorum, deque singulorũ grauitate, satis superque quæstione superiori dissertum est. Quòd si de numero adhuc hæreas, eò quòd cùm alia multa præterquam parentibus & consanguineis, alijs etiã debeantur, secundum verbum Pauli, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, &c. debuerint & alia adhiberi affirmatiua præcepta: respondetur, quòd cùm Decalogus primordia solùmodo contineat legis, non dicebat in ipso nobis tradi nisi ea quæ vniuersis mortalibus communi ratione debita sunt: & talis est honor, quem debemus parentibus. Ad reliquos verò non vna, sed diuersis rationibus contrahuntur debita, & ideo nõ erat illis opus speciali præcepto: sed satis erat generalis, iustitia, quæ præcipit vnicuique ius tribui suum. Atque per hoc documentum liquet id quod quæstione tertia contra Burgensem super Leuiti. decimonono adnotauimus, qui contra Sanctum Thomam, immo contra planam veritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus commune atque notissimum, propterea scilicet quòd auaritia nõ fuit Philosophis comperta respectu omnium, sed tantùm respectu studiosorum. Est enim mens Diui Thomæ & rei veritas, quòd cùm præceptum dilectionis proximi, includat & benefacere, & non malefacere, prius est notissimum: non quidem respectu omnium proximorum, sed respectu certi generis, scilicet parentum: posterius verò respectu omnium, & ideo ex eodem principio solùm elicitur quartũ præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua. *Conclusio responsiua. Probatio. Scrupulus. Solutio.*

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd cùm nocumenta, atque iniuriæ quibus alter in alterum nocuus & iniurius est, non potuerint certo numero colligi, consultum fuit, ac perinde decorũ, capita tantùm poni, quibus alia cohęrent membra. Quidquid enim detrimenti alteri inferas, aut personæ illud impingis, & id rerum genus, ad homicidium reducitur: aut personæ coniunctæ per modum libidinis: & hæc referuntur ad adulterium. Damna autem in rebus data, siue per vsuram, siue per aliam fallaciam, omnia ad furtum propendent. Sicuti & iniuriæ omnes quibus infra verba peccatur: vt sunt mẽdacia, & detractiones, & verbales contumeliæ, ad falsum testimonium. Ad secundum respondetur, nomine concupiscentiæ non prohiberi sensualitatis insultus atque illecebras: sed voluntatis cõsensus, vbi subest peccatum, secundum verbum Christi. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et quanuis vno quolibet præcepto vnà & res & eius cupido prohibeatur: exposcebat tamen singularis necessitas, vt speciatim concupiscentia alienæ vxoris, atque alienarum rerum exprimeretur propter rationem, quam superiori quæstione, articulo 5. declarauimus, nempe quòd aliorum peccatorum obiecta non per se ad concupiscentiam illectant: sed ob alias affectiones cupiuntur: vt homicidiũ propter vindictam, quæ ex odio nascitur, & propter iram. Quare in illis sufficit res ipsas prohiberi: ea verò quæ ad concupiscentiã carnis & oculorum spectat, per se animũ pelliciunt: atque adeò non solùm in abstinendo ab illis difficultas est, verùm & noua in refrænanda concupiscentia, ob idque præter opus, consultum fuit & cupidines singularibus prohibitionibus interdici. *Ad primũ argumẽtũ. Ad secundum argumentum.*

QVÆSTIO QVINTA.

DE PRAECEPTIS CEREMONIALIBVS.

S. Thom.1.2. quæstio.101.& 2.& 3.

ARTICVLVS I.

Vtrum ceremonialia præcepta quadrifida fuerint, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ.

ETSI functio nostra fuerit, diuum Thomam explicando amplificare: tamen in his ceremonialium ac iudicialium quęstionibus diuersa erit. Adeò enim copiosè & disertè cuncta ipse explanauit, vt nequeat doctrina eius vel extendi ampliùs vel elucidari. Igitur vt summatim compendium faciamus, primò quæritur, an ceremonialia quadrifida partitione diuidantur, scilicet in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias? Et arguitur à parte negatiua: Si hac ratione distribueretur, id maximè esset quòd ceremonialia ad diuinum *Primum argumentum.*

uinum attinebant cultum, vt nomina ipsa sacrificiorum & sacrorum designant. Erant autem aliqua ceremonialia, quæ nihil ad cultum Dei referre videbantur, vt abstinentia ciborum, quæ præcipiebatur Leuit.11. & abstinentia à vestimentis, scilicet ne vestem duobus contextam, hoc est lana & lino, vllus indueret, vt Leuit.19. cautum erat, ergo non omnes ceremoniæ cultui seruiebant. Secundò: Si sacrificia illa, & sacramenta, atque obseruantiæ alicui erant vsui accommoda, maximè vt rerum aliquarum essent figuræ, secundum verbum Pauli, Omnia in figura contingebât illis: id autem nequaquã legi congruebat: vtpote quæ vt August.4. de doctrina Christiana auctor est, & suprà citatus Isidorus, manifesta esse debet & cunctis peruia: cùm illa quæ figurarum mysterijs tecta sunt, theatricam potiùs ænigmaticãq; repræsentationem præ se ferant, quàm legis claritudinem. haud ergo decuit esse figuralia. Tertiò, Legis synceritas simplicitatis præceptorum amatrix est, multitudinisque expultrix. Est enim præceptorũ multitudo sarcina potiùs & ruinæ occasio quàm adminiculum ad virtutem: secundum illud Petri Act.15. Quid tentatis demum imponere iugum super ceruicem discipulorũ, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? Caueri ergo illa debuit ceremoniarũ turba. Quartò, ceremoniæ illæ, Christi erant vmbra & prognosticum: sacrificia autem abundè præsignabât Christum, qui secundum Apostolum ad Ephe.5. sacrificium se obtulit & oblationẽ & hostiam: in noua autem lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentum, idemque potissimum, atque idipsum dicitur sacrum, omniaque sacrificia & sacramenta, sunt quædam obseruantiæ: non ergo opus illa est quadrifaria distinctione. Aliàs deberent & alia superaddi membra: puta solennitates, oblationes, atque id genus multa. In contrarium autem est: quod lex illa de his omnibus meminit.

Argum.2. *Paulus.* *Augustin⁹.* *Argumẽ.3.* *Argum.4.*

Ad quæstionem iuxta numerum argumentorum quatuor conclusionibus respondetur. Prima est: Ceremonialia illa cuncta ad Dei cultum pertinebât: sic enim quæstione 2. tres præceptorum ordines secreuimus, quòd moralia ex principijs naturæ, ceu conclusiones eliciuntur. Ceremonialia verò & iudicialia, non conclusiones, sed speciales determinationes sunt generalium præceptorum, quæ arbitramẽto quodã statuuntur. Ceremonialia quidem circa religionem, quæ nos ordinat in Deum, iudicialia verò circa pacem & tranquillitatem ciuiũ secundum charitatem proximi. Est enim naturale præceptum, vt Deus colatur: quod autem vel hoc vel illo modo, arbitramentũ est humanum vel diuinum, sicuti ait Aristot.5. Ethic. Litare enim hæc aut illa animalia, nihil natura sua refert nisi quia lege positum. Secunda cõclusio: Cultum illũ diuinum in lege veteri cõdecens fuit prognosticam figuram Christi eiusq; Euangelicæ legis prætulisse. Probatur: sicuti homo, & anima constat & corpore, ita & cultus tam interior est, quàm exterior. secundum illud Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Et sicut corpus ad animam relatum est, sic & exterior ad interiorem refertur. Cultus autem animæ in hoc positus est, vt Deo suo coniungatur: ob idque secundũ diuersam eius coniunctionem diuersum esse cõgruit externũ cultum. Quo fit, vt in statu sempiternæ beatitatis, vbi anima secundũ intellectum atque affectum Deum habet præsentem, nullo opus sit vmbratili figuratiuoq; cultu, sed omnia perficiuntur laude: secundũ illud Esaiæ 55. Si gaudiũ & lætitia inueniuntur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In statu autem præsentis vitæ, vbi absentes ab illo cõspectu exulamus, necesse habemus radijs eiusdem diuinæ veritatis sub sensilibus figuris illustrari: vt 1. cap. Cœlest. hierarc. auctor est Dionysius, diuersimodè tamẽ secundũ diuersum statum cõditionis humanæ. Nobis quippe sub lege degentibus Euangelica, quia etsi veritas ipsa non per se elucescat: tamen via iam patula est, & per Christum reuelata, nullis alijs opus est figuris, quàm æternæ illius beatitatis, quæ nos etiamnũ futura manet. Veterem autem populum, cui nõ solùm diuina per se veritas, verùm & via quæ futurus erat Christus, vti ad Hebr.7. ait Apostolus, nondũ erat propalata, quàmmaximè decebat in illo versari exteriori cultu, qui non solùm figura esset sempiternæ veritatis in patria contuendæ, verùm & Christi etiam, qui futurus erat via, veritas, & vita: nempe vt tam diuturno tamque celebri rerum vsu populus ille assuetus & admonitus venientem posteà veritatem promptissimè reciperet. Vnde Pau. ad Hebr.10. quò discrimen antiquæ legis & nostræ insinuaret, vmbram, inquit, habens lex (scilicet vetus) futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum: videlicet qualem nos habemus. Elongatior enim à veritate est vmbra, quàm imago, quæ eam germaniùs exprimit. Tertia conclusio: Condecens etiã fuit, vt nõ vna tantùm ceremonia, sed multiiuga earũ varietate populus illi occupatus esset, diuinoq; cultui mancipatus. Congruitas enim huius tã ex iniquorum necessitate quàm ex iustorũ perpenditur. Illi enim, qui ad idololatriã procliues erant, quoniã idololatrarũ superstitiones multifidæ erant, necesse habebant ecõtrariò ceremoniarũ multitudine institui, vt in illis occupati, non illa auerent quæ inter Ethnicos cernebât. Sed & boni atque ad diuinorũ contemplationem accliues, nihilominus cõgeminatis ceremonijs erant imbuendi: tum vt assiduitate illa in diuina contemplatione persisterent, & varietate recrearentur: tum etiã vt Christi multiiuga mysteria multiplici ceremoniarum cultu identidem prospectarent. Quarta conclusio: Etsi variæ fuerint multiplicesq; priscorum ceremoniæ: ad quatuor tamen capita reducuntur, quæ sunt sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ. In cultu nanque tria est considerare. Primum quidem, in quo eius substantia posita est: videlicet sacrificium, quod ad Dei reuerentiam offertur. Secundò, instrumenta: vt templum, vasa, aliaque eiusmodi. Et hæc dicuntur sacra, hoc est anathemata: puta diuino cultui mancipata & consecrata. Tertiò, cultores ipsi, in quibus duo dignoscuntur: videlicet consecratio vel totius populi, vel singularium ministrorum. Et hæc sunt sacramenta, quibus vel populus sanctificatur, vel cõsecrantur ministri. Et rursus singularis eorum habitus & famulatus: quo ab exteris secernuntur, qui nõ sunt eiusdem religionis, tum quantum ad cibos, tum etiam quantum ad vestimenta. Atque hæc dicuntur obseruantiæ. Hæ igitur quatuor species sub vno ceremoniarum genere concluduntur.

Prima conclusio. *Aristot.* *Secunda conclusio.* *Probatio.* *Dionysius.* *Paulus.* *Tertia conclusio.* *Quarta cõclusio.* *Ratio conclusionis.*

Et per hæc patet argumentorum solutio. Ad primum enim respõdetur, quòd illa ciborũ abstinẽtia vestimentorumque habitus ad diuinum cultũ conferebant: non quidem per se primò, vt sacrificia, sed quasi præparatoria ornamenta: quiobrem sub genere etiã ceremoniarum cõtinentur. Ad secundum respon-

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secun-*

respondetur, quòd diuinorum arcana non sunt quibuslibet inuulganda. Quocirca à mussitãdo atque à labiorum compressione, mysteria dicuntur. Aliàs, vti Christus admonuit, esset margaritas porcis inculcandas proijcere. Nam quæ homo non capit, ilicò spernit. Ob idque figurarum schemata & rerum typi non sunt scripturæ sanctæ incongrui. Immo sicuti in theatris homines sensili repræsentatione cõtuentur, quæ nudo intellectu capere nequeunt: sic & in scriptura est operæpretium. Ad tertium respondetur, quòd sicuti ægroto corpori dum vna non sufficit medicina, alia ac subinde alia adhibetur: ita & in illis ceremonijs, quæ vt suprà diximus, de se non iustificabant, sed egena erant & infirma elementa, fieri necessum erat. Et ideo tanquam sapiens legislator consultius Deus duxit transgresiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quàm, vt si otio populus ille vacaret, in idololatriam collaberetur. Ad quartum denique iam reddita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostrũ enim sacrificium Christum ipsum continet: quod est proinde sacramentum: non sic autem sacrificia veteris legis. Ideoque alia erant sacramenta, quibus suo gradu purgabatur expiabaturque populus, atq; alia sacrificia. Item solennitates quodammodo ad sacra pertinebant: sicuti templa sacra. Offerebãtur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & statis temporibus.

dum argumentum.

Ad tertiũ argumẽtũ.

Ad quartũ argumẽtũ.

ARTICVLVS II.

Vtrùm singulis istis ceremoniarum speciebus reddi poßint legitimæ caussæ.

SVBSEQVITVR in secundo articulo, vt de caussis ceremoniarum cursim saltem dicamus. Quæritur ergo, an caussas habuerint vllas? Et arguitur à parte negatiua: Super illud ad Ephes. 2. Legem mandatorum decretis euacuans, ait glossa, decretis Euangelicis ob id esse euacuatas obseruantias antiquæ legis, quòd ex ratione sunt: illæ ergo per contrarium sensum ratione carebant: præsertim quòd si ratione pollerent, moralia fuissent. Nam quidquid ratione constat, ex principijs naturæ deducitur, ex quibus morales præceptiones oriuntur. Secundò arguitur: Quòd saltem nullam habuerint literalem caussam. Enimuerò si ceremoniæ vniuersæ non nisi signi figuræque rationem habebant, non alia in illis existebat ratio, quàm per res illas futura præsignare, atque adeò nullam habebant caussam, quæ secundum primæuum significatum literæ existeret. Idque ex ipsis legis verbis confirmatur. Nam si qua erat ceremonia, quæ caussam haberet literalem, maximè vel circuncisio vel Phase Paschæ. De priori autem legitur Gene. 17. Vt sit in signum fœderis inter me & vos. De posteriori verò Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos: ergo alia multò minùs habebant literalis caussæ. In contrarium autem est, quòd non solùm sacramenta & sacrificia figuram gerebant Christi, verùm & historiæ ipsæ: vt transitus maris rubri, peregrinatio deserti, atque id genus reliqua. De his quippe ait Paulus 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis: sed in historijs præter mysticum intellectum inerat etiam literalis: ergo & ceremoniæ caussam habebant literalem.

Primum argumẽtũ.
Glossa.
Argum. 2.
Paulus.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Vniuersus ceremoniarum ritus Mosaicæ legis ex debito fine ducebat suas caussas. Conclusio hæc incomperto cuicunque est, qui crediderit legem illam opus fuisse Dei: quod suprà contra Manichæos iam constitutum est. Nam cùm Deus cuncta sua sapientia gubernet, sapientis autẽ secundum Philosoph. 1. Metaphy. sit, res ordine disponere, fit vt quæcunque à Deo procedunt, vt Apostolus ad Roma. 13. inquit, ordinata sint: ordo autem cuiusque rei duo exigit, Prius, vt debito sit fine instituta. Nam illa quæ vel nõ seriò fiunt, sed ioco, vel non cõsultò, sed præter finis intentionem eueniunt, ob defectum ordinis ad finem dicuntur inordinata & temerè facta. Secundò etiam oportet & id quod ad finem quempiam refertur, proportionem ad illum habere debitam. Quemadmodum enim 2. Physicor. ait Aristot. formam dentatæ serræ ex fine sumi, sic in practicis mediorum ratio ex fine ducitur. Igitur cùm lex opus sit diuinæ sapientiæ, fit vt vtrunque rationis ordinem habeat. Quapropter Deuter. 4. Hęc, inquit auctor ipse legis, est sapientia vestra, & intellectus coram populis. Posterior conclusio: Nullam credibile est fuisse ceremoniam antiquæ legis quę non habuerit vtrunque sensum & caussam, nempe & literalem & mysticam. Ad cuius intellectum notandum est, vt inter proloquia super Matth. fusiùs explicuimus, sensum literalem & mysticum sic differre, quòd literalis est, quo literæ ex sua institutione vel primæua vel metaphorica res ipsæ significãt: mysticus verò est, quem res per literas significatæ rursus significant. Exempla sunto: Historia illa Genesis, quòd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & alterum de libera, ad literam res gestas enarrat. Rerum autem historia Paulo ad Galat. interprete, duo per allegoriam significabat testamẽta. Rursus illud Esaiæ 7. Ecce Virgo concipiet, &c. in sensu literali proprio conceptum prænuntiabat Deiparę Virginis. Illud autem cap. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in sensu itidem literali, sed tamen improprio, hoc est per metaphoram, eundem Virginis partum significabat. Sed virga Aarõ, quæ vt refertur Numer. 17. effloruit, in sensu mystico & allegorico typus erat & figura eiusdem rei. Hoc præhabito interpretamento, probatur conclusio: Cultus antiquę legis hoc, vt suprà dictũ est, à nostro differebat, quòd noster non est vmbratilis, tametsi imaginem gerat triumphantis Ecclesiæ: ille verò ad duos erat institutus fines: nempe & ad exhibendum Deo honorem debitum, & ad prænuntiandum futurum Mesiam. Quemadmodum enim prophetarum oracula prædicationes futurorũ erãt: sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat, quam theatrum quoddam, vbi futurorum comœdia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarum apparatum, & caussam habuisse sensumque literalem, sed ad euitandam idololatriæ impietatem, siue ad commemorandum beneficium aliquod, vt obseruatio sabbathi. Et pręthereà figuralem. quemadmodũ esus agni & beneficij liberationis ex Aegypto præsagium vmbraque erat: & occidendi Christi figura.

Prima cõclusio.
Suadetur conclusio.
Philosophus.
Paulus.
Aristot.
Vltima cõclusio.
Discrimen inter sensum literalem & mysticum.
Probatio conclusionis.

AD pri-

Ad primum argumētū.

AD primum igitur argumentum respondetur, eatenùs ceremonias illas cum nostris collatas censeri non habuisse rationem, quòd natura sua nihil referebant: impertinens enim erat hæc aut illa mactari animalia, vestemque non texi ex lino & lana: sed totam caussam habebant ex institutione. Lex autem nostra, quia in charitatis officijs posita est, à natura ipsa rerum rationem ducit. Ob idque illa non dicūtur moralia, non quòd nullam habuerint rationem, sed quòd eorum probitas & laus non fuerit de natura rerum deprompta.

Ad secundum.

Ad secundum respondetur, quòd sicut sensus metaphoricus nihilominus est literalis, quàm proprius: quia vterque per literam significatur, sic quòd res institutæ sint ad beneficium commemorandum, non tollit literalem sensum. Quapropter nil vetat, quo minùs caussa literalis circuncisionis illa fuerit, vt monumentum esset fœderis pacti cum Abraham, caussaque esus agni, vt esset memoria liberationis populi: licèt per allegoriā aliquid prætereà in nostra futurum præmonstrassent.

D. Thomas.

Caussas ergo vtriusque generis doctissimè ac locupletissimè diuus Thomas sigillatim in singulis ceremoniarum enarrat. 1. 2. q. 102. art. 3. & tribus sequentibus, discurrendo per quatuor suprà dispositos ceremoniarum ordines:

Duplex caussa literalis sacrificiorū antiquæ legis.

sacrificiorum enim literalis caussa duplex erat: videlicet, vt per illa mens humana in Deum subleuaretur ad repensanda beneficia de eius largitate suscepta: ideoque offerebatur genus ferè omne victualium, nempe animalia, panis, vinum, oleum, & mel. Thus prætereà & sal, quibus nos Deus pascit: secundum illud 1. Paralipo. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Sed quia donorum omnium maximum fuit Christus: sic enim Deus, vt est apud Ioan. dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam: caussa mystica illorum sacrificiorum idem erat Christus. Vnde ad Hebræos. 10. sacerdos veteris legis easdem offerebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnam in sempiternum. Offerebantur autem ex animalibus tres quadrupedum species, scilicet, oues, boues, & capræ. Ex auibus verò turtur & columba. sed ex piscibus, quia extra aquas viuere nequeunt, nullus reputabatur sacrificio idoneus. Occidebātur autem in figuram Christi, qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præscribebatur occidendi, vt à Gentibus differrent. Offerebanturque, tum vt holocausta in honorem Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundemque ipsum pacandum ac propitiandū. Vnde illæ dicebantur hostiæ pacificę, hæ verò pro peccato.

Ratio literalis pariter ac mystica sacrorum tēpli.

Sacrorū quoque, nempe templi, vasorumque ac solennitatum, in quibus sacrificia offerebantur, caussa quoque vtraque assignatur scilicet tam literalis, quàm mystica. Habuit enim populus ille quando per desertum vagabatur, portatile tabernaculum: posteà verò in possessionem missus terræ promissæ, templum. Nam ad literam, neque oberrantes fixum habere poterant templum, neque quiescentes decebat tabernaculū habere mutabile. Sed quantum ad figuram, tabernaculum significabat militantium peregrinantiumque in hoc mundo Ecclesiam: templum verò sempiternum cælestium cœtum. Vbi sicuti neque in extructione templi nullus vel mallei sonitus vel securis audiebatur, nullus erit luctus, neque clamor, neque strepitus: sed quemadmodum in hac militia, charitatis iustitiæque officijs ac pœnitentiæ fructibus, per Dei fauorem se quisque exercuerit, dolaueritque & expoliuerit: sic omnes diuina dispositione collocabuntur. Quòd autem non nisi vnicum illis templum concessum fuerit, rationem Sanctus Thomas assignat, vt à diuersis lucis atque aris diuersorum deorum, quos Ethnici colebant, abstinentes, vnum verum profiterentur.

Alia ratio tēpli secundū Chryso. Iosephus.

At verò subticenda alia non est, quam Chrysosto. in homi. aduersus Iudæos disertè meditatus est. Prohibebantur enim pascha & festa nisi Hierosolymis, vnoque templo celebrare, vt Deutero. 16. & apud Iosephum lib. 3. cap. 13. cōstat, eam inter alias ob caussam, vt eodem posteà per Titum & Vespasianum diruto, neque vnquam deinceps reædificato, palàm fieret legem illam cessasse. Hac enim de caussa dum in Babylone captiui rogarentur Hebræi sua celebrare festa, respondebant, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? quasi dicerent, Nefas nobis est alibi quàm Hierosolymis solennitates nostras peragere. Id nūc ergo si meditarentur Iudæi, facilè adducerentur vt crederent legem illam esse abolitam: quippe cuius sacrificia, sublato templo, antiquata sunt.

S. Thomas.

Numerus veterum solēnitatum.

Sabbathum

Neomenia.

Pascha.

Pētecoste.

Festum tubarum.

Festum Scenopegiæ.

Festum collectarum.

De vasis candelabrisque ac reliquis, vide apud S. Tho. ac subinde de solennitatibus: quæ præter quotidianum festum quo mane & vespere immolabatur agnus, vt Nume. 28. & 39. legitur, septem erant: videlicet, Sabbathum hebdomadibus singulis. Et Neomeniæ in singulis mensium initijs: & solennissima celebratio paschalis agni, quæ fiebat in memoriam liberationis de Aegypto. Et quinquagesimo inde die Pentecoste, in memoriam datæ legis. Et quinta, festum tubarum in mense septimo, scilicet Septembri. Nam Martius erat primus, in memoriam liberationis Isaac per arietem, quem Abraham vidit inter vepres, vt legitur Genesis vigesimo secundo cornibus hærentem: illa quippe cornua tubis illis referebant. Et festum Scenopegiæ, hoc est tabernaculorum, ad commemorandū beneficium diuinæ protectionis per desertum. Ac demum septimum collectarum festum: quando scilicet colligebantur expensæ diuino cultui necessariæ.

Caussæ sacramentorum.

Tertio loco & sacramentorum quoque caussas ambas facile est assignare. Nam per circuncisionem totus populus ab originali mundabatur, instituebaturque ad Dei cultum. Quare & quod nobis baptismus, illis erat circūcisio: nempe legis professio. Mox succedebat esus agni paschalis, quo nostrum refectionis sacramentum significabatur. Et prætereà victimarum solutio, eiusque panum propositionis, quæ peculiaris erat sacerdotum cultus. Atque in figuram aliorum quæ nobis sunt sacramenta, erant purificationes & ablutiones.

Caussæ obseruantiarum.

Demum neque obseruantiarum, scilicet ciborum delectus ac vestium tam populi quàm sacerdotum, deerant suæ caussæ, siue literalem consideres, siue mysticam. Hæc autem omnia peregregia mentis attritione vigilantissimaque diligentia & explicatione diuus Thomas loco citato edisserit. Quapropter cùm nihil nos ei lucis adhibere valeamus, molestiæ potiùs onerique Lectori essemus, quàm oblectamento, si longiorem hic moram traheremus.

ARTICVLVS III.

Vtrum legis antiquæ ceremoniæ, vel ante legem extiterint, vel sub lege iustificarent.

SVBSEQVITVR, vt de ceremoniarum tam tempore quàm virtute considerationem superioribus adiungamus. Arguitur enim, quòd ceremoniæ fuerint ante legem. Primùm, quòd vt legitur Gene. 4. Cain & Abel obtulerunt munera Domino: quod genus sacrificij erat atque holocausti in honorem Dei. Item & Noë, vt legitur Gene. 8. & Abraham, vt habetur ibidem cap. 22. Et quantum ad sacra, Abraham etiam Gene. 13. & Iacob Gene. 28. extruxerunt altaria. *Primum.* *Secundum.*

Item tertiò: Circuncisio, quæ fuit sacramentorum summum, ante legem datam præcepta fuit Abrahæ Gene. 17. & Melchisedech in lege naturæ, vt legitur ibidem cap. 13. erat sacerdos Dei summi. Præterea, quòd sub lege ceremoniæ illæ iustificarent, videtur colligi ex illo Leui. 10. Quomodo potui placere Domino in ceremonijs mente lugubri? Vbi Aaron excusauit se apud Moysen quòd propter mœstitiam occisorum filiorum non poterat sacrificio suo Deo placere. Colligitur ergo contrarius sensus, quòd aliquando placebat. Qui autem Deo placet, iustificatur apud ipsum. Acceditque & verbũ Dauidicum: Lex Domini immaculata conuertens animas. In contrarium autem est Apostolus ad Galat. 2. Si data esset lex quæ posset iustificare, Christus gratis mortuus esset, id est sine caussa. Quod blasphemum esset concedere. *Tertium.* *Quartum.*

AD quæstionem quatuor conclusionibus respondetur: dummodò duo ante legem discernamus tempora: scilicet quod Abrahæ antecessit, & quod ab ipso vsque ad Moysen successit. Duæ enim illæ ætates quæ defluxère ab orbe condito vsque ad Diluuium, & inde vsque ad Abraham, statum Gentium continebãt merè naturalem: nam cum Abrahã cœpit Deus peculiariter de salute humani generis tractare. Sit ergo prima conclusio: Nulli fuerunt vnquàm mortalium quibus non suæ essent diuini cultus ceremoniæ & ritus. Non inquã auctoritate positæ supernè diuinæ legis, sed ratione naturali magistra. Cùm enim natura genus nostrum doceat Deum esse colendum, inde diuersæ nationes diuersos cultus pro ratione suæ fidei, quam de ipso concipiunt, instituunt. Sicuti ex instinctu, quo illectantur ad quietum statum reipublicæ, iudicia quoque legibus sanciunt. Iam enim sæpè suprà dictum est, ceremonialia & iudicialia non concludi ex primis principijs naturæ, sicuti moralia, sed arbitramento humano constitui. Atque inde fit, vt cùm ius naturæ atque gentium idem sit apud omnes, ceremonialia tamen ac iudicialia non sint nisi varia. Et cùm cultus non nisi per sacerdotes administretur ac dispensetur, iuxta verbum Pauli ad Hebr. 8. Omnis pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur: nulla fuit perinde natio, quæ suos non haberet sacerdotes. Quod quidem sacerdotium vel iure primogenituræ succedebat: vt de Melchisedech fertur, qui fuit Sem primogenitus Noë: & in historia Iacob adnotatur, qui ab Esau primogenito ius primogenituræ ob id coëmit, quòd sacerdotium illi, tametsi minori, Deus tribuerat: iuxta illud Malachiæ 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quin verò non esset futilis cogitatio, si & hanc quoque caussam meditaremur indignationis Cain aduersus fratrem, quòd cùm ipse esset maior natu, ac perinde legitimus sacerdos, nihilominus fraterna oblatio præ sua haberetur Deo grata. Inter Romanos autem non ita constat iure primogenituræ sacerdotes successisse: nam creabantur à populo. Et de Aegyptiorum insuper sacerdotibus retulit historia sacra Gene. 41. Quod autem de cultu affirmamus, de quatuor subinde ceremoniarum speciebus intelligimus. Habuit enim vna quælibet gens sua sacrificia, quibus diuinum honorem profitebantur: suaque altaria, & aras, & lucos eisdem sacrificijs sacratos. Insuper & sacramenta, saltem illud commune, quo ab originali se & suos pueros emundabant. Non inquam sic commune, vt vnum esset cunctis gentibus: nam cùm illud neque diuinitus fuerit toti orbi reuelatum, neque ex principijs naturæ illatum, cùm originis labes, vt 1. lib. de natura & gratia diximus, non fuerit naturaliter cognita, sed erat ceremoniale, consequens fit, vt non fuerit idem apud omnes: sed vbi ratio naturalis suam obtinebat lucem, oblationes institutæ erant pro paruulis. Vbi verò erat obnubilata, nullum habebant tale sacramentum. Ad hæc & suas quoque religionis obseruantias vnaquæque natio habuit: vt Ethnicorum quoque historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. *Prima conclusio.* *Ratio conclusionis.*

Quin verò secunda subnectitur conclusio: Supra naturalem instinctum fuerunt insuper nonnulli proceres inter gentes, quibus præclariùs diuinus radius affulsit. Vt de Iob nos confitemur, & de Sibyllis, & de Hermete Trismegisto traditur: quorum vtique sapientia eiusmodi ceremoniæ instituebantur. Hæc nihilominus, quia non diuina lege scripto sancita erant, non simpliciter censentur ceremoniarum nomine, sicuti sacramenta scriptæ legis. Et per hoc respondetur ad primum argumentorum ordinem de Cain & Iacob & Abraham: præterquàm ad illud circuncisionis, quod quidem sacramentum fatendum est, non pertinuisse ad legem scriptam, quantum ad eius institutionem, sed quantum ad eius tantùm obseruantiam: nam institutum fuit ætate Abrahæ multò ante Moysen. Vnde Christus Ioannis septimo. Non ex Moyse est circuncisio, sed ex patribus. Tertia conclusio: Sacramenta legis veteris à solis carnis sordibus, &, quas dicunt, irregularitatibus corpus emundabant, non tamen à culpis animam. Erant quippe legales immunditiæ plurimæ, vtputa leprosus, & qui morticiniũ tangeret, & puerpera, & quæ profluuium sanguinis pateretur, & similes, in quorum ablutionem illa erant sacramenta instituta: ob hoc enim appellat illas Paulus ad Hebr. 9. iustitias carnis, quæ vsque ad tempus correctionis imponebantur. Nam sanguis, inquit, hircorum & taurorum, & cinis vitulę aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Secundum autem conclusionis membrũ vltimo articulo quæstionis tertij attactum est. Illic enim rationem ostendimus cur præcepta moralia illius legis non iustificabant: in quo & nostra cum illis conueniũt, id est, per se non remittebant peccatoris delicta: quoniam opera sunt naturalia: remissio verò peccatorum per gratiam Dei fit supra naturam. Illius tamen nostræque *Secunda conclusio.* *Ad primũ argumẽtũ.* *Tertia conclusio.* *Paulus.*

legis sa-

legis sacramenta hoc distant, quòd cùm Christus tunc nondum fuisset passus, cuius mors fons perennis est totius gratiæ, sacramenta illa non erant instrumenta, quibus realis passio applicaretur: sed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarum opera referebantur. Ob idque non circuncisio, sed fides per illam protestata sanctificabat. Neque oblationes hostiarum, sed eadem ipsa fides, secundum illud Leuit. 4. & 5. vbi dum earundem oblationum habetur mentio, subditur: Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei. Quasi noxia non sacrificiorum vi, sed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabat ad Galat. Paulus sacramenta illa, infirma egenaque elementa: nempe quòd nō illa sed fides iustificabat. Atque hoc mihi Pau. illo verbo docuisse videtur: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ostendit inquam quemadmodum iustitia illius legis non circuncisione, quæ Abrahæ præcepta fuit, sed fidei nitebatur per illam professæ. Nobis autem passio iam exhibita per sacramenta applicatur: quibus ideo ceu eius instrumentis iustificamur. At verò gratia illi iustificati, perinde atque nos, per cuncta legum opera merebantur, seu ceremonialia essent seu moralia, seu iudicialia.

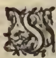
Quarta cōclusio. Quarta conclusio: Expurgatio illa sacramentorum illius temporis à lue corporalium sordium, etsi rationem aliquam haberent naturalem: tamen potissima erat in nostri mysterio posita. Literalis inquam in leprosis atque alijs, qui venenosis morbis inficiebantur, erat, vt eorum caueretur cōtagio. Hac enim ratione è castris pellebantur, neque recipiebantur nisi iudicio sacerdotum essent mundi. Illi autem qui morticinium tangebant, licèt non eijcerentur è castris: propter horrorem tamen non admittebantur in templo, nisi loti. Attamen princeps profectò caussa fuit, præmonstrare mundationem per *Paulus.* Christum futuram à peccatorum tabe: vt Apostolus ad Hebræos 7. vsque ad 10. latè differit. Est enim in illo ritu complura animaduerte, quæ nisi figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primùm leprosorum, aliorumque contagione laborantiū frequentia, qualis nō est inter nos. Mox diuina cura impensaque cautio in illis abigendis atque euitandis. Tertiò, quòd illorum iudicium sacerdotibus esset mandatum, sine quorum sententia non admitterentur in templum. Quòd Christus adeò duxit sanctum, vt quibus ipse medebatur ad sacerdotes nihilominus remitteret: cùm tamen negotium illud medicorum potiùs quàm sacerdotum munus esse videretur: atque eò potissimùm, quòd ceremoniæ illæ nullam vim habebant naturalem curandi lepram aut sanguinis fluxum. Quin verò non adhibebantur quousque leprosus mundus iam censebatur. Sic enim audiendum est verbum Leuit. 14. Hic est ritus leprosi quando mundandus est, id est quando iudicandus est esse mundus. Subsequitur nanque, Cùm sacerdos egressus de castris inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei, qui purificatur, id est, pronuntiatur esse sanus, vt offerat, &c. Quare non constituebantur, vt medici ad sanandum, sed vt iudices ad ferendum sanitatis sententiam, quo ideo credendi sunt testimonio medicorum fuisse vsi. Quare leprosi non nisi naturali via sanabantur & medica opera. Rarissimè autem per miraculum: vt de Maria Moysis sorore legitur Num. 12. quæ septem diebus cooperta fuit lepra, vt niue. Quod enim vulgari opinione fertur, quando sacerdotes errabant iudicantes quempiam non esse leprosum, tunc, licèt non virtute oblationis, tamen beneficio Dei eum miraculosè sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significandum munus Christiani sacerdotij in expiandis piaculis fuit institutus.

Perplura reperies in ritu veteris legis, quæ nisi figura esset nostri, prodigiosa censerentur.

Ad postremum argumentum. Ad postremum igitur argumentum respondetur, quòd opera legis si ex gratia fiebant, tanquam Dei placita conuertebant animas: tamen legales ceremoniæ neque adhibebantur ad mundandum corpora, neque ad animas purificandas.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ceremoniæ veteris legis sic in Christi morte cessauerint, vt inde citra mortale crimen nequeant obseruari.

Primum argumentum. SEQVITVR in hoc quarto articulo de ceremoniarum abolitione. Et arguitur, quòd ceremoniæ illæ cessare non debuerint in morte Christi: ita vt deinceps citra mortale crimen nequeant obseruari. Legitur Baruch 5. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum: in qua tamen legum ceremoniæ etiam comprehendebātur. Id item documento Christi comprobatur: qui etiam dum legem nouam prędicabat, leprosum mundatum (vt modò dicebamus) quasi veteres ceremonias approbans, ad legales sacerdotes remisit. Præterea, ceremoniæ antiquæ, vt dictum est, non modò mysticas, verùm & literales caussas habebant: illa ergo ratione erant permansurę.

Secundum. Secundò arguitur, quòd post ipsum euangelium licet illa seruare. Apostoli, quos post confirmationem Spiritus sancti ex alto non est credendum peccasse, more seruârunt prisca legalia. Nam, vt legitur Act. 16. Paulus circuncidit Timotheum. Et 21. capit. habetur, consilium auscultans Iacobi, assumptis viris purificatus est. Et Petrus, vt ad Galat. 2. idem Paulus refert, subtraxit se Gentilium consortio: de quo non veretur affirmare Pau. eum vt reprehensibilem insimulasse. Quin verò vt Act. 15. memoriæ proditum est, Apostolorum concilium imposuit Ecclesiæ, vt abstinerent ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, quæ inter ceremonias illius legis habebantur, ergo nefas Christianis non est illiusmodi ceremonias obseruare. In contrarium tamen est admonitio Apostoli ad Galat. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest non esse lethale peccatum: ergo circuncidi aliasque subinde ceremonias facere post Christi passionem, peccatum est: idemque graue, vtpote Christo iniuriosum.

SVPERIORES articulos, tum quòd prolixum postulabant sermonem, tum præcipuè, quòd apud diuum Tho. optima erat & luce conspersi, & amplificatione ditati, cursim perfunctorieque tetigimus, hic autem ampliorem exigit scholasticam disputationem: cui ideo explicādo impensiorem nauabimus

Prima conclusio. operam. Ad plenā ergo quæstionis responsionem quatuor sunt conclusiones necessariæ. Prima: Lex Moysi

Moysi per legem Christi cessare debuit,atque adeò omnino cessauit. Conclusionem hanc multis in locis asseruit Paulus,cui Deus inter Apostolos negotium interpretandi legem veterem potissimè demãdauit:vt ad Hebr.7.Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Et capitu. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Et ad Ephesios 2. legem mandatorum decretis euacuans. Sed non opus est in articulo fidei testimonia multiplicare.Rationem autem iam suprà artic.2.aperire cœpimus inter reddendum rationem cur debuit lex illa esse figuralis. Cùm enim exterior cultus caussa interni declarandi ac profitendi sit institutus,secundum triplicem statum trifarius est cultus. In patria nanque,vbi nihil speratur futurum, nihil opus est cultu futurorum prognostico. Legi verò euangelicæ, cui præsens est Christus, qui nobis illuc communiuit viam, ille tantùm competit, qui imaginem illius triumphantis Ecclesiæ gerat, quò fide & spe tendimus. Sed tamẽ antiquis, quibus non præsens, sed promissus Messias erat,ille congruebat cultus,qui vmbra illius esset,per quem erant ad eadem beatitudinem promouendi. Quo vtique assueti idonei essent atque prompti ad ipsum suscipiendum. Igitur sicuti præsente veritate cælesti fides prorsus spesque cessabit, atque adeo figuralis noster cultus: ita præsente veritate sole,nempe Christo, necesse fuit eius vmbram aboleri. Enimuero lex illa non erat in perpetuũ posita, sed quousque veniret plenitudo temporis,vt auctor est ad Gala.Paulus. Quare vt lib.1.q.vlti.diximus, ille vnus est sensuum Christi in illo verbo.Non veni soluere legem,sed adimplere: id est non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quasi esset perpetua: sed adimplere, id est ad complendum tempus quousque erat posita, perficiendasque veritates quarum gerebat vmbras, vt exoleuisse noscatur. Secunda conclusio: Non modò lex quantum ad ceremonialia & legalia cessauit: verùm si vim illius obligatoriam spectes,tota tunc temporis antiquata fuit. Enimuero absque vllo exceptionis modo ait Paulus, translato sacerdotio,translatam esse legem: & nouum testamentum prius inueterasse. Et Christus simpliciter dixit, Consummatum est. Hanc secundam conclusionem in hoc subiecerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgati axiomatis: Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia, non autem quantum ad moralia. Etenim si hunc sensum inde hauseris,quòd obligatoria vi antiquæ legis tenemur nos seruare decalogum vel præceptum aliud morale, falsissimum est. Illa enim lex illi duntaxat populo posita fuit,à cuius vinculo nos Christus liberauit, vt Aposto.ad Roman. 7. docuit, Exemplo viduæ, quæ mortuo coniuge iure matrimonij libera est. Vbi nullam facit moralium exceptionẽ. Sensus ergo illius vulgaris asserti est, quòd moralia non cessârunt ob id, quòd erant de iure naturæ, quæ vniuersos obligat mortales: quibus etiam tenebantur olim gentes: licèt non virtute Mosaicæ legis. Itaque nullũ testimonium veteris legis potest adduci Christiano quantum ad vim obligandi: sed tanquam testimonium legis nostræ. Ob hoc nanque vetus instrumentum in sacro canone reueremur ac veneramur.

Paulus. *Ratio conclusionis.* *Paulus.* *Secunda conclusio.* *Paulus.*

Tertia conclusio: Ceremonias legis veteris nullatenus iam modò licèt post euangelij promulgationem obseruare: sed esset mortale peccatum, atque adeo hæresis contra facere. Conclusio ex superioribus plana illatione colligitur: Ceremoniæ enim, vt diximus, protestationes quædam erant venturi Messiæ. Nam confessio fidei non modò verbis verùm & significatoriis factis fit: fides autem, quam nos de Christo confitemur, eadem est prorsus quam profitebantur antiqui: non modò quia de eodem est Christo,verùm quòd easdem veritates ambo populi confitemur: nempe eius natiuitatem,passionem, resurrectionem &c. tamen per enuntiationes diuersi temporis. Fatebantur enim illi veritatẽ illam Isaiæ: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium. Nos autem similem euangelicam, quòd concepit & peperit. Igitur sicuti qui modò adstrueret Christum nasciturum, passurũ, & resurrecturum, impius esset in fidem, quoniam falsitatem fidei contrariam affirmaret: sic & ille, qui ceremoniarum gestis idem assereret. Vnde contra Faust. August. Iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant: sed annunciatur, quòd natus sit, passus sit, & resurrexit: quod hæc sacramenta quæ à Christianis aguntur,iam personant. At verò de hac legalium cessatione multa meditanda sunt, de quibus neque inter antiquos patres, neq; inter scholasticos vndequaque conuenit. Versatur enim in lite quo temporis puncto & lex vetus fuerit abolita & euangelica suã fuerit vim nacta. Rursus, vtrùm legalia illa cùm primùm fuerint mortua,fuerint perinde mortifera? Et vtrùm lex nostra anteà fuerit in consilio, quàm vim obtinuerit obligandi? Augustin.nanque,vt in epistola 19. videre est, Hieronymum de hac re in litem euocauit. Inter quos hoc deprehenditur discrimẽ, quòd Hieron. duo tantùm dignouit tempora antiquæ legis: alterum scilicet, quod vsque ad passionis articulum defluxit, quo legalia cuncta vitam habuêre,vigoremque suum obligandi retinebant. Alterum verò ab eodem passionis momento vsque ad finem seculi decurrens, quo & mortua sunt & mortifera. Itaque cùm primùm extincta sunt,lethifera esse cœperunt. Quapropter negauit vllum Apostolorum post Christi ascensum seruasse legalia:sed id tantùm asserit simulasse. August.verò tria secernit tẽpora. Primum, quo cũ Hieronymo cõuenit, scilicet quod ante passionẽ viuentia fuerint ac proinde obligantia. Secundũ verò quo fuerunt mortua,sed tamẽ non mortifera: puta intercapedinem illã à passione vsq; ad diuulgationẽ euangelij. Tunc nanq;, vt omni erant vi ac virtute destituta, tamen nõ erant seruatu illicita: nõ quidẽ quòd in eis spem liceret salutis statuere,sed quòd mortuã iam tunc synagogã honore illo humari deceret.At verò post sufficientẽ euangelij promulgationẽ, quod secundum Augu. tertium tempus est vsq; ad finẽ mundi,& mortua sunt & lethifera. Atque hæc Aug.sententia non solũ in scholis plurimùm obtinuit(licèt Adria.4.sent.q.1.Hieronymũ pro virili defendat)verùm & à Florẽtin.Concilio ad literam videtur recepta. Vbi postquàm sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subditur:Non tamen negat(scilicet sancta synodus) à Christi passione vsque ad promulgatum euangeliũ illa potuisse seruari:cùm tamen minimè ad salutem necessaria crederentur: Quod miror Adria.non inspexisse antequàm ab Augustino descisseret. Ex eodẽ ergo August. documento quod D. Thomas cũ Theologorum cœtu amplexatur, inferuntur de mente eiusdem S. Thomæ, quatuor asserta. Primum: Etsi à baptismi institutione vsq; ad Christi mortem circuncisio & tota lex vetus permaneret in præcepto, nihilominus

Tertia cõclusio. *Colligitur conclusio ex superioribus.* *August.* *Prima dubitatio.* *Secunda.* *Tertia.* *Dissidium August. & Hieronymi* *Adrianus.* *Concilium Florentinũ* *Quatuor asserta de mente S. Thomæ.* *Primum.*

nihilominus baptismus erat in consilio. Baptismus nanque, viuente Christo non solùm institutus fuit, verùm & in vsu habitus. Nam Ioã.3.& 4.refertur quòd discipuli Christi baptizabant: & nõ baptismo Ioannis, vt notum est. Quoniam de hoc murmurabant discipuli Ioannis quòd plures discipulos Christus faceret, & baptizarent: sed baptizabant Spiritu sancto: de quo ipse Dominus dixerat Nicodemo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quanuis tunc illum non instituit: quandoquidem priuatim id Nicodemo dixit Sed est mihi perquã verisimile, sacramentum illud instituisse dum baptizatus est à Ioanne, non quidem facto illo, vt aliqui putant: nam ille baptismus non erat sacramentum euangelicum, sed tantũ verbo: licèt non fuerit in euangelio scriptũ. Et mouet me verbum illud Baptistæ, Ioan.1. Ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum sanctũ descendentem, & venientem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimoniũ perhibui, quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioã. cognouit quòd Christus baptizaturus esset in Spiritu sancto, verisimile fit tunc instituisse baptismum. At satis nobis impræsentiarum est fuisse tunc in vsu. Secundum assertũ: Statim à passione Christi vel à resurrectione (nam hoc inferiùs explicabimus) sicut circuncisio & tota lex, neq; in præcepto superfuit, neque in consilio, neque vllam vim retinebat ad salutem, quia iam erat extincta: sic baptismus & tota lex noua nõ solùm in consilio, verùm in præcepto esse cœpit sicuti est modò. Tertium assertũ: Nihilominus vsque ad sufficientẽ promulgationem licitè seruabantur legalia, saltem inter conuersos ex Iudaismo, vt ait S.Tho. vt synagoga honorificè traderetur sepulturæ: Nam inter Gentiles non erat eadẽ ratio. Sed & de hoc inferiùs rursus fiet mentio. Quartum denique assertũ est: Post sufficientem promulgationem legem veterẽ nulla porsus ratione citra impietatis crimen seruari posse. Atque in his omnibus assertis schola ferè doctorum diuũ Tho. sequitur, vt Richard. in 4. dist.3. art.5. q.3. & Duran. dist. 1. q.9. atque alij. Veruntamen Scotus lib. 4. sent. dist.3. q.4. non prorsus cũ ipso consentit, sed quadãtenus ab eo discrepat, nempe in tribus. Primum quantum ad baptismũ. Quòd enim nos dicimus ab eius institutione vsque ad passionem Christi fuisse in consilio: à passione verò ilicò cœpisse esse præceptum, ipse negat. Immo ait ab eadem institutione vsque ad promulgatum euangelium mansisse in consilio. Itaque in articulo passionis nihil de baptismo discriminatum est, sed cœpit esse in præcepto post promulgationem. Secundò differt quantum ad legalia. Nam quòd nos dicimus perdurasse quantũ ad vim obligandi vsque ad passionem, ac tunc fuisse, & quantum ad virtutem & quantum ad obligationẽ mortua, ipse abnegat: sed ait circuncisionem non obligasse nisi vsque ad institutionem baptismi: & exinde simul in consilio cucurisse cum baptismo vsque ad promulgationem euangelij. Itaque quiuis Iudæorum audiens euangelium, posset filium suum vel circuncidere vel baptizare: & vtrùmlibet ei sufficeret. Qui verò nihil de euãgelio audisset, tenebatur circuncisionis lege ac perinde omnium legalium. Et in hoc tertio differt à diuo Thoma, quòd negat legem veterem fuisse in passione extinctam: immo ait obligasse vsque ad sufficientem promulgationem euãgelij, quę quidem promulgatio cœpit, inquit, in Pentecoste, & durauit per aliquod tempus. Itaque vbique tenebantur Iudæi seruare legalia quousq; ad illos euangelicum præconium personaret. In summa, cùm antiqua lex secundum ipsum non fuerit antiquata vsque ad promulgationem euangelij, neque noua cœpit nisi tunc esse in præcepto. His ergo prænarratis, quarta est conclusio nostra: Legum confinium, quo vetus desijt ac noua cœpit, fuit tempus passionis. Est autem intelligenda conclusio cum suis annexis, cum ceteris scilicet assertis, quæ ei proximè circumscripsimus. Probatur conclusio: Legalia, figura erant & vmbra futuræ per Christum redemptionis: vmbra autem, si de visibilibus documentum petamus, nõ durat nisi vsque ad veritatis lucẽ: veritas verò redemptionis in morte & resurrectione Christi perfecta fuit: ergo tunc vmbræ illæ legaliũ, dicente Christo, Consummatũ est, virtutem suam amiserunt, vimq; exhalauêre obligandi, quin verò tota lex, vt paulò anteà dicebamus. Huc nanq; refertur secundũ omnes expositores, illud Ioannis 19. Consummatũ est: &, velũ in duo scissum, vt Matth.27. legitur. Omnes inquã illic agnoscũt confiniũ vtriusq; testamenti: nempe abolitionis alterius, atque alterius obligationis, Indecens enim erat & diuinæ prouidentiæ absonũ, vt mundus absque vlla legis obligatione per tempus aliquod duraret, atque adeo si in morte Christi ruptũ est antiquæ vinculum, illic cœpit ligare noua, vel in resurrectione. Secundò etiã vis argumenti roboratur ex illatione Pauli ad Rom. 7. vbi ex eo quòd sumus liberati à peccato, infert quòd sumus pariter & à iugo legis exempti. Cùm ergo in morte Christi liberi facti simus à peccato, fit vt tunc fuerimus etiam liberi à lege. Tertio loco accedit eius exemplũ: Ait enim quòd sicut mulier in morte viri libera fit matrimonij lege: ita & synogoga in morte Christi à legis obligatione. Quartò denique id confirmatur verbo eiusdem Apostoli suprà citato, Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat, vbi rerũ consequentiam denotauit: Christus autem in morte transtulit sacerdotium Mosaicum in sacerdotium euangelicũ secundum ordinẽ Melchisedec: vt ibidem Pau. edisserit, docens quẽadmodum Christus assistens pontifex futurorum bonorũ, introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Quod quidem sacrificium in ara crucis obtulit: ergo tunc facta est legis translatio. Per hęc ergo labefactantur omnia tria membra opinionis Scoti: videlicet (vt à secundo exordiamur) quod circuncisio non obligauit nisi vsque ad institutionẽ baptismi, quam ipse institutionẽ fatetur antecessisse passionem, nam si lex non fuit extincta vsque ad passionẽ, atque adeò cetera omnia legalia illuc vsque obligabant, falsum est circuncisionẽ non eò etiam vsque eandẽ vim retinuisse. Id quod præterea cõfirmatur ex verbo Christi, Non veni soluere legẽ, sed adimplere, Nam cùm eam vsque ad mortẽ non impleuerit, si anteà rupisset circuncisionis vinculum, iam legem, antequã impleret, infregisset. Atq; inde pariter repellitur tertiũ eius dictum, nepe quòd eadem circuncisio & lex post passionẽ Christi obligabat Iudęos inscios euangelij. Nam tota lex fuit in passione & resurrectione cõsummata. Item & primũ eius assertum refutatur: scilicet quòd baptismus post passionẽ non erat nisi in cõsilio. Nam vbi prioris obligatio legis desijt, posterioris cœpit. Aliàs mundus esset sic liber à lege diuina positiua, vt nulli teneretur. Præ-

Verisimile est baptismũ institutum à Christo, cum à Ioanne baptizat' est, non ipso facto, sed verbo.

Secundum assertum.

Tertia assertio.

Quarta.

S. Thomas.

Richardus

Durandus.

Scotus in tribus punctis deuiat à sancto Thoma.

Quarta cõclusio.

Probatio primæ conclusionis.

Secunda.

Paulus.

Tertia.

Quarta.

Refutãtur assertiones Scoti.

Prima ratio in Scotum.

tur. Prætereà, ad idem arguitur: Augusti.& Hiero. licèt aliter dissentiant, tamen in hoc vnanimes sunt, quòd lex vetus in Christi passione primùm fuit mortua, tam virtute quàm obligatione: & quòd tunc noua obligare cœpit: affirmare ergo quòd circūcisio ante passionem desijt obligare, & post passionem ignorantes legem obligabat,& negare baptismum statim à passione Christi obligare,palam est cū ambobus sanctis patribus prœlium inire. Audi verba August. in epistola citata: Vbi,inquit venit fides,quę priùs illis obseruationibus pronuntiata est,post mortem & resurrectionem Domini reuelata,illa sacramenta vetera amiserūt vitam officij sui. Atque in hoc lubenter se fatetur adhęrere Hieroynimo. Adde & glossam super illud ad Heb. 8. Hostiam & oblationem noluisti: quæ ait, Noluisti, scilicet à tempore passionis. Nam tunc illa displicere cœperunt;quando est completa veritas cuius erant figuræ: vt ait ipse August.super Psalmum 39. Prætereà arguitur contra fundamentum illud eiusdem Scoti. Arbitratur enim tunc legis obligationem incipere, quando in notitiam venit subditorum: quod profectò falsum est: sed tunc incipit obligare, cùm primùm publico edicto à principe ponitur. Enimuerò prędicatio Apostolorum non fuit positio legis: quia ipsi non erāt legislatores euangelij,sed Christi promulgatores, licèt particulares possent alias leges ponere. Vnde in festo Pentecostes non fuit data lex orbi, sed virtus facultasque Apostolis ad illam promulgandam. Nam anteà dixerat Christus, Ite, prædicate Euangeliū:docete omnes gentes,baptizantes eos.quod signum est iam tūc obligasse baptismum. Item ad idem arguitur: Si lex neminem obligaret quoadusque legē audiret, impropriè ignorantia diceretur excusare: nam excusatio non est nisi ab eo ad quod homo tenetur: si ergo ignorantia excusat, signum est,vinculum de se legis ad omnes extendi: sed ignorantia protegit ignorantem à culpa. Et tertiò ad idem arguitur: Sequeretur,si quis nōdum audiuit,non obligatur,quod neq; dum ignorantia fieret vincibilis,ita vt sua culpa non audiret,obligaretur.Nam quæro,quando cœpit obligari? Ad quod certè responderi non potest,nisi,Quando data est lex. Et quartò ex eodem modo opinandi sequeretur quòd postquàm quis religatus esset à lege veteri & obligatus nouę,cōtingere posset sine nouę mutatione legis, vt rursus absolueretur à noua & teneretur veteri. Enimuero si Iudęus à Hierosolymis distans post Pentecosten audisset legem Christi obligare,cui antequā signa sufficientia videret,fidem daret,non tamen leuiter, quod fieri poterat,iam tunc non obligaretur ad antiquam,& teneretur nouæ. Si verò postea pseudoprophetæ contrarium ei dicerent,adhibendo signa & testimonia falsa,ita vt citra culpam rediret ad priorem fidem, rursus eximeretur à nouæ obligatione, & subditus fieret veteri. Et per hoc dissoluitur eius argumentū quo ait: Nullus aliter se habet ad aliquam legem, q̄ prius,nisi quia est sibi aliter promulgata: sed ante passionem non tenebantur homines ad baptismum: ergo neque tenebantur quousque eis fuisset promulgatus: quod visu non venit statim à passione. Distinguitur nanque prior præmissa. Si enim intelligat, nullum ante promulgationem aliter se habere ad legem quantum ad vinculum obligandi, id abnuendum est. Immo statim vt lex solenniter à principe edicitur, obligat. Si autem intelligat quòd nemo constituitur in culpa antequàm legem sciat, equidem fatemur: cum temperamento tamen,nisi per se steterit quo minus illam audiret. Sed cōtra aliud assertū Scoti, nempe quòd post passionem vsque ad sufficientem promulgationem,vtrunque,scilicet circuncisio & baptismus,sic concurrerint sub concilio,vt optio fieret Iudæo vtrùm suscipere mallet, vrgentissimè (vt arbitror) arguitur. Aut enim id intelligit de Iudæo ignorante euangelium,aut de audiente, qui illud tenebatur suscipere: de priori id non potest dici: nam ille manifestè tenebatur circuncisione: præsertim secundum ipsum Scotum,qui ait legem veterem obligasse vsque ad nouæ promulgationem. Si autem id intelligat de posteriori,ratio contrarium demonstrat. Nam cùm ille iam nulla excusaretur ignorantia,tenebatur profiteri Christianam religionem: professio autem Christiana fit in baptismo:ergo tenebatur baptizari,atq; adeò baptizare paruulos suos sicut modò tenētur Christiani. Alioquin manifestè sequitur,quòd nullus vnquam Iudæorum etiam si post biennium fidem susciperet,teneretur baptizari,neque suas baptizare proles, quod esset concessu absurdissimum. Profectò fateor me opinionem Scoti in hac parte non deprehendere. Sunt nihilominus contra istas assertas veritates argumenta non modò Scoti, verùm & alia solutu digna. Et vt ordine successionis temporum procedamus,arguit Scotus,quòd ante passionem cùm primùm baptismus cœpit esse in consilio obligatio circuncisionis versa est pariter in consilium. Præceptum inquit baptismi totaliter aufert circuncisionem, reddendo eam prorsus inutilem ac perniciosam: ergo & consilium eiusdem baptismi tollit eius necessitatē, relinquendo eam sub consilio. Consequentiam inde probat, quòd si alicuius rei præceptum,prohibitio est alterius rei,eiusdem consilium tollit saltem necessitatem eiusdem rei. Consequentiā autē fallacissima est. Tenet enim illic prorsus vbi res illæ secū pugnant: vt in virginitate patet & matrimonio. Cui enim præcipitur virginitas,omnino interdicuntur nuptiæ. Et ideo consilium virginitatis tollit nuptiarum præceptum. At verò vbi res vtraque alteram secum patitur, consequentia non valet. Haud enim orationis consiliū in Quadragesima tollit præceptum ieiunij. Cùm ergo lex vsque ad veritatem redemptionis esset posita, non est cur peculiariter circuncisio dicatur per consilium baptismi vim amisisse obligandi. Secundò ad idem arguit: Si Iudęus paruulum suum ante passionem fide nostra imbutus baptizaret, non autem circunciderct, paruulus ille euolaret ad cœlum: ergo circuncisio non erat in præcepto. Sed neque hæc consequentia valet: quia pater ipse peccaret non item circuncidendo: non quidem propter necessitatem gratiæ filio conferendæ,sed propter necessitatē implendæ legis. Quemadmodum & Scotus ipse probè concedit,quòd etsi puer Hebræus ante octauum diem per sacrificium naturale in mortis periculo adhibitum obtineret gratiam,nihilominus si in octauo esset superstes,erat vi legis circuncidēdus. Sicuti etsi quis modò per baptismum flaminis Spiritu sancto suffundatur,nihilominus habita copia aquæ tenetur ipsa tingi. Sed restat argumentum contra illud nostrum assertum, quòd baptismus ante passionem tantùm erat in consilio,Iudæus tunc sufficientia expertus miracula & verborum Christi energiam, teneretur eius legem suscipere. Nam si non venissem, inquit, & locutus eis non fuissem,

Secunda. *Glossa.* *Prima ratio contra fundamentum Scoti.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Solutio argumēti Scoti.* *Ratio vrgentißima contra aliud assertū Scoticum.* *Primum argumentum Scoti.* *Solutio.* *Secundum argumētū eiusdē Sco.* *Argumentum alterū.*

peccatum non haberent. Christiani autem effici non poterant nisi per baptismũ: ergo tenebatur baptizari, atque adeò baptismus iam tunc erat in præcepto, subindeque circuncisio prorsus cessauerat.

Responsio. Ad argumentũ hoc respondetur: illa præmissa perempta, quòd non posset tunc Iudæus percipere legẽ euãgelicam sine baptismo: quandoquidem non percipiebatur nisi pro tempore succedente passionem. Et ideo Iudæi omnes qui legem prius susceperant, statim post resurrectionem ad prædicationem Apostolorum tenebantur baptizari.

Replica. Sed arguis: Ergo Gentiles si ante passionem conuerterentur, non tenebantur statim baptismate ablui: negatur consequentia: immo cùm illi circuncidi non poterant, tenebantur baptizari. quanuis indubiè credendum sit Iudæos quoque ante passionem conuersos ilicò

Solutio. sacro fonte intingi, vt Christianorum charactere insignirẽtur. Id quod euangelico testimonio suprà citato comprobatur, quo habetur Apostolos Christi, viuente Magistro, baptizasse.

Argumẽtũ Alia verò Scoti argumenta ad probandum legem veterem post passionem vsque ad promulgationem euangelij durasse, post illa quæ dicta sunt, nullum retinent vigorem. Si enim arguas, Iudæus post passionem inculpabili ignoratione euangelij laborans, tenebatur suos liberos circuncidere: ergo circuncisio, atque adeò lex tota obligabat.

Solutio. Negatur prior consequentia, si obligandi rigorem perpendas. Nam cùm simpliciter posset citra culpam non circuncidere, vtputa si euangelium audisset, non simpliciter censendus erat obligatus: At si non placet tam stricto rigore loqui, adhibetur altera responsio, quòd tenebatur, non quidem vi præcepti, sed propter ignorantiam qua laborabat, sicuti qui hodie crederet feriam esse sextam, teneretur à carnibus abstinere, quãuis feria secunda sit.

Elucidatio præteritæ solutionis. Et dilucidatur perspicaciùs responsio hæc: Si lex dum Deus Abrahæ circuncisionem pręcepit sic iussisset. Omnes tui posteri circuncidentur vsque ad punctum temporis quo Messias passus resurrexerit: certè nemo asseuerare posset post illum temporis articulum legem obligare, & nihilominus qui articulum eum ignorassent, deberent etiã postea circuncidi propter ignorantiam. Figurauerim casum sub conditione, quæ re vera ita in virtute contigit. Non enim posita fuit lex vetus nisi vsque ad illud temporis momentum, quo Christus dixit: Consummatum est:& resurrexit.

Replica. Quòd si vrgentiùs arguas: Si Iudæus post passionem vel leuiter motus, vel ex malitia credens legem veterẽ abrogatam, nollet suum circuncidere infantulum, peccaret quidem:& non contra conscientiã: ergo contra legem qua tenebatur.

Solutio. Respondetur quòd peccaret contra conscientiam quã ante sufficientem promulgationem euangelij tenebatur habere.

Altera ratio. Veruntamen esto, circuncisionis statim à passione obligatio esset extincta, videtur tamen retinuisse sanctitatis virtutem. Nam si Iudęus euangelij ignarus filium circuncideret, fieret infans ille saluus.

Solutio. Respondetur quòd fieret saluus non circuncisionis virtute, quæ iam vanida erat, sed parentum fide: Itaque circuncisio tunc nihil ampliùs valebat quàm signũ quo lege naturæ protestatio fieret sanctæ fidei, & quo Iudæi ante octauũ diem vtebantur. Dubiũ autẽ quod molestiùs hic premit est, Si Iudæus tunc qui euangelij prædicationẽ audisset, & miraculorũ intuitus esset virtutẽ, quem iam ideo culpabilis ignorãtia nõ excusaret, persistẽs nihilominus in sua perfidia puerum circuncideret, vtrùm puer ille ab originali macula ablueretur? Facit enim pro parte affirmatiua, quòd si ab alio inuincibiliter ignorante idem applicaretur sacramentũ, puer, vt modò dicebamus, salutem obtineret: & tamen iniquitas circuncidẽtis non est cur misero infantulo noceret. Nam si quis modò puerum baptizaret, intendens id facere quod Christiani perficiũt, licèt minimè in baptismum crederet, prodesset puero. Nihilominus respondetur nullatenus circuncisionem illam puero quidquam profuisse. Et ratio est plana: nam circuncisio de se nihil iam tunc proderat nisi per fidem applicantis: qui aute tenebatur credere euangelio, iniquè applicabat fidem. Alioqui concedendum esset quòd etiam Iudæi circuncidentes liberos suos, illis ad salutem prosunt: quod concedere absurdissima esset hæresis. Qui autem inuincibiliter ignorans illo sacramento vtebatur, rectè suam fidem applicabat. Negatur ergo quòd in tali casu iniquitas circuncidentis nihil noceret puero. Aliud autem est de baptismo nostro, qui in se continet sanctificandi virtutem à quouis applicetur. At verò præter istas rationes alia superest maioris energiæ: Christus in passione nullam tulit legem: ergo tunc lex euangelica non cœpit obligare.

Responsio. Legitima verò responsio huius est, ipsum dum inter mortales ageret, legem tulisse pro illo tunc temporis articulo, quo mysterium salutis perficeret, in alteraq; resurgeret immortali vita.

Dubitatio. Sed tamen restat nihilominus dubitatio, vtrùm lex ab eodem puncto obligare cœperit quo moriens antiquam aboleuit?

Ratio dubitandi. Nam si id concesseris, videberis euangelio contrarius: quandoquidem post resurrectionem præcepit Apostolis, Itẽ, prædicate &c. baptizantes eos. Matthæi 28. vbi videtur legem quasi ex tũc obligantẽm tulisse. Item neque ratio permittere videtur vt statim à momento passionis lex cœperit obligare. Nam mysteriũ salutis quæ duos habet terminos, scilicet mori peccato, & resurgere in nouã vitam, non in puncto passionis absolutũ fuit, sed in resurrectione, secũdũ illud Pau. ad Ro. 4. traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter iustificationẽ nostrã: quẽadmodũ illic à nobis expositũ est. Si autem concedamus ꝙ lex vetus cessauit dicente Christo, Consummatũ est: noua tamen nõ cœpit nisi post resurrectionẽ, incidimus in hanc foueã ꝙ tempore aliquo fuerit orbis sine obligatione legis pręter naturalẽ, sicuti erat ante legem scriptã. Quod tamẽ mihi durissimũ fit, imò videtur naturę amborum testamentorũ palàm repugnare. Nam sicut in naturalibus corruptio vnius est generatio alterius: ita & antiquum non fuit abolitum nisi per obligationem noui, sicuti aboletur vmbra per præsentiã solis. Hoc enim exemplum vniuersis scripturæ interpretibus celeberrimum est.

Paulus. Quin vero Paulus ad Hebræos, id ex professo cap. 7. & 9. & 10. videtur constituere.

Responsio. Respondetur ergo, quòd sancti, quin verò Apostolus, articulum cessationis vnius legis & obligationis alterius non in puncto constituerunt, sed totum triduum pro vno reputàrunt articulo. At verò ad rigorem loquendo, primùm pro certo habendũ est propter rationem modò factam, quòd obligatio vnius quassauit alterã. Quare si altera cessauit, vbi Christus dixit, Cõsummatũ est, inde incepit noua: nam tunc persolutum est redemptionis prætium, apertumque regnum cœlorum. Statim enim patres viderunt Christi diuinitatẽ. Sed enim quia lex vetus non solùm illud, sed resurrectionẽ quoque in noua vita præ-

vita præfigurabat, dicere optimè possumus quòd non cessauit vsque ad resurrectionem, & inde incepit noua. Vnde Sanctus Tho. 3. parte, q. 66. artic. 2. Baptismus, inquit, virtutem accepit, quando Christus baptizatus fuit. Sed necessitas vtendi hoc sacramento indicta fuit hominibus post passionem & resurrectionem: tum quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta, quibus succedit baptism᷑ & alia sacramenta nouæ legis: tum etiam quia per baptismum configuratur homo passioni & resurrectioni Christi: inquantum moritur peccato & incipit nouam iustitiæ vitam. Et ideo oportuit Christū priùs pati & resurgere, quàm hominibus indiceretur necessitas se configurandi passioni & resurrectioni eius. Vnde quòd post resurrectionem dixit Christus, Ite, prædicate &c. non est signum latæ tunc legis, sed Apostolis tunc iussit vt illam quę iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent: vti 4. sent. dist. 3. art. 5. ait Sanctus Tho. Immo Christus id ipsum significat, subdens, Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Itaque Christus ante passionem legem condidit, quæ post eius mortem obligaret: sed post resurrectionem præcepit Apostolis ipsam diuulgare: & in Pentecoste misit eis virtutem ex alto, quæ ad eandē functionem erat necessaria. His tamen sic constitutis respondendum est ad aliud dubium, quod sententia Augustini secum affert. *Dubium alterum.* Enimuero si statim post passionem vel resurrectionē lex mortua fuit, consequitur, vt continuò esset mortifera: quare neque liceret eam vlla ratione seruare. Consequentia probatur per rationem, qua probauimus conclusionem tertiam, quæ est S. Tho. Ceremonialia illa iam inde tunc erant mendacia, ergo qui illa seruaret facto ipso mentiretur: sicuti qui assereret, quòd Christus foret nasciturus, passurus, aut resurrecturus: mendacium autem semper est peccatum. Et dum est perniciosum, sicuti hoc, fit lethale: atque adeò sententia Hierony. est præferenda quòd non licebat ea seruare. At nihilominus standum est Augustino, cui concilium Florentinum (vt dictum est) subscripsit: & respondendum quòd ceremoniæ tunc non seruabantur tanquam futurorum signa, sed in honorē sepulturæ synagogę. *Solutio.* Quòd si sciscitaris, quænam esse illius honoris caussa: respondetur quòd vt internosceretur inter legē veterē & Gentilitatē. Nam si lex vetus sic derepente, vt Gentilitas fuisset eiecta, in suspicionem veniret quòd non fuisset Gentilitate sanctior. Et fuit hoc eousq; congruēs, vt illa, quòd arbitror, ratione celauerit Deus aliquanto tēporis Apostolos ipsos mysterium illud quòd legales ceremoniæ essent per euangelium ambigendæ: nēpe vt securiùs illa seruarent. Id quod historia illa Actu. 10. contestatur, qua narratur Petrum ostenso sibi vase linteo, de cœlo summisso, communium animalium pleno, manducare iussum, respondisse: Absit Domine, quia nunquā manducaui omne cōmune & immundum. Illa autē caussa honorandæ synagogæ cessante, iam nullatenus licet easdem ceremonias obseruare. Quòd si interroges, quantum temporis durauit sufficiens euangelij promulgatio, qua licuit illa seruare legalia: respondetur certū esse à Pentecoste cœptū esse promulgari. Quo autē temporis puncto omnino fuerit lex extincta, & mortifera, non constat. Forsan, vt ait Sco. durauit vsque ad destructionem Hierosolimitanā quæ quadraginta ferè annis contigit post Christū passum. Crediderim nanq; viuentes ipsos Apostolos omnimodā abolitionem legis prædicare cœpisse. Quidquid autem de temporis puncto sit, certum est, quā longissimè ante tempus Aug. omnino cessauisse: vt eadem ipse epistola 19. aduersus Hiero. docet. Quocirca iam inde nefas est ad alias regredi ceremonias. Neq; in sententiam profectò hic contrariam consentire cum Caietano possum, qui 3. parte super quæst. 37. approbare non renuit Indorum morem: qui sese baptizatos circuncidūt: non tanquam antiquū seruantes ritum, sed vt religione illa Christum imitentur. *Sententia Caietani.* Enimuero patres nunquā ausi sunt id post passionē concedere, nisi ob caussam Augustini. Et Concilium Florentinū simpliciter id negat licere. *Prima ratio in Caie.* Et Paulus simpliciter dicit: Si circuncidimini, Christus nihil prodest. Et imitari in hoc Christū, est imitari legem, cuius gratia id passus ipse est. *Secunda.* Neque excusari potest quin habeat speciem mali. *Tertia.* Neque verò ad hæc abunde Caietanus respondet. Secus, si sanitatis gratia pelliculam illam quis tolleret. *Postrema.*

RESTAT igitur ad argumēta in capite quæstionis obiecta respondere. *Ad primū argumētū.* Et quidem auctoritas Baruch Prophetæ intantū sibi vult quòd lex esset in æternum secundū moralia præcepta per se duratura: secundum verò ceremonialia, non nisi per futuras veritates, quas præfigurabant. Factum autē Christi, qui leprosos à se mundatos ad sacerdotes misit, non probat post passionem legem fuisse permansuram, sed illuc vsque duraturam: atque adeò ante passionem, prædicante Christo, vnà cum euāgelio currebat: quod à nobis iam suprà assertum est. *Ad tertiū membrum eiusdē argumenti.* Et ad tertium eiusdem argumenti membrum respōdetur, quòd rationes literales ceremoniarum ad diuinum cultum referebantur: qui tamen cultus in passione Christi erat in alterum migraturus. Vnde circūcisio mutata est in baptismum, & sabbathum (vt dictum est) in diem Dominicam: & festum Paschalis agni in festum Resurrectionis. Festum autē Pentecostes permansit. Nam & eodem fuit nobis quodammodo lex data, hoc est Apostolis facultas eiusdem promulgandæ collata: sicuti & antiquæ Moysi. *Ad duo membra secundi argumenti.* Ad duo autem priora membra secundi argumenti per sententiam suprà expositam Augustini responsum est. Illa enim ratione licuit Paulo Timotheum maternè Iudæum circuncidere, & seipsum purificare: nempe ne videretur perinde legem atque Gentilitatē abiectè consepelire: & ne teneris conuersis nondumq; satis instructis scandalum offerret. *Ad tertiū eiusdē membrum.* De tertio verò membro, puta de lite, quam Paul. ad Gala. 2. commemorat sibi intercessisse cum Petro, discordes, vt diximus, fuere proceres illi, diui Hieron. Augus. & historia notissima est & solennis, quæ Antiochiæ contigit, vbi Petrus cum Christianis è Gentilitate neophytis communicabat: non tantùm colloquio, quia inde nullam scandali occasionem nanciscerentur Iudæi: sed etiam mensa, vescendo cum illis suillis carnibus, alijsq; communibus cibis lege vetitis: quod iam in linteo sibi ostenso cognouerat esse licitum. *Paulus.* At cùm quidam illuc peruenissent recentes ex Iudæis Christiani, quos Iacobus ad illum miserat, ne scandalum eisdem obijceret, subtrahebat se à commercio Gentilium, abstinebatque eisdem illegitimis cibis. Vnde cùm tunc fortè contingeret vt illuc Paulus applicuisset, resciuissetque tumultū Christianorum ex gentilitate, qui ex facto Petri colligebant, legalia in Christianismo esse seruanda, in conspectu omnium eum reprehendit: quia, inquit, reprehensibilis erat. *Hieronym᷑.* Hieron. ergo opinatus legalia

protinus à passione fuisse lethifera, negat Petrum illa seruasse: sed tantùm ait simulasse: ac subinde ait Paulum non verè, sed simulatoriè eum in gratiam Gentilium obiurgasse. *Augustin⁹.* Augustinus autem contrà, in vtroque opinioni Hieronymi reclamat. Primùm in hoc, quòd ait Petrum licitè potuisse seruare, seruasseque adeò legalia. Secundò, & in hoc quoque, quòd ait verè fuisse tum reprehensibilem, tum perinde reprehensum. *Adrianus.* Sunt autem qui Hieronymi patrocinium suscipientes, inter quos est Adrianus in 4. dist. 1. adducunt in eius tutelam id quod Paulus ipse ait: scilicet Iudæos & Barnabam conecssisse in illã Petri simulationem: quo verbo excludi videtur veram fuisse obseruantiam. *Duplex simulatio.* Quocirca duplex, aiunt, vsu venit simulatio. Vna, quando fingitur aliquid fieri quod non fit: qualis est in comœdijs: vt si quis fingeret se circuncidere & non circuncideret. Et hæc si fiat intentione fallendi, est peccatum, quoniam mendacium. Alia verò accidit simulatio, quando res verè fit, non tamen ea ratione quam alij putant: vt si quis pelliculam sibi abscinderet sanitatis gratia: quam circunstantes abscindi crederent religione Iudaica. Et isto modo, aiunt, Paulus finxit circuncidere Timotheũ ad euitandum scandalum: & Petrus à communibus cibis abstinuit. *Perperam intellectus ab Adriano, Augustinus.* Et ait Adrianus nunquam Augustinum à Hieronymo dissensurũ fuisse, si eum intellexisset. Ego verò dixerim minùs fuisse Augustinum ab hoc doctore intellectum, quàm ipse Hieronymum intellexerit: Augustinus enim non arbitratur culpam Petri fuisse mendacium: nempe quòd simulauit id quod non fecit: Immo credidit absque simulatione verè potuisse seruare legalia, & seruasse, modo suprà exposito, sed quòd plus iusto illa seruasset. Et facit pro Augustino quòd Paulus non incusabat Petrum, quòd legalia seruasset: sed quòd Gentes cogeret iudaizare: puta quòd vsqueadeò nimiam in eorum obseruatione adhiberet diligentiam, vt conuersos ex gentilitate in eam opinionem pertraheret, quòd essent seruanda ea ratione & fine, quo in lege veteri, ac si non cessassent. *Inficiari nemo potest, citra iniuriam scripturæ, Petrum fuisse reprehensibilem.* Et primùm, quòd seruare legalia nullum esset crimen, probatur: nam aliàs re vera propter solum euitandum scandalum nunquã Paulus circuncidisset Timotheum, neque se suasu Iacobi purificasset: immo potiùs docuisset nõ esse licitũ. Porrò autẽ quòd Petrus fuerit reprehensibilis, re vera citra grauissimam iniuriam scripturæ negari nõ potest. Enimuerò si tantùm Paulus eum simpliciter reprehendisset, potuisset vtcunque commentari id fecisse simulanter: vbi autem tãta cum emphasi dixit, In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat: negare fuisse verè reprehensibilem ac proinde reprehensum, est sacræ scripturæ cõtradicere. *Cauillus Io. Maioris.* Quod enim Ioannes Maior in quarto, disti. 3. quæst. prima, ait in scriptura non haberi, quòd Petrus esset reprehensibilis, sed quòd hoc Paulus dixit, cauillus est nihilominus scripturæ iniurius, quã scripturam abnegare. *Ratio in Maiorem. Augustin⁹.* Nam cùm id fides catholica confiteri cogat, quòd quidquid Apostoli affirmârunt, sit diuinum oraculum, fit vt tam verum sit, Petrum fuisse reprehensibilem, quàm est, Paulũ illud affirmasse. Alioqui si permitteretur, vti ait Augustinus, negari scripturæ sensum, qui planè est literalis, tota eius auctoritas ilicò deperiret. *Obiectio.* Quòd si quis inferat, culpã Petri fuisse mortalem: nam pertrahere alios in tam falsam opinionem, graue erat peccatum in fidem: quod tamen Apostoli post confirmationem cõmittere non poterant. *Solutio.* Respondetur, quòd Petrus non putauit tantum oriturum scandalum, & ideo consideratio illa fuit culpa venialis. *Hierony.* Quid ergo ad illud pro Hieronymo adductum respondebimus, quòd Paulus actionem illam Petri appellauit simulationem? Respondetur, non eam sic ideo appellasse, quòd non fuisset verum opus Iudaicum, sed quòd non fuit factum intentione ac fine Iudaico, tãquam futurorum signum retinens virtutem suã. *Ad argumentum retrò insinuatum.* Et est discernendus effectus quem Petrus fecit in cõuersis è Iudaismo, & in cõuersis è Gentilitate. Illos enim & Barnabã adduxit vt in eius simulationẽ consentirent, id est simul se subtraherent Gentilium consortio: Gentiles autẽ cogitabant iudaizare: hoc est credere, quòd tenerentur & ipsi abstinere à suilla carne, atque ab alijs communibus cibis. Quapropter exaggerationis gratia dixit, & Barnabam etiam secum duxisse. Nam cùm ille esset ad euangelizandum Gentibus segregatus, minùs ei licebat Gentiliũ se contubernio subducere. *Scrupulus.* Vnus tamen ex his sit reliquus scrupulus, quòd distinctio. 15. cano. Sancta Roma. Hieronymus honorificè suscipitur, eiusq; dogmata approbantur, quæ aduersus Ruffinum atq; alios definit. *Responsio.* Quomodo ergo Augustinus de hac re per censuram etiam Concilij Florentini præfertur? Respondetur, nullatenus secum ista pugnare. Etenim in Canone, Sancta Romana. meretissimè delata est Hieronymo palma aduersus illos, quos, ceu errantes in fide, debellauerat. Et ideo tanquã solennis Ecclesiæ doctor receptus est. Haud tamen in his cunctis quæ cõtra Augu. cuius illic etiam doctrina simili honore suscipitur, disputauit, prælatus est illi. *Ad postremum membrum secũdi argumenti principalis.* Ad postremum autem membrum eiusdem secundi argumenti, quo sensus quæritur Apostolici Cõcilij actu. 15. *Triplex solutio Diui Thomæ.* Diuus Tho. tres attulit solutiones. *Vna interpretatio eorũ qui sanctiones apostolici Concilij spiritualiter intelligunt.* Prima est quorundam, qui arbitrabantur sanctiones illas Concilij minimè in sensu literali intelligendas, sed in spirituali: vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohiberi homicidium: in prohibitione verò suffocati inhiberi violentiam & rapinam: sed in prohibitione immolatorum, idololatriã. Hic autem interpretandi modus, vanus est. Nam cùm illa crimina, tum apud Gentiles illicita haberentur, tum etiam in Decalogo essent explicata, non erat cur rursus super illis Concilium cogeretur. *Exploditur secũda expositio.* Secunda ergo erat aliorum opinio, quòd in sensu literali sunt illic prohibita: non quidem ad legis obseruantiam, sed ad reprimendam gulã. At verò cùm alia essent maiora irritamenta gulæ, quorum illic non est habita mentio, non est credendum illam fuisse prohibitionis caussam. Ecquod enim gulæ illectamentum in suffocatis & idolo immolatis reperitur? *Vera interpretatio.* Legitimam igitur solutionem historia nos ipsa docet. Enimuero cùm conuersi è Iudaismo & præcipuè Pharisæi mordicus contenderent circuncisionem & reliquas ceremonias vnà cum euangelio retinere, in Concilium Apostoli de re illa considentes, decreuerunt circuncisionem & legalia non esse à Gentilibus obseruanda, neque honoris gratia sepulturæ synagogæ deferendi: sed tamen ob improbitatem Iudæorum quatuor illa eisdem Gentibus interdixerunt: non quidem quasi necessaria esset legalium obseruantia, sed vt posset inter Christianos vtriusq; populi iniri commerciũ. Prohibitum ergo illis est, vt à carnibus idolis immolatis abstinerent: videlicet ne apud conuersos è Iudaismo in suspicionem venirent idololatriç. Quare falsò nonnulli opinati sunt prohibitã illic esse idololatriam. Nam illam in confesso cunctis erat

ctis erat esse euangelio execrabilem. Veruntamen quia sacerdotes Gentilium macellum habebant immolatorũ idolis, prohibiti sunt Christiani illis vti escis. Secundò prohibiti sunt vesci sanguine & suffocato: quæ quidem adeò Iudæi exhorrebant, vt nauseam illis facerent quicunque in eorum conspectu talibus vterentur epulis. Fornicatio autem vetita illis est peculiariter: non quòd non esset lege naturæ interdicta, sed quòd illi caligine mentis obtecti nullam in libera Venere agnoscebant culpam, neque erat in Decalogo expressa. Contra hanc autem solutionem existunt argumenta. Primùm, quòd si non erant illa ad legis obseruantiam prohibita, non satisfiebat quæstioni Iudæorum, qui contendebant vt legalia cum euangelio simul currerent. Secundò, quia in ipso Concilio habetur: Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltrà imponere vobis quàm hæc necessaria. Si ergo erant necessaria, necessitas ex lege procedebat. Tertiò, quia si illa ratione prohibebantur sanguis & suffocatum, pariter deberet prohiberi esus suillarum carnium & aliorum communium. Ad hæc autem respondetur, Apostolos Pharisæis non ad eorum mentem respondisse: sed quòd illa ad ipsorum pacandum seditionem ac tumultum indulserunt: atque ad hũc finem censuerunt illa esse necessaria. Prohibuerunt autem illa duo, scilicet sanguinem & suffocatum, quæ magis erant Iudæis exosa: non autem suillas carnes atque alia venationum ac piscium genera: quia esset Gentibus perquàm molestum propter Iudæos illorum vsu priuari. Et ideo ait sanctum Concilium Nihil vltrà imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria. Atqui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facilè colligitur 1. Corinth. 8. vbi docet quòd esus carnium idolis immolatarũ, sed propter scandalum infirmorum: quo pacto sanctionem Concilij declarauit. Idemque docet ad Roma. 14. vbi ait omnes cibos esse mundos nisi propter scandalum aut conscientiã. Et Matth. 15. ait Christus. Non quod intrat per os, coinquinat hominem. Et ex his sequitur illam prohibitionem non fuisse in perpetuum factam, sed in tempus, idemque perexiguum dum Christianus populus coalesceret, & Iudæorum gens horrorem illum ciborum deponeret. Quare vel seculo ipso Apostolorum vel proximè vis expirauit illius Concilij. Huic nihilominus sententiæ obstare videtur Canon Concilij Gangrensis, si quis. distinct. 30. vbi habetur omnia manducare licere præter idolothyta: vbi glossa expresse tenet, quòd nunquàm licuit, neque modò quidem licitum est idolothytis vesci: quanuis nulla detur scandali occasio: immo non magis licere eorum esum, quàm in Quadragesima carnium. Et allegat pro se dictũ August. in lib. de bono coniug. quod refertur 33. quęstio. 4. cano. sicut satius. vbi inquit satius esse fame mori, quàm idolothytis vesci. Ad textum autem Concilij respondetur, illud fuisse habitum proximè tempus Apostolorum, quando nondum eorum Concilium prorsus cessauerat: ob idque glossator falsissimè inde intulit opinionẽ quòd modò non licet illa edere. Immo Paul. 1. ad Timoth. 4. generaliter absque vlla exceptione condemnat eos, qui in nouissimis temporibus loquentes mendacium, prohibituri erant à cibis, quos Deus creauit, abstinere. Et forsan tempore Augustini nonnulla durabat eiusdẽ Concilij obseruantia. Nisi dicere malueris, quòd fortè respexit ad elapsum tempus, quando vigor Concilij durabat.

ex historia deprõpta. *Primum argumentum cõtra proximã solutionem.* *Secundum.* *Tertium.* *Ad argumẽta facta.* *Corollariũ.* *Argumentum.* *Concilium Gangrẽse.* *Augustin⁹.* *Solutio.* *Paulus.*

QVÆSTIO SEXTA,
DE IVDICIALIBVS MANDATIS.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 104. & 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum præcepta iudicialia rectè à ceremonialibus distinguantur.

ERTIVM præceptorum genus, vt in superioribus cõstituimus, est iudicialium. De quibus primò quæritur, quibus modis à ceremonialibus distinguantur? Et primò arguitur non in hoc differre, vt suprà dictum est, quòd ceremonialia pertineant ad diuinum cultum, iudicialia verò ad pacificum conuictum, qui est inter ciues: tum quòd iudicialia, vt nomen sonat, sunt illa, quæ in foro tractantur coram iudice: & tamen extra forum sunt alia, quæ ad eundem pacificum statum conferunt: tum etiam quòd sunt inter ceremonialia aliqua erant quę hominem ad seipsum ordinabant, vt delectus ciborum & vestimentorum: ita & inter iudicialia decebat esse aliquam præceptionem quæ ad ipsum singulariter hominem pertineret. Non ergo omnia ad iustitiam attinebant, quæ est vnius ciuis ad alterum. Secundò arguitur contra aliam differentiam, quæ inter hæc præcepta constitui solet, nempe quòd ceremonialia constituta erant vt signa figuraque essent & vmbra futurorum: iudicialia verò minimè. nam glossatores iudicialiũ. Exo. 21. & 22. cuncta etiam interpretantur allegoricè & moraliter. Atque inde tertiũ colligitur argumentũ aduersus tertiam differentiam, quæ adhiberi consueuit: scilicet ceremonialia non licere amplius obseruare. secus autem de iudicialibus: nam si erant futurorum signa, pari modo debuerunt cessare sicut & ceremonialia. Vnde Apostolus generaliter ait ad Hebræos 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. In contrarium autem est, quòd tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Primum argumentum. *Secundum.* *Tertium.* *Paulus.*

HAEC ferme omnia in superioribus discussa sunt & definita: sed vt eorum summa oculis obijciatur, repetuntur. Supponamus ergo discrimen, nõ semel in præcedentibus explicatum inter moralia ex vna parte, atq; alia duo genera ex altera. Moralia enim iam diximus esse illa, quæ ex principijs naturalibus per modum illationis colligũtur: ceremonialia verò ac iudicialia, quę non nisi arbitramento quo-

dam ex generali præcepto per modum specificationis constituūtur: vt si exempli gratia dicamus, Deus est colendus: ergo, hoc vel illo modo. Malefactor est puniendus: ergo, tali aut tali supplicio. Ad quæstionem ergo tribus conclusionibus respondetur, trinum exprimentibus discrimen inter ceremonialia & iudicialia. Prima conclusio: Ratio iudicialium præceptorum in duobus consistit: primùm, vt nō inferatur ex principijs naturæ tanquam eorū conclusio: & in hoc differunt à moralibus, conueniuntque cum ceremonialibus. Secundò, ad conuictum hominum inter inuicem spectent: & in hoc à ceremonialibus elongantur. Enimuerò sicut ex illo principio, quòd Deus est colendus, arbitratu diuino instituta sunt hæc & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referebant: sic ex illo, quòd pax est in republica pro viribus custodienda, collecta sunt iudicialia: vt qui vnam furaretur ouem, quatuor solueret: & quòd fur nocturnus in flagranti delicto interficeretur: diurnus verò, minimè &c. Hæc autem conclusio adeò est hactenus frequentata, vt permolestum sit in ipsa, veluti in salebra diutius hærere. Secunda conclusio: Præcepta iudicialia secundò à ceremonialibus hoc discriminātur, quòd ceremonialia instituta erant in figuram vmbramque futurorum: iudicialia verò non nisi ex consequenti. Discrimen nanque hoc ex prima conclusione originem ducit. Etenim cùm cultus ille priscorum patrū ad populi sanctitatem pertineret, quæ quidem sanctitas ex mediatore Christo dependebat, condecens erat ac necessarium, quod suprà expositū est, vt per easdem ceremonias eundem venturū profiterentur. Attamen eùm iudicialia non ad diuinū cultū, sed ad iustitiā & æquitatem inter ciues conciliandā instituerentur: ratio non postulabat vt prognostica essent eiusdem futuri Messiæ. Nihilominus quia totus ille status populi in expectatione erat eiusdem venturi Dei, ex cōsequenti eade iudicialia aliquam eius præferebāt vmbrā iuxta verbū Pauli 1. ad Corint. 10. Omnia in figuram contingebāt illis. Exēpla: Decimarum solutio significabat perfectionē, quæ vltima denarij vnitate designatur, Christo tribuendā. Atq; illud Exodi 21. quòd seruus Hebræus post seruitiū sex annorū esset septimo anno liber, figurabat post militiam huius mūdi subsequuturā fore libertatem cælestem, quæ erit perfectum sabbathum. Quapropter Gentiliū iudicia, vtputa Græcorū & Romanorū, nullum recondebāt mysteriū, sicuti Hebræorum leges. Tertia conclusio: Etsi iudicialia præcepta sic prorsus fuerint euacuata & extincta, vt post Christi resurrectionem nullatenus sint obligatoria: differunt tamen & in hoc tertio à ceremonialibus, quòd quanuis ceremonialia nullatenus iam seruare licuerit: nihilominus liceat iudicialia iteratò instituere. Prima pars cōclusionis huius iā satis suprà demōstrata est: vbi ostendimus totā prorsus legē, quantum ad Mosaicā vim cessasse. Secunda verò pars ex secunda cōclusione, sicuti secūda ex prima, colligitur. Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare modò nō licet, iā suprà assignata est, quòd cùm signa fuissent prognostica futurorum, præsente veritate, facta sunt falsa mendacia. Cùm ergo hæc ratio in iudicialibus non reperiatur, quia nō per se instituta sunt ad significandum, nihil periculi inest, si iterum constituantur in noua lege. Hac igitur ratione constitutæ ab Ecclesia sunt decimæ, quæ quantum ad quotam iudiciales erant: institutæque sunt quādoque talionis leges, & reddere quadruplū pro simplici furto, & similia. Hæc omnia facilima sunt, & ex superioribus liquida.

Prima conclusio. *Secunda conclusio.* *Deducitur conclusio ex priore.* *Tertia conclusio.* *Probatio conclusionis.*

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd licèt iudicialia à iudicio nuncupentur, propterea quòd rempublicam instituere ad principem attinet, penes quem potestas est iudicandi, nihilominus quia eidem principi incumbit non modò litigia dirimere, verùm & quæ ad spontaneos contractus attinent, deliberanter sancire, fit vt non solùm illa quę in foro tractātur, verùm & quæ in domo & in ciuium commercijs, iudicialia nuncupentur. Ad secundum autem membrum eiusdem argumenti respondetur, diuersam esse rationem ceremonialiū ac iudicialium. Nam cùm cultus ad Deum pertineat, ad quem homo tanquā in proprium finem ordinatur: fit vt ad eudem cultum referatur, vt minister ipse seipsum componat in cibo & vestitu: quare & de hoc erat ceremoniale pręceptum: homo autem nō ordinatur ad proximum sicut in finem, sed sunt sicut duo mēbra: & ideo nullo opus erat iudiciali præcepto hominis ad seipsum, sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorum autem solutiones satis ex superioribus clarescunt.

Ad primū argumētū. *Ad secundum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispertita.

POST distinctionem iudicialiū à ceremonialibus, subsequitur vt de ipsorū à se inuicē partitione dicamus: vtrum scilicet quadrifariam fuerint distributa: nempe vt alia extiterint, quæ principes in ordine ad subditos informabant: alia verò quę inter se inuicem subditos: & tertia quæ populū in ordine ad exteras gentes instituebāt: atq; alia demum quæ domesticā inter se familiā conciliabāt. Arguitur enim primò: Suprema potestas reipublicæ est in spiritualibus summus sacerdos cum alijs sibi assistentibus, & in temporalibus, rex: nam secundum Arist. 7. Polit. hoc est regiminū optimū: vtpote quod in vnitate maximè resoluitur, atq; adeò expressissimam diuinæ gubernationis similitudinem gerit: ergo circa has duas potestates debuerūt primùm omniū congruentes leges institui, hoc autem non sic institutū legimus in lege veteri. Nam sicut Aaron Deus ipse per se elegit, vt patet Exod. 28. Leuitisq; decimas in eorū sustentationē solui iussit, vt Leuit. vltimo scriptum est: sic debuit & per seipsum regem creare: quod tamen non fecit, sed populo id commisit. Habetur enim Deut. 27. Cùm dixeris, Constituam super me regem, eū cōstitues quem Dominus Deus tuus elegerit. Neque regibus stipendia designauit. Immo populus à Moyse vsque Saulem quadringentis annis mansit cū sacerdotibus absq; rege: quē tunc demum in malū ipsius populi Deus permisit: vt 2. Reg. 8. commemoratur. Secundò arguitur, quòd neque de conuictu inter se ciuium congruenter fuerint

Primum argumentum. Aristot. *Argum. 2.*

iudicialia instituta. Præcipiebatur enim Num. 27. vt hominis absque filio defuncti hæreditas transiret ad filiam: & tamen Arist. 2. Polit. cap. 7. ait, Regna inde & possessiones perditum iri, quòd ad mulieres transeunt. Et Leuit. 22. habebatur, quòd anno Iubilæi omnes venditæ possessiones ad pristinos possessores remearent: quod firmitati contractuũ obstare videbatur, sine quibus tamen mortales conuenire nequeunt. Et Exod. 21. instituta fuit talionis pœna: vt oculum pro oculo reus redderet, ac dentẽ pro dente: cuius nimiam acerbitatem denotauit Christus Matth. 5. Atque aliæ erant in illo populo legales sanctiones, quæ videbantur absurdæ. Tertiò & erga exteras gentes incongrua videntur illa quę illic extant iudicia. Habetur enim Deute. 23. Ammonites & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini in æternũ. Et tamen econuersò subditur, Non abominaberis Idumæum, quod certè videtur ad respectum personarum attinere: qui tamen, vt habetur Actu. 10. non est apud Deum. Et Exod. 20. cautum est, Aduenam non contristabis, neque affliges eum. Et nihilominus 23. permittebatur idẽ populus pecuniam alienigenis ad vsuram mutuare: quæ quidem duo præcepta sibi inuicẽ videntur repugnare. Quartò, neque circa domesticas personas videntur iudicialia præcepta satis esse rationi consentanea. Nam cùm primis de seruis legitur Exod. 21. Qui percusserit seruũ suum vel ancillam virga, si vno die superuixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est: permittere autem homicidam impunem, natura ipsa abhorret: quare leges humanæ etiam dominos seruorum occisores grauiùs puniunt. Et de filijs videtur dura illa lex Deut. 21. videlicet quòd pater duceret filium suum ad seniores ciuitatis puniendum. Ac demũ de vxoribus lex, quæ vt Deut. 24. habetur, libellũ repudij permittebat, videtur in naturam matrimonij perniciosa: vtpote quòd ad educandas proles debet esse perpetuũ. In contrarium autem est quod Sapientia diuina Prouerb. 8. ait: Isti sunt omnes sermones mei. Non est in eis prauũ quid, neq; peruersum. Et Dauid, Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa.

Aristot.

Argumẽ. 3.

Argum. 4.

QVAESTIONEM istam non intelligas in hoc à nobis submotam, vt quàm amplè ipsa patet, sit nobis differenda: id enim diuino penè ingenio D. Thomas, quòd omnibus est in confesso, absoluit 1. 2. q. 105. Sed tamen ne filum dicendi nostrum rumperemus, transitum per hæc summatim nos facere decuit. Vnica ergo conclusione duximus respondendum: Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit membra distribui. Enimuero cùm prudetia ferendarum legum, ars quædam sit illustrißima: ars autem ordine ac dispositione præluceat, condecens fuit, vt iudicialium munerus quibus respublica instituebatur, secundum insignes eiusdem reipublicæ partes atque ordines disponeretur. Ordines autem isti quatuor sunt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorumque inter se, totiusque reipublicæ ad exteros, ac partiũ inter se vnius familiæ. Igitur de principibus latę sunt diuinitus leges, quemadmodum, tum creandi essent, tum etiam & se erga populum gereret: ac subinde quemadmodũ vicissim à populo colerentur. Mox circa ciues latæ sunt leges emptionum & venditionum, aliorumq; contractuum, qui liberè inter homines fiunt: decretaq; perinde iudicia in malefactores, qui iura violarent. Deinde leges adhibitæ quẽadmodum se populus tum in bellis gerendis, tum in suscipiendis peregrinis erga externas gentes deberent conuersari. Ac demum circa domesticam familiam superadditæ sunt & aliæ de seruis, deque vxoribus & filijs.

S. Thomas.

Conclusio responsiua.

Quadruplex ordo inter reipublicæ partes.

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd cùm in gubernanda republica duo sint habendi respectus: prior scilicet, vt ciues omnes creandorum magistratuum gerendæque publicæ curæ participes fiant. Nam hac ratione vt 2. Poli. auctor est Arist. æquitas constat, ac subinde pax in republica. Posterior verò vt regimen eligatur optimum: quòd secundum eundem Philosophum 3. Politi. ex tribus speciebus, scilicet Aristocratia, Democratia, & Regno, hoc vltimum est præstantißimum, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populi principes custodiuit. Primum enim quia peculiarem curã illius populi gerebat, iuxta illud Deut. 7. Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, sibimetipsi electionem regis reseruauit. Vnde sicut summũ ipse creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco citato Deut. Cùm dixeris, constituã super me regẽ, eum constitues quẽ Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Qua ratione diuino mãdato à prophetis vngebantur. At verò quoniam regnum, vt est optimum regimen, dum rex idoneis virtutibus pollet: sic fit & pestilentißimum, dum in tyrannidem corrumpitur: & populus ille tum crudelis erat, tum etiã auarus ac libidinosus, quibus potißimùm vitijs rex corrũpitur, quadringentis annis distulit regem illis dare cum plenitudine potestatis. Gubernauit tamen populum instar regni per vnum, puta per Moysen, perque eius successores iudices: quousque populus, quasi excutiens diuinum regimen, voluit sibi creare regem. Vnde 1. Reg. 8. ait Deus ad Samuelẽ, Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Ecce quàm fuerit Deus solers in sustinendo optimo regimine regni. Quocirca quàm contra eius voluntate fuerit absoluta regis potestas introducta, ipse rei euentus ostendit, Nam statim sub Roboam diuisum regnum suiipsius desolãdi caussam attulit, iuxta verbum Christi, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Quantũ verò ad Aristocratiam, quæ est optimorum potentia, iussit eligi septuaginta viros de senioribus Israël: vt patet Num. 11. vnde Deut. 1. Tuli de vestris tribubus viros sapientes & nobiles, & constitui principes. Democratiam verò, quæ est popularis potentia, eatenus seruari voluit, quòd & totus populus magistratus crearet, & de omnibus tribubus eligerentur. Vnde Exod. 18. Prouide de omni plebe viros sapietes. Et Deut. 1. Date ex vobis viros sapientes, &c. Quòd autem sacerdotibus decimæ fuerint adiudicatæ, non autem principibus, illa ratio fuit, quòd sacerdotes vt in maiori haberentur reuerẽtia, decuit ex vna singulari tribu institui, quæ ideo ab alijs alenda erat: Principes verò seculares ex omnibus promiscuè tribubus eligebantur, quibus possessiones erant decretæ. Et præterea eorum stipedia pro bellorum indigentia crescebant, & tunc natura ipsa docebat populares contributiones esse illis augendas. Circa materiam secundi argumenti notandũ sequitur, iudiciales leges, ciuibus ad humanum conuictũ interuientes, in duos ordines secari, secundum duas, quæ in populo sunt, cõmunicationes rerum ac cõmutationes. Alia enim cõmunicatio fit publica auctoritate principis: alia verò priuata cuiusq; volũtate: homines

Ad primũ argumẽtũ.

Aristot.

Ad secundum argumentum.

mines quippe subditi sunt principi: possessiones autem ad dominium priuatorum pertinent. Quare iudicia, quibus homines iura seruare cogũtur, & supplicia quibus maleficia vindicantur, principis auctoritate instituuntur: donationes autem rerum & commutationes, priuata cuiusque voluntate celebrantur. Et de vtroq; ordine leges Deus optimas iudiciales edixit antiquo populo. Constituit enim quantũ ad primum iudices, & magistros, vt patet Deut.16. ac testium numerum, pœnasque diuersas pro diuersis delictis. Et quantum ad secundum vt pax firmiùs inter illos stabiliretur, diuisit eis terram promissionis. Vnde Num.34. Ego dedi vobis terram in possessionem quam sorte diuidetis vobis: pluribus dabitis latiorem, & paucioribus angustiorem. Sed quantum ad vsum voluit quodammodo fructus esse cõmunes: secundum illud Deut.23. Ingressus vineam proximi tui comede vuas quantum tibi placuerit. Aliaque deinde multa pulcherrimè constituit, vt est apud D. Tho. videre.

Ad formã argumẽti.

Ad formam ergo argumenti respondetur, quòd eatenus in hæreditatis successione legem Deus naturæ seruauit quòd noluit fœminas, nisi deficiente masculo, ius hæreditarium adire. Successio nanque patrimonij sequi naturam debet generationis, per quam species propagatur: generationis autem virtus in lumbis viri residet: cui vtique fœmina, ceu natura substernitur. Quapropter ratio naturalis docet vt in masculinam prolem, in quam virtus generatiua traducitur, transeat hereditas, quam cum sanguine ad suos posteros trãsmittat.

Potißima ratio quare ius primogenituræ masculina serie transfunditur.

Et hãc arbitror omniũ caussarum naturalium primã, quare iura primogenituræ in rebuspublicis bene institutis masculina serie transfunduntur, neque fœminæ neque masculorum defectu admittuntur. Cui accedit & ratio secunda, quòd viri prudentia, muliebri præstat: tum in alijs, tum etiam in augenda re familiari.

Aristot.

Vnde Aristot.3. Polit.cap.3. viri inquit est acquirere, mulieris autem seruare. Quocirca Ethi.2. censuerat regna in manu fœminæ deperire. Accedit tertiò, quòd cùm viro cõpetat substantiæ administratio, quando hæreditas filiæ obuenit, tunc gener non est tam solers ad augendam substantiam soceri eiusque amplificandum nomen, quàm si esset filius. Quaprotet cùm res quæ transit in filiam, subinde transeat in generum, quodammodo censetur in alienum sanguinem transmigrare. In lege autẽ veteri illud fuisse necessarium, vt possessionum partitio, quæ facta est inter tribus, non confunderetur. Quamuis tali euentu cautũ erat, ne hæres fœmina alij quàm viro suæ tribus nuberet. Neque verò inter Christianos vsqueadeò longè à successione ejici filiæ debent, vt neque deficientibus filijs admittantur.

Ratio legis ãni iubilæi.

Nam hac ratione longiùs solent abalienari primogenituræ, quàm si mulieres succederent. Eadẽ ratione adiecta fuit & lex alia anni Iubilæi: Nam si venditiones in perpetuum fierent, non fuisset perpetua diuisio possessionum inter tribus. Quin verò & ratio naturalis profectò ab hoc non abhorret: nã illa ratione, vt loco proximè citato admonet Aristot. nempe si possessiones in perpetuum diuendãtur, solent diuitiæ in vnum aceruatę alios deserere pauperes.

Ratio legis talionis.

Lex autem talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua: vt per illã, quæ duriuscula videbatur, coërcerentur, ne acriùs sese de hostibus vindicarent: licèt Christus docuerit benignitati Christianæ nõ competere. De reliquis autẽ vide apud S. Tho.

Ad tertiũ argumẽtũ.

Circa tertium argumentũ itidem adnotandũ est, bifariàm se rempublicã gerere posse erga extraneos: nempe aut iure pacis, si commercium cum illis nectat: aut iure belli, si sint hostes. Et iure quidem pacis tripliciter exteræ nationes ad Iudaicum populũ accedebant. Primò vt transitum quasi peregrini facerent: erga quos lex extabat Exod.23. Peregrino molestus non eris. Secundo modo, vt tanquã aduenæ apud illos habitarent: de quibus etiã capite 20. præmissum erat, Aduenam nõ contristabis. Tertio modo, quia volebant prorsus in eorũ ritum & consortiũ admitti. Inter quos secundũ naturalẽ rationem ordo dignoscebatur. Admonet enim tertio Polit. Philosophus, extraneos non esse temerè in rempublicam recipiendos, nisi sint vel ab auo vel ab atauo oriundi: aliàs multa ab illis pericula imminerent reipublicæ. Ob idque quia Idumæi ab Esau fratre Iacob descenderãt, & ipsi Israëlitæ apud Aegyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iubebantur pacificè illos recipere, & proselythos qui vellent eorum religionem profiteri, charactere circuncisionis insignirent. At verò quoniam Amalechitæ perpetui hostes eorum erant, secundũ illud Exod.27. bellum Dei erat contra Amalec à generatione in generationem. Et pariter Ammonites & Moabites de terra promissionis fuerant expulsi, citra personarum acceptionem potuit eos Deus à sua republica abigere. Sed & de bello contra hostes tam offerendo, quàm sustinendo sanctissima erat scripta lex, Deut.20. vt primò pacem eis offerrent. Secundò vt fiduciam suã in ipsum Deum reijcerent. Tertiò, vt inidoneos, qui impedimento esse possent, domũ remitterent. Quartò denique, vt victoria modestè vterentur: fœminis parcentes ac pueris.

Ad quartũ argumẽtũ.

Ad quartũ denique argumentũ respondetur, quòd cùm familia in tribus ordinibus consistat, scilicet viri ad vxorẽ, parẽtis ad filios, ac domini ad seruos: de omnibus tribus Deus curauit optimas leges sanciri.

Leges seruorum.

Et primò de seruis, quod ad mitigãdos eorum labores pertinebat, præceptũ erat Deu.5. vt die Sabbathi sicuti & domini requiescerent. Item in memoriã liberationis ex Aegypto, vbi ipsi seruierant, & in præsagium Christianæ libertatis, & præcipuè propter fraternam charitatem cautũ erat Exod.21. vt ex filijs Israël nemo esset perpetuò seruus: sed septimo anno egrederetur liber, cum omnibus quæ asportauerant, adhibito insuper viatico: vt Deut.15. legitur. Neq; quantum ad eorum vindictã fuit Deus negligens: immo & eodem cap.21. statuit, vt Dominus qui seruum mutilaret, liberũ dimitteret, & ancillam quã in vxorem duceret. Illud autem quod argumento obiectum est, scilicet occisorem serui impunè euadere, intelligebatur quando correctionis gratia virgula, non intentione vulnerandi percussisset: neq; postcà certum esset an ob tale vulnus obijsset mortem. Nam si protinus moreretur, tunc Dominus reus fiebat.

Leges filiorum.

Aristot.

Et erga filios etiam Exod.22. iubebantur parentes vt eos religiosè instituerent, quos etiã paternè castigare poterant. At verò quia, vt Philosophus 10. Ethicor. docet, pater vim non habet coërciuã in filium, quando eorum crimen id postulabat, iubebatur, vt argumentum est, filium publicæ potestati puniendum permittere.

Leges vxorum.

Sed & de vxoribus ta ducendis quam gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiam, qui perpetui erant odiorum memores, permissus illis fuit, vt per illud minus malum à maiori continerentur: videlicet, ne vxores enecarent.

QVAESTIO

QVÆSTIO SEPTIMA, DE LEGE EVANGELICA QVANTVM AD EIVS SVBSTANTIAM.

S. Thom.1.2. quæstio.106.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex noua sit lex scripta, an potius cordibus indita.

QVATVOR legum genera circa initium superioris libri distinctè monstrauimus, videlicet æternam, naturalem, atq; humanam: de quibus lib.1. differtum est, ac demum diuinã, quã in hoc sumpsimus elucidandã. Hanc autem in veterẽ partiti sumus, ac nouam. Vnde cùm de priori hactenus dictum sit, subsequitur vt de noua quæ Euangelica est, sermonẽ subtexamus. Hæc enim, si æternam excipias, lex legum est, cuius gratia mundus creatus fuit, ad quam ferendam Deus ipse de cælo descendit, quæque eiusdem Dei digito scripta est in cordibus nostris, per quã denique solam vniuerso orbi & inferi clauduntur, & ad ęternam fœlicitatem cæli reserantur. Vt ergo hanc supracælestem legẽ de cunctis suis numeris ac dignitatibus perpendamus, quæritur primò sitne scripta dicenda, vt leges humanæ & vetus diuina, an verò sicut naturalis, à natura, sic supernaturaliter mentibus nostris impressa? Nam quòd sit scripta, sunt argumenta nonnulla. Primùm, Lex hæc ipsissimum est Euangelium: de quo tamen Ioan.20.cap. ait: Hæc autem scripta sunt, vt credatis. Secundò: Si lex hæc non esset scripta sed indita, nihil à naturali distaret: quippe de qua ait Propheta, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Tertiò: Lex Euãgelica, Christianorum est propria: lex verò indita vniuersis communiter nationibus patet. Legitur enim Sapient.7. quòd diuina sapientia per nationes in animas sanctas se transfert: amicos Dei & Prophetas constituit: ergo lex noua nõ est lex indita. Contrarium autem attestatur Hieremiæ vaticinium cap.31. Vbi Deus nostram designans legem, ait: Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Iacob testamentum nouum. Quod quidem testamentum declarans subdit, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribã eam. Idque Paulus ad Hebr.8. ad hoc ipsum propositum allegat. Et.2.ad Corinth.3. latiùs edisserit. *Primum argumentum.* *Argum.2.* *Argumẽ.3.* *Hieremias.* *Paulus.*

QVAESTIO hæc ex his modò citatis scripturę testimonijs inter catholicos doctores originem duxit, qua prima legis nostræ excellentia commendetur. Statuamus ergo conclusionem, quæ cunctis est catholicis receptissima: Lex nostra hoc à veteri differt, quòd cùm ipsa scripta esset in tabulis lapideis, nostra tamen in cordibus insculpta est. At verò conclusionis sensum patefacere, non est vsqueadeò peruiũ. August. enim lib. de spiritu & liter. cap.21. huc tantùm pertinere arbitratur, quòd charitas Dei, quæ secundum Paulũ, & plenitudo & finis legis est, per Spiritum sanctum, vt ait idem Apostolus, diffusa est in cordibus nostris. Quem quidẽ D.Tho. secutus, sic conclusionẽ interpretatur. Vnaquæq;, inquit, res, vt 9. Ethic. auctor est Arist. illud esse videtur, quod in ea est potissimum, hoc autem in lege noui testamenti est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidem Christi: virtusq; est implendi legem, iuxta illud ad Roman. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. cùm ergo gratia hæc intus infundatur à Deo in corda nostra, fit vt lex ipsa principaliter sit in cordibus infixa. Tametsi illa quę credenda sunt & agenda, in sacra nobis pagina proponãtur. Qua ratione secũdario potest dici scripta. Opus est tamen hæc locupletiùs exponi: quoniam statim offerrentur è regione argumenta. Primum, quòd legis virtus est intellectum instruere ac dirigere, mentesque illustrare: hæc autem virtus per scripturã patescit in Euangelio sicuti antiquis in suo canone, nõ est ergo cur nostra nõ dicatur scripta, sicut illa. Secundũ argumentum est quòd & charitas & gratia tã antiquis quàm nobis diuinitus infundebatur in corda, cuius virtute legẽ obseruabãt: nõ est ergo cur illa minùs dicatur indita quàm nostra. *Conclusio catholica.* *Augustin⁹.* *D.Thomas* *Aristot.* *Primum argumentum cõtra prædicta.* *Argumẽ.2.*

Ad huius ergo pleniorẽ intellectũ discernendę sunt duæ legis virtutes: altera directiua: qua scilicet intellectus illuminatur, vt recta ire sciat, atque altera volũtatis affectiua & motiua ad operandũ. Et secundum vtranq; lex Euãgelica singulariter est intus menti insculpta. Doceri enim homo potest legem dupliciter. Vno modo scripturam legendo, atque altero viuam audiendo vocem. Atque hic est præstãtior modus: quoniã auditus, vt lib. de sensu & sens. ait Philosophus, sensus est disciplinæ. Et quidem antiquis priori modo data est lex: nempe in lapideis tabulis scripta, quã illic subditi intuentes sequerentur: nostrã verò non sic scriptã Deus nobis de cęlo misit, sed ipse inde delapsus viua voce in aures mortalium inuulgauit, mentiq; impressit: hoc est sermonis energia, miraculorumq; potentia persuasit. neque verò humano tantũ more illã nobis in dies insculpit, verùm & assensum fidei, quæ superna nobis indicat, supernaturaliter nobis ingenerat. Itaq; cùm generanda fides duo exigat, scilicet, & vt proponãtur credẽda, & vt intellectus assensum illis prebeat, vtrunq; nobis Christus absque scripto perfecit. Tametsi ad illud prius officiũ administros sibi adiunxit: nẽpe Apostolos eorumq; successores, qui adminiculo illi essent ad prædicandã eandem fidẽ & legem. Et hoc est quod 2. ad Corinth.3. ait Apostolus: Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: hoc est per charitatem cordibus nostris infixa. Quemadmodũ autem essent epistola, explanãs subdit: Manifestati quòd epistola estis Christi, ministrata à nobis. hoc est: Quamuis nos verbis credenda proposuerimus, Christus tamen est qui fidei assensum in vobis insculpsit. Igitur quantum ad intellectus illuminationem, quę prima legis est virtus, propterea per se primò lex nostra scripta est nobis in mẽte, quòd assensio fidei opus est Dei. At quia illa quæ intellectui proponuntur in absentia Christi & Apostolorũ, labi memoria possent, per accidẽs est scripta. Si enim vox *Duæ virtutes legis.* *Aristot.* *Paulus.*

Domini semper auribus nostris insonaret, nulla nobis opus esset scriptura. Quare vt Chrysostomus in prologo super Matthæum auctor est, librorum vice gratia Spiritus sancti deberemus vti: sed quia illam excussimus: literæ sunt inuentæ: Christus nanque nihil Apostolis scripto tradidit. Sed & quantum ad alteram legis virtutem, quæ est voluntatem ad agendum afficere ac permouere, pariter scripta est intus: quoniam legem ad finem præcipiẽtis implere, nisi per gratiam & fauorem Dei, non possumus. Lex etenim tantùm ostendit quid agere debeamus: tollens subinde, vt suprà diximus, excusationem: qua ratione ait Paulus literam occidere: sed virtus operandi per gratiam nobis & charitatẽ suppeditatur. Qua de caussa subdit, Spiritus sanctus viuificat. Et hoc est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est, puta scripta in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis: sed gratia & veritas (ad purificandum corda, qui finis est legis) per Iesum Christum facta est.

Ad primum argumẽtũ. HIS ergo constitutis facillimæ sunt argumentorum solutiones. Ad primum enim respõdetur, quòd tam in lege veteri, quàm in noua scripta eã sunt, quæ ad fidem gratiamque Spiritus sancti attinent: nempe tum illa, quæ ad cognoscendum diuinitatem Dei, & humanitatẽ Christi conducunt, quàm agenda quibus charitas consouetur: quæ quidem fides & charitas tam sub illo testamento illis donabatur in cordibus, quàm sub nostro imprimitur. Attamen cùm tam illic, quàm hic virtute vnius mediatoris illa fiebat impressio, differentia est quòd cùm illic nondum ille mediator præsens esset, nempe neque per se ipse prædicasset, neque sacramenta illius legis virtutem passionis eius nondum exhibitæ ad conferendam gratiam iuuissent, nostram verò & ipse Christus tradidisset nobis & Spiritus sanctus Apostolis declarasset, ac perinde sacramenta eandem charitatem nobis & gratiam infundant: lex nostra meritò præ illa censetur in cordibus ingenita: sicuti illa erat in tabulis. Vnde Paulus non ait simpliciter in cordibus, sed in cordibus carnalibus, vt alluderet ad lapideas tabulas, duritiem cordium illius populi significantes: cùm tamen per charitatem nouę legis corda, vt carnea, remollescant. *Secundum argumẽtũ.* Ad secundum autem argumentum respondetur, quòd lex naturæ indita est in cordibus naturali via: lex verò gratiæ supernaturaliter. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Atque ad tertium iam responsum est, quòd nõ solùm sub lege scripta, verùm neq; sub lege vnquam naturæ quispiam recepit Spiritus sancti gratiam, nisi per fidem Christi. Et ideo licèt eadem sapientia fidei cunctos qui ab Adam vsque iusti fuere, iustificauerit: peculiariter tamen propter præsentiam eiusdem auctoris gratiæ, censetur cordibus inscripta.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex noua iustificet.

Primum argumentum à parte negatiua. SECVNDA excellentia legis nostræ ab eius effectu petitur: atque ideo quæritur, vtrùm virtutem habeat iustificandi? Arguitur nanque à parte negatiua: Nemo nisi per diuinæ legis obedientiam fit iustus, secundum illud ad Hebr.5. Factus est Christus omnibus obtemperãtibus sibi caussa salutis æternæ: Euangeliũ autem non id vniuersum præstat, vt ei obediatur, testante ad Roma.10. Paulo non omnes obedire Euangelio: ergo lex noua nullam præ antiqua virtutem habet iustificandi. *Argum. 2.* Secundò per id Paulus ad Rom. probat legem veterem non iustificasse, quòd ea adueniente præuaricatio creuit. Ait enim cap.4. Lex iram operatur. Vbi enim nõ est lex, neq; præuaricatio: sed multò peius lex noua præuaricationem aggrauat: eò quòd maiori pœna dignus est, qui post legem nouam, diuina voluntatem apertiùs notificantem, delinquit: secundum illud ad Hebr. 10. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quãtò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filiũ Dei conculcauerit: ergo lex noua minùs, quàm vetus iustificat. *Argum.3.* Tertiò, Iustificare munus est peculiare Dei, secundum verbum Pauli ad Roma.8. Deus est, qui iustificat: lex autem vetus perinde ac noua Deo auctore lata fuit: ergo non est cur noua excellentiùs, quàm vetus iustificet. *Paulus.* In contrariũ autẽ est idẽ ipse Apostolus ad Rom.1. Non erubesco Euangeliũ, virtus enim Dei est in salutem omni credẽti. Vbi singulare quidpiã in Euangelio agnouit: salus autem & iustificatio idẽ est: fit ergo vt virtus Euangelicæ legis sit iustificare, ac perinde saluos facere credentes.

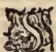
QVAESTIO hęc diutius locupletata est: apertiusq; explicata q.3. articulo vlt. cuius solutio tribus cõclusionibus cõtinetur. Est enim in lege, secundum id quod proximè dicebamus duo cõsiderare, nempe documenta ipsa, & mãdata exterius ad credendum & operandum scripta: & prætereà interna gratia fauorque Spiritus sancti ad opera eiusdem legis exequenda, atque ad eius assequendum finem. *Prima conclusio.* Quo habito prima conclusio est: Lex Euãgelica, si pura documenta & mãdata atq; operũ substantiã cõsideres, nõ magis per se iustificat, quàm vetus, vel lex ipsa naturæ. Iam enim loco citato expositum reliquimus, queàdmodum verbum Pauli, Non ex operibus, sed ex fide & gratia hominẽ iustificari: non tantùm de *Augustin'.* operibus legis veteris, verũ etia de nostris intelligi. Sicuti & id quod ait, Literã occidere, Spiritũ autem *Paulus.* viuificare, interprete in lib. De Spiritu & litera, Augustino, de Decalogo etiã ipso esse intelligendũ. Nã *Probatio conclusionis.* de ipsa concupiscentia in Decalogo prohibita subiungit, Concupiscentiam nesciebã esse peccatũ, nisi lex diceret: Non concupisces. Lex enim nihil aliud præstat quàm docere quid sit peccatum: mundare autem à peccato, quia virtus est supernaturalis, soli gratiæ per fidem Christo adscribitur. *Secunda conclusio.* Secunda cõclusio: Lex Euangelica, si internam eius virtutem medireris, hominem iustificat. At verò quoniã eadem virtus non solùm Euãgelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege naturæ iustè viuebant, iustificabat, *Tertia conclusio.* adhibetur tertia conclusio: Lex Euangelica ob id præ alijs censetur iustificare, quòd auctor ipse gratię, cuius fide olim agebatur salus, lator fuit nostræ legis, quam suo sanguine confirmauit, cuius pretio salusicam gratiam per eius sacramenta obtinemus. Hæc autem iam satis suprà exposita sunt.

Ad primum argumẽtũ. QVOCIRCA primę obiectioni cõceditur nemini obuenire salutem nisi per obedientiã Euangelij: inde tamen solùm colligitur legem nouam quantum ad substantiam operum externaque mandata & documen-

documenta nō per se iustificare:sicut neque antiquam,quod prima conclusione concessimus. Ac perinde respondetur ad secundum.Gratia enim Euangelica eatenus subditos iustificat,vt tamen minimè illos sic confirmet,vt peccare nequeāt:immo qui contra eandem gratiam legem violauerit, eò fit maioris reus supplicij quo apertiùs nouit voluntatem domini sui. Nihilominus hoc est adnotatu dignum, quòd verbum Pauli scilicet,Lex iram operatur,non perinde Euangelicæ conuenit,atque Mosaicæ. Nā lex vetus communi nomine,non gratiam, sed meram literam significat: quæ tantùm ostendit quid sit peccatum atque adeò occasio fit peccandi,vnde nascitur ira Dei. Lex autem Euāgelica non tantùm literam,sed gratiam,eiusque sacramenta comprehendit.Quare non est lex iræ,sed benignitatis ac misericordiæ. Ac subinde ad tertium eodem penè tenore respōdetur: nēpe quòd etsi idem Deus vtriusq; fuerit auctor legis,diuersimodè tamen.Nam illam tantùm scripsit in tabulis:nostram verò, modo exposito,vt ait Paulus in cordibus carnalibus.Quare expositore eodē,libro De Spiritu & litera, Augustino,legem illam extra hominem scriptam appellat idem Apostolus ministrationem mortis & damnationis:nostram verò,ministrationem spiritus & iustitiæ. *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiū argumētū.* *Paulus.* *Augustin*.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm lex noua debuerit dari à principio mundi.

VBSEQVITVR vt quemadmodum de veteri disputauimus,sic de Euāgelica inuestigemus, cur non fuerit statim in mundi primordijs posita. Arguitur enim id maximè condecuisse. Deus vt habetur ad Roma.2.non est personarum acceptor:& tamen vt habetur statim cap. 3.Omnes homines peccauerunt,& egent gratia Dei:ergo debuit Euangelico lumine,statim homine lapso,orbem perfundere,vt omnes viam salutis ingrederentur.Secundò arguitur:Legem Euāgelicam non minus congruit fuisse vniuersalem quo ad tempus,quàm quo ad locum: vult enim Deus omnes homines saluos fieri:voluit autem hac ratione vt patet Matth. & Marc. vlti. Euangelium prædicari in vniuerso mundo : ergo debuit illud vniuersis seculis notum facere. Tertiò denique arguitur:Consultius fuerat homini ad spiritualem vitam & æternam, quæ præstantior est, necessaria prouidere,quàm ad corporalem, quæ temporalis est:ab initio autem in temporalibus prouidentissimè homini prospexit,tradendo ei cuncta,quæ creauerat in suam ditionem, vt patet Genes. 1. ergo debuit & lege Euangelica, quæ maximè necessaria erat ad spiritualem salutem, mortales ilicò ab initio mundi instituere. In contrarium faciunt Apostolica testimonia.Non prius quod spirituale est,sed quod animale.Et ad Galat.4.Vbi venit plenitudo temporis,misit Deus filium suum,&c. *Primum argumentum.* *Argum.2.* *Argumē. 3.* *Paulus.*

AD quæstionem facilima negatione respondetur: Non decuit statim ab initio mundi Euangelicam legem mortalibus affulgere, sed multò fuit consultius per tot differri secula. Ad intelligentiam autem conclusionis huius prænotandum est duplicem esse quæstionis sensum:vnū scilicet,supposito quòd edi non debuit nisi per Christum,cuius sanguinis effusione erat confirmanda.Et tunc idem est quærere,ac si quæratur vtrùm debuit Christus statim in mūdi exordio carnē induere? Hunc autem sensum non est præsentis loci discutere. Disputatur nanq; à Diuo Tho. 3.part.q.1. Nosque art.vlti.huius lib.rationes eiusmodi dilati temporis adducemus. Alter verò sensus est, vtrū decuit legem Euangelicam dari ante Christi aduentum,vel ante eius redemptionem.Et in hoc sensu respondetur nō expedisse.Cuius tres rationes assignat D.Tho.Prima est:Lex noua,vt iam modò dicebamus,potissimū est gratia Spiritus sancti:quam scilicet,vt ait Paulus.Spiritus sanctus abundè in nos effudit:abūdantia verò gratiæ effundi nō debuit nisi impedimento sublato quod per peccatū ei obstat.vnde Ioan.7.Nondum erat Spiritus datus (videlicet exundans)quia Iesus nondū erat glorificatus:impedimentū autem illud per Christi mortem sublatū est:ergo vsque ad ipsum passum nō decebat legem gratię dari. Atq; hanc rationē Paul.ad Rom. 8.edisserit:vbi ait,Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati,de peccato,hoc est de carne,quæ licet non in suo supposito,infecta tamen erat peccato, damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.Est enim illa mirabilis antithesis per quā diuina potentia patefit:nempe quòd Deus non quomodocunq; damnauit peccatum,sed per carnem ipsam, in cuius natura peccatum & commissum fuit,& serpebat in omnes.Lex ergo gratiæ,qualis est Euangelica,à morte Christi debuit vigorem sumere. Secunda ratio sumitur ex perfectione legis. Seruauit nanque Deus naturæ ordinē, quę ab imperfecto progreditur ad perfectū,sicuti per puerilem ætatem progreditur ad virilē. Ad quod alludit Apostolus in illo citato verbo,Non prius quod spirituale est,sed quod animale. Nam embryo, vti ait Philosophus,priùs viuit vita animali quàm rationali.Et hanc rationem declarat idem Apostolus ad Galat.3.Lex pædagogus noster fuit in Christo,vt ex fide iustificemur.At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.Itaque sicut magister præstantior est pædagogo, sic & lex nostra lege veteri. Pædagogus quippe clientulum in tenera ætate,quæ non est doctrinæ idonea,metu terroreque arcet à malo:magister verò prouectiorem discipulum docendo veritatem allicit ad bonum. Tertia ratio inde sumitur quòd lex nostra est lex gratiæ: & ideo oportuit vt homo sub lege veteri relictus collabendo in peccatum suam agnosceret infirmitatem, ac subinde quam esset gratiæ indigens. Quam quidem caussam aperuit nobis Pau.ad Rom.5.vbi ait,Lex subintrauit vt abundaret delictum:vbi autem abundauit delictum,superabundauit & gratia. Atqui hæc ratio non solùm de Euangelio probat quòd esset differendum,verùm de ipsamet Christi redemptione. *Conclusio responsiua.* *Duplex quæstionis sensus.* *Triplex ratio conclusionis.* *D.Thomas* *Secunda ratio conclusionis.* *Aristot.* *Paulus.* *Tertia ratio.* *Paulus.*

AD primum igitur argumentum respondetur,quòd cùm humanum genus per peccatum Protoplasti nostri iustè fuerit auxilio gratiæ spoliatum,nihil ei ampliùs Deus debuit: & ideo quos non seruauit, ex iustitia perierūt,quibus autem per gratiā opitulatus est, per misericordiam succurrit. Vnde Aug. in lib.de perf.iust.infert nullā esse personarū acceptionē apud Deū:vtpote,quòd vbi nulla est ratio debiti *Ad primū argumētū.* *Augustin*.*

nullum

Ad secundum argumentum. nullum obtinet locum. Ad secundum respondetur, quòd diuersitas locorum, status hominum non variat: & ideo dum Christus legem dedit, in omnem locum prolatari voluit: diuersitas verò temporum diuersas distinguit in genere nostro ætates: quorum non omnes fuerunt Euangelij capaces: tametsi suis singulæ legibus fuerint institutæ: quibus potuerunt obtinere salutem. Ad tertium denique respondetur, *Ad tertiũ argumẽtũ.* aliam esse rationẽ prouidentiæ in his, quę ad naturam pertinent: aliam verò in his quę ad gratiá. Bona enim naturæ non ordinantur ad tollendum peccatum, sed ad sustentandá vitam, ideoque homini statim in eius creatione debuerunt conferri: at verò quoniá gratia ad tollendum peccatum confertur, lex abundantis gratiæ dari non debuit nisi peccati impedimento submoto.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm lex noua sit vsque ad finem mundi duratura.

CVM lex vetus aduentu nouæ fuerit repudiata, meritò quis dubitet vtrùm alia sit prætereà superuentura, per quam Euágelica aboleatur. Et arguitur à parte affirmatiua: Dominus, Ioan. *Argum.1.* 16. pollicitus est discipulis venturum spiritum sanctum, qui docturus eos esset omnem veritatem: at nondum ecclesia cũcta cognouit diuina mysteria: nam multa in dies sanctis concilijs reuelantur: ergo expectanda est alia lex, per quam Spiritus sanctus nos omnem doceat *Argum.2.* veritatem. Secundò, Matth. 24. ait Christus, Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe: & tunc veniet consummatio: sed Euangelium Christi iam prędicatum est, neque tamen consummatio peruenit: ergo aliud nobis est operiendum Euangelium Spiritus sancti, aliaque lex, qua peruulgata, cõtinuo fiat consummatio. In cõtrarium facit verbum eiusdem redemptoris eodem cap. 24. Dico vobis quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Quod Chrysost. de generatione fidelium inter- *Chrysost.* pretatur: quorum status ad finem vsque mundi perdurabit.

AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur, quæ ex hac distinctione dimanát. Duobus mo- *Prima conclusio.* dis status mundi variari contingit. Vno, secũdum legis diuersitatem, atque hoc pacto non ampliùs variabitur lex nostra, sed vsque ad finem mundi persistet. Probatur conclusio: Si Euangelica hæc nostra *Probatio.* antiquæ successit, eò fuit quòd perfectior est illa: nulla autem esse potest hac Euangelica in hoc mundo præstantior: ergo nulla est illi successura. Prior præmissa iam satis supra declarata est: lex enim tantò est perfectior, quantò suo propinquior fini: legis autem finis, vt habetur ad Roma. 10. Christus est. & ideo *Paulus.* quò lex vetus elõgatior erat à Christo, quàm nostra, eò erat imperfectior: nostra autẽ adeò est propinqua eidem fini, vt ipsum habeat præsentem: ergo nulla esse potest perfectior. At ne quis cauilletur *Secunda conclusio.* Christum posse aliam perfectiorem ferre, arguitur secundò: Legis perfectio ex fine tandem vltimo existimanda est: puta ex cælesti felicitate, ad quam lex omnis nos ducit: nulla autẽ in hoc seculo perfectiùs nos illuc ducere potest, quàm quæ homines omni labe perpurgat, quæ impedimento nobis est ingrediendi regnum, Deique ipsius corpore pascit ac sanguine potat, subindeque valuas eiusdem regni cunctis expandit: hæc autem est lex nostra. idque Christi ipsius testimonio constat, qui initio suæ prædica- *Obiectio:* tionis agentibus pœnitentiam regnum cælorum pollicetur: ergo nulla restat alia præstolanda. Quòd si *Solutio obiectionis.* verbum huc nobis Apostoli obijcias 1. ad Corinthios 13. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est, nihil obstat quoniam illic de perfectione quę nos in patria manet sermo habetur ab Apostolo: vbi fidem propter suam obscuritatem appellat cognitionem ex parte, quę visionis fulgore euacuabitur. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Secundo *Secunda conclusio.* modo potest status hominũ variari per hoc, quòd diuersimodè se habeant ad eandem legem. Et de hoc modo adhibetur secunda conclusio: Nihil vetat quò minus status legis nouæ, perinde atque status veteris, mutetur. Quod est dicere: Sicuti lex vetus quandoque accuratiùs obseruabatur, quandoque verò segniùs ac negligentiùs: sic & in statu Euangelico vsu venit. Aliquando enim latiùs multò ac fusiùs patuit Christianus cultus: quandoque verò idem Christianismus strictior fuit & angustior. Ratio autem *Ratio conclusionis.* huius conclusionis, non quidem Deus est, qui paratissimus est omnes homines saluos facere, sed humana libertas. Nam enim gratia Euangelica, vt dictum est, habentes non confirmet in bono, sed suo relinquat arbitrio, vsu illis proinde venit, vt eandem gratiam abijcientes ac despicientes, carnalibus de- *Tertia conclusio.* siderijs mancipẽtur. Tertia conclusio: Etsi status Christianismi latior patentiorque expectetur, nullus tamen futurus est, vbi gratia copiosior sit & abundátior, quàm hactenus præcessit. Prior pars inde *Probatio prioris partis.* patet, quòd, vt Christus testatus est, quousque Euangelium in vniuersum mundum prædicetur, non erit finis. Et ad Romanos vndecimo, Apostolus ait cæcitatem in Israël contigisse vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Quo loco declaratum reliquimus, quemadmodum ante *Paulus.* finem mundi ab omnibus sit lex Christi exosculanda. Posterior verò conclusionis pars probatur: *Probatio posterioris partis.* Nam quando nulli antecessissent sancti præter Deiparam Virginem atque Apostolos, qui Spiritus primitias acceperunt, non est cur alios expectemus tam ingentis sanctitatis. Quibus nihilominus numerosissima Martyrum, Confessorumque atque Virginum copia adhuc per Dei gratiam successit. Quocirca etsi sub Antichristi tyrannide defuturi non sint sanctitate proceres, qui eius truculentissimá rabiem perpessi, pro fide Christi atrocissimas mortes oppetant, tamen priscorum excellentiam non adæquabunt.

CIRCA primum igitur argumentum notandum est non defuisse hæreticos, qui negarent missionẽ *Manichæi.* Spiritus sancti, quam Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. Vnde Manichæi aie- *Montanus.* bant in suo magistro fuisse completam: quem (vide blasphemiá) Spiritum paracletũ appellabant. Montanus autem & Priscilla nõ vsqueadeò blasphemabant: dicebant nihilominus in illis fuisse completá: vt Augusti-

Augustinus contra Faustum meminit. Attamen inconcussa stat catholica veritas, in illis fuisse completam: neque aliam deinde sperare licere. Iussi nanque fuerunt sedere in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto: vt patet Luc.24. promissumque illis est, vt baptizarentur Spiritu sancto, vt Act.1. legitur: quod completum est, cùm illis idem Spiritus linguis igneis affulsit. Vnde Ioan.6. Nondū erat Spiritus datus, quia nōdum Iesus erat glorificatus. Vbi rerum consequentia denotantur, nimirū quòd protinus Christo per resurrectionem & ascensionē glorificato, Spiritus fuerit plenissimè datus. Ad argumentum ergo vt respondeamus, negatur Ecclesiam nondū cognouisse omnem veritatē iuxta Christi pollicitationem. Intelligitur nanque promissio illa de omni veritate, quæ est ad salutem necessaria: quam quidem plenè fuerunt Apostoli docti, ipsique Christiana familiā docuerunt: secundū illud: Ite & baptizate omnes gentes, docentes eos seruare quæcunque dixi vobis. Quocirca vbi Petro Christus promisit quòd sua fides non esset vsque ad finem seculi ecclesiā defectura, illic pollicitus est quòd esset necessariam omnem veritatem cognitura. Vbi tamen illius cognitione indigeret. Quare non simul omnia nouit, sed nouis obortis hæresibus, temporum curriculo, sicut aurora consurgens, magis ac magis illuminatur. Sunt tamen alia quæ non sunt de necessitate salutis. Et hæc nō decuit Apostolos, aut doceri, aut docere. Vnde eodem cap. Act.1. Non est, inquit, vestrum, nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate. Ad secundum respondetur, quòd cùm Christus Euangelium suum appellauerit Euangelium regni cælorum, stultissima hæresis esset aliud præstolari. Verbum autem Christi August. in epistola 3. ad Esycium, quę est 80. multis modis exponit. Primùm enim Redēptor nihil aliud sibi voluit quàm quòd non esset finis mundi venturus, antequam Euangelium prædicaretur in vniuerso mundo: quanto autē tempore post eiusmodi prædicationem esset venturus, non declarauit. Secundò, vt Chrysostomus & alij interpretantur, non tam de fine mūdi quàm de Hierosolymitana euersione illic loquebatur. Vnde statim subdit: Cùm ergo videritis abominationem desolationis, &c. tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Quocirca idem Chrysostomus ante illam subuersionem opinatur Euangelium fuisse prædicatum in vniuerso orbe, secundū Propheticum verbū quod ad Roma.10. citauit Apostolus: In omnem terram exiuit sonus eorum. Nam si non intelligeretur tunc iam completū, nullum esset argumentum Pauli, quo volebat Iudæos excusatione denudare, quā sibi prætexerint, quòd nō receperint fidem, quā non audissent. Tametsi August. in eadem epistola contendat nondum tunc temporis Pauli impletum fuisse vaticinium illud, quanuis per verbum præteriti fuerit prolatum. Quoniam & Propheta similiter illud protulit: & tamen ætate sua nōdum erat impletum. Cui simile & illud est alterius Psalmi, Foderūt manus meas & pedes meos. Et certè citra stupendum miraculum non potuisset in totum terrarū globum tuba Euangelica tam breui intonuisse: vt latiùs loco citato super Paulū scriptum curauimus. Hieronymus autem super eundem locum Matthæi, litem per hanc distinctionem conatur dirimere: Euangelium dupliciter intelligi potest diuulgari. Vno modo ita vt fama Christiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apostolorum seculo eadem fama à gente in gentem per ora delata in vniuersum permanauerit orbem: non tamen cum illa energia vt Christi fides vniuersis persuaderetur. Alio ergo modo contingit vt cum effectu sic prædicetur fides, vt in culpa omnes constituat, qui eā non recipiut. Et hoc modo tenendum est cum Augustino, quòd nondum fuerit Euangelium vniuerso orbi euulgatum. Vnde infert sanctus Thomas, quòd si priori modo prædicatio Euangelij intelligatur, subintelligendum est cum Chrysostomo tunc subsequutum esse finem, hoc est, Hierosolymorum excidium. Postquàm verò posteriori modo vniuersum orbem compleuerit, tūc demum subsequetur mundi cōsummatio. Nam negari non potest, quin eodem loco Christus de vtroque fine & termino permistim loqueretur.

Augustin. *Veritas catholica.* *Ad primū argumētū.* *Ad secundum argumentum.* *Augustin.* *Prima interpretatio citati loci.* *Secunda.* *Chrysost.* *Paulus.* *Augustin.* *Hierony.*

QVÆSTIO OCTAVA, DE COLLATIONE LEGIS NOVAE CVM VETERI.

S. Thom. 1.2. quæstio. 107.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex noua sit veteris complementum.

POSTQVAM lex diuina in veterem & nouam est distincta, scire expedit, quibus modis hæc ab illa distinguatur. Et arguitur primò à parte negatiua, quòd nullo distinguantur modo. Vtraque lex data est colentibus Dei fidem: vtpote sine qua, vt ad Hebr.11. ait Paulus, impossibile est placere Deo: eadem autem est nostra antiquorumque fides, vt suprà expositum est. ergo eadem est lex. Secundò arguitur, quòd noua non sit veteris complementum. Complere enim huic opponitur, quod est euacuare, & inueterare: lex autem noua euacuauit antiquam, secundum illud ad Ephesios.2. Legem mandatorum decretis euacuans: eamque inueterauit, hoc est, antiquauit, secundum illud ad Hebræos 8. Nouum testamentum veterauit prius. Quod prætereà & Christus facto ipso monstrauit: nam multa contraria illi legi, tum docuit, tum etiam fecit: vt est illud Matth.5. Audistis quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis. vnum autem contrarium non complet alterum: ergo noua veterem non compleuit. Tertiò: Si noua esset veteris complementū, sequeretur, quòd in illa fuisset cōtenta tanquā veritas in figura: multa autem credenda nobis tradita sunt & agenda in noua lege, vti sunt sacramenta & consilia, quæ in veteri non ex-

Primum argumentum. *Argum.2.* *Argum.3.*

non extabant: ergo nostra non continebatur sub illa: atque adeò neque illam compleuit. Contrariũ asseruit Christus Matthæi quinto. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vnde & subdit: Iota vnum aut vnus apex non præteribit: donec omnia fiant.

Prima conclusio. *Probatio.* ET hæc quoq; quæstio in superioribus tacta fuit & bona ex parte definita. Sed vt recentes adhibeãtur rationes, tribus etiamnum conclusionibus secundũ argumentorum numerum diluetur. Prima: Lex Euangelica neque prorsus est alia ab antiqua, neq; omnino eadem: sed sic ab illa distãs, vt perfectum ab imperfecto. Probantur partes omnes: Cùm vnaquælibet lex finem habeat peculiarẽ, illæ sunt omnino diuersæ quę in diuersos tendunt fines: sicuti leges reipublicę per Regem administratæ alię essent à legibus alterius, quę per aristocratiã gubernaretur, atque à legibus illius, quæ regeretur per democratiam. Illę autem leges quę ad eundem ordinãtur finem, quarũ tamen vna propiùs ad eundem accedit finem, quàm altera, nõ latiùs differũt quàm sicut perfectum ab imperfecto sub eodẽ fine: vt leges quæ adultis perfectisq; viris ponũtur, atq; illę quibus instituũtur pueri. Exemplũ est in motibus naturalibus. Motus enim sursum alius est à motu progressiuo: sed tamen intensior calefactio non est omnino diuersus motus à remissiori. Ad propositũ ergo, cùm lex noua & antiqua ad eundẽ tendãt finem: nã idem est Deus vtriusq; testamenti, qui illos vt pueros sub pædagogo ad vitã æternã educabat, nos verò tanquàm viros prouectos ad eandem beatitudinem instituit, secundũ illud Rom.3. Vnus Deus est, qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputiũ per fidem: nõ sunt omnino diuersæ: sed differunt sicuti lex timoris, quasi ferula coërcens pueros, vt ad Galat.3. significat Apostolus, & lex charitatis, quę est vinculum perfectionis, qua nos Christus peculiariter instituit, vt expositũ est. Hanc conclusionem q.1. arti.1. huius libri fusiùs luculentiusque expositam reliquimus: nempe quemadmodum lex nostra eò sit antiqua perfectior, quòd modò per eius sacramenta gratia conferatur, per quã solam supremum finem legis adipisci possumus. Nam illi non per legem, sed per fidem & gratiam eiusdem nostri auctoris seruabantur. Et ideo nõ opus hic nobis est ampliùs immorari. At verò quia diximus illã fuisse legem timoris: nostram verò charitatis & amoris, qua breui differentia ait Augustinus contra Adaman. Manichæ. legem nouã à veteri diuersificari, non est id memoria prætereundum, quod in præcedentibus adnotauimus, non defuisse in illa lege quosdam, qui ducerentur amore. Nam illis etiam præceptum erat Leuit. 19. Diliges proximum tuum. Et Deutero.6. Diliges Dominum Deum tuum. Et in nostra aliqui contrà trahuntur timore: nam & nobis comminatus est Christus ignem æternum. Discrimen ergo non est sumendum ex conditione singularum personarum, sed ex conditione statuum ambarum legum in genere. Etenim quoniam ille erat puerorum status, qui metu potiùs arcentur à malo quàm ratione ducantur ad bonũ: noster verò status sit liberorum, quos Christus à lege & morte, vt habetur ad Romanos 8. liberauit, & liberi amore potiùs filiali quàm seruili metu ducantur, nostra dicitur lex amoris: illa verò timoris.

Qualiter discrimen positum sit accipiẽdũ.

Paulus.

Augustin⁹. Ac pari modo de alia censendum est differentia, quam idem Augustinus contra Faustum libro 4. inter easdem leges constituit: nempe quòd illud testamentum ideo dicatur vetus quòd præmia tantùm temporalia caducaque promittebat quæ senescunt: nostrum verò, nouum: eò quòd sempiterna pollicetur, quæ semper virescunt: non inquam sentiendum est discrimen inter personas: nam & illic aliqui alliciebantur æterno præmio: & hic vice versa nonnulli pelliciuntur temporali. Etenim & Marci 10. promittitur relinquentibus domos & fratres, quòd centies in hoc tempore accipient, præter vitam æternam: sed hæc differentia inter status est dignoscenda. Nam pueri præsentibus munusculis inescantur, quæ ideo illic erant frequentissima: nobis autem rarissima. vtpote qui tanquam viri ad absentia potius, sed tamen sempiterna inhiamus. Horum etiam instar intelligendum est discrimen aliud quod Apostolus ad Roman.4. internoscit: vbi legẽ antiquam, appellat legem factorum: nouam verò, legem fidei. Haud enim denegandum est quin & illic locum etiam haberet fides Christi, per quam tam illi quàm nos iustificamur. Neque vice versa negandum, quin & lex nostra contineat facta, tam moralia, secundum illud Matthæi 5. Benefacite his qui oderunt vos, quàm ceremonialia. vt sunt sacramenta, secundum illud Lucæ 20. Hoc facite in meam commemorationem. Sed tamen quia lex illa plurimùm præsertimque in factis illis, puta in ceremonijs posita erat, quę non, vt nostra sacramenta iustificabant, neque verò moralium opera, sed sola fides Christi salutem operabatur, nostra verò lex præcipuè, vt expositum est, cõsistit in interna fide & gratia, quam abundè Spiritus sanctus in nos effudit, lex illa dicebatur lex factorum: nostra verò per antonomasiam lex fidei & gratiæ.

Qua ratione lex vet⁹ appellatur lex factorũ, noua verò lex fidei.

Secunda conclusio. *Vide auctorẽ in ca. 3. Epistolæ ad Roman.* *Quot modis lex noua fuit cõplementum veteris.* Secunda conclusio: Lex nostra fuit antiquæ complementum. Omne enim perfectum id quod imperfectum est, complet, eius supplendo defectus. Hunc autem supplendi modum in calce expositionis cap.3. ad Romanos super illo verbo, Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus, fusè dilucidauimus. Est enim in lege duo consideràre: scilicet & finem, & præcepta: finis autem legis illius duplex erat. Vnus communis illi & nostræ, qui est per iustitiam perducere in vitam æternam: alter verò illi peculiaris, puta futuras veritates præfigurare. Præcepta verò erant in triplici genere, morali scilicet, ceremoniali, ac iudiciali. Et quãtum ad hæc omnia, absolutissimè lex nostra compleuit veterem. Primùm omnium quantum ad finem illum supremum, qui est, iustificare, illam compleuit, id quod illa non valebat, perficiendo. Nam cùm opera illa de se non iustificarent nisi in fide Christi, quare quotquot iusti vita defungebantur, in limbo, ceu in deposito tenebantur reconditi, aduentum eius præstolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator nostrę legis beneficium illud quod illi expectabant, exhibuit, merito lex nostra hac ratione illam compleuit. Vnde Paulus ad Romanos 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis (id est, quam expetebat lex) impleretur in nobis. Deinde & alterum eiusdem legis finem scilicet significare, quod proprium erat ceremonialium, impleuit, exhibendo veritatum lumina. quarum lex illa vmbram gerebat. Vnde ad Colossen. 2. ait Paulus ceremonias illas fuisse futurorum vmbram, corpus autem Christi hoc est eorum veritatem, pertinere ad Christum. Ob idque lex illa dicebatur lex vmbræ & figurę. nostra autem lex veritatis.

Paulus.

Paulus.

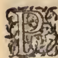
ritatis. Secundò & præcepta ipsa perfecit compleuitque Christus lege noua,& facto & verbo: facto scilicet,seruãdo legem:nam & circuncisus est & oblatus templo,& alia persoluit legalia, iuxta illud ad Galat.4.Factum sub lege.Verbo autem tripliciter eadem impleuit,hoc est perfecit præcepta. Primò, scilicet legitimũ intellectum depromendo:vt homicidij & adulterij,quorum sensus Pharisæi deprauauerant,docentes tantùm prohiberi illic manum,non animum.Christus nanque docuit animi etiam affectiones illic compesci.Secundò & cautelas adhibuit tutiùs illa seruandi:vt non iurare omnino,neque per cælum:&c.nisi necessitate intercedente.Et tertiò superaddendo consilia:vt patet Matth.19. vbi iuueni asserenti seruasse præcepta,consuluit vt si esse perfectus vellet,diuenditis quæ haberet,sequeretur se.Cùm ergo Christus his modis legem impleuerit,meritò illã absoluit, ac subinde ostendit per Euangelium esse exclusam: non tamen destructam, vt ait Paulus: quia permanet in testimonium nostræ. *Tertia cõclusio.*

Tertia conclusio:Lex noua continebatur in veteri:nõ quidem actu,sicuti locatum in loco, sed virtute: vt perfectum continetur in imperfecto,puta animal in embryone,& actus in potentia:videlicet species in genere,& arbor in semine.Conclusio ex dictis palàm fit manifesta.Quo quidem sensu intelligitur illud Ezech.1.Rota erat in rota,hoc est,Gregorio interprete,nouum testamentum in veteri.Vnde Chrysostomus exponens illud Marci 4.Vltrò terra fructificat,primùm herbam,deinde spicam,deinde plenũ frumentum in spica,ad tria id genera legum accommodat. Lex enim naturæ tantùm herbescere valuit: Lex verò Moysi,spicas protulit,quas Euangelica pleno frumento compleuit. *Gregorius. Chrysost.*

Ad primũ igitur argumentum respondetur quòd licèt eadem fuerit fides antiqui & noui testamenti,inde tamen solùm colligitur, quòd fuerint vna lex ex parte finis: attamen quia fides eadem alterum tunc habuit statum,quo scilicet sperabantur futura,alterum verò in nostra, quo illis potitur præsentibus,quadamtenus sunt diuersæ leges. Ad secundum verò negatur impletionem,quemadmodum expositum est,euacuationi & antiquationi esse cõtrariam: immo ceremonialia per hoc quòd veritate impleta sunt,fuerunt euacuata,hoc est mendacia deinde facta:moralia verò non fuerunt euacuata:sed neque iudicialia sic,quin institui rursus possint. præcepta verò Christi,vt Augustinus Faustum docuit,nõ erant antiquis contraria.Lex enim,verbi gratia,libelli repudij,non præcipiebat vxorẽ repudiare.Tunc enim contraria esset ei repudiandi prohibitio, sed id permittebat: docens tamen, vt non facilè dimitterentur vxores.Cui quodammodo concinuit lex Christi, docens vt non dimitterentur nisi fornicationis caussa.Correxit tamen antiquam legem vt non dimitterentur nisi quo ad torum.Pari modo dicendum de prohibitione iuramenti, & de mitigatione legis talionis: aliqua enim duro illi populo & peruicaci indulgenda erant quæ Euangelicis non decebat permitti. Ad tertium denique respondetur, quòd omnia quæ in nouo testamento proponuntur explicitè credenda, implicita latitabant in veteri: immo & omnia quæ præcipiuntur agenda,quanuis excelsiora videantur,quàm quę illic palàm extant, quantum ad substantiam,illic omnia penè recondebantur.Sed quia non ab omnibus erant percepta,luculentiùs sunt ac locupletiùs per Christum exposita. *Ad primũ argumẽtũ. Ad secundum argumentum. Ad tertium argumẽtũ.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex noua grauior sit quàm antiqua.

POSTREMÒ comparãda est lex nostra ad veterem in grauitate:& arguitur quòd sit grauior, tum quòd non solùm externos actus,verùm & internos prohibet,in quibus comprimendis angor & labor est:tum etiam quòd illa accedentibus ad Deum prosperitatem temporalem pollicebatur,nostra verò tribulationes,secundum illud 2. ad Corinth.6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia,in tribulationibus,in necessitatibus & angustijs.In cõtrarium autem est testimonium Christi Matth.6.Venite ad me omnes,qui laboratis & onerati estis:nẽpe,secundum expositionem Hilarij,oneribus legis,quorum meminit Petrus Act.15.Vnde & subdit,Iugum meum suaue,& onus meum leue. *Argumẽ.1. Hilarius.*

Ad quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur.In lege enim duplicem est cõsiderare difficultatem & laborẽ, scilicet tam ex parte obiecti,quàm ex parte modi agẽdi.Sit ergo prior cõclusio:Si difficultas ex parte obiecti perpendatur, multò erat grauior antiqua lex quàm noua: nempe quæ non solũ Decalogũ, verùm & numerosissimam importabilemq; vt ait Petrus, ceremoniarũ iudiciorumq; sarcinã humeris illius populi imponebat.Sic enim cõgruens erat indomitam illã gentẽ & ad nouitates procliuẽ exercere,ne otium eis malorũ occasionem offerret.Cùm tamen nostra præter ipsissimã naturæ legem nõ nisi sacramenta,eademq; in bonum nostrũ imperauerit.Posterior cõclusio:Si difficultatem ex modo agendi existimes,& illa quæ Christus expressit, animaduertas, grauior est quodãmodo nostra:illis tamen præcisè qui nõ sunt virtutum habitibus imbuti. Expressit enim nobis vt animi etiam motus componeremus,quos vt 5.Ethic. auctor est Arist. reprimere carentibus habitu, quàm difficillimum est.Ait enim operari iusta facile esse.sed tamen operari iustè,hoc est,animi promptitudine & alacritate,perquàm difficile,quousq; per ingenitos habitus virtutes dulcescant. Vnde super illud Matth.5.de minimis mandatis ait Chrysost.Mandata Moysi in actu facilia sunt: vt, Non occides, Non adulterabis:mandata verò Christi,scilicet, Non irasceris, Non concupisces,in actu difficilia sunt. At verò August. super illud 1.Ioan. 5. mandata eius grauia non sunt. Grauia,inquit, non sunt amanti, sed non amanti sunt grauia. Circa priorẽ conclusionẽ hoc non est,quin admoneamus, dissimulandũ, quòd etsi in Euangelio facultatẽ Christus ecclesiæ reliquerit superaddendi sanctiones nouas:eadem tamen facultate Antistites quàm temperatissimè & moderatissimè vti debent,ne Magistri iugũ, quod leue suaueq; ipse esse voluit,molestũ atq; acerbũ reddant.Quare primùm omniũ in huiusce legibus cõdendis id debet sanctissimè eis esse perspectũ, vt nulla cõdatur lex nisi quã ad tutiorem custodiã Euãgelij *Distinctio. Prima conclusio. Secunda conclusio. Probatio cõclusionis. Aristot. Chrysost. Augustin⁹. Pulchra admonitio rectoribus Christiani populi suscipienda.*

duxerint

duxerint necessariam. Est enim Euangelium murus Syon, quem ecclesia circundare debet antemurali. Mox cauendum est, ne legũ multitudo ipsas vilipendio exponat, atque adeò caussa sit, vt nõ opere explea- ntur, sed pretio redimantur, ac subinde diruto antemurali cõcutiatur murus. *Augustin*°. Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarij de eiusmodi legum multiplicationibus, Ipsam, inquit, religionem nostram quam in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premunt oneribus, adeò vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subijciuntur. *Illustratur posterior conclusio.* Circa posteriorem verò conclusionem & hic quoq; notato, quòd non adstruximus etiam quantum ad modum operãdi grauiorem simpliciter esse legem nostram, sed quo ad expressionem, quàm antiquam: tum quòd etiam illa sanè intellecta internos quoq; animos compescebat. Dum enim homicidium prohibebat & adulterium, affectiones quoque eorum admonebat ex animo conuulsas irritum: maximè quòd qui incompositos corruptosque patitur animi motus, multò difficillimè potest à prauis operibus abstinere. Vnde licèt rigida videatur prohibitio internι motus, suauior tamen est ad cauendum opus. *Lex Christi leuis ac dulcis.* In summa, vide quàm fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantùm continet moralia scilicet pręcepta, sacramenta, & consilia. Et moralia quidẽ idcirco iussit, quòd cùm sint de iure naturę, nequiuit non iubere, sacramenta verò, licèt superaddita videantur: in hoc tamen præcepta nobis sunt, vt per gratiam quam conferunt; opitulentur nobis ad implendum legem, quam porrò per nos implere non sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est, quàm vetus, quandoquidem ad eleuandum legis onus, sacramenta nobis adhibuit, quæ illis erant onera. Sed consilia sic nos Christus docuit, saluberrima nobis esse, vt tamen noluerit præcepti necessitatẽ habere.

Ad argumẽtum factũ. Ad argumentum igitur in contrarium respondetur, quòd aduersitates & angores quos lex noua diligentibus Deum offert, ex spe regni iam nobis patentis, & filiali amore dulcescunt. *Epilogus discrepantiarũ legis veteris ac nouæ.* Est igitur operæpretium in calce quæstionis præsentis quæ de differentijs inter legem veterem & nouam instructa est, omnium pro nostra facultate epilogum colligere: quæ sunt numero duodecim. *Prima differentia.* Prima sumitur à dignitate legislatoris ministrique legis. vetus enim per Moysen data est: noua verò per Deum ipsum hominẽ factũ lata & inuulgata. Quare illa dicitur lex Moysi: hæc vero Christi. *Secunda.* Secũda attenditur ratione subiecti. Illa nanque, vt proximè dicebamus, extra hominem in tabulis scripta est: hæc verò intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta, hæc verò spiritualis atque indita. *Tertia.* Tertia consideratur ratione temporis. Illa quippe temporalis erat, id est per tempus duratura: nostra vero vsq; ad finẽ mundi. Quocirca illa dicitur temporalis: nostra verò perpetua. *Quarta.* Quarta, ratione vniuersalitatis. Illa siquidẽ vni peculiari populo data erat: nostra verò vniuerso mundo. Quamobrem illa dici potest particularis: nostra verò vniuersalis. *Quinta.* Quinta differentia patet ratione figuræ. Quandoquidem illa, vmbra erat & figura nostræ, nostra verò illius veritas: qua de caussa illa vmbratilis erat, nostra verò patens. *Sexta.* Sexta, ratione significationis: nam etsi eadem fides esset illis nobisque necessaria ad salutem: tamen quæ illi implicitè credebant futura, nos gesta iam explicitè confitemur. *Septima.* Septimum vtique discrimen idemque potissimũ ex parte perfectionis atque effectus expenditur. Nam etsi neque nostra neque antiquorum opera sine gratia iustificẽt: tamen quia passio illis non erat exhibita, neque sua sacramenta gratiam, vti nostra, cõterebant, lex Euãgelica iustificat: quod illa de se pręstare non poterat. Quapropter illa dicitur lex operum, nostra verò lex fidei & gratiæ. *Octaua.* Vnde octaua differentia sumitur ex natura pręceptorum. Illa quippe grauior erat, nostra verò leuior ac suauior. *Nona.* Nona differentia: Lex nostra explicatiora atq; adeò ampliora continet pręcepta quàm illa: vt puta, quæ actus interiores expressiùs prohibet. *Decima.* Ac decima, quòd consiliorum perfectionem illi superaddit. *Vndecima.* Vndecima, quòd illa temporalia promittebat & comminabatur: quare dicitur Lex timoris & seruorum: nostra verò sempiternam hæreditatem nobis pollicetur. Quare dicitur Lex filiorũ ac libertatis. *Duodecima.* Sed duodecima supremaque differentia est, quòd illa cæli portas non aperiebat, nostra verò id nobis præstat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quæ Deus promisit contulitque illi populo: nostra verò lex regni cælorum.

QVÆSTIO NONA,

DE HIS QVAE IN LEGE NOVA CONTINENTVR.

S. Thom. 1.2. quæst. 108.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit.

POSTREMA quæstio de lege noua atque adeò de tota legum materia mouetur de his quæ eadem Euangelica lege constituta sunt, quorum sunt tria genera, nempe præcepta, sacramenta, & consilia: quibus instituimur, tam quantum ad externa opera, quàm etiam quantum ad internos animi motus. Quæritur ergo primò, verùm exteras actiones probè instituerit? *Primum argumentum a parte negatiua.* Et arguitur à parte negatiua, quòd circa huiusmodi actiones nihil debuit Euangelium constituere. Lex Euangelica est lex Regni cælorum, vt patet in Christi prędicatione, Appropinquauit regnum cælorum. Et Matth. 24. Prædicabitur Euangelium regni: regnum autem huiusmodi non consistit in externis operibus, sed in intimis, secundum illud Luc. 17. Regnum Dei in-

Dei intra vos eſt. Et ad Roman. 14. Non eſt regnum Dei eſca & potus: ſed iuſtitia, & pax, & gaudiũ in Spiritu ſancto. Quare inter leges veterem & noſtrã illa ſuprà poſita internoſcitur differentia, quòd illa cohibebat manum, hæc verò animum. Accedit, quòd & ad Roma. 8. dicitur lex ſpiritus. Et 2. Corint. 3. vbi Spiritus Domini, ibi libertas: non eſt autem libertas vbi homo ad exteriora opera vel facienda, vel cauenda obligatur: ergo nil debuit de exterioribus officijs decernere. Secundò principaliter arguitur contrario modo, quòd manca fuerit & minus ſufficiens circa eiuſmodi exteriora opera. *Argumẽ. 2.* Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quæ per dilectionem operatur: ſecundum illud ad Galat. 5. In Chriſto Ieſu neque circuncíſio aliquid valet, neque pręputium: ſed fides quę per charitatem operatur. De fide autem plura explicuit credenda quæ non erant explicita in lege veteri: ergo debuit etiam de charitate moralia ſuperaddere mandata: quod tamen non fecit: quia ſolùm Decalogum, ſicut illa nobis iuſsit. Item & circa ceremonias ad diuinum cultum pertinentes anguſtior videtur & breuior: quia tantùm ſacramenta nobis tradidit: cultus autem eccleſiæ reliquit inſtituendos, ſicuti & cùm iudicialia multa illic per ſe Deus edixerit: nulla tamen nobis tradidit, ſed reipublicæ tam ciuili quàm eccleſiaſticæ hoc permiſit: eſt ergo circa exteriora minùs ſufficiens minusque prouida quàm antiqua. In contrarium eſt illud Matth. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſsimulabitur viro ſapienti qui ædificauit domum ſuam ſupra petram. ſapiens autem ædificator nihil eorum prætermittit, quæ ſunt ad fabricam conducentia.

IN hac quæſtione altiſsima eſt meditanda Dei prudentia ac benignitas in condẽda Euangelica lege. Primùm igitur omniũ ex ſuperioribus hoc recolendum eſt fundamentũ, quòd lex Euangelica non ſolùm altior eſt quã humana, quippe quę non ad finẽ tantùm naturalem, ſed ad ſupernaturalem nos inſtituit: verùm & quàm Moſaica inde præſtantior, quòd fidẽ & gratiam, quam illa præfigurabat, per Chriſti paſsionẽ exhibet: per quam gratiã introducimur in regnum cęlorũ. *Fundamentum.* Ex hoc enim fundamẽto colligitur, nihil de operibus noſtris eandẽ legem ſtabilire, quàm quæ ad eandem gratiã ordinantur ac referuntur. Atq; eo gradu & ordine vnũquodq; prohibet ac conſulit, quo ad eandem gratiã confert. Hoc pręhabito ad quæſtionẽ quatuor concluſionibus reſpõdetur. Prima eſt: In operibus exterioribus primùm omnium lex Euangelica ceu fundamẽta prouidentiſsimè iecit ſeptẽ ſacramenta. *Prima concluſio.* Tria enim operum genera in fronte quæſtionis tetigimus, ſcilicet ſacramẽta, & moralium pręcepta, & cõſilia. Probatur concluſio: *Probatio cõcluſionis* Gratia, in qua legis ſubſtantia cõſiſtit, bifariàm conſideratur: videlicet quantũ ad eius generationẽ & acquiſitionem: & rurſus quantũ ad eius vſum & exercitium, generatio autẽ eius & infuſio, munus ſupernaturale eſt, quod nobis Deus per mediatorẽ, puta per filiũ ſuum hominẽ factũ cõmunicat: quare ipſe priùs ſecundũ humanitatẽ plenus fuit abſq; gratia menſura eãdemq; ſubinde per eandẽ humanitatẽ in pondere & menſura nobis impartitur: ſecũdum illud Ioã. 1. cap. Verbum caro factum eſt. &, Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. &, De plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quoniam Deus ſupernaturalia ipſa ea ſuauitate diſponit vt ad modum naturæ noſtræ nobis participẽtur, noſtra autẽ cognitio à ſenſibus incipit, decuit eandem gratiã per exteriora nobis ſigna ſuppeditari: vt per illa tum certi pro captu noſtro efficeremur noſtræ ſalutis, tum etiã noſter excitaretur animus ad diuinum cultum. Et hæc ſunt ſeptem Sacramẽta, de quorum ſufficientia non eſt præſentis loci dicere. Quapropter neceſſariũ fuit vt Chriſtus ipſe tanquã auctor gratiæ, per ſe, tum illa inſtitueret, vt Baptiſmum, Euchariſtiã: tunc perinde crearet eorundem ſacramentorũ miniſtros: nempe Apoſtolos ac diſcipulos, totumq; ſubinde ſacerdotalem ordinem. Secunda concluſio: Non decuit maieſtatem ac libertatẽ Euangelicæ legis vt alia ſacra, & obſeruantiæ, & ceremoniæ per ipſam inſtituerentur, quàm quæ eiſdẽ adminiſtrãdis ſacramentis neceſſariæ erãt: ſed hoc debuit eccleſiæ prudentiæ committi. *Secunda concluſio.* Probatur concluſio ex differentia inter ſtatũ antiquæ legis & noſtrũ: *Oſtenditur concluſio.* Populus enim ille, vt identidẽ ex Apoſtolo adnotauimus, erat ſicut in puerili ætate ſub pædagogo, nondũ virili prudentia præditus: & pręterea figuras vmbraſq; gerebat futurarũ veritatum: vtriuſq; ergo ratione condecens erat, vt Deus per ſe illũ de cunctis etiã minutioribus per ſuas leges erudiret, neq; reipublicæ eorũ inſtitutiones cõmitteret. Chriſtiana verò familia, tum ætate & prudẽtia prouectior, atq; adeò idonea cui traderetur hæreditas, tum ętiã cui per ſuas ceremonias non aliũ Meſsiam deberet præfigurare, nõ erat cur de eiuſmodi ceremonijs tã peculiariter erudiretur, ſed id muneris eccleſiæ concrederetur: atq; eò potiſsimùm, quòd munus illud Chriſtus Spiritui ſancto dimiſit, quem venturũ pollicitus eſt, vt eandẽ ſanctam ecclesiam doceret omnẽ veritatẽ. Ecce de operibus quibus gratiã diuinam aſſequimur. Illa autem quæ ad eius vſum pertinent, ſunt charitatis officia, quæ erga Deum & proximũ exercemus, quibuſq; adeò per diuinũ fauorem eadẽ nobis augetur gratia. Horum autem operum quædã ſunt vel ad eius cuſtodiam neceſſaria, vel eidem neceſſariò contraria: alia verò libera ſine quibus in eadem Dei gratia permanere poſſumus. Sit ergo tertia cõcluſio: *Tertia cõcluſio.* Neceſſariũ fuit vt lex Euangelica opera, quæ neceſſariã habent connectionem ad gratiã per ſe præciperet, & quæ illi obſtant prohiberet: hæc autem ſunt quæ Decalogus nobis exhibet, & quæ ibi ſimpliciter continentur: hoc eſt neceſſaria conſequentia inde colliguntur, quorũ quæſtio. 3. tres gradus diſtinximus. Concluſio eſt manifeſta: nã legiſlatoris prudentia in neceſſarijs non debet deficere. Quarta concluſio: *Quarta cõcluſio.* In alijs autem quæ hanc nõ habent neceſſariã connexionem ad gratiam, nõ fuit congruens Euangelicæ legi, vt illa in particulari per ſe Chriſtus definiret: ſed, ſicut dictũ de ceremonialibus eſt, ita & iudicialia reipublicæ tã ciuili quàm eccleſiaſticæ cõmitteret. Iam enim ſæpe dictum eſt, ceremonialia & iudicialia à moralibus differre, quòd non eliciuntur ex principijs naturæ, ſed arbitramento quodam generale præceptũ ad ſpeciale cõtrahũt. Et ſicut ceremonialia ad cultũ diuinum attinent, ita & iudicialia ad quietũ reipublicæ ſtatum. Ratione ergo iam proximè aſsignata, nẽpe quòd Euangelicus populus prudẽtia progreſſus eſt, & quaſi liber ad hereditatẽ admiſſus, relinquendus in his iudicialibus erat ſuæ reipublicæ, vt contractuum leges & malefactorum ſupplicia, quę illic per ſe Deus conſtituebat, Antiſtites Euãgelici & ſeculares Principes ſuo arbitratu ſancirent. *Ratio concluſionis.* Accedit & altera huius ratio, quòd lex illa

Altera ratio conclusionis.

vbi eidemque pusillo populo posita est: nostra verò vniuerso orbi: ille ergo populus cuncta illa seruare poterat, Christianis verò pro diuersitate temporum, regionum, atque hominum sunt iudicia constituēda. Quare Christus nihil nobis comminatus est neq; pollicitus nisi inferna, & cælestia, & sufficientiam vitæ: hoc enim illud sonat, Centuplum accipietis, & vitam æternā possidebitis. Alia verò supererogationis opera neq; pręcepit, neque omnino voluit vt cuncta ab ecclesia præciperentur: sed aliqua, vt ieiunia quadragesimæ, & quędā festa. Reliqua verò consuluit & vniuscuiusq; optioni reliquit, vt art. 3. videbimus. Ex his ergo trina ratio colligitur cur legem nostrā Iacob. cap. 1. appellauerit legem perfectæ libertatis. Primò, quia tanquam adultis filijs & iam à pædagogia exeuntibus hæreditatis possessionē nobis tradidit. Secundò, quòd neque ad ceremonialia aut iudicialia Christus nos, vt antiquos, coarctauit: sed liberè illa reliquit præfectis ac magistratibus pro conditione locorum ac temporum instituenda. Sed Tertiò, quòd illa noluit vt quasi serui metu impleremus: sed ex habitu gratiæ, vt liberi filij.

Trina ratio quare lex euangelica appellatur lex libertatis.

Ad primum argumētū.

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi regnum Dei in intimis cordium præcipuè consistat, puta in iustitia, pace, & gaudio spirituali: nihilominus ex consequenti & ad illud regnum illa pertinent exteriora opera, quæ vel extrinsecis motibus foras promanant, vt Dei cultus, & parentum: vel sine quibus conseruari nequeunt eadē spiritualia, vt homicidia, furta &c. Quocirca etsi lex nostra præcipuè prohibeat animū: cum nihilominus cohibere debet ab illis actionibus, quæ ipsum perturbant. Sicuti vice versa prohibendo antiquis manū, ex consequenti prohibebat animum. Ea verò quæ necessariam non habent connexionē ad gratiam, lex euāgelica per se nō constituit vt vetus: Qualia sunt esca & potus, de quibus Paulus loquitur: vtputa delectus ciborū & ieiunia: quæ non Christus, sed ecclesia eius auctoritate sanciuit. Ad aliud autem membrū eiusdem argumēti satis responsum est, vbi explicuimus cur lex euāgelica dicatur lex perfectę libertatis. Ad secundū verò principale respōdetur diuersam esse fidei rationē ac moralium pręceptorū: nam cùm fides naturali rationi excellat, quā ideo nisi per gratiam apprehēdere non possumus, necesse fuit, vt lex abundantioris gratię cumulatius nobis expresiusq; mysteria eiusdem fidei detegeret: moralia autē præcepta sunt de iure naturę: quæ ideo iactis in decalogo fundamentis potuit respublica Christiana intelligere. Ad aliud quoq; eiusden argumenti membrum respondetur, quòd cùm sacramenta nouæ legis gratiā conferant, necesse fuit, vt auctor ipse gratiæ illā instituerct: sacramentorum autē ritus atque ecclesiasticas ceremonias, quia nō sunt ad gratiam necessariæ, ecclesiæ Christus cōmisit, cuius suprà rationē adduximus. Quòd si obijcias redemptorem ipsum ceremonias aliquas Apostolis tradidisse, vt patet Lucæ 9. & 10. Nolite possidere aurum, neq; argentū, neq; pecuniam in zonis vestris. Respōdetur illa ad ceremonias nō pertinere, sed fuisse vel permissiones, vel institutiones pro illo tempore Apostolis necessarias. Permissiones inquā, secundum expositionem August. in lib. de consen. Euang. Nā cùm Apostoli & verbi prædicatores ius habeāt exigendi alimenta, illud, Sine pera, sine pecunia &c. non tam præcepti formā habet, secundum Aug. quā concessionis: hoc est, nō opus est vobis viaticū prouidere, siquidē ius habetis alimenta petendi. Vnde subdit, Dignus est enim operarius cibo suo. Reliqui verò sancti dicunt esse pręcepta, non ceremonialia, sed moralia: necesse enim tunc habebant qui in discipulatu Christi recentes erant, neque in paupertate satis assueti, ad eandem mendicitatem erudiri. Vnde iam prouectoribus ait idem Redemptor Lucæ 22. Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid defuit aliquid vobis? & respōdentibus, nihil, adiecit: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Quasi iam tunc statum perfectæ libertatis essent ingressi, quando iam relinquendi erant arbitratu suo viuere.

Ad aliud membrum eiusdem argumenti.
Ad secundum argumentum.
Ad aliud membrum secundi argumenti.
Obiectio.
Solutio.
August.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit.

POST actus exteriores subsequitur de interioribus cernere, quemadmodum per legem euangelicam Christus illis prouiderit. Arguitur ergo de more, quòd non fuerint ab ipso abundè compositi. Primò, vt Matth. 5. videre est, etsi decem sint præcepta decalogi: tria tamen præcisè quantum ad eorum internas affectiones exactè expresseq; emendauit: videlicet homicidiū, prohibendo irasci in fratrem: atq; adulterium, vetando mulieris conspectū ad concupiscendū eam, & circa periuria omnē resecans iurandi voluntatē, Dico vobis non iurare omninò. Igitur cùm septem alia subticuerit, non satis hac parte compleuit perfecitq; abundantiā iustitiæ nouæ legis super illā veteris. Secundò arguitur: Præter præcepta Decalogi quę moralia sunt, erant & iudicialia & ceremonialia: de iudicialibus autē tria tantùm eodem capite correxit, scilicet repudiū vxoris, talionisq; pœnā, & inimicorum odiū. Sed de ceremonialibus nihil meminit: ergo non satis humanos affectus cōposuit. Tertiò ad legitimam animi compositionem pertinet vt nihil homo præter humanum finē faciat. Sunt autem alij humani fines præter inanem gloriā atq; mundanū fauorem, item & alia multa opera præter ieiunium, orationem, & eleemosynā: Christus autem vt eodem loco videre est, hęc tantū tria fieri cauit, ob inanem mundi gloriā: ergo breuis nimis in eiusmodi institutione fuit. Quartò, solicitudo humana circa ea, quę necessaria sunt: adeò est à natura indita: vt sit etiā brutis animantibus nobiscum cōmunis. Vnde Sapiens Prou. 6. ad formicā mittit pigrum à qua doceatur prouidere in ęstate, quę sibi sint in hyeme necessaria: institutio autem fidei naturam non tollit sed perficit: non ergo debuit nobis Christus tā solicitè humanā solicitudinem interdicere, vt neque in crastinū nobis prospiciamus. Quintò denique ac postremò arguitur, quòd cùm iudiciū sit actus iustitiæ, secundum illud Psal. Quousq; iustitia conuertatur in iudiciū, non erat cur nos tantopere absterreret, ne iudicaremus. In contrariū autem est sententia Augustini in Sermone Domini in monte: vbi super illis verbis, Qui audit verba mea hæc, ait, illis Christum

Primum argumentum.
Secundum.
Tertium.
Quartum.
Quintum.
August.

Christūm verbis significasse, sermonem illum diuinum omnibus præceptis quibus Christiana vita formaretur, esse perfectum.

Conclusio responsiua.

AD quæstionem quánam alia conclusione respondeam, quàm quòd in illo Sermone quo Christus leges vniuerso orbi tulit, vniuersos humanos mores intus & in cute perfectißimè informauerit? Singula autem verba singula deposcebant capitula, quibus exponerentur. Verùm cùm eorum expositio tam latè apud sanctos pateat, quibus nos pro modulo nostri ingenij in eorū Commentarijs meditationes nostras appendimus, perfunctoriè tenuiterque hîc transibimus. Dominus enim illic vt sapientissimus architectus primū fundamentum totius Christianæ fabricæ iecit, quod in moralibus est finis, quo cūcti referūtur in mores. Finis autē nostrorum morū est beatitudo & felicitas: quē ideo primū omniū contra vanā philosophorū opinionem cōstituit. Beati pauperes spiritu. cōtra illos qui fœlicitatem, vt 1. Ethic. ait Arist. in diuitijs collocauerunt. Beati mites: contra illos, qui illā statuerāt in honoribus. Beati qui lugent: aduersus eos, qui illā posuerant in diuitijs. Mox constituto fine, Apostolorū pectora instruxit, quos orbi præfecerat, vt tanquā duces & lumina mūdi ab vniuersis terrenorum affectibus tā essent abstracti, quàm illis opus erat, qui, ceu sal terræ & lux mūdi, vniuersum orbem deberent & ab infectione temporaliū præseruare, & ad cœlestem patriā perducere. Deinde intus nostros animos, vnde operū radix procedit in ordine ad seipsos, quantum ad duo quæ virtuti sunt necessaria, instituit. Primùm ex parte obiecti: nempe vt nō solùm à malis operibus, qualia sunt homicidiū, adulteriū & similia, abstineremus: verùm & ab ipsorū affectibus simus perpurgati. Qui irascitur fratri suo: &, Qui viderit mulierē, &c. nam scrutator cordiū Deus, interna pectora præ cunctis operibus habet grata. Præterea & intentionem finis, vnde laus maximè aut vituperiū operis emāuat, rectificauit? nimirū cauere iubens, ne quid caussa humanæ gloriolæ agamus, ne mercedem, quā ipse nobis optat cumulatissimā cōferre, ab hominibus præstolantes, potissimo frustremur præmio. Præterea, descēdit ad imbuendum homines, quibus officijs erga proximum se debeant gerere. Primùm, ne officiū vsurpantes Dei, de occultis eius gestis iudicemus: quod quidē iudiciū cùm caussam nobis offerat proximū nostrum aut odiendi, aut contemnendi, iniuriū est ac nocuū. Mox vt neq; in sacrorū iniuriam, quæ ad Deū pertinent negligentes simus: nempe ne ineptis illa atq; inidoneis, ceu porcis cōmittamus. Et super omnia adeò curauit nostrā dilatare charitatem, vt vsque ad inimicos pertingeret. Postremò deniq; docuit queādmodum absque diuino fauore sanctissimæ legis mādata implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis: pulsate & aperietur vobis. Cautelamq; adhibuit, vt contendamus per angustā portam intrare. nam virtutis semitā, quippe quæ media est inter duo extrema, angusta est: deuiandi autem cāpus, latissimus. Vnde Aristot. scopū inquit, pertingere, vno tantùm contingit modo: aberrare verò, infinitis. Quapropter & à falsis prophetis cauere etiam nobis iussit, qui nos à recta diuertunt. Multa denique alia illic resplendent mandata, quæ angustia præsentis loci exponenda non capit.

Explanatur conclusio.

Aristot.

Ad primū argumētū.

AD primū igitur argumentū respondetur, illa tria peculiariter præcepta ob id Christū explanauisse, quòd illa perperam Pharisæi populo interpretabantur. Censebāt nanq; in solo opere inesse culpā, nō autē in effectu: eò (vt ait S. Thom.) quòd apparebat illis motus iræ ac Veneris esse naturales. Et prætereà fortè (vt reor) quia cùm nō viderent per internas animi cōmotiones, quæ in opus non prorumpunt, vllū irrogari proximo damnum, nullā in illis agnoscebant iniustitiam. Christus autem edocuit illas esse prauas non modò quia caussa sunt operū, verùm quia per se sunt iniuriosæ. Odio enim habere proximū, iniuria est. Prohibitioni autē periurij adhibuit etiam iurādi frænū: fortè quia iurare verū, nullū putabant esse peccatū: etiā si temerè & absq; iudicio fieret, immo id pertinere ad reuerentiā Dei, vt aliqui nunc blasphemi autumant, inquientes quòd qui bene, id est, multum iurat, bene credit. Ad secundum pari modo respondetur, supposito illo discrimine superiùs inter ceremonialia & iudicialia constituto, nēpe quòd iudicialia non sic prorsus lex noua reiecit, quin rursum possint institui: sed ceremonialia sic consopiuit, vt nullatenus valeant reuiuiscere. Hac enim de caussa iudicialia quidē Christus correxit, ceremonialia verò minimè, sed ablegauit. Bifariàm autem Pharisæi circa iudicialia hallucinabantur. Primùm nanque nōnulla, quæ permissiones erant, arbitrabantur esse per se iusta & imperata: vt repudiū vxoris: & vsuras ab extraneis corradere. Quare vtrunq; illos dedocuit. De repudio enim declarauit nō esse pręceptū, tanquam æquum: sed ob eorum duritiam permissum, quasi minus malum. Sed & vsurarū exactionem inhibuit Luc. 6. inquiens, Date mutuū, nihil inde sperantes. quem tamē locum lib. 6. emunctiùs sumus expositurі. Secūdo modo errabāt, existimātes quæpiam quæ lex facienda propter iustitiā instituerat, eadē exequāda fore vel appetitu vindictæ, vel temporalium cupiditate, vel odio inimicorū. Quocirca tria præcepta in contrarium sensum Christus operæpretium duxit explanare. Iudiciale enim illud talionis, quod datū fuit, vt iustitia seruaretur, ipsi vindictæ caussa putabāt exequendū: quem ideo Dominus errorē ex eorū animis reuulsit: docens paratos debere nobis esse animos vbi charitas poposcerit, nō reddere malū pro malo: sed percutienti vnam maxillam, alteram, si oportuerit, prębere. Pari modo ad iudiciū aliud rependendi quatuor oues pro vna, animos eorū ad cupiditatē irritabat: & ideo docuit vt prōpti simus animo volēti nobiscū in iudicio de tunica cōtendere, permittere & palliū. Tertiò deniq; ex legibus illis quę ipsis bella aduersus Chananęos & Iebusæos gerere præcipiebant, colligebant odium aduersus inimicos, esse præceptū. Et ideo docuit leges illas iam cessauisse, sed inimicos potiùs esse diligendos. De ceremonialibus autem, caussa iā dicta, nihil meminit: sed vnico verbo cūcta cōfodit. Nam vbi Ioan. 4. Samaritanæ dixit, Veniet hora quando neq; in mōte hoc neq; in Hierosolymis adorabitis patrem: sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, docens templū destructū iri: docuit pariter omnia illa temporalia sacrificiorū impedimenta in spiritualem cultū abitura.

Ad secundum argumentum.

Duplex error Pharisæorū circa iudicialia.

Ad tertiū argumētū.

Ad tertiū huiusmodi responsio subiungitur: Cuncta quæ in mundo expetere mortales possunt, ad illa tria reducūtur, quæ Io. in 1. cap. 2. adnotauit, inquiēs, Omne quod est in mūdo, cōcupiscentia carnis est, hoc est corporales delitiæ ac voluptates: concupiscentia oculorum, puta diuitiarum auiditas: & superbia vi-

bia vitæ, puta honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autem lege non promittebantur delitiæ, immo ab illis populus arcebatur. Quare Christus non opus habuit populũ ab illis absterrere. Promittebatur tamen honoris celsitudo, diuitiarumque exuberantia. Legitur enim Deute. 28. Si audieris vocẽ Domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis Gentibus. Et infrà, Abundare faciet te omnibus bonis. Hæc ergo duo consultum Christo fuit corrigere, ob idq; vanã gloriam à tribus operum generibus expulit, ad quæ cuncta officia reducuntur. Quidquid enim homo facit, aut sui ipsius gratia peragit: & id significatur ieiunij nomine, quo homo suas sedat voluptates: aut amore proximi, cuius generis est eleemosyna: aut propter diuinum cultum, qualis est oratio. Ex his enim tribus, eò quòd opera sunt supererogationis, solent homines mundi auram ambire. Ne autem aliquid facerent auaritię causa, prohibuit statim dicens, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. *Ad quartũ.* Ad quartum respondetur, Deum non interdixisse nobis necessariam solicitudinem, sed superfluam: quæ in quatuor consistit: scilicet, dum quis finem in rebus temporalibus constituit, Deo propter temporalia seruiens, pluris scilicet ea æstimans, quàm ipsum. Et ideo ait, Nolite thesaurizare vobis. Nam qui thesaurizat, in thesauro finem constituit: ob idque subdit, Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum: id est intẽtio, qui est actus circa finem. Secundò, ne simus sic circa temporalia soliciti, vt de auxilio diuino diffidamus: cui cura est nostri etiã in temporalibus: Ideoq; adiecit, Scit enim pater vester quid opus sit vobis antequàm petatis eum. Tertiò, ne homo sic sit solicitus quasi sibiipsi confisus: ob idq; ait neminem posse ad staturam suam quidpiã adijcere. Quartò, ne plus iusto, solicitudo nos futurorum præoccupans, angat. Propter quod ait, Nolite soliciti esse in crastinum. Pari modo neque iudicium publicum prohibuit sine quo homines vitã transigere nequeunt, sed temerarium: puta, ne de occultis sine caussa leuiter præcipitetur.

ARTICVLVS III.

Vtrùm congruè lex Euangelica consilia nobis quædam adiecerit.

Primum argumentum. VLTIMVM, quod in lege euangelica considerare restat, est consiliorum ordo, quo nos Christus super omnes mundi nationes ad beatitudinis culmen euexit: Quæritur ergo, vtrũ congruè sint consilia per legem euangelicam nobis adhibita? Et arguitur primò, quòd nulla sint consiliorum opera. Vniuersa enim quæ homo reddere Deo potest, eidem virtute præcepti dilectionis, quo ipsum super omnia tenetur diligere, debet. vtpote quòd ex nihilo nos condidit: qua ratione quidquid sumus, ac subinde possumus, illi debemus. Vnde 1. Paralip. 29. Tua sunt, inquit Sapiens, omnia. & de his quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. nullum ergo restat supererogationis opus, quod sit consilij. *Secundum.* Secundò arguitur: Si in rem mortalium erant consilia, non erat cur Deus non eadem antiquis traderet, sicuti nobis, in antiqua autem lege talia cõsilia non legimus: non ergo Christus ea debuit superaddere. *Tertium.* Tertiò: Consilia dantur de his quæ sunt ad finem expedientia. non autem eisdem hominibus omnia expediunt: ergo non debuit Dominus noster consilia determinare: sed vel cuiusque arbitrio relinquere, vel sapientum prudentiæ, qui quos nossent idoneos, consiliorum opera admonerent. *Quartum.* Quartò: Si aliqua essent consilia, maximè illa quę ad perfectionem vitæ pertinent: illa autem inter præcepta Christus posuit Matth. 5. vt inimicorum dilectionem, & præbere alteram maxillam vnam percutienti. In contrarium est illud Sapien. Prouerb. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor: & bonis amici consilijs anima dulcoratur. Christus autem, vt est sapientissimus, ita & nobis maximè amicus. ergo eius consilia maximum nobis afferunt emolumentorum pondus.

Prima conclusio. SOLVTIO quæstionis tribus conclusionibus continetur. Prima est: Multa sunt consilia de iure naturæ, quæ non solùm sub lege scripta, verùm & ante illam semper fuerunt virtutis officia. *Probatio conclusionis.* Probatur: nam miseris, etiam citra casum grauis necessitatis occurrere, semper fuit officium, & voluptatibus mundi parciùs vti, quàm lex permitteret ob aliquam bonam caussam. In summa, illis renuntiare quæ licitè homo posset facere, consilium semper sapientes duxerunt. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Congruentissimè in lege noua non modò naturalia illa consilia explicita sunt, verùm & alia recenter adhibita, quæ non erant in veteri. Probatur: Hoc inter consiliorum opera, & ea quæ sunt in præcepto, interest, quòd præceptorum opera sunt de necessitate salutis: opera verò cõsiliorum sunt supererogationis officia, per quæ expeditiùs ad charitatis perfectionem peruenitur. Cùm ergo inter legem veterem & nouam hoc fuerit interstitium, quòd illa erat lex seruitutis & timoris: nostra verò, lex libertatis: fit consequens, vt & illi congruerit non ponere nisi præcepta: & nostræ, vt consilia adhiberet, quæ liberè quisque exequi posset. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Consilia euangelica atq; adeò omnia naturalia ad tria reducũtur genera: scilicet, paupertatis, continentiæ, & obedientiæ. *Suadetur conclusio.* Probatur: Consilia, vt proxima conclusione assertum est, sunt illa per quæ homo expeditiùs ad charitatis perfectionem progreditur: est autem homo inter spiritualia bona, quibus charitas comparatur, & temporalia, quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quò illis propiùs accedit, à temporalibus eò longiùs absit, & vice versa: temporalium autem, vt nuperrimè adnotabamus, tria sunt genera: scilicet, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Quapropter qui in huiusmodi sic finem cõstituit, vt regulas vitæ secundum istorum affectum instituat, prorsus sit charitatis expers: ob idque per præcepta instituimur, vt debitè ac iustè illis ex præscripto vtamur: animos verò ab illis prorsus euellere, non est cunctis, immo neque multis in hoc seculo possibile. Quare sub consilio Christus id cuicunque reliquit, vt qui capere posset, caperet. Per paupertatem autem abdicamus à nobis oculorum concupiscentiam, hoc est facultates ac diuitias, per continentiam verò concupiscibilia oculorum, hoc est tactus delitias: sed per obedientiam, oculorum superbiam, hoc est honores, & mundi fastus. Illa ergo tria in capite statim suarum legum Christus proposuit:

posuit:videlicet,Beati pauperes spiritu,Beati mites, Beati qui lugent. Quæ quidem Apostolis ratione status, vt super eisdem verbis scriptum reliquimus,necessaria erant · reliquis autem relicta sunt in consilio. Vnde,vt Matthæ.19. legitur,ait Petrus:Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis?Quamobrem Apostolici viri ,hoc est qui apostolicum institutum imitari contendunt, hæc tria vota suscipiunt iuxta documentum Christi ad iuuenem, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes,& da pauperibus, & sequere me. Vbi verbo sequelæ, obedientiam expressit, quæ votorum supremum est,atque aliorum finis. Ob hoc enim seculo vale dicimus,vt Christum expeditiores sequamur. Hæc igitur simpliciter sub consilio collocantur ; ad quæ capita cuncta reducuntur. Nam eleemosynam extra caussam necessitatis erogare, ad consilium attinet paupertatis : & licitis voluptatibus abstinere,ad consilium continentiæ : & aliquando hominem suam non sequi, vbi licuerit, voluntatem, ad consilium quodammodo obedientiæ:vt offensam remittere, cuius posses vindictam exigere. Quòd si interrogas, quæ sint noua illa quæ adhibita sunt in noua lege? In primis virginitas vsque ad Deiparam virginem non legitur fuisse in consilio. Et prætereà vt prorsus homo cuncta confirmato voto relinqueret· quod cùm Christus iuueni obtulit,quasi de re noua stupuit. Quò alludit & illud Petri, Quid ergo erit nobis? quasi quid fecimus.quod nemo hactenus fecit. Tametsi & in legem naturæ, licèt non religionis gratia, sed philosophandi, de Diogene & multis Pythagoreorum, historiæ tradunt opulentiam splendoremque humanum abiecisse. Et vt nos super cap.3. Matthæ.in descriptione deserti quo Ioannes pœnitentiam prædicauit,enarrauimus. Fuit etiam inter Iudæos Aessenorum collegium, quorum Iosephus lib.18. antiquitatum meminit. Et Solinus cap. 48. qui à communi hominum conuictu semoti : absque vxoribus anachoretarum vitam degebant. De his autem latiùs in lib. 7. sub titulo, De voto.

Quæstio. *Solutio.* *Iosephus.* *Solinus.*

AD primum igitur argumentum negandum est,quidquid nos facere possumus, Deo deberi ratione præcepti. Consultissimus nanque & in nos pientissimus Deus in obligando nos suis legibus non tantùm eorum rationem duxit, quæ nos illi deberemus : sed eius, quod imbecillis nostra natura præstare posset. Vnde Pau. De virginibus,inquit,præceptū non habeo: consilium autem do. Quin verò præter sacramentorum præcepta nihil ampliùs nobis iussit, quàm quod in iure naturæ positum est: hoc autem iure nemo tenetur quantum potest semper facere: sed consilia non contemnere, & nihil animo admittere quod dilectioni Dei sit aduersum: hoc est enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et sic est intelligendum illud Ecclesi.9. Quodcunque potest manus tua, instanter operare. Nam si sensum faciat consilij,nihil contra nos. Si autem vim habeat præcepti, intelligitur vt quicunque pro suo statu faciat,quod debet. Neque verò ex contemptu & consiliorum vilipendio omittat ad perfectionem tendere. vt S. Thom.2.2. q.186. artic. 2. expositor est. Quocirca neque qui consilia sequuntur, ad altiorem gradum charitatis obligantur, quàm alij : sed præstantiori via secundum suam professionem ad charitatem tendere: quæ est præceptorum finis. Sed hæc non sunt præsentis speculationis: libro enim octauo, qui est de voto, iterum hæc pressiùs attingemus. Secundum autem argumentum secunda conclusio dissoluit : vbi reddita est ratio cur decentiùs lex euangelica quàm vetus consilia tradiderit. Ad tertium respondetur, quòd Christus proponens consiliorum opera, ob id ea nemini præcepit, quòd videbat non cunctis expedire, sed reliquit cuiusque optioni, vt Matthæi 19. Si vis perfectus esse,&c. Et rursus: Qui potest capere, capiat. Ad quartum demum respondetur, quòd illa consilia quæ sunt de iure naturæ, sæpe accidit vt sint in præcepto. Ob idque quantum ad animi præparationem, tenemur prompti esse, vbi necessitas exigerit, illa implere. Quamobrem Christus præceptorum numero eadem adscripsit: sed tamen extra necessitatis casus sunt in consilio.

Ad primū argumētū. *S. Thomas.* *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiū.* *Ad quartū.*

FINIS LIBRI SECVNDI
DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER TERTIVS

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

Gemina acceptio iuris:

AD Iustitiam, de cuius virtute præsens à nobis opus institutum est, ius pertinet: quapropter de Iustitia & Iure illud inscripsimus. Ius autẽ bifariàm, vt in fronte primi Libri dicebamus, vsurpatur: videlicet & pro rationis regula, prudentiæque dictamine, per quam regulam æquitatẽ iustitiæ perpendimus: quales sunt leges. Prætereà pro æquitate ipsa quæ obiectum est Iustitiæ: nẽpe quam Iustitia in rebus constituit. Igitur cùm de iure priori modo, hoc est de legibus, duos hactenus libros absolutos dederimus, subsequitur, vt ad definitionẽ Iustitiæ propius accedentes, de iure dicamus, posteriori modo accepto nomine, vtpote per quod eadẽ constituenda est Iustitiæ definitio. Continet enim liber præsens, ordine tertius, iustitiæ tractatum in genere, eiusque diuisiones in legalem & particularem, inque distributiuã & commutatiuã: prioremque eius speciem, scilicet distributiuã: vbi de acceptione personarum disputamus. Quam materiam edisserit Sanctus Thomas ij. ij. q. lvij. & infrà.

Partitio libri. S. Thomas.

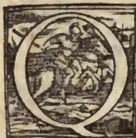
QVÆSTIO PRIMA, DE IVRE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 57.

ARTICVLVS I.

Vtrùm ius sit obiectum iustitiæ.

Primũ argumentum partis negatiuæ. Aristot. Secundum argumẽtũ. Augustin. Isidorus. Aristot.

QVAERITVR ergo primò, vtrùm ius sit obiectum iustitię? Et arguitur à parte negatiua ex verbo Celsi Iurisconsulti lib. 1. de Iust. & iure. Ius est ars boni & æqui, ars enim non est obiectum virtutis iustitiæ, quæ est in voluntate: sed per se virtus intellectualis, vt 6. Ethicor. auctor est Aristoteles. Secundò, Iustitia pręcipuè nos Deo subijcit, secundũ illud August. in lib. de morib. Eccles. Iustitia est amor tantùm Deo seruiens: & ob hoc bene imperãs ceteris, quæ homini subiecta sunt: ius autem ad diuina non pertinet, sed ad humana. Sic enim Isido. lib. 5. cap. 2. distinguit inter fas & ius, quòd fas sit lex diuina: ius autem, humana: ergo ius non est obiectum iustitiæ: In contrarium autẽ est tam idem Isidorus quàm Philosophus. ait enim ille ibidem, quòd ius dictum est quasi iustum. Et refertur dist. 1. can. ius. Et Philosophus in principio 5. Ethic. Omnes, inquit, talem habitum volunt dicere iustitiam, à quo operatiui iustorum sunt.

Diuisio iustitiæ. Philosoph. Paulus.

IN vestibulo statim quæstionis primum omnium supponendum est, iustitiam vno modo accipi generali nomine pro virtute. Sic enim acceptam Philosoph. 5. Ethic. cap. 1. appellat illam, totam virtutem. Vnde & iustus idẽ est quod studiosus, quacunque sit insignitus virtute. Et ratio amplissimi huius significatus est, quòd in omni virtute extat obedientiæ ratio legi debitæ. Quidquid autem rationem debiti claudit, iustitiæ formã induit. Quo vtiq; significato accepit Christus Matth. 5. & 6. iustitiæ nomen, Nisi abũdauerit iustitia vestra, &c. Et, Attẽdite, ne iustitiã vestrã faciatis corã hominibus. & Pau. 1. ad Timo. 1. Iusto nõ est lex posita, Atq; hoc pacto non tractamus hìc de iustitia, neq; habet peculiare obiectũ, sed suũ cuiq; virtuti est propriũ: nempe id quod legitimũ est. sed accipitur vt est particularis virtus moralis atq; vna quatuor cardinaliũ, cuius officiũ est facere iustum. Secũdò, ne quis nobis ordinis peruersionẽ improperet, quòd priùs de iustitia, quàm de iure dicendũ nobis esset, nouerit doctrinã esse Aristot. 2. de anima, tex. 33. quòd qui de potentia vel habitu tractaturus est, exordiũ auspicari debet ab obiecto: vnde habitus speciem sortitur, & per id quod describi debet: vt qui de sensibus disputationem init, priùs debet de sensibili disputare. Oculus enim non per hoc propriè definitur quòd sit sensus sic aut sic compositus: sed quòd sit sensus percipiendi colores: & pariter auditus quòd sit sensus percipiendi sonũ: & serra est instrumentũ secãdi ligna: & temperãtia, habitus quo rectè delectabilibus tactus vtimur. Pari ergo modo loco citato 5. Ethic. Aristote. definit iustitiam per iustũ: nempe quòd sit habitus quo iustum volumus & iustũ operamur. Et Vlpianus. ff. de iustitia & iure. Iustitia est, inquit, constans & perpetua voluntas ius suum vnicuiq; tribuens. Cùm ergo iustitia per ius definiatur, meritò à iure est nobis proficiscendum. His ergo præhabitis, ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Ius est obiectũ iustitiæ.

Solutio tacitæ obiectionis. Aristot.

Conclusio

Conclusio ex auctoritatibus Isidori,& Philosophi, & Iurisconsulti modò citatis, appellantium ius, iustum illud,quod iustitia in rebus cõstituit,satis constat: nihilo secius ratione amplius demõstratur quę sumitur ex differentijs iustitię à reliquis virtutibus.Sunt enim ordine tres. Prima:quòd cùm proprium sit omnium virtutum rectum perficere opus, rectitudo tamen reliquarum virtutũ existimatur in ordine ad ipsum agentem,iustitia verò in ordine ad alterum.Et ratio est, quòd iustitia est virtus ordinãs habentem ad alium:reliquæ verò ipsum ordinant ad seipsum. Exempli gratia: Temperãtia versatur circa rectũ vsum delectabilium tactus: & ideo ponit medium inter duas affectiones ipsius temperati:scilicet, ne in ciborum venereorúmue vsu à ratione exorbitet: neque verò minùs sumat quàm sustentatio vitæ postulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciã modum constituit. Iustitia verò facit æqualitatem inter debentem,& alterum, cui quidpiam debet. Vt si vterque nostrûm habebat quinque, mutuò verò mihi dedisti vnum, cuius caussa tantùm habes quatuor, ego verò sex, iustitia postulat vt tibi vnũ refundam, vt vterque nostrûm habeat quinque, quod est medium inter quatuor & sex. Pari modo, si tuas mihi operas locasti,iustitia poscit vt merces mea easdem adæquet. Quocirca & res duæ iustificari dicuntur, dum adæquantur: vtputa cùm architectus lapidem ad normam iustificat,& sutor calceum ad pedem.Secunda ex hac nascitur differentia,quòd in materia reliquarum virtutum nihil verè ac legitimè censetur rectum,nisi respectu agentis.Exempli gratia: Si auarus parca vtatur mensa, non vt temperatè viuat,sed ne pecuniam dispendat,opus illud non censetur rectum,neque virtuti admensuratum. Si verò debitor quantum ęris debet,tantum creditori persoluat,sinistra tamen intentione,nempe vt illud dilapidet,vel si gladium quem in deposito habet,domino restituat, sciens in malũ vsum esse ab illo repetitum, tunc tale opus iustum simpliciter censetur: quia est debito æquale: licèt non sit opus virtutis, neque qui soluit, sit studiosus. Atqui ex hac rursus exoritur tertia differentia, nempe quòd meritò Doctores virtuti iustitiæ per se obiectum asscribunt quod ius appellant & iustum : non autem reliquarum vlli,eo videlicet,quòd in virtute iustitię iustũ ipsum ex natura rei constituitur:in reliquis verò non nisi ex recta intentione agentis. Quapropter diuus Tho. (quod meditatè considerandum est)tractatus aliarum virtutum, nimirum fortitudinis aut temperantiæ, non ab earum obiectis exorditur, sed à virtutibus quæ faciunt rectitudinem in opere : tractatum verò iustitiæ ab obiecto: quod in rebus ipsis consistit. Quin verò in alijs virtutibus non tam propriè dicitur obiectum, quàm materia , circa quã versatur virtus,vt materia fortitudinis est periculum belli: & materia temperantiæ,delectabilia tactus: in quibus virtus medietatem inter duos affectus constituit : sed virtutis iustitiæ propriè est obiectum, æqualitas ipsa rerum,in quam virtus tendit,sicuti visus in colores. Habemus ergo conclusionem quòd ius est obiectum iustitiæ. Veruntamen non desunt,qui hoc discrimen superficietenus cernentes impugnent. Buridanus inquam quinto Ethicor. quæstione prima, aduersus hanc doctrinã sic insurgit : Aut loquitur, inquit diuus Thomas, de rectitudine operis quatenus est rectitudo virtutis, aut de eius rectitudine absolutè,licèt non fiat à virtute. Si priori modo,tunc vti officia aliarum virtutum,sic neq; opus iustitiæ rectum est,nisi in ordine ad agentem.Docet enim Aristot. secundo Ethico. capite quarto, nullum esse opus virtutis, nisi fiat ex electione propter legitimum finem: quare,vt modò dicebamus, qui gladiũ reddit vero domino,vt homicidiũ faciat non est studiosus. Si verò loquatur de operis rectitudine absolutè, non quatenus à virtute proficiscitur, tunc in materia quoque aliarum virtutum eiusmodi reperitur rectitudo sine ordine ad agentem : vt si quis per hypocrisin ieiuniorum legem obseruet, aut propter vanã gloriam strenuè se gerat in bello.Respondetur, tamen differentiã constitui in rectitudine absolutè considerata. Et est hæc, quòd cũ rectitudo iustitiæ in rebus ipsis natura sua sit reperibilis,qui soluit æquale debito mala intentione & fine,facit quidem opus iustum,cùm ius alteri suum tribuat, licèt non sit iustus , id est studiosus : quia non operatur quando , vbi , & quomodo oportet. In reliquis verò virtutibus,si vnam quamlibet tollas virtutis circunstantiã,nulla restat moralis rectitudo: hoc est, ieiunium illud non erit opus temperatum:neque aggressus in bello,opus strenuũ: quia talia opera non habent aliam rectitudinem quàm in ordine ad virtutis habitum.

Conclusio responsiua.

Ratio conclusionis.

Primum discrimen iustitiæ singulariter dicta à ceteris virtutibus.

Secunda differẽtia.

Tertia differentia.

S.Thomas.

Buridanus.

Ratio Buridani contra diuum Th.

Aristot.

Solutio rationis facta

IGITVR, vt ad obiecta capitalia respondeamus, circa materiam primi argumenti idẽ Buridanus & nonnulli minùs nominis significatum callentes,negant nomen ius accipi pro obiecto iustitiæ, sed aiunt idem esse quod legem:secundum verbũ Isidori quod refertur dist.1.Ius generale nomen est, lex autẽ iuris species.At verò qui hoc negat,veritati se auctoritate omnium armatę,contrarium obijcit.Enimuerò quod Philosophus appellauit iustum, vbi dixit iustitiam esse habitum iustorũ effectricem , Iuriscõsultus planè nuncupauit ius dicens, Iustitiam esse virtutem ius suum cuique tribuendi. Si ergo iustitia facit ius & iustum,quis abnuat ius esse obiectum iustitiæ: Immo crediderim per Apocopen, hoc est per amputationem syllabæ in fine dictionis,iustum,dictum esse,ius sicut pro eo quod,potestis,dicimus,potes. Vnde Græcè δίκαιον idem promiscuè significat, quod iustum,& ius. Quare idem ipse Isidorus eodẽ loco statim subdit,ius dictum esse,quia iustum est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iusta, quia iustũ in rebus constituit. At verò quoniam opificiorum artificatorumq; nomina ad significandum quoque artes transferuntur:sicuti nomẽ medicinę,quę est res per artem composita,ad artem ipsam accõmodatur, nomen iuriũ deriuatum est:primum ad significandum artem cognoscendi quidnam sit iustũ: & exinde rursus ad significandum legem. Cauendum nanque tibi est idem esse censeas artem boni & æqui,& legem: ars enim non est dictamen, sed scientia potiùs moralis, qualis est in Iureconsultis ad inuestigandũ quidnam æquum sit lege sancire. Lex autem est regula prudentiæ , seu dictamen practicum inde constitutum: puta,fac,ne facias.quæ quidem est in principe, vt libro.1.quæstio 1.declarauimus.Quocirca vbi ait Isidorus legem esse iuris speciem,non accipit speciem quasi quid generi directè subiectum:vt est homo animali: siquidem subdit,ius id esse quod iustum:sed quia est regula pręceptioque iuris scripta..Ius enim aliud est naturale menti nostræ inditum, atque aliud scriptum,& secundum Isidorum lex est constitutio scripta. Et per hoc detegitur sensus verborum Celsi:Ius est ars æqui & boni. Vbi hallu-

Ad primũ argumẽtũ.

Buridanus.

Refellitur Buridanus.

Non sunt idem lex & ars boni & æqui.

Isidori mẽs.

Accursij lapsus. Budæus. cinatus Accursius, ait non idem esse æquum quod bonũ:fingens nescio quid discriminis inter illa mẽbra:cùm tamen æquum & bonum,vt doctè illic Budæus adnotauit, & nos suprà lib.1.quæst.6.art.vlti. declarauimus,loco simplicis nominis accipiatur pro eo quod est ἐπιείκεια puta legis interpretatio,casu quo palàm est legislatorem si adesset,noluisse legem secundum scripturæ rigorem seruari:vt colligitur ex.l.nulla.ff.de legibus.Nam leges non possunt in omnes singulares casus prospicere, vt habetur l.neq; leges.& l.non possunt,eodem titulo.Quo fit,vt cùm ait Iurisconsultus ius esse artem boni & æqui,ius accipiatur,non pro scripto,sed pro naturali:vtpote quòd ἐπιείκεια faciens cõtra verba scripti iuris,mentem eius seruat illæsam,in qua ius naturale cõseruatur.Quare ars æqui & boni idem est quod ars tuendi naturale ius,vbi scriptum apparet iniquum.Habetur enim Insti. de succes. liber.§. 1. Prætoris edicto *Vlpiani sensus.* hæc legis iniquitas emendata est.&.ff.quod quisque iu.&c. l. si quis.ait Vlpianus. Si quis iniquum ius aduersus aliquem impetrauerit,ipse eo iure vtatur. Vnde etiam illud emanauit axioma, Summum ius summa iniuria. Atqui ex his ipsis quæ dicta sunt, colligitur intellectus Vlpiani in eadem lege,vbi ait ius à iustitia appellatum est.Enimuerò si ius pro obiecto iustitiæ,vt dictum est,accipias,falsum quidem est.Nam potius econuersò iustitia dicitur à iure: quandoquidem habitus ab obiecto sortitur speciem. Præterquam quòd per grammaticorum regulam longior dictio à breuiori deriuatur.Accipit ergo Iurisconsultus ius pro arte & scientia de iure naturali iudicandi.Illa enim ob id nascitur ex iustitia, quòd *Epilogus antedictorum.* ille solus,qui iustus est,prudentia viget,vt ait 6.Ethi. Arist. ad rectè de agendis iudicandum. Vt ergo dictorum faciamus epilogum, ius est in rebus:ars verò æqui & boni in intellectu docente iustum operari,sicuti ars fabrilis. Sed lex est regula intellectus practici per prudentiam constituta:atque adeò ratio iusti, hoc est factiua & constitutiua iusti:iustitia denique, virtus voluntatis, quæ secundum legem iustum in rebus constituit.Quo fit,vt cùm dicitur ius alicui reddi,nõ aliter accipiatur,quàm vt est ob*S. Thomas.*iectum iustitiæ.Tametsi sanctus Thomas nonnihil discriminis internoscat nempe quòd ius reddere,sit sententiam in fauorem alicuius pronuntiare, siue secundum rei veritatem, siue secundum allegata & probata:etiam dum secundum veritatem iniquum sit.Quòd autem subdit, ius quoque accipi pro tribunalis loco,vt dum reus dicitur in iure comparere,fortè ex Paulo Iureconsulto accepit,qui l. penultima. ff. de iustitia & iure, ait ius accipi pro loco. Nescio tamen an satis aptè dictum sit: nam quan*Ius nõ satis aptè accipitur pro loco tribunalis.*do quis dicitur de iure comparêre, eodem modo videtur ius accipi, quo quando dicitur in ius vocari: in ius autem vocari,vt ait Iureconsultus.ff.de in ius vocando,est iuris experiundi caussa vocari: nempe vt actor rei nomen deferens, experiatur an ius sibi patrocinetur,vbi ius accipitur pro iure ipso vel pro lege. Ad secundum argumentum respondetur,Augustinum, vbi ait iustitiam esse amorem Deo ser*Ad secundum.*uientem,non denotare iustitię substantiam:immo verò cùm Deo æquale reddere nemo possit,nulla est inter nos & Deũ propria ratio iustitiæ:sed dicit iustitiam esse amorem,id est, ex amore seruiendi Deo nasci,& ad eundem tendere finem.Quapropter,fas,idem est quod pium & religiosum: nempe fari dignum:quod quid excellius est,quàm iustum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm diuisio iuris in ius naturale & positiuum, sit generi congruens.

Primũ argumentum. POSTQVAM visum est quidnam sit ius, sequitur de eius diuisione, vtrùm congruè hoc genus,ius,in has duas species,naturale scilicet & positiuum,diuidatur. Et arguitur à parte negatiua:Nullum est in hominibus ius naturale,ergo diuisio supponit falsum.Probatur antecedens:Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes,vt habetur dist.1. cano. ius na*Secundum.*turale in rebus autem humanis nihil est immutabile quia omnia humana in aliquibus casibus deficiũt: *Aristot.* ergo nullum est ius naturale. Secũdò arguitur:Nullum est ius positiuum: ius enim positiuũ est quod humana volũtate & arbitrio ponitur: vt 5.Ethicor.cap.7.ait Philosoph.& eadem distinct. Isidorus: vbi *Isidorus.* inquit ius ciuile esse quod quisque populus sibi constituit. Ex hoc autem quòd humana voluntate po*Tertium.*natur, non sequitur id esse rectum, atque adeò neque vt sit ius: ergo nullum est ius positiuum. Tertiò: Ius diuinum neque positiuum est, cùm humanæ auctoritati non innitatur, neque verò naturale: quia naturam excedit:ergo diuisio non est sufficiens. In contrarium autem est auctoritas Philosophi *Aristot.* loco citato 5.Ethicor.cap.7.vbi ius politicum,puta ciuile,diuidit in naturale & positiuum, quod appellat legitimum.

HIC primum omnium nosse oportet eisdem prorsus diuisionibus ius distribui, siue illud pro lege accipias,siue pro iusto,quod est iustitiæ obiectum:nã ex iure,quod iustitiæ obiectum est, & iustitia ra*Primũ fundamentum.*tionem habet virtutis,& lex rationem regulæ.Quapropter cũcta,quæ libro primo, quæstione quinta, de diuisionibus iuris accepti pro lege,dicta sunt,& in hunc quoq; locũ competunt, ac perinde breuior *Secundum.* hic erit disputatio.Secũdò & hic quoq; cautè obseruandũ,quòd ius nõ statim ex æquo, vt ferè iurisperitorũ schola arbitratur,diuidendũ est in tria,scilicet in ius naturale,& gentiũ,& ciuile licèt id Isidorus videatur censere,vt sequenti articulo patebit.Neque,vt alij putãt,in quatuor,scilicet in hæc tria,& ius *Conclusio responsiua.* diuinum. Sed si artem diuidendi cõsulas,ius,vt commune est ad diuinũ & humanũ,diuiditur in duo, scilicet naturale & positiuũ:& pariter ius diuinũ:ac deinde ius positiuum humanũ, in ius gentiũ & ciuile. *Probatio.* Vnica ergo conclusio ad quæstionem respondet: Ius primò diuiditur in naturale & positiuũ. Probatur cõclusio:Ius seu iustũ,idem est quod æquale & adæquatũ:hoc autem fieri nõ potest nisi altero duorum modorũ:videlicet aut ex natura rerũ,aut ex condicto humanę volũtatis:dimittamus enim tantisper diuinã legem,de qua statim similiter censendum est.Exempli gratia: Vt qui aliquid credito recepit, tantundem restituat,natura rerum docet: & ideo ius naturale est: sicuti & quòd fœmina viro generationis gratia

gratia adiungatur. Quòd autem frumenti modius quinque ficlis væneat, certè non natura fecit, sed humanum condictum: puta reipublicæ consensus aut principis. Nam cùm ad rationem legis vis requiratur coërciua, non omne condictum vim nanciscitur legis, sed quod est reipublicæ. Vnde quod priuatim inter ciues intercedit, non lex, sed pactum est. Pari modo, quòd consanguinei in quarto gradu matrimonium ineant, natura non vetuit, sed humana voluntas. Cùm ergo his tantùm duobus modis vsu venire possit æquum & iustum, fit vt duo membra genus ipsum iuris absoluant. Igitur cùm audis ius naturale esse illud, quod est à natura, bifariàm id intelligito: nempe & à natura id docente, & ab eadem ad ipsum instigante. Vnde Vlpianus. l. 1. ff. de iustitia, & iure. Ius, inquit, naturale est commune omnium: eò quòd vbique instinctu naturæ, non cõstitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponens naturalem instinctum & constitutionem, nostram bimembrem diuisionem insinuat. Eodemque refertur Ciceronis diuisio lib. de Inuen. inquientis: Naturale ius est, quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert. Omnes itaque definitiones istæ per caussam efficientem constituuntur. At verò Aristoteles quinto Ethicorum capite iam citato, per caussam id formalem philosophico more definit, dicens: Ius naturale est quod vbique eadem vim habet, & non quia videtur: id est quod vbique natura sua necessariũ est, & non quia humano iudicio & arbitramento ponitur. Etenim vt qui decem accepit, totidem reddat, non est iustum, quia hominibus ita existimatum: sed natura sua, sicut ignis est calidus: quòd autem frumentum tanti vendatur, vinum verò tanti, atque hoc vitium, tali vindicetur supplicio: & hoc aut illud offeratur sacrificium, & similia non natura, sed humana voluntas iustum fecit. Quare ait illic Philosoph. iustum legitimum antequam esset positum, nihil referre, sed postquam positum est. In summa, diuisio hæc præsens in idem cum illa coincidit, qua Doctores distinguunt, alia esse vel iusta quia bona, vel prohibita, quia mala, alia verò vel bona, quia iusta: vel mala, quia prohibita. Offert se nihilominus nonnihil ambiguitatis circa definitionem illam iuris naturalis per caussam efficientem: Si enim ius naturæ est, quod natura docet, nemo illud posset ignorare: & tamen multa sunt de iure naturæ, quę barbaræ gentes ignorant: vt de fornicatione simplici ex concilio apostolico adnotauimus, Act. decimoquinto, quæ ideo prohibita fuit conuersæ gentilitati, ne per ignorantiam excusarentur. Rursus: Si ius naturæ est illud ad quod natura instigat, fit ius omne naturale esse necessarium: quod tamen videtur esse falsum, cùm super aliquo, vt suprà diximus, dispensari possit. Ad horum prius respondetur, quòd non quidquid natura docet, omnes capiunt, sed illi prorsus, qui serenam habent rationem & ab omni nebula liberam. Nam qui in vitia immersi, caligine illam obduxerunt, naturæ radios non satis perspiciunt. Posterior verò dubitatio tacta est inter arguendum in fronte quæstionis.

Cicero.

Aristot.

Prima obiectio aduersus definitionẽ iuris naturalis.

Secunda.

Ad primã obiectionẽ.

RESPONDETVR ergo ad primum argumentum, vbi idem mouebatur scrupulus, concesso ius omne naturæ esse simpliciter necessarium natura sua. Quapropter præcedenti libro, q. 3. diximus esse indispensabile. Quin verò Scotus ipse quamuis censeat præcepta secundæ tabulæ dispensabilia esse: negare non debet quin sint natura sua necessaria. Sed fortè diceret, quòd Deus natura superior poterit super illis dispensare sicuti angeli & cæli licèt sint res natura sua necessariæ, possunt supernaturaliter annihilari. Tametsi satis demonstratum sit neque id de eisdem præceptis esse possibile: vtpote cùm prorsus eorum naturæ repugnet esse licita, sicuti homini esse irrationalem. At verò id quod natura sua est necessarium, potest mutatis rebus mutari. Necessitas quippe vniuscuiusque rei secundum eius naturam perpendenda est. Si enim natura rei immutabilis est, tunc & ius eius erit simpliciter immutabile: vt, quia cęlum res est immutabilis, eius motus est immutabilis: sed quia aqua est res mutabilis, licèt simpliciter illi sit naturale infrigidare, nihilominus quando est calida, calefacit. Pari modo, quòd depositum sit domino reddendum, per se consideratum est simpliciter necessarium: sed quia homo est mutabilis dum dominus prauè affectus suum gladium petit ad occidendum, non est illi reddendum: quia sicut sanus existeret, ius esset ei reddere, ita dum insanus sit, ius est non reddere. Eodem modo ius per se simpliciter necessarium est, quidquid debes vt soluas: quando verò soluendo non es, ius non te ligat. Hæc ergo mutatio non tam fit in iure, quàm in hominibus ipsis. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximus, quare expedit leges humanas nonnunquam mutari, nempe quia res mutantur. Et lib. 2. q. 3. commonstrauimus, in illas leges, quæ rationem ipsam iustitiæ & finem continent, dispensationem cadere non posse: in illas verò, quæ non finem, sed media secum afferunt, cadere posse: hoc enim naturalium genus est, quod Aristoteles loco citato ait posse mutari. Nam etsi dextera naturaliter validior sit, aliquando deficit: & est sinistrum brachium robustius. Ad secundum respondetur, concesso non esse regulam generalem, vt quidquid voluntas constituat, continuò fit iustum. Nam siquid contra ius naturæ constituat, nunquam vim legis obtinebit, vt suprà dictum est, reclamante propheta Isa. 10. Væ qui condunt leges iniquas. Sed quando res est non solùm naturæ non repugnans, verùm pro loco & tempore congruens, tunc voluntas humana, si publica auctoritate polleat, id potest constituere: quod quia constitutum est, fit iustum, & vt ait Aristoteles quod non referebat, iam inde refert. Ad tertium denique respondetur, vt suprà insinuauimus, quòd ius diuinum non condiuiditur eadem diuisione contra ius naturale & positiuum: immo verò similiter diuiditur. Itaque, vt perspicua sit diuisio, primùm omnium diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrunque membrum eadem prorsus diuisione subsecatur: vt ius diuinum alterum sit naturale, atque alterum positiuum. Vniuersum enim ius naturale est diuinum: eò quòd Deus est auctor naturæ, ac subinde cuiuscunque eius iuris, sed ius diuinum positiuum est, quod suprà naturam est ab ipso positum, vt sacramentorum iura Christianæ familiæ, & ceremonialia ac iudicialia antiquæ legis. Præcepta autem primæ tabulæ decalogi non simpliciter dicuntur ius diuinum positiuum, licèt, vt suprà dictum est, per fidem sint explicita, quia ex rerum natura pullulant; licèt, nisi opitulante fide, non ab omnibus agnoscantur.

Ad primum argumẽtũ principale.

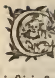
Aristot.

Ad secundum.

Ad tertiũ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm ius gentium sit idem cum iure naturali.

Primum argumentum. VM duo tantùm membra in proxima diuisione posuerimus, dum genus iuris naturale tantùm & positiuum distinximus, dubium de iure gentium restat: vtrónam illorũ membrorum comprehendatur? Et arguitur quòd contineatur sub iure naturali. Ius enim illud, in quo omnes homines conueniũt, esse non potest nisi naturale, quod, vt proximè dicebamus, commune est omnibus: iure autem gentium omnes gentes conueniũt, secundũ illud Vlpian. l. 1. ff. de iustitia & iure. Ius gentium est, quo gentes humanæ vtuntur. vt Instit. de iure naturali &c. Ius gentium omni humano generi commune est, ergo ius gentium & naturale idem sunt. *Secundum. Aristot.* Secundò arguitur: Seruitus est de iure gentium, vt habetur dist. 1. can. ius gentium, & Institutio. modò cita. & ff. de iustitia & iure. l. manumissiones. sunt autem, vt Philosophus ait 1. Politicor. multi naturaliter serui: ergo ius gentium est naturale. *Tertium.* Tertiò, Ius diuiditur in naturale & positiuum: sed nunquam vniuersæ mũdi gentes conuenerunt vt ius aliquod statuerent: ergo natura idem ius docuit, atque adeò est naturale. *Isidorus.* In contrarium autem est Isidorus dist. 1. can. ius autem. vbi distinguit ius gentium à naturali, dicens, Ius autem naturale est, aut ciuile, aut gentium.

Conclusio responsiua. AD quæstionem vnica conclusione respondetur: Ius gentium & à iure naturali distinguitur, & sub iure positiuo comprehenditur. Hanc conclusionem etsi expressè hic sanctus Thomas non ponat: tamẽ argumenta eius quibus initio quæstionis arguit ius gentium esse naturale, insinuant eius esse mentem id negare, affirmareque subinde esse ius positiuum. *S. Thomas.* Præterquam quòd, 1. 2. quæst. 95. articulo quarto, id planè affirmat: vbi ius positiuum diuidit in ius gentium & ciuile: quod nos libro primo, quæst. 5. exposuimus. Et ratio quam hìc adducit, id ipsum patefacit. *Probatio conclusionis.* Probatur ergo cõclusio: Ius naturale (vt articulo proximo diximus) est illud quod ex rerum ipsa natura adæquatum est & alteri commensuratum. Hoc autem dupliciter contingit. Vno modo, secundum absolutam rerum considerationem: sicuti masculus & fœmina absoluta natura sua coaptantur in vnum generationis officium: & pater curat filium alere. Alio modo quidpiam est alteri commensuratũ, non secundum absolutam eius naturam, sed in ordine ad certũ finem & per certas circunstantias consideratũ. Exempli gratia: Quòd hoc prædiũ ab hoc proprio domino possideatur, & aliud ab alio, natura rerum absolutè existimata non magis exigit, quàm vt omnia in communi possideantur. Attamen si ager idem consideretur, vt ad ferendos fructus colendus, atque in pace possidendus: & pro statu naturæ corruptæ in quo homines segniores existunt, ad impendendas proprias operas, quæ in commune bonum cessuræ sunt, & alienorum sunt auidi, ratio statim colligit omnino conducere vt possessionum diuisiones fiant: *Philosoph.* quemadmodum Philosophus secundo Poli. docet: & libro nos quarto, quæstione de rerum diuisione, monstraturi sumus. Ex hac ergo distinctione elicitur conclusionis ratio. Rem nanque absolutè apprehendere non solùm hominibus, verùm & ceteris etiam animantibus naturali instinctu conuenit: & ideo ius quod simpliciter est naturale, vt societas masculi & fœminæ, ac prolium nutritio, cunctis est animalibus commune. At verò de rebus in ordine ad finem sub certisque circunstantijs iudicare, non omnibus animalibus competit, sed peculiariter homini virtute rationis, cuius est vnum ad aliud conferre. Id ergo ius quod per talem collatiuam rationem constituitur, dicitur ius gentiũ, id est ius quod gentes vniuersæ, quatenus rationales sunt, sibi constituerũt. *Elucidãtur varia iuriscõsultorum verba.* Per horũ ergo intellectũ clarescunt Iurisconsultorũ verba, quorũ explanatio morali philosopho incũbit. Ait enim Vlpia. l. 1. ff. de iust. & iur. ius gentiũ à naturali recedere: idq; inde licere facilè intelligere: quòd illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune est. Et Caius l. omnes populi. Quod naturalis, inquit, ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræquè custoditur: vocaturq; ius gentiũ. Non ait, Quod simplex lux naturę: sed, Quod ratio, quę hominibus propria est, cõstituit, id est ponit. *Alia ratio pro cõclusione.* Atq; hic denuo argumentũ sumitur aliud conclusionis. Ius enim naturale est simpliciter necessariũ, id est, quod nõ dependet ex humano consensu: ius autem gentiũ obligat: quia videtur, id est, quia ab hominibus sic iudicatur: nunquã autem rerũ possessiones diuiderentur, nisi homines consentirent vt isti illas, alij verò alias possiderent: ergo ius gentiũ non est simpliciter naturale, sed positiuũ. *Scrupulus.* Quòd si conclusionem nostra hoc argumento cõcutias, quòd inde fieret cõsequens, ius gentiũ idem esse quod ciuile: *Solutio.* vt luculentior tibi fiat responsio, differẽtiã accipito inter has iuris species. Primùm omniũ, ius gentium & ciuile à naturali differũt, eò quòd naturale simpliciter est necessarium secundum absolutam rerũ considerationem, vt dictũ est: & ideo cunctis animantibus cõmune: ius verò tam gentium, quàm ciuile humana ratione est positũ. Ius autem gentiũ & ciuile in primis hoc basilari *Primum discrimen iuris ciuilis ac gentiũ.* discrimine differunt, quod lib. 1. q. 5. arg. 4. ex mente D. Thomę deprõpsimus: nempe quòd ius gentiũ ex principijs naturalibus rerũ consideratarũ in ordine ad aliquem finẽ & circũstantias per viã cõclusionis elicitur: vt dicas, Agri colendi sunt: & homines negligentiores sunt ad cõmunia, quàm ad propria, ergo priuatim possideantur. Ius autẽ ciuile colligitur ex vno principio naturali, & altera præmissa arbitratu humano posita: & ideo non colligitur per viã illationis, sed per determinationem generalis principij ad specialem legem: vt de ceremonialibus & iudicialibus identidem dictũ est, vt si dicas, Res iusto pretio vendantur: iustum autem tritici pretium pro ratione præsentis loci & temporis est quinque siclorum: minor enim non est de iure naturæ. Et pariter malefactor est plectendus: ergo suspendendus latro. *Secunda differẽtia.* Ex hac prima differentia sequitur secunda, quòd ad constituendũ ius gentiũ non requiritur hominũ conuentus in vnũ locũ: quoniã ratio ad singulos per se docet, sed ad constituendũ ius ciuile, requiritur reipublicæ conciliũ, aut principis auctoritas, vt vltrò citroq; habito cõsilio cõstituatur. *Tertia.* Atque ex hac rursus sequitur tertia, videlicet quòd ius gentiũ est gentibus omnibus commune, vt dictum est: ius autem ciuile

ciuile est, vt ait Isidorus, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium constituit. Quare aliud est ius Atheniensium, aliud verò Romanorum, &c. vt habetur Instit. de iure natu. & gent. §. sed ius. De iure autem gentiū omnes penè contractus introducti sunt, vt emptio & venditio, locatio, &c. sine quibus humana societas constare non potest, vt patet eodem Instit. §. ius autem. & ff. de iust. & iure. l. ex hoc iure. Isidorus ergo quia nouit ius gentium & à naturali differre, & à ciuili, ne tot faceret diuisiones, distinxit ius in hæc tria membra. Artificiosius ergo diuiditur in ius naturale & positiuum, ac deinde ius positiuū humanum, in ius gentium & ciuile. Est autem admonito opus, ne quenquā diuisio Aristotelica fallat, lib. 5. Ethi. cap. 7. vbi ius politicum diuidit in naturale & legitimum. Haud enim politicū pro eo prorsus vsurpat, quod iuris prudentibus est ciuile: nam ius naturale non est species ciuilis, sed illi contrà positum. Appellauit ergo generaliter ius politicum, ius omne, quo ciuitas vtitur: quo nomine tam naturale quàm gentiū, quàm etiam ciuile comprehenditur. At verò non omnes scrupuli extincti sunt, qui ex hac conclusione succrescunt: videntur enim iura cōtrà extare. Ait quippe Pomponius, l. veluti. ff. de iust. & iure religionem erga Deum, & vt parentibus & patriæ pareamus, esse de iure gentium. Et Florentinus. l. vt vim. iniurias propulsare, ad idem spectare ius: hæc tamen omnia sunt de iure naturæ. Nam præceptum religionis & honorādi parentes in decalogo sunt: qui, vt suprà satis demonstrauimus, germen est naturalis iuris. Et propulsare iniurias, conclusio est illius principij. Vnaquæque res appetit se cōseruare, ergo ius gentium idem est, quod naturale. Et secundò id ipsum arguitur. Libro proximo hanc sæpè repetiuimus differentiam inter moralia præcepta ex vna parte, & ceremonialia, atque iudicialia, & ius ciuile ex altera, quòd moralia inferuntur ex principijs naturæ per modum conclusionis: nō autem reliqua, vt modò declarabamus. Qua de caussa diximus decalogum esse de iure naturæ. Si ergo ius gentiū infertur ex eisdem principijs per modum conclusionis, fit, vt sit pariter de iure naturæ.

Contractus ferè omnes iure gentiū introducti sunt.

Primum argumentum cōtra prædicta.

Secundum.

Ad primum argumentum respondetur iuris prudentes nimiū extendere ius gentium. Censent hāq; tali appellatione cōprehendi quidquid cunctis mortalibus est cōmune: & ius naturale id duntaxat esse, quo etiā bruta cū hominibus conueniunt: cùm tamen multa sint naturalia iura, quæ peculiariter conueniunt humanæ naturæ & non brutæ: vt est decalogus, & quæ ibi implicita sunt. Differentia ergo non est, sed quam nos posuimus, scilicet quòd ea quæ inferūtur ex absoluta rerum natura, & consequentia necessaria, pertineant ad ius naturale: illa verò quæ non ex absoluta cōsideratione, sed modo exposito in ordine ad certum finem, sint de iure gentium. Quare Decalogus non de iure gentium, sed de iure naturæ est. Et ex hoc elicitur solutio secundi argumenti. Quando enim diximus ius gentiū elici ex principijs naturæ per viam illationis, non intelligitur, quòd illatio sit omnino necessaria: sed rei naturæ in ordine ad talem finem conueniens. Haud enim ex necessitate colendi agros vel pacificæ eorum possessionis consequitur tam necessariò dominiorum diuisio, quàm ex illo principio, Id ne facias alijs &c. elicitur, Non occides: quia est illi fini cōgruentissimum atque expedientissimum. Hic autem oboritur postremum dubium, vtrùm in ius gentium cadat dispensatio, an verò perinde atque ius naturale sit indispensabile? Respondetur sub distinctione: Aliqua enim sunt de iure gentium adeò conducentia ad humanum conuictum, vt nullatenus fas sit super illis dispensari: immo forsan dispensatio esset irrita, vt diuisio rerum, de qua modò dicebamus. Nanque, nisi inter religiosos, intolerabilis esset communis rerū possessio. Alia verò sunt eiusdem iuris, quæ sunt pro caussa dispensabilia. Seruitus enim est de iure gentium: & tamen dispensatum est, ne Christiani capti in bello, pro seruis habeantur. Et nonnulli contractuum ciuilium, etiam qui sunt de iure gentium, possunt dispensari. Est enim de iure gentiū seruare fidem hostibus, vt seruare legatos in bello: tamen si caussa fidei contrarium posceret, non esset seruandū: immo si corrupta dogmata disseminarent, exurendi essent: neque dispensatione opus esset.

Ad primū.

Ad secundum.

Postremū dubium.

Solutio.

PRIMVM igitur argumentum capitale iam solutum est: negatur enim omne illud in quo omnes gētes conueniunt, esse ius naturale. Et ad secundum respondetur, quòd Philosophus quando ait homines esse iure naturæ seruos, nō accipit ius naturæ simpliciter: nam absolutè humana natura pensata, nō est cur magis vnus seruiat quàm alter: sed si perpendatur in ordine ad finem, puta vt doceatur quis ab alio, & vt seruetur in bello. Et ideo potiùs est iuris gentium, tametsi seruitus illius qui rudior est, vt à sapientiori moribus imbuatur, non est libertati contraria, vt lib. 4. in propria quæstione dicturi sumus: & ideo est magis naturalis, id est naturæ indiuidui congruens. Ad tertium itidem responsum est, quòd licèt ad ius gentiū requiratur consensus hominum, non tamen conuentus vti ad ius ciuile: nam dispersim vniuersæ gentes ratione naturali id iuris perdocentur.

Ad primū argumētū capitale.

Ad secundum.

Ad tertiū.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ius paternum ac dominatiuum & à iusto politico & inter se vlla ratione distinguantur.

RESTAT ex superioribus dubium circa quasdam iuris species, qualis est paterna & dominatiua, quæ non videntur sub rationibus superiorum prorsus comprehendi. Quæritur ergo, vtrùm ius paternū & dominatiuū & à politico & inter se distinguantur. Et arguitur vt moris nobis est à parte negatiua: Ad iustitiam in genere pertinet vnicuique quod suū est reddere: cùm ergo ius sit obiectum iustitiæ, fit, vt pari modo vnumquenque æqualiter aspiciat. Quare non est distinguendum aut inter patrem & filium, aut inter dominum & seruum. Secundò: Lex quæ, vt arti. 1. diximus, ratio est & regula constitutiua iusti, ad bonum commune totius ciuitatis spectat, nō ad vllius personæ priuatum: pater autem & filius, dominusque & seruus ad priuatam pertinent familiam: nō ergo distinguitur ius paternum & dominatiuum à politico. Tertiò: Si hæ species iuris essent discernendæ, pari ratione & distinguendæ essent aliæ plures secundū gradus diuersos, qui sunt inter ciues: vtputa

Primum argumentum à parte negatiua.

Secundum.

Tertium.

Aristot. ius militare & sacerdotum &c. In contrarium autem est auctoritas Philosophi 5.Ethic.cap.6. distinguentis ius paternum ac dominatiuum à politico.

ARTICVLVS hic in hoc solùm adhibitus est vt locus hîc citatus Aristot.exponatur. Ad hunc igitur tribus breuissimis conclusionibus respondetur, quibus sententia Aristot. summatim exponitur. *Prima conclusio.* Prima est: Inter patrem & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundum quid. Et memento non vsurpare nos hic politicum pro eo quod est ciuile, vt distinguitur à iure naturali & gentium: sed vt proximè dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues custoditum. Sic enim accipit Aristoteles vt etiam naturale comprehendat. *Probatio conclusionis.* Probatur ergo conclusio: Iustū, vt hactenus dicebamus, idem est quod adæquatum & commensuratum alteri. Intercedit enim iustitia: non nisi inter duos aut plures: est tamen vnus homo alter ab altero dupliciter: Vno modo, quia simpliciter ab illo distinguitur, vt ciuis quilibet ab altero ciue. Alio modo, secundum quid: nempe quia quodammodo est alter, puta alterum suppositum: quodammodo verò idem, videlicet pars alterius. Filius autem non est simpliciter alter à patre, sed secundum quid, vtpote pars eius: vt habetur Ethicor.8. nempe semen ab illo decisum: ergo inter patrem & filium non est simpliciter iustum, sed secundum quid: quod peculiariter dicitur iustum paternum. *Secunda conclusio.* Pari ratione constituitur secunda conclusio: Inter dominum & seruum non est simpliciter iustum: *Ratio conclusionis.* Quoniam, vt 1. Politicor. ait Philosophus, Seruus non est simpliciter aliud à domino: immo quidquid est, domini est: puta instrumentum: ergo sicut inter instrumentum & artificem non est propria ratio iusti, neque artifex iniuriam facit instrumento si ad libitum suum illo vtatur, sic neque inter dominum & seruum, sed secundum quid, id est herile. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Inter virum & vxorem maior est ratio iusti quàm inter patrem & filium, & quàm inter dominum & seruum. Conclusio hæc adiecta superioribus est ad conciliandum cum Apostolo Philosophum. *Paulus.* Si enim Apostolum audias ad Ephes. quinto inquientem, virum & vxorem ad idem pertinere corpus, secundum illud Genes.2. Erunt duo in carne vna: facilè inde tibi colligere videberis minorem rationem iusti interesse inter virum & vxorem quàm inter patrem & filium: eò quòd minùs videantur esse duo: nihilominus Aristote. loco citato plus inter eos iusti internouit. *Ratio conclusionis.* Et ratio est, quòd ambo, licèt non ex æquo, ordinem tamen habent ad communem familiæ dispensationem. Quare & filij & serui eodem pene iure obedire tenentur matrifamiliàs, quo & patri. Nam & si vxor obedire teneatur viro, cui ad eiusdem prolis generationem coniungitur, ob idque dicatur esse quodammodo idem corpus, id est idem corporale principium, qua ratione prima mulier de costa viri plasmata fuit: tamen non quæcunque singularis mulier eo modo pars est mariti quo filius patris. Immo, si ita loqui liceret, compars eius est: nam ambo sunt partes vnius carnis: ob idque dicuntur duo in carne vna. Ac multò minus se habet ad virum, vt seruus. *Aristot.* Quare Philoso.1. Politi. barbarici tribuit, vt fœmina & seruus eodem gradu habeantur: ob idque inter virum & vxorem œconomicum iustum est. *Explicatio primæ conclusionis.* Circa primam conclusionem in primis notandum, quòd cùm asseritur inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, sed secundum quid: illud secundum quid, quanuis rationem iusti diminuat: non tamen minuit rationem debiti & naturalis virtutis, sed potius auget. Etenim cùm iustitia & ad alterum sit, & debitum insinuet, & æqualitatem constituat, ex defectu cuiusque illarum trium rationum deficit, ratione iustitiæ. Nam inter patrem & filium deficit ratione prima: quia non est simpliciter ad alterum. Prçtereà, ratione tertia, quia parentibus æquale reddere non possumus: non autem ratione secunda, quia plus patribus debemus, quàm cęteris. Quocirca caue putes ius paternum minus habere naturæ, quàm politicum: immo magis naturale est: etsi minus habeat iustitiæ. Atqui rationes istæ multò iustiùs nobis competunt respectu Dei. Primùm, quia quodammodo aliquid ipsius sumus, nō quidem partes, sed tamen effectus: & ideo multò minus sufficimus ei æquale reddere, quàm parentibus. Liberalitas autem deficit à ratione iustitiæ, quia non versatur circa debitum. Fit ergo ex his consequens, illud secundum quid iustum, quod est patris ad filium, quidpiam excellentius esse, quàm est simplex iustitia, vtputa pietatem. *Quæstio.* Sciscitaberis autem forsan, vtrum cùm diximus inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, intelligatur ex vtroque termino, scilicet tam patris ad filium, quàm filij ad patrem? *Solutio.* Respondetur vtrinque intelligi, licèt non æqua ratione. Filij enim ad patrem non est iustum simpliciter, non solùm quia pars est, sed quia æquale reddere non potest: patris autem ad filium, non propter rationem secundam, sed propter primam: nempe quia se habet sicut totum ad partem. Vnde sicut inter hominem & sua membra non est propria ratio iusti: quia non sunt simpliciter duo, sic neque patris ad filium. Nam quidquid in illum confert, sibiipsi quodammodo confert, & prosperitas atque aduersitas filij patrem ipsum attingit. Vnde Seleucus Locrensium monarcha, vbi filio vterque erat eruendus oculus, supplicium ex æquo partitus est, vt vtrique alter erueretur, quasi ambo vnus essent homo. *Primum argumentum.* Huic autem veritati forsan quis hoc obmoliatur argumentum. Esto ita sit, quòd filius quandiu est sub cura parentum, aliquid sit patris, tamen postquam emancipatus est, iam inde, sua quadra viuens, fit eius, sicuti est pater, cui deinceps publici magistratus pariter decernuntur. *Secundum.* Immo quandoque est patre superior, puta vel prætor, vel consul, vel dux belli. Item inter patrem & filium possunt tunc celebrari contractus emptionis, venditionis, & alij, in quibus iuris ratio æqua libra vtrinque pendet: ergo inter patrem & filium interuenire potest perfecta ratio iusti. *S. Thomas.* Atqui hoc annuere videtur diuus Thomas in solutione secundi argumenti, vbi ait quòd pater & filius, dominus & seruus, considerari possunt vt sunt homines: & vt vnus est aliquid alterius: & ideo etiam dantur aliquæ leges de patribus, quomodo se debeant habere erga filios. *Caietani solutio.* Caietanus contendit quomodocunque considerentur filij, non esse ius simpliciter inter ipsos & parentes, sed secundum quid. Nam ius, inquit, quod est inter eos quatenus homines, modificatur per illud, quòd vnus est pars alterius. Et ideo fit ius secundum quid, puta paternum. *Auctoris responsum.* At verò si meū iudicium vllius est momenti, distinguerem potiùs quòd quantū ad naturalia iura semper inter filios, etiam emancipatos, & parentes, manet ius paternum: puta quantum ad honores illis deferendos, & quantum ad aliqua obsequia & iuuamina

iuuamina, dum opus illis fuerit filiorum opera: sed quantum ad ciuilia, ius simpliciter & iustum est inter illos.

Ad primum igitur argumentum conceditur ad iustitiam pertinere reddere vnicuique quod suum est: supposito tamen quòd sit alterius simpliciter ad alterum. Cùm enim quis sibijpsi quidpiam tribuit quod sibi debetur, puta cibum aut vestitum, non facit simpliciter iustum, ac perinde cùm pater alit filium. *Ad primū argumētū.* Secundi quoque responsio ex superioribus elicitur. Nam etsi iustitia ad bonum commune spectet, non obstat quò minùs inter patrem & filium non habeat rationem perfectam. *Ad secundum.* Attamen quia partes domus ad bonum etiam commune referuntur, iustitia quoque leges ponit tam patribus respectu liberorum, quàm dominis respectu seruorum. Ad tertium, non negatur quin etiam in republica distinguatur ius militare, & ius sacerdotum. vt libro primo, inter exponendas legum diuisiones, concessum est, & declaratum. *Ad tertiū.* Tamen illa iura nulla ratione deficiūt à perfecta iustitia, sicuti paterna: quia est alterius simpliciter ad alterum. Omnia enim reipublicæ membra immediatum ordinem habent ad bonum commune: & ideo tam iustum & inter principem & ciuem, & inter quemcunque magistratū & subditum, quàm inter reliquos ciues: sed differunt illa iura penes diuersa officia, vt loco citato declaratum est.

QVÆSTIO SECVNDA.

DE IVSTITIA.

S. Thom. 2.2. quæst. 58.

ARTICVLVS I.

Vtrùm definitio iustitiæ à Iurisconsultis sit rectè constituta.

VRIS igitur natura præfinita, sequitur, vt virtutem ipsam iustitiæ, de qua præsens opus instituimus, & definitione monstremus, & omnibus suis numeris circunscribamus. Quæritur. ergo vtrū definitio Vlpiani ff. de iust. & iur. qua ait, Iustitia est cōstans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuendi, naturam iustitiæ absolutè declaret? Et arguitur à parte negatiua: Philos. 5. Ethicor. ait iustitiam esse habitum quo iusta operamur & volumus: non ergo est voluntas, quæ est potentia. *Primum argumentum. Aristot.* Secundò: Sola Dei voluntas est perpetua: ergo vel iustitia nō est perpetua voluntas, vel non est in hominibus. *Secundum.* Tertiò: Perpetuum & constans idem est: alterum ergo in definitione redundat. *Tertium.* Quartò: Ius reddere, munus est principi proprium: non ergo id habitui iustitiæ cōpetit. *Quartum.* In contrarium est auctoritas Iurisconsulti.

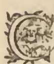
Ad quæstionem vnica respondetur affirmatiua conclusione. Definitio illa sanè intellecta bona est. *Conclusio responsiua.* Etenim cū virtus omnis sit habitus electiuus, vt 2. Ethic. ait Arist. & habitus ab actu sortiatur speciē, sicuti & actus ab obiecto, illa est optima vniuscuiuslibet virtutis definitio, quæ per proprium actum & obiectum naturā rei exprimit. *Probatio. Aristot.* Quoniā sicut anima rationalis forma est hominis, sic & actus est forma habitus: iustitia autem, vt suprà sæpè dictū est, & inferiùs est demonstrandū, est virtus quę habentem ordinat ad alterū, inter quos æqualitatē cōstituit dati & accepti. Quare actus proprius iustitię est reddere ius vnicuique suum. Sunt autem & tres conditiones omni virtuti cōmunes, quas Arist. 2. Ethicorum declarat: scilicet vt sciens quis operetur, atq; eligens propter finem. & tertiò, vt perpetuò & constanter in omnibus actionibus, vt oportet, operetur. *Aristot.* nam vnus aut alter virtutis actus nō facit studiosum: sicut neq; vna hirundo ver. Vbi ergo Iurisperitus ait, Iustitia est volūtas, nō accipit nomen pro potentia, sed pro eius actu. nam nomen potentiæ aliquando tribuitur actui, quemadmodū principiorum cognitio, dicitur intellectus. Neque verò est prædicatio identica, sed caussalis: iustitia enim est habitus, quo fit voluntarius actus, quemadmodum Augustinus super Ioannem ait: Fides est credere quod nō vides: id est, est habitus credēdi. Quare volūtas ponitur loco generis. Oratorio autem modo Iuriscōsultus vsus est nomine, Voluntas, ad exprimendum in primis propriū virtutis subiectū: sanè quòd, vt ilicò dicturi sumus, est voluntas. Deinde ad exprimendū virtutis opus, quod debet à sciente & eligente spōtaneè proficisci: nam quod per ignorantiam vel per violentiam fit, quia non est voluntarium, non est officium. Et eadem ratione Anselmus, quando in lib. de veritate dixit, quòd iustitia est rectitudo, non fecit propositionē quā dicunt identicam: sola enim diuina voluntas est sua rectitudo: sed vsus est propositione caussali: propterea quòd iustitia efficit in opere rectitudinem. *Anselmus.* Quòd autem Vlpian. adiecit, Perpetua, seruit ad depromendam tertiam conditionem virtutis. Perpetuum enim dupliciter sumitur: Vno modo, ratione actus, qui nunquàm interrumpitur: atque hæc perpetuitatis ratio soli Deo competit. Alio modo, ratione obiecti, vt scilicet quisque proponat in omni euentu debitè & secundum legem operari: & hæc conditio necessaria est omni virtuti. *Duplex modus perpetuitatis.* Sapienter tamen apposuit, Constans, quod non est idem quod Perpetuū. Nam Perpetuum, solùm dicit propositum atque intentionem sic semper operādi: Constās autem, addit eiusdem propositi firmitatem: nempe vt homo tali proposito non nutet & vacillet, sed fixum id gerat. Quæ quidem constantia nemini obtingit antequā omnem sit adeptus virtutem: scilicet vt neque propter auaritiam, neque propter metū, neque propter aliquā voluptatem, aliámue vllam affectionem à iustitiæ rectitudine deflectat. Vnde Constans, idem est quod vndique, quasi tessera, quadratus stans. Quot enim reperias habentes propositum semper studiosè agendi, qui tamen quia firmis radicibus virtutis non nituntur, identidem dilabuntur. Hactenus ergo genus virtutis iustitiæ definitū est. Quod autem adhibuit, Ius suum vnicuique tribuendi, differentiæ locum obtinet, iustitiam à cæteris

virtutibus

Buridani hallucinatio. virtutibus discernens, atque adeò eius speciem complens. Ex quo fit Buridanum præter rationem 5. Ethicorū q.2. negare prædictā definitionem congruere iustitiæ quantum ad omnes suos actus. Subdit nanq; ibidem Iurisperitus: Iuris præcepta sunt hæc, Honestè viuere, Alterū non lædere, Suum cuiq; tribuere. Ait ergo Buridanus definitionem hanc soli tertiæ parti iustitiæ conuenire. Porrò autem hoc falsum est: immo exprimit totam iustitiæ substantiam. Est enim propria eius functio ius cuique tribuere: ac perinde neminem lædere. Nam, Non occides, Non furtū facies, &c. rationes iustitiæ explicat. Prima autem pars Iurisconsulti, scilicet, Honestè viuere, non est peculiaris actus iustitiæ, sed generalis omniū virtutum. Nam iam dictū est omnem virtutem, generalem habere rationem iustitiæ, vt inferiùs hic amplus explicabimus. Et ideo illa pars non includitur in definitione, quæ particulari iustitiæ adscribitur. *Absoluta definitio Iustitiæ.* Est ergo optima definitio Iurisconsulti, immo explicatior quàm illa Aristot. scilicet, Iustitia est habitus iustorum operatiuus: quia hæc non explicat specialem rationem iusti, quæ est, Ius alteri reddere. Si autē conciliare ambas libet & luculentiùs elucidare, colligito cū sancto Thoma definitionem hanc, Iustitia est habitus quo quisque perpetua constantiq; voluntate ius suū vnicuiq; tribuit. *Obiectio.* Neque obstat quòd & hoc principi etiam & iudici competat. Nam princeps ius reddit imperando: & dirigendo tanquam custos iusti: virtus autem iustitiæ, cuiusque animum promptum reddit, siue princeps sit, siue subditus tanquam obediens rationi & legi, vt reddat vnicuique quod debet. *Solutio.* Per hęc ergo soluta restant argumēta in capite quæstionis obiecta.

ARTICVLVS II.

Vtrum iustitia sit virtus quæ habentem ad alterum ordinat.

CONSTITVTA iustitiæ definitione, subsequitur vt eius substantiam, atq; innatas qualitates singulatim exploremus: idq; examinādo singulas definitionis particulas. Quæritur ergo circa eius vltimam differentiā, quæ est, ius suū vnicuiq; tribuere, vtrùm iustitia propriè sit ad alterū? Et arguitur à parte negatiua, ex illo Apostoli ad Roma. 3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi: fides nanque nō dicitur per comparationem vnius ad alterum. *Primum argumentum à parte negatiua.* Secundò, Iustitia Dei est æterna, & tamen ab æterno non habuit à se alium ad quē eadem referretur: ergo iustitia non est ad alterum. *Argum. 2.* Tertiò, Officia iustitiæ etiam si ad alterū sint, moderamine nihilominus egent & rectificatione in ordine ad agentem: nam auarus ægrè ab se indicat æs quod habet alienum. Quare vt est Prouerb. 11. iustitia simplicis diriget viam eius: ergo iustitia nō solùm circa ea, quæ sunt ad alterum, verùm & in moderandis affectionibus ipsius habentis versatur. *Cicero.* In contrariū est Cicero lib. de Offic. inquies iustitiam eam esse rationem, qua societas hominum inter ipsos & vitæ communitas continetur. Qua porrò descriptione insinuatur ordo ac respectus vnius ad alterum.

QVAESTIO facillima est, duabusque conclusionibus contenta. *Prima conclusio.* Prior est: Iustitia propriè dicta duo requirit diuersa supposita, inter quæ æqualitatem constituat. *Aristot.* Conclusio est Philosophi. 10. Ethico. cap. vlti. quę porrò ex ipso nominis significato dilucidè patet. *Ratio conclusionis.* Iustitia enim idē est, quòd æqualitas seu æqualitatis habitus: æqualia autem, nisi abusiuè aut per metaphorā, non nisi duo dicuntur, vt patet in quantitatibus ad eandem normā iustificatis. Rursus iustificari, si ad mores accōmodetur, non conuenit nisi humanis actionibus: actiones verò, vt 2. de anima auctor est Philosophus, nō conueniūt naturę vel partibus, sed tantùm supposito: *Aristot.* humanitas enim inquit nō net, neq; verò digiti aut manus, sed mulier: neq; verò manus aut per iniuriam propriè percutit, aut per iustitiam debitū soluit, sed homo: nisi fortè per similitudinem, seu tanquā instrumenta coniuncta. Consequens ergo fit, vt iustitia non solùm inter duo qualitercunque distincta, sed inter duo supposita sua exerceat munera. *Vltima cōclusio.* Posterior conclusio: Nihil vetat quo minus iustitia metaphoricè dicta inter partes eiusdem suppositi existat. Et hanc quoq; conclusionem subdit eodem loco Philosophus. *Explanatur cōclusio.* Et patet exemplum inter duas hominis partes. Primùm enim iustitia est inter membra: dum scilicet oculi pedes suo lumine ducunt, & vicissim pedes sua opera illos portant. Præterea, pars sensualis, puta irascibilis & concupiscibilis, dum rationi obsequio despotico obediunt, iustitiam custodire dicuntur: & dum rebellant, iustitiam perturbare. *Augustin⁹.* Vnde August. in lib. de moribus Eccle. Ad iustitiam, inquit, pertinet ob hoc, quòd quis Deo seruit, bene imperare ceteris, quæ sunt homini subiecto. Est autem rationi appetitus subiectus, secundum illud Gene. 4. Super te erit appetitus eius, scilicet peccati, & tu dominaberis illius. Res est facillima, quæ nullius eget amplificatione. nisi forsan si quis interroget an tanta sit ratio iustitiæ inter has partes eiusdem hominis, quanta inter patrem & filium? *Quæstio.* Apparet enim ita esse: nam quia filius est aliquid patris, diximus non reperiri inter illos iustum nisi secundum quid. *Ratio hæsitandi.* Respondetur tamen diuersam esse rationem. *Solutio.* Nam cùm pater & filius duo sint supposita, verè ac propriè constituitur inter eos ratio iustitiæ: licèt quodammodo minuens intra latitudinem eiusdem rationis: sed tamen inter rationem & appetitum, quippe quę non sunt duo supposita, non est iustitia nisi metaphorica.

Ad primū argumētū. AD primum igitur argumentum respondetur, quòd cùm ait Paulus iustitiā esse per fidem, non accipit iustitiā, vt est specialis virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, adæquatum alteri homini: sed vt hominem ipsum a peccato liberat rectificando appetitum, vt sit rationi obsequens. Et secundum hanc rationem est iustitia metaphorica. Tametsi, vt supra diximus, eadem pariter hominem iustificat respectu Dei, reddendo eum illi subditum, gratum, & acceptum: eiusque voluntati commensuratum. *Ad secundum argumentum.* Et secundum hoc propriè etiam dici potest iustitia. Ad secundum verò argumentum respondetur, iustitiā Dei esse æternā secundum propositum, in quo eius substantia consistit: tametsi secundum effectum ab æterno non habuerit, in quibus eam iustitiam exercuisset, sed postquàm mundum condidit. *Ad tertiū argumētū.* Ad tertium denique arti. 4. patebit fulgentiùs responsio. Interim autem respondetur, quòd passiones quæ

operibus

operibus iustitiæ obsistunt, per alias virtutes reprimuntur, quibus mitigatis per iustitiam fit electio recta, vt loco citato elucidabitur.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iustitia sit virtus.

CIRCA genus definitionis, quod dictũ est esse habitum iustè operandi, quęritur vtrùm iustitia sit virtus? Et arguitur à parte negatiua: Ait Christus, Cùm feceritis omnia quę præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus, opus autem virtutis non est inutile. Ait enim Ambros. 2. de Offi. vtilitatem non pecuniialis lucri æstimationẽ dicimus, sed acquisitionem pietatis: ergo facere quod quis debet, in quo iustitia cõsistit, non est opus virtutis. *Argum. 1.* *Ambrosius.*

Secundò: Quod fit ex necessitate, non est meritoriũ: reddere autẽ cuiq; suũ, quod est opus iustitię, est necessariũ, ergo nõ est meritorium, atq; adeò neq; virtus: quandoquidem virtutibus omnibus per Dei fauorem meremur. Tertiò: Omnis virtus moralis est circa agibilia: ea autem quę exteriùs constituuntur, non sunt agibilia, sed factibilia, veluti sunt artium opificia, vt 9. Metaphy. auctor est Aristote. Cùm ergo iustitiæ munus sit, exterius opus iustum perficere, fit vt non sit virtus. In contrariũ est Grego. 2. Moral. vbi quatuor cardinales virtutes distinguit. scilicet, temperantiã, prudentiam, fortitudinem, atq; iustitiam. Quin verò & sapientia ipsa, vt patet cap. 8. easdem se virtutes docere prædicat. *Argumẽ. 2.* *Argumẽ. 3.* *Aristot.* *Gregorius.*

AD quæstionem vnica conclusione respondetur: Iustitia est moralis virtus. Probatur. Virtus secundum Aristot. 2. Ethicorũ, est quæ bonum reddit habentem, & eius opus bonum: Iustitia autem est huiusmodi: ergo est virtus. Probatur Minor: Bonum hominis est operari secundum rationis regulam: nam cùm homo natura sua sit rationalis, secundum rationem actiones nostræ probę iudicantur: iustitiæ autem hoc ipsum munus incumbit, vt secundũ rationis lineã æquitatem constituat inter duos, fit ergo, vt sit virtus: eademque, vt Aristo. ait, non qualiscũque, sed tantò ceteris rutilantior: quantò Hesperus reliquis astris firmamenti splendore antecellit. Quod & Cicero 1. de Offi. repetit, vbi ait in habitu iustitiæ virtutis splendorem esse maximum, ex qua viri boni nominantur. Posset quis impræsentiarum hæsitare, an à virtute iustitiæ aliter dicantur viri boni, quàm à ceterarum qualibet? Virtus enim quæcunq; facit bonum hominem simpliciter. Ars inquam pictoria facit bonum pictorem: & ars medica, bonũ medicum: neutra tamen bonum virum. Et virtus intellectualis, puta scientia, efficit virum doctum: non tamen pertingit vt constituat virum bonum: sed sola est virtus moralis, quę cùm faciat hominem, cuius natura est rationalis, viuere secundum rationem, constituit virum bonum. Sed præter hanc acceptionem, vsurpatur etiam bonitas, vt idem sit quod benignitas & fertilitas, qua scilicet homo est alteri beneficus: sicut terra dicitur benigna & bona, quia fertilis. De iustitia ergo posset quispiã affirmare vtraq; ratione hominem denominare bonum: eò quòd iusti, non solùm studiosi sunt, sed & alijs boni & vtiles. At verò res medullitus inspecta non sic habet. Bonitas enim, hoc est benignitas & fertilitas, nõ est quomodocunque tribuere: sed tribuere non ex debito, quod liberalitati & magnificentiæ conuenit. Quin verò Aristot. etiam prodigum, quod est nomen vitij, non veretur appellare bonum, hoc est benignum & frugi, quia sua effundit. Iustitia verò non tam dat, quàm reddit. Vnde Cicero eodem loco, secundam bonitatem, non iustitiæ, sed beneficentiæ tribuit. Ait enim, Et huic, scilicet iustitiæ, coniuncta est beneficentia: quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet. Vnde iustitia solùm facit bonum habentem, & bonum opus, bonitate eiusdem generis quo reliquæ virtutes. Et ideo vbi ait Cicero à iustitia bonos viros nominari, accepit iustitiam, vt est generale nomen omnium virtutum: licèt iustitia inter cardinales fastigium ob hoc teneat, quòd ordinat hominem ad alios, atque adeò non potest nõ se protinus exercere, atque in publicum prodire. Et re vera qui iustus est, vt vnicuique quod suum est, promptissimè reddat, is proximus est, vt sit beneficus ac liberalis. *Conclusio responsiua.* *Probatio cõclusionis* *Aristot.* *Cicero.* *Hæsitatio.* *Cicero.* *Vera solutio dubitationis propositæ.*

AD primum igitur argumentum optimè S. Tho. respondet, quòd qui facit quod debet, nihil vtilitatis affert, hoc est, nihil auget lucri ei cui debitum reddit, sed tantũ ab eius dãno manus abstinet: at sibi ipsi vtilis est, quatenus sponte sua faciens quod debet, præmiũ meretur apud Deũ. Sumus ergo respectu Dei non sicut serui respectu mortaliũ dominorum, serui quippe quidquid sunt, dominorũ sunt: & ideo quidquid operis exequuntur, domino accrescit in lucrũ. Ob idq; sunt vtiles, nã vtile est bonũ propter aliud. Obsequia verò quæ nos Deo impendimus, nihil ei lucri accumulant: quia bonorũ nostrorũ non indiget: sed in nos ipsos vtilitas redundat: Deo autem, non nisi gloria. Et ideo dicimur serui inutiles, hoc est, nihil accumulantes Deo, propterea quòd non facimus nisi id quod de iustitia debemus. Attamen quia id quod debemus, virtus iustitiæ est, quã Deus nobis præcepit: fit vt facientes quod debemus, apud ipsum promereamur præmium. Ad secundum respondetur, duplicem esse necessitatem. Alia quippe est coactionis: & hæc tollit meritum & laudem, ac pariter vituperium: vt in fine 5. Ethicor. ait Aristo. Altera verò est necessitas præcepti & finis, quem sine tali medio consequi non possumus. Et hæc rationem virtutis non extrudit: quatenus id homo, quod debet, sua voluntate agit, vnde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum supererogationis, quale est in operibus consilij. Vnde Pau. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria. Ad tertium argumentum respondet S. Tho. quòd iustitia non consistit circa exteriores res quantum ad hoc quòd est eas facere: quod pertinet ad artem: sed quantum ad earum vsum, qui alteri est debitus. Hæc autem verba quidam adeò multis elucidare satagunt, vt potiùs obnubilent: res enim est clara. Iustitia inquam non est ars factibilium: quia functio sua non est pecuniam cudere, aut fabrefacere domum: sed vti pecunia, soluendo illam debitori. Vnde cùm architectus recepto pretio ædes ædificat, etsi per artem eas extruat quales debet, tamen iustitia est quæ eum applicat ad ædificandum, vt debitum soluat. *Ad primũ argumẽtũ.* *Ad secundum argumentum.* *Paulus.* *Ad tertiũ argumẽtũ.* *S. Thomas.* *Mens sancti Thomæ.*

ARTI-

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm Iustitia sit in voluntate.

Primũ argumentum. IRCA aliam definitionis particulam,qua dictum est iustitiam esse voluntatem,quæritur,vtrũ voluntas sit eius subiectum?Est enim argumentum quòd sit in intellectu.Subiectum veritatis est intellectus:iustitia verò sæpissimè dicitur veritas,vt in Psal.Misericordia & veritas obuiauerunt sibi:iustitia & pax osculatæ sunt. Eò vel maximè quòd iustitia,vt dictum est, dicit ordinam ad alterum:ordinare autem opus,rationis est. *Argum.2.* Et secundò arguitur: Si non est in intellectu,illa est caussa,quòd non est virtus intellectualis,sed moralis: at verò inde colligitur neque esse in voluntate,sed in appetitu irascibili vel concupiscibili, quos *Aristot.* Arist.1.Ethic.docet esse sedes virtutum moraliũ: ergo non est in voluntate. *Anselmus.* In contrarium est Anselmus, qui definiens iustitiam, ait esse rectitudinem voluntatis propter se seruatam.

Conclusio responsiua. AD quæstionem vnica conclusione respondetur:Iustitia est in volũtate,tanquam in subiecto. Conclusionem hanc insinuat *Aristot.* Arist.in initio Ethic. vbi ait iustitiam esse habitum quo homines iusta agunt, & volunt iusta. Et iurisconsultus,vt diximus,vbi ait:Iustitia est voluntas. designauit habitum per proprium subiectum. *Ratio conclusionis.* Et ratio est hæc, quæ per sufficientem exclusionem aliarum potentiarum procedit. Vnaquæq; virtus in ea est potentia,cuius est actus, quem rectificat:iustitia autem non rectificat actum intellectus aut alicuius alterius cognoscitiuæ potentiæ. Haud enim iusti dicimur, quia iusta cognoscimus:id siquidem etiam prauis commune est:sed quia iusta,vt ait *Aristot.* Aristo.operamur & volumus. in nulla ergo est potẽtia cognoscitiua. Fit igitur,vt sit in aliquo appetitu, qui principium est proximum volendi & agendi:appetitus autem alter est,sensitiuus,in irascibilem & concupiscibilem diuisus: atque alter rationalis,qui est volũtas:in sensitiuo autem existere non potest.Iustitia nanq; ordinem, vt dictum est, ad alterum dicit:ordinem autẽ eiusmodi nullus sensus cognoscit, quem sequitur appetitus sensitiuus. Colligitur ergo ex hac inductione,nullam superesse potentiam,in qua iustitia considere possit, præter voluntatem. *Quæstio celebris.* De hac conclusione nemo est qui dissentiat:de hoc autem inter Doctores disputatur, vtrũ propriè sit iustitiæ inter cardinales virtutes,esse in voluntate:iustitiæ inquam & aliarum sibi annexarũ: quales sunt religio,liberalitas,& similes? *Scotus.* Scotus nãque (quod in superioribus tetigisse meminimus) in 3.Senten.dist.33.atq; Occham quæst.10.quos neotericorum plerique sequuntur,& præcipuè *Buridanus.* Burida. 1. Ethicorũ,quæstione vltima,mordicus tenent,non modò iustitiam,verùm & fortitudinem & temperantiam in voluntate residere. *Ratio potissimas Scoti atq; Buridani.* Quorum ratio ea est potissima, quòd cùm proprium virtutis opus sit rectã facere electionem circa finem,vt 2.Ethico.cap.4.Arist.docet,in illa potentia insidere debet,cuius proprium est electionem facere:hæc autem est voluntas, ex qua laus vituperiumque operis proficiscitur: ergo illa est omnium virtutum sedes. *Aristot.* At verò quanuis disputatio hæc apud *D.Thomas.* D.Thom. non hic,sed 1. 2. quæstio.56.sita sit:tamen quantum ad rem attinet præsentem, istorum doctrina Aristoteli è diametro obuersatur: *Sententia præfata Aristoteli è diamẽtro obuersatur.* qui quidem 2.Ethic.cap.3.ex professo demonstrare contendit virtutes morales,nempe fortitudinem & temperantiam in reprimendis voluptatibus ac doloribus & tristitijs versari: cuius fundamentum contrarium illi est quo isti vtuntur.Enimuerò voluntas, cùm proprius sit appetitus hominis: & cuiusque rei appetitus per se sit in bonum ipsius rei,nisi aliunde impediatur,propensius, & rectè agere secundum fortitudinem & secundum temperantiam, bonum sit proprium ipsius hominis, nullo ad hæc prorsus indiget virtutis habitu:sed cùm virtus sit circa difficile,illi est potentiæ necessaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni virtutis obsistentes: quas quidem perturbationes ipsa per se potentia compescere non sufficit:ob id enim indiget opitulante sibi habitu. Cùm ergo tota difficultas rectè aggrediendi expectandique in bello à timore & nimia audacia existat, irascibilis est quæ virtute indiget.Et pariter concupiscibilis ad reprimendas voluptates,quibus pacatis affectibus voluntas rectã faciat electionem. *Ad argumẽtum præfatæ opinionis.* Negatur ergo istorum maxima: puta in ea potentia debere esse virtutem, quæ rectã facit electionem.Nam quando per se potentia id potest,non indiget virtute,sed illic est necessaria vnde nascitur difficultas atque obstaculum rectè eligendi ad subinde agendi.Quo fit,vt præter rationem negauerit illic Sco.habitus apppetitus sensitiui mereri propriè virtutum nomẽ,cùm sint cardinales, quoniam per illam repressionem sensualium affectionum sunt verè principia & caussæ rectæ electionis.

Et per hoc produntur omnium argumẽtorum fallaciæ, quas Buridan.accumulat, quorum vnum est: Voluntas sæpè inclinatur versus appetitum,neque sine difficultate consentire potest rationi:ergo indiget habitu inclinante eam versus rationem. *Ad aliud argumentum Buridani.* Negatur quippe antecedens.per se enim non vergit in appetitum.sed propensissima est in bonum ipsius suppositi,quod est bonum rationis. Quòd si quandoque sequitur appetitum,est quia ab eo praue affecto pertrahitur: non ergo ipsa in se,sed in appetitu habitu indiget,affectionem extrudente per quam vincitur. *Argumẽtũ. Solutio.* Attentatur sententia hæc isto argumento: Intellectus per se inclinatur ad verum,& nihilominus scientiarum habitibus eget.Respondetur tamen,diuersam esse rationem. Propositio nanque nostra intelligitur, quando potentia inclinatur ad bonum per modum appetitus,hoc est per modum potentiæ actiuæ,quia fertur in ipsum.tunc enim quia per se propendet in obiectum, nullo instigante indiget: potentia verò cognoscitiua non est actiua, vt feratur in obiectum:sed passiua,id est,apta in se obiecti imaginem recipere.ob idque sicut cognoscere ipsum non potest nisi per species ab ipso profusas:ita neque rectè iudicare nisi per habitus, veritatem rei demonstrantes,atque adeò appplicantes intellectum ad iudicandũ. De iustitia autem diuersa est ratio,vt suprà diximus:nam per se voluntas non est perinde in bonum alienum propensa atque in proprium. Ob idq; quanuis nullam pateretur affectionum violentiam,indiget nihilominus habitu inclinante ipsam ad reddendum alteri quod suum est. *Alia ratio.* Quocirca paulò interiùs monstraturi sumus iustitiam non versari circa passiones.Quòd si arguas,ius alteri tribuere,est bonum proprium tribuentis:nam virtus est bonum studiosi,cùm

diosi, cùm bonum faciat habentem: ergo neque ad hoc voluntas eget habitu. Respondetur, quòd quãuis iustitia sit formaliter bonum habentis: tamen eius obiectum est bonum alienum: versatur enim circa hoc quod est reddere alteri, quod suum est. Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd iustitia non est veritas, quæ dicit adæquationẽ rei ad cognitionem, sed vt significat rectitudinem, quam ratio, quę veritas dicitur, in appetitu cõstituit, atq; imprimit: nam propter propinquitatem effectus ad caussam, nomen caussæ per Sinecdochen effectui tribuitur. Ad secundum respondetur: Ob id, quòd volũtas sequitur rationis ordinem, velle aliquid in ordine ad alterum: quare non obstat quin ordinare, sit proprium actus rationis, & nihilominus competat iustitiæ, quę est in voluntate. Ad tertium autem iam responsum est, quòd Philosophus loco citato 2. Ethic. solùm constituit, virtutem moralem esse in subiecto, quod est rationale per participationem: id autem non solùm conuenit irascibili & concupiscibili, in quibus sunt fortitudo & tẽperantia: verùm & voluntati, quatenus rationi obedit, id quod iustitia inclinat in ordine ad alterum modo exposito: tametsi voluntas plus rationis participet: quia propinquiùs illi adiungitur. *Ad primũ argumẽtũ.* *Ad secundum argumentum.* *Ad tertium argumẽtũ.*

ARTICVLVS V.

Vtrùm Iustitia sit generalis virtus.

NON satis est constituisse iustitiam esse virtutem, nisi examinetur sitne specialis virtus, an generalis. Et arguitur quòd nulla sit iustitia generalis: Iustitia est vna cardinalium virtutum, vt patet Sapien. 8. sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem: hoc est fortitudinẽ: generale autem non condiuiditur speciebus. Et confirmatur: quia temperantia eò quòd est cardinalis virtus, non est generalis, sed specialis. Secundò arguitur: Iustitia est ad alterum: fortitudo autem & temperantia hominem componũt in ordine ad seipsum: istæ autem sunt rationes diuersæ: ergo iustitia non sic est generalis, vt ad temperantiam & fortitudinem protendatur. Tertiò arguitur: Si iustitia esset generalis virtus, esset omnibus eadem per essentiam, quod 5. Ethic. cap. 1. insinuare videtur Aristo. vbi ait, iustitiam esse totam virtutem: hoc est, eadem omni virtuti: hoc autem est falsum: nam tunc iustitia diuideretur in fortitudinem & temperantiam, de illisque prædicaretur sicuti animal de homine & equo: quod tamen absurdum est dictu: quoniam ratio iustitiæ, quæ est, esse ad alterum, nõ potest sic esse per essentiam genus omnium virtutum, quæ nõ sunt ad alterum. Quare absurdissima esset, diuisio iustitiæ in alias virtutes cardinales tanquam in suas species. Quartò arguitur: In virtutibus, vtpote quæ ex inclinatione naturæ procedũt, nihil est superfluum, sicuti neque in alijs naturæ operibus: si ergo generalis iustitia abundè hominem in bonum commune refert, superflua erit particularis iustitia: atque eò potissimùm quòd vnum & multa, non diuersificant speciem: instituere autem hominem in ordine ad bonum commune, est instituere in ordine ad multa: instituere verò in ordine ad particularem personam, est ordinare ad vnum: non est ergo quòd duas iustitiæ species hac ratione distinguamus. Alioqui & tertiam effingere deberemus mediam, quæ partes eiusdem familiæ ad bonum domus instituat, quippe quod medium est inter commune & priuatum. In contrarium autem est verbum citatum Aristote. nempe: Iustitia est tota virtus: hoc est, Omnis virtus est quædam iustitia. Cui sententiæ accedit non modò vulgaris sermo, verùm & Euangelicus: Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Vbi omnis virtus censetur iustitiæ nomine. Vnde fit vt omnis studiosus dicatur iustus. *Primum argumentum.* *Confirmatio.* *Argumẽ. 2.* *Argumẽ. 3.* *Aristot.* *Argum. 4.* *Aristot.*

AD plenam quæstionis responsionem, quinque opus est conclusionibus. Nam arbitrati sumus tres articulos Sancti Thomæ sub vno titulo luculentiùs ac subinde commodiùs posse decidi: Prima: Optimè iustitia primùm omnium diuiditur in iustitiam generalem & particularem. Probatur conclusio: Iustitia, quod identidem repetere oportet, est hominis virtus per comparationem ad alium: comparatio autem hæc duobus modis fieri potest. Confertur enim homo vel ad alium, ceu singularem ciuem consideratum, vel ad alium consideratum, vt publica pręditus est auctoritate, qua bonum commune administrat. Nam respublica, ac princeps eam administrans respectum habet ad omnes ciues, atq; ad ipsum singuli. Itaque sicut in corpore humano membrum vnum comparatur, & ad alterum & ad totum, ad quod partes ipsæ ordinantur: sic & in republica se habent ciues. Ex vtraque ergo comparatione sumi potest ratio iustitiæ. Quocirca iustitia quæ ordinat ciuem ad ciuem, tanquam vnam partem ad alteram, est particularis: sub qua militant contractus omnes emptionis, locationis, restitutionis mutuati, solutionis mercedis, &c. Altera verò quæ ordinat ciues in bonum commune, est iustitia generalis: quæ quidem sic nominatur, tum ab obiecto & fine: nam bonum commune est omnium generale: tum etiam ab effectu & proprio munere: nempe quòd virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum: videlicet vt vir fortis strenuè agat in bello ob commune bonum, & vir temperatus abstineat ab alieno toro, ob conseruationem eiusdem communis boni. Et quoniam ordo iste partium ad commune bonum fit per leges, quibus princeps vniuersos ad idem bonum instituit, eadem iustitia nominatur etiam legalis. Restat autem dubium, quod tertio argumento quærebatur, vtrùm scilicet hæc generalis virtus sit singulis virtutibus eadem per essentiam? Itaque sicut animal quod est genus per essentiam, prædicatur de singulis speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. Ob idque subiungitur secunda conclusio. Iustitia legalis ac generalis non est eadem per essentiam singulis virtutibus, sed est specialis virtus, cunctas per proprium imperium referens in commune bonum. Dilucidatio conclusionis abundè illam demonstrat. Bifariàm enim res dicitur generalis: Vno modo per prædicationem, sicut animal est genus ad suas species: & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Quare essentialiter de singulis prædicatur: nam genus est de essentia specierũ. Alio modo quidpiam dicitur generale secundum virtutem: videlicet quia caussa est inferioribus influens: quemadmodum sol *Prima conclusio.* *Probatio.* *Dubitatio.* *Secunda cõclusio, qua satisfit dubitationi iã modò positæ.* *Dilucidatio conclusionis.*

dum sol respectu omnium inferiorum caussarum. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus idem essentialiter, neque de illis prædicatur. Ignis nanque non est sol. Ex hac diuisione colligitur conclusionis ratio. Iustitia generalis seu legalis nullatenus est genus respectu aliarũ virtutum: sed hac duntaxat vi pollet, vt cunctas referat in bonum commune: ergo non id idem illis essentialiter, sed est quædam specialis virtus ceteris imperans. Exemplum nobis accommodatissimum elucet à charitate: Hæc enim, virtus specialis est, secundum propriam rationem à fide atque spe distincta, nihilominus per eius imperium vniuersa aliarum virtutum opera refert in Deum tanquam in finem supernaturalem. Dum enim quis aut strenuè agit in bello, aut cum moderamine tangibilibus vtitur propter naturalem honestatem, opus illud fit à solis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deum, relatio illa fit à charitate. Quemadmodum vbi quis furatur propter fornicationem, furtum elicitur ab iustitia: imperatur autem à luxuria. Pari ergo modo, si quis in officijs particularium virtutum sese exerceat, propter peculiares earundem fines, officia illa non excedunt limites illarum virtutum: dum verò eadem præstat officia propter custodiam & cultum boni communis, & vt publicis legibus obtemperet, relatio illa fit à iustitia legali, quæ ideo dicitur generalis. Quòd si interroges quidnam sit vnam virtutem alijs imperitare, respondetur nihil aliud, quàm ceu caussam vniuersalem illas ad opus admouere, atque vnà cum ipsis ad idem opus concurrere. Tertia conclusio: Iustitia hæc generalis & legalis potissimùm residet in principe quasi architectonicè, ac deinde in subditis, qua probè afficiuntur, vt promptè legibus ac principi obtemperent. Enimuero sicuti architectus lapides omnes & ligna disponit qualiter ad fabricam est necessarium: sic debet princeps ciues omnes ad bonum commune instituere ac referre. Quarta conclusio: Vnaquæque virtutum considerata vt à iustitia legali imperatur, potest denominationem suscipere, vt legalis dicatur: quemadmodum omnis virtus secundum rationem qua à charitate imperatur, dici potest quodammodo charitas. Hæc conclusio ad interpretandum Aristotelem adiecta est. Quòd enim ait, Iustitiam esse totam virtutem, hunc exhibet sensum, quòd quælibet virtus imperata à iustitia legali, quodammodo est iustitia legalis. Quinta conclusio: Præter iustitiam legalem quæ modo exposito generalis est, requiritur particularis. Probatur sic: Virtutes, vt sæpe dictum est, per obiecta discernuntur, præter rationem autem obiecti iustitiæ legalis, quæ est reliquarum virtutum opera in bonum commune referre, est alia particularis ratio reddẽdi vnicuique quod suum est: ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia. Et confirmatur hæc ratio: Præter legalem iustitiã requiruntur aliæ virtutes particulares, scilicet fortitudo & temperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta: non obstante quòd ijdem actus ab eadem legali iustitia referantur in bonum commune: ergo pari iure requiritur iustitia particularis ex qua eliciatur opus circa suum obiectũ: quod quidem aliquãdo imperatur ab eadem iustitia legali, aliquando verò minimè. Potest enim quis mutuatũ reddere, aut mercedẽ soluere operario, nõ propter obedientiã legis, nec propter bonũ commune, cuius nullum habet amorem: sed vt seruet suam fidẽ propter seipsum: & tunc talis act⁹ emanat à sola iustitia particulari. Si autem id faciat propter bonum commune, & vt legi auscultet, tunc imperatur à legali. Qua ratione non solùm Philosophus locis suprà citatis duas species ponit iustitiæ: & 5. Ethic. c. 2. expresse ait sermonem facere de iustitia, quę est pars virtutis, hoc est, particularis iustitia: verùm & sacri Doctores eandem vbique notant distinctionem. Vnde Chrysost. super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: aut vniuersalem virtutem ait illic designari, aut particularem, auaritiæ contrariam. Prima conclusio extra vllam controuersiam cunctis est doctoribus receptissima: nã omnia tam sacra quàm prophana appellant quemcunque studiosum iustũ, ac perinde quamcunque virtutem quodammodo iustitiam. De secunda autem non omnes neoterici D. Thomam auscultant, immo ab ipso resilientes negant iustitiam generalem ac legalem, esse specialem virtutem: sed aiunt esse rationem quandam omni virtuti per essentiam communem. Inter hos est Buridan. qui 5. Ethico. q. 4. hanc statuit sententiam aduersus S. Thomam. Itaque secundum istos temperantia, quatenus hominem mouet vt moderato vtatur cibo & potu propter particularem honestatem, aut ratione studij aut sanitatis, rem habet & nomen temperantiæ: sed quatenus ad idipsum hominem inclinat vt legi obediat & principi, est iustitia legalis. Et æqua ratione fortitudo, atque aliarum vna quælibet. Arbitrantur nanq; singulas per se virtutes illam habere innatam rationem obediendi legi. Probationem suam Burid. ex penu Nõminalium depromit. Superfluè enim, inquit, multiplicantur virtutum habitus, vbi non sunt necessarij. Singulæ autem virtutum suopte ingenio appellant hominem ad studiosè agendum, non solùm ob particulares fines, verũ & propter bonum commune, & ad parendũ legibus: ergo superuacanea est alia specialis virtus, cui hoc muneris tribuatur. Secũdã pręmissam videtur sibi ipse colligere ex Arist. 2. Eth. cap. 4. vbi docet omnẽ virtutem id perficere, vt fiat opus ex electione propter finem honestũ: bonum autem cõmune & legis obedientia est honestissimum: ergo quæcunq; virtus in illam rationẽ finis inclinat. Mox omnis virtus perficit habente, vt perpetuò operetur, quando, vbi, & quomodo oportet: sed sæpenumero occurrit agendũ esse propter bonum cõmune, atq; ad obedientiã legis: ergo quęlibet tunc virtus, si virtus est, id per se pręstare poterit. Accedũt huc & Aristotelica testimonia: ait quippe 4. Ethic. cap. de Magnificẽtia, magnificum nõ esse in seipsum sumptuosum, sed in cõmunia. Et lib. 3. de Fortitudine ait, illam virtutẽ potissimũ versari circa pericula belli: bellũ autem, vt iustũ sit, geri non potest, nisi ob commune bonum: ergo particulares virtutes rationem habent generalis iustitiæ, atque adeò nõ est alia specialis necessaria. At verò argumẽta hęc non sunt tãti roboris, quã isti existimant. Immo & ratio cum primis, & deinde Arist. documẽta è regione illis obsistunt. Primùm enim hoc ipsi nobiscũ postulatum suscipiũt, quòd ratio legalis generalisq; iustitię est agere propter bonum cõmune, & propter obedientiã legis. Ex hoc autem loco emergit cõtra istos manifesta ratio. Stat enim quempia probè esse virtute affectũ ad operandum propter particulare finem, non autem propter comunem, & vice versa. vbi autẽ sunt difficultates diuersę agẽdi, diuersis opus est virtutibus: ergo iustitia legalis alia est à particulari.

Antecedens

Ratio conclusionis. *Tertia conclusio.* *Probatur conclusio.* *Quarta cõclusio.* *Quinta cõclusio.* *Probatio cõclusionis* *Cõfirmatio* *Aristot.* *Chrysost.* *Neotericorum sententia.* *Buridanus.* *Motiuum primum Buridani.* *Aristot.* *Secunda ratio eiusdẽ auctoris.* *Aristot.* *Primum argumentum contra Buridanum.*

Antecedens experientia compertum est. Videas nanque abstinentem hominem, qui propter honestum particulare bonum frugaliter viuit: & tamen nullo dicitur legis respectu: imo forsan odium eius habet: quia odio habet prælatum. Ob idque si opus aliam non haberet [illegible] rationem nunquam propter legem illud exequeretur. Rursus, opus virtutis facere propter obedientiam, aliam rationem habet quàm illud facere propter alium honestum finem: sicuti & ieiunium frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuersa sunt vitia: ergo & obedientia & temperãtia diuersę sunt virtutes. Aliàs profectò si quam impugnamus opinionem, vera esset, nulla opus esset speciali virtute obedientiæ: sed sufficerent virtutes alię, in quarũ materijs obedientia versatur. Accedunt & Arist. testimonia. Primùm ait 5. Ethi. complures in proprijs posse vti virtute, qua tamen nequeũt in ordine ad alterum. Et 3. Poli. cap. 3. ait nõ esse eandem virtutem viri boni & boni ciuis: bonus autem ciuis est, qui bono publico probè inseruit. Alia est ergo legalis virtus, quę ad hoc inclinat ab alijs particularibus. Quin age, Arist. expreſsè 5. Ethico. cap. 1. duas distinguit iustitiæ virtutes, legalem & particularem ex diuersitate obiecti: quarum prioris obiectum dicit esse iustum legitimum & legale: posterioris verò, æquum, quod est ad priuatam personam. Sicuti in naui alia est virtus remigeri, puta industriè remigare, etiam si de salute nauis nihil cogitet: alia verò gubernatoris eandem procurantis salutem: ergo iustitia legalis nõ solùm dicit rationem generalem omnium virtutum, sed etiam specialem virtutem. Vnde ad primum Buridani argumẽtum, negatur particularem virtutem ad bonum commune per se suum referre opus. sed hoc illi præstat iustitia legalis: sicuti particularis virtus non est charitas, nisi quatenus à charitate refertur in Deum. Et ad priorem Aristo. auctoritatem respondetur ipsum nõ affirmare, quòd magnificentia operetur ob bonum commune, sed ait esse vtilem multitudini. Neque verò fortitudo in idem per se inclinat commune bonum. Aliud enim est, quod bellum non sit principi indicendum aut suscipiendum nisi propter cõmune bonum: aliud verò quòd cuiusque militis fortitudo ad idem se referat bonum.

Secunda ratio. *Aristot.* *Ad primum argumẽtũ Buridani.* *Ad aliud ex Aristot.*

Ex his ergo facilis fit descensus ad principalium argumentorum solutiones. Ad primum enim respondetur, iustitiam quæ numero ponitur cardinalium, non esse legalem & generalem, sed specialem. Quòd autem aliarum nullam, puta neque temperantiam neque fortitudinem diuidamus in generalem & particularem, ratio est, quòd sunt, vt suprà diximus, in appetitu sensitiuo, qui non se extendit ad cõmune bonum, sed circa particularia versatur: iustitia verò quæ est in volũtate intellectualem sequente cognitionem, ad idem protenditur commune bonum. Ad tertium respondetur, quòd quia peculiare cuiusque bonum referri in commune & publicum potest, fit vt legalis iustitia omnibus imperet singularibus virtutibus, ac perinde omnium opera dicantur æquitates, sicut & cuncta vitia, iniquitates: secundum illud 1. Ioan. 3. Omne peccatum est iniquitas. Ad quartum tripartitum argumentum respondetur, quòd etsi legalis iustitia abundè sufficiat per suum imperium cuncta virtutum opera referre in bonum commune, nihilominus requiritur iustitia particularis ad eliciendum actum respectu sui proprij obiecti: sicuti & requiruntur virtutes aliæ particulares. Neque verò bonum commune & priuatum ea sola ratione differunt, qua vnum & multa: sed quia alia est ratio communis boni, atque alia singularis: sicuti alia est ratio totius, atque alia partis. Quare Aristoteles 1. Poli. eos subsannat, qui putabant ciuitatem non aliter à domo differre, quàm differunt multum & paucum. Attamen quia inter partes eiusdem familiæ, vt suprà dictum est, non est propria ratio iusti, non distinguitur tertia species iustitiæ.

Ad primũ argumẽtũ principale. *Ad tertiũ argumẽtũ.* *Ad quartũ argumẽtũ.* *Aristot.*

ARTICVLVS VI.

Vtrùm Iustitia particularem habeat materiam, an verò circa aliarum paßiones & materias versetur.

QVONIAM dictum est particularem iustitiam esse specialem virtutem, quæ habet peculiarem rationem obiecti, quæritur, vtrùm peculiarem sibi quoq; vendicet materiam? Et arguitur à parte negatiua: Augus. lib. 83, quęstio. vbi virtutes animi quibus in hac vita spiritualiter viuitur, distinguit in quatuor, quæ sunt Temperantia, Prudentia, Fortitudo, Iustitia, subdit quòd iustitia per omnes diffunditur: cui cõsonat glossa super illud Gene. 2. Fluuius quartus ipse est Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id nõ meminisse scripturã cõtra quos perfluat, sicut dixit de ceteris tribus, quòd iustitia quæ quartum locum inter virtutes tenet, ad omnes animæ partes pertinet. Secundò arguitur: Si iustitia peculiarem sibi vendicaret materiam, eò esset quòd propriè circa operationes versatur: reliquę verò circa passiones. Attamẽ Philosophus 2. Ethicorum, moralem virtutem circa voluptates & tristitias versari docuit. ergo & iustitia versatur circa easdem: eò potissimùm, quòd operationes iustitiæ, vt suprà dictum est, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis cõcupiscentia originem & fomentum adulterio ministrat, quod est iniustitia, & auiditas pecuniæ impedimento est virtuti iustitiæ, ne debitum persoluat. ergo iustitię non est asscribenda particularis materia.

Primũ argumentum. *Augustin'.* *Glossa.* *Argumẽ. 2.* *Aristot.*

In contrarium est quod Aristot. 5. Ethicorũ, ponit iustitiam, quæ est pars virtutis, hoc est specialis virtus, quæ versatur in actionibus, puta in commercijs hominum emendandis. *Aristot.*

QVAESTIO hæc nihil ad legalem iustitiam attinet: nam si cunctis virtutibus imperat, inde fit consequens vt omnium materiæ sint sibi subditæ: quamuis eius oculus ad operationes potiùs aspiciat. Ait enim 5. Ethicorum Philosophus, quòd lex fortia opera præcipit, & quæ temperati, & quæ mãsueti, &c. Sed quæstio est de iustitia particulari. De qua duæ conclusiones statuuntur. Prior est: Iustitia non versatur circa totam materiam omnium virtutum, sed solùm circa externas actiones & res. Probatur: Vniuersa rerum sylua quę nostro subsunt arbitrio, atq; ad rationis normam emẽdari possunt: est materia moralium virtutũ. Inde enim virtus dicitur moralis, quòd morũ est cõpositrix & cultrix. Sunt autẽ tria

Aristot. *Prima conclusio.* *Probatio conclusionis.*

genera quæ nostræ subduntur voluntati:nempe affectus animi,actionesque externæ,ac demũ res ipsæ, quæ in nostrum veniũt vsum·homo verò ad alterum per actiones tantùm ordinatur & res:nam passionũ moderatio & mitigatio ad hominis in seipso propriè rectitudinẽ pertinet. Cùm ergo iustitia hoc à reliquis virtutibus distet,quòd reliquæ hominem in seipso componunt,iustitia verò inter plures æquitatem constituit, fit vt propria materia iustitiæ sint operationes & res: puta honorem debitum alteri deferre,& à contumelijs abstinere, pecuniam & vel quamcunque aliam rem creditori debitã reddere.

Vltima cõclusio. Posterior conclusio:Iustitia non versatur circa passiones internosque animi affectus.Hæc ex superioris ratione colligitur:explicatur autem duabus alijs. Primò ex parte sui subiecti,quod est voluntas.Enimuerò voluntatis actiones neque rem habent neque nomen passionum,vt 1.2.q.22.art.3.inde S.Tho.ratiocinatur,quòd passio secũ affert corporalem trãsmutationem,quæ propriè in solo est appetitu sensibili. *Prima ratio conclusionis.* Cùm ergo iustitia non sit nisi in voluntate,non versatur circa passiones.Item quia materia iustitię, vt modò diximus,in eo posita est,quod est ad alterum·cùm ergo latentes passiones non proximè ordinentur in alterum,fit vt hæc virtus non sit circa passiones. *Secunda.* Conclusiones istas non tantùm apud diuũ Thomam,verùm & planè apud Arist.5.Ethicorũ inuenias. Quare illorũ qui eius doctrinam studio cõtemplati sunt,nemo est qui eas inficietur. *Buridanus.* Nihilominus nonnulli.Nominalium,vt Buridan.5.Ethi. q.1. miratur quòd diuus Tho. talem constituat differentiam inter materiam iustitiæ & aliarum virtutum. Immo vt omnes,inquit,virtutes in volũtate sunt,ita & omnes,ac pariter iustitia,reprimere habent passiones quæ suam cuiusque electionem impediunt.Et vice versa ceteræ virtutes circa operationes quoque ac res versantur. De quo tamen doctore magis esset mirandũ,quòd tantũ in superficie legerit Arist. Turma autem argumentorum eius ad illud principium resoluitur, cuius iam suprà falsitatem aperuimus. *Ratio Buridani.* Principium verò est hoc,Cuicunque virtuti incumbit rectam facere electionem circa suum obiectum:sunt autem passiones multæ iustitiam perturbantes, ne debitum cuique reddat:vt amor, odium, auaritia,turpis cupido,& similes:ergo iustitię munus est passiones has reprimere. Versatur ergo iustitia circa passiones.Et vice versa, fortitudo & temperantia non solùm circa passiones, verùm & circa actiones ipsas exteriores & res versantur.nam comedere ac bibere,quando & vbi oportet, sunt operationes exteriores:& tamen sunt temperantiæ. Atque adeò esca & potus sunt res circa quas eadem virtus versatur·non ergo tantùm circa internas illecebras, verùm & circa operationes vices sua fungitur. Pari modo strenuè pugnare,est exterior operatio, quæ tamen à fortitudine proficiscitur: ergo permista est materia iustitiæ & aliarum virtutum:atque adeò defendi non potest, quòd iustitia versetur circa operationes externas,aliæ verò circa passiones. Et arguitur prætereà in gratiam istorum contra fundamentum sancti Thomæ:Si iustitia non versaretur circa passiones, maximè quia per illas homo ordinem non habet ad alterum:hoc autem est falsum:quia ira & concupiscentia alienæ vxoris sunt iniuriosæ proximo,vt suprà diximus·ergo illa reprimere pertinet ad iustitiam. Par etiam argumentum currit de temperantiã & fortitudine. *Altera ratio in Sanctũ Thomã* Etenim si virtutes illæ non versarentur circa exteras operationes,maximè quia per illas non bene homo afficitur erga seipsum:hoc autem est falsum:quia cibo & potu ex virtutis pręscripto vti,hominem respectu suijpsius adornãt:ergo temperãtia versatur circa illas operationes. Hinc ergo isti colligunt vnamquanque virtutem in duas esse secãdam, videlicet vt vna iustitia sit in appetitu ad reprimendum passiones,atque altera in voluntate ad faciendam electionem.Et simili ratione vna sit temperantia in concupiscibili,& alia in voluntate: vnaque similiter fortitudo in irascibili: atque in volũtate altera. *Aristot.* At verò quàm isti pugnanter Aristoteli aduersentur,oculatissimus quisque iudex esto.Etenim 2.Ethicorum nullum adscribit subiectum temperantiæ & fortitudini nisi appetitum sensitiuum:& lib.3.capite 10. expressè id de temperantia confirmat. Et lib.5. cap. 1. non aliud designat subiectum iustitiæ quàm voluntatem:vbi ait esse habitum volendi iusta.Sed quando Aristo.id non docuisset,ratio ipsa efficax est,quam iam suprà declarauimus. *Ratio efficax contra præfatam opinionem.* Enimuerò temperantia vniuersas affectiones appetitus concupiscibilis reprimere sufficit, quomodocunque illas consideres:siue vt sunt impedimenta ipsius temperantiæ, siue iustitiæ,siue cuiuscunque alius virtutis: quapropter superuácaneum est aliam illic ponere virtutem ad easdem sedandas.Et idem est de fortitudine respectu irascibilis:nulla ergo illic collocanda est iustitia:quandoquidem reliquæ ei satis ancillantur. Quod profectò nemo inficias ire possit,qui Aristotelem intellexerit 5. Ethicorum : vbi medium iustitiæ non ait esse medium rationis inter affectus:sed medium rei,vt ilicò dicturi sumus. *Altera ratio ad idẽ.* Item manifestissimè arguitur contra istos: Affectiones appetitus concupiscibilis sicut sunt virtuti iustitiæ impedimento, ita & nonnunquam virtuti fortitudinis:ergo si illa ratione ponenda est iustitia in concupiscibili,eodem iure ponenda est & illic fortitudo:& æqua ratione in irascibili temperantia:quod esset cunctas indoctè commiscere virtutũ sedes.Igitur vt semel istorum Achillem in ipsos obuertamus,nihil in virtutum ordine admitti debet superuacaneũ:temperantia autem sufficit in concupiscibili,& fortitudo in irascibili,ergo illic nulla opus est virtute iustitiæ. Rursus, sedatis passionibus appetitus sensitiui, voluntas ex se sola rectam facit electionem:quia per se inclinatur ad opus bonum:ergo in voluntate ad hoc munus non opus est aut temperantia, aut fortitudine, sed tantùm iustitia respectu alieni boni. At verò ne vllus tibi reliquus fiat scrupulus, quando dictum est nullas per se passiones ad iustitiam attinere, intelligitur tanquam eius materiam : nam tanquam eius effectum & quodammodo finem,certum est, quòd illam sequitur gaudium,sicuti iniustitiam tristitia. Ait quippe Aristo.5. Ethicorum, Non est iustus,qui non gaudet iustis operationibus.Et libro 8.Delectatio,inquit,est virtutis finis,ob quam studiosi operantur: sicuti & qui prauè agunt,tristitia ilicò premuntur.Ex quo fit illud 2.Ethicorum, quod aduersarij nobis obijciunt, videlicet moralem virtutem circa voluptates & iustitias esse, si intelligatur tanquam circa materiam, solis virtutibus appetitus sensitiui congruere : si tamen sic intelligatur, quòd nulla sit moralis virtus, quæ non lætitiam generet & mœstitiam pellat,iustitiæ etiam commune est.

VT autem solutiones argumentorum contrarię opinionis clarescant, respondetur ex ordine ad vniuersã

uersa. Ad primū ergo in fronte quæstionis positū respondetur, quòd iustitia particularis, licèt essentialiter ad vnam partem animæ, puta ad voluntatem, in qua sita est, pertineat: tamen quia volūtas reliquas partes mouet atque ad sua officia applicat, fit vt iustitia non quidem directè, sed tamen per quandam redundantiā ad omnes effundatur. Et hoc quantum ad glossam, de Euphrate, qui cōparatur iustitiæ ad omnia diffluenti. Nam Augustinus loco citato aliter secundum intellectum diui Thomæ distinguit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter vsurpantur: Vno modo vt sunt speciales virtutes, suis obiectis distinctę: Alio verò, vt quatuor designant modos vnicuique virtuti competentes. Ait enim, quòd prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Temperantia verò est refrænatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant: Fortitudo est virtus animi aduersus ea, quæ tēporaliter molesta sunt: Iustitia est quæ per ceteras diffunditur, dilectio Dei & proximi. Secundi argumenti respōsio materiā luculenter dilucidat. Enimuerò inter internos affectus atq; exteras actiones & res ipsas talis est ordo, quòd actiones medio sunt loco inter affectus qui earū sunt principia, & res quæ sunt earundem materia. Passiones ergo, scilicet ira, cupiditas, auaritia, &c. per seipsas neq; prosunt quidem proximo neq; nocent, atq; adeò sic cōsideratæ nihil attinent ad iustitiam: ob idq; diximus talium per se mitigationem affectuum ad ipsum habentem in seipso attinere: nocent autem aut prosunt proximo per externas operationes. At verò quòd quis alteri nocuus sit aut iniurius, ex duplici defectu oriri assolet: nempe vel ex voluntatis iniquitate, vel ex praua affectione sensitiui appetitus. Exempli gratia: Potest quis alteri rem aliquā surripere aut damnū dare, non quidem ex cupiditate habendi, sed ex voluntate nocendi. Immo posset quis isto modo violare alterius torum, nō ob voluptatem carnis, sed tantùm vt noceat. Et econuersò, vt plurimū consueuit, potest quispiā rem eripere alterius, nō quidem ex animi iniquitate, quia mallet non nocere, sed ex cupiditate. Discerne ergo virtutū officia, suumque cuique tribue. Emendatio rectificatioque operationis quatenus ęquitatem ad alterum important, functio iustitiæ est. Quatenus verò ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: vt ad liberalitatem, quæ auaritiam moderatur: & ad temperantiā, quæ restinguit cupiditatem, &c. Attamen quoniam exteriores actiones non sortiuntur speciem ab internis motibus, sed à rebus ipsis, fit vt eædem actiones potiùs sint materia iustitiæ, quàm aliarum virtutum. Quòd si demum scisciteris, quid opus erat accumulare actiones & res: nam cùm in actione intelligatur obiectum, & per obiectum designetur actio, satis erat alterum ponere. Respondetur non esse otiosè dictum: nam aliquæ sunt actiones, quæ nō propriè versantur circa res, hoc est, circa possessiones: vt honoratio & dehonoratio, murmuratio, laudatio, &c. atque aliæ quæ consistunt in rerum vsu, sicuti pecuniæ donatio, ablatio: rerumque quarumlibet restitutio, & omnia hæc sunt iustitiæ materia.

Ad primum argumētū. *Augustin⁹.* *Ad secundum argumentum.* *Obiectio:* *Solutio.*

ARTICVLVS VII.

Vtrùm medium iustitiæ sit medium rei: eiusq; actus, ius vnicuique suum tribuere.

QVONIAM definitum est iustitiam esse virtutem, & virtus omnis consistit in medio, quod suo actu constituit: consequitur, vt perscrutemur an medium iustitiæ sit medium rei: eiusque actus, ius suum vnicuique tribuere. Et arguitur à parte negatiua: Definitio generis, scilicet moralis virtutis, vniuersis speciebus æqua ratione cōuenit. Aristot. verò 2. Ethic. c. 6. definit virtutem esse habitum electiuum, qui in mediocritate consistit, ea quæ est ad nos, definita ratione. Et subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiones: quarū altera exuperans est, alterà verò deficiens: ergo & medium iustitiæ inter passiones constituitur. Secundò arguitur: In his quæ sunt simpliciter bona, non est accipere superfluum aut diminutum, atque adeò neque medium: cuius exemplum Aristot. 2. Ethicorum in virtutibus ponit: virtus enim quò maior, eò melior. Iustitia autem, vt habetur 5. Ethico. cap. 1. versatur circa id, quod est simpliciter bonum: hoc est absolutè in se bonum, quales sunt honores ac diuitiæ: ergo tale obiectum iustitiæ non consistit in medio. Tertiò: In prædicta diffinitione virtutis, propterea dixit Aristot. virtutem esse habitum in mediocritate cōsistentem, prout in ordine ad nos ratio definierit, quod non respectu quorumcunque hominum idem est medium: nam quod alteri in cibis multum est, alteri est parum: hæc autem discrepātia pariter iustitiæ conuenit: non enim eodem supplicio plectitur, qui in principem manus coniecit, quo qui plebeium vulnerauit: ergo medium iustitiæ non est rei, sed rationis. Quartò denique arguitur: Si medium iustitiæ esset medium rei, maximè quia eius actus est reddere vnicuique quod suum est: hoc autem non est in vniuersum verum. Nam Augustinus 14. de Trinitate, tribuit ei etiam, subuenire miseris. Et suprà citatus Cicero libro 1. de Offi. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iustitiam pertinere: per misericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impenditur. Contrarium autem docet Philosophus 5. Ethico. cap. 3. & 4.

Argumē. 1. *Argumē. 2.* *Aristot.* *Argumē. 3.* *Argum. 4.* *Augustin⁹.* *Cicero.* *Aristot.*

QVAESTIO hæc perfacilis est breuissimisque diluitur duabus conclusionibus, quę ex proximè dictis planè colliguntur. Prior est: Medium, quod est obiectum iustitię, non est medium rationis vt in ceteris, sed medium rei. Loquimur enim hic de iustitia particulari: nam generalis nō ad hoc obiectum peculiariter angustatur, sed vastè ad omnes diffunditur virtutum materias, vt dictum est. Oportet autem priùs terminos intelligere. Sunt enim qui res in pręsentia distinguunt cōtra passiones, nempe quòd ceteræ virtutes moderentur passiones: iustitia verò constituat medium in rebus. Attamen etsi perparū ad rem referat, nō distinguitur nisi cōtra rationem: vt per probationem fiet liquidum. Probatur ergo cōclusio ex his quę dicta sunt. Hoc nanq; discrimen inter iustitiam & reliquas passiones constitutum est, quòd illę versantur circa passiones: hę verò circa actiones & res: inter passiones autem non cōstituitur

Prima conclusio. *Aperitur titul⁹ quæstionis.* *Probatio conclusionis.*

medium virtutis ex ipsa natura rerum, sed rationis iudicio. Exempli gratia: Temperantia consistit in medioeritate passionum: nempe vt non plus minúsue sumas quàm oportet: hoc autem plus & minus non perpenditur ex natura rerum, vt scilicet libram omnes sumant, aut tali certa hora &c. sed prout expedit cuiusque valetudini pro loco & tempore. Quare quod parcissimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui, vt est in fabulis, integrum edebat bouem, erat parum. Medium autem iustitiæ, quia cõsistit in rerum æqualitate ad alterum, non ex illo rationis perpendiculo & arbitramento: sed ex ipsa natura rerum sumitur. Emis domum, verbi gratia, aut conducis operas alienas: debet pretium rebus ipsis æquari. Sicut duæ quantitates natura sua sunt æquales. Denique iustitia non dicitur constituere mediũ rei vt res distinguitur contra rationem, eò quòd tale medium non sit rationi consonum: immo est maximè. Nihil enim magis docet aliud ratio quàm vt debito æquale creditori reddas: sed quia ratio pendet à rerum natura, propterea inquam quod constituitur æquale in rebus, illud fit rationi conforme. Neque verò medium aliarum virtutum ideo dicitur medium rationis, quòd non constituatur in rebus: immo constituitur inter appetitum sumendi multum, & appetitum sumendi parum: sed quia, vice versa, tale medium à ratione dependet tanquam à caussa. Non enim libram panis comedere est mihi medium, nisi quia ratio prudentiæ, pensata natura & conditione mea arbitratur hoc mihi congruere. Vide ergo quàm ex arte diuus Thomas quasi mathematico more rem tractet. Videri enim poterat, sicuti impugnatoribus suis visus est, ineptè cõstituere differentiam quòd reliquæ virtutes versentur circa passiones: iustitia verò circa operationes & res: & tamen id necessarium fuit vt substerneretur via ad demonstrandum discrimen inter medium iustitiæ & medium aliarum virtutum. At vnum tamen posset quispiam ex Theologiæ tyronibus cogitare contra hoc argumentum. Videtur enim temperantia quandoque constituere medium rei modo exposito: videlicet dum coniunx operam dat liberis quando & vbi oportet: nempe vtendo sua & non aliena: nam in hoc seruat illi fidem quam debet, & vtendo aliena irrogat ei iniuriam, eandem frangendo fidem. Ex superioribus autem facilis est responsio, quòd dum quis alieno toro abstinet, concupiscentiam refrænando, pertinet ad temperantiam: dum verò id facit, vt ius coniugi seruet, pertinet ad iustitiam. Hanc autem iustitiæ medioeritatem quæstio quinta latiùs explicabit, & ideo hic supersedendum est. Illic enim elucidabimus, quemadmodum hoc medium rei aliter in distributiua iustitia constituatur, atque aliter in commutatiua. Illa nanque sequitur medietatem geometricam: hæc verò arithmeticam. Posterior conclusio præsentis articuli est de actu iustitiæ: Proprius inquam eius actus est reddere vnicuique quod suum est. Conclusio hæc annexa est, germanaque superiori. Si enim obiectum iustitiæ est medium in rebus constituere, quo æqualitas inter homines cõstet: æqualitas autem idem est, quod iustum, iustum verò, vt suprà diximus, idem prorsus quod ius, consequens apertissimè fit, vt actus iustitiæ sit, ius suum vnicuique tribuere, vt Iurisconsultus in definitione suprà posita affirmauit. Cui & Ambrosius 1. de Offic. concinit: vbi ait, Iustitia est, quæ vnicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat. Quod, vt in subsequẽtibus patebit, vtrique speciei iustitię particularis conuenit, scilicet tam distributiuæ quàm commutatiuæ. Nam iustitia generalis, vt suprà diximus, multò habet latius officium: quippe quæ non habet peculiare obiectum: atque adeò actus eius non est hic tantùm, sed, vt dictum est, virtutes omnes in commune bonum referre. In hoc autem quod dicimus, ius vnicuique tribuere, includitur & hoc quod est, neminem lædere, quod Ambrosius ait, alienum non vendicare. Iustitia nanque licet priùs conueniat commutationibus voluntarijs in quibus vterque contrahentium alteri tribuit, deriuatur tamen ad voluntaria, quibus alter tantùm ab altero inuito quidpiam aufert.

Argumentum. *Solutio.* *Secunda conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Ambrosius.*

AD primum igitur argumentum principalium respondetur, quòd cùm medium rei, vt expositum est, sit etiam rationi consonum, hac ratione definitio virtutis moralis in iustitia quoque seruatur. Ad intellectum autem secundi, meditare priùs, bonum duobus modis simpliciter dici bonum. Priori scilicet, quia sic est omnimodè bonum, vt nullam possit admittere rationem mali. Quemadmodum est gratia & gloria ac subinde virtutes. Et isto modo quantò bonum maius est, tantò excellentius. Quare sicut modus amandi Deum est ipsum sine modo deamare, quia amatur tanquam finis: sic & ista bona concupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiunt, quæ non, vt medicina præscripto modo sanitati commensurato, sed absolutè est deamanda. Quocirca virtus non dicitur sic simpliciter bona, vt in suo obiecto nõ possit contingere superfluum & diminutum: sed quòd augmentum ipsius habitus nunquam erit superfluum. Alio verò modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolutè secundum suam naturam consideratum est bonum. Et hoc modo ait Aristoteles iustitiam versari circa simpliciter bonum. Nam honores, & possessiones secundum suam naturam sunt bona vtilia: nempe ad felicitatem conducentia. Attamen bonum vtile debet commensurari fini secundum dispositionem subiecti: sicut medicus pharmacum ægroti commoditati admetitur. Hac ergo ratione res ipsæ, vt per se sint bonæ: tamen dum veniunt in nostrum vsum, excedere possunt ac deficere. Quamobrem iustitia medium in illis constituit: vt scilicet non minus reddas, quàm debes: neque verò plus repetas, quàm est id, quod tibi debetur. Ad tertium respondetur, quòd etsi iustitia medium rei consideret, tamen quia iniuria ratione personæ, cui irrogatur, crescit, qualitates etiam personarum contemplatur, vt secundum quantitatem debiti repensatio fiat. Ad quartum denique argumentum respondetur, quòd vbi Augustinus iustitiæ adscribit subuenire miseris, non censet iustitiæ quatenus dicit rationem debiti, per se id propriè competere, sed liberalitati & misericordiæ: quæ ea ratione, qua sunt ad alterum, reducuntur ad iustitiam tanquam partes eius potentiales: vt alibi suprà diximus, & libro octauo explicatiùs dicturi sumus. Id quod Cicero loco citato significantiùs asserit, dicens iustitiæ coniunctam esse beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundum argumentum.* *Gemina acceptio boni.* *Aristot.* *Ad tertium argumẽtũ.* *Ad quartũ argumẽtũ.* *Cicero.*

ARTICVLVS VIII.

Vtrum Iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

POSTREMO denique articulo quæstionis huius conferenda est iustitia cum reliquis moralibus virtutibus, quærendumque adeò, sitne omnium præstantissima? Et arguitur à parte negatiua: Largiri hominem de suo id, quod nemini debet, præstantius est & rarius, quàm id reddere cuius est debitor: tum quòd vbi minus est obligationis, maior est virtutis vis ad cõferendum: tum quòd in hoc maximè assimilamur Deo, qui non ex debito, sed ex benignitate confert: liberalitas ergo præstantior est quàm iustitia, ac potissimũ magnificentia: quæ vt 4. Ethicorum ait Philosoph. omnium virtutum ac pariter iustitiæ ornamentum est. Secũdò arguitur, quòd neque cardinalium virtutum sit iustitia illustrissima. Prudentia nanque est vna quatuor cardinalium virtutum: & tamen est excellentior quàm iustitia: quod ex parte obiecti perpenditur, atque adeò ex parte subiecti. Edocet enim ex professo Aristote. 10. Ethicorum, capite 7. intellectũ esse potentiarum omnium excellentissimam, atque adeò voluntate excelsiorem, eò quòd verum dignius est obiectum, quàm bonum: nempe vniuersalius, ac subinde à materia abstractius. Tertiò arguitur: Temperantia quæ vna est virtutum cardinalium, multò est nobis vtilior, quàm iustitia: ergo & eminentior. Probatur antecedens: Nam plura nobis commoda affert, videlicet & corporis salubritatem, & mentis tranquillitatem, voluntatisque libertatem. Hæc enim omnia nobis intemperantia vitiat: quæ tamen tria commoda omnium virtutum fundamenta sunt: scilicet tam intellectualium ad contemplandum, quàm iustitiæ ad legibus obsequendum, quàm etiam aliarum omnium, quæ corporis exercitio exhibentur. Quartò & de Fortitudine arguitur. Proprium nanque virtutis ingenium, vt 2. Ethicorum auctor est Philosoph. est ad difficile ac bonum conniti: Fortitudo autem circa difficilius versatur, quàm iustitia: nempe circa pericula mortis, quæ omnium est terribilium maximum: ergo Fortitudo iustitiæ præstat. In contrarium autem est loco citato Cicero, vbi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Primum argumentum. — Argum. 2. — Aristot. — Argum. 3. — Argum. 4. — Cicero.

PRIMVM omnium expendendus est quæstionis titulus. Haud enim iustitiæ vel ad omnes virtutes fit comparatio, vel tantùm ad cardinales, sed ad omnes præcisè morales. Primùm enim omnium virtutis amplissimum genus diuiditur in illas, quæ ratione obiecti supernaturales sunt, quales habentur Theologicæ: atque alias, quarum obiectum est naturale. Et quidem theologicas, puta fidem, spem, ac charitatem, esse omnium optimas atque maximas, citra controuersiã est cunctis cõfessum: quippe quę Deũ habent pro obiecto. Sed naturaliũ virtutũ aliæ sunt intellectuales, aliæ verò morales: quarum moraliũ multitudo ad quatuor reducitur cardinales. Quęstio ergo ad sui elucidationem quatuor exposcit conclusiones. Prima est: Virtutes intellectuales dignitate moralibus antecellunt. Conclusio est S. Tho. 1. 2. q. 66. arti. 3. Et probatur primò ratione subiecti. Nam cùm virtutis propriũ sit rationales actiones dirigere, illa quæ est in potentia, quæ per suã essentiam est rationalis, præstantior est illa cuius subiectũ est rationale per participationem: intellectus autem est essentia ipsa rationis: voluntas autem eò est rationalis, quòd rationem participat ei obediendo, vt 1. Ethic. planè Aristo. docet: ergo intellectuales virtutes præstantiores sunt. Secundò id patet ex obiecto. Etenim quòd verum præstantius sit bono, inde patet, quòd verum abstrahit à rerum existẽtia: perficitur enim satis intellectus per veritatis cognitionem, siue res sint, siue nulla existat: bonũ autem nemo appetit nisi vt habeat quod existentiam secum affert: existentia autem conditio est materialis, recipitur quippe natura in supposito, dũ esse incipit: quò autẽ quidpiam defæcatius est ac purificatius à materia, eò præstantius est. Cùm ergo verum sit intellectualiũ virtutum obiectum: bonum autem moralium, fit vt intellectuales sint dignitate sublimiores. At verò hanc rationem, quia rari intelligunt, rari credunt. Haud enim negamus quin intellectus singularia etiã & rerũ existentias cognoscere possit, neque negamus quin vice versa voluntas possit quoque appetere bonum in cõmuni: sed in hoc positum est discrimen, quòd cùm intellectus sit potentia apprehensiua & iudicatiua, in hoc perficitur quod est verum cognoscere: appetitus autem, quia fertur in obiectum, nihil appetit nisi illo fruatur, illudque possideat. Fallax ergo argumentum est, si arguas: Melius comparatiuũ est boni: cùm ergo bonũ sit obiectũ voluntatis, fit vt suum obiectum sit melius quàm verum. Fallax inquam paralogismus est: quoniã verum ipsum est quoddam bonũ, idemque omnium præstantissimum. Quare in patria in illa intuitione Dei, qui est omnium veritatum abyssus, posita est nostra felicitas. Accedit huc & doctrina Philosophi 10. Ethicor. cap. 10. vbi sex rationibus cõstituit supremam felicitatem in rerum contemplatione consistere: hallucinando nanque odorabatur legitimam beatitudinem: licèt rem pũctim non attingebat, Probat inquam felicitatem in intellectualium fruitione consistere: quoniã virtutes intellectuales primùm in potentia sunt nobiliori, nobiliorisque sunt obiecti. Secundò, quia intellectualis operatio magis est cõtinua: nam morales, quæ in rebus corporeis versantur, perdurare nequeunt. Tertiò, quia cõtemplatio suauiori dulcedine delectat quàm moralium exercitium. Item, quia contemplatio perpetuò manebit in patria, non autem moralis virtus. Accedit prætereà, quòd ob easdem rationes vita contemplatiua actiuæ præcellit, pulchriorque adeò est, veluti Rachel quam Lia, atque adeò constantior atque vberior, paucioribusque indigens: cuius Maria sedens secus pedes Domini, documento fuit, cùm Martha erga plurima disturbaretur. Conclusionem hanc eò tam multis confirmatam studuerim, quòd mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralibus virtutibus deferunt, quàm intellectualibus. Quibus ansam opinio illa porrexit, quam Sco. in 4. dist. 49. q. 4. asseuerare pertendit: nempe voluntatem potentiam esse intellectu præstantiorem. Vnde inferunt non modò morales virtutes esse anteferendas: ex quo palam sequitur neque vitam contemplatiuam actiuæ præstare, neque felicitatem in cõtemplatione consistere: verùm subinfertur & ex moralibus, iustitiam

Prima virtutis partitio. — Subdiuisio: — Prima conclusio. — S. Thomas. — Prima ratio. — Aristot. — Secunda. — Elucidatur proxima ratio. — Argumentum. — Solutio. — Aristot. — Scoti opinio.

Prudentia inter omnes virtutes morales primas obtinet. altioris esse gradus, quàm prudentiam. Cùm tamen corollarium nostræ cõclusionis sit, prudentiam inter morales virtutes primas obtinere, vt D. Tho. eadẽ quæstione 66. art. 1. affirmat. Et profectò præter rationem generalium aliarũ intellectualium virtutum prudentia etiã si consideretur, qua parte moralis est, pretiosior est alijs. Virtus enim moralis à ratione tanquã à primæua radice probitatem suam ducit. Cùm ergò prudentia rationem ipsam perficiat, ceteræ verò appetitum, optima omniũ est. Secundò prudentia est ceterarũ omnium ductrix atque imperatrix. Nam ceteræ virtutes etsi rectam pariant intentionem finis: vt fortiter, temperatè ac iustè agere, tamen eundem finem solo prudentiæ officio, media *S. Thomas. Ratio sancti Thomæ.* disponentis, assequuntur. vt 6. Ethic. cap. 12. auctor est Arist. Excellit ergò alias ratione simili, qua dux ceteris militibus imperat. Immo verò adeò illi ceteræ sunt connexæ, vt sine illa nulla obtinere posit virtutis gradũ. Anteà verò quàm hinc progrediamur, operæpretium est conclusionem hanc argumen*Primũ argumentum.* tis tentare minimè inidoneis. Primum, Propria ratio virtutis, vt vel de nomine ipso deprehẽditur, est applicare potentiã ad vsum: hoc autẽ non cõuenit intellectualibus, sed moralibus. Nam intellectualis virtus tantùm præstat facultatem agendi, puta cognitionem, vt 1. 2. q. 57. art. 1. scienter Doctor sanctus docuit: virtus autẽ quæ est in appetitu, applicat scientiã ad vsum, tã speculandi, quàm operandi: habitus autem est propter vsum: nam sine vsu otiosus est & superuacaneus: ergo intellectualis virtus est propter *Aristot.* moralem, atque adeò moralis, vt quæ rationem habet finis, præstãtior est. Secũdò, virtus moralis est, vt ait Arist. 2. Ethi. quæ bonũ facit habentẽ. Vnde, vt suprà diximus, neq; artes, neq; scientiæ simpliciter faciunt hominẽ bonũ, sed sola moralis virtus. Quare maiori est laude digna: vtpote per quã apud Deum meremur, atq; ad beatitudinẽ gressus facimus. Cùm intellectuales virtutes esse possint sine vsu, probis, *Ad argumentum.* atq; improbis sunt cõmunes. Est ergo virtus moralis intellectuali perfectior. Argumenta hęc eos qui rem in cortice summis labris attingũt, permultùm mouẽt: est tamẽ peregregia D. Tho. distinctio in ea*Distinctio S. Thomæ.* dem quæstione citata, per quã facilè diluuntur. Ait enim nihil obstare quo minùs id quod simpliciter melius est, secundũ quid non sit alicui propter necessitatem melius. Philosophari nanq; melius est simpliciter, quàm ditari: inopi verò melius est ditari. Pari ergo ratione, licèt virtutes intellectuales meliores sint ratione obiecti, penes quod simpliciter excellentia gradus existimatur: virtutes tamen morales plus participãt generali rationi virtutis, quæ est in ordine ad actũ & vsum, propterea quòd sunt in appetitu, cuius est alias potentias mouere appellareq; ad opus. Vnde 2. 2. quęst. 47. art. 4. elicuit prudentiam præstantiorẽ esse hac ratione ceteris virtutibus intellectualibus: nempe quia nõ tantùm verũ considerat, quod est intellectus obiectũ: sed illud ordinat ad bonũ sub ratione boni, puta ad vsum operũ: quo *Alterum argumentum.* homo fit bonus. At verò arguat quis fortè: Si virtus moralis plus habet de ratione virtutis, fit vt sit nobilior virtus. Hoc enthymemate nõnulli discipuli D. Thomę seducti, arbitrãtur eius mentem fuisse, *Solutio quorundã.* virtutes intellectuales esse nobiliora entia, nobilioresque habitus, sed tamen morales esse nobiliores virtutes. Hic autem sensus manifestè reluctatur eius menti: quippe qui ait intellectuales esse simplici*Refellitur proxima solutio.* ter nobiliores virtutes: nam de virtutũ substantia & natura loquebatur. Et ratio est aperta: quia si sunt nobiliores habitus, cùm sint habitus virtutis, fit vt sint quoque nobiliores virtutes. Respondetur ergo *Ad argumentum.* consequentiã hanc nullã esse. Ratio generalis virtutis plus conuenit moralibus: ergo sunt simpliciter nobiliores virtutes: quoniã virtutis nobilitas nõ ex ratione virtutis simpliciter perpenditur, sed ex ratione obiecti. Exemplũ tibi esto: Docet nos Arist. 1. de anima, scientiã de anima esse nobiliorem ceteris: quia de nobiliori obiecto: & tamẽ ratio scientiæ, quæ est euidentia, illustrior est in mathematicis: quæ ideo nõ simpliciter, sed secundũ quid sunt nobiliores scientiæ. Et pari ratione Theologia est nobilior simpliciter scientia quàm Musica. Argumenta ergo facta hoc tãtùm concludũt, quòd virtutes morales plus habẽt de ratione virtutis: & ideo faciũt habentem simpliciter bonũ: & sunt magis vtiles, ac subinde cumulatioris laudis, &c. Sed cõtrà: Dignitas simpliciter virtutis per ordinem ad supremã felicitatẽ *Replica.* perpendenda est: ad eã autem nos propinquiùs morales permouent: ergo sunt digniores. Concessa ma*Responsio.* iori cũ minori, negatur cõsequentia. Nam etsi in ordine ad felicitatem sint virtutes æstimãdæ: tamẽ digniores sunt illæ in quibus cõsistit felicitas, quàm illæ per quas illuc tendimus. Et licèt per virtutes morales illuc progrediamur: tamen cõtemplatione Deo perfruimur. Itaque in hac vita intellectuales sunt propter morales: nã cognoscere est propter operari: sed tamen simpliciter morales sunt media, quibus ad supremã cõtemplationem progredimur. Ob idq; etsi morales sint magis laudabiles: tamen intellectuales sunt præ illis honorabiles. Laus nãq; debetur vtilibus medijs, honor verò fini. Ex quo fit, quòd *Corollariũ.* cùm intellectuales moralibus præferimus, intelligendũ est cõparando genus ad genus, supremumq; intellectuale, puta visionẽ Dei ad supremũ morale, videlicet ad amorẽ. Sed si cõparatio in indiuiduo fiat, *Secunda conclusio.* pretiosior est charitas, immo & iustitia, quàm vna scientia naturalis. Secũda cõclusio: Iustitia genera*Probatio.* lis & legalis earũ omnium moralium est præclarissima quæ in appetitu cõsident. Quod apposuerim, vt *Aristot.* prudentiæ suus seruetur honos. Probatur ex illa sententia Arist. 1. Ethi. Bonũ cõmune diuinius est particulari: legalis nanq; iustitia, vt suprà dictũ est, omnes virtutes quæ ad particularia bona hominem instituunt refert in cõmune bonũ: est ergo architectonica virtus, perindeq; ceteras omnes gubernãs atq; *Cicero.* architectus ministros, duxq; exercitũ, ac princeps rempublicã. Quapropter de illa loquitur Cicero, vbi ait, quòd in iustitia est splẽdor maximus. Et Arist. vbi inquit quòd est sicuti Hesperus inter cetera astra. Quin verò ceu sol est inter humanas virtutes, instar charitatis inter vniuersas: nam vt sol reliquis lumen infundit, sic & iustitia legalis, per hoc quòd ad bonum commune cũctas refert, ad quod omnes referendæ sunt partes, maximè illas illustrat. Qua vtique ratione, vt suprà diximus, vniuersæ virtutes *Opinio Buridani.* nomen sibi vendicant iustitiæ. Ex quo fit, vt extra rerum naturam philosophentur, qui conclusioni huic maculam impingere moliuntur: in quibus est Burida. 5. Ethi. q. 6. Contendit enim præstantiorem esse per se virtutem, quæ hominem bene afficit in ordine ad seipsum, quàm illam, quę in ordine ad bo*Exploditur Buridanus.* num commune eum instituit. Natura enim, inquit, & charitas plus inclinat hominem diligere seipsum, quàm cõmune bonum. Quòd si pars, puta manus, appetit conseruare totum, hoc, inquit, est quia inde dependet

dependet sua ipsius conseruatio. Est enim hæc philosophiæ adulteratio. Immo sagax natura, cui maior incumbebat totius cura, quàm partiũ, eas propter totius conseruationẽ produxit: quibus adeò instinctum impressit conseruandi totum potiùs quàm seipsas. Vnde experientia docet, brachium ictũ excipere qui in caput dirigebatur, etiam si ipsius abscisio subsequatur. Quo fit, vt Deus sit à nobis plus, quàm nos ipsi diligendus: quia est totum respectu nostri: atque adeò in republica ciuili plus laudis meretur, qui bonum commune curat, quàm proprium: ac perinde illa virtus præstantior est & apud Deũ & apud homines. Tertia conclusio: Virtus iustitiæ etiam particularis omnium est moralium præstantissima, quæ sunt in appetitu: vt semper prudentiam habeamus exemptam. Probatur medijs quã pluri mis. Primò ratione subiecti. Insidet enim rationali appetitui, puta voluntati, quæ sensitiuo, cui aliæ insunt, supereminet. Secundò ex parte obiecti: nam virtus est circa arduum ac difficile: difficilius autẽ est probè esse hominem affectum ad alienum bonum conseruandum, ad quod natura nostra nõ est adeò propensa, quàm ad custodiendum bonum propriũ, ad quod, nisi vbi præpedita est, per se est inclinata. Cùm ergo ceteræ virtutes circa proprium versentur bonum, iustitia verò circa alienum, fit, vt sit robustior ac præstantior. Vnde Aristo. 5. Ethic. cap. 1. Complures in proprijs inquit, vti quidem virtute possunt, sed in his quæ sunt ad alium, nequeunt: quia res est magis ardua. Quapropter sententiam illam Biantis probat: Magistratus virum ostendit: eò scilicet quòd iam inde homo habet respectum ad alios. Experientia enim constat complures priuatã agentes vitã, studiosos esse: qui tamen ad episcopales functiones, ad aliósue magistratus assumpti, vbi iustitiã administrare debent, indigni habeantur. Vnde infert Arist. illum esse pessimũ, qui ad seipsum & ad amicos vtitur prauitate: illum verò esse optimũ, non qui ad seipsum tantũ, sed qui ad alium vtitur ipsa virtute: hoc enim, inquit, est opus difficile. Tertiò id ostenditur ex effectu iustitię. Cùm enim homo sit politicum animal, natũ scilicet in societate conuiuere, illa in eo fulgentiùs emicat virtus, per quam pax & tranquillitas publica tutiùs protegitur: hoc autem omnium maximè præstat iustitia, atque adeò conuentorũ pactorumq; fides: quæ, vt 1. Offic. ait Cicero, eius fundamentũ est. Quocirca, vel ob hoc præcipuè iustitia Hespero assimulatur, quòd fulgentissimã reipublicæ pulchritudinem affert. Enimuerò cùm lubrica hæc tẽporalia bona perexigua sint perq; angusta, possideri nisi per partes nequeunt, atque adeò nisi auiditates humanæ legibus, ceu limitibus circunscribantur: vt vnusquisque intra suum ius coërcitus manus ad alienum non porrigat, ex quo legitimum possessorem deturbet. Facit ergo iustitia ceu quadratos lapides, sic homines dignitatibus, ordinibus, diuersisq; iuribus distinctos speciosissimã rempublicam extruere. Atque hinc quarta elicitur ratio: Illa est præclarior virtus, quæ omnibus atque in omni tẽpore est necessaria, quàm aliæ magis particulares: iustitia autem, vt 7. Poli. cap. 15. & 1. Rhet. ait Philosophus, necessaria est in bello & in pace: cũ fortitudo in bello tantùm suis fungatur vicibus. Quintò, Illa est nobilior ac magis necessaria virtus, qua seruata omnes possidentur: hæc autem potissimùm est iustitia. Nam cum temperantia & fortitudine necessaria nihilominus est iustitia. Si tamẽ hæc nullibi vulneraretur, omnes aliæ incolumes essent. Sextò, Illa est pretiosior virtus, & è re maximè mortalium, cuius maior esse debet cura legislatoris in republica: hæc autem est iustitia, vt loco citato 7. Polit. ait Philosophus. Et quò summatim cũcta complectamur, inde maximè res confirmatur quòd in decalogo, vt suprà monstratum est, nullum Deus præceptum posuit præterquàm iustitiæ. Et in republica ciuili nullis vitijs tanta sunt, tamq; acerba supplicia decreta, quàm criminibus iniustitiæ, si hęresin modò nefandumq; scelus excipias. Vnus autẽ ex his scrupulus enasci potest, vtrùm scilicet eousque constituamus iustitiam perfectiorem esse ceteris moralibus, vt quicunque eius actus sit excellentior quocunque aliarum. Nam multi ex nostris citra scrupulum ita censent. Quod profectò nulla probabilitate defendi potest. Ecquis enim dicat, quòd vendere pisciculos iusto prætio, aut misera holera, eò quòd sit actus iustitiæ, maioris sit laudis & meriti, quàm maximus fortitudinis actus aut temperantiæ? profectò ridiculus meritissimò habeatur. Quando ergo cõparamus virtutem vnam ad aliam, collatio tantùm fit, vt nuperrimè dicebamus, inter genus & genus: aut inter maximũ actum vnius, & maximum alterius. Quod tum nihil vetat, quo minùs propter rei tenuitatem, id quod est genere superius, in indiuiduo sit inferius. Quarta conclusio: Aliarum duarũ virtutùm moralium fortitudo est præstantior quàm temperantia. Conclusio est S. Thomæ loco citato 2. 2. quæst. 66. art. 4. Quæ primò probatur ratione obiecti & subiecti. Nam temperãtia versatur circa delectabilia tactus, qui omnium est sensuum maximè materialis, vtpote omnium fundamentũ. Præterea, ex parte actus: Fortitudo nanque versatur circa pericula vitæ in bello, à qua cuncta temporalia bona promanant: temperantia verò circa illa, ex quibus quidem vita dependet, vel indiuidui, quantum ad escas: vel speciei, quantum ad venerea. Sed tamen quia in illis non imminet adeò præsens atque horrendũ periculum mortis, non inest tantum difficultatis, neque virtutis, quæ circa difficile versatur.

Tertia conclusio. — *Prima ratio pro cõclusione.* — *Secunda.* — *Aristot.* — *Tertia.* — *Cicero.* — *Quarta ratio.* — *Aristot.* — *Quinta.* — *Sexta.* — *Cõfirmatio* — *Scrupulus.* — *Quorundã placitum.* — *Ratio in præteritam opinionem.* — *Quarta cõclusio.* — *S. Thomas.* — *Probatio cõclusionis*

PRIMVM igitur argumentũ trimembri responso diluit S. Thomas. Esto enim liberalitas hoc iustitiam exuperet, quòd liberalis id tribuit quod non debet: tamẽ iustitia propinquiùs accedit ad cõmune bonum: tribuit enim cuique quod suum est, quo seruatur publica pax, ad quam liberalitas non est tam necessaria, sed respicit bonum priuatum, quod est diffusiuum sui. Secundò: Iustitia latiùs extenditur: nam respectu omnium est necessaria: quod liberalitati non conuenit. Item, quia liberalitatis fundamentum, iustitia est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiendo quod non debet, nisi iustus priùs sit, soluendo quod debet. Et idem est de magnanimitate. Dubium autem hic superest de misericordia: quæ etsi sit moralis virtus, præclarior tamen apparet quàm iustitia: vt sanctus ipse Doctor 2. 2. quæstio. 30. confitetur, eò quòd sit propria Dei virtus. Ad hoc autem respondetur, quòd si misericordia accipiatur, vt est tristitiæ alienæ miseriæ moderatrix, inferior est, quàm iustitia, quandoquidem in appetitu est concupiscibili. Si verò accipiatur vt non dicit ordinem ad sensualem affectum, puta ad cõmiseratione, sed tantùm voluntatẽ leuandi alios à miseria, multò est pręclarior, q̃ iustitia, eò q̃ est virtus suopte ingenio diuina: velle enim ac posse miserijs cunctis & defectibus tam publicis q̃ priuatis succurrere, su-

Ad primũ argumẽtũ. — *Dubium de misericordia.* — *S. Thomas.* — *Solutio.*

rere, subiectum supponit, quod nulli esse posit calamitati defectiuiue obnoxium, quod soli potest inaccessæ maiestati Dei congruere. Quamobrem & eius quoque effectus est omnium præclarissimus: nempe absque vllo debito indigentias subleuare ac prorsum tollere. Nam si liberalitatem inferiorem iustitia fecimus, ratio erat, quòd in iustitia fundatur, neque ad commune bonum tam propinquè accedit, neque ad omnes extenditur: misericordia autem in suo culmine, puta vt in Deo existit, iustitiam non præsupponit: immo priùs per misericordiam res produxit, quàm illis aliquid deberet, & ad publicum spectat bonum, ad totamque rempublicam prolatatur. *Obiectio.* Et ideo cùm virtus sit diuina, comparatio iustitiæ non extenditur ad illam. *Responsio.* Quod si obijcias, iustitiam etiam esse virtutem diuinam, atque adeò non excedi à misericordia, negatur consequentia: nam iustitia sic est diuina, vt secundum propriam rationē, puta debitum soluere, posit esse humana: misericordia verò quatenus nullam secum patitur miseriam, ob id quòd omnes tollit, est Deo maximè propria, atque adeò in ipso illustrior ac rutilantior, quā iustitia. *Ad secundum.* Secundo autem argumento sua est conclusio concessa: nempe prudentiam dignitate esse superiorem. Comparamus enim tantū iustitiam ad virtutes morales, quæ sunt in appetitū. *Ad tertiū.* Ad tertium de tēperantia respondetur, quòd etsi illa nobis commoda afferat, quam ob rem *Arist.* Arist. septimo Polit. cap. 15. tali ratione iustitiæ illam adæquet: vbi temperantia, inquit, sicuti & iustitia tempore belli & pacis est necessaria: simpliciter tamen propter allatas suprà rationes iustitia est anteferenda. *Quæstio quarto argumento pretacta.* De fortitudine autem, quæ quarto argumento contendebatur iustitiæ proponi, maior superest ambigendi ratio. Habet enim strenua hæc ingenuaque virtus argumenta multa, sibi in hac caussa patrocinātia. *Ratio prima dubitandi.* Primùm, si à nomine eius encomium auspiceris, fortitudo nomen virtutis videtur per excellentiam obtinere. Sic enim legitur Sapien. 8. Sobrietatem & iustitiam docet: prudentiam & virtutem, id est fortitudinem. *Secunda.* Et ratio ipsa virtutis, quæ est animum ad vsum applicare, eximio fulgore splendescit in illa: puta quæ hominem præsentissimæ morti omnium horrendissimæ, obijcit. *Tertia.* Et tertiò eius excellentiam splendor cōmendat, quo habetur in republica. Magnates enim & sanguine præclarissimi inde maximis facultatibus cumulantur atque honoribus suspiciūtur, quòd fortitudinis virtute rempublicam tuentur. Ob idq; nunquā prosapiæ consueuerunt cōpendiosiori via in republica nobilitari, quàm per bellicam fortitudinem. Id quod vel Gentium, nempe Lacedemoniorum, Romanorū, & Græcorum Historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Hæc enim virtus, vt Hercules, ac Theseos, & quos poëtæ fabulātur, mittamus, Alexandros Cæsares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit. *Quarta.* Quin age vt profana missa faciamus, virtutis maiestatem (vt paulò anteà dicebamus) ex maximo eius actu debemus perpendere: optimus autem fortitudinis actus (quale est martyrium) & laude & merito excellentior est quàm supremus iustitiæ. Nam maiorē charitatem nemo habet, quàm vt animam suā ponat quis pro amicis suis, ac potissimum pro Deo in testimonium fidei: ergo fortitudo fastigiū inter morales virtutes obtinet. *Quinta ratio.* Ad hęc, cùm summū hominis bonum naturale, sit libertas, illa erit virtus omnium maxima, per quam libertas pręsertim vendicatur: hęc autem est fortitudo. Nam vt 7. Polit. ait Arist. qui pericula belli non superāt, serui fiunt. *Postrema.* Adde illā esse pretiosissimam quæ est rarissima: hæc autem est fortitudo: rariùs enim fortes inuenias, quàm alijs virtutibus præditos. In summa, fortitudinis ingenium & vis est alios vincere sibiq; suppeditare, quòd Dei virtutem & potentiā proximè prę se fert: vnde fortes atque animi robustos cuncti pertimescunt, omnesque venerantur ac reuerentur. *Solutio propositæ cōclusionis.* His veruntamen nihil obstantibus, incunctanter est in sentētia persistendum. Satis enim pro sua laude fuerit fortitudini, iustitiam in litem de prælatura vocasse. Quando enim rationes alias suprà commemoratas sileremus, hæc pro iustitiæ victoria abūdat, quòd fortitudo nullatenus est, nisi ad iustitiæ præsidium & custodiam necessaria. *Plutarchus.* Scientissimè nanque apud Plutarc. Agesilaus, dum ceu iudex hanc quæstionem interrogaretur, vtra scilicet harum virtutum alteri præstaret, respondit: nihil vtique fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Enimuerò nisi iustitia violaretur, neutiquā bellis daretur occasio, in quibus fortitudo reipublicæ seruit. *Ad primū argumētum.* Respondetur ergo ad principale argumentū quòd etsi fortitudo sit circa difficilius, tamē iustitia est circa id quod est melius. Præclarius nanq; est, vt pax & tranquillitas humani generis per iustitiam seruetur, quā vita priuati hominis. Quare iustitia, vt diximus, vtroq; tēpore & pacis & belli refulget. Neque ad pacē necessaria est fortitudo, nisi iustitia profligata. *Ad secūdū.* Pari modo respondetur ad id quod de nomine obiectū est. Vendicauit enim sibi fortitudo virtutis nomen, non simpliciter per excellentiā, sed quia qualitas illa, ac vis virtutis, quæ animum robustum efficit, & constantem, præcellit in ipsà. *Ad tertium.* Ad aliud autem de nobilium splendore, quibus nomina fortitudo fecit præclara: Respondetur, quòd si fortitudo tales illis honores pepererit, id tamen non fecit nisi tanquam miles ministraque iustitiæ: quia neque virtutis rationem assequi valet, nisi quatenus est iustitiæ custos ac propugnatrix. Enimuero cū honos soli virtuti, vt Arist. 1. Ethicor. inquit, debeatur, ac potissimùm iustitiæ: vbi homines aliter quàm iustitiam tuendo animi robur exercent, non sunt aliter fortes, quàm truces tauri, ferocesque vrsi, atque immanes tigres. Constituit ergo respublica magnates atque illustres, vt sacrosanctam iustitiæ virtutem sua fortitudine strenuè protegerent: nēpe non vt sua potentia iniuriam alijs offerrent, sed vt vndique propulsarent. *Ad quartū.* Ad aliud autem quod de martyrum fortitudine maiori cum probabilitate obiectum est, respondetur quòd etsi actus martirij, qui apud Deum præclarissimus est, à virtute fortitudinis sit elicitus, non tamen inde totam suam laudem nanciscitur: sed quia à supremo charitatis conatu imperatur, qua nemo maiorem habet quàm vt animam suam ponat pro Deo suo. Quare & religionis virtus, quæ præstantior est quā iustitia, suis illic vicibus fungitur. Quo fit vt ponere vitam pro alio quolibet amico, non adæquaret supremum actum iustitiæ. *Ad quintū.* Ad aliud negatur fortitudini maximè esse propriū libertatem asserere. Immo hoc præ cunctis virtutibus iustitiæ cōpetit, quæ, vt suprà diximus, parens est pulcherrimæ pacis: sed iustitia perturbata: necessaria est ad libertatem fortitudo. *Ad sextū.* Ad aliud etsi concederem, hac ratione rarā esse fortitudinis virtutem, quòd circa truculentissimā mortem, quam homines maximè extimescunt, versatur: tamen profectò si ingentissimam mortalium auiditatem honoris atque splendoris spectes, quem per fas

per fas atque nefas persequuntur, multò crediderim esse rariorem iustitiæ virtutem: quæ non modò in minimis aut in mediocribus, sed in his quæ ad amplissimas dignitates maximè referunt, constantissimè vigeat. Ad postremum denique negatur per fortitudinem maximè nos Deo assimilari: licèt fortes victos suos suppeditent. Non enim hoc est in Deo summum: sed cuncta per iustitiam subiugare: ac potissimùm per misericordiam creare ac recreare. *Ad vltimū.*

QVÆSTIO TERTIA,

DE INIVSTITIA.

S. Thom. 2. 2. quæst. 59.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iniustitia sit speciale vitium.

VM contrariorum, vt 1. Topic. auctor est Aristo. eadem sit disciplina, opus hoc nostrum quod de iustitia & iure inscripsimus, non solùm circa iustitiæ virtutem, sed plurimùm circa iniustitiæ vitia in subsequentibus versabitur. Ob idque post explicatam naturam iustitiæ, necesse est de contraria iniustitia proximum adhibere sermonem. Quæritur ergo vtrùm iniustitia sit speciale vitium? Et arguitur more nostro à parte negatiua. Omne peccatum, vt 1. Ioan. 3. habetur, est iniquitas: iniquitas autem idem quod iniustitia: vtpote inæqualitas: ergo iniustitia non dicit speciale vitium, sed generalem omnium conditionem. Secundò arguitur: Nullū speciale peccatū vniuersis opponitur virtutibus: iniustitia autē opponitur cūctis virtutibus: nā iniustitia quæ in adulterio cōmittitur, opponitur castitati: & quæ in homicidio, māsuetudini: & quæ in contumelia, vrbanitati, &c. ergo non est speciale vitium. Tertiò: Iniustitia opponitur iustitiæ quæ est in voluntate, sed omne peccatum, Augustino auctore, est voluntarium: ergo omne peccatū est iniustitia. In contrarium est quòd iniustitia contrariè opponitur iustitiæ: hæc autem est specialis virtus: ergo iniustitia speciale vitium. *Aristot. Primū argumentum. Secundum. Tertium.*

QVAESTIO quàm facilima est. Nam per regulam topicam quot modis dicitur vnum contrariorum, dicitur & reliquum. Quo fit vt sicut iustitia alia est generalis virtus ac legalis, alia verò specialis: sic & iniustitia alia sit generalis, alia verò specialis. Quapropter duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior: Iniustitia illegalis quæ iustitiæ legali è regione aduersatur, est vitium, speciale quidem per essentiam: intentione autem atque imperio, generale. Vtraque pars similima ratione patet qua idem est de iustitia demonstratum. Enimuerò sicut legalis iustitia bonum habet commune pro obiecto, ob idque specialis virtus est per essentiam, nihilominus ceteris omnibus imperat, omnesque ad suū refert finem: sic & de iniustitia censendum. Est enim illegalis iniustitia legum inobedientia, bonique cōmunis despectio: & ideo est speciale vitium. Sed tamen per reliqua omnia grassatur. Potest enim quis adulterari ex cōtemptu legis, occidere, furari, &c. Posterior conclusio: Iniustitia quæ æqualitatē, quæ ad alterum est corrumpit, inque inæqualitatem peruertit, puta prout homo plus habere vult aut rerū aut honorum, minusque malorum: cariùs scilicet vendendo, aut viliùs emendo &c. speciale vitium est. Idque inde patet quòd materiā habet specialem & obiectum. Conclusiones ambæ expressè apud Arist. 6. Ethic. cap. 1. constitutę sunt: vbi bifariàm aliquem dicit esse iniustum: videlicet & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit atque iniquus est. sicuti & iustus quoque dupliciter. & qui legitimè facit, id est legibus obtemperat, & ad commune contuetur bonum: atque ille qui æquus est: id est qui vnicuique quod suum est tribuit. *Prima conclusio. Ratio conclusionis. Secunda cōclusio. Aristot.*

RESPONSIO autem primi argumenti rem ampliùs elucidabit. Respondetur enim quòd sicut iustitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum, sic & iustitia diuina dicitur per comparationem ad bonum diuinum: cui cū omne peccatū repugnet, meritò in genere definitur quòd sit dictum vel factum contra legem Dei. Atque hac subinde ratione omne peccatum est iniquitas. Dubitas autem an iniquitatis ratio illegalis formaliter conueniat vniuersis peccatis: Apparet nanque ita esse: quandoquidem peccatum nullum sit nisi contra leges fiat. Responsio nihilominus est, quòd etsi commune peccatum materialiter sit illegalis iniquitas. non tamen id vniuersis eis conuenit formaliter. Exempla enim suprà iam sæpè posita sunt. Enimuerò si furtum facias, non ceu Dei leges despectui habens, sed vt cupiditati tuæ obsequaris, vel homicidium perpetres, non vt bonum perturbes commune, sed quia potis non es tuæ cedere iracundiæ, materialiter quidem illegalis es, quia diuinæ legis transgressor: non tamen formaliter, quia id non habes in intentione: sed es nihilominus iniquus atque iniustus contra particularem iustitiam. Si autem hæc scelera in contemptum legis & contra commune bonum committeres, tunc illegalis esses ac peruersus eius. Ad secundum respondetur, iniustitiam, quia circa omnes actiones, peculiari nihilominus ratione versatur, non quidem directè sed tamen indirectè & materialiter omnes virtutes oppugnare: quippe quæ per diuersas corruptas affectiones, ius alienum violat. Ad tertium denique respondetur, quòd etsi voluntas, sicuti & ratio ad materiam omnium virtutum se dilatet: nihilominus iustitia suam habet peculiarem rationem: ideoque non omne peccatum est iniustitia. *Ad primum argumētū. Dubitatio. Solutio. Ad secundum. Ad tertiū.*

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrùm quicunque iniustum facit, continuò censeatur iniustus.

Primum argumentum. CVM virtus, auctore Arist. sit quæ bonũ facit habentem, scrutari decet, vtrùm vice versa quicunque iniustum facit, continuò sit censendus iniustus & prauus? Et arguitur à parte affirmatiua: Habitus à suis obiectis nanciscuntur speciem: proprium autem obiectum iustitiæ est iustum: propriumque adeò iniustitiæ, iniustum: ergo & ex hoc quòd quis iustum facit, iustus est habendus: & ex hoc quòd iniustum, iniustus. *Secundum.* Secundò arguitur: Omnis virtus eodem se habet modo ad proprium actum: eadem ergo erit ratio de omnibus vitijs: quicũque autem facit aliquid intemperatum, est intemperatus: ergo & quicunque facit iniustum, erit iniustus. *Tertium.* Tertiò: Quicunque iniustum facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit contra æquitatem, vel occidendo, vel adulterando, vel furando, &c. quæ omnia sunt genere suo mortalia: peccatum autem mortale reddit hominem iniustum apud Deum, sicuti gratia reddit eum iustum: ergo quicunque facit iniustum, est iniustus.

Aristot. In contrarium est Philosoph. 5. Ethi. cap. 8. vbi edisserit quemadmodum contingat, vt quis iniustum faciat, qui tamen non subinde fiat iniustus.

QVAESTIO hęc in gratiam Arist. mota est, nempe vt eius hic locus modò citatus exponatur. Cuius quidem doctrina vna bimembri conclusione summatur. *Prima conclusio.* Cui alteram adhibebimus, vt quartum articulum sancti Thomæ, huius germanũ, simul absoluamus. Sit ergo prior conclusio. Non quicunque iniustum facit, dicendus est subinde per se iniustus, puta si vel ex ignorantia, vel ex passione id faciat: sed ille tantùm qui ex habitu & ex electione id audet. *Fundamentum.* Quò autem conclusionis sensum tyrũculus etiam percipiat, meminerit ad rationem virtutis exigi vt quis sciens ex electioneq; faciat propter honestũ & perpetuò, vt ex 2. Ethi. suprà citatũ est. Quare si quis vel casu vel quadã repentina affectione vnũ de se pręstet virtutis actũ, nõ subinde studiosus est: quia non per se, sed per accidens bonum facit. Id ergo ipsum Arist. docendum duxit & in vitijs. Requiritur enim vt quis iniustus dicatur, non tantùm quòd iniustum faciat, sed quòd id ex animi morbo efficiat, puta ex habitus corruptione. *Ratio conclusionis.* Patefacit autem rationem hãc diuus Thomas hoc modo: Sicuti obiectum iustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitiæ, iniustum, puta inæquale: radix autem propria, vnde iniustũ oboritur, est habitus, quo potentia afficitur ad obiectũ. Quare qui ex electione & habitu operatur, ille propriè iniustus est. *Bifariã cõtingere potest quẽpiã iniustũ patrare, neq; tamen fit iniustus.* Potest ergo duobus modis vsu venire, vt quis iniustum patrando, non sit iniustus. Primo, propter defectum relationis actus ad obiectũ, scilicet quia operans illud non intendit: nam actus ex intentione fit spontaneus, ac subinde humanus. Vnde quomodolibet quis non vltrò faciat, excusatur ne sit iniustus: & cùm voluntarium ignorantia, visque tollat, si quis, inquit Arist. per ignorantiam iniustum faciat, vel vi compulsus, nemini iniurius est: vt si quis tuam manum moueat, qua alium pulses: tunc enim neque animus neque verò actio refertur applicaturq; ad iniustũ: sed fit iniustũ per accidens. Quare nullum est vituperium: sicuti neque quidquã cõparares laudis si illo modo iustum faceres. Secũdo verò modo cõtingit, vt iniustũ faciens, nõ sit iniustus ex defectu relationis actus ad habitũ: nempe quòd licet obiectum sit volũtarium & intentum, atq; adeò operatio referatur ad obiectum, tamen actio non nascitur ex habitu. Vt si quis alioqui mitis homo & probus subitanea iracũdiæ procella aliũ vulneret, tunc nõ operatur ex electione: quippe quam necesse est vt deliberatio pręcedat: atq; adeò neque ex habitu. Colligitur ergo ex his nostra conclusio: nempe, ad hoc quòd quis meritò nominetur iniustus, requiri, vt per se faciat iniustũ: nam vbi id per accidens fecerit, nõ erit iniustus. Et cùm habitus per actionem referatur ad obiectũ, duplex est relatio & applicatio necessaria, vt per se faciat quisque iniustum, fiatque iniustus: videlicet, vt operatio per intentionem referatur ad obiectũ, hoc est, quòd obiectũ sit volitum: & prætereà vt eadem operatio per electionem referatur ad habitũ, hoc est nõ ex passione, sed ex habitu procedat. Hic nihil ambiguitatis superest, si modò mens Aristotelica patescat. Enimuerò quòd qui aut ignorãter aut vi coactus quidpiam admittit, neq; iustus sit neque iniustus, euidentiam rationis habet: quia actio, quæ spontanea nõ est, minimè est humana. *Argumentum.* Attamen quòd qui sciens & prudẽs ex animi ægritudine, puta ira vel alia passione delinquit, non sit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorum genus distinguitur: scilicet ex ignorantia vincibili, puta quæ non in totum excusat: & ex passione: quod peius est: & ex malitia, puta studio & electione: quod genere suo pessimum habetur. Arist. ergo malè non admittit hunc tertium gradum. *Responsio.* Respondetur, aliter Philosophum censere de homine iusto atque iniusto, quàm apud Deum existimatur. Deus nanque non habitus, sed actus ponderat, & ideo quicunque delinquit, quantumuis alioqui iustissimus, fit, haberturque apud ipsum iniustus. Sicuti quicunque vnico actu bene facit, etiam si nullo sit virtutis habitu prædictus, bene de ipso meretur. Neque verò Aristoteles negat quin actus à passione profectus, sit vituperandus: sed hoc tantùm censet, quòd nomina hæc, Iustus & Iniustus, non connotant nisi habitus. Quocirca ait, id quod extra rationem, id est, per ignorantiam fit, infortunium esse: quod autem malum ex scientia procedit, sine tamen vitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit est: vitium autem, non actus sed habitus nomen est. Et profectò vulgari sermone ita loquimur: Etenim sicut vna hirundo non facit Ver, ita neque vno aut altero actu dicitur quis studiosus, aut prauus: sed quando ex habitu operatur, ac perinde studio & electione. Qua ratione & Theologorum scholæ hunc duntaxat censent peccare ex malitia, atque adeò propriè hunc solùm haberi dicique malum. *Postrema conclusio.* Ex his ergo colligitur posterior conclusio: Quicunque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est non per ignorantiam, quæ prorsus sit operis caussa, quamuis ex passione id sine habitu faciat, mortaliter genere suo peccat. *Probatio.* Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale, quidquid charitati aduersatur. peccatum autem iniustitiæ, quia virtutem iugulat, quæ ad pacem reipublicæ necessaria est, charitati generi suo reluctatur:

ftatur: est ergo fuopte ingenio mortale. Dixerim, si non procedat ex ignorantia, quę prorsus est caussa operis: hoc est, quæ omnino tollit culpam: nã ignorantia iuris non tolleret. neq; omnis ignorãtia facti, licèt digna sit venia: vt 5. Ethi. auctor est Arist. Quin verò Paul. Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci. Adieci, genere suo, tũ ad differentiã prodigalitatis, & gulæ, atq; aliorũ peccaminum, quæ genere suo nõ sunt mortalia nisi ex circunstãtijs: tum etiam ad denotandum, cõtingere posse cõtra iustitiã ob materię tenuitatem, peccare venialiter. Horum autem examinatio ad alium pertinet locum. Ac per ista, quæ dicta sunt, intelligendum est, quod illic ait Aristo. cap. 9. nempe falsam esse eorum opinionem, qui existimant in potestate hominis esse, vt statim faciat iniustum: videlicet ex electione: & quòd iustus nõ minùs quàm iniustus posit facere iniustum, scilicet per se. Errant, inquit: quoniam qui optimis est habitibus imbutus, etiam si velit nõ potest facilè iniustum eligere, tametsi posset ignorãter aut subito motu iniustum facere. Vnde ortum habuit illud axioma, Nemo repentè pessimus. *Aristot.* *Interpretatio Aristo.*

AD primum igitur argumentum respondetur, habitus & actus speciem sortiri ex obiectis formaliter, vt aiunt, ac per se volitis: quando autem materialiter ac per accidens, hoc est, ex accidenti ignorãtia aut passione id fit, non sufficit actus hominem, philosophorum idiomate, aut iustũ denominare aut iniustum. Ad secundum respondetur, latam esse differentiam inter iustum, quod est obiectũ iustitiæ: & temperatum aut strenuum, quæ sunt obiecta aliarum virtutum. Iustũ enim & iniustum, quia per se inuenitur in rebus, licèt per accidens fiat, dicitur iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiariter virtute ingeniosè cõstituit Arist. posse quenquam facere iniustum, etiamsi non sit iniustus: obiectum autẽ temperantiæ, quia non est in rebus secundum earum naturam, sed per ordinem ad agentem, quãdo per accidens fit, nullatenus dici potest temperatum, ob idque in illa virtute nulla opus erat distinctione: sed quicunque facit temperatum, est temperatus: quia nõ erit opus vt sit temperatum, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu abstineat, vt nõ est temperatus, ita neq; facit opus temperatum: quoniã non facit quando, & vbi, & quomodo oportet. Et pari ratione quando Loth, verbi gratia, præ ebrietate cognouit filias, vt non fuit intemperatus, ita neque fecit opus intemperatum. In summa, distinctio hæc siue iusti siue iniusti materialis ac formalis, locum nõ habet in obiectis temperantiæ vel fortitudinis. Tertium autem argumentum satis solutum est: vbi ostendimus, quòd etsi quocunque actu iniustitiæ perdatur Dei gratia, atque adeò apud ipsum fiat homo iniustus, hoc est peccator: non tamen inde sequitur, vt inter morales philosophos, apud quos formales denominationes nõ ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniustus aut prauus. *Ad primum argumẽtũ.* *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiũ.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm quis possit iniustum pati volens.

POSTQVAM visum est de eo, qui iustum facit, sequitur, vt de illo dicamus, qui iniustum patitur: vtrùm scilicet quis posit iniustum pati volens? Et arguitur à parte affirmatiua: Iniustum idem est, quod inæquale: recedit autem quisq; seipsum sua sponte lædendo perinde ab æqualitate, ac si alium læderet: ergo & volens potest iniustum atque adeò iniuriam pati. Secũdò: Nemo supplicio plectitur nisi ob iniustitiam. Plectuntur autem ciuiliter illi qui sibi mortem cõsciscunt. Ait enim Arist. 5. Ethi. cap. vltimo, quòd ignominia quædam instituta erat aduersus eos, nempe quòd sepultura interdicebantur: ergo volens quis patitur iniustum. Tertiò: Facere, patique iniustum, relatiua sunt, atque adeò nemo iniustum facit nisi alius iniustũ patiatur. Contingit autem, vt quis iniustum faciat volenti illud pati, vt si cariùs iusto vendat aut pecuniam sub fœnore mutuet: ergo potest quis volens iniustum pati. In contrarium est, quòd iniustum pati contrarium ei est, quod est facere iniustum: sed vt præcedenti articulo definitũ est, nemo iniustum facit nisi volens ergo nullus id nisi nolens patitur. *Primũ argumentum.* *Secundum.* *Tertium.*

ET hic quoq; articulus gratia interpretandi Arist. adhibitus est: qui 5. Ethi. cap. 9. & sequentibus cõstituit, neminem iniustum pati seu iniuriam, dum sua id sponte patitur. Doctrina autem eius per duas conclusiones patefit. Prior est: Nemo per se & formaliter loquẽdo, iniustum neq; facere potest, nisi volens: neq; pati, nisi nolens. Conclusio est, quæ luculẽnta fulcitur naturali ista ratione. Quemadmodum de ratione intrinseca actionis est vt ab agente procedat, sic & de intrinseca ratione passionis, vt ab alio fiat, passo nõ conferente vim. Ex quo Arist. 3. & 8. Physic. colligit, nõ posse idem esse omnino agens & patiens: immo omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi propriũ est volũtas. Vnde illud propriè dicitur homo facere, quod à sua egreditur voluntate: idq; à contrario pati, quod renuente eius voluntate de ipso fit. nam pati est vinci ac superari. Vbi autem quis volens patitur, vim ad id cõfert & caussam, ac subinde agere potiùs dicitur, quàm pati: fit ergo vt per se formaliter loquẽdo nullus nisi nolẽs quidpiã patiatur. Immo hoc ipsum est pati, quod violẽtiæ obnoxium esse. Posterior cõclusio: Nihil vetat quo minus quilibet per accidens ac materialiter loquendo, volens patiatur iniustũ: sicuti & nolens per accidens potest facere iustum. Probatur cõclusio: Vt si quis ignorãs id fieri de se cõsentiat quod sibi malũ est: vt cùm ebrius Loth à suis filiabus deceptus, incestum perpetrauit: & Iacob ignorãs stuprum admisit: aut cùm necessitate coactus, mutuum sub fœnore recipit. Circa has conclusiones primùm omnium adnotauerim, quòd licèt ius & iustum idem sit, tamen vsitato more loquendi, iniuriam pati, non eandem ferre videtur distinctionem, quàm iniustum pati. Non inquam ita propriè quis dicitur iniuriam pati materialiter, sicut iniustum pati. Immo iniuriam pati semper pro eo vsurpari videtur quod est iniustũ per se pati: puta nolentem ac renuentẽ. Atqui hinc originẽ duxit illud iuris axiõma, Scienti & volẽti nõ fit iniuria. Sicuti neq; iniuriam irrogare nemo dicitur, nisi qui sciẽs ac *Prima conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Aristot.* *Probatio conclusionis.* *Secunda conclusio.*

prudens

Argumentum. prudens iniustum facit. Contra hanc autem conclusionem offert se ilicò argumentum, quòd si nullus volens iniuria afficeretur, consequens inde fieret, vt nemo quanuis metu in aliquod pactum consentiret, posset de iniuria conqueri: quod tamen falsum est. Nam matrimonium, quod per consensum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluunt. Quòd si quis vim argumenti repellere *Solutio.* cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub conditione id nolle, contra eum stare videtur Aristot. *Replica.* qui 3. Ethicorum ait, Eum qui in genere nollet, in particulari tamē vult, simpliciter velle: vt qui in nau- *Responsio.* fragio merces eijcit, licèt nollet, nihilominus simpliciter vult. Respondetur nihilominus conditionem illam, quam Scholastici nolleitatem appellant, satis esse, vt quis censeatur iniuriam passus: tametsi simpliciter velit. dummodo consensus ille cōtra ius extorqueatur. Nam iniuriam pati idem est, quod proprio iure priuari. Quocirca dum quis iure in supplicium rapitur, quantumuis sit nolens, nullam patitur iniuriam. Et si tunc optio illi offerretur, vt si vellet, exempli gratia, meretricem ducere, aut triremibus addici, donaretur vita, nulla ei fieret iniuria, etiam si mallet mortem absque illa conditione euadere. Ex quo rursus fit, vt qui astu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriam quoque per se patiatur, ac si vi consentiret: quia non facit vltroneus.

Ad primū argumētū. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd nemo sua sponte erogās bona, quæ non debet, vllam facit iniustitiam neque inęqualitatem: nam cùm sua sit voluntate suorum dominus, eadem potest *Replica.* & donare sua, & pati vt expolietur. Sed arguis: Si quis bona sua decoquat, videlicet si alendam habens familiam, prodigè suam substantiam effundat, illi qui accipiunt, iniuriam ei irrogare videntur: & tamen *Solutio.* ipse absolutissima voluntate eā elargitur. Respondetur, quòd quanuis prodigus ille delinquat, nihilominus accipiens nullam illi facit iniuriam: sed fortè familiæ ad quā quodammodo illa bona pertinebāt. *Ad secundum argumentum.* At verò non his presiùs tractandis locus est hic accommodus. Secundi autem argumenti vulgata responsio est, singularem personam bifariàm posse considerari: vno quidem modo secundum se absolutè. Qua vtiq; ratione nullā sibi potest iniustitiam facere. Cùm enim seipsum quispiā vel infamat, vel mutilat, vel occidit, facit quidem contra charitatem, qua seipsum diligere tenetur: minimè tamen contra iustitiam, tum quòd iustitia non est nisi ad alterum, tum quòd sciens ipse ac volens patitur. Secūdo modo potest considerari inquantum est reipublicæ membrum, Deique figmentum & imago. Atque hac ratione, qui seipsum occidit, iniuriam irrogat tum ciuitati, tum præcipuè Deo. Ac proinde tam ciuili quàm diuina lege supplicium pendit. Sententia est Arist. 5. Ethi. cap. 11. Attamen non inde inferendum est, rempublicam dominium habere vitæ & mortis perinde ac Deum: neminem nanque ceu dominus occidere potest, quemadmodum vnusquilibet sine caussa suum potest armentum aut pecudem mactare: sed tanquam iudex propter culpam: de quo latiùs libro proximo, sub titulo, De dominio, & rursus libro quinto, sub titulo, De homicidio. Eodem modo qui alium, id quidem optantem ac deprecantem, interfecerit: cuius exemplum in armigero habes, qui Saulis iussu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, *Quæstio parua.* non id iubenti, sed Deo qui vitæ dominus est. & reipublicæ, quæ custos est vitæ. Sed nunquid poterat Rex ille alteri iubere, vt se occideret? quandoquidem supremam habet potestatem. Respondetur neutiquam principem potestatem habere interficiendi innocentem, ac multò minùs præcipiendi homicidium sui: si tamen tantam exercuisset tyrannidem, posset iudicem super se constituere, qui se iure peri- *Ad tertiū.* meret. Ad tertium denique respondetur, quòd agere patique iniustum, si materialiter accipiatur, vbique se vt correlatiua consequuntur. Nemo enim facere iniustum potest, nisi alicui qui id patiatur: neque verò pati, nisi ab aliquo qui id faciat. At verò si locutio sit formalis, quoniam hoc perpendendum est ex voluntate agentis & renitentia patientis, potest contingere, vt quispiam iniurius alteri sit, & tamen alter nullam patiatur iniuriam. Vt si quis, verbi gratia, aliquid alteri faciat animo lædendi & nocendi, quod tamen alteri nihil nocet: vt si alteri vendas rem pluris, quàm valet, animo fallendi: tamen alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nam si ex egestate emere cogitur, aut ad vsuras accipere, licèt simpliciter dare velit: tamen quia dare nollet, iniuriam, vt dictum est, patitur.

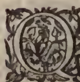
QVÆSTIO QVARTA.

DE IVDICIO.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 60.

ARTICVLVS I.

Vtrum iudicium sit actus iustitiæ.

Primum argumentum. Aristot. QVANDOQVIDEM de habitu iustitiæ dictum est, deque eius contrario iniustitiæ: habitus verò sit propter habitum: subsequitur, vt de eius potissimo actu dicamus, qui est iudicare, vtrùm sit actus iustitiæ? Et arguitur à parte negatiua: Vnusquisque, inquit 1. Ethi. Arist. bene iudicat, quæ cognoscit: ergo iudicium ad vim cognoscitiuam attinet: Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium functio est intellectualis prudentiæ potiùs quàm iustitiæ, quæ est in voluntate. *Secundum.* Secundò, Apostolus 1. ad Corinth. 2. Spiritualis, inquit, iudicat omnia: homo autem per charitatem fit spiritualis: quæ per Spiritū sanctū cordibus nostris infusa, illa à terrenorū affectu perpurgat: ergo iudiciū officium *Tertium. Aristot.* est potiùs charitatis, quàm iustitiæ. Tertiò: Vniuscuiusque virtutis propriū est rectū in sua propria materia iudicium perficere. Nam vt 3. Ethi. cap. 4. ait Philosoph. studiosus quisque est regula eorum quæ

facienda

facienda sunt. Illæ nanque res, inquit iustæ ac temperatæ dicuntur, quæ tales sunt quales vir iustus agit ac temperatus. Non ergo iustitiæ propriũ est iudicare. Quartò: Iudicare non nisi ad iudices & principes spectare videtur: iustitia autem vniuersalis etiam subditis communis est: ergo iudicium nõ est propriè iustitiæ munus. In contrarium est illud Psal. Quousque iustitia conuertatur in iudicium. *Quartum.*

QVAESTIO vnica dissoluitur cõclusione. Iudicium actus est maximè proprius iustitiæ. Conclusio ex ipso nominis sonitu & compositione fit manifesta. Iudicium enim idem est, quod dictio iuris: & iudicare, idem quod ius dicere: & iudex, idem quod ius dicens. Quo fit vt iudicare proprius sit actus circa ius. Ius autem, vt suprà dictum est, est obiectum iustitiæ, puta iustum illud, quod per iustitiam constituitur in rebus: ergo iudicare secundum suam primæuam ac natiuam significationem, idem est, quod decernere ac definire id quod iustum est & ius. rectè autem censere ac definire rem aliquam, procedit ex recto affectu atque habitu, quo quis se habet erga eãdem rem. Nam vt 3. Ethic. cap. 5. ait Philosoph. qualis vnusquisque est, talis sibi videtur finis: vt qui castus est, bene iudicat de venereorum abstinentia: & qui sobrius, de abstinentia ciborum: ergo eadem ratione proprius actus iustitiæ, est iudicium rectũ, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Arist. 5. Ethi. cap. 4. ait omnes ad iudicem tanquam ad iustũ animatum confugere. Est enim iudex quasi viuens ac loquens iustitia. *Conclusio responsiua. Probatio. Aristot.*

NVLLA in conclusione latet dubitandi ratio præter illas, quas argumenta facta petũt. Primùm igitur sciolos atque ex Dialecticis emergentes fallere posset, vtpote quibus re in cortice aspecta apparere posset iudicium secundum suam genuinam significationem esse potiùs actum rationis, quàm iustitiæ, eò quòd iudicare idem est, quod ius dicere: dicere autem est loqui, quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeò quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus priùs format. At verò res penitiùs inspecta aliter se habet. Enimuerò cùm nomen iudicij à iure descendat, fit, vt primum fuerit impositum, ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significãdam in vniuersum rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta, tam in speculatiuis, quàm in practicis: puta rectam definitionem in materia temperantiæ, ac fortitudinis, &c. Ac perinde in scientijs id, quod dicit adæquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duæ sunt virtutes requisitæ, scilicet & quæ iudicium proferat, & quæ potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modò ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem habitus de rebus speculatiuis, est speculatiuus existẽs in intellectu: in practicis autem est habitus afficiens appetitum: nempe in materia temperantię, habitus temperantiæ: in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissimè iudicabit aggredi, quando oportet, esse bonum, nisi qui fortis est: neque censebit melius, moderamine ciborum vti, quàm illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iustitiæ tanquam inclinantis hominem ad rectum iudicium: prudentiæ autem, tanquam proferentis. Hæc enim virtus in omnium virtutum materijs iudicia profert. At verò vt recta sint, habitus morales affectum præparant. Quòd si rursus sciscitaris, vtri ergo harum virtutum magis est proprium munus iudicare? Respondetur, quòd propinquiùs conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: sed tamen potissimùm conuenit iustitiæ, vnde habet vt sit rectum. Quocirca Philoso. 6. Ethi. cap. 12. Virtus, inquit, moralis est, quę propositum ipsum efficit rectum: prudentia verò quæ circa media negotiatur. Atqui per hæc ratio claret cur omnes virtutes prudentiæ connectuntur. Nam cùm prudentia sit, recta in omni materia morali iudicia proferre, quam rectitudinem à morali virtute recipit, nõ potest esse prudens, nisi qui sit omnibus virtutibus pręditus: neque vice versa, vlla moralis virtus statum habebit virtutis sine prudentia, quippe sine qua nequit suum exequi propositum. Secundum argumentum hoc euincit, quòd charitati competit rectè iudicare circa diuina, erga quæ afficit appetitum vt per donum sapientiæ rectum feratur iudicium: iustitia verò afficit erga iustum naturale & humanum voluntatem, vt iustus per prudentiam idoneũ quoque proferat de ipsis iudicium. Ad tertium verò respondetur, quòd etsi omnibus sit virtutibus commune affectum parare ad rectum iudicium circa sua propria obiecta: est tamen differentia, quòd cùm reliquæ virtutes, vt crebrò dictum est, hominem ordinẽt ad seipsum, iustitia verò ad alium: & vnusquisque sit suorum dominus, nõ autem eorum quę sunt ad alterum, fit, vt in cæteris virtutibus nõ sit requisitum iudicium nisi particulare ipsius studiosi: in materia autem iustitiæ necessarium sit præterea superioris, qui inter duos litigatores diiudicet. Quapropter iudicium peculiariùs virtuti iustitiæ adscribitur, quàm aliarum cuipiam. Ac perinde respõdetur ad quartum, quòd etsi priuatim iudicare etiam cõueniat subditis iustitia pollentibus: tamen quia hęc virtus architectonicè in principe præsidet, in suisque ministris, eis propriè congruit eiusdem virtutis potissimus actus, qui est iudicare, iusque dicere. *Ad primũ argumẽtũ. Duæ virtutes requiruntur ad rectum iudicium. Quæstio. Solutio. Philosoph. Ratio quare virtutes cunctæ prudentiæ connectuntur. Ad secundum argumentum. Ad tertiũ. Ad quartũ.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm iudicare sit licitum.

CONSTITVTO cuiúsnam sit virtutis iudicare, subsequitur vt perscrutemur an sit licitum. Et arguitur à parte negatiua: Pœna nõ indigitur nisi pro culpa: decernitur autem iudicantibus ea pœna, quòd iudicabũtur, secũdum illud Matth. 7. Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. ergo iudicare illicitum est. Secundò: Peccatori iudicare nõ licet, secundũ illud ad Rom. 2. Inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas: in quo enim alterum iudicas, teipsum cõdemnas. Eadem enim agis quæ iudicas, Nemo autem est à peccato immunis. Nam si dixerimus, ait Ioannes, quòd peccatũ non habemus, nosipsos seducimus: nemini ergo licitũ est iudicare. Contrarium nos autem cohortatur illud Deut. 16. Iudices & magistros cõstitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio. *Primum argumentum. Secundum argumẽtũ.*

CVM

Cvm articulo proximo definitum fuerit, iudicium esse actum iustitiæ, inde fit consequens iudicare esse licitum. At verò non ideo otiosus est præsens articulus: quippe qui non tam adhibetur ad id demonstrandum, quàm ad enarrandas constituendasque conditiones, quæ ad iudicium requisitæ sunt, vt sit rectum. Quapropter conclusio non tam titulo ad formam respondet, quàm ad æquitatem recti iudicij. *Conclusio responsiua.* Conclusio autem est: Vt vnumquodlibet iudicium rectum sit, tria exiguntur, nempe vt procedat & ex iudicis auctoritate, & ex iustitiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine: quorũ quolibet deficiente iudicium erit vitiosum, ac subinde illicitum. *Probatio conclusionis.* Probatur conclusio: Iudicium, vt dictum est, eatenus est rectum ac perinde licitum, quatenus actus est iustitiæ. Ad hoc autem vt sit actus iustitiæ, tria hæc cõmemorata requiruntur: ergo eadem omnino sunt ad rectum iudicium necessaria. Probatur posterior præmissa: Propria enim iustitiæ vis est coactiua: cogere autem nemo potest alterum nisi illi sit subditus. Quod naturalium exemplo constat. Agens nanque passum non vincit, nisi sit sibi intra suæ actiuitatis periodum subiectum: requiritur ergo principis iudicisque auctoritas. *Paulus.* Vnde Paulus ad Romanos decimoquarto: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit. Atque adeò cùm sit vniuersalis omnium Dominus, nemo inter mortales legitimus est iudex: nisi qui ab ipso iudicãdi auctoritatem acceperit. Quocirca ad Romanos decimotertio. Non est, inquit, potestas nisi à Deo. &, Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et infrà quemcunque iudicem ait esse Dei ministrum, vindicẽ in iram ei qui malè agit. Quomodo autem hæc potestas à Deo in homines per legem naturæ deriuetur, Libro proximo sub titulo, De dominio, elucidabitur. Secundum, vt proximè dicebamus, quod ad rectitudinẽ iudicij requiritur, est vt proficiscatur ab affectione & inclinatione iustitiæ: quod nulla alia indiget probatione, quàm quòd iudicium est proprius huius virtutis actus, tanquam animum ad iustũ afficientis. Quocirca si quis iudicium iuri alterius partis quidpiam adimat, quod alteri tribuat, substantiam iustitiæ subuertit. Tertium autem, quod iudicij rectitudo postulat, est officium prudentiæ: cuius munus est iudiciũ proferre. Quapropter qui ius dicit, iustumque inter litigantes constituit, non tamen quando, vbi & quomodo secundum leges oportet, hac parte demolitur iustitiæ virtutem. Vnde iudicium, cui auctoritas deest præsidẽtis, dicitur vsurpatum: cui autẽ iustitiæ substantia, nuncupatur iniquũ: sed quod fit absque prudentia, si absit iuris ordo, censetur suspectum, si verò ex leuitate & absque legitimis probationibus proferatur, est temerarium. Circa harum autem conditiones singulas hoc primùm animaduertito, quòd singularum defectus genere suo facit mortale peccatum: Iudex inquã qui vel nullam habens auctoritatem, vel alienam vsurpans, cum iudicat qui sibi non subditur, lethaliter peccat: vt *Documẽtũ* si iudex secularis in clericorum caussas se inferat: etiam si à iure excommunicatus non esset, ipso facto mortali culpa commacularetur, perinde ac si priuata esset persona: immo & eò grauiùs, quòd obtentu publicæ auctoritatis id facit: Et si clericum bonis suis priuaret, verè esset latro: & si occideret, verè homicida. *Aliud aduertendum.* Secunda etiam conditio est oculatè perpendenda. Assertum enim illud quòd iudicium debet ex affectione & inclinatione iustitiæ procedere, amphibolum est, trinumque potest exhibere sensum. Primus est, vt non fiat contra iustitiam: Atque hic est legitimus: vt scilicet vnicuique syncerè tribuatur, quod suum est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium iniquũ. Secundus est, vt iudicium procedat ex affectu iustitiæ. Atqui huius defectus nunquam est peccatum mortale. Enimuero si iudex iustam ferat sententiam, licet hoc non faciat ex habitu vel amore iustitiæ, quia improbus homo est, nõ peccat mortaliter, sed esse veniale delictum. Nam iudex cùm sit iustitiæ custos, eius affectu debet semper iudicare. Tertius denique sensus est, vt iudicium non feratur ex alio prauo affectu, scilicet odio, amore, vel cupiditate. Atque huis defectus, peccatum erit secundum affectum ex quo procedit. Exempli gratia: Si iudex eum qui verè latro est, ac legitimè talis comprobatus, patibulo affigit ex odio, non quidem peccat contra iustitiam, sed tamen contra charitatem: & si cupiditate pecuniæ id faciat, non quidem iniquus, sed auarus erit: & si cupidine inanis gloriæ, tũc erit vanus, & venialiter peccabit. Quocirca licèt ex odio occidat, non censebitur homicida: sicuti si esset priuata persona: quandoquidem ius habet occidendi. Defectus etiam tertiæ conditionis erit peccatum mortale. Vt si regulas & circunstantias iuris prætermittat: & dum persona priuata leuiter ac temerè de occultis iudicat. Potest autem fieri veniale ex leuitate materiæ, vt si iudex leues aliquos terminos iuris missos faciat: aut si quis quempiam de re leui leuiter iudicet: vt in articulo proximo dicturi sumus.

Ad primum argumẽtũ. Ad primum igitur argumentum variè à sanctis patribus respondetur. *August.* Augustinus enim in sermone Domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium: quod est de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis: de qua temeritate articulo proximo ineundus est sermo. *Hilari⁹.* Hilarius verò ait prohiberi diuinorum iudicium: quæ cùm captum exuperẽt nostrum, non sunt à nobis humanis regulis iudicanda, sed simpliciter credenda. *Chrysost.* Sed Chrysostomus ait prohiberi iudicium ex animi amaritudine, de quo modò dicebamus. Et quanuis istæ omnes expositiones osculandæ sunt: illa tamen Augustini genuina esse censetur textui. *Ad secundum argumentum. S. Thomas.* Ad secundum argumentum diuus Thomas distinguens, respondet, videlicet iudicem qui est in graui peccato publico, non posse iudicare alios qui similium aut minorum rei sunt: præcipuè quando illa peccata sunt publica. Et allegat pro se Chrysostomum id exhortantem super illud Mat. 7. Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta sint, poterit quidẽ similes peccatores condemnare, si id cum humilitate faciat. Quod sententia Augustini confirmat, qui in libro de Sermone Domini in monte, ait: Si inuenerimus nos in eodem vitio esse congemiscamus, & ad pariter conandum nos inuitemus. In hac autem responsione primùm adnotandum est fuisse *Vvicleff.* Vvicleff eiusque asseclas, qui asseuerauerunt per quodcunque mortale peccatum vnà cũ Dei gratia amitti & rerum dominium & omnem iudicandi potestatem: quæ Dei largitate recipiuntur: de qua hæresi *Opinio quorundam.* libro sequenti sub titulo, De dominio, nonnullã sumus facturi mentionẽ. Sed hac tamen prætermissa hæresi, fuerunt, suntque catholici, qui aiunt ei iudici qui delictis sordescit, crimen esse sententiam in alium ferre peccatorẽ: non solùm si in peccato sit publico, propter scandalum, verùm etiã si sit in occulto: quia

to: quia officium iustitiæ ex affectu eiusdem virtutis non præstat. Qui enim in vno est scelere, omnibus orbus est virtutibus, atq; adeò iustitiæ habitu caret. Vnde citatus Paulus, Inexcusabilis es ô homo (scilicet peccator) omnis qui iudicas, &c. Et secundò ad idem arguitur: Cùm iudex sit Dei minister, debet ei dum alium iudicat, assimulari: secundum illud Leuit. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Immo & ratione naturali id ipsum constabilitur. Docet enim Philosophus 2. de anima, visum qui de coloribus iudicat, ab omni esse colore alienum: aliàs colorem quo inficeretur, in nullo posset obiecto percipere. In summa, quicunque sacerdos in peccato existens, quantumuis occulto, si munus sacerdotale in administrandis sacramentis exerceat, mortaliter peccat: vt cum alijs Theologis diuus etiã Thomas consentit 3. parte, quæstio. 64. articulo 6. ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis exercet. Nam sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, vt ait Paulus ad Romanos 13. à Domino Deo est. Accedit & cap. quæsitum. de temporibus ordinandorum. vbi id admoneri videmur. Fuit ergo adeò celebris hæc opinio, vt etiam sanctus Thomas ei aliquando subscripserit: nempe in 4. distinctione 19. quæstio. 2. artic. 2. vbi indiscriminatim siue peccatum iudicis publicum sit, siue occultũ, asserit peccatum esse mortale, alium peccatorem solenniter condẽnare. Quapropter & Caietanus quolibeto 2. quæstio. 14. de hac re disputauit. Veruntamẽ his nihil obstantibus meritò diuus Thomas sententiam in summa emendauit: hic scilicet & loco citato tertia parte, quæstione 64. vt occultum peccatorem qui iudex est, non censeat mortaliter delinquere iudicando. Colligimus ergo sententiã hisce propositionibus. Prima: Iudici qui occulto irretitus est scelere, quantumcunque grauissimo, nisi excommunicatus sit vel suspensus, subditos condẽnare, siue de eodem crimine siue de alio dissimili, licèt. Ratio est, quòd nihilominus eiusmodi iudex habet iudicandi titulum. Est enim hæresis id negare. Item potest habere prudentiam, & animi seruandi vnicuique ius suum: nihil ergo illi deest quo minùs potestate iudicandi vtatur. Secus, si esset hæreticus, qui ratione excommunicationis iudex sedere nõ potest. Neque est simile de sacerdote, qui in peccato sacramenta administrat, nam ad hoc munus requiritur potestas ordinis, in cuius collatione confertur gratia, per quam dignus efficiatur atque idoneus administrandi sacramenta, quibus gratia confertur. Et ideo sanctitate, vt aiunt, quam alijs præstat, vigere debet. Et hoc præcisè decretum est in cap. quęsitum. Aliter autem censendum de potestate iurisdictionis. Reliqua verò argumenta id tantùm euincunt, quòd sit quædam decentia vt qui alios iudicat, talem se gerat, quales subditos vult esse quos condenat: & ideo forsan erit veniale peccatum, cùm peccator peccatorem condemnat. Nam, vt suprà diximus, facere iustum non ex habitu iustitiæ, non est peccatũ, si fiat ex affectione eiusdem virtutis, perque eius actum: & peccator quamuis careat iustitia infusa, potest tamen habere acquisitã. Sed erit veniale peccatum, eò quòd cùm quis alium iudicat, profitetur se mundum esse à crimine: & ideo si non est talis, est quodammodo hypocrita: quẽ taxat illic Christus: Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, &c. Sed quia iniuriam non facit, non peccat mortaliter. Illud autem Apostoli ad Rom. 2. In quo alterum iudicas teipsum condemnas: non sic intelligitur (vt ait sanctus Thomas) ac si simile peccatum committat, sed quòd alium condemnãdo, ostendit se dignum esse, qui simili sententia condemnetur, iuxta verbũ Domini, Luc. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequam. Postrema propositio sancti Thomæ est, quòd publicus peccator alios condemnans, mortaliter propter scandalũ peccat: nam tũc iustitia in vilipendium venit apud populum: nempe qui videt non habere eãdem vim in iudice quam exercet ipse in subditos. At verò licet in genere suo peccatũ sit mortale: potest nihilominus fieri veniale ex leuitate materiæ. Et ideo adiecit sanctus Thomas, si sit in grauioribus criminibus, & pręcipuè si sit in similibus: vt si esset ipse publicus latro, & nihilominus latrunculos persequeretur: aut si publica admitteret adulteria, & adulteros nihilominus iudicio premeret. Nam si esset, verbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidiaq; vlcisceretur, non esset mortale scandalũ: immo quando crimen non esset infame, nullum esset scandalum: vt si præ auaritia non esset eleemosynarius quando deberet.

Ratio prima proximæ opinionis. *Secunda.* *Tertia.* *Philosophi.* *Quarta.* *Paulus.* *Postrema ratio.* *S. Thomas.* *Caietanus.* *Prima propositio de mẽte S. Th.* *Ratio præfatæ assertionis* *Solutio quarti argumenti.* *Ad alterũ argumentum eiusdẽ opinionis.* *Postrema propositio.* *Ratio.*

ARTICVLVS III.

Vtrum iudicium temerarium, puta ex suspicione procedens, sit licitum.

IN superioribus articulis de iudicio iudicis, quemadmodum sit licitum, disputatum est. In hoc autem sequitur vt de iniquo iudicio, quod non solùm publico iudici, verùm & priuatis vniuersis contingere vbique assolet, dicendum sequitur, vtrum scilicet dum temerè ex suspicione procedit, sit illicitum? Stant enim à parte negatiua argumenta. Primum: Suspicio videtur esse opinio incerta de aliquo malo. Ait enim Philosophus 6. Ethi. suspicionem se habere & ad verum & ad falsum: de singularibus autem contingentibus haberi à nobis opinio nequit nisi incerta. Cùm ergo humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullum licitum est iudicium ex suspicione, nullatenus iudicare licet. Secundò: Per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria: nam cùm iudicium rectum sit: actus iustitiæ, sit vt corruptum, sit actus iniustitiæ: per suspicionem autem quæ intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria: ergo nõ est illicita. Tertiò: Si iudicium ex suspicione esset illicitum, atque adeò, vt modo dicebamus, actus iniustitiæ, cùm iniustitia genere suo sit peccatum mortale, fieret vt omne temerarium iudicium esset genere suo lethale crimen. Consequens tamen est falsum, nam vt glossa Augustini habet super illud 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare: suspiciones vitare non possumus: ergo iudicium ex suspicione non est illicitum. Contrarium autem vnanimiter doctores confitentur cum Chrysostomo super illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. vbi ait, Dominus hoc mandato non prohibet Christianos beneuolentia

Primũ argumentum. *Aristot.* *Secundum.* *Tertium.* *Glossa.* *Chrysosto.*

alios corripere, sed ne per iactantiam iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, solis plerunq; suspicionibus odientes ceteros & condemnantes.

Fundamentum diluendæ quæstioni apprimè vtile.

QVAESTIO hæc præcipua est & ad humanos vsus intellectu necessaria: quam ideo vt perspicuè definiamus, animaduertendum est, temerarium iudicium multis nominibus esse existimandum. Primùm, de sua ipsius substantia: scilicet vtrùm de alterius malo addubites: an verò suspiceris per incertam opinionem, vel fortè certam sententiam feras. Secundò de caussis, quibus ad sic iudicandū affectus es. Tertiò, ex coniecturis quæ in talem te suspicionem pertrahūt. Et quartò denique ex obiecto: nempe ex quantitate illius mali, quod alteri iudicando impingis. Hæc ergo vt lucidè euoluamus, rē ab ipsa iudicij substantia exordiamur. Igitur etsi D. Tho. tres duntaxat dignoscat: tamen, quò perspicacior sit oratio, quatuor gradus operæpretium est discernere temerarij iudicij: si tamē dubietatem illi annumeres. Primus est dubietas, dum scilicet animus pendulus est, neutri parti contradictionis assensum perhibens. Vt si anceps hæreas, an proximus tuus aliquo sordescat crimine: nullum tamē proferens assensum aut affirmatiuum aut negatiuum. Quare gradus hic non eò attingit, vt sit iudicium temerariū, quoniam nullum secum affert iudicium. Secundus gradus est suspicio, quę est assensus vnius partis contradictionis cum formidine alterius: quam Dialectici cum Philosopho 6. Ethi. appellant Opinionem.

Quatuor gradus temerarij iudicij.

Quid suspicionis nomen designet.

Attamen impræsentiarum tria connotat Suspicionis nomen. Primùm, vt dictū est, assensum cum formidine, id est quòd ita assentias vni parti vt non sis omnino firmus, sed vacilles circa alterā. Secundò, qualitatem obiecti. Nam etsi opinio indifferens sit ad bonum & malum, tamen suspicio Latinè in malum sonat. Dicitur enim quis in suspicionē venire, aut suspicione laborare, quando sinistra de illo concipitur habeturue opinio. Etenim si sit de re bona, potiùs dicitur bona existimatio. Tertiò connotat eandem nasci ex leuibus caussis: puta cùm de secretis cordium aut de occultis tenues cōiecturas habemus, quæ suspicionem generare per se non possunt, nisi ob nostram leuitatem, aut infectum animum: quæ ideo suspicio lineam iam inde ingreditur temerarij iudicij. Temerarium enim prudentiæ opponitur: ob idque idem est, quod sine legitima caussa inconsultò conceptum iudicium. At verò diuus Thomas hos duos gradus absque discrimine sub primo complexus est. Discernit nāque, vti dicere cœpimus, tres solos suspicionis gradus. Quorum primus, inquit, est, dum homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait esse veniale peccatum. Veruntamen inter dubitare & suspicari profectò non parum interstat internalli: nam dubitare est pendulū absque vllo assensu habere animum: suspicari autem, si Philosophum 6. Ethic. auscultes, est vni assentiri cōtradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus nanq; certum astrorum numerū, de quo minimè suspicamur. Igitur sanctus Thomas eò non tam anxiè verborum rigorem obseruauit, quòd cùm neutrum sit peccatum mortale, idem est vtriusque morale iudicium. Atq; adeò siue nullus habeatur assensus, siue formidolosus sit, vtrunque & dubitationis & suspicionis appellatione denotauit. Tertius ergo gradus, qui apud sanctū Tho. secundus habetur, est cùm quispiam pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicijs. Atq; hunc gradum, quanuis generali nomine appellet diuus Thomas suspicionem, plus tamen est quàm suspicio. Quartus denique gradus, qui illi est tertius, peculiariter ad publicum spectat iudicem, nepe dum ex tali suspicione absque legitimis testimonijs sententiam condemnationis in quempiam profert. His ergo præmissis tribus conclusionibus, vt literam D. Thomæ non egrediamur, ad quæstionem respondetur.

D. Thomas

Prima conclusio.

Prima probatio.

Secunda.

Prima: Suspicio primi ac secundi generis, vt nomine suspicionis dubietatem, breuitatis gratia cū S. Tho. complectamur, est genere suo peccatum: non tamen peius quàm veniale, nisi ex suis caussis vel aliunde vsque ad mortale procedat. Etenim quòd sit peccatum, inde patet, quòd vnusquisque iure hoc gaudet naturali, vt bonam apud quosque habere debeat sui existimationem, quoūsq; legitima testimonia sua prodat delicta. Quare eiusmodi suspicio, quippe quæ tale ius quadantenus, hoc est sub dubio, violat, nonnihil habet iniuriæ: etiam dum citra assensum dubitas: vt inferiùs fiet euidetius. Adde quòd est etiam & quodāmodo nocua: tum quòd caussa est vt minoris æstimes proximum quàm decet: & quem despectui habes, periculum est ne & odio prosequaris: tum etiam, quòd periculosa est vt eundem infames. Alias autem caussas inferius subijciemus. Quòd autē genere suo non sit mortale, ex his liquet. Primùm, quòd genere suo non expellit charitatem: mox, quòd ad humanam tentationem pertinet, sine qua vita nostra non ducitur: vt gloss. citata habet super illud 1. ad Corint. 4. Nolite ante tempus iudicare. Vnde Aug. infert eiusmodi suspiciones vix nos posse vitare. Quapropter leuioris est culpæ sine assensione hæsitare, quàm per illam suspicari. Quòd autē ex caussis fieri possit mortalis, probatur: Triplici enim de caussa eiusmodi suspiciones quas legitimæ coniecturæ non generat, oriuntur in homine. Primùm, ex sua ipsius prauitate. Qualis enim quisque est, tale fert de alijs iudicium: nimirum de sua cōscientia alios æstimans: secundum illud Eccles. 10. In via stultus ambulans, cùm ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secunda radix eiusmodi suspicionis esse potest odium, quo quis alterū habet. Est enim ingens vis, qua voluntas in intellectum viget ad ipsum labefactandum. Quemcunque enim in quem vel odio, vel ira vel inuidia affectus sis, continuò spernis: contemptus autem paratissima est caussa vt sinistrum quodlibet de illo facilè credas. Tertia denique caussa sic suspicandi est longa experientia. Qua vtique ratione Philosophus 2. Rhetoric. ait senes impendiò esse quàm suspiciosissimos, eò quòd multoties sint hominum defectus experti. Et quanuis tertia hæc caussa non tantùm habeat culpæ, pro eo quòd experientia certitudinem auget, quæ est contra suspicionis naturam: nihilominus leui saltem culpa non caret. Attamen aliæ priores ambæ manifestariam continent peruersitatem. Atque adeò secūda potissimùm sępenumero facit vt suspicio sit peccatum mortale, quale est odium, vel inuidia, vel ira, quę illi fomentum ministrauit. An verò etiā ex obiecti grauitate peruenire etiam possit ad mortalem culpā, statim disputabitur.

Triplex radix vnde vniuersæ suspiciones oriuntur.

Philosoph

Secunda conclusio.

Ratio conclusionis.

Secunda conclusio: Suspicio tertij gradus quā diuus Tho. secūdo loco constituit, genere suo est peccatū mortale, si sit de re graui. Probatur: Quoniā eiusmodi certus assensus, si temerarius est, hoc est ex leuibus indicijs emanans, nō infirmam affert iniuriā: pro quanto qui certò de aliquo malè

malè iudicat, non poteſt non ipſum contēnere ac ſubinde odijſſe. Et confirmatur mortale eſſe cri- *Confirmatio.*
men, eò quòd ſuſpicio prioris generis tentatio ſit, quam ægrè recutere valemus: firmitatem tamen aſ-
ſenſus facilè vitare poſſumus quando coniecturæ non nimiùm vrgent. Vnde Auguſtinus in cōmemo-
rata gloſſa: Etſi ſuſpiciones, inquit, vitare non poſſumus, quia homines ſumus: iudicia tamē, id eſt, de-
finitiuas, firmasque ſententias continere debemus. Ob idque tale iudicium ſuopte ingenio aduerſatur
charitati, in quo conſiſtit ratio mortalis criminis: & nonnihil prætereà præ ſe fert latentis iniuſtitiæ.

Tertia concluſio: Suſpicio tertij gradus apertiſsimum eſt peccatum mortale iniuſtitiæ, tantoq; gra- *Tertia cōclusio.*
uius, quantò iudici, qui cuſtos eſt iuſtitiæ, ſceleſtius eſt quempiam niſi legitimis teſtimonijs condem-
nare. Circa has autem concluſiones etſi veridicas, nihilominus primùm omnium ambigitur, vtrū te- *Dubitatio.*
ſtimonio euangelico ſatis apertè corroborentur. Afferunt enim in hanc ſententiā plerique Doctorum *Ratio dubitandi.*
illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Qui tamen locus non ita multùm perſpicuus eſt
ad condemnandum internum iudicium temerarium, de quo impræſentiarum ſermonem habemus. Illic
nanque Dominus eos tantùm ſubnotare videtur, qui cùm maioribus illaqueati ſint criminibus, ſuos
proximos minorum redarguunt. Subſequitur enim protinus, Quid vides feſtucam in oculo fratris tui,
& trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce priùs trabem ex oculo tuo, & tunc videbis eijcere
feſtucam de oculo fratris tui. Infamat ergo illic hypocriſin eorum, qui ceteros reprehendentes profi-
tentur ſe virtutibus pollere, quas non habent. Vnde Hieronymus: De his, inquit, loquitur, qui cùm ipſi *Hieronym⁹.*
mortali crimini ſint obnoxij, minora peccata fratribus non concedūt: culicem quidē liquantes, came-
lum verò deglutientes. Profectò ſi Doctorum ſententias perluſtres, hunc ſenſum omnes agnoſcunt ta-
men concluſiones noſtræ aduerſus iudicia temeraria, non ſolùm ſenſum illum, ſed & hunc faciunt, ꝙ
iudicare de occultis in vniuerſum peccatum eſt, etiam illis qui non ſunt hypocritæ, ſed alióqui probi.
Immo verò Chryſoſto. Opere imperfecto (ſi illius fuit Diui) ait eo loco euangelij iudicare, pro eo ac- *Chryſoſto.*
cipi quod eſt, iniurias vindicare. Quod quidem non abs re aſſeruit, ſi verba attentè auſcultes, Nolite
iudicare, & non iudicabimini, quibus non iudicanti præmiū proponitur, quòd non iudicabitur. Enim-
uero ſi iudicare illic, vt nos volumus, vſurparetur pro eo quod eſt nō ſuſpicari, nō cohæreret tunc præ-
mium: ſcilicet quòd nec de nobis habebitur ſuſpicio. Egregium nanque quidpiam videtur ibi Chri-
ſtus polliceri: nempe quòd ſi noſtras iniurias remiſerimus, condonabuntur etiā nobis & noſtræ. Vnde
apud Lucam ſimul componuntur: Nolite iudicare, & non iudicabimini: Nolite condemnare, & non
condēnabimini: Dimittite & dimittemini. His non obſtātibus, cōcluſio nō ſolùm veriſsima eſt, etiā ex- *Solutio.*
tra hypocriſin, verùm & eodem loco aſſeritur: qui etſi alias permittat expoſitiones, tamen Auguſt. lib. *Auguſtin⁹.*
2. de ſermone Domini in monte, expoſitore, & hunc quoque gratanter admittit. Ait enim idipſum il-
lic præcipi, vt facta quæ dubium eſt animo fiant, in meliorem partē interpretemur. Quin verò & hoc
ipſum verba ipſa, Nolite iudicare & non iudicabimini: oſtendūt. Iudicare enim condemnationem in-
cludit. Exhortatur ergo nos Chriſtus vt neminem condemnemus, ne in iudicio finali noſipſi condēne-
mur. Immo ſi ab hoc iudicio abſtinuerimus, miſericordiā promereamur. Adiungitur & illud ad Rom. *Paulus.*
14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Vbi nō ſolùm hypocritæ qui in maioribus ſunt cri-
minibus, verùm & vniuerſi aliàs probi iudicare prohibentur: id enim ſonat, Non manducās non iudi-
cet. Et vt connexionem denotaret horū quæ ſunt iudicare, & contemnere, priùs dixit, Is qui māducat,
non manducantē non ſpernat. Denique ſubiunxit, Et qui non manducat, manducantem non iudicet.
Quanuis nō ſine cauſſa in priori loco dixit, ſpernere, & in poſteriori, iudicare: vt illic adnotauimus. Ac-
cedit denique & in eodē ſenſu illud 1. ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat Do-
minus qui illuminabit abſcondita tenebrarum: vbi cauſſam, ne iudices, non illā deſignat, quòd & tuip-
ſe delictor ſis: ſed quòd incerta ſunt & obſcura quæ tu pro certis ducis & claris. Fulcitur ergo conclu-
ſio non ſolùm rationibus quas de rerum natura deprompſimus, verùm & ſacrorum oraculis. Super- *Tria requiruntur, vt*
ſunt autem circa ſingulas concluſiones dubiola minoris momenti. Et primùm circa ſecundā, qua aſſer- *iudicium temerariū ſit*
tum eſt iudicium temerarium genere ſuo eſſe peccatum mortale, animaduertendū eſt tria eſſe ad id re- *peccatum mortale.*
quiſita. Primum, vt ſit certū: ſecundum, vt ex leuibus colligatur coniecturis: & tertium, vt ſit de re gra-
ui. Certum autem iudiciū vnam tantùm conditionem in ſpeculatiuis dicit, vt puta quòd nihil prorſus
habeat formidinis aut ambiguitatis admiſtū, quod ad ſcientiam ſpectat & ad fidem tam humanam quā
diuinam: in moralibus autem, parum pro nihilo reputatur: & ideo vbi ita firmus es in ſententia vt ferè
nihil dubites, quaſi certū iudicare cenſeris: ob idq; mortaliter peccas. Dum tamē tale iudicium non ſit
repentinum, quod certè in moribus etiam eſt perpendendū. Enimuero ſi cùm vides iuuenē cum puella
abſque arbitris colloquentem, ſubitò ad iudicandum raperis, non eſt cur culpam mortalē timeas: ſed
quando ſedato animo & facto reflexionem eandem deliberando ſententiam confirmas. De cauſſarum
autem leuitate, quæ culpā facit mortalem, nulla poteſt ſtabiliri certa regula. Et quidē ſanctus Thomas *D. Thomas*
in ſolutione ad primum, nullas alias cauſſas videtur approbare excuſantes iudicium à culpa, niſi quādo
quis per idoneos teſtes probatur malus: tunc enim ait licitè iudicare quempiam poſſe, alterum eſſe ma-
lum. Ad verò id intelligendum eſt reſpectu iudicis, qui non debet rei euidentiam expectare, ſed huma-
nam certitudinem, quæ habetur per idoneos teſtes: citra quam tamē neutiquam debet præcipitare ſen-
tentiam. Nihilominus citra talia teſtimonia poteſt quiſq; tam iudex quàm priuatus excuſari à culpa,
etiam dum mente apud ſe certum fert iudicium. Laudi nanque Salomoni tribuitur tertio Regū 3. quòd
ex verbis mulierum quarum altera annuebat puerum medium diſcindi, altera verò renuebat, iudicium
elicuit, vtra illarum puerum peperiſſet. Haud tamen ob tale iudicium alteram puniuit, ſed veræ matri
ſuum natū tradidit. Nulla ergo regula dari poteſt certior quàm quòd illæ coniecturæ & indicia à cul-
pa excuſant, quæ virum prudentem & probum ad ſic iudicandum perducerēt. Video hominem noctu
ſcala feneſtras conſcendere, profectò abſq; culpa poſſum de illo certò malū iudicare. Vides etiam iuue-
nem & puellā ſecretò obſcuroq; loco petulanter ſe amplexantes: nulla eſt culpa ſiniſtrum de illis ferre

Aristot. iudicium. Nam vti ij. de anima auctor est Aristoteles, cogitare possumus cùm volumus, opinari verò non: hoc est, abstinere à iudicando non est semper in nostra potestate. Tametsi iudex ex tali iudicio, quanuis vt priuatus homo posset illud absque culpa concipere, non debeat ad punitionem procedere: sicuti nec Salomon processit. Poterit tamen princeps atque prælatus abstinere, ne talem suspectum ad magistratum & ad ecclesiæ administrationẽ assumat. Quo fit, vt quantò coniecturæ sunt leuiores, tantò ceteris paribus peius ingrauescat peccatum: & quantò sunt ipsæ grauiores, tantò magis attenuetur. Atque inde fit rursus consequens quandoque non posse certò definiri vtrùm iudicium mortale sit an veniale. Pari modo censendum est de grauitate illius mali, quod alteri iudicando inuris. Etenim Sũ-*Summistarum regula non est vniuersalis.* mistæ illud solùm iudicium esse censent de graui malo, quando quis iudicat quempiam esse in peccato mortali. At verò quanuis regula plurimùm vera sit: non tamen est omnimodè certa, sed potiùs aspiciẽdum est ad infamiam. Nam inde perpenditur iudicij grauitas. Quocirca vbi peccatum non esset tã infame, iudicare quempiam esse in illo, non esset mortale, vt si facilè certoque iudicares aulicos vel alios perditos iuuenes turpes amores cum muliereulis gerere, aut militem duello alium interfecisse: quoniã ipsos hæc commisisse nullatenus pudet. Et conuersò, quanuis malum illud non esset peccatum, sed naturale, nihilominus iudicium illius posset esse delictum. Vt si de viro qui egregio loco & existimatione habetur, leui de caussa certò iudicares esse infami sanguine natum. Nam & in hoc grauiter illi iniurius es. Quare neque de hoc potest certa constitui regula, sed speculandum est an tale sit malum, quod alter *Altera dubitatio.* ægriùs ferret de se audire, quàm si esset peccatum mortale. Ex his ergo gradum retrò faciamus ad primam conclusionem: inuestigantes vtrum vsqueadeò sit verum, suspicionem citra certitudinem nõ esse *D. Thomas.* genere suo mortale crimen, vt nunquã illuc vsque posit crescere? D. enim Thomas sic sentire videtur, *Caietanus.* & Caiet. sic sentit, dicens nullum iudicium citra certitudinem esse nisi veniale. Porrò autem contrariũ videtur persuadere ratio: nam etsi id pro regula meritò sit habendum, est nihilominus excipiendũ quã-*Solutio.* do grauissimum malum de honestissima persona suspicaris. Regulæ enim morales nõ sunt tenore metaphysico expendendæ, sed ex iniuriæ quantitate. Et re vera si prudentium iudicium consulas, plus iniuriæ irrogas Petro si eũ formidine opineris incestuosum esse cum matre, aut cum filia, aut cum sorore, quàm si certò crederes esse fornicarium, multoque vilius eum sperneres, qui apud te in suspicionem veniret hæreticæ prauitatis, aut proditionis reipublicæ, aut aliud immanis sceleris, quàm eum quem cer-*Postrema dubitatio.* tò crederes minoribus criminibus irretiri. Denique postrema dubitatio est de illo qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quẽ in prima conclusione complexi sumus sub nota peccati venialis. Nulla enim apparet huius sententiæ ratio: quandoquidem ille nullum fert mali iudicium. Immo verò virtuti potiùs dandum est, quòd quis animum suspensum teneat, vbi aliquæ coniecturæ proximum notant. *Responsio.* Respondetur nihilominus quòd etsi non sit tanta culpa quàm suspicari, immo sæpenumero, vbi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignum sit iudiciũ suspendere: tamen tam leues esse possunt vt illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, vt suprà diximus, ius habet quisque non solùm vt non habeatur de illo sinistra suspicio, verùm vt quisque de illo existimationem habeat bonam. Et confirmatur hoc inde, quòd certè si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationem, eandem illi adimeres, malè faceres: malum ergo est & te ex leuissima caussa mere neganter habere circa proximũ. Quin verò posset nonnunquam esse peccatum mortale. Ecquis enim ambigat quin si videntes honestatem vitamq; integerrimã Ioan. Bap. sacratissimæ Virginis, vt de Deo eius filio sileamus, de eius bonitate dubitarent, graue committerent peccatum? re vera non est in dubium reuocandum.

Ad primũ argumentũ AD primum igitur argumentum iam responsum est, quòd licet humanum iudicium non posit de singularibus omnino esse certum: potest tamen quisque humano more, scilicet dum idonea sunt testi-*Ad secundum argumentum.* monia, citra iniuriam malè de altero iudicare. Ad secundum respondet D. Thom. nihil aliud quàm quòd iudicium temerarium, licet non prodeat in publicũ, nihilominus in mente est perniciosum: quia est caussa contemptus. At verò quo res apertiùs pateat, caussas perscrutemur malignitatis eiusmodi *Quæstiuncula circa materiã secundi argumenti.* interni iudicij, vtrum quando est certum genere suo, sit per se peccatum mortale. Apparet enim pars negatiua inde vera, quod cùm proximus per illud nihil detrimenti patiatur, neque in sua persona, neq; in rebus suis, non est cur tanta nota condemnetur. Reperias respondentes satis esse vt sit mortale peccatum quod est à Deo prohibitum: qui pro sua libertate potuit quæcunque voluerit prohibere: Isti autẽ non pependunt hoc non esse malum quia prohibitum, immo eò prohibitum quia malum. Est enim ex *Suadetur pars negatiua.* his quæ sunt contra ius naturæ, quæ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religionem pertinent, Christus nobis duntaxat præcepit. Neque satis est si respõdeas, iudicium esse illud malum, quia ordinem habet ad exterius damnum, puta ad infamandum. Enimuero cùm sit speculatiuum, non ha-*Solutio quorundam.* bet ordinem proximum ad opus: & ideo respondetur quòd quanuis nunquam exiret foras, in suis la-*Reprobatio.* tebris per se malum est mortale. Primùm, vt diximus, quia caussa contemptus & odij. Secundò id patet, quia per ipsum infamas proximum tuum apud teipsum: quandoquidem malam de ipso concipis existimationem. Ex quo subsequitur argumentum ad id tertium. Si enim suspicio quam de Petro ha-*Solutio vera.* beo sinistram, peccatum mihi nunquam esset mortale, sequeretur quòd neque illam in aliorum mentes dispergere, dummodò nullum aliud consequeretur damnum: nam si mihi mentalis suspicio non est peccatum, neque illis esset sua, atq; adeò nec mihi esset peccatum illam seminare. Quod tamen falsum est. Præterea, est argumẽtũ quod iudicare de occultis, est id vsurpare quod est Dei proprium: secundũ illud *Alterum dubium.* Pauli, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? At verò dubium restat si tale iudicium, peccatum est genere suo mortale, vtrum sit contra iustitiam, an verò solùm contra charitatem? Quod quidem D. Tho.-*D. Thomas.* tractat in solutione tertij argumẽti: quo quærebat an genere suo sit mortale: & respondet subobscurè. Ait enim, quod cùm iniustitia sit circa exteriores operationes, tunc iudiciũ suspiciosum directè ad iniustitiam pertinet quando ad actum exteriorẽ procedit: & tunc est, inquit peccatũ mortale. Subdit verò, Iudicium autem interius pertinet ad iniustitiam secundũ quod comparatur ad exterius iudiciũ: vt actus

interior

interior ad exteriorem: puta sicut concupiscentia ad fornicationem: & ira ad homicidium. Manet ergo obscura ac subinde dubia hæc litera: quia non clarè ait, iudicium quod non procedit ad exteriora, esse peccatum mortale. Nihilominus proculdubio tenendum est eiusmodi iudicium esse genere suo mortale peccatum, idq; cōtra iustitiam. Distinguit autem D. Tho. duo illa membra, quòd iudicium imperatiuum actus exterioris, scilicet infamandi aut cōdemnandi, est directè cōtra iustitiam, vt in tertia cōclusione expressum est. Sicuti volitio efficax occidendi reducitur ad homicidium: iudicium autem speculatiuum quo non imperatur exterius opus, non pertinet directè ad iniustitiam exteriorem. Et in his stat differentia, videlicet, directè, & indirectè. Sed nihilominus est peccatum mortale, vt in secunda cōclusione dictum est. Sicuti ira & concupiscentia vxoris alienæ cum consensu in delectatione, licèt non procedatur ad opus, est mortale. Enimuerò non solùm efficax volitio occidendi, mortalis est, verùm & internum desiderium mortis proximi aut grauis detrimenti: licèt tu nolis damna illa dare.

Explicatur S. Thomas.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm dubia sint in meliorem partem interpretanda.

NON satis est nosse, iudicium temerarium iniquum esse, sed explorare oportet vtrùm dubia debeamus semper in meliorem partem interpretari. Et arguitur à parte negatiua. Iudicium cùm sit rationis opus, cuius perfectio in veritate consistit, de illis potiùs ferri oportet, quæ plurimùm accidunt, vt rariùs fallamur: sed pluries accidit homines improbè agere, quàm probè: nam cùm sensus hominis ad malum ab adolescentia sua proni sint, vt Genes. 8. legitur, fit, vt quemadmodum habetur Eccle. 1. stultorum infinitus sit numerus. consultius ergo est dubia in malum quàm in bonum interpretari. Secundò: Ille piè & iustè viuit, auctore Augustino, qui rerum integer est æstimator, in neutram partem declinando: ille autem qui rem dubiam in partem saniorem decernit, in alteram inclinat partem: ergo minimè id licet. Tertiò: Homo eo modo debet diligere proximum, quo seipsum: sed circa seipsum salubrius est dubia in deteriorem partem iudicare, secundum illud Iob 9. Verebar omnia opera mea: ergo & pariter nos debemus erga proximum gerere. In contrarium autē est illud ad Romanos 14. Qui non manducat, manducātem non iudicet: cuius glossa est, dubia in meliorem partem esse interpretanda.

Primum argumentum à parte negatiua. *Argum. 2.* *Argumē. 3.* *Paulus.*

ARTICVLVS hic adeò est superiori annexus, vt per illum sit plurimùm intellectus. Respondetur ergo vnica conclusione quæ ex superioribus colligitur. Vbicunque manifesta iudicia nō apparent, quæ malum proximi indicent, debemus cuiusq; bonam habere existimationem, atq; adeò in meliorem partem id quod dubium est interpretari. Conclusio inquam ex superioribus colligitur. Vnusquisq; ius habet vt bona de se vbiq; habeatur existimatio, quousq; sua delicta eum legitimè probant: ergo qui citra idonea testimonia sinistrā alterius cōcipit opinionem, iniurius illi est, atque adeò in meliorem partem tenemur ambigua signa decernere. Conclusio nulla præter superiorem indiget disputatione, nisi hoc forsan sciscitęris, vtrùm dubia teneamur in meliorem partem positiuè interpretari, id est assentiri meliori parti: an satis est negatiuè; id est non malè iudicare? Enimuerò cùm aliqua experior ambigua indicia alieni vitij, difficile profectò est contrarium habere assensum. Si autem dicas satis esse animum suspendere, in contrarium emergit statim argumentum, quòd intellectum continere difficile quoque est.

Ratio conclusionis. *Probatio conclusionis.* *Dubitatio.*

Caieta. hic arbitratur satis esse negatiuè nos habere. Nihilominus id nemini suadere auderem. Immo vix potest regula constitui certa, sed confugiendum est ad prudentiam. Distinguendum inquam in primis an illum cuius dubia signa apparēt, anteà noueris, an verò sit tibi ignotus. Si enim in bona est apud te existimatione, peccatum esset propter signa dubia illam mutare, maius scilicet minúsue secundum signorum conditionem. Si autem eum non noscis, tunc arguit hic Caieta. quòd non est prudentia in tali casu assensum melioris partis concipere: eò quòd illa neutra signa natura sua talem assensum non generant, & ideo nulla, inquit, est obligatio bene assentire. Quare consultò ait, negatiuè dixit Christus, Nolite iudicare: & non dixit, Bene semper iudicate. Attamen contrarium citiùs crediderim, responderimque illi, quòd etsi tales coniecturæ bonum assensum non generent, ius tamen naturæ nos cogit non solùm ne malè de homine vllo opinemur propter dubia signa, verùm vt de omnibus, non obstantibus amphibolis indicijs, opinemur bene. Igitur conclusio intelligenda est positiuè, nisi casu quo indicia vsqueadeò vrgerent in sinistram partem, vt satis esset vtriusque assensum cauere. Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere. Quando verò indicia iam non sunt dubia, sed eousque efficacia vt virum prudentem & probum mouerent, nulla est obligatio in meliorem partem illa interpretari. Christus ergo non ideo dixit negatiuè, quia satis sit assensum suspendere, sed quia bonam existimationem, quam iure naturæ tenemur de vno quolibet habet habere, non debet in nobis leuibus caussis extingui.

Caietanus. *Solutio propositæ dubitationis.* *Reprobatio Caieta.*

AD primum igitur argumentum respondet S. Tho. quòd etsi qui dubia in meliorem partem interpretatur frequentiùs fallatur: tamen melius est frequentiùs falli per bonam opinionem de aliquo malo homine, quàm rariùs falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria: ex illo autem nulla. Sed contrà, Falsitas est malum intellectus: vt puta, qui ad omnium veritates iudicandas natus est: nemo autem tenetur malum sibi proprium seu procurare, seu incurrere ad euitādum malum proximi: ergo consultius est in sinistram partem iudicium deflectere. Caietan. putat se per hoc satis respondere, quod sanctus Thom. nō absolutè ait eum qui in partem saniorem iudicando propendet, in pluribus casibus falli: sed quod pluries fallitur quàm si in sinistram partem vergeret: cum quo stat quòd nō frequēter fallatur bene iudicando. Hanc ego tamen solutionem non intelligo. Nam ad vim argumenti satis

Ad primū argumētū. *Replica.* *Solutio Caietani.* *Refellitur Caietanus.*

Solutio auctoris. est id quod ipse cum D.Thom. concedit: nempe quod pluries fallimur bene iudicando quàm falleremur iudicando malè:& ideo responsio est quòd bonum virtutum moralium non est pensandum secundum bonum intellectus simpliciter, sed in ordine ad agendum, cuius proximum principium est appetitus: homo enim, vt suprà diximus, non dicitur bonus propter virtutes intellectuales absolutè consideratas, sed propter morales quæ circa actiones versantur. Quo fit vt nonnunquam iudicium falsum speculatiuum generet verum dictamen practicum: veluti Iacob ex illo falso, Hæc est Rachel, intulit illud verum, Hæc est à me cognoscenda: quod quidem ob ignorantiam inuincibilem verum fuit. Quocirca dum iudico Petrũ esse bonum, licèt speculatiuè fallar, tamen quia iudiciũ est cõforme appetitui recto, fit vt moraliter atque adeò simpliciter bonum sit. Ob idque cùm cùm homo secundum moralem regulam iudicium intellectus informat, non eligit simpliciter malum, sed secundum quid: simpliciter autem bonũ. Hanc enim ob caussam suprà diximus iudiciũ esse actũ potiùs iustitiæ, bene afficientis animum ad proximum, quàm rationis illud proferentis. Quocirca nõ satis digna respõsio illa mihi apparet Caietani & aliorum, quòd quia ex duobus malis minus est eligendum: etsi falsa opinio malũ proprium sit, nihilominus quia minus est, ea est eligenda. Non inquam verum est esse simpliciter minus malum. Nam bonum intellectus, puta intellectualis virtus, vt suprà demonstrauimus, simpliciter est melior bono voluntatis: sed tamen quantum ad mores attinet, iudicium cum periculo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solùm minus est malum: immo simpliciter non est malum, sed secundũ quid: scilicet malum speculatiuum. Eò potissimùm quòd error circa singularia contingentia nõ est simpliciter malum intellectus: sicuti neque ad eius perfectionem simpliciter attinet cognoscere eorum veritates, sed vniuersalium, quibus non potest subesse falsum, vt statim ait sanctus Thomas in solutione secundi. Adde quòd neque eligitur tale malũ. Nam quando iudicia sunt clara, non est prudentia bonum formare iudicium: sed quando sunt dubia, id tantum est verum, quod intellectus exponitur falsitatis periculo. Ad secundum respondetur diuersam esse rationem iudicandi de rebus ab illa quæ est iudicãdi de personis. Cùm enim de rebus speculatiuè iudicamus, nihil nocumenti imminet proximo, ob idque simpliciter est tunc veritas indaganda, quę bonum est intellectus. Ac perinde in rebus dubijs suspendendum est iudicium, ne præcipitio falsitatis intellectum obijcias. Et de hoc loquitur Augustinus. Quando autem iudicium est de personis, tunc quia bonum malumque attenditur secundum illum de quo iudicatur: nempe de eius honore aut contemptu, ad cauendam citiùs iniuriam debemus esse attenti: præsertim quòd error circa singularia, vt iam modò dicebamus, non è regione opponitur bono simpliciter intellectus. Ex his prudentiam collige, qua discernas iudicium rei merè speculatiuum, non esse mortale peccatum, nisi dum illud ad personam applicas, licèt enim dum videas cadauer occisi hominis, iudices mortale fuisse peccatum illum occidere: & quanquam dum audis talem propositionem, quæ hæretica est, fuisse assertam, iudices peccatum fuisse illam ex animo asseruisse, nullum tamen peccatum admittis: sed quando sine caussa legitima iudicas hunc fuisse aut homicidam aut hæreticum. Tertium argumentũ peregregiam regulam qua sibi respondeatur expostulat. Interpretari nanq; quidpiã in deteriorem partem, suspicãdo scilicet ex leuibus caussis, bifariàm vsu venit: scilicet vel definitiuè vel suppositiuè. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior verò scilicet non definiendo sententia, sed ex suppositione, si fortè ita est: non ad lædendum, sed ad obuiandum periculo vel proprio vel proximi: non iniustitiæ, sed prudentię opus est. Vides hominem quem suus habitus subindicat esse furem, etsi non debeas definitiua sententia id credere, neque verò suspicari ad nocendum, licet tibi tamen non illi tuam domũ credere. Sicuti dum filiam habes virginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dum videntur tibi opera tua nitida esse in conspectu Dei, quæ quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere ne aliqua macula sint infecta. Aliena verò opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo. Ex his sequitur, quòd etsi dum malè de aliquo suspicaris qui in promptu est vt ad aliquam dignitatem eligatur, posses tu illi refragari tuam subticendo suspicionem: tamen illam in aures aliorum disseminare vt hominem infamia respergas, minimè fas est nisi suspicio legitimis de causis esset tibi certa: & videres in perniciem reipublicæ talem electionem vergere: tunc enim, nisi secretum esset sacramentalis confessionis, liceret illam impedire. Et vice versa, tam leuis esse potest tua suspicio vt neque teipsum debeat cohibere quo minus eum eligas, si aliàs idoneus est.

Nouaratio in Caietan.

Ad secundum argumentum.

Augustin⁹.

Ad tertium argumẽtũ.

Corollarium.

ARTICVLVS V.

Vtrùm semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

CVM iudicium, vt dictum est, actus sit iustitiæ: regulæ autem iustitiæ sint leges: meritò quæritur vtrùm semper sit secundum leges scriptas iudicandum. Et arguitur à parte negatiua. Iudicium iniustum vbique cauendum est & vitandum, quandoq; autem scriptæ leges iniquitatem continent: secundum illud Isaiæ 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias inscripserunt: ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandum. Secundò, Iudicium oportet esse de singulis euentibus: lex autem scripta, vt Philosophus 5. Ethico. cap. 10. auctor est, non potest singulos comprehendere: ergo quandoque necesse est cõtra legis verba agere. Tertiò: Lex ad hoc scribitur, vt legislatoris mens fiat subditis manifesta: quandoque autem vsu venit vt si legislator præsens adesset, aliter iudicare: ergo tunc licet contra scripturam mentem legislatoris sequi. In contrarium est sententia August. in lib. de ver. relig. vbi ait, In istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cùm eas instituerint: cùm tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare.

Primum argumentum.

Argum. 2.

Aristot.

Argumẽ. 3.

Augustin⁹.

QVAE-

QVAESTIONEM hanc plenariè lib.1.discussimus q.6.art.8.Sed quoniam præsenti loco congruenter iterum eam mouet S.Tho.opus est ad idem respondere:quoniam non deerit quod præter illic definita adnotari etiam hic possit.Respondetur ergo per distinctionem duabus conclusionibus.Supponendum nanque in primis,iudicium nihil aliud esse quàm quandam iusti definitionem & constitutionem. Est autem iustum duplex,vt in superioribus sæpè dictum est:& Arist.5.Ethi.cap.7.docet: scilicet aliud naturale,nempe quod ex natura rerum absolutè consideratarum pullulat.Aliud verò positiuum,quod Philosophus appellat legitimum:nempe quod humano condicto & arbitramento positum est. Sit ergo prior conclusio:Quando lex scripta ius naturale continet, nequaquam licet neq; principi neq; subditis cõtra illam agere,sed semper est secũdum eam iudicandũ. Et ratio est in promptu :quoniam eiusmodi leges non sunt illius iusti constitutiuæ,sed tantùm declaratiuæ. Quare earum iustum,non ex legibus,sed ex rebus ipsis totum suũ habet robur.Vt patet in præceptis Decalogi, & in his quæ necessaria consequentia illic implicantur:ideoque adeò sancta sunt & firma,vt neq; Deus, quatenus legislator super illis valeat dispensare: vt lib. 1. q.3.disputabamus. Atqui hac de caussa nõ huc simpliciter in quæstionem profertur, vtrùm sit semper secundum leges iudicandum. Nam de naturalibus quarum lumen Deus consignauit in mentibus nostris, nequaquam hæsitare licet, quo minus sit semper secundũ illas iudicandum:sed peculiariter quæsitum est de legibus scriptis inter quas connumerantur humanæ.

Distinctio. *Aristot.* *Prima conclusio.* *Ratio conclusionis.*

Subditur ergo posterior conclusio:Quando lex scripta est humana, necessarium nihilominus est tam principi quàm subdito secundum illam iudicare,quatenus iuri naturæ non repugnat.Probatur:Quoniam leges eiusmodi etsi non sint declaratiuæ naturalis iusti,sunt tamen constitutiuæ iusti quod humano condicto secundũ regiones temporumq; conditiones visum est expedire.Et ideo inquit Arist.quòd quanuis anteà quàm ponerentur nihil referebât,tamen postquàm positæ sunt, iam referunt. Conclusiones istæ nõ solùm inferiores iudices,sed & principem ipsum comprehendunt,qui quidem secundum leges iudicare tenetur: non solùm secundũ naturales,verùm & secundum illas quas ipse suique maiores sanxerunt:quandiu caussa non incidit vt mutentur.Tametsi discrimen intersit,quòd inferiores iudices neq; dispensare in legibus possunt,neq; illas interpretari. Quod tamen in facultate principis positũ est. Vnde quo casu potest super legẽ dispensare,potest etiã & contra legem iudicare. Vt si capitis condemnatus,quàm commodissimus esset reipublicæ , posset ob illam publicam commoditatem illum donare vita.Hæc autem omnia lib.1.satis ac super pro captu nostro,tum discussa sunt,tum etiam definita.

Vltima cõclusio. *Probatio conclusionis.* *Explanatio superiorum conclusionum.*

Quod autem hic dubium Theologicum,ceu in proprio loco dirimendum restat, est, vtrùm sententia iniusta,hoc est contra leges lata,obliget in conscientia:hoc est vt tam reum verè absoluat, quàm actorem iure suo despoliet?Est enim argumentum à parte negatiua,quòd cùm iudex sit iusti custos,ad quẽ, vt 5.Ethico.ait Philosophus , tanquam ad viuentem loquentemque iustitiam confluitur:& hæc omnia quæ in foro exteriori peraguntur,ad pacem reipublicæ,ac perinde ad pacandas conscientias referãtur, consequens fieri videtur,vt solennis sententia eius qui publica pollet auctoritate,tutas sedatasque reddat easdem conscientias:eò vel maximè,quòd sæpè humanum ius in conscientia obligat , tametsi mera lex naturæ non obligaret: vt patet in lege præscriptionis , qua dominium transfertur in possessorem.

Dubium Theologicum. *Ratio hæsitandi.*

Nihilominus respondetur,nullam sententiam quæ contra leges iustas profertur,obligare in conscientia.Conclusio est manifesta,& iuris etiam doctoribus confessa,vt apud Inno.& Panor.videre est.c.quia plerique.de immuni.eccle. quia cùm sententia nullum habeat robur nisi quia est iuris declaratiua , vbi non est recti iuris interpres,nulla est in cõscientia. Dixerim iniustam contra leges, nempe quæ ab vno aufert quod re vera suum erat,& alteri tribuit cuius non erat. Nam si alicui id adiudicetur quod verè erat suum,licèt alter prætermisso toto ordine iuris fuerit priuatus , bona conscientia possidebit quod sibi adiudicatum est:siquidem re vera suum erat.Et prætermissio ordinis iuris,quanuis peccatum sit in iudice,& iniuriosa parti,tamen non constituit in mala conscientia eum qui quod verè est suum, possidet:idque planissimo exemplo patet.Si tu quod tuum est aut fraude surripias,aut vi auferas à possessore,quanuis delictum mortale fortè cõmittas dum priuata auctoritate exequeris quod publica deberes, nihilominus ad restitutionem nõ obligaris illius quod accepisti.Reuertamur ergo ad principale assertum:quòd iniusta sententia ius neque tollit,neq; confert. Fit enim ex illa cõsequens , vt etiam si dum litigabas bona id fide faciebas , nihilominus cùm primum certò resciueris sententiam in tuum fauorem latam non fuisse iustam,restituere teneris quod tibi adiudicatum est:licèt non expensas,si bona fide litigasti:idque siue reus fueris,siue actor.Et dico iniustam contra rei veritatem,etiam si iudex secundum allegata & probata in foro exteriori rectè iudicauerit. Quid autem si pars læsa non appellauerit? Videtur enim eo ipso consensisse , atque adeò suum à se ius ablegasse : quapropter posteà non admittitur in iudicio ad repetendum.Respondetur quòd etiã si non appellauerit,non censetur renũtiare iuri suo. Sed hoc tantùm patitur quòd in foro exteriori non ampliùs repetens audietur.Atque hæc,veritas non solùm ratio naturalis comprobat,verùm & ex l.Iulius.de condictione indebiti. colligitur. Quòd autẽ non appellans præscripto tempore à tribunali posteà repellatur , sunt qui dicãt caussam esse in pœnam eius negligentiæ. Ego verò non hanc tantùm crediderim , verùm illam potiorem , quæ est ad obuiandum litibus:ad quod leges sanctissimæ fuerunt semper attentæ. At verò si quis rem sibi aut suis maioribus iniusta sententia adiudicatam,bona fide legitimoque tempore præscripserit, bona deinceps conscientia possidebit : quia titulum habet legitimum , hoc est lege præscriptum . Dubium autem molestius est in beneficijs ecclesiasticis : quando quis scilicet per iustam sententiam expoliatur sacerdotio quod alteri confertur, vtrùm possessor deinceps tuta conscientia possideat? Id quod inter ceteros iuris interpretes Panormitanus cap. primo, de concessio. præbend. & Innocent. in cap. quia plerique. de immunit.Ecclesia.scienter tractant. Distinguendum ergo est de sententia : nam altera est declaratiua:nempe dum inter partes de iure aliquo, aut alia de re,aut de præbenda litigatur : & sententia declarat vtrius illorum sit.Et tunc citra dubium , sicuti neque in alijs secularibus rebus , sententia non ligat.

Solutio. *Argumentum.* *Responsio.* *Dubium alterum de beneficijs ecclesiasticis.* *Panormitanus.* *Innocẽtius.*

Solutio dubij. Et ideo dum possessor sciuerit non fuisse iustam, tenetur renuntiare. Alia verò est sententia priuatiua quando prælatus officio propter crimen quempiam sacerdotio multat, quod alteri confert: & tunc censent præfati doctores quod si reus non appellauerit, quia eo ipso consentire videtur, alter tuta conscientia possidet. Secùs si reus appellauerit: nam tunc licèt iniustè non fuerit auditus, non censetur consensisse. Ego verò profectò, salua eorum existimatione, non sic absolutè crediderim, sed cum distinctione. Si inquam prælatus sciens & prudens illum iniquè condemnauit, arbitror sententiam non tenere. Et ideo quotiescunque possessor id intelligit, renuntiare tenetur, & prælatus alteri restituere. Si verò bona fide secundum allegata & probata illum condemnauit, etiam si falsò fuerit accusatus, sententia tenet, ac perinde alter tutò possidet: nisi tamen ille fuerit criminator qui falsò accusauit. Nam tunc omnes doctores Canonici iuris meritò tenent inhabilem esse ad possidendum. Item hoc solùm crediderim in beneficijs ecclesiasticis quæ prælatorum auctoritate conferũtur. Nam in alijs etiam si secundum allegata & probata sententia sit iusta, si tamen processit ex falsa præsumptione, non ligat in conscientia, vt Innocentius probè adnotauit in eodem capit. quia plerique. Quo fit, vt si cuius nomen de hæresi falsò defertur, suis bonis priuetur: cùm primùm fiscus resciuerit, per calumniã fuisse delatum ac condemnatum, tenetur eum in suorum possessionem restituere. Hæc ergo de hac re satis dicta sint.

Ad primum argumẽtũ. AD primum igitur argumentum respondetur, quòd sicut lex scripta nihil roboris præstat naturali iuri, immo ab illo ipsa vim accipit: sic neque potest eius robur quoquo pacto diminuere: nam homines, qui eas leges scripserunt, non sunt naturæ domini. Quo fit vt quando lex scripta legi naturæ aduersatur, nullam habeat vim, atque adeò neque sit secundum illam iudicandum. Quare tunc non leges, sed legum corruptiones censentur. At verò quãdo lex scripta à iure naturæ permittitur, scilicet quia ei nõ obstat, tunc iudicandum est secundum leges, etiam si forsan melius esset contrarium esse lege positum. Hoc enim maximè notandum est, vt loco suprà citato explicauimus: nempe quòd non est necessarium ad vigorem scriptæ legis, melius id esse quod ipsa decernit, quàm contrarium. Hoc enim pensandũ est & consilio agitandum quando ponitur: sed quando posita est & vsu firmata, nõ debent hoc subditi arbitrari: sed secundum illam agere, quousque princeps aut respublica illam mutet. Immo verò neq; mutandæ sunt leges, vt suprà diximus, quacunque de caussa quæ meliorem præ se ferat. Est posita lex, verbi gratia, ne merces foras euehãtur è regno, & fortasse iam cessat caussa, quare posita fuit tunc etsi principi incumbat illam mutare, tamen subditis non licet contrà facere, dum ius naturæ id permittit: nisi iam esse inciperet contra ipsum aut contra religionem, scilicet, si legibus Ecclesiasticis aduersaretur.

Ad secundum argumentum. Ad secundum pari modo respõdetur, quòd sicut potest lex quandoque iuri repugnare naturæ, & tunc non est seruanda: sic quanquam rectè sit posita, si tamen in euentibus particularibus est contra ius naturæ, licet contra illam facere. Nã, vti ait Modestinus. ff. de legibus & se. con. nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducta sunt, ea nos duriore interpretatione producamus ad seueritatem. Tunc enim legislator si adesset, aliter censeret quàm scripsit. Et per hoc dissoluitur argumentum tertium.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm vsurpatum iudicium sit semper peruersum.

TRIA suprà diximus ad rectum iudiciũ esse requisita, & iudicis auctoritatem, & iustitiæ æquitatem, & prudentiæ ordinem. Et quidem de hoc tertio, puta de ordine & processu iuris, nihil ad Theologum, sed res est causidica. Igitur cùm de secũdo in proximis articulis dictum sit, subsequitur vt de primo disputemus. Vtrũ vsurpatum iudicium, scilicet ab eo qui non est iudex, sit vbique peruersum? Et arguitur à parte negatiua: Iustitia est quędam agendorum rectitudo, nihil autem veritati deperit à quocunque pronũtietur, sed à quocunque est amplectenda: ergo neque quidquam iustitiæ officit à quocunque sententia proferatur. *Primum argumentum.* Secundò: Bona pars iudicij est peccata punire cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicarunt: vt Moyses qui, vt legitur Exo. 2. Aegyptium interfecit: & Phinees Eleazari filius qui Zambri occidit, vt Nume. 25. scriptum est. quod, vt habetur Psal. 115. reputatum est ei ad iustitiam: ergo licèt priuatis citra auctoritatem publicam iudicare. *Argumẽ. 2.* Tertiò: Potestas spiritualis quæ à temporali distinguitur, nonnunquam se ingerit ad iudicandum seculares: ergo vsurpatum iudicium non est vbique prauum. *Argumẽ. 3.* In contrariũ est illud ad Romanos 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? *Paulus.*

Conclusio responsiua. AD quæstionem vnica conclusione respõdetur. Iudicium vsurpatũ, hoc est, absque legitima auctoritate super eum in quem fertur prolatum, nõ solùm peruersum est, verùm & nullũ. *Probatio.* Probatur: Iudicium est legis ad personas applicatio cum vi coactiua: hæc autem fieri nõ potest absque publica auctoritate: ergo si aliter fiat, vitiosum est & nullũ. Probatur Minor: Eiusdem est legem condere atque eã interpretari & declarare: sed applicatio legis ad personas est quædam eius interpretatio, id est, declaratio, quod talem personam in tali casu ligat: ergo sicut lex ab illo solo condi potest qui publica pollet auctoritate ad cogendũ ciues, ita & eius solius est, habentisque eius auctoritatẽ, ius dicere. Conclusio clara est, & 1. libro, q. 1. decisa. Hoc tamen est hic animaduertendũ, quòd inter ea quæ ad rectum iudiciũ publicũ exiguntur, primũ est auctoritas iudicantis. Nam etsi alia deficiant, nempe prudentia & iustitia, nonnunquã sententia tenet, saltem dum fertur secundũ allegata & probata, vt proximè dicebamus, & semper timẽda est: & tamen si emanet à non iudice, adeò nulla est vt neque sit timenda. *Gregorius.* Vnde scitè Gregorius: Sentẽtia, inquit, pastoris siue iusta siue iniusta, timenda est, secunda, quæstione tertia. Duo enim ponit vt sit timenda,

timenda, etiam si sit iniusta. videlicet vt sit pastoris, & vt sit sententia, id est quæ non manifestarium intolerabilemque errorem contineat. Ex quo fit primùm quòd qui per tyrannidem regnum inuasum occupauit, neque legem ferre vllam potest, neque ius dicere quod vllo pacto eiues in conscientia obliget, nisi forsan præscriptione aut reipublicæ consensu legitimi fuerint tandem principes: vt de Francis apud Gallos legitur, & apud Hispanos de Gotthis. Secundò subsequitur, quòd qui semel legitimè magistratū adeptus est, etsi posteà crimen commiserit ob quod meritò sit illo abdicandus: tamen quousq; iuris ordine priuetur, sententia eius ligat, nisi sit ipso facto excommunicatus. Vt quanuis prætor crimen læsę maiestatis admiserit, ob quod à magistratu expellendus iure est, nihilominus quoadusque iuridicè priuetur, sententia eius tenet. Secus si esset hæreticus: nam tūc ipso facto est excommunicatus, atq; adeò licèt non priuatus officio, tamen eius functione suspensus. De arbitris autem forsan quis dubitet: nam iudicium eorum ligat tā in foro exteriori quàm in conscientia. Tamen nulla videntur pollere auctoritate publica: quia non habent nisi quā à partibus acceperunt: quæ tamen non habebant nisi priuatam. Respondetur autem quodāmodo habere publicam. Nam cùm vnusquisque teneatur fidem alteri seruare, iure gentiū conditū est vt qui sequestri fuerint ab aliquibus cōstituti, vim habeāt per suā sententiā ligandi, licèt executio ad principem pertineat, qui vim habet coactiuam, & eius ministros. *Primum corollarium.* *Secundum.* *Dubium de iudicibus arbitrarijs.* *Solutio.*

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi pronuntiatio veritatis à quocunque sit suscipienda: tamen vis coactiua non nisi à principe, quam iudicium importat. Et ideo nisi ab habente auctoritatem proferatur, liberum est vnicuique eam suscipere aut repudiare. Secundum argumentum: Quantum ad historiam Phinees, nullam habet difficultatem. Nam cùm Moyses, vt illic legitur, auctoritate diuina iussisset vt vnusquisque fratrem suum quem reum sciuisset interimeret, eadem ille auctoritate vsus est. Historia verò Moysi anceps est. Legitur enim quòd cùm vidisset Aegyptium percutientem quendam de Hebræis, eum enecauit. Quocirca cùm illum Aegyptium in flagranti delicto occuparet, potuit eum occidere per modum defensionis: nam vnusquisque ius habet vim vi repellendi, non solùm à seipso, sed à fratre suo. Et hac via Ambrosius libro de Offic. Moysen excusat à culpa. Si autem vel iam cessauerat Hebræum percutere, vel occisio non erat ad defensionem necessaria, necesse est dicere quòd in vindictam illum occidit. Et re vera hoc gratius annuere videtur historia. Sed tunc cùm publicam non haberet auctoritatem, non potest à culpa excusari: nisi dicatur id reuelatione diuina fecisse. Atque hanc rationem approbare videtur illud Act. 7. quòd percusso Aegyptio existimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem in Israël. Et quanuis non expressè dicatur percussionem illam iussisse, sed Moysen sic existimasse seruaturum populum: tamē profectò videtur illic percussio excusari: quare vtraque istarum solutionum potest optimè defendi. At verò sanctus Thomas Augustini sequacissimus eum libentiùs amplexari videtur, qui in quæstione super Exod. non excusat illum à culpa, sed eum potiùs confert cum benignissimo nouali, quod cùm primò seritur, de herbarum quoque inutilium luxurię ac fertilitate laudatur, propter spem quam promittit futuræ frugis. Et sic interpretatur illud Act. 7. quòd cùm animo plenus esset, ad liberandum populum, illa ratione arbitrabatur rem perfecturum. Ad tertium denique respondetur, quòd cùm spiritualis potestas superemineat seculari, potest Ecclesiasticus Prēlatus seculares iudicio cogere in his quę ad gratiam & ad gloriam pertinent. *Ad primū argumētū.* *Ad secundum argumentum.* *Ambrosi⁹.* *D. Thomas Augustin⁹.* *Ad tertium argumētū.*

QVÆSTIO QVINTA, DE DIVISIONE IVSTITIAE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 61.

ARTICVLVS I.

Vtrùm particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur.

POSTQVAM de Iustitia in genere, deque suo contrario, iniustitia, atque de eius annexis, iure scilicet & iudicio, quantum res postulabat, differtum est: superest vt ad illam eius celeberrimam diuisionem descendamus, qua in distributiuam & commutatiuam dispartitur. Est ergo quæstio ordine quinta huius libri, vtrùm particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur? Quæstio hæc autem quatuor articulis absoluetur. Quorum primus diuisionis rationem doceat: secundus, vtriusque medium: tertius, materiæ diuersitatem: quartusque tandem formam. A parte ergo negatiua quæstionis arguitur primò: Cùm tres sint reipublicæ ordines: nempe totius ad partes, partium ad totum, & partium inter se, pulchrius atque ad artem propius fieret ex æquo trimembris diuisio: nimirum in legalem, quæ primum instituit ordinem: & distributiuam, quæ ad secundum spectat: & commutatiuam, quæ circa tertium versatur: ineptè ergo fit bimembris. Secundò arguitur: Si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde oriretur quòd habent distincta subiecta: nempe quòd distributiua est in principe, cui incūbit bona publica distribuere: commutatiua verò in subditis, quorum pax & tranquillitas hac ratione continetur, quòd quisque ius suum alijs seruat: hoc nanque discrimen prima fronte videtur hęc diuisio insinuare: at verò quæcunque iustitiæ species tā in subditis est quàm in principe, in hoc nimirū ad gubernandū, atq; in illis vt gubernentur, vt quæst. 1. de legali dictum est: nam cōmutatiua eadem ratione est in omnibus: ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quòd si dicas differentiam *Primum argumentum.* *Argum. 2.*

inde ſumi, quòd diſtributiua iuſtitia penſatur in ordine ad plurimos quibus facienda eſt diſtributio cõmutatiua, verò eſt vnius ad alterum: contrà facit, quòd vnum & multa ſpeciem non mutant. Eiuſdem quippe ſpeciei eſt vnus homo cum duobus atque cum tribus. *Argumẽ. 3.* Deinde arguitur tertiò, quòd diuiſio manca ſit. Iuſtitia enim vindicatiua neque ſub diſtributiua neque ſub commutatiua comprehendi videtur: nam ſi reſpondeas contineri ſub diſtributiua eò quòd princeps, vt præmia probis, ſic & ſupplicia reprobis decernit, in contrarium eſt: tum quòd & perſona particularis poteſt licitè vindictam petere, tum etiam quòd vindicta debet fieri ad æqualitatem delicti, quod officium eſt commutatiuæ iuſtitiæ. Quòd ſi hac ratione victus pertinere dixeris ad commutatiuam, reclamare hæc ratio videtur quòd ſoli principi incumbit, pœnas exigere pro culpis, quòd ſpecimen gerit diſtributiuæ iuſtitiæ. *Ariſtot.* In contrariũ eſt auctoritas Philoſophi 5. Ethi. diſtinguentis duas iuſtitiæ ſpecies, quarum altera eſt diſtributionum directiua, altera verò commutationum.

QVÒ reſponſio quæſtionis lucidior fiat à terminorum expoſitione proficiſcamur. Cùm iuſtitia in genere, auctore Ariſtot. 5. Ethi. ſit virtus qua quiſque iuſtus dicitur, ſit vt iuxta nomina ſua, iuſtitia diſtributiua dicatur particularis iuſtitia, qua homo in bonorũ communiũ diſtributione iuſtus ſit. Commutatiua verò ſit illa itidem particularis, qua quiſq; in cõmutationibus iuſtus eſt. His facilè intellectis *Concluſio reſponſiua.* tali reſpondetur affirmatiua concluſione. Iuſtitia particularis ſuapte natura in hæc duo diſſecatur mẽbra, ſpecie differentia, quę ſunt cõmutatiua & diſtributiua. Concluſio eſt *Ariſtot.* Ariſt. 5. Ethi. cap. 2. cuius ideo auctoritate fulcitur. *Probatio concluſionis.* Probatur nihilominus & ratione: Diſtinctio habituum, ſi ſpecifica ſit, ab obiectorum natura deriuatur: nã habitus diſtinguuntur per actus, & actus per obiecta: eſt autem in republica, in qua iuſtitia æquitatem cõſtituit, duplex ordo, idemq; particularis ac diuerſus, videlicet totius ad partes, & partium inter ſe: ergo per illos duos ordines duæ etiam ſpecies iuſtitiæ diſcernuntur. Illa autem, quæ eſt totius ad partes, puta quæ cõmunia bona ciuibus bene diſpenſat, nominatur diſtributiua: altera verò quæ æquitatem ſeruat inter partes, nuncupatur cõmutatiua: ſunt ergo duæ diſtinctæ ſpecies. At licèt cõcluſio hæc nõ ſolùm S. Thomæ, verùm & Ariſtotelis ſit plana confeſſio: non deſunt tamen Ariſtotelis interpretes qui contrariũ opinentur. *Buridani ſententia.* Buridanus enim in eundem locum 5. Ethi. q. 7. nõ arbitratur virtutes has ſpecie diſtare. Neque vllo prorſus argumento vtitur, præterquã quòd rationes, inquit, partis contrariæ non ſunt ſatis validæ. Hæc autem argutio nullũ philoſophum hominẽ contra Ariſtotelem mouere deberet, niſi validioribus ipſe niteretur: præterquã quòd ratio hæc facta abundè rẽ mõſtrat in philoſophia morali, à qua non eſt expetenda mathematica demonſtratio, vt ſtatim in principio Ethi. Ariſt. docuit. *Secunda ratio in Buridanum.* Arguitur autem ſecũdò ad eandem concluſionem: Iuſtitiæ munus eſt debitum vnicuiq; reddere: eſt autem diuerſa ratio debiti in diſtributiua iuſtitia ab illa, quæ eſt in cõmutatiua: ergo virtutes ipſæ ſpecie differunt. Minor patet: Dupliciter aliqua res dicitur hominis. Vno modo ſimpliciter, quia propria eius poſſeſsio: altero verò ſecundũ quid, vt aiũt: quia ſcilicet nõ eſt ſua propria, niſi quatenus eſt totius, cuius homo eſt pars. Etenim quæ ſunt totius, quodammodo ſunt partiũ. Et ex his naſcitur diuerſa ratio debiti: alia quippe ratio eſt, quia res propria erat creditoris: alia verò quia erat totius reipublicæ. Igitur cùm commutatiua iuſtitia circa debitũ poſterioris generis verſetur, diſtributiua verò circa priùs, ſit cõſequens eſſe virtutes diuerſas. *Tertia ratio ad idẽ.* Et ex hoc ſecũdo argumento informatur tertiũ. Illic opus eſt diſtincta virtute ſpecie, vbi operãdi difficultas eſt etiã ſpecie diſtincta: ſed experimur aliũ eſſe gradũ difficultatis in effundendis bonis cõmunibus, quæ princeps habet in ſua poteſtate, neq; vnquã fuerũt ciuiũ, quàm ſit in refundendis illis quæ ab alijs recepimus: ergo diſtinctæ exigũtur virtutes. Minor patet: nã quòd quiſq; reddat quod ab alio accepit, ratio hæc protinus & inclinatio naturalis deprecatur: Non erat tuũ, ſed alter tibi dedit, peſsimus eſſes ſi nõ redderes. Attamen quando princeps aut communiũ diſpenſatores penes ſe habent illa bona, ægerrimè adduci poſſunt vt diſtribuant ſi ſibi vſurpare poſſunt. Hoc porrò nos longa experientia edocet in principibus & in præfectis. *Confirmatio.* Et confirmatur hæc ratio auctoritate *Ariſtot.* Ariſtote. 2. Polit. dicentis, homines propenſiùs affici ad bona propria quàm ad communia. Altera ergo virtus eſt diſtributiua, & altera commutatiua.

Ad primum argumẽtũ. AD argumentum ergo primum ante quæſtionem ſic reſpõdetur: Diuiſiones vt exactè fiant, debere fieri in pauciſsima membra, atque adeò inter ſe oppoſita. Ob idque cùm obiectum iuſtitiæ ſit bonum, idque primò diuidatur in commune & particulare, ſit vt iuſtitia primùm omniũ diuidatur ab Ariſtotele in legalem, quæ eſt vniuerſalis, & particularem: vt iuſtitia legalis ſit illa quæ reſpicit ordinem partiũ ad totum, ordinando ciues in commune bonũ: particularis verò quæ verſatur circa particularia bona. Et hæc eſt, quæ ſubſecatur in diſtributiuam & commutatiuam. *Scrupulus.* Sed nunquid diſtributiua iuſtitia non verſatur etiam circa commune bonũ? *Solutio.* Reſpondetur, quòd etſi circa illud verſetur: tamen nõ habet illud pro obiecto vt legalis, quæ illud curat augere. Sed materia diſtributiuæ eſt, illa bona diſtribuere ac diffundere inter particulares ciues: & quia habitus denominatur à termino ad quem, ſicut calefactio à calore qui gignitur, non à frigore quod abijcitur, ideo diſtributiua iuſtitia eſt particularis: vtpote quæ communia bona facit particularia: legalis nanque particularia ordinat in commune. Atqui veluti legalis iuſtitia non ſolùm in principe eſt ad regendum, verùm & in ſubditis ad obtemperandũ: ſic & diſtributiua eſt etiam in ciuibus, vt citra reſponſationem ſint contenti. Præterquam quòd poteſt & priuato cuipiã, puta patrifamiliàs alicuius amplæ familię vſu venire, vt ipſe etiam inter ſuos diſtribuat bona ſua.

Ad ſecundum argumentum. Ad ſecundum autem, quo indagabatur differentiæ radix inter has ſpecies, per hæc quę dicta ſunt, ſatis reſpõſum eſt. Haud enim differentia hæc colligitur vel ex parte ſubiecti, vel ex parte numeri: ſed illam præſcrutamur, tum ex ordine diuerſo, vt dictum eſt, tum ex diuerſa ratione debiti: quia commutatiua reddit id quod eſt ſimpliciter debitũ, diſtributiua verò id quod eſt quodãmodo debitum. *Ad tertium argumẽtũ.* Ad tertiũ argumentũ reſpondetur, bifariàm contemplari poſſe iuſtitiam vindicatiuam: vno videlicet modo quatenus ad publicam iuſtitiam pertinet, quę ciues ordinat in bonum commune. Et hac ratione actus eſt à cõmutatiua iuſtitia elicitus: imperatus autem à iuſtitia legali, quæ eſt in principe, eiuſq; miniſtris. Iudex

enim

enim non tantùm accusante reo, verùm ex proprio (vt aiunt) officio ob tranquillitatem reipublicæ crimina vlciscitur. Aio autem esse hoc munus iustitiæ commutatiuæ, propterea quòd nulla fit ibi bonorũ distributio: nec propriè malorum, quia mala non sunt deposita vt distribuantur: sed fit vindicatio ad æqualitatem sceleris, infligendo supplicium: quæ quidem forma est commutatiuæ iustitiæ, vt cõfestim videbimus: licèt hanc habeat imaginem distributiuæ, quòd nequiores acriùs puniuntur. Imperatur autem à iustitia legali, cuius est per leges & beneficiorum collationem, pœnarumque inflictionem rempublicam administrare, & particularibus virtutibus in hunc finem imperando vti. Si autem vindicatio cõsideretur respectu particularis personæ ad tollendũ eius nocumentũ qualiter vindicatiua non solùm est in principe, sed & in particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est more & ordine vindictam petere: non vt malum pro malo reddat, sed vt repensatio sibi fiat, quanquam illam, nisi per publicam potestatem exequi nequeat: tunc vindicatio non est iustitiæ actus, sed specialis per se virtutis, quæ ad commutatiuam iustitiam reducitur. Doctrina est S. Tho. 2.2. q. 108. art. 2. Sed interrogas, cur vindicatiua ob commune bonum, commutatiua est iustitia, siue in principe siue in ciue: illa autem vindicatio quæ ad bonum particularis personæ refertur, sit specialis virtus? Respondetur, quòd respublica per vltionem æqualem crimini, & reddit malefactori quodammodo æquale, & suum recuperat honorem, quæ vera est iustitiæ commutatio. Quando verò persona particularis vindicatur, nihil pro amisso honore vel fama recipit: sed alter patitur sicuti & ipse fuerat perpessus: ideoque non attingit metas iustitiæ commutatiuæ: sicuti attingit, cùm virtute restitutionis resarcitur eis honor, vel eius loco rependitur vel alius fauor vel pecunia. Vnde sanctus Thomas comparat hanc virtutem alteri speciali gratiarum actionis pro beneficio suscepto. Illa nanque neque simpliciter liberalitas est, quia aliqua illic subest imago debiti: neque verò simpliciter iustitia, quia nõ est debitum legale, sed morale: ob idque est virtus specialis quæ iustitiæ adhæret. Est hìc demũ principibus adnotandum circa distributiuam iustitiam, quòd cùm sit virtus inter duo extrema, vtrinque coarctatur. Quare neque tantã finit bonorũ effusionem, vt publicũ ærarium, quod quàm maximè necessariũ est, exhauriatur: neque verò permittit principem ea esse parcitate in bonis distribuendis, vt nullam habeat apud ciues gratiam, quibus necesse est sæpissime indigere. At verò hoc cùm primis cauendum vbique esset, ne publica tributa & vectigalia quæ in publicos vsus statuta sunt & populo decreta, abalienarentur. Inde nanque tum respublica grauiter periclitatur, tum etiam & miser populus molestissimè aggrauatur & premitur: quippe cùm illud in caussa sit, vt tributa in dies auctiora exigantur. Sed hoc in fine quæstionis sequentis latiùs.

ARTICVLVS II.

Vtrùm idem sit medium distributiuæ ac commutatiuæ iustitiæ.

EQVITVR hoc secundo articulo de medio inuestigando harum virtutum, vtrùm videlicet eodem modo in vtraque accipiatur? Est enim argumentũ à parte affirmatiua, quòd cùm moralium virtutum medium secundum rationem inter duo extrema limitetur, vt in fortitudine & prudentia cernitur, & iustitia sit earum potissima, consequens esse videtur, & ipsum eodẽ pacto in omni iustitia designari. *Primum argumentum.* Mox cùm vtraque tam distributiua quàm commutatiua sit particularis iustitia, vtpote quæ ad particulares personas refertur ac terminatur, apparet medium in vtraque sumi secundum æqualitatem rei ad rem, puta in distributiua meriti ad præmium, & in commutatiua rei quæ redditur ad eam, quæ recepta fuit. *Argumẽ. 2.* Tertiò denique arguitur: Distribuere communia bona, idem esse videtur officium, quod collatis beneficijs compensare obsequia, & seruitia quæ ciues in rempublicam impendunt, hoc autem iustitiæ commutatiuæ munus est: vt eodem loco 2.2. quæst. 108. astruit Diuus Doctor: eò quòd fieri debeat secundum æqualitatem rei ad rem, sicuti & suppliciorum inflictio, licèt vtrunque per imperium fiat iustitiæ legalis: ergo nihil restat, quo differat iustitia distributiua à cõmutatiua. *Argumẽ. 3.* Contraria est Arist. sententia, eodem loco constituentis medium in distributiua secundum proportionem Geometricam, & in commutatiua secundum Arithmeticam. *Aristot.*

AD quæstionem hanc respondetur duabus conclusionibus. Prior est: Vtriusque iustitiæ tam distributiuæ quàm commutatiuæ mediũ secundum æqualitatem, quę in rebus exterioribus fit, constituitur. *Prima conclusio.* Conclusio est Aristo. 5. Ethi. cap. 3. & 4. *Aristot.* Hanc enim differentiam q. 1. huius libri inter reliquas morales virtutes & iustitiã secundum earũ naturam meditati sumus, quòd cùm reliquæ mores componant hominis in ordine ad seipsum, iustitia verò in ordine ad aliũ, mediũ aliarum virtutũ inueniatur inter duas extremas affectiones, quas virtus moderatur & rectificat. *Ratio conclusionis.* Vt fortitudo inter timores & audacias: & tẽperantia inter exorbitantes concupiscentias & tristitias, quæ de absentia delectabilium tactus oboriũtur. Iustitia verò, quia in voluntate residet, vbi nullæ sunt passiones, non est earũ moderatrix, sed solùm illi incumbit mediũ ponere in rebus, quæ alijs debentur. Etenim licèt quandoque cupiditas & auaritia impedimento sint officijs iustitiæ: non tamen ad ipsam pertinet illã auaritiã reprimere: sed ad liberalitatem, quę circa tales versatur affectiones. Posterior conclusio est eiusdem Arist. eodem loco: Aequalitas, quæ medium est iustitiæ distributiuæ, nõ est eiusdem prorsus rationis atq; in commutatiua: immo in distributiua est Geometrica, & in commutatiua Arithmetica. *Postrema conclusio.* Aequalitas enim arithmetica sumitur secundũ excessuum æqualitatẽ numerorũ: sumiturq; minimũ in tribus terminis: quorũ tamen medius bis resumitur. Habet siquidẽ respectũ duplicẽ. Qualis enim est proportio Arithmetica duorũ ad quatuor, talis est quatuor ad sex: quoniã excessus sunt pares, licèt maior sit proportio Geometrica quatuor ad duo, quàm sex ad quatuor: nã illa est dupla: hęc verò sesquialtera. Et dicitur proportio Arithmetica, quia est inter numeros tanquã inter proximos propriosq; terminos: nam ἀριθμὸς numerus est: licèt sit

pariter

pariter inter continuas quantitates. Aequalitas autem Geometrica attenditur per æqualitatem proportionum: vt proportio quæ est inter octo & quatuor, æqualis est illi quæ existit inter quatuor & duo: quia vtraque est dupla, tametsi excessus sint inæquales. At quoniam medius terminus bis sumitur, ait Aristo. hanc proportionū habitudinem consistere minimum in quatuor terminis: vt qualis sit proportio a ad b, talis sit c ad d. Nam Arithmethica proportio inter tantùm duo fit, vt inter vnum & duo. licèt proportionalitas, hoc est, proportionū æqualitas (vt dictum est) tres postulet. Vnde in commutationibus per rerū duarū æqualitatē æquātur duæ personæ. Patefit ergo cōclusio hoc pacto. Vbi princeps decreuerit decem talenta ciuibus distribuere, debet in tot partes illa partiri, quot sunt ciues: tali tamen ratione, vt qualis sit proportio meritorum Petri ad merita Pauli, talis sit & proportio præmij illius ad præmium huius. Si enim merita Petri sunt vt sex, & Pauli vt tria, quę est dupla proportio, & cōfertur Paulo præmium vt duo, debetur tunc Petro præmium duplum, scilicet vt quatuor. Nam tunc fiet, vt qualis sit proportio meriti Petri ad suum præmium, puta sesquialtera, talis sit quoq; meriti Pauli ad suum præmium à permutata proportione. Videlicet, si a. se habet ad b, sicut c. ad d, tunc sicut a. se habet ad c, se habebit & b ad d. Fac a & b, esse merita, c verò & d. præmia. Et hoc est inuenire medium geometricum. Sed quæris cur non statuimus talia exempla vt præmium esset æquale merito? Respondemus hoc nos consultò fecisse: quoniam accidentarium est iustitiæ distributiuæ, &, quod aiunt, impertinens, vt præmium sit merito æquale: aliter hac ratione non differret à commutatiua. Enimuerò non semper æqualis bonorū summa distribuitur ciuibus, etiam si semper haberent paria merita: quoniam respublica humana quandoque in bonis plus, quandoque minus habet. Nunc enim, verbi gratia, distribuit triginta talenta, quam ab hoste prædam eripuit, alio tempore viginti, atque alio decem. Et ideo nō potest semper militi obuenire æquale præmium suo merito. Atque idem comperitur in publicis fructibus, qui nunc benigniùs, nunc verò maligniùs proueniunt. Et in lege Agraria de diuidundis agris. Quocirca non debet haberi respectus nisi ad geometricam æqualitatem. At verò in distributione diuinorum bonorū quæ à Christo in die iudicij futura est, quia infinita illa sunt, & quæ exhauriri nequeūt, distributio fiet, non solùm secundum proportionem geometricam, vt quo quisque longiùs antecellet alteri meritis, excedat & præmio, verùm etiam secundum arithmeticam, vt quisque tantum recipiat in præmio quantum habuit in meritis, quæ ex diuina gratia processerunt. Ecce de distributiua iustitia. In commutatiua verò alia est habenda ratio: nempe vt sit æqualitas inter rem acceptam & eam quę redditur. Verbi gratia: Antequam duo mercatores societatem inirent, vterque habebat quinque. Petrus verò per contractum aut mutuo aut quomodocunque dedit Paulo vnum, habet ergo tunc Paulus duo plura quàm Petrus: itaque est proportio arithmetica: puta quatuor quæ habet Petrus, ad quinque quæ ambo habent: & quinque ad sex quæ modò habet Paulus: quorū medium est quinque: est ergo faciendа per commutatiuam iustitiam taliter restitutio, vt Paulus quoque reddat Petro vnum, qua ratione ambo sint in medio, nulla personarum qualitate aut conditione existimata. Enimuerò siue inter magnatem & plebeium, siue inter probum virum & reprobum, siue inter amicos, siue inter inimicos contractus & conuenta more & lege celebrentur, nihil subinde commutatiuæ iustitię variatur. Hac præmissa declaratione probatur conclusio: Medium iustitiæ, cuius munus est, debitum cuique suum reddere, attendendū est & perpendendū per formalem rationem debiti, à qua virtus speciem sortitur: rationem verò debiti distributiuæ & commutatiuæ variam esse monstratum est: ergo secundum illam varietatem variatur & medium. Varietas autem hæc est, quòd id quod debetur in distributiua, nō debetur, quia proprium possessum fuit à ciue: sed quia pars ille est reipublicæ: & quod est totius, quodammodo est partis: ergo quo quisque principalior est pars, eadem proportione plus debet bonorum recipere. Exemplum nobis natura perhibuit in stomacho, qui commune est corporis membrum: haud enim idē alimentum subministrat pedibus, quod oculis: neque idem iecori, quod spleni: sed vnicuique pro sua natura & dignitate. Debitū autem in commutatiua inde exurgit, quòd res fuit possessio alterius: ergo nullo habito meritorum personarum respectu, debet vnicuique tantum referri quantum ipse contulerat. Quòd si contrà sic arguas: In commutatiua iustitia perinde atque in distributiua pensatur nonnunquam personarum conditio & dignitas. Nam sicuti qui alapa percutit principem, maiori per vindicatiuam iustitiam supplicio plectitur, quàm si percuteret popularem, vt Arist. quoq; adnotauit 5. Ethi. cap. 5. ita dum per restitutionem compensatio fit, plus debet qui honestum ciuem & nobilem cædit, quàm qui simili plaga plebeium læderet: ergo hac parte non differunt istæ iustitiæ. Respondetur, qualitatem personæ in vtraque iustitia perspici: attamen in distributiua per se; vt scilicet per augmentum personæ augeatur proportio ad alium: cumulatioris nanq; meriti est in viro ingenuo comitas & humilitas, quàm in homine inferioris sortis: sed tamen in iustitia commutatiua duntaxat attenditur persona quatenus inde augetur quantitas iniuriæ, quæ ad æqualitatem resarcienda est.

Aperitur conclusio. *Obiectio.* *Solutio.* *Suadetur conclusio.* *Argumentum.* *Aristot.* *Responsio.*

PER hæc ergo superiorum argumentorum solutio clarescit. Ad primum enim priori conclusione responsum est, secundum differentiam iustitiæ à reliquis virtutibus. Et pariter secundum solutum est conclusione posteriori. Concedimus enim vtriusque iustitiæ medium constitui secundum æqualitatem in rebus quæ inter duas personas vel plures componitur, diuersimodè tamen: quia medium in distributiua attenditur secundum æqualitatem inter duas proportiones, scilicet meritorū inter se inuicem, & pariter præmiorum: commutatiua verò secundum æqualitatem inter res acceptam & redditam. Ad tertiū autem respondetur, quòd beneficiorum collatio non fit nisi pro receptis obsequijs & laboribus: ob idq; habet quandam mercedis rationem, atque adeò commutatiuæ iustitiæ munus est. Vt cùm quis strenuè egit in bello seu egregium consiliū principi dedit, vel insidias coniurationesue detegit. Is nanq; etiam si nullum talibus constitutum esset stipendium, dignus est cui iusta beneficio pro obsequio cōferantur. Distributio verò bonorū communiū non est compensatio, sed nuda attributio eorū quæ totius corporis sunt ad partes. Quapropter partium merita non eodem pacto in omnibus rebus publicis æstiman-

Ad primum argumētū. *Ad secundum argumentum.* *Ad tertium argumētū.*

æstimantur, vt Aristot. loco citato meminit: Nam vbi respublica per Democratiam, id est, per popularem potentiam gubernatur, nulla alia merita librantur, quàm libertas, vt scilicet quia omnes æqua libertate fruuntur, æqua suscipiant. Nisi forsan libertinis, qui mancipia erāt, minus: illis autem qui ingenuitate clariores sunt, plus obtingat. Sed in Oligocratia, hoc est paucorum potentia, secundum diuitiarum quantitatem fit æstimatio: vt quò quisque plus habeat, eò plus recipiat: quę iniquissima est omnium distributio. At verò in Aristocratia, hoc est, optimorum potentia, vsus distributionis est secundū virtutum merita. Et talis debet in regno perspici, quod rex optimus regit. Nam cùm honos alat artes, nullum inter mortales valentius est virtutum incitamentum & fomentum, quàm, cuique prò meritis honores deferre. Etenim qui solo virtutis amore, futurum inspectantes seculum, ad officia accenduntur, impendiò quàm rarissimi sunt. Ob idque Cato admonere Patres Conscriptos consueuerat, vt bene consultarent, quibus virtutibus præmia ponerent: quoniam non aliàs poterat iuuentus persequi, quàm quibus possent statos sibi honores assequi.

ARTICVLVS III.

Vtrùm eadem sit materia distributiuæ & commutatiuæ Iustitiæ.

DE materia autem harum specierum quæritur hoc tertio articulo, vtrum eadem sit vtriusque iustitię, quę in has tantùm species specialissimas diuiditur? Apparet enim primùm esse eandē materiam, aliàs essent vsqueadeò virtutes ipsæ diuersæ, vt non cōtinerentur sub vna cardinali virtute iustitiæ: diuersitas enim materiæ temperantiæ, & fortitudinis, constituit duas per se virtutes cardinales: consequens autem est falsum & contra Aristot. sententiam, atque omnium quatuor duntaxat discernentium cardinales virtutes. Mox arguitur cōtra id, quod quęstio latenter etiam interrogat. Iustitia commutatiua diuiditur in species multas: ergo istæ non sunt specialissimæ atque atomæ. Antecedens patet: Aristoteles cōnumerat diuersas materias, quin verò formas cōmutatiuæ iustitiæ, altera quippe est commutatio voluntaria, atque altera inuoluntaria: quæ rursus diuiditur in inuoluntariam per vim, & inuoluntariam per fraudem: non ergo vtraque specialissima species est. In contrarium est Aristo. eo loco vbi ait distributiuam distributiones dirigere: commutatiuam verò commutationes: cuius tamen commutatiuæ nullas distinguit species. *Aristot.*

QVAESTIO duas habet particulas, ad quam perinde duabus operæpretium est conclusionibus respondere. Prior sit hæc. Materia quam remotam appellant, eadem est vtriusque iustitiæ: proxima verò, diuersa. Prior pars sic ostenditur: Materiæ remotæ harum virtutum sunt tam personæ inter quas, quàm res in quibus fit distributio & commutatio: hæc autem eadem sunt: fit enim tam distributio, quàm commutatio exteriorum rerum, nempe frumenti, vini, olei, & pecuniæ inter eosdem ciues. Posterius itidem conclusionis membrum est etiam liquidum. Materia siquidem proxima est, rerum vsus: & constat distributiuam iustitiam dirigere vsum illum, qui est res adiudicare ciuibus ratione debiti, nō quod proprium erat singulorum: sed quod erat totius reipublicę: ad quam (vt diximus) functionem alia ratio exigitur, aliaque existit difficultas, quàm in commutatiua. Facultas autem commutatiuæ est vsum rerum moderari in reddēdis debitis singulorum peculiaribus. Vnde patens fit ad prius argumentum responsio. hæc nanque vsuum diuersitas, etsi diuersitatem specierum virtutis constituat: non tamen tantum quò minùs ambæ contineantur sub specie iustitiæ particularis, quæ in rebus versatur extrinsecis, earumque vsibus circa particulares personas. Secus autem de temperātia & fortitudine: quippe quarū altera versatur circa tactus delectationes, eorum sensibilium, quę nos ad se alliciūt & pertrahunt: altera verò circa obiecta irascibilis appetitus, quæ sua nos arduitate & horrore conterritant & à seipsis auersantur. Est enim hæc tanta diuersitas, vt diuersas constituat cardinales virtutes. Posterior conclusio est: Materiæ varietas quę commutatiuæ iustitiæ subijcitur, neutiquam eandem virtutem in species plures disiungit: sed est vnica eademque atoma. Huius autem veritatem conclusionis hac diuisionum serie venari sanè possumus. Prima enim diuisio sumitur ex commutationum diuersitate per ordinem ad voluntatem. Commutationum nanque altera est voluntaria: altera verò inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio est, quando quis rem sibi alienam vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino: vt in furto: voluntaria verò, quando quis rem à domino volente & consentiente suscipit: vt in mutuo. Vbi adnotandum subinde est, commutationis nomen non simplicem denotare vel dationem, vel receptionem: vbi enim res gratis datur, donoque recipitur, nulla est commutatio: sed tunc datio propriè est cōmutatio (vti nomen clamat) quando alter dat vt recipiat, alter verò recipit vt reddat: vt patet in mutuo, in deposito, in venditionibus, conductionibus, reliquisque id genus ciuilibus pactis. Quocirca cōmutatio in vniuersum spōtaneam quampiam atque voluntariam actionem ex vtraque parte significat, videlicet tam conferentis, quàm recipientis. Contraria ratione inuoluntaria commutatio inuoluntariam supponit actionem, tam ex parte patientis, quàm ex parte auferentis. In furto nanque neque dominus dat vt recipiat, neque fur capit vt reddat: sed ille contra suam voluntatem patitur: hic autem liberè accipit quod nollet vnquam rependere. Attamen dum posteà restituit, nihil refert, vltróne reddat pœnitentia ductus, an à publica potestate compulsus. A priori nanque radice acceptionis, puta ab inuoluntaria ablatione nuncupatur commutatio inuoluntaria vel voluntaria. Nam & vbi fuit acceptio voluntaria, potest etiam redditio esse inuoluntaria: vt puta quando infidus emptor vi cogitur pretium soluere. De donatione autem dubium est, vtrùm vtriusque partis exigatur assensus, videlicet non solùm dantis, verùm & accipientis, an scilicet si Petrus animo suo vel verbo inscio Paulo quidpiam donaret, donatione illa teneretur antequàm alius acceptaret. Et videtur teneri: quia cùm quis Deo apud se quidpiā voueat, ilicò obligatur: pariformiter ergo ligari videtur qui donauit. Respōdetur tamē, quòd cū datio

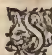
Prima conclusio. *Probatur prior pars cōclusionis* *Probatio partis posterioris.* *Primū argumentum.* *Secunda cōclusio.* *Duplex cōmutatio.* *Dubitatio.* *Solutio.*

datio relationem dicat ad accipientem, non videtur oriri obligatio antequàm alter acceptet. Et ideo reuocari fortè poteſt, etiam abſque vlla iuſta cauſſa. Secus de voto Deo facto: quia ipſe, ſi iuſtũ eſt, ſemper acceptat. Si autem ſolenniter corã teſtibus donatio fiat abſenti, tunc ſtandum eſt iuri ciuili. Arbitror enim abſque donatarij conſenſu, vel legitima cauſſa iura reuocationem nõ ſinere. Quòd ſi ita eſt, nec conſcientia id permittit. At verò quoniam Ariſto.3.Ethico. duabus de cauſsis accidere docet inuoluntarium, ſcilicet aut vi & metu, aut ignorantia: ſubdiuidit in 5.lib. inuoluntarias commutationes in duo: ſcilicet in eas quæ occultè & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quæ per violentiam manifeſtè. Atque vtraque denarrat illic Ariſt. locupletiùs autem S.Thom.2.2. quæſtio.61.arti.3. vtraque enim cadere poteſt, aut in rem tuam aut in tuam perſonam, aut in tuos, ſcilicet in eos qui aliqua ſunt tibi neceſsitudine coniuncti. Res igitur tuæ aut ſubdolè tibi & occultè ſurripiuntur: quod vocatur furtum: aut manifeſtè, & id appellatur rapina. In tuam autem perſonæ ſubſtantiam committi poteſt homicidium, læſióue alia aut occultè, vt per veneficium ſeu per inſidias: manifeſtè autem per apertã vim. Et rurſus perſonæ dignitas impeti poteſt aut clanculum: vt per falſa teſtimonia, perque latentes detractiones, quibus fama æſtimatioque deteritur, & corroditur: manifeſtè autem aut per calumniam in iudicio, aut per conuitia, quibus honori detrahitur. In perſona autem ſibi coniuncta poteſt cuipiam iniuria fieri, vel in vxore per occultum adulterium, vel in ſeruo: qui vt fugiat ſeducitur. In quibus etiam poteſt & manifeſtarijs quis iniurijs onerari: tametſi quod de ſeruo dictum eſt, rapinæ habeat aut furti rationem. Commutationes itidem voluntariç per ſua quoque membra articulatim ſubſecantur. Enimuerò primùm, dum quis rei ſuæ dominium in alium transfert non animo quidquam recipiendi, vt puta dono aut legato, non eſt propriè commutatio, vt iam modò dicebamus. Quapropter neque ad iuſtitiam commutatiuam hæc actio pertinet, ſed ad virtutem liberalitatis: quoniam nulla illic ſubeſt ratio debiti. Commutationum ergo diuiſio quç ſponte fiunt, ſic in genere habet. Aut enim eſt mutuatio, puta vbi quis rei vſum gratis alteri concedit cum pacto recuperandi rem: nam ſi præter rem aliquid pro vſu recipiat, tunc in his quæ vſu conſumuntur, vt pecunia, frumento, & ſimilibus, vſura eſt, ad rapinam pertinens: in his autem quæ vſu non conſumuntur, locatio aut conductio. Si autem quis rem ſuam tradit non ad alterius vſum, ſed vt ipſam rurſus recipiat, tunc ſi id fiat conſeruationis gratia, depoſitum eſt: ſi autem vt alterum tutum reddat, tunc aut impignoratio eſt aut fideiuſsio. Dum autem quis rem ſuam in alterius dominium transfert, non animo eam rurſus recipiendi, ſed eius tantùm pretium, tunc eſt venditio. His ergo præcurſis probatur ſecunda concluſio: Species virtutum, vt dictum eſt, diſtinguuntur per obiectorum rationes & formas: ratio autem debiti, quod obiectum eſt iuſtitiæ commutatiuæ, eadem in his omnibus materijs exiſtit: ergo vnica eſt ſpecies iuſtitiç ad omnes patens. Probatur Minor: quoniam iuſtitia commutatiua tantùm hoc reſpicit in radice debiti, quòd res ſublata, propria fuerit poſſeſsio domini: hoc enim differt à diſtributiua. Quòd autem res illa iuſtè vel iniuria, per fas aut per neſas fuerit ſublata, nihil ad ipſam. Etenim quantum ad reſtitutionem ſpectat, ad eandem æqualitatem fieri debet. Et per hoc patet ſecundi argumenti ſolutio. Negatur enim antecedens. Neque Ariſtote. ait voluntarium & inuoluntarium in commutationibus duas diſcernere ſpecies iuſtitiæ, ſed duas partes. Nam etſi illæ differentiæ duas ſpecies diſtinguant in genere morum reſpectu volũtatis, eò quòd inde naſcitur diſtinctio inter iniuriam & iuſtitiam: tamen ratio iuſtitiæ commutatiuæ minimè in illam diuerſitatem fertur.

Diuiſio ſpõtaneæ commutationis. *Ariſtot.* *S.Thomas.* *Multiplex genus commutationũ.* *Probatio cõcluſionis* *Ad ſecundum argumentum.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm eadem ſit vtriuſque Iuſtitiæ forma.

VPEREST denique, vt quarto loco exploremus, an forma iuſtitiæ perinde ac remota materia, eadem ſit in vtraque virtute? Id quod potiſsimùm in gratiã Ariſt. interrogamus: quippe qui 5.Ethic.cap.5. diſputat an iuſtitiç forma ſit quædam repaſsio? Et arguitur à parte affirmatiua ex finali iudicio, vnde maximè ſumenda eſt regula. Illic enim (vt ait Paul.) debet vnuſquiſque recipere prout geſsit in corpore: & Chriſtus Matth.7. in quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Quibus verbis colligitur vnũquenq; repaſsione plectendum, ſecundum quantitatem actionum quibus prauè egit. Item arguitur ſecundo loco: In vtraque iuſtitia attenditur repenſio quædam ſcilicet in diſtributiua præmij ad meritum & dignitatem perſonæ: & in commutatiua rei ad rem: ſiue iniuria aliqua interceſſerit ſiue nulla: vt in ſuperioribus dicebamus: Idem autem eſſe videtur repaſsio quod repenſio, ſiue boni ſiue mali, pro eo, quod quiſque recipit, ſeu vi abſtulerit, ſeu domini voluntate. Conſiſtit ergo cuiuſque forma iuſtitiç in repaſsione: vel quod minùs Latinè dicitur, in contrapaſsione. Contrarius eſt Ariſto. eod. 5. Ethi. cõtra Rhadamanthum, aſſerens quodlibet iuſtum in ſimplici repaſsione conſiſtere.

Argumẽ.1. *Argumẽ.2.* *Ariſtot.*

VT reſponſio quæſtionis huius lucidiùs inſtituatur, præmeditanda cum S.Tho. eſt nominis ſignificatio repaſsionis: ſeu vt ipſe ait, contrapaſsionis. Primæua enim huius verbi ſignificatio ad id tantùm accommodatur, quòd quis cõtra ſuam voluntatem patitur: pati enim, violentiam ſonat: eſt autem violentum, ſecundum Ariſtotelem Ethico.3. cui paſſum non confert vim. Ob idque in moribus iniuriam ſignificat: quam quis inuitus accipit. Quapropter repati idem eſt, quod tantundem pati, quantum quis vi aut fraude alteri intulit, ſiue fiat in perſona, quod maximè proprium eſt: ſiue in rebus, quod ſuam etiã propter inuoluntarium proprietatem habet. Id quod antiqua lege vtroque modo iuſtum erat, ſecundum illud Exod.21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. Et cap. ſequenti. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. repaſsio ergo furis nõ erat reddere ſimplum, nam hoc ſimplex reſtitutio poſtulabat:

Quid repaſsio ſignificet. *Ariſtot.*

labat:sed vt pro iniuria pœnam lueret. De hac autẽ propria significatione, nomen ad spontaneas commutationes decidit:in quibus nomen passio non seruat suã iustam significationem: sed est abusus quidam, disputationis tamen gratia vsũ receptus. His leuiter præhabitis, Aristo. vnica respondet cõclusione, qua negat iustitiam vniuersim sub repassionis forma seruari. At verò explicatiùs tribus cõclusionibus fiet quæstioni satis. Prima, In distributiua iustitia nulla est repassionis forma:quoniã(vt dictũ est) non habetur illic ratio, vt eius quantũ cõtulit recipiat, aut quantum iniuriæ intulit, luat:nam etsi ciues nihil in rempublicam contulissent, prærerquã quòd viri sint probi, confertur singulis secundum proportionem suorum meritorum(vt expositum est)nulla pensata qualitate inter rem & rem. Secunda cõclusio:Neque in commutatiua iustitia fieret semper iusta repassio, vbi idem præcisè perpeteretur reus quod auctor ab illo perpessus fuerat:potest nihilominus vtriusque æstimata qualitate fieri iusta. Conclusio est Arist. vbi sententiam Rhadamanthi corrigit. Aiebat enim ille:

Conclusio responsiua de mente Aristot.

Altera conclusio.

Secunda.

Aristot.

Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipse:
Iudicium fuerit perrectum, atque exitus æquus.

Redarguit eum tamen Aristo. quòd si quis magistratũ gerens percusserit quempiã, aut si rex etiã cõtra iustitiam ciuem vulnerauerit, nõ est rationi consentaneũ, vt idem ipse vulnus accipiat. Et cõuersim vbi priuatus homo temerarias manus in regẽ coniiceret, nõ satis supplicij solueret, si par illi plaga infligeretur:sed qui regi, verbi gratia, manum amputaret, capite plectendus esset: & si quem ipse capite truncaret, nõ ideo corporis deberet vllo mutilari membro:nõ ergo iustũ commutatiuæ iustitiæ in eiusdem recompensatione consistit. At verò forsan Rhadamanthus nõ iret huic æquitati inficias. Enimuerò res ipsa quę aufertur, qualitate personę augmentũ suscipit aut decrementũ. Etenim vt atrocior iniuria est, quæ principi irrogatur:ita leuior est corã hominibus, quã ipse infert. Quapropter cùm iustũ in æqualitate cõsistat, augeri debet suppliciũ in percutiente principem : in ipso autem principe pœna diminuĩ. Neque in iniurijs tantũ corporalibus res sic habere debet, verùm & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incommodauit, non facit satis idem simplũ reddendo, ac si per eiusdem domini voluntatem res suscepisset easdem:sed lege insuper in ipsum agendum est pro iniuria, quemadmodũ fit in fure. Tertia conclusio:In commutationibus voluntarijs (eo modo quo illic repassionis vtimur nomine)non seruabitur iustum, si quis conferens rem suam aut suũ proprium opificiũ, recipiat ab altero id simplũ, quod ipse habet vel quod sua arte præstare potest. Conclusio etiã est Aristo. nã fieri potest, vt res diuersorum ciuiũ & artificũ non sint æqualis pretij. Exempli gratia: Sutor indiget domo quã alius sibi artifex ædificat:nõ satis est pro ædium fabrica, vt reddat vnũ duoue calceorũ paria, sed deberet tot illi accumulare quanti erat domus fabrica. Pari modo: indiget vnus agricola, qui frumento abundat, vino vel oleo alterius: non semper vsu venit vt modius frumenti eiusdem sit æstimationis cũ modio vini : debent ergo illa quæ vilioris sunt æstimationis, per multiplicationem adæquari rei, quæ præstabilior est. Atq; hac ratione poterit iustũ in repassione cõsistere:aliàs minimè. Ex his ergo inquit Aristot. orta est numorũ necessitas. Est enim numus seu numisma, quasi id quod lex & norma. νόμος enim Græcè idẽ est quod regula & lex:Duo ergo sunt numismatis vsus:prior vt sit mensura, res omnes adæquãs. Non poterat fabrica vnius domus ad amussim calceis vel caligis vel alijs opificijs æstimari:vendit ergo tot calceos sutor vt pecuniã cõficiat, qua possit domũ coëmere. Prætereà, iste qui modò rebus alterius nõ indiget, forsan indiget alijs, vel egebit eisdem futuro tẽpore:vel in alio loco: numus ergo illi est pro vade, qui ei fide iubet. Nam vbicũq; & quandocũque talem exhibueris numũ, rem habebis indigentiæ tuæ accommodam. Quapropter & moneta dicitur quasi monitoria lex: & pecunia à pecude, quã Romani auctore Plinio lib. 33. pecudũ nota signãrũt, eò quòd pecuniæ(vt ait Sapiens)omnia obediunt : & in mundi primordijs mobilia bona & commutabilia plurimũ pecus, & pecora, armentaque erant. Ex his rursus consequitur numi valorem(vt eodẽ loco Philosophus ait)nõ prorsus ex natura rei æstimandũ esse, sitne videlicet, æs, argentũ, an aurũ:sed statuto & signo reipublicæ, aut principis, qui suam in tali nũmo sculpit auctoritatem tanquã fideiussor pro omnibus. Vnde necessitatis tempore in quacunque materia, etiã vilissima, vt in ferro, & in corio, cudi potest, aut sculpi. tametsi pro regionis natura & facultate metallũ illud diligendũ huic muneri est, quod solidius sit & quadã vigens perpetuitate. Hac enim ratione Plinius libro eodem selectũ esse aurũ asserit inter metalla, non quidẽ ratione coloris, qui in argento, inquit, clarior est, magisque diei similis:neq; ratione ponderis, aut materiæ facilitate, cùm cedat per vtrũq; plũbo:sed quia rerũ vni nihil igne deperit, tutò etiã in incendijs rogisq; durãte materia. Hęc ille. Etenim cùm ignis rerum omnium maximè actiuorum edax voraxque sit, eo præstantius est aurũ quo ab hoc periculo tutius est. Fit etiam consequens(quod Aristoteles illic prudenter adnotauit) vt quanuis vlla ingruente necessitate augeri minuique possit numorum æstimatio: id tamen impendiò quàm rarissimè fieri fas sit. Quin verò hac ratione debet pecunia legis naturam imitari:vt fixa semper firmaque sit. Enimuerò cùm per numum(vt diximus)respublica & princeps cunctis fideiubeat, non parùm deteritur eiusdem principis ac reipublicæ fides, quum ciues huiusmodi submutationibus absque ingenti necessitate defraudantur.

Tertia conclusio.

Ostenditur conclusio.

Numismatum origo.

Duplex pecuniæ vsus.

Vnde dicta moneta.

Plinius.

Aristot.

Numorum æstimatio ad modũ legis fixa & firma esse debet.

AD primum igitur argumentum, quod de finali iudicio factum est, respondet sanctus Tho. artic. 4. q. 61. futurum esse secundũ rationem commutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meriti, & supplicia peccati. Caietanus autem obijciens argumentũ ad hominem, videlicet qui 1. par. q. 21. art. 1, & 4. sen. dist. 46. ar. 1. negat in Deo iustitiam commutatiuam, respondet tam punitionem quàm remunerationem illic fieri secundũ iustitiam distributiuã:nam(vt legitur de Iuda, Actu. 1.) vnusquisque illic mittetur in suũ locũ. Habebit autem, inquit, & formam quandam commutatiuæ iustitiæ prò quanto res pro re datur:puta, præmium pro meritò, & pœna pro offensa. Verũtamen non idem ego, nisi fallor, arbitror sentiendũ, neq; secundum sanctũ Thomam, neque secundum veritatem de remuneratione bonorum, & de malorum vltione. Collatio nanque præmiorũ proculdubio iustitię distributiuæ functio est:

Ad primũ argumẽtũ.

S. Thomas.

Obiectio Caietani aduersus sanctũ Thomã

Solutio Caietani.

Exploditur Caietani respõsio. ctio est tametsi, vt arti.2.dicebamus, hæc illic conspiciatur ratio commutatiuæ, quòd cùm diuina bona infinita sint, ita redditur omnibus secundum proportionem meritorum geometricam, vt adæquetur quoque ad vnguem præmium merito, quod in republica humana, vbi curta nonnunquàm sunt bona, obseruari semper nequit. At verò non idem est de iustitia vindicatiua in delinquentes. Talis enim iustitia neutiquam ad distributiuam pertinet. Id quod expresse affirmat sanctus Thomas 2.2. q.108.arti.2. (S.Thomas.) elicitur enim vindicta à iustitia commutatiua: imperatur autem à legali: vt arti.1. huius quæstionis nos suprà adnotauimus. Nam punitio, non est sicut bonorũ distributio. Distributiua nãque iustitia nõ attẽdit quid ciues cõtulerint vt rependatur eis, sed quid in se quisque mereatur: punitio verò per se aspicit quam quisq; iniuriam irrogauerit vt pari plectatur supplicio. Quare non primùm attendit ad delictorum proportionem: sed ad cuiusque quantitatem: quod munus est commutatiuæ iustitiæ: ex consequenti autem seruatur in supplicijs eadem proportio quæ erat in criminibus. Itaque vindicatio (vt loco citato ait S.Tho.) respondet, nõ distributioni bonorum, sed collationi beneficiorum pro susceptis seruitijs, quæ actio pariter est iustitiæ commutatiuæ, imperatæ tamen à legali. Quapropter diuersa est ratio remunerationis & punitionis: illa nanq; per se seruat proportionem geometricam inter proportionem meritorũ & alteram præmiorũ. Sed ex consequenti, vbi est bonorũ copia, quemadmodum in Deo, custoditur æqualitas rei ad rem, scilicet præmij ad meritũ: punitio autem è diuerso priùs vbique respicit æqualitatem supplicij ad delictũ. ex consequenti autem seruat proportionũ habitudinem geometricam. Atque huic consonat quod ait Paulus, In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ: quã reddet mihi in illa die iustus iudex scilicet per iustitiam legalem: quæ cùm sit generalis virtus, imperat (Paulus.) ceteris: atque adeò tam commutatiuæ iustitiæ, quàm distributiuæ. At verò probè denegat. S.Tho. iustitiã commutatiuam esse propriè in Deo, pensata eius formali ratione: idcirco quòd nihil ipse à nobis accepit, quod illi accrescat. Nam quis prior, inquit Ioannes dedit illi, & retribuetur ei? neq; nos quidquã ab ipso qui immutabilis est, propriè adimere possumus. Sed si boni sumus, nobisipsis, inq; rem nostrã, boni sumus ad gloriã Dei. (Ad secundum.) Ad secundũ autem argumentũ satis perspicuè per conclusiones respõsum est. Prima enim declarauit quemadmodũ in iustitia distributiua nulla est repassio, propterea quòd nulla illic habetur cõsideratio ciuis, an quidquam præstiterit aut egerit, cuius æquale recipiat, In commutationibus autem potest seruari repassionis figura, modo iam exposito.

QVÆSTIO SEXTA, DE ACCEPTIONE PERSONARVM.

S. Thom.2.2. quæstio. 63.

ARTICVLVS I.

Vtrum personarum acceptio iustitiæ distributiuæ contraria, crimen genere suo sit mortale.

POST diuisionem iustitiæ in distributiuam & commutatiuam, rectus ordo poscit, vt de iniustitia priùs, quæ distributiuæ aduersatur disputemus. Nam iustitia distributiua, vtpote quæ in principe potissimùm prominet, qua bona communia singulis ciuibus adiudicat, præstantior est quàm commutatiua. Quapropter ab ordine diui Thomæ digressi sumus. Habebit autem quæstio articulos septem. Primus ac præcipuus est de hac iniustitia, quam acceptionem personarum appellant, sitne genere suo mortale crimen. (Primum argumentum.) Et primùm omnium vt à diuina lege, quæ fons nostrarum est & exemplar, exordiamur, Deus in gratia & gloria dispensandis videtur personas respicere: nam personarum respectus tunc accidit, dum nullus meritorum habetur. Deus autem neminem ob nostra merita in gratiam suam recipit, vt Pelagij impietas cogitauit. Vnde Matth.24. Duo erũt in lecto, & vnus assumetur & alius relinquetur. Ergo neque inter homines vitiũ est personas respicere. (Secundum.) Secũdò arguitur: Paupercula quæ duo minuta in gazophylacium contulit, ideo ceteris, ampliora mittentibus, ore Christi prælata est. quòd indiga erat: & qui publicum magistratum gerens, præcipuè spiritualem, idem admittit crimẽ quod populares, acriori erit supplicio dignus ob sua ipsius dignitatem. Personarũ ergo acceptio non est ceu iniqua vituperanda. Contraria est Dei sententia Deut.10. de seipso Deus magnus, fortis, & terribilis, &c. qui personas non accipit neque munera. & Paulus ad Roma.2. Non est acceptio personarum apud Deum. (Paulus.) Vnde & Deus ipse (vt eodem libro Deutero.cap.1, patet) idem cautum etiam esse voluit hominibus, dicens: Nulla erit distantia personarum. Itaque audietis paruum sicut magnum: neque accipietis cuiusquam personam.

NOMEN hoc, personarum acceptio, tametsi Ciceroni & priscorum Latinis nõ sit ita vsu frequẽs, est iam nihilominus apud sacrorum interpretes Latinitate donatum. Neque verò à Græca compositione abhorret: est enim Græcè προσωποληψία, à λαμβάνω, seu λῆβω, quod est accipio. Vnde ad Gal.2. Deus personam hominis non accipit. vbi idem est verbum Græcum. Quamuis cùm idem quoque polleat, præsertim in compositione, quod, respicio, optimè dicitur personarum respectus vt persona pro facie accipiatur. Est ergo decora metaphora, dum iudex inhibetur faciem personarum in iudicio spectare, vt per Pau. ad Ro.2. adnotauimus: nempe ne vel à genere, sexu, ætate, alijs ue id genus qualitatibus suum sinat animum affici in iudicio. Eodemq; alludit illud Leui.19. Non cõsideres personam pauperis, neque honores

honores vultum potentis. Et de Areopagitis refert in Hermotimo Lucianus, ideo noctu & in tenebris iudicare fuisse solitos, ne ad dicentes respicere possent, sed ad ea quæ dicerentur. Et Socrati ad æquitatis cumulum apponitur, quòd neque vxorem neque liberos in iudicium voluit adducere ad excitandam iudicum commiserationem. Et Arist. Rhet. 1. illã Oratoriæ partem quæ ad commouendos affectus exposita est, condemnat, Areopagum Atheniensium hac maximè ratione commendans, quòd illã partem à suo iudicio relegatam haberent. Ex his ergo de nomine prænotatis colligitur acceptionis personarum descriptio. Est enim iniustitiæ crimen, quo in distributione non caussæ ad rem pertinentis, sed personæ aliarumque eius qualitatum habetur ratio. Quò alludit glossa super illud ad Ephesios 6. Personarum acceptio non est apud Deum. Deus iustus iudex, caussas, non personas discernit. Et ratio nominis est quòd cùm iustitia distributiua nuda synceraq; meritorum momenta suis bilancibus perpendat: merita autem sint quæ ex voluntate rectè instituta procedunt, quidquid ad huiusmodi meritorum cumulum nihil confert, ad natiuas personæ conditiones attinere censetur. Itaque personæ nomine, natura intelligitur contra rectam voluntatem distincta, atque adeò actiones alias, quæ extra caussam sunt. Conclusio ergo quæstionis sit: Acceptio personarum genere suo est peccatum mortale. Probatur: Quidquid aduersatur iustitiæ, est genere suo lethale scelus, vt suprà q. 34. huius libri, cum sancto Thoma definitũ est: nã cùm iustitia necessaria sit virtus, quidquid illi obsistit, contrariũ est charitati, atque adeò genere suo mortale: acceptio personarum obsistit iustitiæ: quippe quæ impedit legitimam seruari rationem debiti: ergo est mortalis. Quocirca licèt sanctus Thom. q. 63. arti. 1. tantùm asseruerit personarum acceptionem esse peccatum, reliquerat tamen q. 69. arti. 4. constitutum, peccatum iniustitiæ censeri in mortalium genere: tametsi in rebus exigui momenti contingat esse tantùm veniale: vt si quis amicum minùs dignum præstantiori præferret in electione ad officium, quod parum reipublicæ refert. Nam & qui minutam pecuniam furaretur, non subinde esset mortalis criminis reus. Qua vtique ratione temperamento hoc vsi sumus genere suo. Hinc fit consequens, cunctas caussas & qualitates quæ nihil ad dignitatem referunt illius rei, magistratus, vel sacerdotij, aut præfecturæ, quæ per distributionẽ confertur, connumerari cum personis, vt ad earum acceptionem attineat. Potest nanque eadem caussa in vnius distributione legitimè animaduerti, quam in distributione alius rei minimè pendere licet. Qui enim consanguineis ratione generis aliquid bonorum suorum donat aut legat, non est personarum respector: qui autem illa caussa sacerdotium ei conferret, in tale crimen impingeret. Pari modo qui virum egregiè doctum, non tamen vsqueadeò compositorum morum, sancto viro, ignaro tamen, in optione ad Cathedram anteferret, non haberetur personarum acceptor: veluti si illum præferret in alia electione, vbi vir exigeretur probitate conspicuus. Sed de huiusmodi meritis in sequentibus articulis emunctiùs.

Aristot. *Definitio acceptionis personarum.* *Glossa.* *Conclusio responsiua.* *Probatio.* *S. Thomas.* *Corollarium.*

PER hæc ad primum argumentum patet responsio. In Dei nanque distributionibus altera habenda est consideratio, dum hominem (siue in puris eum naturalibus contemplemur, siue peccati labe maculatum) in suam gratiam primùm recipit: altera verò, dũ iam in eandẽ admisso, eius perpendimus virtutũ officia. In priori nanque modo cùm nulla illic subsit ratio debiti, nullum locum habet iustitia distributiua, quæ (vt dictum est) debitũ quodam pacto præsupponit: & ideo neque illic subnotari potest personarũ acceptio: sed est mera liberalitatis donatio: sicut si princeps bona sua propria, quibus liberet, impartiret. Nemo enim (vt ait Ioannes) prior dedit Deo, vt retribueretur ei. Vnde in euãgelica parabola. Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade. Quod quidẽ Paulus in altitudinem incomprehensibilem diuitiarum scientiæ Dei refert. In posteriori autem modo iustitia effulget distributiua: de qua ideo ait Paulus, Qui reddet vnicuique secundũ opera sua. Et alibi: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Nam qui per Christi gratiã eius facti sunt membra, bene subinde de Deo merentur. Quapropter neque illic Deus est personarũ acceptor, sed reddet vnicuique secundũ meritorum pretium, quæ de diuina gratia promanant. Ad secundum autem respondetur, quòd quando personæ qualitas meritũ auget aut crimen, tunc nulla est acceptio personarum illam inter caussas præmij adscribere. Paupertas enim illius euangelicæ viduæ in caussa fuit, vt tenuis eius eleemosyna maioris esset pretij, quàm si diues tantundem largiretur: ob idque cumulatori præmio digna fuit. Et vice versa quoniã delinquentis præeminentia & locus culpam delicti aggrauat, fit vt dignitatis illius consideratio nihil vindici Dei iustitiæ officiat, si acriùs in eum animaduertat.

Ad primũ argumẽtũ. *Paulus.* *Ad secundum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere.

PRAEMISSA natura & qualitate acceptionis personarum, quæ cùm iustitiæ sit contraria delictũ mortale est, subsequitur vt videamus in quibusnam materijs versetur: & primò in hoc secundo arti. vtrùm in spiritualiũ dispensatione locum habeat? A parte enim negatiua arguitur. Sacerdotia & spirituales præfecturæ non tam sub iustitia sunt distributiua quàm sub cõmutatiua: acceptio autem personarum, vt dictum est, distributiuæ aduersatur: non ergo in huiusmodi spiritualibus locum habet. Prior assumpta probatur: quoniam sacerdotia hæc & ecclesiasticæ præbendæ, &, vt aiunt, personatus, non habent rationem præcisam bonorum communiũ, sicuti prouentus reipublicæ, qui eò quòd sunt totius, sunt quodammodo partium: sed sunt stipendia populi ministris ecclesiarum constituta: debentur ergo personis dignis non propter seipsas, sed quia personæ tales debentur ecclesijs: hoc est dispensantur personis in mercedem pro seruitio per eam iustitiam, qua dignus est operarius

Primum argumentum.

Secundum. rarius mercede sua: hæc autem iustitia, non distributiua, sed planè commutatiua est. Secundò arguitur: Christus redemptor noster visus est in suorum Apostolorum optione: quæ ad vitam spiritualem quàm maximè referebat, personas respexisse & accepisse: quoniam nulla eorum merita perpendens, à piscatoria, & campsoria, alijsque id genus vilibus artibus, veluti infirma abiectaque huius mundi, vt ait Paulus, eos euocauit. Quin verò in hoc prætereà visus fuit personarum acceptor, quòd non nisi Galilæos ex patria sua, cognatosque suos assumpsit: nam vt legitur Act. 1. de hoc turbæ mirabantur, quòd varijs linguis loquentes Galilæi essent: Christi autem opera, exempla nobis sunt, Nullum ergo hoc vitium *Tertium.* est. Tertiò arguitur: Iure etiã Canonico videtur nõ solùm permissa, sed iussa in electionibus, personarum acceptio: vt patet co. titu. ca. cùm nobis olim, vbi licèt electus nõ esset eminentis literaturę, probatur electio. Et ca. cùm dilectus, pariter approbatur, licèt fuissent in eadem ecclesia (vt illic legitur) alij *Quartum.* digniores. Quartò arguitur: Ecclesiasticis etiam decretis sancitum est, vt non fiat electio, nisi ex personis eiusdem ecclesiæ, dummodo illic dignus inueniatur: etiam si alibi foris inueniantur digniores: vt patet dist. 61. ca. nullus. & ca. obitũ. & dist. 63. ca. metropolitano. Quin verò, vt ait glo. in cap. cùm inter canonicos. de elect. non valet postulatio ex aliena ecclesia nisi duabus partibus consentientibus. Et de- *Confirmatio.* bet fieri à Pontifice Maximo, vt latè patet in titu. de postu. præla. Non ergo exploranda sunt semper digniores, etsi facilè in alienis ecclesijs inueniri possent. Adhæc & nobis hoc vsus ecclesiasticus palàm facit. Cernimus enim in Episcoporum electionibus non tam meritorum quàm personarum, aut generis, *Quintum.* aut potentiæ rationem duci. Adde, quòd & in suprema electione Pontificis Maximi iam pridem vsus inoleuit, vt nemo nisi è reuerendissimis Cardinalibus assumatur: cùm tamen possent quandoque extra illum ordinem alij disquiri: quorũ fortè electio gratior Deo esset & acceptior. Quintò ac postremò arguitur: Papa, vt aiunt, est beneficiorum, bonorumque ecclesiæ dominus: ergo non arcetur digniores eligere: sed potest quibus libuerit, eadem elargiri. In contrarium autem est Iacobus Apostolus 2. cap. suæ Canonicæ: Nolite in acceptione personarum habere fidem Domini nostri Iesu Christi.

AD quæstionem hanc decem conclusionibus respondetur. Si tamen priùs adnotemus, quid hic nomine spiritualium intelligamus: quod lib. sub tit. de simonia, emunctiùs delucidabimus. Haud enim intelligimus cũcta quæ in intellectu sunt: nam scientia & artes doceri pretio possunt: sed intelligimus illa quæ gratis nobis à Deo donantur non peculiariter tantùm in vtilitatem recipientiũ, sed in vtilitatem communẽ: de quibus ait Christus, Gratis accepistis, gratis date: vt sunt sacerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorum vsus. Priùs ergo circa materiam primi argumenti prenosse oportet: ista ecclesiastica sacerdotia non solùm ratione distributiuæ iustitiæ pendenda esse, verùm commutatiuæ lineã ingredi. Sit *Prima conclusio.* ergo prima cõclusio: Negari nõ debet quin sacerdotia & ecclesiæ præfecturæ speciem habeat distributiuæ iustitiæ, pro eo quòd illis honorificẽtiora & pinguiora debentur, qui præstatioribus sunt meritis: & ideo in nona cõclusione adstruendũ nobis est in huiusmodi electionibus digniorem esse ceteris an- *Secunda conclusio.* teferendum. Huic nihilominus cõclusioni subtexitur secũda. De ecclesiasticis beneficijs sacerdotalibusq; muneribus ac dignitatibus, quæ ad ecclesiarum obsequia pertinent, per iustitiæ cõmutatiuæ re- *Probatio conclusionis.* gulas pręcipuè censendũ est. Probatur: Decimæ quas populus Christianus persoluit, nõ cõuenit vt premia sint meritorũ personarũ, instar bonorũ quæ in reipublicæ deposito existunt: sed vel ad hoc solùm, vel ad hoc præcipuè institutæ sunt, vt stipendia sint ministrorũ ecclesiæ. Itaque religio Christiana, nisi ecclesias haberet necessarias, nunquam Christicolas cogeret decimas contribuere. Idemq; inferiùs dicturi sumus de secularibus tributis, vt inter quæ & sacerdotia hoc solùm discriminis intersit, quòd illa stipendia sunt pro secularibus administrationibus iustitiæ: hęc autẽ pro spiritualibus ecclesiarum functionibus. Fit ergo ex hoc consequens, rationẽ illam distributiuæ iustitiæ, quę in hisce dispẽsationibus reperitur, ad commutatiuã ordinari, quæ est inter pontifices, tam Maximum, quàm reliquos dispensatores ac prouisores bonorũ ecclesiæ ab vna parte, & ecclesias ex altera. Enimuerò quia ob id ciues decimas pendunt vt sibi sacramẽta administrentur, verbũ Dei exponatur, & ecclesiastica iustitia seruetur: per iustitiã commutatiuã debentur eis idonei horũ munerum administri, veluti operarij vineæ Domini, Neq; obstat decimas (nõ dico quotã) esse de iure diuino. Nam censendum hìc arbitror instar principis, qui certa stipendia perpetua statuit famulis ac ministris domus suæ: præcipiens vt dignioribus qui haberi possent dispensarentur. Hic enim profectò plus commutatiuæ iustitiæ subest, quam distributiuæ. Sicut facta beneficij collatione, eadem iustitia constituitur inter ministrum & suam ecclesiam. Itaq; vt explicationis gratia dicam, ratio distributiuæ iustitiæ in istis habet se materialiter ad rationem commutatiuæ. Nam ideo electores tenentur secundum merita personarum sacerdotia distribuere, non quia præmia sunt meritorũ ipsorum, sed quia electores tales ministros debent ecclesijs, & ministri talia eis- *Suadetur conclusio testimonijs sacrarum literarum.* dem obsequia, pro stipendio sibi rependo. Conclusio hæc sic exposita non solùm ratione, quæ manifesta est, verùm & sacris oraculis comprobatur. Et primò, vt à lege veteri initium sumamus, Leuitis simili ratione decimæ erant decretæ. Sic enim legitur Num. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas in possessionem, pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Sic & paulò inferiùs de decimis subditur: Quia pretium est pro ministerio quo seruitis in tabernaculo testimonij. Et Lucæ 10. dum Christus Apostolos tanquam operarios & messores dimisit in orbem, subiunxit, In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt: Dignus est enim operarius mercede sua. Merces autem per iustitiam commutatiuam redditur. Et Apostolus primæ Corinth. 9. in eandem sententiam ait, Neminem suis stipendijs militasse vnquam, citans illud Deuteronomij vigesimo quinto. Non alligabis os boui trituranti. dicens propter nos illud fuisse scriptum: vnde subdit, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis commutatiuam iustitiam insinuauit. Et prim. ad Timo. 5. Qui bene, inquit, præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Non ait, qui boni sunt: ne quis fallatur quod personis ipsis ob sua merita per iustitiam tantùm distributiuam debeatur honores ac præbendæ: sed qui bene præsunt, vt discamus beneficium dari potissimùm propter

officium:

officium: quasi ad normam commutatiuæ iustitiæ: secundũ verbum eiusdem eodẽ loco: Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: & qui altari deseruiunt, cum altario participant. Idq; confirmatur ex iure Canonico. Nam capitulo, secundum Apostolũ. de præben. Innocent. 3. hæc fermè Pauli verba citans, ait. Cùm secundum Apostolum, qui altari deseruiunt, de altario viuere debeant: & qui ad onus eligitur, repelli non debeat à mercede, patet à simili, vt clerici viuere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur. Accedit & verbum iam modò citatum toto iure solemnissimum, scilicet Beneficium non dari nisi propter officium. de rescrip. cap. fin. Igitur ecclesiæ bona non intuitu personarum vt ipsis tanquam præmia suarum virtutum ac literarum instituta sunt, ceu per meram distributiuam iustitiam illis deputanda: sed re vera tanquam ministrorum merces pro obsequio ecclesijs impenso. Ex quo infrà illaturi sumus eligendorum qualitatem, meritorumque momenta nõ absolutè, sed in ordine ad prouinciam suam & functionẽ esse pensanda. Accedit & huc proximè, quòd Christus in ecclesia (vt habetur ad Ephesios 4.) quosdam dedit Apostolos, alios autem Pastores & doctores &c. in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi: ergo ecclesiastici ceu ministri recipiũt subsidia stipendiaque populi. Atqui conclusio hæc reuisenda est, dum libro sequẽ. sub titulo, de restitutione, in dispẽsationem protulerimus, is qui prætermissis dignioribus aut dignis per acceptionem personarum sacerdotia confert, cui debeat damnum restituere, ecclesiæne an personis ipsis prætermissis.

Confirmatio prima.

Cõfirmatio secunda.

Tertia conclusio ad quæstionis titulum: Acceptio personarum in spiritualibus genere suo peccatum mortale est, tantoque grauius ac pestilentius quantò spiritualia temporalibus antecellunt. Conclusio hæc clariùs liquet, quàm vt multis egeat testimonijs. Spiritualium enim nomine censentur ecclesiastica sacerdotia, quibus Christiana respublica ad sempiternam felicitatem promouetur: sacerdotum enim ministerio sacris Christiani initiantur, per quæ diuinam gratiam, tum ineunt, tum etiam recuperant, eorumque ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cùm nihil nobis tanti referat quàm per eandem gratiam ad Dei gloriam promoueri, nihil nobis in exitium esse potest præsentius crimine illo, per quod in hoc progressu vel impedimur vel remoramur, quale est personarum acceptio in huiusmodi sacerdotibus & ministris optandis. Attamen quoniam non satis est huiusmodi personarum acceptionem condemnare, nisi eligendorum merita explicentur: notãdum est cum diuo Thoma duobus modis considerari posse cuiusque merita ac dignitatis excellentiam: videlicet aut absolutè & simpliciter secundum indiuiduam personam: quemadmodum Aristoteles quinto Ethicorum, cap. 3. considerat virum bonum. Secundo modo, quemadmodum illic considerat bonum ciuem: vt puta si personam contempleris in ordine ad munus illud, & magistratum ac functionem ad quam assumitur. Sit ergo quarta conclusio: Dignitas personæ perpendenda est, & exigenda in ordine ad talem finem, qui electionis scopus est. Hoc clarissimum est: quia à fine sumenda est mediorum ratio: & 1. Corinth. 12. ait Apostolus, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, scilicet ad commodum Christianæ reipublicæ. Adnectitur autem conclusio quinta: Primum ac potissimum quod in eo qui in spiritualibus præficiendus est populo, æstimandũ venit, est morum compositio, virtutumq; ornamentum. Hanc eandem conclusionem de reliquis ciuilibus magistratibus in subsequentibus constituemus, est enim omnibus communis: at verò præcipuum robur habet in ecclesiasticis prælatis, cuius ratio patentissima est. Enimuerò finis proximus ciuilium magistratuum est tantùm naturalis: nempe tranquillo statu & pace rempublicam conseruare: licèt ille ad diuinam quoque felicitatem ordinem habeat: finis autem & scopus proximus prælatorum spiritualium est sempiterna felicitas, ac subinde eorũ munus, auxiliares esse Christi ministros, iuxta verbum Pauli: Sic nos existimet homo sicut Dei ministros. Quibus idcirco vna cura esse debet, Christi sanguinem colere, eiusque redemptionem pomouere, atque ad diuinum amorem subditos prouocare, & ad Dei charitatem referre omnia: nihil eorum cogitantes, quæ cum mundo dispereunt, sed sempiterna illa quæ nos in cælis manent. Hæc autem nemo curare potest, & pro dignitate administrare, nisi in quo idem Christi sanguis ferueścat, idemque inardescat amor. Sexta conclusio: Præter charitatem & honestatem morum requiritur statim sacrorum scientia, prudentiaq;, & solertia, & reliquæ animi vires, ac dotes ad gubernandum necessariæ: iuxta verbum domini, Quis putas est fidelis seruus & prudens? Matthæi 24. Adeò vt liceat nonnunquam expediatque huius gratia, eo qui simpliciter moribus præstantior est posthabito, alterum vita inferiori præeligere: dum tamen prauus non sit & corruptis moribus: nam cui refragatur vita, nulla alia ratio satis suffragatur, vt fas illum sit ad ecclesiæ gubernaculum admouere. Hoc planè constat. Est enim primum prælati, sacra docere, & per eorum doctrinam & exempla subditos ad diuinorum amorem allicere ac promouere. Mox, quia regimen, opus est prudentiæ: vt 6. Ethico. Aristot. auctor est: & vt ibidem subdit, cùm prudentia virtutes omnes connectatur, eunctis huiusmodi dotibus prǣstare debet. Enimuero vt nisi quod ignitum est, calefacere nequit, ita nisi qui charitate ardet, vel lucere alijs potest vel virtutum calorem excitare. At verò quoniam ex his dubium hoc loco præcipuum relinquitur, an scilicet vt ab hoc crimine acceptionis personarum caueatur, necessarium sit præstantiorem digniorenique semper eligere, statuitur septima conclusio: Acceptio personarum tunc affert manifestarium crimen, quando prætermisso idoneo eligitur indignus: tunc enim imprudenter, & contra iustitiam commutatiuam in ecclesiam peccatur, & contra distributiuam in eum, qui dignus est. Conclusio est omnibus extra cõtrouersiam in confesso. Vnde de præben. cap. graue. Alexan. 3. in concilio, Graue, inquit, nimis est & absurdum, quòd quidam ecclesiarum prælati cùm possint viros idoneos ad ecclesiastica beneficia promouere, assumere non vereantur indignos quibus neque morum honestas, neque literarũ scientia suffragatur: carnalitatis sequẽtes affectum, nõ iudiciũ rationis, vnde quanta ecclesijs damna proueniant, nemo sanæ mentis ignorat. Subtexitur deinde huic octaua cõclusio: Ad hoc vt secundum externum ius fori canonica solidaque sit habenda ac valida electio, satis est eligere dignum. Conclusionem hanc confirmant Canones tertio argumento ante quæstionem adducti: eorum autem rationem S. Thom. & Doctores hanc reddũt, quòd

Tertia conclusio.

Documẽtũ S. Thomæ. Aristot.

Quarta cõclusio.

Quinta cõclusio.

Ratio conclusionis.

Paulus.

Sexta conclusio.

Probatio conclusionis.

Septima cõclusio.

Probatur conclusio.

Octaua cõclusio.

aliàs vnaquælibet electio calumniam pateretur: haud enim tali foro facilè expendi possunt librariquo meritorum momenta, vt constet quis est optimus. Vnde dum Rex aut quiuis alius iure patronatus cũ eligit dignum, cui iura non refragantur, nequit vel Papa, vel inferior Prælatus electionem in fauorem dignioris perimere. Addiderim hic, quòd qui dignum elegerit, non tenebitur ad restitutionem nec digniori, nec ecclesię: vt lib. sequenti sub titul. De restitutione, videbimus. Nona conclusio: Quo ad culpam, in foro conscientię & poli, præceptum est eligere digniorem. Et primùm, ne quis existimet solius esse opinionem S. Tho. qui eam incunctanter, veluti rem constitutissimam, adstruit. 2. 2. q. 63. arti. 2. & in quolibet. q. 6. & 8. quem sui sequũtur. Fuit quoq; Alex. de Hales. 2. par. quæst. 136. membro 2. & Nicol. de Lyra, Ioan. 21. Neq; verò Mendicantiũ vtriusq; ordinis, verũ & Henri. & Godofr. in suis quolib. Fuitque Hadrian. posteà Papæ in materia de restitu. & ex Doctorib. iuris Can. Arch. & aliorũ. Hos deniq; Maioris postmodum in 4. dist. 24. q. 8. & 9. sequitur. Patroni autem contrariæ sententiæ, si tamen contrariam tueantur, sunt Hugo & Apparatus super cap. licet ergo 8. q. 1. & cap. Monasterium. 16. q. 7. quibus referente Adriano, accessit Ioannes Andreas. Dixerim si contrariam tueantur, quia illi forsan id duntaxat contendunt, quòd in foro exteriori non sit electio refellenda: nam de foro interiori nihil decernere debuissent. Quòd si sententia diui Tho. vera est, per nullam potest desuetudinem vel cõtrariã consuetudinem abrogari. Est enim de iure diuino: contra quod vsqueadeò nullo tempore præscribitur, vt quò longior fuerit eius abusus, eò fiat delictũ grauius. Neque in his satis est auctores numero æstimari, aut dicere. hoc tenent Canonistæ, hoc verò Theologi: sed auscultandæ sunt sacrorum auctoritates, rationesque examinandæ. Arguitur enim primò ex iure naturæ: Ecclesiastica beneficia (vt secunda conclusione asserebamus) ex bonis cõmunibus populi, veluti stipendia, instituta sunt, & ecclesiæ ministris proposita. Ex hac ergo parte contra iustitiam commutatiuam fidem populo & ecclesiæ frãgit, qui nõ optimum ei ministrum absq; fraude & dolo prouidet. Mox peccatur & contra iustitiam distributiuã: eadem enim virtus quę iubet seruare in pręmijs proportionem, quæ est in meritis, subinde admonet vt optimus qui rationabili diligentia inueniri potest, ceteris præferatur. Deinde accedit tertiò, quòd Antistites tenentur beneficia gratis cõferre: qui autem meliori posthabito confert minùs digno, ille certè alia caussa mouetur humana: alioqui illud non faceret: atque adeò neq; dat gratis, neq; ab acceptione personarum manet incolumis. Ad hæc, qui ex duobus sacerdotijs pinguius cõfert sacerdoti minùs digno, manifestè iustitiam distributiuam acceptione personarum pręuaricatur: nam id patrare nõ posset nisi respiciendo personam, puta qualitatem extra caussam, ergo eadem labe contaminaretur, qui vnicum beneficium minùs idoneo adiudicaret. Pręterea, horum collatores munerum, dispésatores sunt, vti ait Paulus 1. ad Corint. 4. ministeriorum Dei: in quibus, vt inibi subiungit, fides syncera requiritur secundum verbum Dominicum citatum: Quis putas est fidelis dispensator & prudens? principis autem œconomus & dispensator, qui quos posset optimos seruos eodem stipedio non ascisceret in seruitiũ domini, reus profectò esset aut detractæ fidei, aut neglectæ prudentiæ. At verò ius diuinum est quod huic cõclusioni firmiorem adstruit fidem. Atq; in primis exemplum Christi, Ioan. 21. in electione Petri, quod abundè rem patefacit. Ille quippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, nempe qui nõ merus dispensator, sed dominus rerũ erat, nõ alium legit, qui suus sibi vicarius succederet, quam omniũ tunc temporis Apostolorum optimum. Neque verò satis duxit eum instituere quem ipse nouerat esse præstantissimum, sed id priùs voluit vt omnibus innotesceret. Hac enim, vt arbitror, tantùm de caussa ter publicè Petrũ rogauit, an se plus ceteris diligeret (qui numerus iudicialibus monitionibus solennis est) vt cunctis liquidum fieret, iure & ordine optimum eligere: doceretq; perinde eos vt eandem legem in similibus electionibus sanctissimè custodirent. Quapropter absque vlla cunctatione asserere soleo illo tunc temporis articulo quo Petrus electus est in Christi vicarium, omniũ fuisse Apostolorum optimum: neq; tantùm arbitror hoc denegare. Liquet enim solã Dei charitatem, esse normã, per quam iudicare licet bonitatis gradus apud Deũ. Prętereà, neq; hoc negare licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum, diligitur ab illo: Si ergo Petrus Christum plus tunc ceteris Apostolis amabat, plus & ab ipso amabatur, atq; adeò optimus erat. Quod enim præ ceteris tũc Christum diligeret, ambigi nequit: quoniam Christi interrogatio nõ oriebatur ex dubio, quippe quo ipse nõ tenebatur, sed erat velut assertio. Et quãuis Petrus ad cõparationem respõdere citra temeritatem non valuit, eò quòd neq; suorum erat, neq; alienorũ meritorum põderator: tamen suũ responsum, Tu scis quia amo te: Christus pro cõparatiuo iuxta suã ipsius interrogatione accepit: & ideo à tertio responso continuò subiunxit, Pasce agnos meos. Dico stetisse optimum tunc simpliciter: quia nihil obstat quo minùs Ioãnes indulgentiùs diligeretur, alioq; fortè tempore fuisset melior: nam de intemerata Virgine hæsitare nefas esset, longè meritis cunctos antecessisse Apostolos. Secundo loco accedit & apostolicum testimonium 1. ad Timot. 3. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: hoc est, Ipse cõsultè videat, quantũ sibi oneris imponat: quia omniũ est optimum munerum quæ in ecclesia sunt, atq; adeò gubernatu difficilimum. Vnde subdit, Oportet enim Episcopũ irreprehensibilem esse, &c. Vbi tam amplam tamq; diuitem virtutũ supellectilem ab Episcopo desiderat, vt licèt nullã faciat cõparationem, vix illæ possint nisi in eo qui præstantissimus est, aceruari. Quapropter inferiùs cap. 5. eundem admonet discipulũ, vt nemini citò manus imponat. Vbi porrò docet quantum debeat examinis præcedere antequam huiusmodi sacerdotia distribuantur, vtpote quæ discussionem finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi æquissima meritorũ trutina vnicuique remetiendum est. Accedit tertio loco Ius canonicum sanctorumq; decreta, & in primis Hieronymus super Leuit. cap. 8. qui refertur 8. q. 1. cap. licet ergo. Refert namque illic Leuitica historia, quòd quando Aaron iussu Dei in sacerdotem vnctus fuit, congregata fuit omnis turba ante fores tabernaculi. Super quibus verbis ait Hieronymus, quòd licèt Dominus de constituendo principe præcepisset, singulaτemque elegisset, tamen conuocatur etiam Synagoga. Requiritur ergo, inquit, in ordinando sacerdote etiam populi præsentia: vt sciant omnes & certi sint quòd qui præstantior

Nona conclusio. S. Thomas. Alexander Halen. Nicolaus Lyranus. Henricus. Adrianus. Archidiac. Maioris. Hugo patronus contrariæ opinionis. Ioã. Andre. Prima ratio in gratiam primæ opinionis. Secunda. Tertia. Quarta. Paulus. Secũdus locus ad idẽ. Hierony.

tior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminētior, ille eligitur ad saeerdotium: & hoc attestante populo: secundum illud Pauli, Oportet autem illum & testimonium habere bonū ab his, qui foris sunt. Hæc Hieronymus. Et est allusio ad exemplū Christi, qui in præsentia Apostolorum testimonium tulit excellentiæ Petri. Hac tamen non obstante verborum inculcatione Hieronymi, temperat illic eius sententiam, immo denegat Hugo, dicens satis esse eligere dignū. Cui Apparatus adhæreseit. Veruntamen nisi intelligant in foro duntaxat exteriori, non sunt contra textū audiēdi. Sunt & verba acerbissima Augustini super verbo Iacobi citato, dicentis, Non est putandum leue esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris gloriæ ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore? Ausculta verbum, ad sedem honoris gloriæ ecclesiæ. Consentit & Leo Papa, cano. Metropolitano. dist. 63. vbi docet, quòd sit eligendus optimus. Sed est Chrysost. sententia, lib. 2. de sacerdotio, quàm maximè meditanda. Admonet enim de suo nomine ecclesiasticos pastores, quòd tanto debent meritorum interuallo antestare gregi, quanta præstat excellentia pecori pastor. In cuius sententia Bernar. De consideratione ad Euge. permulta, eademq; peregregia congerit. His vnicum illustreq; adiungitur c. extrà, vt ecclesia. benefi. sine dist. confer. vbi in reprehensionem Episcopi apponitur, ꝙ non ex affectu carnali, sed stricto iudicio debuit ecclesiastica beneficia in persona magis idonea dispensare. Atqui in pragmat. concî. Basiliē. habetur hęc forma iuramenti eligentium: Ego N. iuro & promitto omnipotenti Deo, & sancto, cuius nomini dedicata est hæc ecclesia, eum eligere quem credam esse in spiritualibus & temporalibus meliorem. Neque tantùm Canonicum, verùm & Ius Imperatorium idem sanctissimè admonet, vt est videre in Auth. de monachis. §. ordinationem. Iubet quippe eū Imperator, qui priùs optimus inter monachos apparuerit, præfici in pastorē. Quòd si monachus optimus est præficiendus, profectò multò est sanctius eadem regula in episcopis obseruanda: vt quorū ordo sit instituto monachorum excellentior. Atqui argumenta hęc si in primordijs etiam ecclesię, & quando illustribus pollebat personis vim suam tenebāt, quantò nunc maiorem, quando illa laboramus personarum inopia, vt vix optio permittatur: immo citra dignissimum vix possit reperiri dignus. Tempore Aug. Amb. Mart. Nicolai, atque id genus mortalium, non esset immane scelus non perquirere digniorem: modò autem vt digno conferas, dignissimū debes inquirere: adeò omnia iacent. Et quando eorum quæ facta sunt argumenta nullu existeret, hoc rem ineluctabiliter conuincit, quòd postquàm in dispensatione beneficiorum non habetur exacta meritorum ratio, nemo est qui literarum studia sequatur, nemo qui alijs imbuatur moribus, quàm qui ad Curiam fuerint aptiores. Vnde quanta detrimenta ecclesiæ Christi eius sanguine fundatæ succreuerint, & hæresum pestes & animarum neglectus apertissimè testantur. At verò antequam decimam conclusionem statuamus, operæpretium est nonnulla dubiola, quæ hinc emergunt, diluere. In primis non cōtendimus in has angustias timoratos animos conijcere, vt quādo munus ad quod persona eligitur exigui momenti est, censeatur peccatum mortale, digniorem prætermittere. Mox neque est tale peccatum timendum etiam in rebus maioris momenti quando meritorum excessus non est tantus, vt videatur ad rem multùm referre: quoniam & furari exiguem monetam, non est peccatum mortale: neque nos Deus cogit tam anxiè personas explorare, sed secundum prudentiam pro rei qualitate & conditione. Præterea, maximè adnotandum, nō esse attendendum ad caussas metaphysicæ possibilitatis: sed vt materia moralis exigit, ad id quod secundum prudentiam speratur futurum. Enimuero licèt occurrat vir literis clarissimus & prudentia conspicuus, est tamen vecors, vel alijs implicitus negotijs, de quo non est tanta spes quòd prædicabit aut gubernabit secundum suas dotes: vel fortè etsi sit optimè moratus, publicis tamen est negotijs ineptus: huiusmodi certè hominibus ille præferendus est, qui licèt huiusmodi dotibus non sit tam potens: speratur tamen curam solicitiùs habiturum, diligentiamq; adhibiturum ad suum exequendum munus. Euentus autem rei qui præter eligentium spem obsequutur, nihil electionem vitiant: vt si negligens postmodū reperiatur, qui diligens credebatur. Emergit autē ex superioribus contra hanc nonā conclusionem argumentum primum: Dictum est iustitiā distributiuam in his sacerdotijs ad cōmūtatiuam referri: dum autē prēlatus tribuit ecclesię curatū vel alium ministrū pro ratione suarum decimarum dignū, quia scilicet habet exilia subsidia, per illū satisfacit iustitię cōmutatiuę: nō ergo tūc tenetur aliū eligere qui cumulatioribus meritis polleat. Respondētur duo. Primum, nō seruaretur tunc ratio distributiuę iustitię, nisi fortè in breui expectaretur locupletior prębenda pro illo digniori. Deinde, quantū ad iustitiam commutatiuā, cùm dignitas personæ non habeat certam præscripta mensuram, fit vt vbi alius est dignior, vix inferior censendus sit dignus: prçterquam quòd fides dispensatoris ministeriorū Christi expostulat vt cuicunq; ecclesię ascribat ministrum optimum illorū, qui illo stipendio haberi potest: nā ecclesia si loqueretur, talem eligeret: licèt hæc culpa nō sit tāta vt ad restitutionē obliget, si secundū existimationē dignus eligatur: vt suprà diximus. Hinc autē exurgit argumentum secundū contra eandem nonā conclusionem, quòd sequeretur ex ea nonnunquā vt elector esset perplexus. Verbi gratia: Duobus vacātibus beneficijs quorū quod vberius est & pinguius, nullam habeat animarū curam: alterū verò, quod fructibus est sterile, eandem habeat annexam, vel plures habeat sub se parœcios, plusq; doctrina indigentes: vt ecclesia nūc Toletana, quę locupletissima est, vacante: & simul Granatensi, quæ licèt sit pauperior: habet tamē multos ex Mahometismo neophytos, perplexus tūc esset & Papa & Rex. Nam si distributiuam iustitiā spectes, debet tunc illud quod est ditius, digniori attribui: si autem publicā ecclesiæ necessitatem, potiùs deberet illi maior cura animarū demandari. Ad hoc respondetur, pluris semper esse habendā rationem publicæ necessitatis ad quā nos Christi charitas arctiùs adstringit. Et ideo animarum cura digniori est cōmendanda, neq; inde damnū de sua dignitate reportare censetur. Nam etsi bene præsidentes presbyteri, auctore Paulo, duplici sint honore digni: ille tamen qui apud Deū nos manet, in primis æstimandus est: eò vel maximè, ꝙ (vt dictū est) hæc sacerdotia in ecclesiarum commodum sunt instituta. An verò ille dignior acceptare teneretur,

Augustin⁹. *Leo papa.* *Chrysosto.* *Bernardus.* *Concilium Basiliense.* *Postrema ratio.* *Prima limitatio conclusionis.* *Secunda.* *Primum argumētū.* *Solutio.* *Secundum argumentū* *Responsio.*

Dubium. alterius disputationis est. Et tanta esse posset necessitas vt teneretur. Verùm ex hoc tamen aliud enascitur dubium, vtrùm lex hæc eligendi dignioris, vsque ad illos etiam extendatur, qui iam sunt suis ecclesijs collocati: videlicet vtrũ vacante pinguissimo beneficio vel episcopatu debeat Rex & Papa quospiã suis locis dimouere, vt omnes per gradus euehat? Videtur enim nonæ cõclusioni concors. *Dilutio.* Respondetur de hac re non posse certam stabiliri regulam. Enimuerò mutationes istæ & ascensus quàm heri possit maximè cauendi sunt: tũ quòd fomentum ambitioni subministrant: sunt enim in caussa vt episcopi semper sint animi pendentes: & sicuti prima materia, nunquã sua forma contenti. Quare neque charam habere possunt sponsam, neque iustam illius gerere curam: tum quòd non est pastori ætas in cognoscendis submutandisque nouis ac notis gregibus transigenda. At verò neque hoc nimium cauendum est: quandoquidem expediens nonnunquam sit & condecens, vt episcopus ad aliam sedem commigret. Non enim vanus est titulus de postula. prælato. *Dubium alterũ de electionibus.* Sequitur post hæc dubium de electionibus, siue dum religiosi & Canonici prælatum eligunt, siue dum Scholastici publicum prælectorem Cathedræ, vtrùm teneatur quisque semper eligere meliorẽ: etiã si videat nihil se suo suffragio profuturũ. Ad hoc respondetur, semper in electionibus animaduertendum esse, opus vanum non esse opus charitatis: omnesque ideo leges ad mores, prudentię iudicio esse applicandas. *Responsio.* Sit ergo prima responsio: Indigno nemo debet suo calculo suffragari: etiam si constiterit illum à reliquis omnibus optari: quoniam talis non nisi per nequitiam obtruditur, cui nullo colore fauendum est, neque assentiendum. Si tamen qui eligendus speratur, dignus est, tunc licet ac decet dignissimum qui eligi non potest, prætermittere, vt dignior eligatur. Sunt tres, quorum Petrus dignissimus est, Paulus medius, Ioannes verò infimus. Quòd si ego in Petro persisto, neque ipse, neque Paulus, sed Ioannes eligetur: me autem accedente ad Paulum, ipse vincet. Hoc ergo consilium sequi debeo: etiam si iureiurando me adstrinxerim eligere digniorem. Intelligitur nanque iuramentum inter possibiles. Hoc autem, similique cessante casu, semper eligendus est dignior: nam præter quàm quòd ei seruandus est honor, & legi dignitas, ad hoc etiã prodest, vt electus admoneatur æquos electores non ei fauisse. Sic enim fiet in regendo cautior. *Primum argumentum.* Contra hæc tamen continuò se offert argumentum, quòd si semper dignior eligendus esset, sequeretur quòd si minùs dignus electionem acceptaret, perinde peccaret atque collator: quoniam videtur caussa esse rei illicitæ. *Solutio.* Ad hoc autem respondetur non esse rationem parem: nam recipienti non incumbit conferẽdi cura: ob idque neq; censetur iniquę collationis caussa, perinde atq; conferens: & maximè si sit dignus. Quinimo in re dubia non tenetur ipse seipsum examinare, sed ille qui confert. Quare licèt episcopatũ ambire, delictum sit: oblatum tamen citra culpam suscipi potest. Enimuerò licèt quis pręternisso charitatis ordine eleemosynam porrigat, non patri indigenti, sed extraneo: vel præteritis pauperibus prodigat in histriones, ob idque delictum faciat: illi tamen qui recipiunt, non irretiuntur eodem delicto. *Secundum argumẽtũ.* Mox alia via arguitur ex cap. monasteriũ. 16. quæstio. 7. quo habetur, quòd vbi quis dominus instituerit Oratorium vel Capellaniam, possit cuicunque presbytero dare. Arguitur ergo: Potest quis ea lege sacerdotium instituere, vt solis suis agnatis aliusue designatæ prosapiæ in perpetuum obueniat: nã quicunque quorumlibet bonorum dominus potest ea pro suo libito dispensare: ergo tali casu non est necessarium, immo non licet digniorem exquirere. *Solutio quorundã.* Sunt qui dicant etiam in tali casu inquirendos esse digniores, si opus fuerit, extra illam familiam. *Reprobatio.* Attamen & vsus & ratio in contrarium reclamant: satis enim est inter illos designatos & vocatos præstantiorem eligere: nisi vnus sit tantùm, vtputa sanguine proximus appellatus. Nam cùm tali institutori ac fundatori non incumbat munere suo & officio distributionem facere, & illa sint sua bona, non adstringitur rationem habere dignioris. Haud tamẽ erat cur *Hostiensis. Abbas.* Hostiensis & Abbas ex hoc dissimilimo textu inuitum argumẽtum traherent ad distributiones bonorum communium ecclesiæ: nempè quòd satis semper sit eligere dignum. *Duo moderamina textus citati.* Duo hic tamen illius textus moderamina recolenda sunt. Prius, quòd si qui designatus est, fuerit omnino indignus, alius substituendus venit: quia nemo neq; de sua substantia potest sacerdotium contra naturale ius ac diuinum creare. Secundum est, quòd si institutio illa annexam habeat curam aliquam animarum vel gubernationem, tunc iniquissima est, & non ferenda, quatenus obstiterit vt dignior eligatur. Vt si quis prouentibus suis monasterium fundaret eo vinculo, vt Prior vel Abbatissa non nisi ex suo genere aut patria crearetur, non est in contumeliã Euangelij lex illa seruanda. *Alterũ dubium.* Enascitur autem hinc præterea dubium de beneficijs patrimonialibus, ad quæ nõ recipiũtur, nisi ciues, vel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententię nonæ conclusionis derogare: siquidem possent præstantiores aliunde quandoque acciri. *Responsio.* Respondetur leges illas æquissimas esse, quas vtinam de beneficijs saltem parœcialibus, quibus annexa est animarum cura, vbique sanciret ecclesia: quemadmodum & in Tridentino Concilio summo omnium consensu, me pręsente, cõsultabatur. Esset enim illis decretis conforme, quæ in quarto argumento accersita sunt, decernentibus vt electio ex eadem ecclesia fieret. Nam vt modò dicebam, non parui æstimandus est ingenitus amor, quem quisque ad natiuum solum habet: Præsertim quòd licèt possent nõnunquam inueniri extranei meritis præstantiores: multò esset tamen ecclesiæ conducentius, vt ambitionibus & litibus sibi molestissimis ac pestilentissimis obuiaretur: præterea vt incolæ spe illa animarentur, liberos & literis & moribus informare. *Quæstio triuialis.* His ergo absolutis dubijs, ad decimam conclusionem descendamus, qua ad illam triuialem respondeamus quæstionem, vtra scilicet facultas alteri præferenda sit in deligendo episcopo, Canonici scilicet iuris, an Theologiæ. Neque verò erat cur assertio hæc in controuersiã vocaretur: sed Hostien. cui Abb. Panormi. subscripsit, super cap. 1. de cõsan. & affinit. fuit, qui nescio quo iure hanc contestatus est litem. Aiunt enim quòd vbi hæreses pullulãt, præferendus est Iurisconsulto Theologus: alibi verò econuersò. Et quamuis mea me professio in suspicionem de hac re adducere possit: haud tamẽ idcirco his maximè temporibus, dissimulanda est rei veritas: ego enim minimè de me ipso ignoro quàm sim talium meritorum expers. In primis si mea opinio illius esset momenti, quæ in consilium admitti deberet, mallem vt post morum honestatem prudẽtia viri, roburque animi mansuetudine

tudine insignitum, atque in agilibus dexteritas perpenderetur, quàm scientiæ eminentia: dummodo illa doctrinæ mediocritate polleret, quæ pondus ei auctoritatis adiungeret. Itaque persona æstimanda cùm primis est, non hæc aut illa scientiæ facultas. Tametsi ille, quẽ hæc omnia ornamenta doctrinæ illustrarẽt, maiori iure esset super ecclesiæ candelabrũ erigẽdus. Sed tamen quòd ceteris pariter concurrẽtibus Theologia sit peculiaris Episcopi scientia, quam hic cõclusionẽ decimam facimus, nescio quis ambigat. *Decima cõclusio.* Nam vt ab ipso pastoris nomine, quod Episcopi proprium est, exordium sumamus, ecquis dubitet præcipuum pastoris munus esse sacrorum eloquia reuoluendo, recolere ac meditari, vnde doctrinæ pabulum gregi subministret? Sententia est Hieronymi in Leuitico trigesimasexta distinctio. canone. si quis. vbi ait: Duo sunt pontificis opera, vt à Deo discat legẽdo scripturas diuinas: & sæpius meditando, vt populum doceat. *Hierony.* Et distinct. 38. can. omnes admonetur Antistes, vt in promptu legem habeat: videlicet tam sacros Canones & sanctum Euãgelium, quàm diuinum apostolorum librum & omnem diuinam scripturam: Canones scilicet Conciliorum, vt statim subditur. ca. placuit. Vnde August. in epistola ad Paulinum, quæ est 59. illud Pau. ad Ephe. Quosdam autem dedit pastores & Doctores, pro eodem vsurpat: nempe quòd Episcopi eò sint pastores, quòd doctores. *Augustin.* Quid ni? nunquid nõ Apostolorum successores sunt? ergo proprium eorum est, vt quam fidem ipsi diuulgârunt, populum doceant: eiusque mores secundum euangelicas normas componant, & veluti canes contra vitia indefessè oblatrent. Sed quid in re non dubia testibus vtimur non necessarijs? Non interrogabâtur olim dum infula insigniebantur, an ius nossent vtrũque, sed an vtrũque scirent testamentum: vt Richard quolib. 4. & Syluester in verbo, Episcopus, adnotârunt, licèt iam collapsis rebus, non interrogentur nisi an velint se diuinæ scripturæ sensibus accommodare, & quæ inde hauserint, plebem docere. *Prima ratio pro cõclusione. Richardus. Syluester.* In cuius signum cõfertur eis euangelium: quod admonentur populo sibi cõmisso prædicare. Adde, quòd ex priscis Episcopis neminem nisi theologũ comperias. *Secunda.* Nam iura canonica theologi in Concilijs sanxerunt, & pontifices maximi ex sacris collegerũt oraculis. Quapropter si nominis etymologiam inspicias, quam August. (vt refertur 8. q. 1. cap. qui episcopatum.) interpretatus est: nempe vt idem sit episcopus quod superintendens: in hoc etiam deberet superintendere canonico iuri, licèt non illud memoria retineret. *Augustin.* Enimuerò cùm ex Theologia ius ecclesiasticum promanauerit, per eandem facultatem debent legitimi sensus canonum examinari: præsertim cùm illa iura quæ ad munus episcopale quidquam referunt, Theologi, si modò secundum nomen scientia polleant, oculatiùs emunctiusque callere debeãt. Quòd si minùs calleant, multò est Episcopo dignius, vt veluti de Moyse, Exo. 18, legitur, viros idoneos audiendis secularibus caussis exponat, quò ipse sacrosanctæ meditationi & Christianæ doctrinæ incumbat, quàm vt vice versa, à dulcedine scripturæ auulsus secularibus implicetur. Vide ergo quàm longè ab scopo aberrent qui episcopi munus non aliud existimant, quàm hæreses extirpare: cùm aliaptereà sint multò illis magis peculiaria, quàm caussas audire: eò vel maximè quòd si tunc sunt necessarij, quãdo hæreses pullulant, fit subinde vt magis sint semper necessarij: ne vnquam serantur. Chirurgi sunt & causidici, qui cùm litibus vectitent, nollent iurgiorum caussas præscindi. Cura autem episcopalis longè alia esse deberet, nempe vt populus adeò esset semper fide instructus, moribusque compositus, vt neque hæresibus neque litibus vlla relinqueretur ansa. Quapropter non solùm vbi hæreses pullulant, sed vbi litium dissidia serpũt, illic optatior esset Theologus episcopus, aut certè vir probitate insignis, qui lites absque prolixis terminis iuris componeret ac rescinderet. Video enim, proh dolor, plures foueri lites in foro ecclesiastico quàm in ciuili: cùm totus conatus Episcopi esse deberet internas hominum conscientias sarcire, discordiarum gramina conuellere, & non illuc curam extendere, vt pueros poma ficusque hortorum suffurantes (quia hæc est officialium sagina) excommunicationis internecione ferire: quod adeò est absurdum, vt excusare se iam ecclesiastici iudices nequeant nisi affirmantes propositum non gerere ligandi. Sed & ob hoc deberent esse Theologi vt cognoscerent quantò illis esset habenda maior ratio, ne populus inobedientiæ crimine, quàm excõmunicatione feriretur: *Postrema ratio.* nam quamuis iudices tale nõ habeant propositum: populus tamen qui illud nescit, nihilominus conscientiam sibi vulnerat. dum fictæ non paret excommunicationi. Sed de hoc satis in præsentia. Nam Theologos & episcopos eandem video ire viam.

Ad primum ergo argumentum, quæstionis prima conclusio respõdit: nimirum concedens personatus istos, quos vocant, & sacerdotia, plus commutatiuæ iustitiæ respectu ecclesiarum habere, quàm distributiuæ. *Ad primũ argumẽtũ.* Ad secũdum inter probandam nonam conclusionem responsum est: vbi commonstrauimus, vsqueadeò à Christo abfuisse personarum acceptionem, vt Petrum tunc Apostolorum optimũ, atque ad regimen accommodatissimum, elegerit: & matrem filiorum Zebedæi petentem filijs suis sedes ad dextram & ad sinistram repulerit. *Ad secundum.* Quòd autem plebeios homines & literarũ rudes ad functionẽ euãgelicam asciuerit, bina fuit caussa. Prior, quòd ipse eos & docere potuit, & tales efficere, quales ad rem decebat: electores autem humani, quia dignos eos facere nequeunt, quos eligunt, eos debent ad eligendum conquirere, quos dignos inuenerint. Mox, quòd expediebat supernaturalem fidem non ab hominibus promulgari, qui essent humana doctrina illustres, ne in suspicionem veniret quòd de humana scientia procederet. Ideo enim iussi sunt coram regibus ac præsidibus non cogitare quomodo aut quid loquerentur: sed quæ Spiritus sanctus suggereret, illa diuulgarent. Quòd autẽ Galilæos ceteris mortalibus prætulerit, mysteriũ fuit, de quo fuerat Isaias vaticinatus: cuius ideo prophetiam Matt. cap. 4. citauit: Terra Zabulon & terra Nephthalim, &c. Galilææ gentium. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Et Dauid: Principes Zabulon & principes Nephthalim (hæc enim erat Galilæa) duces eorum. Ad tertium, quod aduersus nonam conclusionem intendi videbatur, itidem satisfactum est, dum concessimus secundum forum exterius satis esse digno conferri ad succidendas calumnias, secus autem in foro interiori. *Ad tertiũ.* Ad quartum respondetur, iura sanxisse, dignitates & præbendas personis eiusdem ecclesiæ concedi ob hanc caussam (vt ait Cælestinus eo. ca. nullus. 61. distinctio.) *Ad quartũ. Cælestinus.*

quòd vnusquisque suum fructũ militiæ habeat in ecclesia, in qua suam per omnia officia transegit ætatem. Cui & alteram S. Thom. caussam subnectit, quæ mihi est probatissima: videlicet, quòd plurimum vnusquisque propensiorem habet animum ad suam propriam ciuitatem & ecclesiam in qua nutritus est: qua vtique ratione vtilior esse poterit. Vnde Deut. 17. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non sit frater tuus. Et ideo licèt nõ exquiratur extraneus dignior, per hæc fit compensatio.

S. Thomas.

Ad quintũ argumẽtũ.

Quintum autem argumentum omnia, quæ dicta sunt, cõcutit. Etenim si vera est quorundam opinio, ne dicam assentatio, cui sanctissimus Papa nunquam assensisse credendus est, videlicet quod est dominus beneficiorum, pugnantissimum extruitur inde argumentum quòd non teneatur digniores eligere: immo quòd possit super hoc cum inferioribus prælatis dispensare. Responsio ergo non est alia, quàm quòd nullatenus est dominus. Aliàs profectò sicuti de illo dictum est qui de suis propriis bonis sacerdotium creat, liberum ei esset tanquam vero domino conferre cui mallet: quod nemo auderet asseuerare. At nullo opus est argumento vbi apostolica tuba canit: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. 1. ad Corinth. 4. Quin verò & Christus Lucæ 12. Quis, inquit, putas est fidelis dispensator & prudens quem constituit Dominus super familiam suam? Neque verò sacri Canones transuersum vnguem ab hoc euangelio discrepant: quia neque discrepare possunt. Quare nõ pigebit iuris hic verba audire: De præbend. libro 6. cap. 2. sic habet, Licèt ecclesiarũ, personatuũ, dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum plenaria dispositio ad Romanum noscatur pontificem pertinere. Non dicit dominium, sed plenaria dispositio. Et Cle. vt lit. pend. nihil inno. cap. si duobus. hoc modo. Salua tamen in præmissis omnibus Romani Pontificis potestate: ad quem ecclesiarum, personatuum, dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum plena & libera dispositio ex suæ potestatis plenitudine noscitur pertinere. Perspice ergo quò pertingit pontificiæ potestatis plenitudo: certè non vt dominus sit, sed vt plenariam habeat dispositionem. Nam, quod ait, libera, hoc tantùm significat quòd nullum agnoscit in terris superiorem. Idem patet ex superioribus. Commonstratũ enim reliquimus hæc bona ecclesiastica, stipendia esse populi pro ministris, quorum idcirco Papa merus est dispensator. Immo arbitror illos, qui dominum beneficiorum eum appellant, propriam vocem ignorare. Nam si dominus est, retinere sibi potest, & in proprios vsus conuertere, ac pro libito eis vti: quod tamen nemo sanæ mentis admittet. Si autem pro libito non potest vti, sed tenetur ratione dispensare, non est dominus. Quocirca sanctus Thomas 2. 2. q. 63. ar. 2. vbi ait prælatum ecclesiasticum non esse dominum, sed dispensatorem, Pontificem etiam maximum complectitur: vt Cardinalis etiam Caieta. Lateralis Papæ scitè aduotauit. Sed heu, quanta mala ex contrario, eodemque falso principio ecclesia quotidie patitur! Cùm tamen quo sanctissimus Papa ceteris honore & dignitate in Ecclesia Dei præstat, fortiori nexu teneatur digniores semper optare. Nisi fortè (vt ad calcem quarti argumenti respondeamus) Cardinales in Pontificis electione ob eandem summam vicarij Christi dignitatem sanctiori fide perstringuntur optimum eligere. Quapropter nunquam rumorem illum persuadere mihi potui, videlicet statutum illis esse, non posse deligere nisi ex suo gremio. Et tandem ab ipsis Dominis Cardinalibus audiui falsum esse. Enimuerò quòd actiuas voces ad ipsum sacrum senatũ ecclesia retulerit, decentissima ratio persuasit 23. distinct. cano. In nomine Domini. & cap. licet. extrà, de electi. & vbi periculum. eo. lib. 6. videlicet, ne tantus episcoporum cœtus, à remotissimis regionibus Romam ad eligendum cogeretur. Attamen cùm tanti referat, optimum episcoporum orbis ad summam sedẽ euehere, quòd intra paucos vrbis passiua electio coërceatur, licèt sit credibile inter eos nunquam defore dignum, certè synceritas euãgelica, nõ permittit. Vnde in eo cap. In nomine Domini. si in Romana ecclesia non inueniatur idoneus, ex alia sumi iubetur. Igitur conclusio noua suis radicibus fixa perstat, quæ non solùm in antistitibus creandis, verùm & in alijs dispensandis sacerdotijs quibus iniuncta est animarum cura, sanctè seruanda est: nam in alijs qui tali cura vacant, licèt præteritis dignioribus cõtra iustitiam distributiuam delinquatur, non tamen subest tantum periculi. Atqui eam ob rem aut nunquã aut perquàm raró peccatum illic mortale committitur: dummodo non concedantur indignis. Ex hac autem definita conclusione dubia nonnulla suboriri videntur: quæ idcirco necesse est vt per ordinem examinemus.

S. Thomas.

Caietanus.

Falsum est nõ posse eligi pontificẽ nisi ẽ cardinaliũ cœtu.

Prima dubitatio de annuis pẽsionibus.

Primum est, quòd proximis verbis de beneficijs cura animarum carentibus appendet, an scilicet pensiones annuæ quæ à quinquaginta hinc annis percrebuerunt in ecclesia, tutò & imponatur beneficijs, & recipiantur ab ijs quibus exhibentur? Ad hoc primùm omnium respondetur, pensiones huiusmodi non habere annexos ecclesiasticos titulos: quia pensionarius non fit beneficij possessor sed tantum possidenti imponitur onus soluendi. Et potest imponi vel personæ quãdiu possederit, vel quod multò est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorum. Qua de re neque aliam habent annexam curã, neque canonicum persoluendi officium. Atque hac vtique ratione huiusmodi reditus tutissimi existimatur, nempe quòd nulla sint cura onusti.

Auctoris lima de proposita quæstione.

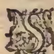
Ego verò, licèt de plenaria Pontificis potestate in dispensandis beneficijs nihil ambigam: semper tamen arbitratus sum hæc esse periculosissima omnium beneficiorum: idque propter eandem rationem, qua alij censent esse tutissima. Nam si verum est, quod pauló ante commonstrare nitebamur, nempe summum pontificem non esse dominum, sed dispensatorem beneficiorum, quæ sunt ecclesiarum stipendia, consequens inde fit, vt illa adiudicare nequeat nisi pro altaris (vt ait Paulus) ministerio, vel tanquam mercedem pro aliquo seruitio ecclesiæ, etiam si non esset spirituale: vtputa duci aut militi, qui ecclesiam tempore necessitatis propugnat: qua de caussa decimarum tertiæ Regi Hispaniæ tributæ sunt. Et congruentiùs possent illi concedi qui negotia ecclesiæ gereret, vel in concilio, vel in curia, vel alibi: sicuti olim mos erat his qui prælatis in adiutorium adhibebantur, prouentuum quotam impertiri. Præterea, quando dubia lis super aliquo sacerdotio dirimi aliter non posset, liceret aliquam portionem parti cedenti in bonum pacis addici. de quo vno pensionum genere vnicus est textus in toto iure c. Nisi essent. de præben. At quod citra hũc casum absque vllo titulo & obligatione bona ecclesiæ possint hoc modo dispendi, non apparet quomodo intra limites dispen-

satonis

fationis contineatur. Et re vera rei nouitas eam in suspicionem vehementer adducit. Alterum dubium est de illis, qui neque eligunt neque beneficia conferunt: nihilominus sunt caussa vt vel dignitate inferioribus vel prorsus indignis conferatur, vtrùm delictum illis sit? Et peculiariter fit interrogatio de resignatoribus, Resignat quis sacerdotium suum in manibus Prælati: sed tamē in fauorem consanguinei, vel alterius certæ personæ indignæ, & non aliàs: videtur ille extra culpam esse: nam Prælatus est, cui collatio incumbit. Respondetur tamen Prælati delictū non excusare resignātem, vtpote qui verè est caussa iniquæ collationis. Vbi de hoc maximè admonere non præteribo, videlicet quàm sit cauendum, ne pueris beneficia præbeantur: nam etsi contingat, vt optima sint indole, non solùm ius Canonicum, verùm neque naturale reputat eos dignos. Dignitas enim non spem, sed rem dicit. Atqui plurimùm vsu venit, vt qui de se pueri bonam fecerunt spem, quam, si absque diuitijs ecclesiasticis manerent, ad vberem frugem perducerent. cùm primùm ditantur, superbire ac ferocire incipiunt. Permulta alia dubia impræsentiarum præterimus, ne extra rem & caussam distrahi videamur. *Dubium alterum.* *Responsio.* *Beneficia pueris minime conferenda.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm beneficiorum pluralitas sit iure permissa.

SVPERIORI articulo annexum est in hoc tertio de beneficiorum pluralitate disputare, vtrū sit quoquo pacto iure permissa? Pugnant enim à parte negatiua Canones plurimi, tam conciliorum quàm sanctorum patrum. In primis est decretum Synodi 7. Constantinopolitanæ, vt refertur 21. quæst. 1. cap. clericus. Clericus ab instanti tempore non cōnumeretur in duabus ecclesijs: negotiationis enim hoc est & turpis lucri proprium commodum, & ab ecclesiæ consuetudine alienum. Vbi citatur verbum Domini, Nemo potest duobus dominis seruire. Et 70. distinct. ca. sanctorū. ait Vrbanus, Omnino in duabus ecclesijs aliquem intitulare non liceat, sed vnusquisq; in qua intitulatus est, in ea tantùm canonicus habeatur. vnde extrà, de prębend. cap. quia, perhibetur prębendarum multitudinem canonibus esse inimicam. Secundò allegantur à sancto Thoma quoli. 9. artic. 15. sanctorum dicta. ait enim Chrysostomus. Quod tenebra erubuit, lumen erubescat: quod figuræ non fuit concessum, rei reor esse illicitum: figuræ autem, hoc est, legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum vt qui capiebat in Bethlehem, caperet in Hierusalē. cùm nos ergo perfectiores esse debeamus, qui capit in Tyro, non capiat in Damasco. Hæc Chrysostomus, & Bernardus. Qui non vnum sed plures est in beneficijs, non vnum, sed plures erit in supplicijs. Item id esse videtur contra rationem, & ius naturale, & diuinum iam modò citatum: Nemo potest duobus dominis seruire. Cui insuper accedit iuramentum quo quisque iure antiquo fidem suam adstringit seruire ecclesiæ, cui se mancipare cōstituit. In contrarium faciunt iura quæ plura beneficia eidem personæ indulgent: vt tum alibi, tum 21. q. 1. frequentes Canones docent. *Primum argumētū.* *Secundum: Chrysosto.* *Bernardus.* *Tertium.*

QVAESTIONEM hanc differit diuus Thomas quolibet. 9. citato ar. 15. At quia rei huius abusus nimium in perniciem ecclesiæ obrepsit, non erit superuacaneum rem denuò ac sedulò examinare. Nam cùm (vti ait illic S. Tho.) ius hic naturale ac diuinum implicetur, & humanū quantū ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet: licèt quātum ad tertium, spectet ad Iurisconsultos. Placet ergo, veluti primum fundamētum, distinctio illa sancti Thomæ: Triplex est actionum ordo: scilicet aut quæ deformitatem habent inseparabilem, vt mendacium: aut quæ indifferētes sunt, vt deambulare. aut tertiò, quæ licèt per se nudè & absolutè consideratæ, deformitatem quandam repræsentent: circunstantijs tamen vestitæ licitè fieri possunt. vt hominem occidere, quod iudici, & defendenti se licet. His præiactis respondetur ad quæstionem septem conclusionibus. Prima: Habere plures præbendas, nō est res primi ordinis. Hæc conclusio inde fit liquida, quòd multis casibus super hoc sancta iura dispensant, vt statim patebit. Secunda: Neque est secundi ordinis. Non enim est perinde indifferens atque habere plures vestes: hoc quippe absolutè consideratum, nullam implicat aut malignitatem aut indecentiam: habere autem plures præbendas, si nudè spectetur, statim sonat quasdā ordinis peruersiones. Primùm, quia ratio docet vt vnicuique ministerio suus propriè deputetur minister: aliàs vnus plurium personas induit. Secundò: Cultus diuinus detrimentum patitur. Tertiò, cùm bona hęc (vt diximus) stipendia sint ecclesiarum, suo defraudantur iure. Id quod rerum vsus & experientia docet, Aggeratis siquidem præbendis multis ad personarum paucitatem, vix vlla restat ecclesia, cui pro ratione suarum decimarum seruiatur dignè. Et quartò inde sequitur distributiuæ iustitiæ præuaricatio, videlicet vt digni multi egeant, alij verò exundent. Quintò esca & fomentum ambitionis inde subministratur: nam interdicta præbendarum accumulatione, sacerdotes non tam auidè sitirent atque ambirent bonis ecclesiæ ditari. Et sextò, id in caussa est, vt literarum studia neglecta iaceant: vtrinque etenim spes bonorum debilitatur: scilicet & quòd meritorum ratio non habetur, & quòd auida ditiorum auaritia impedimento est, ne inopes promoueantur. Quin verò septimò, & transgresio quædam est illius Paulini præcepti, Vnusquisque in ea vocatione qua vocatus est, maneat. Atque illius prætereà ad Romanos 12. Sicut in vno corpore multa membra habemus. quod Gregorius ad hoc propositum citauit 89. distinctio. cap. singula. vbi ait, Singula ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis sigillatim committi iubemus. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra non vnum actum habent: ita in ecclesiæ corpore multa membra sunt: & ideo distincta officia esse debent, & ecclesię diuersis personis commendādæ: aliàs totum corpus esset oculus: aut totum auditus: aut vnus multorum corporum oculus. Tertia conclusio: Habere plures præbendas res est tertij ordinis: scilicet, quòd licèt per se absolutè librata in malū sonet, vt proximè nunc rationes cōprobabant: potest nihilo *D. Thomas.* *Prima conclusio.* *Suadetur conclusio.* *Secunda.* *Probatio.* *Gregorius.* *Tertia conclusio.*

Distinctio. secius talibus circũstantijs exornari, vt fiat licitum. Ad huius autem lucidam intelligentiam distinguere de beneficijs operæpretium est. Alia enim sunt, quæ residentiam habent annexam: alia verò quę liberiora sunt, vt simplicia sacerdotia, quæ præstameræ vulgò dicuntur. Atque illorum quibus residentia annectitur, alia sunt quibus iniuncta subinde est animarum cura: vt episcopatus & parœciæ: aliæ verò, quæ hoc onere sunt immunes. De his ergo non arbitror eodem esse pacto censendum. Hoc supposito sex casus notatur vigesimaprima quæstione prima in Summa iuridici, quibus licitè cõpati se duæ præbendæ valet in eadem persona. *Primus casus.* Primus ratione tenuitatis: quia non possunt singulæ singulos alere sacerdotes, vt habetur 10. quæstio. 3. vnio. Qui quidem casus verus est etiam in his sacerdotijs, quæ curæ subduntur animarũ. Quinetiã posset idem & in episcopatibus licere. Possent inquam esse adeò tenues (quales frequenter sunt in Italia) vt neuter posset episcopum pro sua dignitate sustentare: possentque esse tam proximi, vt ab eadem valerent persona administrari. Et est textus 21. quęst. 1. cap. illud. vbi conceditur vt idem sit Archiepiscopus Tarraconensis, & Episcopus Fundensis. *Secundus.* Secundus casus, quãdo vna est ecclesia ab altera dependẽs: vt legitur cap. eã te. extra, de æta. & qualitate & ordi. præfici. Quomodo autem fiat ecclesiarum vnio, patet extrà, de rel. dom. c. quia monasterium. Neque quis fallatur, arbitratus in eundem casum recidere: nã primus intelligitur etiã vbi ecclesiæ nõ sint vnitæ. Potest siquidẽ Papa sine vnione adiudicare duas ecclesias propter tenuitatem vni sacerdoti: etiam cum titulo vtriusque. *Adnotatio.* Est tamen hic consultè animaduertendum, quòd in hac tenuitate meditanda, non est respectus habendus personæ, sed communis vtilitatis ecclesiæ, in quem cuncta hæc referenda sunt. Enimuerò si persona supra dignitatem suam & conditionem, contendit amplam familiam splendoremque vitæ sustentare, nõ illa lance æstimanda est prouentuum tenuitas, sed ad hoc spectandum quid ecclesiæ conducat. Præterea, cauendum maximè, ne præbendarum vnio in fauorem personæ fiat, & fraudem ecclesiæ. Est illustris quispiam pluralitate beneficiorum pressus, qui ad eximendum sibi scrupulum conscientiæ procurat per annexionem cuncta in vnum coadunare. Profectò is arbitratu meo, dum hoc sophismate fascinare cogitat diuinos oculos, grauiùs turpiusque delinquit, quàm si plurium figuram retineret: debet enim vnio ecclesiarum in emolumentum ipsarum absque dolo malo fieri, vt sit legitima. *Tertius casus.* Tertius casus est propter paucitatem clericorum: vt vigesima prima quæstione prima, cap. clericus. adnotatur. Quanuis illic non dicatur nisi propter inopiam hominum, quod referri potest ad incolarum raritatem. Veruntamen raritas etiam sacerdotum necessitatem inducit demandandi vni plures ecclesias. Atqui iudicanda est paucitas, quando rari sunt digni. Qua porrò de caussa non inhiberem in prouincijs probitate & doctrina sacerdotum destitutis, vnum pluribus ecclesijs deputari, etiam cum cura animarum: quippe quòd in rem ecclesiæ feliciùs cederet, quàm sacerdotes penitus inidoneos populo Christiano præficere. *Quartus casus.* Quartus casus pluralitatem excusans occurrit, quando quis vnam habet præbendam in titulo, atque alteram commendatitiam: vt habetur eadem caussa & quęstione, cap. qui plures. *Qualiter præfatus casus sit intelligẽdus.* Admonendum tamen est de intellectu huius textus. Enimuerò iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitus attendunt, tutam forsan arbitrantur cuiuslibet conscientiam hoc pacto posidentis duas præbendas: at verò qui penitiùs iudicium diuinum introspiciunt, aliter censebunt. Etenim cædem caussæ, immo (vt reor) iustiores coire debent vt quis dignè in conspectu Dei altera fruatur præbenda sub titulo: altera verò sub commendatione, quàm si ambas haberet in titulo. De commẽdationibus quippe loquor perpetuis. quæ hoc ætatis habentur in vsu. Est lex prohibens, ne Cardinales qui Romæ resident, fiant Episcopi: & ne huius fiat præuaricatio legis, commendantur illis ecclesiæ perpetuò, nihilo differentiùs, quàm si titulus illis inscriberetur. Profectò si fas esset ita loqui, hic commendationis prætextus pręuaricatio est legis, etsi personata: & fortè eò criminosior, quo fit magis in fraudem legis. Nam in fraudem legis facit, qui saluis legis verbis, sententiã eius circunuenit. l. contra. ff. de legibus. & C. eodem titulo. Non dubium est in legem committere eum, qui verba legis amplexus, cõtra legis nititur voluntatem. l. non dubium. Etenim si caussa ferendæ legis fuit necessaria Episcopi residentia in sua ecclesia, quidnã quæso refert commendatariùsne absens sit an verus Episcopus? Ratio nanque quæ iustam faciat ac legitimam commendationem, hæc esse debet, quòd haberi tunc persona non potest: cui legitimè sub titulo adscribatur: non autem commendatarium ditare. Haud quidem inficias ierim, quin posit Episcopus Romam à Pontifice Maximo ob publicas caussas acciri: tamen quòd illic perpetuò maneat, nihil obmurmuro: sed tamen neque ambigo quin multò sanctiori fide & diuino mandato teneatur Episcopus Cardinalis præsens esse ecclesiæ suæ, quàm Romæ: siquidem Episcopi iure diuino instituti sunt, Cardinales verò post Apostolorum seculum creati. *Quintus casus.* Quintus casus est quando Papa pluralitatem cõcedit. vt habetur eadem quæstione, cap. relatio. Et sextus si dispenset episcopus: vt habetur 70. distinct. canone, sanctorũ. Hi autem duo casus ad normã quarti modo expositi auscultãdi sunt, videlicet, quòd quantum ad forum exterius censentur legitimè posidere: tamen vt Deo dispensatio sit accepta, debet legitimis caussis circumuestiri. Quanuis iam non est in vsu, vt Episcopus posit super præbendarum pluralitate dispensare: quia cap. dudum ecclesiastica. extrà, de election. videtur ius antiquum abrogarũ: nempe vt solus Papa dispenset: vt illic notauit Panormitanus. Tametsi hoc intelligendum sit sub ambarum titulo: quia commendare ob necessitatem bene potest Episcopus, dum non patet ad curiam aditus. *Septimus casus.* Septimus casus additur extraordinarius propter sublimes & literatas personas, quę maioribus beneficijs sunt honorandæ: vt verbis vtamur cap. de multa. de præbend. sublimes enim (vt aiunt) refertur ad sanguinem. Attamen neque illud ad illustrium commodum est referendum, sed ad ecclesiæ splendorem. Ecclesia enim dum vagiebat in cunis, & potentia seculari premebatur, opus habebat illustrium viribus suffulciri: qua de caussa indulgebatur vt aliquantò plus stipendiorum sortirentur. Iam verò hoc ætatis, si fas est dicere verum. nescio an eadem dispensationis caussa tã legitima existat. Porrò cùm rerum vsus palàm doceat, sublimium potentatum ita grassatũ esse in ecclesiastica sacerdotia, vt hęc fuerit non minima caussa ruinæ in qua modò iacet ecclesia: tametsi nunquàm negabo, quin si ingenui & na-

talibus

talibus præclari, moribus sint cum primis, mox literis ornati, plurimùm splendoris ac roboris reipublicæ ecclesiasticæ afferant. Subsequitur hic tandem dubitandi ratio, an præter hos casus licitū sit Papæ dispensare, & compatibiles facere plures præbendas & personatus? Hoc in disputationem produxerim propter multa & varia, quæ à doctoribus iuris Canonici affirmantur: vt videre quisque poterit apud Syluestrum, in verbo, Beneficium quarto. Ait enim in primis Archidiaco. casus istos superiores coërcendos esse ad præbendas, quę absque cura sunt animarum, sed profectò nulla hoc ratione probatur. Quin verò episcopatus pro caussa, vt suprà citauimus, cap. illud. vigesimaprima quæstione prima, possunt eidem permitti, ne dum parœciæ si proximæ sunt & tenues, quanuis tunc decentius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus nemini licere plures habere præbendas. Intelligendum est tamen absq; legitima dispensatione: alioqui dubitare non licet, quin eadem potestas quæ superioribus casibus dispensauit, si occurrerint alij nondum cogitati, æqui tamen & iusti, possit dispensare. Consule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas. Duo tamen hic restant dubia. Prius, vtrùm absq; dispensatione duo possint beneficia ab eodem possideri? Posterius, vtrùm vbi dispensatio requiritur, ille qui absque legitima caussa dispensationem nactus est, tutam habeat conscientiam? De priori dubitatione distinguendum est inter beneficia, quantum ad residentiam & curam: qua distinctione præhabita statuitur conclusio, quæ sit huius articuli ordine quarta: nam tres suprà præmisimus. In beneficijs simplicibus, scilicet, neque habentibus curā, neque residentiā exigentibus, qualia sunt præstameræ, nulla est necessaria dispensatio, vt plura eadem persona obtineat. Scio glossas sacrorum Canonum multas in contrarium ire: sed tamen non solùm iam receptus vsus, verùm & ratio nostra conclusionem edocet. Est enim adnotandum fundamentum, quod ex sancto Thoma suprà desumpsimus: videlicet in his spectandū esse trinum ius, scilicet diuinum, naturale, & humanum: quorum hoc vltimum per desuetudinem legis aut contrariam consuetudinem abrogatur: Quòd autem quis duo habeat simplicia beneficia, non est vsqueadeò contra naturale ius & diuinum, vt consuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet, quoniam licèt habendus etiam oculus in istis sit ad iustitiam distributiuam, potissimum tamen ad commutatiuā, per quam ecclesijs de ministris prouidendum est: vbi autem residentia non est requisita, ibi ecclesia non læditur ob præbendarum pluralitatem. Verum est Adrianum mitigare verbum, dicendo hanc non esse propriè abrogationem, sed derogationem: propterea quòd talis prouisio non potest fieri absque vlla prorsus caussa, sed aliqua interueniente. At verò iam nunc profectò licet nulla interueniat ratio, conferuntur ab inferioribus Prælatis sine vlla dispensatione. Quinta conclusio: In his quæ residentiam requirunt, sed curam non habent, vt sunt canonicatus, nondum ius abrogatū est: sed manet vsus vt absq; dispensatione non aceruentur eidem, faciliùs tamen potest in istis procurari concedique dispensatio, quam in habentibus curā. Quin verò in beneficijs canonicatu minoribus quæ seruitio etiam interessendi sacris obnoxia sunt, nullus est dispensandi vsus. Addiderim autem conclusionem sextam, quòd huiusmodi beneficiorum coaceruationes, siue per dispensationem fiant, siue secus, carere non possunt culpa etiam quandoq; mortali, atque graui scandalo, in ecclesiarum detrimentum: idque potissimè, vbi nimium accumulantur, & personis deputantur indignis. Conclusio hæc inter probandam conclusionē secundā consistit. Iam enim nulla spectantur aut desiderātur merita, sed perinde, quinetiā turpiùs atq; impudentiùs quàm secularia & profana, ambiuntur, cambiuntur, væneunt, hæreditantur, regressantur, prosanātur, ac dilapidantur. Septima conclusio: Parœciæ & id genus sacerdotia, quæ in animarū curam instituta sunt, vsqueadeò non possunt absque legitima dispensatione ab eadem obtineri persona, vt si legitima non fuerit, nequeāt tutò in foro conscientiæ apud Deum possideri. Non solùm sententia est S. Thomæ quolibeto citato, atque Adriani in De plural. beneficio. verùm & sacri canones id insinuant, eiusque interpretes apertè pronuntiant. Quin verò doctores conclusionem non moderantur, vt de illis solis intelligatur, sed de cunctis (quod verissimum est) quæ dispensatione indigēt, vt possideantur. Est tamen enormitas turpior in his quæ curam habent animarum. Itaque & Papa sine legitima caussa dispensans grauiter delinquit, & eius delictū non liberat ambientem, obtinentē, & retinentem à culpa. In primis, quòd Papa delinquat sentētia est Apostoli suprà citati: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et subdit: Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Quin verò Christus Lucæ 12. Quis putas est fidelis dispēsator & prudens? Et re vera nullibi tanta fides exigitur quàm in committendis concredendisque animis Christi sanguine redemptis, illius curæ, qui præsens semper gregi suo prospiciat. Vnde Bernard. de consi. ad Eugenium libro secundo cap. 6. ait, potiùs Pontificem summum, qui spiritualis est, omnes iudicans & à nemine iudicatus, debere non sua voluntate pro lege vti: sed Christum præ omnibus imitari, qui non suam, sed patris voluntatem venit facere: vt omnia non pro sua vtilitate, sed pro communi commodo dispenset. aliàs vt dissipator censendus est. Nam etsi iura suprà citata plenariam ei tribuant potestatem dispensandi: id tamen intelligunt, quia non habet superiorem in terra, à quo possit iudicari: mittimus consilium in caussa hæresis. Attamen apud Deum exactissimè respondere tenetur, si fidem in dispensatione defregerit. Ratio ergo conclusionis est hæc, Sacerdotia quæ curam habent annexam, rectè nequeunt administrari sine præsentia: tanta est vigilantia quæ animabus curandis ac prospiciendis necessaria est: residere autem simul nemo potest in ecclesijs pluribus: ergo sine vrgentissima caussa eademque ecclesiæ necessaria non potest citra atrocem culpam super hoc dispensari. Sed ait fortè ille, cum quo dispensatum est, Papa dispensauit, ipse sibi viderit: ego immunis sum. Hic tamen cauillus securos multos reddit, tutum verò neminem: quoniam Papa non est Dominus, vt identidem dictum est, sed dispensator: ideoque qui iniquam dispensationem petit, iniquitatis caussa est: & qui ea vtitur, eadem semper irretitur iniquitate. Accedit ius Concilij lateranensis, de quo extrà, de præben. cap. De multa. & cap. Dudū ecclesia de electi on. vbi nullatenus permittitur duas simul possideri parœciales ecclesias. Et Hostiensis & Panormitanus, & reliqui super cap. extirpādæ. de præbend. indubiè cōsentiunt, residentiam

Dubitatio. *Syluester.* *Archidiaconus.* *Solutio.* *Alterum dubium.* *Distinctio.* *Quarta conclusio.* *Probatio cōclusionis* *Quinta conclusio.* *Sexta conclusio.* *Contra abusum in cābiendis beneficijs.* *Septima conclusio.* *D. Thomas* *Adrianus.* *Papa delinquit sine caussa dispensans.* *Paulus.* *Bernardus.* *Sensus illius, Papa plenariā habet dispensandi potestatem.* *Ratio conclusionis.* *Inanis ac stulta obiectio* *Concilium Lateranens.* *Hostiensis.* *Panormit.*

Ratio secundæ conclusionis. tiam similium curatorum non posse per vicarium suppleri. Et ratio est, quia cùm beneficium conferatur intuitu personæ, ob suam scilicet ipsius dignitatem, illa suppleri non potest per pauperem mercenarium, qui vt plurimum indignus est, & quàmlibet dignus esset vt locum haberet mercenarij, non tamé pro ratione fructuum beneficij. Soluit ecclesia iusta stipendia pro viro docto & graui, qui si præsens adesset, suis eleemosynis, consilijs, fauoribusque auctoritate posset suo gregi prospicere ac deseruire: non ergo hæc possunt per mercenarium perfici. Miraculum est, quòd liceat curato ob eam solùm curam & onus quod vicarium viliùs, quàm potuit, sibi substituit, amplitudinem fructuum percipere: reclamáte Paulo, Qui non laborat, non manducet. *Paulus. 2. Timot. 3* Sed ais, satis est laborare per alium. Profectò si nô debet manducare nisi qui laborat, fit, vt qui non per se, sed per alium laborat, non debeat ipse máducare, sed contentus esse, si loco illius alius manducet. *Qui per alium laborat, per alium manducet.* Ait fortasse parœcius, beneficij possessor, satis est huic ecclesiæ hunc vicarium substituere. Responderet autem Ecclesia si fari sciret: Ergo satis est ei hęc quam tu illi tribuis, merces: Cur ergo reliquum ex me absque vllo seruitio surripis? Insinuabat se huc de residentia Episcoporum sermo: sed hic adeò amplus est, vt illo totum ferè librum nonum compleuerimus. *Sententia auctoris de residentia Episcoporum.* Audiant ergo interim supremum Pastorem suum, qui animam suam dedit pro ouibus suis, eos admonentem, quemadmodum mercenarius & qui non est pastor cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit.

Ad argumenta. AD argumenta ergo in contrarium conclusiones respondent. Commonstrant enim illa iura naturã & ingenium rei, vbi nudè præbendarum aceruus consideretur: vt secunda conclusione explicitum est: cui tamen tertia non repugnat: nempe vt ob legitimas circunstantias id fieri posit licitè. Et pariter respondetur ad sanctorum dogmata, ac subinde ad rationem tertio loco adiectam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm in collatione secularium magistratuum subesse posit crimen acceptionis personarum.

POST hæc, quæ de Ecclesiasticis bonis dicta sunt, continuò in hoc quarto articulo similis se insinuat disputatio de secularibus magistratibus, publicisq; officijs ac muneribus, quę administrandæ iustitiæ creari consueuerunt in republica: nempe vtrùm in illis conferendis ac dispensandis subesse quoque posit crimen acceptionis personarum: Arguitur enim primò à parte negatiua: *Primum argumentum à parte negatiua.* Bona hæc (veluti de ecclesiasticis diximus) sunt stipédia erecta & stata ministris Reipublicæ: qui illa mercede sua quisque obsequia impendit: ergo non pertinent ad distributiuam iustitiam: sed Respublica vel rex in quem publica potestas translata est, veluti propria bona potest cui libuerit elargiri, veluti conductis operarijs: ac subinde fit consequés vt nullum ibidem locum habeat personarum acceptio. *Argumét. 2.* Immo apertiùs ex eadem radice secundò arguitur: Respublica atque adeò rex non solùm illa publica stipendia, verùm & iura quæ quisque soluit, ministris iustitiæ pro suo placito instituit: ergo nulla ratio vetare videtur quin magistratus ipsos & officialium loca vendere posit, tantùm abest, vt in eorum prouisióne peccare posit personarum respectu. In contrarium reclamat vox populi.

Prima conclusio. QVAESTIO huius articuli per ea, quę in proximo dicta sunt, perquàm facilè definitur. Est enim prima conclusio secundæ superioris simillima: Bona hęc secularia ministrorum iustitiæ, licèt imaginem, & rei nonnihil gerant iustitiæ distributiuæ, non tamen tali solùm ratione æstimanda sunt, sed velut materia iustitiæ commutatiuæ. Enimuerò non sunt ea lance libranda ac si essent reipublicæ bona: ea tãtùm ratione applicanda ciuibus quòd sint prouentus publici: aut tali ratione ac si sint præmia proposita honestis viris, probis, & sapientibus, pro suis virtutibus & exhaustis laboribus per literarũ studia. sed tanquam stipendia publicis ministris iustitiæ decreta, pro suis obsequijs quæ reipublicæ impendunt. Hæc conclusio potentior etiam est quàm quæ de ecclesiasticis bonis asserebatur. Enimuerò nisi necessaria esset iustitiæ administratio, nunquàm ob præmium virtutum aut literarum cõtributa essent à populo, vel impensa ex ærario regis. Quapropter rex per iustitiam commutatiuam debet tales ministros regno pro tributis quæ populus illi numerat. Debet enim suis ciuibus protectionem ab extero hoste: mox iustitiæ custodiam aduersus internos malefactores. *Secunda conclusio.* Hinc subsequitur conclusio secunda: Licèt in collatione huiusmodi magistratuum atque officialium illa inspicienda sit facies distributiuæ iustitiæ, vt dignioribus maiora conferantur, illa insuper seruanda est iustitia commutatiua, vt tantum stipendij cuique reddatur, quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Conclusio hæc compertior per superiorem fit, quàm vt alio præterea egeat testimonio. *Tertia conclusio* Tertia conclusio superioribus agnata: Personarum merita quibus publicæ administrationes & munera demandantur, non sunt æstimanda præcisè sicut in distributiua iustitia secundum eorum absolutam considerationem in ordine ad seipsos: sed respectu finis & functionis ad quam assumuntur: an scilicet sint ad subditos accommodi, & ad magistratum illum gerendum idonei. Ex his fit consequens, quòd si indigna sit assumptio huiusmodi clasis hominum, non tam pensanda est iniuria, quæ fit dignioribus, quàm illa quæ fit ciuitati, vel genti cui talis persona præficitur, vel toti regno, si sint Regiæ curiæ, vel præsidentes, vel asistentes. *Propter populi necessitatem instituti sunt magistratus.* Etenim sola (vt inculcanter repetam) populi necesitate instituti illi sunt honores, & stipendia decreta, quæ illis obueniunt: & non propter personas ipsas, quibus deferuntur: sicuti bona quæ per distributiuam iustitiam communicantur. *Quarta cõclusio.* Ex hoc ergo consequitur quarta conclusio. Quando digni non obtinent istos honores & stipendia, acceptionis personarum crimen committitur, vinculumque inde adeò restitutionis oritur: non tamen quæ facienda sit ipsis, qui obtinere deberent, sed certè populo qui damnum accepit & incommoda. Hæc inquam conclusio ex superioribus liquidò patet, quia in populum tunc peccatur contra commutatiuam, quæ militat sub legali vniuersalique iustitia principis.

Licèt denegandum non sit, quin cõtra iustitiam distributiuam iniuria fiat etiam & dignioribus: porrò qui cum illo intuitu literis virtutibusque insudent, quodam pacto defraudantur. Bene enim consulteque & Solon & Democritus aiebant duo hæc diuina numina cuncta gubernare, præmium scilicet & pœnam, quibus ideo omnis respublica continetur. Secundum quos philosophos, Vlpianus de Iustitia & Iure. libro primo. Bonos, inquit, nõ solùm metu pœnarum, verùm etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupimus. Illud tamen personarum qualecunque ius non inducit restitutionis ligamen, quæ illis sit facienda. Habet nihilominus (vt dicebam) locum & in istiusmodi distributionibus personarum acceptio. Vt verbi gratia, si Rex Salmantinos tantùm ad publica munera accersierit, aut ad alias præbendas, ea tantùm ratione, quòd Salmantini sunt. Secus autem, si hoc argumento vteretur ad explorandum eorum merita. Sed roget quis fortè, quænam merita libranda sunt & conquirenda tam in publicis magistratibus quàm in alijs ministris inferioris ordinis: vt sunt scribæ, & alij huius classis, vtrùm sola eorum probitas? Hanc interrogationem pernecessariam hic diximus, cuius, ideo gratia hanc appendimus longiusculã meditationem. Statuitur ergo quinta conclusio: Nemo qui improbis est moribus, quacunque vel scientia vel prudentia, quæ potiùs in viro prauo erit astutia, prępolleat, ad huiusmodi prouincias est promouendus. Enimuero artes quæ solo intellectu cõsistunt potest quidem vir nequam probè exercere: vt fidibus dulciter canere, pulchrè pingere, affabrè sculpere: illam verò practicam quæ in iustitiæ administratione posita est, nemo nisi virtutum vniuersitate præditus exequi valet iustè. Cuius ratio in promptu est, quòd (vt 6. Ethicorum. Aristo. auctor existit) regere atque imperare, prudentiæ munus est: prudentia autem secum habet cunctas virtutes connexas, & potissimùm prudentia iudicis. Est nanque (vt 5. Ethicor docetur) iustitiæ custos: haud tamẽ iniquitates omnes reipublicæ exagitare potest, ac secundùm leges vindicare, nisi fuerit virtutum omnium decore perornatus: nam qualis vnusquisque est, talis sibi finis esse videtur: ob idq; de officijs non potest quis iudicare bene, qui malignè illis affectus est. Quin verò (vt rerum vsu & experientia cõstat) corruptus animus non potest non æquitatẽ iustitiæ labefactare. Qua vtique de caussa Aristot. Polit. 3. postquàm disseruit non idem esse, vt quis bonus sit ciuis, atque bonus iudex, exceptionẽ statim subdit videlicet eum ciuem, qui præsidens est & princeps, virtutibus omnibus viri boni indigere. Quin age, hac ratione 5. Ethicorum asseruit magistratum ostendere virum: quòd cùm virtutes reliquæ hominem in seipso componãt, iustitia verò ipsum ad alios ordinet, facilius est virtutes reliquas colere quàm iustitiã, ob idque non satis virtus dignitasq; personæ habetur explorata, quousq; magistratum ineat. Ad hæc, cùm iustitiæ ministri, membra sint principis, in ipsis debet suam ipsius pulchritudinem exhibere ciuiũ oculis Nulla enim de re certiùs perpenditur qualis sit princeps, quàm de ministrorum integritate aut corruptela. Neque enim quidquã illi aliud, seu diuinum ius spectes, seu naturale, seu humanum, arctiùs iniunctum est, quàm vt iustitiam custodiat: quæ non tam legum vi, quàm ministrorum prudentia, & cũ primis charitate & probitate custoditur, tuetur, & vegetatur. Adde quòd dũ hominis iniquitas auctoritate publica coarmatur, nihil esse reipublicæ pestilentius potest. Ecquid enim iniquius atque peruersius, quàm eadem auctoritate quæ in custodiam iustitiæ diuinitus creata est, in eius exitium & internecionem abuti? Quàm hæc omnia prudenter vnico verbo 5. Ethic. Arist. conclusit: vbi iudicem pronũtiauit debere esse iustum ipsum viuens, hoc est iustitiæ spiritu cuncta disponens. Quare leges vt sint ipsæ sanctissimæ, tamen sine recto iudice cadauera sunt defunctæ rationis: præterquàm quòd dum subiectus populus videt iustitiæ custodem impunè delinquere, non solùm iustitiã despectui habet, delinquẽdique ansam inde nanciscitur, verùm in odium virtutum pertrahitur, quam sic pessum ire videt. Inter iudicis autem vitia, auaritia nihil est pestilẽtiùs. Quod authen. Iustiniani, Vt iudices sine quoquo suffragio fiant, disertissimè pandit. Vbi ait imperator se nõ sufficere, considerare & exponere quanta ex furto prouincialium iudicum fiant pessima. Sanctissimum Oratoribus fuit, vt nemo in illũ ordinem admitteretur, nisi imprimis vir bonus esset, ac mox dicendi peritus. Quanto ergo Christianis hoc debet esse sanctius in iudicibus creandis? Scopum profectò optimè ille coniectauit Moysis socer, dum genero huiuscemodi consilium dedit, Exod. 18, Prouide ex omni plebe viros potentes & timentes Deũ, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constitues eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Huic autem propositioni sextam adhibeamus: Non solùm præter morum honestatem scientia, prudentia, & solertia, atque in primis animi robur necessaria sunt ei qui sessurus est iudex, verùm etiam expedit nonnunquam eum, qui non est tam ornatis moribus, alteri qui illis abundat, anteferri propter alias dotes, quibus præditus est, ad regendum accõmodas. Atque hoc suo gradu in inferioribus etiam ordinibus ministrorũ iustitiæ obseruandum est. Quin verò in magistratibus nonnullis creandis & generis nobilitas æstimanda est, quæ non solùm splendorẽ, verũ & auctoritatis pondus secum affert.

Solon. *Democrit.* *Vlpianus.* *Quinta cõclusio.* *Ratio conclusionis.* *Illustratur satis cõclusio.* *Aristot.* *Aristot.* *Aristot.* *Auaritia inter iudicis delicta primas tenet.* *Iustinianus.* *Iethro.* *Sexta conclusio*

PER hæc solutum restat argumentum prius. Conceditur enim stipendia publica ministrorum iustitiæ, esse reipublicæ, vbi seipsa gubernat, atque adeò regis, vbi regnum est: nihilominus rex debet reipublicæ per iustitiam commutatiuam idoneos ministros propter tributa quę illi contribuuntur: quos si non dederit, tenetur illi damna sarcire. Sed ingerit se statim dubitatio secundi argumenti non facilis, an videlicet rex possit huiusmodi magistratus & officia vendere? Obijcere se enim videtur statim verbo ipso venditionis, horribilis quædam turpitudo ac deformitas. Quæstionem igitur opus est euoluere, de suisque principijs deducere. Est enim Diuus Thomas qui (vt legitur Opusculo, quod inter sua est. 21.) interrogatus à fœmina Duce Brabantiæ, an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuò à Baliuis & Officialibus aliquid certum recipere, donec ex officijs suis eandem summam reficeret? Cui respondit, licere quidem, minimè tamen expedire aut decere. In quam sententiam Caietan. propendet in Summa, verbo, Vænalitas. At quia solutio quæstionis huius in diuersa extrema trahitur, dum alij existimant ex natura rei esse illicitam venditionem, ac si stipendia illa iuraque officialium sua essent

Ad primũ argumẽtũ. *Dubiũ circa secundũ argumentũ.* *Argumẽtũ à parte negatiua.* *D. Tho. interrogatus à Duce Brabantiæ.* *Caietanus.*

essent propria iure hæreditario acquisita vel acquirenda. Alij verò rem nimiùm relaxantes eadem officia vænalia perinde arbitrantur, atque prædiorum fructus. Mediam sententiam, nescio an falsus, cõstituere curabo: quæ subiectis conclusionibus patebit. *Prima conclusio.* Prima: Si munia hæc, magistratus & officia per se, nudè & absque circunstantijs, quæ vsu veniunt, speculatiuè tantùm, vt aiunt, existimentur, scilicet vt verè dignis personis venderentur, qui iustitiam recta, bonaque fide administrarent, neque vllum eis offerretur periculum petendi quidquã aut recipiendi præter ius suũ, nihil in se habent quo minùs licitè vænalia sint. *Probatio conclusionis.* Probatur: Venditionis huiusmodi iniustitia aut inde existeret, quòd spiritualia sunt, & ideo veluti ecclesiastica beneficia gratis conferenda: impedimentum autẽ hoc palàm est nihil loci impræsentiarum obtinere: si quidem merè secularia sunt, aut quia sunt bona communia, veluti præmia eorum, qui literis & probitate pollent, atque adeò illis propter seipsos peculiariter debita, sicuti prouentus reipublicę, vel sicuti in die iudicij bonis debẽtur præmia. Et hoc iam modò exclusum est: nimirum dum monstrauimus non esse nisi stipẽdia & mercedem pro seruitijs & obsequijs eorum, qui reipublicæ inseruiunt. Alia autem ratio non apparet iniquitatis huiusmodi venditionis, si nullus aliarum circunstantiarum habetur respectus: ergo est per se licita. *Argumentum princeps pro auctore.* Secundò & maioris claritatis gratia arguitur: Demus rempublicam quæ seipsam, verbi gratia, per consules regit. Illa facultatem habet & arbitrium constituendi ex suo ærario singulis magistratibus & officialibus stipendia, tanta vel tanta: ergo quando personam quamlibet huic aut illi officio deputat, cùm illa persona nullum prorsus habeat acquisitum ius, potest ei stipendium vel augere vel minuere: ergo eadem ratione poterit illi imponere in tributum quotam partem eiusdem stipendij quam soluat reipublicæ. Et eadem ratione potest illam quotam prætio taxare, atque adeò officium illi vendere. *Obiectio.* Posset autem hanc nostram conclusionem quis hoc pacto inficiari: Respublica debet æqua iura constituere ciuibus, quæ soluant officialibus. Verbi gratia, pro tali scripto tãntum, pro sigillo tantum, pro subscriptione, &c. *Dilutio obiectionis.* Quòd si pretium exuperat qualitatem officij, imperare debet ciuibus minora iura: & ideo nihil eximere potest ab illo stipendio, atque adeò neque illud vendere, sed remittere ciuibus. Porrò autem exceptio hæc & responsio non eneruat argumentum nostrum. Enimuero contingere potest, vt expediens ac decens sit tanta iura imponere litigantibus ad resecandas lites atq; ad arcendos à tribualibus ciues: vel quia illud est vnum iustum tributum pro republica. Hoc autem supposito fortè ex altera parte nimiùm crescunt scribæ, verbi gratia, aut prætoris prouentus, ita vt pro dignitate personarum redundẽt. Illo ergo casu non video cur nequeat respublica in suam propriam vtilitatem quotam illorum stipẽdiorum vertere, atque adeò vel locare officium, vel vendere. Exemplum in hisce nostris scolis patet. Iura scribæ ampla sunt, & aucta Vniuersitate decet illa persolui: factum est tamen plus nimio fructuosum officium: ob idque constituit Vniuersitas sibi capere iura illa, & tabellario certam consignare pecuniam. Profectò non video dum officium prouidetur, quidnam iniuriæ sit, illa conditione ministrum suum recipere. Si vis tantùm: sin verò, abi: alius accipiet. Quòd si hoc licitum est, licuit etiam totum officium cum sua amplitudine, vel locare, vel vẽdere. *Alia obiectio.* Aliam verò prætereà exceptionem forsan quispiam obijciat. Esto, respublica quæ per se regitur, hoc posset, rex tamẽ non item: quoniam merus est dispensator officiorum. Et ideo non poterit quasi sua illa vendere, sed tenetur quasi reipublicæ officia dispensare. *Soluitur dubitatio.* Attamen obiectio hæc nisi fallor, nullatenus conclusionem nostram expugnat. Rex enim non tanquam dispensator, sed tanquã ipsa eadem respublica reputandus. Enimuero non est æstimandus tanquam reipublicæ vicarius, sicuti Venetorum Dux, qui semper est è republica pendens, sed tanquam plenissimã habens potestatem reipublicæ, eandẽ scilicet quã ipsa habebat. Sic enim expressè habet lex illa, Quod principi. ff. de consti. princ. Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote cùm lege regia quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem contulerit. Hac enim lege atque hac de caussa non potest illum vllo pacto dimouere, neq; filios iure hæreditario regnãdi expoliare, si illud semel illi contulerit, nisi vbi aperta tyrannide regnũ pessundaret. Et tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnũ est suum, sicut cuiusq; ciuis sua est domus: atq; adeò quæcunque facultas & ius reipublicæ penes ipsum est: licèt non respublica propter ipsum, sed ipse propter rempublicã sit institutus: & ideo omnia debet in publicum commodũ referre. Hinc fit, quòd magnates & domini qui sub ditione regia sunt, non habeant ex naturali iure eandem facultatem officia vendendi: quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non censentur tanquã per se respublica: neq; *Qui possunt vendere hæc officia.* ad illum absolutè pertinet iura quæ subditi soluunt instituere, sed dependenter à rege. At tenentur ministros iustitiæ decenti stipendio conducere. Verum est, quòd oppida & vassalli sunt vera eorum possessio: & ideo si expedierit in bonum commune populi sui quotam aliquã eximere ab illis officijs, nulla esset iniquitas. *Discrimen inter regem & alios proceres reipublicæ.* Sed est differẽtia inter regem & illos, quòd quidquid rex reciperet vel exciperet ab istis officijs, reputatur esse in bonum publicum: siquidem illi incumbit regnum protegere, sicuti si ipse esset respublica: secus autẽ domini inferiores: non enim quidquid sibi vsurparent ex huiusmodi officijs, reputaretur cedere in bonum publicum, nisi ipsi ad tale bonum applicarent: puta ad reparationẽ murorum aut pontium, &c. Igitur nullam iniustitiã deprehendere inde valeo si dũ rem nudè speculemur, rex iura officialium pro bono publico venderet: vt præturam, verbi gratia, aut scribæ officium suis aulicis donaret, qui possunt alios substituere à quibus aliquam partem susciperent, si fructuum vbertas id ferret: dummodo cunctis incommodis bona fide obuiaretur: scilicet vt qui officium administrarent digni essent, neque fraudes neque latrocinia facerent, quibus prætium quod impenderant, corraderent. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Si res hæc non ita speculatiuè, sed practicè & per applicationem ad vsus atq; ad affectuum absurditatem, qui fermè necessariò inde sequuntur, consideretur, non solùm nũquàm aut expedit, aut decet, verùm secundũ moralem prudentiam neque licet. *Ostenditur conclusio.* Conclusio hæc multis modis demonstratur. Primùm eo ipso, quòd officium res fit venalis, non penditur persona cui venditur meritis, sed pecunia quo nihil potest iniquius esse. Obueniunt enim tunc plurimùm magistratus viris ambitione & auaritia

auaritia corruptis, sanguine infimis, absque prudentia & literis: quo nihil in republica pestilentius est: præterquam quòd magistratus inde vilescunt. Mox & hac ratione via sternitur ad diripienda ciuiũ bona: nam eadem de caussa auaritiæ vitium palliatur. Etenim qui gratis officium receperunt, nisi impudẽtia insignes fuerint, nõ audent vltra suum ius pro suo ministerio petere: qui verò coëmerũt, occasionẽ saltem fucatam habent dicendi quòd quæ priùs emerunt, vendere iure possunt ad redimendam vexationem suam: quanuis re vera nullam habeant excusationem. Nam cùm iure taxata sint, sua culpa est, si officium emunt, ex quo legitimè non possunt & pretium & victum cõficere. Quòd si officiales huiusmodi & iustitiæ ministri repetundis pecunijs ac rebus, quas contra ius extorquent, sint populo graues, quomodo audebit qui læsus est principem aut dominum conquesturus adire? immo quomodo dominus non erubescet ministrum corripere, à quo ipse pecuniam priùs extorserat, quam ille à plebe deprędatur? Existit præterea & aliud damnum, quod huiusmodi venditiones afferunt, porrò quòd homines diuertit ab alijs artibus, quas exercere possent vt splendidiùs de rapina viuant. Pręterea, & leges ipsæ & iura hac ratione violantur & pessum eunt. Nam scriba, aut prætor, aut quiuis alius officialis, qui pretium empti officij extorquere debet à miseris ciuibus, quónam putas modo non violabit fidem suam? quam non iniuriam intentabit, vt miserorum pecuniam emungat? Præter hæc demum, quando hæc scilicet cuncta cessarent, cùm princeps inferioresque domini pro stipendijs quæ à populo recipiunt, iustitiam administrare teneantur, ita se gerere, vt non solùm non eam gratis administrent, verùm neque contenti litigatorum contributionibus pro ministris, imperare nouum quoque lucrum ex administratione iustitiæ sibi extorqueant, profectò non potest culpæ absurditate vacare. Hæc omnia sanctißimè Imperator Iustinianus in Authentico illo aureo: Vt iudices sine quoquo suffragio fiant. quo maximè ambæ nostræ conclusiones corroborantur, luculentißimè disseruit. Illic enim persanctè iubet, vt personæ quæ publicis officijs addicuntur, singulis sine mercede percipiant: nihil omnino dantes neque occasione suffragiorum. Verba sunt Authentici. Tamen in caussam nõ adducit, quòd illa natura sua vendibilia nõ sint, sed omnibus, inquit, manifestum est: quoniã qui aurum dat, & ita administrationem emit, nõ hoc solùm, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi. Et sic vno principio illicito dato, multæ subsequuntur rapinæ. Legitur præterea iure cõmuni eadem prohibitio l. Hæc lex. ff. ad legem Iuliani, de ambi. Quapropter & secundũ ius commune Catholici Hispaniarum Reges lege etiam prohibent (vt inter eorum Pragmaticas extat) ne electiones officiorũ & potißimùm scribarum, pretio fiant: eademque Pragmatica, auctoritate etiam inuictißimi Cæsaris confirmata est.

Authenticũ aureum Iustiniani.

Reges Catholici. Cæsar.

Tertia cõclusio. Cunctis alijs hoc esset pestilentius decorem reipublicæ turpiùs offendens, atque adeò scandalosum, si iudicatus venderentur, aut loca eorũ qui regi sunt à publicis cõsilijs: vt audiui in quadã prouincia extra Hispaniam fieri: nam inde præsentißimum periculum existeret iugulandi præuaricandique omnia iura. In locis autem Senatorũ vendendis, quos vulgò Rectores vocant, eò minus absurditatis apparet, quòd non vsqueadeo sunt iustitiæ administratores. At verò quia & vrbem suo ordine regunt, & multa publica munia gerunt, aliaque dispensant, & nonnunquã in consiliũ iustitiæ adhibentur: nõ potest non esse incongruũ, si non meritorum sed pretij æstimatione eligantur. Hoc autem est hic apprimè considerandũ, quòd etsi necesitas, legis nescia, principem quandoque compulerit huiusmodi loca diuendere: emptores tamen, neque vllus alius, vendendi ius habent. Hoc enim esset munus eligendi senatorem vsurpare: quod rex nemini committit. Quapropter nisi facultate regis obtenta, ad quem electio pertinet, nemini licet quantouis pretio emerit, in alterum, vel nummis, vel gratis transferre. Neq; translatio, nisi pòst regis assensu rata haberetur, vllius esset valoris. Quòd si quis à rege facultatem trãsferendi locum suum petierit, non explicando venditionem, arbitror sic peccare vendendo vt ad restitutionem pretij teneatur: quia nemini fas est vendere, nisi regi. Vbi autem rex eandem largiatur facultatem, cessat restitutionis obligatio: non tamẽ ratio peccati, postquàm venditio non fit in bonum publicum. Subiecerim præterea quartam conclusionem: Senatores vrbium, quibus concessum est scribarũ functiones eligere, non solùm propter incommoda quæ secunda ac tertia conclusione expressa sunt, nequeunt vllo pacto pretio suffragia vendere, verùm naturę & cõditioni suæ functionis illud repugnat. Itaque etsi regi iuxta tenorem primæ conclusionis aliquando fortè liceret, illis tamen nequaquam pretium recipere fas est. Ratio est, quia ipsi nõ sunt in quos respublica potestatem publicam transtulit, veluti in regem. sed sunt meri dispensatores, & ex priuilegio simpliciter electores: quorum ideo singulariter talem ausum cohibet Pragmatica illa regni citata. Ex quo fit, vt neque poßint stipendia iuraque scribarum per modum pensionis dispertiri: aut cogere scribam, vt tantum alteri soluat. Ita enim solet inter istos senatores conuenire. Eligamus tuum hominem, qui tamen meo aliquid rependat. Re vera non auderem tutas asserere talium conscientias: hoc enim est pretio æstimare suffragium. Quapropter tota pecunia restituenda est electo scribæ, tanquam per iniquitatem extorta.

Tertia cõclusio.

Quæ officia turpiùs vendãtur.

Pragmatica regni.

Quinta postremaque nostra conclusio sit: Inter hos omnes iniustißimè ac fœdißimè ecclesiastici Antistites huiusmodi munia vænundant. Nam præter absurda, quæ superiùs numerata sunt, scandalo Christianos oculos offendunt. Gratis enim acceperunt, gratis dent non solùm spiritualia, sed secularia quæ ad custodiam spiritualium instituta sunt. Haud equidem me latet, neque verò negauerim, quin aliqua iura & munera Antistitibus obuenire poßint, quæ antiquißima consuetudine bona fide firmata sunt: vt cap. statutũ. Clementina de electionibus. adnotatur: vbi habetur, quidquid emolumenti episcopo prouenerit ex iurisdictione & sigillo curiæ Ecclesiasticæ vel secularis, futuro successori fideliter reseruandum. Neque denegandum, quin fortè litigantibus etiam in curia ecclesiastica æquum sit aliqua minutißima iura imperare ad obuiandũ litibus. Id tamen multò est moderatiùs faciendum, quàm in foro seculari. Fieri enim nõ potest citra scandalũ, immo forsan neq; citra iniuriã, vt sigilli prouentus & subscriptionũ tam immodici sint: cùm illa testimonia, si ampli episcopatuum fructus spectentur, episcopi videãtur gratuitò debere subditis. In illos enim multò vehementiùs militat argumentum superius, quòd cùm gratis debeant

Quinta cõclusio.

beant

beant administrare iustitiam, contenti sint exiguam pecuniam pro ministris à litigantibus extorquere, absque eo quòd inde sibi aliud lucrum augeant. In calce denique quæstionis postremum hoc verbum adhibuerim, quòd auctiora iura litigantium vel imponere vel dissimulare & permittere eo intuitu, vt officium pluris vendatur, scelestius esset iniustitiæ crimen. Ex his ergo solutum restat argumentum secundum.

Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS V.

Vtrùm in iudicijs dicendis interuenire possit personarum acceptio.

POST hæc quæ de magistratibus, deq; alijs reipublicæ muneribus, atque adeò de iudicatibus instituendis ac dispensandis dicta sunt, consequitur in hoc quinto articulo, vt examinemus an etiam in iudicijs dicũdis crimen quoque acceptionis personarum committi accidat? Videtur enim nullum illic locum attingere. Nam dictum est vitium hoc iustitiæ distributiuæ contrà pugnare: Dictio autem iuris ad iustitiam commutatiuam pertinet, siue illam partem spectes, qua inter particulares personas æquitas seruatur, vt quisque quod contulit, recuperet, siue alteram malorum vindicatricem quæ ad æqualitatem vlciscitur mala, vt suprà quæstione proxima declarauimus. Prætereà, secundò arguitur: Arist. 5. Ethi. præcipit, vt iniuriæ magistratibus irrogatæ acriori animaduersione vindicentur, quàm quæ in personas inferioris clasis inferuntur. Et Ecclesiast. 4. iubetur, In iudicando esto pupillis misericors. Vtraque autem præceptio videtur personas respicere: non ergo in huiusmodi personarum acceptione vitium æstimatur. Tertiò, si in iudicijs acceptio personarũ versari posset, nunquam deberet quidquam illuc admitti, quod ad gratiam attineret: nam certè cùm iudex gratuitò quidpiam concedit alteri partium, videtur personæ respectu illud facere: consequens tamen falsum apparet. nam primùm videtur ratio postulare, vt vbi iudici cõpertum est innocentem dolo malo deferri, possit in eius fauorem multa tum indulgere, tum dissimulare, quæ in fauorem nocentis non posset legitimè. Adde quòd & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positum vt infra latitudinem iuris possit terminos quandoque protendere, quandoque perstringere, hisque & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his quæ lex non vetat. Et tertiò, supremus princeps potest vitam nonnunquam vni reo donare, quam alteri simili denegat: esto vterque condemnatus esset capitis. Quartò demum arguitur: Occurrit nonnunquam ius dubium de quo variè inter doctores opinatur, tunc ergo facultatem videtur iudex habere vt amicitiæ caussa nunc secundum vnam opinionem sententiam ferat, pòst verò contrariè secundum alteram, intuitu etiam personæ. ergo personarum acceptio non semper est in iudicijs illicita. In contrarium autem est illud Prouerb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumẽ. 2.

Argumẽ. 3.

Argum. 4.

QVAESTIO hæc facilis expeditionis est, porrò quæ vnica absoluitur conclusione: Acceptio personarum in iudicijs dicundis sæpenumero committitur: eademque scelus est, & immane crimen. Probatur: Iudiciũ est recta iudicatio iusti atque iniusti, puta qua rei dũtaxat caussis, syncera & candida ratione perpensis, æqualitas tam inter personas quę per dationem & receptionem inæqualia habebant, constituitur, quàm inter crimina atque supplicia. Hoc autem iudicium corrumpi consueuit quoties non ad caussam, sed ad personam, eiúsue preces aut pretium, aut ad odium vel fauorem conijcitur oculus: sed hoc est personam accipere seu respicere: potest ergo tale vitium in huiusmodi iudicatus obrepere. Quocirca præiudicium inde nomen trahit, quòd iudicium ante caussarum legitimam cognitionem præcipitatur. Immanitas autem huius criminis inde proditur, quòd cùm iudex (vt 5. Ethicorum auctor est Aristot. vnde id Cicero lib. de Legibus, desumpsit) custos sit vsqueadeò iusti, vt eundem iustitiam ipsam appellauerit animatam: nulla esse potest portentosior peruersio, quàm à iudice iustitiam corrumpi. Est enim perinde acsi ipsa se iustitia suis manibus dilaniaret, aut certè si ratio ipsa contra seipsam ageret. Debet enim iudex (vt ibidem ait Cicero) non vt homo, sed vt ratio dominari: vtpote ad quem ita concurritur, vt ad viuam ipsam rationem, atque adeò ad loquentem æquitatis normam. Ob idque (vt in art. 1. ex eodem Aristotele dicebamus) neque admittenda est in iudicium ratio illa commouendi affectibus iudicis animum, neque ille debet nisi clausis corporeis oculis iudicare, ne personarum aspectus eum cõmoueat. tantum abest, vt vel aures precibus, vel largitionibus manus ei liceat aperire. Quapropter nulla est bene instituta respublica, in qua non sint acerrimæ pœnæ in iudices decretæ, qui largitionibus vitiari se corrumpique sinunt.

Vnica conclusio.

Probatio conclusionis.

Iudicium quid sit.

Immanitas criminis huius.

Aristot.

Cicero.

AD primum ergo argumentum respondetur cum diuo Thoma, quòd iudicium, si rem ipsam iudicatam spectes, vtriusque iustitiæ rationi commune est: potest enim iudicio definiri & quemadmodum bonorum communium facienda sit restitutio, & quo quisque pacto aliena repenset: sed tamen si formã consideres, & ipsa etiam iustitia commutatiua imaginem quandam distributionis gerit: quatenus iudex ab altero capit, quod alteri tribuit: & ideo illic potest acceptio personarum latitare. Secundum autem argumentum iam superiùs dilutum est: nam acerbior vindicatio iniuriæ principi magistratuiue illatæ nihil cum acceptione personarum habet commune: immo cùm personæ dignitas quantitatem iniuriæ augeat, æquitas est, vt supplicium cumulatius sit. Sententia verò Ecclesiastici per alterã Exod. 23. moderanda est. Debet enim iudicem commiseratio pauperum nonnihil mouere: hoc tamen intra iustitiæ limites: nempe vt tanta sit misericordia in pauperem, quanta sufficit eum à potentia diuitis protegere. Sed quia potest etiam commiseratio exorbitare, admonemur Exod. 23. Pauperis quoque non misereberis in iudicio. Solutio autem tertij argumenti meditatiorẽ desiderat considerationem: haud enim dubium est quin vsque ad gratuita valeat nonnũquam inserpere personarum acceptio. Gratuita nanque

Ad primum argumẽtũ.

D. Thomas

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumẽtũ.

nanque appellamus illa, quæ iudici iure licent. Sunt autem huiusmodi nonnulla: nempe quæ cùm lege non sint determinata, suo arbitrio relinquuntur. Igitur ad primum membrum illic designatum respondetur primùm, quòd re dubia an accusatus, innocens sit, non licet iudici in eius fauorem contra tenorem iuris perpendere: tum quòd aliàs periculo se errandi exponeret: tum etiam, quòd esset ansam iudicibus porrigere ad libitum suum arbitrandi, ac subinde callidè innectendi fraudem. Vbi verò rei innocentia in propatulo illi sit, non solùm poterit, sed etiam decebit in gratuitis, quæ iure non sunt cohibita, innocenti quàm fieri maximè poterit, citra scandalum tamen, fauere. Non tamen liberum illi erit legis necessaria prætermittere aut dissimulare: propterea quòd cùm sit legum custos, debet secundum allegata & probata iudicium ferre. Adiecerim tamen huic secundam propositionem, quòd prætermittendo aut violando iura in fauorem manifesti sibi innocentis, licèt delinquat, etiam nonnunquam mortaliter, tum contra officium suum legem præuaricando, tum etiam propter scandalum: ad restitutionẽ tamen nequaquam tenetur actori: quia nihil quod suum esset, illi abstulit. Tertia propositio: Nunquam neque in gratuitis inclinare liberum est iudici contra innocentem: hoc enim esset iniquitatem fouere. At verò vbi iustitia vtrinque dubia sit, tunc non est apertum vitium in his, quæ merè sunt gratuita, alteram partium alteri anteferre: dummodò citra scandalum fiat, & citra alterius damnum. Nam si in fauorem amici tempus probationis, aut alios terminos prorogauerit, vt alter expensas maiores faciat, aut temporis diuturnitate lassatus lite abeat, iniuria est. Quòd si gratuitum huiusmodi beneficium pecunia vendat, hoc quidem, præterquam quòd semper est iniquum, insigniter fœdum est. Quin verò addiderim, nisi id quod lege conceditur, temperatissimè fiat, ilicò in acceptionem personarum vergere. Quòd si contrà arguas, huiusmodi vitium non existere nisi contra iustitiam, id negatur: immo & contra æquitatem committitur: & iniquitate non caret, quòd gratuita omnia in fauorem vnius partis congerantur: restitutio autem non habebit locum nisi vbi lex concutiatur. Ad tertium denique mẽbrum respondetur, neque carere semper acceptione personarum, vbi princeps gratis quibuspiam condemnatorum vitam, aliúdue supplicium remittit, quod similimis denegat. Enimuerò quanuis non iustitiæ rigor, æquitas tamen violatur, atque id consideratiùs prælatis præfectisque Ecclesiasticis, & maximè in religionibus animaduertendum est, ne in legum dispensationibus etiam quę iure illis licent, aut in pœnis relaxãdis sint personarum acceptores: nam profectò & in his quoque culpa hæc obrepere assolet. Ad quartum argumẽtum eodem fermè pacto respondetur: haud enim dubium, quin & vsus ille impingere possit in acceptionem personarum. Igitur in primis necessarium semper est, sententiam secundum probabiliorem opinionem subscribere, etiam si altera sit probabilis. In speculabilibus nanq; scholarum disputationibus nullum inde conflatur periculum quòd quispiam minùs probabilia ingenij gratia defendat: in practicis verò quæ aliena iura respiciunt, nefas est iudici infirmiorem opinionem sectari: sicuti & medico in practica, ex qua salus pendet infirmi: ac multò magis Theologo in his, quæ sunt fidei. Quin verò iudex aliter faciens, restitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, pessimè sibi commu niq; bono consulere iudices atque etiam medicos, qui postquàm semel vnam opinionem imbiberint, nulla ratione possunt ab illa dimoueri: cùm tamen ne iniuriam alijs intentarẽt, posthabere tenerentur honorem proprium: & ad alteram, cùm primùm probabilior appareret, commigrare. Secũda propositio sit: Vbi pariles esse omnino contigerit opiniones, non est apertum scelus, nunc vnam nunc alterã opinionem amplecti: vix tamen carere potest scandalo. In his autem cunctis vigilanter cauendum est, ne vel amicitia vel quicunque alius affectus caliginem intellectui offundat, vt eam opinionem probabiliorem iudicet, quam pro sua libidine mallet.

Ad primum membrum. *Prima propositio.* *Secunda propositio.* *Tertia propositio.* *Obiectio.* *Dilutio.* *Ad tertiũ membrum.* *Ad quartũ membrum.* *Prior propositio.* *Posterior probatio.*

ARTICVLVS VI.

Vtrùm in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarum respectus.

NON satis est de publicis communibusque honoribus dixisse, nisi in hoc sexto articulo de illis etiam sermonem subijciamus, qui à priuatis personis sibi inuicem deferuntur. Videtur enim nulla in his posse vsu venire personarum acceptio. Enimuerò cùm hoc vitium solius sit iustitiæ inimicum, videtur nõ protendi vsq; ad gratuita: qualis est vrbanitas & comitas in multis honoribus. Quoniam si quis dignis honorem deferat, nemini iniuriam facit: duntamen eosdem honoris nutus ac titulos erga indignos quoque vrbanitatis gratia ostendat. Secundò arguitur: Etsi honor, vt omnis philosophia proclamat, soli debeatur virtuti: tamen multi sunt praui quibus honor lege defertur: vt prælati, parẽtes, senes & illustres: etiam si corruptis sint moribus. Contra hæc nihilominus nos Iacobus 2. cap. suæ Canonicæ, sub hisce verbis instituit: Si introierit in conuẽtum vestrum vir aureum anulum habẽs in veste candida, intrauerit autem pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus est veste præclara, &c.

Primum argumentum. *Argumẽ. 2.*

HANC quæstionem ob hunc pręcipuè locum Iacobi submouimus, vt exploremus quale peccatum sit indignis personis ob humanas secularesq; caussas honorem exhibere. Sit ergo prima conclusio: Etsi honos reuerentia sit cuique ob suam excellentiã exhibita, tamen id cui propriè & singulariter honor debetur, est virtus. Huius sentẽtiæ 4. Ethi. cap. 3. auctor est Arist. vbi ideo subiunxit, honorem, maximum esse externorum bonum, quo re vera solus bonus dignus est. Atq; eandem ob rem lib. 1. docuerat à viris probis elegantes honorem expetere in testimonium virtutis. Ob idque honor à voce, Honestum, descendit. honestas autem vni competit virtuti. Quapropter Romanus ille Marcus Marcellus ea lege Honori in media vrbe templum erexit, vt nemini illuc nisi per ædes Virtutis pateret aditus. Et de Christo præcinit regius Psaltes: Gloria & honore coronasti eum Domine. Et Paul. 1. ad Timot. 1. Regi seculorum,

Prima conclusio. *Aristot.* *Marcus Marcellus.* *Paulus.*

seculorũ,immortali &c. honor & gloria. Atq; eisdem duobus membris ad Rom.2. sempiternæ illius felicitatis qualitatem expressit dicens: His qui secundum patientiam boni operis, gloriã & honorẽ, &c.

Secunda conclusio. Secunda cõclusio: Nihilo seciùs præter virtutem sunt quoq; aliæ excellentiæ, quarum ob caussas hoc seculo mortalibus honores debentur: nempe primum, propter diuinam repræsentationem veluti principibus & magistratibus qui Dei personam gerunt. *Aristot.* Vnde Arist. eodem loco. 4. Ethi. cap.3. honore digni censentur, qui in potestatibus sunt constituti. Et lib.5. ca.6. Honor est merces & præmiũ magistratus. *Paulus.* Eundemque dominis serui debent iuxta verbũ Pauli ad Tim. 6. Quicunq; sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur. Mox debetur honor in testimoniũ alienæ virtutis. Qua ratione honoramus illustres & sanguine ingenuos: quippe quorũ maiores arbitramur virtutis gradibus sublimem cõscendisse locũ. Et multò iustiùs parentibus, qui nos genuerũt, & senibus. Nam Leui.19. præcipitur, Coram cano capite consurge: &, Honora personam senis. Tametsi legamus Sapien.4. Senectus venerabilis est, nõ diuturna neq; annorũ numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita est immaculata. His igitur honorem deferre, etsi virtus eisdem absit, nulla est personarũ acceptio: quia caussa non deest honoris. *Explicatur locus Prouerbiorum elegantissime.* Quocirca Prou.26. sicut qui mittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Id quod nõ modò S. Thomas verùm & alij sui ordinis egregij auctores sic interpretantur, vt aceruus Mercurij calculorum congeries censeatur, quibus in subducendis rationibus dati & accepti negotiatores vtuntur: propterea quòd eiusmodi rationum Mercurius habebatur Deus. In huiusmodi nanq; supputationibus pro libito, immo casu vt manui occurrerit, lapillus qui modò valet vnum, instituitur in denariũ, ac subinde vt centũ valeat aut mille. Sic licèt quispiã absq; meritis ad magistratum euehatur: locus tamen facit eũ honore dignum. tametsi secundum Hebraicam lectionem sensus longè sit diuersus. *Altera explicatio iuxta elegãs.* Habetur enim apud Hebræos: Sicut qui mittit lapidẽ in palma fundæ, videlicet vt vi eum sursum contra eius naturam eijciat: sic qui insipienti, hoc est, meritis vacuo, honorem tribuit. *Tertia cõclusio.* Tertia cõclusio, quę mentis Iacobi interpres sit: Etsi diuites ratione loci honorare quẽ in republica sublimem habent, officium sit: tamen intuitu tantùm diuitiarum eisdem honorem deferre peccatum est acceptionis personarum. *Prior pars probatur.* Prior pars tum ex superioribus colligitur, tũ etiam & Arist. *Aristot.* assertio est 4. Ethi. cap.3. vbi coniunctim affirmat honore dignos censeri eos, qui in potestatibus sunt, & diuites. Secunda tamẽ particula asseritur à D. Tho. 2.2. q.63. ar.3. vbi tamen nullã subiunxit caussam, quàm quòd ei elici videtur ex verbis Iacobi, licèt quoli.10. art.12. emunctiùs eam exponat. *Posterior pars probatur.* Sed re vera neq; ratio deest naturalis quæ illi patrocinetur. Enimuerò diuitiæ seorsum existimatæ nullam pręse ferunt excellentiam honore dignam: honorabile enim & laudabile (vt 1. Ethi. cap.12. Arist. differit) penes hoc differunt, quòd sola illa quæ sunt per se bona, quippe quæ honesta dicuntur, honore sunt dignæ: *D. Thomas* vtilia verò, sunt illa, quæ non per se, sed ad aliud relata, bona sunt: & ideo laudari quidem possunt, honorari verò, nõ item: diuitiæ autem nihil boni obtinent præter vsum. *Aristot.* *In quo differunt laudabile & honorabile.* *Temperatur posterior pars conclusionis.* At verò expedit acerbitatem conclusionis temperare. Intelligenda quippe est non de his extrinsecis quibuslibet honoris signis, sed de veris honoribus. Honor enim legitimus est, quando signa hæc extrinseca, vt capitis detectio, & humiliatio, tanquam testimonia exhibentur intrinsecæ existimationis: atq; hæc esset personarũ acceptio: videlicet si diuiti aliorum omnium meritorum vacuo, taliter ex animo haberemus honorem. Et hoc est quod Iacobus cõdemnat. vnde subdit: Nonne iudicatis apud vosmetipsos, scilicet dum pauperibus diuites præfertis, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Ecce ergo peccatum, iudicare diuitem ob suas diuitias pauperibus vera dignitate præstare. Ostendere autem diuitibus extrinsecus citra internum iudicium talia signa, vt loco cedere, caput aperire, inuitare, &c. nullam habet rationem culpæ, sed est triuiali vrbanitati conniuere. Quod nisi faceres, insolens habereris. *Augustin⁹.* Vnde Augusti. gloss. ibidem, Si hanc distantiam sedendi & standi ad honores Ecclesiasticos referamus, vt diuites pauperibus (in conferendis scilicet sacerdotijs) anteferantur, non est, inquit, putandum leue esse peccatum. *Explicatur planè locus diui Iacobi.* Et infrà: Si autem de quotidianis consessibus loquitur, quis nõ id peccat? Non tamen peccat nisi cùm apud semetipsum intus ita iudicat, vt ei tantò melior, quantò ditior videatur. Hoc enim videtur significasse, subdẽdo, Nõnne iudicatis apud vosmetipsos, &c. Hæc in glossa.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum ergo argumentum respondetur. Primò, quòd non est in gratuitis habendũ, sed contra iustitiã interpretandũ, quòd diuites vel alios quoslibet in quibus nihil virtutis aut legitimæ excellẽtiæ existit, quispiam animo reputet secundum rei veritatem alijs anteferendos, qui virtute pollent, aut alia dignitatis excellẽtia. Secũdò, & hoc quoq; nẽmini speculandũ est, quòd & in gratuitis honoribus acceptio contingere potest personarũ. Nam illos honoris titulos qui dignis debẽtur, sic euulgare ac demittere vt indignis quoq; adscribãtur, nõ caret iniuria, quę dignis irrogatur. Enimuerò cùm honor in excellentia cõsistat, quando honoris nomẽ ex a quo in cõmune omnibus inuulgas, facis tũc illud non esse honoris nomẽ, ac subinde dignos iure suo depellis. Verbi gratia, si eodẽ titulo & Antistitem salutares quo simplices sacerdotes: eodemq; magnatem atq; plebeiũ, magistrum ac discipulum, nobilem & ignobilem. *Ad secundum argumentum.* Secundũ autem argumentũ conclusio secunda abundè dissoluit. An verò regi honores pro sibito inter ciues impartire liceat, & quartus partim articulus declarauit, & subsequens id faciet plenius.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm in tributis exigendis peccari possit acceptione personarum.

Primum argumẽtũ à parte negatiua. SVPEREST postremò in hoc 7. artic. de tributis verbum adijcere, Vtrùm & in illis quoque vsu venire possit personarum acceptio? Existit enim à parte negatiua primum argumẽtum. Acceptio personarum in bonorum distributione committitur: tributorum autẽ exactio bonorum communium collectio est & accumulatio: potiùs ergo (vt nomẽ sonat) est cõtributio quàm

quàm distributio. Atque adeò illic nulla esse videtur personarum acceptio. Secundò arguitur: Cap. licet multum. extrà, de censib. iubetur rationem haberi cæci, ne tributorum iugo affligetur: & .ff. eo. titu. l. ætatem. sancitur quoque & ætatem esse considerandam: nempe vt neque pueri, neque senes census soluant. Et tertiò arguitur: Nobiles tributorum exactione liberantur, quos rex pro suo arbitratu creare potest: ergo acceptio personarum non est in huiusmodi tributorum exactionibus illicita. *Argum. 2.* *Argumẽ. 3.*

In contrarium tamen est, quòd principes populum tributis vexantes, neque tam ob caussas legitimas, quàm propter odia vel fauores, eadem exigentes, non solùm apud Philosophos & seculares historiographos, verùm & in sacris pessimè audiunt. Hanc enim ob rem (vt 3. Reg. 12. sacra refert historia) Roboam maxima fuit regni portione mulctatus, quòd præ patre suo moliebatur plebi graue iugum imponere. *Roboam.*

QVAMPLVRIMA tributorum nomina iuris prudentes multiplicant: quæ inter alios Syluester sub verbo, Gabella, propemodum connumerauit: vt pensio, quæ dicitur à pendendo, hoc est soluendo: guidagium, &c. Quatuor tamen ad rem spectantia huc accersiuimus. Primum est census, quod à censendo deriuatur: eò quòd recenseri facultates debent, quò inde tributa pro earum ratione soluantur: vt habetur l. forma. de censibus. At verò peculiare nomen sit ab alijs distinctum, pensionem illam singulariter significat, quam ciues viritim pro capite principi pendunt. Hoc enim est de quo Iudæi Christum sciscitabantur, vbi quærebant, an liceret Cæsari censum soluere? Tributa enim quæ pro defensione & gubernatione Reipublicæ imperabant, tribuere nihil recusabant, sed illud, quod iugum subiectionis designabat, à qua ipsi se liberos arbitrabantur tanquam filij Abrahæ. Vnde alibi, Nos filij Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Huiusmodi autem census inter Christianos principes non est vsu frequens, eò quòd ad superbiæ tumorem potiùs & ad auaritiæ sitim attineat, quàm ad publicorum sumptuum necessitatem. Satis nanque se ciues subditos profitentur, cùm alia iussa capessunt. Illam ergo ob caussam Cæsares describi orbem iubebant. Vnde Dauid (vt secundæ Regum vigesimoquarto memoriæ proditum est) inde tam acerbas dedit pœnas numerati populi. Atque huc referebatur quod Christus interrogauit, Cuius est imago hæc? scilicet numismatis, quasi solùm in signum subiectionis & adorationis Cæsaris, illud exolueretur. Tributum autem (vt nomen ipsum sonat) à tribuendo seu contribuendo dicitur: eò quòd quisque stipem tribuat. Et quoniam antiquitus illa stipum contributio non fiebat nisi ad alendum publicum militem, inde etiam stipendium deriuatum est. Vtrunque habetur l. Ager. ff. de verb. & rer. signi. Differt ergo tributum à censu tam ratione materiæ, quàm ratione finis. Tributum enim de terræ nascentibus in subsidium Regis vel Reipublicæ contribuitur: census verò de capite ad profitendam subiectionem. Tertium autem genus pensionis est vectigal, ab vtroque differens, fine pariter & materia. Soluitur enim de mercimonijs quæ vehuntur negotiationis gratia, ad murorum, pontium, aliorumque id genus publicorum operum refectionem. Dicitur ergo à vehendo vectigal, idemque à portu, portorium: quia portitori soluitur. Quare in oratione de prouincijs consularibus vtrunque Cicero coniungit, vectigal ac portorium: indeque Hispanè *Portazgo*. Quartum tributum est pedagium, materia idem vectigali, quia ex mercimonijs soluitur, fine tamen distans: quia custodiæ viarum, quæ latronibus aut hostibus sepiuntur, dicatum est. De his ergo cunctis sit prima conclusio: Hæc omnia pensionum genera si ob prædictas caussas imponantur, iustæ sunt, debenturque adeò principibus à ciuibus in conscientia, iuxta verbum Pauli ad Romanos decimotertio. Ideo necessitati subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal: vectigal. Et refertur ad hoc propositum in decreto Augustini. extrà, de censibus. cap. Omnis. Adiecit ergo Paulus. Dei esse ministros: vt intelligamus ab eius numine deriuari legem soluendi tributa ad alendos principes. At verò (vt illic bene Diuus Thomas adnotauit) nihil in præmium debent expetere: sed solùm ad sustentationem status & necessarios sumptus. Nam (vt ait Aristoteles quinto Ethicorum capite sexto) proprium præmium principis, est honor, quo qui non est contentus, tyrannus est. Honorem autem illum Christiani non ad humanum, qui vanus est, sed ad diuinum, qui in cælis nos manet, referre debent. Secunda conclusio est: Si tributorum onera non pro ratione cuiusque facultatis & substantiæ, aut pro ratione vecturæ aut negotiationis, aliusuè legitimæ caussæ, sed alius intuitu, quæ ad rem non pertinet, exigatur, acceptio est personarum. Id quod non tam crebrò principi contingere potest, quàm ciuitatis quæstoribus & senatoribus: qui ideo restituere tenentur si fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet, nempe auctiora exigendi quàm pro regni necessitate. Hæc enim semper pensanda est, vt cessante tributi caussa, cesset & tributum. At quò aliquod specimen legitimæ formæ tributorum exhibeamus, sit tertia conclusio: Tributa facultatibus potiùs, possessionibus, ac negotiationibus imponenda sunt, quàm personis: nempe vt quò quis bonis locupletiùs abundat, aut plus lucratur, plus soluat, non quò plus indiget. Caussa autem huius explicandæ conclusionis, illud tributi genus, quod non modò Hispaniæ, verùm & in alijs quoque prouincijs in vsu est, explicemus. Id nostrates *Alcaualam* vocant. Hæc enim tributi forma à centum paulòue pluribus hinc annis ortum apud nos habuit, idque iusta de caussa: nimirum dum Rex Alphonsus regnum Granatæ bello petebat. Pòst verò non modò durantibus, verùm crescentibus bellorum malis, factum est perpetuum. Et habet quidem nonnullam vectigalis imaginem, pro eo quòd ex mercimonijs quoque soluitur. Differt tamen latiori materia: quia non solùm ex illis quæ à loco in locum transuehuntur, sed ex rebus quibusque venditis corraditur: à cuius prætereà solutione neque nobiles eximuntur. Quin & fine quoque differt. Quoniam non tantùm reficiendis muris ac pontibus adscriptum est, sed publicis regis sumptibus. Haud tamen inde iniquitatis condemnádum est, quòd nouum sit. Nam dum tributa alia facultatibus ciuium & negotiationibus imposita alendo regi sustentandæque reipublicæ non sufficiunt, necesse est alia via id prouidere.

Syluester. *Quatuor tributorum nomina.* *Census.* *Quod tributum erat à quo se Iudæi exonerare cupiebant.* *Dauid.* *Tributum.* *Differẽtia inter tributum & censum.* *Vectigal.* *Interstitiũ inter vectigal, cẽsum, atq; tributum.* *Vectigal à vehendo dicitur.* *Cicero.* *Pedagium.* *Prima conclusio.* *Paulus.* *Augustin⁹.* *D. Thomas* *Aristot.* *Secunda conclusio.* *Tertia conclusio.* *Tributum quod apud Hispanos Alcauala vocitetur.* *Rex Alphõsus.* *Interest inter hoc tributi genus & vectigal.*

dere. Neque verò ideo arguendum est iniustitiæ, quòd nobiles etiam comprehenderet. Enimuerò cùm plebs reliqua potis non sit tam immodicos ferre sumptus, æquitas fert vt nobilium auxilio eleuetur. Hoc tamen iniustitiæ specimen præ se fert, quam lex Vniuersi C. de vectiga. cauere in tributis iubet: nempe ne pro his rebus quæ ad vsum proprium pertinent, exigantur. Enimuerò quòd coëmptores, qui vt reuendant, coëmunt, quotam venditionis exoluant, rationi profectò consentaneum est. Illis enim idem est lucrum, quod agricolis, fructus: sed tamen quòd qui vt propriæ necessitati succurrat, domum suam, aut rem aliam vendit, tributum pendat, & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tunc non qui plus habet, plúsue lucratur, sed qui pluris eget, ampliùs soluit. Cæterùm, re vera nisi bellorum necessitas in caussa fuisset, vt fructus huius tributi diuenderentur, via erat paratissima sustentandi regni, regisque ærarium. Id tamen non potest non monstrum apparère, quòd ciues ciuibus tributum soluant, illudque maximè quod regi penditur in commune bonum. Cui & aliud adiungitur incommodum, videlicet, quòd miseri ciues, quibus seruitia imperantur, inde grauiùs premuntur. Nam quantum venditur, tantum ipsi replere coguntur. Etenim cùm sumptuum necessitas in dies magis ac magis regi crescat, necesse est populum multis nominibus in dies molestiùs vexari. Adde quòd domini quibus huiusmodi tributum venditur, ad rigorem illud exigunt, vt decimum quenque numum exactissimè exposcant, cùm tamen rex vix vnquam vigesimum percipiat. Et profectò quanuis decima sit consignata: tamen nisi vbi vrgens regni necessitas illud postularet, nimis graue esset, tributum hoc ad rigorem exigere. Quod quidem rex sanctè animaduertens, de huiusmodi quota solet cum regno componere ac pacisci, vt remissior fiat pensio ac tolerabilior: quod tamen inferiores domini non faciunt. Huic autem & aliud accedit damnum, quòd cùm leges exigendi huius tributi, si regij tantùm quæstores existerent, tolerabiles sint: tamen reliqua quæstorum turba in fraudem populi illis abutitur, vt illa vexatione non decimam tantùm, sed plusquam octauam extorqueant. Nihil contra regum necessitatem obmurmuro, quæ legem non habet, & eorum iustos animos cogere potest: sed rei tantùm naturam explico, vt si possibile esset alijs vijs publicæ necessitati prospici, ab huiusmodi alienationibus publici ærarij caueretur. Puteus enim quotiescunque opus fuerit exhauriendus est: venas tamē fontium præscindere, ius naturæ non sinit. Quòd si quis instantiùs sciscitetur, an hæc tributa sic in conscientia debeantur, vt quisque neque à quæstore neque à portitore requisitus teneatur vltrò ea offerre? Respondetur primùm, nemini licere latenter exactorem eludere, nisi vbi patentissima esset vectigalis iniuria. Secundum membrum responsionis sit, quòd dum hæc magno cum rigore exiguntur, satis est quòd quisque dum tributum petitur, soluat obedienter, maximè vbi debitum non est magni momenti. Quarta conclusio: Nulla est personarum acceptio, si nobiles & id genus à tributorum solutione eximantur, tum ob maiorum clara gestorum stemmata, tum quia reipublicæ tuendæ designati sunt. Quin verò & assertioni huic subiecerim, quòd potest rex vrgente regni necessitate huiusmodi honores vendere, si tamen duo caueantur. Primum, ne adiunctam habeant iustitiæ functionem aut administrationem aliam, aut gubernationem: vt articulo quarto de senatoribus dicebamus. Mox, ne id fiat in aliorum iniuriam. Potest inquam tali ingruente necessitate rusticos & humiliter natos pretio tributorum libertate donare. Nihil enim inde iniustitiæ contrahitur. Et fauere videtur. l. hoc iure. ff. de donationibus, & l. si pollicitus. ff. de pollicitatio. quibus permittitur pollicitatio, quæ gratia obtinendi publici honoris fit: sed tamen hoc cauendum est, ne tributum, quo vnus leuatur, onerentur reliqui oppidani: sed excipiatur à summa quam oppidum soluit.

Iniustitia huius tributi.

Perquàm apta simlitudo.

Dubitatio.

Solutio.

Quarta cōclusio.

Ad primū argumētū.

Ad alia duo argumenta.

PER hæc ergo solutum est primum argumentum in frontispicio ante quęstionem obiectum. Enimuerò vt in distributionibus, sic & in contributionibus existere potest personarum acceptio. Ac subinde diluta sunt reliqua duo argumenta: quoniam æquitas misericordiæ cæcis ac truncis patrocinatur, ne miseris afflictio addatur. Et de nobilibus quarta conclusio respondit.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER

LIBER QVARTVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

DE altera iustitiæ specie, quæ è regione ad distributiuam ponitur, nempe de iustitia commutatiua, sermonem nobis ineuntibus operæpretium prius est Partitio libri. *de duobus eius præambulis, videlicet primùm de rerum dominio, mox de earum restitutione, hoc quarto libro differere. Enimuerò dominiũ huiusmodi rerũ, earumque diuisio, basis fundamentumque est omnium contractuum cõuentorumque & pactorũ, quæ per commutatiuam iustitiam celebrantur. Ac perinde cuncta quæ huic virtuti aduersantur vitia, violationes quædam sunt & corruptelæ dominiorum, rerumque possessionum. Quæ subinde iniuriarum genera contractaque debita restitutionis beneficio repensari debent. Quinque ergo conuenit de rerum dominio disputare quæstiones, Primam, de re ipsa, deque eius subiecto, Secundam, de eius obiecto, nẽpe quotuplex sit, & quarum rerum. Tertiam, de dominiorũ diuisione ac legitima trãslatione. Quibus subinde de singularibus quorundam dominijs quarta adhibetur disputatio. Ac demum quinta de dominiorum translationibus. Sit ergo primus quæstionis titulus.*

QVÆSTIO PRIMA, DE DOMINIO IN GENERE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm dominium idem sit quod ius & facultas rerum.

QVAESTIO præsens in duos articulos secari se postulat: quorum alter definitionem dominij, alter verò subiectum nobis constituat. Quæritur ergo, an dominium idem sit quod ius facultasque rerum? Et arguitur à parte affirmatiua: Ius idem est, quod facultas disponendi de rebus, liberéque illis vtendi. idem autem prorsus videtur esse dominium. Secundò: Mendicantes monachi quoniam ius habent vtendi cibis, vestimentis, atque alijs vtensilibus vsq; ad rerum ipsarum consumptionem, dicuntur esse earundem rerum domini, vt Ioan.22. in Extrauagan. ad conditorem, cõcludere sibi videtur: nulla ergo restat ratio discriminis inter ius & dominium. In contrarium autem est quòd dominus & seruus sunt correlatiua: Instit. autem de iure persona. distinguuntur homines in liberos & seruos: ergo illic denotatur quòd qui liberis præest, licèt habeat ius illis imperandi, non tamen habet eorum dominium.

Primũ argumentum. *Argumẽ.2.* *Ioan.22.*

DVO proposita argumenta duo nobis membra designant. Est autem ilicò in quæstionis introitu adnotandum, hanc vocem, Dominium, nõ esse tam vsu frequentem apud oratores & priscos Latinos, quàm dominatus, ac dominatio, quæ quidem duæ voces in malum crebriùs apud illos, quàm in bonũ vsurpantur. Significant enim quandam tyrannidis effigiem, videlicet quando quis in rem suam abutitur sibi subditis. Vnde Cicero Tuscul. quęst. lib.5. de Dionysio: Dum, inquit, duo & viginti natus annos dominatum occupauisset, &c. Et lib.2. de Oratore: Brutus populum Romanum dominatu regio liberauit. Nam illa quorum homines domini sunt, facultates dicuntur Latinè, ac substãtiæ, & possessiones. Sed Iurisconsulti sunt, qui hac voce vtuntur, ad significandum id quod pariter vocat proprietatem rerum: quæ ab earum possessione distinguitur, atque ab vsu & vsu fructu. Neque verò vox hęc secundum hũc significatum, ceu barbara aut inusitata habenda est. Versatur nanq; inter illustres Latinos: vt apud Varron. de re rustica, lib.2. In mercando & in emptionibus & traditionibus dominium mutant. Et habetur in sacris literis, vt Thobiæ 8. Fecit hanc scripturam, vt pars dimidia quæ supererat, Thobiæ dominio deueniret. Et 1. Mach.11. Rex Ptolemęus obtinuit dominiũ ciuitatum. In iure autem vsurpatissimum verbum est. Extãt quippe in Digesto Nouo, lib.3. distincti tituli, de acqui. rer. domi. & de acquir. vel amit. pos. At verò circa vocis descriptionem plus operę insumũt iuniores, quàm opus esset: vtputa Gerson de potesta. Eccle. cõsidera.13. & tractatu De vita spirituali, lect.3. cui plurimũ astipulatur Conrad. tracta.1. de cõtract. & aliorum nonnulli in 4. dist.15. Primum enim omnium aiunt isti, ius bifariàm accipi. Primò pro lege: quo significatu dicimus, Ius Ciuile, & Canonicum. Secundò, pro legitima potestate, qua quis fungitur in personam aliquam vel rem. Deinde aiunt dominium idem esse prorsus, quod ius fe-

Dominiũ, dominatus, dominatio. *Cicero.* *Varro.* *Quid sit dominium.* *Gerson.* *Conradus.* *Aliena do-*

minij definitio impugnatur. ius secundo modo acceptum. Quapropter dominium,inquiũt,est potestas seu facultas propinqua assumendi res alias in suam facultatem,vel vsum licitum, secundum iura rationabiliter instituta. Sic isti de dominio loquuntur,an verò propriè, id perpendamus. Primò,pro eodem vsurpari iuris nomen ac dominij,re vera voces ipsæ ægrè ferunt.Ius nanque(vt supra visum est)idem est(vti ait lib.5.Isid.) quod iustum.Est enim obiectum iustitiæ:puta æquitas quam iustitia inter homines cõstituit: dominium autem facultas est domini(vti nomen sonat)in seruos vel in res,quibus suo arbitratu, ob suũq; commodũ vtitur.Fit ergo,vt ius non conuertatur cũ dominio, sed sit illi superius & latius patens. Habet enim *Paulus.* vxor ius quoddam in maritũ:iuxta illud Pauli 1.ad Corint.7.vir sui corporis potestatem nõ habet, sed mulier.Et filius in parentes,qui curam suorũ habere tenentur: ac serui in dominos,à quibus pasci sustentarique debent.Et eadem ratione subditus ius habet in prelatũ,à quo est instituendus & gubernandus:& tamen nullus istorũ quantumuis nomen extendas,dominus est,appellariue potest sui superioris.

Obiectio. Sed ait Conra. Saltem negari non debet, quin propriè ius quodcunq; superioris in inferiorem, dominiũ sit censendũ:ita vt dominiũ vltra ius præcisè addat superioris rationem. At profectò neq; hoc ego *Dilutio.* istis facilè cõcedam.Enimuerò pater ius habet in filios:dominiũ autem,si propriè fandũ est, nõ item. Est inquam æquũ & iustũ atq; adeò ius,vt pater filijs imperet ob suum ipsorũ bonum,quos propter ipsos diligit,instituit,& educat.Dominiũ autem non quodcunq; ius & potestatem significat,sed certè il*Definitio propria dominij.* lam,quæ est in rem,qua vti pro libito nostro possumus in nostram propriam vtilitatem, quamque ob nos ipsos diligimus.Id quod palàm nomẽ ipsum auribus exhibet.Domini siquidem correlatiuũ est seruus: qui quidquid est,totũ est domini,veluti pecus. Nisi quòd seruus occidi nõ potest: quia solus Deus *Aristot.* est vitæ dominus.Vnde Arist.1.Poli.cap.3.distinguit inter imperiũ ciuile seu regiũ, & despoticũ, quod est dominicum:dicens,animam habere in corpus dominicũ principatum,mentem verò in appetitũ,nõ nisi ciuile & regiũ:quod non est dominiũ.Et 5.Ethic.cap.6. distinguit inter ius herile & paternũ: pater nanq; possidet filium ante legitimam ætatem,non tanquam dominus seruũ, sed tanquam partem sui: & ideo ius illud non est dominicũ: herus autem possidet seruum tanquam instrumentum quo vtitur.

Obijcit Richardus. Arguit verò contra Richardus:Si quis aut filiũ patri,aut marito vxorem raperet,diceretur fur: furtum autem non committitur nisi inuito domino,ergo & pater filij dominus est,& maritus vxoris. Ad hoc tamen lib.sequenti,quæstione de furto respondebitur,raptum filiorũ,aut vxoris non esse propriè furtum,sed captiuitatem,vel aliam iniuriæ speciem,sed seruum surripere,propriè est furtum.Præterea,satis est ad rationem furti,quòd fiat vel inuito domino,vel eo inuito, ad quem res pertinet, etiam si non *Solutio.* sit dominus,sed alio iure possidens.Quapropter Institu.de iure personarũ distinguuntur statim homines in liberos & seruos:quoniam ius in liberos non propriè dicitur dominium, sed in seruos. Princeps enim licèt dominus sit vrbium ac possessionum:ciuium tamen non est dicendus nisi Rex, aut Dux,&c. Immo verò cùm dominatu agit in subditos,vtendo scilicet illis ad suam propriam vtilitatem,tyrannus fit.Quare neq; iudex neq; prælatus,etsi ius habeat in subditos,dicitur propriè eorum dominus.Et hoc *Dominium.* notauit Christus Matth.20.Principes gentium dominantur eorum,&c.non ita inter vos.Etenim(vt in summa iam dicamus)dominiũ solùm est ius, quo quis vtitur ad suũ proprium commodum: ius autem non hoc solùm significat, sed amplectitur ius etiam, quo superior ac præfectus in subditorum rem & bonum ipsis vtitur.Quocirca ius tanquam superius genus ponendum est in definitione dominij: tantũ *Dubitatio soluitur.* abest,vt cõuersim dicantur. De viro autem respectu vxoris monere quempiam fortè posset illud Genes.3.Sub viri potestate eris,& ipse dominabitur tui.Haud tamen hoc ad dominium ciuile referendum est.Immo Arist.loco citato illud ius viri in vxorem innominatũ esse ait:Sed dicitur dominari, primùm quãtum ad vsum coniugalem:quia cùm natura integra sine vlla fuisset turpitudine,laborisq; molestia: post peccatũ,quia in dolore paritura mulier erat, dicta est esse sub viri potestate. Præterea,quia innocentia superstite nullus esset ignorantiæ locus,vtpote quæ peccatum subsecuta est: ideo quantum ad regimen dominari dicitur vir vxori,quam docere debet: sicut infrà dicturi sumus, elegantiores rudibus dominari:non quidem legali dominio,in bonum proprium dominorum:sed vrbano,in rem ipsorum, disciplinæ egentium. Hinc sequitur neq; istorum definitionem,quam dominio adscribunt,legitimam

Statuitur ac declaratur dominij definitio. esse,neq; exactè constructam.Et quia(vt 1.de Anima tex.85.auctor est Arist. ex recto ipsum obliquum cognoscimus,rectam pro captu nostro statuamus definitionem,per quam de altera iudicemus.Dominium ergo, si secundum artem describas, est propria cuiusque facultas & ius in rem quamlibet, quam in suum ipsius commodum vsurpare potest quocunque vsu lege permisso.Positum est ergo loco gene*Facultas vnde deriuetur.* ris,facultas potiùs quàm potestas: non vtique ratione illa Ioan.Gerson cap.3.De vita spirituali, videlicet quia facultas dicitur à fas,quare potestas latronis vrendi aliena re,non est facultas.Etenim facultas non à fas,sed à facile,deriuatur:vt sit quasi facilitas. Sunt etenim contraria, facultas & difficultas. Ob idque potestas genus est plura comprehendens, quàm facultas. Potest quippe tyrannus abuti ciuium bonis,non tamen habet facultatem id est,facilitatem:quia id sine licentia & facultate domini aut iusta intercedente caussa,non potest.Quare minimè opus est addere,propinqua: nam facultas hoc ipsum sonat.Potestas siquidem remota vtendi aliena re,non est facultas.Addiderim autem, propria, vt dominium distinguatur à mera possessione,vsu,& vsu fructu.Etenim qui tantùm habet vsum, aut vsum fructum,nõ habet propriam facultatem,sed dependentem à vero domino,vel à iudice id permittete.Itaq; quod nõ soli barbari,verùm & Latinissimi,iuris prudentium more,iam proprietatem dicunt,id magis Latinè dicitur propria facultas.Neque opus est addere cum Gersone,assumendi res alias. Nam & homo per propriam voluntatem,quæ motrix est omnium potentiarum,vtitur etiam suis proprijs membris:in quæ(vt paulò antè ex Aristo.citatum est)habet anima dominicum imperium.Adiectum tamen est definitioni, quòd dominium sit facultas ad proprium vtentis commodum, quo differat ab alijs iuris speciebus, quibus superior inferiores ob suum ipsorum bonum gubernat. At dictũ est deinde vniuersaliter, quemcunque vsum, vt distinguatur dominium ab vsu & vsu fructu. Est enim dominium

facultas non solùm vtendi fruendique re, verùm & ipsam distrahendi, donandi, vendendi, negligendi, &c. Veruntamen adhibitus est modus, vt vsus ille sit lege permissus, ad dissoluendam obiectionem, qua quis tentaret infirmare definitionem. Enimuero pupillus ante ætatem legitimam dominio rerum suarum pollet: quarum tamen potiundi liberam facultatem non habet, cùm talia bona neque donare valeat, neque vendere: quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cùm dominium fundetur in libertate, licèt ante vsum rationis verè sit dominus, quia verè liber, & non seruus: vsus tamen dominij ei ob bonum suum interdicitur, quoadusq; rationis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paul. quandiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo: non quidem quantum ad dominium, sed quantum ad vsum: & ideo est sub tutoribus. Et simile fit argumentum de illo, cuius bona vinculo primogenituræ obligata sunt: qui cùm sit verè eorum dominus: illa tamen non potest ratione aliqua alienare, eò quòd ciuili sit lege prohibitus. Nam quòd verè sit dominus, inde patet, quòd aliàs illa bona carerent domino. Præterea, cùm rex, cuiuspiam postulationi annuens, bona eius vinculo primogenituræ alligat, quæ priùs erant libera, nullum ei adimit dominium: neq; postmodū quando possessori facultatem concedit alienādi, nouam illi confert proprietatem aut dominium: ergo semper est dominus, prohibitus tamen sicut pupillus. Absit autem de illis hic nænijs meminisse, vtrùm dominiū sit res ipsa quæ possidetur, an dominus, an potiùs relatio? Hoc veruntamen admonere non præteribo, vt philosophi caueant barbaras illas Terministarum loquutiones. Ecquis enim audire ferat, dominiū equi, esse vel equum, vel equitem? Est enim dominium illa rerum habitudo inter possidentem & possessum: puta facultas possidentis in rem possessam. Ob idque definitur per suū actum: qui quidem modus definiendis potētijs peculiaris est. Etenim vt visus est potentia sentiendi colores, & auditus potentia sentiendi sonos: sic dominium est facultas vtendi re, fruendique, &c. Ad hæc, adnotandum est diuersam rem esse, titulum dominij ab ipso dominio: id quod negligentiùs quidā Parisiensium considerant: arbitrantes cum suo cancellario eandem facultatem, quę est dominium, esse & titulum. Enimuero titulus, basis dominij est, seu radix ex qua pullulat. Est autem dominiorū titulus, vel natura, vel lex, vel cōtractus, vel electio, &c. Exempli gratia: Titulus dominij naturalis, quod homo habet in terræ nascentia, est naturalis vita, quæ sine illis conseruari nequit: ratione cuius Deus & natura homini dedit vnà cum appetitu seruandi se, ius etiam vtendi necessario alimento: veluti titulus iuris (non dicam dominij) quod parentes habent in suas proles, est naturalis genitura. Titulus autem quo quisque propria possidet, est ius gentium, quo facta est rerum diuisio. Titulus verò episcopi est electio. Et titulus quo quis possidet domum, est vel natiua hæreditas, vel emptio, vel præscriptio, &c. Ex hac cōstituta definitione dominij colligitur differentia inter ipsum, & vsum, atq; vsumfructum. Dominium enim est facultas in substantiam rei: vsusfructus verò non nisi in eius qualitate & accidentia. In substantiā inquam rei, quia si est vsu consumptibilis, veluti cibus & vestitus, potest eam dominus consumere: sin minus, potest illam donare & vendere, vt domū & seruum: quin verò & occidere, vt pecudem. At verò vsusfructus est ius alienis vtēdi ac fruendi rebus, salua eorum substantia: vt habetur ff. de vsufruct. & instit. eod. tit. Nam qui habet vsumfructū agri vel hortorum, potest non solùm fructus edere, verùm etiam & vendere, quin verò & agrū alteri locare. Nudus autē vsus est ius rebus alienis vtendi salua earū substantia, nō tamen fruendi. Quocirca vt habetur Institu. de vsu & habita. minus iuris est in vsu, quàm in vsufructu. Fruitur enim ille re, qui in fructus habet plenam potestatem: quos scilicet non solùm edere, verùm quomodocunque alienare potest: vtitur autem, cui tantùm illis vesci licet: vel sua alere armenta: haud tamen illos aliter distrahere: vt qui habet nudū vsum agri, potest illuc intrare, comedere poma, & fœno iumenta sua & pecudes pascere: vendere tamen fructus aut locare non item. Quapropter in vtraque definitione dictum est, alienis rebus, quoniam verus dominus nō dicitur vsuarius aut vsufructuarius, sed ille qui præcisum habet vsum vel vsumfructum: tametsi emphyteuta dicatur habere dominium vtile ad differentiam dominij directi, quod simpliciter est dominium. Hæc autem non sunt nostræ modò speculationis. Attamen quoniam mendicantium religionem profitemur, institutio nos admonet nostra circa hanc constitutam definitionem quadamtenus disputare, an in rebus vsu cōsumptibilibus possit vsus à dominio distingui? Res enim vsu non consumptibiles sunt, quarum vsus non est consumptio, veluti prædium, domus & huiusmodi. Res autem vsu cōsumptibiles sunt illæ, quarum vsus non est nisi distractio rei vel consumptio: veluti est pecunia, cuius vsus est illam in alienum dominiū transferre: & panis, cuius vsus est ipsum comedere. De his enim quæ vnico actu consumūtur (vt grauius sit dubium) sermo nobis est in proposito: nam in veste, licèt vsu atteratur: tamen quia non vnico actu contrita perit, posset vtcūque discerni vsus à dominio. Mouemus autem potissimè dubium propter institutum eorum, qui sub sancta Regula diui Francisci degunt, & eorū, qui ex nostris in eodem instituto perseuerant. Aiunt enim Minores omne abdicasse dominiū: adeò vt neque pecuniæ, neq; panis, neque eduliorum quibus vescūtur dominio fungantur, vt possint dici (si suo vti licet verbo) proprietarij. Neq; verò tantū inter Theologos lis hæc controuersa est & contestata, verùm & à Summis Pontificibus variæ sunt de hoc pronūtiatæ sententiæ. Extat enim Constitutio Nicolai 3. in cap. exijt qui seminat. de verb. signi. lib. 6. vbi declarando dicta Gregorij aliorumque Pontificum luculenter affirmat, permultisq; adiectis verbis confirmat, Fratres Minores nullum habere dominium, neque in cōmuni, neq; in particulari vtensilium, aut victualium, sed meros esse vsuarios. Dominiū autem pecuniæ semper apud erogantes remanere, cibariorum verò & vtensilium apud Summū Pontificem. Eadem ferè extat sententia Clementis 5. clemē. Exiui de paradiso. eod. tit. Contrariam verò sententia his obiecit Ioan. 22. in Extrauagan. Ad conditorem. & cùm inter nonnullos. &, quia quorundā. de verb. signi. vbi indubius asserit, in rebus vsu consumptibilibus vsum minimè distingui à dominio: neq; vllo pacto posse ab illo separari. Res certè est difficilis. Et primùm, vt ab ipsa natura rerum initiū contrà arguēdi sumamus, apparet quòd cùm vsus huiusmodi rerum sit earū consumptio, nemo possit re vti nisi tanquā verus dominus. Verum enim dominium,

Obiectio cum sua dilutione.

Titulus à dominio distat bis per omnia.

Quid sit titulus.

Discrimen inter dominium, vsum ac vsumfructum.

Vsusfruct⁹.

Vsus nudus

Emphyteuta.

Quæstio grauis.

Nicola⁹ 3.

Clemens 5. Ioan. 22.

Primum argumētū à parte negatiua.

si eius definitionem suprà constitutam respicias, in hoc consistit, quòd in omnē vsum res possit assumi: *S. Thomas.* postquàm autem consumitur, nullus fit ei reliquus vsus. Vnde S. Thom. 2.2. q. 78. art. 1. pro constanti habet, in vino, & in pecunia, & in rebus huiusmodi neutiquam computari seorsum posse vsum præter rem ipsam: sed cuicunque conceditur vsus, eidem concedi rem, atque adeò eius dominium. Et tamē si vsus huius generis rerum à dominio secerneretur, fieret inde apertè consequens posse locari vsum, distincto prætio ab illo, quo res æstimatur, vt quis mihi daret pro esu tantū, & insuper pro capone quantum valet. *Secundū argumentum.* Secundo loco iuris auctoritate arguitur: nam ff. de vsufru. earum rerum, quæ vsu consu. l. 2. cautio fit, pecuniæ vsumfructum non posse legari absque ipsa pecunia, neque aliarum rerum, puta vini & olei, quæ vsu consumuntur: quia nemo potest his vti nisi consumendo: ob idque quantū ex illo titulo synecrè colligitur, vsusfructus harū rerum ad genus quoddā mutuationis spectat. Ille enim cui vsusfructus pecuniæ vel frumenti legatur, tenetur cautionem dare quòd totam rem restituet legitimo hæredi. Et ff. de vsufr. & quemadmod. quis vtatur. l. omnium. §. constituitur. prohibetur vsumfructum perpetuum esse, ne inutila sint dominia: nam frustra esset rei dominium, qua nūquam liceret vti. Ex his ergo sumitur argumentum: Si panis & vini mendicantium vsus est apud illos: & talis vsus, vt nunquam rem teneantur restituere: compertissimum fit & dominium esse penes eosdem. Respondent autem hac distinctione vsus. Aiunt inquam, vt habetur in dicto ca. exijt. duplicem esse rerum vsum: alterum videlicet iuris, atque alterum facti. Vsus iuris est cōcessio legis: & hic in hisce rebus non separatur à dominio: hoc tamen aiunt carere mendicantes. Vsus autem facti est actio ipsa comedendi & bibendi: atque hic tantùm illis concessus est. Sic ait Nicolaus Pontifex eodem cap. exijt. At verò distinctio hæc non est intellectu tam facilis, quàm dictu. Nam vsus iuris non alius intelligitur, quàm quod ius ex voluntate domini permittit. Legauit mihi quisquam vsumfructum pecuniæ, inde fit, vsum esse mihi legitimum. Si ergo legitimus est, ergo iure cōcessus. Pari modo, si erogas mendicanti panem, cur vsus ille mendicantium non erit iuridicus: Accedit huc, quod eodem loco ait Papa, perinde illis concedere vsum, ac si essent verè domini: quin verò Ioannes 22. palam ingenueque fatetur nullum se habere dominium *Ioan. 22.* rerum mendicantiū: & si quod habet, libentissimè renuntiare. Hisce tamen minimè obstantibus, si quæstio non tantùm de nomine est, statuitur conclusio in gratiam Mendicantium, quę sit huius articuli secunda: *Secunda conclusio.* Vsus rerum comestibilium & vtensilium distinguitur quodam pacto à dominio: ita, vt mendicantes absque vlla (vt aiunt) proprietate illis vtantur. *Probatur conclusio.* Probatur: Ad verum dominium non sufficit vt cui liceat rem consumere: sed requiritur præterà vt possit ipsam (quod in definitione positum est) in omnem vsum absumere: puta alienare, vendicare in iudicio, legare, negligere, &c. Minoritæ autem nō possunt neque cōuentu iuncti, talibus modis rebus suis vti. Quin verò qui pecunias illis largiuntur, possunt pro libito amouere quoties libuerit tanquam veri domini. Aliorum verò vtensilium, atq; alimentorum Papa sed dominum pronuntiat. *Similitudo quàm adposita.* Itaque quemadmodum dum quis amicos cōuiuio excipit, non facit eos dominos esculentorum & poculentorum, quibus mensa extruitur: quia neque illis facit facultatem illa surripiendi, vt in proprias domos importent: sed tantùm vt sedentes vescantur illis: eodem penè modo Papa inuitat quotidie fratres quibus tantùm facit facultatem edendi ac bibendi, vestiendi, &c. Quare etsi eis illa de medio tolleret, nullā eis faceret iniuriam: neq; esset habendus tanquā fur & latro, sed tanquam dominus qui sua repetit. Facit in fauorem huius conclusionis illud Actuum 2. vbi habetur, Omnes credentes habuisse omnia communia. quod de illis intelligendum est, qui Hierosolymis agebant: omnia ergo vsque ad alimenta erant illis communia, & gerebant se veluti conuiuę ad mensam conuiuatoris. *Secunda ratio conclusionis.* Præterea, egomet mihi hac ratione idem adstruxerim. Fatentur nanq; impugnatores huiusmodi paupertatis, posse monachos habere proprium in communi, licet nemo illud habeat in particulari. Vtamur ergo confessione sua: Possum ergo particularis monachus vesci communibus, quāuis nō sim particularis eorū dominus: potest ergo pari modo totus cōuentus & totus ordo, eisdem vti, tametsi omni careat dominio: Neque multùm mouere debet verbum Ioannis 22. dicentis se abdicasse tale dominium. Primùm, quia id non fecit legitimè, & si fas est dicere, nec iustè, sed certè in odium forsam Occham & aliorum sui ordinis, qui fuerunt ei infestissimi. Deinde quia suam renuntiationem successores eius in eadem sede nondum probārunt: sed exemplo suorum antecessorū idem retinent dominium. Eandem conclusionem corroborat Lex, Deutero. 23. quia ingredientibus vineam proximi permittebatur vuarum vsus absq; dominio. Ait enim, Ingressus vineam proximi tui, comede vuas quantū tibi placuerit: foras ne efferas tecum. Non ergo faciebat vuarū dominiū, vt posset vendere aut pro alia recambire: sed tamen vt tanquam conuiua pasceretur. Item Insti. de vsu & habita. ei, qui fundi nudum habet vsum, nihil vlteriùs conceditur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, &c. ad vsum quotidianū vtatur. Videtur ergo vsum illic distingui à dominio. Ad idē pertinet, quòd qui extrema laborat necessitate, potest alieno pane sibi succurrere: non tamen vt illum vendat quare profectò non videtur illic transferri dominium, sed alieno legitimè vti Tametsi vbi quispiā laboraret inopia panis, posset rem aliam capere, quam cum pane permutaret. *In extrema necessitate nō transfertur dominium.* Et sumitur coniectura, quod non transferatur dominium in extrema necessitate, ex eo quòd alias ille, qui sub illum articulum misero non succurreret, maneret restitutioni obnoxius: nam si tenebatur transferre dominium in alterū, perinde habuit ac si retineret rem alienā. Hæc profectò rem faciunt multùm probabilem, ex quibus modo aliquo clarescit id quod ait Nicolaus Papa, scilicet quòd Minores habent vsum facti, & non iuris: *Vsus facti: Vsus iuris.* puta vsum in actu, & non in habitu. Vsus enim iuris seu in habitu est, quando talis vsus non potest a domino impediri: qualiter non est apud Mendicantes, sed tantùm dum actu vescuntur. Secus autem res habet in pecunia: nam cùm talis vsus sit illam alienare, assumitur in omnem vsum: atq; adeò nemo ea legitimè vtitur, nisi verus dominus. Et per hæc respondetur ad rationes in contrariū. *Ad primam rationem.* Ad primum enim dicendum, quòd etsi postconsumptionem harum rerū nullus alius restet vsus. non tamen continuò sequitur vt assumatur in omnē vsum: quod ratio dominij desiderat. *Obiectio.* Sed arguis instantiùs: Si mendicātes non possunt

non possunt illas alienare, illud est quia sunt lege prohibiti, sicut pupilli, & primogeniti: nõ ergo obstat, quo minùs sint veri domini sicuti illi. Negatur antecedens: quoniam nulla ciuili lege prohibetur illa vendere vel donare &c. Sed quia verus dominus eiusmodi facultatem eis nõ permittit. Ad iura autem superiùs allegata, & ad auctoritatem diui Thomæ, negantis in hisce rebus posse seorsum computari vsum ac dominium, respondetur, solùm illis iuribus constitui, quòd non possit seorsum pretium sumi pro vsu aliud à pretio rei. Haud tamen negant quo minùs dominus possit vsum restringere vt alter illo duntaxat modo vtatur, & non omnibus modis, qui requiruntur ad verum dominium.

Dilutio. Ad secũdã ratione & ad D. Tho.

ARGVMENTA in capite quæstionis obiecta satis liquidò soluta sunt. Primi enim secunda præmissa, falsa est, nempe dominium & ius æquipollere: immo ratio dominij plus ponit quàm ratio iuris & inde, ius, generalior vox est. Et pariter responsum est ad aliud, nempe non sufficere ius illud Mendicantiũ in cibos & vtensilia, vt sint eorum domini. Secundi autem vtraque præmissa vera est, vt secunda conclusio ostendit: scilicet mendicantes alimenta vestimentaque consumere, quorum tamen non sunt domini: non tamen inde fit consequens definitionem nostram non esse legitimam. Immo per eandem docetur non esse illarum rerum dominos: quippe cùm nequeant illa abalienare.

Ad primũ argumẽtum principale. Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm tantùm Deo, intellectualibusq́; ac rationalibus creaturis competant rerum dominia.

PRAEFIXA ergo dominij definitione, subsequitur articulo secundo eius subiectum explorare: videlicet inquirere quibus propriè competat rerũ dominium: an scilicet solis post Deũ angelis atque hominibus? Arguitur enim quòd brutis animalibus suo ordine congruat dominium, vtputa herbarum, quæ, vt legitur Gene. 1. concessæ illis sunt in pabulum. Quin videtur Dux apum dominium in suum gregem obtinere: & inter grues illa quæ aciem ducit, apparet ceterarum esse regina. Et inter feras ferocissimus Leo dominari videtur reliquis bestijs: & accipiter dominatum pariter gerere in miseras aues. Secundò ad idem arguitur de inanimis cælis qui huic sublunari mundo dominantur: vtpote cui calorem, virtutemque influunt, quibus fouetur ac vegetatur. Vnde Arist. 1. Meteôr. Necesse est mundum hunc inferiorem subiectum esse lationibus superioribus, vt eius inde virtus gubernetur. Vnde Gene. 1. creatus legitur esse sol vt præsit diei, lunaque vt præsit nocti. In contrarium tamen est, quod eodem loco Gene. 1. solis hominibus adiudicatur orbis dominium. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus, &c.

Primum argumẽtũ à parte negatiua. Secundum argumẽtũ. Aristot.

DE hac quæstione Neoterici, Gersonem ducem sequuti, multa comminiscũtur rationi parùm cõsona. Ille nanque, grauis alioqui auctor, complures dominiorum species locis suprà citatis multiplicauit. Inter quas & multa tribuit dominia brutis, multaque subinde insensilibus rebus, vt argumentis suprà formatis explicatum est. Hæc autem (bona venia dixerim) an tam ratione & iudicio inuenta sint, quàm pro libito asserta, examinare oportet. Etenim rerum naturam consulentibus ilicò fiet compertum, rationem dominij non tam latè patere. Sit ergo hæc prima conclusio: Solis illis, qui intellectu & libero arbitrio vigent, conuenit dominandi ratio: illisque adeò solis habere rerum dominium, nempe cùm primis Deo, mox intellectuali naturæ angelicæ, deinde rationali homini. Deus inquam, cuius (vt ait Psalm.) terra est, & plenitudo eius, iure creationis dominium gerit ac principatum rerum omnium, quas ipse condidit: vt habet Sapientis illa confessio: Dominus vniuersorum tu es. Fuit quidem ad æterno, potestate Dominus: ab orbe tamen condito, vsu & actu. Nam anteà nullæ erant res quæ illi parêrêt. Est enim nefas eousque abuti nomine (quod quosdam non depudet) vt dominium inter diuinas personas nominetur: quippe cùm nihil in Deo sit eodem ipso inferius, sed quidquid illis est, infinitum existit. Neque verò filius vllo pacto subijcitur patri, vtpote cui summè æqualis est. Ob idque tota trinitas par habet dominium, idemque absolutum creaturarum, non solùm quantum ad vsum, verùm & quantum ad eorum naturas: vt puta cui non modò pro suo arbitratu cunctis vti liceat, verùm & earum naturas creare, annihilare, ac præter naturæ leges alterare: vt ignem, ne calefaciat, impedire: aquam absque igne calefacere: & tanquam dominus vitæ & mortis, non solùm reliqua animalia, verùm & hominem vita priuare. Angeli autem dominium habent suarum tantùm naturalium actionum: mundi verò huius nõ perinde atque homines. Quandoquidem propter ipsos, qui nullo egent corpore, nequaquam creatus est: sed propter solos homines quibus angeli sunt administratorij spiritus: tametsi ipsorum Hierarchiæ per suos Principatus ac Dominationes sint distributæ: alijque adeò alijs imperent. Hoc autem perparũ ad rem nostram attinet. Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli competere demonstremus sublunarium dominium. Primò, Dominus, nisi ineptissimè voce abutamur, ille solus est, in cuius facultate est situm, re sic, aut aliter in suum commodum vti: hoc autem nisi per intellectum ac voluntatem nemini congruit, solus ergo homo in terris dominij ratione fulget. At quò res clariùs elucescat, arguitur secundò: Dominium exterarum rerum nemini nisi hac ratione conuenit, quòd sit ipse suarum actionum dominus: dominium enim quod quisque habet in suos actus, caussa est & radix eius quod habet in alias res: est autem solus homo suarum actionum dominus (vt 1. 2. quæst. 1. auctor est S. Thomas) per intellectum & voluntatem. Eadem ergo ratione ius illi soli cõuenit vt dominus sit aliarum rerum. Minorem huius argumenti præter S. Tho. vel vsus ipse loquendi hominum demonstrat. Dum enim quis mente capitur, dicitur non esse sui ipsius dominus, sed sui impotens. Maior autem in ratione naturali posita est. Etenim qui sui non est dominus, esse nequit aliorum. Sed & testimonio supra citato scripturæ sacræ, quæ interpres naturę est, eadem conclusio tertiò comprobatur. Dixit enim Deus Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, &

Ioan. Gers. Prima conclusio. Quarũ rerum Deus habeat dominium. Angeli quibus rebus dominẽtur. Conclusio ostenditur. D. Thomas Tertia ratio conclusionis.

 bestijs,

bestijs,&c. Hoc est, in hoc cum faciamus ad nostram imaginem, vt reliquæ creaturarũ vniuersitati, quæ nostra caret imagine, dominus constituatur: fieri autem hominem ad imaginem & similitudinem Dei, est hoc intellectu & voluntate liberum: hæc enim est facies Dei. In reliquis nanque creaturis vestigium eius tantùm relictum est, sicuti humani pedis relinquitur in puluere, per quod eiusdem hominis facies agnosci nequit. Igitur quia duæ istæ potentiæ, intellectus & voluntas, communicatæ sunt homini, per hoc conditus est ad imaginem Dei, indeque adeò ius sortitus est dominandi in cæteras animantes, rationis expertes. Haud equidem ignoro quosdam distinguere inter dominium regale & naturale, dicentes ad priorem speciem libertatem requiri: non autem ad secundam: veruntamen hoc gratis dictum est: quia natura ipsa nemo est dominus rerum, nisi qui dominus est actionum suarum, & ideo neque rerum. Quartò arguitur: Dominium quempiam rei gerere (vt suprà ostendimus) est ipsa vti: brutæ autem animantes vti neutiquam possunt: ergo neque vllum habere dominium. Minor est sancti Thomæ 1.2. quæst.16. vbi docuit brutis non competere vsum, secundum illud Augusti. lib.83. quæstionum. Vti aliquo non potest animal, nisi rationis particeps. Et ratio est, quòd vti est rem in finem ordinare, quandoquidem voluntas est finis; vsus autem mediorum ad finem: & pecudes nihil agunt propter finem, quippe quem non cognoscunt: sed aguntur potiùs naturæ instinctu. Et simili insuper ratione id confirmatur: Domini enim est imperare: hoc autem idem est quod rem in alium finem ordinare: quod ideo à brutis alienissimum est, vt idem sanctus Thomas quæstione statim 17. commonstrauit. Quintò ad eandem conclusionem arguitur: Quicunque dominium habet cuiuslibet rei, iniuria afficitur dum illi aufertur. Bruta autem animalia neque iustitiæ capaces sunt, neque iniuriæ, neque, quam nõ cognoscũt, felicitatis: vt patet ex Aristot. 10. Ethicorum cap.8. Cuius ratio est, quòd cùm nõ sint libera, nõ sunt sui iuris: sed quidquid sunt, hominis sunt, propter quem Orbis conditus est. Et ideo qui iumento & armento vel pabulum sustulerit, vel vitam, nullam ei irrogauit iniuriam, sed domino: & qui equo regis loco cedit, nullum ei honorem defert, sed regi: nullum ergo pecudes habent dominium neque ius in herbas, sed tantùm appetitum naturalem: atque etiam potestatem. Quòd si brutis nullum potest dominium competere, liquidò fit, multò minùs cælis ac rebus inanimis cõuenire posse. Est ergo homo hac ratione medius inter Deum & bruta. Nam irrationale animal nullum habet dominium, Deus verò supremum: nempe & quantum ad vsus, & quantum ad naturas rerum: sed homo quantum ad vsus: attamen quantum ad naturam, minimè: vtpote quas mutare non potest, nisi applicando actiua passiuis.

Quarta ratio conclusionis. *S. Thom.* *Augustin.* *S. Thomas.* *Aristot.*

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum respondetur perimendo totum antecedens. Haud enim bruta vllum habent herbarum dominium, quod eadem ipsa Gene. auctoritate contra citata comprobatur. Haud enim leguntur ibi herbæ pecoribus & iumentis concessæ, sed solis hominibus. Ecce enim, inquit, dedi vobis herbam afferentem semen super terram, &c. vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ. Ius ergo herbarum non est concessum brutis, sed nobis pro illis quæ nobis seruiunt. Neque in apibus est nisi metaphoricus rex: quia neque examen in finem ordinat, sed instinctu naturæ vna præit, reliquusque exercitus sequitur. Multoque minùs aut feræ bestiæ aut rapaces aues dominantur ceteris, licèt illis velut alimento vtantur. Mox ad secundum pariter respondetur, cælos longè minùs propriè dominium habere eo significatu quo nomen impræsentiarum vsurpamus: sed dicuntur prædominari quia eorum influxu hæc interiora coalescunt, fouentur, alterantur, ac submutantur: sicuti & in singulis elementis illa qualitas dicitur prædominari, quæ alteri præeminet.

QVÆSTIO SECVNDA,

DE REBVS QVARVM HOMO EST DOMINVS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm rerum omnium quæ sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus.

POSTQVAM constitutum nobis est homini solùm in creaturis corporalibus dominium rerum congruere, consequens est, vt disputemus quotuplici, quarumque rerum dominio fruatur. Et habebit quæstio duos articulos. Prior erit generalis: posterior verò de duobus dominijs peculiaris. At arguitur à parte negatiua, quòd non omnium prorsus quæ condita sunt in terrarum orbe, sit homo dominus. Etenim aut illi naturali iure conueniret, aut diuino, aut humano. Non naturali, quia vniuersale dominium concessum est ei à Deo in eius creatione. Neque prorsus diuino: quoniam tunc iure charitatis esset homo dominus cuiuscunque rei indigeret: eademque charitate amissa, eodem decideret iure: nam Deum solis amicis suis condecet bona sua elargiri. Consequens autem est falsum & contra humanum morem, etiam Christianorum, in quibus multi iusti rerum egestate premuntur, omnium dominio orbati: multique contrà iniqui & praui bonis huius mundi, secundum leges, quæ à diuina regula non exorbitant, potiuntur. Quòd autem iure merè humano non sit homo dominus, patet: quoniam antequam leges humanæ essent, Deus nostro generi indulserat rerum dominium, quod fundamentum est humani iuris quo earum dominia diuisa sunt. Secundò arguitur: Homo non est dominus elementorum neque cælorum: quia illa non sunt nominata Genes.1. vbi homo constitutus est rerum dominus. In contrarium est, quòd omnia facta sunt propter hominem: vt 1. Politi. auctor est Aristoteles. Et Dauid Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In hac quęstione illi recentiores Magistri, quorum superiori quæstione meminimus, quàm plurima confarcinant dominiorum genera. Ioannes enim Gerson sex connumerauit, alij verò vsque ad nouem. Sed Conrado tracta. 1. quæst. 6. vigintitria collibuit recensere. Aiunt enim aliud esse dominium beatificum, quo beati potiuntur gloria: & aliud gratificum. quod habent iusti in res omnes creatas, vt illis iure charitatis vti possint: iuxta illud ad Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et aliud est naturale: & aliud euãgelicum, &c. Isti autem (vt salua eorum existimatione dixerim) duplici sinistra caussa hæc dominiorũ genera gratis multiplicãt. Primò, quia perseuerant credentes, idem esse dominium, quod ius: mox, quod dominia ex parte materialium obiectorum dissecant: quæ quidem sectio, quia arte caret, in infinitum posset abire. Discerni quippe debent duntaxat secundum titulos, ex quibus oriuntur. Sit ergo prima rei huius conclusio: Dominium quadruplex tantùm est: scilicet naturale, diuinum, & humanum: quod diuiditur in duo, scilicet in illud quod de iure gentium oritur, & alterum quod acquiritur iure ciuili. Conclusio hæc firmior per se apparet, quàm vt pluribus cõfirmari indigeat. Dominia enim iure aliquo introducta sunt: ius autẽ (vt superioribus libris ambobus visum est) non est nisi naturale, & gentium, & ciuile: quibus & diuinum additur positiuum: hoc est, quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est ei diuinitus ad naturam superadditum. Hoc enim dicitur diuinum positiuum, contra naturale distinctum: cuius etiam Deus auctor est. Igitur quòd non sint plura quàm hæc dominiorum genera, inde patet, quòd nullo præter hæc potest iure quispiam vllũ obtinere dominium. Nulla ergo ratio permittit distinguere dominiũ originale, & beatificũ, &c. Nam ius quo Adam defunctus est in lignũ vitæ, quod isti vocãt originale, diuinũ erat positiuũ, hoc est supra naturam concessum. tametsi statui illi naturale quodammodo existebat: nempe quo possent homines nõ mori. Multò autem debiliori occasione noua species fingitur dominij Gratifici: operũ enim gratiæ nõ habemus dominium: quia non per nos, sed Dei fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorum. Nam primùm, licèt ius habeant gloria perfruendi: illud tamen non propriè est dominium, sed ius merum concessum à Deo, qui Dominus est gloriæ. Aliàs cùm gloria in Dei visione cõsistat, eadem facultate diceretur beatus dominus esse Dei. Secundò, & ius illud, quando permitteretur dominium dici diuinum, est positiuum. Ius enim huiusmodi diuinũ in rebus præcipuè est supernaturalibus: vt hoc nunc dictum: & ius euangelicum, quo ministri ecclesiæ habent absoluendi à peccatis, conferendique alia sacramenta, docendique fidem. Quod re vera ineptè dicitur dominium, sed est ius ministrorum Dei. Quis enim mortalium dicatur sacramentis dominari? Extenditur etiam ius diuinum positiuũ ad res naturales. Quale est ius decimarum, quod ijdem habent sacerdotes: scilicet metendi (vt ait Paulus) temporalia pro spiritualium seminatione. Quamuis & hoc ius fundamẽto innitatur naturali, quòd dignus est operarius mercede sua: ideo nanque exemplum à triturante boue Apostolus attulit. Ius item ac dominium quod Dauid habuit ad regnum, diuinum etiam fuit positiuum: quippe cùm à Deo fuerit electus, non sicut ceteri Reges à republica. Et dominium quo populus Israël in terram promissam positus est. Quin verò & in angelos sunt qui cogitent nos dominio fungi, propter assertum Pauli ad Hebræos primo. Nónne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis? At verò abusus esset vocis, homines angelorum dominos appellare, quod vni homini Christo proprium est: sed funguntur hac parte ministerio Dei. sicuti neque inferorum dæmones tam domini sunt animarum quas cruciant, quàm diuinæ iustitiæ executores per supplicia, quæ ipsi quoque perferunt. Secunda conclusio: Homo dominium habet naturale, non solùm in omnes terræ fructus, verùmetiam quodam pacto in elementa cælestesq; orbes, qui velut tectũ sunt sui domicilij. De terrenorum dominio patet Gene. 1. Faciamus hominem vt præsit, &c. Et rursus: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam: & dominamini piscibus maris, &c. Illud enim dominium non censetur positiuum diuinum, sed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione auctoris: nam hac de caussa omnia dominia dicerẽtur diuina: cùm omnis potestas à domino Deo sit: sed differunt per hoc, quòd naturale, est naturæ debitum: alterum verò, super naturam adhibitũ & dominium rerum congruit homini priori modo. Nam quatenus homo, corporeus est, debẽtur illi ea quæ ad vitam eius sunt necessaria. Hac enim ratione collegit Aristoteles, omnia corporea esse facta propter hominem. Itaque quemadmodum licèt Deus per miraculum creauerit homines: nihilominus membra & potentiæ naturales naturæ suæ debita sunt: sic illa collatio dominij rerum fuit explicatio quædã naturalis iuris, veluti debiti humanæ naturæ, supposita eius existentia, quam ei per creationem gratis cõtulerat. Et pari ratione dominium habet quodammodo in cælos, qui sunt veluti tecta suarum ædium: atque in elementa, inque solis calorem, & lucem qua vtitur, & in alias influentias: atq; in pluuiam & niuem quæ illi naturali iure seruiunt ad vitam seruandam, atq; ad alimenta terrena ope paranda. Dictum est autem cum moderamine, dominium nos habere in cælos, & elementa: quia non possumus, aut illa consumere vt terræ nascentia, aut eis vti vt animalibus. Tertia conclusio: Iure etiam humano, quod superiori libro in ius gentium & ciuile partitum est, multis abundat homo dominijs. Iure enim gentium (vt paulò pòst dicemus) propria dominia diuisa sunt: vt Meum, & Tuum, audiretur in orbe. Iure autem ciuili, hoc est cuiusque ciuitatis seu regni proprio, multa quoque mortales possidens: vt iure præscriptionis, iure hæreditario, iure primogenituræ, &c. Hæc autem omnia clara sunt & patentia. Illud autem quod Gerson, & latiùs Richardus tractat 1. q. 2. de dominio gratifico disserunt, animaduersione opus habet. Bifariàm enim & per vtrumque extremum peccare de hac re contingit. Isti quippe nominati auctores aiunt, eos qui in amicitiam Dei per eius gratiam recipiuntur, dominio fungi in res, quæ alio ab ipsis titulo non possidentur: vtputa in res omnes cuiuscunque possessoris, quia iure charitatis possint omnibus vti. Contra hos autem statuitur quarta conclusio: Qui est in gratia Dei, nihilo plus habet aut dominij aut iuris vtendi re aliena, quàm qui est in peccato: vterque enim in extrema necessitate vti potest rebus sibi necessarijs, cuiuscunque sint possidentis: neuter tamen citra illã.

Prima conclusio. *Dominium tantũ quadruplex.* *Secunda conclusio.* *Tertia cõclusio.* *Gersonis opinio impugnatur.* *Quarta cõclusio.*

Cuius

Charitatē nō esse rerum possessarum titulum.

Cuius porrò cōtrarium & falsum est & assertu periculosum. Enimuerò titulus quo mortales dominio rerū donati sunt, non est charitas, vt Vvicleff, & lib.10. Armachanus, falsò arbitrati sunt: sed ius(vt diximus) naturale aut humanum. Deus nanque solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos: & ideo quātumuis quisque charitate polleat: nullum tamen ius nouum in res has caducas & lubricas acquirit, sed in regnum cælorum: de cuius tātùm hæreditate ait Paulus, Si filij, & hęredes per Christum. Neque mos & vsus reipublicæ Christianæ admittit, vt charitatis titulo quis valeat aliena rapere: immo verò per hoc ab eadem charitatis virtute decideret. Quin etiam Christus hęc omnia contemnere nobis iussit. Neque Paulus ipsis sanctis euangelij concionatoribus alio titulo concedit posse temporalia metere, quàm velut laboris mercedem, quia spiritualia seminant. Illud autem quod pro se illi adducunt, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, nullo colore eis patrocinatur: quoniam Paulus nihil aliud voluit, quàm quòd diligentes Deum, nullis superātur turbulentis incursionibus huius mundi, sed cunctis vtuntur ceu virtutum suarum adminiculis. Et quod adijciunt, amicis omnia esse communia: hoc tantùm conuincit, quòd amicis Dei communia sunt eius sempiterna bona. Nam hæc temporalia nō sunt digna quæ velut præmium ipse charis suis impartiatur. Tametsi iustos (vt ait Psaltes) in necessarijs non derelinquat. Hoc autem per eleemosynas prouidet, aut alia via legitima. Nam si charitatis titulo ius cuipiam faceret vsurpandi res alienas, paci tunc & tranquillitati reipublicæ offendiculum poneret. Horum enim temporalium tituli debent esse in foro exteriori patentes: vt quisque palàm sciat quid à se iure, quidque iniuria petatur. Charitas autem in pectore delitescit. Parum profectò hæc abest opinio ab illa Lutheranorum, quam cap. 4. super epistolam ad Romanos impugnauimus. sanè qui ex illo verbo Pauli de iusto Abraham & semine eius, vt hæres esset mundi, illum exprimunt sensum, quòd liceat iustis quocunque mundi cibo, & vestitu, ornatuque ac delicijs frui. Sed de hac falsitate nihil ad præsentem locum. Ex eadem radice, nempe charitatem esse rerum possessarum titulum, Vvicleffistæ, in quos(vt dicebamus) Armachanus lib.10. cap. 4. impegit, illum exprimunt sensum, quòd nemo extra charitatem vllum retinet vel spiritualium ius, vel temporalium dominium. Est autem hæc fatua hæresis, sæpe ac sæpius condemnata. Nam licet iniquus per modum meriti non sit dignus pane, quo vescitur, neque qua viuit vita(vt Augustinus & reliqui sancti aiunt) perstat tamē in eo naturæ ius, vt sole fruatur, quem Deus oriri facit etiam super malos. Celebrat enim scriptura sacra multos reges etiam dum erant in peccato, non solùm Gentium, vt Nabuchodonosor, & alios tam Chaldæorum quàm Persarum, verùm & Hebræorum, vt Saulem, Salomonem, quin & ipsum Dauidem. Missum prætereà facimus quanta incertitudinis nebula obtenebratam sanctam ecclesiam fusq; deque vesania hæc confunderet. Nam huiusmodi oppugnatio non est præsentis loci. Haud tamē eadem nota Gersoni & Richardo inurenda est, qua denotantur hæretici: quoniam secundum illos, licèt ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittit amittat fruendi alienis rebus: retinet tamen naturæ ius, quo sua propria possidet, atque alia iura, siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Ad primū argumētū.

Ad secundum.

ARGVMENTA igitur non alia noua indigent responsione. Iam enim negata est illa consequentia primi argumenti: videlicet, Dominium rerum fuit homini à Deo donatum: ergo non est ei naturale: quoniam fuit, non tanquam naturæ adhibitum, sed tanquam naturæ debitum. Ad secundum etiam respondetur, quòd licet substantiæ cælorum non sit homo dominus, vt possit eos alterare: est tamen dominus, qui eis vtitur tanquam domicilio, & ad alia naturalia commoda. Et multò melius est elementorum dominus, vt aëris ad respirationem, & maris ad nauigationem, & terræ ad culturam, & ignis pariter ad meteōras impressiones.

ARTICVLVS II.

Vtrùm homo hominis dominus esse poßit.

CONSEQVITVR in hoc secundo articulo de hac singulariter dominij specie dicere· an videlicet esse posit homo alterius hominis dominus? Et arguitur contra affirmatiuam partem: Nullum ius potest naturali derogare: naturali autem omnes homines nascuntur liberi, id legis ipsis latoribus planè confitentibus; Institu. de iure perso. &. ff. de sta. hominum. l. libertas, quòd seruitus sit, qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur. Et Gregorio idem asserente, vbi ait contra naturam esse homines hominibus dominari: rationeque idem monstrāte: nam homo eò ceteris animantibus præstat, quòd ratione viget & libertatis arbitrio: ergo nullo iure in genus nostrum obtrudi seruitus potuit. Fecit enim Deus hominem rectum, vt habetur Ecclesiasti. 15. & posuit eum in manu consilij sui. Atque hac de caussa homo, cùm primùm creatus fuit, ceteris ore Dei prælatus est creaturis. non autem homini. Secundò, id præcipuè confirmatur in Christianis. Haud enim decet vt quos Christus in filios Dei adoptans, libertate donauit, serui esse permittantur: nam vt ipse Dominus intulit Matth. 17. Liberi sunt filij. Contrarium decernunt iura titulis citatis de statu hominum. & in Institu. & prætereà Aristote. Poli. 1. quibus locis multiplex seruitutis species distinguitur & approbatur.

Prima conclusio.

Duplex seruitus ex Aristot.

AD hanc quæstionem quatuor cōclusionibus respondetur. Prima est: Homo tam iure naturę quàm iure gentium potest esse alterius hominis dominus. Duplicem enim seruitutem scitè Aristot. dignouit 1. Poli. Alteram quidem naturalem, alteram verò legalem. Naturalis est, qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetibus ac rudibus dominantur. Enimuerò, vt in eodem homine anima corpori, ita & in toto humano genere, homo homini(vt ait Comicus) lōgè præstat. Quocirca sagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperandum dotauit, alios verò corporeis neruis ac membris irroborauit ad seruiendum. Et quòd ista dominatio naturalis, recta sit, probatur. nam hominis natura est vt secūdum rationē

viuat,

viuat, eiq́ue adeò eidem obtemperet: ergo ſicut perfectio appetitus ſenſitiui in homine eſt rationi parêre: ita & inter homines perfectio agreſtium ſcientiarumq́ue rudium, eſt ſapientium gubernatui ſubdi. Altera eſt ſeruitus legalis. Et hæc eſt duplex, vt Inſtitu. de iure perſo. refertur. Alij enim ſunt ſerui, qui liberè cùm ætatem viginti annorum exceſſerint, vendunt ſeſe, cauſſa participandi pretium. Cuius quidem ſeruitutis vſus fuit in lege veteri. Legitur enim Exod. 21. Si emeris Hebræum, ſex annis ſeruiet tibi: in ſeptimo autem egredietur liber. Et Leuiti. 25. Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non opprimes eum ſeruitute famulorum. & infrà, Seruus & ancilla qui in circuitu veſtro ſunt, hoc eſt ex Gentilibus, hos habebitis famulos & hæreditatis iure tranſmittetis ad poſteros, ac poſsidebitis in æternum. Fratres autem veſtros, filios Iſraël, non opprimatis per potentiam. Interiectum ergo erat diſcrimen, quòd ſerui ex gentibus eſſe poterant perpetui. Hebræi verò minimè, ſed temporarij. De hac ergo ſeruitute ponitur ſecunda concluſio: Talis ſeruitus eſt licita. Nam etſi homines facti ſunt à Deo liberi: tamen tam innatum eſt animantibus cunctis deſiderium ac ius ſeruandi vitam, vt poſsint ſe eius gratia miſeri in ſeruitutem adigere. Nam licèt

Seruitus legalis duplex.

Secunda concluſio.

Non bene pro toto libertas venditur auro:

Vendi tamen pro vita fas eſt, quæ omni eſt pretioſior auro. Immo & parẽtes egeſtate compulſi, liberos ſuos antiquo iure vænundare permittebantur: vt eodem loco Leui. 25. memoriæ proditum eſt. Et cap. de patribus qui filios ſuos diſtraxerunt. l. 2. & Inſti. de patria poteſt. in gloſſa: licèt iam inter Chriſtianos huiuſmodi leges non ſint in vſu. Aiunt tamen apud Aethiopes eundem adhuc vigere morem: quô ad eorum mercatum Luſitani adnauigant. Quòd ſi liberè væneunt, non eſt cur mercatura illa crimine vllo denotetur. Veruntamen ſi, quę iam percrebuit, vera eſt fama, diuerſa eſt ferenda ſentẽtia. Sunt enim qui affirmant fraude & dolo calamitoſam gentem ſeduci: ineſcariq́ue neſcio quibus iocalibus, & aſtu pelLici verſus portum, & nonnunquam compelli: & ſic neque prudentes, neq; quid de illis fiat opinantes, huc ad nos tranſmitti & vænundari. Quæ ſi vera eſt hiſtoria, neq; qui illos capiunt, neque qui à captoribus coëmunt, neque illi qui poſsident, tutas habere vnquam conſcientias poſſunt, quouſq; illos manumittant, etiam ſi pretium recuperare nequeant. Nam ſi qui rem alienam poſsidet, etiam ſi mercatu vel alio iuſto titulo eam acquiſierit, cùm primùm alienã eſſe reſciuerit, tenetur cum pretij etiam diſpendio domino reddere, quantò magis liberum natum hominem, per iniuriam manu captum, adſtringitur in ſuã reſtituere libertatem? Quòd ſi quis id ſibi prætexere cogitauerit, quòd pręclarè cum illis agitur, dũ pro ſeruitute beneficium eis Chriſtianiſmi rependimus, iniurium ſe nouerit eſſe in fidem, quæ ſumma eſt libertate docenda ac perſuadenda: tãtum abeſt, vt eorum excuſationem Deus admittat. Tertia ſeruitutis ſpecies eſt etiam legalis. Vnde (vt lege citata & .ff. de ſtatu homi. l. libertas. docemur) ſeruitutis nomen deriuatum eſt, videlicet quòd Imperatores bello captos vendere, neq; occidere ſolent, ſed ſeruare. Et iſti dicũtur mancipia: quia victores, quos gladio transfigere poſſent, manu capiunt, vt ſeruent.

Ac de iſta ſeruitute ſubditur tertia concluſio: Non modò eſt licita, verùm de miſericordia profecta. Si enim quis gratia ſuſtinendæ vitæ libertate ſe priuare poteſt, ſatius quiſq; ducere debet ſeruituti quàm morti tradi. Eſt autem latum inter has ſeruitutis ſpecies interuallum. Nam genus illud dominij ſeruitutiſq́ue naturalis non plenam attingit rem, quam nomen ſonat, ſecundum ea, quæ præcedenti quæſtione explanata ſunt. Seruus enim ſecundæ ac tertiæ ſpeciei, quia liber nõ eſt, quidquid eſt, domini eſt: neque dominus eo vtitur in bonum ipſius ſerui, ſed ad ſuam propriam vtilitatem, ſicuti iumento. Vnde Inſtitu. Per quas perſonas nobis acqui. §. item nobis. & de acquirendo rerum dominio. l. etiam inuitis. quidquid ſeruus acquirit, adiudicatur domino. Quanuis & inter duas iſtas ſeruorum ſpecies nonnihil mihi videar diſcriminis inſpicere. Illi enim qui ſe inopia preſsi ſeruituti mãcipârunt, quia liberè ſe pretio vendidère, fugere iure nequeunt: ſicuti neque furari quem vendidiſſent equum: ſeruos autem bello captos non auderem in has cogere anguſtias. Eſt quidem gloſſa ſuper c. ius gentiũ. diſt. 1. quæ ait ſeruos in genere nõ poſſe aufugere: quam ſententiam elicit ex cap. ſi quis ſeruus. 17. q. 4. ſed tamen illud caput ſolùm prohibet ne quis ſeruum vt recedat, ſolicitet: quod de emptitijs intelligi poteſt. Neque (vt reor) diſcrepantia eſt inter Chriſtianos atque infideles: quoniam ius gentium gentibus cunctis æquale eſt. Quanuis Chriſtianis etiam à Chriſtianis captiuis congruẽtiori ratione fugere liceat: niſi pollicitus quis non fugere, ſuam impignorauerit fidem: quã porrò ſeruare cõſtringitur. Pariformiter mihi videor verè ac legitimè inter has ſeruorum ſpecies diſtinguere quantum ad ea, in quibus tenentur dominis ſeruire. Chriſtiani nanque à Chriſtianis bello capti, non tenentur vt mãcipia ſeruire: neque eorum bona, niſi quæ tunc in bello in prædam deuenerint, ſunt dominorum. Immo neq; mancipia quæ ab infidelibus Chriſtiani iure belli arripiunt, ſic arbitror, quidquid ſunt, dominorum eſſe, vt quidquid vel dono ſuſceperint, vel hęreditario iure, vel licito ludo fuerint lucrati, teneãtur in conſcientia dominis exhibere: quoniã cùm nõ ſua ſpõte in illam cõditionem inciderint, nõ eſt eorum miſeria tãta afflictione coërcenda: quãdoquidem, vt eſt in Regulis iuris, Fauores ampliandi ſunt, pœnæ verò reſtringendæ. De illis autem qui ſeipſos vendiderint, aliquantulò eſt ratio apparentior, quòd quidquid ſint, domini ſint, iuxta præſcriptum legum, quas nuperrimè citauimus, tametſi de horum omnium iudicio, iuris prudentibus deferẽdum eſt. Veruntamẽ de prima ſpecie ſeruitutis longè aliter ſpeculãdum eſt. Etenim qui natura eſt dominus, nequit natura ſeruis veluti rebus poſſeſsis in ſuum ipſius commodũ vti: ſed tanquam liberis ſuiq́ue iuris hominibus in rem ac bonum ipſorũ, eos ſcilicet docendo moribuſq; inſtituẽdo. Quapropter neq; illi tenentur, veluti mãcipia eis ſeruire: ſed æquitate quadam & honeſtate naturali, niſi vbi eſſent mercede conducti. Et per hæc ſatisfieri illis debet, qui ſciſcitãtur vtrùm iure naturalis dominij poſsimus Chriſtiani infideles armis infeſtare, qui pro ſuorum morum ruditate, naturales videntur eſſe ſerui? Nullum enim inde ius contra eos acquirimus vi illos ſubiugando, eò quòd ſeruitus illa libertatẽ non tollit, veluti illorum cõditio, qui vel ſe vendiderunt, vel bello capti ſunt: & cùm fundamentum dominij ſit libertas, nullum amittunt ſuarum rerum ius. Ariſtoteles enim non ſolùm conſtituebat illam

Tertia concluſio

Quando liceat ſeruis fugere.

Quibus rebus poſsint ſerui vti tã quam proprijs: et qui ſerui hoc poſsint.

ſerui-

seruitutem inter vnam nationem & aliam: verùm inter personas eiusdem vrbis, & eiusdẽ domus. Sunt enim in eadem Christianorum vrbe natura serui, qui tamen non subinde possunt suis expoliari: etsi parêre natura dominis renuant: In eo autem quod idem ait Aristoteles primo Politicor. cap. 3. scilicet, quòd sicut bestias venari, ita contra eos homines, qui ad parendum nati sunt, possumus bellum moliri, eatenus audiendus est, quòd illos qui ferarum more palantes oberrant, nulla seruantes gentium fœdera sed aliena petentes, quocunque grassantur, possumus vi abigere & subigere, & in ordinem cogere. Sed de hoc latiùs in libello nostro De ratione promulgandi Euangelium: vbi de dominio & iure, quo catholici Reges in nouum Orbem Oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

Ad argumentum. Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, per seruitutem non contrairi aut propriè derogari naturali iuri. Haud enim ius naturæ prohibet seruitutem, tanquam peccatum, aliâs nunquam esset licita. Sed (vt. 4. senten. dist. 36. auctor est sanctus Tho. bifariam aliquid est à natura intentum. Vno modo, *Intentionũ distinctio.* secùndum intentionẽ primam, quemadmodum generationem intendit, corruptibilis naturæ cõseruatricem. Altero modo, quantum ad secundam intentionem: quo pacto corruptionem intendit vt generet. Vnde Arist. 2. cæli, tex. 37. senium ait esse præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, seruitutẽ esse contra naturam: nempe contra primam naturæ intentionem, qua cupit omnes homines secundum rationem studiosos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est pœna, quæ est conformis naturæ corruptæ. Atque inter pœnarum genera vnum est legalis seruitus. Nam ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorum turba, quæ homines in seruitututem adigunt. Quare neque Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos à lege nos tantùm peccati & mortis fecit, vt ad Rom. 8. ait Paulus. Nulli tamen nos iuri gentiũ exemit. Immo ad Titũ 3. admonet seruos obedire dominis: & Petrus addit, etiam discolis: scilicet infidelibus, qui extra ecclesiam vagantur. & 1. ad Corint. vij. monet, vt qui seruus vocatus est, seruus maneat. Verum est tamen, quòd propter decentiam Christianæ libertatis consuetudo iampridem obtinuit, ne Christiani bello capti more mancipiorũ seruiant: vt Barto. adnotauit in l. hostes. de capt. & postl. reuer. Seruitus autem naturalis non incidisset in statum innocentiæ, vti modò existit: quia nulli essent rudes & ignari: tametsi infantes & pueri non omnia scirent, quæ adulti. Neque fuissent omnes eodem ingenij acumine nati. Fuit ergo seruitus per idem peccatum ingressa, per quod (vt ait Paulus) introiuit mors. Quòd autem Amb. ait (vt refertur d. 35. can. sexto die. per ebrietatem obrepsisse seruitutem in orbem, fateor me non intelligere: nisi seruum appellet ebrium, qui rationis vsu orbatus, fit sicut iumentum. Videri autem cuipiam possunt iura suprà citata secum pugnare. Afferunt quippe ex vna parte, seruitutem iure gentium esse cõstitutam: ex altera verò Imperatorum esse sanctionem. Haud tamen vllam habent contrà pugnantiam. Existit enim seruitus de iure gentium, vt expresè habet Canon Gregorij: cùm Redemptor. 12. q. 2. vbi ait, homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentium iugo substituit seruitutis. Dicitur enim ius gentium, proptereà quòd ratio naturalis omnes gentes illud ius docuit. Dicitur verò & imperatoria constitutio, eò quòd Imperatores tum ratum illud habuêre, tum more & vsu confirmârunt.

ARTICVLVS III.

Vtrùm homo sit vitæ suæ ac famæ dominus.

RESTAT in hoc tertio articulo de dominio propriæ vitæ ac famę tantillum sermonis adijcere: Vtrùm scilicet homo suæ propriæ vitæ ac subinde honoris & famæ dominio fungatur? Arguitur enim de vita, quòd sit suæ quisque dominus, ex illo Ecclesiasti. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu sui consilij. Relinquere nanque in manu consilij sui, nil aliud esse apparet, quàm facere eum dominum sui, atque adeò suæ propriæ vitæ. Secundò: Propter quod vnumquodque tale (vt est in Poste. Analyticis) & illud magis, est autem homo dominus reliquorum bonorum, propter vitam: ergo excellentiùs est dominus vitæ. De fama autem arguitur tertiò à parte negatiua, quòd nõ sit homo suæ propriæ dominus, ex illo Sapientis pręcepto, Ecclesi. 41. Curam habe de bono nomine: vbi custodes institui videmur famæ: non domini, vt pecuniæ. Cui & illud accinit Prouerb. c. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Quartò arguitur auctoritate Augustini de bono viduitatis: cap. 20. quod refertur 11. q. 3. c. Non sunt audiendi. vbi in reprehensionem eorum qui propriam negligunt famam, subdit, Quia nobis necessaria est vita nostra, alijs verò fama nostra. Quibus verbjs insinuare videtur dominium famæ nostræ nõ esse penes nos, sed penes rempublicam. Item 1. de Ciuita. Dei. cap. 20. ait, illo præcepto, Non falsum dices testimonium, prohiberi queq; aduersum se falsè testari, sicuti aduersus proximũ. Queadmodũ alio pręcepto, Non occides: vnà & proximi homicidium & propriũ prohibetur. Ex hoc ergo arguitur: Pariter hæc duo præcepta prohibent tam testimonium aduersus propriam famam, quàm proprium homicidium: & ex hoc secundo colligitur hominem non esse dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicitur neminem esse dominum suæ propriæ famæ. Contra partem autem affirmatiuam prioris membri extat illud Sapien. 16. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem: & deducis ad portas mortis, & reducis. vbi solus Deus insinuatur vitæ dominus. De fama autem in contrarium facit, quòd ipsa & honor connumerantur in bonis proprijs acquisitis, quibus ad felicitatem vtimur: ergo sicut quisque vti potest facultatibus suis & possessionibus, sic vt in alienado nemini faciat iniuriam: ita vti potest honore & fama: atque adeò simili modo talium bonorum homo est dominus.

Etsi duo hæc quæsita contrarijs responsionibus dissoluantur: coniugauimus tamen ambo sub vna *Prima conclusio.* disputatione, vt contrariæ ipsorum rationes è regione oppositæ apertiùs res ambas elucidarent. Ad quæstionem ergo respondetur quatuor cõclusionibus. Prima est: Homo non est suæ vitæ dominus. Pro-

Probatur primò tam auctoritate Sapientiæ modò citata, quàm ex illo Deutero. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quibus locis probatur dominium vitæ nostræ Deum sibi reseruasse. Deinde ab effectu probatur ratione, quæ à definitione dominij supra exposita colligitur. Dominus rei cuiusque ille est, qui citra iniuriam, quæ cuipiam irrogetur, potest illa, vt libuerit, vti, etiam vsque ad eius dispendium & consumptionem: homo autem occidere se non potest, lege iustitiæ id vetante: ergo nemo est suæ vitæ dominus. Meminerim legis iustitiæ, ne quis obijciat legem etiam prohibere, ne quis bona sua exteriora absque vllo fructu dilapidet, quorum nihilominus est dominus. Enimuero licet lex charitatis, qua se quisque & sua diligere tenetur, id prohibeat: non tamen lex vlla iustitiæ: & ideo citra iniuriam potest talia bona effundere tanquam verus dominus. Præterea, pupillus alienare vetatur bona, quorum est dominus: non tamen lege iustitiæ, vt qua prohibetur aliena furari: sed vt propria custodiat. Secus autem de vita: lege enim iustitiæ prohibetur homo se occidere, sicut & alios: quia non est magis dominus suæ, quàm alienæ vitæ. Sed ais, hoc est principium petere. Inde enim monstratur, præceptum ne se homo interficiat, esse præceptum iustitiæ prohibentis rem alienam auferre: dicere enim quis potest esse tãtùm iussionem charitatis similem alteri qua prohibemur bona nostra per prodigalitatem decoquere. Arguitur ergo secundò, ne petitio principij censeatur: Si homini dominiũ concessum est propriæ vitæ, hoc esset, vt aliquando posset illam dispendere & à se alienare, sicut potest iustis de caussis alia bona, nam frustra est potentia & facultas quæ nunquàm exire potest in actum, homo autem nullam ob caussam, quouis colore censeatur iusta, potest se vita priuare: ergo signum est non esse dominum. Tertiò arguitur à priori & à legitima caussa: Si aliquo iure homo esset vitæ dominus, id esset naturale, aut diuinum, aut humanum: naturale autem non, quoniam primum naturalium appetituum: atque adeò temporalium summum est, quo vnaquæque res appetit se conseruari in esse: iuxta illud dæmonis, sed tamen verum apud Iob, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Quare nulli rei natura tribuit, seu qualitates seu instrumenta quæ in suam essent internecionem: sed illa quibus conseruaretur: vt igni calorem, & aquæ frigiditatem: & cunctis animantibus suas debitas qualitates: ergo ius naturæ neutiquàm permisit homini se interimere, atque adeò nec ei tribuit vitæ dominium. Cùm autem ius naturæ effectus munusque Dei sit, fit vt nec iure diuino positiuo concessa sit talis facultas. De iure autem humano clarum est: eò vel maximè, quòd nec diuinum nec humanum de re hac vsquàm legitur verbum. Nam Gene. 1. vbi factus est homo omnium dominus, etiam animalium, quæ ideo in suos vsus mactare potest, non simul tradita ei est suæ vitæ potestas. Ecce conclusionis origo. Cùm vita sit fundamentum bonorum omnium temporaliũ, quam quidem vitam homo non per se acquirit, sed Dei beneficio parentumq; opera recipit, non decuit illi concedi eius dominiũ, sed vt Deus eius auctor id retineret: vt nefas homini esset, iniussu ipsius de vita, in quam ipse per se non ingreditur, exire. Id quod & lumine naturali notũ fit. Sic enim ait Lyricus, Nemini iniussu Regis de vita exeundum. Sed de hoc iterũ lib. seq. sub titulo De homicidio. Constitutus ergo iure naturali ac diuino homo est suæ vitæ custos, porrò quã sustentare tenetur, non autem dominus. Quòd si contrà obijcias, hominem posse etiam priuata auctoritate vitam pro amicis exponere, immo etiam ad defendendum sua propria bona, posseque membrum salutis gratia abscindere, cùm tamen membra sint pars vitę: quæ omnia attestari videntur dominiũ penes hominem esse suæ propriæ vitæ. Respondetur, nequaquam id consequi: nam membra abscindere nõ licet nisi in custodiam vitæ: & vitam exponere pro amico vel bonis temporalibus nõ ad hoc reducitur, quod est hominem se occidere: id quippe illic non intenditur: sed ad hoc quod est mortem perpeti, ne homo deserat virtutum officia, quod tam diuinũ quàm naturale ius approbat. Secunda cõclusio: Non solùm homo priuatim, verũ nec respublica nec princeps absolutum habet dominiũ vitæ subditorum, sed solus Deus. Hoc patet: quoniã princeps non potest innocẽtes vlla ratione interficere, sed solùm nocentes: aut qui tales fuerint legitimo testimonio probati ad vindicanda crimina: id quod non arguit principem esse dominũ vitæ, sed iudicem malefactorũ. Potest præterea in bello ciues obijcere periculo mortis ad defensionem reipublicę. sed nec hoc indiciũ est dominij vitę, sed huius prorsus quòd sit reipublicæ custos. Igitur quoties audieris qui se vel alterum necauerit, iniuriam facere reipublicæ, quod Arist. ait lib. 5. Ethic. cap. 11. neutiquam id eò referas, quòd dominium vitæ sit penes rempublicam: sed eò, quòd ei custodia ac tutela vitæ ciuium cõmissa est: ipsaq; sola potest homines vita multare. Tertia conclusio: Deus est absolutus vitæ dominus, nempe qui non solùm tanquam iudex puniendo, vel tanquam custos defendendo, sed absolutè tanquam humanæ vitæ auctor potest homines morti tradere, sicut vnusquilibet iumentũ suum. Sua tamen inenarrabilis misericordia est, quòd nunquam hac absoluta domini potestate vsus est, nec in vitam nostrã, nec in reliqua bona. Etenim si Hebræis iussit vt expoliarent Aegyptios, iusto id iudicio fecit: quoniam Aegyptij mercedem eis debebant pro seruitio luti ac lateris. Et si Oseæ præcepit, vt ex meretrice filios tolleret, quod tanquã dominus corporum poterat: credibile tamen est Prophetã illam prius duxisse in vxorem, vt eam iure etiam humano cognosceret. Etsi Abrahæ tãquam dominus vitæ præceperit vt filium in sacrificium immolaret, id tamen pòst non permisit. Et si Exod. trigesimo secundo, præcepit per Moysen, vt vnusquisque occideret fratrem suum: id iussit tanquam vindex conflati vituli. Vide ergo quàm contra naturam sit immanitas illa (si vera fama est) Turcæ, & quorundam barbarorum principum: qui in ea sunt cæcitate, vt se dominos existiment vitæ subditorum: ita vt possint illos absque vlla vel culpa vel caussa, veluti pecora, trucidare. De fama autem, quia id copiosiùs in nostra relectione tegendi & detegendi secretum, tractauimus, vnica hic conclusione, quæ sit ordine quarta, satis est respõdere, contraria illi quæ asserta est de vita. Homo dominiũ obtinet honoris sui & famæ: nempe vt possit illis veluti pecunijs vti, licet pretio sint maiori æstimanda. Scio equidẽ multos, etiam ex nostris, vt Caietanus diuersam secunda secundæ quæstione septuagesimatertia, & in sua Summa, sequi sententiam: semper mihi tamen hæc gratiùs arrisit. Ad intelligentiam autem huius conclusionis

Secunda conclusio. *Solus Deus est dominus vitæ.*

Respublica tantùm vitæ custos.

Tertia cõclusio.

Fera cæcitas.

Quarta cõclusio.

conclusionis adducenda est in iudicium contraria sententia, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Triplex est nostrorum bonorum genus: Primum est vita, postremum temporalia bona, medium honor & fama. Et quidem de extremis nulla est deceptatio, quin omnium est confessio, neminem esse vitæ suæ dominum, vt possit se vllam ob caussam citra iniuriam necare: sed esse iniustitiæ scelus. Et per contrarium extremum fatentur esse quemcunq; bonorum exteriorum dominum: sanè quæ potest citra cuiuspiam iniuriam alienare ac dispendere. Opinio ergo nostræ contraria, collocat honorem & famam in ordine vitæ, nos autem in ordine bonorum exteriorum. Et ratio nostra prima est superiori contraria. Homo verè ac legitimè est suorum bonorum omnium dominus, vt citra cuiuspiam iniuriam, quæ propriè fit contra iustitiam, possit illa dispendere ac negligere, illisq; vti: honor & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali concessa, atque ab ipso acquisita & aucta: neque vlla iustitiæ lege, si est priuata persona, prohibetur illa dispendere: ergo nemini iniuriam facit, si illa reijciat, atque adeò est verè eorum dominus. Dixerim nulla iustitiæ lege, quo verbo res tota detegitur. Prohibemur enim charitatis lege, qua nos & nostra diligere tenemur, prodigos esse honoris & famæ (sicuti & externarũ facultatum) ne absque caussa ea negligamus, vt patet locis suprà citatis, Curam habe de bono nomine, &c. nulla est tamen lex iustitiæ quæ nos vetet eadem expendere tanquam aliena. Atque hoc est quod probare intendimus. Enimuero de vita extat (vt nuperrimè dicebamus) Deuteronomij capite vigesimotertio: Ego occidam & ego viuere faciam. & Sapien. decimosexto: Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatẽ. Ex quibus colligitur minimè nos esse vitæ dominos. Atq; his accedit naturalis ratio. Vita nanque fundamentum est omnium bonorum temporalium, quam homo ipse non acquirit, sed diuino beneficio, parentumque opera recipit. De honore autem & fama nullibi tale legitur. Immo ratio naturalis contrarium docere videtur. Honorem enim & famam, vt proximè dicebamus, nosipsi post receptam vitam acquirimus & comparamus. Adde quòd honor, vt primo, & decimo Ethicorum ait Aristo. præmiũ virtutis est: virtus autem naturalis saltem proprium opus est nostrum, per concursum generalem Dei: sicuti & virtus supernaturalis, quodammodo etiam nostra per eius singulare auxilium. Item honor & fama, vt ibidem ait Arist. pars sunt fœlicitatis: fœlicitas autem proprium nostrum bonum est: sumus ergo eorum domini, vt si velimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriam: nisi quis persona esset publica. Loquimur enim secundum rei naturam omnibus circũstantijs nudam. Et confirmatur hæc nostra sententia auctoritate diui Thomæ, secunda secundæ, quæstione sexagesimaquarta, articulo quinto, vbi ait quòd occidens seipsum non solùm facit contra charitatem: sed contra iustitiam respectu reipublicæ, cuius est vita hominis. De fama autem nihil simile subinfert. Quin verò in solutione ad tertium contrarium de ipsa sentire videtur. Ait quippe licitè posse hominem de seipso disponere quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur: sed transitus de hac vita ad aliam fœliciorem, non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinæ: & ideo nemini mortem oppetere licet. Videtur ergo vniuersa hominis bona subiecisse eius dominio præter vitam. Secundò, conclusio hęc lucidiùs probatur ex his proximis verbis sancti Thomæ: Si non essemus aliter domini famæ & honoris quàm vitæ, sequeretur quòd nullo fine neque propter ipsam vitam spiritualem ad euitandum peccata & consequendum vitam æternam possemus honorem famamque postponere & abijcere: quod planè absurdũ est. Consequentia patet, quoniam (vt loco modò citato auctor est diuus Thomas, & libro primo de Ciuitate Dei capite vigesimo Augustin.) nec caussa fruendi æterna fœlicitate liberum est homini mortem sibi consciscere: atq; adeò neque qui cognosceret vitam temporalem esse sibi pestiferam ad salutem animæ, manifestamque inferni caussam, posset se illa priuare. Longè tamen secus de honore & fama. Ecquis enim ambigat quin si persona priuata resciscerct famam sibi & honorem impedimento esse ad vitam æternam, posset talia bona subterfugere, & oblata negligere? Quin verò etiam si esset persona in dignitate constituta posset magistratu excedere, honoresque ac famam posthabere, ergo est homo dominus honoris & famæ, aliter quàm vitæ. Iam idem diuo Ambrosio teste confirmatur: si eius vera est historia, vbi legitur fœminas in cubiculum inclusisse vt per illam infamiam eriperet se ne in antistetem eligeretur. Et Augustinus multa suorum peccatorum detegit: & Ansel. amissam virginitatem lamentabiliter deplorat. quod illis profectò nefas esset, nisi propriæ essent famæ domini. Tertiò idem patet: quia vitam nemo potest, vbi inuaderetur, sibi adimi permittere, saltem vbi illam seruare posset sine alterius detrimẽto: puta fugiendo vel alia simili via: famam verò quiuis potest, modò sit persona priuata, cùm sibi aufertur relinquere ac deserere: etiam vbi illam possit tueri. Sentẽtia est sancti Thomæ secunda secundæ, quæstione trigesimaseptima, articulo quarto, ad primum, vbi ait quòd in cuiusque arbitrio est detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Nequiuerat profectò apertiùs affirmare hominem esse dominum suæ famæ. Quartò: arguitur: Etsi fama & honor præstãtiora sint bona quã pecunia, tamẽ ingens aceruus pecuniæ pluris æstimatur humano vsu quàm tenuis honor & fama: quare potest repensatio honoris & famæ fieri per pecuniam: ergo si homo est pecuniæ dominus, est etiam & famæ. Quintò id confirmatur Redemptoris auctoritate, qui nos splendorem omnium bonorum temporalium, honorum scilicet & gloriæ humanæ, despectui habere admonuit: nempe vt honores, & primas sedes, & secularem fastum fugeremus: tantùm abest vt nos illa obligaret seruare, perinde atq; vitam. Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operæpretium duximus, qui esset plurium aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quæstione sexta elicienda est responsio illius quæsiti, an liberum sit homini restitutionem remittere suæ famæ, quod contra aduersam sententiã concedemus. Item lib. sequenti in materia de detractione, per hoc examinabimus quale quantumque committat crimen qui seipsum infamat: & vtrùm id aliquando liceat. Enimuerò vt perfunctoriè impræsentiarum hæc prelibemus, cùm persona priuata per sui criminis detectionem se infamat, nullatenus contra iustitiam peccat, neque vlli iniuriam irrogat: quare genere suo non est nisi veniale

Opinio Caietani.

Opinio auctoris.

Factũ Ambrosij dubium.

Priuatus potest famam relinquere, & eam tueri potest.

contra

contra sui ipsius charitatem: licèt grauius quàm pecuniam prodigere: quia fama pretiosius bonum est. Potest tamen fieri mortale si de sua se iactādo turpitudine id faciat. Vnde Dauid, Quid gloriaris in malitia? Et Esaiæ tertio obiurgantur qui peccata sua sicut Sodoma prædicant. Item si sit persona publica, qui famam suam & bonam existimationem in bonum subditorum obligatam habet, contra iustitiam mortaliter peccaret. Attamen qui non in vanum, sed bona caussa tale occultum crimen suum propalaret: vt si latro quò acerbitatem tormentorum euaderet, certè nihil delicti committeret, quin fortè probè id ageret. Immo verò si mentiendo se tunc infamaret, quanuis culpam mendacij admitteret: non tamen esset perniciosum, atque adeò neque genere suo mortale. Secludimus tamen semper personas publicas: prætereà absurdissima nefandaque flagitia quæ aures exhorrescunt: nam de illis se hominem infamare, vix posset à lethali scelere excusari.

Ad primam igitur Ecclesiasti. auctoritatem respondetur sensum esse, quòd Deus fecerit hominem dominum suarum actionum: hoc est enim relinqui in manu sui consilij: non tamen inde sequitur esse dominum vitæ. Ad secundum negatur illud axiôma Philosophi, Propter quod vnumquodque tale, &c. aptè ad rem præsentem accommodari. Esse enim nos rerum dominos propter sustentandam vitam, solùm arguit nos esse custodes vitæ non autem dominos. Sumus etenim domini actionum propter amicitiam Dei comparandam: tamen non sumus eiusdem gratiæ diuinæ & amicitiæ Domini. Auctoritas autem Eccles. tertio loco allata de fama id prorsus conuincit quòd tenemur præcepto charitatis nostri curam habere, honoris, & famæ, non tamen quod contrarium delictum in persona priuata sit iniuria contra iustitiam, sicut si quis se occiderit: quo vtique scelere & in Deum iniurius esset, penes quem dominium est vitæ: ac subinde in rempublicam, quæ eiusdem est custos. Adde quòd modus procurandi bonum nomen, ille est penitus vt curam habeas colendi virtutes, quas, veluti vmbra sequitur honor & fama. Et ideo in bonum virtutis possumus illa, si opus est, dispendere, tanquam veri illorum domini. Auctoritas autem prior argumenti nihil nos oppugnat: nam si ex illo secundo membro, quòd fama nostra est alijs necessaria, inferre contenderes dominium eius non penes nos, sed penes rempublicam esse, pariter ex priori quo ait vitam nostram esse nobis necessariam, inferes dominium vitæ nostræ penes nos esse, quod Augustinus non concederet. Hoc ergo præcisè nos admonet vt non simus negligentes propriæ famæ, qua possumus reipublicæ seruire, vt sine legitima caussa illam despiciamus: & maximè, quando sine scandalo non possumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdam, quæ cùm egregio sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis prætextu sinistram de se suspicionem generare, vt viliùs æstimarentur: per quod scandalum dabant. Posterior verò eius auctoritas primo de Ciuitate Dei, quæ paulò vrgentior est, hoc solùm conuincit, quòd illo præcepto, Non falum dices, prohibemur testimonium aduersus nosipsos dicere: quia hoc est contra charitatem, vt subiuncta eius verba docent: non tamen inde consequitur, vt sit perinde peccatum iniustitiæ, ac si te occideres, aut falsum testimonium proximi proferres, detegerésue secretum crimen. Quocirca ex illa præcisa forma præcepti, Non occides, non colligitur proprium homicidium esse contra iustitiam, sed esse peccatum. Aliæ nanque nos rationes erudiunt, quas suprà instruximus, non esse nos dominos vitæ; ex quibus concludimus esse contra iustitiam.

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundum.* *Optimus inquirẽdi honoris mod⁹.* *Ad priorẽ argumenti locum.* *Ad posteriorem argumenti locum.*

QVÆSTIO TERTIA, DE RERVM DIVISIONE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa.

POST constitutum tam subiectum quàm obiectum dominiorum, ordo postulat vt tertio loco de eorum diuisione disseramus. Atque à parte negatiua more nobis consueto arguitur vt suprà de seruitute: Iuri naturali nullum humanum cōtrauenire potest: quòd autem bona huius mundi in commune possideantur, constitutio est naturalis iuris, vt patet Gene. 1. vbi homini in commune concessa est rerum possessio. Idemque affirmat Isidorus lib. 5. quod refertur dist. 1. c. ius naturale. Neque verò tunc tantùm integra natura, verùm & posteà iam corrupta, simile legimus Gene. 9. Noë dictum & filijs eius: Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. Secundò id apertiùs confirmatur sententia Clementis in epistola 4. quæ refertur 12. q. 1. cano. dilectissimis. vbi legitur, Communis vsus omnium quæ sunt in hoc mundo omnibus hominibus debuit: sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius istud: & sic inter mortales facta est diuisio: iniquitas autem contraria est iuris æquitati. Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam si omnia in commune possiderentur, multò esset firmior inter mortales amoris nexus. Nam cùm vbi est thesaurus tuus, ibi sit & cor tuum, si nihil haberent diuisum, nihil restaret cur animis diuiderentur. Vnde in primordijs Hierosolymorum ecclesiæ, quò feruentiùs omnium amor coalesceret (quod in Acta Apostolorum relatum est) in communi viuebant: atque hoc exemplo monachorum vitę institutæ sunt. Quare August. in Regula, Sit vobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia. Innuens cordium vnitatem non aliter vegetari posse quàm ablegatis, Meum, ac Tuum. Id quod nec Christianum illum Poëtam latuit, qui ait,

Si duo de nostris tollas pronomina rebus,
Prælia cessarent: pax sine lite foret.

Atque hac de caussa illud axiôma celebratissimum semper fuit, Amicorum omnia sunt communia. Qua vtique ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, vt omnia sint communia: vt Augustinus super Ioan.tract.6.& habetur distinct.8.can.quo iure. Et Ambro.47.dist.sicut hi:Nemo dicat proprium,quod commune est. Chrysosto. super Lucam cap. 6. A Deo percepimus omnia: quod autem dicimus,Meum & Tuum,mendacij sunt verba. Neutiquam ergo licuit diuisionem rerum facere.

Contraria est sententia Christi Redemptoris nostri, Matthæ.22. Reddite quæ sunt Cæsaris,Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.

Vxores & liberos cōmunes esse voluit in republica Plato.

De hac quæstione etiam inter philosophos depugnatum olim fuit. Enimuerò Plato(cui Aristoteles hanc rempublicam in fronte 1. Politic. ascribit) omnia contendebat debere esse communia: non modò possessiones, verùm & vxores & natos. Quanuis Socrates apud alios feratur talis reipublicæ primus auctor,quem Plato in Timæo inducit loquentem.idemque ipse Aristoteles statim capite 4.insinuat. Meminit quoque idem Plato de huiusmodi republica.5.dialogo de republica. Hanc autem nimiam rerum communitatem ea ratione conabantur persuadere,quam modò nos formabamus:nempe vt omnium corda in vnum maximè coadunarent ac compingerent. Isti autem eò non erant digni, qui audirentur, quòd naturam nostram in ea prorsus innocentiæ synceritate contemplabantur, in qua à Deo per misericordiam creata fuit:nescientes à parente nostro per iniustitiam fuisse inde depulsam.

Prima conclusio.

Responsum ergo huius quæstionis quinque conclusionibus constat. Prima est: Vt statui innocentiæ concors erat rerum possessio in communi, præterquam vxorum, quam possessionis figuram ius naturæ docebat: sic & conditioni naturæ corruptæ vsqueadeò congruens est dominiorum diuisio, vt citra miraculum neutiquam posset aliter genus humanum longo sæculo durare. Prior pars per se ipsa liquet: Tunc enim temporis,terra,vel inculta,sua sponte fructus tulisset:vel illa indiguisset perparua cultura, quam refugisset nemo:vt sic illud intelligamus Genes.2. Tulit Deus hominem,& posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Et præterea neminem rerum tunc auiditas exercuisset. Nam post peccatum dictum est, In labore vultus tui vesceris pane tuo. Illum quippe ætatis florem olfaciebat illic Ethnicus ille,

Ipsa quoque immunis, rastróque intacta,nec vllis,
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentique cibis, nullo cogente, creatis.

Quapropter nullum extitisset periculum aut quòd fructus terræ deficerent, aut quòd vlla inter felices illos oriretur discordia. Posterior autem pars ex duabus contrarijs radicibus probatur. Illam enim seu Socraticam seu Platonicam vxorum natorumque communitatem non opus est multis hîc concuti,vt eius appareat absurditas.Primùm enim eadem charitas, quæ per illam curabatur fulciri, per eandem labefactatur.Aiebant enim illi Philosophi,quòd tunc omnes viri vocarent quamcunque mulierē, Mea vxor:& pueros omnes,Mei filij:& iuuenes seniorem quemlibet,Meus pater.Id autem optimè Aristoteles redarguit.Si enim intelligerent nomen,Omnes,collectiuè,verum esset: complexim nanq; omnes senes essent patres illorum filiorum.Attamen perparum id ad charitatem referret. Esset enim tunc tenuis exilisque ille amor in tota republica, sicuti mellis tantillum in multa aqua,quam dulcorare nequiret. Immo inde citiùs languesceret amor,nemo cognosceret suum proprium,seu filium,seu patrē. Si autem intelligerent diuisiuè de singulis,nempe quòd singuli essent singulorum filij,id certè plurimū ad amorem conduceret:sed tamen est impossibile:quia vnus nequit esse nisi vnius matris filius:& fortè nisi vnius patris.Quin etiam inde fieret neglectus filiorum:quòd raro quis cognosceret suum propriū. Ad hæc,sæpe de lineamentis vultus deprehenditur proles,cuius sit patris:ob idque tunc non posset nō esse propensior animus illius hominis in suos liberos, quàm in alienos. Itaque natura ipsa illi confusæ communitati reclamabat:præterquàm quòd post collapsam naturam fieri non posset minùs quin inter homines iurgia oborirentur:ac subinde inter incertos patres & natos, tum impiæ fierent cædes, tum nefandi inirentur amores & coitus.In summa,adeò est naturalis vxorum natorumque distinctio vt etiā natura integra,vbi nullus patebat locus prauis istis affectibus,non fuisset intrusa absurda illa vxorum permistio,sed quisque haberet suam. Nam erunt,inquit, duo in carne vna. Expediebat nanque etiam tunc,vt quisque nosset qua esset necessitudine & sanguinis glutino cum alijs coniunctus. Et quanuis lex prisca, gratia propagandi peculiarem Dei populum in hoc dispensauerit: nunquam tamen vt vna vxor duobus nuberet viris; sanè vt caueretur prolium incerta turba. Hac ergo delira communitate prætermissa,reuertamur ad demonstrandum quàm sit congruens naturæ corruptæ possessionum diuisio:Idque ex duabus corruptis radicibus:nempe ex humana negligentia:& ex cupiditate. Etenim dum terra ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipsi rebellans, spinas & tribulos ferre cœpit, sudoreque humani vultus indigere,vt hominem ipsum aleret,atq; homo ex altera post esum ligni vetiti tam multis fuit cupiditatibus oppletus:ea fuit rerum possessio necessaria, quæ rei vtrique commodissimè seruiret,scilicet,& terræ colendæ, ne fructus deficerent: & reprimendæ humanæ auaritiæ quæ vix satiari potest:talis autem possessio esse non potuit in communi: ergo necessaria fuit diuisio. Probatur hæc postrema subsumpta.Nam(vti ait loco citato Aristo.)trifariàm intelligere possumus hanc in communi possessionem:nempe quòd vel fundi essent proprij,fructus verò cōmunes:vel contrà, vt agri essent communes,pòst verò fructus diuisi: aut quòd & agri & fructus essent communes. Si primum largiris, tunc ansam porrigis discordijs:quia tunc labores essent impares: nam qui plus haberet soli plus laboraret,fructus tamen pariter cunctis pro cuiusque necessitate obuenirent: & tamen nemo æquanimiter ferret,non tantò plus fructuū percipere,quantò plus hausisse laboris. Si autem agros vellent esse communes,inde occasionem homines nanciscerentur ignauiæ & socordiæ:nā ineffabile est quàm sit ardens

Triplex rerum cōmunitas impugnatur.

amor ad

amor ad propria, quamque deses & languens ad communia: sicuti dum multi sunt serui, eò peiùs seruitur: quòd quisque alios expectat, vt faciat quæ ipse erat facturus. Hunc quippe in modum tali reipublicæ vsu veniret. Qua vtique ratione malignè prouenirent fructus. Idemq; sequeretur incommodum, si & fructus & fundi essent communes. Ac subinde aliud, quòd præ humana rerum siti tūc pro se quisque contenderet, quantum posset fructuum arripere. Per quam viam necesse erat pacem & trāquillitatem ciuium, &, quam illi philosophi fauebant, amicitiam perturbari. Secunda ratio sumitur ex debito ordine in republica, qui aliter nequiret cum decoro seruari. Necessarij quippe sunt diuersi ordines, diuersæque classes hominum, vt Socrates ipse agnouit. Tres enim ordines constituebat: scilicet agricolarum, quibus connumerandi sunt opifices. & custodum, nempe militum ac nobilium, tutamini reipublicæ adscriptorum. Et tertiò legum prudentum, qui ius dicant, & de rebus dubijs respōdeant. Hinc ergo arguitur: Si omnia essent communia, vnusquisque recusaret agricolarum onus, anhelaretque vt esset miles. At imminēti bello, nisi propria essent stata præmia, omnes se periculo subducerent: quotquot denique possent ad gubernacula inhiarent. Mox, cùm isti supremæ classis pluribus indigerent, succederet vt alijs maiora onera, alijs verò maiores honores decernerentur. Quod, nisi essent dominia diuisa, non posset non vehementer Respublica inquietari. Tertiò eadem patet conclusio: Quemadmodum cōcessa vxorum communitate tollitur temperantiæ virtus, qua quis abstinet ab alieno toro: sic concessa possessionum communitate tollitur & virtus liberalitatis: quod non infimum est reipublicæ lumen. Qui enim proprium non habet, liberalis esse non potest: & qui omnia possidet, alienæ liberalitatis non eget. Et sic periret virtus suscipiendi hospites, & peregrinos, succurrendique miseris: ac subinde animorum gratitudo pro susceptis beneficijs. Est ergo assertio diuisionis rerum eo gradu certa, vt eius negatio hæretica sit: vt ait Augusti. in lib. de hæred. Vbi 40. loco Apostolicorum hæresim refert, qui illo se nomine iactabant, eò quòd in suam communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes. Et in Concilio Constan. de hoc etiam damnatus est Ioannes Hus: qui clericos posse negabat proprium quidquam possidere. Quòd si arguas, per rerum diuisionem non satis irum fuisse obuiā huiusmodi malis ac reipublicæ incommodis: nam & sunt modò propter hominum ignauiam incultæ terræ, & homines ambitione, ac rerum siti inferentes se in aliena iura, & id genus reliqua mala: Respondetur non esse necessarium ad æquitatem legis vt perfectè finem assequatur suum: satis quippe est illa pro sua facultate stabilire, quæ ad illum finem accommodantur: nam effrænis hominum libertas nullis potest habenis in totum compesci. Secunda conclusio: Etsi cōueniat res quantum ad proprietatem & dominium diuisum possideri, vt suum quisque iustitiæ lege cognoscat, ab alienoque manus abstineat: tamen quantū ad vsum, debent per misericordiæ & liberalitatis benignitatem esse communes: vt qui abundat, det egenti: & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortalium amicitia faciliùs coalescit, quàm si omnia communi dominio possiderentur. Hinc nanque elicitum illud axioma est, Amicorum omnia sunt communia. Tertia conclusio: Prima rerum externarum diuisio facta fuit iure gentium: licèt posteà iure ciuili plures accesserint. Iam enim primo libro quæstione quinta, ius humanum in hæc duo sectum est. Patet hac ratione conclusio. Porrò dominiū ab orbe condito (vt suprà diximus) cœpit. Tunc enim primùm Deus habere cœpit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angeli quàm homines suapte natura & iure cœperunt esse domini suarum actionum, vt illa libertate creatori seruirent. Quo fit, vt aliqua dominiorum diuisio iure naturali facta fuerit, nempe hæc actionum, & quod homo habet proprij honoris & famæ. Haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuique proprium. Possessionum autem (vt prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum, sed pòst statim: nam inde (vt diximus) enata est ratio diuisionis, Quocirca confestim legimus inter duos fratres diuisa esse peculia: obtulit quippe Cain de fructibus terræ, & Abel de optimis sui gregis. Quòd si sua non essent cuique propria, nullam mereretur, vel Abel laudem, vel Cain vituperationem. Dicitur autem diuisio facta iure, non naturali, sed gentium: propterea quòd ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus: vt coniunctio maris & fœminæ: ius verò gentium est aliud quod collatis principijs ratio cuiusque infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominum: quibus proprium est ratiocinari. Enimuero ex principijs naturæ corruptæ docta fuit statim familia Adæ ac deinceps in vniuersum gentes, vt suum quisque possideret.

Tres homi nū ordines secundū Socratem necessarij.

Hæresis est negare rerum diuisionem.

Secunda conclusio.

Tertia cōclusio.

Dominium cœpit à principio orbis.

Dominiorū diuisio iure naturæ cōstans.

Quid ius gentium.

Quòd si quæras, quis primùm huiusmodi diuisionem fecit? sunt qui respondeant, Adam primum fuisse diuisorem: veruntamen alij contrà arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, auctoritatémue reipublicæ coërciuam: sed tantùm fuisse patremfamilias, qui non potuit filijs distribuere nisi proprium peculium. Attamen argumentum hoc non est ita multum vehemens: tum quòd forsan (licèt nullibi legatur) auctoritatem habuit principis, ipso forsan iure, quòd fuit primus solusque parens humani generis. Nam verisimile non est vt aliquo esset tempore mundus absque humano principe, qui posset malefacta vlcisci: tum etiam quòd iure etiam paterno potuit suas facultates, quibus amplissimis affluebat, distribuere filijs. Immo neque esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis: quandoquidem mundus propter hominem factus est, & tum ipse fuit solus. Neque erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At verò quantum ad diuisionem de iure gentium, non est nobis necesse hisce angustijs coërciri. Illa enim, quæ tali iure statuuntur, neque indigent principe, neque vllo reipublicæ conuentu. Hac nanque ratione ius gentium differt à ciuili, quòd scilicet ratio ipsa singulos seorsum homines illud docet. Quare ex condicto poterant fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere: ipsa docente ratione, vt res dominorum nesciæ, primò occupanti cederent, ab eisdemque alij abstinerent: vt habetur Institu. de iure person. §. feræ. Quod enim, inquit, antè nullius fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quod dicit, naturali ratione, intelligit ius gentium, id ex principijs naturalibus colligentium. Sic enim legitur, Cain vrbem ædificasse, &, Genesis

Adam princeps eo ipso iure quo & primus parēs: quin et dominus toti' orbis

 decimo,

decimo, dispersam esse propaginem Noë ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim capite 11. disgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem, qui cum eo conspirauerant, vt turrim extruerent. Sic & statim Genesis 13. legitur diuisio pacto facta inter Abraham & Loth: Ecce vniuersa terra coram te est: recede à me obsecro: si ad sinistram ieris, ego dextram tenebo: si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Ex quo fit, non solùm diuisionem in genere, verùm & quòd istæ nationes hanc regionem possideant, & aliæ aliam, esse de iure gentium. Contra quam Caietanus secunda secundæ, quæstione 99. articulo secundo, opinatus est. Etenim sanctus Thomas dicit in solutione ad primũ, quòd diuisio rerum pertinet ad ius positiuum: & tamen quæstione quinquagesimaseptima, dixerat esse de iure gentium: existimãs Caietan. diuersa esse dicta, intulit quòd diuisio in genere est de iure gentium: appropriatio tamen in particulari, de iure positiuo, hoc est ciuili. Attamen sancti Thomæ ius positiuum extendit ad omne ius humanum, vt includat ius gentium. Secundum autem conclusionis membrum, nempe iure postmodum ciuili, hoc est singularium ciuitatum & regnorum multa esse adiudicata particularia dominia, clarissimum est. Inde nanque temporum lapsu respublicæ imperium suum & regnorum dominia in reges transtulerunt, vt habetur l. Quod principi placuit .ff. de constit. princip. Atque inde per legem Agrariam communes agri diuisi: & iure diuino positiuo (vt suprà diximus) promissa est, donataque Chananæorum regio Israëlitis, ac Sauli Dauidique regnum: & post Leuitis decimæ: & nunc Ecclesiasticis. Quarta conclusio: Complura manserunt communia iure naturæ, quorũ dominia ius gentiũ dispertiri nequiuit: Puta locus, vt ait illic Aristo. nempe ciuitas, itinera. &c. Et (vt refertur eodem, Institut.) elementa: videlicet aër, aqua, littora, & portus, pisces, feræ, aues, &c. Iure enim naturali, & permissione iuris gentium, piscatio & venatio communes sunt: licèt iure postea ciuili, forsan non tam æquitate, quàm licentia & consuetudine, plus nimio interdictæ sint.

Quarta cõclusio

Quinta cõclusio.

Quinta conclusio eademque facilis est: Translatio dominiorum omni iure fieri potest. Primùm enim suppositis per rerum diuisionem peculiaribus dominijs & possessionibus, iure naturali libertatis, quo liber est homo, suorum dominium in alium transfert. Tum spontanea donatione, tum etiam quacunque alia libera commutatione: scilicet vendendo, cambiendo, &c. vt libro proximè præcedenti adnotauimus: & in subsequentibus fusiùs expendetur. Præterea & hæreditariam successionem filiorum in bona paterna iure gentium arbitror fuisse constitutam. De hoc enim ratio naturalis statim vniuersitatem gentium erudiuit: scilicet vt in filijs & substantia quodammodo patris permaneret, & nomen, & bonorum ius. Deinde ius ciuile particularium regionum adhibuit iura primogenituræ, præscriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Præterea contra domini voluntatem trãsferuntur dominia in vindictam & vltionem criminum. Priuantur enim homines suis bonis, ob hæresis impietatem, ob crimen læsæ maiestatis, & ob alia id genus multa. Item caussa rescindendarum litium, vt in præscriptione.

Ad primũ argumẽtũ.

Scotus.

AD primum argumentum varij existunt respondendi modi. Sunt enim qui axiòma illud, Iure naturali omnia sunt communia, non vniuersaliter, sed strictim intelligant: scilicet aut in necessitate extrema, aut inter amicos. Huic autem sensui neque res ipsa neque Iurisconsulti applaudunt. Intelligũt enim illud de illa generali communitate, quæ posteà iure gentium diuisa fuit: vt patet loco citato apud Isidorum, & distinct. 9. capite differt. apud Gratianum. Scotus autem 4. distinct. 15. q. 2. scitè illud vniuersaliter recipiens, ait post naturam corruptam idem ius naturæ derogatum esse. At verò, salua Doctoris auctoritate, minùs hoc rationi congruens apparet. Primùm, quia naturale ius immobile est: vt patet per Isido. distin. 6. cano. Non est peccatum .§. Is itaque. Inde enim colligit præcepta Decalogi esse immutabilia, quòd sunt de iure naturæ. Item aut fuit præceptum iuris naturæ quòd res in communi possiderentur: aut nullum fuit tale. Si prius dederis membrum, tunc vel illud præceptum vniuersale fuit pro quocunque statu: & hoc nemo sanæ mentis fatebitur: nam error esset sic dictare, vt in natura collapsa perseueraret idem possessionis modus: aut fuit particulare pro illo statu innocentiæ, & illius nulla est facta derogatio: nam quòd diuisio fiat in nostro statu illi æquitati nõ derogat, vt perdurante innocentia communis possessio perduraret. Responsio ergo legitima extat apud S. Thomam q. 66. articu. 2. licet emunctiùs per distinctionem respõdebitur. Est enim in rebus considerare & dominium & vsum. Et quantum ad dominium, ius naturæ nunquam præcepto inhibuit rerum diuisionem, quòd per contrariam legem fuerit derogatum: sed eo sensu negatiuo dicitur communis possessio de iure naturę, quòd nunquam lex naturalis eandem præcepit diuisionem, sed permisit hoc vel illo modo possideri, quo pacto diuersis hominum statibus commodius esset & expeditius. Quare ius naturale nõ est mutatum, sed res. Sententia est Augustini lib. 1. confes. quam optimo exemplo clarificat. Est inquit, medicinalis regula, vinum esse hominibus congruum: hæc autem minimè derogatur dum infirmo potus vini interdicitur: sed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula non congruit. At verò quantũ ad vsum, potest quodammodo affirmari ius naturæ præcipere omnia esse communia in necessitate.

Ad secundum argumentum.

Ad secundum argumentum, quod ex dictis Clemen. in can. Dilectissimis. factum est, mirabilis est expositio glossæ Ioannis Teuthonici. Ait textus vsum omnium rerum omnibus esse debuisse communem, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud. Ait verò glos. per iniquitatem id est per consuetudinem iuris gentium, æquitati naturali contrariam. Profectò si ius gentium iniquitas esset, neutiquã iuris appellatione censeretur. Planus ergo sensus est, per iniquitatem, id esse, quod per originale peccatum: quo dissoluta libertas contineri non poterat nisi facta rerum diuisione.

Ad tertium argumẽtum

Ad tertiũ negatur quòd corrupta natura, firmior fuisset amoris nexus inter mortales rebus in cõmuni possessis, vt conclusionum serie satis liquet. Exiguus enim monachorũ numerus, monasteriorum claustris circũseptus, potest quidem pacificè in communi viuere: vastæ tamen mortalium respublicæ, quarum ciues ad res seculares tam anhelant auidè, non item. Dictum autem Poëtæ, quod duo pronomina, Meum ac Tuum, litium præliorumque semina existunt & fomenta, ingenuè fatemur: multò tamen oborirentur plura, si

plura, si omnia in communi possiderentur. Sancti verò loquuntur de rerum vsu, quando proximi pauperes indigent: tunc enim iam dictum est, vsum debere esse communem, quatenus ad liberandam miserorum inopiam satis fuerit.

QVAESTIO QVARTA, DE PECVLIARI QVORVNDAM DOMINIO.

ARTICVLVS I.

Vtrum hominum quispiam totius sit orbis dominus.

POST disputationem de dominio in genere, sequitur vt peculiariter de singularium quorundam dominijs disseramus. Primùm enim de Christo Seruatore nostro arguere pro parte affirmatiua possemus. Extat enim Ioannis auctoritas Apocalyp. 9. Qui vidit in vestimento & in fœmore sedentis super equum album: hoc est super eius innocentissimam, candemque candidissimam humanitatem, cuius virtute veluti fœmoris, filios progenuit cælestis regni hæredes scriptum, Rex regum, ac Dominus dominantium. Mox & de Pōtifice Maximo idem sentiendum apparet: vtpotè quem idem Redemptor vicarium in terris sibi substituit, qui sua fungeretur potestate. Attamen quia in præsentia de Imperatore peculiariter disputatio instituitur, arguitur primò quòd nullus sit legitimus rex. Deus (vt in Ecclesiastico citatum est) reliquit hominem in manu consilij sui, hoc est liberum: quem vtique ab initio constituit rerum dominum, nemini autem subiectum: ergo nemo esse legitimè potest aliorum princeps. Mox arguunt, qui hoc sequūtur commentum: neque ante diluuium, neque post aliquo tempore vllius fit memoria principis vsque ad Nemrod, qui per tyrannidem & vim, potestatem regnandi obtrusit in orbem: nulla ergo regnandi est via legitima. Quare eos qui: Reges Roma exegerunt, & qui Iulium Cæsarem enecàrunt, laudibus Romani Annales efferunt. Accedit, aiunt, deinde quòd præter Saulem & Dauidem, quos Deus creauit reges, atque Dauidis successores, nemo legitur diuino iussu ascitus in regnum: intrusi ergo sunt omnes contra ius. Adiungunt denique in suum patrocinium peculiariater de Christianis illud Christi, Mathæi decimoseptimo. Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? nam respondente Petro, ab alienis, intulit Dominus: Ergo liberi sunt filij. In contrariū autem est ad Rom. 13. Paulus: Omnis potestas à Domino Deo est.

An Christ' fuerit totius orbis dominus.

IN hac quæstione de tribus esset nominatis personis disputandum: nempe de Christo Redemptore nostro, deque eius vicario Pontifice Maximo, ac demum de Imperatore. Enimuero de Christo, qui rem superficie tenus cogitant, inficias ire non audent, quin fuerit inquantum homo, in temporalibus orbis dominus. Neque tamen alia ratione mouentur, quàm quòd erat Deus. Sic habet Ioannes Faber egregius auctor super lege, Cunctos populos. C. de sum. Tri. Et Burgen. additione tertia super capite 1. Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem Summo Pontifici tribuunt temporalium dominium ac plenissimam potestatem: addentes insuper eundem Imperatorem ab illo imperialem suscipere, ac subinde reges omnem regalem. Attamen de Christo hic non disputabimus, neque de eius vicario, eò quòd in Commentarijs nostris super Matthæum suis (vt reor) numeris easdem quæstiones pro exiguitate nostra absoluimus: nempe de Christo super capite 1. & de Summo Pontifice super vigesimo. Impræsentiarum autem non de spiritualibus illis quæstionibus, quæ Euangelij Commentarijs aptiùs accommodantur, sed de secularibus differendum instituimus. Quòd si iudicium nostrum, quod illic abundantiùs ac locupletiùs patefecimus, summatim audire libet, persuadere ibi contendebamus, vtriusque quæstionis, scilicet tam de Christo, quam de Papa, negatiuam partem. Primùm inquàm supposuimus fidei confessionem. Porrò quòd Christus in quantum Deus, dominus sit, non modò terræ, & plenitudinis eius, tam in spiritualibus quàm temporalibus: verùm & cælorum cælestiumque spirituum: eo iure quo cuncta ex nihilo condidit, & in nihilum redigere potest. Deinde quantum ad eius humanitatem pariter secundùm eandem fidem catholicam agnouimus, eundem quatenus hominem iure redemptionis vnicum fuisse regem regni cælorum: quippè cui incumbebat cuncta, quæ ad sempiternam hæreditatem attinent, dispensare, administrare, ac disponere: nempe ecclesiam fundare, sacramenta instituere, magistratus ecclesiasticos creare, leges condere: ac demum omnes iudicare, & cuique pro meritis præmia æterna ac supplicia decernere. Subindeque reges vniuersos, vt suis legibus parerent, cogere, eorumque leges, qua parte suis aduersarentur, abrogare: vniuersa denique temporalia, quoties ad suum spiritualium finem opus esset, in suum vsum assumere. Cęterùm quantum ad secularem potestatem contrarium arbitrati sumus, videlicet, quatenus hominem, non fuisse regem: non quòd non potuit, erat quippe Deus: sed quia neque eum decuit, neque subinde voluit. Enimuero cùm non venerit in mundum (vt confessio habet catholica) nisi tanquam Redemptor propter nos homines, & propter nostram salutem, nullam huius mundi potestatem assumsit, nisi quæ illi negotio deseruiret: nihil enim honoris illi, qui Deus erat, futilia hæc & lubrica regna accumulabant: sed omnia contempsit vilipensaque abiecit. Regnum autem quod illi tribuunt hæreditarium, per Dauidis prosapiam descendens, illud quidem particulare erat super tribus Israel, idque iam prorsus in Ioachim filio Iechoniæ, seu in eius patruo Sedechia cessauerat, iuxta vaticinium Hieremiæ vigesimo secundo. Deinceps nanque non in regibus, sed in sacerdotibus, & in Machabæis perstitit sceptrum Iuda vsque ad Christum, atque hac ratione (vt illic meminimus) impleta est pro-

Neq; Christus, neque Papa est totius orbis dominus.

Exponitur quomodo Christus fuerit rex in quantum homo.

phetia Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda,& dux, &c. (dux inquit,non rex) donec veniat qui mittendus est.Constat prętereà,nullam talem potestatem vsu exercuisse,vt contrarij fatentur:in vanum ergo eam assumpsisset. Et ideo in Psal. 2. Ego , inquit constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius: id est super ecclesiam : prædicans præceptum eius : &Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.Eūtes ergo docete omnes gētes,&c.Regnū ergo eius fuit prędicare & docere fidem. Vnde ad Pilatum, sic non negauit se regem , vt tamen fateretur non esse regem, veluti reges mūdi. Regnum enim, inquit,meum non est de hoc mundo. Docens (vt Esaias capite 9. prædixerat) regnū suum in sempiternum duraturum , & (vt est in Psalm.) regnum omnium seculorum : nullum ergo habuit caducum ac temporale . Erat nihilominus (vt ait Ioannes) Rex regum,& Dominus dominantiū: quia spiritualis eius scopus fini temporali omnium regum præminet , & ideo cunctis poterat ad illum finem vti . Quòd si ipse tale regnum non assumpsit, citra controuersiam certissimum est , neque illud reliquisse vicario suo Pontifici Maximo: sed illam prorsus potestatem qua ipse functus est, illi commisit: nempe vt quoties ad illum finem necessarium esset, regibus cunctis imperaret, leges eorum corrigeret, vniuersa denique temporalia vsurparet. Sunt nihilo seciùs spiritualis, secularisque potestates vsque adeò distinctè, vt secularis non deriuetur ab spirituali, sed illa præcisa ratione ab illa dependeat: ita quòd si ab illa per rebellionem exorbitauerit, possit coërceri ne diuinas & ecclesiasticas præuaricetur leges: quod quàm proximè declarabitur . Et hæc est plana sententia ipsius Summi Pontificis eodem cap. Solitæ. vbi ait se esse Solem, qui spiritualium diei præest : Imperatorem verò, Lunam quæ præest secularium nocti . Quare in spiritualibus asserit se illic superiorem : præcellere autem Imperatorem fatetur in temporalibus . Et idem ferme habetur 96. distinct. canon. Duo sunt. Horum omnium fundamenta , cui placuerit, vbi prædictos commentarios nostros in Matthæum citauimus , fusè firmiterque corroborata potest inspicere . His ergo non tam impræsentiarum prætermissis, quàm alibi pro virili nostra constabilitis, duobus articulis quæstio hæc absoluetur . Prior est, vtrum ciuilis, tam Imperialis scilicet, quà Regia potestas diuinitus sit instituta? Posteriori autem explorabimus , vtrum Imperator vniuersale dominium habeat totius orbis ? Et quidem quantum ad primum, duæ sunt inter se per extrema diuersæ sibi opiniones , de quibus non est cur hic latè disputemus . Sunt inquam qui Imperatori non solùm iurisdictionem orbis tribuunt, verùm & dominium ac proprietatem bonorū omnium , eumque adeò appellantes proprietarium dominum . Quin verò Hostien. in titulo de præscript. §. quæ autem. omnes principes facit hoc modo proprietarios. Et afferunt pro se verbum l. Bene à Zenone. C. de quadri. præscr. Omnia sunt principis. Et aliud in Authen .vt de cetero,&c. colla. 5.vbi habetur , quòd Imperium potest aliquando aliquid accipere venerabilium domuum dum voluerit . Est tamen inopinabilis opinio. Quare vt bene adnotauit Ioannes Fab. super eadem l. Codicis, communis opinio est in contrarium . Et hæc sit prima hic nostra conclusio : Neque Imperator neque principum vllus est hoc pacto proprietarius . Turca enim est, qui, vt fertur, illa dominatur tyrannide , vt cunctas subditorum substantias, tanquam suas proprias sic possideat,vt pro libito, vniuersa sibi, vt putat, possit vsurpare. Iure autem naturæ, etsi transtulit respublica in principem potestatem suam , & imperium, ac iurisdictionem: non tamen proprias facultates: quibus ideo princeps vti nequit, nisi quando eidem reipublicæ tuendæ & administrandæ necesse fuerit. Quod autem lex ait, omnia esse principis:de his quæ fisco aut publico ærario obueniunt,intelligitur. Aliorum prætereà Christianorum opinio est per aliud extremum : Quòd principes omnes per tyrannidem respublicas obtinent : illis scilicet rationibus argutantes, quas a parte negatiua quæstio. obiecimus. Hic autem, non opinio, sed manifestarius error est,totiusque reipublicæ peruersio. Quin verò contraria veritas vt meridies lucida est, quam secundam hic ideo conclusionem statuimus : Nempe regiam Imperatoriamque potestatem, ceterorumque principum auctoritatem, non hominum esse inuentum , sed Dei sanctissimam ordinationem: aliam tamen à potestate spirituali . Hanc enim per se ipse Christus immediatè instituit, cui ceu caput vicarium suum præfecit, eidemque subinde vicario potestatem suam contulit, perpetuò in ecclesia duraturam. Itaque potestas illa neque facta est à republica, neque per rempublicam deriuata,sed à solo per se Christo. Potestatem autem ciuilem Deus per legem naturalem , quæ suæ sempiternæ participatio est, ordinauit. Hoc autem sic patet : Deus per naturam dedit rebus singulis facultatem se conseruandi , suisque resistendi contrarijs: non modò quantum ad incolumitatem temporalis salutis, verùm & per eius gratiam quantum ad prosperitatem spiritualis.Hanc autem homines facultatem cùm exequi commodè dispersi nequirent,adiecit eis instinctum gregatim viuendi, vt adunati alij alijs sufficerent : congregata verò respublica neutiquàm se poterat gubernare,hostesque propulsare,malefactorumque audatiam cohibere, nisi magistratus deligeret, quibus suam tribueret facultatem: nam aliàs tota congregatio sine ordine & capite,neque vnum corpus repræsentaret,neque ea prouidere posset, que expedirent, ergo eadem ratione doctæ diuinitusque instructæ respublicæ, aliæ annales Consules, aliæ alias publicarum administrationum formas sibi instituerunt. Atque eodem iure quælibet potuit ac debuit,vbi expedire cognosset, totā suam potestatem & imperium in vnum regem (qui secundùm Aristotelem optimus genere suo est principatus)transferre,vt lege sæpe citata, Quod principi placuit,sancitur:penes quem summa esset rerum. Ecce quemadmodū publica,ciuilis potestas,ordinatio Dei est:non quòd respublica non creauerit principes, sed quòd id fecerit diuinitus erudita. Vnde illud Sapient.14. Tua Pater prouidētia ab initio cuncta gubernat:per leges naturales intelligendum est,tam per illas quas rebus irrationalibus ingenuit, vt mari & ventis,quàm per illas,quas indidit hominibus.Et ideo Pau. ad Rom. 13. auctoritatem principum non in rempublicā tantùm,sed in Deum ipsum refert. Omnis,inquit,anima potestatibus sublimioribus subdita sit.Non est enim potestas nisi à Deo:quæ autem sunt,à Deo ordinata sunt: itaque qui potestati resistit,Dei ordinationi resistit.Et ad Titum 3.Admone illos,principibus & potestatibus subditos esse,dicto obediētes.Neq; verò potestates tantū Christianorū principū verū & quæ sunt penes infideles, à Domino

Spiritualis,& secularis distinctæ sunt potestates omnino, licet hæc illi vtcunque subsit.

Articul. 1.

Prima cōclusio.

Secūda cōclusio contra secundam opinionem.

Potestatē ciuilem lege naturali constare optime probatur.

à Domino Deo sunt:quia fides naturam non destruxit,sed perfecit. Et per illas potestates gubernare possunt plebes in his,quę sunt naturalis iuris.Sic enim Dan.2.legitur,Deum cæli regnum & imperium tradidisse Nabuchodonosor.Sic & Christus ait ad Pilatum,Non haberes potestatem aduersum me vllam,nisi tibi datum esset desuper.Vnde etsi in primordijs Ecclesiæ omnes fermè principes, infidelitate tenerentur, præcipit nihilominus Petrus Christianis prima Petri secundo, vt subiecti essent omni humanæ creaturæ propter Dominum·siue regi,inquit,quasi præcellenti,&c.Et infrà: Serui subditi estote in omni timore dominis:non solùm bonis & modestis,sed etiam discolis. At hinc fit,vt libro primo, quæstione sexta dicebamus,principem potestate fungi ferendarum legum,quibus rempublicam coërceat.Fitque prætereà,vt nó solùm singulis reipublicæ membris superior sit, verùm & totius collectim corporis caput·totique adeò sic eminens,vt totam etiam simul punire valeat. Quare neque per rempublicam Rex potest regni iure expoliari,nisi fuerit in tyrannidem corruptus. Per hæc demũ id quod suprà diximus,clarescit,videlicet potestatem ciuilem non sic dependere à spirituali, vt ab illa instituatur,suamque accipiat facultatem : ab illáue posisit vel amoueri rex, vel cogi,vel corrigi, nisi quando à diuinis legibus fineque spirituali rebellaret.Nam etsi ambæ à Deo procedant:non tamen altera per alteram sed modis varijs,prior scilicet à Deo immediatè : posterior verò mediante lege naturæ per ciuilem rempublicam.Atque hoc pacto intelligendum est verbum Authen.de instru.caut.& fid.col.6.Imperium Deus de cælo constituit,Atque aliud Authenti.quomodo oportet episcopos, &c. vbi legitur, sacerdotium & imperium dona esse Dei à superna collata clementia. Hæc ergo non animaduerterunt qui aiunt rempublicam ciuilem ab spirituali, scilicet à Summo Pontifice facultatem suam mendicare. Quorum est Bart.super Extrauagan. Ad reprimendum.

Respublica nõ potest regem regno spoliare nisi ob tyrannidem.

ARGVMENTA ergo in contrarium nullo sunt pondere:nam etsi homines naturaliter liberi creati fuerint:eiusdem tamen naturæ instinctu, ceu ciuilia animalia,quo se pro naturali appetitu conseruent, Reges ac Principes sibi præficiunt, quibus obtemperantes,tutiùs feliciusque viuant. Et quanuis in Biblijs ante Diluuium nullus legatur princeps,est tamen verò proximum, illos Patriarchas illic recensitos,monarchas extitisse,vt lib.15.de Ciuitate Dei,ait de Cain August.qui ciuitatem cõdidit, vel gentes illas Aristocratiam aliámue gubernationem habuisse.Quod autem de Nemrod subijcitur, fatemur & à tyrannis inuasas respublicas.Nam etsi potestas principum, ordinatio Dei sit:vsurpatio tamẽ earum, quando violato iure fit,non est à Deo pręcipiente,sed tamen id in punitionem subditorum permittente. De quibus per Oseam cap.4.ait Deus:Regnauerunt,& non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Et Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Et Prouerb.28. Propter peccata terræ, multi principes eius. Quemadmodum & potestatis vsus, quando legitimè fit, inspiramen Dei est.De hoc enim vsu peculiariter illud intelligitur Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt:nam de alijs (quod lib.j.citauimus) lamentatur Isaias cap. 10. vbi ait,Væ qui condunt leges iniquas:quæ re vera Deo non auctore,sed permissore instituuntur. Ad aliud de Saule & Dauide conceditur,quòd etsi illos tantùm diuino iure positiuo Deus instituerit, ordinauit tamen iure naturæ, vt alij à republica eligerentur. Quod autem de Christo afferunt,qui asseruit filios esse liberos,neutiquam sic audiri potest,vt Christianos omnes principum potestate liberauerit : quandoquidem eius Apostoli nos admonitos curauerint,vt eisdem obsequeremur:sed id peculiariter sacerdotibus competit.Quod ad præsens nihil attinet negotium.

Ante diluuium fuit etiam aliqualis principatus.

ARTICVLVS II.

Vtrùm imperator sit dominus orbis.

POSTQVAM fundamenta Reipublicæ ciuilis perfunctoriè iecimus, sequitur vt hoc articulo secundo ad id quod de Imperatore proposuimus,descendamus:an scilicet sit dominus totius orbis?Et arguitur à parte affirmatiua:In primis(vt extrà de maio.& obedič. cap.solitæ. habetur)Summus Pontifex & Imperator duo sunt in orbe luminaria magna.Summus autẽ Pontifex vnus est totius orbis in spiritualibus:quia decuit vniuersæ corporis Ecclesię vnum esse caput: ergo eadẽ fuit ratione congruens,vt in temporalibus esset vnum caput:quod nequit aliud fingi, quàm Imperator. Accedit huc tam ius canonicum, quàm ciuile.Est enim tex.Hiero.7.q.1.canon. In apibus. vbi ait,quòd sicut in apibus vnus est princeps,& inter grues dux vna:sic Imperator vnus.Et ca.de bonis quę lib.&c.l.cùm multa.Imperialis fortuna,omnes supereminet alias. Et ad leg.Rhodiã de iactu.l.deprecatio.ait Antonius,Ego mundi dominus.& Extrauagan.Ad reprimendũ.quomodo in lęsæ maiesta. &c.ait Henricus Cæsar: In tranquillitate Romani Imperij totius orbis regularitatem requiescere. In contrarium autem facit lex,Cunctos populos.C.de sum.Tri.& fide catho.vbi Iustinianus ait,Cunctos populos,quos clementiæ nostræ regit Imperium.quibus verbis limites Imperio suo circunscribit.

DE hac quęstione bipartiti sunt vtriusq; iuris doctores.Nam Hostien.& Ioan.Andreas,&(vt fertur) Itali opinionem sustinent,quòd sit vniuersalis orbis dominus.Et peculiariter Bal. super lege citata,cũctos populos.Et Bar.l.Hostes.ff.de cap.& postli.reuer.Vbi addit, forsan qui negauerit, hæresin incurrere,eò quòd Lucæ 2.legitur edictum à Cæsare Augusto exisse, vt describeretur vniuersus orbis. Et in frõte tract.super Extrauagan.Ad reprimendũ.idem repetit veluti de fide. At verò Faber super eandẽ.l. Codicis,& Vltramontani,contrariam tuentur sententiam.Veruntamen quia de re hac sola legum citatione controuersantur,quæ amphibolis loquuntur verbis,opus est,rationibus earum mentem eruere.

Est ergo huius articuli conclusio:Licèt imperatoria maiestas donum institutioq; Dei sit: tamẽ quòd totius orbis imperio fulgeat,nulla fit ratione credibile. Prius membrũ satis suprà cõfirmatum est:posterius ergo commonstrare restat.Et ne verbi significatio ancipites nos teneat,orbem appellamus,totũ

Sententia auctoris.

terrarum, aquarumque globum & ambitum: nam orbem Romani appellabant illam terræ portionem sibi cognitam, quam suo Imperio subiugauerant: de quo alia est quæstio: sed in sensu, quem verba faciunt, probatur conclusio. Et loquimur (vt suprà diximus) de dominio iurisdictionis: nam de rerũ proprietate iam id priore conclusione superioris articuli negatum est. Igitur quanuis neganti hanc imperij infinitatem, opinionem suam probare non incumbat: sed qui asseruerit, prouinciam subeat tale ius demonstrandi: nihilominus pro asserta cõclusione arguitur: Si Imperator esset Vniuersi dominus: aut id sibi iure diuino competeret, aut naturali, aut humano, gentium videlicet aut ciuili. nullo autem istorũ: ergo &c. Primùm, quò de iure diuino positiuo vt à naturali distinguitur, arguamus, Sauli quidem, Dauidiq;, & eius prosapiæ sacra referunt oracula cõcessa fuisse regna: quippe quos Deus ipse ore suo instituit, prætereà nemini. Ius autem naturæ nudè consideratum, nullum mortalium ceteris dominio prætulit. Omnes enim nascuntur liberi, vt iam monstratum est. Confirmatur autem hæc veritas: Si vagi homines dispersique viuerent, nullus esset ceterorum dominus: dum ergo in vrbes & oppida sese receperunt, nullus iure naturæ erat reliquis superior legali dominio, quo reliquos posset legibus cogere, sed tantùm naturali, quo ingenio præstantes rudibus dominantur: qui (vt dictũ est) vi non vigent coërciua: ergo si aliquis est dominus orbis, is creatus est auctoritate & concessu reipublicæ: quo pacto dictum est diuinitus esse ordinatam potestatem ciuilem. Quòd autem hoc modo nõ fuerit creatus, probatur. Ad hoc, quòd aliqua respublica Regem sibi vel Imperatorem instituat, in quem suam transferat potestatem, requiritur publicus eius conuẽtus, vt saltem maior pars in talem consentiat electionem. Vniuersus autem terrarum ambitus nunquam talem fecit conuentum, nec verò pars decima, si mentis oculis Antipodas, cunctasq; nationes in gyrum lustraueris: ergo nunquam vnus extitit dominus orbis. Neq; Romanorũ Cæsarum nomen & fama vsque ad Antipodas & Insulares à nobis repertos vnquam penetrauit. Secundò arguitur: Dato, vniuersas mundi nationes vel in vnum locum conuenire possent, vel per literas conueniri, vt vnum eligerent Monarcham: id tamen minimè iure naturæ expediebat. Aristo. nanque Polit. 7. cap. 4. docuit rempublicam non esse meliorem eò quòd maior: sed tantam debere sub vno principe agere, quantam ipse per se vel per suos posset commodè administrare. Veluti nauis neq; iusto minor nauigationi apta est, nec si duorum esset stadiorũ, posset commodè gubernari. Et August. lib. 4. de Ciuita. Dei. cap. 15. Iniquitas, inquit, ampliora fecit regna. Et perdomitis gentibus dilatare regnum, malis videtur felicitas, bonis necessitas: nempe quòd hostiũ iniquitas cogit, vt bello supprimantur, nostroque adhibeantur Imperio. Hæc fermè ille. Est enim Rex anima regni: vnde sicut auctore 2. de Anima, eodem Philosopho, non potest quæuis anima quantumcunque animare viuificareque corpus: sed quorumcunque natura constantium præfinita est methodus & mensura: quia neque formica ad hominis proceritatem augeri potest, neque homo ad illam, quæ est elephantis: sic neque princeps calore suo totam potest rempublicam nationibus ac regionibus vastissimè dispersam fouere, vt valeat, quæ quaque prouincia fiunt, nosse, emendare, corrigereque ac disponere: vnus nanque non potest vndecũque orbis nuntios breui tempore suscipere: neque quocunque gentium prætores suos ministrosque alios dimittere, & quæ vbique fiunt, castigare: immo neque eius metus ad tam vasta locorum spatia potest pertingere. Igitur cùm potestas sit propter vsum, si vsus amplissimæ huius potestatis non est possibilis, fit, vt vana fuerit talis institutio: Deus autem & natura nihil faciunt frustrà. Sed sit, qui contra hoc insurgat: Christus prudentissimè instituit vniuersalem vicarium mundo, vt in primo argumento dicebamus: cur ergo non potuit per vnum idem mundus in temporalibus gubernari, sicuti in spiritualibus? Respondetur multò esse rationem disparem. Nam Christus fuit vniuersalis Redemptor, ac subinde Rex vnicus Regni cælorum toto orbe diffusi: qui sua infinita virtute cuncta disponit. Et ideo potest per vnum vicarium totum regere orbem: eò vel maximè, quòd sub illo vicario instituit ordinarios Patriarchas, Archiepiscopos, aliosque Antistites, ac sacerdotes, qui afflatu Spiritus sancti spiritualia administrarent: de quibus rebus non est necesse tam crebrò in vniuersale Concilium omnes coire, sed satis est eius sanctiones quocunque dimitti. Reges autem qui à suis regnis potestatem recipiunt, non est cur ab vno omnes dependeant in toto orbe. Tertiò arguitur: Si vnus est orbis vniuersalis in temporalibus monarcha, vel hoc introductum fuit iure naturæ ante Christianismum, vel iure Euangelico. Non primũ, quia ante natũ Christum viguerunt tres illę monarchię, scilicet, Chaldæorum, Persarũ, & Græcorum: quibus, seculo propemodum Christi successit quarta Romanorum: has quippe in illa statua inspexerat Daniel, vt legitur cap. 2. suæ prophetiæ. Nulla autem illarum fuit totius orbis domina, sed nationum quæ certis erant limitibus circunseptæ. Christus autem in Euangelio de ciuilibus monarchis nihil disposuit, aut mutauit: quare neque Papæ hoc commisit, nisi ratione prædicta, in quantum spiritualium finis id exigeret. Quartum ergo mihi sumo validum argumen. ex cap. per venerabilem. qui filij sint legit. Vbi Innocentius 3. fatetur, Regem, superiorem in temporalibus minimè recognoscere. quod licèt gloss. id de facto intelligat, non autem de iure, profectò non probat: quia caput quod citat, in apicibus id non concludit: vt confestim patebit. Et quanuis interpretes verbum peculiariter intelligant de Rege Franciæ, textus tamen hunc non patitur limitẽ: nam absolutè de rege loquitur quatenus rex est. Haud quidem negauerim Imperatorem Christianis regibus esse superiorem. Est enim fidei protector ac propugnator, per Pontificem ad hoc coronatus: & ideo in caussis fidei, scilicet tam ad inimicos crucis arcendos & abigendos, quàm ad restinguenda schismata, potest Christianos Reges conuocare. Quòd autem in ordinarijs caussis ad illum fiat prouocatio, non est in vsu nisi in ciuitatibus, nationibusque ac prouincijs imperialibus. Exstat autem argumentum, quod ceteris vrgentius censetur contra hanc (quam arbitror) veritatem: idque sumitur ex Augustino, libro 5. de Ciuitate Dei, capi. 12. & 15. Vnde multi existimant elici de iure diuino Imperatorem esse mundi dominum. Ait enim quòd cùm diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tẽpore esset posterius, sed Imperij latitudine & magnitudine illustrius: idque Romanis contulit, qui pro suo modo boni erãt.

Aristot.

Princeps in eos tantũ rectè imperat, quos commodè administrare potest.

Notanda differentia inter principatũ Ecclesiæ & Ciuilem.

Nemo superior rege in tẽporalibus.

Quomodo Imperator sit Christianis regibus superior.

Vnde eliciant quidam Imperato-

Deus

Deus ergo illis dedit Imperium (vt etiam Opuscu. de regimin. princip. libro tertio ait sanctus Thomas) ob suas scilicet morales virtutes, quanquam illi non promeruissent felicitatem æternam: potissimùm propter amorem patriæ, zelumque iustitiæ, ac ciuilem beneuolentiam. Accedit autem, veluti huius sententiæ robur, quòd neque Syluest. Christianissimo Constantino, neque Theodosio Ambrosius scrupulum iniecerit vllum, vt imperium abdicassent. Ad hoc autem non vno respondetur modo. In primis sæpè adnotaui, quàm fuerit August. hoc loco sinistrè vulgo intellectus: haud enim asserere eo gitauit, quòd Deus quasi præmium suarum virtutum Imperium Romanis adiudicauerit. Ex professo nanque ambobus capitulis citatis monstrare contendit, quidquid illi faciebant, intuitu mundanæ gloriæ, suique nominis ampliandi gessisse: quare aut neminem aut vnum aut alterum censet fuisse verè studiosum pro eo quòd appetitus ille peccatum erat, saltem veniale. Quapropter licèt Catonis, inquit, virtus propinquior esset veræ virtuti, quàm virtus Cæsaris: neutra tamen fuit propriè virtus: ob peccatum autem Deus nullum repensat præmium. Sed ait Deum illud iusto iudicio permisisse, eo modo quo ait Christus eos qui iustitiam suam faciunt coram hominibus, recepisse mercedem suam: nempe ab hominibus ipso permittente ac res naturali cursu disponente. Vnde post verba citata in calce cap. 12. ait: Quia pro vno isto vitio, id est amore laudis, pecuniæ cupiditatem & alia multa vitia comprimebant, concessit illis Deus illud Imperium. Si ergo pro vitio, non aliter intelligitur concessisse quàm permittendo. Denique ad idem propositum capit. 15. sic concludit: Non est quòd de summi & veri Dei iustitia conquerantur, quia perceperunt mercedem suam. ad Euangelium nimirum alludens, de his qui ob vanam gloriam operantur. Haud ergo eos Deus fecit dominos, vt Saulem aut Dauidem reges: sed vel iure belli, vel per suam tyrannidem id permittente. Præterea, quamuis prauè super hoc intelligeretur Augustin. ac si vellet Deum tanquam legitimarum virtutum mercedem contulisse Romanis Imperiũ, non de alio loquebatur Imperio, quàm de illo quod anteà fuerat Oriẽtale, in Chaldæis scilicet, & Persis, & Græcis: illud autem nunquam fuit vniuersale totius orbis, sed regionum quarũdam. Et ideo subdit Romanorum Imperium fuisse extensius non tamen totius globi. Scio Bar. tracta. illo citato suprà, extrà. c. 5. Ad reprimendum. contrariam tenere sententiam, scilicet, regem Nabuchodonosor, regem fuisse vniuersalem orbis: citans illud Danie. 2. Tu rex regum es. Deus cæli regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriam dedit tibi. Illud autem hoc tãtùm significat, quòd erat regum tunc cognitorum maximus; vti ait Nicolaus: haud tamen quòd dominium, & Imperium in totum haberet mundum. Profectò si fundamentum Imperij Christiani firmius non esset, quàm quod Orientales subindeq; Romani vsurpàrunt in orbe, exilius esset & infirmius, quàm vt tutas reddere posset Imperatorum conscientias. Ambigere nanque nemo potest quin ius potissimum habuerint in armis, atque adeò potentatu potiùs, quàm iure perterritas gentes suppeditauerunt. Nam etsi aliquæ nationes legantur ob fœdera rupta, bello ab ipsis lacessitæ: fuerant tamen fœdera illa extorta, quæ frãgere nefas non erat. Quid enim iuris habebant in remotissimas gentes? & vt alias mittamus, in terram Israël? quam Deus illis promiserat & concesserat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deut. 17.) ne regem facerent alienigenam. Neque verò Christi verbum, Quod est Cæsaris, date Cæsari: in contrarium vllo aculeo pugnat: illic enim non approbauit Cæsaris dominatum, sed eximere se volens ab illo iudicio, ius tantùm naturæ retulit: Si quid Cæsari debetis, soluite: sed in primis Deo, quod illi debitum est. Sed hoc est quod multi non animaduertunt, nempe quòd cùm ob peccata forsan illatum nationum permisisset eas Deus sub iugum Romanorum venire, inferant iure ipsos illas subegisse: cùm re vera nulla sit consequentiæ vis. Tradidit enim Deus sæpè Israëliticum populum in manus Philistinorum & Chaldæorum: & tamen error esset apertissimus affirmare ius factùm fuisse illis debellandi illum populum, & in captiuitatem redigendi. Adhæc, Iulius Cæsar priuata auctoritate rempublicam peruasit, ac subinde per iniuriam eius obtinuit dominatum; de quo supplicium capitis pertulit. Ius ergo legitimum Christiani Imperij, hoc est quod vel in Augustum, vt fertur, vel in Christianos post successores, vt in Constantinum respublica consensit: cuius consensu legitimus est Christianorum Imperator. Hic ergo priùs à Græcis eligebatur: posteà verò anno Domini septingentesimosexto pontificia auctoritate translata est electio ad Germanos: vt ad perpetuam memoriam scriptum est, cap. venerabilem. de electio. Igitur vt rem summatim concludamus, iure optimo est vnus Christianorum Imperator, felicissimus & inuictissimus. Quòd tamen totius sit orbis dominus, neque ratio neque ius patrocinatur: nam pars quæ consensit, perexigua erat respectu totius orbis. Quare iure reclamante naturæ non potuit illa Antipodibus reliquisque regionibus Imperatorem præficere. Papa verò, quia vt arti. proxi. dicebamus, auctoritate Christi non est rex in temporalibus, nisi quatenus ad finem spiritualem sunt necessaria, nusquam legitur tale Imperium ampliasse.

rẽ esse mũdi dominũ iure diuino Romanorum dotes.

Ius imperatorum antiquorum potissimùm in armis fuit.

Christus non probauit dominatũ in Iudæos.

Iulius Cæsar per iniuriam dominatus est

Ius Christiani Imperij

Imperatoris electio à Græcis in Germanos trãsfertur.

Ad argumenta in cõtrarium, vt doctoribus respondere incipiamus, re vera Bald. (si quæ dicta sunt, respexeris) ne quidquam conatus est contrariam sententiam in iure naturæ fundare: neque verò mirum hoc est, cùm ad iuris prudentes non attineat ius naturæ perpendere. Sed multò (vt eum bona venia dixerim) absurdiùs Bartol. ad ius Euangelicum supra suam facultatem gressum fecit: vbi hæresim cẽsuit, negare, propter verbum Lucæ, Imperatorem esse dominum orbis. Euangelista nanque hanc tantùm historiam nudè retulit quòd exierit edictum à Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis: nullatenus tamen affirmat edictũ illud legitimo iure prodijsse. Perinde est si inferas: Regius Psaltes affirmauit, Dixit insipiens in corde suo, nõ est Deus: ergo affirmauit, non esse Deum. Quinimò si mysterium mediteris, apertiùs videtur Euangelista edictum illud condemnasse. Apparet nanque spumosam illam Augusti insolentiã in hoc retulisse, vt admoneret, nõ ipsum (vt se iactabat) sed illum qui nascebatur, esse orbis Dominũ: quippe quem, & legibus vniuersum obligauit, & in iudiciũ est demum conuocaturus. Præterea, neq; illic nomine vniuersi orbis intelligitur totus globus. Haud enim tã fuisset Augustus mẽtis inops, vt iuberet describi Antipodes atq; alias tot miliaribus à se distãtes, sibiq; inauditas nationes:

Ad argumenta.

sed vocabat vniuersum orbem, vniuersam ditionem suam, quæ latissimè patebat. Quo idiomate & nos Insulas & Continentem vastissimis spatijs iacétem, Nouum orbem, Nouumque mundum appellamus. Sic enim frequenti erat Latinis in vsu appellitare orbem, orbis portionem: Vt Lucanus in tertio,

Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem.

Peiùs autem in supradicta Extraua. idem Bar. ad reprimendum, impingit in Paulum. Ait enim Apostolus Roma. 13. nihil aliud quàm, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Refert verò ipse eos, qui Romano Imperio non obtemperant, diuina præcepta demoliri: vtpote quibus iubetur. Omnis anima Romanorum principi sit subiecta. Paulus enim non loquebatur de Romano principe, sed in genere de omnibus potestatibus, vt suis singuli præfectis obtemperarent. Adiectio ergo illa, prçuaricatio fuit sacræ scripturæ. Ad illud autem in fronte quæstionis citatũ, cap. solitæ. iam satis respõsum est. Vbi explicuimus, quomodo potestas spiritualis, ac ciuilis duo sunt luminaria: Sol tamen totius orbis immediatè à Christo oriens diuino iure positiuo: Luna verò ab eodem Deo mediante iure naturæ per rempublicam dimanans: quæ tamẽ nõ potuit vnum eligere totius orbis, sed Christianismi. Illud autem Hieronymi can. in apibus. hoc tantùm docet quòd sit vnus Imperator vnius reipublicę: haud tamen affirmat vniuersum orbẽ sub vno imperatore degere in temporalibus: sed quòd in toto Christianismo est vnus: ad quem etiam Imperia Turcarum & Sarracenorũ regna, quæ Christiani iuris fuerint, attinet. Quia neque inter apes vnicus est dux omnium, quę sunt in orbe, sed cuiuslibet aluearis vnus. Quòd autem ex. l. cùm multa. citatur Imperialem fortunam ceteris antecellere, id fatemur ingenuè: quia est omnium præstantissima: haud tamen inde fit, cunctis totius orbis vnicũ dominari. Est enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: non tamen Rex vnicus cunctis præest ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitam viuunt. Verbum autem Antonini in. l. deprecatio. negari non potest arrogantiam redolere. quis enim citra talem notam dicere potuit: Ego mũdi dominus? vni nanque Deo est illud proprium. Et ideo illius assertio nullã facit fidem. Modestiùs nanque longè ait in contrarium citatus Iustinianus: Cunctos populos quos clemẽtiæ nostræ regit imperium. quia quidquid glossematum comminiscantur interpretes, syncerus tamen sensus est, quòd voluerit suum Imperium nõ solùm de iure, sed de facto limitibus circunscribere. Et. l. In nomine Domini. C. de offi. præf. præt. Afri. terminos quoque nominat regionum suarũ. Et insti. qui. modis ius patriæ potest. solu. §. si ab hostibus. ponitur limen imperij, vnde deriuatur nomen postliminium. & l. Mercatores. C. de commer. distinguit inter suos & regis Persarum subiectos. Et Clemen. Pastoralis. de sententia & re iudi. videtur Papa præscribere terminos Imperij. Illi ergo qui respondent quosdam aut præscriptione aut priuilegio esse exemptos, deberent priùs fundare vniuersale eius dominiũ in totum orbem, vt inde inferrent quotquot modò extra Imperium agunt, particulari iure esse exemptos. Super alia verò lege citata in Extraua. Ad reprimendum. multa Bart. comminiscitur: Imperatorem affirmans esse vniuersalem Orbis dominum: atque hoc per Pontificis summi institutionem: quod profectò neque vnquam vllus Cæsarum admisit neque docet ratio: nam, vt suprà dictum est, per electionem ciuilis reipublicæ descẽdit ciuilis potestas. Sed eodem modo intelligendus est hic totus orbis, quo suprà dictum est: scilicet amplitudo portionis illius mundi tunc notæ, quæ Romano Imperio parebat. Vel fortè vult dicere Cæsar, quòd per regularitatem Imperij Romani non solùm eius subditi in tranquillitate erant: verùm & extranei reges metu eius deterriti conquiescebant. Haud enim oculatè inspexit Bart. quemadmodum ciuilis potestas per ius naturæ, perque ideo reipublicæ constitutionem à Deo descenderit, atque adeò neque ante aduentum Christi vnum fuisse totius orbis monarcham: neque verò eundem Seruatorem nostrum ius gentiũ hac parte demutasse. Deposcere hic series videbatur, vt de singulari dominio, quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales à quinquaginta hinc annis inuentos habent, quæstio adhiberetur: fuisset tamen nimis longa: quam ideo in libello de ratione promulgandi Euangelium, quem paratum habemus, disputandam reposuimus.

QVÆSTIO QVINTA.

DE TRANSLATIONE DOMINIORVM.

ARTICVLVS I.

Vtrùm sua quisque voluntate, naturali iure valeat rei suæ dominium in alterum transferre.

QVAESTIO hęc demum postrema de dominiorum translatione, ad materiam iam restitutionis proximè appropinquat. Obligatio nanque restituendi ex ratione & modo quo translatum fuerit dominium, dependet. Quæritur ergo primò, vtrùm sua quisque volũtate naturali iure rei suæ dominium valeat in alterum transferre? Et arguitur à parte negatiua primò: Si pro sua quisque voluntate transmittere posset dominium, sequeretur actu quoque solo mentis interno id posse: quia mentalis conceptus vera loquutio est, cuius voces secundum Arist. 1. De interpretatione, sunt signa: qua vtique ratione votum Deo mente factum validum est. Si ergo voce quisque donare potest, fit vt & mente possit: consequens tamen videtur falsum: nam matrimonialis consensus per quem vterque coniugum alteri se tradit, nisi voce extrà aut nutibus explicetur, minimè solidus est. Secũdò: Si id vnicuilibet ius naturale indulgeret, vt suę esset arbiter voluntatis in rerũ suarum dominijs transferendis, sequęretur eiusmodi voluntatem neutiquam ciuili lege

Primũ argumentum.

Argumẽ. 2.

ciuili lege posse cohiberi: nam humanæ leges, vt lib.1.& 3. monstratum est, nullum obtinent contra ius naturæ vigorem: consequens autem creberrimus vniuscuiusque bene institutæ reipublicæ status ostẽdit esse falsum. Prohibentur nanque minores ætate vigintiquinque annorum sua alienare bona: vt patet ff. eodem titulo. l. 1. Item legibus quorundã regnorum particularibus sic sunt maioratuum iura instituta, vt eorũ possessores nequeant vinculata bona dispendere. Item neque ecclesiæ bona alienare pro libito potest aut Prælatus, aut Capitulum, nisi certis de caussis, certisque præscriptis modis, vt patet ex decreto Leonis 12. quæstione 2. can. sine exceptione. & toto titulo de reb. Eccles. non alien. Tertiò: *Argum. 3.* Si vnusquilibet posset suo arbitrio rem suam alienare sequeretur eundem perinde posse pretij mercedisque dominium pro re turpi in alterum traducere. Consequens tamen est falsum. Nam qui corrumpendo iudici aut assasino, vt hominem occidat, aut per vsuram, aut per simonias quidquam confert, etiã si vltrò id faciat, dominium non transfert: vt iura sanctè decernunt: ergo ius naturæ non est, vt quisque posit liberè sua donare. Neque verò desunt qui idem de meretrice sentiant, quæ merito sui corporis nullius potest mercedis dominium recipere. Quartò arguitur: Iura nonnulla particularia in Hispania *Argum. 4.* atque in alijs quibuspiam regnis animum cohibent parentum ac præcipuè sacerdotum, ne spurijs suis si hijs quidquam suorum bonorum impertiantur: & tamen si ius naturale libertati cuiuscunque concederet suam distrahere substantia, leges illæ nulla se æquitate protegerent: ergo libera alienatio non est iuris naturæ. In contrarium est iuris auctoritas, Institu. de rerum diuis. §. Per traditionem. & ff. de acquiren. rerum dominio. l. qua ratione. §. literæ. qua habetur, nihil esse tam conueniens naturali æquati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.

QVAESTIO, vt dicebamus, perquàm necessaria est cognitu ad materiam non modò restitutionis, verùm & totius iustitiæ commutatiuæ. Ad cuius intellectum primùm omnium nosse operæpretium est, duobus tantùm modis posse transferri dominium: nempe aut domini voluntate, aut lege. Dico duo- *Domini voluntate, aut lege transfertur dominiũ alijs verò titulis acquiritur de nouo.* bus tantùm, nam loquor non de acquisitione quaecunq; dominiorum, sed peculiariter de translatione. Dominium nanque non solùm per translationem ab vno in alterum transit, sed iure quoque gentium per diuisionem atque per inuentionem, vt titulis modò citatis ff. & institut. patet. Enimuero res quæ primo occupanti conceduntur, non acquiruntur per translationem. Quapropter nullam hic mentionẽ facturi sumus de rebus inuentis, in cuius veniant dominium: sed vsque ad quintum librum, sub titulo de furto, id nobis est differendum. Translatio ergo dominij, est transmisio rei ab eo qui priùs legitimè possidebat, in alterum, qui perinde incipit esse dominus. Hæc ergo non fit nisi aut voluntate legitimi domini, aut lege in ipsum potestatem habentis. Secundò notandum, quòd lex non solùm diuina, ve- *Definitio translationis dominij* rùm & humana duplicem vim habet in translationem dominiorum. Potest enim translationem impedire tam cohibendo domini voluntatem, ne det, quàm adimendo alteri facultatem, ne recipiat. Et secundò potest translationem facere inuito domino, tam in pœnam criminis, quàm in subsidium tuendæ reipublicæ. De his itaque tribus membris dicendũ est quæstione præsenti, videlicet de voluntaria trãslatione, deque legali impedimento, ac de translatione itidem legali. His ergo præhabitis duabus cõclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior: Vnusquisque mortalium ius habet naturale donandi *Prima conclusio.* & quomodocunque alienandi res, quarum verè ac legitimè dominus est. Conclusio hæc ex superioribus elicitur. Diximus nanque fundamentum dominij rerum naturale ac diuinum esse humanam rationem ac libertatem. Enimuero quia Deus hominem ad suã imaginem condidit, hoc est, rationalem ac liberum, per quam rationem & voluntatem dominium habet suarum actionum, inde factus est rerum dominus: secundùm illud Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, &c. Qua vtique de caussa soli homini demonstrauimus inter sublunares creaturas cõpetere, vt sit rei alicuius dominus. Si ergo per voluntatem constituitur dominus, per eandem potest dominium ab se quodcunque abdicare. Secundò id probatur: Res vniuersæ propter hominem conditæ sunt, atq; adeò illis quas ipse posidet, ad libitũ potest vti. Quin verò, vt in definitione dominij suprà posita videre est, nihil aliud est dominium rei, quàm facultas & ius eadem vti, quocunque vsu lege permisso: puta donandi, vendendi, consumendi, & quomodocunque alienandi. Res est clarissima. Quin verò nõ modò res quisque suas, verùm & seipsum potest vendere, vt suprà assertum est. Nam etsi nemo sit vsqueadeò sui dominus, vt ita se valeat iure priuare: est tamen eius custos, vt quò vitam seruet, seipsum vendere queat. Posterior conclusio: Eodem naturali iure nihil obstante, lex potest tum voluntatem *Secunda conclusio.* domini cohibere, tum etiam ipso inuito suorum dominio priuare. Conclusio hæc nihilo obscuriùs quã superior ex naturæ principijs colligitur. Est enim homo naturaliter animal ciuile: coalescere autem in vnum mortalium vita non potest, nisi a publica auctoritate in pace contineantur: quæ quidem auctoritas tum custos est reipublicę, tum & iustitiæ iudex. Ad legitimam verò custodiam primum necessarium *Quare respublica ciues in rectis vsibus contineat.* est, vt ciuibus prospiciat, ne antequam eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona dilapident. Quam ob rem prohibentur pupilli de bonis suis disponere: sic vt eorum alienatio irrita sit & nulla. Secundò & necessarium est sumptus eidem reipublicæ necessarios à ciuibus colligere. Nam iure naturæ, partes sunt propter totum. Ac demum tanquam iudex custosque iusti ad eum spectat maleficia vlcisci: quare sicuti vita, ita & bonis potest quemlibet ciuium expoliare. Vide ergo duas conclusiones, quæ primo aspectu secum potiùs pugnare videntur, quàm sint eodem naturali iure parente progenitæ. Est inquam ius naturale, vt quisque sua voluntate posit de suis bonis disponere, sed tamen quando voluntas posit ratione duce non errare. Quocirca eadem l. 1. de minoribus. Prætor inquit naturalẽ æquitatem secutus, &c. cauit, ne pueri quorum consilium infirmũ est, multorumque insidijs expositum, suã dispensarent substãtiam. Quare etsi l. 1. de pact. idem Vlpian. æquitatem quoque naturalem appellasset, vt pactorum fides seruaretur: subdens, Quid enim tam congruum fidei humanæ quàm ea seruare, quæ inter homines placuerunt? non est tamen veritus & æquitatem quoque appellare naturalem, vt qui in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare non obligentur.

AT verò

At verò quanuis conclusio vtraque liquidò constet: argumenta tamen incontrarium ambiguitate non carent. Et quidem primò, dubium est, quo fortè quispiam moueatur, vtrum per actum interiorem possit transferri dominium? hoc autem libro 8. sub titulo De voto, vbi D. Thomas ait promissionem non fieri inter homines, nisi per actus exteriores, emunctiùs examinabitur. Interim autem per hæc dicta ad argumentum respondetur. Primùm, translatio est duplex. Alia scilicet, que per transactionem fit & contractum, nempe quo, vt ait Iurisconsultus l. Labeo 2. ff. de verbo. signifi. vltrò citroque nascitur obligatio. Et de hac nemini dubium quin absque extera significatione fieri non possit: quandoquidem illic non est simplex datio, sed hypothetica: mutua scilicet, do vt des: vt patet in emptione & venditione, & similibus. Ac præcipuè in contractu matrimoniali, cuius ideo consensus nullus est nisi extrinsecùs explicetur. Alia verò est simplex translatio, qualis est donatio, quæ nullam ab altera parte obligationem expostulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato consensu mente do aut polliceor rem aliquam, postquam illa est vera assertio, videtur hominem ligare. Quare nullum est quorundam argumétum (inter quos est Almayn in 4. distinctio. 15. quæstione secunda.) qui ex hoc, quòd coniugalis consensus expressionem externam requirit, inferunt nullum posse dominium per mentalem donationem in alterum traduci. Sed arguis: dare, correlatiuum huius est, quod est accipere: ergo vsquequo alter acceipiat, nulla fit translatio. Respondetur, argumentationem hanc verissimè concludere: hoc tamen est de quo controuertimur, vtrum qui mente apud se dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotalem eleemosynam, aut tali hospitali tantam pecuniam: teneatur posteà illis, quibus interest, mentem patefacere suam: quam si acceptauerint, obligetur implere. Nam si votum fieret Deo, non est dubium, quin teneret: vnde aliquanta cum probabilitate infertur vt teneatur etiam patefacere hominibus, quæ illis pollicitus est: teneatur inquam lege naturæ in conscientia. De iure nanque ciuili palàm est, neminem cogi posse per actum interiorem quoadusque foris explicitus fit. tametsi perquàm probabile quoque sit vt talis mentalis donatio anteà quam alteri innotescat, possit mutari fortè pro libito. Id quod loco citato, lib. 8. pluribus rationibus vtrinque disputauimus. Ad secundum secunda conclusione responsum est: vbi reddita est naturalis ratio, cur expedierit ne in ætate pupillari committeretur puero suorum dispẽsatio. Sed neque de primogenituris ratio deest naturalis, cur fuerint illo vinculo colligatæ, ne dispẽdi possent. Nam etsi ex vna parte argumentum sit haud infirmum iuri naturæ repugnare, propterea quod omnes liberi corundem parentũ æqua sorte nascuntur, ac perinde æquo iure nutriri debent atq; educari: propter quam rationem multæ respublicæ iura primogenituræ non sic augent: vt in totam substantiam paternam primogeniti succedant: tamen ex alia parte id non solùm in decórem reipublicæ: verùm & in eius emolumentum & firmamentum cedit. Haud ergo arbitrentur magnates ipsorum caussa maioratus esse institutos: scilicet vt eorum prosapię perpetuò durarent, sed in bonum reipublicæ. Expedit nanq; vt eius commune corpus ossa habeat & neruos, quibus fulciatur. Ob idque decretum est, vt tanquam reipublicæ robora aliquæ persisterent illustres domus, tùm vt à consilijs essent, tùm etiam vt tempore belli eius essent sustentacula. Et quoniam, vt ait Lyricus,

Dubium. — *Ad primũ argumẽtũ.* — *Ad secundum argumentum.* — *De primogenituris.* — *Institutionis maioratuum ratio.*

Et genus & virtus, nisi cum re, vilior alga est,

Visum meritò est regibus, domorum perpetuitati sic consulere, vt domus in primogenitum descenderet: reliquæ verò proles suis essent alimentis contẽtę. Similis nanque est agricolarum prudentia, qui arbori & viti minores ramũculos circunquaque amputant, vt præcipuum germen in truncum excrescat. Fit ergo, vt tam primogeniti, quàm illi qui legitimam non sunt ætatem ingressi, sic iure & meritò cohibeantur bona sua abalienare, vt alienatio irrita nullaque sit: vtpote per quam nullum transfertur dominium. De Ecclesiasticis autem bonis aliæ sunt non inferiores rationes: nam cùm Ecclesiasticum seruitium, non minùs necessarium quàm religiosum, sine bonis quæ hominum pietas huic muneri mancipauit, perdurare nequeat: & ex vna parte Capitulum & Prælatus non tantam illorum curam gerant, quàm si essent Propria: sed ex altera secularis auiditas quocũnque se inferat, consultissimum fuit arctissimè cauere, ne ciusmodi facultates Ecclesiasticæ, nisi iustissimis caussis, consultissimisque formis alienarentur. Ad tertium paulò differentiùs respondetur: Princeps enim sicuti quia reipublicæ custos est, cogere potest ciues vt vbi opus fuerit, contribuant: sic quia iustitiæ iudex, potest & propter crimina tum dominos bonis suis priuare, tum alios, ne recipiant, inhabiles efficere. Atque hac ratione & qui vel corrumpẽdo iudici vel assasino pecuniam offert, eâdem mulctatur: & quibus offertur, inhabiles meritissimò fiunt, ne eius dominium acquirant. De qua re quæstione septima explicatior habebitur sermo. Et idem censendum de simoniacis: nisi quòd ratio restituendi paulò est differentior, vt in calce sexti libri disputabitur. De lucro autem meretricio, quæstione eâdem. 7. idque diuersa ratione dicendum nobis restat. Quartum autem argumentum præcipuam mihi ambiguitatem offert, sáltem de filijs sacerdotũ. Sunt enim spuriorum atque eorum, qui non ex legitimo matrimonio nascũtur quatuor genera: quæ notantur capitul. Nisi cùm pridem. de renuntiation. sunt inquam manzeres, qui ex ignoto scorto, puta ex vaga meretrice, quæ omnibus exposita est, nascuntur. Spurij autem qui ex peculiari concubina sustolluntur. Et isti dicuntur naturales: quanuis si Etymologiã Græcam sequamur, spurius idẽ est, quod sine certo patre natus: atque adeò melius cõueniret illis, qui vago concubitu generantur. Nothus verò, vt Quintil. libro tertio inquit, est ille, qui ex vxore non legitima natus est, nẽpe ex adulterio. Nam quia Latinum nomen non habemus: peregrino vtimur. Græci nanque quicquid illegitimum est, id est legem non seruat, Nothum appellant: vt febrem notham dicunt illam quæ legitimam periodum & terminũ non seruat. Impræsentiarum autem manzeres & spurij eodem gradu æstimantur, quantum ad successionem hæreditatis. Enimuero eiusmodi spurij non succedunt in hæreditatẽ neq; patris neq; matris, si filios habeãt legitimos. Nã testator nõ videtur alienas successiones proprijs anteponere. l. cùm acutissimi. ff. de fideicommis. vnde l. 9. Taur. originem duxit: quæ spurios ab hæreditate repellit. Potest tamẽ illos mater ex 5. parte assis hæredes instituere. Si autem mater legitima careat prole,

Horatius 2. Serm. Sat. 5. — *De bonis ecclesiasticis non alienandis.* — *Ad tertium argumentum.* — *Ad quartum argumentum.* — *Spuriorum quatuor genera.*

prole, succedunt illi ab intestato: non tamen patri, quia non est certus. Si verò sint ex damnato concubitu nati ex parte matris, puta ex incestu, aut stupro, & potissimùm ex adulterio, non succedunt neque ex testamento neque ab intestato, non tamen prohibetur quin tam mater quàm pater posit illis quintam etiam partem legare. Hæc autem extra vllam sunt controuersiam. Quod autem in litem huc vocamus, est, vtrùm pater vel mater extra testamentum posit illis aliquid in conscientia relinquere cótra legis prohibitionem, vel amici fidei committere, qui illis posteà tradat? Et de vtroque respondendum est, scilicet an sit peccatum mortale, tam patri quàm amico, quàm etiam filio recipienti: Et vtrùm eiusmodi bona sint restituenda, & cui. In eiusmodi ergo casibus discernendum est naturale ius à ciuili. Si enim ad merum ius naturale spectemus, dubium non est, quin pater posit sua bona notho filio, sicuti cuicũque donare citra culpam: & alter etiam potest illa absque culpa possidere: nisi forsan alios haberet liberos, quos illa caussa in pauperiem adigeret: quod ad præsens negotium nihil attinet. Sed dubiũ est, vtrùm lex ciuilis sic fecerit inhabiles eiusmodi nothos ad fruendum paternis bonis, vt nullatenus possint dominium acquirere: vel vtrùm solùm per modum pœnæ eiusmodi bonis illos priuet? Permultum enim refert: nam si inhabiles fiunt, quemadmodum pupilli ad dandum, & simoniacus ad suscipiendum, nulla spectata sententia tenentur illa restituere. Si verò lex tantùm est pœnalis, tunc, vt libro primo latissimè disputauimus, ante latam in iudicio sententiam potest ea filius cum bona conscientia possidere. Et ne longiùs disputationem protrahamus, arbitror sub distinctione respondendum de filijs nothis secularium, & de filijs clericorum aut religiosorum. Enimuerò de iure cõmuni nihil expressum reperitur, quo prohibeantur parentes extra testamentum aliquid illis, aut viuentes donare, aut morientes relinquere. Sed leges particulares regni sunt, quæ rem in dubium reuocant. In legibus autem regni nihil arctius contra filios nothos secularium decretum inuenitur, quàm quod lege tertia definitur, tit. 15. part. 4. nempe quòd non possunt hæreditario iure succedere in bona paterna. Et. l. prima fori, titulo de hæredita. succeesi. item prohibentur, ne possint in hæreditatem succedere: quod & lege 9. Taur. citata confirmatur. De istis ergo asseruerim, quòd si pater aliquid fidei amici committit, quod det suo filio ex adulterio suscepto, amicus ille tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio: & filios potest recipere perinde ac si esset extraneus. Itaque omnia sua bona potest illi pater dare, si filius non habet legitimos: si autem legitimos habet, non potest illos exheredare, nisi vsque ad quintam. Neque arbitror vllum interuenire peccatum. Cùm autem fiscus petierit, standum est iuri exteriori. Conclusionem hanc mihi eò persuadeo, quòd lex illa, cùm sit in odium filiorum, non est vlteriùs dilatanda, quàm sonat: non autem prohibet nisi esse hæredes: ergo pater extra testamentum bona sua donans non facit contra rigorem legis: neque verò in eius fraudem: quia lex pœnalis tantùm ad id obligat, quod sonat. Dubium autem intricatius restat de filijs clericorum, hoc est, sacris initiatorum, & de filijs religiosorum. De his nanque licèt non in iure communi, tamen in iure particulari regni verba habentur multò significantiora atque strictiora. Extat enim lex 22. libro primo, titul. 3. & l. secunda titul. 3. libro quinto regaliũ ordinamenti, in hanc formam: Quò nulla offeratur occasio, vt vlla mulier clericorum cõcubinatui addicatur, si clericorum filij in eorum bona hæreditario iure succederent, constituimus & præcipimus, vt eiusmodi clericorum filij) & l. 9. Tauri extenditur perinde ad filios religiosorũ, neque habeãt, neq; hęreditent, neque hæreditare possint bona suorum parentũ, neque aliorum consanguineorum. Et sequitur, Neq; suscipiant. Hoc enim Hispanè sonat vox, *Ni ayan*, neque potiri possint quocunque legato, aut donatione, aut alia collatione quę illis fuerit facta. Quæ quidem verba non solùm eos excludunt ne hęredes esse possint, verùm etiam videtur eos facere inhabiles & incapaces ad vllo pacto possidendã paterna bona: nisi peculiari regis concessione. Et quòd tam strictam legem rex possit facere, non est ambigendum: nam vt libro primo decisum est, leges humanæ obligant in foro conscientiæ, quando sunt iustæ: eiusmodi verò odium in clericorum sobolem, æquum est. Quare profectò mihi est probabile, eandem legem non modò esse pœnalem, verùm & impeditiuam translationis dominij, sicut si vel pupillus donaret, vel simoniacus vel assassinus susciperet. Nihilominus pater tenetur eum alere, quandiu vixit & educare, quia ius illud naturæ non est reuocabile, Potestque adeò ei viuens donare vnde vitam sustentet. Ad casus ergo consuetissimos vt respondeamus, nempe cùm sacerdos vel clericus in sacris bona sua amici fidei concredit, vt det suo filio, primùm quantum ad culpam fortasse mortaliter peccat contra legem illo rigore obligantem. Secundò, pro captu meo censuerim, illum fideicommissariũ nullatenus teneri eadem bona filio clerici adiudicare, etiam si pollicitus fuerit id facere. Nam fidem cõtra ius ciuile impignoratam, lex naturæ seruare nõ cogit. Quæritur ergo quantũ ad restitutionem, quid de illis bonis agendum sit? Respondetur, si meum iudicium vllius est momenti, quòd si clericus amico der, non sub conditione vt reddat filio, sed absolutè, neque alter sub illa conditione recipiat loco filij, sed tanquam sua, etiam si clericus fiduciam certam conceperit, quòd amicus esset traditurus filio, & aliàs non illi relinqueret, nihilominus ille amicus potest tutò in conscientia bona illa possidere tanquã sua. Et ratio nostra est, quòd etsi lex filium inhabilem fecerit ad suscipiendum illa quæ nondũ possidebat: priuare tamen clericum suis bonis non potuit nisi in pœnam, quæ ante iudicis condemnationem, vt libro primo dictum est, non obligat: & ideo donatio facta amico tenet, quoadusque per condemnationem priuetur. Immo nec per fiscum condemnari ille potest nisi probetur pręsumptio, quòd recepit vt redderet filio clerici. Quòd si tunc amicus tanquam propria bona vult donare eidem filio clerici, etiam tenebit donatio: Si verò clericus dedit amico non absolutè, sed sub conditione, vt daret filio, neque ille suscepit nisi sub illa conditione, tunc neque donatio facta amico tenuit, quare ipse retinere non potest, neq; verò ipse potest dare filio clerici. Arbitror ergo de illis bonis antequam condemnatio fiat, in conscientia censendum esse ac si ab intestato relinquerentur: nam fiscus non habet ius quoadusque fiat condemnatio. & ideo si clericus hæredem ab intestato legitimum reliquit, sua sunt: sin minùs, eroganda essent in pios vsus, si modò ille fideicommissarius tutus esset, nunquam id in notitiã fiscalis peruentu-

Quid possit pater iure naturæ cum filijs nothis.

Quid lex ciuilis de filijs nothis secularium statuat.

De filijs clericorum & religiosorum.

peruenturum: nam si id metueret, consultius esset fisco patefacere. Hæc tam multis expresserim, quia creberrima de hoc consilia petuntur.

ARTICVLVS II.

Vtrùm per ludum dominium transferatur.

CIRCA hoc membrum ciuilis potestatis, qua dominiorum translationem irritare potest, disputandum sequitur de his, quæ ludo acquiruntur. Videtur nanque nullum earum rerum acquiri dominium, sed nulla expectata sententia restitutioni esse obnoxias. Est enim ludus, potissimùm alearum ac perinde quicunque id genus fortunæ subiectus, vtroque iure prohibitus clericis, videlicet iure canonico, vt patet, De vita & honestate clericorum, cap. clerici. secundo: & distinctione decimaquinta, can. episcopus. vbi & laicus iubetur aut à ludis desistere, aut communione priuari. & in Authentica de sanctissimis episcopis. §. interdicimus. Ac perinde laicis iure ciuili: vt videre est. l. alearum vsus. C. de religiosis. & l. solent. ff. de aleatoribus. Et præterea particularibus regni legibus. Hæc autem prohibitio eiusdẽ arguitur esse generis, quo pupilli vetantur sua alienare bona, & quo, vt proximo articulo dicebamus, clericorum filij adeundis hæreditatibus redduntur inhabiles. Nam pariter in odium ludi illæ sancitæ sunt leges. Secundò id confirmatur: In ludo tot coëunt vitiorum genera, vt meritò sit dominiorum per ipsum translatio interdicenda: quoniam vt habetur eadem lege, alearum. licèt res esset antiqua, prodit tamen pro tempore in lachrymas: nam quidam ludere nescientes, proprias substantias perdiderunt. consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur. Et præter illa, quæ illic commemorãtur, ille, qui ludit, tam suorum profusus est ac prodigus, quàm alienorum auidissimè cupidus: generat enim ludus insatiabilem lucrãdi sitim: quòd adeò ad auaritiam attinet, vt in furtum vergere videatur. Vnde Aristoteles 4. Ethi. cap. 1. aleatores cum latronibus componit, deque auaritia infamat & illiberalitate: quippe qui ab amicis eripiunt quod potiùs illis deberent elargiri. Denique tertiò arguitur ex verbis legis citatę, Alearum. C. de religio. vbi habetur, quòd si contrà factum fuerit, id est, si quis ludo fuerit quidpiam lucratus, nulla sequatur condemnatio, qua scilicet cogatur qui perdidit, soluere: quòd si soluerit, solutum reddatur. In contrarium autem est quòd iure naturæ quisque potest per ludum sua bona alteri tradere. quare non est ciuilis cohibitio latiùs extendenda, quàm ratio persuadet, & legum verba sonant, & iudiciorum vsus habet. Hæc autem non aliud videntur contendere, quàm quòd qui perdidit, repetitionem habeat in iudicio, vt ilicò monstrabitur. Ob idque dum ille non repetit, lucrator legitimè possidet, atque adeò verum habet dominium.

Prima conclusio. AD quæstionem hanc, de qua plus fortè Doct. iusto reperias controuersos, quatuor conclusionibus respondetur. Prima: Ludus, si in genere nomẽ accipias, rem de se licitam iure naturę sonat: quin & virtus esse potest, vt S. Tho. 2. 2. q. 168. auctor est. Enimuerò etsi homo ad laborem natus in sudore vultus vesci debeat pane suo: haud tamen, cùm corruptibilis sit, in labore durare potest nisi animi nonnunquã recreatio laborem interpolet, sudoremque abstergat. Licèt ergo animi leuandi gratia nonnũquam ludere, dũmodò moderamen nõ absit. Quo fit, vt sicuti alias animi recreationes moderato pretio licet pro cuiusq; statu procurare, vt venationem, & similia: sic nonnunquã liceat, quin verò & virtus etiã esse possit, in pecuniã ludere. Hoc patet: quia sicut in cibos honestos quibus corpus refocillatur, licet sumptus erogare: sic cùm & lusibus quoq; & animus vegetetur & corpus, nõ est cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maiori necessitati non subtrahas. Vnde Arist. 2. Ethi. cap. 6. vt in ceteris virtutibus, sic & in ioco mediocritatem constituit, quam εὐτραπελίαν vocat: nos autem iucunditatem dicere possumus: quare & deficere quoque censet nonnunquam homines à lusibus: quos ideo agrestes appellant. Et Cicero lib. 1. de offi. ait, ludo & ioco vti quidem licere, sed sicut somno & quiete: quæ ob seipsa non sunt necessaria, sed vt recreati vegetiores ad laborem resurgamus.

Secunda conclusio. Secunda conclusio: Ludus vt ex multis accidentibus honestatur, sic & ex plurimis vitiatur. Prior pars probatur. Primùm, vt ea mittamus, quæ in solennitatibus ecclesiasticis, vt in festo sacratissimi Corporis Christi, instar Dauidis corã Arca Domini saltantis, quod 1. Regum 6. legitur, permittuntur, leges etiã ipsę id contestãtur. Lex enim citata, Solent. qua ludus in pecuniã prohibetur, permittit hastiludiũ, luctamina, atq; alia pugnæ simulachra, bellorumq; meditationes: quòd virtutis, inquit, hoc est fortitudinis, exercendę caussa fiunt: quæ quidem exercitia. l. alearũ. nominibus Græcis iterum referuntur. Quare & pila ludere nulla respublica prohibuit. Quin verò ad neruorũ consolidationem membrorumq; agilitatem comparandam nobilibus decori est. Hæc autem ad rem modò nihil attinent. Accidentia verò quę ludos illicitos cõstituunt, quàm plurima sunt. *Quæ ludũ dehonestant.* Primũ est periculum: qua ratione prope titulum de homici. adhibiti iure Canonico & alij sunt, quibus torneamenta & sagittariorum ars anathematis interminatione vetantur. Secundò, præcipuè ludus dehonestatur ex gestibus aut verbis turpitudinem præ se ferentibus: quales potissimùm gentibus in vsu erant. Qua vtique ratione in sacris literis malè audiunt ludi. Vnde Thob. 3. Nunquàm cum ludentibus miscui me. & Hieremi. 15. Non sedi cum ludentibus in consilium. Quare passim apud sanctos conuitia legas quibus ludos vituperant. Adeò vt Chrysostom. hom. 6. super Matthæ. in hæc verba proruperit: Non Deus dat ludere, sed diabolus: sedit enim, inquit, populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Tertiò accidit, vt ludus sit peccatum propter scandalum personę: qua ratione clericis ob eorum honestatem interdicti sunt ludi alearum: debent nanq; esse luctui potiùs dediti quàm effusis gaudijs. Hæc autem atque his similes circunstantias, puta loci, vt si in ecclesia fiant: aut temporis, veluti ad rem præsentem parum attinentia, missa hinc faciamus. At id quod modò in controuersiam adsciuimus, non est nisi vt de ludo acquisitis examinemus, quidnam iuris in se habeant.

Aliud

Aliud ergo accidēs quod ludos facit esse reprobos,est, quòd & homines facit & sua propria prodigere & alienis inhiare. Vnde multa alia suboriūtur mala,atq; id potissimùm vbi nihil artis aut exercitamēti inest,sed multum desidiæ,& secundum humanum iudicium fortunæ plurimum. De hoc ergo ludi genere sit ad nostrum propositum tertia conclusio: Alea ludere reliquisq; lusibus lege prohibitis quæ à populo recepta est,neque per consuetudinem abrogata,est peccatum. Probatur conclusio: Nam lex iusta nihil,vt lib.1.diximus,prohibere potest, nisi quòd ita decere iudicatur. Quod ergo lex prohibet, illicitum facit,atque adeò culpam ad quam absque dubio lex ciuilis obligare potest. Huiusmodi autem ludi prohibiti sunt,quia perniciosi reipublicæ iudicati:ergo peccatū est huiusmodi leges violare. Neq; obstat,quòd pœnæ sint transgressoribus positæ:quin verò,vt illic abundè,vt reor, commonstrauimus, pœna si id nominis mereatur,poni non potest nisi pro culpa. Et quanuis iure communi chartarū ludus non sit interdictus:prohibetur tamen iure regni,vt patet eo.ti.de collusoribus. An verò genere suo sit peccatum mortale,non facilè decreuerim. Hoc enim ex natura & grauitate operis,vt eo.lib.dicebamus,perpendendum est. Et quidem eiusmodi ludi,si cunctis suis prauis qualitatibus eos denudes, cùm non sint genere suo aut cōtra charitatem aut contra iustitiam, non apparent mortali charactere denotandi. Quin verò vel ad conuiuia ludere,vt habetur.l.quod in conuiuio.de alea.vel in paruam pecuniā virtus esse potest. Vix tamen dum ampla pecunia exponitur, absque prauitate exerceri possunt: puta absque litibus,periurijs,atque blasphemijs. Præterquam quòd illa vna est omnium paratissima via ad dilapidanda bona,demoliendasque illustres domos. Vnde Lyricus:

Quem damnosa Venus,quem præceps alea nudat.

Tertia cōclusio.

Quam ob rem vsqueadeò receptores aleatorum inuidiam in republica odiumque contraxêre, vt olim qui eos,aut verbo,aut verbere,aut alio damno dato læsissent, impunè id facere permitterentur: vt habetur l. prætor.de aleato. Sacerdotibus autem vix citra mortale vti licet ludis vetitis:ac præsertim religiosis,& Antistitibus:quoniam ludus illis non qua ratione secularibus, sed quia contra eorum est honestatem,prohibitus est. Vt autem simul ambæ mutuò se dilucident,subiungitur quarta cōclusio. Illa quæ ludo acquisita sunt,in dominium lucrantis transeunt:quapropter antequam qui perdit,repetat,nō sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis euidentiam ius priùs naturale consulendum est: vt inde fiat ad ciuile descensus. Enimuerò, quòd iure naturali vnusquisque possit per viam ludi bona sua in alterius dominium traijcere,nemini potest in dubium cadere. Nam vt suprà diximus, nulla est dominiorum translatio,naturæ germanior, quàm quæ libera domini voluntate fit. Sed secundò id explicatiùs probatur. Si eiusmodi dominij traductio iure naturali esset inhibita,id maximè vel ex forma, vel ex obiecto,vel ex affectu,vel aliunde. Primùm ex forma non vitiatur iure naturæ: nam præterquam quòd posset vterque ludentium gratis donare,illa non est simplex donatio: sed quædam pactio, Do vt des:nempe meam pecuniam periculo expono,vt tu vicissim exponas tuam. Et tanti æstimatur periculū vnius,quanti alterius. Neque verò condemnanda est: quia res ancipiti fortunæ committitur, hoc est euentui,cuius caussa nescitur nisi à Deo:hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunę nomen. Enimuerò multa sunt alia humana negotia licita,quæ dubiæ illi varietati committuntur. Primùm diuisoriæ sortes,videlicet, cùm qui de re qualibet diuidunda conuenire non possunt, rem sorti committunt:quod S.Thomas ex sententia Augustini secunda secundæ quæst.95. licitum censet. Mox & depositiones,videlicet dum de aliqua re decertantes, sequestrum faciunt, quòd illi obueniat, à quo steterit veritas. Atque aliud sortium genus,dum pecunia multorum congesta iocalia coëmuntur, quæ inter eos sors prolata distribuit. Et (de qua lib.6.dicturi sumus) contractus assecurationis maritimarū mercium vno Doctorum consensu tanquam licitus habetur, in quo tamen plurimùm dominatur humano loquēdi more fortuna. Neque obstat,quòd in ludo ille,qui perdit,nihil recipit emolumenti pro sua pecunia. Nam vt diximus,illud sua sponte dedit pro spe si sibi alea caderet. Quod autem rem quibusdam magis facit dubiam,est auaritia:puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neque ista peccati per se est caussa mortalis,tantum abest,vt oneri restitutionis lucrantem subijciat. Auaritia nanque,vt diuus Thomas secunda secundæ,quæstio.118.doctè admonuit,duplex est. Altera,quæ opponitur iustitiæ: videlicet quando quis contra ius appetit alienum. Et hæc genere suo mortale est. Altera verò quæ opponitur liberalitati,Latineque dicitur Illiberalitas:scilicet ardens illius cupiditas,qui tamen nihil contra ius vult recipere:& hæc non est genere suo peccatum mortale,nisi eousque animum occuparet,vt opera charitatis necessaria impediret. Ad propositum ergo quòd collusor lucrari exoptet, nullum est peccatum,non solùm eò,quòd pugnanti victoria dulcis est,verùm & amore lucri. Neque si ardentissimè id cupiat,dumtamen iustitiæ iura non violet, peccatum mortale est: vtpote dum cum illo non ludat, qui sui iuris non est,ad alienandum bona sua:neque vim inferat, nec fraudem nectat, vt sanctus Thomas secunda secundæ, quæstione secunda,articulo septimo,auctor est. Quocirca non aliter necesse est moderari cupidinem, quàm secundum iustitiæ limina, vt non sit genere suo lethale crimen: quanuis eximia sitis bonorum temporalium de se sit peccatum veniale. Neque verò ludentium prodigalitas genere suo est peccatum mortale, nisi ea prodigantur, quæ vel alendæ familiæ necessaria sunt, vel ad implendum præcepta Dei. Igitur secundum merum ius naturæ, neque peccatum est mortale ludere, neque vlla inde nascitur restituendi obligatio. Quocirca seculares, si qui sunt imperialibus legibus exempti, ludendo non peccant. Nam vt ibidem sanctus Thomas de hac ipsa re loquens, ius ciuile non omnes obligat:neque illi, apud quos eiusmodi leges per contrariam consuetudinem abrogatæ sunt. Quo fit,vt si aliquod interueniat peccatum, aut restituendi vinculum, hoc à iure ciuili pendeat, vel communi,vel particulari. De his igitur videndum est quomodo prohibeant ludum. Etenim si traductionem dominij vetant,clarum est eum,qui lucratur,perinde ac vsurarium nulla expectata sententia,restitutionis lege teneri. Si autem lucrans non nisi per modum pœnæ lucro priuetur,aut ad alterius repetitionem, tunc ad nullam anteà restitutionem tenetur: quia verè acquirit dominium. Et quidem

Quarta cōclusio.

Iure naturali potest quis bona sua per ludum in aliū trāsferre.

Diuisoriæ sortes licitæ.

Assecurationis contractus licitus secundum omnes Doct.

Auaritia duplex.

Lucri cupiditas si citra fraudē se cōtineat, non est mortalis.

Secundum ius naturæ in ludo nec peccatū est mortale, nec restituendi obligatio.

quòd prohibitio illum faciat priorem sensum, hoc vnicum inuenio verbum iuris quodammodo insinuare in citata lege, alearum. quod inter arguendum retulimus: videlicet si contrà factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, scilicet perdentis vt soluat, sed solutum reddatur. Si ergo reddendum est, videtur dominium non transferri. Hoc tamen verbo nihil obstante, certò credo non esse tantum rigorem legis. Primùm, quia hoc quod dicit, solutum reddatur, statim Imperator exponit, subdens: Et actionibus competentibus repetatur ab ijs qui dederunt. Debet ergo reddi si petatur: aliàs qui perdidit, verum dominium transtulit. Et ratio id profectò egregiè persuadet. Nam cùm illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio, non est cur cohibendi essent animi colludentium, ne possent in se mutuò transferre dominium. Satis enim est, quòd dentur perdenti induciæ ad repetendum. Item si lucrans teneretur ad restitutionem, vel teneretur domino qui perdidit, vel pauperibus. Paludanus in 4.dist.15.q.3.adstruit quòd debet restituere pauperibus antequam sit à iudice condemnatus. Nam iure, inquit, naturali tenetur pauperibus: & solo iure ciuili repetenti. Quare si priùs dedit pauperibus, potest posteà in iudicium vocatus excipere coram iudice, se iam ius naturæ seruasse. Quòd autem iure naturę teneatur indignis, probat ipse: Quia colludentes dant operã rei illicitæ: & ideo qui perdidit, amisit dominium, & alter non acquisiuit. Veruntamen opinio hæc nullius est prorsus probabilitatis. Immo iure naturæ nemo prohibetur illa via omnino alienare sua bona. Quare lucrãs nulli teneretur restituere. Et si teneretur, id deberet facere vere domino: nam mẽdici iure naturæ non succedunt, nisi vbi non haberetur copia domini. Cùm ergo ipse sua sponte dederit, nulla restat restitutionis obligatio, nisi idem ipse iure ciuili repetat. Hæc demũ omnia liquidò confirmantur, tum lege particulari regni, tum etiam vsu. Extant enim leges tit.10.regaliũ ordina.qui est de collusoribus: nempe prima de militibus dũ sub vexillis agunt, ꝙ quicunque ab illis quidquã tunc lucratus fuerit, teneatur eisdẽ protinus restituere: vbi certè insinuatur impedi i translationem dominij, quod nõ videtur ab æquitate longè distare, in fauorem militis agentis in bello. De alijs autẽ generaliter sequitur 2. lex Ioã. 2. verbis à priori deferens sub hac forma: Præcipimus vt quicunq; aliquid ludo perdiderit, posit ab eodẽ repetere qui fuit lucratus: duntamen id faciat intra terminũ octo dierum: quòd si illo termino non petierit, posit quicunq; alius id petere: atque alio deficiente, iudex ipse & prætor officio suo id repetat. Et hæc est lex quæ vsu habetur. Ex quo fit, vt si non repetatur, optimè qui lucratus est, posidere potest, neq; restituere tenetur. Restat hic tamen ambiguitatis nonnihil ex verbis S.Thomæ loco iam bis citato 2.2.q.32.art.7. Ait quippe, ꝙ circa illa quæ per aleas acquiruntur, aliquid est illicitũ iure diuino & naturali, scilicet, quòd aliquis lucretur ab his, qui rem suam alienare non possunt: vt sunt minores & furiosi: & quòd aliquis trahat aliquem ex cupiditate lucrandi ad ludum: & quòd fraudulenter ab eo lucretur. Et in his, inquit casibus tenetur lucrator ad restitutionem. Adnotandũ hic tamen primùm de minoribus & pupillis: quia id scolaribus sæpe vsu euenit, quòd illos, quos patres in studio vel in curia sustentant, credibile est posse paruam aliquando quantitatem respectu sui status ludere: vt qui centum ducatos quotannis exponit, si quatuor aut quinq; ludo dispendat, vero similimum est patrem suum habere ratũ: nam probè sciunt vix iuuenes posse sine illis dispendijs viuere. An verò scholasticus, hoc est scolarum magister, qui est non solùm constitutionum, sed legum omniũ custos, posit rem hanc arctiùs constringere? prohibet quippe, verbi gratia, ne cui vltra duos argenteos ludo perdere liceat, vtrũ obliget? Ad hoc non simplex, sed multiplex est responsio. Primùm enim penes huiusmodi magistratũ nulla est potestas condendi leges: hoc enim ad solam pertinet Vniuersitatem: sed hoc tantum iuris habet, vt leges, tam Vniuersitatis quàm alias custodiri ab scholaribus faciat. Quo fit, vt non posit ipse nouã legem facere de ludo: nẽpe prohibere ne scholaris qui sui iuris est, vltrà quàm ipse præscribit, dominium ludendo transferat. Immo si iuri communi, & regni id licet, non obstante eius lege fiet translatio: etiam si bona sua cuncta ludat. Habebit autem repetitionem. At verò potest per suam legem nouas pœnas legibus tã Vniuersitatis quàm alijs adhibere: vt cautiùs seruetur (puta excommunicationes atque alias pecuniarias.) Quare si quis vltra eius præscriptum ludat, ad solam tenebitur pœnam, si condemnetur: quanuis & nonnullam contraheret inobedientiæ culpam: & quidem mortalem, si pœna adhibeatur excommunicationis: sed tamen qui lucratur quantamuis maiorem quantitatem, ad nullam tenetur restitutionem, nisi fiat repetitio: aut nisi ille qui perdit, fuerit filiusfamilias. Aliud dubium est, vtrùm si filiusfamilias aliquid ab alio lucretur plus quàm ipse perdere poterat, teneatur ipso facto ad restitutionem? Apparet enim non teneri: nam scienti & volenti non fit iniuria: quare cùm ille qui cum illo ludebat probè sciret se non posse quidpiam à filiofamilias legitimo iure lucrari, & nihilominus ludere voluit, visus est sua sponte donationem illius facere quod ipse perderet. Et ita forsan res potest sustineri. Nihilominus probabilius est, quòd nisi re vera alter extra conditionem ludi donationem fecerit, filiusfamilias non acquirit dominium illius quod lucratur. Debet enim colludentium vtriusque conditio par esse: quare nulla est æquitas vt filijfamilias plus posint in conscientia lucrari, quã perdere. De illo autem qui alium ad ludum trahit, an restituere teneatur, licet id Diuus Thomas affirmet, meritò ambigitur. Vnde Adrianus qui 4. in materia de restitution. cap. quia in superioribus. hactenus nobiscum consentit: videlicet quòd lucrans non teneatur ad restitutionem: in hoc tamen deserit Diuum Thomam. Quoniam qui alium trahit, nihil facit contra iustitiam. Respondetur autem, Sanctum Thomã non id censere de quocunque tractionis genere. Nam propterea quòd quis alium inuitet, & quadamtenus ad ludum moueat, nullo se grauat restituendi onere, dummodò alter sua sponte veniat: vtpote qui aliàs paratus erat, vel facili negotio adductus est. Sed tractionis nomine intelligit, quando quis alterum inuitum trahit: scilicet aut vim ei infert, aut fraude eum inescat. Tunc enim clarum est ad restitutionem teneri: quia ab inuito lucratur. Neque solus censendus ille est inuitus trahi, qui simpliciter vi illata ludit, sed ille etiam qui improbis precibus & verbis eousque instigatur, vt nisi luderet, pudore suffunderetur, & haberetur tanquàm inurbanus & ignobilis. Est, verbi gratia, ingenuus quispiam

Sententia Pal. de resti tutione lucri.

Quando pauperibus rei alicuius dominiũ acquiritur.

Leges quæ de collusoribus extãt

Dubium ex verbis sancti Thomæ.

Adriani sententia D. Thomæ aduersa.

Exponitur sententia D. Thomæ.

spiam

ſpiam vel optima exiſtimatione habitus, & homo, qui aliquo ſplendore vitæ viuit, quem alter cum verborum improbitate pudore ſuffundit, niſi ludat, qui tamen conſtitutiſsimum habebat non ludere: profectò tenetur tunc tractor ille ad reſtitutionem. Nam ludus debet eſſe prorſus liber, vt qui perdit transferre dominium videatur. Aliud verò verbum quod illic ſubdit S. Tho. ſcilicet, quòd qui legibus ciuilibus ſunt aſtricti, tenentur reſtituere, contrarium videtur noſtræ quartæ concluſioni. Attamen vel intelligit, quando lex ciuilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit quòd reſtituatur ſi repetatur. Aliàs profectò duriſsimum verbum eſſet. Vnum autem non eſt hic in calce ſilendum, videlicet vtrum qui non in præſentem pecuniam, ſed in abſentem & creditam impignorata fide ludit, teneatur ſoluere? Apparet enim pars affirmatiua vera iure naturæ, poſtquam pollicitus eſt, neque verò lege ciuili prohibitus dare. Reſpõdetur nihilominus quòd dũ non niſi ſimpliciter pollicitus eſt, non eſt cenſendus renuntiare iuri ſuo, quod habet beneficio ciuilis legis, repetendi. Et ideo ſicut ſi ſoluiſſet, nihilominus potuiſſet repetere: ita qui pollicitus eſt, poteſt in conſcientia iudicio ſe defendere vt non ſoluat. Neque facit contra ius naturæ, licet inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autem expreſsè pollicitus eſt ſe non vſurum beneficio legis repetendi, credo potuit ſua ſponte ab ſuo abſcedere iure: ad minus, ſi iurauit, tenetur ſtare iuramento: niſi tanta eſſet bonorum iactura, vt poſſet diſpenſationem petere. Sit autem poſtremum verbum: Eſt verbi gratiâ qui amplam pecuniam ludo perdidit, veretur tamen publico iudicio id repetere: vtrum poſſet latente via id ab altero ſuffurari aut recompenſationem ſibi facere aliorum debitorum, quæ aliàs illi forſan debet? Et quidem loco citato Adrianus id licere cenſet: nam poſtquam ille poteſt publico iudicio petere, poteſt, inquit, & alia via recuperare. Neſcio tamen, ſalua auctoritate viri, an adeò ſit certum vt ipſe arbitratur. Nam poſtquam vera ſit tranſlatio dominij, non poteſt alia via recuperare quàm vtendo beneficio legis, in primis infra terminum lege præſcriptum: puta infra octo dies in Hiſpania. Nam quòd lege alearum iubetur, vt horum præſcriptio ante quadrageſimum annum non fiat, nullibi eſt iam in vſu. Deinde forſan debet repetere in iudicio. Aliàs alter in conſcientia non teneretur: quia leges nihil aliud decernunt, quàm quòd detur illis iudicialis actio. quãuis de hoc non ſum vſqueadeò certus. Hæc ſecundùm leges hactenus relatas. Nam edita fuit poſtea lex Matriti, vt nemini liceat in creditam pecuniam ludere: qua nõ modo prohibetur executio cuiuſcunque obligationis, & promiſsionis, verùm etiam eiuſmodi permiſsiones & obligationes pronuntiantur omnino nullæ & caſſæ. Vbi non ſolùm in foro exteriori, verùm & interiori prohibetur, vt reor, tranſlatio dominij, ſicuti in actione pupilli. Quare qui promiſit, nõ tenetur ſoluere, & ſi ſoluerit, alter in conſcientia ante repetitionem tenetur reſtituere. Neque valeret, ſi ludens legi renuntiaret: quoniam data eſt nõ ſolùm in fauorem illius, ſed & in bonum commune. Poſſet tamen fieri libera donatio: quanuis ſemper ſuboleret fraudem.

Dubium de his, qui ludunt in abſentem pecuniam data fide.

Dubium notandum.

Additio auctoris.

AD primum igitur argumentũ, nempe ad iura, iam ſatis reſponſum eſt, quomodo id prohibeant. Neque clerici, ſi lucrentur, neque alij, qui lucrantur ab illis, aliter teneri videntur ad reſtitutionem, quàm ſit inter ſeculares. Nam etſi propter ſcandalum ac propter ſuã honeſtatem grauiùs peccent: tamen obligatio reſtitutionis non eſt alia, quàm inter ſeculares. Quæ enim ſacerdotes ludendo perdũt, facultatem habent perdendi: etiam Epiſcopi, vt lib. 9. patebit: ſunt enim ſuorum bonorũ domini. De religioſis autem diuerſa eſt ratio. Negatur ergo leges prohibentes ludere, perindè prohibere tranſlationẽ dominij atque pupillis & ſimoniacis. Ad ſecundum autem reſpondetur, quòd etſi illa vitia, quæ ludis permiſcentur, mortalia eſſe poſsint: nulla tamen inde oboritur reſtituendi obligatio, niſi modo expoſito. Enimuerò licet prodigalitas nonnullum peccatum ſit: prodigus nihilominus dominium transfert. Et ad verbum Ariſtotelis coniungentis aleatores cum latronibus, reſpondetur, non id feciſſe quaſi eadem ſit vtriuſque ratio: ſed quia aleatores, illiberales ſunt, & contra ius amicitiæ delinquentes. Debet enim homo cum amicis ludere: quibus potiùs debet elargiri ſua, quàm eorum bona ab illis corradere.

Ad primũ argumẽtũ.

Sacerdotes, Epiſcopi etiã poſſunt rem ludere, vt alij.

Ad ſecundum argumentum.

Ad tertium denique etiam reſponſum eſt, vbi expoſuimus verbum illud iuris: ſolutum reddat, ſcilicet ſi repetatur.

Ad tertiũ argumentũ

ARTICVLVS III.

Vtrum per contractum, qui nullus eſt iure ciuili, transferatur dominium.

CIRCA idem membrum ciuilis poteſtatis quo voluntas domini cohibetur transferre dominium, examinare pertinet, vtrum contractus qui eſt nullus iure ciuili, ſit etiam in conſcientia nullus, ita vt verè dominij tranſlationem impediat? Et arguitur à parte negatiua: Vbi finis ciuilis legis ceſſat, lex ipſa vim ſuam amittit, atque adeò ſtandum eſt tunc naturali iuri: finis autem legum, contractuum ſolennitatem iubentium eſt, vt fraudibus & dolis eatur obuiam: ergo vbi cõſtat nullam interueniſſe fraudem, contractus tenebit in conſcientia. Secundò ad declarationem prioris præmiſſæ arguitur: Lex diuina ceſſante fine non obligat: ergo tantò minùs humana, quantò inferior eſt. Probatur antecedens in præcepto correptionis fraternæ: quòd vbi nulla eſt ſpes correctionis, quæ correptionis finis eſt, non obligat. ait quippe Auguſt. de pœnit. diſtinct. 7. canon. ſi quis ij. ſi ſcirem non tibi prodeſſe, non terrerem, non te admonerem. Pari ergo modo, vt exempli gratiâ dicamus, vbi ciuilis ſolennitas teſtamento defuit: cõſtat tamen teſtatoris voluntas, ſtandum eſt iuri, non ciuili, ſed naturali, vt eadem impleatur voluntas. Tertiò arguitur: Si illo rigore ſeruandum eſſet ciuile ius, vſu ſæpe veniret, vt nullatenus morti proximus ſuam poſſet explere voluntatem, vtputa ſi legitimi teſtes haberi non poſſent. Quod tamen conceſſu videtur abſurdum. In contrarium tamen eſt, quòd leges ciuiles, vt lib. 1. dictum eſt, obligant in foro conſcientiæ: per quas tamen abſolutè ſtabiliuntur contractuũ ſolennitates,

lennitates, sub illo verborum rigore, vt aliàs contractus pro infecto habeantur: vt de testamento patet.l.hae consultissima.C. de Testamen.

Sententia Innoc.

QVAESTIO præsens non est magnopere inter Doctores agitata: sed Innocent. in c.quia plerique. de immu. eccle. vnum ait obiter verbum, scilicet quòd qui per contractum, cui deficit solennitas iuris, aliquid possidet, tenetur ad restitutionem. Vbi docet contractum minùs solennem esse nullum in conscientia. Subdit autem exemplum de contractu, qui per voluntatem pupilli sine assensu tutoris factus est. Panormitan. vero super eodem capite, Antonio de Butrio adhærens, contrariam est sententiam amplexus: videlicet quòd vbi fraus abest & dolus, standum est naturali iuri, vt contractus teneat, non obstante ciuili lege. Atque in hanc sententiam subscripsit Syluest.in verbo, Alienatio. §.12.& verbo testamentum. 1. §.5. Et posteà Adria. quolib. 6. ar. 1. propter rationes quas modò in fronte quæstionis recitauimus. Et quidem Antonius de Butrio, sic asserit consuluisse vt legata illegitimi testamenti nihilominus seruentur. In quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritano, quod legatum minoritæ factum, licet iure humano inhabilis ille sit ad recipiendum, est nihilominus persoluendum in cõscientia. Hæc ergo est opinio communis. Sunt tamen profectò argumenta in contrarium adeò multa, eademque non infirma, vt contrariam sententiam maiori cum probabilitate confirment. Audiui ego iampridem in his nostris scolis contrariam sententiam, ceu multò probabiliorem defensari, nempe cõtractum nullum iure ciuili, esse etiam in conscientia nullum. Haud tamen ego tam absolutè opinionem hanc asserere audeo, vbi casus huiusmodi mihi occurrunt: sed mediam sententiam vtrinque temperatã pro captu meo amplector. Ad cuius explicationem notandum est, rempublicam & principem secularẽ bifariam posse dominiorum translationem impedire. Vno quidem modo absolutè: cuius exempla in pupillo ante legitimam ætatem & in maioratus possessore produximus: per quos idcirco proculdubio dominium non transmittitur. Altero verò modo non simpliciter & absolutè, sed per modum contractus ad obuiandum fraudibus præscribendo: sicut respublica ciuilis iubet testamentorum solennitates, & ecclesiastica, formas contractuum quibus ecclesiæ bona alienantur. Et de istis ad quæstionem hac cõclusione respondetur. Contractus, cui deest essentialis solennitas iuris, licet in conscientia non sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille, qui fieret à pupillo illegitimæ ætatis, eatenus tamen est nullus, vt bona conscientia possit quisque legis beneficio in tali casu vti. Exponitur conclusio: Vbi frater meus liberis orbus per testamentum minùs solenne, puta cui ea solennitas iuris deest, cuius defectu in iudicio meritò pronuntiabitur tanquam nullum (nam cui minor solennitas defuerit, pro legitimo est habendum) vbi inquam frater meus, cuius ego ab intestato hæres sum, per tale testamentum extraneum nũcupauit hæredem, ego tuta conscientia possum hæreditatem adire, & defendere me nullitate testamenti, quanuis sciam absque fraude in fratrem meum aliter disposuisse. Ac proinde dum mihi in foro exteriori adiudicabitur, possum optima fide hæreditatẽ possidere. Eodem modo, si pater meus per huiusmodi testamentum legata fecit (pia modò missa faciamus) ego non teneor in conscientia legata implere. Cur autem fuerim conclusionem sic moderatus, quòd non penitus translatio dominij in his euentibus ipso facto irritatur & annulatur, dicam in calce probationum conclusionis. Neque verò conclusionem sic audeo asserere, vt contrariam omnino existimauerim improbabilem: quoniam vbi assertionem nostram apud alios non inuenio paulò soleo esse cunctantior ad asserendum. Nihilominus argumenta subijciam, quæ mihi profectò multò probabiliorem hanc faciunt opinionem, quàm est contraria. Et si ego inter theologos vllius essem auctoritatis, profectò iudicium iuris naturalis, ac potissimùm conscientiæ, non alijs quàm Theologis est deferendum. Supponamus ergo ciuilium legum tenorem: In testamento, verbi gratiâ, nuncupatiuo, puta vbi sine tabellionis subscriptione verbo nuncupantur hæres & testes, requiruntur septem testes: vt habetur Institut. de testamentis. §. finali. Et pariter in testamento subscripto, sed tamen occluso & obsignato: vt habetur l.citata, Hae consultissima.C.de testamentis.& l. peculiari regni 3. Tauri. Tametsi in testamento apertè scripto sufficiant tres testes cum tabellione: & quinque sine illo, quanuis antiquo iure quandoque requirantur plures, quandoque pauciores: vt in testamento Imperatoris, & in testamento militis, & in testamento cæci, &c. vt in glossis super eisdem titulis Institut. & C. & ff. latè à Doctoribus adnotandum est. Requiruntur etiam testes legitimi: puta vt neque mulier, neque surdus, neque mutus, neque infamis admittatur: vt in eodem Institutio. §. testes cauetur. Quanuis de hoc nihil hic definimus: sed id ad iudicium seculare deferimus. Similiter iure pontificio cautissimum est, ne res ecclesiæ sine tribus contractibus distrahantur: vt decima quæstio.secunda, can.ea enim.& 12. quæstione 2.can.sine exceptione.& de rebus ecclesi.non alienan. à Doctoribus adnotatur. Ait ergo contraria opinio, quòd etiam si in foro exteriori testamentum pronuntiaretur nullum, standum tamen est in conscientia voluntati testatoris, vbi non interfuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum ecclesiæ defuerit contractuum solennitas. Nos autem in contrarium hæc subijcimus argumenta: Supponamus enim primò ex libro primo, leges ciuiles obligare in conscientia: vt ipse idem Panormitan. eodem loco cum eodem Innocentio planissimè consentit. Tunc inquam arguitur sic: Leges eiusmodi nullam prorsus exceptionem faciunt, sed absolutè aiunt, vbicunque defuerit talis solennitas, nullum esse contractum. Sic enim concludit dicta lex Codicis, Hac consultissima. vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi cõuenit. Et rursus ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti non volumus: nisi inter solos liberos à parentibus vtriusque sexus habeatur: videlicet nisi liberi in sola diuidunda hæreditate voluntatem habeant patris. vt ait glossa. Et Institution. quibus modis testament. infirmentur. §. ex eo. ait Iustinianus: Imperfectum testamentum sine dubio nullum est. Et posteà ait se velle eisdem legibus viuere. Et l.regni citata 3.Tauri, habetur quòd vbi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat, neque in iudicio neque extra. Et in can. citato, sine exceptione. habetur, quòd alienatio inconsulto facta rerum ecclesiasticarum, sit irrita. Cùm ergo lex eandem vim habeat, quam verbis personat, fit, vt sine vllo interpretamento sit illi obediendum.

Sententia Panor. contraria Inn. quæ communis est.

Documentũ autoris.

Sententia auctoris.

Solennitas testamentorum describitur.

Opinio auctoris patet.

Sed ais,

Sed ais, Leges non adhibent verbum, in conscientia. Hic autē cauillus est: nam non est in more legislatoribus talia adijcere verba: sed ex natura legum sequitur obligatio in conscientia. At quo rei punctum patentius fiat, arguitur secundò sic: Lex, vt solennissimum habet Doctorum axiôma, accidentarios casus non respicit, sed ea, quæ vt plurimum contingunt. Iura enim, vti ff. de leg. Pomponius ait, cōstitui debent in his quæ accidunt, & vsu venire possunt: non tamen in his, quæ præter opinionem & insperatò contingunt. Igitur licet ratio istarum legum fuerit, vt fraudibus dolisque obuiaretur: nihilominus etsi in aliquo casu finis ille deficiat, lex suum retinet vigorem. Exempla sunt frequentissima ac patentissima, quæ demirandum est Panormitanum & suos non inspexisse. Prohibet lex, vt artic. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare: cuius vtique finis est, ne per eorum imprudentiam malè dilapidentur. Contingit esse puerum decem vel duodecim annorum, qui sapienter & in rem suam possit de suis bonis disponere, vtrum propterea contractus inconsulto tutore ab ipso factus, tenebit in conscientia? Profectò non tenebit. Item legis ieiunij finis, est corporū maceratio: Vtrum propterea quòd quis illa maceratione non indigeat, fiat exemptus à lege? minimè gentium. Prohibet etiā lex arma nocturna: vtrū qui pacificus est, possit illa deferre? Nequaquam. Eodem modo in proposito, licet in aliquo casu nullus interfuerit dolus, nihilominus vis legis non extinguitur. Et ratio huius est patentissima: quia aliòqui leges scrupulos pusillorum conscientijs inijcerent. Sæpe enim obscurum & ambiguum esset, vtrum tanta esset fraus vt sufficeret ad parendum ciuili legi: an verò tam parua, vt propendendum esset in ius naturæ. Noluit ergo legislator ciues esse horum iudices, sed quòd syncerè auscultarent legi, quandiu no esset contra ius naturæ. Sed ais: Contra ius naturæ est, vt si quis sic voluit disponere de suis bonis propter defectum solennitatis, non impleatur eius voluntas. Profectò non est. Imò quàm maximè eidē naturæ consentaneū: nempe vt fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de caussa articulo primo dictum est, posse rempublicam naturalem voluntatem ciuium cohibere in suis dispensandis rebus: atque adeò modùm illis præscribere. Immo verò arbitror, quòd si ex occulto modo soluendi debita fraudes crebrescerent, posset princeps leges sancire, vt solutio quæ coram testibus non fieret, non valeret: adeò vt in conscientia posset, quod contra leges solutū esset, iteratò peti. Sed quidquid hoc veritatis habeat, ambigendū non est, quin possit conscientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam si fraus non interfuerit, ob id, quod interesse potuit. Quòd si id potest, nescio quàm efficaciùs verborum significatione efficere potuit quàm istorum: Sit testamentum nullum: habeatur pro infecto. Et si fuerit imperfectum, voluntatem defuncti non teneat, sit irritum, nullam fidem faciat, neque in iudicio neque extra. Tertiò arguitur: Qui testamentum reliquit illegitimum, perinde decedit ac si absque vllo prorsus moreretur. quandoquidē iure illud nullum est: ergo sic prorsus de tali defuncto censendum est ac si intestatus decessisset. Si autem quis absque vllo testamento legata fecisset, aut hæredem nuncupasset, profectò hæres ab intestato non teneretur in conscientia illa implere, etiam si nulla interfuisset fraus: ergo neque vbi testamentum non est iuridicum. Exempli gratiâ: Si quis absque liberis moriens præsente fratre diceret: Ego constituo talem hæredem extraneum, aut tale facio legatum, quod non esset donatio: frater tamen non polliceretur id ratum habere, immo renueret, & haberi non posset copia tabellionis atque testium, vt secundùm leges conderetur testamentum, profectò ille frater legitimus hęres licet optimè nouisset defuncti voluntatem, neque vllam iniectam fuisse fraudem, non teneretur in conscientia aut alteri hæredi cedere, aut legata implere, non obstante iure naturæ: Nempe quia lex iustè ad euitādas fraudes voluit, ne defuncti voluntas vlla esset, nisi per testamentum constaret. Quin verò & id iustè potuit facere in pœnam negligentiæ testatoris, vt statim de præscriptione dicemus. Ergo vbi testamentum non fuerit iuridicum, idem erit iudicium. Quartò arguitur: Idem est penitus iudicium in foro conscientiæ, quod in foro exteriori vbicunque res gesta constat, vt iudicium exterius non procedat ex falsa præsumptione: si quis autē intestatus decederet, licet legitimus hæres ab intestato fateretur in iudicio alium fuisse institutum hæredem: aut talia defunctum fecisse legata, sine testibus tamen talis hæres ab intestato non compelleretur hæreditatem alteri concedere, neque legata implere. Ergo idem debet iudex pronuntiare, quando testamentum est illegitimum, quandoquidem iure est nullum: atque adeò ille ab intestato hæres manet tutus in conscientia: quandoquidem sententia non emanauit ex falsa præsumptione. Scio equidem de hoc variatum nonnunquàm esse inter iudices, quando scilicet hæres fatetur voluntatem defuncti. sed profectò crediderim perinde pronuntiandum esse, ac si nihil defunctus disposuisset. Sed ais, tales sententiæ solùm tenent in foro exteriori, non autem in foro conscientiæ. Immo verò si non obligarent in conscientia, tunc leges illæ conscientiarum essent illaqueatrices, nec deberent ab ecclesia tolerari: secundùm verbum illud in cap. quoniam. de præscrip. Quod absque peccato mortali non potest obseruari, derogandum est. Enimuero si dum iudex non ex falsa præsumptione procedens, sed secundùm eius confessionem, qui reus sit, eum absoluit, non manet in conscientia tutus, iniqua est lex: cùm tamen meritò non sint abrogatæ, sed approbatæ. Quintò arguitur: Ex contraria huic nostræ opinione consequitur vsu venire posse, vt quispiam absque vlla sua culpa nullaque alia illata vi, sed ob solum tenorem legis euitare aliter peccatum mortale non posset, quàm grauissimam faciendo suorum bonorum iacturam. Sit enim pupillus ab intestato defuncti hæres, qui alium extraneum per testamentum illegitimum hæredem nuncupauit. Tunc tutor si hæreditatem pro suo pupillo non petat, reus ipse fiet in iudicio & ob negligentiam condemnabitur, vt pupillo refundat quæ sua caussa perdidit. Si autem petat, manifestè peccat secundùm opinionem nobis aduersam: quandoquidem sciens & prudens petit quod non est pupilli. Supponimus enim ei constare nullam interfuisse fraudem. Hoc autem non est concedendum. Sextò denique ac postremò arguitur: Nisi eiusmodi leges in conscientia obligarent, non satis esset illi fini prouisum ob quem institutæ sunt. Prouidit, exempli gratiâ, ecclesia, ne eius bona nisi cum tali solennitate & cautione alienarentur: si ergo ab illo qui aliter emit, non possent

Ratio secunda.

Solutio.

Potest lex solutionibus modum statuere.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Postrema ratio.

rursus clerici ac religiosi bona conscientia repetere, frustranea fuisset cautio legis. Nunc igitur explicatio opus est, cur dixerimus, non prorsus per tales contractus impediri dominij translationem. Causa enim est, quòd tunc si ille nuncupatus hæres per inualidum testamentum fortè hæreditatem possideret, deberet absque vllo iudicio & petitione illa restituere hæredi ab intestato. Et pariter, si legatarius legatum possideret, deberet illud protinus eidem hæredi reddere: quod tamen esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo, quòd qui possidet rem aliquam per contractum minùs solennem sibi acquisitam, dummodò fraus omnis, vis, & dolus abfuerit, non tenetur restituere nisi vocatus in iudiciũ & cõdemnatus. Et eodem modo, si quis iusto pretio emit bona ecclesię sine dolo & fraude, licet non interuenisset solennitas contractus, iustè potest, ecclesia tacente, possidere, sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere. Et ratio mea est, quòd iura humana nihil aliud volunt, quàm quòd in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autem quòd ipso statim facto translatio sit nulla. Quare etsi ille cui competit repetitio ob ignorantiam non petit, nempe quia nescit testamentum aut contractum non fuisse legitimum, quamuis possessor id sciat, non tenetur ei reuelare. Si autem exempli gratiá (de quo casu ego ipse consultus fui) defunctus per illegitimum testamentum nuncupauit extraneum hæredem, & neque ille neque frater ab intestato succedens possessionem adiuit, sed vterque est ea probitate, vt nolit possessionem capere nisi sibi ius faueat, absque dubio nuncupatus hæres debet cedere, & posthaberi, & succedens ab intestato hæreditate potiri. Hæc etsi non pro demonstratis duxerim, crediderim tamen esse verissima. Si quis autem contraria teneatur opinione, illam aut respuat, aut sequatur: quoniam qui contra conscientiã agit, prauus est, secundùm illud, Quod non est ex fide, peccatũ est. Veruntamẽ nihilominus huic nostræ assertioni nonnihil ambiguitatis obmoliri quispiam posset.

Argumentum contra sententiam auctorũ. Primùm, Panorm. pro se in contrarium adducit regulam eiusdem Innocentij, cap. quod sicut. de elect. Vbi ait electionem quæ iuri naturæ consentit, licet nõ seruentur iuris solennitates, tenere. At verò profectò, salua existimatione solennis Abbatis, & eius sequacium, non est ab illis syncerè & candidè intellecta, neque verò citata regula Innocentij. Ipse enim non loquitur vbi electio nulla est iure positiuo, sed vbi esset infirmanda, vt ait text. si in iudicium deferretur. Subdit enim exemplum, vt si aliquis electorũ ex contemptu non fuisset vocatus: tunc enim si electio sit à maiori parte, illo connumerato, tenet quidem iure tam humano, quàm naturali. Quamuis contemptus ille possit agere ad infirmandam electionẽ. In tali inquam casu ait electum tutum esse in conscientia quousq; quassetur electio. Quæ quidem sententia adeò non est contra nos, vt non sit etiam pro nobis: nam licet iure naturæ fateatur Innocentius electionem valere, dicit quòd potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocentius sibi ipse contradixisse.

Secundum. Neque alia regula eiusdem illic Panormitani quidpiam contra nos impræsentiarum agit: nempe quòd quando ius ciuile aliquid disponit contra ius naturæ, standum est iuri naturæ. Hæc enim legis dispositio non est contra ius naturæ, sed eius moderatio & restrictio pro bono pacis.

Tertium ex c. cùm esses. de testamen. Quod autem omnium vehementissimè contra nos pugnare videtur, est cap. cùm esses. de testa. vbi Alexander 3. videtur contrariũ decernere. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erat in Episcopatu Hostien. vbi nullum testamentum nisi secundùm leges humanas, puta septem aut quinque testibus subscriptum, admittebatur: & respondit, tales leges à diuina lege, & sanctorum patrum institutis, & à generali ecclesiæ consuetudine esse alienas, & ideo standum esse contra illas iuri naturali, secundũ quod in ore duorum vel trium stat omne verbum. Et ideo vbi quis parœcianorum coram presbytero suo & tribus & duobus alijs testibus testamentum ediderit, valere decreuit.

Exponitur illud in ore duorum vel trium, &c. At verò (vt cum debita reuerentia ad textum respondeamus, licet ius naturæ sit, vt duo vel tres testes sufficiant: nam vbi homines naturali synceritate viuerent, ille sufficeret numerus, tamen nullatenus negari potest, quin vbi humanæ fraudulentiæ in rempublicam serperent, neque tuta esset fides, sanctissimum sit numerum testium lege augere. Nam ius naturæ non est prohibitiuum, scilicet ne plures exigantur testes, sed synceritatis humanæ expressiuum: nempe quòd vel tres sufficiant: qui ideo numerus, licet plurimum in caussis tam ciuilibus quàm ecclesiasticis sufficiat, tamen meritò in aliquibus requiruntur plures, vt lib. nos. 5, tractabimus. Vult enim eadem ipsa ecclesia, vt patet 2. q. 5. canon. Præsul. in nonnullis caussis plures testes esse necessarios: nempe ad condemnandas personas Curiæ insignes: vtputa Cardinales, præsbyteros, &c. Cùm ergo eadem sancta ecclesia, quæ ob personarum dignitatem, quorum crimina difficilè creduntur, voluerit augeri testium numerum, non est cur leges repellat ad confirmandam defuncti voluntatẽ: qui, si calletur pro se loqui non potest, ampliorem quoque numerum requirit precipuè vbi testamenta aut non sunt subscripta, aut sunt occlusa: nam in apertis ius naturæ seruatur trium testium cum tabellione; Igitur illic Pontifex summus non est credendus leges eiusmodi abrogasse, quia non habet auctoritatem in leges principum, nisi quatenus sunt contra ius diuinum, vt ipse Papa fatetur, can. cùm ad verum. & can. duo sunt. 96. dist. neque abrogationis verbo illic vtitur, neque talis abrogatio recepta vnquam à principibus fuit.

Respõdetur ad cap. cum esses. Personæ in dignitate constitutæ non facilè criminibus notãdæ.

Aliæ solutiones c. cum esses. Igitur licet alijs prætereà duobus modis glossa illic textum interpretetur, satis sit nobis altero duorum modorum respondere, scilicet aut quòd id restringendum est ad pia legata, vt explicatur cap. statim proximo, relatum, quæ quidem legata minorem exigunt solennitatem. Vel fortè melius, quòd cùm episcopatus Hostiensis esset in territorio ecclesiæ, potuit Papa præcipere vt non seruarentur leges ciuiles. Nam profectò neque in pijs caussis vbique admittitur iure legatum illegitimi testamenti: tametsi hæredes de honestate illa doceat implere.

Ad primũ principale in principio conclusionis. ARGVMENTA autem in capite quæstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respondetur enim ad primum, finem legis dupliciter cessare posse: scilicet aut generaliter in republica, aut in particulari casu: & quando cessat primo modo, cessat lex: quando verò non nisi in particulari, non cessat, vt latè expositum est. Quòd autem Adrianus subdit de correptione fraterna, nulla similitudine pugnat. Præceptum namque correptionis fraternæ non habet pro fine commune bonum, sed particularem emendationem fratris: & ideo quando ille cessat, superuacanea esset correptio. Finis autem legum annulantium illegitimos contra-

mos contractus, est bonum commune: quod nunquàm cessat. Item præceptum correptionis fraternæ, est affirmatiuum: quod non obligat nisi quando & vbi oportet: leges autem illæ sunt generales. Ad tertium demum respondetur, nullum esse inconueniens, vt quis citra suam culpam & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, vt pax tuta sit in republica. Leges nanque non valent singularia cuncta cauêre. *Ad tertiũ.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm præscriptio dominium in possessorem transferat.

EXPEDIVIMVS membrum prius publicæ auctoritatis, quæ cohibere potest legitimum dominium, ne sua bona pro suo libito dispendat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendum quoque ciuibus eadem ipsa bona. Et peculiariter id disputabimus in præscriptione: de qua quæritur vtrum præscriptio dominiũ ab inuito domino auferat, & conferat possessori? Et arguitur de more à parte negatiua: Respublica, nisi quando ipsa indiguerit neminem ciuium expoliare potest inuitum sua substantia, præterquàm ratione delicti: vsu autem venire potest vt absq; vlla prorsus domini culpa aut negligentia quispiam triginta quadragintaque annis possideat alienum: ergo tunc nulla est caussa cur eiusmodi possessor dominium acquirat. Secundò: Si præscriptio tanta pollêret vi, sequeretur vt possessor malæ fidei præscriberet. Nam si caussa legis fuit dominium ob negligentiam punire, non est dignus minori pœna, dum possessor mala fide possidet, quàm dum possidet bona. Tertiò arguitur: Si mala fides intra tempus præscriptionis ad restitutionem obligat, sequitur quòd etiam quando possessor dubitat an res quam possidet, sit aliena, Ius præscriptionis impediatur. Consequens tamen videtur esse contra August. 34. q. vnica: can. si virgo. vbi ait, Tamdiu quenque possessorem bonæ fidei rectissimè dici, quandiu se possidere ignorat alienum. In contrarium autem est auctoritas Gelasij 16. q. 3. can. Præsulum. & can. quicunque. can. placuit 1. quibus decernit præscriptionem triginta annorum, etiam inter episcopos & ecclesias vim obtinere.

SECVNDA pars humanæ potestatis, qua princeps reipublicæ tam ecclesiasticæ, quàm ciuilis potest ab inuitis tum bona sua auferre, tum etiam in aliorum transferre dominium. Primùm ratione subueniendi reipublicæ, vt art. 1. dictum est, vim suam exercere potest: nempe vt dum ei opus est ciuium subsidio, eos ad contributionem cogat: quoniam sumus, vt ait Paul. ad Rom. 12. membra vnius corporis: & ideo tenemur succurrere corpori nostro. Secundò prætereà ratione delicti potest malefactores bonis suis multare. Etenim quòd per quodcunque peccatum mortale ipso facto delictor suis sit priuatus bonis, iam suprà tanquam hæreticum reiectum est. De alijs autem modis quibus princeps hac fungitur potestate, nihil ad præsentem locum, solùm enim de præscriptione nobis est quæstio. Igitur præscriptio nomen iuris est: idem nimirum significans, quod per possessionem præscriptio à lege tempore protractum, dominium rei acquiret. Et quanuis non solùm inter Doctores, verùm & quandoque in iuris contextu explicationis gratiâ distingui cõsuescat inter præscriptionem & vsucapionem, quòd præscriptio sit rerum immobilium, vsucapio verò mobilium: tamen crebrò etiam iura ambabus promiscuè vtuntur vocibus. Vsucapere enim nihil aliud est, quàm vsu vendicare: hoc est per vsum legitimo tempore continuatum rei dominium acquirere, vt legitur ff. de vsucap. l. vsucapio. idque ipsum est præscribere. Loquendum autem est vt plures & sentiendum vt pauci: & ideo non est, cur nõ eadem vtamur distinctione. Itaque vsucapio duobus modis differt à præscriptione, scilicet & ratione materiæ, vt modò dicemus: & ratione temporis, vt dicere pergimus. Igitur quoniam hîc tantùm de foro conscientiæ disputamus, supponamus tam Imperatorum, quàm Pontificum leges. Vsucapio nanque rerum mobiliũ triennio fit, aut quadriennio: vt habetur Instit. de vsucapio. & C. eodem. l. quas actiones. Præscriptio verò altera est longi temporis, altera verò longissimi. Præscriptio longi temporis per decẽnium inter præsentes, & per viginti annos fit inter absentes: vt eod. Insti. subsequitur: & ead. l. C. & C. de præscrip. longi tempo. l. malæ fidei. Ratio enim postulat vt præsentium negligentia, nempe, qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe commorantur, breuiori tempore puniatur, quàm absentium, ad quos non tã citò penetrare potuit rerum notitia. Præscriptio autem longissimi temporis est triginta annorum inter præsentes, & quadraginta inter absentes, quæ in rebus ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo præscriptione plura extant capitula 16. q. 3. Et l. citata, quas actiones. hæc omnia distinguuntur: scilicet quòd decennalis & vicennalis præscriptio in secularibus sufficiat, triennalis autem & quadragenalis competat religiosis rebus: Vsucapio verò triennio fiat inter præsentes, aut quadriennio inter absentes. Atque hoc propriè loco vsucapio à præscriptione distinguitur. Romana verò ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere debet tempore centum annorũ: itaque contra illam breuiùs non præscribitur. Quocirca etsi Imperator præcedenti lege, Vt inter. omnibus ecclesijs hoc tempus centum annorum indulsisset: modò tamẽ sola ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorem eiusdem authentici, quas actiones. vt habetur 16. q. 3. ca. nemo. His ergo prænotatis quæstio nostra est, an in conscientia qui præscriptis temporibus rem possedit, quanuis posteà resciuerit eam esse alienam, tutò illam possideat? De qua re tres sunt diuersæ opiniones: duæ nimirum extremæ: quarum altera tenet, quòd semper est iudicandum secundùm leges concedentes præscriptionem cum mala fide. Et hæc est glossa cap. finalis, de præscriptionibus. Altera verò, quòd quanuis bona fide toto tempore legis quis rem possideat: nihilominus quotiescunque resciuerit eam esse alienam, etsi in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur: tamen in conscientia nunquàm est tutus quousque eam restituat. Et hæc est summa Rosellæ, in verbo, præscriptio. Inter has ergo nos media via incedentes, duabus conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prior est: Nemo beneficio

Quibus titulis poßit respublica ab inuitis ciuibus bona auferre.

Præscriptionis definitio.

Quanto tẽpore fiat vsucapio.

Præscriptio longi tẽporis, & longißimi.

Quòd in rebus ecclesiæ locum nõ habeat nisi quadragenalis præscriptio.

Contra ecclesiam Romanam non præscribitur nisi cẽtum annis.

Opiniones duæ extremæ.

Prior conclusio. humanæ legis sana consciẽtia præscribit, nisi toto præscriptionis tempore bona fide possideat. Conclusio est expressè asserta in illa regula Iuris, Possessor malæ fidei non præscribit. Est autem recolendum, secundùm ciuiles leges olim possessoribus etiam malæ fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, vt Gratianus adnotauit. 16. quæstione 3. canon. dilectio. §. potest. Et expressè habetur cap. vigilanti. de præscriptio. vbi refertur Ephesinum legislatorem propter vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem & confusionem, primùm omnium triennalem vel quadragenalem præscriptionem lege sanxisse. Alexand. verò tertius, eod. cap. easdem leges vel consutat, vel saltem moderatur, quantum ad hoc quòd possessoribus malæ fidei non faueant: eandemque reuocationem seu moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateranen. confirmauit eodem titu. cap. fina. Et ratione probatur: Possessor malæ fidei dicitur ille, qui conscius est aut dubius rem, quam possidet, non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secundùm illud Pauli, Quod non est ex fide, id est conscientiæ concors, peccatum est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet, in peccato perdurat: & qui addubitat, scrutari tenetur veritatem: peccatum autem nemini suffragatur: ergo eiusmodi possessori nullum patrocinatur ciuile ius. Atque hanc rationem huius conclusionis assignat eodem capite Innocen. Quare glo. quæ dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profectò est probabilitatis. Nam etsi potestas Imperialis distincta sit à Pontificia, neque sit (vt illi aiunt, quos supra refellimus) simpliciter & absolutè illi per omnia subdita: tamen quia quantum ad animarum regimen spiritualis temporali diuinitus est prælata, potest leges ciuiles delictorũ fautrices de medio tollere: qualis certè est, quæ possessoribus malæ fidei faueret. At quò res patentior fiat, vel glossa illa vult leges ciuiles possessoribus malæ fidei in conscientia tradere rem possessam. Et iste esset intolerabilis error: esset enim contra naturam quòd latro aut qui mutuum accepit, propterea quòd decem aut viginti annos in mora sit soluendi, dominium acquirat. Aut vult id tantùm, vt sentire videtur, & sanctus Thomas quolib. 12. articulo 25. interpretari, quòd negligenti domino post illud tempus non detur petendi ratio: quemadmodum decepto citra dimidium iusti pretij denegatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus vlli est æquitati consonus: quoniam in emptionibus & venditionibus præsumptio legis est, quòd cùm pretia rerum non sint ita planè omnibus comperta, posset quis ignoranter & bona fide sesquialtero pretio rem vendere vltra iustum: & ideo denegatur alteri actio ad rescindendas lites. Quòd autem nefarius latro, aut vsurarius, aut qui mutuum accepit, per manifestum diuturnumque peccatum ius acquirat, vt legum beneficio protegatur, ne cogatur soluere, nulla fert ratio: etiam si alterius negligentia id commereretur.

Olim possessor malæ fidei præscribebat secundùm leges.

Corrigitur ius antiquum.

Quis possessor malæ fidei.

Posterior conclusio. Posterior conclusio: Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore, tuta conscientia rem tanquam propriam possidet: quoniã lex ciuilis dominum ipsum re vera constituit. At, ne per ignota vlterius progrediamur, explicare congruit, quænam sint ad bonam fidem requisita. Ad quod respondetur, exacta esse quatuor. Primùm omnium requiritur substantia ipsa fidei: hoc est scientia vel credulitas quòd res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota præscriptionis machina labascit. Secundò requiritur possessio. Nam vt habet regula iuris, sine possessione non præscribitur, neque vsucapitur: vt ff. de vsucapio. l. sine possessione. Quapropter cùm ius spirituale laicis non competat, licet laicus ius alleget possedisse exigendi decimas quadraginta vel quinquaginta annis, nunquã præscribit: quia non est possessionis capax: neq; res illa est præscriptibilis. Potest inquam laicus decimas recipere ex concessione: non tamen quòd penes ipsum sit ius exigendi, hoc est imperandi earum solutionem. Pariter neque seruus, neque Mendicãtium religiosus possidere potest: atque adeò neque præscribere. Tertiò deposcitur titulus vel naturalis, vel iure legitimus, vel præsumptus. Qua ratione fur, & vsurarius nullo tempore præscribit, quia possidet sine titulo per vim. Eadem ratione neque mutuatarius. Nam licet titulo mutuationis acquisiuerit dominium, illo tamen pacto vt redderet. Si autem latronis filius bona fide hæreditatem paternam adiuit, nimirum credens bona illa legitimè fuisse acquisita, & toto tempore præscriptionis illa fide possidet: transacto illo quanuis innotescat fuisse aliena, tutus manebit in conscientia. Et pari modo qui à latrone bona fide rem alienam emit: vt habetur ff. de vsuca. l. si aliena. Nam licet ille titulus non sit verè naturalis, est tamen lege præsumptus. Eadem ratione in calce superioris libri diximus, quòd cùm sententia iniqua nemini in conscientia ius auferat aut conferat, fit, vt qui per talem sententiam mala fide rẽ acquisiuit, nempe quia quando lata fuit, sciebat esse iniustam: nullo tempore præscribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus esse iustam, possidere cœpit: sed tamen infra tempus præscriptionis in notitiam sibi venit sententiam fuisse iniquam, tenetur restituere. Attamen vbi legitimum tempus præscriptionis transierit, licet posteà id nouerit, non tenetur. Nam postquam legitimo titulo, hoc est lege præsumpto, rem bona fide possedit, factus est eius dominus. Quartò requiritur eandem bonam fidem toto tempore absque interruptione continuari, vt expressè habetur c. fina. de præscrip. Nam si interrupta fuerit, nempe quia dominus petijt, aut alia via, tunc tempora illa interrupta non censentur vnum legitimum constituere. An verò qui de re illa quam possidet, ambigit, sitne sua, præscribat: quia longiuscula est disputatio, post conclusionis demonstrationẽ adiungetur. Reuertamur ergo his suppositis ad secundam conclusionem, quam vt dicebam, Summa Rosella simpliciter negat in verbo, Pręscriptio: & vt Syluest. eodem verbo. §. 13. refert: Anto. quoque de Bu. in cap. vigilanti. quia credere nequeunt, leges vero dominio legitimos dominos priuare posse, eò, quòd in leui sint negligentiæ culpa: esset enim, vt arbitrantur, contra ius naturæ: sed tantùm denegatur eis petitionis actio. Et aiunt isto more suo hanc esse opinionem Theologorum: quos tamen si vidissent, secus pronuntiassent: cùm D. Tho. quolib. 12. art. 25. & Scotus 4. dist. 15. & omnes cõclusionẽ à nobis assertam meritissimo teneant. Adria. autem eo modo procedit, quo superiori articulo: nempe, quòd vbi negligentia veri domini ad culpam pertingit mortalem, tunc qui præscripsit, tutus est in concienitia, etiã si posteà intellexerit rem esse alienam. Cui quidem iuri illud supponit fundamentum, quòd Imperator est dominus orbis. & ideo potest

Quæ requiruntur ad bonam fidem.

Laicus nõ potest præscribere ius exigendi decimas.

Mendicantium religiosus non potest quicquam præscribere.

Qui à latrone rem emit, potest illam præscribere.

Nequeunt leges secũdum aliquos veros dominos dominio priuare, propter negligentiam repetendi.

dominium ab vno in alterum transferre. Attamen si ille non fuit mortaliter negligens, tunc licet in foro exteriori res præscribenti adiudicetur, tenetur tamen in conscientia restituere. Ratio eius est illud suum axiôma perperàm intellectum: Cessante caussa legis, cessat subinde eius vinculum. Cùm ergo lex præscriptionis in culpa negligentis rem suam fuerit condita, illa cessante, cessat præscriptionis caussa. *Opinio Adriani.*

His veruntamen non obstantibus absolutè asseritur conclusio, quòd qui bona fide præscripserit, siue dominus negligens fuerit, siue secus, tutus manet in conscientia, quanuis transacto præscriptionis tempore, resciuerit alienum esse, quod possidet. Conclusio probatur non solùm auctoritate diui Thomæ, & Scoti, & Theologorum, vt modò dicebamus: verùm & sacrorum Canonum Gelasij & concilij Toletani 16. quæstione 3. & Augustini loco citato, canon. si virgo. 14. quæstione vnica. & de præscription. can. sanctorum. & multis alijs. Et quòd dictæ leges non solùm approbentur à Pontificibus in foro exteriori, sed etiam conscientiæ, solidissimum sumitur argumentum ex cap. vigilanti. & cap. fina. de præscriptio. Nam postquàm illic cõsultissimi Pontifices præscriptionem duntaxat malæ fidei irritauerint, à contrario sensu illam confirmant, quæ bona fide subnititur. Sed quò ad rationes, descendamus, nulla est illa Adr. nempe quòd Imperator sit dominus orbis: tũ quòd illud falsum est, vt suprà cõmonstrauimus: tum quòd etiam si dominus esset regnorum orbis, non tamen rerum habet dominium, vt pro suo libito possit res alienas vsurpare. Quod suprà quoque ostensum est. Præterea, quia non solùm Imperator, verùm & reges & inferiores principes possunt facere leges de translatione dominiorum, etiam si non sint rerum domini. Ratio ergo est quam articulo primo declarauimus, nempe quòd reipublicæ princeps, tanquam pacis custos, vt potest criminosos suis bonis multare, ita & ab ipsis inuitis pro bono pacis suorum dominia in alios traducere, idque lege, vt suprà diximus, in foro poli cogente, atque adeò possidentis conscientiam pacante. Alioqui, vti suprà arguebamus, si conscientiam possidentis eiusmodi leges non inquietarent, tum frustraneę essent, tum etiam iniquę: quandoquidem ei rem adiudicarent, qui tamen eam tuta conscientia possidere nequiret, eidemque per sententiam, quæ non ex falsa præsumptione, sed ex certa scientia procederet. Isti enim talem principibus negantes in conscientia facultatem, tanti faciunt hæc bona exteriora, vt arbitrentur esse ceu supremum reipublicæ finem: cùm tamen nos Christus tantopere contrà admonitos curauerit, vt ad redimendum tempus contendentibus nobiscum de tunica, relinqueremus & pallium. Hæc quippe sancta meditatio antiquis legislatoribus altiùs in corde insidebat, quàm iudicibus modò: & ideo huiusmodi condiderunt præscriptionis leges. *Sententia auctoris.* *Respõdetur Adriano.*

Hinc ergo gradum aduersus Adrianum faciamus. Quatuor enim inter alia, argumentis eius opinio confutatur, hæc scilicet, quòd si dominus non fuit mortaliter negligens, dominium non amittit. Primum, quòd in iure nulla eiusmodi legitur exceptio: quam tamen sancti Pontifices conscientiarũ consultores, non prætermisissent. Secundum, quòd etsi vulgò non alia præscriptionis caussa circunferatur, quàm culpabilis domini negligentia: si iura tamen & rationes consulas, non hæc est potissima, sed certè bonum publicum, vt scilicet certa sint dominia, & error longi temporis tollatur, & tranquilla sit rerũ possessio. Audi legem primam ff. de vsucap. Bono publico introducta est vsucapio, ne scilicet quarundã rerum diu & ferè semper incerta dominia essent: cùm sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Et cap. vigilanti. de præscriptio. Ephesinus, inquit legislator, solùm propter vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem & confusionem, primus tricennali & quadragenali præscriptioni vigorem legis imposuit. Non ergo lex punitiua fuit alienæ culpæ, sed consultiua cõmunis boni. Atque adeò non ille, sed hic fuit potissimus finis. Quapropter illo cessante, nihilominus lex præscriptionis ius tribuit in conscientia. Tertiò, in corroborationem huius arguitur: Si culpa domini finis fuisset legis, profectò vel iniqua fuisset, vel quàm rarissimè suum assequeretur effectum. Nam culpa negligentis bona sua perquàm rarissimè (quod isti non aduertunt) est peccatum mortale. Enimuero prodigalitas, vt omnibus in confesso est, genere suo non est mortale. Ob idque neque qui sua bona negligit, mortaliter vnquam peccat, nisi accidentariè, nempe in casu grauis necessitatis familiæ aut pauperum, quos sibi alere incumbit: ergo propter illam culpam rarò contingeret præscriptionis iustitia: non ergo illa fuit caussa. Quartò denique, vt superius arguebamus, etsi ille fuisset finis, nihilominus illo in euentu particulari cessante, non subinde legis vigor extinguitur: sed si in communi cesset. Est ergo tutus in conscientia, qui legitimè præscribit, etiam si posteà illi innotuerit, rem possidere quę fuit aliena. Superest ergo tandem id examinare quod suprà in lite reliquimus. Diximus enim ad bonam fidem exegi, vt neque possessor dubitet rem esse suam, sed id certò credat: aliàs possessor esset malæ fidei. Enimuero glo. c. fin. de præscrip. aliter sentit: nempe quòd dubitans, etiam si iustam habeat dubitandi caussam, nihilominus est in bona fide. Et citat pro se §. bonæ fidei. l. qui scit. ff. de vsur. Eodemque vergit Panormitan. quòd ait ad literam probari, ex cap. si virgo. suprà citato, 34. quæstio. vnica: vbi ait August. tamdiu bonæ fidei possessorem rectissimè quenquam dici, quandiu possidere se ignorat alienum: cùm verò sciuerit, tunc esse malæ fidei. Qui enim dubitat, vt censet Panorm. ignorat. *Quatuor argumẽtis cõfutatur sententia Adriani.* *Opinio quòd iure dubitãs an res sit sua, bona tamẽ fide possidet.*

Et arguitur præterea in fauorem huius opinionis: Qui dubitat rem quam possidet, esse suam, potest illam bona conscientia in iudicio defendere, donec à se euincatur, hoc est, iudicio subtrahatur: manet ergo semper in bona fide. At verò absque dubio cõtrariam sententiam crediderim: nempe quòd tempus quo quis, non quidem tenui scrupulo, sed probabili coniectura dubitat rem esse suam, non annumeratur præscriptioni: immo tempus eius legitimum interrumpit. Et ratio est quòd iam habet cõscientiæ vulnus, atque adeò fides eius non est bona: nam bona idem est quod sana & quieta: atque adeò ille iam non ignorat rem esse alienam, vt vult Augustinus, quod re vera Panormitan. vt probè Adrian. in 4. in quæstione de præscriptione ait, non attentè animaduertit: quia non erat dialecticus. Ignorãtia enim altera est puræ negationis, id est carentia scientiæ, quæ stat cum dubio: altera verò prauæ dispositionis, quæ est contrarium iudicium. August. ergo non loquitur de hac posteriori, vt putat Panorm. sed de priori. Haud inquam vult possessorem in bona fide manere quamdiu ignorat, hoc est quamdiu *Contraria sententia auctoris.*

non certè iudicat aut opinatur rem esse alienã, sed quamdiu ignorat, id est, nullam habet vel probabilitatem vel coniecturam, sed certò credit esse suam. Id enim sonat bona fides, id est illæsa conscientia.

Ad argumentum pro prima opinione. Neque illud §. citatum. ff. de vsuris. contrarium insinuat. Illic enim tantùm habetur, quòd si quis fundum bona fide ab vsurario emit, sed antequàm fructus perciperet agnouerit esse alienum, hoc est probabiles habuerit coniecturas, potest quidem fructus percipere quoadusque fundus euictus sit, hoc est publico iudicio sublatus. Non autem habetur quòd illa conscientia tempus præscriptionis legitimę continuet. Ad rationem autem quam nos adiecimus Adrianus respondet, nemini esse licitum rem illam possidere quam dubitat esse suam, nisi quantum temporis sibi conceditur ad inquirendam veritatem. Quin verò subdit paulò inferiùs regulam, videlicet quòd sicut iniustè quis capit rem de qua dubitat an sit sua, ita & iniustè tenet & possidet. *Regula Adriani.* At verò profectò regula hæc in primis falsa est, totiq; iuri aduersa. *Regula impugnatur.* Enimuero cùm melior sit possidentis conditio, non tanta scientia requiritur ad retinendum id quòd possides, quanta ad capiendum priuata auctoritate id quod non possides. Et ideo sub dubio tueri possum quam habeo possessionem rei, quam sub eodem dubio non possem ab alio suscipere. Quando ergo rem habeo de qua dubito, hoc est sub formidine iudico esse alienã, si nemo ex me petat, explorare teneor veritatem: quam si assequi neutiquam possum, non ideo teneor totam dimittere, sed pro ratione dubij vel cum illo diuidere, quem dubito esse dominum, vel partem erogare in pauperes. *Quare dubium tollit bonã fidem.* Ratio ergo quare dubium tollit bonam fidem, non est quia sub illo non possum rem in iudicio defendere, vel illa vti: sed quia, vt diximus, saucia tunc conscientia non meretur nomen bonæ fidei ad præscribendũ. *Opinio Adria. de redditione debiti.* Post hæc autẽ non est silentio prętereũda opinio, quã Adr. ex his modò dictis sibi elicit, nempe vxori, quæ hæsitat, an vir qui coniungitur verè ac legitimè suus sit, nõ solùm non licere officiũ debitum ab illo exigere, verùm neque ipsi exactum reddere. Et ad cap. dominus. de secundis nuptijs. vbi præcipitur reddere, respondet id intelligendum esse in foro exteriori: cogetur enim habitare cum illo: tamen ei non licet cũ ipso se amplexu maritali cõmisceri: perinde ac si post clancularias nuptias, viuente priore viro cogeretur habitare cum secundo. Ratio verò eius eodem semper peccato delinquit. Putat enim quòd sicut dubius de re sua, non potest illam possidere: ita & dubia illa non potest ad virum accedere. *Impugnatur opinio Adria.* Quæ profectò conclusio, sicuti & ratio falsissima est: & illi c. dominus. planissimè contraria. Illic enim non dubitatur de foro exteriori, sed de conscientia. Ob idque discrimen interponitur inter debitum reddere, & postulare. Et ratio est plana. Nam maritus legitimam habet possessionem vxoris: qua ideo non potest vxor eum expoliare per hoc, quòd habeat dubium, quousque sit certa: sicuti ego non possum surripere ab alio sua bona, per hoc quòd dubitem esse mea. Et ideo illa legitima possessio vxorem excusat à fornicatione, dum debitum reddit. Idque expresè habetur cap. laudabilem, ne lite penden, longeque apertiùs cap. inquisitione. de senten. excom. à quibus profectò capitulis Adrianus in omne se vertens latus, neutiquàm se extricare valet. Quòd enim in cap. inquisitioni. de sedandis conscientijs habeatur sermo, planè inde colligitur, quòd fit trimembris diuisio: nempe vt qui coniugum certus est cõiugium non esse legitimum, potiùs sententiam excommunicationis humiliter sustineat, quàm vt reddat vel petat: qui verò leui temerariaque credulitate id credit, confessario suo pàrens, resputo scrupulo, & reddat & petat. Qui verò probabili credulitate laborat, non reddat, sed petat. Hoc autem mihi profectò maiorem inijcit scrupulum, quòd in illis capitulis, Dominus. &, Inquisitioni. ille qui dubius est, petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens, vtroque hæsitante neutrum posse debitum petere. Et ratio scrupuli mei est, quòd si qui dubitat, indagandæ veritati diligentiam adhibuerit sufficientem, neque tamen illam possit assequi, non est cur arceatur à petendo: aliàs maneret absque sua culpa semper ligatus, vt neque pręsente coniuge vti posset, neque ad alterum transmeare. quod concessu durum esset. Et ideo existimo dicta cap. sic intelligi, quòd ille, qui probabiliter dubitat, dum non facit diligẽtem inquisitionem, reddere quidem potest, sed non petere: quia est in mala fide: illa tamen facta, arbitror, sub aliorum censura, posse etiam petere: quia iam est in bona fide. Nã tunc vanum est habere positiuè assensum, virum illum non esse suum. *Ad argumenta in princip. cõclusionis.* Argumenta ergo omnia in assertis conclusionibus planè soluta sunt. Primi enim antecedens negatur: nempe non posse rempublicam quenquam nisi propter crimen suis bonis priuare, immo potest propter pacem. Et quantum ad secundum, iam satis explicatum est quemadmodum possessor malæ fidei nõ prę scribat: & circa tertium pariter quemadmodum dubitatio bonam etiã fidem interrumpat.

QVAESTIO

QVÆSTIO SEXTA, DE RESTITVTIONIS SVBSTANTIA.

S. Thom. 2.2. quæstio. 62.

ARTICVLVS, I.

Vtrùm restitutio sit actus commutatiuæ iustitiæ.

LTERVM præambulum quod vitijs pertractandis, iustitiæ commutatiuæ contrarijs debet quisque prænoscere, est restitutionis necessitas, eiusdemque legum modus & forma: nempe vt quæ in subsequentibus libris ostenderimus aut sublata per iniuriam esse aut retineri, constet qua lege sint redhibenda. Prima ergo quæstio est de restitutionis substãtia: in cuius primo articulo interrogatur, an restitutio sit actus commutatiuæ iustitię? Primũ enim, quod ad inuestigandam definitionem inquiritur, est genus. Arguitur ergo à parte negatiua. Primò sic: Restitutio nil à satisfactione distat: promiscuè nanque vtimur vtroque nomine: quin verò & iura pro eodem vtrunque videntur accipere: vt extrà, de iniur. & dam. dato. c. si culpa. vbi cùm iubetur tam pro damno dato quàm pro iniuria satisfactionem fieri, vtraque eodem nomine, scilicet tam damni restitutio, quàm satisfactio pro iniuria, comprehenditur: satisfactio autem est pars pœnitentiæ pro offensa in Deum commissa: inter Deum autem & nos non est ratio iustitiæ commutatiuæ: quia (vt 5. Ethic. Arist. auctor est) Dijs & parentibus æquale reddere non valemus: restitutio ergo non propriè ad commutatiuam attinet iustitiam. Secundò arguitur. Restitutio non tantùm locũ habet in commutationibus, verùm etiã in distributionibus: vt dum quis non distribuit præmia secundùm meritorum pondera, refundere ei tenetur, qui minus iusto recepit: ergo nõ tantùm commutatiuæ, sed & distibutiuæ etiam actus est. In contrarium est, quòd restitutio ablationi opponitur: ablatio autem alienæ rei, peccatum est iniustitiæ circa commutationes: restitutio ergo eiusdem est iustitiæ actus, quæ in commutationibus dirigendis versatur.

Restitutionis etymologia.

PRO solutione quæstionis notandum est, restituere (vt nominis compositio præ se fert) idem esse quod iterum quempiam in suum locum & ius statuere: haud enim huiusmodi nominum allusiones & etymologiæ vilipendendæ sunt: quoniam cùm nomina sint conceptuum notæ, talia curare debent linguarum conditores rebus indere, qualibus rerum natura explicetur, primum imitantes parentem nostrum, qui idem obseruauit, secundùm illud Gene. 2. Omne quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Est autem restitutio, verbum Latinis celebre. Dicitur enim quisque in suum locum, dignitatem, ac ius restitui, perinde atque homini restitui bona sua. Vnde ff. de verb. & rer. signifi. l. plus est. habetur plus esse in restitutione, quàm in exhibitione. Nam exhibere, est præsentiam corporis præbere: restituere autem est etiam possessorem facere, fructum reddere, &c. Vt si quis vi raptus est, aut per iniuriam in carcerem intrusus, suisque bonis expoliatus, non restituitur, licet exhibeatur, hoc est, liberè permittatur ad proprios lares remeare, nisi in locum suum pristinum statuatur. Hinc ergo colligitur *Conclusio.* conclusio huius quæstionis: Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ. Probatur: Contraria ad idem genus pertinent, vt in Præd. c. 8. Arist. docet auferre autem rem alienam inuito domino, est vitiũ iniustitiæ circa commutationes: restitutio autem est recompensatio contraria. Est ergo eiusdem generis iustitiæ. Secundò Restitutio, vt legitima sit, fieri debet ad æqualitatem rei, quæ ablata est, siue per iniuriam sublata sit, vt furto & rapina: siue per domini voluntatem: vt mutuo & ceteris contractibus: æqualitas autem rerum (vt 5. Ethic. Arist. docet) per iustitiam commutatiuã constituitur: hac nanque ratione à distributiua distat, quòd illa non constituit æqualitatem, nisi inter proportiones meritorũ & proportiones præmiorũ. Est ergo restitutio actus commutatiuæ iustitiæ. Ex quo fit, vt restitutio propriè locum non habeat nisi vbi ratio debiti intercedit. Si enim quis dono mihi dedit centum, pòst verò egò, vt gratiam illi referã, tantundem redono, non est censenda hæc mea gratiæ relatio restitutionis nomine. Nam etsi similitudinem quandã restitutionis habeat materialem, vt aiunt, idcirco quòd res eadem redditur: deest tamen restitutionis forma, puta obligatio, à qua restitutio & speciem & nomen sortitur. Ob idq; donatio illa non ad iustitiam cõmutatiuam, sed ad liberalitatem potiùs spectat. Neque verò opus est ad restitutionis naturam, vt eadem numero aut specie res quæ accepta fuit, reddatur: tametsi primæua eius significatio id videatur auribus exhibere: sed satis est, quòd tantundem valeat. Enimuero sicut commutationis appellatio, quæ propriè in rebus fit, vt cõmutatio vini pro oleo, & merces pro pecunia, ad actiones & passiones est more & vsu translata: sic & restitutionis nomen extensum est. Vt si quis mihi contumelioso verbo iniurius fuit, quem ego posteà fuste cecidi, quædam fieri potest commutationis compensatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit, potest eam pecunia resarcire.

Iustitia cõmutatiua & distributiua quo modo differant.

Restitutio nõ est, vbi debitum non erat.

Ad primũ argumẽtũ.

ARGVMENTA verò in contrarium obiecta, nonnihil afferunt difficultatis. Ad primum ergo respondetur, quòd etsi nonnunquam duo hæc omnia, satisfactio, & restitutio, vsu confundantur, quando scilicet res in controuersiam non veniunt: longo tamen interuallo actiones ipsæ differunt. At verò quę differre monstrantur, ostendi priùs debent, quo pacto conueniant. nam (vt initio huius ex Aristot. 5. Ethic. cap. 1. citatum est) quo res æquiuocæ viciniores sunt, & propinquiores, eò magis æquiuocatio

latet. Sit ergo primum nostrum assertum: Satisfactio perinde atque restitutio ad iustitiam pertinet cõmutatiuam: nam vtraque fit secundum æqualitatem rei ad rem: in quo commutatiua iustitia à distributiua seiungitur, qua præmia secundùm dignitatem personarum distribuuntur. Enimuero qui iniuria alium læsit, ad æqualitatis mensuram debet ei satisfacere. Scio equidem Scotum in 4. distinct. 14. quæstio. 2. constituere pœnitentiam sub iustitia vindicatiua, quam speciem esse putat distributiuæ.

Opinio Scoti de pœnitentia

Considerat enim pœnitentem non solùm tanquam reum, verùm tanquã ministrum iustitiæ Dei: qui quidem pœnitens de se ipso supplicium sumit. Quapropter cùm satisfactio sit pars pœnitentiæ, subsequenter concederet ad eandem iustitiam pertinere, vtputa cùm quis ieiunijs & vigilijs se affligit. Atque hanc sententiam amplexus videtur sanctus Thomas 4. distin. 15. quæst. 1. artic. 1. Attamen multò fortè congruentiùs pœnitens non consideratur ceu minister iustitiæ vindicatiuæ, sed tanquam offensor, qui de iniuria lata se accusat, & pro eadem satisfacit ei in quem commisit offensam, puta Deo, vel homini, vt iudicis vindictam effugiat. Quam ob caussam idem sanctus Doctor 3. par. quæstio. 85. articu. 3. pœnitentiam sub iustitia commutatiua collocat, etiam quantum ad satisfactionem, si bene inspiciatur articulus: nam afficere quenquam iniuria, eòdem redit, ac si rem illi abstuleris: & ideo satisfacere pro offensa eiusdem est iustitiæ, ac si rem ablatam rependas. At verò quoniam Deo corporeum aliud post cõtritum animum reddere gratius non possumus, quàm corporis castigationem, apparet in satisfactione respectu ipsius quædam punitionis forma, secundùm famosam illam Augustini definitionem, Pœnitentia est quędam dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet commisisse. Huic igitur rationi, in qua restitutio cum satisfactione conuenit, subijciuntur septem differentię inter easdem duas virtutes.

Opinio diui Tho. de pœnitentia alia ab Scoti sententia.

Septem differentiæ inter restitutionẽ & satisfactionẽ

De quibus restitutio, & de quibus satisfactio.

Atqui prima sumitur ex parte materiæ: quam differentiam constituit S. Thomas 4. distinct. 15. quæsti. 1. articulo 5. Inæqualitas nanque, quæ iustitiæ commutatiuæ contraria est, duobus modis vsu venit. Vno, in rebus exterioribus: vt dum quis rem alienam occupat: altero verò in actionibus & passionibus iniuriosis, vt cùm quis ciuem violenter verberat, aut conuitijs aspergit. Modus prior restitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas constituitur: posterior vero expostulat satisfactionem: vt videlicet de cõmissa culpa fiat proximo compensatio. Itaque satisfactio non est, nisi vbi iniuriosum crimen adfuit: restitutio verò etiam, vbi nulla interfuerit ablationis culpa. Hoc autem discrimen vel ex ipsis vocibus innotescit. Restituere nanque est reddere, quod ablatum est: satisfactio verò, quia pars est pœnitentiæ, est iniuriam resarcire. Consequitur ergo ex hac propositione tanta disgregatio inter satisfactionem & restitutionem, vt licet quandoque ambæ concurrant: possit tamen altera absque altera reperiri. Exemplum accipe: Latrones & fures qui vi aut furto alienam domum compilauerint, tenentur in primis ad restitutionem eorum quæ rapuerint, & prætereà de illata iniuria satisfacere: puta aut petendo veniam, aut alia via. At verò cùm quis nihil surripuit, sed tamen aut conuitio aut manuum iniectione iniuriam fecit, satisfacere potest per supplicem submissionem, vel per alia grata officia citra restitutionem. Et econuerso, qui æs creditori debet, quod ab illo mutuatus est, restituere quidem tenetur: satisfacere verò non item: quia nullum commisit crimen, quoadusque in mora est soluendi. Secunda differentia ex hac prima enascitur, respectu illorum, quibus fit satisfactio & restitutio. Illa enim non solùm hominibus, verùm & Deo, eidemque præcipuè fit: restitutio verò propriè solis hominibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximos contingat etiam peccare, quos diligere vt nos ipsos tenemur, atque adeò illis ratio vlla satisfactionis debeatur, propriè tamen in Deum solum peccatur, dicente Augustino peccatum esse dictum vel factum &c. contra legem Dei, & regio Propheta confitente: Tibi soli peccaui. Haud enim proximorum læsiones scelera essent, nisi Dei auctoritate fuissent inhibita. Nam etsi lex naturæ obliget: illa etiam obligatio ab auctore Deo dimanat: sicut & lex humana: nam per me, inquit Sapientia, Prouerbiorum octauo, Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Ex quo fit consequens, vt ei propriè debeatur ad iustum satisfactio, quæ vel hic vel in purgatorio persoluenda est. Vnde Leuit. 6. cautum erat, vt ille qui vi aliquid extorsisset, aut fecisset calumniam, aut quidpiã simile commisisset, omnia integra primùm restitueret: mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatum. Fit ergo propriè satisfactio Deo. Haud quidem negandum, vt quidam contendunt, quin suo quoque gradu fiat hominibus, sed tamen maximè fit Deo: restitutio verò non illi, sed solis hominibus. Et ratio est in promptu: quia Deo nihil propriè auferimus, neque auferri vllo modo potest: licet per analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorem adimi: sicut ait Paulus ad Romanos 2. Tu autem Iudæus cùm sis, Deum inhonoras? Prætereà, neque ei possumus quidquam reddere, quod illi accrescat. Etenim quia Deus est nostrorum bonorum non indiget. Quanuis per eandem analogiam satisfactio quæ illi fit, dicatur esse honoris restitutio. Ex his rursus sequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectuum diuersitate percepta. Per restitutionem non remittitur peccatum, sed tantùm cessatur à peccando: per satisfactionem verò remittitur quantum ad pœnam, remissa culpa, eò quòd est solutio pro peccati debito. Hunc ergo effectum sortitur virtute passionis Christi. Quo idcirco caret, si extra eius gratiam fiat. Restitutio autem legitimè fieri inter homines extra gratiam Dei potest, quin etiam extra amicitiam humanam: quod satisfactioni repugnat. Et hæc est quarta differentia. Enimuerò qui inimico, quod ab illo mutuò receperat, integrum reddit, perfectè restituit: licet eum in suam amicitiam non recipiat: ei autem qui iniuria affectus est, non fit satis, nisi per amicitiæ reconciliationẽ: nisi fortè per ipsum quo minùs fiat, stetur. Hæc quippe ex diuersis debitorum radicibus pensanda sunt. Restitutionis inquam debitum non nascitur ab iniuria, sicuti satisfactionis. Et ideo licet illa non habeat pro fine amicitiam: hæc non fit legitimè, nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gratia. At verò etsi ob satisfactionem, quæ Deo fit, pœna ab ipso condonetur peccatori: non tamen ideo censenda est propriè restitutio: vt in quarto, distinctione 15. articulo quinto placet Richardo. Arbitratur enim, quòd peccator restituit quod Deo debet. Est enim hæc verbi abusio: quia, vt diximus, neque Deo quidquã adimimus, neque illi acquiritur quod in remissionẽ culpæ ei offerimus: Immo fit tunc debiti remissio.

Secunda differentia

Quibus fiat restitutio, quibus itidem satisfactio.

Propriè in solum Deũ peccatur.

Omnis obligatio legum auctore Deo est.

Tertia differentia.

Extra gratiam per satisfactionẽ nil pœnæ remittitur.

Quarta differentia

Huic

Huic ergo quartæ subnectitur quinta intercapedo: videlicet restitutionem nõ esse pœnitentiæ partem, veluti est satisfactio: sed duntaxat est præambulum, vt quis à peccato desistat. Etenim si quis alienum æs contraxit, quod dum est soluendo, inuito domino, retinet: vel iniuriam, quam illi intulit, diluere recusat, non potest dignè ad pœnitentiam accedere, nisi ab illo delicto per restitutionem euellatur. Itaque restitutio contritionem, quæ ordine prima est pœnitentiæ pars, antecedit satisfactio verò etiam confessionem, quæ secunda est, subsequitur. Ex quo denique colligitur sextum discrimen: Satisfactio arbitrio sacerdotum virtute clauium constituitur, eademque in illis tribus generibus, scilicet in oratione, ieiunio, & eleemosyna: restitutionem verò ad æqualitatem quisque tenetur sua sponte facere, vel sententiæ parêre iudicis. Septimum prætereà si libet interuallū accipito. In purgatorio nulla fit, fieriue expectatur restitutio: sed tantùm fit satisfactio, seu potiùs satispassio. Hoc dixerim ad depellandum errorem vulgi, quod arbitratur defunctos in purgatorio remorari quousq; restitutiones quas hic suis cõmendarunt, executioni mandentur. Est enim deridiculum. Haud siquidem lex esset digna Deo, si sanxisset vt quis pro ea culpa pateretur, quæ nullatenus in sua est iam libertate. Aliòqui si hæredes nunquã restituerent, nunquam miser ille exiret illos purgatoris carceres: qua vtique ratione purgatorium verteretur in infernum. Viderit sibi scilicet quisque quomodo in hoc seculo restituere mandauerit. Nam si negligens fuerit, etiam si culpa remittatur, luet in purgatorio pœnas: quanuis post eius obitum ilicò fiat restitutiò: illis autem pœnis persolutis, etiam si nunquam restitutio fiat, liberabitur. Ineptisimè enim in contrarium adducitur, quod ego meis auribus audiui, illud Augustini, quod statim articulo proximo audiemus, Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum. Illud nanque de remissione culpæ intelligitur in hoc seculo: quia qui non restituit, reus est semper culpæ. Ecce quanta intercapedine satisfactio & restitutio distent. Ex qua dilutio colligitur prioris argumenti. Ad posteriùs autem probè respondet sanctus Thomas quòd restitutio illius, quod per iustitiam distributiuam conferri omissum est, ad iustitiam spectat commutatiuam. Nam quanuis illud nunquam fuerit ab illo, cui dandum erat, possessum, fuit tamen debitum: & ideo quodammodo sublatum, ac subinde functio commutatiuæ iustitiæ est idem rependere. Quo fit, (vt scitè Caieta. colligit) quòd si princeps aut dominus aliquot annis distributionem prætermiserit, quam inter conscriptos ciues facere tenebatur, & posteà pœnitentià ductus restituere constituerit, nõ debet præsentibus tunc ciuibus restitutionem facere, sed eorum defunctorum hæredibus, quibus viuentibus debebatur.

Quinta differentia *Sexta differentia.* *Septima differentia.* *Nulla hic restitutio facienda hominem in Purgatorio remoratur.* *Ad argumenta.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm sit ad salutem necessarium, rei, quæ ablata est, restitutionem fieri.

SECVNDO articulo, qui apud S. Thom. primus est, supposita restitutionis interpretatione, de eius est necessitate respondendum: Vtrum scilicet ablati restitutio sit ad salutem necessaria? Et arguitur ad negatiuam partem: Ad salutem animæ, hoc est ad vitam æternam consequendam, satis est seruare mandata, secundùm verbum Domini, Matthæi 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quòd si quis in culpam fuerit collapsus, satis est, quòd per pœnitentiam quæ secunda est tabula post naufragium, conscientiam abluat: restitutio autem neque inter præcepta neque inter partes pœnitentiæ, vt suprà dictum est, connumeratur: ergo non est hominibus necessaria. Secundò arguitur: Si restitutio esset necessaria, maximè quia aliquo est præcepto imperata: id autem in Decalogo nullum extat, præter illud, Non furtum facias, hoc verò negatiuum est: præceptum autem restitutionis affirmatiuum esse deberet, vt nomen ipsum sonat. ergo nullum est tale præceptum. In contrarium est August. in epist. ad Macedo. quæ refertur 14. quæst. 6. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi posit & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, nõ remittitur peccatum nisi restituatur ablatum.

QVAESTIO hæc nemini dubia esse potest. Vnica ergo conclusione absoluitur: Ablatorum restitutio sic necessaria est, vt absque illa durare nemo posset in gratia Dei, illámve recuperare. At verò in gratiam sancti Thomæ exponendi sunt termini, eò quòd hic secundus articulus subobscurus, quin truncatus etiam nonnullis videtur. Ait enim, id quod iniustè ablatum est, restitutioni esse obnoxium: quod verò iustè, minimè. Cùm tamen tam mutuatum, quod quis iustè sustulit, quàm pretium rei credito emptæ sit etiam restituendum. Notandum ergo est, quemadmodum nos sanctus Thomas proprias rerum locutiones docuerit. Illius enim quod quis vel mutuo vel quolibet ciuili contractu accepit, nõ propriè ad restitutionem conuincitur, quoadusque sit in mora & culpa: nam mutuum vel pretium ante statutū tempus reddere, non est necessarium. Et dum in tempore redditur, non dicitur propriè restitutio, eò quòd cùm creditor illuc vsque sua sponte careret illa re, non dum censebatur minùs iusto habere, aut suo iure, & statu esse deiectus: sed dicitur illa vel simplex redditio mutui, vel solutio pretij: quanuis largo modo restitutio dicatur. Nomen igitur restitutionis strictè solùm in rebus ablatis locum habet, puta quæ vel per iniuriam surreptæ sunt: vel si iustè fuerint acceptæ, iniustè tamen vltra constitutum tempus retinentur. Et ideo ait Augustinus non dimitti peccatum, nisi restituatur ablatum. Quod autem ait D. Tho. id quod iustè ablatum est, inæqualitatem esse restitui non intelligas de mutuato, aut de pretio rei futura moneta venditæ, aut de similibus, quæ iustè accipiuntur, sed vt reddantur: at de illo quod quis, quia suum erat, accepit: vt depositum suum, aut laboris mercedem, aut dono datum, aut quid simile. His præhabitis probatur conclusio: Iustitia commutatiua est ad salutem obseruatu necessaria: restitutio autem importat redditionem illius rei, quæ iniustè vel aufertur vel retinetur: quæ quidem redditio opus est iustitiæ commutatiuæ: ergo illa est necessaria. Hinc fit consequens, præceptum extare restitutionis:

Conclusio. *Exponitur D. Thomas* *Quando quis in tempore reddit quod ex contractu aliquo ciuili debet, non dicitur restituere.* *Restitutio solum locū habet in rebus iniustè ablatis, vel retentis.*

Iam probatur conclusio.

stitutionis, idque sub reatu mortalis culpæ obligans. Aliter non esset ad salutem simpliciter necessaria. Etenim qui rem detinet alienam inuito domino, & iustitiam violat, & subinde proximi charitatem. At pro exactiori eiusdem conclusionis examine, intelligamus in primis, quo gradu certitudinis habenda est, an scilicet sit pro veritate Catholica reputanda. Hoc pro eo interrogauerim, quòd Guido Carmelita inter Græcorũ alias, hanc quoque hæresim cõnumerat, quòd eorum sacerdotes nullam furibus & latronibus restitutionem pro manifesta rapina iubebant: sed oleo simplici illos inungentes absoluebant: illa duntaxat iniuncta pœnitentia, vt sibijpsis furtorum partem impertirent. Nescio tamen qua essent insania illi correpti, qui ita desiperent. Lutherani nanque (vt est artic. 35. Lutheri ad Leonem videre) satisfactionem inficiantur: hoc tamen colore quòd Christus abundè delictis totius mundi satisfecit: nescientes discernere inter satisfactionem, quo ad sufficientiam, & quo ad efficaciam. Quòd autem restitutio non sit necessaria, non solùm hæresis, verùm phrenesis est. Hic autem lectorem admonitum facere nõ præteribo, vt si inciderit in Erasmi annotationes, vsque ad quartam editionem, caueat ab illo adnotamento quod Luc. 11. super verbo illo: Quod superest, date eleemosynam. subijcit tale: Illud adnotandum, cùm modò fecerit mentionem rapinæ, non fieri in remedium mentionem restitutionis: tantùm pollicetur eleemosyna data, omnia fore mũda. Quo sanè loco visus est restitutionis necessitatem vel infirmare, vel negare. Pòst tamen editione quinta, notam hanc, quam sibi ipse inusserat, abrasit. Ad rem igitur vt redeamus, meritò dicebam huiusmodi hæresim in phrenesin incidere. Cautum enim in Decalogo est: Non furtum facies. Qui autem rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac si furtum faceret. pro eodem enim prorsus recepit, rem alienã surripere eandemq; retinere. Vnde Paulus ad Rom. 13. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum &c. Et vt cuncta expresiori emphasi complecteretur, subdit negatiuè: Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Huius autem voculæ, Nisi, ille nobis sensus placuit, qui non est exceptorius, sed potiùs expositorius. Nam cùm rem alienam vsurpare, dilectioni proximi obuersetur, admonet nos vt nihil debeamus, videlicet vt syncerè diligamus. Tametsi Chrysostomus & Augustinus veneranter sint auscultandi: qui exceptionis gratiã illud Pau. aiunt addidisse. Quasi admonuisset vt dilectionem semper deberemus: quippe cuius debitum quantumcunq; soluatur, nunquam cessat. Item Christus Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Inimo verò qui rem non abstulit, sed bona fide posidet, quoties constiterit esse alienam, naturali ratione doctus, tenetur illam domino tradere. Vnde Thobias, vt eius tradit historia, cap. 2. cùm vocem balantis hædi, quem vxor attulerat, audisset: Videte, inquit, ne fortè furtiuus sit: reddite eum dominis suis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. In summa, Deus Ezech. 33. nemini pœnitentium veniam pollicetur, nisi prius pignus rapinamque reddiderit. Adde quòd eodem iure quisquis rem nouit furto sublatam, tenetur eam domino indicare. Sic enim intelligendum est verbum Hieronym. super illud Prouer. 26. quod refertur extrà, de furtis. c. qui cum fure. vbi ait, qui cum fure partitur, vel secundùm aliam literã, participat, scilicet, in crimine, occidit animam suam. Non ergo fur solus, verùm & ille reus tenetur, qui furti conscius, quærente possessore non indicat. Haud tamen tenetur occultum furem prodere, sed furtum pandere.

Græcorum amentia ex Guidone.

Lutherani satisfactionem inficiantur.

Erasmi documentum reijcitur: quod & ipse reiecit.

Ad argumenta.

PER hæc ergo ad primum argumentum contra quæstionem respondetur, concessa priori assumpta: nempe satis esse ad salutem, si quis innocenter viuat per expletionem mandatorum: posterior vera perimitur. Etenim qui furto commisso aut illata iniuria corruerit in culpam, nunquã inde resurget nisi præuia restitutione: nam aliàs semper tenebitur reus furti, aut illatæ iniuriæ: quod est contra Decalogi prohibitionem. Contra hanc autem solutionem non desunt argumenta. Primum enim statim præ foribꝰ extat huiusmodi: Nemo reus est furti aliusve detentionis, cui constat legitimum dominum consentire, aut consentire debere: lex autem charitatis hoc vinculo videtur mortales & maximè Christianos conglutinare, vt corporalia hæc & temporalia quisque propria saluti spirituali proximi posthabeat: ergo quisque consentire tenetur, vt alius posideat bona sua, ne iniustè alius retinendo occidat propriam animam. Hoc argumentum sunt qui arbitrentur alicuius esse ponderis, cùm tamen nullius sit prorsus. Respondet enim Adrianus, quòd etsi dominus rei fortè consentiat, hoc tamen nõ constat ei qui iniustè posidet: & ideo contra conscientiam retinet. Solutio autem non eneruaret argumenti vires, si vllas haberet: nam satis esset, quòd illi constaret, debere dominum consentire. Respondetur ergo facillimè, quòd quanuis quisque teneatur salutem animæ proximi, ordine charitatis proprijs bonis corporis & vitæ etiam temporali anteferre (vt S. Tho. 2.2. q. 26. artic. 5. auctor est) attamen hic charitatis ordo solùm obligat exponere corporalia bona pro tuenda salute animæ proximi, quando vel talia bona sunt illi simpliciter necessaria, vel quis ex proprio officio curam gerit animæ illius. Alioqui solùm ad perfectionem charitatis hoc pertinet. Vnde cùm ille qui alienam rem iniustè vsurpat, non id propterea facit quòd extremam necessitatem illorum bonorum patiatur: sed ex sua libidine & corrupta voluntate, non tenetur dominus consentire in illam iniustam possessionem. Simile est in mortis articulo, cùm quis alium inuadit occidendi animo. Aiunt enim quidã nimirum misericordes, quòd inuasus potiùs debet permittere sui occisionem, quàm alium mortaliter delinquentem interficiat, vt sua temporali morte æternam euitet in proximo. Sed re verà nulla hoc ratio probare poterit: quia vita illius qui inuaditur, non est inuadenti necessaria: & ideo quia iniustè illam petit, potest alius illam defendere: etiã si sciat alterum in peccato mortem obire. An verò sit consilium suã ipsius mortem permittere pro salute alterius, non est præsentis negotij disputare: maiorem enim charitatem nemo habet, quàm vt animã ponat pro amicis suis.

Arguitur contra solutionem.

Ad secundum argumentum.

Dubiũ an eodem præcepto pro-

Secundo argumento petitur dubitationis solutio, quæ forsan non tam ad rem spectat, quàm ad nomen: Videlicet, an diuersa sint præcepta, quo furtum prohibetur, & quo restitutio præcipitur? Etenim quòd eadem sit præceptio, est argumentum primum, quòd idem pollere videtur: Non furtum facies. &, Non retinebis alienum. Sic enim negatiuè ait Paul. Nemini quidquam debeatis. Et S. Tho. 2.2. quæstio. 66. articulo 3. detinere, inquit, id, quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta.

iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio. Mox arguitur: quòd si præceptum restitutionis singulare esset, non posset nisi affirmatiuum existere: præceptum autem affirmatiuum non obligat pro semper: restitutio verò facienda est absque mora: nam quandiu quis in ære alieno manet inuito domino, quasi fur reputatur. Vnde fit, vt semper & pro semper teneatur restituere. Nihilo seciùs exactior loquutio erit, si dicamus duo esse quodammodo præcepta: illud scilicet abstinēdi à furto, merè negatiuum: hoc autem restitutionis, affirmatiuū, implicans in se negationem, quo prohibemur rem alterius detinere: vt 2. 2. quæstione 62. artic. 8. auctor est S. Thomas. Et hoc patet ex obiectorum diuersitate. Actiones enim malæ prohibentur negatiuis præceptis: bonæ autem affirmatiuis mandantur: furari autem malum est: restituere verò, bonum. Idem patet ex forma Christi: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Quare Paulus ambo copulauit, scilicet, Reddite omnibus debita: & nemini quidquam debeatis. Falsum ergo est idem esse prioris vel obiectum vel præceptum: reducitur tamen hoc ad illud Decalogi. Non furtum facies. Et per hoc responsum est principali argumento. Ad illud autem quod modò de præceptis affirmatiuis subijciebamus, respondetur, quòd licet mandatum restituendi affirmatiuum sit: nihilominus propter id negationis quod includit, non habet circunstantiam temporis, sicuti alia, definitam, sed sua substantia est vt statim & absque mora fiat. Hæc autem mora accipienda est secundùm ciuilium morem. Dicitur enim quis esse in mora cùm rei opportunitatem nactus, non statim operatur. Quapropter (vt postremo articulo huius libri repetendum est) obligatio huius præcepti quantum ad actum animæ interiorem, est, vt cùm primùm cuique constiterit rem possidere alienam, animo proponat reddere: non tamen est in culpa, si statim non reddat, quousque habita tum creditoris copia, tum oportunitate soluendi, soluere amplius distulerit. An verò quandiu quisque in mora durat, tandiu crescat culpa: & an aliquando eadem innouetur: ad eundem postremum articuli huius libri pertinet satisfaciendo respondere.

Si bibeatur furtum, & præcipiatur restitutio. *Solutio dub.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm omnia in vniuersum quæ quis vel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet, teneatur restituere.

POST substantiam necessitatemque restitutionis, videre tertio loco restat amplissimam eius obligandi vniuersalitatem. Quæritur ergo, vtrum omnia in vniuersum ablata & retenta, teneatur homo restituere? Et arguitur à parte negatiua: Duo sunt bonorum genera, in quibus quis alteri nocere potest, scilicet spiritualium, & temporalium: spiritualium autem non est necessaria restitutio: ergo cùm sint temporalibus præstantiora, fit, vt neque temporalium sit necessaria. Minor exemplo monstratur: Enimuero qui alterum ad peccandum induxit, nihil illi restituere tenetur. tum quòd ille liberè fecit: tum quòd & ipse se potest in pristinum statum instituere. Secundò: Si quis à monachatus professione vel cohibuit, vel abstraxit, eisdem prorsus rationibus modò adductis, nihil ei restituere cogitur: ergo neque in hoc casu restitutionem facere est operæpretium. Tertiò: In bonis temporalibus maximum est vita: sed qui vitam alteri, vel membrum abstulit: nulli restitutioni manet obnoxius: quia ad impossibile nemo obligatur: quale est vitā aut membrū restituere. Quartò: Nemo ad peccatū obligatur: quandoque autem fieri nequit restitutio citra culpā: vtputa cùm quis alienam famam reuelatione occulti criminis denigrauit: ergo eiusmodi restitutio neutiquam est necessaria.

Quintò: Honor quem quis alteri contumelijs deturpat, nullatenus restitui potest: quia ad præteritū non est potentia: ergo illic locum non habet restitutionis vinculum. Sextò: Dum quis cuipiam impedimento est, ne aliquod spirituale sacerdotium assequatur, auferre id illi censetur: nam (vt Philo. 2. Phys. text. 56. auctor est) quod parum distat à re, nihil distare videtur: & tamen nullo innodatur restitutionis nexu: quia præbenda non debet ab altero auferri, vt priori conferatur: ergo non est omnium in vniuersum necessaria restitutio. In contrarium est diuina sententia, Ezech. 33. Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, & pignus restituerit, rapinamque reddiderit, &c. vita viuet. vbi omnium insinuatur necessaria restitutio.

QVAESTIONIS huius conclusio statuitur affirmatiua: Omnium in vniuersum quæ quis vel iniustè sustulit, vel iusto aliquo ciuili contractu accepta retinet, præceptum est, restitutionem fieri. Neque verò nouis opus est testimonijs aut rationibus post ea, quæ proximo articulo dicta sunt. Enimuero vt prohibitio furti, sic & restitutionis præceptio, generalis est, vniuersa complectens. Et ideo nisi aliqua de caussa excusatio contingat, aut attenuatio culpæ, semper est mortalis eius transgressio. Excusatio autem fit aut per ignorantiā, aut per impossibilitatem: absolutio verò ab obligatione per domini voluntatem, illam remittentis: sed attenuatio contingit ratione tenuitatis materiæ: Nam qui parum retinet, nihil retinere videtur, ideoque leui tangitur culpa.

Conclusio.

AT verò argumenta quæ obiecta sunt, non parùm considerationis postulant. Et quoniam tria sunt mortalium bona (vt 7. Politic. cap. 1. Aristot. meminit) scilicet animæ & corporis: atque illæ facultates quæ extrinsecus possidentur, dicere existimauimus, secundùm eorum dignitatem ordinem sequi dicēdi bonorum autem animæ alia sunt naturalia vt intellectus: alia verò acquisita, sed tamen temporalia, vt scientia: alia denique simpliciter spiritualia, vt virtus & gratia. At verò de prioribus nulla est necessaria peculiaris disputatio: sunt enim simpliciter temporalia bona: & idcirco qui hominem (vt exemplum ponam) vel præstigijs vel alia via dementarent, vel per vim aut fraudem à literarum studio diuerteret, teneretur ad arbitrium prudentium, damnum, sicuti in alijs temporalibus, reficere. Restat ergo, vt ab spiritualibus exordium capiamus, qualis est gratia, & quibus ipsa nutritur, virtutes. De his enim primum argumentum propositum est. At quod Scotus 4. distinct. 15. quæst. 3. artic. 1. & Richardus eadem

Tria hominum bona. *Bona animæ subdiuiduntur.* *Ad primū argumētū.* *Scotus.*

dist. art.

dist.artic.4.q.2.quem ibidem sequitur Paludanus,& in materia de restitutione Adrianus,respondet affirmando quòd quicunque alteri est caussa peccati, ipsum scilicet inducendo,obligatus sit restitutioni, sic vt commodiori qua poterit via eum teneatur in Dei gratiam reuocare, suadendo illi vt resipiscat, orãdoque pro eo,eumque pro posse iuuando. Quin verò addit Adrianus neminem posse suorum restitutionem bonorum spiritualium remittere veluti corporalium: vtpote quorum nemo præter Deum dominus est. Et quidem si iacturam tantùm inspexeris quam homo facit cùm de diuina gratia decidit,hoc certissimum est,quòd tantò exitialiùs perniciosiusque nocet qui proximo consultò in talibus bonis nocet,quàm si noceret in corpore,quantò anima pretiosior est corpore,& gratia Dei vniuerso orbe. Vnde Gregorius,quod refertur 6.q.1.cap.ex merito. Deteriores, inquit, sunt qui vitam, moresque bonorum corrumpunt, his qui substantias aliorum prædiaque diripiunt. Attamen licet alij prudentiùs me forsan iudicent,nihilominus nullam mihi videor rationem videre,quæ hanc sententiam confirmet, quã præfati doctores affirmant. Et primùm omnium quantum ad culpam: Qui dedita opera idque ex odio contendens proximum procurat de gratia Dei expellere,& in eius inimicitiam conijcere,enormiùs peccat quàm si vitæ temporali pararet insidias, quia longè nocentius malum intendit. At verò cuius propositum non est proximo sic enormiter in spiritualibus nocere, sed vel suum commodum assequi, vel suam explere voluptatem: non tanta grauitate delinquit, quàm si eius diriperet bona temporalia. Ecquis enim asserat eum qui liberam mulierculam corruptam, absque vlla vi & fraude solicitet, etiam si vel prece,vel pretio vrgeat,tam graui crimine complicari,quàm si bonorum eius copiam deprędaretur? Re vera nulla est in tali assertione apparentia rationis. Fallax ergo est argumentũ: Plus nocet:ergo grauius peccat. Cetera enim non semper sunt paria. Enimuero qui aliena bona surripiunt,id faciunt inuito domino: vnde iniuria ac subinde culpa suscipit incrementum: qui verò alium allicit ad malum, nullam infert vim aut necessitatem,atque adeò neque iniuriam. Sit ergo secunda conclusio superioris expositoria: Qui alterum in crimen conijcit vi aut fraude, tenetur eatenus illi restituere, vt quem seduxit, veritatem doceat.& si vim intulit, liberum relinquat,vt in bonam redeat mentem. Decepit quis fortè hominem, docens non inesse culpam vbi erat:puta quempiam contractum nõ esse vsurarium,qui tamen erat, ob quam deceptionem exercet ille talem contractum: in tali casu tenetur fallax ille homo docere alium veritatem,ne falsus male agat. Quapropter heresiarcha qui hæreses seminauit,tenetur recantare palinodiam,& quantum in se fuerit,conuellere iniqua semina. Eodem iure si ego quenpiam induxi vt inimicitias gereret cum inimico meo, & mea caussa illas exercet, teneor illum liberũ relinquere, ne sim illi caussa mali. Conclusio manifesta est: quoniam ego sum caussa non solùm ob quam deliquit,verùm ob quam in delicto persistit. Tertia conclusio: Si quis alium absque vi & fraude induxit in peccatum,etiam si consultò & ex animo induxit, alius autem scit se esse in peccato, estque ei liberum exire dum voluerit, tunc inducens non tenetur peculiari præcepto iustitiæ commutatiuæ restituere,sed generali præcepto correctionis fraternæ sicut ceteros.Prior pars probatur: Primùm,iste inducens propriè loquendo nihil ab altero sustulit:nam aufert nemo quidpiam nisi ab inuito:qui autem sciens & prudens peccat, quantumuis precibus alterius succumbat, non facit inuitus: aliter non peccaret, dicente Augustino in De vera relig. & 1. lib. retract. Peccatum adeò est voluntarium, vt nisi sit voluntarium, non sit peccatum. 15. quæst. 1. cap. quod autem. Respondent autem Scot.& sui,quòd licet taliter inducens non sit tota caussa peccati,existit nihilominus pars caussæ & occasio, & ideo manet quodam pacto restitutioni obnoxius. Contra hoc tamen est argumentum. Quando ego precum improbitate donum aliquod ab amico citra vim & fraudem extorqueo, nullatenus illi teneor, vt restituam vi iustitiæ: nisi mea liberalitate illi decreuero esse gratus. Pari ergo iure qui à muliere vel prece vel pretio consensum expressit in malum, postquam illa vltrò consensit, liber est qui extorsit, à restitutione: scienti enim & consentienti non fit iniuria:de regul.iur.in 6. Et facit ad idem tex.eod. tit. cap. nullus. eodemque titulo. ff. l. consilij.quibus nimirum docetur neminem ex consilio, quod fraudulentum non sit,restitutioni obligari. Secundò aliter idem comprobatur: Nemo ei restituere tenetur,in cuius potestate non est restitutionem fieri. Deus autẽ solus est auctor gratię:homo ergo eodem vinculo est solutus. Quòd si vrgeas saltem obligari ad id quod potest, aliter arguitur: Nemo ei adstringitur restituere, qui sua sponte condonat quod sibi ablatum est: sed ille qui non vult resipiscere à peccato, virtualiter condonat quod ablatum sibi est: quoniam cùm in sua potestate per solius Dei auxilium positum sit diuinam gratiam recuperare, si non recuperat,videtur illam sua culpa negligere: atque adeò alter sit à debito liber, quia non retinet alienum.Etenim si ego furto sustuli auri pondus,quod expositum manifestumque relinquo domino,vt quando ei libuerit posit sine mea vlliusve alterius opera capere,profectò si non capit,censetur illud renuere atque adeò ego non ampliùs teneor facere. Etenim neque obligor illum admonere vt capiat,neque rogare: Ecce quod tuum est:aut cape, aut abi. Ad nostrum propositum: Vnde quæso obligor iniquum in bonam mentem reuocare,si cùm ipse absque opera mea posit,minimè vult emendari? Accedunt & argumenta alia minora:nam secundùm auctores contrariæ sententiæ cõsequens sit primũ, vt si quis mulierem quæ in sordibus iacebat ad sordidum actum induxit, teneretur eã emendare: quod nulla suadet ratio. Item,quòd qui non potest eum,qui corrumpit in viã reuocare, teneatur saltem pecunia pro posse ei satisfacere: licet diuina gratia nulla sit existimatione pẽdẽda.nã in honorib⁹ ita vsu fit:ꝙ tamen in spiritualibus nusquam obseruatur: nulli enim confessariorum tales restitutiones iniungunt. Tertiò sequeretur,vt qui publicè peccauit,singulis eorum quibus fuit occasio ruinæ, teneretur restituere.Et accedit profectò(vti ait Syluest.in verbo,restitutio)non debile argumentum in fauorem huius sententiæ,quòd cùm S.Tho.solertissimus omnium scrutator de hoc genere restitutionis nihil vspiam meminerit,nullatenus iudicauerit esse necessariũ. Adiecimus autem in secundò membro,quòd ligamine correptionis fraternæ, quod est charitatis,tenetur talis homo corripere fratrem, & forsan actiori vinculo,quàm reliquos,ceteris paribus,nam alioqui quẽ in maiori periculo video,citiùs teneor corripere.

Adrianus.

Nõ semper qui plus nocet,grauius peccat.

Secunda conclusio.

Tertia cõclusio.

Atque

Atque cùm maximè quem quis illata vi in peccatum compulit: vtputa si quis mortis comminationem virgini stuprum obtulit. At neque vinculum hoc exit lineas correptionis fraternæ. Non inquam ingreditur iustitiæ limites: vnde Exod. 22. solùm sancitur, vt qui dormierit cum virgine, dotet eam, ducatq; in vxorem, quòd autem procuret eam emendare, non adhibetur. Hæc dicta sunt, non vt habenas perditis hominibus laxemus: est enim enorme scelus hominem alienos mores veluti iniquitatis magistrũ dæmonisque administrum deprauare. Nam etsi postmodum tanta adhiberetur cura, vt errantem in viã reduceret, peccatum tamen ipsum & tempus quo in peccato durat, resarciri vix potest. Sed tamen admonita sunt vt quisque intelligat quousque Lex restitutionis obligando pertingat. In secundo argumẽto tangitur aliud dubium huic affine, de illo, qui quenquam à religionis professione retraxit, aut inde detraxit. De hoc enim pari iure, vt ex eis apparet, isti suprà citati auctores pronunciant. Palud. nanque eodem loco citata adstruere non formidat eum qui alteri propositum religionis sic dissuasit, vt ne intrare persuaderet, vel alia via eum vitæ monasticæ subduxit teneri ad restitutionem in integrum: nempe aut illi ingressum rursus persuadendo, aut alterũ eius loco substituendo, aut, si neutra istarũ via patuerit, obstringitur, inquit, idem ipse intrare. In eãdem sententiam subscribit Antonius Florentinus 2. parte, titulo 2. c. 2. Et ne opinio hæc monachorum tantùm censeatur propria, sequitur eandem Adrianus in 4. in eadem citata quæstione. de bonis animæ restituendis. Et præterea Maior. q. 17. & adducit Palud. exemplum Raimundi celeberrimi generalis ordinis nostri, qui eadem de caussa habitum nostrum induit. Argumentum isti venantur ex cap. si seruus. primo, distin. 54. vbi iubetur episcopo ordinanti seruum nesciente domino duplum eidem reddere. Inde ergo & fortiore (vt putant) ratione colligunt obligationem restituendi religioni in eo exurgere, qui eidem religioni monachum subtraxit. Verum est tamen Adrianum & alios sententiam mitigare, dicentes tunc esse veram, quando quis vel religionis odio vel alio malo animo id fecit: secus autem, si amicitia ad id adductus est, aut parentum commiseratione. Nam tunc etsi peccatum committatur, restitutionis tamen lex non ligat. At verò neque opinio hæc multum probabilitatis habet. Prima ergo conclusio sit secundùm moderationem Adriani: Qui bona intentione impedimento est volenti monasticum institutum capessere: nullam facit religioni iniuriam: quippe quæ nullum dum ius acquisierat. Cui præterea accedit, quòd licet monachatus professio in genere, adeò sit Euangelicum consilium, vt nullo sit alio opus particulari: tamen quod hic & modò & cum ceteris circunstantijs tale institutum suscipiat, res est, quæ citra iniuriam in consultationem potest asciſci. Sit autem secunda conclusio: Nemo qui alteri, etiam iniquo animo monachatum dissuaserit, vel alia illi ratione obstiterit quo minùs monachus fiat, obnoxius subinde fit restitutioni vel eidem faciendæ vel conuentui de rigore iustitiæ: sed tantùm tenetur charitatis lege & correptionis fraternæ. Conclusio hæc perinde atque superior, quin verò firmiùs demonstratur. Primùm enim illi, qui à religione retractus est, nulla debetur restitutio, quia neque vi cohibitus est, neque fraude seductus, atque adeò neque iniustitiam passus: nam vbi non inuenitur inuoluntarium, sed spontanea concessio, nulla subest iniustitia: atque adeò neque iustitia restitutionem iniungit. Sed tantùm esse illic potest peccatum contra charitatem: quæ ideo charitas postmodùm admonet correptionem fraternè fieri. Enimuero quadam radicem habuerit peccatum, scilicet vel contra charitatem vel contra iustitiam, talis est virtus cui emendatio competit. Secundum argumentum est superiori simile: Ille qui à religione est impeditus, in sua post habet libera potestate suum prius propositum exequi: si autem non vult, tunc ille qui eum adduxit, exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumenta hæc inde fortiora, quòd perniciosius est hominem in peccatum contra legem adducere, quàm à consilio religionis reducere. Neque verò restitutio necessariò est religioni facienda. Nam nullo pacto vrget argumentũ, quòd religio illa & ordo ius quoddam habebat, saltem proximum. Enimuero illud semper dependebat à voluntate illius, qui poterat à proposito retrocedere. Quòd si sua sponte mutauit, nulla restat obligatio restituendi. Immo eadem ratione addiderim, quòd etiam si quis à professione neophytum, puta qui habitu indutus est & cathecumenus, absque vi & fraude abduxit, licet graue committat peccatum, tamen dum non fit nisi contra charitatem, nulla iustitia eum obligat ad restitutionem. Nam si ego istum iam adornantem intrare hanc religionem ad aliam diuerterem, non fio debitor priori conuentui: ergo nullum habebat ius quod me obligaret, etiam si simpliciter extraxissem. Quin verò neque ille qui iniquissimo animo professo persuaserit exire, planè video quo iure ad restitutionem teneatur. Neque argumentum quod à serui similitudine deducitur, prorsus in contrarium cogit. Etenim quidquid de seruo sit, de quo idem iudicium erit in conscientia, quòd secundùm leges ciuiles fuerit, non tamen eadem apparet ratio de monacho. Mancipium enim dominus in suam propriam vtilitatem veluti equum suum possidet: de monacho autem non sic censendum. Nam qui se diuino obsequio mancipârunt, etsi astrictissimi sint religionis voto, non tamen possidentur vt serui, ob Prælatorum temporale commodùm, sed ob suum ipsorum spirituale. Quare seruitus illa libertate plena est, qua licet monachus abutatur, habitum exuens, tantùm obligatur lege obedientiæ redire, vt dignus efficiatur regno cælorum. Et ideo si sua sponte exierit, nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem. Tertia conclusio est: Si quis alium vi, vel minis, vel fraude, seu retraxerit seu extraxerit à vita monastica, vtpote dicendo non esse bonam, ille, quia contra iustitiam fecit, inuoluntarium hominem permouendo, tenetur, fateor, detecta fraude veritatem docere, & vim amouere, vt libere possit redire: teneturque forsan propter illatam iniuriam procurare vt iterum in conuentùm recipiatur. Si tamen non redit, nullum tamen superest restituendi ligamen. Quarta conclusio: Quamuis quis iuuenem vel impedierit vel abduxerit, vel vi à monasterio expulerit etiam illum qui fuerat professus, neque tenetur alium loco ipsius subrogare, neque ipse intrare. Hanc conclusionem præterquam superioribus rationibus, hac præsertim mihi persuadeo. Consiliũ religionis nemo nisi cum omni libertati sequi tenetur. Est enim religio, quippe qua homo ab se abdicat propriam libertatem, perdifficilis: ob idque lege sanctè decretus est annus integer

De secundo argumento.

Palud.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Ad argumentum aliorum.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

nus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut commissione delicti potest quis in religionem obtrudi, etiam si quis monachos plures vt exirent perurgeret. Neque vllus potest casus dominicum illud verbum mutare, quo ait: Si vis perfectus esse, vade, &c. sed vniuersum hoc relinquendum est libero cuiusque arbitrio. Nemo ad fidem nisi spontaneus admittitur. Qua ergo lege possumus ad opera consilij inuitum cogere? Contrariũ porrò nos canonicæ leges docent, quæ licet vel adulteras, vel hæresiarchas, vel scelestissimos alios intra monasteriorum septa atque in arctissimas cellulas occludant, neminem tamen ad professionem religionis cogunt. Isti ergo qua ratione putant institutis monasticis fauere, sunt fortè in religionis vota, quæ liberrima esse debent, iniurij: eaque dum homines eò cogunt, odiosa reddunt. Accedit huc, quòd forsan retrahenti alium, minimè illud congruit institutum religionis: neque fortè conuentui expedit. Hac enim de caussa statutus est professionis annus: ergo si ante ingressum scit sibi non esse salutare, neutiquam intrare tenetur. Pugnat insuper aduersum istos validum argumentum. Sequitur enim ad eorum opinionem, quòd qui professum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tamen est contra ius concedens probationis annum: quo quis expertus fuerit, non sibi ex re esse tale institutum, liberè recedat. Accedit prætereà, quòd non semper est personarum paritas. Vtrùm vir illustris aut egregiè doctus teneatur ideo religioni se mancipere, quòd religioni vel parum vel nihil vtilem extraxerit? Extat deinde argumentum quòd restitutio in foro conscientiæ non obligat nisi illis casibus, quibus si veritas publicè constaret, obligatio secundùm leges oriretur in foro exteriori. At verò neque Papa neque Prælatorum vllus talis reum criminis compelleret illo pacto restituere: nulla ergo est obligatio in conscientia. Quinta nihilo seciùs adhibenda est conclusio: Qui conuentum aliquem aut religionem persona aliqua expoliauit, quæ religioni erat frugi (nam de inutilibus nullus subesse potest scrupulus) fortè teneretur de damno dato: neque verò in integrum, sed ad prudentium arbitrium: vt qui rectorem Cathedræ vel fraude dementaret, vel vi exire constringeret, teneretur de dãno cessantium prouentuum. Haud tamen hoc tanquam mihi compertissimum statuerim: imò standum arbitror tunc foro exteriori: nam (vt dixi) non eadem est hic prorsus ratio quæ de seruo. Hæc autem disputata sint de iustitia: nam de consilio aliud est. Peregregiè nanque fecit Raymundus, per suum ipsius ingressum damnum compensando, quod religioni dederat. Tertium argumentum iam nos in considerationem mittit restituendorum temporalium bonorum. Hæc autem in triplici sunt differentia. Alia quippe sunt corporis, alia verò exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioannes in sua Canonica dixit: Omnia quæ sunt in mundo, aut sunt concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Inter hæc autem illa sunt nobis congenita penitiùs ac natiua, atque adeò potiora, quæ ad corpus attinent. In quibus primum est vita, quæ per homicidium tollitur. De qua S. Thomas, ac Theologi summo consensu respondent in tali casu, quia æquiualens restitui nequit, sat esse vt fiat possibilis compensatio: veluti quia Deo & parentibus reddere ad iustum non valemus, vtpotè à quibus suscepimus vitam, sufficit eis reddere quantum possumus. At verò operæpretium est hoc pressiùs explicare. Atqui in primis recolendum est ex superioribus necessariam esse homicidæ & restitutionem facere damni dati, & satisfactionem de iniuria: & ideo de vtraque est dubium in foro conscientiæ: nam in foro exteriori posita est talionis pœna: vt iuxta verbum Domini, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autem nihil ad nos: qui tantùm instituimus confessarios ad pœnitentias iniungendas. Dicamus ergo priùs de damno dato. De quo est omnium conclusio, quòd si occisus familiam sudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud damnum compensare, alendo eandem familiam. Et ratio fit illis comperta ex natura commutatiuæ iustitiæ. Sustulit ille viduæ & orphanis alimoniam: reddat ergo. Sic enim decretum est ca. fin. de iniur. & dam. dato: Si tua culpa datum est damnum, iure super his satisfacere te oportet. Hi autem sermones vniuersales, sunt magis veri & minùs vtiles. Opus est nanque respondere an quicunque sit illi homicida, & quantacunque fuerit defuncti familia, debeat illam perpetuò sustentare. Maioris. 4. distinctio. 15. quæstio. 19. dubio postremo ait teneri homicidam tantùm reddere hæredibus defuncti, quantum ipse iudicio prudentium lucratus fuisset tota vita: deductis laboribus, quia non tantùm, inquit, debetur quiescenti homini, quantum laboranti. Hoc autem nihil est dicere: quoniam si illi qui suis manibus victitat, laborem ademeris, nihil relinquis: cessans quippe ab opere nihil lucraretur. Item argumentum est contra hoc vrgentissimum. Si enim quis quenquam ab opere & labore cohibet, in integrum tenetur de damno, ac si ille laboraret: nã ille accinctus est operi. Si tu ergo illi obstas, adstringeris ei quod ipse lucraretur, refundere. Et ideo Scotus distinctione 15. quæstione 3. ait talem homicidã teneri ad sustentationem familiæ defuncti, non solùm vxoris & liberorum, verùm si ille matrem quoque & propinquos nutriebat, vniuersos quoque cogitur ipse pascere. Et sequitur eum Adrian. eadem distinctione, citatque in eandem sententiam Speculatorem & Panormit. dicentes, quòd quisque hæredem potest agere pro operis defuncti, quas posset exercere toto suæ vitæ tempore. Hæc autem regula non est ad amussim certa, sed dura valde circunspectorum conscientijs. Sequeretur enim, quòd homicida ante iudicis condemnationem in summam pauperiem redigi deberet, & talem deberet imponere confessarius pœnitentiam. Vnde si homicida pauper est, qui tantũ lucratur, quantũ ille lucrabatur defunctus, teneretur totum dare, & nihil sibi reliquum facere. Quòd si fortè ille occisus erat mercator, cui ampli prouentus proueniebant, & homicida itidẽ est mercator, teneretur tantundem hæredibus refundere. Adrianus concedere videtur: Maioris verò negat. Nam dicit quòd postquàm familia habet aliunde victum, non tenetur homicida illum ei suppeditare. At verò hoc nihil refert: nam si nudam commutatiuam iustitiam consideres, nihil interest sint ne hæredes diuites, an pauperes. Etenim (vt quinta quæstio. superioris libri dicebamus) non hoc attendit, sed præcipit, vt quantum ablatum est, reddatur, modò qui abstulit, soluendo sit. His ergo prætermissis, certissima quæ hìc potest conclusio stabiliri, est hæc: In his quæ secundùm speciem reparare nequeunt, restitutio est ad arbitrium prudentium facienda. Neque particulariùs aliud S. Thomas respondet: nimirum

Optimè explicat quando in cõscientia quis ad restitutionẽ tenetur.

Quinta conclusio.

De tertio argumento

Tria bonorum temporalium genera.

Qualis debeat fieri pro vita ablata cõpensatio.

Dubium.

Opinio Maioris.

Impugnatio.

Scotus.

Improbatio.

nimirum intelligens nihil posse certius constitui. In hoc autem arbitramento habenda est ratio personarum, tam occisi, quam occidentis, quàm etiam hæredum: nam (vt modò disputabamus) nulla aliarum regularum est solida. Quapropter hæc est quæ prudentibus habetur in vsu. Atque adeò plus huc conducit prudentum sententia, quàm Theologorum scientia, vel Iurisconsultorum. Quando enim homicida est diuitijs præpotens, maior est ei restitutio iniungenda, quàm si egeret: & si occisus inutilis erat suis, minor quàm si erat frugi. Est prætereà in hisce iniurijs considerandum, quòd qualitas defuncti nō tantùm pensari habet ex vtilitate ipsius, indigentiaque suorum, verùm etiam ex valore & dignitate personæ. Nam qui virum ingenuum literisve aut alia ratione insignem occidit, ad maiorem multò restitutionem tenetur quàm si personam inferioris classis trucidaret. Falluntur ergo, qui arbitrantur ob id, quòd non reliquit familiam inopem, non esse restitutionem necessariam: quoniam talis persona multò pluris erat quàm alia. Quin verò & occidēdi modus, si per insidias, aut fraudem, aut per insignem atrocitatem homicidium perpetratum est. Hæc inquam omnia venire debent in consilium vt restitutio legitimè fiat, dummodò hæc omnia iniurius possit soluere, etiam cum graui detrimento suorum bonorum: tametsi, vt ad superius quoddam verbum respondeamus, non sit propter restitutionem in foro conscientiæ in extremam aut grauem necessitatem quisquam conijciendus. Sed & restat insuper in huiusmodi casibus animaduertendum, id quod in spe est tantùm, non æquipollere ei, quod est in re: nā poterat defunctus citò mori, aut languere, ita vt non posset familiam sustentare. Idem prorsus dicendum de mutilatione membri: vt qui manum alteri abscidit, tenetur soluere operas medici, & damna, cessantesque labores in integrum: ad arbitrium tamen sapientū virorum. Quòd si quis sententiæ huic obijciat illud Exodi vigesimo primo, quod iure etiam Canonico de iniur. & damno dato capite si rixati. pro lege susceptum est, nempe quòd si percusserit, alter proximum suum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ille qui percusserit, opera eius & impensas in medicos restituat: ceterùm innocens erit. Respondetur, quòd erit innocens respectu homicidij: & si ille, qui læsus est, plenè conualuit, euadet tunc & percussor prorsus liber. Ex his fit consequens, quòd non debet æstimari pretium huiusmodi læsionum ad libitum illius, qui damnum accepit. Amputauit quis manum alteri, aut eruit oculum: vtrum teneatur tantum reddere quantum ipse peteret, si ante mutilationem ipse vellet reddere membrum suum? Minimè gentium. Est plebeius, qui pro mille aureis nollet orbari oculo: & tamen postquàm auulsus ei est, non tenetur qui eum eruit, tantum reddere. Non enim est eadem hic habenda ratio, quæ in rebus recuperabilibus. Si furto surripui equum, debeo vel ipsum reddere, vel simpliciter quantum valet: at quia membra non possunt eadem restitui, non debent tanti æstimari, quanti homines illa faciunt, quando habent: quamuis etiam deformitas, quæ in mutilo restat, sit etiam repensanda. Sed est tandem adnotandum, quòd inter illustres istæ restitutiones non petuntur. Nam damna facilè cōdonant: iniuriæ enim sunt, quas nunquam obliuioni tradunt. Secundò. Præter damna data tenetur iniurius satisfacere pro iniuria, sed de hoc quoque diuersæ versantur opiniones: est inquam Scoti grauis seueraque sententia loco citato. Ait inquam, quòd vbi lex talionis iure sancita est, illa est sancta & legitima: & ideò iustè, inquit, debet illic homicida patienter soluere illam pœnam. Quòd si intelligat, dū captus fuerit, supplicioque destinatus debere patienter tolerare, verissimum est. Attamen si intelligat, quòd ipse se debeat offerre Prætori, hoc profectò nulla probabilitate sustineri potest, quoniam nemo reus esse tenetur, ac simul actor, vt sponte se patibulo obijciat: esset enim hoc contra ius naturæ, quod tam truces leges, & præcepta non admittit. Haud tamen credibile est grauem doctorem ita sensisse. Id quod ex subiunctis statim verbis conijcitur. Subdit nanque, quòd vbi lex talionis non fuerit statuta, reus non tenetur sibi eam inferre: quia nullus debet esse homicida sui. Hinc enim colligitur, quòd neq; vbi statuta fuerit, tenetur reus obijcere se iudici. Hoc enim eòdem recideret, ac si eam sibi inferret. Adijcit nihilominus expedire tunc tali homicidæ vt exponat vitam suam in caussa iusta, vtpote in bello cōtra inimicos ecclesiæ pro restitutione facienda illi cuius vitam abstulit. Et subdit quòd si neque tantam restitutionem velit facere, non potest omnino esse immunis à restitutione. Est satis seuera & rigida censura: quam videtur sibi satis corroborare verbo Christi: Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus consentit cum illo. Ego verò fateor quòd neminem possem sic obligare. Christus nanque de vindicta gladio reipublicæ loquebatur, quo malefactores pereunt. Immo verò probo viro, qui ira succensus, vnum homicidium fecit, non subinde consilium esset, illa de caussa committere se bello: secus, si esset eousque perditis moribus vt esset velut publica pestis. Aliter ergo facienda est satisfactio pro iniuria, petendo videlicet suppliciter veniam, vel arbitraria pœnitentia. Quando verò nulla alia patet restituendi via, commoda restitutio est, si interfector orationibus & precationibus mortuum suum apud Deum adiuuet. Idque salutare est, vt in sacramentali confessione pœnitentiæ loco iniungatur: tametsi, vt verum fatear, iustitiæ obligationem de huiusmodi spirituali restitutione planè non video. Neque S. Thomas illius meminit: quamlibet Scotus loco citato necessariam existimet. Neque verò in foro iudiciali compulsio fit nisi de damno temporali dato, deque compensatione iniuriæ. Sed est nihilominus saluberrimum consilium, quando interfectus indiget. Nam si à fide catholica alienus vixisset, ridicula esset talis restitutio. Restat autem dubitationis nōnihil, qui sint illi hæredes, quibus facienda est restitutio de necessitate. Ait enim Scot. quòd si ille defunctus alebat parētes & alios cognatos & propinquos, omnes tenetur interfector pariter sustentare. Et eum sequitur Adrianus, & alij. Respondetur tamen per temperamentum huius sententiæ. Sunt enim aliqui hæredes necessarij: nempe qui tale ius habent, vt nequeant in totum ab hæreditate excludi: sicut sunt vxor & maritus, parentes & filij: hos enim tenebatur pater sustentare si egerent. Quapropter & hic hæredum ordo succedit in ius defuncti: quibus ideo de iustitia facienda est restitutio. Et ratio est, quòd homo est quoddam bonum, non solùm suum, sed vxoris, & prolium, & parentum. Et ideo qui hominem gladio sustulit, illis sustulit. Alij verò sunt hæredes solùm ab intestato, qui tamen non sunt necessarij: vt fratres, & inferiores cognati. Et his rigore iustitiæ

Præter dāna etiam iniuria compensanda.

Scotus.

Nemo reus esse tenetur & actor.

Improbatio.

Quomodo facienda satisfactio iniuriæ.

Dubium quibus debeat fieri restitutio.

Sententia auctoris.

stitiæ in conscientia non tenetur homicida: nam licet defunctus sua liberalitate illos aleret, non ideo illa obligatio transit in homicidam. Alàs teneretur pariter alere amicos & famulos, & quoscunq; ille in domum receperat. Verum est tamen, quòd in foro exteriori fratribus & reliquis agnatis, quia ius habent agendi de iniuria, solet, vt eam remittant, pecunia rependi: non tamen quòd pro damno dato illis quidquam debeatur. Quòd si super his perconteris, vtrum hæredes homicidæ si ipse viuens non satisfecit, teneantur de damno in conscientia? Respondetur, ipsos teneri, si defunctus bona reliquit: aliàs minimè. Iniuriam autem compensare, non item conuincuntur: nisi viuens homicida condemnatus esset, transiretque in rem iudicatam, vt pro iniuria tantum solueret.

Dubiũ, an obligatio restituendi transeat ad hæredes.

De quarto argumẽto.

SEQVITVR, in quarto argumento de fama & honore læsis, quomodo debeant restitui. Qualiter autem fama & honor differant, libro sequent. quæstio. 9. vbi eorum tractatus proprium habet locum, explicabitur. Nunc autem satis est nosse famam, quæ bona est existimatio de homine publicitus habita, per detractionem denegari: ob idque infamator commodiori aptiorique possibili modo, restituere, resarcireque eam tenetur. Est enim in bonis temporalibus post vitam præcipuum. Neque verò est, sicuti ablata vita, irrecuperabilis: potest enim in integrũ restitui. Attamen præstituenda est statim in fronte regula, Quòd læsa fama non est de necessitate salutis restituenda, nisi quando contra iustitiam aufertur. quæ regula vniuersalis est in omnibus bonis. Vnde cùm S. Thomas tres asignet infamandi modos: Primus, inquit, cùm quis scilicet verum dicit, & iustè non obligat ad restitutionem. At quia de hac re variæ circunferuntur opiniones, ne tanta auctorum citatione stylum obnubilemus, subiectis notabilibus rem aperiamus. Primùm, vt obligatio restitutionis famæ oriatur, requiritur, vt verè fuerit ablata, vel obscurata: nam quandoque ratione obiecti apparet auferri, quæ tamen re vera non aufertur. Id quod quatuor modis contingere potest. Primò, si quid diffamatur, talis homo est, cui secundùm humanam reputationem illa non est infamia. Dixisti aulicum hominem seruire, vt ipsi aiunt, aulicæ etiam feminæ: licet suspicio inde oriatur, si modò feminam nullatenus infamares, profectò viro non teneris ad restitutionem. Neque si diceres descendisse in duellum cum alio, quanuis hoc secretum esset & forsan mendacium: quia tali hominum ordini nulla aut perquàm exilis oboritur ex his infamia. Secundò, neque aufertur fama quando persona iam publicè erat infamis. Mentitus es, verbi gratià, meretricem tali nocte admisisse leonem, quem non admiserat: re vera non esset peccatum mortale non restituere ei famam: quia nullam inde maculam ipsa contraxit. Tertiò, si infamia est de re leuissima. Vt si quis alium infamaret quòd esset negligens in studio: & quòd non ieiunaret Quadragesimã totam, quãuis mendacium esset: si persona illa erat vulgaris, pro nihilo ducit. Quartò, si infamator vel non est fide dignus, vel ioco videtur dixisse: quoniam cui nulla datur fides, etsi delictum incurrat, quia tamen nullam generat infamiam, nullo se illaqueat restitutionis nexu. Præstereà, requiritur vt alius famam obnubilet per iustitiæ delictum. Etenim qui more & lege verum crimen propàlat, nihil aufert quod restituere teneatur. Vt si quenpiam in iudicio rectè accusasti: aut si per fraternam correptionem ad maiorem emendam prudenter plures accersisti testes, quibus proximi delictũ patefaceres: aut si bono amici tui consulens, qui criminosum aut malè fidum seruum recipere in suam familiam adornabat, id ne faceret admonueris: nullus istorum casuum iugo restitutionis hominem subdit. Mox, si quis quempiã infamet contra charitatem, non violando iustitiam, neque sic innectitur restitutionis necessitate. Detulisti criminosum in iudicium, qui re vera dignus erat supplicio, & testibus conuinci poterat, non tamen ad bonum suspiciens, sed iniquo animo, puta ex odio aut ex auaritia, vt illi in sua dignitate per ambitionem succederes. Deliquisti quidem contra charitatem & liberalitatem: non tamen restituere conuinceris: quia non fecisti contra iustitiam. Pari ratione, si prælatus proderet reum, quem licitè condemnauit: proderet autem quibus illud erat ignotum. Impingit quidem in charitatis iura: haud tamen restituere tenetur. Neque verò qui legitimè diffamatum in vno loco traducit in alio, vbi res nondum erat audita. Ad hæc requiritur tertiò, quòd qui læsus est, non alia via famam recuperauerit: nam tunc immunis fit ille qui infamauit à restitutione, quippe cùm alter iam habeat quod perdiderat. Vt si ille quẽ de concubinatu traduxi, adeò se compurgauit vt nulla mihi ampliùs habeatur fides, onere sum restituendi exoneratus. Ecce ergo tres conditiones ex quibus obligatio conflatur ad restitutionem: scilicet vt auferas famam, & contra iustitiam, & quam alter non iterum in integrum reparauit. Post hæc ergo ad singularia descendentibus dicendum restat, quòd duobus modis (vt ait sanctus Thomas) vsu venit contra iustitiam infamatio: scilicet, quando quis falsum crimen imponit atque iniustè: secundò, quando imponit verum, sed iniustè. Sed nunquid fieri potest vt impositio falsi criminis sit vnquàm nisi iniusta? quid ergo opus erat post falsum, addere iniustè. Respondetur fuisse necesse: nam (vt libr. sequent. quæstione quarta visuri sumus) iudex ante cuius tribunal ille legitimè probatur nocens, quem ipse nouit esse innocentem, tenetur ipsum supplicio addicere: quo vtique casu falsum illius crimen facto ipsa affirmat, iustè tamen: & ideo ad nullam cogitur restitutionem. At verò neque iudex extra illum casum, neque vlla priuata persona sciens ac prudens falsum de alio crimen adstruere valet citra iniustitiã. Tunc ergo ille non faciet idoneam restitutionem antequàm asserat se esse mentitum, nisi forsan inter illos cõuenerit, vt alia sit remuneratione contentus. De quo statim verbum alterum adhibebimus. Quin verò & hoc obseruandum est documentum, quòd non satis est coram eisdem quibus mendacium dixeras, te mentitum asserere: verùm teneris contrariam, quam feceras, fidem facere: videlicet quia homines procliuiores sunt ad credendum mala quàm bona, iureiurando si opus fuerit, adhibitisque insuper testibus, monstrare te debes falsum dixisse. vt qui tua culpa fuerat infamia respersus, tua quoque diligentia repurgatus euadat. Secundo modo, obscuratio alienæ famæ fit contra iustitiam, quando quis verum crimen detegit: tamen contra iuris necessarium ordinem. Vt si quis occultum crimen vel extra iudiciũ propalauit, vel in iudiciũ accusando detulit, ꝙ tamẽ probare nequiuerat. Quando verò alias prętermisit ordinis minutias, non fit subinde restitutioni obnoxius, vtputa si accusauit die festo, aut loco indecenti, aut

Regula de fama restituenda.

Primum notabile.

Quatuor modis obiecto crimine homo non diffamatur

Secundum notabile.

Tertium notabile.

Duobus modis quis contra iustitiam infamatur.

Dubium.

Notandum documentum in restitutione famæ.

Secundus modus.

ti, aut non seruatis alijs ceremonijs: quæ rei substantiam non mutant. Veruntamen hic restitutionis casus, perquàm difficilis est, si fieri ritè debet ac rectè. Enimuero hoc certum est non licere illi infamatori dicere se fuisse mentitum: esset enim hoc ipsum mendacium: quod pro salute totius mundi neutiquàm dicendum est. Atqui id quod Sanctus Thomas & Scotus & plerique Doctorum aiunt, debere scilicet illum tunc dicere se perperam illud dixisse, atque iniquè proximum diffamasse, neque esse sibi adhibendam fidem, vsqueadeò vel parum vel nihil ad restitutionem confert, vt citiùs ac sæpius noceat. Alij ergo recentiores aiunt infamatorem tunc debere vti amphibolis verbis; vt sic ipse non mentiatur, vt tamen alij arbitrari possint, fuisse mentitum. Sed re vera præterquàm quòd hoc genus esset mendacij, nihil vtilitatis afferret. Ob idque satius mihi semper visum est, quod & hic Caieta. ait, non ampliùs talem detractorem coram eisdem de re illa fari debere: sed bonam vbique eiusdem hominis existimationem dispergere, videlicet quantum citra mendacium valet. Et quanuis inde alij, quòd non se ipse retractat, colligant verũ dixisse, non tamen ipse amplius facere valet. At verò tenetur ei, cuius famam vulnerauit, de damno dato, nempe si caussa illius iniuriæ aliquam iacturam suorum bonorum fecit. Non tamen in integrum, ac si per mendacium eum diffamasset, sed ad arbitrium sapientum prudentumque virorum. Veruntamen in his restitutionibus faciendis pensanda est rei possibilitas. Ecquis enim restituere valeat si ei quem diffamauit, impedimento fuit, ne episcopatũ aut egregiam cathedram amplámvé dignitatem obtineret? Debet ergo in hisce casibus consilium teneri sapientum. Tertius verò modus, qui ab Scoto & Richardo & ceteris adijcitur iniustè infamandi, vsu venit, quando quis negat occultum suum crimen, quod alter iniustè detegit, siue in iudicio siue extra. Vt dum occultus concubinarius aut fur præter ius denuntiatus, ait denuntiantem fuisse mentitum. Dubium enim est, teneatúrne illi restituere famam quam ei sauciat, dicendo illum esse iniquum delatorem? Et quidem Caietan. hic, & in Summa, in verbo, restitutio, vtrunque eorum ait teneri alteri restituere, quando mutuò sunt sibi inuicem iniurij: & nullus, vt ipse arbitratur, potest suam famam remittere. Scotus verò & Richardus mitiùs respondent: nempe illum concubinarium non teneri sic denuntiatori restituere famam, vt occultum suum crimen fateatur, sed alijs verbis eum excusando: nempe dicendo bona intentione & zelo illum fuisse adductum. Crediderim tamen, si meum est auscultandum iudicium, quòd licet hoc quod Scotus admonet, salubre sit concilium: tamen secundùm iustitiæ rigorem ille iniustè infamatus nullatenus tenetur denuntianti vel accusanti restituere: etiam si suum crimen negauerit, ex qua negatione colligatur alium fuisse vel mentitum, vel falsum locutum. Id quod & ante nos Syluest. adstruxit, in verbo, restitutio.3.§.3. Nam qui suo vtitur iure, nemini iniurius est, atque adeò rigore iustitiæ non cogitur illi quidpiam restituere: ille autem qui tali casu suum celat crimen, suo vtitur iure. Quòd si arguas, illum dum negat crimen quod fecit, mentiri: & si cum iuramento id negat, peccare mortaliter: ex quo consequens apparet, alteri ad restitutionem teneri: respondetur primùm quòd potest celare tacendo, scilicet neque affirmando neque negando. Secundò respondetur quòd etiam si negando citra iuramentum peccet, non tamen mortaliter: quia non perniciosè mentitur: quandoquidem ius habet celandi. Et quanuis deierans mortaliter peccet contra Deum, non tamen iniustitiam contra reuelatorem committit. Neque verò, vt Scotus putat, contra rempublicam: quoniam quandiu ipse habeat ius suum contegendi crimen, non est inobediens iudici: atque adeò neque ad restitutionem cogitur. Est enim alta mente, illa suprapostia regula seruanda, Nullum peccatum ad restitutionem obligat, nisi sit contra iustitiam. Quocirca metaphysica hæc distinctio Caietani, scilicet quòd accusator potest considerari vel tanquam iniustè accusator: & tunc alter crimen negando, non facit ei iniuriam: sed tamen potest etiam cõsiderari tanquam homo, & tunc fit illi iniuria. Metaphysica inquam hæc distinctio, profectò nihil ad mores refert: nam cùm ipsissimus homo sit, qui accusat, nullam ei irrogat iniuriam, qui se suo iure ab illo tuetur. Pæterea, inanis est ille modus mutuæ restitutionis. Nam si qui accusauit, non potest dicere falsò se accusasse, quia mentiretur: sed accusasse iniustè: per hoc non resarcit alterius famam: immo potiùs confirmat rem veram affirmasse. Item postquàm alter non tenetur crimen suum occultum confiteri, si diceret, vt vult Caietanus, alterum non fuisse calumniatorem, illa esset quasi confessio proprij criminis. Ille ergo infamatus non tenetur restituere accusanti: sed si alteruter, potiùs accusator qui priorem intulit iniuriam tenetur accusato. Præter hæc quando vterque teneretur, certũ est, contra quàm Caietanus censet, locum habere compensationem: vt scilicet iniuria pro iniuria remitteretur. Potest enim quisque suam famam & remittere & commutare, vt statim videbimus. Quartus denique modus iniustè infamandi est tantò perniciosior, quantò vsitatior & minoris æstimatus: nempe dum quis quæ audiuit retulit. Audisti scilicet vicinam tuam amicum receptare: id autem, vt ingenium est hominum, statim in aures viciniæ hisce verbis susurras: Hoc aut illud audiui: ego quidem non credo, sed audita refero. Est profectò ingeniosus, sed pestilens detrahendi modus. Nam quò tu te ipsum sanctiùs iustificas, maiorem tibi arrogas fidem, & ideo peiùs infamas. Sic enim fama, vt ait ille, vires acquirit eundo. Quare etsi Scotus loco citato distinctione decimaquinta, quæstione quarta, & Caietanus secunda secundæ, quæstione septuagesimatertia, articulo secundo, illam censeant non esse directè infamationẽ, quia ex natura rei non aufert famam, neque obligare putat ad restitutionem nisi ratione scandali: profectò ego non sic auderem tutas reddere conscietias. Immo qui sic infamat, licet non teneatur dicere se esse mentitum, quandoquidem id audiuit: tenetur tamen non solùm dicere leuiter se esse locutum, verùm & operam dare, vt opinionem quam alij conceperunt, illis adimat. Nisi fortè res sit tam publica, vt alia via inserpserit. Cauendum ergo est maximè ab huiusmodi susurris. Præter hæc autem de hac famæ restitutione multa doctores controuersantur dubia, quæ sunt ordine discutienda. Primum est, vtrum cum detrimento propriæ famæ restituenda sit aliena? Apparet enim id non esse necessariũ: tum quòd vnusquisque debet potiùs suæ famæ consulere quàm alienæ: tum etiam quòd fama quam ego alteri abstuli, non mihi accreuit. Debeo inquam quos deprædatus sum numos eò restituere, quòd mihi accreuerunt.

Tertius modus infamandi iniustè.

Caietanus.

Scotus.

Sententia auctoris.

Caietanus.

Quartus modus infamandi iniustè.

Scotus & Caietanus.

Primum dubium.

accreuerunt: ob id autem quòd famam alterius obscuraui, mea non fuit facta clarior. Respondetur, nihilominus procul dubio cum propriæ famæ detrimento eam tenemur, quam lacerauimus, reficere. Nam licet nostræ propriæ quàm alienæ accuratiùs debeamus prospicere: haud tamen vlli licet cum alterius iniuria sibi consulere. Neque dissimile est in alijs bonis temporalibus. Si enim alienam domum incendio absumpsisti, aut hominem coëgisti suas merces in vndas iactare, licet nihil tibi accreuerit, teneris nihilominus restituere. Vnde acutè profectò Aristo. quinto Ethicorum docuit in huiusmodi iniurijs, licet non proprium, tamen metaphoricum esse lucrum: nempe quòd tuam explens voluntatem, alium deuicisti: ob idque perinde teneris restituere, ac si quod abstulisti, tibi esset appositum. Hoc autem dubium, alterum parturit: vtrum scilicet vsqueadeò hoc sit verum, vt nullam exceptionem admittat? Est enim prægraue, vt si Antistes, vel alter egregiæ existimationis, famam priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura suæ alienam reficere: dicendo se esse mentitum vel quid simile. Respondetur leges has morales non esse tanto cum rigore auscultandas, sed vt sapientissimus quisque ponderata personarum qualitate censeret: & ideo personæ illustri satis est, si quam obtenebrauit alterius famã, pecunia, vel alia ratione cõpenset. Quòd si alter noluerit, nõ tenetur infamator ãplius facere: nam etiam in pecunijs si debeo decem, quæ soluere non possum, nisi cum millium detrimento, profectò differre possum solutionem, vel aliam viam indagare soluendi. Grauius autem dubium huic affine, est, vtrum fama sit, cum detrimento propriæ vitæ restituenda? Caietanus nanque 2. 2. quæstio. 62. articulo 6. quem iuniores nonnulli sequuntur, tres rerum ordines distinguit: nempe pecuniam, honorem, ac simul famam, & tertiò vitam. De quibus hanc constituit regulam: Rem inferioris ordinis nemo tenetur cum detrimento rei superioris restituere: vt pecuniam cum detrimento seu famæ, seu honoris: nec famam vel honorem cum detrimento vitæ: sed rem cuiuscunque ordinis cũ detrimento rei eiusdem ordinis. Regulas autem huiusmodi ex visceribus metaphysicæ expressas, multò plus nimio Caietanus ad morũ Philosophiam accommodauit, quæ ideo non possunt nõ esse fallaces. Profectò nõ est, quòd ambigi possit, quin pecunia debeat nonnunquàm cum detrimento famæ restitui. Primùm enim nemini fas est cum detrimento & iniuria alterius suum protegere honorem & famam: neque alter, qui læsus est, tenetur iuri suo etiam pecuniario cedere, vt qui iniuriam intulit, suam protegat famam. Suffuratus es verbi gratiâ, amplam pecuniam: haud dubium quin debeas omnem adhibere diligentiam, vt secretò restituas. Si tamen neutiquàm sine famæ & honoris periculo potes, non ideo debet alter sua denudari substantia maximè cùm damnum illius graue est. Haud enim negamus quin debeat respectus haberi famæ & pecuniæ: sed tamen, ceteris paribus, maius est ius innocentis, qui à te iniquè læsus est. Secundò, quanuis metaphysicam rationem inire velimus, etsi fama genere suo præstantior sit quàm pecunia, tamen tantum potest æris accumulari, vt cumulus ille multò sit pretiosior famâ tuâ. Est quidem aurum suo genere argento pretiosius: sed tamen tantum esse potest argenti pondus, vt multo æstimetur pluris, quàm minus auri. Porrò ergo illa regula valde perniciosa est in rempublicam: quam idcirco absit vt vllus credat, qui suæ studet conscientiæ consulere. De vita autem, quòd quis cum eius periculo aliquam teneatur restitutionem exequi, vrgentius dubium est. Etenim cùm, vt suprà diximus, non modò nemo sit dominus vitæ, verùm neque ob id vllum delictum teneatur se morti offerre, vt libro proximo dicturi sumus, aut mortem sibi ad quam condemnatus est, asciscere: consequens esse apparet, vt cum eius periculo nemo ad restitutionem teneatur. Respondetur ergo, quòd secundùm cõmunem legum ordinem & morem nullus tenetur cum periculo mortis restituere, non solùm pecuniam aut famam, verùm neque vitam quam alteri abstulit, etiam si insignem virum occiderit. Et in hoc etiam fallit regula posita, scilicet quòd res debeat semper restitui, etiam cum periculo rei eiusdem ordinis. Secundò nihilominus, saluo meliori iudicio, crediderim singularem posse euentum contingere, quo quis cum periculo propriæ vitæ teneatur restituere, non solùm famam & honorem, verùm etiam fortè rem pecuniariam. Exempli gratiâ: Si quis illustrem familiam de hæresi aut de crimine læsæ maiestatis mendaciter diffamasset, ita vt nisi mendacium retractasset, eadem prosapia perpetua illa labe maneret infecta: deberet quidem omnem adhibere diligentiam, vt vitam propriam in tuto constituendo testimonium peremisset. At verò etiam si non posset sine periculo vitæ, credo nihilominus quòd teneretur. Veruntamen prudenter decernendum est, delictùmne & damnũ iam transierit, an verò sit semper dependens. Occidisti hominem, vt dicebam, quem iam in lucem restituere non potes, non teneris vt pecuniam pro illo restituas, periculo te mortis exponere: neque si famam denigrasti, quam infamatus recuperare non potest. Sed tamen de illo casu loquor, quando ex te fama actu pendet vt recuperari possit. Idem censuerim de vita: vt si ob tuum solum falsum testimonium vinctus quispiam est, qui morti addicitur: profectò teneris etiam cum periculo vitæ tuæ illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secus, si tu crimen commisisti, ob quod ille falsò condemnatur. Enimuero si tu illi non imposuisti, nihil tua refert: ob idque nulla lex teipsum nunc prodere cogit. Quid autem, dum quis famam restituere non potest? Diuus Tho. ait debere aliter compensationem facere: idemque Scotus in quarto, distinctione decimaquinta, secundùm tenorem illius glossulæ super cap. ecclesia. vt lite penden. nihil. innoue. Cùm res restitui non potest, in alio æquiualenti fieri debet restitutio. Syluester verò in verbo, Detractio. §. quarto, affirmare audet contrarium. illa nimirum similitudine ductus, quòd sicut pecuniæ debitor dum non est soluendo, non tenetur honorem aut famam exhibendo recompensare: ita neque qui famam restituere nequit, tenetur pecunia satisfacere. Et habet probabilitatis nonnihil. Nam aliàs qui neque per pecuniam potest restituere, deberet eam orationibus vel alia via repensare.

Nihilominus non est ab opinione regia diuertendum. Enimuerò cùm pecunia pretium sit omnium rerum, illa æstimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliud pecunia æstimabile, facienda est horũ restitutio. Quando verò illa deest, non est cur per orationes vel per honores restituatur. quia hęc non sunt rerum pretia. Super his autem omnibus potissima hic quæstio de hoc disputatur, vtrum fas

cuique

Alterum dubium.

Tertium dubium.

Bonorum distinctio.

Regu. Cat. Reprobatio.

An cũ periculo vitæ teneatur quis restituere.

Notanda distinctio.

D. Thomas & Scotus.

Syluester.

Sententia auctoris.

cuique sit suæ remittere famæ restitutionem? Cuius vtique partem negatiuam tuetur Caietanus secunda secundæ, quæstione septuagesimatertia, articulo secundo, & in sua Summa, verbo, detractio: cui non desunt alij recentiores sequaces. Atqui fundamentum eius est hominem non plus esse famæ suæ & honoris dominum quàm vitæ: atque adeò sicuti occidere se non potest, neque eandem facultatem alteri facere, ita neque famæ suæ restitutionem remittere. Sed tamen hæc quæstio non est quòd magnũ nobis negotium hic facessat: quippe qui suprà quæstione tertia contrarium fundamentum iecimus, & vt arbitror constabiliuimus: nempe quòd homo est honoris sui & famæ dominus sicuti pecuniæ: tametsi in eodem ordine pluris habenda sit quàm pecunia, secundùm illud Prouerbiorum vigesimosecundo: Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Ex quo quidem contrario fundamento contrariam modò elicimus conclusionem? videlicet remittere famæ restitutionem atque honoris, genere suo non esse peccatum mortale: nisi circunstantia personæ, scilicet quia est in publica dignitate aut magistratu constituta: aut fortè alia ratio mortale illud sufficiat. At si absque vlla caussa illam quis remittat, aut se non grauiter infamet, erit ei peccatum veniale: sicuti prodigalitas pecuniæ quæ genere suo non est mortale: vel saltem in eodem ordine paulò deformius. Et ratio est, quia eiusdẽ ad seipsum in his quorum homo est dominus nulla intercedit ratio iniustitiæ: sed erit peccatum prętcr charitatem, qua quisque tenetur se & sua diligere: quod quidem in temporalibus non attingit ad mortale. Ex qua quidem conclusione subinfertur secunda, scilicet quòd si quis aliqua bona & honesta caussa ei qui se infamauit citra aliquam restitutionem parcat: nempe vt illius qui aliàs probus est, honori consulat: aut propter aliam pietatis rationem, non solùm nullam contrahet culpam, verùm & officium præstabit charitatis. Loquimur enim semper absque circunstantia personæ publicæ. Conclusio est non solũ nostra, verùm Adriani, auctoris non infimæ notæ, in quarto, quæstione penultima, de restitut. quinetiam Sancti Thomæ expresse, quidquid Caietan. contrà conetur. Ait siquidem secunda secundę, quæstione 64. articulo 5. hominem esse constitutum dominium suijpsius per liberum arbitrium, & ideo licitè de seipso disponere posse quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam. Neque quidquam excipit præter transitum huius vitæ ad aliam. Vbi palàm asserit omnium præter solam vitam esse hominem dominum. & quæstio. 53. articulo 4. absque vllo ænigmate explicatissimè ait, in arbitrio hominis positum esse, detrimentum suæ famæ pati: nisi hoc vergat in periculum aliorum, vtputa si quis persona sit publica: secundùm illud Grego. hom. 9. super Ezech. Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat. Quin verò non solùm ex doctoribus, verùm etiam ex Euangelio id non est illatu difficile. Haud enim Christus tantam honoris & famæ curam nobis commendauit, vt declararet nõ habere nos illorum dominium. Immo Matth. 5. & alibi sæpe, honores omnes cum splendoribus huius mũdi impẽdio nos admonet vt abijciamus. Et alibi, ne optemus primas cathedras. Et de fama ait Paulus, pro minimo habere, iudicari ab hominibus. Non ait pro nihilo, sed pro minimo, quia fama aliquod bonum est, sed non de præcipuis: His adiecimus loco citato sanctorum exempla puta, Ambrosij, Augustini, & Anselmi, qui seipsos in suis scriptis humilitatis gratià diffamarunt. Quod certè non fecissent, nisi intra limen virtutis id illis licuisset. At si fundamentum illic satis demonstrauimus, quod arbitror demonstrasse, nempe hominem esse dominum suæ famæ: nulla est ratio cur hic in confirmandis his conclusionibus immoremur sanè quæ inde planè colliguntur. At verò quando infamia esset hæresis aut apostasiæ, quę contra fidem & religionem è regione militant, talis infamia non est ferẽda, sed omnino repellenda, & quàm fieri maximè potest abstergenda, exemplo Christi: qui, vt legitur Matth. quarto cùm alias sibi illatas à dæmone iniurias æquanimiter tulisset, vbi de idololatria eum tẽtauit, acerbitate visus in eum est. Istæ autem conclusiones apertiùs etiamnum dilucidabuntur lib. proximè sequenti, quæstio. 10. vbi ex eodem fundamento collecturi sumus non esse homini contra iustitiam seipsum infamari permittere, quin verò quandoque virtutem. Et re vera cõtraria huic nostræ opinio turpiter derogat iuribus amicitiæ. Possum enim pro amico vitam exponere, quamuis illius non sim dominus. cur ergo non possim exponere famam & honorem? At verò non desunt in contrariũ nonnullæ obiectiones. Prima videlicet, quæ ex Sapiente adsciscitur, Curam habe de bono nomine, bonũ enim nomen melius est quàm diuitiæ multæ. Respondetur tamen curam, quæ habenda est boni nominis, eandem esse, quæ nobis virtutis incumbit: vtpote cuius præmium est bonum nomen. Debemus ergo bonum procurare nomen insequendo virtutem: est enim eius vmbra. Quapropter sicut eum qui recta pergit ad solem, vmbra sequitur, sic & qui virtutem colit subsequitur honor. At quia, vt ait Aristot. honor non est in potestate honorati, sed honorantis: non est tanta cura facienda per se boni nominis. Proter quod dicebat Paulus, perparui facere iudicari ab hominibus. Et Augustinus 11. quæstio. 3. Can. senti. ait Secundino Manichæo: Senti de Augustino quidquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset: immo qui bonum nomen nisi per virtutem procurat, nunquàm illud attingit, sicuti qui Soli terga vertit, vmbram quam persequitur, nunquam assequitur. Quòd si nobis eundem Augustinum obiciamus 11. quæstione 3. can. nolo. vbi homines crudeliter ait propriam famam contemnere. Nam vita, inquit, nostra est necessaria nobis, sed fama nostra necessaria est alijs. Respõdetur non insinuasse Augustinum dominium famæ nostræ non esse penes nosipsos. Immo id potiùs de vita debuisset asserere, cuius non sumus domini, & tamen ait, quòd vita nobis est necessaria. Sed tantùm ait, quòd licet fama res sit propria nostra, sicut nostra pecunia, vbi tamen opus illa fuerit reipublicæ, debemus per bonam nostram famam ei seruire, sicuti qui diues est, suis pecunijs. Attamen inde hoc tantùm fit consequens, quòd homo in dignitate constitutus, aut reipub. necessarius, famã propriam suæ functioni mancipatam habeat & obligatam, vtpotè sine qua gubernare nequit subditos, & ideo non ita possit eam negligere. Haud tamen inde sequitur, quòd priuatus homo teneatur suam seruare famam, sicut neque alia bona tempotalia: præterquàm quòd Augustinus loquebatur quibusdam mulierculis,

Caietanus.

Solutio dubij.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Gregori⁹.

Argumentum contra conclusionem.

Colẽda virtus quam sequitur honor.

quæ consultò humilitatem venditantes, diffamabant sese, admittentes ad se viros, quod certè non erat licitum. Hinc ergo ad præfectos gradum faciamus. De quibus prima sit nostra assertio, quòd prælatus quandiu prælatus est, contra iustitiam mortaliter peccaret, si in re præcipui momenti suam negligeret famam: quoniam, vt modò dicebam, habet illam officio mancipatam. Attamen si non esset persona adeò egregiè vtilis reipublicæ, & vellet magistratum abdicare, non magis teneretur seruare famã, quàm persona priuata: secus, si vult in loco publico perseuerare. Ex his autem plerique colligunt, eũ qui prælati famam dilacerat, nõ illi tantùm obligari ad restitutionem, sed etiam subditorum collegio. Nam fama, inquiunt, non sua est tantùm sed & collegij. At verò absque moderatrice distinctione non id crediderim. Fama enim prælati sua est propria, ac si persona esset priuata: licet ad suam functionem illa indigeat. Ob idque dum infamia, de prælato tantùm dispersa est, puta quod concubinam habet, vel aliud crimen in quo subditi cum illo non participant, illi satis est restitutionem fieri: licet maior sit faciendi obligatio quàm si persona esset priuata. Si tamen ipse ab restitutione infamatorem absoluat, profectò crediderim, licet ipse malè faciat, alium nihilominus tutum manere: neque quidpiam amplius debere collegio: sicuti si suam prodigeret pecuniam, qua egebat vt erogaret in pauperes. Nam ipse est dominus suæ famæ, licet malè dispenset. Secus, si crimen totum collegium subnotaret, vtputa si infamaretur de simonia, aut de hæresi, vnde subditi infamiam participij contraherent: tunc etenim & collegio debetur restitutio. Ex his, quæ dicta sunt, dubiolum aliud solutum euadit, nempe vtrum possit compensatio fieri in fama? Planè enim colligitur fieri posse: vt si tu meum de re aliqua corrosisti nomen, atque ego vicissim tuum, non solùm conuenire possumus, vt vterque cum suo maneat vulnere, si personæ sumus priuatæ, verùm etiam mihi licebit non tibi velle restituere, nisi eandem tu mihi solutionem facias. Probatur: quoniam, vt diximus fama potest per pecuniam repensari: & ideo sicut in numis, ita & in fama locum habet huiusmodi cambium. Haud tamen infamatus potest per modum vindictæ infamatoris nomen lædere: sed tunc duntaxat, vt vim vi repellat, prodendo scilicet aliquod verum eius crimen, quod ad labefactandum illius testimonium necessarium est. Quintum argumentum: Vbi de honoris restitutione inquisitio fit, non est tantæ ambiguitatis. Differunt autem honor & fama: vt quæstione nona latiùs dicturi sumus, quòd bona fama est bona existimatio & opinio quę de homine habetur: quæ ideo per detractionem denigratur: nempe aut per impositionẽ criminis falsi, aut per veri propalationem. Honor verò est reuerẽtia quæ alteri fit propter aliquam excellentiam, aut virtutis, aut generis, aut magistratus, aut doctrinæ, &c. qui quidem honor deteritur auferturq; per conuiria aut contumeliam, Ob idque faciliùs restitui potest, quàm fama, scilicet per contrariam reuerentiam. Sed de hac tamen reuerentia hæsitari assolet, vtrum ad honorem rependendum satis sit veniam petere? Ad quod Caiet. q. citata. 2. 2. q. 72. artic. 3. impertinentem esse censet ad honoris restitutionem, veniam petere. Haud tamen tam absolutum verbum proferre ausim, sed per hæc documenta potiùs ineunda est responsio. Primùm, petere veniam, decentissimus est & rei accommodatissimus modus honoris restituendi: quandoquidem restitutio per antidotum fieri debeat, hoc est per cõtrarium. Vnde cùm contumelia & conuitium signa sint contemptus, videlicet quòd contumeliator vt superiorem se gerit, alterum subigens, proprium antidotum est contraria humiliatio, etiam corporis inflexio. Secundum assertum est, hoc neque sufficere semper, neque semper esse requisitum, sed prudẽti arbitramento opus esse. Quòd enim non semper sufficiat, patet: nam aliquando contumelia est tanta, vt id non sufficiat, sed alia sit compensatio requisita. Quòd autem neque id requiratur, liquet ex regula beati Augustini, qui ait, non debere prælatos veniã à subditis petere. Quare neque plebeius homo iusta ratione à viro illustri tantam humiliationem exigeret, sed aliter fieri posset restitutio. Quin adde cùm mos inter nobiles & illustres non sit huiusmodi venias petere, non sunt à confessoribus ad illas cogendi: sed more suo, qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiusmodi restitutiones facere. Ad hæc discerniculo quoque opus est, quantum ad illos qui sunt contumelias passi, quomodo sit eorum conscientia ad remittendum iniuriam stringenda? Tenentur enim non habere animum vindicandi se priuata auctoritate. Nam, vt habetur Deuteronomij trigesimosecundo, & ad Romanos 13. Mihi vindictã, & ego retribuam. sed tamen non tenentur aut damnum acceptum aut iniuriam remittere, dumtamen more & ordine per publicam potestatem eam exequantur.

Prælatus negligens famam peccat mortaliter. *Quorundã opinio.* *Infamando vim vi repellere licet.* *De quinto argumẽto.* *Differẽtia famæ et honoris.* *Dubium.* *Opinio Caiet.* *Primum documentum.* *Secundum.* *De his qui passi sunt iniurias.*

AD sextum argumentum de eo, qui obstaculum est alteri ne beneficium adipiscatur, sanctus Thomas respondet tribus dictis. Primùm: Si quis iustè, puta intendens honorem Dei, vel ecclesię commodum, minùs dignum impediat, vt sacerdotium digniori cõferatur, nulla inde emergit restitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundum dictum est: Si quis iniustè, odio scilicet eum, consilio, vel alia via qui dignus est & idoneus impediuerit, antea tamen quàm prælatus aut electores firmatum habeant animum ei conferendi, tenetur ei compensationem aliquam facere, conditionibus personarũ perpensis & propinquitate, in qua erat ad obtinendum, secundùm sapientis arbitrium. Non autem tenetur in totum, eò quòd prouisio illa impediri poterat. Tertium assertum. Si autem eum quis impediat ne beneficium obtineat cui prẹlatus firmiter iam cõnferre constituerat in totum, per regulam Aristotelicam argumento citatam: Quod parum distat à re, nihil distare videtur: secundùm tamen possibilem facultatem. Anteà verò quàm ad istorũ examen descendamus, quæ de impediente asserta sunt, explorandum est de conferente, an si non conferat digniori, aut saltem digno, ad restitutionem teneatur, & cui sit illa facienda? Hoc enim hic à diuo Thoma desideratur, cùm tamen inde res tota pendeat. Et quidem Caietan. hic, articulo 2. in dubio tertio pro indubitato habet, quòd non conferens digniori, teneatur eidem ad restitutionem. Nam peccat, inquit, contra iustitiam distributiuam: & certum est huiusmodi iniustitiã obligationem parere restituendi: nam distributor tenetur id quod est totius reipublicæ, partibus applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, deinceps distributiua iustitia vertitur in commutatiuam, secundùm quam restituere ei tenetur: vt planè diuus Thomas articulo 1. huius

Ad sextum argumentũ. *Tertium.* *An qui non confert digniori vel digno, teneatur ad restitutionẽ.* *Opinio Caietani.*

quæstionis

quæstionis in solutione tertij docuit. Et quidem si Caietani fundamentum esset veritatis germanum, indubitabilis esset conclusio. Arbitratur nanque bona ecclesiastica perinde omnino se habere ac bona reipublicæ, quæ sola distributiua iustitia debentur ciuibus: vtpote quæ in bonū eorum instituta sunt. At verò fundamentum pro hoc pro nostra virili falsitatis redarguimus libro proximo, quæstione vltima. vbi & sacris oraculis & bonis rationibus contrarium constabiliuimus: nempe quòd quanuis negādum non sit quin beneficiorū collatio instar fieri debeat distributiuæ iustitiæ, finis tamen eius est ęqualitatem constituere commutatiuæ: eò quòd decimæ non sunt institutæ in præmium personarum pro eo quòd litteris & moribus pollent. Nam si ecclesiæ non essent nobis necessariæ, nunquam fuissent Christianis decimæ imperatæ. Sunt ergo mera stipendia ecclesiæ, ministris pro eorum ministerio instituta: quæ dantur illis, non quia boni sunt presbyteri, vt illic adnotauimus, sed quia bene præsunt: iuxta verbum Christi, Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum si carnalia vestra metamus. 1. Corin. 9. Eādem ratione imperatæ fuerunt olim Leuitis. Hæc autem omnia iam illic satis explicuimus: quæ ideo repetitione non indigent. Meditanda ergo hic est potissimùm commutatiua iustitia, per quam pontifices electoresque ministrorum ecclesię debent eisdem ecclesijs idoneos ministros pro ratione stipendiorum quæ singulæ illis persoluūt. Contemplandus enim est Christus tanquam institutor Christianæ familiæ, qui ministeria ecclesiæ instituit & ministris decimarum mercedem proposuit, & fidelitati prudentiæque dispensatorum commisit: vt idoneos ministros suis prouiderent ecclesijs. Ex his ergo planè, ni fallor, duæ colliguntur conclusiones. Prior: Prouisor tenetur per iustitiam commutatiuam dignum ecclesiæ prouidere: quod ideo qui non facit, sed illo repulso præfert indignum, tenetur, non illi quem prætermisit, sed ecclesiæ restituere. Atqui hoc ipsum Adrian. posteà Pontifex censuit in illa restitutionis quæstione quæ est, De collatione beneficiorum: tametsi rem non vsque adeò disseruit. Conclusio est nota: quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam nisi in ecclesiam, quæ stipendia soluit. Nam dignus nullum habet ius acquisitum, neque eius caussa, quæ præcipua fuerit, institutæ sunt decimæ.. Et confirmatur similitudine iam insinuata. Si enim paterfamiliàs œconomum suum conductum operarios mitteret, ille autem illos studio conduceret, qui non essent ad operas idonei, restituere profectò teneretur, non illis idoneis, quos prætermisit, sed domino, cui damnum dedit. Atque huic porrò sententiæ communis animorum conceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex inidoneo atque indigno ecclesiā aliquam desponsaret, consensus populi non censeret eum teneri ad restitutionem illi, cui non dedit, sed re vera ecclesiæ. Cui idcirco deberet alium episcopi adiutorem adhibere, vel alia ratione prospicere, vt damnum illi in detrimentum animarum datum, alleuiaret. Posterior cōclusio est, quòd vbi digno sacerdotium confertur, digniore prætermisso, quanuis grauiter elector aut prouisor peccet: tamen nō est quòd rigore iustitiæ ad restitutionem condemnetur. Prior pars iam satis illic à nobis demonstrata est: vbi malorum turbam protulimus quæ inde nascuntur, quòd digniores non eliguntur. Posterior tamen inde veritatem sortitur, quòd tunc non peccatur contra iustitiam commutatiuam: appellamus enim dignum pro ratione præbendæ. Si ergo ecclesiæ minister applicatur pro quantitate sui stipendij, non fit ei iniuria contra rigorem iustitiæ commutatiuæ, vt debeatur ei restitutio. Dixerim contra rigorem: quia semper fit ei aliqua iniuria contra fidelitatem, postquàm alius dignior poterat ei prouideri. Contra hæc autem est argumentum, quod vulgus nobis obmoliri potest: isti nanque qui ad hæc sacerdotia anhèlant, sibi potiùs cum Caietano arbitrantur faciendam esse restitutionem: quia peccatur contra iustitiam distributiuam. Eisdem autem non sic est respondendum, vt negetur iniustitiam distributiuam obligari ad restitutionem illis faciendam, quibus malè distribuitur. Sed tamen id intelligitur, quando illa est mera iustitia distributiua scilicet, qua distribuuntur bona quæ ciuibus ob suam ipsorum caussam sunt instituta. Hæc autem iustitia non est in proposito, vt expositum est: quoniam etsi sacerdotia & præbendæ debeantur dignis, & ditiora dignioribus: hoc tamen non est propter ipsos, sed propter ecclesias quibus ministeria debentur. Haud tamen diffitendum, quin ob violatam distributiuam iustitiam debeat prælatus illius dignioris prætermissi, vbi alia electio occurrerit, accuratiorē rationem habere: Idem affirmatiùs & clariùs asseruerim de conferendis magistratibus secularibus, qui administrandæ iustitiæ seruiunt. Debentur inquam dignioribus per distributiuam iustitiam: sed tamen si illi prætermittantur, restitutio non est facienda prætermissis, sed populo, qui stipendia contribuit, & damnum accipit, iniuriaque afficitur. At verò statim contra hæc insurgit argumentum, nimirum quòd si hæc vera sunt, inferri inde protinus apparet, vt neque qui alterum à consecutione beneficij per iniuriam impediuit, teneatur eidem ad restitutionem. Cuius tamen contrarium & S. Tho. & vniuersi Theologi docent. Respondetur nullā esse consequentiam. Nam etsi qui malè eligit, commutatiuam iustitiam aduersus ecclesiam violat: nihilominus qui capax est sacerdotij, atq; ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi: atque, si ei concedatur, possidendi: ob idque qui contra hoc ius illum obtinere conātem impedit, eidem facit iniustitiā, atque adeò restituere debet. Quocirca falsa est illa regula ac seductrix Geraldi Oldonis, quam recitat Adrian. illo cap. de restitutione. Consequenter quæro, videlicet quòd impediens aliquem ab eo quod nondum erat sui iuris, sed depēdebat ab alterius mera voluntate, non sit ei ad restitutionem obnoxius. Falsa inquam est: Nam etsi in arbitrio prælati sit dare huic vel alteri: nihilominus alter expoliatur iure particulari quod habet petēdi. Sicuti qui pauperem per vim aut fraudem impediret eleemosynam petere, tenetur illi ad restitutionem. Nam licet alij gratis conferant: ille tamen ius habet petendi. Hæc ergo præmeditati, ad litteram sancti Thomæ descendamus. Atque circa primum eius assertum, scilicet quod qui alicui impedimento est, vt detur digniori, restitutionis funiculo non ligatur: dubitas fortè an idem de illo sit pariter intelligendum, qui digno obstat, vt detur alteri digno? Respondetur idem esse iudicium: quia cùm ambo habeant ius petendi, possum ego ei fauere cui voluero, eò vel maximè, quòd tunc distributiua

Fundamentum Caiet.

Prior conclusio.

Adrianus.

Posterior conclusio.

Quomodo tenetur prælatus digniori prætermisso.

Regula Geraldi falsa.

Litera sancti Thomæ exponitur.

Dubium. *Regula.* iustitia non violatur. In his tamen omnibus hæc apprimè regula meditanda est, ne vis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudem digno ne obtineat, haud dubium quin iniuriam illi irrogauerim: atque adeò ad restitutionem illi tenear: quanuis si in gratiam alterius digni id fecerim, fortè non tenear in totum. Neque refert vtrum alium impedias vt detur alteri digno, an vt tibi ipsi, qui etiam dignus es. Quicunque enim ius habet pro se petendi illa quorum dignus est. Et quamuis procurare beneficia quæ habent annexam curam animarum, peccatū sępenumerò sit, non tamen ideo restitutionis nexum iniicit. *Sententia Sco. & Richard.* Illa tamen sententia Scoti. in Quarto, distinctione 15. ibidemq; Richardi non est hîc absque examine prætereunda. Aiunt enim quod si quis sibi vel alteri præbendam procurans sit alteri obstaculo ne obtineat: idque faciat nō vt alteri noceat, sed vt sibi vel amico prosit, ad nullam tenetur restitutionem. Si verò facit alterius procurans nocumentum, tunc tenetur. Cui quidem sententiæ & *Caietanus.* Caietan. in dubio hîc secundo videtur subscribere. Atque in eandem sententiam citant. l. 2. de noui oper. denunt. quæ tamen illic non est, sed est. l. 2. ff. de aqua pluuia arcend. §. idem Labeo. 2. vbi habetur quod qui non animo nocendi aquæ ductum qui per suum fundum ad vicini professionem deriuatur rumpit, non est iniurius. Si verò id faciat non vt sibi prosit, sed vt obsit vicino, iniurius est illi. At profectò regula illa iuris malè ab istis intellecta est. Animus enim nocendi potest quide esse peccatum contra charitatem: sed tamen obligare ad restitutionem: vt suprà sæpe diximus non potest nisi vbi fuerit contra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restitutionē res attinet, non quo animo id facias, sed quo iure. Et sic est intelligenda lex: nam qui non vt sibi prosit, aquam vicini aicet, videtur non facere iure proprio: & ideo potest in foro prohiberi. Si autem vult fundamentum muri ducere per aquæ ductum, qui per suum transit fundum, ob idque venas aquæ rumpit, licet ex odio faciat inimici & charitatem violet, nihil ei tamen restitutionis debet. Ad propositum igitur nostrum, qui suo vtens iure præbendam absque vi & fraude sibi vel amico procurat, etiam si ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem. *Explicatur secundum dictū S. Thomæ.* Et per hoc claret ratio secundi dicti sancti Thomæ: nempe quòd qui impedit eum, qui in via erat, ad obtinendum, si iniustè id faciat, tenetur ad restitutionem: puta quia intendit eius nocumentum propter odiū aut vindictam. Facere enim ex odio aut vindicta, non te onere restitutionis grauat, sed facere iniustè: scilicet nullo tuo iure, sed violando alienum: facere tamen ex odio, est signum aliquod nullo tuo te iure vti. *Explicatur tertiū.* In tertio verò dicto explicando multum operis Caietan. insumit: nempe ad explicandam illam regulam Aristot. 2. Physi. tex. 56. Quod parum distat à re, nihil distare videtur. Obiicit nanque exceptiones multas in materia morali. Qui enim parum abest, vt peccet, non ideo peccat. Et multò minus qui parum absuit, vt hominem occideret, non punitur tanquam homicida, neque ad restitutionem tenetur. Sicut neque ille qui parum absuit vt furaretur sed qui re vera furatur. Quemadmodum si parum absuit vt rex in insidias incideret, licet fortunatus ipse fuerit: non tamen qui illas tenderant, tenentur ei ad restitutionem. *Caietanus.* Hisce ergo, nisi ego fallor, obiectionibus falsus planè Caietan. aduersatur menti sancti Thom. immeritò regulam eius inficians. Has verò omnes exceptiones potuisset excusare, si mentem diuæ Thomæ tantisper fuisset speculatus. *Explicatio auctoris.* Laborauit enim amphibologia. Longè quippe aliud est parum abesse vt damnum des, quàm damnum dare, in eo quod parum abest, vt sit. Et diuus Thomas non somniauit, quòd qui parum abest vt damnum det, teneatur ad restitutionem, vt Caietanus putat: sed qui re vera damnum dedit in re, quæ parum abest vt sit. Exempli gratia: Est vinea aut sunt sata, quorum fructus iamiam maturescent: si parum absuit, vt venator cum suo comitatu circum currens illa pessundaret, ad nullam tenetur restitutionem, qui nullum dedit damnum: sed si medius transiens illa pessundebit, tenetur in totum: quia damnum dedit in fructu qui perparum aberat vt esset. Pariter in proposito: Si parum absuisset vt impedires hominem à præbenda, certè nulli esses restitutioni obnoxius: quia nullum dedisti damnum. Si tamen re vera impedimento fuisti quare ille non est assequutus, damnum dedisti in re quæ parum aberat vt ipse haberet: atque adeò secundùm tuam facultatem teneris in totum. Addidit tamen prudenter hoc verbum diuus Thom. secundùm suam facultatem: quia profectò in huiusmodi impeditionibus vix potest contingere vt fieri posit in integrum restitutio. At verò quoniam hæc in vsum venire possunt, non te pigeat si rem vrgentiùs exprimamus: Quando ait sanctus Tho. tunc impeditorem teneri in totum quando firmatus est animus electoris huic dare: aut intelligit quādo iam dedit: & hoc non esset impedire, sed auferre. Aut intelligit quando nondum dedit: & tunc apparet quòd non est perinde ac si dedisset vt impeditor teneatur in totum, nam poterat elector mentem mutare. Quin verò iustè, si alter posteà occurreret dignior aut æquè dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam dedit. Tres enim gradus discernit diuus Thomas. Primus est, quando elector nondum animo constituerat huic dare, sed erat tamen in via: & tunc restitutio est facienda ad arbitrium prudentis. Tertius est quando iam contulit, & de hoc nihil meminit: quia hoc non esset impedire, sed tollere. Quare si quis collatione facta possessionem iniustè impediret, manifestum est teneri in totum. Medius autem casus est, de quo S. Thomas loquitur, quando scilicet prælatus constituerat illi dare. *Caie. expositio.* Et tnuc ait Caietan. in quarto dubio, ideo impedientem teneri in totum, quia iam elector tenebatur dare illi. Hoc autem nescio vnde intulerit ex S. Tho. neque secundum veritatem. *Reprobatio.* Nam diuus Thomas radicem restitutionis non illic collocat, quòd elector tenebatur dare, sed quòd constituerat iam dare. Quare licet ille non fuisset dignior, sed dignus, si impediens per vim vel fraudem mutauit animum collatoris, profectò tenetur in totum. Nam licet collator sua sponte conferret, neque teneretur illi dare: nihilominus ipse ei per fraudem abstulit, quod iam penè habebat. Et istud significat D. Thom. quando dicit, iniustè & propter indebitam caussam. *Corollarium primū.* Ex quo ego infero, quod si non per vim aut fraudem id impediens faceret, sed precibus patefaciendo veritatem: licet mutaret eius voluntatem in fauorem alterius digni, non teneretur ad restitutionem. *Corollariū secundum.* Atque inde secundò infertur idem esse censendum in legatis testamentorum. Caietanus enim & nonnulli alij discrimen constituunt inter im-

pedientem

pedientem aliquem à consequutione beneficij, & impedientem legatarium, ne testator illi faciat legatum: dicentes quòd impediens legatarium nullo modo tenetur ad restitutionem. Mihi autem, ni fallor, diuersa arridet dicendi ratio. Vtendum inquam arbitror distinctione posita, an videlicet per vim & fraudem impedias, an precibus. Si enim vim facias aut fraudem, ne ille qui paratus erat legare sua bona Petro, id perficiat, restituere teneris. Nam licet testator sua sponte id faciebat, tu tamen per iniuriam abstulisti ab illo ius quod habebat recipiendi, id est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neque vim intulisti neque fraudem creasti, non teneris, licet id precibus feceris.

De Scholaribus suffragia præstantibus.

Postremùm denique in gratiam nostrarum Scholarium operæpretium est verbum impresentiarum adhibere: quomodo scilicet aut Scholares qui suffragia præstant, aut alij aliter quempiam impedientes, ne cathedram assequatur, teneantur ad restitutionem. Ad cuius vtique iucundum responsum hoc primùm omnium non est cur in dubium reuocetur, quin Scholares quin suffragia præstantes non testes, vt aliqui opinantur, sed verè electores sint. Etenim si essent testes, non opus esset vniuersos auditores accersere, sed satis esset iustum numerum sciscitari: neque opus esset suffragiorum numero stare, neque per secretos calculos sententias rogare. In summa, non solùm suffragandi forma, sed ratio ipsa ostendit esse electores; quandoquidem Rector stare omnino tenetur eorum suffragijs. Quo fit, vt cõpelli ceu testes non possint ad suffragandum, sed possunt renuntiare iure eligendi, nisi quandoque Rectori, & qui ei sunt à cõsilijs: vel propter paucitatẽ, vel ad rescindendas alias fraudes ratio appareret, vt compellerentur. Hoc supposito sic de illis omnino censendum est, ac de præbendis diximus: nempe quòd qui prætermisso digniori, dignum eligit, licet moraliter contra iustitiam distributiuam peccet: nullo tamen restitutionis nexu illaqueatur: quia Vniuersitati dat quod ei de rigore iustitiæ commutatiuæ debet. Sin verò prætermisso digno eligat indignum, atque ea, quod arbitror, vera sunt quæ suprà diximus, restitutioni tenetur: non illi prætermisso digno, sed Vniuersitati, si id modò posset restituere. Nam stipendia Vniuersitatis non sunt instituta in rem ipsarum personarum, sed sunt mera stipendia quæ Vniuersitas soluit suis ministris. Vnde sicut Rex qui non præficit dignum ministrum reipublicæ, nihil debet digno prætermisso, sed reipublicæ: ita qui eligit indignum, damnum non dedit nisi reipublicæ, quæ suum soluit stipendium. Et ideo elector licet Cathedram debeat digniori, hoc non est propter ipsum: sed quia per iustitiam commutatiuam, debet Scholis talem ministrum. Haud tamen negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam: & ideo teneretur in alia Cathedra, ceteris paribus, illi fauere. De impedientibus autem alia est ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret ne obtineret Cathedram: non dico alteri suffragium suum præstando, sed si arceret eum ne Cathedram peteret, quam certum erat se alioqui obtenturum: aut si deciperet electores, ne illum eligerent: quia spoliat ipsum eo iure quod ad petendum habet, tenetur ei vel in partem, vel in totum pro ratione fraudis aut vis. At de priuatione suffragantium, lib. 1, tetigimus: & nunc ampliùs dicere repetimus. Bifariàm nanque Scholares iniustitiam faciunt suffragando. Vno modo, dum furtim se ingerunt, cùm non sint eiusdem Cathedræ auditores: atque isti si damnum dent, statim restitutioni tenentur: quia re vera nullum habent suffragandi ius. Alio modo, quia auditores sunt: tamen suffragandi iure propter delictum, verbi gratiâ, ambitus, &, quod aiunt, subornationis, sunt priuandi. Et tunc antequàm condemnentur, suffragari vtique possunt. Quocirca si Rector eos delictum non interrogat, non sunt suffragando iniqui: si autem interrogantur, fateri tenentur veritatem: maximè si sunt suspecti, & condemnati, tenentur parere. Nam si nulla infamia aut indicijs laborant, iniuriosa est interrogatio: & ideo, dum citra mendacium id valent, tacere possunt. Si autem iustè interrogati veritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimè faciunt, & contra iustitiam si suffragium præstant: quandoquidem per iniuriam rectum iudicium suffugerunt. Et idem de illis censendum, qui Scholarium albo non sunt adscripti. Haud enim ipso facto suffragandi iure carent, si re vera sunt ordinarij auditores. Et ideo nisi per sententiam priuetur, eodem possunt iure vti. De his quæ ludo acquiruntur quemadmodum sint restitutioni obnoxia, si petantur, aut si vis dolusve interuenerit, satis quæstione præcedenti dictum est. De inuentis autem, libro sequenti quæst. de furto dicendum.

Notanda distinctio.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum satis sit id simplum restituere, quod iniustè sublatum est.

NON satis est definijsse omnia quæ ablata sunt, restitutionis onere esse grauata, sed & id quoque perscrutandum, vtrum satis semper sit simplum restituere. Et arguitur à parte negatiua: Legitur nanque Exod. 22. Si quis furatus fuerit ouem aut bouem, & occiderit aut vendiderit, quinque boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue. Illud autẽ fuit iudiciale: cuius instar similia sunt sub lege gratiæ à principibus cõstituta. Simile enim dixit Zachæus, vt se apud Christum commendaret, Lucæ 19. Si quid fraudaui, reddo quadruplum. Similisque est fori exterioris praxis: quippe qua fur non ad simplum tantùm condemnatur, sed vt multiplicatum reddat, vel supplicium pendat. Cùm ergo leges ciuiles obligent in conscientia, fit vt non semper sufficiat simplum restituere. In contrarium autem est, quòd restitutionis obiectum non est nisi inæquale illud, quod per ablationem factum est, per æqualitatem ad iustum reuocare: quod fit, si quantum abstulisti, tantundem reddas.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur, iuxta duo huius distinctionis membra. Duo nanque in ablatione rei alienæ est considerare. Primum scilicet, substantiam ipsam ablationis, ex qua

Duo in ablatione rei

alienæ considerandæ. inæqualitas resultat, vt minus ille habeat à quo res sublata est: plus autem ille, qui sustulit. Et hoc ipsum commune est tam iustis quàm iniustis ablationibus. Nam siue rem mutuato, siue furto accipias, siue credito emas tantò alter minus habet, quantò tu plus. Secundum quod in ablatione consideratur, est modus ipse auferendi: puta si quis per fraudem aut vim quidpiam vel aufert, vel auferre conatur. Et hoc vbique habet conuolutam iniustitiam: seu re vera rem auferat, seu nihil auferat: vt ille qui in conatu suo quo præualere non potuit, succubuit. *Prima conclusio.* Sit ergo prior conclusio: Quantum ad naturam attinet ac finem restitutionis, satis in vniuersum est illud simplum restituere quod sustuleris, siue per fas id feceris, siue per nefas. Enimuero restitutionis nomen officium est præcisè iustitiæ commutatiuæ, nil attinens ad vindicatiuā. Ob idque nihil ei refert iustáne fuerit ablatio, an verò iniusta, sed solùm æqualitatem constituere. Accepisti quatuor siue per mutuum siue per furtum: totidem erga via restitutionis debes. Conatus autem es furtum facere, nihil tamen potuisti surripere, nihil via restitutionis debes. Quo fit, vt restitutionis obligatio quando debitum certum est, nullam expectet iudicis sententiam: sed ex lege ipsa oriatur. De hac autem actuaria restitutione, nempe si aliquando quis plus secundùm conscientiam debeat restituere quàm abstulit, libro sequenti sub titulo de furto redibit sermo. *Secunda conclusio.* Posterior conclusio: Ad pœnam quæ debetur ratione iniustæ acceptionis, nemo ante iuris condemnationem tenetur: sed tunc, quando facta fuerit condemnatio. Conclusio hæc in latissimum hîc nos campum disputādi mitteret, nisi tam longa tamque accurata disputatione libro secundo quæstione sexta fuisset à nobis pertractata. Illic enim eius veritatem longa rationum acie constabiliuimus, vbi declarauimus quemadmodum si sententia sit pecuniaria, ilicò sit à reo soluenda. si autem sit corporalis supplicij, non teneatur se offerre, sed satis sit, si absque illata ministris iustitiæ iniuria, eam patiatur. Quocirca de hac secunda conclusione nullum hîc verbum addendum nobis est, ne simus nostra repetitione molesti. Illic enim cuius interfuerit inspiciat. Sed neque de priori cōclusione dubium restat vllum post illa quæ hactenus dicta sunt. Quod ergo ad hunc articulum spectat, id tantùm est vt discernere discas quando res ad meram attineat restitutionem, quando verò ad pœnam iuris. *Distinctio notanda.* Illa enim illicò nulla spectata sententia restitutionis oneri subijcitur, hæc verò non nisi post latam sententiam. Exemplum vnum pro pluribus esto: Dicebamus enim illic quòd dum lege frumento, aut vino, aut cuiuis aliarum mercium pretium statuitur, tunc qui cariùs vendit, statim ceu fur tenetur ad restitutionem excessus iusti pretij, ad pœnam verò non nisi condemnatus. Pari modo, qui ouem aut bouem furatur, statim tenetur valorem pecoris restituere. Quadruplum verò aut septulum non nisi condemnatus. Per quod vtique satisfactum est primo membro capitalis argumenti. Horum ergo instar de ceteris conijcito.

Perspiciendum inquam est, an leges pœnales sint: & tunc non obligant nisi post latam sententiam: *Leges vectigalium obligant in conscientia* secùs autem, si alius generis extiterint. Quo fit, vt vectigalium leges & tributorum quæ publicitus regi tanquam stipendia cōtribuuntur, in conscientia obligent ad soluendū ante sententiam, quia nō sunt pœnales: dico, dum tributa iusta sunt. Atqui vbi res est dubia, tunc iudicium non pertinet ad subditos, sed recurrendum ad principem, & interim seruandæ sunt leges: nisi apertissimam præ se ferrent tyrannidem. De illo autem tributo, quod nostri Alcaualam nuncupant, iam in calce superioris libri disputatum à nobis est: vbi quanta polleat iustitia, pro captu nostro diximus. Est enim, si cum moderatione exigatur, æquum & iustum. Diximus tamen inter alia hoc forsan moderamine vti in conscientia licere, quòd dum res venduntur, quæ non sunt grandis pretij, non tenentur venditores publicanos ad soluendum quærere: satis enim est soluere dum ab illis petitur, dummodò venditores non vtatur fraude & dolo, vt se occultent. Leges autem, quibus transitus mercium prohibetur è regno, pœnales sunt: & ideo neque si frumentum, equos, vel aurum efferas, pœnam teneris soluere nisi captus. Quamuis vt in superioribus tetigimus, peccatum sit mortale eiusmodi res, quæ in regni commodum euehi vetantur, foras asportare. Neque in contrarium vrget quòd publicani qui sua pecunia eiusmodi fiscales pœnas redimunt, ius habent recipiendi: & ideo qui non soluit, damnum illis dat. Non inquam hoc vrget: quoniam illa se conditione intelligere debent easdem redimere fiscales pœnas, vt ab eis præcisè, quos ceperint extorqueant. *Nota.* Quin verò hoc impræsentiarum obiter addiderim, quòd in regnorū confinibus, quæ eiusdem sunt regis, non deberent hæ mercium extractiones & commercia prohiberi: quippe quæ non tam in regnorum bonum, prohiberi videntur, quàm in quæstum. Sed nolo in publicas leges oblatrare. *Dubium de cædētibus ligna in alienis nemoribus.* Dubium autem hîc proprium est his, qui furtim in alienis nemoribus ligna cædunt, aut in alienis pascuis furtim oues suas pascunt. Putat enim vulgus ob id quòd qui capiuntur, pecunia multantur, quæ pœnali lege decreta est, eos, qui euadunt, ad nullam teneri restitutionem. Quod tamen manifestè falsum est: immo eadem regula vtendum est, scilicet vt pœnam à pretio rei furto sublatæ discernas. Hac enim ratione claritatis gratiâ vti pro meo captu soleo. *Distinctio.* Aut enim cædua sylua, eiusdem vrbis aut castri propria est. cuius qui ligna cædunt, sunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitror, nisi insignem stragem faciant, ad nullam teneri restitutionem, neque pœnæ neque pretij, nisi capiantur. De pœna enim res est certa, sed & de pretio: inde id mihi suadeo, quòd oppidum videtur suis oppidanis illa lege ligna distribuere, vt qui capietur, pœnam luat: qui verò euaserit, gratis sibi prædam acquirat. Idque censuerim, si vtrunque duorum oppidorum, quæ propinqua sunt, nemora habeat: tunc enim videntur etiam sibi mutuò illa lege ligna condonare. Quare non tenentur ad restitutionem nisi insignē aliquam deprædationem, vt dicebamus, faciant: sed si capiantur, tenentur subire pœnam. Aliter verò contingit ligna furtim ex nemoribus euehere, quæ prorsus aliena sunt: nempe quæ neq; sunt tui oppidi, neque alterius vicini, cuius oppidani vicissim nemora tui oppidi participant, vt modò dicebamus: *Regula aliquorum.* quia fortè tuum castrum nullū possidet nemus. Et hoc est quod in quæst. versatur. Sunt enim qui illam amplexi regulam, quòd vbi lex pœnam adhibet, non obligat ad peccatum, securas eorum conscientias reddunt, qui ligna furantur, vt nisi capiantur, non sint restitutioni subiecti. Hæc tamen, vt libro primo latè discussimus, deceptoria est regula. Immo propterea lex pœnam imponit, quòd culpa subest.

Pœna

Pœna enim nisi pro culpa non potest poni: ob idque qui ligna ab eiusmodi nemoribus deprædantur, tenentur omnino ad restitutionem pretij lignorum: nam verè committunt peccatum furti, genere suo mortale. Atque idem de pascuis censendum: ad pœnam autem non, nisi capiantur & condemnẽtur. Secus, si fortè qui nemus vetat, suam explicet voluntatem, quòd sub illa lege & conditione vult dare ligna: quod tamen nunquam audiui contigisse. Nonnulla autem impręsentiarum admonito opus est. Primùm, licitum esse cæsionem syluæ vetari in bonum reipublicę, nempe ne in eius perniciem dissipetur. Secundò est notandum, quòd domini, quibus rex oppida cum nemoribus elargitur, non possunt alia ratione illa custodire, quàm rex fecisset. Non enim aliud eis ius cõcedit, quàm habet. Et ideo, si nemora hoc ferunt, non sunt oppidanis vetanda ad necessarios vsus. Immo verò etiam si nemora propria sint domini, non sunt eo rigore vetanda vt corporalis insligatur pœna: neque verò grauis pecuniaria. Enimuerò arbores & ligna quæ absque cultura terra progenuit, iure gentium communia esse deberent. Nequit enim vita humana sine quotidiano lignorum vsu transigi. Ob idque eorum furtum non est ea lance æstimandum ac si quis ab arca tua, aut de tua domo nummos aut suppellectilem furaretur tuam. Quocircà qui ligna cædunt, nusquam gentium infamia latronum aut furum denotãtur. Satis ergo est moderatas exigere penas. Et re vera vbi domini tam acerba animaduersione miseros subditos à nemoribus arcerent, vt prægrauem paterentur inopiam, fortè sine mortali culpa possent illa suffurari ligna quæ quotidianis vsibus saltem foci essent sibi necessaria. Pari fermè modo est de venatione arbitrandum. Venatio enim primùm omnium iure gentium communis est: nempe vt fera & auis quę à nemine capta priùs fuerat in ius transeat capientis: vt patet Institut. &.ff. de rerum diuisio. Vnde Aristoteles. 1. Politico. cap. 5. venatoriam, partem esse vult rei bellicæ. Et fundatur hoc ius in illo dominio Genesis. 1. hominibus datum in cuncta animalia terræ, & volatilia cæli, atque aquarum natatilia. Nihilominus verò triplici de caussa iure venatio vetatur. Primùm etsi venationis locus communis sit ciuitatis aut oppidi, vetari licitè potest à principe, & à domino per viam gubernationis: nam feræ ac pisces non solùm ornamento sunt & decori reipublicæ, verùm & necessitati seruiunt. Ob idque non est vulgi temeritati venatio committenda: sed debet ordine ac lege fieri, ne dispereat. Secundò, princeps etiam communia loca reipublicę potest aliquot proprio vsui dicare: neque ad hoc, vt quidam autumant, requiritur consensus populi. Iustum quippe est vt pro sua dignitate gratia recreandi animi venationem habeat paratam. Prætereà quoniam apros ac ceruos, & id genus bestias, non condecet à plebeis venatu impeti: sed vt reseruentur ingenuis, qui præliorum simulacra aduersus eas meditentur.

Notabile primum. *Secundum.* *Aristol.* *De venatione quibus caussis vetetur.* *Prima.* *Secunda.*

Hoc autem non est hic absque admonitione silendum, quòd non est eadem ratio in magnatibus ad custodiendam sui gratia vetandamque venationem, quanta in principe: etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsis largitus. Nam Rex potest, exempli gratia, in toto regno decem aut duodecim loca sibi reseruare: & forsan non posset bis aut ter centum. Si autem magnatum singuli in suis oppidis aut territorijs plura haberent loca custodita, grauamen regno fieret intolerabilius. Sunt enim feræ aues & pisces de iure gentium communes: vt locis Insti. & ff. de rerum diui. citatum est: & ideo non est nimium populus à venatione cohibendus, quandoquidem libertatem etiam habeat illo modo tum animum recreandi, tum & quæritandi victum. Sed tertio modo, quod ad rem pertinet, custoditur venatio: nẽpe quia est in loco, non communi oppidi, sed proprio ipsius domini, quo suam custodit venationem. Nam, vt habetur locis proximè citatis de rerum diuision. potest fundi dominus prohibere ne quis venationis gratia illud ingrediatur. At verò in his omnibus primùm omnium, vt de syluis dicebamus, cauendũ est ne pœnæ acerbæ statuantur. quia illud non existimatur furtum aut latrocinium, perinde ac dum domus aut bursæ compilantur. Quare profectò crudele est pœna corporali plecti ingredientes loca vetita venationis gratia: sed satis est si duplum aut triplum soluerent. & plagas instrumentaque perderent. Prætereà hoc sanctissimè admonendũ, vt qui feras custodiunt damna data in integrũ soluant quod quàm rarissimè fit. At quò tandem prætermissis pœnis, quæ absque dubio ante condemnationem non debentur, ad restitutionem valoris bestiolæ aut piscatus descendamus, dicendum quòd vbi venatio in loco communi seruatur, & qui venatur ciuis est, arbitror ad nullam restitutionem teneri: tametsi fortè aliqua culpa sit facere contra legem: quoniam cùm venatio illa sit totius reipublicæ, non præsumitur lex obligare ad restitutionem, sed ad pœnam si condemnetur. Id enim iustius sanè est, quàm quod de lignis diximus. Quando verò locus est propriùs domini, si locũ ipsum ingrediaris species est furti: & tunc maximè dum muro est cinctus: & ideo ad restitutionẽ damni teneris. Dixerim, si locus muratus fuerit, quoniam si fuerit patulus, nõ video cur restitutionis obligatio emergat. Enimuerò etsi fundi dominus id iuris habeat illic venandi, vt alios inde arcere valeat: non tamen inde fit cõsequens dominium habere ferarum, quæ illic nutriuntur, perinde atque arborum aut terræ nascentium. Primùm quòd feras terra non fert, vt ceteros fructus, sed ipsæ se animantes progignunt: tũ etiam quòd eadem animalia, vaga sunt, & ad quocunque diuagandum libera: si ergo dominus fundi nõ est syluestrium animalium dominus, fit vt qui illa occiderit, non fiat restitutionis reus. Atque huic definitioni maximè consonat. l. 16. Partit. 3. titul. 28. qua sancitur, vt qui à domino fundi non præmonitus quippiam fuerit in fundo alieno venatus, sibi quod cepit acquirat. Quod certè iniustum esset, si id sub dominio esset domini. Qui autem præmonitus bestiolam ceperit, non sibi, sed domino fundi obueniat: in pœnam scilicet quòd ingressus est alienum fundum. Quare fortè ante condemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locũ feram transfixeris, aut laqueo ceperis, certum est te ad restitutionem non teneri: præsertim si in prędio tuo illam fueris venatus: ac multò minus si feram damnum tibi dantem repereris. Nisi forsan inter oppidanos ac dominũ conuentũ stato pretio fuerit, quod dominus constituit, vt nullibi venatione nocerent, sed suo venandi, quod gentiũ est, iuri renuntiarent. Fortè quia dominus & damna bona fide soluit, & tributorum remissionem illis nonnullam facit, vt eidem iuri renuntient. Aues autem in triplici sunt differentia: nam aliæ sunt merè syluestres: & harum aucupiũ defendere, etiã in fundo proprio iniquitas est:

Tertia. *Qui feras custodiunt ad dãna data teneantur.*

quando-

quandoquidem nullibi nisi per modum transitus commorantur. Præterquàm si præciosissimæ essent, vt accipitres: de quibus plusculum dubij esset. Sed tamen nec auderem ad istam restitutionem obligare venãtes. Aliæ sunt in alio extremo ficures ac domesticæ. Quas surripere absq; illa cõtrouersia,furtũ est. Sed aliæ sunt mediæ vt columbæ: quæ nec prorsus domesticæ sunt, nec prorsus syluestres. Et de his haud dubito, quin standũ sit municipialibus legibus sicuti de aluearibus: nempe ꝙ si lege præscripta est periodus, vt scilicet intra tot passus nemo illas capiat, censendũ est vsq; ad illam lineã esse domesticas. Quare extra illã potest eas quisq; captare: modis tamen lege permissis. Nam potest etiã Rex vetare ne certis laqueis aut plagis irretiantur, tunc autem non emerget restitutionis obligatio, sed pœnæ post condemnationem. Si autem infra spatium lege præscriptum capiantur, fortè non sunt captores à restitutione immunes: quandoquidem vsque ad limitem illum factæ sunt columbæ domesticæ. Tametsi nec summo sunt rigore vrgendi ac si de ipso columbario illas furarentur. Vbi autem nullæ extant ciuiles leges, si solùm naturale ius consulas, apparet nemini reclamantibus illis qui sata circumcircà habentes damna sunt accepturi, licitum esse columbarium extruere. Quin verò si Caietanum in sua Summa auscultes, peccatum est mortale columbas in aliorum perniciem alere. At verò licet quando ingens esset detrimentum id fortè verum habeat, si tamen domini pabulum sufficiens pro columbarum numero in columbario suppeditent, non tantum agnosco criminis. Est enim hoc genus auis non solùm in escam, verùm ratione stercorationis reipublicæ vtile: quare non est cur prorsus à ciuili republica abigantur.

De colũbis

ARGVMENTA igitur in fronte quæstionis obiecta, solutione non indigent: sed attentione eorum quæ dicta sunt. Lex enim illa quadrupli, aut quintupli, iudicialis erat: & ideo furem, quantum ad restitutionem satis erat reddere, simplum: sed condemnatus deberet soluere pœnam. Zachæus autem inter alia super erogationis opera hoc ponebat quòd reddebat sua sponte quadruplum, si quid furaretur: non quòd ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium verò membrũ negatur consequentia: iustè enim iudex vindictam condemnat reum ad aliquid ad quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS V.

Vtrum debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

IN quinto articulo, qui apud diuum Tho. quartus est, quæritur, vtrum id debeat quispiam restituere quod non abstulit. Et arguitur à parte affirmatiua. Primùm de illo qui semina effodit ne venirent ad messem: qui videtur grana debere quorum damnum dedit, quæ sibi tamen vsurpauit. Secundò de illo qui mutuatum æs aut aliter debitum vltra præfixum terminum retinet: qui tenetur tam de lucro cessante quàm de damno dato: cùm tamen id sibi ipse non acceperit. Et tertiò arguitur autoritate Redemptoris. Matth. xxv. Sciebas quòd meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi. Vbi insinuatur quòd Deo debemus plus quàm ab illo accepimus: & cùm humana iustitia à diuina deriuetur, id etiam videtur inter homines obseruandum. In contrarium autem est quòd restitutio ibi perficitur vbi æqualitas constituitur inter acceptum & datum: si ergo quis plus rependere teneretur, quàm accepisset, restitutio illa à iustitia exorbitaret.

Prima conclusio. QVAESTIONIS responsio tribus facillimis conclusionibus constat. Prima est ceu superiorum repetitio. Vnusquisque tenetur damnum quod alteri dedit, ad iustum restituere. Probatur: Damnum quempiam alteri dare idem est, quod quidpiam ab ipso auferre: siue pecunia sit siue aliud bonum illa æstimabile: nam damnum quempiam accipere, vt ait v. Ethi. c. iiij. Aristo. nihil aliud est, quàm minus habere, quàm habere debuit: qui autem alteri quidpiam abstulit, virtute iustitiæ cogitur tantundem, neque plus, neque minus reddere. At verò bifariàm contingit vt quis quid alteri auferat: nempe aut illud quod ille actu habebat, aut quod habebat in potentia. Est ergo secunda conclusio: Quicunque id alteri adimit, quod actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem repensare, vt si domum abstulisti, teneris de iusto pretio: & si honorem & famam, eandem, vt dictum est, secundùm facultatem tuam reficere. Res est iam in superioribus liquida.

Distinctio. *Secunda cõclusio.*

Tertia conclusio. Tertia conclusio. Quicunque alteri in eo damnum dat, quod nondum actu, sed potentiã habebat, non tenetur id ad æqualitatem restituere ac si actu illud habuisset, sed ad æqualitatem illius potentiæ: pensata scilicet quàm esset actui proxima, perpensisque personarum atque negotiorum conditionibus. Vt si sata tuis equis conculeans effodisti semina, pensari debet potentia vsq; ad messem. Si autem iam albescentes segetes dissipasti, tantò plus debes, quantò iam fruges propinquiores erant. Probatur conclusio: Id enim quod nondum actu est, sed in via & virtute. non tanti æstimatur, quanti si esset in actu. Quare si secundùm illum actus valorem reddendum esset, non simplum, sed præter iustitiam auctum restitueretur: ad quod vtique ratio iustitiæ non obligat.

Argumentum contra tertiã conclusionem. De duabus prioribus conclusionibus nihil est, quod in dubium vocari possit. Portò autem contra tertium argumentum se statim offert, non vtcunq; validum. Enimuero si ille qui rem habet in spe, nõ vult illam in sola spe vendere: sed expectare pericula omnia vsque ad rem: tunc ille qui contra eius voluntatem rem illam diriperet, non solùm teneretur restituere quantum in spe valebat, sed, vt apparet, quantum erat res ipsa valitura, ergo conclusio falsa. Accipe antecedentis exempla. Est miser agricola qui semina sua terræ cõcredidit, & mauult omnia cœli terræque pericula subire, & euentus expectare, quam iacturam seminis certo precio facere. Et meritò quidem. Nam vt habetur Ecclesiast. xj. Qui obseruat ventum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet. ergo si isto inuito sata eius tu destruas, certè ratio persuadere videtur quòd tenearis in totũ. Est, verbi gratiã, totum vnũ oppidũ aut castrũ ꝙ si semina õnia effoderetur, aut cũ herbesceret, eradicaretur, nõ posset nõ graui postea inopiã laborare:

quæ

quæ si non destruerentur, locupletissimas meteret messes: & volunt oppidani pericula expectare: cur ergo priuandi sunt inuiti illa sua expectatione? Item habet quis tenerrimum pullum equinum, qui de se magnam promittit spem: tunc verò non æstimatur nisi decem, valiturus tamen centum: re vera non apparet iustitiæ consonum, vt res tunc sit compensanda solùm secundùm potentiam, & non secundùm actum. Respondetur ergo, quòd conclusio sancti Thomæ est intelligenda, primùm quando damnum datur casu, & non consultò per iniuriam, renuente domino. Tunc enim deducendæ in primis sunt impensæ, quas facturus erat dominus: quandoquidē illæ non sunt ei sublatæ, sed penes ipsum manent. Et deinde pericula pensanda, si quæ sunt ad arbitrium prudentium, qui bona fide id iudicent. At verò quando renuente domino damnum per iniuriam datur, multò est auctior æstimatio facienda: & maximè, quando damnum est graue: vt si latissimum vinetum destrueres, aut vastissimum segetum campum, ita vt prouincia vel ciuitas graue detrimentum pateretur. *Exponitur cōclusio S. Thomæ.*

PER hæc ergo liquet solutio primi argumenti. Circa secundum verò, dubitationem nobis offert doctrina Caietani. Ait enim diuus Thomas, quòd qui in mora est soluendi mutuum, aut alia ratione debitum, tenetur non solùm quod accepit, refundere, verùm & damnum quod creditor ex dilata solutione patitur, & quod illi cessat lucrum. Quod quidem iustitia præcipit postquàm alteri inuito totum illud aufertur. Caietanus autē inde infert eadem ratione & à principio posse inter mutuantem & mutuatariū conuenire de lucro cessante. Quod quidem si intelligat à temporis articulo, quo in mora cœperint esse, bona fortè est illatio. Mutuo, verbi gratiâ, tibi vsque ad festum Ioannis decem: quę si tunc non solueris, quia me inuito deinceps retinebis, & sum ego mercator, cui tua culpa cessaturū est lucrum: dabis ergo mihi tantum. Si autem intelligat lucrum cessans statim à tempore mutuationis persoluendum, profectò illatio nulla est. Tota enim ratio quare ab illo qui est in mora, potest negotiator lucrum cessans exigere, non est ea præcisè, quòd pecunia negotiatoris in virtute plus valet quàm si non esset negotiationi exposita: sed hæc iuncta cum alia caussa, quòd præter voluntatem ipsius mercatoris retinetur. Quare dum sua ipse sponte alienatam à se habet pecuniam, perniciosum est concedere, vt possit lucrum cessans exigere. Hoc autem libro sexto sumus fusiùs disputaturi. Et ideo de hoc modò satis. Solutio tertij argumenti, expositio est illius loci euangelici, Sciebas quòd meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi. Cuius duplex est expositio. Primùm enim hoc nos certissimum catholica fides docet, quòd radix nostrorum omnium meritorum est gratia Dei, per quam illi sunt accepta. & ideo quidquid illi meritorum offerimus, ipse in nos priùs seminauit. Vnde alibi, seminanti semē suum sese cōparauit. Et ideo prior expositio est, quòd verbum Christi non intelligitur secundùm veritatem, sed secundùm existimationem illius verbi nequam, qui ex odio arbitrabatur Deum petere quod seminauerat: & ideo ait Christus, ex eius ore eum iudicare, quasi non ex rei veritate. Posterior verò solutio est, quòd aliquid præter gratiā, quam ipse nobis confert, exigit à nobis, scilicet assensum nostrū, vt sinamus nos ab illo moueri: & præterea vsum eiusdem gratiæ, quo per meritorum incrementa ipsa augetur. Porrò autem syncerior apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendum: & fruges meritorū nostrorum ipse in nobis seminauit per gratiam. Vnde Paulus: Ego plantaui, scilicet prædicando, & Apollo rigauit: Deus autem incrementum dedit. Est hîc autem ab illo Lutheranorum dogmate cauendum, quod nos libro tertio de Natu. & grat. cap. 8. expugnauimus. Aiunt enim, opera nostra non esse nostra merita, sed Deum per nos mereri. Qua quidem falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritum enim non dicitur nisi vnius ad alterum. Quare cùm mereri, non sit nisi in Deo, & erga ipsum, non potest ipse mereri. Decipiuntur autē falso intellectu verbi Augustini in De gratia & liber. arbit. quo ait Deum in nobis coronare dona sua. vbi Augustinus non dicit quòd opera nostra sunt merita Dei, sed quòd sunt dona Dei: & simul vtrūque verum est, quòd sunt & dona Dei, & merita nostra. Nam quia non sunt merita, nisi quatenus è radice gratiæ Dei pullulant, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero voluntatis nostræ diuinitus motæ fiunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra quatenus dona eius sunt, & ideo quodammodo illi damus quod non accepimus, puta auctū, quod in radice accepimus, sed tamen nihil damus quod ipsę non seminauit & incrementum dedit.

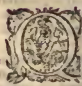
De secūdo argumēto. *Sententia Caie. de restitutione lucri cessantis.* *Distinctio auctoris.* *Cur liceat lucrū cessans exigere.* *Ad tertiū.* *Paulus.* *Dogma Lutheranorū.*

QVÆSTIO SEPTIMA, DE CIRCVNSTANTIIS RESTITVTIONIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum semper oporteat ei restitutionem fieri à quo res sublata fuit.

VONIAM quæstio præcedens substantiam nobis restitutionis patefecit, decet vt in hac septima circunstantias eiusdem exploremus: nempe cui, quis, quomodo, quando restituere debeat. Est ergo primus articulus, qui apud D. Thomam est quintus, vtrum sit semper restitutio ei facienda, cui res sublata est. Apparet nanque id non semper oportere. Primùm, quia restitutio non debet illi esse nocua, cui fit, neque alteri iniuriosa: Si autem ei cuius res est, esset semper restituenda, vsu quandoque veniret, vt in eius perniciem esset vel aliorum: vtputa dum domino petenti suum gladium, vt homicidiū faceret, redderetur: ergo non

semper

ſemper eſt vero domino reſtitutio facienda. Secundò: Quæ quiſque iniuſtè prauoque fine dat, indignus fit, qui eadem recipiat: ſolent autem homines aliquid ſimoniacè dare, vel ad corrumpendum iudicem, vel ad hominem enecandum: quæ quidem largitiones iniquæ ſunt: ergo non eſt illis facienda reſtitutio. Tertiò: Nemo ad id cogitur quod impoſsibile eſt, quandoque autem reſtitutio non eſt factu poſsibilis, ſi ei fieri debeat à quo res ablata eſt: nempe vel quia eſt vita defunctus, vel peregrè profectus, vel prorſus ignotus: ergo tunc non eſt neceſſe reſtitutionem eidem fieri. Quartò: Iuſtiùs homo cogitur ei beneficium repenſare, à quo maius accepit, quàm ei, à quo recepit minus: ergo ingruente ſimul parentum inopia, dum tempus reſtituendi alteri occurrit, ſi vtrunque ſimul non eſt poſsibile, citiùs rependendum eſt parentibus beneficium, quàm debitum extraneo reſtituendum. Quintò: Fruſtraneum eſſet ac perinde vanum id reſtituere quod rurſus in poſſeſsionem reſtituentis eſſet reuertendum: dum autem prælatus quidpiam eccleſię debet, ſi eidem eccleſiæ reſtituatur, in ſuam ipſius regreditur poteſtatem: quandoquidem ipſe eſt bonorum eccleſiæ adminiſtrator & cuſtos: ergo tunc non decet reſtitutionem eccleſiæ fieri. Atque adeò non ſemper ei debet fieri reſtitutio à quo res ablata eſt. Contrarium autem nos Paulus admonitos curauit ad Roma.13. inquiens, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, &c.

Paulus.

Aliorum ſententia.

QVAESTIO huius articuli præcipua eſt in materia reſtitutionis: ad quam plerique Doctorum conclusionum multitudine reſpondent: nempe quòd bona defuncti reſtituantur hæredi: & quæ ignoto debentur, reſtituantur pauperibus: & horum inſtar fiat de alijs. At verò licet forſan ad rem non ita multũ differat, tamen ſi loquendi proprietatem obſerues, multò ſynceriùs & ad rem propiùs vnica concluſione diuus Thomas reſpondet: quæ ſit vniuerſalis hæc, Neceſſariũ vbique & ſemper eſt reſtitutionem eidem fieri à quo res ſublata eſt. Enimuero hæredes perſonam defuncti gerunt, & ideo quod eis confertur, datur defuncto: & quod reſtituis pauperibus, vero domino reddis: nam illi per ſe nullum acquirunt dominium, niſi quia loco veri domini ſubrogantur. Probatur ergo concluſio: Reſtitutio, vt ſuprà dictũ habemus, eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ, per quam æqualitas conſtituitur inter perſonas quæ inæqualia habent: hæc autem rerum adæquatio legitimè conſtitui non poteſt, niſi eidem ipſi id reddas, quod ei abſtuliſti: ſi quidem ille eſt qui propter tuam ablationem minus habet: ergo vero domino facienda eſt ſemper reſtitutio. Anteà tamen quàm ad argumentorum ſolutionem deſcendamus, explicanda eſt concluſio. Conſultò quippe dictum eſt reſtitutionẽ fieri debere vero domino. Nam ſi rem ab eo ſuſtuleris, qui eius non erat verus dominus: vtpote à latrone, non eſt ei reddenda, ſed domino, cui ipſe ſurripuerat: ac perinde rem filiofamiliâs ademptam, ſuo patri: & quam monacho eripuiſti, eius prælato. Enimuero vt articulo proximo dicturi ſumus, duplici ex fonte oritur reſtitutionis obligatio: nempe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idque in hiſce caſibus, etſi nihil ab eiuſmodi dominis acceperis, nihilominus quia eorum res penes te ſunt, teneris in eorum poteſtatem tradere. Eſt autem operæpretium, tria in eiuſdem reſtitutionibus obſeruare. Primum, vt tibi citra vllam dubietatem conſtet, rem quàm Petro eripuiſti, non eſſe ſuam, ſed Pauli. Nam dum res tibi dubia eſt, tunc quoniã melior eſt conditio poſsidentis, eidem debes reddere: vt ipſe videat cuius eſt. Quandoquidem in foro iudiciali, niſi tu planè probaueris rẽ nõ eſſe illius, eidem è quo abſtuliſti, cõpelleris reddere. Et conſultò dixerim, non eſſe illius, puta quia nunquàm eius habuit dominium, ſed per iniuriam ſurripuit. Nam ſi ille, à quo ſuſtulit ratione mutui vel alius legitimi contractus, rem illam debet alteri, non tu potes priuata auctoritate ei reddere, ſed ei ipſi debes, qui dominium habet. Secundò: Vt tenearis dare domino, requiritur quòd id poſsis abſque magno tuo detrimento facere. quoniàm ſi latronem timeas, aut filiumfamiliâs, à quibus niſi eis reddas, vapulabis, aut graue aliquod damnum accipies, non teneris cum tuo incommodo reddere niſi eis. Tertiò: Quando reſtituis vero domino, teneris tam latronem admonere quàm etiam dominum: illum ſcilicet, ne poſteà pœnitentiâ ductus iterato reſtituat, quod ſemel reſtitutum eſt: hunc autem, ne alia via procuret illud recuperare. Arguitur autẽ contra ſecundam moderationem, nempe quòd res tunc reſtituenda eſt domino, ſi fieri illud poteſt ſine reſtituentis detrimẽto. Ille qui rem ſuſtulit à latrone, tenetur reſtituere vero domino, non ſolùm charitatis iure, verùm & iuſtitiæ rigore: ergo non ſolùm abſque detrimento, verùm etiam cum illo debet talis reſtitutio fieri. Probatur primò antecedens: Nam qui rem alienam habet inuito domino, res ipſa accepta, vt modò dicebamus, in cauſſa eſt, vt reſtitutio iuſtitiæ vinculo fiat. Item verus dominus poſſet poſſeſſorem in foro iudiciali compellere vt ſibi conferat: ergo tenebatur de iuſtitia. Nam ad id ad quod ſola charitate tenemur, non poſſumus in iudicio cogi. Item quia, vt articulo proximo dicturi ſumus, etiam qui furtum à latrone emiſſet, teneretur illud domino reſtituere, ergo quomodocunque accipiat. Conſequentia autem prima inde probatur, quòd iuſtitia etiam cum detrimẽto reſtituere obligat: vt ſuprà diximus. Ad hoc reſpondetur, quòd non ſolùm charitas, ſed & iuſtitia obligat ad reddendum vero domino, quomodocunque ab iniquo poſſeſſore acceperis. Negatur tamen conſequentia, qua infertur etiam cum detrimento eſſe reſtitutionem perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis, nempe vel quia iniquè à domino eripuiſti, vel mutuato: tunc reſtituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris: haud tamen cum detrimento vitæ. Quando verò non ratione acceptionis, ſed tantùm ratione rei acceptæ, tunc nullum cogêris ſubire periculum, ſi re vera periculum eſt alicuius momenti: ſed ſatis eſt tunc vt eidem reddas à quo accepiſti: admonendo, ſi potes, verum dominum. Quandoque autem egregium officium præſtabis amico, ſi periculo te obijcias vt rem ſuam ſerues. De hoc autem iterum expreſsiùs articulo proximo.

Concluſio.

Explicatur concluſio.

Tria in reſtitutione obſeruãda.

Primum.

Secundum.

Tertium.

Argumentum contra ſecundã moderationẽ.

Ad argumentum.

Ad primũ principale.

AD primum igitur argumentum reſpondet diuus Thomas, quòd caſu quo reſtitutio grauiter ei nocet, cui fit, vel in nocumentum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eò quòd reſtitutio in vtilitatem eius fit, cui debetur: ſed debet in tempus congruum prolatari; vel apud alterum res deponi, qui tutiùs cuſtodiat. Hæc autem reſponſio nonnullas parturit dubitandi ratiunculas. Et quò omnibus fundamentum ſubij-

Dubium.

tum subijciamus, quæritur quo iure depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atque id domino denegare: charitatisne, an iustitiæ: multum enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit, consequens fit vt si restituat, teneatur ad restitutionem damnorum quæ ipse intulerit, sin autem solo charitatis vinculo, nulli inde fit restitutioni obnoxius. Responsio huius in distinctione posita est. Aut enim ille qui petit, vult re sua in iniuriam sui vel aliorum abuti: & tunc de iustitia teneor ei illam negare. Vt si gladium à me insanus petat, vt se vel alterum occidat: si modò tamen id sine meo incommodo possum. Non enim teneor subire periculum quod mihi ille offert, si non reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam proximi. Et quòd qui potest sine periculo, teneatur de iustitia negare, inde patet, tum quòd reddendo caussam dat iniuræ: tum quòd si reddat, condemnabitur in iudicio: licet non ad totum. Missam hic semper faciamus ignorantiam, quæ homines potest excusare. Et eadem ratione, immo maiori denegare debeo, quando in præiudicium reipublicæ id petitur: vt qui amplam pecuniam deberet tyranno, quam ipse vt exercitum in internecionem reipublicæ armet, petit, tenetur ei tunc temporis de iustitia denegare. Si verò dominus rem suam petat in aliquem abusum, qui non habet annexam iniuriam: vt si pecuniam quam illi debeo, ad scortandum, vel ad ipsam prodigendum ex me reposcat, tunc de iustitia non teneor non reddere: quandoquidem reddendo nullius sim iniuriæ caussa: immo ipse petit suo vtens iure. Teneor tamen ex charitate rei proximi consulere, atque adeò, si possum restitutionem differre in aliud tempus. At verò emergit à contraria parte argumentum: Nemo habet ius peccandi, ergo quomodocunque ille petat ad peccandum, etiam citra aliorum iniuriam, denegandum illi est de iustitia. Quòd si respondeas licitum illi esse dare scorto pro re illicita: & ideo petere vt vtatur iure suo, instruatur argumentum de datione, quæ intrinsecè est peccatum. Vt si petat ad exercendam simoniam: quæ quidem datio intrinsecè mala est. Caietanus hic ingenuè fatetur tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniam depositam domino reddere, vt Cardinalatum emat: & multò minùs illi pecuniam in talem vsum mutuari. Sed re vera, quidquid sit de mutuatione, in quo maior contrà esse videtur ratio culpæ, quia mutuans cùm minùs compellatur, magis videtur esse caussa, depositū tamen tunc reddere, nullam videtur iustitiā afferre. Nam ipse petit quod suum est, non ad irrogandam iniuriam alicui tertio, neque sibi, sed solùm ad peccandū: sicuti si peteret vt mala caussa daret amicæ. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non enim sequitur, nemo habet ius peccandi: & iste petit pecuniam suam ad peccandum. ergo non petit vt vtatur iure suo: quia petit ad dandum ad quod habet ius: licet non ad culpam quæ rationi adiungitur. At verò profectò illo modo quo non habet ius ad peccandum, neque ius habet ad dandū, si datio ipsa sit peccatum. Secus de meretricia mercede: quia dare, non est peccatū: licet fornicatio sit peccatū. Duobus ergo modis congruentiùs respondetur. Primò, quidquid sit de illo vsu ad quem suam à me pecuniam petit, tamen petendo vtitur iure suo: quia petit suum. Sed ais, Petit tamen vt ea vtatur contra ius suum. Respondetur ergo secundò, quòd vti quenquam iure suo, bifariàm intelligitur. Si enim ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccandi: quoniam neminem lex peccare permittit. Si autem ius vniuscuiusque accipiatur pro eo, quod est suum, scilicet quo citra iniuriam vtitur, tunc ille, qui dat pecuniam simoniacè, vel ad corrumpendū iudicem, vtitur iure suo: hoc est dat quod suum est: atque adeò nemini iniuriā facit, sed legi: quam quidem ego qui habeo eius depositum, non teneor vitare.

Responsio sub distinctione. *Secunda pars distinctionis.* *Argumentum contra secundam partem distinctionis.* *Responsio Caietani.* *Prima solutio.* *Solutio secunda.*

Ad secundum argumentum respondet Diuus Thomas sub distinctione. Bifariàm enim contingit aliquem quidpiam illicitè dare. Vno modo, quia datio ipsa est contra legem, sicut simoniaca: & tunc, quia dans meretur dominium perdere, quod alter nihilo magis acquirit, restitutio fieri debet, non ei, sed pauperibus. Si verò datio ipsa non sit illicita, sed caussa propter quam datur, vt scorti merces, non est restitutioni debita. Et quidem secundum membrum adeò liquidum est, vt nullo indigeret examine, nisi quidam nuperrimus auctor Complutensis hanc sententiam S. Thom. quæ omnium ferè est Theologorum, inficias iuisset. Ait quippe, meretricem nihil in pretium & mercedem suæ turpitudinis recipere posse: sed tantùm donationis via. Itaque si in pretium reciperet, restituere teneretur. At verò salua egregij Doctoris existimatione, ratio eius tam debilis est, quàm conclusio falsa. Inquit enim duo esse rerum genera, quæ diuersa ratione non sunt pretio æstimabilia. nempe spiritualium, quæ ideo pretio non æstimantur, quòd omne excedunt pretium: & operum, quæ delicta sunt, quæ propter eorum vtilitatem nullo sunt pretio digna. Porrò autem vtrunque membrum falsum est. Spiritualia nanque nō illa ratione iniustè venduntur. Nam etsi supranaturalia sint, nihilominus quantum ad humanos vsus attinet, emerēt illa homines quanto pretio possent. Vita enim omne pretium excedit: & tamen homicida condemnatur, vt vitam quam abstulit, ad arbitrium prudentum restituat. Præterea, spiritualia quæ habent fructus temporales annexos, possent tunc illa ratione emi: vt sunt sacerdotia. Ratio ergo quare spiritualia venalia non sunt, non est nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorum cùm non in peculiare suum commodū, sed in bonum commune ea receperint, debent quæ gratis acceperunt, gratis dare, vt libro nono latiùs patebit. Quare scientia quam quis propriè acquirit, vendibilis est. At verò de peccatis, licet ratione culpæ non solùm vilia sint nulloque pretio digna, immo abhorrenda & execranda: nihilominus ratione consensus illius, qui suas locat operas, rationeque voluptatis illius qui cōducit, quatenus ad humanos vsus accommodantur, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ sui corporis copiam facit, mercedem recipere potest pro voluptate quam vir captat, sicut posset, vt prolem illi gigneret. Immo vtraque ratione posset etiam masculus à femina pretium recipere: quin verò æquiùs, quia plus præbet. Sicuti Alexander in iure naturæ potuit à duce illa Amazone quæ illum gratiā recipiendæ prolis inuisit, quod & prece & pretio, vt fertur, impetrauit. Nam illi feminarum generi in more erat pretio accersere viros, qui ad illas ingrederentur. At verò quia feminis maior inest pudor, ob idque rariores sunt quæ illi turpitudini vacent, quàm viri, pretiū ipsæ iustiùs recipiunt. Item si caussa salutis quispiam emissione illa egeret, posset amplexum illum pretio coëmere: & non obstante

Ad secundum. *Illicita datio duplex.* *Sententia Ioan. Medinæ.* *Impugnatur Media na.* *Quare spiritualia venalia non sunt.* *Potest vir à femina pretium recipere.* *Alexander & Amazō.*

innatum

innatum haberet flagitium. Et quòd non solùm donationis via, sed & loco pretij id posſit recipere, manifeſtè probatur: quia reſpublica non ſolùm miſeras illas feminas permittit, ſed & pretium eis taxat: id quod nomen ipſum meretricis admonet: dicitur enim à merendo. Et qui illis ſtatum pretium nõ perſolueret, cogeretur in foro iudiciali: quod non contingeret, ſi donatio eſſet. Idque lege, idem ſi ob ſtuprum. ff. de condictione ob turpem cauſſam. adſtruit: quippe quæ ait meretricem iuſte recipere id quod pro iniuſto actu accipit. Meretrix enim, inquit, turpiter facit, quòd ſit meretrix: non tamen turpiter accipit, cùm ſit meretrix. Item arguitur contra huius Doctoris aſſertum, quo ait: ſi proſtituta quidpiam animo recipiendi pretium accipiat, ad reſtitutionem teneri: ſi verò animo recipiendi donationem, minimè teneri. Arguitur inquam: quia non tam eius mens exiſtimari debet quàm ipſa traditio: & re vera cõſuetiſsimo vſu nemo illis donat. ſed pretium ſoluit: atque ipſæ id planè intelligunt, quare ſemper tenentur ad reſtitutionem. Neque contra nos quidpiam facit l. ſyncera. C. de donation. inter virum & vxorem. vbi miles donare prohibetur quidpiam meretrici. Illic enim non iuſtum pretium prohibetur, ſed larga donatio, idque in fauorem militis. Nam alij donare etiam illis poſſunt, vt patet l. affectionis. ff. de donatio. Maiori tamen apparentia obijci nobis illud poſſet Deut. 23. Non offeres mihi turpe lucrum, nẽpe meretricis. Sed tamen neq; hoc quidquã euincit. Ibi enim non condemnatur meretricis pretiũ, ſed propter fœditatem prohibebatur in templo offerri: ſicuti & pretium canis: quia non erat animal vtile. Vel, quod veriſimilius eſt, vt ait illic Ioſephus, in more erat vendere coitum canis ad imprægnandum capram. Ad nullam ergo meretrices reſtitutionem tenentur. Maius autem dubium eſt, an aliæ quæ nõ ſunt publicitus expoſitæ, ſed maiori cum verecundia copiam ſui faciunt, poſsint pretium recipere? Sunt enim qui hoc propterea negent, quòd lex non permittit niſi illas quæ ſunt in fornicibus, neque alijs pretium taxat. Porrò autem crediderim has multò iuſtiùs poſſe recipere pretium: quippe quæ ob maiorem honeſtatem pluris ſunt æſtimandæ. Quòd ſi de alijs etiam ſciſciteris, quæ neque publicitus ſunt proſtitutæ, neque ſe tradere conſueuerunt: ſed ſunt puellæ aut maritæ quæ ſemel aut bis collabuntur. De his enim maior eſt apparentia: quòd non poſsint pretium recipere: ſed teneãtur ad reſtitutionem: eò quòd non modò non ſunt lege permiſſæ, verùm lege agitur contra illas, aut de ſtupro, aut de adulterio, neq; in iudicio audirentur, ſi promiſſum ſibi pretium peterent. Nihilominus & illis quoque liceret pretium recipere: tenebiturque in foro conſcientiæ, qui illis promiſit, ſoluere: niſi exceſſus iuſtę ęſtimationis pro ratione perſonarum immodicus eſſet. Et ratio eſt eadem S. Thom. Nam licet flagitia illa ſint lege vetita, datio tamen non eſt prohibita. Et ideo iuri naturali ſtandum eſt: quo vtique iure conceſsio illa corporũ æſtimabilis eſt pecuniã. Atque ad hoc facit l. ſuprà citata, idem. ff. de condi. ob tur. cau. vbi ei qui aliquid ob ſtuprum obtulit, denegatur repetitio. Sed tamen quantum ad forum iudiciale eſt differentia inter has mulierum ſpecies, quòd meretrici datur in iudicio actio petendi pretium: ei autem quæ non eſt publico loco expoſita, denegabitur: quia illis ſolis lege decreta ſunt pretia. Vxores autem & virgines non ſolùm à iudicio arcentur ne petant, verumetiam in pœnam ſui criminis priuabuntur acquiſito pretio: ſed tamen ante condemnationem iure naturæ illis debetur. Quod autem adduci poteſt ex l. Lucius Titius. ff. de iure fiſ. vbi mulier quæ marito venenum propinauerat, condemnatur, vt quæ turpiter in adulterio receperat, fiſco applicentur, nihil ad rem facit. Primùm, quòd ante condemnationem iure naturæ poterat id recipere, deinde quòd condemnata eſt, non ſolùm in odium adulterij, ſed & homicidij.

Ioſephus.

Aliquorũ ſententia.

Sententia auctoris.

Aliud dubium.

Solutio.

An marita teneatur pretium ſui corporis viro reddere.

Vtrum autem marita teneatur pretium reddere viro, ſi id ſaluo pudore ſuo poſſet, & filia patri? Reſpondetur idem eſſe iudicium atque de alijs, quæ operis manuum ſuarum acquiſierint. Poteſt enim clam marito, & filia clam patre, illa in ſuos vſus vertere: niſi amplam ſupellectilem illa via acquiſiuiſſet, quæ idcirco in vſum mariti venire deberet. Haud ergo eiuſmodi mulieres ad reſtitutionem tenentur: niſi ab eo receperint, qui non erat ſui iuris, vt amplam pecuniam poſsit illis vſibus expendere. Nam ſi res eſt modica, pro qualitate perſonæ, etiã ſi à filiofamilias recipiat, retinere poteſt. Nam præſumitur pater ſcire, rataſque ſubinde habere eiuſmodi expenſas. An verò, vice verſa, qui puellam vitiauit, teneatur in conſcientia in totam dotem? Reſpondetur, quòd ſi ipſa conſenſit, nõ tenetur de rigore iuſtitiæ ad aliud, niſi ad id quod pollicitus eſt. Nam ſcienti & volenti non fit iniuria. Tametſi æquitas honeſtatis ſit, vt ſi illam ob cauſſam nuptui tradi non poteſt, aliquid elargiatur. Neque verò ſi ſit ſub cura parentum, tenetur illam dotare: ſecus, ſi inuitam rapuit. Adiecit tamen prætereà hoc verbum ſanctus Thomas, quòd ſi mulier ſuperfluum per fraudem & dolum extorſerit, tenetur amaſio reſtituere. Vbi notandum, quòd etiam ſi ſuperfluum recipiat, dum tamẽ neque fraus adſit neque dolus, nulla eſt neceſſaria illi reſtitutio. Fraus autem eſt, ſi verbi gratiã, diceret ſe eſſe viro incognitam: aut non niſi ſemel, idque à magnate: qua fraude plus extorqueret, reſtituere profectò teneretur. Sed ſi falsò dicat ſe perditè illum deamare, aut facetijs & illectamentis quidpiam extorſerit, fraus illa non obligat ad reſtitutionem: quoniam probè omnes nôrunt illas eſſe meretricum technas. An verò contrà, ſi quis illis ſuperfluum aliquid polliceretur, teneatur promiſſum ſoluere: reſpõdetur teneri in conſcientia: quia ius hoc naturale docet: niſi exceſſus ad prodigalitatem pertingeret. Nam tunc malè promiſſum eſſet, in quo reſcindẽda eſſet fides: etiã ſi cum iuramento eſſet promiſſum: nam iuramentum de re illicita non obligat. Neque ſimile eſt de illo qui iurauit latroni pecuniam ſe largiturum ad redimendam vitam: quoniam illud licitè potuit iurare. Conſultius eſt tamen in eiuſmodi euentibus relaxationem iuramenti procurare. Retrocedendum ergo eſt ad prius reſponſionis membrum: quando ſcilicet datio ipſa eſt illicita, cuinam ſit reſtitutio facienda: vt in ſimonia. Harum ergo quæ illicitæ ſunt, dationum triplex eſt differentia. Vno enim modo datio poteſt eſſe mala ſolùm ex parte recipientis: vt ſi cuipiam pecuniã porrigeres, ne peccatum cõmitteret. Et tunc ille qui dat, poteſt repetere, eò quòd alter tenebatur id gratis facere. De quo extat l. vtputa. ff. de cond. ob turp. cau. Ex qua infert gloſſa, quam Summiſtæ ſequuntur, illum qui recipit ad reſtitutionem teneri. Haud tamen conſequentiæ vim intelligo. Immo crediderim tali eſſe diſtinctione vtendum: Aut inquã vitium à quo illum donario meo cohibere procuro, pernicioſum eſt alteri: aut nullam habet annexam iniuriam

De eo qui puellam vitiauit.

Dubium.

Iuramentũ de re illicita non obligat.

Triplices dationes illicitæ.

Primus modus.

Diſtinctio notanda.

iniuriam. Si enim est iniuriosum ac perniciosum, vtputa cum amico munus aliquod offero, ne homicidium aut furtum faciat: tunc mihi posteà repetitio dabitur. Atqui hoc tantum exemplum est in lege. Nihilominus si ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri restitutionem. Nam etsi ille gratis teneretur abstinere, nihilominus quia in gratiam mei abstinet, aliòqui mala illa facturus, potest iure naturæ pro sua illa voluntate pretium ex me recipere. Quare lex translationem dominij non prohibet, sed repetitionem concedit: vt in ludo diximus idque in odium illius criminis, ne homines iniurias, quas in alios meditantur, pretio venderent. Quando verò vitium non est contra iustitiam: vt si ego amico quidpiam darem, ne scortaretur, profectò non solùm ille recipere potest, neque ad restitutionem tenetur: verumetiam, vt credo, neque daretur mihi repetitio: quoniam lex illa pœnalis restringenda est ad suum ipsius exemplum: quod non profert nisi in vitiis habentibus iniuriam annexam. Secundus ergo modus dationis iniustæ sumitur ex parte vtriusque, scilicet tam dantis quàm recipientis: non quidem quia actio pro qua munus offertur, non sit natura sua pretio æstimabilis, sed quia habet annexam iniuriam contra iustitiam. Vt si litigator aut iudici, aut scribæ, aut testi corrumpendo munera offerret, aut assasino, vt hominem interficeret. Tunc enim vterque delinquit: & ideo tam qui dedit, quàm qui recepit, eodem pretio iure mulctatur, ac proinde largitio illa fisco iure addicitur: vt patet l. Mulcta. C. de mod. mul. Non quòd actiones illæ, puta hominem occidere, aut sententiam in tuum fauorem proferre, non sint naturâ suâ pretio æstimabiles: sed quia actiones iniuriosæ sunt, indignus iure fit ille, qui accipit vt dominium acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa ff. de ver. obli. Generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti: intelligitur inquam, quando vtrinque iniusta est (vt lex statim proxima declarat) veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat: quia homicidium & sacrilegium sunt delicta contra iustitiam. De quibus etiam restitutionibus habetur iure Canonico xiiij. q. v. can. Non sanè. qui est Augustini. Interrogas autem cùm leges istæ, pœnales sint, vtrum qui recepit, teneatur ante sententiam restituere? Videtur enim ex his quæ diximus lib. primo, non teneri. Respondetur nihilominus, teneri. Et ratio est, quia lex fecit eum inhabilem ad recipiendum in odium delicti, quod est contra iustitiam: & ideo nullum acquisiuit dominium. Haud tamen tunc tenetur restituere fisco. nam etsi ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod non erat suum: alter tamen qui dedit, non potuit re sua, nisi per iudicis sententiam expoliari: obidque antequàm condemnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta etiam restitutione, vbi fiscus resciuerit, recuperabit. Quando verò delictum non est iniuriosum, optimè transfertur dominium: quia, vt suprà diximus, datio non est illicita. Vnde, vt suprà citatum est l. Idem. de condi. ob tur. cau. danti ob stuprum pecuniam non conceditur repetitio. Sed nunquid licebit munera iudici aut alteri iustitiæ ministro ad redimendam vexationem largiri? Apparet enim id licere, eò quòd cuique fas est suum protegere ius. Respondetur autem nemini id licere: quoniam iustè, quod iustum est, exequeris: & quoniam lex huiusmodi largitiones vetuit, subinde cohibuit illa via redimere vexationem. Illo enim palliamento multæ fierent corruptiones. Nam cùm quisque in propria causa iniquus sit iudex, cuique apparet ius habere certum, atque adeò suam vexationem redimere: quæ quidem in litibus maxima pernicies est: nempe dum vterque litigantium vt vexationem redimat, vexando preuenit alterum: dátque illi causam, vt & ipse suam redimat. Idque vtinam non vsque ad principum palliandas discordias procederet. Tertio modo, dationem cõtingit esse illicitam, etiam ex parte vtriusque, tam dantis quàm recipientis: tamen ratio non est ei similis quæ in proximo membro signabatur, videlicet, quòd actio, quæ emitur, est iniuriosa: sed quia non est pretio æstimabilis, qualis est datio simoniaca. Quòd enim mihi detur pretio sacerdotium si sum dignus, non est alterius iniuria: veruntamen quia res illa quæ emitur, non est pretio æstimabilis, propterea quòd Antistites gratis acceperunt vt gratis dispensent, fit vt qui precium pro re spirituali recipit, nullum adipiscatur dominium: ob idque statim tenetur ante sententiam id relinquere. At verò vtrum tunc teneatur restituere pauperibus, an ei qui dederat, dubium est. Nam à priori parte facit quòd iura in pias causas iubent fieri restitutionem: vt can. qui habetis. xiiij. q. v. & can. De hoc. de simo. cautum est. Et in foro exteriori eodem modo fieret condemnatio: eò quòd qui dedit, meretur dominio priuari: imò iustiùs, quàm qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum, quòd nemò expoliandus est re sua, nisi per iudicis sententiam. De hac ergo re, loco proprio, lib. ix. differendum est. Interim tamen stando in iure naturali, dicendum quòd ante condẽnationem facienda est restitutio ei, qui dedit. Caueat sibi tamen restituẽs, ne posteà cùm in notitiam venerit ecclesię, denuò condẽnetur.

Secundus modus. — *Turpes stipulationes nullius esse momenti, exponitur.* — *Dubium.* — *Dubium.* — *Tertius modus dationis illicitæ.* — *Dubium.*

SOLVTIO tertij argumenti trimembris est. Aut enim creditor, cui restitutio debetur, defunctus est aut absens, aut prorsus ignotus. Et quidem loco defuncti hæredes subrogantur: qui in triplici sunt differentia. Aut enim sunt necessarij: vtputa quos testator, nisi legitima rarissimáque de causa, exhæredare non potest. Quales sunt parentum filij, ac filiorum parentes. Alij verò succedunt ab intestato, vt fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento: vt alieni. Et Quomodocunque quis sit alterius hæres, eidem est facienda restitutio. Quinimò, vt dicebamus, in hærede fit ipsi defuncto. Pulsare autem cuipiam conscientiam potest, an qui inuestigatis hæredibus nullóque inuento, restitutionem in pios vsus confert: posteà reperto hærede, qui inuentus non fuerat, eidem nihilominus debeatur restitutio. Apparet enim id ratio poscere: quoniam ille non debet inscius & inuitus priuari iure suo. Ad hoc respondetur, quòd quando restitutio alicuius est ponderis, hæréque non inuenitur coram publica Potestate, debet fieri diligentia, & pœnes ipsam deponendum est debitum. Si autem eius autoritate vel in pauperes vel in pios vsus dispendatur, tunc restitutor tutus manet, tam in conscientia quàm in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria. Quando verò creditor absens est, tunc quò commodiùs fieri posset transmittenda illi est restitutio. Quid autem si transmissio sine magno sumptu fieri non potest? Scotus quidem & Richard. in iiij. distin. xv. aiunt quòd

Ad tertiũ argumẽtũ. — *Hæredes triplices sunt.* — *Dubium.* — *De restitutione creditori absenti facienda.*

Scotus & Richardus. quando ingentibus opus est sumptibus, non renetur debitor illos facere: sed potest tunc in pauperes quantum debet erogare. At verò S. Tho. de sumptibus nihil meminit, sed consultò id conticuit: quia simplicem constituere regulam non poterat. *Sententia auctoris.* Est ergo discretione opus nempe perpendendum, vtrum id quod debes, per iniuriam retinueris, an verò per contractum licitum puta aut venditione, aut mutuato, &c. Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante solutionis tempus ille recessit, nullas teneris facere expensas ad restituendum: quia non plus debes, quàm acceperis. At si sine illis transmittere nequis, vel custodire debes, vel apud iudicem deponere. Nam in pios vsus non licet dispendere, nisi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriam id illi debes, puta si furatus es, aut si quamuis iustè accepisses: tamen ante solutionem peregrè profectus in mala es fide, absque dubio teneris sumptibus tuis restitutionem illi mittere: quandoquidem eum stringeris indemnem seruare quia absque sua culpa suo caret iure. *Dubium quando creditor ignotus est.* De illo verò, qui prorsus ignotus est, grauius est vsitatiusque dubium. Hic enim articulus ad istos coemptores, & negotiatores, ac salsamentarios spectat: qui minutatim quoslibet defraudant, atque expilant: ac subinde ad illos, qui vrbem aliquam iniusto bello in prædam dederunt. Præterea, ad illos, qui inuenerunt thesauros: de quibus sub titulo De furto, dicturi sumus. Huiusmodi nanque debitoribus ignoti sunt sui creditores. Primum ergo omniũ admonendi isti sunt quisnam dicatur ignotus. Haud enim quicunque censendus est debitori ignotus, qui in sua non est notitia, neque memoria: sed ille prorsus qui facta pro ratione debiti solerti diligẽtia, inueniri non potuit. Quapropter antequam hæc fiat indago, non licet in pios vsus restituenda dispensare: neque compositionem facere auctoritate Cruciatæ Bullæ. *Bulla cruciata.* Illa enim præcisè dicuntur debita incerta, quorum domini post vigilantem indaginem quæ bona fide fuerit facta, inueniri nõ possunt. Quin verò qui per iniustam acceptionem æs alienum contraxerunt, suis proprijs sumptibus tenentur eandem facere inuestigationem. Quocirca vbi sub dubio compertum fuerit, isti aut illi certò deberi: nempe cùm duo ad tuam tabernam accesserint, & certus sis alterutrum defraudasse: licet scire nequeas vtrum eorum, teneris nihilominus inter illos aut suos hæredes debitũ æs dispertiri: quoniam tunc creditor non est omnino ignotus. Qua vtiq; ratione sunt qui censeant eũ qui certus est cuius ciuitatis fuerit ille cui restitutionem debet, si ille, neque hæredes haberi possunt, restitutionem debere pauperibus eiusdem loci. At verò nulla apparet huius necessaria ratio. sed forsan distinguere est operæpretium. Dum enim exercitus ciuitatem communi nomine fuerit deprædatus, tunc fortè si ignoti sunt domini, facienda est *Distinctio.* vrbi restitutio, vt respublica ipsa eam distribuat. Quando verò non illo modo per iniuriam toti reipublicæ illatam contractum est debitum, sed per iniuriam singularium ciuium: non est necessarium in eodem oppido fieri. Est ergo conclusio doctorum omnium, quod ignoto domino, facienda est pau- *Dubium.* peribus restitutio: vel potius ipsi in pauperibus, vt suprà dicebamus. Veruntamen quo modus hic restituendi de sua radice innotescat, quæritur quo iure pauperibus elargienda sint quæ incertis dominis debentur: Vtrum sit naturale, diuinùmve: an humanum? Quis inquam illos fecit huiusmodi creditorum hæredes? Et arguitur sic: Obligatio restituendi iure naturæ vniuersos obligat mortales, siue Christiani sint, siue sola lege naturæ viuentes: natura autem non docet, ignoto domino, pauperibus id deberi: immo videtur tunc res transire in ius possidentis. Habetur enim Instit. de rer. diuisio. quòd res cuius non est dominus, occupanti conceditur: quando autem dominus non comparet, perinde habet ac si non esset. Præterea quòd restitutio fiat pauperibus, sola lege canonica introductum est: vt patet cap. Cum tu. de vsur. & can. Non sanè. &. Qui habetis, 14. q. 5. Pontifices autem non potuerunt inuitis dominis præter ius naturę debita incerta in vsum pauperum addicere. Nam ante illa sancita decreta, non apparet eiusmodi restituendi modus fuisse necessarius. *Responsio.* Ad hoc primùm omnium respondetur, eiusmodi incerta debita si ius tantum consulas naturale, in vsus communes reipublicæ cedere. Nam cùm res vniuersæ, vt lib. præcedenti dictum est, traditæ in communi sint humano dominio, quarum diuisio iure gentium facta est, fit vt dum expectatus legitimo rempore dominus nõ comparet, iteratò veniant in vsum publicum. At verò quoniam Christi vicarius toti reipublicæ Christianæ curam pauperum gerit, iure & merito potuit hæc bona quasi communia reipublicæ pauperibus applicare: qui eiusdem reipublicæ sunt egena membra. Idque Alexand. sub anno Domini 1170. faciendum Salernitano Archiepiscopo iussit: vt patet dicto cap. Cùm tu. de vsur. Non tamen quòd ipse fuerit primus rei huius auctor: sed exemplo adductus est antiquissimorum sanctorum, Augustini scilicet, vt can. citatis 14. quæstio. 5. constat: atque aliorũ. Quin verò & naturali iure edoctus & Euangelio. Nam quod cuique superest, erogandum est in pauperes: eiusmodi autem bona redundare censentur in republica.

Ex quo sequitur primò dominium harum rerum non transire in pauperes, ac si creditorum hæredes essent: sed dum ipsis datur quasi creditoribus ipsis soluitur. Et tunc per dationem ipsam acquirunt verum dominium: quasi Papa tunc dominorum nomine illis tribuat. Subsequitur deinde secundo quòd dum respublica in alios pios illis debitis eguerit, cessat tunc ius erogandi pauperibus. Et potest respublica illa in tales vsus consumere. Nam ius positiuum non potuit naturali derogare. Ob idque princeps tunc secularis fortè potest incerta ipsa debita exigere & compositionem facere: puta pro certa quota *Dubium.* reliquum remittere, vt facit Papa: vt ilico dicemus. Quòd si scisciteris an quisque priuatim possit il- *D. Thomas* la quæ debet, vt libuerit, in pauperes diffundere: D. Tho. nihil hic de hac re fassus est: tamen in 4. dist. 15. q. 1. art. 5. ait debere fieri restitutionem secundum arbitrium episcopi, vel illorum ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi insinuare videtur rempublicam ipsam talem habere facultatem. Scotus verò eadem *Scotus.* dist. q. 2. negat id esse necessarium immo ait per se quemque id exequi posse: quem Richar. ibidem se- *Richardus* quitur, ar. 5. q. 4. Crediderim tamen, vbi modica est restitutionis quantitas, per se quemlibet restituere *Sententia auctoris.* id posse. Cùm verò res est cumulatioris pretij, consilium est vt arbitrio prudentis confessarij fiat: immo posset tam ingens esse, vt consulendus etiam esset episcopus, vt eius prudentia commodiùs restitutio fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim. Neq; sanctus Thomas, diuersum docuit:

maximè

maximè cùm in Summa de hac re siluerit. Vtilior autem erit responsio, vtrum ipse qui æs habet ignoti domini posset sibi partē capere dummodò sit pauper: vel suis consanguineis & familiaribus elargiri. Caietanus quidem id absolutè affirmat: ego verò absque temperamento non auderem. Si enim hanc facias vni cuilibet licentiam, ilico sibi suisque effinget paupertatem pro ratione sui status, vt aiūt. Igitur vbi necessitas non fuerit patentissima & clarissima, nemo tutò potest sibi vsurpare quod restituere debet: licet possit restitutionē differre. At si cogitat sibi capere, id debet facere auctoritate episcopi, aut sui parœciani curati, aut confessarij, si prudens est & sapiens. Idque, tunc fieri licebit quando grauiores aliæ miseriæ pauperum non se oculis obijciant. Quando verò auctoritate prælati aliqua sibi eleemosyna ex ijs quæ debebat applicatur, verè fit eius dominus: neque veniens in pinguiorem fortunam tenetur id amplius restituere. Percontaris autem de compositionibus istis quas nuperrimè nominauimus, sintne licitæ, vt Cruciatę forma habet, nempe vt qui incerta debita contraxerit, certam soluens portionē liber fiat à reliquo debito. In huius responsione interrogationis illud semper optima fide cauendum est, ne quispiam seipsum seducat, arbitratus quidpiam censeri incertum antequam diligens peragatur indagatio ad comperiendum debitorem. Hoc autem supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quin si legitima adsit caussa, possit Summus Pontifex eiusmodi compositiones facere: quandoquidem iure naturæ, vt dictum est, illa bona sunt reipublicæ: quæ tunc in tales vsus illis indiget. Quin verò vt proximè insinuabam, quando Reipublicæ necessitas esset apertissima, rex quoque fortè posset id facere. Tametsi quia Summus Pontifex iustiòr est eleemosynarū iudex, neque caussa ita semper est euidens, ille adeundus est, cuius auctoritate id fiat. Quod si quis arguat, ignotos creditores forsan nō consentire: id negatur, immo consentire videntur: quia illa habent pro amissis: & liberiùs quisque ac gratantiùs contribuet centū quæ pro perditis omninò ducit, quàm quatuor quæ habet in crumena. Et quāuis non consentirent, respublica id potest facere. Sed rursus arguis: quanuis illa Papa colligere possit, quam tamen habet facultatē remittendi partem? Respondetur quod tanquā legitimus iam tunc bonorū administrator propter ingruentem instantemq; publicam necessitatem, vt faciliùs expeditiùsque fiat collectio, potest partem cōdonare vt reliquū soluatur. Hactenus de iure. De facto nanque & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huius hæc est vt per eiusmodi cōpositiones tanta conficeretur pecunia publica, quæ vel alia tributa vel bonam eorum partem posset excusare: idq; sic fieret, vt non offerretur iniquis suę iniquitatis ansa: & tamen ex centū & quinquaginta argenteis quæ reipublicæ pauperibusque debentur, tantùm colligere duo, ac remittere reliqua, plus detrimenti offert pauperibus, quorū Papa est pater, rexque patronus, quàm emolumenti in bonū publicum conferat. Prętereà præsentissimū creatur periculum istis coemptoribus & raptoribus, vt huius fiducia nihili faciant quoscunq; passim defraudare. Atque idem periculū fit inde præsentius, quod certi sunt tertio quoquo anno eiusmodi indulgentias prouenturas. At verò bellorū frequentias quæ non tantùm ab infidelibus nobis in dies ingruunt, huius inter alia nobis sunt caussa mali, vt in cōquirendis vndique subsidijs modū non permittat. Quocirca neque nos in quemquā obloquimur: quia neque nostra est auctoritas tanta neq; audacia. Sed tamē postquàm ius probamus, admonere subinde cogimur fraudatores istos publicos, coemptores inquam ac negotiatores ne fiducia istiusmodi immodicæ remissionis freti cōtrahere fraudibus pergant æs alienū: quod si fecerint, restituere non tardent. Nam qui propositū non habet restituendi quousq; veniat indulgentia, in peccato mortali se sciat persistere: quoniam habita restituendi opportunitate, per nullū tempus licet alienum retinere.

Dubium.

Caietanus.

AD quartum argumentum respondetur, vnumquenque de his quæ sibi propria sunt arctiùs stringi parentibus succurrere, quàm alijs: ea verò quæ aliorum sunt, potiùs illis sunt rependēda quàm impendenda parentibus, nisi forsan, vt ait sanctus Thomas in casu necessitatis extremæ, in quo posset & deberet quisque etiam auferre aliena, vt patri subueniret. Contra hoc autem postremum verbum de tempore extremæ necessitatis dubia existunt nonnulla. Atqui vt inde exordiamur, vbi patentior est dubitandi ratio, quæritur vtrū debitore & creditore extrema necessitate coactis teneatur debitor creditori præ seipso succurrere, an potiùs sibi ipsi illo neglecto? Et quidē Scotus 4. dist.15.q.2. hac vtitur distinctione. Si creditor in necessitatē priùs incidit, tenetur tunc debitor illi soluere: si verò priùs debitor, tenetur sibi prouidere. Atqui ambo hæc membra adeò sunt certa, vt de neutro possit vllus dubitare. Nam etiam si nihil extrema patienti deberes, cogèris illi succurrere: & quando tu eadem necessitate strangularis, quanuis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quando autem simul eadem necessitas ambos occupat, tunc ait Scotus debitorem, vita propria posthabita debere creditori quòd suum est, reddere: quare homicida, inquit, esset, si sibi tūc, vsurparet. Neq; desunt alij quorū est Richard. qui in eius sententiam subscribant. Et ratio eius est hæc, quòd cùm ambo necessitate pares sint, hoc iure creditor debitorem superat, quòd res illa necessaria, nempe cibus aut pecunia, quam debitor retinet, ipsius est, scilicet, creditoris. Et potuisset suam prætereà opinionem inde suffulcire, quòd in tali necessitate neuter posset ab altero, quod ei necessarium erat, eripere. Ex quo fieri videtur consequens, vt neque debitor tunc retinere id posset, quod alterius est. Idem enim esse videtur ac si ab ipso id eriperet. Nihilominus contraria sententia non solùm multò est probabilior, verùm proculdubio cōplectenda. In primis S.Thom. licet non id expresè asserat, insinuare tamen illam videtur: quandoquidem absque vlla exceptione ait, quòd casu extremæ necessitatis, citiùs debitor deberet præsidio esse parentibus: & à fortiori, sibi. Quare Caietan. eandem amplexus est sententiā. Ratio autem est hæc, ab illa Scoti diuersa, Ambo sunt necessitate pares, & possidentis conditio, quę melior semper est, plus debitori fauet, quàm fauebat creditori rem sibi esse debitam: ergo sibi potiùs debitor consulere debet, saltem, potest, quàm creditori. Enimuerò tam intimè innatum est homini generalissimum illud rerum omnium desiderium, ac subinde ius seruandi sese, vt nulli quidquam tunc plus debeat, quàm sibijpsi. Quocirca siue per contractum licitum id ab altero acceperit, siue per furtum aut rapinam: siue in mora sit

Ad quartū argumētū.

Dubium.

Scotus.

Sententia auctoris.

D.Thomas

Caietanus.

ta sit soluendi, siue secus: in summa quomodocunque illud alteri debeat, ius sibi retinendi natura ipsa concedit. In tali enim casu vniuersa cessant alia debita. Quare etiam si iureiurando te adstrinxisses soluere illa die, iure naturæ intelligebatur facta exceptio extremæ necessitatis. Et confirmatur sententia hac ratione, ni fallor, manifesta. Iure naturæ, vt dictum est, omnia sunt communia, sed iure gentium, rerum dominia diuisa sunt: ius autem gentium nequit extremæ necessitati præiudicium facere: atque adeò illa præsente, quantum ad vsum, omnis cessat vis peculiarium dominiorum, ac subinde debitorum. Quocirca etsi dominus prius in necessitatem illam extremam impegisset, qua ratione sub reatu homicidij tenerer illi, quod debebam soluere. Si tamen non solui, & postea ego in eandem incidi necessitatem, iam nunc non teneor. Respondetur ergo ad argumentum, quod faciebamus, diuersam esse rationem, tunc rem possideas quando extremè pateris, an alter qui simile patitur. Si enim ille possidet, tu non posses illi surripere: eò quòd tunc surripere esset occidere: quia esset vera actio, qui vitam alteri directè adimis, ac si hominem strangulares. Quando verò tu possides, id est, penes te rē quomodocunq; habeas, non agis, sed tantùm cessas succurrere, cùm possis. At verò non succurrere, cū possis, non est directè occidere: neque verò per accidens, nisi quando teneris succurrere, & in tali casu non teneris. Sic enim intelligendum est Ambrosianum verbum: Quem pascere potuisti, si non pauisti, occidisti. Intelligitur enim quando non te aliud ius excusabat. An verò parente tuo ac tuo pariter creditore in eandem extremam necessitatem coniectis tenearis potius patri quàm creditori? arbitror problema esse in vtranque partem probabile. Et qui dixerit, creditori, bona quidem ratione tuebitur. Nam solùm illud ius, quod vnusquisque habet seipsum seruandi, videtur in tali casu vsum alienæ rei debitori vendicare. Qui verò crediderit parenti potiùs, & ipse quoque pietatis officiū pretexere sibi poterit. Nam ferè idem est, patris ac tuam ipsius vitam seruare. Sed tunc idem crediderim de vxore & filio. Nam ad fratres minimè liceret idem protendere ius: Vtrum verò qui extrema suppressus egestate, rem insumit, quam alteri vel anteà debebat, vel tunc arripit, debito absoluatur: an verò pòst ditior, soluere nihilominus obligetur, decidere superest. nam quòd prorsus absoluatur, argumentum est: quòd si tunc ab altero eriperet, non teneretur. Ad hoc scitè Scotus loco citato per hanc distinctionem respondit. Si ille virtute alius contractus rem illam ante extremam necessitatem debebat, non fit à restitutione immunis: sed si tunc accipiat, non fit restitutioni obnoxius. Et ratio est in promptu: quia cùm in extrema necessitate omnia sint communia, tunc qui capit, nullum contrahit debitum. Nihilominus si debitum erat contractum, non est cur dissoluatur præcedens vinculum: manebit ergo. At verò Adrian. in materia de restitu. huiusmodi distinctionē non admittit: sed absolutè tenet, illū qui extremæ subditus necessitati, aliena capit, pinguiori arridente fortuna ad restitutionem teneri. Cui & sui asseclæ non desunt. Quin verò eius opinionem corroborant. Et pondus suorum argumentorum huc propendet, quòd in extrema necessitate non omnia sunt communia, quantum ad dominiū. Nam aliàs qui tunc indigenti non succurreret, ad restitutionem posteà teneretur: quod re vera non est credendū: eò quòd succurrendi præceptum non est iustitiæ, sed charitatis. Sunt ergo non aliter communia quàm ad vsum: quod fieri videtur vt transacto vsu, tenearis ad restitutionem rei. Secundò arguitur: Extremè indigenti abundè subuenitur per rem mutuatā: nemo ergo tenetur simpliciter dare: atque adeò qui rem cōsumit, subiectus manet restitutioni. Et tertiò: Extremè indigenti nòn tenetur medicus suas gratis impendere operas, neque pharmacopôlæ sua donare pharmaca. Satis enim est si solutionem expectent. Accedit & tex. canon. si quis. de furt. Vbi habetur, quòd qui propter necessitatem famis aut nuditatis aliena occupauerit, si posteà oblatum reddiderit, non cogatur ieiunare. Vnde à contrario sensu colligitur, quòd si non reddiderit, ieiunare cogatur. His nihilominus nihil obstantibus persistēdum est in priori sententia: dū tamen rectè explicetur. In primis, quādo res est parui momenti, omnes fatētur nullam restare restituendi obligationem: sed si res qua extremè ille indiget, maioris est existimationis, considerandū est sitne ille simpliciter indigens: nempe qui nullibi habeat vnde soluere possit: an verò licet id hìc non habeat, forsan habet alibi, vel ei debetur. hic enim non est censendus simpliciter indigens: & ideo satis est si quis ei credito mutuet vnde suæ necessitati occurrat. Sola enim absoluta necessitas ius in tali casu accipiendi alienum facit. Si autem sit simpliciter indigens, citra controuersiam esse debet, quòd ille nulli manet obnoxius restitutioni, si rem qua indigebat insumpsit. Enimuerò licet ita sit, quòd tunc solùm sint omnia communia, quantū ad vsum tantùm, quia in his quæ vsu consumuntur, ad vsum lege naturæ sequitur dominiū: vtputa si sit cibus, aut potus, aut pecunia: qui accipit, fit dominus. Et in hoc, si nos non fallimur, contraria opinio suos decipit. Esse enim communia omnia quo ad vsum, est quòd tunc possit indigens res alienas insumere ac si suę essent. Atque adeò nō tenetur creditor recipere, sed alter tenetur gratis dare. Si verò res esset, quę non vsu consumitur, tunc cessante necessitate teneretur illam reddere: vt si quis equo alieno vteretur vt periculum mortis effugeret: aut si indigeret lecto tempore infirmitatis. Per hoc respōdetur ad argumentū de medico, deque pharmacopôla. Porrò nanque si alter extremè indigeret sua opera vel sua medicina, teneretur sub peccato mortali: licet circunstantes tenerentur nihilominus eodem ligamine contribuere, si res esset adeò pretiosa. Tametsi in his medicinis subtrahendis non adeo sequēs contingit culpa sicuti in cibo, ac in alijs rebus: quia non ita esse solent necessariæ: neque misericordiæ vinculū obligat, vt morti pauperis admodùm pretiosa medicina occurratur, tātàve medici solertia. Quod autem ex cap. si quis. de furtis. adductū est, nihil sanè ad rem pertinet: planum quippe est illic mentionem non fieri necessitatis extremæ, vt bene ait glos. sed leuioris. Ait siquidē tex. Si quis propter necessitatē occupauerit, &c. pœniteat hebdomas tres. & liquidum est quòd cùm in extrema necessitate alienum occupare, nulla sit culpa, nulla imponeretur pœnitentia.

Ad argumentum. *Ambrosius* *Dubium.* *Problema.* *Dubium.* *Scotus.* *Adrianus.* *Explicatur opinio Scoti.* *De medico et pharmacopola.* *De quinto argumēto.*

SOLVTIO quinti argumenti in longam nos hinc transmitteret disputationem de restitutione bonorum clericorum, quæ non ritè expenduntur, sed in malos vsus dissipantur: nisi latissimus esset de

hac nobis habendus sermo, libro nono, & decimo, à quo ideo impræsentiarum supersedendum est. Quod autem ad rem præsentem attinet, trifariàm prælatus res ecclesiæ vsurpat. Vno quidem modo, si res illa non sibi deputata est, sed alteri: puta capitulo: Et tunc qui res illas ab illo præfecto receperit, siue dono siue pretio, tenetur eas ratione rei acceptæ restituere vero domino. Si verò res ecclesiæ, quæ sub sua sunt administratione, vt si exéplum ponamus in fabrica, vel in alijs, alienauerit in cõsanguineos vel in alios, illi tenẽtur restituere, non episcopo, ne illas iterum dissipet: sed Ecclesiæ, vt in deposito sint vsq; ad futurum possessorẽ. Sed si penes illas se retinet & veluti proprias possidet, satis est vt animum illum deponat. *Trifariàm potest prælatus res ecclesiæ occupare.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm ille qui accepit, teneatur semper restituere.

POST circunstantiam cui, sequitur quis: de qua sunt duæ quæstiunculæ. Prior huius secũdi articuli est, vtrum vniuersim qui accepit, quisquis ille fuerit, teneatur restituere? Et arguitur à parte negatiua. Restitutio (quod identidem repetimus) est æqualitatis cõstitutio, qua scilicet ab eo subtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vsu autẽ sæpenumero venit vt qui rẽ sustulit, citra suã culpam sit illa priuatus, vt si quis ab eo eandem surripiat: ergo tunc non tenebitur eandẽ restituere. Secundò: Nullus tenetur suum prodere crimẽ, secundùm illud Chrysostom. Non tibi dico vt te prodas: contingit autẽ quandoq; vt debitor citra suam infamiam restitutionem facere nequeat: ergo tunc iugo restitutionis liberatur. Tertiò: Vna res vna simplici restitutione contẽta est: contingit autẽ nonnunquam, vt quam multi furati sunt, vnus in integrum restituat, ergo alij tunc ad nullam amplius restitutionem tenentur: atque adeò non omnis qui rem sustulit, ad restitutionẽ obligatur. In contrarium autem est quòd ille qui peccat, satisfacere pro culpa tenetur: culpa autem, vt ait Augustinus, non dimittitur nisi restituatur ablatum: ergo eidem incumbit restitutionem facere.

QVAESTIO hæc in materia restitutionis egregium obtinet locum. Ad quam ideo distinctione præmissa quatuor conclusionibus respondetur. In eo nanque qui rẽ occupat alienam, duo est considerare, scilicet & actionem quæ eam accepit, & rem ipsam. Est ergo prima conclusio: Quicunque penes se rem habet alienam, ratione rei ipsius quæ accepta est, tenetur eandem vero domino restituere. Probatur. Quicunque enim habet vltra id quod suum est, debet illi reddere cuius est, hoc enim ratio iustitiæ commutatiuæ exigit: quippe cuius officium est æqualitatem inter eum constituere, qui minus habet, & eum qui plus. At verò acceptio ipsa triplex esse consueuit. Quandoque nanque est iniuriosa: nempe quæ inuito domino fit, qualis est furtum & rapina: de quo membro statuitur secunda conclusio: Quicunque rem per iniuriam accepit, tenetur eandem ratione acceptionis restituere: etiam si illam iã apud se non habeat, sed fortè sibi furto sublata sit. Probatur. Quicunque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem resarcire, etiam si nulla sibi fuerit indè lucri accessio facta: eò scilicet quòd alteri vel famam vel honorem abstulit: ergo eadem ratione qui rem iniustè eripuit, quandoquidem in re illa damnum dedit, restituere iure cogitur. Secundo modo: Actio illa citra donationem accipiendi iusta esse potuit, atque in vsum & commodum ipsius qui accepit: vt cùm quis rem suscepit mutuatam, vel credito emptam: de quo subijcitur conclusio tertia, superiori similis. Quicunque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere, non solùm ratione rei acceptæ si apud se perseueret, verùm & ratione acceptionis: etiam si illam qualitercunque amiserit. Conclusio est clara: nam qui alienam rem iustè citra donationem in vsum suum accepit, non solùm propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem seruare. Tertio modo: Acceptio etiam iusta esse potest ex voluntate domini: quæ tamen non vergit in vtilitatem recipientis: sed in rem ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta eademque bimembris conclusio, Nemo qui ceu depositarius rẽ alienam seruat, tenetur ratione acceptionis illã restituere: sed ratione rei quam habet acceptã. Quare si citra suã culpam illam perdiderit, nulli restat restitutioni subditus: secus autẽ si magna sua culpa illã amiserit. Probatur prior pars cõtrario modo quàm tertia: Qui illo modo rem accipit, nisi pretio custodiæ suscipiat, vel aliter se seruare cõstrinxerit, nõ fit eiusdẽ rei custos ratione iustitię, sed ex gratia & beneuolẽtia: & ideo si absq; sua culpa res perdatur, nõ ipsi sed domino perijt. Secundæ verò partis probatio est. Quòd iure naturæ (vt regula habet iuris) qui caussam dãni dat, damnũ dedisse videtur. Quare si tua grauis culpa in caussa fuit vt res periret, reus inde sis dãni repẽsandi. Vt autẽ conclusiones istæ suo ordine examinẽtur, ex duabus prioribus regula cũ primis colligẽda hæc est, Omnis restitutionis obligatio ex altero duorũ capitũ, enascitur: videlicet aut ratione acceptionis, etsi rẽ non habeas, & ratione rei acceptæ quam habes, licet illã nõ acceperis. Quare si accepisti & habes, vtroq; es funiculo colligatus. Nomine autẽ acceptionis quæcũq; actio intelligẽda venit per quam damnum dedisti, aut iniuriam irrogasti: etiam si nihil fueris lucratus: vt si incẽdisti alienas ædes, aut contumeliatus es. Quo fit rursus, vt quomodocunq; res in tuam potestatem venerit, scilicet iustè, aut iniustè pretio aut gratis, cùm primùm resciueris esse alienam, teneris domino reddere, non solùm charitatis iure, sed etiam iustitiæ. Vt si ab illegitimo possessore, verbigratia, à latrone, vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depositum receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi conferre: nisi ius tibi fortè fauerit præscriptionis. Probatur conclusio, Duobus tantùm medijs quæstione v. diximus rem legitimè possideri, scilicet aut domini voluntate, aut legis permissu: quomodocunque autem ab illegitimo possessore rem susceperis, neutra istarum caussarum interfuit, quia neque verus dominus annuit, nec lex concessit: nullatenus ergo dominium nactus es,

Distinctio. *Prima conclusio.* *Acceptio triplex.* *Secunda conclusio.* *Tertia conclusio.* *Quarta cõclusio.* *Regula notanda.*

atque adeò reddere domino cogeris. Quòd si non feceris, cùm sine tuo magno detrimento, vt suprà diximus, id exequi posis: sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius: quandoquidem de iustitia tenebaris. Crediderim tamen in hisce restitutionibus accidere posse ignorantiam iuris, quæ si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud enim tenetur plebeius quisque has iuris subtilitates scire. Et ideo qui id quod à latrone receperit ignorans, & bona fide eidem reddiderit, non est in conscientia restituere cogendus. Exceperim præterea ius præscriptionis: quoniam postquã emptionis titulo aut donationis, qui legitimus est, rem bona fide, iusto legis tempore possedisti, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunis es à restitutione. Secus, si furto eam sustuleris: quia semper caruisti titulo, ideoque nunquam præscripsisti. Ratio hinc tamen dubitãdi exurgit, quidnam hic rei nomine sit intelligẽdum: vtrum scilicet res ipsa præcisè, an verò etiam fructus. Et loquamur, exẽpli gratià, de illo qui non ratione acceptionis: sed solùm ratione rei acceptæ tenetur. Emi fundum à latrone qui mihi fructus tulit: vtrum tenear etiam fructus restituere? Ad hoc respondetur per regulam iure solennem ac celeberrimam. Quicunq; solùm ratione rei acceptæ restitutioni subijcitur, tenetur rẽ, seu id quod illius habet, & quidquid quo per ipsam factus est ditior, restituere: nõ tamen illud quod bona fide consumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. præter hæc. qua regula ait glo. nullam esse veriorem. Et l. sed & si lege. eodem titulo. Exempli gratià, teneris restituere fructus arui alieni, non solùm quos habes, sed quos illis consumpsisti vsibus: in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses: deductis tamen expensis & laboribus. Si tamen illos ideo consumpsisti, quòd, verbi gratià, amplus fundus tibi donatus est, cuius donatione ductus statũ mutasti & splendidiùs vixisti: tunc sanè non teneris nisi in eo quod aliàs consumpturus eras. Pari modo si vestem sericam vili à latrone emisti, qua ratione illam vsu attriueris: cùm aliàs nõ indueeris serico: non teneris nisi ratione vestis quam indui solebas. Similiter si donato tibi à latrone equo vsus es non in necessarijs casibus ad quos equum vel emisses vel conduxisses: nihil pro vsu teneris restituere: quia non es factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior: tunc enim deductis sumptibus in reliquum teneris. Pari modo si furtiuas escas inuitatus à latrone bona fide insumpsisti, in nihilum posteà teneris, nisi domi eras aliquid insumpturus. Ex quo fit, quòd si rem illam quam ab illegitimo possessore bona fide accepisti, citra magnam culpam tuam amisisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice versa, si rem furtiuam quam dono receperas, pretio vendideris, teneris posteà idem pretium restituere: vtpote per quod factus es ditior. Intellige autẽ si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris: Vt si pecunia aliena negotiando tuam auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de ceteris conijcito. De illo autem, qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio: tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante: vt sub titulis de furto & de vsur. iterum videbitur: atque de omnibus fructibus quomodocunque illos consumpserit. Non autem de illo lucro quod per suam industriam per furtiuam pecuniam acquisierit: vt locis citatis locupletiùs monstrabitur. Contra hanc autem decisionem est argumentum, illum qui rem à latrone bona fide emit, non teneri gratis reddere vero domino. Dictum enim est articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminẽ ad restitutionem cũ magno suo detrimento obligari: nemo ergo tenetur sine sua culpa secundùm conscientiam dispẽdium pati pretij, quod expendit. Si furto inquam vel mutuo, vel dono accepit, bene quidem: de emptore autẽ alia esse videtur ratio. Ob hoc fortè non deerit, qui arbitretur licere tunc emptori rem latroni reddere vt pretium recuperet: nihilominus id falsum est. Licitum quidem ei est, si fieri potest, latronem conuenire, & capere à quo pretium extorqueat: tamen periculo rem exponere, vt in manus domini non veniat, non est licitum. Res enim ipsa in cuiuscunque potestate sit, reum eum facit reddendi legitimo domino. Quòd si non faciat, ad restitutionem obligatur: vt suprà dictum est. Et confirmatur hæc veritas. Nam si latro disparuisset, vt comparêre non posset tunc qui rem emit, debitor esset domino eiq; in foro iudiciali compelleretur rem cum iactura pretij exhibere: quod, vt suprà diximus, signum est teneri illum de iustitia: ob id autem quòd reperiri latro posit, idem dominus nullum ius amisit: ergo etiam tunc tenetur domino. Et confirmatur: Nam si in foro iudiciali compertum esset illum emptorem postquàm certò sciuit rem esse alterius domini, tradidisse latroni, conuinceretur domino soluere. Quocirca quando diximus non teneri possessorem rei alienæ, ratione solùm rei acceptæ restituere cum suo detrimento, intelligitur de illo detrimento, quod ab alio timet, videlicet quo impeditur ipsa restituendi actio: non autẽ de iactura, quam ipse fecit emendo. Quicunque enim sibi videat, dum emit: sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit, pretium amittat. Quid autẽ iuris, si ille qui à latrone rẽ mercatus est, alteri bona fide vendidit: vtrum sciens postea esse alienã, cõtractum teneatur rescindere, reddereq; pretium suo emptori & rem domino? Apparet enim non teneri, quandoquidẽ neq; tenetur ratione acceptionis: quippe cùm neq; ipse rem accepit, nec fraude vendidit, neq; ratione rei acceptæ: si quidem neque eam habet, neque per eã factus est ditior. Supponamus enim tanti vendidisse quanti fuerat mercatus. Nam si pluris vendidit, haud dubium quin illum pretij excessum teneatur domino reddere, eò quòd pars illa rei penes se est. Argumẽtum sanè est quod posset multos decipere. Nam si res illa, vt suprà diximus, primo emptori citra suam culpam fuisset furto sublata, vel bona fide consumpta. taliter vt non esset factus ditior, in nihilum teneretur. Cùm ergo bona fide vendidit, idem apparet iudicium. Nihilominus respondetur, quòd etsi domino eiusdem rei non maneat obligatus, vt argumentum conuincere videtur: tamen tenetur emptorem suum indemnẽ seruare. Et ideo cùm sciat nullum in eum transtulisse dominiũ, sed iure restituẽdi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretium. Perinde ac si à latrone vitrum pro pretiosa gẽma magno emisset, eodẽq; pretio bona fide rursus vẽderet: sciẽs nanq; tum posteà rei falsitatẽ, teneretur contractũ rescindere. Ex quò sequitur, quòd si emptor ille secundus non cõparet: neq; vllus sit metus, quòd sit ab illo exigẽda res illa: tunc ille qui bona fide

Quis excusetur à restitutione.

Dubium quid rei nomine intelligatur.

Regula notãda iuris.

De retinente per iniuriam rem alienam.

Argumentũ contra.

Dub. de vẽdente bona fide rem à latrone emptam.

Solutio dubij.

na fide illi vendiderat, licet tunc sciat fuisse alienam, ad nullã restitutionẽ tenetur: quoniã à domino rei liber est, postquàm nec rem habet, nec factus est per eam ditior, & alteri nullum dedit damnum. Horum instar censendum de illo est, qui bello iniusto res deprædatus est, bona tamen fide: quia putabat esse iustum. Tunc enim sciens posteà non fuisse iustum, tenetur illa restituere, quibus factus est ditior: non autem ædes, quas incendit, aut animalia quæ occidit. De negotiatoribus autem, qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos esse censebant, posteà verò intelligunt fuisse vsurarios, vtrum satis eis sit illam præcisam pecuniam restituere quã per vsuram lucrati sunt: an verò etiã illam, quam rursus negotiatione eiusdem pecuniæ acquisiuerunt, sunt qui dubitant. Apparet enim eis pecuniam vsurariã cum lucris etiam esse restituendam: illo adducti simili, quòd res aliena cum fructibus est restituenda. Sed absque dubio satis est, si vsurariam pecuniam restituant. Nam cùm pecunia de se non sit fructifera, sed per negotiantis industriam, nulla à rebus adduci potest similitudo, quæ per se fructificant. De hoc autẽ rursus libro 6. Atq; hactenus de primis duabus conclusionibus. In tertia verò exiguum latet dubium. Designabatur enim secunda acceptionum species, quando quis iustè quidpiam recipit in suum proprium commodum & vsum, vt mutuum: & assertum est tunc ratione acceptionis, etiam si res citra culpã perdatur, necessariã esse restitutionem. Apparet tamẽ contrariũ esse cap. vnicũ. de cõmod. vbi habetur quòd qui sine sua culpa commodatũ perdidit, ad nihilũ tenetur. Res tamen est facilima. Commodatum quippe & mutuum differunt, si ad nomina spectes, quòd illud restituendũ est in propria specie: vt si equũ vel vas commodato receperis, quæ vsu non consumuntur, mutuum autem non est necesse in eadem specie restitui: vt si pecuniam, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quę vsu consumũtur, satis est reddere pretium. Reale tamen discrimen est, quòd rei cõmodatæ non transfertur dominium, sicuti rei mutuatæ. Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem nanq; tibi commodatã non debes ratione acceptionis: quandoquidem non es eius constitutus dominus: ob idq; dum sine culpa tua perit, non tibi sed domino perit: sicuti si penes ipsum deperijsset. At verò commodationis iure teneris, etiam de leui culpa, vt tex. ipse ait: non quidem in totum, sed in partem pro ratione culpæ. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoq; intelligito. Nam si mihi vel domum vel equum locasti, quanquàm in communẽ vtriusque vtilitatem cesserit: si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator subijcit: teneor tamen de leui culpa, in partem & de graui, in totum. Quando verò res tibi mutuatur, quia dominus eius constitueris, ratione acceptionis efficeris restituendi debitor. Quare licet citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es, perijt, onereque adeò restitutionis nõ exoneraris.

De præda belli iniusti.

Dub. circa tertiã conclusionem.

Differẽtia inter cõmodatum & mutuatum.

Alia differentia.

Atque hinc commode trãsitus fit ad quartam conclusionem de deposito: nempè quòd depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpam illam amiserit. Ita leges habent 1. & 2. de deposito. Itaq; intèr accommodatum & depositum differentia est, quòd commodatarius tenetur de leui culpa, eò quòd in suum commodum rem petierat: atque adeò de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius verò non nisi de magna: quia non in suam vtilitatem illam custodiebat: & ideo solùm charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligendus ergo est depositarius, vt suprà diximus, qui merè est depositarius, hoc est, qui non pretio se obligauit custodire: nam huiusmodi custos etiam si citra suam culpam rem perdat, de iustitia tenetur: sicuti qui contractu assecurationis, periculũ mercium subit. Quòd autem magna culpa eum obliget, ratio est quòd caussam damni dat: & ideo Iurisconsulti appellant eam latam culpam: & aiunt talem teneri de dolo. Dubium autem est, quænã culpa dicatur leuis, quæ verò grauis? Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis, illa censeri, quæ apud Deum venialis est: atque illa grauis quæ apud ipsum est lethifera. At verò non est isto Theologo, more differentia hæc pensanda, sed iuridico, secundum humanum arbitramentum. Crediderim nanq; in foro conscientiæ leuem culpam commodatarij non obligare eum ad restitutionem, nisi sit mortalis apud Deũ: nam à venialibus vix homo liberari potest: quare propter illas non est homo tanta pœna plectendus aut mulctandus: sed dicitur arbitratu humano & iuridico leuis, respectu alterius, qui in depositario cumulatior requiritur, vt condemnetur. Hæc autem omnia existimanda sunt secundùm iudiciale forum: cuius sententiæ in conscientia standum est.

De quarta cõclusione

Dubium.

Ad primum igitur argumentum responsum est, quòd qui tenetur ratione acceptionis, non solùm æqualitatem tenetur facere: quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus. Quocirca etsi quomodocunque rem amiserit, debitor nihilominus manet. Secundum argumentum exquirebat, quomodo sit facienda ab eo restitutio, qui secreto delicto rem vsurpauit alienam: nam ille non se tenetur prodere. Ad quod D. Tho. nil amplius respondit, quàm quòd tunc id per confessarium secretò peragi debet. Si autem illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendum supersit, nil respõdet. Caietanus autem arbitratur nunquã cum periculo famæ necessariã esse restitutionem. Hanc autẽ suam vniuersalem regulam superiori quæstione planè ac plenè arbitror esse confutatam: immo verò prudenti discretione vtendum est, vt pretium famæ cum iniuria & damno, quod datum est, conferas, ac perinde iudices an aliqua sit facienda famæ iactura, vt restitutio fiat: tum præcipuè, quando res pendẽs, &(quod aiunt) in fieri est, vt possit recuperari. Dubium autem inter Doctores vulgatissimum est de adultera quæ nothum filium marito supposuit, vtrum se prodere teneatur, ne legitimos hæreditate defraudet? Multa enim tam Theologi doctores in 4. dist. 15. quàm iuris interpretes eademque varia de re ista cõmẽtantur. Extat enĩ casus in cap. officij. de pœnitẽ. & remissio. Et quidẽ vt à certioribus rẽ aucupemur, operæpretium est distinguere. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bona alia habet propria, eademque libera quibus damnum compensare possit vero hæredi: & tunc communis confessio est, quòd nequaquam se infamare tenetur, sed satis est alia via restitutionem facere. Si verò non habet vnde restituat, tunc subdistinguendum. Aut enim credit se reuelando profuturam, aut secus: si enim nil ipsam prodesse speratur, certissimum est, nullatenus teneri: quoniam opus vanum, neque opus est charitatis neq; iustitiæ, quare temeraria esset tunc illa infamatio, quia frustranea: sed reputanda illa tunc mulier est,

Ad primũ argumẽtũ.

Ad secundũ argumẽtum.

S. Thomas.

Dubiũ de adultera.

Distinctio.

Scotus.

ac debitor, qui non est soluendo. Ait nihilominus Scotus eadem distinct. quæst. 2. quòd debet tunc quantum potest facere, vt hæreditas spurio filio non obueniat, vtputa consulẽdo ei religionis ingressum. At verò de iustitia non est cur ad hoc teneatur. Si verò putat se profuturam, quia nothus filius ei fidem perhibens hæreditatem recusabit, vel fortè probare taliter poterit vt in iudicio faciat fidẽ: tunc si id potest sine aliquo detrimento aut vitæ aut famæ, constantissimum est teneri: si autem non potest sine periculo famæ & honoris. Scot. tunc huc inclinat, quòd non tenetur: & Caieta. in sua perseuerãs regula, id certò asseuerat: Adrian. verò 1. q. de resti. contrarium censet: nempe ipsam teneri cum detrimento famæ.

Scotus. Caietanus. Adrianus. Sententia auctoris.

Attamen iudicio meo (si vllius est ponderis) per prudentiam librãda est tunc adulteræ fama cum iactura, quam verus hæres facit. Si enim prætiosior est multò fama mulieris, aliàs nobilis & honestæ, quàm hæreditas, quæ fortè tenuis est, consulendum illi est, vt taceat. Si autem hæreditas contrà maioris æstimatur: nempe si est illustris maioratus, & illa non est tanti nominis, detegere se tenetur saltem sub mortis articulum, vt periculum homicidij non subeat. Ceteris tamen paribus, melior est conditio legitimi hæredis. Hoc tamen contrà quam Adrian. censet, arbitror. Ait enim ille nunquàm esse desperandum quin adultera rem detegendo prodesse possit: & ideo plurimùm in hanc partem inclinandum esse, vt se prodat. Ego verò contrarium pro meo tenui captu crediderim, videlicet nunquã eiusmodi detectionem quidquam prodesse, nisi tunc quando euidens est tempore conceptionis abfuisse maritum: aut quando probari alia via possit tunc non fuisse ab illo cognitam: vt habetur l. filium. ff. de his qui sunt sui vel ali. iur. Nam spurius nullam tenetur matri, quamlibet iurãti adhibere fidem, sed in iudicio existimandus est legitimus: vt eadem iubetur lege. Neque suam alleganti turpitudinem vlla debetur fides: ob idque vix offerri potest necessitas, vt ipsa se teneatur infamare. Nam in casu prędicto euidẽti, nõ opus est sua cõfessione: & in alijs nihil prodest.

Nota. Quando adulterin⁹ tenetur à se hæreditatem abdicare.

Tametsi & hoc nõ est in præsentia silentio prætereundum, quòd tam vehemens esse possit matris persuasio, vt adulterinus filius credere intus mente conuincatur: & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur hæreditas, crediderim nihilominus secundùm conscientiam teneri à se illam abdicare: nam tunc sententia fundatur in falsa præsumptione. Neque in contrariũ vrget argumentum, quòd si quis mihi legasset cẽtum, credens me esse suũ filium: sua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpam: ego possum iure optimo illa possidere. Vnde à simili videtur colligi, quòd licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere. Haud inquam argumentum solidè vrget, neque adducit simile: quoniam in illo allato casu ego non fui per iniuriam caussa illius ignorantiæ: in nostro autem præsenti, pater non sua me sponte hæredẽ instituit: sed lege coactus, nimirum putans me esse legitimum. Et ideo ꝙ legis vigore agit, nil mihi suffragatur, scienti non esse legitimum.

An cum periculo mortis teneatur adultera se prodere. Quando cum periculo mortis quis teneatur se prodere.

Grauius autem existit dubium, an teneatur eadem adultera etiam cum periculo mortis se prodere. Ad hoc Innocen. Host. & Panor. super dicto cap. officij. incunctanter negant illam teneri: nam reuelando, periculum animarum excitat, puta mariti, qui de eius nece meditabitur. Atqui secundùm communem legis rationisque ordinem ita indubiè censendum est. Nam, vt suprà diximus, vita nõ est pro restitutione temporalium bonorum morti offerenda. Nihilominus egregius extraque ordinarius casus contingere potest, vt aliud forsan consulendum esset. Enimuero si regnum aliquod aut præclarissima domus silente adultera ad alienos deberet transire, vix posset aut deberet eiusdem adulteræ conscientia pacari, si res esset certa, quòd esset omnino suo testimonio profutura, nisi se etiam cum periculo vitæ proderet: dummodo priùs nullus non lapis esset motus, vt tale periculum caueretur: nam peccatum mariti ipsa non tenetur cum tanta iniuria veri hæredis euitare. Capitulum ergo officij citatum ad hæc applaudit, quæ dicta sunt. Delatum quippe illic est ad Pontificem, mulierem quandã sterilem, veritam ne mariti hæreditas ad alienos transmigraret, sese grauidam finxisse, alienumque pro legitimo supposuisse marito filium. Consultus ergo Innocen. an deberet absolutionis beneficio gaudere antequàm fraudem detegeret, affirmando respondet, scilicet absoluendam. Et subditur exemplũ de adultera, cum qua similiter est agendum. Cogitauit enim Pontifex, aut quòd nihil esset reuelando profutura, aut quòd sibi fortè periculũ mortis immineret, aut quòd non erat egregius casus in quo deberet se pro hæreditate infamare: eò prę sertim quòd cùm maritus legitima careret prole, nõ offerebatur tantũ periculũ, si effictus filius succederet. Iubetur nihilominus, vt competens illi satisfactio per confessarium iniũgatur.

Dubium de adultero ipso.

Sed molestior atque vtrinque vrgentior fuit mihi semper impræsentiarum dubitandi ratio de adultero: nempe de illo, qui ex aliena vxore prolem sustulit, vtrum teneatur tum eius marito ea restituere, quæ in alendo educandoque suppositio filio expendit: tum etiam legitimo hæredi eam, qua defraudatur, hæreditatẽ. Pugnat enim à parte affirmatiua hæc ratio, quòd ipse caussam aliquam illius damni dedit: à parte verò negatiua quòd ipse non supposuit filium marito. Faciamus enim eum nunquã mulieri suasisse, vt maritum de re illa deciperet, dicens esse suum.

Respõsio.

Ad hoc igitur pro captu nostro respondemus, adulterum huiusmodi non tanto restitutionis vinculo illigari, quanto adulteram, de qua fassi sumus: præsertim si ipsa sua sponte in adulterium consensit. At quò rem à prima linea exordiamur, si soluta mulier cũ duobus conuersetur, neuter eorum tenetur credere ex se habuisse in vtero. Immo licet Petrus suum esse credat, & Paulus eum suscipiat, & nutriat, & ditet, non tenetur Petrus rem detegere: quandoquidem alter vel sua leuitate, vel mulieris impostura deceptus est: neq; ipse eum decepit. Pari ergo ferè iure se potest adulter defendere, ne credere adducatur suum esse filium. Haud enim scit an alium secũ illa admiserit: quæ enim vnũ recipit, absque iniuria credi potest alium pariter admittere. Quocirca, vt lege, Lucius. scriptũ est. ff. de cõdi. & demon. nemo cuius patris filius sit, satis probare potest. Hæc ergo prior est ratio cur adulter nõ vsqueadeò restituere teneatur sicut adultera. Posterior verò est, quam proximè faciebamus: nam etiã si de facie vel alia via ei constiterit prolem esse suã: tamẽ ipse nõ supposuit marito. Enimuero etsi fuerit caussa remota: quia adulteriũ commisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquàm sua spõte fuit adultera, quid sibi esset de suscepto filio disponẽdũ. Quocirca si domi nutrit, sibi imputetur.

Re vera

Re vera non planè video cur adulter ad aliquam de iustitia teneatur restitutionē. Nihilominus adiecerim, quòd dum certissimum est, filium genuisse, potensq; est aliquam facere aut marito aut hæredi cōpensationem: aut filium citra periculū atque scandalum nutrire, tenetur id ob honestatem ac decentiā facere. In tertio argumento postulatur regula modi restituendi, dū plures in idem furtum coiuerūt. Diuus enim Tho. solùm respondet, quòd vno restituente cæteri nō tenentur domino, sed illi pro rata qui restituit. Indiget hoc tamen ampliori explicatioriq; responso: quippe quod nō simplex, sed multiplex est. Attamen quia articulo proximo eadem regressura est materia, illic exactiùs decidetur. *De tertio argumēto. D. Thomas*

ARTICVLVS III.

Vtrùm illi etiam qui nihil acceperunt, restituere teneantur.

DE circunstantia, quis, non solùm examinare oportet vtrum quicūque accepit, restitutionis lege teneatur: verùm etiam, vtrum & ille quoque qui non accepit? Arguitur enim à parte negatiua: Restitutio, quædam pœnæ species esse videtur: pœnæ autem nemo subditur nisi ratione culpæ: ergo qui nihil accepit, nihil debet. Secundò: Lex restitutionis non exigit, vt plus refundatur, quàm fuerit sublatum: si autē qui nihil accepit nihilominus teneretur, vsu venire posset, vt auctior, quàm fas esset, fieret restitutio: tum quòd sæpe plures eum qui accepit, vel cōsilio vel fauore iuuant, à quibus ideo pluries deberet fieri restitutio: tum etiam quòd nonnunquàm dare id damnū conituntur, quod re tamen dare non possunt. Quare si tunc necessaria esset restitutio, conferretur alteri, quod nō fuerat ei sublatum. Tertiò: Si ille, qui nō accepit propterea quòd aliquā dedit caussam, restitutioni esset obnoxius, pari modo & qui iniuriosæ acceptioni non obstat, dum potest, restituere cogeretur. Hoc autem falsum est: quia nemo propter seruandā rem alienā tenetur se periculo obijcere: & tamen sæpè se obijceret, si in latrones proclamaret, aut illis se cōtrà opponeret. In contrarium tamen est illud ad Rom. 1. Digni sunt morte, nō solùm qui faciūt, sed etiā qui consentiunt facientibus. Enimuero si consentientes digni sunt pœna, pariter & alij quomodolibet iuuantes.

AD quęstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima sit generale ceterarum fundamentum: Quicunque caussa est iniustæ acceptionis, ad restitutionem tenetur ratione eiusdem acceptionis: licet nullatenus fuerit acceptæ rei particeps. Conclusio iam suprà probata est: vbi ostendimus ex duplici radice oriri obligationem restituēdi, scilicet ratione acceptionis & ratione rei acceptæ: qui autem caussa est acceptionis, fit eiusdem reus. Secunda conclusio: Nouem modis accidere potest, vt quis sit acceptionis caussa: qui hoc versu explicari solent: *Prima conclusio.* *Secunda conclusio.*

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Numerus quippe iste hisce distinctionibus colligitur. Bifariàm potest esse quis caussa, vt alter quid agat, vel accipiat, videlicet directè & indirectè. Et quidem directè tripliciter, videlicet aut ex parte acceptionis: mouendo scilicet ad ipsam vno quatuor modorum: nempè præcipiendo, consulendo, consentiendo, & factum laudādo. Secundo modo ex parte accipientis: nempe quia ipsum quis ad se recurrentē receptat, aliòue modo fouet ac protegit, quod vno recursus nomine significatur. Tertio id modo cōtingit ex parte rei acceptæ: nēpè dum eiusdem furti vel rapinæ particeps fit, vel maleficij socius: & hoc significatur voce, Participās. Indirectè verò quis dicitur esse caussa, cùm quem impedire potest ac debet, non impedit. Et hoc tripliciter, scilicet quia præcipere cessat, aut ne faciat consulere, vel quia auxiliū quo obsistere posset, subtrahit, vel factum occultat. Tertia conclusio: Ex his nouē modis quinque genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet ac potissimè Iussio. Enimuero qui iubet, princeps caussarum est, ac subinde præcipuè restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius consensus, sine quo res non fieret: vt si domus custos furem intus admittat. Tertiò, recursus: qui enim latronum receptator fautorq; est & protector, magnā damni caussam dat: quippe quibus latrones potissimùm confisi, suam nutriunt audaciam. Quartò, qui vel in crimine, vel in præda participat. Ac denique quintò, ille qui cùm obstare deberet, non obstat: vt princeps, aut eius minister: sanè qui in hoc tributa stipendiaque recipiunt, vt malefactoribus rempublicam expurgent. Conclusio hæc pro suis omnibus partibus vnica ratione innititur, quòd isti omnes iuxta tenorem primæ conclusionis verè sunt actionis caussæ. Quarta conclusio: Ex alijs quatuor recensitis casibus non semper restitutionis vinculum emergit, eò quòd non perinde atque superiores in caussam actionis semper veniunt. Qui enim consilium præstat, non semper est actionis caussa: sicut neque ille, qui adulatur & laudat. Quare nisi quando caussa verè extiterint, non fiunt restituēdi debitores. Pariterq; & de muto, qui dum res fit, nō clamat: & de non manifestante postquàm factum est, sentiendum: quia non semper manifestare tenentur. *Distinctio.* *Tertia conclusio.* *Quarta cōclusio.*

Ad examen autem accuratius harum conclusionum descendentes, primùm circa basilarē primam cōclusionem exploremus, quisnam sit actionis caussa censendus. Et quia id dupliciter contingit, scilicet directè atque indirectè, de ambobus dicamus modis: idque à participantibus exordientes, in quibus res est clarior. Adrian. nanque illa quæstiuncula de concurrentibus cum fure, quo Syluest. in verb. Restitutio. 3. cū quibusdam Iurisconsultis super cap. sicut dignum. de homicidio. alludit, hanc sibi habet regulam persuasam, quòd ille tantùm sit acceptionis caussa, sine quo illa non fieret. Vnde isti inferūt, quòd si fur nihilominus sine vllo socio facturus erat furtū, ille quē sibi adiunxit, nō tenetur in solidū, sed pro parte, quæ sibi obuenit, quia non fuit alteri caussa furti. Addit autem eorum interpres Adria. quod si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet absque isto fecisset cum alio, nihilominus iste comes tenetur insolidū: quia verè est caussa. Sed profectò nulla isti probabilitate tueri se possunt: *De prima cōclusione Distinctio. Adrianus. Syluest.*

quod bene Caieta. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, quòd si quis plures habēs seruos, qui sibi essent ad nutum obsequi paratissimi, cuipiā illorū homicidiū aut furtū iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere: vel si seruus videns herum iamiā scelus adornātem, eū sua sponte præuenisset, tunc patrator ille sceleris non teneretur insolidum, neq; in partē. quoniā herus per se solus fecisset: quod tamen concessu absurdissimum esset. Quòd autem consequentia concedēda sit, patet. Nam perinde est te pro alio facere, quod ipse per se iamiam erat facturus, ac si cū ipso tali casu concurras: quare si concurrens non tenetur: certè nec faciens. Igitur siue alter cū quo Petrus cōcurrit, facturus fuisset sine illo cum alio, quia sine comite nō fecisset, siue omnino esset absq; vllo socio facturus: nihilominus Petrus si concurrit, tenetur insolidum. Quare in huiusmodi moralibus euentis nō requiritur illum, qui ad restitutionem tenetur, fuisse caussam sine qua res nō fieret. Quocirca nulla regula ab huiusmodi negationibus sumenda est, quòd sine socio fecisset: sed ad affirmationem tantùm perspiciendum est, nempè vt quicunq; ceu caussa efficax cū altero concurrerit, vt vnam efficiāt caussam, censeatur caussa vt teneatur insolidum. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem admouentur passo, licet vterq; per se illud exureret, nihilominus dum simul coëunt, vterq; est caussa. Idq; inde præcipuè confirmatur, quòd in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si alter esset facturus néene, sed vterq; insolidum condemnatur. Cùm ergo leges obligent in foro conscientiæ, fit secundùm illas de conscientiæ securitate iudicandum esse. Præterea, conditionales istæ nihil ad mores attinent: videlicet neque virtutes augent, neque attenuant peccata. Forsan domus quam diruisti, casura statim erat: & quas destruxisti, segetes, turbo statim transiens erat euulsurus: nihil te tamen à restitutione liberat. Atque eodem pertinet illud Matthæi decimooctauo, Necesse est vt veniant scandala: sed væ homini per quem scandala veniunt: id est, quamuis scandalum per alium venturum esset: ille tamen solus per quē venit in culpa est. Ratio ergo qua percipiendum est, an aliquis sit alteri auxiliaris caussa, hæc sola est, si fecit aliquid quod alicuius esset momenti ad rem pertinentis. Obuios noctū habuisti fures, quibus admouentibus muro scalam tu quoque illam tetigisti, nihil tamen ex te illud pendebat: nam ipsi iam faciebant? Non es ergo secundum conscientiam caussa censendus. Sicuti neque vsurarij famulus quis qui non aliter quàm tangendo vel seruando pecuniam est caussa: quia nihil moraliter loquendo illud ad rē attinet. Illi autem qui sunt eorum agentes, qui scilicet cōtractus peragunt & negotia tractant, verè sunt caussa: vt libro sexto, patebit. Dixerim, dum ambo vel dum plures coëunt in vnā caussam: nam si seorsum, exempli gratiā, furati sunt vnus scilicet vnum scutum, & alius postea alium, & sic ærarium expilassent, nemo tenebatur in totum: vt habetur lege, Vulgaris. ff. de furtis.

Quādo aliquis sit alteri auxilio.

Argumentū contra.

Contra hanc tamen sententiam aduersarij obijcere nobis possunt verba eiusdem legis, §. qui furti. quæ etiam habentur lege, ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam, nempe quòd si duo aut plures simul eandem trabem, aut tignum, aut quiduis aliud ponderosum furtum importāt, quod singuli baiulare non possent: tunc vnusquilibet tenetur insolidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quòd si singuli totum portare possent, nemo teneretur nisi pro parte: nempè quia nemo videtur totum capere voluisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem: immo contrariam. Studuit enim Iurisconsultus tacitæ obiectioni respondere. Enimuero dum pondus singuli portare non possunt, non singuli, sed collectim omnes sunt caussa. Ne ergo quis inde eliceret non singulos, sed omnes simul teneri pro rata ad restitutionem, exit obuiam Iurisconsultus, admonens singulos nihilominus teneri in solidum. Quare licet quisque per se portare posset, arctiori vinculo teneretur quisque in solidum. Ecce ergo de participante in crimine quomodo sit caussa, teneaturque in integrum. Nam si non in crimine, sed solùm in præda bona fide participat, iam suprà dictum est, non teneri nisi ratione rei acceptæ, pro eo, quod habet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus censendum est, qui bello iniusto simul domum deprædantur. Nam etiam si singuli per se id facerent, immo mallet vnusquisque solus domū aggredi, vel duo, vel tres, quia non pluribus indigent auxiliaribus, nihilominus quotquot, ceu vna manus, eam expoliant, tenentur in solidum. Neque contrarium, quidquid alij dicant, assertu tutum est.

Dubium.

Dubium autem restat de illis, qui non simul vt vna caussa, sed disiunctim magnum damnum dederunt, quomodo culpæ labem, restitutionisque obligationem contrahant, si adeò minutatim furati sunt, vt nulla eorum actio fuisset peccatum. Exempli gratia: Singuli transeuntium diuersis diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos: tandem verò totam illo modo præmaturè vindemiārunt, vtrum posteà singuli in integrum ad restitutionem teneantur? Videntur enim sic teneri: quia si restitutio sub pœna excommunicationis tunc præcipiatur, tenentur ad illam sub reatu mortalis culpæ: cùm tamen si nullus teneretur nisi pro sua parte, nemo peccaret mortaliter non restituendo: quia rem tam paruam furari non est mortale. Respondetur eiusmodi furatiuncula non fuisse peccata mortalia. Neque propter damnum quod posteà ingēs emersit, vllius actio fuit facta mortalis. Nihilominus cùm posteà ratione enormis nocumenti restitutio sub pœna excōmunicationis præcipitur, quicunque sub pœna peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantùm, quod accepit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se prodere. Quòd si arguas, excommunicationis comminationem non esse licitam nisi pro peccato mortali: respōdetur id esse per se verum ratione culpæ: secus autem ratione emergentis damni, quādo fit graue. Hactenus de caussa directa. Ad hoc autem quòd quis indirectè sit caussa, quā vocant, etiā per accidens, tria sunt requisita. Primùm, vt malo nō obstes. Secundò, quòd obstare possis. Tertiò quòd obstare tenearis: vt 1.2.q.6. artic.3. D. Thom. cum Aristot. docuit. Ad hoc enim quòd alterius actio mihi indirectè fiat voluntaria, requiritur, quòd cùm debeam impedire, non impediam. Nauis quippe gubernator dum illā seruare potest, quæ sub sua est cura, caussa est eius submersionis. Attamen si altera quæ sibi commissa non est, submergatur, licet ei potuisset succurrere, non censetur eius naufragij caussa. Quin verò adde non satis esse, vt malum quod non cohibes, cohibere debeas, vt restitutionis nexu irretiaris: sed requiritur vt ad id te iustitia obliget: nā solum charita-

charitatis præceptum,vt sæpè in superioribus admonuimus,ad restitutionem non obligat. His igitur præhabitis,examinandum restat discrimen,quod tertia quartaq; conclusione positum est,nēpè quinq; caussarum species ad restitutionē obligare: reliquas verò quatuor,minimè. Videtur enim neq; iubentē neq; consentientem semper ad restitutionē esse cogēdos.quia non semper sunt efficax caussa. Respondetur ergo,per prædictas conclusiones illud discrimē sanctum Thomam duntaxat constituisse, quod est de per se: cui ideo non obstat:quin & illa, quandoq; non obligent. Exempli gratiâ dictum est participantē in crimine,hoc est cum altero concurrentem per se teneri: nihilominus quando non est efficax caussa,non tenetur. Similiter iubens per se quidem est caussa motiua : immo omnium potissima, applicans ministrum ad opus:nihilominus nonnunquàm contingere posset vt iubens nihil ad rem faciat.Primùm,quando non subsequitur damnum. In his enim omnibus hæc est infallibilis regula obseruanda,quòd vbi re vera iussio,& consilium , & reliquæ caussæ non sortiuntur effectum , licet peccatum committatur nulla tamen oritur restitutionis obligatio. Item,quando alter sic est certus rem facere,& in procinctu est operis vt impediri non posset. Tunc qui diceret: Abi ergo & fac : non esset caussa efficax quæ ad restitutionē obligaret. Secus,si iubēdo moueret. Prudētiâ enim hoc perpendendum est.Nam etsi nequam meus seruus certus esset homicidium facere,nihilominus si ego qui impedire possem,iuberem,aut iubēdo quodammodo mouerem , non sum à restitutione liber. Pari modo receptans per se sonat caussam. Neque obstat quin verè sit caussa:licet alius receptasset,vt dictum est. Sed tamen si illa receptatio non esset efficax caussa: quia tantùm hospitio recipio latronem , neque illum moueo,immo dissuadeo, neque quidquam furti participo,& sunt circùm multa diuersoria paratissima illum recipere , non sum in foro secreto conscientiæ condemnandus. Similiter iudicandum de consentientibus & non obstantibus,& tacentibus. Si enim non possunt obstare, vel de iustitia non tenentur,non sunt caussa. Quapropter illi cui ex officio incumbit , vt princeps & prætor,consentiens in malum & non obstans,semper est in caussa, & tenetur ad restitutionem. Pariter famulus,qui custos est domus,vel ex qua latro exit ad furandum,vel quam adit,si consentiat, siue vnus vt exeat , siue alter vt intret, verè caussa est : nam de iustitia tenetur resistere. At verò si vicini domum latronibus impeti vides,aut à furibus perforari,licet non obsistas dum possis,peccas quidem grauiter , contra charitatē: nulli tamen secundùm conscientiam,te subiugas restitutionis iugo. Si autem quispiam prauo animo faciat.nempè quia odio vicinum habet, cuius ideo nocumentum gratum ei est: Richardus & quidam ex Summistis arbitrantur eiusmodi hominem teneri. Meliùs tamen Scotus & reliqui id negant. Persistendum nanq; est in illa superiùs asserta regula,quod sola contaminata charitas , nisi iustitia violetur, necessitatem restitutionis non inducit. Immo verò cēsuerim , quòd etiam si latro tunc in flagranti delicto munus vicino offerret,qui de iustitia non tenetur inclamare, vt taceret , non fieret ille secundùm conscientiam restitutionis reus : tametsi in foro exteriori propter præsumptionem condemnaretur. Dico non fieri reum in conscientia si non pecuniam furto sublatam,sed aliud pretium reciperet. Et ratio est.quia iste non facit contra iustitiam,sed duntaxat contra charitatem. Quinimò etsi posteà interrogatus sit priuatim ab eo qui damnum accepit,an latrones vel vidisset vel audisset, non tenetur de iustitia respondere. Secus,si interrogetur à iudice:tunc enim si negat,ad restitutionem tenetur:vt sequēti libro sub titulo de testibus,dicturi sumus. Ad hunc ordinē restituēdi reducuntur illi, quorum culpa aut damnum datur aut irrogatur iniuria:vt extrà de iniur.& damno dato, cap. fin. iubetur. Vnde Exo.xxj.Si quis aperuit cisternam in quam bos aut asinus cecidit, reus damni sit. Cui consonat l.qui foueas.ff.ad leg. Aquil. Et Exod.xxij.Si egressus ignis inuenerit spicas,&c. reddet damnum qui ignem succenderit. At verò de alijs caussarum speciebus,nempè de illo qui malefactorem laudat , deq; alio, qui consulit , ait Diuus Thomas non semper ad restitutionē obligare : quia non semper sunt efficaces caussæ. Veruntamen de consiliario dubium se offert non dissimulandum , vtrum scilicet qui minus consuluit malum ad illud euitandum quod nocētius est,laqueo restituēdi innodetur? Vides latronem pretiosum equum furantē,quem nullatenus cohibere vales: consulis vt strigoso alio minoris pretij sit contētus:vtrum tenearis illum restituere? De iure quidē & culpa,an vlla scilicet sit,minus malum consulere,quando ad obuiandum grauiori necessarium medium iudicatur, libro sexto,sub titulo de vsur. disputaturi sumus,atq; in illam partē propensuri,quòd nulla sit culpa immo sit quandoq; virtus. Modò autē quidquid sit de culpa,dicendum de restitutione existimo ad nullam prorsus consulentē teneri. Id quod & Adrian.meritò opinatur:nam consulere minus malum , nō est consulere simpliciter malum,sed comparationem illam quæ habet rationē boni. Neq; intētio tunc fertur in malum quod minus est, sed in hoc quod est maius impedire. Quare non solùm est nociuum, immo est commodum. Et hoc profectò ex communi animi consensu patet. Quis enim eiusmodi hominem ad restitutionem obligaret? Quin verò neq; rei dominus talē restitutionem reciperet: quippe cuius negotium optimè gestum est. Intelligenda enim responsio hæc est,quando tam res minoris pretij quàm res maioris,eiusdem sunt domini:nam tunc citra vllius alterius iniuriam rem eius seruas. Etenim si ad euitandum damnum,quod Petro datur,consulis vt minus detur Paulo,citra dubium teneris,quandoquidem illum læsisti. Circa hanc totam materiam disputandum hic fuisse quis cogitet,quomodo teneantur aut fures aut testes secreta debita detegere quando sub generalis excommunicationis comminatione præcipitur? Sed tamen de hoc libro proximo quæst.vj.& vij. latiùs habendus est sermo.

De iubēte & consentiente.

Regula notanda.

De tacētibus & non obstātibus.

Richard[9]*.* *Scotus.*

Nota.

De eo qui laudat. D.Thomas

De eo qui cōsulit minus nocumentū volenti maius inferre.

Adrianus.

PRIMVM igitur argumentum iam satis solutum est. Haud enim ille tantùm qui in scelere princeps est,delinquit:verùm & quicunq; illum vel iussu mouent,vel consensu, vel consilio, vel alia quacunque ope iuuant:& ideo homines eodem restitutionis nodo complicātur. Circa solutionē autem secundi notandum est,quòd dum plures ad idē damnum aut iniuriam concurrunt, ille præcipuè ac præ omnibus qui princeps fuit,& alios mouit,restituere obligatur. Præcipuè inquā, quantum ad culpā : hoc est grauiùs peccat,si non restituat, siue iussor fuerit,siue quomodocunque aliter moueas. Nihilominus

Ad primū argumētū. *Ad secundū argumētum.*

illo

illo non restituente, singuli, vt dictum est, tenentur in solidum. Illo autem vel quouis alio restituente, ceteri non amplius tenentur verò domino, sed illi. Indiget hoc tamen, vt suprà insinuauimus, ampliori explicatione. Vbi notandum est, quòd non eodem modo ceteri complices tenentur primo restituenti, quo omnes anteà tenebantur domino: nam illi debitores erant, non solùm ratione rei acceptæ, verùm & ratione acceptionis, etiam si rem iam non haberent: restituenti verò nihil ratione acceptionis debent, quoniam ab illo nihil acceperunt: sed ratione rei acceptæ, scilicet pro ea parte qua quisque potitus est. Sint igitur, verbi gratiâ, latrones tres, quorum primus pœnitétia ductus, totum restituit: tunc clarum est nihil alios in conscientia debere domino, postquam ei redhibitum est quod ei fuerat ablatum: & ad pœnam non tenentur nisi condemnati. Vtrum verò ceteri teneantur pro rata ei, qui restituit, distinguendum est. Si enim eorum quilibet parte prædæ potitus est, citra dubium singuli tenentur pro sua præcisè parte. Quo fit, vt si ille qui restituit totum insumpserat, reliqui nihil illi debent. Si verò ille nullum furti perceperat fructum, sed alius vel alij, ille qui consumpsit, debet ei totum ratione rei acceptæ. At verò si nulli eorum quidquam ex illo damno dato accreuit lucri, nempè quia diruerunt domum, aut quam eripuerant, prædam proiecerunt in flumen, ne caperentur: tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit, alios prorsus sic adduxerat, vt sine suo persuasu illi non fecissent: & tunc existimauerim, vt hîc ait Caietanus, reliquos nihil ei debere: quia non ratione rei acceptæ, postquàm nullum perceperunt fructum, neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota caussa. Tametsi & hoc negandum non sit, quin si ille absque sociorum comitatu rem non aggrederetur, teneantur etiam ei de aliqua portione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri obtulerunt, tunc singuli aliorum debent primò restitutori singulas tertias partes. Ex dictis colligitur solutio alterius dubitatiunculæ, vtrum duobus qui furtum commiserunt in solidum obligatis, possit dominus alteri remittere, & ab altero totum exigere? Planum enim est id in præiudicium restituentis non posse. Si enim totum ab vno extorquet, facere non potest, quin alter teneatur restituenti pro rata, modo exposito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tanto minùs ab altero extrahere, quantum alteri condonauit. Ad tertium demum respondetur, illum, qui non de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut eum prodere: neque teneri, vt diximus, se periculo obijcere: neque si non resistat, restituere cogi. Secus autem de illis, quibus ex officio incumbebat: vt iam explicatum est. De istis autem forsan sciscitari pergis, vtrum ad id etiam teneantur cum periculo mortis? Vt si prætor noctu latronibus domum inuadentibus occurrit, vtrum teneatur illos aggredi etiam si aggressu ipso periclitetur ei vita? Videtur enim ratio id postulare, cùm istis ex officio incumbat custodia. Sed nihilominus respondetur pésandum esse damnum, & cum periculo conferendum. Haud enim semper tenetur prætor quocunq; casu obijcere morti vitam: sed vbi detrimétum reipublicæ id exposcit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatem potest obsistere.

Caietanus.

Soluitur aliud dubiũ.

Ad tertiũ.

Dubium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum qui debet, statim restituere teneatur.

POSTREMA restitutionis circunstantia est, tempus, de quo idcirco quæritur, vtrum statim teneatur quisque restituere? Et arguitur à parte negatiua: Præcepta affirmatiua non obligant pro semper, vt aiunt: sed præceptum restituendi est affirmatiuum: ergo non obligat nisi occurrente temporis circunstantia, atque adeò non semper. Secundò: Nullus ad impossibile obligatur: sed accidit, quòd qui debet, non statim potis sit restituere: ergo tũc non tenetur. Tertiò: Restitutio est actus virtutis: tempus autem est vna circunstantiarum, quæ sunt ornamenta virtutum: fit ergo, vt quemadmodum reliquæ circunstantiæ non sint lege designatæ, sed per prudentiam relinquantur determinandæ: ita neque lex sit, vt statim fiat restitutio, sed quatenus fuerit per prudentiam vbique definitum. In contrarium est, quod eadem est ratio generis restitutionis, quæ in aliqua eius specie: opus autem mercenarijs statim reddendum est: iuxta illud Leuitic. xix. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Ergo omnis in vniuersum restitutio ilicò facienda est.

AD quæstioné vnica respondetur conclusione: Vnusquisq; tenetur quàm primùm sibi fuerit possibile, vel restituere, vel téporis inducias ab eo, cuius interest deposcere. Probatur conclusio: Queadmodum ré alienam surripere, peccatũ est contra iustitiam, ita & eam inuito domino detinere. Nam similiter impeditur eius vsus, qui finis est dominij: in peccato auté remorari neq; per minimum tépus fas est, immo licere esse in peccato, implicatio est contradictionis: vnde Ecclesiast. xxj. Quasi à facie colubri fuge peccatum: est ergo res aliena, vbi primùm adfuerit possibilitas, restituenda. Iam suprà, quæstione præcedenti, articu. ij. explicuimus quemadmodum præceptũ restitutionis, quanuis formã habeat affirmatiuã, vt hîc in solutione primi ait sanctus Thomas nihilominus negationé includere nõ retinendi, quæ ad illam reducitur quæ est, Non furaberis. Et hac ratione non perinde atq; alia affirmatiua præcepta aliquam fert circunstantiam téporis, puta, vt fiat quando oportet, vt honorare parétes: immo, sicut cetera negatiua, omne excludit tépus: ac subinde nullã permittit morã. Vnde Paulus vtrũque coniunxit, Reddite omnibus debita: & nemini quidquam debeatis. Illic ergo, si lubet, reuise. Ex quo fit, vt hoc quod dictum est, statim aliter de actu mentis interno intelligendum sit aliterque in extremo opere arbitrandum. Nam quantum ad internum propositum, cùm primùm in menté cuique venerit, in debito esse rei alienæ, proponere debet habita opportunitate restituere. Quoniam si, doctore Augustino, non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, absque tali proposito nulla esse potest vera pœnitentia. In actu verò exteriori id quod est, statim non est iudicandum mathematicè, quasi in

Conclusio.

Præceptũ restituẽdi non omnino affirmatiuum est.

Exponitur quomodo statim restituendũ.

quasi in puncto indiuisibili, sed moraliter ac ciuiliter. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit te aliquid debere, non iure perstringeris statim surgere: sed expectare potes absque fraude & dolo opportunitatem: qua transacta incipies esse in mora, ac subinde in culpa. Quòd si arguas: ergo habet hoc præceptum circunstantiam temporis, sicuti cetera affirmatiua: Negatur consequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi Missam, non semper occurrit: & pariter cõtingit in actibus fortitudinis, & in præceptis misericordiæ: & ideo non obligant pro semper: sed secũdum prudentiam arbitranda in illis est circunstantia temporis. In materia verò restituendi, semper existit necessitas per legem posita: sed quia requiritur actio: quæ subitò fieri non potest, permittitur opportunitatem expectare. Ad perspicaciorem autem rei euidentiam quæritur, quo sensu intelligendum sit restitutionem esse statim necessariam? Potest enim esse duplex: scilicet: vel quòd sit necessaria ad exeundum à priori peccato, vel quòd sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est controuersia, quin sit statim necessaria, vt modò dicebamus, quantũ ad propositum. Enimuero sicut qui in proposito persisteret furandi, semper esset in peccato: sic & qui sciens se habere alienum, non statim proponeret restituere. Quod inde etiam confirmatur, quòd si dominus statim peteret, statim reddere tenereris. Præterea, quòd si non statim esses reddere obligatus, eadem ratione neque tenereris cras, neque postridie. De hoc ergo sensu nulla restat dubitatio. Sed tamen de altero est dubium. Et arguitur quòd fur, verbi gratia, præter peccatum quod eripiendo cõmisit, recens quocunque momento committat quo restituere non proponit. Diximus enim quæstione præcedenti præceptum restituendi esse distinctum à prohibitione furandi: quod patet tam ex obiecto, quàm ex forma. Nam prohibitio furti est prohibitio mali: præceptum autem restituendi, est iussio boni: est enim bonum restituere, sicuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiuè dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. & Paulus: Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur: Hoc præceptum est affirmatiuum, cuius circunstantia est, statim: ergo quocunque momento tenetur quisque id proponere, aut tale continuare propositum. Aliás nouum semper erit peccatum omissionis. Ad hoc, concesso esse distinctũ præceptum, vt loco citato expositum est, respondetur primùm, præter peccatum furti dum fit, non ilicò cõmitti nouum omissionis, si non fiat restitutio: illud tamen ipsum continuò crescit, quãdo maior est restituendi mora. Etenim, quòd non statim cõmittatur peccatũ omissionis, patet: primùm: quia nõ protinus debet homo, immo neq; moraliter loquendo, semper ad peccatum attendere: tum etiã quòd quãuis attendat, si continuat antiquum propositum retinendi, illud impedit contrariũ restituendi: atq; adeò non est aliud nouum peccatum omissionis boni propositi, quàm sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc: quia neque Deo tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per pœnitentiam satisfacere: sed manet in priori reatu. Quòd autem peccatum crescat, liquidum est, tum quòd peccatum eo peius quo diuturnius: tum etiam quòd damnũ semper in dies datur maius ac minus domino: quippe quem vsu rei suæ diutius tenet priuatum. Quin verò tanta esse potest restituendi mora, vt sit de necessitate confessionis. Nam licet peccatum continuatum, in esse naturæ non mutet speciẽ: tamen in genere moris grauiter augetur: sicuti augeri potest ex parte obiecti. Qui enim decem millia ducatorum furatus est, non legitimè confitetur, nisi quantitatem exprimat. At verò hoc grauitatis augmentum non fit per quæcunque momenta. Perparum enim refert, si rem detineas duas tresue horas aut certè dies, nisi grauis sit domini necessitas. Petrus quidem de Palude in. iiij. distinct. xv. quæst. ij. ait, quòd qui per annum retinet alienum, grauiùs peccat, licet vnum sit induratum peccatum, quàm si pluries identidemque per annum pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori casu semper est in peccato: at in posteriori, aliquando cessat. Attamen quãuis hoc probabilitate non careat, contrarium tamen est probabilius. Primùm, quia, vt modò dicebam, non quæcunque horaria aut diurna habitualis continuatio auget culpam augmento notabili: tum etiam, quòd illiterati multiplicatique conatus ad furandum, peiores esse videntur, quàm habitus continuatio, quæ sæpè ex desidia & negligentia contingere potest. Secundò nihilominus addiderim, quandoque nouum committi peccatum contra præceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primùm scilicet quoties proponis non restituere: ille enim actus prauus est. Mox, quoties creditor legitimè petit. Immo verò dum eum vides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est non restituere. Post hæc proximè sequitur, vt videamus an liceat quandoq; restitutionẽ differre. de hac enim re varia apud Doctores inuenias. Multa enim hic pensanda sunt antequàm id permittatur. Et quidem Scotus in quarto, distinctione xv. & aliorum plerique pro regula habent, quòd vbi debitor absque ingenti detrimento suo restituere nequit, differre eam possit. At verò prudenter quidem impræsentiarum distinguere mihi videtur Caieta. de detrimento triplici. Si enim detrimentum id appellaueris, quòd ingẽs substantia est restituenda, nihil hic prorsus iuuat vt proroganda sit restitutio. Aliás melior esset conditio eorum, qui æs alienum ingentius per iniuriam contraxerunt, quàm qui minora debent. Secundum detrimenti genus est lucrum, quod debitori cessabit, si rem soluat. Et re vera neque hoc excusat quo minùs ilicò sit facienda restitutio. Nam nemo ius habet lucrandi alienà pecunià inuito domino. Tertius ergo detrimẽtorum ordo est damnum emergens: nempe si qui cẽtum debet, restituere non potest, quin plurium insuper dispẽdium faciat: quin scilicet merces vilissimo pretio intẽpestiuè distrahat: aut domum fundumve vẽdat vnde viuit: idque cum maiori iactura, quàm sit æs quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quando licitum est, differre licet restitutionem. Et ratio inquit Scotus est, quia dominus malle debet ingẽs damnum debitori cauere, quàm vt sibi debitum restituatur. At verò hæc caussa non prorsus rẽ conuincit: quoniã nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandũ alterius damnũ, nisi in extrema necessitate, aut tam graui, vt deberet id, quod habet porrigere: & ideo graue debitoris detrimentum non iure stringit creditorem solutionẽ expectare. Ratio ergo si vlla est prolatandi tunc restitutionem, aliunde sumenda est, inde videlicet, quòd debitor pro illo tẽporis articulo non est simpliciter soluẽdo:

Dubium.

An peccet nouo peccato qui non restituit, cum potest.

Paulus.

Paludanus.

An liceat restitutionẽ differre

Scotus.

Caiet. egregia distinctio.

Ratio protrahẽdi restitutionẽ,

quia

quácunque esse debitori descendendum, vt soluat. ita vt debeat etiam ille, qui est nobilis, manibus laborare. & si opus est, etiam mendicare: Quia vt nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere, ita neque alienum retinere. Attamen quia hæc moralia sunt, ciuili more sunt arbitranda. Perspiciendum inquam in primis id, quod nuperrimè dicebamus, quibus modis & artibus fuerint debita conflata. Nam qui per iniuriam, videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profectò ad inopiam redigendus est. Qui verò bona fide negotia contrectabat, neque ganeis & lusibus atque immodicis pompis sua dilapidauit bona, sed reflante fortuna factus est non soluendo, non est ita rigidè cogendus. Neque si nobilis est, manuales operas debet exercere, neque mendicare: satis est, vt viliùs viuat & abiectiùs, denique miserè, atque omnem deponat pompam: nam etsi in tali necessitate non posset aliena rapere, non inde sequitur, vt nequeat particulam illius retinere: vt viuat, quod bona fide acquisiuit. Vltimum autem miserorum remedium, quod leges miserabile ac flebile vocant, est, bonis cedere. De quo sciscitatur quis forsan, vtrum tuta conscientia possit quisque bonis cedere, idque à republica permitti? Ad hoc cùm eadem prorsus distinctione respondendum est. Etenim qui negotiationes subdolè & vafrè vel ingrediuntur vel exercent, re vera non essent permittendi. Sunt enim qui cùm nihil in bonis habeant, credito vndique corradunt, vnde fidem aliquam sibi arrogent, & (quod ipsi vocant) creditum. Neque ea fraude contenti, viuere lautè atque in dies lautiùs perseuerant. Qua ratione æs alienum ingens conflant, quo posteà presßi in sacrum aliquod se recipiunt. Hoc profectò pestilentißimum est latrocinij genus: neque essent isti à republica ferendi (vt libro sexto iterum dicturi sumus) sed seu latrones plectendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitosè sunt in pauperiem reiecti, optima conscientia possunt legum beneficio vti, ne carceribus absumantur: ob hoc enim beneficium instituta est ceremonia cedendi bonis, vt habetur l. 1. C. qui bon. ced. poss. Ac subinde possunt licitè illa retinere, quæ sibi leges permittunt: puta instrumenta suæ artis, quotidianaque alimenta, & menstrua, atque annua: vt habetur l. qui bonis. ff. eodem titulo. Est enim habenda ratio, ne egeant: vt sanctè cauetur l. in condemnatione. ff. de regu. iur. Quocirca etsi bona aliqua posteà lucrentur, quæ quotidiano victui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt: quandoquidem eadem lex. Qui bonis. iubet non esse illis vendenda. Vtrum verò veniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundùm conscientiam restituere, fortè dubitas. Apparet nanque per illam ignominiam, legi. ac subinde creditoribus satisfecisse. At verò leges ipsæ eandem dubitationem abstergunt, decernentes omnino tunc teneri, nam beneficium illud eatenus (vt dictum est) illis suffragatur, ne carceribus sint intrusi. Vnde l. 1. citata in C. Qui bonis, inquit, cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. Et l. cùm & filij. eodem tit. si quid pinguius posteà eis accesserit, hoc iterum vsque ad modũ debiti potest à creditoribus legitimo modo auferri. Idemque l. is, qui bonis. 2. eod. titu. sancitur.

Dubij subnotio.

Cedere bonis quando liceat.

Quãdo teneantur restituere qui bonis cesserunt.

FINIS LIBRI QVARTI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER QVINTVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIVVM.

XPEDITIS libro quarto duorum disputationibus, scilicet dominij ac restitutionis: quæ ad commutatiuã iustitiam, eiq́ue subinde contrariam iniustitiam cognoscendam viam communiunt: iam nunc ex ordine de vitijs dicere aggredimur eiusdem iniustitiæ. Porrò autem Aristo. v. Ethic. cap. ij. humana commercia in duo partitus est: scilicet in ea quæ homines sua sponte faciunt, atque ea quæ ipsis inuitis fiunt. Et quoniam in hoc secundo commutationum genere plus multò inest iniustitiæ, congruit vt Quintus hic liber de huiusmodi vitijs, per quæ inuitis hominibus iniuria eis fit instituatur. Quem Sextus ac Subinde Septimus subsequenter de iniustitia quæ in liberis spontaneisq́ contractibus vsu venire solet. Irrogatur autem homini iniuria quoties illi contra ius nocumentum infertur: idq́ aut facto vel in personam suam, vel in sibi coniunctam, vel in res suas: aut denique verbo. Et quoniam bonorum omnium temporalium primum maximumq́ est vita, prima quæ interrogatur quæstio, est de homicidio.

Aristot. *Bipertita humana cõmercia.* *Ordo librorum.* *Partitio libri.*

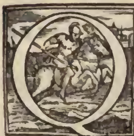
QVÆSTIO PRIMA, DE HOMICIDIO.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 64.

ARTICVLVS I.

Vtrum aliquod viuentium quæ perfecta sunt occidere liceat.

S. Thomas.

VONIAM diuus Thom. Peripatetico vbique more ab vniuersalioribus rem auspicatur, in ingressu statim tractatus de homicidio minimè ineptum ducit disputare vtrum liceat brutas animantes interimere: perfectas scilicet: nam de his quæ per corruptionẽ generantur, quid opus est meminisse? Haud enim desunt à parte negatiua argumenta. Horum autem primum est hoc: Vita est nobis cum ceteris animantibus communis: quam ob caussam commune pabulum nobis ipsiq́ue initio statim Gene. Deus contulit: vbi ait, Ecce dedi vobis omnem herbam &c. vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ, omniq́ue volucri cæli: ergo & natura ipsa, & eius auctor Deus, prohibuisse videntur cunctorum animalium occisionem. Secundò arguitur: Si illa fas esset occidere, vnus eorum vsus foret, vt nobis essent in cibum: hoc autem videtur crudelitatem quandam ac fœditatem animorum arguere: vt scilicet carnibus, in quibus fuit anima viuens, vescamur: nam hac de caussa fertur ante diluuium non fuisse talis vsus permissus: quia neque in principio Genesis concessus alius esus legitur, quàm herbarum: ergo non omni culpa vacare videtur, animalia in talem vsum interficere. In contrarium est quod Genesis 9. ait Deus Noë: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: in cibum autem nisi mactata venire non possunt.

Primum argumentum partis negatiuæ. *Secundum argumẽtũ.*

AD quæstionem hanc duabus conclusionibus, iuxta numerum argumentorum, respondetur. Prima: Licita est tum naturali iure, tum adeò concessione diuina animalium brutorum occisio. Conclusio primùm statim patet ratione, ordineq́ue naturæ, quem Aristot. 1. Politico. agnouit, vbi docuit inferiora creata fuisse propter ea quæ sunt perfectione præstantia: scilicet herbas propter animalia; reliquos verò fructus terræ, & animalia ipsa propter hominem. Nempe quæ & viuentia adiumento nobis sint, & mortua in cibum. Adde & in vestitum & in alios vsus. Seruiunt enim nobis & lana, & corio, & elaboratis ossibus, ac multis alijs quæ nobis sunt vsui. Vnde 2. Ethicorum docuit idem Philosop. hominem esse finem omnium. Quapropter citata illa Genes. 9. diuina concessio, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: perinde est explicatio naturalis iuris, atque altera Genesis 1. Ecce dedi vobis omnem herbam, & vniuersa ligna fructifera, vt sint vobis in escam: nam tam naturales cibi nostri sunt carnes, quàm terræ fructus. Vsqueadeo hæc vera est conclusio, vt sit etiam verissima, & fidei catholicæ confessio: cuius adeò contraria fuit Manicheorum hæresis, vt August. 1. de ciuit. Dei, cap. 20. refert, & 6. contra Faustum Manichæum edisserit. Aiebant enim vesani illi, animalium animas membra esse Dei. Et ideo impietatem esse carnibus earum vesci. Ait ergo contrà Augustinus eodem 1. de Ciuitate

Prima cõclusio. *Aristo.* *Manichæi.* *Augustin.* *Vesania.*

Ciuit. ca. 20. Nunquid cùm audiuimus, Non occides, virgultum vellere nefas ducimus? & Manichæorum errori insanissimè acquiescimus? Et infrà: Non illud accipimus de frutetis, neque de irrationalibus animalibus. Nam iustissima ordinatione creatoris, & vita, & mors eorum nostris vsibus subditur. Hæresis ergo hæc loco citato, Gene. 9. condemnatur: Omne quod mouetur, erit vobis in cibum. Atqui erat iam tempore Apostolorum oborta. Illos enim Paulus 1. ad Timot. 4. vetare aiebat: abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum, cum gratiarum actione. Et Actu. 10. Petro formidanti animalia comedere quæ ostensa illi fuerunt in linteo, responsum cœlitus est, Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. De hac igitur conclusione nemini dubitare licet. Hoc autem in quæstionem acciri potest, vtrum ante diluuium fuerit esus carnium in vsu? Videtur nanque pars negatiua ex loco illo Genesis 9. colligi. Cùm enim tunc Noë è diluuio emergenti Deus in alimonia indulserit omne quod mouetur, & viuit, grande argumentum est anteà nondum id fuisse concessum: eò vel maximè, quòd Genesis 1. solas herbas legimus, & terræ nascentia pariter hominibus ac iumentis concessa. Mox accedit coniectura ex eodem cap. 9. Nam post citata verba continuò subditur: Quasi holera virentia tradidi vobis omnia. ac si dixisset, Etsi hactenus non nisi holera vobis in escam permiserim, iam hinc perinde atque indulta holera, trado vobis animantia in edulium. Accedit insuper & subiunctum verbum, Excepto quòd carnem cum sanguine non commedetis. Enimuero si anteà in more erat carnium victus, aut illas cum sanguine deuorabant, aut secus. Si prius dederis, responde quæso, cur non illucusque horridum illud facinus fuerit per mille sexcentos annos prohibitum? Si autem posterius concesseris, quid rogo tunc demum monito opus erat? Fit ergo coniectura, quòd anteà nullus erat vsus carnium, ob idque tunc primùm indulto docuit Deus homines quemadmodum eis sine sanguine, hoc est, elixis vel assis vterentur, non crudis, vt feræ. Fuit enim & gentibus Pythagorico dogmate imbutis solenne, à sanguine abstinere eò quòd animarum sedem arbitrabantur: semperque & vniuersis mortalibus horror fuit sanguinem sorbere. Arguitur deinde ratione, Nam ante diluuium virtus in herbis vigebat ad alenda, vegetandaque, & irroboranda mortalium corpora: quia nondum erat terra alluuione illa stagnata. Tunc ergo non erat carnium vsus necessarius, vt posteà. Atque hæc apparet ratio quare tunc temporis fuerint concessæ, sicuti & vinum: quia neque herbæ, neque aquæ pristinum vigorem retinebant, & humana corpora languere cœperant, & in vitam breuiorem ire. Quare de illo omnium primo seculo ait Naso:

Manichæorum. *Augustin.* *Paulus.* *Dubitatio.* *Pythagoræ.* *Ouidius.*

Contentique cibis nullo cogente creatis.

Præterea esus carnium præ se antiquis ferre videbatur nescio quam animi crudelitatem ac feritatem. Vnde idem Poëta lib. 15. eiusdem Metamorph.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora: sunt fruges, &c. Et infra:
Carne feræ sedant ieiunia: nec tamen omnes:
Quippe equus & pecudes, armentaque gramine viuunt. Et inferiùs:
Heu quantum scelus est, in viscere viscera condi!
Congestoque auidum pinguescere corpore corpus!
Alteriusque animantem animantis viuere letho!

Communis ergo ferè opinio est, ante diluuium nullarum carnium fuisse vsum in cibis: tametsi sanctus Thomas 1. 2. quæstio. 102. articu. 6. cunctabundus dixerit: Videtur esus carnium post diluuium introductus. Nicolaus verò Lyranus Genesis 9. incunctanter id asserit. Sed Abulensis, Genesis 1. non id tantùm, sed insinuat insuper prohibitum fuisse tunc tale nutrimentum. Ait enim Deum taxasse omnibus herbas in cibum. Caieta. verò eodem loco Genesis 9. medium se interponit, dicens, neque fuisse prohibitum carnibus vesci, neque tamen fuisse in vsu. Ego tamen mihi (vt sub aliorum censura id asseruerim) suadere videor hanc, quæ sit huius articuli secunda conclusio: Ante diluuium non solùm non fuit prohibitum carnes edere, verùm etiam est valde probabile illas post naturam lapsam illicò inter humanos cibos vsurpatas. Diuus enim Thom. neque de prohibitione meminit, neque asseueranter vsum negauit. Dixerim autem, post naturam lapsam. Nam in statu innocentiæ facilimum creditu est, quòd quantouis seculo durasset, nunquàm vsurpatæ fuissent carnes in escam. Et ratio est, quòd fructus paradisi fuissent tum affluentissimi, tum & virtute solidissimi ad nutriendos, vegetandosque homines. Et cùm in illa felicitate nullus esset vitiatæ affectionis locus: nullus vteretur superfluis: sed fuissent necessariis contenti. Atque eo præsertim quòd esus ligni vitæ eos valebat incolumes seruare, vt possent non mori. Veruntamen de statu naturæ corruptæ probatur nostra conclusio. Esus carnium est vitæ humanæ post naturæ lapsum eiusque incolumitati quàm maximè naturalis: adeò vt Medici nihil salubrius in cibis ponant, tam ad bonam valetudinem quàm ad virium robur: hanc autem naturam statim à sua conditione carnes habuerunt. Arguitur ergo: Si mortales illi nunquàm carnes degustârunt, aut hoc fuit, quia fuerant illis interdictæ: aut quia earum salubritas & sapor nunquàm eis fuerant cognita, aut quia non erant necessariæ. Prohibitio autem nulla scripta legitur, neque ratione naturali doceri poterat: imò (vt iam dicebam) contrarium natura docet. Quòd autem earum naturam ad cibum accommodatissimam in mille sexcentis annis nunquàm speculando agnouerint, neque experiendo deprehenderint, nullatenus fit credibile: tantoque minus, quanto illas gentes circa ortum humani generis credibile est ingenio & sagacitate præ suis posteris valuisse. Si dicas non fuisse talem cibum necessarium propter fructuum radicumque abundantiam, virtutem ac salubritatem hoc satis euincere concedam, quòd si status innocentiæ durasset, nunquàm in vsu fuissent, propter humanam tunc frugalitatem ac modestiam. Attamen vitiata natura, nullum est argumentum, quòd si carnes non erant necessariæ, ideo non essent in vsu. Corruperat enim omnis caro viam suam. Quapropter cùm homines illi ad malum proni peioribus se voluptatibus immergerent, fit impendio pro-

D. Thomas. *Lyranus.* *Abulensis.* *Caietanus.* *Sententia autoris qua dissoluitur dubium.* *Secunda conclusio.* *Probatio conclusionis.*

dio probabile,& talibus etiam escis, atque eduliorum delitiis ac lautitiis sese dedisse: & maximè prope ante diluuium, quando (vt ait lib. 1. Antiquitatum Iosephus) nulli parcebatur vitio aut flagitio. Mox arguitur: Cuncta animalia facta sunt propter hominem: sunt autem complura, quæ non aliter illis hominibus vsui esse poterant, quàm comesta: velut sunt pisces, perdices, gallinę,& alia id genus: præsertim quòd venatio (vt ait 1. Politicor. Aristo.) naturalis est homini: atque adeò agrestibus illis hominibus non dubium, quin fuerit in vsu. Tertiò arguitur: Offerebantur tunc Deo animalium sacrificia vt de Abel legitur: quam ob causam Noë dicitur clausisse in arca de animalibus mundis septena & septena: sacrificia autem non fiebant de rebus inanibus, & quæ non possent sacerdotibus vsui esse: ergo sumebantur in cibum. Ecquid enim laudis commeruisset Abel, quòd opima & pinguia gregis sui Deo litasset, si tantùm pelles & lana in rem essent sacerdotum, non autem carnes? Præterea credibile est, vsos illos homines fuisse lacte. Cur ergo non carnibus? Iam cùm tot animalium corpora in dies pellibus nudassent, vt corio induerentur & lana, non est credibile, carnes canibus ac volucribus proiecisse. Imò fit maximè verisimile, igni tandem vt gustarent admouisse: nam & panem & herbaceos cibos igne adparabant. Neque verò ad locum Gene. respondere operosum est: imò dicendū quòd cùm Gene. 1. herbæ tantummodo declaratæ à Deo fuissent in cibum propter ligna paradisi, in quo hominem Deus collocauerat, quæ illi statui affatim sufficiebant: & post naturā vitiatā humanum genus naturali iure carnes adhibuisset in cibum: & fortè prope diluuium eò hominum feritas euaserat, vt crudis carnibus cum sanguine vterentur: Deus à diluuij periculo emersis concessit, tanquam naturale ius, vt pisces & carnes ederent, excepto sanguine: hoc est, vt non crudas, sed igne paratas intelligerent in cibum humanum cedere. Ob idq; Hebræi plus nimio carnes sanguine euacuabant. Et ideo horror illis erat vel in farsiminibus, vel in ferculis sanguinem gustare, quod gentibus erat in vsu. Atque ea propter in eorum gratiam, Actuum 15. indicta abstinentia fuit à suffocato & sanguine.

Aristot.

ARGVMENTA verò in contrarium facilimæ solutionis sunt. Ad primum enim respondetur, quòd etsi vita nobis cum cæteris animantibus communis sit, non tamen æquo iure: sed sua est propter nostram. & ideo neque qui suam occidit pecudem, vlli faciat iniuriam: neque qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, sed possessori: neque Deus pecora pascit nisi propter nos. Ad secundum verò satis responsum est, neque vllam esse feritatem aut crudelitatem carnibus vesci: tametsi illa Poëtæ ingenij gratià decantarent. At Manichæi erant, quos Augusti. lib. 6. contra Faustum, cucurbitarum homicidas appellat, eò quòd arbitrabantur nefas esse mortificare viuentia.

Ad primū argumentum. Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat maleficos occidere.

A BRVTIS pecoribus, primus gradus in hoc articulo secundo fit ad improbos homines, qui à sua degenerantes, in iumentorum naturam, Dauidis testimonio, desciscunt. Quæritur ergo, an illos liceat à viuentium cœtu morte resecare? Videtur enim nefas, hominem, quantumuis scelerosum, vita multare. Exempla enim Christi amplectenda nobis sunt. prohibuit autem Apostolos, vt Matthæi 13. legitur extirpare zizania, hoc est, filios nequam: ne vnà conuelleretur & triticum: ergo id nobis præceptum putandum est. Secundò: Deus (vt Ezechielis ore ipse testatur) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ergo eius exemplo neminem peccantium debemus extinguere, sed ad pœnitentiam animare: tunc præcipuè dum constat supplicium illi periculum creare perditionis æternæ. Accedit tertiò loco, quòd id quod genere suo malum est, nulla de causa, vti ait. 2. Ethicorum Aristote. fieri potest bene. Vnde Augustinus in libro, Contra mendacium, probat ipsum nunquàm esse licitum: occidere autem hominem per se, est malum: adeò vt sicut lib. 2. diximus, sit omnino indispensabile: ergo nunquam est licitum, eò vel maximè, quòd Christiana charitas non solùm ad amicos, verùm & ad inimicos & malos protenditur. In contrarium autem est citatum illud Exodi 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exodi 21. Si quis per iniuriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur: quod citatur in cap. 1. de homici.

Primum argumentum partis negatiuæ. Secundum argumentum. Tertium argumentum. Aristot. Augustin'

QVAESTIO præsens alicui fortè postulasse videatur, vt de prohibitione homicidij statim in fronte diceretur. At verò animaduertere oportet, hic non de iustitiæ præceptis iniri tractatum: is nanque libro 2. vbi Decalogum interpretabamur, absolutus est: sed agimus de contrariis iniustitiæ vitiis. Ad quæstionem ergo, citra controuersiam respondetur affirmatiua conclusione. Iustum est malefactores interficere. Cuius rationem pulchrè diuus Thomas ex superiori articulo deduxit. Definitum quippe est, ob id animalia bruta licitè mactari, quòd in nostrum vsum ordinata sunt: sicuti imperfectius propter id quod perfectius est. Pari ergo iure cùm omnis pars à natura facta sit propter totum corpus, atque adeò vbi saluti hominis necessarium est, membrum putridum resecatur, ne contagione cætera, ac demum totum perdat: singuli autem ciuium totius sint reipublicæ partes: consequens fit vt vbi incolumitati reipublicæ expediuerit, ius eadem ipsa habeat ciuem morte resecandi, ne totam inficiat. Nam vt ait primæ Corint. Paulus, Fermentum modicum totam massam corrumpit.

Scrupus. Diluuio. Conclusio vnica. Ratio conclusionis. S. Thomas. Paulus.

At verò hoc occurrere cuique potest argumentum, contra hanc veridicam assertionem. Prohibitio hæc, Non occides, est diuina, eademque generalis, quæ cunctos mortales nemini excepto occidere vetat: nemini autem inferiorum facultas suppetit dispensandi in lege superioris: ergo nullo humano iure constitui potest vt homo quantumuis peccator occidatur. Hoc argumento Scotus in 4. distin. 15. quæstio. 3. persuasus, quatuor asseruit. Primum illud præceptum esse generale. Nam Exodi 20. absolutè ponitur. Et Matth. 5. sub eadem forma refertur, Non occides. Secundò ex hoc infert quòd nullum nocentium hominem, priuata publicáve autoritate interficere licet, nisi in casibus veteri lege

Obiectio. Scotus lapsus est in explanatione hui' præ

exceptus

exceptis à Deo. Neque verò lex humana vllum potest aliud crimen, morte vlcisci. Illud probat eodem argumento. Nam cùm hoc sit præceptum diuinum, nulli possunt homines super eo dispensare. Tertiò infert non esse licitum, furem interficere diurnum: scilicet illum, qui latenter furatur. Hoc probat: quia vt patet Exodi 21. vbi denarrantur crimina & scelera quæ erant capite plectenda, casus iste non connumeratur: quin verò capite statim. 22. exprimitur vt nocturnus fur, in flagranti delicto captus morte opprimatur: diurnus verò minimè. Et bullam, inquit, super hac exceptione nullam audiuimus. Quartò demum infert, quòd neq; inter Christianos, adulteram interficere fas est: quoniam licet olim, Leuitic. 20. id præcipiebatur, tamen Ioannis 8. Christus idem præceptum reuocauit: vbi adulteram impunitam dimisit. Quare secundùm Scotum, leges quæ contrarium præcipiunt non sunt iustæ. *cepti, Non occides.*

At verò salua existimatione celeberrimi auctoris, ex falso fundamento, non potuit non falsas elicere conclusiones. Falsum inquam est, præceptum illud, Non occides, ea esse generalitate intelligendum, vt cunctas in vniuersum hominum occisiones, comprehendat. Primùm enim inuasorem inculpata tutela transfigere, nullatenus illo præcepto prohibetur, aliàs cùm in lege veteri non sit exceptum, secundùm eius regulam non esset licitum. Neque legitima est responsio, quòd inuasus non intendit alium occidere, sed se defendere. Nam etsi ita sit quòd superior finis sit defensio, nihilominus tanquam medium sumitur aggressorem occidere: potest nanque qui se defendit, hostis iugulum recta intentione petere. Neque rursus solida est aliorum responsio, quòd ille non occidit priuata auctoritate, sed publica aut diuina: quoniam profectò non alio, sed eo priuato iure quo quis potest ad seruandam vitam comedere, potest aggressorem interimere. Vnde qui ait publica auctoritate occidi inuasorem, deberet dicere, publica etiam hominem comedere. Secundò arguitur contra id quod secundò infert: nempe non licere reipublicæ alios occidere, quàm qui lege veteri excepti sunt. Primum enim si præceptum illud, Non occides, adeò erat generale, non erat cur Deus in tot casibus super illo dispensaret. Imò verò cùm præceptum esset decalogi, idque negatiuum, neque Deus potuit in illo dispensare, vt lib. 2. ostendebamus. Mox arguitur. Aut præcepta illa occidendi malefactores, legalia erant, aut naturalia: si legalia, prorsus cessarunt: quare neque liceret modò homicidas occidere: neque aliorum vllum qui illic capitali supplicio subditur. Si autem fuerunt, vt verè fuerunt, naturalis iuris interpretamenta; ergo lumine ipso naturali illi casus excepti erant ab illo præcepto, Non occides. vel potiùs non erant illo comprehensi. Et confirmatur ratione, ad quam mirandum est Scotum non animaduertisse. Ante legem scriptam respublicæ gentium scelera iure & merito, capitis supplicio vlciscebantur: & tamen id non faciebant: quia excepti illi casus essent à lege scripta, quæ nondum erat. Imò verò seculo illo legis scriptę illa non tenebantur: & nihilominus cædibus auctoritate publica vindicabant scelera, idque iustissime: ergo ratio quare id reipublicæ licet non est exceptio scriptæ legis, sed ius ipsum naturæ. Id quod manifestissima demum ratione hac patefit. Tam naturale est vt nocentes homines & in rempublicam pestilentes, rescindantur, quàm quòd non occidantur innocentes: ergo potestas hęc reipublicæ non pendet ex illa exceptione legis antiquæ, sed iure sibi naturæ conceditur. Ad hæc si respublica modò ciuilis, facultatem non haberet naturalem alios interficiendi malefactores, quàm eos qui lege veteri excepti erant, neque liceret illos aliis excogitatis mortibus interimere, neque alios vllo corporali supplicio afficere, puta fures flagellis cædere: neque alia enormia delicta mortis comminatione prohibere: consequens tamen absurdissimum est, & contra tenorem Legis, capitalium. ff. de pœnis. vbi incendiariis, atque aliis pœna capitis decernitur, & parricidæ in dolium occlusi submerguntur, & hæretici exuruntur, & læsores maiestatis meritissimò dilaniantur; & alij flagellis vapulant, atque alij in exilium relegantur: quæ tamen pœnæ illic non erant positæ. Igitur ne rei explicationem diutius prolatemus, præceptum hoc, Non occides, sicuti cuncta Decalogi, vt libro secundo, ostensum est, id quod neque Scotus negare potest, præceptum est iuris naturalis: ex illo scilicet principio elicitum, Id ne facias aliis, &c. Quocirca legitimum eius sensum, ratio nos naturalis docet: atque adeò eo usque generale est, quousque natura vitam vult humanam seruare. Quo autem casu ratio naturalis hominis occisionem, aut iubet, aut permittit, idem casus, eodem præcepto, non comprehenditur. Ex quo fit vt aggressoris interfectiò, non sit eiusdem præcepti exceptio: quia neque tale homicidium vetitum à natura est, neque subinde vetari potuit. Atque eadem, imò æquiori ratione, neque malefactorum extinctio, quæ publica fit auctoritate, exceptio est eiusdem præcepti: quoniam neque illo fuit vnquàm comprehensa. Imò ipsa eadem natura nihilominus id iubet: quam innocentium sospitatem. Quo enim se quisque iure tueri potest, cùm hostis internicie, & quo potest sibi membrum amputare vt ipse sit sospes, potest respublica se incolumen per ciuis necem seruare. Sequitur subinde secundò, casus illos antiquæ legis non omnes fuisse merè legales: sed interpretationes iuris naturæ. Tametsi ingenio illius gentis congruens fuerit vt aliqua tunc adhiberentur acerbiora legalia: vt fuit talionis pœna, & lapidationis adulteræ, atque alia id genus, quæ in tota Christiana familia perdurant. Sequitur tertiò, quòd præter illa supplicia potuit semper, potestque quisque princeps iusta ratione doctus, leges nouas facere mortis inflictiuas: quoniam illud præceptum, Non occides, manus reipublicæ, quatenus ratione ducitur, non alligat. De tertio Sco. asserto, scilicet an liceat fures occidere? commodiùs quæstio. 3. disputabimus, sub titulo de furto. Quartum verò, quod de adultera asserit, nempe Christum reuocasse legem illius occidendæ, nescio qua consequentia potest ex Euangelio colligi. Redemptor enim illic non induit iudicis personam: imò negare visus est sibi quatenus homini, illud competere seculare iudicium: sed tanquam minister, ac rex regni cœlorum, admonitos illos curauit accusatores, vt si in aliquo essent crimine, resipiscerent: intelligentes cuiusque iudicium à seipso inchoandum esse. Hoc enim erat institutum regis regni cœlorum, non autem seculares causas iudicare. De adultera verò, iterum articulo proximo. Per hæc demum aliorum opinio secunda recutitur. Sunt enim qui contra Scotum, in alterum extremum impingunt. Aiunt enim dictum præceptum non

Impugnatur Scotus

Caligat in hac re Scotus nimis.

Explicatio elegantissima illius præcepti, Non occides.

Pœna talionis.

ptum non solùm non esse generale, sed hoc modo particulare, Non occides innocentem. Nam licet Exodi vigesimosecundo absolutè positum sit, tamen statim capite vigesimotertio subditur: Insontem & iustum non occides. At verò neque hic modus dicendi tutus est: quoniam & qui priuata auctoritate sontem hominem & iniquum occidit, contra idem præceptum peccat, vt articulo proximo patebit. Imò & auctoritas publica, si eundem pretermisso ordine iuris, occidat, similiter contra idem ipsum peccat. Igitur nullis opus est moderaminibus illum præceptum onerare: quia si opus illis fuisset, in Decalogo fuissent expressa. Neque oportet sub illa forma explicare, Non occides, nisi vbi caussa fuerit iusta. Nam hæc forma quædam appareret petitio principij: sed absolutè est intelligendum, vt iacet: attamen quatenus ratio id naturalis explicat. Similem enim effigiem præfert totus Decalogus, Nolite iurare omnino: & tamen subintelligitur, nisi ratio naturalis contrarium exegerit. Et pariter interpretabimur illud, Non furtum facies. Et hoc est quod docet diuus Thomas. 1.2. quæstio. 100. articul. 8. vbi ait, homicidium, quod in Decalogo prohibetur, habere rationem indebiti. Neque hæc est petitio principij. Est enim sensus, quòd prohibetur id quod iure naturæ indebitum est: nempe id quod genere suo est malum: sed nihilominus ex caussa vsu venire potest vt sit bonum. Caussæ verò explicandæ sunt, dum quis inculpata tutela se defendit, & quando iudex lege agit in malefactorem. Vnde cùm homicidium rem dicat intrinsecè malam, illæ hominum occisiones non sunt nuncupandæ homicidia.

Sensus præceptorum negatiuorum, Decalogi.
D. Thomas

Ad primũ argumentũ
S. Thomas.

RESTAT nihilominus argumenta diluere, quæ non sunt prorsus ambiguitate vacua. Ad primum quidem, respondet sanctus Thom. cum sanctis interpretibus. Quorum prima solutio est, quòd vbi improbi absque proborum periculo interfici nequeunt, abstinendum est. Id autem dupliciter vsu venire potest: Primò, si praui adeò sunt cum iustis commixti, vt dignosci nequeant. Quare si constaret in ciuitate, maiorẽ eius partem hęresi esse infectam, non liceret ad puniendum crimẽ, totam incendere. Secus in agressu hostilis vrbis: tunc enim licet sulphuris iactibus illam petere cum innocentum periculo. Secundò, si puniri non possunt nocentes, sine grandi commotione innocentum, qui scilicet sanguine, vel alia necessitudine, illis sunt coniuncti. Atque hæc Augustini expositio, contra Parmenianum. Quin verò aliud nobis documentum dedit redemptor, vt potiùs sit propter bonos parcendum malis (vti angeli pollicebantur Abrahæ, vt si decem iustos Sodomis inuenirent, toti ignoscerent genti) quàm propter malos, bonis incommodandum. Tametsi prudenter regula hæc, ad humanam facultatem accommodanda est: Humanus enim princeps, non tam absoluta viget auctoritate, quàm Deus. Ille enim omnia ad postremum iudicium reseruat: principi autem non licet quacunque de causa delictoribus parcere. Hoc enim in cladem reipublicæ cederet. Quapropter quanuis multi scandalum accipiant, nihilominus si id commodè exequi potest, non debet à malorum punitione cessare. Hanc enim ob causam (vti ait Paulus) gladium portat, vt tumultus ac seditiones exequutioni iustitiæ obsistentes, placare possit: & vbi opus fuerit, etiam conterere. Ac pariformi modo respondetur ad secundum. Deus nanque arcanorum cordium scrutator, atque humanæ salutis auidus, longanimi expectatione, vt ait Paulus, malos adducit ad pœnitentiam: idque consulit sanctus Thom. & humanam iustitiam pro posse imitari debere. Ait tamen pro posse, quando peccara non sunt publica, atque in aliorum perniciem vergentia. Nam aliàs, vt diximus, non habet tam amplam facultatem quàm Deus. Quod dixerim ad obuiandum vulgarium interrogationi. Dubitare nanque quis posset, vtrum dum iudex aut princeps indicis conijcit, si reum supplicio afficiat, perditum eum iri in infernum: si autem ei ignoscat mentem mutaturum progressurumque adeò per viam salutis, debeat ei parcere: hoc enim ratio eò suadere videtur quòd vita corporalis in spiritualem est semper ordine charitatis referenda: cuius vtique charitatis iustitia non est inimica. Respondetur primò, quòd iudices, quatenus leges ferunt, multò esse debent in clementiam propensiores, quàm in rigorem iustitiæ. Nilominus tamen quanuis per reuelationem etiam constaret, supplicium reo causam esse damnationis æternæ, non est illi indulgendum. Alioqui facile cuicunque esset illa vti vafricie, vt se impœnitentem fingeret. Et ratio est, quòd punitio publica non refertur in emendam, neque in bonum ipsius qui punitur, sed in bonum publicum, vt alij terreantur: & quoniam bonum publicum præstantius est particulari, ordine charitatis præ illo diligendum est: nam & ista via etiam consulitur saluti spirituali reipublicæ. Ad tertium denique respondetur, quòd hominem occidere non est eo modo intrinsecè malum, vt mendacium: puta ita generale: sed quando est contra naturam: tunc autem est contra naturam quando homo dignitatem suam seruat, hoc est secundùm rationem viuit: per hoc enim est liber ac propter seipsum existens: quando autem inde decidit, tunc in vilitatem seruitutemque brutorum animalium degenerat: secundum illud Psalmi, Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis, &c. Ob idque perinde atq; brutum, licet eum occidere. Est enim corruptus homo, vt 7. Polit. & 1. Ethi. ait Aristo. tantò fera bestia peior ac nocentior, quantò per ingenium & voluntatem pluribus abundat nocendi modis.

Augustin⁹.
Paulus.
Ad secundum argumentum.
Paulus.
S. Thomas.
Cauillum vulgarium tollitur.
Punitio in bonum publicum ordinatur.
Ad tertium argumẽtum.
Aristo.
Homo improbus fera bestia peior.

ARTICVLVS III.

Vtrum scelerosum hominem vnicuilibet priuato occidere liceat.

HAVD satis est definiisse licitum esse homines nequam interficere, nisi & modum exploremus, nempe an id cuique liceat priuato ciui. Arguitur enim primum à parte affirmatiua, ex illo Mosaico mandato, Exodi trigesimosecundo. Vnusquisque fratrem suum amicum & proximum occidat. Secundò: arguitur ex eo quòd articulo proximo corruptum hominem ac perditum cum bestiis conferebamus, syluestrem autem bestiam, ac præsertim si nocua sit, vnicuique liberum est occidere: pari ergo ratione & brutum hominem. Tertiò: laude dignum est vt homo

Primum argumentum partis affirmatiuæ.
Secundum argumentũ

vt homo id etiam priuatim faciat, quod in commune commodum est: occisio autem malefactorum vtilis est reipublicæ: ergo illa etiam si priuatim fiat, iusta est & sancta. Contrà stant illa verba Augustini primo de Ciuit. Dei. Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur. Et tantò ampliùs, quantò sibi potestatem à Deo non concessam vsurpare non timuit. *Tertium argumētum.* *Augustinus.*

QVAESTIO facilis est, quæ hac vna negatiua conclusione dissoluitur. Soli reipublicæ, principique, ac publico magistratu licitum est maleficos occidere. Conclusio in primis elicitur ex verbis Pauli ad Rom. 13. vbi solum publicum iudicem appellat in hoc Dei ministrum, atque eadem causa gladium portare, vt vindex in iram sit ei qui malum egerit. Et probatur ratione. Nocentium hominum interfectio, non est per se bona, sed quatenus in bonum publicum refertur: ergo illi præcisè incumbit, cui cura commissa est & custodia communis boni: quemadmodum amputatio membri, quæ proficua est corpori, medico præcisè incumbit: cui cura infirmi demandatur, vt iudicio secundum medicas leges id fiat. Cum ergo cura communis boni solis principibus, eiusque ministris sit commissa, nisi vbi se respublica per se ipsam regit, fit vt illis tantùm id competat, maleficos occidere. Hic primùm omnium accuratiùs meditanda est ratio, cur nulli priuatim fas sit alterum occidere, neque in vindictam sui ipsius, vt vulgaribus respondeamus, qui vix id sibi persuadere possunt. Audies enim passim non solùm blaterones quosdam, verùm & ingenuos alios tantum suo protegendi honori tribuentes, vt iniustum arbitrentur, cohiberos esse homines proprias vindicare iniurias. Memini cuiusdam hanc audiisse blasphemiam, Neque id Deum prohibere posse. Cùm tamen, etsi Deus id non prohibuisset, ipsissimum naturæ ius vetaret. Immo diuina prohibitio, explicatio est naturalis iuris. Et ratio est in promptu. Si enim eidem ipsi qui iniuriam passus est, vindictam natura commisisset, nemo non se vltra iustum vindicasset. Dolor enim illatæ iniuriæ & rationem obnubilat, & affectum in rabiem inflammat, atque adeò nemo se quàm iustè deberet, sed quàm posset maximè vindicaret. Documento nobis est manifesto, perniciosus abusus nobilium, qui honoris ceremonias, tam superstitiosè persequūtur, vt pro minima iniuria in mortem homines euocent. Igitur cùm præclarissima iustitiæ virtus, non animo perturbato, sed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud diuinum oraculum Deute. 16. Iustè quod iustum est exequēris, impendiò quàm maximè necessarium fuit, vt non pars læsa, sed communis persona, omnique affectione libera iniurias vlcisceretur. Quin verò neque hominibus id debuit prorsus concedi, vti Aristot. ait. 5. Ethi. cap. 6. sed rationi legibus instructæ. Qui hanc viridicam sententiam non plenè deprehenderit, non de re hac iudicet dum iniuria ipse affectus est iracundiaque illi dominatur: sed quando eadem ipse alium affecit, & ratio libera est, ad iudicandum. Tunc enim non iustum censebit, vt hosti suo modus committatur vindictæ. Quamobrem neque correptionis gratia licet patribus, aut dominis filios, aut seruos, vel occidere, vel certè mutilare: vt quæstio. 3. dicturi sumus. At verò conclusione hac nihil obstante, dubia nihilominus existunt particularia. Primum de tyranno, an cuiuis ciuiū liceat eum priuatim extinguere? Apparet enim id esse, natura magistra, legitimum. Nam vnicuiq; conceditur ius defendendi sese. De hoc diuus Thomas 2. sententia. distinctio. 64. quæstio. 2. artic. 2. & opus. 20. de regimi. princi. cap. 6. optimè disserit. Summa autem disputationis secundùm quosdam eius interpretes, atque alios Doctores, hæc est: Bifariàm quempiam contingit esse tyrannum, videlicet aut potentatus acquisitione, aut sola eiusdem administratione quem iustè adeptus fuit. Atqui in hoc secundo casu communis consensus est, nemini licere ipsum priuatim interimere. Et ratio est, quòd cùm ius habeat ad regnum, non est illo, nisi per publicum iudicium, expoliandus, vt scilicet audiatur. Lata verò in eum sententia, quisque potest institui executionis minister. Præterea dum particulariter ciuem quempiam aggreditur, vt vel ipsum trucidet, vel sua rapiat, potest ciuis ille, vim vi repellendo, eum interimere: dum tamen constantissimum sit esse tyrannum. Nam si quis aliàs bonus est princeps, subito motu id semel inceptet, non perinde ac priuata persona periculo mortis obiiciendus est. Igitur vt ad rem reuertamur, quando secundo modo princeps tyrannidem exercet, tunc verum habet illud monitum Petri, vt etiam dyscolis dominis obtēperetur. Hæc enim, inquit, est gratia, si propter conscientiam Dei patiatur quis tristitias patiens iniustè. Quare si respublica superiorem habet, ille adeundus est, vt remedio succurrat: sin verò, illa potest in ipsum coarmari. Dum autem potens non est, tunc Deus est orandus, in cuius manu cor Regis existit: quique & propter peccata populi sinit nonnunquam hypocritā regnare. Atque in hoc casu intelligenda est sanctio Concilij Constantien. sessio. 15. vbi tanquam hæresis condemnatur eorum error, qui affirmabant cuilibet licere tyrānum occidere. Si verò tyrannide inuasam rempublicam obtinuit, neque vnquam ipsa consensit, tunc quisque ius habet ipsum extinguendi: nam vim vi repellere licet: & quandiu ille rempublicam sic obtinet, perpetuum gerit in ipsam bellum. Adducitur exemplum de Aiod, Iud. 3. qui in viscera tyranni Eglon sicam abdidit. Eademque ratione Tullius lib. 1. de offi. quem diuus Thomas loco citato auscultat, interfectores Cæsaris laude commendat: quippe qui per tyrannidem dominatum fuerat adeptus. Et pariter Decius Brutus cōmendatur qui extincto Tarquinio, reges exegit. At verò, etsi forsan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen consilium est semper: nisi vbi respublica nulla alia patente via, tum in extrema sit necessitate, tum præcipuè in promptu habeat, vt illo extincto liberetur: quia aliàs huiusmodi interfectiones non solent prosperos habere successus. Immo interfectores quando id priuata auctoritate exequuntur peiùs, pestilentiusque in rempublicam debaccari solent, quàm prior faciebat tyrannus. Qua ratione anus illa Syracusana incolumem Dionysium optabat, ne sicut ipse durior alteri tyranno successerat, ita & immanior tertius illi succederet. Frequentissimā sunt passim scripta exempla. Et re vera historia Aiod parum ad rem facit: tum quòd ille diuinitus fuit ad illud facinus electus, tum quòd & à populo etiam fuerat ad id missus. Et præterea non solùm tyrannus ille erat gubernator, sed acta hostis. Qua ratione & Mutius Scæuola, eatenus laude dignus est, quòd Porsenæ exitium aggressus fuit: licet quòd flāmis brachium admonuerit, non fuit virtus opus: sed, vt ait Augustinus, inanis gloriæ cupiditas.

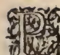
Conclusio vnica. *Blasphemia hominis turpissimi.* *Pernitiosus abusus nobiliū in vindicandis iniuriis.* *Aristo.* *Dubia particularia.* *Primum dubium.* *S. Thomas.* *Tyrannus duplex.* *Bifida ad dubium responsio.* *Concilium Cōstantie. explicatur* *Aiod.* *Cicero.* *S. Thomas.* *Deci⁹ Brutus.* *Limitatio huius opinionis.* *Anus Syracusana.* *Muti⁹ Scæuola.*

Ad primũ argumentum. *Augustin⁹.* *Dionysius.* AD primum igitur argumentum, cum Augustino. 1. de Ciuitat. Dei, respondetur: quæ etiam Dionysij doctrina est. 12. ca. cœlestis Hierar. quòd dum quis quidpiam per ministeriũ, quod iubenti debet facit, non ipse propriè facit, sed alter qui iubet. Et ideo cùm Moyses, legitimus esset loco Dei iudex ad vlciscendam immanem illam idololatriam conflati vituli, & tanta esset facienda cædes, nempe vinginti trium millium, necesse habuit plures instituere executores, ministros. Quare id quod ait, vnusquisque fratrem suum, &c. occidat, non est intelligendum, quòd temerè ac promiscuè vnusquilibet quemlibet occideret: fuisset enim illa truculenta Andabatarum pugna: sed condemnatis illis qui fuerant in *Andabatæ.* culpa numerosam copiam ministrorum destinauit: quibus ideo necesse erat vt amicus amicum, & frater fratrem occideret. Præterquàm quòd fratres appellabantur, non solùm eodem parente geniti, sed omnes eiusdem populi. Ex hac autem solutione dubium enascitur, vtrum princeps posit quibuscunque priuatis facultatem facere occidendi malefactores. *Dubium secundum.* *Solutio.* Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primùm enim, non posset generalem facultatem ciuibus facere, vt vnusquisque, quem obuium haberet nocentem, absque alia condénatione interficeret. Est enim contra ius naturæ. vt contra inauditam partem, indictaque caussa, sententia feratur: sed quicunque quantumuis perniciosus, audiendus est, vt actuum 25. habetur ni forsan publicus esset reipublicæ inuasor aut Regis: nam tunc liceret vnicuique vim in rempublicam illatam repellere. Secundum assertum: Post latam sententiam licet quosque ministros instituere. Primùm, in publicos latrones apertissimosque reipublicæ hostes, qui alia via comprehendi non possunt: De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun. lib. 6. Et præterea filiis & fratribus concedi solet ministerium occidendi interfectorem patris aut fratris: Attamen hanc facultatem non valet inferior iudex concedere, sed tantùm princeps. Immo neque id fieri passim debet, sed quàm rarissimè, & in casibus egregiis. Nam præterquàm quòd eiusmodi executores vix expurgare conscientiam possunt odio atque iracundia quare vt insidias condemnatis tendant, alia accumulant peccata, vsu sæpe venit vt sine sacramentaria confessione occidantur. Quocirca profectò *Venetorũ consuetudo non probatur.* non omnibus satis probatur Venetorum mos, qui cùm complures à patria exules habeant condemnatos, singulis facultatem faciunt, vt qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. Subsequitur & de viro, qui vxorem in flagranti adulterio enecat, de quo nemini aut Theologorum aut Iurisprudentum in dubium cadit, quin contra prohibitionem homicidij mortaliter peccet ratione iam *Nicolaus.* dicta: quia nemo antequam iudicetur adiudicandus est morti, & eo casu intelligendus venit Canon Nicolai Papæ. Interfectores. 33. q. 2. vbi eiusmodi homines censentur homicidæ. At verò lege nõ puniuntur, propter doloris grauitatem, quem tunc ferre difficillimum est: vt habetur. l. Gracchus. C. ad *Tertium dubium.* l. Iuliam de adul. & l. Marito. ff. eo. titu. Grauius autem dubium est, vtrum marito liceat vxorem sibi à iudice permissam occidere. Sunt enim qui hoc negant, propterea quod permissio illa non est præceptum, quali cogitur carnifex ad executionem iustitiæ. Accedit citatus canon, Interfectores. qui absque exceptione illos censet homicidas: & expresse canon proximus, Inter hæc. explicat quòd quanquam liceat marito secundùm mundanam legem vxorem interficere, tamen sancta ecclesia non stringitur eisdẽ legibus: vbi glossa annuere videtur, quòd semper est peccatum. Duplex autẽ hic implicatur *Duplex quæstio.* quæstio: Prior de lege, an sit licita: Antiquitus enim licebat patri filiam in adulterio captam, interficere: vt patet. l. patri. & l. neque in ea. ff. ad l. Iuliam de adulter. & l. castitati. C. eo. titu. Posteà verò mutata est lex, vt patet. C. eod. titu. in Auten. sed hodie. vt scilicet verberata in monasteria occludetur. Et ista lex in vsu est nunc in Galliis, & in aliis multis prouinciis respectu mariti nam illa patris *Dilutio vtriusq; quæstionis.* iam aboleuit ab vsu. Sed tamen lex Hispaniarum sequitur antiquam, non quidẽ cũ illo rigore, vt adultera necessaria morte damnetur, sed traditur marito cui facultas sit, si eam velit occidere. Et quòd lex sit iusta, non est cur dubitetur. Nam præterquam quòd crimen id videtur mereri, profectò Hispanorum de hac re, ingenio, vix fieri aliter posset satis. Neque vt paulò anteà inter respondendum Scoto dicebamus, Christus illam legem reuocauit. Posterior verò sensus quæstionis est, vtrum eadem concessa marito libertate, secundùm conscientiam liceat ei id persequi: & re vera de hoc minor est dubitandi ratio. Nam etsi non instituatur vt necessarius minister iustitiæ, instituitur tamen liber: quare ius ei sit vt illam occidat. Quapropter licet opus fuerit misericordiæ, illi parcere, tamen iustitiam, neq; coram hominibus violat, neque coram Deo. Et est porrò efficax argumentum, quòd si marito citra peccatum non liceret eam iugulare, peccatum esset principi & iudici, illam facultatem illi facere. Neque valet solutio, si quis dicat, non illi permitti tunc vxoricidium, sed vt impunè id faciat: quoniam illo priuilegio iam fruebatur, etiam si absque iudicio, in flagranti delicto illam interficeret. Cùm ergo solenni forma iudicij condemnata illi traditur, testimonium apertum est, fieri illi ius occidendi, *Ad secundum argumentum.* ceu ministro iustitiæ. Ad secundum principale argumentum respondetur, quòd etsi homines à sua natura degeneres cum brutis conferantur, differunt tamen quòd bestiæ natura sua sunt tales: ideoque & syluestres quisque citra iniustitiam occidit, & domesticas citra ipsarum iniuriam, licet dominis inferatur: peccator autem quia non est per naturam pecus, non debet nisi publico illius iudicio cui id incumbit damnatus interfici. Solutio autem tertij argumenti saluberrimum est documentum: Etenim vbi- *Ad tertiũ argumentũ* cunque proximo citra alterius nocumentum & iniuriam prodesse quis potest, laudabile officium est eius commodum procurare: vbi autem nocumentum alterius sese offert, quale est mors peccatoris, non debet nisi iudicio illius ad quem functio illa pertinet intentari.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum clericis etiam maleficos liceat interficere.

Post

POST decisioné illius, quòd publicæ potestati non solum licitum, verum & sanctum est, maleficos extirpare, consequitur vt videamus an præfectis etiam ecclesiasticis idem sit licitum? Existit enim à parte affirmatiua argumentum, quòd secundùm Paul. 1. ad Corin. 4. imitatores eius ac perinde sanctorum esse debemus, sicuti ipsi fuerunt Christi. Deus autem maleficos perimere solet, secundùm illud Psal. Qui percussit AEgyptum, cum primogenitis eorum. Et Phinees quanuis sacerdos interfecit Israëlitam cum Madianitide coëuntem: vt legitur Nume. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag, regem Amalech. Et Helias sacerdotes Baal. Denique Petrus Ananiam & Sapphiram. Secundò: Cùm potestas spiritualis superior sit temporali, Deoque coniunctior, non est cur habeat minorem facultatem occidendi eos malefactores, qui sibi subduntur, quàm secularis. In contrarium est illud 1. ad Timotheum. 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non vinolentum, non percussorem, &c.

Primum argumentum partis affirmatiuæ. *Secundum argumentũ*

QVAESTIO est solutu facilis, quæ hac vna conclusione neganter deciditur. Minimè clericis, quacunque sint ecclesiastica potestate constituti, fas est vllum, quantunuis criminosum, morti addicere, aut mutilare. Probatur duplici capite. Primò: propter repræsentationem: Consecrantur enim altaris ministerio, vbi iugis fit memoria passionis Christi: qui cùm in ara Crucis occideretur, percussus, vti ait Petrus, non repercutiebat: cuius ergo imitatione non debent esse percussores. Nam vt Ecclesiast. 10. commonefit: secundùm iudicem populi, sit & ministri eius. Secundò: id inde cõfirmatur quòd in Euangelio, cuius clerici sunt ministri, nullum capitis supplicium, aut mutilationis membri, vlli vindicando crimini decretum est. Hic primùm omnium animaduertendum quo iure clerici, sanguinis effusione interdicantur. Haud enim interdictum hoc, iuris est naturalis. Immo si merum illud cõsideres, non obstat quominus episcopus subditos suos patibulo adiudicare possit. Dubium autem est, an sit de iure diuino. Ad hoc enim sunt, qui distinguentes respondeant. Aiunt inquam, duobus modis præceptum aliquod censeri posse de iure diuino: Vno modo, quia in sacra pagina scriptum est: altero verò, quia est à Deo ipso positum tanquam de re supranaturali, qualia sunt sacramentorum mandata. Sic enim. 1. ad Corin. 7. distinguit Apostolus, dicens vxorem à viro non discedere, præceptum est Dei: quòd autem fidelis ab infideli vxore, secum habitare consentiente non discedat, ego dico, nõ dominus. Prohibitio ergo clericorum ne sanguinem effundant, licet non posteriori, tamen priori modo, aiunt isti, est diuinum: quia extat apud Paulum loco citato. 1. ad Timot. 3. Quòd si hæsites, num quicquid Paulus iussit pro præcepto habendum est Dei? quandoquidem quicquid Apostoli tanquam apostoli loquebantur quasi diuina organa proferebant. Respondetur quòd in assertione fidei, immediata reuelatione mouebantur. Quare enuntiationes eorum, vt diuina fides habentur: tamen in legibus aliquibus ferendis, licet Spiritus sanctus eis assisteret, sicut nunc ecclesiæ, nihilominus tales leges non sunt propriè iuris diuini, sicuti neque modò Papæ, & Conciliorum iussa. Vnde actuum. 15. Visum est, inquit Petrus, nõ tantùm Spiritui sancto, sed Spiritui sancto & nobis: quia tunc in Concilio non vtebantur immediata reuelatione, sed humana consultatione, Spiritu sancto, ne errarent, assistente. Secus in fide proferenda, de qua admoniti sunt ne cogitarent quomodo, aut quid loquerentur, sed sola vteretur reuelatione. At verò quanuis distinctio hæc, ex re ipsa perspectè fiat, nescio tamen an ad propositum satis queat applicari commodè. Paulinum enim illud verbum, attentè perspectum, non huc spectare videtur, vt clericos inhibeat ne tanquam publicæ potestates malefactores occidant: sed ne tanquam priuatæ personæ sint percussores. Vnà enim composuit, sobrium, prudentem, &c. non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum. Præterquam quod illic tantùm cum episcopis sermo illi erat. Neque verò inibi seculares iudices eiecit, ne in sacerdotalem ordinem admitterentur: quod tamen ecclesia facit. Quapropter si huic tantùm loco insistas, profectò neutro superiorum modorum prohibitio hæc est de iure diuino. Aliud autem argumentum posset validius ad propositum adduci: nempe quòd Christus, vt præcedenti li. q. 4. meminimus, non assumpsit secularem potestatem iudicandi, sed spiritualem regni cælorum. Vnde fieri videtur consequens, vt nec clerici possent illam exercere. Attamen neque argumentum hoc rem demonstrat: sed hoc tantùm, quòd potestas ecclesiastica, qua ratione spiritualis est, non se extendit ad iudicia secularia ferenda: nisi quatenus ordinem habent ad finem spiritualem. Huic tamen minimè repugnat, quominus clerici possent esse seculariũ principum ministri, vt eorum nomine nocentium sanguinem effunderent. Immo verò neq; repugnat quominus episcopi eos possent gladio ferire, qui spiritualem ipsum finem perturbarent. Ex his ergo sequitur (quod certò crediderim) prohibitionem hanc solùm esse de iure merè positiuo ecclesiastico. Neq; verò sanctus Thomas verbum adduxit apostolicum, ac si esset habendum pro lege, ne clerici in caussa sanguinis iudices sederent, sed solùm per viam consequentiæ & exempli, nempe quòd postquàm admonentur ne sint percussores, meritò ecclesia cauit, vt ab omni percussione abstinerent. Et in eodem sensu citat idem verbum Gratianus in fronte distin. 45. vbi cap. neminem. & cano. episcopum. eadem habetur prohibitio. Et expressè cap. sententiam. ne cleri. vel mona. Et in titu. de cleri. percus. Ratio ergo huius ecclesiæ sanctionis non fuit nisi decentia, & honestas duplex, quæ ad conclusionem allata est. Et præterea mundicies quæ esse debet non solùm in sacerdotibus, verùm in vasis etiã sacris. Quapropter qui sacris initiantur, vt votum emittunt ne se semine polluant, ita & lege prohibentur ne contaminentur sanguine. Quæ quidem duæ sordium species, si in templo fundantur, illud quoque pollutum relinquunt, & suo modo irregulare. Nomine autem clericorum in eiusmodi prohibitione omnes promiscuè comprehenduntur, tam minoribus ordinibus quàm sacris initiati. Tametsi quantum ad culpæ gradum non sit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus constitutus iudicatum secularem, vsque ad sanguinis effusionem exerceret, non peccaret mortaliter, quia ordines illi non sunt propriè sacri: qua tamen lethali culpa inficeretur qui esset in sacris, siue tanquam iudex, siue tanquam iustitiæ minister se cruentaret. At verò etiam in minoribus ordinibus, nullum esset peccatum. Nam omnibus

Conclusio vnica. *Ratio conclusionis.* *Responsio quorundã.* *Paulus.* *Obiectio.* *Solutio.* *Excluditur responsio illa ad dubium.* *Cauillum.* *Solutio.* *Solutio vera principalis dubij.* *S. Thomas.* *Quos comprehendat ista sanctio.*

Quando incurratur irregularitas — interdicta est sanguinis effusio. Sed de irregularitate iure patentissimum est, occisores ac mutilatores fieri omnes irregulares, siue post susceptos ordines id fecerint, siue antè, vt patet can. Episcopum. distinctio. 45. & distincti. 55. cano. aliquantos. & 23. quæstio.8. can.1. & can. clerici. & can. quicunque & de homi. volun.cano. de cætero. & can. ad audientiam,& multis aliis locis. Quod latè Syluest.tractat,verb. Homicidium. 3. Sed est notandum, quòd licet citati canones, percussores omnes,immo & arma sumentes,vt habetur dict. cap. clerici. irregulares esse decernant: intelligunt tamen doctores eos tantùm comprehendi,qui occisores fuerint aut mulitatores. Quare Panor.in cap.1.qui clerici.vel vouen. Sola,inquit,sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et ita expressè habet glos. Clem. vnicæ.de homi.iuxta tenorem textus,Occidit aut mutilat. Sed de hoc standum est mori ecclesiastico .Caue tamen, ne excommunicationis censuras cum irregularitate permisceas. Hactenus enim de clerico percussore aut seculari dictum est. Qui verò vice versa in clericum manus violentas iniecerit,licet neq; mutilator sit neque sanguinis effusor,sententiam excommunicationis incurrit secundùm Canonem,Si quis suadente. Quòd si fuerit sacerdos & celebret,tunc fit irregularis, & pariter qui semen aut sanguinem in sacro loco effuderit,si modò effusio notabilis,vt aiunt,esset. Etenim pueri cùm se inuicem pugno cædentes,parum sanguinis de naribus mittunt,non subinde sunt excommunicati. Homicidium autem etiam citrà sanguinis effusionem irregularem facit homicidam. Neque requiritur vt eiusmodi actiones peccata sint,vt sint,irregularitatis caussa. Immo etiam si sint virtutes,dummodo sint liberæ, id ipsum efficiunt: vt iudex eiusq; ministri,qui iustè iniquum interficiunt,irregulares fiunt ad sacros suscipiendos ordines,atque omnes ministri iustitiæ:quos glossa refert superdicto cano. aliquantos. Dixerim autem,Dummodò sint actiones liberæ & voluntariæ: quoniam,vt in articu.8. dicturi sumus, per homicidium casuale & per alias actiones, quæ præter hominis voluntatem accidunt, nulla incurritur irregularitas. Immo cùm quis se aut sua inculpata tutela defendendo altari aut mortem infert,aut caussam mortis: vt habetur Clemen. vni,de homi.& eodem titulo,lib.6.cap.prælatis. Ex his fit consequẽs irregularitatem non esse culpam: immo neque semper propriè pœnam: vt lib.1.quæstione sexta,adnotauimus : quia vbi nulla est culpa,nihil propriè habet rationem pœnæ: sed est inhabilitas quædam & indecentia propter immunditiam ad sacrorum administrationem. Quapropter cùm in pontificis Bullis confertur facultas absoluendi à quibuscunque peccatis & censuris,censuræ nomine non venit irregularitas. Quod si quis forsan ambigat, vtrum Pontifex maximus super hac lege dispensare possit, tam quantum ad culpam quàm etiam quo ad irregularitatem: facilimè colligitur ex superioribus affirmatiua responsio. Enimuero cùm lex sit merè positiua non solùm quia, vt diximus,verba Pauli non faciũt illum sensum,verùm etiam quod quamuis eum facerent, non esset lex diuina illius generis, quòd non cadit in dispensatione Pontificis: colligitur posse eundẽ pontificem iuxta de caussa dispensare,vt sacerdos, iudex secularis esse possit, & in bello miles : quibus functionibus annexa est sanguinis effusio.

Sylucster.

Sola sanguinis effusio non est irregularitatis caussa.

Irregularitas non est culpa.

Ad primũ argumentũ — Post hæc nulla restat difficultas ad argumenta quęstionis respondendi. Primi igitur responsio est quòd Deus vnicuique secundùm suam congruentiam imitandus est. Enimuero neq; liceret sic totam vrbem punire,vt ipse puniuit Sodomam. Neque verò (vt suprà diximus) omnibus parcere, quos ipse ad pœnitentiam expectat: sed vnicuique agendũ est secundùm præscriptam sibi legem: quæ in hac parte congruenter clericis legis gratiæ posita est. Sacerdotes nanque veteris testamenti non tractabant spiritualia,sicut nostri : neque ministeria occisi innocentissimi Christi sed erant legis ministri,qua corporalia supplicia, etiam mortis,maleficiis decernebantur. Quod autem de Petro adductum est, nihil ad rem facit: quoniam neq; ipse cõiuges illos occidit,neque eius iussu interfecti sunt: sed quasi ore Dei promulgauit sententiam,qua audita exanimati corruerunt. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum respondetur,quòd potestas spiritualis clericorum non in hoc debet potestati principum pręcellere,vt corpora interficiat,sed vt animarum consulat saluti. Qua vtique ratione dicuntur principes terræ. *Ad tertiũ argumentũ* Et per hoc soluitur tertium.

ARTICVLVS V.

Vtrum alicui liceat seipsum occidere.

Primum argumentum Aristote. — QVANVIS articulo tertio conclusum fuerit,nemini priuata auctoritate licitum esse quenquam occidere,quia id est contra iustitiam: restat nihilominus scire,vtrum cuipiam id liceat in seipsum ? Primum enim argumentum à parte affirmatiua est,quòd prohibitio homicidij est prohibitio iustitiæ: vnde cùm iustitia non sit nisi ad alterum, fit (vt quemadmodum ostendit 5. Ethico. Aristot.) nemo sibi faciat iniustitiam, etiam si se occidat. *Argum. 2.* Et accedit secundo loco, quòd quando iudex qui alios habet interficiendi potestatem,ea est ipse dignus morte qua alios meritò condemnaret,apparet tunc & sibiipsi eandem inferre posse. *Argum. 3.* Tertiò arguitur : Licitum est cuicunque periculo minore maius euitare,sicuti membrum sibi infectum resecare,vt vitam seruet: contingere autem posset,vt quis seipsum occidendo à maioribus se malis eripiat : videlicet ignominia, aut periculo,aut turpitudine alicuius flagitij: ergo tunc id erit licitum. *Argum.4.* Quartò Samson, vt legitur Iudicum 16. seipsum ruina templi contriuit. Et Razias. vt 2. Macha. 14. refertur,seipsum interfecit: eligens potiùs nobiliter mori,quàm iniquorum fieri subditum: quod & de Catone memoriæ proditum est. In contrarium est verbum Augusti. 1. de Ciuitate Dei : quod refertur 23. q. 5. si non licet priuata potestate hominem occidere,profectò etiam qui seipsum occidit,homicida est. Et paulò post: Præstat vt de homine intelligamus illud quod dictum est, Non occides, neque alterum: ergo neque te. Neque enim alium quàm hominem occidit,qui seipsum occidit.

Vnica conclusio. — AD quæstionem vnica conclusione respondetur : Nemini fas est seipsum occidere: & qui contrà facit,grauissimi peccati mortalis reus fit. Idque tribus rationibus comprobatur. Primò,quòd si homo

secundum

secundũ seipsum consideretur, cõtra suam ipsius naturalem inclinationem atq; amorem quem sibiipsi naturaliter debet, facit, dũ sibi vitã adimit. Secũdò, quòd si cõsideretur vt pars totius reipublicæ, in bonum totius ordinatur: atq; adeò, vt 5. Ethic. cap. postremo ait Arist. qui seipsum enecat, iniuriã irrogat reipub. Tertiò: Quod si cõsideretur vt effectus est Dei, vita humana diuinũ donũ est, à Deoq; subinde pendens, tanquàm eius possessio: ob idq; qui seipsum perimit, perinde in Deũ peccat, cuius est seruus, atq; ille qui rem alienam vsurparet. Ad solum enim ipsum pertinet iudicium vitę & mortis: secundùm illud Deu. 23. Ego occidam, & ego viuere faciam. De conclusione nemo est qui dubitare posit: adeò est contra vniuersalem naturam vt sibi quisque mortem consciscat: per quam vita priuatur, quæ omnium est fundamentum bonorum. Circa rationem autem discrimen priùs perpendendum est, quòd si hominem absolutè in seipso consideres, non est propriè contra iustitiam vt se occidat, sed contra amorem quo res quælibet seipsam diligit. Si autem consideretur velut opificium Dei, ac reipublicæ membrum, tunc quia ordinem habet ad alios, iniustus respectu eorum fit qui se occidit.

Prima ratio conclusionis. Secunda ratio. Tertia ratio.

De eadem tamen prima ratione dubium existit, haud enim efficax satis apparet illatio, quòd si homicidium fiat contra propriam inclinationem naturalem, sit protinus peccatum mortale. Inclinatio nanque naturalis, non omnis est bona: immo contra illam facere nonnunquam officium est. Enimuero inclinatio humana in bonum delectabile, naturalis est, quinetiam genere suo bona. Appetitus enim animalis suapte natura fertur in id, quod est delectabile. Qua vtique ratione natura necessariis officiis conseruandi, tam indiuiduum, quàm speciem, delectationem immiscuit, vt essent appetibilia. Et nihilominus eadem inclinatio sæpenumero est mala: eidemque adeò resistere bonum. Quapropter virtus temperantiæ ac fortitudinis secundùm Aristo. ad moderandum reprimendumque naturales affectus nobis inseruiunt: ob idq; virtutis opus, laboriosum est ac difficile: nempe quòd eius conatibus contra naturalem inclinationem pugnamus, quæ superatu difficilis est. Adde, quòd & iustitia originalis ad easdem infrænandas naturæ affectiones donata primis parentibus fuit. Qua ratione videlicet, quia illæ naturales erant, iustitia ipsa fuit supernaturalis. Hac enim de caussa Paul. ad Rom. 7. conquerebatur aliam in membris legem præsentiscere repugnantem legi mentis. Quònam igitur argumentum est: fit contra inclinationem naturalem, ergò est peccatum? Quod intelligas illam inclinationem esse bonam, id tibi restat probandum: quandoquidem ex hoc quod sit naturalis, non conuincitur.

Obiectio contra primam rationem.

Ad hoc iam aliàs me dixisse memini. Habet enim homo duas, easdemque ambas naturales inclinationes: alteram ratione generis, alteram verò ratione speciei: quarum ideo prior materialis est, secunda verò formalis. Habetque subinde hoc inter omnem creaturam corporalem singulare, quòd istæ inclinationes post naturam corruptam sint sibi inuicem contrariæ. Caro enim, inquit Paul. concupiscit aduersus spiritum: & spiritus aduersus carnem. At verò quia id simpliciter rei naturale est, quod formaliter & secundùm speciem congruit: illud autem quod competit, materialiter competit secundùm quid, fit vt secundùm rationem contra materialem, hoc est, contra sensualem inclinationem facere, ad hominis perfectionem pertineat. Igitur quando dictum est inclinationem naturalem ad vitæ conseruationem ferri, atque eius amorem esse naturalem, intelligitur secundum rationem: ob idque facere contra illam inclinationem peccatum est, non solùm inhumanum, verùm & contra totum fundamentum naturæ. Quòd enim viuere sit rationalis inclinatio, inde patet, quòd rationalis natura est per rationis opera felicitatem consequi: quæ quidem opera nisi à viuente exerceri non possunt. Post hæc circa alias duas rationes explicandum esset quomodo homo non sit suæ vitæ dominus, nisi hęc conclusio superiori libro q. 3. satis fuisset à nobis demonstrata. Recolere autem id opus est quod ibidem demonstrare etiam curauimus: nempe rempublicam non propriè habere dominium vitæ ciuium, sicuti Deum. Haud enim princeps pro libito, velut ille, potest innocentem in mortem adigere, quod ad rationem dominij esset necessarium: sed tantùm vt reipublicę propugnator, iustique custos, vt inibi satis expositum est. Atqui huc applaudit exemplum totius, respectu partium. Homo enim non fungitur absoluto membrorum dominio, vt posit ea dum libuerit sibi amputare: sed vt custos vitæ potest illa obiicere ad defendendum totum: ac pariter dum putrescunt, rescindere. Sic ergo intelligendus est Aristo. 5. Ethic. cap. 11. vbi ait homicidam sui, iniuriam irrogare reipublicæ. Disputatio se hic longa ingerebat, an liceat quempiam damnare vt seipsum occidat: nempe vt venenum epotet, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat: hæc autem proprium locum inferiùs habent. q. 6. vbi de remediis quibus rebus vti potest, arti. 4. latè disputandum est.

Dilutio. Duplex inclinatio naturalis in homine. Paulus. Quæ dicatur absolutè inclinatio naturalis hominis. Aristo.

RELIQVAS ergo quæstiunculas huic principali adhærentes, inter soluendum argumenta dissoluere restat. Ad primum autem iam responsum est: nempe quòd homicidium, peccatum est tum contra iustitiam, tum etiam contra charitatem. Quare qui mortem sibi consciscit, respectũ sui non facit contra iustitiam, sed contra charitatem: respectu verò reipublicæ ac Dei, facit contra iustitiam. Ad secundum autem quod adiicitur dum iudex simul est morte dignus: Respondetur quòd nemo constituitur sui ipsius iudex: quia nemo de seipso rectè iudicare potest. Quare sicut ægroto medico non est committenda suiipsius curatio: ita neque malefactori iudici seipsum condemnare. Ad tertium argumentum Diuus Thomas respondet id quod præcedenti libro à nobis citatum meminimus: nempe quòd cùm homo constitutus per liberum arbitrium sit suiipsius dominus, hoc est suarum actionum, de omnibus quę eidem libero arbitrio subsunt, disponere potest: non autem de vita, quæ Dei potestati, à quo illam recipit, tantùm subditur. Et ideo ob nullam prorsus caussam licitum vlli est sibi vitam adimere. Argumentum est quod locupletissimè Augusti. disserit lib. 1. de Ciuit. Dei: à c. 17. vsque ad 26. Quare neque qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, vt esset cum Christo potest se illa caussa necare. Neq; vt extremas mundi huius calamitates suffugiamus. Nam cùm secundùm Philosophum 3. Ethic. vltimum sit temporalium malorum, mors: qui illa se orbaret vt malis aliis careret, maius tunc contra naturam eligeret malũ vt euitaret minus. Neq; summa quis immanissimi criminis pœnitudine perculsus, potest in se nefarias manus iniicere vt se absumat. Neq; verò ad euitandum atrocissimum scelus id licitum est. [illegible]

Ad primũ argumentũ. Ad secundum argumentum. Ad tertium argumẽtum. D. Thomas. Augustin. Paulus. Aristot.

Lucretia. Quapropter Lucretiæ per mortem, quam sibiipsi inferret, non licuit adulterium cauere, & multominùs postquam illam passa est iniuriam, vt Liuius lib. 1. refert, ignominiam morte contegere vt illic au- *Augustin⁹.* ctor est August. Nam si resistendo, se à culpa liberauerat, non erat digna quæ se occideret: & si in culpam consenserat, non erat subiipsius iudex. Occidit ergo sese ex pusillanimitate, quia ferre infamiam non valuit: sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit. Quòd si hic obiter quæras *Cato.* quid ferre debeat pudica puella antequam in stuprum consentiat? Re vera quodcunque genus mor- *Quæstio.* tis. At verò vtrum si non pro virili sua contrà pugnet, membrisque resistat, sed inmota manens nihil *Solutio.* agat, consentire censeatur? Respondetur: In foro exteriori si immobilis tacensque maneret, rea stupri *Alteraquæstio.* iudicaretur. Sic enim iubebatur, Deut. 22. vt puella quæ in vrbe comprimeretur, quia tacuerat, lapidibus obrueretur. Tamen in foro conscientiæ tantùm tenetur non consentire, neque se sceleri accom *Responsio.* modare. Quare si metu tacet, non peccat mortaliter: dummodo nullum præbeat consensum. Neque verò manus in alterum tenetur iniicere. Tametsi quæ honesta est & ingenua, non debet facere quantum debet, sed quantum potest. Quæ autem inuita patitur, virginitatem non amittit, quia (vt Lucia aiebat) non inquinatur corpus nisi de consensu mentis. Vnde quæ se occideret vt stuprum caueret, *Ad quartũ argumentũ* maius peccatum faceret vt euitaret minus. Ad quartum de Samsone sunt qui respondeant per virtutem fortitudinis ei licuisse ad hostium eladem eum proprio periculo sese accingere. Ad hoc tamē iam *Samson.* lib. 2. quæsti. 3. art. 8. respondimus, quòd cùm ille ausus non fuerit humanus, sed supernaturalis: quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat: dicendum est potiùs cum Augustino quòd id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio testatur, qua diuinitus suppetias petebat. De Eleazaro autem qui *Eleazarus.* legitur primi Machab. 6. vt elephantem occideret, ab eodem oppressus, facilè, vt illic dicebam, credi- *Razias.* derim virtute ac robore animi id aggressum fuisse. Razias autem non est cur excusetur, vt bene ait S. *S. Thomas.* Thom. nam animi mollities fuit & languor proprio gladio malle occumbere, quàm vinci. Quod & Sauli vituperio datur, & Catoni. Vnde quòd historia addit, maluisse nobiliter mori, &c. non dicitur *Apollonia.* secundùm rei veritatem, sed secundùm eius existimationem. At verò de Apollonia, cuius historia re- *Augustin⁹.* fert quòd carnificum operas præueniens exiliuit in flammas, Augusti. non est omnino certus. Si autem id verum fuit, vel dicendum est quòd erat iam tam rogo admota vt pena esset coniecta: vel quòd cùm esset fœmina, acuminisque adeò iuris inscia, per inuincibilem ignorantiam sit excusanda: vel ad hoc cum eodem Augustino recurrendum, quòd id diuino instinctu egerit.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat vitam, pro defensione amici aut cuiuscunque virtutis, exponere.

RTICVLO proximè præcedenti operepretium duximus hunc sextum adhibere: licet D. Tho. silentio hic eum præterierit. Sunt enim apprimè affines & germani. Quæritur ergo *Primum argumentum a parte negatiua.* vtrum vitam propriam liceat pro amico aut pro quacunque virtute morti offerre. Arguitur enim à parte negatiua: Vitam periculo mortis obiicere eòdē recidit ac si quis seipsum occidat: nam gubernatorem nauem non seruare dum potest, perinde habet ac si illam submergeret: occidere se autem nemini licet, cùm non sit vitæ suæ dominus, sed custos: ergo neque vitam pro alio ex- *Argumē. 2.* ponere. Secundò: Ordine charitatis plus se quisque diligere tenetur, quàm alterum: saltem non licet alterum plus diligere, mandante nobis Deo & proximos sicut nos ipsos diligamus: qui autem propri- *Augustin⁹.* am pro vita amici exponit, plus alium diligit quàm seipsum, vt lib. de mend. cap. 6. arguit August. ergo *Argum. 3.* id non licet, vt ipse ibidem concludit. Tertiò: Sicut vita spiritualis ad spiritualem, sic & temporalis ad temporalem: nemini autem spiritualem propriam licet pro spirituali totius mundi amittere: ergo neque temporalem propriam pro temporali amici. In contrarium est verbum Christi, Ioannis decimoquinto: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam quis ponat pro amicis suis.

QVAESTIO est egregia neq; solùm Philosophis digna, verùm & Theologis: tametsi non pro eius *Prima conclusio.* dignitate viderim ex professo disputatam. Tribus ergo conclusionibus absoluendam duxerim. Prima est: Ponere vitam pro Deo, atque in testimonium eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde contraria assertio, hæresis est manifestaria. Hoc patet ecclesiæ testimonio, quæ ob hanc præcipuā virtutem martyrum ordinem, ceu inter diuos præcipuum, vsqueadeò colit, vt censeat per actum martyrij omnia condonari peccata. De hoc ergo non pertinet ad præsentem locum disputare. Sed adiungimus eidem conclusioni, pariter pro tutela cuiusq; virtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioānes Baptista martyrum catalogo adscribitur, quòd de iniquitate incestuosum Herodem redarguebat. Neque solùm in præceprorum tutamen, verum & ad defendendum consiliorum veritatem id ipsum laus esset: nempe vt quis defenderet consilium esse, vota religionis suscipere. Hæc enim omnia in custodiam propugnationemque fidei referuntur. Neque verò est qui negare posit quin etiam pro republica liceat periculum subire mortis: quandoquidem, vt antea sæpe diximus, respublica ad id potest ciues suos cogere: sicuti to- *Secunda cōclusio.* tum membra, ad sui defensionem. Hæc ergo citra disputationem iacta sint fundamenta. Quò autem alterum, quod patentissimum etiam est, extremum, cum hoc ipso componamus, sit secunda conclusio: Nullatenus licet aut vitam spiritualem, hoc est Dei gratiam, amittere: aut minimā eius iacturam facere pro salute spirituali totius mundi. Immo, vt absit blasphemia verbo, si casus per impossibile accidere posset, neque pro sanctorum defendenda gloria. Memini enim quosdam hoc in dubium reuocare: nihilominus conclusio adeò per se nota est, vt contraria manifestam complicet repugnantiam. Enimuero optare de gratia Dei cadere, vt alij ipsa persistant, est eligere esse in odio Dei: quòd autem hoc sit virtus, implicatio est contradictionis. Nam quod est virtus, licet: per id autem quod licet nō perditur gratia. Item optare odium Dei, est optare id quod intrinsecè est malum. Immo & minimū veniale

peccatum

peccatum licere admittere pro salute spirituali totius mundi, contradictionem inuoluit. Sed neque optare minus diligi à Deo, vt alij magis diligantur, fas esse potest: nam qui minùs diligitur, minùs diligit: optare autem minùs diligere, est quid optare contra naturam ipsam charitatis: atque adeò implicatio contradictionis est illud esse opus charitatis. Contra hanc nihilominus veritatem arguitur: Sequeretur neque licitum esse vitam spiritualem periculo obiicere pro salute animarum: nã si illam neutiquàm licet perdere, videtur sequi, neq; eius periculum subeundum esse. Consequens tamen est falsum: quoniam prudens charitatis feruor nonnunquàm hominem animat, vt ad conuertendas perditas mulieres cum aliquo suo periculo earum colloquium adeat: vel aliquò ad prædicandum pergat, vbi in maiori versabitur periculo vitæ spiritualis: quàm si intra claustra se monasterij contineret. Respondetur, primã consequentiam nullius esse valoris. Nam iacturam facere gratiæ, detrimentum est ipsius charitatis: exponere autem illam periculo, adeò non est charitatis remissio, vt ex nimio eius ardore procedat. Tertia conclusio, ad cuius veritatem explorandam præsens mouetur quæstio, sit: Licitum est, & sæpissimè officium, vitam corporalem exponere, non solùm pro vita spirituali amici, verùm & pro temporali: quin verò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus. Atqui de hac quæstione diuus Augustinus diuersè loquutus est: loco nanque inter arguendum citato visus est ad partem negatiuam annuere. Tamen libro de Amicitia, capitulo decimo, expressè ait vitam corporis ponendam esse pro amico: vt sanxit, inquit diuina auctoritas. Nimirum ad verbum Christi alludens à nobis citatum, Maiorem charitatem nemo habet, &c. Et re vera nunquam mihi in dubium venire potuit, qui certò crediderim peregregium hoc esse amicitiæ, ac subinde virtutis officium. Et primùm auctoritas Christi, si meditatè perpendatur, hunc planè sensum facit: tametsi non desint qui cauillantes dicant Seruatoré nostrum hunc tantùm docuisse, quòd liceat vitam corporalem pro spirituali amici, sicut ipse fecit, exponere. Enimuero quanuis ipse ad hoc propositum illud citauerit, nihilominus dicterium illud vulgò inter philosophos circunferebatur: illud nimirum vbique docentes, Amicus est alter ergo. Quare eorum sensus non ad vitam spiritualem referebatur, sed ad hoc quòd ius amicitiæ sit cum periculo propriæ vitæ bona amici etiam temporalia tueri. Quocirca Christus vulgatum allegans axioma, eundem sensum approbauit: videlicet quòd cùm charitatis sit, dispendium cæterorum bonorum amici gratiâ facere: hæc tamen summa sit, vt etiam vitam ponas. Adde, quòd Christus pro vita temporali nostra propriam posuit. Nam sicut per peccatum, vt ait Paul. mors introiuit in orbem: ita & redemptoris munus fuit liberando nos à peccato, liberare etiam à temporali morte, donando nobis immortalia corpora. Quare eodem cap. 5. Paul. concludit: sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnat per iustitiam in vitam æternam. Et cap. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à peccato & lege mortis. Præterea, illo verbo, Christus voluit mortalium amicitiam sibi maximè conciliare. Ob idq; illud absque vlla exceptione absolutè citauit: scilicet quòd in hoc maximè ostendatur charitas, quòd quis ponat vitam pro amicis. Non enim ait pro hoc vel illo bono amici, sed pro amico. vbi tua ipse vita indiguerit. At verò vt ad rationes naturales descendamus, illa qua quidam vtuntur, non est satis firma. Arguunt enim ob id licere vitam exponere pro amico, quòd iustum est illam ponere pro virtute, & vera laude & ponere vitam pro amico est virtus. Hæc nanque ratio principium petit. Nam hoc ipsum est in controuersia. Amicitia enim non est virtus, sed virtuti proxima; vt ait 8. Ethic. Philosophus: Sum enim alteri amicus, quia studiosus est. Sed de hoc est quæstio, vtrum ius amicitiæ hoc permittat, vt vitam cuius tu non es dominus, posis pro illo exponere? cò præsertim, quòd cùm vita sit bonorum omnium temporalium maximum, & amicitia non sit nisi temporale bonum: videtur vita non esse pro amicitia commutanda. Ratio ergo conclusionis sic efformatur: Vita nihil altius est, quàm quoddam temporale bonum quod non est supremus finis, in quo nostra consistit felicitas: sed est tantùm medium ad ipsam consequendam & conseruandam: bonum autem vtile licitum est in defensionem alterius boni exponere, quod pars est nostræ felicitatis, etiam si per se consideratum minoris esset pretij. Potest enim iure optimo quisque vitam periculo obiicere ad defendendum bona sua temporalia, eò quòd bona ipsa rursus ordinantur in conseruationem eiusdem vitæ, atque in statum eius felicem: vita autem amici mei est proprium meum bonum, ad meam etiam felicitatem pertinens: ergo eadem ratione mihi licebit, immo multò decentiùs, propriam vitam pro illa ponere: nam meritò illam pluris facio, quàm bona mea: quandoquidem per ipsam felicem statum vitæ meæ conseruo. Quin verò eadem ratione sequitur, vt possim illam exponere ad protegendum eius honorem & bona temporalia, si fuerint vsqueadeò ampla. Secundo arguitur exemplo Christi: Certum enim est, vitam eius etiam temporalem præstantiorem fuisse nostra spirituali: nam erat vita Dei, per quam scilicet homo verè erat Deus: & tamen quia vita nostra æterna in eius redundabat gloriam, illam in prætium nostræ dispendit. Tertiò arguitur: Iure naturæ omnes mortales sumus eiusdem corporis membra: ergo sicuti membrum eiusdem corporis vnum pro alio exponitur, vt inuicem se custodiant: sic licitum est inter homines. Quartò: Sicut pro republica debitum est vitam ponere, quia partes eius sumus, quam ideo conseruare tenemur: sic & pars se potest periculo alterius partis exponere: quandoquidem salus reipublicæ ex salute partium constat. Adde, quòd negare filium cum propriæ vitæ periculo debere vitam patris tueri, feritas profectò esset & barbaries, cùm eandem vitam à parentibus receperimus. Concesso ergo semel, quòd iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, vt etiam pro vxore, pro filio, pro patre, atque adeò pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. Præterea, nullus philosophorum sapientumq; Physicorum non laudat facinus Pyladis atq; Orestis, siue historia fuerit siue fabula, vt Cicero lib. de Amicitia, insinuat: tametsi mentiri vt alter pro altero haberetur, nõ fuit virtus. Sed quid in re non dubia moramur? vox populi, vox naturæ est: & tamẽ nulla fuit, seu barbara natio, seu sancta, etiã si Christianã intelligas, in qua nõ egregiæ laudi daretur, ac detur, quòd qui hominẽ in periculo mortis conicctũ viderit eidem se offerat periculo, vt proximi vitam, dũ possibile apparet, eripiat. Dum possibile

Obiectio.

Solutio.

Tertia conclusio.

Augustin.

Maiorem charitatem nemo habet, &c.

Christus pro vita tẽporali nostra propriam posuit.

Aristo.

Ratio efficax conclusionis.

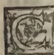
Pyladis atque Orestis memorabile facinus

ouibus canes deposcebant, illa vafricie vt securi posteà possent in inermem pauidumq; gregem irruere. Dubium ergo est vtrum tunc pro salute totius reipublicę licuisset innocentem in manus hostis perdendum tradere. Apparet enim fuisse licitum. Primùm quia respublica ius habet exponendi ciues patenti morti pro salute totius: vt paret in bello: sicut totum suas partes. Deindè quòd & ipse tunc innocens, cuius morte salus totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere: ergo ad id potest respublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequaquam id esse tunc licitum. Quare D. Tho. generalem statuit conclusionem. *Solutio S. Thomæ.* Nam, vt ad primum argumentum respondeamus, tunc respublica potest exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est & resistendum hosti: quia tunc est per se necessarium medium: non autem quando tantum est necessarius ex malitia alterius. Quoniam cùm homicidium per se non sit bonum, nunquam fit licitum nisi ex fine cuius est per se medium. Et innocentis mors nunquam est hoc modo reipublicæ necessaria. Quare sicuti, vt paulò antè meminimus, non licet tibi iubente tyranno eruere tibi ipsi vnum oculum, vt alterum serues: ita neque tunc reipublicæ innocentem morti tradere. Nam, vt superiùs dictum est, non est absolutè domina vitæ ciuium, sicut Deus: & ideo in innocentis vitam solus Deus potestatem habet. Sunt qui licet diffiteantur rempublicam tunc iussu tyranni posse eum occidere, fatentur tamen posse ipsum eidem tradere ad occidendum. Porrò autem idem est vtrunque prorsus, atque adeò neutrum licet. Posset nihilominus eum illo casu non defendere. quia respublica cum sui periculo non tenetur defendere priuatum ciuem. Quòd si contrà similitudine arguas: *Obiectio à similitudine.* Si quis mihi mortem cõminaretur nisi manum aut linguam abscindendam illi offerrem, possem membrum tradere vt vitam seruarem: licet medium illud non sit necessarium nisi ex malitia alterius: ergo similiter posset respublica ciuem suum tradere. Negatur consequentia: quoniam membrum nõ habet esse distinctum abesse totius: neque vllo modo est propter se, sed propter totum: neq; per se est capax *Dilutio.* iuris vel iniuriæ. Homo autem quanuis sit pars reipublicæ, est nihilominus & suppositum propter seipsum existens, atque adeò per se capax iniuriæ, quam respublica non potest illi irrogare. Vnde ad secundum suprà obiectum argumentum respondetur, quòd quamuis ipse teneatur tunc proprio se offerre *Soluuntur rationes cõtra obiectæ.* periculo vt publicum caueat: non tamen ad id iure cogi potest; quoniam tenetur non de iustitia, sed de charitate. Sicut stat me in graui necessitate ad eleemosynam teneri ad quam cogi non possum. Alius dubitandi casus est in bello: & quidem in communi aggressu, vbi permisti sunt innocentes cum nocentibus nõ est dubium quin liceat hostes inuadere, cum innocentũ periculo. Sed dubium est in singulari certamine. *Secundus scrupulus.* Video militem in me irruentem quem scio innocentem esse: puta qui certò credit bellum iustum contra me gerere. Videtur ratio suadere quòd tunc non possim illum occidere. Nam bellum non potest esse iustũ ex vtraq; parte. Si ergo ille iustè contra me pugnat, nõ possum ego iustè me defendere. Respondetur nihilominus licere. *Submouetur dubium.* Primùm quia iustè ambo pugnare possumus ex ignorantia, quando vterque putat se iustam defendere causam. Præterea licet tunc in conflictu vni militum constaret iustitiam ab alterius parte stare, potest se defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non solùm tunc ex falsa præsumptione (vt quidam aiunt) nempe quia vterque putat alterum esse nocentem, sed etiam si sciat esse innocentem, licitè tunc pugnat. Non posset autem alterum occidere nisi in suam defensam. Sed rogat, vtrum miles possit alterum aggredi quem scit esse innocentem? Respondetur quòd si bona fide credat: iustum se gerere bellum, etiam si alium putet esse innocentem, putà *Tertius scrupulus.* quia vel idem ipse credit, vel inuitus in exercitu retinetur, potest illum aggredi: tum quòd aggressus ipse in bello est defensio: tum etiam quòd vnus princeps ius habet aggrediendi alterum. Qui autem miles crederet bellum se gerere iniustum, aggredi non posset.

AD primum autem argumentum in contrarium, lib. 2. satis responsum est, q. 3. artic. 8. *Ad primum argumentum.* Deus nanque non tanquam legislator, vt Scotus putat, dispensare valet super homicidio: sed tanquam vniuersalis vitæ dominus, potest cuiuis potestatem facere alterum occidendi, sicuti fecit Abrahæ: cuius ideo obedientia laude digna fuit: tametsi pro sua clementia id non permiserit executioni mandari. *Ad secundum argumentum.* Nemo autem mortalium hoc absoluto vtitur vitæ dominio. Solutio autem argumenti secundi notanda est apud D. Tho. nempe peccatorum grauitatem de se primò attendendam esse, non penes illatam nocumentum, sed penes obiectum. *D. Thomas.* Quapropter innocentis occisio scelestior est & maiori digna supplicio, quam occisio impuri ac perditi hominis. Primò quia huiusmodi occisor præstantius bonum lædit, quod magis est per se diligendum: quapropter peius contra charitatem peccat. Secundò quia & illi iniuriam facit qui minùs erat illa dignus: atque ideo iniquiùs iustitiam violat. Et tertiò, quia rempublicam meliori priuat bono, ac subinde in bonum cõmune est pestilentior. Postremò, & Deum ipsum impudentiùs spernit, qui iustos chariores habet, secundùm illud Lucæ decimo. Qui vos spernit, me spernit. *Ad tertium argumentum.* Quòd autem iusto mors in bonum æternæ gloriæ cedat, occisioni accidentarium est. A solutione autem tertij argumenti quod de innocente legitimè probato nocente addebatur, supersedendum est vsque ad locum citatum quæstione sexta.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum ius sit vnicuique proprium inuasorem ad sui defensam occidere.

CVM suprà definitum sit nemini priuata auctoritate licere malefactorem occidere explorandum supererat vtrum saltem liceat aggressorem per modum defensionis interficere. *Primum argumentum à parte negatiua.* Sunt enim nonnullæ sanctorum auctoritates quæ id vetare videntur. Ait quippe Augustinus, ad Publi. De occidendis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles aut publica functione teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro aliis accepta legitima potestate: vbi negare videtur, cuipiã ne occidatur licere priuatim occidere. Et in. 1. de libero arbit.

Quomodo,

uasorem occidat inculpata tutela, puta quia videt aliter non posse eius manus euadere, etiam si directè sagitta aut alio iaculo iugulũ aut cor petat, censetur id nõ intendere, sed solùm sui defensam. Et hoc sensu bene potest teneri quòd illa occisio non est mediũ, sed cõseruationis effectus: tametsi cõsueto sermone rectè etiã appellatur medium eodemq; nomine vtitur D. Thom. in prima & secunda conclusione.

D. Thomas semper sibi constat.

At verò de tutelæ moderamine quidnã requiratur vt sit inculpata, dubitari etiam potest. Nam sunt qui aiunt illũ qui inuaditur debere summum adhibere iudicium, an posit aliter quàm per illatam mortem se defendere: nempe vel fugiendo, vel pacẽ deprecãdo, vel leuiter hostem cædẽdo, antequã ei liceat illũ transfigere. At verò licet ita sit quòd haberi debet horum ratio si cõmodè potest, tamen ꝙ in cõflictu agonizantẽ tanto negotio obligemus, nulla iubeat ratio: tũ quòd melior est cõditio illius qui inuaditur, postquã alter illi offert iniuriã: tum etiã ꝙ illo temporis articulo metus non sinit iudiciũ liberũ. De fuga autẽ post dicemus. Hoc dixerim quantũ ad forũ cõscientiæ. De foro enim iudiciali iuris prudentes iudices sunto. Existit autem nihilominus argumentum permolestum, quippe quod rem valde facit ambiguam. Apparet inquam licere priuatæ personę hostẽ occidere, idq; tanquam medium eligendo, nempe ipsum præueniendo & aggrediendo: quod in tertia cõclusione negatum est. Faciamus enim qui per inimicitias diuexatur, occlusum esse in aliquo oppidulo vnde nullatenus effugere potest, vel in eisdem ædibus vbi est hostis qui & certissimus absq; vllo dubio est eundem hostem eũ decreuisse occidere: sed expectare horã, vel socios vel aliã iamiam instantem opportunitatẽ. Apparet enim eiusmodi miserum posse aliũ præuenire, & dum securus est, eũ opprimere. Vel fac innoxiam mulierem cũ marito eodem lecto iacentẽ euidẽter scire eundẽ sub ceruicali abdidisse gladiũ, quo ipsam dormientẽ iugulet: neq; patere miseræ suffugium aliud: nunquid non ipsa posset eundẽ gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profectò res est dubia. Ad quã aliud responderi non potest quàm quòd dũ actus ille aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamen est defensio, non est cur condẽnetur. Vtrum autẽ eorum sit non est lege aut scientia definiendũ, sed arbitrio prudentis quocunq; casu iudicandum. Seruit autẽ hoc ad pacandas conscientias post factũ. Haud tamen est in publico hæc licentia prędicãda, ne rude vulgus, quod discernere nescit quando est aggressio, quando verò defensio, eã per abusum amplificet.

Inculpata tutela.

Obiectio contra tertiã conclusionem.

Dilutio.

At verò cõtra secundã conclusionẽ existit argumentũ huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, vt modò dicebamus, vitam spiritualem proximi propriæ corporali præferre: quandoquidem spiritualis non solùm perfectior est, verùm & finis ipse ad quẽ temporalis refertur: quisquis autem priuata auctoritate alterum vi aggreditur, est in peccato mortali, quia id nemini licet: ergo alterum idẽ ordo charitatis stringit vt mori se citiùs permittat, quàm alterũ in infernũ obtrudat: atq; adeò neutiquã licet eũ occidere. Argumentum est quod non modò sciolos multos cogit vt eius conclusioni fidẽ adhibeant, verũ & Gersonem, graue alioqui auctorem: qui tract. de Eucharistia, eam habet pro confessa. At verò hoc esset non solùm naturale ius peruertere, verùm & Christi iugum, quod suaue est & leue, acerbum facere: atq; importabile. Quęnam enim iustitia esset in lege quæ subditos cogeret, vt vitam quã mortales tanti æstimant, cuiuscunq; temeritati & audaciæ dono darent? Si me tyrannus ad malũ vrgeret, vitam pro virtute deberẽ ponere: sed tamen ꝙ cuicunq; volenti me iniquissimè occidere id permittere cogar, intolerabilis res esset. Imò non solùm vitã non cogor illi dare, verùm neq; honorem, neq; famam, neq; bona mea. Est, verbi gratia, impurus homo & peruicax, qui iurat nisi dedero ei pondus auri patraturum sese graue aliquod scelus, verum propterea ego stringar petitionem suam illi concedere? Minimè gentium. Ad argumentum ergo conceditur ordine charitatis magis esse diligẽdam salutẽ spiritualem proximi, quàm nostram temporalem. Hæc autem charitatis lex solùm obligat, vt quoties ad eiusmodi spiritualem salutẽ mea fuerit temporalis simpliciter necessaria, debeã illam periculo offerre. Exẽpli gratia. Laborat ciuitas aliqua vel persona ignorantia vincibili, quã ego solus possum tollere: debere certè ordine charitatis cum periculo vitæ veritatẽ detegere. Itẽ si mihi incũbit ex officio. Nam tẽpore pestis tenetur prælatus, & tẽpore belli princeps non deserere populũ: quia hoc secundo casu nõ sola charitas, verùm & iustitia concurrit. Vbi autẽ vita mea nõ est necessaria, sed ipsi sciunt se malè agere, & possunt cessare & sua culpa nõ cessant, ego non teneor: sed ad perfectionem charitatis quandoq; id pertineret. Et hoc expresè docet S. Tho. in loco nuperrimè citato, in solutione ad 3. & q. 25. eadem. 22. artic. 8. ait, quòd licet dilectio inimici in præparatione animi sit necessaria, quando necessitas occurrerit: tamen extra talem necessitatem diligere inimicum nõ est, nisi de perfectione charitatis. Ad propositum ergo vt descendamus, qui me vi armata priuatim adoritur, sua culpa id facit, quare mea vita non est illi necessaria: & ideo nec teneor illi succumbere. Aliàs occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadendi, nempe dum certi essent ab illis nõ se esse occidendos. Simili enim audacia Machabæorũ hostes Sabbathis eos adoriebantur, arbitrantes tunc eos non posse pugnare. Quare vt legitur. 1. Machabæo. 2. decreuerunt etiã diebus illis sanctis sese armis defendere. Haud ergo est consequens: Teneor diligere salutem proximi spiritualem præ mea corporali: ergo teneor illam extra casum necessitatis plus seruare. Vnicuiq; nanq; mandata est cura suæ vitę suorumq; bonorum: nõ autem alienorum, etiam si pretiosiora sint. Sicuti seruare pater tenetur magis filium suum quàm extraneum longè meliorem. Hactenus de libertate quã quis habet defendendi se.

Argumentum contra secundam conclusionem.

Gerson.

Solutio.

Charitatis lex quando obliget.

D. Thomas.

De necessitate autem, vtrũ scilicet quisq; ad id teneatur ab aliquibus dubitatur. Imò sunt qui id affirmant propter hoc quod à nobis modò asserebatur. Hoc autem dubiũ articulo. 6. decisum est: nempe demonstratum, licitũ esse vitam ponere pro amico. Vnde palàm cõsequitur posse inuasum permittere se occidi, ne occidat. Quin verò quandoq; tenetur. Quare tres ordines statuendos de hac re arbitror impræsentiarum. Est enim vnus quo inuasus teneretur, vt reor, potiùs mortẽ perpeti quàm inuasorem interficere, etiã vbi aggressio iniuriosa esset. Etenim si aggressor esset rex, vel dux, vel alia persona quæ valde esset reipublicæ necessaria: inuasus autem esset persona vilis, cuius vita ad bonum cõmune nihil referret: profectò crediderim tunc inuasum illũ charitate cogi vt lethum potiùs ferat, quàm alteri inferat. Atqui per alterum extremũ contingeret casus vt teneretur

Quando sit necesse occidere aggressorem.

Tres ordines aggressionis.

retur inuasus sub pœna peccati mortalis defendere se: vt si vice versa princeps aut quæuis alia persona reipublicę perquàm commoda ab impuro aliquo & nefario impeteretur: tunc enim proculdubio prodigalitas esset vitæ non se illum iniuria lacessitum defendere: etiam tum opus esset lacessentem occidere. In reliquis verò mediis casibus & ius habet inuasus quisque defendendi se: & nihilominus ei liberũ est propter charitatem iuri eiusmodi renuntiare. Quid autem si quis me iniuria lacesseret, non armis, sed vi alia aut fraude? vt si scirem iudicem decreuisse me per iniquitatem ad mortem adducere, aut testes iniquis testimoniis: idque mihi esset certissimum, remq; iam esse in proximo, nunquid non possem illos occidere sciens me aliter non posse mortem fugere? Apparet enim idem ius esse, ac si me gladiis inuaderent. Respondetur nequaquam licere, neque idem esse iuris: quoniam solùm licitum est vim vi repellere: vis autem non est nisi in præsenti aggressione. Aliàs (vt suprà diximus) si tu prçuenires, tu esses qui aggredereris. Quare tunc alia tibi iuris remedia exquirẽda sunt. Si autem prętor aut alij ministri iustitiæ vellent in me manus iniicere, constarétq; mihi per iniquitatem id facere, liceret mihi profectò perinde vim vi repellere ac si essent personæ priuatæ. Secus tamen si id bona fide & lege tentarent: nempe quia sunt indicia vel aliqua legitima accusatio. Tunc enim licet ego essem innocens, non mihi liceret, quò me eriperem, ministros vulnerare: vt infrà quæstione 4. dicturi iterum sumus. De bonis autem tẽporalibus dubium est, vtrum in eorum defensam liceat etiam latronem occidere. Apparet enim hoc non licere: quia bona hæc tẽporalia lubrica atq; adeò necessariò peritura non sunt tãti facienda, vt vita eorum gratia homo multandus sit. Eò præcipuè quòd omnia hæc in vitæ humanæ subsidium mortalibus collata sunt. Atq; ad id faciat autoritas Augustini ex primo libro de libe. arbi. secundo argumento citata. Quin verò & illud Exod. 22. quod cap. 1. de homicid. citatur de fure nocturno: adiuncta glo. Augustini quæ citatur ca. si perfodiens. de homicid. Glossa enim est, propterea licere furem nocturnum in flagranti delicto morte opprimere, non autem orto iam sole, quòd noctu discerni nequit, veneritne ad furtum faciendum an ad homicidium, sicuti luce solis deprehendi potest. Vbi significat Augusti. solùm metu mortis licere furem occidere, nõ autẽ metu amissionis bonorũ. Respõdetur nihilominus citra dubium licere furem etiam diurnum in defensionem bonorum temporalium interficere si aliter illa eripi ab ipso nequeunt. Et ratio est quòd bona mea, media sunt ad vitæ sustentationem, & status, atque honoris. Quapropter sicut vita fundamentum est omnium bonorum, ita est & eorum tutrix ad Augustinum autem respondetur, aut quòd illius forsan fuit sententiæ quòd ob solùm bona temporalia non licet furi vitam haurire: vel meliùs quòd locutus est vti philosophus moralis: quia vix accidere consueuit, quin possint bona eripi à diurno latrone citra eius mortem. Et quando id fieri posset, certè iniquum esset illum occidere: sic enim habetur lege furem. ff. ad legem Corneliam de sicca furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit: parcere scilicet liberando res suas. & l. sed & si. ff. ad leg. Aqui. si quis cùm furem apprehendere posset maluit occidere, iniuriam fecisse videtur. Idemque habetur cap. Interfecisti. extrà, de homic. Vnde iurisconsulti inferunt quòd etiam dum spes est via iuridica recuperandi furtum, non licet furem occidere. Et certè si spes esset certissima quòd facilimo negotio recuperari posset, verum apparet. Vbi autem res esset dubia, posset liberum esse domino iure vti suo. Vnde eod. cap. interfecisti. subditur: Si autem sine odij meditatione te tuaque liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti, si ieiunare volueris bonum est tibi. Quasi dicat, non teneris. De tempore autem defensæ, quamdiu duret, præterea fortè dubitas. Nempe vtrum tunc tantùm liceat resistere quamdiu fur rem nõ arripuit, an verò etiam tunc dum tuis rebus onustus fugit, liceat tibi eum armis insequi, & si aliter deprehendi nequit, etiam iacto telo sternere. Respondetur toto illo tempore flagrantis delicti licere vim vi repellere, etiam dum fugit: postquàm verò aliquo se iam recepit, non licet eum vi aggredi, sed tenere quousque iudex eum capiat. Attamen cùm hæc licere astruimus, nempe furem telo prosternere, sic intelligimus si bona aliquanti sint precij. Nam pro re vili, nempe pro valore duorum triùmve ducatorum, vt vitam periculo exponere delictum esset, sic & alium interficere. Nam licet te tuaque tuendi ius habeas, conferendum tamen est damnum quod tibi caues cum illo quod das. Quamuis innocentis conditio melior sit. Superest autem de honore videre, vtrùm ob eius defensam liceat aggressorem occidere. Est verbi gratiâ ingenuus vir aut illustris, qui videns hostem ad se gladio appropinquare, fugiẽdo posset liberare vitam vtrum fugere cum suo dedecore teneatur ne suam vel hostis periculo mortis obiiciat. Apparet enim secundùm ea quæ dicta sunt neutiquam expectare posse: quandoquidem moderamen inculpatæ tutelæ requirit hostis necem necessariam esse ad seruandam vitam: quod in illo casu non est. Respondetur nihilominus non tenere se in pedes conferre: quia moderamen hoc adhibendum est citra honoris detrimentum quod alicuius sit momenti. Quapropter sacerdotes & monachi fugere omnino in tali casu tenerentur: vtpote quorum honor non est conflictum illum expectare: quippe quos armorum vsus nisi in extrema necessitate non decet. Et idem est de plebeio infimæ sortis, qui nullam prorsus honoris iacturam fugiendo faceret. Quòd si hinc quispiam contra nos intulerit, licere tunc etiam lacessito & in duellum prouocato exire: quoniam sine honoris iactura aliud nequit facere. Respõdetur nullam esse consequentiam. Nam tunc nulla vis infertur, sicuti dum præsens est hostis. Et ideo qui exit in duellum non repellit vim vi, sed cooperatur ad iniustitiam qua alter ipsum prouocauit. Præsertim quòd secundùm rei veritatem & sapientum iudicio, non exire non est dedecus quia vbi virtus non defenditur, nullus est honor, quippe qui eius est præmium. Ob idque cùm exire ad occidendum priuata autoritate, non sit virtus: fit vt neque verè sit honor, nisi secundum vulgus. Et nomine vulgi quicunque intelliguntur, qui non secundùm rei naturam, sed secundùm popularem opinionem de rebus iudicant. Sed de hoc nihil ad præsens. Vnum autem hic quispiam meditabitur fortè sophisma. Videtur namq; nobili qui in conflictu vulnus accepit licere hostem cessare iam volentem repercutere: non quidem in defensam vitæ, sed honoris quem ei abstulit: nam si licet expoliato bona fugienti latroni vi eripere, cur non

Dubium. *Dilutio.* *Alterũ dubium.* *Augustin.* *Solutio.* *Augustin. explicatur* *Quandiu tempus defensæ duret.* *Dubium aliud.* *Solutio.* *Submotio cauilli.* *Excluditur alterũ sophisma.*

cur non & isti eripere honorem? Respondetur disparem esse ratione: nam latro importat tua ipsa bona quæ ab illo eripis: in casu verò præsenti ille qui te dehonestauit non secũ portat tuum honore: quare nõ potes illum iam vendicare nisi per vindictã quæ soli publicæ potestati licet. Ex his suprà dictis fit quòd si quis quempiã aggrederetur: vt eum fuste leuissimè percuteret, posset id alter etiam hostem interimendo repellere. Præsertim in Hispania vbi tã atrox illa iniuria reputatur. Vtrum autem eadẽ sit ratio de clericis quæ est de laicis. Respondetur quantũ ad ius naturæ idem esse prorsus nisi ꝙ de defensione honoris nõ est par ratio. vtpote qui illũ nõ habent in armis. De iure autẽ Ecclesiastico, statim.

PRIMVM igitur argumentum pariter & secundũ eadem solutione diluuntur. Loquitur enim planè August. in casu tertiæ nostræ cõclusionis: nempe nemini ex intentione, puta per viã aggressionis & præuentionis licere priuata auctoritate se defendere, neq; sua. Et ideo ait, pro his rebus, directã significans intentionem, excipiens nisi sit miles. Ad tertium verò respondet D Thomas, quod cùm irregularitas incurratur præter culpam, vt patet in iudice, fit vt clericus etiam si se defendendo aliquem interficiat, fiat irregularis. Loquitur tamen secundum ius quod suo seculo erat in vsu. Postmodũ nanq; Clemen. vnica de homicid. prouidenter cautũ est vt qui mortem aliter vitare non valens suum occidit vel mutilat inuasorem, immunis sit ab irregularitate. Præterquam quòd in dicto cap. de his. nihil aliud habetur quàm quòd clericus ille qui paganum defendẽdo se occidit multũ sibi consuluit si ab officio sacerdotali recessit: quasi nõ esset necessariũ. Adde quòd fortè loquitur vt in præcedenti cap. Clericũ. de eo qui in militia, nempe obsidione inclusus paganũ occiderat, debuerat enim in obsidione non manere. Vnde can. Interfecisti. de homicid. volun. presbyter qui se & sua defendendo inuasorem occidit, non deponitur, sed ad pœnitentiã admonetur: forsan propter exemplum, aut propter aliquã præsumptam culpam. Sed de irregularitate statim articulo proximo vbi hæc verba S. Tho. emunctiùs examinabuntur. Quartum argumentũ nullius est ponderis: quoniam neque fornicatio neque adulteriũ media sunt ad defensionem, quemadmodum homicidium. Quintum verò super eodem nos loco Pauli tractauimus. Verbum enim Pauli, Non vos defendentes, idem est Græcè quod, Non vos vindicantes: vt eius verbale nomen statim subiunctũ ostendit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Licet enim vim, dum infertur, repellere: non tamen illatam iniuriam: nisi per publicam auctoritatem vindicare.

Ad primũ & secundum argumentum. *Ad tertiũ argumentum.* *Ad quartũ argumentum.* *Ad quintũ argumentum.*

ARTICVLVS IX.

Vtrum qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

POST voluntarium homicidium sequitur de casuali, vtrum reum faciat homicidam. Sunt enim in partem affirmatiuam testimonia tam sacra quàm sanctorum patrum. Legitur enim Gene. 4. de Lamech quòd virum in vulnus suum occiderit. Et historia secundũ sanctos interpretes fuit quòd cùm in venatu credens interficere bestiam, hominem interfecerit, nihilominus homicidium ei imputatum fuit. Secundò legitur Exod. 21. Si quis percusserit mulierem prægnantem & abortum fecerit, si mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima: abortus autẽ ille præter percutientis intentionem accidere poterat: ergo casuale homicidium non est absque culpa. Tertiò. Dist. l. & extra de homicid. quàm plures extant canones quibus qui clerici casu homicidia fecerunt, irregulares habentur: irregularitas autem vbi in pœnam ponitur, non nisi propter culpã incurritur. Contrarius autem obuiam occurrit ad Publi. August. vbi sic ait, Absit vt quæ propter bonum aut licitum faciamus, si quidẽ propter hoc præter nostram voluntatem quidquam mali acciderit, nobis imputetur, homicidiũ autem casuale est cùm ei qui bonũ intendit, malus accidit effectus.

Primũ argumẽtum. Lamech. *Secundum argumentum.* *Tertiũ argumẽtum. August.*

AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est bimembris, eademque ceterarum basis ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit, peccatum est: sed quatenus quidpiam habuerit voluntarij, eatenus erit peccatum. Conclusio probatur secundùm August. contra Faustum: peccatum nõ est nisi quatenus voluntarium: casus autem secũdùm Arist. 2. Physi. est caussa præter intentionem, atq; adeò præter voluntatem agentis: ergo casualia secundùm illam rationem nihil secum afferunt culpę.

Prima conclusio. August. Aristot.

Secunda conclusio. Nemo dans operam rei licitæ, neque sinistram habens intentionem, dummodo debitam adhibuerit diligentiam ne noceat, quamuis ex actione sua sequatur homicidium, reatum illius incurrit. Conclusio hæc præcedentis appendix est & corollaria. Nam eiusmodi homicidium nihil prorsus habet voluntatis, sed est simpliciter casuale. Tertia conclusio. Si quis dat operam rei illicitæ, vel dans operam rei licitæ debitã non adhibet diligentiã, non est à reatu homicidij immunis, quòd ex eiusmodi actione fuerit subsequutum. Probatur conclusio: contingit id quod actu per se neque volitũ est neq; intentum, per accidens esse volitum, atq; intentũ: quatenus id non impedit quòd impedire tũ poterat tum etiã debebat. Nam caussa quæ prohibens remouet, dicitur accidentaria. Quo fit vt qui caussam vel actionẽ non remouet atq; impedit quã tollere debebat: si sequatur homicidium, reus eius cõstituatur. Hoc autem fit dupliciter. Vno modo quãdo operã nauat rebus illicitis, quas vitare debebat: altero verò quando vacans rebus licitis diligentiam non adhibet: ex cuius contraria negligentia subsequitur homicidium. Atq; hæc est afferta nostra cõclusio. Ad planã verò rei intelligentiã recolendum est, bifariàm aliquid esse voluntarium. Vno modo directè, quia intentum: & hoc simpliciter nuncupatur voluntarium, opponiturque simpliciter casuali, vbi nihil est voluntarij: & alio modo contingit esse voluntarium per accidens, quia non impeditur: & hoc est medium inter simpliciter voluntarium ac simpliciter casuale. Sed nihilominus ob carentiam directæ intentionis dicitur casuale. Requiritur ergo ad casuale homicidium primò quòd non sit intentũ: secundò vt imputetur quòd re vera sequatur ex actione quæ tolli debebat: vt habetur cap. ad audientiam. de homicid. & cap. presbyterum. Nam si aliunde sequatur, nullatenus imputatur agenti, vt eodem cap. Ioannes. Vt si quem imprudenter incauteque

Secunda cõclusio. *Tertia cõclusio.* *Illustratur conclusio.* *Tres conditiones requisitæ ad hoc quod casuale homicidium.*

imputetur. cauteq́ue castigãs vulnerasti: & homicidiũ, vel non est subsequutũ: vel non ex vulnere, sed ex maligna curatione, vel alio accidente ille occubuit: non es in conscientia homicidij reus, sed tantũ incautæ pulsationis. Tertiò requiritur quòd non solùm posses talem actionem euitare, verùm quòd deberes: licet enim venator excusare posset venationem, atque adeò iactum teli quo præter intentionem factum est homicidium, nullam inde contraxit culpam. Similiter, vt paulò ante dicebamus, dum latro ex te pecuniam petit, comminatus nisi dederis, furtum aliunde se facturum: licet non dederis & faciat, nõ est cur tibi furtum imputetur, quoniã non tenebaris. Atque ex hoc sequitur quæstiunculæ solutio impræsentiarum moueri solitæ. Dubitatur nanque vtrum homicidium casuale quod per accidens est voluntarium, sit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilominus non habere eiusmodi homicidia plus culpæ quàm fuit in caussa: siue caussa fuerit datio operæ rei illicitæ, siue negligentia in re licita. Exempli gratiã: Prohibitus est clericus equum equitare, illum tamen ascendit casu quo non erat nisi venialis culpa, & hominem infortunio pessundedit, vt habetur in cap. Dilectus. de homicid. non esset nisi veniale peccatum. Pariter si dans operam rei licitæ: vt miles venator ex negligentia, quia non satis circunspexit occidit hominẽ, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi semper necessariũ est quàm maximè potest, sed quàm fuerit pro qualitate negotiorum congruens. Quòd si caussa culpam habuerit mortalem, leuiorem tamen quàm est genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior.

Dubitatio submouetur.

Quod peccatũ sit casuale homicidium.

August. Sententia est Augustini vigesimosecundo libro, contra Faustum: vbi ait, Loth, qui ebrius incestum commisit, non fuisse reum incestus: eò quòd crimen illud non habuit plus culpæ, quàm in ebriatione præfuerat. At verò de irregularitate est dubium: & primò contra secundam cõditionem suprà positam est argumentum. Dictum enim est quòd si quis lethaliter incautè & ex graui negligentia quempiam percussit, qui tamen vel per egregiam curationem vel fortè per miraculum mortem euasit, tunc percussor ille non est reus homicidij. Arguitur verò contrà. Si ex intentione illum tam grauiter vulnerasset, eadẽ culpa inficeretur ac si esset homicida: ergo & si id incautus ac negligens fecerit. Respõdetur in primis irregularitatem non incurri, quæ homicidis posita est, nisi re vera sequatur homicidiũ. Quare etiam si miraculosa sit mortis euasio satis est vt percussor non habeatur irregularis. Præterea quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem vt occideret percussit, statim, quidquid sequatur reus est apud Deum homicidij: qui verò non ex intentione, sed ex cautelæ defectu alium sauciauit, non fit reus maioris culpæ quàm quæ fuit in caussa, vt modò dicebamus. At contra alterum membrum eiusdem conclusionis quo dictum est, etiam si sequatur homicidium, nõ tamen ex vulnere, sed aliunde, tunc non imputari, arguitur. Si vulnus erat re vera graue, quãuis infirmus non sibi satis caueret, vel non fuerit adhibita illa curatio, quæ si adhibetur euaderet: nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quanuis negligentia vel infirmi vel medici fuerit etiam in caussa, ille nihilominus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, quòd neque infirmus tenetur tanta cautela sibi cauere, neque optimum exquirere medicum, neque verò medicus tam solertem adhibere curationem: & ideo licet nõ simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligentijs sequatur mors, nihilominus percussori imputatur qui per iniuriam caussam dedit. Adde quòd forsan neque chirurgorum copia haberi potuit, neque alterius qui sanguinis exitum restingueret qua de caussa ille mortẽ obijt: tunc enim cùm nullus præter percussorem fuerit in culpa, ille erit verè reus. Respondetur ad hoc quòd quando homicidium subsequitur iudicio medicorum standum est: vt cap. significas. titu. 2. admonetur, Vtrum re vera vulnus, lethale erat, quo plurimum homines mori solent: & tunc non obstantè à parte infirmi negligentia, homicidium vulnerãti imputatur. Si autem non erat eiusdem generis, tunc quantũ ad percussoris culpam nihil fortuitus euentus refert, quandoquidem tota præfuit in actione: sed quantũ ad irregularitatem si citra alterius culpam sequuta est mors, homicidium ei imputatur. Si verò ob culpã vel infirmi vel medici, excusatur. Nam vulneratus postquàm semel vulnus accepit iure naturæ tenetur suæ vigilanter saluti consulere, & chirurgus etiam ob fidem sui muneris eidem prospicere. His præhabitis descendendum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis enim quòd qui iuxta tenorem secundæ conclusionis operam dat rei licitæ, prudentemq́ue adhibet diligentiam quempiã occidit, nullo irregularitatis notamine sordescat, multi sunt textus, extra, de homicid. vt cap. lator. & cap. dilectus filius. & c. significasti. & c. Ioannes. & c. ex literis, extra, de homicid. atque alij, distinct. l. Quoniam illic non solùm nulla est culpa, verùm neque voluntaria occisio. Ex hac ergo conclusione collige, infirmorum custodes atque infirmarios dum infirmum in lecto mouent vt vel aptius ei cibum ministrent vel quietiùs iaceat, etiam si inde mortem tantillùm accelerent nullam irregularitatem incurrere: quia dãt rei licitæ operam. Nisi tam immodica esset negligentia & iactatio illius, vt prudentum iudicio censeretur occisio, atque adeò mortalis temeritas. Audiui de Confessario qui cùm reum quendam ad patibulum comitaretur, & in casu iumentum quo ille vehebatur pepulisset, inde scrupulum irregularitatis conceperit, quòd sua caussa properãtiùs eum morti obtulisset. At verò hæc ridicula sunt. In tertia autem conclusione duas caussas irregularitatis posuimus, quarum prima erat dum quis dat operã rei illicitæ. Et quidem Caietan. hic Syluest. in verb. Homicidium. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersalem regulam astruunt, quòd omnis qui dat operam rei illicitæ, quomodocunque ex illa datione sequatur homicidium fiat irregularis. Attamen regula hæc in primis non habetur in iure sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu: nempe ex præfatis capitulis quibus qui dant operam rei licitæ excusantur. Et potissimùm ex cap. ex literis. 2. & ex cap. dilectus filius: vbi habetur quòd qui nõ dat operã rei illicitæ, si non est negligens non est irregularis. Inde nanq; tum alij tum etiam S. Tho. intulit, quòd qui rebus vacant illicitis fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergo suis moderaminibus tẽperari vt verũ habeat vniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehẽsus euaditur, & cũ moderamine inculpatæ tutelæ inuasorẽ occidit, quanuis operã daret rei illicitæ, non debet irregularis censeri: quia ho-

Impugnatur secũdæ cõditionis prior pars.

Posterior pars oppugnatur.

Solutio.

Qui incurrunt notã irregularitatis.

Factum ridiculum.

Explicatur tertia conclusio.

Quãdo debeat irregularis cẽseri qui dat operam rei illicitæ.

quia homicidium illud non est tunc voluntarium. Nam quanuis adulterium fuerit voluntarium, non tamen fuit per se caussa homicidij: sic vulneratio quæ nõ fuit voluntaria. Rursus in dicto cap. ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate qui cùm campanã de campanili deponeret, cadens lignũ puerum oppressit. Fac opus illud fuisse seruile, & forsan in die festo, aut contra præceptũ Prelati deliquisse illo opere monachum: vtrum propterea esset irregularis? profectò minimè credendum est. Item in dicto cap. dilectus. excusatur clericus qui sanitatis gratia ascendens equũ inopinatò alterũ interimit, vtrũ si equitatio illa eidem clerico fuisset nocua & contra iussum medici, deliquisset propterea esset irregularis? profectò nulla est ratio vt credas. Nam peccatum quod fuit in caussa ex natura sua, nihil ad homicidium referebat. Sed ais, neque hoc dicunt Summistæ. Immo verò id asserit Syluester in verbo Homicidio 2. dub. 18. videlicet quòd si quis cædens arborem quæ erat sua optimè circunspexit ne quenquã opprimeret quanuis postea cadens arbor transeuntem fortè compresserit, non est irregularis. Si tamè arbor non erat sua, fiet irregularis: quoniam dabat operã furto. Et pariter habent dicere quòd si nobilis secularis in proprio nemore venatur, & merè casualiter hominè occidit, non fit irregularis ad suscipiendos ordines: fiet tamen si nemus est alienum, & contra domini voluntatem illic deprædatur feras. Hæc autem profectò minimè credenda sunt: sed sic intelligẽda est res illicita cui datur opera vt scilicet genere suo res illa caussa esse soleat homicidij. Vt si clericus dat operam rei bellicæ: licet imprudẽs & nesciens alium præter suam intentionem occidat, est irregularis: & pari iure si torneamenta atque alia pugnæ simulacra exerceat, quæ clericis vetita sunt. Itaq; vt homicidiũ casuale ratione rei illicitæ caussa sit irregularitatis, requiritur ꝙ opus illud cui consultò operã dabat genere suo sit periculosum. Quando verò illa opera non sunt clericis ideo prohibita, neque adeò illicita quia periculosa, sed aliã ob caussam tunc homicidiũ, quod merè est casuale, nullius est irregularitatis caussa. Quapropter Caietani hic sententia, quòd clericus qui inter venandum homicidiũ casuale fecit, similiter excusatur ac secularis, nescio an sit vsquequaq; vera: nam si est venatio talis quæ clericis nõ ob id vetatur, quòd periculosa est, verum habet: si autem propter periculũ prohibetur: vt est venatio aprorum quæ armis, & telis, & ferocibus canibus fit: profectò fiet clericus irregularis: vbi secularis non fieret. Et per hãc decisionẽ arbitror explicari cuncta capitula quæ de nauante operam rei illicitæ adduci possunt. In primis in c. continebatur. de homic. vnde suam isti regulam colligũt, Diaconus irregularis censetur non ob id quòd operam dabat rei illicitæ: nam iacere baculos leuandi laboris gratia neq; clericis interdictũ, neq; erat periculosum: sed propterea ꝙ dũ alter in eũ insiliuit, debuisset cauere ne falce qua ipse erat accinctus, vulneraretur: nam statim cap. lator. clericus qui alterum in terram proiecit, quòd opus de se magis videbatur illicitum: quia non ex sua negligentia cultellus eius in alterum incidit, non condemnatur irregularitatis pœna. Casu autem capituli, Suscepimus. non idcirco fit ille monachus irregularis quòd latrones in defensam propriæ vitæ occidit, sed ob id quòd pro rebus temporalibus, quarum monachi non debent esse adeò cupidi, eos ligauerat, ac perinde caussam dederat homicidio. Sed & casus capituli, Tua nos. eidem nostro asserto patrocinatur. Illic enim decernitur clericum qui chirurgiæ pietatis gratia in curãda quadam muliere operam impenderat, & præter eius intentionem mortua est, non fuisse irregularem. Vnde à contrario sensu colligitur quòd si quæstus caussa id fecisset, fuisset irregularis: eò videlicet quòd propterea clerici ab illa arte arcentur: quòd est genere suo periculosa. Secundus modus quo casuale homicidium imputatur, est negligentia: quæ quidem si absq; vlla fuerit culpa, nulla est irregularitatis caussa: vt capitulis suprà citatis habetur: quibus secundã conclusionem D. Tho. suffulsimus. Nam etsi irregularitas citra culpam incurritur, vt patet in seculari iudice, debet tamen vt diximus, esse voluntaria: & vbi negligẽtia extra omnẽ est culpam, effectus nõ censetur voluntarius: quandoquide inuoluntariũ, vt dictũ est, in his quæ caussæ sunt per accidens, non est nisi vbi homo id facere omittit quod facere debuit. Quapropter, vt suprà diximus, prudenter cautum est Clemen. vnica de homici. vt qui aliter mortẽ euadere nõ valens inuasorem occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate sit. Et pari iure etiam clerici sacerdotes petentes in iudicio seculari malefactorum emendam, & eorum quibus expoliati sunt restitutionem, dũmodo protestentur se id ad vindictã non facere, neq; ad sanguinis effusionem: quanuis patibulo illi affigantur, ab irregularitate sunt immunes: vt habetur de homic. volũ. lib. 6. cap. Prælatis. Id autẽ forsan sciscitaris, vtrũ vbi caussa culpã non habuit nisi venialẽ: incurratur irregularitas. Caieta. impræsentiarũ ad partẽ annuit affirmatiuã. Ait quippe casuale homicidiũ semper imputari danti operã rei illicitæ, quò ad pœnam irregularitatis, & culpã aliquam, sed non semper quò ad mortalem culpã. Vbi docet citra mortalẽ incurri irregularitatem propter aliquã culpã. At verò quãuis hoc aliquã præ se ferat probabilitatem, pro eo quòd iã tunc homicidiũ est quadantenus volũtarium, nescio tamen an omnino sit verũ. Difficile enim est creditu quòd irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex sola veniali culpa. Quare ego vix illud credere queam. Exempli gratiã, Decernit Clemen. modò citata clericũ qui se defendendo hostem occidit, non esse irregularẽ: quòd ergo qui per leuissimam culpam venialem, caussam dedit homicidio, scilicet quia non vsqueadeò perspexit an citra illud poterat se defendere irregularis fiat, nescio quis credat.

Syluest.

Explicantur multa capita de homicidio.

Quãdo incurratur irregularitas propter negligẽtiam.

Dubitatio.

Caietanus.

Solutio.

Ad primũ argumẽtũ.

PRIMVM igitur argumentũ erat de Lamech, qui Gene. 4. fatetur occidisse virũ in vulnus suũ: nempè qui, vt omnes habẽt interpretes, inter venandũ, Cain latentem: putãs se ferã occidere, iaculo infixit. Ad hoc igitur respondetur, non satis circũspexisse: vel vt alij aiunt, cùm oculi iã sibi caligarent ducatu pueri id incautè fecisse: ea scilicet ignorantia quæ ipsum in culpã coniecit. Ad secundũ respondetur quod qui mulierẽ prægnantem pulsat, idem iudiciũ subit, vbi periculũ est abortus, atq; homicida: nempe quòd si ex intentione faciat, mortaliter peccat: & si casu, tanta delinquit culpa quanta fuit in caussa. Quòd si fœtus erat animatus, fit verè homicida, atq; adeò irregularis. Ad canones autem adductos in tertio argumento, satis superq; responsum est. Neminem enim irregularitatis sententia condemnat, nisi eum qui vel operam rei illicitæ dederit, vel in re licita fuerit negligens.

Ad secundũ argumẽtum.

Ad tertiũ argumẽtũ.

t 2 QVAE-

QVÆSTIO SECVNDA, DE MVTILATIONE MEMBRORVM.

S. Thom.2.2.quæst.65.

ARTICVLVS I.

Vtrum quempiam suo mutilare membro sit licitum.

Primũ argumẽtum à parte negatiua.

QVONIAM animalis vita ex ea quæ in membris est constat : post homicidium sequitur de membrorum mutilatione , vtrum sit vllo casu licita? Et arguitur à parte negatiua: Peccatum per hoc committitur, vt libro secundo, ait Damascenus , quòd receditur ab eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam . secundùm autem naturam, auctore Deo corpus decet esse suis membris integrum: ergo contra naturam est illud mutilare.

Secundum argumẽtũ.

Secundò : Sicut anima ad totum corpus , sic & animæ partes ad partes corporis : vt.2. de Anima auctor est Aristo. anima autem hominem priuare nisi publica potestate non licet: ipsum occidendo: ergo neque particularia membra nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partibus, hoc est potentijs, orbare.

Tertiũ argumẽtum. *Concilium Nicenum.*

Tertiò: Salus animæ saluti corporis præferenda est: nemini autem propter animæ salutem licet sibi membrum abscindere: puniuntur enim secũdùm prisca Niceni Concilij statuta qui se caussa conseruandæ pudicitiæ castrauerunt: ergo ob nullam aliam caussam amputatio vlla membri licita est. In contrarium est quod Exod.21. iubetur, Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manum pro manu reddi.

Sensus quæstionis.

QVAESTIO hæc duobus sensibus decidenda est: quatenus amputatio membri aut publica auctoritate fieri potest, aut cuiusq; priuata. Nam & abscisionis caussa, vel morbus esse potest spiritualis, puta voluntarium crimen, vel naturale corporis vitium. Respondetur ergo tribus cõclusionibus.

Prima conclusio.

Prima: Sicuti publica potestate quis licitè ob graue crimen priuari potest vita : ita & propter leuius truncari potest membro. Probatur: Sicuti partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atq; adeò in eius seruitium atq; adminiculum creata: sic & singuli ciues membra sunt totius reipublicæ ad eandem relata & ordinata: ergo sicut de membris eiusdem corporis eo modo disponendũ est qui saluti totius corporis est congruentior: sic & de ciuibus singulis quatenus saluti reipublicæ est expedientius: membrũ autem sanum absque detrimento corporis abscindi nòn potest: quia toti commodũ est, sed tunc quando infectum nocet. Igitur si ciuis nocumentũ intulit reipublicæ, sicut posset respublica illum prorsus, dum crimen id meretur, extinguere: sic dum peccatum non est tam graue, potest ipsum mutilare: etiam si membrum quod abscinditur, corporali sanitate vigeret , essetque personæ vtile.

Secunda cõclusio.

Secunda conclusio: Rursus dum membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit, ex voluntate ipsius ægroti abscindi potest ad eius seruandam vitam. Probatur. Nam vnusquisq; ius habet propriam seruandi vitam: ergo dum abscisio membri necessaria est, tunc perinde atque alia medicaminum genera potest illam quisque sibi optare. Quare & auctoritate etiam parentis, aut alius gerentis eius curam, citra publicam facultatem id fieri potest.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio : Extra hos duos casus nulli per publicam auctoritatem, neque per consensum priuatę personæ licita est mutilatio. Probatur: quia vita totius ex membris constat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neque mutilatio.

Adnotandũ discrimen.

Adnotandum ergo discrimen est quòd propter spirituale vitium licet quidem reipublicæ hominem mutilare, non tamen ipsi priuatæ personæ: sed vice versa, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrum consilio medici abscindi permitti, non tamen hoc reipublicæ munus est vt eum cogere possit. Et ratio est, quia vnusquisque est suæ vitæ custos: respublica verò boni communis. Quo fit vt licet homicidium non nisi ob culpam fieri possit: mutilatio tamen licita etiam sit propter corporalem salutem.

Rogatio.

Sed nunquid non potest respublica, aut pater, aut prçlatus filium aut subditum cogere, vt dum ad salutem fuerit necessariũ, membrum sibi permittat abscindi?

Solutio.

Respondetur quòd respublica in hoc nullum habet ius : prælatus verò cogere posset subditum propter singularem obedientiam illi promissam , vt medicamina admittat quæ commodè recipere potest. At verò quod ingentissimum dolorem in amputatione membri aut corporis inscisione ferat, profectò nemo cogi potest: quia nemo tenetur tanto cruciatu vitam seruare. Neque ille censendus est sui homicida.

Vox Marij

Immo vera est illa Romani vox dum crus illa aperiretur, Non est tanto dolore digna salus. Tertia demum conclusio absque alia exceptione generalem continet veritatem. Nulla enim de caussa, præter iam exceptas, vlli licet à se membrum truncare. Summa enim videri potest ad extirpãdos carnis agones: quam ob caussam Origenes in Histo. Ecclesiasti. libro sexto,

Origenes.

cap.6. fertur sese castrasse: quo ad literam, vt forte arbitrabatur , verbum impleret euangelicum de eunuchis qui se castrauerunt propter regnum cælorum. Quod tamen flagitium illi fuit, vt decretum habet Concilij Niceni: cano. si quis à medicis. distinct.55. licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuendum. Neq; verò Marci factum qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate resecuit, ne inuitus sacris initiaretur, laude dignum est, nisi reuelatione aliqua protegatur.

Dubium.

Hoc autẽ restat haud dissimulandũ dubium, vtrũ qui, vt exẽpli gratiâ dicamus , ferro manũ haberet aut quoduis aliud membrũ muro illigatũ: si ignis flammã ipsum iaiam inuasuram, aut irruentes hostes aliter effugere nõ posset quàm membrũ sibi amputando, id sibi liceret? Apparet enim nequaquam id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi habere videtur atq; ille quem suprà refutauimus. Videlicet si quis tibi mortem

minare-

minaretur, nisi tu tibijpsi membrũ resecares. Diximus enim id tibi nõ licere. Respõdetur nihilominus nõ esse similes. immo in præsenti euentu, nisi meũ me fallit iudicium, ius illi misero fauet vt illo modo mortẽ euadat. Nam quãdo alter tibi minatur mortẽ, ab extrinseco est abscisio membri necessaria: & ideo tibi non licet: quãdo verò alligatus es, iã est ab intrinseco. Quare sicut si te canis dentibus teneret posses partẽ illã inscidere: & si occlusus esses, exilire de fenestra posses, cũ periculo frãgendi membri. Simile ius est in casu nostro. De irregularitate verò tã mutilantium q̃ mutilatorũ vt dicere pergamus, certũ est mutilantẽ irregularitatẽ cõtrahere. Nam cùm tot capitulis citatis in titulo de homicid. constitutũ sit, homicidiũ irregularitatem inducere: & membrũ quodcunq; pars sit vitæ: consequens fit vt mutilator quadantenus homicida censeatur, hoc est membri occisor, atq; adeò irregularis: vt optimè doctores notãt post glossam suprà citatã in Clementi. de homicid. vbi ambo cõponuntur verba, occidere & mutilare. Quare nõ sufficit ad irregularitatem ꝙ quis membrũ debilitet: immo fortè neque ꝙ ipsum citra detruncationem mortificet. Nam pœnæ sunt restringendæ, & iura non loquuntur nisi de mutilatore. Adnotauit autẽ eadem glo. intelligendũ esse mutilationẽ membri principalis: atq; hactenus rationi consonat. Exemplũ autem quod subdit nempe ꝙ abscisio digiti irregularitatẽ non inducat, nõ vsqueadeò veritatẽ continere videtur: tametsi pleriq; Iuriscõsultorum in eadẽ persistant sententia, cũ hac moderatione, ꝙ digitus ille non sit index aut pollex, quibus diuinum corpus apprehenditur. Et ratio corũ est ꝙ ceteri digiti nõ sunt principalia membra: vtpote qui præcipua non habeãt officia: iuxta verbũ Apostoli ad Roma. 12. vt est oculus, & manus, &c. At verò fortè probabilior est contraria Caieta. assertio: nam re vera digitus quisq; officium habet, licet non ita præcipuum sicut pollex aut index. Qui autẽ particulam tãtùm digiti vel sibi vel alteri abscinderet, eò non esset irregularis, ꝙ parum pro nihilo reputatur. Quo autem ad mutilatos & truncos descendamus, id primùm adnotandũ ob aliã rationem eos haberi irregulares q̃ mutilantes. Illi enim quia se cruentarũt, inhabiles facti sunt: isti autem quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac perinde indecentes existunt, vt sacris altaribus administrent. Nam & antiquitus vt Leuiti. 22. memoriæ proditũ est, nullum animal quod cæcũ esset, aut truncum, aut fractum, aut testiculis sectis aut tunsis, licebat offerre Domino. Etenim si ad principum mensas tales non admittuntur administri, multominus eos decet diuina mysteria tractare. Hac enim ratione in concilio Niceno eiusmodi corpore vitiati ab ecclesiastico munere abacti sunt, vt canon. si quis à medicis. 55. dist. refertur. Postquam sanctionem subsequutæ sunt aliæ tã concilij Arelatensis q̃ Gelasij, atq; aliorum pontificũ: vt eadem distinct. canon. Hi qui. atq; alijs, legitur. Atqui illi præcipuè à sacris functionibus inhibentur, qui sinistrè Euangeliũ audientes, quò carni resisterẽt, volentes secti sunt: quibus canonibus pòst subscripsit Alexand. 3. toto titu. de corpo. vitiat. Immo & deformitas si grauis sit in oculo, quanuis sit natiuitatis vitiũ, promotionem prohibet. Qui autem sanitatis gratia medicorum consilio secantur, non ideo redduntur inhabiles ad sacerdotium: vt habetur eadem distinctione. can. si quis pro ęgritudine. & de corpo. vitiat. vtroque cap. ex parte. Neque solùm membri principalis abscisio, qualis est manus, irregularitatem inducit: vt habetur cap. exposuisti. eo. tit. quòd immo & si quis partem digiti sibi abscidit: vt habet can. qui partem. 55. distinct. Sed intelligitur quòd sit tanta vt sine scãdalo tangere sacrosanctũ sacramentum nequeat: vt exponitur de corpo. vitiat. cap. 1. & cap. vltimo. Et forsan leuior caussa requiritur in mutilante vt fiat irregularis, quàm in mutilato. Nam in mutilãte abscindere digitum, vt diximus, forsan sufficit quia membrũ occidit: in mutilato verò requiritur quòd sit vel insignis deformitas: siue à casu, siue à natiuitate proueniat.

Dubij exclusio. *Quãdo incurratur irregularitas ex mẽbrorum mutilatione.* *Opinio iuris prudentum.* *Caietani opinio probabilior.* *Concilium Nicenum.* *Concilium Arelatẽse.* *Gelasius.* *Alexan. 3.*

AD primum igitur argumentum principale respõdetur, id quod est contra particularẽ naturã fieri posse secundùm vniuersalẽ: vt ascensus aquæ ad replendum vacuum, testimonio nobis est. Quare etsi mẽbri amputatio deformis sit corpori cõgruere tamẽ potest tum saluti eiusdẽ, tum etiam bono cõmuni. Verum est tamen ꝙ reipublicæ bene institutæ, quàm possunt maximè abstinent ab huiusmodi supplicijs. Primùm ne pœnam talionis à malefactoribus antiquo more exigãt: scilicet oculum pro oculo, & dentẽ pro dente. Deinde ne dexteras amputent, quæ quidẽ detruncatio inutilem hominem reddit. Blasphemis autẽ optimo iure lingua abscinditur, & falsis testibus euelluntur dentes. Ad secundũ respõdetur, ꝙ cùm vita non ordinetur ad alium finem ipsius viuẽtis sed solùm ad bonum publicũ, nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola respublica illã habet potestatem: membra tamẽ ordinãtur ad vitã: & ideo persona ipsa quæ suæ custos est vitæ, potest membrũ caussa vitæ resecare. Ad tertiũ denique respõdetur, ꝙ abscisio membri corporalis eò est licita ꝙ necessaria esse solet vitæ seruandæ. At verò ad salutem spiritualem nunquàm est necessaria. Nam peccatum per quod anima moritur, vbique & semper voluntati subiacet: aliàs non esset peccatum. Et fidelis Deus, vti ait Paulus, maiorem homini tentationem non permittit, quàm ipse per eius gratiã superare potest. Quapropter verbũ illud, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, non eò dictũ est quòd esse posit vnquam necessarium: sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus amputandis, vt sancti interpretantur: & nos etiã pro modulo illic nostro expositum reliquimus. Vnde super illud Matth. 19. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum: ait Chrysost. Non per membrorum abscisionem, sed per malarum cogitationum interemptionem.

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundũ argumẽtum.* *Ad tertiũ argumẽtũ.* *Chrysost.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat patri filios, aut dominis seruos verberare.

POST mutilationem sequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia non dubitatur quin reipublicæ id sit licitũ, inquiritur de patribus an liceat verberare filios. Ait enim Phil. 10. Ethi. c. 11. quòd patris pręceptio vires nõ habet, neq; cogendi necessitatẽ, neq; vllius prorsus viri nisi sit princeps verberatio autẽ quædã est coactionis species: ergo id patribus non conue-

Primum argumentum partis negatiuæ ex Aristote.

Secundum argumētū. conuenit,neq; verò dominis. Secundò arguitur. Si id parentibus ac dominis licitū esset,cùm ad fraternā correptionē pertineat,cuicunq; personæ idē suffragaretur ius,vt quēlibet verberare corripiendo posset. In contrariū autem est illud Prouerb.13.Qui parcit virgæ,odit filiū suum.Et infrà cap.23.Noli subtrahere à puero disciplinā.Et Ecclesiast.13. Seruo maleuolo tortura & compedes.

Conclusio vnica. AD quæstionem respondetur vnica conclusione.Patribus tantùm ac dominis, aut paternā gerentibus curam,puta magistris ac pædagogis verberare licet subditos & flagellare,nequaquā tamen mutilare.Vtraq; cōclusionis pars hac ratione probatur.Inter mutilationem ac verberationem hoc interest, quòd mutilatio vsqueadeò est maius verberatione nocumentū,vt sit irrecuperabile: quale non est verberatio,vtpote quæ sensui duntaxat dolorem incutit:igitur cùm vita totius ex vita membrorum constet,fit vt ad eundem præcisè legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitam ipsam habet potestatem:quæ quidem functio penes solam est rempublicam.Verberatio autem ad faciliorem castigationem promptioremque correptionem spectat : nihilominus & hæc quandā auctoritatem exigit, quam verberans in eum qui vapulat exercet,hanc ergo cum primis pater habet in filios: post verò dominus in subditos:ac demum in discipulos & pupillos magister ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publica vigent potestate,ambigi non potest. Res est facilima. At quanuis de patria potestate,scilicet quāta sit in filios,lib.1.q.statim prima dictū sit,nihilominus hic forsan studiosus roget quonā iure negatiua,conclusionis pars fulciatur. Apparet enim iure naturæ liberum esse patribus : non solùm verbere,sed etiam mutilatione, & si opus esset,cæde etiam in filios animaduertere : Nam illo iure illis incumbit liberos educare,& moribus instituere:quę quidem institutio sæpissimè exposcit mutilationis mortisque vindictā.Secundò arguitur.Statim in mūdi primordijs non erat alia respublica , quàm domestica:nempe dum sola familia Adæ orbem possidebat:tunc ergo cùm necessaria esset publica scelerum vindicatio,consequitur vt patri id incumberet munus. Enimuerò Cain dignus erat supplicio capitis,nisi ei Deus pepercisset:quod & reus ipse metu illo maximo,Qui inuenerit me,occidet me,testabatur.Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrem.Ad hæc,si aliqui essent mortaliū sic dispersim viuentes,vt sub nullo agerent principe,sed vnaquæque domus seorsum viueret,tunc profectò ratio ipsa docere videtur vt eos qui commeriti essent mortē,pater posset vel auus eidem supplicio addicere. His veruntamen non obstantibus respondetur ius ipsum naturæ parentibus eiusmodi vltiones interdicere,solique publicæ potestati tribuere. Idque iure gentiū esse cōfirmatum. Vita enim humana vsqueadeò nō debet absque meditatissimo iudicio & iuris ordine extingui , vt id non debeat tātæ multitudini cōmitti quāta est parentum,qui neque leges sciunt,neque caussarū merita perpendere omnes possunt.Quocirca sic parentibus educare filios natura concessit, vt tamen lineā præscripserit quousque sua facultas procederet,& vnde publica inciperet:vt l.si filius.cautum est.C.de patri.pote.& l.Prætor.ff.de iureiur.§.præterea.Et secundum argumentum iam loco citato lib.1.q.1. respondimus Adam habuisse publicam potestatē iure dominij orbis quod penes se tunc tēporis erat:aucto verò mortali genere , orbeque iure gentium per familias distributo,vnaquæque habuit suum principem. Quapropter,vt ad aliud respōdeamus,qui vagi nunc viuerent,seorsumque & priuatim absque republica,contra hominis naturā degerent vitā:quippe qui suapte natura animal ciuile est,& gregatile.Quare ab illis nullum sumitur cōtra præsentem veritatem solidum argumentum.

Ratio altera.

Obiectio contra conclusionem.

Solutio.

Qualis sit parentum potestas in filios. Mutilare ergo parentibus non licet,neque mortalium vlli præter publicā potestatem, sed fuste cædere aut ferula. Id enim est illis iure naturæ concessum.Homo nanque tribus vijs ad virtutem instituitur:nā & ratione ducitur, & metu cogitur,& allicitur præmio:antea ergo quàm rationis sydus eluceat,natura prouidit vt puer & metu cogatur & alliciatur munusculis.Quapropter institutio paterna,quę prima omnium est,his duobus vtitur.Vbi verò iam ratio suo fruitur lumine,lege tunc incipit & ratione viuere:atque adeò sub publica potestate. At verò parentū verberatio non vsqueadeò atrox esse permittitur vt habetur citatis legibus.C.& ff.Quare Paul.ad Ephe 6. Vos,inquit,patres nolite ad iracūdiam prouocare filios vestros. Et infrà,Et vos domini eadem facite seruis remittentes minas.Vbi tam parentes,quàm domini admonentur,tum ne minis suos acerbis exterritent:tum præcipuè,vt dum bili correpti acerba minantur,nō se obligatos adimplere arbitrētur:sed potiùs,quæ perturbato animo comminati sunt, sedato post cōdonent. Ex quo fit patrem inter corripiendum filium posse lethaliter peccare:nempe si iracundia nō illi sit rationis miles,sed dux,quæ illam suppeditet,& ad eandem iracundiā prouocet filium.Immo verò si ex odio in filium animaduertit,acriùs hac ratione peccat quàm extraneus.Est enim apprimè animaduertendum discrimen inter patrem & iudicem. Publica enim potestas, vt suprà dictum est , non tam reo ad emendam consulit,quàm communi bono ad vindictam:patri verò,ac domino, & pædagogo non alia ratione verberare suos fas est,nisi quo ad eius emendationem salubrius ei consulitur.Quare & pro ætate,& pro conditione , & ingenio pueri corripiendus est.Immo & Quintili. & qui de educatione puerorū scripserūt, non cōsulunt vt nimio rigore parentes in suos natos inuehantur. Nam si sint bene nati,solent eos illo rigore ignauos facere ac meticulosos:si verò duri sint ingenij duriores illos efficiunt. Sequitur ex his secundò solutio dubitatiunculæ , an liceat parentibus vulnerare filios: aut dominis seruos.Quatuor enim sunt læsionum genera:scilicet interfectio,mutilatio, verberatio,& vulneratio,hoc est vulneris inflictio:quæ & fuste fieri potest,& gladio,per dyscrasiam & discontinuationem membri citra mutilationē:quare ad atrocem verberationem pertinet,quę neque parētibus licet,neque verò dominis. Post hæc verò rogitas vtrum liceat etiam eisdem œconomicis præsidentibus filios aut discipulos verberare etiam clericos,& an incurrāt canonem,Si quis suadente. De hoc loquitur Syluest.verb.excōmunicatio.6.§.4.Et quidē Panormi.super cap.cū voluntate.de senten.excōmunica.distinguit,quòd si sint in minoribus ordinibus licet eos verberare correptionis gratia. Atq; id videtur colligi ex eodē cap.§. si verò.Nam dicitur quòd possunt clerici seniores,zelo deuotionis adolescētes in minoribus ordinibus turbātes diuinū officiū leuiter percutere:tamē statim sine distinctione subdi-

Paulus.

Discrimen inter patrē & iudicē.

Quintilianus.

Solutio alterius dubitationis prætactæ.

Altera quæstio.

Syluest.

Panormi.

subditur quòd possunt etiã obtẽtu prælationis & magisterij subditos scholares percutere: & expressè, ca. ex tenore. habetur quòd prælato liceat verberare inferiorem, etiã si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluest. quòd si prælato id licet, eodem iure liceat patri. Et sic dissecantur iurisconsulti de his subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possint. At verò his non obstãtibus de prælato, nullatenus in dubium venire potest quin possit subditos etiã sacerdotes flagellis cædere more consueto: vt patet in Decretis, distinct. 45. per totũ. An verò ex bili arrepto fuste possit eos ferire, nescio an liceret: quia cùm modus non sit consuetus, minimè apparet tam castigatio quàm iniuriosa læsio. Attamen consequentia à prælatis ad parentes non est tam liquida quàm Syluest. arbitratur. Nam prælati habent publicã potestatem ac iurisdictionem cũ vi coërciua: parẽtes verò ac reliqui non nisi œconomicam. Nihilominus non esset omnino condemnandũ, quin magistri possint etiã discipulos ferula verberare, etsi essent in sacris. Sed de hoc standum est vsui & foro ecclesiastico. Si verò dubitas vtrũ dum corripiendo excesserit, seu prælatus sit seu pater, canonis sententiã incurrat: Respondetur quòd quanuis aliquo modo excedat, etiam vsq; ad sanguinis effusionem, dũmodo id præter suã intentionem accidat, non est censendus incurrere: postquàm dat operã rei licitæ. Neque potest homo tam attentus esse quominus virtutis limitem transgrediatur. Quando verò vsqueadeò esset excessus enormis, vt odij indicium existeret, tunc sanguinem fundens, canonem incurreret. Quapropter eadem distinctione, cano. cùm Beatus Paulus, & can. disciplina. admonentur lenitatis prælati nempe ne tam immodicis verberibus quàm salutiferis verbis suos subditos instituant. De marito autem vtrũ vxorem verberãdi ius habeat, respondetur non esse illis denegandũ: quandoquidem vir, vti ait Paulus, caput vxoris sit: vti tamen eodem iure dedecus est, atq; adeò nefas, nisi grauissima ingruente necessitate. Sunt enim barbari qui vxoribus vt mancipijs vtuntur: vt 1. Polit. auctor est Aristo. Cùm enim duo sint in carne vna, æqualitate quadam esse decet complexos.

Legitima solutio propositæ quæstionis. *Scrupulus.* *Respõsio.* *Aristot.*

AD primum igitur argumentũ respondetur, quòd etsi secundùm Philosophũ pater vim nõ habeat coërciuã: quia domus non est perfecta respublica sicut ciuitas: id tamen duntaxat sit inde consequens quòd non possit, aut occidere, aut mutilare, aut alia irrecuperabilia nocumenta infligere: haud tamen vetatur quin leuioribus verberibus possit vti. Ad secundum respondetur quòd etsi vnicuilibet licitũ sit disciplina alios instituere & fraterna correptione admonere si sua ipsi sponte audire velint, ad id tamen cogere nemo potest nisi qui curã alterius gerit: quales sunt parentes, domini ac pædagogi: quibus ideo solis pertinet verberibus castigare. Adde quòd etiã iussu istorũ potest eorũ minister idem facere: sed prætereà id nemini licet. Quàre etiam si in flagranti delicto latronem tua deprædantem occupes, tantùm tibi licet resistendo eum percutere, non tamen fugientem per modum vindictæ: nisi adeò esset leuis verberatio vt pro nulla duceretur.

Ad primũ argumentum. *Ad secundũ argumẽtum.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm licitum alicui sit carceri quempiam mancipare.

POST cædes, vulnera, & verbera, sequitur vt de carcere etiã dicamus, vtrũ licitum sit hominem in ipsum includere. Arguitur enim à parte negatiua. Homo suapte natura est liber: secundùm illud Ecclesi. 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui: libertati autem incarceratio obuersatur: humanæ ergo naturæ repugnat, atque ideo nemini licet. Secundò. Si hominem carcere coërcere liceret, id maximè ad cohibendũ illum ne malefaceret: si autem illo fine licitum esset, idem cuicunq; competeret ius: nam cuiq; licet proximum suũ à malo cohibere. Consequens tamen est falsum: nam inter alias iniurias connumeratur: quæ quidem eo grauiores sunt quo in personã inferũtur quæ plures habet coniunctas: nam tunc iniuria quæ vnum tangit, multos attingit: ergo id nequaquã licet. In contrarium est historia Leuit. 24. vbi quidam legitur in carcerem de peccato blasphemiæ intrusus.

Primum argumentum. *Secundum argumẽtũ.*

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Publicæ potestati, eidemq; soli fas est subditos in carcerem occludere, siue ecclesiastica sit, siue ciuilis. Probatur pars vtraq; conclusionis. In bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primum eius integritas, cui per occisionem ac mutilationem nocetur. Secundum, sensualis delectatio ac voluptas quæ per verberationem impeditur. Tertium: membrorũ vsus qui per carceres, perque alia quæcunque ligamina cohibetur. Primũ autem nocumentum propter eius grauitatem soli reipublicę, vt dictum est, reseruatur. Secundũ verò, quoniã leuius est, parentibus ac dominis permittitur: Tertium ergo, cùm non modò via sit ad primũ, verùm & quædã eius inchoatio: nã ob id reus carceri mãcipatur vt vel auditus supplicio deputetur, vel ob leuius crimen illã luat pœnã: condecens est, vt eidem soli reipublicæ sit deputatũ, penes quã potestas est vitæ & mortis. Quocirca neque parentibus neq; dominis id licet. Hinc fit carcerum duplicem esse vsum in republica. Seruiunt nanq; & ad conseruãdum malefactores dum eorũ caussæ tractãtur ac deciduntur, & prætereà in pœnã: qua plurimũ ecclesiastica potestas vtitur, dum ad verbera procedere non potest. Et quod de carceribus dictũ est, idem & de exilio censendũ. Pariter enim libertati contrapugnat. Quin verò vt perpetui carceres, ita & exiliũ morti iure æquiparãtur: atque adeò parentes non possunt in exiliũ mittere filios: licet possint ab eo loco eos elongare, qui eorum moribus pestilens est. Posterior conclusio. Qui eiusmodi iniuriosas læsiones præter iuris ordinẽ illis intulerint personis, quæ alias sibi habent coniunctas, ex natura rei, si cetera sint paria, grauiùs delinquũt, quàm si alijs quæ cõsanguineis careãt & necessarijs, easdẽ obtulerint. Tametsi aliunde, nempe ex qualitate personæ possit etiã aggrauari peccatũ. Personas coniũctas impræsentiarũ appellamus in primis consanguineos & affines: vt

Prima conclusio. *Probatio.* *Duplex vsus carcerũ in republica.* *Exilium.* *Postrema conclusio.*

patrem, filium, generum, leuirum, &c. vel alia necessitudine œconomica copulatos: vt maritũ, vxorem, patronum, & similes. Quinetiã & extra domum amicos, atq; alios necessarios. Conclusio est clara. Nã quãto iniuria & detrimentũ in plures profunditur, tãto grauior est: omnes autem coniũcti quodãmodò eãdem repræsentant personã. Nam filius est aliquid patris: & vxor aliquid mariti: quinetiã amicus alter ego. Quapropter qui vnũ lædit, in omnes iniurius est. Adde quòd etiã dum illi personæ cum qua delinquis iniuriã non infers, potes & coniunctã lædere. Nam dũ tibi vxor in adulteriũ sua sponte consentit, aut puella in stuprũ, licet volentibus iniuriã non facias, illã tamen infers marito ac patri. Quòd autem aliunde possit excessus fieri, patet. Primùm ex dignitate personæ: vt si principem vel optimum virũ, vel viduã, vel orphanũ, iniuria lacessas, inde grauiùs peccas. Vnde Ecclesiast. 35. Non despicies preces pupilli, neq; viduã si effundat loquelã gemitus. Hic autem Diuus Thomas nil de illo impræsentiarũ meminit, qui in alterũ sibi coniunctum iniurius est: vt si patrem occidas aut fratrem (hæc enim scelera iam speciem mutant) sed loquitur de personis coniunctis ipsi læso: vbi species delicti non mutãtur sed per accidens crescit culpa.

Ratio conclusionis. *S. Thomas.*

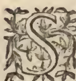
Ad primum igitur argumentũ respondetur, quòd licet homo suapte natura liber sit, tamen dũ delinquit per abusum eiusdem voluntatis ius perdit quod habet ad membrorũ vsum: & ideo merito carceri mãcipatur. Exemplo nimirum Dei, qui licet fecerit liberũ hominem, quãdoque eum arcet: iuxta illud Iob. 5. qui dissipat cogitationes malignorũ ne possint implere manus eorum quod cœperãt: licet quãdoq; permittat eos suis obsequi animi morbis. Pariter nãq; respublica non de omni culpa carcere tenet reum, sed grauioribus. Ad secundũ respondetur quòd solùmodò parentes retinere filios possunt, ac domini seruos occlusos in parũ tempus, tam in pœnã, quàm ad eos cohibendos: nã inclusio illa non habet rationem carceris. Alijs autem priuatis id non licet. Quoniã etsi cohibere quisque possit fratrem à malo fraternè corripiendo, neutiquã tamen inferendo vim. Quin verò priuati carceres pro enormi delicto iudicãtur puniũturq; in republica: sed tãtùm licet vnicuiq; delictorem qui sibi iniuriã irrogauerit, ad horam detinere, dum eum tradat iustitiæ ministris.

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundum argumentum.*

QVÆSTIO TERTIA, DE FVRTO.

ARTICVLVS I.

Vtrùm furti definitio sit bona.

SECVNDVM rerum ordinem, si pretiũ earum ac dignitatem æstimes, post homicidium quo summũ bonorum temporaliũ adimitur, dicendũ statim erat de detractione ac murmuratione, quibus honor famaq; læditur. Hæc enim pluris habentur, quàm bona externa. Melius est enim, inquit Sapiens, nomen bonũ quàm diuitiæ multæ. Attamen lucidior fiet dispositio si non hunc, sed alium cum Sancto Thoma insequamur ordinem: nempè si priùs iniurias expediamus, quæ facto committũtur, ac deinde ad alias discurramus quæ committuntur verbo. Nam ratione operis criminosior iniuria inest in facto, quàm verbo. Atqui S. Thom. q. 66. duos hic articulos de dominio præmittit, quod nos ceu primũ fundamentũ materiæ iustitiæ atq; iniustitiæ commutatiuæ, superiori lib. præiecimus vbi per omnes suos numeros dominiorum materiã deduximus. Primus enim articulus diui Tho. est de rerũ possessione in genere: quę homini statim condito diuinitus concessa est. De qua quidem re. q. 1. disputãtes constituimus soli Deo in primis rerũ dominiũ iure creationis competere: non modò quantũ ad earũ vsum, verùm etiã quantum ad earũ naturas: quas vtiq; creare, annihilare, & alterare præter leges naturę potest: in creaturis autem corporalibus solùm hominem ostendimus esse rerum dominũ, ea scilicet ratione qua libertatem suarũ habet actionũ ac dominiũ: Brutum verò minimè: ac multò minus rem vllã insensibilem. Secundũ autem S. Thomas adiecit articulũ de dominiorum diuisione, quã q. 3. factã esse monstrauimus iure gentium: rationesq; latè subiecimus ob quas collapsæ naturæ ac prauis affectionibus subditæ diuisio talis congruat. Cùm ergo tã copiosè illic discussa hæc reliquerimus, non est quod sit hic nobis de his articulis verbum aliud faciendum. Primus ergo articulus præsentis quæstionis, est de nomine ac definitione furti: qui apud Diuũ Thomã est tertius. Et arguitur à parte negatiua, quòd furti definitio quã Sanctus Thom. ac Theologi constituunt, curta mancaque sit: videlicet, Furtũ est occulta acceptio rei alienæ. Furtum non solùm in acceptione consistit, sed in retentione: quãdiu enim quod surripuisti non restituis, furti teneris. ergo non satis est dicere acceptio. Secũdò. Potest quis non modò alienã rem, verùm & propriã quam penes alium deposuerat vel impignorauerat furtim capere: quod si alterum celauerit, iniuriã illi irrogat, ergo ad rationem furti non requiritur acceptio rei alienæ. Tertiò. Id quod peccatũ minuit non constituit rationẽ culpæ, occultè autem delinquere peccatum minuit: tum quòd indicium sit verecũdiæ, tum quòd scãdalum illa ratione caueatur. In contrarium est quòd definitio debet esse breuis compendiosáq; oratio: sed tribus illis vocibus satis furti natura depromitur: ergo definitio pluribus onerata redundaret.

Primum argumentum. *Secundum argumẽtũ.* *Tertiũ argumentum.*

De furti tã nomine quàm definitione nonnullã inter Doctores varietatem reperias. Isidòrus nanque libro 10. eo quòd furtum clãcularia acceptio sit, putat fur à furuo dici, id est à fusco & atro: nempe quòd nocturno vtitur tempore. Idem ait Varro de re rustica. lib. 14. Neque verò Iurisconsultus. ff. de furtis. l. 1. hãc reiecit etymologiam: quãuis & alteram subijciat: vt scilicet à ferendo siue ab auferendo dicatur. Nã & Græci fures, φῶρας appellãt à φέρω. Perparũ tamen refert. Attamen de definitione longiùs

Sententia Isidori de origine nominis.

Definitio furti secundum iurisconsultos. *Vitium iurisconsultorum in definiendo.* *Reprobatur praeterita definitio.*

giùs iuris interpretes à philosophis discrepãt. Ait enim Paulus eadem. l. furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratiâ, vel ipsius rei, vel etiã vsus eius, possessionísue, quod lege naturali prohibitum est admittere. Et addũt alij, quòd sit contrectatio rei mobilis: propterea quòd Institu. de vsucapion. §. quòd autem. habetur furtum non fieri loci, aut fundi: ac tandem adijciunt, inuito domino. Est tamen iuris Doctoribus in more, dum genus aliquod definiunt, species omnes in definitione subnotare: philosophi verò compendio, rei naturã exprimunt, quã post diuisionibus explicatiùs euoluũt. Quare definitio auctore Aristotele debet esse breuissima oratio, quæ rei naturã compendio explicet: qualis illa est, Furtum est occulta acceptio rei alienæ. In primis enim cùm contrectatio solum rei contactum significet, accommodatiùs dicitur, acceptio, hoc est, vsurpatio. Mox amplo nomine rei alienæ, copiosiùs res omnes furto captas comprehendimus, quàm si dicas, rei mobilis. Haud enim tãtùm res mobiles, verùm & immobiles furto capiuntur, dum subdolè possidentur. Quocirca nihil opus est exprimere, rei vel vsus: nã qui re aliena inuito domino vtitur, rem quodãmodo alienã capit, hoc est, vsurpat. Atqui in hoc quod dicimus, occulta, satis significatur fraudulentia: nam qui clã domino rem capit, fraudem nectit. Atque eodem verbo designatur acceptionem fieri inuito domino: nam ignorãtia caussa est inuoluntarij. Id autem quod adijcitur, lucri faciendi gratia: non solùm superfluè, verum falsè adhibitum est: qui enim rem capit alienã, quã in flumen proijciat aut incendio tradat, furti reus est: tametsi dum id facit non lucri cupidus, sed vt iniuriam inferat id faciat. Igitur ad rationem furti tria requiruntur. Primum quòd rationem habeat iniustitię in cuius genere constituitur. Et hoc exprimitur cùm dicimus acceptio. Intelligitur enim inuito domino, quæ contrariatur iustitiæ tribuenti vnicuiq; quod suum est. extenditurq; adeò ad detentionem. Secundum est quòd differat ab alijs iniustitiæ speciebus. Et hoc in specie designatur dum dicitur, rei alienæ: puta ab eo possessæ, qui eius est verè dominus. Nam qui vel membrum alteri abscindit, filiámue aut vxorem rapit, quibus abutatur, non fur sed mutilator est, aut raptor, aut adulter. Tertium est quod propriã rationem furti complet, ac demum illud à rapina & latrocinio seiungit: videlicet quòd clanculò fiat. Oratio ergo horum trium explicatrix, genuina est definitio furti: videlicet, Occulta acceptio rei alienæ. Hinc fit ineptè diuidi furtũ in fraudulentã occultamque acceptionem & rapinam: Furtum quippe non est genus ad rapinam, sed species illi opposita. Iniuriosa ergo acceptio rei alienæ est, quæ primò diuiditur in furtum & rapinam seu latrocinium: vt articulo proximo patebit. Vtraq; tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nam si quod furto rapitur res est sacra, sacrilegium dicitur: si verò est possessio reipublicæ, dicitur peculatus. De vtroque legitur. 23. quæstione quarta, cano. quid ergo. Si autem furtum fit de grege disperso, dicitur abigeatus. Et qui pecora sic vel armenta abigit, nuncupatur abigeus. De quibus extat titulus. 47. libro Digestorum. Quarta denique species est plagiarium siue plagium, puta furtum hominis vt vendatur. De quo etiam extat titulus ad legem Flauiam de plagia. Etenim qui seruum vel ancillam domino suo aufert, verè fur est: possidetur enim seruus vt pecus. Nisi ancillam in tempus caperet, turpitudinis gratia: nã ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de caussa rapit virginem. Quid autem si quis filios aut vxorem alicui auferret, vt venderet: vtrum esset furtum? iam superiori libro, responsum est, quòd cùm pater non sit verè dominus filiorum neque vxoris, illud non est furtum, sed plagium vel captiuitas. Contra hæc autem forsan quis arguat. Dum filius clam patre, vxórue nesciente marito aliquid ei surripit accipit rem alienam & tamen neuter censetur fur. Respondetur quòd vbi res non est tanti pretij non censetur, filij acceptio, furtum: eo quòd non fiat inuito domino. Quicunq; enim parentum iure præsumitur pro conditione sua & statu indulgere filio minutiores sumptus, & multo iustiùs maritus vxori. Quando verò res esset magni ponderis, ita vt meritò pater aut maritus censeretur inuitus, profectò verè esset furtum, vt bene adnotauit Syluester, verbo Furtum. §. 11. & teneretur filius ad restitutionem si peculium haberet castrense: hoc est militaria stipendia, vel alia bona libera: vel saltem posteà in diuidunda hæreditate id patefacere. Et pariter de vxore cẽsendum. Tametsi quantùm ad excommunicationis censuras nunquàm præsumendus est pater tam acri spirituali mucrone aut vxorem aut filios sauciare.

Tria requisita ad rationẽ furti. *Furtum nõ complectitur sub se rapinã, sed est species illi opposita.* *Obiectio.* *Solutio.* *Syluest.*

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundũ argumẽtum.* *Ad tertiũ argumẽtũ. S. Thomæ.*

PER hæc ergo clarent argumentorum responsa. Ad primum nanque respondetur quòd peccati occultatio esse potest aut caussa ipsius aut circunstantia. Caussa scilicet quando delinquens occultatione vtitur vt tutiùs delinquat: vt patet in fraude & dolo. Quare tunc non diminuit peccatum sed suam per se constituit speciem, puta furti (vt dictum est) vt distinguitur à rapina. Tunc autem occultatio est circunstãtia quando is qui peccare decreuit ob verecundiam aut ob cauendum scandalum in tenebras se abdit vt suam expleat libidinem: & tunc diminuit rationem peccati. Ad secundum argumentum, respondet Diuus Thomas detinere alienum inuito domino, eandem habere rationem nocumenti atque iniustã acceptionem ac perinde ad rationem furti reduci. super quo responso multa Caieta. commentatur. At verò cùm bis libro præcedenti, nempe, quæstione sexta, articulo primo, & quæstione septima, articulo vltimo, hoc satis fuerit à nobis discussum, non opus est plura hìc adhibere. Sed recole, præceptum restitutionis affirmatiuũ esse, præcipiens bonum opus: includit tamen negationem retinendi quę est prohibitio mali: qua ratione affinitatem habet cum furto. Igitur hoc quod est detinere, non adhibet peccatum nouũ illi quod est accipere: sed est illius continuatio tantò grauior illic vt diximus, quantò diuturnior. Si autem nouus adhibeatur positiuus actus; scilicet si proponas nõ reddere, aut si re aliena ad consumendũ vtaris non proponens damnum soluere, illi actus sunt multiplicata delicta, contra eandem negationem non retinendi inclusam in eodem præcepto. At verò contra affirmationem restituendi recenter peccatur quoties retinens alienum aut videt dominum egere, aut eum petere audit: nã tunc nouo iuris merito restituere tenetur. Ad tertium argumentum subobscurè idem S. Doctor respondet, Sensus eius tamen est, quòd qui rẽ suã quæ penes aliũ est, videlicet penes illũ qui illã vel rapuit vel in deposito custodit, furtum rapit, fur ob id cẽsendus est: quia licet simpliciter sit sua, est tamẽ alterius

Prima obiectio aduersus solutionē S.Tho. Secunda.

secundùm quid: scilicet vel quantùm ad custodiam, vel quantùm ad detentionem. Videtur autem hæc solutio nonnulla complicare falsa. Primùm quòd res rapta nullatenus raptoris est: res enim illius tantùm esse dicitur, qui iure possidet, quod latroni non cōpetit: immo detinēdo mortaliter peccat. Secūdò hæc solutionis sentētia falsa est: nempe quòd qui rē capit suā furtū faciat: quādoquidem non solùm vulgari sermone non reputatur fur nisi qui alienū capit, verùm & iura id decernunt: vt patet l. si is. qui rem. 1. ff. de fur. vbi habetur quòd qui rem quā commodauit surripit, non est fur. Quapropter si postquā res quispiā ex me sustulit, vi statim ab eodem extorqueā, non ero furti reus.

Solutio.

Respondetur mentem S.Tho. legitimā esse, quā ipse statim art. 5. eiusdem quæst. patefacit. Si enim ego apud quendā rem meā deposui, vel ille mihi eripuit, & clā illo accipio, propterea censeor fur: quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex conscientia mihi restituere: & eadem ratione si auferā à latrone ipso inscio. Atque hac de caussa ait rem illā quodammodo esse illius seruātis depositū: nempè quātùm ad ius custodiendi: quinetiā & illius qui rapuit: quia debet illam seruare ad restituendum. Quare ego non possum priuata auctoritate vi aut fraude illam capere.

ARTICVLVS II.

Vtrùm furtum & rapina specie differant.

Primum argumentum. Secundum argumētū. Tertiū argumentum. Aristote.

QVANVIS ex præcedenti art. solutio huius quæstiúculæ facilè colligatur: maioris tamen claritatis gratia de eadem differentia rursus quæritur. Nempè an inter furtū & rapinā sit specifica differentia. Arguitur nāque à parte negatiua. Primum quòd non videntur differre nisi tanquā occultum & manifestū: quæ quidem qualitates in alijs peccatorū generibus non variant species: vt si in publicum peieres aut in secreto. Secundò, quia differentia specifica à fine & formali obiecto sumitur, quod furti & rapinæ idem esse videtur: nempè vsurpatio alienæ rei. Tertiò, sicut rapitur pecunia ad vtendum ea, ita & puella ad abutendum: raptus autem puellæ siue publicè fiat, siue secretò, speciem non mutat: ergo neq; raptus pecuniæ. In contrarium autem est Philosophus 5. Ethic. cap. 2. vbi furtum & rapinam diuersas species constituit.

Conclusio respōsiua. Probatio conclusionis.

AD quæstionem breuissima conclusione respondetur. Furtū & rapina differunt specie. Probatur. Differentia specifica actuū attenditur penes formalem, eandemq; proximā differentiā obiectorū: hæc aut in furto & rapina est specifica: ergo eiusmodi crimina differunt specie. Probatur minor. Vitia hæc ambo in hoc conueniūt quòd sunt commutatiuæ iustitiæ aduersa, quatenus per vtranque istarū acceptionum iniustū fit, puta ius alienū violatur: iniustū autem, vt illic habet Aristo. nemo nisi inuitus contraq; suā volūtatem patitur: inde ergo actiones istæ iniuriosæ sunt quòd cōtra volūtatem domini fiūt,

Aristot.

qui ideo inuolūtarium patitur: at verò inuolūtarium, vt 3. Ethic. auctor est Aristot. dupliciter fit, nempè aut per ignorantiā aut per violentiā. Furtum autem ex sua ratione dicit acceptionem ignorāte domino: rapina verò eodē conscio ac vim patiente: ergo furtū & rapina differūt specie. Itaque non ad rationem alieni aspiciendū est, quæ est materiale obiectum, sed ad rationem inuoluntarij. Differentia est quā non solùm morales philosophi, verùm & Iuriscōsulti qui ex eadem philosophia suas leges elicuerunt, agnoscunt: vt patet l. sed nouo iure. C. de ser. fugi. & apud Vlpianum. l. fur. ff. de fur. Est autem ne quis decipiatur meditatè consideranda. Cogitare enim quispiam posset aut in hoc consistere quòd furtum fiat in tenebris: vt Exod. 22. habetur: rapina verò sub lucem diei. Aut quòd furtum in absentia domini committatur: rapina verò in eius præsentia. Cùm tamen in neutra istarum ratione discrimen consistat. Sed differentia est quòd furtum fit absq; violentia: rapina verò & latrociniū violenter. Hinc enim vt arti. vltimo videbimus, augescit rapinæ culpa prę illa quæ est in furto. Ex quo fit, vt præsente domino furtū fieri possit: sicuti & eodem absente, rapina. Exempli gratiā, si præsente patrono impurus homo in ædes insultet, illúmq; vel resistentē opprimat, vel ne resistat alliget, aut in cellā includat, aut talem ei incutiat metū, vt taceat: quāuis inermis id faciat, habetur raptor & latro, quia vim infert. Si verò patronus etsi non cōnsentiat, tamen ob suā modestiam taceat, latronis parcens vel honori vel vitæ, non erit rapina, sed furtum. Eadem ratione si ædes quis vi aggrediatur, licet nemo sit intus, erit rapina. Quo fit vt latrones qui vias publicas obsident nō fures modò sint, verùm & raptores. Distinctio autem quæ habetur. l. 2. de furtis. vbi distinguūtur duo furtorū genera, quorū alterum est occultū, alterū verò manifestū: nihil facit ad rem. Non enim accipitur illic manifestū pro rapina, sed pro eo casu quo fur in flagranti delicto comprehenditur, vt continuò exponitur l. tertia.

Ad primū argumētū. Ad secundum argumentum. Ad tertiū argumētū.

OMNIA igitur argumenta soluta restāt. Ad primū enim respondetur quòd peccata alia ab iniquitatibus iniustitię non habent pro obiecto inuoluntariū alterius, sicut furtū & rapina: & ideo ex diuersa ratione volūtarij non variātur specie, sicuti hæc. Et per hoc responsum etiā est ad secundū, quòd etsi circa idem versentur obiectū materiale & remotū scilicet alienū, tamen formale & proximū non est idem. Ad tertiū respondetur quòd raptus puellæ quātumcunq; respectu aliorū occultè fiat, puellæ tamen semper est notus: & ideo quia illa semper præsumitur restitisse, dicitur raptus.

ARTICVLVS III.

Vtrum furtum sit genere suo peccatum mortale.

Primum argumentum.

POSTQVAM dictum est quid sit furtū, quomodoq; à rapina differat, quæritur de vtriusq; natura, an sit genere suo mortale delictum. Et quò historiam filiorum Israel expoliātium Aegyptios toties iā expositā missam faciamus, arguitur primùm. Qui rem suam vel penes aliū depositā vel furto sublatā furtim capit, vt fur iure habetur: & tamen non peccat, post-

quàm

quàm iure vtitur suo: ergo furtum non est peccatum. *Secundum argumētū.* Secundò arguitur: cùm id quod quis inuenerit aut casu repererit nulli restituit, furtum committere videtur: & tamen si ad naturalem æquitatem spectes, nullum est peccatum: nam, vt habetur Iust. & ff. de re. diui. quod nullius est, occupāti conceditur: & re vera quarum rerum dominus non cōparet, nullius esse censentur. *Tertium.* Quòd autem nō sit genere suo mortale, tertio loco probatur. Tum ex illo Prouerb. 6. Non grandis est culpę dum quis furatus fuerit, tum quòd si est rei modicæ, non est cur sit mortale: tum maximè quòd si mortale esset, cùm sit contra iustitiam & pacis quietem, dignum esset pœnæ mortis: illa autem non apparet digna quæ furibus infligatur, sed satis est vt multiplicatum restituat furtum, secundùm illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Idq; habetur l. sed nouo iure. C. de seruis fugiti. In contrarium autem est quòd nemo secundùm diuinum iudiciū, nisi ob mortale delictum, vehementi percellitur maledictione: fures autem acri animaduersione damnantur verbis illis, Zachariæ 5, Hæc est maledictio quę egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

AD quæstionem vnica conclusione respondetur. *Conclusio respōsiua.* Furtum, fortiorique ratione rapina, peccatum est, idque genere suo mortale. Probatur. Delictum mortale. vt identidem dicere consueuimus, inde perpē ditur quòd charitatem extinguit, quæ vita est animæ: furtum autem est huiusmodi, ergo est mortale. *Ratio conclusionis.* Probatur minor. Illud delictum quod virtuti aduersatur, reipublicæ necessariæ, per quam scilicet pax quiesque eius seruatur, extinguit charitatem: furtum autem aduersatur iustitię, in qua tota mortalium fides, humanaque societas salua consistit. Nam per furtum ciues expelluntur iure suo, atque adeò pax ciuitatis perturbatur: est ergo contra charitatem: sed tamen tantò grauior rapina, quanto vis peior est fraude. Dictum autem est, genere suo, propter rationem explicari solitam in leuitate materiæ quæ culpam attenuat. Conclusio clarissima ac perinde omnibus compertissima est: sed tamen de furti comparatione ad alia crimina posset quis, neque immeritò dubitare, *Dubitatio.* vtrum sit genere suo omnium peccatorum contra Decalogum minimum, an peiorem obtineat gradum. Primùm enim de fornicatione affirmat Martinus tract. de Tempe. quæstione secunda, *Martinus.* minoris esse culpę genere suo quàm furtum. Cuius potissimum fundamentum est, *Prima ratio Martini.* quòd fornicatio non est natura sua mala, & ideo prohibita. Immo verò ob id tātùm est mala, quia prohibita, nempe lege veteri, Deuteron 23. Non erit meretrix ex filiabus Israël: & noua, ad Ephes. quinto, Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus non habebit hæreditatem in regno Christi. Et eodem applaudit Durandus. 4. Sententia. distinctione. 33. quæstione secunda. *Secunda.* Præterea quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra temperantiam: nā qui fornicatur, vti ait Paulus, in corpus suum peccat: iustitia verò præstantior est: quin verò, vt libro tertio definitum est, omnium moralium præstantissima. *S. Thomas.* At verò diuus Thomas. 2. 2. quæstione 154. artic. 3. cō trariam habet sententiam, nempe fornicationem genere suo grauius esse flagitium, quàm furtum. Nā de adulterio nemo dubitat, propter iniuriam quæ fit alteri coniugi. Et re vera hoc nemo sanè doctus negare potest. *Ad primū argumentum Martini.* Et primùm ratio Martini ac Durandi peior est multò quàm eorum conclusio. Dicere nanque fornicationem non esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus: Nam consequens inde protinus fieret, gentibus ante legem scriptam non fuisse delictum, quin verò neque post scriptam: quia lege Mosaica non tenebantur. *Ratio S. Thomæ.* Ratio ergo, vt fornicatio genere suo grauius sit peccatum, est quòd peccati grauitas potissimùm ex obiecto est perpendenda: malum autem fornicationis est nocumentum vitæ futuræ prolis. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, neque educari rectè potest, neque verò ali commodè: vita autem præstantiùs bonum est exterioribus bonis quæ furto auferuntur: quare fornicatio non solùm natura sua est mala, verum & furto iniquior. Neque verò ratio quam contra idem auctor obmolitur digna est morali philosopho. Ait quippe hoc est accidentarium fornicationi quòd malè educetur alaturque proles: nam potest fornicarius tum facultatem habere maiorem, quàm cōiugatus, tum etiam propositum firmius alendi, quin verò ditandi suos liberos. Non, inquam, hæc ratio digna est philosopho. Quin verò id quod ipse dicit accidentarium est: hoc autem quod nos dicimus, conditioni vagi concubitus natiuum. Nam ex natura rei, qui non sunt matrimonio iuncti non possunt bene alere prolem. Et vera si argutia Marti. vllius esset momenti, tunc sequeretur matrimonialem coniunctionem non esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet quòd natura eius est, vt sit bene educatiua prolium. Et tamen vsu nihilominus accidit vt sæpe coniuges neque facultatem habeant neque verò voluntatem eas educandi. Est ergo existimandus actus ex natura & nō ex accidente. Cùm ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non autem fornicationi, non de actione loquimur. Nam illa aliunde impediri potest: vt iam modo dicebamus, sed de naturali potentia. Quin verò & simplex per mollitiem pollutio, eo turpior est ac peior, non modò furto, verùm & fornicatione, quòd seminatio nemini licita est nisi ad fructus ferendos: quare illa, quia frustranea est maiorem habet iniquitatem. *Ad secundum argumentum Martini.* Ad aliud verò Martini argumentum respōderi posset quòd quanuis fornicatio non esset contra iustitiam, non tamen inde sequitur non esse grauius, quia neque si iustitia sit præstantior virtus, sit consequens vt omne opus iustitiæ excedat quodcunque temperantiæ: quoniam satis est fornicationem esse contra melius bonum, puta contra vitā. Sanior autem solutio est quòd fornicatio est etiam quodammodo contra iustitiā quæ erga futuram prolem seruanda est. Constituitur autem principaliter in specie intemperantiæ, non ex eo vt quosdam audiui, quòd præcipuè in illo actu consideretur delectatio: nam & eadem est pariter in adulterio præcipua: & nihilominus est contra iustitiam. Sed quia ille actus non est contra personam actu existentem, neque verò quę præcesserit, sed contra illam quæ est tantùm in potentia. *Obijcitur rursus contra præfatā veritatem.* Aliter tamen nos possumus contra nosipsos arguere. Vitium furti expresiè prohibitum est in Decalogo, non autē fornicatio: ergo furtum est peius. Mox. Nulla fuit vnquam tam barbara gens quæ ignoraret furtum esse peccatum, quatenus iniuriosum est: & tamen multæ ignorauerunt in lege naturæ fornicationem esse peccatum: immo verò vsque

adeò

adeò aliquæ poterant esse agrestes, vt talis ignorantia esset illis inuincibilis: patentior ergo est culpa furti atque adeò grauior. Deinde. Furtum etiam nunc maiori infamia denotatur quàm simplex fornicatio: est ergo fœdius ac perinde atrocius. *Ad primã obiectionẽ* Ad primum tamen respondetur consequentiam esse nullam. Ponuntur enim, vt suprà diximus, in Decalogo præcepta quæ apertam habent iniustitiam, sicuti adulterium, nihilominus fornicatio, quæ ad illam reducitur, peior est quàm furtum. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefando crimine, quod illic non exprimitur. *Ad secundum.* Ad secũdum respondetur, quòd quanuis furti nequitia apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitiæ latentior sit in fornicatione, militat tamen contra maius bonum. *Ad tertiũ.* Ad tertium denique, negatur maioris infamiæ esse furtum quàm fornicationem: nam honestæ mulieri pudentius est fornicationem quàm furtum fecisse, sed viri propter corruptissimam consuetudinem minoris illam æstimant. Et quãuis minoris esset infamiæ, non inde fit consequens vt sit minus peccatum: quoniam Gregorio auctore peccata carnalia sunt minoris culpæ & maioris infamiæ quàm spiritualia. Et blasphemia citra dubium peior est furto: & tamen non de illa tam pudefiunt homines quàm de furto. Hac autem veritate nihil obstante, nempe quòd fornicatio genere suo grauius sit peccatum, esse tamen potest in indiuiduo furtum quod sit longè fornicatione scelestius, vel ratione quantitatis, vel ratione illatæ vis: quin verò grauius quàm adulterium: vt si decem millia ducatorum quis deprædaretur. Quinimò & qui amplissimam domum ac familiam expoliaret, grauius peccatum committeret quàm si faceret homicidium plebei hominis. Est enim fallacissima regula, collationem, quæ est inter species virtutis aut vitiorum, ad singula indiuidua applicare: quippe in quibus possunt esse aliæ qualitates augentes, aut minuentes rationem virtutis ac vitij. Pari modo infamatio & contumeliatio genere suo grauior est furto ex obiecto. In summa, cum bona externa sint inferiora quàm fama & vita, furtum genere suo, minimum est peccatorum Decalogi.

Pulchra limitatio præteritæ conclusionis.

Inter argumenta contra hanc conclusionem primum facit D. Thomas de furto filiorum Israel in Aegypto, quòd nullum fuit peccatum: sed iam libro secundo satis dictum est illud nullam habuisse rationem furti. Nam præterquàm quòd Deus tanquam rerum dominus citra vllam dispensationem potuit illos eiusmodi bonis donare, tanquam rectus iudex soluit illis mercedem insumpti laboris in luto & latere. *Scrupulus.* At verò vtrum liceat principibus Deum in hoc imitari vt aliquid occultè præcipiant quod citra publicum tumultum ministri teneantur exequi: Verbi gratia. Si princeps præciperet aulico aut bonis aut vita quempiam priuatim expoliare, vtrum tenetur ille exequi? *Solutio.* Respondetur quòd si dicta caussa lataque condemnationis sententia id faciat, citra dubium parendum ei est: quoniam expedit quandoque eiusmodi executiones secretas esse. Et tunc illud non esset furtum, sed executio pœnæ. Quòd autem citra iudicij formam & ordinem id imperet, nefas est, neque parendum est illi: quoniam & princeps tenetur iudiciario ordine procedere. Siquidem non est Deus, qui errare non potest. Nisi forsan, quod quàm rarissimè accidere solet in aliquo casu: qui cùm patentissimam haberet iustitiam, neque moras ferret, neque strepitum publicum. Quando verò publicitus indicitur bellum, tunc nisi iniustitia caussæ manifesta esset, iussio principis pacare debet militum conscientias: vt Augustinus. 23. quæst. 1. can. quid culpatur, admonet. *August.* *Ad primũ argumẽtũ.* Ad aliud verò quod primo loco posuimus argumentũ de illo qui res suas proprias vel furatur vel rapit, artic. 1. partim dictum est, & partim modò dicendum superest. Restat enim dubium illic prætermissum vtrum liceat cuicunque auctoritate priuata id quod sibi debetur recuperare. *D. Thomas* Ad quod S. Tho. respõdet negatiuè: nã si rem illã apud illum deposueras quã ipso nescio furaris, aggrauas illũ, vt tibi nescius furti restituere teneatur. Si verò ille contra ius vsurpauerat, inde peccas quòd trãsgrederis iuris leges, priuatim vsurpando iudicium quod publicę potestati cõuenit: quod quidem mortale delictũ est: idq; ciuili lege acerrimè prohibitum. *Dubitatio.* Sed tamen operæpretiũ est hoc locupletiùs explicare. Quid enim faciet miser qui nullatenus res suas via iuris recuperare potest? Est nãque in regulis iuris lib. 6. quòd nemo re aliena ditari debet. Respondetur ergo tam de culpa? quàm de restitutione. *Cõditiones quas adesse oportet vt liceat cuique priuata auctoritate sua recuperare.* Licet nãque cuique priuata auctoritate sua capere, dummodò istæ adsint conditiones. Prima, vt omni procul dubio certissimus sit: rem sibi esse debitã: nã vbi quippiã est dubietatis, nequaquã id licet, iuris ordine prætermisso. Quapropter famuli siue principum siue inferiorum dominorum nullo iure possunt quippiam furtim à suis heris surripere: eo obtentu quòd non satis pro suo seruitio & famulatu repensum est illis. Solent enim creberrimè hæc sibi apud confessarios obtendere. Quibus tamen respondendũ est, quòd si pretiũ illud de quo inter ipsos conuentũ est non possunt alia via extorquere, possunt quidem id latenter eripere: illud autem auctariũ quod famuli ipsi putãt sibi insuper adhibendũ, nequaquã, nisi vi aut fraude coacti à dominis fuerint seruire. Volenti nãque nõn fit iniuria. Et ideo si non vis illo pretio seruire, abi. Secunda conditio est, vt omnia expertus, certus sis te non posse via iuridica rem tuam recuperare. Nam aliàs publicæ potestati iniuriã faceres. At verò in tali casu distinctione opus est. Aut enim impossibilitas illa inde nascitur quòd testibus instrumentisque cares, quibus ius tuum probare possis: & tunc nequaquam licet per vim res tuas surripere: nam vim inferre nemini priuatim licet nisi vt vim vi in flagrãti delicto repellat. Quare si alia via rem tuã acquirere nequis, nullũ tibi restat remedium: potiùs nanque publicæ quieti consulendum est, quàm tuo priuato commodo. Quare vnusquisque sibi prouideat qua cautela res alienet suas. Si verò via latenti citra scandalum potes eiusmodi tibi debitum surripere, aut tibi compensationem facere, licebit quidem, dummodò periculum caueas ne debitor ille tuus restitutionem iterato faciat. Et hoc quantùm ad excusationem culpæ. Nam quantùm ad restitutionem, dummodo tibi euidenter constet rem esse tuam, licet contra ius non expectata publica auctoritate etiam per violentiam illam debitori eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excommunicationis censuras respondere cogeris: sed pœnas duntaxat condemnatus luere. Secundo modo contingere potest occludi alicui viam recuperãdi rem suã, non quòd probationes nõ sint legitimè, sed propter iudicis iniquitatẽ, qui renuit caussam decidere: tũc enim ratio apparen-

apparentiùs euincere videtur, licere etiam per vim vnicuique rem ſuam capere: nam princeps hac ratione poteſt alteri bellum indicere, nempe quia alium nõ habet iudicem qui ius ſibi reddat ſuum. Nihilominus reſpondetur, neq; tunc fas eſſe rem per vim patenter aggredi. Sed ſi latenti via eripi nequit, vel adeundus eſt ſuperior, vel ſi nullum aliud remedium ſupereſt, potiùs ferenda eſt bonorum iactura, quàm vi rempublicam perturbare: vt in hac quæſtione articu. 8. docere videtur diuus Thomas. Eo potiſsimè quòd ſimilis caſus vix contingere poteſt. Vbi tamen tam barbara eſſet reſpublica aut tanta tyrannide oppreſſa, vt nemo poſsit ius ſuum obtinere: tunc ſi citra armorum ſtridorem poſſet quis etiã cum aliqua violentia in ſuum ſe ius reſtituere, non prorſus eſſet iniquitas. Dico in ius externorum bonorum: Nam vindicare ſe, nullo caſu liceret. Vt ſi iniuriam paſſus es, etiam ſi obtinere ius nequeas, nequaquam tibi licet illam priuatim vindicare. Neque ſimile eſt de principibus. Nam ille penes quem eſt ſumma reipublicæ, non ſolùm eſt eius iudex, verùm & externorum hoſtiũ ad iniurias non modò propulſandas, verùm etiam vlciſcendas.

Ad ſecundũ argumẽtum. SECVNDVM autem argumentum materiam tangit inuentorum, ad quod ſanctus Thomas per hãc diſtinctionem reſpondet. Sunt quædam inuenta quæ nullius vnquam fuerunt propria: vt lapilli & gemmæ quas maritimum littus procreat. Et talium inuentores nulli reſtitutioni ſubduntur, quoniã quod nullius vnquam fuit, occupanti conceditur. Inſtitutio. de rerum diuiſio. §. feræ. & ff. eodem titulo. *S. Thomas.* Atq; eadem eſt ratio de inuentione vetuſti theſauri, videlicet cuius domini nulla extare poteſt memoria. *Duplex genus rerum inuentarũ.* Nam iam tum ille theſaurus perinde habet atq; auri fodina quam terra nutrit. Præterquàm quòd legibus ciuilibus medietas domino agri adijcitur, perinde ac ſi eius fructus eſſet. Quod quidem ciuile ius vetuſtiſsimum eſſe oſtendit Euangelica parabola de inuentore theſauri in agro alieno, cui ad prudentiam apponitur, quòd illud priùs coëmerit quàm theſaurum proderet, vt integer ſibi obueniret. Sed aliæ ſunt res inuentæ in terræ ſuperficie, vel alibi recenter perditæ, aut depoſitæ, quarum idcirco domini, aut hæredes ſuperſtites, eſſe cenſentur. Et iſtæ, ait ſanctus Thomas, accipi non poſſunt animo retinendi, niſi conſtiterit dominum pro derelictis eas abiecisse, ſecundùm verbum Auguſtini decima quarta, quæſtione quinta, ſi quid inueniſti & non reddidiſti, rapuiſti. *Auguſt.* Eſt tamen exponentibus nobis per ſingula diſcurrendum. Et primùm quòd in littore maris lapilli inuenti, ſint inuentoris, expreſſa eſt iuris definitio, Inſtitutio. de rerum diuiſion. §. lapilli & ff. eodem titulo lege item lapilli. Et ratio eſt, quia littora iure gentium manſerunt communia. Atque idem eſt iuris naturæ iudicium de auri aliorumq́ue metallorum venis, quæ ſunt in viſceribus terræ. *Dubitatio.* Dubitare hîc tamen quis poſſet propter noſtrates qui ad Occidentalem continentem auri gratia aduolant, an liceat cuicunque vnius nationis ad aliam quæſitum aurum peregrinari. Apparet enim id vnicuique eadem ratione licere poſtquàm iure gentium non fuerint res iſtæ diuiſæ. *Ratio dubitandi.* Reſpondetur tamen hoc duntaxat iure non eſſe omnino licitum, niſi incolæ ipſi conſentirent: aut pro derelictis eoſdem theſauros haberent, nam regiones iure gentium diuiſæ ſunt: & ideo licet gentibus illius regionis ſint res illæ communes, tamen non poſſunt aduenæ incolis inuitis eaſdem res vſurpare. *Reſpõſio.* Neque enim valent Galli hac de cauſſa ad nos penetrare, neque nos ad illos ipſis inuitis: ſed hoc alius eſt loci diſputare. *De inuẽtione theſauri.* De theſauris autem, vt bene ait ſanctus Thomas eadem eſt ratio naturalis. Theſaurus enim eſt, vt habetur in l. nunquàm. ff. de acquirend. rerum domin. vetus depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Quapropter illos theſauros capere nullam habet rationem furti: vt habetur. l. falſus. ff. de furtis. Et ratio eiuſdem legis eſt quòd non fit furtum, niſi ſit cui fiat. Quapropter qui in fundo ſuo eiuſmodi theſaurum inuenit, inuentori conceditur: vt habetur Inſtitutio. de rerum diuiſio. §. theſauros. & C. libro decimo de theſ. l. vnica. At verò ſi quis id in alieno agro dedita opera inconſultoq́ue domino illud quæritando inuenerit, iure ciuili, vt habetur eiſdem proximis citatis legibus, totus theſaurus eſt domini fundi, quia inuentor fur reputatur. Si autem fortè aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino: Idq́ue forſan ad ſeruandam pacem. Atque idem eſt ius de illo qui in ædibus quas emit theſaurum eiuſdem generis inuenit: licet ſint qui id negent. Nam profectò eadem eſt ratio, etiam ſi eandem ob cauſſam ædes emerit, eadem vſus prudentia quam Chriſtus in Euangelio laudi tribuit. Secus autem ſi in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quidpiam repererit, quod antiquus poſſeſſor illic poſuiſſet & per obliuionem reliquiſſet: tunc enim eiuſdem poſſeſſoris eſt, aut ſuorum hæredum: vt habetur in l. à tutore. ff. de rei vendicatione.

Paludanus. Hinc fit opinionem Paludani in quarto, diſtinctione, decimaquinta, quæſtione tertia, dicentis iam ex conſuetudine vniuerſos theſauros, vbiuis reperiantur, eſſe principum, non eſſe auſcultandam: vt bene ait Syluester in verbo, inuentum. §. 13. quoniam talis conſuetudo in republica bene inſtituta non eſt introducta. *Syluest.* In Hiſpania nanque iſtæ leges citatæ ad literam ſeruantur: quare ſi contraria conſuetudo alicubi obtinuit, eſt per vim, contra ius naturæ & gentiũ. Habetur enim Inſtitut. & l. citata, quòd Adrianus naturalem æquitatem ſequutus, ei conceſsit qui theſauros inuenerit. Et l. illa Codicis, de theſau. Inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem, ne vlteriùs Dei beneficium inuidioſa calumnia perſequatur. *Quæſtio.* Vtrum verò princeps quotam aliquam ab inuentore exigere valeat, quis fortè dubitet. *Solutio.* Reſpondetur autem nullam in tali exactione apparere iuſtitiam: & ideo in Hiſpania non eſt in vſu, neque vbi eſſet crediderim conſcientias obligare, ſed inuentorem ſecundùm ius commune poſſe bona conſcientia poſsidere. Nam dictus titul. Inſtitut. nihil meminit principis: ſed vbi ait quòd qui repererit in loco alieno medietatem det domino, ſubdit quòd pari ratione ſi inuenerit in loco Cæſaris, dimidium det Cæſari: & ſi in fiſcali loco vel publico, det etiam medietatem fiſco. Et idem legitur. l. non intelligitur. ff. de iur. fiſc. §. ſi in locis. Quæ quidẽ leges non loquuntur niſi vbi loca ſunt propria principis aut ciuitatis. Quocirca princeps tanquã dominus non poteſt quippiã exigere quando theſaurus infoſſus eſt in loco ciuis: niſi forſan ingruẽti graui neceſsitate publica, tanquã gubernator potuerit id genus tributi petere, quod neſcio an ſatis probarem. *De metallorum venis.* De metallorũ autẽ venis vſus iã obtinuit, vt pars

quinta

quinta obueniat principi: eò quòd venæ illæ sunt res naturales, quæ quodāmodo in bonum publicum, metalla progignunt. Multò autem maius dubium est de rebus inuentis quæ non sunt thesauri, sed præsumuntur habere dominos. Est quippe fe:è vnus consensus tam Theologorum quàm Iurisconsultorum, vt Summistæ aiunt, verbo, inuentum, quòd sunt pauperibus restituendæ. Hoc autem primùm rei huius vt confessum supponamus, quòd inuentor sedulò tenetur dominum perquirere bona fide, & præconio publico, atque alijs vijs pro rei quātitate cōmodis: alioqui furti reus habebitur. Illa autē adhibita indagine, licet ego non audeā contra communē opinionem asseuerāter quippiā affirmare, sunt tamen mihi grauissima argumenta quòd inuentor possit sibi in conscientia retinere. Probatur, iure naturæ & gentiū illa sunt inuētoris, & nullū est ius, aut Euangelicū, aut Ecclesiasticū, quod illa tribuat aut pauperibus aut cuiuis alteri: ergo potest inuētor sibi capere. Probatur prior præmissa. Res, vt lib. 3. dictū est, ius naturæ nō diuisit, sed permisit in cōmuni possideri: ius autem gentiū, id cuius nō extat dominus, primo occupāti permittit: res verò illa (cuius dominus post legitimā diligentiā nō cōparet) perinde habetur ac si nullius esset: ergo qui inuenit perinde acquirit eius ius, ac si thesaurus esset antiquus. Enimuerò antiquitas nihil aliud præstat, quàm quòd indicium est rē carere domino: hoc autem quod dominus non reperiatur, eodem modo est caussa ne alicui fiat iniuria: quia non apparet cui furtum fiat. Quòd autem non sit positiuum ius, quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nam Iuris prudentes nullum afferunt nisi cap. cùm tu. de vsuris. & similia, quibus vsuraria pecunia & simoniaca adiudicatur pauperibus. Iura autem huiusmodi non loquuntur, nisi de rebus malè partis & acquisitis: vt habetur ca non. Non sanè. 14. quæstione quinta. Inuentio autem non est iniqua acquisitio, sed licita: neq; est clarū debitū, sicuti quod mutuato aut credito recepisti. Secundò arguitur: Ante legem Euangelicā iure naturæ verisimilimū est, res inuētas fuisse inuentoris, sicuti antiquos thesauros: nam iura non faciunt aliā differentiā quàm quòd si inueniantur res quæ dominos habere præsumūtur, nō capiantur nisi animo reddendi dominis: quod quidem ius solùm cogit vt dominus diligenter disquiratur. Hic enim est sensus legis, falsus. ff. de furt. quæ ait furti reum esse qui inuentum accipit, an imo non reddendi: etiam si dominum ignoret, nempe quia tenetur illum disquirere: quo vtique non inuēto, nihil loquitur de pauperibus: non ergo est cur in lege Euangelica debitum fiat iustitiæ illis conferendi. Sed eis eiusmodi res venire in ius cōmune reipublicæ, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autem profectò non satis probatur, Nam illud illic tantùm suprà ostēdimus habere verum vbi manifestum est quempiā aliquid debere ignoto domino: nempè quia iniustè accepit, vel sub fide reddendi: inuentio autem non est huiusmodi, immo beneficium est Dei, vt ait lex, rem aliquam reperire. Et profectò si eiusmodi res in ius commune reipublicæ, vel pauperum cederent, nō video cur non etiā & antiqui thesauri. Neque obstat si dicas illum qui inuenit nō amittere ius suum, sed velle vt des pauperibus, vt in eius bonum spirituale cedat. Nam si eo ipso quòd reperiri non potest, nulla ei fit iniuria, eo ipso caret executione iuris petendi. Item si constat mihi eum qui perdidit esse Turcam, quid illi proderit dari pauperibus? non ergo succedit ius pauperum propter bonum perdentis, poterat enim esse iniquus: sed aliunde scilicet, quia sunt bona redundantia in republica. Quod tamen non satis probatur, cùm non probetur esse debita. Et est porrò mihi magnum argumentum, diuum Thomam nihil hìc de pauperibus meminisse: sed id tantùm ait, quòd inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, nō committit furtum sibi retinendo: & certè facta diligentia, pro derelictis habentur. Nam loquitur iam tunc non de thesauris, sed de illis rebus quæ de propinquo dominum habuerunt. Argumēta verò quæ ex Augustino & Hieronymo. 14. quæstione quinta afferuntur, nihil conuincunt. Ait, inquam, August. si quid inuenisti & nō reddidisti, rapuisti. Et Hieronymus can. multi. Peccatum, inquit, simile rapinæ est si quis inuenta non reddat. Planè tamen intelligunt quando dominus haberi potest: & mala fide non inquiritur. Concludamus ergo primùm quòd vbi inuentor indigens esset, capere tutò potest vel totum inuentum, vel partem pro sua necessitate: id quod & fautores contrariæ opinionis etiam fatentur, vt patet apud eundem Syluest. loco citato: dummodò id faciat de consilio prælati aut confessarij, quanuis neque id forsan sit necessarium. Secundò, si qui inuenit est diues, consilium est saluberrimum res inuentas quarum domini haberi non possunt, in pauperes aut in publicos piosque vsus erogari. Nam vti ait Grego. Timorati animi est, ibi culpam agnoscere, vbi culpa non est. At verò an sit necessaria præceptio, non satis audeā affirmare. Qui autem id adstruxerit, per hoc suā tuebitur opinionem, quòd iure naturæ illa quæ in republica redundant sunt indigentium, vt statim articulo proximo dicemus: quòd autem illa redundent inde quodammodo apparet, quòd non habent certos dominos: præsumuntur tamen habere aliquos: quod antiquis thesauris non conuenit.

Opinio cōmunis de rebus inuētis quæ non sunt thesauri.

Prima ratio auctoris in proximam sententiam.

Secunda ratio.

Altera ratio ad idē.

Sententia auctoris.

Ad tertiū argumentum.

AD tertium argumentum respondetur, quòd furtū censetur non grandis culpæ dupliciter. Primò ex parte subiecti, quia ex necessitate furantis alleuiatur. Præterea quia sicut proximè diximus, genere suo est minimū respectu aliorum mortaliū. Vnde ibidē subditur, fur deprehensus reddet centuplū: qui autem adulter est, perdet animā suam. Ad secundum autem membrū respondetur, tam tenue tamq; exile posse contingere furtum vt non sit mortale: propterea enim dictum est, genere suo esse mortale. Ratio hinc autem dubitandi resurgit, quomodo sit perpendenda furti quantitas quæ culpam non habet nisi venialem, respectiuène, an absolutè. Enimuerò cùm grauitas furti ex damno dato sit perpendenda, & indigo, verbi gratia, plus noceas vnum suffurando quadrantem, quàm prædiuiti à quo ducatum eriperes, consequens fieri videtur vt respectiuè sit æstimanda. In contrariū autem arguitur, quòd si id verum esset, consequeretur, furari à Cæsare centum aureos nunquam esse mortale delictum: quoniam longè minus damnum inde ipse accipit, quàm misera vetula cui duo minuta raperes: quandoquidē & in Euāgelio ob id cumulatiùs commendata est eleemosyna illius anus, quòd plus respectu suæ facultatis in gazophylacium misit. Lis tamen hæc sic per distinctionē dirimitur. Est enim aliqua pecuniæ quātitas tāta, quæ per se abq; vllo personæ respectu caussa est in furto peccati mortalis. Vt si, verbi

Dubitatio.

Ratio hæsitandi.

Distinctio.

gratia,

gratia, dicamus duo trésue aurei ducati: quarē etiam si à Cæsare surripiantur, licet illos ipse flocci pendat, nihilominus crimen est. Sed alia est tam exigua summa quæ secum ipsa non habet tantum culpæ: sed nihilominus ob paupertatem possidentis fieret mortale: vt si argenteum nummum aut duplum à misero surriperes. Augescit autem præterea damnum, etiam si per se parum sit, dum caussa est maioris: vt si lora boum rumpas quam ob caussam agricola diurnas operas perdit, aut aliud vile instrumentum ab artifice detrahas, cuius caussa ab opere cessat. At verò forsan quis arguat: nunquam quantitatem furti tam pusillam esse posset, quin crimen sit mortale. Primò ex iure canonico, puta ex Hierony. 14. quæstione sexta can. fin. vbi ait furtum non solùm in maioribus, sed in minoribus etiam iudicari. Deinde iure ciuili ex Inst. de rerum diui. §. Gallinarum. Vbi de gallinæ furto etiam datur actio. At verò ad Hierony. respondetur quòd loquitur quando animus adest nocendi in maioribus: sic enim continuò subdit, Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Ius autem ciuile nihil aliud habet, quàm quòd aucupium domesticarū auium sit furtum: sed tā parum esse posset, vt ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio. Adiecit autē in calce solutionis D. Thomas quòd qui habet animū furādi & inferendi nocumentum proximis, etiā in talibus minimis potest peccare mortaliter, sicut in solo cogitatu per consensum. Sunt tamen amphibola verba, & ideo anceps sententia. Ait ergo Caietanus non esse sensum diui Thomæ vt particula, in minimis referatur ad nocumentum, quasi docuerit vt qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare posset. Est enim talis sensus, vt ipse putat, rationi dissonus: sed ait id tantùm voluisse quòd qui habet animum nocendi simpliciter, etiam si noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem se animum ad maiora. At verò etsi mens Diui Tho. non sit adeò perspicua, id tamen quod Caieta. refutat crediderim ego contra esse verum. Etenim si noui pusillanimi hominis ingenium qui minimis maximè offenditur, atque animo perturbatur & affligitur, & fortè ad iracundiam concitatur, profectò si haberem ego animum ei nocendi per illa minima, charitatem violarem, & amicitiam: nam de hoc esset ille mihi inimicus, atque adeò mortaliter delinquerem: idque non solùm re eum lædendo, verùm etiam verbo & gestu. Dico minima, quibus homines angusti cerebri vehementer offendi consueuerunt: nam tā pusilla esse possent, vt ludibrio haberetur qui inde se reputaret offensum: & tunc eiusmodi læsio non esset culpa. Sed aliud præterea argumentum restat, quod rem hanc furtorum paruularum rerum facere potest dubiam. Si paruum furtum non esset mortale, sequeretur quod neque si multoties iteraretur ad tantam culpam posset ascendere, vt esset mortale: nam peccata venialia quantumuis multiplicentur, vt sana habet Theologorum opinio, efficere nequeunt mortale. Contingeret enim tunc transitus de genere in genus. Consequens tamen est falsum. Nam & si famulus nunquam nisi minimum quadrantem ab hero vno furto surripiat, tamen dum centies id multiplicat, reus furti iudicatur. Ad hoc respondetur consequentia perempta. Nam etsi pluralitas peccatū venialium nunquam sit mortalis, nihilominus quando summa rerum incipit esse magna, tunc actus ille, etiam si non sit nisi acceptio vnius quadrātis, quia accessio damni est ad præcedentia, fit mortalis. At verò videre videor studiosum lectorem contra hanc solutionem sic resurgētem. Sequeretur saltē quòd si eiusmodi furta idē fur nō ab eisdē personis faceret, sed à diuersis ita vt ab vno caperet obolū atq; ab alio, ac subinde ab alio quadrantē, aut aliā paruā monetā, nunquā mortaliter peccaret. Probatur: quia nemini dat graue dānum. Neque verò vlla est redargutio quod ipse recipit grande lucrum: nam furtum non est æstimandū ex accedente furi lucro, sed ex damno dato. Si autem consequentia cum consequenti concedas, admittis posse furem aliena substātia citra peccatum mortale ditari: atque adeò patrociniū præstares istis publicis coëmptoribus, qui diuersos in paruis defraudant. Nam secundum tuam opinionem non peccarent mortaliter. Respondetur ergo quòd quanuis à diuersis exigua quis suffuretur, tamen cùm summa incipit crescere, actus iam vnus furandi præcedentibus accedens efficitur mortalis: nam, vt modò dicebamus, quantitas quæ per se est magna absque vllo personarū respectu, siue à diuite accipias siue à pluribus, per se constituit peccatum mortale. In quarto argumento tangitur an capitale supplicium quod furibus decretum est, sit licitum. Et potest quæstio vel de potestate interrogari, vel de vsu. Scotus naq; quē q. j. attulimus, arbitratur talem potestatem non esse penes rempublicam: quia non valet, inquit, quenquam morti addicere, nisi in casibus expressis antiqua lege. Hoc autem satis illic me arbitror expugnasse. Potest enim iure naturæ quod nusquā diuinitus reuocatum est, publica vlcisci scelera prout viderit salubriùs expedire. De vsu tamen, an videlicet furti grauitas id mereatur, alia est quæstio: nā cùm bona exteriora non sint tanti habenda præcipuè inter Christianos, quos Christus admonuit vt petenti pallium relinquant & tunicā, non apparet ratio, vt pro furto vita exigatur. Accedit & ius cōmune. Nam cùm antiquitus pœna illa in legibus extaret, postea visa est atrox: quare cautum est ne vllus de simplici furto capite plecteretur. vt habetur. l. sed nouo iure. C. de seruis fugit. & in authen. vt nulli iudici liceat habere. &c. col. ix. Sed publici tātùm latrones digni illa morte censentur. Et re vera seculo S. Thomæ, nō erat in vsu simplices fures, sed tātùm latrones ad furcas suspendere. Nam ait non esse infligendam pœnā pro quolibet peccato mortali, sed pro eo quo dānum datur irreparabile, quale nō est furtū. Quin verò in Hispania ius olim istud seruabatur: vt patet par. 7. titu. 14. l. 18. sed tātùm suspēdebātur sacrilegi qui sacra deprædabātur, atq; alij id genus. Postea verò crescēte perditorū hominū audacia, auctæ sunt pœnæ. Et arbitror Bald. in caussa fuisse huius supplicij: qui super eadē lege, Sed nouo iure. duo asseruit. Primùm quòd etsi pro simplici aut geminato furto non sit fur morte dignus, tamen triplicatum iam reputatur latrocinium. Secundò inde infert quòd quando vnum ingens est, tunc tribus æquipollet. Porrò autem vt nihil ego contra leges obmurmurē, tamē ratio Baldi nulla est. Primum enim latrones non sunt cēsendi ex actuū solùm frequentia, sed ex modo, nēpe quia vim inferunt & rapinis perturbant rempublicam, atque illi duntaxat iure deputantur neci: fur autem licet identidem peccet, si tamen id semper latenter, ita vt neque publicas vias obsideat, neque irruptionem in ædes faciat, nec cædem offerat, non cense-

Obiectio.
Hierony.
Solutio.
D. Thomas
Caietanus.
Mēs sancti Thomæ.
Obiectio altera.
Solutio.
Replica.
An fures licitè suspendantur.
Scotus.
Sententia Baldi.
Prima obiectio aduersus sententiā Baldi.

Secunda. censetur latro. Quare gaudere debet priuilegio ecclesiastico, si se in sacrum recipiat. Atque adeò multò minoris probabilitatis habet secundum assertum: quòd quia ingens furtum æquipollet tribus, dignum sit morte. Nam licet æquipolleat in quantitate, non tamen in modo, vt reputetur latrocinium. Quãuis propter insignem audaciã imaginem eius gerat. Id autẽ quod tandẽ pro ratione asserti sui adducit, videlicet propter enormẽ delictum licere leges trãsgredi, indignũ est iurisperito, nam transgredi leges peccatum est: & peccatũ licere non potest: sed forsan transgressionẽ appellat dum fit aliquid cõtra verba legis, non tamen contra mentem. Id veruntamen insuper adnotandũ hîc est, quod Baldi aut cuiusuis alterius doctoris assertio nullatenus haberi potest pro lege: immo verò neq; dictũ ipsorũ Iurisconsultorũ, nisi aut principis auctoritate aut reipublicæ more & vsu eorum documenta pro legibus recepta sint: quippe cũ (vt lib. 1. demonstratũ est) sola auctoritas publica valeat legẽ condere, quæ vim habeat coerciuam. *Vsus iã recepit sentẽtiã Baldi.* Est ergo iam receptissimum, vt fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnũ, aut flagellis cæsi, aut aures recisi, seu ferro inusti relegentur. Pro trino verò aut pro vno enormi ad furcas suspendãtur. Quæ quidẽ lex etiã Hispanis in more est: vt patet in lib. 4. regalis for. titu. 15. l. 6. qui furatus fuerit. 40. dipondia, nouies tantundẽ soluat. Quòd si iteratò simile cõmittat furtum, occidatur. Tametsi sub illo rigore non sit nunc eadem lex in vsu, vt pro decima parte vnius ducati quis suspendatur. Pluris enim tunc fortè æstimabatur illa quota, quàm nunc duplus ducatus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ei qui egestate premitur furari liceat.

POSTQVAM tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare conuenit an aliquis sit inde excipiendus casus: saltem vbi extrema necessitas ingruit. *Primũ argumentũ à parte negatiua.* Et arguitur primò à parte negatiua, de illo cap. suprà citato si quis. extrà, de furt. vbi habetur quòd si quis propter necessitatem famis furatus fuerit vestem, cibarium, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: quod non iuberetur nisi furtum tunc illicitum esset. *Argumẽ. 2.* Secundò idẽ arguitur ex Aristote. 2. Ethicorum, vbi ait quædam esse quæ confestim nominata conuoluta sunt cum malitia: & subdit exemplũ in furto: vbi significat esse intrinsecè malum, atque adeò nullo fine nullaque de caussa reddi posse licitum: cuius est in mendacio similitudo. *Argumẽ. 3.* Tertiò, homo debet proximum sicut seipsum diligere: nemini autem ad succurrendum per eleemosynam proximo licitum est furari, vt libro contra mendacium admonet Augusti. ergo neque ad subueniendum sibi. In contrarium autem est quod in necessitate, vt axioma habet vulgare, omnia sunt communia.

Conclusio respõsiua. Ambrosi'. AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima Res quæ homini redundant, pauperum sustentationi iure naturæ debentur. Auctoritas est Ambrosij quæ inter decreta refertur, dist. 47. esurientium panis est, quem tu detines, nudorum indumentum est, quod tu recludis, miserorum redemptio & absolutio est, pecunia quam tu in terra defodis. Ratio autẽ naturalis sic colligitur. Nullum ius gentium aut humanum naturali potest aut diuino derogare, cùm hæc superiora sint: iure autem naturæ, diuinaque prouidentia institutum est, vt res inferiores hominum necessitati subseruiant, propter quos conditæ sunt: ergo vbi res huiusmodi redundantes possessori non seruiunt, nullo humano iure vetari potuit, quominus in egentium vsum veniant. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio. Hoc tamen non obstante, nemo citra extremam necessitatem, ei cui affluunt, eripere sua bona potest. Probatur: quoniam & si locuplex ille eadem teneatur bona diffundere, sunt tamẽ multi egeni, diuersis locis & temporibus occurrentes, quibus ideo charitatiuam illam erogationem per possessorem fieri conuenit. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio. In extrema necessitate, puta vbi euidẽs & vrgens est, tunc calamitosus ille licitè potest alienis rebus sibi succurrere: siue clam sublatis, siue palàm. Conclusio sæpè iam est à nobis asserta: quoniã tam innatũ est homini ius seruandi sese vt illi alia cuncta cedant. *Prima concl. declaratio.* Primam istarum conclusionum non intelligas obligationem sonare iustitiæ, sed tantùm misericordiæ: vt libro quarto quæstione, de diui. rerum, adnotauimus. Nam postquam diuisæ sunt res, quisque est suarum dominus: eatenus tamen persistit naturale ius cõmune, vt qui abũdat, esse debeat in egenos beneficus. Qua ratione inde enascitur veritas conclusionis secundæ, nempe vt nemo quanuis grauiter patiens, possit à diuite furari. Neque valet argumẽtum Diues in tali casu (nempè grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioan. in sua canonica, Qui viderit fratrem suum necesse habere & clauserit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille potest sua auctoritate eripere: quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo inuitus cogi potest. At verò materia hæc de eleemosynarum obligatione nõ est præsentis loci. Tractat enim eam diuus Thomas secunda secundæ, quæstione trigesimasecunda.

Quenã extrema necessitas dicatur. Circa tertiam autem conclusionem, quæ ad rem attinet præsentem, dubium est quænam necessitas sit extrema iudicanda. Vtrum ea tantùm cùm quis iamiam aut fame strangulatur, aut frigore, aliáue calamitate absumitur. Videtur nanque nomen ipsum, extrema, id designare. *Responsio.* Respondetur tamen non eã, vt vulgus arbitratur, expectandam esse. Sunt enim qui eam vocant extremam necessitatem cuius impossibile est tunc remedium: ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ, quando vides fratrem periculo appropinquari incurabilis infirmitatis, aut alius miseriæ quæ homines solet conficere, ille inquam dum præueniri potest cauerique summa miseria. Necessitas verò quæ in periculo hominem constituit honoris, licet non censeatur extrema, est tamen profectò grauis: quæ cum qui facultatem habet opem ferendi sub reatu mortalis culpæ obligat. Quid autem si puella in periculo versetur amittendi pudoris ob victus inopiam? Videtur nanque & illam censeri extremam. quippe quã non modò honor, verùm & salus animæ periclitatur. Respondetur nihilominus quòd quanuis

illustre sit misericordiæ officium eiusmodi miseris in orphanitate periclitantibus subuenire: non illa tamen sensetur extrema vt possit puella alienum rapere: quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam vt sui copiam alteri faciat: aliàs consensus ille non esset peccatum, sed perire potiùs debet quàm delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur vt extremè patiens ad publicum magistratum anteà recurrat quàm aliena priuatim capiat. Hoc autem intelligendum est quando commodè id fieri potest. At verò non deerit forsan qui contra nos impræsentiarum insurgat. Diximus enim tum aliàs sæpe, tũ paulò ante, nemine ad id cogi posse ad quod sola charitate tenetur: sed ad id tãtũ ad quod de iustitia obligatur: extremę autẽ necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate: nã si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc nõ succurreret, teneretur ad restitutionẽ, quod non conceditur: ergo neq; publica potestas compellere tunc quempiam iure potest: neque qui in periculo est quippiam alieni priuatim capere. *Obiectio aduersus responsionem.* Respondetur parum referre an dicas in tali necessitate aliquam iustitiæ rationem intercedere: propriè tamen profectò non est nisi misericordia, strictissimè tamen obligans. *Solutio.* Quòd autem coactio tunc locum habeat, est propter singulare ius quod cuipiam competit suam seruandis vitam. Appendenda hic erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienum rapit, arridente feliciùs postea fortuna teneatur id restituere: nisi iam satis libro præcedenti sub titulo de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio.

Ad primũ argumentum. AD canonem igitur adductum in primo argumento responsum illic est quòd intelligitur de necessitate quæ non est extrema: vbi aliqua est culpa furari. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum concedimus ingenuè, furtum esse actionem intrinsecè malam: immo talem, vt lib. 2. diximus, in qua Deus, vt legis naturæ lator dispensare non possit. At verò sicuti de prohibitione homicidij diximus quod illa generalitate, Non occides, eò quòd præceptum est naturale, non includuntur casus quos ipsa natura includere non potest, neque in illa, Non iurare omnino: sic neque prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienæ quam natura ipsa hominibus indulsit. Quocirca eiusmodi acceptio non est furtum, sed acceptio rei à natura concessæ. *Ad tertium argumẽtum.* Ad tertium denique respondetur cuique pari iure licere in eadem necessitate alienum rapere vt indigenti succurrat. Sed citra illam vetat Augustinus eleemosynas de rapinis fieri.

ARTICVLVS V.

Vtrum rapina vllo pacto fieri posit citra peccatum.

ETSI furtum in extrema necessitate licitum sit, tamen quia rapina atrocius est crimen, videre restat vtrum & illa quoque aliquando sit licita. Arguitur enim à parte affirmatiua: *Primum argumentum* Præda illata vi fit, quod rationem habet rapinæ: prædam autem accipere ab hostibus licitum iudicauit in libro de Patriar. Ambrosius vbi ait: Cùm præda fuerit in potestate victorum, decet militarem disciplinam vt regi seruentur omnia: scilicet tam ad belli sumptus quàm ad militum præmia: ergo rapina est aliquo casu licita. *Argumẽ. 2* Secundo arguitur: Terrarum principes multa à suis subditis inuitis extorquent, quod effigiem præ se fert rapinæ, & tamen graue est illos delictores censere: ergo rapina non est vbique mortale crimen. *Argum. 3.* Tertiò arguitur: Id quod possessoris non est, licitè ab illo aufertur: infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores: secundùm illud Augustini in epistola ad Vicent. Donatist. Res falsò appellatis vestras, quas neque iustè possidetis, & secundùm leges terrenarum legum amittere iussi estis: ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. In contrarium est quod tanquam de re iniquè parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina fieri: secundùm illud Esaiæ sexagesimoprimo: ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocaustum.

Prima conclusio. AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Rapina nullatenus est licita, neque priuato neque publicæ potestati: itaque sicut furtum nunquam est licitum, & vbi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti: sic, immo efficatiori ratione de rapina censendum est. Probatur: Quicquid nomine suo innatam habet rationem iniustitiæ, est sic intrinsecè malum, vt bene fieri nequeat: rapina autem idipsum sonat quod violenta acceptio contra iustitiam sicuti furtum, id quod fraudulenta ergo rapina neutiquam esse potest licita. At verò ad maiorem huius explicationem adhibentur aliæ duæ. *Secunda conclusio.* Secunda ergo conclusio est: Sola respublica & princeps qui eius gerit vices, per violentiam potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere: quicunque verò priuata auctoritate per violentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atqueadeò huius iniquitatis reus. Probatur vtraque simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ auctoritatis munus, nam violentia idem est quod coactio: vis autem coactiua solùm in republica residet atque in principe qui eam repræsentat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est enim hęc potestas ab ipsissima natura concessa ad cohibendos homines à malo, adducendosque in bonum: quæ quidem concessio, vt suprà diximus, non expediebat priuatis fieri, propterea quòd permaturo iudicio mandari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ, nempe si vel contra externos hostes, vel contra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur: in persona verò priuata semper eiusmodi violentia rationem habet rapinæ. Atque hac de caussa, articulo tertio etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idque legitimè probare potest: tamen præ iudicis iniquitate nequit obtinere, negauimus per vim posse rem aggredi. Quòd si eum saltem obieceris, qui extrema patitur, illum arbitror iure ipso naturæ exceptum esse ab hac lege. Adeò enim vitæ conseruatio naturalis iuris fastigium tenet, vt violentia tunc non sit rapinæ charactère denotanda. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Si princeps, aut iudex, aut alius quiuis magistratus sua abusus potestate per violentiam quidpiam à ciuibus rapuerit, insigne rapinæ scelus committit, & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impudentiùs ac sceleſtiùs eiusmodi potentatus peccant, quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes existunt, erga omnes

ductionem diuini populi. Et quidem expulsionis caussa iustissima, fuerunt sua crimina: introductionis autem, promissio illa populo facta. At verò cùm Deus vniuersos idololatras totius orbis eodem iure potuisset extinguere, illos tamen singulariter inde expulit vt illic suum plantaret populum. Quare fortè non solùm ob idololatriam, sed vt Deus impleret promissum, illud imperauit bellum. Atque hunc arbitror legitimum sensum illorum verborum Deuterono. 9. vbi ambæ copulantur caussæ: Quia illæ (scilicet gentes) egerunt impiè, introeunte te deletæ sunt: & vt impleret verbum suum Dominus quod cum iuramento pollicitus est patribus tuis. At verò quæstionis punctum, vtrum nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil contra nos moliuntur, bello petere, non in hoc consistit, quòd impietas idololatriæ, aliorumque suorum scelerum immanitas digna sit morte. Hoc enim nemini potest non esse confessum: quandoquidem Christiana respublica meritissimo eadem crimina morte vlciscitur. Quare incassum sese discrutiant qui de hoc concertant. Veruntamen cùm, vt libro tertio dicebamus, ad rectum iudicium duo sint requisita, nempe & iusta caussa in crimine, & legitima facultas in iudice, ex hoc tota disputatio pendet, vtrum nos legitimi simus eorum iudices, suorúmque criminum vindices. Nam ex hoc quòd Deus, totius orbis Dominus, quæcunque voluerit, fuerit vnquam vltus crimina, arguere quòd nos idipsum in omnibus infidelibus possimus, perinde est acsi arguas, quòd cùm rex possit in toto suo regno vniuersos maleficos extirpare: possit pariter vnusquilibet magnatum qui sub illo iurisdictionem habent, territorium alterius ingredi ad id exercendum munus. Aliunde ergo demonstrandum est, si verum habet, nos tali facultate pollere. Attamen vt præcedenti libro sub titulo, De domi. diximus, ab hac disputatione in hoc opere bona caussa duximus supercedendum. Si nobis forsan diuino fauore licuerit libellum de ratione promulgandi Euangelium edere, illic disputatio hæc pro captu nostro suis numeris absoluetur.

ARTICVLVS VI.

Vtrum rapina sit grauius peccatum furto.

QVONIAM de furto & rapina in quæstione præsenti locuti sumus, quas duas commonstrauimus esse species, quærere in calce disputationis conuenit, vtrum istorum vitiorum alteri grauitate præcellat. Et arguitur, furtum esse peius, tum quòd suprà rapinam addit fraudem & dolum, quæ per se rationem augent peccati, tum etiam quòd verecundia & metus ex actus turpitudine nascitur: magis autem pudefiunt homines de furto quàm de rapina ergo illud est scelestius. Accedit demum, quòd delictum quod pluribus nocet, eo est iniquius: per furtum autem pluribus nocumentum infertur, nempe non solùm magnatibus, verùm & plebeis & cuiusuis classis hominibus. Violentia autem & rapina non nisi illis infertur potentatibus qui resistere possunt: grauius ergo est furtum quàm rapina. In contrarium autem est quòd leges acerbiùs in latrones atque raptores animaduertunt quàm in fures.

AD quæstionem vnica eademque facilima conclusione respondetur. Rapina grauius peccatum est furto. Conclusio per ea quæ dicta sunt liquida constat. Dictum enim est hæc duo in hanc vnam rationem obiecti conuenire, quòd vtrunque est acceptio alieni contra domini voluntatem: nisi quòd furtum tollit voluntatem per ignorantiam, rapina verò per violentiam. Violentia autem è regione magis opponitur voluntati quàm ignorantia. Nam violentia aperto Marte pugnat contra actum nolendi, ignorantia verò efficit inuoluntarium per absentiam actus. Qui ignorat enim, non vult, sed qui resistit, contrariè vult. Hac ergo ratione rapina peior est. Accedit & ratio iniuriæ, quæ in rapina cumulatior est. Nam fur pluris facit rei dominum, quem scilicet per metum non audet apertè aggredi, sed latenter: Raptor verò multò eum minoris æstimat, si quidem absque metu eum adoritur. Quare non solùm in bonis lædit, verùm & in honore per ignominiam. Qua etiam ratione contumelia (vt infrà dicturi sumus) peior est quàm murmuratio. Quin verò accedit tertiò quod non solùm in bonis externis atque etiam in honore iniuriam infert, verùm & vitæ periculum offert. Raptor enim & latro armis vtitur quibus resistentem perimat: Fur autem pauore & metu est semper pallidus. Atque hac de caussa iura ipsa communia quæ furibus vitam indulgent, latrones morti omnino adiudicant: adeò vt neque perfugium ad sacrum illis suffragari concedant. Et per hæc, argumentorum solutiones clarescunt. Nam etsi in furto aliqua sit fraus, peior est tamen audacia iniuriaque rapinæ. Ad secundum autem respondetur quòd audacia vulgò apud sensuales homines pro indicio fortitudinis reputatur: & ideo fit vt etiam dum facinoribus perpetrandis exhibetur, minùs de illa homines pudefiant: cùm tamen argumentum minoris culpæ sit in sceleribus metus, qualis est in fure. Ad tertium denique respondetur, quòd etsi pluribus per furtum soleat nocumentum inferri, grauiora tamen per violentiam inferuntur.

Pilatus: quia Christus voluit vt vnus ex Iudæis haberi. Si verò tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicando Christum, quo iudicando Iudæos: quia Redemptor noster non indulsit ei peculiarem aliam facultatem. Neq; in hoc eum cogitauit S. Tho. cum illo conferre qui eligit arbitrium: Hic enim potestatem iudici confert qui ea antè carebat. Christus autem nihil aliud fecit quàm quidquid de illo fieret libenter pati. Ex hoc Christi exemplo fit consequens, Papam eius vicarium qui similiter exemptus est, posse nihilo secius subdere se alterius iudicio: idque non modò in foro pœnitentiæ (quo res est cõperta) verùm in foro iudiciali: quod fecit Leo Papa 4. qui, vt legitur secunda, quæst. 7. can. Nos si submisit se iudici Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandus vt seipsum iustificaret. Duplex tamen de hac re nascitur dubium. Prius quòd sequeretur generaliter de quibuscunq; caussis posse aliâs sententia cogi, etiam anathematis: nam eadem apparet omnium ratio: consequens tamen doctores in quarto senten. consentienter negant: vt S. Tho. distin. 19. quæst. 1. artic. 3. & Richar. distin. 18. artic. 5. & Petrus de Palud. quæstio 2. Posterius dubium est de subiectionis modo. Videtur inquam quòd sic se posset alteri subiicere, vt eum sibi superiorem aut æqualem constitueret: id autẽ falsum esse inde monstratur, quòd cùm sit Christi vicarius non valet alterum eodem loco statuere. Consequentia verò probatur. Aut enim libera sua subiectio in necessitatem transit, ita vt cui se semel subdiderit, subducere durante iudicio nequeat: & tunc planum fit illum cui se subdidit, esse superiorem: vtpote cuius potestas à Papa non pendet. Si verò subiectio non sit necessaria, superuacanea est. Ad prius istorum perempta consequentia, respõdetur. Haud enim consequitur, vt quidquid in aliquibus potest, possit in omnibus: sed est regula, quòd quacunque facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri cõmittere. vt si fortasse inter se & alterum lis contestetur: qua scilicet debitum aliquod, vel alter ab ipso vel ipse ab altero petit: vel de aliqua sententia quam ipse protulerit ad eundem ipsum prouocatio fit, tanquam, ab iniusto grauamine: sicut potest tunc ipse de illis caussis iudex sedere, sic potest & eadem alteri committere, seque submittere. Et hoc facit in d. can. Nos si. Excommunicare autem seipsum nequit, neque suspendere, neq; seipsum propriè punire: & ideo neque valet constituere sibi iudicem qui se excõmunicet, suspendat, aut puniat: sed solùm qui sibi iubeat restitutionem facere aut reuocare sententiam. Alterius argumenti pariter interimitur consequentia. Haud enim potest superiorem sibi aut æqualem constituere. Quapropter cùm duplex sit necessitas: altera scilicet iustitiæ, atque altera simpliciter coactionis subiectio sua potest priori modo fieri necessaria, non autem posteriori. Potest inquam subiectionem suam pœna vallare & stabilire: sicuti qui sequestrem eligit: teneturque adeò subire sententiam, etiam in foro Dei. Itaque esset peccatum mortale non stare fidei suæ: obligareturque pœnam soluere: quocirca non est vana subiectio. Attamen necessitate coactionis, ita vt potestas iudicis non penderet à sua, nemini se potest subiugare, immo quoties vellet alterius sententiam retractare, illiusque reuocare potestatem, etsi malè faceret, teneret factum. Existit tamen ingens argumẽtum quòd possit Papa alteri se submittere, nõ modo in minoribus caussis, sed etiam vt anathemate aduersus illum procedatur vsque ad depositionem. Supponamus enim ex cap. si Papa. distinctio. 40. quod dum hæreseos labe sordescit, potest à Concilio conueniri & deponi: & cùm deponendus nequaquam sit nisi auditus, poterit sub anathematis censura, vt compareat, cogi. Fac ergo ipsum vehementi infamia de hæresi laborare, sic vt Concilium iamiam de illa re indicatur. Videtur ratio persuadere quòd possit iudicium circumspectis viris & grauitate insignibus delegare. Arguitur enim sic: Iam tunc iure potest fieri reus & cognita caussa deponi, idque fieri nequit sine magno episcoporum dispendio: ergo quò illam caueat iudiciorum turbam, potest illis negotium committere, qui rem expeditiùs transigant. Secundò arguitur: Lite in consilio contestata possunt & concilium & ipse iudices delegare qui rem peragant. cur ergo ipse non poterit seorsum committere? Respondetur neutiquàm hoc Papam posse. Enimuero potestas illa cogendi tunc Pontificem non est penes ipsum, quippe qui non potest vim coerciuam in seipsum exercere: sed duntaxat penes concilium: & ideo non est in arbitrio papæ talis cõmissio: quia quam non habet potestatem, nemini valet dare: neque depositio per suos commissarios facta vllius esset valoris. Concilium autem potest & caussam cognoscere & alteri delegare. Posset quis forsan idem & de inferioribus sacerdotibus hæsitare, An scilicet possent sibi sequestres iudices sua sponte præficere? pro eo quòd iure vsqueadeò vetitum est in seculare forum pertrahi, vt illis sit adempta potestas renunciandi iuri suo: vt patet extrà, de foro compe. c. si diligenti. & latiùs 11. quæstio. 1. in olita. & can. Placuit. Respondetur nihilominus liberum esse quibuscunque sacerdotibus iudicem sibi arbitrium constituere, cui parere teneantur. Quod enim illis interdicitur non est nisi vt non consentiant in secularium tribunalibus sisti. In secundo argumento de Daniele nihil est difficultatis, quoniam ipse instinctu afflatuque Dei sententiam illam pronunciauit. Legitur enim ibidem dominum suscitasse spiritum iunioris. Neque in tertio argumento difficultas vlla est, quæ nunc debeat pertractari. Satis ergo hìc fuerit concedere quòd qui in alieno territorio & foro delinquit, ratione delicti fit illis subditus: vt extrà, de raptori. cap. 1. & ff. de accusa. l. Alterius. Sed præter delictum sunt etiam aliæ caussæ quæ ius faciunt iudici cõprehendendi castigandiq; alienum subditum, vt de foro competen. capi. licet ratione. Excipiuntur autem clerici qui in iudicium seculare deferri nequeunt: de quibus latior pateret nunc campus disputandi si proprius esset hìc locus.

Corollariũ · *Prima dubitatio.* · *D. Thomas* · *Richardus.* · *Petrus de Pallud.* · *Postrema dubitatio.* · *Ad primã dubitationem.* · *Ad alterũ dubium.* · *Argumẽ. 1.* · *Argumẽ. 2.* · *Argum. 3.* · *Alterum dubium.* · *Responsio* · *Ad secundum argumentum principale.* · *Ad tertium argumẽtum.*

ARTICVLVS II.

Vtrum iudici liceat contra veritatem quam certò nouit, iudicare, quando legitime probatur contrarium.

Primum argumentum à parte negatiua.

POST auctoritatem iudicis secundo loco ab illo exigitur iudicij veritas. Et idcirco secundo loco quæritur, vtrum iudici liceat contra veritatem quam certò nouit iudicare, quando legitimè probatur contrarium. Et arguitur à parte negatiua: Legitur enim Deuteronomio decimoseptimo: Venies ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit

illo tempore: quæresque ab eis, qui iudicabunt iudicij veritatem. Vsu autem venire solet vt innocens, cuius palam iudici innocentia constat, testimoniis falsis ad eius tribunal deferatur: ergo ob talia testimonia non debet veritatem deserere. *Argum. 2.* Secundò arguitur: Homo debet iudicio suo diuinum imitari: diuinum autem semper fit secundùm veritatem. Reuelabitur enim ex hoc iustitia iudicij Dei (vt ait ad Roman. 2. Paul.) quòd reddet vnicuique secundum opera sua. Et de Christo ait capite 11. Isai. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundùm auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. non ergo licet iudici falsis testimoniis à veritate abduci. *Argum. 3.* Tertiò: Testimonia in hoc sunt necessaria vt veritas constet: quando autem res est manifesta, nullis opus est testimoniis, secundùm illud Pauli 1. ad Timothe. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium: ergo quando iudici res est manifestè comperta non opus habet alienis testimoniis. *Argum. 4.* Quartò arguitur: Iudex condemnando innocentem facit contra scientiam, & conscientia nihil aliud est quàm scientia applicata ad opus. ergo facit contra conscientiam, quod proculdubio semper est peccatum: ergo id minimè licet. In contrarium autem est auctoritas Augustini super Psalter. *Augustin.* Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat.

QVAESTIO hæc inter doctores tam iuris quàm Theologiæ magna ambiguitate controuertitur. Et cum vtrinque sit disputabilis, quàm maximè tamen refert eam sciri. Proposuimus autem quæstionem sub tenore quo eam interrogat sanctus Thom. scilicet vtrum liceat iudici contra veritatem quam certò nouit iudicare propter contraria testimonia? *Duplex quæstionis sensus.* Includit tamen titulus duas partes. Prior est, vtrum dum euidenter nosset eum quem in vinculis tenet, esse reum, non tamen legitimè probatur, immo fortè legitimis testimoniis purgatur, possit eum condemnare. *D. Thomas* Et hunc sensum non interrogat S. Tho. quia neque de illo dubitatum vnquam est: immo est extrà controuersiam id non esse licitum, quoniam forum exterius non extenditur ad crimina occulta: & occulta illa iure censentur, quæ secundùm regulas iuris legitimè non constat: scientia autem iudicis non reputatur iure sufficiens testimonium, vt habetur capitulo, si sacerdos. de offi. iudi. ordi. nam iure naturali ac diuino, in ore duorum vel trium stat omne verbum. *Sensus legitimus propositæ conclusionis.* Alter verò est sensus contrarius, vtrum dum iudici palam constat eum qui reus fit & legitimè criminosus probatur, innocentem esse, liceat illi eum condemnare. Et quanuis tantùm quæramus an liceat, explorandum tamen est an aliquando teneatur. Porrò autem quò ordine perspicaciori procedamus, ea præmittemus, quæ omnibus sunt in confesso, vt rem in vltimas redigamus angustias. Et constabit responsio conclusionibus tribus. *Primum documentum.* Supponitur enim hic primùm ex superioribus, iudicem non priuata, sed publica auctoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit non suo priuato iudicio sed communi & publico debere informari. Huic autem subnectitur documentum alterum: *Secundum.* videlicet duplici ipsum scientia vti, vt puta vniuersali iuris, & particulari facti: quæ quidem scientia via ordinaria à testimoniis petenda est. Habet enim iudicij quæstio duo membra. Alterum, vtrum fecit alterum, quid ergo iuris. *Prima conclusio.* Est ergo prima conclusio. Scientiam vniuersalem iuris tenetur iudex sic sanctè sequi, vt neq; suum proprium arbitrium, si contrarium est, audire possit, neq; vllas in contrarium probationes admittere. Et ratio est: quia ipse non est legum iudex, sed custos, non enim ad ipsum attinet iudicare an lex bona sit, sed quid iubeat. *Ratio conclusionis.* Et ideo si vel actor vel reus contendunt probare legem non esse iustam, non sunt audiendi. Neque verò in foro conscientiæ dum lex edicto principis promulgata est, potest quispiam tutò illam transgredi, causatus non esse iustam, quia nemo est illius iudex: nisi fortè intollerabilem, eandemque manifestissimam iniquitatem præ se ferret. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: In particulari facto licet scientia à testium instrumentorumque testimoniis petenda sit, potest nihilominus iudex suo se ingenio & prudentia iuuare, scilicet in examinandis tam instrumentis quàm testibus. Idque tunc maximè debet, quando sibi constat innocentem calumniarum falsitate premi. *Suadetur conclusio.* Hanc conclusionem ratio ipsa naturalis, innocentiæ fautrix, persuadet. Quamobrem impedio quàm rarissimè vsu venire potest vt iudex omnino cogatur innocentem, cuius innocentia ipsi euidens est, morti addicere. Nam tunc ipse sciet, non solùm testes esse falsos, verùm & quibus viis possint falsitatis deprehendi: Ob idque poterit illos instantiùs interrogare, districtiusque scrutari horam, & locum, & formam, illa nimirum prudentia vsus, qua Daniel præbyterorum iniquitatem deprehendit, vt Susannæ innocentiam patefaceret. *Caietanus.* Quia etiam si Caietano auscultandum est, debet tunc coram populo iurare illum esse innocentem: vt puta quem ipse eadem hora alio loco viderat. Neque vlla testibus tunc iniuria irrogatur. Immo cùm ipsi sint iniurij, eorum iniuria refellitur. Et quanuis fortasse id bona fide facerent, nulla eis fit iniuria, dum miseri innocentia protegitur. Haud tamen liceret occultum nocentem prodere. Addiderim ergo verò tertium, quod deberet tunc, si profuturum cerneret, in tempus exuere personam iudicis, & coram superiori personam agere testis. Quin etiam si citra scandalum, optimaq; dissimulatione id fieri posset, liceret ei carceres apertos secretò dimittere, vt innocens se in pedes conferret. Itaque (vt dicebam) vix potest extrema necessitas ingruere innoxij hominis in mortem adigendi. De duobus autem remediis ac suffugiis reliquis, scilicet an teneatur iudex, aut innocentem superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim. *Prima opinio.* Igitur vt ad punctum descendamus, vbi necessitas contingeret, tunc auctores in diuersas dissecantur sententias: quæ numero sunt tres. Prima est in vno extremo, omnino Diuo Thomæ contraria: Puta quòd in nullo casu scilicet, neque in caussa ciuili, neque in criminali licet iudici condemnare eum quem euidenter scit esse innocentem, quantumuis legitimè probetur reus. Nam citra euidentiam nemo ambigit sequendum esse iudicium publicum. *Hugo.* Hanc opinionem ortum traxisse arbitror & originem ex Hugone super legem Prætor. ff. de iurisomni. iudic. *Calderinus. Panormit. Sũma An. Nicolaus Lyranus.* Eandem tamen opinionem amplexi sunt Calderin. & Panor. super. cap. Pastoralis. de offic. deleg. & Summa. Angeli. in verbo, iudicare. quæstione 7. & Nico. de Ly. Exod. 23. Secunda opinio vtitur distinctione: nempe quòd in caussa criminali siue capitalis sit, siue vllius mutilationis, nequit iudex condemnare innocentem secundùm allegata & probata. Secus autem in ciuilibus, puta cùm de

pecunia agitur, aut de aliarum rerum possessione. Hæc autem opinio falsò tribuitur Calderi. & Panormi. qui certiùs fuerunt primæ sententiæ: sed fuit cuiusdam Rodolphi quem loco citato Angelus citat. In quam sententiã subscripsit Inola & alij Iurisconsulti super lege, A diuo Pio. ff. de re iudi. & Summa Rosella, & Supplementum. Et hæc media opinio est quæ Adriano perplacuit, in quolibet. quæsti. 6. articu. 3. Sed miror quòd hanc asserat esse Theologorum opinionem. Cùm tamen ex antiquis nemo sit qui non indubiè teneat cum sancto Thom. immo minus inter omnes habet probabilitatis. Tertia ergo opinio est in alio extremo secundùm quam statuimus conclusionem tertiam. Iudex in vltimas conclusus angustias debet in omni caussa tam criminali quàm ciuili contra veritatem sibi notam secundùm allegata & probata sententia pronuntiare. Hæc inquam opinio est S. Thom. 2. 2. q. 67. arti. 2. & superiùs. q. 64. artic. 3. ad tertium, vbi exemplum protulit in caussa mortis: nimirum quòd potiùs est morti adiudicandus innocens, quã deserenda testimonia publica. Eademq; fuit sentẽtia Alex. de Hales Doctoris grauissimi in 3. p. q. 40: membro 6. articu. 2. & Richar. ar. 4. q. 26. & egregij doctoris Petri de Tarantasia. Et fuit inter Iurisconsultos opinio Bar. super l. illicitas. ff. de offi. præsi. & Ioan. And. in suis Nouellis, titulo de allegat. vbi recitat opinionem S. Tho. in qua se asserit. Fuit etiam sententia Petri de Pallud. & Sylue. in verbo, Iudex 2. §. 5. Quam post plurimam auctorum citationem fatetur esse opinionem antiquorum omnium Theologorum, iurisq; vtriusque interpretum: contra quam Adria. affirmat. Cui re vera sententiæ & rationes constanter, & planè iura patrocinantur. In primis Augu. iam suprà citatus id astruit, quòd bonus iudex nihil ex arbitrio, sed secundum leges & iura pronũtiat. Eisdemque idipsum prorsus verbis Amb. super Psal. Beati immaculati. & refertur. 3. q. 7. ca. iudicet. Et 11. q. 3. ca. summopere id quoq; Greg. ff. de offi. præsid. l. illicitas. §. veritas. iubetur præses insequi quod conuenit eum sequi ex fide eorum quæ probantur. Censent ergo iura nefas esse, nisi secundùm allegata & probata iudicare. Ait verò fortasse quispiã hæc citata iura nihil aliud definire quàm quòd iudex debet secundùm leges & iura ius dicere, non tamen subinde censere quòd debeat pronuntiare secundùm allegata & probata: immo iubent vt sequatur scientiam iuris: porrò autem ius ipsum (vt patet Exo. 23.) iubet insontem & iustum non condemnari. Attamen cauillus iste repulsu facilis est. Idem est nanque iudicare secundùm iura & iudicare secundùm allegata & probata. Id enim iura persanctè præcipiunt vt nemo præiudicio, hoc est incognita caussa condemnetur: sed per legitimos testes præ cognita. Sed est lepida Calderini glossa super verbis legis citatæ, Illicitas. Iubetur ibi præses fidem eorũ sequi quæ probabuntur: ait verò ipse quòd tantùm admonetur sequi allegata & probata, quando illa vera sunt. Sed respondeat nobis, qua via debet iudex cognoscere vera esse quæ probantur, nisi per idoneorum testium iuramenta. Nam si liberum ei postea relinquitur negare illa esse vera, frustranea essent testimonia. Multò ergo melior est glossa super illo verbo, ca. 1. de offi. iudi. ordi. quo admonentur episcopi iudicare secundùm quòd Canones censent, quæ quidem glos. inde planè infert, iudicem debere iudicare secundùm allegata & probata. Id quod insuper confirmatur ex diuino documento. Deuter. 17. vbi admonitione præmissa, quòd in ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur, subditur quòd iudices sequantur in iudicio veritatem. Illic ergo docentur iudices illam sequi veritatem, non quam ipsi sciunt, sed quam ab ore testium venantur. Veruntamen, vt auctoritates rationibus dilucidentur arguitur ratione prima, quæ omnium est basis. Nemo ius habet quempiam condemnandi auctoritate priuata, sed in quantum publica fungitur. ad iudicium autem requiritur & scientia iuris, & facti: ergo & vtraque debet vti publica, non priuata. nempe vt sicut in sciẽtia iuris non debet sequi suam opinionem, licet reputet esse scientiam, sed auscultare debet leges: ita neque in cognitione facti sequi potest priuatã suam scientiã: sed stare tenetur testium publicæ fidei, quam leges probant. Secundò arguitur. Per suam scientiam iudex neminem condemnare potest: vt suprà dictum est, quantumlibet eũ euidenter nouerit esse reum: ergo neque potest quempiam absoluere. Id quod & patroni contrariæ opinionis fatentur. Si ergo non potest innoxium absoluere, sed debet perpetuis vinculis adseruare: & perpetua vincula morti æquiparantur: gratis profectò negatur, quin possit cum lotis, ab eius sanguine, manibus, lege in ipsum agere. Sed obuias: ergo innocens fuit Pilatus qui secundùm allegata Christum iudicauit. Nulla sanè est consequentia: quoniam adeò erat Christi innocentia, non modò ei, verùm & publicitùs cunctis euidens, adeoque subinde aperta testimoniorum falsitas, vt neque Pilatum ipsum celaretur eorum iniquitas. sed posset eos facilè falsitatis reuincere. Vnde cùm dixit. Innocens ego sum à sanguine Iusti huius, vos videritis: non modò innocentiam Christi, verùm & testimoniorum iniquitatem fassus est. Sed illum morti addixit (vt ex Euangelio comperitur) metu Cæsaris, qui vel nomen ipsum regis abhorrebat: & insimulatus est Christus quòd se regem faceret. Quin verò & idem metus ne venirent Romani & iudæorum gentem tollerent, eorum inuidiam exacuit vt eũ reum agerent. Tertiò arguitur ex fine publicæ auctoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatem & quietum statum reipublicæ constituta sunt, atque eo pacto vt nulla sit patula iudici via declinandi, vbi ius libuerit, à veritate. Si autem non teneretur secundùm allegata iudicare, pax ilico reipublicæ turbaretur. Nam cùm populus de occultis non iudicet, videns non stari publicis probationibus, non posset non in iudicem proclamare: tunc præsertim vbi de re atroci lis esset, vt de vrbis proditione, aliáve simili. Prætereà, iudici semper relinqueretur via excusandi se ab exequutione iustitiæ, per hoc quod diceret sibi patére contrariam veritatem. In summa necessarium est vt iudex qui in oculis ciuium ius dicit, sententiam suam populo persuadeat, eatenus saltem vt conuincatur secundùm iura fuisse prolatam: quod facere nequiret nisi secundùm allegata iudicaret. Quartò, si (vt exempli gratia dicamus) certum esset duorum alterum, videlicet Petrum aut Paulum hæresim seminasse, lateret tamen vter eorum id fecisset, & Petrus verè reus, confiteretur sacramentaliter in aurem iudicis hæreticæ prauitatis & postea Paulus innocens deferretur de illo crimine, cuius vtique innocentia eidem inquisitori constaret: tunc profectò inquisitor perplexitate teneretur anceps. Nam si Paulum condemnare nequiret, secretum

Secunda opinio. Rodolph⁹. Ioann. de Imola. Summa Rosel. Supplementum. Adrianus. Tertia opinio. D. Thomas Alex. Hal. Richardus. Petrus de Tarantasia Bartolus. Ioã. Andr. S. Thomas. Petr⁹ Pal. Syluester. Augustin⁹. Ambrosius Gregorius. Cauillatio. Calderinus Prima ratio. Secunda ratio. Obiectio. Solutio. Tertia ratio. Quarta ratio.

confeſsionis reuelaret: fieret enim inde compertum Petri crimen. Sunt autem qui ex his omnibus *Quorundā euaſio.* elabuntur, reſpondentes quòd iudex in caſu quo innocentem euidenter nouit legitimis teſtibus accuſari, debet illum ſuperiori remittere. Idque ſanctus Thomas quæſtione ſexageſimaquarta, articulo *D. Thomas* ſexto, ad tertium, admonet. Hoc autem remedium quòd licitum ſit, non eſt dubium. Nam quancunque cauſſam poteſt inferior ſuperiori remittere. Et fateor præterea quòd dum inſignis perſona de aliquo infami delicto accuſaretur, illo diuerticulo pius iudex debet ſubterfugere poſtquam omnia alia *Prima ratio.* intentata remedia nihil prodeſſent. Attamen quòd illud ſit neceſſarium, non video. Nam primùm inferior iudex legitimam habet auctoritatem terminandi cauſſam ſecundùm allegata. Mox remedium illud tenuiſsimum eſt, immo innane: quoniam cùm ſuperior rei neſciat innocentiam, non poſſet ob *Secunda ratio.* teſtimonium inferioris eum abſoluere: ſed debet aliorum teſtium iureiurando ſtare. Et ideo perinde eſſet ſuperiori remittere, ac ſupplicio offerre. Quare ſi non liceret eum occidere, conſequens apparet quòd nec deberet eum tradere ſuperiori, ſed eum liberare. Præterea, quæſtio inſtauratur de ipſo ſupremo iudice apud quem delatus eſt miſer, quem ſcit eſſe innocentem, accuſatus tamen de grauiſsimo crimine, adeò vt citra graue ſcandalum nequeat illum vita donare. At verò ſupremus iudex multò plura habet remedia. Nam poſſet teſtes vrgentius deterrere: poſſetque excogitare alias vias quibus innoxium à tanto eripere periculo. Præſertim cùm (vt articulo quarto videbimus) poſsit etiam *Alterum ſubterfugium.* damnato ad mortem vitam concedere. Alterum ſubterfugium eſt, quòd debet tunc iudex magiſtratui cedere. Quin alij aiunt teneri citiùs omniū ſuorum bonorū diſpendium facere, quàm illum occidere. Hoc autem profectò multò eſt improbabilius, quàm id quod proximè tractabamus: tum quòd *Replica.* remedium illud inutile eſt, tum præcipuè quòd nemo tenetur tam ingenti ſuo incommodo damnum, quod ipſe non dedit, in fratre cauere. Etenim quòd homo qui officio ſuo viuit, debeat tantam iacturam facere, durum creditu eſt. Eo vel maximè quòd ſi eum nequit ſupplicio tradere, potiùs debet mortem ipſe perpeti, quàm in eum capitis ſententiam proferre. Quod nimis eſt creditu rigidum. Hinc *Syluester non ſatis plenè mentē D. Tho. aſſequutus eſt.* fit noſtrum Syluestrum, licet opinionem S. Tho. viſus ſit defendere, id tamen non optima fide feciſſe. Ait inquam, quod iudex tenetur occidere innocentem, quando neque ipſum potuerit ſuperiori remittere, neque ſuum officium dimittere. Hoc etenim ſecundum ſanctus Thomas nuſquam dixit. Et tunc nulla profectò eſſet noſtra opinio: quia cùm quicunque poſsit officium ſuum dimittere, ſemper in promptu eſſet remedium hoc.

SVNT nihilo ſecius argumenta non infirma contra hanc ſententiam. Diluamus autem illa priùs, *Ad primū argumentū* quæ ſanctus Thomas adducit in ſuis ſolutionibus. Ad primam auctoritatem Deuteronom. qua iubetur iudex veritatem iudicare, iam reſponſum eſt, veritatem illic eam cenſeri, quæ in ore duorum vel *Ad ſecundum argumentum.* trium teſtiū cōſiſtit. Et ad ſecundū reſpondetur quòd Deus qui nullo extraneo indiget teſtimonio, ſed ſua infinita ſapientia omnia penitiſsimè nouit, & pariter Chriſtus in quantum homo, rectiſsimè iudicant ſecundùm propriam ſcientiam. Secus autem humani iudices qui mendicatis publicis teſtimo- *Ad tertiū.* niis ſtare tenentur: quippe quibus iudicibus aliter non haberetur fides. Ad tertium reſpondetur, quòd *Ad quartū* quando res eſt manifeſta, non iudici tantum, verùm publicitus, non opus eſt teſtimoniis. Secus quando ſoli innotuit iudici. Ad quartum ſunt qui reſpondeant non eſſe abſurdum in perſona publica facere contra conſcientiam, ſecus ſi eſſet priuata. Attamen iſti non ſunt in Theologorum ſcolis verſati. Quoniam agere contra conſcientiam intrinſecè malum eſt: quia eſt agere id quod agens exiſtimat eſſe malum. Et ideo negatur iudicem agere contra conſcientiam. Non enim agit contra conſcientiam, qui tantùm agit contra ſpeculatiuam ſcientiam, ſed qui agit contra practicam. Iudex inquam, facit contra illam ſcientiam, hic eſt innocens: non tamen contra iſtam, non eſt occidendus. Immo rectè iudicat eſſe occidendum propter idonea teſtimonia. vbi verò iudex opinionem haberet perſuaſam, noſtræ contrariam, cenſeretque ſubinde neutiquam innocentem eſſe condemnandum, nullatenus poſſet *Primum argumentum contra poſitam concluſionem.* contra talem conſcientiam eum morti tradere. Hic enim hanc tantùm veritatem definimus quòd innocens in tali caſu ſit condēnandus quòd autem contra conſcientiam facere nemini liceat, altera veritas eſt. Accumulantur præterea alia argumenta nempe quintum, ex illo Exo. 23. Inſontem & iuſtum non occides, vbi Nicolaus negat opinionem ſancti Thomæ. Ad hoc tamen reſpondetur, priuatis per- *Solutio.* ſonis ſimpliciter iuſſum eſſe: publicis autem poteſtatibus non ille reputari debet inſons, quem publica teſtimonia ſontem faciunt. Ob idque iudex cùm publico muneri impendit operam, quia tunc ex intentione non occidit innocentem, ſed debitum officij ſui, quidquid ſequatur, perſoluit, nullatenus *Argumentum ſecundum.* peccat, ſed ſtudioſè agit: ſicuti ille qui tutamine inculpatæ tutelæ aggreſſorem interficit. Et per hoc ſoluitur aliorum argumentum, arguentium hoc eſſe contra ius naturale. Illi enim qui falsò accuſant, ius violant naturale ſi ſcienter hoc faciant: nam poſſunt id bona fide facere. Iudex autem potiùs ius idem tranſgrederetur niſi debitum officij ſui præſtaret: quod iure naturæ ob commodum bonum conſtitutum eſt. Hæc argumenta communia ſunt primæ ac ſecundæ opinioni. Aliud eſt quo Adrianus peculiariter vtitur vt ſuam mediam perſuadeat. Nullus mortalium eſt dominus vitæ humanæ, ſed ſolus Deus: nemini ergo fas eſt innocentem perimere. Secus inquit, de bonis temporalibus, quorum homo eſt dominus. Potuit quippe, ait, populus conſentire vt dum quiſque innocens ciuili cauſſa legitimè ac- *Adriani opinio incōgruentiſsima.* cuſaretur, qua deberet bonis præciſè externis multari, innocens ille conſentiret propter allegata & probata. Hæc autem opinio omnium eſt incōgruentiſsima, neq; vllo ſuſtentaculo fulcitur. Nam quòd ait neminem ius habere ſuæ vitæ aut membrorum, hoc duntaxat probat quòd auctoritate priuata nemo poteſt ſe, aut, niſi vim vi repellendo, alium interficere. Secus autem de perſona publica, quare iu- *Ratio in Adrianum.* dici in tali caſu publica idoneaque teſtimonia ius faciunt occidendi innocentem. Mox reuincitur Adrianus: Si non poſſet innocens damnari in cauſſa criminali, profectò neque poſſet in ciuili. Quia ſicuti iudex facultatem non habet vita priuandi hominem, niſi pro crimine: ita neque externis bonis. Vnde enim ipſe illum populi conſenſum piſcatus eſt? eò præſertim quòd (vt ſæpe dicere conſueuimus) poſ-

ſet eſſe

set esse tam ingens bonorum cumulus, qui vitam priuati hominis adæquaret. Nullum ergo profectò argumentatio aculeum habet aut pondus aduersus hanc D. Tho. quam plerique meritissimò amplexi sunt, opinionem, nisi illud quod à pietate sumitur. Videtur enim animus extimescere innocentē morti adigere. Hoc autem solùm persuadet quod sit impendiò quàm maxima adhibenda diligentia & cura in eius tutelam: non tamen quòd eius caussa deserendæ sint leges, deserendaque tranquillitas publica. Est enim lex omnis humana, quantumuis iusta, nihil aliud quàm cribrū expurgandi tritici: quæ nequit sic exactè iusta & iniusta discernere, quin cum purgaminibus nonnulla quandoque decidāt grana. Veruntamen hoc non est prætereundum argumentum, quod posset quospiam decipere. Argumentum autem est: Vbi lis esset de aliqua condemnanda propositione hæreseos nota, & doctores plurimi decepti illam damnarent, Papæ verò aut iudici episcopo, euidens esset illius veritas, neutiquam subscribere in aliorum sententiam posset: sed deberet constanter suam retinere veritatem: ergo similiter iudex nequit contra sibi compertam veritatem testium probationibus auscultare. Respondetur nullam esse rerum similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autem dum morti addicit innocentem, nihil asserit falsi: nam pro toto mundo non deberet affirmare illum esse in culpa: sed facto profitetur damnandum esse; idque verum est, quia testimonia illum morti offerunt.

Aliud argumentum cōtra conclu.

Responsio

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudex absque accusatore posit quempiam iudicare.

TERTIVM quod ad iudicis rectitudinem requiritur, est forma iudicij. Circa quam quæritur, vtrùm absque accusatore possit reum quempiam iudicare? Et arguitur à parte affirmatiua, tam Dei exemplo quàm sanctorum: Deus nulla præuia accusatione delictores castigat: iustitia autem nostra à sua deriuatur: ergo & nobis id licet. Secundò idem ostenditur in Daniele, vt eius historia refert, capite 13. qui accusator vna fuit & iudex. Tertiò arguitur: Accusator in hoc necessarius est, vt crimen in aures deferat iudicis: potest tamen alia via in eius notitiam peruenire ergo non semper necessaria est accusatio. In contrarium est Ambrosius super Apostoli sententia de fornicatore. 1. ad Corinth. 5. vbi ait: Iudicis non est sine accusatore damnare: quia Dominius Iudam cùm fuisset fur, quia non est accusatus, minimè abiecit.

Primum argumentum — *Argum. 2.* — *Argumē. 3.* — *Ambrosius*

¶ BREVISSIMA est quæstio, vnaque hac conclusione contenta: Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare, nisi accusatum. Ratio est, quòd cùm iudex interpres sit iustitiæ, ad quem secundùm Arist. 5. Ethico. veluti ad animatum iustum recurritur: iustitia autem hominis non ad eundem ipsum sed ad alterum sit, fit vt iudex inter duas partes iudicaturus sedeat, actorem scilicet vel accusatorem, & reum. Accedit auctoritas Actuum 25. vbi ait Festus, Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem priùs quàm is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumque se defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obiiciuntur. Occurrit autem ilico argumentum contra formam huius conclusionis, quæ angusta strictaque nimis esse videtur. Arguitur inquam contra: Eadem est ratio criminalium caussarum & ciuilium: cur ergo strictim dictum est, in criminibus, ac si in ciuilibus minimè esset accusatio necessaria? Respondemus, diui nos Thomæ tenuisse formam. Ipse autem, si Caietano fides habetur exemplum in criminalibus posuit, eò quòd in illis requiritur delictoris præsentia: & ideo euidentiùs illic patet accusationis necessitas. Attamen expositio hæc non facit satis: deberet enim conclusionem ponere quæ latè patebat. Ratio ergo S. Tho. fuit quod licet in omni iudicio præter iudicem necessariæ sint duæ personæ: in caussa tamen ciuili, vbi nō petitur delinquentis supplicium sed rerum restitutio, patentissimum erat iudicium iniri non posse sine parte res suas petente, quæ quidem, accusator nō dicitur, sed actor. Et ideo quæstio particulariter mota est de accusatore, de quo in dubium venire poterat, an esset necessarius: propterea quòd iudex munere suo videtur posse crimina vindicare. Arguitur autem præterea contra conclusionem: Ius naturale non vetat quominus possit potestas publica, nulla exspectata accusatione, perniciosum hominē extinguere. Nam & paterfamiliâs & monachorum præfectus potest familiam suam absque illa iudicij forma castigare: nulla ergo debuit lex humana illud prohibere. Respondetur quòd licet ius naturale id expressè non prohibeat, est tamen vtroque humano iure sanctè prohibitum: vt extrà, de accusa. capi. si legitimus. & l. illicitas. suprà citata. ff. de offic. præsi. & ff. de mune. & hono. l. rescripto. Si quis accusatorem non habet, ab honoribus prohiberi non debet. Et aliis Romanorum legibus quas insinuauit ille Festus loco citato in Actibus Apostolorum. Ad quas leges alludere visus est Christus Ioan. 8. Nemo te condemnauit mulier? neque ego te condemno. Et est naturali iuri apprimè consonum. Satis enim reipublicæ pax custoditur & quies, si qui accusatione aut proclamatione delati fuerint in iudicium, in cōspectu populi afficiuntur supplicio. Nam si iudex accusatoris simul & vindicis personam gereret, via calumniis sterneretur. Debet ergo iudex tertius esse inter duas alias personas arbiter. Quare Aristotel. quinto Ethicorum, capite quarto, ait eum esse mediatorem. At verò paterfamiliâs, qui vi non vtitur coërciua, neque capitali sententia ferire potest, hac non indiget accusationis ceremonia. Sicuti neque monachorum prælatus in delictis minoris momenti, quæ, ceu pater castigare debet. Idque iuris habet pontificum concessione, quorum auctoritate monachales institutiones firmitatem habent. Quin verò & extra religiones in leuioribus non opus est stricta accusationis forma: vt habetur l. leuia. ff. de accusat. vbi leuia audire & discutere de plano iubentur. At verò grauia crimina quæ sine delinquentis infamia puniri nequeunt: nempe vbi carceribus opus est, neque in monachorum claustris vindicari possunt nisi accusatione præuia.

Conclusio responsiua — *Ratio conclusionis.* — *Argumentum.* — *Caietanus.* — *Vera solutio.* — *Argumē. 2.* — *Responsio* — *Aristot.*

Ad primũ argumentum. RESPONDETVR ergo ad argumenta. Etenim quæ Dei sanctorumque exempla in contrarium obiecta sunt, nihil contra mouent. Deus siquidem nullo opus habet accusatore, eò quòd & omnia nouit, & pro sua absoluta potentia, summaque æquitate neque minimam culpam impunè permittit. Tametsi nihil sine accusatore puniat. Creauit enim rationem nostram adeò culpæ inimicam, vt conscientia ipsa criminosi ipsum ante diuinum eius tribunal iugiter accuset: vti ad Romanos secundo, doctor est Paulus. *Paulus.* Præterea & factum ipsum, quod etsi sit latentissimum, ipsi tamen patentissimum est, pro accusatore est ante eius conspectum. Vnde Genesis tertio, quasi Adæ præuaricatio eum ad suum tribunal detulisset, in iudicium euocauit dicens, Adam vbi es? & capite quarto: Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et capite decimooctauo, in Sodomorum vltione: Descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint. Quin verò forma finalis iudicij futura videtur cum accusatione: vt habetur Matthæi duodecimo: Viri Niniuitæ surgent in die iudicij cum generatione ista, & condemnabunt eam. Regina Austri, &c. Atque eadem ratione Daniel quoniam Dei agebatur auctoritate & apulsu, potuit eosdem senes & reos accusando facere, & morti addicere condemnando ei. *Ad tertiũ.* Ad tertium respondetur, præter hominem, cuius proprium est accusandi munus, quatuor existere alias caussas, quarum quælibet locum sibi vendicat accusatoris. Prima est manifestarium crimen, quod notorium appellant: puta vbi quis in conspectu populi vel iudicis cum legitimis testibus delinquit: tunc enim non alius præstolandus est accusator: secundùm illud Pauli primæ ad Corinthios quinto: Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium. Vnde glossa Augustini super locum citatum Genesis quarto, de sanguine Abel: Et refertur extrà, de accusat. *Augustin⁹.* euidentia patrati sceleris clamore accusatoris non indiget. Idemque habetur secunda, quæstione prima, canone, manifesta. Secunda caussa est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Hæc enim viccm habent quodammodo accusatoris. Non quidem vt iusta sint caussa, reum in supplicium rapiendi, sed via inquisitionis re priùs explorata & discussa, iuxta formam capitulorum, qualiter & quando. &, Inquisitionis. extrà, de accusatio. Tertia caussa est, quando quis iudici denuntiatione iuridica denuntiatur, quæ ad vindictam tendit, qualis fit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Tunc etiam via inquisitionis, proceditur ad cognitionem caussæ, & vltionem criminis. Est enim illa denuntiatio hoc tantùm ab accusatione differens, quòd qui denuntiat non tenetur probare: aliàs nemo denuntiare auderet. Quarta denique caussa est, dum quis fraterna correptione præmissa euangelicè denuntiat fratrem prelato vt patri. Tunc enim si denuntiatus fuerit dicto audiens, non licet prælato ad pœnas & infamiam procedere: sed illic cessare debet vbi correptus frater, correctus subindeapparuerit. Nam illuc tendit ille processus. Sin verò rebellis extiterit, tunc rebellio accusatoris viccm gerit vt possit prælatus in eum lege agere, vt infrà limatiùs patebit. Hæc enim non est hic locus emunctiùs examinandi.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm iudici liberum sit pœnam iuris relaxare.

QVARTVM denique quod in iudice requisitum est, ad iudicij pertinet executionem. Et ideo videre restat, an liceat iudici pœnam relaxare? Arguitur ergo à parte affirmatiua. *Primum argumentum.* Admonuit nos Iacobus cap. 2. iudicium sine misericordia ei manere, qui misericordiam non fecerit: ergo non solùm pœnam iudici misericorditer licitum est relaxare, verùm etiam debitum. *Secundum.* Secundò: id confirmatur Dei exemplo, qui (vt habetur Ezechiel. 18.) non vult mortem peccatoris, *Tertium.* sed vt magis conuertatur & viuat. Tertiò: Id quod alicui prodest, nemini verò nocet, quicunque iustè præstare potest: ergo saltem vbi qui iniuriam passus est, noxiam condonat, poterit & iudex remittere noxam. In contrarium sunt legis testimonia. Legimus enim Deuter. 13. de idololatria: Non parcat ei oculus tuus vt miserearis & occultes eum: sed statim interficies eum. Et de homicida. ca. 9. Morietur neque misereberis eius.

AD quæstionem hanc quæ facilima est, supposita distinctione per duas conclusiones respondetur. *Distinctio.* Alia enim est longè ratio supremi iudicis, puta principis penes quem summa est imperij, à ratione inferioris, qui ceu eius minister, exequendis duntaxat legum sanctionibus deputatus est. *Prima conclusio.* Prima ergo est conclusio. Antequam pars læsa iniuriam remittat, nullus iudicum, siue summus sit, siue infimus, remittere potest pœnam. *Probatio conclusionis.* Probatur. Duplici enim nomine tenetur iudex scelerosum supplicio tradere. Priori, quia caussam definire debet inter ipsum & accusatorem. Posteriori, quia minister est reipublicæ, qui non priuata, sed publica potestate vindex est iniuriarum, quæ in ipsam fiunt. Nam qui ciui iniuriam infert, reipublicæ subinde eandem impingit. Igitur iudici duplex obstat impedimentum ne valeat à noxa absoluere reum: alterum ex parte accusatoris, atque alterum ex parte reipublicæ. Quocirca quandiu qui iniuria affectus est, in accusatione perstiterit, non sit iudici liberum reum indemnem seruare. Ob id quod, ceu iusti custos, tenetur vnicuique ius persequenti suum reddere: & si contrarium faceret, perinde atque ille delinqueret, qui de alieno misericors est: tenereturque subinde ad restitutionem tam iniuriæ quàm damni. Vnde 5. Ethicorum Aristotelis capite quinto. *Aristo.* Quando homines, inquit, vident non sibi per inflicta supplicia compensari iniurias, in seruitute se viuere arbitrantur. *Vltima conclusio.* Posterior conclusio. Postquàm accusator ab accusatione contentus destiterit, in arbitrio est supremi iudicis pœnam iuris relaxare, aut commutare: tale autem arbitrium inferiori non committitur. *Probatio.* Posterius hoc membrum inde fit planum, quod iudici inferiori præscriptus est à superiori agendi modus: & ideo sic legibus alligatur, vt nequeat earum præscripta exire. *Augustin.* Vnde super illud Ioannis decimo. Non haberes super me potestatem vllam. ait Augustinus.

Talem

Talem Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cæsare, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere. Prius autem conclusionis membrum ex eo veritatem sortitur quòd princeps non tantùm est legum custos, verùm dispensator. Non inquam absolutus, vt posset illas pro arbitrio suo, veluti pallium suum dispendere, ac dissipare: sed tamen potest vbi decere videbit aut bono publico expedire, in legibus dispensare. Quo fit, vt accusatore desistente, & veniam ei quem accusabat deprecante, non sub inde obligatur princeps pœnam condonare: sed est in arbitrio suo illam infligere. Quin verò merita rei debet perpendere. Et posset esse ille tam scelestus, vt debeat supplicio eum addicere: quod si non faceret, iniurius esset reipublicæ: vtputa quando publicus esset sicarius, aut latro, vel studio scelerosus: Secus quando vnum præ humana fragilitate commisit crimen. Sed nunquid non posset reus qui vnicum fecit humanum delictum tam insigniter esse reipublicæ vtilis, vt etiam reclamante accusatore posset vita donari? Respondetur hoc impendiò quàm rarissimè licere: nihilominus vsu venire posse, vt deceret principem (quod habetur 2. quæstiò. 7. ca. si quem pœnituerit) accusationem abolere, & accusatorem compellere vt prudentum arbitrio alia satisfactione esset contentus, vt persona, vel ad bellum gerendum, vel ad alia munera egregiæ commoda seruaretur. *Scrupulus.* *Solutio.*

Ad primum igitur argumentum respondetur quòd personis priuatis quàm rarissimè, immo vix potest in remittendis iniuriis excessus contingere: adeò nos districtè commendauit Christus inimicorum dilectionem. Publicis autem magistratibus, quia patroni & protectores iustitiæ sunt, præscripta est linea inclinandi in misericordiam. Debent quidem genere suo esse clementes, neque causas disquirere, technasque innectere trucidandi homines. Immo quod Arist. etiam 5. Ethicorum agnouit, & est inter regulas iuris, debet esse clementior ad minuenda mitigandaque supplicia quatenus tamen fert ratio iustitiæ & legis. Inde enim exilire, non est clementia, sed clades publica. Quin verò & illi qui pietatis obtentu nimium procurant malefactores è iudicum manibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim sæpe iustitiæ violentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi, suis crucifixoribus veniam à patre deprecantis: quippe quod ad culpæ remissionem pertinebat. *Ad primũ argumentũ.* *Aristot.*

Et perinde respondetur ad secundum, quòd cùm Deus sit in quem primùm præcipueque peccatur, potest remittere culpam & pœnam, vt ei placitum fuerit. Tametsi vbi ait: Nolo mortem peccatoris, de æterna id intelligat: ob idque subdit, sed vt magis conuertatur & viuat, videlicet spirituali vita. Pœnam autem nemini relaxat, præterquàm in sacramento, nisi secundùm opera & fructus pœnitentiæ. *Ad secundum.*

Ad tertium autem iam responsum est, quòd iudex remittendo pœnam, etiam accusatore cessante, nocumentum infert reipublicæ, quatenus metum de medio tollit, quo homines arcentur à malo. Vnde Deutero. 13. Post pœnam sceleratoris subiungitur: vt omnis Israël audiens timeat: & nequaquam vltrà faciat quidpiam huius rei simile.

QVÆSTIO QVINTA.

DE IVSTITIA ACCVSATORIS.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 68.

ARTICVLVS I.

Vtrùm quispiam teneatur alium accusare.

SECVNDA persona in iudicio est actor, vel accusator: nam nisi ille qui noxius est ab alio in iudicium deferretur, nunquam ipse veniret. In accusatore autem quatuor sunt consideranda: scilicet obligatio, forma, iustitia, & pœna si iniustè accuset: de quibus ideo quatuor extruuntur artic. Primò ergo quæritur, vtrũ quispiam teneatur quempiam accusare. Et arguitur à parte negatiua. Primò, quia Matthæi. 6. iubemur debitoribus nostris dimittere debita. Et ad Rom. 12. Non vos defendentes, hoc est non nos vindicantes charissimi: sed date locum iræ. Secundò: Amicum in iudicium traducere amicorum fidei derogat: ergo id minimè fas est. Tertiò si accusatio esset virtutis præceptum, nemo inde excipere tur: multi autẽ ab accusatione repelluntur: vt 2. q. 7. latè patet. de excommunicatis & infamibus, ergo non est præceptum. Quartò: Si tale esset præceptum, illud potiùs officium deberemus prælatis & amicis persoluere: sed eadem caussa & quæst. prohibentur subditi, nisi in certis casibus, Prælatos accusare. Et præterea clerici accusari à laicis & illos accusare: & maximè in caussa sanguinis: vt patet concilio Toletano quarto. 23. quæstione 8. can. his à quibus. & can. clericis. atque alibi crebrò ergo non est præceptum. Quintò: Accusator astringitur crimen probare: aliàs pœnam talionis subiret: nemo autem cogitur tantum subire periculum, ergo nemo accusare compellendus est. In contrarium est illud Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit vocem iurantis, testisque fuerit quòd ipse vidit aut conscius est: nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam. *Quatuor in accusatore consideranda.* *Primum argumentum* *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.* *Concilium Toletanũ.* *Quintum.*

PRAESENTEM quæstionem in Relectione nostra de tegend. & detegen. secretis, quintam fecimus vbi eam ad amussim disputauimus. Nihilominus non possumus non huc aliqua conferre ne ista lacuna intercisus appareat præsens tractatus. Respondetur ergo ad quæstionem, distinctione præmissa, duabus conclusionibus. Est enim differentia inter fraternam denuntiationem, & iuridicam accusationem, quæ ex parte finis sumitur. Denuntiatio enim illuc tendit, vt correptus frater corrigatur & emendetur. Quare (vt dicebamus) illo obtẽto scopo, nõ est vlteriùs progrediendũ. Accusatio verò ad hoc initur, vt reus puniatur, idq; præsertim in bonũ publicũ vt quies reipubli. cõseruetur, neq; eius decor sordescat. *Distinctio.*

Vnde

Quid denuntiatio fraterna. Quid accusatio.

Vnde denuntiatio fraterna est criminis delatio ad prælatum, veluti ad patrem correctionis gratia. Accusatio verò est criminis delatio ad iudicem, veluti ad personam publicam, vindicationis gratia. Prior ergo conclusio est. Vbi quis scelus nouerit in reipublicæ perniciem ire, quod idoneis testibus probare potuerit, tenetur noxium accusare. Probatur. Criminum vindictæ quæ in hoc seculo fiunt, non propter ipsas expetendæ sunt, veluti vltiones in odium exitiumque malorum: illiusmodi enim pœnæ infernales erunt, vbi tempus aduenerit plenariæ retributionis: sed sunt tanquam medicinæ procurandæ, vel ipsius qui supplicio afficitur, vel boni publici: nimirum vt earum metu homines in officio contineantur, ne commune bonum perturbent: quicunq; autem bono communi succurrere constringitur veluti pars toti, vbi viderit vel contagione infici, vel sceleribus corrumpi: id verò fieri non potest nisi per publicam potestatem, ad quam accusatione crimina deferuntur: ergo quisq; in tali casu tenetur perniciosum accusare. Duæ ergo conditiones coire debent vt obligatio enascatur accusandi, scilicet vt crimen existat contra bonum publicum, & probari possit. Atqui hinc consequitur posterior conclusio. De peccato quod vel in cladem reipublicæ non vergit, vel idoneis testibus probari non potest, nemo iure naturali accusare tenetur. Prior conclusionis pars probatur. Nam cùm quisq; sit suorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt lib. 4. q. 2. ostensum est, potest illa remittere, tũ vt dicto Christi audiens sit, quo nos tantopere ad dilectionem inimicorum animauit: tum etiam ad redimendum tẽpus. Et in hoc casu intelligitur lex vnica. C. vt nemo inuit. agere, vel accusa. cog. Et est expressa sentẽtia. S. Tho. 2. 2. non solùm. q. 68. vbi hoc tractat, verùm. q. 73. arti. 3. vbi ait, cuiusq; arbitrij esse detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Secundam partem probat S. Tho. quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit: & ideo cùm in accusatione necessaria sit probatio, qui probare non potest, accusare non cogitur: eo præsertim ne periculũ sibi creet vel talionis, vel alterius damni si in probatione defecerit. Dixerim iure naturæ, ne in litem aliam descendamus, vtrum hæredes occisi teneantur iure ciuili homicidam accusare, secundùm opinionem Barto. super legem. In eum. ff. de accusa. ne ius hæreditatis amittant. Cuius tamen contrarium sentire videtur l. diui. fratres eod. & C. citata, vt nemo inuitus. l. vnica. At verò quò prior conclusio explicatiùs euoluatur, arguitur contra eam: Nullum est peccatum, quod non afferat detrimentum publicum: nempe vel scandalum, vel mali exemplum, vel aliquam persuasionem consortis: ergo si cõclusio vera est, nullam fert exceptionẽ, sed de quo cunq; peccato, cui pœna posita est, debet quisq;, si probare id potest, delictorem in iudicium producere. Hoc argumentum plerosq; multos conuincit. Attamen discretione opus est. Haud enim omnia peccata, sic in detrimentum censentur reipublicæ, vt sint necessariò, vel denuntianda, vel accusanda, vel tanquam talia inquirenda: sed illa tantùm quorum proximum obiectum est commune bonum, quod illis expugnatur & conturbatur. Reliqua siquidem quæ aduersus priuatum bonum committuntur, priuata reputantur: nam ex obiecto actuũ, species existimantur. Exempla sunto: Bona proximi furari, priuatũ delictum est, sicuti & priuatum hominem occidere: compilare autem ærarium publicum, sicuti & crimen læsæ maiestatis, hæc sunt quæ in publicum detrimentum vergunt. Pari modo mendacium perniciosum, quo fraus ciui extruitur, peccatum priuatum est. Hæresis verò qua communis religio concutitur, crimen est cùm primis publicum. Nam etsi scelera quæ in singulas reipublicę priuatas partes committuntur, quodammodo rempublicam attingant, non tamen ideo existimanda sunt publica. Latrones autem qui regias vias obsident, & Assasini publicis criminosis adscribuntur. Secundum argumentum est. Quando talia crimina publica quis resciuerit, satis est si illa denuntiet. non ergo necessaria est accusatio: eò præsertim quòd si denuntiat, non tenetur probare, sicuti ille qui accusat. Quare vt ab illo periculo deficiendi, in probatione liberetur, satisfecisse videbitur dum denuntiauerit. Propter hoc argumentum tenet Summa Angel. contra sanctum Thom. quòd nemo accusare tenetur: in quam sententiam citat Bartol. super l. in eum. ff. de accusa. Hic tamen est notandum, denuntiationem, quantùm ad rem attinet præsentem, duplicem esse: licet Doctores canonici iuris plures præter accusationem, distinguant super c. nouit. de iudi. & 2. quæstione prim. can. si peccauerit. quas eadem 5. quæstione de Ratio. tegen. & detegen. secre. diffusè nos explicuimus. Vna est enim denuntiatio fraterna, & euangelica, quam modò diximus, ad fratris correctionem referri: sed alia est iudicialis, quæ bonum etiam publicum habet pro scopo: quæ ideo procedit etiam ad punitionem, sicut est illa quæ fit inquisitoribus: & seruus qui accusare non potest dominum, potest illũ denuntiare: & subditus etiam inferiorem prælatum, superiori. Et illa est penè accusatio, hoc solo differens quòd denuntians non tenetur probare, sed iudex tunc tenetur inquirere. Et hanc forsan hic sanctus Thomas, nomine accusationis comprehendit. Tametsi vbi crimen esset valde perniciosum & contagiosum, ille qui testes posset afferre, accusare quoque tenetur: & crimen probare, vt iudicem labore inquirendi in re tanti momenti releuaret. Quare quidquid sit de iure ciuili, non dubium quin in caussa publica teneatur quisque in conscientia accusare. Et Barto. solùm loquitur in caussa priuata. Tertium autem dubium est, vtrum sicut ante denuntiationem euangelicam prærequiritur admonitio fratris, ita, & ante accusationem? Et arguitur à parte affirmatiua: In euangelio nulla fit exceptio accusationis, vel denuntiationis: sed simpliciter præcipitur, vt secreta admonitio præcedat. In contrarium tamen facit quod in c. qualiter, & quando. de accusa. distinguitur inter denuntiationem, & accusationem, sub his verbis: Sicut denuntiationem admonitio, ita & accusationẽ inscriptio præcedere debet: vbi nulla ante accusationẽ admonitio exigitur. Propterea Durandus in 4. disti. 19. quæst. 4. ait, quòd in foro interiori & conscientiæ requiritur admonitio, non tamen in foro exteriori. Et sanctus Tho. eadem distin. quæst. 2. arti. 3. recitat ambas opiniones. Et quanquam Syluester in verb. Accusatio. §. 3. existimet tenere partem affirmatiuam, tenere tamen apertius videtur negatiuam, scilicet quòd non requiritur. Et ideo Caietanus 2. 2. quæst. 33. arti. 7. dicit, quòd quando accusatio solùm est licita, non tamen in præcepto necessarium est, vt admonitio secreta præcedat: quando verò est in præcepto, tunc non est necessaria. His tamen non obstantibus, rem sic ratio dilucidat,

Marginal notes: Quid denuntiatio fraterna. / Quid accusatio. / Prima conclusio. / Probatio conclusionis. / Gemina cõditio quam adesse oportet vt quis accusare teneatur. / Postrema conclusio. / Ratio conclusionis. / S. Thomas. / Ratio sancti Thomæ / Argumentum in priorem conclusionem. / Solutio. / Secundum argumentũ ad idem. / Sũma An. / Duplex denuntiatio. / Dubium. / Argumentum partis affirmatiuæ / Durandus. / S. Thomas. / Syluester. / Caietanus.

lucidat, vt nullis opus sit citationibus, sed distinctionibus. Prima est, quando accusatio alicui incumbit de re sua propria, nulla requiritur admonitio, neque in foro exteriori, neque in conscientia. Ratio est, quia scopus talis accusantis non est emendare fratrem: ob idque inanis esset & vana admonitio: quoniam etsi sit emendatus, potest qui iniuria affectus est, ius suum persequi. Atque in hoc casu palàm deficit opinio Caietan. Iste enim non tenetur accusare, & tamen potest sine præuia admonitione id facere. Quando verò crimen, modo nuper exposito, pestiferum est reipublicæ, tunc distinguendum est. Enimuero si ille qui resciuerit certissimus omnino sit quòd per suam admonitionem sic frater emendabitur, vt damnum publicum omnino soppitum cessabit, necessaria est admonitio. Et hoc non solùm lege charitatis, verùm etiam iustitiæ: quia pestilens ille scelerosus, adhuc habet possessionem honoris sui: ob idque si satis potest occurri malo publico, sine eius læsione, non est in publicum traducendus. Est enim (vt diximus) accusatio medicinalis: & ideo si excusari tantum detrimentum potest, cauenda est. Si verò non sit omni firmitate certissimus quòd sua proderit admonitio, vel sit in mora periculum ilico ad accusationem properandum est. Vnde si insperperet ciuitatis proditio, aut regis exitium, aut si per omnia hæreseos crimen, maximè in dogmatizantibus: præceptum est statim ad iudices aduolare: quia nemo debet existimare se posse tam ingentibus periculis aliter occurrere. Quin verò etsi non existerent idonei testes ad probandum, festinandum est ad denuntiationem iudicialem. Sententia est expressa sancti Thomæ 2.2. quæsti. 33. arti. 7. vbi ait oportere in talibus casibus statim procedere ad denuntiationem, vt huiusmodi nocumenta impediantur. Nisi fortè, inquit, aliquis firmiter existimaret, quòd statim per secretam admonitionem posset huiusmodi mala impedire. Et hinc sumenda est regula, in Inquisitionibus generalibus, quando edicto præcipitur, vt quisque denuntiet latentia crimina. Etenim si omnino sint emendata, cuiuscunque sint generis, nemo tenetur illa vel denuntiare, vel accusare: sed tantùm testis esse si eius testimonium in particulari legitimè postuletur. Si autem non sint emendata, tunc aut sunt priuata, vt concubinatus, vel alia quæ non habent pro obiecto bonum publicum: & hæc tantummodò denuntianda sunt fraternè, ad emendationem fratris. Si verò sint in perniciem publicam: vt proditio, hæresis, & si quis forsan non ex infirmitate, sed studio & quasi publicus hostis membra reipublicæ ad malum solicitaret, vt rempublicam corrumperet: & non posset aliter obuiari illi malo, denuntiandus esset denuntiatione iudiciali: quin verò accusandus, si probari res posset. Et pariter si immineat periculum tertiæ personę. Quanuis in his non ita crebro vsu venit necessitas accusandi, quia eiusmodi crimina frequentiùs possunt via correptionis fraternæ præueniri. Hic de fiscalibus examinandum esset in causis criminalibus. Etenim quòd fisci procuratores instituantur, iustum est vt curam habeant ærarij publici. Item vt criminum etiam in perniciem publici boni (vt expositum est) vergentium accusatores existant: quandoquidem quilibet tenetur illa detegere. Sed tamen quòd fiscales instituantur scrutatores priuatorum criminum, credo, neque sanctus Tho. neque antiquiores sancti probassent. Quoniam talium scelerum vltionem & vindictam poscere, solis priuatis incumbit, qui iniuria perculsi sunt. At postquàm consuetudo hoc habet, non est nostrum de hoc censere.

Solutio propositæ dubitationis.

S. Thomas.

Regula.

AD primum igitur argumentum, secunda conclusio respondit. Probant enim illa testimonia, priuatis personis consilium esse euangelicum suas priuatas iniurias condonare. Ad secundum autem de amicorum fide respondetur, amicos, vsque ad aras esse colendos: & ideo vbi res est de bono communi, hoc illis anteferendum est. Neque ideo amicitiæ fides infringitur, etsi promissio præcesserit seruandi secreti. Nisi sit sacrosanctum arcanum sacramentalis confessionis, quod neque pro toto mundo reuelare fas est. Ad tertium respondetur, quòd infames & excommunicati (vt dicta quæstione 7. habetur) ab accusatione repelluntur: non quidem in bonum ipsorum (siquidem accusare vbi & quando oportet, virtus est) sed in pœnam arcentur ab illo munere: propterea quòd accusatio auctoritatem desiderat accusantis, quam illa sors hominum non habet. At ff. de accusatio. l. qui accusare. multis aliis de causis alij prohibentur accusare, scilicet ratione sexus, ætatis conditionis, &c. Sed est dubium, vtrum saltem quando crimen est reipublicæ perniciosum, isti qui sunt iure repulsi admittantur ad accusationem? Respondetur neque tunc quidem esse admittendos: possunt tamen & debent iudiciali denuntiatione pericula patefacere: vt 2.2. q. 68. artic. 1. auctor est Caietanus. Et pariter respondetur ad quartum: Prohibentur enim eadem caussa & quæstio. eademq; lege citata in ff. filij, & subditi, & serui, suos superiores accusare. Hoc tamen glossat sanctus Thomas eadem quæst. quòd nihilominus affectu charitatis possunt illos accusare & maximè in caussa cōmunis boni: quia illi non cohibentur, vti alij, in pœnam: sed propter honestatem: quia accusatio præ se fert nescio quid odij, quod aduersus superiores dedecus est. De clericis autem respondetur, quòd in caussa sanguinis, vt illa habent iura, nequaquam possunt esse accusatores: possunt tamen denuntiare crimina, protestantes non se reuelare eiusmodi criminosos, petendo sanguinis vindictam, sed vel ad obuiandum malo publico, vel ad recuperanda bona sua. Cum hac enim protestatione licitum illis est, talia crimina in iudicium deferre: non solùm illa quæ sunt contra bonum publicum, vt hæreseos impietatem, & læsæ maiestatis: verùm etiam illa quibus vel tertiæ personæ, vel sibiipsis iniuria fit, vel damnum datur: vt patet in cap. Prælatis. de homicid. volunta. libro sexto. Ad postremum de pœna talionis inferiùs artic. 4. commodior dabitur respondendi locus.

Ad primū argumentū.

Ad secundum.

Ad tertiū.

Dubium.

Responsio Caietanus.

Ad quartū argumentū.

S. Thomas.

Clerici qualiter possint accusare.

Ad postremum.

ARTICVLVS II.

Vtrum necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi.

POST accusandi obligationem, quæritur circa accusationis formam, an debeat in scriptis exhiberi? Et arguitur à parte negatiua: Scriptura tunc est necessaria, quando aut de præteritis loquimur, ne nobis memoria elabantur: aut loquimur absentibus, ad quos verba non pertingunt. Accusatio autem fit & in præsenti tempore, & ipso præsente reo. Nam vt habetur

Primum argumentum

vt habetur secunda quæstione octaua, can. accusatorum: nemo absens accusari potest: ergo scriptura non est necessaria. Secundò: Nihilo minus per denuntiationem quàm per accusationem crimen panditur alienum: in denuntiatione autem nullus est libellus necessarius: ergo neque in accusatione. In contrarium est Augu. eodem can. citato secunda, quæsti. octaua, vbi ait. Accusatorum personę nunquã recipiatur sine scripto: neq; absente eo quẽ accusare voluerint, quibuslibet accusare permittatur.

Secundum.

Augustin.

Conclusio respõsiua. *Ratio naturalis pro cõclusione* *Ratio secũda.* *Ratio tertia.*

FACILLIMA est quæstio ad quam vnica conclusione affirmatiua respondetur: Forma accusationis est, vt in scripto fiat. Conclusio est iuris, non solùm canonici loco citato, & eadem can. & quæstione, can. quisquis. & can. crimen. verum & iuris etiam ciuilis. ff. de accusa. l. si cui. Et quanuis ius naturæ id non planè præcipiat, elicitur tamen inde naturalis ratio. Est enim iudex (vt suprà dictum est) medius inter duas partes, accusatorem scilicet, & reum, constitutus: qui caussam examinare debet, de qua est seutentiam prolaturus. Cùm ergo ex vna parte memoria, quæ lubrica est, cuncta diu verba asseruare non possit, & ex altera necessarium sit eadem vsque ad definitiuam sententiam retineri, necessarium est scripturæ adminiculum. Adde, quòd cùm accusator pœnæ, antiquitus talionis, & nunc etiam non leui fiat obnoxius, si de calumnia fuerit reuictus, operepretium est accusationẽ subscribere, quam post modùm inficias ire nequeat. Ad hæc, cùm accusationi adhibendæ sunt tum defensiones & exceptiones tum etiam probationes, expediens est, vt libelli caput occupet accusatio. Attamen vt habetur l. Leuia. ff. de accusatio. In leuibus de plano procedendum est sine huiusmodi ceremoniis. Prætereà, in notoriis in quibus eum (vt suprà diximus) non expectatur accusator, neque scripto opus est.

Ad primũ argumentũ

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd scriptura accusationis non est necessaria, eò quòd de præteritis ineatur, sed vt in futurum debeat salua custodiri. Et ideo neq; obstat accusationem fieri in præsentia rei: debet enim tam reus quàm accusator adesse. Vnde eadem caussa & quæstio. can. perscripta. iubet Stephanus Papa ne vllius accusatio per scripta suscipiatur: non quòd non sit in scriptis porrigenda (vt dictum est) sed quòd non est ab absente accusatore in scriptis mittenda: sed debet ipse comparere. Quòd autem cauetur, ne reus absens accusetur, non sic strictè intelligendum est, vt nõ liceat in eius absentia accusationem iudici exhiberi: sed quòd nõ est sententia condemnandus, antequam ipse præsens audiatur. Idque potissimùm in caussa criminali, atque adeò omnium maximè in capitali: vt cauetur lege, Absentem. C. de accusa. si autem publico præconio vocatus noluerit comparere, sententia quidem veluti in rebellem ferri potest: postmodùm verò captus, antequam executioni mandetur, audiri debet. Secundi verò solutio facilè ex dictis colligitur. In denuntiatione enim fraterna euangelica, quia ad vindictam non proceditur, sed tam iudex quàm denuntians soli consulit saluti fratris sine dispendio eius famæ, nulla est scriptura necessaria: secus in denuntiatione iudiciali. Atque hanc differentiam inter denuntiationem & accusationem denotat cap. super his. de accusation.

Ad secundum.

ARTICVLVS III.

Vtrum accusatio per tria hæc reddatur iniusta, quæ sunt calumnia, præuaricatio, & tergiuersatio.

TERTIVM, quòd in accusatore requiritur, est iustitia. De hac ergo quæritur, vtrum tribus his vitiis corrumpatur, quæ sunt, calumnia, præuaricatio, tergiuersatio. Et arguitur à parte negatiua: Calumnia (vt habetur secunda, quæstione tertia. cano. Si quem pœnituerit) est falsa crimina scienter intendere. Contingit autem quempiam alteri calumniam extruere ignoranter, leuitate tamen animi non omnino excusante: ergo vel illa contra can. censenda est calumnia: vel quartum est vitium, quo accusatoris iustitia commaculatur. Secundò: Præuaricari (vt ibidem subditur) est vera crimina abscondere: in hoc autem non semper subest iniquitas: quia nemo tenetur omnia crimina detegere, neque sua neque proximi. Tertiò: Tergiuersari, est in vniuersum ab accusatione desistere: hoc autem nón semper est cum iniuria coniunctum: immo verò in initio eiusdem capitis pręscribitur, vt quem accusasse pœnituerit, de eo quod probare non potest, si cum accusato innocente conueniret, in vicem se absoluant. In contrarium tamen est idem textus: vbi habetur accusatorum temeritatem tribus modis detegi. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur.

Primum argumentum. partis negatiuæ. *Secundum.* *Tertium.*

Conclusio responsiua

VNICA Conclusione ad quæstionem respondetur. Tribus nominatis vitiis contingit accusationem vitiari. Conclusio est non solùm iuris canonici textu citato, verùm & iuris ciuilis. ff. ad senat. consultum Turpill. seu de abolitionibus. l. accusatorũ. vnde eadem prorsus verba desumpsit canon. Si quẽ pœnituerit. Numerus autem horum vitiorum sic colligitur: Cùm accusatio in bonum commune referatur, sic tamen, vt iusta fiat criminis vltio vtroque pede claudicare potest accusator, videlicet aut reo fauendo, aut plus nimio reipublicæ siue parti læsæ. In rempublicam inclinat, cùm reo crimen falsum impingit. Et hoc est calumniari. Est enim calumnia subdola rei vexatio, per fraudem. Neque verò ille tantùm calumniator est, qui falsum crimen imponit, verùm & qui occultum, quod iure probari non potest in iudicio propalat. Nam iure quidquid idoneis testibus vel instrumentis innotescere nequit, falsum reputatur. Potest secundò accusator vice versa in rempublicam esse iniurius, quando in caussa est, ne qui in bonum publicum delinquit, reprimatur. Et contingit dupliciter. Vno modo, fraudem extruendo reipublicæ: nempe inclinando in fauorem rei. Et hoc est præuaricari: quoniam varicari idem est quod flecti. Contingit autem hæc præuaricatio dupliciter. Vno modo dissimulãdo omnia quæ in commodum reipublicę detegere tenetur, atq; adeò probationes negligendo: & altero modo falsas admittẽdo excusationes, & exceptiones. Quæ præuaricatio altero nomine dicitur collusio: quasi tũc accusator & reus simul illudãt reipublicę aut parti lęsæ. Quocirca hoc vitium nõ tantùm in accusatorem

verùm

verùm & in aduocatum,& in alios ministros, quinetiam & in iudicem solet vsu cadere. Secundo modo ei contingit accusato fauere, prorsus & in vniuersum (vt ait lex) ab accusatione desistendo. Et illa dicitur tergiuersatio, quasi accusator terga caussæ vertat.

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd criminis impositio non censetur iure calumnia,nisi studio & consultò fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodire, nisi priùs tum certior factus sit criminis, tum etiam certam, paratamque habeat probationem: Et ideo qui leuiter ac temerè ad accusandum prosilit,non est à culpa immunis: Attamen non debet vt calumniator, talione vel acri alio supplicio plecti,sed alia leuiori pœna. Nisi forsan iusto errore fuerit motus,nam tunc nulla est dignus. Hæc autem omnia,prudentia iudicis libranda sunt,& æstimanda. Ad secundum respondetur, quòd sua propria crimina nemo debet detegere, nisi reus legitimè factus, à legitimo iudice interrogetur. Neque verò aliena nisi casu,quo denunciare vel accusare tenetur. Quando autem ob bonum publicum accusat, tunc tenetur omnia detegere,quæ ad rem conferunt. Quare si prece,vel precio,vel alia caussa cum reo colludat,prævaricator est. Pariter ad tertium respondetur, quòd tergiuersari non semper est crimen,sed tunc prorsus,quando accusator tenetur in accusatione persistere. Quare tribus modis tergiuersari citra culpam accidere potest. Primo: Cùm quis in caussa propria accusauit.Tunc enim sicut liberè accusationem inscripsit,ita potest & quando libuerit,illam deserere. Secundò: Quando accusauit in caussa publica,leuiter tamen: tunc enim quoties timuerit in probatione deficere, potest cum reo conuenire, & ab accusatione desistere. Et hic est casus dicti cap. Si quem pœnituerit. Tertiò: Authoritate principis,qui propter illustrem personæ dignitatem,& reipublicæ vtilitatem, potest accusationem & in initio refellere,& in processu abolere: vt eodem cap. subiungitur.

Ad primũ argumentũ *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiũ.* *Tribus modis tergiuersari contingit citra culpam*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum accusator qui in probatione defecerit, pœna talionis teneatur.

QVARTVM quod de accusatore disputandum restat, est vtrum in probatione deficiens pœna talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua: Contingit aliquando iusto errore quempiam ad crimen falsum accusandum prodire: cui ideo Fabianus Papa secunda, quæstione tertia, can. Si quis iratus. veniam concedit: non ergo omnis calumniator dignus est talionis pœna. Secundò: Si talis pœna iusta est,ob id iustè infligitur,quòd accusator damnum per iniuriam alteri intentat: igitur aut hoc est propter iniuriam reo illatam, & tunc non potest princeps eum remittere: aut propter illam quæ reipublicæ irrogatur,& tunc nequit eam remittere reus: potest autem eam vterque remittere: ergo signari non potest iniuria, ob quam talis statuatur pœna. Tertiò: Ob vnam culpam nemo plectendus est duplici pœna, secundùm illud Naum. 1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. calumniatores autem infames habentur iure: vt patet. secunda, quæstione tertia can. si quis circa. non ergo debent alterum subire supplicium. Sed in contrarium est Damasi decretum secunda, quæstione tertia, Calumniator si in probatione defecerit, talionem recipit. Et alterum proximum Adriani: Qui non probauerit quod obiecit,pœnam quam ipse intulit patiatur.

Primum argumentum *Secundum.* *Tertium.* *Damasus.* *Adrianus Papa.*

PRO solutione quæstionis notandum, quòd talio à tale dictum est: scilicet vt quisque tale patiatur, quale alteri contra ius,moliebatur. Id quod Aristotelis 5. Ethicorum, capite 5. repassum appellat, secundum illud Rhadamanthi,

Si quæ fecit, patiatur & ipse.

rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo conclusio affirmatiua: Iustum est vt ille qui per accusationem in periculum quempiam induxit grauis pœnæ,similem & ipse ferat. Conclusio est non solùm canonici iuris locis citatis, verùm ciuilis: vt patet ff. ad senatusconsultum Turpil.l.mulier.& l.quæsitum. Cùm ergo leges deficientem in probatione talionis pœnæ adiudicant, ostendunt non solùm eum qui falsum crimen imponit, verùm & qui occultum quod probari non potest detegit,eidem subiacere supplicio. Ratio naturalis est hæc Accusator constituitur pars reo aduersa,contendens eum in supplicium adigere: iudex autem medius inter ambos sedet iustitiæ protector: sed æqualitas iustitiæ id exigere apparet, vt periculum quod quis alteri per iniuriam creat,in ipsum recidat:ergo pœna talionis est iusta. Eadem conclusio confirmatur: Nam lege veteri,quæ iustissima erat,eadem pœna stat scripta: scilicet Exo. 21. Oculum pro oculo,dentem pro dente. Et Deuterono. 19. Cùm diligentissimè perscrutantes inuenerint,falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium,reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit. Haud tamen hinc infertur,vt quidam arbitrantur,illam pœnam esse modò de iure diuino: illa nanque non erat moralis de iure naturæ,sed tantùm iudicialis,quæ ideo prorsus cessauit. Non quòd Christus legem illam Matthæ. 5. peculiariter aboleuerit: illic enim tantum retulit veterem legem consulens nobis contrà ne nos vindicaremus,sed inimicis remitteremus iniurias:at quòd tota lex illa vetus cessauit: Nisi quòd præcepta moralia,quæ erant de lege naturæ, confirmata sunt lege euangelica: ceremonialia verò sic cessarunt,vt tanquam ligna iam modo falsa,institui denuò non possint: iudicialia verò possunt quidem,si iustum censeatur,iterato constitui. Attamen lex talionis semper fuit vt trux duraq; existimata,sed propter duritiem illius populi, & ad nectẽdas calumnias,procliuis posita fuit. Nam si naturalem rationem consulueris,satis est vt qui occidit, occidatur. Qui verò occidere procurauit, non subinde, nisi summo iure,reus sit tanti criminis:eò præsertim quòd tunc absterrerentur homines plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (vt habetur Institut. de iniu. §. pœna) iam de desuetudine ferè abiit illa pœna: retinetur tamen quadantenus in prouinciis bene moratis: potissimum in teste qui studio falsum testimonium dicit in caussa capitali. Idque maximè quando illius caussa innocens interficitur: tametsi debeant

Talio vnde trahat originem. *Aristot.* *Conclusio affirmatiua.* *Ratio conclusionis.* *Confirmatio.*

debeant etiam extra talem casum iniqui delatores acri supplicio plecti.

Ad primũ argumentũ Aristot. Ad primum ergo argumentum respondet Aristot. loco citato 5. Ethico. quòd repassionem, quàm nos talionem appellamus, non semper iustitia deposcit, quoniam valde differt vtrum quis voluntariè quid faciat, an inuoluntariè. Spontaneus enim iniurius dignus est pœna: qui autem inuoluntariè lædit, dignus est venia. Et ideo qui inculpata ignorantia eum quem in crimine esse putat, reum facit, non habetur iure calumniator, vt suprà diximus, atque adeò neque talione dignus. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, quòd calumniator & in reum & in rempublicam iniurius est. Vnde Deutero. 19. vtrunque præcipiebatur: scilicet prius, vt qui falsum testimonium contra fratrem dixisset, id pateretur quod fratri cogitabat facere, scilicet propter iniuriam illi factam. Posterius, vt tales de medio populi auferrentur, vt audientes timorem haberent. Vbi insinuabatur iniuria quæ reipublicæ irrogatur. Ex quo fit vt quandiu accusatus pœnam talionis non remiserit, nequeat princeps illam remittere, vt superiore quæstione dictum est. Postquàm verò illam ignouerit, tunc in arbitrio principis restabit illam relaxare.

Ad tertiũ. Ad tertium respondetur, quòd pœnam talionis incurrit accusator, ratione nocumenti quod proximo intentabat: infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiam remittere ad principem pertinet: vt si sit ecclesiastica, ad Papam, vt ait Gratian. 2. quæstio. 3 can. Euthemium. vbi respondet ad illa verba Gelasij, Quanquam animas per pœnitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus. dicens illud intelligi de infamia per ciuilem iudicem irrogata, quæ ad papam non pertinet. Quanuis fortasse perspicatior sit sensus de infamia facti. Nam labem illam, quæ turpi facto annexa est, nemo delere potest: cùm ad præteritum non sit potentia.

QVÆSTIO SEXTA, DE INIVSTITIA REI.

ARTICVLVS I.

Vtrum accusato liceat veritatem negare.

Primum argumentum. TERTIA persona in iudicio est reus: de quo quatuor disputanda sunt: scilicet an liceat ei veritatem negare, calumniis se defendere, iudicium declinare, aut post condemnationem supplicio se capitali subducere. Et arguitur à parte affirmatiua primæ quæstionis illa celebri auctoritate Chrysosto. quæ refertur de pœnitentia. distinct. 1. can. quis aliquando. Non tibi dico vt te prodas in publicum, neque apud alios te accuses: Sic enim legendum est, non, excuses, vt corrupta litera habet. Qui autem veritatem proprij criminis retegeret, seipsum proderet: ergo licitum est ei suum celare crimen. *Secundum.* Secundò: Mendacium officiosum, scilicet cùm quis mentitur vt alteri prosit, nemini nocens, non est peccatũ mortale: qui autem mentitur vt se à morte protegat, officiosè mentitur: ergo citra noxiam mortalem id licet. *Tertium.* Tertiò: Nullum est peccatum mortale, nisi sit contra charitatem: qui autem mendacio sibi mortem cauet neque contra charitatem Dei facit, neque contra proximum: immo secundùm charitatem qua se diligit: ergo id non est lethale piaculum. In contrarium est illud Iosue 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam Domino Deo Israël, & confitere, & indica mihi quid feceris: ne abscondas. dare autem gloriam Deo tenetur quisque secundum illud 1. ad Corin. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

Prima conclusio. Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima: Quicunque legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur sub reatu mortalis culpæ crimen suum patefacere: etiam si merito eiusdem confessionis sit in mortem rapiendus. Cùm aio legitimè, intelligo à legitimo iudice, & secundùm idoneam formam iuris. *Ratio conclusionis.* Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitiæ est ad salutem necessaria: ergo quicunque sub reatu mortalis noxæ tenetur eam seruare: iustitia autem subditum compellit superiori obedire, secundùm verbum Pauli, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: superior verò sæpenumero ius habet subdito præcipiendi, vt proprium sibi detegat crimen ergo tunc subditus parêre constringitur. Quòd autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet: quoniam nemo, capitali præsertim sententia, quinimò neque alia communi ordine ob quæcunque indicia vel infamiam condemnari debet nisi confessus: saltem ei qui aliter cõdemnatur cõceditur appellatio: vt l. obseruare. C. quorum appellatio. non recip. Nisi sufficiens sit testium numerus, quibus conuincatur: idque via tantùm accusationis. Atque idem cauetur iure canonico, secunda, quæstione prima, can. nos in quenquam. & canon. iudex. Ergo nisi reus ad confessionem compelli posset, nimis esset stricta via finiendi iudicia. Et est intelligenda conclusio etiam cùm quis citra iusiurandum interrogatur: nam etsi periurium sacrilegij impietate mendaciũ accumulet, nihilominus simplex mendacium, in re graui contra vinculum obedientiæ, crimen est genere suo mortale. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Quando verò quispiam non legitimè etiam iuratus interrogatur, puta vel ab eo qui non est sibi iudex, vel contra canonum legumq; sanctiones non tenetur crimen suum confiteri. Quin verò simile affirmandum est de testibus in crimine alieno. Conclusio est clara: quia quicunque ius habet se suaq; tuendi, nisi iure ad contrarium fuerit compulsus: at verò, quando quis præter legis caussas & ordinem interrogatur, nullo iure cogitur: ergo neutiquam se conuincitur prodere. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Nemini siue iure siue iniuria interrogetur, licitum est mentiri; quoniam mendacium adeò est natura sua malum & iniquum, vt nullam ob caussam qui illud protulerit, incolumis à culpa sit. Tametsi quia iniustè ac citra iuramentum interrogatur, mendacium illud non sit mortale: quia non perniciosum, sed officiosum est. Secus autem, si sit periurium.

Postula-

Postulabant hîc autem secunda & tertia cõclusiones, vt artẽ, prudentiamq́; subijceremus, quo se tunc iniustè requisitus posset protegere, ac citra mendaciũ eripere. Ad hoc autem, articulo sequenti, cõmodiùs respõdebimus, postquàm caussas habuerimus inspectas, quib⁹ reus cõuincitur veritatẽ propalàre.

Ad primũ argumentum. A d primum igitur argumentũ respondetur Chrysostomũ loqui in casu secundæ conclusionis, aut quando nemo reum percontatur. Nam quãdo iuris ordine & merito interrogatur, nõ ipse se, sed infamia, vel testes, vel accusator eum produnt, quibus resistere non licet. *Ad secundũ argumẽtum.* Ad secundum respondetur quòd mentiri quempiã ad cauendum mortem, vel sibi vel alteri, si fiat sine alterius nocumento, non est mortale: quando tamen quis iure rogatus culpam suam, mendacio se contegit, iniuriã facit, tum iudici cui obedientiã debet, tum accusatori & parti læsæ. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Et pariter respondetur ad tertium: Negatur enim non esse tale crimen contra charitatem: Nocet enim & iudici & actori, atq; adeò aduersatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parêre maioribus. Nemo enim virtutem iustitiæ contemerat, qui charitatem non subinde violet, tam Dei quàm proximi. Vnde super illud Psal. Non declines cor meũ in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis: ait glossa: Hæc est cõsuetudo impudentiũ, vt deprehẽsi per aliqua falsa se excusent. *Glossa. Gregorius.* Et Greg. 21. Morali. super illud Iob. 31. Si abscõdi quasi homo peccatũ meũ. Vsitatũ humani generis vitiũ est, & labendo, peccatũ committere: & cõmissum, negãdo abscondere: & conuictum, defendendo multiplicare. *Quæstio.* Percontaris hîc autem verum mendacium in iudicio, quando quis verũ fateri tenetur, in vniuersum mortale sit crimen? an verò leuitate materiæ possit, sicut extra iudicium fieri veniale? *Caietanus.* Respondet Caieta. 2.2.q.69. arti. 2. Omne mendacium in materia etiã leuissima, in iudicio prolatũ, esse mortale. Ratio eius est, quia talis mentiens vim infert iudicio, quod in mendacio fundatum falsum subinde fit. Itaque sicut periuriũ nullatenus tenuitate materiæ fit veniale, sed omne est mortale, sic mendacium in iudicio: Neq; id tantùm in iudicio sacramẽtalis cõfessionis, verùm etiã in foro exteriori. At verò, neq; Caiet. conclusio, salua eius egregia auctoritate, veritatem præ se fert: neq; eius ratio probabilitatem. Immo proculdubio crediderim posse illic etiã contingere veniale peccatum. *S. Thomas.* Nam in primis hoc insinuat S. Tho. eadem 2.2.q.70. ar. 4. vbi ait quòd violare iustitiam mentiendo, est mortale in suo genere: vbi insinuat posse esse veniale. Itẽ in materia fidei, & charitatis & religionis, potest exilitas materiæ attenuare peccatum, vt sit veniale: cur ergo non in iudicio? Præterea potest illic fieri veniale mendacium, ex defectu plenæ deliberationis: quare ergo non ex pusillitate? Adde quòd tunc quicunq; alius defectus leuissimus in iudicio esset mortalis: vt si quis rem exigui momenti taceret. Ac demum postremò arguitur: Peccata venialia non sunt de necessitate confessionis: ergo illa illic negare non est mortale crimen. Conceditur ergo quòd ipsum veniale mẽdacium peius est in iudicio quàm extrà: non tamen fit consequens vt sit omne, mortale.

ARTICVLVS II.

Vtrùm accusato liceat per calumniam se defendere.

Primum argumentum. POSTQVAM afflicto reo, nec legitimè interrogato licet veritatẽ negare, neq; præter ius requisito mentiri, consequitur, vt videamus an saltem alterutro illorũ casuũ liceat ei per calumnias se defendere? Et arguitur à parte affirmatiua: Secũdùm iura ciuilia, licet ei qui de capitali crimine delatus est, transigere, hoc est eũ accusatore pacisci, & ipsum corrũpere, qui desistat: vt C. de transact. l. transigere. & expressiùs. l. in capitalibus. ff. de bon. eor. qui ant. sent. mortem sibi consciue. ergo non est illicitum calumnijs vti. *Secundum argumẽtũ.* Secundò: Accusator qui in fauorẽ rei præuaricatur, pœna plectitur legibus constituta, vt superiori quæstione visum est: & 2.q.3. patet: accusato verò nulla est pœna decreta, etiam si technis agat cum accusatore, eique imponat: ergo id non est iniustum. In contrarium est ius canonicum, extrà, de iuram. calum. c. inhęrentes. præcipies vt iuramento calumniæ in principio litis adstringantur tã reus quàm accusator: vbi & ciuiles leges de re eadem citantur: iuramentum autem calumniæ, vt nomen sonat, est, quod neque accusator, neque accusatus vtetur calumnijs.

Q VAESTIO est grauissima: quã nos in dicta nostra Relectione sexto loco per omnes, vt arbitror, suos numeros diduximus. Sed non possumus (vt suprà dicebamus) hunc locum hac disputatione vacuũ relinquere. *Prima conclusio.* Respondebimus ergo hîc septem conclusionibus: Prima est illa notissima, quam articulo proximo constituimus. Etsi nemini liceat veritatem mendacio negare, licet eam tamen nonnunquam prudentia contegere. *Ratio conclusionis.* Nam (vt modò dictũ est) nemo tenetur veritatem propalare, nisi iure compulsus: ergo extra talem casum quisque poterit secretum, & præcipuè suum, custodire. Rei autem articulus ac nodus illic occulitur, vt sciamus quãdo iudex, qui legitimus est, legitimè potest subditum, de proprio crimine, etiam iureiurando interrogare. *Secunda conclusio.* Ad hoc ergo explicãdum, statuitur secunda conclusio: Tres sunt casuum differentiæ, quibus iure potest iudex reum percontari: in quibus subinde reus veritatem respondere tenetur: videlicet si infamia eius super aliquo crimine præcesserit, vel aliqua expressa apparuerint indicia, vel probatio interfuerit semiplena. *S. Thomas. Probatio.* Conclusio est sancti Thomæ 2.2. quæst. 69. articu. 2. Et quãuis rationem non subijciat, apertè tamen colligitur ex superiori definitione: nempe quòd iudex absque accusatore, vel eius supplente vices, neminem damnare potest. Hæc autem tria sunt, quæ præter expressum accusatorem, vicem eius gerunt, vt possit reus legitimè interrogari. Sed arguis, non omnes caussas Diuum Thomã connumerasse. Diximus enim quæstio. 4. articu. 3. crimen quoque notorium & manifestum, ius facere iudici condemnandi reum. *Solutio.* Conceditur id quidem, sed tamen tunc non opus est reum interrogare: nunc autem merita tantùm quærimus, quibus potest iudex secretum crimen inquirere. Igitur ad intellectum conclusionis supponendum est ex cap. qualiter & quando. de accusa-

Triplex via ad cognoscenda delicta iure praescripta. accusationibus. tribus vijs patêre ius ad cognoscenda crimina, cõpellendosque delictores, vt sua propria confiteantur: videlicet via inquisitionis, denuntiationis, & accusationis. Et licet super eodem capitulo, Iurisperiti plures inquisitionis species discernant, satis est tamen duas dignoscere. Vna est enim generalis, atq; alia specialis. Generalis est, qua Praelati munere fungentes suo, & (quod aiunt) officij debito, prouinciam aut conuentum visitantes crimina disquirunt: quibus scilicet reuelanda sunt, eo ordine quo articulo primo quaestionis proximae dictum est. Altera verò est specialis, qua scilicet particulariter inquiritur crimen alicuius singularis personae. Denuntiatio quoque (vt supra dictum est) altera est fraterna, quae procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis, quae tendit ad vindictam. Accusatio itidem duplex: altera in caussa priuata, atque altera in caussa publica. Sunt autem differentiae multae inter has vias. *Quinque modis denuntiatio fraterna distat à iudiciali.* Denũtiatio enim quae fit per correptionem fraternam, differt à iudiciali & accusatione, quinque modis. Primò ex fine, vt saepè dictum est: quia haec procedit solùm ad emendam: aliae verò ad vindictam. Et ex hac sumitur secunda, quòd denuntiatio fraterna est officium charitatis: iudicialis autem & accusatio pullulat ex iustitiae debito. Ob idque Sanctus Thomas de correptione fraterna tractauit in materia charitatis secunda secundae, quaestione. 33. de alijs autem in materia iustitiae, quaestione 68. & duabus sequentibus. Tertiò differunt eandem ob caussam quòd ad denuntiationem fraternam omnes, nemine excepto, tenentur: nam possunt subditi denuntiare praelatos, & filij parentes: neque infames aut excommunicati eximuntur, sicuti in accusatione. Neque verò sacerdotes, vt habetur canone, tam sacerdotes. 24. quaestione tertia. Quartò differunt forma. Nam in correptione fraterna semper requiritur admonitio, in reliquis verò non semper, vt nuper expositum est. Et quintò differunt ex parte termini: quia fraterna denuntiatio si frater emendatur cessat: sin minus, rebellio exinde habetur pro accusatore, & incipit forum iudiciale: vt diximus quaestione quarta. Iudicialis verò, & accusatio non cessant vsque ad punitionem. *Discrimen inter denũtiationẽ iudicialẽ & accusationem.* Differunt autem iudicialis, & accusatio primò (vt dictum est) quia denuntiator etiam iudicialis non tenetur probare sicut accusator. Praetereà (vt habetur cap. inquisitionis. de accusationibus) licet denuntiatio haec ad vindictam tendat, non tamen denuntiatio infligenda est tota poena iuris, sicuti accusato. Descendendo ergo ad istarum specierum singulas, statuimus cõclusionem tertiam. *Tertia conclusio.* Ille qui fraternè denuntiatur, tenetur praelato veritatem criminis sui fateri, tanquã patri. Si tamen non leuiter sed grauiter timet quòd tanquam iudex machinatur eum castigare, nequaquam tenetur. Conclusio haec fit clara ex fine & scopo talis denuntiationis: quae sola emenda est, non autem punitio. *Quarta cõclusio.* Quarta conclusio: Si denuntiatus fuerit rebellis, qui neque tanquam patri vult fateri crimen, iure compelli potest. Hanc conclusionem statuimus membro secundo, quaestione quarta, de correptio. fratern. contra Altisiodorum, libro tertio, tracta. 25. cap. 2. & contra Durandum in 4. distinctione 19. quaestione 4. qui putant si peccatum est secretum, nulla obstante rebellione cessandum esse. *Altißiodo. Durandus. D. Thomas Caietanus. Paludanus.* Sed est nostra conclusio sancti Thomae 2. 2. q. 33. articulo, 8. ad primum argumentum. Moderatur eam tamen ipse, & cum ipso illic Caieta. & Palud. 4. distinct. 19. quaestio. 4. duobus limitibus: videlicet casu, quo crimen probari possit testibus adhibitis, in secreta correptione vel alijs. Praetereà si spes vlla restat emendae fratris: nam illa spe cessante illic cessandum est, si peccatum est priuatum. Nam si serpit in perniciem publicam, modò suprà explanato, vel in detrimentum tertiae personae, etiam si non emendetur, immo propetereà quòd non iniquum propositum ille nequã exuit, progrediendum est. Et quãuis Caieta. secunda secundae, quaestione 69. articulo secundo, contrarium videatur sentire, arbitror tamen illum denuntiãtem, si est omni exceptione superior, valere pro teste in iudicio inde futuro, & pro semiplena probatione. Nam propterea in Euangelio iubentur adhiberi vnus aut duo testes, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: quia scilicet ipse denuntians valet pro tertio. Et hoc habetur expressè ca. In omni. de testib. At verò quantum ad illam restrictionem, quam nos quoque in Relect. de secreto. q. 2. membri 2. approbauimus: nempe quòd etiam si denuntiatus rebellis fuerit, nisi spes sit eius emendae, non est iudicialiter procedendum, eò quòd totus ille processus in bonum fratris tendit. At verò in contrarium videtur existere verbum euangelicum: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. cui astipulatur can. tam sacerdotes. 24. q. 3. vbi habetur quòd tales incorrigibiles, ab ecclesia separentur. Quocirca arbitror quòd licet non sit citra spem emendae ad alias iuris cõpulsiones & poenas progrediendum: sententia tamen excommunicationis est ab ecclesia fortè rebellis corã testibus denuntiationis separandus, donec resipiscat. Diximus quando crimen vergit in damnum publicum aut tertiae personae, progrediendum esse ad forum iudiciale: intelligendum est tamen, si aliter illud malum caueri non potest. Accidit enim temporibus nostris, vt quidam, praemissa correptione fraterna, denuntiauerit quempiã qui alterius caedem moliebatur: denuntiauit autem tãquam patri: iudex autem nolebat denuntiationem ceu fraternam audire, sed tanquam iudicialem, vt lege in illum criminosum ageret. *Adriani responsio. August.* De qua re Adri. antequã esset Papa consultus, respondit non posse denuntiatorem illum cogi, vt iudicialiter denuntiaret. Et fuit consultißima responsio. Est enim sententia August. 2. q. 5. can. hoc videtur. vbi ait in eiusmodi casibus occultum crimen illi esse reuelandũ, qui prodesse potest, & nõ obesse. Intelligitur tamen, si citra tale iudicium occurri poterat futuro homicidio: nam si aliter impediri nequiuerat, commutanda erat euangelica denuntiatio in iudicialem. *Quinta cõclusio.* Quinta conclusio: Sicuti denuntiationem fraternam debet praecedere admonitio, sic & inquisitionem specialem vel infamia, vel expressa indicia. Dixerim specialem: quia generalem (vt dictum est) suapte auctoritate potest praelatus facere. Conclusio est expressa in iure, extrà, de accus. ca. cùm oportet. & cap. inquisitionis. & cap. qualiter & quãdo. secundo. Confirmatque illic eandem summus Pontif. sacris oraculis: vtpura illo Luc. 15. *Ratio conclusionis.* vbi villicus non fuit in iudicium euocatus, antequàm infamia eum proderet. Et Genes. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrhaeorum multiplicatus, & c. Et ratio naturalis est, quã suprà tractauimus: quia sine accusatore nemo est in iudiciũ deferendus. *Dubium.* Est autẽ dubiũ de obiecto infamiae, vtrũ satis sit obortã esse de crimine, quod scilicet vel notoriũ, vel infamia publicũ est, vt inquiratur persona, quę nulla dũ

infamia læsa est. Iacet (vt exempli gratiâ dixerim) cadauer occisi hominis: vtrùm liceat per viciniã disquirere quisnam interfecit? Et suffragantur affirmatiuæ parti hæc argumenta. Primũ est consuetudo: Vbi enim notorium est crimen, statim disquiritur reus: licet nullus sit specialiter diffamatus, aliâs vecors & negligens haberetur iudex: populusque, vt nunc mos est, scandalum acciperet, ac si iustitia dissimulatione langueret. Et extant præterea canones 2. quæstio. 1. cano. manifesta. Et de accusatio. cap. euidentia. quibus habetur quòd euidentia patrati sceleris non indiget accusatore. Quin verò & patrocinari huic consuetudini apparet ius diuinum. Legimus enim Iosue 7. quòd cùm Acham anathêma occultus esset, crimen tamen notorium, sortibus inquisitus est, ac deprehensus. Accedit & auctoritas diui Tho. quem Caieta. 2. 2. q. 69. art. 2. refert: scilicet quòd cùm Parisijs ipso Baccalaureo furtum factum esset, consilio suo inquisitus est, ille qui latebat fur. His tamen non obstantibus iura canonica & euangelica, ratioque ipsa consuetudini refragantur. Et ideo statuitur negatiua responsio: Infamia delicti non sufficit nisi paucis exceptis casibus ad inquirendum reum quem nulla dum respersit infamia. Verba sunt in dicto cap. Cùm oporteat. de accusationibus. Nisi super prædictis famam ipsius, scilicet personæ, læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subitò procedatis. Et in ca. inquisitionis. iubetur nullũ pro crimine super quo aliqua nõ laborat infamia puniendum. Et in ca. qualiter & quando. sic legitur: Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendũ est ad inquisitionem. Et in testimonijs diuinis suprà citatis de Villico & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamia læsas. Deinde ratio id probat. Nam iura hæc fundantur in loco illo Matthæi quinto: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona iudicare propter publicum crimen, ac subinde illã explorare. Sunt autem qui hinc tergiuersentur: dicentes quòd quanquam licitum non sit particulariter de singulari persona suspicari, atque adeò neq; percontari: licet tamen in genere disquirere quisnã fecit. Attamen distinctio hæc fallax videtur. Etenim si qui interrogatur, tenetur peculiariter reum prodere, eòdem recidit, ac si particulariter scisciteris. Præterquàm quod etiam accidere posset vt inter cæteros reus ipse fortè interrogaretur: qui tamen nullo se iure prodere conuincitur: & tamen vix euadere posset, quominus vel de rubore vultus, vel de verborum ambiguitate deprehenderetur. Accedit huic vrgentissimum argumentum, ex ca. Inquisitionis. de accusationibus. Iubetur enim illic, quòd etsi duo vel plures iurati affirment cuiuspiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, non procedatur in ipsum via inquisitionis. Si ergo hoc verum est, quomodo illi qui nondũ iurati sunt, interrogari possunt, vt quem nulla insinuauit infamia ipsi prodant? Possent tamẽ fortasse in tali casu indicia inquiri: vt scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa indicia aliquem in particulari infamia denotassent, posset de illo inquisitio iniri. Vnde ad auctoritatem sancti Thomæ dum iunior erat, bene Caietan. respondit non permansisse in illa sententia: postquàm 2. 2. quæstione 69. articulo 2. eam non probauit. Quin verò fertur neque tunc fuisse magistrorum calculis approbatam. Iura autem quæ aiunt euidentiam patrati sceleris accusatore non indigere, intelligenda sunt quando & patrator ipse vel manifestus est, vel infamia detectus. Id verò quod de sortibus antiquæ legis adiectum est, nihil mouet. Nam cùm Deus cognitor sit vindicatorque vniuersorum criminum, potuit illum totum populum sortibus illis deterrere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illius: Da gloriã Deo, illuc spectat, quòd postquàm Deus ipse veritatem reuelasset, ille qui celaret, Deum subnotaret mendacij. Et ideo dare ei gloriam, erat veritatem confiteri, vt appareret quemadmodum Deus est occultorum cognitor: quod in gloriam suam magnoperè cedit. Illud autem scrutinium per sortes iam modò non liceret. Sicuti neque illud Nume. 5. de inuestigãda muliere adultera citra infamiã. Consuetudinem autem contrariã non est nostrũ vellicare: ipsi viderint qui illã in vsum inuexerunt: inde enim iã nunc persuasum habent plebes, necessariã esse: cùm tamen nusquã iuris peritissimi illam induxisse videantur. Nisi in quibusdam casibus quos ad sex vel septem loco citato in Relectione nostra reduximus, atque ad amussim perpendimus. De quibus Bartol. ad leg. Iuliam de adulte. l. 2. post glossam. §. si publico. & super extrauagan. ad reprimen. & Doctores iuris canonici, super citatis tribus capitulis, de accus. tractant. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui contingunt in crimine hæresis & in crimine læsæ maiestatis. Tunc enim oborto rumore criminis, disquiri possunt personæ. De ceteris verò illic, cui libuerit, nostra legat: Non enim postulat hic locus tã longam de hac re disputationem. Hanc tamen regulã adhibendam hîc duxerim, quæ infallibili (vt reor) certitudine, casus omnes complectitur, quibus licet notorio, diffamatóve crimine, latẽtem reum inquirere. Ea autem est: Quandocunq; accusare quisque tenetur, putà dum crimen est in perniciem publicam aut tertiæ personæ: neque est emendatum, sed pendet in futurum: iustè vnusquisq; interrogari vt testis potest, & prodere reum tenetur. Quo fit vt solùm ad vindicandũ præteritum crimen nequaquam id liceat. Quòd si quis forsan contra hoc arguat, quòd si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerent, Anacletus Papa respondet, can. si omnia. 6. q. 1. quòd permulta relinquenda sunt iudicio diuino.

Illud tamen argumentũ quod ex can. quidam maligni. 5. q. 1. huic sententiæ obijcitur, quia ei Caieta. super hac q. S. Tho. 2. 2. q. 69. ar. 2. non (vt reor) pro dignitate satisfacit, non decet hîc præterire. Casus tex. est, quòd quidam libello nocturno secretario diui Gregorij infamiæ notam inusserat. & ait Caiet. sub conditione latentem illum criminosum Pontificẽ excommunicasse: scilicet si nõ se reuelasset. Addit tamen excommunicationẽ illã non ferri super conditionẽ, nisi se reuelauerit, sed super crimẽ, quia, inquit, potest delinquens pro elapso delicto absolutè excommunicari. Et ideo benignè, inquit, cum illo actũ est: cùm eius optioni relinquebatur, vtrũ mallet se reuelare, quàm sententia excõmunicationis vulnerari. Hæc autẽ responsio (vt in dicta Relectione latiùs ostẽdimus) profectò (vt bona venia dixerim) non est tãto Doctore digna. Primùm enim ꝙ pro delicto præterito quis, nulla ante delictũ præcedente monitione, sententia excõmunicationis feriri possit, inauditũ est. Nam vt ex Euãgelio planè colligitur, nemo potest tali percelli cẽsura nisi ob mortale peccatũ, ideq; inobediẽtiæ: quia scilicet rebellis

Primum argumentum partis affirmatiuæ. *Secundum argumẽtũ.* *Postremũ.* *Respõsio.* *Quorundã sententia.* *Refellũtur præfati auctores.* *Ad postremum argumentum.* *Ad iura citata adhibetur responsio.* *Regula certissima.* *Obiectio.* *Responsio.* *Argumentum perperã à Caietano solutũ.* *Prima ratio in Caietanum.*

non vult ecclesiã audire. Neq; Pau. Corinthiũ illũ, ob commissum incestum, Sathanæ tradidisset, nisi quia incorrigibilis erat. Ideo enim separauit illũ à consortio aliorũ, admonens illos ne commiscerentur fornicarijs. Ob idq; postquàm correctus fuit, statim restituit reliquorum cœtui. Quanuis mos ille excommunicãdi forsan non erat qualis nunc est, vt excommunicati priuarentur suffragijs ecclesiæ, sed in torturã tradebãtur Sathanæ, quod fieri poterat ob commissam culpã: separari verò non, nisi ne contagione plebem inficerent. Quocirca nulla est licita excommunicatio nisi præuia monitione, vt sanctè cautum est cap. sacro. & cap. per tuas. extrà, de sententia excommunicationis. Ob id enim illi qui à iure præmoniti sunt censurã excommunicationis ipso facto incurrunt. At cùm primùm parêre parati sunt, veniunt absoluendi, quoniã coram Deo iã non sunt excommunicati. Hinc ergo palàm fit, vt neque posit occultus peccator, qui nulla infamia denotatus est, sub illa conditione, nisi se prodat, excommunicari: aliàs cuncta iura quæ inquisitionis formã & ordinem delineãt, corruerent. Textus ergo Gregor. planissimus est. Nunquàm enim sanctissimus Pontifex cogitauit illum latentem diffamatorem extorsione excommunicationis in publicum producere: sed hoc tãtùm ei præcepit, ad quod iure naturæ ipse tenebatur: nempe quòd vel produceret se vt crimen probaret quod alteri imposuerat: aut famam ei restitueret, quã nisi se proferendo restituere non poterat: sin minus à sacrosancta Eucharistia sub pœna excommunicationis deinceps abstineret. Excommunicatur ergo non pro delicto præterito, neque nisi se proderet: sed pro futuro sacrilegio, si ab Eucharistiæ susceptione, in peccato existens, non abstineret. Atqui ex huius quæstiunculæ responsione facilè alterius solutio colligitur: videlicet vtrũ ille qui propriũ fassus est crimen licitè posit de complicibus interrogari, qui nulla infamia læsi sunt. Nam etsi consuetudo parti affirmatiuæ patrocinetur, ex his tamen quæ dicta sunt consequitur negatiua. Quin verò expressa est iuris vtriusque determinatio: vt cap. cùm monasterium. de confes. & cap. veniens. extrà de testib. & 15. q. 3. cap. nemini. & C. de accusationi. l. fina. & ff. de quęstionib. l. repeti. quibus locis cauetur ne confessi super aliorũ conscientias interrogentur, crimine lęsæ maiestatis excepto: quo comprehenditur & hæreseos impietas. Tametsi alios etiã Bartol. super eadẽ lege, repeti. excipiat: vt publicos latrones, & eos qui falsam monetã cudunt. De his autem satis illic à nobis dictum est. Et eadem regula quã nuperrimè statuimus, hic similiter locum habet: videlicet quòd liceat reum interrogare de complicibus, quãdo ipse teneretur accusare: nempe ad obuiãdum futuro malo in dãnum reipublicæ, vel perniciem tertiæ personæ, non autem ad vindicãdum præteritum. Scio equidem contrariã vigere consuetudinem: nescio tamen quo orta sit iure. Profectò in conscientia interrogatus, parêre non cogitur: vt Caietan. ait opusc. 16. resp. quæstio. 5. Sed tamen absit, vt qui tacere licitè potest, mendacium dicat, vt illic insinuat. Enascitur autem hinc dubium aliud, vtrum vice versa quãdo persona diffamata est de vno crimine, interrogari posit de alijs occultis. Petrus enim de Palude in 4. distinct. 19. q. 4. affirmatiuè respondet. Cuius fundamentum est quòd ratio ob quã non licet de abditis iudicare, non sumitur ex eo quòd peccatum sit occultũ, sed inde quòd secretus sit peccator: qui ideo per vnius delicti confessionem detectus interrogari deinceps potest ac debet, an alia commiserit. Verùm hanc tamen opinionem & Adrian. quolib. 11. & Caietan. 2. 2. q. 69. art. 2. meritò confutãt. Nam expresse in canonibus citatis vtriusque infamia exigitur, ex qua ius inquirendi nascatur, scilicet tam delicti quàm delictoris. Eademq; est sententia sancti Thomæ 2. 2. q. 70. art. 1. & ratio est in comperto. Potest enim quis adulterij infamia obscurari, qui tamen circa furtum, aliaq; scelerum genera serenum habeat nomen. Attamen duobus modis licet conuictum de vno crimine, de alio interrogare. Vno, quãdo notum crimen indicium est alterius: vt si quis infamatus esset conuictusq; de adulterio, & adulteræ coniunx reperiretur in suo lecto necatus, interrogari posset an reus esset talis homicidij. Et si quis de homicidio conuictus esset, & cadauer nudum inueniretur, interrogari posset super spolio. Secundus casus est, quãdo vnum crimen, alterius est circunstãtia: vt qui de consuetudine cum puella conuincitur, iure interrogatur, an ipsam deflorauerit. At verò de hac infamia quæ viã inquisitionis antecedere debet, vtrũ sit certo numero testiũ destinata, nõ satis inter Doctores conuenit. Pleriq; tamen super illo cap. Inquisitionis. censent denarium numerum satis esse. Attamen de hoc numero nihil in iure habetur, sed id solùm quòd propter dicta paucorum, non debet quis infamatus reputari: nisi opinio eius apud probos & graues læsa existat. Quocirca an infamia sufficiens sit prudentum arbitrio æstimãdum est: vt scilicet perpendãt quando iam rumor sit frequens. Numerus autem ille denarius, inde auctoritatem nactus est ad infamiã, quòd sufficit populum cõstituere. Nihilominus nulla est alia regula certior quàm glossa dicti capituli, quæ ait, quòd si rumor sit sparsus per maiorem partem viciniæ aut collegij, aut vniuersitatis, illa est sufficiens infamia. Hanc enim commendat Bartol. ff. de quæst. l. de minore. §. tormenta. vbi ait, fama est communis opinio, voce manifesta, ex suspectione proueniens: quæ si sit de malo, dicitur infamia. Requiritur ergo in primis bonorum opinio. Nam perditorum clamor atque hominum infimæ classis, legitimam infamiam non conflat. Perditorum autem perditissimos istos censeo ariolos & astrologos, qui per astrorum obseruationem occulta crimina propalare contendunt. Nam vt de sua scientia quàm exilis sit certitudinis, nunc sileamus, vsus tamen eiusmodi artis in detegendis criminibus occultis pestilentissimus est, iniquissimusque à Deo atque omni diligentia à repub. profligandus. Esto enim illis gratis, immo contra veritatem concederemus, perinde eis innotescere occulta crimina, ac si oculis proprijs vidissent, quomodo illi possunt illa nisi toto reclamãte iure reuelare? Profectò neque inde iudex nisi vel imperitissimus vel nequissimus, vllã posset iuridicã ansam accipere ad inquirendum, vel vllo pacto procedendum contra illum, ab illis proditoribus proditum. Quare ipsi potissimùm atque illi simul qui illos interrogant in malã crucem arripiendi essent. Nihil enim aliud faciũt quàm homines falsò infamare: & quãuis vera dicerent, perniciosissimi nihilominus essent, sunt enim mortales adeò cupidi depræhendendi eos qui sibi nocuerunt, vt facilè istis fidem adhibeãt. Vnde sexcentæ turbæ in Republi. oboriuntur. Quin & illi qui zelotypia exurũtur eos adeunt qui adulteria

Germana interpretatio citati textus.

Dubium alterum.

Paludani sententia.

Fundamentum Paludani.

Adrianus.

Caietanus.

S. Thomas.

Ratio in Paludanũ.

Regula.

Additio auctoris contra astrologos.

teria suarum vxorũ sibi detegant. Hæc de infamia. Indicia autem, vbi non volat infamia, non qualiacunque ait Sanctus Thomas, sed expressa esse debent, & quæ prudentia iudicis vehementer reum indicent antequàm ius emergat inquirendi. Vide quàm sancti sanctaque iura famæ & honori consultum curauere delitescentis rei, sanè cùm maluerint aliqua crimina impunè fieri, quàm delinquentes occultos de possessione honoris sui, famæque, & vitæ temerè depellere. Semiplena autem probatio censetur vnus testis omni exceptione superior. Sed repetis fortè contra hãc definitionem argumentum suprà factum, ex cap. Inquisitionis de accusatio. vbi cauetur etiã si duo vel plures iurati testes crimen pãdant, nisi infamia reus laboret, non patre inquirendi ius. Respondetur autem argumentum concludere semiplenam probationem: quin verò plenã trium testiũ non sufficere ad inquisitionem: sed semiplenã probationem tũc facultatem facere interrogandi tã reum quàm alios testes, quãdo proceditur via accusationis. Atque hæc est mens S. Tho. Ex his autem, reliquũ fit dubium aliud, vtrũ reus in foro aut exteriori aut conscientiæ compulsus sit veritatem respondere antequàm certior fiat, iudicem iure ipsum interrogare: an ilicò ei potiùs debeat simpliciter credere. Respondetur nequaquã compelli, quousque illi constet more & lege interrogari. Etenim qui bona sua, honorem, & vitã iure possidet: quousque ius alterũ sibi innotuerit quo debeat illorũ iacturam facere, non adstringitur illa dimittere: aliàs prodigus eorum esset. Atque id maximè in rebus grauioribus: sed in his potissimùm quæ vitam in discrimen obijciunt. Nam in leuioribus debet subditus prælato fidem adhibere, illi tamen prorsum quem probum nouit, prudentem, & scientiæ peritum. Igitur vbi primùm reo notum fuerit secũdum iuris ordinem interrogari, sub pœna peccati mortalis detegere veritatem etiã iniuratus tenetur, multò tamen sanctiùs si iuratus interrogetur. Loquimur nũc modò ex genere rei. Nam ob leuitatem materiæ iã suprà dictũ est fieri posse, vt negatio veritatis etiã in iudicio venialis sit culpa. Quocirca reus qui veritatem negat, etiam illam qua in mortem adigitur, nullatenus est sacramento confessionis absoluendus quousque illã aperiat. Debent tamen confessarij considerata maturitate tunc vti, ne calamitosum morti temerè addicant: scientes in re dubia propendendum esse potiùs in fauorem rei. Et ideo nisi meridie clariùs lex illos cogat, non sunt miseri cogendi: maximè in caussa capitali, aut honoris & famæ: dũ ex altera parte non agitur de tanto periculo alius tertiæ personæ: sed debent prius rimari an iudex legitimus sit, an reus aliquo sit priuilegio exemptus, putà quia clericus: an deniq; plenè constet cũcta legis merita fuisse seruata. Prætereà illa debent esse prudentia, vt etsi reus auscultare nolit eorum sententiã, dissimulatissimè id ipsi extra confessionem celatam rem seruent. Solent nanque sæpe iudices de confessarij facie delictum expiscari. Ecce quando reus tenetur & iustus testis veritatem patefacere. Quod autem plus dubietatis: & anxietatis affert est, nosse, quãdo vel reus vel testis præter iuris ordinem iniquè cogitur, cùm nullatenus ei (vt suprà dictum est) mentiri liceat, etiam si salus totius reipublicæ illic periclitaretur, qua se poterit prudentia defendere, quóve suffragio elabi. Hæc fuit in illa nostra Relectione citata membri. 3. quæst. 3. vbi cuncta credo tetigimus quæ à nostro pusillo ingenio desiderare quis poterat. Vt autem summatim dicamus, complures secretorum gradus & ordines dignoscuntur. Quorum summus est, qui sacramentali confessioni debetur: ob idq; de illo constitutissimum est confessarium verè respondere, se nescire quod in sacramento audiuit: quoniã huius contradictionis, scio, nescio, vtraq; pars diuersis sensibus esse potest vera. Nam licet prior simpliciter vera sit, si scire pro eo vsurpes, quod relatu credis, posterior nihilominus est vera in hoc sensu: quod nescis tanquã homo, vel quia nescis vt dicas: de hoc autem non est præsentis loci disputatio: illic enim satis superque dictum est. Vnum hic tamen repetere admonendo non cessabo, contra quod passim grauissimè peccari video: nempe quàm debeat esse reconditum, quamq; ab exteriori foro semotum confessionis secretũ. Video, inquã, seculares iudices, immo & peius ecclesiasticos, suas sæpe caussas ad confessarios remittere, à quibus rei informati veritatem posteà fateãtur in iudicio. Idque præcipuè in caussis matrimoniorũ quæ clàm fiunt: Cùm tamen multò minus esset periculi si mille essent illegitimi coniugati & in perpetua fornicatione persisterent quàm illa via procedere. Arbitrantur enim isti iudices neminem posse in confessione sacramentali mentiri: & tamen & adultera & puella, immo vulgaris homo qui semel veritatem in iudicio negauerint, paratissimus est etiam in confessione id contegere: qua ideo ratione patentissima illis offertur occasio, vt sacrilegium faciãt mentientes in confessione. Et quãdo id non contingat, faciũt eiusmodi iudices confessionem odiosissimam. Nam cùm videat indocta plebs per illã viam in iudicio compelli, quis non illã reformidet? Persuasissimũ ergo Christianis esse debet secretũ illud nulla prorsus ratione reuelari posse, magis quàm si Deus solus sciret: aliàs apertissimo periculo exponeretur sacrosanctum sacramentũ, vt homines non auderent sua illic patefacere crimina. Caueri ergo sanctissimè debet ab hoc sacrilegio, ne iudices in suo foro sacramentũ confessionis nominent. Neq; sacerdotes si qui ad illos inde remittãtur, vllo modo eos audiant. Immo & iudices ipsos acerrimè reprehendãt: Interstat sacer limes inter vnum forũ & alterũ, quem trãsgredi sacrilegiũ est, in rempublicã Christianam pestilentissimũ. Sed quò ad rem de iudicio exterioris fori reuertamur: In eiusmodi secretis sunt etiam gradus quantùm ad fidem quę ipsis seruandis debetur. Etenim qui per iniuriam ab altero secretum extorsit, arctissimo nexu stringitur illud seruandi: Adeò vt si illius reuelatione periclitaretur alterius vita, dicere auderem quòd deberet ipse periculum anteà subire propriùs, quàm illum detegere. Post hoc est illud quod quis prudenter, vel tanquàm prælato vel tanquàm amico, alteri concredit. Tunc enim etsi nemo obligetur mortem oppetere, vt illud celet dum ab illo extorqueretur, tenetur tamen quàm posset maximè illũ contegere. Deinde sequuntur alij gradus remissioris obligationis. Vt si scis secretũ vel quod alter temerè effutiuit, vel quod casu vidisti. At ne quæstione sequenti de testibus, eadem nos occupet quæstio, de omnibus tã reo quàm testibus constituitur sexta generalis conclusio. Licet cuicũq; præter ius requisito primùm non respondere, mox appellare. Quin verò & quo potuerit pacto se defendere, ne loquatur: sicuti contra priuatã personã. Nam iudex

Qualia oportet esse indicia quæ inquisitionẽ antecedant.
S. Thomas.
Quid semiplena probatio.
Argumentum.
Solutio.
Dubitatio.
Solutio.
Sana doctrina ad cõfessarios spectans.
Multiplex secretorũ ordo.
Iudiciũ huius tẽporis ignorãtia.
Sexta conclusio.

multò grauiùs mortaliter peccat(quod apprimè animaduertere debent) dum tali vi secreta exprimit, quàm si priuata esset persona : eò quòd cùm sit iustitiæ patronus & custos, eidem iustitiæ auctoritate publica,vim infert. Quamobrem dũ per iniuriam extorsit crimen per illam confessionem non potest reum condemnare : quia ex iniuria nullum nascitur ius. Si verò nullum aliud remediũ interrogatis reliquum sit,pro tali casu est conclusio septima. Possunt ac debent sic contra ius requisiti quacunq; vti amphibologia,quam vsitatus sermo citra mendaciũ ferre possit. Nam si talia verba nullatenus sensum verum admitterent,mendacium parerent, quod nullatenus licet. Et quidem antiquus doctorum clypeus ille erat,vt interrogatus diceret,Nego proposita,vt proposita sunt. Et re vera inter synceros iudices,illa esset legitima responsio:sed tamen quoniam iam illa minimè contenti vrgentiùs instant, distinctione opus est. Dum enim testis de alieno actu interrogatur,faciliùs protegere se potest, quàm si interrogaretur de proprio. Arbitror enim,licet non sit eo gradu certum,quo in confessario, posse ritè respondere se nescire:vt si interrogetur an alius quispiam,puta Petrus occiderit,illudue aut aliud fecerit,fueritve tali hora in tali loco,aut quidquã simile,per quod veniri possit in notitiã criminis. Enimuerò cùm voces sint conceptuum signa,oratio illa,nescio, recipere hunc sensum citra mendacium potest: Nescio vt tibi modò dicam. Quare non aduersatur alteri veritati, scio simpliciter : etiam si proprijs oculis id de quo interrogatur vidisset. Nam si tãtùm auditu illud teneret, dubium non est, quin posset respondere se nescire. Quandoquidem quod credimus,non propriè scimus. Et confirmatur cõclusio. Iudex sciscitari de occultis non potest:immo vt habetur cap. qualiter & quando.1.de accusationibus debet interrogans excipere occulta crimina admonens testem ne illa detegat:ergo quanuis ipse astu exceptionem non explicet,legibus ipsis intelligitur expressa. Quocirca iuramentum calumniæ,vel quodcũq; aliud testimoniũ,eo moderamine intelligitur, quòd ille iuratus dicet veritatem secundùm ius. Atq; inter alias expositiones hæc optima est,& textui genuina illius loci, Marc.13. De illo die nemo scit,neq; fili⁹ hominis. Cũ enim Apostoli Christũ sciscitaretur, Dic nobis quãdo ista fiẽt:ipse respõdit, De die illo nemo scit,neq; filius hominis. Quasi dixisset, Ad fidẽ redẽptionis quã filius hominis operatur, nõ pertinet illũ manifestari,sed potiùs reticeri. Quare filius hominis nescit vt dicat. Attamẽ dũ interrogatio fit de proprio actu:vt scilicet si vel testis interrogetur,an viderit,vel audierit, vel adfuerit tali loco:& pariter si reus interrogatur an fecerit hoc vel illud,illic perplexior fit locus euadẽdi: Nã dicere, Nescio, ridiculũ esset: Potest tamen dicere, Non memini:nam eundem sensum recipit, quem, nescio,scilicet,vt dicam. Si tamen res est tam proxima vel tam insignis, vt illa responsio fiat etiam deridicula,difficilior fit multò euasio: Nam dicere, Non vidi,vel, Non audiui, non mihi satis videtur eundẽ sensum admittere,quem, Nescio. Nec auderem sic ego respondere si vidissem. Quanuis in,audire, tolerabiliùs idem permittatur sensus. Nam etiã audimus vt dicamus. De reo autem multò est res grauissima. Dum enim interrogatur an occiderit vel furatus fuerit,vel de quocunq; alio proprio actu,eludere interrogationem nequit,dicendo se nescire,neq;(vt diximus)admittetur si dicat se non meminisse. Quòd autem liceat ei dicere se non fecisse,nullatenus est sustentabile:quoniam, Non feci, nullo modo amplecti potest sensum, Non feci vt dicã: Facere enim nõ habet candẽ connexionẽ cũ eo quod est, vt dicam,quã habet,scire. In communi enim colloquio vbi sermo oritur de re aliqua quã secretò seruare volumus,licet quis respondeat se nihil scire,non existimatur mendax,etiam si credatur id secretò nosse. Si tamen sermo esset de re quã alter fecit:qui sciens rem illã fecisse,diceret,non feci:aut,non ita res est,profectò mendax meritò haberetur. Idem enim est prorsus, Non feci,&, Non ita res est. Quod porrò nullo sensu à mẽdacio excusari potest. Scio Adrian.4.sent.q.de sigillo confes.dicere,quòd reus contra ius interrogatus,potest etiam iuratus respondere,non solùm nihil de illa re nouisse: verùm interrogatus an fecerit,potest,inquit,secundum omnes Doctores respondere se non fecisse. Nescio tamen qui sint omnes illi doctores: quia neminem vidi:immo indubius credo, id neutiquam licere. At quia neminem dico,est vtiq; Caiet.opusc.16.res.q.5.quem suprà citauimus, qui ait, inquisitum præter ius de occultis complicibus respondere posse non habere complices.quod si verum esset, consequens fieret vt de se quoque iniustè interrogatus respondere posset,non fecisse. Quod ego profectò adduci nõ possum,vt credam. Quoniã nulla amphibologia valet eiusmodi responsa à mendacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio hæc, quòd si illud non esset mendacium, vana tunc fuisset cura & solicitudo omnium Doctorum admonendi non licere,neque pro vita seruãda in iudicio mentiri: quia nullũ aliud mendaciũ cauere volũt,quàm hoc quo quis apertè negat se fecisse,quod fecit. Quæro enim ab istis,an si iudex diceret tu occidisti,respondens reus,nõ ita est,mentiretur: profectò non est dubiũ. Quare nec adulteræ à marito nudo gladio interrogatæ,an amicũ admiserit,dicere fas est non admisisse,si id modò falsum est. Neq; posset à mendacio excusari si cùm eum admisisset nudiustertiùs,absolutè respondisset non admisisse, intelligẽs heri: nã illa negatio vniuersalis est. Quid ergo remedij est? profectò nullũ:nã hominum iniquitatibus,postquàm semel iuris synceritatem pessundant, nullis potest legibus obuiã iri. Sed miseris necesse est mortem, velut martyres perpeti, antequã ius naturale & diuinum mentiendo transgrediantur. Quod enim remediũ excogitare potest misera puella,cùm mortẽ tyrannus ei minatur, nisi secũ turpiter consentiat? profectò nullum : sed gladio potiùs succumbendum illi est. Eodem modo cui eandem mortem offerret,nisi mendaciũ proferret,moriendum esset. Et talis est casus,dum tyrannicè iudex reum in tales angustias redigit,vt vel mentiri debeat,vel mori. Hęc truncatim de hac materia hìc dixerim:quoniam nec res est quæ hoc loco plenariè disputari deberet,& in dicta nostra Relectione copiosè extat discussa.

Cõclusio septima. *Probatio conclusionis.* *Qualiter interrogatus iniquè proprio actu posit se legitimè eripere.* *Sententia Adria.* *Ratio egregia in Adria.*

Ad primũ argumẽtũ. Aristot.

AD primum igitur argumentum in contrarium respondetur, iura ciuilia multa impunè permittere,quæ non ideo approbant diuinæ leges,vt meretricia. Atq; hac ratione quia ferre mortem, quæ secundùm Aristot.3.Ethic.terribilium omnium terribilissimum est, egregiæ virtutis est,illiusq; fortitudinis culminis quod rarissimi homines attingunt, leges humanæ nulla supplicia illis statuerunt, qui cum accu-

cum accusationibus transigerent, vt se à morte eriperent: licet ante tribunal Dei culpa non careat. Et similis est responsio argumenti secundi.

Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS III.

Vtrùm reo liceat iudicium per appellationem declinare.

TERTIVM vitium rei est subdola cauillosaque appellatio. Arguitur ergo quòd reo non liceat iudicium per appellationem declinare. *Primum argumentum.* Primùm, videtur hoc contradicere documento Pauli ad Rom.13. *Paulus.* Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nã appellatio, quædam est recusatio iudicis, & ab eius obedientia exemptio. *Secundum argumẽtũ.* Secundò: Maior obedientia debetur ordinarijs iudicibus, qui publica potestate pollent, quàm alijs quos arbitrio tuo elegeris: sed ab electis communi partiũ consensu appellare non licet: vt patet 2.q.6.can. à iudicibus. ergo nec ab ordinarijs. *Tertiũ argumentum.* Tertiò arguitur. Si appellare licitum esset, quocunq; tẽpore liceret: præfinitur autẽ à iure tẽpus decẽ dierum, ad appellandum: vt patet 2.q.6.can. Anteriorum. ergo appellatio non est licita. In contrarium est exemplum Pauli, qui, vt refertur Act.11. appellauit ad Cæsarem.

BREVISSIMA est atq; facilima quæstio, ad quam duabus conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prior est: Licitũ est reo quando iustitiæ confidit, qui iudicis fortè grauamine premitur, appellare: dũmodo ad legitimum appellet iudicem. *Ratio conclusionis.* Conclusio est manifesta, etiam naturali iure: quoniam vt se suaque quisque defendat, tutela & beneficio vti potest: quod ratio naturalis ei nõ denegat. Quòd autem id nulla ratio naturalis vetet, patet, quia ea maximè esset, obedientia: hæc tamen non obstat: quia nemo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalternus est. Est enim iudicum ordo sicut caussarũ naturaliũ, quarum in suis influxibus alia est alijs subdita. Quare eadẽ cau. & q. can. Omnis oppressus. conceditur afflictis reis appellare, iubeturque vt à nullo prohibeantur: sed fulciantur potiùs & audiantur. Et can. præcedenti, Appellantẽ non debet afflictio vlla carceris, aut retentionis iniuriare custodia. Sunt autem multæ à iure præscriptæ ceremoniæ & formulæ appellãdi, de quibus non est præsentis loci pressiùs dicere. Quòd autem habetur in can. Catholicus, videlicet quòd si quis fidelium ad iudicẽ prouocauerit infidelem, excommunicetur: de Apostolica doctrina sumptum est. *Paulus.* Obiurgat enim Paulus Corinthios in cap.6. prioris epistolæ, quòd frater cũ fratre iudicio contẽderet, & hoc apud infideles iudices: cùm inter seipsos possent suas componere lites. Nam vbi fides non est, neque rectũ esse potest iudiciũ. Intelligitur autẽ illa prohibitio de illis catholicis, qui inter catholicos viuunt: nam illi nostrates qui in terris infidelium negotiationis caussa commorari permittuntur, nihil peccant si coram ipsorum iudicibus, vel actores compareant vel rei. *Postrema conclusio.* Posterior conclusio: Appellare ad superiorẽ caussa aut repellendæ aut differendæ iustæ sententiæ, iniustum, & iniquum est. *Probatio.* Probatur: quia sicut imponere reo (vt suprà diximus) calũnia est, sic imponere iudici: ille autẽ qui subdolè & vafrè appellat, præterquã quòd obedientiã violat quã iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustam sententiam tulerit: insuper & impedimento illi est ne suum persequatur munus: atq; adeò eisdem de causis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eadẽ cau. & q. can. quicũq;. præcipitur vt tales appellationes nõ recipiãtur. & can. omnino. eiusmodi appellãtes puniri iubentur. *Quæstio.* At verò sciscitaris circa priorem conclusionem, vtrũ licitum sit & condecens sic religionum familias instituere, vt appellare prohibeantur. *Ratio hæsitandi.* Apparet enim id neque decêre, neq; verò licêre: tum quòd præcipuè in caussa capitis, quam tantopere nos natura admonet vt defendamus, nemo debet naturali beneficio orbari, quo se tueri potest: tum etiã quòd, vt eadẽ cau. & q. habetur vtroque canone, Ad Romanam. Christianis vniuersis hoc indulgetur beneficium, vt quoties se quisq; premi senserit, ad Romanam sedem tanquã ad caput, prouocatione confugiat. *Responsio.* Respondetur nihilominus perquàm sanctè è religionibus abigi appellandi vsum: nam etsi fortasse accidere quandoque possit, vt monachus aliquis iniuria læsus affligatur, tamen ex alia parte talia damna (quę rarissimè contingũt) pace & quiete compensantur: neruus enim & decus religionis in hoc maximè cõsistit, vt altissimo inter se silentio, omnia veluti inter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent, & transigant: neq; se seculo prodant. Etenim vbi primùm religionũ caussæ claustrorum metas exierint, actum de illis est. Quocirca institutiones ipsas sic Pontifices confirmarunt, vt appellationes prohiberent: non quòd per hoc summis ipsis Pontificibus obedientiæ quidquã sit ademptum. Quicunq; enim quantumuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: verùm quòd sic consultum est religionum incolumitati. *Dubitatio.* Sed & circa secundam conclusionem dubium præterea restat, vtrùm reo etiam dum iustè credit ab inferiori condemnari, liceat superiorem interpellare: ea nimirũ spe ductus vt superior, vel fauore, vel quia diuersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiam, vel illa dilatione poterit se ipse eruere. *Argumentum partis affirmatiuæ.* Est enim à parte affirmatiua argumentum, quòd postquàm intra limites obedientiæ iure id permittitur, videtur posse illuc subterfugere: nam (vt dicemus statim) licet ei è carceribus fugere. Accedit & vsus: nam quicunq;, si potest, appellat. *Solutio.* Respondetur tamen id certè non licere: sed esse peccatum genere suo mortale, vbi quis certissimus est meritò esse condemnatus, etiã ad mortem, per appellationem iudicium eludere: nam est contra iustitiam & in reipublicæ detrimẽtum: nam sæpissimè illis prolatationibus iudices & ministri vel lassantur, vel corrumpuntur, & restant scelera impunita. Secus si aliquo pacto de æquitate sententiæ dubitaretur.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum respondetur, quòd quando inferior iudex fines trãsgreditur iuris, exorbitat ab ordine superioris. & ideo subditus nullã transgreditur obedientiæ lineam, si ad superiorẽ recurrat: quoniam nemo constringitur parêre inferiori, nisi quatenus ipse perseuerat in superioris ordine. *Ad secundum argumentum.* Ad secundũ respõdetur, quòd in vtroq; esse peccatũ vsu venit, scilicet in iudice perspicientiæ

defectum,per quem iustam caussam dat reo æquiorem alium interpellandi: & in reo defectum constantiæ,quia non persistit in eo quod semel elegit.Vnde licet ordinario iudici firmior obedientia quàm arbitro debeatur, tamen quia ordinarius non à reo eligitur, sed eius auctoritas pendet à superiori, fit vt quādo ille ab eius ordine exit,poßit reus citra inconstantiæ notā prouocare:quādo verò litigantes cōmuni consensu sequestrē elegerunt,propter eorū inconstantiā non permittuntur appellare. Attamē si tres fuerint electi,& duo sine tertio sententiam tulerint,appellare licet:vt subditur statim in cap.sanè.

Ad tertiū argumētū. Ad tertium argumentū respōdetur,quòd cùm appellare,officiū sit virtutis,constringi debet ab vtroq; extremo.nempe vt ita hoc beneficiū reo cōcedatur,vt tamen non cedat in accusatoris iniuriā.Ob idq; antiquitus biduum aut triduū concedebatur reo,vt posset appellare: post verò indultum est tempus decem dierum.Nam si quantocunque elapso tēpore appellare liberum esset, nulla esset firmitas in iudicio & sententia,sed semper esset ex arbitrio rei pendens. Atque eandē ob caussam interdictum est super eodem articulo tertio appellare,vt patet extrà,de appel.cap. Directæ.Vbi permittitur appellare bis:& cap.sua nobis. vbi prohibetur appellare ter.Et est expressus titulus in Codice,lib.7. ne liceat in vna eademque caussa tertiò prouocare.Iam verò Romæ inductus est cōtrarius mos: vt scilicet tres sententiæ expectētur concordes.Ea fortè de caussa quòd technis fraudibusq; humanis in dies crescētibus, aliter satisfieri litigantibus nō posse creditū est:nā cùm hæc ex iure pēdeant positiuo, potest Summus Pontifex illa pro tēporum varietate mutare.Ille autē nocentißimus intolerabilisque stylus est, vt litigatores permittātur caussas in frusta lacerare,& nouos articulos effingere,vt à quocunque iudicis verbo appelletur,& de singulis expectentur tres sentētiæ,atque hac ratione lites immortales fiant.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat condemnato ad mortem se quacunque via defendere.

Primum argumentum. POSTREMVM remedium quod reo superesse videtur est,vt se defendat,tunc presertim dū morti addictus est.Arguitur ergo id licitum esse.Naturalis inclinatio semper est licita,cùm Deo auctore illa sit vniuersis rebus indita:inter inclinationes autem naturæ,summa cunctis rebus inest vt sese conseruēt:inde enim nascitur vt summā exoptemus felicitatē,in qua perpetuò permaneamus: ergo ad tuendā vitā quæcunque nobis defensa licet. *Secundum argumētū.* Secundò:Perinde sententia fugiendo declinatur,atq; resistēdo:fugere autē licitum est,secundùm illud Ecclesi.9. Longè esto ab homine potestatē habēte occidendi,& nō viuificandi:ergo & resistere licet. *Tertiū argumentum.* Tertiò : Plus homo sibi ordine charitatis tenetur quàm alteri : licet autem alterum periculo mortis eripere , secundùm illud Prouer.24.Erue eos qui ducuntur ad mortem:& eos qui trahūtur ad interitum liberare ne cesses : ergo & cuique licet seipsum à morte liberare. *Paulus.* In contrarium est Apostolus ad Ro.13.Qui potestati resistit,ordinationi Dei resistit,& ipse sibi damnationē acquirit.Etenim qui à suo se iudice defendit,potestati resistit quæ diuinitus ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum instituta est.

Distinctio. QVAESTIO hæc per distinctionem est dissoluenda.Contingit enim quēpiam , aut iustè dānari aut iniustè. Et secundùm hæc duo membra duæ sunt seccernēdæ cōclusiones. *Prima conclusio.* Prior est:Nemini iustè ac iuridicè condemnato licet se à legitimo iudice defendere. *Ratio conclusionis.* Et ratio(præter testimonium citatum Pauli)est quòd bellum nequit esse vtrinq; iustū nisi vbi ignorātia alterutram partium excusaret : iudex autē iustè capit,tenet supplicioque addicit legitimum reum:non ergo reus iustè potest illi resistere,sed est suo genere mortale crimen. *Secunda conclusio.* Posterior conclusio:Cuicumque iniustè condēnato fas est iudici resistere, vbi tamen non daret scandalum,ex quo grauis turbatio timeretur. *Probatio conclusionis.* Conclusio est nota:quoniā iniqua sententia nullam subdito inducit obedientiam : quin verò iam tunc iudex non publica, sed priuata vtitur auctoritate:crescit autem inde eius culpa quod prætextu iustitiæ iniuriam infert, & violentiam. Vnde Ezech.22.Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem:ergo sicuti à lupis,sic se quisq; potest ab ipsis tueri, nisi graue inde metueretur scandalum. *Prima dubitatio.* Emergunt tamen ex his conclusionibus rationes aliquot dubitandi:Et primùm omnium offertur dubium de innocente,qui secundùm allegata & probata condemnatur:videlicet vtrùm sit illis connumerandus , quibus posterior conclusio suffragatur,vt se defendant : an verò illis quibus refragatur prior , præcipiens vt pareant. *Argumentum.* Nam quòd se poßit defendere,argumētum est sua innocētia. Durißimum enim est manus innocētis ligare,qui per iniquitatem accusatus est:id præsertim in caussa mortis : cùm natura cuilibet ius faciat defendendi sese.Sed ex altera parte est nihilo debilius argumētum, quòd illum iudex iustè cōdemnauit.Et ponamus eundē etiam iudicem credere illum esse nocentē. Quare si damnato liceret se defendere , bellum esset iustum ex vtraque parte. Res profectò grauis est: & qui à parte innocentis cēseret,respondere ad contrarium argumentum posset, quòd bellū simpliciter est iustum ex parte innocentis:sed tamē iustitia iudicis fundaretur in falsa præsumptione, quæ innocēti ius protectionis nō adimit. *Solutio positæ dubitationis.* Nihilominus non auderem ab hac parte stare:sed crediderim(vt q.4.dicebamus) quòd si eiusmodi innocens possent citra graue scandalum , & citra vulnerationem iudicis eiusque ministrorum se protegere,posset quidem:vtpote non solùm fugiendo, verùm & includendo se in locum munitum,& fortè armis territando ministros iustitiæ:& dum capitur , connitendo se eripere etiam pellendo ministros.Attamen si non posset se defendere nisi inflictis vulneribus,neutiquā crediderim id licere. Nam primùm id non fieret sine grauißimo scandalo,quod peccatū est. Secundò arguitur : Iudex in tali casu non solùm licitè reum inuadit,verùm & iustitiæ præcepto ita cōpellitur,vt si non faceret grauiter peccaret.Nam faciamus testimonia esse legitima,& iudicē habere illū pro reo:durißimū autem concessu esset quòd iudex teneretur præliū cōtra hominē aggredi , qui iustè posset etiā se contra prælio defendere:

nam

nam etsi in bello possent contra se inuicem duo hostes iustè pugnare: quia alterum ignorantia excusat: est autem longè dissimilis ratio: quia allegata & probata secundùm iura obligant iudicem reum damnare. Itaque iudex etsi decipiatur credens illum esse reum: tamen non decipitur in hoc, quòd etiam si sit in secreto innocēs, tenetur illū damnare. Prætereà, quòd ipse sit persona publica & reus priuata, plurimum ad rem facit. Adde quòd si prætorem vel occideret vel vulneraret, licet postmodum de eius innocentia constaret, nihilo secius ob id quòd illa se vi defendisset, puniretur. Signum ergo est quòd in conscientia id ei minimè licuisset.

Ad primū argumētū.

AD primum igitur argumentum in principio quæstionis respondetur, quòd inter inclinationes naturales illa est potissima, vt rationalis homo nihil contra rationem inceptet. Ob idque vniuersale desiderium omnium creaturarū conseruādi se, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi citra iniuriā reipublicæ in suo se iure nō valet asserere, vitā potiùs q̄ rationis ordinem deserere debet.

Ad secundum argumentum. *D. Thomas*

Argumentū autem secundu multa exigit diluenda dubia. Respōdet enim S. Tho. ꝙ cùm nemo ita cōdemnetur, vt mortē sibijpsi inferat, sed tātùm vt patiatur, nullus tenetur facere illud vnde mors sequatur: quod cōtingeret, si sua sponte maneret in carcere. Et ideo cùm ei fuga patet, arripere potest. Verùmtamen nō potest resistere ministro iustitiæ: nā hoc nō solùm esset nō agere suā mortem, verùm resistere ne patiatur. *Prima ratio.* At verò cōtra hanc solutionē sunt argumēta permulta. Primùm, ꝙ nemo potest suā custodire vitā cum alieno dāno, quale daretur custodibus cōtra quos si fugeret, lege ageretur. *Solutio.* Ad hoc autē respondetur hoc accidētarium esse: quòd ideo fugiens minimè tenetur cauere. Ipsi viderint custodes quomodo munus suū expleant. Etenim si negligētes fuerint, illis imputandum est: nam fugiens, ius persequitur suum. *Secunda ratio.* Quòd si vrgētiùs arguas, sequeretur si condēnato liceret se in pedes dare, quòd liceret pariter & cōpedes rumpere, & infringere seras, & perforare murum, qua se via eriperet: hoc tamē reprehensibile vulgò reputatur. Quin verò & legibus decretæ sunt illis pœnæ qui talia audēt. *Henricus.* Henricus Gandēsis quolib. 9. ar. 25. negat illationē hanc: nimirū arbitratus hoc perinde esse atque resistere iudici, eius percutiēdo ministros. Vnde sicut licet tibi, inquit, per alienū agrum transire, haud tamē diruere sepem vt trāseas: sic condēnatus dum fores patēt, fugere potest, nequaquā tamen vincula rumpere. Attamen etsi huic opinioni applaudere ciuiles leges videri possint, tamē contraria probabilior est: quam *Caietanus.* Caiet. 2.2. q. 69. censet D. Thò. consonam, dicenti quòd licet fugere, sed nō resistere. Et ita credo in foro conscientiæ de quo præcisè tractamus. Cuiuis enim fugere licet: iustum subinde fit & se ab impedimētis, citra vim expedire. Est autē notandum vim propriè, neque brutis animātibus, quæ neque dominiū vllum neque ius habēt, neque verò inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo condēnato nō licet vel iudici vel custodi carceris resistere, manus in ipsos inijciendo: vincula verò rūpere nō est resistere, sed fugere. Sicut neque qui leonibus esset traditus, vim inferret iustitiæ, dum, vt se defenderet, illos interficeret. Qui autem custodē carceris ligaret, aut os illi, ne clamaret, obstrueret, vim faceret: non, tamē si eum dū se teneret post se fugiēs traheret. *Argumentum.* Sed arguis contrà: Qui ædes rūperet vicini, vim inferret: ergo qui claustra rumpit carceris vt fugiat. *Solutio.* Negatur consequētia: quoniā ille ius nō habet ingrediēdi, sicut hic exeundi. Fatemur tamē quòd teneatur in conscientia de dāno dato. Hìc enim tantùm cōstituimus ius fugiēdi, declarantes illic nō inferri vim iustitiæ vindicatiuæ: quidquid sit de cōmutatiua. *Ratio altera.* Quòd si arguas, saltem rūpere vincula, peccatū iniustitiæ est: *Solutio.* Negatur consequentia: quia totū reducitur ad hoc quod est fugere. Quare nō tenetur ille de dāno ratione acceptionis, sed ratione rei acceptę. Enimuerò si fune ligati possunt nodū dissoluere, immo & funē discindere, & habentes adulterinā clauem possunt seras aperire, fit vt & ferrea vincula limare, & perforare murū liceat: etiā si qui hoc facit, sciat occlusos secum alios exituros. Nam ipse suo vtitur iure: cui cura non incumbit custodiēdi alios. Veruntamē ex his nō subsequitur quòd amici condēnati possint vincto vel intrinsecus vel extrinsecus nauare operas suas, vt vincula vel muros dirumpat, licet possint cōsulere vt fugiat. Nam ille tantùm cui fugere licet, viam sternere potest: ceteri verò maiorē iniuriam facerēt diruendo carceres, quàm priuatam domum: essetq; in vtroque foro capitale crimē. *Caietanus.* Et quanuis Caieta. 2.2. q. 69. contrariæ sit sententię, arbitror tamē nemini licere porrigere vincto vel limam vel aliud instrumētum: quoniā iam hoc esset cooperari. Neque vera est illa regula, quòd si mihi licet aliquid operari, liceat alijs me iuuare: quoniā vincula & carceres rumpere, solùm est licitum sternēti sibi viam. Secus habet consulere alteri quod ei licet. Custodibus autē carceris iustitiæque ministris grauissimum esset infidelitatis scelus vel cooperari, vel conniuere, vel dissimulare: immo credo, & cōsulere. Neq; verò propterea quòd condemnatis fugere in foro cōscientię liceat, aliquod patitur respublica detrimētum: nā satis obuiatur si carceres bene sint murati, & custodes vigilātes. Non enim est necessariū vt nullū sit impunitū crimen. *Argumentum.* Porrò autē fateor contra hanc determinationē frangēdi carceres, quā in foro conscientiæ veridicā arbitror, validissimum existere argumētum ex iure ciuili, quo pœna capitis effractoribus carcerū decernitur: vt patet. ff. de effract. l. De ijs. & ff. de cust. & exhi. reo. l. in eos. Secundùm quas & alias particulares solent bene moratæ respublicæ adhibere. Nam tam grauis pœna nisi pro mortali culpa, iniusta sanè esset: secundùm ea quæ libro 1. q. 6. definita reliquimus: nempè pœnam, nisi pro culpa infligi non posse. *Respōsio.* Ad hoc nihilominus respōdetur, quòd cùm legum cōditores ciuiles nō sint spiritualiū iudices, vt perpēdere valeant culpas in foro consciētiæ: nihil mirum si putēt esse culpā vbi culpa nō est. Igitur vel illā sunt opinionē sequuti, ꝙ per se effringere carceres lethalis culpa sit, vel suas leges in præsumptione fundauēre. Præsumitur enim vis semper illata custodibus & resistentia: vbi verè inest culpa. Et ideo additur in dictis legibus: Si quis cōspiratione facta cū ceteris carceres effregerit. Vbi vis & resistētia custodibus illata insinuatur. Subditur autem ibidem: Qui per negligentiam custodum euaserint, leniùs puniantur. Et intelligēdum est si vincula aut carceres rumperēt: nā aliàs profectò nulla esset æquitas: cùm citra controuersia, nulla sit illic culpa. Tametsi qui fugit, eo ipso criminis fit iure suspectus. Subdit autem eadē lex, In eos. quòd etsi effractores inuenirentur postea innocentes ex eo crimine propter quod

 impacti

faceret qui particulam linguæ sibi resecaret, vt euitaret maius damnum: quia illud medium non erat per se necessarium, sed ex malignitate alterius præcipientis. Secus si putridum haberes membrum: tunc enim tu tibi ipsi, si alius chirurgi non haberetur copia, posses abscindere: sicuti alia quacunque via tibi ipsi mederi.

QVÆSTIO SEPTIMA,

DE INIVSTITIA TESTIS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm teneatur quandoque homo testimonium ferre.

QVARTVM locum in iudicio obtinet persona testis: de qua quatuor examinanda sunt, scilicet testium obligatio, sufficientia, repulsa, & culpa. Quæritur ergo primò vtrùm quis aliquando teneatur testimonium dicere? Et arguitur à parte negatiua. Fraudulentia nemini licita est, quippe cui indiuidua malitia inest: qui autem occultum crimen reuelat, id præcipuè quod suæ fidei concreditur, infidelis est & fraudulentus, secundùm illud Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo nulli licet talia reuelare secreta, tantùm abest vt quispiam teneatur. Secundò arguitur: Si testificari virtus esset, ea maximè conueniret sacerdotibus & clericis propter eorum maiorem auctoritatem. His enim qui sacra tractant firmior debetur fides: & tamen clerici testes esse in caussa sanguinis prohibentur: ergo testificari non videtur esse virtus. In contrarium est August. vbi ait: Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterq; reus est. Ille quia prodere non vult, iste quia nocere desiderat. *Primum argumentum partis negatiuæ.* *Secundum argumētū.* *Augustin.*

RESPONSIO quæstionis quatuor conclusionibus continetur. Discernendum enim est inter eū, à quo testimonium requiritur, & eum, qui non est requisitus. Prima ergo conclusio est: Quicunque à legitimo iudice secundùm formam iuris in testem adsciscitur, tenetur testimonium ferre. Conclusio inde patet, quòd illud est obedientiæ munus: & obedire quicunque subditus tenetur maioribus suis, iusta præcipientibus. Secunda conclusio: Qui occulta crimina interrogatur, de quibus neq; infamia præcessit, neque alia iuris caussa ex suprà nominatis, non tenetur testimonium dicere. Hæc itidem est manifesta, quoniam quicunq; tenetur bono proximi nomini consulere, celando eius crimina: nisi legitimè compulsus fuerit. Similes ergo sunt regulæ istæ à teste obseruādæ illis quæ reo præscriptæ sunt. Quando verò vel nullus te interrogat, vel ille qui tuus non est iudex, altera tibi est obseruanda distinctio. Enimuerò si testimoniū tuum necessariū est ad liberandum hominē, vel ab iniusta morte, vel à falsa infamia, vel ab iniquo damno, tunc auscultanda est tertia conclusio. Quicunq; ab eiusmodi periculis iniquè oblatis tenetur testimonio suo proximum liberare. Probatur: quia charitatis mandato quicunq; tenetur proximo suo malū cauere. Exemplū præstò est in in eleemosyna, quā grauiter patiēti porrigere quisq; tenetur: Est enim & hoc genus quoddam, idemque præcipuum eleemosynæ. Quapropter non solùm petitus à suo proximo & rogatus obligatur, verùm etsi minimè fuerit requisitus, tenetur quisque vltro satagere vt suū denunciet testimoniū, vbi prodesse potest: ita enim nos admonet Psaltes: Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Sapiens Prouerbio. 28. Erue eos qui ducuntur ad mortem. Et ad Romanos primo: Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vbi glossa, Consentire est tacere cùm possis redarguere. Et eadem ratione cùm possis testificari. Quapropter conclusio hæc multò habet patentiorem veritatem in prodendis criminibus, quæ in exitium reipublicæ vergunt. Nam si tunc quicunque tenetur esse accusator, multo æquiùs testis. Quarta conclusio: Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria, vel rempublicam à periculo, solùm caussa condēnandi reum nemo tenetur sua sponte offerre se in testem, nisi iuridicè compulsus secundùm ordinem iuris. Probatur: quia celare tunc veritatē, nulla est caussa dāni vel publici vel priuati. Quare neq; iustitiæ ratio, neq; charitatis quempiā tūc cogit priuatū ciuem secretum pandere, quod in pectore habet. At verò conclusiones has, sic iuxta ordinem sancti Thomæ simpliciter assertas, necesse est exactiùs perpēdere. Existit enim statim argumentum contra primam, quòd si teneretur testis euocatus à iudice testimonium ferre, sequeretur quòd neutiquam ei liceret sese occulere ne accerseretur. Immo quòd si vlla vteretur astutia ne verum testimonium ferret, teneretur restituere damnum quod vel actor vel reus acciperet, cui eius testimonium conducebat. Hæc enim illatio inde patet quòd ferre tunc testimonium, actus est iustitiæ: iustitia autem læsa restitutionē postulat. Quòd si argumento hoc conuincaris, consequens subinde apparet vt qui cōtra tenorem tertiæ conclusionis etiam à iudice non vocatus testimonio suo non succurrerit iniuriam patienti accipiētiue damnum, pari ratione teneatur restitutione id resarcire. Consequentia patet: quia dū sanctus Thomas testimonium Pauli adducit: Non solùm qui agunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, opinatur illum tunc in damnum proximi consentire. Quòd autem id concedendum non sit, arguitur sic. Primò, nemo charitatis lege tenetur proximum à calamitate eripere, nisi extrema aut graui necessitate prematur: ergo licet quispiam testimonio meo indigeat, vbi ei damnum agitur pecuniæ, aut famæ extrà extremum aut graue periculum mortis, nisi à iudice cogar, non teneor obsequium meum ferre. Secundò, Neque verò eiusmodi periculis extremo aut graui eadem charitatis lege succurrere vllus cōpellitur, cū detrimento suo. Tertiò: etsi in talibus casibus quispiā charitatis negligens, officium suum *Distinctio.* *Prima conclusio.* *Suadetur cō clusio.* *Secunda cō clusio.* *Ratio conclusionis.* *Tertia cō clusio.* *Probatio conclusionis.* *Paulus.* *Glossa.* *Quarta cō clusio.* *Probatio.* *Argumentum contra primā conclusionem.* *Primum argumentum in cōtrariā partem.* *Argumē. 2.* *Argum. 3.*

ciuili requiruntur septem: vt patet Instit. de testamen. §. fin. & C. eodem titulo. l. Hac consultissima. Et in alijs perinde caussis eadem seruatur cautela. Tertiò, Contra personas in dignitate constitutas, & potissimùm si sint Ecclesiæ Romanæ non satis est ternarius testium numerus. Legitur enim 2. quæst. 5. cap. Præsul. quòd Præsul non dãnetur nisi cum septuaginta duobus testibus, qui fuit numerus discipulorum Christi. Presbyter autem Cardinalis non nisi cum sexagintaquatuor testibus deponatur: Diaconus verò Cardinalis vrbis Romæ non nisi cum 27. condemnetur: Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius, non nisi septem. Et est text. Syluest. in Concil. generali. In huiusmodi autem Ecclesiasticis, quippe quorum crimina minùs sunt tolerãda, pauciora deberent testimonia requiri: ergo vrgẽtiori ratione in alijs non sufficiunt tres. In contrarium est illud Deuteronom. 17. In ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur. & cap. 19. In ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Quod Christus Matthæi 18. approbando citauit. Idemque Paulus 1. ad Corinth. 12.

Argum. 3. *Paulus.*

AD quæstionem vnica conclusione respondetur. Duorum testimonium, qui sint homines fide digni, sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinẽ triũ. Conclusio hæc trifario iure asseritur: Naturali scilicet, diuino, & humano. De diuino enim iã citata sunt testimonia. Et pręrereà Christus Ioan. 8. eadem ratione astruxit testimonium suum, quod simul erat & patris, fide dignum esse. Quo loco ait Augustinus quòd in hoc testiũ numero est trinitas secundùm mysterium commendata: in qua est perpetua firmitas veritatis. Ius autem humanum patet 2. quæstione. 5. ca. quod verò. & extrà, de testib. c. In omni negotio. & ff. eodem titu. l. vbi numerus. Ratione autem naturali probatur. Certitudo (vt 1. Ethi. auctor est Aristot.) non est similiter in omni materia exquirenda. Ob idque in actibus humanis, qui in caducis & contingentibus versantur, & de quibus constituuntur iudicia, nõ ea exigitur certitudo quę in scientijs demonstrabilibus: sed illa satis est quæ plurimùm veritatem continet, raró autem deficit: probabilius autem est, certoque propinquius id quod à multis asseritur, quàm quod asserit vnus. ob idque vbi vni tãtùm reo negãti multi obijciũtur testes, rationi consentaneũ est, vt illorũ potiùs testimonio stetur, quàm rei negantis. At verò multitudo tribus comprehenditur, principio scilicet, medio, & fine, quibus continetur linea: item longitudine, latitudine, & profunditate, quibus concluditur corpus. Vnde Arist. initio 1. de Cœl. totũ & omne de tribus primùm dicitur: nã de duobus solùm dicimus ambo: duo autem testes cũ actore faciũt tres: quò autem absque actore cui in iudicio non tãta perhibetur fides, testimoniũ absolutum sit ac perfectũ, adhibetur tertius testis, Vnde Eccle. 4. Funiculus triplex difficilè rũpitur. Cùm ergo sub disiunctione dicitur in ore duorũ vel triũ, prius membrũ necessitatem designat & sufficientiã, posterius verò abundãtius complementum. Quòd si obijcias cur non vnus affirmans contra negãtem vnũ sufficiat, respondetur quòd cùm reus sit suæ vitæ suorumque bonorũ possessor, & melior sit conditio possidentis, non existimatur vnius actoris affirmatio contrà sufficiens, etiã si vno alio fulciatur teste, ad depellendũ ipsum de sua possessione. Sed nũquid non quãdoq; vnius auctoritas pluriũ testimonio præstat. Fatendũ quidem est: tamen leges vt sæpè dici solitũ est, non ea considerãt, quæ raró contingũt, sed quæ plurimũ. Quamuis vnius eximiæ auctoritatis, qualis est Imperator, testimonium, sufficiẽs iudicatur: vt habetur l. omniũ. C. de test. Quin verò neq; pluriũ semper affirmatio firma est. Nam vt legitur 3, Reg. 21. Naboth pluriũ falso testimonio condemnatus est. Et innocentissimus Christus. Emergit autem ex hac conclusione argumentum contra ius humanũ. Leges humanæ non possunt naturali derogare, ac multo minus diuinæ: quòd autem tres testes sufficiãt, est de iure naturæ & diuino, vt dictũ iam modò est: ergo leges humanæ non potuerũt testimoniũ triũ infirmare, constituentes vt in testamento aperto requiratur quinque testes, & in occluso septem: atq; alijs caussis item plures. Respondetur, ius naturæ & diuinum non vsque adeò stabilire testimoniũ triũ vt censeant nullam ob caussam exigi posse plures. Enimuero quamuis nisi hominum malitia nimium excresceret, duorum vel trium abundaret testimonium: mortalium tamen fidè & iustitia deprauata, idẽ ius naturæ persuadet, vt testimonia firmiora requirantur: & maximè in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem asseuerare nequeunt.

Conclusio respõsiua. *Suadetur cõclusio.* *August.* *Aristot.* *Obiectio.* *Solutio.* *Argumentum.* *Solutio.*

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd singulares testes nõ faciũt in iudicio fidem, sed illi tantùm qui sunt cõtestes. Dicuntur autem singulares, quãdo quisque suum actũ seorsum contestatur. Sed est tamen de eorum discordia cum D. Thom. distinguendum. Nam si discordãt vel in substãtia actus, putà quòd vnus ait reum percussisse alapa, alius verò fuste: vel in loco aut tempore quæ sunt proximæ actionũ circunstãtiæ: nempe quòd vnus ait rem cõtigisse, aut manè aut domi, alius verò seró, aut in agro: testimonium tunc aut refutatur, aut non satis ad sententiã facere censetur. Videntur enim singulares esse, hoc est de diuersis actibus loqui: præsertim si tanquam certa asserãt. Nam si vnus dicat se non meminisse, non vsque adeò inficiatur eius testimonium. Sed est tamen regula quã prudenter Sanctus Thomas constituit: videlicet quòd si testes actoris & testes rei ab inuicem fuerint discrepantes, tũc ceteris paribus, standũ est à parte rei, quoniam cùm melior sit conditio possidentis, iudex propensior esse debet ad absoluendũ quàm ad condemnandum. Si verò testes eiusdem partis inter se dissenserint, & pariter testes alterius inter se, tũc iudex vtri partium assentiri debeat ex multis potest perpendere: scilicet vel ex numero testium, vel ex dignitate, vel ex fauore caussæ: vt si agatur de libertate alicuius, & de alijs negotiorum qualitatibus. Multò autem iustiùs repellitur testis, qui secum ipse dissidet: ac tũc maximè cùm de vsu & scientia interrogatur. Nam qui de opinione requiritur & fama, non ideo reijciendus venit, quòd secũdùm diuersa visa & audita de re titubet. At verò quando in aliquibus discrepãt circunstantijs, quæ ad substantiã caussæ exiguum afferunt momentũ, non ideo testimonium inficiatur: Vt si alius dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel quòd tempus erat subnubilum aut subclarum: aut si domus picturata erat, aut secus: ad quas circũstantias non solent homines esse attenti. Quinimo (vt de concord. Euangel. Chrysosto. & Augustinus sapienter adnotauére) aliquãta historicorum discordia, solidiorem illis arrogat fidem quàm si vsq; ad minima essent concordes. Tunc enim

Ad primũ argumentum. *D. Thomas* *Regula S. Thomæ.* *Chrysost.* *Augustin.*

enim consultò & ex condito videri possent conspirasse ad fingendum historiam. Præter hæc autem (& hoc cum Caietano)lubenter impræsentiarum adnotauerim quòd etiã si testes singulares fuerint de multiplicatis ab eadem persona eisdem actibus, non debilem faciunt fidem: maximè in religionibus, vbi syncera debet esse & plana cognitio criminum: vt si vnus attestetur talem commisisse vnum furtum,atque alius eundem commisisse aliud.Tunc enim, licet de rigore iuris non sit illis fides habenda, tamen in religionibus possent haberi pro indicijs,vt procederetur ad aliquam inquisitionem & ad interrogandum reum ipsum,etiam cum genere aliquo leuis tormenti.Secus autem in secularibus, vbi ad acerbiora supplicia proceditur. Ad secundum iam reddita est ratio cur in aliquibus causis cumulatiora requirantur testimonia. Ad tertium autem respondet Sanctus Thomas quòd illud cap.intelligitur de episcopis & reliquis ministris singulariter Ecclesiæ Romanæ. Tribus enim de causis tam ingens testium copia ante eorum condemnationem expectatur. Primùm, quia ea debent splendere sanctitate,ac subinde auctoritate,vt plus fidei eis adhibeatur q̃ testibus multis.Secũdò,quia cùm ipsi iudices sint vniuersæ Ecclesiæ,propter executionem iustitiæ inuidiam contrahunt apud multos:& ideo facilè possent aduersus illos falsa obijci testimonia.Præsentia tempora documento sunt quantas hæretici in Romanam Curiam expuerint blasphemias. Tertia caussa est, quòd ex illorum condemnatione multum deperiret auctoritatis Romanæ Ecclesiæ:quod periculosius esset, quàm aliqua illorum mala citra scandalum tolerare.

Caietanus. *Ad secundũ argumẽtum.* *Ad tertiũ argumentum.* *D.Thomas*

ARTICVLVS III.

Vtrùm cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit.

TERTIO loco dicendum est de testium idoneitate. Quærendum scilicet,vtrũ cuiuspiã testimonium sit citra eius culpã repellendum? Et arguitur à parte negatiua: Ad ea quæ sunt reipublicæ necessaria,ac subinde de necessitate salutis præstanda,nemo repelli debet,nisi propter culpã:testimonium autem ferre, est huiusmodi:ergo ab illo munere nemo reijciendus est,nisi illius sit sceleris notatus. Secundò:Repulsio testis,aut in pœnam illi decernitur, aut ideo fit, quod non datur illi fides:pœna autem nemo dignus est,nisi propter culpã,neque ob aliam caussam indignus est fide:quia quicunque præsumitur bonus, quoadusque sua ipsa malitia prodat: ergo nullo modo testis refutandus est,nisi propter culpam. In contrarium est canon.si testes quarta, quæstio.3. vbi complures hominum sortes à testimonio ferendo citra culpam suam,repelluntur.

Primum argumentum. *Argum. 2.*

Conclusio respõsiua. *Ratio conclusionis.*

AD quæstionem respondetur hac affirmatiua cõclusione,citato c.consona.Iure & merito homines à testificãdi munere,tam ob alias caussas,quàm ob culpam repelluntur. Conclusio hæc, præterquàm iure humano,ratione etiam naturali clarescit.Enimuerò cùm certitudo humani testimonij (vt proximè dictum est)non sit prorsus infallibilis, sed fallentijs multis peruia, consentaneum est vt quidquid testimonij fidem infirmat,refutetur.Infirmat autem huiusmodi fidem cùm primis culpa, cuius caussa infideles atq; infames non admittuntur in testes.Ptæterea & qui publici criminis rei fuêre.Prẹter culpã autem sunt & alij defectus probabilitatem testimonij debilitãtes: vt rationis inopia ob quã pueri & amentes recusantur,atque etiã mulieres,nisi in certis casibus. Secundò & caussæ quæ plenæ libertati obstãt,vt inimici & amici,atque adeò domestici.Tertiò,& humilium conditio:vt pauperes qui caussa leuãdæ famis corrumpi possent. Præterea & viles, vt serui. Denique latissimè huiusmodi defectus can.citato dinumerãtur,videlicet ratione sexus,ætatis,criminis,cõditionis,aliarũq; huiusmodi caussarum. Circa hãc conclusionem,non tã dubitãdo quàm admonendo quærendum superest vtrum huiusmodi defectus,quãdo latent in teste,liceat litigãti in publicum traducere quò testimonium sibi cõtrarium vel infirmet vel prorsus recutiat?Et vt certissimum citra discussionem statuamus, constãtissimum est neutiquã crimen falsum licere testi obijcere, neque caussa seruãdæ totius reipublicæ. Nam si mentiri officiosè fas non est,quanto minus perniciosè?Iniquissimus ergo vsus est, & qui in bene morata republica non esset ferendus, qui iam nunc temporis in iudicijs est frequens:nempe dum aduocati flagitia,quæ neque suspicãtur quidem,testibus impingunt, dicentes vti iure suo ad suam redimendã vexationem: cùm tamen mos ille plus habeat diabolicæ nequitiæ,quàm iuris. Fatemur quidem causidicos illos procuratores minimum auctoritatis in hac re habere:nã meritissimò in his mendacissimi habentur: nihilominus vix inde emergit testis sine læsione honoris & famæ. Et ideo præter illã quam irrogant priuatæ personæ,iniuriã quoque inferunt reipublicæ: nã illa ratione deterrentur viri probi, testes esse.Et nonnunquàm legitimè excusantur,etiã dum à iudice requiruntur: quia nemo cum tanto periculo honoris sui & famæ,tenetur obsequium præstare suum.Quare deberent isti taxatores, quos vocãt testium, si in probatione deficerent, supplicio affici. At verò de crimine vero, occulto tamẽ, superest dubitãdi ratio.Nam qui crimen occultum reuelat (vt libro præcedenti quæstione quinta dictum est)licet secundo gradu,nihilominus iure infamator habetur,sicuti falsi impositor.Nihilo secius respondetur genere suo non esse peccatum, reuelare occultum crimen testis, ob quod iure repulsam patitur.Nam postquàm id ius concedit,licitum est cuicunque eodem iuris beneficio vti.Attamen multæ sunt requisitæ conditiones,vt talia detegere crimina,non sit charitati contrarium. In primis requiritur vt reuelatio illa sit vincendæ liti necessaria. Quare si crimen non est ex illis quibus iure testimonium repellitur,nefas est illud propalare.Mox librãda est fœditas detegendi criminis, cum detrimẽto, quod si nõ detegeretur,dari posset.Nam si in caussa exigui momẽti immane crimen testis patefaceres, ob quod vel periculum mortis subiret,vel infamis deinde viueret,profectò charitatem grauiter vulnerares.Tertiò & præcipuè perpendendũ est,vtrum testis, vel sua culpa, vel sua sponte se ingesserit: nam

Dubitatio. *Solutio.*

tunc

tunc æquiùs posset ei crimen suum opponi, quo os illi obstrueretur. Quando verò, non solùm absque culpa sua, verùm compulsus testimonium dicit, periculosum esset illum infamare: tunc vel maximè, quando non tam necessitate quàm ob vindictam id fit. Quartò denique perpendẽdum est vtrum quãquam aliàs improbus sit, probè tamen & candidè verum fert testimonium. Nam si constaret falsum esse, multò iustius esset, etiam cum eius infamia impudens illi os compescere.

Ad primũ argumentum.

ARGVMENTA autem quæstionis facillima sunt. Ad primum enim respondetur quòd illa testimonia sunt penitus reipublicæ necessaria, quæ bonum habent auctoritatis pondus: quod quidem citra culpam aliis etiam defectibus diminuitur. Et ideo qui illos habent, refutantur. Et per hoc patet solutio secundi argumenti. Haud enim omnis testium repulsa, pœna est, quæ ob culpam infligatur: immo quandoque est cautela. Ad alterum autem membrum respondetur quòd vbi res non vergit in nocumentum alterius, quicunque præsumitur bonus, dum nõ probatur malus. Quando verò agitur in tertiam personam, nemini fit iniuria, dum necessaria adhibetur cautela.

Ad secundũ argumẽtum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

Primum argumentum.

QVANTVM quod in teste consideratur, est culpa, si falsus sit de qua ideo quæritur an semper sit mortalis. Et arguitur à parte negatiua. Primò sic: Quandoque testis non studio, sed facti ignoratione falsum dicit testimonium: ignorãtia autem excusat à mortali labe: ergo nõ semper falsum testimonium peccatum est mortale. Secundò: Mendacium quod alicui quidem prodest, nulli verò nocet, quodque ideo officiosum appellant, non est mortale: sæpè autem testimonium falsum huiusmodi mendacium est: putà dum testis falsitate illa studet quempiam vel à morte liberare, vel ab iniuria, seu iudicis seu aliorum testium: ergo hoc genus testimonium non erit lethale crimen. Tertiò: Ideo iusiurandum à teste requiritur vt timeat peierando mortaliter peccare: hoc autẽ necessarium non esset si ipsum per se falsum testimonium semper esset mortale: signum ergo est circa iuramentum quandoque contingere vt sit veniale. In contrarium est illud Prouerb. 19. Testis falsus non erit impunitus: vbi cùm sermo sit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis.

Argum. 2. *Argum. 3.*

QVAESTIO hæc secundùm triplicem gradum absurditatis, quæ in falso testimonio accidere consueuit, tribus conclusionibus dissoluitur. Consideratur enim & secundùm sacrilegium periurij, & secundùm iudicij iniustitiam, & secundùm falsitatem dicti. Est ergo prima conclusio: Omne periuriũ siue in iudicio siue extrà, quãtumuis de re sit minima, peccatũ mortale est. Nec potest vlla ex caussa alleuiari, vt sit veniale: quia adducere Deum in testem cuiusuis falsitatis, sacrilega impietas est. Secũda conclusio: Mentiri in iudicio violando iustitiã, etiam citra iusiurandum genere suo est mortale. Verba sunt sancti Thomæ, quibus insinuat opinionem quã quæstione præcedenti contra Caietanum constituimus: nempe quòd potest mendacium in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit, genere suo, quod potest in indiuiduo esse veniale. Conclusio inde patet quòd præclara iustitiæ virtus est ad salutem necessaria: & ideo qui illam transgreditur, charitatem, in qua salus consistit, auersatur. Quàobrem Decalogi præceptũ Exod. 20. sub illa forma constituitur: Non loquèris contra proximum tuũ falsum testimonium. Nam testimoniũ falsum in fauorem proximi, non est mortale: neque adeò quando dicitur vt idem impediatur iniuriã facere: quoniã neq; hoc est contra ipsum, sed illud contra ipsum existit quod dicitur, vt tollatur ei ius suum. Tertia conclusio: Mendacium, si aliam non habeat maculam quàm falsitatis, non est genere suo mortale. Patet, quia neque est contra religionem neque contra iustitiã: & ideo genere suo nõ expellit charitatem. Teneatur ergo in memoria differentia conclusionũ istarũ: Omne periurium, non solùm in genere, sed in quolibet indiuiduo est mortale. Mendaciũ citra iuramentũ, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Iocosum autem & officiosum genere suo non est mortale, potest tamen ex circunstãtijs illuc vsque crescere. Quòd si sciscitèris vtrũ sit grauiùs, periuriúmue quodcunque extra iudicium, an perniciosum mendacium citra iuramentum in iudicio: Respondetur ex obiecto grauius esse periurium, vtpote quod aduersatur religioni, quàm mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensandæ sunt circunstantiæ, quibus potest contra simplex perniciosum mendacium malitia exuperare aliquod periurium.

Prima conclusio. *Secunda cõclusio.* *D. Thomas* *Probatio conclusionis.* *Tertia cõclusio.* *Quæstio. Solutio.*

AD primum igitur argumentũ respondet S. Thom. Primùm, quòd nemo debet in iudicio asserendo testificari, nisi id de quo per vigilãtem considerationem certã habet scientiã: sed quod sub dubio habet, sub dubio debet proferre. Attamen si post prudentem vigilantiã pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, non ideo mendacij reus habetur: quia non iuit contra mentem, quod nomen mendacij sonat. Quare neque si iuratus id affirmet, periurus est. Ex hoc responso elicit Caieta. neq; vllã talis testis subire restitutionis obligationem. Etenim (vt lib. præcedenti dictũ est) restitutio, vel ratione acceptionis nascitur, vel ratione rei acceptæ: eiusmodi autem testis ratione acceptionis, in qua culpa non infuit, non fit restitutionis debitor. Neque verò ratione rei acceptæ: quia [illegible] testis nõ agat caussam propriã, id quod alter perdit sibi non accrescit. Hoc autem corollariũ cum his temperamentis verũ est. Primò, quòd nulla præfuerit negligentia aut leuitas & temeritas in credendo: nã tunc certè teneretur testis in parte pro ratione negligentiæ. Deinde qui omni procul culpa falsus est, quãuis non teneatur de sua substantia restitutionem facere, tenetur tamen dictũ suum retractare, si illa via prodesse poterit, vt qui iacturam fecit amissum recuperet: tunc præsertim cùm de vita aut fama agitur alterius. Quin verò licet iure testis nõ admittatur testimoniũ retractare nisi incõtinenti & absq; mora, vt patet extrà, de testibus: cap. pręterea. nihilominus quia (vt glos. illic habet) etiã post tẽporis interuallũ robur

Ad primũ argumẽtũ. *D. Thomas* *Corollariũ Caietani.*

priori

prioris testimonij retractatione infirmatur tūc maximè, dū testis bonę est existimationis, de quo nulla est suspicio, consultò fuisse mentitum: debet quantocunque elapso tempore testimonium mutare, si modò intellexerit quòd aliquo pacto poterit famam & honorem alterius resarcire. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum argumentum respondetur, mendacium officiosum adeò genere suo non esse mortale, vt neque in iudicio tale fiat. Quare dum innocens vel testium calumnijs accusatur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere aliquid contra veritatem, vt illa via ab iniquo iudicio innoxius eripiatur, nisi iusiurandū interueniat, non est mortale. Et ratio est (vt ait S. Thom.) quia iudicium iniustum, non est iudicium: ideòque nihil illic contra iustitiā peccatur. Dum autem vniuersaliter ait iudicium iniustum non esse iudicium, non loquitur more styloque doctorum iuris, sed sermone philosophorum moralium, qui quidquid vitiosum est, nullum arbitrantur: Iuris enim prudentes non omnem sententiam iniustā pro nulla ducunt. Sententia enim apud illos duplici de caussa est nulla, scilicet, vel quia dimanat à non iudice, vel quia errorem continet, tum intolerabilem, tum etiam manifestum. Attamen etiā si non sit nulla, accidit esse iniustam triplici de caussa, vt auctor est Gratian. can. episcopus. 11. q. 3. scilicet aut ex animo: vt puta quia iudex ex odio procedit: tametsi hoc quidem nisi alia adsit iniquitas, sententiam nō vitiat, aut ex ordine: nempe ꝙ non seruatur necessarius ordo iuris: aut ex caussa, nempe dum contra veritatem aut facti aut iuris sententia pronunciatur. Atque hæc est essentialis iniustitia: nam reliquæ accidentarię sunt. Et quæ dicimus de sententia, quæ terminus est iudicij, idem & de iudicio censendum est. At verò licet hoc pacto sit sententia iniusta: non tamen (vt dicere cœpimus) censetur subinde nulla, nisi error tū *Gregorius.* intolerabilis, tū etiam propatulus sit, ideo admonet Grego. ead. cau. & quæst. dicens: Sententia pastoris siue iusta siue iniusta timēda est. Ob id scilicet quòd quādo error nō est manifestarius, ad reū nō pertinet de illo iudicare. Considerate ergo perpēde duo verba. sentētia, & pastoris. Priori nanq; intelligit ꝙ nō sit intolerabilis erroris: & posteriori quòd sit veri iudicis. Hæc autem omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro cōsciētię, quisquis omni proculdubio resciuerit sentētiam esse iniquā, hoc est cōtra veritatē, potest non parere: dū id modò citra scandalū faciat. Et ideo S. Thom. omne iudiciū iniquum censet nullum. *Ad tertiū argumentum.* Ad tertiū facilè respōdetur, quòd ideo stringūtur testes iureiurando, vt maiori percellantur timore. Grauius enim est à Dei religione præuaricari, q humanam sauciare iustitiam.

QVAESTIO OCTAVA,

DE IVSTITIA ADVOCATORVM.

S. Thom. 2. 2. quæst. 71.

ARTICVLVS I.

Vtrum Aduocatus teneatur gratis præstare patrocinium pauperibus in suis caussis.

POSTREMA denique persona in iudicio est aduocatus, de quo primò quæritur, Vtrùm teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua. Patrocinium inter alia misericordiæ opera connumeratur: sed opera misericordiæ gratis debent impendi, secundùm illud Exod. 23. *Primum argumentum partis affirmatiuæ.* Si videris asinum odientis te iacentem sub onere, non præteribis: sed subleuabis cum eo: cùm tamen molestiùs premitur pauper lite cōtra ius sibi conflata, quàm asinus onere. *Argum. 2. Gregorius.* Secundò accedit auctoritas Gregorij, qui inter suas homilias exponens locum Euangelicum Matthæ. 25. de talento quod seruus nequam subtus terram infoderat, ait: Habens intellectum curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia non torpescat: habens artem qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur: habens loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Hæc enim omnia talenti nomine reputantur: talentum autem abscondere culpa est, vt de pœna ipsa deprehenditur quam seruus ille pertulit: ergo patrocinium est in præcepto. *Argum. 3.* Tertiò, Præcepta misericordiæ sunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tempore obligant quo calamitas ingruit. necessitatis autem tempus in paupere est quoties iniuria opprimitur, ergo tunc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse. In contrarium autem est quòd necessitas cibi non est minor quàm illa qua pauper in iudicio vexatur: non autem semper tenetur diues cibo pauperi subuenire, ergo neque patronus suo patrocinio.

SICVTI de accusatore quæsitum est, vtrum de iustitia teneatur quādoque accusare: & de teste vtrū teneatur testificari: ita & de aduocato operæ pretium est scire an officio misericordiæ teneatur fauore suo miseris suppetias ire? Ad quam vtique quoniam gratis pauperibus patrocinari vnum est eleemosynarū genus, *S. Thomas.* periṅde respondendū est ac de alijs misericordię officijs, de quibus D. Tho. 2. 2. quæst. 32. *Conclusio respōsiua.* disputauit. Est ergo conclusio quæ sola quæstioni sufficit. Aduocatus non semper caussę pauperum patrocinium suum gratis præstare tenetur: sed tunc duntaxat cùm non in promptu apparet quomodo ei *Probatio.* possit aliter subueniri. Probatur conclusio. Præceptum misericordiæ, vt modò dicebamus, est affirmatiuum: obligat ergo nō pro semper, sed miseria id inopis exigēte: igitur vbi in prōptu est vt possit aliter pauperi succurri, nō te præceptum constringit, sed consiliū admonet. Eò potissimùm quòd ad impossibile nemo obligatur: & nemo potest omnibus opē ferre: licet sit consiliū dum potes, aliū benefaciēdo pręuenire. At verò vbi nō est in promptu per viā aliā subuētio, tunc extrema censetur necessitas, *August.* atque adeò obligaris. Vnde August. in princip. de doctrina Christiana, Cùm omnibus, inquit, prodesse non

non possis, his tibi potissimùm consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunatibus constrictiùs tibi tanquam quadam sorte iunguntur. Vbi rationem reddit cur omnibus non tenemur: nempe quia non possumus. Mox affirmatiuum præceptum suis qualitatibus circunscribit vt sit obligatorium. Primùm ratione loci: quia non teneris quæritare quibus benefacias, sed occurrentibus auxilio adesse: secundùm illud citatum Exod. 23. Si occurris oui aut asino vicini tui erranti, reduc eum. Secundò etiam addit rationem temporis: quia non teneris prospicere in futurum caussis pauperum, sed in præsenti eis opitulari secundùm illud 1. Ioan. 3. Qui viderit fratrem suũ necesse habere, & clauserit viscera, &c. Subiungit autem August. vel quarumlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus non sufficit, illis citius opem debet qui sibi sunt aliqua necessitudine coniuncti secundùm illud 1. ad Timoth. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptum charitatis: prius vt hæ circunstantiæ conueniant: posterius vt non sit in promptu via paratior subuentionis. Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter censendum est: ac de aliis perinde qui misericordiæ officio leuare ærumnas possunt, miserorumque necessitatibus opitulari, siue publicis siue priuatis. Primùm autem circa hæc dubium existit, quo modo intelligatur excusatio hæc præcepti, quando in prõptu apparet quomodo alteri necessitati subueniri possit, vtrum satis sit vt tu excuseris, alios esse qui necessitatem intuentes, & meliùs quàm tu, possunt, & arctiori vinculo tenentur. Sic enim vulgus existimat: quare passim audias hoc sese pacto excusantes, Est talis qui meliùs facere potest ac debet: cur igitur ego tenear? Respondetur nihilominus istis eiusmodi physicas potentias & naturales obligationes, nisi adsit actus, non excusare reliquos, qui succurrere possunt. Quid enim misero prodest quòd multi possint & debeant, si occurrit illi nemo? Verba ergo hæc, si in promptu appareat aliter subueniri posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus: scilicet vt credas reuera absque te subuentum iri statim per alios. Alioqui si tu non facis, aliorum culpa tuam non excusabit. Sed alterum deinde hic restat dubium. Videtur enim D. Tho. non satis ei fecisse: loquitur inquam, de extrema necessitate, nihil autem de graui: & tamen dubium est vtrum citra extremam teneatur etiam aduocatus patrocinari pauperi in graui necessitate, aut medicus etiam infirmum curare. Et quidem Caietan. impræsentiarum solam extremam necessitatem arbitratur secum afferre, præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus: Primum extremæ necessitatis, cui sub mortali culpa succurrendum est. Secundùm, necessitatis grauis citra extremam: cui non occurrere venialis, inquit, culpa est. Leuioribus autem succurrere consilium est: sed illas prætermittere nulla est culpa. Mirandum est tamen quomodo sui ipsius fuerit oblitus: nam 2. 2. q. 32. art. 5 legitimè diuum Thomam interpretatus, duos confessus est casus præcepti eleemosynæ sub mortali: videlicet necessitatem extremam de necessariis, & grauem de superfluis. In cujus confirmationem tractatum posteà composuit de eleemosina: vbi eandem sententiam adstruxit necessaria esse concessu. Ioannes nanque non tantùm de extrema loquitur, sed de vrgenti necessitate, Qui viderit, inquit, fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua, &c. Viscera enim quæ sola extrema necessitas aperit, ferrea sunt & obstrusiora quàm sinit charitas. Igitur non est dubium quin perinde atque in aliis eleemosynis, in patrocinio locum etiam habeat grauius necessitas, vt in loco citato ait sanctus Thomas: quod rectè Syluester agnouit in verbo, aduocatus. §. 28. Ecquis enim dubitet, quin si inopis hominis omni fauore destituti citra periculum vitæ periclitaretur honor, aliàve illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus suo illi adesse patrocinio? Et pariter medicus quanuis non immineret ægroto periculum mortis? Hoc autem verum est quòd cùm in graui necessitate non sit præceptum, nisi de superfluo, pensanda est & necessitatis grauitas, & aduocati aut medici possibilitas. Et quidem grauitas ex obiecto perpenditur: periculum enim præsentissimum vitæ extrema necessitas est. Et quanquam non esset tam certum periculum mortis, posset esse grauis necessitas: vt in infirmo graui tento infirmitate: & si cui grauiter periclitatur honor & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenus aduocatus est, sicuti & in medico, est tempus quod sibi superest. Hiud enim ad succurrendum grauibus caussis citra extremam tenetur horas succidere quas in alenda sua familia collocare eget: sed satis fuerit si sit diues qui non tanto tempore pro se eget, vt quod sibi superest, caussis pauperum impendat. Si non omnibus illis potiùs quæ grauiora sunt. Nam inde quòd scientiæ locuples est, tenetur partem etiam impartiri egenis: sicuti si aliis diuitiis afflueret. Qui enim inuisos habet pauperes, non est cur sit in conscientia securus: quia neque est in tuto. Et per hæc clarent argumentorum solutiones. Qui enim illum sub onere iacens obuium habet, videt suam opem esse illi necessariam, cuius ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregorium respondetur, quòd talentum abscondere est, vbi necessitas occurrit, auxilium subtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam exposita est illa quæ obligat necessitas, atque illa quæ sub consilio militat.

Duo requisita ad præceptũ charitatis.

Primum dubium.

Responsio

Dubium secundum.

Caietanus.

Caietanus sui ipsius oblitus.

Solutio proximi dubij.

D. Thomas

Syluester.

Ad argumenta partis affirmatiuæ.

ARTICVLVS II.

Vtrùm meritò sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

POST hæc quæritur de aduocatorum qualitate & dignitate, vtrum aliqui sint tanquam inidonei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim à parte negatiua: Ab operibus misericordiæ nemo arcendus est. Secundum: Eiusdem effectus neutiquam incongruè assignantur diuersæ caussæ: vacare autẽ sacris & peccatis sordescere, contraria sunt: incongruè ergo ab hoc officio arcentur ex vna parte infames, atque ab altera clerici. Tertiò quisque tenetur proximum sicut seipsum diligere: nemo autem cohibetur propriam defendere caussam: ergo neque cohiberi vllus debet tueri caussam proximi. In contrarium autem est, quòd infames & excommunicati

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

repelluntur ab hoc officio: vt patet.3. q.7. cano.infames. & etiam monachi, nisi de licentia Prælati in causis piis.16.q.1. cap. monachi.& extrà, de postulatio. c. ex parte.

Distinctio. A D quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim quis potest à munere aliquo repelli, scilicet aut propter impotentiam aut propter indecentiam. Sed differunt, quòd impotentia simpliciter excludit hominem, indecentia verò non item: quia potest per necessitatem quod indecens erat fieri condecens. Est ergo prior conclusio: *Prima conclusio.* Qui potentia caret aduocandi, neutiquam patrocinari potest siue potentia desit in sensu interiori, quales sunt furiosi, qui sanũ non habent sensum, atque impuberes, qui ipsum non habent integrum ac solidum, aut in exteriori, sicuti sunt surdi aut muti. Requiritur enim in oratore primùm mens, non solùm sana, verum etiam extructa ad iudicandum: & deinde cùm caussæ in foro exteriori agantur, instrumenta ad exprimendum conceptus. *Secũda conclusio.* Secunda conclusio: Duplex est qualitas quæ in aduocato existens, nisi necessitas adsit, indecentem facit aduocationem. Prior est dignitatis excellentia. Posterior verò orbitas aliqua aut defectus. Excellentia inquam dignitatis indecentes reddit sacerdotes, & maximè monachos vt in foro versentur. Qui enim sunt sacris ministeriis mancipati, orationique perinde & contemplationi addicti, eos minimè decet ad sæculares caussas demitti: quæ & impedimento illis sunt ne possint spiritualibus vacare: & auctoritatem diminuunt, atque offuscant, ne pro sua conditione & statu in honore & existimatione habeantur. Orbitas autem aut corporalis esse potest & naturalis, aut quæ ex peccato proficiscitur: corporalis inquam vt cæcitas. Nam qui cæcus est, non est ad dicendum aptus. Nemo enim acrimoniam habere potest nisi eos videat cum quibus loquitur, Nam per oculos & concionis attentione excitatur orator: & per eosdem spiritus quoque remittit quibus vegetatur oratio. Loquitur enim de oratore qui voce caussas agit. Nam in illis qui scripto responsa dant, non tantùm officit oculorum orbitas. Fœdior autem ac nocentior est qui corruptis moribus sordescit. Qua ratione repelluntur infideles hæretici, excommunicati, atque infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At verò vt in conclusione adiectum est, ingruere potest necessitas qua eiusmodi decentia compensetur. Quare & monachi pro suis ecclesiis, atque alij pro seipsis & sibi coniunctis, aduocationis officio fungi possunt. Primum ergo omnium, impræsentiarum animaduertendum est, quanta in aduocato requisita sit dignitas: quæ certè paulò minor desideratur quàm in iudice. Vnde cùm in aliis cunctis actibus atque officiis præscientiæ copia requiratur morum probitas, in oratore potissimùm atque in aduocato etiam philosophi id singulariter exigunt. *Munus oratoris.* Quare in descriptione Oratoris priùs ponunt, Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cùm primis summa fide clientis curam suscipere: deinde cauere ne parti aduersæ iniuriam inferat, ac demum ea pollere auctoritate, vt non tantùm iuris prudentia, verùm & morum præcipuè integritate fidem sibi arroget. *Quintilianus.* Nam prauis, vt ait lib.12. Quintil. etiam vera dicentibus fides deest: videturque malus aduocatus malæ caussæ indicium & argumentum. *Interrogatio theologica.* Interrogatio autem hic existat theologica, Vtrum dura quis se contra ius in hoc officium insinuat peccet mortaliter? *Responsio.* Respondetur quòd si defectus non multùm ad rem referat, non est mortale crimen: immo potest fieri etiam citra veniale. Vt si mutus scripto consulat & emendatus infamis, si tamen absque vlla iuris peritia & negotiorum experientia ingereret sese, nõ esset à mortali culpa immunis: quandoquidem in illo periclitarentur caussæ sibi concreditæ.

Ad primũ argumentũ. A D primum igitur argumentum respondetur, non omnia opera misericordiæ omnes decere. Immo si indocti ad docendum prodirent, & stulti ad consulendum, & inexperti medici ad medicandum, & infames ad corripiendum, potiùs pestilentes haberentur quàm misericordes. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, quòd sicut virtus inter duo extrema constituitur, ita & patrocinandi muneri alij per excellentiam non sunt apti, atque alij per defectum. *Ad tertiũ.* Ad tertium autem respondetur quòd necessitas non incumbit tanta succurrendi alienis negotiis quàm propriis: ideo infames admittuntur in caussis propriis & non in alienis.

ARTICVLVS III.

Vtrum aduocatis delictum sit iniustam caussam defendere.

Primum argumentum. POST aduocati dignitatem sequitur de idonea aduocandi forma: nempe vtrum licitum sit caussam iniustam defendere? Haud enim desunt à parte affirmatiua argumenta: Etenim sicuti laus medicæ artis inde maximè relucet quòd desperatos morbos medicus sanet: ita & aduocatus inde præcipuè commendari assolet, quòd infirmas caussas propugnat. *Secundum.* Secundò: Si caussam propter iniustitiam deberet deserere, non eò punirentur aduocati, quòd caussas perdunt: puniuntur autem tanquam præuaricatores, qui diuersam adiuuant partem: vt patet capit. Si quem pœnituerit.2.q.3. ergo licitum est susceptam caussam contra iustitiam defendere. *Tertium.* Accedit tertiò, quòd maior illic apparet culpa, vbi caussa iusta iniustè defenditur: putà dum vel falsi producuntur testes vel leges allegantur falsæ: quàm iniustam caussam via regia defendere: licet autem aduocato astutiis vti ac technis, sicuti militi ex insidiis pugnare: ergo iniusta caussam protegere nõ est prorsus nefas. In contrarium autem est reprehensio illa 2. Paralip.19. Impio præbes auxiliũ; & idcirco irã Domini merebaris.

Prima conclusio. A D quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Aduocatus qui sciens & prudens iniustam causam defendit, tum mortaliter contra iustitiam peccat, tum perinde ad restitutionem tenetur. *Probatio.* Probatur: Qui ad malum cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atque ipse qui facit: *Paulus.* secundùm illud Pauli, ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: aduocatus autem & consilio & fauore cooperatur ei qui iniustam litem gerit:

quin verò ipse est qui litem nutrit: ergo mortaliter peccat: ac subinde cùm peccatum sit contra iustitiam, nempe in nocumentum alterius partis, ad restitutionem obligatur. Posterior conclusio: Qui per ignorantiam, iniustam tuetur caussam, excusari pro ratione ignorantiæ potest, tam à culpa quàm à restitutione. Conclusio in omnibus materiis clara est. Emergit autem ex priori conclusione dubitandi occasio de caussa dubia: Vtrum aduocatus suscipere eam caussam possit ac subinde defendere, quę iudicio suo anceps est. Et quidē si in æquilibrio dubitatio pendeat, in promptu est affirmatiua responsio: quoniam iurisprudentis munus non aliud est, quàm legum sensa bona fide ad alterutram partem applicare. Immo hinc omnes lites pendent quòd res aut iure aut facto in dubio versantur. Sed ratio dubitandi potissima est, vtrum etsi aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quæ minoris est probabilitatis defensare. Apparet namque id non esse licitum: quoniam videtur nihil aliud quàm iniquitas iudicem in eam partem inclinare & trahere, contra quam pronuntiare deberet. Respondetur nihilominus sub distinctione. Quando enim est caussa mortis, aut sanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur; tunc actori contra reum patrocinari, nisi minimū tanta vigeat probabilitate accusatio, quanta defensio, profectò ingens esset scelus: quoniā melior est conditio possidentis: maximè in fauorem honoris & vitæ. Ac fere idem est cùm quis reus fit, vt de sua deturbetur bonorum omniū possessione. Immo in hisce casibus potissimum caussa capitis, nisi reus perniciosissimus haberetur pium esset eius suscipere patrocinium, etiā si eius caussa minoris esset probabilitatis: dummodo nulli fraudi panderetur locus. In caussis autem minoris momenti, tametsi vix absq; periculo possit infirmior caussa defendi ac debilior: tamen si ad rigorē cōscientię loquamur, non est cur omnino condénetur: dummodò patronus clientem in primis suum admonitum curet, iustitiam non tam ei quàm alteri parti arridere: deinde nulla prorsus vtatur, fallitate leges scilicet aut cōmentitias allegando, aut falsè interpretando, sed illis semper vtatur quæ caussæ suæ suffragantur: reliqua verò subticeat argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quòd vnicuiq; licitum est ius suum absq; vi & fraude experiri & persequi. Et ideò cùm patroni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriam facit si merita suæ caussæ patefaciat. Altera verò pars sibi viderit, cui patrono suam concredat caussam: & iudex etiam sibi, vt quadratus stet, ne in partem nutet infirmiorem. Tametsi vt dicebam similium caussarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

Postrema conclusio.

Dubitatio.

Argumentum.

Solutio.

Ad argumentum.

AD primum igitur argumentum respondetur, disparem esse medici atque aduocati rationem. Medicus namque qui desperatum morbum curandum suscipit nemini iniuriam irrogat, scilicet neque tertio, neq; verò infirmo, si ipse consentit. Aduocatus autem qui vnam partem sic propugnat vt alteram expugnet, licet scientiæ laudem mereatur, est tamen secundùm voluntatem iniquus. Secundum autem argumentum, de illo qui bona fide caussam suscipit, quam post contestatam litem intellexit esse iniquam, abditioris est ambiguitatis. Respondet enim S. Tho. quòd non debet eam prodere vt alteram partem iuuet secreta iniustæ caussæ retegendo: esset enim tunc præuaricator, iuxta cap. Si quem pœnituerit. 2. q. 3. quod iā exposuimus: sed debet eam dissimulanter deserere. At verò solutio hæc ansam contra se affert arguendi. Si quis enim accusatori patrocinaretur contra aliquē in caussa capitali, quem decurrente caussa euidenter nosset esse innocentem, teneretur caussam prodere, vt eum à morte liberaret. Immo verò agere testem eius innocentiæ, & transire ad defendendum eius caussam. Nam innocentia tanto potitur iure, vt etiam iudex (vt supra dicebamus) cui illa esset cognita, ad idipsum teneretur, nedum aduocatus. Conceditur ergo huius argumenti conclusio. Nec sanctus Thomas loquitur nisi in communi ordine & stylo iuris. Quin etiam si caussa in re grauissima versaretur, quæ paulò minoris æstimaretur quam mors. Vt si quæstio esset de celebrrima fama & honore statuque alicuius illustris, idem pro meo captu censerem. Hoc sub aliorum censura dixerim: dummodò aduocatus non sub dubio id nosset, sed certissima scientia. Et præterea dum id posset facere absque scandalo, & præmissa fraterna admonitione, qua id comminaretur accusatori, nisi desisteret. Et dando quam posset operam ne accusatoris vita periclitaretur. Sed tamen si vsqueadeò ille nequam desiperet, vt resipiscere renueret, profectò cum eius periculo id posset facere. Immo si citra suum ipsius detrimentum id posset, arbitror teneretur. Et vice versa illi qui reum mortis defenderet, quamuis nosset iniustè se protegere, neutiquam liceret caussam eius prodere: licet deberet deserere caussam, si nullo eum colore tueri posset.

Ad primū argumentum principale.

Ad secundum.

Ratio in S. Thom.

Mens S. Thom.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm licitum sit aduocato pretio patrocinari.

SEQVITVR deinde de stipendio patroni, vtrum sit licitum? Arguitur nanque à parte negatiua: Opera misericordiæ non sunt intuitu humanæ retributionis exhibenda: secundum illud Lucæ 14. Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos neque vicinos diuites, ne fortè ipsi te reinuitent. patrocinari autem vt articu. 1. dicebamus, officium est misericordiæ, ergo gratis est impendendum: eò potissimùm quòd est spirituale opus: & spiritualia non licet temporalium æstimatione tribuere. Secundò arguitur. Iudici quia persona est necessaria in iudicio, non licet quidpiam ab alterutra parte litigantium recipere, vt Augustinus ait contra Macedo. & refertur 14. quæst. 5. cano. non sanè. Aduocatus est etiam necessaria persona: ergo neque illi id licet. In contrarium est ibidem Augustinus vbi ait quòd aduocatus licitè vendit iustum patrocinium, & iurisperitus verum consilium.

Primum argumentum partis negatiuæ.

Secundum. Augustin.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Licitum est aduocato suum patrocinium pretio æstimare. Facilis est ex superioribus eius collectio: Nam quæ hominis propria sunt, neq; alteri

prima conclusio.

alteri de iustitia debet, citra iniuriam potest vendere: quia nemo quæ sua sunt gratis donare tenetur. *Ratio conclusionis.* Scientia autem iurisperiti, & aduocati solertia & prudentia, sunt propria ipsorum bona, sicuti & scientia medici & cuiusuis doctoris aliùs facultatis: neq; illa rigore iustitiæ semper aliis debet: ergo tunc poterit pretio illa æstimare ac venditare. Posterior conclusio: Si quis istorum per improbitate aliquid *Vltima conclusio.* vltra modum extorqueat, mortaliter peccat: idque contra iustitiam. Patet conclusio in primis auctoritate Augustini eodem loco: vbi ait quòd ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent: data verò per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in promptu: nam eiusmodi officia prætio sunt æstimanda: in his autem quæ pretio penduntur excessus pretij *Probatio conclusionis.* iniustitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam ciuilis. C. de postul. l. si qui. Circa priorem autem conclusionem dubitas forsan quomodo sit æstimandum huiusmodi patrociniorum pretium vtrum consistat in indiuisibili, an potiùs latitudinem permittat vt possit quisque pacisci quantum *Dubium.* velit? Arguitur enim quòd tantum cuique petere liceat, quantum exprimere valuerit: quoniam re vera scientia hominis est sicut magaritum quod nullo certo ęstimatur pretio, sed pro voluntate contrahentium. Immo omni est margarito pretiosior, secundùm illud Prouerb. 16. Posside sapientiam: quia auro melior est. Respondetur nihilominus aduocatorum pretium, perinde atque aliarum rerum duplex *Solutio.* esse; vt libro 6. dicturi sumus: scilicet & legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum est: consueuerunt enim lege taxari mercedes operarum ministrorum iustitię: videlicet tam scribarum, quàm aduocatorum, atque aliorum vt scilicet pro tali scripto tantum eis pendatur prætium: & pro tali, tantum. De quibus vtique pretiis dubitari non licet, quin sit peccatum iniustitiæ quidquam vltrà ex pacto suscipere: & qui plus percipit, ad restitutionem tenetur: si lex modò sit vsu recepta, neq; annuente principe abrogata. Quoniam vt lib. 1. dictum est, leges obligant conscientiam, atque illæ potissimùm, quæ de rerum æstimatione iusta caussa feruntur. Et est profectò iustissima, patrocinijs præstandis responsisque ferendis mercedes lege publica statuere. Alioqui cùm litigantes ab vna parte pudor suffundat, si parum conferant: ab altera verò vincendi auiditas extimulet, non possunt non esse immodicæ. Qui vtique ratione vsu maximè fieri solet vt lites nutriantur: & vtrauis pars vincat, maior *Scrupulus.* tamen sortis portio causidicis obtingat. At verò quando mercedes non sunt lege constitutæ, quia neque omnes commodè possunt: tunc superest dubitandi ratio, vtrum iurisconsulto quantum exprimere potuerit exigere liceat? Tunc enim militare videtur argumētum quod suprà fecimus de rebus pre- *Solutio.* tiosis, quæ tanti stant quanti vendi possunt. Respondetur nihilominus id non esse licitum: Nam rerum vti lib. eodem. 6. dicturi sumus, aliæ sunt non simpliciter ad vsum humanum necessariæ: quæ idcirco licet tanti æstimentur, quanti vendi possunt, non vergit in reipublicæ perniciem. Sed aliæ sunt humano vsui omnino necessariæ: vt frumentum, vinum, lana, &c. quæ citra iniuriam distrahi nequeunt nisi iusto pretio, pro ratione temporum, & locorum. Atque huius generis sunt forentia munera. Quare op- *Augustin.* timè ait Augustinus quod extorta per immoderatam improbitatem repeti solent: Improbitas enim si non dicat nisi instantiam petendi, non continet iniustitiam: sed quando est immoderata, hoc est excessiua respectu iusti pretij. Et sic est intelligenda posterior nostra conclusio. Quocirca neque scriba, neque aduocatus, quantum libuerit, exigere potest, immo verò neq; recipere. Nam etsi gratis auctiora illa pretia videantur conferri, nunquam tamen revera conferuntur, nisi coacta voluntate. Sunt fateor pensandi labores, quos studentes ad comparandam iuris peritiam exhauriunt, & quos faciunt sumptus, & præ omnibus ingenium eorum & scientia: sed tamen cum moderamine, habita qualitate & quantitate caussæ, & litigantium possibilitate. Neq; verò audienda eorum sunt hæc obtendicula: Aiunt enim non posse aliter suum sustentare statum, cùm tamen status eorum & conditio non sit ipsorum iudicio æstimanda, qui illas sibi vsurpant fastuosas pompas. Si enim scribæ & victu & vestitu nobilitatem præ se ferre contendant, & aduocati illustrium statum: non debent illos splendores miserorum sumptibus *Aduocatus non potest pacisci de quota litis* sustentare. Vnum autem prouidenter iure cautum est, ne aduocatus de quota litis paciscatur: scilicet de medietate, aut de tertia, aut de duabus tertiis, &c. vt habetur. C. de postulati. l. si qui. & illic Bart. & l. litem C. de procura. & l. sumptus. ff. de pact. Et fuit optima ratio legis: nam illa via inserperent fraudes & technæ, quas aduocatus vt vinceret excogitaret. Immo verò eadem ratione, quidquid nonnulli Glossatorū in contrarium mussitent, neque licet pacisci de aliqua certa quantitate sub conditione victoriæ, quæ sit tanquam honorarium. Nam eadē omnino offerretur tunc nefandis fraudibus occasio. Sed tantùm licet pacisci absolutè de tanta quantitate, in vtrauis partem euaserit caussa.

Ad primum igitur argumentum iam sæpe responsum est, non quidquid homo potest, facere debere per misericordiam: sed hoc tantùm nos admonet Euangelium, vt eorum quę per misericordiam ex- *Ad primū argumentū* ercemus, à Deo solo expectemus mercedē. Quare vbi caussa pauperis te cogit ei patrocinari, id debes solo diuino intuitu facere. Non tamen (vt suprà diximus) tenemur semper ad talia opera: sed vendere *Ad secundum.* suum potest homo patrocinium. Nam etsi scientia res sit spiritualis ratione subiecti, non tamen illius est generis spiritualium quæ gratis accepimus, gratisque debemus: immo nostræ sudore & vigiliis parta nobis est, vt lib. 9. sub titu. de simo. liquidius fiet. Secundum argumentum discrimen petit inter *Discrimen inter iudicem ac testem & aduocatum quantū ad recipiendā mercedem pro tutela veritatis.* iudicem, testem, & aduocatum. Nam cùm singuli istorum veritatem prorsus tueri debeant, perinde scilicet aduocatus vt reliqui, nulla apparet ratio cur huic potiùs quàm aliis, pro defendenda veritate, liceat mercedem recipere. Est tamen discrimen quòd finis proprius iudicis ac testis est iustum & veritas in communi, sine respectu actoris vel rei: ob idque ob veritatem dicendam neutri illorum quidpiam recipere licet. Scopus autem aduocati non est iustum simpliciter, sed iustum clientis sui, cuius caussam omnibus suis viribus protegit, altera neglecta: & ideo non solùm, vt aliqui putant, pro labore, sed pro ipso patrocinio & defensa veritate potest mercedem suscipere: sicut doctor pro veritate docēda quam dilucidat. Nihilominus autem restat & inter iudicem & testem differentia, quòd iudex non solùm pro veritate pronuncianda nihil potest à litigantibus percipere, quia est communis vtrique: sed neque pro

labore

labore & studio id sibi licet, sed respublica debet illi prouidere tanquam personæ publicæ. Non quòd iure naturæ id sit prohibitum, immo si nullus existeret metus ne intuitu prætij in alterutram partem corruptus propenderet, ius naturæ non prohibet quin possit à litigantibus aliquid recipere, sed propter talem metum iure ciuili cautum est, vt ærario publico sustentetur. At verò testis quia non est vsque adeò persona publica, sed citatur ab illa parte cui interest, quanuis pro veritate dicenda nil possit recipere, quia quicunque parti debet eam syncerè proferre: tamen pro labore suo recipere potest prætium ab eo à quo citatus est. Cùm autem iudicem negamus quidquam recipere posse, inficias non imus quin pro subscriptione aut citationis aut sententiæ quidpiam ei constitui lege possit. Hæc enim meditatio non est præsentis loci.

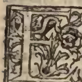
QVÆSTIO NONA.

DE CONTVMELIA.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 72.

ARTICVLVS I.

Vtrùm contumelia consistat in verbis.

XPEDITIS verborum iniuriis, quæ forensi iudicio accidere solent, progrediendum nobis est ad illa etiam iniuriosa verba quæ extra iudicium vsu veniunt. Quæritur ergo primò de contumelia, vtrum consistat in verbis? Arguitur enim à parte negatiua: Contumelia nomen est nocumenti: verbo autem nullum nocumentum videtur inferri, sed factis potiùs læditur vel persona vel honor eius: ergo contumelia non in verbis, sed in factis contingit. *Primum argumentum.* Secundò dehonoratio quæ verbis fit: suum habet peculiare nomen vituperij & conuitij: hæc autem à contumelia differre videntur: ergo contumelia non consistit in verbis. *Secundum.* In contrarium est quod solùm verbum auditu percipitur: contumelia autem ad aures pertinet: secundùm illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia est in verbis.

QVINQVE sunt capitales iniuriarum species verbalium extra iudicium: nempe contumelia, detractio, susurrus, irrisio, & maledictio. Contumelia autem & detractio primò per se differunt ex obiecto: *Differẽtia cõtumeliæ & detractionis.* Contumelia enim est iniuria quæ contra honorem alterius fit: Detractio verò est famæ læsio. Differunt nanque honor & fama, quòd honor est reuerentia alicui proter aliquam excellentiam ac potissimùm propter virtutem exhibita. Fama verò, vt habetur in glo. c. vestra. de cohabit. cleric. & mulie. est illæsæ dignitatis status vita & moribus comprobatus. Vel si cum theologis ac philosophis loquamur, est clara illa notitia quam alij de nobis habent. Itaque esse potest honor sine fama, & è diuerso. Exhibetur enim reuerentia magnati quandoque propter sanguinis excellentiam cuius tamen morum sinistra habetur existimatio. Ac vice versa, esse solent priuati viri in angulis latitantes, honoribus orbi, quorum tamen vitæ clara habetur opinio. Hoc præiacto discrimine, ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Contumelia propriè loquenda in verbis consistit. Probatur: Contumelia, vt modò dicebamus idem est quod dehonestatio, reuerentiæ contraria, quæ honori exhiberi solet. *Prima conclusio. Probatio.* Honor autem dupliciter alicui tollitur. Vno modo, vt si dicamus mediate: puta dum id quod honoris caussa erat, submouetur. Qui enim diuiti substantiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorem eius contenebrat. Sicuti qui sapientia scientiam læsione cerebri aufert. Nam ex inde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor verus est, qui virtuti debetur: quippe qui ex nulla extranea caussa præterquàm ex Deo dependet. Eiusmodi autem de honorationes non faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias: puta ad furtum, homicidium, & reliqua. Secundo autem modo, aufertur alicui honor directè & propriè. Et hoc fit dum quis quidpiam in notitiam alicuius deducit quod eius honori officit. Nam sicut honor excellentiæ debetur, ita & turpitudinis notitia caussa est dehonorationis: atque in hoc propriè ratio contumeliæ consistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem signi: & cùm secundum August. 2. de doctrina Christi. verba inter homines primas partes significandi obtinuerint: sunt enim secundùm Aristo. 1. Peri herme. earum conceptionum indicia, quæ sunt in anima consequens fit vt ratio contumeliæ propriè in verbis inueniatur. *August. Aristot. Isidorus.* Vnde Isidorus in suis etymolo. Contumeliosus, inquit, ille dicitur qui velox est & tumet verbis iniuriæ. Allusio enim vocum est, tumet, & contumelia. Posterior conclusio: Contumelia extenso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habet significandi. *Postrema conclusio. Probatio.* Hoc patet: quia & rebus ipsis, vt illic docet Augustinus, conuenit signa esse aliarum rerum. Quapropter & factis potest quis alterius vitium patefacere. Vnde super illud ad Roman. 1. Contumeliosos, superbos, &c. dicit glos. *August. Glossa.* contumeliosos illos esse qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorum, quatenus res sunt, rationem habere contumeliæ, sed quatenus vim habent significandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro est. Si autem id in vituperium & vilipendium domini conetur, fit contumeliosus. Significat enim re illa dominum flocci pendere. Pariter si quis fuste agasonem cædat, non animo dehonestandi sed feriendi, non perinde contumeliosus est, atq; si nobilem pulsaret: non vt dolorem incuteret, sed vt auferret honorem. Et eadem ratione qui vxorem vicini libidinis gratiâ solicitat, non est formaliter contumeliosus in vicinum suum, sed si id ten

taret vt honori mariti officeret. Designare enim tunc contendit turpitudine illa hominis vilitatem. Enimuero quantum ad rem attinet contumeliæ, non semper exigitur vt vitiũ quod propalari contenditur, peccatũ sit: quanuis huiusmodi contumelia sit insignior: sed satis est esse vitium generis, aliúsve animi vel corporis morbũ, aut quidpiã excellentiæ cõtrarium, ob quã homines honori habētur. Vt si hominē denotes malignè natũ, aut ignauum, &c. Neq; verò requiritur vt sis contumeliosus, quòd hominē infames, vitium eius occultũ detegendo: nã etiam si publicũ concubinariũ, aut coclitē, aut sordidè natũ sic appelles, contumelia eũ afficis: maiore autē, si talia illi imponas. Præter hæc autē factorũ genera, sunt alia per seipsa contumeliosa: quia nihil aliud in se habēt quàm significationem: vt nasum vel pollicem inter duos digitos demonstrare, aut linguã inter dētes. Significabant enim hæc, vt fertur, Romanis fœdissimum vitium. Hæc autem contumeliæ descriptio occasionē offert sciscitandi, vtrum ad eius rationē necessarium sit vt verba aut facta in præsentia alterius fiant? Apparet enim id esse necessariũ. Nam hoc differūt contumelia & detractio, quòd illa vim secũ affert & contēptum, hęc autē ad fraudē inclinat & dolum: illa ergo fit in præsentia palàm; sicuti hæc clàm in absentia. Respondetur perinde differre cõtumeliã à detractione, ac suprà de rapina & furto disserebamus. Contumelia enim quia contemptum significat, & reuerentiæ quæ in præsentia fit, aduersatur, ingenio suo in præsentia irrogatur: vel si fiat in absentia non est eò quod contumeliosus illam celare velit, vt detractor: immo ob hoc verba in absentem iactat, vt in eius perueniãt notitiam. Quare consultò dixit sanctus Thom. contumeliam esse cùm quis id quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum: hoc est cùm sua intentio est in faciem tale conuitium iactare.

Sciscitatio. *Ratio alterius partis.* *Solutio.*

Ad primũ argumētũ. AD primum argumentum respondetur, quòd verba quatenus sonus quidam sunt naturalis, neminem lædunt nisi forsan tenerrimis sit auribus: at verò quatenus signa existunt, honorē & afferunt si sint honesta, & auferunt si sint turpia: eò quòd honor de excellentia quæ in hominum notitia est, ortum habet. Facta autem quatenus facta sunt, suas, vt diximus, habēt vitiorum species: sed quatenus signa sunt, pro verbis reputantur. Ad tertium respondetur, per discrimen illud designari solitum inter contumeliam, conuitium, & improperium. Contumeliam enim, qui literarum collusionem cum Isidoro nimirũ obseruant, à contumeo deriuari contendunt: cõtumeliosus enim tumens est & turgēti animo inflatus. Quanuis vt Vlpian. vult ff. de iniu. l. 1. à contemnendo rectiùs dicatur. Quare sua primæua significatione solùm significat dicti acerbitatem, contra honorem alterius: sed tamen ex vsus accommodatione, apud Theologos illam speciem significat qua obijcitur alteri peccatum mortale: vt quòd sit hęreticus, aut latro, &c. conuitium autem latiùs patet: vt sit maledictum quo alteri obijcitur, malum quoduis, seu culpæ, seu pœnæ. Vnde Cicero pro Cœlio: Maledictum, inquit, nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantiùs iactatur, conuitium: si facetiùs, vrbanitas nominatur. Quod autem Labeo apud Vlpian. ff. de iniur. l. Item apud Labeonem. ait: nempè conuitium perinde sonare atque conuociũ: quasi plurium coëuntes voces ad maledicta in vnum iactanda: sicuti 4. Reg. 2. de puerorum vociferatione legitur aduersus Eliseum inclamantium, Ascende calue: forsan non multùm ad rem pertinet. Non enim, cùm, in hoc nomine tam concursum significat plurium, quàm vehementiam: sicuti in, conficio. Et crediderim ex, vitium, componi: conuitiari enim nihil aliud est quàm vitijs alterum conspergere. Nisi dicatur à conuitando: vt lib. 6. ait Valla. Nam quem conuitijs proscindimus, procul à nostro conturbernio vitamus: quasi illum à nobis per contemptum abigentes. Hæc autem ad grammaticos attinent. Improperium verò aliam peculiariter speciem conuitij significat: nempè cùm quis alteri beneficium obijcit quod à se receperat: secundùm illud Ecclesiast. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Et apud Comicum: Isthæc commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficij. Sed hæc tamen receptissimo vsu promiscuè vsurpantur. Quæstiuncula autem scholastica sese hic lectori fortè offert, vtrum omnes hi atque contumeliarum modi eiusdem sint speciei, an verò specie differãt, sicut & ipsa probra differunt quæ quis in alterum iacit? Crediderim cum Caietano omnes esse eiusdem speciei. Nam contumelia species est specialissima, vt putà quæ vnum habet honorem pro obiecto, quē ab eo aufert qui per vim patitur inuoluntarium: ab vna enim ratione formali obiecti vnica species constituitur. Nihilominus augeri tantum potest contumeliæ grauitas vt eius expressio de necessitate sit confessionis, vt si quem hæreticum, aut traditorem, aut quid simile appelles, id ipsum est confessione explicandum.

Ad tertiũ. Interstitiũ inter cõtumeliã, conuitiũ & improperium. Isidorus. Vlpianus. Cicero. Valla. Terentius. Quæstiuncula.

ARTICVLVS II.

Vtrùm contumelia, & generaliter conuitium, sit genere suo peccatum mortale.

Primum argumentum. Philosophus. Secundum. Paulus. Tertium.

CVM contumelia in verbis vt dictũ est cõsistat, quæ genere suo non videntur tam enormē habere læsionem: meritò quęritur vtrũ perinde atq; homicidiũ, & furtũ, & adulteriũ, sit etiã genere suo mortalis culpa? Arguitur enim à parte negatiua: Nullum mortale crimen esse potest virtutis officium: conuitiari autem est actus virtutis eutrapelię, ad quã secundum Philoso. 4. Ethic. pertinet bene conuitiari: ergo contumelia nõ est mortale peccatum. Secundò arguitur: Peccatum mortale viri perfecti nõ admittũt, qui tamē nonnunquàm conuitijs & contumelijs vtuntur, vt patet apud Pau. ad Gal. 3. O insensati Galatæ. Quin verò & Christus Luc. vlti. O stulti, inquit, & tardi corde ad credendum. ergo contumelia nullum est peccatum. Tertiò: Quanuis id quod est ex genere & obiecto veniale, possit ex fine & ex circunstantia fieri mortale: vt mendacium quando fit perniciosum: tamen vice versa id quod genere & obiecto est mortale, fieri nõ potest ex intētione veniale: quia suum secum affert obiectum: quocunque enim fine fureris, mortaliter peccas: si ergo contumelia ex genere suo peccatum esset mortale, nunquàm posset ab illo cadere gradu; quod tamen est falsum: nam leue conui-

conuitium, aut ex subreptione collapsum, nemo vnquam pro mortali duxit. Quartò, Omne peccatum mortale vel est capitale, vel alicuius capitalis soboles: contumelia verò non est capitale, vt per se liquet: neque verò capitalis criminis germen: nam maximæ iræ, vt Gregorius 31. Moral. auctor est. Quod tamen falsum esse videtur: nam potiùs aut ex superbia gignitur, secundùm illud Prouerbi. 10. Vbi superbia, ibi contumelia, aut ad stultitiam reducitur, secundùm aliud Prouerb. 20. Omnes stulti miscentur contumelijs. In contrarium est, quòd nihil æternam commeretur pœnam, nisi mortale sit crimen: conuitiator autem infernali pœna dignus est, secundùm illud Matthæ. 5. Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis.

Quartum. *Gregorius.*

AD quæstionem, tribus facilimis conclusionibus respondetur. Prima est: Contumelia genere suo peccatum est mortale: idque atrocius quàm furtum & rapina. Hic autem animaduertendum discrimen est inter peccata quæ in facto consistunt, atque ea quæ in verbis posita sunt. In illis nanque peccatis genus ex solo obiecto perpenditur: in verbis autem non nisi ex adiuncta simul intentione. Quare hic, genere suo, non id tantùm sonat quod est ex obiecto: sicuti in furto & in homicidio, sed etiam ex intentione. Et ratio est quòd cùm verba re ipsa non offendant, sicut facta, sed significatione: significatio autem ex intentione fiat aliquid exprimendi: non censetur formaliter contumelia nisi quæ ex animo conuitiandi procedit, vel ex crassa ignorantia & negligentia aduertendi quod dicis. Probatur ergo conclusio: Illud peccatum est mortale quod est contra charitatem: charitas verò per quodcunque peccatum tollitur per quod pax perturbatur & amicitia: tale autem est contumelia: ergo est peccatum mortale. Probatur postrema hæc præmissa: Honor est inter bona humana præstantiùs, quàm exteriora: secundùm illud, Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et cùm honor sit positus in excellentia potissimùm virtutis, meritò pluris mortales faciunt honorem, quàm alia externa bona. Quin verò elegantes homines, illis omnibus vt medijs vtuntur ad comparandos honores, illorumque bonorum dispendio illos sustentant. Est ergo contumelia ex genere suo grauius peccatum, quàm furtum & rapina. Malunt enim homines alijs priuari bonis, quàm contemptui haberi: quanuis tanta esse possit quantitas furti, vt grauitatem exuperet contumeliæ. Secunda conclusio: Iactatio conuitij & probri, quæ fit præter intentionem contumeliandi, pensanda est quandoque ex intentione proferentis, quandoque verò ex rei quantitate, & quandoque ex defectu cautelæ, quæ adhibenda est. Vnde in triplici esse potest gradu: nempe vt sit quandoque virtus, quandoque venialis culpa, & nonnunquàm mortalis. Probatur: Cùm vel pater, vel prælatus, vel maior natu corripiendo, probro aliquo vtitur aduersus inferiorem, si moderamine vtatur, officium præstat. Dum autem quis conuitium graue per iracundiam euomit, mortale est. Vbi verò nonnullus est cautelæ defectus, plurimùm consueuit esse veniale. Vt sæpè inter muliereulas cōtingit & homines infimæ classis, qui inuicem se conuitijs conspergunt, vt in buccam veniunt, quibus perparum solet adhiberi fidei. At verò cùm tantùm semper fuerint homines honoris tenaces, consultissimè cuique etiam prælatis, abstinendum est à cōuitijs, quæ humanos animos amarulentiùs quàm corporalia vulnera exulcerant. Atque adeò perparùm solet ad correptionem conferre. Facilimæ sunt conclusiones: neque vt illis ampliùs immoremur opus est. Tertia conclusio: Contumelia suopte ingenio nascitur ex ira, vt Gregorius ait loco citato. Non quòd sola superbia vel odium quo quis alterum contēnit, non quandoque sufficiat ad contumeliam: sed quòd vitium inde censetur originem ducere, vnde plurimùm oriri consueuit: contumelia verò ex ira plurimùm nascitur: eò quòd maximam habet connexionem ad eius finem. Iræ nanque finis est vindicta atque vltio: & nulla est præsentior compendiosiorque via ad vlciscendum, quàm contumelia. Qui enim potens non est vt re se vindicet, aut id non audet, statim in contumelias prosilit, vt fœminarum ingenium testimonio est: per hoc enim quòd quis verbis alium pessundat, quadamtenus animo satisfacit suo.

Prima conclusio. *Interuallū inter peccata quæ in facto versantur, & ea quæ verbis complētur.* *Probatio conclusionis.* *Secunda cōclusio.* *Ratio pro cōclusione.* *Tertia conclusio.* *Gregorius.*

AD primum igitur respondetur quòd conuitiari secundùm Aristote. 4. Ethicorum ca. 8. eatenus est virtutis eutrapeliæ, quatenus intra limites moderatæ facetiæ continetur: quando scilicet vrbanitatis venustas in conuitio adest: secundùm illud suprà citatum Cicero. Maledictum si petulantiùs iactatur, conuitium: si facetiùs, vrbanitas nominatur. Quare isti aulici scurræ neutiquam permittendi sunt scommatibus vti, quæ plus amaritudinis afferunt quàm salis. Sic enim risus mouendus est, vt bilis non concitetur. Ad secundum respondetur, quòd sicut verberibus gratia disciplinæ vti licet, ita & moderatis verbis quæ suo acrore delinquentis animum nonnullo dolore afficiant. At verò vt Augustinus libro de Sermone Domini in monte admonet, rarò sunt huiusmodi amarulentæ obiurgationes adhibendæ. In solutione tertij, adhibendus animus est, ad intelligendum illud verbum quod diuus Thomas tractauit 12. q. 88. articu. 2. vbi docuit mendacium iocosum quod genere suo est veniale, posse ex fine fieri mortale: vt si referatur vel ad adulterium vel ad infamiam alterius: mortale autem ex genere, quod facto committitur vt furtum, ad quemcunque finem referatur, etiam si fiat ad dandam eleemosynam, est mortale. Itaque sententia diui Thomæ est, quòd intentio finis, licet veniale pertrahere possit ad mortale, non tamen mortale vsque ad veniale extenuare. Haud tamen negandum est, quin quod genere suo est mortale, possit vel ex leuitate materiæ, vel ex surreptione fieri veniale. Contumelia verò (vt iam dictum est) quoniam significatione committitur, quæ ex intentione procedit, licet sit genere suo mortalis, nihilominus potest ex ipsa intentione fieri venialis: quin verò aliquando laudem habere virtutis. Ad quartum iam satisfactum est conclusione tertia: Est enim contumelia filia iræ: non autem superbiæ: nam peccatum quod ex alio nascitur, ad eundem debet ordinari finem: contumelia verò non ordinatur ad exaltationem, qui est finis superbiæ. Attamen superbia disponit ad contumeliam: nam qui elatus est, facilè alios spernit: & ideo ait Sapiens, Vbi superbia, ibi contumelia. Et rursus quia contumeliæ furor rationem obnubilat, addit dicens: Stulti miscentur contumelijs.

Ad primū argumētū. *Aristote.* *Ad secundum.* *Augustin.* *Ad tertiū.* *Intētio S. Thomæ.* *Ad quartum.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm debeat quisque contumelias æquanimiter sustinere.

POSTQVAM de illata contumelia dictum est, sequitur vt dicamus quomodo sit ferenda. *Primum argumentum.* Est enim argumentum quòd id non sit virtus: qui enim probra conuitiaque sustinet oblo-quentis, audaciã atque petulantiam eius fouet: quod re vera nullùm est virtutis officium. *Secundum.* Secundò arguitur: Plus se quisq; diligere tenetur quàm alterum: atq; adeò honorẽ suum pluris pendere quàm alienum: nemo autem ferre debet vt se præsente honori & famæ amici detrahatur: secundum illud Prouerb. 26. Qui imponit stulto silentium, iras mitigat: ergo nullus sua *Tertium.* ipsius probra sustinere debet. Tertiò: Nemini licet sese priuatim vindicare: qui autem æquo animo spumam contumeliosi sustinet, sese de illo vindicat: quatenus eum spernere profitetur: secundũ illud Chrysost. super Matth. Si vindicari vis, sile: & funestam illi dedisti plagam: ergo id non licet. In contrarium est illud Psal. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates. Et subdit: Ego autem tanquã surdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os suum.

Prima conclusio. AD quæstionem duabus receptissimis conclusionibus respondetur. Prior: Vnusquisq; tenetur animum contumelijs ferendis habere paratum, vbicunque fuerit expediens: non tamen eas semper ferre. *Probatio.* Probatur vtraq; conclusionis pars: Patientia, vt in his quæ cõtra nos fiunt, sic & in his quæ contra nos maledicuntur necessaria est: in his autem quæ contra nos fiunt tantùm est necessaria in animi præpara-*Augustin.* tione: secũdùm expositionem Augustini super illud Matth. 5. Si quis te percusserit in vna maxilla, præbe illi & alteram: præparatio autem animi cum affirmatiuo pręcepto iubeatur, nõ obligat pro quocũq; tempore: sed pro illo articulo quo id ratio exegerit: ergo & animum debemus habere paratum, & tamen non semper re ipsa tenemur contumelias taciti ferre: Id quod ipsius Redemptoris exemplo edocti sumus: Nam & à percutiente se rationem rogauit dicens, Ioannis. 18. Quid me cędis? quod nonnul-*Vltima conclusio.* lã reprehensionis effigiem præ se ferebat. Posterior conclusio: Quandoq; oportet illatam contumeliam repellere. Probatur duplici ex capite: Primò quidem propter bonum eius qui contumeliosus est: *Ratio conclusionis.* nempe vt tumentis eius animi insolentia reprimatur, ne illis iniurijs assuescat: secundùm illud Prouer. 26. citatum: & secundùm aliud ibidem, Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Secundò, propter aliorum bonum, tam circunstantium quàm absentium, qui contumelijs affectum nonnunquàm solent minoris reputare: atq; adeò eius doctrina & monitis minus inde proficeret. Vnde *Gregorius.* Gregorius super Ezechiel. homil. 9. Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt detrahentium verba compescere: ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant: & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant. Hic primum omnium arbitror apud *Priuatus quisque potest læsionem famæ illatam remittere.* diuum Thomam animaduertendum esse quod libro proximo quæstione sexta, verum iudicauimus:, nempe licere cuiq;, saltem priuato, famæ suæ læsionem infamatori remittere. Nam si eis qui honorem nostrum contumelijs denigrant, resistere non tenemur, non est cur semper teneamur splendorem famę nostræ alia via sustentare, quàm officijs virtutum vacando. Hoc autem solenne membrum prioris conclusionis, videlicet quòd tenemur animos habere paratos ad ferendas contumelias, vbi id ratio tulerit, nonnihil explicationis desiderat. *Quæstio.* Et primò quæritur, vtrùm præceptum sit habere semper voluntatem, hoc est actuale propositum ferendi iniurias inferendas pro loco & tempore? Nam præparatio *Responsio.* talem actum significare videtur. Respondetur id non esse necessarium: nam præcepta affirmatiua sicut non obligant pro quolibet tempore ad extera opera, ita neque ad intimos actus: sed satis est non habere propositum contrarium: atque in genere proposuisse seruare mandata: nam illic virtute includitur hoc propositum. Et est animaduertendum huiusmodi præparationem non solùm esse necessariam ad non vindicandas auctoritate priuata illatas iniurias: nam id certissimum est nemini licere, vt suprà dictum est, sed ad non resistendum vbi resistentia sine graui scandalo & ingenti detrimento fieri nequit: & vbi ratio fidei & boni publici sustinentiam exegerit. Quare qui in animo gerit de quacunque contumelia se vindicatum ire: & cuicunque citra delectum obstiturum, in statu est perditionis. Attamen citra illos casus quisque potest & priuatim cum virtutis moderamine resistere, & per publicã po-*Hæsitatio.* testatem iuris ordine vindicare se. Quæris autem an citra casus necessitatis, dum quis possit resistere, consilium semper sit non resistere? apparet enim id esse consilium cùm sit misericordiæ opus. Sed ad hoc iam posteriori conclusione neganter responsum est. Vtrunq; enim simul consulit Sapiens: scilicet & ne respondeamus stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiamur ei similes: & rursus vt respondeamus ei ne videatur sibi sapiens. Quapropter prudentiæ perpendiculo librandum est quando contumelianti nobis respondere oporteat: quando verò minimè. Est enim ei respondendum quando ratio correptionis fraternæ id decere monstrauerit: tunc enim præceptum charitatis est animum eius sedare, eumque sui furoris & stultitiæ admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda est nostri: ne scilicet alterius furor nostrum excitet: & qui compescere alium deberemus, simili nos impetu feruentes eum potiùs irritemus. Leuiter ergo admonere eum debemus ostendendo absque caussa & ratione concitari: exemplo nimirum Christi, qui tantùm dixit: Cur me cædis? hoc est nullam habebas cædendi caussam. Quando verò contumeliæ contra honorem fidei & religionis iactantur, tunc vicissim religio est *Paulus.* acriori obiurgatione cõtra vti. Huc enim refertur, quòd Paulus Galatas insensatos appellauit. & Christus alios stultos, atque alios generationem nequam & prauam. Personę autem publicæ etiam propter suum proprium honorem, vt dictum est, debent conuitijs resistere, vtpote quarum honor necessarius reipublicæ est: priuatæ autem licet non teneantur, possunt tamen. Postrema autem superest dubita-*Postrema dubitatio.* tio, vtrùm quando resistere licitum est, tunc fas sit pro vna suscepta contumelia aliam reijcere? Appellat me quispiam latronem, appello eum sicarium. Notat meum genus, noto ego suum ingenium & mores.

mores. Respondetur in primis nunquam licere crimen falsum alteri obijcere: esset enim mendacium, idemque perniciosum. Prætereà neque crimen defectúmue vllum vel occultum vel publicum per modum vindictæ, licet in conuitiatorem respuere: sed tãtùm per modum defensæ vim vi repellendo. Hoc est, Non licet illi obijcere crimen quod impertinens est, ad obterendam eius auctoritatem: sed illud prorsus quod ad id est necessarium: vt si dicam eum esse hominem mendacem & ad eius confirmationem patefaciam aliqua eius mendacia, vt in eo quod mihi impingit defringatur ei fides. Si autem me appellat concubinarium, non licet mihi eum appellare latronem: sicut neque ius est percutientem repercutere. *Solutio.*

AD primum igitur argumentũ iam responsum est, quòd licet audaciam conuitiantis mitibus verbis comprimere, ne videatur sibi sapiens: non tamen acerbis, ne efficiamur ei similes. Ad secundum dicitur, quòd quando ei respondemus qui contumelias in alterum iacit, non videmur ex nimio amore nostri id facere, sed ex charitate, tam contumeliantis, quam eius qui contumelias perfert: & ideo id facere semper est officium. Quando verò contumelias nostras propulsamus, tunc non tam charitatem colere videmur, quàm nostræ superbiæ succumbere, & iracundiam irritare. Quare tunc sæpius consilium est tacere. Ad tertium denique respondetur, quòd si quis contumelias suas audiens astu taceret, eo scilicet animo vt alterum quasi spretum ad iracundiam exagitaret, peccatum esset vindictæ: si autẽ sibi consulens taceat & virtuti obsecundans, licet sciat alterum inde peiùs concitandum, nihil sua referre, debet. Et hoc est quod Chrysosto. ait secundùm Sapientis consilium, Ecclesi. 18. Non litiges cum homine linguato: & non struas in ignem illius ligna. *Ad primũ argumẽtũ.* *Ad secundum.* *Ad tertiũ.* *Chrysost.*

QVÆSTIO DECIMA,

DE DETRACTIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 73.

ARTICVLVS I.

Vtrùm detractio sit denigratio alienæ famæ per occulta verba.

POST contumeliam qua derogatur honori, sequitur de detractione per quam famæ detrahitur. Et primò circa eius quidditatem, quæritur vtrum sit denigratio alienæ famæ per occulta verba? Arguitur enim à parte negatiua: Occultum & manifestum circunstantiæ sunt non constituentes morum species: in definitione autem id tantùm poni debet quod ad speciem pertinet: ergo non est quòd in definitione detractionis ponatur occultationis differentia. Secundò arguitur: Fama est publica illustrisq; notitia: ergo per id quod occultũ est non denigratur. Quare detractio quæ fit per occulta verba non est famæ contraria. Tertiò: Detractio idem est quod subtractio & demptio ex aliquo toto: contingit autem famam denigrari nihil veritatis subtrahendo, sed occulta propalando crimina: ergo non idem est detractio quod famæ denigratio. In contrarium est illud Ecclesiast. 10. Si mordeat serpẽs in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit: ergo occultè mordere alienam famam est illi detrahere. *Primũ argumẽtum à parte negatiua.* *Secundum.* *Tertium.*

AD quæstionem vnica sufficit conclusio, quæ ex superiori quæstione palàm consequitur. Detractio est occulta denigratio alienæ famæ. Conclusio iam ex superioribus ostensa est: Enimuero sicuti facto noceri alicui bifariàm solitum est, vt in furto & rapina ostendebamus: nempe aut per manifestã vim, aut per subdolam læsionem: ita etiam & verbo vsu venit. Nam manifestè quis alteri per cõtumeliam nocet: occultè autem, per detractionem. Qui autem in alterius conspectu manifestis verbis in eũ inuehit, paruipendere eum se profitetur: quapropter honorem eius, vt diximus, ex professo lædit. Qua ratione, contumeliam diximus honori aduersari. At verò qui in angulis absens aduersus quempiam obmurmurat, non tam vilipendere eum quàm vereri se ostendit. Ob idque nihil contra eius honorem obmolitur, sed contra famam: putà contra bonam existimationem, ab alijs de illo habitam, quàm per contrariam opinionem, vel obnubilat, vel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud quàm alienæ famæ denigratio per occulta verba. Ex quo clarescunt differentiæ illæ suprà positæ, inter contumeliam & detractionem: tum quantùm ad modum, quòd scilicet illa manifesta sit, hæc verò occulta: tum quantùm ad obiectum, quòd illa scilicet honori, hæc verò famæ contraria est. *Vnica conclusio.* *Probatio.*

NIHIL est, quod hìc ampliùs immoremur, sed est solutio primi argumenti adnotanda. Differunt enim contumelia & detractio specifica differentia, non tantùm ratione obiectorum materialium, putà honoris & famæ: vt multi etiam discipulorum D. Thom. arbitrantur: sed ratione formali proximorum, putà ob rationem diuersam inuoluntarij: sicuti diximus de furto & rapina. Nam etsi tam raptor quàm fur alienum capiant, tamẽ in furto patitur homo inuoluntarium, per ignorantiam: in rapina verò, per vim: quæ secundùm Aristot. diuersæ sunt caussæ inuoluntarij. Pari ergo modo qui per acceptã contumeliam iacturam facit honoris, patitur inuoluntarium per vim: qui autem detrimentum accipit famæ, per detractionem, patitur inuoluntarium per ignorantiam. Respondetur ergo ad argumentum, quòd etsi occultum & manifestum absolutè non varient speciem, vt in eo patet qui mentitur vel occultè vel manifestè: tamen quando per hæc variatur ratio inuoluntarij, species subinde mutantur. Ad secundum respondetur, quòd detractor dicitur occultè obloqui, non simpliciter, sed clam illo qui infamatur: *Ad primũ argumentum.* *Ad secundum.*

matur:ad differentiam contumeliosi. Nihilominus loquitur coram alijs quibus bonam aufert existimationem,quam de alio habebant.Itaque differentia inter detractionem & contumeliam non consistit in hoc,quòd coram pluribus aut paucioribus fiat:sed in hoc quòd fiat coram ipso qui læditur, aut clam ipso. Ad tertium denique respõdetur quòd detractio non dicitur respectu veritatis,putà quòd ei quidpiam subtrahatur,sed respectu famæ quę semper minuitur.Id quod octo modis contingit:quatuor nimirum directè,quatuorque indirectè. Directè quidem primo modo quando falsum imponitur. Atque hic est omnium pessimus.Secundò quando vitium quis alienum suis verbis exauget : qui quidẽ stylus pestifer est,& blateronibus ac maledicis familiaris.Tertiò,quãdo occultum reuelatur. Qua quidem peste illi rempublicam inficiunt,qui auiditate noua docendi,nihil sciunt se continere secreti : sed rimarum pleni omnia profundunt.Quartò,quando id quod bonum est ostendere, quis connititur ex mala intentione profectum. Nam etsi hoc ad temeritatem quoque iudicij spectet, nihil tamen obstat quin vnum peccatum in duabus sit malitiæ speciebus.Vnde quando quis id facit ad denigrãdum aliùs existimationem,infamator est:quatenus insinuat se aliunde intentiones hominis nosse prauas:vnde bona eius opinio obscurescit.Indirectè autem ille quoque est infamator qui aliena bona,vel negat, vel ex liuore reticet,vbi propalare debet.Dum enim me præsente sermo de illo initur bonus, quem constat me optimè nouisse,& sileo,silẽtium meum indicium quoddam est, illum non esse tantæ laudis dignũ: quod est genus infamiæ.Et tertiò id quoque contingit quando quis diminuit aliena merita. Et deniq; quartò,cùm malignè quis alium laudat:quæ quidem vafricies, infamiæ modus est non infimus. Vnde Phauorinus apud Gellium: Turpius,inquit, est exiguè atque frigidè laudare, quàm insectanter grauiterque vituperare:quoniam qui maledicit,quantò id acerbiùs facit,tantò magis pro iniquo inimicoq; ducitur:tantoq; minùs fidem capit.Sed qui infacundè ieiuneque laudat, à caussa ipsa destitui videtur. Nam amicus creditur eius,quã laudare vult,sed nihil posse reperire quod in laudibus ponat. Quòd si quis,sicuti de contumelia interroget, an modi isti diffamandi specie differant, quod apparet ex formarum varietate:Respondetur eodem modo omnes esse eiusdem speciei. Est enim detractio,vt reor, species specialissima:vtpote cuius obiectum sit infamia,modusque iniustitiæ sit iniuriam inferre, quã alter per ignorantiam patitur:sicut in contumelia accipitur per vim. Tametsi(vt de contumelia dictũ est)tam ingens posset esse infamia,vt esset de necessitate confessionis.Qui enim de hæresi,aut de incestu,aut de alio deformi peccato ciuem infamauit,non satis peccatum suum explicat, nisi vitium exprimat cuius notam alteri inussit.

Ad tertiũ. Octo modis famæ splendor minuitur.

Quæstio. Solutio.

ARTICVLVS II.

Vtrùm detractio genere suo sit peccatum mortale.

QVEMADMODVM de contumelia,sic & de detractione quæritur,an sit genere suo mortale crimẽ?Arguitur enim à parte negatiua: Peccatum alienum quod occultũ est,aut per correptionem fraternam aut per accusationem detegere,est detractio : quippe qua aliena fama denigratur : & tamen illud est officium : ergo detractio genere suo non est peccatum. Secundò:Nullum vitium quod toti mortali generi commune est, censendum est mortale:nam à peccato mortali,præcipuè inter Christianos, multi sunt qui abstinent : sed venialia sunt quibus nemo citra mendacium asserere potest se vacare·hoc autem specialiter vitio totum genus humanum periclitatur: vt habet glo.super illud Prouerb.24.Cùm de tractoribus non commiscearis: ergo non est genere suo mortale. Tertiò:August. in hom. de igne purgatorio minutioribus peccatis annumerat quando eũ omni facilitate & temeritate maledicimus : ergo detractio non est nisi veniale peccatum. In contrarium autẽ est quod Paulus ad Roma.1. vnà componit detractores ac Deo odibiles:cuius caussam subdit glossa,ne detractio,eò quòd consistit in verbis,leue quid putetur.

Primum argumentum. Secundum. Glossa. Tertium. Augustin. Paulus. Prima conclusio. Ratio conclusionis.

AD quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima. Detractio genere suo est peccatum mortale.Probatur, præsupposito eodem notamine quod de contumelia declarauimus : nempe quòd cùm detractio sit peccatum in verbis,quæ sola significatione nocent, non solo obiecto sed ex intetione significandi perficitur:quare ille propriè dicitur detractor,qui ex intẽtione vel crassissima negligẽtia rumorem hominis absentis disseminat,cuius famam obscurat. Et dicitur quis ex intẽtione facere, non solùm quando directè id animo proponit,verùm & quando animaduertit qui dicit, & sine legitima caussa nihilominus verbum effutit.Hoc ergo supposito,probatur conclusio,vt similes demonstrari consuescunt.Illud vitium est contra charitatem atque adeò mortale,quo in re magni momenti proximus læditur:nam inde pax conturbatur:tale autem est detractio:quippe qua fama obnubilatur quæ meritò maiori habetur pretio, quàm exteriora bona secundum illud Ecclesi.41. Curam habe de bono nomine:hoc enim magis permanebit tibi quàm mille thesauri boni & pretiosi. Secunda conclusio:Quando quis verba aliqua profert,licet sint famæ detractoria.tamen id non intendit,sed quidpiam aliud,prolatio illa non per se propriè censetur detractio, quod aiunt, formaliter : sed quasi per accidens. Conclusio hæc sequitur ex præcedenti.Nam cùm intentio significandi sit detractioni natiua,vbi illa abest,deest detractionis forma. Tertia conclusio: In tali casu quo scilicet iniqua intentio non adest, si bono animo cordatoque zelo, & vbi oportet circunspectè oblocutio illa fiat,virtus est: si autem ex animi leuitate loquendiue libidine ore labatur, in summa propter aliquam caussam non necessariam fiat : peccatum est plurimùm veniale. Nisi fortè verbum adeò sit acerbum, vt sua ipsius ratione secum afferat mortalem culpam. Nam tunc adeò requiritur prudens cautela, vt quæuis negligentia loquendi,nisi subitus sit motus mortale sit crimen.Et maximè inquit sanctus Thom.in his quæ pertinent ad honestatem vitæ. Vt si quis alium de hæresi aut de quouis alio crimine notet, præcipuè carnis:

Secunda conclusio. Tertia cõclusio. S.Thomas.

carnis: quæ licet sint, vti ait Gregorius, minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiæ. *Gregorius.* Quare superuacanea videtur Caietan. disputatio, *Superuacanea Caiet. disputatio.* ad quidnam referatur pronomen, Hoc, apud sanctum Thomam, vbi ait, Hoc ex ipso genere verborum habere rationem peccati mortalis: vtrùm scilicet referatur ad id quod est dicere verba contra honestatem alterius: an ad ipsum assertum: vt sit sensus quòd quoties quis asserit de aliquo peccatum mortale, assertio ipsa sit peccatum mortale, propterea quòd id quod de alio asseritur est mortale. Manifestum enim est priorem esse sensum sancti Thom. *Sensus sancti Thom.* non enim vult quoties affirmo alium peccasse mortaliter, pariter me delinquere. Nam quando id non profertur ex intentione, iam dixerat non esse mortale. Sed vult dicere quòd quando verbum à me prolatum est nimis graue, ipsa prolatio est de se mortalis, licet non fiat ex intentione, propter incircunspectionem. Quarta conclusio: *Quarta conclusio.* Quicunque alteri famam iniquè sustulit, tenetur ei ad restitutionem, illo ordine & modo qui libro quarto, quæstione sexta latissimè expositi sunt. Multa hic dicenda fuissent, nisi eodem libro & quæstione, fuissent à nobis pertractata. Nihilominus quia hic commentatores diui Thom. nonnulla solent ad notare, recolere aliqua est operæpretium. Haud enim Dominus Caietan. *Caietani sententia.* impræsentiarum infamiam reputat mortalem, cùm quis occultum alienum crimen vni cordato viro secretò detegit, apud quem ita celabitur, ac si muro dictum esset. Quod ego profectò, *Refellitur proxima sententia.* salua eius pace, probare omninò non possum. Quin verò mallem crimen meum notum esse tribus aut quatuor, quàm vni grauissimo viro. Nam quamuis ex vna parte præsentius periculum immineat ab illis euulgatum iri, quàm ab isto: tamen ex altera pluris ego cstimo in bona esse æstimatione apud illum grauissimum, quàm plures alios minoris auctoritatis. Quare infamia non est solùm accipienda hic in rigore iuris, quando est apud plures: verùm & secundùm rei naturam. Quocirca pessimè ac nocentissimè illi faciunt, qui, nisi vrgens sit caussa corrigendi fratrem, vel vni quantumuis prudenti viro occultum alienum crimen reuelant. Nam etsi in suo id pectore reconditum seruet, tamen alius apud ipsum magnum patitur honoris ac famæ detrimentum. Illud autem quod idem Caietanus subdit, videlicet recensere peccatum alterius, vnde ille nullam contrahit infamiam, non esse infamare, iam nos illic similiter confessi sumus. Vt si iuuenum amores referas, de quibus ipsi se iactant. In quo autem Scoto subinde consentit, *Alterũ dictum Caietani in quo Scoto consentit.* nempè quòd qui non assertiuè rumores seminat, sed relatiuè, dicendo sese hoc & illud audisse, non sit habendus infamator: profectò consentire ego non possem. Immo vt iam illic diximus, genus hoc est infamandi. Nam non possunt illi qui aliàs non audierunt non nouam concipere opinionem sinistram proximi. Qua vtique ratione, vt illic notauimus, illo modo fama vires acquirit eundo. Quod verò ibi tantùm obiter tetigimus, examinandum hic pressiùs restat, nempe vtrùm eum qui vno loco infamatus est liceat in alio, vbi bono fruitur nomine, infamare? *Ratio in Caietan.* Caieta. enim in opusc. 16. respons. respon. 9. id adstruit. *Quæstio.* Adrianus verò quolib. 11. q. 1. negat. Et quidem ratio Caietani ea est prorsus, *Opinio Caietan.* quòd cùm quis priuatus sit iure famæ, nullam ei iniuriam irrogat, qui idem detegit alibi crimen, ob quod famam perdidit. Secus autem si aliud quod occultum est detegeretur. *Adrianus.* Ratio verò Adriani, contraria est: nempè quòd licet alicubi quis infamia laboret, potest alibi illam habere illæsam: quare iniuria illi fit dum eadem nudatur. *Ratio Caietani.* Et confirmatur Adriani opinio. Quanuis quis vitio sit publico infectus, siue ad mores pertinente siue ad naturam, nemini licet illud ei in faciem expuere: *Ratio Adriani.* ergo minùs licebit illud de quo alibi infamatus est, hic disseminare. Hæc tamen discordia per distinctiones est concilianda. *Confirmatio.* Bifariàm enim quispiam potest alicubi labem infamiæ contraxisse: videlicet aut publica auctoritate & iudicio damnatus, aut priuatim per viciniam aut vrbem. Rursus dupliciter quis delinquere potest alterum infamando: scilicet aut contra charitatem aut contra iustitiam. *Distinct. I.* His præhabitis dum quis priori modo honore suo & fama alicubi expoliatus est, nulla est iniustitia eum vbique de eodem crimine infamare. *Secunda diuisio.* Et ratio est: quia ille iure, publicoque præconio in pœnam mulctatus est sua fama atque adeò cuicunque facta est facultas scelus illud propalandi. *Solutio propositæ cõclusionis.* Quare qui hominem sic infamat, ad nullam tenetur restitutionem. Nihilominus peccatum est contra charitatem: quin verò posset esse mortale eiusmodi damnatis hominibus sua rursus pudenda nudare: tunc potissimùm quando emendati sunt, bonumque nomen alibi recuperauerint. Nam bona fama quàm maximè hominibus adiumento est ad virtutem: qua perdita exanimantur. Non tamen tale infamandi delictum ad restitutionem obligat. *Ratio conclusionis.* Atque ad hoc facit text. l. eum qui nocentem. ff. de iniur. vbi habetur, eum qui nocentem infamauit, non esse bonũ & æquum ob eam rem condemnari. Quando verò quis posteriori modo extra ordinem iuris in vno loco iacturam fecit famæ, non solùm contra charitatem, verùm contra iustitiam facit qui eundem alibi eadem infamia respergit: & ad restitutionem, eo quo fieri potest modo, tenetur. Quandoquidem iure non sit illa priuatus: nam propter rumores, etiam si priuatim manifesti sint: nemo ius perdit honoris suæ ac famæ, si domicilium mutet: sed reputatur ibi secretum esse delictum. *Ad argumẽta Caie. & Adriani.* Vnde ad Caietani argumentum atque ad prius Adriani responsum putato. Ad posterius verò respondetur, diuersam esse rationem contumeliæ & detractionis. Nam per modum contumeliæ nequaquam licet improperari alteri suum crimen aut naturale vitium etiam si naturale sit. *Dubitatio.* Post hoc subsequitur dubitatio alia, vtrùm eum qui falsis commentitijsque virtutibus, seu moralibus, seu intellectualibus, famam per vafriciem in republica comparauit, licitum sit diffamare. *Ratio dubitandi.* Apparet enim id esse virtutis officium, cùm tales impostores rempublicam seducant. *Adrianus.* Ad hanc autem dubitationem, licet Adrianus loco citato absolutè respondeat id esse licitum, cum temperamento tamen & distinctione, respondendum est. *Solutio dubitationis proximæ.* Quando enim eiusmodi sycophantæ suis imposturis perniciem reipublicæ offerunt, tũc non solùm licet, verùm expedit eorum crimina fallaciasque retegere: vt si quis se optimum emẽtiretur medicum, aut theologum, qui populo essent pestiferi. Tunc enim docendus esset populus veritatem. Si autem sunt mulierculæ quæ foris sanctitaté præ se ferunt, qua ratione eleemosynis victitant, licet occulto aliquo crimine sint infectæ, neutiquam reipublicæ noxio, sed innocuè viuunt, non est cur debeant infamari. De historicis autem

dubitare

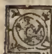
Dubiũ de historiographis. dubitare merito quis poterit, an liceat illis hominum crimina perpetuæ memoriæ prodere. Ad quod cum grano etiam salis respondendum est. Primum quòd vbi non denarrantur infamia peccata & turpia, sed bella, & homicidia, & alia quæ viris illustribus dedecora non sunt, nõ est quòd sint condemnandi. Mox quanquam aliqua turpia denarrent quæ non sunt omnino secreta, nõ est illis vitio vertendum, sed officio potiùs tribuendum. Debent enim optima fide quæ ad rem pertinent pernarrare. Nihilominus vbi inuidia moti aut alio prauo affectu quempiam aliquibus vitiis notant, non sunt à peccato liberi. Tunc potissimum dum generi alicui & pro sapiæ notam inurunt, quæ in perpetuã memoriam mansura est. *Alterũ de astrologis.* Astrologos denique, qui falsa sæpe vitia hominibus imponunt, puta latrocinia & alias turpitudines, non dubium est non esse ferendos. Nam præterquàm quòd maxima pars eorum quę sciunt, minima eorum est quæ ignorant, quam ob rem infinitis vtuntur mendaciis: neque tanta fides est astris tribuenda: neque illa via permittendum est, crimina explorare. Extat quidem. l. item apud Labeonem. vbi. §. si quis astrologus. habetur, vt si astrologus consultus furem aliquem esse dixerit, qui non erat, iniuriarum cum eo non agatur: subiungitur tamen constitutionibus eum teneri: hoc est municipalibus legibus condemnari posse. Quocirca. C. de malefic. l. nemo. cautum est vt nemo aruspicem aut mathematicum consulat. Porrò ergo isti non solùm tanquam impostores, verùm tanquam publici infamatores, essent in vltimas cruces adigendi. *Quæstio cognitu digna.* Celeberrimum hîc autem ac cognitu necessarium est, vtrum idem maiusve sit crimen seipsum quempiam infamare quàm alium. Quod quidem in nostra Relectione de rat. teg. & deteg. secr. tractauimus, & superiùs hîc lib. 4. quæst. 2. & rursus. quæst. 6. in hunc locum reposuimus quippe: qui proprius est eius. *Opinio Caietani.* Et quidem Caie. hîc & in sua Sum. verbo, detractio, indubius partem tenet affirmatiuam: quatuor nimirum afferens propositiones. *Prima propositio Caietani.* Prima est: Quicunque seipsum infamat, peccatum committit genere suo mortale: idque grauius quam si alienam famam læderet. *Secunda.* Secunda, illud peccatum non modò contra charitatem, verùm contra iustitiam cõmittitur: quia est contra ecclesiam & rempublicam cuius nostra fama est: vti *Augustin.* Augu. 11. q. 3. can. non sunt audiendi. videtur dicere. *Tertia.* Tertia: Nemo ab huiusmodi peccato excusatur: quanuis metu mortis id faciat. *Quarta.* Quarta: Quicunque se infamat, ad restitutionem tenetur. *Fundamentum Caiet.* Fundamentum opinionis huius est quod perinde censet de hominis fama, atque de eius vita: vt sicut vitæ non habemus dominium, ita neque nostrę habeamus famæ. At quanuis non sim nescius hanc vulgò opinionem veridicam existimari, eius tamen fundaméti demonstratio adhuc semper desideratur. quia nusquam probatur. nam etsi à Sapiente admoneamur curam habere de bono nomine, nullatenus tamen inde fit consequens, vt non simus famę nostrę Domini. *Fundamentum Caiet. falsum.* Quoniam & bonorum exteriorum tenemur habere nonnullam curam, quorum tamen dominio fungimur. Igitur, vt præsenti disputationi via & ordine satisfaciamus, contrarium fundamentum censemus verum: videlicet, vnum quemlibet suæ famæ habere dominium. Id quod præcedenti lib. q. 2. quatenus materia fert moralis, demonstrasse me arbitror. Ex quo vtique fundamento postmodum q. 6. elicuimus. in arbitrio esse cuiusque priuati restitutionem suæ famæ remittere. His ergo, vt illic ostensis, hîc suppositis. *Prima assertio auctoris.* Primum assertum impresentiarum sit hoc: Hominem seipsum absque caussa infamare, peccatum est: tamen neque contra iustitiam neque genere suo mortale. *Probatio præteritæ assertionis.* Quod enim sit peccatũ, patet, quia est præter charitatem. Tenemur enim nos nostraque bona diligere: & fama bonum nostrum est: quare à Sapiente curam boni nominis habere iubemur: quia prætiosius est diuitiis multis. Quapropter qui sine caussa se infamat, prodigus est suæ famæ: quæ quidem prodigalitas peccatum est. quòd autem nõ sit contra iustitiam patet: nam id maximè esset, quòd non sumus domini famæ: sed sicut vita nostra, sic fama reipublicæ est: cui eam dispendendo iniurij sumus. Hoc autẽ loco citato latè monstrauimus esse falsum contrariaq; argumenta diluimus, inferentes perinde nos habere honoris famæq; dominium vt bonorum exteriorum, atq; adeo nemini illum iniuriam irrogare qui suæ famæ prodigus est: neque ad vllam restitutionem teneri, quoniam sibiipsi nemo ad restitutionem tenetur. Atq; hinc fit rursus non esse genere suo peccatum mortale: & idcirco diximus esse non contra, sed præter charitatẽ: quoniam præcepto charitatis non vsq; adeò hæc bona tenemur diligere, vt illa negligere, sit mortale delictum. Quin verò, vt illic inter alia dicebamus, Christus Redemptor noster nõ sic nos instituit, vt honores ac famam, primos scilicet accubitus: & honorum splendores tanti faceremus. Immo admonemur infamiam patienter tolerare: vt Greg. super Ezech. hom. 9. egregiè docet. Et Paul. parui æstimabat iudicari ab humano die. *Ambrosius* Et Ambro. (si vera est eius historia) mulieres ad se induxit, vt illa infamia episcopatum sibi *Augustin.* caueret. Et August. atq; *Anselmus.* Ansel. sua peccata scriptis suis propalarũt. Et *S. Thomas.* S. Tho. q. præsenti art. 4. ad prim. ait in arbitrio cuiusque esse detrimentum suæ famæ pati. Idq; *Adrianus.* Adria. 4. q. de rest. fam. & latiùs quolib. 11. asseuerat. Quæ certè vera non essent nisi dominium eius haberemus aliter quam vitę. De hoc autem locis citatis abundè dictum est. Dixerim tamen genere suo non esse mortale. Nam qui iuratus crimen sibi falsum imponeret, reus esset periurij. Et prælatus qui famam suam regendis suis subditis habet obstrictam contra iustitiam faceret infamando sese, Sicuti qui familiam habens alendam, aut pauperes videt grauiter patientes, sua bona in flumen proiiceret. Et qui hæresin vel aliud nefandissimum sibi crimen, etiam citra iuramentum imponeret, propter insignem turpitudinem posset peccare mortaliter. Sed reuera citra eiusmodi casus mendacia illa non essent nisi officiosa. Non est ergo cur grauius, immo nec tantum delinquere censeatur qui seipsum infamat, quàm qui diffamat alium: cùm hoc sit contra iustitiam: illud verò minimè. Et ad August. iam licet respondimus, solùm intelligere famam nostram sic esse reipublicæ, vt bona nostra exteriora: nẽpe vt çùm indiguerit, teneamur ei per bonã nostram famam seruire: sicut tenemur per nostram pecuniam. At sicut non tenemur seruare pecuniam pro futuris necessitatibus reipublicæ, ita nec famam. Ad aliud eius dictum. 1. de Ciuit. Dei ca. 20. scilicet quòd illo præcepto, Non falsum dices, iubemur etiam nosipsos non infamare, respõdimus verum esse quantum ad vim charitatis: non tamen quantum ad vim iustitiæ. Facit enim, qui suam obscurat famam, præter charitatẽ qua se diligere debet: non tamen contra iustitiam, sicut qui alienã corrodit. Et illud,

Curam

Curam habe de bono nomine, monitum esse diximus, vt per virtutum culturam bonum procuremus nomen. Ex his igitur, vt gradum ad rem præsentem faciamus, secundum hic assertum colligamus: Quando quis in quæstione contra ius de occultissimo suo crimine interrogatur, licet iure respondere non obligetur, tamen si vt ab eculei pressura se eripiat illud infamando se reuelat, non solùm non est illi peccatum, verùm esse potest virtutis officium. *Secunda assertio.* Conclusio est superioribus appendix. Nā cùm quisque sit suæ famæ dominus, potest eius dispendium ob caussam facere: sicuti & aliorum bonorum temporalium: igitur vt in tali casu licitum misero est liberationem ab illis tormentis propria pecunia redimere, ita & sui criminis confessione, qua suæ famæ iacturam faciat. *Probatio.* Secundò, id probatur: Potest esse tantus numorum aceruus, vt existimationem famę vulgaris hominis adæquet: sicuti tantum esse potest argenti pondus, vt aurum exuperet: quod profectò nemo dextri ingenij inficias ire potest. cùm ergo cuiq; in illo casu dispendio magnæ pecuniæ eiusmodi cruciatus effugere liceat, fit vt possit id etiā dispendio suæ famæ facere. *Ratio altera ad idem.* Tertiò id ipsum arguitur, Si quis contra ius eculeo exponeretur, vt alienum crimen reuelaret, quod sub sigillo secreti susceperat: non loquimur de sigillo sacramenti confessionis, quod antequam sacerdos reuelet tenetur truculentissimam mortem perpeti: sed de aliis secularibus nequaquam teneretur tam grauia tormenta perferre, antequam id detegeret: maximè si non esset secretum regis aut reipublicæ, aut quod per iniuriam ab alio extorserat, ex huius reuelatione vita illius penderet: ergo à fortiori, nemo tenetur tam acrem torturam ferre vt suum celet proprium crimen. *Tertia ratio.* Si autem de falso crimine interrogaretur, maius dubiū est, an peccatum sibi esset mortale, illud sibi citra iuramentum imponere: nam periurium nemo dubitat esse mortale. *Dubium.* Nec verò dubitatur quin etiam citra iusiurandum peccatum esset veniale, mentiri: atq; adeò certum est succumbendū esse priùs morti quàm illud admittatur. Sed dubium est an mendacium illud citra iuramentum esset perniciosum, ac subinde mortale. Et profectò si quæ dicta sunt verum habent, non video cur esset perniciosum, neque ad restitutionem obligatorium: quandoquidem ille suipsius infamator, si persona sit priuata, nemini menciendo facit iniuriam: postquam sibi soli famam aufert. Loquimur enim de illo priuato homine qui crimen quod sibi imponeret, non esset hæresis aliáve enormitate aut fœditate grauissimum. Aliàs propter dignitatem personæ, vel propter enormitatem infamiæ, mortale esset. Existit tamen contra hanc sententiam argumentum, quando ex tali confessione delicti sequeretur mortis periculum qua reus ille condemnaretur: nam tunc videtur ideo non licere, quòd tenemur vitam præ rebus omnibus seruare. *Argumentum contra prædicta.* Ad hoc autem compluribus respondetur modis. Primùm enim hactenus nihil de periculo vitæ locuti sumus, sed tantùm de iactura famæ. *Prima solutio.* Mox confessio illa sic extorta non est cui fides sit adhibenda, vt propter illam reus adiudicetur morti: immo neque vt propriæ pro infamia ducatur: vt patet 15. q. 6. can. Si quandoque. Deinde, etiam si mortis periculum immineat, non tenetur homo tanto cū cruciatu vitam seruare, sed potest breuiorem sibi permittere mortem, vt tam acerbam effugiat. *Secunda.* Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd vbi ratio denuntiare aliquem vel fraternè vel iuridicè poscit, non est infamia occultum delinquentis reuelare crimen. *Ad primū argumentum.* Ad secundum autem respondetur, glossam illam non toti generi humano impingere notam huius vitij in gradu mortali. Nam primum addit penè, deinde intelligitur de triuialibus murmurationibus, quę in vulgus citra mortale serpere solent quas Augu. in tertio argumento citatus reputat minutiora peccata. *Ad secundum argumentum.* *Augustin.* Hierony. ad Gelantiam, rationem vniuersitatis huius morbi adnotauit: vbi ait, Pauci admodum sunt qui huic vitio renuntient: raroque inuenies qui ita vitam suam reprehensibilem exhibere velint, vt non libenter reprehendant alienam. Tantaque huius mali libido mentes hominum inuasit, vt etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant. *Hieronym.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm detractio sit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur.

QVAERITVR tertiò loco de grauitate detractionis: quoniam videtur omnium delictorum maximum quæ in proximum committuntur. Ait enim glo. super illud Psalm. Pro eo quòd me diligerent, detrahebant mihi: plus nocere in eius membris detrahentes Christo, quia animas crediturorum interficiunt, quàm qui eius carnem mox resurrecturam peremerunt. *Primum argumentum.* Vnde fieri videtur consequens, detractionem tantò grauiorem esse homicidio, quantò vita animæ corporali præstat: cùm ergo homicidium sit reliquis omnibus grauius, quibus proximus offenditur: fit vt detractio simpliciter sit omnium grauissimum. Secundò: Detractio videtur esse grauior quàm contumelia, pro eo quòd contumeliam faciliùs homo repellit quàm latentem detractionem quam ignorat contumelia autem grauior adulterio: nam per adulterium coniunguntur duo in vnam carnem ad peccandum contumeliosus autem disiungit eos qui amore coniuncti erant: quatenus occasionem aliis præbet vt quem contumeliis afficit, odio habeant: ergo detractio est peior adulterio: quod tamen inter peccata quibus proximus læditur, magnum habet pondus. *Argumē. 2.* Tertiò: Contumelia oritur ex ira, vt ex Gregorio, articulo præcedenti retulimus: detractio verò ex inuidia, vt eodem loco 31. Moral. idem ait Diuus. sed inuidia grauius peccatum est quàm ira: ergo & detractio quàm contumelia. *Argumē. 3.* *Gregorius.* Quartò: Eo peccatum quodcunque grauius est, quo nocentiorem inducit effectum, detractio autem inter omnia peccata pestilentissimum inducit: scilicet mentis excæcationem, ex qua radice omnia pullulant. *Argum. 4.* Ait enim idem Gregorius 11. q. 3. Quid aliud detragentes faciunt nisi quod in puluerem sufflant, & in oculos suos terram excitant? & vnde plus detractionis sufflant, inde minùs vident. Est ergo detractio inter ea quæ in proximum cōmittuntur grauissimum. *Gregorius.* In contrariū, quòd scelestius est facto peccare quàm

verbo

verbo: homicidium autem & adulterium sunt peccata in facto: detractione verò intra verba peccatur.

MERITO porrò crimen hoc in suspicionem venire potest, quòd sit omnium grauissimum, adeò est reipublicæ multimodè pestiferum. Nihilominus tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima: Inter vniuersa peccata quæ mortales aduersus se inuicem committunt, est homicidium. Excepta enim hic semper habemus peccata, quæ Deum habent pro obiecto: qualia sunt infidelitas, desperatio, Dei odium, blasphemia, periurium, & similia. Probatur conclusio: Princeps formalisque, vt aiunt, ratio vnde vnumquodque peccatum quod contra proximum committitur, malitiam sortitur, sumitur ex nocumento illato: nam quo illud peius est, eo repugnantius est charitati: nocumentum autem tanto peius est quanto bonum quod per illud tollitur, existit maius: bonum autem quod alteri quis maximum adimere valet est corporalis vita: ergo homicidium est pessimum. Probatur hæc postrema præmissa: Bona humana in triplici sunt gradu. Primum enim est bonum animæ: atque ei proximum bonum corporis: ac tertium id quod in rebus exterioribus positum est. Bonum autem animæ, quamuis sit omnium præstantissimum, nemo tamē potest illud alteri inuito adimere, licet possit illi occasionem eius porrigere. bonum enim animæ est gratia, per quam viuit, quæ solo consensū in peccatum mortale adimitur: in huiusmodi autem consensum nemo potest alterum cogere. Et ideo quamuis alterum in peccatum inducere maiorem præ se ferat ex obiecto grauitatem, quàm si illū occideres, tamen quia talis inductio nō est coactio, non tam enormiter peccas, quàm si temporali morte illū interimeres. Ratio est qua lib. 4. q. 6. vsi sumus, aduersus eos qui putabant grauius esse animam proximi per occasionem occidere, quàm illam corpori eximere. Restat ergo duo bonorum genera, quæ quis alteri inuito vi aut fraude potest eripere: illorum autem præstantius est bonum corporis, puta vita exterioribus bonis quæ primum est omnium fundamentum: fit ergo vt homicidium crimen sit genere suo omnium atrocissimum, quæ in proximum committuntur. Secunda conclusio: Detractio secundùm genus suum est maius peccatum quàm furtum, minus autem quàm homicidium & adulterium. Patet ex dictis: quoniam fama egregius est bonum, quàm exterior substantia: inferius autem quàm vita, quæ per homicidium tollitur, & per adulterium in futura prole læditur: nam per se loquendo, filius qui incerto nascitur parente, educari nequit commodè. Ex quo fit & fornicationem simplicem eadem ratione, vt q. 3. contra Mar. de Mag. constituimus, grauioris esse culpæ quàm furtum. Et secundò sequitur, contumeliam peiorem esse etiam furto: nam est detractione propter violentiam & contemptum acrior. Tertia conclusio: His non obstantibus quæ per se rebus conueniunt, potest accidentariè peccati grauitas aliundè, tum augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberatè malum perpetrat, grauiùs peccat quā qui ex infirmitate aut ignoratione illud admittit. Qua vtique ratione peccata quæ intra verba continentur eò quòd linguæ velocitate expuuntur, aut leuiter ore decidunt, leuiora ceteris paribus reputantur. Qua vtique ratione paulò antè asserebamus peccata, quæ in facto consistunt, grauiora esse quàm verbalia. Intelligitur enim si rationem verbi cum ratione facti conferas. Nam ex parte obiecti assertum peculiariter est in secunda conclusione, detractionem, qua fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo bona eripiuntur externa. Hæc autem semper intelligenda sunt in speciæ: nam in indiuiduo potest esse furtum peius quàm detractio: & detractio peior homicidio: vt si quis Deo aut eius fidei detrahat, quod ad blasphemiam attinet.

Prima conclusio. *Probatio.* *Secunda conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Tertia conclusio.*

AD primum igitur argumentum per hoc postremum verbum respondetur. Nam qui Christo detrahunt in suam obmurmurantes fidem, atq; adeò obstantes, quominus qui credituri erant illam suscipiant, in eius diuinitatem blasphemi sunt: atq; adeò quadantenus enormiùs peccant: quàm qui carnem eius, vita in tempus priuarunt. Nam illam vitam gratia confirmandæ fidei assumpsit. Inter soluendum argumentum secundum definit S. Tho. contumeliam peiorem esse detractione: licet faciliùs repelli possit propter maiorem contemptum & violentiam: sicuti rapina peior est furto. Contra hoc autem quis forsan arguat: Fama excellentius bonum est honore: ergo detractio peior est contumelia, quia nocentior. Reperias qui nescientes hoc argumentum ad mentem Tho. diluere, negent famam egregius esse bonum honore. Immo cùm audiant Tho. asserentem contumeliam esse peiorem, inferunt honorem præeminere famæ. Cùm tamen re vera contrà stet veritas: Obiecta enim propria & formalia contumeliæ & detractionis, vt suprà diximus, non sunt honor & fama: sed rationes inuoluntarij. Et inde colligitur contumeliam esse acerbiorem: nempe quia per eā quis patitur inuoluntarium vi, & per detractionem non nisi ignorantia. Huic tamen decisioni minimè dissonat quo minus fama cumulatius sit bonum atq; illustrius quàm honor. Pretiosior est enim bona existimatio quàm populus de tua habet probitate, quàm honor, puta reuerentia quæ sæpe mendaciter exhibetur & vafrè: neque semper propter virtutem, sed quandoq; propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, non quidē honori, sed bono nomini, quo fama intelligitur, tres adscripsit præminentes qualitates. Primùm quantùm ad prætium, quod bonum nomen sit melius quàm diuitiæ multæ: Prouerb. 22. Secundò, quantum ad suauitatem & loci dilationē, quòd sit pretiosius quàm vnguenta, odore suo oblectantia: Ecclesi. 7. Et tertiò, quantùm ad temporis diuturnitatem, quòd diutius permaneat quàm mille thesauri pretiosi & magni: Ecclesiast. 41. Sed & hoc rursus adnotandum: quòd etsi propter contemptum contumelia sit genere suo, & obiecto peior detractione, scatet nihilominus detractio mille incōmodis ac pestibus. Obtenebrat enim in primis virtutum gloriā, quæ illius cœlestis repræsentatio est. Mox faciliùs cōmittitur pluresque inficit quam contumelia. Nam cùm in latebris fiat impunè atq; adeò passim & quacunque nacta occasione loquendi obrepit: cùm contumelia propter metum non sit adeò in vsu. Deinde detractores ex insidiis pugnant, ob idq; quàm difficillimè cauentur. Et maximè dū bilingues sunt ac bifrontes: nempe qui in facie mulcent, in auresq; incantant, sed in dorso latenter cōmordent. Quo quidem proditionis genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis pectora cuncti securi pandant: sanguinē aliis exugunt, quem in aliorum aures euomāt. Vnde

Ad primū argumentū *Ad secundum argumentum.* *Solutio sancti Thomæ* *Tentatur solutio S. Thomæ.* *Quorundā solutio.* *Reprobatur proximus solutio.* *Documentum.* *Incommoda detractionis.*

Vnde Ecclesi. 28. Susurro & bilinguis maledictus erit. Accedit huc, quòd detractores non suas tantùm animas perimunt, verùm & cunctis apud quos sua seminant scommata, eandem spiritualem mortem inferunt: quatenus eis odium eius ingenerant cui detrahunt, ac subinde pacem & amicitiam publicam, qua sydere nullo respublica splendidius fulget, violant & contenebrant. Dicuntur autem peculiariter detractores, vt reor, homicidæ, vt in quadam epistola ait Clemens, quæ refertur de pœnitentia, distinctio. 1. can. homicidiũ. quod animam eius cuius famam denigrant, virtutibus priuare & nudare contendunt, quibus spiritualiter viuit. Et eodem fortè refertur verbum 1. Ioannis 3. Qui odit fratrem suum homicida est. *Ad tertiũ argumentũ Aristot.* Ad tertium conceditur, contumeliam, vt superiori articulo dictum est, ex ira nasci: vtpote quòd ira correptus, vt 2. Rhet. auctor est Aristot. in manifesto cupit vindictam, quam per contumeliam faciliùs adipiscitur. Et ideo detractio, quia non ad eiusmodi manifestam vindictam tendit, non est iræ filia, sed inuidiæ. Detractor enim, quia liuore tabescit, claritudinem alienarum virtutum conspurcare studet. Haud tamen consequitur, vt si inuidia peior sit quàm ira, filia eius sit peior quam filia iræ. Nam geniture istæ vitiorum iudicantur ratione conuersionis ad eundem finem: ad quem scilicet & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attenditur ex parte auersionis. Et quia inuoluntarium per vim inferre, quàm per fraudem, elongatior est auersio à charitate, cõtumelia est peior. Nihilominus & detractio hac inter alias macula sordet, quòd ex inuidia nascitur quæ sordidissimũ est vitium: quatenus è regione maximè charitati opponitur. *Paulus.* Charitas enim, vt ait Paul. non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormissimum, naturæque rerum repugnantissimum, vt de malo, quod abhorrendum est, gaudeat, de bono verò, ac potissimum de alienis virtutibus quæ amore sunt potissimum venerandæ contristetur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est qui inuidiam cauere posit: quandoquidem omnes tenentur ad virtutum fastigia conniti: & quò quisque altiùs euehitur, maiorem inuidiam liuidis concitat. Huius ergo hydræ sobolem sese detractores agnoscant. Ad quartum igitur perinde conceditur, ingenium esse detractionis mentem excæcare: *Ad quartũ argumentũ* nam cùm vnusquisque, vt Prouerb. 15. ait Sapiens, in sententia lætetur oris sui, qui detrahere pergit, amare dicta sua incipit, maleque de bono sentire, ac probos subinde odio habere: per quam viam mens excæcatur. Attamen cùm & idem ipse effectus aliis etiam vitiis communis sit, vt gulæ, luxuriæ & cęteris: non inde arguitur omnium esse pessimam detractionem.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm audiens toleransq; detrahentem mortaliter peccet?

PROPTER pernitiem detractionis quærendum demùm restat, vtrum qui detrahentes audiunt, mortaliter peccent, nisi illis ora compescant? Arguitur enim contrà: *Primum argumentum* Nemo plus alteri quàm sibi tenetur. Laudi autem cuicunque apponitur si suos ferat detractores: secundùm illud Gregorij supra citatum, super Ezechielem homil. 9. *Gregorius* Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat: ergo non est peccatum detractoribus aliorum non obsistere. *Argumẽ. 2.* Secundò: Eccle. 4. iubemur non contradicere verbo veritatis vllo modo: vsu autem venire solet vt qui detrahit, à veritate non recedat: ergo tunc non est virtus illi contradicere. Tertiò: Id quod in aliorum vtilitatem cedit, nemo prohibere debet: detractio autem crebro in rem eorum est quibus detrahitur. *Argumẽ. 3.* Vnde Pius Pontifex 6. quæstione prima can. Oues. Nonnunquam, inquit, detractio aduersus bonum cõcitatur, vt quos vel domestica adulatio vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet, ergo detrahentes reprimere non est officium. In contrarium est Hieronymus, vbi ait, Caue linguam aut aures habeas prurientes, vt aut aliis detrahas, aut alios audias detrahentes. *Hieronymus.*

AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prima. Quicunque vel alium ad detrahendum inducit, vel detractione propter odium delectatur, nihilo minus quàm detrahens peccat: quin verò quandoque aliquanto plus. *Probatio conclusionis.* Probatur conclusio ex illo ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt. Eiusmodi enim consensus bifariàm contingit: vno quidem modo directè, quandò vel quis alterum ad peccatum inducit, vel ei placet: & quidem qui isto modo consentit, omnino fit criminis particeps. Quin verò si inducit, eò grauius peccat, quò in motore plus est culpæ quàm in moto atque adeò si lætatur, fortè potest & grauius peccare, si odium cumulatius habeat quàm sit in detrahente. Ac de istis intelligitur verbum Bernard. prope finem secundi lib. de consi. *Bernardus.* Detrahere aut detrahentem audire: quid horum dãnabilius sit, nõ facilè dixerim. Secũdo autem modo consentire quis dicitur indirectè: quia scilicet non resistit. Hoc autem dupliciter contingit. Nam qui non resistit, aut munere suo proprio ac publico officio resistere tenetur: aut priuata persona est, cui id ex officio non incumbit. *Suadetur conclusio.* Sit ergo secunda conclusio: In priuata persona detractionem aliorum non repellere peccatum est: multò tamen minus quàm in detrahente: quod quidem plurimùm esse solet veniale. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Quandoque non resistere detrahenti, peccatum esse potest mortale, primùm in persona publica, puta in eo qui detrahenti præest. Secundò, propter periculum quod ille qui audit, imminere ex detractione videt. Ac tertiò, si quis ob solum timorem humanũ obiicere se detractori formidet. Conclusiones sunt sancti Thomæ. *Suadetur vtraque cõclusio.* Et vnica ratione ambæ confirmantur: Iam enim suprà pluries monstratum est, vt quis sit indirectè caussa alicuius mali, non satis esse quòd vitare illud possit, sed prætereà exigi, quod teneatur. Teneri verò quempiam accidit aut ex iustitia aut duntaxat ex charitate. Priuata autem persona rigore iustitiæ non tenetur malum proximi cauere, sed tantùm ex charitate si

absque suo detrimento potest. Et ideo non est per se omnino charitati aduersum, á tali infamiæ detrimento proximum non liberare : vix tamen à veniali excusatur : vt in secunda conclusione assertum est: Nam vbicunque detractio oboritur, potest quis facili negotio vrbanè ac leniter detrahenti occurrere : atque adeò si id non faciat, negligere omnino censetur proximi famam. Attamen si detractor ille vsque adeò esset turgidus atque intractabilis vt periculum ab illo immineret, quicunque accusaretur, etiam à veniali. Hoc autem quam rarisimè vsu venit. Adde & sola verecundia excusari aliquem posset: vt si qui detrahit illustrisimus est: audiens verò famulus eius aut alia abiecta persona, quæ mutire non audet. Ex iustitia autem eùm primis tenetur Prælatus, & ideo ille procul omni metu & pudore tenetur subditos à detractione corripere, si sit in re alicuius momenti: cuius idcirco omisio peccatum est mortale. Prælatus inquam, detrahentium : nam prælatus eorum quibus detrahitur, non tanta iustitia eos tenetur protegere: quia cura prælati est cauere ne subditi peccent. Quanuis & quodam modo teneatur charitatis vinculo subditorum honorem tueri. Prætereà priuata persona, cùm ex detractione videt periculum imminere alicui mortis, vel turbationem reipublicæ, cum aliquo suo detrimento tenetur occurrere. Metus autem humanus tunc ascenderet ad peccatum mortale, quando iacturam temporalium bonorum charitati quis anteferret. Non autem id facere censendus est, quoties metu humano cauere cessat proximi detrimentum, vt in secunda conclusione dictum est : sed quando sua esset omnino necessaria renitentia ex præcepto: Vt si detrahetur fidei, aut religioni, &c. Ex his demum hoc colligamus saluberrimum documentum vt intelligamus impendiò quàm maximè necessarium esse ad pacem & salutem reipublicæ, ac potisimùm Christianæ familiæ detractoribus obuiam vbique prodire. Quod certè, vt dicebam, nemo non suo gradu facilè potest perficere. Et quando id non poterit, prudentis officium erit colloquio abire: vt illa ratione detractorem pudore suffundat. Vnde Hieronymus epistola ad Gelantiam, quæstione decimaquarta egregiè tum detrahentes obiurgat, tum nihilominus & eos qui eis non obsistunt : secundùm illud Psalm. Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.

Documentū saluberrimum.

Hieronymus.

Ad primū argumentum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd maledicta quæ in præsentia eius cui maledicitur iactantur, non detractiones, sed contumeliæ sunt: & ideo ad virtutem humilitatis attinet illas ferre. Quando verò iam in alias aures inserpunt, detractionis rationem induunt. Et tunc ait S. Thom. (id quod suprà à nobis sæpe citatum est) in arbitrio eius esse detrimentum suæ famæ pati, nisi in periculo aliorum vergat. Dum autem in nostra præsentia absentis famam corrodit, non est nostri arbitrij infamatori parcere : quia non sumus domini alienæ famæ. Et ideo vitio nobis vertitur si non resistamus, cùm facilè possumus. Nam si Deute. 22. præcipiebatur vt nemo iacentem asinum proximi leuare negligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere. Ad secundùm respondetur quòd etsi dum detractor vera dicit, non sit ei contradicendum, est nihilominus ei reprimendum verbum ne aliena vulnera exulceret: aut saltem subrugata fronte illi ostendendum eius nobis displicere sermonē. Nam vt Prouerb. 15. legitur, Ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies testis linguam detrahentem. Ad tertium demum respondetur vtilitatem & emolumentum quæ ex detractione prouenit, non ex intentione detrahentis proficisci, sed è Dei gratia mollientis alterius animum: & ideo perinde obsistendum est illi, atque raptoribus & furibus : licet ex talibus incommodis, eis qui pasi sunt meritum nonnunquam patientiæ acrescere solet.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumētum.

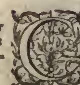
QVÆSTIO VNDECIMA.

DE SVSVRRATIONE ET DERISIONE.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 75.

ARTICVLVS I.

Vtrùm susurratio sit peccatum à detractione distinctum.

ONTVMELIAE & detractioni, quæ inter verbalia vitia primas obtinent, alia adiunguntur, quæ non sunt silentio prætereunda. Et primò, de susurratione quæritur sitne crimen à detractione diuersum, an verò quidpiam grauius? Primùm enim arguitur à parte negatiua, nempe quòd à detractione non differat. Ait enim libro Etymol. Isidorus, susurronem de sono locutionis appellari : quia non in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo : vbi susurrare idem esse censet quod detrahere. Et Leuit. 19. Non eris criminator nec susurro in populis. Et Eccle. 23. (vt suprà citatum est) Susurro & bilinguis maledictus erit : criminator autem & bilinguis idem esse apparet quod detractor. Secundò arguitur, quòd quanuis susurratio à detractione differat, non tamen sit grauior: peccata enim oris à maledictione malitiam contrahunt : detractor autem mala simpliciter de proximo spargit: cùm tamen susurrones satis habeant illa quæ apparentiam mali habent inculcare. Tertiò : Qui detrahit fratri suo, vt habetur Iacobi quarto, detrahit legi atque adeò legislatori Deo. Vnde maiorem contrahit grauitatem quàm sit in susurratione. In contrarium autem est illud Ecclesiasticæ quinto. Denotatio pessima super bilinguem ; susurratori autem odium, & inimicitia & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur susurrationi, quàm detractioni.

Primum argumentum à parte negatiua.

Isidorus.

Argum. 2.

Argum. 3.

Prima conclusio.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Susurratio etsi tam forma quàm materia cum

teria cum detractione conueniat,fine tamen differt. Etenim tam susurro,quàm detractor mala in proximum obloquitur,idque claneulò,inque eius absentia:quare vtrunque à contumelia differt. Atque hac ratione promiscuè apud Doctores ambo quandoque vsurpantur verba. Vnde super illud Ecclesi. quinto:Non appelleris susurro,ait Glossa,id est detractor. Attamen si verborum etymologiam consulas,detractio idem est(vt suprà diximus) quod famæ subtractio & diminutio. Susurratio autem solùm denotat clancularium,atque adeò vitiosam loquutionem. Ob idque forsan ex vsus accommodatione, illam significat oblocutionem,qua quis contendit non tam famæ detrahere,quàm amicitias dissoluere:& ideo differt fine. Quapropter etsi tam susurro quàm detractor mala in genere de altero loquantur,tamen in specie detractor illa disseminat quæ verè sint mala culpæ: nempe quibus fama commaculetur:Susurro autem satis ducit illa proferre, quæ possint audientis animum ab alterius amicitia diuellere:etiam si sit bonum,dummodo vel malum appareat vel audienti displiceat. Vt si apud prodigum de eius amico susurret, quòd sit pecuniarum tenax: & apud festiuum & dissolutum obmurmuret alterum esse nimis compositum ac modestum. Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Romanos primo,Susurrones,detractores. quæ ait susurrones inter amicos discordiam seminare:detractores verò aliorũ bona negare aut minuere. Et Prouerbiorum.26. Susurrone subtracto iurgia conquiescunt. Et Ecclesiasti.28. Vir peccator(& est de susurrone ac bilingui sermo)conturbabit amicos,& in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Quanuis & hoc etiam suprà detractori tribuimus:eidemque idem tribuit ad Gelantiam Hieronym. Quòd si nos interroges,vtrum cùm multæ sint amicitiarum species secundùm Philosoph.9.Ethicorum: alia scilicet quæ fundatur super bono honesto,& alia super vtili,atque alia super delectabili,sint etiam diuersæ susurrationis species. Respondetur negatiuè:Susurro enim tantùm contendit amicitias dissociare in genere. Tametsi dum aliũ scopũ per illam viã attingere cõtendit, tũc eius susurratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis, aduersus alium susurret, vt eius honorem obtineat, ambitiosus est vel auarus:& si de marito susurret apud vxorem, vt amicitia inter eos sublata,eius potiatur amplexu, erit adulter Sed hæc extra rem præsentem sunt. Posterior conclusio:Susurratio genere suo,grauius peccatum est detractione,atque etiam quàm contumelia. Enimuero (vt suprà dictum est) inde venamur peccatum esse grauius,quòd maius inferat nocumentum:eoque nocumentum maius censetur,quo bonum sublatum est præstantius:amicitia verò præstantius bonum est,quàm fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quàm detractio & contumelia. Probatur autem vltima præmissa tum auctoritate Ecclesiastic.6. Amico fideli nulla est comparatio. Tum & ratione, nam bona fama & honor in hoc vtilis est,vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeò per regulam posterioristicã amicitia præstantior est quàm fama. Adde quòd post virtutes,ad felicitatem comparandam, vt octauo Ethicorum ait Aristote.nihil conducentius est quàm amicorum copia. Sanè cùm non solùm amicorum omnia sint communia,verùm omnes quadatenus homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil deesse in vita potest. Sed arguis etiamnum in contrarium. Detractor (vt suprà dictum est) amicos etiam dissociat,sicut susurro:non ergo differunt fine. Respondetur quòd etsi per detractionem amicitiæ nonnunquàm euertantur,non est tamen ille detractoris scopus, sed tantùm famam deturpare,quæ ad inimicitias viam sternit:finis autem proximus susurronis est easdem inimicitias conflare: & ideo est turpior. De hac autem conclusione duo se offerunt minutiora dubia. Primum de hac comparatione qua amicitia famæ & honori præfertur. Apparet enim fama inde pretiosior, tum quòd latiùs extenditur: plures enim sunt quibus studiosus notus est, quàm quibus est amicus: tum etiam quòd est virtuti propinquior. Nam qui moribus præstat,ilico in aliorum notitiam venit:etsi non tam facilè in amicitiam: propterea quòd non omnes sunt virtutis amatores. Ad hoc in primis respondetur,neque famam,neque honorem,neque verò amicitiam,virtutes esse: atque adeò neque spiritualia bona in quibus vera felicitas consistit:sunt tamen virtuti agnata. Vnde Aristote.8.Ethicorum: Amicitia, inquit, non est virtus, sed virtuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia quæ hoc nomine verè gaudet,nempe quæ ex bono honesto, hoc est ex virtute proficiscitur. Nam quæ de vtili aut delectabili initur,non est nisi secundùm quid amicitia:sicuti & bona ipsa, quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute nisi per eius notitiam,in qua fama consistit, inde fit, amicitiam præstantiorem esse quàm famam,tanquàm eius finem: nam frustrà esset virtutis notitia nisi homines ad studiosi amorem alliceret. Ac proinde in cælesti beatitudine, propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem spectat, quòd omnes eodem amore conglutinat. Vnde ad prius in contrarium argumentum negatur latiùs protendi famam,quàm amicitiam: nam quotquot notitiam habent integritatis hominis ac virtutem præstantiæ, nisi corruptis ipsi sint moribus,ipsum amant. Ac perinde ad posterius negatur propinquiorem esse virtuti formam quàm amicitiam. Immo amicitia germanior illi est: quapropter sicut virtus nihil à fortuna pendet,ita & habere amicos potiùs à virtute nascitur, quàm à fortunæ temeritate. Alterum dubiolum est de grauitate peccati susurrationis. Ad quod facilè respondetur, quòd etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamen ex leuitate materiæ esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absque vlla culpa possit? Respondetur primùm quòd susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam,dummodò citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis commemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse deformem atque insulsam, &c. At verò dissociare amicos quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantùm contendas amouere assiduam familiaritatem, esse potest veniale. An verò quis possit amicitiam aliquorum dissuere non quidem illa intentione vt sint inimici, sed tãquàm medium vt se loco illius expulsi in amicitiam alterius insinuet: quia videlicet prælatus aut princeps nõ hunc ad tantam familiaritatem admittet, nisi alter excludatur. Respondetur primùm,quòd alterum infamando

Glossa. *Probatio superioris conclusionis.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Postrema conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Aristote.* *Obiectio.* *Solutio.* *Primum dubium.* *Solutio prioris cõclusionis.* *Aristot.* *Amicitia præstat famæ.* *Ad argumentum factum.* *Postrema dubitatio.* *Responsio.* *Scrupulus.* *Solutio.*

famando neutiquam licet: sed tamen narrando aliqua eius vitia naturalia quæ sunt publica, forsan nullum est peccatum: quia vnusquisq; sine vi & fraude potest sibi commodum cuius dignus est procurare. *Obiectio.* Quòd si arguas, id est verum nisi alter non repellatur à iure suo. *Dissolutio.* Respõdetur quòd quando illud ius ei per iustitiam competit, nefas esset tali iure hominem expoliare: sed tamen quando gratuitò in amicitia alterius retinetur, non fit ei iniuria.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum iam responsum est, quòd susurro secundùm illam generalem rationem qua malè de alio loquitur, detractor dicitur: differt tamen fine vt dictum est. Ad illud autem Leuit.19. respondetur criminatorem vt nomen sonat tam à susurrone quàm à detractore differre. Est enim ille qui aliena crimina præter ius, vel imponit vel denuntiat, vel auget & improperat: licet hoc etiam detractor aliquãdo susurroque faciat. Ad aliud verò Ecclesi. 28. concedimus & susurronem nõnunquàm esse bilinguem: nam duorum amicorum vtriq; dicit quod ei displicet. Atq; adeò alteri vnũ ac subinde alteri aliud, tametsi & detractor alia sit ratione bilinguis (vt suprà diximus) quia aliud in absentia, aliud in præsentia loquitur. *Ad secundum argumentum.* Ad secũdum respondetur, quòd quanuis detractor semper quod malum est obloquatur, susurro autem non id semper, sed quod malũ alteri apparet, est nihilominus susurratio peior: quia peccatorũ grauitas nõ attenditur ex illo materiali obiecto, sed ex fine & effectu qui peior est in susurrone. *Ad tertiũ argumentum.* Ad tertium denique respondetur quòd qui detrahit homini, propterea censetur detrahere legi, quòd agit contra legem de dilectione proximi. Quapropter & susurro amicitiarum extinctor, quia nocentius eandem dilectionis legem transgreditur, Deum peiùs offendit: qui, vt habetur 1.Ioan.3. dilectio est. Quapropter Prouerb.6. Sex inquit sunt quæ odit Dominus, & septimum (quasi omnium pessimum) detestatur anima eius. Atque illud septimum ille est qui seminat inter fratres discordiam.

ARTICVLVS II.

Vtrùm derisio sit speciale peccatum à precedentibus distinctum, atque adeò mortale.

Primum argumentum. POST hæc, & de derisione etiam videre superest, quale quantumq; peccatum sit. Et arguitur primò quòd non differat à contumelia: nam subsannatio idem esse videtur quod derisio, eademq; in contumeliã cõcidere. idq; & ex materia & ex illato nocumento cõperitur. Nemo enim deridetur nisi de aliquo turpi, quod quidem si in faciem ei obijciatur, contumelia est, si verò clanculum, est vel detractio vel subsannatio. Item nocumentum quod per derisionem infertur, aut contra honorem est, & tunc est contumelia: aut contra famã, & tũc erit detractio: aut cõtra amicitiam, & tunc erit susurrus. *Secundum argumẽtũ quo tentatur altera pars agitatæ quæstionis.* Quòd autem derisio nõ sit peccatũ mortale arguitur: quia cùm derisio ludo fiat, ac sæpè inter amicos, non videtur esse charitati cõtraria. Adde quòd neq; derisio quæ in iniuriam Dei vergit esse appatet mortalis. Nam quicunq; in peccatum recidit à quo per Dei gratiã resurrexerat, irrisor est eius etiã si peccatũ illud sit veniale: secũdùm illud *Isidorus.* Isidori, Irrisor est & non pœnitens qui adhuc agit, quod pœnitet: & tamen nõ quicunq; relapsus in veniale, est mortale. Item & simulator irrisor Dei est: secũdùm illud *Gregorius.* Gregorij, Per struthionem significatur simulator, qui deridet equũ & ascensorem, id est Deum: & tamen non quæcunq; recidiuatio neq; simulatio est peccatũ mortale. In contrariũ est quòd irrisio fit ludo: cætera verò seriò: & ideo peccatum hoc ab illis differt. Et Prouerbio.3. legitur quòd Deus deridet illusores: deridere autẽ Dei, est æternaliter punire: vt testatur illic Psaltes, Qui habitat in cælis irridebit eos. Vnde colligitur esse peccatum genere suo mortale.

Prima conclusio. AD quæstionem tribus facilimis conclusionibus respondetur. Prima est: Peccatũ derisionis distinguitur à cæteris suprà nominatis. *Ratio conclusionis.* Probatur: Peccata quæ verbis committuntur, ex intentione (vt suprà dictũ est) existimantur: ergo diuersa eorũ intentio diuersas inter ipsa constituit species. Sicut autẽ contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminuere, & susurrator amicitiã extinguere, ita irrisor erubescentiam, & pudorem alteri offundere, qui quidẽ finis ab alijs discriminatur: ergo ab alijs specie secernitur. Differt præterea, vt dicebamus, quòd cætera seriò: irrisio verò sub ludi forma scõmata sua tegit: vnde & lusus dicitur. Quare irrisio frequentissimè in ironia versatur: vt si deformem hominem pulchrum appelles: & infimè natum, ingenuum: & elinguem, disertũ & elegãtem. *Documentum.* Ad subsequentiũ autem conclusionũ intellectũ præmeditandũ est, quòd cùm irrisio non sit nisi de aliquo vitio, aut morali aut naturali, prudenter discernendum est, an malum illud per se ingens sit & graue, an verò per se paruum: si enim per se magnum sit, nõ est secundùm naturam suã irrisionis materia: immo eius commemoratio vt seria improperatio natura sua reputatur: quare si in risum & iocum proferatur, hoc fit quia narratur vt paruum. Bifariam ergo vitium aliquod ceu exile & pusillũ risu & lusu profertur, videlicet vel tãquam paruũ & tenue secũdùm se, aut respectu personæ quæ parui penditur. *Secunda cõclusio.* Sit ergo secunda conclusio. Exponere peccatũ alienum aut naturalem defectum irrisioni tanquã paruum, secundùm se non est genere suo mortale, sed veniale, si aliquo inde modo alter pudefiat: nam res esse potest tam exigui momenti, vt nullum sit peccatum. *Probatio.* Conclusio est per se manifesta. Quoniam omne peccatum ratione leuitatis materię fieri potest veniale. Dixerim autem genere suo: quoniam si quis vitium non adeò per se magnum alteri illudendo obijciat: sciens irrisionem illum grauissimè laturum, peccatum cõtra charitatem committit. Vt si honestissimo viro ac religioso quis in facie diceret absq; arbitris fuisse puellæ loquutum, vnde ille ingenti rubore suffunderetur, profectò non euaderet à mortali culpa illæsus. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Si vitium quodpiã sub risu & ioco in faciem hominis expuatur tanquam paruũ, non quidem per se, quia magnum absolutè æstimatur: sed respectu personæ cui obij-

citur,

citur, quæ pro vili habetur, & ideo pro nihilo ducitur talis eum vitij denotari, peccatum mortale est: idque grauius quàm contumelia, tantoque enormius quãto personæ quæ illuditur maior erat habenda reuerentia. Probantur singulæ partes: quoniam magnum vitium alteri in faciem obijcere peccatum est contumeliæ: quod (vt suprà diximus) culpam affert mortalem: quod autem per ironiam vel sub risus schemate proferatur, re vera culpam non minuit. immo eò auget quòd tali irrisione persona adeò denotatur vilis, vt non magni pendatur tale vitium illi impingere. Sicuti nihili æstimatur pueros stultosque homines atque alios abiectæ sortis similium vitiorum nominibus denotare. Hoc enim rationem contemptus exauget: quare grauius est crimen quàm si serio per contumeliam talia obijcerentur vitia. Hinc palàm fit tertium conclusionis membrum, quòd quantò persona illa maioris erat reuerentiæ digna, tantò eiusmodi irrisionis scommata grauioris sunt culpæ. Quocirca dum in Deum eiusmodi irrisiones euomuntur, aut in fidem & religionem enormissima existunt blasphemiæ crimina. Vnde Isai.37. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam? Et subditur, ad sanctum Israël. Post hanc secundum locum obtinet irrisio parentum. vnde Prouerbio.30. Oculum qui subsannat patrem & despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant cum filij aquilæ. Deinde tertio loco habetur derisio iustorum: nam cùm honor sit virtutis præmium, iusto subsannare est virtutibus ipsis & quadamtenus Deo iniuriam irrogare. Quin verò & hæc nonnunquam ob insignem viri sanctitatem excedere illam potest quæ est in parentes. Et contra hos irrisores legitur Iob.12. Deridetur iusti simplicitas. Quod quidem derisionis genus nocuum est & pestiferum, quippe quo homines à virtutum exercitio præ pudore retrahũtur. Vnde Grego. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis euellunt. Circa hanc tertiã conclusionem, nam de alijs nullum est dubium, scrupulum ingerit argumentum quòd cùm contumelia contra honorem existat: derisio autem contra verecundiam, honor verò præstantiùs bonum sit verecundia: videtur contumelia grauius crimen quàm derisio. Respondetur nihilominus quòd vitiorum grauitas non inde semper sumitur vnde eorum species distinguuntur: secernitur enim derisio à contumelia ex fine diuerso, quæ scilicet erubescentiam & pudorem efficit: grauitas tamen eius perpenditur ex maiori contemptu qui est in derisore quàm in contumelioso. Illa enim ratione diximus contumeliam peiorem esse detractione, licet fama cui per detractionem officitur, pretiosius donum sit quàm honor. Adde, quòd irrisio adiunctam semper habet contumeliã: quippe qua in præsentia irrisi improperatur eius vitium, sed singulari modo. Quòd autem irrisio Dei, aut fidei, aut religionis, aut cuiuscũque virtutis sit nocentissima, inde patet, quòd multi aliàs probatæ virtutis, nempe qui alia vitiorum monstra debellarunt: quoniam à filijs huius seculi hypocritæ nominantur, atque ideo quòd egregiè viuunt subsannantur, pudefiunt in publico egregijs virtutibus nauare operam. Cuius ideo familiam suã Christus admonitam prouidè curauit. Primum Matth.5. vbi singularem beatitudinis gradum illis proposuit quibus homines ob id maledicerent, quòd mundum ludibrio haberent, & eius sapientiam stultitiam reputarent, & veluti stulti in mundanorum oculis viuerent. Et Matth.10. Qui me confessus, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor ego eum coram patre meo, qui in cælis est. Et apertiùs Luc. 9. Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cùm venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum Angelorum.

Suadetur posita conclusio quo ad õnes sui partes.

Primus gradus irrisionis.

Secundus gradus.

Tertius.

Gregorius.

Scrupulus.

Solutio.

AD primum igitur argumentum respondetur quòd subsannatio & irrisio licet fine conueniant pudefaciendi, differunt tamen in modo: quia irrisio solo fit verbo, & cachinnis, & scommatibus potissimùm ironiæ: subsannatio verò gestibus alijs, vt detorto rugatóve naso: vt habet glossa, super illud Psalmi secundi. Qui habitat in cælis irridebit eos. Aut prolatis labijs, aliisve seu membrorum seu rerum figuris ostensis quibus vitium hominis subnotatur. Talis verò differentia speciem non variat: eò quòd gestus illi omnes verborum vice funguntur. Differt tamen vtrunque à contumelia sicuti erubescentia à dehonoratione. Est enim erubescentia, vt ait Damascenus inhonorationis timor. Ad aliud eiusdem argumenti membrum respondetur, quòd etsi irrisio non sit nisi de aliquo turpi, quare in materia cum contumelia & detractione conuenit, tamen effectu differt. Tria enim sunt quæ homo virtutũ vsu apud homines commeretur: scilicet & honoris reuerentia, & fama apud alios, & apud seipsum bonæ conscientiæ gloria, secundùm illud 2. ad Corinth.1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. contumeliosus ergo & detractor turpia dicunt, vt honori & famæ officiant: derisor autem & subsannator, vt per erubescentiam & pudorem gloriam conscientiæ illi alteri adimat. Ac per hoc respondetur ad tertium membrum: nempe aliud esse detrimentum derisionis ab alijs: scilicet inquietatio ac turbatio tranquillitatis conscientiæ quæ magnum bonum est, secundùm illud Prouerbio.15. Secura mens quasi iuge conuiuium. Pabulum enim conscientiæ, nempe quo homo animam suam saginat, cogitatio est virtutum, quibus Dei fauore in eius gratia perstat. Ad secundum argumentum respondetur, quòd etsi ludus de se nihil importet charitati contrarium, respectu illius personæ cum qua lusus initur: potest nihilominus ratione materiæ charitati aduersari propter contemptum. Ad tertium respondetur, quòd neque qui in peccatum recidit etiam mortale, neque hypocrita officium simulans directè irrisor est Dei: quoniam potest vel ex infirmitate vel ex ignorantia relabi: sed interpretatiuè talis habetur: quia quandam irrisoris effigiem præ se fert, dum quod in pœnitentia promisit non seruat. Adde quòd venialia iterare non est propriè recidere, cùm non sit à gratia Dei casus: sed est dispositio quædam ad casum. Ad quartum denique respondetur, quòd etsi derisio quatenus ludum importat, leuius quidpiam sonet quàm contumelia & detractio, nihilominus quia maiorem habet cõtemptum, inde fit grauior.

Ad primũ argumẽtũ.

Ad aliud membrum eiusdem argumenti.

Tria sunt quæ homo virtutum vsu apud alios promeretur.

Ad tertiũ membrum.

Ad secundum argumentum principale.

Ad tertiũ argumẽtũ.

Ad quartũ argumentum.

QVÆSTIO DVODECIMA,

DE MALEDICTIONE.

S. Thom.2.2.quæst.67.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cuipiam sit licitum alteri maledicere.

Primum argumentum. Paulus. POSTREMA iniuria quæ verbis infertur est maledictio: de qua primùm quæritur, vtrú sit quoquo pacto licita? Arguitur enim à parte negatiua: Apostolus nãque (in quo Christus, vt 2. ad Corint. 13. ipse asserit, loquebatur) præcipit ad Rom. 7. dicens: Benedicite, & nolite maledicere: & vt habetur Danielis 3. Omnes tenemur Deum benedicere. Ait enim, Benedicite filij hominum Domino. & tamen ex eodem ore (vt Iacob. Apostolus cap. 3. docet) non potest Dei benedictio & hominis maledictio procedere: ergo nulli licet alterum maledicere. *Secundum argumétũ.* Secundò arguitur ratione: Nam qui maledicit, optare alteri increpareque censetur malum. Quæ quidem animi affectio cum charitate pugnat. Quin verò neq; diabolus ipse malitia obstinatissimus licitum apparet vt maledicatur: quippe cùm Eccles. 20. legamus, eùm maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. *Tertiũ argumétum.* Tertiò denique arguitur: Si quempiã maledicere licet, hoc est quia malus est: tamen eùm aliena corda nobis non pateant, hac ratione non apparet licita maledictio: vnde super illud Nume. 23. Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus? ait gloss. Non potest esse iusta maledicendi caussa, vbi peccantis ignoratur affectus. In contrarium autem existit maledictio illa Deut. 27. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Et Eliseus, vt 4. Reg. 2. legitur, maledixit pueris sibi illudentibus.

QVANVIS vsitatius sit multò, maledicere alteri, q̃ alterum: tamen inter morales philosophos vsus etiam obtinuit, vt ad explicandũ affectum quem quis in aliũ exhibet, maledicere, cum casu etiam accusandi copuletur. *Diuisio trimembris.* Ad quæstionem ergo trimembri diuisione pręmissa, trina cóclusione respondetur. Est enim maledicere idem quod malũ dicere: id quod trifariàm contingit: Vno scilicet modo sub forma enuntiationis vitiũ alterius referendo: atque hoc quidem nihil ad præsentem quæstioné attinet: sed ad vitiũ detractionis, aut cótumelię, aut aliorũ quę hactenus explicata sunt. Secundo verò modo, maledicere aliquid cótingit per modũ caussæ aut effectricis aut motricis: qua scilicet alius quispiam ad agendũ mouetur. Atq; hoc idem primùm ac propriè Deo per excellentiam cópetit, qui solo verbo cõdidit vniuersa: secundùm illud Psal. Dixit, & facta sunt. Quapropter Deo benedicere idem est quod bonum impartiri: & maledicere idem quod malum inferre. Secundum autem Deum suo quoq; gradu & ordine competit, etiã hominibus qui imperio suos mouent subditos ad aliquid exequendum, ad quem exprimendũ affectum instituta sunt verba imperatiui modi. Tertio demum modo dicere expresio quædam est affectus id desiderantis quod verbo exprimitur: cui quidem affectui verbum inseruit optatiui modi. Et hic propriè modus vulgò appellatur maledictio aut benedictio: puta boni malive imprecatio. Ex quo fit, q̃ dicere his duobus postremis modis, velleq; id, quod dicitur secundùm bonitatem & malitiam, se consequuntur: nempe vt qualis bonitas aut malitia latet in volũtate dicentis, talis depromatur in dicto. *Prima conclusio.* His ergo præhabitis sit prima conclusio: Imperare vt alij malum fiat, optareque aut imprecari malum quatenus malum illi est: nempe quasi illud proposito suo intendens, peccatum est genere suo mortale. *Secunda cõclusio.* Conclusio manifesta est: Nam malum alteri vel exhibere vel optare charitati apertè repugnat. Secunda conclusio: Malum sic imperare, optare, aut imprecari vt rationé induit boni, licitũ est & quãdoq; necessarium officiũ. *Probatio.* Probatur: Nonnunquã malũ peculiaris personæ vt mediũ cócipitur ad assequutioné boni: nã licet malũ per se nõ sit necessarium mediũ boni finis: è malitia tamé hominũ accidere potest vt sit cõducens: tali ergo casu sicut voluntas eiusmodi finis bona est, ita & imperatio & imprecatio illius medij, licet sit personæ incommodũ. Quapropter tunc eiusmodi affectio nõ est per se propriè maledictio, sed accidétaria: quia tũc non per se malũ intenditur, sed bonũ, quéadmodũ mors quã qui seipsum defendebat, intulit. *Tertia cõclusio.* Tertia cõclusio: Imperiũ huiusmodi & imprecatio mali bifariàm potest rationem boni induere. Vno modo quia rationé habet iustitię quemadmodũ Deus ac subinde humanus iudex licitè malefactoré maledicit, supplicio eũ adiudicãdo: quemadmodũ & sancta ipsa ecclesia dũ anathemate rebelles percellit, iure & meritò maledicit. Atque hac ratione & prophetæ sæpè maledicũt, malè peccatoribus imprecãtes, diuinæ sese accõmodantes voluntati. vt est illud, Confundãtur superbi: quia iniustè iniquitaté fecerũt in me. ac totus Psal. 108. Constitue super eũ peccatoré, & diabolus stet à dextris eius. & Psal. 100. In matutino interficiebã omnes peccatores terrę, vt disperirent de ciuitate domini omnes operãtes iniquitaté: tametsi eiusmodi imprecationes nonnunquã vim habeãt propheticarũ pronuntiationũ. Secũdo modo cõtingit malũ alteri imprecari sub ratione vtilis: qua vtiq; ratione licet ei imprecari, qui moribus corruptus est ægritudiné aliquã, aut aliã calamitatem, *Documentum.* qua salubriter castigatus cautius resurgat. Circa has igitur conclusiones, idipsum recolendũ est, q̃ supra de alijs verborũ iniurijs adnotauimus: nempe ad iudicandũ maledictionis culpã, perpendendum esse animi propositum. Quapropter cùm parentes filijs maledicunt nullũ intus habentes mali desideriũ, nunquã est peccatum mortale: quãuis cõsuetudo profectò pessima est, & hominibus infimæ classis peculiaris: neq; ad correctionem quidquã conferens, præterquam q̃ ipse maledicendi impetus sæpe iram in odium concitat, atque animum mutat, vt quidquid malorum imprecantur, ferè illis optent.

Ad hæc

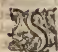
Ad hæc demum Diaboli appellatio, qui illum cui maledicitur, importet, vix à mortali peccato excusari potest. Est enim blasphemiæ genus & scandalũ, sempiternam mortem alicui imprecari. Neq; verò quòd maledicentẽ post euomitã maledictionem dicti pœniteat indicium est non præcessisse cõsensum atq; adeò culpã: sed dũtaxat est signũ impetum illũ non tam ex habitu quàm ex passione emanasse. Leuiores autẽ maledictiones plurimùm sunt venialia peccata. Arqui (vt art. proximo de susurratione dicebamus) ex maledictionis obiecto, peccatũ ipsum speciẽ trahit. Qui enim imperat imprecaturve homicidiũ, homicida reputatur: & qui imperat furtũ, fur: non autem qui imprecatur vt ab alio quis suis spolietur numis. Hoc autem adnotandũ est discrimen inter maledictionem sub forma imperandi, atq; alterã imprecatoriam. Qui enim imprecationis tenore alteri maledicit, si nullã habeat malã intentionem neq; scandalũ det, nullã committit culpã: qui verò vt malũ fiat, imperat, licet nihil habeat sinistræ intentionis sed fictè id faciat, potest incautus caussam dãni dare: atq; adeò tantũ committere peccati quanta fuit cautelæ negligentia: Vt si quis famulis præcipiat vt nudis gladijs quenquã terrefaciant ex quo aliquid læsionis aut incõmodi subsequatur. Sed quia scandali meminimus, illud maximè datur ratione personæ maledicentis: prælatus enim aut quæuis grauis persona vix sine scandalo potest malè subditis precari. Quòd autẽ filij parentibus, aut inferiores superioribus maledicãt, id quidem neq; per iocũ licet. Esset enim nõ modò scandalũ, sed contumeliæ genus: tanta est reuerentia quæ illis debetur.

Contra tertiam demum conclusionem existit argumentũ, quòd personæ priuatæ non liceat optare alicui malum, tanquam mediũ ad assequutionem boni: quoniam quod facere non licet, nemo videtur optare alteri posse: nemini autem priuatæ personæ licet illi qui corruptis est moribus damnũ dare vt emendetur: ergo neq; illud liceret ei optare. Respõdetur autem perempta priori præmissa: Nam quãuis mihi non liceat malũ alteri inferre, quia non sum minister iustitiæ: licet tamen mihi optare vt Dei permissu (penes quem summa potestas est) aut publica auctoritate, malũ ei obtingat, quo flagello resipiscat. Neque verò solùm ob spirituale bonũ optare vitioso possumus temporale malum, verùm & ad cauendũ aliud temporale peius. Enimuero optare possumus dilapidatori suorũ bonorum temporale aliquod incommodũ, ne ludo ac lusibus illa decoquat. Quinetiam & mortem alicui optare possumus, licet nobis constet viã perditionis ingressum ire, vt nostræ reipublicæ mala caueantur, paxque & tranquillitas contingat. Potest enim quisque Turcæ mortem, & clades omnes imprecari, vt ab eius tyrannide liberemur. Quin verò & Christianis hostibus qui nos iniustè persequuntur, quando alia non patuisset via, licitum est idipsum optare. *Argumentum cõtra tertiam cõclusionem.* *Solutio.*

AD primum igitur argumentum respondetur, sacris illis testimonijs hoc solũ conuinci, quòd malum, quatenus malum est, nemini licet imprecari, ac perinde ad secundùm respondetur, quòd qui malum alteri bono fine & proposito imprecatur, non illi malum simpliciter optat, sed bonum. Ad tertium respondetur, quòd diabolum quantùm ad eius naturam maledicere non licet: quippe quæ Dei figmentum est. Tametsi propter eius culpam id licitum sit, secundùm illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Sensus autem citatæ auctoritatis. Eccles. 21. est quòd cùm impius diabolo propter eius culpam maledicit, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignum. Ad illud autem postremo argumento inductum respondetur, quod ille Balaam meritò renuebat populo Israelitico maledicere: quippe cui constabat eidem populo Deum benedicere. Secus autem res habet de peccatoribus quorũ culpas, licet eorum corda non inspiciamus, externis signis atque documentis perpendimus: & ideo illis possumus in rem suam maledicere. *Ad primũ argumẽtũ.* *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiũ argumentum.* *Ad postremum argumentum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm creatura etiam irrationali maledicere liceat.

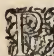
SVPERIORI articulo, quo de maledictionibus quæ in hominem iactantur definitum est, alterum de irrationali creatura subiungitur. Arguitur enim quòd non liceat illam maledicere. Maledictio nanque aut in pœnam licet, aut ad emendam culpæ: creatura autem irrationalis neque culpæ est capax, neque verò pœnæ: immo nihil in creatura irrationali est nisi natura quæ Dei opificium est, eiusque instinctu appulsuque agitur: quare qui ei maledicit, in Deum respergit iniuriam. In contrarium est quòd Dominus, vt Matth. 20. narratur, ficulneæ maledixit. Et Iob diei natali suo: vt eius habet historia cap. 3. *Argumẽtũ partis negatiuæ.*

AD quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: quæ ceterarum est fundamentum, Benedictio ac maledictio per se propriè in solã potest conijci rationalem aut intellectualem creaturã. Probatur: Benedictio & maledictio in eã tantùm rem competit cui bonum ac malũ ad felicitatem seu infelicitatem pertinens cõtingere potest: id autem soli creaturæ spirituali aut homini congruit. Nam brutæ animantes quæ suarũ actionum dominiũ non habent (vt libro 4. q. 1. demonstrabamus) neq; felicitatis capaces sunt propriè aut iustitiæ: neque infelicitatis & iniuriæ. Consistit enim felicitas in assequutione vltimi finis quem creatura per suas actiones intendit: irrationales autem atq; inanimæ creaturæ nec fines agnoscunt, neq; illuc quidpiam referũt, neque ideo ius propriè ad rem aliquã per se habent: sed quidquid sunt, hominis sunt. Maior autem dubitatio est de priore præmissa: Nam etsi irrationalibus creaturis neque bonũ neq; malũ accidat ad felicitatem pertinens suam, famescũt tamen, infirmantur, & moriũtur: quæ quidem mala possumus eis imprecari, atque adeò eis maledicere. Ad hoc verũtamen respõdetur, bona aut mala quæ per benedictionem aut maledictionẽ imprecamur, nõ esse illius generis quæ merè sunt naturalia, & generalia Dei concursu lignis ac saxis contingũt: sed quæ sub speciali prouidẽtia Dei ad humanã felicitatẽ referũtur: hoc enim imprecatio optatiui modi designat. *Prima conclusio.* *Probatio.* *Obiectio.* *Solutio.*

Secunda cō clusio. *Ratio con clusionis.* Hinc ergo gradus fit ad conclusionem secundam, Benedicere ac maledicere irrationales creaturas, cō tingit in ordine ad hominem propter quem creatæ sunt: ita vt earum maledictio aut benedictio in hominem ipsum refundatur. Probatio est quòd earum bonū & malum ad nostram felicitatem & infelicitatem refertur. Tribus autem præcipuè modis relatio eiusmodi consideratur. Primo quidem, per modū subuentionis, quatenus scilicet eorum seruitio adiumentoque vtimur. Et ideo qui agris sterilitatem imprecaretur, hominibus faceret iniuriā, quibus arua fructus ferunt: & qui armentis aut pecoribus optaret mortem, domino damnū illud optaret. Quare & in pœnam delictorum nostrorū sterilitates accidere solent, & iumentorū pestes. Atq; hac ratione dominus Gene.3. maledixit, dum ait, Maledicta terra in opere tuo: vt scilicet sudore vultus sui victū quæritans pœnas suæ culpæ lueret. Et econuersò Deut.28. eidem benedixit: vbi ait: Benedicta horrea tua, ac subinde maledixit dicens: Maledictū horreum tuum. Secundo modo irrationalis creatura homini per modū significationis inseruit. Qua ratione Dominus maledixit ficulneā, in significationē Iudaicæ sterilitatis. Tertio deniq; modo eadem irrationalis creatura ad nos per modū continentis refertur: vt tempus & locus. Atque hac ratione Iob maledixit diei natiuitatis suæ. Non quidem malè hominibus precando, vt ille facit qui aëris inclementiam in frugum detrimentum desiderat. Peccaret enim tunc: cùm tamen Iob 1. legatur quòd in omnibus illis nō peccauit. Et cap.2. commonuit Deus Sathanam ne animam illius tangeret: sed maledixit illi diei propter amorem potiùs humani generis, ac potissimùm Dei. Nempe propter culpam originalem quam sui conceptione cōtraxit: & propter calamitates atq; ærumnas inde humano generi succrescentes. Atq; ad hunc modū reducitur maledictio Dauidis 2.Reg.1. qua montibus Gelboë malè precatus est: nempe vbi clades Sauli & populi contigit. *Tertia con clusio.* Tertia conclusio: Maledicere autem rebus irrationalibus, immo & dæmonibus, vt suprà diximus, quatenus creaturę Dei sunt, blasphemia est. *Quarta cō clusio.* Quarta demum: Maledicere eisdem secundùm se consideratis, otiosum ac vanum est, ac subinde illicitum. Cōclusio hæc ex prima manifestè colligitur. *Rusticorū portentosa superstitio.* Ex his cordatissimus quisq; elicere nouerit, quousq; liceat tempestates, æruginem, & locustam, aliaque id genus portenta maledicere. Absit enim tanta sacrorum irrisio, quanta fieri inter aliquos rusticos fertur: nempe quòd locusta & bruchus patrono illis ac procuratore, vt fertur, consignatis, in iudicium euocantur, & contestata lite caussa vtrinque agitur, ac demum anathematis censura exterminantur. quæ enim res maiori ludibrio digna contingere Christianis potest, quàm cum eiusmodi portentis ac vermiculis & volucribus quæ mero naturali instinctu aguntur seriò res agere? *Qua via occurrētibus calamitatibus obuiandū sit.* Quod ergo in eiusmodi calamitatibus licet, id tantum est vt diuinum auxilium aduersus dæmones legitimis exorcismis imploremus, qui in vltionem delictorum nostrorum permitti diuinitus solent eiusmodi incursionibus ac turbinibus nos infestare. Atque hac fortè ratione licet terminos benedicere. quanuis hoc nō sit adeò necessarium: sed satis est Deum pro fructuum prosperitate exorare. Benedicere autem campanas religionis habet prætextum, sicut benedicūtur calices, quanquā in his non negauerim quin possit nonnunquàm superstitionis nonnihil commisceri. Argumentorum ergo solutiones, per ea quæ dicta sunt, liquent.

ARTICVLVS III.

Vtrùm maledictio, peccatum sit genere suo mortale, idemq; detractione peius.

Primum argumentum. Augustin. POSTREMO quæritur de culpæ maledicentiū grauitate: videtur enim non esse genere suo mortalis: tum q Aug. in homil. de igne Purgatorij, inter leues culpas & hanc cōmemorat: tum quòd malefacere peius est quàm maledicere: & tamen nō quicunq; malefaciens mortaliter delinquit. *Secundum argumētū* Quòd autē econtrariò grauiùs sit peccatū quàm detractio, inde primùm apparet, quòd maledictio genus quoddam blasphemiæ est, vt habetur in glossa super illud canonicæ Iudæ: Quòd cùm Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, blasphemia autem grauius peccatum est detractione. Adde quòd maledicens suo imperio caussa est mali: qui autem detrahit, solùm id malum significat quod existit: peius autem est caussam esse quàm signum. In contrarium autem vtriusq; partis est, quòd nihil à regno excludit nisi mortale peccatum, à quo tamen maledictio excludit, secundùm illud 1. ad Corint.6. Neq; maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Quòd autem non adæquet detractionis grauitatem ex eo constat, quòd maledictio licita esse quandoque potest, detractio verò nunquam.

Prima conclusio. Probatio cōclusionis. AD quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima maledictio secundùm genus suum peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictione illa quæ fit intentione mali: nam quæ bono fit proposito non adducitur in quæstionem peccati. Probatur conclusio. Imperare malum alteri infligendum, sicuti & illud cuipiam imprecari, aduersum est genere suo charitati: cuius ingenium est bona dilectis optare: occidit ergo hoc vitium maledicentis animum. Quo fit vt tantò sit grauius quantò & personam chariùs amare tenemur: aut malum quod illi optamus, perniciosius est ac nocentius. Vnde Leui.20. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. *Secunda conclusio.* Secūda cōclusio. Potest nihilominus contingere vt maledictio sit veniale peccatum, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nēpe vel q ex leui motu, vel lusu, vel fortè ex surreptione verbum *Corollariū* ore labitur: verborū enim significatio, atq; adeò culpa ex affectu potissimùm pēsanda est. Ex his id quod art.3. diximus, apertius fit: nempe maledictionis peccatū multiplicis esse speciei. Est enim perinde de illo ac de odio censendum: vnde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, vt si quis dicat maledicaris à Deo: tūc cōmittitur generale maledictionis delictū: si verò, vt dicebamus, mortem fueris alteri ex animo imprecatus, homicidiū mente cōmisisti. Tertia cōclusio: Maledictio quæ

simplex exprimit desiderium, genere suo minoris est culpæ quàm detractio. Probatur ex his quæ suprà dicta sunt. Primùm enim detractor, sicuti & contumeliator, malum culpæ dispergit obijcitve aduersus alterum: qui autem simplex est maledictor, non optat alteri nisi malum pœnæ, puta mortem, aut varias calamitates, aut fortè culpam sub ratione pœnæ: culpa verò grauius malum est ac nocentius quàm pœna: est ergo hac ratione detractio, ac subinde reliqua verborum peccata maledictione grauiora. Secundò & id confirmatur ex proferendi modo. Detractio enim & contumelia ac derisio est enuntiatio assertioque mali: simplex verò maledictio (nil enim modò de imperio loquimur) non est nisi solum desiderium: peior autem est enuntiatio & assertio quàm desiderium: nam desiderans non statim desiderio suo caussa est mali, sicuti qui enuntiat caussa est infamiæ: fit ergo vt detractio peior sit simplici maledictione. Attamen desiderium internum mali, malitia inficitur sui obiecti. Vnde Chrysostom. super Matthæ. Cùm dixeris maledic ei, & domum euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs. Quarta conclusio: Maledictio quæ per modum imperij fit, cùm rationem caussæ habeat, potest esse detractione grauior: si modò ingentius nocumentum inferat, quàm sit famæ denigratio. Erit autem tunc leuior, dum leuius damnum per ipsam detur. Hæc autem audienda sunt secùdum id quod per se ad rationem horum vitiorum attinet: possunt namque alia considerari accidentia, quibus prædicta vitia vel incrementum accipiant, vel decrementum. Vnus tamen scrupulus reliquus fit circa tertiam conclusionem, qua dictum est simplicem maledictionem eò esse leuioris culpæ quàm detractionem, quòd non est caussa mali. Arguitur enim contrà. Maledictiones parentum in filios esse sæpè solent efficaces: nam hac ratione sunt extimescendæ. Deus enim nonnunquàm eiusmodi imprecationibus annuit: ac potissimùm sanctorum: vti de Helia legimus 4. Reg. 1. quòd ob suam maledictionem ignis de cælo cadens deuorauit vnum, ac subinde alterum quinquagenarium. Et de Eliseo cap. 2. quòd cùm maledixisset pueris nomine Dei, egressi duo vrsi de saltu lacerauerunt quadraginta duos. Respōdetur primò quòd dictum Diui Thom. intelligitur de verbis exterioribus: illa enim non sunt perinde caussa sicut verba detractionis per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundò intelligitur de maledictione, quæ fit mala intentione: illas enim Deus non eo modo exaudit, quo iustas imprecationes parentum ac sanctorum. Ad primum igitur argumentum iam responsum est: Et ad secundum respondetur, quòd glossa illa intelligitur de maledictione qua creatura maledicitur, quatenus creatura est Dei. Et ad postremum, quod concludit maledictionem per modum imperij, peiorem esse detractione.

Ratio conclusionis. *Confirmatio.* *Chrysost.* *Quarta cōclusio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Ad primū argumētū.* *Ad secundū argumētum.*

FINIS LIBRI QVINTI, DE IVSTITIA ET IVRE.

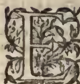
z 4 LIBER

LIBER SEXTVS

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

Materia consequentium librorum.

O denique destinati operis peruentum nobis est, cuius præcipuè gratia de illo cœpimus cogitare. hæc inquam vsurarum contractuum, cambiorumque ac simoniarum sylua in animum potissimè nobis induxit, vt tantam operis molem aggrederemur. Videmus enim instantia tempora huiusmodi iniustitiæ auaritiæque portentis vsque adeò scaturire, vt vix reliqua nobis fiat spes veritatem persuadendi. Nauabimus nos tamen pro captu nostro, suffragante Dei numine, operas nostras, ceterùm, ipsius erit, pectora eorum, quorum interest, tangere, vt secundùm veritatem afficiantur ad mores, quorum nimirũ gratia, auctore ij. Ethico. Aristotele, tractatio omnis moralis Philosophiæ instituitur. Quò ergo ad seriem dicendi identidem spectemus, in capite superioris libri sic tractationem iniustitiæ commutatiuæ partiti sumus, vt (quæ Aristot. v. Ethico. cap. ij. diuisio est) in eodem præcedenti libro de iniustitia diceremus, quæ ab inuoluntarijs violentisque acceptionibus proficiscitur: in hoc autem & subsequenti subinde alterũ iniustitiæ membrũ explicaremus, quæ in his pactis atque conuentis versantur, quæ homines sua sponte faciunt. Hunc ergo Sextum librum de vsuris & contractibus peculiariter expendimus quæ sub titulo de Iustitia & Iure, insignem habet locum. Et quidem Sanctus Thomas duas duntaxat de hac re disputauit capitales quæstiones: vnam scilicet, De emptione, atque alteram De vsura, in quibus tota contractuũ materia virtute continetur. Enimuerò (quod ceu basis totius tractatus prænotandum est) omnis iniustitia cuiuscunque contractus ad alterum duorum capitum reducitur. Aut enim pretium de re exigitur, quæ nullius est pretio ciuili digna: & hoc in temporalibus reducitur ad vsuram: & in spiritualibus ad simoniã. Aut res pretio æstimabilis iniusto, per excessum traditur, per defectúmue recipitur, & hoc reducitur ad iniustitiã venditionis & emptionis. At verò quia prædictas duntaxat quæstiones duas, easdémque breuissimas tractare constituit, illam de emptione alteri de vsura ordine prætulit, eò quòd emptio dignior videtur contractus. Nobis autem, qui de omni emptionis specie ceterorumque contractuum natura patentiorem locupletioremque tractatum instituimus, operæpretium est ordinẽ alterum sequi. Nam cùm tota contractuum iniustitia ad vsuræ figuram exigenda sit & perpendenda, necessum fuit, eius naturam in capite statim enucleare, ne filum posteà contractuum quæstio hæc nobis interrumperet. Neque prætereà ratio huius ordinis bona deest, vtpote quòd à maiori iniquitate exordiũ sumat. Iniquius enim est pretium inde quærere, vnde nullum debetur, quàm vnde iustum debetur, iniustum extorquere.

Aristot.

Fundamentum.

QVÆ-

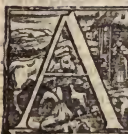
QVÆSTIO PRIMA,

DE VSVRA.

S. Thom.2.2.quæst.78.

ARTICVLVS I.

Vtrùm vsuraria mutuatio genere suo sit peccatum mortale.

D REM ergo vt descendamus, quæritur primò, an vsuraria mutuatio peccatum sit genere suo mortale? Et arguitur à parte negatiua: Primùm exemplo Christi, qui nostrorum est morum norma. Ipse enim Luc.19. se ipsum affirmat vsuras exigere. Secundò, & lex diuina priscis patribus data, quam ideo Dauid Psal.18. immaculatam appellat, quòd prohibebat peccata, permittebat nihilominus vsuras. Legimus enim Deut.23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsurã, sed alieno. Quin verò & eo lib. cap.28. id ceu præmium illis mortalibus proponebat. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: ergo fœnerari ad vsuram licitum est. Tertiò, & leges humanæ quibus iustitia inter homines constituitur, vsuras permittunt: vt patet totis titulis. de vsur. ff. & C. ergo illæ sunt licitæ. In contrarium est præceptum Exod. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor: neque vsuris opprimes. Et Dauid inter eos qui habitaturi sunt in tabernaculo Dei connumerat illum, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. *Primum argumentum. Secundum argumẽtũ. Tertiũ argumẽtum.*

IN capite statim quæstionis de nomine vsuræ, vt moris nobis est, hoc prænotemus, quòd Latinis nõ dicitur, quasi vsus æris, vt illi autumãt, qui syllabarũ collisionem superstitiosè rimãtur: sed si primæuã eius significationẽ spectes, idem est prorsus quod vsus. Vnde Cicero aduersus Verrẽ: Cur piratis lucis vsuram tam diuturnã dedisti? lucis ergo vsura idem est, quod lucis vsus, puta vita. Mox idem nomen ad id descendit significandũ, quod ex vsu cuiusq; rei tanquam eius fructus accrescit. Idem lib. de Senect. Terra nunquam sine vsura reddit quod accepit. vbi fructus appellatur vsura seminis. Et Tusc. quæst. lib.1. Natura dedit vsurã vitæ, sicut pecuniæ: nulla præstituta die. Dicitur ergo ab vsu, vsura, sicuti à fœtu fœtura, & à cultu cultura. Quapropter secũdùm has significationes non est nomẽ vitij. Verũtamen inde tertiò more & vsu accommodatum est ad significandũ id peculiariter, quòd ex vsu pecuniæ aut rei cuiusq; vsu consumptibilis sorti excrescit. Et ratio forsan accommodationis huius est, vt nomine ipso, rei peruersitas per antithesin denotaretur: nempe quòd cùm talium rerum vsus, quippe qui re ipsa absumitur, sterilis per se sit, veluti fructuosus æstimetur. Quocirca vsura secundùm hoc significatũ, ceu nomẽ delicti vsurpatur. Appellatur deinde & vsura, vt 1. Poli. cap.7. auctor est Aristo. fœnus. Et est allusio ad Græcam ætimologiam. Quod enim nos vsurã, Græci τόκον appellant, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, quod est pario. Sicut enim animalia proles sibi similes pariunt, sic & pecunia pecuniam. Quare maximè, inquit Philosophus contra naturam est hic acquirendi modus. Haud enim numus veluti terra, aut pecus, fœcundus est, vt pariat. Dicitur ergo Latinè fœnus, quasi fœtus. quamuis inter iuris doctores tantũ discriminis intersit, vt nomen vsuræ latiùs pateat, & vt dialecticè dicamus, superius sit, quàm fœnus: nempe quòd fœnus dũtaxat pro vsura strictè sumpta vsurpetur: nimirum pro eo quod ex solo mutuo iniustè accrescit: vsura autem accipiatur extensiùs pro quocũq; augmento ex quocũq; contractu, etiam dũ licitũ sit. Vt si quid credita pecunia vendidisti: & quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratione lucri cessantis auctum est, accessio illa vsuraria quidem est, non autem fœnebris. Sic enim habet Iurisconsultus l. cùm quidam. §. si pupillo. ff. de vsu. Vsuræ non propter lucrum petentium (illæ scilicet quæ legitimæ sunt) sed propter moram non soluentiũ infliguntur. Item, dũ quis de hæreditate vel re aliqua etiam de pecunia litigat, si vincit addicitur ei cum sorte quidquid vsu excreuerit: idq; vsura nuncupatur. Sed tamen vbi de hac re quæstio non habetur, promiscuus est vsus fœnoris & vsuræ. Nos ergo, vt communis vsus non solùm Theologorum habet, verùm & reipublicæ, dũtaxat accipimus nomen pro illicita vsura mutui: adeò vt vbi quidpiam vel in pœnam, vel ratione moræ, vel aliter iustè soluitur, non existimetur vsurarius contractus. Quod autem nos Vsuram, Græciq; Partũ, id quidem Hebræi Morsum nuncupant. Vnde Deut.23. vbi nos legimus, Non fœnerabis fratri tuo: Hebræi habent, Non morsum inferes fratri tuo: seu, Non fœnore mordebis fratrem tuũ. Etenim ceu dentibus canis cadaueris viscera, sic fœnerator debitoris sui substantiã diuellit. Quò vtiq; Chrysostom. allusit super illud Matth.5. (vt nos illic adnotauimus) & volẽti mutuare, &c. Similis est, inquit, pecunia vsurarij morsui aspidis. Percussus enim ab aspide, quasi delectatus abit in somnũ, & per suauitatem soporis moritur: quia tũc venenũ latenter per omnia mebra decurrit. Sic enim qui sub vsura accipit, sub tẽpore quasi beneficiũ sentit: sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totũ cõuertit in debitũ. Hæc Diuus ille. Igitur si hæc meditatè considerasti, vsura non more accidit nisi in solo mutuationis contractu, atq; in alijs quibus mutui ratio inest. Et cùm mutuatio non habeat locũ nisi in rebus vsu consumptibilibus, in his dũtaxat versatur vsura. Exemplũ, Vendidi tibi expectato pretio rem meam: & vt te expectem, auctariũ posco: quia contractus hic perinde habet, ac si idem pretium statim à te mihi solutum tibi in tempus mutuassem, vsurarius est. Immo verò hæc regula, fallentiæ nescia, in capite istorum contractuum præfigenda est, *Multiplex vsuræ acceptio. Cicero. Aristotẽ. Quid interſit inter vsuram ac fœnus. Chrysoſt. Vsura in mutuo solũmodo cõtractu rebusq; vsu cõsumptibilibus locũ habet.*

Regula. quòd ad perpendendũ de vnoquolibet contractu an vsurarius sit, explorandum est, an aliquam secum complicet rationem mutui, pro quo pretiũ redditur. Tunc enim in vniuersum vsurarius est, aliòquin, minimè. Et ideo in titu. quæstionis pro eodem duximus, cõtractus seu actio vsuraria, & mutuatio vsuraria. Incassum autem hauritur labor, quo nonnulli insudant, definitionem vsuræ perscrutantes: &, *Vsura dupliciter.* nisi ego fallor, nunquam absolutam inuenientes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidem modo, pro actione, hoc est, pro mutuatione cum pacto quidpiam vltra sortem recipiendi. Sic enim videtur in cõcil. Agathen. vsurpari, 14. q. 3. cano. vsura. vbi habetur: Vsura est, vbi amplius requiritur, quàm quod datur. Alio modo accipitur pro pretio, quod vsus æstimatione sorti accrescit. Quod eadem dist. c. plerique. ait his verbis Ambro. Quodcunq; accedit sorti, vsura est. Et hoc certè est natiuum nominis significatum. Nam conuentionalis actio potiùs dicitur vsuraria mutuatio, atque vsuræ peccatum, quàm vsura, sicuti tonsura est quæ ex tonsione restat. Itaq; vsura obiectũ peccati est. Quapropter mutuator dicitur ad vsuras mutuare, vsurasque recipere: mutuatarius verò mutuum ad vsuras recipere, & vsuras *Definitio vsuræ.* soluere. Est ergo vsura (si exactam compẽdiosamq;, vt esse debet, definitionem cupis) pretium vsus mutuatæ rei. Per hoc enim quod dicitur, pretium vsus, secluditur contractus emptionis, vbi non pro vsu tantùm, sed pro re ipsa penditur pretium. Per id autem, quod dicitur, mutuatæ rei, semouentur à definitione contractus emphyteusis, & locationis, quibus res non mutuatur. Rursus nomen pretij, præcurrens pactum designat in mutuatione, vel saltem quòd receptio fiat ratione mutui. Ob idq; hoc selectiùs posui, quàm lucrum. Compingimus enim definitionem hanc vsuræ strictè pro maledicto fœnore. Et ideo vbi quid iustè seu ratione lucri cessantis, seu damni emergentis, seu in pœnam accrescit sorti, est quidem extento nomine vsura, haud tamen vsuræ peccatum, de quo hìc agimus: quia illud, licet sit lucrum, non tamen est pretium: sanè cùm non pullulet ex conuentione mutui. Neq; verò si quid mutuatarius honestatis gratia redonet mutuãti, est vsura: quia vbi non subest pactum, nullum est pretium. Item si pecuniam vel auream, vel argenteam (vt ait S. Tho. in solutione sexti) ad alium vsum, qui sibi est accidentarius: putà ad ostentationem vel ad ornatum commodes, indeq; pretiũ suscipias, vsura non est: quia pretiũ non obuenit ex mutuo, cùm illic non trãsferatur dominium, sed ex locatione pecuniæ. Eodem modo excluditur à ratione vsuræ contractus societatis, vbi qui ponit sortem, quia non tradit dominiũ, nõ mutuat. Præterea, si id quod recipis, aliàs tibi debitũ erat, etiam si ex conuentione mutui id recipias, nempe dum debitori tuo mutuas vt debitum soluat, non est vsura: quia non est pre- *Quid sors.* tium vsus rei mutuatæ, sed recuperatio rei tuæ. Sors autem impræsentiarum dicitur substantia ipsa mutuata, quæ scilicet te contingit, & lex tibi tribuit. Et arbitror ex contractu societatis pertractum esse nomen ad omnes generales. Illic enim quisq; suam sortem, id est portionem in aceruum mittit: vnde omnes dicuntur consortes, id est suas vnà participantes sortes. Græcè dicitur, ἀρχαῖον, hoc est principale: & κεφάλαιον, hoc est capitale: quæ etiam nomina Latinis in vsu sunt. Ex hac definitione clara *Discrimen inter vsurã mentalẽ & externam.* colligitur distinctionis ratio inter vsuram externam & mentalem. Differunt enim non solùm tanquã actus interior & exterior eiusdem obiecti, verùm quòd externa dicit pactum tacitum vel expressum: mentalis autem (quod meditatè considerandum est) absque vllo intercurrẽte pacto committitur. Statue ergo ante oculos tria hęc, mutuum, pretium seu lucrum, & pactum. Vbicunque interuenerit pactũ, est vsura in opere, puta exterior: aliòqui minimè. Atqui ad pactum expressum in foro Dei neque scriptura requiritur, neque testes: sed etiam dum absque arbitris explicas tuam volũtatem, scilicet mutuo tibi, vt tantùm vltra sortem mihi persoluas, est expressum pactum. Si autem non sic in forma, sed nutibus tuam insinuas voluntatem, censetur tacitum pactum. Vt si dicas: Ecce mutuo tibi: tu autem scis vsum: ego non habeo vnde viuam. Soles esse gratus alijs: vel quid simile. Etenim licet non sit pactũ ciuile, vt mutuatarium possis compellere, est tamen obligatio. & ideo vsura exterior. Vsuram autẽ mentalem sola spes cum intentione constituere sufficit absque vlla pactione. Vt si mihi mutuas, sperans intendensq; ratione mutui me tibi aliquid exhibiturum, vsura mentalis est: veluti intentio occidendi hominem, homicidium: quia obiectum, scilicet recipere ratione mutui, est obiectum vsuræ. Non ergo fallaris sic exteriorem interioremq; vsuram discriminans, quòd illa requirat expressum pactum, hæc verò tacitum: nam etiam tacita pactio vsuram facit exteriorem. Sed quando dico, spes, intelligitur dum illa est mutuandi caussa & intentio, vt non mutuasses, nisi vt ratione mutui quidpiam tibi lucri accederet. Nam dum ex beneuolentia mihi mutuas, esto inde suboriatur tibi repensionis spes, quam gratuitò ratione amicitiæ facturus tibi sum, nulla subinde nascitur mentalis vsura: quia nec illa ratione accipere, vsura est realis. Sed de his articulo proximo redibit sermo.

Prima conclusio. HIS de nomine vsuræ præiactis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prima: Vsuraria mutuatio, hoc est pretium vsus mutuatæ rei ex pacto suscipere, peccatum est genere suo mortale, iustitiæ commutatiuæ contrarium. Et quidem conclusio nulli non est in confesso: sed tamen quo iure *Aliquorũ sententia. Ancharanus.* fundamentũ habeat, nõnulla est cõtrouersia. Sunt enim (quod Ancharano tribuitur in quadam sua disputata quæstione) qui negant iure naturæ prohibitam esse vsuram: sed aiunt iuri dũtaxat diuino aduersari. Et ideo forte idem auctor tenuit, quòd tractare de vsuris non pertineat ad Theologos, sed ad Iurisconsultos: quia cernebat perpendere naturæ ius, Theologorum esse munus. At negari non potest quin sit de iure diuino, cuius Theologi interpretes sunt. Respõdere ergo de iure exteriori, deq; fœneratorũ pœnis decernere, relinquitur Iurisperitis: vsurarũ autem naturam de suis principijs enucleare, Theologorũ est. A diuerticulo autem vt reuertamur, opinio hæc quòd vsura nõ sit iuri naturali cõ- *Prima ratio in proximã sententiam.* traria, nõ solùm planè falsa est, verùm etiã periculo subdit conclusionis veritatẽ, qua asseritur, vsuram esse peccatũ. Si ius inquã naturale semoueas, tenuissimũ conclusionis stabilimentũ relinquis. Etenim licet antiqua lege multis locis vituperata infamataq; vsura sit, tamẽ cùm etiã illic Iudæis permissa fuerit, quã exercent cũ gentibus, aliunde debẽt illa præcepta irroborari: ne suspicio oriatur aliquo pacto *Secunda.* esse licitã & iustã. Præterea (quod rem vehemẽter vrget) tota illa lex, vt ad Heb. 7. docet Paul. impleta

per

per Christum est, ac subinde abrogata. Quapropter nullum eius prorsus præceptum vim vllam in lege gratiæ retinet, nisi quæ vel sunt de iure naturæ, vel præcepta sunt rursus à Christo. Hoc enim sensu, vt dicere sæpè cōsueuimus, intelligendū est, moralia præcepta permansisse, videlicet quia vigore iuris naturæ sustentata sunt, ac perinde in euangelio confirmata. Igitur qui negauerit crimen hoc, esse contra ius naturæ, præcepta de hac re veteris legis eneruat. Locus autem euāgelij Luc. 6. Mutuū dantes, nihil inde sperantes, ad hoc ipsum propositū adduci consuetissimū, profectò non illā habet energiā, quę vulgò æstimatur. Quamobrē D. Tho. sacrorū sensuum oculatissimus prospector, nōn modò nō vsus est illo loco ad asserendā conclusionem, verùm ex illo quartum argumentum contra eandem obiecit. Agnouit enim nō esse prohibitionem vsuræ, sed consiliū mutuandi sine spe humanæ cōpensationis. Et ideo argumētatus est, quòd cùm mutuare nihil inde sperando, consiliū præcisè sit Christi, non sit præceptum, nihil ex mutuo recipere. Tametsi insolutū non reliquerit argumentū. Et re vera euangelium est patentissimū. Commendat enim illic Christus dilectionem, quā non solùm amicis, verùm & inimicis debemus. Admonetq; subinde, ne ob fauorem humanū & gratiam quā homines rependūt, charitatis beneficia præstemus: sed solùm diuinam intuentes mercedem. Et ideo ait, si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuū dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerātur, vt recipiāt æqualia. Si loqueretur de vsura, non dixisset æqualia: quia non est in more vt fœnebre lucrū sit sorti æquale: sed dixit æqualia, hoc est, paria bona gratuitò refusa. Idem ergo est quod subdit: Verūtamen diligite inimicos vestros, benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes. id est, nullā ab hominibus gratiam, sed à Deo. Quare subdit: Et erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi. Quare inepta glossa est, ꝙ priùs membrū sit consiliū, posterius verò præceptū. Neq; S. Tho. in prima solutione illius quarti argumenti, dum dixit, quòd mutuum dare, est consilium, & inde lucrum non petere, est præceptum: voluit illum sensum secundi membri extare in euangelio: sed ꝙ est lex iustitiæ, non expectare lucrum. Quare sensum legitimū statim subdit: scilicet quòd illic nō sit mentio de spe vsurarij lucri, sed de quacunq; quæ in homine ponitur. Nulla enim illic edicitur prohibitio iniustitiæ vsurarū, sed cōmendatio fit misericordiæ mutui, quæ propter solū Deum est erga proximos declaranda. Sed rogas, quomodo ergo ait Alexan. 3. in conci. Late. cap. super eo. de vsur. quòd vsurariū crimen vtriusq; testamenti pagina detestatur? Respondetur, quòd in veteri plana sunt testimonia, in nouo verò illud abundè interdictum Decalogi, Non furtum facies: illā prohibet. Ait verò rursus: Vrbanus. 3. cap. consuluit eod. tit. citat eundē locum, Date mutuū, nihil inde sperantes. ad confirmandā vsurarū prohibitionem. Respondetur quòd Papa non vbicunq; citat testimonia sacræ paginæ in aliquo sensu, intendit canonizare eundem sensum tanquā de fide: sed citat quādoq; illud secundùm Doctorū opinionem. Præterea, illa euāgelica sententia subministrat vim argumento per locū à maiori: nempe quòd si Christus consuluit vt neq; gratuitū donum speremus ab hominibus, quod licitè possunt rependere, à fortiori consequitur, neque expectandū esse pretium vsus. quod iustitia vetat. Deducitur ergo conclusio ex visceribus naturalis iuris hoc pacto: Rerum duę sunt differentiæ. Quędam scilicet, quarū vsus est ipsarum rerū consumptio, vt cibus & potus. Qua vtique ratione in his nō habet seorsum computari vsus à re ipsa. Et est notandum verbū S. Tho. ad repellendam quorundā argutiam. Arguunt siquidem in contrarium: Cùm vsus rei sit actio seu passio eius, res autem substātia, natura differunt sicut res duorum prædicamentorum. His autem respondetur, quòd S. Tho. nil de distinctione meminit, quantum ad rerum naturas. Et ideo cautus non dixit, vsus nō differt à re: sed nō est seorsum cōputandus, scilicet pretio distincto, quātum ad humanum vsum. Et hęc est caussa, quare istarū reum per mutuum trāsfertur dominium. Nam si illud nō trāsferas, nullum concedis vsum proprium panis, qui est edi. Atqui hac de caussa, vt habetur Insti. de vsufruct. §. cōstituitur. & ff. de vsufr. ear. rer. quę vsu cōsu. l. 2. quādo legatur vsus fructus talium rerum, legatur & ipsarum dominium. Nisi ꝙ legatarius tenetur cautionē pręstare pòst restituēdi, vt sit quædam effigies mutui. Alię verò sunt res, quarum vsus ab ipsis distinguitur vt sunt fundus, domus, equus, vestis, &c. Possumus enim illis vti salua earum substātia: quāuis vestis lōgo vsu atteratur: quia suapte natura est cōsumptibilis, sicuti mista vniuersa. Et ideo talium rerum potest locari vsus, retento dominio: & vice versa transferri dominium retēto vsu. Res ergo prioris ordinis sunt, quæ mutuò dantur. atq; ideo inde elicitur cōclusionis ratio sub hac forma: Siue eadem res bis vendatur, siue id vendatur, quod per se nullius est pretij, vtroq; modo contra naturalē rationem iustitiæ commutatiuæ delinquitur: transferre autem dominium huiusmodi rerum, sic vt rei pretio alterum pro eius vsu accumuletur, vel est bis vendere idem corpus: vel vsum, qui præter rem nullius est pretij, vendere nouo pretio: ergo vsuraria mutuatio est peccatum cōtra naturā. In numero autē talium rerum potissimùm censetur pecunia: quippe quæ vt. 5. Ethi. auctor est Arist. ad vsum permutandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur argumentum, quod fieri hoc pacto cōsueuit. Mutuator pro illo beneficio dignus est, cui mutuatarius par referat, ergo potest illud in pactum ducere. Enimuero pro beneficio mutuandi (vt ait S. Tho. in solutione quinti argumenti) de iustitia quidem nō mihi plus debetur, quàm ego do: centum verò aurei quos tibi mutuo, nil amplius valent, q̄ centum. Quare si amplius exigo, rem quodāmodo vendo plus iusto: quādoquidem vsus rei nō valet nisi quātum res ipsa, quæ vsu cōsumitur. Ex honestate autem debes mihi beneficium, sed tamen gratis. Et ideo obligare te si illud est æstimabile pecunia, iniustitia est. Quòd si instantiùs vrgeas: Scienti, & volenti non fit iniuria, mutuatarius sua sponte se vult obligare: nullam ergo præfert effigiem furti, aut rapinæ. Respondet ad septimum S. Tho. quòd mutuatarius nō sua sponte, sed necessitate cōpulsus, se nexu illo implicat: sicut si necessitate etiā compulsus cogeretur rem plus iusto emere. Sed quid si nō ob necessitatem, sed propter voluntatem quis mutuum petat? respondetur, ꝙ necessitas intelligēda est hoc modo, quòd quomodocunque mutuum petatur, non potest obtineri nisi soluatur vsura. Ex hac conclusione fit, vsurariā nequitiam, vti suprà diximus, præcepto

Tertia. *Obiectio prima.* *Dilutio.* *Obiectio secunda.* *Vrbanus. 3.* *Responsio.* *Ratio conclusionis.* *Aristoles.*

cepto illo Decalogi esse prohibitã: Non furtũ facies. Vnde Ambro.14.q.4. Si quis, inquit, vsurã accipit, rapinã facit: vita nõ viuet. Quin verò August. canone proximo, Quid dicã, cũ homicidio cõfert. Ait enim: An crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? Nã inopi substantiã corrodere, trucidare est. Et in fine 2. lib. officio. introducit Catonem Cicero, qui interrogatus quid esset fœnerari, respondit, hominem occidere. Testimonia ergo veteris legis frequentissima: vtpote Exod.22. Leui.25. Deuter.23. Ezech.18. & Psalmorũ alia, quibus pestis hæc atq; humanæ societatis exitiũ identidem cõdemnatur, iuris huius naturalis explicatoria sunt: vsq; adeò, vt vbi regius Psaltes beneficia, quæ nobis Messias præstiturus erat, exaggerare cõstituit, vnà cõposuit vsuras & iniquitates, à quibus non esset liberaturus. Ex vsuris enim, inquit, & iniquitate redimet animas eorum. Quòd si demum addubites, quo gradu certum sit vsurariam mutuationem esse peccatũ: respondetur, esse catholicam fidem: cuius perinde contraria negatio, hæresis esset, vtpote Clementi. vnica, de vsuris. condemnata.

Cicero.

Secunda cõclusio. Secunda conclusio, quæ prioris appendix est: Vsurarum lucrum obnoxium est restitutioni, etiam si non petatur, quippe cuius dominium minimè fœnerator acquirit.

Ad primũ argumentum. RESTAT ergo tria argumenta, in capite quæstionis obiecta, dissoluere: nã reliqua quatuor S. Tho. iam in superioribus soluta sunt. Atqui in primo nihil ambiguitatis est. Transtulit enim Christus nomen vsuræ à secularibus ad spiritualia. Et ideo metaphorica est vsurpatio. Est quippe similitudinis plurimũ, sed dissimilitudinis multu. Mutuat nanq; nobis Deus spiritualia charismata, eo quòd gratis ac sine vllo nostro pretio donat: vult tamen vt nostro vsu officijsq;, veluti semina in nobis iacta per eius fauorem cælestemque rorẽ colamus, multiplicatosque fructus, terræ more, feramus. Et quia hoc in gloriam eius cedit, appellat suas vsuras: vtilitas tamen præmiorũque cumulus nobis accrescit, quasi nostra nos fœnora faciamus. Interstat autem hoc discriminis, ꝙ pecunia temporalis vsu consumitur: & inde fit vitiosa vsura: dona verò spiritualia vsu crescunt, ob idque eorum vsura commendatur apud Deum.

Ad secundũ argumẽtum. In secundo argumento illius difficultatis expetitur solutio, vtrùm in veteri lege eatenus fuerit vsura permissa, vt culpa vacauerit apud Deum: an verò præcisè quantum ad forum humanũ permitteretur impune? Nam S. Thom. quæst.78. arti.1. Et Alexander de Hales, 3. parte, quæstio.36. membr.4. & reliqui huius notæ auctores posteriorem hanc sententiam tenent. Conradus verò quæst.24. licet ambas, vti probabiles referat, priorem tamen alteri præfert: & iuniorum quidam illum sequuntur. Porrò autem non modo opinio S. Tho. certissima est, & ideo suo iure & merito communi consensu Doctorũ recepta, verùm & altera ægerrimè est sustentabilis. Et primò suus loquendi modus, quo aiunt Deũ dispensasse cum illis, falsus ineptusque est. Enimuero vitium vsuræ (vt nuperrimè ostendebamus) contra præceptum naturale est: quod scilicet vetat pretium de re illa suscipere, quæ nullius est per se valoris, qualis est pecuniæ vsus seorsum à pecunia considerati: præcepta verò naturalia neque à Deo ipso dispensabilia sunt, vt lib.2. quæst.3. demonstratum reliquimus. Id enim quod natura vetat, tam intrinsecè malum est, quàm est homini esse rationalem. Cuius vtique contrarium non est factibile. Et eadem ratione neque quod natura vetat, licere potest. Et qui contrarium dicunt, ideo id autumant, quòd ignorant, vel quid sit præceptũ naturale, vel quid sit dispensare. Igitur qui partem illam sustentare contendunt, non debent illam appellare dispensationem: & Conrad. omniũ minimè: qui tam instructa argumentorum phalange probat, vsuram esse contra ius naturæ. At quò res pateat, recolere opus est, vsuram nõ laxa licentia, sed certo modo fuisse illi genti permissam, vt scilicet nõ fœnerarentur proximis suis, sed alienigenis. Sic enim habetur Deut.23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram, neque fruges, neque quãlibet aliam rem, sed alieno. Fratri autem tuo absque vsura id quo indiget, commodabis. Frater autem dicebatur ille, qui erat de populo: vt patet Exod.22. Si pecuniã mutuã dederis populo meo, pauperi qui habitat tecum, nõ vrgebis eũ quasi exactor, neque vsuris opprimes. Aiunt ergo isti, ꝙ quia Deus concesserat Iudæis terram gentilium (permisit subinde eis vsuras ab eisdem accipere tãquam ab hostibus, quorum bona in ius suũ venerãt. Sicuti posset, inquiũt, Cæsar suo concedere exercitui, vt sub vsurarũ effigie, hostes expolient. Et adducũt textum Ambrosij 14.q.4.can. Ab illo, vbi ait: Ab illo exige vsuram, cui meritò nocere desideras. Cui iure inferũtur arma, huic legitimè auferũtur vsuræ. Sed in primis licet hoc illis largiremur, illa nullatenus fuisset dispensatio, sed donatio Dei, qui vniuersalis est omnium rerum dominus. Quemadmodũ quando donauit eis Aegyptiorũ vasa, non dispensauit in furto, sed vel tanquam Dominus eis tradidit, vel quod probabilius est, tanquã iudex eis adiudicauit, soluens eis laborum operumque mercedem, quibus Pharaoni seruierant: veluti dũ ego amico rem meam dono, neutiquam dispenso in furto. Neq; verò rex dispensat, quando per legem præscriptionis trãsfert dominiũ. Dispensare nanque in vsura esset, quòd pro vsu pecuniæ quis licitè perciperet pretium, non illo vltro donante, qui donare potest. At verò lite super nomine prætermissa, neq; credendus Deus est illas alienigenarũ vsuras sic Iudæis concessisse, vt earũ constitueret eos dominos. Primò, quia eandẽ prorsus vsurarũ speciem, quam inhibuit, respectu proximorũ, permisit illis respectu gentiliũ: quando autem inhibuit, ne fœnerarent fratribus suis, prohibuit illã quæ iure naturæ interdicitur. Eandem ergo vitiosam, & iniquam permisit illis respectu gentiũ. Respondet autem Conrad. ꝙ licet eadem fuerit in genere, nõ tamen in specie. At profectò si nõ erat eadem in specie, neq; erat vsura in genere, sed erat vera Dei donatio: & ideo illi nõ recipiebant nisi quod suũ erat. Et tamen absurdũ est tam immodicam homonymiam & æquiuocationem in eodem verbo scripturæ admittere. Ait nanque: Non fœnerabis fratri tuo, sed alieno. Secundò, quod miror istos non animaduertisse, Terra gentiliũ Iudæis donata nõ erat nisi vtraque ripa Iordanis, quæ centũ sexaginta miliaribus in longitudine patebat, & sexaginta in latitudine: permissio autem vsurarũ multò se latiùs dilatabat. Impunè quippe vsuras suscipiebant à quibuscunq; gentiliũ, qui remotissimis prouincijs ad illos aduentantes commercia cum illis inibant. Adde, quòd eodem ipso cap. Deut.23. præceperat eis Deus, ne abominarentur Idumæum vel Aegyptiũ: & tamen ab illis impunè poterant vsuras accipere: non ergo in ratione hostilitatis fundabatur illa permissio.

S. Thomas. Alex. Halen. Conradus.

Vsura nũquam fuit licita.

Quorundã assertio. Ambrosius

Deus non dispensauit in vsuris.

Reprobatur alterã assertio Conrad.

Primum argumentum.

Secundum argumẽtũ

missio. Et tertium arguitum est, ꝙ profectò per tales techenas suffurari hostium substantiam nõ esset inter Christianos bonum exemplum, neq; respublica vlla bene instituta eiusmodi fraudes permitteret. Haud ergo est credibile illa de caussa Deum hoc illis cõcessisse: aliâs indulsisset pariter vt quacunq; via deprædarentur eorum bona. Item quartò: Prophetæ Dei vbi ius naturæ, quod omnes seruare tenebantur, explicabant, absolutè improbabãt vsuras: vt Ezec. 18. illa iustitia cum alijs connumerabatur: Si quis ad vsurã non cõmodauerit. Et infrà: Ad vsuram dans, & accipiens amplius, nunquid viuet? Et cùm ait Dauid: Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum. certè non de illis intelligebat quas extorquebãt à fratribus suis, quia nullas accipiebant: sed de illis quas sinebantur ab extraneis exprimere. Postremò, quòd per illam furti imaginem Deus illis nõ donauerit gẽtilium bona, apparet, tum ꝙ illi non cognoscentes verum Deum, iniquitati tribuissent: tum ꝙ si Iudæi tanquã suum accipiebãt, absque modo & limite illas corrasissent, atq; ideo gẽtiles absterrerẽtur eorum cõsortio. Quare neutiquã fit aliud credibile, q̃ quòd Hebręis nefas erat, etiã à gentilibus vsuras eripere, nisi vsq; ad certum limẽ & lineam: quã tamen non præscripsissent, si putassent accipere quod suum erat. Accedit & quod Euseb. lib. 8. de præparatione euãgelica cap. 2. vbi enarrat Mosaicæ legis præcepta, absolutè refert illis fuisse illicitã vsurã, sub his verbis: Non tollas quod nõ deposuisti: nõ tãgas alienum, nõ mutues fœnore. Et Iosephus legis peritissimus lib. 4. Antiquit. absolutè quoq; refert præceptum dicẽs. Nulli verò Hebræorum licebat fœnerari, neque cibum, neque potum, &c. In quã etiã sententiã & Conrad. citat Rabinum quendã legis interpretem. Cuius etiam signum est, ꝙ cùm crebrò in lege inculcata fuerit prohibitio vsuræ, nullibi legitur permissio illa fœnerandi alienis, nisi vno duntaxat loco Deuteronom. 23. Permissio ergo illa eadem prorsus ratione intelligenda est facta Iudæis, qua ius ciuile modò eandem Christianis permittit: nempe vt impunè fieret ad euitanda maiora mala, scilicet latrocinia: quia erant auaritiæ deditissimi. Quemadmodum & meretrices permittuntur, ad euitanda adulteria. Simili nauque figura prædixerat eodem cap. Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator, quasi dixisset, de gentibus impunè permitto. Quapropter sanctus Thomas in primo, inquit, verbo, Non fœnerabis fratri tuo. denotatur ius naturæ: scilicet, quòd cùm mortales omnes naturæ glutino sint fratres, à nullo accipienda est vsura. Altera verò pars est permissio: vbi dissimulandam non duxerim quorundam calumniam imponentium Diuo Thomæ, quòd nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines: perspiciebat enim discrimen inter fratrem & alienum. sed intelligit, quòd licet nomine fratris speciatim intelligerentur, qui erant de populo: tamen quia amplissima vocis significatione (vt 1. de doctrina Christia. cap. 30. auctor est Augustinus) omnes homines fratres sunt & proximi, insinuatur illic naturalem vsuræ prohibitionem ad omnes homines protendi. Sed neque hoc silenter prætereundum est, quòd non desunt qui alterum sensum illi concessioni, Sed alieno, assuere velint: vt videlicet nulla sit permissio, sed potius inhibitio: ac si dixisset, Fratri tuo non fœnerabis. sed si quis pro alieno tibi ducendus foret, ille esset à te fœnore premendus. Neminem tamen mortalium debet sic existimare. Quemadmodum inquiunt legendus est canon Ambrosij suprà citatus 14. quæstio. 4. Ab illo exige vsuram, cui meritò nocere desideras, quasi dicat, secundùm glos. illic adscriptam, sicut nulli nocere debes, sic à nullo debes petere vsuras. Quare ex verbo ibidem subiuncto, Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vsuræ, non est inferendum, vt cõmunis infert opinio, quòd ab hostibus fas sit vsuras surripere. Quoniam re vera, vt paulò anteà dicebamus, talis mos neque specimen præ se fert honesti: neque Diuo illi inurenda est hæc nota, vt hoc consuleret. Sed voluit excarnificare iniquissimam vsuræ naturam. Et ideo subdit, Sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat: Sine gladio se de hoste vlciscitur, qui fuerit vsurarius exactor inimici. Est ergo non licentia, sed consilium, quòd cùm nemo se debeat de hoste vlcisci, neque debeat vsuris illum affligere. Haud enim cum regibus loquebatur, quibus solis licet bella indicere: sed in vniuersum cum priuatis, quibus consiliũ est vt fratribus iniurias condonent. Igitur quãtum ad Ambrosium, longè mihi est probabilissimum, hanc nobis exhibuisse mentem. Quòd autem idem sensus accõmodari posset textui Deut. 23. nouum esset, & credo, violentum: sed est sensus, quem iã exposuimus. Illud autem, quod obijcitur eodem c. Deut. cap. 28. Fœnerabis à gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: nihil ad rem pertinet. Accipitur enim illic fœneratio pro eo, quod est simpliciter, mutuare iuxta illud Eccles. 29. Fœnerare proximo tuo tempore necessitatis illius. Ob idque nihil aliud illic Deus significauit, quàm bonorum affluentiam, quã populo illi pollicebatur. Ex his demum sequitur, nõ opus esse (quod Conrad. arbitratur) moderari permissionem illã antiquã, dicẽdo, ꝙ per euãgelium iã cessauit. Nam vsura illa culpã semper habuit: ꝙ autem impunè fiat, leges etiã nunc ciuiles illis permittunt, sicuti alijs Christianis. Et ideo cap. quãto. de vsur. solùm eisdem Iudæis inhibetur, ne graues immoderatasque vsuras à Christianis extorqueãt. Eodemq; pertinet, quod cap. post miserabilem. eod. tit. Papa principibus iubet, vt Iudæos vsuras Christianis restituere compellant, nempe quòd immodicas diuellerant. Ad tertium argumentum de legibus ciuilibus vsuras permittentibus pari modo respõdetur, ꝙ illas nõ permittunt tanquã licitas in foro Dei: quia neque possunt, cùm sint contra naturam & contra diuina mandata: vt cap. super eo. de vsur. sed sicut meretricia ad obuiandum latrocinijs, quia sicuti mortalium luxuria, ita neq; auaritia potest humanis legibus omnino restingui.

Tertia ratio. *Quarta ratio in contra.* *Postremã.* *Eusebius.* *Iosephus.* *Mens S. Thomæ.* *August.* *Explanatur locus ex Ambro. citatus.* *Corollariũ contra Conrad.* *Ad tertiũ.*

Permissio autem vsurarum patet toto titu. de vsur. lib. 22. ff. orum. &. C. eod. titu. potissimùm l. eos. vbi vsurarum quantitati modus præscribitur, quarum summa est centesima. Hanc enim iura appellant maximam: vt l. qui sine. ff. de negotijs gestis. eademque appellatur grauissima. De qua fit quoque mentio canone, si quis. 14. q. 4. Deinde erant bes centesimæ, triens, &c. De quibus Bart. diffusum composuit tractatũ super l. Si hæres. ad leg. Falcidiã. vbi. §. item. nominãtur trientes vsuræ. In quo tractatu cõplures congerit opiniones. Multa enim de hac re nonnulli iuris interpretum hallucinantes multiplicãrunt glossemata. Ad huius ergo intellectũ notandum, in more fuisse Romanis, vsuras Calendis singulorum mensium persoluere. Vnde vsura centesima erat centesima pars sortis singulis mensibus aucta.

Leges humanæ vsuras permittunt.

Mutuo

Budæus. Mutuo tibi dederam centum aureos, singulis mensibus debebas mihi vnũ. Budæus libro 1. de asse, arbitratur nomen inde cadere, quòd centum mensibus reddebãt duplam sortem: sed multò significantiùs deriuatur à parte aliquota, vnoquoque mense soluta. Itaque singulis annis obueniebant duodecim ex centũ, vt mercatorum verbo vtamur. Et existimabatur hæc vsq; adeò grauis, vt non permitteretur nisi in traiectitijs mercibus: putà, cùm quis pecuniam mutuabat mercatori marino, vt capitalis periculum ipse qui mutuabat, subiret. Ab hac centesima denominabãtur reliquæ, scilicet bes centesimæ, triens cẽtesimæ, dodrãs, &c. Nam omne totum iure dicitur as, qui diuiditur in duodecim vncias. Vnde triens est tertia pars, putà quatuor vnciæ: semis medietas, &c. Et sic dicitur quis hæres constitutus ex asse, ex semisse, ex besse, quæ sunt duæ tertiæ partes, putà vnciæ octo & dodrans, nouem. Quocirca triens vsura nõ est (vt quidam putant) tertia pars sortis: nec quadrans, quarta: alioqui longè maior esset quadrans quàm centesima: cùm eadem l. eos. centesima existimetur maxima: sed triens est tertia pars centesimæ: vt si pro centũ aureis vnoquoque mẽse solueretur tertia pars vnius aurei. Et simili proportione in ceteris. Existimandũ ergo hic est, quantò sit iã hisce temporibus licentior vsurarum rabies. Non enim solùm duodecim ex centum in annum parùm existimãtur, verùm neque quatuordecim neq; sedecim in singulas nundinas satis habeantur. Præterea, vsurarum vsuræ summo rigore prohibitæ erant: vt ff. de vsur. l. placuit. Et C. eodem titulo. l. vt nullo. Sic enim habet lex: Vt nullo modo vsuræ vsurarum à debitore exigantur. Vsuræ vsurarũ dicuntur, quæ nunc maximè sunt in vsu. Suscepisti mutuo mille, pro quibus in vsuram debes centũ. Non soluis fixa die, inde ergo priores vsuræ alias pariũt: scilicet vt pro illis centum soluas insuper decem. Hoc sanè est, quod neque leges ciuiles vnquã permiserunt. Et tamẽ modò vsque adeò pestis hæc irrepsit, vt qui id delicti notà reprehenderit, ceu ridiculus exibiletur.

As dicitur omne totũ. *Dodrans.* *Triens vsura.* *Vsuræ vsurarũ olim summo rigore prohibitæ.*

Dubium. Sed dubium ex his fit reliquũ, quousq; extẽdatur permissio ciuilis iuris, vtrùm scilicet ad hoc tãtùm, vt vsurario nulla decernatur pœna, sicut permittitur meretricium: an verò cousque vt vsuris læso denegetur in iudicio actio ad repetendum: sicuti de illo dictum est emptore, qui citra dimidium iusti pretij decipitur. An fortè vlterius etiã, vt qui vsuras promiserat, cogeretur in iudicio eas soluere? His quippe tribus gradibus intelligi permissio potest. *Solutio.* Ad hoc ineundũ responsum meminisse opus est distinctionis propositæ inter vsuras licitas & illicitas. Licitæ nanq;, vtpote quę propter moram soluendi, ratione vel dãni emergentis, vel lucri inuito domino cessantis soluuntur, non solùm lege permissæ sunt, verùm & soluere eas cogitur qui in mora est. Et de istis intelligendæ sunt leges vsuras solui iubentes. Qalis est l. prima, C. de vsuris. Si interrogatione pręcedente promissio vsurarũ rectè facta probetur, iure debentur. Rectè facta, id est iusta de caussa, ac debito stipulationis modo. De vsuris autem iniquis: quæ fœnus dicebãtur, arbitror nunquàm sic fuisse permissas, vt qui promitterent, pẽdere cogerentur. De quo notãda est lex tertia eiusdem tituli, quæ sic habet: Quãuis vsuræ fœnebris pecuniæ circa vinculum stipulationis peti nõ possint. Ecce fœnebres vsuræ non poterant in iudicio peti, tamen propter pactũ, sicuti modò fit, soluebãtur. An verò qui solueret, posset in iudicio repetere, dubiũ est. Sequitur enim statim in eandẽ l. Tamen ex pacti cõuentione solutæ, neq; vt indebitæ repetuntur, neq; in sortem accepto ferendæ sunt. Ecce non repetebantur. At verò quidquid antiquis in more erat, certè non esset iusta lex, quæ actionẽ negaret volenti repetere. Dicamus ergo, quòd iura ciuilia rectè & ritè potuerunt vsuras permittere impunè. nempe quòd cùm fur supplicio plectatur, fœnerator tamen ab illo sit immunis. Cogere autẽ mutuatariũ vsuras soluere, nulla vnquã lex permisit, nec potuit. Sed & soluenti, actionem negare repetẽdi iniquũ esset. Non enim est eadem ratio, quæ in decepto citra dimidiũ. Nam cùm hæc fraudulentia, vt suprà diximus, nõ semper facilè constet, litiũ pesti panderetur aditus, si actio daretur. In vsura verò patentissima est iniquitas. Item impedire volentem repetere, esset contra ius canonicũ, quod læso per vsuras repetitionem concedit. Immo Clem. vnica, de vsuris, sententia excõmunicationis feriuntur, quicunq; rectores, ac iudices, & officiales, qui impedimento fuerint, volentibus vsuras quas persoluerunt, repetere. Per hęc ergo facilè dissoluitur alia dubitatio, vtrùm principes seculares permittentes vsuras, sint iure canonico condemnati? Quæ quidem quæstio multos cõtorquet, arbitrantes ius canonicum hac parte obstare ciuili. quod tamen re vera nihil obstat. Si enim ius ciuile assereret licitas esse in foro Dei, hæresis esset in Clement. condemnata. Id tamen nõ asserit. Item, vel compelleret vsuras solui, aut solutas nõ repeti, nõ esset ferendũ, quia eidem Clementinę aduersaretur. Quare bene ait cum glossa Bart. super l. cunctos populos. C. de sum. tri. quòd iure ciuili peti non possunt vsuræ, vt vsuræ: sed vt interesse ratione moræ. At verò quòd principes seculares non plectant suis pœnis vsurarios, ius verò canonicũ suis eos puniat, nulla est contradictio. Nam principes illa tantùm vlciscũtur, vt libro 1. diximus, quæ paci & quietudini reipublicæ officiũt, pręsertim per vim: Papa verò & ecclesiastici Antistites munere suo attẽtius cõscientijs consulũt. Et ideo nil mirũ, si acriùs animaduertãt in vsurarios, q̃ seculares principes. Ius ergo canonicũ vsurarios, cum multis opprobrijs proscindit, tũ & pœnis pluribus accumulat. Quas ad vndecim cõnumerat Sylueſt. in verb. vsura. 9. Prima etenim est infamia: vt patet cano. infames. 13. q. 7. & 6. q. 1. Quin verò & lege ciuili aiunt esse infames. Attamen l. improbum. C. quib. cau. infami. irrog. non pronũtiantur infames nisi exigentes vsurarũ vsuras, quas ius ipsum ciuile suprà diximus vetare. Atq; illud appellatur improbum fœnus. Tres aliæ statuuntur cap. quia in omnibus. de vsur. scilicet, ꝙ manifesti vsurarij nõ admittãtur ad cõmunionem altaris. Quod sic strictè quidã intelligũt, quasi non sint admittẽdi ad sacra audienda. Veruntamen quia pœnæ nõ sunt restringendæ, & illic non fertur in eos excõmunicationis sententia, non est audiendum nisi secundùm verborũ sonitũ, ꝙ scilicet nõ sunt admittendi ad suscipiendã sacrosanctam Eucharistiã, eò ꝙ sunt publici peccatores. Item, ꝙ non donẽtur ecclesiastica sepultura. Deinde, quòd sacerdotum nullus eorũ oblationes accipiat, quia censentur rapinæ. Et qui acceperit, est ab officijs suspẽsus. Reliquas verò cui libuerit, quæret loco citato. Ex his demũ palàm fit, quàm fuerit superuacaneus labor, quem Bald. atq; Bart. assumpserunt super l. cũctos populos. C. de sum. trinit. quamque ab re longè ad quæstionem

Ius ciuile nõ aduersatur canonico circa cõtractũ vsurarum. *Syluester.* *Pœnæ vsurariorum iure canonico taxatæ.* *Baldus.* *Bartolus.*

stionem illam de Catholico Iustiniano Cæsare responderunt: videlicet quomodo duo hæc cohęrerēt, ꝙ eadem lege præceperit cunctos populos sibi subiectos in religione versari, quā Diuus Petrus Apostolus Romanis tradiderat: & tamen vsuras permiserit, quas fides catholica docet esse illicitas quasque Ecclesia vetat. Ad quod respondet Bald. quòd præcepit teneri fidē trinitatis, sed non respectu aliorum articulorum, qui requiruntur ad salutem animæ. Profectò solutio non erat digna Baldo. Nam Imperator præcepit omnes versari in religione Ecclesiæ Romanæ, quæ non solùm fidem trinitatis, verùm totam includit, & simul etiam mores. Responsio ergo est, quā iam declarauimus: nempe quòd imperatoria vsurarum permisio nullatenus repugnat fidei: quia non astruit esse licitū in foro Dei. Hæc enim esset manifestaria hæresis. Quòd autem vsurarij ciuilibus pœnis non subiaceant, non est contra fidem: sicuti neque id quòd meretrices nullo afficiantur supplicio. *Responsio Baldi sinistra.* *Vera solutio.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm ratione mutui aliqua poßit experti commoditas.

QVONIAM constitutum est nihil ratione mutui posse in pactum duci, explicandum restat, vtrum neque commoditas experi vlla possit. Et arguitur à parte affirmatiua: Eadem esse videtur comparatio dati ad datum, & mutuati ad mutuatum: sed pro data pecunia licet ex pacto recipere eandem vel eius valorem: ergo pro beneficio mutuandi licet par expectare officium: vt scilicet mutuatarius vinciatur vt mutuanti remutuet. Secundò arguitur: Si gener pignus mutui accipiat, quod sit fructiferum, vt hortum vel fundum, potest fructibus eius vti donec sibi de dote satisfiat, vt patet cap. salubriter. de vsuris. ergo licet aliquid recipere ratione mutui. In contrariū est quod Ezechi. 18. inter ea, quæ ad viri iustitiam requiruntur, asscribitur, si vsuram & superabundantiam non acceperit. Vbi nomine superabundantiæ res omnis comprehenditur, quæ pecunia æstimari potest. Accedit & verbum Ambrosij, cap. plerique. 14. quæst. 3. quodcunque accedit sorti, vsura est. Et Hier. cano. putant. Omnia munuscula cuiuscunq; generis accipere, vsura est. *Primum argumentum.* *Argumē. 2.* *Ambrosius* *Hieronym.*

AD quæstionem præsentem tribus conclusionibus de mente S. Thomæ respondetur. Prima: Nihil ex pacto mutui vel recipere vel expetere licet, cuius pretium pecunia æstimatur. Conclusio clara est: quoniā secūdùm Philosop. 4. Ethicor. Omne illud cuius valorem pecunia metimur, pro pecunia habendum est. Cùm igitur non liceat pretio mutuare, fit, vt neq; ratione mutui quidpiam recipere, quod sit pecunia æstimabile. Secunda conclusio: Accipere aliqui non conuentionis nexu vel tacitæ vel expressæ, sed quod gratuitò mutuanti rependitur, nullā impingit vsuræ labem. Probatur: Quia beneficiū mutuandi nō solùm non auersatur amicitiam, verùm etiam conciliat: & firmat: ergo neq; obstat quo minùs mutuator possit munus quodcunq; suscipere, quo solent amici amicorū beneficia repensare. Tertia conclusio: Nulla lex obstat quo minùs fas sit mutuanti illa ratione mutui conquirere & exigere, quæ pretio pecuniæ non pendūtur: vt puta mutuatarij amicitiam, ac beneuolentiam. Ex his conclusionibus sommatim colligitur iudicium quæstionis præsentis. Tria enim requisita sunt, quæ mutuationem vsuraria macula inficiant. Primum, vt id quod expetitur æstimabile sit pecunia: Secundum, vt ratione mutui expectetur: & nō quia aliàs debitum, vel alia via. Tertiū, quod ducatur in pactum, vel expressum vel tacitum. Quod intelligendum est, vt mutuationis actus sit re exterior vsura. Nam etiam si in mutuatione non interueniat pactū, si posteà receptio fit ratione mutui, est receptio vsuraria. Quare vsura mentalis, vt diximus, est mente intendere ratione mutui lucrum accipere. Per hæc enim prudentissimus quisque de omnibus iudicabit. Contra tertiam verò conclusionem, qua dictū est, licere pro mutuo exigere id, quod pecunia non æstimatur, obuiū fit ilicò sophisticum argumentum, quòd liceret mutui obligatione exigere ab episcopo sacerdotium: siquidem spiritualia non sunt prætio æstimanda. Responsio autē est, quòd conclusio loquitur de his, quæ in humana ciuilitate ad gratiam & vrbanitatem pertinent: videlicet, quæ sub obligationem non veniūt, sed solent dari gratis: spiritualia verò alia ratione non æstimantur pecunia: nempe quòd non sunt eorum propria, qui conferunt, sed sunt illis à Deo gratis commissa, vt tanquā eius bona gratis dispensent. Ob idque res huius generis crimen est, pretio, tam dare, quàm recipere. At quia ait sanctus Thomas beneuolentiā & amicitiā non esse æstimabilem pecunia, arguitur contrà: Secundùm existimationem humanā vir probus pluris faceret bonorum amicitiā, quàm aliquē pecuniæ numerū. Quin verò & pretio illā emeret: ergo est æstimabilis pecunia. Respōdetur, quòd non ideo censetur nō æstimari pecunia, quòd non sit pretiosior, quàm illa, sed ꝙ natura sua, neq; emitur, neq; venditur: consistit enim in voluntate, quæ non cogitur. Potes tu quidē collata pecunia emollire hostis animū, vt te diligat: emere verò, ceu panem, minimè. Ob idque non modò intuitu amicitiæ contrahendæ mutuare licet, verùm & amicitiæ signa in pactum ducere. nā verū amorem, est impossibile: vt puta quòd mutuatarius non tibi noceat, affabilem se tibi prębeat, atq; vrbanum, &c. Quid autē, si ad amicitiam illius adrepere per mutuum procures, qui tibi potest aut sacerdotium conferre, aut magistratū: putā si rex, ille sit, aut episcopus? Aiunt quidā, quòd quādo propositū non sistit in amicitia, sed vlteriùs ad lucrum progreditur, vsura est mentalis. Sed tamen de hoc iam regulā suprà tetigimus, quàm nūc confirmandā repetimus: videlicet, quòd vsura mentalis per obiectum perpendenda est: non per hoc, quòd sit principalis intentio vel accessoria, nempe si per mutuū intendis mutuatarium allicere, vt ratione mutui tibi quidpiā conferat, vsuram mente committis: quāuis illa fortè non esset principalis intentio. Si autem non intendis nisi amicitia eū deuincire, vt posteà, non ratione mutui sed ratione beneuolentiæ id tibi cōferat, cuius tu dignus es, nulla est mētalis vsura, etiā si illa sit tua principalis intētio: putā facere amicū, vt posteà bene erga te affectus gratuitò & liberaliter *Tertia conclusio.* *Argumentum.* *Solutio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Vsura mentalis.*

Prima conclusio. *Aristot.* *Secunda conclusio.* *Tertia cōclusio.* *Tria sunt quæ mutuationem vsurariam reddunt.*

raliter tibi aliquid donet. Itaque totum negotium hinc pendet, quòd ſperas habere, vel ratione mutui,
vel ratione amicitiæ. Si autem illius officij, quod ſperas, indignus es, alia eſt noua iniquitatis ratio. Sen-
D. Thomas *Caietanus.* tentia eſt S. Tho. q. 13. de malo. quam probè Caiet. quolib. 1. q. 3. ſequutus eſt. Patet exemplis concluſio:
Dum æquiſsimum noſti epiſcopum, quem nullo alio reſpectu, quàm iuſtitiæ, ſcis ſacerdotia conferre,
licet tibi ei ſeruire ad venandum eius beneuolentiā: vt poſteà gratis, & non propter impenſa obſequia
conferat tibi beneficium, cuius es dignus: quia certus es neque illum propter obſequia daturum, neq;
te recepturum. Item ſi tu magiſtratu dignus es, ſed tamen regi inuiſus, potes illū muneribus placare, vt
te ad eius amicitiam inſinues, & dignorum albo te adſcribat, cur ergo non poteris etiam mutuato au-
ro beneuolentiam eius piſcari? etiam ſi aliòqui non mutuares, niſi vt eius amicitia tibi eſſet frugi. In
ſumma, cùm exterioris, mentaliſque vſuræ idem ſit obiectum, exterior eſt fidiſsima interioris regula.
Accipere ratione mutui, vſura eſt in re: ergo id animo proponere, vſura eſt in mēte. Accipere verò ra-
tione amicitiæ, non eſt realis vſura: ergo neque illud optare, eſt mentalis. Scio equidem reſponderi poſ-
ſe, quòd licet illud ſimpliciter optare, non ſit peccatum: tamen illam amicitiam per mutuum procura-
re, culpa non vacat. Attamen cùm obiectum intentionis ſit licitum, neſcio quid culpæ hic lateat. Hoc
tamen fatendum, quòd cùm ſit valde ſubtile diſcernere, quando intētio ſubeſt recipiendi ratione ami-
citiæ, aut ratione mutui, ſemper eſt talis intentio ſuſpecta. Sed vbi vir prudens id diſcernit, nulla ſubeſt
culpa. Sed nunquid non potero per mutuandi beneficium amicitiā cum illo me coniungere, cui de-
Quæſtio. bitor ſum, vt mihi remittat? Vt ſi me quiſpiā de re aliqua in litē vocat, num mutuata pecunia poſſum
cum illo fœdus inire, firmato pacto vt liti cedat? Reſpondetur, quòd ſi rem illam verè debeo, non poſ-
Solutio. ſum in pactum ducere: ſin verò per calumniam diuexor, poſſum quidem conuentione mutui meam
redimere vexatiònem. Exiſtit autem contra priorem partem argumentum. Si quem ego iniuria affe-
Argumentum contra ſolutionē. ci, ſeu honorem eius lædendo ſeu famam, etiam ſi pecuniariam reſtitutionem ex me iure poſſet exige-
re, poſſum nihilo ſeciùs ego mutuandi vinculo eum obligare. Reſponſio: Quòd ego quidem procurē,
vt ratione amicitiæ per mutuum genitæ mihi condonet, iam aſſertum eſt, licere. Quòd verò paciſci li-
Licet ratione mutui iniuriæ gratiā petere. ceat, aliquantulo maior eſt hæredi ratio: tamen rectè mihi videor id quoque concedere, ſaltem ante-
quàm ſim in pecuniam condemnatus. Nam etſi honor & fama pecunia poſsit æſtimari: tamen ex natu-
ra ſua iure amicitiæ condonari ſolet. Quare illud pactum non eſt niſi amicitiæ fœdus. Suffragatur no
bis Syluester ver. vſura. pri. §. 11. Quæris autem fortè, nec immeritò, vtrum illa amicitia poſsit in
pactum duci, quæ turpis eſt vſus? Vtrum ſcilicet petulans iuuenis conuenire ex mutuo poſſet cum mu-
liere de turpi obſequio? Et ratio dubitādi eſt: quia illa nihil aliud apparet, quàm amicitia. Reſpōdetur,
ꝙ amicitiā per mutuum procurare, vt poſtmodùm illa amore victa conſentiat, non eſt vſuræ vitium:
obligare tamen illam, minimè ab eodem vitio excuſatur: quia illa obligatio æſtimabilis eſt pecunia.

Ecce de his, quæ pecunia nō ſunt æſtimabilia. Contraria ergo ratione nihil pretio pecuniæ dignū po-
teſt in pactum mutui conſtitui: vt non licet tibi ea conuentione regi mutuare, vt tributorū te penſione
exoneret: ſiue per priuilegium ſubſignatum, vt fias nobilis, ſiue in tempus, niſi forſan in propatulo eſſet
quòd per iniquitatem & tyrannidem exigerentur. Nam tunc quia illa non debeo, nihil ratione mutui
recipio, ſed vindico me ab iniuria, defendendo quod meū eſt. Eadem ratione nec poſſum ratione mu-
tui principem obligare, vt opuſ. 21. ait S. Tho. qui mihi conferat magiſtratum aut rem aliam. Neq; poſ-
ſum mutuare centū eo pacto, vt mutuatarius illa vel eorū partem ſuis expenſis extorqueat ab illis meis
debitoribus, à quibus difficilè extorquebūtur. Neque ſi habeo frumentum decem miliaribus ab hinc
longè, poſſum mutuare, vt tu inde aduehas vel illic conſumas: ſed mihi id hic perſoluas: quia te vectu-
ra aggrauo. Neque verò vt aliquod obſequiū recipias vel à manu vel à lingua: vt alius ſcilicet tibi ad-
ſit aduocatus in cauſſa, vel ſit tibi amanuenſis. Immo verò neq; in pactū ducere, vt mutuatarius eleemo
ſynas faciat, vel alia opera miſericordiæ. Hæc inquā non licet in pactū ducere, neq; expectare ratione
lucri. Secus, ſi alter gratuito referat. Neq; vt mutuatarius coram te canat, aut ſaliat, aut negotia tua ge-
rat, aut pro te oret principē: niſi res eſſent tam exiguæ, pro quibus non conſueuit pretium rependi.

Atque eandem ob cauſſam neque mercator citra notamen vſuræ mutuare ſub eo vinculo poteſt, vt
vel totum mutuū vel partem in mercibus mutuatarius ſuſcipiat, etiā ſi iuſto pretio vendat, dummodo
ille re vera mercium non egeat, ſed cogitur emere ratione mutui: quoniam obligatio illa emēdi æſti-
mabilis eſt pecunia. Immo inde lucrum mercatori obuenit: nam licet merces tantum valeant, maiorē
Mercatorum inſignis fraudulentia. tamen copiam vendit, quàm vendidiſſet. Ex quo iniquiſsima mercatorū fraudulentia proditur: qui
indigenti regi ſtipendio militum, ea ratione ei mutuant, vt milites in mercibus tantum ſuſcipiant, &
tantum in pecunia. Eſt enim triplex aut quadruplex figura prauitatis. Prima, quòd licet ipſi putēt mer-
ces tāti valere: haud tamen ita res habet, quia emptorum raritas extenuat pretium: & ſi illi non diſtra-
herent inter milites, non citò nanciſcerentur emptores, quibus illo pretio diuenderent. Secunda ini-
quitas eſt, ꝙ quia creditò vendunt, cariùs vendunt. Et cùm à rege expectationis intuitu lucrū ceſſans
nihilominus cor radūt, fit, vt tempus bis vendant. Et tertiò, cùm miſeri milites non indigeant eiuſmo-
di mercibus, viliſsimo eas ſtatim pretio coguntur reuendere: atq; vt ſummatim dicamus, pro decem
Dubitatio. millibus, quæ rex ſoluit, vix milites ſex millibus potiūtur. Sed percontaris, vtrum poſsis mutuatariū
Summa Angelica. ratione mutui ligare, vt tuum colat agrum iuſto pretio, vel tuum molendinum, aut furnū, aut tabernā
frequentet? Sunt quippe qui aſtruunt id licere: vt Summa Angelica, & Adria. quæſt. de vſura, & quos
Adrianus. *Syluester.* Syluest. memorat in verbo, Vſura. pri. §. 7. Quorū ratio eſt, quòd cùm huiuſmodi mutuator nullū det
damnum, nullū extorquet pretiū. Attamen ab aduerſa parte ſtat ratio, quòd illa ciuilis obligatio, eſt
Solutio propoſitæ dubitationis. æſtimabilis pecunia. Haud enim dubiū eſt, quin priuatio libertatis ſuapte natura digna ſit pretio. Alij
verò arbitrantur nullā committi vſurā, ſi mutuū dederis illo termino ſoluendū, quando mutuatarius
ceſſauerit ad tuū molendinū venire, vel tibi alia via iuſto pretio ſeruire. Sed re vera eodē relabitur. Et
ideo vſuræ palliatio eſt. Niſi fortè cōtractus ſit emptionis & vēditionis: nil enim vetat quo minùs poſsit

conſtitu-

conſtituto pretio obligare hominem vt ad tuum veniat molendinum per tot annos,ac per totam vitã: etiam adiuncta pœna,vt quando deſecerit , certam tibi mulctam ſoluat.

Corollariũ

Hinc planè colligitur, prædiorum dominos vſuræ ſordibus inſici,dum eo pacto colonis pecuniã aut frumentum mutuant,vt auctiori pretio fundos ſuos & prędia conducant.Neque verò excuſantur dicentes prædiorum vſum tãti valere:ſed quia nõ poſſunt colonos alia conditione inuenire,mutuant: nam ſi non inueniunt, ſignũ eſt ꝙ non tanti valet cõductio.Ergo quando inuenires alium tanto pretio conducentem,tutum tibi eſſet tunc pauperi mutuare,vt eodem pretio conduceret,aliter minimè. Sunt prætereà,qui vſuram in hac conuentione nullã agnoſcunt:Obliga tu te mihi meas in æſtate demetere fruges pretio tunc temporis currẽte,vt ego tibi tunc ſoluã partem pretij. Nam hic nulla apparet mutui ratio,ſed ſolutionis.At verò non auderem hoc admittere. Nam illa anticipata ſolutio mutuatio quædã eſt pecuniæ per operas alterius ſoluendæ. Quare obligatio ratio mutui fit.

Argumentum.

Sed arguis contrà : Dum mutuatarius iuſtum pretium ſuarum operarum recepit,nulla ei videtur deberi reſtitutio.

Ioã. Andr.

Reſpondet Ioan.And. vt refert illic Adrianus, quòd debet fieri pauperibus.Nulla hoc tamen iubet ratio:quoniam reſtitutio non cedit in ius pauperum,niſi vbi nõ poteſt haberi creditoris copia,vel vbi condemnatur vt perdat, ſicut in ſimonia.

Solutio legitima.

Sed illi eſt reſtituendũ, quantum illa obligatio valet. Ex quo fit, quòd ſi vt ſe colonus obliget, pretium aliquantulo ſtatueretur ei maius , aut vt veniat ad molendinum , aliquid remitteretur pretij molæ,nulla eſſet vſura.Item,ſi etiam conductor obligaretur ipſum conducere: nam tunc quia obligatur vnus,obligatur & alter,& non ex vi anticipatæ ſolutionis. Et hæc de prima cõditione vſuræ,quę eſt,vt quod recipitur,æſtimabile ſit pecunia.

Secunda conditio vſurarij cõtractus.

Secũda verò eſt,vt ratione mutui recipiatur. Quapropter ſi mutuatarius aliàs mihi debitor eſt, poſſum illum pactione mutui diſtrictiùs deuincire , vt cum mutuata pecunia aliam etiam mihi debitam ſoluat.Vt verbi gratia,ſi abſque arbitris decem illi mutuò dedi , quæ id iudicio negare poteſt , poſſum ea lege decem inſuper mutuare,vt coram tabellario ſyngrapham omnium viginti mihi ſubſcribat.Nam licet illa obligatio æſtimabilis ſit pecunia,mihi tamen illã debebat.Et eadem ratione excluditur à ratione vſuræ,ſi vel ratione lucri ceſſantis, vel donationis , vel alia via illud recipiam.

Quæſtio celebris.

In calce tamen huius articuli explicandum ſupereſt,in qua ſpecie ſit mutuum reſtituendum,vt iuſtitia citra vſuræ crimen,quod alterutra partium committat, obſeruetur. Habet enim locum mutuatio in his duntaxat rebus(vt ſuprà dictum eſt: & habetur l.mutuum.ff.de reb.credi. ſi certum petatur)quæ vſu conſumuntur.Mutuo ergo tibi modios frumenti decem , quo tempore viliùs venditur,vtrum tempore redhibendi,quo fortè carius erit,eandem menſuram mihi debeas,quam tibi dedi , an idem tantum pretium , quo æſtimabatur dum tibi contuli ? Et vice verſa ſi pluris vendebatur dũ tibi tradidi,vtrùm poſteà eadem præcisè mihi debeas menſuram,an, quo vendidiſſem,pretium?Idem eſt de vino,oleo,melle,& ſimilibus.Tractat hoc Syluest.in verbo vſura.pri.§.decimooctauo,& decimoſeptimo,& alij multi,quos re vera non video ſcopum punctim ferire.

Solutio.

Reſponſio ergo hiſce diſtinctionibus ſit clara.Primùm,diſcernenda eſt mutuatio à venditione. Etenim dum tu hyemali tempore decem modios frumenti credidiſti, videndum eſt , vtrùm mihi eo pretio vendidiſti quo tunc vendebatur,an verò mutuaſti.Si vendideris,non tibi frumentum , ſed pretium debeo. Quapropter ſi tunc ſinguli modij valebant ducatum,decem tibi ducatos debeo , quocunque pretio poſt frumentum væneat.Et ideo ſi inter nos conuẽtum fuit,vt idem pretium frumenti rependerem, & poſteà valet modius non niſi dimidium ducatum,viginti tibi modios debeo.Res eſt clara. Si autem non ſit niſi mutuatio,tunc non pretium,ſed decem tibi præcisè modiorum debitor ſum,quocunque venundetur poſteà numo.Vt ſi menſe Ianuarij frumentum ſuſcepi,ſoluendum ſequentis anni eodem menſe , eoſdem tibi decem modios eiuſdem qualitatis remetiri teneor:vt ſcilicet granum eiuſdem ſit bonitatis.Neque refert,longène maioris annona vænibat, quando tu mihi dediſti,an multò minoris? Et idem eſt vini iudicium atque aliarum rerum vſu conſumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo pretium, ſed corpora in eadem ſpecie & qualitate.Quamobrem ſi quãdo ego tibi ſoluo, non valet modius niſi dimidium ducatum, quinque ducatis tibi ſatisfacio:licet quando à te mutuatus ſum , decem modij emerentur ducatis decem.At verò ſi tu mihi menſus es frumentum vetuſtum,obligans me vt tibi remetiar nouum,vſuraria mutuatio eſt.Nam petis frumentum melioris qualitatis quàm mihi tradis. neque refert vtrum nouum viliùs vendatur. Et ideo iſti reconditores frumenti caritatem exoptantes , renouatorum nomine infamantur.

Renouatores.

Mutuant enim frumentum ſubmarcidum,ac corruptioni proximum,vt reddatur eis nouum. Atque idem in oleo & vino & alijs cenſeto:vt ſi ſubacidum vinum mutuas,vt dulcius tibi reddatur.Hæc doctrina,quia rationis germana,ciuilis quoque iuris eſt:vt patet ff.de rebus credi. ſi certum petatur. per totum. præſertim l.vinum.

Dubitatio.

Quæris autem , quid ſi mutuo ſoluendo non ſit deſignata certa dies,vtrum fas ſit tunc mutuatori non repetere,quando videt viliùs vænundari , ſed opperiri tempus quo ſit maximi pretij,vt frumentum duplet aut triplet?

Solutio.

Reſpondetur ex natura rei nullam prodi iniuſtitiæ effigiem.Eſſet tamen auaritiæ indicium euidentius,quàm charitatis. Dico nõ eſſe iniuſtitiam,niſi mutuator operam daret,ne aliter anteà ſolueret,tunc enim iniuſtitia ſit. Aliòqui mutuatio imputatur , ſi non ſibi conſulit ſoluendo, quando ex re ſua fuerit. At verò dum pactum interuenit , vt ſolutio non fiat ante certum tempus , quando coniecturæ docent auctiori pretio æſtimandum , vſurarius contractus eſt.

Obiectio contra dicta

Contra hanc autem ſententiam ſumitur à monetarum æſtimatione argumentum.Sequeretur inquam ex his,quæ dicta ſunt, quòd liceret mihi mutuare tibi ducatos centum,quando minori argento vel ære æſtimantur:& poſtea dum regis pragmatica aureorum valor augetur , idem auri pondus ſuſcipere.

Syluester.

Syluester vſura. pri. §. decimoquarto , refert Doctores iuris dicentes , quòd ſi veriſimiliter dubitatur tempore ſolutionis poſſe valere minùs pluſue , tunc eadem aurea moneta eſt reſtituenda .

Diſcrimen inter pecuniæ et aliarum rerum valorem.

Sed re vera vel me vel iſtos fallacia excæcat. Interſtat enim , ni fallor , planiſsima intercapedo inter valorem monetæ , & valorem aliarum rerum vſu conſumptibilium. Nam dum pretium , verbi gratià , frumenti , vel vini , vel olei augetur , res ipſa in ſe immutata manet.

Et ideo eadem est restituenda mensura, quæ mutuò recepta fuit modo iá ex ... ro. Quando verò monetæ valor augetur, ipsa in se natura monetæ, quatenus moneta, hoc est rerum mensura est, augetur ac si augeretur mensura frumenti: vt puta modius fieret maior. Et ideo si quãdo à me mutuatus es ducatum, non valebat nisi regalia vndecim: & post ad duodecim eius æstimatio aucta est, non debes ducatum integrum, sed vndecim argentea regalia. Quemadmodum prorsus si decem tibi vrnas frumenti mutuarem, dum vrnam duodecim tantùm modioli explebant, & postea per legem aucta est, vt capiat modiolos tredecim, non debes mihi nisi vrnas, quæ duodecim præcisè reddant. Veruntamen quod de variatione valoris pecuniæ diuersis temporibus in eadem prouincia dicimus, falleret quidem si pecunia traduceretur ab vna prouincia, in aliam Ducatus, exempli gratia, in Hispania, quę auri abundantior est, minori argento penditur, quàm in Anglia, vbi maior est argenti copia. Ob idque vndecim hic argentea regalia plus valent quàm illic. De hoc ergo reponenda est disputatio vsque ad proximum librum, vbi de cambijs differendum nobis est.

Solutio. Temperatio superioris assertionis.

RESTAT ergo vt ad argumenta respondeamus, quæ tantùm nos duo proposuimus. Primum enim sancti Thomæ de lucro cessante, statim articulo proximo enucleandum est. Secundum verò idem fermè est, quod præcedenti articulo, quinto loco fecerat, atque illic ideo solutum reliquimus. Est enim eiusmodi: Mutuatarius tenetur ex honestate beneficium compensare, ergo potest ad illud beneficium ratione mutui ciuiliter obligari. Iam enim suprà negata est consequentia. Nam iustitiæ legi illa repensatio satisfacit: qua tantum tibi redditur quantum mutuasti: aliæ autem honestatis, libera esse debet: sicut tu liberè mutuasti. Ad quartum ergo, quod nos primum fecimus, nempe an liceat ratione mutui obligare mutuatarium ad iterum mutuandum, respondet Angel. assertoriè. Ratio sua est eadem, quæ paulò superiùs allata est: nempe quòd in tali contractu nullum mutuatario datur damnum. At verò iam ibidem monstrauimus fallacem esse rationem. Nam licet beneficium mutuandi, officium sit liberalitatis & misericordiæ, tamen obligatio est æstimabilis pecunia. Ob idque perspectè Diuus Thomas negat esse licitum. At verò vtrum mutuare hoc pacto liceat, vt in præsentia tu mihi aliam rem mutues: scilicet mutuo tibi frumentum, vt mutues mihi vinum? Nam ex dictis sancti Thomæ apparet licentiam hanc colligi: vbi ait: licet simul mutuanti vnum aliquod aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum, cùm tamen discrepantia deprehendi vix queat. quòd cùm non te possim ligare vt cras mutues, possim te obligare vt statim mutues. Neque responsio solida est, si dicas mutuationem de præsenti non esse æstimabilem pecunia: nam etsi hoc verum sit, tamen obligatio est æstimabilis. Respondetur ergo quod neque sanctus Thomas dicit, quòd potest intercedere obligatio in præsenti, vt scilicet petenti ex te mutuo, non aliter concedas, quàm ciuiliter obligando vt statim mutuet. Sed supponit, vti res habet, quòd mutuationes de præsenti gratuitò fiunt. Vt, mutua tu mihi, & ego tibi. Et ideo simpliciter ait quòd licet mutuum recipere.

Ad primũ argumentũ. *Dubium.* *Solutio. D. Thomas*

Quapropter placet mihi appendix illa Caietani hoc loco: nempe quòd liceat fideiussori pretium recipere, vt fideiubeat. quoniam illa obligatio qua se stringit tuo nomine soluere, æstimabilis est pecunia ac subinde vendibilis. Quòd si contrarius insurgas: fideiussio est quædam species mutui: sed si fideiussor mutuaret amico pecuniam, non posset pretium recipere: ergo neque inde quòd pro eo fideiubet. Negatur tamen prior præmissa. Alia enim res est fideiubere pro te, quàm mutuare tibi. Ex quo rursus infertur, quòd posset quis vt se obligaret paratum esse ciuibus mutuare quoties egerent, stipendium Reipublicæ suscipere: hoc enim non est pro mutuo, sed pro obligatione. Ac demum ex his colligitur, quòd non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum diui Thomæ argumentum materiam inducit contractus societatis: de qua nos infrà longam differturi sumus quæstionem. Ad sextum ergo, quod nos secũdo loco posuimus de pignoris vsufructu, respondetur planiter, quòd quando pignus est fructuosum, computandi sunt eius fructus in sortem. Aliàs ijdem reciperentur in pretium mutui, vnde vsuræ labes contraheretur. Cautio est vtriusque iuris, vt extrà, de vsur. cap. 1. & 2. & C. de distra. pigno. l. 1. Exurgit autem duplex difficultas ex eodem iure. Prima nascitur ex cap. conquestus. eodem. vbi postquàm præcipitur vt fructus pignoris ducantur in sortem, additur, Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri, nempè quòd si ecclesia fundos aliquos in feudum seu in emphyteusim alicui tradidit, & postea feudatarius eidem ecclesiæ eosdem impignorat fundos ecclesia potest recipere fructus non computando in sortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extrà, de feud. cap. 1. & tamen esse apparet manifestariæ vsuræ scelus. Sunt ergo qui non aliter hoc putant defendi posse, quàm quòd in vtilitatem ecclesiæ permissum est. Veruntamen solutio hæc non satisfacit. Nam ecclesiæ mos & consuetudo est potiùs non exigere vsuras: neque vnde licitè posset: vt patet in cap. fraternitas. 12. quæstione secunda. Et ideo alia nequit reddi ratio, quàm quòd hæc est natiua feudorum conditio, vt quoties adierint ad verum dominum, redeant cum fructibus: sed tamen feudatarius absoluitur à solutione feudi: vt eodem cap. 1. de feud. habetur. Verum est tamen æquitati appareré consine, vt si feudatarius, quia meliorem reddidit fundum, plures colligebat fructus quàm soluebat, ille excessus semper obueniret ei, quanuis eum impignorasset. Attamen quia exoneratur illo onere excolendi deinceps fundum, & meliorem reddendi, etiam illo excessu priuatur. Grauius tamen oboritur dubium ex capit. salubriter. de vsur. vbi habetur, quòd si socer tradidit genero pignus dotis fructuosum, iustè idem gener vsufruitur pignore, dum sibi dos non soluitur: neque fructus illos cogitur ducere in sortem. Idem permittit ius ciuile. l. Pater. ff. de doli mali & met. excep. Et quidem de conclusione nemo ambigit: sed tamen de ratione est dubium. Aiunt enim Panormita. & cæteri super d. cap. salubriter. rationem sumi ex sustentatione onerum matrimonij. Sed est Adria. in quæstione de vsura, cui caussa hæc non probatur? Argumentum eius est, quòd in alijs quoque contractibus contingit vt qui pignus recipit, teneatur aliqua onera sustinere: & tamen non ideo potest percipere fructus extra sortem: vt si vendas annuam pensionem pretio mille ducatorum, pro quo recipis pignus, teneris

Caietanus. *Ad secundum argumentum.* *Prima difficultas de fructibus pignoris.* *Solutio. Feudorum conditio.* *Panormit. Adrianus. Argumentũ Adria.*

illa onere soluendi pensionem sustinere: & nihilominus debes fructus pignoris in pretium numerare. Item, qui stipendio regis viuit, tenetur alere familiam: & tamen si pignus stipendij acciperet, teneretur fructus recipere in pretium: ergo ratio illa nulla est. Hinc ergo colligit Adrianus quòd non potest gener recipere illos fructus extra sortem nisi ratione interesse, putà lucri cessantis. Et miror ita alios esse hoc argumento deuinctos, vt dicant hanc esse Theologorum opinionem: cùm tamen nullus præter Adria. extiterit, qui hoc somniet. Enimuerò quòd propter onera matrimonij illi fructus percipiantur, non solùm doctorum opinio est, sed expressa iuris sententia. Hanc enim rationem subdit præfatū cap. dicens, Cùm frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda. Atque idem colligitur ex allegata l. Pater. Quis ergo Theologorum id audeat negare? Prætereà, caussa illa lucri cessantis communis est in alijs etiam contractibus, & tamen leges aliquid peculiare tribuunt genero in fauorem matrimonij. Adde, quòd si illa esset tantùm caussa, locum non haberet nisi vbi gener esset mercator, qui in negotiatione deberet tractare pecuniá. Nam qui illam non habet negotiationi expositam, agere de lucro cessante non potest: & tamen generis in vniuersum indultum est priuilegiú hoc. Istæ rationes adeò remordent eosdem auctores, vt illic non persistant, sed dicant esse donationem soceri. Hoc tamen responsum nullum habet fulcimentum: nam Papa cùm interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius ratioque iubeat. Igitur Adria. & qui eum sequuntur, ideo seducti sunt, quòd nullatenus intellexerunt quidnam esset onera matrimonij sustinere. Haud enim hoc, vt ipsi putant, id simpliciter est, quod vxorem familiamque alere, vt in alijs oneribus vsu venit: sed est eandem alere, reseruata semper dote. Tenetur enim semper maritus vxori de integra dote: & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, recipit iure fructus pignoris, dú soluatur dos, quia præsumitur quòd aliquid illa dote emeret, vnde, illa salua, vxorium onus ferret. Et ideo lex illa, pater. docet, quòd quando pater alit filiam, non potest gener recipere fructus pignoris. Sed quid si gener liberè concessit terminum solutionis socero? Respondeo, quòd si id concessit suscepto fructifero pignore, censendus est intellexisse secundùm ius: ideoque potest percipere fructus extra sortem: nisi contrarium liberè expressisset. Nam cùm possit quisque indotatam sibi desponsare, potest & fructus remittere pignoris. Quo fit vt Almain. 4. senten. distin. 15. q. 2. immeritò remordeat Iurisconsultos: dicens, quòd quando socer non est in mora soluendi, non licet genero recipere fructus pignoris vltra sortem. Immo ipse non penitus radicem iuris penetrauit, quo potest illos etiam tunc suscipere. Atque hinc planè, quòd Panor. eodem cap. salubriter. scitè, vt arbitror colligit, posse generum non solùm fructuosum pignus, verùm & certam pensionem quotannis recipere, dum dos non soluitur. Illud enim non recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia, dote salua, tenetur familiæ prouidere. Neque argumentum quorundam contrarium tenentium vllius est momenti, scilicet, quòd Papa non respondet nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodem responso colligitur, quòd potest alia via recipere vnde vxorios sumptus faciat. Syluest. autem moderatur sic sententiam, vt non possit gener plures fructus suscipere pignoris, quàm quibus sufficiat onera supportare. Et arbitror conditionem non longè à veritate aberrare. Etenim quod alij dicunt, scilicet tantum posse recipere, quantum lucri cessat, inde refellitur, quòd (vt probatum est) non recipit ratione lucri cessantis. Atqui ex eadem radice soluitur alia quæstio, si interroges, vtrùm defuncto marito possit etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia alimenta, seu à patre, qui nondum soluit dotem, seu à mariti hæredibus, si soluta fuerat. Apparet enim inde non licere, quòd dissoluto matrimonio vidua non sic perfert matrimonij sumptus, vt debeat seruare dotem: & ideo potest mutuum suscipere ex illa postea soluendum. Nihilominus respondetur, absq; dubio, seu pater debeat, seu coniugis hæres, alteruter tenetur, vel dotem soluere, vel illam secundùm suum statum & conditionem alere: quia tenetur maritus iure matrimonij eam alere quousque suam ei integram soluat dotem: quæ debet eius hæredibus, quàm maximè fieri potest, reseruari. Hoc tamē mihi dubium impræsentiarum occurrit, ad rem minimè impertinens: vtrum posset quis filiam non aliter dotare, quàm mutuādo genero pecuniam: ita vt mutuaret quispiam decem millia ducatorum mercatori sub pacto & obligatione, vt suam duceret filiam? Apparet enim hoc esse licitum. Primùm, quia posset quisque (vt dicebamus) indotatam ducere: ergo pro mutuo. Item, quia ducere vxorem, videtur esse opus amicitiæ: nam illam deberet prudentissimus quisque sibi matrimonio adiungere, quā haberet honeste charam: amicitiam autem pro mutuo poscere non est vsura, vt suprà dictum est. Præterea, si ille diligens esset & negotiationum peritus, pluris penderet decem millia mutuata, quàm donata mille. Respondetur nihilominus non esse licitum. Nam dum mutui vinculo alium obligas vxorē ducere, cùm illa obligatio graui sit æstimabilis pecunia, vsum mutuatæ pecuniæ seorsum consideratum, rependis in pretium illius obligationis, loco videlicet mille ducatorum, quos ille in dotem reciperet. Neque refert, maiorisne ille æstimaret mutuum, an minoris. Et ad aliud respondetur, quòd quāuis per amicitiam posset gratis vxorē ducere: tamen iam tunc nō facit gratis, sed pro vsu pecuniæ, pretio æstimato. Ex his fit consequens, Reges autem magnates nullatenus posse vrbibus aut villis quas in pignus mutui suscipiunt, extra sortem vsufrui: neque vlla ratione possunt ab vsuraria iniquitate excusari. Remedium est tamen, vt non recipiant nisi emptas cum pacto retrouendendi: tunc enim fructus emptoribus obueniunt. Hoc autem nihilominus subticendum non est: Impignoras verbi gratiā, sterilem agrum, qui tibi neutiquàm erat vsui: quia nec erat frugifer, neque virescebat: neque illum colere cogitabas: alter autem, cui impignorasti, colit illum, vt olera saltem inde colligat, fortè non est condemnandus, vt in sortem ducat: quoniam cùm tu nullum pateris detrimentum, non debet alterius industria in sortem computari: veluti si depositarius vsu pecuniæ tuæ lucretur, nihil tibi debet. Hæc autē prudenter pensanda sunt. Nam si emolumentum esset alicuius momenti: puta quòd ager, non quòd putabatur sterilis, sed domini incuria non colebatur, & posteà cultus fit frugi, arbitror fructus in sortis solutionem annumerandos.

Prima ratio in Adrianum. *Secunda ratio.* *Postrema.* *Deceptio Adriani et cōplicum.* *Sententia auctoris.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Almain.* *Panormit.* *Syluestri moderatio.* *Quæstio altera.* *Ratio dubitandi.* *Dubium.* *Ratio hæsitandi.* *Responsio.* *Ad argumēta facta.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm ratione damni emergentis aut lucri cessantis, liceat mutuatori quidpiam vltra sortem recipere.

Primum argumentum partis negatiuæ. IN contractu mutuationis frequens habetur ratio damni emergentis & lucri cessantis. Et ideo quæritur, an horum ratione liceat mutuatori quidpiam supra sortem accipere? Et arguitur à parte negatiua: Si hoc esset licitum, sequeretur, quòd nullum esset vsuræ vitium, eiusmodi lucrũ in pactũ ducere, consequens tamen est falsum: quia cùm mutuatio opus sit charitatis, gratis debet fieri: ideoq; dum suapte sponte suam quis pecuniam mutuat, debet eam subinde gratis à lucro diuellere. Alioqui non mutuet, postquàm non cogitur. *Argum. 2. D. Thomas* Secundò arguitur ex verbo sancti Thomæ, quæstio. 78. articulo 2. Id quod nondum quis habet, vendere non potest: mutuator nõ habet lucrum: immo multis peruium est periculis, quibus impediri potest: ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere. *Argum. 3.* Tertiò: Si de lucro cessante posset mercator statim cum mutuatario conuenire, patentissima aperiretur via palliandis vsuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. In cõtrarium tamen est, quòd nemo tenetur ob præstitum beneficium sibi incommodare: contingit autem sæpe, vt cuipiam caussa mutui & damnum accidat, & cesset lucrum: ergo licitè potest tunc incolumé se, indemnemque seruare.

QVAESTIO hæc & inter doctores controuersa est, & inter mercatores periculosa. Habet autem certi compertique quidquam, atque aliam partem dubiam. Ad eius ergo intellectum prænoscenda est terminorum significatio. *Damnum emergens.* Damnum quippe emergens est detrimentum, quod mutuator caussa solius mutuationis patitur: vt si ruinosas ædes reficere parabat, aut annõnam in æstate in totum annum emere: & amicus precibus improbis mutuatam ab illo pecuniam, quia ipse fortè grauius indiget, euellit: & idem tunc mutuator eum damni commonefacit sui: si posteà domus sine alia eius negligentia corruit, vel frumentum cogitur cariùs postmodùm emere, vel per vsuras pecunias recipere quibus alia sua debita soluat, illud dicitur damnum emergens. *Quid lucrũ cessãs.* Lucrum verò cessans est, si mercator pecuniam negotiationi expositam, precibus etiam victus mutuat: vel, quò citra dubium loquamur: ab inuito extorquetur, vel stato tempore non soluitur, lucrũ quod augere potuerat, cessat. *Prima conclusio.* Respondetur ergo ad quæstionem quinque conclusionibus, ab his, quæ certiores sunt, initio sumpto. Prima: Quando mutuatori inuito, videlicet contra suam voluntatem vel damnum emergit, vel lucrũ cessat, iustè & absque vllo vsuræ periculo illud potest exigere. Memento lucrum tunc duntaxat cessare, quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio est patentissima: quia quando quis inuitus est, vim patitur, ac perinde quasi rapinæ iniuriam. *Ratio conclusionis.* Atq; huc pertinet l. Cùm quidam. ff. de vsur. vbi ait Iurisconsultus: vsuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentiũ infligũtur. Et l. 1. habetur, quòd si socius communem pecuniam in proprios vsus cõuertit, teneatur socio vsuras præstare. Et C. eodem l. vsuras. cogitur emptor, qui in solutionis mora est, vsuras insuper soluere venditori. Conclusio ergo in dubium venire non potest. *Dubitatio.* Sed vtrum statim ab initio posset sic licitè inter ambos conuenire, vt si non solueris stato die, tenearis deinceps certum numum vsurarum soluere? *Solutio.* Respondetur in primis, quòd nomine pœnæ proculdubio potest. Nam cùm mutuatarius teneatur in tempore soluere, iam inde mutuator inuitus caret suis nummis. Et ideo rigore iustæ mulctæ potest illũ cogere, sicuti & iudex eum cogeret. At verò an idem liceat ratione cessantis lucri, etsi aliquantulo sit maius dubium: tamen neque negandum est licere: dumtamen in fraudem contegendæ vsuræ id non fiat; nempe si mutuator verè est mercator ex negotiatione victitans. quoniam potest bona fide mutuare vsque ad certũ diem, admonitumq; ex tunc mutuatarium habere, quòd deinde suum nõ est propositum mutuare, sed quòd deinceps inuitus à suis negotijs cohibetur. *Secunda cõclusio.* Secunda conclusio: Si quis habet pecuniam negotiationi mancipatam quomodocunq; inuitus cogatur illam mutuare, non solùm damnũ emergens, verùm & lucrũ cessans potest iustè vltra sortem repetere. Dico inuitus: quia ei vel aliqua vis infertur, vel tenditur fraus. Exempla: Vt si quis mercatori mortem aut incommodum aliud comminetur, nisi sibi mutuet: vel si vasallus prudenter grauiterque metueret, nisi domino suo mutuum daret, diuexatum iri ab illo, & molestias perpessurum. Hæc enim est quædam violentiæ species. Aut si fortè rex ingruente bello indigeret à mercatoribus pecunias mutuari: qua vtique ratione posset illos compellere: illiq; tenerentur parére. In hisce inquam atque id genus accidentibus planum est mutuatarium propter tales coactiones se posse indemnem seruare. Atqui huic assertioni patrocinatur Pontificiũ ius, extrà, de fideiuss. ca. peruenit. & cap. constitutus. quibus iubetur, quòd si fideiussor nomine illius, pro quo fideiussit, soluit, dispendiumque aliud fecit, aut damnum accepit, tunc ille cuius gratiâ soluit, restituat eũ in suum ius, reddatq; ipsum prorsus indemnem, ab omnique immunem iactura. Veruntamen quò ad rem descedamus, ibi latet quæstionis neruus, vbi mutuator nullam speciem vis aut fraudis patitur, *Tertia conclusio.* sed rogatus suapte sponte mutuat. De hoc igitur adhibetur cõclusio tertia, paulò minoris certitudinis, quàm superiores. Ille qui rogatus mutuat, potest præuisum formidatúmve damnum emergens in pactum mutui ducere: videlicet si domus ruinam timet, aut annonę caritatem, quam modò emere impeditur, aut si vsuras postmodùm soluere cogitur pro ære alieno, in quo mutuet, manet. Conclusio est *S. Thomas.* sancti Thomæ secunda secundæ, quæstione 78. articu. 2. alterique similis, quam præcedenti quæstione de venditore asseruerat, qui rei pretio apponere damnum potest, quod vendendo incurrit. Ob idq; simili ratione probatur. Damnum enim, quod talis mutuator patitur, sua interest, quòd ideo ratione mutui accipere non tenetur, atque ideo potest de sua incolumitate paciscí Moderati autem consultò sumus conclusionem veluti de venditione dicturi sumus: nempe quòd rogatus mutuet, mutuatariumque admoneat. Nam si vltroneus tacitusque mutuat, sibi imputandũ est damnũ. quoniam si alter

rem sci-

rem sciret, nollet fortè sub illa conditione mutuum accipere. Atque hinc sequitur, quòd si damnū non fuit præuisum, neq; timebatur, sed pòst fortè superuenit, non tenetur mutuatarius de illo vtpote, qui reddere non cogitauit nisi simplex mutuū: vt per hæc intelligatur id quod diximus, rogatus: nihil enim aliud significamus quàm quòd mutuatarius sciens & prudens tanquam rem sibi commodam mutuari ab altero velit cum illo damno. Nam si ex re sua non esset, neutiquàm illud acciperet. Quo fit, vt etiam si qui damnū passurus est alteri ex charitate tanquàm amico offerat conditionem, non ideo fit inhabilis vt damnum emergens recipiat. Hoc dixerim, quia rogari vel offerre, vt statim dicturi sumus, per se nihil facit, neque tollit rationem vsuræ. Hactenus plana sunt omnia. Totum ergo quæstionis pondus huc inclinat, vtrùm pariter possit lucrum cessans ab eodem mutuationis articulo recipi vltra sortem? Ad cuius examen præfigere operæpretiū est distinctionem hanc: Bifariàm potest existimari pecunia: vno modo absolutè secūdùm eius communem vsum. Et de hoc omnes consentiunt, nemini fas esse vltra sortem aliquid recipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiationi non vacant, latè patet. Nam hic est vsus, qui seorsum non venit computandus. Altero verò modo consideratur, vt negotiationis industriæ subest: nempe quia possessor illam habet negotiationi expositam. Et de hac pecunia aiunt Conrad. eoq; multi pòsteriores statim posse mercatorem pacisci, vt lucrū cessans ad sortem sibi accumuletur, etiam si non sit inuitus, sed rogatus mutuet. Nihilominus statuo egomet mihi hanc quartam conclusionem: Quòd hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci, non est adeò certum, vt patroni assertionis huius arbitrantur: sed est tum minùs probabile, tum quàm plurimis vsurarum periculis expositum. Et quidem quòd non sit vsque adeò certum, multis rationibus comprobatur. Primùm, nullam iuris aut canonici, aut ciuilis legem inuenias, quæ hoc permittat: quod certè non est infimum argumentum. Nam cùm tam frequentes extent, quæ vsuras ratione moræ pendi iubeant: videlicet dum mutuator, vel quiuis creditor inuitus re sua caret, si spontanea hæc lucri cessantis pactio tam planè licita esset, non defuisset lex, quæ id insinuaret. Mox si priscos doctores consulas, diuus Thomas id negat, consultò dignoscens inter damnum emergens & lucrum cessans: nempe quòd illud licet in conuentione ponere, hoc verò minimè. Cuius sententię accedit Scotus in 4. distinct. 15. quæstio. 2. & Durand. in 3. Sentent. distinct. 37. quæstio. 2. & inter Iurisconsultos illustris Innocen. super. c. Nauiganti. de vsur, Immo inter antiquos grauesque seu iuris seu Theologię doctores neminem inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione moræ aut alius culpæ debitoris. Qui autem eam affirmant, sunt Conrad. recens auctor, quæstio. 30. eandemque cum formidine & timore septem conditionibus circumsepiens. Pòst verò Syluest. verb. vsura. pri. §. 19. & Caietan. super S. Thom. 2. 2. quæstione. 58. & in sua Summa affirmatiùs eandem defensant. Atque Adria. in quæstio. de vsura: licet fateatur (vt suo verbo vtar) esse opinionem modernorum. Quòd si ratione agamus, vna est, quæ vehementer apud me aduersus hanc opinionem depugnat: Lucrum cessare, vt nomen sonat, est hominem à lucro cohiberi: nemo autem cohibetur nisi sua impediatur voluntas: inuoluntariū verò, doctore 3. Ethicor. Arist. sola vis, metúsve, aut ignorantia facit. ergo vbi nullū istorū intercedit, nō propriè censetur cessare lucrum. Certè est res creditu difficilis: quòd si mercator qui negotiationi expositam habet pecuniam, offert illam mutuo, non potest recipere lucrum cessans: & tamen per hoc solùm quòd alter leuissimo verbo mutuum idem ab eodem petat, possit idem lucrum in pactum ducere: cùm nihilominus spontaneus facit rogatus, quàm si alterum præueniret. Atqui per hanc rationē, omnes aliorum labefactantur. Primùm enim patens est discrimen inter damnum emergens & lucrum cessans: nam illud non pendet ex industria, sed est mera passio, à qua idcirco se quisque incolumem seruare potest: hoc autem pendet ex industria, à qua qui si sua sponte suam abstrahit pecuniam, non est quòd impediri censeatur. Arguunt prætereà sic: Post moram licet recipere lucrum cessans: sed pecunia negotiationi exposita, tantæ vtilitatis erat ante illam moram: ergo poterat idem lucrum absque mora peti. Sed vides argumentum extra chorum saltare. Haud enim negamus illam pecuniam tantum valere ante, quantum post moram: sed tamen anteà non impeditur, sicut posteà. Nam illa iniuria quæ fit post moram, dimouet voluntatem inuiti mercatoris a sua negotiatione: & ideo debetur ei lucrum. Quando verò sponte mutuat, non propriè impeditur. Atque hanc differentiam optimè perspexit D. Tho. quippe qui. 2. 2. q. 62. articu. 4. in solutione ad secundum, fatetur, quòd qui pecuniam creditoris vltra terminum præfixum detinet, quia eum damnificat, tenetur ei refundere etiam lucrū. Ex quo malè infert ibidem Caietan. eandem esse rationis vim ante moram. Nam quantùm ad lucrum cessans, non censet diuus Thom. creditorem damnificari, nisi dum inuitus impeditur: quandoquidem postmodùm quæstio. 78. negat ante moram idem lucrum licère recipi. Et per hoc aperitur fallacia alius istorum argumenti, huius scilicet: Qui mercenarium à suis operis impediret, teneretur illi refundere lucrum cessans: ergo negotiatori mutuanti. Negatur enim consequentia. Immo contrariū per hoc conuincitur. Si enim vi aut fraude illum impedias, teneris quidem: si autem tuis solis precibus ductus vult amore tui cessare, nihil ei debes. Et simile nos dicimus in proposito. Si autem conuentione facta ob pretiū ille cessat, nullum ad propositum affers exemplum. Atqui & in huius discriminis ignoratione latet deceptio. Operæ enim mercenarij natura sua locabiles pretio sunt & cōducibiles, pecunia verò minimè. Nam si aliquid plus valet, non à se habet, sed dūtaxat ex adiuncta possessoris industria: ob idque quando sua sponte mutuat, liberè nudat illam tali valore. Quapropter neque est simile de illo, qui impeditur ne beneficium assequatur, cui restitutio debetur. Nam ille inuitus non assequitur. Neque rursum est par ratio de instrumentis. Arguunt enim: Opifex potest instrumenta suæ artis pretio locare: sed pecuniæ sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum: ergo potest illas locare. Est nanque latissimum interuallum quòd vsus instrumentorum, quia non consumuntur vsu, seorsum est dignus pretio, sicut vsus equi, & domus: quæ idcirco locabilia sunt. Vsus autem pecuniæ per se non est ad illum vsum locabilis, quo consumitur, sed totus valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere nequis

Quæstionis difficultas. *Distinctio.* *Opinio Cōradi.* *Quarta cōclusio.* *Prima ratio pro cōclusione.* *Secunda ratio.* *D. Thomas* *Scotus.* *Durandus.* *Innocētius* *Conradus.* *Syluester.* *Caietanus.* *Adrianus.* *Ratio potissima præteritæ conclusionis.* *Aristote.* *Primum argumentum contrariæ opinionis.* *Solutio.* *Caietanus.* *Argumē. 2.* *Solutio.* *Argumē. 3.* *Solutio.*

quis, nisi quando impediris: impediris autem solùm quando inuitus cessas. Aristot. nanque diuitias per se vocat felicitatis instrumenta: scilicet vt liberalitatis virtus vsum habeat: non tamen q sint sicuti aliarum artium instrumenta. Ac perinde patebit dissimilitudo de sato aruo. Arguunt siquidem præterea, quòd sicut frumenti modius per se non valet nisi modium: seminati verò atque herbescentis pluris, propter potentiam æstimatur: ideoque non solùm quando per vim ab aliquo pessundatur, verùm & ex conuentione potest vendi, quantum valet cum illa potentia: sic vtrique negotiator, aiunt, potest cum illa potentia mutuare pecuniam. Porrò autem à venditione ad mutuum, nulla fit solida consequentia. Nam res vendibilis suapte natura valet pretium: mutuum autem gratis fieri debet: nam, vt identidem hoc dicamus, industria mercatoris non impeditur nisi quando eius voluntati seu per vim seu per fraudem obsistitur. Quare nec argumentum de iactu retis, qui l. si iactum. ff. de acti. emp. & vendi. declaratur esse vendibilis in spe, ad præsens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hæc enim solùm concluderet, quòd postquàm mercator iam emit merces, quas ad nundinas misit, posset lucrum vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut satus ager: & ideo illud lucrum est vendibile. Quando verò nihil emis, sed sponte mutuas, nihil habes quod vendas. Ac multo minus ad rem facit argumentum quod de genero fit suscipiente fructus pignoris extra sortem: siquidem iam probatum est non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illos recipere. Præter hæc alia sunt argumenta, quibus palàm docetur quantum periculi ab illa opinione confletur. Circumuallant enim eam Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus necessarijs, vt aiunt, vt contractus ab vsuræ periculis liberetur. Harum capitalis est, quòd mercator potiùs expetere debet & optare negotiatione augere suam pecuniam, quàm mutuo. Per hoc enim putant impediri eius voluntatem. Nam si mauult mutuare, fatentur non impediri, atque adeò non licere lucrum cessans recipere. Sed quàm sit imbecilla hæc conditio, apertè monstratur: Id quod in re natura sua licitum est, nullum est peccatum desiderare: neque tale desiderium contractum vitiat: mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solùm, quòd rogetur lucrum cessans recipere: ergo licet desiderare vt aliquis se rogatum accedat, vt illo modo impediatur à negotiatione. Si ille sic apud se constituisset: Nisi quis à me mutuum petat, nolo mercaturæ meum æs committere, planum esset vsuræ vitium: quia non habet pecuniam expositam. Dum autem firmiter constituit negotiari, nisi quis ab eo mutuum petat, profectò nescio secundùm istorum opinionem, cur desiderare, vt quis mutuum petat vt lucrum recipiat, vitium conflet vsuræ. Atque adeò sequitur, quòd per hoc solùm, quod mutuator rogatur, non propriè impeditur, quandoquidem illud optare licet. Quòd si hoc verum est, vide quàm lata sternatur vsuris via. Nam dicere, quòd debet mutuator mutuare charitate victus, vt possit lucrum recipere, commentum est. Siquidem ad naturam vsuræ tollendam, nil facit charitas. Adde, quòd tunc non opus est vt rogari expectet: nam maior esset charitas, si amicum egêre sciens, offerret ei pecuniam mutuo, si vellet, cum pacto lucri cessantis. Nam dum metus est damni emergentis, profectò licet habenti pecuniam eandem amico offerre, vt si ex re sua est, mutuatam cum tali periculo recipiat. Alia eorum conditio est, quòd labores & expensæ, & pericula deducantur à summa cessantis lucri. Attamen neque hæc conditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensas quidem planum est esse deducendas: quia remanent apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non est eadem ratio. Sum ego, verbi gratiâ, mercator hac arte viuens: petis à me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrum cessans iam nunc suscipere, possem etiam tantum recipere, quantum si meas nauarem operas, lucrarer: nam paratus sum ego impendere labores meos: & malo laborando lucrifacere decem, quàm sine labore octo: volo etiam subire pericula. Si ergo solas preces isti censent esse impedimentum meæ voluntatis, vt lucrum dicatur cessare, profectò cùm à laboribus meis & periculis impediar, totum possum petere. Enimuero si mercenarium impedires ne suas operas in vineam locaret, totum denarium debes ei sine deductione laboris: quia maluisset ille integrum denarium laborando, quàm decurtatum cessando. Ecce rationes quæ me semper de re hac dubium tenuerunt. Et fateor, hanc mallem sententiam tenere. At satis duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere: sed optarem habere patronos, qui mecum eiusmodi personata vsurarum portenta abigerent. Nam hæc lucri cessantis imago hiatum istum & voraginem vsurarum non à multis hinc annis patefecit. Nihilo seciùs, quia non mihi tantum arrogo, vt primus opinionem illam prorsus refellam, sit nostra quinta conclusio: Non omnino probabilitate caret vt possit lucrum cessans in pactum duci ab articulo mutuationis: dummodo re vera cesset, & non fiat in fraudem vsurarum. Verè enim cessare tunc penitus censendum est, non quia poteras negotiationi pecuniam committere, sed quando re vera iam firmus exponere constitueras, atque eandem, quam mutuas. Nam si habes viginti millia, & non decreuisti mercaturæ nisi decem millia committere, nequis ex aliorum mutuo lucrum cessans petere, eò quòd illis quoque negotiari potuisses. Ratio conclusionis huius quæ vllam habeat probabilitatem, hæc vna est, quòd postquàm illa pecunia tuæ mancipata industriæ, tanti æstimatur: & alter sciens & prudens vult illam cum illo onere suscipere, videris tu posse de illo pretio pacisci. Et tunc S. Thom. sic interpretandus est, quòd non licet id integrum suscipere, quod re futurum erat in actu: quia nondum est certum, ac multominus quantum poterat accrescere: quoniam hoc minus habet certitudinis, sed quantum est in habitu, puta in spe secundùm coniecturalem prudentiam verisimili. Quanuis cui rationes nostræ alteram persuaserint sententiam, optimo se iudicio tuebitur, dicens, nunquàm lucrum, nisi in inuito propriè cessare. Et idcirco argumenta in capite quæstionis proposita ille dissoluet cui ia intererit.

Argum. 4.

Solutio.

Opinio Cõradi nõnihil cõtinet periculi.

Argumentum contra opinionem recitatam.

Quinta cõclusio.

Ratio conclusionis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm quidquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

POST hæc sequitur sermo de vsurarum restitutione. Et quia de illa ambigere nemo potest, quæritur ampliùs, an quidquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium? Et arguitur à parte affirmatiua, secundùm Paulum ad Roma. 11. Si radix sancta, & rami: ergo à contrario sensu, si radix infecta, qualis est vsuraria pecunia, & rami, putà eius lucra, ac perinde restituenda. Secundò: Si fœnerator fœnebri pecunia possessionem aliquam emit, vendenda illa est, vt iubetur extrà, de vsur. cap. cùm tu. vt de eius pretio pecuniæ vsurariæ restituantur: ergo æquali ratione debet & lucrum eiusdem pecuniæ domino reddi. Tertiò: Fœnerator non plus iuris habet in lucrum vsurariâ pecuniâ comparatum, quàm in ipsam pecuniam, sed illius pecuniæ nullum acquirit dominiũ: ergo nec lucri, ac subinde pari iure tenetur illud domino refundere. In contrarium est ratio hæc: Id quod homo per suam propriam industriam nulla vetante lege acquisiuit, legitimè possidet: contingere autem potest, vt vsurarius sua industria id acquirat, quòd lex possidere non vetat: ergo illud non tenetur restituere. *Primum argumentum.* *Argum. 2.* *Argum. 3.*

DE vsurarum restitutione vt in fronte quæstionis dicebam, nemo dubitat, sed tanquam certum relinquitur. Nihilominus quia eius ratio nonnihil habet dubietatis, & de hoc quoque respondendũ est. Tribus autem conclusionibus constabit responsio. Prima: Quidquid pretij ratione mutui per vsuram receptum fuerit, manet restitutioni subditum. Conclusio iam suprà articulo 1. ex altera illata est: inde videlicet quòd vsura est peccatum iniustitiæ commutatiuæ, eò quòd illic vel pecunia bis venditur, vel semel vsus, qui seorsum nullius est pretij dignus. De lucro autem quod postmodùm per pecuniam vel rem aliam vsurariam accrescit, distinguendum est cum D. Tho. Rerum nanque, vt dictum est, aliæ sunt, quarum vsus est ipsarum consumptio: qualis est frumentum, pecuniæ, &c. aliæ verò, quarum vsus non est earum consumptio: vt prædium, domus, & similia. Est ergo secunda conclusio: Quando res, quæ vsu consumuntur, per vsuram extorquentur, puta pecunia, grana, vinum, &c. tunc fœnerator non tenetur restituere nisi tantùm penitus, quantum accepit cum damnis, si quæ alia dedit: & cum lucro, si quod alteri cesset. Fructus autem qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione. Extorsisti à mutuatario mille aureos per vsuram, quibus posteà industria tua centum adiecisti: mille tantùm illi debes: ac insuper damna quæ tua caussa accepit, & lucrum, si quod illi cessauit. Idem est, si centum cados vini eripuisti, quibus venditis illos multiplicasti: centum inquam tantùm debes. Ratio est manifesta. Nullus debet alteri, nisi quantum illi damni dedit: ergo qui mille tantùm surripuit, simpla illa debet: nam quod illi per suam industriam accreuit, non erat alterius. Simile dicendũ nobis infrà est de emptore, qui non cogitur emere vtilitatem suam, sed venditoris damnum. Atque idem omnino de depositario, qui si vsu depositæ pecuniæ alienæ lucretur, non debet nisi simplum depositum. Tertia conclusio: Si fœnerator rem aliquam fructiferam per vsuram recepit, restituere eandem tenetur cum fructibus. Vt si recepit fundum, non solùm ipsum, sed quotquot habuit fructus debet. Et si recepit domum, cuius locatione acquisiuit decem numos, eosdem vna cum domo debet. Et ratio S. Thom. est, quòd rerum illarum quas fœnerator per vsuram acquisiuit, non est dominus, sed dominium manet apud mutuantem. Quapropter non fœneratori sed alteri fructificant: veluti de pignore dictum est. Sed arguis: Nunquid non & vsurariæ pecuniæ dominium penes ipsum conferentem pariter manebat? cur ergo lucrum illarum non eidem debetur, sicut aliarum rerum fructus? Respõdetur planissimum esse interstitium, quòd res illæ, quæ vsu consumuntur, steriles per se sunt, neque pariunt: & ideo quanquam sint alienæ, tamen accedens lucrum totum debetur negotiantis industriæ. Illæ verò quæ per se fructificant, domino fructificant. Quòd si arguas: Si fœnerator illa pecunia vsuraria emeret fundum, teneretur ipsum cum fructibus restituere: siquidem cùm alterius pecunia illum emerit, videtur perinde esse, ac si eundem fundum per vsuram ab illo extorsisset: ergo eadem ratione tenetur restituere lucrum eiusdem vsurariæ pecuniæ. Negatur antecedens: Immo fructus illius empti fundi sunt ipsius fœneratoris ementis: vt puta suæ industriæ debiti. Neque tenetur restituere nisi pecuniã: veluti si depositarius aliena pecunia rus coëmeret, non debet nisi pecuniã. At verò vt perspicacior fiat istarum conclusionum, ac potissimùm primæ, intellectus, examinanda est vetus illa quæstio, vtrùm per vsurariam dationem transferatur dominium? Fuit enim opinio glossæ illius textus Ambrosij, Si quis vsuram. 14. quæstio. 4. quæ id asseruit. Cum qua consentit & Scot. in 4. distinct. 15. q. 2. art. 3. & Paluda. ibidem, atque Adrianus in quæstione de vsura: qui ait esse communem opinionem Canonistarũ. Et citat in eandem sententiam Henricum Ganden. in quolib. 4. q. 27. Immo & D. Thomam in 4. dist. 15. q. 2. artic. 4. Attamen S. Thomas non ait illic nisi quosdam hoc dicere. Et ratio istius opinionis est, quòd vnusquisque liberam habet potestatem donandi quod suũ est: mutuatarius autem liberè donat: ergo dominium transfert. Quòd si respondeas, vt art. 1. dictum est, non esse omnino liberam donationem: quia ab eo fit, qui necessitate compellitur, hoc non obstat: tum quòd posset quis absque necessitate accipere ad vsuras, tum etiam, quòd metus multò efficaciùs tollit voluntarium: & tamen non obstante metu transfertur dominium: vt patet vtroque iure: nempe cap. Abbas. de his, quæ vi met. cau. fi. & l. metũ. ff. eodem. licet detur repetitio, & tales contractus sint in irritum reuocandi. Quinetiam contractus matrimonij, si metus non sit cadens in constantem virum, tenet. Et consonat Aristo. sententia 3. Ethic. de maritimo mercatore: qui metu abijcit merces. Vbi licet inuoluntarij quidpiam admistum insit, est nihilominus abiectio simpliciter spontanea. Item mutuatarius non dat vsurario pecuniam tãquam in depositum, vel in pignus, neque per locationem, quibus contractibus non transfertur dominium: *Prima conclusio.* *Probatio.* *Secunda cõclusio.* *Tertia conclusio.* *D. Thomas* *Obiectio.* *Solutio.* *Replica.* *Grauis quæstio.* *Opinio glossæ.* *Scotus.* *Paludanus.* *Adrianus.* *Henricus.* *Ratio præteritæ opinionis.* *Solutio.* *Replica.* *Aristot.*

 nium:

nium:sed verè dat pro mutuo:ergo transfert dominiũ. Præterea, si non transferret dominium, sequeretur quòd omnes contractus quos posteà vsurarius illa pecunia conficeret, essent cassi: perinde ac si latro pecunia furto sublata illos faceret. Ideoque quicunque vsurario panem vel vinum venderet, aut rem aliam, teneretur restituere pretium vero domino. His tamen non obstantibus, opinio negatiua est indubie vera. Quam quidem opinionem expresse hic tenet S. Thomas in vltimis verbis articuli: vbi ait fructus rei per vsuram extortæ, eò fore restituendos, quòd qui eam dedit, est eiusdem rei dominus. Et esset nihil aliud, quàm cauillus, dicere, quòd licet rerum vsu non consumptibilium non transferatur dominium, transfertur tamen pecuniæ. Eadem quippe est vtrobique ratio. Quare D. Thom. in solutione tertij idem adstruit de pecunia. Ob idque non debuisset Adria. eum citare in suam sententiã, neque verò omnes iuris doctores. Nam & vnus eorũ, Syluest. in verb. vsura sexto, dicit opinionem S. Tho. teneri communiter à doctoribus. Sed mos ipsorum est de hoc etiam rarò conuenire, quænam sit opinio communis. Et ideo parum deterrere debet illud suum verbum, Omnes. Opinionem autem sancti Thomæ cuncti amplexi sunt antiqui patres. vt Alexan. 3. par. q. 66. membro 4. & Altisiodorensis 3. par. tract. 21. quæst. 1. & Richard. in 4. dist. 15. q. 4. arti. 5. Et Caieta. quoli. 1. fecit de hoc quæstionem tertiam. Atqui vt rationes sententiæ huius eluceant, supponendũ est, quòd nuda traditio rei non est certum signũ translationis dominij. Sic enim habet. ff. de aequi. re. domi. l. Nunquàm nuda. traditio enim transfert dominium: sed ita, si venditio aut iusta caussa præcesserit, propter quam traditio sequeretur. Hoc supposito arguitur sic: Si per vsurariam solutionem dominium transferretur, vel hoc esset rigore legis vel arbitrio voluntatis soluentis: quia non est alia via transferendi: lege autem non transfertur, cùm lex omnis talem contractum vetet: voluntatem verò soluentis, iam dictum est non constare per hoc, quòd volũtariè pecuniam tradidit. Supponimus enim non dare ratione amicitiæ merè gratis, hoc enim extra propositum est: sed ratione contractus mutui: contractus autem hic translationem non indicat, vtpote quo vsus pecuniæ emitur, qui nullo est seorsum pretio æstimabilis, ergo nullum est conuincens argumentum, quòd voluntas soluentis sit dominiũ transferre. Cùm ergo nemo præsumatur donare nisi planis documentis constet, fit vt nulla fiat illic dominij transmissio: eò potissimùm, quòd in huiusmodi traditionibus, quæ plenam non habent voluntatem, quàm minima excogitari potest, credenda est alienatio. Quòd si exquiras, cur ergo mutuatarius dat, postquam (vt suprà argutum est) neq; dat in depositũ, neq; in pignus? Respondetur eò dare, quia aliter non potest extorquere mutuum. Et si vrgeas ergo decipit hominẽ: negatur consequentia: immo fœnerator seipsum seducit. Nam postquàm accipit quod nõ debet, ipse viderit quomodo recipit: illa enim traditio non habet peculiarius nomen, quàm datio vsuraria. Et est non dissimile exemplum de illo qui in naufragio eijcit merces in mare: non enim ideo dominium ab se illarum abdicat. Quare si vndarum postmodùm impetu reijciantur in siccam, sui etiam tunc sunt iuris. Secundò pressius: Omnes (illi etiam qui sunt partis aduersæ) fatentur quòd si fœnerator loco vsuræ extorsit aruũ, tenetur idem, vti ait S. Tho. eum fructibus restituere: huius autem caussa alia reddi nequit, quam illa S. Tho. scilicet, quòd eius dominium semper manet apud eũ, qui dedit. Nam si prædium verè esset fœneratoris, licet iniustè extorsisset, fructificaret sibi, neque amplius teneretur quam prædium restituere. Quòd si dicas, debere illos ratione moræ, quia aliter impeditur, tunc sequeretur, quòd si mutuatarius non deberet agrum colere, nihil fructuum deberetur ei: quod est falsum. Præterea tertiò arguitur: Cùm leges omnes vsuris recipiendis reclament, quantum fieri potest, denegandum est vsurario ius: si autem ei dominium concedatur, periculo exponitur restitutio: nam si vera est illa donatio, posset quodammodo vsurarius tergiuersari, negans teneri se restitutionis ligamine, saltem quousq; alter petat. Ad hæc insuper quarto loco accedit, quòd solent leges dominiorum translationem impedire in donationibus quæ fiunt pro re turpi & iniuriosa: vt si des Assasino vt hominem occidat: aut corrumpendo iudici, aut simoniacè, quia res illa nõ est vendibilis. Cùm ergo vsus mutuatæ pecuniæ seorsum nullius sit pretij, signum est, leges illius contractus prohibitrices translationem dominij impedire. Mutuatarius autem, qui dat non ratione amicitiæ, sed ratione mutui, nunquam intendit aliter dare quàm iura permittunt. Atque huc forsan spectat ratio Altisiodorensis, inde probantis non posse mutuatarium ratione talis cõuentionis donare, quia à Deo prohibetur, scilicet per leges naturæ ac diuinas contractũ improbantes. Postremum autem egomet mihi argumentum excogito: Si vsurarius vsurariæ pecuniæ esset dominus, consequens fieret, vt si haberet creditores alios antiquiores, quibus non per vsuras debitor erat, & posteà æs alienũ per vsuras contraheret, neque haberet alia bona nisi illa vsuraria, priùs deberet soluere antiquioribus. Nam si illa bona verè sunt illius, re vera antiquius debitum præferendum est: & tamen hoc nemo concedit. Ratio ergo cur vsurarum dominis facienda est priùs restitutio, non est alia, quàm quòd vsurarius non acquirit earum dominium. Primo igitur argumento in contrarium conceditur, illam esse caussam, cur nõ transferetur dominium: quia scilicet illic non est libera donatio, sed datio propter vsum mutuatæ pecuniæ, quæ nihil valet. Neque refert (vt suprà arti. 1. dictum est) si vsurarius stricta necessitate compulsus petat, an suo obsequatur animo: satis enim est, quòd postquàm constituit mutuum petere, compellitur dare: quia aliter obtinere non potest. Atque idem respondemus de datione per metũ facta. Nam cùm spontanea non sit, non est cur dominium in alterum transmittat. Neque iura contrarium volunt: immo hoc planè ipsum docent, dum scilicet sanciunt, eiusmodi donationes non esse irritandas, sed vt irritas declarandas. Fatemur quidem, si latronis metu iures illi quidpiam largiri, teneri de ratione iuramenti: sed tamen cùm tradideris, minimè dominium traducis. Quid autem si mutuatarius, id fœneratore exigente, dicat, se suam pecuniam cum dominio tradere? Respondetur, quòd si non det ratione meræ amicitiæ, sed mutui caussa, quidquid dicat & iuret, non intelligitur dominium traijcere: quia iura prohibent: secus autem de matrimonio: vbi si metus non est cadens in constantem virum, eò fit consensus legitimus, quòd citra talem metum nemo debet seipsum tradere, tamque cæco nodo illigare.

Solutio. *D. Thomas* *Syluester.* *Alexãder.* *Altißiodorensis.* *Richard⁹.* *Caietanus.* *Prima ratio in gratiam proximæ assertionis.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Quarta ratio.* *Postrema ratio auctoris.* *Ad primũ argumentũ partis aduersæ.* *Dubitatio, Solutio.*

Secundum

Secundum autem argumentum solutum est. Sed tertium, an videlicet vsurarius possit per vsuras acquisita eo vigore alienare, vt eius contractus sint validi, paulò inferiùs commodiùs tractabitur. *Ad secundum argumentum.*

PER hæc ergo respondetur ad argumenta in capite quæstionis proposita. Ad auctoritatem enim Pauli dicendum, quòd radicis qualitas, seu bona seu mala, propterea redundat in ramos, quòd habet rationem effectricis caussæ: pecunia verò vsuraria non est nisi sola materia industriæ: & ideo licet ipsa sit restitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum. *Ad primũ argumẽtũ principale.* Et simili ratione respondetur ad secundum. Possessiones nanque fœnebri pecunia emptæ, suæ ementis sunt, sibique fructificant: sunt tamen obligatæ vsurarum debitis. Et ideo cap. cùm tu. iubentur vendi, si alioqui soluendo non sit fœnerator. *Ad secundũ argumẽtum.* Ex quo sequitur glossam eiusdem cap. textum non intellexisse. Elicit enim inde, quòd res vsuraria pecunia emptæ, sunt restituendæ: cùm tamen textus non hoc dixerit, sed quòd sunt vendendæ: & refert quàm plurimùm. Nam cùm possessiones illæ in dominio sint fœneratoris, si plus valent quàm fuerat vsuraria pecunia, ille excessus, vt hic sanctus Thomas docet, non alterius, à quo pecuniam extorsit, sed suus, qui emerat, est. Nisi forsan ratione vel damni emergentis vel cessantis lucri aliquid ei deberetur. Item si eædem essent restituendæ, & fructus, quoque earum deberent cum illis refundi: quod est falsum. Longissimè ergo differt res esse debitis obligatas, & easdem esse restituendas. Atque inde liquet tertij responsio, quo arguebatur non habere fœneratorem plus iuris in rem emptam, quàm in pecuniam ipsam. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Falsum enim est: quippe cùm ratione industriæ ius habeat in rem, quod in pecuniam non habebat. Et per hæc dissoluitur alia quæstio: Vtrum scilicet omnia bona vsurarij sint subdita restitutioni: nam super eodem capitulo, Cùm tu. aliqui affirmant (vt Panormitanus refert) alij verò negant: vt Panormitanus ipse & Ioannes Andreas, dicentes quòd illa quæ per vsuram sunt extorta, obligata manent: reliqua verò legitimè acquisita, minimè: quia nullum ius, inquiunt, id præcipit. *Quæstio. Panormit. Ioã. And.* At verò sanctus Thomas in eadem solutione secũdi, non modò illa quæ vsuraria pecunia empta sunt: verùm omnia affirmat esse obligata. *D. Thomas.* Distinguendum ergo est. Primùm enim triplicia sunt vsurarij bona. Illa scilicet, quæ velut vsurarum pretium acquisita sunt: & ea quæ pecunia vsuraria fuerunt empta: & præter hæc alia, si quæ legitima hæreditate, vel via quauis licita possidet. *Bona vsurarij tria plicia.* Rursus obligatio, altera est personalis, scilicet quæ ex persona descendit in possessiones: alia verò realis, quæ ratione rei ligat personam. *Distinctio.* Res ergo primi ordinis, puta quæ vsu non consumuntur, vsura vel furto sublatæ, obligatione reali manent restitutioni obnoxiæ, quippe quæ eædem numero reddendæ sunt, eò quòd dominium fixum permanet penes primum possessorem. *Solutio præmissæ quæstionis.* Quocirca obligatio hęc quocunque cum re ipsa commigrat: nempe siue vendantur, siue donentur, siue iure hæreditario possideantur, obligatur possidens easdem res ratione rei acceptæ restituere vero domino. Sed sunt aliæ res siue vsuraria pecunia emptæ, siue legitimè ab vsurario acquisitæ, verbi gratià, sunt patrimonialia. Et hæc non sunt obligationi reali restitutioni subdita, sed personali. Nam fœnerator vsurarium æs per vsuras contrahens, fit restitutioni obnoxius: & ratione ipsius cuncta quæ possidet. Et est latissima differentia, quòd hæc personalis obligatio non transit perinde atque realis cum rebus, sed tantùm in illos, qui loco personæ succedunt. Exempli gratià: Si vsurarius vendat suum patrimonium, quando alia bona habebat quibus vsuras restitueret: pòst verò in pauperiem lapsus, restituere non potest, illi emptores liberi sunt à restitutione. Nam bona quæ emerunt, vera erãt fœneratoris. At verò si vita defunctus aliqua reliquit in bonis, siue illa, quæ per vsuras acquisiuit, siue aliud legitimũ, etiam si vsurariam substantiam totam perdiderit, hæredes tenentur paternas vsuras soluere ratione obligationis, nõ quidem realis, sed personalis: quia succedũt loco defuncti. Ex his iam gradũ facere possumus ad fœneratoris contractus, vt examinemus quinam sint validi: qui verò minimè: quod quodam superiori argumento exquirebatur. Enimuero si vsurarius dominiũ non acquirit, cõsequens fieri videtur, vt nullatenus possit vsuraria bona vllo contractu abalienare. Ad hoc in primis per distinctionem illam superiùs positam respondetur. Res quippe vsu cõsumptibiles in pretium vsurariæ mutuationis receptæ, alienari nequaquam ab vsurario possunt: esset namq; alienatio irrita, quandoquidem nunquã in suum ius venerunt. De alijs autem, puta, quæ vsu cõsumuntur, alia est ratio. Enimuero si vsurarius, etiã si illas alienauerit, alia habet bona, quibus restituat, contractus alienationis, siue gratuitò fiant, siue oneroso vinculo, tenent: quoniam nõ est necesse, vt eædẽ numero restituantur. Si autem nihil prorsus habet nisi quod per vsuras corrasit, immo licet illa quę habet, nõ sint vsuraria, sed legitima bona, quę tamen debitorũ summã non exuperant, tũc vniuersale fermè Doctorũ respõsum est, omnes eius cõtractus esse irritos: quia omnia illa bona sunt debitis obligata, vel obligatione reali, si sunt prioris generis: vel personali, si sunt posterioris: quia persona est restituere obligata. At verò tã vniuersalẽ sententiã, nisi cũ certo moderamine nõ mihi videor satis probare. *Moderatio sententiæ communis.* Etenim si sit gratuitus cõtractus, verbi gratiã donationis, planum est nõ valere: quoniã tũc donatũ illud ab vsurarũ debitis eximitur. Si autẽ sit onerosus, tunc distinguã. nã si per illũ nihil vsurarius recipit, quod debitoribus soluat, fateor similiter cassum esse: vt si filiã dotaret: quia nõ sibi ad iustũ superest quantũ debet. Atq; idẽ censendũ, si stipendia famulis persoluat, etsi victualia emat, quæ certũ est ab ipso cõsumenda fore. Vide ergo quantũ sit periculi cũ vsurarijs atq; alijs qui credũtur non alia bona possidere, q̃ illicitè acquisita, huiusmodi cõtractus inire. Si tamen vendat, dummodo id nõ fiat in fraudem, arbitror secundùm ius naturæ cõtractum firmum esse, emptoremq; in conscientia nullatenus teneri ad restitutionem. *Vẽditio facta ab vsurario valida est secũdùm ius naturæ.* nã venditor etsi rem vendidit, pretiũ tamen recepit, quare nihilominus in bonis habet: & potest ex illo pretio soluere vsurarum debita, sicut poterat ex re ipsã. Itaq; ad irritandũ contractum, eò conijciendus est oculus, vtrũ per ipsum vsurarij substantia minor fiat, quàm quæ soluendis debitis sufficit. Et patet hoc modo ratio nostra: Fac vsurariũ nõ ampliorem habere pecuniam, quàm est suũ æs alienum: si tunc illi vendo meum fundũ, contractus est firmus: quia tantum habet in rebus, quantum habebat in numis. Si ergo iterum ego eundem fundum eodem numo redimam, cur contractus eadem ratione non sit solidus? Ius quidem ciuile forsan, quia fraudem

De hæredibus fœneratorum.

præsumet, illum rescindet: sed tamen illo secluso non est cur conscientiam remordeat. Hinc protinus facilis est descensus ad fœneratorũ hæredes. Ad illos enim non tantùm obligatio realis deriuatur, verùm & personalis defuncti. Non solùm inquam dum in hæreditate res eædem permanent, quæ veluti pretium vsurarum acquisitæ fuerant, tenentur easdem propter obligationem realem, quæ cum ipsis migrat, dominis referre: verùm etsi nihil illarum supersit, sed tamen defunctus aliquid vnde debita soluantur, in alijs legitimis bonis reliquerit, tenentur restituere quidquid ille debebat, propter personalem obligationem, eò quòd eius loco subrogantur: tenentur inquam in conscientia, si bona debitorum summam adæquent: Aliòquin satis est, si totam hæreditatem restituant. In foro autem exteriori, si hæreditatem acceptarent, cogerentur in totũ: nisi forsan scriptorũ præcisè bonorũ se hæredes pronuntiassent.

Dubitatio. *Syluester.*

Reliqua iam demum fit dubitandi ratio, vtrùm hæredum singuli in solidum teneantur, an duntaxat pro quota assis? Sunt enim & de hoc inter iuris Doctores placita diuersa. Et Syluest. arbitratur in verbo, Vsura. 6. §. 10. se satis respondisse, quòd secundùm illam opinionem quæ tenet omnia bona vsurarij esse obligata vsurarum debitis, vnusquilibet tenetur in solidum: si verò non sunt obligata, quilibet tenetur pro rata.

Satis fit dubitationi propositæ.

At verò distinctio hæc parùm ad rem facit. Nam, vt suprà monstratum est, cuncta vsurarij bona obligata manent, siue reali siue personali obligatione. Et ideo sic potiùs censendum, quòd res illæ quæ pretium fuerunt vsurarium, à quouis hæredum possideantur, reddendæ sunt domino. Et tunc ceteri cohæredes tenentur illi refundere pro ratione suæ portionis. Si autem sint alia bona, arbitror neminem teneri nisi pro quota assis: vt qui hæres fuit ex semisse, teneatur de vsurarum medietate: & qui ex triente, de tertia, & ceteri similiter de sua cuiusque portione.

Ratio præfatæ assertionis.

Et ratio est: quia personalis obligatio non transit in hæredes nisi ratione hæreditatis: ob idque obligatio dispertitur secundùm portionem hæreditatis cuiusque. Et hoc sentio, etiam si bona illa, vsuraria pecunia fuerint empta. Et hæc de restitutione eorum quæ per realem vsuram acquiruntur.

Quæstio altera. *Primũ fundamentum.*

Restat autem de vsura mentali respondere, vtrùm obliget ad restitutionem? vt cap. consuluit. de vsur. definiuit Vrban. 3. Et imprimis ex superioribus constitutum supponamus, vsuram mentalem esse, quando etiam nullo præcedente pacto aliquid speratur ratione mutui recipiendum. Nam quando duntaxat ratione beneuolentiæ speratur, nunquàm contrahitur vsuræ contagium: siue illa sit principalis intentio, siue secus. Hoc nanque iam suprà satis non solo testimonio S. Thom. sed clara ratione monstratum est.

Secundum.

Secundò supponendum est, vsuram mentalem, licet semper peccatum sit cordis, nunquàm tamen obligare ad restitutionem, nisi dum re vera subsequitur vsuræ receptio. Quinimo etsi pactum interueniat & mutuator iniquè cõtendat vsuras exprimere, nisi recipiat, nulla emergit restituendi obligatio: quia nihil debetur nisi Deo in satisfactionẽ pro culpa. Igitur ca. consuluit: vbi restitutio iubetur vsuræ mẽtalis, hoc pacto intelligendum est. At verò nondum per hæc satis liquet eiusdem textus intellectus. Haud enim desunt, qui censeant mentalem vsuram neminem restitutionis vinculo innodare, nisi eum, qui prauam suam mentem alteri insinuauerit.

Scotus. *Richard⁹.*

Immo Scot. in 4. distinctio. 15. quæstione 2. articu. 2. id videtur sentire. Ait enim quòd animus sine vllo pacto verbali vel alio signo æquiualenti ostendente debitori quòd mutuans non mutuaret sine spe lucri, non facit illum recipientem sine pacto habere alienum: & ideo non tenetur ad restitutionem. Et eiusdem sententiæ apparet esse Richard. eadem distinctiò. artic. 5. quæstio. 5. vt putà si vsurarius vt habetur in eodem cap. parabolam iuramenti, hoc est chirographum debiti reddere recuset quousque aliquid vltra sortem ei supererogetur.

Motiuum Scoti. *Gregorius.*

Et facere pro Scoto videtur Gregor. in Registro. Et habetur 1. p. 2. cap. sicut. vbi ait, eius oblatio, scilicet mutuatarij, nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione processit.

Sententia Sco. nulli⁹ probabilitatis. *Ratio in Scotum.*

Porrò autem hæc opinio, vt apud auctores iacet, nulla probabilitate viget. Nam qui prauitatem sui propositi insinuant, non mentales, sed reales vsurarij censendi sunt. Quandoquidem licet pactum non ineant expressum, insinuant tamen tacitè. Quare in dict. cap. consuluit. seorsum mentalis vsurarius secernitur ab eo qui mentem suam illo modo significat. Item ratio est manifesta vt etiam sine tali significatione vsura obliget ad restitutionem: nam quanuis tuam auaram mentem celes, tamen dum scis alterum ratione mutui tibi dare, tunc planè intelligis dationem illius non esse liberam donationem, sed fieri pro illo quod non est pretio dignum, ac perinde retines alienum inuito domino. Vt ergo res hæc lucidè pateat, notandum est quatuor modis posse contingere receptionem fœneratoris à mutuatario. Primò: si mutuator intendat ratione beneuolentiæ recipere, eodemque modo recipiat: tunc enim planum est nullum conflari vsuræ peccatum: tantum abest, vt vlla exigatur restitutio. Secundò: Si intendit recipere caussa mutui, & re vera ita recipit: & hoc, licet nullum interueniat pactum, neque intentionis significatus, citra controuersiam, peccatum est restitutioni obnoxium: tum propter rationem proximè factam: tum quia expressa est determinatio dict. cap. consuluit.

Dubium.

Vnum tamen offendit me dubium circa capituli verba: Habentur nanque ibidem hæc: Si non aliàs mutuò esset traditurus. Ex quibus verbis omnes colligunt, quòd intentio secundaria vsuræ non obligat ad restitutionem, sed duntaxat primaria & principalis: videlicet si tu non mutuares nisi ob eiusmodi spem & intentionem: nam si etiam sine illa mutuares, aiunt hoc licere: quia hoc est sinistrum, vt aiunt oculum habere ad lucrum. Attamen profectò intelligere hoc non possum. Enimuerò quanuis sine tali spe mutuares, ita vt hæc tua non sit principalis intentio, tamen posteà dum recipis, noueris alterum tibi dare ratione mutui, profectò recipere tibi non licet. Sed esset peccatum nexu te implicans restituendi: quia recipis quod neque est tuum, neque ille gratis dat.

Explanatur textus citatus.

Quare non aliter percipio secundariam intentionem capituli, excusantem à restitutione, quàm dum nullo modo mutuo, vt ratione mutui aliquid recipiam, sed gratis: licet cogitatio obrepat, quòd mutuatarius supererogabit mihi aliquid: quod tamen ego sum certus non recipere nisi gratis contulerit. Alioqui quanuis secũdaria intentio esset recipiendi ratione mutui, esset delictum cordis. Tertio modo potest sic lucrum contingere, quòd fœnerator non putat se recipere vltra sortem ratione mutui, sed fortè ratione beneuolentiæ, nihilominus alter dat mutui caussa. Et

tunc

tunc fortasse quispiam censeret nullam emergere restitutionis obligationem: quia illa intentio nullum fuit peccatum. Nihilominus discernenda moderandaque est hæc sententia: nam quandiu iste crediderit accepisse ratione beneuolentiæ, & à culpa & à restitutione est liber. Attamen cùm primùm resciuerit mutuatarium non dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub reatu peccati mortalis reddere. Et ratio est, quòd iam inde agnoscit non fuisse gratuitam donationem. At verò quia obligatio non nascitur ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ, non tenetur restituere nisi id, quod illius possidet, vel quo factus fuit ditior. Itaque si quid bona fide consumpsit, putans esse suum, non debet. Quarto modo contingere potest, quòd mutuator corruptam habuit intentionem, sed tamen alter non est largitus nisi gratis ex liberalitate: Et de isto membro sunt opiniones diuersæ. Nam Hostiensis, & Panormitan. in cap. consuluit. de vsuris, & gloss. cap. fina. de simonia. & Ioan. Andre. in Mercur. regul. pactum. affirmant obligationem inde exurgere restituendi. Et ratio eorum est, quòd cùm illa intentio sit peccatum, receptionem vitiat, ac perinde quidquid recipitur, restitutionis debito implexum est. Et intelligunt etiam, dum constiterit alterum dedisse beneuolè. Nam dicunt quòd restitutio tunc non est facienda illi, postquàm gratis dedit, sed pauperibus ratione peccati. Nihilominus in hac opinione nihil prorsus probabilitatis inest: res enim est clara. De peccato inquam in primis cogitationis, nulla est dubitatio. Secundò, neque de hoc ambigendum, quin quandiu mutuator habeat conscientiam, alterum ratione mutui dedisse, teneatur ad restitutionem, non quidem simpliciter, sed ratione errantis conscientiæ, pro eo quòd putat se retinere alienum. Et hactenus rectè dicunt prædicti auctores. Attamen quòd à parte rei teneatur, falsum est. Et ideo vbi constiterit alterum non dedisse ratione mutui, sed gratuitò, quanquàm deprauatissima intentione illud receperit, nullo implicatur restituendi nodo. Et hoc manifestè probatur. Restituendi obligatio ex nulla alia insurgit caussa, quàm ex damno alteri dato: hoc enim nomen ipsum aperit. Est enim restituere, alterum in suum ius statuere: quando verò mutuatarius ob meram beneuolentiam quidpiam confert, nullum accipit damnum, nec depulsus est à iure suo: ergo alter nihil ei debet. Nam lucrũ quod fœnerator acquisiuit, restitutionem non inducit: aliàs quod donatum tibi est, reddere obligareris. Deinde arguitur: Dum ego rem meam ab altero eripio, quam arbitror esse suam, etsi tunc corde furtum committam: tamen si posteà mihi innotescat, rem esse meam, nullo restitutionis reatu teneor. Immo verò quanuis sua ipsius fuisset, si postmodum notum mihi faceret dono mihi dedisse, profectò religatus essem iugo restituendi: par autem ratio est in propositio. Illi ergo mutuatario nihil debebatur. Si autem illi nihil debetur, multo minus pauperibus. Restitutio nanque, vt iam suprà dictum est, non cedit in ius pauperum, nisi vel quando copia creditorum haberi non potest, vel quando datio ipsa iure condemnatur, vt simonia: datio autem illa beneuola nullatenus est prohibita. Dicere autem quòd mala intentio sit digna illa pœna, vt vsurarius eleemosynam egenis eroget, profectò nullo fulcimento connititur. Ex his ergo collige solam receptionem ratione mutui atque omnem in vniuersum, siue intentio primaria fuerit, siue accidentaria, obligare ad restitutionem. Igitur quando dixit Gregor. oblationem mutuatarij non ingerere culpæ maculam, si ex fœneratoris petitione non processerit, intellexit, quòd non impingit eidem fœneratori labem, si neque petit neque scit in pretium sibi propter mutuum rependi: nam dum sciens & prudens illa caussa recipit, eodem recidit, ac si peteret. Et sic glossare debet Scotum, qui eius susceperit patrocinium. Porrò verò postremum hic dubium dissimulandum non est, quippe quod multorum ingenia torquet: Videntur enim præfatum cap. consuluit. de vsuris. & cap. mandato, quod est finale, de simon. secum pugnare. Nam cap. hoc, vt expositum est, vsurarium mentalem nexu restitutionis perstringit. Illud verò de simon. ait quòd simoniacus affectus, nullo intercedente pacto, per solam pœnitentiam diluitur, neque ad resignandum beneficium obligat, quod tali affectu susceptum est. Et tamen quidquid in temporalibus vsura est, fit in spiritualibus simonia: immo grauiùs est simoniæ crimen. Adrianus in illa quæstio. de vsura, hoc constituit discrimen, quòd cùm restitutio simoniaci pretij facienda est ecclesiæ, Papa potest illam remittere: secus autem de vsura. Hæc autem solutio nulla est prorsus: quoniam Papa illic nullam facit debiti relaxationem: sed tantùm de iure interrogatus respondet. Docet ergo nullam esse necessariam resignationem. Alij dicunt, quòd cap. consuluit. loquitur in conscientia, qua quisque tenetur vsuras restituere: sed cap. mandato. loquitur tantùm in foro exteriori, quòd scilicet simoniacus mentalis non compellatur in foro exteriori resignare beneficium. At verò neque hoc satisfacit. Nam etsi in humano tribunali non cogatur, deberet ipse nihilominus in conscientia resignare: & tamen Papa illic pacatas curat conscientias per solam pœnitentiam. Panormita. & reliqui in illo cap. complures commentantur glossas. arbitror tamen quòd quam contestantur litem, nulla est. Etenim caput illud, mandato. fortè nihil aliud sibi vult, quàm quòd si quis obsequia vel munera episcopo obtulit, ea intentione, vt illorum intuitu & interuentu obtineret sacerdotium, posteà tamen resciscit collatum sibi fuisse non ratione munerum, sola pœnitentia deletur sibi præterita culpa: non tamen resignare tenetur: quia re vera collatio non fuit simoniaca. Sin autem sibi constaret collationem factam propter munera, forsitan necessaria esset resignatio. De hoc tamen lib. 9. in loco proprio examinatius. Post hæc demum dicendum superest de fœneratorum cooperatoribus, an teneantur etiam ipsi restituere ratione acceptionis quamlibet vsurarum nihil apud ipsos fuerit: quales sunt eius factores & ministri. Atqui in initio statim quæstionis statuitur regula: Quicunque verè est caussa, vt quispiam per vsuras alterum lædat, tenetur in integrum ad restitutionem. Est enim regula iuris, quòd qui caussam damni dat, damnum dedisse videtur. Estque par ratio ac de concurrentibus cum fure. Nam cùm secundùm Paulum ad Roman. 1. non solùm qui faciunt, sed qui facientibus consentiũt, digni sint morte, multò iustiùs, qui re vera in caussa sunt. Caussa autem illi cùm primis existimantur, qui mutuatarios ad soluendas vsuras compellũt, vt si principes in hunc errorem collaberentur, ac subinde iudices, etiam dũ principũ iussa id auderent: tales enim leges manifestariam haberent

Hostiensis. *Panormit.* *Glossa.* *Ratio præteritæ opinionis.* *Auctoris iudicium.* *Ratio alia.* *Ratio altera ad idem.* *Corollariũ* *Ad motiuũ Scoti.* *Dubium.* *Adriani solutio.* *Solutio Adriani nõ satis apta.* *Aliorũ responsum.* *Solutio vera.* *Vltimum dubium.* *Regula.* *Qui dicantur caussa vsurariæ prauitatis.*

haberent iniquitatem. Et pariter aduocati, & pariter quotquot in tale iudicium concurrent, ad restitutionem tenerentur. Pari modo proxenetæ & intercursores, qui fœneratarios disquirentes inter ipsos ac fœneratores fœnorum pacta conficiunt. Nam isti verissimè sunt caussa. Item consultores, vt si quis filio vel amico persuaderet, vt tale iniret viuendi institutum, profectò perinde teneretur restituere, ac si latroni consilio faueret. Hoc dixerim propter quosdam, qui putant cooperari vsurarijs ad mutuandum, non inijcere restitutionis laqueum, sed cooperari ad suscipiendum lucrum. Nam profectò si ex mutuo sequitur lucrum, eadem est vtriusque ratio. Consulere autem mutuatario, vt soluat vsuras, neque culpa est, neq; ad restitutionem obligat: quia vsuras soluere non per se vetitum est. De ministris autem non est facile iudicare. Agentes enim quos vocant & factores, quibus vsurarij sua negotia committunt, quique illorum pecuniam fœnori dant, omnino tenentur ratione acceptionis. Hæc omnia intelliguntur, si vsurarij non restituunt, & ipsi soluendo sunt. Tametsi dum vsurarum nihil in vsum istorum venit, consiliū est vt dent pro sua virili operam qualiter vsurarij restituant. Quòd si non profecerint, arbitror esse casum conueniendi creditores à quibus obnixè vel debitorum vel partis remissionem deprecentur. Est enim tunc misericordiæ locus maximè, si illi ex aliqua ignorantia peccârunt. At postquàm & de ignorantia incidit sermo, animaduertendum est, quòd si huiusmodi administros ea contingeret ignorantia teneri, quæ prorsus ab omni eos culpa perpurgaret, nullo posteà colligarentur restitutionis nexu. Nam cùm restitutionis obligatio non nisi ratione, vel acceptionis, vel rei acceptæ exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrū non manet, omnis cessat obligatio: verùtamen crimen est tam apertū, vt neminem possit ignorantia in totum excusare: nisi forsan in nonnullis casibus, quorum sunt grauiū Doctorum opiniones diuersæ. Tunc enim quem conscientia in contrarium non remorderit, auscultare Doctoribus poterit, qui bonæ sunt auctoritatis. Præter hos nominatos sunt alij administri, qui propriè non censentur esse caussæ: veluti famuli, qui pecunias portant & seruant. Erat, verbi gratia, mutuatarius soluturus: mittit fœnerator per famulum ad petendum, & tradit alteri ad custodiendum, illi non propriè sunt caussa, neque restituere tenentur. Immo credo neque amanuenses, qui in commentarios rationes dati & accepti referūt. Nam isti tantùm memoriæ subseruiunt. At verò de publico scriba cuius instrumentum fidem facit, paulò sanè maior est dubitandi ratio. Nam ille publica fide pactū firmat, quod vera est vsuræ caussa. Et ideo saluberrimū esset consilium, talia pacta non subsignare. Immo, si vigore illius instrumenti posteà alter condemnaretur, non esset tabellio immunis à restitutionis debito: quamuis cùm tales vsurariæ lites non admittantur in forū, non tantū inde imminet periculū: nisi tabellio fraudem sciens, instrumentū vsurariū sub tacita nequitia subsignaret. Vt, si mutuū erat mille ducatorū, & centū vsurarū, fidem faceret mutuatariū mutuo recepisse mille & centū: tūc enim reus est restituendi. Reliqua, quæ de restitutione adhiberi hìc possunt, non sunt hoc genus restitutioni propria, sed alijs simul communia. Tenetur enim vsurarius de dānis, quæ mutuatarius propter vsurarias solutiones accipit. Item fieri potest vsurarū recompensatio. Vt si ego à te eundem vsurarum numerum recepi, quem tu ex me per similem iniuriam extorseras neuter restat alterius debitor. Immo cap. quia frustra de vsuris, non permittitur ille qui vsuras soluit, repetere antequàm ipse quas accepit persoluat. Ad hæc, si neque creditoris copia, neque hæredum haberi potest, pauperibus facienda est restitutio: vt Alexan. 3. statuit, cap. cùm tu de vsuris.

Quid de ministris vsurariorū sit sentiendum.

Quid de famulis pecunias fœneratorum portātib⁹.

Quid de amanuensibus.

Quid de tabellione.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura.

CVM dare mutuū ad vsuras, peccatum sit, & mutuatarius caussam eidem malo dare videatur, meritò subinde interrogatur, vtrùm liceat mutuo pecuniā accipere sub vsura? Arguitur enim à parte negatiua: Pari iure condemnat Apostolus ad Roman. 1. eos, qui malefactoribus consentiunt, atq; ipsos qui malefaciunt: qui autem mutuū sub vsura accipit, non solùm vsurario crimini consentit, verùm & occasionem præbet, ac perinde scandalum dat: ergo vndequaq; peccat. Secundò: Si hoc genus necessitas acceptionem excusaret, sequeretur & excusare quoque posse, vt quis pecuniam suam in deposito penes vsurariū collocaret. Nam æqualis esse posset necessitas: hoc autem à crimine nullatenus excusatur: nam perinde esset atque gladiū furioso committere, aut impudico virginem: ergo neq; licitum est mutuū sub fœnoris vinculo suscipere. In contrarium autem est Philosophus 5. Ethicorum, vbi docet iniuriam pati, non esse delictū, sed facere: mutuator autem iniustitiam irrogat petenti mutuum, si eum fœnore mordeat: alter verò tantùm patitur.

Primum argumentum.

Secundum.

Aristot.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Eum, qui paratus non est fœnori dare, nemini licet inducere vt fœneret. Posterior: Ab eo, qui paratus est fœnerato mutuare, licitum est mutuari sub fœnore. Ambæ simul conclusiones vna bimembri ratione comprobantur. Inducere quempiam ad malum, nemini licet. Præcipuum enim genus cooperandi ad malum, est ad illud mouere & excitare. Cùm ergo fœnerari malum sit, nemini in tale propositum quod ipse non habebat, conijcere potest. Attamen vti alterius peccato in bonū, nihil absurdi habet. nam & Deo hoc est in vsu. Vtitur enim peccatis nostris in bonum, vt in Enchirid. disertè docet Augustinus. Vnde idem sacer auctor ad Publicolam: Qui vtitur, inquit, fide illius, qui per falsos deos iurat, non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed facto eius bono, quo fidem seruauit: si tamē induceret eum ad iurandum per falsos deos, peccaret. Subiungit diuus Thomas exemplum Hiere. 41. decem virorum, qui vt vitam ab Ismahele redimerent, qui eos volebat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quocirca veluti dum quis incidit in latrones, licet iniuriam ab illis patiatur volentibus eum trucidare: ipse tamen offerens aurum, quo vitam redimat, non est prodigus: sic censendum de illo qui vt suæ

Prima conclusio.

Secunda.

Ratio vtriusq; conclusionis.

Augustin.

vt suæ necessitati prouideat, mutuum accipit fœnori obnoxium. Hic autem dubia non desunt minimè prætereunda. ***Dubium I.*** Primum est, vtrùm sine vlla prorsus necessitate ab vsurario fœnerari, peccatum sit. Videtur enim Diuus Thomas hoc affirmare, dum non aliter huiusmodi mutui acceptionem excusat, quàm dum fit ad subueniendum necessitati propriæ, vel alterius. ***Solutio.*** Hoc autem facilimæ solutionis est. Enimuerò ille, qui vel nulla, vel non iusta necessitate adductus fœnerato mutuatur ab eo, qui paratus est, non alio peccato delinquit, quàm prodigalitatis: quæ genere suo nō est mortale. Potest enim quisque citra peccatum mortale sua profundere. Attamen ex circunstantijs fieri potest mortale: nempe si familiam habet alendam, & proles quibus debet in posterum prospicere: vel si esset Antistes, qui scandalum daret. ***Sciscitatio*** Quòd si sciscitéris, quænam ergo necessitas ingruere debet, vt prorsus culpā abstergat? ***Solutio.*** Respondetur, non esse necessariam ita multùm grauem, sed satis esse vt occurrat decentia status, & ornatus personæ: vt si magnates ad Torniaminis apparatum, & ad similes celebrandas festiuitates sub fœnore mutuentur, non est peccatū. Quin verò si ob meram voluptatem facerent, non esset nisi veniale: tametsi etiam in hac magnatum classe fieri contingat mortale: vt putà dum hac ratione ingens contrahunt æs alienum in grauissimum liberorum detrimentum. Mox & inde arbitror grauiter peccare, quòd fomenta vsurarum subministrant, caussaque sunt, vt omne genus mercaturæ deseratur, vertaturque in vsurarium quæstum. ***Scrupulus.*** Vtrùm verò liceat mutuū sub fœnore accipere ad exercendam mercaturam vel alias licitas negotiationes ineundas, fertur diuus Thom. Florentino mercatori respondisse, ***Solutio.*** peccatū esse attamen non est genere suo mortale: immo verò forsan quandoque nullum. Etenim dū quis non aliam instituere valeret rationem viuendi, non video cur non posset fœnebre mutuū petere, quò illa arte sibi suisque prouideret. Veruntamen hoc tacendum impræsentiarum non est, quod in perniciem reipublicæ in dies ire pergit. Ingentem enim hominum turbam videas, qui nihil in bonis habentes, vt alias effugiant mechanicas artes, nacta à fœneratorum facilitate, occasione, sub vsuris mutua corradunt, quæ negotiationi exponunt: & derepente mercatores prodeuntes lautiorem vitam instituant. Qua ratione & luxu breui suam inopiam produnt, & fracta creditoribus fide reclamant non esse soluendo. Hi profectò, tanquàm publica pestis, essent arcendi, & ceu publici latrones existimandi. ***Dubitatio.*** Hæc autem specialis ratio vtendi in bonum alieno peccato, ad id nos euocat generaliùs perscrutandum: vtrùm videlicet in alijs quoq; materijs pariter liceat? ***Solutio.*** Et respondetur per hanc regulam, quotiescunque id quod petitur, tum iustè fieri potest, tum & bona de caussa petitur, quanquam scias alterū perperàm facturum, licet tibi tuo vti iure. Exemplum est in re præsenti, dum mutuum ab vsurario petis, id tantùm postulas, quod ipse posset tibi absque fœnore præstare. Igitur si beneficium tibi fœnerat, sua est, non tua culpa. Similiter in exemplo Augustin. Dum ab infideli iuratam exigis fœderis conuentiue fidem, licitè ipse posit per Deum verū iuratam præstare: si autem per falsos iurat, suæ impietati tribuitur. Veruntamen si id quod flagitas, præstari ab altero iustè nequit, petitio tua iniqua est. Vt si ab amico peteres, vt quò tuis prouideret sumptibus, furaretur: aut quò tuam iniuriam vlcisceretur, inimicum tuum vulneraret. Tametsi hanc regulam non vsque adeò vniuersalis veritatis arbitror, quo minùs exceptionem citra violentiam patiatur. Etenim qui à misero prostibulo stato pretio turpem consensum petit, non est aliùs criminis condemnādus, quàm simplicis fornicationis: quippe cùm id genus mulierem non censetur ille mouere: quandoquidem ipsa est quæstui paratissima. Secus, si honestam solicitaret. ***Dubium graue.*** Hinc rursus ad rem proximè gradus fit ad aliud dubiū examinandum, quod grauius est: vtrùm liceat minus malum ad peius euitandum, consulere? Videlicet sicuti licet mutuum petere sub vsuris vtendo alieno peccato in bonum: ita sit decens dissuadere alteri ne occidat: quod bonū est, persuadendo vt mitiorem vindictam sumat. ***Caietanus.*** Visus enim est hic Caietan. hoc negare, quod nos tamen supet 3. cap. ad Roman. obiter & quasi aliud agentes affirmauimus. Quapropter constituimus rem hic pressiùs enucleare. ***Primum argumentum.*** Et à parte negatiua militare videtur primùm omnium sententia Pauli loco citato. Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Nam cùm consulens caussa illius rei sit, quam consulit, fit, vt qui minus malum consulit, idem censeatur facere: & cùm euitare maius malum quædam sit species boni, vt 5. Ethicorū. cap. 1. auctor est Aristot. consequens apparet, vt cosulere minus malum ad euitandum peius, idem sit quod facere malum vt inde eueniat bonum. ***Secundum argumētū.*** Item alteri non licet malum vllum facere, vt peius euitet: ergo neque tibi idem ei consulere. ***Confirmatio.*** Et confirmatur: Si tibi fas esset tale consilium alteri præbere, non esset nefas tibi ipsi idem assumere: quare liceret tibi facere malum vt peius caueres: quod est absurdum. ***Tertium.*** Præterea, consulere minus malum, est inducere ad malum: at sanctus Thom. hic vniuersim negat licitum esse inducere alium ad malum: ergo nefarium est tale consilium. ***Postremū.*** Ad hæc secundùm regulam positam non licet ab aliquo petere id, quod licitè ipse præstare nequit: sed nemo minus malum facere licitè potest: ergo neque hoc est licitum ab aliquo petere.

Solutio. His tamen non obstantibus arbitror documentum esse non solùm iustum, verùm & salutiferum, si res perspecta consideratione versetur. Enimuero quia res moralis est, debet casus in eas angustias perstringi, vt cui tale consilium dederis, constitutissimum habeat, certissimusque sit grauius scelus perpetrare: ita vt nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua via diuertendi induratum eius animum ab illo proposito, nisi molliùs inclinando in aliud, vbi viros euomat. Enimuero etsi amicum tuum certis coniecturis crederes cras commissurum adulterium, quod nondū constituit, nihilominus nefas esset persuadere modò illi fornicationem, qua calorem restingueret. Neq; si haberet corruptam naturam in alterum sexum, licitum esset ad euellendum illum habitum persuadere illi conuersationem cum fœminis. Nam ad præueniendum malum propositum, seu ad compescendum corruptum habitum, non licet hominem in alia inclinare vitia. ***Aristot.*** Est enim regula Arist. 2. Ethico. ca. 9. cum qui delinquit in vnum extremum, inclinandum esse in alterum: sed tamen intra virtutis lineam. Igitur consulere minus malum non licet, nisi ad conuellendum animum qui actu, firmoque proposito infixus est in malum. Fac ergo vnum hominem constitutissimū habere alterum trucidare, & accinctum esse operi: cui, vt dissuaderes

deres nullam præteriſti rationem. Quòd huic ergo conſilium præbere poſsis, vt mitiore læſione virus expiat, arguitur ſic: Illud conſilium habet bonum obiectum & finem abſque ſiniſtra vlla circunſtantia: ergo eſt bonum. De fine nullum eſt dubium: cùm ſit homicidiũ euitare: ſed & de obiecto idem probatur. Illud ſiquidem non eſt, vt aduerſarij falsò putant, ſimplex illud remiſsius incommodum: putà, cæde eum fuſte, aut alapa, aut quid ſimile: ſed hoc conditionale, ſi alterum certus es facere, nempe aut occidere aut leuiùs vulnerare, citiùs hoc fac: hoc autem obiectum bonum eſt & rationi conſonans. Nam vt Topicorum regula habet, Ex duobus malis minus eſt eligendum. Quod vniuerſim, etiã in malis culpæ verum obtinet: vt Gregor. 13. diſtinctio. cano. Nerui. perſpectè docet. Quapropter cùm conſulens duorum malorum minus, nihil aliud quàm electionem illam ſuadeat, nihil mali committit, ſed bonum conſulit. Sed arguis: Saltem non licet illud minus malum abſolutè conſulere. Diſtinguitur de abſolutè. Si enim intelligas extra talem caſum, conceditur. Attamen caſu quo ille certiſsimus eſt committere grauius malum quod illi diſſuadendo perſuadere ne quis ne faciat, quanuis comparationem non exprimas, ſed alterum minus conſulas, ſemper ſubintelligitur comparatio: ſcilicet ſi alterum facturus es. Secundò id etiam elucidatur: Si illud conſilium malum eſſet, inde maximè, quòd per illud alter inducitur ad peccandum. Quòd autem id falſum ſit, probatur: Nemo inducit alterum ad illud quod alter apud ſe habet conſtitutiſsimum facere: ille autem conſtitutũ habet malũ aut hoc aut illud facere: ergo conſulens non inducit vt malum faciat, ſed vt faciat minus malum. Nulla ergo eſt conſequentia. Dimoueo illum à peiori, inclinando ad minus malum: ergo induco ad malum. Immo in tali caſu inducere eum ad minus malum, eſt inducere ad bonum. Tertiò, ad hominem arguitur contra Caietanum. Fatetur nanque licitum eſſe in tali caſu proponere illi materiam minoris mali. Fit ergo inde, vt licitum ſit eandem ei declarare materiam: putà, quòd mitiùs poteſt vulnerare hoſtem, atq; illo modo ſuum explere animum, ſuoque honori ſatisfacere, meliusq; ſibi conſulere, & maiora cauere pericula, ſicut Loth expoſuit filias nefandis Sodomitis, quò caueret hoſpitum abuſum: hæc autem materiæ propoſitio (vt eius vtamur verbo) planè conſilium eſt & ſuaſio. Nam quomodo aliquid aliter conſulas quàm explicando rationes quibus alter moueatur? Quin verò & hoc eſt inducere. Porrò ergo figmentum eſt, perparùm ad mores referens, concedere quòd licet proponere materiam minoris mali, & tamen negare conſulendi licentiam. Quare Loth, non ſolùm expoſuit filias, ſed ait, Abutimini illis. Et dicere, quòd illud fuit tantùm permiſsio, eſt contra verborũ ſchema, quod apparet plus quàm conſilij. Quapropter poſteà in ſua Summa, verbo, Tyrannis. concedit planè quòd licet conſulere minus malum ad euitandum maius. Igitur vel putauit non ſibi contradicere. Nam 2.2. arti. præſenti nunquam negauit licere conſulere minus malum, ſed licere inducere ad minus malum. Et forſan aliquid diſcriminis commentus eſt inter Conſulere & Inducere, quod ego non penetro. Vel fortè emendauit ſententiam. Et Adria. quolib. 1. quæſt. 2. noſtram amplectitur. Sed dimiſsis huiuſmodi auctoribus qui citra diſputationem & examen ſimpliciter loquuntur, extat ſententia Auguſtini in libro Quæſtionum ſuper Exod. & refertur 33. quæſtio. 2. cano. ſi quod veriùs. vbi de coniuge adulterę loquens ait, Si facturus eſt quod non licet, puta vel vxorem occidere, vel dimittere, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium. Eſtque expreſſa ſententia Chryſoſto. hom. 27. ad populum: vbi admonet conſulendum eſſe illi qui aſſuetus eſt iurare, vt iuret per caput ſuum, ne iuret per Deum. Et ex Gregoriano cap. citato, Nerui. idem colligitur. Vnde ad primum argumentorum in contrarium, concesso non licère fieri mala, vt inde eueniant bona, negatur inde conſequi, quòd liceat conſulere minus malum: nam talis cõſultor, vt dictum eſt, licet ſit cauſſa minoris mali, non ideò eſt cauſſa mali. Eſt enim fallaciſsima conſequentia. Immo eſt cauſſa electionis bonæ: quandoquidem eum qui fixus eſt ſceleſtiori propoſito, deflectere ad remiſsius, verè eſt bonum. Et perinde reſpondetur ad ſecundum. Haud enim, ſequitur: Alteri non licet facere minus malũ: ergo nec mihi licet conſulere. Ille nanque cùm in ſua habeat poteſtate neutrum facere, alterutrum faciat, reus eſt: mihi verò quia facultas non ſuppetit dimouendi illum ab vtroque, iuſtum eſt, minus conſulendo à grauiori deuertere. Atque inde fit conſequens, vt ego non poſsim mihi ſumere ſimile conſilium: nam ſemper in mea eſt poteſtate duobus delictis oblatis, vtrunque cauere. Et quantum ad alia argumenta iam oſtenſum eſt, conſulere minus malum non eſſe inducere ad malum, immo ad bonum. Atque adeò ne talis conſiliarius petit id, quod alter præſtare iuſtè nequit: nam abſolutè non petit niſi vt grauius malum non faciat: ob idque ſua culpa eſt ſi acquieſcere nõ vult, niſi in alterum impingendo malum. Cuius ſimile eſt, mutuũ petere ſub vſuris. Ex his ergo colligito nemini licere minimum veniale peccatum facere, ad euitandum immaniſsimum malum in altero. eſt enim contradictionis implicatio, malum eſſe, & licere. Neque licet id vni tertio conſulere. Quapropter dum mihi tyrannus mortem comminatur, potiùs debeo permittere homicidium, quàm vt mentiar. Neque ad euitandum grauiſsimum adulterium in iuuene, liceret mihi ſecundam aliam viro ſolutam inducere, vt illam cognoſcendo, ab adulterio declinaret. At verò de Loth, nõdum per hæc, quæ dicta ſunt, planè conſtare poteſt, veniatne eius factum excuſandum. Porrò Ambro. 32. q. 7. can. offerebat. videtur eius zelum excuſatum habere. Et Petrus in ſecunda ſua Canonica eum appellat iuſtũ: licet inde non fuerit conſequens, vt in illo ſingulari actu non deliquerit, tametſi etiam ſit probabile eũ peccaſſe. Nihilominus ſi factum natura ſua perpendas, profectò nullatenus licitum fuit, niſi ignorantia illud excuſes. Haud enim prudens fuit conſilium, ſed res indecens. Et ratio eſt, quòd cùm illi incũberet ſuarum filiarum cura, atque adeò paterno iure teneretur earum cuſtodire pudorem, non debuit illa via peiori malo obſtare. Nam iam dictum eſt, neque minimum tibi peccatum licère ad euitandum in altero grauiſsimum. Secus, ſi conſulendo dixiſſet, ſunt in vrbe virgines fœminæ, quibus veſtram poteſtis libidinem offerre. Quapropter excuſatio quam ei prætexit hic Caieta. dicens, quòd tantùm expoſuit materiã minoris mali, dupliciter mihi apparet deficiens. Primùm, quòd re vera fuit inductio. Abutimini enim, inquit, eis. Deinde quòd neque illa propriarum filiarũ expoſitio eum decebat. Gloſſa ergo

Prima ratio præteritæ aſſertionis.
Gregorius.
Obiectio.
Solutio.
Secunda ratio.
Tertia.
Adrianus.
Auguſtin.
Chryſoſt.
Ad primũ argumentum.
Ad ſecundũ argumẽtum.
Ad reliqua argumẽta.
Corollariũ
An Loth offerendo filias deliquerit.
Caietanus.

Augustini.

ergo illius loci Genes.19, quæ Augustini est, & refertur 14. distinct. cano. quod ait. non consilio tribuit quod fecit Loth, sed animi perturbationi: quæ partim eius culpam extenuauit. An verò prorsus excusauerit, perpendendum est secundùm scientiam, quam homines illius seculi tenebantur habere.

Qualiter Loth sit excusandus.

SVPEREST ergo tandem ad argumenta partis negatiuæ principalis quæstionis respondere. Et quidem primi solutio satis ex superioribus liquet. Negatur enim, eum qui sub vsuris mutuũ accipit, vsurario consentire: tantùm abest, vt caussam illi vel occasionem peccandi porrigat. Etenim cùm ipse sit paratus facere, minimè eum petens mouet: vt modò de consulente minus malum dicebamus. Atque adeò ipse est, qui scandalum dat: secus si paratus non esset. Ad secundũ verò eo pacto respondetur, quo superiùs de illis dictum est, qui commercia cum vsurarijs ineunt. Si vsurarius inquam nullam aliã crederetur habere substantiam huius mundi, quàm vsuris acquisitam, profectò nemini liceret pecuniã suam apud illum deponere: nam perinde tunc esset ac si tuum esset propositum, vt tuam quoque pecuniam fœnori daret: quod quidem propositum, iniquum est. Si verò copiosiorem pecuniam habet, licet tibi sana mente tuam apud illum custodiendam deponere.

Primum argumentum principale.

Ad secundum.

ARTICVLVS VI.

Vtrum Mons pietatis, vsurarius sit.

HVIC quæstioni adhibendum articulum duxerim de Monte pietatis, qui sub forma mutui vsuræ labem contrahere videtur. Dicitur enim mons pietatis, cumulatus æris aceruus, qui subleuandis per mutuum miserijs pauperum destinatur: ea tamen lege vt mutuatarius quisque exiguam pecuniã in singulos menses conferat: non quidem, vt aiunt, ratione mutui, sed veluti stipendiũ ministrorũ, qui ad seruanda excutiendaq; pignora, habendasq; rationes dati & accepti deputantur. Cùm ergo in mutuo pietas insit, quæritur vtrùm ab illo collato stipendio vsuræ macula inficiatur? Et arguitur à parte negatiua: Si quidpiã hic committeretur vsurariæ iniquitatis, maximè inde quòd mutuatarij aliquid vltra sortem erogant: id autem non faciũt ratione mutui, sed ad alẽdos ministros eidẽ negotio necessarios: ergo procul hinc abest vsuræ peruersitas. Probatur minor: Aequũ est, vt illud ærarium ab illis, quorũ interest, seruetur incolume: interest autem pauperum: nam diuitis, qui illud erogauit, nihil refert postquàm iam tali misericordiæ illud mancipauit. Neq; refert reipublicæ, vtpotè cui nihil inde accrescit. Solis ergo pauperibus, quorum cõmodo depositũ est, incumbit illud custodire. Neutiquam autem in custodia esse posset, nisi sub pignorum fide mutuaretur, atq; adeò adiectis eidem negotio ministris, qui pignora seruarent, & post moram vænundarent, rationeque singulorum bona fide retineret: ergo pauperum munus est tales ministros suis symbolis sustentare: atque adeò illic omnis vsura cauetur. In contrarium est ꝙ reddere tantum in singulos menses, ac perinde tanto plus, quanto plus temporis prolatatur solutio mutui: atque id ad reddendum tutam mutuatam pecuniam, qua certè cautela mutuantis negotium agitur, quandam habet effigiem vsuræ.

Quid mõs pietatis.

Primũ argumẽtum à parte negatiua.

INSTITVTVM hoc montis pietatis in Italia centum hinc annis ortum est. Nam Pius II. primus eius refertur approbator. Et posteà à Lateranen. Concilio sub Leone X. iterum fuit receptus: cuius vtique extat approbationis Bulla. At quoniam, vt Caieta. eiusdem sanctæ ecclesiæ Cardinalis, qui vt 2. 2. q. 78. ar. 10. refert, eidem interfuit concilio, in Opusculo huius rei singulari commemorat, non cuncta eiusdem montis capitula fuerunt per eandem bullam approbata: sed quatenus sacris canonibus non essent contraria, nulla irrogatur iniuria eidem apostolicæ sedi, si de eadem montis ratione controuersetur: eò præsertim, quòd Papa & Concilium, in quibus auctoritas residet summa condendi tum fidei articulos, tum & morũ leges, non curant falcem suam mittere ad definiendas tanquam de fide philosophiæ disputationes, quæ non ex sacra scriptura, sed ex nuda philosophia eliciuntur: qualis illa est quę instituitur ad examinandum quisnã cõtractus sit vsurarius, quis verò ab hoc crimine liber. Hoc enim non ex sacrá scriptura colligitur, vnde suas veritates elicit sancta Sedes, sed ex media meraque natura rerum. Aliud denique est prohibere vsuras sub his aut alijs censuris: quòd cùm non solùm ex morali philosophia, sed ex sacra scriptura colligitur, proprium est Apostolicum munus: aliud verò examinare quisnam contractus sit vsurarius, quod permittit ex sola natura rerum perpendi. Et ideo licet in eadem Bulla sententia excommunicationis in eos feratur qui cõtrà vel prædicauerint, vel disputauerint, debet illa tamen intelligi cũ eadem clausula: scilicet si impugnauerint capitula: quæ sacris canonibus non fuerint contraria. Aliàs Caietan. fuisset damnatus: qui tamen cùm tempore Leonis opusculũ edidit, quo montem non probauit, minimè fuit reprehensus. Cum hac ergo quam facimus protestatione, quòd decretis vel concilij quatenus fuerit receptum (quoniam neque omnia acta illius Lateranensis recepta sunt) vel sanctæ sedis, nullatenus volumus contraire, sed eisdem sanctißimè obedire, paratißimi retractare quidquid ecclesia catholica iusserit, nihil aliud quàm operæpretium arbitror explicare rationes quæ eundem montem oppugnare videntur: ac pòst subijcere qua ratione eadem apostolica bulla sit interpretanda. Igitur Mons pietatis multis potest modis congeri. Primò, si qui habet substantiam huius mundi, commiseratione ductus alicui vrbi aut reipublicæ auri pondus tribuit: non quidem simpliciter in eius id transferendo dominium, sed huic mutuationis vsui dedicando. Secundò, si respublica vel ex publico ærario id tali vsui seponat, vel ciuiũ contributione conficiat. Nam quantũ ad rem attinet præsentem, nihil refert. Neque verò interest, pondúsne auri sit, an frumẽti copia, rerúmve aliarum vsu consumptibilium. Capitula autem montis sunt: primùm, vt non mutuo detur pecunia aut frumentum nisi in tempus certum: puta in annum. Aliás in rem communem non cederet, sed apud paucos totum occuparetur. Rursus neque decet absque pignoratitia cautione montem dispensare. Alioqui, cùm mutuarij pauperes esse debeant, sæpißimè contingeret vt soluendo nõ essent: qua vtiq;

Institutio mõtis pietatis.

Pius secundus.

Concilium Latera.

Caietanus.

Mons pietatis.

Capitula montis pietatis.

dissi-

dissipatione breui mons in nihilum abiret. Quapropter neque pignora vltra præfixum tempus seruãda sunt, sed ilicò sub hasta exponenda, vt cumulus reficiatur.

Radix præsentis disputationis.

His præhabitis radix huius disputationis vna quidem est, sed tamen quæ diuersè intellecta diuersas parit opiniones. Radix inquam est quòd ille cuius interest capitalem illam summam pecuniæ seruare incolumem, debet suis impensis ministros sustentare. Sunt autem qui censent pauperum interesse ideoque immune ab vsuræ vitio arbitrantur contributionem ab illis fieri: vtpote quę alendis ministris necessaria est. Alij verò quorum est Caietan. putant hoc non interesse mutuatariorum, sed mutuantis: cuius ideo onus esse debet suos sustentare ministros: atque adeò quidquid vltra sortem recipit, extorquere aiunt ratione mutui, seu ratione dilatæ solutionis.

Conclusio vnica qua satis fit quæstioni. Prima ratio pro cõclusione.

Atque in hanc sententiam nostra conclusio inclinat. Arbitror inquam eiusmodi rationem mõtis neutiquam ab vsuræ sordibus elui posse. Et quò huius sententiæ veritas innotescat, hoc primùm omnium vtamur exemplo, quod esse existimo omnium regulam. Arguitur inquam: Si quis diues, ac misericors homo decreuisset cuicunque petenti à se, euangelio auscultans, mutuare: non tamen nisi suscepto pignore, & vsque ad certũ tempus secundùm iura Montis pietatis, nequaquam posset quidpiam vltra sortem recipere: ergo neque illa, quam vocant Montis communitatem, id licitè potest. Demonstremus priùs antecedens, vt inde ad illationem descendamus. Homo huiusmodi mutuator si pignus recipit, hoc non facit in vtilitatem mutuatarij, sed in suam propriam, vt tutam sibi faciat solutionem pecuniæ suæ: ergo quòd idem custodiatur pignus sua interest, non mutuatarij. Nam mutuatarius mallet ipse retinere. Sed quia mutuatur aliter non vult pecuniam suam ei credere, pignus recipit: atque adeò ratione eiusdem acceptionis fit debitor idem reddendi pignus. Idq; adeò non solùm vti depositarius. Nam hic quia non in suam, sed in depositantis vtilitatem depositum seruandum recipit, non tenetur ratione acceptionis, vt libro quarto, sub titulo restitutionis dictum est. Ob idque si citra suam grauem culpam depositum perdatur, non tenetur illud restituere. At verò qui pignus recipit, cogitur ratione acceptionis. ob idq; licet minori culpa illud perdat: nihilominus restitutionis laqueo tenetur. Dixerim minori culpa: quia si nulla sua culpa dispereat, liber manet. Apparet enim hoc loco Caietan. falsus, qui tantum interualli inter pignus & depositum iecerit, vt putet eum qui pignus recipit perinde teneri ratione acceptionis restituere, ac si mutuo vel furto reciperet: atque ideo etiam si absq; vlla sua culpa pignus pereat, manere semper restitutionis fune ligatum: cùm sit latissima differentia. Nam qui mutuum recipit, eius dominium acquirit. Quare quomodolibet perdatur, sibi perijt. Dominium autem pignoris manet apud debitorem: sicuti dominium depositi apud depositorem. Quocirca eidem perijt debitori. vt patet expressa lege, pignus. de pigno. actio. Nisi aliqua culpa creditoris perierit vt colligitur l. quæsitum. ff. de distract. pigno. Ad nostrum ergo propositum satis est quòd creditori incumbit custodia pignoris.

Obiectio.

Quòd si arguas: Beneficium mutuandi in vtilitatem cedit eorum qui mutuum accipiunt mutuator autem habet se incolumem seruare: ergo id potest aliorum sumptibus facere.

Solutio.

Iam suprà prodita est fallacia huius argumentationis. Beneficium enim mutui debet gratis cõferri: & ideo qui mutuar, recipere onera debet, quæ sunt mutuationi annexa: puta seruare pignus & reddere, aliàs non mutuet. Hoc quidem verum est quòd vbi pignus tale sit, quod possit tinea corrodi, vt vestis: vel alia ratione perire, vtpote si est res pretiosissima ac subinde custoditu periculosissima debet mutuans protestatione mutuatarium admonere, vt suo periculo pereat. Quòd si voluerit pignus curari, suis fiat expensis. Est quippe accidentarium quòd pignus illius sit naturæ. Et pari ratione si mutuator suã credere pecuniam recusat antequàm mutuatarius publico se obliget instrumento, illud quidẽ debet expensis eiusdem mutuatarij à tabellione confici. Nam mutuator nil nisi fidem petit, quam alter tenetur dispendio suo exhibere.

Secunda ratio contra montẽ pietatis.

Atque hinc sumitur nouum contra Montem argumentum: Nempe quòd hoc quod quibuspiam pignoribus accidentariũ & peculiare est, non debet in legem duci vt quicunque mutuatarius ratione cuiusque seruandi pignoris stipendium soluat. Quod autem de mutuatitia pecunia peculiaris domini censetur, constat & de illa existimandum cuius respublica dominium habet, nempe quòd eius est curæ: eam tutò seruare.

Obiectio aduersariorum.

Sed tamen arguis. Esto ita res habeat dum mons certum habet dominium: secus tamen in monte pietatis. Est enim ratio longè diuersa. Quare illatio suprà facta, nulla est. Cumulus siquidem huiusmodi nullum habet præter mutuatarios proprium dominum: nam diues qui illum contulit, dominium à se eius abdicauit. Quare sua iam nõ refert eandem custodire. Neque verò respublica, siue, vt aiunt, communitas eundem tenetur seruare montem: quoniam nihil ei inde emolumenti obtingit: neque verò dominium eius habet. Fac enim montem illum non esse congestum subsidijs ciuium, neque ex ærario publico, sed à diuite in illos vsus donatum, qui vel reipublicæ vel certis personis meram administrationem commiserit. Cùm ergo nullus sit alius dominus, consequens fit vt mutuatarij custodia eiusdem ærarij incumbat. Ecce argumentum contrariæ sententiæ. quod eius patronos seducit: si nõ contraria nos ratio falsos habet.

Solutio præteritæ obiectionis.

Probatur ergo eodem relabi illam pecuniam domino alio carere, ac si certum haberet. Illa nanque tũc pecunia mutuationi exposita, non est pauperum qui mutuum recipiunt. Patentissimum enim est nunquàm in eorum dominium venisse neque illa ratione ventum ire, sed perinde sunt merè mutuatarij ac si illa pecunia alium haberet dominum: ergo non magis ad illos pertinet illam seruare, quàm si esset vel particularis personę vel reipublicæ.

Argumentum alterũ ad idem.

Ex hoc igitur capite sumitur argumentum. Mutuatarij non tenentur illam seruare: ergo idem est prorsus iudicium illius stipendij quod vltra sortem tunc soluunt, quod esset si eadem pecunia esset particularis personæ: tunc autem iam ostensum est non esse licitum illud extorquere stipendium: ergo neque vbi nuda administratio existit apud rempublicam.

Quæstio. Solutio.

Sed quæris, quis ergo tenetur illa custodire? Respondetur: Si nullũ alium habet dominũ, illa seipsam. Itaque nullũ restat remedium, quàm quòd expensæ ex eadem capituli pecunia subtrahatur.

Replica. Solutio.

Sed pressiùs arguis: Tandem ergo exhaurietur? Fateor quidem ingenuè. Et hoc est quod fautores alterius opinionis decepit. Ex quo sequitur, quòd quicunq; talem montem de sua substantia erigere cogitauerit, si voluerit fore perpetuum, debet

stipendia

stipendia statuere, quibus sustentetur, vel rempublicam obligare, vt montem sustentet, alioquin mons seipsum mutuando consumet. Sed contrà: Mons ille tunc in perniciem tantum miserorum peribit, qui inde mutuabantur: ergo eorum referebat illum suis expensis seruare. Negatur consequentia. Simili enim ratione probares pauperibus incũbere suis expensis seruare diuitias hominis misericordis, qui mutuata pecunia præsidio ipsis esse solet. Operas enim eiusdem ministrorũ ideo cēseri in fauorem fieri pauperũ, quòd ipsi mutuationis beneficia suscipiũt, atq; hac ratione eos obligare, vt illa cõtributione alant ministros, iã monstratũ est quàm sit fallax argumentum. Pari enim ratione, multas alias vsuras defensares. Enimuero quotquot egestate coacti mutuũ sub fœnore recipiunt, fauorabili beneficio potiũtur. Igitur vt iterum dicam, cùm mutuatio gratuitò sit facienda, nõ debet pensari in cuius fauorem operæ cedant ministrorum. Montis, ex eo quòd mutuũ recipere, beneficiũ sit pauperũ, sed mutuatione supposita speculari oportet, cuiúsnam referat pecuniã seruare tutam. Quando verò mutuatarius est in mora soluendi, liquidũ fit suis expensis ac dispendio vœnundãda fore pignora Confirmãt hanc nostram sententiam exempla ciuitatũ quarundã Italię, puta Mediolani, & Brixię, & aliarum, vt Caietanus refert, & nos illic audiuimus, in quibus publico stipendio sustentantur Montis ministri. Vnum tamen argumentum superest, quod videtur contrariæ sententiæ suffragari. Nam etsi pro mutuationis beneficio nihil possit vltra sortem recipi: tamen mutuandi obligatio, vt suprà asserebamus, digna est pretio. Potest quis inquam stipendium suscipere, vt sit mutuare obligatus. Cùm igitur Mons ille tali sit vinculo astrictus, licitè à mutuatarijs aliquid pro illa obligatione exigitur. Respondetur in hoc nullum apparêre vsuræ vitium: dummodò hac solùm de caussa tenuissima esset exactio & pro curatione pignorum, & pro scriptis rationibus dati & accepti, & pro alijs id genus operis nihil exigeretur.

Obiectio altera. *Solutio.* *Confirmatio superiorum rationum.* *Postremũ argumẽtũ.* *Responsio.*

Et per hæc ad argumentum in principio quæstionis obiectum patet responsio. Negatur inquã tales contributiones non fieri ratione mutui: nisi hac fortè tantùm de caussa fiant, quã modo adiecimus. Ac perinde Bulla Concilij tres permittit solutiones. Prima est (vt cum debita obedientia ac reuerentia id dicamus) non omnia acta illius cõcilij more & vsu esse recepta. Nam illud Sessionis nonæ quod fuit inter præcipua, nempe quòd nõ persoluentes diuinũ officium fructus sacerdotiorũ pro rata restituerent, & post sex menses sacerdotijs priuarentur, nondũ planè scitur an fuerit vsu seruatum. quáuis ego quia iuri diuino quàm proximum est, non audeo omnino contrà consulere. Secunda solutio est, quam suprà dedimus. Videlicet, ꝙ excõmunicatio non fertur nisi cũ illo moderamine, vt disputatio cohibetur. Contra capitula, quatenus sacris canonibus ac naturali rationi nõ sunt aduersa. Nam simpliciter non fuit illic articulus fidei constitutus. Sed rogas, Nunquid non esset ecclesiæ conducens, vt casus omnes, de quibus dimicatur, sintne vsurarij, ecclesiæ auctoritate definirentur? Apparet enim hoc ad salutem animarũ necessarium. Respondetur minimè id expedire, vt tanquam de fide definirentur, si tales sunt, qui non nisi ex mera philosophia perpendi debeant: quoniã Spiritus sanctus nõ curat ecclesiæ nisi scripturam sacram exponere, & leges necessarias sancire. Et quando sunt opiniones probabiles inter graues doctores, vtranq; sequaris, in tuto habes conscientiam. Secus de immortalitate animæ, ac similibus veritatibus, quæ licet inter philosophos disputentur, nihilominus in sacris habentur vel inde colliguntur. Tertia verò demum solutio est, quòd pensio quam Bulla in Monte pietatis approbat, sit illa tantùm, quæ soluitur ratione obligationis ad mutuandum: atque hanc dicit cedere in ministrorum sustentationem. Aliæ verò montium species, quas in vsu esse video, longè patentius vitium suum produnt. Solet enim potissimùm inter rusticanos aggeri copia frumenti quæ egentibus mutuò distribuitur sine pignore, & sine alijs negotijs quæ ministrorum operis egeant, illo nihilominus tributi onere, vt messis tempore duodecimam partem mensuræ supererogent: nempe modiolum in fanecas singulas: quod profectò non video quomodo defendi possit. Nisi omnes indiscriminatim oppidani & mutuum susciperent, & quasi gratuitum spontaneumque tributum per capita illud soluerent. Nam si non ab omnibus, sed ab illis tantùm, qui mutuato egent corradatur, palàm extorquetur ratione mutui.

Ad argumentum principale. *Quæstio.* *Dissolutio.* *Aliæ montiũ species, quæ sunt in more patẽtiorem prauitatẽ præ se ferunt.*

QVÆSTIO SECVNDA,
DE GENERALI RATIONE CONTRACTVS EMPTIONIS ET VENDITIONIS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm contractus emptionis & venditionis sit Reipubl. necessarius.

DVo suprà capita statuimus, quibus humani contractus deprauantur. videlicet aut id vendere, quod nullius est pretij, aut quod pretiosum est, pluris iusto distrahere. De priori vitio sub vsuræ nomine quæstione præcedenti disputatum est, consequitur ergo vt de posteriori disputationem prosequamur, quæ quidem disputatio de contractibus inscribitur. Et quoniam omnium primus atque aliorum index est contractus emptionis & venditionis, quæstio hæc secunda instituitur de generali ratione huiusmodi contractus: atque adeò primus articulus, an sit necessarius reipublicæ. Arguitur enim à parte negatiua. Quãtò vita humana simpliciùs ac synceriùs transigeretur, tantò quietiùs viueretur ac feliciùs: sed si solùm esset rerũ cambiũ, vt videlicet res nõ numismate distraherẽtur, sed pro rebus cõmutarentur alijs, quietior esset mortalium vita, & à tumultibus pacatior, quos negotiationũ turbulentia secum affert: ergo

Primum argumentum partis negatiuæ.

Secundum. *Aristot.* *Plinius.* contractus emptionis tollendus de medio esset humanæ reipublicæ. Secundò arguitur: Secula multa, vt 5. Ethi. & 1. Politi. cap. 6. auctor est Aristo. absque numorum vsu transierunt. Et Plinius lib. 33 c. 3. ait Seruium Romanorum regem primùm signasse æs nota pecudum, vnde pecunia dicta est: & posteà fuisse signatum argentum, anno vrbis 585. & longè post aurum. Et libro 7. c. 56. ait Liberum patrem instituisse emere ac vendere, illis autem seculis felicior agebatur vita, atque à fraudibus ac solicitudinibus incolumior quàm modo nobis per istas negotiationes agere licet: ergo perniciosus est iste contractus, tantum abest vt sit necessarius. *Aristot.* In contrarium est idem Aristot. loco citato: vbi ait necessitatem humanæ vitæ numi fuisse inuentricem, qui esset velut mensura & norma æquitatis rerum. Id quod & Iurisconsultus l. 1. ff. de contrahen. empti. disertè retulit.

Prima conclusio. IGITVR quò quæstionem à genere ipso auspicemur, prima nostra cõclusio sit. Contractus est actio inter duos, ex qua vtrinque obligatio nascitur. Sic enim Vlpianus ait l. Labeo. ff. de verb. ac rerum significa. Contractus est vltrò citroq; obligatio, quòd Græci συνάλλαγμα vocant, hoc est confectum. quando videlicet quidpiam ego caussa tui, tu verò caussa mei, accepta dataq; vtrinq; fide cõficimus, ac ratũ habemus. Quapropter prædicatio illa contractus, est obligatio (vt sic loquamur) non est identica, sed caussalis, illũ exhibens sensum, quem nos in nostra conclusione explicuimus: vt quia stato pretio paciscimur, me tibi merces traditurum, te verò mihi idem pretium, mutua emergit ex venditione obligatio. *Stricto nomine nullũ pactũ contractus dici valet.* Atqui hinc fit vt stricto nomine nullum pactum dicatur contractus, nisi ex quo vtrinque oritur obligatio. Qualia sunt, do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: facio, vt des: quæ quatuor connumerantur l. natura. ff. de præscriptis verb. Quemadmodum in matrimonio, inque venditione, mutuatione, & id genus reliquis. Contractus nanq; omnis, si de suo nomine rem perpendas, actus iustitiæ est, vtranq; colligantis partem. Laxant tamen alij latiùs nomen vsque ad illas actiones ex quibus ex altera tantùm parte oritur vinculum, veluti est donatio, & simplex promissio. *Baldus.* *Syluester.* *Conradus.* Et ideo Bald. quem Syluest. citat in verbo, contractus. & Conra. sequitur q. 16. distinguit de nomine contractus, quòd accipiatur propriè, quando obligatio oritur ex vtraque parte, & impropriè, pro eo ex quo oritur tantùm ex altera parte, & impropriissimè, quando ex neutra nascitur. Sed re vera abusiuæ istæ acceptiones ab vsu essent abigendæ. Hoc enim est nomina à sua natiua significatione abalienare: si quidem neque donatio neq; promissio simplex ad iustitiam attinent, sed sunt actus liberalitatis. *Aristot.* Vnde Aristote. 4. Topico. Donum, inquit, est datio irreddibilis: mutuatio verò, quanuis secùs ibidẽ Conrad. sentiat & Syluest. nihilo à propria ratione contractus recedit. tu quòd est datio vt reddatur, tũ quòd si fide data pollicitus es mutuare, tu teneris dare atque alter reddere. Quòd autẽ contractum, illum etiã velint appellare, vbi nulla est obligationis vis, sed potiùs obligationis relaxatio, meritò fatentur esse (vt suo vtar nomine) impropriissimum. Exemplum est in acceptilatione: putà quando debitor creditorem interrogat, an quidquid illi debeat, acceptũ habeat: & ille respondet, acceptum habere, hoc est illi condonare. Hic nanque potiùs est solutio debiti seu remissio, quod ex cõtractu ortũ est, quàm contractus. *Scotus.* *Gerson.* *Antoninus* *Conradus.* Sed & contractuum species, numerosiùs quàm ars permittit, multiplicant. Scot. enim 4. d. 15. q. 2. octo species discernit, ac totidem Gerson in suo tractatu de cõtract. licet parũ differenter. Antoninus verò 3. par. tit. 8. cap. 2. duodecim: sed Conrad. quod suum ingeniũ est, ad species nume. 30. diuisionem inuitã pertrahit: quæ porrò species non sunt, sed rerũ potiùs cõnumeratio, in quibus confici contractus possunt. Eiusmodi autẽ materiales diuisiones cùm arte non contineantur, in infinitum abeunt. *Secunda cõclusio.* Sit ergo nobis secunda conclusio: Septem sunt contractuum species, scilicet emptio, cambiũ, mutuatio, emphyteusis, cõmodatio, permutata commodatio, & locatio, & tametsi prima ad secũdam, sextaque ad septimã quodammodo reducantur. Missum enim hinc facimus matrimonij contractum, quæ mutua est personarum traditio. Nam reliquos tantùm qui in externis bonis celebrantur, consideramus, quorum præsens tractatio instituitur. *Sufficiẽtia præbitæ diuisionis.* Horum autem tres tantùm ordines reperias. Etenim cùm tria in huiusmodi rebus sit meditari, videlicet dominium, vsumfructum, & vsum, vnus est contractuum ordo, quibus dominium transfertur, alius verò eorũ, quibus conceditur vsusfructus, atque tertius eorum, quibus conceditur nudus vsus. *Donatio.* Igitur vbi dominium rei transfertur, si gratis id fiat absque vlla redditionis obligatione, nuda donatio est: quæ ideo contractus nomine nõ censetur. Cui adiungitur & liberum legatum: nimirum, vbi nullum est iustitiæ debitum. Si autem translatio non gratis fiat, inde emergunt tres contractuum species, scilicet cambium, venditio, & mutuatio. *Cambium.* *Emptio.* Cambium est, vbi res pro re commutatur: vt panis pro vino, mel pro oleo, corium pro panno, &c. licet de numorum cambijs alia sit longè ratio, vt infrà videbimus. Emptio autem est, vbi dominium æstimato pretio transfertur: sed mutuatio, vbi transfertur, vt *Mutuatio.* idem vel tantundem reddatur. Quod in rebus vsu consumptibilibus, & potissimùm in numismate vsu *Emphyteusis.* venit. Si autem saluo dominio transferatur vsusfructus non gratis, sed pretio, fit tertius contractus, qui est emphyteusis, seu censualis pensio. Vt si fundum sub annua pensione, vel in tempus, vel in perpetuum alteri tradas. Quanquam dum fit in perpetuum, emphyteuta dominium vtile dicatur habere, non tamen directum: eò quòd semper dependet à vero domino, si emphyteuta in commissum inciderit. Et dicitur emphyteusis, hoc est melioratio: ob id quòd illa ratione inuentus fuit olim huiusmodi contractus, vt steriles agri, quos dominus colere non poterat, alterius diligentia colerentur. *Commodatio.* Dum verò merus vsus transfertur, tunc exurgunt tres aliæ species. Nam si vsum rei gratis indulgeas, vt sola tibi restituatur substantia, est cõmodatio. Hæc enim secundùm nomen differt à mutuatione, eò quòd commodatum in eadem specie redditur: vt equus & vestis &c. mutuatio verò vel in illa vel in altera. *Discrimen inter mutuationem & commodationem.* Satis enim fit mutuanti aurum, si ei restituatur argentum. Secundùm verò rem specie differunt: quoniam mutuatione trãsfertur dominium: commodatione verò minimè. Si autem vsum non gratis concedas, sed pro vsu alterius rei, illa est permutata accommodatio, vt si alteri commodes equum tuum, vt suam tibi commodet mulam. Si autem vsum concedis, non pro vsu altero sed pretio, illa est locatio, cui respondet conductio, siue domum, siue equum, siue proprias operas loces. Perspice ergo quemad-

quemadmodum vt cambium ad emptionem, sic permutata commodatio ad locationem reducitur. Cambium enim(vt habetur l.prima,de cōtrahen.emptione)hoc tantùm à venditione seiūgitur, quòd in illa nō secernitur pretium à re,sicuti in emptione,sed vtraq; existimatur alterius pretium. Pari modo in permutata commodatione vsus vnius rei,est pretium vsus alterius rei, ob idq; est quædam locatio.Quare neutra istarum speciерū peculiares habet difficultates præter illas,quæ in alijs sunt, ad quas reducuntur.Satis ergo fuisset quinque dinumerare species,nisi quòd explanationis gratiâ duæ aliæ adiectæ sunt. Venditio nanq; nullo probabilitatis colore seponitur distincta species ab emptione : sunt quippe nihil aliud quàm duæ correlatiuæ partes eiusdem contractus,sicuti locatio & cōductio. Hinc fit,neq; depositionem,neq; impignorationē(quippe quibus neq; dominiū vllū transfertur, neq; vsus) esse per se contractū.Depositio nanq;,est positio rei apud aliū solius custodiæ gratiâ.Quare nō est nisi quædā fidei cōmisio.Impignoratio verò est rei cuiuspiā temporaria positio apud alium,ad confirmādam contractus obligationem.Quare ea ratione dicitur cōtractus,quia est contractionis, vtpote mutuationis aut venditionis cōfirmatio. Quin verò neq; fideiusio est per se contractus inter fideiussorē & eum pro quo fideiubet quoniam solùm nascitur obligatio ex parte fideiubentis: alter enim nihil ei debet si amicus gratus fideiusit.Sed fideiusio talis,dicitur iure contractus:quia est robur contractus inter debitorem,pro quo fit fideiusio,& creditorem,cui fideiubetur. Atque idem dicendum de stipulatione,si pro fideiusione accipiatur.si verò pro simplici cōmisione,nullus est contractus.Sed tamen in iure frequentiùs vsurpatur pro actione illa,qua quis interrogatus stipē obligat, tūc si alter aliquam pollicetur conditionē,verissimus est contractus,quia vtrinque pariter obligatio.Si autem alter ad nihil obligatur,tunc quia tantùm stipulans obligatur,licet contractus iure dicatur, reducitur tamen ad donationem.Ecce contractuū species,quos vocāt nominatos:quia suum quisq; sortitur nomen.Innominati autem licet plurimi sint, ad hos tamen reducuntur. Omnes enim comprehenduntur sub illis quatuor speciebus suprà positis,do,vt des,&c. Tertia conclusio: Emptio & venditio, sunt contractus reipublicæ maximè necessarij.Conclusio est Aristotel.& Iurisconsulti in locis citatis in argumento post quæstionem.In primordijs enim humani generis, tantùm erat rerum cambium:mos autem & vsus monstrauit penè esse impossibile illa ratione transigi humanam vitam. Dum enim sutor domo indigeret,ingentissimo opus haberet calceorum aceruo, quem pro illa cambiret : quibus vtique calceis dominus ædium fortè non indigeret,sed rebus alijs quibus carebat sutor.Et dum tu frumento affluens,vino alterius egebas,fortè alter tuo non egebat frumento.Et ideo Arist.1.Pol.c.6.barbaras eas gentes appellat,penes quas etiam tūc cambia tantùm rerū absq; numismatis vsu durabant: de quo,libro sequenti latiùs. In hunc ergo vsum signatū est numisma : nempe vt tū norma esset exequandi res, tū etiam vas & fideiussor reipublicæ nomine,vt quoties illud porrexeris,dentur tibi res quarum indigueris.Atq; hunc arbitror genuinū sensum illius Eccle.10.Pecuniæ obediunt omnia,nempe quòd pecunia in virtute est omnis res. Pecuniam enim qui possidet,venalia cuncta habet.Hac ergo ratione ex cambio ortum habuit emptio & venditio. Ob idque in illo contractu, quia non distinguebatur res à pretio,ex vtraque parte dicebatur cambium.In hoc autem traditio merciū est venditio:receptio verò repenso pretio,emptio.Quare emptio est venditionis finis:quia cōtractus hic ad id ordinatur,vt quisque sibi necessaria prouideat.Ideoq; quasi à digniori,denominatur contractus emptionis. Ex his ergo compendiosa elicitur venditionis emptionisque definitio, in qua constituenda multi postquàm se macerarunt,nihil exactum colligūt.Est enim venditio, rei pro pretio distractio:emptio autem rei pro pretio cōtractio.Sunt enim hæc verba iuris:quibus generaliter significatur trāslatio dominij illius rei quæ nō est reddibilis,vt C.de rescin.vendi.l.2.Rem maioris pretij si tu aut pater tuus distraxisti.Quocirca hoc verbo notatur discrimen inter hūc contractū & emphyteusim,& locationem: in quibus nō dominiū,sed vsus,vel vsusfructus transfertur.Ea item voce secernitur hic idem cōtractus ab vsuraria mutuatione. Nam licet illic transferatur dominiū pecuniæ pro pretio, tamen cùm eadem pecunia sit reddibilis,non propriè distrahitur.Particula autem pro pretio, separat eundem contractū à cambio, quo res pro re cōmutatur. Et per horū intelligentiā argumenta in contrariū respōsa patent.Humanū genus ab imperfecto ad perfectum progressum est.Et ideo in initio,dū rude erat,incomptumq;,ac paucioribus necessitatibus implicitum,per rerum cambia sibi sufficiebat : pòst verò iam cultius,politiorem ornatioremque vitam instituēs,necesse habuit nouas excogitare cōmerciorum rationes: inter quas consultissima fuit commerciorum vsus:licet humana auaritia nihil non deprauet.

Permutata accommodatio. *Locatio.* *Cōductio.* *Corollariū* *Quid depositio.* *Quid impignoratio.* *Fideiusio cōtract⁹ dici nequit.* *Tertia conclusio.* *Aristote.* *Vsus numismatum.* *Genuinus sensus loci sacri.* *Definitiones emptionis & venditionis.* *Solutiones argumentorum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm negotiatio sit licita.

QVANVIS simplex rerum emptio & venditio, quibus quisq; suæ familiæ prouidet,demonstrata sit reipublicæ necessaria,non subinde claret,negotiationē esse licitā,quæ est emere vt reuendas:quæ vtique quæstio etsi à D.Thom.4.ar.q.77.sub cōpendio disputetur,hìc tamē ordine quem nos instituimus videtur cōgruentiùs apponi : vbi aliquantulo fusiùs differenda est. Quæritur ergo,vtrum negotiatio sit licita? Et arguitur à parte negatiua: Emptio & venditio ideo ostensa est necessaria.quòd non omnibus omnes abundant:& ideo necesse quisq; habet, vt venditis quibus affluit,emat quod sibi deest:quare emptio(vt dictū est)venditionis est finis:negotiatio autem est contra huiusmodi emptionis naturam.Negotiator enim non vēdit, vt emat quod sibi deficit, sed peruersè emit vt reuendat:ergo negotiatio nō est licita.Quapropter Arist.1.Polit.cap.6. emptionem rerū,quæ necessariç sunt ad vitā,venditionemq;,ratione eiusmodi emptionis appellat contractus naturales:emptiones autem negotiatorias appellat contra naturam,vtpote cuius finis non est vitç sufficientia

Primum argumentum. *Aristot.*

ficientia, sed lucrum. Atque ex hoc sumitur secundum argumentum, quod inibi idem Philos. subiungit: Ars illa quæ non habet præfinitum taxatumque finem, non est licita: ars autem numularia & quæstuaria, qualis est negotiatorum, nullum sibi præscribit finis modum, sed lucro lucrum aceruare: ergo nefaria est. Tertiò arguitur: Negotiatio in caussa est vt rerum pretia excrescãt: tum quòd merces ad paucitatem venditorum reducuntur, quæ caritatis caussa est: tum etiam quòd negotiator cariùs quàm emit, vendit. Et ideo si omnes ad primos venditores concurrerẽt, minoris emerent, id quod rerum vsu vbique experientia docet: ergo tanquam reipublicæ nocua interdicenda est negotiatio.

Secundum argumẽtũ. Aristote. Tertiũ argumẽtum.

Quartum. Quartò: Actiones morales ex plurimùm cõtingentibus existimandæ sunt: plurimùm autẽ negotiationes plenæ sunt fraudibus, technis, ac dolis: ergo genere suo prauæ sunt, atq; adeò de medio tollendæ. Hac enim de caussa pessimè audit negotiatio, & in sacris literis & apud sacrorũ doctores. Vnde Dauid Psal. 70. Quoniam non cognoui negotiationem (secundùm 70.) introibo in potentias Domini: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Quasi negotiatorum iustitia non sit iustitia Dei. Et Chrysost. super illam historiam Christi apud Matth. eijcientis vendentes & ementes de templo, & refertur 88. distinct. can. eijciens. significauit, inquit, quòd mercator nunquam potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si voluerit esse, proijciatur de ecclesia dicente Propheta: Quia non cognoui negotiationes, introibo in potentias Domini. Atque hac de caussa interdicta est clericis: vt patet eadem distinctione per totam. In contrarium est Augustin. sententia in lib. Quæstionum veteris & noui testamenti: & refertur in eadem distinctio. cano. fornicari vbi ait, Fornicari hominibus semper non licet, negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet: laicis licet, sacerdotibus non licet.

Chrysost. Confirmatio. Augustin.

PRO quæstionis decisione notandum est, negotium otio esse contrarium. Est enim idem quod absque otio. Vnde pro labore & occupatione accipitur. Quemadmodum dicimus, Negotium forense aut familiare, &c. Peculiariter autem negotiari idem est, quod mercaturã exercere. Et est forsan Antonomasia quædam, propterea quòd ars hæc solicitudinibus implicita ab otio est alienissima. Est ergo negotiari, emere vt reuendas. Vnde negotiatores coëmptores dicuntur, pro eo quòd ex omnibus simul locis emunt, & mercatores: quia, mercari, cõmuni vsu non tam est simpliciter emere, quàm lucri caussa ad reuendendum. Et dicũtur præterea institores, eò (vti ait Vlpia.) quòd negotijs instent. Vnde Prouerb. 31. Facta est sicut nauis institoris. Duplex autem negotiationis species distinguitur: videlicet vna qua res emitur, vt per industriam mutata reuendatur. Sed hæc (vt eod. ca. eijciens. habetur) non est nuda negotiatio, sed inter alias mechanicas artes connumeranda. Quemadmodum enim mechanicus ex lana pannum texit, & ex ferro fabrefacit gladium: sic (vt exempli gratiã dicamus) qui industrius est curandi, vel aues, vel equos, si rudem emat, vt cultiorem vendat, non tam negotium, quàm artem exercere cẽsetur. Nam qui pannos tondet, aut attritas vestes coëmit, vt refectas vendat, nihil amplius per suã artem præstat. Negotiatio igitur mera, de qua impræsentiarum loquimur, est, qua quis quid mercatur, vt nullatenus mutatum vendens, lucrum comparet. Respondetur ergo ad quæstionem quinque conclusionibus. Prima: Negotiatio neque est de se, hoc est intrinseeè bona, vt charitatis virtus, neque de se intrinsecè mala, vt mendacium: sed indifferens, vt comedere, quod secundum finis circunstantiarumque qualitatem potest bene maleq; fieri. Conclusio patet ex citatis verbis August. Ait enim non esse vt fornicari, sed quòd aliquando licet, aliquando non licet. Secunda conclusio: Si negotiationis finem per se consideres, qui non est nisi lucrari, quandam præ se fert turpitudinem. Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 77. art. 4. quam quidem probat argumentum secundum suprà ex Aristo. desumptum. Quoniam lucrari per se nil necessarium, honestúmve nominat. At verò si lucrum aliorsum ordinetur, licitè potest procurari. Et ideo subditur tertia conclusio: Negotiatio est simpliciter reipublicæ necessaria. Haud enim omnis prouincia omnibus abundat, quibus indiget: sed pro climatum varietate alia affluit terræ fructibus, & opificijs, quorum alia inops est. Et vice versa, alia est aliorum locuples, quorum inopia alia laborat. Neque possent indigentium singuli tam longa facere itinera, vt minutiora quibus indigent, apportarent: neque verò omnes qui abundant, possunt vecturam exercere, vt illa aliò transportent: necessarij ergo sunt, quibus ea sit cura vt mercium copias hinc inde transuehant, quã singulis minutiùs vendat. Et quod de loco dicimus, de tempore etiam censendum. Vsu enim venire assolet, vt vno tempore redundantia sit rerum, alio verò egestas, neq; tamen pauper quis potest suos fructus adseruare. Quare nisi essent qui emerent, vt in aliud tempus custodirent, non posset respublica seruari incolumis. Quin verò & dum mercimoniæ vel in maris portu vel in ciuitate exonerantur, necessarij sunt coëmptores, qui earum copiam in tempus seruent: quia non singuli possunt sibi in futurum prouidere. Sed rogas: Nunquid prudentius esset, vt respublica suos ministros conduceret, qui hanc prouinciam subirent? Re vera non posset commodè: tam multis mercimonijs hac via sufficere. Et ideo consultius ducit artem hanc inter alias permittere, quinetiam fouere. Atque hinc sequitur quarta conclusio, quam S. Thomas interrogat in dicto articu. 4. Licet negotiationis gratiã merces cariùs vendere, quàm emptæ sunt, ratione impensarum, laborum, locorum, ac temporum, nam iustæ rei pretium, vel in melius, vel in locum, vel tempus mutatæ, excrescit. Hoc autem non facilè, quod quidam autumant, concedam, videlicet, quòd negotiatori liceat cariùs eodem loco & tempore vendere propter officium quod habet, quàm alteri cuicunque; nam pretij iustitia nullum respectum ad personas dicit, sed per se absolutè pensatur. Scotus in 4. dist. 15. q. 2. dicit, quòd tantum deberent mercatores lucrari quantum stipendij respublica illis decerneret. Regula autem hæc neque contemnenda porrò est, neque tamen ad vnguem seruari potest. Sed de rerum pretio statim articulo proximo. Quinta conclusio, Ars negotiatoria, tum ex multis circunstantijs illicita fit, tum compluribus fraudibus est peruia, tum subinde in plurimis versatur periculis. Fit enim primùm illicita ex obiecto, vt puta si rem emas, quæ vel natura sua est inuendibilis: vt sacramentum, aut sacerdotium, quæ cùm gratis accipiun-

Fundamentum. Quid sit negotiari. Duplex species negotiationis. Prima conclusio. Secunda cõclusio. Tertia conclusio. Interrogatio. Responsio. Quarta cõclusio. Quinta cõclusio.

accipiuntur, gratis dari debent: aut lege est prohibita vendi: de quibus habes C. quæ res vendi non possunt. Secundò ratione personæ, sine quæ negotiatur, vt sacerdotes qui iure negotiatione interdicuntur: vt patet dist. 88. per totam, vel ratione personarum cum quibus negotiatur. Nam ad Sarracenos neque ad infideles licet Christianis arma deportare, vt patet extrà, de Iudæis. cap. Ita quorundam. & sequentibus Fit prætereà indecens negotiatio ratione temporis: Vt si in die Dominica, vel in alio festo egregiè soléni exerceretur, vt habetur cap. 1. de ferijs. vel in loco sacro. Qua ratione Christus eiecit de templo vendentes & ementes. Istæ autem circunstantiæ temporis & loci, ratione scandali constituerent peccatum mortale, aliàs minimè. Vel si in ecclesia impediretur diuinum officium, quod Christus notauit, dicés: Quia domus mea, domus orationis est. Qua ratione cap. decet. de immu. ecclesi. lib. 6. negotiationes, quæ in Ecclesijs præcipuè prohibentur, sunt nundinarum ac fori cuiuscunq; tumultus. Citra hos autem casus non esset mortale. Nam in Ecclesia cõfabulando, citra expositionem mercium, negotiari, nisi sacrorum aut concionis tempore, non est tantũ peccatũ, quamuis indecentia non careat. De alijs autem circunstantijs quæ non peculiariter negotiationes vitiant, sed in omnes artes inserpũt, quales sunt mendacia, & fraudes, hoc singulariter adnotandum est, quòd mercatura, nescio quo suo genio, præ cunctis artibus & officijs inextinguibilem sitim lucri generat. Agricolæ enim atque opifices suis officijs victitantes contenti sunt: mercatores autem, tum quòd pecuniam pr̨ manibus semper habent, tum quòd hæc ars plurimùm euentibus fortunæ patula est, auidissimè lucro inhiant, in hoc nimirum aleatoribus simillimi. Quæ quidem auiditas animos absorbet, mendacia nutrit, & dolos nectit. Atque hac de caussa ait ibidem in solutione ad tertium S. Thom. quòd hæc ars habet speciem mali, & ideo interdicta est clericis. Inest prætereà & in hac re pestis alia, quòd cùm sine labore magno & sudore exerceatur, & maiore sit in honore, q̃ mechanicæ artes, otiosi homines & honoris cupidi, cetera deferẽtes opificia, in hoc se baratrũ immergunt: atq; adeò nõ vt merces loco traducãt, aut in tẽpus reseruẽt, aut in melius mutẽt, sed meri gratiã quæstus, venalia cuncta coëmunt, vt statim lucrũ exprimãt. Quorum subinde caussa, quia liberũ non permittunt forũ, pretia augẽtur. Qui idcirco exigendi profligandique è republica essent, atque alijs artibus, quæ personis vacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur, qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnandi illi sunt, qui postquam singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercantur, vt in tempus seruent. Neque verò illi qui publicitus parati sunt illa coëmere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt: vt vestes, libros, &c. Qui verò annonã emunt vt tempore futuro reuendant, licet quandoq; vtiles sint, quasi rerũ necessariarum custodes, multò tamẽ pluries sunt pestiferi: vtpotè caussa immodicè augẽdi pretia: & ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat, meritissimò eiusmodi mercat⁹ vetatur.

Inextinguibilis sitis lucri, negotiatoribus singularis.

Negotiatores aleatoribus similes.

Alia incõmoda negotiationis.

PER hæc ergo, argumenta suprà facta facilimæ solutionis fiunt. Ad primum enim negatur, negotiationem contra naturam necessariæ emptionis pugnare: quinimò illi obsequens est. Ministerio siquidem mercatorum, res sunt veluti in penu, singulis indigentibus expositæ. Illa autem negotiatio quæ merum lucrum haberet pro fine, quia insatiabilem faceret animum, non solùm necessaria non est, sed est impendio pestilens. Attamen hæc sitis in cuncta mortalium pectora se insinuat. Et per hoc respondetur ad secundum argumentum. Tertiò verò concedimus, necessarium esse hac ratione rerum pretia augeri: sed tamen ex altera parte maiora fierent dispendia, si vnusquilibet deberet longa facere itinera ad quæritandum quod in sua deest ciuitate. Ad quartum respondet August. super Psal. 70. Et refertur eadem dist. 88. can. quoniam quòd negotiatorum vitia non sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorum fraudes releganda essent negotia à republica, eadem ratione & agricolas & omnes pariter artifices atque opifices proscribere deberemus profligareque ab vrbe. Nam & mentitur quandoque agricola, vt grana sua vendat, & opifex, vt pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis malè audiant, declarat ead. dist. Cassiodo. can. quid est. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimantur, qui iustitiam Dei minimè considerantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluunt merces suas, plus periurijs onerando, quàm pretijs. Veruntamen negare non possumus, vt paulò antè declarabamus, quin huic arti multò plus periculorum à dolis & fraudibus immineat, quàm ceteris. Vnde Ecclesiast. 26. Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt. Difficilè exuitur negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Et cap. sequen. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur: sic inter medium venditionis & emptionis, qui quærit locupletari, angustiabitur peccatis. Quocirca Prouerb. 20. in vniuersum ait Sapiens: Malum est, malum est, ait omnis emptor, & cùm recesserit, gloriatur.

Ad primũ argumẽtũ.

Ad secundũ argumẽtum.

Ad tertiũ argumentum.

Ad quartũ argumentum.

Augustin.

Cassiodorus.

ARTICVLVS III.

Vtrùm rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda.

QVONIAM primum in emptione & vẽditione fundamẽtum iustitiæ est pretium, de illo quærendum est loco tertio, an mercatorum æstimatione sit taxandum? Et arguitur à parte affirmatiua. Primò, Axiôma inter Iurisconsultos est & celebrata regula, Tantum valet res, quantum vẽdi potest: quam videlicet adnotant l. pretia. ff. ad leg. Falc. & l. 1. §. si hæres. ad Senatusconsul. Trebel. & alibi sæpè. Ergo si fraus modò absit & dolus, mercatorum erit arbitrium pretia suis mercibus statuere. Secundò: In vnaquaque arte eiusdem peritis credendum est, vti. 3. Poli. cap. 7. auctor est Philosophus: & vt Iuriscõsultus ait l. in re mãdata. C. mandati. vnusquisq; in re sua est moderator & arbiter, mercium autem artifices, sunt mercatores. Ipsis ergo ipsorum iudicio deferẽdum est, vt pretia ponant. Tertiò: Vnusquisq; dominium rerum suarum habet, ac subinde liberam potestatem,

Primum argumentum.

Secundum argumẽtũ.

ergo potest quisque tantum petere ac recipere pretium pro sua re, quantum extorquere potuerit. id quod in gemmis & rebus pretiosis vsu fieri compertum est. In contrarium autem facit lex, Pretia. citata ad leg. Falci. cuius verba sunt: Pretia rerum non ex affectu neque vtilitate singulorum, sed communiter finguntur, hoc est communi æstimatione taxantur.

Prima conclusio. AD hanc quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: Pretia rerū non secūdùm ipsarū naturā æstimanda sunt, sed quatenus in vsus veniunt humanos. *Ratio conclusionis.* Conclusionis huius ratio naturalis est, ꝙ cùm mundus & quæ eo continentur, propter hominem facta sint, tanti ciuili æstimatione res valēt, quantum hominibus inseruiūt. *Aristot.* Quapropter Aristot. 5. Ethicorum cap. 5. ait indigentiam caussam mēsuramq; esse humanarū commutationum. Si enim nullus alterius re vel opera indigeret, omnis cessaret cōmutatio rerum humanarū: ergo indigentiæ admetiri debemus rerū pretia. Viuentia enim genere suo præstātiora sunt vitæ expertibus: attamen (vt ait Augustinus libro 11. cap. 16. de Ciuitate Dei.) mallet homo frumentum domi habere, quàm mures. Et solet domus plus vænire, quàm equus: & nōnunquàm equus, quàm seruus: licet cum natura hominis nihil in corporalibus cōferri ad æqualitatem valeat. Vbi autem indigentiam nominamus, ornatum etiam reipublicæ intelligimus: vt cuncta complectamur, quæ hominibus præter vitæ necessitatem etiā ad suam voluptatē & splendorem vsui esse possunt.

Secunda conclusio. Secunda conclusio: Ad explorandum iustum rei pretiū, ex multis ducenda est ratio, quæ in triplici sunt ordine. Primùm enim attendenda est necessitas rei, mox copia & inopia: deinde negotiationis labor, cura, industria, & pericula. Præterea si merces vel in melius mutatæ sunt, vel in deterius, venditorumq; atq; emptorū frequētia, atq; id genus alia, quæ prudētissimus quisq; speculari potest.

Tertia conclusio. Tertia conclusio: Cùm pretium rerum iustum, duplex sit, aliud scilicet legitimum, & aliud naturale: iustum legitimum consistit in indiuisibili, naturale autem seu arbitrarium minimè, sed in latitudine diuisibili. Iustum legitimum est illud, quod lege principis positum est, arbitrarium autem seu naturale currit, quando per legem non est constitutum. Distinctio est Arist. 5. Ethi. cap. 7. de iusto naturali & legitimo. Ad huius autē conclusionis intellectū notandum est, ꝙ merita illa & caussas statuendi rerū pretia existimare, per se quidē primùm ad rēpublicam & eius gubernatores spectat: qui scilicet omnibus supradictis pensatis deberent sua singulis mercibus statuere pretia. At quia illud in omnibus impossibile est, reliquitur vendentium ementiumq; existimationi. Et illud nūc vocamus naturale: quia secundùm rerū naturam vsui accōmodatam currit. Igitur vbi pretium lege positū est, nempe, vt modius aut tritici aut vini, aut vlna panni vēdatur decem, neq; vnius oboli accessio licita est: sed est peccatum mortale, si excessus notabilis augeatur, obnoxiumq; restitutioni. Et si excessus sit perexiguus, erit veniale. Et ideo dicimus in indiuisibili consistere. Atq; hoc est, quod ait loco citato Arist. iustum legitimū esse, quod licet antequā positum sit, nihil referat: refert tamen postquā positum est. Pretiū verò, quod nō est lege positū, non indiuisibile est, sed latitudinem habet iustitiæ: cuius vnū extremum dicitur rigidū: alterum verò piū, sed mediū, moderatum. *Pretiū rigidū, pium, moderatū.* Vt quæ res iustè venditur decem iustè quoq; venditur tum vndecim, tum etiam nouē. Atqui ratio huius est, ꝙ prudētia humana, qua per supradictorum cōsiderationes de pretio existimatur, nequit punctim attingere metā, sed arbitramento quodā. Sicuti 2. Ethic. cap. 6. de virtute ait Arist. ꝙ cōsistit in medio, vt dehnierit ipse prudens. Atq; adeò dum respublica penes quā talis residet auctoritas, punctū non indicat, laxior restat iustitia pretij latitudinē habens. *Prima deductio.* Ex quo fit primò consequens, vt infra illos extremos limites vendere cuicunque liceat cariùs pecunia credita, quàm numerata; inimico quàm amico, diuiti deniq; quàm pauperi. *Secunda.* Sequitur secūdò sensum illius legis, In caussæ. ff. de minorib. vbi §. idem Pomponius. habetur licere naturaliter contrahētibus se decipere. cui simile habetur l. itē si pretio. ff. locati. nō esse (vt Conrad. & aliqui putāt) infra latitudinem iusti pretij: quia intra hos carceres nullū habet locū deceptio: neque vlla opus est remissione (vt prędicti doctores autumāt?) sanè cùm tota latitudo iusta sit. Sed (vt quęstione proxima exponetur) intelligitur citra dimidiū iusti pretij. Et ideo ait naturaliter, quòd humanum ingeniū lucri auidum, in caussa est. Quare, licere, illic non est idē, quod sine culpa, sed impunè in humano foro. *Tertia collectio.* Sequitur tertiò, multò tutiùs, si fieri posset, cōsultum fore, tū coēmptorum negotiatorumq; conscientijs, tū etiam cōmuni bono, si omniū pretia lege paterent: vnde lege prima. ff. de officio præfect. vrbis. §. cura carnis. inter alias præfecti curas illa censetur, vt rerum pretia statuat iusta. Ob idque quando in omnibus seruari nequit, quàm fieri posset maximè, deberent taxari. Enimuero negotiatores, eò præsertim quòd (vt suprà dictum est) lucris sitienter inhiant, non solùm præ sua cæcitate decipiuntur, verùm etiam propter suā auaritiam consultu astuque decipiunt. Quamobrem quando lege non est signatum pretium, non est standum vniuscuiuslibet mercatorum arbitrio, sed prudentium iudicio, eorumque qui sunt æquitatis cultores.

Fallax regula in taxādis pretijs. Est enim fallacissima regula, si quis semper quanto emit pretio, quantumque laboris & periculorum subijt, tanti velit vendere cum lucri accessione. Enimuero si mercator, artis negotiorumque ignarus pluris iusto emit, aut sibi fortuna aduersa reflauit: quia scilicet copia mercium insperata succreuit, non potest iustè extorquere expensas, quas fecit. Et vice versa si industrior alius aut fortunatior, cui vel contingit minoris emere, vel fautrix arrisit fortuna: hoc est insperata rerum inopia pòst accidit, iustè sanè potest cariùs vendere, etiam eodē die & eodem loco, idque nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cùm negotiationis ars plurimùm sit fortuitis rerum euentibus subdita, debent negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextrā opperiri fortunā. Loquimur cum Christianis de fortuna, pro euentu nobis insperato. Atq; hic est sensus l. pretia. ff. ad leg. Falcid. Vbi habetur, pretia rerum nō ex affectu aut vtilitate singulorū, sed communiter fingi. Hoc est non secundùm priuatorū existimationem, sed secundùm communem prudentiam constitui. Et eodem alludit simile verbum l. in lege 4. cod. tit. vbi habetur, rem non æstimari pretio formali, id est, à contrahentibus formato, sed secundùm præsens, puta communi foro currens. Valor namque rei non secundùm futurum, quando res nondum est, sed secundùm præsens, in quo res est, debet iudicari. Accipe horum exempla. Est frumēti

caritas

caritas in Hispania, mercator tunc Siculus hoc audiens onusta frumento naui ad nos adnauigat: quando huc peruenit, vel afflante nobis clementiori cælo, vel quia aliunde copiam grani habemus, longè imminutum est pretium: non potest ergo tanti vendere, quanti sibi stat merx. neq; verò si credito futura solutione cariùs venderet, vt saltem se indemnem redderet, immunis à peccato fieret, aut à restitutione liber. Et per hæc detegitur alia fallacia, quæ in nundinis vsu venire solet. Etenim in initio cùm sit vberior emptorum copia, merces pluris væneunt: in fine autem, contraria ratione pretium decrescit. Arbitrantur ergo tunc mercatores expectato in tempus pretio licitè posse tanti vendere, quanti in initio: cùm tamen numerata pecunia idem non possint extorquere pretium. Falluntur in caput suum. *Fallacia qua frequẽter negotiatores in nundinis vtuntur.*

Vbi demum ad clariorem istorũ notitiam animaduertenda est quarta conclusio: Merciũ pretia, emptorũ copia augentur, penuria verò minuuntur: sicuti econuersò abundantia venditorũ minuuntur, raritate verò excrescunt. Enimuerò vbi merces affluunt, venditorũ numerus amplior est, & emptorũ minor. *Quarta cõclusio.* Atq; ex hoc tibi responsum elicies, si hæsitaueris an vendendi caussa & modus, pretium variet. Etenim caussa vendendi aut emẽdi, nihil per se ad rem facit. Siue enim vendas necessitate compulsus, siue præ satietate rerũ ipsas despiciẽs: Item siue ob necessitatem emas; siue propter voluptatem, nihil inde variatur pretij. Attamen quia venditoris necessitas in caussa est, vt merces sub hasta vænum exponat, fit, vt paucioribus tunc existentibus emptoribus, pretiũ rerum vilescat: sicuti in bello parta victoria exiguo numo venditatur præda. Econuersò vbi publici mercatores emptores expectant: quia illo modo vendendi plures emergunt emptores, valor mercium crescit. Atq; eadẽ ratione in initio nundinarum, vt plurimùm cariùs venditur quàm in fine. *Solutio.* Atq; per hãc conclusionem lucet monopoliorũ iniquitas, putà cùm quis vel à principe priuilegium emit vt solus ipse vendat: vel duo aut tres reliquam mercatorum multitudinem anteuertẽtes, merciũ aceruum coëmunt, vt vniuersi ad ipsos cogantur cõfluere: vel iurata fide constituunt vt nullus eorũ nisi tanti vendat. Hinc enim raritate venditorũ pretiũ crescit. Et eadẽ ratione, vice versa, licet non tam crebrò accidere cõsuescat, emptorum monopolia, ad extenuandũ pretia, essent nihilominus iniqua. Vt si in portu, cui pretiosissima nauis applicuit, illi, qui emere possent, sibi mutuò promitterent non emere nisi tanti, aut si in subhastatione alios ego ne licitarentur auerterẽ, vt minoris ego emerẽ, peccatum profectò esset, quod ante restitutionem nõ remitteretur. *Monopoliorum iniquitas.* Et hoc est quòd ait Cicero lib. de Officijs: Non licitatorem venditor, nec qui cõtra se licitetur emptor apponet. *Cicero.* Quando verò vẽditores monopoliũ facerent, tunc iustè emptores, quasi vim vi repellentes, contraria pariter possent prudẽtia vti: puta cõuenire inter se, vt nullus nisi certo pretio emeret.

RESTAT ergo ad argumẽta respondere. Et primùm omniũ regulam illam: Tantum valet res, quãti vendi potest palàm est, non habere tam vastum sensum, quantũ verba sonant. Aliàs liceret vẽdere vltra medietatem veri pretij: quin vero duplo & triplo. Quòd si illã sic moderereris, vt intelligatur quantũ iure & iustè vendi potest: nam id possumus quod iure possumus. tũc quasi principiũ petẽs, redderes illã inanem. Si enim quęrẽti quanti vẽdere potest, respõdeas, Quantũ iustitia fert: nihil respondes quod ipse ignorabat. Sensus ergo est ꝙ tantum valet res quanti vẽdi potest, seclusa vi, fraude, & dolo: quibus in emptore tollitur voluntarium. Et quanuis eodẽ videatur responsum recidere ac si dixissem, iustè, nõ est tamẽ idem. Enimuero si quærenti quid est homo, respondeas, esse hominẽ, nihil doces. Si autem respondeas esse animal rationale: licet idẽ sit, tamẽ quia definitũ explicas, nõ petis principium. *Ad primũ argumentum.* Ad secũdum respõdetur, perito artis credendũ esse quãdo affectione rei propriæ nõ est infectus: & vnusquisq; est arbiter in re propria dũ illa ad alterũ nihil attineat: qui autẽ vendit, non rẽ propriam suam, verùm communem sibi & emptori tractat. Et ideo nõ est legitimus arbiter. *Ad secundum argumentum.* At quia de gemmis & rebus pretiosis mẽtio in tertio argumento fit, distinguendũ de mercibus est. *Distinctio.* Quædã enim sunt reipublicæ minimè necessariæ: atq; illas potest quisque tanti vendere quantũ emptor sciens & prudens voluerit dare. Cuius generis sunt pretiosi equi, gemmæ accipitres, &c. Spectant enim ad ornatũ decoremq; & splendorem nobilitatis: & ideo magnatum magnificentia est, res illas magno æstimare. Alia verò sunt reipublicæ necessaria: vt quæ ad victum, vestitum, & alios id genus vsus attinent. Atq; in his licet nihil fraudis doliue irrepserit, vis tamen est, quantum extorquere potueris, tanti illas diuendere.

QVÆSTIO TERTIA, DE INIVSTITIA QVAE IN EMPTIONE ET VENDITIONE COMMITTITVR.

S. Thom. 2.2. quæst. 77.

ARTICVLVS I.

Vtrùm licitè quis posset rem pluris vendere quàm valeat.

TRIBVS itaq; articulis superiori quæstione præiactis, scilicet de emptionis, negotiationisq; necessitate, ac de rerũ pretio: sequitur tertia quæstio de iniustitia quæ in hunc cõtractũ se insinuat. Hoc autem statim in capite tacitus non præteribo de quo lector fortè dubius apud S. Thom. hærebit. Ait enim in distributione statim quæstionis, solas duas quæstiones tractandas assumere, de emptione, scilicet & de vsura: eò quòd circa alias voluntarias commutationes nulla inuenitur iniustitia, quę non reducatur ad rapinam aut *Dubiũ circa verba S. Thomæ.*

furtum. In quibus verbis dubitatio est duplex. Prior, quòd eadem ratione potuisset & has omittere: Nam fraudulentia emptionis & vsuræ, genus quoddam furti est. Quòd si dicat, has duas esse commutationes voluntarias, tunc emergit posterior dubitatio, quòd eadem ratione deberet de locatione, stipulatione, & alijs tractare. *Solutio.* Ad has autem simul dubietates respondetur, scientem fuisse ac prudētem considerationem Diui Thomæ. Iniustitia enim emptionis & vsuræ differt à rapina & furto, quia non fiunt simpliciter inuito domino, sed spontaneè tractante: hoc est transferente res suas in alium. Et ideo licet quantū ad iniquitatem pretij fuerit inuitus: est tamen contractus, qualis non est furtum. Et quāuis eadem sit ratio de locatione, tamen iniustitia eius & quoruncunque aliorum contractuum ad istorum normam exigenda est & perpendenda. Omnes nanq; iniustitiæ voluntariarū commutationum ad hæc duo capita reducuntur: scilicet, vel quòd aliquo pretio rem vendas, quæ nullo digna est, & hoc reducitur vniuersim ad vsuram: aut quòd pretio quod iusto vel maius vel minus est, siue rem tuam siue vsum transferas. Et de hoc iudicandum est per regulas emptionis & venditionis. Est ergo primus articulus vtrùm licitè quis possit rem cariùs vendere, quàm valet. Quibus verbis implicatur, an possit contrà vilius emere. *Primum argumentum partis affirmatiuæ.* Et arguitur à parte affirmatiua. Iustum in commutationibus iure ciuili constitutum est: idem autem ius permittit contrahentibus inuicem se decipere, vt habetur l. rem. C. de rescinden. vendi. & l. in caussæ. 2. ff. de minorib. §. idem Pomponius. ergò licet pluris rem vendere, minorisque emere quàm valet. *Secundum argumētū.* Secundò: Commune omnium desiderium à natura videtur profici-sci, ac subinde culpa vacare, vili autem emere & magno vendere (vt Mimus ille apud *Augustin.* August. 13. de Trin. aiebat) commune est mortalium desiderium: cui & Sapiens cōsonat Prouerb. 20. vbi ait, Malum est, malum est, ait omnis emptor: & cùm recesserit, gloriatur. ergo licita est venditio iustum exuperās pretium, atque emptio idem non attingens. *Tertiū argumentum. Aristot.* Tertiò arguitur: Lex amicitiæ secundum Philosophum 9. Ethicorum, ea est, vt rei vtilis repensatio secundùm vtilitatem fiat, quam qui beneficium suscepit, consequutus est: contingit autem vt emptor cumulatiùs ex re empta beneficium suscipiat, quàm ipsa res valebat, vt si equum emit quo hostile periculum euasit: ergo licebit tunc venditori pluris rem illā æstimare. In contrarium est saluificum illud Redemptoris monitum: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Ex quo fit, quod cùm nullus sibi velit rem iusto cariùs vendi, nullus debeat cariùs vendere alteri.

Ne institutum nostrum peruertamus, quod est Sancti Thomæ sententiam vbique nostræ præmittere, quatuor eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. *Prima conclusio.* Prima est: Fraude vti & dolo, vt vel pluris res vendatur aut minoris ematur, sicuti in omni contractuum specie, delictum est, idemque suo genere mortale. *Probatio. Paulus.* Primò patet auctoritate Apostoli 1. ad Thess. 4. vbi admonet, ne quis fratrem suum in negotio circūueniat: quoniam vindex est Dominus, inquit, de his omnibus. *Cicero.* Et Cicero de Offic. Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem venditor: neque qui cōtra se licitetur, emptor apponet. Etenim vbi adest fraus, voluntariū abest, ac subinde iniustitia fit, charitati aduersa. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Si emptio & venditio secundùm suam nudè naturam contempleris, neutiquā licet rem aut iusto maioris vendere, aut minoris emere. Conclusio est patentissima. *Ratio cōclusionis.* Est enim hoc genus contractuum in commune bonum, æqualeque commodum introductus. Quod autem sic institutum est, neutram partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatem est conficiendum: mensura autem ac velut bilancium trutina est pretium, in cuius vsum numisma (vt suprà diximus) inuentum est. Ergo iustum pretium vel augere vel minuere, peccatum est iniustitiæ, atque subinde genere suo mortale. Potest nihilo secius venditio secundùm accidens existimari, nempe quatenus res vendibilis, aut in detrimentum vendentis, aut in ementis vtilitatem cedit. *Tertia conclusio.* Quo supposito adhibetur tertia conclusio: Licitum est in pretium rei ducere damnum quod vēditor accepit, ita vt non solùm res æstimetur quāti in se erat, verùm & quanti venditori valebat: Vt si meum solum per se non nisi decem valebat, mihi tamen, quia ædes illic extruere commodissimum duco, valet duodecim: hoc ipsum ex te pretium possum tum petere, tum perinde recipere. *Ratio cōclusionis.* Et ratio est plana: quia vnusquisq; vendere totum potest quod suum est: & in tali casu non solùm res, verùm & eius emolumentum est vendentis. *Obiectio.* Quòd si contrà sic arguas: Postquam rei dominus suapte sponte distrahere mauult, quàm emolumentum rei capere, sibi imputare debet, & non exigere plus quàm emptori confert: eò præsertim, quòd si hic rescisset rē non tanti per se valere, forsan non emisset. *Solutio.* Respondetur, argumentum conuincere id nequaquam licere, nisi venditor rem patefaciat emptori: admoneatque hominem vt videat an sibi expediat illa lege emere. Quando enim emptor sciens & prudens, quia vel ipse tantam vel maiorem rei necessitatem patitur, vel suo vult animo obsequi, cum illo onere rem emere contendit, iustè venditor tanti vendit, quanti sibi valebat: aliàs minimè. *Quarta cōclusio.* Quarta conclusio: Commodum quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentum vendens accipiat, non licet in pretium duci. *Probatio.* Probatur ratione contraria. Quoniam venditor non potest nisi quod suum erat vendere: commodum autem ementis non erat res vendentis, sed sua ipsius necessitas vel ars caussa illius existit. Vt si quis equum emit qui non venditori, sed sibi ad bellum necessarius est, vel rem aliam qua per vsum suæ artis cumulatius lucrum facere potest, quàm fecisset venditor. Alioquin si vtilitas ementis pretio accresceret, liceret pharmacopolis medicamenta tanti vendere, quanti valet salus in infirmo. Vrbanum autem est, vt eiusmodi emptor grates venditori rependat. Et per hoc soluitur argumentum tertium ex Aristo. sumptum. In commutatiua nanque iustitia rerum tantùm æqualitas pensatur: in amicitia verò vtili, vtilitas, quæ per donum gratificum rependitur. *Regula Maioris falsa.* Vide quàm sit falsa & fallax regula Ioan. Maio. 4. distinct. 15. quæstio. 29. vbi asserit, quòd id quod secundùm naturalem æquitatem debetur, potest in pactum duci. Nam tunc liceret mutuatarium obligare non solùm ad remutuandum, vt ipse fatetur, sed ad emendum à mutuantis officina & molendum in suis molis: & pariter emptorem ad augendum pretium ob suum emolumentum.

Quæstio. Quæreret hic autem attentus lector circa hanc conclusionem, an vice versa detrimentum, quod emēs pati-

patitur, caussa sit legitima vt pretij quidpiam detrahatur? Syluest. quidem verb. emptio. §. 7. asserendo respōdet. *Syluester.* Vt si quis, inquit, tuarū operarum nihil egens, tuis victus precibus quia pauper es, te cōducit, poterit operas tuas minoris redimere, quàm si te ipse rogaret. Attamē huius certè caussæ non est emptoris detrimentum: sed quia (vt arti. præcedenti diximus) venditoris copiâ vilescit pretiū. Et ideo cùm emptorē rei tuæ quæris, vel tuarū operarū conductorem, minoris tu tuaq; æstimātur. Aliud enim apparentius fieri potest argumentū contra eandē conclusionē. *Argumentum.* Sequeretur nanq; ex illa, ꝙ neq; dū quis vsu alienæ pecuniæ, quā habet in deposito, quidpiā lucri cōficit teneatur domino illud partémue refundere. *Responsio.* Conceditur autem planè cōclusio: Neq; potest depositor cū depositario citra vsurę crimē pacisci de parte lucri, nisi societatē faceret cū periculo sortis, de qua infrà. Potest nihilominus ac debet idem depositor per honestatē & comitatē illi esse, re etiā gratus. Neque verò vsuræ culpa subest. Si tu pecuniam tuam apud gratum mercatorem deponas, quem tibi speras fore beneficū: neque verò ille vsurarius censetur, si ea spe tibi sit munere gratus, vt tu iterum eius custodiæ aurum tuum concredas.

PRIMVM igitur argumentorum capitis quæstionis, dubij illius solutionem deposcit, quo scilicet pacto iure permittitur in venditione & emptione deceptio. *Ad primū argumentum.* Et quidem iam proximo articulo sensum illius legis exclusimus. In caussa. a. §. idem Pompo. ff. de mino. Vbi habetur, quòd licet cōtrahentibus naturaliter se decipere. Cui simile concinit lex, Item si pretio. ff. loca. Haud enim intelligitur infra latitudinem iusti pretij: quoniam illic nulla est deceptio. Intelligitur ergo citra medietatem iusti pretij. Id enim non solùm ciuilla iam nunc citata, & l. 2. C. de rescin. vendi. & l. si voluntate. eod. titu. verùm etiā iura canonica permittūt: vt patet cap. cùm dilecti. & cap. cùm caussa. extrà, de emptio. & vendi. At vēdere vltra dimidium iusti pretij, sunt qui, referente Conrad. q. 57. esse arbitrentur vendere vltra duplū: sed nulla se possunt probabilitate tueri: nomen enim ipsum rem explanat. Est enim vendere vltra sesquialterum: *Quid sit vendere vltra dimidiū iusti pretij.* vt res quæ valet decem, habet latitudinem iusti inter nouem & vndecim: vendere autem eam sedecim, est vendere vltra dimidiam veri. Sicuti emere citra dimidiū, est emere quatuor: nā quinque, sunt media pars. Sic enim habet lex illa citata, Rem maioris. in C. Minus pretiū esse videtur, si neque dimidia pars veri pretij soluta est. Est ergo quæstio, vtrùm lex id permittat tanquam licitū? *Quæstio.* De quo tres sunt opiniones. Prima est Durandi ordinis Minorum: *Prima opinio Durād.* quem & citat Conrad. q. 57. & reprehendit Anto. 2. par. titu. 1. cap. 16. tenentis, licere venditori in foro Dei exigere pretium iusto maius, etiam si immodicus sit excessus: dummodo non sit vltra dimidium. *Conradus. Antonius.* Et posset quis in fauorem opinionis huius sic arguere: Lex humana obligat in foro conscientiæ: potest ergo in pœnam imprudentiæ condemnare emptorem illo excessu: sicuti facit in præscriptione. *Primum argumentum pro Durando.* Secundò: Sententia iusta obligat in foro consciētiæ, nisi ex falsa præsumptione procedat: sed si emptor venditorem in iudicium de hac re deferat, absoluetur venditor: ergo in tuto manet eius conscientia. Proxima huic est sentētia Gersonis in tract. de contractib. & in suis Floribus: vbi ait, ꝙ huiusmodi deceptor peccat quidem, idemq; mortaliter, si excessus est notabilis, tamen ad restitutionem non tenetur. *Sententia Gersonis.* In tract. quidem de contract. cunctatiùs id dicit: sed tamen in Floribus audaciùs idem asseuerat. Et ratio sua est: quia scienti & volenti non fit iniuria. *Secundum argumētū.* Tertia tamen opinio est S. Tho. præsenti loco. 2. 2. *Tertia opinio S. Tho.* Et quanuis dicat Gerson non esse de hoc cōcordiam inter Theologos: profectò in 4. Senten. q. 15. omnes communi consensu ita sentiunt. At forsan quis contrà citet Scot. qui illic q. 2. ait, durum esse inter contrahentes, si non semper intenderent aliquid de indiuisibili iustitia remittere sibi mutuo, vt omnem contractum concomitetur aliqua donatio: ex quibus fortasse verbis ille suus Durād. seductus est. *Ratio Gersonis.* At verò Scotus nihil sibi aliud vult, quàm quòd vltra citraque indiuisibile pretium contrahentes, sibi mutuo intendunt remittere, infrà latitudinem tamen iusti: vbi nos suprà diximus, nulla opus esse remissione aut donatione. *Scotus.* Etenim inferiùs arti. 3. ait, quòd in fraudibus non est volūtaria donatio. Igitur quòd leges nec canonicæ nec ciuiles permittere velint deceptionem citra dimidiam iusti, tanquam ratam in foro Dei, patet cùm primis naturali diuinoque illo præcepto suprà citato: *Suadetur sentētia S. Thomæ.* Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis. nemo enim seduci astu vellet. Est quippe (vt dicebamus) contractus hic emptionis ac venditionis pro communi bono inuentus, quare neutra pars debet ab altera grauari. At demonstratio naturalis est hęc: *Prima ratio.* Præceptis naturalibus nulla humana lex derogare potest: quia eiusmodi iussa (vt patet in Decalogo) non sunt dispensabilia: saltem nemo ambigit indispensabilia esse iure humano: quanto minus abrogabilia? seruare autem iustitiam in commutationibus, est præceptum naturale, atque adeò diuinum: quia præceptio naturalis ab æterna lege deriuatur: ergo nulla humana lege potest abrogari. Minor porrò præmissa tam nota est, quam Maior: quoniam iustitię obiectum est æqualitatem facere in rebus. *Aristot.* Et ideo Arist. 5. Ethico. docet totam virtutem iustitiæ commutatiuæ in hoc versari, vt æqualitatem inter personas constituat: nempe vt quantum à te accepi, tantum tibi reddam: neque tu ex me plus extorqueas: ergo recipere vltra latitudinem iusti pretij, manifestè repugnat natiuæ rationi iustitiæ. Secundò: *Secunda ratio.* Fraus (vt sæpè diximus) opponitur voluntario: illic autem est iniqua fraus: ergo emptor inuitus dat vltra dimidium, atque adeò venditor genus furti committit. Et prætereà est cōtra præceptum Pauli 1. ad Thessa. 4. *Paulus.* Ne quis fratrem suum in negotio circunueniat: vbi omnis fraudulentia condemnatur. Tertiò: *Tertia ratio.* Si liceret decipere citra dimidiam iusti pretij, pariter liceret defraudare in mensura: vt si decem modios grani vēdidisti, liceret tibi recepto integro omniū pretio sex tantùm subdolè tradere. Patet: quia eodem relabitur: hoc autem iniquissimum est, assertuque absurdissimum, contra illud Deutero. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Ex his fit consequens quòd huiusmodi deceptor tenetur ad restitutionem. *Corollarium cōtra Gersonem.* Hoc compertissimū est: quoniam peccatum iniustitiæ (vt identidem repetimus) natura sua obligat ad restitutionem: iuxta illud c. si culpa. extrà, de iniur. & dam. da. Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, iure super his satisfacere te oportet. Atque hinc sumitur quartum argumentum contra illam Durandi opinionem, *Argum. 4.* & (si qui sunt, vt fertur) doctores iuris, qui illi patrocinantur. Si deceptio medietatem iusti pretij supe-

superaret, obligatio inde emergeret restituẽdi: quod negare nõ possunt. Tunc ergo aut restituẽdus esset totus excessus vltra iustum pretiũ, aut nõ nisi ille, qui est vltra iustũ pretiũ cum dimidio. Hoc secundum dicere nequeũt. Siquidẽ ius etiam ciuile cõtractum rescindit, nisi integer excessus restituatur emptori: vt expressè habet præfata lex 2 C. de rescin. vẽdi. Si autem tunc restituẽdus est totus excessus, fit, vt in deceptione citra dimidiũ restituẽda sit illa pars. Mirabile enim est dictu, quod si rem valentẽ decem, à te mercatus sum sexdecim, tenearis mihi restituere sex: dum autẽ mercatus eam sum quatuordecim, nihil mihi debeas. Quocirca multò magis est de Gersone mirandũ, quàm de prima opinione: nã postquàm agnouit eiusmodi deceptionem delictum esse, quomodo ignorare potuit præuaricationem esse iustitiæ? cuius vtique naturale est nexu restitutionis delinquentẽ illaqueare. Neque planè intelligitur quid sibi voluerit, regulam iuris allegando: Scienti & volenti nõ fit iniuria. Nam etsi emptor sciens & volẽs emit, celatur eum tamen iustus valor: ac subinde seducitur, putans tanti rem valere quantum venditor petit. *Obiectio.* Sed aiũt isti (vt pro illis arguamus) lex potuit humana venditorẽ à restitutione liberare, tradẽdo illi dominium, sicut in præscriptione. *Solutio.* Profectò iustè nõ potuit: quia non subest tanta caussa. In præscriptione nanque ratio quietis obuiandi quàm litibus persuadet, vt princeps qui custos est pacis, priuet negligentes, qui diu rem suam deserunt: quia post longi temporis lapsum multæ oborirentur fallaciæ. In contractu autem emptionis nequeunt cuncti rerum pretia nosse. Et ideo illi qui bona fide emunt, non est cur propter iniquitatem institoris mulctentur illo excessu: eò præsertim, quòd in præscriptione possessor bona fide possidet: & ideo iniquum esset vt post tã longã temporis morã inquietaretur: fraudulẽtus verò mercator mala fide decipit: ob idque nulla fert ratio vt de sua iniquitate emolumentũ reportet, atque id præsertim, quod ab innocente extorquetur. Igitur vt rei conclusionẽ faciamus, virtus humanarũ legum in hac parte duplex est. Vna, quòd læso citra dimidiũ non dat in iudicio actionẽ. Altera, quod non permittit contractum rescindi, vt habetur lege citata, Si voluntate. C. de rescind. vend. *Scrupulus.* At verò rogas, cur ergo tali casu actio non datur? *Responsio.* Respondetur, inconsultissimè legum latores fecisse. Haud enim illi mortales tanti æstimabant bona hæc temporalia, vt propter illa tantam sinerent litigationum turbinẽ, quantam nunc videmus: contra documentum Christi admonentis, vt ad redimẽdum tempus petẽti à nobis tunicã, dimittamus & pallium. Ob idque in præscriptione vbi maior erat caussa ratione consulẽdi paci, dominiũ adiudicatur possidenti: in deceptione autem citra dimidiũ, actio petenti denegatur: eò quod illa deceptio infra dimidium iusti ægrè & lubricè potest semper percipi: & ideo multas parturiret fraudis formas. Remittitur tamen ad forum Dei. Et hac responsione fit satis argumento secundo suprà facto. *Obiectio.* Haud enim absolutio iudicis in tali caussa est sacramentalis. Sed alleget forsan cõtrarius axiôma illud: Qui peccat legis auctoritate, nõ peccat: sed quia cõtra legẽ agit: vt contra Pellicianũ ait August. 23. q. 4. can. Qui peccat. & idẽ fermè habetur l. Gracchus. C. ad legẽ Iul. de adul. Est autẽ delusoria hæc citatio. *Solutio.* Illud enim intelligitur de lege iussoria: secus autem de permissoria. Ille inquã qui agit quod lex iubet, non peccat: secus de illo, qui agit quod lex humana impunè permittit. Non enim omne illud permittit diuina. *Chrysost.* Alioqui meretrices, quia lege permittũtur, non peccarẽt. Vnde Chrysost. (vt habetur 33. q. 1. can. hac ratione.) Quod permittimus, inquit, nolẽtes præcipimus: quia malas hominum volũtates ad plenũ prohibere nõ possumus. Et. ff. de reg. iur. Semper in coniũctionibus (sic enim lex incipit) non solùm quod licet considerãdum est, sed & quod honestũ sit. Vbi glossa ponit exẽplum in proposito, Nam etsi liceat, inquit, cõtrahẽtibus se decipere. nõ tamẽ cõuenit bono viro. Nullũ ergo dubiũ restat, quin huiusmodi vafri ac seductores, siue venditor sit, siue emptor, teneãtur restituere etiã nõ requisiti. *Innocẽtius* Quòd si insignẽ doctorem Innocentiũ contrà nobis obijcias, qui super cap. quia plerique. de immunitate ecclesiarũ. in genere ait, quod quando contractus iure tenet, pars quę lædit, nõ tenetur restituere quoadusque pars læsa repetat, nullatenus cõtra nos pugnat: quia id de cõtractibus prorsus intelligit, in quibus ius trãslationem dominij nõ vetat. Qua ratione lucrũ ex ludo non tenetur lucrator restituere nisi petatur: *Mens Innocentij.* impræsentiarum autem iure naturali & diuino inhibetur trãslatio dominij. Quare idẽ egregius auctor super cap. In ciuitate. de vsuris. in hoc particulari casu docet leges permittẽtes deceptionem citra dimidium iusti pretij, intelligi iure fori, sed nõ iure poli. *Panormit.* Idemque Panormita. super dicto cap. quia plerique. *Baldus.* Atque idem insigniter Bald. super cap. cùm caussa. de testibus vbi allegans singularem illam gloss. l. semper. ff. de reg. iur. ait tales fraudulentos contractus non esse licitos in foro conscientiæ, sed mercatorum animas in periculo versari: quãuis alibi variare videatur. Etenim qui nõ rerũ caussas introrsum rimantur, non possunt sibi constare. Attamen in eandẽ subscribunt sententiã quotquot sunt Iurisconsulti præcipui nominis. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum argumentum ipse ibidem August. respondet, dicens quod Mimus ille dicebat, scilicet carè vendere, & vili emere, re vera vitium esse naturæ, ac latam viam per quam (vt Christus testatur) multitudo vulgi incedit. Contra quod tamen potest quisque adipisci iustitiam, qua illi resistat. Et subdit cuiusdam exemplum, qui venditori petenti modicum pretium pro libro, iustum soluit. Ad tertium autem suprà responsum est.

ARTICVLVS II.

Vtrùm vitium rei venditæ sic venditionem reddat illicitam, vt necessarium semper sit illud detegere.

POSTQVAM de substantia venditionis visum est, quæ in iusto cõsistit pretio, subsequitur, vt eius conditiones exploremus. Secũdum autem ac tertium articulum S. Thom. q. 77. nisi qui oculatè perspexerit, vix differre videat. Quærit enim in secũdo, vtrùm venditio reddatur iniusta propter defectum rei venditæ? Cui quæstioni postquam affirmatiuè respondit, adiecit

adiecit quòd si quis in venditione scienter fraudem fecerit, venditionem reddit illicitam, & restituere tenetur. In tertio nihilominus sciscitari pergit, vtrum venditor teneatur vitium rei venditæ dicere: quod videri potest affirmando definijsse in secundo. At verò discrimen est huiusmodi, quòd vendere rē vitiosam, aut cōtingit eodē pretio, ac si integra esset & solida: & in hoc sensu procedit articulus secundus. Aut contingit pretio duntaxat, quod cum vitio valet. Et de hoc adhibetur articulus tertius: videlicet vtrùm postquàm res non maioris venditur, quàm iustè valet, licet venditori vitium subticere. At verò adeò sunt istæ quæstiunculæ germanitate connexæ, vt fortasse eodē simul articulo cōmodiùs dilucidentur. Quæritur ergo, vtrum mercis vitium, sic venditionem reddat illicitam, vt necessarium sit illud semper detegere? Et arguitur à parte negatiua: Tria sunt, in quibus accidit merces deficere, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. *Primum argumentum.* Defectus autem substantiæ, qui omnium est nocentissimus, non est cur semper contractum vitiet: putà si quis vendat argētum, aut aurum alchimicum pro vero. Nam, vt ferunt illius artis magistri, ad eosdem ferè humanos vsus cōfert, putà ad vasa cælanda, cudendaque numismata: ergo multo minùs ob alios defectus qualitatis & quantitatis reddetur venditio illicita. *Secundum argumētū.* Secundò, vbi emptor emere non cogitur suo subest iudicio cognitio rei, ac perinde illi imputanda est deceptio: ergo venditor dummodo non mentiatur, docere non tenetur emptorem. Alioqui illo stultitiæ genere notaretur, quod retulit in officijs Tullius, vbi ait: *Cicero.* Quid tā absurdum, quàm si domini iussu ita præco prædiceret: Domum pestilentem vendo? *Tertiū argumētum.* Accedit huc tertiò, quòd caussa quæ vrgere posset vitium detegere, non est alia quàm vt pretium fiat minus: haud tamen tenetur venditor caussas semper propalare, quibus res minoris æstimaretur: nam mercator præscius mercium quarum copia superuentura est, licitè potest tacitus suas præuendere pretio currenti: ergo illa de caussa nō tenetur reuelare alia vitia. In contrarium est Ambro. lib. de officijs: vbi ait, Regula iustitiæ manifesta est, quod à vero non declinare virum deceat bonum: neq; damno iniusto afficere quenquā: neq; aliquid dolo annectere rei suæ. *Ambrosius* Atq; ibidem rursum: In cōtractibus vitia eorum, quæ væneunt prodi iubentur: ac nisi intimauerit venditor, quanuis in ius emptoris transierit, doli actione euacuantur.

CVM in duos sensus partiti quæstionem simus, scilicet vtrùm rem vitiosam pro integra, eodemque pretio vendere liceat: & vtrum dum pretio valorem non excedente venditur, liceat eius vitium silere: de priori sensu tribus conclusionibus respondebitur, ac de posteriori alijs item tribus. *Tria in re vænali cōsideranda.* In re autē vænali (vt primo argumento dicebamus) tria sunt consideranda videlicet substantia, quantitas, & qualitas. *Prima conclusio.* Est ergo prima conclusio: Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate contractum reddit illicitum: si pretio veræ rei integræ & solidæ vendatur. Conclusio patentior est, quàm vt testibus indigeat. *Ratio conclusionis.* Violatur enim tunc iustitia, atque adeò genere suo est peccatum mortale, nisi rei pusillitas veniale faciat. Atqui in eum qui contrà facit quantum ad substantiam, proclamatur, apud Isa. cap. 1. Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuū mistum est aqua. Quantum verò ad qualitatis mensuram, admonetur Deut. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: neque erit in domo tua modius maior & minor. Et paulò pòst: Abominatur enim Dominus eum qui fecit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Vt si quis morbidum iumentum pro sano firmoque vendiderit. De his omnibus extant prętereà cautrices leges. Lege enim, In venditionibus. ff. de contrahenda emptione. contractus rescinditur, si substantia vna & corpus, vt aiunt, pro altera vendatur. Vt si mihi vnum fundum aut seruum vendas, & alterum tradas. De mensuris etiam, & de mercium qualitatibus leges abundant. *Secunda cōclusio.* Secunda conclusio, quæ ad istam consequitur: Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit: qui verò rei nescius contractum fecerit, licet à culpa fiat immunis: tenetur tamen vbi primum defectus fuerit deprehensus, eundem contractum infectum reddere. alioqui restitutionis funiculo ligatur. Res est clara: atque eis etiam qui lippis sunt oculis peruia. Atqui celare censetur, qui ea verborum versutia vtitur, vt vitium contectum relinquat: vt isti proxenetæ dum equum vitiosum vendunt, omnium morborum maculis eum depingunt, vt in aceruo verum vitium contegant. *Tertia cōclusio.* Tertia conclusio: Similis sententia comprehendit emptorem. Vsu enim venire solet, vt venditor, substantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis rei suæ ignarus, rem vendat emptori, qui veritatem nouit: qui ideo & pariter peccat, & pari nexu restitutionis innodatur, si minoris rem emit quàm valet. *Distinctio.* Atque hęc de priori sensu: In secundo autem opus est distinctionibus. Aut enim vitium occultum est, aut manifestum. Et quando est occultum, aut in damnum vergit, periculúmue emptoris, aut secus. *Quarta cōclusio.* Sit ergo quarta conclusio: Quando vitium mercis occultum est, per quod emptori vel damnum datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare, & ad restitutionem tenetur. *Ratio conclusionis.* Conclusionis ratio est hæc: Quanuis non quisq; lege iustitiæ cogatur consilium auxiliúmue alteri præbere, quo à periculis damnisq; eripiatur, nisi quando vel ipsi ex munere proprio & officio incumbit, vel alter extremè laborat, tamen occasionem periculi aut damni alteri dare nemini fas est: venditor autem eo ipso quod rem vitio aliquo affectam vænum exponit, occasionem damni dat, & periculi, quæ nescius emens incurrere posset: damnum quidem, si res propter vitium minoris sit pretij, quàm venditur: periculum autem, si propter idem vitium vsus rei vel inanis sit, vel fortè nocuus. Vt si militi equum mancum pro sano vendas, quo posteà in acie vti non posset: aut si domum ruinam minantem venderes, aut pestiferum cibum; ergo talis occultatio manifestaria iniustitiæ fraus est, ac perinde genere suo mortale, idemq; hominē restitutioni subijciens. *Quinta cōclusio.* Quinta cōclusio: Si venditor caueat damnu dare: puta quod non pluris rem vendat quàm cum vitio valet, neque vllo emptorem obijciat periculo: & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege compellitur vitium patefacere. Hanc conclusionē non ponit in forma de occulto vitio S. Tho. sed tamen apertè ex pręcedenti colligitur. *Probatio.* Et ratio est: quia venditor eatenus tenetur emptorē admonere, quatenus nullius sit ei occasio vel dāni vel periculi: sed tūc nullius est caussa: ergo potest rei suæ consulere, reticēdo vitiū. Nam si emptor

sciret,

sciret, fortè eã iusto etiã pretio renueret emere. Sexta conclusio: Quando vitiũ est manifestum, puta equus vnoculus est, vel à parte claudus, vel perforata domus, nulla est necessitas euidentiùs illud euulgandi: quia nisi cæcus emptor sit, ipse potest videre. Quare si emit, præsumitur sciens emere. Itaque, vt summatim dicamus, si vitium est notum, nulla est necessitas diuulgandi: si verò occultum & periculosum, quantũuis pretium extenues, illicita est venditio, nisi emptorem admoneas. Sed si non est periculosum, & pretium ad vitij qualitatem admetiaris, non teneris reuelare. Attamen pluris vendere, iniquitas est propter damnum datum. Circa harum autem conclusionũ singulas minutiora dubiola emergunt. In primis Conrad. q.54. non plenè approbat conclusiones has S. Thom. etsi fateatur easdem esse Gersonis, vt re vera sunt, in suis Regulis moralibus. Ait enim hoc egere moderamine, quod ceu regulã constituit: Si dum vitiũ est occultum, venditor probabili coniectura scit emptorem, etiam si vitiũ deprehenderet, nihilo seciùs rem empturum: tunc licitè venditor tacito vitio æquo pretio vendit: si autẽ conijceret, quòd nõ esset empturus, iniustè occulit vitium. Et eadem est opinio Panor. in c. iniustũ. de rer. permu. quem videtur Syluest. sequi, verb. emptio. §.20. Et ratio istorum est, quòd dum alter non esset empturus, inuolũtarius contrahit, ac perinde iniuriam patitur. Quin verò eadem ratione addunt, quòd etiam dum defectus est manifestus, si emptor non animaduertit, tenetur eum venditor admonere. Atque hanc sententiam sequuntur fermè iuniores. Sed tamẽ regula hæc istorũ quãuis sit ipsis cõstitutissima, non tamen habet in ratione fundamentũ. Nam etiam si venditor sciret alterũ empturum, fortasse ille nollet tãti emere, quãti res valet: atq; adeò etiã dũ scitur, est nihilominus ratione pretij inuoluntarius & inuitus. Et tamen ipsi fatentur, ꝙ potest tunc nihilominus vendere pretio iusto tacẽdo vitium, ne alter pretiũ imminuat. Idque ratione fateri vincuntur: nam venditor non tenetur dare occasionem deterendi suum iustũ pretium. Quòd si in tali casu ei licet vitium celare, profectò pariter id licet, etiam si sciret quòd alter non esset empturus: quia vtitur iure suo. Negamus igitur vllã esse rei cõsequentiam, quòd si emptori ignorantia in caussa est vt inuoluntarius emat, venditor fiat illi iniurius. Etenim nemo dum vtitur iure suo, dat alteri caussam damni. Quocirca, vt Diogenes apud Cicero. lib. 3. Officio. aiebat, aliud est celare, aliud tacere. Celas, dum quod pandere teneris, non prodis: taces, dum loqui iure non cogeris. Quemadmodũ ergo & si quis tertius sciens vitium nõ admoneret emptorem, non laberetur in culpam: maximè si sciret nec damnum illi nec periculum creari, ita neque emptor est in culpa, qui suũ seruat Ius. Hoc tamen nos fatemur, quòd si nosset venditor illam rem fore prorsus inutilem emptori, non potest vitium tacere. Vt si ego equum submancum vendo nobili iuueni, cui in more est eques cursitare, quanuis vendam iusto pretio, iniustè tamen ago. At si vendo seni medico qui optat equum leniter gradientem, profectò nullam ei irrogo iniuriam. Et ideo posuimus tres conditiones: scilicet, ꝙ caueatur periculũ, & damnũ, & res sit emptori vsui. Adde, ꝙ si creditur emptorem alteri post rem venditum ire: & quia vitiũ ignorat tantũ petiturum, quanti absq; vitio væniret, tenetur tunc prior vendens emptorem admonitũ facere, ne alterum fallat. Atq; hoc modo cõcordia cõciliari potest inter Diogenem & Antipatrum, de quibus illic meminit Cicero. Ille enim venditorem minimè stringebat vitiũ mercis detegere, hic verò contrà putabat. Quidnam sit de iure ciuili in foro exteriori, ad Iurisconsultos remittimus: quorũ interest scire quando est venditori merces, & pecunia emptori proptèr contractus vitium redhibenda. Sed tamen iure naturæ cõclusio S. Tho. est verissima. At tunc potissimùm quando vitiũ est manifestũ, quis dubitat, si emptor non aduertat, quin ipse reputandus sit sui erroris caussa? Sed tamen scrutatores isti S. Tho. aliud obijcere illi potuissent argumentũ, quo mordaciorem Inijcerent scrupulũ. Etenim si hæc eius sententia vera est, non solùm in rei qualitate, verùm & in quantitate mensuræ, & in substantia ipsa, id pariter esset licitũ. Proferamus quippe mercatorem in exemplum, qui habet grana, vel vini genera, re vera pluris valentia, quàm potest publico foro diuendere: & adde exemplum de rebus illis, quæ vel numero vel pondere væneunt, sequeretur, ꝙ posset ille si iustus modius, verbi gratiã, valet duos aureos, sed nemo est qui det: & demus iniuriam illi fieri, vel propter monopolium emptorũ, vel quia iniquus gubernator vrbis hoc eum grauamine premit. Posset inquam tunc ille vendere minoris, sed tamen curtãdo mensuram: ita vt quam ille quantitatem tradit, iustissimè valet illud, quod recipit pretiũ. Quin verò in substantia ipsa idem liceret. Est qui vænale habet vinum optimũ, cuius amphora iustissimè valet decem: sed tamen si populus crederet non esse Rhenense, non tantũ daret pretiũ, sequeretur eadem consequentia posse illũ, etsi non sit illius vineti, tacendo vendere decem. Adde, quòd eadem ratione & aqua posset vinum diluere. Vt si nimia esset vini caritas, ita vt vrna staret duobus aureis, quam ob caussam nemo emeret, cur non posset caupo aqua illud miscere vendendo vrnam viginti argenteis, quæ re vera cũ illa aqua tantũ valet? Et tamen illic est error in substantia: vt ait S. Tho. secundùm illud Isa. 1. Vinum tuũ mistum est aqua. Profectò cõclusiones horũ argumentorũ magna consequentiæ energia colliguntur ex dictis S. Tho. nam quantũ ad moralem vsum, idem est tacere vitium in rei qualitate, atque in quantitate, & substantia: præsertim quando substantia non est adeò diuersa, quin eodem modo seruiat. Veluti si tu cogitas meum sericum esse Granatense, & pannũ Segobiensem: quod tamen non est nisi minoris notæ: sed tamen ego vendo quãti valet, & est tibi vtile pro ratione pretij. Ne ergo nihil ad hæc respondeamus: Primum omniũ argumenta hæc nõ militant vbi pretium est legitimum, putà lege positũ: quia tunc nulla esse potest vel arbitratio contra ius. Sed si militat, est, vbi pretium non cõsistit in indiuisibili. Secundò nolumus cauponibus atq; alijs seu tabernarijs, seu alius generis coëmptoribus ansam porrigere innectendi fraudes: sunt enim iniquissimi suorũ iudices, magni sanè suas merces pendentes. Et ideo subijcio tertiò, ꝙ reipublicæ magistratus non debent ad hæc argumentorum pondera attendere, sed lege in eos agere, qui vel in mensura vel in substãtia publicã fidem violãt. Nihilominus in foro cõscientiæ, soli stando iuri naturę, qui vir esset aliàs synecrus & candidus, cõcurrentibus illis tribus cõditionibus, videlicet, ꝙ periculũ & damnũ euitaretur, & emptori esset merx secũdùm rationẽ pretij vtilis, nõ esset cur cõdẽnaretur de istis

memo-

Sexta conclusio.

Conradus nõ vsquequaq; probat cõclusiones præmissas.

Panormit.

Syluester.

Ratio Cõradi & aliorum.

Ad argumẽtũ Cõradi.

Argumentum.

Prima assertio.

Secunda.

Tertia.

memoratis occultationibus. Leges nanque naturales de æquitate mensuræ & de rei substantia intelliguntur, vel quando pluris iusto venditur res, aut quando res non sunt ad eosdem vsus accommodæ. Hoc autem per se compertum est, quòd mentiendo non licet vitium cótegere. Quapropter si emptor interrogat rei qualitatem, tenetur venditor veritatem aperire: si autem non interrogat neque damnū accipit, sibi imputet. quanuis forsan venditoris mendacium in talibus casibus, si alioqui prædicto modo seruetur iustitia, non est perniciosum. Secus autem, si talis rei qualitate neutiquam emptor indigeret. Vt si fortasse ad aliquam medicinam indigeret fortissimo vino, & venderetur ei lymphatū. Et ideo inter pharmacopólas nefandum esset tale rerum cambium. His autem expeditis, restat nihilo minor dubitatio circa tertiam conclusionem. qua dictum est, simili iustitiæ ratione cóplicari emptorem: qui scilicet pari iure venditorem admonere tenetur, si minoris rem vendat, quàm valet. Cuius exemplum 13. de Ciui. refert August. Apparet nanq; in contrarium ratio. Haud enim videtur emptor tam strictè ratione contractus ligari vt venditorem doceat, quàm vice versa obligatur emptorem docere venditor. Etenim qui suas exponit merces inuitando emptores, occasionem eis offert erroris, nisi illos commonefaciat: emptor verò nullam venditori occasionem porrigit. Exemplis hoc patet. Venditat quis pretiosum lapillum, quem putat esse vel vitrum, vel quidpiam minoris pretij, quàm gemma. Incidit autē in lapidariū rei illius gnarum, qui scilicet cognoscit gemmulæ pretium: nunquid non ille poterit tacitus tanti emere, quantū alter petit, licet sit longè iusto minus? Idem est si aurifico speciē offeras & corpus, quod nescis esse purissimum aurum, ille tamen nouit. Procedimus nanque de venditoribus, qui hæc non proferunt, interrogantes, vt doceantur rei valorem. Alioqui non ambigitur quin emptores teneantur eos docere: sed loquimur de illis, qui nullatenus suspicatur quid in re delitescat: quia forsan neque illis pluris stat res. Et adhibetur altera ratio, quæ id presiùs persuadet. Si quis vel arte vel alia via nouit in prædio tuo abditam esse auri fodinam, vel aliam venam, seu iaspidis, seu alius pretiosi lapidis, potest ad te prædium emptum accedere, tacitoq; mysterio, emere. Sic enim sæpe vsu venire solet. Quin verò Christus Redemptor noster, vt libro proximo, q. 3. dicebamus, idem velut licitum ac legale videtur recensere Matth. 13. vbi ait: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, &c. id est dominum agri secretum celat quousq; diuenditis vniuersis quæ possidet, illum emat, vt sibi totus thesaurus competat: veluti loco citato copiosè disseruimus. Igitur nequaquam emptor iure cogitur valorem rei venditori detegere. Ad hęc autem ipsa nihilominus respódetur, diuersam esse rationem agri atq; aliarū rerum. Nam agri pretiū de sola expenditur superficie: quippe cuius natura est fructus ferre. Ob idq; qui agrum coëmit, non maiori vinculo tenetur detegere id, quod in visceribus reconditū est, quàm si alius quispiā esset qui nō cogitaret illū emere. Aliæ verò res perpenduntur secundùm id quod sunt: & ideo dum quis tibi vnum pro alio vendit, in primis si te interrogat, teneris veritatem aperire. Sed præterea etiam non rogatus, si illa esses persona quæ nolles emere, obligareris nihilominus charitatis vinculo fratrem admonere in re tanti momenti, postquā nihili tibi admonitio constat. Immo si grauem metueres iacturam proximi, peccatum mortale esset non eum docere secūdùm charitatis regulas, quas lib. proximo, q. de testibus, explicuimus. At verò quando emere constituis, accedit insuper & iustitiæ lex. Nam cùm ille rei nescius, minoris tibi iusto rem suam vendit, inuoluntarius illo pretio distrahit, & ideo teneris sub culpæ restitutionisque reatu veritatis illum admonere. Tametsi in eadem specie grauius esset in venditore delictum: quia cùm rem offert, arctiùs prohibetur decipere.

Solutio facti argumenti. *Dubitatio.* *August.* *Prima ratio dubitandi.* *Secunda ratio.* *Responsio.*

RESTAT ergo ex conclusionibus argumentorum in contrarium responsa colligere. Primi ergo solutio est peculiaris de auro & aurichalco, quòd nunquàm hoc ad puritatem pretiositatemque illius pertingere potest, neque ad dignitatem & omnes vsus: præcipuè quòd naturam auri quæ corporum salubritati confert, nulla ars præstare potest: & ideo citata lex, In venditionibus. illud pro vero distrahi vetat. An verò per Alchimiam exprimi possit verum aurum, sub iudice S. Thom. relinquit. Et ideo subdit, quòd si id fortè fortuna contingeret, non esset illicitum pro vero vendere: intelligas tamen retectis effectibus, quos artificiosum præstare non potest. Nihil enim vetar, secundùm Augustinum. 3. de Trinita. quin arte dæmonum vtentium naturalibus caussis veri naturæ effectus ingenerentur. Ad secundùm verò respondetur, quòd etiam si emptor vltroneus emat, incumbit nihilominus venditori rem eatenus patefacere, quatenus neq; damni sit caussa neque periculi. Non quidem per præconem, quod Cicero irridet, sed tamen priuatim inter se & emptorem. Alioqui non satis ei permittit iudicium rei, quam nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus, dum vitia sunt manifesta. Ad tertium denique respondetur, non eandem extare rationem de rerum vitio & de superuenturis mercibus. Rei enim valor æstimatur secundùm id quod in præsenti est: & ideo per vitium rei decrescit. Qua vtique ratione detegendum est. Merces verò pòst venturæ nihilo reddunt viliorem æstimationem rei præsentis. Et ideo venditor nō tenetur reuelare quid in futurum expectetur. Historia est Thaletis Milesij, quam primo Politicor. cap. septimo, Aristot. enarrat. Philosophus enim ille, cùm ei ceu opprobrium obijceretur, philosophiam pauperes suos alumnos efficere, & ipse per Astrologiam oliuarum vbertatem prospexisset, collecta exigua pecunia credito emit in hyeme sub confuso quantum quisque collecturus esset olei, arrhasque dedit: posteà verò, tum ingentissima copia prouenientе, tum quòd solus ipse esset venditor, amplissimam confecit pecuniam. Nimirum ostendens facile esse philosophis ditari, sed tamen sapientis esse diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph, Genes. 41. qui diuinitus edoctus futuræ vbertatis annorum septem, quos subsequutura erat aliorum sterilitas, vili priùs emendo, & pòst carè vendendo Pharaonem ditauit. Exemplum est prætereà Ciceronis libro tertio de Officijs, de Alexandrino mercatore, vtrum cùm Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti numerum aduexisset, sciens se alios mercatores secuturos, teneretur ciues præmonere, an verò tacitus posset pretio tunc currenti diuendere? Antipater enim aiebat, Diogenes verò negabat. Cuius nos in præsentia sententiam cum Sancto Thoma amplectimur: sic tamen attemperatam, quòd

Ad primū argumentum. *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiū argumētū.* *Historia Thaletis Milesij. Aristot.* *Ciceronis exemplum.*

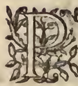
quòd cumulatioris esset virtutis, si quidpiam pretij venditor ille subtraheret. De quarto articulo Sancti Thomæ quæstionis septuagesimæ septimæ, post illa, quæ quæstione proxima de negatione disseruimus, nihil nobis dicendum superest.

QVÆSTIO QVARTA.

DE EMPTIONE CREDITO PRETIO.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat rem cariùs vendere expectata, quàm numerata pecunia.

Primum argumentum partis affirmatiuæ. POST generales emptionis ac venditionis leges, quæritur in particulari, vtrùm ratione crediti pretij liceat rem cariùs vendere. Et arguitur à parte affirmatiua: Pretium iustum rei secundùm prudentum iudicium debet æstimari, & secundùm commune forū: duodecim autem numi absentes, scilicet in futuro soluendi, non plus valent quàm decem præsentes: ergo res quæ vendi potest præsenti pecunia decem, iustè potest credito vendi duodecim. *Secundum argumētū.* Secundò: Venditor potest se indemnē seruare: quapropter diuus Tho. 2.2. quæst. 77. articu. 1. asseuerare non est veritus, posse venditorem pretio damnū adhibere quod patitur. Porrò verò ex dilata pretij solutione venditor multa subit incommoda: vtpote lucri cessantis: secundo periculum ipsius capitalis, quod sibi fortè nunquam soluetur: & tertiò periculum dispendiorū atque expensarum, quas fortasse antequàm pretium recuperet, facturus est: isti autem periculorū metus pretio sunt æstimabiles. ergo potest horum gratia auctiori pretio vendere. Pari passu cōtrarium currit argumentum de emptore, qui ratione anticipatæ solutionis videtur iure posse minori pretio emere. Nam anticipata solutio pluris æstimatur, quàm eadem prolatata: & similia pericula subit emptor antequàm mercium compos fiat. *Tertiū argumētum.* Tertiò denique arguitur: Sunt aliquæ merces reipublicæ necessariæ, quæ nisi expectato pretio distrahi nequeunt, quod ex mercibus ipsis conficiendum est: ergo iustum ipsarum pretium est, non illud quod in præsenti, verùm illud quod in futuro soluendum est. Suntque aliæ econuersò, quæ vænundari nequeunt nisi anticipata solutione: ergo iustum pretium erit, non illud, quod cùm merces traduntur, valent, sed quod anticipato tempore soluitur. Exemplū prioris membri patet in maritimis mercibus: quæ nisi in magna copia aduehi non possunt. Enimuerò cùm totum nauis onus, si illa quæ vt plurimùm contingunt, spectes, vendi simul nequeat præsenti pecunia, sed expectandum sit tempus quo emptores easdem valeant merces minutiùs distrahere, iustum pretiū erit quod in futurum promittitur: quamuis maius illo sit, quod statim numeraretur. Exemplum secundi membri profertur in lanarum mercatu. Nam cùm, vt plurimùm accidit, pastores nequeant pastum gregum redimere nisi lanarum pretium sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur: licet minus sit quàm quod dum traduntur, valent. In contrarium est, quòd pretium, vt quæstione secunda dicebamus, & habetur l. in lege quarta, ad legem Falcidiam. res secundùm rei veritatem, hoc est secundùm præsens pretium æstimandæ sunt. Verba sunt legis. Et idem colligitur ex subsequenti lege, Pretia.

Conclusio negatiua. SOLVTIO quæstionis præsentis patula est: quippe quæ ex superioribus liquidò colligitur. Respondetur inquam vnica negatiua conclusione: Nullatenus ratione crediti prorogatique pretij licet rem cariùs vendere quàm in præsenti valet: cariùs, scilicet vltra latitudinem iusti pretij. Nam infrà illam iam suprà dictum est id licitè augeri posse. *Prima ratio pro cōclusione.* Conclusionem primò probat argumentum proximè insinuatum: quia neque rem pluris vendere licet quàm valet, neque plus valet, quàm est pretium in præsenti currens. Et ratio naturalis est, quòd pretium cuiusque rei, eius existentiam comitatur, vt tanti æstimetur, quanti est quando existit: nam tunc est hominibus vsui. Secundò id patefit per regulam quæstione prima constitutam: nempe quòd ad perpendendum contractum an sit vsurarius, explorandum est an mutui quidpiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiusmodi venditionibus reperias. Perinde quippe est rem decem valentem, credito vendere duodecim, ac si *D. Thomas.* decem statim connumerata emptori mutuo dares sub duorum fœnore. Probatio est sancti Thomę 2.2. quæstione 78. articulo secundo, ad 7. Ex quo fit, vt quæstione 2. dicebamus, neutiquam posse venditorem sibi prætexere quòd tanti sibi merces stent, neque aliter posse sumptus quos fecerat reficere, quàm si credito vendat: quoniam negotiatio eiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare vbi in dissolutione nundinarum mercium pretia decrescūt, non potest mercator tanti vendere credito, quāti præsenti numo vendidisset in emptorum feruore: quia res iam tunc minoris æstimatur. Et eadem conclusio emptores pari iure comprehendit: nempe quibus ratione anticipatæ solutionis fas non est vilius emere. Nam pretium legitimum est, quo merces tunc æstimantur, quando traduntur: & ideo si minoris emunt, contractus reducitur ad vsurarium mutuum: videlicet quòd pecuniam venditoribus mutuant, auctuarium mercibus soluendam.

Ad primū. AT quia de conclusione nulla esse potest dubitatio, ad argumentorum solutionem descendamus. Et primum quidē tenuissimi momenti est. Negatur enim, quòd duodecim in futuro soluendi numi secūdùm se non plus valeant, quàm decem præsentes: immò duodecim absentes idem valent atq; præsentes. Et licet accidētariè in negotiatore ratione industriæ possint decē augeri vsq; ad duodecim: tamen

inde

inde non crescit rei pretium, quod secundùm eius naturam æstimatur præcisis decem. De alio verò membro, putà de lucro cessante, Richardus & Caietanus & quibus eorum probatur opinio, perinde censent atque de mutuo: nempe quòd licet mercatori pretium ob lucrum cessans augere: Nam eadem est vtriusque ratio. Ego verò ægerrimè in hanc sententiam trahi possum: eo sanè argumento ductus, quòd neque lucrum ei cessat, qui vendere non cogitur, neque vllus absque vi & fraude cogitur: qui verò tantum rogatu vendit, vltrò vendit. Quare neque Panormitanus cap. Ad nostram. de emptione & venditione, neque antiquorum vllus huiusmodi exceptionem approbat, sed simpliciter vsuræ reos faciunt quotquot creditò cariùs vendunt quàm numerato. Et Anton. secunda parte, titulo primo, capi. octauo. §. secundo, intrepidè negat ratione lucri cessantis licere cumulatius pretium exigere. Et re vera ex isto capite lucri cessantis frequentiores crebrescent vsuræ in mercatura, quàm in mutuo. Quare licet neque modò vsque adeò asseueranter hanc refutare audeam opinionem, sed permanserim vt suprà in mea formidine: tamen argumenta contrariæ opinionis non sunt tanti ponderis, quàm eius patroni putant. Quare ad auctoritatem Sancti Thomæ, quàm Richardus pro simili adducit, idem quod suprà respondemus: nempe aliud esse damnum emergens, quod venditor patitur, quodque ideo vendibile est: aliud verò lucrum cessans, quod re vera, nisi inuito non cessat. Multò verò improbabilius est, quod quosdam neotericos valde miror defensare: nempe quòd ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dum pretium in tempus credit, ius habeat cariùs vendendi. Conradus quidem quæstione citata quinquagesimanona, vbi hanc edisserit materiam, concedere hoc recusat: sed tamen iunior Metina, quæstione trigesimaoctaua de Restitutione, nescio quem imitatus, id audenter affirmat. At verò cùm res vsuraria, Ethnico etiam Aristotele teste, tam sit odiosa ac perniciosa, nemo deberet eius occasiones offerre, nisi vbi patentissima ratio id euinceret. Porrò autem in hac opinione, nulla, vel probabilis existit. Primùm ergo omnium in contrarium arguit Conrad. nullam, aut vix vllam esse huiusmodi venditionem in futuro soluendam, quæ non alicui subdatur periculo. Quocirca semper liceret aliquid vltra sortem recipere. Sed tuebuntur se contrarij auctores dicentes, non id opinari in qualicunque periculo, sed vbi est legitimum: nempe quando mutuatarius vel pauper est, vel fraudulentus, vel quauis alia ratione malefidus: tunc quippe aiunt posse debitorem metum periculi pretio vendere. Secundum eius argumentum non est multò maioris efficaciæ. Arguit quippe, quòd tunc non solùm capitale, verùm & illud quoque metus pretium periculo subest. Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium. Veruntamen responderent aduersarij expectatione auctarij illius vltra sortem recipiendi, omnem cōpensari metum. Aliter ergo sic vrgentiùs reprobatur opinio: In primis mercator non vendit inuitus. Si ergo videt suas merces non tutò distrahi, non vendat credito, vel aliā accipiat cautionem. Cur ergo poterit metum illum vendere? Secundò arguitur: Venditor ille, vel fac esse mutuatorem, nullum patitur emergens damnum, neque iacturam facit cessantis lucri, neque dispendium aut sumptus in recipiendo pretio. Hæc enim omnia cessare supponimus, quandoquidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais, quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem: quoniam mallet homo alicuius pecuniæ dispendium facere, quàm tali anxiari metu. Sed tamen non inde sequitur, quòd sit illa ratione vendibilis: tum quòd venditor suapte sponte in illum se emergit: tum præcipuè quòd emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu, quàm soluendo mercis pretium: cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiamnum argumenti vis, si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamen fuisset ob periculum vehementer metu vexatus: posteà dum emptor soluit, nihil posset vltra sortem venditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neque in initio potuit in pactum duci. Profectò si vera esset talis opinio, cōditio vendentis, putà si esset nimirum auarus ac perinde meticulosus, caussa esset legitima recipiendi maius pretium. Perpendamus ergo argumēnta, quibus isti audent hasce perhibere vsurarum ansas. Primum est hoc: fideiussor (vt suprà dictum est) pro obligatione illa qua astringitur alienum debitum soluere, potest pretium recipere: ergo licet venditori hisce verbis cum emptore pacisci: Quod fideiussori præbiturus es, mihi exhibe, & ego subibo periculum: nulla enim apparet discriminis ratio. Nam etiam fideiussor in virtute videtur debitori mutuare, dum pro eo soluit. Respondetur latissimam esse discrepantiam: quoniam fideiussor non pro eo quòd mutuat, cùm contingere posit vt nunquam pro debitore soluat: sed quia obligatur soluere, illam potest obligationem vendere: mutuator verò verè mutuat: quod ideo gratis tenetur facere. Et miror istos non esse sui memores. Cùm enim fateantur, nō quidem pro mutuo, sed tamen pro obligatione mutuandi licere pretium recipere, simili intercapedine deberent perspicere fideiussorem posse recipere pretium pro obligatione soluendi, seu mutuandi: non tamen mutuatorem pro mutuo: tametsi vterque in eodem versetur periculo. Et pari modo recutitur secundum eorum argumentum de illo, qui per contractum assecurationis in se suscipit periculum alienarum mercium: iste enim nihil mutuat, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierint, recipit pretium: sicuti ille qui per contractum societatis exponit periculo æs suum, non recipit lucrum propter periculum, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutuat, sed negotiationi exponit: & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis nullum sumitur argumentum ad mutuantem: quippe qui mutuando gratis debet transferre in alterum dominium: ea solummodo obligatione, vt tantundem recipiat. Atque hoc maximè confirmatur: quoniam mutuator non obligatur pecuniam suam perdere, sicut assecurator: vel qui facit societatem, si merces pereant: siquidem mutuatarius semper est obligatus soluere: quare tale periculum non est alio pretio dignum, quàm vt mutuatarius mutuum persoluat. Arguunt tertiò: Qui equum suum homini locaret, à quo grauiter timeret, ne nimia eum fatigatione diuexaret, vel forsan alio modo occideret, posset cum illo de pretio conuenire: vt si equus periclitaretur, sibi periret: ergo eodē modo in mutuata pecunia. Sed vides quàm nulla sit similitudo. In locatione enim equi non transfertur dominium: & ideo potest verus dominus de peri-

Richard. *Caietanus.* *Solutio auctoris.* *Panormit.* *Antoninus.* *Metina.* *Prima ratio in præfatam opinionem.* *Argumētū secundum ad idem.* *Prima ratio auctoris.* *Secunda ratio.* *Primum argumentum.* *Solutio.* *Argum. 2.* *Responsio.* *Argum. 3.* *Solutio.*

de periculo rei suæ pacisci. Qui verò vendit aut mutuat, transfert in alterum dominium: qui cùm teneatur totum soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus. Superest autem respondere, vtrùm liceat venditori ratione impensarum, quas probabiliter se timet antequàm pretium recipiat, facturum, aliquid vltra sortem in pactum ducere? Idem enim citatus auctor bifariàm hanc licentiam concedit: scilicet, quòd liceat inter contrahentes de coniecturalibus expensis conuentionem facere. Secundò, quòd ratione anxietatis quã passurus est timore litis & laborũ, potest etiã aliquid recipere. Hoc autem secundum iam satis repulsum est. Solus quippe metus & periculum absque vllo labore & dispendio nullum ius tribuit aliquid eius gratiã recipiendi. At quantum ad expensas res attinet, non est dubium quin quidquid creditor in recipiendo debito dispendit, possit à debitore exigere. Attamẽ multò est tutiùs, dum hominis vafritiem & infidelitatem times, nil ei mutuare nec credito vendere: vel dum mutuas, expectare solutionis terminum, an fortè sine vllo dispendio fiat. Nam expensarum anticipatæ conuentiones vix vsuræ suspicione vacant. Nihilo secius vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensæ: nempe dum tuus debitor à tua vrbe loco distat, nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cum illo inire, constitutumque pretium recipere, etiam si nullos sit posteà facturus. Nam etiam si esses plura expensurus, non posses amplius recipere, quàm fuit conuentione firmatum. De materia tertij argumenti variè etiam inter doctores opinatur. Ab vna enim parte repræsentatur vsuraria mutuatio, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est consuetus, decisũ necessarius est. Igitur re oculatiùs perspecta, arbitror sub distinctione respondendum. Quando enim debitũ nulli esset prorsus subiectum periculo, sed absque vllo sumptu & labore certissimẽ speraretur soluendum, neutiquam liceret tale debitum minoris emere: quàuis longum esset tempus expectandum: esset quippe non solùm palliatum, verùm & detectum fœnebre mutuum. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere, quàm tribuas, vsura est. Neque refert quòd creditori actionem vendendi commodiora sint nunc decem, quàm post annum duodecim. Non inquam hoc compurgaret ementem: quoniam nõ emptio sed certè mutuatio est. Quando verò solutio in periculo versaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quàm est totum debitum: vtpote dum militi stipendium regium debetur, quod creditor timet aut non totum, aut non sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis se recepturum, potest quisque tale debitum ab illo minoris emere. Quisque inquam, absque vi & fraude. Nam si quis regi à thesauris est, & quod soluere debet minoris redimeret, vis esset. Exemplum asserti nostri est, si debitor in pauperiem lapsus esset, vel fugisset, &c. Illic enim nulla est ratio mutui, neq; in forma neque in virtute: sed est emptio illius actionis: quæ re vera non tantum valet, vt quidam putant, quanta est pecunia quæ debetur. Immo est sicuti emere sata, & emere actionem, quæ ex lite pendet. Quod est emere rem in spe. Argumentum autem quod è regione militare putaretur, est quòd tunc videretur debitor ipse licitè suum ipsum debitum minori pretio posse redimere. Nam quod alteri licet, cur non idem sibi licebit? Quòd autem illi non liceat, per id liquet, quòd qui non quantum debet, soluit, æquitatem iustitiæ minimè seruat. Respondetur ergo, argumentum nulla similitudine pugnare: quoniam debitor ratione præcedentis contractus totam summam debet: tertius verò quia nihil debebat, iustè emere potest actionem illam quanti valet. Sed oritur hinc argumentum aduersus id, quod à nobis nuperrimè decisum est. Argumentum autem est hoc: Duodecim sub periculo non plus valent, quàm decem certa: quandoquidem actio illa decem iustè emitur: ergo qui numerata pecunia posset rem vendere decem numis, poterit eandem credito vendere tunc duodecim, dum probabile periculum solutionis imminet. Respondetur aliud esse rem emere, quæ periculo subiacet: aliud verò mutuare seu credito vendere sub periculo. Nam qui mutuat aut credito vendit, cùm nullam patiatur vim aut fraudem: quia ratione prorogatæ solutionis nihil posset recipere, vel cautionem capiat, vel nõ mutuet eũ periculo. Quare si gratis vult illud subire, sibi imputet. Quartum demum capitale argumentum diu me certè multumque ancipitem tenuit. Nam secundùm regulam vniuersalem ac regiam, Iustum rerum pretium est illud, quod receptis mercibus in promptu soluitur. Veruntamen non mihi videor negare posse quin in tali casu legitima fiat exceptio regulæ, vt iustum pretium non sit, nisi quod in futurum expectatur. Merces enim quæ peregrè, & potissimè quæ maritimis periculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta copia traduci, quanta simul vendi non potest numerata pecunia. Dixerim, nequeunt, si illa quæ vt plurimum contingunt, consideres. secundùm quam considerationem de legibus censendum est. Quam ob caussam qui naues eiusmodi mercibus onerant, necesse est vt partim credito coẽmant. Ob idq; & sperare eis licet etiã in portu alijs mercatoribus eo simul pretio vendere, quod ex ipsis minutatim venditis conficiendũ est. Veruntamen per hanc concessionem nullã cogitamus porrigere mercatoribus ansam, qui in ciuitatibus merces distrahunt: quoniam tota ratio contractum excusans, est necessitas vendendi & emendi tam amplam mercium copiam, quæ nequit numerata pecunia vendi: ob idque venditur illis, qui pretium inde sunt collecturi. Citra hanc autem necessitatem debent res æstimari, pretio præsenti. Quapropter peculiares mercatores in nundinis sibi videant quomodo emant, porrò intelligentes non posse reuendere nisi pretio præsenti. Nam nulla inde sumitur excusatio quòd empturi ciues non semper habeant pecuniam præsentem. Hoc enim esset illos cogere propter necessitatem emere ad vsuras. De secundo etiam membro quarti argumenti, nihil est mirũ, si prudentissimus quisque ambigat. Nam re vera lanarum mercatus, qui anticipata fit solutione, effigiem præ se fert vsurarũ, cùm vilius illa ratione emãtur. Attamen neq; eiusmodi emptiones vsurarias prorsus arbitror, si modò fraus absit. Nempe dum non anticipetur solutio nisi duos aut tres menses quãdo solet fieri herbarũ solutio: aut plurimùm intra eundem annum fiat quo sunt lanæ recipiendæ. Nam si anticipatur in alterũ annũ, vt ratione tam lõgæ dilationis minoris emas, manifestaria vsura est. Ratio, quæ me in hãc cogit sententiã, est, quòd merces ipsæ natura sua hoc exigunt, nempe quòd sumptus pascendi tã numerosos greges eorum domini ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutrienda lana præsens sibi su-

Quæstio altera.

Solutio.

Solutio tertij argumenti.

Replica cõtra solutionem.

Responsio.

Argumẽtũ alterum.

Solutio.

Solutio quarti argumenti.

De lanarũ anticipata solutione.

sibi subsidium communiant. Accedit, quòd forma huiusmodi fori adeò iam more & vsu percrebuit, vt ipsi etiam pastores in quos grauamen inclinat, renuant aliter vendere. Et fortè in marino piscatu idē permittitur anticipatum pretium: non solùm propter sumptus pauperum piscatorum, verùm & proptereà quod piscatura seruari nequiret nisi emptores paratissimi essent iactum anteà emptū recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora diducitur, vt liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nam accidentarium est, quòd agricola ea sit paupertate, vt exiguos illos sumptus ferre nequeat: qua ratione cogitur ad vsuram mutuum quæritare. Parque iudicium est de alijs huiusmodi: nimirum quando necessitas personæ in caussa est intempestiuè vendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quàm rei ipsius natiua. *De piscatu marino.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat rem credito cariùs, quàm præsenti pretio vendere, quando rei dominus non erat tunc venditurus.

TAMETSI regula generalis sit, quam superiori articulo constitutā reliquimus, restat nihilominus explorare, an vllam admittat exceptionem: videlicet, vtrum quando merces vendendæ non erant, vsque ad tempus, quo plus valituras sperabatur, cariùs licitum sit eas distrahere quàm præsenti numismate? Et arguitur à parte negatiua, ex regula suprà constituta: nēpè quòd rei pretium æstimandum sit secundùm præsentem valorem: vt habetur l. in lege. quarta ad legem falcidiam. *Primum argumentum.* Secundò arguitur: Si liceret carius tunc vendere, id maximè permitteretur ratione lucri cessantis, quod speratur ex pretij augmento: dictum est autem secundum sententiam nobis probationem, nemini propriè cessare lucrum, præter eum, qui vim aut fraudem patitur. Qui ergo suapte sponte vendit, non potest de lucro cessante agere, atque adeò neque illa ratione cariùs vendere. *Secundum.* Tertiò: Si illa ratione cariùs liceret vendere, sequeretur, quòd econuersò liceret rem emere cum pacto, vt integra seruaretur, quoadusque vel maioris æstimaretur, vel fructus ferret. *Tertium.* Verbi gratià, liceret oues ante fœturam eo pacto emere, vt venditor periculo suo eas custodiret, quousque fœtus suos æderent, caseumque & lanam ferrent. Consequentia probatur: Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valituræ sunt res, ex nunc tutum facere, pari iure poterit emptor tutos quoque reddere fructus rei emptæ, quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Vnde cùm primùm quis rerum acquirit dominium, sibi periclitantur, vt colligitur l. incendium. C. si certum petatur. & l. pignus. C. de pignora actio. In contrarium est cap. Nauiganti. de vsuris.

ARTICVLVS hic intellectum exposcit dicti capituli, Nauiganti. & cap. In ciuitate. de vsuris. Et quidem in cap. Nauiganti. tria sunt membra. *Cap. nauigāti. & ca. in ciuitate. de vsuris.* In primo condemnatur vsuræ contractus, quo qui nauiganti vel eunti ad nundinas pecuniam mutuat periculum capitalis subiens, vt aliquid sibi vltra sortem rependatur: quæ quidē condemnatio interpretamento indiget, vt verū exhibeat intellectū. Nam vt quæstione sexta in articu. de societate, decisuri sumus, nihil vsuræ committit, qui pecuniam suam in societatem mittit, vt inde lucrum speret, quòd periculum ingreditur capitalis: nam hoc non est ratione mutui, sed quia sua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniam committit suā, non omnino mutuat: quando quidem si pereat, sibi perit: videtur ergo contractus ille immeritò illic damnari. *Dubitatio circa primum membrum ca. nauiganti.* Respondetur, proptereà condemnari, quòd cùm mutuatio gratis fieri debeat, non aliter mutuare, quàm mutuatarium ad contractū assecurationis vel societatis obligando, vsura est. Quòd si contra redarguas: Qui mutuare non tenetur, potest id renuere, vt alios contractus sibi commodos faciat: respondetur hoc verum esse: attamen vi mutui non potest alium cogere qui fortè assecuratione non egebat. Nam fortè illic nullū imminebat periculum, sed fingebatur. Quod patet ex illa compositione nauiganti, vel eunti ad nundinas. Nam euntes ad nūdinas nulli subsunt periculo: & ideo fortè habebatur sermo de nauigatione, quæ extra omne fieret periculum. Sed de hoc illic rursus. Ad quæstionem ergo præsentem duabus conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prior est: Licitum est merces anticipata solutione viliùs mercari, quàm præsenti foro venæunt: si tamen coniectura est tempore, quo tradendæ sunt plus minúsue valituras. Vt si quis in hyeme triticum emit, quod vsque ad messem non est recepturus, etsi tempore contractus modius quatuor vendatur solidis, iustè potest tribus emi, si creditur plus minúsue in æstate valiturum. Iste est casus secundus dicti cap. Nauiganti. Et ratio est, quòd cùm res propter vsum emantur, id quod nunc non venit in emptionis vsum, non debet æstimari præsenti pretio, sed illo quo valiturum est, dum ei traditur. *Ratio conclusionis.* Sed arguis, rationem id tantùm euincere, quòd liceat nunc emere indefinito pretio, hisce videlicet verbis, Emo ex te tot modios tritici eo pretio, quo æstimabitur tempore messis. *Obiectio.* Quod autem tunc liceat certum taxare, effigiem habet vsuræ, nam fortè valebit plus: & tamen cap. Nauiganti. de taxato pretio loquitur. *Responsio.* Respondetur, quòd quando res in dubio versatur, potest prudentia ac perinde conuentione definiri. Quapropter iustitia huius contractus nō in anticipata solutione fundatur: alioqui vsuram saperet, sed in coniecturali æstimatione rei dubię. Ex quo fit, vt etiam dum solutio non anticiparetur, firmaretur tamen sic contractus vt vtrinque resultaret obligatio, æquus esset ac probus. Quemadmodum siquis datis arrhis statoque pretio indefinitè emeret quantum olei vel vini est prouenturum: vti Aristote. de Thalete (quòd suprà meminimus) retulit, nullam committeret vsuram: licet multò plus sperato proueniret: neque vēditor teneretur restituere, etiam si totum periret. Posterior conclusio: Qui suas non erat merces venditurus vsque ad tempus, quo pretium auctum iri conijcitur, potest pluris vendere quàm tempore venditionis valet: expensis deductis, laboribus ac periculis: & casu, quò, vt suprà admonitum est, scilicet rogatus vendat: vt *Postrema conclusio.*

Ratio conclusionis. qui vsque mensem Maium seruaturus erat granum suum, poterit sub natalem Domini cariùs quàm tunc valet, diuendere. Hic enim est casus tertius eiusdem cap. Nauiganti. Et ratio conclusionis superiori germana est: quoniam tunc non debet æstimari pretium secundùm præsens, sed secundùm tempus, quo suas erat merces distracturus. Aliàs pateretur emergens damnum, à quo, vt suprà dictum est, potest se iure venditor seruare incolumem. Quare non solùm indefinitè vendere potest eo pretio, quo mense Maij valituræ sint, verùm definiri constituique pretium certum potest. Nam res dubia potest, vt modò dicebamus, per prudentiam terminari. Non est autem, cur, vt in superiori casu, scisciteris vtrū liceat sic etiam cariùs vendere præsenti numo. quoniam qui sic emeret, mentis veriùs quàm pecuniæ egeret. Ecquis enim numerata pecunia, quas res viliùs potest, cariùs emat? Attamen si venditor emptorem non decipiat, sed ille velit tantum dare. quanto ipse futuro tempore venditurus erat, genere suo non est vsura. At verò restat circa cap. In ciuitate. non paruum dubium. arguitur inquam, quòd non illi modo qui seruaturus erat merces, fas sit pretiosiùs vendere, verùm & illi quoque qui non erat seruaturus, si modò pretio credito vendat. Enimuero cap. In ciuitate. nulla conditionis illius mentio fit essetne venditor seruaturus, nècne. Sed absolutè respondetur, quòd seu piper seu cinnamomum quod præsenti pecunia quinque venditur libris, citra peccatum potest vænundari sex: dummodo credatur solutionis tempore plus minúsue valiturum. Caiet. hac commotus auctoritate 2.2.q.78.artic.1.distinguit de huiusmodi contractu. Ait inquam solutionis dilationem bifariàm posse considerari. Vno modo, per se, vt actionem ab emptione separatam: putà, si contractus venditionis non simpliciter consideretur, sed tanquàm mutuum habens annexum. Itaque venditio perfectè nunc absoluatur, sed quia expectatur solutio, ratione taciti mutui aliquid extorquetur. Et hoc inquit. illicitum est, atque vsurariū. Secundo modo potest eadem dilata solutio considerari, non quidem per se, at tanquam pars venditionis, quæ nondū fuit completa, sed inchoata, & in futurum pendens. Et tunc inquit, aliquid insuper recipere, quàm sit præsens pretium, si res creditur plus valitura, non est vsura: quoniam venditio tunc censetur perfici, quādo fit solutio. Ob idque ait ineptè exponi cap. In ciuitate. per alterum, Nauiganti, cùm sint duo diuersi casus.

Caieta. solutio.

Ratio in Caietanū. Veruntamen cōtra hanc opinionem est argumentum, quòd hæc Caietana distinctio obstrusior est, quàm vt facilè possit intelligi. Cōtractus enim, vt suprà citatum est l. Labeo. ff. de verborum significatio. est vltrò citroque obligatio: ergo tunc contractus emptionis absolutus est & perfectus, quando venditor vel tradit vel tradere obligatur merces, atque emptor vel soluit, vel soluere obligatur pretium. Quo fit, vt expectata solutio nihil vetet, quo minùs contractus perfectus sit. Quare ex illo capite nihil vltra præsens pretium recipi potest. *Secunda ratio.* Secundò: Venditionis forma, quę credito fit, vna est semper: scilicet, Vendo tibi hanc rem pretio tali tempore soluēdo: nulla ergo restat discriminis ratio, vt dicatur aliquando contractus inchoatus & non perfectus, aliquando verò perfectus & includens mutuum: immo semper includit mutuum, putà expectationem solutionis. *Tertia.* Tertiò: Si venditor non erat seruaturus merces, nil ei refert quantum sit valitura, atque adeò nec damnum illi emergit, nec lucrum cessat quare ratione illius nihil nisi pretium, quod in præsenti currit, percipere potest. Ob idque profectò multò est tutior solutio, quòd capitulum, Nauiganti. glossa sit capituli, In ciuitate: scilicet, quòd nunquàm liceat credito cariùs vendere, nisi quando seruandæ erant merces. Nā licet cap. Nauiganti. fuerit Gregorij Noni, & cap. 9. In ciuitate. Alexandri 3, explicuit nihilominus Gregorius Alexandri mentem. Nihilo seciùs non est prorsus. Caieta. opinio improbabilis? præsertim si venditio fiat in definito pretio. Enimuero si qui tempore Natiuitatis grano abundat, rogatur credito vēdere, quanuis non esset seruaturus, potest venditionem renuere, & dare quasi mutuum decem modios recipiendos mense Maio, vel pretium quo tunc vænierit. Veruntamen si est ceu mutuum, non potest emptorem cogere, vt mense Maio, & non antè soluat. Atque hac tunc ratione dicetur imperfectus cōtractus, quòd non est taxatum pretium, sed in futurum pendens. An verò taxari possit, dubium pretiū auctiore æstimatione quàm in præsenti foro currit, porrò concedere illi non auderem, qui non esset seruaturus. Et ideo bene admonetur eodem cap. quòd licet ex forma contractus, non sit vsura, quia effigiem habet venditionis, tamen suspectus contractus est: ac perinde plebi interdicendus.

Solutio tertiæ. Caiet. opinio nō prorsus improbabilis.

Ad primū argumentum. PRIMVM igitur argumentum iam solutum est. Regula nanque docens iustum pretium esse quod in præsenti foro currit, intelligitur, si tunc merces emptori tradantur. Nam aliàs non sunt æstimandæ, nisi tempore, quo in emptoris vsum veniunt. *Ad secundum.* Secundùm autem valentiùs pugnat, nimirum dū quærit, qua ratione qui seruaturus erat, pretiosiùs vendere potest. Nam si ratione id lucri cessantis, iam suprà probabiliùs arbitrati sumus: non cessare lucrum nisi inuito. Respondere ergo primò possumus, quòd potest recipere ratione damni emergentis. Quod quidem etiam spontaneus venditor, quando ob commodum ementis vendit, potest, vt suprà decisum est, in pactum ducere. Si autem huic responso non acquiescas, eo quòd videtur lucrum cessans, respondetur secundò euidentiùs, quòd lucrum cessare dupliciter vsu venit. Vno modo, quando res quæ alteri traditur, non plus per se valet, sed solùm ratione negotiationis industriæ, qualis est pecunia. Et tunc censebam ego eum, qui vltrò à se alienat, mutuando, non posse lucrum recipere, quia propriè non impeditur, vt suprà expositum est. Secundò contingit, quòd res ipsa quæ traditur, non modò ratione industriæ, verùm suapte natura per se ipsa plus est valitura. Huiusmodi ergo res, licet quis sponte sua vendat, si rogatus facit, cariùs vendere potest, ob illum, qui speratur valorem: expensis tamen ac laboribus, vt dictum est, inde subductis. *Ad tertiū.* Tertiò argumento dubitatio submouetur de quodam vsitato contractu emptionis non satis tuto. Sunt enim qui miseris rusticanis mutuare renuentes, mille innectant fraudes. Primum iumenta ab illis emūt, quæ nō habēt, eademq; fictè eisdē locant, nēpe consignāt rustico viginti aureos, ceu pretiū boum, quos ille nō habet, obligādo illū vt saluos ac tutos locatosq; custodiat, soluatq; menstruum locationis pretiū: hæc enim vsura est: nimirum cùm in fine anni adhibentur ijdem viginti aurei: vtpote seruati boues, adiectoq; insuper pretio dictæ locationis. Secūdò est qui in Autūno mille verbi gratià, oues emit, obligatis

vendi-

venditoribus vt vſque ad Maium eaſdem ſaluas cuſtodiant:nempe vt ipſorũ periculo pereant.Et poſtquàm totam fœturam percipit,reuendit eiſdem eaſdẽ eodẽ pretio.In quo contractu multæ latent iniquitates.Primùm enim ſi agricolæ obligantur vt iterũ eodẽ pretio emant,manifeſtaria vſura eſt. Nam cùm teneantur eandem pecuniam remetiri,mutuum eſt:cui audetur pretium agnorum, caſei,& vellerum.Rurſus obligare illos vt illæſum ſeruent gregem, palliatio vſuræ eſt: nam grex ipſis ementibus, tanquam veris dominis periclitari debet: quod quidem periculum ſi venditores ſuſcipiant,iuſta pecunia eſſet pro quantitate periculi æſtimandum,cùm tamen neque pro periculo, neque pro cuſtodia recipiant niſi pertenue fortè ſtipendium. Negatur ergo argumenti conſequentia:videlicet quòd ſi poteſt venditor qui merces erat ſeruaturus,immunem ſe à damno ſeruare,poſsit etiam emptor venditorem arctare,vt merces ſeruet:nam cùm primùm emit,ſuo ſunt periculo perituræ.

QVÆSTIO QVINTA.

DE CENSIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cenſuum emptio ac venditio ſit vſuraria.

OSTREMA quæſtione de emptione & venditione,quæ huius libri quintum habet locum,interrogatur de cenſibus:quorum cõtractus latiſsimè in republica percrebuit. Eſt ergo articulus primus,vtrùm huiuſmodi cõtractus emendi vendendique cenſus,ſit vſurarius.Et arguitur à parte affirmatiua:Numiſma,vt ſuprà dictum eſt,non eſt vendibile, ſed tãtum mutuabile,& qui vſum eius ſeorſum vendit,vſurarius eſt.Nam vt ex 5.Polit. c.6.citabamus,ſolùm inuentum eſt vt ſit pretium rerum, nõ vt ipſum vendatur:qui autem cenſum emit,pecuniam emit vltra ſortem ſibi augendam:ergo vſurarius eſt.Probatur minor.Qui dat verbi gratiâ,mille ducatos,vt ſingulis menſibus aut annis certam pecuniã recipiat,nihil aliud emit, quàm illam pecuniam,quæ ſibi vltra ſortem accreſcit.Nam ſi quotannis recipit centum, in decennio recuperat iuſtam ſortem.Quare ſi cenſus redimitur,eandem duplat: ſi verò non redimitur, quidquid vltrà recipit,ſorti accumulat. Secundò arguitur: Hoc genus contractus palleum eſt & clypeus omnium vſurarum:ergo deberet longè à republica relegari.Probatur antecedens: Quicunque gratis mutuare recuſat,hoc aſtu vtitur,vt ſaluo capitali redimibiles cẽſus coëmat:quod perinde eſt,ac ſi ſub fœnore mutuaret. Tertiò arguitur:Si cenſus poſſent in rem aut rerum fructus inſtitui, poſſent pariter & in perſonam,etiam quę bonis careret:nam ſicut res,fructuoſæ ſunt,ita & operis ſuis perſona fructificat:cõſequens autem videtur condemnare cap.2.de pigno.vbi habetur quòd liber homo pro debito non tenetur,ſi res defuerint. In contrarium eſt argumentum, quòd annui reditus in bonis immobilibus iure cenſentur:vt patet Clemen. Exiuit.de verborum ſignificatio.§. cumque annui. bona autem immobilia vendi emique iuſtè poſſunt.

Primum argumentum. *Ariſtot.* *Secundum.* *Tertium.*

QVAESTIO præſens pluribus fortè opinionibus controuerſa eſt inter Doctores, quàm res exigit: eſt enim plana.Igitur vt à nomine rem auſpicemur, cenſus, vt libro tertio ſub titu. de tributis dicebamus,à cenſendo ducitur:eò quòd,vt habetur l.forma.ff. de cenſib. facultates ciuium recenſendæ ſunt, vt pro ſua quiſque tributum ſoluat. Inde tamen ſecũdò deriuatum eſt, vt peculiariter tributum ſignificet,quod pro capite exigitur:nempe dum princeps vult perſonarum capita catalogo eſſe recenſita:vt quantum ſit eius imperium,ſibi innoteſcat.De quo Chriſtus interrogatus fuit,an liceret cenſum dari Cæſari. Cuius vtique ſuperbiæ pœnas dedit Dauid: nempe quòd populũ numerauit,vt legitur 2.Reg. 24.Tertiò & cenſus,facultas,& ſubſtantia cuiuſque dicitur,& patrimonij æſtimatio. Refert enim Liuius libro primo quòd Seruius Tullus Romanorum rex cenſus ciuium conſtituit. At verò impræſentiarum nomine cenſus nihil aliud cenſetur, quàm penſio quam quis ſuper ſuis bonis aut perſona conſtituit.Aut,quò ſignificantiùs dicamus,eſt ius percipiendi penſionem ſiue in fructibus,ſiue in pecunia, vel re aliqua vtili. Eſt nihilominus ſecundò adnotandum, quod cenſus bifariàm conſtituitur. Vno modo,vt ſit reſeruatiuus:alio modo,vt ſit conſignatiuus. Reſeruatiuus eſt,quando quis vel rem ſuam alteri confert reſeruato ſibi iure quotannis recipiendi partem quampiam. De quo extat lex fina.C.de rerum permutatione.vbi quiſque permittitur mille alteri donare,reſeruato ſibi,ſiue annuo, ſiue menſtruo cenſu.Et de huiuſmodi cenſu meminit gloſſa ſuper cap.cõſtitutus,de religioſis domib. Condẽnatur enim in eodem cap. quidem abbas qui penſionem quam debebat multis retrò annis non ſoluerat.Condemnatur inquam,non vt ius prædij amitteret, de quo penſionem debebat,ſed vt penſionem perſolueret.Et tamen ſi fuiſſet emphyteuſis,prædio ipſo expoliandus erat,vt patet l.ſecunda.C.de iure emphyteutico.Ait ergo bene gloſſa quòd emphyteuſis hoc modo differt à cenſu, quòd quãdo quis in emphyteuſin dat alteri prædium ſuum,quia non transfert dominium directum,ſed tantùm vtile: ꝙ ſi non ſoluitur penſio,prædium redit ad ipſum dominum.Sed quando dat bona ſua alteri ſub cenſuali penſione,quia transfert dominium rei in alterum,quantocunque tempore ceſſet ille penſionem ſoluere,non perdit ius predij,ſed debet penſionem. Ille ergo dicitur cenſus reſeruatiuus. De quo tamen impræſentiarum non fiet amplior mentio:eò quòd non eſt vſque adeò in vſu.Alter ergo eſt cenſus cõſignatiuus:vt dum quis retentis ſuis bonis eorumque vſu conſignat alteri certam penſionem,quã obligatur ſingulis menſibus aut annis ſoluere.Hunc autem cẽſum quàm plurimis diuiſionibus more ſuo partitur Conrad.quæſt.72. Nam ex parte fundamenti in quo conſtituitur, alter eſt realis: puta qui in

Cenſus à cenſendo dictus. *Liuius.* *Bifariã cẽſus conſtitutio.* *Variæ cenſus diuiſiones.* *Conradus.*

rem instituitur:atque alter personalis, qui constituitur in personam. Mox ex parte rei,quæ recipitur, alter est fructuarius.vtpote dum recipiuntur grana vel alij fructus:& alter pecuniarius, vt cùm recipitur pecunia.atque hic est more frequentior. Rursum alter certus, putà cùm taxati sint fructus seu pecunia:& alter incertus,dum non definitur nisi quota, putà vt tertiam partem vel aliam fructuum recipias. Deinde alter est perpetuus,& alter temporalis.Præterea,alter pro certo annorum tempore,& alter pro incerto,putà pro tota vita:quem appellat vitalitium.Ac demum alter est redimibilis,atque alter irredimibilis.De quorum fermè singulis peculiaria submouentur dubia,licet nonnulla parui momenti.Respondetur ergo ad quæstionem quatuor conclusionibus.Prima est:Vnusquisque potest realem fructuariumque,vt aiunt,censum in sua bona constituere,dummodò sint libera.Quod dixerim,vt illa excluderem,quæ maioratus vinculo sunt adstricta. Conclusio hæc in genere receptissima est , neque est,qui de ea dubitet.Est nanque perquàm manifestum , posse quenque bona sua gratis donare ac vendere , & quocunque alio contractu alienare : poterit ergo pari iure donare aut quotam aliquam suorum fructuum,aut certam partem perpetuo se vinculo perstringendo, eandem, vel præfinito tempore,vel certè in perpetuum persoluere.hoc autem est censum constituere, putà consignare. At verò dubium est,an sicut potest sub donationis forma institui: sic etiam liceat per contractum venditionis?Enimuero ex Theologis,Henri.quolib.1.q.39.vbi in suam sententiam allegat alios: & ex iureconsultis Innocen.super cap.In ciuitate.de vsur.& ibidem Ioan.Andr.& Salicet. super Authen. ad hæc.C. de vsur.vbi pro se citat Gregor.Arimin.distinguentes,aiunt, quòd antiquos annuos reditus , putà qui iam fuerant anteà constituti,siue in res siue in personam,potest quisque emere. Haud tamen vllus iure potest sic tales reditus emere,vt tunc constituantur. Exempli gratià : liberè quisque potest constituere super bona sua aut super suam personam censum , quem dono det alteri : & postquàm constitutus est,potest vnus tertius ab illo donatario emere.Pari modo tributa regia quę super ciues instituta sunt potest vnusquilibet emere:quæ dicitur iurium emptio. Attamen quòd ego à te emam censum quem modò super te aut super bona tua cōstituas,iniquum est.Et ratio, inquiunt,est, quòd in emptione debet distingui pretium & merx:vt habetur l.1.de contrahen.emp.Quando autem iam census est constitutus , ipse habet rationem mercis : si verò non est constitutus , nulla est merx , sed numi numis emuntur. Vnde ait Ioan.Andr. se nescire excusare talem contractum. Veruntamen,salua Doctorum auctoritate,qui egregia meritò pollent,nemini debet in dubium venire,quin sicut via donationis, ita & emptionis posit census constitui. Et sit hic secunda conclusio : quam ceteri omnes tam Theologi, quàm super eodem cap.in ciuitate.Iurisconsulti,vt Hostien.& reliqui,intrepidè cōfitentur.Nam cùm quisque liber homo bona sua diuendere posit,planè fit consequens,vt posit quoque vendere eorum fructus,vel eorum partem,obligando se vel quotam eorum vel certam partem soluere,ita vt alteri ius vendat exigendi à se eosdem fructus. Secundò: Si potest tale ius gratis donare,cur non poterit dare genero in dotem,atque adeò cuicunque alteri,vel pro seruitio vel pro pretio? Tertiò id confirmatur. Potest quisque superioris iussu & lege cogi,vt partem suorum fructuum annuatim soluat: vt patet in decimarum tributorumque exactione : ergo poterit sua se sponte taxato pretio ad eandem solutionem obligare.Quartò:Potest quisque(vt nuperrime vtroque iure monstrauimus)rem suam alteri donare,ac perinde vendere retento sibi censu : ergo potest vice versa retento dominio censum vendere. Quapropter vti Syluest.ait,verb.vsura. 2.§.12. fallitur contraria opinio non dignoscens hic mercem à pretio distinctam:nam sicuti dum emuntur reditus anteà constituti,emitur ius illud:ita dum nunc cōstituitur , ius idem ipsum habet rationem mercis. At quoniam de pecuniario aliquantulò maior reputatur dubitatio,adhibetur tertia conclusio : Iure etiam quisque potest pecuniarium censum super suis facultatibus constituere:non solùm donationis forma,verùm etiam venditionis. Hæc ex superioribus facilè colligitur:& est assertio Conra.q.75. Enimuero si potest fructuarius census constitui , & fructus æstimabiles sunt pecunia,nulla vetat ratio, quo minus posit & pecuniarius constitui. Neque in hoc cōtractu mutuum subest,vti Ancha.illic à Syluest.citatus autumat: immo est vera emptio:quia pretium illud non traditur vendenti cum pacto redhibendi,sed in perpetuū.Secundò,Potest se quisq; gratis obligare ad numariā annuamq; solutionem, tradendo alteri ius petendi:ergo potest tale ius pecuniā vendere.Tertiò,Potest census super domum consignari, cuius fructus nō est nisi pecunia : ergo potest taxari idem census pecunia. Re vera de reali censu, siue fructuarius sit & prædialis, siue numarius,res est apertior quàm vt pluribus egeat probationibus.Et pręter rationes sunt etiam iura tam ciuilia,quàm canonica huiusmodi comprobantia cōtractus.Est enim Authenti.Vt ij,qui obliga.se hab. per.res min.§.quoniam autem.vbi admonentur minorū curatores , reditus illis emere annuos. Et in regno nostro extat lex Tauri,68.id permittens. Et super omnia sunt. Extrauagantes duæ inter communes tit.de emptio.quarum prior est Martini 5.anno 1423.edita.posterior verò Calixti 3.anno. 1455. qui quidem Pontifices Maximi interrogati de eiusmodi iure,sanxerunt licitos esse contractus.Neque iura hæc distinguūt inter fructuarios & pecuniarios. Veruntamen de censu personali grauius emergit hinc dubiū. Multi quippe Doctorum qui census reales fatentur esse legitimos , id de personalibus diffitentur:vt est Ioannes de Ligniano super ca.in ciuitate.de vsur. & Abb.in disputa.5. & Sum.Ange. in verb.vsura.& diuus Anto.in.2. parte,tit.1.cap.9.& Syluest. loco citato eodem propendet : dicens quòd dum census statuitur super domum,quæ non locatur nisi quinque,non potest census constitui maior. Quare omnes isti auctores aiunt non posse constitui censum nisi supra rem , cuius fructus ad minimū tantundem valeat quantus est census. Fundamentum huic opinioni hoc subijcere possumus , quòd emptor cùm dominus fiat rei emptæ,debet eius subire periculum:vt patet l.1.C.de pericu.& commo. rei vendit.Si autem census supra personam cōstitueretur,nulli emptor subesset periculo. Nam interemptis etiam rebus,semper maneret venditor obligatus.Esset ergo iniqua conditio, quòd semper vēditor in periculo versaretur;emptor verò in nullo. Secūdò arguitur: Si cēsus potest personæ infixus rema-

Prima conclusio. Dubium. Henrici solutio. Innocētius Ioā. Andr. Salicetus. Gre.Arim. Ratio proximæ opinionis. Secunda conclusio. Hostiensis. Prima ratio pro cōclusione. Secunda. Tertia. Quarta. Syluester. Tertia cōclusio. Conradus. Probatio.1 Ancharanus. Secunda. Tertia ratio. Martinus quintus. Calixtus.3. Dubitatio de censu personali. Ioā.de Lig. Abbas. Summa Ange. D.Antoninus. Syluester. Fūdamētū præteritæ opinionis. Secundum argumētū ad idem.

remanere, eodem modo posset constitui & super cunctis eius facultatibus simul obligata persona, sic vt pereuntibus cũctis bonis, nihilo seciùs obligatus ipse superesset: talis autem contractus non apparet emptio, sed mutuatio sub fide pignoris: quoniam bonorum dominium non transit in emptorem, immo habent rationem pignoris: quandoquidem ipsis extinctis nihilominus tenetur persona. Si autem est mutuum, vsura est censum insuper recipere. Fauere deinde videtur huic opinioni, tum cap. supràcitatum, de pignoribus, vbi habetur, quòd homo liber pro delicto non teneatur, si res defuerint: tũ præsertim & præfatæ constitutiones Martini & Calixti: in quibus habetur, quòd super bonis, scilicet domibus, prædijs, &c. constituendi sunt census. Et subditur, quòd etiam possesionibus ipsis obligatis, interemptis, & destructis, non debent venditores astringi. His veruntamen non obstantibus adijcitur quarta conclusio: Iustè quisque emere potest personalem censum: vtpote quem venditor supra suam constituat personam. Conclusio est eiusdem Conradi, quæst. 74. quam & quæst. 75. repetit. Probaturque iudicio meo rationibus satis firmis. Potest se persona gratis obligare, etiam si bonis sit temporalibus destituta, ad menstruam vel annuam pecuniæ solutionem, gratuitò ius alteri conferens petendi: idemque ius genero filiæ conferendo: ergo poterit ius idem alteri vendere. Nam vt suprà dictũ est, emptor tunc pretium non mutuat, postquàm non retinet ius repetendi: sed illo emit ius illud, quod habet rationem mercis. Secundò, Potest se quisque adstringere ad æs certum quotannis mercenario pro suis operis persoluendum: cur ergo non poterit eadem obligatio pecunia æstimari, ac subinde védi? Tertiò, Potest census personalis principis lege constitui: vt patet 2. Nehemiæ 10. vbi Hebræi statuerunt super se tertiam partem sicli ceu annuum censum personalem. Qua ratione in more nunc est aliquarum ecclesiarum, personales decimas exigere: de quibus mentio fit cap. Apostolicę. de decim. & de negotiatione soluuntur decimæ: vt eodem in cap. Pastoralis. Et, vt suprà diximus, potest princeps non solùm ex facultatibus, verùm etiam ex capitum recensione census exigere: potestq; ratione delicti homo cogi ad annuum tributum: ergo poterit sua quisque sponte tale super se ius vendere. Rursus liberum cuique iure est obligationem suarum operarum vendere: nempe vt sit obligatus suo corpore seruire: ergo pari iure vendere valet & personalem censum. Quid ni? Potest liber homo non solùm alijs ciuilibus contractibus obligari, verùm & in seruitutem, vt lib. 4. monstratũ est, sese vendere, & filium suum: potestque super mancipium suum, sicuti super suas reliquas possesiones, censum constituere: cur ergo non & super se vendere queat pecuniarium ius? Et (quod hisce omnibus robur adhibet) quicunque realis census annexam habet personalem obligationem: ergo ipsis etiam pereuntibus rebus superstes obligatio est in persona, atq; adeò constitui potest personalis census. Probatur primùm antecedens: Tum quòd forma cõtractus semper sic habet, quòd venditor obligat se & sua bona, quippe cùm res inanimes non nisi per metaphoram dicantur obligari: sed dominus est qui obligatur & iudicio cogitur: tum præcipuè, quòd per huiusmodi contractus nec dominium rei transfertur, neq; fructus venduntur, sed ius illos petendi. Quapropter bona illa super quibus constituitur census, non tam rei venditæ rationem habent, quàm pignoris atque hypothecæ, qua venditoris fides firmatur: iuxta tenorem legis, fundus. ff. de ann. legatis. Et probatur hoc ipsum: Quoniam si fructus illo contractu venderentur, consequens fieret, vt eorum periculum non venditor, sed emptor subiret. Quapropter quo anno fructus perirent, non deberentur emptori, sed eidem ipsi perirent: quod tamen est falsum & contra vniuersalem vsum. Qua vtique ratione & vsu ostenditur, eum qui censum emit, non emere fructus, sed ius petendi, quippe cùm venditor periculo fructuum, ceu rei suę subditus maneat. Sunt nanque res censui obligatæ, instar pignoris, quo disparente, non ideo creditori extinguitur agendi ius: vt l. seruo. C. de pigno. admonetur. Quod quidem inde rursus confirmatur, quòd aliàs non possent emi pecuniarij census nullis consignatis fructibus: cuius contrariũ suprà probatum est. Ex hac conclusione subsequitur primò, census reales non solùm constitui posse super certis designatisq; bonis, verùm & super indefinitis, atque incertis: nempe super quibuscunque, quæ venditor seu posidet seu posidebit: eò quòd obligatio in personam resoluitur. Sequitur secundò, quòd potest institui census super re, etiam cuius fructus non adæquent censum. Denique in huiusmodi emptionibus nulla vsura est. Neq; verò iniustitia, si modò pretium sit iustum, ad quod est attendendum. Perspice inquam, an ius illud tantæ recipiendæ pensionis iusto ematur pretio. Nam tunc si res supra quam constituitur, tuta non sit, aut non tantum fructum reddat, in emptoris vergit periculum. Quomodo autem iustum pretiũ æstimandum sit, articulo proximo patebit. Quapropter Metynensis ægrè sibi constat, quippe qui eùm priùs asseruisset contrarium huius corollarij, posteà affirmauerit personales census. Nam si persona manet obligata, licet fundus fructum iustum non suppeditet, superest actio contra personam. Sed arguis, Quando res non satis soluendo censui fructificant, tunc census non est tutus: ergo tũc contecta subrepit vsura. Negatur consequentia. Immo verò ex parte citiùs venditoris resultat iniquitas quàm à parte emptoris. Nam emptor suo periculo censum emit in re malè fida: sed alter est, qui non deberet vendere nisi super re tuta.

Postrema ratio. *Quarta cõclusio.* *Conradus.* *Ratio conclusionis.* *Secunda ratio.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta ratio.* *Primum corollarium.* *Secundum.* *Obiectio.* *Solutio.*

RESTAT ergo ad argumenta in contrarium respondere: atque ad illa priùs, quæ initio quæstionis obijciebamus. Ad primum respondetur: forsan iniri de nomine disputationem, an huiusmodi contractibus ematur pecunia? Tametsi propriè non emitur, nisi ius petendi pensionem: licet iuris eiusdem valor non sit maior quàm ipsa pensio. Vnde & lingua nostra materna census super regijs tributis constituti, iura dicuntur, dicũtur inquam vendi emiq; iura. At quãuis pecunia annuatim soluenda emeretur, nihil aliud esset quàm bonorum emptio immobilium, vt citata Clemen. exiuit. habetur. Neque verò inde quòd tractu tẽporis exuperent capitale, existimandus est contractus vsurarius: differt enim à mutuatione ex diametro. Hæc enim est radix iustitiæ huius generis contractuum, quòd qui mutuat, obligat mutuatarium eandem sibi integram restituere pecuniã: qui verò census emit, minimè: sed in pretiũ eam dat perpetuũ. Quare nihil obstat quo minus, veluti in ceteris emptionibus, temporum curriculo

Ad primũ argumentum.

fructus super pretium exuberent. Et per hæc solutum restat argumentum secundū. Nulla enim in hoc genus contractibus occulitur vsuræ prauitas. Sed & reliqua, quibus personalis census dissuadebatur, pari facilitate soluuntur. Conceditur enim priori fundamento emptorem nullum subire periculū. Immo licet super re statueretur census, nullo se periculo obijceret: vel rei super qua constituitur census, vel fructuum: quia dominium in ipsum non migrat: sed venditor est, qui pro recepto pretio sub eo permanet periculo tanquàm rerū dominus. Nihilominus & emptor huic subijcitur discrimini, quòd etsi res perirent, nunquam potest venditorem cogere redimere censum: & simili modo in censu personali, hoc ei periculū imminet, quòd venditor ad pauperiem redactus soluere non possit censum. Ac subinde ad secundū argumentū conceditur consequentia & consequens: ac proinde fatemur, dū quis censum super suis bonis vendit, manente nihilominus obligata persona, bona illa formā inducere atq; effigiem pignoris & hypothecæ. Capitulo autem secundo de pignoribus, hoc tantùm admonetur, quòd liber homo non potest constitui in pignus debiti, veluti mancipiū: vt patet l. qui filios. C. quę res pigno. obliga. poss. Haud tamen inde subinfertur nō posse census nexu, sicuti per alios contractus, obligari. Argumentū autem, quod ego in meipsum cōtra personalem censum validius instruo, est hoc; Censum super re constituere vsu consumptibili non est licitum, sed vsurarium: personalis autem census est huiusmodi: ergo iniquus est. Probatur antecedens, Si ego tibi mille porrigerem aureos, teq; grauarem vt de eorū vsu quotannis certum mihi quidpiam solueres, vsuram committerem, eò quòd vsum pecuniæ seorsum venderem. Minor autem patet: Nam perinde videtur facere, qui super personam censum emit: videlicet vt pro vsu illius pecuniæ certam pensionem rependat. Veruntamen argumenti huius vtraque præmissa negatur. In primis inquam constituere censum super vsum pecuniæ, non est vsura, nisi saluo id capitali fiat: putà cum obligatione restituendi pretium: nam tunc esset mutuum. Si autem tibi in perpetuū mille conferrem ducatos, nihil vetat quin possem de eorū vsu pensionem recipere. Idq; patet. Primò, quia possum illos dare cōuentione facta, vt tu eiusdem emas fundū fructiferū: quē si nō emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo vasallus l. vnica. Pręterea, hoc habet vim contractus societatis. Secundò, & altera quoq; præmissa est falsa. Etenim personalis census non constituitur super vsum pecuniæ: sed est ius petendi, recipiendique à persona talem pensionem.

Ad secundum. *Argumentū.* *Solutio.* *Baldus.*

Neq; verò Extrauagantes Martini & Calixti eandem quartā conclusionem nostrā vllo pacto auersantur. At verò hoc in primis admonito opus est, quòd cùm in Conciliorū Summa, quā reuerendus noster Miranda, neq; sine publico cōmodo, neque sine priuata laude compilauit, post dictas Extrauagātes in formam vnius redactas, appensas inspexeris, sex cōditiones ad æquitatem huiusmodi contractū requisitas, non intelligas easdem in dictis Extrauagantibus vt necessarias extare, pontificiáve auctoritate pollere: sed auctorem ipsum iudicio suo, quod peregregiū est, illas ceu necessarias collegisse. Earū autem conditionum prima est, quòd censuales reditus consignandi sunt in rebus certis, putà domo vel agro, quæ solæ maneant eisdem soluendis censibus obligatæ. Qua quidem conditione refutantur personales census. Attamen conditio illa nequaquā ex Extrauagantibus colligitur. Bulla enim hoc in sola enarratione Pontificei proposita continet, quòd res exprimantur, quæ permaneāt obligatæ. Tamē posteà in approbatione non excludit quin super personam possint institui. Enimuerò illic tantùm fit mentio de realibus censibus, quos Bulla approbat: nulla tamen fit de personalibus, quos non subinde reprobat. Secunda autem eiusdem auctoris conditio, nempe quòd iusto pretio emantur census, statimque tempore contractus integrum soluatur, idem soluatur pretium, pro priori membro vera est, non quòd si pretium non esset iustum, ea ratione fieret contractus vsurarius, siquidem res illic vendibilis emitur: sed quòd esset iniustus. Sicut dum res pretio digna, pluris minorisve iusto distrahitur. At verò quantum ad secundum membrum, nullam præ se fert probabilitatem. Nam licet in narratione Bullæ id quoque ponatur, non tamen in approbatione tanquam necessarium constituitur. Quid enim vetat quo minùs veluti in ceteris contractibus, venditor census emptori valeat partem pretij credere? Neq; quinta conditio ex eadem Bulla colligitur: nempe quòd si res super quibus constitutus est census, perierint, emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nam Bullæ clausula id solùm cauetur, ne pereuntibus bonis cogantur venditores censum redimere. Haud tamen prohibetur, quin possint cogi pensionem soluere. Immo si extinctis bonis liberi debitores restarēt à pensionis debito, profectò id Pontifices explicuissent. Quare cùm hoc tacuerint, insinuarunt licitos quoque esse etiam personales census: quamuis quia non sunt vsque adeò emptoribus tuti, non erant tunc fortè in illis partibus in vsu. Et ideo Pontifices non fuerunt de illis requisiti. Et per hæc quoque monstratur sexta cōditio non esse necessaria, vt suprà dictum est: videlicet, quòd sit necessarium censum constitui supra rē fructuosam, atque adeò vt fructuum valorem non excedat.

Miranda.

ARTICVLVS II.

Vtrùm census tam temporales, quàm perpetui sint liciti.

SATIS erat in genere quæstionem decidisse: nisi quòd nonnulla sunt tam de temporalibus quàm de perpetuis peculiaria dubia. Quæritur ergo, an vtrunq; istorum genus sit licitum? Et de perpetuis arguitur à parte negatiua: Si essent liciti, sequeretur quòd non solùm venditor, verùm & eius successores perpetuò manerent eodem pensionis fune irretiti. Consequens tamen videtur iniquum: maximè postquam res perierint, super quibus constitutus est census.

Primum argumentum.

Secundò arguitur contra conditiones, quibus solet perpetuitas hæc firmari: nempe vt venditor teneatur prædia seruare super quibus constituitur: neq; illa possit absq; censuarij facultate abalienare: q eius facultate vendiderit, decima nihilominus vel vigesima pars illi obueniat. Tertiò, quòd nisi statis

Secundum.

terminis soluerit, rebus orbetur super quibus consignatus est census. Quartò, quòd etiam si res ipsæ dispereant, nihilominus maneat obligata persona. Addunt & fideiussores & sexcenta alia munimenta, quæ non satis apparent æquitati amica. Tertiò contra temporarios arguitur: Si liciti essent, sequeretur non posse minoris enti quàm sit omnium pensionum summa. Vt si in decennium censum emas aureorum decem, non valeres minoris, quàm centum emere. Nam aliàs quidquid vltrà reciperes, sorti adhiberes, & tamen contrarius est vsus. Quartò arguitur: Si liceret temporaneos emere census, perinde liceret, non solùm in tempus certum, verùm & in incertum, vt putà seculares, emere, quantū videlicet qui emptoris seculo vitaque durarent, quos vitalitios vocant, hoc autem tum iniustum apparet: quia cùm vitæ periodum solus Deus nouerit, vsu sæpe veniret multò plus durare, quàm venditor credidisset: ac perinde grauiter læderetur: tū etiam inde periclitaretur charitas. Nancisceretur inquam inde occasionem venditor exoptandi emptori mortem.

Tertium.

Quartum.

DVABVS conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior: Non modò perpetui census licitè emuntur, verùm etiā in illis minor est vsuræ suspicio, quàm in temporalibus. Conclusio ex his quæ dicta sunt, euidentiam sortitur: quoniam ille merus est venditionis emptionisq; contractus, ac si prædia emas, aut quæuis alia, quæ iure hæreditario tuis posteris relinquas. Quo fit, vt huiusmodi census nequaquàm esse possint meri personales, sed debent esse non solùm reales, verùm & rebus immobilibus infixi. Nam reliqua omnia collapso tempore dilabuntur. Quapropter Clement. suprà citata, Exiuit. Annui, inquit, reditus intra immobilia censentur à iure. Atque eò minorem præferunt effigiem vsuræ, quòd pretium nunquam est emptori redhibendum. Posterior conclusio: Pari iure licet emere temporales census seu certi tēporis, vt in decenniū vel in aliū quemlibet terminum; seu incerti, putà seculares pro ementis vita aut filiorum. Conclusio est nota. Quia hic etiam distinguitur à pretio merx quæ est ius petendi pensionem. Quare nisi in pretio, de quo statim dicemus, iniquitas insit, nulla macula talis contractus inficitur. Etenim sicut potest quisque fundum suum alteri in emphyteusim pro sua vita dare retenta pensione, ita vice versa potest & re ipsa retenta pensionem ad vitam vendere. Item vnusquilibet potest alienum prædium ad vitam conducere, cuius fructibus viuat: cur ergo non & ius super eodem prædio emere recipiendi taxatam pecuniam? Adde, quòd & de bonis ecclesiæ idipsum permittit Clemen. 1. de rebus ecclesiæ non alien. nempe quòd ingruente necessitate possit prælatus pro sua vita possessiones ecclesiasticas alienare: ergo & potest emptor pro sua annuos emere reditus.

Prima conclusio.

Ratio conclusionis.

Posterior conclusio.

IN conclusionibus ergo nulla est ambiguitas præter illas quæ per argumenta insinuantur. Quarum prima est in primo: vtrùm omnis obligatio perpetui census perpetuò in hæredes descendat? Nam dū census super ædibus, aut molaribus, aut re simili constituitur, ratio persuadere videtur, vt re tali diruta non debeat illa obligatio ampliùs hæredes premere: & tamen supra dictū est obligationem rei in personam refundi, qua ideo extincta nihilominus similiter teneri personam. Quòd si verum esset, deberet eadem obligatio ad hæredes permanare. Quod quidam absurdum arbitrantur. Ad hoc tamen per hanc distinctionem respondetur: Quandò perpetuus census super bonis incertis constituitur: scilicet super his, quæ homo possidet, possessurúsve est, tunc obligatio ad hæredes permeat: siue in bona quæ tūc venditor habebat succedant, siue, illis interemptis, in aliā: quoniam illa omnia sunt eidem solutioni obnoxia. Et ideo hæredes tunc ipsi sibi videant, dū hæreditatem acceptant. Nam qui censum vendidit potuit cuncta sua præsentia futuraque bona illo innodare vinculo. Quando verò census constituitur in rem hanc consignatam non prorsus perpetuam, qualia sunt ædificia: neque alia hypotheca contractus firmatur, non prorsus censetur perpetuus census, sed tantùm quantum res duratura est, & persona, quæ vendidit fuerit superstes. Nam illa personalis obligatio non succedit in hæredes nisi ratione illius signatæ rei. De pretio autem perpetuorū censuum dicere aliud non possumus, quàm q. non solùm quantitas census existimari debet, verùm stabilitas ac firmitas super quibus constituitur. Quare iura super castra, & perpetua pascua, & prædia maioris sunt pretij. Qua vtrique ratione non potest lege vnum in vniuersum pretiū constitui. Sed illud est iustū quo publicitus sine vi & dolo venduntur. Tametsi contingere possit, vt vrgens pauperū necessitas eos cogat viliori iusto emere. Quare non apparet iusto emi vnum redimibilem numum pretio decem, vt iam factitari incipit: quanuis vbi vsus inualuerit, non prorsus condemnarem. Fuit autem consultissimum frumentarios census lege taxari. nempe vt in frumento soluerentur, sed æstimato pretio, vnum pro quatuordecim penderetur. Emisti, verbi gratiā, grani censum centū quadraginta aureis. Lex ergo præcipit, vt quoniam frumenti pretiū latissimè variatur, non tibi quotannis soluatur, nisi quantū frumenti decem aureis æstimatur.

Ad primū argumentum.

Pretium censuum.

Circa secundū argumentū quo de conditionibus reliquis hisce contractibus apponi consuetis inquiritur, hoc statim in fronte firmissimè asseueratur, nullam ab illis contrahi vsuræ maculā. Nam vsura, vt sæpe dictū est, inde tantūmodo nascitur, vbi res emitur, quæ vendibilis non est. Nihilo seciùs hisce conditionibus inuadi potest iustitia, per iniquitatem pretij, & nimiam venditoris oppressionem. In primis quòd non possit venditor bona illa super quibus statutus est census absque censuarij facultate abalienare, non est iniqua conditio. Nam contingeret aliàs in alium possessorem demigrare, qui non esset vsque adeò tutus. Quòd verò censuarius, dum talem facultatem confert, valeat partem pretij recipere, nihil meis auribus æquitatis exhibet. Nam etsi in emphyteusi propterea quòd qui pēsionem recipit, dominiū rei directū retinet, illo iure gaudeat: tamen q censuarius, qui nullum habet rei dominiū pro mera facultate quam concedit vendendi, quidpiam recipiat, profectò rationi non est consentaneum. At si iure particulari regni permittitur, nihil obloqui audeo. Item quòd ad stabiliendos decē aureos census cogatur venditor sufficientia hypothecare bona, ratio sanè poscit. Quòd autem sua bona, dū amplissima sunt, debeat ad maiorem cautelā sic colligare, vt neq; illa diuendere, neq; impignorare, neq; vlla ratione de illis disponere queat, profectò importabile onus est, quod miser ob solam necessitatem subire cogitur. Itē, q qui vno vel duobus annis nō soluerit, eisdem obligatis possessionibus

Ad secundū argumentum.

Quòd censuarius recipiat partem pretij quia cōcedit facultatē vendēdi iniquū est.

Altera cōuentio iniqua quæ in huiusmodi

 expolie-

censibus solet apponi. expolietur, non est prorsus genere suo iniquũ: quoniam potest id quidem in pœnam imponi. Et est l. Tauri. 68. approbatũ. Attamen vt pœna sit iusta, debet esse moderamine ad culpæ quantitatem temperata. Nam si esset nimia, non esset iusta. Illud autem postremum, nempe, quòd rebus pereuntibus persona nihilominus obligata maneat: iam suprà ostensum est licere. *Ad tertiũ sentẽ. Ric.* In tertio argumento dubium submouetur de pretio temporaliũ censuũ. Richar. enim q. 80. tenet posse emi temporalem pecuniarumq; censum certi temporis minori pretio, quàm sit pensionum summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emi decem in censum vsque ad decenniũ. Ratio inquit est, quòd tanti æstimantur nonaginta nũc, quanti centũ in decennio diuisim soluti. Hæc autem ratio nulla est, nisi vbi vera sit emptio. Fallit nanque in mutuo: quoniam nõ licet tibi mutuare nonaginta, vt illo modo recipias centum. Vnde cùm idem ipse auctor metuat huiusmodi emptionem reduci ad mutuum, subiungit tunc esse contractũ licitum, quãdo emptor mallet non emere, quàm emere, sed rogatu venditoris emit. Addit inquam hoc temperamentum: arbitratus non licere decem illa recipere vltra sortem nisi ratione cessantis lucri: quod anteà dixerat tunc posse licere quando mallet mutuator non mutuare. At verò cùm hoc lucrum cessans, vt crebrò suprà diximus, suspectum sit, quando quis sponte mutuat: idque maximè impræsentiarũ: nam qui census emit, non putat se mutuare: ob idque non solùm rogatus, verùm & rogans emit; negare nõ possum, quin huiusmodi contractus emendi pecuniarios census certi temporis suspicionem præ se ferat, si minus sit pretium, quàm census. Neq; verò sunt vsu frequentes, neq; esse decet; nisi vbi aliquod subest dubium plus minusve suscipiendi. Liceret inquam aureis nonaginta possessionem emere decennio duraturam, quæ singulis annis prolatura esset fructus decem aureorũ, liceretq; adeò similes emere fructuarios census. Nam cùm fructus sint in dubio, verè cognoscitur emptionis ratio: quasi ideò non vitiatur quòd fructus tractu temporis superaturi sint pretium: cùm autem nonaginta ducatis, nõ possessionem, sed ius petendi in pecuniam centum emis, quæ in nullo versantur dubio; hoc enim supponimus, videlicet, quòd neq; timeãtur expensæ, neq; labores, neq; vllũ existat periculũ: profectò vix potest discerni, quin sit mutuum. Perinde atq; si nonaginta nũc dares cùm obligatione, vt post decennium redhiberentur tibi simul centum, vbi plana est vsura. Nam quòd soluãtur per partes, vel simul in fine, nihil videtur discriminis afferre. Quocirca absque formidine approbare non auderem, vt possint huiusmodi pecuniarij census certi temporis emi, nisi tanto prorsus pretio, quanta est omnium pensionũ summa: vt sit omnino forma mutui. *Qualiter census pecuniarij certi temporis sint liciti.* Si quis autem iudicio suo discreuerit inter solutionem centum faciendam in fine decennij, & faciendam per annos, ipse sibi viderit: tametsi de hac ambiguitate articulo proximo redibit sermo. *De vitalitijs censibus.* De censibus autem incerti temporis, putà ad vitam: vel quousque paternam ingrediaris hæreditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Etenim cùm illic dubiũ sit quãtum sis temporis victurus, quantùmve tuus parens, quantùmque subinde fructuum emptor percepturus sit, manifesta est emptionis venditionisque ratio.

ARTICVLVS III.

Vtrùm licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi.

Primum argumentum. POSTREMA demum quæ inter præcipuas est dubitatio huiusmodi contractuum, versatur in pacto retrouendendi, vtrùm sit licitum? Arguitur ergo à parte negatiua. Nullo cõtractu iustitia seruatur nisi sit in commune bonũ vtriusque partis æquilibris: ergo si licita esset cõditio, qua venditori facultas fit redimendi censum, deberet & eadem facultas emptori concedi, vt venditorem posset cogere ad redimendũ: aliàs esset præ illo grauatus: hoc autem emptori non est licitũ: nam si venditor ei tenetur pretium redhibere, mutuatum censeretur, ac subinde vsura esset, emptorem quidpiam vltra capitale recipere. Secundò arguitur: Si huiusmodi conuentum legitimũ esset, sequeretur & legitimas pariter esse adiectiones, vt venditor nequeat ante certũ tempus censum redimere, eundemq; non minutiùs per partes, sed simul totum. Item, quòd non nisi vsq; ad præfixum terminum sit ei integrum redimere: quo transacto perpetuus maneat. Hæc autem omnia grauamina, tum iniqua per se videntur, tum & sanctionibus contraria prædictarũ Extrauagantium Martini & Calixti. In contrarium autem est, quòd in nulla istarum committi videtur vsura. Quare nisi alia cõtractus iniustitia maculetur, non est cur repellatur.

Duplex prauitas in censibus. PRO decisione quæstionis huius discerniculo illo primùm omnium in huiusmodi contractibus opus est, cuius in superioribus meminimus: nempe duplicem esse in eis dijudicandã prauitatẽ, scilicet vsuræ & iniustitiæ. Nam, vt suprà dictũ est, vbi res venditur, quæ nullo per se pretio est digna, vsura est: vbi verò res vendibilis iniquo venditur pretio, citra vsuram committitur iniustitia. *Prima conclusio.* Hoc præhabito fundamento, quatuor conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est. Nequaquam fas est censum emere cũ pacto retroemendi. Puta obligãdo venditorem vt eundem redimat eodẽ pretio, vel minori, nisi fructibus in sortem computatis nihilo plùs emptor recipiat, quàm tribuit. *Ratio cõclusionis.* Immo omnis talis contractus est manifestè vsurarius. Hæc est conditio Extrauagantiũ Martini & Calixti: quæ quanquã illic non haberetur, est per seipsam manifesta. Enimuero vbicunque traditur vel pecunia vel res quælibet vsu consumptibilis cum pacto eãdem rursus vel eius valorem recipiendi, & aliquid vltra sortem, illic vsura vel patet, vel latet. Dum ergo mille ducatis censum emis qui tibi quotannis quinquaginta reddit, venditorem cogens vt iterum ex te redimat, tutũ reddis capitale tuũ: quod idcirco re vera mutuas, & vltra sortem recipis rei fructus. Hæc ergo est radix vsuræ in huiusmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi vltra sortem: quoniam nil te vetat rem emere, sic cũ venditore conueniens, vt si tibi infra certum terminum displicuerit, rescindatur contractus dummodò perceptos fructus in sortẽ adnumeres. Eandem conclusionem lex etiam regni sanxit. *Secunda cõclusio.* Secunda conclusio, Licitum est censum

emere

emere cum pacto retrouendendi: neque vlla illic subest vsuræ labes. nempe dũ emptor eam obligatur reuendere, si venditori libuerit rem suam redimere: ita vt optio non in emptore, sed in venditore sita sit. Quare nisi aliunde iniustitia adsit, nihil erit iniquitatis in tali cõtractu. Hæc etiam est cõditio earũdem Extrauagantium Martini & Calixti quam & ratio ipsa naturalis patefacit. Quocirca per hoc pactum distinguntur census redimibiles & irredimibiles. Quo fit, vt omnes perpetui sint irredimibiles, non tamen cõtrà. Nam etiã si non sint redimibiles, possunt vendi duntaxat in tempus, vt suprà dictum est.

Probatio conclusionis.

Probatur cõclusio: Si aliqua hic subesset vsurę ratio, maximè quia huc irreperat ratio mutui: at verò cùm emptor ius sibi nõ reseruet cogendi venditorem vt pretiũ restituat, nullum est mutuum, sed vera emptio. Quòd autem talis emptio expers esse quocque possit alius iniustitiæ, patet: quoniã talis iniustitia vel committeretur propter venditoris grauamen: & hoc non, cùm ex re sua sit illa libertatis conditio: vel ob emptoris ligamen, & hoc minimè: quoniã opus illud, pretij attenuatione releuatur. Valet, verbi gratiã, decem perpetui floreni ducatis ducentis: ob illud autem vinculũ iteratò vendendi minuitur pretiũ, vt emantur nõ pluris, quàm centum quadraginta florenis. Quapropter cùm obligatio illa, qua emptor reuendere cogitur, æstimetur toto residuo, nulla restat iniquitas.

Secunda ratio pro cõclusione.

Secundò id probatur: Potest in contractu emptionis grauamen aliud quodcunque emptor vltrò suscipere si fiat pretij remissio: videlicet vt in emptis ædibus non aperiat fenestras, vt certis personis non vendat, & similia: potest ergo & hoc reuendendi iugum suapte sponte subire. Conclusio est quæ lege etiam ciuili iusta censetur, vt patet l. si fundum. C. de pact. interempto. & vend. atqui c. ad nostram. de emp. insinuatur quoque iusta si pretium sit iustum. Nam propterea illic similis cõtractus vsurarius censetur, quòd qui redimibilem censum emerat, adeò exoluerat vile pretium, vt potiùs censeretur mutuum.

Argumentum.

Quòd si quis argumentum obijciat ex Leuiti. 25. vbi iubebatur vt si rem venditam venditor postea redimeret, percepti fructus reciperentur in sortem:

Responsio.

Respondetur legem illam fuisse legalem, sicuti alteram: vt anno Iubilæi res omnes venditæ, ad suos remigrarent venditores. Cauerat enim id Deus, ne via venditionis sortes terrę promissionis in paucos aggerarentur, alijs in pauperie derelictis. & ideo leges illę cessauerũt.

Tertia cõclusio.

Tertia conclusio: Licitum etiam est, neque vsuræ saporem habet, census emere cum pacto retrouẽdendi: constituto tempore, tam illo, ante quod non sit venditori redimendi facultas, quàm illo citra quod, si nõ redimatur, nulla fiat reliqua vltrà redimendi facultas, sed census maneat perpetuus. Conclusio est, quæ eidem citato auctori eisdem Extrauagantibus Martini & Calixti condemnata videtur. Hoc tamen est in eadem hærere salebra, nempe ex affirmatione negatiuam inferre. Continet enim narratio propositionis vt quoties venditori redimere libuerit, facultas suppetat. At quanuis propositioni Pontifex annuit, non tamen subinde censuit illam esse necessariam ad cauendam vsuram. Immo propterea proposita illi est illa conditio, quòd maiorem effigiem præferre videbatur mutui, ac subinde vsuræ, si quoties vellet venditor pecuniam reddere, liber esset à censu. Nam, vt suprà diximus, quò minor est in venditore redimendi libertas, maior est in contractu ratio emptionis, ac subinde minor vsuræ suspicio: nam propterea minorem habet vsuræ repræsentationem perpetuus census, quàm temporalis.

Suadetur vtraq; pars conclusionis.

Probatur ergo vtraque conclusionis pars manifesta ratione. Potest quis perpetuum censum emere, vbi omnino aufertur venditori facultas redimendi: ergo potest facultas illa ei concedi pro eo tempore, quo inter ipsum atque emptorem conuenerit.

Confirmatio.

Et confirmatur: Grauamen illud quod emptor sibi imponit, iteratò vendendi quoties alteri libuerit, pecunia æstimabile est: & ideo minoris emit quàm si emeret in perpetuum. Quòd autem venditorem adstringat, vt ante tale tempus emere nõ possit, nihil aliud mali habet quàm quòd eidem emptori alleuiatur grauamen: atque adeò pluris æstimandus est tunc census, quàm si integra libertas venditori relinqueretur. Ergo si ob hanc rem pretium augeatur ad iustum, nulla est vsura. Immo licet pretiũ esset minus iusto, non esset vsura, quanuis esset iniustitia, quæ vsuram saperet: vt habetur citato ca. Per vestras. Eadem ratione potest etiam emi concessa precisè facultate redimendi vsq; ad præfinitum tempus.

Quarta cõclusio.

Quarta conclusio: Licitum est & ab vsuræ ratione semotum, huiusmodi census redimibiles ea apposita conditione emere, vt non membratim & per partes, sed totum simul redimatur. Neque obstat, quod in narratione dictarum Extrauagan. proponitur, vt quoties voluerit venditor totum vel partes redimere, in suo sit arbitrio. Eodem enim modo respondetur, quòd licet id concedatur: tamen in concessione non excluditur aliud. Immo ratio docet non fuisse excludendum. Nam si eiusmodi pactio contractum vitiaret, eò maximè quòd faceret vt nõ esset emptionis & venditionis: hoc tamen non facit: nam si absque illa conditione ob id, quòd pretium dabatur in perpetuum sine obligatione restituendi, erat vera emptio (nam in hoc vera emptionis ratio consistit) propterea quòd illa apponatur conditio, non desinit esse emptio. Posset quidem esse iniustitia: quia minimè diffitendum est, illam cõditionem alleuiare obligationem emptoris de retrouendendo: atque illa de caussa dignum fieri censum maioris pretij, sed tamen effigies vsuræ nulla illic præfertur. Nam si census potest emi perpetuus, cur nõ erit vera emptio, si emptor noluerit grauiùs se obligare quàm ad reuendendum totum?

Ratio pro cõclusione.

Adde, quòd si vera esset contraria opinio, consequens fieret & nullius certæ partis posset apponi cõditio. Sed si ego mille ducatis emi septuaginta in censum, ille posset singulos ducatos quoties vellet, redimere: quod re vera grauis esset emptoris incommodatio. Nam posset ille pecunia illa prædium emere, quo aleretur, saluo semper prædio. Si autem tam minutatim pretium reciperet, id non posset. Ad hæc, accidentarium est atque adeò extra rem, quòd venditor non possit redimere simul totum. Si enim emi censum vnius tantùm ducati, quis non poterit totum simul redimere? Et si venditor diues est, quanuis census cumulatior sit, poterit illum totum redimere: quòd autem, vel ille pauper sit, vel census magnus, contractum non mutat. Potest quidem, vt dicebam, iniustitia committi ob defectum pretij: nam ob huiusmodi conditiones quæ in grauamen venditoris, in leuamen autẽ emptoris vergunt, auctior esse debet census æstimatio, tametsi de hoc vsui prouinciæ absque vi & fraude standum censeo.

Ad primũ argumentum. AD primum igitur argumentum respondetur, in primis duabus conclusionibus assignatum esse discrimen inter emptorem & venditorem. Si enim facultas in emptore maneret, vt quoties ipse vellet, teneretur venditor reddere pretium, manifesta illic esset ratio mutui, atque adeò quidquid in censu venditor recepisset, esset vsurarium. Quòd autem in solo venditore maneat libertas redimendi, rationem non tollit emptionis: quia potest ipse nunquàm redimere. *Ad secundum.* Ad secundum verò responsum itidem est: duabus reliquis conclusionibus, eædem conditiones licitæ declarantur.

QVÆSTIO SEXTA, DE CONTRACTV SOCIETATIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum contractus societatis sit licitus.

Primum argumentum. POST contractum emptionis, & venditionis, subsequitur de alio, qui vsu celebris est, contractu societatis. Arguitur nanque non esse licitum: Si licitus esset, sequeretur iure inter duos ita contrahi posse societatem, vt alter totam suam pecuniam periculo exponeret: alter verò nihil aliud quàm operas. Nam vt habetur Institut. de societate. §. de illa. quorundam opera ita pretiosa est vt iustum sit conditione meliore in societatem admitti: consequens tamen apparet falsum: tum quòd iniquũ esse videtur vt alter periculum subeat mille aut decem millium ducatorũ, alter verò nullum: & nihilominus partem lucri recipiat: tum etiam quòd si contingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet, vt qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes amitteret operas. *Secundum.* Secundò arguitur: Si eiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributionem sic fieri debere, vt tantò maior pars illi obueniret, qui pecuniam posuit, quàm ei qui posuit solas operas, quantò pecunia illa maioris valoris est quàm alterius operæ. Consequens tamen falsum est. Nam si decem millia ducatorum conferantur cum opera & diligentia vnius hominis, ferè totum lucrum deberet illi obuenire, qui pecuniam posuit: cùm tamen integrum suum seruet capitale: alter verò suarum operarũ dispendium fecerit. In contrarium est c. per vestras. de donation. inter virum & vxo. vbi Innocentius 3. contractum societatis approbat.

Qui dicantur socij. HIC primùm omnium ante conclusionum assertiones notandum est, ex nomine ipso socios illos censeri qui in vnam coëunt negotiationem, vt suis quisque seu pecunijs, seu operis, seu expensis particeps lucri fiat. Quin verò, vt suprà diximus, ex hoc contractu nomen sortis deriuatum est: vt putà quod singuli in commune partes suas conferant: quæ quidem partes sortes dicuntur. *Duplex societatis genus.* Secundò adnotandum, duplex esse societatis genus. Vnum scilicet, dum simul multi mercatores vnum cumulum suarum pecuniarum congerunt, communesque habent ministros. Itaque & pecuniæ, & operæ, & expensæ sunt communes. Quod quidem societatis genus illustribus mercatoribus in vsu est frequentissimũ, Burgensibus scilicet, Genuensibus, Brugensibus ac Londinensibus, & reliquis. Et in hoc nulla existit dubitandi ratio. Quicunque enim sua pecunia negotiatur, eius periculum subit: quibus tam expensarum ratio pro rata suæ cuiusque sortis obtingit, quàm etiam lucri distributio. Sed alterum est genus vbi vnus pecuniam ponit, alter verò industriam & operas vt habetur l. societatem. ff. pro socio. vel industriam cum aliqua parte pecuniæ. Et de huiusmodi contractibus peculiariter est quæstio. Est fortè vir honestus qui non habet negotiandi peritiam, habet tamen numos, seu dotales, seu aliter acquisitos, quos apud mercatorem collocat, vt pro rata pars sibi lucri pendatur. De hoc ergo quæritur, sitne licitum? Quam quæstionem in duos articulos partiti sumus. Quorum prior est: Vbi qui pecunia ponit, periculum eius subit: posterior verò, an etiam id liceat, saluo capitali aut aliqua eius parte? *Conclusio responsiua.* Et quidem membrum prius vnica eademque indubia cõclusione facilimè expeditur. Si qui pecuniam ponit, periculum eius subit, licitus est contractus: neque vllum subolet odorem vsuræ. Conclusio est primùm iuris Pontificij. cap. citato, per vestras. deinde & iuris Cæsarei. Institu. de societ. per totum. & C. ac. ff. pro soci. quę quidem iura ex natura rei colligũtur. Enimuerò cùm negotiatio licita sit, nihil refert an tu ipse pecunia negotieris tua, an verò alteri eam committas, qui tuo nomine eius negotium ineat: dummodò sub tuo dominio pecunia maneat, qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert, sed penes se retinet, si modò eius periculum subeat. ergo licitè potest lucrum recipere quod pro illa pecuniæ sorte sibi contigerit. *Qualiter fieri debet distributio lucri in cõtractu societatis, dũ vnus ponit pecuniã, alter operas.* Quomodo autem tunc debeat lucri distributio fieri, quod secundo argumento petebatur, sic definiendum est: Debet quidem primùm cumulus fieri omnium sortium, singulis æstimatis, vt de qualibet constet, quota sit pars totius cumuli. Vbi cauendum est, ne quis, vt nonnullis accidit, fallatur, arbitratus totum valorem pecunię quam quis ponit, ducendum esse pro vna sorte. Vt si, verbi gratiâ, Petrus industriam & labores ponat: alter verò duo millia ducatorum: vna sors sit totus ducatorum valor. Nam tunc vix posset contingere vt industria tanti esset æstimanda quanti pecunia: cuius tamen contrariũ habet textus Institutionum citatus: nempe quòd pretiosior est quandoque opera quàm pecunia. Et confirmatur, quòd valor ille non sit totus censendus ad percipiendum lucrum: quoniam qui pecuniam sic ponit, non illam expendit, neq; alteri tribuit: postquam est item sibi redhibenda, sed tantùm exponit illam periculo. Quapropter solum æstimandũ est eiusdem periculum pecuniæ. Vt si Petri operæ & labores, & industria valet centum, forsan periculũ duorum milliũ ducatorũ non æstimatur pluris: nam si contractum cũ alio faceres assecurationis, illo centenario pretio assecuraret tibi illa duo millia: atque adeò tunc lucri æqui portio vtrique obtingit.

obtingit. Et iste est casus l. si non fuerint. ff. pro soci. vbi habetur, quòd potest esse lucrum commune, licet vnus totum periculum subeat. Vt si alter nauigat, aliósve labores assumit. Quin verò possunt esse tres, quorum vnus ponat pecuniam: alter industriam: quippe cuius prudentia negotiatio gubernetur, alter verò operas: & tunc sunt singula æstimāda. Per hæc quorundam deceptio detegitur, qui arbitrātur posse quempiā in societate ponere mille eo pacto, vt quintæ partis tātùm periculum subeat, quintamque pariter recipiat lucri: nam cùm alter subeat periculum aliarum quatuor partium, illa ratione meretur alias quatuor partes lucri: atque adeò pro industria nihil reciperet. Pari modo si qui industriā ponit, aliquā etiam simul apposuit pecuniam, percipere ex lucro debet quantum operæ & industria valent: & prætereà quanti periculum auri sui penditur. Atque hic est casus per quem intelligendus est. §. ille citatus, De illa. Insti. de socie. vbi sancitur posse alterum sociorū lucri quidem duas partes suscipere, damni verò non nisi tertiam. Quod quidem Mutius condemnabat propter iniquitatem quæ primā fronte apparet, sed præualuit Seruij Sulpitij sententia, illud esse licitū. Vt si verbi gratiā, Petrus posuit bis centum ducatos: Paulus verò non nisi centum, sed tamen posuit industrias & labores valentes tercentum: nempe quia negotiatio illa fortè obitur, vbi parum periculi pecuniæ imminet, & industriæ plurimum est necessarium: vel vbi operæ & labores sunt magni, vt in nauigatione. Tunc enim cumulus valet sexcenta: quorum quatuor ponit Paulus: & ideò lucri debet recipere duas tertias, Petrus verò vnā, qui posuit duo. In damno verò Paulus nō subit nisi periculum vnius, Petrus verò duorum. Et eodem alludit casus l. societas. C. de societ. Simili modo censendum de alijs societatibus, vt dum quis pecunia sua oues aut armenta emit, alter verò pascit, & industria suā curat: ille qui oues emit, periculū subit tanquam suarum rerum, valor illius periculi conferendus est cum valore industriæ & laborum alterius. Nam si facis vt pastor periculum subeat, iam suprà diximus esse vsurarium mutuum, cùm saluum stet domino capitale ouium. Pariter si pecuniam das opifici vt suo periculo artem suam exerceat, conferendū est periculum pecuniæ tuæ cum suis operis & laboribus, & illa ratione diuidendum lucrum.

Sed nunquid non poteris illi corium, aut lanas, aut aliam materiam vendere, vt postquàm industria suæ artis pecuniam confecerit, auctius tibi pretium soluat, quàm lana aut corium venderetur præsente pecunia? Hic enim contractus in multis locis in vsu est: existimaturque propterea licitus, quòd in rem cedit, & commodum opificis. Respondetur nihilominus esse omnino illicitum, etiam si vtile sit opifici, qui illa mutuata pecunia viuit. Nam est manifestum mutuum: nempe vbi res venditur cariùs pecunia credita. Ad primum igitur argumentū sunt qui respondeant, vbi nihil lucri accreuit, non debere qui operas posuit, illas perdere, sed aliquid ei ex sorte tribuendum. Nihilominus respondetur, quòd quemadmodum si capitalis iactura fiat, totum amittere debet qui illud posuit: ita vice versa si saluo capitali nihil lucri accrescat, totum esse illius qui illud posuit: & alterum debere suas operas perdere. Quoniam hic fuit pactionis nexus vt alter subiret capitalis periculum, alter verò operarum. Ad secundum autem palàm dictum est: videlicet quemadmodum sit distributio lucri facienda, non æstimata tota pecunia, sed eius periculo.

Dubitatio.

Responsio.

Ad primū argumentum.

Ad secundum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm licitum sit pecuniam in societatem exponere, saluo capitali.

DE societate contractus vbi legitima est societas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen superest, vtrùm saluo capitali, sit etiam permittendus? Arguitur enim à parte affirmatiua primò ex cap. Per vestras. citato, de don inte. vir. & vxo. vbi permittitur vt maritus dotalem pecuniam apud mercatorem collocet, vt eius lucro viuat: quod fieri non potest nisi saluum sit capitale: quandoquidem dos, vt suprà dictum est, debet salua persistere. Secundò arguitur: Potest qui amplam pecuniam in societate ponit, pacisci cum socijs, vt non ipse totum eius periculum subeat, sed ipsi partem: ergo eadem ratione potest inter eos conuenire vt alij periculum subeant, ipse tantùm verò pecuniam conferat. Tertiò, Potest qui pecuniam in societate collocat, celebrare cum vno tertio assecurationis contractū, qui periculū in se vertat: ergo potest eundē contractū celebrare cū socio: cui perinde periculū imminet, seruato ipso in tuto, qui pecuniā contulit: ergo illud est licitū. In contrariū tamen est l. citata, societatem. C. pro socio. vbi cùm illa societas approbetur, vbi vnus pecuniam confert, alter verò operas, illa reprobari videtur, vbi vnus neque periculum pecuniarū subit, neq; operarū.

Ad primū argumentū partis affirmatiuæ.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

QVAESTIO licet controuersum sit inter doctores, perparùm tamen habet ambiguitatis: vnica ergo conclusione respondetur: Neutiquàm licitus est eiusmodi contractus, vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo: sed alter tenetur, quidquid accidat eundem seruare indemnem. Ratio est manifesta: quoniam hæc non est societas, sed verè mutuum. Eo enim ipso, quòd alter periculū tuæ pecuniæ subit, efficitur pecuniæ dominus. Nam ille verè est dominus, cui res perit si perdatur: & ideo quidquid vltra capitale mutuator ille recipiat, fit vsuræ reus. Atque hinc fit, nullam esse societatem. Nam ille verè nihil ponit, quādoquidem pecunia in virtute iam non est sua. In summa, qui neque operas neque pecuniam periculo exponit, non bene negotiatur. Illa enim est negotiatio, vbi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Conclusio responsiua.

Ratio conclusionis.

AD primum igitur argumentū sunt qui respōdeant, concedentes in dicto capitulo indulgeri marito vt possit dotem saluo capitali apud mercatorē ponere, vt eius lucro matrimonij onera sustineat: sicuti suprà genero permitti monstrauimus vt fructus pignoris extra sortem suscipiat: idemq; aiunt de bonis pupilli. Est tamen assertū hoc, vt improbabilissimū, sic pestilentissimū: quoniā cū recipere vsuras, sit cōtra ius naturæ & diuinū, nulla est ratione dispēsabile, vt expressè habet cap. super eod. de vsur. neq; pro redimenda vita captiui. Neq; simile est de pignore, cuius fructus iure censetur socer tribuere

Ad primū argumētū.

dum

dum dotem non soluit. Capitulum ergo illud tantum declarat quomodo maritus possit fructibus dotis viuere: nempe si illam apud tutum mercatorem collocet iure communi societatis: putà vt capitalis periculo sit expositus. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum concedimus, posse quempiam decem millia, verbi gratiâ, ducatorum in societatem conferre eo pacto, vt non subeat periculum, nisi sex aut octo millium. Attamen tunc non potest ex lucro recipere nisi illam præcisè partem, quæ illi pecuniæ respondet, cuius ipse periculum subit: nam reliqua censetur socijs mutuare: quippe qui suo periculo illa suscipiunt: atq; adeò pars illa lucri quæ periculo illius prouenit, illorũ est, qui eidem sese submiserunt discrimini. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Tertiũ verò argumentum est, vbi maior latet difficultas, tractat illud prolixè nimis Ioãnes Maioris in 4. dist. 15. quæst. 48. & 49. *Ioannes Maioris. Accursius. Panormit.* Et quidem Accursius l. si non fuerint. ff. pro soci. & Panormita. cap. citato, per vestras, indubiè, idque meritò tenent nullatenus contractum societatis licitũ esse, vbi saluũ est capitale: nam re vera est merè mutuũ. Neque argumentum quo in contrariũ arguit Maioris, vllius est momenti. Arguit enim, ex eo quòd alter sociorum pecuniam ponat, alter verò periculum subeat, non satis colligi eandem pecuniam mutuatam censeri. Nam in contractu commodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri commodare equum suum aut rem aliquam suæ supellectilis eo pacto vt commodatarius & conductor periculum in se sumat: & nihilominus non est mutuatio, cur ergo secus in pecunia? Hoc tamen, vt dicebam, argumentum nullius est ponderis: quoniam si in talibus contractibus taxato pretio rem alteri in quemcunque vsum tradas, profectò contractus est venditionis pretio credito: cùm ergo pecunia taxatum habeat pretium, vtputà quod ipsa eadem salua restituatur, iam alter fit dominus, & potest quidquid ei libuerit de pecunia disponere, ac si sua esset, dummodo illam restituat cum lucro: est ergo verè mutuum. *Hostiensis. Ioan. And.* Quapropter neque moderatio Hostiensis & Ioannis Andreæ, qui illic ab eodem doctore citantur, faciunt rei satis. Aiunt enim contractum esse licitum saluo capitali, ea lege, vt si per negotiationem dispereat, teneatur negotiator illud restituere: non autem si casu fortuito. Et Maiores quidem prius approbat membrum, reprobat verò posterius: nam potest, inquit, taliter seruari capitale saluum, vt etiam si aduersa fortuna pereat, teneatur negotiator illud persoluere. Attamen proculdubio vtrouis modo pereat, non erit contractus licitus, si sit capitale ad æquale restituendum. *Argumẽtũ Maioris.* Ostendit ergo idem auctor dictum contractum esse licitum hac ratione, quæ iudicio suo manifesta est. Potest, vt exempli gratiâ sic loquamur, Petrus apud Paulum negotiatorem ponere mille aureos, quos potest tutos facere per contractum assecurationis celebratum cum Ioanne, pretio, verbi gratiâ, quinquaginta ducatorum. Deinde potest cum Titio assecurare, vt aiunt, lucrum: nempe vt ipsi eidem Petro det centum pro lucro. Qua ratione habet saluum capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cum diuersis personis illis modis contrahere iste potest, quidnam vetat omnes simul facere cum eodem? Do tibi mille in societatem, ex quibus cape quinquaginta pro assecuratione: supponamus enim periculum perexiguum esse, & dabis mihi centum aut octuaginta pro lucro. Habet ergo hic saluum capitale, & nihilominus recipit aliquid vltra sortem. *Caietanus.* Caieta. opus. 16. respons. quæstione 11. partim contractum reprobat, partim verò approbat. Ait inquam, si illi contractus vnà simul cum eadem persona fiant, non esse licitos: scilicet contraho tecum societatem hac lege, vt inter nos etiam conueniat tam de pretio assecurationis quàm de quantitate lucri. est enim tunc palliatum mutuum. Si autem, inquit, fiant successiuè, itaque qui ponit pecuniam, non obliget tũc alterum ad eosdem contractus. Sed postquàm pecunia communi lege societatis exposita est, ille negotiator socius vult facere eosdem contractus, non est cur condemnetur. Eiusmodi distinctio placuit eidem auctori in pensionibus: nempe quòd non potest constitui pensio cum pacto redimendi: sed tamen successiuè non est inquit illicitum. *Iudicium auctoris. Reprobatio distinctionis Caietani.* At verò ea porrò est exiguitas ingenij mei, vt videre aliud in his contractibus non possim, quàm vsurarium mutuum, siue successiuè fiant, siue simul. Neque distinctio hæc ad rem mihi quidquam referre videtur. Enimuero cùm simul fiunt, manifestum est mutuum. Nam eo ipso, quòd Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturque inter eos de lucro, & quòd capitale sit Petro per eundem Paulum saluum, tunc, vt nuper dicebam, potest de illa pecunia Paulus disponere ac si sua esset: putà prædia emere, dotare filiam, &c. ergo verè fit dominus pecuniæ. Vbi autem pecuniæ dominium tali forma transfertur, verè mutuum est, atque adeò quidquid posteà vltra sortem recipitur, vsurariam habet iniquitatem. *Solutio argumenti facti.* Ex quo patentissima fit fallacia consequentiæ citati doctoris, dum à pluribus arguit ad vnum. Cùm enim ego vni trado pecuniam meam, & cum altero paciscor de assecuratione, neutri re vera mutuo: nam ille cui trado, non tenetur mihi restituere, atque adeò non transfero dominium in idipsum: alter verò qui restituere tenetur, non recipit meam pecuniam. Quando verò in eandem personam ambo concurrũt, nempe quòd idem ipse cui pecuniam trado, obligatur mihi ad restitutionem, ex illis duobus oritur ratio mutui. Possum quidem conuenire cũ illo de quantitate lucri: quia per hoc non transfero dominium: non tamen simul conuenire de seruando capitali. *Corollariũ* Ex hoc rursus palàm colligitur, idem prorsus committi vitium, quanquam successiuè idem contractus cum eadem persona fiat. Nam etiam si ante mensem vel quoduis aliud tempus societatem cum aliquo legitimè contraxi, numerando ei pecuniam meam meiipsius periculo, quotiescunque tamen cum eodem de tuto capitali paciscor, in virtute transfero in ipsum dominium, atque adeò mutuo. Quod non contingeret, si cum alio tertio eundem celebrarem assecurationis contractum.

Per hæc ergo quæ dicta sunt, censeri de quodam contractu potest, qui cùm alibi tum sæpissimè Romæ fieri solet. Habet Petrus officium, siue scriptor sit, siue aliter palatio seruiat, contingit numis egere, conuenit mercatorem aut quemuis alium, qui illi tribuit centum aureos ducatos, pro quibus Petrus in suo officio decem annos aut duodecim consignat: ea tamen lege vt si intra semestre tempus mercator ille, qui pecuniam numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat, neque Petrus teneatur suis hæredibus restituere. Si autem post sex menses est vita superstes, protestatur debitori nolle amplius in societate remanere, ideoq; eũ admonet, vt nisi extemplò soluerit, inde ratione moræ solu-

soluturum easdem statutas vsuras. Est inquam contractus, quem societatem appellãt: sed profectò eius iustitia non est vsque adeò liquida. Primum enim non potest reduci ad rationem empti census: quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuum eius dominio: vt neque alter neque eius hæredes in perpetuum tenerentur censum redimere, sed in suo esset arbitrio, si vellent. Et tamen non ita fit. Immo verò in potestate tribuentis est capitale suũ repetere: quin & re vera repetit. Et ideo eiusmodi contractus nõ appellant nisi societatis. Fingunt enim, quòd si quis fructuosum officium habet, mille, exempli gratiâ, illud emit: cuius fructus ascendunt vsque ad centum, mercator qui centũ tribuit, init cũ illo societatem: ponit scilicet decimam partem pretij, vt decimam etiam fructus suscipiat. At verò hoc videtur à lege societatis distare, quòd ille nõ subijt capitalis periculũ, eo modo, quo fieri solet in societatibus: videlicet exponendo se periculo, si in negotiatione capitale perdatur, sed tantùm illi periculo si mortem ante sex menses obierit. Igitur, vt de hoc, si quid valet, nostrã aperiamus sententiam, quantũ ad illud semestre tempus attinet, iustus apparet contractus: nã periculũ illud quod centũ conferens subijt, vt si vita tunc fuerit defunctus, illud amittat, æstimabile est pecunia: atque adeò sicut in ludo atque itidem in alijs fortuitis fieri consueuit, iustè videntur pro illo periculo centum aureorũ recipi sex. Attamen quòd post lapsum sex mensiũ ratione moræ recipiantur singulis annis duodecim, fraudem videtur sapere: tum quòd ab initio mora illa præuisa est, atque adeò videtur in fraudẽ mutui concessa. Tum præcipuè, quòd ratione moræ non potest supra capitale recipi, nisi damnũ emergens: lucrum verò cessans minimè: nisi eiusmodi pecunia licitæ negotiationi fuisset exposita. Quapropter si ita res erat, contractus forsan est licitus: aliâs minimè. Quin verò vix eiusmodi contractus approbare auderem, nisi sub forma empti census, aut planæ societatis: videlicet, vbi pecunia periculo negotiationis exponeretur.

QVÆSTIO SEPTIMA,

DE CONTRACTV ASSECVRATIONIS.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrùm assecurationis contractus sit licitus.

POSTREMVS deniq; contractus, nominatur assecurationis. Nam quanuis verbũ non sit inter linguæ peritos Latinitate donatum: est tamẽ iuris Commentatoribus vsu receptum, pro eo, quod est in tuto rem constituere. At quòd huiusmodi contractus nõ sit licitus, decretum apparet in cap. nauiga. de vsu. *Primum argumentum.* Secundò & ratio id videtur probare: nam, qui pro pretio periculũ in se suscipit, verbi gratiâ, onustæ nauis, nihil emit aut societati committit: immo absque aliquo negotio pecuniã lucratur: ergo pro nihilo aliquid percipit: quod vsuræ habet specimen. *Secundum.* Accedit tertiò, quòd si contractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerarijs hominibus, vt etiam si nihil prorsus in bonis haberẽt, possent se assecuratores exhibere, postquàm nihil pecuniæ debent, præsentem offerre: quod esset reipublicæ perniciosum. *Tertium.* In contrarium est receptus vsus, idemq; tam Theologis quàm Iurisconsultis probatus.

FACILE ad quæstionem affirmatiua conclusione respondetur: Contractus assecurationis, si lege & more fiat, licitus est. *Conclusio responsiua.* Probatur hæc conclusio ex obiecto: Pro quacunque re quæ pretio æstimabilis sit, potest quisque mercedem recipere: in tuto autem rem constituere, quæ periculis est exposita, pretio est æstimabile: ergo quisque potest illud pretio redimere, atque adeò qui periculum illud subijt, idem recipere pretium: atque id ex eo potissimè, quòd vterq; se periculo summittit: videlicet tam dominus nauis soluendi pretium, si salua sit, quàm alter soluendi merces si pereant. *Probatio.* Secundò arguitur à necessitate: Contractus eiusmodi est reipublicæ non infimè necessarius: ergo cùm ex obiecto nullo inficiatur vitio, bonus est. *Secunda ratio.* Antecedẽs inde patet, quòd est necessariæ negotiationis adminiculum: multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare: & tamen cùm pro exiguo pretio magnum auri pondus securum constituunt, audent eiusmodi mercaturam obire: quæ quidem reipublicæ necessaria est. Accedit huc tertiò, quòd licitum est fideiubenti pro alio, quem non est adeò tutum soluendo fore, aliquid pro illo periculo suscipere cui se exponit soluẽdi. *Tertia ratio.* Persimile autem contingit in assecuratione. Ad hæc per viam depositionis, quam vadiationem nonnulli vocant, licet dubijs euentibus pecuniam exponere, vt illo periculo possint depositores quidpiam lucrari: vt de honesto ludo diximus. Item, an pluet cras vel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille, verbi gratiâ, ducatos periculo exponere, cum spe lucrandi quinquaginta aut sexaginta. *Postrema ratio.* Sunt quidem qui stupidum illum censeant, qui spe lucrandi centum aut mille, periculum subeat nauis institoris valentis forsan viginti aut triginta millia. His autem respondemus, de pretio quidem nihil nos decertare, potest quidem esse iustũ, vel iniustũ. Ipsi sibi contrahentes viderint. Sed re verà nullus est stupor neq; dementiæ nota, pretio currente eiusmodi pericula suscipere: quippe cùm non sit tam euidentia, quin possint assecuratores bene sperare. Et quanuis aliquando iactura fit aliquando tamen accrescit lucrũ: eò potissimùm, quòd viri cordati aleam cum tanto periculo non iaciunt. Et vice versa vbi nullum prorsus immineret periculum, mente careret, qui assecurationis contractum faceret suarum mercium. Oriuntur tamẽ hinc dubitatiunculæ nonnullæ. *Vitia quæ in cõtractu assecutionis contingere possunt.* Primùm omnium, non sunt huc admittendæ vafrities & imposturæ, quæ in alijs etiam contractibus vsu euenire possunt. Si enim qui nihil in bonis habet, periculum se nauis suscipere ait, ea nimirum spe, quòd si salua fuerit, habebit mercedem: sin verò perierit, abdet sese, aut bonis cedet, iniustissimus est, postquàm re verà nulli se exponit periculo: atque adeò mercedem

contra

contra iustitiam posceret. Et ecõuersò, si dominus nauis ad aliud minùs fidum portum rostrum dirigat, quàm ad illum qui fuerat in contractu expressus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debent in contractu liquere. *Dubium.* Sed dubium est, si quis naui' vult vacua enauigare: quam tamen vult assecurare, ac si esset onusta, vtrum licitus sit etiam contractus, Dabo tibi mille, vt mihi viginti millia rependas, si mea nauis fuerit submersa. Apparet enim non esse contractum legitimum ex parte nauigantis: quia non habebit tantam curam seruandi nauem, quæ vacua non valet nisi mille, ac si onusta esset, haberet. *Responsio.* Respõdetur, quòd si nauigator alterum decepit: quia forsan non sunt in portu, dicens suam nauim esse plenã mercibus tanti valoris, cùm tamen nullas habeat: profectò cõtractus non valeret: quia alter si rem sciret, non illum iniret: timens non fore tanti curæ nauigatori seruare nauem. Quin verò timenda esset fraus, ne scilicet consultò submergi eam fineret, vt lucraretur viginti millia. Si autem assecurator sciẽs & prudens id faceret, nullam patietur iniuriam: esset enim tunc genus vadiationis seu depositionis: Si salua euaserit nauis, dabis mihi tantum: sin minùs, dabo tibi tantum. Eodem modo possent depositum facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet: Si salua ad portum applicuerit, dabo tibi cẽtum: sin minùs, dabis mihi mille. Pari modo potest fieri assecuratio in nundinis: largire mihi tantum, & ego te securum reddo, quòd sis tantum lucraturus. *Dubitatio altera. Syluester.* Dubium autem hoc aliud gignit: nempe vtrùm idem contractus in alijs quoque rebus quàm in mercibus sit licitus? Sunt enim nonnulli, quos Syluest. verbo, Negotiatio. §. 4. citauit: qui negant posse quẽquam assecurare alterius vitam. Nam esset periculum, vt alter cuius interest, optaret alterius mortem. At verò hic de iustitia loquimur contractuum, atque adeò de earum natura, an sint vsurarij: vitium autem contra charitatem huiusmodi naturam non mutat. Quare liciti semper ex obiecto manẽt. Quin verò aliquando sunt reipublicę in vsum. Petit ex me mutuum filiusfamilias: qui si præmaturè priùs parente suo mortem obierit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstes, in tuto sunt mei numi. Profectò tunc meritò formidabo, mutuatum ei quidpiam concredere. Et tamen si mercatorem qui securam mihi faceret eius vitam, mihi tribueret, nihil ei vererer beneficium impendere. Eadem ratione licet assecurare, quidquid incertum est euẽturum: vt quòd erunt prosperi terræ prouentus, quòd nascetur prægnanti filius masculus, & similia.

Ad primũ argumentum. Ad primum igitur argumentum iam suprà responsum est, illic neque condemnari contractum societatis, neque assecurationis, sed mutuationem: quæ cùm gratis fieri debeat, fit tamen cum pacto alicuius obligationis. Vt si quis pecuniam nauiganti mutuet tali pacto vt secum assecurationis contractum faciat: præterquàm quòd, vt suprà diximus, forsan non erat tunc assecuratio necessaria. vel quanuis esset, tamen nauigator maluisset periculum ipse subire, quàm pretio redimere. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum verò iam respõsum est, quòd pro periculo quod ille subijt, illam potest mercedem suscipere. Atque adeò ad postremum verbum, vbi diximus quòd qui non habet vnde id soluere possit, quod assecurat, neq; pretium valet percipere.

QVÆSTIO OCTAVA,

DE CAMBIO IN GENERE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm ars Campsoria sit licita.

CAMBIORVM disputatio ad vsuræ tractatum attinet. Est enim materia hæc vt cognitũ maximè necessaria, ita tum per seipsam abstrusissima, tum etiam mercatorũ nouis quotidianisq; inuentis intricatissima, ac subinde doctorum opinionibus plurimùm offuscata. Quamobrem complurium sum postulationibus improbè interpellatus, vt pus venenumque huius pestis aperirem, quæ in dies magis ac magis in rempublicam grassatur. Curabo ergo pro ea quæ mihi suppetit ingenij facultate, id tentare. Deus nobis quod veritas habet suggerat. *Primũ argumẽtum à parte negatiua.* Igitur in ingressu de arte primùm campsoria sciscitamur, an sit licita? Arguitur enim à parte negatiua: Ars campsoria, numularia est: nempe numorum commutatrix & auctrix: hanc autem *Aristot.* Arist. 1. Politi. cap. 6. & 7. veluti cõtra naturam sit, condemnat: vtpotè quòd in numis commutandis nullum insit naturale commodum: sicuti in commutandis cibis, vestimentis, atq; alijs rebus ad vitam necessarijs. *Argumẽ. 2.* Accedit secundò, quòd finis huius artis, vt superiori libro dicebamus, est diuitiarum conquisitio, quæ in infinitum procedit: cùm tamen temporalia desideria modũ habere debeãt: qua idcirco de caussa est reipublicæ pestifera, vt experientia ipsa testatur. Quare & Christus numulariorum mensas euertit. *Argumẽ. 3.* Tertiò per hoc claret, vt suprà dicebamus, esse cõtra naturam, quòd per hãc artem maximè fit, vt sterilis pecunia fructuosior sit, quàm terra ipsa: & inde campsores odium contrahunt apud homines. Atque inde prætereà, quòd ferè homines sunt sedentarij: nempe qui otiosi viuũt, & tamen plus lucri corradunt, quàm alij actuosi labore manuum suarum insudantes: eò præcipuè, quia pecuniam suam nulli subijciunt periculo: sicuti in alijs fit negotiationibus. In contrarium tamen facit, quòd quodammodo hæc ars vsui est reipublicæ ad cambiendas traducendasq; monetas.

Quid Cambium. PRIMVM omnium nomen cambium Latinum est. Nam cambire, idem est quod rem vnam pro aliã commutare. Sed est cum Arist. loco citato, vt superiori libro partim adnotauimus, nunc emunctiùs recolendum, *Triplex permutationum forma.* tres permutationum formas temporum curriculo ordine succreuisse. Cœperũt enim homines res ipsas primùm cambire: putà vineam pro domo, vinum pro frumento, vestem pro calceo, &c. Quæ quidem cambitio synceritati naturæ est à suis primordijs natiua: sed tamen propterea minimè sufficiens, quòd neque res possunt aut in diuersa loco omnes asportari vt cambiãtur, neque in lõga ser-

ſeruari tempora. Et ideo ſucceſsit ſecũdum cambium: nempe numus inuentus eſt qui rerum eſſet pretium, cumque rebus ipſis cambiretur. Atq; modus hic cambiendi proximè ad primum accedit, illique omnino deſeruit. Quare hoc porrò ad vitæ ſufficientiam ſatis erat. At verò inuento numo humana ſagacitas per auaritiam excitata, tertiam cambiorum progeniem peperit: vt videlicet numũ pro numo commutaret. Quæ quidem commutatio inde primùm ortum traxit, quòd auream pretioſioremque monetam neceſſe erat cum minutioribus cambire. Deinde verò, quia in vna regione aurum numeroſiori argento æſtimabatur quàm in alia, & negotiatores idem aurum pluris illic vendebant, quàm in alia emerent, atq; inde poſteà induſtria humana artificioſius eandem artem locupletauit. Hac ergo ratione nomen generale cambij, quòd è rerum commutatione originem duxerat, tandem crebreſcente vſu ad pecuniarum commutationem, quæ minùs eſt naturalis, accommodatum eſt. Quare cambium non eſt idem, quod ars ipſa numularia ſeu pecuniaria. Nam ars induſtriam negotiandi ſignificat: cambium verò ipſam eius commutandi actionem. Sunt autem, qui intelligere aliter non valentes cambij nomen, quàm ſi inter res fiat diuerſas, aiunt propriè cambium non poſſe intelligi niſi inter monetas aut diuerſi metalli aut diuerſi ſigni. Hac autem conditione ratio cambij nullatenus eget: immo in cambio ratione loci, vt infrà patebit, idem propriè numi pro diuerſitate loci cambiuntur. His ergo præhabitis ad quęſtionem forſan alicui videbitur propter rationes factas negatiuè ſimpliciter reſpondendum, ſcilicet, huiuſmodi artem non eſſe licitam: pleriquo tamen contrà reſpondent, non ſolùm licitam eſſe, verùm & vtilem. Crediderim tamen tali eſſe concluſione reſpondendum: Ars campſoria quã numulariam Ariſtote. appellat, ſi per ſe nudè ſecundùm ſonum vocis exiſtimetur, in malum ſonat: non tamen ſic habet penitus intrinſecam malitiam, quin bono fine & circũſtantijs fieri poſsit licitã. Quatuor enim actionum genera libro tertio diſtinximus. Alia enim eſt genere ſuo bona, vt virtutis opus: alia indifferens, vt ambulare: alia verò ſic intrinſecè mala, vt neutiquam fieri queat licitè, vt mentiri. Quarta verò eſt, quæ per ſe nudè conſiderata, in malum ſonat: attamen non repugnat, quo minùs fine aliquo & circunſtantia fieri poſsit licitè, vt plura ſimul retinere ſacerdotia. Atque huius generis, ſi rem conijcio, eſt ars cãpſoria. Nomen enim numulariæ artis, vt Ariſt. loco citato docet, duo ſignificatione ſua præ ſe fert abſurda. Primum ratione materiæ, quòd præter pecuniæ primæuum vſum, qui eſt, vt rerũ ſit pretium, cambitur vna pro alia. Secundò, ratione finis: quia ſcilicet eiuſmodi commutatio non ad prouidentiam proximè neceſſariorum vitæ, ſed propter lucrum fit, quod infinitam gignit appetendi ſitim. Atque adeò ſic nudè conſiderata, malè ſonat. Accedunt & eidem arti eadem etiam incommodorum periculorumque genera, ac ſubinde fraudes atque alia mala, quæ ſuperiori libro quæſt. 2. negotiatione oſtendimus annecti: immo verò hæc pluribus eſt delinquendi occaſionibus expoſita. Nam reliquæ negotiationum ſpecies, quæ in emptione & venditione verſantur, plus habent naturalis commercij: cùm res illic cambiantur ad vitam neceſſariæ, plusq; exigunt induſtriæ, diligentiæ, ac laborum, pluribusque periculis capitale ſummittitur: quibus quidem rationibus honeſtantur. in hac verò arte nullum illorum ineſt. Præterea, maius habet illectamentum ad expiſcandum aliena bona: porrò cùm prodigi homines qui ſuis volunt voluptatibus inſeruire, paratam à campſoribus habent viam breui ſuas ſubſtantias decoquẽdi. At quoniam huius artis vitia in libri decurſu tractanda ſunt, de his modò ſatis.

Concluſio reſpõſiua.

At verò ſecũda concluſionis pars nihilominus ſic probatur: Hæc eadem ipſa ars aliqua reipublicæ afferre poteſt emolumenta: ergo ſi illis vitijs expurgetur, in finemque referatur honeſtum, licita erit, atq; adeò vtilis. Antecedens inde patet, quòd neceſſarium quandoque eſt ciuibus pretioſiorem monetam cum vilioribus commutare: vt in ſubſequentibus compertum fiet. Quòd autem ab illis maculis, quibus ſordet, elui poſsit, liquet: nam poteſt campſor non abſque modo, at honeſtum optare lucrum. Sed neque numiſmatum commutatio, quæ earum inſtitutioni aduerſari videtur, eſt omnino eius naturæ contraria. Nam ſicuti in alijs rebus, Ariſtote. eodem 6. cap. primo Politi. duplicem dignouit vſum: ſic & in pecunia licet. Eſt enim calcei, veſtisq; ac reliquorum vtenſilium duplex vſus: vnus primæuus, cuius gratiâ inuentus eſt: quẽadmodum calcei vſus eſt calceatio, & indumenti, indutio, atq; equi equitatio, &c. alter verò emptio & venditio. Horũ autem licet prior ſit proprius, poſterior tamẽ nõ eſt repugnans. Ordinatur enim venditio calcei ad priorem vſum. Pari ergo modo etſi numorum proprius vſus & finis ſit rerum æſtimatio, ac pro illis commutatio, nihilominus eorum inuicem cambium non eſt omnino abſurdum, ſi eatenus permittatur, quatenus eſt Reipublicæ neceſſarium. In ſumma, ſi quod in huiuſmodi cambio ſubeſſet periculum mutui, id maximè ex parte campſoris: nam ab altero qui pecuniam in alterum locum traijcere optat, id non timetur: plurimùm tamen, immo ſemper campſor priùs recipit pecuniam quàm reddat, vbi omnis abſtergitur effigies mutui. Et per hæc, reſponſio clareſcit argumenti in capite quæſtionis obiecti.

Probatio cõcluſionis.

Ariſtot.

ARTICVLVS II.

Vtrùm plures ſint cambiorum ſpecies.

DE cambio in communi, qui titulus eſt præſentis quæſtionis, ſecundò explorare reſtat cambiorum ſpecies. Arguitur enim non eſſe plures. Nam cambium nihil aliud ſonat, quàm rerum permutatio, propterea autem quòd materia, hoc eſt, res quæ commutantur, diuerſæ ſint ſpeciei, actiones ipſæ non variant ſpecies. Eadem enim artis ſpecies eſt, veſtem vel ex ſerico vel ex panno facere. Secundò: Neque propterea rurſus variantur, quòd cambium fiat ratione loci vel ratione temporis, vel ratione monetæ: quandoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta.

Primum argumentum.

Argum. 2.

In contrarium autem eſt receptiſsimus, non modò vulgarium, verùm & ſcholarium vſus, diſcernentium diuerſas cambiorum ſpecies.

Prima conclusio. Ad quæstionem quinque conclusionibus respõdetur. Prima: Si res ipsę quatenus res sunt, existimẽtur, cambium non est genus plurium specierum. Conclusionem hanc profectò argumentum modò factum latius ostendebat. Eadem enim est actio cambire vinum pro oleo, & aurum pro domo: & argentũ pro auro, aut pro alio metallo: siue signata sint numismata, siue rudis metalli massa. Actiones enim nõ ex materia, sed ex obiecto speciem mutant. Eadem enim est statuaria ars, siue in ligne sculptio fiat, siue in lapide. Atque in moribus eadem est species furti auri & vestium. Quare, vt diximus, furtum species specialissima est differens à rapina sola ratione inuoluntarij, quæ est in obiecto: quia vnum fit per fraudem, & aliud per vim. Immo verò neque quantum ad rationem iustitiæ aut iniustitiæ, mutatur species. Nam vt in tribus cambiorum generibus superioris articuli exemplum ponamus, eadem est ratio iustitiæ & iniustitiæ, cambire vinum pro oleo, & pecuniam pro frumento, atque aureum numum pro argenteo. Nam æqualitas in his omnibus seruata eandem habet rationem commutatiuæ iustitiæ: inæqualitas verò, eandem rationem iniustitiæ. Quapropter physicè loquendo non sunt diuersa cambiorũ genera, neque diuersæ species: sed dicuntur Latinè diuersa genera propter diuersas materias: & præterea propter diuersam accommodationem ad ciuilem vsum. *Secunda cõclusio.* Secunda conclusio: Si moneta, non vt naturalis res, sed quatenus numisma est, atque adeò legale rerum pretium existimetur, commutatio rerum pro pecunia, contractus est specie ciuiliter differens à cambio primi aut tertij generis. Cuius vtique rationem superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est contractus emptionis & venditionis: vt habetur l. 2. de contrahenda emptione, eò quòd illic distinguitur pretium à re: cùm in cambijs ceterorum generum inuicem res vna sit alterius pretij. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Cambiũ tertij generis, quæ actio est numulariæ artis, species est etiam ciuiliter, atque in genere morum distincta à cambio primi generis: nam illic non est nisi simplex rerum commutatio æqualis valoris ad vitæ prouidentiam, & sufficientiam naturaliter instituta: hîc autem non res naturales, sed legales numi, idq; non ad victum neque vestitum, sed ad lucrum. Quare nescio an propria species sit negotiationis: quoniam negotiatio est rem emere, vt reuendas: quod non sonat in malum: hîc autem, vt diximus, non est propria emptio, vbi pretium à re distinguatur: dicitur nihilominus negotiatio, quia est numorum permutatio gratiâ meri lucri. *Differẽtia cambij à ceteris contractibus.* Ex his fit cambium, de quo præsens initur tractatus, à reliquis contractibus ratione distare: jam enim monstratum est non esse emptionem. Neque verò est locatio aut commodatio, cùm hîc dominiũ transferatur, quod non fit in illis. Sed neque est mutuatio: quia non transfertur dominium simpliciter, hoc est vt sors simplex restituatur: sed cum lucro, & fœnore, aut pretio.

Quarta cõclusio. Quarta conclusio: Cambiorum, de quibus loquimur, complures nominantur species: quæ quidem siue re vera sint species, vt philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur, siue vulgari negotiatorum forensiumque vsu, perparui ad præsens negotium refert. *Prima diuisio cãbij.* Igitur quoniam in genere moris prima consideratio in id fertur, quod est æquum aut iniquum, prima impræsentiarum cambiorum diuisio, est in reale & siccum. Vix enim reperias horum nominum rationes apud auctores explicatas. *Cambium reale.* Et tamen reale, quod à re dicitur, idem est, quod cambium in re, hoc est legitima commutandi ratione factum: seu ratione diuersarum monetarum, seu ratione loci, seu aliud sit quodcunque legitimum, veluti in processu patebit. *Cambium siccum.* Siccum autem idem est, quod cambium, quod in re non est cambiũ, sed fictum & vsuræ palliatum: quod ideo è regione reali apponitur. Et dicitur siccum, id est sterile, & humore carens ad fructificandum: non quòd campsori non inde lucri fiat accessio: sed quòd, vt superiori libro diximus, contra rerum naturam pecunia pariat. Dicitur etiam siccum, quia merum est ac nudum, fœnebreque mutuum: quod nihil habet legitimi contractus. Quapropter hæc duo cambiorum genera, licet in eadem versentur naturali materia, putà in pecunia: tamen in genere morum contraria prorsus diametralique linea specie differũt: sicuti iustum & iniustum. Sub vtroque ergo istorum membrorum multæ subsecantur species, siue modos dixeris cambiorum. *Quinta cõclusio.* Sit ergo quinta conclusio: Omnes cambiorum formæ & modi, vt tam illicita, quàm licita comprehendamus, ad tria capita commodè reducuntur: quorum aliqua manifestam habent iniustitiam, alia verò manifestam iustitiam. Sed alia sunt quæ in dubium reuocari possunt. Cambium enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit, videlicet aut ipsorum numorum, aut locorum, aut temporum. Non enim alia varietas inuenitur, quàm in substãtia, vel in loco, vel in tempore. At verò quoniam monetæ diuersitas bifariàm caussa esse potest cambij: scilicet aut quia ad vsum humanum pretiosiores cum vilioribus cambiũtur: vel quia re vera vna vẽditur pro alia ratione auctioris æstimationis ob loci aut temporis diuersitatem, ad quatuor capita reducamus cambiorum genera. Iam enim deinceps nihil philosophicè disputabimus, siue genera sint, siue species, siue modi: sed more latino promiscuè his nominibus vtemur. *Cambium minutum.* Primum ergo cambiorum genus est, quod minutum vocant: hoc est dum aurea moneta pro argentea vel ærea commutatur, vel ediuersò. Id enim nomẽ sumpsit, quòd minutiores numi pro pretiosioribus, aut ediuersò, commutantur. *Cambium per literas.* Secundum genus est ratione loci: vt dum qui alibi pecunia indiget, quam hîc habet, hîc numerat, vt sibi alibi consignetur. Et hoc solet appellari cambium per literas, ad differẽtiam superioris, quod potest dici manuale. Illud nãque pręsenti vtrinque pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui pecuniam recipit, literas tradit, quarum fide alibi solutio fiat. Atque hæc duo genera si nihil doli admisceatur, realia sunt, ac subinde planè iusta. Tertium genus est ratione temporis: vt si quis pecuniam nunc recipiat quam certa die ratione expectati temporis cum fœnore restituat. *Pulchrum documentũ ad discernẽdũ iustitiã aut iniustitiam cambiorum.* Et hoc est cambium manifestè siccum, ac proinde iniquum, de quo libro præcedenti abundè dictum est. Istæ ergo duæ radices disputationem cambiorum ineuntibus ob oculos primùm omnium præfigendæ sunt, ad discernendum inter iustitiam & iniustitiam cambiorum. Vbi enim ratione præcisè loci cambium fit, hoc est ea dũtaxat ratione, vt pecunia transmittatur, cambiũ reale est & legitimum. Vbi autem aliqua se ingesserit ratio expectati temporis, siccum est & vsurarium. Solet etiam distingui cambium purum ab impuro: purumque nonnulli appellant cambium minutum, cui nullum aliud admiscetur: cambium

bium verò impurum, vbi aliud commiscetur, vel ratione loci, vel ratione temporis: ac subinde fatentur cambium esse posse impurum, sed nihilominus legitimum. At verò quoniam impurum in malum sonat, significantiùs dicetur purum omne cambium reale siue minutum, siue ratione loci: impurum autem cui aliquid iniustitiæ permiscetur, vel ratione temporis, vel quauis alia iniqua. Quartũ verò cambij genus est ratione monetæ: non inquã, quòd minutatim cambiantur, sed quia re vera pecunia vnius loci pro pecunia alterius cambitur diuersis vtriusq; loci æstimatis pretijs. Et in his genus cãbijs potissimùm versatur cambiorum disputatio: quippe quæ, cùm in vsu potissimùm mercatoribus sint & campsoribus, quàm plurimos parturiunt scopulos, humanas conscientias cruentantes: atque adeò tũ confessarios perplexos tenent, tum etiam Doctores & obscuros reddunt & varios, vt videre est apud Caietanum. in singulari cambiorum opusculo, & apud Syluest. verbo, vsura. 4. & apud alios multos. Vtinam non idem nobis inuratur character. D. enim Thom. de hac re nihil ex professo scripsit. Nam tractatus ille vsuræ, vt suprà diximus opusculo 73. nullum præ se fert specimen sancti Thomæ, ac multò minùs cap. 13. vbi de cambijs breuis fit sermo. Ad argumentum ergo principale in fronte quæstionis positum, prima conclusio respondit. *Cambium purum.* *Cambium impurum.* *Caietanus.* *Syluester.*

QVÆSTIO NONA,

DE CAMBIO MINVTO.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrùm minutum cambium sit licitum.

QVANVIS minutum cambium obiter assertum sit licitum, restat nihilominus, vt à clarioribus & certioribus auspicemur, id suis rationibus patefacere. Arguitur enim non esse licitum. Numismata ad hoc publico signo cuduntur, vt sint iustum legitimumque rerum pretium: illud autem pretium quod legitimum, hoc est, lege positum est, vt superiori libro monstrauimus, in indiuisibili consistit: Si ergo, exempli gratiâ, ducatus vndecim regalibus lege æstimatur, non potest eum maiori argento commutari. Secundò, si id liceret, sequeretur cuique priuatæ personæ licitum esse, atque adeò in emptionibus & venditionibus cuicunque ementi liceret: eò quòd pretium in aurea moneta soluit, viliùs emere. Et vice versa, si venditor dum recepto auro refundit, quod superest pretij, minutiori, atque ad vsum magis accommodata moneta, posset perinde atque campsor aliquid pretij recipere: consequens autem concessum viam panderet ad euertendam pecuniarum æstimationem. In contrarium autem est receptus vsus, qui neutro foro, aut exteriori scilicet, aut interiori condemnatur. *Primum argumentum.* *Argumẽ. 2.*

AD intelligentiam non modò quæstionis præsentis, verùm & omnium subsequentium, animaduertendum est, pecuniam cùm in metallo cudatur, duplici ratione in pretio haberi: scilicet & tãquàm res & tãquàm signatum numisma. Propterea enim quòd sigillum publicum impressum habet, valor metalli non mutatur. Sed & illud velut signum alijs mensuris ac ponderibus publica auctoritate insculptũ, quòd sit testimonium valoris monetæ. Quo fit, vt si aliqua prouincia plus auro abundat, quàm argento, aurum illic minore argento æstimatur, quàm in alia, quę ditior esset argenti, quàm auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta enim posset esse raritas auri & argenti, tantaque copia aliorum metallorũ, vt illorum æstimatione multò pluris penderetur aurum & argentum, quàm in alia regione, quæ copia auri afflueret aut argenti. Atqui eadem hęc ratio in cudendo numo habetur: æstimatur enim apud nos ducatus vndecim regalibus argenteis, propterea quòd secundùm copiam quæ apud nos est vtriusque metalli, illa est legitima æstimatio. Et in Italia æstimatur duodecim Carlinis, atque alibi maioris aut minoris. Quo fit, vt licet moneta non esset signata, idem pondus haberetur pro pretio rerum. Immo vt Aristote. loco citato ait, priusquàm signaretur, pondere æstimabatur: sed respublica illo signo testatur metalli valorem. Duobus ergo modis licet cambire vnam monetam pro alia: vno scilicet, si cõsideretur sub ratione metalli: atque altero sub ratione monetæ. Quapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respõdetur. Prima est: Cambire diuersas monetas secundùm metalli naturam, etiam si parum aliquid supra valorem signati numismatis recipiatur, nullum habet specimen mali. Vt si qui auro indiget vel ad deaurãdum, vel ad medicamen aliquod conficiendum, vel ad ornamentum, vel ad alios vsus, ad quos natiuum habet iuuamentum, potest quis ei ducatum optimi auri vltra valorem, quo ceu numisma æstimatur, vendere: dũmodo augmentum illud non sit nisi exiguum. Conclusio est Syluestri, verbo, vsura, quarto. §. tertio. & Caietanus in suo opusculo. & apparet manifesta: quia sicut tunc posset ille rude aurum egenti vendere, sic & illud quod est signatum. Haud tamen desunt, qui non ita gratis cõclusionem fateantur: quorum est Ioannes Metinensis qui in suo cambiorum tractatu eam nõ recipit. Cuius argumentum est, quòd Rex dum monetam cudit, æstimat auri valorem quo ad omnes eius vsus: veluti dum sua Pragmatica pretium taxat frumento: ergo sicut post talem legem non licet neque obolo pluris frumentum vendere, ita neque signatum aurum. Respondetur tamen non taxari monetã nisi sub ratione pretij: quãuis etiam habeatur ratio valoris metalli: & ideo nihil obstat quo minus aliquantulo pretio cambium fiat auri cum argento, propter metalli commoditates. Immo esse potest tã pulchra moneta, vt ceu gemma æstimetur. Quare non est simile de frumento, quod non habet aliam naturam, aut vsum quàm frumenti. Secunda conclusio: Licitum perinde est numismata, qua ratione numismata sunt cambire, nonnullo ab alterutra parte concesso alteri pretio. Hoc patet in cambio minuto, quod suprà manuense nuncupabamus nimirum dum numularius, aut aurum dat pro minuto argento, *Fundamentum.* *Aristot.* *Duplex cõsideratio numismatis.* *Prima conclusio.* *Syluester.* *Caietanus.* *Argumentum Metinensis.* *Solutio.* *Secũda cõclusio.*

Probatio conclusionis. gento, aut vice versa. Hoc inde probatur, quòd hoc genus cambij legi nullatenus aduersatur de numismatum æstimatione: æstimatio enim illa non est nisi quatenus sunt rerum pretia: minutū autem cambium ob id permittitur, quòd illic nulla est emptio aut venditio, sed commutatio ad vsum humanum vtilis. Est enim fortè pauper, qui minutim pecunias expendit, pro quibus ideo aurum exhibet, vt sibi ad sumptus familiares vsui sint: & fortè est diues, qui argento ad fabrefacienda vasa opus habet. Et vice versa, est alius, cui transportare expedit grandem pecuniam: vel cuius fert animus thesaurum reconderé: qui ideo ne tanto sit sibi oneri magnum pondus vel argenti vel æris, cum exiguo auri commutat. Cùm ergo ad istos vsus seruitiū sit & obsequium reipublicæ, varias habere paratas monetas, quæ sine sumptu & labore congeri nequeūt, seruariq; & exhiberi, potest persona publica, qui huic muneri suas impendit operas, iustum percipere pretium. Quin verò non solùm ob istos vsus, sed habes forsan monetas vetustate exesas, quæ vix signum repræsentant, neque facilè à mercatoribus recipiuntur: quare vt illas cum alijs integris commutes, æquum est vt auctarium pretium soluas. Debet autem pretium *Caietanus.* tum tenue esse, tum etiam vsu receptum, vt via fraudibus occludatur. Caietanus autem in illo suo tractatu hanc facultatem solis campsoribus concedit, propterea quòd publici sunt reipublicæ ministri: quare ait inter priuatas personas non esse licitum. Non autem video cur nō etiam priuatim liceat. Nam si genere suo cambitio illa æstimabilis est pecunia, cur non licebit cuicunque? Quòd si non esset pretio æstimabilis, profectò nec liceret campsoribus: nam vt infrà apertiùs monstrandum est, antequā sumptus & labores sint digni pretio, pensanda res est ex obiecto, licitáne sit an non. Hoc tamen est verū, quòd si ego debeo duodecim regalia, nō possum propterea ꝙ aurū soluam, vno ducato satisfacere: & idem est in pretijs: tametsi qui liberè sine vi & fraude rem suam vendit, nihil obstat quo minùs sua sponte minoris vendat aureo pretio, quàm argenteo vel æneo. Et tunc alter iustè potest oblato puro & *Tertia conclusio.* optimo auro minoris emere. Hactenus de hoc genus cambio secundùm legem naturæ. Tertia conclusio: Potest respublica & princeps eiusmodi minuta cābia inter personas priuatas interdicere. Quod consultisimè lege cautum iamdudū est in Hispania: tum ad obuiandū iniustitiæ, quę ex pretij cremento statim obrepit: tū præsertim ad inhibendum, ne aurea moneta in extera regna transportetur: quod re vera absque graui reipublicæ detrimento non fit. Quapropter eiusmodi lex si recipiatur, obligat in *Ad primū argumentum.* conscientia sub reatu peccati mortalis: & qui monetam auream cābiret pro alia supra legalem æstimationem signati auri, fieret et restitutioni obnoxius. Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd quanuis in cambio minuto numi tanquam moneta cambiantur, non tamen vt rerum pretia, sed *Ad secundum argumentum.* ad alios vsus, qui ad emptiones ipsas & ad venditiones ordinantur. Ad secūdum pariter responsum est, hoc genus cambij priuatis etiam personis esse licitū, dummodò in emptionibus & venditionibus fraudibus non aperiatur aditus. Nec verò sit ciuili lege interdictum.

QVÆSTIO DECIMA,

DE CAMBIO RATIONE LOCI ET RATIONE TEMPORIS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cambium ratione loci sit licitum.

Primum argumentum. SSERTVM quidem iam est cambium ratione loci nihil præ se ferre iniustitię: sed tamē, vt id pressius examinetur, arguitur de more à parte negatiua: In omni commutatione requiritur æqualitas iustitiæ: monetæ autem suum habent aut natiuum aut signatum valorem: ergo vbicunque existat debent ad æqualitatem commutari: atque adeò ratione *Argumē.2.* loci non potest pretiū recipi. Secundò arguitur: In eiusmodi cambijs ratio latet mutui: recipit nanque vnus dominium pecuniæ in vno loco, vt eandem restituat in alio: sicuti recipitur in vno tempore vt restituatur in altero: ratione autem temporis nihil licet recipere: ergo neque ratione loci. In contrarium autem est, quòd hoc cambium seruit traducendis pecunijs ab vno in alterum locum, quod reipublicæ vsui est.

Duplex sensus quæstionis. TITVLVS quæstionis huius duos sensus auribus exhibet. Vnus est, vtrū cùm eadem moneta in diuersis locis inæquali valore æstimatur, liceat illā hic numerare, vt eadem vbi plus valet, restituatur: qui quidem sensus subsequenti disputationi reseruatur: nam in hoc intelligendo tota cambiorū machina polita est. Alter autem sensus est simplicior, vtrum ratione transportationis transmissionisve monetæ ab vno in alterum locum, æquum sit pretium recipere: quod suprà diximus appellari cambiū per lite- *Conclusio responsiua.* ras. ad que vnica affirmatione respondemus. Licitū inquā est ratione huiusmodi transmissionis pre- *Probatio conclusionis.* tium recipere. Conclusio est plana: quoniā sicuti merces aliaque rerū genera expedit sæpè ad diuersa loca transuehere, sic etiā expedit pecuniā traducere: tum ad alia trāsigenda negotia, tū præcipuè ad coēmendas merces quæ ab vna in alteram prouinciā necessariū est asportari. Cùm ergo munus hoc necessarium sit, pecuniaque æstimabile, cuique licet mercedem inde percipere. Secūdò arguitur: Si quidpiā *Secunda ratio.* iniquitatis res hæc haberet, maximè quia effigiem habet mutui, at re vera non est mutuū: quia qui hic pecuniam confert, vt alibi recipiat, non simpliciter trāsfert dominium, vt alio tempore restituatur: sed vt alio loco. Itaque temporis expectatio accidentaria est huic contractui: nempe quia non possunt innotescere literæ in alio loco, vt pecuniæ exhibeātur nisi in tempore. Tempus inquam quod genus hoc cambij non vitiat, atque adeò accidentarium existimatur, est illud, quod necessariū est ad transmittenda chirographa. Nam si longiùs interueniat, illud iam impurum redit cambium: hoc est, cum temporis expectatione commistum, ac subinde vsuram redolens. Quapropter ad explanandam huiusmodi

cambij

cambij legitimã rationem statui assolet tẽpus solutionis, protinus visis perlectisque literis. Id quod in subsequentibus fusiùs elucebit. Et probatur tertiò eadem cõclusio: Posset agaso & nauta vt transportaret pecuniã perinde pretiũ recipere: atq; ob aliarũ rerum vecturã, qui autem hic dat vt alibi recipiat, idem efficit: trãsfert enim pecuniam aliunde huc. Sicuti qui hic recipit, vt alibi reddat, transfert eã hinc illuc: ergo id potest pretio æstimari. Accedit, quòd pecuniarũ traductio maximè ab vno regno in alterum multis subijcitur periculis, tã bellorum, q̃ latronum, atq; etiã submersionis, si mari & ventis committatur. Immo ob id quoq;, q̃ sæpisimè inhibitũ est numeratã pecuniã à regno extrahi: quibus vtiq; de caussis expedientissimum est, vt cãpsores existant, qui in diuersis prouincijs pecuniã habeant, aut fide polleãt, & quod aiũt, credito: vt scilicet absq; auri & æris transportatione pecuniã per literas trãsmittant. Quòd si id necessariũ est, iustè subinde huic negotio stipendium cõstituitur: siue campsor hic tibi pecuniam numeret, quàm tu illi redditurus es Romæ vel Brugis: siue tu illi id numeres, vt tibi aut Brugis reddat aut Romæ. Nam priori modo transfert tibi pecuniam tuã aliunde huc: posteriori verò hinc aliò. Vnde fit notũ id, quòd suprà diximus, nõ esse de intrinseca natura cãbij in diuersis fieri monetis. Nam hoc in eisdem fieri potest. *Tertia ratio.*

At licet conclusio certissimæ veritatis appareat, dubitas fortè vtrùm si ei qui Metinæ, quod exempli gratiã dicamus, pecuniã alteri numerat, vt Romæ aut Brugis recipiat, expedit illuc suas asportare pecunias. Itaq; pretium ipsi trãsmissori penderet, liceat pro eodem cambio pretiũ recipere. Apparet enim neutiquam licère: quia nõ modò nullũ suscipit laborem neque periculum: verùm & rei suæ sibiq; cõtulit. Respondetur nihilominus id esse licitũ: quia numerãdo alteri pecunias Metinæ, numerandas sibi Brugis, trãsfert illi suas à Brugis Metinam. Itaque licet & Petro expediret suã pecuniam à Metina trãsmittere Brugas, Paulo verò suas inde afferre Metinã, vterque illorum, nempe qui ab altero præuenitur, potest ab ipso præueniente pretium recipere. Probatur respõsio hæc: Nam in his omnibus quæ de cambijs dicenda sunt, oculus semper habendus est ad obiectum ipsum contractus, nempe si res est, primùm quæ malitiam non inuoluat, mox quæ sit pretio æstimabilis: tunc enim vniuersim potest pro pretio fieri. *Dubitatio.* *Responsio.* *Probatio.*

Ex quo fit, labores & reliqua omnia esse accidentia, quæ rei naturã quantum ad vsuræ labem non variant. Accidentariũ inquam est, q̃ cum labore aut sine labore, aut cũ meo commodo aut incõmodo vicibus meis fungar: siue pecuniam alibi numeratam habeam, siue tãtùm fidem apud aliquem, qui pro me respõdeat: dũtamen id pro te faciam quod est æstimabile pecuniã. Nam in his industria plurimũ valet. *Primum corollarium.*

Sequitur deinde non solùm illis, si qui essent per Rempublicã ad hoc munus cõscripti, verùm & quibuscunq; priuatis cambiũ hoc iure naturæ permitti, nisi fortè ciuili lege esset interdictum. Hoc inde patet, q̃ res ipsa genere suo est licita & pretio æstimabilis. Quin verò nulli sunt per rẽpublicã ad hoc deputati, sed quibuscunq; mercatoribus in vsu est hoc modo cambire. *Secundum.*

Hoc autem ad rem maximè impræsentiarum pertinens, admonito opus est, q̃ vbi pecuniæ trãsmissio re vera nõ fit, sed fingitur, vafra est. Est, verbi gratiã, illustriũ quispiã numis in Hispania egens: conuenit mercatorem qui sibi mutuato auro succurrat, renuit ille: offert tamen hic vt sibi in Flandria rependat. Arbitrãtur ergo mercatores & campsores, quibus nõ est tanta suæ salutis cura (nã qui timoratæ sunt conscientię, non se huiusmodi imposturis contaminant) arbitrantur inquam huiusmodi contractus non esse illicitos. Aiunt enim, Ego qui hic pecuniã confero recepturus in Flandria, illã cogito inde huc isti traducere: cuius idcirco pretium recipio: cùm tamen re vera nobilis ille neq; vllã habeat in Flandria pecuniã, neq; illuc eam somniet afferre, sed suæ hic prouidere necessitati. Aiunt tamen cãpsores nihil sua referre, neq; illis studiũ incumbere, an alij pecuniã habeant néne. Attamen nullo prorsus fuco incrustare possunt cambia ista, quin sint manifestè vsuraria. Quoniam fundamentũ iustitiæ huius contractus, de quo in præsentia tractamus, nõ est aliud, q̃ quòd re vera fiat pecuniæ transmissio: aliàs apertũ est mutuum, atque adeò quidquid vltra sortem percipitur, extorquetur ratione temporis. Alius autem clypeus, quo se protegunt, eò est iniquior, quo putant illo figmento omniscientem Deum fallere. Petunt enim ab illis, qui pecuniam recipiunt, literas in Flandriam, qui quidem eas exhibent, diriguntque ad eos ipsos ministros eorundem campsorum, ac si illi pecuniã ipsorum nobilium haberent: qui quidem ministri tanquàm eorum factores posteà remittunt Metinam sub nouo fœnore: cùm tamen re vera eiusmodi confictæ missiones ac remissiones non nisi expectando tempori inseruiant: ac perinde exaugendo fœnori ad exuggendam debitorum substantiã. Et re vera si hæc non esset vsura, licet etiam quibuscunque priuatis qui nullam exercent negotiationem, neq; alibi pecuniam habent eodem quoque modo contrahere: Nolo tibi mutuare, sed tamen numerabo tibi hic, vt tu mihi renumeres in Flandria tali pretio. Satis ergo homines ducant hominum illusores esse, ne sint etiam Dei. Adde, quòd pecuniæ transmissio esse debet non ad quęcunque proximum locum: vt si à Metina ad Alterã Metinam vel Toletum fingatur transmitti. Nam traductio quæ fit intra regnũ, non est pretio digna, sed expectati temporis palliatio. De quo inferiùs latius. *Documentum.*

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd in hoc genus cambio nullatenus iustitiæ æquitas violatur: redditur namque pecunia eadem vel æqualis receptæ, sed pretium insuper traductionis. *Ad primũ argumẽtũ.*

Ad secundum verò iã responsum est, non esse prorsus mutuum: immo maiorem habet depositionis formam. Collocat enim iste pecuniam suam hic apud istum, vt eam vsque ad alium locum deferat. *Ad secundũ argumẽtum.*

ARTICVLVS II.

Vtrum ratione temporis licitum sit cambij pretium.

NEGATIVA responsio huius quæstionis satis est superiori libro demonstrata. Attamen non modò quia in præsentia dicendorum fundamentũ est, verùm quia multi aliter sentire videntur, operæpretium fuit, hic rursum in disputationem repetere. Arguitur ergo à parte affirmatiua: Dictũ est superiori libro, licere pro mutuandi obligatione mercedem recipere: nam alia ob- *Primum argumentum.*

alia obligatio est æstimabilis pecunia: cambium autem ratione temporis nihil aliud est, quàm quoddã genus mutui, quod apparet emolumentum afferre mercatoribus ipsis: atq; adeò recipere pro illo publico munere, licitum est, pretium. Accedit, quòd multos labores campsores insumũt, expensasque faciũt: & supra hæc omnia lucrum etiam eis cessat, quod ex illa pecunia mercaturã exercendo possent conquirere: horum ergo caussa posse videntur, habita ratione temporis, quo sua carent pecunia, aliquid percipere. In contrarium autem est definitio naturalis iuris, quam superiori libro monstrauimus: nempe aliquid pro vsu pecuniæ vltra eius substantiam recipere, vsuram esse.

Argum. 2.

Conclusio respõsiua. RESPONSIO, vt modò dicebam, non potest non esse omnibus receptissima ad partem negatiuam. Quare vnica hìc sufficiat conclusio: Cambium ratione temporis neutiquam potest esse licitum: quippe quod manifestam habet rationem mutui: cuius ideo pretium apertam habet vsuræ iniquitatem. Quapropter demirandum est, doctores aliàs non infimi nominis huiusmodi cambia non reprobare, propter rationes, quas inter arguendum huc attulimus, videlicet propter labores, & sumptus, & lucrum cessans. Enimuero vt labores & sumptus in aliquam functionem impensi mercede digni existimentur, perspiciendum priùs est, an functio ipsa & negotium genere suo & obiecto iustitiæ munus sit: nam aliàs neque labores neque sumptus vlla digni sunt retributione: immo supplicio. Alioqui vniuersos vsurarios haberemus excusatos. Ecquis enim illorum est, qui in sua exercenda arte labores nõ collocet & sumptus? Quin verò latrones ipsi publici nónne improbas latrocinijs exercendis operas nauant? Igitur campsores, cùm mutuum indispensabili iure naturæ & diuino reprobetur, si ratione temporis ex mutuo aliquid percipiunt, nullos labores aut sumptus sibi prætexere possunt, quorũ de caussa mercedem recipiant.

Ad secundũ argumẽtum. Sed aiunt artem esse reipublicæ necessariam, ob idque esse licitam. Ecce aliã fallaciam: priùs enim ex natura rei perpendendum est, an negotiatio licita sit, quàm asseratur esse necessaria: nam quod natura sua non licet, ad nullum iustum finem esse potest necessarium: peruersa ergo illatio est, dum per hoc quòd res ab aliquibus iudicetur necessaria, inferatur esse licitam. Sed obtendiculo, quod de lucro cessante adhibent, multò minùs eorum valet vsuras fucare. Nam in primis si quod in superiori libro nõ absque magna probabilitate disputauimus, veritatem habet, qui sua sponte, hoc est absque vi & fraude suam à sua industria alienat pecuniam, non potest ante moram solutionis de lucro cessante pacisci. At verò vt in sententiã contrariæ opinionis subscribamus, tamen in campsoribus nulla fingi potest caussa lucri cessantis. Vniuersis enim in cõfesso est, nemini licere lucrum cessans exigere, nisi qui expositam habet negotiationi pecuniam, à qua negotiatione alterius rogatu illã euellit. Campsores autem nulli alij negotiationi habent pecuniam expositam, sed illi potiùs cambiendi muneri mancipatam: à nulla ergo licita negotiatione impediuntur, Nam etsi dicant se posse alia negotiandi forma lucrum conficere, omnes doctores, lucri cessantis patroni cõsentienter reclamabunt. Aiunt quippe illam potentiam non satis esse ad petendum lucrum cessans, sed requiri, quòd sit iam pecunia negotiationi destinata.

Scrupulus. Solutio. Sed ais: Non solùm campsores qui arti duntaxat numulariæ suam dedicarunt pecuniam, verùm etiam alij mercatores licitis mercaturis vacantes, cambia faciunt: illi ergo possunt rationem habere lucri cessantis. Respondetur neque illis prorsus licere. Eiusmodi nanque mercatores suam pecuniam minimè cambiunt alibi percipiendam, nisi illam, quæ postquàm suas emerunt merces, sibi superest. Quin verò sunt qui destinatam habent pecuniam mercaturis, atque aliam ineundis cambijs. Adde, quòd idem etiam mercator, qui alteri Metinæ pecuniam numerat, recipiendam in Flandria, ab altero etiam recipiat ibidem soluendam, prout sibi videtur ex re sua esse. Cùm igitur cãbia hæc, negotiatio per se sint, secũdùm nullam opinionem vlla potest haberi ratio lucri cessantis. Atqui hoc est, quod lectorem obsecro attentè hìc præ foribus perspectum habeat, vt legitimè cambiorũ disputationem ingrediamur. Per hæc ergo, argumenta suprà facta diluta restant.

QVÆSTIO VNDECIMA,
DE PRETIO SOLVENDI NVMERATA PECVNIA.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrùm campsori liceat, vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat, mercedem aliquam recipere.

Primum argumentum. POST hæc sequitur, vt receptissimam consuetudinem examinemus, qua campsori permittitur, quò pecuniam numeret, pretium aliquod recipere. Est enim à parte negatiua argumentum, quòd numerare pecuniam, officium est proprium debitoris. Nihil enim aliud apparet pecuniam numerare, quàm illã soluere: ergo sicut nulli licet ob id quòd debitum soluit, aliquid recipere, ita neque id liceat vt debitam pecuniam numeret.

Confirmatio. Idq; adeò inde confirmatur quòd certè præter campsores nemini aliorum ciuium id liceret tanquam pretium recipere, qui enim ciuis alteri æs aliquod deberet, quantumuis ingentis summæ, nihil exigere posset pro numeranda pecunia. Cùm enim numerat, rei suæ consulit. Nam si non vult numerare, id creditori confidat. In contrarium est, quòd lege principum id permittitur.

Prima radix vnde ars numularia duxit ortum. POSTQVAM fundamenta superioribus quæstionibus præstituimus, quibus machina disputationis huius subnititur, campum barathrumque cambiorum ingredientibus pernecessarium est radices eorum & venas aperire. Nam præter negotiatores rari sumus, etiã inter scholasticos, qui facta ipsa intelligamus. Quamobrẽ non possumus circa ius ipsum nõ hallucinari. Igitur animaduertendum initio est,

primam radicem artis numularíæ excogitandæ eam fuisse, quòd proceres mercatores, qui amplo ære negotiantur, non possunt pecuniam aut in bursa ad nundinas deferre, aut in arca habere præsentem. Esset enim onus & impedimentũ maximum eam ad tam diuersa, distinctáque loca euehere: sed omnia chirographis transigunt. Ob idque introducti sunt campsores, qui eiusmodi chirographis responderent: nempe in quorum cambio mercatores pecuniam consignent. Secundò notandum, quòd huiusmodi chirographorum solutiones minimè, nisi in nundinis, fieri consueuerunt, atq; adeò in illis quæ ratione eiusmodi solutionum sunt illustres: in quibus scilicet stata sunt solutionibus tempora, vt infrà patebit. Quamobrem mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, præsente pecunia soluere censetur. Exempli gratiâ: Dum negotiator merces emit, quarum pretium chirographo suo apud campsorem consignat proximis nundinis soluendum, non existimatur credito emere, sed præsenti pecunia. At rursus sciendum, quòd dum creditores, qui super fidem campsoris bona sua vendiderunt, chirographi ei repræsentant, bifariam illud recipiunt debitum. Vno modo, absente pecunia. Recognoscit inquam campsor chirographum, manetque obligatus soluere æs illud, cuicunque idem creditor suo rursus chirographo consignauerit. Atque isto modo omnia sunt chirographa, & quæ vocant credita. Si autem eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campsori quinque in singula milliaria. Hoc ergo quærimus, an liceat? Sunt enim qui rationem huius iustitiæ eam esse cogitant, quòd pecuniam numerant. Sed re vera argumentum suprà obiectum, sententiam hanc vehementer impugnat. Nam cùm debitoris intersit debita numerare, nihil pro illo labore eilicet percipere. Et ita Caietan. opusculo citato indubiè asserit. Sed & præter hoc argumentum existunt etiam alia manifesta, quòd pretium illud non recipiant pro negotio & labore numerandi, sed propterea quòd pecunia soluitur in numerato, quæ pluris æstimatur. Primùm, quòd profectò creditor mallet ipse numerare quàm illa quinque soluere. Secundò, quòd qui vice versa campsori soluit, nil recipit vt numeret. Tertiò, præcipuè quòd quando in nundinis inopia laboratur numeratæ pecuniæ, pretium ipsum numerandi augetur vt soluatur in numerato: adeò vt aliquando exhibeantur decem & fortè triginta in singula milliaria. Non ergo pretium penditur pro numeratione; sed re vera quia pluris æstimatur pecunia præsens. Neque satisfacere videtur ratio, quòd id recipiatur tanquàm stipendiũ custodiæ, eò quòd est pecuniarum custos. Nam si pecunia illa sua est propria, sibi incumbit custodire. *Caietanus.*

His nihilominus non obstantibus, affirmatiua respondetur conclusione: eiusmodi scilicet pretium iure posse recipi: non quidem, vt reor, ob rationes illas iã modo refutatas: sed ob hoc, quòd cùm cãpsores sint veluti mercatorum depositarij ac fideiussores, ob necessitatem iam modò explicatam, huius muneris & obsequij gratiâ constitutum illis censetur hoc genus stipendij, vt quoties pecuniam numerauerint, illa quinque in singula milliaria suscipiant. Ex hoc ergo fit, nihil eos posse vltra recipere, quàm quod lege illis permissum est. Nam eatenus censetur publicum stipendium: quatenus lege publica vel proborum consuetudine permittitur. At si propter inopiam numeratæ pecuniæ, aut ob aliam caussam plus recipiant, profectò vsura est: quippe cùm pro solutione illius, quod verè debent, pretium extorquent. Nam postquàm mercatorum fideiussores instituuntur, tenentur illa lege soluere, vel à munere illo & officio recedant. Et per hoc argumentum in cõtrarium responsum censeto. Pretiũ enim illud non recipiunt quasi numeratores pecuniæ, quam simpliciter debẽt: sed quasi numeratores illius, quam ceu fideiussores debent: atque adeò tanquã publicum stipendium illius necessarij muneris. Quo fit, vt personis priuatis id non liceat. Habet autem prætereà istorum vsus, vt fertur, quòd si mercatorum quispiam in cambio numeratam pecuniam deponat, campsor pro maiori illius gratia respondeat. Numeraui campsori decem millia: fidem habebo apud ipsum: & creditum pro duodecim, & forsan pro quindecim: quia campsori habere numeratam pecuniã bonum est lucrum. Neque verò quidquam vitij in hoc fœdere apparet. Nam fideiubere pro alio, æstimabile est pecunia, atque adeò campsor idem potest facere pro beneficio, quod ex tali suscipit deposito. *Conclusio responsiua.* *Deductio.* *Ad primũ argumẽtũ.*

QVÆSTIO DVODECIMA,

DE NVMERORVM CAMBIO RATIONE DIVERSAE EORVM AESTIMATIONIS IN DIVERSIS LOCIS AVT TEMPORIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat pecuniam vnius regionis pro pecunia alterius, vbi plus valet, commutare.

QVo ad vsitata cambiorum genera, nos insinuemus, quæritur, an licita sit cambitio pecuniarum diuersarũ regionum, quæ sub eodem pondere & numero diuersi sunt valoris? Et arguitur à parte affirmatiua: Qui tribuit ducatum vnum pro alio eiusdem auri, eiusdemque ponderis, legitimum facit mutuũ. Nam nihil sibi petit restitui, nisi id quod confert: ergo illud est licitum perinde ac si frumentum mutues eadẽ tibi mensura reddendum, etiã si tempore solutionis pluris væneat. Secundò: Si ego tibi decem mutuo ducatos, quos mihi elapso anno restituas, quanuis tempore solutionis pretium ducati fuerit lege auctum, possum ex te eundem ducatorum numerum recipere; ergo pari modo si pluris in alio loco *Primum argumentum.* *Secundum argumẽtũ.*

æstimetur aurum, possum percipere idem pondus. In contrarium est, quòd iustitia non fert vt plus recipias quàm tradidisti, nisi sit pretium pro re aliqua licita: si ergo ducatum hìc contuleris valentem vndecim regalia argentea, debitor non tenetur restituere valentem duodecim.

IN ingressu statim materiæ cambiorum quæ super commutatione monetarum fundantur, ratione diuersi valoris, in quibus tota versatur cambiorum ambiguitas, adnotãdum in primis est, non esse cõmiscendas diuersas cambiendi rationes. *Sensus quæstionis.* Modò enim non disputamus, vtrum pro translatione pecuniæ ad alium locum fas sit pretium exigere? id enim iam constitutum est: sed tantùm quærimus, vtrum illa ratione seclusa liceat cambire monetam hic minus valentem cum eadem pluris alibi æstimata? Secundò notandum est, quatuor modis contingere posse, vnam monetã plus in vno loco aut in vno tempore (vt de ambobus vnà dicamus) quàm in alio valere. Primò ratione gradus auri vel argenti: nempe quia in Anglia, verbi gratiâ, purius est altiorisque gradus, aut in Lusitania quàm in Gallijs: sicuti re vera Anglicum argentum pretiosissimum est. Secundo modo, quia rarius est aurum in vna regione, quàm in alia: aut vice versa argentum vel aliud metallum quo numi euduntur, abundantius. Tertio modo, quia princeps dum reipublicę expedit, pretium auget eiusdem monetæ: quare vno tempore plus æstimatur, quàm in alio. Quarto modo, quia pecunię in toto genere maior est copia in vno loco, quàm in alio, atque adeo illic minoris penditur: vbi autem maior est inopia, maioris æstimatur. De tribus prioribus modis præsenti articulo dicere adornamus: dicturi de quarto in subsequenti, vbi cambiorum natura potissimùm est explicanda. Ad quæstionem ergo præsentem tribus conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prima, Cambire monetã minoris valoris, hoc est inferioris gradus auri vel argenti, pro alia superioris nisi cõpensatione intercedente, est manifesta iniquitas. Hoc patet: Primùm, si in eadem fiat ciuitate: vt si eo ronas, quod deterius est aurum, pro auro ducatorum aut Castellanorũ eiusdem põderis, quod lõgè purius est, cõmutares. Nam perinde est ac si triticũ, aut vinũ, aut æs, aut cuprũ pro alio cãbires, quod esset ex natura sua melius. Idem ergo est, si Parisijs mille scuta Gallica aliquis numeraret, vt sibi in Hispania tot puri ducati rependerẽtur. Res est plana, si excessus est alicuius momenti. Nam cãbire ducatum Hispanũ pro Hungaro, qui licet sit pretiosior, eodem apud nos argento æstimatur, nihil habet iniustitiæ.

Secunda cõclusio. Secunda conclusio: Cambire monetam minoris valoris vt idem prorsus pondus recipias, etiam cùm eius valor lege auctus fuerit, iniquitatem præ se fert vsurariam. Hanc conclusionem præcedenti libro quæst. 1. constituimus, sed vt cunctas rationes diuersitatum monetarum simul componeremus, repetendam duximus. *Syluester.* Et intelligitur conclusio contra opinionem Syluestri in verbo, vsura. §. 14. siue actio illa præuisa fuerit, siue inopinata. Etenim dum decem tibi ducatos mutuo, quorum singuli vndecim regalibus argenteis æstimantur: si posteà lege publica constituantur valere duodecim, non plura mihi debes argentea regalia, quàm centum ad decem. Atque adeò idem est, si in alia prouincia, vbi mihi soluturus es, cumulatior est æstimatio monetæ. Neque est simile, vt ibi dicebamus de moneta ac de alijs rebus. Nam dum frumenti valor augetur, eadem prorsus res manet, quę secundùm naturam suam non habet, nisi vnicum vsum: & ideo quot modios tibi mutuaui, totidem mihi debes, etiam si plus valeant: monetæ verò valor cùm augetur, licet non mutet naturam metalli, mutat tamen naturã monetæ quatenus rerum mensura est: ac si faneca nostra, quæ duodecim modiolis expletur, augeretur vt tredecim caperet: tunc enim si mutuaui tibi illam dum duodecim tantùm capiebat, non debes mihi nisi aliam eiusdem quãtitatis. Illic satis, vt arbitror, conclusionem confirmauimus. *Tertia cõclusio.* Tertia conclusio: Cambire monetam in vna prouincia, vt eadem in alia repẽdatur vbi propter raritatem metalli pluris æstimatur, quàm vbi fuit numerata, iure non licet, sed est vsura. Exempli gratiâ, Ducatus aureus apud nos valet regalia vndecim argentea, & apud Italos Carlinos tredecim, qui sunt regalia nostra, vel faciamus disputationis gratiâ rem sic esse in more, neutiquàm licet hic centum numerare ducatos, siue mutuo siue cambio, soluendos Romæ æstimatione tredecim Carlinorum: nisi forsan crementum illud in pretium cederet traducendi pecuniam: de illo quippe nil modò loquimur. Res est liquida: quoniam perinde est, ac si pro mille hìc ac centum regalibus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim, si Carlinus eiusdem sit prorsus valoris apud illos, cuius est apud nos regale: nam forsan non est eiusdem valoris. Et ideo idem est fortè recipere duodecim Carlinos, quod vndecim regalia. Qua fortè ratione liceret cambire ducatum valentem in Hispania tercentum septuagintaquinque dupondia, vt redderentur in Gallia quadringenta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Galliæ non est tanti valoris, quam dupondium Hispaniæ. Contra hanc nihilominus conclusionẽ existunt duo argumenta, quibus via ad subsequentia minimè obscurè panditur. *Primum argumentum.* Prius est: Posset quis in Sicilia, verbi gratiâ, centum modios tritici mutuare, restituendos sub eadem mensura in Hispania, vbi pluris æstimatur siue mentum: ergo eadem lege potest centum mutuare ducatos soluendos vbi plus valent. *Secundum argumẽtũ.* Secundò arguitur: Potest quis deferre suam auream monetam à regione, vbi minùs æstimatur, ad illam vbi pluris habetur, atque illic eodem modo cambire, quo pretio illic currit: sicuti potest merces minoris emere in vna regione, & pluris vendere in alia: ergo eadem ratione possum centum ducatos alicui in Hispania mutuare, restituendos vbi auctioris sunt valoris. *Ad primũ argumentum.* Ad prius argumentum istorum distinguitur antecedens; potest nanque contractus ille frumenti & rationem habere mutui & rationem cambij: quorum differentia est, quòd mutuum sit ratione temporis, quo expectatur solutio: eò quòd qui ab altero mutuatur, re caret in præsenti: cambium verò non nisi ratione loci. Petrus re vera habet frumentum in Sicilia, Paulus in Hispania: fit inter eos cambium vnius pro alio. igitur vbi mutuum est, si non scitur quanti valiturum in Hispania sit tempore solutionis, licitus est contractus. Si autem fieret mutuatio ea lege vt quando cariùs in Hispania væniret, tunc restitueretur, iniquum esset atque vsurarium, vt superiori lib. dictum est. *Ad secundũ argumẽtum.* Cambium ergo duarum rerum in diuersis existentium locis, siue grana sint, siue quæcumque aliæ res, neutiquam fieri licet si pluris in vno loco quàm in altero æstimentur. Claret enim tunc iniquitas iniustitię. Et pari modo censendum de pecuniarum cambio. Ad posterius denique ar-

gumentum

gumentum conceditur,cuique liberum esse ex natura rei,nisi ciuili lege sit interdictū, pecuniā suā ad locum aliū transportare vbi maioris æstimatur, & illam illic currente loci æstimatiōne distrahere. Et pariter quisq; alteri potest aurum suum concredere,quod quidem sibi alibi reddat. Nam hoc non habet rationem cambij,quandoquidem in mutuo & quodammodo,vt dictum est, in cambio trāsfertur dominium:& ideo non potest recipi nisi res eiusdē valoris. Ex his fit consequens quòd cùm in nundinis inter mercatores,vt infrà narraturi fusiùs sumus, scurum cremento sæpè valoris ac decremento varietur,cauendæ sunt vsuræ quæ in muruis hac ratione delitescunt.Si quis verbi gratiā,vt aliarum nationum sermone loquamur,centū alteri ducatos mutuet,pretio ciuili foro in vrbe currente,vbi verbi gratiā,ducatus viginti octo grosfis æstimatur,vt restituantur pretio in nundinis Lugdunensibus,mercatoribus taxato,vbi penè certum est ducatum valiturum grossos triginta,vsura est manifesta·siue mutuatio in auro fiat,siue in argento. Nam in singula scura recepturus est tūc mutuator duos grossos vltra sortem.Et vice versā si in nundinis quis mutuet mille ducenta argentea regalia: numeret ea tamen in aureis ducatis æstimatione duodecim argenteorum regalium: quo pretio inter mercatores currūt: itaque non annumerat nisi ducētos ducatos.Eo tamen pacto, vt mille ducenta regalia recipiat vbi vsu forensi ducatus non æstimatur nisi vndecim argenteis, vsuram committit. Nam cùm non dederit nisi centum ducatos,vult suprà recipere centum regalia. Et est notandum in hoc latère fallaciam, quòd dum inter mercatores ducati aut scuti valor crescit aut decrescit, non est propter raritatem auri, de quo tertia nostra cōclusio loquebatur:immo eius numerus in foro semper habet suam argenti & æris æstimationem:atque adeò inter mercatores qui dederit vnum aureum, non recipiet nisi,verbi gratiā, vndecim argentea regalia:sed fingunt illa scutorum ac ducatorum nomina quæ maiori minorive pretio æstimant.Et ideo qui mutuat aureum scutum æstimatum nundinarum pretio, maiori illud argeto æstimat dum mutuat, quàm dum illud recipit. Mercatores nanque nullam habent auri rationem aut argenti:vt statim clariùs patebit. Atque hinc colligitur responsio primi argumenti in fronte quæstionis obiecti.Dum enim decem ducatos mutuas siue in auro siue in argento,nihil amplius tibi debetur quàm pecunia eiusdem valoris. Ac perinde secundi argumenti antecedens, conclusione secunda ostensum est falsum. Non enim possum crescente valore aureæ monetæ nisi illum recipere quo dum mutuaui vel cambiui æstimabatur.

Corollariū — *Ad primū argumentum.* — *Ad secundū argumentum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm licitum sit monetarum cambium, quæ in diuersis locis propter copiam & inopiam totius generis monetæ inæqualis sunt valoris.

RESTAT hic de quarto modo variati monetarum valoris disputare. Fac, verbi gratiā, in Flandria modò propter bella quæ illic geruntur,aut Romæ, multò esse strictiorem inopiā numeratæ pecuniæ quàm in Hispania:qua ratione pluris illic æstimatur ducatus quàm apud nos,vtrum liceat hac ratione pro scutis quæ illic numerantur, plus in Hispania recipere. Apparet nanque in proximo articulo definitam esse quæstionem ad partem negatiuam. Sanè cum tertia conclusione negatum sit licere cambire monetam auream vbi minus valet restituendā vbi pluris propter raritatem auri æstimatur. Eadem enim ratione nō licebit maiorem pecuniam recipere, vbi propter pecuniarum copiam minoris æstimatur, quàm illic vbi pecunia fuerat collata. In contrarium est,quia rerum copia pretium earum minuit:qua ratione licet pro vno modio frumenti vbi duplo pluris æstimatur duos suscipere vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

Argumētū partis negatiuæ.

PERVENTVM nobis tandem ad locum est vbi cambiorum natura quæ mercatoribus in vsu habentur,explicāda est,Quam profectò,si ego nō fallor, nusquàm hactenus apud auctores intellectā legerim.An verò scopum ego tetigerim,alij iudices sunto. Igitur postea quæ in superioribus iacta sunt fundamenta,mercatorum modò praxis ante oculos constituenda illis est qui eiusmodi cambiorū mores deprehendere cupiunt. Dictum enim est, chirographorum solutiones quibus mercatores sua trāsigunt negotia in nundinis statis temporibus celebrari: quæ quidem solutiones ac si tunc fierent præsenti pecunia quando res venduntur ita reputātur.Subijciamus ergo in nostratibus exempla quæ illis similima sunt,quæ in alijs prouincijs,siue Venetijs,siue Genuæ,siue Lugduni, siue Londini vsu fiunt. Sunt ergo apud nostrates quaternæ statæ nundinæ:quibus sub eodem numero aliæ respondent in Flādria.Primæ celebrantur Campensis Metinæ sub mensem Maium: vbi campsorum mensæ ad soluendū sternuntur,vel,suo idiomate,cambia aperiuntur, quintadecima Iulij, durantque solutiones vsque ad decimam Augusti.His respondent aliæ in Flandria sub mensem Septembrem,vbi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouembris,durātque solutiones toto illo mense. Secundæ nundinæ fiūt Metinæ Riui Sicci:vbi cambia incipiunt decimaquinta Septembris,finiuntur autem decima Octobris. His respondent aliæ in Flandria, quæ celebrantur sub Natalem Domini: in quibus cambia incipiunt decima Februarij,durantque per totum mensem. Tertiæ fiunt apud nos eadem Metina Campensi sub mensem Octobrem,cuius cambia durant à mense Decembri vsque ad initium Ianuarij. Cui respondent in Flandria nundinæ Resurrectionis: in quibus cambia incipiunt decima Maij, durantque toto mense. Quartæ nundinæ fiunt apud nos in Villalon., quarum cambia fiunt Quadragesima dimidiata vsque ad Pascha:quibus respondent in Flandria nundinæ Iunij,quarum cambia durant ferè toto mense Augusti.Igitur cambiorum praxis est hæc,vt tres menses post receptā pecuniam Metinæ,restituatur in Flandria. Nam campsor qui in nundinis Maij Metinæ in initio Augusti pecuniā numerat,recepturus est in Flandria nundinis Septembris, vbi solutiones,vt diximus,fiunt toto mense Nouembri. Et qui Metinæ Riui Sicci pecuniam annumerat in initio Octobris,candem recipit in Flādria in nundinis Natiuitatis,

Mercatorū praxis.

tinitatis, putà mense Februarij. Et simili analogia de alijs censendum. Aiunt enim illam temporis intercapedinem necessariá esse vt chirographa possint illuc cõmodè peruenire, & parari pecunia. His circa practieam intellectis, ecce cãbiorum punctum. Quando in Flandria vel propter bella, vel aliaquacunq; de caussa numorũ penuria laboratur, ille qui hinc illuc suam vult inter mercatores trãsmittere, pretium pendit: qui autem vice versa pecuniam in Flandria numerat, Metinę sibi restituendã, non modò nihil pendit, verùm & plus lucratur, quàm ille pendit qui in Hispania numerat vt in Flandria recipiat. Exempli gratià: Nunc temporis quo propter continua bella Cæsar pluribus indiget apud Flandriã talentis, raritas est pecuniæ illic maxima. Itaq; minor pecunia tãti habetur quãti apud nos maior. Sicuti vbi caritas esset tritici, vnus modius tãti væniret, quanti alibi duo. Quæstione enim sequenti arti. 6. narraturi sumus caussas augendi cãbiorum pretia. Hac ergo de caussa mercator qui Metinæ alteri quadringentos ac decem denariolos nostros, quos dupondia appellamus, Itali quatrinos, Galli turonos, non plures in Flãdria recipit quàm trecentos sexaginta. Itaq; pro trãsmissione perdit quinquaginta: quãuis, vt suprà diximus, non iactura, sed lucrũ est. Qui autem econuersò in Flãdria numerat trecẽtos, recipit in Hispania trecentos septuagintaquinq;. Itaq; plus lucratur in remittẽda huc pecunia quã penderat, dum hinc illã illuc trãsmiserat. Simile fermè nunc contingit inter Hispaniã & Romã: vbi angustior est solito pecuniæ inopia. Per hæc ergo, vt obiter adnotemus, patet eiusmodi cãbia non esse à Doctoribus intellecta: ac proinde in diuersas sententias dissident. Caietanus nanque in suo illo opusculo, cap. 7. fundamentũ huius cãbij illud excogitat, ꝙ pecunia loco absens minoris habetur quàm si esset loco præsens: & eidem applaudit Syluester verb. vsura. 4. Nam quæ loco, inquiunt, distat, pluribus est subiecta periculis: quocirca potest minor quæ tutior est, iustè pro maiori cãbiri quæ minùs est tuta. Et quidem si re vera hæc existerent pericula, inficias non irem. Fassi enim suprà sumus, æs alienũ, quod ille debet, à quo vel propter pauperiẽ vel propter fidei tenuitatem non est recuperatu facile, minoris vendi posse, quàm sit eius quantitas: neq; merces insanis vndis commissæ tãti emerentur, quàm si essent in portu. Attamen inter mercatores nulla sunt, aut vix vlla huiusmodi pericula. Nam illi qui Metinæ recipit apud Flandriã soluturo, tãta habetur fides, quàm si pecuniã haberet in Hispania. Quare hãc illis licentiã facere est plus illis indulgere quàm ipsi petunt. Adde, ꝙ si hæc esset horum cãbiorum basis, tunc ille qui modò Metinæ pecuniã numerat, recepturus in Flandria, minoris deberet illam Flãdrensem emere: hoc est, auctior illi deberet in Flandria restitui: cùm tamen multò minus illic recipiat. Alij ergo arbitrantur rationem, qua huius cambij iustitia fundatur, eã esse, ꝙ aurum pluris penditur in Flãdria. Et ideo aiunt hoc nõ licere, nisi commutatio fiat diuersarum pecuniarũ, scilicet argẽteæ pro aurea, vel ænea. At verò hoc iam suprà diximus, merè gratis esse dictum. Nam cãbia ratione loci non est fieri necessarium in diuersis monetis. De quo cambio superiori articulo tertia nostra cõclusio loquebatur. Immo, vt proximè dicebamus, nulla inter mercatores auri vel argenti vel æris habetur ratio. Sed fac nullum esse aurum vel argentũ præter æneos eosdemq; minutissimos denariolos. Ex his nanq; qui modò Metinæ confert quadringentos decem, in Flãdria recipit nõ nisi tercentum supra sexaginta. Et vice versa, qui illic confert trecentũ, hic recipit septuagintaquinque supra trecentos. Vnde cùm amplius sit lucrum, dum priùs pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hispania, quàm dispẽdium, si Metinæ numeretur, redhibenda Brugis, vnum ex frugiferis negotijs est thesaurizare pecuniam apud Flandriã, hoc est illã à nobis illuc trãsmittere, in hũc potissimùm vsum, vt inde huc rursus remittatur. Fit enim lucri accessio tredecim dupondiorũ in singulos ducatos: quãuis illud etiã quod dispendium facere videtur qui plus Metinæ videtur prius conferre, quàm pòst recipit in Flãdria, re vera non est iactura, verùm etiam sæpè lucrum. Sed & hoc demũ nosse oportet, ꝙ quanto exuberatior est Metinæ pecunia, tantò viliùs cambitur: hoc est qui pecuniam numerat soluendã sibi in Flandria, auctius pẽndit pretium: quia rariores inueniuntur qui Metinæ egeant. Et quantò angustior, tantò minus pendit: quia plures sunt recipientes Metinæ vt consignent in Flandria. Quæstio ergo pręsens est, vtrum cambia hæc sint licita? Et præter argumentum in capite quęstionis factum, arguitur hoc modo: Si hoc cambium, reale esset ac licitum, id maximè, vel quia esset diminutum cambium, vel ratione loci, nempe quia pecunia ab vno in alterum traducitur, minuti autem nullum habet specimen. Haud enim illic pretiosior moneta cum viliori cambitur: sed denarij pro denarijs. Neque verò totum eius fundamentum est ratione loci: nã tunc sicut pro translatione ab Hispania vbi copiosior est pecunia ad Flandriã pretium soluitur: ita & econuersò pro translatione solueretur quæ fit à Flandria in Hispaniã: quod tamen, vt in practica ostensum est, non fit, sed accedit lucrum. Adde, ꝙ qui in Flandria pecuniam cõfert quæ sibi in Hispania referatur, porrò id non facit, quia indiget huc suam trãsmittere pecuniã, quia forsan illam hinc transtulerat, sed propter lucrum. Secundò arguitur: Genus hoc cambij manifestam oculis exhibet speciem vsuræ. Nam qui Metinæ, verbi gratià, pecuniam numerat, restituendam sibi in Flandria, dominium eius in illum transfert absolutum, quam perinde alter ibidem dispendit ac si simpliciter esset mutuum. Et (quod rem probabiliorem facit) ille qui recipit, non ob id videtur facere, vt quam habet in Flandria, Metinam transferat: quia fortè nullam illic habet: sed quia Metinæ indiget: & quò expectetur solutio, fucatur illo colore ꝙ soluatur in Flandria. Accedit, quòd si quis alteri in Hispania re vera mutuaret pecuniam, quam mutuatarius in Flandria esset repensurus: quia ambo illuc fortè proficiscuntur, propterea quòd in aduerso loco esset soluenda, nihil de natura mutui amitteret. Et cõfirmatur hæc ratio: Vt cambium ratione loci sit licitum, nulla debet temporis mora de necessitate interuenire. Sed ego, verbi gratià, habeo hic pecuniam præsentem, & tu Romę etiam præsentem, admetior tibi hic, vt tu mihi Romæ remetiaris. Itaq; si possibile esset me hodie existere Romæ, hodie mihi illic rependeres: sed requiritur tempus, quia non potest nuntius illuc aduolare. Attamen in istis cãbijs habetur ratio temporis. Si enim qui hodie recipit Metinæ, cras deberet soluere in Flandria, vel intra hebdomadam: si statis successarijs equis nuntius euolaret, iste qui recipit, re vera vel non reciperet, vel non nisi

Caietanus.

Syluester.

Refutatur proxima sententia.

Primum argumentum.

Secundum argumentũ.

Confirmatio.

non nisi viliori pretio. Cùm ergo hoc verum habeat, signum est expectationem trium mensium esse in caussam lucri huiusmodi cambiorum. Præterea, ex notabili superius posito elicitur tertium recens argumentum. Nam si secundùm copiā aut inopiam pecuniæ quæ est in nundinis cambiorum pretia variantur, indicium est eadem cambia rationem habere mutui. Etenim si mercatoribus, reliquis negotijs peractis amplior pecunia superest, faciliùs eā conferunt, plusque perdūt. si verò maior est penuria, difficiliùs conferunt & cum maiori lucro. Quòd si negemus esse mutuū, illuc relabi videbimur vt concedamus (quod quidam arbitrantur) venditionem esse emptionemque pecuniæ: ita vt pecunia in Hispania vbi est maior copia, minori æstimetur pretio: similis autem in Flandria maiori. Quemadmodum oliuæ, quæ apud nos nascuntur, non autem illic. Et hac ratione pecunia, quæ est Metinæ, venditur illius pretio, quæ est in Flandria: & ediuersò. Pecunia autem cùm sit rerum pretium, non potest pretio alio diuendi. Hæc profectò dubiam rem faciunt. Immo apud illos qui eius tantùm superficiem aspiciūt, meritò demonstrabunt iniquam. Nihilominus quantum pro captu meo conijcere possum, res aliter habet. Quare ad quæstionem hac conclusione respondetur: Licitum est pecuniam ab vno in alterum locum cambire, habito respectu copiæ, quæ est in vno, atque inopiæ, quæ in altero, vt scilicet pro maiori numerata, vbi est copia, minor recipiatur vbi est inopia: dummodo nulla præterea temporis habeatur ratio quàm illius quod necessarium est ad traducenda chirographa (pro quo, vt infrà patebit, nec pretium augeri potest) omneq; fraudis dolique genus absit. Enimuero nisi mea me coniectura fallit, hoc quantum conijcere possum, est cambiorum fundamentum, quæ hac nostra tempestate vsu celebrantur. Probatio apud me conclusionis est hæc: Iustitiæ lex est, vt dati & accepti æqua sit æstimatio: quadringenti autem, verbi gratiā, denarioli vbi affluentior est pecunia non pluris habentur, quàm trecentum quinquaginta vbi pecuniæ penuria laboratur: ergo numerare illic quadringentos, vt tercentū quinquaginta hic recipias, non est iustitiæ violatio. Nec vice versa dare hic tercentum quinquaginta, vt illic tibi quadringenti reddantur. Exemplum profertur in oleo, vt modò dicebamus, cuius copia est apud nos: aut in vino, quod à nobis illuc defertur. Non enim pluris apud nos habentur, immo minoris centum cadi quàm sexaginta aut septuaginta in Flandria: ergo sicut potest quis maiorem hic mensuram huiusmodi liquorum pro minori apud Flandriam soluenda cambire, ita fieri potest in pecunia. Et vice versa, sicut potest quis pauciores Metinæ vlnas lini cābire pro pluribus soluendis in Flandria: quia lini apud nos maior est caritas: sic potest modò mercator apud Flandriā, minorem cābire pecuniam pro maiori in Hispania redhibenda. Et confirmatur præterea inde conclusio, quòd si quis vellet cābire simpliciter ratione loci nempe transmittere pecuniā suā ex Hispania Romam, sed tamen vel propter bella vel propter alia præsentissima pericula, nulla alia pateret via, nisi cambiendo hanc pro illa: & Roma numorum angustia grauiter premeretur, liceret minorem illic reddere: eò quod tanti habetur quanti hîc aliquantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio iniquitatis apparet. Quòd si hoc licitum est, nihil refert, an obiter quis illud faciat, & præter consuetudinem, an verò ex officio. Nam quòd natura sua iustum est, quisque potest consultò exercere. Contra hanc nihilominus conclusionem hoc se statim offert argumentum, à loco ad tempus. Sequeretur inquam eadem ratione, quòd liceret cuique modò in Flandria suo ciui numerare, verbi gratiā, decem Scuta, quorum singula æstimantur tercentum denariolis siue in auro siue in denarijs: quia nihil refert, hac lege vt quando esset affluentia pecuniæ quanta est in Hispania vel maior, reciperet pro singulis scutis tercentum septuagintaquinque denarios, quos modò recipit in Hispania. Nam si hoc licet propter copiā, quæ est in Hispania, cur non erit licitum quando tanta fuerit abundantia in Flandria? Respondetur, hanc quæ apparet, non esse similitudinem: quoniam transferre nunc dominium pecuniæ vt designato pòst tempore restituatur, non potest non esse mutuum: & ratione mutui nihil potest pretij extorqueri: sed quando habetur ratio diuersitatis, non temporis sed loci, non est mutuum, verùm cambitio duarum rerum præsentium, quarum valor modo æqualis est. Ex his ergo facilè moderamina colliguntur ac temperamenta conclusionis, quibus est eius veritas circumscribenda. Primùm enim diximus, cauendum esse, ne ratio hue temporis obrepat, quæ indicium sit palliati mutui. Ad cuius vtique rei notitiam, hanc censeo statuendam regulam: Non potest virtute huiusmodi cambij aliud quidpiā recipi, quàm si duæ res in præsenti existentes cambirentur: hoc est, non potest, qui pecuniam in Flandria numerat, quantum est ex genere suo, plus in Hispania recipere, quàm si eodem puncto quo pecuniam illic confert, fieri posset vt eandē reciperet in Hispania. Exemplum esto: Si ille admetiens pecuniā in Flandria, certus esset eadem die ministrum suum eandem recipere Metinæ, nempe quia per literas anteà & nuntios inter eos sic conuentū fuerat, & ratione assertæ conclusionis ampliùs recipit, quàm cōfert, tantundem prorsus valoris, neque alium præterea obolum recipere potest, siue solutio facienda sit post mensem, siue post tres, siue post decem. Hanc inquā regulā constabiliendā hîc quàm maximè necessarium arbitror. Nam si tā vera est, quàm re vera censeo, infallibilis est iustitiæ index huiusmodi cābiorum. Modificati autem sumus conclusionem, dicentes, quantum est de genere suo: quoniam non perinde in pecuniarum cambio censeri potest tempus illud præsens, quo æstimandus est valor pecuniæ in alio absente loco, atque in alijs mercibus: vt articu. proximo declarabimus. Porrò autem eius veritas ex dictis fit compertissima. Fundamentum enim iustitiæ horum cābiorum atq; adeò testimoniū rationem mutui huic non abdi, est quod cābitur maior pecunia pro minori, aut vice versa: quoniā in vno loco tanti æstimatur minor, quanti in altero maior: ergo ratio valoris huiusmodi pecuniarū ad eundem temporis articulum referri debet, & perinde ac si res præsentes sint, earum cābium existimari: atque adeò nulla temporis ratio interuenire valet, quæ pretium vel vnius augeat vel alterius minuat. Et quoniam conclusionem similitudine aliarum rerum fulciuimus, earū exemplo in eius explicatione vtamur. Licet quidem mihi existenti in Hispania, vbi frumentū pluris venundatur, duos modios cābire pro tribus in Sicilia, quos scio eodem æstimari pretio, quo duos in Hispania. Hæc autem cambitio non est licita, nisi pro eodem tempore;

Tertiū argumentum.

Conclusio responsiua.

Probatio conclusionis.

Confirmatio.

Argumentū cōtra conclusionem.

Solutio.

Moderamina positæ cōclusionis.

Regula.

Altera ratio pro cōclusione.

pore: nempe quia tu habes frumentum in Sicilia, & ego in Hispania. Quare ex illo puncto quo ego tibi in Hispania meum confero, id quod tu in Sicilia habebas, factum est meũ. Nam si tu illic nullum habes modò frumentũ, sed expectas habere, & quò te expectem, reddis mihi pro duobus tres, manifestũ est vsurarium mutuum. Ad propositum ergo, si ille qui recipit in Flandria reddit tibi post trimestra plus quàm redderet, si eadem die qua tu confers in Flandria redderet tibi in Hispania, manifestum est hoc non esse syncerũ cambium rei pro re: sed auctarium illud ob id adhiberi, quòd illo tempore illũ expectas dum pecuniã quã paratam non habet, cõficiat, atque adeò ratione mutui quod illic contegitur.

Exploditur mercatorum cauillatio. Et per hoc patebit vitium illius rationis, quã sibi mercatores obtendunt. Fatentur nanq; vnam caussam cur expectetur toto trimestri, esse, vt ille qui in vno loco recipit, parare possit, & fortè conficere pecuniã ad soluendum. Hoc inquam indiciũ est manifestum mutui. Nam vt simplex sit cãbium, requiritur (vt crebrò repetimus) vtriusq; rei existentia: atq; adeò vt ille qui recipit, in promptu habeat pecuniã. Quare si in præsenti non habet, palàm fit, pro expectatione dum conquirat, augere cambij pretium. Sed ait mercator, chirographum non est volucris, quæ possit subitò euolare: atq; adeò tẽpus requiritur. Fatemur quidem, vt suprà fassi sumus. Attamen cùm tempus illud nõ nisi illi necessitati inseruiat, vt cambium innotescat, ratione illius nihil pretij extorqueri potest. Et hoc est punctum, quod consideratissimè meditandum est. Si enim cãbium est rei pro re, ad idem est reducendum punctum: pro tempore ergo notificandi nihil recipi potest. Quare vbi diximus admittendum esse tempus necessarium ad transmittenda chirographa, non eo pacto intelligendum est, vt haberi eius ratio possit ad recipiendum pretium: quia tunc profectò pro eiusdem temporis expectatione reciperetur: sed intelleximus illud necessarium tempus nõ esse, vt quidem arbitrantur, vsuræ indicium.

Obiectio. Sed ait rursus, qui partes mercatorũ defensat: Si iste qui pecuniam aliò trãsmittit, cursori eandem concrederet trãsferendã, inducias illi temporis cõcederet, tunc pro tempore pretium solueret.

Solutio. Respondetur non vnam solùm fallaciam in argumento latère. Primùm enim, qui sic arguit, immiscet diuersas simul cãbiorum species, quod in præsentis quęstionis fronte cauendũ admonuimus: nunc enim non disputamus de cãbio ratione loci, hoc est, quod fit sola ratione trãsmittendi pecuniã qua alibi indiges: sed de cõmutatione pecuniæ vnius loci pro pecunia alterius, propter copiæ inopiæque varietatem. Nam qui pecuniã dat in Flandria, recipiendã in Hispania, nihil dispendit, vt diximus, sed lucratur. Item, qui pecuniã concredit cursori, non trãsfert in ipsum dominium, vt fit in cambijs. Atq; adeò nulla illic abdi potest ratio mutui. Et quod ad rem pertinet, pretiũ non illi constituitur pro tempore, sed pro labore: cambire ergo pecuniam, quæ est Metinæ, pro illa, quæ censetur esse in Flandria, non debet illa norma iudicari, quæ est mera translatio per cursorem: eò vel maximè, ꝙ pretia non conueniunt. Transportaret enim cursor ab Hispania in Flandriã quatuor millia ducatorũ, pretio centum: & tamen qui priùs recipit in Flandria, repensurus in Hispania, soluit quintam partem, & eo amplius, capitalis.

Argumentum. Sed arguat sic forsan contra campsorem quispiã: Dum bella vel obstacula alia impedimento sunt, ne pecunia transferri posset, multò auctius esse debet translationis pretiũ: ergo id ego possum supra illam rationem suscipere: qua vna moneta cambitur pro alia. Nam cùm duarum cambiorum specierum per se vtraq; licita est, nulla est iniquitas, si altera alteri adhibeatur.

Responsio. Ad hoc respondetur, & est iudicio meo apprimè notãda responsio, quòd si cãbium de quo impræsentiarũ loquimur, licitũ est, nempe vt pecunia vnius loci pro pecunia alterius cãbiatur, hæc, nihil bellis obstãtibus, strata est paratissimaque via traducendi monetam: & ideo iniquissimum est ad lucrum huiusmodi cãbij pretium aliud insuper adhibere, ratione translationis de loco ad locum. Sed alterum eligendum est: vel si quidpiã pretij ratione secundi adhibeatur, id debet esse tenuissimum.

Primum corollarium. Ex quo fit, ꝙ cùm inter mercatores non habeatur ratio nisi prioris cambij, scilicet commutationis monetæ si cãbium fiat cum alio ciue, qui non est mercator neque negotiator, & præter hanc habeatur etiã noua ratio pretij propter translationem, iniquum esset. Crediderim ergo certissimam esse nostrã conclusionem: videlicet ex cambio de quo impręsentiarum agimus, nihil amplius posse recipi, quàm si eadem die in vno loco pareretur, & in alio reciperetur, vel perexile insuper quidpiam.

Secundum. Ex quo fit tandem, vt in calce totius quæstionis hoc adnotemus, nondum patère differentiæ huius æquitatem: nempe quòd cùm ille qui pecuniã Metinæ priùs capit, reddit autẽ post in Flandria, non lucretur nisi quinquaginta: ille qui econuersò eodem tempore inuariataque pecuniæ æstimatione priùs confert in Flandria, recepturus in Hispania, lucretur septuagintaquinque. Enimuerò ꝙ prius cambium licitum sit, id in caussa existit, quòd tercentũ sexaginta, quæ iste qui Metinæ recipit, reddit in Flandria, tanti æstimãtur quanti quadringentadecem, quę receperat, & ediuersò. Igitur qui vice versa tercentum sexaginta priùs confert in Flandria, non est cur posteà recipiat Metinę, nisi quadringentadecem: nam idem est valor. Quare nihil referre deberet, quòd priùs quis recipiat Metinæ, vt soluat in Flandria: &, quòd priùs annumeret in Flandria, vt posteà recipiat Metinæ.

RESTAT igitur argumentis responsa subijcere, quatenus contra hanc nostrã assertionem militare videntur.

Ad primũ argumẽtũ. Ad primum ergo in vertice quęstionis oppositũ respondetur, diuersam esse rationem, quãdo pretiũ auri augetur vel minuitur æstimatione argenti aut æris, propter solius auri raritatẽ: & quando tota pecunia pluris minorisve æstimatur propter eius in genere copiam vel inopiam. Nam priori modo qui ducatum, verbi gratiã, confert in Hispania, non confert amplius quàm vndecim argentea regalia. Siquidem idem est, in auro tribuat an in argento. Qui autem illud recipit Romæ, æstimatione Romana recipit illic regalia tredecim: nõ ob id ꝙ tredecim regalia nõ pluris illic habeantur, quàm vndecim apud nos, sed quod aurũ cariùs æstimatur. Sicut si frumentũ valens vndecim, cãbiret quis pro alio valẽte tredecim. Attamen quãdo maior est copia pecunię totius in genere in vna prouincia, q̃ in alia, non pluris æstimãtur, vbi maior est copia pecuniæ tredecim regalia, q̃ vndecim in altera, vbi est penuria. Et ideo potest, verbi gratiã, dare quisq; in Flandria vndecim in quacunq; moneta, siue aureos ducatos, siue argenteos, siue æneos numeros recepturus tredecim in Hispania.

Ad aliud. Ad primũ autem eorũ, quę proximè

proximè ante conclusionem adiecimus, iam satis responsum est, iustitiam huiusmodi cambij monetæ pro moneta non in eo fundari, quòd sit cābium, mutuum, vel merum ratione loci, id est, vt numi transferantur, sed propter differentiam valoris in diuersis locis. Quare non inde variatur contractus quòd fiat non ob necessitatem transferendi pecuniā, ad alia negotia quàm ratione lucri, sicuti in alijs mercibus accidit. Ad secūdum verò negatur hoc esse mutuum, vt declaratum est: quia non fit sic hoc cābium, vel fieri non debet, vt ratione temporis aliquid petatur: sed est cabitio duarum præsentium pecuniarum. Quocirca ingenuè concedimus eum qui cambit, trāsferre in alterum dominium suæ pecuniæ: vt quo libuerit vsu illam dispendat. Vnde tamen non fit consequens, vt quidam neoterici censent, esse mutuum: nā in cambio etiam trāsfertur dominium, vt dum merces quaslibet tuas cum alijs commutas. Neq; refert, vt idem auctor cogitat, pecuniam redditum iri in moneta diuersi metalli aut eiusdem. Ad aliud verò quod illic adhibebā, nempe accidere nonnunquàm quòd qui Metinę recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iā etiā dictum est in tali casu, si iste non est soluturus in Flandria, omnino esse palliatum mutuum: quia non cambitur res pro re, sed soluitur pretium pro inducijs ad restituendum indultis. Ad aliud autem etiam respondetur, quòd recipere hic & soluere in Flandria, nō tollit rationem mutui si fiat ratione temporis. Si autem fiat ratione diuersitatis valoris, non est mutuum, sed cambium. Sed & ad confirmationem satis responsum est vbi eius conclusionem concessimus nempe non licere plus recipere ratione huius cambij, quàm si eodem die quo in vno loco confertur pecunia, referretur in altero. Ad aliud verò de augmento & decremento cambiorum statim dicturi iumus articulo proximo. Ad vltimum denique negatur sub hoc cambiorum tegmine pecuniam emi aut vendi: quia neutra habet rationem pretij alterius, sed est mera rerum permutatio.

Ad secundum argumentum. *Ad tertiū argumētū.* *Ad quartū argumētū.* *Ad quintū.* *Ad postremum.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm cambiorum pretia inter campsores variari possint.

SVBSEQVITVR vt de varietate cambiorum pretij quæramus, an sit licita. Arguitur nanq; quòd inter mercatores nequeant eiusmodi pretia variari. Nam cùm pecunia non sit vendibilis, non potest eius pretium ceu reliquarum mercium aliquo modo mutari, nisi sola principis lege augentis minuentisve eius valorem. In contrarium autem est celeberrimus cābiorum vsus, qui reprobari hactenus non consueuit.

QVAESTIO hæc ad superioris claritudinē apprimè est explicatu necessaria. Cùm enim definitū sit monetas diuersorum locorū propter diuersam æstimationem iustè cābiri, operæ pretiū est nosse vtrū in nundinis variari iustè possint inter mercatores pretia. Ad quā idcirco quęstionē duabus cōclusionibus respondetur. Prior: Accidere possunt caussæ quarū meritò seclusis fraudibus ac dolis possint cābiorum pretia variari. Conclusio hæc ex superiori articulo nō obscurè fit cōsequens. Enimuero si raritas nō auri vel argēti, sed pecuniæ in genere in caussa est vt aliquātulo minor tanti æstimetur, ac maior vbi pecunia abūdat: consequens est vt si in nundinis, verbi gratiā, Metineñ. vel quia rex pecuniā corrasit, aut propter aliā calamitatē cussi æris penuria laboratur, & nihilominus ad mercaturā aliasq; negotiationes reipublicæ necessarias, operępretiū est ab Hispania in Flandriā, & vice versa, pecuniā per cābia traducere, potest qui illā Metinæ adnumerat, meliori cōditione recipere in Flandria: & vice versa, si Metinę abundātior est pecunia potest etiā qui ibi recipit, meliori conditione recipere. Atq; hic modus vsitatissimus est augmenti & decrementi cābiorum: nempe vt nulla habetur ratio auri vel argenti.

Prima conclusio. *Ratio cōclusionis.* *Caietanus.*

Caietan. autem in suo Cambiorū opusculo aliud enarrat crementi decrementiq; genus: nescio verùmne sit an fictū. Nempe dum negotiator Mediolani recipit cū pacto reddendi marchā auri Lugduni viliori pretio quàm est valitura: vt si, verbi gratiā, dicamus quod quis accipiat mille argentea regalia repensurus centū ducatos, qui re vera valent mille centū regalia. Neque verò condemnat hoc cābium, immo arbitratur venditionē esse auri minori pretio propter necessitatē. quia mauult ille iacturā centum argenteorū regaliū facere quàm ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego verò neq; credo hoc genus cambij in vsu haberi: neque si haberetur illud auderem approbare: quoniam (vt sæpe diximus) inter mercatores nullum est discrimen auri & argenti, neque augent valorem scuti vel ducati ratione auri vt facit rex cùm auri pretium lege exauget: sed vtuntur nominibus illis, scuti vel ducati, vt suprà diximus. Et hoc fortè dicere voluit Syluester verbo, vsura. 4, §. 6. vbi ait nō vti mercatores moneta vt vulgus. Præterea quādo in vsu versaretur, profectò pro vsura ducendum esset. Nam illa non est venditio auri, sed restitutio mutui cum vsura. Eius enim qui pecuniam priùs dedit, nihil interest solutionem in auro recipere vel in alia moneta, dumodò auctiorem extorqueat dilationis gratiā. Dixerim autem hoc esse licitū, fraudibus exclusis ac dolis, quæ profectò creberrimè inter augendas monetas inserpunt. Nam qui huiusmodi cambiorum lucris omnem posthabent religionem, perinde atq; in alijs mercibus monopolia exercent. Confœderātur nanq; duo aut tres qui omnem abradunt pecuniā. Recipiunt scilicet ab omnibus initio nundinarum pecuniam, soluendam partim in Flandria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genuæ, &c. Atq; adeò qui posteà in eisdem ineundis cābijs indigent, nempe præsenti Metinæ pecunia cùm alia nō pateat Bursa nisi monopôli, coguntur eo pretio recipere quo illis libuerit. Est nocentissima pestis, neq; esset vllo modo ferenda. Verūtamen præcipua dubitandi ratio de hac cōclusione est circa caussas, quibus legitimè pretium cābiorum variari potest. Et quidem quòd raritas atque abundātia pecuniæ legitimè censeri possit in caussa, cōpertissimum est, esseq; debet constitutissimum. Penuria verò hæc atq; affluentia, bina esse potest, nempe absoluta & respectiua. Absoluta inquā, vt suprà dictum est, si propter bella aut quosuis alios ingentes sumptus rex vndique pecuniam colligeret, aut propter aliam calamitatem re vera angustior esset. Et econuersò si ob aliquam prosperi-

Syluester. *Caussæ quibus legitimè augeri potest cambiorum pretium.*

prosperitatẽ afflueret. Et de hac dubitari non potest quin sit caussa legitima. Alia verò est de qua meritissimò inter prudentes multũ est hæsitandũ. Videlicet vtrum frequentia paucitasque indigentiũ, atq; *Caietanus.* adeò petentium pecuniã in forma cãbij, augeat & minuat cãbiorum pretia. Et quidẽ Caietanus in illo *Metinẽsis.* suo Opusculo cap. 7. id nihil formidat asserere: cui & Metinensis quoq; subscribit: de quo hoc obiter adnotauerim ꝙ secum gratis pugnare videtur. Concedit enim secundùm, accipientiũ numerũ variari cãbiorum pretia, & nihilominus negat copiã aut inopiã, pecuniarum legitimã posse æstimari caussam vt eadẽ cãbiorum pretia varientur: cùm tamen ob id numerus accipientium pretia augeat aut minuat: quòd cùm sint plures, pecunia reputatur angustior, respectu eorũ: cùm verò pluris, reputatur amplior; sicuti in alijs mercibus. Porrò ergo dubia est hęc caussa variãdi pretium. Primùm, quòd pecuniam cum alijs mercibus hac ratione cõferre, nõ est adeò legitimũ. Nam pecunia nõ est vendibilis, atq; adeò neq; videtur pretio more aliarũ mercium æstimanda. Secundò (quod attenta cõsideratione speculandũ est) si hanc cãpsoribus licentiã indulgeas, fraudibus aditum aperis. Nam solent bursas in nundinarum initio claudere, expectãtes quo pretio cãbia currãt. Et dum prosperũ vidẽt forum, illã in cambia producunt: alioqui seruãt. Et quanuis primo aspectu nulla se illic prodat iniquitas, eò quòd quisq; potest rem propriam suo arbitratu aut seruare aut distrahere, prout ex re sua fuerit: tamen si res oculatiùs inspiciatur, illa eadẽ caussa est eadem augendi cãbiorum pretia. Nam propterea plures sunt qui cambia quærunt, quòd rarior est pecunia: est autem rarior, quia abscondita est: immo illa ratione abscondita, vt augeãtur pretia. Et re vera si ad normã aliorũ pretium, vt mercatores volunt, variãda est cãbiorum æstimatio, debent eidem subdi legi quę solet à republica in alijs mercibus obseruari. Dum enim multi sunt qui horrea obseruãt vnde annonæ caritas nascitur, cõpelluntur eadẽ aperire, & legitimo diuẽdere pretio: immo quãuis non compellerentur, peccatum esset, eò ꝙ cùm res sint reipublicæ necessariæ, non possunt eorum domini communem iniuriam illo modo populum affligere. Si ergo mercatores ita fatentur cambia esse necessaria profectò suo se mucrone iugulare vidẽtur dum pecuniã abscondẽt: eò potissimùm quòd vix fieri potest sine aliqua specie monopolij. Nam si inter illos non conueniret vt *Postrema* bursas obserarent, vnus & fortè alter aperiret cãbium. Profectò res est mihi nõ satis cõperta: nihilo*conclusio.* minus in hãc partem mihi ipsi propẽdere videor, quę sit posterior cõclusio. Vberior accipientium co*Probatio.* pia genere suo si calliditas omnis & versutia caueatur, caussa esse potest augendi cãbiorum pretia, sicuti & raritas caussa minuendi. Conclusio inde suadetur. Primùm, quòd cambire monetam vnius loci pro moneta alterius, non solùm licitũ monstratum est, verùm & necessarium. Mox ꝙ numorũ penuria vnius regionis caussa est, vt minor tanti æstimatur q̃ alibi maior: cùm ergo auctior numerus recipientiũ cambia, caussa sit vt minor habeatur pecuniæ copia quàm dũ rariores sunt, qui capiunt, colligitur vt hac etiã ratione augeri possit pretium. At verò adeò sunt multæ technæ ac doli, qui hac se statim ratione ad augenda pretia insinuabunt, vt nõ absq; formidine & metu sit conclusio in vsum admittenda. *Ad primũ* Est enim res, quę non tã in scientia posita est, quàm in cõscientia & prudentia: & ideo optimorũ cuiqs *argumentum.* iudicio deferendus est huiusmodi vsus. Ad argumentum ergo quod in vertice quæstionis proposuimus, respondetur, quòd etsi pecunia non sit vendibilis, atque adeò neque proprio pretio æstimabilis, ob id autem quòd est campsibilis & commutabilis, potest pluris minorisque æstimari, vt cum alia al- *Ad secundũ argumẽtum.* terius loci commutetur. Ad aliud autem quod insuper de fraudibus adiecimus, nihil aliud respõdere possumus, quàm quòd, vt dicebamus, cuique timoratæ conscientiæ iudicio relinquatur. Nam etsi condemnandum simpliciter non sit, vt quis pecuniam suam veluti reliqua bona in tempus seruet, quo commodiùs ac magis è re distrahere possit: vix tamen, vt dictum est, absque fraude fieri potest.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum cambium ad incertam solutionis quantitatem sit licitum.

EX articulo proximo hic nascitur, vtrũ scilicet cambiri possit pecunia pręsens ac certa pro futura, cuius valor incertus sit? Vt si quis alteri centũ ducatos numeret eo pacto, vt solutio fiat secundũ æstimationem cambiorum proximarum nundinarũ: aut Metinensiũ, aut Lug*Argumentum.* dunensiũ, aut Londinensiũ: parùm enim refert. Et apparet inde nõ esse licitum, ꝙ iustitię bilances periculo exponuntur: aut ꝙ minus referatur, q̃ collatũ est: aut (quod multo frequentiùs vsu venit) plus. Nam alterutrum cõtingat, violabitur iustitia. In contrariũ autem est, ꝙ cùm liceat pecuniam ambiguo euentui cõmittere: vt in ludo patet, & in sortibus non est cur id non liceat in forma cambij.

Prima conclusio. AD quęstionẽ duabus cõclusionibus respõdetur. Prior: Si omnis fraus atq; dolus procul absit, nullã per se habet rationẽ vsuræ quòd aliquis Mediolani, vel Parisijs: vel alibi: pecuniã alteri cõferat: nempe centum aut mille ducatos, siue in auro, siue in argẽto (iã enim sæpe dictum est nihil referre) pretio cã*Caietanus.* biorum primarũ nundinarũ redhibendos. Confessio est etiã Caietani in suo cãbiorum opusculo: vbi procul absit fraus: nempe primùm, quòd sit æquilibre dubiũ pluris minorisue ducatum æstimandum. Secundò quòd ille qui confert, nõ sit ille qui augendæ pecuniæ operam daturus est. Et ratio est plana: immo id licitum esse potest sub forma mutui. Est enim sicut depositio: quam vadiationem appellant: hoc est, expositio pecuniæ periculo futuri euentus: vt etiã diximus de assecuratione. Accipe hac lege centum: vt si cambiorum pretia aucta fuerint, solues mihi plus: sin verò, minus, vel æquale. Nam vtraq; *Caietanus.* pars eidem subest aleæ. Quin verò Caietanus in suo opusculo ca. 6. aliud quid addit, quòd nescio an tutò affirmari possit, satisque doceri: nempe bifariam hoc posse contingere. Vno modo, in incertum restitutionem relinquendo, vt hac nostra conclusione assertum est. Altero verò pacto, vt quod in dubio est, certa quantitate taxetur. Exempli gratiã: Credo tibi ducatos nunc centum, valentes argentea, verbi gratiã, regalia mille; de quibus tamen dubitatur, vtrum in nundinis valituri sunt mille, an fortè

mille

mille ducentos. Potest inquit inter nos cōuenire vt mihi referas mille centum, quod est medium illius excessus supra capitale. Huius autem contractus æquitatem profectò videre mihi nō videor: immo citra dubium id minimè licere crediderim. Primùm enim asserta nostra conclusio verum non habet, nisi eius moderamine temperata: nempe quòd sit æquale dubium, monetam plus quàm modò valiturā aut minus: iuxta monitū capituli, In ciuitate. de vsuris. Vt si nunc centū ducati valent mille argentea, æquale sit dubiū, valorem æstimandū in nundinis mille centū, aut nongentis: tūc enim æqualis est alea. Si autem certum est, quòd sint, vel quanti modo valēt, vel pluris pendendi, nō autem minoris: vt casus habet Caietani, nequaquā profectò licet. Nam illud cambiū diximus habere rationem depositionis, aut quam vocant vadiationis aut ludi: in quibus debet euentus æqualiter in vtranque pendere partem. *Secundum.* Item casus hic secundus manifestum inuoluit mutuum cum lucro. Nam si cambium fit, nō potest nisi res pro æquali cambiri: sicut si modò tibi frumentum mutuarē. Quare non est simile de alijs mercibus iuxta tenorem capitu. Nauigāti. quòd qui seruaturus est merces, potest illas pluris vendere, si tempore quo à possessore erant vendendæ, plus erant valituræ: quoniā pecunia nequaquā vendi potest, sed cambiri. Quocirca si taxatur lucrum, mutuū est, quod vsuræ formā induit. Veluti si modò tibi frumentum mutuarem, & quia creditur plus valiturum, eo te vinculo obligarē, vt pro decē modijs vndecim mihi restitueres. Ex his hoc colligamus documentū, quòd neq; secundùm tenorē nostræ secundæ cōclusionis, licet genere suo vera sit, tutū est huiusmodi cambia ad incertam solutionem facere. *Documentum.* Nam semper illic abditur anguis, eò quòd perquàm rarissimè, immo possumus dicere, nunquàm, dū hæc cambia fiunt, timetur minus pretium: sed semper certū est auctū iri. Neq; fiunt nisi ad personandas vsuras. Adit enim, qui indiget, mercatorem aut campsorem, à quo pecuniā mutuetur: ille autem nō renuit nisi rependatur pretio, currenti posteà in nundinis, quia certus est lucri. Argumenti igitur in capite quæstionis obiecti conclusio conceditur: nempe secundùm id quod vt plurimùm contingit, non esse cambiū licitū; *Ad argumenta facta.* quia iustitia periculo exponitur: argumentū autem in contrariū id tantùm probat, quòd si contingere posset æquale dubium futuri pretij in minus, quàm valet, dum fit cambium, vt in maius, licitum esset.

ARTICVLVS V.

Vtrum cambium huiusmodi, quòd intercalatis ac prætermissis primis nundinis in alias subsequentes fit, sit licitum.

IN hoc tandem postremo articulo, concludere negotium restat totius campsorū practicæ, quod vt lucidiùs reseratur luculentiusq; examinetur, arguitur, quòd liceat sic eiusmodi cambia celebrare, vt propterea quòd in tertias aut quartas nundinas fiant, pretium augeri possit. *Primum argumentum.* Etenim si hæc conditio cambiū vitiaret, id præsertim, quod ratione dilatæ solutionis aliquid percipitur: hoc autē minimè accidit: ergo est licitum. Probatur posterior præmissa, quoniam id pretij, vt campsores sibi ostendūt, non recipitur ratione temporis, sed ob id, quòd cambia quæ in longius fiunt tempus, minùs sunt cābienti fructuosa. Nam si quā tibi Metinæ numeraui pecuniā, nō mihi in Flandria in tempore numeras, cohibeor id cum lucro huc opportunè remittere, atque adeò pro illa quā facio iacturam, possum ex te amplius recipere lucri. Secunda ratio auctioris exigendi pretij dū solutio prorogatur, est, vt aiunt, quòd dum cambia laxiora sunt, hoc est plus temporis ad soluendum indulgetur, plures sunt qui illa recipiant: vbi autem sunt strictiora, multò sunt rariores: quo autem qui recipiant plures sunt, eo cambiorum pretia meritò augētur, sicuti in reliquis mercibus. *Secundum argumētū.* Tertia: Quia quo plus temporis collator cambij concedit debitori ad soluendum, minus ei negotium exhibet ad parandam alibi pecuniam: quandoquidem maiori tempore faciliùs poterit parare. *Tertiū argumentum.* Ob idque nō est iniqua accessio, quæ hac ratione ad pretium fit. In contrarium autem est, quòd in huiusmodi cambijs manifestè augetur pretium ratione temporis: quod indicium est vsurariæ mutuationis.

IN campsorū praxi inter probos, atq; eos qui sunt circunspectę virtutis, nunquā malè audiuit cambiū: quo, vt eorum sermone loquamur, nundinæ trāsiliuntur: hoc est proximis intercalatis ac prætermissis, solutio vsq; ad tertias vel quartas prorogatur. Nihilominus verò inter eos, de quibusdam ambigitur, quas intercalare & trāsilire necessarium ducunt: atq; adeò existimāt ratione illius dilati temporis augeri posse cambiorū pretia. Rememoranda ergo sunt nundinarum tēpora, quas secundo retulimus articulo. *Fundamentum.* Diximus nanq; à nūdinis Maij Metinensibus, hoc est à fine Iunij, in vsu esse cambiri ad Flandrenses Septembris, id est ad mensem Nouembrem intercalatis nundinis Iunij: quarū solutiones fiunt toto mense Augusti, ob id quòd cùm solutiones Metinæ decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commodè chirographa eodem mense transmitti. Item in nundinis proximis Riui Sicci, quarūm solutiones absoluuntur mense Octobris, non cābitur ad Flandras Septembris, quarū solutiones durant toto Nouembri, quia non satis existimatur tēpus illud ad trāsmittenda chirographa: sed cābitur ad nundinas Natiuitatis, quarū solutiones fiunt in Februario. Ac deniq; à nundinis Octobris, quarū solutiones fiunt in Decembri, plurimū cambitur ad nundinas Resurrectionis, quæ Bergis celebrantur, quarumque solutiones fiunt in Maio. Et de hoc est maior dubitatio. Nam dimidiata quadragesima fiunt etiam in Flādria cābiorum quædā solutiones: licet non sint nundinæ. In hoc igitur tempus appareret commodè mense Decembri cambiri potuisse. Prętexunt sibi tamen mercatores hanc excusationē, quòd tempus non est satis longum. tum præcipuè, quia non fiunt tunc nundinæ in quibus debitores æs possint ad soluendū conficere: & idcirco protelatur solutio vsq; ad mensem Maium. Aiunt ergo quòd cùm trimestre tempus necessarium sit admittenda chirographa, nihil aliud quàm æquitas est ratione illius temporis pretium aliquod recipere, quod alteri indulgetur, vt commodiùs soluat. Et adhibent rationes quas proximè nos denarrauimus. Atq; huic potissimùm opinioni ansam porrexit decretum

quorun-

Parisiensiū decretum. quorundā Parisiensium, anno Domini 1517. quo ad tria mercarorum quæsita respōdentes, eā in tertia responsione illis indulserunt licentiā, vt ratione temporis pretium possent recipere propter lucrū cessans, ac labores, & industrias. Atque adeò adiecerunt, ꝙ si intercalatis nundinis solutio in aliàs differatur, tunc quò lōgius fuerit tempus plus recipi potest. Fuerunt Coryphæi illius negotij duo fratres Coronelli, ciues nostri aliàs profectò non pœnitendæ eruditionis & famæ, sed tamen in hoc, ipsorū etiam mercatorum cōfessionū ab scopo, vt salua eorum auctoritate dixerim, tā de facto quàm subinde de iure, nec non ab isque ulcere conscientiarum, mercatorū, aberrārunt. Ad quæstionem ergo hac respondemus

Conclusio respōsiua. cōclusiōne: quæ profectò nulli qui rē attētè perspexerit, posse videtur in dubiū venire. Non modò nullatenus licet ob nundinarū intercalationem & prætermissionem pretiū recipere: immo si ex ipsa temporis conditione res perpendatur, neq; propter illud tempus quod inter cambiū interstat & proximas nundinas. Conclusio ex superioribus elicitur: quin verò articulo secūdo est expressè demonstrata: sed maioris tū elucidationis: tum confirmationis gratià hic resumitur: nempe vt ostendamus argumentis suis cāpsores contra seipsos pugnare. Aiunt nanq, non recipi pretiū pro illo trimestri tempore quod intercurrit inter Hispanas nundinas atq; Flandras: sed quia nō possunt chirographa citiùs mitti. Haud enim necessum est habere statos equos, quibus euolent: immo bellorū tempore fieri non potest. Nos

Probatio 1. autem fatemur equidem tempus ad id muneris necessarium. Attamen tempus illud non debet in hoc seruire, vt diximus, vt qui pecuniā recipit, soluere possit commodè. Nam si de præsenti nō habet, fit vt propter expectationem pretiū soluat: si verò habet, potiùs ei tempus seruit qui pecuniā contulit. Nam sua interest pecuniā recuperare, ac proinde chirographa mittere, quare nihil ratione illius tēporis potest recipere. Itaq; dicere ob id quod tēporis intercapedo est mittendis contractus instrumentis necessaria, dicere cambiū carius fieri, repugnantiā inuoluit. Immo quomodocunque propter tempus illud

Secunda. quidpiā pendatur, significatur mutuū, atq; adeò vsura. Accipe aliarū rerum exemplū. Si ego frumentū meum, aut vinū, aut quiduis aliud cū tuis similibus rebus cōmutarem, quas alibi habes eiusdem omninò æstimationis, cuius meæ sunt: adijcerem tamen propterea ꝙ tempus requiritur quo cōtractus ministris tuis innotescat, qui meis restituāt, quidpiam mihi pretij solueres, profectò iniqua esset vsura, nisi perexiguū illum sumptū reciperem, quē in mittendis literis faecrē. Sed persistunt etiā tunc in sua defensione, dicentes: Fatemur illū qui in Flandria cābium recipit, nō habere in promptu pecuniā Metinæ, sed expectare innundinis, vendendo suas merces, quas illuc mittit collecturum. Porrò autē confessio hæc plus aperit rationem mutui: quandoquidem ob indigentiam temporis alter recipit, non loci sicuti nobilis ciuis ideo ab vsurario mutuatur: ꝙ suos expectat prouentus quibus soluat. Et suprà sub titulo de societate, diximus, vsurā esse, si quis opifici lanam vel aliam materiā mutuet aut vēdat, vt cum fœnore soluat, quando ex suo artificio pecuniam collegerit. Eadem ergo vsura est, indigenti mutuare vt sua negotiatione pecuniam cōgreget vnde soluat. Ad practicā ergo vt descendamus: Cambium quod Metinæ fit, mense Decembri, nihil prorsus, vt reor, refert quando sit soluendū. Porrò itaquam siue cambiatur ad nundinas Natiuitatis, quarū solutiones fiunt in Flandria in Februario, siue ad dimidiatam Quadragesimam, siue in nundinas Maij, non potest neq; obolus recipi plus minùsve propter temporis prorogationem: nisi id fortè quod in mittendis literis recuperandaque pecunia dispenditur, quod ferè nullum est. Et idem pro cōperto habet Caiet. cap. 6. sui tractatus, nempe ex hoc, ꝙ pe-

Caietanus. S. Thomas. cunia diutius occupata sit, non posse pretium exigi: quia nō inde fit res ipsa pretiosior. Quia vtique ratione S. Thom. 2. 2. q. 78. artic. 2. negauit licere rem cariùs vendi credito, quàm numerata pecunia: nisi fortè debitor in mora sit, hoc est, stato die non soluat. Quòd si qui campsorum partes agit, respondeat solutiones fieri commodè non posse, nisi nundinis, atque adeò faciendæ solutioni necessarium esset tempus illud præcedens, hoc idem ipsum nos lubentes confitemur. Sed hæc eadem sua nostraque confessio à nobis pūgnat, cambiumque vsuræ conuincit, si pretium ratione illius temporis petatur. Si enim eius qui Metinæ pecuniam contulit, nihil refert vt illa primo mense aut secundo sibi rependatur, vsque ad primas nūdinas, non est ꝙ debeat quidpiam pretij auctius recipere, ꝙ̄ si eadem sibi die solueretur. Nam vt ipsi fatentur, numi qui in proximis nundinis soluuntur, pro præsentibus habentur. Si autem demū vel lucrum cessans, vel alios labores, vel industriā sibi prętexant ad incrustandū hoc pretiū ratione temporis, iam suprà quęst. 3. longè me arbitror hæc omnia exufflasse. Lucrum enim cessans nulla possunt ratione petere, etiā si millies rogati cambiant: tum quòd sua sponte faciunt, tum præcipuè, quòd à nulla alia cohibentur licita negotiatione: cùm, vt illic declarauimus, solis cambijs expositam habeant pecuniam. Atque adeò si genere obiecti vitiorum est cambiū, nulla industria, nullique labores digni mercede sunt. Quod quidem si doctores illi celeberrimi Parisienses suprà nominati fuissent consideratiùs meditati, nunquam tā patulam vsurarū occasionem mercatoribus obtulissent. Sed ecce vnde precipitiū fit in huiusmodi cambiorū barathrum. Nam etsi dociles campsores, qui rem perspicienter habuerint exploratam, hæc forsan omnia nobiscū fateantur, tamen multa comminiscuntur & caussantur quibus se protegant. Primum (in quo rei nodus consistit) dicere fortè pertendent, ꝙ etsi nō

Suffugium mercatorum. liceat hoc genere cambij pecuniā nisi præsentem pro præsenti permutare, tamen hæc ratio præsentis nō potest hic perinde atque in reliquis mercibus perpendi. Primum quod fortè dum Metinæ cābitur, ignoratur cambiorū forum quod in Flandria currit vel Romæ. Secundò, quod est vrgentius, quanuis modò id notum esset, nescitur tamen an quādo facienda est apud Flandriam solutio aliquo inopinato euentu, malignior futurus sit pecuniæ prouentus, an verò benignior. Qua varietate crescere valor pecuniæ solet aut decrescere. Tertiò, quod horū est confirmatio, eiusmodi æstimatio pecuniæ non fit in illa intercapedine quæ est inter nundinas, sed in nundinis. Et ideo dum cambitur, verbi gratiā, Metinæ mense Octobris, necessariū est vt referatur solutio ad aliquas Flandrenses nundinas aut Lugdunenses:

Argumentum. nihil enim refert. Quare perinde est cambire à nundinis in nundinas; ac si præsentem pecuniam cambires pro præsenti: ob idq; nulla hic latet iniquitas. Quòd si quis in contrariū hoc argumento exurgat. Si

gat: Si quando in Hispania fit cambium, tunc de valore non constat Flandrensis, aut Genuensis pecuniæ, fiat cambium in incertum vt articulo proximo dicebamus: & tamen nō sic fiunt: sed certo pretio. Do tibi tantum in Hispania, dabis mihi tantum in Flandria. Numero tibi tantum in Flandria, reddes mihi tantum cū fœnore Metinę. Ex quo cōsequens fieri videtur, ꝙ nō possint cāpsores illo incertitudinis clypeo satis se tutò protegere. Ad hæc autē respondebunt, ꝙ illa ratione patentior fieret vsurarū campus. Nam tunc qui pecunias Metinæ numerassent, ea vterentur calliditate, vt pecunia posteà apud Flandriam minoris penderetur, quò locupletius eis lucrum obueniret. Et præterea si cambia non nisi in incertam quantitatis solutionem fieri possent, porrò vel nulla essent vel quàm rarissima: Nam quot inuenias, qui velint suam pecuniam sic fortuitæ aleæ committere? Immo verò & horum maximum adhibetur ex superiori articulo argumentum, quòd cambia huiusmodi in incertum nō sunt licita, nisi quando sunt in vtraque partem ambigua: videlicet, ꝙ plus sis recepturus quàm confers, vel minus. Et tamen cambia quę sunt in vsu, non fiunt nisi cum certissimo lucro illius, qui priùs pecuniam numerat. Nam & qui in Hispania priùs confert denariolos quadringentos, recepturus in Flandria non nisi trecentos quinquaginta, licet perdere videatur, lucratur tamen: vt suprà dictum est. Haud igitur absque caussa diximus, hinc fieri præcipitiū in cambiorū spinetum, vnde neque dicendo extricare se homo potest: quantò minùs ab eorum se periculo eripere, qui in re ipsa versantur? Profectò prudenter ac salubriter Alexander III. capitu. In ciuitate. de vsuris. ad interrogatum Genuensis Archiepiscopi respondit: Nempe quòd etsi vendere res maiori pretio credito quàm numerato, quando dubium est an sint plus minúsve valituræ, non habeat figuram vsuræ: tamen consulendos fore ciues, ne istis se fluctibus propter præsentanea pericula immergant. Nam vix ibidem possunt non latêre fraudes quæ Deum nō celantur. Et ideo meritissimò quotquot sunt sancti & prudentes viri, ab ista numularia quęstuariáque arte deterrent homines: & qui illi se dedunt, malè audiunt apud populum. At verò, ne nihil dicamus, neu totum cambiorum vsum stirpitus videamur conuellere, dicam quæ in re tam lubrica pro meo captu admonere possum. Primùm, huiusmodi cambia fieri non possunt in incertam solutionis quantitatem: propter argumentum modò factum, nempe quia semper est certum non minus, sed plus valiturā restituendam pecuniam quàm sit illa, quæ prius confertur: & nisi certi essent campsores aliquam sibi factum iri lucri accessionem, nunquàm cambirent. Secundò hoc sit etiam constitutissimum, quòd tēporis illius expectatæ solutionis nulla est ratio ducenda ad augendum pretium, siue in proximas, siue in tertias, siue in decimas nundinas cambitio fiat. Neque de hoc, ego saltem pro meo ingenio dubitare possem. Tertiò & hoc etiam impræsentiarum admonuerim, quòd dum aliqua fit nundinarum intermissio vt cambium in illas proferatur, in quibus speratur cambiorum pretium auctum iri, vsura metuenda est. Verbi gratià, campsorum praxis est in nundinis Octobris, quarum solutiones Metinæ fiunt mense Nouembri, ad nundinas Resurrectionis, quæ fiunt Bergis mense Maij cambire, eò ꝙ cùm illæ sint ditiores, pluresque adeò sint, qui cambia suscipiant, pluris illic æstimatur pecunia. Atque hac ratione cambia quæ Metinæ in illas nundinas prolatantur, pretiosiora fiunt. Nam iam tunc non cambitur pecunia præsens pro præsenti, sed pro illa, quæ in futurum auctior speratur: præterquàm quòd semper ratione maioris dilationis plus insuper recipitur. Hęc ergo omnia vsuraria sunt cambia. Et cōfirmatur hæc ratio: quoniam si illa futuri valoris ratio haberi posit in cambijs, eadem ratio duci posset in cambijs proximorum locorum eiusdem regni, immo & eiusdem loci. Posset inquam quis numerare pecunias in nundinis Maij Metinensis restituendas ibidem in nundinis Octobris: easdemque cum lucro: propterea quòd speratur tunc auctum iri pretium, quæ tamen patentissima esset vsura, vt quæstione etiam proxima repetentes monstrabimus. Quocirca intercalatio solutionum dimidiatæ quadragesimæ profectò non potest non esse suspecta. Igitur nullam aliam videre mihi videor legitimam cambiendi rationem, quàm si ex præcedentibus nundinis illius loci ad quem cambitur, & ex præsentibus coniecturis æstimetur absque fraude & dolo pecuniæ valor, qui est in præsenti aut in proximis nundinis. & secundùm illud solutio cambij constituatur. Hoc enim esse censeo cambire pręsentem pecuniam pro præsenti. & præcipuè dum cambitur ad Romam & ad quencunque locum, vbi non expectantur nundinæ. Ex quo fit, quòd prætertio nundinarum nunquàm fieri præsumitur nisi cum vsurarum fraude. Quòd si dicas, forsan tempore faciendæ solutionis res fore variatas, respondetur, quòd eiusmodi pericula oportet te subire. Nam hæc est negotiatorum conditio & sors. Etenim si vis pecuniam tuam adeò in tuto collocare, iam non est negotiatio, sed verè mutuatio: cuius gratià pretium iure percipere nequis.

Argumentū alterū.

Alexād. 3.

Prima assertio.

Secunda.

Tertia.

Legitima cābiorum ratio.

DESCENDAMVS ergo ad superiorum argumentationum responsa, quibus se ipsi mercatores iugulant: quamuis illi qui rationem suarum habent conscientiarum, bene vident nullius esse momenti: sed illi hæc cogitant, qui suā volunt vsuram fucare & incrustare. Ad primum igitur respondetur, quòd etsi cambia ad longius tempus nō sint adeò frugifera, neque tam commoda conferenti priùs pecuniā, non tamen ideo fit cōsequens, vt possit illius dilationis gratiā pretium recipi. Aliàs omnes vsurarū nequitias excusare à culpa valeremus. Nam vsurarius propterea ex longiori tempore amplius petit pretium, ꝙ diutiùs habet suam pecuniam impeditam. Igitur qui noluerit hoc expectandi beneficium gratis conferre, non faciat eiusmodi cambia, quia neq; si improbissimè ab alio rogetur, excusabitur à peccato. Exponat ergo pecuniam suam aliæ negotiationi. Immo qui illam caussam allegat, recipiendi pretium, ore proprio, suam fatetur nequitiam, ac si lucrum cessans recipere posset, quod vt superius ac rursus nuperrimè dicebamus, iustè nequit. Secunda verò ratio, nempe quòd quò laxiora sunt cambia, plures sunt qui recipiant, & ideo pretiū augeri licet, non est præ sua fœditate audienda. Primùm, quia non sunt cambia aliarum mercium trutinā perpendenda. Præterea, quando accipientium multitudo inde emergit, ꝙ plus temporis expectatur solutio: iā suprà explicuimus quemadmodum non sit iusta caussa augendi pretia, eò quòd radix manifestissimū in frōte inscriptū habet vsuræ titulū. Quare ridicu-

Ad primū argumentum.

Ad secundum.

Ad tertiũ. ridiculum est, quòd in tertia ratione adhibetur: videlicet illud auctius nõ recipi propter longius tempus, sed quia indulgentur recipienti maiores induciæ, vt posSit in loco solutionis parare pecuniam. Nam profectò idem est prorsus recipere ratione expectati temporis, atque ob id recipere, vt alter posSit soluendam pecuniam parare, quam in promptu non habet. Hac enim prorsus de caussa qui ad vsuras recipit, maiores soluit, quanto longius illi tempus conceditur.

QVAESTIO DECIMATERTIA, DE RELIQVIS CAMBIORVM GENERIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita.

Primum argumentum. DENSIORIBVS ergo cambiorum spinetis emersi, reliqua quę decisu faciliora sunt, in hac postrema quæstione proponamus. Et primò arguitur, licitum esse pro cambio inter duo loca eiusdem regni pretium recipere. Nam loci distantia huic negotio accidentaria est, atque adeò licet iustitia pretij violari posSit, si non pro ratione distantiæ taxetur: vsura tamen non potest committi: quandoquidem & transferre pecuniã ab vno in alium locum, pretio quoque æstimari potest. *Secundum.* Secundò: Quia cùm dictũ sit posse cambiri pecuniam vnius loci pro maiori alterius, quando pluris illic æstimatur: eadem ratione id fieri potest in nundinis eiusdem regni. Vt si cambium fiat Metinæ ad nundinas de Villalon, vbi speratur auctum iri pretium, potest illud in pactum duci Metinæ. In contrarium est quòd eiusmodi cambia meritò apud viros probos vsuræ charactere inuruntur.

Prima conclusio. AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Si res syncerè & candidè, vt simpliciter sonat, consideretur, potest quidem pro cambijs inter quæcunque loca quantumuis propinqua pretium recipi. Hanc enim conclusionem prior earum rationum quas proximè faciebamus, demonstrat. *Ratio cõclusionis.* Si enim magnum pecuniæ pondus transmittendum tibi esset à Metina Hispalim, vel à Florentia Romam, posset qui illam Hispali haberet vel in numerato vel in debitis, eandem à te Metinæ accipere: & quia consignat eam tibi Hispali, pretium recipere. At verò non amplius quàm exiguũ illud quo per nuntium posset mitti: nisi fortè non fictum sed verum latronum vel aliũs generis periculũ itineri immineret. Nam tunc aliquantulo cumulatius esset iustum. Hæc autem pretia adeò sunt exilis momẽti, vt nihili apud campsores fiant. *Secunda cõclusio.* Quocirca adhibetur secunda conclusio: Pro cambijs intra regnum soluendis nulla potest æquitate pretium recipi. De illis enim loquor pretijs tantæ æstimationis, quanta campsoribus in vsu esse solet. *Probatio.* Probatur: quoniam illa non fiunt caussa transferendæ pecuniæ. Quoniam ad id neque labores necessarij sunt, neque propter itinerum pericula industria aut diligentia, quę sint aliquo pretio digna. Et ideo manifestum est eiusmodi fœnus pro ratione temporis exigi quo differtur solutio. Neque de hoc vllus eorum, qui bene morati sunt, ambigit. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Cambia quæ re vera eodem loco aut parùm distanti in eadem prouincia redhibenda sunt, licet fieri fingantur ad nundinas aliorũ regnorum, neutiquàm ab vsuræ labe elui possunt: sed inter ea, quæ propriè dicuntur sicca, primum habent locum. Quare illa quę Mediolani, verbi gratiâ, fiunt per Genuam, aut Venetias, aut per Brugas: & Metinæ per Lugdunum, aut per Flandriam: si re vera qui Mediolani aut Metinæ recipit, non habet in illis locis pecuniam, neque sperat habere vt illic soluat: sed vbi recipit, indiget, & illic est soluturus: quidquid cãpsores fingãt, impudentia cãbia sunt, vt suprà sub titulo de cambio ratione loci adnotauimus. Hæc enim sunt figmenta & palliamenta quibus campsores nobilium bona deglubunt. Sciunt enim dum ciues qui mercaturã non exercent, cambia ab ipsis exposcunt, nullos habere apud Flandriam numos, & nihilominus cogunt eos vt ad suos ipsorum campsorum ministros literas dirigant qui cambia remittant. Non solùm ergo hominibus vt illic diximus, immo & Deo ipsi imponere isti pergunt. At verò aiunt, nihil mea refert soluturúsne sit mihi alibi an non. Porrò autem *Syluester.* his Syluester respondet verbo, vsura quarto. §. nono, quòd quando cãpsor id scit vel præsumit, in vsuræ vitium mergitur: quia bene scit nullum recipere pretium nisi pro tempore: sicuti ille facit, qui fictitios boues à rustico emit, quos nõ habet, eosdemque illi locat qui saluos sustentet, & operarum mercedem soluat. Et quò vsuræ huius venenum apertiùs patescat, fac ciuium quemlibet qui non est campsor, illa calliditate tribuere alteri suam pecuniam auctiorem sibi restituendam, nunquid non vt manifestarius vsurarius haberetur? Cur ergo non etiam campsor? Multò autem impudentiùs eadem fiunt cambia à Metina in Villalon, aut in alteram Metinam: quamuis in virtute eodem recidat, etsi nominẽtur per Flandriam aut per Lugdunum. Nam, vt dicebamus, si in nundinis Hispanis facienda est solutio, eodem recidit. Quapropter illa cambia quæ in Italia intra eandem prouinciam fiunt, nempe Mediolani per Florentiam aut per Genuam, nescio quo posSint modo personari, ne appareant vsuraria: cùm planè pretium non ratione loci, sed ratione temporis, augeatur.

Ad primũ argumentum. AD prius igitur argumentum iam responsum est. *Ad secundum.* Ad posterius autem respondetur, vt superiùs dicebamus, quòd intra eandem prouinciam fieri non potest cambium præsentis pro præsenti pecunia diuerso valore æstimata. Sicuti inter diuersas prouincias & regna. Nam in diuersis prouincijs varietas inde prouenit, quòd in vno loco pecuniæ inopia laboratur: in alia verò vbertate fruitur. In eodem autem regno discrimen hoc haberi non potest, nisi habita ratione diuersorum temporum: vt si modò maior sit copia & timeatur in futuris nundinis inopia: & sub hac spe cambiri, vsura esset ratione temporis, vt superiori quæstione explicatum est.

ARTICVLVS II.

Vtrùm cambia quæ licet ad primas nundinas fiant tempore & loco distantes, tamen quo longius distant, pretiosius fiunt, sint licita.

Primum argumentum.

POSTREMVS denique cābiorum scrupulus est, vtrum quo proximæ nundinæ alterius loci distātius absunt, pretiosius fieri posſit cābium? Et arguitur à parte affirmatiua. Cambire in primas nūdinas quātocunq; tempore distātes, nulla est vsura, vt suprà declaratū est. Quòd si fiat extra regnū, potest maior pecunia pro minori, & ecōuersò, cambiri, vt est etiā definitū: quo autem distātiores sunt tempore nūdinę, plures sunt qui cābiorum pecuniā petant: ergo nihil obstat quo minùs cambiū pretiosius fieri posſit. Quandoquidem vberiorem recipientium numerum pretium cambiorū auget, si ex corrupta radice non pullulet. In contrarium est quòd augmentum hoc prouenire videtur ex hoc quòd diutius expectatur solutio: quod vsuræ testimonium est.

HVNC articulum ob ea potiſsimùm cambia adiecimus, quæ apud nostrates in more sunt: nempe propter cābia quæ inter Castellanos ac Lusitanos celebrantur. Enimuero si cambiū ad nundinas eiusdem prouinciæ fiat, iam satis dictùm est non esse licitum plus recipere, propterea quòd nundinæ plus distent. Nam illic sola temporis ratio habetur. Quādo verò cambium extra prouinciā fit, tunc est dubium, eò ꝙ vel valor pecuniæ diuersus in altero loco, vel translatio videtur cambiū iustificare: dū nundinæ distantiores sunt tempore. Praxis ergo cambiendi à nobis ad Lusitaniam est, ꝙ cùm illic nō sint nundinæ, sicut de Roma dictū est, nō cambitur nisi ad certum tempus. Diuersimodè tamen à nobis ad ipsos quàm econuersò.

Explanatur quæstio proposita.

Campsoria enim pecunia quæ Metinæ suscipitur, soluenda est Olyſsipponæ post integrum mensem: & cùm illic, vt de Flandria hoc tempore dictū est, non sit tanta pecuniæ copia, pluris apud illos q̃ apud nos æstimatur: ob idq; ille qui Metinę mille numerauit, licet aliquantulo minus reciperet Vlyſsipponæ, tamen sicuti de illo diximus qui Metinæ modò numerat & recipiat in Flādria, tantum recipit. Et si tantundem in forma recipiat, plus tamen recipit in valore. Et ideo cambium lingua nostra vocatur, Ad par: hoc est quòd idem prorsus recipitur quod confertur: cùm tamen illud par Lusitaniæ valore sit maius. Sed dicere possunt mercatores, ratione trāslationis pecuniæ illud lucrū esse licitum. Attamen in remiſsione quæ illinc ad nós fit, venenosior latet anguis. Remittitur enim ad primas nostratū nundinas. Sed quo plus distant, plus mercedis exigitur: & solent plurimū quatuor mēsium induciæ concedi. Obtendunt autem cāpsores non illud plus recipere propter tempus, sed quia plures tunc sunt qui cābia recipiāt.

Caietanus.

Et quidem Caietanus in illo suo celebri opusculo, cap. 7. huic cāpsorum caussæ apertè fauet: admonet siquidem diligenter notandum, nō esse sufficiens signum iniusti contractus minus dare pro cābio, dum tempus multū interiacet ante nundinas, plusq; quando proximæ sunt nundinæ: hoc est cāpsorem qui prius numerat minus dare quādo distantiores sunt nundinę: plus autem, quando sunt propinquiores: vt eandem recipiat pecuniam: id est plus lucrari propter longius dilatū tempus. Sic enim est obscura eius litera explicanda. Nam forsan, inquit, hæc consuetudo introduci potuit, propterea ꝙ ad longius tempus pauciores sunt campsores qui locum habent venditorum, pluresq; cambia recipientes. At verò profectò nisi ego grauiter decipior, non possum nō mirari ꝙ hanc indulgentiā vir tantæ eruditionis camsoribus obtulerit.

Prima conclusio.

Ad quæstionem ergo duabus cōclusionibus respondetur, ad cābia quæ ad Lusitāniā fiunt peculiariter accommodatis. Prior. In pretiū miſsionis pecuniæ hinc illuc, recipi quidquā nequit, nisi quanti æstimaretur simplex trāslatio pecunię, iuxta formā explicatā quæstione secunda. Itaq; si centum ducati qui Metinæ mille centū argenteis regalibus æstimantur, valent Vlyſsipponæ mille forsan tercentū, campsor non potest recipere Vlyſsipponæ nisi mille centum: & tantillum fortè insuper quantum valeret illa translatio, quæ profectò dum per literas fit, non magno æstimanda est. Quocirca cùm, vt vsus habet, longè plus recipiatur, eiusmodi cābia culpa non carent.

Posterior conclusio.

Posterior conclusio: Neque remiſsio pecuniæ illinc ad nos maiori prorsus digna est quàm eiusdem pecuniæ trāsportatio valeret.

Probatio vtriusq; cōclusionis.

Has simul conclusiones vnica ratio ex superioribus collecta satis probat. Pecunia enim vnius loci non potest in alium cābiri nisi altero duorū modorū, vel ratione translationis pecuniæ, vel quia in vno loco propter eius raritatem pluris æstimatur quàm in altero, in quorū neutro nulla haberi potest temporis ratio, sed laboris in transportando, & præsentis æstimationis amborū locorum. Sed refulget hic lucentiùs ratio occluditurq; magis via palliandi vsuras, propterea ꝙ nullū hic patet suffugium ad nundinas: quæ quidem in Lusitania non fiunt, vt expectetur quantū illic sit valitura pecunia. Præterea quòd in remiſsione inde ad nos manifesta comitatur vsura, palam inde fit, ꝙ quanto maius est temporis interstitium vsq; ad nundinas, maioris æstimantur cābia. Et quo ad argumentum à nobis præfactum, ac perinde ad opinionem Caietani, respondeamus: Manifestum est quòd numerosior multitudo recipientium cābia non aliunde nascitur quàm quòd laxiores indulgentur ad soluendum induciæ. Quare illa de caussa augere pretia, manifesta est iniquitas. Secus si (vti quæstione præcedenti diximus) idem receptorum numerus aliunde augeretur.

Scrupulus.

Præterea, & inde detegitur vsuræ facies ꝙ campsores Metinenses propterea ad id cogunt cambiorū receptores ad soluendū primo mense, vt inde postea longior sit temporis distantia vsque ad proximas nundinas vt locupletiùs remittantur. Sed rogant fortè campsores quomodo cambient? quia nō potest primo mense sibi Vlyſsipponæ pecunia solui in numerato, propter eius qui illic est raritatem, sed in remiſsiuis chirographis: & ideo coguntur illo tempore cambire quo proximæ nundinę longè distāt.

Solutio.

Respondetur autem ita iustè cambire posse, si nullā prorsus temporis rationem habeant, hoc est eodē prorsus pretio cambiant, dum nundinæ per quatuor menses absunt ac si intra mensem essent. Haud equidem nescio quàm plurimos ab alijs multiplicari cambiorū modos, quos nos consulto missos fecimus.

cimus: tum quòd adeò sint obscuri vt nullatenus possint lectorem informare: tum etiam quòd omnia summatim fundamenta me arbitror tradidisse, per quæ de singulis potest quisque oculatissimus iudicare. Nam fateor, nisi qui mediocris fuerint ingenij, & attenta consideratione rem fuerint speculati, præterea ab ipsis camporibus instructi, non possunt ad tanta quanta hac arte accidunt ambigua, respondere. Bellorum enim calamitas, quam ciuium peccata in rempublicam inuehere solent: in caussa potissimùm esse consueuit, vt reges pecuniam vndique & maximè ex famosis nundinis cambiorum viâ corradant. Atque hac de caussa cambiorum turba & sæpè præter legem permittitór. Sed fieret multò consultius, si in tali calamitate Rex secum tantùm eadem sineret cambia fieri, ceteris verò interdiceret: nam cùm non sit par in ceteris ac in ipso necessitas, non debet fieri consequens, vt si cum rege fiant, fieri debeant cum ceteris. Quamuis quæ personatæ vsuræ sunt, neque cum rege licitæ fiunt.

De cābiorum ministris. De ministris autem cambiorum, per ea quæ superiori libro de vsurariorum famulis dicta sunt, iudicari potest: quamuis in cambijs celebrandis noua quæpiam de illis adnotanda supersunt. *Dubium.* Est enim dubium an qui cambium nomine aliorum recipit, tutò id faciat. Exempli gratiâ: Sunt locupletissimi mercatores qui regi potissimùm pecuniâ succurrunt, neque ingenti fœnore: sed aiunt tanquam eius ministros se ex multis locis campsoriam colligere pecuniam, quam ei contribuant: & ideo mundos esse ab omni vsuræ labe, si quas vsuras soluunt, ab ipso recipiant. *Solutio.* Hic autem multa sunt consideranda, Accipere enim nomine regis dupliciter cōtingit: immo verò vno tantùm cōtingit re vera modo, sed ipsi alterū fingunt. Ille inquam propriè cambiū accipit nomine regis, aut alius magnatis, aut mercatoris, qui tanquam eius famulus id exequitur: putà quia eius œconomus est, vel à secretis, &c. itaque ipse non fit debitor cambij, quod recipit, neque postea tanquam suum tribuit regi: sed rex est qui per illum recipit. Et talis minister nullam vsuram committit, sed accipit vice domini ad vsuras: quod vrgente necessitate licitè fit. Sed alius est, qui licet fingitur minister regis, non est tamen: nempe mercator aut campsor qui aliunde ad vsuras accipit vt regi sub eisdem vel maioribus tribuat. Exempli gratiâ: Petrus accipit à Paulo & à Ioanne &c. & dat regi: itaque rex non cambit cum Paulo vel Ioanne, sed cum Petro, qui fit dominus pecuniæ. Hic ergo personatus fit regis minister, cùm officium campsoris exerceat: & ideo accipere ad vsuras, peccatum illi est: non solùm quia id facit absque propria necessitate, verùm quia ad vsum illicitum accipit: ac perinde ea sub vsuris regi tribuere, aliud est ei nouum peccatum vsuræ. Id quod ex alio eorum vsu fit etiam apertius. Aiunt enim, quòd qua ratione possunt aliunde sub fœnore pecunias disquirere, quas regi tribuant, possunt & suas tribuere proprias. Hoc ergo non faciunt nomine alterius, sed proprio. Quare de istis citra dubium vllum, si cambia faciant vsuraria, verè vsurarij sunt. *De cābiorū proxenetis.* De cambiorum autem proxenetis, hoc est de intercurrentibus cōstituentibusque inter partes cambiorum pretia, non dubito quin adeò sint vsurarum ministri, vt eodem conuoluantur vitio: quamuis peiùs illi qui factores campsorum sunt, & ipsorum nomine cambia faciunt. De his ergo factoribus qui aliorum nomine cambia faciunt, magna est dubitandi ratio, quando & quomodo ad restitutionem teneantur. Ad quod ideo in calce huius disputationis respondere pro captu nostro est operæ pretium. Et quidem si scientes ac prudentes vsuraria cambia faciant, ad restitutionem indubiè tenentur: idque ratione acceptionis, quæ illis peccatum est: etiam dum nihil sibi lucri acquisierint. Si autem ignoranter & bona fide, arbitrantes cambia esse licita, vsque adeò, vt (si accidere potest) ab omni sint culpa incolumes, liquidum est non teneri ratione acceptionis: teneri tamen videntur ratione rei acceptæ, cùm posteà cambiorum iniquitatem resciuerint. Saltem dubio procul tenentur, quando aliquid lucri apud ipsos remansit. Si verò nihil illis prorsus ex lucro prouenerit, dare in primis tenentur solertissimè operam vt illi quorum nomine cambia fecerunt, restituant.

Dubitatio. Si autem id perficere nequeant, tunc meritissimò dubitatur, an ijdem ipsi restituere teneantur. *Primū argumētum à parte negatiua.* Neque dubium facilis solutionis est. Enimuerò quòd nullatenus teneantur, ex illis radicibus argumentum coruitur quas libro quarto sub titulo de resti. iecimus. Haud enim aliunde quàm ex altero duorum capitum vinculum restitutionis nascitur: scilicet aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptæ. Qui autem accipiendo nullam prorsus commisit culpam, non tenetur ratione acceptionis, nisi in mutuo & similibus, vbi promisit reddere. Hoc patet vtroque iure: nam tota lex Aquilia, quæ de iniur. & damno dato scripta est, nemini actionem dat nisi contra eum qui in culpa fuerit. Et extrà, de iniu. & damno dato, can. si culpa. non dicitur si caussa tua, sed si culpa tua datum est damnum. Vnde neque in practica, neque in foro exterioris iudicij, vllus damni aut iniuriæ condemnatur nisi qui in culpa fuerit, saltem leuissima. *Argum. 2.* Accedit & quod suprà diximus, quòd si quis à latrone partem furti dono susceperit quod consumpserit, neque factus fuerit inde ditior, nullatenus teneri: isti ergo factores ratione acceptionis non tenentur, neque apparet teneri ratione rei acceptæ postquàm nihil prorsus lucri eos tetigit. *Solutio.* Hæc argumenta hanc profectò negatiuam partem concluderent, nisi quòd ignorantia iuris nunquam, aut vix vnquam, prorsus excusat, nisi homo sit agrestis, & ius valde reconditum. Cambiorum autem vsus adeò publicitus malè audit, vt nemo sibi prætexere queat excusationis clypeum, nisi peritos bona fide consulat, quin verò peritissimos atque homines precipui nominis: adeò omnes clamant periculosissimam artem esse. Quocircà ego non auderem istos prorsus saltem à toto excusare. Sed si soluendo sunt, tenentur creditores conuenire, & cum ipsis de re componere vt aliquid soluāt: aliquid verò eis condonetur.

FINIS LIBRI SEXTI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER SEPTIMVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

HACTENVS de iustitia & iniustitia, earumque partibus subiectiuis, hoc est speciebus huic virtutis generi subiectis, dictum est. Amodo de partibus eius potentialibus, id est, illi annexis subsequitur vt dicamus. Dicitur enim pars potentialis virtus illa, quæ cùm non sit eius directè subiecta species, eò quòd non omnimoda ratione cum illa conuenit, nihilominus propter aliquid, quod vtrique commune est, ad illam ceu ad capitalem reducitur. Exempli gratià: Absoluta iustitiæ ratio tria comprehendit. Primum, quòd est vnius ad alterum. secundum, quòd versatur circa debitum: ac tertium, quòd æqualitatem soluti ad debitum constituit. Liberalitas autem licet non versetur circa debitum, est nihilominus ad alterum, cui per ipsam beneficium confertur. Ob idque licet non sit iustitiæ species, reducitur tamen ad illam ceu pars eius potentialis. At religionis virtus quæ inter nos & Deum consistit, circa debitam quidem reuerentiam & famulatum, quem ei debemus, versatur. Sed tamen quia Deo, vt auctor est quinto Ethicor. Aristoteles æquale reddere non possumus: hac ratione, à vera ratione iustitiæ deest: quapropter reducitur ad iustitiam: tametsi ratione obiecti longè sit quàm illa præstantior. De liberalitate autem ac misericordia, deque id genus ceteris, quæ longiùs à iustitia distant, nihil præsenti Opere tractare decreuimus, sed de religione. Neque verò de cunctis eius partibus: abiret enim Opus in immensum: sed de his tantùm quæ cum iustitia coniunctiorem habent affinitatem, nempe de voto: quippe quod reddere, ad fidē pertinet, quæ est iustitiæ fundamentum: ac de decimis, & simonia: quæ, nisi quòd materia differt, simillima est vsuræ, sacrilegaque iniustitiæ species: & postremò de his quæ ipsi vicissim, præsertim episcopi, tum populo, tum ecclesijs debent, tam in eleemosynis quàm in residentia. Præsens ergo Septimus liber in voti sermone versabitur. Neque nobis vitio dandum est, quòd ordinem quodammodo Diui Thomæ non insectamur. Nam tum quòd decimarum tractatus simoniæ disputationi affinis est, quæ voti sermonem subsequitur: tum etiam, quia spontaneæ promißionis consideratio illam antecedit, qua obligatio consideratur reddendi id quod debetur: in hoc septimo agere constituimus de voto quo Deo aliquid vltrò promittitur, & in subsequenti de oblationibus ac decimis, quæ eidem debitæ sunt. Aristot.

QVÆSTIO PRIMA,

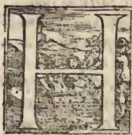
DE SVBSTANTIA VOTI.

S.Thom.2.2.quæst.88.

ARTICVLVS I.

Vtrùm votum ſit alicuius rei poßibile, ad quam vi præcepti non tenebamur.

Primum argumentum.

HVNC ſtatim in fronte articulum proponimus: Vtrum votum ſit rei alicuius poſsibile, qua anteà vi præcepti non debebamus? Nam ſi nihil eſt quod Deo non ſit vigore præcepti debitum, inanis eſt vouendi religio. Et arguitur à parte negatiua: Nihil operis præſtare Deo poſſumus, quod ei non ſit à nobis tenore præcepti dilectionis ſuper omnia debitum: ergo vanum eſt quidpiam vouere. Probatur antecedens: Tenemur eum diligere ex toto corde, ex tota mente, & ex totis viribus: ergo nihil eſt, quod virtute huius maximi mandati non illi debeamus. Secundò: Ille nos de nihilo creauit, ſuaque miſericordia paſcit, & ſuſtentat: ergo quidquid ſumus, atque adeò quidquid operari poſſumus, illi debemus. Immo verò, vt etiam Ethnicus ipſe *Ariſtot.* Ariſtote. 5. Phyſic. agnouit, nihil ei poſſumus pro ſuſceptis beneficijs par rependere: nihil ergo ei aliâs indebitum ſpondere poſſumus. In contrarium autem reclamat tota ſcriptura ſacra, vt Deuteron. 23. Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, & Pſalm. 75. Vouete & reddite Domino Deo veſtro.

HANC quæſtiunculam, licet ſcholaſticis inſolitam, quam ſuperficie tenus in calce ſecundi libri tetigimus, toti huic noſtræ diſputationi præ foribus affiximus, vt Lutheranis obuiâ occurreremus, qui hanc vouendi religionem futilem & commentitiam contendunt. De qua re illos lib. 3. de natu. & gra. *Lutherus.* cap. 2. in iudicium detulimus. Lutherus inquam in ſuo damnato Opere De votis monaſticis, demoliri nititur morem hunc eccleſiaſticum: quoniam res eſt, inquit, ſine auctoritate & exemplo ſcripturę, merumque ac perniciosum hominum inuentum. Audi monachum, quanto impetu ſuum euomat inſtitutum: idque poſteà Lutherani in ſuis dogmatibus cõfirmare ſtuduerunt. Fuit enim Lutherus omniũ *Vvicleff.* hæreſum Vvicleff fidus atque impudens renouator. Ille quippe molimen hoc fuit anteà molitus. Contra quem celeberrimus Thom. Vvald. tomo 5. de ſacramentalibus, titu. 9. c. 83. & 84. doctiſsimè, *Thomas Vvaldẽſis.* diſertiſsimeque de hac re diſſeruit. Sed vt alios omittamus, rationem originemque erroris huius, vt nos *Geminus fons vnde Lutherus præteritũ errorẽ hauſit.* loco citato explicuimus, ex duobus fontibus Lutherus deduxit. Primus fuit: quòd putauit præcepto dilectionis Dei ſuper omnia teneri nos ad omnia opera officiaque illi offerenda, quę facere poſſumus: vt in primo argumento dicebamus. Vnde continuò intulit, non ſolùm nullum eſſe opus quod non ſit naturâ ſua præceptum, verùm & nullatenus mortales in hac vita poſſe illud præceptum ſatis implere. Quapropter ait quemcunque quantumcunque iuſtum in omnibus operibus delinquere, vt articu. 31. & 32. ad Leonem adſtruit. Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis modum quocunque præcepto cõcludi: quem quidem modum cùm pro ratione præcepti adhibere non poſsimus, quocunque opere delinquimus. Sed tamen miſericordia, inquit, Dei eſt, quòd nõ nobis eãdem omiſsionem imputet. Ex quo ſibi ipſis inferunt nullum eſſe ſupererogationis opus, quod eſſe queat peculiaris materia voti. Alter iſtorum putidus fons extitit, quod opera iuſti debent liberrimè fieri: votum autem neceſsitatem infert, ac ſubinde libertati obſtat. At ſecundi huius capitis error quæſtio ſubſequenti monſtrabitur. *Auctor libro de natura et gratia.* Primum tamen expugnauimus loco citato: nimirum oſtendentes quemadmodum in illa blaſphemia perſiſtant, quòd Deus nos ad impoſsibile obliget. Hæc autem expugnatio nihil ad præſens. Sed idcirco de hoc errore meminimus, vt radicem panderemus ex qua illas in nos blaſphemias depromunt: porrò quòd diſtinguamus à præceptis conſilia: cùm tamen omnia ſint præceptis cõprehenſa: Item quòd putemus aliqua eſſe opera ſupererogationis, per quæ homines & nos præcipuè monachi ſatisfacere gloriamur: non ſolùm pro noſtris, verùm etiam pro alienis delictis, de quibus ſubinde ſupererogationis operibus vota emittimus. Fuit tamen hæreſis hæc aduerſus Pelagianos condemnata: vt refert Aug. *Auguſtin.* in epiſtola ad Paulin. Vbi ex decem eorum erroribus illum quintum facit, quòd diuites baptizati tenerentur renuntiare omnibus diuitijs. *Concluſio catholica.* Reſpõdetur ergo ad quæſtionem catholica concluſione: Prę- ter opera præceptorum ſuperſunt alia nõ debita, quorum votum emittere iuſtum eſt, ac celebre religionis officium. Concluſio tum frequentibus vtriuſq; inſtrumenti teſtimonijs ſtabilitur, tum etiam lo- *Prima probatio.* cupletiſsimis ſanctorũ exemplis, ac ſubinde ineluctabili ratione. Oracula enim veteris legis iam cœpimus ex Deut. 23. citare: & ex Pſal. 75. Extat & Num. 6. lex: Vir ſiue mulier cùm fecerint votum vt ſanctificentur, & ſe voluerint domino conſecrare, à vino & omni quod inebriare poteſt, abſtinebunt. Et eccle. 5. Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere. Et Prouer. 20. Ruina eſt homini deuotare ſanctos, & pòſt vota retractare. Neque verò ſe ſatis ab his iaculis ab clypeo illo protegunt, quòd vetus lex iampridem cum ſuis præceptis eſt antiquata: nam hæc nõ ex ceremonialibus habentur, aut iudicialibus quæ abolita ſunt: ſed planè inter moralia quæ naturæ iure perdurãt. Immo verò quò iſtorum cæcitas apertiùs deprehendatur, Ethnicorũ mos locupletiſsimo teſtimonio eſt ipſiſsimo naturæ iure hãc vouendi religionem fundari: ſanè quibus ſemper vbiq; terrarum ſolenne fuit tã rebus afflictis, quàm pro lætis victorijs vota ſuis delubris nuncupare. Vnde Liuius lib. 1. Tullus, inquit, in re trepida duodecim vouit

Salios,

Salios, fanaq; Pallori & Pauori. Et Psaltes legem prospiciebat Euangelicã vbi aiebat, Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Sacrificium enim laudis sacrosanctum cõiuium nostrũ est, cui conuenit reddere vota. Mox & patrum exempla perpetuò durant, vt illa imitemur. De Iacob autem legitur Gene. 28. votum vouisse Deo. Et de Anna Samuelis matre. 1. Regu. 1. Et vt reliquos sileamus, ex illo Lucæ 1. Quoniam virum nõ cognosco. clarè colligitur sacratissimæ Virginis votum, vti August. asserit in lib. de nuptijs & concupiscentia: & refertur 27. q. 2. can. sufficiat. Et in noua lege de Paulo legitur, Actu. 18. totondisse sibi caput in Cenchris, quòd haberet votũ. Et in Euangelio Matth. 19. constat votorũ instituta Christo esse probatissima. Ait enim primùm esse eunuchos, qui se castrauerunt, hoc est, sua spõte, absq; legis vinculo, propter regnũ cælorum. Et ne cõtrà cum Lutheranis existimaretur præceptum, subdit: Qui potest capere, capiat. Cuius instar ait 1. ad Corint. 7. Pau. De virginibus præceptum nõ habeo: cõsilium autem do. Deinceps subsequitur adolescentis historia: qui Christum interrogatione pulsans quid faceret, vt vitã haberet æternam, respõsum accepit, vt seruaret mandata. Cui rursus dicenti cuncta à iuuentute custodisse, respõdit Christus: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me: vbi apertè perfectionis statum à præceptorũ materia discreuit. Ait enim primùm: Si vis ad vitam ingredi, tanquã de re necessaria. Quare vt legitur Marc. 10. postquàm adolescens respondit omnia seruasse, intuitus eum Christus, dilexit eum. Vnde fit cõsequens, non fuisse mentitum, licet Hieron. & Orig. ad cõtrarium annuere videantur. Ob idq; Dominus cupiens eum ad vberiorem frugem promouere, culmen ei perfectionis monstrauit, quo post præceptorum fundamentũ in consilijs prominet. Quocirca ilicò Petrus publico Apostolorum nomine subdit: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? Super quo loco Aug. lib. 17. de Ciuitate Dei, cap. 4. ait: Hoc votũ potentissimi vouerant, iuxta illud 1. Reg. 2. Dans votum voventi. Constat ergo Apostolos voto se obsequio Christi cõsecrasse. Hæc autem nõ est loci præsentis locupletiùs disserere: quæ rursus q. 5. sub titulo de voto religionis, in mentem redibunt. Sed expediebat statim in libri vestibulo rationem patefacere, cur extra præcepta materia pateat multa vouendi, quæ nõ sunt lege debita. Ratio ergo cõclusionis de cõtrario principio, quàm quo Lutherani nituntur, ducitur hæc: Plurima extant opera, ad quæ nullum nos cogit præceptum, multaque alia, à quibus neque legis prohibitio nos arcet: ergo voto possumus & ad illa nos obligare, & ab his nos cohibere. Probatur antecedens: Prouidentissimus Deus in edendis legibus, quibus nos cogeret, nõ tantùm ad id aspexit, quod nos illi procreationis beneficio deberemus, quodq; à nobis posset absoluta auctoritate exigere: sed cũ omnia suauiter pro cuiusque cõditione disponat, ad id prorsus quod vniuersi mortales secundùm imbecillem naturam nostram præstare sufficiebamus: nam lex omnes æquè obligare debet: atq; ad id maximè, quod tum ad eius cultũ, tum ad nostram mutuã charitatem necessariũ erat. Hoc autem nõ est quidquid vnusquilibet totis suis viribus efficere potest: sed ea prorsus quę in Decalogo cõtinẽtur, & quę illi tanquã ibidẽ implicita appẽdẽt: ergo reliqua omnia in nostra sunt posita libertate, faceréne ea velimus an secus. Idq; apertiùs cõfirmatur. Deus naturę auctor pręter sacramẽtorũ decreta nihil nobis aliud edixit, quã quod ipsa pręcepisset: natura autẽ nõ obligat vniuersos vt vnusquisq; quantũ potest, faciat: ergo neq; Deus. Aliàs nõ omnes ex æquo suis legibus obligaret: cùm nõ omnes æqua valeant. Est ergo nihil minùs quàm vesania sic de Deo sentire vt isti prædicant. Colligamus igitur multa nobis esse extra præceptorum lineam arbitraria & libera, quæ sint nobis votorum materia. Adde, quòd votorum materia, vt paulò inferiùs patebit, nõ modò sunt consiliorum opera, verũ & præceptorũ. Sed hactenus locuti sumus de illa peculiari, quæ nõ nisi voti obligatione sit debita.

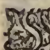
Probatio secunda. *Augustin.* *Hieronym.* *Origenes.* *Augustin.* *Ratio cõclusionis.* *Confirmatio.*

AD primũ igitur argumentũ in cõtrarium, negamus maximo illo dilectionis mandato omnia cõplicari opera, quæ quisque exhibere potest: sed satis est sic tota mente, & anima & viribus Deum diligere, vt nihil eidem dilectioni aduersum admittamus: quod quidem in hac vita per Dei fauorem & subsidiũ implere possumus. Dupliciter quippe, vt 2. 2. q. 10. 4. ar. 6. auctor est S. Tho. pręceptũ hoc impleri potest. Vno modo perfectè: scilicet dum ad finem peruenitur quem Deus intendit. qui sanè est, vt homo se illi omnimodo amore cõiungat, vt neque venialiter delinquere, nec alium admittere amorem queat. Atque hoc fiet in patria, quãdo secundùm verbũ Apostoli 1. ad Corinth. 15. Deus erit omnia in omnibus. Vnde August. lib. de perfe. iust. Illa, inquit, plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur: Diliges Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo. Sed alio modo impletur imperfectè, quãdo scilicet etsi non perueniatur ad finem: tamen à regula nõ receditur, quæ illuc ducit. Et isto modo impletur in via. Quare impletio hæc nõ eò dicitur imperfecta quòd nõ sufficiat ad euitandã culpam, sed quòd per ipsam nõ assequimur fidem. Vnde idem August. lib. de spiritu & lit. cap. 26. inter militantem vitam & triumphantem sic discernit quòd ad iustitiam huius vitæ quæ illo dilectionis mandato præscribitur, satis est non peccare. Neque id, inquit, deputandum est culpæ, quòd nondum potest hic esse tanta Dei dilectio, quanta illius erit, dum à nobis conspicietur. Ad secundum autem respondetur, quòd licet quidquid sumus, figmentum Dei sumus: non tamen quidquid operamur, ei virtute præcepti debemus: vtpotè qui suas leges naturæ nostræ tenuitate admetitus est.

Ad primũ argumẽtũ. *D. Thomas* *Augustin.* *Ad secundũ argumẽtum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm votum in solo voluntatis proposito perficiatur.

SVPPOSITO, votum esse possibile propter liberam materiam, quæ extra præceptorũ obligationẽ superſit, quæritur de eius substãtia, quæ per definitionem innotescit. Atqui ordine Peripatetico prima inuestigatio est de genere: ac subinde de forma definitionis: secunda de materia. Primũ exploratur in hoc articulo, atque alterum in sequenti. Compertissimum

ergo cùm sit, votum esse actionem humanam. quaeritur cuiusnam sit potentiae actus, vtrum scilicet sit voluntatis propositum, an verò intellectus promissio. Et arguitur, quòd sit propositum. *Primum argumentum.* Est enim multis recepta definitio voti, quòd sit cóceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid, vel faciendum vel non faciendum se Deo obligat: propositum autem huiusmodi firmum solo voluntatis motu perficitur: ergo votum in tali proposito consistit. *Argum. 2.* Secundò & vox rem ipsam ostendit. Dicitur enim votum à voluntate: nam id quisque proprio voto facere dicitur, quod voluntate facit: etiam ergo promissio non nisi rationis opus sit, fit cósequens, vt in voluntate votum consistat. *Argumẽ. 3.* Tertiò, illic votum perficitur, vnde obligatio nascitur: nam haec est voti genuina virtus: obligatio autem ex solo proposito absque vlla promissione exoritur: ergo illic votum consummatur. Probatur minor: Per hoc, quòd quis mittit manum suam ad aratrum, obligatur ad opus, secũdùm illud Luc. 9. Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, est aptus regno Dei: nempe quòd obligationem frangit: per hoc autem quòd quis opus proponit, mittit manum ad aratrum: ergo illic fit obligatio, atque adeò votum. In contrarium est illud Ecclesia. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Vbi quod priùs nominatur votum, ilicò nũcupatur promissio: in qua ideo eius est substantia posita.

Prima voti acceptio. Ad quaestionis elucidationem hoc primùm de nomine notandum est, quòd est Latinis celebre idq; duplicis significatus. Est enim verbi illius nomen, quòd est, vouere: hoc est promittere: non cuiq; sed Deo, vel diuis. Promittere siquidem, pollicerique, & spondere, communia verba sunt pollicitationum quae vel Deo fiunt, vel hominibus: vouere autem eam praecisè significat, quae fit Deo. Est nanque votũ, vt in subsequentibus patebit, religionis promissio, ac virtus, qua soli Deo eiusque sanctis seruimus. *Cicero.* Vnde Cicero ad Atticum: Ego me maiore religione quàm quisquam fuit vllius voti, obstrictum puto. Quocirca vota nuncupare, est diuis voce polliceri, & destinare pro felici rerum euentu. *Secunda acceptio.* At verò quia id quod à Deo votis, hoc est oblatis promissionibus deposcimus valde desideramus, inde vsu venit, vt desiderium ipsum votum dicatur. Vnde voti compotes dicimur, & pro voto succedere gaudemus dũ nostra assequimur desideria. Et vota facere idem est quod optare, auere, & precari. Hic autem non vsurpatur nomen in hoc posteriori, sed in priori significatu: vt vouere sit vota emittere, & quod Latinè dicitur, vota suscipere: hoc est aliquid Deo sanctè polliceri. His praehabitis ad quaestionem duabus conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prior est: Ad votum tria ex necessitate requiruntur. Primò quidem rationis deliberatio. Secundò verò propositum volũtatis. Sed tertiò promissio, in qua ratio perficitur voti. *Probatio conclusionis.* Probatur: votum obligationem secũ affert ad aliquid faciendum vel cauendum: obligatio autem quae ex propria voluntate nascitur (nam secus de illa, quae oritur ex lege) per medium promissionis fit: ergo ante promissionem nullum est votũ. Probatur minor: Obligat se homo alteri non aliter quàm ordinando se illi, offerendoq; id ad quod obligatur: ordo autem est opus rationis. Quare sicut imperando (qui est actus prudentiae) ordinat homo ac disponit quid fieri à suo famulo debeat, & deprecando quid sibi per superiorem fiat, sic promittendo ordinat, quid ipse pro alijs facere disponat: atq; adeò in hoc rationis actu consistit obligatio, ac subinde votũ. Promissio autem ex faciendi proposito proficiscitur: propositum verò, cùm sit actus deliberatae voluntatis, deliberatio rationis antecedit: ergo tres isti actus sunt ad votũ ordine necessarij. Adde, quòd cùm ex promissione obligatio emergat, debet ei innotescere cui fit. Est autem hoc inter homines ac Deum interstitium, quòd cùm nobis non nisi vocibus aut exteris nutibus aliena mens innotescat, nõ potest homo homini, nisi voce aut signis quidquam promittere. Vnde Prouer. 6. Illaqueatus es verbis oris tui. Deo autem (cui intima cordium patent, secundùm illud 1. Reg. 16. Homines vident ea quae parent, sed Deus intuetur cor) per solã mentis loquelam fieri potest promissio. Quo fit, vt si voti essentiam ac necessitatem spectes, in intellectu absque vlla voce consumatur. *Postrema conclusio.* Posterior cõclusio: Solent nonnunquàm duo alia superaddi voto, quae sunt illi accidentaria. Sed nihilominus ad eius attinent expressiorem firmitatem: vtpura externa oris pronuntiatio: secundùm illud Psal. Reddam tibi vota mea, quae distinxerunt labia mea. Quae quidem verba non sunt respectu Dei necessaria sed respectu nostri sicuti vocalis oratio, ad expergefaciendos nostros animos, excitandosque mentis oculos in Deum. Secundò etiã acciri solet aliorum testimonium, vt nõ solùm Dei metus, verùm & humanus pudor firmiores nos reddat, ne voti fidem defringamus. *Magister sententiarum.* Quò forsan allusit sententiarum Magister in 4. dist. 38. vbi ait, quòd votum est testificatio quaedam promissionis spontaneae, quae Deo, & de his quae sunt Dei, fieri debet, tametsi & de testificatione interna fortè loquatur, quã se homo Deo debitorem contestatur. *Documentum.* At verò quàuis haec lucida sint, nihilominus plusculae lucis indigent. *Aristot.* In primis circa tres actus prioris conclusionis recolendum est ex Philoso. 6. Ethic. cap. 9. & 10. tres esse prudentiae actus, scilicet consulere, & iudicare, seu sententiam ferre, ac tertiò imperare. Supposita enim finis intentione, quae ex virtute morali proficiscitur, verbi gratiã, temperatè viuendũ est, voluntas intellectu vtitur ad consultandum de medijs, conferendumque difficultates quae sunt in religione cum illis quae sunt in coniugio, illaque mediorum collatio est consilium. Inuentis autem medijs per synesim fertur sententia: quae est melioris cõmodiorisque medij approbatio. Significato ergo deliberationis, ambo comprehenduntur, tam consilium quàm sententia. Atque hoc est proprium voti fundamentum. *Quaestio deliberationis.* Restat tamen de huiusmodi deliberationis maturitate, quanta esse debeat, indagare: Vtrum antequàm votum obliget, cuncta sint consilio deliberanda, quorum ignoratio cohibere hominem posset a vouendo? Haec enim apparet esse quorundã Iurisconsultorum opinio: in quorum coetu esse videtur Richardus lib. 4. distin. 38. articu. 1. *Richard⁹.* Vbi ait, quòd vbi non est plena deliberatio, & si sit semiplena, inde nullum oritur voti ligamen. *Motiuum Richardi.* Et arguitur pro hac opinione: votum, cùm à voluntate dicatur, debet esse spontaneum & voluntarium: ignorantia autem voluntarium tollit: ergo vbi non omnia plenè liberantur, non est plena libertas, atque adeò nec votum. *Altera ratio ad idẽ.* Secundò: Vota haec qua facilitate fiunt, subinde franguntur: ergo periculosa sunt, neque succedere valent prosperè: atque adeò

tutius est illa irrita reputare. Quapropter non desunt qui dicant, referente Syluestro in verbo, votum 2.§.13. quòd iratus aut bene potatus vouens aut iurans ingressum religionis, non tenetur: quia quod calore iracundiæ fit, pro non facto haberi debet. His tamen nihil obstantibus sentiendum arbitror cũ Palude 4. distinct. 38. q. 1. & cum Caieta. præsenti articulo, quòd ad votum requiritur plena delibera-tio. Plenitudo tamen deliberationis bifariàm intelligi potest. Vno modo, vt opponitur subreptioni, motui scilicet subitaneo, seu merè naturalis sit, quem vocant primo primum, vbi nulla est ratio vel culpæ vel meriti: seu secundo primus, in quo sola esse potest venialis culpa: & talis deliberationis plenitudo necessaria est ad votum. Alio modo plena deliberatio est, qua nihil quod deliberari poterat, omittitur, quæ quidem nõ est necessaria. Probatur prior pars: Votum debet esse nõ modò spontaneum, verùm & sic deliberatum vt sub mortali reatu obliget: motus autem primo primus nullatenus est volũtarius: & secundo primus, qui est absque plena aduertentia, esse nõ potest mortalis: ergo talis voluntatis actus ad voti obligationem nõ sufficit: quandoquidem votum sub mortali culpa hominem deuincit. Hæc autem plena deliberatio in hoc consistit, quòd homo iudicio cognoscat quid faciat. Et cõfirmatur: Per motum vbi sola esse potest venialis culpa, votum non frangitur: ergo neque per talem motum firmatur. Posterior verò pars probatur ratione contraria: Ad voti nexum satis est, quòd sit opus spontaneum: sed prior deliberatio ad hoc sufficit, putà iudicare quid facias: ergo posterior nõ requiritur. Secundò id confirmatur: Talis promissio homini facta obligaret: vt si eo iudicio pecuniam pollicereris, aut vxorem tibi spõderes: ergo obligat etiam respectu Dei. Non enim remissior Deus in exigendis promissis est, quàm homo. Tertiò, illa prior deliberatio sufficiens est ad meritum & ad mortalem culpam: ergo ad voti obligationem. Enimuerò si quis in repentino periculo mortis constitutus votum suscipiat rei bonæ, meretur, & nõ nisi per virtutem religionis: ergo talis voti susceptio est verè votum. Item, si esset rei illicitæ, esset lethale crimen: ergo dũ materia est debita, obligatio voti emergit sub reatu mortali. Quartò, si religiosus iudicio illo ac deliberatione quæ opponitur surreptitio motui cõtra votum faceret, illud violaret & frangeret: ergo eadem deliberatio sufficiens est ad votum confirmandum. Colligamus ergo, quòd si quis ira percitus, aut calore, aut mortis metu, quæ rationis iudicium tollerent, votum emitteret, non obligaretur: vbi tamen illa rationis lux perstat, quæ facere potest aut meritum aut mortale delictum, votum obligat. Eam ob rem fallax est apud Angelum regula in verbo, votum. ad perpendendum, an subitum votum fuerit validum: nempe quòd si transacta angustia periculi eum, qui vouit, facti pœnitet: vel, vt ipse ait, est malè cõtentus, signum est votum nõ tenere. Fallit inquam grauiter regula. Nam etiam si diu deliberes, potest te post facti tædere. Fulcitur prætereà conclusio auctoritate canonica: vt cap. sic nobis. de regula. vbi clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem vouit, ad habitus susceptionem compellitur. Et 17. quæst. 4. can. sunt qui opes. illi etiam qui tumultuario mentis impulsu, non iudicio, perpetuas opes ecclesiæ contulerunt, & de voti leuitate taxantur: & nihilominus tanquam sacrilegi habentur si eas reuocant. Addiderim tamen huic sententiæ hoc temperamentum, quòd talia vota, repentina deliberatione suscepta iustam secum afferunt dispensationis caussam. Id quod doctè Panormit. admonuit super cap. veniens. de voto & vot. red. Quin verò cap. ipsum id clare docet: tametsi neq; monitũ hoc prætereierim ꝙ vbi votũ Deo nuncupas, qui te siue in mari, siue in lecto, siue alibi à præsentaneo periculo eripiat, posteà saluus profectò iniquè & infidè dispensationem procuras. Nam licet repentina deliberatio id sinat: tamen caussa vouendi, beneficiumque receptum ingratitudinis te redarguunt. Ad primum igitur argumentorum in cõtrarium respondetur, quòd cùm quis rationis iudicio cognoscit quid facit, satis ignorantiam abstergit, quæ voluntarium tollit: licet non cuncta cõsideret, quæ considerari possint. Et confirmatur inde solutio, quòd labores & difficultates quæ sunt in religione, nunquã satis citra experientiam percipiũtur. Quare si cuncta essent perpendenda, nullum simplex religionis votum citra rei experientiam obligaret. Sciscitaris autem, quid si te aliquis deciperet, affirmans in tali religione non seruari ciborum delectum, nec ieiunia, aut quidpiam aliud difficile, quod si prænosses, nunquam voueres, vtrum cùm ita seductus voues, iugo subiaceas? Respondetur, quòd si deceptio est circa illa quæ tu ferre nõ posses, votum non obligat: quia est grauis iniuria. Cuius signum est probationis annus, in quo ius vult vt rei grauitatem perpendas. Sed tamen si deceptio est circa alia minutiora, nihilominus obligaris. Pari modo, si quis rusticum falleret, dicens Hierosolymas citra nauigationem adiri posse; aut Romam non longè distare, cùm longissimè distet, quam ob caussam peregrinationem voueret, votum non teneret. Secus, si assereret maiorem esse itinerum amœnitatem, quàm re vera est. Hic videri cuipiã posset de metu protinus & vi, quæ voluntarium tollunt, dicendum: veruntamen cùm tantùm hic de deliberatione fiat sermo, qua ignorantia cauetur, commodiùs de metu tractabitur quæstione sequenti, sub titulo de obligatione voti. Sequitur ergo de secundo actu, qui est propositum voluntatis. Nam quòd id sit voto necessarium, ambigere nemo potest: quandoquidem citra voluntatis actum nulla esse potest promissio voluntaria, atque adeò neque obligatorium votũ. Igitur post deliberationem, quæ est in intellectu, necessarium est in voluntate propositum: hoc est electio & consensus, quo voluntas iuxta deliberationis sententiam proponit operari. Arguitur autem, quòd hoc propositum non sit necessarium, sed sufficiat promissio. Nam dum quis vel Deo vel homini quidpiam pollicetur aut iurat, etiam si non proponat seruare promissum, obligatur: quandoquidem ex ipsa promissionis natura, fides pomittentis adstricta manet. Respondetur trifariàm contingere promissionem fieri. Vno modo, dum quis proponit tum promittere, tunc etiam seruare promissum. Et de hac neutiquam ambigitur quin sit obligatoriã. Tunc enim tam deliberatio ꝙ propositum, quàm promissio est de opere ipso: cùm scilicet opus deliberasti, proposuisti, promisisti. De qua igitur ait sanctus Thomas: Promissio procedit ex proposito faciendi. Alia est promissio per contrarium extremum, scilicet dum quis neque intendit facere quod promittit, neque verò promittere quod dicit, sed nugari aut seducere.

Syluester. *Palud.* *Caietanus.* *Probatur proxima sententia.* *Prima probatio alterius partis.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Fallax regula Summæ Angelicæ.* *Temperamẽtum præfatæ sententiæ.* *Panormit.* *Ad primũ argumẽtũ.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Argumentum.* *Solutio.*

Quam ob rem neq; de hoc casu vlla est dubitatio, sed certum est talem promissionem apud Deum nō obligare, eò q promissio signum est propositi & intentionis, qua dum caret, vana est. Sed tamen foro exteriori tam Ecclesiastico, quàm Ciuili, siue Deo promissio fiat siue homini, cōpellitur sic vouēs aut promittens seruare fidem: quia Ecclesia de interioribus non iudicat. Aliàs si vnusquilibet allegans non habuisse propositum obligandi se, audiendus esset, protinus respublica perditum iret. Vnusquisque enim contenderet nō esse monachum, neque matrimoniū cōtraxisse. Requiritur ergo quòd quicunq; hoc caussari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitimè id probet. An verò qui tale votum verbo tenus emisit, aut matrimonium contraxit, teneatur parere sententiæ? Respōdet hic Caieta. q ratione Ecclesiæ & scandali tenetur. Hæc autem sententia grano salis cōdienda est. Nam si id quod iubetur, fieri nequit licitè, porrò quia intrinsecè malum est, potiùs mortem perpeti ille debet, q̄ obedire. Vt si quis post clandestinas nuptias secundò publicè contraxit, & si foro exteriori compellatur debitum reddere, obedire nequit. esset nanque fornicator. Si tamen id licitè fieri potest: vt fictum monachum habitare in cōuentu, habitumque gerere, tunc obtemperare tenetur: vbi citra scandalum suffugere nō valet. Nam si subripere se posset, in aliamque se cōferre prouinciam, vbi quia nō esset notus, citra scandalū quiret exemptus viuere, nō teneretur se sentētiæ summittere, quæ in falsa præsumptione fundabatur.

Quæstio. Solutio Caietani.

Tertiò, Eodemque medio modo potest quis votum emittere, intendens quidem verè promittere, non tamen seruare promissum, aut intendendo iurare, non tamen iuramentum seruare. Quod re vera accidere potest in militaribus religionibus, atq; in alijs, vbi obtentu citiùs bonorum temporalium q̄ religionis solent talia vota celebrari. Et de hoc voto posset quodammodo dubitari, an sit obligatorium? Facere enim in contrarium videtur, quòd non præcessit propositum faciendi: & tamen sanctus Thomas dicit, quòd ex proposito faciendi procedit obligatoria promissio. Respondetur nihilominus quòd illic est vera voti obligatio. Nam promissio ex natura sua parit obligationem. Quare si est humana, id est volita, ligat. Vnde fit, vt sic promittens grauiter peccet: quia id ad quod ligatur, facere non proponit. Et simile est de illo, qui intendit iurare. manet enim obligatus. Nec sanctus Thomas hoc inficiatur: quoniam non loquitur nisi de regulari vouendi via. Sed quid, si quis proponat intendatque promittere, aut iurare, sed tamen non intendat se obligare? Apparet enim tunc nullam oriri obligationem; postquàm obligatio nō est volita. At nihilo seciùs respondetur obligationem oriri pro eo quod est naturalis effectus promissionis. Et ideo satis est caussam esse volitam. Ne quis enim laqueum tibi inijcere, quin illaqueeris. Sequitur de promissione in qua dictum est votum perfici. De qua quæritur, an sit post propositum ad voti obligationem necessaria? Sunt enim nonnulli ex Iureconsultis, qui super cap. consulti. de regularibus, affirmant sufficere propositum absque promissione, saltem quando res iam incepta est. Vt dum quis cum proposito permanendi in religione, induit habitum: nam ille est casus illius ca. in quo, quisquis ille erat, iubetur esse religiosus. Et arguitur pro hac opinione, vt quid sit propositum aperiamus. Propositū quidpiam faciendi, est animū habere applicatum ad opus: applicatio autem animi idem esse apparet, quod obligatio. Secundò, Propositum faciendi est affirmatio de futuro, faciam: ergo qui post propositum non facit, mentitur: siquidem reddit propositionem falsam: mendacium autem in re graui est peccatum mortale: ergo qui religionem, vel peregrinationē, vel quid simile proponit, si non faciat, mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere: quæ quidem obligatio sufficit ad votum. His tamen non obstantibus, respondetur, propositum ad votum, non sufficere, sed necessarium esse promissionem. Et primò patet ex receptissima voti definitione. Nam vt Ecclesiastæ 5. citatum est, votum est promissio. Et Magister Sententiarum ait, votum esse testificationem spontaneæ promissionis. Vnde vota nuncupare, est aliquid Deo polliceri. Sed ratione id etiam confirmatur: Votum non est nisi quod alteri fit: ordo autem vnius personæ ad alteram, vt ait Diuus Thomas, non est nisi per rationem, qua se homo alteri vel sua subijcit & mancipat: ergo tantummodo fit per rationem: sicuti præcipere & precari. Tertiò, Quò punctim res tangatur, votum est illud, vbi ligatur fides, quæ, vt ait 1. Offic. Cicero, est fundamentum iustitiæ: fides autem, vt ipse & Augustinus aiunt, est, quia fit quod dicitur: ergo votum non habet vim, nisi id dicitur, quod faciendum est: dicere autem est opus intellectus: ergo in promissione consistit obligatio, & non antea. Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam. de voto & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate constitutus dixerat, Non morabor, proponens in animo religionis habitum, absoluitur à voto, quia non promisit. Et sunt verba expressa in cap. si bona. 17. quæstio. 1. aliud esse propositum concipere in corde, & etiam ore nuntiare, aliud subsequenti obligatione se reum facere voti. Quare illic Gregorius illum, qui propositum absque promissione habuerat, absoluit à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio: vt ff. de pollicita. seru. l. pactum. Vnde pro solutione contrariæ rationis notandum est discrimen inter propositum & promissionem. Propositum nanque cùm sit in voluntate, neque affirmatio est neque locutio, sed est consensus seu voluntas, quæ exprimitur per simplicem intellectus affirmationem futuri, scilicet faciam. Hæc autem simplex assertio non facit illum sensum: Promitto facere: sed est simplex affirmatio illius, quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non est mendacium: quia mentiri est contra mentem ire. Ad formam igitur argumenti negatur, quòd si posteà sic proponens nō faciat, mentiatur: licet faciat propositionem fuisse falsam: quia potuit mutare propositum. Itaque licet falsum dixerit, neque mentitus est, quando protulit: quia tunc dixit quòd putabat facere, nec quando posteà fecit contra: quia non tenebatur non mutare propositum. Superueniens autem promissio sic firmat propositum, ligatque animum alteri, vt absque fractione fidei & iustitiæ non valeat illud mutare: promissio ergo est necessaria. Neque contrarium colligitur ex dicto c. consulti. sanè vbi solùm sancitur quòd qui proposuit per ingressum religionis Deo famulari, perseueret, vel in suscepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur nanque illic Innocentius consueto more de proposito promissione firmato. Restat tum demum postremum argumentum: Promissio pertinet ad illam partem prudentiæ,

Margin notes: *Qui voues animo promittēdi nō tamē standi promisso, manet verè ligatus. D. Thomas. Dubitatio. Solutio. Opinio Iurisconsultorum. Primum argumentum præteritæ opinionis. Argum. 2. Propositū nō satis est ad votum. Probatio. 1. Secunda. Tertia. Cicero. Confirmatio. Gregorius. Discrimen inter propositum et promissionem. Ad primū argumētū. Argumentum.*

tiæ, vbi est imperium & deprecatio, vt verbis sancti Thomæ suprà didicimus: imperium autem & iussio prudentiæ antecedit electionem, vt sanctus Thomas sentire videtur secunda secundæ, quæstione 47. articulo 8. electio autem idem esse videtur, quod propositum voluntatis: ergo promissio non sequitur, sed præcedit propositum. Caietanus hic distinguens respondet: videlicet quòd imperium quo quis sibimet præcipit, antecedit electionem. Nam post deliberationem intellectus per prudentiam imperat voluntati vt eligat. Imperium autem quo quis præcipit alijs, electionem subsequitur, & pariter deprecatio ac promissio. At verò econtrariò, vt reor, stat sententia, tã Aristot. quàm sancti Thomæ. ac subinde veritas: nempe q imperiũ, siue respectu alterius, siue respectu ipsius imperantis, semper electionem subsequatur. Etenim post deliberationem statim sequitur electio. Sed post electionem non sequitur opus, nisi prudentia imperans, voluntatem ad operandum applicet. Imperium enim non est, Elige: sed, fac. Et ita illic dicit sanctus Thomas quòd consistit in applicatione consiliatorum & iudicatorum ad operandum. Similiterque ideo promissio sequitur propositum. Ex his si definitionem voti, quæ vniuersa comprehenderet, tam vana quàm solida, tam iniqua quàm legitima, elicere cuperes, satis tibi esset dicere, q votum est promissio facta Deo. Attamen illa quę legitimo tantùm voto cõgruat definitio, articulo proximo cõmodiùs constituetur. Circa verba autem sancti Thomæ inter probandum priorem cõclusionem dubitabit fortè lector, an simplex promissio obliget, & an solo actu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc quęstione sequenti inter agendum de obligatione voti commodiùs disputabuntur: porrò vbi ex professo id tangit S. Thomas.

D. Thomas

Caietanus.

Reprobatur Caietani solutio.

Ad primum igitur argumentum iam negatũ est, cõceptionem propositi sufficere sine promissione. Quare qui dicunt, votum esse conceptionem propositi cum animi deliberatione firmata, voce, firmata, intelligunt per promissionem. Ad secundum respondetur, quòd votum non dicitur à voluntate, eò quòd sit actus eius, sed quia nascitur ex eius proposito. Et pariter ad tertium negatur quòd per solum propositum quis dicatur manum mittere ad aratrum. Nam manum mittere, est animum operi admouere: quod non nisi per promissionem fit. De promittente ergo ait Christus, quòd si respiciat retrò, non est aptus regno cælorum.

Ad primũ argumentum.

Ad secundũ argumẽtum.

Ad tertiũ argumẽtũ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm votum semper fieri debeat de meliori bono.

PRAECEDENTI articulo determinatum est genus, & forma voti: subsequitur ergo eius materiam explorare: Vtrum scilicet debeat semper fieri de meliori bono, quod vocant supererogationis: nempe cuius obligatio nõ cadit sub pręcepto? Et arguitur à parte negatiua: Baptismus, vt habet glossa super illud Psal. Vouete & reddite, est votum: & tamen est opus præcepti. Et Iacob legitur Gene. 28 vouisse Domino quòd futurus ei esset in Deũ: quod nihilominus est de necessitate salutis, ergo non semper fit de opere supererogationis. Secundò: Iephte, vt legitur Iudicum 11. voto adstrictus occidit filiam: quem nihilominus Paulus ad Hebr. 11. inter alios sanctos cõnumerat. & tamen illud nõ modò non fuit melius, verùm neque bonum. Tertiò, Nonnunquàm emittuntur vota quæ in detrimentum personæ redundant: vt cùm quis se voto implicat, vt ieiuniorum ac vigiliarum, quæ immodicè vitam hauriunt, obseruatione affligat sese. Et nonnunquàm de rebus indifferentibus ac inutilibus: vt dum quis pollicetur nõ lauari aut comi, aut iter arripere certis diebus: hæc autem non sunt meliora bona: ergo illud non est ad voti obligationem necessarium. In contrarium est illud Deuteronomij 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Vbi materia voti designatur esse illa, quæ non est in præcepto.

Primũ argumentum à parte negatiua.

Argum. 2.

Paulus.

Argumẽ. 3.

Ad quæstionem hanc, vt seriem Diui Thomæ etiam teneamus, quinque conclusionibus respõdetur. Nam cùm votum multis qualitatibus vestiatur, secundùm illas expendenda est eius materia. Eapropter ex illis quæ cogitari possunt vouendi virtuti substerni, quędam manifestam habent rationem, cur nõ possint voto offerri Deo: quædam per cõtrarium manifestam quoque cur licita sint eius materia, sed alia sunt, de quibus est dubium. Cuncta autem in genere sunt numero quinque. In quorũ primo gradu ea collocantur, quæ sunt Deo vel aduersa & contraria, vel saltem incõsona & inuisa: nempe delicta, seu mortalia seu venialia. De his ergo statuitur prima conclusio: De re nulla illicita fieri licitè potest votũ: putà neq; de homicidio, neque de leuissimo mendacio. Probatur supposita natura voti, quæ est promissio Deo facta. Promissio est rei, quam quis in alterius gratiã facere disponit: hoc enim à cõminatione, quæ sibi cõtraria est, differt. quòd comminatio est rei alteri iniuriosæ aut perniciosæ. Promittere enim alteri, quòd sis eum occisurus, aut quomodocunque læsurus, cõminatio potiùs est: promissio ergo non est nisi beneficij: delicta autem in iniuriam Dei cedũt: ergo qui occidere voueret aut furari, potiùs id Deo comminaretur, quàm polliceretur. Quare tale votum non esset obligatorium. Immo illud emittere peccatum quidem esset, idemque pòst implere cumulatius crimen. Huic proxima est cõclusio secunda: De re indifferenti, nempe quæ nihil secum emolumenti affert neque diuini honoris, nullum religiosè potest emitti votum. Vt si quis voueat vngues die Sabbathi non rescindere, aut iter die Martis non arripere. Probatur conclusio: Quia cùm votum in gratiam honoremque Dei fieri debeat, nõ solùm de re illi inuisa emitti non decet, quod esset iniquum, verùm neque de re, quæ illi non est accepta: quippe quòd, cùm Deo in gloriam non cedat, vanum est, quin verò tunc etiam superstitiosum, dum numen aliquod in rebus illis inesse creditur. Ex his autem quæ Deo neque contraria sunt neque dissona, alia sunt vel impossibilia vel necessaria: alia verò contingentia, in nostraque posita facultate. De illis prioris generis statuitur tertia conclusio: De re seu necessaria seu impossibili, fieri non potest votum. Stupidus enim esset, qui se vel moriturum voueret, vel nun-

Prima conclusio.

Probatio.

Secunda cõclusio.

Ratio cõclusionis.

Tertia cõclusio.

 quam

quam moriturum. Primum siquidem necessarium est, atque alterum impossibile. Sicuti qui voueret se aut nunquam volaturum, aut volaturum aliquando. Ratio conclusionis est, quòd votum debet esse nō

Ratio cōclusionis.

solùm vltrò factum, verùm & à prudentia profectum: impossibilia autem & necessaria nostræ voluntati non substant: non ergo sub voti obligationem cadere possunt. Eorum verò quæ in nostra sunt potestate, neque Deo aduersa, alia sunt ad salutem necessaria: nempe vniuersa præceptorum opera, alia verò minimè. Cùm audis necessaria: nomen ad illa etiam extende, quorum contrarijs à via salutis remoramur: vt nō solùm præcepta quæ simpliciter talia sunt, nempe sub reatu mortali obligantia, verùm & illa includas, quæ obligant sub veniali. De istis ergo subijcitur quarta conclusio. Opus præcepti quatenus est necessitatis, nō est materia voti, bene tamen quatenus est in nostra voluntate. Materia

Quarta cōclusio.

enim voti est illa, quæ eius ratione sit debita: ergo quatenus opus est, legis obligatione debitum, non cadit sub voto: quia nō pendet ex nostra voluntate, vt sit debitum, sed ex legis necessitate. At verò quia

Explicatur conclusio.

præcepti necessitas non est simpliciter necessitas, sicuti illa tertiæ conclusionis, quæ est mori, aut non volare: sed voluntariè illud implemus, aut transgredimur, hac ratione cadere nemo potest sub voto. Non quidem vt ad id obligemur ad quod nō tenebamur, sed vt ad id, ad quod tenebamur, gemina simus obligatione cōstricti. Tenebaris inquam præcepto temperantiæ, nō fornicari: cuius transgressio vitiū erat tantum luxuriæ: emisisti eiusdem rei votum: obligaris ergo virtute insuper religionis. De illis demum, quæ neque necessaria sunt ad finem, neque indifferentia, sed tamen conducentia & expedientia, vt consila, adhibetur quinta conclusio: Opera cōsilij sunt propria peculiarisque materia voti. Concurrunt enim in talia opera conditiones omnes & qualitatus legitimi voti. Prima quippe voti

Quinta cōclusio.

qualitas est, quòd nō sit de re Deo aduersa: propter quam exclusimus peccata: neque de re vana propter quam abegimus indifferētia. Tertiò, quòd prudenter fiat: quam ob rem explosimus impossibilia & necessaria. Quare primum votorum genus est iniquum: secundum vanum: ac tertium stultū. Opera autem præceptorum licet quodammodo sint materia voti: non tamen omnimodè, quia simpliciter eorum obligatio nō pendet à nobis, sed ex legis necessitate. In operibus autem cōsiliorum cuncta cōueniunt. Sunt quippe in primis Deo gratissima, atque in nostra potestate constituta: eorumque obligatio non ex legis necessitate, sed ex mera voluntate nostra pendens. Hæc ergo hunc in modum cōstituta operæ pretium est pressiùs expendere, emunctiusque collimare. Et quidem circa primam conclusionem hoc primùm meditandum superest, quòd qui peccatum Deo vouet, eius id maiestati comminatur: quæ ingentissima blasphemia est. Enimuerò cùm quidquid peccatum sit, contra eius legem & voluntatem fiat, perinde est vouere hominem occidere, aut furari, ac si Deo ipsi cōminareris idem malum. Vide ergo quanta hic sit peruersio: nempe quòd cùm votum actus sit religionis, quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eousque religionem cōtaminas, vt obsequium in comminationis audaciam cōuertas. Ex hoc fit, quòd cùm votum Deo fiat, atq; ad primum Decalogi mandatum spectet, plus absurditatis habet Deo rem illicitā vouere, quàm homini sub iuramento iniuriā cōminari. Nam iuramenti violatio contra secundum præceptum est. Atq; ex eisdem rursus cōsequitur, vt vouere Deo materiam peccati mortalis, in vniuersum sit peccatum mortale: etiam si non fieret cum proposito implendi votum, dummodo adsit intentio vouendi, quia obiectum de se est mortale. Percontaris au-

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

tem, vtrum votum emittere venialis culpæ, putà ioco mentiendi, aut otiosè loquendi, sit semper mortale. Et arguitur à parte affirmatiua: Qui aliquid Deo promittit: quod tenetur nō facere, grauem inferre ei videtur iniuriam. Atque id vrgentiùs roboratur. Votum, vt modò dicebamus, maioris est vinculi, cùm Deo fit, quàm iuramentū quod fit homini: iuramentū autem promissoriū venialis cōmittendæ culpæ, videtur mortale: quoniam qui iurat tenetur facere falsum: ergo & votum. Nihilominus respō-

Solutio.

detur, votum de re veniali nō esse nisi veniale: quoniam ipsum implere nō est nisi veniale: Quare homo nō se exponit periculo mortalis. Vnde ad priorem rationem negatur, quòd promittere Deo id quod

Ad argumē mentum.

sub culpa veniali teneris nō facere, sit tibi mortale, fit de re veniali, propter eandem rationem, quia scilicet implere illud non est nisi veniale. Idemque sequenti lib. q. de periurio, de simili iuramento dicemus, scilicet nō esse mortale. Et ratio est, quòd illud implere non est nisi veniale: facere autem cōtra illud, nullū est peccatum, immo est virtus. Facere enim contra iuramentū, quod nō est obligatoriū, nullatenùs est illicitū. Vt si iuras nō audire missam in die paschatis, quam posteà audis. Sed tota culpa cōmittitur dū iuras, eò quòd iuras quod teneris facere falsum. Et ideo tota culpa debet perpendi ex obiecto. Obiectū autem iuramenti est veniale, quare neq; iuramentū ipsum est nisi veniale. Circa secun-

Dubium alterum.

Responsio.

dam conclusionem de re indifferenti dubium inde emergit, quod multa sunt indifferentia, de quibus emitti votū potest. Est enim indifferens transire per vicum, aut ædium limina penetrare, & tamen sunt nonnunquā salutaria vota, quibus se homo à similibus operibus arcet. Ad hoc facilimè respondetur, quod indifferentia quatenus indifferentia sunt, id est, sub sua indifferentia perseuerātia, dicari Deo, aut diuis voto non debent. Et hoc pacto intelligitur conclusio. Si verò pēsata ratione aliqua, aut fine, pertinentia ad bonū fiant, tunc votū eorū nihil aliud quàm religio est. Dixerim ratione aliqua vel fine: ne quis putet propterea tātùm quod res quælibet vouetur, ilicò ratione voti de impertinentibus ad pertinentia commigrare. Exempli gratiâ: Vouere rescindere vngues, vel non rescindere, illicitum est: quia etiam post votum res est indifferens: nempe ad nihilum fructuosa. Et eadem ratione si absque alio fine voues nō transire per vicum, aut non ingredi domum. Sed si illa opera occasionem tibi offerunt peccandi, putà inspectandi fœminam, vel aliū inimicū, tunc fiunt ad rem referentia, ac subinde voti materia. Eadem ratione muliercula vouens die Sabbathi in honorem Virginis non coquere panem, sed tamen non abstinet ab alijs operibus, vanum emittit votum: quia alios te insumente labores, nil diuæ Virginis refert hoc aut illos insumas. Si autem vouea omni opere seruili abstinere, legitimum votum est. Sunt tamen aliqua, quæ prorsus neque probantur neque reprobantur: Vt si quis voueret die Sabbathi indui albo in memoriam virginitatis Deiparæ, nō omnino esset vanū. Itaq; existimādus est finis

vel caus-

vel caussa, quæ opus facit ad rem pertinere. Ex his fit cõsequens, quòd dum votum de similibus rebus emittitur, nõ obligat nisi quandiu finis ille cõducit, & caussa durat, quæ votũ fecit legitimum. Illa enim cessante, cùm opus ad suam redeat indifferentiã, desinit esse materia voti, atq; adeò cessat obligatio. Vouisti vicini limina nõ calcare propter periculũ, quod intus latebat: illo cessante nõ te diutius votũ tenet. Hoc probatur: quia votũ non plus obligat, quàm si lex esset: Lex autem cessante in vniuersum eius caussa & fine cessat: ergo pariter votũ. His demũ instructus documentis, censere de votis quisq; potest, quę de huiusmodi indifferentibus rebus passim emittũtur. Loquebaris fortè cum homine & in colloquio aliquid tibi ingratum accidit, propter quod vouisti nunquã ampliùs cum illo inire sermonem. Et forsan ludebas, & ideo vouisti nunquam deinceps cum illo ludere, vel non ludere chartis, vel non ludere in tali domo Si illa nullius tibi occasio sunt mali, neq; aliqua existit caussa, vt ad bonũ inseruiant, tũc talia vota nullatenus tenent. Sed vouere fuit vanitatis peccatũ. Si autem loqui cũ tali persona occasio tibi est mali, votũ tenet. Sicut si voueas non ludere propter dispendiũ, quod facis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neque horũ vlla esse potest dubitatio quæ hominis cõscientiam vllo pacto sauciat. Sed absq; vlla dispensatione, qui vota huiusmodi rerũ indifferentiũ fecit, potest cõtra illa facere: satisque illi est voti pœnitere. At verò de iuramento propter eius reuerentiam, posset quispiam animi hærere. *Dubitatio.* Enimuerò si illud quod metu mortis extorquetur implendũ est, vt quod quis in nemore latronibus metu mortis perculsus fecit, vt doctores sentiunt, ratio videtur strictiùs persuadere, vt iuramentũ de re etiã indifferenti sit seruandũ: aliàs fieret falsum. Nihilominus respondetur, iuramentũ *Solutio.* promissoriũ huiusmodi rerũ nulla prorsus caussa aut fine ad rem aliquam conferens, non magis obligare, quàm votum. Quoniam tale iuramentum nihil aliud est, quàm promissionis ac voti cõfirmatio. Et ideo si votum non obligat, fit vt neque iuramentũ. Iurasti nunquã te ampliùs cum tali homine colloquuturum; aut nunquam ampliùs transire per limen ad quod pedem fortè offenderas, aliáve similia, quæ nullius sunt emolumenti: peccasti quidem cùm iurasti contra secundũ præceptũ, veruntamen iuramentũ nullatenus fit obligatorium: quare absque dispensatione facere contra ipsum nullum est peccatũ: atque adeò neque mendaciũ: quoniã, vt suprà dictum est, tota istorũ iuramentorũ malitia patiatur dũ fiunt. Iurasti non audire missam die festo: facere cõtrà, quia nõ est malum, non fit tunc mendacium: licet efficias fuisse falsum. Et quòd non sit obligatorium, patet: quia veluti si homini id promitteres, nihili tuã faceret promissionem: ita neque Deus. Quare Eccle. 5. vtraque promissio dicitur Deo displicere, scilicet infidelis, & stulta. Vbi verò dubiũ esset, an res esset aliquo modo vtilis, tunc timorati animi esset dispensationem procurare. Neque simile est de iuramento extorto quando cadit super materiam, quæ est alicuius emolumenti: latroni autem promissam pecuniã exoluere, res est cõmoda; atq; adeò ex natura sua iuramenti materia. Quapropter, licet sit extortũ, propter reuerentiã diuini nominis est implendũ: materia verò vana nõ est iuramenti subiectum, ac proinde neque obligationis capax. *Scrupulus.* Sed de hoc libro sequenti latiùs. Circa tertiam cõclusionem nulla est dubitandi ratio, sed de quarta sequitur explorandum quidnam cõtineat veritatis. Est enim argumentũ, quòd materia præceptorum nõ sit materia voti, Nam cùm votum sit opus cõsilij; & materia debeat respõdere formæ, fieri videtur cõsequens vt eius materia debeat similiter esse arbitraria & cõsiliorum: & ideo vbi lex obligatos non habet, vanum fit votũ, immo verò quodãmodo Deo ingratũ, Nam qui vouet facere quę Deus aliâs iubet, maiorem vim suę videtur attribuere volũtati, quàm Deo iubenti. Item adhibere pręcepto votum, ex animi languore procedere iudicatur: nempe quòd homo viribus sit destitutus, vt quod Deus iubet, explere nequeat. Insuper & dæmonem lacessit vt pugnãtiùs eum tentamentis inuadat. Respondetur *Solutio.* nihilominus præceptorum materiam esse quoque posse votorum. Et ratio sancti Thomæ est, quòd *Prima ratio S. Tho.* non est simpliciter necessaria, sed à nostra pendet volũtate. Quare possumus nos ad talia opera arctiori vinculo astringere. Nulla enim inter ambas obligationes existit repugnãtia. Secundò id solenni Ecclesiæ vsu probatur. *Secunda ratio.* Vouentes enim religionem, nouo nexu deuinciuntur ab adulterio & fornicatione abstinere, à quibus diuina lege erant prohibiti: idque à clericis, dum sacris maioribus initiãtur, exigitur. Tertiò licitum est & sanctum, ad id ad quod lege tenebaris, iureiurando te insuper innodare: *Tertia.* vt cùm mutuum recipis, aut depositum, aut alium iuris contractum: ergo simili modo potes voto eandem cõfirmare fidem. Quartò, quanuis lege tenemur non occidere, non furari, &c. nihilominus malefactoribus supplicia decernuntur, vt quos virtutis honestas nõ allicit, metus pœnę cohibeat: ergo nulla est repugnantia legis obligationi alteram voti adhibere. *Quarta ratio.* Sunt qui quasi de nomine disceptantes, dicant, hoc genus promittendi nõ esse propriè votum, ob id quòd materia non est proprijs apta: nihilominus qui sic promittit, duplici modo peccaret, si promissum non solueret: videlicet contra legem, & contra promissionem. At verò profectò nõ est cur negetur esse propriè votum, postquàm est vera promissio Deo facta. Et cõfirmatur sic esse fatendum. Nam qui tale votum transgreditur, vt suprà dicebamus, verè contra religionem peccat: non autem sic peccaret, nisi verè faceret contra votum. Nam si in hac obseruantia substantia religionis, quæ est genus, cõtinetur, fit vt & substantia voti contineatur, quæ eius existit species. Potest ergo quisque de materia singulorum præceptorum votum emittere.

Vnde ad primum in cõtrarium argumentum respondetur, quòd etsi vouere sit opus consilij; non tamen requiritur vt materia sit propria consilij: nã potest esse consiliũ vt arctiùs nos ad id perstingamus *Ad primũ argumẽtũ.* ad quod lege tenebamur. Quòd si huc fortè verba sancti Thomæ ex 4. distinct. 38. quæstio. 1. contra nos afferas, dicentis, huiusmodi vota largè ita dici, non propriè. Respondetur, largè, non accipere pro eo quòd est abusiuè, sed pro eo quod est communiter: quemadmodum illic Magister loquitur. Haud enim negat quin propria habeat rationem voti: sed tamen quia materia communis est & votis & præceptis, ad quam subinde omnes homines in cõmuni tenentur, ait huiusmodi materiam nõ esse propriã, id est, peculiarem voti. Quare hic exactiùs loquitur. Et elicitur hæc materiæ distinctio ex verbis Augustini 17. quæstio. 1. vbi ait: Sunt quædam, quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam quæ

nisi

Ad secundum. nisi vouerimus, non debemus. Neq; in hoc plus tribuimus nostræ voluntati quàm Dei, sed religamus eandē diuinę religioni, vt firmiùs id quod nobis præcipit, persoluamus. Et quāuis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem, illā tamen consolidamus. Atqui vt dæmones inde ferociores in nos insultant, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur. Tametsi, vt verū fatear, vota hæc operum præceptorū nunquam aut vix vnquam alicui suscipienda aut cōsulenda sunt: quia neque crebrò solent bene succedere. Quare vel nō fiant, vel cassanda sunt, vel facilè dispensanda: nisi quando persona prudens & constans est, ad rem tamen aliquā procliuis, quę occasio illi est mali grauissimi aut scandali. Et cura nihilominus vigilantius adhibita, cauere illud potest malum. Vtrum verò votū nunquam venialiter peccandi sanæ sit mentis? Ad hoc respōdetur, eiusmodi votū insanum esse, neque vllo pacto obligare: quoniā est de re hominibus impossibili. Si enim dixerimus (vt ait Ioannes) quoniā peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Vouere autem nunquam peccare mortaliter, non est genere suo malū: quoniā id per Dei gratiam possibile est. Attamen neque hoc prorsus consulerem: quia res est perdifficilis, tū factu tum præsertim & cognitu potissimùm de peccatis cordium. Crebrò enim scrupulus pungit consenserisne in mortalem culpā: votum autem debet esse de re cōperta & de opere cuius transgressio in propatulo habeatur. A singulis autem cauere, hoc vouere permittitur: vt non fornicari, non ioco mentiri, & similia. Quæris autem, vtrum si quis emitteret votum nunquam peccandi, teneretur ratione voti euitare illa saltem peccata, quæ potuerit, vt iocosa mendacia? Offert se nanque ad id ratio. nam qui promisit dare decem, si cuncta non potest, tenetur tamen ea conferre, quæ potest. Et qui promisit ieiunare Aduentum, si nequit totum, tenetur nihilominus inquantū potest. Respondetur tamen tale votum ad nihil obligare: quia stultum est. Hoc tamen postremum superest decidere: Vtrum transgresio cuiuscunque talium votorum sit mortalis? Vt si quis vouit non mentiri iocosè. Patrocinatur nanque affirmatiuæ parti ratio hæc, quòd tunc mentiri esset religionis violatio, quæ à genere suo est mortale. Solutio autem huius pendet ex articulo subsequenti, vbi disputabitur vtrum transgresio voti ex leuitate materiæ fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. Ex quinta autem conclusione, tametsi certissima sit, dubia emergunt multò grauiora. Et primùm, an licitum illa sit malo fine vouere? Vt si quis, quemadmodum nuper dicebamus, religionem Cruciatorū militię profiteretur opulentiæ caussa præbendarum: aut si quis quod creberrimè vsu venit, fieret sacerdos, non propter status sanctitatem, sed propter sacerdotia: nimirum ditari magis cupiens, quàm sacrificare. Apparet enim votum non esse licitum, atque adeò nec obligatorium. Nam malus finis obiectum vitiat: de malo autem obiecto (vt conclusione prima dictum est) iniquum est votum. Dubium hoc etsi doctè hoc loco disserat Caie. accuratioris tamen eget examinis. Multimoda enim distinctione vti impræsentiarū oportet. In huiusmodi inquam votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malum finem. Potest quippe vel obiectū ipsum voti in malū referri: vel applicatio animi ad vouendū, vel votū ipsum. Exempli gratiā: Si quis hanc faceret animo oblationem: Voueo dare eleemosynam propter vanam gloriam: tunc vocula, propter, moderari, & quod aiūt, determinare potest aut verbū, dare, aut verbū voueo. Et quidem priori modo obiectū ipsum voti, quod est, dare, refertur in malū finem, à quo ideo datio ipsa cōtaminatur ac deprauatur. Et de hoc sensu est prima assertio, eiusmodi votū nullum esse. sed est inter illa, quæ prima conclusione cōdemnātur. Nam dare propter vanā gloriā, est malum obiectū, & multò erit iniquius vouere aliquid facere propter malū mortale, vt si voueas ad ecclesiā ire ad solicitandam puellam. Nam ire ipsum tūc malum est, quod est voti obiectum. Exemplum secundi: Vt si quis intendens pingue sacerdotium, cuius non est dignus, fieret sacerdos, vbi est implicitum votum castitatis vel præceptum, de quo modò nō disputamus: aut cùm nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hic enim obiectū voti non refertur ad malum. Si enim hic dicat, voueo esse sacerdos propter beneficium expiscandū: præpositio, Propter, non modificat rem quæ est esse sacerdotem, sed hoc quod est, voueo. Haud enim pòst sacerdos aut miles effectus opera facit suæ religionis, putà nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malum finem, sicut qui dat eleemosynam propter vanam gloriam: sed tantùm professus est propter malum finem. Et de hoc intellectu fit assertio secunda: Votum sic factum, tenet. Et ratio est, quia obiectū eius res licita est, & bona, scilicet esse militem, aut sacerdotem: nempe militare, orare, sacrificare: quæ quidem nō referuntur in sinistrum finem. Pari modo si quis profiteretur religionem, peruerso fine adductus: porrò vt posset posteà res conuentus suffurari. Ille enim obiectum voti, putà vigilias, orationes, & obedientias nō refert in malū, sed finis vouendi fuit malus. Quare votum, quia de bono est obiecto, solidum est & firmum. Ad rei autem perspicaciorem intellectum arguitur. Sicut dare eleemosynam propter vanā gloriam peccatum est, & corrupto fine ire ad ecclesiā: sic & malo fine votum facere: ergo sicut votum primi generis est malum, quia de malo obiecto, sic & votum secundi generis, quia malum habet finem. Quòd si vtrūque malum est, fit, vt neutrum teneat. Pro solutione argumenti hoc apprimè in præsenti materia notandum est, quod lectorem minùs attentum fallere valdè posset: nempe nō esse in vniuersum verum, quòd omne votum illicitum & malum sit irritum: neque hoc à nobis assertum est, sed hoc tantùm, quòd omne votū de obiecto malo est irritum & cassum. Concedimus ergo, quòd vouens sacerdotium aut religionem malo fine, peccat quidem vouendo. tamen quia votum, bonum habet obiectum (nam etsi votum referatur in malum finem, tamen obiectum non refertur in eundem) votum tenet. Negatur igitur postrema cōsequentia, votum factum malo fine malum est: ergo nō obligat: sicuti si haberet malum obiectum: quoniam res Deo deuota bona est: licet malo fine dicata. In tertio autem modo pluseulum latet ambiguitatis. Exempli gratiā: Rex sciens & prudens iustum indicens bellum, vouet Deo auri talentum, si victoriam obtineat. Hic obiectum voti, putà dare pondus auri, bonum per se est. finis tamen voti, putà, obtinere iniquam victoriam, est malus. Et de hisce igitur votis distinguendum hoc pacto est: Si tale votum fiat vt Deus eiusmodi victoriā cōcedat, nō est religionis actus: immo omnino religioni contrarius, eò quòd qui sic

Marginal notes: *Quæstio parua.* — *Solutio.* — *Primum dubium.* — *Ratio hæsitandi.* — *Solutio Caietani.* — *Distinctio.* — *Prima assertio Caiet.* — *Secunda.* — *Tertia.*

qui sic vouet, Deum facit auctorem mali: pro qua turpitudine, quam Deo impingit, munus illi spondet: ob idque nullum est votum, sed graue impietatis blasphemiæque peccatum. Atque adeò lōgè scelestius, quàm si esset votū de re illicita. Multò enim enormius est Deum facere auctorem mali, quàm rem illi diuersam vouere. Pari modo si quis voueret Deo munera, vt cōpotem eū faceret optati adulterij aut homicidij. Quocirca nihil refert votū antè facias quàm rem inceptes, an postquàm fueris optatis potitus. Nam etiam si post partā victoriā aut patratum adulteriū Deo quipiam ob id voueas, quòd rem tui compotem desiderij, aut victoriā iniquam habeas, votum nō tenet: quià eadem impietatis lue sordescit. Neque si id voueres in gratiarum actionem: neq; pro illo gratū Deo est gratias audire. Neq; verò interest tale votum emittas, non exprimendo vt Deus tibi in iniquitate patrocinetur, sed merè cōditionaliter, hoc tenore: Si victoriam hanc obtinuero, aut si cōpos desiderij mei fuero, hanc faciam eleemosynam. Quoniam nullus sic sub mera cōditione vouet, nisi vt Deum sui sceleris patronū ac fautorem compellans. Et aliud excogitare, esset casum insolentem effingere. Quare vota hęc absurda omnia sunt & nullius vigoris. *Dilutio.* Quòd si contrà insurgas: Similes stipulationes hominibus factæ iure naturæ tenent: nam quod quis scorto pollicetur, soluere adstringitur: ergo & solidæ erunt respectu Dei. *Obiectio.* Negatur cōsequentia: quoniam potest homo ab homine turpe obtinere obsequium, pro quo mercedem debeat: à Deo autem nemo id recipit quod absurdum est, neque pro illo debet illi quidpiā rependere. Quare neque tenebit votū: etiam si quis ignorans putet talia vota esse licita: quoniam ex natura rei sunt impia & blasphema. At verò quoniam in re mala aliquid boni inesse potest, cuius citra impietatem potest Deus auctor inuocari, secundo modo fieri hæc vota sanctè possunt: nempe si rex bellū adortus nefarium pro sui exercitus incolumitate aliquid voueat, votū tenet. Sicuti si in duellū descendens quidpiam spopōderit, si saluus euaserit: quia effectus hos Deo asscribere nō est nisi virtus. Quapropter talis finis votum nō vitiat. Secus, si pro eo voueat, vt hostem iniquè occidat. Nam licet Omnipotens caussa sit omnium entitatum: vtpote delectationis quæ est in flagitio, & similium, neutiquàm tamen peccati. Pari modo si quis voueat si prolem ex adulterio susceperit. Nam licet adulterij caussa Deus non sit, cōceptio tamen partusque fœtus naturalis est, Deoque ascriptus. Neque idem est de victoria: quippe cùm idipsum quod est iniquè vincere, piaculum sit. Simili iure, si vsurarius aut lusor pro parto lucro votum voueat, illud quidem tenet: iuxta verbum Christi: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Cum eo tamen id moderamine intelligitur, vt votum ex ære alieno quod aliter restituere nequit, nō expleat, contingeret enim tunc de rapina eleemosynam erogare. Validiori denique ratione votum tenebit, vbi illud emiseris ad puniendum malum, vel quò ab illo cautiùs cohibearis. Vt si huiusmodi emiseris votum: Si tale flagitium admisero, talem faciam eleemosynam, aut peregrinationem, aut seculo religiosus valedicam. Huiusmodi enim vota vel sunt quasi opera pœnitentiæ, patratæ iniquitatis vindicatoria, aut patrandæ prohibitoria, atque adeò conditione posita tenent. De quibus inferiùs emunctiùs. Secundum dubium circa eandem cōclusionem existit de operibus, quæ sunt cōsiliorum, aut directè cōtraria, aut impedimenta. *Secunda dubitatio.* Dissecantur hæc autem in tres ordines. Quædam enim sunt prorsus cōtraria: de quibus respōdetur, nullatenus licere votum emittere. Haud enim licet vouere nō ingredi religionem. *Responsio.* Nam licet nemo ingredi teneatur, liberum debet esse cuicunque & semper integrum. Quapropter votum cōtrarium nō ligat: atque adeò iniustum est, non solùm tanquam vanum, verùm & tanquam de re Deo odibili: quandoquidem consilia sua impendio sibi placeant. Sed arguis: Non omnia opera quæ in seipsis consilia sunt, cunctis hominibus consilium est facere: & ideò qui certus est nō esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere potest nō facere. *Dubitatio.* Respondetur, tale votum nō posse à culpa excusare. Nam qui impotens est faciendi, incassum vouet non facere: & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est, dum se voto cohibet. *Solutio.* Ob eandem caussam nemini licet vouere aut iurare se nunquàm aut ieiunaturum, aut peregrinaturum, mutuaturum aut fideiussurum, aut quæuis alia misericordiæ officia nunquam indignis impensurum: quandoquidem ea facere, sæpe sit consilium. Ne tamen complures condemnemus qui hoc consueuerunt, hoc intelligimus quando ea facere consilium fuerit. Nam omnibus mutuo dare & pro omnibus fideiubere, non est cōsilium. Quare qui sic voueret: Non omnibus indiscriminatim mutuabo, nihil mali voueret: sed qui diceret: Nulli neque vllo casu. Ex his fit cōsequens, neque licitum esse votum non vouendi: quoniam vouere in genere cōsilium est. At quoniam non cuicunque est semper cōsilium, licet votum facere nō vouendi, nisi coram tali persona aut cum talibus circūstantijs. Nihilominus si eo nō obstante voueas, quamuis pecces: tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu non poteras derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi, seu vota seu iuramenta facere: quoniam neque facta tenent. Deus nanque ascensiones, teste Dauid, disponit in cordibus nostris, non descensiones. Quocirca vouendi religio suopte ingenio & natura instituta est ad promouēdos homines in sublime, non ad retrahendum. Secundus gradus operum est, quæ licet non secum cōpatiantur maiora bona: ipsa tamē per se officia sunt, neque ipsorum vota votorúmve impletionis impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora. *Secundus gradus operum quæ sub voto comprehēdi possunt.* Quocirca talium vota solida sunt: Vt si quis voto se pauperum seruitio in hospitali mancipet, etiam si dicat, perpetuò manebo: hoc inquam votum est obligans. Neque proinde obstat quo minus ille si libuerit citra vllam dispensationem religiosus fieri queat. In tertio verò ordine ea collocantur: quæ quanuis non sint formaliter religioni contraria: sunt tamen suapte natura eius obstacula: vt coniugale fœdus. *Dubium.* Qui enim matrimonium semel consummauit, commigrare ad religionem viuente coniuge nequit. In dubium ergo vertitur, vtrum fas sit votum emittere ineundi coniugium? Et arguitur hoc esse licitum, postquàm obiectum est bonum, ac uirtuti legitimum: & cuicunq; ante emissionem voti religionis integrum sit eligere quod maluerit viuendi institutum. *Ad primū argumētū.* Item, fas cuique est celebrandas à se nuptias iurare: quo quidem iureiurando deinde tenetur: ergo & quisque potest earundem votū emittere. *Ad secundum.* Nihilominus respōdet eiusmodi vota genere suo & obiecto nō esse licita: vtpote *Responsio.*

per quæ

per quæ Deo offertur id, quod illi non est acceptum. Non aio ob id solùm, quòd impediunt maius bonum: nam & matrimonium contrahere & consumare impedit religionem: sed quia per votum offers quod Deo non placet, quatenus offers impedimentum sui consilij. Itaque potes contrahendo matrimonium obstaculum religioni opponere: non tamen illud voto Deo dicare. Nam etsi vouere nemo iure cogatur, compellitur tamen vnusquisque viam Spiritui sancto per impossibilitatem non occludere, quousque statum mutes & firmes, si ei forsan aliquando afflare dignetur. Sed ais, saltem licere votum emittere connubialis cōsortij citra copulæ consummationem: quoniam illud nulli est religioni impedimento. Respondetur, quòd qui simpliciter votum emittit matrimonij, ex natura rei obligat se consummare. aliàs cassum deceptoriumque matrimonium esset: ob idque dum absolutè emittitur, semper est illicitum: si autem contingere posset, vt quis matrimonium voueret, quale fuit inter Virginem & Ioseph, alteri videlicet voto perpetuæ virginitatis vtrinque adiuncto, nihil aliud esset quàm religionis officium. Contra hanc autem decisionem arguitur: De matrimonio bifariàm meditari possumus. Vno modo, vt est in generationis officium, & tanquam status quidam ac viuendi institutum. Atque hoc modò indubiè fatemur nemini licere voto se illi adstringere: quoniam est status inferior excelsiorem impediens, atque adeò abusus est voti, quod esse debet semper felicioris frugis: aut saltem minimè illi obstans. Sed altero modo consideratur in remedium ad compensandam illegitimam libidinem. Et hoc pacto arguitur, quòd sit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iustum & sanctum est, & coniugale commercium ad hoc est etiam munus permissum: nihil ergo in tali voto absurditatis inest. Propter hoc argumentum Caietan. artu. præsenti intrepidus asseuerat licere in tali casu ac tali caussa votum emittere matrimonij. Et asciscit contra se argumentum ex S. Tho. in 4. distinct. 31. cui multi adhærent, adstruentes, quòd nō liceat solùm ad vitandam fornicationem coniuge vti. Esset enim tori coniugalis abusus: qui in officium tantùm concessus est. At nihilominus respondet, se nihil absurdi in tali vsu agnoscere, quin obiectum esse possit voti. Veruntamen quidquid sit de vsu, dato inquam quòd esset sola caussa cauendæ fornicationis licitus, non tamen fit inde consequens fas esse tale votum emittere. Non enim ratio quare non liceat, ea sola est, quòd obiectum per se non sit bonum, sed quod est impeditiuum maioris boni. Et miror Caietanum hoc non aspexisse. Liberum enim cuicunque est ac licitum matrimonium inire, immo aliquando consilium: quia melius est, vt ait Paulus, & cōsultius nubere quàm vri: & tamen ratio quare non licet votum emittere, est, quòd quandiu quis matrimonium non contrahit, liber esse debet, vt si spiritus sanctus magis ei prosperè afflauerit, mutare mentem possit. Et quòd ratio Caietani fallax sit, patet: nam aliàs sequeretur, quòd liceret vouere matrimonium quatenus est in officium, si quidem bonum est. Si ergo non licet, quia est impedimentum religionis, eandem ob caussam non licebit vt est in remedium alterius mali. Et confirmatur: Non obstante tali voto, posset vouens mutato proposito ad religionem transgredi, ergo vanum est atque adeò illicitum. Et ideo non possum de hac re Caietano nō refragari. Vnde ad primum argumentum superiùs factum iam responsum est, quòd etsi connubiale fœdus obiectum sit bonum & legitimum: tamen hoc tantùm concluditur, quòd potest quisque illud inire, nō tamen quòd possit votum eius emittere: quoniam vanum esset: quadoquidem eo non obstante posset ille religionem profiteri. Et pariter ad secundum respondetur, quòd etsi liceat futuras nuptias iurare, nihilominus non obstante iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere: neque aliter illud tenetur implere, quàm si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos, qui melior etiā status est. Quoniam istæ conditiones à iure semper intelliguntur prosilire. Superest autem postremum dubium: quantum scilicet grauitatis in huiusmodi votis insit, quæ fiunt contra cōsilia. Videtur enim nunquàm pertingere ad peccatū mortale: ob id, quòd nullum obligat, atque adeò neque vllum sunt excelsioris frugis impedimentum: sicuti de illo diximus, qui se hospitali voto addixit. Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primum est obiectum ipsum & intentum. Cùm enim dare eleemosynam, & similia cōsilia, nonnunquàm ad limen præcepti pertingāt (tenemur enim quandoque eleemosynam facere) si quis ita voueret vt proponeret nūquam eam largiri, manifestè peccaret mortaliter: quia proponeret facere contrá præceptum. Secundò, etiam cōsideratur in talibus votis repugnantia diuinæ voluntatis: qua ratione quis vouet Deo tanquàm gratum id, quod ingratum est. Et qui hoc sciens ac prudens faceret, non dubium quin peccaret mortaliter: esset enim manifestarius abusus voti: posset tamen ignorans excusari. Attamen si considerentur solùm tanquam impeditiua maioris boni, non habent aliam malitiam quàm vanitatis: quia re vera non tenent. Quare non videntur genere suo mortalia, nisi in odium fierent religionis: nam impia essent. Quòd si arguas, nullum prorsus habere, magis quàm si voueres seruire hospitali: negatur simile. Quando enim obiectum voti etiam dum est executioni mandatum, maiori bono nō obstat, votum nihil habet culpæ. At verò licet votum coniugij ante eius cōsummationem nō impediat: tamen quia consummatio impedit, votum vitiatur. Quòd si arguas, licet iurare futuras nuptias, quia semper intelligitur exceptio, nisi iurans vouerit esse religiosus: ergo simili modo licet vouere matrimonium: respondetur, quòd quādo promisio fit homini, etiam sub iuramento: iure intelligitur exceptio diuini consilij: sed quia votum fit Deo, illicitum est rem illi contrariam eiusdem consilij polliceri, nisi palàm exprimeres exceptionem, scilicet voueo Deo matrimonium, nisi de me ipse salubrius quidpiam disposuerit. An verò votum licitum sit, dum pro fine bonorum temporalium emittitur, ambigere nemo potest. Vt si quis quid voueat, si Deus illi prosperum iter dederit, veluti Iacob, Genes. 28. Aut si dederit maritum, aut proles, aut victoriam, tametsi nonnulli nos hæreticorū irrideant, dicentes hoc esse coëmere & mercari à Deo: cùm tamen nō sit nisi profiteri cuncta nobis ab ipso prouenire: & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis: quia vtilia nobis sunt ad vitam æternam. Quare si votum fiat sub cōditione: putà, si hoc mihi, illudve acciderit, tunc ante impletam cōditionem obligationem nō parit. Secus, si absolutè fiat. Nam tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quāuis nō adipiscaris, teneris. Ex his demum

Argumētū cōtra præteritā definitionem.

Caieta. solutio.

Prima ratio in Caietanum.

Confirmatio.

Ad primū argumentum.

Ad secundum.

Dubium alterum.

Solutio.

Obiectio.

Replica.

Licitū est vouere pro fine bonorum temporalium.

demum in calce quæstionis quam de voti substantia instituimus, venari quisque potest definitionem quam multifariam Doctores 4.dist.38.constituunt. Debet enim definitio & genus & differentias cōpendiò continere, quæ subinde tam formam explicet quàm materiam. Est ergo votum promissio deliberatæ volūtatis, Deo de his quæ Dei sunt facta. Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiscens. Per hoc autem quòd dicitur, Deo facta, vbi intelligitur, vel diuis, separatur à promissione, quæ fit hominibus, constituiturque in religionis genere. Adiectum autem est, De his quæ Dei sunt, ad explicandum consiliorum materiam, quæ propria est ac peculiaris voti: licet extendatur ad præceptum. *Voti definitio.*

AD primum igitur argumentum in contrarium respondere videtur sanctus Thomas, quòd in baptismo fit votum: quamuis illud non sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, votum, quia voluntariè fit: sicuti cùm quis rem præcepti vouet. Quod quidem baptismi votum Magister Sentent. 4. distinct. 38. appellat votum commune. Attamen vt bene hic differit Caietanus, non est propriè votum, quasi præcepto adiectum: idque multis rationibus comprobatur. Primùm, quòd Christianus transgrediens Christianismi præcepta, non duplici, sed simplici peccato delinquit: quod manifestum signum est illic nos non obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito voto. Mox ex verbis illic prolatis constat. Interrogatur enim catechumenus, an abrenuntiet Sathanæ, & an velit baptizari, & an credat? & respondet, Abrenuntio, volo, & credo. Illa autem verba tātummodò sunt professionis legis, & religionis Christianæ & assumptionis noui status: quæ quidem nō sunt signa noui voti. Postremò id confirmatur: quia baptizari est necessariæ obligationis præceptum: vouere autem est liberum arbitrariumque opus consilij. At non pluribus opus est. Nemo enim vnquam cogitauit sic baptismum esse votum, vt sit obligatio noua obligationi præcepti adhibita. Sicuti dum sacerdos vel monachus sua statuta profitentur nodo seruandæ castitatis, quæ est in præcepto, nouum per votum adiungunt: sed dicitur votum commune, pro eo quòd Christianismus est quædam religio ad quam omnes homines tenentur: atque ideo in baptismo eandem cuncti profitentur religionem, sua nimirum nomina in talem militiam conscribentes. De Iacob autem cùm Deo vouit, quòd futurus ei esset in Deum, dicendum est, vel quòd se voto ad id ad quod lege tenebatur, religiosiùs adstrinxit: vel certè vouit nouum consilij cultum. Vnde subdit, Cunctorum quæ dederis mihi, decimas soluam tibi. *Ad primū argumētū. D. Thomas In baptismo nō emititur votū. Prima ratio proxima assertionis. Secunda. Postrema.*

Ad secundum de Iephte, cum Hieronymo respondetur, fuisse in vouendo stultum, quia discretionem non habuit, atque in reddendo impium. Sunt enim, vt ait D. Thomas, nonnulla, quæ non modò genere suo bona sunt, verùm & in omnem euentum: qualia sunt virtutis opera. Alia verò non solùm mala in genere, verùm & in omni casu: veluti illa quæ sunt genere suo mala. Quorum ideo priora tuto quisque absolutè vouere potest: posteriora verò, nullo pacto. Sed alia prætereà existunt, quæ etsi genere suo sint bona, & secundum hoc legitima voti materia, possunt tamen in euentum exire sinistrum: & tale fuit illud quod Iephte vouit. Vbi nota opus illud non fuisse indifferens: nam indifferentia iam suprà abacta sunt à materia voti, immo fuit genere suo bonum: vtpotè immolare Deo. Veruntamen quoniam immolationis materia non fuit ab ipso præfinita, sed dixit, Quicunque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, eum holocaustum offeram domino, votum prudenti caruit discretione. Et similia sunt indiscreta vota, cùm sub nota vniuersalitatis proferuntur: Videlicet voueo quidquid à me pauper petierit, illi porrigere. Nam forsan à te gladium petet ad patrandum homicidium, vel aliud quod largiri non decet. Eapropter huiusmodi vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita non sunt, neutiquam obligant. Atque hac de caussa impius fuit Iephte votum implens. Quoniam illud suapte natura de pecude intelligebatur, vel armento, deque alijs animalibus sacrificio offerri consuetis. Neque videtur vlla posse ignorantia excusari: eò quòd non modò hominem contra ius naturæ, verùm & gnatam truculentæ adegit morti. Eapropter quod in eius historia præmittitur, videlicet, Spiritus sanctus factus est super Iephte: neque ad voti emissionem, neque ad eius solutionem est referendum: sed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Et quamuis eum inter iustos antiquæ legis Paulus commemoret, non inde fit consequens, nullum admisisse delictum. Recenset enim & Samsonem & Dauidem: quos constat nonnunquàm fuisse collapsos, tum, quòd aliàs iusti fuére, tum propter egregias eorum victorias. *Ad secundum. Iephte impius in reddēdo votū.*

Ad tertium respondetur, neque votum macerationis corporis, neque aliud quocunque tenere: nisi quatenus est virtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obligare cessant. Quocirca Paulus ad Roman. 12. suos alumnos commonefacit, vt exhibeant corpora sua hostiam sanctam, viuentem, Deo placentem. Ac tum demum addit: Rationabile sit obsequium vestrum. At verò quia homines, inquit sanctus Thomas, in his quæ ad seipsos attinent, plus sibi nimio iudicantes indulgent, consultius est, vbi de hac re dubium ingruerit, præfecti iudicio subdi: Percontaris autem quódnam erit iudicium transgressæ lineæ in huiusmodi votis? Respondetur non esse aliud quàm dum ius naturæ reclamat. Non dico quòd vbi ius naturæ non præcipit talia ieiunia & operum asperitatem, non sint talia vota licita: aliàs neque quadragesima esset licita: sed quando id quod facis, legi naturæ aduersatur: nempe quando afflictatio in homicidium vergit, tum voti obligatio aboletur. De alio verò argumenti membro, nempe de rerum indifferentium votis, iam responsum est nihil valere, quare aliquando deridicula sunt & muliercularum ludrica: quin verò aliquando execranda: vtpotè quando sunt ceu sortilegia, & superstitionum vel deliramenta vel sacrilegia. *Ad tertiū. Paulus. Scrupulus. Solutio.*

QVÆ-

QVÆSTIO SECVNDA, DE VOTI VIGORE, AC VIRTVTE.

S. Thom.2.2.quæst.88.art.3.

ARTICVLVS I.

Vtrùm omne votum obliget ad sui obseruationem.

ONSTITVTA voti substantia, subsequitur de eius vigore & virtute indagare. Ac primùm quæritur de eius vi obligandi. An videlicet omne votum sit obligatoriũ? Et arguitur à parte negatiua: *Primum argumentum.* Votum, vt dicebamus, est promissio Deo facta: promissio autem simplex, quæ fit hominibus, nõ obligat. Nam iure ciuili non omne promittens soluere cogitur: Deus autem cùm bonorum nostrorum non egeat, nõ censetur vrgentior promissorum exactor quàm sit homo: ergo neq; semper votum obligat. *Secundum.* Secundò arguitur: Si votum esset obligatorium sequeretur ꝙ nullus vouentium metus à voti præuaricatione valeret eos excusare: quia sicuti nullam Dei legem metus caussa violare licet, ita neque vllum suscipere votum quod non optima fide soluas: consequens tamen est falsum: eò quòd votum, spontaneum esse debet: voluntati autem, auctore Aristotele, metus obstat. *Tertium.* Tertiò: Nemo ad impossibile obligatur: vsu autẽ nonnunquàm venit vt qui aliquid vouit, explere votum nequeat: nempe aut quòd ex alio dependet: vt si religionem vouit ad quam monachi eum admittere renuunt: aut si mulier quàm virginitatem vouerat, lapsu deinde amisit: vel dum qui pecuniam vouerat, ad mendicitatem redactus est: ergo non semper votum obligat. *Quartum.* Prætereà quartò: Si votum omne soluendi nexu colligaret vouentem, sequeretur ꝙ omne votum iliicò esset implendum: nam quod debes, statim reddere cogeris: non tamen omne votum statim reddere necessum est, vt putà quando sub conditione fuerit emissum: ergo non omne votũ obligat. *Quintum.* Quintò arguitur: Si votum omne obligaret, consequens fieret tum quod quis posset subditũ obligare, vt pater filium: tum etiam quòd qui per se non posset implere, teneretur id per alium facere: quod videtur absurdum. In contrarium autem est illud Eccles. 5. Quodcunque voueris redde. Multoque melius est non vouere, quàm post votum promissum non reddere. Nam vnum est consilium nõ capere: alterum verò iustitiam præuaricari.

QVAESTIONIS solutio facilis est & clara, quæ in vnica conclusione consistit: *Conclusio respõsiua.* Votũ genere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis sacrilegijq; obligat. *Probatio.* Probatur naturalis ratio cõuincit vt promissi fides seruetur: vnde vt *Cicero.* Cicero. 1. de Offi. ex quo id *Augustin.* August. in epistola 19. ad Hieronymũ desumpsit, Fides, inquit, duabus suis syllabis significat, vt fiat quod dicitur. Quòd si homines hac lege inter se tenẽtur, longissimè cõstrictiùs tenentur Deo: tũ ratione dominij, quod creationis iure in nos habet: tũ etiã ratione beneficiorũ, quibus nos in dies accumulat. Ex his nanque arctissimũ fidelitatis vinculũ nascitur, quo homines tenentur sua Deo promissa persoluere. Vnde Sapiẽs, displicere, inquit, maximè Deo infidelem promissionẽ. Hinc ergo fit votum obligare sub reatu culpæ mortalis. Nam etsi vouere opus consilij sit, nihilominus reddere est actus iustitiæ, quæ citra charitatis iniuriam violari non potest: eùm sit inter homines maximè necessaria. Quidquid autem charitati aduersatur per quã anima viuit, est peccatum mortale. *Secunda ratio.* Et secundò reatus augetur ratione vulneratæ religionis. Promissio quippe facta hominibus obligat iustitiæ vinculo: illa autem quæ fit Deo, insuper ratione religionis. Et igitur vouere Deo, religio: atq; adeò id reddere, iustitiæ actus, religione insignitus. Ex vtroque ergo capite votũ genere suo obligat sub reatu mortali. *Dubitatio.* Nihil in conclusione reliquum fit ambiguitatis: sed hoc vnum quod omnibus præceptis vniuersale est, explorare id possumus de voto: Vtrum ratione leuitatis materiæ fieri possit, vt voti transgressio non sit nisi venialis culpa. Videtur enim à parte negatiua id facere quod votum strictioris est vinculi quàm iuramentum, maioremq; adeò sanctitatem præ se fert: iuramentũ autem falsum nunquã ratione materiæ fit veniale, sed in omni indiuiduo est mortale. Ex altera verò parte, cùm commune sit omni præcepto posse fieri veniale, apparet & idem huic competere. *Solutio.* Atque ita indubiè confitendum arbitror. Et ne quis forsan propter religionis sanctitatem id credere reformidet, egomet mihi sic probo: *Suadetur proxima assertio.* Votum est quædam lex quæ ex hominis voluntate dimanat, quam scilicet quisque sibi ponit: ergo non aliter obligare debet, quàm si lex esset ab ecclesia vel à Deo ipso posita. Immo vrgentior videtur legis necessitas quàm voti: Lex autem etiam si genere suo obliget sub reatu mortali, ratione tamen leuitatis materiæ rigorem remittit: vt eius transgressio non sit nisi venialis. Furari enim genere suo est mortale: sed nihilominus furari vnum obolũ, non est nisi veniale. Aequa ergo ratione si ego voueo non furari, tunc vnum obolum surripere, non erit nisi veniale. Quòd si dicas religionis celsitudinem hoc non permittere, profectò id non video: quandoquidem pręceptis fidei & charitatis id minimè repugnet. *Secunda ratio.* Secundò: Transgressio voti quando nõ est plena deliberatio, potest inde fieri venialis: ergo & ratione materiæ. *Tertia.* Tertiò: Si quis vouit quotidie recitare Rosarium, propterea ꝙ omittat vnũ Aue aut duo, non peccaret mortaliter: quia neque lex ecclesiastica, immo diuina eũ tanto rigore nos obligat statos psalmos persoluere. Conclusio ergo nõ est dubia, vbi prætermittitur tenuis particula illius quod voueras. *Dubium alterum.* At dubium superest, quando totum id quod vouisti, est res leuis. Vt si spopondisti erogare pauperi vnum obolum, aut dicere vnum tantùm Pater noster, vtrũ horum omissio sit mortalis? Et facit pro parte affirmatiua, quòd tunc cùm totum omittas, fidem frangis. *Solutio.* Nihilominus arbitror huiusmodi omissionem nõ esse nisi veniale. Nam dum materia leuis est, nihil refert, totúmne sit obiectũ voti, an pars. Quocirca si votũ emisisti quotidie dicendi vnũ Credo, etsi id

etsi id quotidie omittas, nunquàm mortaliter delinquis. Secus, si fortasse voto spoponderis quotidie obolum erogare pauperibus: tunc enim licet nec vnius solutionis nec duorũ omissio sit mortalis, tamen quod hodie nõ tribuis, cras teneris. Quare vbi debiti summa exereuerit, mortalis fit culpa. Per hæc ad id quod suprà tetigimus, respõdemus, nimirum quòd si quis voueat vnum veniale cauere peccamen, tunc illud cõmittere, gemina erit venialis culpa: quoniam in hisce lege vetitis non se homo cogitat obligare nisi legis instar. Vnde si lex non obligat nisi sub reatu veniali, videtur vouens non aliter se obligare. Enimuero (quod hic cõsideratius meditari debes) nõ est in vouẽtis arbitrio situm sub reatu se mortali aut veniali obligare, sed culpæ qualitas ex quantitate & necessitate obiecti perpendenda est.

Contra hoc autem est argumentum. Stat quòd ludere, verbi gratiâ, decem aut viginti ducatos ante emissum votum non sit nisi veniale: quoniam prodigalitas genere suo non est nisi venialis: & tamẽ post emissum votum, fit mortale sacrilegium. *Argumentum.* Respondetur nos non ire inficias, quin id quod anteà erat veniale, efficiatur quandoque mortale per votum. *Respõsio.* Nam quod non erat malum, putà non dare eleemosynam, emisso voto esset mortale. Immo fortè ludere illam pecuniam, esset virtus ante votum, & post votum mortale. Sed dico, quòd est respiciendum ad quantitatem. Vnde postquàm iam nõ ludere, virtutem constituisti in genere religionis, ac iustitiæ, in quo anteà non erat, perpendenda est obiecti quantitas: & dum illa est grauis, erit mortalis.

DIFFICVLTAS ergo quæstionis non in ipsa, sed in argumentorum solutione tota cõsistit. In primo quippe insinuatur dubium superiùs attactum, an videlicet simplex promissio homini facta sit obligatoria? *Quæstio in primo argumento pratacta.* Et cùm simplicem audis promissionem, illam intellige, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis fit, nec iuramento firmatur: sed cùm quis sua sponte simplici verbo quidpiam amico pollicetur. Et quidem quòd in huiusmodi promissione quædã semper sit obligatio, nemo est qui ambigat: quoniam ad minus est assertio, quàm si re non compleas, mentitus es: mendacium autem vniuersum delictum est, saltem veniale: sed dubitatio est an genere suo obliget sub mortali reatu? Et quidem Caietanus ij.ij. cùm quæstione lxxxviij. tum euidentiùs quæstione cxiij. non aliam vim obligandi agnoscit in simplici promissione, quàm hæc modò insinuata. *Caieta. sententia.* Putat inquam, promissionis obligationem non ad aliam pertinere virtutem quàm ad illam quæ est moralis veritas: scilicet verum dicere: ob idque nõ adimplere genere suo nihil aliud est, inquit, quàm mẽdacium. Quapropter ex obiecto non est mortale, nisi aliunde fiat perniciosum: vt si vouisti rem quæ multum alteri referebat, puta suppetias amico ferre aduersus hostem, aut filiam eius ducere, quod nõ re compleueris. At verò in contrarium stare videtur veritas: nempe quòd promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate materiæ efficiatur venialis. *Promissio simplex genere suo obligat sub mortali.* Et ratio habet contrariam eidem Caietano radicẽ. Enimuero promittere, non pertinet simpliciter ad virtutem veritatis, sed reducitur ad commutatiuam iustitiam. Non enim est vtcunque verum asserere, sed obstringendo alteri fidem. Quare vt ait Cicero in primo de officijs, fides hæc non solùm ad iustitiam attinet, verùm est ipsissimum iustitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta conuentaque nituntur. *Probatio.* Ex hoc ergo arguitur: Peccatum, quod genere suo charitati aduersatur, est mortale: eiusmodi autem est promissum non soluere: quandoquidem est iustitiæ subuersio, quæ ligamen est ciuilitatis humanæ. *Cicero.* Est ergo genere suo peccatum mortale, vtpote per quod ingens detrimentum proximo infertur, qui suam fidem promittenti adhibuit. Insuper promissio Deo facta, obligat sub reatu mortali, non solùm quatenus cultus est religionis, verùm etiam quatenus officium est iustitiæ: ergo illa quæ fit homini, quia quãtum ad hoc, eiusdem sunt generis. *Ratio altera.* Ad hæc vniuersarũ gentium existimatio est fidei violatorem, veluti scelestum hominem execrari: vox autem publica, est vox naturæ: ergo obligat sub reatu mortali. *Postrema ratio.* Vnde quod ait Salomon, Deo displicere infidelem promissionem, vbi notatur mortale delictum, ad omnem extenditur, etiam quæ fit homini. Quòd si verbum sancti Thomæ obiicias, dicentis hic promissionem obligare tantùm secundum honestatem: vbi videtur excludere obligationem iustitiæ: nam sic solet vsurpari honestas pro eo quòd non est ad iustitiam necessarium. *Obiectio.* Respõdetur, quòd non accipit honestatem, vt excludat iustitiã, sed vt excludat ciuile forum. *Solutio.* Non inquam negat, quin sit obligatio iustitię, sed insinuat, quòd quantum ad ciuile tribunal, non sufficit simplex promissio: nisi sit vel iuramento vel scripto vel testibus firmata. Immo & quantum ad honestatẽ iustitiæ in foro Dei, accidere conditiones possunt quæ vim obligationis tollãt. Vt si quod tibi promisi, tibi posteà fit inutile, aut nocuum: vt si gladium tibi promisi, quo posteà video te velle abuti. Aut si promittenti factum est impossibile aut perniciosum: vt si promisi pecuniam, quam posteà ob infortunium reddere nõ possum. Aut si mihi ingratitudinis signa exhibuisti. Contra hanc autem promissionis obligationem stare videtur testamentorum ritus. *Argumentum.* Quandiu enim testator viuit, legata omnia mutare liberè potest, neque obligatus censetur illa soluere: & tamen legatum, quoddam videtur promissi genus. Respondetur autem legata non esse propriè promissiones, quæ vllam habeant firmitatem vsque ad testatoris mortem, qua vt ait Paulus, testamentum confirmatur. Quare omnia ad illum sunt articulum referenda. Præter hæc ex superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si enim dicas faciam, id tantùm exprimens, quod in proposito habes, non subinde obligaris nisi illo id sensu proferas, quod est, Promitto facere: vtputà dum quis ex te quidpiam petit, & respondes, faciam. Aliàs iam suprà diximus posse te mutare propositum. Aliquantulo autem difficilius dubium est, an promissio quam apud te sola mente homini facis, sit obligatoria. *Difficultas altera.* Visus est sanctus Thomas, articu.j. id negare: dicens promissionem quæ ab homine fit homini, non posse fieri nisi per verba. Cui & ratio suffragatur. Nam obligatio est inter duos: homo autem non loquitur homini, nisi verbis aut exteris signis: ergo non se aliter valet alteri deuincire. *Ratio dubitandi.* Hoc fortè problema est, stando in iure mero naturæ & in conscientia. Nam in foro exteriori manifestum est mentalẽ obligationem, immo neque omnem quæ fit absenti, ligare. Sed in conscientia de vtraque fortè parte opinari quisque potest. Et quanuis rarissimè id vsu veniat, nihilominus si contingat, necesse est scire an promittentis

Suadetur sequētibus rationibus altera pars quæstionis proximæ. conscientia ligata maneat. Et quòd sit obligatoria, profectò sunt argumenta non pœnitenda. *Primum argumētū.* Primùm: Voces sunt signa conceptuum. si ergo vox obligat, non est nisi ex vi conceptus. Et cùm mentalis promissio, locutio verè sit, non potest si non impleatur, carere mendacio, quod intrinseca ratione delictum est. *Secundum.* Mox: Quando solùm mente de re deliberasti, illamque facere proposuisti, nōdum obligatus es: ergo si his mente loquendo adhibeas, Promitto tali indigenti amico talem pecuniam: aliquid obligationis ad præcedentia adiecisti. *Tertium.* Tertiò: Si tam promissionem in mente iuramento firmasses, vinctus remaneres ad soluendum: & tamen iuramentum promissorium nō obligat nisi virtute præcedentis promissionis: ergo promissio obligabat. *Quartum.* Quartò: Si posteà nullam aliam concepisses mente promissionē, sed illam amico posteà notificares, dicens: Nihil tibi nunc promitto, sed tamen heri tibi apud me hoc pollicitus sum: vide an promissum acceptum habeas, tunc obligatus videreris: ergo virtute prioris promissionis. *Quintum.* Quintò: Si surdo nihil audienti aliquid verbo promittas, similiter si in præsentia vnius dicas, Ego tali absenti amico hoc promitto: promissio in conscientia videtur tenere, quicquid sit de foro ciuili: ergo etiam si fiat in mente, quæ est promissio in absentia. *Obiectio.* Quòd si contrà arguas: Promissio pendet ex acceptione alterius: ergo antequam ipse nouerit, non tenet. *Solutio.* Fateor equidē. sed tamen quod contendimus, non est aliud quàm quòd ille qui alteri mente promisit, tenetur id ei significare: & si voluerit acceptare, tenetur ei reddere. At verò quando promissio est mutua: putà, do vt des: facio vt facias, vt est coniugalis consensus: tunc non sufficit mentalis, nisi vtrique parti exteriùs constet. Et pari iure nullus alius contractus teneret. putà emptionis aut venditionis, nisi externè significarentur consensus. De simplici autem promissione videntur argumenta nonnulla suadere probabilitate: at probabilius fortè est, eam quæ sola mente fit, non obligare: nam antè quàm alius sciuerit, potest rescindi & mutari, vt libro quarto, quęstione de translatione dominiorū, me dixisse memini: ob id quòd cùm naturale sit hominibus, verbis aut signis suos significare conceptus, ante significatam promissionem nulla videtur obligatio resultare. In secundo argumento tangitur de metu. Hoc enim constitutissimum est, quòd votum debet esse voluntarium. Voluntati autem ignorantia, vis, & metus obstant: vt tertio Ethicorum auctor est Aristo. Et quidem de ignorātia arti. j. dictum satis est. De metu ergo restat impræsentiarum hoc pacto respondere. Primùm in confesso est, metum obstare, ne votum obliget ratione iam dicta: quia tollit voluntarium. *Duplex metus.* At verò cùm metus multiplex sit, dubium restat, vtrum omnis eandem vim habeat impediendi: nam solenne est in mortis periculo vota facere: quæ quidem nefas esset re non complere. Distinguitur ergo duplex metus: alter forinsecùs incussus: alter verò ab intrinseco ortus. Et quidem forinsecùs imminens impedit ne votum obliget nisi post liberè ratum habeatur & firmum: ille autem qui est ab intrinseco, obligationem non tollit. *Panormit.* Distinctio est receptissima, nō modò Theologis, verùm & Iureconsultis, vt patet apud Panormitanum, cap. sicut. ij. de regula. Quin verò ambæ istæ conclusiones, sanctiones sunt iuris canonici. Prima siquidem habetur in cap. Relatum. de his quæ vi metúsve caus. fiunt. vbi mulier quæ cōiugis metu votum emiserat religionis, absoluitur. Secunda verò habetur eodem citato capit. sicut. de regula. vbi clericus, qui nimia ægritudine monachatum vouerat, cogitur esse monachus. Sed est perspectè expendendum, quisnam impræsentiarum censeatur metus ab extrinseco qui excuset. *Explanatio superioris assertionis.* Haud enim satis est vt à re extrinseca incutiatur: nam votum emissum in naufragio, metu turbati maris, tenet: neque requiritur incuti ab homine: nam qui in vincula coniectus aut in suspendium raptus votum emittit, licet metus sit ab homine, ligatus manet: sed requiritur quòd incutiatur per iniuriam. Neque verò id satis est: nam si Turca te habet captiuum, & Deo votum facias aut diuæ Virgini, quæ te inde eripiat, re vera tenet. Et similiter si inuasus ab hoste in conflictu votum facias, vt illæsus euadas. Requiritur ergo quòd incutiatur ab homine per iniuriam intendente extorquere tale votum: putà si dicat: Occidam te nisi voueris. Quocirca inde ratio huius discriminis elicitur, quòd metus ab intrinseco exortus, à Deo offertur, qui nemini facit iniuriam: ille autem qui ab homine infertur, ex iniuria nascitur Sed licet forsan eòdem recidat, genuina ratio est, quòd votum per metum ab extrinseco non est voluntarium, sicut alterum: qui enim vouet extrinseco metu perculsus, nulla id ratione gratum habet, quod vouet: & ideo non sua sponte illud acceptat: sed quò se ab hoste defendat, quādo verò metus est ab intrinseco, quia nulla existit pugna cum hoste, gratum habet illud vouere, vt patrocinium mereatur diuinum, quo liberetur à periculo. Et ideo est alia ratione voluntarium, quàm prius. Et exemplo insuper ab hominibus ostenditur id tenere. Dum enim grauiter iacens metu mortis amplam medico si euaseris polliceris mercedem, ideo votum tenet, quòd illud medium eligis, vt serueris: multò ergo melius tenebit votum emissum Deo. *Primum argumentum cōtra dicta* Huic nihilominus veritati nonnulla obijciuntur argumenta. Primum est: Iuramentum extortum per metum etiam cadentem in constantem virum, prorsus obligat, votum autem genere suo, quia fit Deo, maiori rigore ligat quàm iuramentum: ergo simile votum obligat. *Solutio.* Negatur consequentia. Nam etsi votum proptereà quòd fit Deo, coactiùs vinciat, quàm iuramentum, quod fit homini: tamen iuramentum aliam habet obligandi naturam quàm votum. Nam voti obligatio ex nuda pendet puraque vouentis voluntate: & ideo metus eidem voluntati obiectus, tollendo voluntarium, tollit obligationem: vinculum autem iuramenti non ex voluntate iurantis, sed ex natura iuramenti resultat ac pendet. Est enim reuerentia hęc debita diuino nomini, vt quod iuras, nunquam falsum esse sinas, quomodocūque id iures: dummodo sis mentis compos. Sed de hoc iterum subsequenti libro, quæstione prima, articulo primo.

Secundum argumētū. SECVNDVM argumentum est: Consensus per metum forinsecùs expressus, verè consensus est. *Aristot.* Ait enim Aristote. iij. Ethicorum, quòd qui in naufragio fluctibus suas merces committit, simpliciter vult, licet conditionaliter nollet, ergo votum simpliciter est voluntarium, atque adeò tenet. Non desunt è Iureconsultis, qui huic argumento manus dent: nimirum fatētes quòd si vouens habuit cōsensum quocunque fuerit metu coactus, tenet in cōscientia apud Deum. Secus autem in foro ecclesiastico. Opinio est Panormita. in cap. Cùm locū. de sponsa. cui astipulatur Syluester in verbo, metus. §. viij. vnde ad illud

cap.

cap. relatum. de his quæ vi, metúsve cau. fi. respondeo, quòd Papa mulierem illam, quæ metu vouerat, absoluit, præsumens non habuisse cōsensum: similique ratione absoluit ecclesia eos qui legitimè timorem probant: quos vtique si constaret habuisse consensum, non absolueret.

Solutio Panormita.

At verò salua Doctorum grauium existimatione, malè cōijciunt: immo quanuis reus fateatur se habuisse cōsensum, si tamen metum legitimis comprobet testibus, in more est, vt absoluatur. Et simili probatur exemplo in matrimonio, quòd quoties metu cadente in constantem virum celebratur, irritum habetur in foro ecclesiæ: vt patet cap. cùm loco, & cap. veniens. de spon. & xxiii. quæstione quinta, cano. notificasti. Et ratio est, quòd cùm voti obligatio non nisi ex arbitrio vouentis ortum habeat, naturale est vt dum voluntas illa necessitate compellitur, votum nō sit legitimum, eò præsertim quòd votum est opus consilij, cui metus visque repugnat.

Chrysosto.
Refutatur solutio Panormitani.

Ex quo fit, vt idem metus, qui impedit, dum votum emittitur, ne obliget, culpam etiam eiusdem transgressionis excusatione abluit. Exempli gratiâ: Si vouisti die Sabbathi ieiunare, aut nō ludere, aut eleemosynam elargiri, & posteà tibi metus mortis incutitur, vt contrà facias, tunc cōtrà faciendo excusaris, nisi in cōtemptum religionis tyrannus tibi eam minaretur. Nam caussa, quæ promissioni obstaculo est, ne obliget, excusationem secum eadem affert transgressionis. Præterea, id probatur ratione suprà formata: nempe quòd votum non obligat nisi ad modum legis: lex autem ecclesiastica ad ieiunium non eo rigore compellit, vt nos contendat pro sui obseruatione in mortem adigere, nisi infidelis tyrannus eam nobis in legis contemptum comminaretur.

Corollariū

Grauius autem intricatiusq; dubium impræsentiarum est, vtrum hoc quod dictum est, nempe metum extrinsecùs per iniuriam oblatum, voti obligationem impedire, in vniuersum de omni metu sit intelligendum, siue grauis sit siue leuis? Et in primis consensus est omnium vniuersalis, metum omnem cadentem in constantem virum, illam tollere voluntarij rationem, quæ ad obligandum est necessaria: sed nondum satis est apud omnes compertum quisnam censendus sit metus cadens in constantem virum.

Graue dubium.

Vulgaris enim quorundam Iurisconsultorum, immo & Theologorum opinio est, quæ prima fronte imaginem veri præ se fert: nempe metum cadentem in constantem virum, eum esse, cui vir constans non succumbit, vt faciat quod non debet.

Opinio Iuriscōsultorum.

Hæc autem definitio tum falsa est, tum & principium petere apparet. Fieret enim inde cōsequens nullum metum quantumuis atrocissimæ mortis, ob quem homo naturalem legem ac diuinam transgrederetur, censendum esse cadere in constantem virum: quoniam qui vllo impulsus metu, talem transgreditur legem, non est vir constans. Obligat enim nos virtutis ratio, vt potiùs mortem feramus, quàm furari, aut mentiri: aut quid simile, quod intrinseca ratione malum est. Et tamen profectò metus mortis genere suo cadit in constantem virum, vt res ipsa per se patet: cùm terribilium omnium terribilissimum sit.

Prima ratio in primā opinionem.

Et quòd definitio eadem principium petat, inde liquet, quòd cùm quæstio esset an metus aliquis matrimonij aut voti obligationem tolleret, ob id quod cadens esset in constantem virum, facilè pateret subterfugium dicenti talem metum in constantem virum non cecidisse, propterea quòd ob talem metum id fecit quod nō debuit.

Secunda.

Igitur descriptionem legitimam eiusmodi metus, vox nos ipsa docet. Metus enim ille est cadens in constantem virum, quem viri cōstantia secum patitur: scilicet quem stat virum constantem sine suæ fortitudinis vituperatione habere. ita vt non repugnet esse virum constantem, & sic metuere: nam vna pars fortitudinis est, timere vbi oportet.

Quid metus cadens in virū cōstantem.

Sed est apprimè animaduertendum, quòd nullus metus quantumuis in virum constantissimum incidere solitus, à culpa transgressionis excusat diuinæ legis & naturalis. Vnde etsi mortis metus puellæ oblatus, vt stuprum patiatur, verè sit cadens in constantem virum: quia fortissima id fœmina metuere posset: nihilominus si ob talem metum consentiret stupro, non esset constans. At verò si eiusdem caussa metus ieiunium frangeret ecclesiasticum, vel Missam die festo cessaret audire, non esset inconstans: quia huiusmodi leges ecclesiasticæ cum tanto rigore non obligant, vt illarum semper gratia mortem oppetamus. Non ergo ob id, quòd quis metui succumbat, desinit esse cadens in constantem virum: quoniam tunc metus excusat vt succumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo metuum genus est, quod voti obligationem tollit.

Haud tamen hic pacabitur lectoris solertia: sed quæret fortè vlteriùs, vnde perpendendus est metus vt cadere cognoscatur in constantem virum: Vtrum scilicet in indiuisibili is metus consistat, idemque sit vniuersis? Ad hoc ergo respondetur: Trinum esse caput, vnde tale iudiciū sumendum est.

Solutio dubitationis propositæ.

Primùm scilicet ex parte obiecti. Timor enim mortis, quæ omnium est temporalium truculentissimum malum, cadere existimatur in cōstantem virum. Atqui nomine mortis, exilium quoque & perpetui carceres comprehenduntur. Quin verò & insignis infamia, quam homines formidare nihilominus quàm mortem assolent.

Scrupulus.
Solutio.

Secundò, id pēsatur ex parte modi quo metus incutitur. Si enim fœmina tibi, vel puer, vel inermis homo mortem comminaretur, metus ille non caderet in constantem virum. Sed tertiò (quod attentè hic considerandum est) id etiam perpenditur ex parte subiecti. Etenim virorum ista constantia non consistit in indiuisibili, sed suam habet latitudinem. Haud enim aut Thesei aut Herculis strenuitate pollère omnes aut debent, aut possunt. Est nihilominus linea, extra quam non esset constantia. Metus ergo, qui secum illam compatitur constantiam, quæ intra illam includitur latitudinem, est cadens in constantem virum. Quocircà metus qui fœminam excusaret, aut senem calore sanguinis iam destitutum, non excusaret virum alium. Vnde nomine viri intelligitur animi robur pro cuiusque conditione. Ex quo fit, quòd si puella religionem ingreditur parentum metu, pro eius conditione atroci: nempe quia illam & verbis & re nimium tractant asperè, nisi in monasterium se permittat obtrudi, certè votum tali consensu emissum non teneret. Sibi ergo suisque liberis parētes consulant, vt eiusmodi rigorem cogendi remittant. Quò ergo tandem rem concludamus, metus leuis, puta remissior, quàm qui cadit in constanté virū, nec voti obligationē impedit, nec eius transgressionem excusat. Quòd si arguas, neque eiusmodi vota esse prorsus spontanea, cùm ratione metus fiant: Respondetur, metum leuem in rebus spiritualibus, puta in voto & matrimonio, non existimari metus nomine. De iure autem & foro ciuili nihil hic disputamus: sed ad leges & iudicia lectorem remittimus,

Obiectio.

 quisnam

quisnam metus contractum vitiet, quis verò minimè.

Materia tertij argumenti. TERTIVM argumentum, quod apud diuum Thom. secundum habet locum, complures aperit dicendi materias. Prima est de illis, quibus posibile non est votum implere: seu quod citra suam culpam in tali sunt imposibilitate constituti, seu quòd sibi viam præcludunt seruandi promissum. Et primum membrum ad illum spectat, qui religionem vouit, quam sibi refragantibus monachis profiteri non est posibile. De quo censet S. Thomas distinguendum esse. Aut enim eiusmodi hominis intétio fuit vouere religionem in genere & principaliter: licet ex peculiari deuotione hanc postmodum elegerit: aut princeps eius propositum fuit, se obligare ad hanc religionem vel ad hunc locum. Atqui priori casu tenetur ingressum illius monasterij bona fide & diligentia procurare. Quòd si illic non admittatur, tenetur adire aliud: ac demum si ad illam religionem non pateat sibi aditus, tenetur aliam ac subinde aliam tentare, vt per se non stet quo minùs habitum induat. Sin verò vouendi intentio nō fuit nisi ad talem domum, vel ad talem religionem, inde vel repulsus vel exclusus non tenetur aliam adire, sed liber est à voto. In his ergo primùm omnium perpendendū est obiectum voti. Vouisti religionē in genere. Itaque in obiecto voti non posuisti hanc vel illam: tunc licet magis in vnam sis, quàm in aliam propensus, non tamen ad illam magis es obligatus, quàm ad aliam. Si tamen in obiecto non solùm genus religionis, sed hanc expressè statuisti, illam debes priùs aggredi, & inde repulsus alias adire. Igitur si votum tuum fuit, hanc singularem domum ingredi, fortè in qua studium viget: & repulsam à monachis pateris, nullatenus aliam explorare teneris, etiam eiusdem ordinis, quanuis obseruatione præstantiorem: neque vllum in contrarium scrupulum tibi vllus inijciat: quia votum tuum non fuit emissum alio religionis intuitu, quàm huius conuentus. Quare licet eadem vigeat in alio religio, nihil ad te. Pari iure si vouisti talem religionem, nempe nostram, aut diui Francisci, aut singulariter aliam, teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si non admittaris, non teneris ad alia. Si autem in genere vouisti religionem, tunc teneris alias tentare.

Dubium. Sed est dubium, vtrum tenearis circumire omnes conuentus & religiones? Apparet enim sic esse: nam postquàm votum emisisti, quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes à quibus votū tuum pendet. In contrariū facit, quòd tunc deberes orbem totum peragrare: quod quàm molestissimum onus esset. Item, si in conuentibus bene institutis non esses receptus, deberes eum ingredi, vbi religio iacet, quod tuæ saluti non esset tutum.

Respōsio. Respōdetur ergo primùm, quòd vnusquilibet suam cùm primis debet intentionem consulere qualisnam fuerit: nam si tantùm fuit illis religionibus se addicere, quæ sibi erant circunstantes & notæ, nō tenetur nisi easdem discurrere. Quinimò licet quis sic suam intentionem non restrinxerit, sed absolutè vouerit religionem, non tenetur religiones omnes peragrare: quoniā neque Galli vnquàm hac de caussa ad nos permearunt, neque ex nostris vllus ad illos. Aliàs deberes etiam vsque ad Græciam & Insulas eandem ob caussam oberrare. Enimuero ius nos ipsum naturæ circunspectè docet, vt eiusmodi vota intra regnum nostrum & linguam sint adimplenda. Ecquis enim voueret, si ob id teneretur ignotas gentes inuisere?

Scrupulus. Quòd si instantiùs sciscitaris, vtrum omnes saltem conuentus in regione propria circumire cogaris? (Apparet enim id saltem ratio postulare: quandoquidem votum ex omnibus illis dependet.)

Solutio. Respondetur, neque tam latè protendi obligationem: dum enim religioni te certæ deuoueris, tantùm teneris illam bona fide adire. Haud tamen metaphysico, aut dialectico significatu sic tota est adeunda, vt vniuersi conuentus visitentur: sed morali modo. Ille enim sic dicitur totam religionem explorasse, qui bonam partem circumiuit: nempe si quinque aut paulò plures conuentus ambiat. nam licet ex paucis iudicium cæterorum venari.

Obiectio. Ex his quæ dicta sunt, palàm sequitur, illum qui aliquod habet impedimentum religionis, quod vel quando vouit, non considerauit, vel post votum siue citra culpam siue sua culpa incurrit, liberum fieri ab eiusmodi voti obligatione: quoniam ad imposibile nemo iure cogitur. Vt si fortè eam religionem peculiariter vouisti, vbi neophyti non admittantur: cùm id primùm resciueris, neque illam neque aliam ingredi teneris. Idem si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimento subiectus es, quorum caussà te iura repellunt, tutus es in conscientia, neque vlla eges dispensatione. Secus si impedimenta non sint nisi temporalia: vt si laboras quartana febre, illa abeunte teneris. Vbi axiōma illud theologum, cuius sanctus Thomas quarto, distinct. 38. arti. 3. meminit, memoriæ mandandum est: nempe, quidquid faciendum votum impediret, si præsens esset, etiam emisso voto obligationem auferre. Veruntamen ne quempiam decipiat, ad obligationem voti referendum est, non ad impedimentum voluntatis vouētis. Exēpli gratià: Ille morbus, qui si dū vouebas, adesset, obligationem impediret, adueniens post votum, eiusdem obligationem tollit. Attamen licet emisso voto aliquid difficultatis experiaris, quam si præuosses, non vouisses, non ideo voti obligatio cessat. Aliàs omnia dirimerentur matrimonia, omniaque expoliarentur religiosorum claustra. Quid autem si repelleris quia nescis Grammaticam: aut nescis officium aliud vt recipiaris inter professos laicos, an tenearis Grammaticam discere, aut aliud officium? Ad hoc non est simpliciter respondendum, sed cum discretione. Enimuero dum quis votum edidit religionis, proponens illius esse ordinis, qui sacris initiantur, bona tamen fide arbitrabatur non requiri Latinè scire: si id postea ab illo requiratur, re vera non apparet obligatus Grammaticā discere, neque tenetur ad ordinem laicorum intrare: quoniam sua ignorantia videtur hominem excusare. Ac perinde si religionem vouit laicorum, non tenetur aliquod discere opificium scitu difficile: quia putabat non esse necessarium. Quando verò quis communi lege religionem vouit, tunc arbitror teneri Grammaticam discere, si modò facultas suppetit: quia sciebat id esse necessarium: vel tenetur intrare vt laicorum ordini deputetur.

Dubium egregium. Dubium autem egregium superest: Vtrum repulsam passus aut à religione exclusus teneatur religionis regulam inquantum posit seruare, ac munera religionis implere? Dixerim repulsum aut exclusus. Nam repulsus est, qui non admittitur: exclusus autem, qui ob incorrigibilitatem habitum exutus pellitur. Neq; idem est vtriusq; iudiciū. De priori ergo priùs disputemus. Et loquimur de illo, qui bona fide procurauit religionem profiteri, minimè verò potuit.

De quo

De quo pro parte affirmatiuà, scilicet quod nihilominus ad id quod potest obstrictus maneat, arguitur: Puella quæ votum emisit virginitatis, si posteà illum florem sua amiserit culpa, debet nihilominus perpetuam seruare continentiam: vti hic sanctus Thomas & consentienter Doctores asserunt: in voto autem religionis perinde ac in voto virginitatis includitur castitas: ergo qui religionẽ vouit, licet repellatur, tenetur perpetuam seruare continentiam: atque adeò petere saltem debitum non potest. Secundò: Si quis voueat pauperibus decẽ erogare, aut Aduentus ieiunia sustinere, non autem totum persoluere queat, tenetur quantum potest: ergo idem est ius de ijs, qui religionem vouerunt. Tertiò: Dum quis votum solenniter cõfirmat, tenetur ad omnia officia & munera, quæ in eadem sunt religione constituta: votum autem simplex habet pro obiecto votum solenne: nam qui simpliciter vouet, tenetur iuridico tempore votum solennitate stabilire: ergo pariter tenetur eadem religionis officia inquantum valuerit, exhibere ac soluere. Quartò: Accedunt & text. de conuers. coniugatorum. can. Quidam. & cano. Placet. in quibus eadem sentẽtia definitur. Casus enim prioris capituli est, quòd quidam inuita vxore religionem ingressus, ac subinde ea ipsum repetente in seculum reuocatus, post eiusdem vxoris mortem cogitabat ad secundas se transferre nuptias. Alexander autem III. de eadem re cõsultus, licet eum non rursus in claustra religionis coëgerit, inhibuit tamen ne secundam vxorem duceret. Idem deciditur in secundo cap. de muliere. quæ putãs maritum obijsse vitam, monasterium ingressa est: atque inde posteà à coniuge extracta, orbata posteà viro, tentauit secundò nubere, & tamen prohibita est. His nihilo seciùs non obstantibus sub distinctione respondetur, quòd si qui religionem vouit, continentiam in suo proposito expressit, tenetur in seculo permanens idem seruare: si verò nihil aliud quàm religionem vouit, ad quam non recipitur, eousque liber est, vt nihil in seculo teneatur religionis præstare. Probatur: Si huiusmodi persona, vel ad castitatem tenetur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc esset virtute eiusdem voti, aut quia repulsam passus, impossibilis ei fit ingressus: neutrum istorum: ergo. Probatur minor: Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio statim à tempore eiusdem emissi inciperet: hoc autem vsus ipse falsissimum ostendit. Ecquis enim astruat, vt qui votum simplex Carthusiensium suscepit, ilicò perstringatur & Psalmos recitare, & à carnibus abstinere? Quòd autem ratione repulsæ teneatur, multò est improbabilius. Nam illa repulsa non fuit in eius potestate. Quare neque ipsum nouo vinculo irretiuit, nullo ergo pacto tenetur in seculo vllũ religionis munus soluere.

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

Secundum argumẽtũ.

Tertium.

Quartum.

Solutio dubitationis proximæ

Probatio.

Secundò id arguitur, vt legitima caussa patefiat. Nemo virtute voti obligatur nisi ad id quod est proprium eius obiectum: illius autem qui religionem simpliciter vouit, proposita fuit tantùm religio: ergo ad id tantùm tenetur: quod si soluere non potest, immunis à voto fit. At verò contraria fortè insurgis: Qui obligatur ad aliquid, simul & ad id obligatur, quod inde subsequitur: vt in religione instituta, is qui religionem simpliciter vouit, cuncta alia in virtute vouit. Hoc autem argumentum nõ solùm non est contrarium, verùm & fauet sententiæ nostræ. Etenim qui statum aliquem pollicetur assumere, non se obligat ad leges illius status quousque statum illum re vera assumat: quia non exprimit in suo voto obligationem ad peculiares leges illius status. Cùm ergo religio, status quidam sit, licet illum fueris assumere pollicitus, quousque illum assumas, non teneris ad eius leges: quippe quę nõ obligant nisi eiusdem status professores: vtpote qui ad illas se expressè obligarunt. Exemplum est in Christianismo. Vniuersi enim mortales Christianismum suscipere tenentur: & tamẽ quousque per baptismum illum profiteantur, non tenentur ad leges nostrorum sacramentorum, neque ad alias nobis peculiares quæ non sunt de iure naturæ. Eòdem itidem pertinet illius exemplum, qui emisit votum suscipiendi sacros ordines: haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare antequam sacris initietur, atq; adeò neq; castitatem seruare, nisi quatenus diuina lege prohibetur. Idem ergo est de illo, qui religionis simplex votum fecit. Potest enim mutuum ius non solùm coniugi reddere, verùm & sibi vicissim petere. Et per hoc soluitur argumentum superiùs obiectum. Haud enim valet consequentia: Votũ solenne obligat ad singularia religionis statuta: & illud est obiectum voti simplicis: ergo & simplex ad eadem obligat. Nam votum solenne est completiuum, quod aiunt: nempe status professio, quo quisq; expresse dicit vouere obedientiã, castitatem, & paupertatẽ: & leges obligant professos: simplex autẽ non obligat nisi vt statũ suscipias. Ac perinde respondetur ad illos canones suprà citatos de conuersione coniugatorum. Illi nanque vota solenniter ediderant promittendo explicitè castitatem: & ideo inquantum se inuito coniuge potuerunt obligare, adstricti erant. Potuerunt autem se obligare, vt nunquam coniugalem vsum peterent: & idcirco prohibiti sunt ad secũdas transire nuptias. Sed quia quantum ad alia votum non tenebat, non sunt defunctis coniugibus, in religionẽ reuocati. De alio autẽ argumẽto, nempe de illo qui multũ vouit, qui perinde si totũ non valet, debet soluere partẽ: nullũ ad rem affertur exẽplum: quoniã qui vouit totũ, formaliter vouit partẽ. At verò de illa quæ suã virginitatẽ Deo dedicauit, distinguendũ est. Bifariam enim vouere quis potest virginitatẽ. Vno modo ad ipsam propriè respiciẽs: ita vt sua non fuerit intentio, nisi à prima Venere abstinere: nã vsu hoc venire solet. Et tũc illa perdita nõ tenetur ampliùs ad castitem: quia suum penitus propositum non fuit nisi vt carnis integritatem custodiret. Si autẽ simpliciter & absq; vllo moderamine votũ emisit virginitatis, tum illa etiam corrupta nihilominus tenetur ad castitatem, quia votum eiusmodi simpliciter est negatiuum: puta virũ non cognoscere. Quare quoties illũ experitur, votum violat. Ob idq; nullũ inde exemplum ad illum deducitur, qui religionem vouit. Quòd si hic obiter sciscitaris, vtrum illa, quæ vouit non nubere, teneatur subinde ad votũ castitatis: vt quoties fornicetur, dupliciter peccet: apparet enim inde sic esse, quòd ideo mulier non nubet vt castè viuat. Respõdetur nihilominus eiusmodi votũ ex sua natura, nisi aliud exprimatur, nõ obligare ad castitatẽ. Est enim castitatis materia duplex. Altera, quæ opponitur luxuriæ. Et hæc est cõmunis materia præcepti & voti: ad quam idcirco se obligat, qui religionem profitetur. Altera verò est superogationis, quæ est propriè materia voti: vtpote à toro cõiugali abstinere. Et quæ tantùm vouet nõ nubere, ad hanc solã se obligat, scilicet nõ opponere religioni obstaculum. Quapropter si fornicetur, simplici

Secunda probatio.

Obiectio.

Solutio.

Ad argumẽta facta in contrarium.

Ad secundum argumentum.

Ad primũ.

Quæstio.

Responsio.

Scrupulus. *Solutio.* flagitio delinquit. Quid autem si eo proposito non nubere voueret, vt licentiùs scortaretur? Respõdetur votum hoc nullatenus esse obligatorium, eò quòd est de re mala: obiectum enim tunc quod est non nubere, refertur in malum finem: atque adeò vitiatur. Eapropter neque nubendo neque fornicando transgreditur illa votum. Hactenus de illo dissertum est, qui citra suam culpam impossibilitatem incurrit implendi votũ. Sequitur ergo vt de illo dicamus qui sua sponte illud fecit impossibile: Vtrum videlicet qui post emissum simplex religionis votum, vxorẽ duxit, teneatur inquantum potest, castitatem seruare, putà debitum non exigere? *Quæstio altera.* Videtur enim hæc ratio id persuadere. *Ratio partis affirmatiue.* Nemini sua culpa suffragari debet, neque suus patrocinari dolus: eiusmodi autem homo sua culpa viam occlusit implendo voto, ac perinde in eius fraudem vxorem sibi associauit: manet ergo inquantũm potest, ligatus. Atq; hanc opinionem propter hanc rationem amplexantur Iurisconsulti. Vnde Syluest. in verbo, votum. secũdo. §. primo. cum cæteris. *Syluester.* Summistis, ait eiusmodi personam impediri à complemento voti: quia ad debitum reddendum tenetur, quasi compertum habens, non posse petere. *Solutio quæstionis.* *Caietanus.* Nihilominus contraria sententia, nempe quòd possit etiam petere, amplectenda est: quam hoc loco Caietanus meritò statuit: quandoquidem ratio proximè facta eisdem viribus de vtroque militet, seu citra culpam seu ex culpa impossibile fecerit votum religionis implere. Tenebatur enim ille duntaxat, vt præmisimus, statum illum suscipere, qui penitus fuit sui voti obiectum. Nam cùm statuta religionis solos professos perstringãt, ad illa non tenetur quod illa fuerit expressè professus. idque iam insuper sic confirmatur. Religio tribus votis constat, scilicet obedientiæ, paupertatis, & castitatis. Qui autem simpliciter vouet, illa non explicat: sicuti qui vouet solenniter. Quare ad illa nondum tenetur. Quis enim te audiat si asseueraueris quòd qui religionem diui Francisci vouit, postquam rei vxoriæ mancipatus est, teneatur bonorum dominium & possessionem abdicare? teneaturq; ad ieiunia & alia obedientiæ munera quæ in seculo præstare potest? Si ergo ad alia duo non tenetur, fit, vt neque ad votum castitatis. *Dubitatio altera.* *Ratio dubitandi.* Ex hac autem definitione alia emergit dubitatio, vtrum scilicet qui non modò religionis ingressum vouit, verùm & perseuerantiam vsque ad mortem, citra solennitatem tamẽ: & nihilominus suapte sponte matrimonij se nodo implicuit, ad aliquid prę illo teneatur qui non nisi ingressum vouit? Et ratio dubitandi est, quòd iste formaliter vouit suum votum solennitate firmare, & ideo apparet ad castitatem sibi impossibilem teneri, scilicet vt vxorium debitum ei petere non liceat. Caietanus de hac re multa insumit verba iudicio meo superuacanea. Fateor enim me non percipere quidnam nouæ obligationis votum perseuerãtiæ voto religionis accumulet. triplici enim forma fieri votum simplex potest religionis. Vno modo, vt quis voueat tantùm ingredi: non quidem animo perseuerandi, aut solenniter profitendi, sed statim exeundi. Et hoc arbitror esse vanum, vti ait Paludanus 4. distinctione 38. quæstione quarta. Nam etsi obtendatur id fieri gratià tantùm verecundiæ, nihil ad religionem hoc refert. Secundo modo, vt in obiecto voti ponatur perseuerantia & solennis professio. Tertio, vt simpliciter voueatur religio. *Solutio.* Et censeo secundum votum nihil tertio adhibere vinculi. Nam qui religionem absolutè vouit, votum illud secundùm iura emittit, tam diuina quàm humana: ius autem diuinum est vt voueat ea intentione, vt verè efficiatur religiosus: atque adeò vt perseuẽret vsque ad mortem: iura autem ecclesiastica tempus indulgent probationis, vt si experimento bona fide didicerit non sibi religionem congruere, non suscipiat quod ferre nequit. Quapropter etsi terque quaterque vouendo addas perseuerare, semper intelligitur, nisi tempore probationis experientia te aliud admonuerit. Atque adeò post tale emissum votum, seu ad professionem sine tua culpa non admittaris, seu tua sponte matrimonium contraxeris, non arctiùs in seculo restas obligatus quàm si simplex emisisses religionis votum. *Argumẽtũ.* Et ad argumentum in contrarium respondetur, quòd quanuis voueris perseuerare seu religionem profiteri, non obligas nisi ad profitendam secundùm iura. Et ideo quousque fueris professus, neque ad castitatem teneris, neque ad alia statuta. *Dubitatio de excluso a monasterio propter incorrigibilitatem.* Superest hìc demum de illo dicere, qui post solenne votum ceu incorrigibilis à monasterio pellitur, vtrum tutus maneat in conscientia, postquàm vi expulsus sit, & abiectus. Respondetur, quòd quandiu per ipsum steterit quo minus recipiatur, non est tutus, sed tenetur emendare sese, & in viam redire: quoniam cùm ex culpa sua fuerit exclusus, quandiu in illa perseuerauerit, versabitur in periculo. Si autem correcta vita ad claustra rediens, non admittatur, tutus manet in seculo. Quòd si sciscitetis, an teneatur in seculo religionis vota seruare: *Solutio.* Respondetur: A voto quidem obedientiæ absolutus manet: postquam prælatus eum reiecit, ac subinde à voto paupertatis, quandoquidem conuentus eum non alit. Ac perinde à persoluendo officio diuino, nisi fuerit in sacris atque à ieiunijs & alijs annexis religioni: siquidem illorum non fecit votum expressum, neque ad illa tenebatur, nisi ratione religionis, à qua expellitur. Sed tamen à voto castitatis non eximitur, eò quòd expressè illud emisit, nec prælatus potuit ab eo illum liberare. Quid autem, si ante indutum habitum vouerat religionem in genere, vtrum sic exclusus ab hac religione, teneatur ad aliam correctus transmigrare? Re vera ratio id videtur conuincere. Nam sicut ille, qui non huc admittitur, tenetur aliam religionem explorare: ita ille teneri videtur, qui post professionem expellitur. Et ita libentiùs censerem. Quanuis forsan dici posset, quòd per votum solenne huius religionis cessauit illud simplex generale: & ideo si huc posteà non recipitur, liber ille est prorsus. Sed tamen prior sententia mihi probabilior est.

Ad quartũ argumẽtũ. *S. Thomas.* *De tẽpore quo votum reddẽdum est.* IN solutione ad quartum submouetur dubium de tempore adimplendi voti. Ad quod Sanctus Thomas solùm respondet quòd qui se obligare proposuit, vt omni procul mora illud impleret, tenetur statim: qui verò ad certum tempus, vel sub certa conditione id proposuit, tenetur tunc. Veruntamen si exactiùs responsum desideras, sic accipito: Trifariàm quis potest votum edere: scilicet aut tempus constituendo, aut conditionem supponendo, aut simpliciter absque vllo additamẽto. Et quidem primũ membrum subdistinguendum est. Nam si vouisti certo tẽpore quidquam facere, idq; temporis illius intuitu, ex deuotione scilicet illius: vt cùm vouisti ieiunare in vigilia Corporis Christi, vel Aduentũ, teneris tunc tẽporis sub pœna mortalis culpæ. Quòd si tunc non exolueris, non teneris alio tẽpore ieiuniũ supplere,

supplere, eò quòd animus tuus ad illud fuit tempus propensus. Perinde enim tunc censendum de voto est, atque de lege, quæ singulariter quadragesimale ieiunium iubet. Si verò adiectio illius temporis non fuerit propter eius affectionem, sed vt principali voto limen poneres, tunc teneris quidem illo tempore, sed nihilominus illo transacto obligatio non aboletur, quin alio tenearis. Vt si vouisti religionem intra annum ingredi, delicto tibi dabitur nisi illo anno promissum reddas Domino Deo tuo: & nihilominus illo præterito eandem teneris suscipere religionem. Res est clara. Conditionale autem votum non vno, sed duobus fit modis. Est enim alterum synceré conditionale, alterum verò pœnale. Conditionale est, quotiescunque homo ad rem aliquam affectus est, sed quia impedimentum sibi obstat vel facultas non suppetit, vouet sub conditione. Vt si voueas post mortem matris quæ tibi erat impedimẽto religionem intrare: aut post mortẽ patris suppetentibus tibi numis peregrinari: aut si tibi tale Deus beneficium contulerit, orphanam dotare. Pœnale autem est, quando nõ eras tali rei affectus, neque tibi erat cordi: immo quia exosa est & inuisa tibi, adigis te voto in illam crucẽ, si in re tibi fortè aliqua peccare contigerit. Vt cùm voues si luseris, aut si adulterium feceris, religionem ingredi. Hoc enim licet formam habeat conditionalis voti, est tamen pœnale: quoniam directè votum non est religionis: sed non ludendi aut non adulterandi: pœnam enim adiecisti vt vel caueres, vel post factum, teipsum castigares. Eapropter inter hæc vota vna est compertissima differentia, & vna item aperta conuenientia: sed vna restat controuersia. Differentia inquam est, quòd ante positam conditionem, quando votum est religionis aliudve ex tribus Pontifici Maximo reseruatis, super purè conditionali non potest nisi per ipsum Pontificem vel per Concilium dispensari: in pœnali autem potest per episcopum. Ratio est, quòd in priori illud, quò directè fertur votum, est religio: votum autem pœnale non rectà fertur, vt præmisimus, nisi in illud proximum obiectum: quod est non ludere, aut non adulterari. Quare qui in illa dispensari potest, valet etiam in pœnam ex transuerso appositam, quantumuis sit religionis. Conuenientia verò est, quòd vtrunque posita conditione obligat: neque de hoc vllo pacto controuertitur. Quod ergo sub iudice restat, est, vtrum posita conditione pœnale votum nequeat nisi à summo Põtifice dispensationem suscipere, perinde atque aliud conditionale. De quo quæstione 4. sub titulo dispensationis, arti. 3. dicturi sumus. Videtur enim eodem modo esse indispensabile: quandoquidem virtute voti obligatio iam tunc religionis exorta est. Ad quintum facilè respondetur: In primis neminem posse alium suo voto obligare: neu filium, neu seruum, neu aliter subditum: quoniam votũ est religionis actus, qua quis suam propriam offert Deo voluntatem. Quare si vouisti filium alicui templo offerre, teneris illum ducere: ille autem solùm tibi filiali obedientia tenetur parere: nullatenus tamen ex vi religionis. Rursus, qui per se votum implere non potest, si personale est, nullatenus id tenetur præstare per alium, tum quod in voto semper intelligitur possibilitatis conditio: tum quod personale votum fit propter propriam macerationem aut afflictionem corporis, aut ad excitandam deuotionem, vt patet in voto ieiunij aut peregrinationis. Hæc autem nemo per alium assequitur. Secus, si nõ est votum merè personale: vt si in subsidium belli Hierosolymitani personã vnam vouisti, & tu nõ potes, debes aliam mittere. Rursus, si vouisti monasterium ædificare, aut virginem dotare, quod viuens non persoluisti, tenetur hæres tuus si bona illi relinquis: vt ait Paludanus 4. dist. 38. quæst. 3. Pro quo facit. l. 2. ff. de pollicita.

Votum cõditionale. Votum pœnale. Differẽtia inter votũ cõditionale & pœnale quantum ad dispẽsabilitatem. Ad quintũ principale. Paludanus.

ARTICVLVS II.

Vtrum vtile sit expediensq; vouere.

POST virtutem voti obligandi sequitur de alia, quæ est eius vtilitas: Vtrum scilicet aliquid nobis emolumenti afferat? Et arguitur à parte negatiua: Nemini expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac enim homines cæteris animantibus præstamus: quare nullo est auro æstimabilis: hac autem homo per voti necessitatem nudatur: ergo vouere non est expediens. Secundò: Nemini consilium est periculis sese obijcere: qui autem vouit: periculo exponitur extra quod erat. Vnde August. in epistola ad Armentar. & Pau. Quia iam, inquit, vouisti, iam te obstrinxisti. Aliud facere tibi non licet. Non talis eris, si non feceris quod vouisti, qualis mansisses si nihil tale vouisses. Minor tunc esses, non peior. Modò autem tantò (quod absit) miserior, si fidem Deo fregeris, quantò beatior si persolueris. Tertio arguitur: Consilium est Pauli 1. ad Corinth. 4. vt imitatores eius simus, sicut ipse est Christi: Christus autem nullibi legitur aliquid vouisse, neque Apostolorum vllus: ergo nihil in vouendo emolumenti inest. In contrarium autem est Psalm. ille, Vouete & reddite Domino Deo vestro.

Primum argumẽtũ à parte negatiua. Argum. 2. August. Argum. 3. Paulus.

AD quæstionem hanc vnica eademq; compertissima conclusione respondetur. Vouere vtile quidem est: nõ tamen Deo, sed nobis. Probatur: Alia ratione homini quidpiam promittitur, quàm Deo, homini enim aliquid promittimus, quòd nõ solùm beneficium cõferre, vtile illi est, verùm & ipsum ei polliceri. Nam sicuti re ipsa collata iuuatur, sic & promissione fit certior futuri beneficij: vnde spem generat, quam pro alio beneficio ducit. Quapropter nõ solùm conferenti, verùm & promittẽti gratiæ exhibentur. Deo autem vt nihil inde cõmodi accrescit, quòd aliquid ei conferimus, eò quòd nostrorum bonorum nõ indiget: ita neq; vtile est, vt ei aliquid polliceamur. Scit enim oculatiùs, quàm nos quidnã ei simus exhibituri. At verò vtrunq; nobis vtile est: nam per hoc quòd ei aliquid exhibemus, nobis ipsis augemus præmia, ei verò tantùm extensior fit gloria. Vnde Augustinus, in eadem epistola, Benignus exactor est, & non egenus: & qui non crescat ex redditis, sed qui in se faciat crescere redditores. nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autem, quòd illi quidpia polliceamur, hoc nobis accrescit lucri, quòd voluntatem nostram in bonũ figimus & firmamus, vt mutare iure nequeamus animum. Est ergo ex re, non quidem sua, sed nostra vouere. Corollarium conclusionis huius est, salutare esse alijs cõsulere vt

Conclusio respõsiua. Probatio. August. Corollariũ.

voueant. Attamen tã conclusio quàm corollarium intelligitur in genere & ex obiecto: nã speciatim nõ singulis est semper cõmodum. Quod quidem non ex natura & qualitate voti descendit, sed ex imbecillitate & defectu personarum: nempe quia sibi nõ sunt constantes, vt voti arduitatem euincere valeant.

IGITVR inter Catholicos adeò res hæc euidens est, vt nisi cum hæreticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Est ergo primum suprà factum argumentum, quo hæretici, vt nouissimè Lutherus in impio suo libro De votis monasti. contendunt, perniciosum esse vouere, tantum abest vt sit vtile. Verba sunt Lutheri in eodem libro. Et paulò pòst: Votum, inquit, castitatis & totius monasticæ, si plum est, debet necessariò secum inuoluere libertatem rursus omittẽdi. Et potest hæc hæresis fucari ex verbis Christi, Qui potest capere, capiat. Si vis perfectus esse. Et ex illo Pauli, Præceptum Domini non habeo consiliũ autem do. Et ratio, inquit, est: quia priuamus non libertate, qua iusti debent seruire Deo, & non sicut mancipia. Et inde inscripsit alium nefarium librum de captiuitate Babylon. sic enim appellat Ecclesiasticas traditiones. Respondet ergo S. Thom. quòd sicut non posse peccare non diminuit libertatem, ita neque necessitas firmatæ voluntatis in bonum qualis est necessitas voti. Ad huius autem liquidiorem intelligentiam notandum est, duplicem esse necessitatem agendi: alteram quidem naturalem, qualis est in brutis animantibus & in rebus inanimis. Et hæc prorsus tollit rationem laudis & meriti. Altera est necessitas obligationis. Et hæc non tollit meritum, sed auget. Alias inconsultè atq; in nostrã perniciem nos Deus legibus obligasset. Quòd si altissimam rei huius rationem desideras, ex fine libertatis tibi liceat perpendere. Enimuero etsi libertas nostra, naturalis nobis sit, tamen auctor ipse naturæ Deus, in hoc nos atque angelos liberos creauit, vt opera nostra digna essent laude, & præmij merita apud ipsum. Opera enim naturalia, vt modò dicebamus, merita esse nequeunt. Ad hoc igitur nostram condidit libertatem, vt cùm malum facere possimus, facientes bonum, mereamur vitam æternã: quam si nobis absque vllis prorsus meritis neque nostris neque Christi cõtulisset, flore illo accidentario gloriæ caruisset, quod est mereri quod habes. Nam prestantius est mereri, quod non habes, quàm id habere quod non mereris. Vbi ergo libertas nostra in bonum figitur, vt non peccet, nihil libertatis perdit; quia figitur in id, ad quod creata est. Quapropter neque Apostolorum voluntas in bonum confirmata vllã perdidit libertatem, ac multo minùs beati longeq; minimè Christus: qui licet ad vtrumlibet habuerit libertatem, non tamen ad id, quod malum est in sensu composito. Vnde Augu. in eadẽ ipsa epistola, Felix, inquit, necessitas est, quæ in meliora compellit. Vnde illæ auctoritates suprà citatæ quibus Christus ostenditur liberam reliquisse familiam suam ad cõsiliorum opera, perperàm ab hereticis intelliguntur: quasi nos prohibuerit ne voto nos ad illa consecraremus. Legitimus enim sensus est, quòd noluit nos illorum præceptionibus deuincire. Qui tamen voto se voluerit ad illa præstringere, hoc ipsum cõsilium est saluberrimum. Aliòqui nullus esset monachorum fixus status, si cuilibet pro libito fas esset abire: sed hoc ipsum est quod ipsi moliuntur. Aliquem tamen tibi fortè scrupulum verba S. Thom. inijcient, quibus comparat necessitatem voti illi, quæ est non posse peccare: cùm tamẽ votum de opere supererogationis sit, cuius contrarium non est peccatum. Respondetur tamen non eò illa quidẽ verba retulisse, vt affirmaret votum esse firmitatem non peccandi: sed vsus est similitudine, quòd sicut stabilitas non peccandi in Apostolis & beatis non minuit libertatem, ita neq; firmitas faciendi opus consilij, quod est maius de maiori bono. Ad secundum respõdetur per distinctionem. Duplex enim est periculum: alterũ, quod ex ipso facto nascitur: cui quidẽ te obijcere non est consiliũ. Vt cùm quis se ponti committit ruinã minãti, aut inter cornua se proijcit trucis tauri. Sed alterum est periculũ non quidẽ ex facto ortũ, sed ex hominis fragilitate & languore. Et huic se hominẽ gratiã melioris boni offerre, nõ solùm non est semper temerariũ, verùm & nonnunquã expediẽs: vt equũ ascendere, vt expeditiùs iter absoluas: licet ob segnitiem tuam possis inde cadere. Item neque est temerarium periculis te committere, quæ ex euentu solent euenire. Ait enim Sapiens Ecclesi. 11. Qui obseruat ventum, nõ seminat: & qui cõsiderat nubes, nunquam metet: periculum autem voti nõ est prioris generis, sed posterioris, puta quòd vir cõstans & strenuus superare potest. Vnde in eadem epistola Augustini, Non te, inquit, vouisse pœniteat: immo gaude iã tibi non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Ad tertiũ respondetur, quòd Christo nulla ratione vouere congruebat: tum quòd Deus erat: tum quòd inquãtum homo cõstantissimam habebat voluntatem in bono, ceu comprehensor existens. Vnde illud Psal. Vota mea reddam in cõspectu timentium eum, non de sua ipsius persona, sed de corpore, q̃ est Ecclesia, intelligitur. Apostoli verò vota paupertatis & reliqua susceperunt, vt Matth. 19. colligitur: vbi ait Petrus, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? De quo latiùs quæstione tertia, & sexta.

Lutherus. Motiuum. Lutheri.

Solutio Sãcti Thome. Fit liquida solutio Sãcti Thomę.

August.

Scrupulus in verbis sancti Thome.

Solutio.

Ad secundum argumentum.

Augustin.

Ad tertiũ argumẽtũ.

ARTICVLVS III.

Vtrum votum sit actus latriæ siue religionis.

CVM in quæstione hac de voti virtute sermo versetur, quæritur, cuiúsnam sit virtutis officiũ? Et arguitur primò, quòd nullius sit specialis opus. Omne opus cuiusq; virtutis, vt suprà dictum est, potest esse voti materia: eiusdem autem virtutis esse videtur promittere, & facere: ergo cuiuscunque virtutis est, suum vouere opus, atque adeò non est specialis virtus.

Secundò: Illa est solùm religionis virtus, vt in de Offic. auctor est Tullius, qua cultum Deo ceremoniamque offerimus: qui autem aliquid Deo vouet, tantùm promittit: ergo non est religionis actus.

Tertiò: Religionis cultus soli Deo exhibendus est, cui latria debetur: votum autem nõ solùm Deo, verùm & sanctis fit, immo & prælatis quibus religionẽ professuri, obedientiam promittunt: ergo votũ non est religionis actus. In contrarium est illud Isaiæ decimonono: Colent eũ in hostijs & muneribus, & vota vouebũt Domino, & soluent. vbi colere, quod est religionis, per id explicatur, quod est vouere.

Primum argumẽtũ. Secundum argumẽtũ. Cicero. Tertium argumentum.

AD in-

Fundamentum.

AD intellectum quæstionis huius notandum est, actum quemlibet studiosum bifariàm esse posse alicuius virtutis: videlicet, & elicitus, & imperatus. Ille enim actus elicitur à virtute, qui est obiectū formalis eiusdem virtutis. Sic enim credere est actus elicitus fidei, & restituere alienum, actus elicitus iustitiæ, instar actuum potentiarū. Visio enim elicitur à visu, quia est sensatio coloris. Ille autem actus imperatur à virtute, qui elicitur per imperium illius mouentis aliam virtutem propter suum finem: vt ieiunium, quod elicitur à temperantia, tunc imperatur à charitate, quando mouetur homo ad ieiunādum, non solùm quia actus est temperantiæ, sed propter amorem Dei: sicuti & in vitijs, dū quis furatur propter mœchiā, furtū quod elicitur ab iniustitia, imperatur à luxuria. Dum ergo quæritur de aliquo officio cuiusnam virtutis sit, non inuestigatur cuius imperio fiat (nam à multis potest imperari) sed cuiusnam sit actus elicitus. Et hoc est quod de voto impræsentiarum percōtamur. Ad quod vnica conclusione respondetur: Vouere est actus elicitus religionis, tanquam dei cultus. *Conclusio responsiua.* Probatur. Votum est ordinatio quædam & oblatio eorum, quæ homo vouet in obsequium cultumque diuinum. Hoc enim sonat ipsum quod est Deo promittere, ordinare autem & offerre quodcunque opus in Dei cultum, est actus religionis. ergo eiusdem virtutis est vouere. *Ratio conclusionis.* Mōstratur minor: Opus cuiuscunq; virtutis Deo potest ceu sacrificium offerri: vt ieiunium, eleemosinæ erogatio, & quicunq; actus, seu fortitudinis seu temperantiæ, &c. Huiusmodi autem ordinatio & oblatio non tribuuntur ipsis virtutibus imperatis, à quibus illi actus eliciuntur, sed virtuti imperanti: qualis est religio: ergo vouere est actus elicitus religionis. *Dubitatiuncula.* Vna autem tibi forsan dubitatiuncula ex his oboritur: Quòd cùm ordinare & referre aliquid in Deum, non soli religionis virtuti, verùm & charitati, eidemque præcipuè competat, non magis inde colligatur, vouere esse actum religionis, quàm charitatis. *Solutio.* Respōdetur autem hoc non inferri ex eo, quòd vouere sit ordinare & referre aliquid in Deū: sed ex hoc prorsus, quòd sit aliquid offerre Deo ad eius reuerentiam & cultum. Itaque prima differentia est, quòd charitas refert opera in Deum tanquam in finem. Ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deum: quæ quidem præpositio, finem designat. Sed tamen vouemus eadem opera Deo, vbi Deum non exprimimus sub forma finis, sed sub forma illius, cui aliquid offerimus. Itaq; Deus ponitur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei. Secundum discrimē est, quòd charitas habet Deum pro obiecto tanquam rem amatam: id est, cui bonum in communi volumus, & nolumus malum: religio autem tanquam id cui reueremur & obsequimur, nos nostraque illi cultu offerentes: votum ergo non solùm ordinatum est in Deum, sed in reuerentiam eius & in cultum.

Ad primū argumētū.

PRIMVM igitur argumentum veritatem conclusionis apertiorem facit. Respondetur enim, quòd etsi id quod cadit sub voto, tanquam eius materia, vt ieiunare, & seruare continentiam, sint actus eliciti aliarum virtutum: tamen illorum votum non elicitur nisi à religione. Contingit tamen nonnunquam vt non solùm votum, verùm & actus ipsi deuoti eliciantur à religione: vt cùm voues orare, & sacrificare. Nam orare, est actus religionis. Itaque quandoque votum est actus religionis solùm ratione formæ, quia ipsa promissio elicitur à religione: quandoque verò ratione formæ & materiæ, scilicet quando actus ipsi promissi ab eadem eliciuntur virtute. *Dubitatio.* Emergit hinc autem dubitandi ratio, vtrum vlla sit voti transgressio, quæ duas includat culpas: alteram scilicet contra specialem virtutem, à qua elicitur, atque alteram contra religionem, per quam Deo offertur. Exempli gratiâ: Vouisti ieiunare, vtrum non ieiunans & contra continentiam delinquas, & cōtra religionem: Item vouisti Deo vt obedires prælato, vtrum & virtutem obedientiæ violes, quæ est iustitiæ, & rursus voti religionē? *Argumentum.* Est enim argumentum, esse peccatum duplum: eò quòd, vt antè prædiximus, votum est quædam particularis lex, quam sibi vouens præscribit: lex autem quidquid præcipit, constituit in aliquo virtutis genere: vt dum præcipit quadragesimam ieiunare, constituit illum actum in genere abstinentiæ. Sicuti & lex diuina præcipiens coniugibus non se inuicem defraudare, constituit illum vsum in genere continentiæ: ergo & ieiuniū vouens constituit illud in eodem virtutis genere. Et præterea in genere religionis: quare eius transgressio geminum erit delictum. In contrarium autem est, quòd communi iudicio non censetur nisi vnicum peccatum contra votum. *Solutio.* Ad hoc respondetur, quòd transgressio voti ex natura sua vnicum est peccatum. Vbi adnotandum est, quòd actus ille qui voto, vt materia substernitur, potest esse constitutus in genere virtutis, aut per legem aliam seu diuinam, seu naturalem, seu humanam: aut per solum votum. Si priori modo, congeminatur peccatum: si verò posteriori, non est nisi simplum. Vouisti honorare parentes, aut confiteri, aut ieiunare Quadragesimam: quia iam secluso voto opera erant singularium virtutum, si transgrederis, bifariàm peccas. Vouisti autem ieiunium in vigilia corporis Christi. Fateor quidem te cōstituisse illud opus in genere abstinentiæ, sed tamen quia nō aliter quàm per votum, ruptio ieiunij non est nisi simplex peccatum. Pari modo si puellæ dotem pollicearis, cùm iam humana sis adstrictus fide, si eandem pollicitationem religionis voto confirmes tunc fracta fides duplum erit peccatum: scilicet tam contra humanam iustitiam, quàm contra religionem. Dum autem soli Deo vouisti eleemosynam facere, si non facis, solùm contra votum peccas. Hinc ergo fit, simplum esse religioso crimen, non obtemperare præfecto: quia licet illud obsequium cōstituerit in genere obedientiæ, non tamen nisi per solum votum. Haud enim obedientiam prælato voues, sed Deo, quòd eris prælato obediens. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum respondetur, quòd licet ille qui vouet, nondum det, si dare ad promissum referatur, quia nondum dat quod promittit, dat tamen illud in caussa, quia obligat se: quæ quidem obligatio virtute continet rem promissam: tametsi etiam re vera det suā mentem, suamq; voluntatem, quam Deo mancipat. *Ad tertiū.* Tertium argumentum quærit, vtrum votum quod fit sanctis vel prælatis, ad religionem pertineat: quandoquidem religio solum Deum habet pro obiecto. Et quidem de re nemo hæsitat, sed modus latet. *D. Thom.* Atqui S. Tho. nihil discriminat inter votum, quod fit prælatis, & illud, quod fit diuis. Nam vtrunque censet promissionem factam hominibus, quæ non pertinet nisi ad humanam fidem. Sed vtraque, inquit, esse potest materia voti, quatenus id ipsum quod homini vel Sancto promittimus, offerimus Deo. Itaque votum quod facimus Beatæ Virgini, vt in san-

ctorum culmine exemplum statuamus, nõ est votum, nisi quia quod ipsi promittimus, offerimus Deo: nimirum ei pollicentes quòd hoc vel illud faciemus in honorem Virginis: sicuti si Deo me vouerem puellæ largiturum dotem, aut alium habiturum honorem. At verò non est mirum, si hanc D. Thom. doctrinam alicui, non quidem falsa, sed tamen curta censeatur: nam vsus vouendi sanctis aliam præterea rationem præ se fert. Haud enim cùm quis vouet Virgini, aut Diuo Petro, aut Diuo Iacobo peregrinationem, vouet formaliter Deo, talem honorem Diuo exhibendum. Non inquam hoc illo pacto vouet, quo religiosus, dum ait Præposito, Voueo Deo, quòd ero tibi obediens: sed voueo Virgini, & voueo Petro. Quinetiam religiosi vnà cum Deo componunt sanctos: dicentes: Promitto obedientiam Deo, & Beatæ Virgini, & beato Dominico, aut Francisco. Dicamus ergo, sanctos duobus modis existimari. Vno, ceu homines aut angelos, qui puræ sunt creaturæ. Et isto modo vera est sententia S. Thom. quòd promissio illis facta, non est votum nisi offeratur Deo. Secundo verò modo considerantur, vt Deus est in illis: non quomodocunque per gratiam, vt in viatoribus, sed per gloriam quasi in his, qui ratione status suam ipsius præsentem diuinitatem participant. Et sic vouere sanctis, est vouere Deo, qui est in ipsis. At verò S. Tho. hunc modum forsan non inconsultè prætcrijt, sed eò quòd sicut orare sanctos non est orare Deum, sed diuersa est ratio: ita alia est ratio vouendi sanctis, quàm Deo. Sed tamen vbi de catholico sensu conuenit, vana est de nomine disceptatio.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum magis sit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quàm absque illo.

CVM articulo secundo definitum fuerit, vouere esse vtile, & in tertio, esse actum religionis, aptissima subsequitur quæstio, vtrum opus voti cumulatioris sit laudis ac meriti, quàm si fieret absque voto. Nam ex illis apparet hoc subsequi. Arguitur nihilominus à parte negatiua auctoritate Prosperi, lib. 2. de vita contempla. vbi ait: Sic abstinere & ieiunare debemus, vt non nos necessitate ieiunandi subdamus: ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus: votum autem necessitati nos subdit: ergo præstantius est absque voto operari. Secundò arguitur ex illo Apostoli 2. ad Corint. 9. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Votum autem, vt crebrò vsu venit, tristitiam generat: idque ob necessitatem. Nam vt 5. Meta. tex. 6. & 1. Rhet. cap. 11. auctor est Arist. necessitas eò quòd voluntatem premit, tristitiam infert: ergo excellentius est opus absque voto. Tertiò: Votum ad hoc est necessarium, vt voluntas in eo firmetur quod spondet. firmari autem immobiliùs nequit, quàm dum rem facit: ergo melius est sine voto facere. Nam tunc firmior est res, quàm dum promittitur. In contrarium autem est monitum illud Dauidicum: Vouete, & reddite. Cuius solennis interpretatio est, vouere esse consilij: consilium autem, vt præmisimus, de meliori est bono: ergo melius est ex voto operari, quàm citra votum.

Primum argumẽtũ. *Secundum argumẽtũ.* *Aristot.* *Tertium argumentum.*

TITVLVS vtrunque de opere voti meditato quærit, scilicet vtrum sit magis laudabile, vt quando extra gratiam est moraliter bonum: & an sit magis meritorium, vtputà quando fit in charitate. Et S. Thom. vnica respondet affirmatiua conclusione: quam tribus rationibus corroborat. Conclusio est: Maiori laudi ac merito tribuitur opus ex voto, quàm absque ipso exhibitum. Primò probatur ex virtutis obiecto. Opus nanque nobilioris virtutis, excelsioris est tam laudis, quàm meriti: quare actus inferioris virtutis, dum à superiori imperatur, præstantior fit: vt si ob charitatem temperatè agas: virtus autem latriæ, in qua hoc quod est vouere, collocauimus, est virtutum præcipua, vtputà in cultu Dei posita, ergo actus ab illa per votum imperatus præstantior est, quàm qui fit sine voto. Vnde August. lib. de virg. Neque ipsa inquit virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur: quam fouet & conseruat continentia pietatis. Secundò id rursus confirmatur ex ea re, quæ exhibetur. Nam qui opus citra votum facit, solum actum Deo impendit: qui verò ex voto non actum modò, verùm & potestatem: addicit enim ei mancipatque suam voluntatem ac libertatem, vt deinceps iure nequeat secus facere. Sicuti qui fructiferam arborem alteri cõferret, vt in lib. 1. de Similit. auctor est Ansel. plus elargiretur, quàm qui solos donaret fructus. Qua vtique ratione promittentibus gratiæ singulares debentur, præter illas, quæ illis aguntur, dum conferunt. Tertiò & id cõfirmatur ex modo agendi. Enimuero per votum figitur asseriturque volũtas in bonum: facere autẽ aliquid est maiori animi stabilitate & cõstantia, laudabilius est. Vnde Philoso. 2. Ethi. nullum officium, virtutis nomine censet, antequã ex firmato habitu proficiscatur. Restat autem ante descensum ad argumentorum solutiones, cõclusionem explanare. Catholicorum nanq; nemini dubia est, sed tamẽ solet malè intellecta in abusum venire. Arguitur igitur contrà: Sequeretur, si vera esset, quòd deberent semper monachi in quocunq; obeundo obedientiæ munere exigere expectareque superioris scriptum præceptum. nempe vt ex maiori voti energia opus factum maioris esset meriti: sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciunt religiosorum multi, quibus nos hic eò consultum pergimus, quòd à parte contraria stet ratio. Nam quò libentius maiorique animi promptitudine obtemperas, illustriorem præstas obedientiam: promptiùs autem facit, qui vrgens præceptum non expectat, sed simplici iussioni audiens est. Respõdetur ergo sub distinctione: Quando res ardua est eademq; dubia, vt ad Indos adnauigare, aut regiminis onus suscipere, aut quid simile, consilium est, vt monachus nõ iniussus suo proprio iudicio tales subeat prouincias, sed præfecti mandatum præstoletur. Quando verò res non est ambigua, tunc aut vanum est, aut certè delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim si paratus es facere, sed compulsorium prace-

D. Thom. *Conclusio.* *Prima ratio pro quæstione.* *August.* *Secunda ratio.* *Anselmus.* *Tertia.* *Aristot.* *Argumẽtũ* *Solutio.*

præceptum ob id solùm requiris,vt officij tibi meritum augeatur,vanum est. Nam virtute voti obedientiæ,promptitudo est magis meritoria.Præceptum enim non ponitur nisi aut rebellibus,aut in dubio hærentibus.Si autem re vera facere renuis nisi præcepto cogaris,tunc meritum non solùm nõ crescit,verùm adeò diminuitur,vt nonnunquam vertatur in culpam.Conclusio ergo non sic est intelligẽda,sed quòd omnia opera quæ sine nouo præcepto,ex voto tamen facis,maioris sunt meriti & laudis, quàm si faceres sine voti necessitate:maiorisque adeò,quàm si præcepti coactionem attenderes.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum ex Prosperi sententia sumptum respondetur,quòd necessitas coactionis, vtpotè quando quis inuitus operatur, quia voluntarium tollit, laudem minuit & meritum: immo nouum,quam prorsus aufert.Et de illa loquebatur Prosper vbi aiebat: Ne iam non deuoti,sed inuiti rem voluntariam faciamus:necessitas autem voti,quo voluntatem penitiùs in bonum asserit,eò deuotionem auget. *Obiectio.* Sed arguis fortè vrgentiùs,vti hæretici putant:Qui absque voto operatur,in singulis actionibus habet libertatem,vt citra iuris violationem cessare possit: qui autem voto illaqueatus est,etsi liberè vouerit,tamen in singulis pòst actionibus illa caret libertate: liberiùs ergo facit qui non est voto alligatus:libertas autem laudem auget & meritum: ergo conclusio falsa. Qui rem superficie tenus cerneret,responderet fortè concesso maiorem inesse libertatem in eo,qui facit sine voto,quia semper illi est integrum non facere.Sed tamen diceret ex altera parte,nimirum ob rationes ad conclusionem allatas,auctius crescere meritum in eo qui fecit votum:legitima tamen solutio non est hæc:sed *Solutio.* quòd maior est libertas in eo,qui vouit.Enimuero qui vouere reformidat,eò non vouet, quòd tam liberum suijpsius dominium non habet,quàm ille qui vouit.Vnde sicut illustrior esset in illo libertas(vt in Anselmi exemplo persistamus)qui non solùm arboris fructus quotannis daret, verùm totam semel arborem,quàm ille,qui solos fructus donaret:sic præclarior est magnificentior q; libertas,Deo nõ modò opera tua,sed ipsam voluntatem semel dedicare. Quare libertas illius primi actus tanquam ex radice diffunditur ad singula opera, vt pretiosioris sint libertatis, quàm si fierent sine voto. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum argumentum ex illo Pauli adscitum,Non ex tristitia,& ex necessitate:tria sub distinctione respõdet S.Tho.Primum;quod necessitas coactionis est,quæ cùm sit voluntati contraria,tristitiam parit:de *Solutio Sãcti Thomæ.* qua proinde loquitur Aristot.Et hanc iam concessum est non esse bonam. Eandemq; perinde cõdemnat Paul. *Aristot.* Secundum est,quòd necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, ob contrariam caussam, *Paulus.* videlicet quia voluntatem habent bono affixam, tristitiam non generat,sed planè gaudium.Vnde Au- *August.* gust.in eadem citata epistola ad Armeut.Non te,inquit,vouisse pœniteat:immo gaude iam tibi id non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo asserta nullus superest scrupulus. Ait verò tertiò,quòd etsi quandoque opus voti secundùm se cõsideratum triste & inuoluntarium reddatur post votum,dum tamen inconcussa maneat implendi voluntas,non solùm non est malũ, verùm est magis meritoriũ,quàm si fieret sine voto:pro eo quòd procedit ex religione, quæ potior est virtus quàm abstinentia: à qua exempli gratia damus illud opus elici, puta ieiunare. *Ambiguitas orta ex solutione S.Thomæ.* Hoc tamen documentum non caret ambiguitate.Et idcirco explorandum est, vtrum pœnitentia voti sit quandoq; delictum:& quale genere suo,venialéne an mortale.Nam ex vna parte videtur perinde esse pœnitere voti,ac si ante votum nolles vouere:quæ quidem nolitio,cùm non sit rei ad salutem necessariæ,nõ est mala.Idem enim est obiectum vtriusque actus.Nolo vouere,& nollem vouisse. Sed ex alia parte est argumentum,quòd pœnitentia rei bonæ mala est:quoniam pœnitentia esse non debet nisi de malo: vouisse autem est bonum:ergo illius pœnitentia est mala.Et ita consueuit vitio tribui. *Caietani responsio.* Caietan.responsioni suæ triformem præiacit distinctionem.Ait enim quenquam pœnitere posse,aut voti, id est, promissi: aut vouisse, puta animum applicuisse ad vouendum:aut tertiò, bonorum operum quæ ex voto fecit. Pœnitere,inquit,voti,est dolere de promissione:qui enim,inquit,sic dolet, promissionem non seruat: pœnitere autem vouisse, est pœnitere quòd se subiecerit voto: qui quidem non ideo animum mutat. *Explodiatur Caietani distinctio.* At verò licet inter mutare & non mutare propositum clarũ sit discrimen, non tamen inter verba ipsa, pœnitere voti & pœnitere vouisse. Nam profectò Latinè idem est. Etenim si pœnitere voti intelligas abstractè,id est,non illius à te facti,impossibilis est hæc pœnitentia. Quandoquidem neminem nisi facti sui pœnitere potest.Si autem id contractè vsurpes,tũc pœnitere voti idẽ est prorsus quod pœnitere te vouisse.Sicut pœnitere peccati,& pœnitere te peccasse.Haud ergo distinctio ex parte voti & vouisse, *Solutio. ambiguitatis proximæ.* sumenda est,sed à verbo ipso,pœnitere,quod ambigui est significatus.Pœnitere enim voti,aut vouisse, vno modo accipitur,pro eo quod est,retractare propositum.Dicitur enim ille pœnitere facti, qui mẽtem mutat. Et de hac significatione non habetur in præsentia sermo. Est enim citra controuersiam, genere suo lethale peccatum,vt dictum est,tum contra iustitiam, tum etiam contra religionem. Secundo autem modo,idque vsitatiùs,accipitur pœnitere,pro eo quod est nolle fecisse.Et de hoc est præsens dubitatio.Ad quam respondetur,eiusmodi pœnitentiam,licet absolutè considerata, sonet in malum,tamen dummodò propositum faciendi sit firmũ, posse ex circunstantibus qualitatibus ab omni culpæ macula esse munda.Sonat inquam in malum,sicut occidere, quia vouisse est bonum: tamen sicuti iudex vimque repellens non peccat,sic non semper,qui vouisse pœnitet.Idque præsertim vbi materia voti res est ardua,ac perpetua,& qui votum suscepit experimento difficultatem sentit:quam si præsciuisset,votum non fecisset.Quare sicut initiò nolle vouere,ita & emisso voto nolle vouisse, nullum est vitium. Quoniam hoc non tam ex animi languore quàm ex ipsius natura obiecti contingit. Vnde ad argumentum suprà factum respondetur, quòd pœnitentia rei bonæ, quando non est absolutè necessaria,non est per se mala. Et de hoc ait Sanctus Thom.esse præstantius ex voto id facere cum tali mœstitia,quàm citra votum.Atqui huius veritas inde patet,quòd hanc ob caussam vouere est vtile & salubre,vt animus obligatione firmetur,ne posteà rei difficultas & mœstitia non nos ab opere absterreat, sed omnibus impedimentis superatis in proposito persistamus. Addiderim tamen quòd licet eiusmodi pœnitentia per se non sit reproba,potest tamen ratione periculi ad vitium inclinare. Qui enim crebros

bros eiusmodi mœrores voti admittit, labefactari incipit, vt à propositio desistat. Quare dum quis experitur propositum suum languescere, non potest citra venialem culpam eiusmodi pœnitentiam non recutere. Mortalem autem citra consensum frangendi fidem voti, non est quòd metuas. At verò quando vota non sunt perpetua, neque de rebus arduis, sed de minutioribus, tūc pœnitere vouisse, durante tamen implendi proposito, non solùm non est culpa, verùm rarò est periculum: quia potest qui vouit propositum in melius mutare. Vt si vouisti peregrinationem, aut prolixos recitare Psalmos, quod obex tibi fit, vel ad studium reipublicæ commodum, vel ad alia misericordiæ opera: nullum est periculum pœnitere voti. Tametsi absque dispensatione propositum demutare, nefas sit. Tertium membrum est, dum quis postquàm opera ex voto fecit, puta in religione degit vitā, se pœnitet sub tali instituto vixisse. Et de hoc distinguendum est. Aut enim eum illius transactæ vitæ pœnitet, præsupposito voto: hoc est pœnitet eum persoluisse opera quæ ratione voti debebat. Et hoc manifestarium est mortale crimen: nam cùm si non persoluisset lethaliter peccasset, fit vt huiusmodi pœnitētia sit de re ad salutem necessaria, atque adeò mortaliter iniqua. Si autem pœnitentia huc fertur quod est te vouisse, nihil curans an illis caruisses fructibus, incidit in secundum membrum proximè tractatum: vt non sit genere suo mortale, quanuis plusculum habeat grauitatis. Nam postquàm fructus feceris, non potes citra culpam illorum pœnitere. Nisi vota essent de re leui & temporali. Quoniam tunc nihil habet absurditatis, pœnitere quòd illud tempus in commodioribus alijs negotijs non collocaueris. Ad tertium denique argumentum respōdetur quòd etsi dum quis re ipsa officium aliquod præstat, firmatam tunc habeat voluntatem in illo præsenti opere, non tamen in futurum, sicut ille qui vouit. Et præsertim si vouit, iugiter eadem opera frequentare.

Pœnitētia voti in monachis quale crimen sit.

Ad tertiū argumētū.

ARTICVLVS. V.

Vtrum votum per susceptionem sacri ordinis, perq; professionem religionis, fiat solenne.

INTER virtutes voti summa est in voto solenni: vtpotè quod matrimonium non modo impedit, sed dirimit. Quapropter potissimum votorum discrimen dignoscitur inter simplex & solenne. Quæritur ergo vtrum votum per susceptionem sacri ordinis, & per professionem religionis, fiat solenne. Et arguitur à parte negatiua: Votum, vt præfati sumus, fit Deo qui nouit intima cordium: solennitas autem in extera ceremonia consistit, quæ fit in conspectu hominum: ergo huiusmodi solennitas non est voto necessaria, sed accidentaria, vt iure diuino nouum afferat vinculum. Secundò: Si eiusmodi forinseca solennitas esset de substantia voti, omnibus competeret votis in quacunque materia: quandoquidem substantia generis in cunctis participatur speciebus: sunt autem multa extra ordinum susceptionem professionemque religionis: vt peregrinatio, ieiunia, &c. quæ non consuescunt solennitate firmari: ergo huiusmodi solennitas ad substantiam voti non pertinet. Tertiò: Solenne idem esse videtur quod publicum: sed possunt fieri multa vota in publico coram testibus, quæ non subinde sunt solennia: & vice versa, potest fieri votum religionis & sacri ordinis in secreto: ergo solennitas non est necessitas in voto. Quartò denique peculiariter contra clericorum votum arguitur. Si sacris ordinibus solenne votum esset annexum: vsu contingere posset vt quis ante legitimum pubertatis annum, quin verò ante iustam rationis vsuram posset funiculo perpetuæ castitatis illigari. Quod re vera nulla videtur admittere ratio. Consequentia verò inde constat, quòd cùm ordinis sacramentum charactērem imprimat, quocunque tempore conferatur, suscipitur. Quod quidem absurdum à voto religione cautum est, cùm ante quartumdecimum annum fieri nequeat solenniter. In contrarium est quòd huiusmodi duntaxat vota, matrimonium & contrahendum impediunt, & contractum dirimunt: quod solius est voti solennis.

Primum argumentū à parte negatiuā.

Secundum argumētū.

Tertium argumētum.

AD quæstionem S. Thom. duabus respondet conclusionibus. Prior est: Solennitas voti attenditur secundùm aliquid spirituale: putà secundùm benedictionem aut consecrationem, quæ ex institutione Apostolorum adhibetur. Probatio. Solennitas rei debet eius naturæ & conditioni admetiri & accommodari: vt patet in rebus corporalibus: solennitas enim nuptiarum consistit in conuiuarum apparatu: solennitas verò nouæ militiæ, in apparatu equorum, militumque concursu: vt potissimùm in Germania videre est, dum quis creatur Elector: & in alijs regnis, dum creatur auratus eques. Votum autem cùm Deo fiat, est res spiritualis: solennitas ergo eius debet subinde spiritualis esse, putà benedictio aliqua: qualis in religionibus fieri consueuit, & in consecratione: vt dum quis sacris initiatur. Quæ quidem religio à tempore Apostolorum ortum habuit: vt apud Dionysium constat. nam de ritu sacrorum ordinum meminit 2. cap. Eccles. Hierarch. Et de monachis, cap. 6. Posterior conclusio: Votum fit solenne tum in professione certæ regulæ, tum & in maiorum ordinum susceptione. Probatur: Solēnitas fieri non consueuit, nisi dum quis per susceptionem noui status rei alicui mancipatur. Haud enim solennitas nuptialis celebriter adhibetur nisi dum vterq; coniugum alteri se mutuò tradit, statumque matrimonialem profitetur, qui publicitus innotescere debet. Per susceptionem autem sacri ordinis, puta subdiaconatus, diuino se homo addicit ministerio, firmum statum suscipiens clericalem. Similiter in professione certæ regulæ: quando per abrenuntiationem seculi propriæq; voluntatis, statum quis perfectionis assumit. igitur tunc fit votum solenne. Hic primùm omnium Doctores tam Iurisconsulti, quàm Theologi innumeras voti diuisiones aggerant: vt peculiariter apud Palud. in 4. dinstin. 38. quæstio. 2. est videre. Vbi vsque ad duodecim illas multiplicat. Nam & Magister Sentent. aliquas ponit.

Prima cōclusio.

Probatio.

Postrema conclusio.

Probatio.

Palud.

Multiplex diuisio voti.

Alterum

Alterum enim est votum personale, vt continentiæ: alterum reale, vt eleemosynæ: atque alterum mistum, vt peregrinationis, vbi sumptus sunt necessarij. Item alterum est temporale, hoc est in tempus certum: alterumque perpetuum. Item alterum est commune, vt quando materia communis est præcepto & voto. Cuius exemplum Magister ponit in baptismo: atque alterum proprium: vt de opere supererogationis, quod est propria materia voti. Hæc autem atque id genus aliæ sectiones parum ad rem conferunt. Sed illa satis nobis est, qua diuiditur in simplex & solenne. Horum enim vincula & obligationes multum differunt. Rursus adnotandum est discrimen inter simplex votum & solenne si ex effectu perpendatur, hoc esse, quòd simplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractum. Impedit inquam, quia peccatum est mortale post emissum votum simplex religionis, connubilia fœdera celebrare: tenet tamen matrimonium. Solenne autem non modò matrimonio contrahendo obstat, verùm & contractum dirimit. Non quòd sit propria diremptio, quia matrimonium nullum est, sed dicitur eò dirimere, quòd personas inhabiles ad contrahendum reddit. Discrimen hoc extat apud Bonif. 8. de voto & vo. redempt. cap. vnico. lib. 6. Tertiò insuper supponendum est, votum solenne in duabus tantùm materijs habere locum: scilicet in professione religionis, & in susceptione sacri ordinis: vtpote diaconatus, vt idem Pontifex ibidem definit. Non quòd definitio hæc illic fuerit primùm sancita. Nam S. Thom. viginti annis Bonifacium 8. antecessit, qui tamen, ceu rem priscam illam commemorat. His suppositis in lite versatur in quónam consistat votum esse solenne, hoc est matrimonium dirimens: vtrum videlicet de iure sit merè positiuo, an verò de iure diuino? Neque parum refert vtra pars vera sit. Nam si est de iure diuino, nequit à Papa super voto solenni dispensari: secus autem, si sit de iure positiuo. Caieta. ergo hic tres de hac re opiniones recenset. Prima est, quòd voti solennitas consistat seu in benedictione, qualis fit in religione seu in consecratione, cuius vsus est in susceptione ordinum. Hæc autem opinio multis rationibus confutatur. Primò, quia professio tacita, scilicet cùm annus probationis, annuente neophyto elabitur, est in virtute solenne votum, & tamen absque omni benedictione. Secundò, quia in aliquibus religionibus, vt in nostra, non benedicitur ille, qui profitetur, sed scapulare idque fit postquàm in manibus prælati professus est: ergo illa benedictio neque est de essentia, neque requisita. Tertiò, neque illa, neque consecratio sufficit. Græcorum nanque sacerdotes consecrantur, & tamen non adstringuntur solenni voto castitatis: idque perinde Ecclesia de nostris decernere posset. Quapropter sublato Ecclesiæ statuto, posset quisque dum sacris initiaretur, &(vt aliqui putant) religionem profiteri, faciendo simplex votum castitatis, aut nullum. Antè verò quàm ulterius transeamus, admonitum volo lectorem hanc opinionem nusquã fuisse sancti Thomæ, immo neminem reor sic intellectam illam fuisse complexum: nam D. Thomas, in priori conclusione (quod meditatè considerandum est) non astruit substantiam voti solennis in benedictione aut consecratione consistere: sed præcisè ait, quòd solemnitas voti attenditur secundùm benedictionem, & consecrationem. Itaque tantùm vult dicere, quòd illa benedictionis solennitas adhibetur in signum voti: sicuti solennitas nuptiarum non est de essentia matrimonij, sed est eius testimonium. Quare non vult quòd illa ceremonia sit simpliciter de essentia, sed tantùm explicat ritum, qui re vera nunc in ecclesia viget: quanuis de susceptione ordinum alia sit ratio. Nam eo ipso quòd subdiaconus ordines suscipit, vnà suscipit & votum. Secunda opinio est, quòd voti solennitas consistat in exhibitione personæ, itaque substantia solenis voti à simplici hoc differat, quòd simplex est tantùm promissio rei tradendæ: solenne autem sit traditio personæ: siue promissa fuerit, siue secus. Et quanuis opinio hæc à Caietan. reprobetur, arbitror tamen esse verissimam. Et est expressè opinio S. Tho in 4. dist. 38. quæst. 1. ar. 3. & expressiùs hoc loco. Et vt comparatione ad aliam fulgentiùs elucescat tertia opinio, quam Caieta. amplectitur, est, votum esse solenne in hoc consistere, quòd Ecclesiæ auctoritate statutum est per tale votum hominem fieri inhabilem ad matrimonium. Neque est peculiaris Caietan. sed est Scoti in 4. dist. 38. Probationes autem Caietani hæ sunt. Prima, quòd Ecclesia posset statuere vt quicunque coram tribus testibus continentiam voueret, faceret votum solenne, sicuti ille qui ordines sacros suscipit aut religionem profitetur: quod vtique signum est totum pendere ex arbitrio ecclesiæ. Secunda, quòd vice versa licet quispiam quacunque solennitate profiteretur tria vota in religione non approbata per sedê Apostolicam, non resultaret votum solenne ex solo defectu ecclesiasticæ auctoritatis. Quinimo verba sunt Pontificis loco citato de vot. lib. 6. videlicet, quòd voti solennitas ex sola constitutione ecclesiæ est inuenta. Hanc veruntamen opinionem reprobat S. Thom. in 4. loco citato hoc argumento: Si solenne votum religionis solo statuto ecclesiæ faceret religiosum matrimonio inhabilem, & hoc non esset de iure diuino, sequeretur, quòd ecclesia posset contrarium statuere: videlicet, quòd posset dispensare in illo solenni voto castitatis: quod tamen falsum est, vt posteà disputabimus. Respondet hic autem Caietan. nescio qua metaphysica, videlicet, quòd etsi neque votum seorsum sine statuto Ecclesiæ sufficiat ad irritandum matrimonium, neque per se præceptum, tamẽ ambo simul sufficiunt. Solutio autem hæc dupliciter claudicat. Primò, si neq; per votum ea ratione, quòd quis se tradit, neq; per præceptum efficitur inhabilis, intelligi neutiquam potest, quomodo ratione vtriusq; efficiatur: hoc enim declarandum restabat. Et arguitur sic: Clarum est quòd quanuis Papa seculari præcipiat, etiam sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, vt vxorem non ducat, videlicet, quia alia in eius tribunali eum petit, nihilominus si ille non est alteri coniugio mancipatus & contra iussionem pontificis contrahat, licet peccet, matrimonium tenet: quoniam iubere ne contrahat, non est inhabilem facere. Igitur si votum eò quòd est personæ traditio, non facit eam connubio inhabilem, neq; superueniens præceptum id perficiet. Præterea, neq; respondet sancto Tho. Si enim solum statutum ecclesiæ in caussa est vt votũ religionis inhabilem faciat religiosum ad matrimonium, potest eadem ecclesia facere, primùm quòd sit vera religio sine illa inhabilitate: quandoquidem ablato statuto votum per se manet simplex: item poterit in tali voto solenni postquam emissum est, dispensare. Profectò ad hoc non respondet, sed sit ei con-

Discrimen inter votũ simplex & solenne ex parte effectus.

Caietanus.

Prima opinio.

Prima ratio in primã opinionem.

Secunda.

Tertia.

Mens S. Thomæ.

Secunda opinio.

Tertia opi. Caieta.

Scotus.

Prima ratio pro opinione Caieta. & Scoti.

Secũda ratio.

Argumen. D. Tho. in præteritã opinionẽ.

Solutio metaphysica Caietani.

Argumen. in Caieta.

Argum. 2.

ei consequens conclusio. Et ita tandem, vt posteà videbimus, concedit quòd Papa potest dispensare in voto solenni. Illa enim opinio natiuum germen est huius radicis. Igitur si opinio S.Tho. de indispensabilitate voti solennis, sustinenda est, vt arbitror ceu antiquissimam doctorum confessionem sustinẽdam, sic censendum est de voto solenni, vti dicere recipimus, quòd substantia eius cõsistit in hoc, quòd

Substantia voti solennis. sit traditio, cùm votum simplex sola sit promissio. Quam quidẽ opinionẽ tam in. 4. quàm hic expressè tenet: dum per similitudinem nuptiarum ait, quòd sicut in illis eò fit solennitas, quòd vterque coniugum totaliter mancipatur rei vxoriæ, ita per susceptionem sacrorum ordinum mancipatur homo diuino ministerio, & per abrenuntiationem seculi & propriæ voluntatis statum perfectionis assumit. Ex hoc enim discrimine nascitur aliud: videlicet, quòd simplex potest fieri soli Deo sine aliquo eius ministro, solenne autem non nisi per eius ministrum. Et ratio est, quòd promissio cùm non sit datio, non habet pro correlatiuo solennem receptionem, sed solùm, quia Deo promittis, tua restat ligata fides.

Obiectio. Traditio autem non fit, nisi vbi ille qui traditur, solenniter recipitur. Sed ais, Deus etiam te recipiet

Solutio. si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctum. Cùm tradere se hominem mutando statum renuntiandoque suæ propriæ voluntati, sit res maximi momenti, fieri non debet sine iudicio & examine: quod quidem iudicium non est illi committendum, qui vouet: sed ecclesiæ, quæ exploret an qui tradere se adornat, idoneus aptusq; ad illum statum sit. Ob idque ecclesia neminem ante tempus probationis ad religionem recipit. Neq; verò ad sacros ordines absq; examine: vt patet in titu. de ætate. & quali. ord. præfici. Itaq; in hoc quod est hominem Deo se per illum tradere, à quo nomine Dei recipitur, cõsistit substantia solennis voti: quia tunc abdicat à se ius transeundi ad alium statum: ille autem Ecclesiasticus suscipiendi modus, quæ solennitas est voti, est de iure positiuo. Veluti si quis secũdùm iura antiqua alteri se venderet, eo ipso iure gentium esset eius mancipium: sed tamen posset rex ciuili iure sancire, vt nemini liceret se vendere, nisi tali solennitate: aliàs traditio non teneret. Et hoc est, quod ait Bonifi. in dicto cap. scilicet quòd voti solennitas ex sola constitutione Ecclesiæ est inuenta. Non enim dicit, quòd substantia solennis voti, putà quòd qui se tradit, non possit matrimonium contrahere, sit inuentum

Admotiuũ Caietani. Ecclesiæ, sed quòd modus ille tradendi, sit decretalis Ecclesiæ constitutio. In summa, vt ad præfatam obiectionem respondeamus, nemini constare potest à Deo recipi per votum solenne, nisi per iudicium Ecclesiæ. Et hoc est quod ait Sanctus Thomas in dicta distinctione quarta, articulo secundo, quæstiuncul. 3. scilicet, quòd votum nunquam est solenne quantumcunque quis profiteatur, nisi seruato ordine positiui iuris. Atque ea propter, nempe quia in alijs votis scilicet peregrinationis & ieiuniorum, nulla fit traditio, neque status mutatio, non possunt fieri solennia. Item neque in religione, quæ non fuerit

Dubitatio. ad hunc effectum per Ecclesiam approbata. Sed interrogas, ex quo loco scripturæ infertur votum

Respõsio. solenne in iure diuino dirimere matrimonium? Respondetur, hoc syllogismo id concludi: Quicunque se alteri tradit, suam illi voluntatem mancipando, iure naturæ & diuino fit inhabilis ad alium statum: qui vouet, solenniter tradit se, abdicando ab se ius ducendi vxorem, possidendique propria, &c. ergo fit ad coniugium inhabilis. Maior est de iure naturæ ac diuino: quod patet: nam si dominium rei tuæ alteri tradidisti, nullatenus illam rursus citra furtum potes surripere: secus, si promisisti: quoniam tunc cùm nondum dominium à te alienaueris, caussæ, vt suprà dictum est, superuenire possunt cur non reddas. Pari ergo modo si teipsum tradidisti, ius naturæ diuinumque vetat, ne tui ipsius fur-

Ratio altera in Scot. tum facias. Minorem autem esse de iure diuino in religione patet: quoniam religio debet esse status sequendi Christum: secundùm illud, Si vis perfectus esse, vade & vende, &c. & sequere me. Nam nisi hoc institutum per modum status acceperis, non est firmum: status autem non firmatur per promis-

Primum argumentum Scoti. sionem, qualis est votum simplex, sed per traditionem. Vtraque ergo præmissa est de iure diuino atque adeò conclusio. Discernito ergo inter solennitatem & votum solenne: Solennitas enim, hoc est illa ceremonia, non est de iure diuino, sed Ecclesiastico: sed tamen votum solenne dirimere matrimonium est de iure diuino, eò quòd est traditio. Et licet pergere videar molestus, esse id contra Scotum & Caietan. confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione, quòd Papa posset dispensare in matrimonio rato non consummato. Probatur sic: Votum solenne dirimit matrimonium eiusmodi & tota vis voti solennis (vt autumant) est institutum Papæ, quod est ius positiuum: ergo pari auctoritate poterit illud matrimonium absque tali voto per solam dispensationem dirimere. Ecce argumentum Caietani, quod re vera secundùm suam opinionem concludit, atque adeò eodem deuictus, concessit conclusionem. Sed profectò, vt bonâ veniâ grauissimi auctoris dixerim, adeò est absurda cõclusio & nullo vnquam seculo admittenda, vt antequàm illam concederet, dimouere animum deberet ab illa ratione solennis voti, quam hìc refellimus. Negamus ergo minorem: scilicet quòd votum solenne virtute Ecclesiastici statuti dirimat matrimonium ratum, sed dirimitur iure diuino: quia est mutatio status inferioris in superiorem. Ob id enim etsi consensus matrimonium statum constituat, licitum est tamen inde, quandiu non est consummatum, ad meliorem frugem conscendere: consummata verò copula, quia ex natura sua est procreatiua prolis, ascensum propter iniuriam, quæ educandæ proli irrogaretur, prohibet. Ecce ergo in quo votum solenne consistat. Contra hanc autem conclusionem arguitur primùm omnium argumento Scoti, qui loco citato hanc opinionem ait minus

Solutio. omnibus valere. Homo, inquit, per propriam voluntatem dominium sui habet: ergo per eandem solam potest illud transferre: per votum autem simplex quod soli Deo facit, suam obligat voluntatem: ergo per ipsum Deo dominium sui confert, ac per votum solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autem hoc esse negare manifestissimam naturam promissionis & dationis. Enimuero qui pecuniam aut equum amico dare pollicetur, non ideo ab se dominium abdicat: nam si posteà alteri daret, teneret datio tanquam à vero domino profecta: aliàs deberes dicere quòd quicunque

Argumentũ Caieta. alteri aliquid debet, iam non esset dominus illius: quæ quidem assertio esset contra omnem legem & forensem vsum. Concedimus ergo, quòd homo per voluntatem potest transferre dominium, non tamen

men per solam promissionem, sed per dationem. Secundò arguit Caiet. Si Ecclesia constitueret, vt si quis corã tribus testibus votum faceret, illud dirimeret contrahendum matrimonium: illud esset solẽne sine receptione. Respondemus duo. Primum, quòd illa esset tunc receptio Papæ: nam quomodocũque ipse statueret esse solenne, censeretur recipere votum. Secundò adijcimus, quòd Spiritus sanctus nunquam Ecclesiam permittet traditionem hominis per votum suscipere, nisi iudicio adhibito & examine: aliàs vergeret in religionum & sacerdotij exitium. At verò transacto probationis anno per suũ decretum tacitam professionem recipit. Et econuersò quando religionem non approbat, tunc quantumuis vota tria exprimantur, non est solenne votum, quia Ecclesia illud non recipit. Tertiò arguitur: Prope Apostolorum ætatẽ, vt est videre apud Dionisiũ vi. cap. eccle. Hierar. vigebant monachorũ ordines, votorum solẽnitate (vt creditur) firmati: & tamen nõ erant sicuti modò sunt. Nam post Antonius & Benedictus hanc religionum formã Ecclesiæ auctoritate instituerunt. Respõdetur, quòd si vota edebant solennia, auctoritate Ecclesiæ & forsan in manibus Episcoporum illá edebant. A sacratissima verò Virgine nullum accersiri potest contra nos argumentum: nam si votum emisit solenne, id fuit ex peculiari Dei reuelatione. An verò adeò sit religioni intrinsecum votum castitatis, vt neque per Ecclesiam fieri possit, vt absque illo sit vera religio, q. v. disputandum est. Illic enim & q. vi. reuertendum nobis ad votum solenne, & explicandum restat, tam religionis quam sacerdotij. *Solutio.* *Argum. 3. Dionysius.* *Respõsio.*

AD primum igitur capitalium argumentum respondetur, quòd voti solennitas licet fiat in oculis hominũ, pertinet nihilominus ad Deum, inquantũ per eius ministros hominis voluntas recipitur, trãsferentis ius suum in Deum, abdicantisq; à se facultatẽ, & arbitrium mutãdi statũ. Quapropter eatenus conceditur votum simplex perinde obligare apud Deum atq; solenne, quòd vtriusque transgresio est mortalis, sed tamẽ vtrunq; in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio: cuius ideo transgresio est nõ reddere quod promisisti. Sed tamen solẽne obligat sicut traditio: ob idq; qui illud transgreditur, peccat auferẽdo quod tradidit, vel abutẽdo voluntate Deo mãcipata. Vnde fit, vt sit grauior transgresio voti solennis, quàm simplicis. Quòd si arguas, votũ solenne perinde esse promissionem atq; simplex: nam pari modo ait, qui profitetur, Promitto obedientiã Deo quòd ero tibi obediens. Respondetur differentiã esse, quòd qui solenniter vouet, licet promittat obedientiam quantũ ad officia religionis exequenda, nihilominus promittit illã seipsum suamq; voluntatẽ, & totum ius tradendo addicendoq; & mancipãdo Deo. Votũ autem simplex nõ est traditio voluntatis, sed promissio, qua obligatur eam tradere statumq; mutare. Et per hæc decidetur quæstio, quã hic tractat Caieta. vtrum distinctio voti simplicis & solẽnis sit specifica, & pariter transgresio sit aliùs speciei. Respõdet enim sub distinctione: nẽpe ꝙ si distinctio attendatur ex parte subiecti, differunt specie: eò, ꝙ qui simpliciter vouit, non est inhabilis ad contrahendũ matrimonium, sicuti ille, qui vouit solenniter: quemadmodũ Primo de Anima affirmat Auerr. oculũ hominis differre specie ab oculo leonis, propterea ꝙ animę sic differunt. Si autẽ, inquit, differentia attendatur ex parte obiecti, tunc nõ differunt specie: sicuti neq; hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis: quoniã eiusdem sunt formalis obiecti, perque eadem media sentiunt. Nam eadẽ, inquit, vis est obligãdi in vtroq; licet in solenni maior in eadẽ specie. Et certè si tota differẽtia consisteret in statuto ecclesiæ, ita dicere debuit. Attamen tenendo ꝙ vnum est promissio & alterum traditio, proculdubio specie differunt ex ratione formali obiecti. Atq; ita forensi vsu cẽsetur. Alia quippe actio est promissio, atq; alia transactio dominij. Et ita S. Thom. in iii. ait differre sicut vegetatiuũ & sensitiuum, ꝙ differunt ex obiecto: tametsi ad mores parũ hæc discrimina referant: dũmodò certus sis grauius cõmitti peccatum cõtra votum solenne quàm cõtra simplex. Ad secundũ iam vtrq; responsum est, ꝙ cùm per vota aliorũ operum non fiat mutatio status, non est cur fiant solẽniter. Et ad tertiũ demũ respondetur, aliã esse distinctionẽ publici & secreti: aliã verò solẽnis & simplicis seu priuati. Nõ enim ob id quòd votũ in publico fiat, est ilicò solẽne, sed quia fit secundùm statutũ Ecclesiæ recipientis vouentẽ. Quo quidẽ statuto seruato, etiã in angulo potest fieri solẽne. Ad quartũ tandẽ, vbi maior est difficultas, respõdere restat. Et in primis ambigi nõ potest, quin etiã si ante vsum rationis ordo suscipiatur, characterem imprimat, atque adeò verè suscipiatur: vt S Thom. in iiii. dist. xxv. q. ii. & illic Rich. & Theologi fatetur: quia ad susceptionẽ sacramẽti imprimẽtis characterẽ, vt est Baptismus, Confirmatio, & Ordo, nõ requiritur actus in suscipiente, atq; adeò neq; certa ætas de necessitate sacramẽti: secus de necessitate præcepti: qa nequeũt subdiaconi ante decimũ octauũ annũ creari, neq; sacerdotes vngi ante vigesimũquintũ, sub reatu peccati mortalis, & pœna suspensionis. Quapropter quidã qui arbitrantur sacramentũ ordinis nõ suscipi in quacunq; ætate, repelluntur, vt ait illic S. Tho. quia eorũ assertũ neque ratione vlla neque auctoritate firmatur. Hoc ergo supposito cõsequens planè esse videtur, id quod quarto argumẽto infertur: nẽpe ante legitimũ rationis vsum posse queq; voto castitatis cõplicari. Neq; hoc absurdius est, quàm de obligatione matrimonij. Puella nanque, cuius malitia supplet ætatẽ, etiam si ante duodecimum nubat, vinculo matrimonij tenetur, vt patet cap. De illis. de despons. impub. Quapropter etiam si quis cõcensu extorto per metum cadentẽ in constantẽ virum sacris initietur, voto etiã eodẽ castitatis tenetur, secundùm dexterioré opinionẽ, vt bene ait Syluest. verbo, ordo. iiii nisi forsan vxori esset matrimonio coniunctus, qui in vita vxore abstinere nõ potest. Atque id probatur argumẽto sumpto ex cap. de Iudæis, dist. xlv. vbi illi inuiti à Sigibuto credebantur baptizati, nihilominus ad fidem cogũtur, propterea quòd charactère essent insigniti: & tamen illis, qui renuunt, grauius est ad totã Christianam religionem obligari, quàm ad solum castitatis votum. At verò distinguendũ est, vt reor, de huiusmodi clerico ante ætatem ordinato. Si enim vsum habebat rationis, puta quia decimũ vel duodecimum annum attigerat, & fortè in octauo, quia liberè initiatur, cogendus est votum seruare. Si verò nullum prorsus habebat rationis vsum, sed nesciens quid de illo fieret ordinatus est, profectò rationi est maximè cõsentaneum, vt detur ei optio: nempe vt si voluerit in ordinis functione permanere, abstineat; sin minùs, omni prorsus officio suspensus vxorem ducat. *Ad primũ Argumentum.* *Solutio.* *Quæstio ventilata à Caietano.* *Refellitur definitio Caietani.* *D Thomas* *Ad secundum argumentum.* *Ad quartũ argumẽtũ.* *D. Thomas* *Richardus.* *Syluester.*

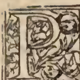
QVÆSTIO TERTIA,

DE HIS, QVI VOVENDI FACVLTATEM HABENT.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 88. ar. 8.

ARTICVLVS I.

Vtrum illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere poßint.

Primum argumentum. POST voti substantiam & virtutem, subsequitur circa eius subiectum indagare, qui nam sunt quibus facultas suppetat & arbitrium vouendi? Et primò de his qui sub aliena sunt potestate, arguitur quòd vouere possint. Minus enim vinculum à maiori superatur: obligatio autem qua quis homini subditur, minus est quàm quo obligatur Deo: ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimento esse. *Argumē. 2.* Secundò: Filij qui sub cura degunt paterna, neque ab illa sunt mācipati, arbitrium habent absque parentum voluntate religionem profitendi: ergo illos qui alienæ potestati subsunt, nihil à vouēdi virtute cohibet. *Argum. 3.* Tertiò: Maior desideratur ad faciendum quàm ad promittendū facultas: religiosi autem possunt absque maiorum facultate aliqua religionis opera exhibere: vt Psalmos recitare, inediaque se atque alijs afflictationibus macerare: ergo subiectio minimè adimit vouendi facultatem. *Argu. 4.* Quartò: Quicunque id tentat quod iure facere prohibetur, delinquit, subditi autem vouendo non peccant: quandoquidem nullibi prohibitum reperiatur, ergo videntur iure vouere posse. In contrarium facit illud Nume. xxx. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur rea voti, nisi pater eius consenserit, & idem subditur de muliere habēte virum: quod. xxxiij. quæstione v. can. manifestum. & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur, neque alios quicunque alienæ potestati subdantur, voto se posse absque superioris arbitratu diuincire.

DVAE sunt hominum conditiones, quibus non plenaria suppetit ad vouendū facultas nempe subditi, qui alijs habent mancipatā voluntatē, & pueri, quibus per ætatem non licet rationis luce satis illustrari De prioribus dicendum in hoc articulo, ac de posterioribus in subsequenti. Ad quæstionem ergo vnica conclusione, eademque negatiua respondetur: *Conclusio responsiua.* Nemo qui sub alterius sit potestate, valet de ijs rebus in quibus ei subijcitur, votum vllum suscipere, quod citra eius assensionē solidum sit ac firmum. *Ratio cōclusionis.* Conclusio est clara: Votum quippe, vt in superioribus patet, est promissio quæ Deo fit: Deus autem qui auctor est naturalium legum, non vult aliena surripi vt sibi tribuantur. Quare neque eleemosynas quæ de rapina fiunt, gratas habet: qui autem sub aliena est potestate, nō est sui iuris: ergo nihil Deo vouere potest, quod domino suo aut maiori debet: sed est omnino ab eius potestate pendens. Fit ergo, vt eiusmodi votum absque eius consensu non sit validum: sed irritari à superiori possit. *Dubitatio.* Primum omnium, quia quæstio hæc, iste inquam & subsequens articulus de votorum irritatione instituitur, supponamus irritationis nomini id significatum supponi, quod est nullū, ac perinde cassum haberi ac si nihil esset factum. Quomodo enim differat à dispensatione, & cōmutatione, & redemptione, quæstione proxima quæ de dispensatione subsequitur, commodiùs explicabitur. Prima ergo hic caussa dubitādi est de fundamento auctoritatis prælatorum irritandi subditorum vota, vtrū scilicet tantùm iure humano, an etiam diuino & naturali ea sibi cōpetat autoritas? *Ratio dubitandi.* Et ratio dubitationis est, quòd locus citatus Numeri xxx. solùm loquitur de muliere, quæ est sub cura parentis, aut sub viri potestate: quemadmodum *Augustin.* Aug. illic exponit. Et refertur xxxiij. quęst. v. can. noluit. inferre autem inde generalem regulā subditorum, non apparet qua ratione firmetur. Nam subiectio vxoris & filiorum est naturalis subiectio verò religiosorum, licet sit diuina: tamen non videtur extendi, nisi ad obseruantiam triū votorum & suarum constitutionum: eò potissimùm, quòd cùm religiosi statum profiteantur, qui via est ad perfectionem, non videntur diuino iure arceri, quo minùs sui sit arbitrij recentibus se votis vrgentiùs ad meliorē frugem promouere. Adde, quòd mandatum illud apparet in numero esse legaliū, quæ per præsentiam Euangelij extincta sunt. Haud ergo desunt, qui censeant solùm humano iure ademptā esse monacho vouendi facultatem, citra maiorum assensum: nempe cap. illo, monacho. xx. quæst. iiij. At verò cùm illud non habeat autoritatem aliā quàm Basilij, ceu autoris, & Gratiani decreta colligentis, nō potest habere vim legis, quippe quam Concilium tantùm vel papa edere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali autoritas illa conniteretur, non inde satis esset collecta. *Respōsio.* Respondetur ergo interdictum hoc monachorum à iure diuino & naturali promanare. Nam eo ipso quo quis religionem profitetur, addicitur per obedientiā arbitrio prælati, atque adeò iure naturæ non potest inde absque eius iniuria suā dimouere voluntatem. Quapropter non modò tanquam spiritualis prælatus ex vi iurisdictionis dispensare super votum subditorum potest, verùm & tanquàm dominus voluntatem eorum perinde ac secularis pater eadem irritare. *Scrupulus.* Sciscitaris autem, vtrum in omnibus prælatis similis sit irritandi facultas, quibus adest dispensandi autoritas? Videtur nanque affirmatiua pars vera: quandoquidem dispensatio, vtpote quæ spiritualis sit functionis munus, maiorem exigat potestatem, quàm irritatio. *Solutio.* Respondetur nihilominus non ita rē esse. Episcopi enim dispēsare possunt, irritare verò minimè: quia non sunt absoluti domini libertatis subditorū, sed tantùm iudices. Immo verò neque Pont. Max. potest secularium vota irritare, secus religiosorū: quorū nō solùm iudex est, verùm & peculiaris prælatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscūque ordinis, & sicut Prouincialis, & sicut Prior. Quare & in hoc etiam

etiam fallit regula, quòd si episcopus id quod plus est valeat, perinde possit & quod est minus: quia nō sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi vota praeter religiosorum praelatos, sunt iure naturae parentes ac tutores vtriusque sexus, & domini seruorum qui sunt mancipia. Nam paterfamiliâs non eadem auctoritate fungitur in suos famulos: vtpote quorum voluntatum non habet dominium. De vsu autem huiusmodi potestatis, an videlicet absque vlla prorsus de caussa dum maiori libuerit, possit quaecunque vota, irritare, ambigitur. Archid. nanque, quem Syluest. verbo, votum.3. & citat & imitatur, & Palud. in 4. distinct.38. quaest. vsque adeò absolutiorem censent potestatem irritandi, quàm dispensandi, vt credant sine vlla prorsus caussa fieri posse irritationem, licet non dispensationem. Et ratio, inquiunt, est, quòd dispensatio non fit, quia votum non erat validum: & ideo requirit caussam: irritatio verò fit, quia non erat validum absque superioris assensu, & ideo putant in mero esse arbitrio superioris absque alia caussa irritare: sicuti qui vouet, absque vlla caussa poterat non vouere. At verò haec sententia moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit, quòd irritatio nulla intercedente caussa, sit valida: quod in dispensatione non sic vtique facilè conceditur: nihilominus praelatus absque vlla omnino ratione votum irritans profectò non esset à culpa saltem veniali liber, nam cùm irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicientia vti antequam irritet: vt perpendat vtrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tam absoluta libertas in superiori ad irritandum, postquàm subditus proposuit aut eque vouere, quàm in subdito antequàm à superiori facultatem exposcat.

Archidiaconus. *Syluester.* *Palud.* *Ratio praefatae opinionis.* *Moderatio praeteritae sententiae.*

Dubium.2. His de potestate irritandi praehabitis, secundum continuò subsequitur dubium circa illud conclusionis temperamentum, videlicet, in quibus alteri subijcitur: nempe vt illa perscrutemur, in quibus monachus superiori subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniam vt modò dictum est, simpliciter totam praelato tanquam Dei vicario consecrauit voluntatem. Ad huius intelligentiam notandum est, quadrifida esse monachorum opera. Primum enim genus est eorum, quae solenni voto comprehenduntur, vt sunt tria vota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subijcitur praelato monachus.

Quadrifida monachorum opera.

Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adijcere, vt illud praelatus irritare nequeat: vt si voueat in ordine nostro nunquam carnes gustare, & nunquam locis & horis vetitis silentium rumpere: quoniam postquàm licuit votum solenne de illis emittere, videtur posse, & arctiùs se adstringere ad ea seruanda. Respondetur nihilominus & haec etiam posse praelatum irritare vota quin verò & debere: quia haec vinculorum congeminatio super eadem materia vix vnquam prudenter fiunt. Potestas autem inde patet, quòd cùm super omnibus constitutionibus & regulae statutis praeter tria essentialia vota valeat praefectus ex caussa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium, ne de hisce statutis recentia edant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest, dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro caussa nonnunquàm iubere, scilicet vt subditus silentium rumpat, aut religionis ieiunium: ac perinde valet horum vota cassare.

Prima assertio.

Secunda. In secundo ordine sunt opera libera, id est, quae neque lege sunt praecepta neque sub voto cōcluduntur: vt orare, atque noua superaddere ieiunia. Atque ad haec quidem praefectus pro suo libito cogere nequit subditum: secundùm illud verbum Bernardi: Votum meum non augeat Praelatus sine mea voluntate. Tametsi nonnunquam in casu necessitatis iubere possit orationes & fortè ieiunium: quod ad rem modò nō pertinet. Potest ea tamen impedire, quando libuerit, atque adeò haec peculiariter proprieque sunt opera, quorum vota praefectus irritare potest.

Tertia. Tertius operum ordo est, quae prorsus Praelati auctoritatem exuperant: vt transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cùm ad exitum spectet subditi, ex eiusdem obedientia Praelati non comprehenditur sub illa: quo fit, vt bene ait Caieta. votum quod monachus eiusmodi transitus emiserit, non posse à Praelato irritari. Atque adeò hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis verbo in his in quibus alteri subijcitur. Haud tamen crediderim huiusmodi votum transeundi ad arctiorem religionem, omnino exire auctoritatem Praelati, vt idem auctor insinuare videtur, sed tantùm quo ad irritationem: immo arbitror posse eundem Praelatum super idem dispensare. Quorum discrimen quaestione sequenti articulo tertio subijciemus.

Caietanus.

Quarta assertio. Quartum operum genus est eorum quae ad salutem sunt necessaria: vt legis praecepta seruare: neque verò illa modò, sed & quae ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt venialia. Atqui horum votum censet idem Caieta. irritari à praefecto non posse: vt si monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius est, quoniam haec materia non est praelato subdita: quandoquidem super his ipse, veluti super regularibus statutis dispensare non valeat. Ait nihilominus posse praelatum eiusmodi votum nomine Dei commutare. Quare & hoc quoque exceptum arbitratur in conclusione. At verò non facilè illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem implendi dispensatio istorum sub potestate praelati minimè comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditus sua sponte religare se cogitat, non video cur non possit à praelato irritari. Nam quantum ad spontaneca, dominus est subditarum sibi voluntatum.

Caietanus.

Tertium dubium. Tertium subinde dubium circa eandem conclusionem est de illo verbo: videlicet, quòd eiusmodi votum rei in qua subditus superiori subijcitur, non est sine eius consensu firmum: est inquam dubium, vtrum antea quàm accedat superioris consensus, votum subditi teneat, an verò contrà ipso facto sit nullum? Et dubitationis articulus est, vtrum cùm in voto subditi semper includatur superioris cōditio, subintelligatur affirmatiuè, si ille consenserit, an verò tantùm negatiuè: scilicet nisi dissenserit? Nam priori modo votum ante eius consensum nullum est: posteriori verò valet quousque per ipsum irritum fiat. Et quidem Richardus 4. sen. d.38. art. 4. quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum vota, atque alia aliorum subditorum: putà filijsfamiliâs, & vxoris, &c. Et de religiosis generalem absolutamque asseuerat conclusionem, nempe sic esse per votum solenne inhibitos noua edere vota, vt quodcunque cuiuscunque generis absque expresso consensu superioris faciat, ipso facto irritū sit & cassum. Quare

Richard.

non solùm eius transgressio, nullum est peccatum, verùm & emissio nonnulla est noxia. Nam incassum vouere, culpa est. Quin verò arbitratur Richar. eiusque comites hanc esse sententiam D. Thomæ propter verba postrema solutionis tertij quartique argumenti, vbi ait votum religiosi non esse firmum nisi superiori placuerit, aut non renuerit. Affertque in eandem sententiam can. Monacho. 20. q. 4. Et supra hæc adhibet rationes duas. Prior est, quòd cùm religionis onus sit valde graue, neque decet, neque verò licet professionis votum nouis sarcinis onerare, ne religiosus oneri succumbat. Posterior, quòd cùm idem religionis votum tantæ sit altitudinis, vt omnia præcedentia in ipsum commutata extinguat, fit vt etiam subsequentia eiusdem virtute irritentur. Quare de filiofamiliàs & vxore non negat quin possint facere aliqua vota de his quæ sibi non sunt prohibita. Huic autem opinioni, vt bene Syluester verbo, votum, tertio, §. tertio, ait, neque Sanctus Thomas suffragatur, neque arridet veritas. Quare Petrus à Palude, & Innocentius illic ab eodem Syluestro, citati, ingenuè fatentur religiosos, qui quidpiam vouerint, quo prælati obedientia non impeditur, reos esse voti, nisi dum per prælatum irritum non habetur, illud impleant. Et ratio profectò est in promptu. Nam si alij subditi citra suorum maiorum iniuriam possunt ipsis inconsultis votum suscipere conditionale, quousque superiores ipsi renuerint, vt Richard. ipse fatetur, non est cur religiosis eadem facultas interdicatur. Secundò arguitur contra eius rationem. Non obstante religionis onere potest religiosus habita prælati facultate alia superaddere vota: ergo nihil obstat quo minus ipso inconsulto de materia, quæ sibi non est prohibita, possit idem suscipere: dummodo paratus sit caussa voti nunquàm abesse officijs obedientiæ: & quoties superiori votum displicuerit, ab ipso cessare. Cap. autem, monacho. nullatenus aduersarijs, immo nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Basilius quòd votum monachi sine consensu Abbatis sit nullum, sed quòd sit frangendum: vbi insinuat ante fractionem solidum fuisse. Quanuis neque illa admonitio illo est rigore audienda, vt quidquid religiosus vouerit, ilicò sit frangendum, sed illud prorsus quod vel ei vel prælato sit graue & molestum. Ad sensum igitur sancti Thomæ descendamus, qui videtur sentire votum ante consensum prælati emissum nullatenus esse obligatorium. Nam & in conclusione & in solutione tertij & quarti dicit, tunc nondum esse firmum: quod sonare videtur non esse obligatorium. Huius autem verbi sensum Caieta. docta distinctione enucleat. Materia enim voti respectu religiosi duplex esse potest: altera scilicet prohibita, vel in genere, sicut constitutionum interdicto, ne quis monasterij septa egrediatur, prohibetur votum peregrinationis. Aut in particulari, sicuti si prælatus bona caussa inhiberet, ne quis suorum de tali aut tali re votum emitteret. Altera verò est materia non interdicta: vt orare, quibus horis vacat: & studere, ieiunare, &c. Secundùm quam distinctionem ad dubium respondetur, quòd cùm votum de materia prioris generis emittitur, subintelligenda est affirmatiua conditio: videlicet si prælatus ratum habuerit. Si vero materia sit posterioris speciei, tunc conditio subintelligenda est negatiuè, scilicet, nisi prælatus irritum fecerit. Et ratio discriminis est, quòd votum debet fieri de re licita: quando verò materia est prohibita, non est licita nisi fiat super illa dispensatio: quapropter qui tale fecit votum, non obligatur quousque assensus prælati accesserit. Attamen quando materia non est prohibita, apta est ad votum. Et ideo religiosus votum faciens ordini, vel ieiunandi vel non mentiendi, ipso facto astrictus est quousque præfectus votum irritet. Qua fortè de caussa sub distinctione ait in solutione 4. S. Tho. quòd in votis religiosorum intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit, remitantur vel non: vt prius membrum referatur ad materiam prohibitam, posterius verò ad liberam. Quare cùm dicit votum absque assensu prælati non esse firmum, si sit votum prioris generis, intelligit non esse validum: si verò posterioris, planè intelligit quòd etsi valeat: non tamen sic solidè, quin semper eius irritatio ex voluntate pendeat præfecti. De vtroque autem membro superest dubietatis nonnihil: ad quod operæpretium est respondere. De priori inquam est dubium, quòd votum de re illicita ipso facto est nullum, immo peccatum. votum ergo religiosi de re prohibita, neque sub conditione valet, immo est peccatum. Respondetur per distinctionem antecedentis. Quando enim res est prohibita, quia per se mala, tunc votum illius iniquum est: quando verò tantùm est mala, quia prohibita, potest sub dispensationis conditione materia esse voti. Sed quæris, vtrum sic vouens teneatur id denuntiare prælato? videtur enim postquàm non est voto ligatus, non teneri. Respondetur ideo teneri, ne vanum sit votum, quod absque eius licentia implere nequit. Sed de hoc statim apertiùs. De posteriori etiam membro dubitatur, vtrum religiosus qui liberam materiam vouit (puta orare, aut ieiunare) teneatur rem prælatum celare, ne votum irritet, an verò contrà licitum ei sit eidem id patefacere, vt infectum reddat? Videtur enim hoc posterius in fraudem voti cedere. Respondetur licere rem detegere. Nam in hoc vtitur iure suo. Quin verò si graue est votum, potest molestiam suam & grauamen ei aperire, vt irritet. Neque fit voto iniuria: quandoquidem munus maiorum est, subditorum temeritatem corrigere: tametsi quando votum non est acerbum, salubrius est libenter illud persoluere.

At verò rursus circa prius membrum dubitatur, vtrum religiosus qui votum rei prohibitæ emisit, satisfaciat petendo à suo præfecto facultatem operis obeundi non exprimendo votum? Apparet enim hoc satis esse. Nam postquam consensus superioris ad hoc requiritur vt tanquam materiæ dominus illam permittat: qua ratione dicebamus quòd cùm votum materiæ non inhibitæ emittitur, statim tenet, sit, vt si ipse opus inhibeat, videlicet ne peregrineris, satis illud est ad nullitatem voti. Multam hic non necessariam metaphysicam accumulat Caieta. res enim perspicacior est, quàm vt tot verbis indigeat. In primis hoc est certissimum, quòd si prælatus, voti nescius, tantùm prohiberet opus, non ideo votum fieret irritum. Nam subtrahere materiam ad tempus non est votum irritare. Etenim cùm irritatio actio sit iuridica, quæ rei notitiam exposcit, debet idem prælatus votum nosse vt ipsum casset. Atque hinc palàm fit cõsequens, teneri subditum antequàm sit in mora, illud eidem patefacere. Quare Nume. 30. requiritur in patre notitia voti filiæ, vt consentiat vel dissentiat. Quòd si contrà arguas:

Prima ratio Richardi.
Secunda ratio.
Contraria opinio Syluestri.
Pet. à Palu.
Innocetius
Ratio opinionis.
Secunda ratio.
Caietanus.
Dubitatio.
Solutio.
Scrupulus.
Solutio.
Dubium alterum.
Responsio.
Hesitatio.
Caietanus.
Prima assertio.
Obiectio.

Marita mulier, quæ votum simplex continentiæ fecit, nõ tenetur cõiugi illud detegere, sed potest licitè, dummodò debitum reddat, nõ petere: ergo pariter potest tacere subditus. Respondetur, nulla similitudine argumentum pugnare: quoniam eo ipso quòd mulier est viro coniugata, ademta illi est potestas vouendi nõ reddere, etiã sub cõditione: & ideo votum suum non intelligitur nisi de non petendo: quod potest facere inscio viro: sicut religiosus clàm prælato implere votum orandi. Vbi autem materia prohibita vouetur sub cõditione, tenetur vouens id dispẽsatori notum facere: aliàs incassum voueret, quod in Dei ludibrium vergeret. Maiori autem ambigendi occasione interrogatur, vtrum postquàm religiosus cum facultate prælati votum de re aliqua suscepit, maneat nihilominus penes eundem superiorem irritandi facultas? Apparet enim nullam fieri reliquam. Quod Richardus loco citato opinatus est: immo dubitat an dispensare tunc posit: sed ait euolandum ad Papam. Nam cùm ad voti firmitatem in subdito nihil amplius requiratur quàm prælati consensus, fit vt postquàm illo firmatum est, nulla super ipso illi supersit irritandi potestas. Nihilominus respondetur tunc etiam in præfecti arbitrio permanere, illud irritare. Et ratio est: quia etiam emisso voto religiosus nihilominus simpliciter manet subditus: atque adeò neque prælatus sua orbatur auctoritate. Quin verò adde quòd nonnunquàm, etsi bona caussa facultatem concesserit, poterit nihilominus ritè & rectè mutatis rebus id quod semel ratum habuit reuocare. Patrocinatur huic documento August. super Num. qui refertur. 33. quæstione 5. cap. noluit. vbi docet, votũ quod puella paterna facultate firmiter susceperat, posse postea à viro irritum reddi. Adde quòd quamuis absque vlla caussa votum idem casset etsi peccet, nihilominus votum est cassatum. Atque huic assertioni suffragatur idem ibidem Augusti. eadem caussa & quæstione, can. manifestum. vbi ait expresè, quod si vxor auctoritate viri votum emiserit, quod ipse, neque citra suam culpam postmodùm cassauerit, nihilominus vxor parère tenetur. Quin verò textus ipse sacer idipsum continet. Quòd autem vir & pariter prælatus sine caussa reuocando peccet, non solùm illic August. verùm & textus ipse Num. 30. contestatur: vbi ait quòd etiam dum conniuère visus fuerit maritus, sed posteà contradixerit, tunc vxor non tenebitur voti rea, sed vir ipse portabit iniquitatem eius. Et ratio est, quòd etsi superior facultatem habeat irritandi inferioris votum, non tamen vsque adeò absolutã, vt suprà diximus, quin ratione & iudicio id debeat facere. Et ideo postquàm facultatem concesit non debet absque caussa reuocare. Confirmatur hæc manifestè de religiosis sententia, ex simili à muliere maritata desumpto. Enimuerò si vxor præmissa etiam viri facultate munus aliquod vouerit sacro alicuius Diui, semper dum nõ soluit in arbitrio est viri dictum retractare: quòd si retractauerit, quamuis ipse in culpa sit, nihilominus ipsa non poterit nõ obedire. Expressa est sententia Ambrosij in libro de Paradiso: qui refertur cano. nec illud. 33. quæstione quinta, vt illud Gratian. infert. Et ratio est, quòd illa facultatis concesio non est absoluta translatio dominij illius rei in vxorem, sed solum ius offerendi sacro: quapropter quousque res ipsa tradatur, semper est à superiore dependens, si reuocare libeat. Neque tua consequentia vlla est si arguas: Superior peccat retractando se: ergo subditus minimè ei tenetur obsequi. Illatio inquam nulla est: Quoniam non est subditi examinare iussa maiorum in his quæ non sunt per se mala, sed ex ipsorum arbitrio dependent: secus vbi rem per se illicitam iuberent. vti furari, vel mentiri. At verò sicuti de religiosis monachis suprà quæsitum est, sic & de vxore respectu viri quærendum superest, vtrum in vniuersum posit vir cuncta vxoris vota irritare? Et quidem Caietanus pari modo exciperet votum non peccandi, puta non mentiendi: quia in illa materia nõ videtur subdita vxor. At verò crediderim & illud irritare posse. Nam licet quantum ad necessitatem legis non sit subdita, est tamen subdita quantum ad vltroneam obligationem. Quare nullo excepto vir potest vniuersa vxoris vota irritare: & si aliquod esset quod irritare nequiret, dispensare notissimum est neutiquàm posse, quia vt quæstione proxima videbimus, illud proprium est spiritualis prælati. Attamen vice versa, vtrum etiam vxor irritare posit votum mariti, in dubium euocatur. Apparet enim ab vna parte nullã habere huiusmodi facultatem. Nam vt scriptum est, ipsa sub viri potestate erit, nõ econuersò. Respondetur quòd cùm in fide coniugalis tori pares sint, vt primæ ad Corint. 7. ait Paulus: quia vir nõ habet potestatem sui corporis, sed vxor: sicuti neque vxor sui, sed vir, neuter absque alterius permissu votum facere potest simpliciter castitatis: immo illo nõ obstante tenetur vterque debitum alteri reddere: vt bene colligit Gratian. can. manifestum. trigesimatertia quæstione quinta. An verò posit alteruter votum facere nõ petendi, maior est dubitandi ratio. Nam in hoc nullam: quantum ad fidem tori, irrogat alteri iniuriam. Nihilominus quòd vir posit eiusmodi võtum vxoris irritare, nõ debet esse in ambiguo: nõ vtique propterea quòd est cõtra fidem thalami matrimonialis: sed quia ipsa verè est subdita. Et ita expresè ait August. in eodem cap. manifestum. Quòd autem vice versa simile votum mariti posit vxor irritare, latentius dubiũ est. Nam propterea quòd sit cõtra fidem, nõ potest: postquàm paratus est debitum reddere. Neque verò ratione subiectionis: quia vir nõ est vxoris subditus. Respondetur, in primis tale votum prægraue esse vxori, & penè maritali fidei aduersum. Nam cùm mulieres præ pudore petere vix audeant debitum, si vir petere esset prohibitus, in fraudem matrimonij resultaret. Et ideo non longè ab scopo aberraret qui diceret tale votum absque cõsensu vxoris nõ tenere. Saltem hoc certum est, quòd deberet per Antistitem omnino ad tollendos scrupulos dispensatione aboleri. An verò extra hanc materiam vir habeat absolutam potestatem vouendi inconsulta vxore, fortè quæris. Apparet enim veritas sic habere, postquàm nõ est vxori subditus. Sed tamen ab altera parte argumentum nihilominus existit, quòd in his, quæ ad cõmunem vtriusque familiam attinent, non posit. Vt si lõgam peregrinationem voueret, per quam officium cõiugale suo defraudaretur fructu: aut si amplam voueret pecuniam, quæ ipsi vxori & filijs alendis necessaria est. Profectò nõ prorsus probabilitate caret, id non posse: quandoquidem in vxoris perniciẽ vergit. Ad hoc nihilominus respondetur irritandi facultatem simpliciter non esse vxori permittendam, respectu viri, maximè in bonorum dispensatione. Nam etsi illa reclamante ipse voluerit bona prodi-

Solutio.
Quæstio.
Richard.
Solutio.
Augustin.
Ambrosi.
Quæstio altera.
Caietanus.
Solutio.
Scrupulus.
Responsio.
Paulus.
Augustin.
Dubitatio.
Solutio.

gere, quamuis malè faciat, factũ nihilominus tenet, postquàm absolutus est eorũ administrator: atque adeò eiusmodi votũ non subest vxoris potestati. Nihilominus si votum in vitiũ prodigalitatis aut iniustitiæ impingeret, ipso facto non haberet vim obligandi: & sic nulla egeret irritatione. Simile dicendum est de absentia. Potest enim vir citra fraudem matrimonij peregrè proficisci, atque adeò si caussa exigeret votum emittere: neque in hoc subditur vxori. Si tamen non esset caussa legitima, pariter non teneret: sed peccatum esset vouere. Potissimum hic autem dubium est, quin verò solutu non facile, vtrum postquàm vterque coniugum communi cõsensu votum castitatis emisit, possit maritus, quam fecit vxori, facultatem reuocare, atq; adeò eius irritare votum: ac pari iure vxor quam facti forsan pœnitet, suam etiam quam viro dedit retractare, debitumq; ex illo petere. Est enim sententia Gratiani in eodem can. manifestum. negatiua. Nam postquàm vterque suo renuntiauit iuri, vterque fit ab altero liber. Argumentũ autem quod rem dubiam facit, est huiusmodi: Postquàm vir facultatem fecit vxori continentiam vouendi, videlicet non petere debitum, potest illam reuocare, vt auctoritate non solùm diui Augustini, verùm & diuinæ scripturæ, & ratione modò confirmatum est. Quòd autem pleniorem cõcesserit, nempe vt neque peteret, neque redderet, non tollit quin vtranque pari ratione possit retractare: ergo vir saltem annulare potest eiusmodi votum vxoris. Et cùm hoc iure par sit marito coniux, ipsa etiam posse videtur retractare concessam facultatem. Accedit, quòd vsu venire potest, vt vterque in periculo versetur carnis illecebræ, atque adeò consultius sit iuxta monitum Pauli 1. ad Corint. 7. ad vsum coniugij redire. Quod si dixeris, eò quòd ambo communi consensu votum emiserint, priuatum esse vtrunque potestate reuocandi, profectò ratio huius non est adeò patens. Si enim maritus reuocare facultatem valet, quam dedit vxori, quando vxor nõ eandem ei vicissim contulit, non apparet cur eò quòd vxor eandem contulerit, priuatus sit vir facultate sua. Profectò argumentum videtur rem dubiam facere. Nihilominus respondere possumus, quòd cùm in illo officio pares sint coniuges quando vicario mutuoque consensu vterque vouet, est genus quoddã mutui contractus, facio vt facias: id est, renuntio iuri meo, vt tu renunties tuo. Quocirca ob id quòd vxor viro suo renuntiat debitum exigere, priuatur maritus non solùm iure petendi, sed & facultate reuocandi factum: quapropter vtriusque votum censetur absolutum castitatis. Aliud post hæc dubium sequitur: Vtrum votũ semel à superiori irritatum, si postmodùm ab eius cura & seruitute exeat, reuiuiscat? Ad hoc sunt qui distinguant, votum impuberis irritatũ non reuiuiscere. Si tamen pubes iam erat, quando illud fecit, nẽpe si quartumdecimum excesserat annum, quamuis irritetur: nam si reale est, vt suprà diximus, etiam tunc vsque ad vigesimumquintum irritari potest: tunc aiunt cùm taliter vouens fuerit emãcipatus, teneri. In hanc sententiam solet citari Innocen. in cap. scripturę. de vot. & vot. redempt. Attamen ipse nihil ampliùs dicit, quàm quòd impuberes vouentes, vel qui sunt sub cura parentum, tenentur cùm fuerint emancipati, implere. Cùm ergo non explicet, etiam si fuerint cassata, non est credendus id sentire. Sed Paludan. tametsi ambiguus, annuere ad hoc videtur in 4. distinctio. 38. quæstione 4. Attamen salua auctoris existimatione, cõtraria sententia proculdubio amplectenda est: quam Syluester tenet verbo, votum. 3. §. 2. nempe quòd in vniuersum, votum quodcunque, siue vxoris, siue filij, siue serui, siue religiosi semel irritatum, nullam deinceps virtutem retinet, qua vllo tempore obligari possit, nisi iteratò fiat. Extat enim regula iuris, quòd obligatio semel extincta instaurari non potest. C. de remissione pignoris. l. cùm ex caussa. Atque huic sententiæ libentiùs arridet Panormitanus super eodem c. scripturæ. citato. Immo & textus c. quidam. & cap. placet. de conuersio. coniuga. id confirmant: quippe vbi habetur, quòd coniunx religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamatione cassatum est, post obitum eiusdem coniugis non ampliùs ligat. Molestior autem dubitandi ratio existit, dũ vxor, verbi gratiâ, votum emitteret executioni tunc mandandum, si maritum vita superauerit: & idem de filio, si dum sub cura parentis ageret, votum emitteret, post suam emancipationem explendum: & pariter seruus sub cõditione si fuerit libertate donatus, vtrum & eiusmodi vota possint etiam ijdem superiores irritare? Videtur nanque pars negatiua inde confirmari, quòd eiusmodi vota fiunt pro tempore, quo vouentis libertas sub aliena potestate non cõstringitur. Prætereà, quia votum vxoris, tunc nullatenus marito nocet. Ad hoc posset trifariàm responderi, Primò, sub distinctione. Eiusmodi nanq; vota alia sunt, quæ fiunt superiori grauia & incommoda: alia verò, quæ non nisi in vouentis grauamen vergunt. Illa quæ sunt prioris generis, non possunt ab illo irritari si pro tempore facta sunt quo fuerit ipse vita defunctus: vt si vxor religionem vouerit, aut castitatem: quia illa nullam habent incommoditatem, præterquàm quòd coniugali officio superstite viro quadamtenus videntur obstare. Si autem incommoda sunt vouenti, itaque irritatio in bonum eius cedit: tunc videtur posse maritus & pater illa irritare: vt si vouerent longam peregrinationem, aut longos sumptus. Alij verò scrupulosiùs respõdent, neutrius generis vota illo pacto edita irritari posse: ac subinde consulunt ad dispensationem recurrere. Syluester verò verbo, religio. 2. §. 15. contrariam per aliud extremum sequitur opinionem: nẽpe quodcunque votum quod quisque dum sub alterius est potestate, emiserit, posse durante illo tempore irritari: vt si puer decimotertio anno intrare decimoquinto vouerit religionem: & pariter si ante vigesimumquintum quidpiam vouerit, post illam ætatem exequendum, potest ilicò ea pater irritare, videlicet illud personale ante quartumdecimum: & alterum reale ante vigesimumquintum, vt articulo proximo videndum est. Et re vera non est eiusmodi sententia metuenda. Apparet enim inde tuta, quòd cùm voluntas subditi illo tempore simpliciter sit superiori arbitrio alligata, quacunque conditione id vouerit, irritari tunc potest. Adde, quòd ratio huius potestatis quæ superiori inest, illic fundatur, vt subdito consultum curet: propтereà quòd non præsumitur eius voluntas idonea rationis luce illustrari, vt vouere possit. Quapropter etsi conditionem apponat implendi postquam fuerit liber, eadem poscit ratio, vt superior iudicio suo tunc dum sui iuris est, perpendat, an id illi congruat: atque adeò in sua est potestate tunc quando votum editur, irritare: eò vel maximè, quòd nullum est votum quod in grauamen

Dubium graue. *Sententia Gratiani.* *Argumentum ad alterã partem.* *Solutio.* *Solutio.* *Postremũ dubium.* *Innocẽtius* *Paludani sententia.* *Reprobatur sententia præfata.* *Syluester.*

grauàmen ipsius vouentis non cedat. Quare distinctio in prima responsione facta, superuacanea videtur. Vtrum verò si durante ætate, qua filius est sub potestate parentis, nunquàm fuerit irritatū, postquàm eandem ætatem transilierit, posśit ab eodem patre irritari, multò maiori perplexitate ambigitur: sed tamen articulo proximo aptiùs dissoluetur.

Ad primū argumētū. SVPEREST ergo tandem ad argumenta initio quæstionis obiecta respondere. Primi autem responsio iam suprà explicata est. Nam etsi obligatio quæ fit Deo, maior sit quàm illa quæ fit hominibus, nihil sibi tamen offerri optat, nisi quod sub dominio sit offerentis. Nam obedientia quæ parentibus debetur, obligatio etiam est diuina, & quam subditi debent prælatis: quare non habet gratum, vt contra eiusmodi maiorum voluntatem subditi quidquam voueant. *Ad secundum.* Ad secundū respondetur, quòd postquàm filij ad annos pubertatis peruenerint, putà quartumdecimum annum masculus excesserit, & fœmina duodecimum, nisi seruitia sint & mancipia, sui sunt iuris, quantum ad ea, quæ suam attinent personam: nempe vt vel religionem profiteantur, vel matrimonia contrahant: manent tamen sub cura parentum quantum ad bonorum dispositionem. Quare reale votum, quod ante vigesimumquintum emittunt, irritari à superiori potest: vt articulo proximo videbitur. Seruus autem quia in potestate domini est, neque ad religionem se vnquam obligare valet, neque ad peregrinationem, neque ad aliud per quod domini obsequio subducatur: vt Doctores super cap. scripturæ, extrà, de vot. & vot. redemp. annotant. *Ad tertiū.* Ad tertium verò respondet sanctus Thom. quòd etsi plus sit facere, quàm promittere, atque adeò religiosi multa inconsultis prælatis facere queant, nihilominus non possunt firmiter absque eorum consensu vouere. Et ratio, inquit, est: quia nullum est tempus exceptum in quo prælatus non posśit eum circa aliquod officium occupare. Veruntamen hanc rationem Conradus loco citato non approbat. *Obiectio Conradi.* Arguit enim hoc non euincere, quin posśit subditus aliqua vouere, quorum cōtraria non potest iubere prælatus: vt non mentiri, non malè loqui &c. *Solutio.* At verò sanctus Thomas non intēdit illam pro ratione adæquata inducere. In contextu nanque quæstionis caussam reddiderat, cur subditus inconsulto prælato vouere non potest: nempe quia habet voluntatem illius arbitrio alligatam: & eandem explicat in initio responsionis: scilicet quia religiosus subditus est prælato quantum ad suas operationes, secundùm professionem regulæ. Alia autem subiuncta caussa solùm est particularis, respectu illorum operum, quorum contraria prælatus potest præcipere. Nam cùm potestatem habeat quocunque tempore præcipiendi, libera esse debet subditi voluntas ad obtemperandum: & ideo vouere contrà non potest. At verò neque de huiusmodi operibus tam euidenter hæc ratio rem conuincit, quàm illa priùs enarrata. Nam cauillari quis posset, dicens, quòd quamuis prælatus potestatem habeat quocunque temporis articulo occupare subditū, non inde euincitur, quòd posśit eius vota irritare: sed hoc tantùm, quòd non obstante voto debet ei contrarium iubenti obedire. Sed nihilominus votum perstat firmum, obligans subditum secundùm ipsum facere quandiu prælatus opus contrarium non præceperit. Itaque auctoritas prælati extenditur ad impediendum aliquando executionem voti, non tamen ad irritandum votum. Attamen nihilominus est congruens ratio, quòd si potest quoties libuerit executionem impedire, posśit & votum tollere: quod quadamtenus liberæ obedientiæ obuiare videtur. *Ad quartum.* Ad quartum denique respondetur, quòd etsi votum subditi sine consensu prælati emissum non sit omnino firmum, nihilominus quia eius permissu mandari potest executioni, non peccat subditus vouendo: siue religiosus sit, siue vxor, siue filius. Ex quo verbo colligitur votum statim esse obligatorium, si de materia sit non prohibita: licet à prælato pendulum. Secus, si sit prohibita. Sed neque tunc est peccatum vouere, postquàm fit sub conditione, si prælato placuerit: sicuti alterum cum conditione, nisi renuerit.

ARTICVLVS II.

Vtrùm pueri religionis voto se posśint obligare.

SECVNDA hominum conditio de quibus dubitabatur, an se posśint voti iugo subdere, est puerorum. *Primum argumentum.* De quibus arguitur, quòd nulla se posśint vouendi religione vincire: Ad firmitatem requiritur deliberatio: quæ cùm absque rationis luce fieri nequeat, amentibus & furiosis non accidit, ac perinde à religione vouendi excluduntur: pueris autem aut nullus affulget rationis radius, aut malignior atque exilior quàm vt deliberare queant: ergo quidquid vouerint, cassum est. *Secundum.* Secundò arguitur: Id quod fieri rectè potest, nequit ab alio haberi irritum: votum autem religionis quod vel puer vel puella ante pubertatis annos susceperit: potest à parentibus retractari, ac perinde à tutore: vt 20. quæstio. 2. cap. puella. prospectum est: ergo videtur eiusmodi pueri ante legitimos eosdem annos nō posse ritè vouere. *Tertium.* Tertiò: Propterea religionem ingresśis annus permittitur probationis, vt maturo consilio perpendant quid ferre valeant humeri: hæc autem matura perpensio non competit pueris: ergo non possunt legitimè vouere. In contrarium est idem ipse citatus canon, puella. vbi admonetur votum puellæ, nisi intra annum à parentibus reuocetur, validum esset quod testimonium est antè fuisse rite factum. Nam quod non rite fit, etiam si non reuocetur, nunquā fit illa ratione solidum.

Prima conclusio. AD quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est: Si puer & puella ante pubertatis annos non ea vtantur rationis luce, vt deliberare queant, nullo se voto possunt constringere. Ante probationem autem conclusionis recolere ex superioribus opus est, alterum esse votum simplex, alterum verò solenne: quorum differentia est, quòd solenne sola ecclesiæ auctoritate firmatur: eò quòd in benedictione aut consecratione, ad modum superius expositum, secundùm ecclesiastica decreta solidatur: votum autem simplex efficaciam non habet aliam, quàm quæ à deliberatione vouentis ex-

subditi sed tantam habet potestatem pater in filium: quantum vir in vxorem: ergo & hæc valet cessare pater in filio qui nondum vigesimumquintum anni attigit. In contrariũ est quod ratio quæ conuincit religionis votum tunc ætatis irritari non posse, est, quod iam tunc est plenus rationis vsus: quæ quidem ratio idem conuincit de quocunque alio personali. Quare non facilè credam illam exceptionem esse factam in fauorem religionis: immo est declaratio naturalis iuris. Et ideo cùm illud quod obseruatu difficilius est, maioremque exigens deliberationem irritari vetatur, consequens apparet, minora minus irritari posse. Igitur libentius negatiuè ad quæstionem responderem: videlicet nullum personale votum filij pubertatem ingressi posse à patre irritari. Nam Doctores idem iudicium de omni personali proferunt. Neque simile est de vxore: quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, sed propter subiectionem ad virum qui omne eius votum irritare potest: sicuti prælatus omne votum subditi: filius autem post pubertatem quo ad libertatis vsum non vsque adeò subditur patri: sed duntaxat in dispensatione bonorum. Et ideo in tali casu non aliud quàm dispensationis remedium suppetit. Quòd si quis contrarium censuerit, probatiorem rationem excogitet. Contra tertiam deinde conclusionem qua negatum est votum solenne ante quatuordecim annos validum esse, arguitur. Matrimonium eorum qui sunt doli capaces tenet: vt docemur. c. de illis de desponsatio. impuber. ergo & votum valere deberet: siquidem maioribus priuilegijs foueri debeat quàm matrimonium. Adde quod etiam ordo sacer: quod quæstio. præcedenti dicebamus: si quis ante legitimum tempus illi initietur, tenet. Cui quidem ordini annexum est castitatis votum: ergo non est cur non valeat solenne votum. Neque satis est respondere sic ecclesiæ placuisse: nam cùm Spiritu sancto regatur, nihil temere constituit. Quærimus ergo eiusmodi rationem decreti. Respondetur, quod sacramenta non subsunt ecclesiæ iudicio vt secundum essentiam mutentur: & ideo vbi competens substat materia, non potest illa sacramenta irritare. Vnde cùm vir & fœmina liberè consentientes possint iure naturæ se matrimonio coniungere, fit vt si malitia ætatem suppleat, nempe si non modò rationis lux vtrique præfulgeat, verùm & fœmina idonea sit viro, atque ipse possit matrimonium consummare, non potuit ecclesia tale irritare matrimonium postquàm illic sacramentum perficitur. Et similis parque est de ordinis sacramento ratio. Attamen quoniam religio non est sacramentum, potest eadem ecclesia solenne religionis votum irritare: idque adeò consultissimè ante quartumdecimum annum cassatum duxit. Quòd si rursus interroges, an saltem tale votum religionis existimandum esset pro simplici, apparet nanque sic esse: quoniam cùm ecclesia solam solennitatem deneget, videtur ille in quantum potuit obligatus remanere, puta voto simplici. Simile enim habetur cap. quidam. & cap. placet. de conuers. coniuga. Coniunx enim qui altero reclamante abstractus est à religione, quamuis à voto solenni absolutus censeatur, ligatus tamen manet ne altero defuncto ad secundas transeat nuptias: quia obligatus est carnis debitum non petere. Nihilominus non obstante argumenti similitudine, quæ nonnulla est, crediderim impræsentiarum rem secus habere: nempe si ante quartumdecimum quis fecit solenne votum, qui nunquam simplex aliud neque antè nec pòst egerit, nullo ligari, neque simplicis voti fune: quando quidem votum illud irritum per ecclesiam habetur: vt habetur cap. non solùm. de vot. lib. 6. Neque simile est de coniuge: nam in voto solenni coniugis includuntur tanquam duæ partes, & non reddere debitum, & non petere: & ideò licet ab altero coniuge sub cuius est potestate impediatur eius voluntas respectu prioris, superstes nihilominus fit ei potestas obligandi se respectu posteriori. Ille autem qui ante ætatem solenniter vouet, non impeditur: quia alligatam habet alteri voluntatem: sed propter ætatis defectum: & ideo vbi simpliciter irritatum est solenne votum religionis, non est cur virtutem simplicis retineat. Postremum denique dubium est quod superiori articulo tetigimus: nempe vtrum si pater votum filij dum sub sua est potestate non irritat, integrum sibi sit, postquàm emancipatus est, idem eius votum irritare, quod dum sub sua erat cura emiserat. Exempli gratiâ: Puer tertiodecimo anno votum fecit simplex religionis, quod neque pater ante quartum decimum irritauit, neque filius ipse posteà ampliùs confirmauit: in decimo autem quinto anno, voti eundem filium pœnitet: vtrum facultas tunc perduret in patre illud cassandi: quandoquidem si tunc vouisset, certum est non posse. Pariter votum reale ante vigesimumquintum annum emissum à filio, vtrum postquam eodem elapso tempore emancipatus est filius, possit à patre irritari. Profectò res est dubia: gratius tamen in partem negatiuam inclinarem: nam etsi tempore emisi voti pater irritare illud poterat, eadem ei potestas non perstat nisi vsque ad præfinitum lege tempus. Quare si illa intra idem tempus non fungitur, posteà non valet illam exequi. Idque à simili confirmatur. Nam si seruus dum erat sub alterius dominio votum emisit quod nunquàm dominus irritauit, posteà libertus non potest ad dominum recurrere qui illud irritet. Neque irritatio teneret.

Solutio. *Argumentũ cõtra tertiam conclusionem.* *Solutio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Postremũ dubium.* *Solutio.*

AD primum igitur argumentum respondetur, solùm concludere pueros quibus nondum rationis vsus illuxit nequaquam vouere posse: vt prima asseruit conclusio. Ad secundum negatur prior præmissa. Enimuerò quamuis in potestate sit patri liberorum vota infecta reddere, nihil tamen obstat quominùs vouere possint: nam intelligitur negatiua cõditio: nisi à parente vel tutore irritetur. Quare quandiu non irritatur, tenetur filius, vti de religioso diximus, illud exequi. Tertium denique de voto solenni currit: quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse.

Ad primũ argumentum. *Ad secundum.* *Ad tertiũ.*

QVÆSTIO QVARTA,

DE DISPENSATIONE ET COMMVTATIONE VOTI.

S. Thom.2.2.quæst.83.art.10.

ARTICVLVS I.

Vtrum in voto posit fieri dispensatio.

Primum argumentum. POST irritationem voti eorum qui firmiter vouere nequeunt, sequitur quæstio de eorum dispensatione, quæ firma sunt vota. Arguitur ergo de more, quòd nulla in eiusmodi vota cadere posit dispensatio. Minus est votum commutare quàm super illud dispẽsari: votũ autem cõmutari non potest, vt verbis illis Leuit.27. insinuatur. Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari nõ poterit: neque melius malo: neque peius bono: ergo multominus potest super votum dispensari. *Secundum.* Secundò, in his quæ de lege naturæ sunt aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multominus in præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei spectant: quæ auctore Paulo omniũ est præceptorum finis: votum autem semel emissum, re ipsa explere, est ius diuinum ad religionem attinens: ergo nulla in aliud incidere valet dispensatio. Accedit tertiò, ꝙ redditio voti pertinet ad fidem, quæ Deo firma debetur, postquàm illi est impignorata: super hoc autem dispensare absurdum apparet: ergo nõ est licitum. In contrarium existit argumentum, ꝙ maioris roboris est, id quod ex communi voluntate procedit habentis publicam auctoritatem, quàm quod ex voluntate singularis personæ dimanat: sed in lege quæ ex communi consensu reipublicæ stabilimentum habet, dispensari potest, vt lib.1.ostẽsum est; ergo & super voto quod solo vouentis arbitrio firmatur.

AD intellectum quæstionis præsentis recolendã est illa distinctio, quam lib.1.quæst. vltima præmisimus, inter dispensare, irritare, abrogare, & interpretari: adde etiam in voto, cõmutare, & redimere. *Irritatio voti.* Irritare nanque siue in lege siue in voto id mediteris, est illud cassum habere per subtractionem materię. De lege illic exemplum posuimus, & de voto, q. proximè præcedenti multa produximus. *Commutatio.* Commutare autem, vt nomen sonat, est vnum in aliud quidpiam mutare: vt si peregrinationis votũ in ieiunium cõmutetur. *Redeptio.* Atque idem est redimere: nisi quod redemptio commutationem sonat in pecuniam, vel in aliud pecunia æstimabile: vt dum votum peregrinationis quod ad sacrum Iacobi edidisti, in aurum mutatur, quod eidem templo offeras. *Abrogatio.* Abrogatio verò nõ habet locum nisi in lege, quando cessante caussa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretatio atque irritatio perinde atque in lege habet locum in voto, quæ est, quando declaratur legem aut votum in tali casu non tenere: vt paulò pòst videbimus. Dispensatio verò in lege, est exceptio, vt illic diximus, personæ ab vniuersali obligatione: vt cùm aliquis priuilegio excipitur, ne Quadragesimã ieiunet. Voti autem dispensatio, vt quod singularem tantum personam obligat, non sic commodè definiri potest: sed est sublatio voti: ob id, quòd caussa qua factum est, minimè iam tunc decère videtur. *Cõclusio respõsiua.* *Probatio.* Vt autem hæc clariùs elucescant, ad responsionem quæstionis descendamus, quæ hac cõtinetur conclusione: Votum quodcunque simplex potestati subest ecclesiæ, tam vt super eo dispenset, quàm vt ipsum in rem aliam commutet. Probatur conclusio: Voti dispensatio instar dispensationis legis perpendi debet. Dispensare autem, secundùm vocis sonum, idem est, quod communia ad singulares personas pro cuiusque gradu & ordine applicare: quod œconomus in familia exequitur. & per hoc clarescit dispensatio legis. Etenim cùm lex, vt lib.1. latè monstratũ est, nõ ponatur nisi habita consideratione boni cõmunis & eorum quæ vt plurimùm cõtingunt, accidat autẽ id in aliquo casu & persona deficere, oportet per eum qui publicam gerit potestatem, discernere in tali casu non esse seruandam. Pari ergo modo de voto censendum. Nam qui vouet, quandam sibi constituit legem: ob id quod bonum sibi censebat, ac Deo cum primis gratum: vsu autem venire potest, vt rebus mutatis id quod sibi bonum erat, vel malũ simpliciter fieri, vel incommodum, vel felicioris frugis impedimentum: quod est cõtra rationem voti. Qua ratione expediens est, vt penes illũ, qui spiritualem habet iurisdictionem, potestas sit iudicandi, satius esse aut votum nõ esse obseruandum, aut in rem aliam mitiorem commutandum. Atqui actio prior dicitur dispensatio: quæ maioris est potestatis: posterior verò, cõmutatio: quæ faciliùs fieri potest. Vnde ratio cur huiusmodi auctoritas in ecclesia fuerit necessaria, explicat Innocentius ad Ianuarium.1.q.7.ca. dispensationes. vbi prudenter ait, dispensationes nõnunquàm cogere ex rigore debito aliquid remitte, instar nauigantium, qui tempestate vrgente quædam exonerant, vt cetera salua permaneant. Impræsentiarum tres tantum caussas iustæ dispensationis refert diuus Thomas scilicet, si voti materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditiua boni. Tertio autem arti. locupletiùs omnes sunt explicãdæ dispensandi rationes. nam in præsentia sat erat exemplum proferre. *Discrimen inter dispẽsationẽ & reliqua.* Circa hanc conclusionem nihil aliud notãdum superest, quàm quo perspicuum fiat discrimen inter illa quinque vel sex quæ dicta sunt. Et primò inter dispensationem & commutationem liquida est differentia. Nam per dispensationem vinculum prorsus voti enodatur ac tollitur: in cõmutatione verò minimè. Ipso enim eodem vinculo, quo ad peregrinationem, verbigratiã, coactus eras, obligaris subinde ad orationem in quam votum commutatum est. Itaque ad orationem illam non teneris virtute præcepti illius, qui commutauit. quia ille nihil iubet, sed mutat. Neque verò nouum suscipis votum, sed virtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secunda materia, atque in priori. Mox neque inter dispensationem & irritationem obscura

obscura differentia est. Nam irritatio est sublatio materiæ, atq; adeò obligationis voti, quod nondum firmum erat, sed pendulum ab irritatis voluntate. Quæ ideo nō solùm ad spiritualem pertinet potestatem, sed pater & maritus idem possunt. Dispensatio verò est religatio & ablatio vinculi, quod firmum erat: quæ ideo functio ad spiritualem potestatem attinet. Neq; sine caussa & iudicio fieri potest, quo iudicetur caussam vouendi inutilem iam esse. Quod ad irritationem non est necessarium. Attamen inter dispensationem & ἐπιείκειαν seu interpretationem, nō tam clarum est interuallum. Nam qui dispensat, nihil aliud videtur facere quàm interpretari & declarare votū iam tunc in illo casu non obligare. Ad hoc autem loco citato lib. 1. cùm de legis dispensatione diceremus, respondimus. Interpretatio enim voti, sicuti legis, exigit vt eius impletio sit rationi naturali contraria: ad dispensationem verò satis est, ꝙ legis & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo fit, interpretationem pro illo articulo nullam exigere prælati auctoritatem, vt illic declarabamus, si recursus ad ipsum nō pateat. Accipe exemplum. Vouisti carnes nō edere: tamen in eum locū incidisti, vbi nisi eas comedas, peribis: tunc quoniam res accidit naturali iuri cōtraria, tu ipse auctoritate priuata potes non obstante voto illas comedere. Haud tamen ideo à voti vinculo absolueris; sanè quòd eadem necessitate prætερita seruare teneris. At verò fortè tibi aliquo modo ieiunium nocet, vel impedimento tibi est, ne tam attentè possit studio literarum incūbere: nō ideo potes per ἐπιείκειαν cōtra votum facere: sed tantùm potest esse caussa quare prælatus tecum dispenset, votique obligationē vel ad tempus vel in perpetuum tollat. Quocirca dispensatio nō est interpretatio, votum tunc nō tenere: sed etiam si votum teneat, illud tollere. Quo fit, vt aliquam habeat similitudinem cum abrogatione legis, quæ fit principis auctoritate, cessante caussa: quāuis plus requiratur ad dispensationem, nempe ꝙ materia voti sit, vti diximus, vel inutilis, vel mala, vel impeditiua melioris boni. Est præter hæc omnia & voti cessatio, quæ nulla indiget dispensatione: de qua quæstio. 1. meminimus: nempe si vouisti certam domum nūquam intrare, & caussa fuit propter periculum quod illic tibi imminebat, cessante prorsus illa caussa, cessat & votum. Nam nō intrare domum, restat vana, atque adeò indigna materia voti. Igitur vt ad conclusionem redeamus, quòd cōdecens fuerit ecclesiæ prælatos tali fungi auctoritate in votum, quali in legem, compertissimum est: nā cùm neque vouentis prudentia tanta semper sit, vt votum matura consultatione suscipiat; & res prætereà humanæ quotidie subinde mutentur, sæpe sæpius rationi consonat, id quod quis vouerit, retractandum fore. Et quoniam per votum fides Deo obligatur, & priuatus homo esse nō potest idoneus iudex in caussa propria, ratio ipsa à natura perfecta docebat, vt qui vices Dei gerit, tali fungeretur arbitrio & iudicio. Quapropter Christus hanc ecclesiæ suæ auctoritatem reliquit. Tota autem rei huius difficultas in caussis consistit, quibus dispensatio iustificatur: de quibus artic. 3.

Quantum intersit inter dispensationem & irritationem.

Ratio aliter conclusionis.

Ad primum igitur argumentū respondetur, idem discrimen in lege veteri inter animalia constitutum, quæ templo offerebantur, perinde apparere inter votum solenne & simplex. Animal enim oblatum, quod immolationi idoneum erat, iam inde existimabatur quasi diuino cultui mancipatum: qua de caussa redimi pretio nequibat. At pariter, vt statim dicturi sumus, in votū solenne, quo se homo diuino tradidit cultui, dispensatio nō cadit: animal verò quod sanctificari per immolationem nō poterat, redimi iubebatur: & pariter nunc super voto simplici dispensari ab ecclesia potest. Ad secundum respondetur, ꝙ quamuis super his, quæ iuris naturæ sunt ac diuini, dispensari per hominem non possit: tamen non minus tenetur homo legi maiorum mandatoque parēre, quàm explere votum. nam & hoc quoque naturale ius est ac diuinum. Quapropter etsi implere votum, sit de lege naturæ ac diuina, tamē dum superior dispensat nihil cōtra votum ipsum fit, sed tollitur: eò quòd iudicatur non debere in tali casu ligare. Quemadmodum quādo princeps in lege humana dispensat, nō id fit vt subditus legi non obtemperet, quod esset cōtra ius diuinū, sed ad hoc prorsus, vt quod erat lex, in hoc casu cesset. Quare prælatus dispensans in voto, nō dispensat super ius diuinū aut naturale: hoc enim faceret, si manente voto licitum censeret opus contrarium. Quòd si tibi hoc videatur petitio principij, atque adeò sic arguas: Lex diuina & naturalis nō potest per hominem tolli: reddere votum est lex diuina: ergo potest illa tolli, atque adeò neque eius obligatio. Respondetur, ꝙ dispensans nō tollit legem diuinam, quæ est vt dum votum firmum manet, seruetur, sed tollit obligationem quæ ex mera voluntate vouentis ortū duxit. Quòd enim homo reus sit voti, ex duabus præmissis colligitur: nempe quia vouit, & quia lex est vt votum reddatur: dispensans autem non tollit hoc secundum, sed prius: putà obligationem, quatenus ex voluntate istius emersit: quæ, vt suprà diximus, quodammodo est lex humana. Ac pari modo respondetur ad tertium, quòd qui non persoluit votum, quod præfectus censet incommodum, nullam frangit Deo fidem, immo eius vicario obsequitur.

Ad primum argumentum.

Ad secundum.

Obiectio.

Solutio.

Ad tertium.

ARTICVLVS II.

Vtrùm super voto solenni continentiæ religionis fieri possit dispensatio.

QVANVIS ecclesia potestatem habeat, vt dictū est, dispensandi in voto perinde atque in suis legibus: tamen propter singulare priuilegium voti solennis, explorare restat, vtrum vsq; ad hoc etiam eadem potestas extendatur? Et arguitur à parte affirmatiua: Vna earum ratio, quę suprà relatæ sunt dispensandi in voto, est, si pretiosiori bono obstaculum sit: sed hæc in voto etiam solenni continentiæ reperiri potest. Nam bonum cōmune, teste Aristot. diuinius est, quàm peculiare cuiuspiam: potest autem in voto cōtinentiæ alicuius personæ periclitari commune bonū: vt si per matrimonium illius, qui continentiam solenniter vouit, perpetua regni successio seruaretur incolumis, ac subinde afflicta republica paci consuleretur publicæ: ergo tunc religio esset super tali voto

Primū argumentum à parte affirmatiua. Aristot.

dispensare. *Secundum.* Secundò: Latria nobilior virtus est quàm castitas: potest autem super voto latriæ, putà offerendi sacrificium aliquod, iusta de caussa dispensari: ergo super voto solenni castitatis. *Tertium.* Tertiò: Sicut votum abstinentiæ periculum vitæ afferre potest vouenti, sic & solenne votum continentiæ: sed caussa seruandæ vitæ licita est dispensatio prioris: ergo & posterioris. *Quartum.* Quartò: sub voto solenni religionis non solùm castitas, verùm & paupertas & obedientia continetur: horum autem duorum dispensatio legitima esse potest & iusta: ergo & castitatis. Minor patet, dum quis ex monachatu ad functionem episcopalem assumitur: tunc enim ille & à professionis obedientia eximitur, & in diuitijs permittitur viuere. In contrarium autem est illud Eccles. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis; id est, nihil est quo continentiæ status cōpensari posit. Cui applaudit & c. cùm ad monasterium. de sta. mona. Cuius postrema verba sunt: Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeò annexa est regulæ monachali, vt contra eam neque summus Pontifex posit indulgere.

1 Ad quæstionem tribus refutatis opinionibus respondet D. Tho. per suam, quam quinque conclusionibus explicat. Ad materiæ autem intelligentiam prænosse oportet tria esse in voto cōtinentiæ cōsiderāda: nempe materiam, perpetuitatem, ac solennitatem. *Tria in voto cōtinentiæ consideranda.* Tres ergo opiniones, videlicet duæ priores & quarta, in cōclusione capitali eademque negatiua cōsentiunt, nempe super votum solenne continentiæ neutiquàm per ecclesiam dispensari posse: sed de caussa dissidet. Prima enim quæ est antiqui Altiss. & glos. c. cùm ad monasteriū, de sta mona. & super c. 1. de vot. & votis redemp. caussam ad materiam reducit. *Altißiodo. Glossa.* Aiunt inquam eius auctores huiusmodi solenne votum idcirco nō esse dispensabile, quòd excellentia continentiæ virtutis æquam non recipit cōpensationem, vt auctoritas Ecclesiastæ citata insinuat. Rationem autem eā assignant, quod homo per continentiam tum de domestico triumphat inimico, nimirū de carne, quæ diabolo & mundo molestior est: tum & angelorū repręsentat naturā, Christoque secundū animæ puritatem & corporis, assimilatur. Hæc autem ratio nō admodū vrget: nam animæ bonū, vt cōtemplatio & oratio, præstantius est, viciniusq; nos Deo reddit cōformes: quàm bona corporis. *Ratio proxima non admodum vrgens.* Id quod & Apost. 1. ad Corint. 7. cōtestatur: vbi continentiā mediū existimat fouendæ cōtemplationis, quæ eius est finis. *Paulus.* Ait enim, quod innupta mulier cogitat quæ Dei sunt: & ideo cōiugibus ob id cōsulit à communi toro in tempus seiungi, vt posint orationi vacare: & tamen super voto cōtemplationis & orationis dispensari potest. *Ratio Alberti Magni.* Ob id ergo alij, quorum fuit Alber. Mag. in 4. dist. 38. ar. 7. rationem eiusdem conclusionis à perpetuitate voti deducunt. Aiunt scilicet idcirco hoc votū dispensationi non subdi, quod prætermitti nequit, nisi per id quod omnino est cōtrarium: id autem quod voto contrarium est, eius perpetuitati repugnat. *Refutatur ratio Alberti.* Attamen ratio hæc nullam habet energiam: nam etiā votum abstinendi perpetuò ab esu carnium prætermittere nemo potest, nisi edendo carnes: & tamen potest in illo dispensari. Igitur tertia opinio conclusionis sententia differt: asseuerat enim votum solenne cōtinentiæ esse dispensabile propter cōmunem reipublicæ vtilitatem, vt suprà argutum est. Attamen his non obstantibus D. Thom. respondet quatuor præambulis propositionibus ex quibus quintam colligit capitalem cōclusionem. *Prima propositio diui Thomæ.* Prima propositio est: Nullus ecclesiæ prælatus, vt summū atque minimū comprehendamus, efficere potest vt qui votū solenne emisit, ab eo desistat, ad quod consecratus aut benedictus est: nēpe vt sacerdos nō sit sacerdos: aut religiosus nō sit religiosus. *Probatio.* Probatur ex illo Leuit. vlti. Illud quod semel sanctificatū est Domino: nō potest in alios vsus commutari: quoniam iam dicatum est Deo: ecclesia autem nō potest sanctificationem illius quod semel sanctum est, tollere, neque in rebus ipsis inanimatis, nequit enim efficere vt cōsecratus calix, aut templum, aut ara, nō sint consecrata: atque adeò multominus vt homo semel Deo consecratus aut dicatus, desinat esse consecratus; atque adeò neque potest ab illo vsu abducere, ad quem consecratus est, aut benedictus, atq; alij applicari. Solennitas autem voti, vt quæstione secunda, dictum est, consistit in consecratione & benedictione vouentis, fit ergo consequens assertio nostra, nempe fieri non posse vt qui semel sacerdos aut religiosus est, desinat esse talis: tametsi sacerdos functione & executione ordinum suspendi posit. At quia hoc de sacerdote propter characterem certius est, nōnulli Iuristæ id de religioso negarunt: dicentes posse fieri non religiosum. Sed tamen hoc, inquit sanctus Thomas, ignoranter dixerunt. Hac ergo prima propositione præfixa, vt ad votum cōtinentiæ descendamus, speculari restat, vtrum cōtinentiæ votum illi sit muneri essentialiter annexum, ad quod per votum solenne consecratio fit, aut benedictio. Nam si ita sit, qua ratione qui consecratus est, esse nequit non consecratus aut benedictus, fit, vt neque vlla queat super tale continentiæ votum fieri dispensatio. Sin autem tali muneri continentia non sit indiuiduè annexa, dispensari potest vt huiusmodi consecratus aut benedictus continentiæ voto soluatur. Res est apertissima. *Secunda propositio.* Subnectitur ergo secunda propositio: Ordini sacro debitum continentiæ non est essentialiter annexum, sed statuto ecclesiæ, vt superiùs iam nobis cōstitit. *Ratio.* Hoc patet, quia nō est de essentia sacerdotis castitatem seruare: quandoquidem Græci etiam ab ecclesia Latina permittuntur in coniugij fœdere permanere. *Tertia propositio.* Ex hac ergo protinus sequitur tertia. Videtur ecclesia dispensare posse in voto continentiæ, quod per susceptionem sacri ordinis solenniter suscipitur. Patet postquàm non secum in eodem pugnat sacerdotem esse & nō continere. *Quarta propositio.* Quarta propositio. Debitum continentiæ statui religionis essentiale est. *Probatio.* Probatur: Homo per religionis statum seculo prorsus abrenuntiat, totum se Dei seruitio mancipādo: ergo illo voto ab se rescindit quidquid eiusmodi obsequio obstaculo esse potest: hoc autem maximè est coniugalis sarcina: vt per quam homini necessitas incumbit familiæ curandæ: secundum illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Paulus.* Qui cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est: ergo religionis voto essentiale est castitatis debitum. Idque nomine ipso confirmatur, Nam monachus ab vnitate, sic nuncupatur: nempe quia solus viuit, atque vnico dei negotio incumbit, neque ad vxorem vel ad alia secularia diuisus est. *Cōclusio respōsiua.* Ex his tādem elicitur quinto loco capitalis conclusio, qua ad quæstionem respondetur: In voto continentiæ, quod religionis professione fit solenne, nequit ecclesia dispensare. Cuius rationem Decretalis citata subdit: nempe, quod

quòd custodia castitatis annexa est regulæ monachali. De tertia propositione S.Tho.quæ ad votum sacerdotale spectat,nemo dubitat,quin sit ab illo separabilis continentia. Sed de hoc forsan tyrunculus hæreret,vtrum votum castitatis, quod sacerdotes modo statuto ecclesiæ suscipiunt, sit de castitate intelligendum,quæ rei vxoriæ apponitur:an verò de illa,quæ simpliciter omni copulæ aduersatur,siue cõiugali,siue fornicariæ:multum enim refert:nam si tantũ de priori intelligitur, tunc fornicatio sacerdotis non esset nisi simplex peccatum:si autem de posteriori,erit etiam fractio voti. Apparet autem nõ intelligi,nisi de priori,scilicet,quòd tantũ voueant nõ ducere vxores:nam hoc est quod suo statui satis esse videtur. Respondetur nihilominus,simpliciter esse intelligendum de castitate, sicut est votum religionis. nam ad functionem suam qui consecrando venerabili sacramento mancipantur,omnis mundities condecet:qua ratione ecclesia ordinibus sacris illud adnexuit votum. Quare fornicantes,duplici culpa maculantur. At sciscitetur fortè quispiam,quomodo possit Papa super huiusmodi voto dispensare:videlicet vtrum antequàm fiat:nempe abrogando nunc legem positam: vt qui amodò initiari voluerint sacris,non fiant voti castitatis obnoxij: an verò etiam cum illis qui iam votum solenne fecerunt. Apparet enim modus hic secundus non licere:nempe vt qui votum solenne fecerunt, vxores ducant. Respondetur,vtroque id modo posse facere:quandoquidem huiusmodi votum vim aliam nõ habet quàm ex ecclesiæ statuto:cùm ex natura rei, votum continentiæ non sit ordini sacro annexum. Et simile quæstione sexta, de militaribus religionibus dicturi sumus. De capitali autem conclusione multi sunt qui à sententia sancti Thomæ deflectunt: tenentes ecclesiam perinde in voto solenni cõtinentiæ religiosorum dispensare posse atque in voto sacerdotum : vt est Henric. Ganden. quotlibe. quinto, quæstione vigesimaquinta, & vigesimasexta, & Richard. in quarto, distinctione trigesimaoctaua, articulo nono, & Durandus eadem distinctione quæstione secunda. Et ex nostris Palud. quæstione 4. Quin etiam & ipse D. Thom. aliquando contrariam sententiam non respuit: vt patet in quarto,distincti.38 quæstione.1.articu.4.Immo verò quod non possum non mirari,Caieta.impræsentiarum non solùm contrariam sententiam asseuerat,verùm & asserit opinionem hanc sancti Thomæ de huiusmodi indispensabilitate non esse eius absolutè,sed opinatiuè:quia illum, inquit, sensum ex Decretali hausit:quem tamen ipse non censet esse legitimum. Idemque contendit & in opusculis. quæstio.12.primi quotlibeti. Igitur pro examine præsentis quæstionis attentè notandum est quemadmodum S.Thomas ex prima propositione & quarta colligit, dispensari non posse in voto solenni continentiæ religionis: quæ est capitalis conclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit vt qui semel in religionem benedictus est,desinat esse religiosus. Sicuti fieri non potest, vt qui in sacerdotem consecratur,desinat esse sacerdos. Continentia verò perpetua est de intrinseca ratione & essentia religionis:ergo super illa fieri non potest dispensatio. Qui autem sententiam hanc impugnant,vtranque præmissam demoliri conantur. Immo non solùm extranei, verùm & hic Caietan.priorem non approbat, quia nõ idem de religioso quod de clerico in sacris censet: eò quòd per sacros ordines imprimitur indelebilis character,vnde fit impossibile eũ qui semel est sacerdos,desinere esse talis, etiam si degradetur. In religione autem nullus character imprimitur, sed sola adhibetur benedictio. Quare etsi fieri nequeat religiosum nõ fuisse benedictũ,nihil tamen vetat quominus pro legitima caussa eiusmodi religiosus distrahatur ad alios vsus: puta dispensetur cũ illo vt à cœlibatu ad nuptias demigret. Veluti & consecratus calix potest per dispensationem in alios assumi vsus: nã & sacros propositionis panes sacerdos legis veteris Dauidi porrexit,quò suorũ famẽ leuaret. Hæc omnia à Palude mutuatus est. Ex quo subinde infert D.Tho. Decretalem, Cùm ad monasteriũ,nõ citasse legitimo sensu. Illic enim solũ habetur ꝙ nõ posse religioni sine voto castitatis religiosum permanere:haud tamen inde,inquit colligitur ꝙ nõ possit à religione extrahi. Immo ait quòd si auctor vidisset summos Pontifices eadem Decretalem sic fuisse interpretatos, proculdubio non suscepisset onus huius opinionis ad defendendam illam Decretalem:sanè cùm pluries à Romano Pontifice dispensatum sit in voto solenni, vt cum regẽ Aragoniæ refert. Petrus de Palu.in 4.dist.38.& Papa Cælestinus dispensauit cũ sanctimoniali Constantia filia Rogerij regis,vt monasterium post professionem exiens, Henrico Sexto Regi nuberet, vt historiæ tradunt. Alij autem Thomistæ vt D. Thomam defendant, fingunt nescio quam qualitatem religioso per benedictionem imprimi indelebilem:quod deridiculum figmentũ est. Igitur quod Caietanus de S.Tho.censet.videlicet ꝙ si sensus Decretalis intellexisset nõ perstitisset in hac sententia, id ipsum ego de eo censuerim:nempe quòd si mentem D.Tho.penetrare voluisset,nõn tam facilè ab illo recessisset. Vis enim rationis D.Tho.ad probandum religiosum fieri nõ posse nõ religiosum, nõ persistit in eius benedictione tanquã in prima radice:sed in legitima traditione:quia scilicet dum solenniter profitetur,dedit tradiditque se in alterius possessionem:hoc est in alienam potestatem:nempe quia religioni se dedicat perinde ac si quis in mancipium sese traderet domino:vt quæstio. 2. arti.vlti.declaramus. Sed quia illa traditio sub forma benedictionis celebratur,ea vtitur quasi traditionis signo. Nã in ordine nostro anteà fit professio quàm benedictio. Vnde in 4.dist.38.q.1.arti.2.expressè ait tum votum solenne fieri quando quis præsentialiter sese Deo tradit, diuinis se præceptis mancipando : vel in sacro ordine,vel in religionis professione. Et arti.3. inter soluendum tertium argumentum postremæ quæstiunculæ:propterea ait per votũ solenne dirimi matrimonium, quod nõ fit per simplex,quia votum solenne habet actualem exhibitionem proprij corporis. Hæc autem ratio profectò non est tã debilis quã Caiet.& alij arbitrantur,nam si quod est in hominis dominio & possessione per humanam potestatem auelli ab illo iustè non potest, nec verò coniunx ab altero coniuge, multò fit probabilius vt qui iam se Deo in hoc obsequiũ mancipauit,amoueri inde nõ valeat. Quæ quidem ratio tanti tempore D.Thom.habebatur,vt præter ingenitam sibi cõsuetissimamque vrbanitatem & modestiam, nõ fuerit dicere veritus,eos qui sentirent religiosum posse fieri nõ religiosum,ignoranter id dixisse. Hoc enim prorsus argumento D.Mat.vsus est aduersus regem illum,qui sanctimonialem Ephigeniã ducere vole-

Scrupulus. *Responsio.* *Quæstio.* *Solutio.* *Henrici opinio.* *Richard.* *Paludanus.* *Caietanus.* *Caietanus studet demoliri rationem S. Thomæ.* *Explanatio rationis S. Thomæ.*

volebat: quod cùm cęlestis regis spōsa esset, nefas permittere existimauit, quamuis dimidiū regni illi offerret. Ad quam auctoritatem Caie. respōdere nequiuit nisi negando historiam. Et rationis fundamentum est quod q. 2. arti. de solenni voto declarauimus: nempe quod etsi cerimonia solennitatis voti constitutio sit humana, eius tamen obligatio ius est diuinū ac naturale: videlicet vt qui re vera iam se alteri perpetuò mancipauit, nequeat inde citra iniuriam diuelli. Quòd autem religio sit perpetua traditio, patet ex illo euangelico: Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me: perpetua scilicet animi firmitate. Igitur qui contrariæ opinioni patrocinantur, in eo, nisi nos fallimur decipiuntur, quòd cùm cerimonia professionis sit de iure ecclesiastico, inde inferunt vinculū nō esse de iure diuino. Quòd si verū esset, profectò tam facilè posset super voto solenni dispensari quam super simplici: quod tamen absurdum est. Quocirca Altisiodorensis & Alber. Mag. in 4. distinct. 34. ar. 17. & Alex. Hal. in 3. par. & Bonauentura etiam in 4. in fi. dist. 38. atque alij huius classis pro cōstitutissimo semper hoc habuerunt. Ob idque D. Tho. opinionem cui in 4. visus est cōniuere, posteà in Summa re oculatiùs perspecta, demutauit, cōtrariamque quidquid Caiet. dixerit, affirmatissimè cōplexus est. Et est mihi profectò in cōfirmatione eius sententiæ argumentum minimè debile: nam si religiosus per dispensationem fieri valeret nō religiosus, nō esset firma ratio vt per professionem religionis matrimoniū ratum nō consummatum dirimeretur. Fac enim maritum ante copulā religionem profiteri, atque vxorem alteri se coniugio copulare, tunc si iste fieri posset non religiosus, transire posset ad alias nuptias: quandoquidem priores dissolutæ fuerant. Vnde vsu veniret vt post ratū matrimoniū de præsenti, viro liceret habere aliā vxorem, & vxori aliū virum. Hæc in corroborationem attulerim prioris præmissæ: nempe religiosum fieri non posse secularem. Ex his fit S. Tho. Decretalem, cū ad monasterium. nō ad id citasse ad quod Caie. putat scilicet ad cōfirmandū quod religiosus nō potest fieri non religiosus: nam bene videbat, hoc illic nō definiri. Sed hoc aliundè constitutio citauit illā ad asserendam alterā præmissam: videlicet perpetuā continentiā sic esse religioni annexā, vt neq; per ecclesiā fieri possit vt sit vera religio sine cōtinentiæ voto. Et certè est mirandum quod Caiet. apud diuum Tho. hoc non perspexerit. At verò & secundam præmissam nō desunt qui inficientur: nimirū arbitrantes continentiam nō sic penitus natiuā esse religioni quin absq; illa possit vera esse religio. Immo verò Caie. licet hic aliud affirmare & defensare videatur, tamen illis suis verbis. q. 88. ar. 7. quod solo ecclesiæ statuto religiosus inhabilis fit ad matrimoniū, quæ pariter Scotus ait, videtur idem sentire. De hac autem re in subsequenti quæstione singularis nos manet arti. 3. vbi de militaribus religionibus disputabimus, an veræ sint religiones: cùm eiusmodi milites matrimonia contrahant. Interim tamen satis sit nobis expressum decretum Innocentij iam citatum: vbi ait nec per summum Pontificem indulgeri posse vt absque castitatis voto verus sit monachatus. Per hæc ergo argumenta contrariæ opinionis diluuntur. Simile nanque quod à sacerdotio ad religionem afferūt, nullū est, videlicet, quod si potest Papa super continentia sacerdotis dispensare, possit cum monacho: nam castitas non est illi muneri indiuidua, veluti huic. Sed arguunt sic præterea: Id quod voto ne fieret obstaret, caussa est legitima, vt factum tollatur: si autem grande reipublicæ periculum immineret, nisi vnus quispiam dum liber est, matrimonium contraheret, id potiùs eligere deberet quàm religionem: ergo si eadem necessitas postquàm est religiosus, incumbit, tunc etiam extrahendus est. Negatur autem prior assumpta. Respondeant enim mihi, qui hoc vtuntur Achille: Si salus omnino reipublicę inde esset dependens, quòd qui vxorem habet legitimam, alteram duceret, vtrū dimittere quam habet, deberet, vt aliam sibi copularet? omnino negabunt. Et tamen si res esset integra, hoc est si ille liber esset, deberet illam sibi adiungere, quæ ad publicam salutem conferret. Simile ergo nos de religioso respondemus: quippe qui fortiori est vinculo colligatus. Rursus, Paludanus arguit, quòd in omni voto excepta subintelligitur auctoritas Papæ, si dispensare voluerit. Atque alij eidem rationi aliam adiungunt, videlicet, quòd homo à iure naturæ nullatenus se valet eximere: quapropter nullo obstante voto, si naturalis lex casum obtulerit necessarium parendum est: atque adeò omnino cùm religioso dispensandum. Negatur verò illud documentum. Immo sicut potest homo sic se per matrimonium alteri addicere, vt neque per Pontificem possit ab illo dissociari, ita se potest & per votum religioni mancipari. Quocirca falsum est quòd in voto solenni illa subintelligitur exceptio. Reliqua istorum argumenta nullius sunt prorsus momenti præter illud, quod licet meritò pluris habeatur, non tamen perinde cogit atque ipsi putant. Et est illud quod hic Caieta. ineluctabile existimat, nempe, quòd Pontifices suprà memorati cum religiosis dispensasse leguntur, vt religionem cū matrimonio commutarent. Ad hoc autem in primis responderi potest, historias illas, saltem illam regis Aragonum, nō esse vsque adeò certam: haud enim in Chronicis illius regni extat, nec verò in sacro canone: sed à Palude citatur. Secundò, vt Sylvest. in verbo, votum 4. refert, sunt qui asseuerent religiosum illum Aragonem non fuisse professum. Idemque adstruunt de sanctimoniali Constantia. Vel fortè allegarunt nō vsque adeò spontaneos solenniter vouisse: quod creberrimè vsu venit. Prætereà, idem Syluester magister Palatij sacri non veretur dicere alia multa Pontifices factitare, neque secūdùm ius, neque sine scandalo. At verò nō opus est huc confugere. Sed cùm de re hac diuersè fuerit iam pridem opinatum, Papa dispensans sequutus est opinionem illam, quā probabilem censebat. Haud tamen subindè fit consequens, vt illā tanquam de fide decreuerit. Nam facta Pontificum minimè articulos fidei constituunt. Quod miror tum alios, tum præcipuè Caietanum non animaduertisse. Quapropter si Cęlestinus dispensauit cū Constantia, non dubium, quin hoc D. Tho. notissimum fuerit: successit enim ei paulò post. Et nihilominus nō fuit cur vereretur cōtrariam probare sententiam. Neque in hoc condemnabat Papam: vtpote qui arbitratus fuerat suam opinionem fuisse probabilem. Quare si Diuus Thom fuisset Papa, nunquam dispensasset, nec citra culpam potuisset, nisi sententiam mutasset. Quin agè, id expendamus quod Caietanus arbitratus est. Ait quippe, quòd cùm Innocentius 3. illius Decretalis auctor, cùm ad monasterium, Cælestino 3. proximè successerit, qui cum Constantia dispensauerat,

Altißiodo. *Albertus Magnus.* *Alex. Halē.* *Bonauētu.* *Firmißima ratio pro opinione S. Thomæ.*

Ad primū argumētū. *Replica.*

Solutio.

Altera ratio Paludani. *Solutio.*

Ad aliud argumentū eorundē auctorum.

Caiet. affirmatio.

uerat,nõ est verosimile antecessoris sui factum condemnasse. Ego verò conijcio diuum Thomam, aliter sensisse: qui paulò pòst scripsit: videlicet Innocentium ob id illum canonem edidisse, quòd diuersæ esset sententiæ, quàm fuerat Cælestinus. Quod quidem citra eius iniuriam ratione iam dicta facere poterat. Nam Cælestinus non fecerat canonem quasi de fide. Et ideo sanctus Thomas Innocentij potiùs canonem amplexus est, quàm Cælestini factum sequutus. *Solutio.*

AD primum igitur argumentum respondetur, caussam illam dispensandi, quando votum impedimentum est maioris boni, de simplici tantùm intelligendũ esse: nam solenne perinde ac matrimonium sit indissolubile. Quare nullam permittit dispensandi caussam. Vnde optimè ait S. Tho. periculis humanarum rerum per easdem res humanas obuiandum esse, nõ autem per hoc, quòd res diuinæ in vsus profanentur humanos. Quocirca cùm religiosi omnino sint mũdo defuncti, nulla de caussa aut euentu sunt illinc reuocandi. Vide quàm affirmanter hanc diuus Tho. opinionem habuerit imbibitam, cõtra quã Caieta. censuerit. Ad secundum respõdetur id tantùm cõuincere, quòd sicut potest in voto orationis aut sacrificij dispensari, quæ excellentiora sunt obiecta, potest & in voto simplici cõtinentiæ, siue temporalis siue perpetuæ. Attamen dum solenniter fit, nõ censetur indispensabile propter dignitatem obiecti castitatis, sed, vt identidem repetimus, propter traditionem & mancipationem volũtatis: cuius gratia opus castitatis sit excelsioris virtutis, putà religionis & latriæ. Ad tertium respõdetur, latum esse inter abstinentiã & cõtinentiam discrimen. Cibus nanque per se medium est ad conseruationem vitæ indiuidui: coitus autem nõ nisi ad cõseruationem speciei: ob idque cõtinentia, vbi in periculum vergit manifestum ac præsentissimum vitæ, etiã citra dispensationem, vt suprà diximus, nõ obligat. Sed per ἐπιείκειαν potest qui votũ susceperat, illud frãgere. Ac perinde vbi res est dubia, locus dispensationi patet. Nam in huiusmodi casibus cõtinentia desinit esse materia voti. Vbi autem coitus saluti indiuidui medicinalis censetur, quia nõ per se ad talem vitam ordinatus est, non ideo esse desinit materia voti, atque adeò dum solenne est, tolli per dispensationem nõ potest. sed tali periculo per alias medicinas vel abstinentiam est succurrendum. Ad quartũ deniq; S. Thomas respõdet, quòd monachus dũ episcopali infula insignitu, nõ magis à paupertatis voto absoluitur, quàm cõtinentiæ: quia nihil habere tanquam proprium debet, sed sicut dispensator communium bonorum ecclesiæ. Similiter neque à voto obedientiæ liberatur: nam quòd prælatis religionis nõ obediat, inde accidit, quòd superiorem nõ habet præter Papam: sicuti generalis magister, licet nemini in religione obediat, nõ censetur exemptus. Ad illud autem verbum Ecclesiastic. cõtra quæstionem citatũ, quatenus primæ superiùs repulsæ opinioni adstipulari videtur, respõdendum restat. Videtur enim continentia illic propter eius pretiositatem indispensabilis ceseri. Quòd si verũ esset, nec votum eius simplex dispensari posset. Respondetur ergo id tantùm illic doceri, quòd nec carnis fœcunditas nec bonum aliquod corporale cõparandum est continentiæ, quæ bonum est animi. Sed nihilominus si votum est simplex, dispensari potest. *Ad primũ argumẽtũ.* *Ad secundum.* *Ad tertiũ.* *Ad quartum.* *Ad aliud argumentum.*

Id quod hoc loco diuus Thomas de episcopo monacho affirmat, profectò difficultate non caret. Primum enim ambiguum reliquit, an nihil voluerit discriminis inter episcopũ monachum, atq; alios ex seculo assumptos in paupertate cõstituere: an verò soli monacho censuerit non licere habere proprium, reliquis verò id licere. Nam si peculiariter id de monachis adstruxerit, id porrò mori & vsui videtur contradicere. Quoniam monachus in episcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac prouentuum, qui suæ functioni destinati sunt, ac si ex seculo assumptus esset. Si autem voluerit nullum episcoporum vllum habere dominium suorum redituum, sed tantùm dispensationem, res esset creditu longè durior: quod lib. 9. tractaturi sumus, & 10. pro captu nostro presiùs disserturi. Crediderim nanque cùm episcopales fructus stipendia sint episcoporum, dominium illorum habere: licet iure misericordiæ largiores teneantur eleemosynas fundere, quàm seculares, tãquam pauperum patres. Alioquin si dominium non haberent, quidquid superflui expenderent, contra iustitiam vsurparent, & ad restitutionem tenerentur: quæ quidem sententia acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic habiturus est proprium locum, supersedendum interim. Fortasse verò hic diuus Thom. inter episcopum ex seculo assumptum, & illum qui assumitur ex religione, noluit discriminari quantum ad reditus episcopales, sed quantum ad alias proprias possessiones. Concedit enim 2.2.q.85. artic. 6. secularem episcopum posse habere proprium, quod denegat religioso. At verò forsan non est tam indispensabile votũ paupertatis in religioso quàm castitatis. Nam postquàm creati sunt episcopi, nonnunquàm hac parte cum illis dispensatur. Et illos qui ad primam apostolicam sedem assumuntur, notum est propria possidere: licet à voto castitatis, religioni annexo, non sint absoluti. *Ambiguitas in litera S. Thomæ.* *Solutio.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm ad commutationem vel dispensationem voti requiratur prælati auctoritas.

POSTQVAM visum est auctoritatẽ commutãdi dispensandiq; vota in ecclesia existere, videre restat, an penes solos prælatos sita sit? Et arguitur à parte negatiua. Potest vnusquisq; liber homo absq; prælati licentia religionem ingredi: per votum autem solenne religionis à quibuscunq; votis in seculo editis absoluitur, vt habetur ca. scripturæ. extrà. de vot. ergo citra prælati auctoritatem fit votorum absolutio. Secundò, Dispensatio voti in hoc consistere videtur, ꝙ præpositi iudicio decernatur votũ non esse obseruãdum: at si prælatus id perperam decernat, nõ subinde videtur subditus à voto absolutus: quia nemo cõtra diuinũ præceptum soluendi promissum dispẽsare valet: ergo prẹlati auctoritas nõ sufficit: immo verò nec requiri videtur. Si enim qui voto irretitus est, rectè censeat in tali euẽtu non esse seruandũ, continuò fit liber: siquidem votũ eo *Primum argumentum à parte negatiua.* *Secundum.*

casu non obligat, quo malum est ipsum seruari: non ergo ad hoc munus auctoritas prælati necessaria
Tertium. est. Tertiò: Si dispensare in voto, præfectorum esset potestas, tunc omnibus competeret: nō tamen cuncti facultatem dispensandi habent in quocunque voto: ergo hæc nō est prælatorum potestas quatenus prælati sunt. In contrarium existit, quòd votum perinde ac lex obligat: ad dispensationem autem legis necessaria est superioris auctoritas: ergo & ad dispensationem voti.

IN præsenti articulo tametsi de sola dispensandi cōmutandique auctoritate interrogetur de caussa
Prima conclusio. pariter legitimè dispensandi respondendum est. Quare duabus est operæpretium cōclusionibus respōdere. Prior est: Ad votum dispensandum necessaria est superioris auctoritas. Nam (vt hoc obiter verbum in tyronum gratiā non præterierim) nō hic loquimur de absolutione à transgressione voti: quāuis enim postquàm castitatem voueris lapsus carne fueris, tuus te parœcius vale absolauere. Sed de dispensatione probatur cōclusio: Votum, vt in superioribus cōmonstrauimus, est promissio quæ de re aliqua Deo fit, quæ illi accepta est & grata: quòd autem Deo acceptabile sit & gratū, ex eius pendet arbitratu: atque adeò & iudicio præpositi quin ecclesia vices eius fungitur. Ad illum ergo spectat super votis dispensare: secundum illud 2. ad Corinthi. 2. Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter
Vltima conclusio. vos, in persona Christi. Posterior conclusio: Ad voti dispensationem ac perinde ad comutationem quæ in minus fit bonū, requiritur caussa. Probatur primò auctoritate modò citata. Nam vbi ait Pau-
Probatio. lus, in persona Christi, auctoritatem designat: vbi verò subdit, propter vos, caussam subsignat legitimè dispensandi: quæ quidem in bonum ecclesiæ referri debet: alioquin in honorem Christi nō cedit. Hoc enim iam suprà in fine secundi libri de legis dispensatione demonstrauimus: nam cùm lex nō nisi propter bonum publicum statuatur, fit vt nisi eiusdem gratia licitè dispensari queat. De voto autem non lōgè dissimilis est ratio: nam postquàm quis fidem suā Deo obstrinxit, nō debet eius vicarius promissum remittere, nisi in bonum ecclesiæ cui ipsum Christus præfecit. Aliàs non esset fidelis dispensator, sed dissipator iniquus. Circa priorem conclusionem discrimen in primis recolendū est, quod suprà inter eos cōstituimus qui irritare vota possunt, atque eos quibus solùm incumbit dispensari. Functio enim prior potestatem ecclesiasticam nō exigit: quare parentibus, maritis, & dominis conuenit. Posterior verò solis incumbit prælatis: qui tamen irritare non perinde valent nisi religiosorum præpositi:
Dubitatio. quoniā his vtraque cōpetit facultas. At de cōmutatione rimandū est vtrum citra superioris aucto-
Opinio Syluestri. ritatem priuatim fieri queat. Syluester nanque verbo, votum. 4. §. 7. in partem negatiuam inclinat: nimirum affirmans quòd nec cōmutatio in melius absque prælati auctoritate fieri possit. Haud tamen
Refellitur Syluester. opinio hæc veritate pollet: quoniā nec eius testimonia firma sunt. Distinguendū igitur. Aut enim simplex votum in illud mutatur quod manifestum est esse melius: aut in illud de quo id quoquo pacto
Vera solutio. ambigitur. Si enim liquet cōmutationem in melius fieri, tunc superioris auctoritas nō exigitur: vt Caietanus hic probè censet Huic nanque veritati & rationes suffragantur & testes. Est enim assertio, tum
Caietanus. cap. peruenit secundo, extrà, de iureiurando. propositum aut promissum nō infringere, qui in melius illud cōmutat. Et in cap. citato, scripturæ. de voto. ob id vota in seculo facta extingui censentur per solenne religionis, quòd omnia mutantur in melius: quæ quidem cōmutatio priuata fit auctoritate eius,
Ratio præteritæ assertionis. qui se religioni addicit. Sed & ratio nihilo est minùs efficax. Cùm enim voti obligatio ea sit prorsus, vt quod vouisti, reddas, quando id persoluis, quod cōstat, tum melius, tum perinde creditori acceptius & gratius, cumulatior fit à te solutio. Cùm ergo Deum qui ineffabili infallibilique iudicio perpensor est rerum, cōstet, quò res meliores sunt, gratiores, acceptiores que habere, nō est dubiū, quin qui votum in melius cōmutat, cumulatiùs ei soluat, atque adeò nulla indigeat prælati auctoritate. Accipe ad rem cōfirmandam exemplum: Si quis cereum, verbi gratià, Deo vouit, aut ouem, aut bouem, & loco illorum argenteum calicem ecclesiæ largiatur, quis ambigat voto satisfecisse, æditousque & tutores ecclesiæ imprudenter atque infideliter agere, si solutionem repellerent? Nec verò iura ciuilia huic obstant veritati: nam l. mutuum. ff. si certum petatur. solùm habetur, quòd aliud pro alio inuito creditore solui nō potest: nam inter homines non quidquid melius est, acceptius fit creditori: vel quia non est ei tam vtile: vel quia non est tam gratum: vel alia de caussa: quod respectu Dei contingere nō potest. Immo dum nobis constat rem esse meliorem, constat eum magis acceptam habere: atque adeò semper in talem solutionem consentire: iuxta illum Institutio. titu. quibus modis tollitur obligatio. Consentiente creditore, aliud pro alio solui potest. Adde, quòd fortè si certum esse posset rem esse æqualis apud Deum valoris, inconsulto prælato posset fieri cōmutatio: sed tamen non esset adeò tuta: quia dum agitur de qualitate, alienum requiritur iudicium. Nam cōmutatio si solo debitoris arbitrio fiat, auctiorem solutionem videtur exposcere. Nec verò simplex modò votum cōmutari in melius potest auctoritate priuata, verùm & solenne religionis in arctiorem aliam, ad perinde altiorem: vt permittitur cap. licet. de regularibus. Haud tamen cōmutari in aliud votorum genus: sicut nec dispensari. At verò quando in dubio est, vtrum mutatio in melius, an in minus bonum fiat: nempe vbi compertissimum non sit opus esse excellentius, semper est auctoritas prælati necessaria. Quocirca votum simplex castitatis mutari priuatim non potest: quia nihil in votis melius æstimatur. Nec votum Hierosolymitanæ peregrinationis: nam postquàm hæc soli Papæ reseruantur, nullus alius ea commutare potest. Quin verò nec votum abstinentiæ, nec alia personalia tuto citra præpositi decretum mutātur: eò potissimùm, quòd quoties votum in leuius mutatur, nonnihil habet dispensationis admistum: quandoquidem remissius fit vinculum. Qui sunt autem prælatorum ordines, quibus facultas adsit dispensandi, ex iure canonico explorandum est. Primùm omnium Antistites omnes, nisi per Pontificem Maximum prohibiti essent, suo ordinario munere super omni voto in sua quisque Diœcesi, veluti Papa in toto Christianissimo, dispensare possent. Attamen quoniam maiores fidei caussas, vt extrà, de baptismo & eius effectu, admonetur, ad summum ecclesiæ caput Christi vicarium deferri decet, quinque votorū species ipsi sunt iure reseruatæ: nempe votum religionis, & votum castitatis perpetuæ,

petuæ, votumque peregrinationis Hierosolymitanæ, Romanæque, ac Compostellanæ: tametsi Romanum Compostellanumque votum solùm est vsu reseruatum Romanæ curiæ: nam iure solùm excipitur votum Hierosolymitanum: vt patet c. quod super his. & cap. ex multa, extrà, de voto. Immo verò cùm reseruationis ratio ea illic supponatur, quòd eiusmodi votum in subsidium terræ sanctæ suscipitur, adnotauit ibi Panormi. illud tantùm esse Papæ reseruatum, quod illa ratione suscipitur. Quare si fiat, inquit, ex deuotione, & non pro subsidio, episcopus posset dispensare. Attamen consuetudo aliter habet. cui ideo standum est. Quare dispensatio episcopi non teneret. Præter hæc ergo vnusquisque episcoporum potest super omni voto simplici suorum parœcianorum dispensare. Hæc autem in archiepiscopo facultas, ad diœceses sibi suffraganeas nō extenditur: quoniam cura ei non incumbit animarum ordinaria, nisi in sua diœcesi: etsi in caussis forensibus ad ipsum fiat prouocatio. Abbates item & religionum præfecti nō solùm generales ac prouinciales, verùm & cōuentuales eadem vigēt dispensandi auctoritate: nam hac parte veluti antistites ordinarij suorum sunt subditorum. Haud tamen ad vota secularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de speciali priuilegio protenditur. Et est generalis regula, quòd dispensandi facultas eadem vbique est commutandi: quandoquidem diuus Thomas ait, maior est dispēsandi quàm cōmutandi. Discrimen autem Panormitani super cap. Proposuit. de concessione præbendæ. videlicet Papæ dispensationem, absolutam esse relaxationem totius obligationis: episcopum autem nō prorsus vota cōmutare, sed relaxare, nullum habet aut iuris aut rationis fundamentum. In illo nanque capitulo sic Papæ cōceditur dispensandi facultas, vt episcopis nō interdicatur. Parœcij verò curati, quia iurisdictionem nō habent, eadē dispensandi auctoritate carent. Nec verò archidiaconi eadem funguntur. At de his iura sunt cōsulenda. Ex his fit cōsequens, episcopum super voto castitatis nō perpetuæ, sed temporalis dispensare posse. Nam cùm ordinaria potestate omnia ob caussam posset tollere vota, cohibitiones & exceptiones restringendæ sunt, vt sonant: & ideo quia non eis excipitur, nisi votum perpetuæ castitatis, fit, vt temporalia illis relinquantur. Sequitur subinde etiam religionum præpositos posse in votis subditorum dispensare trāseundi ad altiorem religionem: quamuis illud, vt in quæstione superiori diximus, irritare nequeant. Est enim latum interstitium: quòd irritare est volūtatem alterius coërcere: dispensare verò, non nisi spōtaneæ petitioni subditi annuere. Prælatus autem prohibere nequit subditum transire volentem ad feliciorem frugem. Si autem ille vult sub eius obedientia permanere, poterit tum super eiusmodi voto ab eodem prælato dispensari, quandoquidem illud nō est simpliciter votum religionis, quod Papæ reseruatum est, sed votum transitus ab vna ad alteram, & huiusmodi exceptiones, vt modò dicebamus, restringendæ sunt.

Panormit.

Regula generalis.

Panormit.

Primum corollarium.

Secundum.

Vnum verò dubium quæstione 2. in hunc locum reposuimus de voto pœnalis religionis & peregrinationis Hierosolymitanæ, vtrum perinde reseruetur Papæ, ac si absoluta essent? Vouisti, verbi gratiâ, à tali peccato vel à re qualibet alia quæ tibi erat incōmoda, cauere: adhibita cautione si contrà faceres, monachale institutum suscipere, aut Hierosolymā ire. Quod quidem votorum genus, vt frequentissimè inter inconstantes adolescentes in vsu est, ita maximè in Dei despectum & vilipēdium fit: quia nemo est qui illud impleat. Quare huiusmodi vouentes acerbissimo pœnæ rigore esset à confessarijs vulnerandi. Dubium ergo est, vtrum postquàm (vt semper accidit) malum illud admiseris, dispensatio sit Papæ reseruata. Etenim negatiuè argumenta hæc pugnant, quòd tale votum nō est propriè conditionale, veluti illud: Si pater obierit, monachus fiam. Nam illi, qui hoc secundo modo vouet, cordi est religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare posita conditione votum fit firmum: qui autem in pœnam sibi ingressum religionis comminatur, non est ad religionem affectus, neque voti intentio illuc fertur, sed in cautionem illius mali: putà vt à ludo vel mœchia sese cohibeat. Quapropter citra dubium est, ante illud admissum malum posse ab episcopo dispensari, & à quocunque prælato, qui auctoritatem habet super illud votum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, quòd etiam post commissum illud malum sit ab eodem prælato citra Papam dispensabile: quandoquidem non est directum votum religionis. At nunquam mihi hactenus hoc potui satis persuadere: nam etsi non sit votum directum religionis, nihilominus posita cōditione fit obligatio ad religionem, quæ ex vi voti nata est & confirmata. Et ideo omnino timeo aliud asserere, quàm quòd sit Pontifici Maxi. reseruatum: tametsi fatear non tantam caussam ad eius dispensationem requiri, ac si votum esset absolutum. De caussis subinde dispensandi & commutandi vota, discrimen perpendendum est. Per dispensationem nanque & vinculum prorsus voti dissoluitur: & eius materia tollitur. Quapropter bonum, quod est dispensandi caussa: vtranque rationem cōpensare debet. scilicet, vt maius sit quàm erat materia voti, & quàm erat vinculum, quod ad religionis latriæque virtutem pertinebat. Commutatio autem voti vinculum nō dissoluit, & ideo nō alio opus est, quàm vt materia sit melior, si mera est commutatio. Ecce regulas impræsentiarum constitui solitas. Sunt autem tum obscuræ tum & fallaces & ad vsum parum cōducentes, nisi accuratiùs explicentur. Et ideo ad huius explicationem cōmemorandæ sunt caussæ dispensandi in voto. Superiùs enim articu. 1. tres ex mente S. Tho. retulimus, scilicet, si votum sit malum, aut inutile, aut impeditiuum maioris boni. Hic autem ait debere huiusmodi caussam cedere in bonum ecclesiæ, ac subinde in honorem Christi. Quæ quidem nō sunt nouæ caussæ, sed aliarum finis & explicatio. Est ergo dubium, quod hic mouet Caietanus, vtrum ad dispensationem voti semper requiratur caussa quæ eius executioni obstet? Videtur enim id sanctus Thomas in solutione secundi affirmare: vbi ait, quòd si prælatus in voto simplici religionis dispēsat, nulla apparenti caussa obstāte, dispensatio nō tenet. In contrariū autem facere videtur, quòd cōmutatio sine vlla obstante caussa sit licite: & tamen idem apparet vtriusque iudicium. Item, quia nonnunquàm votū dispensatur, etiam si impleri possit, propter aliquod publicum emolumentum. Ad istorum ergo dilucidationem per hæc respōdetur documenta. Primùm ad voti dispensationem necessaria est caussa obstās. Vbi notandum, tripliciter posse caussam obstare: videlicet, vel ex natura materiæ voti, vel ex parte vouentis, vel ra-

Dubium.

Solutio.

De caussis dispensandi & commutandi vota.

Dubiū Caietani.

Primum documentum.

vel ratione communis boni. Ex parte materiæ, primùm, si illicita sit: & tunc malignitas eius obstat. Si verò sit inutilis, inutilitas etiam ipsa quodammodo impedit. Nam opus vanum non est Deo gratum. Et in his casibus non opus est quòd caussa illa dispensandi præstantius sit bonum, quàm voti vinculũ absolutè consideratum, sed quàm vinculum talis voti, scilicet mali, vel inutilis: quod proinde minimi est pretij: & ideo in rem parui momenti mutari potest, aut prorsus tolli. Potest secundò impedimentũ intercedere ex parte vouentis, putà eius infirmitas, aut debilitas ob quam cõmodè nõ potest illud implere. Et tunc etiam in cõmutatione pensanda est illa infirmitas, vt commutatio remissior fiat & clementior. Immo tanta esse potest, vt sit obligatio simpliciter dissoluenda. Sed potest tertiò obstaculum ex parte communis boni existere. Vt si vouisti ieiunium, quod tibi impedimentũ est studendi, aut prædicandi: omnia enim talia bona cedunt in bonum cõmune. Et tunc verum habet regula, quòd bonum illud voto obstas, propter quod fit dispensatio, debet æstimari pretiosius, quàm erat materia, & ipsum voti vinculum. Pariter, si Hierosolymitanam peregrinationem voueris, & expedit ecclesiæ vt aliter ei inseruias: Vel si voto simpliciter ad religionem obstrinxisti, sed ad communem pacem reipublicæ confert, vt vxorem ducas. Tunc enim licitè fit dispensatio; quia commune bonum tui obstat voti executioni. Si autem in tuum tantùm bonum particulare cederet, minimè eadem dispensario liceret. Ex istis cõsequitur, ad commutationem, quæ mera est commutatio, hoc est, quæ in melius fit, nullam exigi prorsus obstantem caussam, satis esse, vt ad finem magis conducat. Exemplum extat in c. Quod super his de voto: vbi mulierum vota visitandi terram sanctam, permutari sinuntur in eleemosynas: non quòd executioni voti quidpiam obstaret, sed quòd in subsidium terræ sanctæ, plus mulierum pecunia quàm præsentia confert. Quando verò commutatio fit in minus bonum, semper requiritur caussa obstans. Quoniam tali commutationi admista est dispensatio: nempe nonnulla voti relaxatio. Hinc ergo fidelis dispensator & prudens colligat, vt dum voti impedimento satis per commutationem succurritur, illo vtatur citra dispensationem remedio: aliàs infidelis esset: nam omnimoda dispensatio, citra necessitatem, culpa non caret: neque dispensantis reatus petentem excusat, quin eodem complicetur: tametsi maior sit in dispensante.

Dubitatio.

Hic autem forsitã sedulus lector inquirat, vtrum sit maiori cum difficultate dispensandum, lexne an votum? vtrinque enim extãt argumenta. Lex nanque quia in commune bonum ponitur, & vniuersos ciues ligat, apparet sanctiùs esse custodienda quàm votum. Econtrariò verò quia votum fit Deo, atque adeò ad virtutem attinet religionis, videtur maiorem caussam dispensandi requirere.

Solutio.

Vix ergo respondere ad hoc certa regula possumus. Igitur aliqua esse potest lex, quam dispensatione violare perniciosius sit, quàm particulare votum tollere. Aliquod verò econuersò potest esse votum, cuius dispensatio maius sit religionis offendiculum. Caussæ autem legitimæ dispensandi, latè 1. quæst. 7. commendantur: cano. requiritis. & ibi glos. & cano. necessaria, & subsequenti. Sunt enim pensanda tempus, vtilitas, persona, & rei qualitas. Vtrum verò illa dispensandi caussa, ceu legitima & idonea admittenda sit, quòd illi qui voto tenetur, graue molestumque sit illud explere, iam loco citato in fine libri primi respondimus: quòd quando molestia ac difficultas ex re ipsa nascitur, nempe quia res est ardua & viribus impar, tunc caussam offert ad dispensandum legitimam: tamẽ quando ex corrupta affectione & morbo vouentis procedit, profectò non est legitima caussa: nã cùm in hunc finem voueris vt morbo tuo prauoque habitui medearis, idipsum in caussam proferre, vt ab eodem religeris voto, non est fidei synceritatem seruare. Post hæc, de priuilegijs quæ in diplomatibus Cruciatæ ad votorum dispensationem indulgentur, hoc notandum est, quòd non sunt perinde intelligenda atque facultas absoluendi à peccatis reseruatis. Facultas enim in peccata ad illa etiam extẽditur, quæ quisque postquam Bullam susceperit, commisit. Priuilegium verò dispensandi in voto, illàdue cõmutandi, nõ nisi de illo voto intelligitur quod antè edideras, quàm diploma susceperis. Nam dispensatio voti nihil ad forum pœnitentiæ attinet: sed est alia distincta facultas, quam Pontifex suscipienti Cruciatæ bullam tunc super votum quod commiserat, indulget, ac si tunc dispensationem ipse postulasset. Etenim cùm vota ad religionem pertineant, tantique subinde æstimata semper fuerint in Ecclesia, incõgruens esset, vt alicui antequàm votum emiserit, facultas fiat, vt quoties emiserit, possit ab illo per dispensationem liberari.

Virtute diplomatis nequit dispẽsari nisi in votis ante eius susceptionem emissis.

Rursus circa eadem diplomata animaduertẽdum est, quo tenore eadem indulgeatur facultas: nam si exprimitur, vt super nullo voto dispensatio fiat nisi eleemosyna in subsidium belli erogata, tunc nõ tam facultas dispensandi, quàm cõmutandi, aut redimendi votum: atque adeò talis eleemosyna pro ratione voti per prudentiam dispensantis taxanda est. Si autem facultas simpliciter fiat dispensandi tunc admoniti sint dispensatores, nõ illis fieri absolutam dispensandi licentiam, sed si legitima intercesserit caussa: nam verbum absolutè prolatum, secundùm tenorem iuris intelligendum est. Neque id demum tacitus prætereibo, quòd crediderim nullo diplomate in fauorem alicuius monasterij, aut hospitalis, aut subsidij indulto, facultatem fuisse vnquam concessam dispensandi in voto religionis, aut perpetuæ castitatis. Hoc propter Bullam admonitum duxerim, quę in fauorem D. Antonij circumfertur: vbi si verba cortice tenus audias, eadem illic facultas comprehendi videtur: quandoquidem generale conceditur priuilegium dispensandi in voto, exceptis illis Hierosolymitanæ Romanæque peregrinationis. Attamen eodem verborum contextu accuratiùs perspecto constat minoris voti exceptionem liquidum esse testimonium exceptionis maioris. Sed hic latet fallacia, quòd votum religionis & perpetuæ castitatis ab ipso vetustissimo iure excepta sunt. Et ideo nisi exprimatur facultas super eisdem dispensandi, nõ comprehenduntur sub generali clausula, sed semper intelliguntur à iure excepta. Votum autem Hierosolymitanum, quia recentiori iure excipitur, necesse habet expressè excipi, quando non conceditur.

Nullo hactenus diplomate cõcessa est facultas dispẽsandi in voto religionis, aut perpetuæ castitatis.

Ad primũ argumẽtũ.

Ad primum igitur argumentum quæstionis conceditur omnia vota quæ in seculo fiunt, cessare per solenne religionis, vt capitulo citato habetur. Haud tamen prorsus illa cessatio fit priuata auctoritate vouentis: immo fit per legem ecclesiæ, quæ optimè censuit, vt qui vitam secularem in monachatũ

muta-

mutauerit, ab illis particularibus votis liberetur: quæ ad directionem eiusdem secularis vitæ ediderat: nam particularia in illo vniuersali clauduntur, quo tota vita perpetuò mancipatur religionis obsequio, præterquam quod religionis onus aliàs secum sarcinas nõ fert. Qua ratione suprà dictum est, illa etiã, quæ post professionem monachus emittit, irritari posse à prælato. Inter respondendum autem ad secundum confutat primo D. Thomas quorundam opinionem, qui aiebant prælatos omnes pro suo libito perinde posse super vota subditorum etiam secularium dispensare, vt dictum est, posse parentes illa irritare, quæ filij illegitimæ ætatis emiserint, nulla scilicet interueniente caussa. Quorum ratio erat, quod in omni voto intelligitur exceptio auctoritatis prælati. Immo verò Palud. in 4. distin. 38. quæst. 1. hac eadem ratione vtitur ad probandum Papam dispensare posse super voto soleñi. Huic ergo opinioni asseueranter D. Thomas contradicit, vbi fundamentum istorum subuertit: nam prælatus, nec verò maximus, dominus est absolutus, aut legum aut voluntatum subditorũ, sed merus dispensator: idemq; non in destructionem, sed in ædificationem corporis Christi: vt 2. ad Corint. 10. ait Pau. Et ideo sicuti præcipere nõ valet quæ Deo displicent, nempe peccata, ita nec illis, ne fiant obstare, quæ Deo sunt accepta. Quare vnusquisque subditorum absolutam habet potestatem vouendi, à prælato independentem: ac perinde in voto, nulla subintelligitur superioris voluntatis exceptio: nisi parentis, (vt diximus) ac prælatorum religionum. At verò spectat posteà ad episcopum prudenti maturoque iudicio perpendere, an caussa aliqua interueniat dispensandi. Ex his infert D. Thomas tripertitam regulam: nempe quòd in manifestis, videlicet vbi manifestus est error prælati, tunc dispensatio non excusaret à culpa. Vt si prælatus, sine apparenti saltem obstante caussa, super votum religionis dispensaret. Si autẽ, inquit, esset caussa apparens per quam res in dubium verteretur, stari tunc posset iudicio prælati dispensantis vel cõmutantis: non tamen iudicio vouentis proprio, quia ipse Dei vicem non gerit, nisi fortè casu quo voti materia manifestè illicita esset, neque ad superiorem opportunus pateret recursus: quoniam tunc, vt dictum est, ἐπιεικείᾳ locus pateret. Circa hæc autem S. Thomæ asserta nonnullæ occurrunt dubitandi rationes. Prima circa illationem illius enthymematis: Prælatus prohibere non potest virtutũ officia: ergo neque pro libito dispensare. Etenim, aut nomine virtutis intelligit materiam voti, aut id ipsum quod est vouere. Prior enim sensus esset huiusmodi: Prælatus non potest cohibere subditos, ne ieiunent, aut orent, aut peregrinentur, &c. ergo nec potest pro libito tollere vinculum huiusmodi operum. Quæ quidem argumentatio, dupliciter peccaret. Primò, quia nulla est illationis vis: nam etsi monasticus præfectus nequiret impedire quin liberè quis oraret, aut ieiunaret; posset nihilominus impedire votum: sicut maritus, licet iniquè ageret, impediendo ne vxor oraret, nihilominus posset irritare votum. Pariter ergo episcopus, licet non obstaret subdito quin liberè exerceret virtutum opera, nihilominus tollere pro libito posset vinculum, vt scilicet non se nouo funiculo perstringeret. Secundò, & antecedens eiusdem illationis est falsum. Potest enim prælatus in religione aliquando opus vnius virtutis propter aliam prohibere: videlicet ne orationi monachus vacet, sed infirmis seruiat: ne ieiunet, sed studeat. Si autem nomine virtutis, intelligit ipsum vouere, nec tunc solida erit argumentatio, quæ est hæc. Non potest præcipere peccata, ergo neque prohibere ne vota fiant, aut facta pro libito tollere. Infirmitas enim consequentiæ patet in religionis prælato, & parente respectu filij: qui non potest ei præcipere peccata, & tamen potest eius vota cassare. Ad horum ergo intellectum notandum, alteram esse rationem superioris, qui habet dominium volũtatis subditi, quales sunt, maritus, pater, dominus, & prelatus religionis: alteram verò prælatorum populi, qui eiusmodi non habent dominium, sed tantùm spiritualem iurisdictionem. Et D. Thomas non loquitur hic de priore superiorum ordine, quorum est vota irritare: nam de illo rem iam articu. 8. & 9, expediuerat. sed loquitur de prælatis tantùm, quatenus prælati sunt, spiritualesque iudices: quibus idcirco non irritandi, sed dispensandi suppetit facultas. Et de istis constituere pergit, quòd cùm nõ sint domini voluntatum subditorum, non sunt eorundem vota ex ipsorum voluntate pendentia: atque adeò neque in eiusmodi votis excepta subintelligitur Antistitis auctoritas, vt sint conditionalia, si episcopo aut Papæ placuerit: sicut votum filij, aut vxoris, aut monachi. Quòd quidem documentum per se est manifestum: & ideo Palu. atque alij, qui contrarium sentiunt, in hoc sunt exæcutienter hallucinati. Pontifices nanque non sunt domini subditorum, nec eorum voluntatum. Quare sicut matrimonia alijque ciuium contractus, ita & eorum vota ijsdem episcopis inconsultis firma & solida sunt. Hac ergo voti firmitate supposita, optimè procedit ratio sancti Thomæ in vtroque sensu eorum, quos nuper impugnabamus. In priori scilicet, quòd sicut non potest episcopus prohibere virtutum opera, puta ieiunare, orare, religionem ingredi, &c. ita neque potest eos prohibere quin eadem opera absolutè voueant: quandoquidem non est dominus suæ voluntatis. Quare nullum est argumentum, quod de parente & vxore faciebamus. Item & in posteriori sensu, vt nomine virtutis votum ipsum intelligat, procedit etiam argumentatio: videlicet, quòd sicut non potest episcopus, aut Papa subditis peccata præcipere, ita neque potest opera virtutum, puta vota, quippe quæ absque ipsius superioris consensu firma & solida sunt, pro libito impedire, atque adeò neque horum nodos & vincula rumpere. Atque hanc secundã arbitror legitimam esse mentem Diui Thomæ. Sed dubium de sensu conclusionis restat, qua ait, dum prælatus sine vlla saltem apparenti caussa dispensat, eiusmodi dispensationem non excusare à culpa. Triplicem enim intelligentiam verbum hoc parturit, nempe quòd prælatus dispensans non excusetur à culpa: & de hac non dubitatur, quin vera sit: nam peccat vel contra prudentiam, vel contra fidem dispensandi. Secundò, quòd nec subditus dispensationem procurans, culpa careat: quod etiam certum est. Nam qui rem iniustam procurat, reus est noxiæ. Sed tertius sensus esse potest, quòd etiam post dispensationem non excusetur à culpa, si illa vtatur, quasi dispensatio non teneat. Et de hoc sensu suboriri alicui potest dubitatio: nam postquam dispensatum est, videtur subditus absolutus. At verò diuus Thomas omnes tres sensus adstruxisse videtur: nam ait, quòd sicut non potest prælatus peccata præcipere, ita neque pro libito dispensare.

Ad secundum argumentum. *D. Thom.* *Palud.*

Prima dubitatio circa asserta. D. Thom.

Solutio.

Dubium.

Solutio.

Præceptum autem illud nullius esset vigoris: ergo neque dispensatio. Et in hanc partem in calce libro primo sententias secuti maiorum subscripsimus: nempe quòd si Papa vel Episcopus in legibus suis dispensat, quanuis aliquando iniquè id faciat, nihilominus dispensatio tenet. In his autem quæ de iure diuino pendent, quale est votũ, & promissorium iuramentum, vbi manifestè constat nullam intercessisse caussam, euanida est dispensatio: quoniam cùm iá res debita Deo sit, non potest Papa illud gratis sine caussa, quæ Deo saltem appareat accepta, condonare. Ad tertium denique respondetur, nullam esse cõsequentiam, quòd si ad prælatos functio dispensandi spectet, omnibus æquo iure competat. Maximus enim Pontifex, qui vicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in omnia vota, quæ sint dispensabilia: quod Diuus Thomas ad excipiendum solenne votum religionis apposuit. In ea verò quæ inferiora sunt, potastas se inferiorum prælatorum prolata, vtpote ad quos necesse est identidem recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuæ castitatis exceptarumq́; peregrinationũ, dispensare valent, nempe in votis orationum ac ieiuniorum, reliquarumq́; peregrinationum. Sed sanctus Thomas non excipit nisi Hierosolymitanam: quia forsan sua ætate nulla alia erat excepta. At forsan hic quispiam eundem sanct. doctorem contradictionis redarguat. Dixit enim in 4. distinctione 38. quæstione 1. articulo 4. omnia vota perpetua reseruari Papæ: hic autem ait super votum ieiunij posse ab alijs prælatus dispensari, & pariter orationis: quæ nihilominus possunt in perpetuum fieri. Respondetur autem vota illic appellare perpetua, quæ per se dum absolutè eduntur perpetuitatem habent annexam. vt est votum religionis & castitatis: qui enim absolutè castitatem vouit perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimatur, non affert illam ex sua natura. Et ideo quanuis in perpetuum fiant, possunt ab inferioribus prælatis dispensari.

Ad tertiũ argumẽtũ. *Scrupulus.* *Solutio.*

QVÆSTIO QVINTA,

DE RELIGIONIS VOTO IN PARTICVLARI.

ARTICVLVS I.

Vtrum religionis votum ad statum perfectionis attineat.

QVONIAM Bifariam quæstione 2. dicebamus votum fieri solenne, videlicet vel per religionis susceptionem, vel per clericorum consecrationem: neque de eiusmodi solennitate: alijs se ad dicẽdum insinuãtibus, satis illic nobis dicere licuit, operæpretiũ duximus, ne truncum tractatum hunc relinqueremus, singulas quæstiones de huiusmodi votis hic tandem adhibere. Alteram scilicet de voto religiosorum, ac de voto clericorum alteram. Arguitur ergo statim quibus nos hæretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad statum perfectionis attinere. Religionis tum vox, tum etiam res ipsa, vniuersæ Christianæ familiæ sunt communes: est nanque religio cultus latriæ: secundùm illud Cicero. 1. de Officijs, Religio est quæ naturæ diuinæ cultum & religionẽ affert: quod quidem non solum Christianis omnibus, sed etiam cunctis mortalibus cõpetit. Quòd si aliquibus per Antonomasiam tribuendum hoc nomen esset, soli sunt sacerdotes, sacrorumque administri, qui Hierarchicas religionis actiones exequuntur: falsò ergo nomen hoc sibi monachi arrogant. Secundò arguitur. Perfectus in hac vita nemo esse potest: nam vt 3. Physicorum auctor est philosophus, perfectũ est cui nihil deest. In hac autem vita, vt habetur Iacobi 3. in multis offendimus omnes: vnde Paulus 1. ad Corinth. 13. Cûm venerit, inquit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: temerarium ergo est atque impium nomen perfectionis in hoc lubrico seculò nobis vsurpare. Quòd si aliquid in terris perfectionis existit, illa in charitatis culmine & fastigio posita est. Secundũ illud ad Colos. 3. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis. Non ergo in monasticis consilijs perfectio eminet. Tertiò denique ad rem proximè arguitur. Si religiosorum status ad perfectionem pertineret, eò præsertim quòd in consiliorum exercitio quæ monachi profitentur, perfectio collocaretur: hoc autẽ falsum est: immo Christus sic nos Matthæi vigesimosecundo, instituit, vt in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, pendere intelligeremus vniuersam legem, & prophetas. In cõtrarium est quòd vetustissimus Dionysius 6. capite cœlestis Hierarchiæ post Antistites religiosis quoque perfectionem tribuit: quos monachos, & suo idiomate triapædas, id est Triadi perfectè famulantes nuncupat. De quibus subinde ait eos qui nominantur Dei famuli ex Dei puro seruitio & famulatu vniri ad monachalem perfectionem.

Primum argumentum. *Cicero.* *Argum. 2.* *Iacobus.* *Paulus.* *Argumẽ. 3.* *Dionysius.*

ARGVMENTVM quæstionis huius locupletè D. Thom. vt pleraque omnia & luculenter edisserit. 2. 2. quæst. 74. & infrà summatim: hic verò & ad rem præsentem accommodè octo conclusionibus respondebimus: quibus ab ijs qui monachos dilacerant, eorum instituta protegamus. Est ergo prima conclusio: Perfectio Christianæ vitæ, ad cuius fidem suscipiendam, adorandam, & colendam vniuersus obligatus est orbis, in solo charitatis culmine secundùm suam essentiam & substantiam posita est. Conclusio liquida est. In hoc nanque vniuscuiusque rei perfectio consistit, quòd suo supremo fini vniatur per vnam autem charitatem & angeli, & homo Deo vniuntur, qui vtriusque creaturæ finis est: ergo in charitatis fastigio nostra consistit perfectio, secundùm illud citatum Apostoli. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis. Cùm verò audis, vniri, non intelligas, adipisci, assequi, & comprehendere: hoc enim per visionem Dei fit, in qua proposita nobis est nostra felicitas. Nam quandiu in hoc corpore positi sumus, vt ait Paul. peregrinamur à Domino, atque adeò ipsum non attingimus: sed voluntatem habemus præsentes fieri ad ipsum: quod cùm faciem eius conspexerimus, obtinget nobis. Per charitatem autem sic cum ipso conglutinamur, vt eum anima corpus, secundùm

D. Thom. *Prima cõclusio.* *Probatio.* *Paulus.*

illud Ioan.4. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Nam si Physicam consulas, tam in anima corpus est, quàm in corpore anima, sed diuersimodè. Est enim corpus in anima tanquam contentum in continente: hoc est in eo, à quo esse & quidquid est, recipit. Et eo modo nos sumus per charitatem in viuificante nos Deo: sicuti secundùm naturam in eo viuimus, mouemur, & sumus. Sed est vicissim anima in corpore tanquam forma in subiecto, atque per quandam similitudinem: sic Deus in nobis per charitatem est: quæ forma existit, qua nostra perficitur anima: secundùm illud Ioan.14. Qui diligit me, diligetur à patre meo: & ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus. In hoc ergo vicariæ charitatis glutino, qua & nos prior Deus diligit, ac subinde à nobis vicissim diligitur, fastigium nostræ perfectionis consistit. Vnde 1.Ioan.3. Nos scimus quòd translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Et subditur: Qui non diligit, manet in morte. Consultò tamen diximus secundùm essentiam & substantiam: quoniam quodammodo ex aliarum quoque virtutum famulatū eadem perfectio pendet: nempe quorū adminiculo nutritur ac protegitur: secundùm illud ad Ephesi.6. Accipite armaturā Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Armaturam autem Dei appellat continentiam, qua lumbos succincti, in veritate persistimus: loricam iustitiæ, & scutum fidei, &c. Secunda conclusio: Eadem perfectio in præceptis duobus magnis charitatis consistit: scilicet, Diliges Dominum Deum tuum: & proximū sicut teipsum. Neque verò quenquam conturbare debet, quòd & in charitate perfectionem cōsistere profitemur: & rursus in eius præceptis. Prioris enim sensus est, eandem ipsam charitatem nostram esse perfectionem: posterioris verò, per præceptorum obseruantiam cōseruari, foucrique, & augeri. Conclusio hæc tum testimonio Christi suprà citato stabilitur, In his duobus mandatis omnis lex pēdet & prophetæ: tum etiam ad superiorem protinus consequitur. Etenim si charitas ipsa perfectio est nostra, consequens est, vt ex eius obseruatione præceptorum eadem perfectio salusque nostra dependeat: secundùm verbum Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. tametsi non eodem gradu. Essentia namque perfectionis nostræ, in charitate Dei sita est: secundùm tamen hanc in charitate proximi. Quin verò ob id secundus charitatis gradus ad eandem attinet perfectionem, quòd dilectio proximi nihil aliud quàm quidā Dei amor est: iuxta illud 1.Ioan.4. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Etenim cùm Deus omnium sit parēs nostrùm, quos intimè charos habet, nemo eum ex corde diligit, nisi & filios eius diligat, quos ipse diligit. Tertia conclusio: Præcepta hæc charitatis nullum nobis præfigunt diligendi modum. Probatur: Quoniam præcepta admetiri debēt ipsorum fini: iubemur ergo eiusmodi præceptis sic Deum diligere & proximum, vt vterque diligibilis est: modus autem diligendi Deum, vti ait Bernardus, est sine modo diligere: ergo eius præceptum nullum præfigit modum, scilicet vt hoc aut illo gradu à nobis ametur, alijve sic, alij verò aliter, sed absoluta est diligendi præceptio. Nec verò exemplum huius deest, quod nobis natura profert. Etenim vt 1. Politicorum acutè Aristote. perspectum est, sic inter finem & media differt, quòd finis, cùm sit per se bonus, absque modo & termino diligitur: nemo enim sibi præfinit quantum sibi salutis velit: sed quia quò maior, eò melior, sine limite exoptatur: medicamina verò quia totam bonitatē à fine sortiuntur, non quò maiora sunt, eò meliora: ob idque non infinitū, sed sub pondere & mensura, tū ab ægroto optantur, tum & applicātur à medico. Deus ergo quia supremus est finis, sine modo iubetur amari: atque hoc illa verba sonant, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Proximus autem, tametsi non vsque adeò absq; modo sit diligendus, sed modus ille præscribitur, Et proximū tuū sicut te ipsum, tamen & modus ille quandam præ se fert infinitatis imaginem: nam homines etiam quadamtenus absque modō seipsos diligunt: immo verò dum verè se diligūt, illam sibi debent æternam felicitatem absque vllo modo exoptare, eandemque reliquis. Cōsistit igitur essentialiter nostra perfectio in illis mandatis, quibus absq; modo iubemur Deū proximumque diligere. Vnde Augusti. lib. de perfectione iustitiæ: Cur ergo, inquit, non præcipetetur nobis ista perfectio, quam in hac vita non habeat, scilicet in gradu perfectissimo, quæ nec venialē offensionem admittit? Existit autem contra conclusionem hanc argumentum: Si perfectio Christianæ vitæ in eiusmodi charitatis præceptis consistit, quibus sine modo diligere Deum & proximū iubemur, cùm eisdē præceptis cuncti teneatur mortales, vniuersi cogerentur in culmine perfectionis viuere, atq; adeò nemo esse valeret à culpa liber: quod impiū est concedere, diuinæq; benignitati aduersum. Ad hoc autem respondetur non sic esse intelligendum, absque modo, & termino positum esse charitatis mandatum, vt quencunque obliget fastigium charitatis tenere: sed vt vnusquisque intelligat quò debeat diligēdo conari. Quare, vt transgressionis delictum quis euitet, satis est vt nihil contrarium charitati eiusque præceptis cōmittat: vt in solutione ad secundum luculētiùs patebit. Quarta conclusio: Reliqua omnia præcepta, tam illa quæ in Decalogo expressa sunt, quàm vniuersa, quæ ad ipsorum rationes reducuntur, atque adeò cuncta consilia ad perfectionem ipsam charitatis assequendam referuntur, ac perinde in ipsis tanquā in instrumētis perfectio nostra consistit, diuerso tamen modo in præceptis quàm in consilijs. Nam præcepta sic charitati inseruiunt, vt impedimenta tollant, quæ vel ei contraria sunt: vt, Non furtum facies: Nō mœchaberis, & reliqua, quæ sub reatu mortali obligant: vel eandem tepefaciunt, vt venialia peccamina. Consilia verò, vt suprà dictum est, illa rescindunt, quæ & si licita sint, nec charitati prorsus inimica, tamen nonnulla sunt ad culmen progredientibus obstacula: qualia sunt rerum possessiones & matrimonia, quæ mortalibus innumera facessunt negotia. Valeāt ergo, qui monachorum institutis petulanter oblatrāt: haud enim, vti nobis imponunt, sic in operibus consiliorum exercendis perfectionem collocamus, vt eius substantia & essentia in illis suspicemur subsistere: neque verò eadem consilia præceptis anteferimus: vtpote quæ nō perinde atq; illa necessaria existimamus: sed sic prorsus monachatū ad perfectionem spectare profitemur, sicuti accliuis cōpendiariaque via ad perfectionem obtinendam expeditior est: accliuis in-

Secunda conclusio. *Ratio cōclusionis.* *Tertia cōclusio.* *Probatio.* *Bernardus.* *Aristo.* *August.* *Argumentum.* *Solutio.* *Quarta cōclusio.*

quam incipientibus: nam prouectioris planissima est. Atqui hic fortè non finister est sensus illius verbi Christi, Matth. 5. Qui fecerit mãdata hæc minima, & docuerit sic homines, magnus vocabitur in regno cœlorum. Qui quidem sensus Chrysostomum non latuit: & ideo à nobis illic peramplius locupletatus est. Apparet enim illic Christus consilia quibus Apostolicum ordinem instituebat, minima appellare mandata: & nihilominus asseruit eorum cultores magnos appellari in regno cœlorum. Vnde nonnulla repugnantia prodire videtur: nam si minima sunt, quomodo eorum cultores magnos reddunt? aut si magnos reddunt, quomodo minima? Responsio ergo est, consilia idcirco censeri minima, quòd nõ sunt ad salutem necessaria, veluti præcepta: quę proinde maxima censentur: quippe ex quibus nostra pendet salus: sed tamen qui hæc faciunt, eò magni vocabuntur, quòd non solùm præcepta seruant necessaria, verùm & illa, quæ etsi licita sint, obstare nihilominus ei possunt, ne tanto compendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari valeant. Vide quemadmodum non in consilijs perfectio constituitur, immo tam ipsorum quàm etiam præceptorum perfectio in charitate posita est. Quare de ambobus ordinibus ait simul in Enchiridio Augusti. Quæcunque mandat Deus, ex quibus vnum est: Non mœchaberis: & quæcunque non iubentur, sed speciali consilio monentur: ex quibus vnum est, Bonum est homini mulierem non tangere: tunc rectè fiunt, quum referuntur ad diligendum Deum, & in hoc seculo & in futuro. Et Abbas quidam Moyses, vt in Collationibus Patrum legitur. Ieiunia, inquit, vigiliæ, meditatio scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatũ, non perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt: quia non in ipsis consistit disciplinæ finis, sed per illam peruenitur ad finem. Quinta conclusio: Consiliorum obseruatio non solùm rationibus alijs, verùm & hac etiam adminiculum est ad altiorem obtinẽdum charitatis gradum, quòd cautionẽ præstant, vt præstantiùs ac tutiùs custodiantur præcepta. Non dixerim consilia eum habere finem. Votum quippe castitatis non in hunc scopum refertur, vt euitetur adulterium, vel fornicatio. Neque votum paupertatis refertur ad cauendum furtum. Immo plurimi, qui hæc vouent, ab illis sceleribus liberi sunt: quanuis aliquem eadem ratione contingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamen hoc certum est, quòd cõsiliorum exercitium, clypeus præceptorũ existit. Qui enim paupertatem ex animo delegit, elongatior est à perpetrando furto: & qui voto se castitatis obstrinxit, abstractior etiam ab adulterijs. Et qui pompis seculi vale dixit, à cædibus est alijsque inferendis iniurijs tutior. Quare nulla arbitror violentia vaticinium illud Isaiæ 26. in hunc sensum adduci. Vbi propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator comparatus, ait: Ponetur in ea murus & antemurale. Muri enim appellatione quid nisi legis præceptiones intelligamus, quibus salus nostra circumsepta protegitur? Antemurale ergo, & vt sic dicamus, legis pomœrium, haud ineptè consiliorum exercitium est, quibus Seruator noster legem Euangelicam circumuallauit. Ecce quomodo monachi nõ in suis institutis perfectionem collocant. Sed vt Augustini verbis in De moribus ecclesiæ, vbi de ipsorum vita loquitur, vtamur, charitas inter eos, si legitimi sint, præcipuè custoditur. Charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Sexta conclusio: Votum religionis in paupertate consistit, castitate, & obedientia. Ratio huius est, quòd religio in hoc vt dictum est, collocatur, quòd seculum deseras, vt Christum sequens gradibus charitatis proficias. Huc enim attinet Paulinum illud verbum ad Galat. 6. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Voluit enim eos qui Apostolicum institutum amplexuri essent, sic mundum post terga relinquere, vt non solùm eum prorsus obliuioni traderent, verùm & operam sedulò darent, vt mũdus ipsorum vicissim obliuisceretur. Atque adeò vterque alteri sic esset alienus, ac si duo essent cadauera: hæc autem abdicatio mundi non aliter fit, quàm si illa relinquamus, quibus nos mundus retinet. Hæc verò, vt 1. Ethicorum auctor est Aristoteles, tria sunt genere bona: nempe externa, & corporis, atque animæ: de quibus in sua prima cano. Ioannes, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Hæc ergo bona ne sua exorbitantia, vel charitatem propellant, vel eius feruorem tepefaciant, præceptorum lineis ac normis limitantur. Quare qui præcepta seruat, illis potest bonis licitè vti: nam iustitiæ limina nõ egreditur. Attamen quia etiam tunc non possunt non multa alendæ charitati creare pericula, saluifica Christus adiecit consilia: vt illis prorsus impedimentis eiectis expeditiores suam sequeremur crucem. Quòd enim ijs etiam qui præceptis obtemperant possessio secularium bonorum periculosa sit, enarrauit diuinè Christus Lucæ 18. in illa parabola triplicis malignæ terræ. Quòd enim seminantis verbum in terra iactum sit, legis præcepta designat, humanis mentibus suscepta. Sed vel superbia vitæ eorum, qui secus viam ambulant, hoc est cunctis mundi honoribus inhiant, vel cordium ariditas eorum, qui carnis desiderijs madẽtes in spiritualibus arescunt, vel eorum solicitudo, qui pungentibus diuitijs implicantur, semen idem salutiferum, aut dæmonibus exponunt, aut roris inopia exicant, aut denique rerum auaritia suffocant. Hac igitur de caussa Christus legifer noster dum in montem ascendens, vt Matthæi quinto, refertur, vnde eum mundus audiret, non hominum, aut angelorum, sed os suum aperiens, leges orbi ponere adornaret, statim vt optimus architector, ab ipso legum fine, nempe à beatitudine exorsus, Beati, inquit, pauperes spiritu: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorum vota delineauit. In triplici nanque, vt primo Ethicorum auctor est Aristote. sapientes huius mundi versabãtur errore de suprema felicitate. Alij quippe in diuitijs eam collocabãt, alij verò in honoribus, atque alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentam vesaniam trina sententia Redemptor retundit. Cùm enim totus mortalium orbis felicitatem, quam nullus non auet, vbi sita esset, scire percuperet, cõmuni omnium desiderio primo verbo obuiam exiuit. Optatis, inquit, beatitudinem cognoscere, quò lex omnis ducit: Beati ergo pauperes spiritu, hoc est, spõtanei. Ac si dicat: Tantũ ab est immodicam rerum exuberantiam homines beare, vt iustitia in earum potius moderato vsu cõsistat, beatitudo verò in eorum prorsus neglectu & abiectu. Mox, beati mites: nempe qui nõ satis habent iusto honorũ moderamine, vti verùm altiori se obedientia religantes, ab eorũ tumultu perfugiunt. Beati qui lugẽt: hoc est, nõ qui voluptatibus submergũtur, felices sunt

Marginalia: Chrysost. — August. — Quinta cõclusio. — Sexta cõclusio. — Ratio cõclusionis. — Paulus. — Aristo. — Aristot.

sunt:sed qui legis præscripto eis fruuntur, illi iusti. Qui verò vsque ad lutum illas repudiauerint, illi beati. Et quò id, quod paulò antè diximus, clarescat, nempe cõsiliorum exercitia ad egregiam mãdatorum custodiam magnopere conducere, subdit: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: & beati misericordes. Etenim qui consiliorum votis sese perstringunt, non satis ducunt, præcepta iustitiæ ac misericordiæ vtcunque seruare, verùm & sitientissimè. Et quoniam tam consilia quàm præcepta ad fastigium, vt dictum est, & perfectionem charitatis perducunt, qua corda mundantur: cordium verò mundities ad Deum videndum mentis aciem purificat & exacuit, in qua visione beatitudo consistit, subdit: Beati mundi corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Et quoniam in omnimoda illa desideriorum satietate & tranquillitate positum est, vt iuxta Ioan. verbum filij Dei nominemur & simus, tandem cõcludit: Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Quòd si trinum hoc consiliorum votum, quod vno hoc loco stabilitur, dispersum per Euangelium desideras, diuersis illud locis inuenies. Est enim paupertas horum ordine & vsu prima: quod Ambros. super Lucam adnotauit. Nam vt rerum facultates instrumẽta sunt omnium vitiorum, sic earum ablegatio generatrix est nutrixq; omnium virtutum. De qua insigne plenissimumque extat Christi documentum, Matthæi decimonono, vbi adolescentem, qui vitam æternã sitiebat, gradatim instituit. Primùm enim quod necessarium erat, admonuit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Mox, cùm se illa à iuuentute seruari respondisset, adiecit. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Haud enim vendere quæ habes, si nudè id consideres, consilium est, sed pauperibus erogare. At quia neque in consiliorum vllo perfectio consistit, verùm in eo quod assecla sis Christi, ac perinde charitatis cultor, subdit: Et sequere me. Sunt, fateor, Hieronymus & Origenes illuc annuentes, quòd adolescens ille præcepta non seruaret, cuius nonnullum inde sumitur argumẽtum quod subditur: Impossibile est diuitem intrare in regnum cœlorum: vnde Lutherani colligunt nullam illic perfectionem designari, præter illam quæ in præceptorum cultu sita est. Re tamen penitiùs considerata, præferenda est aliorum patrum sententia: videlicet verè respondisse, dum ea dixit ab ineunte ætate seruasse, tametsi non adeò id feruidè fecisset. Refert enim Marcus tum eum Christum intuitum dilexisse: quod nisi verè loquutum intellexisset, non fecisset. Adde, quòd si Christus nosset mentitum fuisse, vel id ipsi significasset, vel nõ tanquam altiorem gradum supra mandatorum cultum adiecisset: Si vis perfectus esse. In summa, cùm tanto verborum discrimine priùs dixisset: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: ab subinde: Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes: quod re vera ad ingressum vitæ non est necessarium. Citra dubium mandatorum necessitati adiecit spontanea consilia: quæ vtique ad perfectionem tutior compendiosiorque via est. Quod quidem Petrus planè intelligens, protinus nomine omnium interrogauit: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Ex quibus verbis, vt quæstione sequẽti visuri sumus, edocti sumus Apostolos votum suscepisse, quod modò religiosi eorum exemplo edunt. Quòd autem iuuene consiliũ renuente Christus adiecit, nempe diuitibus difficilem esse ingressum regni cœlorũ: exaggeratio fuit periculorum, quæ à diuitiarum possessione possessoribus imminent. Nam si ille qui cùm præcepta vtcunque seruasset, tanta auiditate Christum, quem magistrũ confitebatur, cõuenerat, qui se viam regni doceret, anteà eius consilium quã diuitiarum possessiones repudiauit, quid de alijs sperandum? Ecce quẽadmodum paupertatis votum nõ est perfectio, sed perfectionis medium, quæ in Christi obsequio charitatisque ardore collocatur. Idem ergo & de voto castitatis censendum. Hoc enim & alterum verbum eiusdem Redemptoris in eodem capitulo denotat: Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Idemque docet Paul. 1. ad Corinth. 7. Qui sine vxore est, solicitus est, quæ Domini sunt: quomodo placeat Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quibus locis non in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atque idem de voto obedientiæ facile est elicere ex verbo Christi, Luc. 9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Etenim cùm hominis natura quæ cæteris animantibus præstat, de libertate penitus dignoscatur, secũdùm quam factus est ad imaginem Dei, idem est se hominem ipsum abnegare, quod propriam libertatem alterius arbitrio voti nexu subdere. Sed nec in hoc perfectio figitur nisi Christum sequaris, vbi sita est charitas. Cõsultò autem septimam hic addiderim conclusionem: Abrenuntiatio seculi eo pacto quod explicatum est, nõ modò in iure diuino existit per Christum legiferum nostrum constituto, verùm etiam ex visceribus naturalis iuris depromitur. Atq; adeò Christi prædicatio, legis naturalis declaratio fuit. Probatur: Christus qui auctor fuit naturæ, vt crebrò in superioribus diximus, illam neque destruxit, neque mutauit, sed sua lege tum declarauit, cum etiam, vbi ipsa deficiebat, perfecit: consuluit autem nobis eandem seculi renuntiationem: ergo idipsum in iure naturæ latebat licet non omnibus esset notum. Secundò ad idem arguitur: Deum, dum homo factus in hunc venit mundum, maximè decebat, vt illud vitæ institutum nobiscum victurus iniret, quod secundùm naturam, quam ipse condiderat, optimum esset, elegit autem eam vitam, quæ in cõsiliorum exercitio posita est, nempe paupertatem, & inaccessum castitatis culmen: nam obedientiam, quæ castitatis voto annexa est, cùm caput esset ecclesiæ, nemini præter parentem suum præstare potuit: ergo hæc est à natura sua optima vita. Sed forsan quis respondeat: non quòd secundùm naturam optima est, eam elegit vitæ cõditionem, sed quòd cùm nobis esset ad vitam æternam expeditior, decuit vt non solùm verbis, sed & exemplo nos suo sic institueret. Fuit enim condecens, vt facere inciperet, quod verbo docturus erat. Hic autem cauillus neruum argumenti nõ rumpit: immò illud confirmat. Si enim nobis hæc vita expediebat, signũ est, ex natura rei esse expedientem: alioqui aliter nos instituisset: quoniam ne rerum naturam mutaret, docuit nos eius veritatem. Atq; id demum legitima ratione & caussa commonstratur: Ille est secundùm naturã optimus vitæ status, qui ad sempiternam felicitatem assequẽdam aptior est & expeditior: quòd autẽ eiusmodi status in renuntiatione seculi consistat, ex natura rerũ planè colligitur: quandoquidem iam monstratum est, temporalia bona, vxorumque ac familiæ apparatum hu-

Votorum numerus deductus ex sacris literis.

Ambrosi.

Hieronym.

Origenes.

Paulus.

Septima cõclusio.

Probatio conclusionis.

Secundum argumẽtũ.

Solutio.

Replica.

 tum hu-

Obiectio. tùm humanos animos inescare atque irretire, ne ad spiritualia suo ferantur impetu. Quòd si nos quis fortè redarguat, hæc bona temporalia Deo auctore in gratiam humani generis esse creata, nobisque in vsum indulta, quare legitimum eorum vsum propiùs ad perfectionem accedere, quàm omnimodam eorum abiectionem? Respondetur, argumentum concludere quòd si in eo statu hominum genus perstitisset, in quo Deus illud condidit, nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret, sed potiùs ad inflammandum diuinum amorem nobis esset obsequio: atque adeò tunc neque castitas virtutis munus esset, neque verò paupertas. Attamen post lapsum eiusdem nostri generis, illa quæ nobis salubria erant, facta sunt nocua: non quòd res ipsæ naturas suas mutauerint, sed quod nos nostram deprauauimus. Sicuti vinum quod sanis vsui est, ægrotis est nocuum: inedia verò quæ firmis validisque hominibus nocet, febrem patientibus medela est.

Solutio.

Octaua conclusio. Octaua denique postremaque conclusio sit: Ad perfectionis statum, qualiter in consilijs consistere explicatum est, nec sufficit, nec verò requiritur vt re ipsa legitimè custodiantur: sed in hoc eiusmodi status consistit, quòd perpetua voti solennis obligatione stabiliatur.

Lutheri error. Conclusionem hanc contra eandem Lutheranorum hæresim, sic enim eodem citato lib. De votis monasticis, religionis vota permittit, vt tamen nô sint perpetua: & quo hominem de suis verbis agnoscas, sic inquit: Monachis vouendum esset: Voueo obedientiam, castitatem, & paupertatẽ, secundùm regulam Diui Augustini vsque ad mortem libere: hoc est, vt quando mihi visum fuerit, mutare possim. Vide temulentam verborum pugnantiam, vsque ad mortem, vt mutare possim. Si enim vsque ad mortem, quomodo mutari potest? nam vinculum quod ante mortem abrumpitur, non est vsque ad mortem firmum. Igitur conclusio hæc è duobus pendet. Prius est, vtrum legitimè ac decenter tale votum facere quis possit perpetuum? Posterius, an ad statum perfectionis sit necessarium?

Prima ratio contra Lutherum. Et quidem priorem partem, nemo nisi mente cæcus, negare valet. Enimuero cùm se homo ciuilibus contractibus in perpetuum obligare queat, cur se non poterit Deo æternum mancipare? vt quod antea integrum erat, atque adeò sibi liberum facere, deinceps, per datam fidem in vinculum præcepti transeat? Potest inquam quisque res suas in perpetuum vendere, potest & libertatem suam connubiali fœdere coniugi obligare, vt nexus inde restet insolubilis, immo verò & secundùm ciuiles leges potest quis sese in perpetuum seruum alteri vendere: atque adeò alijs multis modis suam alteri sic in perpetuum impignorare fidem, vt citra culpam nullus ei pateat ad libertatem regressus. Quid ergo obstat quo minus se Deo, cui seruire, regnare est, se quisque possit seruum offerre, idque insolubili vinculo sanctissimè confirmare. Accedit huc, quòd sacerdotes decenter etiam se irreuocabili fœdere sacrorum ministerio alligant.

Secunda ratio. Adde, quòd qua ratione isti negant posse se quenquam legitimè & congruè in perpetuum obligare, negare coguntur id fieri posse in tempus aliquod certum ac præfinitum, quantumcunque sit paruum. Nam si potest se homo in annum deuincire, poterit & in duos, & in decem, & perpetuò. Quòd si non potest in annum, sit, vt neque in mensem, neque in diem, neque in horam. Quod est totam voti naturam denegare. In summa, isti nullam obligationem in voto cognoscunt. Haud ergo ad suam phrenesim respondendum est, ne eis contra sapientis documẽtum, similes videamur. An verò consiliorũ exercitium citra perpetuum votum nô mereatur status nomen, monstrandum nobis reliquũ sit. Id quod sic elucidatur, status, idem sua voce esse indicatur, quod cõditio libertatis, aut seruitutis. Dicitur enim status matrimonialis propter vinculum fidei inter coniuges: quæ quædam est seruitus, & status mulieris solutæ propter libertatem: status autẽ spiritualis, siue seruitutis sit siue libertatis, nô solùm internam obligationem, quæ Deo patens est, requirit: verùm & externam solennitatem in cõspectu ecclesiæ. Nô enim hic de statu gratiæ aut peccati nobis sermo est, qui in foro tantùm Dei decernitur, sed de illis statibus atq; ordinibus, quibus ecclesiæ pulchritudo cõpaginatur: quæ ceu regina sponso à dextris assidet, circumamicta varietate. Exemplum in ciuilibus patet. Haud enim ob id, quod quis alteri seruiat, in statu seruorum est: nam potest quisq; libere alteri inseruire, sed quia solenniter se in seruum tradit. Nec verò in statu libertatis asseritur, propterea ꝙ qualitercunque à seruitute se eripiat, nam potest fugere: sed quia publico instrumento libertate donatur. Pari vtiq; modo & si quisq; absq; solenni voto possit consiliorum exercitio proficere, atq; adeò illum charitatis gradum ac meriti apud Deum attingere, quẽ religiosorum multi nondum fuerint assequuti, statum tamen perfectionis nemo absq; perpetuo vinculo habet. Et vice versa, quãuis religiosus nô pro ratione & dignitate sui instituti fuerit charitate progressus, nihilominus ratione solẽnis voti in statu est perfectionis. Ob idq; vbi cætera paritatem habeãt, idem opus religiosi, vt q. 2. dictum est, cumulatioris est apud Deum meriti.

Confirmatio in Lutherum. Confirmatur autem eadẽ nostra cõclusio aduersus istos hæreticos. Nam nisi perpetuo voto religio cõstaret, multa essent Euangelica testimonia, quæ nullum haberent legitimum sensum. Illud enim Luc. 9. Nemo mittens manum suam ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei: etsi de Christiana religione in vniuersum veritatem habeat, peculiariter tamẽ vitæ monasticæ sancti applicant: sicuti & illud Lucæ 7. Memores estote vxoris Loth. Et tamen si citra culpam liceret à cœnobio in seculum retrogredi, nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret. Et illud suprà citatũ Leuitic. 27. Omne quod Domino consecratur, siue homo fuerit siue animal, non veniet nec redimi poterit, sed sanctùm sanctorum erit: haud ineptè, vt suprà vidimus, sacerdotibus ac monachis assuitur. At quid cum istis disputamus? nisi religionum instituta solenni voto firmarentur, quidnam essent aliud religiosorũ claustra, quàm hominum ludibria, nempe hodie plena, cras vacua? Et qui hodie cucullam gestaret, cras esset opifex coniugatus.

Argumẽtũ Restat autem contra ea quæ dicta sunt postremum argumentum soluere. Inter cœnobitas nihilo secius distinguendi sunt tres hominum ordines, quàm inter seculares: videlicet incipientium, proficientium, & perfectorum: non ergo omnes sunt in statu perfectionis.

Solutio. Ad hoc verò per ea quæ circa postremam conclusionẽ modò dicebamus, respõdetur. Nam etsi antecedẽs verum sit, cõsequentia tamen est nulla. Dicuntur enim esse in statu perfectionis, nõ propter progressum ad culmen, sed propter votum. Quanuis pudore deberent monachi omnes suffundi, qui nõ ad eum cõnitun-

tur sco-

tur scopum, quem habitu & ceremonijs profitentur. Igitur qui monachorum statum, sic explicatũ, perfectionis esse denegat, in ius omne naturale, scilicet, diuinum, & humanum iniurius est. Haud enim vnquam vlla fuit mundi ætas, in qua non essent aliqui à reliquo populo vitę instituto semoti: qui specimen aliquod religionis præ se ferrent. Initio nanque statim nascentis orbis, inter cæteros mortales legitur Gene.5. Enoch peculiariter ambulasse cum Deo. Quare nõ refertur morte sublatus, sed non apparuisse. Et inter Philoso. Pythagoreorum schola ac Diogenis asseclę vitam agebant à communi cœtu secretam: ab ijs videlicet abstinentibus secularibus fruitionibus, quæ votis monasticis abijciuntur. Et Romæ erant sanctimoniales quæ Vestæ virginitatem voto consecrabant. Et Hiere.35. commemorãtur Rechabitæ, quorum religionis professio erat, vinũ non bibere, neque domos extruere, neque sementem serere, neque plantare vineas. Et de Elia atque alijs Prophetis refert Pau. ad Hebr. 11. quòd circũibant in melotis, in pellibus caprinis, egentes angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ. Et vt cap.3 super Matthæum è Iosepho lib.18. antiquitatum retulimus, ante aduentum Christi degebat in deserto Iudeæ Essenorum collegium, à reliquo populo in cellulis segregatum: videlicet à matrimonijs abstinens, parcissimoque cibo vtens, eodem denique instituto, quo Christianorum Anachoretæ mirifica sanctitate viuẽtes. inter quos fertur Ioannes Baptista nutritus. At quando in hunc diuum incidimus, quisnam eum respiciens in religiones audeat obgannire? Hic nãque Domini Præcursor anteà sanctus quàm natus, non aliter appropinquans regnum cœlorum prædicare tentauit quàm ab humano conuictu semotus, habitusque & victus horrore significantiùs quàm verbo, illius pœnitentium vitæ nos admonens, quam pro sua virili monachorum institutores imitari satagerunt. De Apostolis autem angustia loci dicere non sinit, quẽadmodum à magistro suo prima susceperint semina, primaque iecerint fundamenta cœnobiticæ vitæ. Alij enim fuerunt, inter quos Thomas Vualdensis 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus Vvicleff, argumentum hoc ditissimè locupletauerunt. Mihi autem is tantùm animus fuit, vt scholastico stylo rem vtcunque summatim dilucidarem.

Paulus. *Iosephus.* *Thomas Vualdẽsis.*

AD primum igitur argumentum respondetur, religionis nomen communi vulgarique significato vniuersos comprehendere mortales, ac præcipuè Christianos, quatenus Deum virtutum officijs secundùm legis præcepta colunt. At verò per antonomasiam illis tribuitur, qui super præceptorum cultum, consiliorum statum capessunt, siue religio à religando dicatur, vt Augu. ait. in De vera religione: nempe quod præter præceptorum nexum arctiori se religant: siue, vt Ciceroni lib.2. de natura Deorum visum est, religiosi à relegendo dicti sint, quippe qui omnia quæ ad cultum Dei pertinent, retractent & tanquam relegant. Sacerdotes autem hoc pariter nomine, videlicet sacerdotum, quod sequenti lib. iterum dicturi sumus, per similem antonomasiam appellantur: eò quod inter Christianos qui suo modo se suaque Deo sacrificant, propriè sacrificia offerũt. Quare antiqui Patres monachorum religionem, non verebantur perfectam appellare, vt est apud Vualdensem tomo 5. cap.83. videre. Ad secundum argumentum egregiè Aug. respondit in lib. de perfectione iustitiæ, perfectionem charitatis in hac vita absolutè vniuersaliterque nobis præcipi: adeò vt sub illo generali præcepto, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, dilectio etiam patriæ comprehendatur. Enimuero, sicuti in inferno nunquàm à Dei odio desistitur, quod illic etiam peccatum est, licet non sit maioris pœnæ demeritorium: ita & in patria vbi nunquàm à Dei amore cessatur, mandato dilectionis obeditur: tametsi meritum gloriæ non augeatur. Ex hoc autem Augu. asserto Lutherus suum illud delirum dogma elicuit: Quòd nemo in hac vita dilectionis mandatum implere valet. Ex quo rursus intulit, quod cùm singula opera ad normã eiusdem mandati exhibere teneamur, quocunque opere cuiuscũque virtutis peccamus. Hoc enim erat illius hominis ingenium, vt passim pugnantia diceret. Haud siquidem cęcus videre potuit, quemadmodum diceret, Deum nos ad impossibile obligare: quod ex sententia Hierony. assertu impium est, vt lib. 3. De Natura & gratia, cap.4. latissimè demonstrauimus. Augu. ergo illic se planè explicat: vbi duplicẽ charitatis perfectionem dignoscit: nempe viæ & patriæ, per charitatem enim viæ, tendimus in illam, quæ est patriæ. Quare perfectio huius nostræ est, rectà ad brauium currere, vt dicit Paul. perfectio autem patriæ est in Deo ipso quiescere. Atque adeò in hac vita implemus præceptum tanquam viatores, vt ex toto corde, idem sit quod nihil charitati aduersum mentis assensu concipere. In patria verò, tanquam comprehensores, vt ex toto corde idem sit, quod continenter sic amare vt nihil de amoris feruore neque per minimam negligentiam vnquam remittamus. Quin verò non solùm impletio mandati charitatis in hac vita esse potest, quæ incipientibus cum aliquo colluctatur timore, verùm & perfecta charitas quæ secundùm Ioan. foras mittit timorem: quia vt ipse ait 1. Canon. cap.2. Qui seruat verbum eius, verè in hoc charitas eius perfecta est. Et Christus nos admonet, vt simus perfecti, sicut eius pater. Et Paul. 2. ad Corinth.13. De cætero fratres gaudete, estote perfecti. In summa, vt Lutheranis satisfaciamus, non Augu. modò, verùm & Pau. ad Philippen.3. vtrunque perfectionis gradum, nempe viæ & patriæ planè distinxit: ait enim primum: Non quod iam acceperim, vt iam perfectus sim, scilicet triumphantium perfectione. Sequor autem si quomodo comprehendam. Perfectio ergo viæ sequi est: de qua protinus subdit: Quicũque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Igitur 1. ad Corint.13. de perfectione patriæ loquebatur, per quam illa, quæ cum fide viatrix est, euacuabitur. Iacobus autem intelligit etiam perfectos in via: in multis venialibus offendere: quæ charitati non aduersantur. Ad aliud autem ad Colossen.3. iam concessum est, perfectionem quidem in charitate consistere. In consilijs autem tanquam instrumentis. Ad tertium argumentum per secundam conclusionem satisfactum est, nempe in illis duobus mandatis, tanquam in conseruantibus, eandem sitam esse perfectionem.

Ad primũ argumẽtũ. *August.* *Cicero.* *Ad secundum argumentum.* *Lutheri pẽstiferũ dogma.* *Hieronym.* *Paulus.* *Ad tertiũ argumẽtũ.*

ARTICVLVS. II.

Vtrùm paupertas ad mendicitatem vsque ad perfectionem vitæ monasticæ pertineat.

POSTQVAM in genere de perfectione cœnobitici instituti dictum est, congruit, vt de singu-
lis trium votorum nonnihil disputationis adhibeamus. Et primò de paupertate quæritur
Primum argumētū. vtrum vsque ad mendicitatem sit congrua: videtur enim Apostolus 2. ad Corinth.8. mo-
dum Christicolis eleemosynarum præstituere: Si voluntas, inquit, prompta est, non se-
cundùm id quod non habet: non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate.
Vbi sic Christi alúnos, ad eleemosynas animat, vt simul admoneat ne se tribulatione paupertatis pre-
mant. Et glos. super illud ad Timot.6. Habentes alimenta & quibus tegamur: ait, nō esse hæc tempora-
Glossa. lia abijcienda. Secundò, qui se periculo obijcit impatientiæ, in culpa est: qui autem se in mendicitatē
Secundum argumētū. adigit, tale subit periculum ergo id nō est virtus. Secunda verò præmissa, multis testimonijs cōproba-
tur. Ait enim Sapiens Prouerb.30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: sed tribue tantùm victui
meo necessaria: ne egestate cōpulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Et Eccle.27. Propter inopiam
Aristot. multi deliquerunt. Et Philos.4. Ethi. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quędam ipsius ho-
Tertium argumentum. minis: quippe cùm homo diuitijs viuat. Tertiò, virtus, vt 2. est Ethi. in medio cōsistit, mendicitas au-
tem extremum est. Eò potissimùm quòd diuitiæ felicitatis instrumenta sunt, vt 1. Ethi. auctor est Phi-
Argum.4. loso. cui & Eccles. cap.31. astipulatur. Ergo mēdicitas aduersatrix potiùs est perfectionis, quàm nutrix.
Quartò esto consilium sit cuncta prorsus propria abijcere: non tamen inde fit protinus cōsequens, vt
mendicare liceat, sed tenentur tunc monachi manibus laborare, sicuti Paulus 1. ad Corinth.4. se fecisse
testatur, & Actu.20. Ad ea enim, inquit, quæ mihi opus erant ministrauerunt manus istæ. Et 2. ad Thes.
Argum.5. 3. Si quis non vult operari, nec manducet. Quintò, quando hęc omnia cessarent, cōducentius ad mo-
nachorum quietem esset, aliquid saltem in communi possidere, quàm vt victum quæritantes inter se-
culares oberrarent. Accedit postremò quòd Episcopi altiori sunt gradu genere suo quàm cœnobitæ:
quorum tamen perfectioni mendicitas non congruit. In cōtrarium autem est verbum Christi, Matt.
5. Beati pauperes spiritu: vbi textus Græcus habet, Beati mendici,

QVANVIS in superioribus assertum fuerit paupertatem perfectioni charitatis inseruire, scire nihi-
lominus superest, quónam gradu sit capessenda. Duplex nanque paupertatis genus inter religionū cul
tores inuenias: alij nanque sunt quadripartiti, quorum primæua institutio fuit mēdicitas, hoc est, vt ne-
que priuatim ab vllo monachorum, neque in cōmuni à toto cœnobio quidquā possideretur: sed quo-
tidianis eleemosynis victitarent, siue oblatis, siue quæsitis, & postulatis. Vtra autem istarum paupertatū
ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Immo nec defuerunt hæretici qui vtranque refu-
Prima cōclusio. tarent. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima. Omnimoda mendicitas: nempe vt neque pri
uatim neque in communi aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti
Prima ratio conclusionis. apud Deum, quàm in communi possessio. Prima conclusionis ratio, ex rerum natura, vt suprà dictum
est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illam amplecti disciplinam per quam ad per-
fectionem charitatis expeditius ascendatur: primum autem quod hominum animos fascinatos ad sui
amorem inescat, est rerum possessio. Nam cùm pecuniæ obediant omnia, qui illam amat, per eam cun-
cta cōcupiscit: & qui illam abijcit, omnium quodammodo mundanorum affectus ab se facilè amputat.
August. Vnde Augu. in lib. trigintatrium quæst. Nutrimentum charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio,
nulla cupiditas. Esset ergo tutius nunquā amorem in hanc rerū lubricitatē infixisse. Attamen secundùm
hunc alter est gradus ab eisdem cùm possidentur animū euellere: quod longè est difficilius. Quocirca
idē Augu. Ad Paulinū & Therasiam: Terrena, inquit, diligūtur arctiùs adepta, quàm cōcupita. Nam in-
de iuuenis ille Euāgelicus tristis discessit, ꝙ magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare
quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa nanq; velut extranea repudiantur, ista verò velut mē-
bra præscinduntur. Nō igitur incōsulto legislator noster inde legiferam suā concionem orsus est, Beati
Mēdicitas in sacris literis commendatur. pauperes spiritu. Quapropter quáquam nihil aliud laudis in sancta paupertate comperiretur, hæc esset
præclarissima, ꝙ primum verbū quo Deus, legē orbi positurus, os suum aperuit, fuit felicitatem in ipsa
collocare. Quòd autē hæc paupertas vsq; ad mendicitatem & nuditatē sit Christi alumnis cōmenda-
bilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori Epistola ad Corint. cap.8. Scitis enim, inquit, gratiā Do-
mini nostri Iesu Christi, quoniā propter vos egenus factus est, cùm esset diues: vt eius inopia vos diuites
essetis. Si ergo, vt suprà diximus, nullū officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestū, consiliū
est diuitibus, in pauperes sua bona distribuentes egenos fieri, vt cœlestibus diuitijs perfruantur. Acce-
dit & eiusdē Seruatoris exemplū, quòd nihil possedisse legitur, nisi quod illi in diem suæq; familiæ por
rigebatur. Vnde Matth.8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suum reclinet. Accedit insuper &
eius institutio. Matt.19. Omnis qui reliquerit domū, vel fratres, vel sorores, vel patrē, vel matrē, vel vxo-
rē, vel filios, vel agros, propter nomen meū, centuplū accipiet, & vitam æternā possidebit. Vide quam
cūctis rebus eum denudet qui optauerit esse perfectus. Quare Apostolis quos lucē mundi, & sal terræ
Secunda conclusio. esse voluit: Nolite, inquit, possidere aurum, neq; argentū, neq; pecuniam in zonis vestris. At verò pro-
pter cauillū quarti argumenti subtexitur secunda cōclusio. Religiosi qui proprijs renūciarunt, non te-
August. nentur manuum labore victum quærere. sed iustissimè mendicare possunt. Cōclusio est de qua D. Au-
D.Thom. gust. iustū volumen de opere monachorū inscripsit. quam subinde D.Tho. opusculo 19. cap.5. locuple-
Glossa. tissimè simul ac disertissimè cōtra religionum hostes dilucidauit. Graphicè nanque glossa super caput
Exodi quintū, hæreticos, qui monachos in manuales labores adigūt cum Pharaone cōponit: qui Moy-

sen &

sen & Aaron obiurgabat dicens: Quare solicitatis populũ ab operibus suis? ite ad onera vestra. Probatur ergo coclusio, iure naturæ, & gentiũ, & cum primis diuino. Finis spiritualium bonis temporalibus præstantior est: sed in republica milites & equites, atq; adeò iudices qui ad bella gerenda, aut ad tuendam iustitiam, aut denique ad rempublicã administrandam deputati sunt, cõmunibus stipendijs populi sustentantur: quod & Paulus ad Roman. 13. iure etiam diuino iustum existimat. Ideo enim, inquit, tributa præstatis: ministri enim Dei sunt. Religiosis autem monasticè viuentes, spiritualium functione Reipublicæ inseruiunt: quod multò est magis ipsi necessariũ, quàm temporalium administratio. Ergo nihil aliud quàm naturæ ius, & gentium, ac diuinum est, vt populi eleemosynis sustententur. Illi nãque qui verbi ministerio incũbunt, digni sunt mercede sua: nam studij gratia, necesse habent à manualibus operibus eximi. De quibus ideò Paulus 1. ad Corinth. 9. Per exempla complura à naturalibus desumpta colligit eos qui spiritualia seminant, ius habere metendi temporalia. Sic enim, inquit, Dominus ordinauit his qui Euangelium annuntiant de Euãgelio viuere. Vbi glossa: sic Deus rationabiliter disposuit de prædicatoribus, vt expeditiores sint ad prædicandum. Immo verò & Christus Matthæi decimo, idipsum explicuit. Ob id enim discipulos sine pera prædicatum dimisit, quòd dignus est operarius cibo suo. Et quando hanc prouinciam non susceperint, quæ tamen mendicantium ordinibus solennis est, vacant etiam sacramentalibus confessionibus audiendis. Immo verò his etiã cessantibus ob id quod status Psalmos solenniter persoluunt, precesque assiduas pro populo fundunt, & supra hæc omnia sacrorum studijs diuinæq; contemplationi vacant, ius habent diuinum & naturale vt populi stipẽdijs viuant. Vnde Augu. opere illo citato: Si Euangelistæ, inquit, sint, potestatem habent de sumptibus fideliũ viuendi: sin ministri altaris, eandem non arrogant, sed planè sibi vendicant potestatem. Quinetiam Apostolus ipse loco citato rem ad certum officium non perstringit: sed in genere ait, Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant? Quo fit vt qui monasticos religiosos operũ solicitudinibus implicare cõtendunt, Marthæ opinionem sequantur, quæ sororem suam ad pedes Christi contemplatione fruentem diuellere inde conabatur, vt se iuuaret. Quam quidem Christus opinionem ipsi retudit, dicens: Porrò vnum est necessarium. Ob idque bene glossa illud Matthæi 6. Respicite volatilia cœli, nõ laborant, &c. & tamen Deus pascit ea, sanctis contemplationi vacantibus attribuit: qui ita a mundo sursum euecti sunt, vt nil in terris agentes aut laborantes, sola contemplatione in cœlo degant. Meritò ergo Hierony. in prologo super Iob, eos obiurgat qui malunt monachos fiscellam iunco texere, aut palmarum folia complicare vt in sudore vultus panẽ edant, quàm iuxta sententiam Seruatoris diuinorũ cibum operentur qui non perit. Accidit supremè quòd mendicitas ad humilitatem non parum confert, qua ratione Alexio atq; alijs sanctis laudi datur quòd splendidas facultates ab se abdicauerint, vt mendicata stipe viuerent. Impietas ergo est sanctam mendicitatem impugnare, atque adeò peregregium charitatis officium monasticos mendicantes adere. Tertia conclusio. Quanuis genere suo mendicitas omnimoda pręferenda sit, potest nihilominus ratione finis aliarumq; circunstantiarum pro tempore & loco conducentius esse ea in cõmuni possidere, quæ monachorum victui sunt necessaria. Conclusio est quæ ex D. Tho. colligitur 2. 2. q. 188. art. 7. Atqui in primis ꝙ eiusmodi possessio nihil de religionis perfectione deterat, tum canõ, expedit. 12. q. 1. ait. tum ex superioribus palàm fit. Haud enim in paupertate perfectionem sitam esse monstrauimus, sed in charitate. Cùm ergo in paupertate ea tantum ratione consistat quod rerum amorem solicitudinemq; præscindat, ea paupertatis species in vnaquaque religione præstantior est, quæ ad eius finem aptiùs confert. Etenim vt instrumentum ac medicamen nõ eo melius quo maius, sed quo ad finem accõmodatius sic & de paupertate censendum. Vnde si ordo institutus est ad cõtemplationis opera & prædicationem, quod quidem munus altam mentis quietem requirit: & tempora extãt vbi à populo non facilè religiosorũ egestati succurritur, non solùm perfectioni non repugnat aliquid habere in communi, verum confert. Quoniã illa monachorum diuagatio, quæ ad victum quærendum necessaria est, otium non secum permittit quod ad eiusmodi spiritualia munia exercenda est operæ pretium.

Probatio conclusionis. *Paulus.* *August.* *Glossa.* *Hieronym.* *Tertia cõclusio.* *D. Thom.* *Prima ratio conclusionis.*

Secundò & ex eadem temporũ inclementia alia oriri potest cõmoditas eiusmodi possessionis in cõmuni. Nempe ꝙ postquam charitas refrixit, mendicantes molesti sunt populo & onerosi. Qua ratione religio vilescere in eius oculis incipit. Prætereà nimia egestas cogere mendicos assolet aliqua negotia cum secularibus tractare, & aliquibus quandoq; improbitatibus victũ extorquere, quæ eorũ instituta obscurant. Adde, ꝙ quando religiones in illa syncera mendicitate, institutæ fuère, multa eidem instituendæ suffragabantur quæ ab aliquibus iam temporibus languère videmus. Primum enim summa victus parcitate vestitusque vilitate contenti erant. Adeò vt eleemosynæ quæ nunc vix viginti religiosis sufficiunt, pluribus tunc quam centum satis erant: nam & corporis natura facta est imbecillior, & spirituales vires remissiores Legimus nãque in historia diui patris nostri Dominici, quandoq; œconomum obiurgasse, ꝙ sæpius quàm par esset pitaciam conuentui porrigeret. Quod argumentum est perrarum quidem fratribus fuisse ouorum aut pisciũ vsum, sed leguminibus victitasse. Mox & charitas tũc populi locupletior erat ac syncerior. Et quod citra pudorem fateri monachi non possumus, nostra tunc vita alium quàm modò splendorẽ habebat, vt populares animos alliceret. Sed ais, Rerum possessiones nõ possunt non possidentiũ animos solicitare, tum ad culturam, tum etiam vt augeantur. Fatemur equidem: sed tamen hoc perpendendũ est, vtrãnam solicitudo animos acerbiùs angat ac diuexet, quęritaréne quotidie necessaria, an curare quæ in cõmuni possidentur. nam solicitudo possessionum pręter vnũ aut alterum qui illas procurat, cæteros vel nõ tangit, vel quàm tenuissimè: solicitudo autẽ quotidiana plurimos occupat. Quòd si Christo institutore nostro exemplũ sumere lubet, quãuis, vt dictũ est, indigentis vitã delegerit, nihilominus eleemosynas sibi oblatas in diem reseruabat. Habebat enim loculos Iudæ cõmissos. Nam Ioan. 4. dicitur ꝙ abierunt discipuli in ciuitatẽ vt cibos emerent. Et Ioan. 13. iussus est Iudas ea emere quę ad diẽ festũ opus erant. Quanuis nõ nisi exiguos horariosq; numos seruari sinebat. Quare

Secunda ratio. *Tertia.* *Obiectio.* *Solutio.*

bat. Quare ad emendos panes satiandæ turbæ pecunia discipulis defuit. Et ne illa quæ in victum tãtum & in pauperum subsidia seruabantur in prophanos vsus verterẽtur, noluit inde tributum solui, sed Petrum ad piscẽ misit qui ei didrachma ore porrigeret. Et nonnunquam præ inopia eosdem discipulos spicas collectum misit. Absit ergo vt aduersus omnimodam mendicitatem oblatrare velim: vtpote quam suis nominibus superiùs illustrauerim. Fuerunt enim olim nonnulli quos D. Tho. opusculo. 18. cap. 14. confutare persistit, qui paupertatem reprobabant, nisi necessaria in communi possiderentur: quibus subscribere, errorem existimo. Immo qui syncerè, & candide supremam seruant mendicitatem, suspiciendi sunt & exosculandi. Sed tamen hæc dicta sunt, tum vt caussa possidentium in communi defendatur: tum etiam vt mendicantes omnes admonitos habeam quanta esse debent parcitate contenti. Propterea enim asserente Christo Deus pascit volatilia cœli quibus vtique religiosi comparantur, vestitque lilia agri: quòd cibo illa simplicissimo, hæc vestitu contenta sunt. Porro ergo Diuus Benedictus altissimè contemplantium quieti studẽs, consultè possessiones recepit sibi oblatas, atque alij deinceps religionum institutores. Sed tamen humanum ingenium, medium tenere nescium, eousque eorum opes auxit, vt celeberrimum ordinem non parùm de suo fastigio deiecerit. Quare in ordine nostro hactenus nisi caussa studij non est dispensatum possessiones habere: sed sunt frequentia monasteria quibus in antiqua mendicitate viuitur. Vtinam nos Deus, quantum est hoc maximè seculo Christianæ familiæ necessarium, sustineat.

S. Thomas.

Ad primũ argumẽtũ.

AD primum igitur argumentum respondetur, illic Paulum neutiquàm condemnare, si quis cuncta quæ habet, in pauperes voluerit erogare, sed humanæ imbecillitati indulget. Rarissimi enim sunt, qui arduum hoc consilium capessant. Et ideo ait neminem cogere vt sic alienis miserijs consulat, vt seipsum necessarijs destituat. Et eòdem pertinet citata glossa ad Timoth. nempe non esse prorsus abijcienda temporalia. Ad secundum respondetur, eum qui vltrò temporalia bona propter Christum deserit, nulli se periculo nec temporali nec spirituali obijcere. Spirituali inquam: quia quod homo bona caussa sponte sua facit periculum non affert pœnitentiæ ac tristitiæ, sed quando quis inuitus suis expoliatur. Immo verò à diuitiarum possessione præsentius periculũ imminet: iuxta illud 1. ad Timoth. vltim. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli: Nec verò periculo corporali subduntur. Nam vt ait Psaltes. Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Qui enim nos solicitos esse prohibet in crastinum, curam gerit nostri. Salomon autem suum præsentiens ingenium, non se audebat extremæ paupertati committere: ob idque mediocritatem vitæ postulabat. Nam etsi, vt suprà diximus, opum affluentia nocua sit homini corruptæ naturæ, tamen rari sunt qui inopiam ferre queant. Sicuti infirmi licet videant vinum sibi nocere, nihilominus non semper se continere possunt, quin tantillum gustent. Qua de caussa propter inopiam multi deliquerunt. Accedit, quòd Salomon erat rex, quare non poterat absque diuitijs viuere. Ad tertium respondetur, virtutis medium, secundùm Philosophum 2. Ethic. non secundùm quantitatem, sed secundùm rationem esse sumendum. Et ideo quidquid ex rationis præscripto fit, ab eodem medio non deflectit. Relinquere autem temporalia bona, vt expeditiùs Christum sequaris, ratio docet. Nam & lumine naturali doctus Socrates, vt ad Paulinum ait Hieronymus, auri pondus abiecit, vt cõtemplationi liberiùs vacaret. Ad quartum autem argumentum respondet diuus Thom. 2. 2. q. 187. artic. 3. quòd manualis labor (qua voce humana omnia officia comprehenduntur, siue manibus, siue pedibus, siue lingua fiant, eò quòd manus organorum illustrissimum est) ad quatuor esse vtilis. Primò, quidem ad victum quærendum. Vnde primo homini mandatum est, vt in sudore vultus sui pane vesceretur suo: & in Psalmo, Labores manuum tuarum quia manducabis. Secundò, commodus est ad vitandum otium, quod multorum est caussa malorum. Vnde Ecclesiast. 33 Mitte seruum tuum in operationem, ne vacet: multam enim malitiam docuit otiositas. Tertiò refertur ad concupiscentiam refrænandam: quatenus labore corpus maceratur. Vnde 2. ad Corinth. 6. In laboribus: in ieiunijs, in castitate. Quartò & labor frugifer est ad eleemosynas erogandas. Vnde ad Ephe. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Per hæc ergo quatuor membra, ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manualem laborem videtur, seu præcipere, seu commendare. Illud nanque citatum 2. ad Thessal. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, non est nisi naturalis admonitio: vt scilicet qui aliunde non habet vnde viuat, manibus victũ quærat, vt furta & illicita negotia cautè fugiat. Quo vtique sensu dudum epistolam ad Ephes. citauimus. Huic tamen veritati non obstat quo minùs religiosi diuinis vacantes, ius habeant eleemosynis viuendi. Hoc enim ipsum eodem loco docet Apostolus. Nam postquam dixit, non gratis panem manducasse ab aliquo, sed in labore & fatigatione operans ne quem illorum grauaret, subdit: Non quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Quare illud 1. ad Thessa. 4. Operamini manibus vestris, sicut præcipimus vobis, non est generale præceptum, vt impugnatores religionum aiunt, quod monachos etiam conuoluat: sed eos tantùm complicans, qui aliter sine scandalo viuere non valent. Quod patet ex subiunctis verbis: vt honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt. Religiosi autem sine scandalo possunt stipem suscipere, & postulare. Secunda etiam vtilitas corporalis laboris ac subinde tertia, nempe otij euitatio & afflictio corporis, nõ est in præcepto, nisi quando aliter eisdem incommodis obuiari non potest. Monachi autem per alia salutaria exercitia otium cauent, & corpus edomant. Quartum denique, nempe eleemosynas erogare, non est in religiosis virtus: quippe qui semel cũcta largiti sunt. Nisi casu extremę necessitatis pauperum, quo quidem euentu perinde atque seculares, tenerentur manibus laborare. Hæc fermè diuus Tho. loco citato.

Ad secundum argumentum.

Ad tertiũ argumentum.

Hierony.

Ad quartum argumentum.

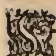
S. Thomas.

Labor manualis ad quatuor vtilis.

Ad quintum denique argumentum tertia conclusione responsum est.

ARTICVLVS III.

Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis.

SECVNDVM membrum voti monastici est, castitas. Sed vt eius ratio patentior fiat, arguitur illam non esse de intrinseca ratione religionis. Sola ecclesiæ institutione, vt prædicebamus, inuenta est solennitas voti: ergo si ecclesia tale statutum abrogaret, profiteri quis posset religionem absque voto solenni castitatis. Secundò: Sacerdotium ac religio hac ratione adæquantur, quòd vtrobique fit votum solenne castitatis. Sacerdotalis autem ordo verus & legitimus existere potest absque huiusmodi voto, vt in Græcorum sacerdotibus videre est: quod pariter posset ecclesia de nostris etiam decernere: ergo & religio sine tali voto esse potest. Tertiò: Militare cruciferorum institutum, est vera, vt aiunt, religio: emittunt nanq; explicitè tria vota: & tamen dispensatum iam est cum illis, vt in religione perseuerantes, vxorum fœdus inire valeant: ergo huiusmodi votum nō est de intrinseca ratione religionis. Quartò denique arguitur, Omnis perfectio vitæ Christianæ apostolis secundùm Christum in more esse cœpit: Apostoli verò non videntur cōtinentiam seruasse: nam de Petro Christi vicario legitur Matth.8. socrum habuisse: ergo castitas nō est de intrinseca ratione religionis. In contrarium faciunt verba capituli suprà citati, Cùm ad monasterium. de statu monac. in cuius calce habetur, Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeò annexa est regulæ monachali vt contra eam neque summus Pontifex possit indulgere. *Primum argumētū. Secundum argumētū. Tertium argumentum. Quartum.*

QVAESTIO hæc duos habet sensus. Prior est, vtrum re vera nunc votum castitatis annexum sit religioni, idque decentissimè: cuius affirmatiua cōclusio definitio est ecclesiæ contra hæreticos, vt habetur cap. Quod votum. de voto. lib.6. Fuit enim Iouinianus qui matrimonium cœlibatui adæquabat: qui de eadem hæresi perinde cōdemnatus est, atque de alia Vigilātius, quod diuitias exæquabat paupertati. Posterior verò sensus est, vtrum cùm solennitas voti, hoc est vouendi ceremonia, sit de iure ecclesiastico, vt illic refertur, sic & annexio ipsa castitatis ad religionem sit de iure ecclesiastico, ita vt per ecclesiā fieri possit vt religio absque castitate vera maneat religio: an verò sit de iure diuino vt per ecclesiam institui vera non possit absque castitate religionis substantia. At quoniam solus nobis est animus de secundo sensu cum catholicis disputare: quoniam primus orthodoxus est, ac perinde nemini nisi hæreticis dubius: vnica conclusione sub probabilitate, quæ mihi quàm maxima est, respōdetur. Sic est castitas religioni annexa, vt nulla humana dispēsatione fieri possit, vt religio absque castitate rem habeat suo nomini congruam. Haud ergo hìc disputamus vtrum valeat Papa super voto solenni religionis dispensare: hoc est vtrum eximere professum queat à sua religione: de qua re quæstione præcedenti satis dissertum est. Sed hoc tantummodò in præsentia sub doctiorum censura negamus quod religiosus verè persistens euangelicus monachus in coniugio possit eiusque vsu permanere. Et quidem cōclusio est S. Tho. vt q.4. vidimus. Apparet tamen eam negare Scotus 4. distin.38. vbi nō alia de caussa sentit solēne votum religionis matrimoniū dirimere, quàm quod ecclesia in cuius se manus vouens tradidit, eum illegitimum fecit ad matrimonium: quorū similibus verbis vtitur Caieta. vt q.3. vidimus 2.2. q.88. art.7. Vnde elici videtur in potestate ecclesiæ situm esse vt religiosi simul possint cum cōiugio religionem retinere, perinde atque sacerdos suos ordines. Cōclusio tamen nostra cōtraria planè ab Innocentio capicitato. Cùm ad monasterium. asserta videtur. Nempe vbi insinuat castitatem iure diuino annexam esse religioni. Et quod sit ita probatur ratione. Religio nomine ipso nihil aliud significat quàm quod Christus euangelicum adolescētulum docuit: Si vis perfectus esse, vade & vende &c. & sequere me. Et quod subinde Petrus subiunxit: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, &c. qui autem cōnubiali nodo se semel innexuit, nomine quidem potest, sed tamen re ipsa nō reliquit omnia, immo neque seculū: ergo nō est verè euangelicus religiosus. Media propositio probatur ratione S. Thom. 2.2. q.186. arti.4. Res enim vxoria vtroque cornu è diametro pugnat cum religione. Primum contranititur contēplationi, diuinorumq; meditationi, quibus secundùm nomen suum debet sedulo religiosus vacare: renititur inquam propter voluptatis vehementiā quæ ex Venere nascitur: cuius vtique frequentatione concupiscentia augetur: vt 3. Ethi. cōmonitor est Arist. vnde Augu. in primo Soliloquiorū: Nihil, inquit, sentio quod magis ex arte deijciat animum virilē quàm blandimenta fœminę, corporumq; ille contactus sine quo vxor haberi non potest. Nec verò naturalis ratio valde est recondita. Etenim cùm cōtemplatio subtilissimis purissimisq; spiritibus foueatur, carnalisque ac brutalis ille vsus spirituum multitudinem insumat, sanguinéque à corde vehementer distrahat, cuius collectio ad mentis attentionem necessaria est, fit vt idē vsus hebetudinē mentis efficiat. Qua vtique de caussa Paul. 1. ad Corint.7. cōiugibus consulebat vt orationis tēpore toro separarentur. Altero autem cornu status cōiugalis religioni colluctatur, quod est administratio solicitudoque rei familiaris. Vnde eodē loco Paulus: Qui sine vxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi quomodo placeat vxori: & diuisus est. Vbi si meditatiùs attendas ad viuum expressit religionis faciem, eamque è regione opposuit cōiugio: quasi maritari nequeāt. Quocirca monachi, hoc est soli inde potissimè nomen trahunt, q̃ à coniugali cōsortio semoti viuunt. Secundò id apertiùs explicatur. Duo alia vota, scilicet paupertatis & obedientię, adeò sunt à voto castitatis pendētia, vt hoc sublato reliqua continuò sustuleris. Matrimonialis quippe sarcina votū legitimæ paupertatis procul respuit Qui enim fieri potest vt vxorē quis, & liberos atque familiā illis appendicem alere in paupertate valeat? Eò præsertim quòd nō solùm debet liberis in tepus prouidere, sed in perpetuū prospicere, ac perinde possessiones & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde, quòd neque legitimæ obedietiæ, de qua Christus ait, Sequere me, vxorius vir vacare poterit. Quare Paul. Christi asseclas peculiariter optabat manere sicut ipse erat, absq; vxore. Eo ergo ipso quòd ecclesia votū castitatis à religionibus seiungeret, *Duplex quæstionis sensus. Conclusio responsiua. S. Thomas. Scotus. Caietanus. Prima probatio conclusionis. Secunda. Res vxoria cum religione è diametro pugnat. Aristot. August. Secunda ratio.*

fynceritatem ipsam religionũ euangelicā funditus conuelleret. Quare id certè, vt sub eius censura loquar, non est factibile. Hinc discerniculum colligitur quo iudicandũ est sitne quæuis religio verè absolutoq; nomine religio, hoc esse vnicum: vtrum intrinsecè annexũ habeat matrimoniũ contractũ seu potius attentatum dirimere: quod quidē nulla habet religio nisi auctoritate ecclesiæ instituentis solennitatem voti. vt habetur in dicto cap. vnico, de voto lib. 6. Quapropter religiosi tertij ordinis diui Francisci, & nostrę, solenne votũ non emittunt. quãuis expresśiùs inculcatiusq; dicant se facere tria vota. Hoc dixerim de iure antiquo: nam iam Sixtus Quartus per suam Bullā declarauit eiusmodi fratres facere solenne votũ. Et postmodum alij summi Põtifices idem etiam decreuerũt de quibusdam sanctimonialibus nostris eiusdem ordinis, quas Beatas appellamus: quæ inclusæ viuunt. Ille autem quæ clausuram non seruant, eidem Bullæ non subduntur. Multò autem minus isti Eremitæ qui hac nostra tempestate in montibus dispersim degunt. Nam etsi episcopo promittant obedientiam, non intelligunt nisi pro tempore quo voluerint illic commorari. Immo neq; de ratione illius instituti est vt votum suscipiant simplex castitatis. Tametsi citra illud non essent admittendi:

AD primum igitur capitalium argumentum, conceditur voti solennitatem, vt habetur in dicto cap. vnico, de voto. lib. 6. ab ecclesia constitui, hanc aut illam instituente approbanteque religionem, ex qua matrimonij impedimentum sequitur. Sed iam quæstione proxima negata est consequentia, qua infertur connexionem castitatis cum voto religionis non esse de iure diuino. Est enim in potestate ecclesiæ vt hæc aut illa habeatur pro religione: attamen postquam cõstituitur religio, de iure diuino est vt habeat castitatem annexam: secundùm illud, Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me. Nemo enim statum habere potest via consiliorum sequendi Christum, nisi sit ab vxore liber: atq; hoc ex intima rei natura. Ad secundum respõdetur, sacerdotalem ordinem nullatenus esse religionem: aliàs citatus canon & Doctores non sub duorum forma explicuissent solenne votum: dicentes consistere & in susceptione sacri ordinis, & in professione religionis. Ex quo fit hoc inter sacerdotium & religionē differre, vt diuus Thomas loco citato arti. 11. edocet, quòd votum castitatis non est de intrinseca ratione sacerdotij perinde atque aliud religionis. Immo sacerdotale ministerium seruari absque eodem voto potest. Hanc ob rem qui sacris initiatur, non perinde atque religiosus expresse ait, voueo. Quare nõ est votum explicitum, sed implicitum: porrò in ipsa ordinum susceptione abditũ. Votum inquam tantùm castitatis. Cætera nanque religionis nec implicitè facit. Haud enim paupertatem vouet aut obedientiam, sed fit sui episcopi subditus: etiam si absens sit: non autem ordinantis. Quo fit, vt Gręci eiusdem sint nobiscum generis sacerdotes. Sequitur subinde secundò Romanam ecclesiam posse idem tollere votum salua re ipsa sacerdotum. Negatur ergo consequentia quæ inde extruitur ad probandum religionem absque tali voto posse consistere. Sed infers contra: Ergo incongruè sacerdotale votum dicitur solenne. Negatur consequentia: sed tamen id ingenuè fatemur quòd non est votum solenne de iure diuino tanquam religioni essentiale, sed est solenne de iure positiuo: hoc est tantùm statuto ecclesiæ sacerdotes illegitimos reddens & inidoneos contrahendo matrimonio. Cõtra hoc autem emergere videtur argumentum suprà à nobis informatum. Visi enim hic sumus concedere tantùm esse pręceptum ecclesiæ ne mariti fiant. Quòd si ita est, licet malè facerent absque licentia contrahendo, teneret tamen matrimonium: vt paulò antè argumentabamur. Respondemus autem nõ solùm esse præceptum, sed statutum inhabiles eos reddens ad matrimonium, perinde atque consanguineos. Habet sese ergo medio modo inter merum præceptum & solenne religionis votum. Eapropter ecclesia perinde atque prohibitionem in quarto gradu, posset hoc tollere votum à sacerdotibus. An verò liceret, quæstione proximè sequenti disputabitur. Ex his sequitur, matrimonium ratum nõ consummatum non dirimi per susceptionem sacrorum ordinum, sicuti per religionis professionem. Quod & Caieta. q. 12. quoli. 1. fatetur. Et caussa est, quòd sacerdos non fit simpliciter inhabilis ad aliud contrahendum matrimonium, sicuti religiosus: eò quòd cum illo dispensari potest. Quod cùm verum sit, nescio quid Paludan. sibi voluerit in 4. dist. 38. q. 3. vbi ait, quòd si post matrimonium ratum non consummatum vir sacris initietur, & vxor in seculo permanens votum faciat simplex, inhabilis ipsa redditur ad secundas nuptias, etiam post mortem viri. Nam in primis susceptio illa ordinum non est licita: cùm matrimoniũ non dirimat. Secundò: nulla est rationis apparentia quòd votum simplex vxoris in tali casu fieret solẽne, vt ipse putat. Quare si mortuo coniuge alteri nubat, licet peccet contra votum simplex, nihilominus matrimonium tenet: quod ipse negat. Tertium autem argumentum de militaribus ordinibus est, quod præcipuum hic habet ambigendi momentum. Equites enim isti cruciferi vulgò habẽtur religiosi: nam faciunt tria vota: & nihilominus vxoribus fœdere matrimoniali copulantur: coire ergo possunt ambo status: religionis scilicet & matrimonij. Idq; potest ratione ex superioribus deducta corroborari. Nam ratio qua suprà monstrauimus coniugium cum religione pugnare, erat impedimentum contemplationis & orationis: religio autem militum non hunc habet scopum, sed militare, vbi nulla est necessaria contemplatio. Nihilominus propter rationes suprà allatas persuasum habere nunquam potui, eiusmodi religiones, simpliciter esse religiones. Et ratio est, quia nõ solam castitatem isti nõ seruant, nam rei vxoriæ perinde ac cæteri seculares inseruiũt: eosdem scilicet ambiẽtes honores, easdemq; facultates suæ soboli procurantes, quod toto cœlo à religionis instituto distat: verùm neq; paupertatem, neq; obedientiam, nisi solo nomine profitentur. Non quidē de sacerdotibus cruciatis loquor, qui intra septa monasteriorum vitam degunt. De istorum nanque legitima religione nihil ambigendũ est: sed de commendatarijs equitibus. Nam quænam paupertas quæso est relationem tantùm magistro facere suarum facultatum: ex quibus si vel obolum eis adimeret, perinde reclamarent ac cæteri regni nobiles. Obedientia autem est per totam fermè vitam nullum superioris mandatum audire, nisi dum eorum comitia fiunt. Sed aiunt, hæc est nostra religio, nec ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter respõdemus. Primùm id negantes si primæuā eorum institutionē respiciamus. Nam tunc nonnullum clausuræ ge-

Primum corollarium. *Secundum.* *Obiectio.* *Solutio.* *Argumentum.* *Solutio.* *Caietanus.* *Palu. opin.* *Refutatur Paluda.* *Grauis dubitatio de militaribus ordinibus.* *Solutio quæstionis propositæ.*

tæ genus incolebant: multóque crebriora obedientiæ persoluebant munera longeq; aliā habebāt paupertatis rationem. Sed postea lapsu temporis eousq; labefactatæ sunt eorum religiones, vt iam syncerā religionis naturam exuerint. Ob idque secundò dicimus quòd si nō strictior quàm hæc, est sua religio, non est illa euāgelica quæ in cōsiliorum exercitio posita est. Porrò enim si nostra aut D. Frācisci (quod Deus auertat) in eum locum collaberetur, vbi nō plus paupertatis, castitatis, aut obedientię vigeret, religio esse desineret. Non dico quòd vbiuis statuta nō seruantur statim esse desinat religio nam possunt forsan ex incuria & culpa præsidentiū ea quę mala reputantur nō puniri. at si in illum locum aliqua deijceretur religio, vbi nō maior exigeretur obedientia, aut paupertas, aut castitas, quàm inter huiusmodi equites, nō esset euangelica cōsiliorum religio. Et ne primus ego videar hanc asseruisse sententiam, eandem apud D. Tho. inuenies loco citato 2.2.q.186.art.4. Arguit enim tertio loco ꝙ continentia ad perfectionem religionis nō requiratur: eò quòd aliqui sunt religiosi qui vxoribus vtuntur. Et respondet, illos viuendi modos, vbi est matrimonialis vsus, nō esse simpliciter & absolutè loquendo religiones: sed secundùm quid: inquantum scilicet aliqua participant quæ ad statum religionis pertinent. Hæc D. Tho. Ex his ergo militum ordinibus meritò exceperim equites diui Ioannis: sanè qui pro suo instituto conuentum habent & obedientiæ specimen: neque matrimonia contrahunt. Quare non est cur nō vt religiosi habeantur. Quòd si contra superiorem assertionem arguas, si isti equites connubiale fœdus absq; pontificio priuilegio inire tentarent, matrimonium non teneret: quod non aliunde emanare videtur quàm à ratione religionis. Respōdetur nō inde prouenire quòd sit vera religio, sed ex Pontificis statutò: vt modò de sacerdotibus dicebamus. Quapropter multo minus matrimonium ratum non consummatum per ingressum huiusmodi ordinis dissoluitur, quàm per ordinis susceptionem. Ac per hæc alia diluitur quæstio de qua ante quindecim hinc annos decertanter in Hispania fuit disputatum. Quæ quidem bimembris erat. Primum vtrum expediens esset dispensatio vt huiusmodi equites vxores sibi possent copulare. Secundò, vtrum etiam cum illis qui vota solenniter ediderant dispensare liceret: quæ quidem fuit multò molestior. De priori ergo pro meo captu semper eiusmodi dispēsationem expedientem arbitratus sum. Quòd si eiusmodi religiones pro legitimis ducerem, impossibile reputarem. Commoditas autem dispensationis hæc est, quòd castitas in eiusmodi vitæ instituto si humano loquamur more, non est seruatu possibilis. Viuunt enim lautè & splendidè, domi seruitrices habentes forisque cum aulicis mulieribus iuge habentes cōmercium: torneamēta aliaque militaria exercitia meditantes. Qua ergo ratione isti voto castitatis astringendi essent? Eadem fermè de caussa quæstio secunda assiu matiuè soluta est. Nam cùm votum illorum non sit legitimæ religionis, sed statuto Pontificis matrimonium impediens, non est impossibilis dispensatio si legitima caussa fiat: vt de sacerdotū voto proximè dictum est. Ad quartum argumentum quod de Apostolis petebatur, an votum castitatis susceperint, quæstione proxima commodiùs respondebitur.

S. Thomas.

Limitatio superioris assertionis

Obiectio.

Solutio.

Quæstio bimembris diu ac multum in Hispania ventilata.

Solutio prioris membri.

Solutio posterioris quæstionis

Ad quartū argumentū.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm obedientiæ votum sit de essentia religionis.

TERTIVM denique membrum monasticæ professionis est, obedientia: quam vt suis numeris commendemus, arguitur de more nō esse necessariam. Illa enim obsequia Deo maximè placent quæ ex libertate, non ex necessitate fiunt: secundùm illud 2. ad Corinth. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate: illa autem quæ fiunt ex obedientiæ voto, simul cum necessitate tristitiam afferunt: ergo non est consilium obedientiam vouere. Secundò, cùm hominem Deus liberū creauerit non est prudentia vt à se suam abdicet libertatem, præterquàm vbi Deus eum iusserit obedire: in euangelio autem nullum extat eiusmodi obedientiæ vouendæ mandatum. Quod enim Paul. ad Hebræ. 13. iubet dicens. Obedite præpositis vestris & subijcite eis, ad omnes attinet Christianos. Accedit tertiò quòd Christus, vt ad Rom. 8. ait idem Apost. liberauit nos à lege peccati & mortis, ac subinde adoptionem filiorum nobis commeritus perfecta nos libertate donauit. Ex quo fieri consequens appareт vt Christiana perfectio in summa libertate consistat: atq; adeò obedientię votum, non sit consilium. In contrarium est quòd perfectio, vt suprà dictum est, ea re agitur vt Christum sequamur & imitemur. Id autem quod in ipso præcipuè commendatur, vt patet ad Philip. 2. est obedientia. Factus est enim obediens vsque ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.

Primum argumētū.

Secundum argumētū.

Paulus.

Tertiū argumētum.

Ex tribus votis quibus monastica religio cōstat, potissimum est obedientia. Nam possessionum renuntiatio & castitatis votum in hoc præcipuè ordinatur, vt liberrimè indissolubiliq; obsequio obedire possimus. Quo fit, paupertatē, vt suprà diximus, primam quidē esse exequutione: obedientiā verò primam in intentione. At verò vt obedientia omniū est officiorum præstātissima, ita, quod hæreticorū ingeniū est, Luthero fuit execratissima. Vnde in lib. suo de votis monasticis, & in altero de libertate Christiana, nullis non cōuitijs monachalem obedientiā proscindit. Ait enim libertati euangelicæ è diametro obsistere: vtpote quòd eadem euangelica libertate sublata sunt vniuersa hominū mandata, & quidquid in externis ceremonijs seruari potest. Nihilominus ipso renuente Luthero, suoq; magistro Vvicleff, sua veritate solida est conclusio, nulloq; hæreticorum vento nutabunda. Religiosorū status, qui euāgelicum consilium est, obedientiam cum primis requirit, quæ peculiari pręfecto nomine Dei voto est offerenda. Et ratio est manifesta. Nam si perfectio consistit vt omnibus relictis sequamur Christum, necesse est, vt 2.2.q.186.art.5. ait D. Thom. aliquem eligere præpositum qui nomine Christi vouentem dirigat, etiam imperio (si opus est) vt quod Christo pollicitus est, bona fide soluat. Sed ecce radices duæ Lutherani erroris. Prior, ꝙ non admittit votum spontaneè susceptū in necessitatē transire pręcepti Nā hoc dato necesse est eum, qui solēniter vouet obedientiā alicui præstari à quo legitimè cogatur si opus fuerit.

Lutherus.

Conclusio respōsiua.

Ratio cōclusionis.

Duæ radices Lutherani erroris.

fuerit. Altera verò eius ignorantia est quod satis esse putat Christo obedire, homine quocũque neglecto. At verò non videt quemadmodum homines no possumus à Christo, qui in cœlis est, nisi per homines gubernari. Egemus enim præsente ductore qui humano more vices Dei erga nos fungatur. Sed ait forsan quispiam, Satis sunt episcopi, atque alij ordinarij prælati. Negatur tamen. Immo per hoc lucu-lentiùs claritas huius veritatis patescit. Prælati nanque ordinarij non sunt nisi legum custodes, quare neminem nisi secundùm diuinas leges & humanas cogere possunt. Vnde cùm vota, de operibus supererogatis suscipiantur, necesse est vt qui vouet, vel ipsi episcopo singulariter (vt in primitiua ecclesia fortasse consuetum fuit) vel singulari præposito (quod cõducentius iam nunc existimatur) obedientiã prę-stet, vt supra ea quæ legibus præcipiuntur ad id etiam quod ex voto tenetur, ducatur & cõpellatur. Id quod Christus verbo illo suprà citato, Qui vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucẽ suam & sequatur me demõstrauit. Abnegare enim semetipsum, est propriã voluntatẽ per q̃ homo, est homo abnegare: quod re vera nisi obligatorio voto alteri eam sic tradas, vt in tua nõ superfit facultate eandem rursus tibi vsurpare, fieri nõ potest. Quid autem cum Luthero depugnamus? illa enim sua libertate, quam euangelicam vocat, non solùm cœnobiorum præpositos, verùm & seculares omnes principes & ecclesiasticos de medio sublatos pertendit. Sic enim posteà docere perrexit, nos esse à Christo liberatos, vt ab omni nos humana potestate exemerit, vt sibi soli seruiremus. Quæ quidem libertas Sathanica potiùs, & (quod idem est) Lutherana appellanda est. Nam si hierarchicos ordines, obedientiasq; omnes quæ iubente Deo hominibus præstamus de republica summoueas, omnesque adeò malefactorum vltiones ad postremum diem iudicij reseruaueris, humanos mores, quin humana vniuersa statim necesse est perditum iri. Nam quanto quæso plures sunt qui metu pœnæ quàm honesti amore virtutes colant? Et pręter rationem hanc quę abundè rem demõstrat, tota euangelica scriptura apertis testimonijs Lutheri impudentiæ reclamat. Alibi enim audias: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: Alibi: Subditi estote præpositis vestris, etiam dyscolis. Et Christus: Qui vos audit, me audit. Immo vsq; adeò idem Redemptor voluit nos esse maiorum dicto audientes, vt nos sedulò admonuerit, quòd quãuis illi qui super cathedram Moysi sedent, hoc est cuncti nostri præpositi, illa faciant quæ imitãda à nobis non sint: nihilominus quę nobis iubent incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen est in hoc peruulgato argumento diutius remorari.

Ratio in Lutherum.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum respõdetur, necessitatẽ coactionis quę inuoluntarium facit, illam quidem & tristitiam parere, & rationẽ laudis ac meriti excludere. Illa autẽ necessitas quæ ex voto spõte propter Deum emisso nascitur, primùm tristitiã nõ affert: mox etiam si nõnunquam illam parturiat, nihilominus meritum nõ imminuit: nam prima vouẽdi libertas, in omnibus actionibus virtute perdurat. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum respondetur ꝙ libertas in qua homo suapte natura creatus est, in hoc nobis seruire debet vt nostro creatori seruiamus. Quare eam in eius obsequium dedicare non contra naturã est, sed maximè secundùm naturam. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Ad tertium deniq; respondetur, ex eo ꝙ Christus nos à lege peccati liberauit, non fieri cõsequens perfectionem Christianam in exemptione ab omni obedientia consistere: sed in hoc omnino quòd simus à peccatorum retinaculis liberi. Vnde cùm vsq; adeò simus periculosè animi nostri obsequentes, propriæque voluntatis amantes, ad eandem libertatem asserendam pręcipuè confert nostram voluntatem alterius gubernaculo submittere. Nam si seruire Deo regnare est, quo pluribus eius nomine obsequimur, perfectiùs regnamus. Tutius nanque carnis illecebris atque insultibus dominamur, atque adeò cœlestem Hierusalem referimus: vbi vt felices illi necessitate quadam confirmatissimi sunt ne delinquere valeant: ita summa libertate perfruuntur.

QVÆSTIO SEXTA,

DE VOTO ET CONTINENTIA SACERDOTVM.

ARTICVLVS I.

Vtrum ecclesiæ decoro & stabilitati sacerdotale votum continentiæ congruens fuerit ac necessarium.

INCALCE demum libri huius, in quo de voto pro nostra virili disputauimus, postremam quæstionem de continentia sacerdotum duximus adhibendam: hoc est de voto, quod dum sacris initiantur, secundùm Occidentalis ecclesiæ institutum implicitè suscipiunt. Enimuerò inter alia Lutheranorum molimina, quibus ecclesiam Dei funditus demoliri nituntur, hoc vnum est, quòd totis viribus cœlibatum à clero abigere contendunt. Quocirca cùm me apud Cæsarem in Germania agente de componenda cum ipsis pace tractaremus, hoc mordicus retinere pertendebant, vt sacerdotes non modò vxorio consortio non interdicerentur, immo cogerentur vxores ducere: adeò impossibile ducunt, hominem absque Veneris vsu viuere posse. Quod re verà si illis semel esset concessum, fieri non posset minus, quin protinus eadem confessio in totum serpens Christianismum, sanctam ecclesiam radicitus subuerteret. Hac ergo de caussa mutilum reliquissem tractatum hunc de voto, nisi & hanc ei quæstionem adhibuissem. De hac autem re, vt de vnaquaque alia, secundùm Philosophum in posterioribus Analyticis tria esse possent quæsita: scilicet an sit, & quid sit, & propter quid sit. Quid autem sit, nempe in quo sacerdotale votum consistat, quæstione proxima commonstrauimus: constituentes esse votum, non quidem explicitum sed implicitum neque de intrinseca ratione ordinibus annexum vt votũ religionis, sed ecclesiæ sta-

tutum

tutum matrimonium irritans. Duo ergo hic restant articuli. Prior de conuenientia huius ecclesiastici instituti. Nam in moralibus idem est quærere, an sit, & propter quid: Quod enim esse non conuenit, superfluit. Posterior, quàm sit antiquũ an videlicet à primordijs statim nascentis ecclesiæ fuerit in vsu.

Primum argumentum.

Arguitur ergo prior quæstio negatiuè. Et primò quidem noua & vetera ad colorãdum errorem adducendo Primum enim exemplum Christi legiferi nostri à parte negatiua pugnat: quippe qui apostolos non cœlibes, sed certè maritos elegit, vt Petrum cuius socrus mentio fit in euangelio: Andream & cæteros, quos opinabile est vxoribus fuisse copulatos. Quin immo vnum Ioannẽ quem virginem elegit, de medio nuptiarum thalamo fertur euocasse.

Secundum argumẽtũ.

Mox & magistri exemplo discipulorum consentiant documenta. Ait quippe Pau. 1. ad Timot. 3. Oportet episcopum esse vnius vxoris virum, filios habentem subditos in omni castitate. Et ad Titum 1. Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, &c. hũc scilicet constituas presbyterum, sicut disposui tibi.

Argumẽ. 3.

Tertio est loco exemplum sacerdotum veteris legis: qui figuram nostri præferebant. Aaron enim ac deinceps Leuitarum sobolem cõstat suam constituisse tribum, atque adeò coniugali fœdere vixisse: vt etiam Lucæ 1. de Zacharia progenitore Ioannis Baptistæ legitur. Quorum quidem instar suos habent Græci sacerdotes institutos: nempe qui per vices & rei sacræ administrent, & nihilominus rei vxoriæ dent operam. Adde si figuris agere volumus, quòd Arca Noë, vti in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesiæ, seruantis nos à peccatorum illuuie: cui quidem ecclesiæ sacerdotes præsunt, illam autem nulli cœlibes, sed octo animæ matrimonio coniunctæ ingressæ sunt: non ergo est cur vxorium institutum sacerdotibus inhibeatur.

Argum. 4.

Quartò arguitur ratione. Connubia in ipso statim mundi primordio instituta sunt in officium humano generi impendiò quàm maximè necessarium: cùm ergo sacerdotibus qui primum obtinent in Christi familia locum, tanta religione interdicatur, videtur ecclesia, vt saluo eius honore, contra diuinum naturalemq; permissum nuptijs cum Martione & Manichæo detrahere: quod Apostolus 1. ad Corint. 4. erroris subnotauit, quòd nubere essent prohibituri.

Argumẽ. 5.

Quintò ad rem proximè arguitur: Votum castitatis res est perquàm difficilis obseruatu. Adeò enim prouida natura propagandæ speciei consultè prospexit, vt vehementissimam vixque adeo eluctabilem eiusdem muneris appetentiam cunctis animantibus indiderit: quæ quidem appetitus rabies, post naturam corruptam inter omnium species longè ardentiùs humanam exurit. Sacerdotale autem officium adeò est ecclesiæ necessarium, vt absque illo consistere Christiana familia minimè valeat. Immo eidem obeundo muneri tantus est numerus necessarius, vt pars populi paulò minor decima vel duodecima, eidem sit mancipata, tantum ergo populum in tam difficilem religionem adigere, nihil mirum si plùs iusto rigidum coactumque videatur. Enimuero monachatus, vt sanctum institutum est, non tamen administrandis sacramentis ac sacrificijs simpliciter est necessarius: atque adeò nec est tam numerosus: quare nihil rigoris est si qui liberè voluerint permittantur monasticis votis addici: tam ingentem verò sacerdotum multitudinem eodem rigore cogere, videri cuiquam potest non vsque adeò consultum.

Argum. 6.

Sextò, castitatis votum adeo, vt dicebamus, est difficile, vt non nisi inclusis & eis qui sint claustris circumsepti permittendum videatur: qua ratione se monachi in monasteria abdunt: sacerdotes autem proprios habent lares, neque viuere satis possunt commodè sine ancillis nec absque seculari tumultu: tanto ergo periculo votum castitatis permittere, non apparet esse prudentiæ: non ergo id cõdecens est.

Argum. 7.

Septimò, & id euentus ipsi docent. Sunt enim frequentissimi concubinarij alienisque toris insidiantes. Quamobrem & populo inuisi sunt, & sacramentis quæ tractant iniurij: videtur ergo melius fore rei vtrique consultum, si suam quisque haberet vxorem: vt nullo se commacularent flagitio. Nam quo longiùs à carnis vsu arcetur, spurciùs defœdantur. In contrarium est solennis & laudabilis mos Occidentalis Ecclesiæ secundùm Pontificum sanctiones: vt antiquissimi Calixti 27. distin. cano. Presbyteris. ac Syricij. 82. distin. cano. plurimos. & aliorum complurium.

Pestiferae huius hæresis, cõtinentiæ sacerdotum oblatrantis, duo sunt membra: prius quod eis concedit licentiam matrimonia contrahendi: posterius verò quod etiam cogit, vt id faciant. Et sunt inter neotericos qui eius primum faciant parentem Lutherum: nam Iouinianus, inquiunt, etsi nuptias virginitati æquauerit, non tamen sacerdotes vxoribus carentes reprehendebat. Quin verò ipse, vt Augustinus libr. de hæres. cap. 87. refert, connubio abstinuit: non propter meritum, sed vt vxorias molestias sibi caueret.

August.

Iouinianus omniũ primus docuit sacerdotibus licere nuptias.

At verò horum opinione non obstante, dubitari in primis non potest: quin concessionis, hoc est, vti sacerdotibus maritos esse liceret, Iouinianus fuerit primus auctor: quandoquidem in cœlibatu nihil egregij meriti nouerit. Quin verò omni pudicitiæ generi adeò apertum bellũ indixit, vt virginitatem, ad Deiparam Virginem, veluti ad supram arcem confugientem, inde conatus fuerit impudentissimè deturbare. Sed neque alterius impudentioris membri Lutherus fuit primus auctor: scilicet vt sacerdotes non modò permitterentur, verùm & cogerentur coniuges sibi adiungere. Successit namq; Iouiniano eius discipulus Vigilantius: qui in hanc euasit impudentem insaniam, vt neminem sineret sacris initiari antequam vxorem duceret. Vnde Hierony. epistola 2. aduersus ipsum ad Ripariũ:

Hieronym.

Proh, inquit, nefas episcopos sui sceleris dicitur habere cõsortes: si tamen episcopi nominãdi sunt, qui non ordinent diaconos, nisi prius vxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam. Fuerunt, vt arbitror, & Nicolaitæ eiusdem hæresis auctores: quorum impudicitiæ meminit Augu. lib. de Catalo. hæreticorum cap. 5. A quibus Niceta quidam Græcus institutum Græcorum deduxit, vt art. seq. videbimus: nam etiam illi sacerdotes non ordinant nisi priùs vxoribus copulentur. Quam quidem iamdiu sopitam sepultamq; hæresim, reuocare in lucem curauit hæresiarcha ille Vuicleff, vt Thom. Vuald. 2. tomi de sacramentis cap. 128. fideliter refert: quam subinde hæresim in proximis capitulis profligatam curauit. Ab his ergo suis patriarchis contagionem hanc traxit Lutherus, vt sacerdotũ continentiam non modò non probaret, verùm immani petulantia, quæ sibi natiua erat condemnaret. Vnde in libro suo illo identidem condemnato, De abroganda Missa priuata, de illo præcepto, Non mœchaberis, edisserens;

Vvicleff.

Thomas Vvaldẽsis.

Lutherus.

hæc euo-

ftus in libro. de nup. ſapienter ſcripſit, per coniugium impediri ſtudia philoſophiæ, neque poſſe quenquam libris & vxori pariter inſeruire. Et, quò ad ſacerdotes reuertamur, Origenes homilia 23. ſuper libro Numero. eundem Paulinum locum ediſſerens, ſic colligit: Vnde mihi videtur quòd illius ſolius eſt offerre ſacrificium indeſinens (de ſacerdotibus porrò loquens) qui indeſinenti & perpetuæ ſe deuouerit caſtitati. Et Ambroſius in tertium caput 2. ad Timotheum. Si enim, inquit, plebeis hominibus orationis cauſſa ad tempus abſtinere iubetur, quanto magis Leuitis aut ſacerdotibus, quos die noctuque pro plebe ſibi commiſſa oportet orare? Et Hieronymus libro primo, contra Iouinianum eadem fermè repetens verba (quæ ambo ex Epiphanio, tomo 1. libr. 2. in hæreſi Catharorum deſumpſiſſe videntur) ſubdit: Si ſacerdotibus ſemper orandum, ſemper ergo illis cauendũ eſt matrimonium. Neque verò huius exemplum in ſacerdotibus defuit antiquę legis. Hac enim de cauſſa, vt 1. Paralipom. 24. à Dauide inſtitutum eſt, & Lucæ 1. memoratum, per vices miniſtrabant templo: illoque tempore vxorum conſortio intra templum clauſi abſtinebant: nempe quòd cùm eorum orationes ſicut incenſum quod ad altare cremabant, in conſpectu Dei aſcendere profiterentur, vnà confitebantur non poſſe illas nitidè fundere, niſi eſſent ab coniugibus ſequeſtrati. Vnde Beda ſuper eundem locum exemplum colligit quòd ſacerdotes noſtri, quibus non per vices, ſed ſemper altari ſeruire iubetur, perpetuæ eſſe debeant caſtitati addicti. Quartus deinde fons eiuſdem inſtitutionis eſt, quòd ſacerdotes euangelici, qui, vt Paulus ad Coloſſenſ. primo, admonet, ea implent quæ deſunt paſsionum Chriſti, delicta iugiter debent lugere populi, perpeteſque adeò facere pœnitentiæ fructus. Hanc enim ob rem vt Oſeæ quarto legitur, peccata, hoc eſt, oblationes pro peccatis comedunt: luctui autem nihil magis ex diametro reluctatur quàm venerea voluptas: vtpote quæ ſpiritus omnes exhalans, animam in carnem transformat. Propter quod de homine ante diluuium dictum eſt: Non permanebit ſpiritus meus in homine: quia caro eſt. Vnde ſi pœnitentibus, vti Ionæ tertio legitur, ieiuniorum mœrores congruunt, & illis qui antiquitus cultui templi offerebantur, vinũ & ſicera, omne quod inebriare poterat, interdicebatur: multò congruentiùs euangelicis ſacerdotibus prohibetur, quæ vino truculentiùs inebriat. Adde rationem quintam: quòd niſi impudentiſsimus hæreticus, negare nemo poteſt, cœlibatum, præſtantem eſſe virtutem, quam potiſsimùm ſacerdotes populo prædicare & commendare debent, viduaſque & reliquos continentes ad caſtitatem animare. Quomodo autem poteſt hortator eſſe viduitatis, virginitatis, aut caſtitatis, qui ipſe coniugij lege viuit? Ex ſexta inſuper radice ortum habuit ſancta hæc inſtitutio: nempe ex cura quam ſacerdotes gerere tenentur populi. Tenentur enim & pauperum, & viduarum, & orphanorum patrocinium ſuſtinere, & inter egenos ſua bona diſtribuere: huic autem perſoluendo muneri nihil pugnantiùs obſtat quàm cura rei familiaris, vbi vxor eſt, & liberorum germina. Vnde Paulus 1. ad Corinth. 7. Volo, inquit, vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt. Quo loco Ambroſius: Amputata, inquit, ſolicitudine rei vxoriæ, quæ ſola in mundo ceteris grauior eſt, ad Deum promerendum animus eruditur. Hæc ille. Inter omnes ergo mundanas ſolicitudines res vxoria moleſtiſsima eſt, & negotiorum anxietatibus occupatiſsima: Nam huic cetera cuncta ſeruiunt, non ſolùm vt in præſenti illa onera ſuſtententur, verùm vt perpetuæ ſucceſsioni proſpiciatur. Qua vtique ratione Iouinianus ipſe pudicitiæ oſor, vt Diuus Auguſtinus lib. de hæret. cap. 82. refert, licet non ob meritum, tamen vt eiuſmodi moleſtiarum ſarcinam ſibi caueret, noluit ſe matrimonio addicere, ei ergo qui vxori alligatus eſt, nulla fit reliqua libertas, quæ tamen ſacerdotum functioni maximè eſt neceſſaria. Septimus locus huius perſuadendæ eccleſiaſticæ ſanctionis deſumitur ex auctoritate qua ſacerdotes in eccleſia Chriſti ad ſacramentorũ miniſteriũ pollere debent, atq; ex honore illis debito: ſecundum illud Eccleſiaſt. 7. Honora Deum, & honorifica ſacerdotes: Quod de noſtris potiſsimum intelligendum eſt: quippe qui non tantùm diuina, verùm & Deum ipſum ſacramento tangunt. Hæc enim auctoritas inde illis maximè adnaſcitur quòd ſint egregio loco, hoc eſt extra plebis gregem. Si autem mariti eſſent, in media verſarentur plebe, neque honor illis haberetur egregius, neque reuerentia: immo pudor eſſet myſteria diuini corporis & ſanguinis in manibus maritati hominis adorare: & metus, peccatorum confeſsionem illis concredere cui vxor ſemper aſsiſteret: nam inter virum & vxorem, nihil ſecreto ſeruatur. At verò Lutherani, vt ſuprà dicebam, quia hæc omnia ſacramenta denegant, nihil mirum ſi neque ſuis ſacerdotibus vllam venerationem impendant. Octauum vtique caput, idque non in inferioribus habendum huius inſtituti eſt, tum ſacerdotalis alimoniæ prouidentia, tum & pax atque tranquillitas, quæ ex vxorum conceſsione turbarentur. Enimuero ſi vxorum proliumque turba obſepirentur, tunc ſacerdotia illis ac præbendæ non ſufficerent. Eſſent enim honeſtè alendi. Etenim Leuiticis, quæ duodecima pars erat populi, eò decimæ ſufficientes erant, quòd integrè illis obueniebant. Et prætereà quòd nõ tot erant tunc vnius templi miniſterio neceſſarij, quot nunc tantæ eccleſiarum multitudini. Ex qua re conſequens fieret vt deberent eſſe opifices & coloni, quales erant fortè Leuitæ, qualeſque Lutherani ſuos optant habentque ſacerdotes. Vnde in quantum vilipendium eorum ordo apud nos veniret, vnuſquilibet ſecum repetet. Inſuper ſi ſacerdotibus coniuges adhærerent tunc totam ſuam ſolicitudinem & vigilantiam illuc congererent, vt ſua ſacerdotia quaſi hæreditario iure in filios transfunderent. Hoc enim nobis ſacerdotum ambitio documento eſt qui filios habent. Si enim quibus nefas eſt & pudor filios ſuos præbendis ditare, nihilominus id tantoperè ſatagunt, quanto illi id facerent libentiùs & audaciùs, quibus non pudor, ſed honor eſſet longa liberorum ſerie abundare? Ad hæc demum accedit quòd ſi ſacerdotes coniugati eſſent, tunc ad epiſcopatus non niſi magnates, puta Duces & Comites, ac ceteri ſeculares principes aſſumerentur, & ad pinguia beneficia alij ſeculares nobiles. Quarè omnia litibus eſſent diſcordijſque ac bellis plena, cunctæque adeò res eccleſiaſticæ ſusq; deque confuſæ. Hæc ſunt quæ de hac re meditari ſoleo.

Origenes. Ambroſius. Hieronym. Epiphanius. Beda. Quarta ratio. Quinta ratio. Sexta. Paulus. Ambroſ. Auguſtin. Septima ratio. Octaua. Poſtrema ratio.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum in contrarium respondetur, quòd eò Christus Apostolos de matrimonio sumpsit quòd tunc cælibatus religio non perinde atque nunc in consilio, in vsuque erat. Attamen vt doceret quòd translata lege (vt apostolica verba quæ sunt ad Heb. 7. permutemus) sacerdotum ratio erat simul mutanda, illos ad cælibatum euocauit, Ioannemque adeò de medijs nuptijs ad virginitatem: quamuis, vt Hieronymus libro primo contra Iouinia. auctor est: de solo Petro certum sit habuisse vxorem, de alijs autem non ita constet. Illo tamen ex superfluo admisso ambigi non debet, vti ait ibidem Hieronymus quin annuentibus vxoribus vota fecerint castitatis. Id quod ex illis verbis Petri Matth. 19. colligitur: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Allusit enim ad id quod ab ore Christi adolescenti dictum audierat: Si vis perfectus esse, vade & vende &c. & sequere me, vbi religionum instituta fundantur. Ad secundum verò argumentum, quod ex Paulinis verbis accersebatur, articulo proximo, commodiùs respondebitur. Ad tertium de antiquis sacerdotibus quod ad rem præsentem attinet, respondetur, eorum rationem latissimè à nostra destitisse. Primum quòd illi non sacramentorum veritatem, quibus nunc Christus offertur, ac Spiri. sancti confertur gratia, sed horum penitus vmbras tractabant: quare non tanta ab illis desiderabatur mundities: tametsi lotionibus quæ illis erant frequentes, candorem qui in nostris debet sacerdotibus splendere, præsignabant. Præterea, vt Leuitic. 21. legitur, summus sacerdos virginem ducturus erat, non autem viduam aut repudiatam, aut sordidam, & cùm templo seruiebant, vt dictum est: ab vxoribus abstinebant: quod nonnullum erat candoris indicium. Vnde 1. ad Timoth. 3. Ambrosius veteribus, inquit, idcirco concessum est sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à ministerio. Multitudo enim erat sacerdotum vt per vices seruire possent: nunc autem iugiter esse debent in ministerio. Ad hæc, tunc nondum prodierat cœlibatus consilium. Adde quòd Leuiticus ordo suam per se duodecimam tribuum constituebat, apostolici numeri prognosticam: ob idque necesse habebat suam sobolem vxorio munere procreare. nostris autem sacerdotibus sola cōmissa est spiritualis genitura: videlicet animas in Christo renatas, suo verbo, ministerioque, & studio lactare, fouereque ac nutrire. Id quod egregiè Arator in suo illo carmine, quo Apostolorum Acta contexit, hisce versibus declarauit:

Ad tertiũ.

Hieronym.

Ad secundum.

Ambrosi⁹.

Ecclesiæ nunc alma fides sine fine pudicos
Pontifices iubet esse suos: & quærit in omni
Cauta tribu, quos ritè probet: neque sanguinis iste,
Sed meriti successus erit.

Quocirca Græci Leuitarum institutum imitantes, multò fecissent consultiùs si Latinis Christianorum sanctionibus auscultarent. Sed de ipsis inferiùs repetendum nobis est. Ad quartum latè contra Iouinianum Hieronymus respondet, quòd ecclesia cœlibatum anteferens, matrimonium minimè damnat, sed docet, vt illud ad propagandum humanum genus necessarium est, ita & sacramentorum ministros cœlibatum decere. Sicuti non condemnat iustitiæ ministros, licet suos sacerdotes à cruento illo munere arceat. Hoc autem commune argumentum est, & satis à patribus locupletatum. Quintum autem argumentum est quod cum subsequentibus punctim rem tangit. Fatemur nanque castitatis votum non esse obseruatu facile, sacerdotumque ordinem, ecclesię necessarium perquàm numerosum esse. Et (quod in sexto argumento obtendebatur) agnoscimus insuper in priuatis ædibus non vsque adeò tutè seruari posse eiusmodi votum, quàm in monachorum claustris. Neque verò inficias imus, vt septimum argumentum admonebat, crebros esse in clero concubinarios & adulteros. Sed tamen ad hæc multimodum responsum damus. Primò. Reipublicæ & maximè ecclesiæ statuta ex fine iudicanda sunt, licet non omnibus incommodis obuiari possit. Cùm ergo ad sacrosanctum altaris ministerium candorem illum & animi & corporis in sacerdotibus florere deceat, congruum fuit sic illos instituere: non obstantibus carnis insultibus, quos humanam fragilitatem necesse est quocunque statu perpeti. Alioqui & lex diuina quæ omnem libidinem inhibet, iniqua esset. Innumeri sunt qui carnis lapsu polluuntur, quàm plurimique adulteri. Deleantur ergo leges hæc prohibentes. Secundò: Nemo ad sacerdotium compellitur: immo si sacros canones consulas, neque vllus nisi maturo iudicio admittitur: nempe qui ætate sit legitima, vt sibi videre deliberatè possit, quid valeant humeri: mox vt morum probitate rerumque cognitione ac scientiæ lumine fulgeat: vt prę̄ter alias complures sanctiones videre est apud Alexand. tertium toto titulo de ætat. & qualitat. & ordine præficiendorum. Ob id enim ait ad Timoth. Paulus, oportere episcopum, atque adeò sacerdotem, testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ne in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Et eundem discipulum admonitum curauit, ne cui citò manus imponeret: & Titum docuit quantis splendere deberet virtutibus qui ad sacerdotium assumendus esset. Tertiò respondemus, humanam naturam non esse vsque adeò imbecillem & lubricam quin vigilanti cura cautelaque adhibita, valeat se à carnis incursionibus per Dei gratiam tueri. Hanc enim ob rem sancta Nicena Synodus vt 3. eius cano. videre est, omnem extraneam mulierem à tectis sacerdotum abegit, abactasque subinde voluit Syricij decretum: quod est 18. distinct. canon. fœminas. videlicet vt non nisi mater, aut soror, aut auia cum ipsis commorentur. Attamen hæretici, vt Hieronymus super tertium Hieremiæ caput sapienter adnotauit, cùm habitent in Aquilone, vnde omne malum panditur, perdito calore fidei audire illud Apostoli non possunt: Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus sese tradentes, castitatis inimicis, non possunt non esse pudicitiæ hostes, naturæque infamatores, asserentes non posse homines nisi vt fœminarum mancipia viuere. Quāuis diffiteri non possimus, numerum iam nunc sacerdotum iusto ampliorem in ecclesia permitti: admittique citra delectum in hunc ordinem plebeios ac infimæ classis homines: idque eiusmodi ordinem in infimū, quo nunc iacet, locum proiecisse. Quarto loco responsioni nostræ adijcimus, quòd coniugale officium, etsi iuxta Paulinum monitum, patrumque adeò confessionem nonnullum sit bene natis

Ad quartum. *Ad quintũ.* *Ad sextũ.* *Ad septimum.* *Prima solutio.* *Secunda.* *Paulus.* *Tertia.* *Nicena synodus.* *Syricius Papa.* *Quarta solutio.*

ne natis hominibus remedium effrænis carnis sedandæ, tamen lasciuis & obscœnis adeò non est remedium, vt sit etiam perniciosum periculum: Ausculta Paulum 1. ad Corinth. 7. Si acceperis, inquit, vxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit: tribulationes, tamen carnis habebunt huiusmodi. Quæ quidem tribulationes non tantùm ad familiæ molestias referendæ sunt, verùm & ad easdem carnis illecebras quibus occurrere licentia illa maritali putabant. Hostem enim fugientes, in hostiles pugnas incidunt: ignem extinguere volunt: & ignem suscitant. Vnde Augustinus in libr. de singul. cleric. Mariti, inquit, & vxores coniugia quotidie gerentes, non sibi sufficiunt. Hæc ille. Nemo ergo credat carnali voluptati obsequendo, eidem obuiare: sed fugienda est prorsus. Adde quòd coniugalis vsus tum natura sua satietatem facit, tum, irritante dæmone, nauseam, & alieni thalami desiderium. Quocirca dum isti hæretici sacerdotes volunt continentes maritos efficere, adulteros procreant. Non debuisset ergo, vt ad Panormitanum respiciamus, sacrorum canonùm expositor illam censere salubrem medicinam vt carni aduersus spiritum depugnanti fœdè indulgeretur. Non enim sic nos voluit instructos Paulus, vbi aiebat: Volo autem omnes vos esse sicut meipsum. Sanctius certè sanctus Thomas, quæstione præsenti, articulo vndecimo, admonitos voluit ecclesiæ prælatos: nempe quòd periculis humanarum rerum per res humanas obuiandum sit: non autem per hoc quòd res diuinæ conuertantur in vsum humanum. Eò potissimùm quòd alia remedia præsentiora sunt morbo titillantis carnis medendo, quàm ei obsequendo eius excitare pruriginem. Si modò eadem remedia vigilantiùs ecclesia in sacerdotum ordine instauraret, & ad sacros canones exigeret. Nempe vt sacrorum doctrina pollerent, frugali vterentur mensa, secularibus abstinerent, tum delitijs tum commercijs, orationi denique incumberent. His enim institutis multò efficaciùs clericorum corruptioni prospectum foret, quàm eos in matrimonialia impedimenta submergendo. *Augustin.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm sacerdotalis continentia ab ipsis statim ecclesiæ incunabulis cœperit.

SECVNDO loco de antiquitate huius instituti dicendum superest. Et more nostro quòd non ab ipsis ecclesiæ primordijs fuerit exortum arguitur eodem loco suprà citato, vt limatiùs exponatur. Apostolus enim episcopos commonuit vt vnius essent vxoris viri: haud ergo ab illo sæculo originem mos iste traxit. Secundò extat canon sextæ Synodi Constantinopolitanæ, quæ habita fuit sub Agathone Pontifice, tempore Constantini Quarti. Anno salutis 673: & refertur 31. distinction. canon. quoniam. Canon est: Quicunque diligens inuentus sub diaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talem ascendere gradum pro vxoris suæ cohabitatione. Neque etiam tempore ordinationis suæ profiteri cogantur quòd abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Tertiò arguitur auctoritate quæ tribuitur Augustino in 15. de Ciuitat. citaturque à Gratiano canon. cùm igitur 35. quæstione prima. Cuius verba sunt: Ecclesia post apostolica instituta quædam consilia perfectionis addidit: vtpote de continentia ministrorum ecclesiæ: hoc ergo non erat necessitatis præceptum, sed honestatis consilium. *Primum argumentum. Secundum. Tertium.*

Contrarium verò nos edocet decretum Calixti Primi, quod habetur vigesimaseptima distinctione cano. presbyteris. vbi ait, Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis, concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdicimus: contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi: iuxta sacrorum canonum definitionem iudicamus. Sedit autem Calixtus circa annum Redemptionis. 218. cùm ergo ipse antiquiores canones citet, documentum est rem esse antiquissimam. *Calixtus.*

QVAESTIO præsens quinque conclusionibus eget, vt eius veritas clarescat. Prima. Apostolorum seculo permissum fuit vt qui coniugali commercio impediti erant, nihilominus sacris initiarentur. Id quod nullo alio opus habet testimonio, quàm illo bis iam citato Pauli. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum. 1. vbi ait oportere episcopum esse vnius vxoris virum. Haud enim eludere loca illa possumus, dicentes intelligi de his qui cùm fuissent matrimonio mancipati, iam essent vxoribus vidui. Paulinus enim contextus planè commonstrat illos esse intelligendos qui in matrimonio durabant: tum quòd vnius vxoris vir, hoc ipsum sonat quod vxorem habens: tum etiam quòd inter alias eius virtutes hanc etiam ponat, vt sit suæ domui bene præpositus. Sed in hoc confirmando, non est cur immoremur. Nam si ille non esset sensus Pauli, nunquàm postmodum ecclesiastica iura coniugatis permitterent fieri sacerdotes: quod tamen permittunt, vt cano. quoniam. supra citatus, distinct. 31. & cano. si quis. distinct. 32. & mos ipse Græcorum contestantur. Quare quod in eius loci expositione ait Hieronym. videlicet, Non dicit qui vnam ducat, sed qui vnam habuerit, non sic est intelligendum quasi tunc non haberet, sed quòd aliam ante ne duxerit. Hoc enim docuit propter sacramentum Christi, qui vnicam sibi ecclesiam desponsauit. Ratio autem asserti in hac conclusione est: quòd cùm Oriens tunc ecclesia copia ministrorum egeret: neque cœlibatus fuisset tunc tanta religione auditus, constringebatur ex ordine coniugali philosophos asciscere, & senes atque alios qui prudentia valerent, quibus sua ministeria & functiones interim committeret: quousque adulta aliud posset sibi sanctius constituere. Secunda conclusio. Receptissimum est nunquàm sacerdotibus licuisse postquàm essent sacro ministerio addicti, vxorio se negotio implicare. Conclusio est quam inter alios celeberrimus Vvaldensis vigilantissimus antiquitatis scrutator affirmat tomo. 2. qui est de sacramentis, cap. 129. & tomo. 5. de sacramentalibus, cap. 66. Et Iodocus Clithoueus, non pœnitendus auctor. lib. de contin. *Prima conclusio. Ratio cōclusionis. Secūda cō clusio. Vvaldēsis. Iodoc9 Clithoueus.*

facerd. cap. 4. ait eandem fuisse sententiam probatissimorum auctorum in qua omnes sancti patres vno consensu conueniunt. Citamus istos auctores eò quòd cùm conclusio hæc negatiua sit, eademque historialis, inde potissimùm fidem commeretur quòd si contrarium in vsu quandoque & more fuisset, non defuisset eius historia: quæ tamen nulla extat. Tametsi eadem conclusio ex canonibus proximè citatis non obscurè colligatur: qui ambo sunt sextæ Synodi Constantinopolitanæ. Nam in cano. quoniam. quo sacerdotes in coniugio permanere sinuntur, duntaxat fit mentio de contracto ante sacros susceptos ordines. Et canon, si quis.distinctio.32.sic habet: Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Vnde à contrario sensu infertur, posteà non licere. Et in Concil. Neocæsa. quod refertur distinct. 28. Presbyter si vxorem duxerit, ab ordine deponi debet. Attamen vt integra fide cuncta referamus, sunt verba Stephani Papæ in cano. aliter. eadem distinct. 31. quæ rem videntur facere dubiam. Ait enim quòd Græcorum sacerdotes diaconi & subdiaconi in matrimonio copulantur. Ob quæ verba Caietan. 12. quæstio. primi quolibe. audienter ait, quòd etiam post susceptos ordines quondam sacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirum glossam eiusdem capituli ineptam reputans: quæ vbi textus ait copulantur, exponit, copulato vtuntur. Porrò autem propter illum textum non debuisset vniuersalem cõfessionem Doctorum deserere, quæ in citatis modò iuribus egregiè fundatur, optimaque corroboratur ratione: & Græcorum more, vt fertur, comprobatur. Nam Latinè verbum passiuum non solùm actionem præsentem, cæterùm & præteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere, copulātur, id est copulati permanent: vt non sit sensus quòd liceret illis nouo connubio copulari, sed copulatos viuere: vt habetur cap. cùm olim. de cle. coniuga. Hoc tamen fateor negari non posse, quin olim diacones & subdiacones permitterentur etiam post ordinem sacrum ad nuptias peruolare: dum tamē id in ordinum susceptione protestarentur, vt ex tex. Synodi Anchyritanæ 28. distinct. cano. Diaconi. Ad sacerdotium tamen non admittebantur nisi conuersionis proposito confessi essent castitatem, quę verba sunt Concilij Arelaten. 4. Quod eadem distinct. refertur, canon. Præterea. Rationem conclusionis huius illam Doctores afferunt, vt Clithoueus refert, quòd cùm opus sacerdotale præstantiùs sit coniugali, neque diuino iuri neque naturali consentaneum patres vnquàm duxerunt, vt à sacerdotio ad coniugium retro cederetur: fieret enim iniuria, tum sacrosanctæ functioni, tum etiam ecclesiæ, cum qua sacerdos nuptias celebrat. Hanc inquam ob caussam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebant, cogebantur si sacerdotes creari luberet, votum ædere castitatis, vt modò fit. Quanuis propter personarum tunc inopiam, vt prædiximus, coniuges etiam sine tali voto admitterentur: vt habet citatus text. quoniam. distinct. 31. Istæ ergo conclusiones citra controuersiam in confesso cunctis sunt catholicis. Neque vllus secundam nisi Iouinianistæ, & Vvicleuistæ, ac demum Lutherani abnuūt. At verò quod orthodoxorum nonnulli, quorum est Clithoueus in prælle.lib.ca. 13. affirmant, scilicet votum sacerdotalis continentiæ esse indispensabile, neque Summi Pontificis auctoritate relaxari posse vt qui semel sacerdos est vxorem ducat: ægerrimè fieri potest probabile. Nam si id intelligant ante idem votum emissum, ita vt nequeat ecclesia statutum abrogare, falsum planè est. Nam Græci qui iuxta sanctiones sextæ Synodi sacerdotes vnà sunt & mariti, verè ac legitimè sunt sacerdotes. Quare non dubium quin idem ecclesia de Occidentalibus sancire possit, vt S. Thom. 2.2. quæst. 88. artic. 11. confitetur, eò quòd castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio, sicuti religioni. Quod prædicti auctores non animaduertentes, argumenta quæ propriè de religione militant, ad sacerdotium applicant. Quare posset pariter statuere, vt post susceptos ordines ad matrimonia aduolarent, persisterentque simul in sacerdotio: quoniam hoc totum ad ius pertinet ecclesiasticum: quippe quòd lex nulla neu naturalis neu diuina vetat. Si verò suam sententiam de voto solenni iam emisso intelligant, ita vt cum sacerdotibus qui nunc in ecclesia sunt Occidentali dispensari non possit, aliquantulo probabiliùs loquuntur: sed tamen neque prorsus quod demonstrare proponunt, satis comprobant. Nam cùm statutum illud ecclesiæ non de intima sit ratione sacerdotij, nulla ratio necessariò negare cogit quin possit etiam super hoc Papa dispensare, licet: vt superiori articulo monstratum est, exitiosissima esset ecclesiasticæ rei clades. Hoc autem est quò præsens hæc nostra disputatio festinat: vtrum ilicò ab ecclesiæ ortu mos inoleuerit, vt qui ex coniugio ad sacerdotium recipiebantur non priùs reciperentur quàm annuentibus vxoribus perpetuam castitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos hæreticos nosse hoc parùm refert. Et existit vtrinque pugnax argumentorum acies, quæ me semper penè tenuère perplexum. Affirmauerim hic autem sub probabilitate, quæ mihi perquàm maxima est, conclusionem tertiam, nempe quòd circa Apostolorum tempora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus interdictus: licet mos posteà fuerit corruptus. Existit enim apud me hoc ab ista parte argumentum: Sacerdotium euangelicum nunquàm non fuit præstantius habitum quàm Leuiticum: illi autem sacerdotes quando templo seruiebant, vt panes propositionis dignè ederent, ab vxorum contubernio abstinebant: vti articulo præcedenti monstratum est. Qui ergo credi potest, vt diuini Apostoli eorumque discipuli ferrent panem viuum, qui de cælo descendit, eorum manibus contrectari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde, quòd si hæc meditatio posteris in animum induxit, nempe Occidentali ecclesiæ, vt sacerdotes à coniugali commercio arcerentur, quæ potuit esse necessitas quæ primitiuos illos patres excusaret, ne id ipsum prouiderent? Sed ais, raritas tunc erat virorum quibus sacerdotalis prouincia demādaretur. Fateor equidem: sed tamen neque ecclesiarum tanta erat frequentia, quin feruente tūc Christi sanguine inueniri possent homines ætate prouecti, literis & probitate præditi, qui illam castimoniam vxorum consensu profiterentur. Et confirmatur: Si Græci, Latinorum de hac re institutum non suscipientes, nunquàm ausi sunt quando templo administrant, vxores inuisere, nonne testimonium est ab ipsis ecclesiæ incunabulis aliquid sanctius in more fuisse?

Secundum autem, & quod me vehementer vrget argumentum, est, quod ex superioribus conclusionibus

Concilium Neocæsariense. Stephanus Papa. Caietanus. Diaconis ac subdiaconis olim permissum erat post susceptum ordinem nuptias celebrare. Synodus Anchyritana. Concilium Arelatēse. Ratio positæ conclusionis. Sententia Clithouei. Prima ratio contra proximam sententiam. Tertia conclusio. Argumentum pro cōclusione. Confirmatio. Secundum argumentū

sionibus egomet mihi excogito: Constitutissimum enim cunctis est statim ab ecclesiæ incunabulis coniugatos quidem ad sacerdotium admitti: sacerdotes verò à ducendis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autem discrimen nulla quiuit alia eniti ratione, quàm quòd neutri illorum vsui matrimoniali indulgere sinebantur. Alioqui si qui in matrimonio erant, poterant vxoribus vti, quidnam quæso vetabat, ne, & sacerdotes possent pariter inire connubia? Nam si fateamur coniugatos vxorio vsu fuisse interdictos, palàm fit ratio, cur post sacerdotium interdiceretur cōtractio matrimonij: nempe quia vouebāt castitatem sicuti ceteri, qui erant vxoribus copulati. Adde, quòd illa disparitas, vt alij vxorio fruerentur complexu, alij verò minimè, nequisset non decorum Ecclesiasticum deturpare. Profectò quando nulla extaret auctoris assertio, rationes me vehementer in hanc cogerent sententiam: sed extant nihilominus sanctorum patrum testimonia quæ consideratiùs pensata, rem aperiunt. Est quippe in primis auctoritas antiquissimi Epiphanij, encomijs Hieronymi atque Augustini illustrissimi: *Epiphan*[*]. cuius verba sunt, tom. 1. lib. 2. in hæresi Catharorum: Re vera non suscipit sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos, qui à nuptijs mortua ipsorum vxore secundis nuptijs coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc certò sancta Dei Ecclesia cum synceritate obseruat. Sed & adhuc viuentem & liberos gignentem vnius vxoris virum non suscipit: sed eū, qui se ab vna continuit aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterum, & episcopum, & hypodiaconum, & maximè vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. Et subdit: At dices mihi omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, & diaconos, & subdiaconos. At hoc non est iuxta canonem, sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus clanguit, & propter multitudinem: cùm non inueniretur ministerium. Hæc ille, atque alia subsequentèr accumulat ad confirmandum nunquam fuisse licitum sacerdotibus vxoribus vti: quanuis essent maritati, nisi vbi propter libidinem canonum synceritas non seruaretur. Et tomo 2. lib. 3. circa finem, vbi ecclesiasticam disciplinam scribit, expressè ait non esse ad sacerdotium admittendos nisi ex his qui aut virgines sunt cōtinentiam à proprijs vxoribus seruant, aut ab vnius nuptijs viduitatem custodiunt. Eodem accedit Hieronymi testimonium, vbi ait: Quid facient Orientis Ecclesiæ? quid Aegypti & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt aut continentes, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt? En tempore Epiphanij Salaminæ episcopi in Cypro, & Hieronymi qui in Oriente vitam degerat, quanquam sacerdotes vxores alerent, earum tamen vsu abstinebant. Eidem astipulatur Ambrosius in expositione 1. ad Timoth. super verbis: Vnius vxoris virum. Vbi ait: Si qui filios bene gubernauerint, &c. poterunt digni fieri sacerdotio. & infrà. Iam de cetero se ab vsu fœminæ cohibentes. Atque ibidem Haymo. vnius vxoris: id est, quòd non sit bigamus: posteà verò penitus abstinere debet. Et suprà citatus venerabilis Beda, lib. 5. de taber. astruit tunc temporis nemini licuisse in sacerdotem creari, nisi aut virgo permansisset, aut contracta vxore coniunctionis fœdera soluisset. Accedant demum verba Concilij Carthaginensis, quæ referuntur 32. distinction. canon. Placuit. Hæc scilicet: Placuit Episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos, secundùm priora instituta etiam abstinere ab vxoribus. Et verba subinde Leonis Pontificis cano. seriatim proximo: scilicet. Si quis ex coniugatis desiderat ad subdiaconatum ascendere, non potest sine consensu vxoris suæ vt fiat de carnali deinceps spirituale coniugium: nemine cogente eos. Neque permittitur posteà vxor iungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortem illius. Nempe quia vxor tenebatur etiam facere votum perpetuum castitatis. Et hoc concilium appellat priora constituta: scilicet, vt arbitror, seculo Apostolorum proxima. Quin verò & canon ipse sextæ Synodi. Quoniam. 31. distinct. quo se Græci tuentur, id planè docet: vbi ait quòd clerici tempore ordinationis suæ castitatem profiteri non cogantur: illic inquam docentur in primitiua ecclesia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt conclusionem impendiò quàm maximè probabilem, immo certam: & præterea quòd nunquàm tantum postmodùm ecclesia connixa fuisset castitatis voto sacerdotes obstringere, nisi à sanctis ipsis Apostolis id fuisset edocta.

Hieronym. *Ambrosi*[*]. *Haymo.* *Beda.* *Concilium Carthaginense.*

NIHILOMINVS neque abnuendum est esse aduersus hanc sententiam non exilia argumenta, quibus aliqui putant, vt est Clithoueus, contrariam constitui. Et primùm est locus Pauli in superiori articulo & in præsenti allegatus, Oportet episcopum esse vnius vxoris virum: qui aliter quidem ab hæreticis, aliter verò à catholicis nobis obijcitur. Ab illis quidem in hoc sensu quòd sit necessarium antequam quis sacris initietur vxorem ducere. Sed hic adeò Paulinis verbis reluctatur vt non alio indigeat mucrone. Altero verò mitiorique sensu à catholicis opponitur: Videlicet vt inde inferant licuisse tunc eorum etiam cum vxoribus communicare. Ambo tamen satis per illorum sanctorum testimonia exclusi sunt, quos nuperrimè ad confirmandam proximam conclusionem attulimus: quippe qui non solùm negant necessarium fuisse vt qui sacris initiaretur, vxorem duceret, verùm astruunt eis qui matrimoniali anteà fœdere tenebantur, non licere vxoribus ampliùs vti. Et præterquàm in loco citato, audiamus rursum expositorem Hieronymum lib. 1. aduersus Iouinianum, vbi nostram tertiam cōclusionem apertissimè confirmat. Ait enim: Non dicit (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui vnam ducat vxorem & filios faciat: sed, qui vnam habuerit vxorem & filios in omni subditos disciplina. Certè confiteris non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si comprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, vt idem sint virgines quod mariti: aut si sacerdotibus vxores non licet tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Hæc Hieronym. Quare prætermissis expositoribus perspiciamus an Paulus ipse id minimè obscurè insinuauerit. Nam vbi dixit, vnius vxoris virum, statim subdit, sobrium prudentem, ornatum, pudicum: quod profectò non de pudicitia matrimoniali, sed de omnimoda intellexisse videtur. Quod & clariùs ad Titum censuisse apparet: quippe vbi ait. iustum, sanctum, continentem. Quasi dixisset, perinde cum coniuge atque cum sorore habitantem. Nam tum qui rei vxoriæ operam nauat, quis continentem appellauerit? Accedit, quòd beatus Ioannes,

Primum argumentum Clithouei in præfatā sententiam. *Solutio.* *Hieronym.*

nes, episcopus fuit Ephesi, qui tamen virgo electus est à Domino, & virgo in æuum permansit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tempore Apostolorum obseruatam fuisse sacerdotalem continentiam. *Argumentum.* Sed est prætereà argumentum contra hanc nostram probatissimam assertionem quòd inter canones Apostolorum ille extat qui refertur distinctio. 28. Si quis docuerit sub obtentu religionis propriam vxorem contemnere, anathema sit. Cui consonat canon quintus Apostolorum: Ne episcopus aut presbyter vxorem suam prætextu religionis eijciat. & cano. si quis docuerit. 28. distinct. *Solutio.* Ad hoc autem responderi potest, quidquid hæretici dicant, quibus Clithoueus minimè debuisset fauere, solùm illis locis prohiberi ne sacerdotes sic vxores contemnerent, vt eis, liberisque, & familiæ non prouiderent, sed domo pellerent. At verò citra contemptum communi toro ex ambōrum consensu abstinebant. *Argumě. 3.* Vehementius tamen argumentum primo aspectu sumitur ex historia Casiodori in Tripart. lib. 2. ca. 14. quæ citatur à Gratiano. 31. di. can. Nicena synodus. Verborum sententia est, ne cuncta referamus. quòd cùm synodus sancire adornaret ne presbyteri cum coniugibus quas ante consecrationem duxerant, non dormirent, Panutius, licet nuptiarum esset inexpertus, patribus persuasit ne talem ponerent legem: asserens esse grauem fornicationis occasionem. Cui quidem sententiæ statum est: atque adeò non in necessitate, sed vniuscuiusque voluntate positum. *Prima responsio.* Ad hanc autem historiam primùm respondetur non esse relatam inter acta Concilij, sed sola Casiodôri auctoritate vigere. Immo mirum est si hoc verum sit quòd in tertio canone eiusdem concilij, vbi sacerdotibus interdictum est mulierem extraneam secum habere, nisi fortè mater esset aut soror, aut auia, aut amita, aut matertera, nō fuerit inter istas exceptas & vxor cōmemorata: Sed tamē vt auctoritatē historiæ nō repudiemus, adhibenda est secunda responsio: nempe id solùm conuinci quod nos in conclusione adiecimus: scilicet post Apostolorum seculum corruptis sacerdotum moribus dissimulatam fuisse, vt ex Epiphanio citauimus, obseruantiam sacrorum canonum. Et quia tunc Nicena synodus cogitabat sacerdotium ad antiquam formam reuocare, Panutius consuluit potiùs esse propter corruptum seculum conniuendum, sicut nunc facit ecclesia cum Germanis. Et eodem modo respondendum ad canonem Concilij Gangrensis, Si quis discernit, eadem 28. distinctio. vbi iubetur quòd sacerdotes nolentes abstinere non sunt ideo à sacris arcendi. *Quarta cō clusio.* Denique vt cuncta quæ diximus patentiora fiant, statuitur quarta conclusio. Decretum Ecclesiasticum quod modò in Ecclesia Occidentali viget: vt scilicet neque post sacerdotium coniugia contrahant, neque coniugati sacerdotes fiant, nō solùm ante Nicenam synodum factum est, verùm quàm maximè fit probabile, proximè seculum Apostolicum fuisse in vsu. *Probatio.* Probatur ex illo citato canone Calixti, Presbyteris 27. distinct. vbi eadem extat constitutio. Et subditur iuxta sacrorum canonum definitionem: vbi docetur iam anteà fuisse canonicum. Antecessit autem Calixtus Nicenam synodum annis centum. Sedit quippe anno 214. vsque ad 20. Synodus autem Nicena sub Syluestro celebrata fuit anno 315. *Calixtus.* Post Calixtum eandem constitutionem confirmauit Syricius *Syricius.* qui falsò ab aliquibus censetur fuisse primus eius institutor. Anno 388. cuius decretum extat 82. distinction. canon. Plurimos Post verò *Innocētius primus.* anno 408. eandem sanctionem suo decreto stabiliuit Innocentius primus, in Epistola ad Exuperium; quæ refertur eadem distinctio. cano. Proposuisti. His adhibentur & duo eiusdem rei canones, Diui Gregorij videlicet, Nullum. distinctio. 28. Et ante triennium, distinctio. 31. quibus sanctè prohibet ne quis in subdiaconum ordinetur nisi perpetuam castitatem voto profiteatur. Extant & quàm plurima huius rei testimonia quæ operosum molestumque esset huc congerere. Et hæc de Latinorum sacerdotum instituto.

Quinta cō clusio. IGITVR vt ad Græcorum institutum gradum hinc faciamus, quinta postremaque præsentis articuli conclusio est. Græci non modò Romanum institutum repudiârunt, verum illud amplexati sunt, quod ex nullo prorsus vel Apostolorum vel Conciliorum permissu elicuerunt: immo omni ecclesiæ antiquitati omnino repugnat. Haud enim tantùm eos qui rei vxoriæ mancipati sunt sacris initiant, immo nullum ad eundem ordinem admittunt, nisi rogatus responderit coniugatum esse. Ad literam ergo Vigilantij errorem sequuntur: de quo Hieronymus ad Riparium in fronte quæstionis à nobis citatus lamentatur: nempe quòd neminem continentium in sacerdotem crearent. Quo ergo hæc liquidò pateant, rem auspicemur à canone. Quoniam distinction. 31. quem argumento secundo in Græcorum fauorem attulimus: qui habetur inter canones sextæ synodi Constantinopolitanæ. Et quoniam si synodali ecclesiæ autoritate polleret, vt Gratianus & qui ipsum de prima facie iudicant, vehementer contra nostram tertiam conclusionem pugnaret, ac perinde hæreticis permagnum præstaret patrocinium qui Græcorum institutum Romano anteferunt, contenduntq; adeò expedire vt à Latinis recipiatur, operæpretium quam maximè duximus hoc absque censura non præterire: nempe vt Græcanicum morem, quàm sit sacris Apostolorum institutis aduersum, perpendamus. Oportet ergo priùs verba canonis adnotare, quæ subsequuntur. Quoniam in Romaui ordine canonis esse cognouimus traditum, eos qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri confiteri, quod non suis iam copulentur vxoribus: antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentiæ: & constitutionis sanctorum virorum, legales nuptias amodò valere volumus: nullo modo est vxoribus suis connubia dissoluentes: aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tempore opportuno. Et infrà: Neque etiam tempore professionis suæ castitatem profiteri cogantur, quod abstinere debeant à legalis vxoris familiaritâte. Item oportet eos qui altario ministrant, in tempore oblationis sacrorum continentes esse in omnibus: vt à Deo possint consequi quæ simpliciter postulant. Hæc ergo ait Gratianus omnia intelligi de Orientalibus sacerdotibus. Haud tamen absque acriori censura rem præterire debuisset. Quem ergo nō piguit verba canonis cuncta audere, non tædeat singula perpendere quantum habeant roboris: sunt enim ea, quæ si penitiùs perspiciantur, manifestè falsitatis sese redarguunt. Vsque adeò vt ante nos alij minimè sint affirmare veriti, eundem canonem profanum esse, insolentiæ imprudentiæque

tiæque plenum: & ab eis æditum qui castitatis Romanorum sacerdotum aperti essent hostes. Fuit quidem in primis Albertus Pighius vir egregiæ solertiæ & eruditionis in propugnanda ecclesia Romana, qui auctoritatem illius Synodi non infimis rationibus labefactare conatus est: quippe quæ Honorium Romanum Pontificem eiusdem hæresis immeritò damnauit, cuius ipse condemnauerat Sergium. Et personam etiam Origenis pronuntiauit hæreticam: qui profectò, licet in aliquos errores lapsus, non censetur studio contra Ecclesiam fuisse pertinax. Ego verò Pighio omnino non suffragor, neque verò refragari modò institui: quia non est locus. Attamen etiam ipsi qui apologias pro eadem Synodo contra ipsum scripserunt, quorum fuit Franciscus Torrensis, negare nequeunt, quin verò planè fatentur eundem canonem qui ordine illic est.13. non solùm apocryphum, verum & corruptissimum esse: huius enim verba sunt quæ nuperrimè referebamus. Et primùm omnium notum est eiusmodi canones non fuisse æditos in eadem 6. synodo, sed vel, quemadmodum Tharasius, act. 4. septimæ synodi refert quinque post annis illuc reuersis episcopis: vel, quod verisimilius est, vt ex 3. cand. eiusdem sextæ synodi colligitur, vigintiseptem transactis. Quare licet Adrianus posteà eandem sextam Synodum, quatenus Romanis institutis non repugnaret, susceperit, non tamen censetur eosdem canones auctoritate catholica donasse: quippe qui neque in Concilio editi sunt, neque sub legato Romano. Quod autem dictus canon non solùm tanta, verùm neque vlla sit auctoritate dignus, sua ipsius facies præ se fert. In primis enim quænam erat Concilij maiestas, in præsentia Romani legati si præses sedisset, recitato Romano decreto è regione statim subdere contrariam censuram: dicendo, Antiquùm nos sequentes canonem Apostolicæ diligentiæ. Ecquis enim est ille canon? aut vbi extat? nam quod ait glossa illud referri ad Paulinum verbum, ne coniuges se inuicem defraudent, minimè textui congruit: siquidem subdit, & constitutiones sanctorum virorum: vbi planè Concilium secundum Carthaginense denotatur, quod refertur trigesimaprima distinctio. Canone, Episcopos. & octuagesimaquarta, canone, cùm in præterito: ac subinde Concilium quintum. Quis autem credat sanctum aliquam synodum Concilium prouinciale œcumenico Romano antetulisse? Sed quod apertè falsitatem eiusdem canonis detegit est, quòd nullum Carthaginense Concilium sic decreuit vt eodem canone refertur, sed totum contrarium: Canon enim secundus secundi Concilij expressè iubet, quæ Aurelij sententia fuit, omnes antistites, sacerdotes, & leuitas continentes esse in omnibus, etiam ab vxoribus: quò possint simpliciter quod à Deo postulant, impetrare: verba sunt expressa. Perperam ergo hic canon citauit illum addens vt tempore oblationis continentes essent. Hoc enim Paulus cunctis etiam secularibus edixerat. Sed vide quomodo isti impostores deprauarunt Carthaginense Concilium quintum: cuius cano.3. ad literam sic habet: Cùm de quorundam clericorum, quamuis erga vxores proprias, incontinentia referretur, placuit episcopos, & presbyteros, & diaconos, secundum propria instituta etiam ab vxoribus continere. Omissus est subdiaconatus: qui tunc fortè non habebatur ordo sacer. Verbum autem, secundum propria instituta, quo ad literam intelligitur secundum legem sacerdotali ordini congruam, quæ scilicet ab Apostolis vsque ea erat, vt nullus coniux sacris initiaretur nisi votum emitteret castitatis, ipsi præuaricati sunt, dicentes. Cùm instaret tempus sacrificij. Et propterea addiderunt vt sui sacerdotes tempore ordinationis profiteri castitatem non cogerentur, neque ab vxoribus abstinere. Quod nos bene suprà notauimus, tanquam testimonium, quòd ille esset mos antiquus ecclesiæ. Vide ergo quàm non liceat quidquid inter decreta à Gratiano fuerit relatum, vt moris est Canonistarum, tanquam oraculum adorare. Immo potiùs vel ipse debuisset vel sui glossatores radicitus historias consulere, vt rerum medullas eruerent. At verò vt gratis donaremus eundem canonem legitimum esse, haud tamen in eo continetur vt sacerdotes ad id muneris non admittantur nisi fuerint priùs coniugati, vt Græcorum mos habet: sed hoc solùm quod non cogantur castitatem vouere. Cui accinit & alter eiusdem synodi canon qui refertur 32. distinctio. cuius verba sunt. Si quis eorum qui ad clerum accedunt voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Et canon subsequens Carthaginensis Concilij quarti: Lectores cùm ad annos pubertatis veniunt, cogantur aut vxores ducere, aut continentiam profiteri. Meritò ergò à multis, vt idem ait Torrensis, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eum morem contraxisse. Horum enim parens Nicolaus, vti in catalogo hæreticorum ait citatus iam Augustinus cùm pulcherrimam haberet vxorem, quæ perinde apud ipsum in suspicionem pudicitiæ venerat, neque satis procos abigere domo posset, communem vsum vxorum suis persuasit discipulis: qui quidem posteà multa in illum errorem deprauarunt. Inter quæ decimumseptimum canonem mendosè supposuerunt sexto libro Institutionum Apostolicarum Clementis: quem quidem canonem quidam posteà auctor Græcus Niceta, Pectothoratus nomine defendit, Græcisque persuasit. Canon verò, vt Vmbertus Leonis legatus in libro contra ipsum refert, sic habet: Episcopum, & presbyterum & diaconum dicimus, qui vnam habet vxorem, ordinari, nec licet eos post manus impositionem innuptos esse. Ex quo canone suam Græci consuetudinem traxêre. Hæc omnia patent apud dictum Vmbertum Cardinalem. Is enim à Leone nono circa annũ Millesimum quinquagesimum Constãtinopolim de hac re delegatus contra eundem Nicetam scribens, has omnes Græcorum præuaricationes patefacit. Haud ergo Græcorum mos censendus est alicui orthodoxæ Synodi consentaneus, sed tanquam error inter alios eorum tolerari ab ecclesia præsenti. Nam antiqua nunquam eis permisit, vt non ordinarentur nisi coniugati, sed id penitus quod illi etiam secundo gradu post continentes admitterentur. Et fortasse idem fuit Niceta ad quem idem Leo direxit canonem, seriatim.32. Atqui eodem modo intelligendus est textus Innocentij tertij, cùm olim. de clericis coniugatis: nempe quòd propter Græcorum duritiam permissum eorũ sacerdotibus est ne votum castitatis emittant: haud tamen quòd cogantur esse coniugati. Igitur vt ad nostros Lutheranos, à quibus profecti sumus, reuertamur, nullatenus se possunt Græcanico instituto protegere.

Albertus Pighius.

Reprobatur Pighij censura. Franciscus Torrensis.

Roboratur preterita assertio.

Fragmentũ cõcilij Carthaginẽsis quinti deprauatum.

Heresis Nicolaitarũ. Augustin.

Canõ alter corruptus.

Ad primũ argumẽtũ. Ex his argumenta in capite quæstionis obiecta, soluta restant. Primum enim ex Paulo hæretici acersunt, intelligentes illud verbum, Oportet episcopum esse vnius vxoris virũ, quasi præceptum, quo sacerdotes cogantur connubia inire. Sed iam suprà monstrauimus quàm diuerse sancti idem interpretentur verbum. Fuit enim tantùm prohibitio ne bigami assumerentur in sacerdotes, & prætereà propter sacerdotum inopiam permissio, vt etiam coiugati initiarentur: sed vt monstrauimus, præmisso, consentiente vxore, castitatis voto. Simili prauitate & calumnia intelligunt quintum Apostolorum canonem ne presbyteri aut diaconi prætextu religionis vxores eijciant quasi præceptum sit vt illis vtantur: contra quàm à nobis superiùs expositum est. Et pariter verbum epistolæ cuiusdam quæ dicitur Clementis detruncantes, ad suam libidinem pertrahunt. Verba enim epistolæ sunt. Ministri altaris ad Dominica tales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges suas nouerint. Quod quidem ipsi, perpende absurditatem, aiunt esse præceptum ac prohibitionem ne cui ante consummatum matrimonium liceat sacris initiari. *Correctio alterius cationis.* Quod alij, vt cauerent absurdum, negatiuè legerunt, non nouerint, cùm tamen non sit nisi affirmatiuè legendum: at verò non truncatè, sed si semper continere noluerint. Hoc est si non fuerint virgines, aut continentes, sed coniugati, ea lege ad sacerdotium recipiantur, vt vsque ad illud tantùm tempus vxores nouerint. Quasi dicat: deinceps autem ab illis abstineant: vt in tertia conclusione monstrauimus. *Ad secundũ argumẽtum.* Secundum autem argumentum, de cap. quoniam. iam satis solutum est. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Tertium verò quod illi auctoritati nititur quæ Augustino tribuitur, nempe vbi apparet dicere continentiam sacerdotum post Apostolica instituta ab Ecclesia fuisse adiectam, nullatenus contra tertiam nostram conclusionem pugnat: tum quòd illud non est verbum August. Sed quia initium illius cap. Cùm agitur. est illius: scioli legunt totum tanquam Augustini: cùm tamen sit Gratiani. tum quòd Gratianus hoc tantùm ait quòd continentia sacerdotum est opus consilij: quia consilium est, vt fiant sacerdotes: sed tamen postquàm ordinati sunt, iam fit illis præceptum. Quod autem ait post Apostolorum instituta fuisse adhibitam, si vult tempore Apostolorum nondum fuisse illud in more, auctoritates sanctorum ac rationes ad eandem tertiam conclusionem allatæ ei refragantur: quæ ideo pluris æstimandæ sunt.

FINIS LIBRI SEPTIMI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER OCTAVVS

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

QVANDO primùm libros istos de iustitia & iure in lucem dedimus, materiam iureiurandi, & adiurandi quæ se inter illos iure optimo insinuabat, ob id missam fecimus, quòd seorsum libellum paucis ante diebus de re illa edideram. At quoniam in vulgus Latinè & Hispanè illum scripsi, ob idque non omnibus scholarum neruis rem amplificaui, multi ex me efflagitarunt: vt hac secunda impressione id de integro elucubrarem: est enim res scitu dignissima, his maximè temporibus, quando iurandi licentia tantam peierandi consuetudinem peperit: vt vix Christianis enormitatem huius criminis persuadere valeas. Id quod Christianismum teterrimè denigrat. Annui ergo nil veritus, si ex eodem libello quam plurima huc sim transcripturus. Ille enim in solùm vsum plebis cedere potest. Cogitaui ergo libellum septimũ de cambijs, qui breuissimus erat in sexto de vsuris ponere, ac post septimum de voto, octauum istum de iureiurando & adiuratione collocare. Ordinem nimirum diui Thomæ vt hactenus feci prosequutus.

QVÆSTIO PRIMA, DE IVRAMENTO.

S.Thom.2.2.quæst.89.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iuramenti definitio sit bona.

QVAESTIONEM de iuramento in decem articulos distribuit sanctus Tho. quorum primò quæritur quid sit, secundo sitne licitum, & cetera alia quæ suo ordine patebunt. Vbi forsan quis ilico ordini obijciat, primùm fuisse quærendum, vt Philosoph. 2. post. admonet, vtrum iuramentum sit, quàm quid sit. Respondetur autem in moralibus idem esse quærere, an res sit, & an licita sit. quæ quidem quæstio præsupponit quid sit: ex notitia enim eius scire pendet, an licitum sit. Meritò ergo primum de definitione quæritur iuramenti.

AD quam quæstionem diuus Thom. 4. conclusionibus respondet. Prima, Iurare est Deum in testem assumere. *Prima conclusio.* Et dicitur iuramentum ob id, quòd sit quasi pro iure introductum. Alij aiunt iurare esse Deum in testem vocare, sub quibus verbis diuus Tho. quæstionem proposuit. Et sumitur ex quodã sermone August. de periurio, qui est inter sermones de verbis Apostoli. 28. super verbis Iacob. 5. Nolite iurare &c. Vbi ait quid est iurare per Deum, nisi testis est Deus? Veruntamen diuus Thom. ad prohibitionem diuinam alludens, ne nomen Dei in vanum assumamus, cordatius pro, inuocare dixit, assumere. Probatio autem conclusionis sumitur ex fine & caussa iurandi. *Conclusionis probatio.* Iuratio namque est veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt, iuxta illud Apostoli ad Hebræ. 6. Omnis controuersiæ finis ad confirmationem, est iuramentum: huiusmodi autem confirmatio certa esse nequit nisi Deus in testem aduocetur: ergo iurare est Deum in testem assumere. Secundæ autem præmissæ ratio est, quòd in scibilibus, quæ in ratione posita sunt, cõfirmatio veritatis procedit ex ijs, quæ sunt naturaliter nota: atque adeò illic neque testibus neque iuramento opus est. In moralibus verò quoniam cõtingentia sunt atque adeò nimium varia, nõ potest res ratione constabiliri. Sed opus est testibus. Testimonium autem humanum duplici de caussa fallax est: *Testimonium humanum fallax.* nempe & ex vitio voluntatis hominis, qui cõtra id quod mente sentit, ob malitiam pronuntiare potest: & ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam sæpe de occultis, & de absentibus fallitur. Cùm ergo his de caussis omnis homo sit mendax, dictorum veritas solo Dei testimonio satis confirmatur. Id quod Apost. loco modo citato admonet dicens, Homines per maiorem se iurant. Hinc ergo perspicaciorem definitionem scholastico more hanc eliciamus. *Definitio iureiurãdi.* Iuramentum est dictio per diuinam attestationem cõfirmata: vt dictionis nomine, affirmationem & negationem complectamur: Dei verò

 appella-

appellatione, res quoque diuinas nempe creaturas in ipsum relatas: Enim verò qui per creaturas iurat, nomen aliquod illis inesse profitetur, siue falsum, vt idololatræ, siue verum: vt orthodoxi, qui Deũ in creaturis existere profitemur. Vnde iusiurandum ait de officijs Cicero est affirmatio religiosa. Et Aristot. etiam in Rethorica ad Alexandrũ, iusiurandum est, cum diuina veneratione dictio, probationis expers. Dictionis nomine affirmationem complexus est negationem. Adiecit autem, probationis expers, hoc est, quæ alia probatione caret: nimirum, vt naturam penitus iuramenti patefaceret: quod vtique citra necessitatem, vbi res aliter probari non potest, non est licitum. At quantum ad etymologiam, iusiurandum à iure dicitur: ob id fortè (vt August. in citato sermone insinuat) quòd qui iurat ius veritatis Deo reddit: iuxta illud Euangelij, Reddes Domino iuramenta tua: putà honoris ius: quippe cui veluti ipsissimæ veritati propriè competit dictorum omnium & cõuentorum veritatem suo testimonio constabilire. Quamuis fortasse rei gratius applaudit quod hic diuus Thom. docet: nempe iusiurandum ob id a iure dici, quòd pro iure sit introductum. Id enim quod iuratur pro lege habendum est, ac veluti ius ipsum sanctè seruandum. Id quod verbum Pauli denotat, dicens: iuramentum esse finem omnis controuersiæ, ac si lege esset sancitum. Quare iura post præstitum iuramentum nullam aliam inquisitionem permittunt: iniuria enim alioqui irrogaretur Deo. Secunda conclusio Sancti Thomæ est Diuinum testimonium quandoque per iuramentum ad asserendum præsentia vel præterita inducitur: quandoque verò ad confirmandum id quod in futurum promittitur. Quorum prius dicitur iuramentum assertorium: posterius verò permissorium. Res est quæ suis ipsis nominibus fit clara. Quod si arguas, nonnunquàm iuramentum assertorium esse respectu futuri, vt cùm quis iurat, cras fore, vt pluat. Respondetur Sanctum Thom. loqui secundum iuramenti naturam. Haud enim futurum contingere asserendum est, nisi quatenus in suis caussis iam est notum, vt cùm quis iurat se facturum quod proposuit facere: iuramentum verò leue, & temerarium etiam de futuro potest esse assertorium. Tertia conclusio. Ad ea quæ sunt necessaria, perque rationem inuestiganda non induciatur iuramentum: & est intelligenda conclusio in sensu prohibitorio. Quasi dicat illa non licet iuramento confirmare, Derisibile enim videtur. Immo, vt infrà patebit, vitium est si quis in disputatione scientiæ opinionem suam, vbi ratio nõ occurreret, iureiurando confirmaret. Quocirca nõ accipit necessaria pro ijs solis quæ euidentia sunt. Nam in speculabilibus altera pars contradictionis semper est necessaria vt astra sunt paria vel non licet neutra sit nobis euidens quare vtramuis iures peccas, atque adeò si iures quantitatem rem esse à substantia differentem aliàmue quamlibet opinionem. Alia cõclusio adhibetur in solutione tertij & ideo suo ordine videnda sunt argumenta. In primo exponit particulam definitionis, assumere Deum. Non enim quicunque testimonium Dei adducit, iurat: vt cõcionatores & prælectores & disputantes cum testimonia sacra citant nõ iurant: eò quòd testimonia illa Deus sua sponte dedit ad suas asserendas veritates. Quare citantes illa, nihil aliud faciunt quàm referre Dei asserta. Iurare autem est illum in testem assertionũ nostrarum implorare. In solutione secundi exponit illam particulam euangelij Matth. 5. Reddes altissimo iuramenta tua. Videtur enim iurans nullum ius Deo reddere. Respõdet ergo dupliciter: vno modo, quòd dicatur ius Deo reddere qui iuramentum implet: nam illi suam fidem obstrinxerat. & potest etiam hoc in iuramento assertorio intelligi, quando quis verum asserit. Secunda verò expositio est ad rem magis accõmoda: nempe ꝙ qui iurat, eo ipso ꝙ iurat, ius hoc est honorem Deo debitũ illi reddit: videlicet eũ agnoscendo & cõfitendo infallibilem esse veritatem. Quocirca Iere. 5. Deus de filijs Israel cõquerebatur, quod eũ dereliquissent, iurassentq; in his qui nõ erant dij. id est honorem iuramentorũ sibi propriũ in deos falsos transtulissent. Tertiũ deniq; argumentũ est. Aliud est officiũ iudicis, aliud verò testis. Sed quãdoq; iurando imploratur iudiciũ potiùs diuinũ, q̃ testimoniũ. vt cũ execratoria iuratio qualis est illa Psal. 7. si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Respõdet autem quarta cõclusione duplex est iuramentũ scilicet simplex, vt quando seu Deus seu creatura simpliciter vt testis ascitur vt Deus est mihi testis, per Deũ &c. Alterũ verò execratoriũ ꝙ etiã dicitur imprecatoriũ cũ adducitur in testem & pariter in vindicem vt tanquã iudex vindictã falsitatis sumat: vt disperea, si nõ ita sit quę quidẽ etiã forma iurãdi antiqua fuit vt 2. re. 3. Hoc faciat mihi dominus & hęc addat: & ꝙ vtrũque sit iuramentũ hinc patet: quoniã cùm Deus in testẽ adducitur, vt reuelator veritatis. Hanc verò reuelare potest aut simpliciter internè aut exterius cũ puniendo, qui mentitur. Quare & hoc quoq; est iuramentũ Et ad hoc reducitur quãdo imploratur vt præmiator veritatis. Vt si dicas, sic me Deus adiuuet sic vitã meam seruet &c. Nam hic subintelligitur pars aduersa. Alioqui Deus me perdat &c. Ad horũ pleniorẽ intelligentiã colligendũ imprimis nobis est, quibus modis cõtingat iuratio vbi primũ assertũ sit. Nulla dictio simplex seu affirmatio sit seu negatio, quæ præ se non fert testimonij aut execrationis imaginẽ, est iuramentũ. Simplicissima verò omnium est illa Matth. 5. nobis admonita, est est, Non nõ Quod est dicere ad id quod est, respõdere affirmãdo, est, & ad id quod nõ est, negãdo. Vide quã cãdidas quàque sinceras Christus voluit nostras esse assertiones Duabus enim minimis syllabis admonuit esse explicandas. His enim verbis omnia expressit. Interrogas fecerimne, aut dixerim? respõdendum mihi, feci, aut, nõ feci, dixi aut nõ dixi. Immo & verba excusare possumus dicẽdo, sic, aut nõ: Simplex etiã assertio cẽsetur si aduerbiũ aliquod aut nomẽ adiũgatur, quod nihil assertionis aut negationis mutat: vt si dicas, verè, in veritate, certè, profectò, sanè, & id genus reliqua nullũ resultat iuramentũ. Itẽ si dicas, in fide mea, aut in fide ingenui viri, aut in bona fide nihil iuras: quia nõ affers fidẽ in testẽ. Sed sensus est, te secundũ fidem loqui, quę in dictis & cõuentis seruãda est. Secus si dicas: per fidẽ Dei aut Christi. Nam tunc iuras per sacrũ: sicut per euãgeliũ: quãuis forsan, si diceres, In fide boni Christiani aut religiosi nõ esset iuramentũ, sed sensus esset, te id pronũtiare secundũ fidẽ humanã quã bonus Christianus seruare debet. Sunt autem verba nõ bene sonantia maximè in viris religiosis. Quãdo verò adhibetur, per, vt si dicas per meã fidem, videtur inde species cõflari iuramenti: sicut per meam animã, aut per meam vitã.

Idem

Cicero. Aristote. Iusiurandi etymologia. Secunda conclusio. Tertia cõclusio. Reddes altissimo iuramenta tua. Quarta cõclusio. Quibus modis contingit iurare. Vere in veritate &c.

Idem discrimen apparet si dicas in mea conscientia, aut per meam conscientiam. Idem enim censetur in mea conscientia, ac si dicas id aio quod sentio: sed cum addis, per, videtur accusatiuus formam testis inducere ob idque viris timorati animi ab his omnibus abstinendum est. Et præsertim religiosis ab eo quòd aiunt per habitum. d. Francisci. aut d. Dominici. est enim iuramentum tum nobis indecorum tum & audientibus assonum. Per hæc autem de ceteris censendum. Secundò ad dignoscendas iuramentorum differentias notandum triplici ex capite variari. Primum ex parte obiecti diuiditur in assertorium (vt dictum est) sub quo intelligitur negatiuum & promissorium. Secundò ex parte illius per quem iuratur diuiditur in iuramentum per Deum & iuramentum per creaturas: quod, vt art. 5. latius patebit fieri potest vel blasphemè, vt iurare per Herculem, per Iouem aut per solem ea ratione, qua idololatræ qui creaturas pro Deo colūt: Vel catholicè sicuti per sanctos perque euangelia aliásve creaturas in Deum relatas. Atque hic modus iurandi per creaturas potest fieri aut per simplicem attestationem vt in exemplis modo positis aut per execrationem subdendo creaturam iudicio & vindictæ Dei, si aliter est. Quemadmodum Genes. 42. legitur patriarcham Ioseph iurasse per salutem Pharaonis. Et homines seu per proprias, seu per charorum simili schemate iurant. Sed de his art. 6. Tertiò denique variantur iuramenta per varias formas & exempla iurandi. Primum quippe, idemque vetustissimum iuramentorum exemplar fuit olim lege veteri celebratum, viuit Deus aut, viuit Dominus. Id quod Deus ipse docuit illam gentem, tum suo exemplo, tum etiam lege. Iurauit enim ipse Nu. 21. viuo ego, & ita præcepit Moysi renuntiare populo, viuo ego dicit Dominus. Deinde per Hieremiā ca. 4. Iurabis, viuit Deus. Fuit nanque hoc iusiurandi specimen tunc temporis ad abominandum abolendumque Ethnicorum iuramenta appositissimum. Iurabant quippe aut per elementa aut inanima saxa, aut per Iouem, & id genus homines vita defunctos. vnde Danielis vltimo. Nunquid est Bel Deus viuens? cùm tamen ille qui in testem ascitur, præsens esse debeat, idemque rei conscius, quæ iuratur. Idem ergo est, viuit dominus. ac si dicas, illum, in testem affero, qui non modo vitam viuit immortale, sed vbique adest: neque tantùm iurantis verba audit verum & intima cordis intuetur: qui ideo neque decipi potest, nec vult quenquam seducere. Ad hanc formam reducuntur dicere, Coram Deo loquor vt Paulus ad Galat. 1. & Deus scit. Quamuis istæ possunt accipi & denuntiatiue & inuocatiue. Et quidem priori modo non sunt iuramenta sed sensus est, Ego sic aut sic aio, sed tamen verba mea Dei scientiæ submitto. Ipse enim quid verū sit nouit. Quare in viris timorati animi vbi dolus abest, non est iuramentum. Si autem inuocatiue dicatur diuinam scientiam in testimonium inuocando, vt si dicas Deus scit quod non mentior iuramentum est. Sicut illud Pauli. Ecce coram Deo quia non mentior. Quocirca illud Petri, Ioannis 21. Tu scis domine, quia amo te, formam profectò habet iuramenti perinde ac Deus scit. Quamuis si tantum respōdisset Tu scis, sensus esset Tu scis an amem te: quod nō esset iuramentum, cùm autem asserendo dixit, Scis quia amo te, visus est Christum in testem protulisse. Secunda post hanc forma iurandi est, testor Deum, aut, testis mihi est Deus. Qua vsus est ad Roman. Paul. atque hæc expressius refert naturam iuramenti: est siquidem iurare (vt suprà dicebamus) Deum aut diuina in testes citare. Atque ad hanc formā reducitur illud ad Roman. 9. Veritatem dico in Christo Iesu & non mentior. Tertia forma fit expresso verbo iurandi vt iuro Deum, &, per Deum, vt Genes. 22. Per memetipsum iuraui aut sub tacito verbo, proferendo solam præpositionem, vt si dicas per Deum per sanctos, & per euangelia: sic & sic est. Quin verò absque vlla verborum prolatione, cùm quis rogatus ac iussus, manu crucem aut euangeliorum volumen attigit intendens annuensque iurare, re vera iurat. Sunt prætereà figuræ aliæ, & phrases, quas vulgus trutina iuramentorum æstimat: cùm sint multò peiore nomine dignæ. Vt voueo Deo dum fit per modum iurantis, est enim abusus votum pro iuramento vsurpare Deum pœniteat, aut Deo indoleat, non credo, discredo atque id genus alia, quæ diuersis nationibus diuersa sunt in vsu. Sunt enim non iuramenta tantùm sed apertæ blasphemiæ. De quibus quæst. 2. copiosius dicendum est. diuiduntur autem iuramenta vel ex parte caussæ in liberum & coactum illud quòd sponte fit hoc autem per vim. Item in iuramentum prudens & incautum illud, scilicet quod à prudentia proficiscitur hoc autem ex imprudentia vt si rem vel absque iustitia iuras vel absque iudicio. Item ex parte effectus vt in sincerum quòd in bonum fit & dolosum quòd fit ad decipiendum de quibus omnibus suis locis videbitur. Nunc tamen interim circa has diuisiones dubium facilè suboritur. Vtrum iuramenta assertorium, & promissorium sint eiusdem speciei. Apparet enim pars negatiua vera propterea quòd asserere & polliceri absque iuramento diuersæ figuræ sunt & speciei. Itemque dubium ratio offert de simplici & execratorio. Nam qui execratur, malum sibi iudicio Dei imprecatur. Ad vtrumque tamen breui responso eodemque bimembri fit satis. Respondetur namque si ratio iurandi per se in omnibus consideretur eiusdem esse omnia speciei: Deum enim in testem implorare siue in assertionibus siue in promissionibus fiat siue in execrationibus eadem est iurandi species quia idem est testis & testimonium. Differunt tamen accidentariè hoc est ratione materiei, quæ per se alio genere differunt: vt pollicitatio & assertio si enim animal per album diuidas & nigrum, licet per se duæ sunt differentiæ coloris sunt tamen genere animalis accidentariæ. Secundum dictum sit quòd quamuis simplex iuramentum, & quod fit execratorium eiusdem sint speciei, nihilominus aut virtus aut vitium iurandi alteri seu virtuti seu vitio imperat, sicuti vbi quis ob rupechiam furatur. Quare qui iuste execratorie iurat imperat virtuti maledictionis supra se & qui perperam iurat imperat eidem vitio. Est enim execrari horrori & abominationi rem habere: significat ergo qui per execrationem iurat adeò mendacium abomīnari, vt si mentiatur rem horrendam sibi optet accidere. Et ad hoc etiam reducitur, vt suprà dicebamus, imprecatio benedictionis. Sic me Deus adiuuet &c. quæ abusiuè dicitur execratio propterea quòd videtur illam à cōtrario sensu includere.

Triplici ex capite variantur iuramenta.

Gen. 42.

Viuit Dominus.

Testis est mihi Deus.

Blasphemiæ.

Responsio.

Secundum dictum.

Execrari.

ARTICVLVS II.

Vtrum iurare sit licitum.

HABITO quid sit iurare, subsequitur inquisitio vtrum sit licitum. Et respondet D. Thom. duabus conclusionibus. Prior est. Iuramentum secundum se est licitum & honestum. Id quod duplici ratione probat videlicet ex origine, vnde fit honestū quoniam iusiurandū ortum ex catholica fide habuit, qua homines credunt & profitentur Deum infallibilem omnium habere veritatem & prouisionem. Secundo ex fine vnde fit licitum quia inductum, vt ait ad Hebræos.6. Paul. est vt fine litib. imposito homines in pace & tranquillitate viuant. Secunda conclusio: Iuramentum ob malum vsum id est quia sine necessitate & cautela fit in malū cedit. Primum quia irreuerentia fit Deo ex leui caussa eum in testem adducere. Secundo quod ea iurandi cōsuetudine periculum peierandi creatur, ob id quòd homo facilè verbo delinquit. Vnde Ia.3. si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Ecclesi. 23. dicitur iurationi non assuescat os tuum multi enim casus in illa. Hic primum omnium notandus est sensus primæ conclusionis iuramentum secundum se est licitum & honestum. Videtur enim sibi pòst contradicere artic. 5. vbi admonet idcirco non esse appetendam iurationem quòd non numeratur inter ea quæ sunt per se appetenda. Atque adeo docet non esse per se virtutem sed ratione necessitatis. Responsio tamen est quòd secundum se, aliter hic quam illic vsurpat. Hic enim idem est iuramentum secundum se quòd consideratū vt abstrahitur ab vsu hoc vel illo. Illic autem idem est quòd consideratum seclusa necessitate. Sunt enim aliquæ virtutes quę per se seclusa alia necessitate habent speciem boni, vt charitas religio &c. Aliæ verò quę seclusa necessitate per se non essent virtutes. Vt pœnitentia, quæ nisi peccatum ingruisset, in orbem non esset virtus. Et tale est iuramentum, vt illic explicabitur. Secundò, meminisse oportet hæresim finisse, vt lib.3. distinct. 39. refert Bonauentura Manichæorum: quanuis Gui. Carmelita, non nisi Vualdensi. eam impingat nullatenus esse licitum iurare. Quippe quod à Christo Matth. 5. prorsum interdictum aiebat, est tamen manifestarius error. Cui quidem in primis reclamat testimonium Deut.6. quo Diuus Thom. priorem conclusioné affirmat Dominum Deum tuum, timebis, & per nomē eius iurabis. Nam etsi imaginé potius permissionis, præ se ferat quàm præceptionis, est nihilominus vera permissio tanquam rei licitæ, ac si dixisset: Non tibi simpliciter iurare iubeo, sed vbi eam necessitatem ratio attulerit, non per falsos deos, sed per me iurabis. Tametsi Hierony. super Matthæum cap.5. & refertur vigesimasecunda, quæstione prima, canon. considera. cui & Theophilactus astipulatur, permissionem illam non intelligat, vt fieret sine culpa, sed vt vsura permittitur & meretricium, tanquam minus malum. Ait quippe iurare per Deum concessum fuisse illi populo: non quod rectè hoc facerent, sed quod melius, putà minus malum esset per Deum, quàm per idola iurare. Hoc autem non planè intelligo. Nam iurare si cōsideretur sine veritate & iustitia & iudicio, nunquam fieri neque in illo populo potuit citra culpam, & ideo in hoc sensu nunquam fuit concessum: vbiuis autem illi comites adsunt licitum est iurare quapropter absque vllo dubio intelligitur permissio licita. Sed forsan sentit Hieronymus vana iuramenta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est liuioris illis fuisse pœnæ quam nobis, vt auerterentur ab idolatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quòd euangelica veritas non recipit iuramentum cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Non autem quod neget iuramentum quando legitimè fit, licitum esse. Ingenuè quippe illic ait quòd qui iurat aut veneratur, aut diligit eū per quem iurat. Est ergo catholica veritas iuramentum quandoque esse licitum, & contraria falsitas hæretica. Et probatur secundò præter allegatam auctoritatem exemplis ipsius Dei & Sanctorum. Iurauit enim Deus per semetipsum Abrahæ (vt habetur in Genesi) quod ex eius semine missurus esset super omnes gentes benedictionem. Veruntamen Deus non ea ratione iurat qua homines: nempe quod indigeat veritatem suam iuramento confirmare. Tam firma quippe est simplex eius assertio, quam iuratio: iurat enim per semetipsum. Sed vt concilio Toletano habetur quod vigesimasecunda quæstione quarta canon. immutabilis. refertur, iurare Dei est à se ipso ordinata nullatenus conuellere, sicuti pœnitere, eadem ordinata cùm voluerit immutare. Sic enim per Hieremiam dicit: Loquar aduersum gentem, vt erra dicem & destruam & disperdam. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam à malo quod cogitaui, vt facerem eis. Itaque quod Deus sine iuramento affirmat, nonnunquam ceu comminatorium immutat: quod verò iuramento asserit immutabile firmat. Et ideo mysterium filij sui tanquā immutabile iuramento firmauit Abrahæ. Vnde in psalm.109. è regione iuramento Dei eius opponitur pœnitentia. Iurauit enim, inquit, Dominus, & non pœnitebit eum: id est quia iurauit non pœnitebit. Tu es sacerdos in æternum. &c. Et ad Hebræ.6. Paul. Volens, inquit, Deus abundantius ostendere immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandū, vt per duas res immobiles (scilicet pollicitationem & iusiurandū) quibus impossibile est mentiri Deū fortissimum solatium habeamus. Quòd si quæras vtrum Deus possit iurare per alium à se. Paulus illic neganter respondet. Homines enim, inquit, per maiorem se iurant. Deus autem, quia maiorem se non habet, iurat per seipsum. Ratio verò cur per alium iurare nequit, est eadem ferme ratione qua Deus, iurat angelus, de quo Apoc.10. legitur iurasse per viuentem in secula seculorum. Non quod cælestis Angelus iuratoria firmitate indigeat, quoniam mentiri nequit: sed vt D. Thom. præsenti quæstio. arti.10. ait: Si ad ostendendum id quod affirmat ex infallibili fixaq; & immutabili Dei dispositione procedere, Præpositio per, designat auctoritaté in eo per quod iuratur quæ sit principiū cōfirmandi veritaté, veritas autem quam Deus profert, nō potest per aliud certius principiū stabiliri, potest tamen iurare in alio tanquā in illo cuius ministerio suā enūtiat veritaté. Vnde super illud Amos.4. Iurauit Dominus in sancto suo, ait gloss. In se ipso, vel in filio, vel in aliquo electo angelo, vel in homine. Et Hier. addit vel in omni

Secundum.

Duplex virtutū genus.

Hierony.

Cōtra Hieronym.

Iuramenta Dei & Sāctorum.

Gene.22.

Iurare Dei quid.

omni quod factũ est. Iurare autem hominis vt præfati sumus, est Deum in testem suæ dictionis afferre. Quòd & sanctis in vsu fuit. Adiurauit enim Abraham famulum suum, dum eum in Mesopotamiã légauit quæsitum vxorem filio suo. Et illo iureiurando, viuit Dominus vsi sunt crebrò Dauid & Salomon, & reliqui Patriarchæ. Nam (vt est apud Hieremiam) illud iurandi exemplum concessum erat tũc temporis. Atqui sub lege Euangelica Pau. variè quoque iurasse comperitur: vt ad Rom. Testis est mihi Deus. & ad Galat. Ecce coram Deo, quia non mentior: quanta tamen religione & veneratione quæstione sequenti adnotabitur. Hæsitabit autem forsan hic lector vtrum iusiurandum non solum permissio sit, verùm etiam nonnunquam affirmatum præceptum. Ad quod citra vllam controuersiã affirmanter respondetur. Hoc enim in primis patet ex vsu, habet enim ius quæcunque publica potestas, tam ciuilis quàm spiritualis iure & more exigendi à ciue, & à quocunque sibi subdito iuramentum ad detegenda coërcendaque mala, quæ siue in reipublicæ perniciẽ oboriuntur, siue in iniuriam proximi. Et qui tunc non iuraret contra præceptum ageret non solùm obedientiæ, verum & religionis, cuius generis, vt art. 4. patebit est iuramentum. Quin verò quandoque non requisitus tenetur vir bonus iusiurandum offerre: vel ad liberandum innocentem à morte, vel pro alio magno bono publico. Et tũc vsque adeo bonum est iurare, vt non iurare delictum sit: qua vtique ratione huiusmodi iuramenta dicũtur simpliciter necessaria, vtpote quæ sine culpa prætermitti non possunt. Atque illic præcipuè verum habet psalmus ille, Laudabuntur omnes qui iurant in eo, nimirum in Deo. Quòd si percunctando institeris quale, nam præceptum sit. Respondetur esse naturale & diuinum, perinde ac mandata Decalogi. Atque hoc est quod rationes D. Thomæ, planè demonstrant. Probat enim ratio prior, iuramẽtum ab honore honestum fieri, qui Deo à iurante defertur: dum illum per fidem Catholicam confitetur esse caput pernnemque fontem omnium veritatũ habereq; omniũ prouisionem. Id quòd à sancto Tho. non sine caussa appositum. Quanquã enim constaret Deum esse omnium scientem, nisi profiteremur curã habere nostri non esset idoneus, qui in testem à nobis adduceretur. Nam alioqui licet posset, fortasse nollet nobis asserta attestari nostra. Itaq; vt hanc rationem plenè perspicias: sicuti naturali lumine veritates omnes per sua cuiusque principia sapiens demonstrat (siquidem auctore Aristo. tunc vnamquãque rem scire arbitramur, cùm principia prima vsque ad elementa conoscimus) ita & eadem nos admonet naturalis ratio: sed præsertim catholica fides & religio, vt dubia omnia rerũ in humanis cõmercijs contingentium, quæ aliter definire nequeunt, per diuinum testimoniũ, quasi per primum supremumq; veritatis principiũ, & fontem omnino cõfirmemus. Atqui ex hoc capite, nempe quia iurare ex fide catholica nascitur, sub genere religionis hanc virtutem, ar. 4. collocabimus. Secunda item ratio palàm ostendit præceptũ esse naturale. Est nanque homo, animal suapte natura politicũ & ciuile: haud tamen humana respublica perdurare valeret nisi fides, quæ, vt auctor est. 1. de offi. Cicero. dictorũ est cõuentorumq; cõstantia & veritas firmum inter homines haberet fundamentum: quod profectò absque diuino testimonio stabiliri nequiret. Etenim si status humanæ innocentiæ perdurasset, nunquã concessum fuisset hominibus iurare. eo quòd nulla occurrisset tunc iurandi necessitas: sed simplici verbo præstarent sibi homines mutuo certam fidem. Ad hanc nos ergo sinceritatem reuocare satagens Christus, ait, Sit sermo vester est est, nõ non. At verò quoniam inter alias plagas, quas nobis versutus ille serpens impegit (qui vt habetur Ioan. 8.) mẽdax semper fuit & pater mendacij, hæc fuit vna insignis, quod auctoritas hominũ vsq; adeò fuit exinde sauciata & labefactata, vt nõ facilè homines digni sint, quibus adhibeatur fides, clamante Psalmista: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Atqui ab hac læsione alterũ subinde accepimus incredulitatis vulnus: nempe quòd cum difficultate quæ nos latent credimus. Ob hanc ergo necessitatẽ indulta nobis diuinitus est iurisiurandi facultas. Ex quo colligitur iuramentum non esse illarum virtutũ: vt paulò ante dicebamus, quæ per se absq; vlla necessitate sunt virtutes, sed earũ quas sola necessitas numero virtutum apponit. Indulsit enim Deus nobis hanc iurandi facultatem, ob suam in nos charitatẽ, nempe vt sine litibus imposito, in pace semper & tranquillitate viuamus. Id quod ad subsequentiũ intellectum plurimum conducit. Et ex hac parte est hoc naturale præceptum: nempe ob necessitatem cõfirmandæ inter homines fidei, supposita autem necessitate, tunc quòd non nisi per verũ Deum iuremus, aut per creaturas in ipsum relatas, non solùm naturale sed ius diuinũ positiuũ est. Atqui hic est sensus testimonij citati. Deu. 6. Quare testimonia diuina adducta, vt illud ad Hebræ. 6. Quòd iuramentũ est omnis controuersiæ finis ad confirmationem ius explicant naturale. Vnde iurisconsultus in capite tituli de iureiurando. ff. Maximum inquit remediũ expediendarum litiũ in vsum venit iurisiurandi religio. Et lib. offi. Cicero. Nullum ait vinculũ ad stringendam fidem iureiurando maiores nostri arctius esse voluerunt. Ac demum Philoso. 1. cap. 3. Res, inquit, honorabilissima est iuramentũ, cuius ideo venerationem nunquàm antiqui tribuerũt, nisi illis quos pro Deis colebant. Sed rogas nunquid tunc solum licitũ est iurare, quando simpliciter necessariũ, puta in præcepto. Respõdetur, non tunc solùm, verũ quando fuerit vtile, tunc etiam est licitum. Duo nanque illud faciunt legitimum, scilicet & iusta necessitas & pia vtilitas.

OFFERT tamen nobis non infimam ambigendi rationem, locus ille euangelicus Christi, Matth. 5. Ego autem dico vobis non iurare omnino. Vnde diuus Thom. primùm extruit. Nam cum relata Iudæorum seu licentia, seu facultate adiecerit. Ego autem dico, visus est omnem nobis occlusisse iurandi locum. Quòd ideo interpretatus Iacobus Apost. Ante omnia, inquit, fratres mei, nolite iurare. Nõ ergo solùm non est præceptum, immo nec videtur permissum. Diuus Hiero. super eundẽ locum facilè se extricat, dicens, non prohibuisse illic Christum iurare per Deũ, sed tantùm per creaturas blasphemè, ponendo in illis finem, vti idololatræ faciebant. Atque in eandẽ sententiam subscripsit Innocen. extra de iureiuran. canon. Et si Christus. Quam quidem hic D. Thom. deserit, Augustinum sequutus aliter sentientem. Et re vera euangelium ipsum præter Augustini auctoritatẽ planè demonstrat: deterruisse nos Christum ab omni iuramento, siue per creaturas, siue per Deum. Id quòd hoc pacto cõuincitur. Non

tantum

Gene. 24.
Hierem. 4.
Iurare nõnunquã est præceptũ.
Præceptũ iurandi naturale et diuinum.
Naturalis fides.
Ioann. 8.
Psalm. 15.
Hebræ. 6.
ff. De iureiurando.
Primum argumentum.
Hieronym.
Extra de iureiuran. canone. Et si Christus.
Contra Hieronym.

tantùm nos hoc loco iurare cohibuit per creaturas, vt idololatræ iurabant,sed re vera immodicè per illas iurare,etiam vt ille populus citra idololatriæ labem in more habebat. Nam cùm vetustas illas san ctásque leges citasset. Non periurabis & Reddes altissimo iuramenta tua,adiecit. Ego autem dico vobis non iurare omnino,nec per cælum.&c. Palàm constat non tantùm vetuisse nos per creaturas idololatrico more iurare, sed illo quoque pacto quo referuntur in Deũ, tunc enim redduntur iuramenta Deo. Si autem reprehendit iurare catholice per creaturas,quod subinde intelligendum est,quando fit sine necessitate arctius increpare voluit iuramenta per Deum. Nam quibus casibus fas est iurare per Deum , simul & per creaturas orthodoxè iurare licet : & quibus non est licitum iurare per creaturas, maius nefas est iurare per Deum. Licebat nanq; illi populo, sicut nobis iurare per creaturas. Qua vtrique ratione Christus, Matth.23. Pharisæos insimulabat, quòd docerent plebem, iurare per templũ aut per altare non esse iuramentum,sed iurare per aurum templi, aut per oblationẽ, propterea quod periuros imposita pœna auri & oblationis castigabãt. Accedit in cõfirmationem sententiæ huius

Confirmatio. creaturarum differentia,quibus rem Christus explicuit. Deus quippe vti sacrorũ sapientes docent, tribus modis in rebus existit:qua certè ratione per creaturas iurare licet. Existit inquam in illis per essentiã, præsentiam,& potentiam. Vnde quo explicaret modum primum meminit cæli & terræ. Cælum nanq; sedes thronusque Dei, idcirco censetur, quòd illic existimatur potissimùm residere, vbi conspicitur: terra verò eò nuncupatur scabellũ pedum eius , quod hæc omnia inferiora,veluti vestigia sunt ipsius. Et quia cælum , vt habetur Esaiæ. 23. & terram implet , per periphrasim depingitur quasi homo, qui cælo sederet,& terram pedibus contingeret. Ciuitas autem Hierusalem,loca omnia sacra designat, vbi Deus colitur,illic enim præcipuè existimatur esse per præsentiam,vbi orantes eum illo colloquimur,sed nominatione capitis vniuersa complexus est, quæ eius nutui & potentiæ subduntur. Et ideo in caussam quòd nefas est iurare per caput, subnexuit, quòd naturam capitis mutare nõ possumus de albo in nigrum(& si arte possimus capillos defecare(quoniam tota natura opificium est Dei. Constat ergo illic à Christo nos quadamtenus esse iuratione per creaturas interdictos, quatenus in ipsis Deus existit: nempe sine iustitia,veritate & iudicio. Ex quo fit planè consequens,vt iam suprà illatum est,& iurationem per Deum vrgentiore nobis ratione interdixisse,vtpote quę quando fit absque necessitate & vtilitate peior est. Subticuit illud tamen , quoniam à minori ad maius euidens erat argumentum.

Iacob.5. Quapropter Iacobus documentum Christi explicatiùs referens,ait c.5. Ante omnia fratres charissimi, nolite iurare, neque per cælum,neque per terram,neque aliud quodcunque iuramentum: hoc est,neque per Deum, neque per aliam creaturam . At protinus hinc argumentum robustius exurgit. Si

Egregium argumẽtũ. Christus nos illis modis iurandi per Deum & creaturas interdixit , qui antiquo populo liciti erant,in nullo ergo casu reliquam vllam nobis fecit facultatem iurandi. Id quod concessu esset absurdissimum, cùm auctor ipse naturæ ius tum necessarium naturale, non sit credendus abrogasse. Respondet ergo in lib. de mendacio. Augustin. cap.15. quod cum Pau. post mandatum Domini non semel iurauerit, ipsę nobis mandati sensum aperuit. Vnde quòd dictum est, non iurare omnino , subintelligendum est, absque vrgente necessitate. Ne scilicet iurando, ad facilitatem iurandi veniatur,& ex facilitate, ad cõsuetudinem, atque ita ex consuetudine ad periurium decidatur. Et infra: Intelligendum est , inquit, illud quod positum est, omnino, vt quantum in te est , non affectes , non ames, non quasi pro bono

Argumentum contra expositionẽ August. cum aliqua delectatione appetas iusiurandum. Hæc ille. Hoc tamen si verum fari licet, non plenè rei satisfacere videtur. Id enim totum quod Augustinus ait nobis esse prohibitum, pariter erat & illi populo interdictum. Quoniam non modò iurare sine vrgente necessitate, verùm & consuetudo & appetentia iurandi iure naturæ prohibita est: ius autem naturæ non solùm Hebræos , verùm & vniuersos mortales semper obligauit : Christus verò aliquid nobis singulare inhibere visus est, quandoquidem

Resolutio responsionis. nos cum illis conferendo dixit: Audistis quia dictum est antiquis, ego autem dico vobis. Resolutio ergo responsionis (si verum conijcimus) est, quòd etsi legislator noster nihil prorsus , nobis vetuerit quòd antiquis non erat vetitum: explicuit tamen aliquid, quod illis non erat vsque adeo apertum, ac deinde docuit,id quod illis erat turpe, nobis ratione status esse turpius. Ad cuius intellectum notandum, vtranque partem esse præceptum naturale, scilicet & iurare quando ratio id admonet, & neutiquàm iurare quando necessitas neque vtilitas adest. Idem enim est iurare non omnino, ac si dicas, non

Dubitatio. occidere,non furari,&c. Sed rogas cur non adiecit,nisi in necessitate aut cum vtilitate. Respondetur: Vt in expositione Decalogi lib. 2. respondimus id non fuisse opus: quoniam præceptum naturale sub quantumcunque vniuersalibus verbis proponatur nullatenus includit casus quos natura ipsa non cõprehendit. Quòd enim iudex malefactores,aut suum quisque aggressorem occidat, non est exceptio illius præcepti, non occides:quoniam similes casus nunquam illic fuerunt inclusi. Eodem ergo pacto, nolite iurare omnino, casus necessitatis non includit. Quapropter perinde omnino antiquos, vt nos obligabat. At verò,vt ex verbis euangelij coniectari licet,populus ille vel Pharisæorum seductione vel vel ob suam cæcutiam non arbitrabatur iuramenta per aliquas creaturas , vt per templa & altare esse iuramenta: q̃ Christus(vt modò dicebamus)Matth.23.declarauit. Et ideo forsan neque putabant licet, falsum dicerent esse periuros: & ideo ait Christus nolite iurare omnino. Vbi aduerbium omnino non excludit omnes casus:(quandoquidem multi necessitatem iurãdi afferũt) sed modos omnes & figuras iurandi,vbi non adest necessitas,scilicet neque per cælum neque per terram,&c. quæ ipsi non pro iuramentis ducebant. Itaque sicuti in præcedentibus monitis. Audistis quia dictum est antiquis,non occides: Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio: non adiecit illud quasi antiquitus esset licitum,sed id quod ignorabant explicuit, sic vbi dixit: Nolite iurare omnino,neque per cælum.&c. Nil vetuit quòd vetitum non erat,sed explicuit iuramenta per creaturas verè esse iuramenta: Ob idque esse illicita quando sunt vana. Diuus Bonauentura libro tertio, distinctione trigesimanona, quæstione secunda, articulo primo, nescio quid hic distinctionis comminiscitur. Ait enim

Christum

Christum non dixisse: Omnino nolite iurare. Nam tunc omnes vniuersaliter exclusisset casus: sicuti qui ait omne animal non est homo, omnem hominem à ratione animali excludit, sed dixit Nolite iurare omnino. Vbi cùm omnino ponatur post negationem non facit sensum, nisi particularem, vt si dicas non omne animal est homo: quare non fuit sensus, vt nullo modo iuremus, sed quod nõ omnibus casibus iuremus. At verò non crediderim Christum huius dialecticæ meminisse, sed vniuersim dixisse ne iuraremus. Sub intellecta tamen, vt dictum est, restrictione iuris naturalis, scilicet vbi vel necessitas, vel pietas aliud exegerit. Super hæc autem forsan nos Christus admonitos hoc mandato curauit iuramentorum frequentiam, multò nobis esse turpiorem quàm illis. Christiani enim illa deberent lucis opera de se vbique præstare, vt ad conciliandam inter se fidem nullo indigerent iuramento. Debet enim, vt ait Christus iustitia nostra super illam Iudæorum abundare. Vnde super Matth. citatus suprà Hierony. Veritas, inquit, euangelica, iuramentũ non recipit: cùm omnis sermo viri fidelis, pro iureiurando sit. hæc Hierony. In cuius exemplum, etsi Deus antiquitus iurasse legatur, tamen magister noster Christus nunquam iurauit. Sed plurimum aiebat: Amen amen dico vobis. Sub quibus vtriq; verbis nulla delitescit iuramenti vis. Perinde enim est prorsus ac si dicas: verè verè: seu firmiter dico vobis: quemadmodum apud Lucam ipse illud exposuit. Secundum argumentũ Diui Thomę est. Nihil quod à malo est, videtur licitum, nam mala arbor fructus bonos facere nequit; sed iuramentum, ait Christus esse à malo. Sit enim, inquit, sermo vester est est, non non, quod autem amplius est, à malo est. Hæretici negantes vllo pacto fas esse iurare aiebant simplicem assertionem aut negationem, scilicet est est, non non, esse à bono Deo, id autem quod amplius est, nempe iuramentum esse à Deo malo. Duo enim principia Manichæi ponebant boni & mali idque aiebant id Christum significasse: glossema tamen hoc apertissimum hæreticum est Manichæorum. Legitimus autem sensus est Augustini in lib. de sermo. Domini in monte, quòd allegatur 22. quæstione. 1. cano. ita ergo, vbi ait iuramentum non esse malum: sed à malo nempe à mala causa, puta ex infirmitate & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Et per hæc verba exponitur aliud eius dictum super epistolam ad Galat. & citatur ibi canon. non est. Vbi ait quod iuramentum est à malo, non quidem iurantis, sed increduli iuramentum petentis. Haud enim docuisse putes, petere iuramentum esse semper malum culpæ, sed ait à malo petentis: scilicet à malo pœnæ, quam per originalem culpam contraximus: est enim iam nobis inde naturale malum incredulitas in rebus grauibus. Esset tamen peccatum de leuissimis iusiurandum postulare. *Nobis turpius iurare quàm antiquis.* *Hieronymi.* *Christ⁹ nõ iurauit.* *Secundum argumẽtũ D. Thomæ.* *Responsio Aug. 22. q. 1. cano. ita ergo.*

Tertium denique argumentum est, exquirere signum diuinæ prouidentiæ est tentare Deum. Secundum illud Deuteron. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum: qui autem iurat videtur eiusmodi signũ exquirere, ergo id perperam facit. Responsionis autem summa consistit in duobus. Primum, quòd tentare Deum non est quomodolibet signum eius exposcere, sed id absque necessitate & vtilitate facere. Quemadmodum ille qui de turre se præcipitem daret (quod Sathanas seruatori nostro suadebat) vt experiatur si manus illi Deus supponeret. Et veluti ille qui in duellum descendit cũ altero in testimonium veritatis. Potest enim aliter patere: & si est occulta, non debet illo modo probari. Qui autem iurat, pro necessitate & vtilitate facit. Secus si candens ferrum manu vellet palpare, quod iam inhibitum est. At quoniam statim solutio hæc redargui potest, quod saltem iuramentum res apparet frustranea. Quoniam nunquàm aut perquàm rarissimè Deus veritatem pandit, seu illum qui peierat prodendo, seu ei qui rectè iurat testimonium publicè ferendo. Respondet D. Thom. Quod etsi non id præsenti seculo faciat, nulli se propterea periculo iurans exponit: quandoquidem certum est in die iudicij testimonium laturum quando vt. 1. ad Corinth. 4. ait Pau. manifestabit absondita cordium. Videtur tamẽ animus huic solutioni ægerrimè acquiescere. Nam testimonia petuntur in iudicio, vt testes ilicò veritatem proferant: Si ergo Deus rem quam quis iurat non continuò attestatur, & quod in extremo iudicio futurum sit, homines latet, videtur religio iurandi superuacanea. Respondetur quòd fundamentum religionis iurandi non est quod Deus confestim, sicuti homines, sit testimonium laturus, sed fides & honor quem mortales illi, quem pro Deo colunt deferunt. Vnde illa existimatio orta est quòd nullus sit credendus, tum Deo illam irreuerentiam exhibere, tum etiam sibi illud periculum finalis iudicij creare, si falsum iurat. Pungit nihilominus scrupulus quòd saltem qui falsè aut vanè iurat Deum tentet, Quandoquidem testimonium Dei absque necessitate exquirit. Respondetur nec vanè iurantes tentare Deum: quoniam nil aliud faciunt quàm simpliciter inuocare testimonium diuinum nulli se exponentes periculo, sed suo arbitratui committendo: si voluerit testimonium patefacere. Qui autem se præcipitat aut duello certat, aut ardens ferrum tangit, propterea Deum tentat, quia exponit se manifestario periculo si Deus eum eripere renuerit. Adde quòd etiam scelestissimus homo qui nefandissima crimina multiplicatis iuramentis inique contegere persisteret, periculosè quoque exponere, vt Deus miraculo illum proderet. *Tertiũ argumẽtum D. Thom.* *Tentare Deum.* *Redargutio solutionis.* *Responsio.* *Scrupulus.*

ARTICVLVS III.

Vtrum congruè tres comites iuramenti assignentur.

QVONIAM iusiurandum (vt suprà dictum est) & articulo quinto, iterum repetetur, non est earum virtutum, quæ per se absque necessitate honestatem habent, consequens fit, vt certis comitibus & ornamentis antequã sit licitũ, sit vestiendũ. De quibus D. Thomas duabus cõclusionibus respõdet. Prior est. Tres sunt necessarij comites, quibus iuramentũ honestatur: nempe veritas, iustitia, & iudiciũ. Conclusio hæc nõ solùm ratione, sanctorũq; testimonio, sed oraculo item Sacræ scripturæ nititur. Ait enim Deus Hierem. 4. Iurabis, viuit Dominus in veritate, in iudicio & iusti- *Prior conclusio.*

& iustitia: quod exponens Hieronymus. Animaduertendũ inquit est, ꝙ iusiurandũ hæc habet comites, scilicet veritatem, iudiciũ & iustitiã. Probatur ratione. Quoniã per iuramentũ Deus qui summa veritas summaq; iustitia est, in testem adducitur, necessariũ ad eius reuerentiã est, vt id quod iuratur primũ sit verũ: mox iustũ & æquũ, sed tertiò præterea circũspectio iurãdi requirit, vt nõ leuiter, sed maturo iudicio, & discretione fiat. Exigitur ergo veritas iustitia & iudiciũ.

Posterior conclusio. Posterior cõclusio. Iuramentũ cui veritas nõ subest dicitur falsum & mendax: cui verò non subest iustitia, dicitur iniquum & illicitũ: sed quod leniter sine necessitate & iudicio fit dicitur temerariũ. Tametsi vbi iustitia deest, vel iudiciũ communi nomine dicitur incautũ. Vide ergo quãta sit iuramenti maiestas, quãtaq; sit religione perornãdum, antequã sit audendũ.

Tres gradus periurij. Addit quippe illic Hieron. quod si tria ista defuerint, nequaquàm erit iuramentũ, sed periuriũ: Et intelligit. nõ solùm periuriũ, vbi tria simul defuerint, sed etiã vbicunq; eorum quodpiã absuerit. Tametsi diuersa ratione & gradu: vt quæstione subsequenti patebit. Quo fit vt si hæc illegitima iuramenta ad normã violatæ prohibitionis accõmodentur, quæ est ne nomen Dei assumamus in vanũ, diuersa in illis cõperietur vanitatis ratio.

Iuramentũ vanum. Vanũ quippe est, ꝙ fit frustra: puta quod fine suo caret. Diuersimode ergo hæc vana sunt. Nam vbi nõ est veritas, iuramentũ sua euacuatur substãtia & medulla, perinde atq; auelana sine nucleo. Vbi autem aliquid iuratur iniquũ, vt hominem occidere: iuramentũ fit secũdo gradu vanũ: quia è regione aduersatur scopo & fini, nempe iustitiæ ad cuius custodiã concessa nobis est iurãdi facultas sicut vana est oratio qua irritatur Deus. Iuramentũ autem temerariũ, & vanũ caret caussa iurandi, nẽpe necessitate: sicut vana fuisset pœnitẽtia, vbi nullũ præfuisset peccatum.

Veritas. Requiritur igitur veritas primũ omnium in iuramento, in assertorio quidem, vt id quod asseritur, verũ omnino sit: atq; id quod negatur, sit vtique falsum: in promissorio verò, vt id quod promittitur, si licitũ modò fuerit, tempore & loco impleatur.

Iustitia. De secundo autem comite nempe de iustitia dubiũ nonnullũ existit, an in solo promissorio locũ habeat. Enimuerò si ad rem tantùm quæ iuratur sit iustitia referẽda, illi soli cõpetit, vt scilicet quod promittimus iustũ sit:

Caietanus. In assertorio verò ait hic Caiet. ineptũ esse assignare iustitiam quantũ ad rem iuratã. Possum enim ego asserere sub iuramento me aut illum, scelera quæ iniusta sunt opera patrasse. Immo quãuis asserã iurando id quod nõ est malũ, vt me esse pransum iuro quidem rem veram, sed tamen ineptè dicitur iusta, sicuti si iurem falsum: nõ ideo iurare videor rem iniustam: si autem iustitia referatur ad caussam, vt nemo iuret, nisi iusta de caussa: etiã cõpetit assertorio: sed tamen non ita apparet proprium propterea quod iustitia, hoc pacto generaliter & cõmuniter dicta alios includeret comites, scilicet & verè discretè iurare. Quapropter maluit Caiet. hunc comitem soli promissorio congruere. At verò forsan rectiùs & assertorio quoque censeatur propriè conuenire. Nam iustitia propriè nõ solùm ad rem iuratam spectat, verùm & ad iurandi caussam, vt in solutione secundi ait S. Tho. iuxta illud Deuteron. 16. Iuste quod iustum est persequeris. Vnde si ego crimina ciuis omnino occulta sub iuramento asserens detego, certè iuramentum est iniustum, sicut si iurarem me facturum rem iniustam. At si iure & more requisitus illa reuelo, iustum fit meum iuramentum.

Iudicium. Tertius demum comes iuramenti, est iudiciũ: hoc est discretionis prudentia. Nam etsi cum veritate iustitiam coniũgas, tamen absque iudicio comite, iurare non decet. Primum scilicet vt iusta illa veritas quæ iuramento firmanda est, nequeat, vt artic. 3. dicebamus, alia via cõprobari. Quocirca speculatiua dubia, nequaquam licet iuramento confirmare: sed sunt, vel rationibus, vel auctoritatibus, vel coniecturis tractanda. Quam ob rem seu Philosophus esset, seu Theologus, seu Iurisconsultus, qui locis & argumentis suæ facultatis destitutus, dubia iuraret temeritatis culpam incurreret. Pari modo qui patentissimas veritates iure adstrueret, vt quod pluit, vel frigus riget, aut sol adurit. Mox iuramenti discretio expostulat, vt non, nisi grauissima perurgente necessitate, adhibeatur, videlicet ob aliquem pium finem, tuendæ charitati & paci necessariũ. Diuina enim maiestas non debet qualibet de caussa in testem asciscí. Tertiò requiritur iurandi prudentia, vt circũspectè, & cum debitis fiat circunstantijs: nempe in iudicio, & præuia consultatione, maturoque veritatis examine. Hæc autem quæstione sequenti de periurio fusius ac pressius sigillatim examinanda pertractandaque nobis sunt per suos cuiusque gradus & numeros: ob idque satis hic fuerit, ea perstrictim proposuisse.

Primum argumentum. ARGVMENTVM primum D. Thomæ prædicta comitũ nomina exponũtur. Cùm enim distincta res sint, nulla in aliam includitur, quare veritas hic nõ accipitur vt est pars iustitiæ, qua scilicet homo fidẽ promissorũ seruat, alioqui nomine iustitiæ cõprehenderetur, sed latiùs, vt est omnis orationis cõditio, vt id quod mente tenes, ore proferas. Eademque de caussa, neque iudicium sumitur pro eiusdem iustitiæ exequutione, sed pro discretione & prudentia.

Secundum argumẽtũ. In secundo argumento declarat quemadmodum deuotio & fides, & cætera quæ ad rectè iurandũ concurrunt nomine iudicij cõprehenduntur: Reliqua verò duo nempe veritas & iustitia ad rem iuratam pertinent. Tametsi vt proximè à nobis adnotatum est, iustitia ad caussam etiam iurandi transferatur: ne scilicet iniquè veritatem asseras.

Tertiũ argumẽtum. In tertio deniq; id maximè annotandum quod licet isti comites, cuicunque virtutis officio cõpetant, tamen ob ingens periculum, quod iuranti imminet, tam ob diuinã maiestatem cuius nomen non est temere inuocandũ. quam ob linguæ humanæ lubricitatem ad iuramenti dignitatem potissimè requiruntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum iuramentum sit actus religionis siue latriæ.

Conclusio Articuli. POSTQVAM iuramentũ constitutum est esse actũ virtutis, nẽpe licitum & honestũ si suis comitibus exornetur, subsequitur, vt videamus cuius sit generis virtutis. Respondetur vnica conclusione affirmatiua. Manifestũ est ꝙ iuramentũ est actus religionis seu latriæ, quod idem est, puta cultus qui soli Deo debetur. Probatur ex verbis suprà citatis Deuteron. 6.

Domi-

Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus consistit: scilicet timor reuerentialis quantum ad intimum actum, qui soli Deo debetur: seruitus religionis, quantum ad extera opera, quæ quidem ad primum præceptú primæ tabulæ attinent. Atque honor diuini nominis ad secundum attinens præceptú iurandi. Rationem autem colligit Diuus Thom. ex origine iuramenti, quam ar. 2. declarauimus. Qui enim iurat, diuinum testimonium ad sua dicta confirmanda inuocat: nihil autem nisi per id quod certius est & potius confirmatur. Nam propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Iuratio ergo per Deum, professio fidei est, qua Deus recognoscitur omnium conditor & prouisor: atque adeo est actus religionis, quo Deum reueremur. Atqui hoc est quod ait Paul. ad Hebræ. 6. Homines per maiorem se iurant. Et super Matthæum Hieronym cap. 5. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit Deum, per quem iurat. Obseruandú ergo hic est, quod quemadmodum contemplatio quæ consistit in mente, & oratio vocalis, & sacrificium quod fit in opere, sunt religionis cultus, sic & iuratio. Ná sicut per precationes inuocatur Deus vt auxiliator: sic per iusiurádum inuocatur vt testis: atque adeò eadem est vtrobique religio, eiusdemque fidei professio: nempe quod omnia scit & potest. Quocirca distinguendum est de iusiurando vbi est legitima virtus, & de periurio, aut leui iuramento. Nam legitima iuratio est religionis cultus: vana verò, est religionis contaminatio. Ex quo fit rursus vtrunque præceptum: scilicet ne iures vana per eú, & quod in necessitate iurandum sit, ad eandem primam tabulam pertinere, secundumque ad primum reduci. Sed ais, Cur vtrunque non fuit expressum, sed tantùm negatiuum? Responsio est, si rem bene conijcio, obseruanda, quod cùm iusiurandum non sit per se virtus quemadmodum cultus Dei, & festorú sanctificatio, sed solùm ob necessitatem concessum, natura ipsa rerum exegit, vt duo præcepta, scilicet cultus & sanctificationis festorum essent affirmatiua, quasi res illæ per se essent optandæ. Tertium verò negatiuum, scilicet ne vana essent iuramenta nostra: hæc enim negatio simpliciter est necessaria: affirmatio verò iurandi non item: immo si omnes homines essent innocétes, nil aliud oporteret, quàm dicere, vt nos Christus commonuit, est, non. Et ideo neque opus fuit illam exprimere, sed iuri naturæ relinquere, quæ necessitatis casus exponeret. In hoc autem quod ait, Ne iures vana per eum, includitur quod vbi fuerit necessarium iures solidè & legitimè per eum. Quapropter omni iure naturali, scilicet ciuili & diuino iusiurandum, vt religionis cultus habetur. Nouit enim id naturaliter Aristoteles, qui primo Metaphysi. capitulo tertio ait: Res honorabilissima est iuramentum: cuius ideo venerationem nunquam antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro deis colebant. Et iure ciuili in titulo Digestorum, de iureiurando, vt suprà citatum est, officium iurandi religio nuncupatur. Et Imperator. C. de iureiurando. Iurandi inquit, contépta religio satis Deum habet vltorem. Ex quo sequitur, quòd soli Deo iurandi cultus est exhibendus. Iuxta diuinum vtriusque testamenti mandatum: Reddes altissimo iuramenta tua. Qua vtique de caussa conquestum legimus in Hieremia, Deum de filijs Israël, quòd cum dereliquissent, iurassentque in his qui non erant dij.

Distinctio notanda.

Optima dubitatio.

Omni iure iusiurádum religio censetur.

Hiere. 5.

PRIMVM argumentum extruit Diuus Thomas ex diuersitate materia: videlicet quod cum actus latriæ sit circa sacra: iusiurandum verò, vt ait Paulus, circa humanas controuersias, apparet iusiurádum non esse latriam. Responsio autem est, quod etsi materia super quá fertur iuramentum, sit humana necessitas, nihilominus forma quæ est diuinum testimonium, est actus religionis. Secundum informat ex ipsa actus substantia, scilicet quod per latriam semper Deo aliquid offertur: per iuramentum verò non videtur quidpiam illi offerri. Et respondet quòd refertur illi honor: iuxta illud, Reddes altissimo iuramenta tua. Tertium denique colligitur ex diuersitate finis: nempe quod finis est Deo reuerentiam exhibere: finis autem iuramenti non est, nisi verum aliquid humanum cófirmare: non ergo iuramentum est latria. In responsione verò cócedit quidem finem proximum iuramenti esse hominem de aliqua recertioré reddere. At quoniam omnia quæ facimus iuxta verbum Pauli debeamus in gloriam Dei facere, nil obstat quo minus ipsa vtilitas proximi in gloriam Dei per diuiná attestationem cedat.

Argumẽta D. Thomæ.

ARTICVLVS V.

Vtrum iuramentum sit per se appetendum, & tanquam res vtilis frequentandum.

CVM iuramentum inter actus virtutis, nec vero vnius cuiuslibet, sed religionis quæ heroica est fuerit proximè constitutum, ratio inde videtur statim colligere, quòd sit per se appetendum: & ideo id meritò in quæstionem profertur. Ad quam vtique Diuus Tho. vnica conclusione eademque negatiua respondet, scilicet non esse per se appetédum. Id quod primò authoritate illa Ecclesia. 23 probat: Vir multú iurans replebitur iniquitate. Cui Augustinus lib. contra mendacium subscribens ait, quòd præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc positú est, vt quantú in te est non affectes: vt quasi pro bono, cum aliqua delectatione appetas iusiurandú. Rationem verò ex his quæ dicta sunt colligit. Id enim quod non per se, sed ob finis cuiuspiam necessitatem bonum est, nó inter ea numeratur, quæ per se sunt appetenda. Medicina enim, nemo appetit, nisi quatenus salutis necessitas cogit: iuramentum autem vt suprà meminimus, non vtique per se bonum est, vt charitas, sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit: non ergo est per se appetendú. Immo qui eò extra terminos necessitatis vtitur violator est religionis. Vnde Augustinus in libro de sermo. Domini in monte. Qui intelligit, inquit, nó in bonis, id est per se appetédis: sed in necessarijs iurationem habendá refrenat se quantum potest, vt non ea vtatur, nisi necessitas cogat. Nihil præsenti loco prǽter ea quæ superius explicita sunt, restat, quod insuper annotemus, sed meminisse opus est, quòd sicuti bonum diuiditur in vtile, & per se honestum, sic & virtus. Per se honestæ virtutes sunt, quæ se habent, vt fines per

Conclusio articuli.

August.

Duo virtutú genera

fines per se appetendi: sicuti salus & vita. Atque huius generis sunt charitas, fides, iustitia. &c. Aliæ sunt quæ tantùm sunt bonæ tanquam media ad finem. Sicuti Reubarbarum & reliquæ medicinæ, quæ per se non habent aliam bonitatem, nisi quatenus solutis necessitas poscit. Et talis est inter virtutes pœnitentia, quæ non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata, eiusdemque ordinis est suo modo & iusiurandum. Nam quamuis sit ob id honestum quod à fide catholica proficiscitur, nunquam tamen fuisset licitum, nisi ob necessitatem. Vnde vt suprà dicebamus, virtutes prioris generis fuissent in statu innocentiæ: posterioris verò nequaquam, vt pœnitentia & iuramentum. Cùm enim illic simpliciter sibi homines mutuam præstarent fidem, nullatenus potuisset fieri iuramentum quod non esset vanum, atque adeò peccatum saltem veniale, quod illi vtique statui repugnabat. Sed ob illud incredulitatis vulnus, quod dicebamus genus nostrum de peccato contraxisse iure naturæ corruptæ concessa nobis diuinitus est iurandi facultas. Hoc ergo iacitur fundamentum primum absterrendi homines à pestifera iurandi consuetudine: in quo ceu in speculo blasphemi illi contemplari se debent mendaciter dicentes, quod qui bene iurat bene credit. Assertio enim hæc si sanè exponatur catholica est: vt quæ olim contra idololatras vsurpabatur. Nam bene iurare est casu necessitatis, non per falsos, sed per verum Deum iurare. Blaspheme autem peruertitur, vt bene iurare pro eo accipiatur, quod est multum iurare: contra quam Ecclesiasticus admonuit, dicens: Qui multum iurat, replebitur iniquitate. immo verò, si iuramentum solum ob necessitatem fit licitum, consequens fit: vt quemadmodum qui Reubarbarum aut aliud quodlibet venenosum medicamen vltra necessarios salutis limites frequentaret, facilè se perimeret, ita prorsus qui iuramentis, nisi vrgente necessitate assuescit animam suam enecat. Concessit nobis Deus victum & potum ob necessitatem viuendi: voracitas ergo vltra illum finem, gula est. Concessit & legitimum concubitum prolis gratia: illegitima ergo congressio, luxuria est. Fecit similiter & nobis iurandi facultatem, vbi ratio necessitatem offerret: aliter ergo iurare abusus est clementiæ suæ, & bonitatis & maiestatis. Sed perinde est ad iuramentum accedendũ veluti ad rem sacratissimam tractandam. De hoc autem quæst. 2. pressius & copiosius.

Iuramenti vsum nenti quam in statu innocētiæ fuisse. *Qui bene iurat. &c.* *Exempla.*

PRIMVM argumentum est huiusmodi. Quemadmodum votum ita & iuramentum actus est latriæ: sed votum per se appetendum est, quoniam quod per votum fit, laudabilius est, quàm quod fit sine voto: pari ergo ratione absque alia necessitate assertis nostris iuramentum apponendum est, vt fiat actus latriæ ac subinde pretiosior. Responsio verò in discrimine voti à iuramento consistit. Nam per votum id quod vouemus in Dei reuerentiam ordinamus, vt si voueo ieiunium aut peregrinationem, materiam ipsam voti refero ordinoque in Dei reuerentiam: ob idque vouere per se est appetendum, tanquam actus qui per se est religionis. Qui autem iurat è conuerso reuerentiam diuini nominis assumit ad confirmationem veritatis: quam propter id quod iuratur, videlicet, me non esse furatum, non fit eo ipso actus religionis, sicuti in voto fit mea peregrinatio: quia actus morales sumunt species ex fine. Et ideo iuramentum non est per se appetendum vt votum: quia non est religio, nisi supposita necessitate manifestandæ veritatis. Eodem pacto respondet ad secundum sumptum ex verbis Hieronymi suprà citatis. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat: venerari autem & diligere Deum est appetendum tanquam per se bonum: ergo & iuramentum. Respondet inquam eodem modo negando consequentiam: quoniam licet qui iurat veneretur diligatque Deum, non tamen in hunc finem ordinat iuramentum, sed in necessitatem manifestandæ veritatis: Quocirca non est nisi ob talem necessitatem, optandum. Circa has solutiones intricat hic Caietanus nescio quam metaphysicam, forsan non tam necessariam vtrum iuramentum sit finis manifestationis veritatis, an è conuerso manifestatio sit finis iuramenti. Nam profectò res est: & secundum Sanctum Thomam & in se ipsa patentissima. Forma enim iuramenti est Deum in testem adducere: & hoc non tam propriè dicitur referri in reuerentiam Dei, quàm esse ipsissimam reuerentiæ exhibitionem, nam est testimonium fidei qua Deum confitemur supremum rerum testem: vtilitas autem & effectus eiusdem attestationis est manifestatio veritatis, vt in solutione tertij superioris articuli asseruit Diuus Thomas. Neque verò est quomodocunque vtilitas & effectus, sicuti inuentio thesauri ad quam vineæ fossio non referebatur, sed est vtilitas & effectus per se iuramento intentus. Itaque absque eius necessitate non esset licitum, ac subinde neque actus religionis. Neutiquam ergo formidandum est asserere manifestationem veritatis humanæ esse finem iuramenti: iuramentum autem medium respectu illius, vt in præsentiarum vtraque solutione ait Sanctus Thomas. Quare vbi ait Apostolus finis omnis controuersiæ est iuramentum: finis illic pro effectu vsurpat ad quem iuramentum ordinatur, qui est finire controuersias. Quod si cui absurdum appareat id quod præstantius est in id referri quod inferius est, intelligat nihil absurditatis habere: quando inferius vicissim in superius refertur. Mortuus enim Deus est ob nostram salutem: eo quod eadem salus in gloriam refertur. Et hoc est quod in solutione tertij superioris articuli explicuit Sanctus Thomas: nempe Deum vna operari, & propter suam gloriam: & propter nostram vtilitatem. Itaque vita nostra est proximus finis cur segetes creat, sed vita eadem in eius gloriam refunditur. Quapropter non solùm manifestatio veritatis est iurisiurandi finis: ob id quòd iurans in ipsam illud refert, verùm quod Deus illud ad illam proximè ordinauit licet rursus manifestatio ipsa in eius gloriam redundet. Idem est in oratione deprecatoria, oratio inquam quæ contemplatio duntaxat est, & laudatio Dei per se est appetenda: sed quando in extrema necessitate Deum deprecamur qui nos inde eripiat, actus ille religionis refertur ad salutem humanam. Sed tamen magis id in iuramento verum habet quo seclusa necessitate humana non esset religio, sicuti est oratio. Quod si aduersum nos responsum resurgas. Forma non est propter materiam, sed è conuerso materia propter formam: id autem quod iuratur materia est iuramenti, iuratio verò forma iuramentum, ergo est finis. Respondetur aliud esse id quod iuratur, aliud verò manifestatio veritatis eius. Id enim quod iuratur, vt occidisse vel non occidisse, est quodammodo materia in quam iuramen-

Argumēta D. Thomæ. *Responsio.* *Secundum argumētū.* *Caietani quæstio.* *Manifestatio veritatis est iuramenti finis.* *Solutio scrupuli.* *Idē de iuramento, quod de oratione.* *Responsio.*

iuramentum fertur: quare iuramentum non est propter illud: quoniam effectus iuramenti non est occidisse, vel non occidisse, sed manifestatio veritatis illius, quæ subinde finis eius est. Tertium denique argumentum est valde notandum, quod est huiusmodi. Quod sum quisque veritatem confirmet bonum per se est: hoc autem fit per iuramentum: ergo est per se appetendum. Responsio verò est, quod quamuis certam, firmamque faceret veritatem sit per se bonum: non tamen illud per iuramentum absque necessitate facere. Et est pulchrum exemplum in medicina. Procurare namque salutem, bonum per se est: illud verò per virtuosissimum ac subinde violentum pharmacum intentare, nisi vbi grauissima est necessitas periculosum est. Ob idque quantò iuramentum venerabilius est, tanto periculosius, nisi vrgente necessitate exhibetur. Id quod testimonio Ecclesiast. 23. confirmat, Vbi de viro multùm iurante loquens, tribus membris gradationis, ait, Quod si frustrauerit fratrem, &c. Quem locum variè expositum inuenio, sed nescio an satis explicatum. Coniecio namque tres comites iuramenti qui sunt apud Hieremiam, illic viciatos designari. Etenim qui fratrem frustratur, est ille qui falsum deceptoriè iurans fratrem suo fine priuat, nempe expoliando eum, vel sua pecunia, vel honore, vel fama &c. Et de hoc subditur, quòd delictum illius (sic enim legendum, non, ipsius) super ipsum erit. Hoc est delictum illius cui per iniuriam imponitur falsum crimen super ipsum iurantem refundetur. Manebit enim & culpa infectus & obligatione restituendi onustus. Et qui dissimulauerit, hoc est, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quam reuelare tenetur iuramento celat, aut illam quam occulere deberet iuramento prodit, delinquet dupliciter Non quòd duplò plus quàm prior delinquat: immo peius est falsum imponere, quàm verum celare, aut occultum detegere. Sed ait quòd illa simulata æquitas, est duplex iniquitas: scilicet & quia est iniustitia etiam si verum prodat, & quia est per æquitatem palliata: quod est nouum crimen. At si in vacuum iurauerit, nẽpe sine necessitate & iudicio, quamuis verum & iustum iuret, non iustificabitur, quia saltem venialiter delinquit.

Tertium argumentum.

Pulchrum exemplum.

Expositio loci Eccle. 23.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat per creaturas iurare.

QVONIAM iuramentum officium est ad cultum latriæ pertinens, cultus verò latriæ soli Deo debetur, apparet nefas esse per creaturas iurare, quod ideirco Diuus Thom. hic percontatur. Ad quod tribus conclusionibus respondet. Prima, Licitum est per creaturas iurare in Deum relatas: scilicet quatenus in eis diuina veritas resplendet, vt per Euangelia, per Sanctos. &c. Probatur conclusio. Iuramentum testimonium est fidei, qua Deum primum fontem veritatis profitemur, atque adeò perinde ac fides diuinæ veritati nititur: fides autem licet primum supremeque de Deo sit, tanquam de prima veritate, extenditur nihilominus ad creaturas, quas credimus esse opera Dei, in quibus per essentiam existit præsentiam & potentiam. Pari ergo modo iusiurandum quanquàm ad Deum primo præcipueque sicut ad primam veritatem referatur, protenditur tamen secundò ad creaturas: quatenus in ipsis tanquam in effectibus Dei diuina etiam veritas existit. Et ideo iuramus per Euangelia, per quæ diuina veritas nobis innotescit, ac per Sanctos qui illam crediderunt, obseruauerunt, & prædicarunt. Atque eam ob rem quanto superior est diuus, grauius fit iuramentum. Vt per deiparam virginem, quæ eandem fidem & sublimiùs nouit, & perfectiùs coluit. Vnde Augustinus quod refertur vigesimasecunda, quæstione prima, Canon. mouet. Sciendum, inquit, est quòd sancti non tam per creaturas quàm per creatorem creaturarum iurabant: neque in creaturis (per quas, scilicet iurabant) aliud quàm creatorem ipsarum venerabantur. Etenim vt Innocentius bene ait cap. Et si Christus. extra de iureiurando qui iurat per cœlum, iurat per thronum Dei, atque adeò per ipsum Deum. Secunda conclusio, in hac prima à contrario sensu includitur, & in solutionibus argumentorum exprimitur. Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam illam & latriam quæ soli Deo debetur, non est licitum sed blasphemum & idololatriæ impietas. Hoc patet diuersa ratione: quia hoc est Dei gloriam, vti ait ad Romanos primo Apostolus, in creaturas transcribere. Vnde glossa Matth. quinto. Non veneremur eas vltra quàm debemus. Nõ iuremus per eas vt viles existimemus, vt scilicet cùm per eas iuremus nihil iurare putemus. Tertia conclusio, iurare per creaturas catholicè, vt prima conclusio asseruit, dupliciter contingit & vtroque modo licitè: nempe aut illas per modum simplicis attestationis afferendo, sicut de Euangelijs & Sanctis modò dicebamus. Nam hoc est in virtute iurare per Deum. Secundo verò modo id contingit per viam execrationis: nempe creaturam Deo oppignorando eiusque iudicio subdendo, si res aliter habeat quàm iuratur. Et sic homines iurant per vitam propriam, aut filiorum, & quorumlibet necessariorum. Sensus enim est quòd Deus vitam nobis adimat, nisi quod iuramus verum existit. His appenditur corollarium, quod iuramẽtum illud Ioseph. Genes. 42. per salutem Pharaonis, potuit esse & execratorium, puta quòd si iuratio esset falsa, Deus regem vita multaret. Quemadmodum & 2. ad Corinth primo iurauit Apostolus, dicens: Ego testem Deum inuoco in animam meam, hoc est in vitam meam. Sed potuit nihilominus per modum simplicis contestationis fieri. Nam cùm Deus per principes iustitiam exequatur, iuxta illud: Per me reges regnant, possunt ipsi & prelati, personæque publicæ per iuramentum quasi Dei contestes veritatis citari. Hæc omnia clara sunt, neque indigent nisi memoratione primi articuli: vbi declarauimus, quod adducere creaturam in assertionem veritatis non est iuramentum, nisi vt testis, vel per modum execrationis aduocetur. Quare dicere per fidem meam, aut in veritate mea, non est iuramentum. De secunda verò conclusione, quæstione proxima redibit sermo, vbi grauitas impietatis iurandi blaspheme per creaturas exaggerabitur.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Genes. 42.

NOTA solutionem prima argumenti. Quòd enim expositionem Hieronymi super illud Matthæi quinto,

Solutio primi adnotanda.

quinto, Diuus Thomas approbat: Neque per cælum. &c. dicentis quòd Christus illic non prohibuit iurare per Deum, sed per creaturas blaspheme more gentilium quos Iudæi imitabantur, non arbitreris in integrum approbasse, at præcisè quãtum ad id quod Hieronymus asserit inhibitum illic esse iurare per creaturas blaspheme. Nam quod præterea sentire videtur: scilicet quòd non fuerit etiam illic modificatum iuramentum per creaturas catholicè, nec prohibitum iurare per Deum sine necessitate; tum ipse Diuus Thomas respuit suprà arti. 2. tum nos subinde impugnauimus. In solutione secundi, nota sensum amborum Canonum. Clericum. & si quis per capillũ. 22. quæstione prima. Haud enim facile est sensum eorum deprehendere: Vbi enim Concilium Carthaginense prohibet clericum per creaturas iurare non est intelligẽdum idololatriam illic prohiberi, ac si clerici creaturas pro dijs adorarent, aliàs neque solus clericus id facere prohiberetur, neque sub tam leui pœna, sed solùm: vt ait hic Sanctus Thomas prohibebatur iuratio ad blasphemiam infidelitatis pertinens. Tunc enim cùm Christiani inter infideles viuerent, illa fortè pollicebantur iurandi forma per Solem per Mercurium, & per alia id genus, quæ gentilitas pro dijs colebat. Id quod clericalem habitum insigniter deturpabat: & ideo statuitur illic clericum sic iurantem acerrimè obiurgandum, & persistentem excommunicandum. In altero verò proximo capitulo: Pius Papa declarat blasphemiam esse contra Deum, iurare per capillum & per caput Dei, sic nimirum de Deo loquendo: ac si caput haberet & capillos. Et ideo clericus sic blasphemans deponi iubetur: laicus verò anathematizari. Et ad hoc genus blasphemię reducitur, vt quæstione sequenti dicturi sumus impudenter iurare per membra Christi. Ac perinde patet solutio tertij, quod est tale: Cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, quippe quod Paulus ad Romanos primo acerbè vituperat, ergo non licet per creaturas iurare, propterea quod iuratio sit latriæ cultus. Responsio tamen est iuxta secundam conclusionem, non licet iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam Dei. Exodi namque 23. legitur. Per nomen externorum Deorum non iurabis.

22. q. 1. ca. Clericũ, & per capillum.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omne iuramentum vim habeat obligandi.

Prima solutio.

CONSTITVTA per omnes suos numeros iuramenti natura subsequitur quæstio de eius effectu: nempe de vi quam habet obligandi. Ad quam quæstionem Diuus Thomas ne ab eius ordine diuertamur sex conclusionibus respondet. Prima est. Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium, quod est de præsenti vel de præterito. Neque verò illud quòd non est in potestate iurantis implere, vt si quis crastinam pluuiam iuraret futuram: sed de his duntaxat quæ per eum qui iurat facienda sunt. Conclusio ex ipso verbi significatu protinus elicitur. Obligatio namque ad id refertur, quod est, vel faciendum, vel dimittendum. Est enim voluntatis ligatis ad id quod quis pollicetur: ligare se: ergo nemo potest, nisi ad id quod in suo est arbitrio, vel facere, vel omittere. Si autem quis asserit hoc vel accidisse, vel in præsenti accidere non est in suo arbitrio positum, vt verum sit vel falsum. Secunda conclusio. Hoc non obstante discrimine, tàm iuramentum assertorium de præterito aut præsenti, quàm promissorium eorum, quæ per nos agẽda sunt, debet habere veritatem. Hæc per naturam iuramenti euidens fit: Nam Deum in testem, nisi veritatis, adducere, nefas est. Huic secundæ conclusioni appendix subiungitur tertia. Tam assertorio quàm promissorio sua innata est obligatio. Diuersimodè tamen quoniam obligatio assertorij de præsenti vel præterito non fertur in rem iuratam, sed ad actionem iuradi refertur. Hoc est nemo iurat id verum efficere quod asserens iurat, sed tamen obligatur id præcise iurare, quòd verum est. Et ideo in prima conclusione non simpliciter negauit obligationem ad iuramentum assertorium respicere, sed dixit videtur: aliàs sibi per hanc tertiam contradiceret: qua asserit quodammodo obligationem in ipsum cadere. Attamen in iuramento eorum, quæ per iurantem exequenda sunt obligatio cadit econuerso super rem iuramento firmatam. Tenetur enim quisque id verum efficere, quod sub iusiurando pollicetur. Itaque differẽtia est hæc, quòd in iuramento assertorio obligatio non nascitur ex iuramento, sed ipsum antecedit: tenetur enim quisque iurare verum. In promissorio verò è conuerso obligatio est effectus iuramenti: ex eo enim quòd quis iurat manet obligatus iuramentum implere. Quod nisi fecerit, deerit iuramento primus præcipuusque comes, vt supra dictum est, nempe veritas. Ex hac autem conclusione enascuntur subsequentes. Est ergo quarta, si quis id iurat quod non est in sua potestate: vt si pauper sub iureiurando talentum polliceretur, deest iuramento tertius comes, nempe discretionis iudicium. Nisi forte quòd dum iurauit posibile erat, factum est deinde illi impossibile: vt si dіues in pauperiem incidat. Tunc enim per impossibilitatem excusatur, dummodò quantum in sua est potestate faciat; similiter vt in voto. Quinta conclusio. Si verò id quod quis iurat sit eidem factu possibile, neutiquam tamen licitum: aut quia per se iniquum est, vt homicidium aut furtum, aut maioris boni impedimentum. Vt si quis nunquam religionem ingressurum iurasset, deest secundus comes iuramenti: nempe iustitia. Ex quo fit consequens, vt iuramentum eiusmodi quatenus iniquum est, non sit seruandum. Nam secundùm Augusti. vtrumque eorum vergit in deteriorem exitum, scilicet iurare & seruare. Ex his demum colligitur sexta conclusio. Quicunque iurat aliquid se facturum, obligatur efficere vt veritas impleatur; dum tamen alij duo comites assistant, videlicet iudicium & iustitia. Atque hic est vnus sensus illius euangelici Domini mandati, Reddes Domino iuramenta tua: Hoc est solues fidem quam iurando Deo obligasti. Quamuis alter etiam sit verus, Hoc est iura per Dominum cui soli tanquam vero Deo honor iuramentorum debetur.

Secũda cõclusio.

Tertia cõclusio.

Discriminis explicatio.

Quarta cõclusio.

Quinta cõclusio.

Sexta conclusio.

Primum dubium.

IN isto articulo, nonnulla sunt dubia minimè contemnenda. Primum est. Vtrum obligatio iuramenti promissorij in vniuersum sub reatu mortalis peccati perstringat vouentem: id quod per ea quæ libro præ-

libro præcedenti de voto dicta sunt, haud difficilè dissoluitur. Repetimus hic tamen illud propter Caietanum, qui diuersam opinionem, quàm illic insinuauimus probare videtur: & disputatio quæ se primùm offert, est de iuramentis minimarum rerum, quæ præsenti loco vniuersim absq; vlla exceptione obligare censet sub reatu peccati mortalis, id ipsum de voto existimans: vt si quis vouerit dicere Aue Maria, & non dixerit mortaliter (ait) delinquit: & multò grauiùs si votum iuramento firmauerit. Immo licet Deo nihil voueret, sed homini sub iuramento. Et quidem de voto hoc pacto sibi id persuadet. Cum ille qui vouet sua se sponte Deo obstringit constituendo id determinatè quod vouit tanquam Deo debitum, quantumeunq; rem minimam illi polliceatur, id per viam religionis Deo debet: atque adeò si non soluat mortaliter, ait: delinquit. Vnde ad argumentum si quis contra obijceret. Si præceptum esset diuinum de re minima: vt non ioco mentiri, nō obligaret nisi sub reatu venialis culpæ. Pariter neque obolum furans peccat ob tenuitatem materiæ nisi venialiter: tametsi furtum genere suo sit mortale ergo neque votum rei perexiguæ obligabit sub reatu mortali. Negat consequentiam quoniam præceptum debet ex natura rei pensari: votum autem ex voluntate vouentis. Quod si rursus arguas. Si quis voueret recitare Psalmum, & inter recitandum omitteret versiculum, non esset nisi veniale: ergo neque qui voueret recitare versiculum, mortaliter delinqueret, illum omittens. Negat rursum consequentiam, quoniam prætermittere modicum ceu partem cuiuspiam totius quasi pro nihilo reputatur: id ipsum verò tanquam totum omittere est voto in integrum aduersari. Attamen his omnibus nihil obstantibus quatenus ad materiam voti res attinet, id quod libro præcedenti asserebam, constitutissimum mihi est, quòd votum de re parui momenti sub reatu duntaxat obligat venialis culpæ. Et ratio est, quam illic meditabar: nempe quòd qui vouet, constituit se obligare & modo quo diuina lex si præceptum esset, id exigeret. Nam rustici homines immo neque elegantiores, non apponunt formæ vouendi sub reatu mortali neque veniali: sed simpliciter hoc relinquunt naturæ rei. Ergo quemadmodum furtum quod genere suo est mortale: ratione exiguitatis materiæ, fit veniale: sic & votum: quippe quòd nemo se obligare intendit, nisi quo pacto cum diuina lex obligaret. Immo quanuis quis diceret, voueo sub reatu mortali, dare calamum alicui, votum esset stultum & non obligaret ad mortale: quin verò si esset res vana, nullatenus obligaret, vt illic diximus; atque adeò si esset leuis: esset veniale. Fallacissima ergo illatio est Caietani, ex eo, quod quis sua se sponte per votum obligat, colligere quod se obliget sub reatu mortali. Fateor equidem aliquantulo plus venialis culpæ esse vouenti versiculum recitare, totum omittere; quam vouenti dicere psalmum, prætermittere versiculum: sed tamen non excedit venialem culpam. Pari enim facilitate alioqui diceres vouenti vnam proferre dictionem, mortale esse illam omittere: nisi forsan illuc suffugeres, quod iam votum esset inane: de voto autem satis suprà diximus. De iuramento verò vrgentior perstringere videtur ratio Nam, vt quæstione proxima asserturi sumus, omne iuramentum falsum assertorium absq; vlla prorsum exceptione, est mortale. Enimuero periurij culpa in hoc sita est: quòd Deus in testem adducitur falsi, Tam falsum autem est te, verbi gratia, nō mouisse palpebras, si mouisti, quàm non occidisse regem, si occidisti. Quare hic non attenditur tenuitas materiæ, vt fiat veniale. Pari ergo modo, si iurasti dicere Aue Maria, vel dare alicui minimum numum, & non facis, falsa tua est iuratio, atque adeò esse videtur lethalis culpæ. Hoc tamen non obstante argumento negandum arbitror iuramentum promissorium rei leuis vinculum mortalis reatus injicere: immo promissum eiusmodi non soluere, non erit nisi veniale, siue iuramentum adhibeatur voto (vt recitandi versiculum) siue humanæ promissioni, vt exiguum donandi amico assem. Et vt ratio clarescat, animaduertendum est omni iuramento promissorio duas inesse veritatis rationes: nempe & assertorij & promissorij. Exempli gratia qui iurando quippiam pollicetur, tenetur (vt hic in solutione primi auctor est Diuus Thomas, & quæstione sequenti repetemus) certum in præsenti habere propositum id faciendi, quod iurat, aliàs primus deerit comes: nempe veritas, subindeque iuramentum erit falsum, atque adeo absque vlla prorsus exceptione peccatum mortale. Tenetur inquam simpliciter si legitimum est quod iurat, vel si est illicitum, tenetur secundum quid, supposito quod iuret. Quamobrem siue quis iuret rem iniustissimam, vt ciuitatem se incensurum, aut asserturum hæresim, siue rem leuissimam, siue futilem & vanissimam, vt fricare barbam, non habens in mente certum id facere, periurus est, & mortaliter delinquit. Quocirca qui homicidium perpetrare iurat, vtroque modo fiet periurus. Si inquam id in proposito non habet, periurus est, quia falsè iurat: si verò tale habet propositum, periurus etiam, quia iniquum iurat. Itaque ratio hæc prima veritatis assertorij consistit in hoc quod verbo mens tunc præsens respondeat, ne contra mentem atque adeò mendacium iures. Altera verò est veritatis ratio quæ sequitur obligationem iuramenti. Ex eo enim quod iurasti vinculo te obstinxisti verum id posteà facere in executione. Hæc autem obligatio qualis quantaque sit, non ad mensuram veritatis prioris pensari debet, sed ex natura materiæ. Atque hac ratione Diuus Thomas, vt conclusione tertia vidimus, diuersimodam obligationem in promissorio iureiurando dignouit, quàm in assertorio. Per hanc regulam multæ innotescunt iuramentorum obligationes, quas superiori libro, quæstione 1. de voto. adnotabamus. Iurasti rem indifferentem, nempe quæ per se vana est, & nullius prosus emolumenti: vt fricare barbam, vngues non resecare in sabbato, aut non loqui cum homine, vnde nullum prorsus sequitur inconueniens. Quemadmodum ergo tunc diximus votum illius rei non obligare: pari modo censendum, neque si fuerit iuramento confirmatum obligare: quoniam iuramentum non est nisi voti firmitas. Ob idque cùm res illæ non sint Deo gratæ, nec proximo vtiles, vt non sunt materia voti, ita neque iuramenti: quoniam talibus iuramentis iudicium deest. Nunc enim de obligatione voti loquimur, quod ad hanc quæstionem spectat. Qualia autem quantaque eiusmodi iurationes non obligatoriæ delicta sint, ad quæstionem sequentem de periurio attinet definire. Itaque non magis hoc iuramētum obligat, quàm si esset rei illicitæ. Nisi quod illud neutiquam implere licet: hoc autem seruare

Sententia auctoris.

De iuramēto.

Sententia auctoris.

Notādum.

tem ſeruare poſſumus, ſed non tenemur. Hinc ergo ratio ad noſtram ſententiam applicatur. Obligatio ex iuramento promiſſorio reſultans, non inde penſari debet, quod ſimpliciter illud implere verumque facere tenemur. *Ratio conclusionis.* Quandoquidem qui rem iurauit illicitam, aut non poſsibilem, aut vanam & futilem nullatenus obligatur: obligatio ergo implendi iuramentum non reſultat, niſi ſecundùm qualitatem & quantitatem materiæ. Fit ergo conſequens, vt vbi materia eſt leuis obligatio ſit pariter leuis, & non peior quàm venialis. Et confirmatur hoc rurſus. In omnibus alijs criminibus quantumcunque grauibus leuitas materiæ in cauſſa eſt, vt peccatum genere ſuo mortale fiat veniale, vt furari obolum. In iuramento autem ob id tenuitas materiæ, non attenuat peccatum, quoniam tam falſa eſt aſſertio in re leui, quàm in re graui: hoc autem ſolùm habet verum in aſſertione aut negatione: vt ſcilicet non iures contra mentem: ergo obligationem inde reſultantem nihil obſtat, quum ſequatur conditionem materiæ. Quandoquidem vt de voto proximè dicebamus iurans non ſe intendit, niſi ad morem legis obligare. Et tertiò arguitur. Si Deo rem minimam voueas, vt modò dicebamus non reſultat obligatio ſub reatu mortali. Nam ſicut inter homines ſic inter nos & Deum æſtimandum eſt quanti ei referat, id quod ei ſpondemus: ergo licet illa promiſsio firmetur iuramento non mutabit ſpeciem, vt fiat mortalis. Adde quòd ſi quis voueret ab hoc ſingulari ocioſo verbo, aut ocioſo mendacio abſtinere, profectò contra faciens non peccaret, niſi duplata veniali culpa, & contra legem, & contra votum: ergo etſi id iuramento confirmaſſet, non peccaret, niſi citra mortale duplicata culpa. *Tertio confirmatio.* Quartò, id denique confirmatur. Secundum contrariam opinionem conſequens fieret mulieres, quæ paruo animi calore iureiurando promittunt filios verberare, aut res alias eiuſdem farinæ, non implendo mortaliter peccare. Nam euaſiones Caietani minimè ad plenum ſatiſfaciunt. Ait enim vel ex eo quòd ita correptæ potiùs ad vindictam iurant quàm ad correctionem, vel ex eo quòd iuratas correptiones in melius mutant ne verberati pueri in peius recrudeſcant excuſari: quæ profectò ſuffragia vim argumenti non extingunt: Nam ſæpiſsime id faciunt non tanta ira quin plenum habeant rationis iudicium, idque in bonum correctionis relatum: & tamen durum eſſet in his leuiſsimis corrigendi iuramentis obligationem ſub reatu mortali aſſerere. Et pariter ſi quis forſàn polliceatur puero pomum, quod exemplum eſt Caietan. vbi huiuſmodi obligationem ſub reatu mortali ineſſe putat, quæ ſanè cenſura acerrima eſſet. Satius eſt ergo & rationi longè conſonantius dicere omnia illa iuramenta ob leuitatem materiæ leui quoque venialique adeò vinculo irretire iurãtem. Atque eadem propemodum ratione de illis iurationibus ſentiendum quibus ſe homines inuicem præuenientes iurant ſe non præceſſuros in exitu & dum ſe mutuo vel ad conuiuium vel ad ludum iurando inuitant: ſunt enim peccata, etſi non adſit intentio id faciendi quod iurant, mortalia quidem: ſed tamen quantum ad obligationem: tum quia pendent ex aliorum conſenſu, atq; adeò non proponuntur tanquam abſolute facienda, ſed quantũ in poteſtate iurantis fuerit, tum præcipuè quia de re ſunt parui emolumenti non obligant ſub reatu mortali. In quarta & quinta concluſione quæ ſunt tertiæ declaratoriæ, explicantur tres modi quibus iuramentũ fit incautum. *Tribus modis iuramẽtum incautum:* Quorum primus eſt cùm quis impoſsibile iurat vbi adnotandum eſt non ſatis eſſe id quod iuratur eſſe difficilimum vt admittenda ſit in foro conſcientiæ excuſatio, ſed requiritur eſſe impoſsibile: vnde quantumcunque iurâueris grauiſsimum æs perſoluere, licet tibi perquàm difficile fiat teneris iuramentum ſeruare, niſi aliunde res iurata deſineret eſſe actus virtutis: nam ſi eſſet manifeſtum prodigalitatis vitium: non ligaret. Rurſus licet nullum eſſet vitium, eſſet tamen res grauiſsima, cauſſam tunc ſecum afferret idoneam petendi diſpenſationem iuramenti: vt ſi mulier pedeſtrem eandemq; longam peregrinationem iuraſſet, aut quiſque difficile aliud vnde periculũ timeretur. Tunc autem penſanda veniret iuramenti cauſſa, commutaretur potius quàm omnino diſpenſaretur, vt ſecundum verbum S. Tho. id fiat quod fieri poteſt. Secundus modus incauti iuramenti eſt cùm quis iurat rem illicitã. & tertius cùm id iurat quod obſtaculum eſt rei melioris de quibus ſtatim in ſolutione ſecũdi. Reliqua verò quæ hic dubitari poſſunt perinde omnino definienda ſunt vt ſuperiori libro in materia de voto ſunt enucleata, verbi gratiâ dicebamus quæſt. 1. art. 3. quod ſi quis ob malum finem rem aliàs licitam vouet, votum tenet vt ſi quis ob inanem gloriam eleemoſynam voueret facere, ſic tamen vt finis ille ob vanã gloriam in opus eleemoſynæ non cadat, votum tenere. Nam ſi ſenſus eſſet quod opus dandi fieret ob vanam gloriam: tunc quia eiuſmodi opus non eſt licitum, nec eiuſdem operis votũ tenebit: ſed dum votum fuit ob vanam gloriam: tunc licet votum ſit vitioſum, tamen quia materia eſt bona, teneris illud implere: dum tamen non impleas ob vanam gloriam. Idem ergo prorſus ſentiendum de iuramento facto ob ſimilem vanum finem vel turpem: tenet enim ſi ſit de materia licita. Niſi forſan id iurares vt Deus tibi adiutor iniquitates adeſſet. Si enim iurares eleemoſynam aut peregrinationem facere, quo Deus te vel ſanctus compotem faceret adulterij perpetrandi, iuramentum non te obligaret: quia vt impium eſt ab eo iniqua depoſcere ita & munus aliquod ei tali ratione offerre. Reliqua illic latius.

In argumentis D. Thom. tractat quatuor iuramentorum vitia: nempe incertum, incautum, coactum & doloſum. *Primum argumentum de iuramẽto incerto.* Primum argumentum eſt. Iuramentum inducitur, vt dictum eſt, ad confirmandam veritatem: quando autem quis rem futuram iurat, ſatis eſt tunc ad veritatem id habere in propoſito, licet poſtmodum euentus non reſpondeat. Id quod Paulo 2. ad Corinthios 1. accidit: ergo promiſſorium iuramentum non habet vim obligandi. Ait enim illic Paulus propoſuiſſe venire ad illos: ſed tamen poſtmodum bona cauſſa propoſitum mutaſſe. Reſpondet Sanctus Thom. diſcrimen eſſe inter ſimplicem aſſertionem, & iniurandum. Nam ad veritatem ſimplicis aſſertionis ſatis eſt hominem habere in animo id facere quod affirmat, licet non ſit certus. Affirmat enim quod in ſuo propoſito verũ, vt in ſua cauſſa, exiſtit. Quare licet propoſitum poſt ſine cauſſa detractet non eſt mendax. vt ſi ego modo aio me à prandio dormiturum, & poſtea nolo. Sed ad iuramentum non ſatis eſt iuranti id habere in propoſito, ſed requiritur quod habeat in animo antequam iuret adeò ad certum & firmum vt niſi

impoſſibile

impossibile fiat factu aut in deteriorem exitum vergat, neutiquam liceat contra iuramentum facere. Quare Paulus non iurauit ad Corinthios ire, sed id dixit quod proposuerat: Quanquam etsi iurasset forsan caussam mutandi propositum habuisset licitam: ne scilicet contristaret eos sua præsentia ob acerbam punitionem incestuosi. Notãdum ergo est hic quod proxime asserebamus: scilicet iuramentum promissorium duas exigere veritates: nimirũ & intentionis faciendi dum iuratur, quæ est sicut veritas assertorij, & præterea vt id quod iuratur fiat, si alij simul etiam iuramenti comites concurrerint. Præterea animaduertendum etiam verum iurare, nisi res sit certa, genus esse quoddam periurij, atque adeò peccatum, vt quæstione sequenti articulo 3. ostensuri sumus: deest enim tunc tertius iuramenti comes, nempe iudicium. In secundo argumento explicatur quinta cõclusio superiùs posita de iuramento incauto, & est argumentũ, virtus vt est in prædicamento, nõ est virtuti cõtraria: iuramentũ autem actus virtutis est, & nihilominus vsu venire potest, vt ipsum implere sit contra virtutem: vt cùm quis vel iniquè facere iurat, vel à meliore virtutis fruge desistere: ergo tunc iuramentum non erit obligatorium: & tamen apparet verum esse iuramentum. Respondet autem per duas distinctiones: quare responsio quatuor assertionibus concluditur. Ait enim primum quod iuramentum vergens in deteriorem exitum non obligat: vergere autem in deteriorem exitum est quod peius sit ipsum implere quàm infringere, & est modus loquendi Augustini & Bedæ super Matthæum homil. 24. & refertur. de consecratione, distinctione quarta. canone. Si aliquid forte. primo, & secundo. Hunc autem priorem exitũ dupliciter habere iusiurandum potest. Vno modo quia statim à principio secum illum prauum exitum afferebat. Atq; id rursus dupliciter, videlicet aut quia id quod iuratur secundũ se malum est, vt iuramentum perpetrandi adulterium, vel quia obex est sublimioris boni, vt cùm quis iurat religionem non ingredi, aut dignitatem nullo casu acceptare. Ex quibus quidem duo differentes effectus pullulant. Vnde secundum assertum est quòd dum quis delictum patrare iurat, tunc & iurando peccat, & pariter iuramentum implendo. Tertium assertum est quòd dum quis iurat à bono supererogationis abstinere, quod alias facere non tenetur, peccat quidem iurando, eo quod Spiritui sancto bonorum inspiratori obicem opponit, non tamen peccat iuramentum implendo, sed tamen multò sibi melius consulit non seruando. Ex his ergo hæc fida regula obseruanda colligitur, quòd huiusmodi incauta iuramenta siue impleantur, siue secus, & periuria sunt dum fiunt, vt quæst. sequen. art. 3. explicabitur: & nullatenus obligant, sed rem iuratam in sua nuda natura relinquunt. Vnde qui iurauit furtum aut homicidium facere, si furetur, aut occidat eodem prorsus modo & gradu peccat, ac si id nunquam iurasset, immo verò qui illud crimen ad vinculum iuramenti respiciens perpetraret, scilicet, vt reuerentiam seruaret iuramento, profectò grauiùs delinqueret. Nam blasphemia est malum ob reuerentiam Dei facere: qui autem vouit religionem nõ ingredi, aut eleemosynam non facere, perinde ac si non iurasset consultius ei erit, contra iuramentum facere, tametsi illud implere non sit peccatum. Nisi fortasse illud opus quod erat supererogationis, oblatus casus necessarium constituerit: vt videlicet si miser occurrerit qui graui peryrgetur inopia. Tunc enim necessarium est contra iuramentum, eleemosynam ei porrigere. Et simile exemplum est. cano. Florentinum. distinctione: 85. vbi refertur Archidiaconum qui iurauerat nũquam acceptum ire Episcopatum à Gregorio fuisse coactum accipere: eo quod iudicatus fuit ecclesiæ necessarius, atque adeò oportuisse iuramentum infringere. Subdubitabit hic forsan quantæ sit culpæ iuramentum quod obstaculũ est supererogationis. At verò huius respõsio non ad præsentem, sed ad subsequentem quæstionem attinet, in qua vniuersæ peierãdi species perpendendæ sunt. Illic q; adeò differendum quanta sit culpa in iuramento peccandi venialiter.

Contra illud autem quod dictum est, iuramentum de re illicita non esse implendum quis forsan opponat de Iosue, qui, vt legitur Iosuæ 9. Et refertur de conse. distin. 4. canon. inter cetera. fœdus pacis quod cum Gabaonitis inierat, seruauit. Quod quidem iuramentum illicitum fuisse ex eo cõstat quòd Deus, vt habetur Deut. 7. impensissime inhibuerat fœdus cum illis gentibus ferire, aut vlli eorũ parcere. Respondetur tamen quòd iurando non peccauit. Nam fuit deceptus credens aliarum fuisse remotissimarum gentium legatos. Post verò quando resciuit esse Gabaonitas, quoniã prohibitio parcendi illis non erat de iure naturæ intrinsecæ mala sicuti homicidium, sed de iure positiuo, meritò veritus est ne ingentiorem Deo irrogaret iniuriam, iusiurandum, quod per eius nomen bona fide fecerat, violando, quàm priori eius mandato obsequendo. Præterea, vt Ambrosi. lib. de offi. ait meliori eos morte mulctauit, scilicet obsequio ministerij diuini Sic enim habet historia: Reseruentur, vt viuant, ne contra nos ira Domini cõcitetur, si peierauerimus eis: sed sic viuãt, vt in vsus vniuersæ multitudinis ligna cædant, aquasque comportent, &c. Secundum membrum distinctionis est, quòd iuramentum potest habere deteriorem exitum. Secundo modo, non quod à principio illum importaret, sed propter id quod de nouo emergit. Quale fuit iuramentum Herodis in gratiam Herodiadis emissum quod quidquid ab eo peteret illi concederet. Potuit enim à principio esse licitum moderatione subintellecta si rem peteret honestam, postea verò proposita eius petitione debuit rescindi. Nam vt Isidorus in synonimis, ait, lib. 2. & refertur de consecr. distin. 4. in malè promissis rescindenda est fides. Et vt ait Ambro. lib. 1. de offic. & refertur eadem distinct. canon. est etiam. contra officium nonnunquam est promissum soluere sacramentum. Idemque Grego: admonet canon. nerui. distinct. 13. & concilium Toletanum canon. duo mala. Et August. in sermone, de decollatione Ioannis. & refertur eadem dist. 4. cano. quod Dauid. Dauidem laude commendat, qui cùm iurasset Nabal Carmeli interficere, essetque ad opus succinctus prece Abigail illius vxoris propositum retractauit, illique pepercit: nam fuerat iuramentum præ ira incautum. De illis autem qui voluntatem aliorum facere iurant, quæstione sequenti articu. 2. alius offerretur aptior dicendi locus. Tertium argumentum, de iuramento coacto est huiusmodi. Quandoque homo inuitus compellitur iuramento aliquid promittere, quos tamen, vt refertur cap. verum. extra de iureiuran. solent Romani pontifices nexibus iuramentorum absoluere: ergo

Pau. 2. Corinth. 1.

Secundũ argumentum de iuramento incauto.

Obseruanda regula.

Iosue. 9.

Tertium argumẽtũ de iuramẽto coacto.

non omne promissorium iuramentum est obligatorium. Ad hoc autem Diuus Tho. supposita distinctione quatuor respondet. In iuramento enim inquit coacto duplex est obligatio, vna qua iurans obligatur homini cui quippiam promittit. Et talis inquit obligatio per coactionẽ tollitur. Qui enim vim intulit, indignus redditur cui seruetur fides. Alia autem est obligatio, quæ fit Deo propter iuramẽti reuerentiam. Et talis inquit obligatio non tollitur in foro conscientiæ: quia optatius est damnum temporale sustinere, quàm iuramentum violare. Ait verò tertiò quod in iudicio datur soluti repetitio. Quare potest qui iurauit, denunciare prælato, non obstante quòd iurauerit non denuntiare. Quoniam obseruatio talis iuramenti contra publicam iustitiam vergeret. Quartò demum, inquit, quòd solent Romani pontifices homines ab huiusmodi iuramentis absoluere, nõ quasi decernentes nõ esse obligatoria, sed eorum obligationes ex iusta caussa relaxantes. Hæc autem singula perpendenda sunt. Et primum falsa videtur distinctionis assertio: scilicet in iuramento coacto vnam obligationem, quæ fit Deo atq; altera quæ fit homini. Nã si aliqua fieret Deo, tunc ille coactor vt latro, cui in nemore iuramentum ab oppresso viatore præstatur, nequiret iuramentum illud in totum relaxare. Nã obligationem respectu Dei nõ posset remittere: immo nec ecclesia id posset, nisi ob superuenientẽ caussam dispensare: quia ecclesia non potest votũ Deo factũ & multò minus iuramentũ relaxare: & tamen relaxat, vt asseritur in dicto cap. rerum. & decimaquinta, quæstione quarta. in multis capitulis. Ad hoc autem, facilè respondetur verba Sancti Thomæ non esse accipienda per calumniam, vt sonare videntur sed secundum eius mentem: nempe in iuramento promissorio inesse duas obligandi rationes. Vbi enim non duæ fiunt promissiones, vna Deo & altera homini, sed vna tantùm homini, quæ iuramento cõfirmatur, non est nisi obligatio vna duplici ratione cõstituta: scilicet & virtute promissionis si est legitima, & virtute iuramenti, & ideo ille cui promissio fit remittere totam potest: & pariter ecclesia vbi metus iniuria irrogatur. Nascitur hinc tamen aliud dubium circa secundum assertum, videlicet quod illa obligatio coacti iuramenti non tollitur in foro conscientiæ: vbi insinuatur, quod tollitur in foro contentioso. Et est argumentum. Quanuis cesset obligatio ratione promissionis coactæ, vt in priori membro assertum est: nihilominus postquam manet ratio obligandi respectu iuramenti, deberet iudex iurantem cogere iuramentum seruare: postquàm constat esse in conscientia obligatorium: aliàs iustitia non satis in rebus manifestis prouideret. Syluester. in verbo iuramentum 4. rationem huius hanc reddit, quòd ecclesia eiusmodi iurantes non cogit propterea quòd præsumit nũquam habuisse intentionem se obligandi. Hæc autem ratio falsa est, immo ecclesia putat eum qui iuramentum coactum non seruat esse periurum, vt patet cap. si vero. & cap. verum, extra de iureiurando: quare dispensando in huiusmodi iuramentis non censet illa esse irrita. Respondetur ergo quòd iustitia publica non attendit nisi ad pacem tranquillumq; statum reipublicæ: & ideo non debet iniurijs fauere per vim illatis ob idque non cogit eiusmodi iurantes, sed si non impleuerint iuramentum, eos ad Dei tribunal remittit. Nam vt C. de iureiurando. admonitum est iurandi contempta religio satis Deum vltorem habet. Sed vrgentiora argumenta sunt ad partem oppositam: nempe huiusmodi coacta iuramenta nequaquam coram Deo conscientiam ligare, enimuero iuramentum, quemadmodum votum, vt proximè dicebamus, vim non habet obligandi, apud Deum, nisi vbi materia est opus virtutis: Si enim sit res illicita, vel auctioris boni obstaculum, vel indifferens & vana, iuramentum non ligat: sicut neq; votum. Iuramenti autem materia per coactionem extorti, nullius est officium virtutis (supponamus enim incussum esse metum cadentem in constãtem virum, de quo libro superiori explicatissimè dictum est) ergo eiusmodi iuramentum non obligat apud Deum. Probatur minor præmissa. Materia eiusmodi iuramenti est ipsa materia promissionis: illa autem non est opus virtutis. Nam per se absq; iuramento non esset iustitia promissum seruare: quia nulla in eo inest ratio debiti, quæ est de intrinseca ratione iustitiæ. Quare nec est actus fidelitatis vtpote quæ inferenti vim nulla debetur. Neq; verò est actus liberalitatis, quoniam illa nõ est donatio, quippe cùm solutũ repetere liceat. Neq; verò est opus supererogationis. Nam beneficiũ præstare indigno, qualis est prædo qui vim infert, speciem habet mali. Sed ais forsan illud promissum soluere, esse actum religionis propter annexum iuramentum. Contra hoc autẽ emergit argumentum. Et enim vt Diuus Tho. superius art. 5. docuit, discrimen est inter votũ & iuramentũ, id enim quod quis vouit, quia Deo offertur, ipsa oblatione fit actus religionis. id autem quod iuratur non fit propterea religio: sed econuerso reuerentia diuini nominis, quæ est religio, adiungitur ad confirmandum id quod per se erat virtus. Quare quod ante non erat actus religionis, per iuramentum nõ fit religio, immo nec per votum reliqua materia fit actus religionis, vt proximè dicebamus, nisi ipsa etiam sit materia alicuius virtutis. Secundò ad huius explicationem arguitur. Iuramentum promissorium nihil aliud est, quàm promissionis confirmatio. Nam sicut confirmatio donationis non est noua donatio, sed robur prioris, sic & confirmatio promissionis nõ est alia promissio immo iuratio & promissio, vt supra dicebamus, sunt duæ rationes ad eandẽ obligationem appositæ. Promissio ergo est fundamentum obligatoriæ rationis, quæ est in iuramento: In iuramento autem coacto nulla est promissio aut promissionis obligatio, vt Diuus Thom. planè fatetur quandoquidem illa obligatio per coactionem tollitur: ergo neq; eiusmodi iuramentum ligat. Et confirmatur hæc ratio: iuramentum sequitur vim materiamq; promissionis: si enim promissio est de re vel illicita vel inutili iuramentum non ligat: ergo vbi promissio est nulla, multò minus obligabit. Tertiò denique arguitur. Illa traditio pecuniæ non est illi vtilis cui datur, illi scilicet, qui iuramentum extorsit. Nam ille recipiens & peccat, & periculo se exponit nũquam restituendi. quod autem vtile non est alteri nec sub voto cadit nec sub iuramento. Hæc omnia bene Caietan. dissoluit: cuius ergo prolixum responsum summatim elucidemus. Iuramentum coactum triplici ex capite existimandum est: scilicet tam ex parte iurantis quàm ex parte illius cui iuramentum præstatur: & tertio ratione materiæ. Et quidem ex parte iurantis, si nihil aliud cõsideres, nullum est obligationis impedimentum: quoniam

Nõ est duplex obligatio in coacto iuramento.

Aliud dubium.

Argumenta maioris energiæ.

Responsio.

quoniam secundum Aristo.3.Ethico.etsi illic adsit nollitio secundum quid, est tamen simpliciter volitũ vt exemplo illius patet qui insaniente pelago merces in vndas proijcit. Vnde Augu. coacta voluntas, voluntas est. Ex parte autem illius qui per vim iuramentum extorquet, si nihil aliud meditemur, obstaculum obijcitur obligationi. Quare simplex promissio ratione incussi metus nõ teneret. Igitur vt obligatio ex illo iuramento oriatur, speculandum est, vtrum materia iurata, puta datio pecuniæ, sit actus alicuius virtutis: tum enim (vt sæpe dictũ est) iuramentum obligat. Differt namq; votũ à iuramento, quòd voti materia, si propriam consideres, non est nisi consilij & supererogationis, materia verò iuramenti cuiuscunq; virtutis opus. Et quidem qui sic iurat, non tenetur sic dare pecuniam promissam, vt verè eam in dominiũ alterius transferat. Quippe cùm alter illud non acquirat. Nam & quidedit repetere potest, & qui accepit restituere tenetur: sed tenetur ei illam tradere. illa autem traditio (vt argutũ est) si solùm vti solutio promissi, existimetur, nõ est virtus, est nihilominus virtutis officium: quãtenus redemptio vexationis & molestiæ & fortè vitæ, quam verbi gratiâ prædo viarum obsessor adimere viatori parat. Est ergo tunc misero virtutis officium illa iurata pollicitatione propriam vitam protegere: tuncq; adeò erit charitatis officium, qua se quisq; diligere debet, & dum ob vitam alienam seruandam id iuratur, est officium misericordiæ. Hac igitur ratione iuramentum illud obligat: quoniam seruare iuramentum non vergit in deteriorem exitum, sicut si res iuraretur illicita. Omne autem quod talem non habet exitum obligat. Syluester quidem in verbo iuramentum 4. §. 7. tenet cùm multis quos citat iureconsultis & putat esse opinionem S. Tho. quod si coactus ille iurans habet propositũ se obligandi manet quidem obligatus: sin verò illud non habuit minimè obligatur moderatio verò hæc non est vera, vt illico subsequenti argumento monstrabitur. Qui enim habuit intentionem iurandi licet illam non habeat, se obligandi, manet obligatus. Nam obligatio ex ipsa iuramenti natura si sit de re licita, necessariò nascitur, secus si nõ intenderet iurare. Vtrum verò coacto liceat fingere se iurare absq; animo iurandi super quartum argumentum dicere properamus. Sed forsan inferas. Ergo elapso illo periculo, non tenetur qui iurauit promissum reddere, vt si quis dum tenebatur captiuus iurauit in suî redemptionem certum æs numerare, liber postea dum remeauit in patriam non tenebitur: quoniam cùm iam violentia cessauerit, datio illa non habet redemptionis formam. Respondetur satis esse dum iusiurandum fuit exhibitum, sponsionem fuisse factam sub forma redemptionis. Nam virtute eiusdem iuramenti, postea solutio eandem retinet redemptionis formam. Sed arguis rursus. Cur non etiam simplex promissio, postquam eandem habet redemptionis effigiem, non obligabit? Nam dicit sanctus Thomas, quod tollitur per iurationem. Caietan. respondet quòd simplex promissio debet habere rationem cõmodi & vtilis, respectu illius cui fit: illa autem redditio est illi prædoni inutilis: sanè cùm delictum illi sit recipere. At verò profectò ratio hæc parum ad rem attinet. Nam si ego debeò pecuniã alicui: etiam ex promissione, & petit ad ludendum, vel ad eius dilapidationem, licet non sit vtile, teneor nihilominus dare. Ratio ergo in proposito est, quòd ex natura ipsa rei promissio coacta vim promissionis non habet. Et ideo quanuis promissio verbalis habeat redemptionis formam, quæ quidem redemptio genere suo virtutis materia redditur, tamen per coactionem cassatur nisi iuratio illam cõfirmet, immo verò quanuis promissio non fuerit metu coacta, sed per aliam iniuriam: quemadmodum indigus vsurario vsuras promittit non illas cogitur in conscientia reddere: nisi adiurauit. Decretum est Alexandri III. cap. debitores, extra de iureiuran. vbi habetur quòd debitores ad soluendas vsuras in quibus se obligauerant cogi non debent. Si verò de ipsarũ solutione iurauerint, cogendi sunt domino iuramentum reddere: licet post repetitionem habeant. Quid si instantius quæras quomodo si cassa est iuramentum eam confirmat. Respondetur quòd quanuis materia iuramenti & promissionis sit eadem, cadit tamen sub illis diuersa ratione. Promissio enim fit homini, & iuramentũ per Deũ, quod quidem etiam de re propria fieri posset: promissio ordinem habet ad hominem cogentem: sub qua vtique ratione non est virtus. Ad obligationem verò iuramenti sufficit quod alia ratione sit virtus, nempe vexationis redemptio. Quod autem iuramentum etiam coactum obliget in cõscientia habes eodem titulo cap. si verò. & cap. verum citatum. à Diuo Thom. & 15. q. 6. cap. si quandoque, & sequentibus. In dubium autem immeritò profectò reuocatur, vtrum non seruare iuramentum coactum peccatum sit mortale, an verò tantùm veniale. Immeritò inquam quoniam citra controuersiam concedendum esset mortale: quandoquidem est iuramentum cadens in materiam licitam, quæ est magni momenti: Iuramentum enim rei licitæ ex genere suo obligat sub reatu mortali, nisi ex tenuitate materiæ, vt suprà dicebamus alleuietur. Si ergo quis coactus iuraret dare pecuniam aliquanti ponderis, certum est teneri soluere sub reatu mortali. At verò Panormita. suprà citato cap. Si verò, quia rem à sua facultate alienam tractabat, ait, obligationem non esse nisi sub reatu veniali. & fuit deceptus verbo illo in cap. verum, iam citato. vbi ait Papa, quòd qui non seruauerint eiusmodi coacta iurataque promissa non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi: Sũt tamen illic distincta verba de culpa & pœna. Ait enim primũ Papa, quòd vt auferatur materia deierandi non dicatur illis, qui coactè iurarunt, vt iuramenta non seruent: ergo non seruantes deierant in materia graui: ac subinde mortaliter peccant, id quod q. 98. de periurio quæ hic subsequitur arti. 3. D. Thom. expressè asserit: Tametsi omnium sit mortaliũ periuriorũ leuissimũ. Quòd autem subditur non esse puniendos quasi pro mortali crimine, solùm ad pœnã ecclesiasticã refertur. Haud enim sunt illa pœna digni in foro ecclesiæ secus verò apud Deum. Fortasse hic tamen sophista cõtra hæc asserta argumẽtetur. Eũ qui inuitus iurauit nõ teneri promissum in totũ soluere. Fac verbi gratiâ, promiserit centum, tunc arguitur. Si soluerit quinquaginta nõ amplius debet: nã iam alter debet illi illa quinquaginta; ac perinde poterit fieri cõpensatio. Et eàdem ratione si promisit quinquaginta soluendo vigintiquinq; plenè soluit. Respondetur tamen secundũ id quod suprà adnotauimus, quod nõ promisit pecuniã transferre in dominiũ alterius, sed verè tradere siue alter ei tantũdem debeat, siue secus. Quapropter licet prædo viatori centum

Dubium.

Caietan.

Sententia auctoris.

Iuramentũ coactũ frãgere mortale est.

Panormit.

Sophismã.

alias deberet & viator nihilominus iurauit dare centum, tenetur tradere. Seriosius tamen argumentum fieri posset de voto. Votum enim, vt arti. proximo explicaturi sumus, magis obligat, quàm iuramentum: votum autem metu coactum, vt lib. praeceden. q. 1. art. 1. demōstrauimus nulla vi pollet obligandi: ergo neque iuramentum per metum extortum. Hoc autem argumentum illic dissoluimus. Votum enim quanuis eò quòd fit Deo arctiùs obliget quam iuramentum, quod fit homini, nihilominus si iuramento non confirmetur, non est nisi nuda promissio: promissio autem coacta, etiam si fiat cum intentione promittendi, vt modò dicebamus, natura sua est cassa nō solùm illa, quae fit homini, verum & illa quae fit Deo vtpote cui obsequium per coactam voluntatem non placet, sed quod fit spontè. Iuramentum autem si feratur in materiam licitam sua ipsius natura obligat ratione iam exposita, quoniam est attestatio per sacra, quam nefas est fieri rei falsae atque adeò crimen si per iurantem non reddatur vera. Quapropter si votum coactum iuramento firmetur, illa ratione obligabit, licet sit dispensatione dignum. Sed & tertium idemque pugnatius adhibetur de matrimonio argumentū. Matrimonium enim metu cadente in cōstantem virum contractum, neque in foro exteriori tenet, neq; secundum conscientiā: ergo neque iuramentum. Patet consequentia tum quòd vt ad matrimonium, sic ad iuramentum requiritur consensus, quare si coactio matrimonio officit, pariter obstabit & iuramento: tum maximè quòd matrimonij arctius est vinculum, quàm iuramenti. Nam si postquam quis iurauerit vxorem non ducere illam ducat, matrimonium est validum. Respōdetur tamen à matrimonio ad iuramentum consequentiam non valere. Atqui nonnulli hac sunt discriminis ratione cōtenti quòd si matrimonium coactum teneret non haberet remedium, quo possit factum infectum reddi: eo quòd matrimonium vinculū est indissolubile. Caetera verò promissa per vim iurata etiam si soluantur, possunt beneficio repetitionis recuperari. At verò ratio non satisfacit. Nam etiam si quae iuratione promittuntur repeti non possunt iuramentum esset seruandum: quia obligat ex natura rei. Bonauentu. vero & Duran. & quidam alij in 3. dist. 39. meliusculam eam rationem afferunt nempe quod cùm matrimonium Christianorū significet vnionem Christi & ecclesiae, quae est perpetua, debet habere perpetuū atque indissolubile vinculū, ad quod non solùm requiritur consensus, verùm et liber cōsensus. Attamen non satis firmiter nititur libertas cōsensus ad matrimonium requisita in eo quod sacramentum Christianorum. Quandoquidem & coniugium etiam sub lege quoque naturae liberū requirebat consensum. Dicendū ergo, ꝙ matrimonium ob id quòd à natura ad procreationem prolis cōstitutum est, ex sua ipsius natura perpetuitatem habet annexam: alias non esset satis liberis educandis consultum: perpetuitas autem ex natura rei liberum exigit animi consensum. Nam quae violenta sunt, secundum Aristot. nequeunt esse perpetua. Iuramento autem quanuis coacto irreuerentia fit si non seruetur. Arguat autem quis fortè contra sequeretur, quod si quis metu mortis iurare cogeretur ducere aliquam in vxorem, teneretur iuramenti nexu. Respondetur, certum in primis esse tale iuramentum omnino relaxandum, sed tamen vtrum dum non relaxatur extet obligatio. Bonauentu. loco citato respondet per tale iuramentum oriri obligationem: quare ille iurans, inquit, ante relaxationem cum alia contrahere nequit, Et re vera quantum ad naturam iuramenti verum est, si fiat cum intentione iurandi. Nam quanuis sit contra finem iuramenti illum contrahere assensu coacto, nihilominus non est adeò intrinsece malum, quin possit fieri materia redemptionis vitae atque adeò iuramentum teneret secus vbi nullum est iuramentum. De hoc autem in materia matrimonij latius. In tertio membro responsionis ait D. Thom. quòd postquam quis promissum illata vi iuratum soluit, potest id denunciare iudici, aut praelato, etiam si per eundem metum iurauerit non denuntiare: quia illa iuratio est contra bonum commune. Quod quidem verbum non tenuem offert disputandi ansam. Argumentum enim extat primum contra rationem. Nam denunciatio videtur referri ad emendationem denunciati: accusatio verò ad publicam iustitiam: nempe vt reus puniatur: in proposito verò etiamsi denuntians emendationem alterius neque non proponat, neque verò speret, potest suam pecuniam repetere. Respondetur quod huiusmodi denuntiatio non est illarum, quae per fraternam correctionem fiunt, sed iuridica vt denuntianti ius seruetur, si id modo probauerit: nihilominus hic proximus finis refertur in commune bonum: qui est vt penes publicam potestatem semper sit facultas ciuium iniurias repensare. Et ideo qui iurauit non denuntiare, iurauit rem illicitam: atque adeò non fuit iuramento deuinctus. At verò profectò haec responsio scrupulo non caret. Nam in primis ex ea colligitur, quod si ille qui vim inferebat compelleret alium iurare se nunquam denuntiaturum, potius deberet gladio succumbere, quàm id iurare. Nam cùm iuramentum rei illicitae sit peccatum, mors potius patienda est, quàm id faciendū. Neq; liceret dicere id se iurare, & tamen non habere intentionem iurādi: nam esset mendaciū atq; adeò peccatū. Quod autem illatū hoc absurdū sit probatur. Ille qui coactus pecuniam soluit, nō tenetur sub reatu peccati denuntiare: nā potest suam propriā pecuniā simulatque iniuriā alteri remittere. Si fortè ille esset tam nefarius latro, vt charitate boni publici omnes tenerētur illum denuntiare, aliud esset. Sed tamen supponamus nō esse tam pestilentem, sed hanc mihi irrogasse iniuriam, profectò non teneor eum denūtiare. Si ergo nō teneor, sequitur quòd gratia cauendae mortis, possum iurare nūquam repetere neq; denuntiare: immo iurare quòd gratis dono: Tametsi illa donatio, quidquid ego dixerim, nūquam poterit securā reddere illius conscientiam, quo minus semper ad restitutionem teneatur. Argumentum profectò cogit sub hac distinctione respondere. Dupliciter nanque tale iuramentum potest fieri. Vno modo etiam si iurans requisitus à praelato fuerit vel à iudice, & tale iuramentum neutiquam est faciendum: neque ob redimendam vitam: quia est iniquum. Quo ideo non obstante teneor requisitus denuntiare. Alio modo, quod mea sponte non denuntiabo, nec repetam, & hoc licitum est. Atque hoc pacto Diuum Thomam, intelligendum arbitror. In quarto membro responsionis ait Diuus Thomas Pontifices eiusmodi iuramenta, non quidem irrita pronuntiare: nam sunt solida: sed relaxare tamen & quod aiunt in illis dispensare. Vbi primùm adnotandum est,

Argumentum de voto. — *Argumēt. de matrimonio.* — *Argumentum.* — *Vtrū liceat id quod vi soluitur repetere.* — *Argumen. egregium.* — *Responsio.* — *Relaxatio coacti iuramenti.*

tandum est, quòd non omne iuramentum per illatam iniuriam expressum, si iura spectes, consueuit ecclesia relaxare, sed duntaxat ea quæ vi & metu extorquentur, vt patet cap. si verò. & cap. verum. extrà de iureiuran. & cap. abbas. de his quæ vi met. ve caus. fiunt. & 15. quæstio. 6. per totum. Nam iuramentum quod quis facit vsurario soluendi vsuras sine relaxatione, videtur Alexand. III. iubere seruare canon, debitores extra de iureiurando. Quanuis iurans iniuriam passus fuerit, quia plus illic inest voluntarij. Haud tamen absurdum esset illa relaxare: quandoquidem vsurarius non habet ius recipiendi. Caussa autem relaxationis coactorum prima est, quòd plurimum habent inuoluntarij admistum. Quare 15. quæstione 6. canon. si quandoque ait illa iuramenta simpliciter non fieri ex corde, quod Deus potissimùm inspicit. Secunda ne ansa impuris nefandisque hominibus porrigatur vim bonis inferendi. Est tamen vt hic bene admonet Caietan. in eiusmodi relaxationibus cauendum, ne in blasphemiam cedant, aut in ecclesiæ contemptum. Si enim captiuus apud infideles sub iuramento per verum Deum sese obstringeret creditum sibi pretium redemptionis suæ persoluere scandalum esset iuramentum postmodum illi relaxare ne solueret. Non enim solùm Christiana familia sed & Deus noster contemptui apud illos tum maximè haberetur, immo verò si quis iurasset illuc redire quanuis esset iniustè captiuus, nec redire sine periculo mortis posset, redeundum illi esset, antequam cum ingenti scandalo periculoque contemptus religionis nostræ iuramentum illi esset relaxandum. Etenim si gentilitas Romanum illum Regulum tam egregio præconio commendauit qui cùm fide Carthaginensibus per falsos deos iurando impignorata dimissus esset Romam illuc rursus, vt cum capitis periculo suam fidem apud hostes liberaret reuersus est, quanto maiori fide & religione tenetur Christianus promissis stare per verum Deum iuratis? Si autem esset persona reipublicæ valde vtilis, tentanda esset procurandaque repensatio & redemptio.

Cauendum scandalum.

Contra id autem quod diximus iuramenta non esse ipso facto irrita, sed post iusta caussa relaxanda, fortè quis nobis obijciat canonem Abbas, de his quæ vi met. ve caus. fiunt. vbi clerico, qui per vim ecclesiam suam abiurauerat, præcepit Papa ecclesiam restitui: quia quæ metu (inquit) & vi fiunt in irritum debent reuocari. Vbi ab vi ratio illa non videtur ibi relaxari, sed irritari. Respondetur tamen, quod illic non fuit simplex solùm iuramentum coactum, sed re vera expoliatio præbendæ, quam Abbas illi clerico ademerat, & alteri contulerat. Et illa sunt quæ Papa irrita facit.

Argumentum.

Quartum argumentum de doloso iuramento est hoc: Nemo ad duo contraria simul obligari potest: sed contingit quandoque eum qui iurat diuersam habere mentem quàm ille habet cui iuramentum præstatur: ergo eiusmodi iuramentum, non erit obligatorium. Responsio in conciliandis duabus sententijs Isidori & Gregorij versatur, quæ sibi prima facie videntur aduersæ. Isidor. nanque lib. senten. 2. & refertur 22. quæstione 5. canon. quacunque. sic ait. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur intelligit. Vbi in fauorem illius, cui præstatur iuramentum videtur admonere iuramentum dolosum obligare, licet ille qui iurat animum non habeat se obligandi. Gregorij verò 26. lib. Moral. verba sunt: Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant: diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Vbi videtur in fauorem iurantis vergere: videlicet quod si non habet mentem obligandi se, non sit obligatus. D. verò Thom. hos patres conciliians ait quòd quando intentio iurantis est dolosa: quia scilicet intendit alium decipere & supplantare, tunc habet verum sententia Isidori: videlicet quod iuramentum est seruandum secundum sanum intellectum eius cui præstatur iuramentum. Id quod ex verbis subiunctis Isidori colligit dicentis, quod dupliciter reus ille fit, qui & nomen Dei in vanum assumit, & proximum dolo capit. Si verò iurans dolum non adhibeat, tunc locum habet sententia Gregorij, nempe quòd æstimanda sit obligatio iuramenti secúdùm intentionem iurantis.

Quartum argumẽtũ de iuramento doloso.

Isidorus.

Gregorius.

At verò profectò conciliatio hæc Diui Thomæ nõnulla indiget explicatione. Ille enim qui dolo iurat tribus modis potest aliam habere intentionem quam alter intelligit, cui iuramentũ præstatur. Vbi primò notandum iuramentum dolosum, vt suprà diximus, ab effectu sic nuncupari: nempe quod fit intentione fallendi. Et ideo qualitas hæc propriè conuenit iuramento promissorio, quod secum affert obligationem aliquid faciendi, vel non faciendi ex iuratione pullulans. Tametsi in assertorio nonnunquam insit & dolus cùm quis falsum animo decipiendi iurat. Falsitas ergo iuramenti consistit in hoc quòd verba iurantis foris prolata, eius menti non consonant. Est autem in iuraméto promissorio tria exterè considerare, nempe promissionem & iuramentum, quo illa confirmatur, quæ tũc præsentia sunt cùm fit iuramentum, & præterea executionem seu impletionem promissionis, quæ in futurum expectatur. Quibus vtique tribus totidem intus in mente iurantis, respondent: nempe intentio promittendi seu obligandi se, & intentio iurandi, & intentio implendi iuramẽtum. Et quidem vbi sola hæc tertia deest, si adsint aliæ duæ citra controuersiam omnibus est in confesso iuramentum esse obligatorium. Nam si quis intendit non solùm iurare, verùm & se iuramento vincire, illis duabus intentionibus ligatur. Intentio autem nõ implendi est quidem iniqua, sed tamen non magis vinculum iuramentum tollit, quàm si post præstitũ adueniret. Et manifestum est ob id quòd quis intendat, non id obseruare quod debet, nequaquam absolui obligationis nexu. Rursus si quis fingit se iurare, non tamen habeat iurandi animum, liquidum quoque est obligationem nullam oriri ex natura iuramenti: Quoniam cùm iuramentum sit actus humanus, vbi abest intentio iurandi, nullum existit iusiurandum

Explicatio iuramenti dolosi.

Tria in iuramento promissorio.

Dubium ergo restat, quando quispiã medio se habet modo: nempe quando intentione quidem iurandi iurat, tamen absq; intentione obligãdi se iuramento, seu (quod idem est) id promittendi quod iurat. Hoc enim casu multi sunt, qui censent nullã oriri obligationem: & præcipuè iurisconsulti, quos refert Syluest. modò citatus in verbo iuramentum 4. quorum adeò sententiam sequitur. Et ponit exemplum in eo, qui coactus iurat. Et re vera verba Grego. citata videntur primo sonitu huic opinioni patrocinari, vbi ait ꝙ iuramentum debet æstimari secundum intentionem iurantis, atq; adeò si ex corde obligatio non oritur, apparet nullã existere. Et confirmatur: quia cùm iuramentum non sit nisi promissionis

Dubium.

Syluester.

confirmatio,

Responsio. confirmatio,vbi re vera non est promissio,nulla videtur reliqua iuramenti obligatio. His verumtamē non obstantibus respondetur,quod vbi vera adest intentio iurandi,etsi desit intentio promissionis & obligationis nihilominus subsequitur obligatio. Et ratio est quod obligatio,est naturalis iuramenti effectus,ita scilicet illi innatus,vt igni natiuum est calefacere.Quare sicut repugnat ignē adesse & non calefacere,sic & iuramentum existere sine obligatione. Vbi autem quis cum intentione iurandi iuramentum profert,vera est iuratio: vera ergo inde existit obligatio. Quocirca non est in hominis potestate obligationem à iuramento semouere.Haud enim ex iurantis voluntate pendet,verè iurare,& tamen sine obligatione.Ratio autem ex his quæ in fronte articuli,& postea super solutionē primi argumenti S.Tho.adnotabamus,colligitur,contemplabamur nāque secundùm D.Tho.duas veritatis rationes iuramento promissorio inesse: scilicet & illam quæ est ratio assertorij,videlicet vt cùm quis quid iurando promittit,simul habeat implendi intentionē,& præterea,vt postea in executione,si materia sit licita,id faciat verum quod iurauit: & iuramentū clarum est ferri in vtranque. Nam si tātum caderet in priorē,sensus iuramenti promissorij non esset nisi,iuro me promittere,seu verè me habere intentionem iurandi: & tunc sequeretur iuramentum promissorium non esse nisi merè assertorium, atque adeò licet postea in executione ille qui iurauit neutiquam iuramentū impleret,non ideo fieret periurus.Nam sū intentione faciendi salua esset tota vis iuramēti:hoc autē est falsissimum.Nam vtroque modo fit homo periurus:scilicet & non habendo intentionē implendi quod iurat,& postea id nō implendo vbi adsunt alij comites.Fit ergo consequens vt iuramētum feratur in vtranq; veritatem. Ex quo vtique rursum fit consequens ꝙ ex prima veritate enascitur nexus & vinculum ad secundum Sed ais hoc tantum concludi,quòd vbi est intentio faciendi quod iuratur,oritur obligatio,vel vbi est intentio obligandi.Immo verò ex hoc quod ille qui iurat tenetur habere intentionē se obligandi,idque subinde faciendi,quod iurat:aliàs mēdaciter iuraret ac perinde deieraret,subsequitur quod etiā si neutram illarum habeat,sola ipsa intentio iurandi,quæ suapte natura & iure secū alias ambas deberet afferre comites,perinde est caussa obligationis,ac si vtraque illarū adesset. Et per hoc ad argumenta in

Solutio argumētorū. contrariū respondetur.Ad illam enim auctoritatē Grego.ex qua videtur consequi quòd tunc iuratio non nascitur ex corde,respondetur eo ipso ꝙ in corde ille habeat iurare,ex codē corde simul pullulat iuramenti obligatio.Ad aliud verò ꝙ vbi non est promissio,neq; intentio promittendi,non est iuramenti obligatio.Respondetur ꝙ cùm quisquis intendit promissoriè iurare,tenetur simul promittere & se obligare,perinde ex sola intentione iurandi oritur obligatio,ac si se intenderet obligare.Hic ergo est casus sententiæ Isidori:nempe ꝙ iuramentum tenet sicut ille cui iuratur intelligit.Atq; hoc D.

Sensus Isidori.

Sensus Gregorij. Tho.censet iurare in dolo quod nihil iuranti suffragatur. Quid ergo si quis exterius iuret proferendo verba & tangendo Euangelia,intus tamen non habeat iurandi animum? Respondetur in illo casu non esse verum,sed fictū iuramentum,& tunc habere locum verba Grego.quòd Deus non habet illud pro iuramento.Ipse enim mentium scrutator videt iuramentum nō nasci ex corde.In foro autem exteriori omnino ab ecclesia quæ per externa verba iudicat,reputatur iuramentū: parique modo in

Dubitatio. prætorio ciuili.Sed nunquid in conscientia qui sic iurat,tenebitur id implere. Respondetur minimè quidem,ex vi iuramenti,vtpote quod nullū est,atque adeò neque contra illi veniens periurij reus fiet. Teneri autem potest alijs legibus verbi gratia.Si quis vt puella frueretur quę sui copiam illi facere renuerat,antequam sponsalia illi iuraret,profectò si verbis iurat,tenebitur lege iustitiæ fidem promissā seruare.Et pariter in quibuscunque alijs contractibus vbi interuenierit, Do vt des. Deinde gratia cauendi scandali,si quis solèniter iurauit quāuis fictè in re alicuius momenti proculdubio si non posset planè persuadere se nō vere iurasse,teneretur ficto iuramēto sub reatu mortali stare,ne scandalum da-

Argumentum. ret,habereturque in opinione aliorum periurus. Contra hæc autem duo responsionis membra arguitur sic.Qui iurat sine intentione obligandi se ad seruandum promissum,in virtute iurat sine intentione iurandi:ergo superuacaneum est hæc duo distinguere ad conciliandū cum Isidoro Gregorium. Probatur antecedens,Animus iurandi secum habet annexum propositum obligandi:nam aliàs,vt dictum est esset periurium: ergo qui non habet intentionem obligandi,si non habet intentionem iurandi.Eorum nanque quæ connexa sunt vno sublato aufertur & alterum. Respondetur annexa quidem esse de iure in hoc sensu,quòd qui propositum habet iurandi,debet habere idem subinde obligandi se & seruandi promissum:in facto verò sicut potest esse primum sine alijs sic & vtrumque aliorum sine primo. Et ratio est: quia quæcunque actio exterior deliberata secum natura sua affert agendi intentionem: & ideo nisi per formalem negationem mentis excludatur,semper intelligitur vnà cōcurrere cum actione.Intentio iurandi semper in externa iuratione includitur,dummodo & aduertenter fiat & qui iurat non illam peculiariter & expresse mente remoueat. Quare qui non habet animum se obligandi mentitur quidem circa materiam iuramenti quæ est promissio nō tamen circa ipsam iu-

Iuramētum fictū vtrū sit mortale. rationem:immo vere iurat. Ex secundo autem membro emergit dubiū vtrum iurare exterius fictè sine intentione iurādi sit peccatum mortale:quoniam de veniali non est dubiū,quandoquidem qui dicit se iurare & non iurat mentitur.Caieta.in præsentiarū absolutè absq; vlla distinctione ait esse mor-

Caietan. tale peccatum,siue ille qui fictè iurat:spontaneè iuret legitimè requisitus,siue per iniuriam illata vi.Et intelligitur responsio quando planis verbis non æquiuocis exterius iurat. Et ratio eius est quod exterius illud iuramentum fertur supra mendacium,scilicet,seruandi promissum quod non intendit seruare.Mendaciū autem inquit nō solùm est contrarium vero iuramento interiori,sed etiā exteriori. Nam quemadmodū cultus exterior idolorū sine animo colendi(quod Marcellinus fertur egisse)peccatū est mortale:quia applicatur cultus cui nō debetur.Ita & illud testimoniū,Deus est mihi testis, ꝙ est actus religionis:applicare mendacio est irreuerētia mortalis secundum illud,Quicunq; me erubuerit coram hominibus,hunc & filius hominis erubescet &c.Qui enim id facit metu humano per Deū fictè iurat. Et re vera quādo iuramētum iure exigitur,opinio hæc cōstantē habet veritatē:tunc siquide illa fictio iurandi

iurandi perniciosum est mendacium, cùm eiusmodi requisitus iurare sincerè teneatur: quãdo verò per vim & metum postulatur, non apparet vsque adeò certa. Demus enim hominem in nemore ab impuris latronibus inuasum, qui sub hac forma iurare cogitur, Iuras mihi tantam numerare pecuniam? & respondeat sic iuro sine intentione tamen iurandi. Arguitur sic vel fictio illa ob id esset mortale delictum, quod re vera ille habet intentionem faciendi contra iuramentum: & hoc non, quia iuramentum nullum est, sed simplex mendacium: tum quia dicit se iurare, & non iurat, tum quia significat se daturum & non habet tale propositum: quare nullum est illic mendacium iuramento firmatum vel esset mortale, quia mendacium est perniciosum: & hoc nõ, quia cùm non teneatur iurare, nemini facit iniuriam. Argumentum est argutum, tamen tutiorem arbitror Caietani opinionem & ratio est. Quoniam cùm ille tunc respondet sic iuro, nõ solùm est assertio in actu signato (vt dicũt logici) id est non solùm asserit se iurare: tunc enim solùm esset simplex mendacium: sicut si nollens rem aliquã diceres, sic volo: sed est iuratio in actu exercito. Etenim sicut cùm dicis, ego loquor, nõ solùm significas te loqui, sed verè illud exerces. Pari modo cùm ais, sic iuro, perinde est ac si dicas, Deus est mihi testis, me pecuniã exhibiturũ, aut per Deum pecuniã dabo. Vnde ad argumentum respondetur esse mortale, non propter iniuriã illatam alteri, sed propter illam irreuerentiã, quæ fit Deo saltem exterius afferendo nomé eius in testimonium falsi. Ex quo fit dicere illa verba materialiter in tali casu, non esse mortale, nisi ille qui cogitur non habens intentioné iurandi sic responderet, dico ego iuro: nam caperet illa verba tunc materialiter: & ideo non iuraret, immo nullum esset peccatũ iuxta verbum Hieronymi in canon. vtilé 22.q.2. vbi ait vtilem esse nonnunquam simulationem, & pariter si responderet dico Deus est mihi testis. Totum enim hoc capitur materialiter. Si autem diceret dico quod Deus est mihi testis, tunc caperetur personaliter, atque adeò verbale mortaleque esset periuriũ. Quod si rursus quis arguat, sequeretur inde quod si quis exterius iuraret sine intentione iurandi, iurat tamen verũ, mortale quoq; crimé cõmitteret. Est verbi gratiã scrupulosus quispiã qui asserit quidem veritaté, cuius est certus, sed tamen requisitus vt iuret, ait se iurare & intus non iurat. Quod auté id sequatur patet. nã contrauenit fini iuramenti qui est veritatis confirmatio quam fingit se cõfirmare & non cõfirmat. Quare cùm menti os dissonet, erit abusus iurandi, atq; adeò mortale periuriũ. Immo apparet illusio diuini testimonij, vtpote quod foris adducitur & animo non firmatur. Hic Caieta. imprǣsentiarũ propter hæc argumenta asserebat esse mortale. Sed hoc profectò non modo non est certum: immo censeo esse falsum si generatim affirmetur. Crediderim inquam quòd vbi quis lege cogitur iurare scilicet, vel à iudice vel ab illo cui interest, mortale sit crimen iurare sine intentione, etiã verum propter iniuriã quæ legi infertur & illi cui interest. Vbi autem per vim & metum extorquetur iuramentũ, profectò nimium esset ius regidaque assertio illum condemnare ad mortale. Nam tunc non habens intentioné iurandi, nullã illi infert iniuriam, qui iuramentũ extorquet neque verò legi aut Deo. Nam illa verba iuratoria non adhibentur mendacio, neque ille propriè facit contra finé iuramẽti, neque testimoniũ Dei saltim mortaliter illudit, quandoquidem neque intus neque extra falsum iurat, sed solùm fingit per testimonium illud veritaté confirmare, quam re vera non confirmat: quod erit fortè veniale peccatũ, quia est mendacium officiosum, sanè quo quis iniuriã sibi illatam cauet. Hactenus de his qui planis verbis contra mentem iurant. Proximum ergo est, vt dicamus de iuramento, quod verbis fit simulatorijs. Verũ qui alteri iuramentum præstat promissoriũ simulatorijs verbis, animo nõ implendi promissum, nec se obligandi, mortaliter peccet? dixerim simulatorijs: nam si planis verbis iuret, cum intentione iurandi, & mens intus sine aliquo moderamine sit non implere neque se obligare, manifestum corrollarium ijs quæ dicta sunt appenditur, illam intentionem iuramento contrariam, esse peccatum mortale: quoniã est intentio faciendi contra quam iuramento tenetur. Dubium ergo existit, quando illa intentio est cum aliqua restitutione. Syluest. nanque loco citato ait, quod si quis coactus externis verbis absolutè iuret seruare promissum, neque tamen absolutã habeat intentioné simpliciter implendi, sed mente tacitus apud se intendat dare si debet: quæ quidem simulatio in hoc consistit, quod verba sunt absoluta, mens verò conditionata. Ait inquam illud iuramentũ nullum esse peccatum in quo vtique sensũ intelligit textũ illum Hierony. cap. vtilé. 22.q.2. vbi ait, vtilé esse nonnunquam simulationem. At verò duplici hic distinctione opus est. Quoniã, aut extera verba relata ad mentem iurantis planè falsa sunt: aut æquiuoca: scilicet in vno sensu vera, & in altero falsa: aut denique ea arte prolata: vt alter cui iuramentum exhibetur ipsa callere nequeat. Secunda distinctio est ex parte iurantis. Aut enim ab eo exigitur iuramentum, quod iure facere tenetur, videlicet à suo prælato iuridicè, aut à priuata persona, cui ratione contractus iurare tenetur: aut exigitur per vim aut per iniuriam, vt illi contingit, qui in nemore incidit in latrones, vel si iudex contra ius illud vult extorquere. His suppositis prima statuitur generalis regula, si verba exterius prolata respectu intentionis iurantis, planè falsa sunt, id est menti eius dissona, vniuersim & absque vlla exceptione est peccatum mortale. Id quod præsenti exẽplo monstratur, vbi extra sine restrictione iuratur & in mente non habetur absoluta intentio, neq; iurans excusatur per illã mentalem restrictionem, dabo si debeo aut iuro dare si debeo. Nã postquam illam verbis nõ explicat, sed verba sunt absoluta, non cõsonat os menti: sed ficta est iuratio: quia intus non sit absolutè, vt explicatur extra. Quem ideo casum cõprehendit sententia August. super Psal. 23. relata eadem caussa & quæstione. can. in dolo. vbi ait. In dolo iurat, qui aliter facturus est, quàm promittit. Quapropter quantumcunq; per vim & iniuriam fuerit iuramentũ extortum, factumq; ad redimendam vitã, erit, mortale periurium. Sententia ergo Hierony. nõ habet hic locum. Nã quod ait vtilem esse quandoq; simulationem, intelligitur vbi simulatio abs q; vlla fieri potest falsitate. Quando autem simulatio fit in verbis, quæ vel sub æquiuoco, vel artificiose proferuntur, ita vt sensum possint recipere, quem iurans intendit, licet eum alter non percipiat, tunc si iuramentum iure petitur, non licet tali amphibologia vti propter iniuriã quæ fit illi qui ius habet petendi. Quando verò vi illata petitur, licitum

Iurare verum ficte.

De iurando verbis simulatorijs facto.

Syluester.

Responsio.

Generalis regula.

August.

Quando verba sunt equiuoca.

tur, licitum est ea fraude petẽtem deludere. Verbi gratiâ. Si iniurius ille nequam sic rogaret. Iuras mihi tantam numerare pecuniam? & alter responderet, sic vro (absque. I.) nõ esset peccatum mortale, sed simplex mendacium: quia fortè nihil tunc vreret. Item, si Dei nomen lingua illa qua fit iuratio, diuersum quoque aliud habuisset significatum, liceret illud intelligendo, dicere testis mihi est Deus: quanuis alter Deum cœli intelligeret. Aut si altero interrogante. Iuras mihi numerare pecuniam? alter responderet. Tibi iuro numerare: non vt esset sensus, Numerare tibi, hoc est soluere aut tradere: sed tibi iuro apud me pecuniam recensere: quandoquidem, numerare vtrunque significat. Quare tale iuramẽtum esset verum, iustum, & prudens atque adeò consonum documeto Hierony. in canone citato, vtilem. Quoniam tunc simulatio (quoniam absque falsitate fieret) vtilis esset. Quamobrem sententia Isidori, quacunque arte verborum &c. non esset eiusmodi iuramentis contraria: quoniam intelligitur, quando iuramentum est, aut falsum, aut alteri contra ius præiudiciale.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm maior sit obligatio iuramenti, quàm voti.

Conclusio. CVM TAM votum, quàm iuramentum inter officia sint religionis nõ immeritò inter se conferuntur, vt exploretur vtra sit maior obligatio, votine, an iuramenti? Ad quam quæstiunculam D. Thom. vnica conclusione affirmatiua respondet votum ex ratione sua magis est obligatorium, quàm iuramentum. idque duabus rationibus persuadet. Prior est: Vis obligandi primùm pensari debet ex obiecto, videlicet ratione illius, cui fit obligatio: votũ autem promissionem dicit Deo factã, iuramentum autem nonnunquam fit homini, licet fiat per Deum: Sanctior ergo est ac subinde maior obligatio voti. Posterior verò ratio procedit ex caussa & radice, vnde eiusmodi obligationes pullulant, vtraq; enim ex diuina radice nascitur. Quapropter tam iuramentum, quàm votum (vt suprà mõstratum est) ad religionem attinet: tametsi diuersimodè. Nam obligatio voti ex fidelitate nascitur, quam Deo in promissis ei factis debemus, vt illa persoluamus: obligatio autem iuramenti oritur ex reuerentia, quam eidem debemus. Vt quod per eius nomen alicui pollicemur, reddamus: infidelitas autem fidelitati contraria peior est, quàm irreuerentia, nam includit illam: si quidẽ infidelitas species quædam irreuerentiæ est, non tamen vice versa includitur ab illa. Potest enim quispiã alterum per irreuerentiam dehonestare, quanuis nullã ei fidem frangat. Quò fit, vt infidelitas, ac præsertim hominis, ad Deum maxima sit irreuerentia: ergo votum ex ratione sua magis est obligatorium, quàm iuramentum: quandoquidem eius violatio magis est propter infidelitatem sacrilega.

Notanouas cõclusionis rationes. CONCLVSIO facilis est, tum vt intelligatur, tum etiam vt credatur, si modò nominum significata ex superioribus supponantur. Votum enim vt lib. superiori dicebamus, est promissio facta Deo: iuramentum autem contestatio veritatis, quæ fit per Deum: & nonnunquam promissionis, quæ fit homini. Quare votum propinquius sublimiorique ratione habet Deum pro obiecto, quàm iuramentum. Loquimur enim de iuramento per se, quod non est votũ. Cùm enim ais, Promitto hoc Deo, Deo te sine aliquo medio subdis debitorem, eumq; adeò creditorem ac dominũ tui promissi. Cùm autẽ quidpiam promittis homini per Deum, non Deo proximè, sed homini te reddis obnoxium. Neq; Deũ creditorem & dominum constituis tui promissi, sed testem, & quasi fideiussorem. Quare non solùm fractio voti, est fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramenti non nisi violatio eius reuerẽtiæ: immo verò ipsa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quàm in fractione iuramenti. Atque eam ob rem S. Thom. non fuit contentus ostendere, quòd infidelitas in fractione voti ex natura fidelitatis est prior, quàm irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti: sed adiecit infidelitatem fracti voti esse irreuerentiam, eandemque maiorem illa quę est in periurio. Maiorem enim irreuerentiam facit famulus hero suo, cùm fidem illi frangit, absurdusque eum cõtemnit, quàm adducendo eum in testem falsi. Cuius ratio, est, quòd directiùs è regione magis facit contra rationem dominij, quod habet supra ipsum. Accedit prætereà, & alia excellentia voti, qua art. 5. diximus iuramento antecellere. Nam licet tam obseruatio iuramenti, quàm voti, pertineat ad religionem: tamen votum suam etiam materiam facit actum religionis. Dum enim eleemosynam voues, illam in Deum per religionem refers: & ideo ipsa eleemosynę erogatio est imperatus actus religionis: materia autem iuramenti minimè. Immo reuerentia iuramenti ordinatur ad confirmandam veritatem promissi. Et ideo promissum illud non refertur in Deum: sed in hominem, ob idque votum interius pertinet ad religionem, quàm iuramentum: tametsi seruare quoque iuramentum sit religionis officium: quia est reuerẽtiam facere deo. Sed nihilominus consilium est, vt suprà diximus, vouere, non autem iurare sine necessitate. Atque adeò ex

Cõclusionis moderatio. hac parte peius est votum defringere, quàm iuramentum. Conclusio autem hæc quantum ad naturam rei attinet, intelligẽda est. Nam posset ratione grauitatis materiæ, vel aliunde eousque augeri scelus periurij, vt scelestius esset, quàm fractio voti. Eequis enim ambigat enormius esse crimen iuramentum frangere soluendi homini decem millia aureorum, quæ constante iustitia illi debebat, quàm fractio illius voti, quo quis eleemosynam decem numorum Deo vouerit. Cæteris ergo paribus, intelligendum est aut paulò plus aucta iuramenti materia.

Dubium. Hæsitabit quis forsan circa illud verbum Diui Thom. Infidelitas irreuerentiam continet. Nam inter homines adeò videntur diuersa vitia, vt vtrunque possit sine altero existere. Respondetur autem bifariàm. Primùm, quòd, inter herum & subditum neutiquam infidelitas absque irreuerentia esse potest: tametsi econuersò irreuerentia interuenire valeat aliqua præter infidelitatem. Et de infidelitate hac loquitur propriè S. Thom. Secundò autem respondetur, quod etiam infidelitas inter pares, & domini ad seruum, licet videatur irreuerentiam non includere, nihilominus infidelis omnis fœdifragus quodammodo est despector alterius.

Quare &

Quare & dominus cùm infidelis est seruo, illum contẽnit & quadamtenus irreueretur. Idemque accidit inter pares: quapropter omnis infidelitas speciem quandam irreuerentiæ continet.

ARGVMENTA Diui Thom. facilima sunt. Primum est, votum est simplex promisio: iuramentum autem diuinum testimonium promissioni adhibet: est ergo præstantius. Respondetur, quòd licet hac parte videatur iuramentum excellentius, votum tamẽ plus ex parte obiecti excellit, quia fit Deo. Secundum, votum nonnunquam Deo factum iuramento confirmatur: id autem per quod aliud confirmatur, robustius videtur, & fortius. Respondetur, & est notanda responsio, quòd iuramentum non adhibetur voto, eò quòd sit fortius per se vinculum, sed quia est aliud vinculum. Et ideo licet sit minus, additum tamen alteri implicatiorem facit nexum. Tertium, obligatio voti emanat ex deliberatione humana vouentis: obligatio verò iuramenti ex diuina veritate quæ affertur in testimoniũ: ergo est fortior. Respondetur, quòd quanuis obligatio voti pendeat ex humana deliberatione vouẽtis, & ex illa sola parte non habeat tantam vim, quàm iuramentum: tamen quia per deliberatam voluntatem promissio fit Deo, ex parte diuinæ maiestatis, cui maxima debetur fides, nanciscitur votum maius robur, quàm iuramentum ex diuina reuerentia.

Primum argumẽtũ D. Thomæ. *Argum. 2.* *Argum. 3.*

ARTICVLVS IX.

Vtrùm in iuramento fieri poßit dispensatio.

DECISIONI de obligatione iuramenti annexa est inquisitio de eius dispensatione, vtrum licet sit obligatorium, possit tamen eius obligatio per dispensationem extingui. Et respondetur vnica conclusione affirmatiua in iuramento cadit dispensatio. Probatur primò per locum à maiori: Voti vinculum vt proximè dictum est, arctius est, quàm iuramenti: super illo autem potest dispensatio fieri: ergo & super isto. Secundò autem adhibetur ratio altera explicatior: Nessitas dispensationis, vt de voto in superiori libro dicebamus, inde emergit, quòd contingit officium aliquod vniuersaliter consideratum esse licitum, vtile, & honestum, secundum autem particularem euentum, vel inhonestum, reperiri vel nociuum, atque adeò tunc neque legis neque voti debet esse materia, vt si quis peregrinationem vouit, quæ post obstaculum est alteri officio, quod ille ad maiorem Dei gloriam & ecclesiæ maius commodum potest exhibere: hoc autem ipsum vsu venire potest in iuramento: nam si id quod quis iurauit, sit posteà inhonestum, repugnat iustitiæ, & si sit nociuum, repugnat iudicio: ergo pariter in iuramento locum habet dispensatio. Materia hæc illis consultis, quæ de voti dispensatione superiori libro disputauimus, facilè patet. Sunt nihilominus inter votum & iuramentum duo animaduertenda discrimina, quibus res fit apertior. Differunt enim tum ex parte obiecti, quòd votum fit soli Deo, iuramentum verò fieri potest homini: tum ex parte materiæ, quod propria materia voti est opus supererogationis, quod superiori libro declarauimus, materia autem iuramenti cuiuscunque opus virtutis, vt ius suum vnicuique seruare. &c. Ex his pullulant duæ aliæ differentiæ in dispensationibus meditandæ. Prior quantum ad illos, qui dispẽsare possunt. Enimuero quanuis Papa dispensare valeat in voto, quod est maius, non tamen in iuramento, quod est minus. Haud enim relaxare potest iuramentum quod homo homini præstitit id soluendi quod ei debebat. Et hoc neque accidit ex minore facultate Papæ, neque ex dignitate iuramenti, sed ex natura contractus qui iuramento confirmatur. Enimuero quia est vicarius Dei, potest votum, quod Deo fit, in id quod ei gratius est commutare. At quoniam facultatem non habet tollendi alteri quod suum est, nequit ei iniuriam inferre, cui præstitum est iuramentum illud relaxando. Et vice versa, quanuis priuatus homo in voto, quod Deo fit, dispensare nequeat, quia non est eius vicarius: ille tamen cui iuramentum præstitum fuit, potest illud relaxare, non quòd cumulatiorem habeat facultatem, quàm Papa, sed quòd est dominus bonorum suorum; & ideo sicut potest illa donare, sic & iuramentum sibi exhibitum remittere. Quare illa non est dispensatio: sed remissio donatioque debiti. Secunda differentia ex parte materiæ, est quòd in commutatione dispensationeque votorum ad id tantùm attendi debet, quod Deo sit magis placitum: in iuramentis autem relaxandis cauenda est iniuria, ne fiat tertiæ personæ. Atqui per has easdem regulas de irritatione censendum. Potest quidem pater irritare votum filii citra legitimam ætatem, & maritus votum vxoris: Ac perinde omne iuramentum quod speciem habet voti: vt si vxor iurasset peregrinationem, aut ieiunium: & pariter si filius ante quartumdecimum annũ ingressum iuraret religionis. At verò in illa iuramenta, quæ fiunt homini, sine cuius vtiq; præiudicio relaxari nequeunt, non habet paterfamiliâs tam liberam potestatem. Et sic intelligitur lex Numero. 30. vbi æqua facultas marito conceditur ad relaxandum tam iuramentum quàm votum vxoris, & patri ad relaxandum tam iuramentum, quàm votum filij. Idemque iure canonico habetur ex concilio Elibertano, vigesimasecunda, quæstione quinta, canoni. pueri. sed habenda est ratio contractus iuramento confirmati. Quando enim pater, aut maritus irritare potest suorum contractum, tũc filius, & vxor nexu iuramenti soluuntur: quia tollitur eius materia. Si autem contractum illum nequit irritare, tunc neque iuramentum. Ob idque quandoque consultius erit vt huiusmodi iuramentorum dispensatio, & relaxatio ab ecclesiæ prælatis petantur. Ex his duæ regulæ dispensandi in iuramento colliguntur. Prima, quòd hominis præiudicio cessante, nempe tertiæ personæ, Papa, vt in omni voto potest rationabili caussa dispensare, ita & in omni iuramento, quippe quod, vt dictum est, minoris est vinculi. Secunda ad discernendum, quænam iuramenta solus Papa relaxare possit, quæ verò episcopi, ad id conijciendi sunt oculi, vtrum si essent vota, solus Papa an verò Episcopi possent illa remittere. Exempli gratiâ, in tribus votis nempe religionis, castitatis, & Hierosolymitanæ peregrinationis, solus Papa dispensare potest. Fit ergo consequens, vt in similibus iuramentis earundem trium religionum ad solum

Duo discrimina inter votũ & iuramentum. *Duæ aliæ differẽtiæ.* *Duæ regulæ dispensandi.*

ad solum ipsum dispésare pertineat. At quia in alijs omnibus votis, nempe aliarum peregrinationum, ieiuniorum, &c. Item non ludendi, aut non venandi, &c. Episcopi dispensare possunt, fit vt in similibus iuramentis fortiori ratione ijdem Episcopi dispensandi facultate fungantur.

Primum argumētū S. Thomæ.

PRIMVM argumentum sancti Thomæ est, Sicut ad iuramentum assertorium, ita & ad promissorium veritas requiritur: cum nemine tamen dispensari potest, vt contra veritatem de præsentibus, vel præteritis asserendo iuret: ergo neque vllus potest dispensare super iuramento, quod quis de futuro fecit. Respondet Diuus Thomas illationem nullam esse. Quando enim super iuramento promissorio dispensatur, non eò tendit dispensatio, vt qui iurauit, contra iuramentum faciat, vt scilicet manente iuramenti vinculo faciat contra. Et in hoc par est promissorium assertorio. Nam sicut ius diuinum est, vt nemo asserendo falsum iuret, ita, vt quod iurando promisit, obseruet, si adsint alij comites, præceptum autem diuinum non est dispensabile. Sed effectus dispensationis est, vt id quod sub iuramento cadebat, sub illo ampliùs non cadat. Vt si quis iurauit ieiunium, quod posteà obstaculum est vberioris virtutis, sicuti de voto dictum est. Materia autem assertorij, quæ est præterita, aut præsens veritas, postquam iuratum est, non est mutabilis: nam ad præterita non est potentia, & ideo dispensatio in illa fieri non potest: dispensare autem in ipso actu iurandi, videlicet vt iures falsum, esset contra præceptum diuinum. Materia autem promissorij, quia est de futuro, variari potest: vt quanuis fuerit prius idonea, quæ sub iuramento promitteretur, fiat posteà inidonea, vt impleatur. atque in hoc dispensationis ratio consistit.

Secundum argumētū.

Secundum argumentum est, Iuramentum in eius commodum fit, cui præstatur: ille autem non videtur tale iuramentum relaxare posse: ergo multo minus Papa, vel alius, cui nihil iuramentum interest. Responsio est, bifariàm quempiam posse alteri rem aliquam iurare. Vno modo, quando illi id pollicetur quod est ei vtile: cui adeò iuramentum illud interest. Et ideo à tali iuramēto potest ille iurantem absoluere: quia potest ius, quod habet, alteri remittere. Alio modo, quādo quis alteri id iurando promittit, quod ad diuinum attinet honorem: qualia sunt opera pietatis & religionis: vt religionem intrare, eleemosynam erogare, &c. Et tunc, inquit, ille, cui fit promissio, non potest iurantem absoluere: quoniam iurationes huiusmodi non fiunt propriè homini, sed Deo. Nisi forsan promissio conditionalis esset, ab illo homine depēdens, cui fit. Vt si quis alteri ingressum religionis iuraret, si illi expedire videretur.

Notāda solutio.

Est ergo solutio præsens discretè obseruanda, vt intelligamus non omnem promissionem quæ verbo fit homini, re vera illi duntaxat fieri. Posset enim ignarus facilè decipi credens quidquid iurat amico in eius facultate esse, illud remittere: cùm tamen regula sit fallax, sed ad materiam respiciendum est. Quando enim quis amico pecuniam daturum se iurat, vel aliud eius commodum facturum, id verum est: quando verò id quòd promittitur, materia religionis est, aut pietatis, materia ipsa sua natura ostendit speciem habere voti, quæ Deo fit. Vt si ingressum religionis ieiunium, peregrinationem, seruitium hospitalis & similia iures.

Argumentum.

Quòd si contrà arguas, sequeretur quòd si ego amico iurarem pondus auri in dotem suæ filiæ elargiri, non posset ille mihi remittere, sicut si absolutè illud iurarem. Nam dotare virginem, videtur opus eleemosynæ, ac subinde pietatis atque adeò esse votum: hoc autem videtur durum. Respondetur, quòd huiusmodi promissiones sunt ancipites: & ideo videndum est, quo animo fiant. Etenim si promissio fit homini in gratiam ipsius humano more, iuramentum potest ab illo amico relaxari; sicuti ipsa puella idem sibi præstitum iuramentum posset remittere. Si verò promissio fit intuitu pietatis, & religionis, naturā iam induit voti, quod ab homine relaxari non potest. Pariter, si iurasti pauperi ipsum alere, speculandum est, quo animo id fecisti, videlicet an animo id Deo vouendi, an solo proposito te illi pauperi obligandi. Priorem enim obligationem relaxare ille nequit, potest autem posteriorem. In alijs verò materijs profectò res est dubia: vt si iurasti amico non ludere, aut non venari: si enim animum habuisti illi tantùm promissionem facere, illique te duntaxat obligare, ille tibi potest remittere. secus, si per viam religionis id fecisti. Itaque quotiescunque huiusmodi iuramenta speciem habent voti, licet facta sint altero mouente homine, & vt illi rem faceres gratam, relaxatio pertinet ad episcopum, vel Papam, secundùm qualitatem materiæ. Et ideo quando absolutè fiunt, ita vt qui fecit, discernere nequeat, quem animum habuerit, censenda sunt, propter naturam materiæ, vota iuramento firmata.

Tertium argumentum.

Tertiò argumentatur San. Thomas, & eos explorat qui dispensare possunt, & dispensandi caussas. Et est huiusmodi. Episcopus potest dispensare in votis vulgaribus, exceptis tribus soli Papæ reseruatis: ergo eadem ratione posset in iuramentis: quod tamen videtur esse contra iura: quæ iuramentorum relaxationes Papæ videntur remittere: vt cap. verum. extrà de iureiuran. Quæstio ergo est, vtrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in votis? Respondet autem quatuor membris. Primum est, quòd vbi iuramentum fit, aut de re illicita aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum, posterius verò, licet seruari possit, consultius tamen est vt non seruetur. Secundum membrum est, quòd vbi iuramentum ambiguitatem habet, licitúmne sit, aut conducens, aut nocuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc Episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis: scilicet religionis, perpetuæ castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanæ. Tertium membrum est, quòd vbi iuramentum manifestum est esse licitum vtile & honestum, non videtur locum habere dispensatio, nisi aliquid melius occurat in commune bonum conferens. Et hoc, inquit, ad potestatem Papæ pertinere videtur. Quartum assertum est, ad vnumquemque pertinere irritare iuramentum quod à sibi subdito factum est, circa ea quæ eius potestati subduntur: vt pater irritare potest iuramentum puellæ, & vir vxoris: vt habetur Nume. 30. quod iam supra expositum est. Quartum verò membrum nonnihil habet ambiguitatis. Haud enim videtur hic Diuus Thomas iuramenta distinguere, in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiæ, sicut in votis, vt scilicet tria reseruentur Papæ, & alia committantur Episcopo: sed ex cōditione & qualitate ambiguitatis: nempe vt illa de quibus ambigitur, an sint conducentia, subdantur Episcopo: re-

reliqua ve-

aliqua verò reseruentur Papæ. Nos tamen proximè contrariũ dicebamus. Id quod ratio comprobare videtur: Nam si votũ, arctius vinculũ est, fit, vt tantã facultatem habeat episcopus in vniuersa iuramenta, quanta in vota: nisi expressè sint reseruata. Respondetur, quòd quantum ad rigorem rationis, & iuris, nõ asserit D.Tho. contrariũ: sed quantũ ad æquitatem, & vt tutiùs conscientijs cõsulatur, consueuit Ecclesia res magis arduas ad Papæ tribunal deferre. Ad quã, vt habetur de baptismo, & eius effectu cap. maiores. sunt maiores caussæ referẽdæ. Et ideo nemo hic de verbo ambiguitatis fallatur. vbi enim res iurata, ambigua est, sitne expediens, facilior est dispensatio: & ideo committitur Episcopo. Quia quantò materia est magis ambigua, tantò est certiùs, & ...ùs dispensandum esse. Quando verò res iurata non est ambigua, sed palam est fuisse licitam, mai... ambiguitas, an sit dispensandum, difficiliorque adeò est dispensatio: quia re vera id non licet, ni... ...s maioris cõmodi superuenerit. Et ideo reseruatur Papæ. Qua de caussa, vt inter arguendum adnot...uit D.Tho. cano. si verò. & verũ, extrà de iureiur. & cano. Abbas. de his quę vi met ve. caus. si. & 15. q. sexta per totũ. & alij cõplures iuramẽtorum dispensationes à solo pontifice maximo leguntur factæ. Et ita præcipuè obseruandum est quandò iuramenta fiunt hominibus quibus interest. Illa enim nunquã, aut vix vnquam, & tunc maxima de caussa; sunt relaxanda. Haud tamen negauerim, quin episcopus etiam id posit, nisi sint expressè reseruata. Vt sunt iuramenta super statutis collegiorum, scholarum, & ecclesiarum, quæ sunt Papæ quorum dispensationes sibi reseruat. Ac præcipuè illa, vt D.Tho. hic insinuat, quæ super bonis ecclesiasticarũ rerum dispensandis fiunt. Hæc enim iuramẽta ne facilè eadem bona dilapidentur, Papæ solita sunt reseruari; Illa verò iuramenta quæ super beneficijs fiunt, licet plenariè ad Papam pertineant, tamen si quis clericus iurauerit non acceptare præbẽdam, nec ecclesiæ seruire, episcopus vbi expedire senserit, poterit super eiusmodi iuramentis dispensare, immo & cogere, vt accipiat: sicuti Gregorius coëgit Florentinum Archidiaconum accipere episcopatum, vt suprà citauimus cano. Florentinum. dist. 85. Est autẽ hic apprimè obseruandum, quòd sicut de voto dictum est, nemo in iuramentis sine legitima caussa dispensare valet. De quibus autem causis, nõ opus est hic alium meditari tractatum, præter illum, quem de voto libro proximo, quæst. 4. art. 3. scripsimus: vbi eas latissimè dilucidauimus. Consueuit enim super iuramentis bifariàm dispensari, scilicet, aut directè aut indirectè. Directè autem, ratione subditæ materiæ, vt modò de rebus beneficijsq; ecclesiasticis dicebamus: in quorum dispensationem Papa plenissima fungitur potestate, atq; adeò facultate in iuramentis dispensandi, quæ in illam materiam feruntur ratione venditionis, aut commutationis eorum. Quocirca in omni iuramento dispensabili dũ fit, subintelligitur: nisi superiori potestati rationabilis visa fuerit dispensatio: vt patet cap. venientes. extrà de iurer. Immo vt de voto dicebamus, quantũcunq; quis iuret nõ petere dispensationem, neq; illa vti, potest vbi ratio id planè poposcerit, prælato iuramentũ, patefacere. & si ille voluerit dispensare, potest illa vti: sunt enim huiusmodi iuramenta & fatua & fictilia. Secundò, dispensat ecclesia ex officio propter caussam: vt de iuramento coacto dictum est, cuius dispensatio in odiũ illius fit, qui vim intulit, & vbi quis deceptionem aliquam, vel nimiam facilitatem citra consilium iurãdi allegaret. Sed in hęc etiã dispensare valet episcopus. Et pariter in odium excõmunicatorũ, iuramenta quæ illis fiunt, relaxantur, vt patet 15. quæst. 6. cano. nos sanctorũ. & can. iuratos. Fit deniq; dispensatio alias ob caussas, vt si licentiatus iurat nõ recipere doctoratum nisi in tali vniuersitate, & pòst superuenit caussa iusta alibi recipiendi, Papa dispensat; non alius, si statuta sunt illius. In summa, vbicunq; cedit in cõmune bonum, nisi tertiæ personæ iniuria fiat, legitima esse potest dispensatio. Indirectè verò fit dispensatio, quando subtrahitur materia iuramẽti, vt si Papa Episcopũ functione sua priuat, aut Regem regno, subditos absoluit, ne iuramento obedientiæ illi amplius teneantur. Et pariter si statuta reuocat, quæ quis iurauit, eo ipso iurantem nexu iuramenti absoluit. Hæc autem omnia plana sunt. In dubium autem repetere quis impræsentiarũ posset, vtrũ si Papa in iuramento sine caussa illegitimè dispensat, dispẽsatio teneat, sic vt qui contra iuramentũ deinceps fecerit, non sit periurus? Exempli gratiã, si ego iuraui pecuniam debitam creditori meo soluere, quãuis Papa nõ me absoluere posit ab illo debito: quin virtute iustitiæ reddere conuincat, vtrũ si absq; vlla caussa dispenset in iuramento, tollatur mihi religionis ratio, qua insuper obligabar, vt liber sim à periurio etiam si nõ soluam. Hoc autem satis libro primo discussimus: quæst. 7. art. 3. in dispensatione legũ: quod pòst libro septimo de voto resumpsimus. Et ideo hic citra disputationem respondemus, minimè dispensationem esse validam. In illa enim, quæ sunt de iure diuino, & naturali, dispensatio neutiquam cadit. Cùm ergo de iure diuino sit, vt qui vouit: reddat, atque adeò ꝙ quis iurauit, quãuis illa vincula ex voluntate vouentis, vel iurantis nata fuerint, nequeunt profectò sine caussa tolli. Et multo minus, quando iuramentum fit alteri cui interest, vt exemplo proximo modò explicabamus. Nam illi cui pecuniam debeo, non solùm id interest, quòd illi soluere teneor, verùm & modus, quo teneor. Et ideo absque illius præiudicio, vt in principio dicebamus, relaxare Papa illud iuramentũ nequit. Quare si id sine vrgentissima caussa facere attentaret, relaxatio, nisi fallor, non teneret. Cetera vide in libro superiori de voto.

Dispensare super iuramentis nõ licet absq; legitima cã.

Dubium an dispensatio sine caussa sit valida.

ARTICVLVS X.

Vtrùm omnibus cuiuscunq; conditionis liceat absq; discrimine quocunq; tempore iurare.

CVm iuramentum actus sit religionis, & nonnunquàm necessarius, meritò in calce eius disputationis quæritur, vtrum omnibus id competat, an aliqui ab eo præstando cohibeantur. Ad quod D.Thomas, supposita distinctione, tribus conclusionibus respondet. Iuramentum enim & ratione Dei, per quem iuratur, æstimari potest, cui maxima debetur re-

uerentia, & ex parte iurãtis hominis, qui in testimonium suæ veritatis illo indiget. Prima ergo conclusio est. *Conclusio prima.* Ratione prioris considerationis duo hominum genera in solenni iurãdi officio iure deuotantur: nempe pueri ante annos pubertatis iurare non coguntur. Periuri verò & infames ab eodem officio arcentur. *Secunda cõclusio.* Secunda: Ob eandem reuerentiã iurare in sanctis solenniter, nisi à ieiunis fiat, non reputatur honestum, vt vigesimaſecũda, quæstione quinta, Corne. Papa definiuit can. honestum. *Tertia cõclusio.* Tertia conclusio: Ex secunda ratione prouenit, vt personas egregiæ dignitatis iurare solenniter non deceat, quales sunt sacerdotes. Debent enim esse tantæ auctoritatis, vt citra iuramentũ sit eis adhibenda fides. Vnde 22. q. 5. c. si quis presbyter. hab[illegible] q sacerdotes ex leui caussa iurare non debent. *Quarta cõclusio.* Quarta conclusio: In necessitate, vel pro [illegible] tilitate licitum est illis iurare præcipuè pro spiritualibus negotijs etiam in diebus festis, in quib[illegible] tales casus non licet.

CONCLVSIONES istæ omnes habe[illegible] in iure sed sunt dextero legitimoque sensu intelligendæ: inprimis prima tam de pueris quàm de periuris habetur 22. quæst. 5. can. paruuli. Et ilico cano. pueri. expliratiùs designatur ætas, nempe quòd ante annos quatuordecim iurare non cogantur. Sed perspice differentiam, quòd pueri non coguntur, si iurare renuerint. *Nota.* Si autem vigere in illis ratio apparuerit, & vltrò se ad iurandum obtulerint, quantum ad tenorem illorum canonum, non apparent repellendi. Periuri verò etiam si iurare voluerint, cohibentur. Et ratio discriminis est, quòd pueros solus naturalis defectus ætatis facit non esse satis ad iurandum idoneos. Et ideo mitiùs illos ius admonet, vt iurare caueãt: periuros verò vitiũ ipsum inidoneos reddit. Et qua ratione nõ coguntur iurare pueri, arcentur, & à iurando furiosi. *Conclusionum moderatio.* Moderati tamen sumus conclusiones de iuramento solenni, quod ad publicum testimonium exigitur. Nam de illo & iura loquuntur & Diuus Thomas intelligit, vt in solutione secundi patebit. Ex quo fit consequens, quòd qui periurus anteà fuit, dum priuatim, vt reliquum vulgus iurat, non magis peccat, quàm reliqui: neque dum iterum deierat, illud singulare periurium habet duplicem malitiam: vnam scilicet, quia periurium, atque alteram, quia fit post aliud. Immo verò periurus non quicunque à ferendo testimonio repellitur, sed ille, qui reus in iudicio factus est periurij, atque adeò condemnatus. Quocirca licet quis priuatim pluries mendaciter iurauerit, non ideo est à testimonio ferendo cohibendus.

Iusiurandi veneratio. Circa secundam conclusionem, venerationem adnotato, quæ iuramento debetur. Nam quamuis ceremonia illa, vt nemo nisi ieiunus ad solutum iuramentum admittatur, non sit prorsus necessaria, reputabatur tamen olim inhonestum aliter fieri, vt quasi ad sacrosanctum sacramentum altaris, sic ad iuramẽtum accederetur: nempe vt iuraturus attentiori animo secum reputaret certissimúmne esset, id quod sub iuramento asserturus accedebat. Quapropter, & alijs circunstantijs exornabatur iuramentum: scilicet ratione loci, vt nemo nisi in templo, & super altari, & libro euangeliorum attacto, quæ sacerdos in manibus teneret: quasi ante tribunal Dei tremebundus iuramentum præstaret. *Chrysost.* Vnde homil. 15. ad populum Chrysostomus Non ita gemo & deploro quospiam sic iugulatos, audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco, cùm video quempiã prope mensam hanc scilicet altare venientem, & manus imponentem, & euangelijs iurantem attactis. *Ethnicorũ religio.* Immo & apud Ethnicos, vt inter Romanorum problemata apud Plutarchum extat, nemini Herculem sub tecto iurare licebat: sed sub dio, quasi in Iouis præsentia, vt iuraturus admoneretur quãtum iudicium præstando iuramento deberetur.

Declaratio tertiæ conclusionis. Tertia conclusio: nempe vt honor ille sacerdotibus deferatur ne pro leuibus iurent, loco citato, cano. si quis presbyter, secunda, quæstione quarta habetur. Vbi adhibetur, quòd vice iuramenti per sanctã consecrationem interrogentur, & vigesimasecunda, quæstione quinta cano. nullus. primo cauetur, ne vllus ex ecclesiastico ordine quidquam laico cuiquam super euãgelia iurare præsumat. Adijcitur autem eodem canone, si quis presbyter. & in proximo, presbyter, quòd in certis caussis, nempe ad purgandã suam innocentiã, & pro alijs caussis spiritualibus iurare eis liceat. *Ethnicorũ mos.* Fuit enim etiã in lege naturæ tanta sanctitate habitum iuramentum, vt à personis integræ vitæ & intemeratæ fidei illud petere nefas esset. Vnde & inter eadem Romanorum problemata refert Plutar. quòd viris ingenuis & nobilitate insignibus iusiurãdum tormenti genus erat seruis nãque & mancipijs non deferebatur iuramentum, sed in eculeum rapiebantur, vt quæstione ab illis extorqueretur veritas: liberis verò & ingenuis, quos torquere non licebat, idem reputabatur iuramentum ad extorquendã veritatem, quod seruis tormentum. Continebat proptereà eorum religio, vt neque Diali flamini neq; sacerdotibus iurare liceret, sed simplex eorũ assertio pro iureiurãdo duceretur. *Iurandi abusus.* Quòd si cum ista iuratoriæ religionis sanctitate abusum nostrorũ temporum cõferas, non poteris nõ locum deplorare, in quem Christiana religio hac parte deciderit. Admittuntur enim, immo de improuiso abripiuntur ad iurãdum sine delectu cuiuscunq; sortis homines, nempe bubulci: muliones, baiuli, ebrij & helluones, neq; verò in tẽplo, sed vbi ius iurare absq; vlla præmeditatione coguntur. Neque verò sacerdotibus idem honos habetur, quem iura sanxerunt: sed promiscuè vti seculare vulgus iurare coguntur: immo ipsi se offerunt. Qua de re adeò iurãdi religio iam viluit, vt periuria pro minimis delictis habeãtur: Sed de hoc q. seq. arti. 3. iterũ: vbi de tertio comite repetendus est sermo.

Primum argumentum D. Thom. Primum argumentum D. Tho. est, Iuramentũ ad cõfirmationem inducitur, vt ait ad Hebræ. 6. Paul. Vnicuiq; autem suum dictũ confirmare cõgruit: ergo quicunque iurare potest. Responsio ad minorem præmissam dirigatur. Quidã enim sunt quos ob proprium defectum dicta sua iuramento firmare nõ decet. Alij verò, quos propter firmitatem suæ auctoritatis eo non indigent. *Secundum argumẽtũ ex Chryso.* Secundum argumentum sumitur ex Chrysostomo homil. 44. super Matth, c. 25. vbi ait, Si aliqua caussa fuerit iurãdi, modicũ videtur facere, qui iurat per Deũ: sed qui iurat per euãgelia, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est: Stulti, scripturæ propter Deũ factæ sunt, non Deus propter scripturas. Quibus verbis docet grauius esse iurare per Deũ, quàm per euãgelia. Quicũq; autem & quocunq; tempore cõmuni locutione iurare per Deũ consueuerunt: ergo à fortiori omnes cuiuscunq; conditionis possunt per euãgelia (quod leuius est) iurare. Respondet D. Tho. interpretãdo Chrysostomũ, nempe, q iuramentum secundũ se consideratum

grauius est, cùm fit per Deum, quàm tùm fit per euangelia. Nam vt ait ad Publicolam August. Quanto fortiùs est id, per quod iuratur, tanto iuramentum strictius obligat. Nihilominus econuersò propter modum iuramenti potest fieri grauius, dum fit per euangelia solenniter: tum quòd cùm fit solenniter fit cum maiori deliberatione, quàm dum fit priuatim per Deum: tum etiam quòd maius esset tùc scandalum periurij, quia publicitus fit. Et ideo cohibitæ sunt personarum aliquæ conditiones, à iuramento solenni per euangelia, quæ iurare, vt reliquum vulgus, per Deum permittuntur. Quæstione autem sequenti arti. 3. de hac re iterum. Tertium argumentum est; Idem esse effectus nō potest cōtrariarum caussarum: excluduntur autem aliqui à iuramento propter defectum, vt pueri & periuri: ergo nulli debent propter excellentiam excludi, vt sacerdotes. Respondetur non esse absurdum, quod in priori præmissa negatur, nempe, vt aliqui excludantur, quia maioris sunt auctoritatis, quàm vt eos iurare deceat: alij verò, quia minoris, quàm eorum iuramento stetur. Quartum denique argumentum est: nullus homo in hoc seculo tantæ auctoritatis est, quàm angelus. Nam vt Matthæi 11. ait Christus. Qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne Baptista: angelus autem, vt Apocalyps. 10. legitur, iurauit per viuentem in secula seculorum: ergo homo quantæcunque sit dignitatis, iurare potest. Responsio autem est, quam in primo articulo copiosè dilucidauimus. Enimuerò, vt Deus minimè ob id iurat, quòd necesse habeat asserta sua per aliquid fortius confirmare, sed ad ostendendum immobilitatem illius, quod iurat: sic & Angelus non iurat, nisi ad ostendendum id quod affirmat, ex immobili infallibilique Dei dispositione procedere. At verò quoniam homines non iurant, nisi vt certiora dicta sua faciant, illi qui sunt eximiæ dignitatis, iuramento non indigent.

Grauius iuramentum per Deum, quàm per euangelia.

Tertiū argumentum D. Thomæ.

Quartum argumētū. Angelorū iuratio.

QVÆSTIO SECVNDA, DE PERIVRIO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS I.

Vtrùm falsitas requiratur ad periurium.

QVAMVIS Diuus Thomas aliū ordinem seruauerit inter quæstionem de iuramento, & hanc de periurio materiam superstitionis interserens: quoniam tamen non est mihi animus illam, quæ latissima est materiam modò tractare, ordini consentaneum duxi, virtuti iuramenti extremum periurij vitium adiungere, quam quæstionem, sententiarum Magister in 3. dist. 39. disputauit. Est ergo primus quæstionis articulus, vt moris est D. Thom. generalis: Vtrum scilicet vniuersim omni periurio falsitas insit? Ad quā quæstionem vnica conclusione affirmatiua respondet, scilicet quòd de ratione intrinseca periurij est falsitas: Hoc primùm patet ex eius definitione, quæ rei naturam exponit. Est enim periurium, vt loco citato ait sententiarum magister, nihil aliud, quàm mendacium iuramento firmatum. Ratione autem id confirmatur. Morales actus, vt 12. quæst. 1. artic. 2. definitum est, ex fine sortiuntur speciem: finis autem iuramenti est confirmatio dicti humani: confirmatio autem eiusmodi per hoc fit, quod illud dictum firmiter ostenditur esse verum: quod quidem rei falsę contingere nō potest: ergo falsitas confirmationi veritatis opponitur, quæ ideo finem iuramenti euacuat. Fit ergo ex his consequens, peruersitatem iuramenti, quod periurium dicitur, à falsitate præcipuè speciem sortiri, atque adeò de ratione periurij esse falsitatem, sicuti veritas est de ratione legitimi iuramenti.

Conclusio.

Periurium.

QVÆSTIO hæc egregia est, per quā præcedens perfectiùs elucidatur. Nam quoniam opposita iuxta se posita, clarius elucescunt, à multis, quæ illic se insinuabant, vsque ad hunc locum supercedimus. In introitu verò examinationis præsentis conclusionis, obijcit se contra probationem eius Caietan. qui hanc saliuam deglutire nō potest, quòd finis iuramenti sit cōfirmatio humani dicti. Quod tamen D. Tho. vt superiori q. art. 4. & 5. & hic liquidis verbis affirmat, & in solutione secundi. Ratio verò suæ formidinis est: quia concedere submetuit id, quod nobilius est, nempe actū religionis (qualis est iuramentum) referendum esse ad id, quod est ignobilius, putà ad confirmandū hominis dictum, ceu mediū ad finem. Illic tamen nempe art. 5. satis responsum à nobis est, videlicet non esse formidandum finem iuramenti esse firmare humanum dictum, quando quidem hoc ipsum in gloriam Dei refertur, quod illic copiosiùs explicuimus. Hoc ergo prætermisso nonnihil profectò ambiguitatis conclusio habet Sancti Tho. quatenus generalis est. Non enim ad omne periurium videtur requiri falsitas. Immo etiā si iuratio sit vera, aliūde videtur habere posse rationem periurij. Et ratio quidem hæsitandi est, quā hîc D. Tho. argumento primo tāgit, & præcedenti q. art. 3. fuit tacta. Ait enim Hiero. super illud Hieremię 4. Iurabis viuit Dominus in veritate, in iudicio, & iustitia, tres illos comites, scilicet, veritatem, iudiciū, & iustitiā, sic esse iuramento necessarios, vt quandocunque illorū vnus defuerit, periuriū fit: potest autem assistente veritate deesse vel iustitia, vel iudiciū, & tunc quidem erit absque falsitate periuriū. Vt verbi gratia: Si quis iuret hominē occidere: quod patrare intendit, & patraturus est. Ob hoc ergo argumentum, vt D. Bonauentu. in 3. dist. 39. q. 1. refert non deficere, qui negarint omne periuriū esse mendacium, immo citra mendaciū, vt argumentum ostendit, aiunt posse contingere. Neque verò Hierony. ait, ꝙ vbicūque aliquis trium comitū defuerit, sit mendacium, aut falsitas, aut periurium: insinuans, ꝙ citra falsitatem, & mendaciū potest esse periuriū. Et certè id ipsum ratione confirmare videtur. Nam cùm veritas sit vnus comes per se ab alijs duobus distinctus, fit vt peruersitas iuramenti accidere possit absque

Caietanus.

Dubitatio.

Hieronym.

Bonauentura.

sit absque falsitatis vitio, per hoc quòd desit, aut iustitia aut iudicium. Hoc tamen non obstante respõdetur omni periurio germanam esse falsitatem, propter rationem S. Tho. Etenim periurium & legitimum iuramentum è regione opponuntur: legitimum autem est veritatis confirmatio. Cùm ergo falsitas veritati opponatur, exactius D. Tho. loquitur, dum ait, omne periuriũ aliquam falsitatem inuoluere. At verò, vt vera sit hæc sententia, non debet accipi falsitas, vt est contraria veritati, quæ est primus iureiurandi comes: hoc enim satis ratio hæc proxima persuasit: quandoquidem absque illo primo comite, qui est veritas, possit periurium accidere: sed accipitur falsitas, vt sit cõmune genus ad plures falsitatis gradus & species. Vnde bene ait Diuus in solutione primi, ꝙ primò & principaliter (adde & maximè propriè & formaliter) periurium est, vbi deest actu veritas, quæ est primus comes: tunc enim actu exurgit falsitas: atque id potissimùm, dum quis consultò, scilicet sciens & prudens intendit falsum asseuerare. Siue in iuramento fiat assertorio, siue promissorio, scilicet quando quis pollicetur id quod non intendit facere. Vadit enim expressè tunc contra mentem; vbi perficitur ratio mendacij, quam quidem falsitatem suprà diximus in promissorio semper esse peccatum mortale, etiam si quis iuraret hominem occidere, quod facere non intenderet. Idemque proinde gradus est, quando quis iuramento assertorio iurat, id quod verum est putans esse falsum. Nam vadit etiam contra mentem, atque adeò formaliter est mendacium: licet materialiter verum iuret: quare semper erit mortale crimen. Hoc ergo iuramentum suapte proprietate & natura dicitur falsum, eò quòd verbum menti non consonat: dicitur autem quando est promissorium, ab effectu dolosum, quia fit ad decipiendum. Ad hunc autem gradum reducitur, cùm quis id quod falsum est iurat, putans esse verum: ex negligentia tamen, quia diligentiam omisit, quam adhibere tenebatur, vt certior fieret. Erit tamen peccatum non semper mortale, sed secundùm negligentiæ culpam. Secundariò autem falsitas inest periurio defectu secundi comitis, nempe iustitiæ, vt si quis iuret peccatum mortale perpetrare. Tunc enim licet illud facere proponat, atque adeò insit ei veritas, quæ est primus comes; deest tamen ratione contrariæ obligationis veritas: quæ est quoddam falsitatis genus. Fit enim ipsa iuratione periurus, propterea quòd id iurat, quod alia lege tenetur falsum facere. Itaque licet posteà sit facturus, tamen iurando deierauit, atque adeò quodammodo falsum iurauit in virtute contrariæ obligationis. Atqui huc ille reducitur, qui iurat non facere opus consilij, & supererogationis: nam licet illud possit implere, vt suprà diximus, ad id tamen non tenetur. Et ideo est quædam falsitas propter obligationis defectum: quia consultius est postea iuramentum falsificare. Tertium genus falsitatis est, vbi deest iudicij veritas. Nam etsi quis verum quidem iuret putans esse verum: leuiter tamen, ac temerè scilicet aut citra necessitatem, aut citra cordatam aduertentiam, vt certior veritatis fiat, antequam iuraret, licet insit illic simpliciter veritas: est tamen quædam falsitas in potentia, propterea quòd, qui sic iurat, in periculo iurandi falsum versatur. Sunt ergo tres falsitatis gradus, scilicet primus simpliciter in actu: secundus in virtute, aut cõtrariæ obligationis, aut contrarij consilij; at denique tertius in potentia deierandi. Hac ergo ratione asseritur omni periurio inesse falsitatem, suo cuiusque gradu & ordine. Qua vtique ratione superiori quæstione, artic. 3. vt omne periurij genus ad normam euangelicæ prohibitionis exigeremus, quæ est, ne nomen Dei assumamus in vanum, triplex vanitatis genus iuxta hos tres falsitatis gradus discreuimus. Sed arguis, quòd neque illis gradibus falsitatis admissis tueri possimus omne periurium esse mendacium, vt Magister senten. ait, & Diuus Thomas, consentit. Nam vbi quis id iurat, quod verum esse censet, quod tamen materialiter est falsum, periurus est. Et tamen non vadit contra mentem, atque adeò neque mentitur: hoc enim est mentiri. Et multò minus, si id quod iurat, verum est; non tamen veritatem satis explorauit. Respondetur, quòd in priori casu vadit contra mentem, quam tenebatur habere, & habuisset, si diligẽter rimatus esset veritatem. Et in posteriori quodammodo dicitur ire contra mentem, propterea quòd non habet mentem tam veritatis consciam & certam, quàm iuramẽto affirmat. In secundo argumento inquiritur, vtrum iuratio veritatis per falsos deos mereatur nõmen periurij? Apparet enim potiùs hoc esse periurium, quàm iurare falsum per verum Deum. Ab eo enim quod in re potissimùm est, species eius pensatur, in iuramento autem id per quod iuratur, præstantius apparet, quàm id quod iuratur: nam illud habet rationem principij, quo veritas confirmatur: hoc autem conclusionis: & secundùm Aristotelem in posterior. principia potiora sunt conclusione: ergo iuratio per falsos deos, inde potiùs deberet dici periurium, quàm iuratio falsi per verum Deum. Respondet autem D. Thomas, illud nõ esse periurium: immo periuriũ ab eo solùm, quod iuratur sortitur speciem, & nomen. Et ad rationem ait discrimen esse inter syllogismos, & morales actiones: in illis namque id quod habet rationem caussæ efficientis, qualia sunt principia, potissimum est in moralibus autem potior est finis: & quia finis iurandi est confirmare veritatem, ex defectu veritatis iuratio periuriũ fit. Quapropter etsi iurare verum per falsos deos peruersum sit iuramentũ, speciesque idololatriæ, vt art. 3. videbimus, nõ tamen dicitur periurium: quia finem iuramenti non tollit, qui est veritas: ex quo sequitur, non omne prauũ peruersumq; iuramentũ esse periurium: de grauitate verò peruersitatis, quæ est iurare per falsos deos, quãuis vera sit iuratio, dicemus articulo tertio. Tertium argumentum, est expositio August. in sermone 28. de verbis Apostoli Iacobi, vbi tria profert periuriorum exempla. Primum est illius, qui falsum iurat, putans esse verũ. Secundum illius, qui iurat falsum, putãs esse falsum. Tertiũ illius, qui iurat id quod verũ est, putans esse falsum. Pro cuius expositione notat D. Tho. actus morales procedere, à voluntate, cuius obiectũ est bonum apprehensum. Ob idque ex apprehensione & intentione æstimãda est morũ forma: conditio autem nõ apprehensa per intellectũ, dicitur materialis. Et quoniam forma est, per quã actio est bona vel mala, malitia & bonitas ex intentione iudicatur. Quocirca qui aliquid iurat putãs esse falsum, siue materialiter falsum sit, siue verum, formaliter est periurus. Si autem id iurat, quod putat esse verũ, id tamen fortè est falsum, nisi aliqua interuenerit negligentia, nullum est peccatum: si verò illa antecesserit, tanta est culpa periurij vel mortalis, vel ve-

Conclusionis expositio. *Tres falsitatis gradus.* *Argumentum contra prædictam sententiã.* *Secundum argumẽtũ D. Thomæ.* *Responsio.* *Tertiũ argumentum.*

vel venialis, quanta fuit in negligentia. Quocirca suo genere peius est periurium formale, hoc est secundum intentionem, putà cùm putat iurare falsum, quàm materiale, id est, cùm putat iurare verum, licet sit falsum. Ob id enim subdidit illic August. quia ream linguam non facit nisi rea mens.

ARTICVLVS II.

Vtrùm omne periurium sit peccatum.

NON quærit de quantitate peccati, venialis, aut mortalis (hoc enim articulo proximo seruatur) sed in genere an sit peccatū? Et respondet vnica conclusione affirmatiua, quòd omne periurium est peccatum, asserta ab Augustino loco modò citato super Iacobum, vbi generaliter de periurio loquens, ait: Videte quàm ista detestanda sit belua, & de rebus humanis exterminanda. Et ratione prætereà fit lucida. Diximus enim supra legitimum iuramentum esse actum religionis, per quem & Deum fatemur omnia scire, quantum ad intellectum, & omnibus velle prospicere, & prouidere quantum ad voluntatem. Qui autem ipsum in testem falsi profert, aut ignorantiæ notam Deo inurit, videlicet, quòd aliqua eum lateat veritas, aut prauæ voluntatis, nempe quòd consultò velit falsum attestari: quorum vtrumq; contra eius debitam reuerentiā impium est. Fit ergo manifestum, periurium omne delictum esse religioni contrariū. Res est clara. Nam quando nihil absurdi esset aliud in periurio, quàm quòd vniuersum, vt modò dicebamus, quodammodo includit mendaciū, esset peccatum. Nam mendacium absque peccato fieri nō potest verum. Propterea periurium vitium est priori decalogi tabulæ aduersum, videlicet transgresio secundi præcepti, Ne iures vana per eum. Iam enim vt proximè dicebamus art. 3. superiori quæstione, expositos tres gradus reliquimus vanitatis in iuramento falso, iniquo, & temerario. Quapropter duplici ratione intrinseca & inseparabili periurium est peccatum, videlicet, & quia mendacium includit, & quia per ipsum Deus contra religionem dehonestatur. Atq; adeò ceteris paribus simplici mendacio absurdius crimen est. Sunt autem vt Bonauentu. in tertio, distinct. 39. quæstione prima, periurium esse contra octauum mandatum, Ne quis falsum testimonium dicat. At verò hoc occidentarium est periurio. Nam falsum testimonium dicere, & citra iusiurādum vsu venire potest, & peculiarem habet materiam: nempe certam speciem iniuriæ, quę proximo irrogatur: iuramentum verò multò habet ampliorem siluam: cùm ad assertorium & promissorium protendatur in omni materia. Hic autem articulus quoniam in subsequenti patientior fiet, pluribus non indiget modò verbis. *Conclusio.*

PRIMVM argumentum Sancti Thomę est: Quicunque nō implet quod iuramento firmauit, periurus esse videtur: quando quis autem iurat facturum se illicitum, putà adulterium, vel homicidium, si id facto expleat, peccat, ergo si non faciat, non peccabit: aliàs esset perplexus: & tamen tunc videtur periurus non verificādo id quod iurauit. Ergo non omne periurium est peccatum. Respondet autem quòd eiusmodi iurās iurando quidem fit periurus: quia id iurauit quod tenebatur facere falsum. Neq; verò eò quòd non implet fit reus periurij. Cuius ratio notāda est: quia illa non erat materia periurij. Quare nec implendo nec non implendo fit ob id periurus, sed implendo crimine homicidij, vel adulterij peccaret: quia vt suprà declaratum iuramentum illud relinquit materiā illam illicitam in sua natura. Et eodem ferè modò respondetur ad secundum quod ille qui iurauit opus supererogationis non facere, non tunc quando non implet periurus est: immo consultius facit iuramento contraueniendo: quia illa non erat materia iuramenti: sed quādo iurauit tunc fuit periurus. Ad tertium de illo, qui promittit facere voluntatem alterius, quam post cognoscit esse iniquam, aut duram, aut importabilē, qui videtur non soluendo promissum non delinquere & tamen esse periurus. Respondet quòd nemo se alteri obligare potest, nisi sub debita conditione: scilicet si id quod ei mandauerit, fuerit licitum, honestum, & tolerabile: & ideo ille nec delictor est, nec periurus. Circa hoc igitur assertum hærere quis forsan dubius posset, vtrum quicunque voluntatem se alterius in genere facturum iureiurando pollicetur, mortale delictum committat. Sunt enim, qui re vera non circa iniuriam antequam suam voluntatem exponant ab amicis petunt, vt quidquid ab eis expostulauerint, sibi concedant. Ea enim fuit matris filiorum Zebedæi apud Christum postulatio. Matth. 20. qui eum adorabat petens aliquid ab eo: Et matris Salomonis apud filium 3. Reg. 2 dicentis, Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te. Est ergo dubium vtrum illa generalis concessio crimen sit mortale: maximè si sub iureiurando fiat. Ambiguitatis autem ratio à parte affirmatiua est quòd qui iurat se quidquid alter petierit præstiturum, in confuso pollicetur etiam malum perinde atque ille qui iurat se homicidium facturum. Id quod Herodis exemplo comprobatur Marc. 6. Nam propter iusiurandū sub quo Herodiadi, quidquid petisset, fuerat pollicitus, capite obtruncauit Ioannem. A parte verò negatiua extat nihilominus argumentum, quòd eiusmodi pollicitationes multi imprudentes faciunt, qui tamen nō arguuntur lethalis criminis. Respondetur duos esse hac parte imprudentiæ gradus. Primus est eiusmodi petitionibus generalibus nequaquā antequā explicentur, annuere. Id quod Christi exēplo didicimus. Nihil enim Zebedæi vxori concessit antequā interrogaret, quid vis: ac subinde petitionem intelligens renuit, dicens ad filios, Nescitis quid petatis. Quocirca eiusmodi postulationibus antequā intelligātur, sub iuramento assensum præbere animo absolutè implendi quidquid ille petierit, peccatum mortale est genere suo. Nam qui sic iurat animo destinauit etiam absurdum si postuletur facere vti Herodes. Dixerim genere suo: nam ex circunstantijs fieri hæc potest promissio citra culpam: videlicet cùm inter viros probos vsu venit: nempe quando iurās certò scit nihil ab alio deposcendū, nisi quod more & iure fieri possit, neque si aliud poposcerit, id se facturum timet. Vix tamen à culpa saltim veniali tale promissum excusari potest. Et ideo viri prudentes & præsertim principes, ac publicæ potestates nequeunt citra imprudentiæ no- *Tertiū argumentum.* *Dubitatio.* *Duo imprudentiæ gradus.*

tiæ notam eiusmodi petitiones concedere, & vt illis imprudentia id promittere, impudentia alijs est petere. Secúdus (hoc deficiente) prudentiæ gradus est, illa facta concessione, vbi posteà constiterit iniustū peti, non stare promisso. Quod nos Salomon exemplo docuit, sanè qui petitionem matris, postquam illa suā mentē aperuit implere renuit. Quoniam in eiusmodi promissionibus conditio honesti, etiam si iurans eā non apposuerit, subintelligitur. Vnde Agesilaus rex cùm quidā illum improbè postulando vrgeret, dicens, sibi id quod petebat promisisse, quasi illa ratione fas nō esset negare, respondisse fertur, Si quidem iustum est quod petis: promisi: sin minus, dixi, non promisi. Et iuridicum axioma est in malè promissis rescindendam fidem. Extrema ergò dementia in Herode fuit propter iusiurandū per quod in confuso Herodiadi fuerat quidquid postulasset pollicitus, nefandum illud scelus patrare. Tametsi non tā ex iurandi religione, quàm ex amoris turpitudine illud emanauit. In quarto argumento explicatur quemadmodum obligatio iuramenti vnius personæ non transit in aliam. Neque verò in aliam materiam. Argumentum enim est, Promissorium iuramentum ad futura se extendit: potest autem obligatio illa per rei mutationem tolli. Quod enim ciuitas modò iurat succedentibus nouis ciuibus, aut canonicis, obligatio illa minime illos ligat: Et canonicus dum hæc statuta iurat, alia si addantur, seruare non cogitur: & nihilominus isti ciues & canonici videntur quodāmodo iuramentum transgredi: ergo non omne periurium est peccatum. Respōsio autem est quadripartita. Primum enim notandum iusiurādum esse actionem personalem: & non communem: sicuti enim tota ciuitas excommunicari nequit, ita nec tota ciuitas iurat nisi vel singuli iurent, vel in singulari vni facultatem faciat hoc pro omnibus iuramentum præstandi. Quare virtute iuramenti quod vnus facit nemo alius ligatur. Ob idq; quotiescunq; aliquis in senatum, aut in capitulum recipitur, tenetur statuta iurare: alias ciuitas mutatis ciuibus nullo tenetur iuramento à maioribus præstito. Ait tamen secundò quòd teneretur quicunque ciuium etiam iniuratus ex æqua fidelitate. Nam qui fit bonorum particeps fit subinde & onerum: si autem nō seruaret, non esset ob id periurus. Qua vtique ratione etiā si pater iurauerit quidpiam soluere, non tenetur filius, ipso defuncto, vi iuramenti paterni id soluere ita vt non soluens sit periurus: sed tenetur tanquam hæres paternum debitum reddere: verum est tamen, quòd paterna iuratio arctius perstringit hæredem, quàm si non fecisset iuramentum. Pari modo si rex, episcopus, aut canonicus ad dignitatem absque vllo iuramento admitteretur, non perstringeretur virtute iuramenti antecessorum constitutionibus stare: teneretur tamen ex communi fidelitate postquàm dignitate & eius fructibus & honoribus fruitur, iura illi annexa seruare. Per hæc de iureiurandis censendum est, quæ caussarum patroni, & procuratores nomine suarum partium præstant. Id enim dupliciter fieri potest: vno modo absque speciali facultate partis ad singulare illud iuramentum prestandum: & tunc ille pro quo iuramentum præstitum est, non sic ligatur, vt si non impleat periurus sit: tenetur tamen stare verbo procuratoris, virtute potestatis, quam illi dedit ad sua negotia trāsigendum: si tamen dominus caussæ ad singulare aliquod iuramentum præstandum agenti suo dedit: tunc iuramentum procuratoris perinde ligat dominum ac si ipse iurasset. Nam etsi iuramentum perinde atque matrimonialis contractio, actio sit personalis, potest nihilominus per destinatum ad id procuratorem, ceu matrimoniū, celebrari. Sed rogas, Nunquid dum quis procuratorē in propria caussa instituit potest illi generalem facultatem facere, quodcunque iuramentum exhibendi, quod ipse iudicauerit esse licitum? Respondetur nequaquàm id fas esse, taliter vt iuramentū procuratoris suum ipsius reputetur. Cuius profectò ignorantia multi laborāt. Nam iurare nemini quamcunq; veritatem licet, sed illā tantum quā prius certo cognouerit. Et ideo illa generalis facultas iniqua esset, & illegitima, atque adeò iure non admittenda, nisi in singulari, dominus caussæ agenti suo dicat. Iura meo nomine hoc. Quò fit vt illa iuramenta procuratorum nomine suarū partium potius sint ceremonia iuris quibus partes stare tenentur, si modo licita sint & honesta. Tertium dictum D. Thomæ, est quòd canonicus vel senator iurās statuta ecclesiæ vel reipublicæ non iurat, nisi illa quæ illuc vsque ædita sunt. Et ideo si aliqua superaddantur, nō tenetur illa, vi iuramenti seruare: nisi intenderit nō solùm facta, sed facienda custodire: Tenebitur tamen tanquam socius illius familiæ ex vi statutorum, quæ vim habent coactiuam legum si honesta sint, & alijs conditionibus iuste legis ornata. Circa illud tamen verbum nisi intenderit se obligare etiā ad futura, notandum illam intentionem, non esse licitam, nisi tacita conditione si ædenda statuta fuerint vndequaque iusta: immo nec cum tali conditione esset omnino prudentia sic iurare: quia, vt modò dicebamus, nemo debet nisi illa quæ certò nouit iurare.

Agesilaus. *Quadrifida responsio.* *De iuramētis alterius nomine præstitis.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm omne periurium sit peccatum mortale.

Conclusio.

POSTQVAM in genere constitutum est omne periurium esse peccatum, interrogat in specie an omne sit peccatum mortale. Et respondet vnica conclusione affirmatiua. Periurium ex sui ratione est peccatum mortale: Cuius prima ratio est quidquid est diuino præcepto contrarium est peccatum mortale: periurium autem est contrarium illi precepto. Leui. 19. Non periurabis in nomine meo. ergo omne periurium sui ratione est peccatū mortale. Secundo probatur, Nam id, propter quod aliud est tale, vt verbis Philosophi in Posterioribus loquamur, magis est tale: vt si aqua est calida propter ignem, virtuosior est in igne calor. Confitemur autem id quod per se est veniale peccatū, vt ociosum verbū, si fiat in Dei cōtemptū, fieri mortale: ergo fortiori ratione periuriū, quod suapte natura contemptum Dei innatum habet, quia est vitium reuerentiæ Dei è diametro aduersum, erit peccatum mortale. Poterit autem ratio paulo differentiùs sic informari. Peccatū mortale est quod Dei proximive charitati aduersatur; omne autem periurium diuinæ charitati repugnat.

Deum

Deum: enim eiusque religionem despicere, charitati eius aduersatur, vt documento in hominum ciuilitate constat: ergo est mortale scelus.

ARTICVLVS hic vastissimum nobis aperit disserendi campum. Et primum omnium conclusio Diui Thomæ, cum suis probationibus, neq; adeò perspicua est, neque omnino certa videtur. Si enim rationes animaduertas, id duntaxat concludunt, quod periurium genere suo sit peccatum mortale, sicuti furtum & homicidium: & tamen titulus quæstionis fuit vniuersalis vtrum omne periurium in indiuiduo quomodocunque fiat sit mortale. Et videtur in solutionibus argumentorum partem affirmatiuam in vniuersum sustinere. Et vt artic. 7. dicebamus, periurium assertorium, in quantumcunque leui materia fiat est mortale: neque in hoc simile est furto, quod ratione tenuitatis materiæ potest esse veniale. Sed tamen ex altera parte extat argumentum: neque in promissorijs, neque in assertorijs omne periurium esse mortale. Iam enim supra diximus, si quis iuramento promittat rem leuissimam quā nō soluat esse periurium, nō tamen mortaliter peccare. Et si quis iuret venialiter peccare, periurium facit veniale. Item si quis citra iudicium discretionis iuret putās id esse verum, quod iurat, est periurus, & tamen nō semper lethaliter peccat, sed tantū quanta fuerit negligentia. Dubia est ergo conclusio S. Tho. an intelligat periurium ex sua tantum ratione generica esse peccatum mortale, an verò vsque adeò ratione intrinseca, vt omne in indiuiduo sit mortale. Ad quam quidem quæstionem per vniuersas periuriorum species discurrentes septem conclusionibus respondemus. Et vt ordinem à nefandissimis auspicemur, prima conclusio sit. Scelestissima periuriorum species est blasphemia, & inter blasphemias illa quæ est idololatria, vt per falsos deos, seu veraciter, seu mendaciter iurare. Blasphemiæ inquam multæ sunt species, illa tamē sola ad nostrum facit propositum, quæ sub forma fit iuramenti. Et quod eiusmodi iuratio sit omnium impientissima, nemo dubitare posset, nisi qui Augustinum ad Publicolam segniter & absque discretione audierit. Et refertur. 22. q. 1. canone, mouet. Ait quippe quòd sine vlla dubitatione minus malum est per deum falsum iurare veraciter (quod est blasphemia) quàm per Deum verum fallaciter: quod fit citra blasphemiam. Quantò enim (inquit) per quod iuratur est sanctius, tanto magis est pœnale periurium. Nihilominus conclusio nostra verissima est. Nam blasphemia genere suo peior est simplici periurio. Est nanque blasphemia maledictum & conuicium in Deum ipsum iactatum, quo vel honori ipsius & dignitati quidpiam detrahitur, vel quod ei non cōuenit impingitur. Quapropter per periurium veritas eius in dicendo dehonestatur: per blasphemiam verò sua ipsius veritas in essendo offenditur: qui autem per falsos deos iurat insigne blasphemiæ genus Deo impingit, sanè qui honorem vni Deo debitum alijs qui non sunt eo digni impartitur. Secundo apertius arguitur Blasphemia, vt. 2. 2. q. 13. auctor est. D. Tho. confessioni fidei opponitur, quæ primum est totius religionis fundamentum: estque idcirco infidelitatis species atque adeò contra primum mandatū de vno colendo Deo committitur: cum periurium nō fiat, nisi contra secundum: Peccatum autē quod primo mandato opponitur magis impium est quàm quòd fit contra secundū. Et tertiò inde id fit manifestū, quòd qui per falsos deos iurat, manifestarius idololatra est, vtpote qui actione illa pseudodeos colit ac si illis, aut supplicaret, aut turificaret. Vnde Hiere. 5. vbicunque Deus filijs Israël æqua librā improperat: nempe & quod ab eo ceu à potestate defecissent, & quod iurarent in his qui non erant dij. Quapropter Chrysost. in imperfecto Idololatram se inquit facit omnis, qui per aliud à Deo iurat: idololatria verò scelestius sacrilegium est, quàm periuriū. In summa, qui Deum diffitetur esse solum Deū, atrociorem ei irrogat iniuriam (vtpote qui in suam ipsius substantiā & quidditatem impius est) quàm qui contra eius scientiam & dignitatem ipsum allegat in testimonium falsi: ergo enormius contra ipsum delinquit. Immo verò, vt Augustinū ipsum sui ipsius interpretem huc appellemus, in libro contra Menda. ait blasphemare ideo peius est, quàm peierare, ꝙ peierando falsæ rei adhibetur testis Deus: blasphemando autē de ipso falsa dicuntur. Ergo cū re vera qui per alium ꝙ̄ per verum Deū iurat, aut per creaturas in ipsum relatas falsum dicat de Deo vero, putā quòd non sit solus Deus, fit vt multò impius sit iurare per falsos deos quàm deierare. Sed ais forsan hoc tantùm concludi, quòd falsum iurare per Deos falsos sit peius, quàm per Deum verum. Immo verò idipsum cōcluditur, etiā dum per falsos deos verū iuretur. Nam illic impietas idololatriæ permanet, hoc est falsorum deorum cultus. Dicendū ergo est ad Augusti. quòd cùm illic de solo periurio loqueretur, docere cogitauit, quod quantū ad rationē attinet periurij, cuius quidem substantia est falsum iurare, minus malum est veraciter iurare per falsos deos, quàm mendaciter per Deum verum: immo illud vt articulo primo dicebamus, non est periurium. Et ad idem attinet id, quod subdit, quòd quanto id per quod iuratur, sanctius est, magis est pœnale periurium, si eius intrinsecam rationem consideres. Nihilominus rationem idololatriæ, quæ illic inuoluitur, nunquam Augustinus negasset esse delictum periurio grauius. Definitio autem quæstionis huius, aliam suscitat, videlicet, vtrum liceat ab idololatra iusiurandum per suos deos petere & recipere. Apparet enim id non licere. Nam cùm ipse iurando etiam verum per suum Deum, actum idololatriæ exerceat, atque adeò enormiter peccet, videtur ille qui tale iuramentum exigit, socius eiusdem criminis fieri. Augustinus nihilominus eodem loco affirmatorie respondet, illud esse licitum. Et ratio est, quòd cùm idololatra more & vsu paratissimus sit per suos deos iusiurandum præstare, ille qui illud recipit, non magis eum mouet, quàm vsurarium ad suam nequitiam paratum, ille qui mutuum ab illo sub fœnore petit. Quare neque se illi in illa iniquitate associat, sed vtitur eius fide: non quidem catholica, per quam Christiani sumus, sed naturali fidelitate, quàm mortaliū quicunque cuiuscunque sit religionis, in pactis & fœderibus seruare tenetur. Id quod exemplo Laban & Iacob confirmat, qui vt Genesi. trigesimonono refertur cùm fœdus inissent, mutuò sibi iurauerunt per Deum Iacob & Deum Nachor patris Laban. Et idem innuitur Genesi. vigesimosexto de Isaac, & Abimelech, quorum vterque fortè alteri per proprium Deum iurauit, licet vt ait Augustinus, non sit ita compertū. Ex quo fit consequens, quòd tam idololatra, quàm gentilis iusiurandum suum seruare teneatur: non

Dubia circa conclusionem.

Responsa dubiorum.

Prima conclusio.

Impientissima iuratio per falsos Deos.

Augustin.

Alia quæstio.

Gentilis tenetur suum iuramentū seruare.

quidem ex vi religionis, quæ falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quàm secundùm suam conscientiam iureiurãdo confirmauit. Atqui hic est legitimus sensus August, qui refertur 22. quæstio. 5. canon. Ecce dico; vbi ait, quòd qui super lapidem falsum iurat, periurus est. Quod quidem glossa nescio quo ficto interpretamento aliorsum vertit, quàm res habet. Ait enim Augustinum suos parœcianos reprehendere, qui cùm super librum iurare debebant lapidem aliquem loco libri supponebant, vt eos deciperent, quibus iurabant. Quo, ideo ait Augusti. iuramento ligari, quandoquidem alij putabant illud super librum fieri. Glossator autem, bene testatur verba Augustini in proprio loco non consuluisse. Alia alij etiam Theologi illo loco affingunt, quæ non sunt relatu digna. Augustinus enim illic nõ loquitur nisi de iuramentis gentilium, quibus inter omnia solennisimum erat per Iouem lapidem iurare. Inde tractum, vt apud Liuium lib. 1. & apud Gellium & apud vniuersos Latinos, quod ceremonia ineundi fœdus erat, vt pater patratus manu tenens lapidem, conceptis verbis iuraret, & tunc suem lapide feriret. Ex quo sermo ille deriuatus est: ferire fœdus. Illum ergo lapidem appellabant Iouem, quatenus testis fœderum erat. Ait ergo August. non quòd qui super, sed qui ad lapidem, scilicet Iouẽ, iurat, quamuis re vera non iuret per rem sanctam, iurat tamen per eum quem putat esse sanctum. Et ideo tenetur fidem illam seruare. Sed rogas fortasse, vtrũ talis idololatra ratione iuramenti, arctiùs sit deuinctus, quam si absque iuramento fidem suam obligasset? Augusti. enim ad Publicolam, hoc dũtaxat ait, quòd qui per Deum falsum iurat verum, semel peccat: quia iurat per quem non debet: qui autem per eundem iurat falsum, bis peccat quia præterea iurat falsum: Et idem est, si non impleat iuratum promissum. Respondetur autem eiusmodi. Ethnicum non teneri arctiùs absoluta obligatione, ratione iuramenti: quoniam illud frangens nulli vero Deo aut rei sacræ iniurius, est, sed illi penitus, cui fidem frangit: neque veram religionem contaminat: sed tamen tenetur ex hypothesi, id est, supposita eius fallaci conscientia, qua putat per verum Deum iurare. Est enim Theologum axiôma, erroneã conscientiam obligare. Huic enormitati secundo gradu accedit blasphemia iurandi per creaturas more gentilico, quamuis qui iurat, Christianus sit, & non idololatra, vt per solem, per Mercurium, &c. quod 22. quæstio. 1. cano. clericum. Carthaginense concilium vt blasphemum damnat quem canonẽ superiori quæstio. artic. 6. emunctius exposuimus. Tertiò ordine blasphemiæ veniunt Christianorum quæ formam habent apostasiæ. Qualia sunt quinque illa verba in Hispanis damnata, scilicet, Non credo in Deum: seu vt fingunt de Deo discredo. Item de Deo renego, quod est ipsum abnegare & abiurare. Et Pesse, hoc est Deo displiceat, eumque tedeat huius aut illius rei: ac demum per Dei vitam. Prima nanque tria genera significationem infidelitatis habent & fidei abiurationis. Est tamen adnotandum huiusmodi blasphemias non esse re vera apostasias: Nam qui sic iurant non habent animum decidendi à fide sed iræ impetus verba illa extorquet blasphema. Etenim vt vera apostasia & defectio à fide ex superbia nascitur, vt hæreticorum exemplo constat, sic huiusmodi Christianorum blasphemias flammata bilis profert. Sunt tamen suprà quàm dici potest enormisimæ. Sic enim de fide blasphemare, quàm in baptismo profitemur, etiam apud Turcas & impurissimos idololatras esset exhorrendum. Quare non est æstimanda huius impietatis immunitas de sola ciuili pœna, quæ leuissima est carceris. Est enim citra controuersiam latissimè grauior culpa apud Deum, quàm homicidium: quandoquidem, vt suprà iam constitutum est, sit fidei contraria, quæ ad primum legis mandatum attinet. Ob idque inquisitores etiam hæreticæ prauitatis in blasphemos solent animaduertere. Immo antiquitus pœna acerrima mortis plectebatur blasphemus. Legitur enim Leuit. 24. Homo, qui maledixerit Deo suo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo: siue ciuis siue peregrinus fuerit. Omnis inquit multitudo: quoniam vniuersi vindices esse debent honoris Dei. Iam verò respublica non quo crimina grauiora sunt acerbiùs vlciscitur: ea enim iudicio Dei relinquit, sed quo magis sunt pacem ciuilem perturbantia. Qui autem ait Pese, hoc est, Deum tædeat eo blasphemus est quod bilem quam de alio concepit, in Deum respuit, & quem iræ, habet corruptum affectum, eundem Deo impingit, quod nefandissimum est. Dicere autem per vitam Dei vt superiori quæstio. articu. 6. dicebamus, non est Dei vitam in testem simpliciter adducere: alioqui nõ esset blasphemia: sicuti neq; illud viuit Deus, sed est nefandissima execratio. Etenim sicuti dum ais per vitam patris, aut filij, illam nisi verum dixeris, vltioni Dei subdis: sic dum ais per vitam Dei, perinde eam videris eius ipsius iudicio subijcere, ac si posset Deus de seipso supplicium sumere. Sunt & blasphemiarum non infimæ species iurare per membra Dei, vt per caput, per sanguinem, per iecur, & per alia membra quæ nominare depudet. Nam præterquam quòd Deo videantur isti membra tribuere, etiamsi de membris Christi intelligant, enorme conuitium & contumelia est. Quandoquidem hoc non est membra in testimonium afferre: sed vituperijs Christum sordidare, sicuti nefas est iurare per intemeratam Deiparę virginitatem. Ob idque mirari satis nequeo, cur publicæ potestates si non euangelium, saltem authenticum Constantini non consulunt de hac re: cuius titulus est vt non luxurientur homines contra naturam, ne iurent per caput aut capillos Dei, & ne Deum suum blasphement vbi iurare per capillos nefando exæquatur flagitio, quod fit contra naturam. Quin verò (vt suprà diximus) grauior illo est blasphemandi impietas. Quocircà propter huiusmodi peccata (vt illic habetur) sæuire sæpenumero Deus solet in genus humanum. Nunc scilicet vrbium incendijs, nunc fame, nunc bellis, & submersionibus, & huiusmodi alijs portentis suum vindicans sanctissimum honorem & nomen: & hanc ob caussam sanctissime illic obtestatur imperator prætorem vrbis vt quos talibus delictis irretitos deprehenderit præterquam quod semetipsos indignos faciunt Dei misericordia, vltimis subdat suplicijs. Vt non ex contemptu talium inueniatur & ciuitas & respublica per hos impios actus lædi. Nam si contra homines inquit factæ blasphemiæ, impunitæ non relinquúntur, qui Deum ipsum blasphemant, magis digni sunt supplicia sustinere. Hæc Constantinus. Et est præcipuè recolenda collatio hominum cum Deo. Bone Deus, qui in regem blasphemat, quam omni opprobrio & supplicio,

Iouem lapidem iurare.

Alia quæstio.

Secundus blasphemiæ gradus iurandi.

Concil Carthaginen.

Tertius gradus.

Iuramenta Hispanorũ.

Nota.

blasphemiæ enormitas.

Pœna antiqua blasphemiæ.

Pese.

Per Dei vitam.

Authēticũ Cōstantini.

& supplicio, & quidem meritò dignus habetur. Et tamen eum qui in regem regum contumelijs proscindit non tam iniquis oculis conspicitur: Sed de blasphemijs hactenus. Ad hæc profectò si blasphemiæ non sunt, saltem proximè accedunt: dicere, Sicut Deus est & sicut natus ex virgine (& similia) sic quod assero verum est. Quocircà dum falsitas sic affirmatur fœdissimum est periurium, blasphemiæ affine. Et quando affirmatio veritate polleret, non tamen esset à blasphemia longè distans. Nam quamuis veritas, vt aiunt Philosophi, eo quòd adæquatio est rei ad intellectum, ac perinde indiuisibile consistens non recipiat magis & minus, tamen quia diuinæ veritates ipsissimi sunt veritatum omnium fontes, non sunt à nobis accessibiles, atque adeò insolentissima superbia est tantam nobis fidem arrogare vt veritates caducas nostras cum illis sempiternis cōferamus. A blasphemiæ iurationibus ad alia periuria eo ordine descendendum nobis est, qui inter iuramenti comites constituitur. Primus autem est veritas quæ si iuramento absit insigniter vanum est, quod scilicet iurandi substantia euacuatur. De hoc ergo statuitur secunda eademque vniuersalis conclusio, quæ nullam prorsus exceptionem permittit. Omne assertorium periurium est peccatum mortale. Omne (inquam) in quacunque materia, quocunque fine, quacunque de culpa & sub quacunque forma, & quocunque modo & intentione fiat: dum tamen sit actio deliberata. Dixerim in quacunque materia siue magna, siue parua. Etenim qui falso iurat se non fricasse barbam, mortaliter peccat, atque si iurasset rem aliam grauissimam. Nam tam falsum est, te non fricasse barbam (si falsum modò est) aut non penna lauasse dentes, quàm te non patrasse homicidium, quod tamen commisisti. Et quouis id fine aut caussa facias, nihilominus lethale peccatum est, quanto sit cunque finis alias sanctissimus, & pientissima caussa eademque grauissima: vt si deieres ad cauendum tibi mortem, vel innocenti, vel regi: vel ad liberandam à proditione & incendio totam rempublicam: quin etiamsi illa via hominem seruasses ab æterna morte nihilosecius tuam ipsius animam peremisti. Exemplum est in lib. contra menda. August. Si quis esset infidelis in potestate impiorum constitutus ad quem peruenire non posset, vt regenerationis lauacro ablueretur, nisi deceptis mentiendo custodibus, minimè id liceret. Perspice non solum peierare nefas esse, verùm neq; mētiri fas est, ad redimēdá animā proximi, eripiendáq; à tartareis faucibus, & vt summatim dicamus quēadmodum (vt in decretis extat. 22. quæstio. 2. canon. Primum est nulla neu vera neu cogitata ratione mendacium dici potest citra peccatum. Ita nullum esse potest mendacium, quamlibet leuissimum, quin si iuramento firmetur sit mortale periurium. Et cùm audis assertorium, promissorium quoque intelligito, qua ratione (vt superiori quæstione dicebamus) assertorium est vt si dum quispiam se aliquid facturum aut non facturum iurat, non habet intentionem faciendi: vt iurat: mendacium assertorium est, quamuis iuret hominem occidere aut peius aliquid patrare, tametsi postea id re exequens nouum committat crimen contra legem opus illud prohibentem. Huic autem conclusioni adiungitur tertia. Omne iuramentum promissorium rei, quæ sine peccato mortali fieri non potest, est pariter absque exceptione peccatum mortale, etiamsi verum iuretur: videlicet dum intentio adest implendi. Nam cùm qui iurat. alia teneatur lege contra iuramentum facere, perinde est ac si falsum iurasset. Immo cùm omnis res illicita sit contra diuinum mandatum. Nam tam naturales quàm ciuiles vt libro primo dictum est ab illo deriuantur: fit, vt iurare per Deum rem illicitam est illi, aut per ipsum promittere facere contra eius ipsius mandatum. Quapropter sicut superiori libro de voto rei illicitæ dicebamus qui rem iniquam iurando promittit Deo potius malum comminatur quàm verum promittat. Comminatur inquam illi iniuriam facere, quo nihil vel impudentius, vel audacius dici potest. Promissio nanque de re fieri debet quæ sit ei grata, cui fit. Hæc ergo duo simpliciter sunt dicunturq; periuria: de quibus idcirco tum conclusio Diui Thomæ vniuersum intellecta verissima est, tū & eius rationes firmissimæ. Nam qui his modis deierat Dei contemptor est eiusque adeò violator charitatis. Nomine autem periurij imprælentiarum non illud tantum intelligimus, quod fit per Deum, verum & illud etiam quod fit per creaturas in ipsum relatas. Nam etsi vt in solutione secundi videbimus, peius sit peierare per Deum, est nihilominus peccatum mortale, dum fit per creaturas: siue vtrumque solenniter fiat coram iudice, siue priuatim. Omne enim esset peccatum mortale. Haud tamen monstrasse satis est periurium simpliciter dictum mortale crimen esse de eius etiam enormitate quartam conclusionem addamus. Periurium quod sacrilegium mortale est peiorem Dei offensam innatam habet, quàm vllum crimen quod aduersum proximi charitatem admittitur: etiam quàm homicidiū, siue per Deum siue per creaturas in ipsum relatas fiat, siue solenniter, siue priuatim. Conclusio est Diui Thom. in quolibet. decimooctauo. atque aliorum plurium. Sed quando nulla extaret doctorum auctoritas, rationes in propatulo sunt. Est nanque periurium præuaricatio præcepti prioris tabulæ, vt suprà diximus, qua eius detrahitur honori & reuerentiæ. huiusmodi autem iniuriæ immaniores illis sunt, quibus offenditur proximus. Quod si quis rationem hanc infirmare, conetur redarguens quòd tunc sequeretur acerbius esse crimen, violare diem festum seruili opere, quàm hominem enecare, eo quòd mandatum de seruandis festis attinet ad priorem tabulam. Nullius est vigoris argumentum: quoniam festorum præscriptio, quæ ab ecclesia seruantur, non est de iure diuino, sed de iure duntaxat humano: & ideo violatio festi non est tam graue peccatum, quàm vel homicidium, vel furtum. Qui verò id quod iure diuino de celebrandis festis cautum est, transgrederetur, grauius quàm homicida peccaret: puta qui nullum in tota vita feriaret tempus, quod dicaret diuino cultui. Adiungitur & secunda ratio, qua demonstratur periurium iniquius esse homicidio, aliàs enim non esset iuramentum, finis omnis controuersiæ: vt ait Paulus. Nam si esset minus peierare, quàm occidere: aut adulterium facere, nunquam ab homicida & ab adultera iuramentum peteretur calumniæ: quoniā coniectura esset, vt per periurium, tanquā per exilius peccatū, maiora cōtegeret crimina. At verò fuit semper omnibus gētibus tā sancta, taq; solēniter culta iusiurādi religio, vt quæuis agatur caussa, iurisiurādi beneficio, & tractetur, & expediatur. Sed sit forte qui hoc argumentum

Sicut Deus est.

Secunda cōclusio de periurio assertorio.

Augustin.

Tertia conclusio.

Quarta cōclusio.

mentum vt inualidum ſic redarguat. Vbi quis de hæretica defertur prauitate, quanuis iniquior periuro ſit, ab eo nihilominus expoſcitur iuramentum calumniæ: ergo illa ratione non probatur periurium eſſe grauius homicidio. Reſpondetur, quòd hæreſis error quidam eſt intellectus, & ideo licet hæreticus, per ignorantiam aliquid de Deo falsè diffiteatur, confitetur nihilominus reuerentiam ei debitam. Quapropter in ſua exiſtimatione grauius eſt periurium ac proinde dignus exiſtimatur cuius iuramentum exigatur. Ac demum quanta ſit periurij pernicies tertiò demonſtratur. Periurium nanq; ſubuertere molitur fundamentum humanorum omnium commerciorum, quod vt ſuprà ex Cicerone retulimus, eſt dictorum fides. Hæc enim tunc firma eſt cùm per iuramentum conſtabilitur. Quare ſi iuſiurandi vim infringas nulla ſit reliqua inter homines conſtantia fidei. His ergo de cauſsis Leuiti. 19. cum tanta emphaſi prohibetur periurium. Alia enim mandata ſimpliciter ponuntur, ſcilicet, Non furtum facies, &c. Periurium autem cum emphaſi, Non periurabis in nomine meo nec pollues nomẽ Dei tui, Ego Dominus. & Exod. 20. non ſatis Deus duxit admonitos nos facere ne nomen eius in vanum aſſumeremus, ſed ſubdit, Neque enim habebit inſontem Dominus eum qui aſſumpſerit nomen Dei ſui in vanum. Et C. de iureiurando. Iuſiurandi inquit contempta religio ſatis Deum vltorem habet: Quapropter etſi reſpublica non perinde atque homicidia periuria vlciſcatur non ideo exiſtimãdum eſt non eſſe grauioris culpæ. Vnde vigeſima prima, quæſtione prima, canon. mouet. ait Auguſt. grauiſsimam eſſe pœnam periurij, ſcilicet, & apud Deum & apud Eccleſiã. Et Eutícianus Papa canõ. ſtatim proximo prædicandum (inquit) eſt, vt periuriũ fideles caueant, & ab hoc ſummopere abſtineãt, ſcientes hoc grande ſcelus eſſe. Quare & periuri infames iure habentur, vt ſexta, quæſtione prima canon. quicunque. & canon. infames. & extra de teſtibus. cap. teſtimonium habetur. His autem non obſtantibus ſubnectitur quarta concluſio. Plura ſunt promiſſoria periuria quæ non ſunt grauioris culpæ quàm venialis. Primum enim id valde probabile eſt, quod præcedenti quæſtione, Caietanus ait: nempe iurare id quod officio ſupererogationis obſtat, non eſſe grauius quàm veniale, vt non intrare religionem: quia poteſt abſque peccato illud impleri, niſi forſan id quis iuraſſet in caſu etiam neceſsitatis: tunc enim illicitum iuraſſet. Quocirca vt legitur canon. Florentinum. diſtinctio. 85. ille Archidiaconus, qui iurauerat nunquàm fore epiſcopum, compulſus fuit eandem functionem accipere. Quòd ſi arguas, qui opus ſupererogationis iurat non facere obicem ponit ſpiritui ſancto: ergo peccat mortaliter, nam ſpiritui ſancto reſiſtere, inſigne ſcelus apparet negatur conſequentia. Si enim eo pacto quis opponeret ei obicem: vt nequiret abſque culpa mortali eius inſpirationi auſcultari, ipſa obicis appoſitio eſſet mortalis: qui autem iurat non facere opus ſupererogationis non obſtante iuramento poteſt optime Spiritui Sancto obedire. Et ideo non eſt alia culpa quàm quod contra concilium Spiritus Sancti iurauit, quod natura ſua ideo non eſt mortale, quod ad conſilia ſequenda nemo tenetur: eſt nihilominus irreuerentia quædam ſaltim venialis. Secundò etiam concluſio verificatur, vbi quis iurat promittendo rem ſterilem & omnino vanam, vt cum quis iurat leuare feſtucam, aut reſcindere vngues tali die, aut id genus alia quæ nullius ſunt emolumenti: iuramenta enim hæc ob id ſunt peccata quod non ſunt obligatoria, ſuntque ſubinde vana. Haud tamen condemnanda ſunt mortalia, poſtquàm etiã citra peccatũ nonnunquã impleri poſſunt, vbi impletio contra bonos mores non vergit. Tertiò, concluſio vera oſtenditur vbi quis iurat aliquid ſe facturum quod non eſt niſi veniale malum nempe iocosè mentiri, aut ocioſum verbum loqui. Tunc enim quia illud iuramentum implere, non eſt niſi veniale, conſequitur vt neque illud fieri, grauiorem afferat culpam. Quod ſi in contrarium arguas, Qui illud iuramentum emittit, tenetur illud falſificare non implendo: ergo in virtute facit iuramentum falſum: quod videtur eſſe mortale. Reſpondetur, quod quanuis teneatur illud falſificare, ſolum teneatur ſub reatu veniali: Et ideo licet iuramentum ſit quodammodo falſum, non tamen inde fit eſſe mortale: iam enim ſupra regulam illam quod omne iuramentum falſum ſit mortale, præmonſtrauimus nõ eſſe vniuerſalem, niſi aſſertoriè. Quare ſi dum ille de quo loquimur iurat non haberet intentionem implendi, illud eſſet mortale: nam eſſet aſſertio contra mentem. Sed tamen obligatio promiſſorij iuramenti debet cenſeri, vt diximus, ex parte obiecti. Vnde quando obiectum (hoc eſt materia) non eſt niſi veniale, iurare id facere cum intentione faciendi, non erit grauius quàm veniale. Quartò denique & poſtremo verificatur concluſio, vt ſuperiori quæſt. art. 7. diſputabamus quando quis ſub iuramento pollicetur rem parui momenti: quod quidem profectò, vt reor, non eſt niſi veniale. Sexta concluſio, Non omne iuramentum aſſertorium, licet ſit vanum atque illicitum & ſubinde quodammodo periurium eſt peccatum mortale: ſed crebrò veniale. Concluſio hæc veritatem obtinet vbi periurium ſolo defectu tertij comitis committitur: quod quidem non ſimpliciter, vt arbitror, ſed ſecundũ quid periurij nomine denotatur. Primum vbi quis verum tertumque iurat, ſed tamen ſine neceſsitate: quod plurimum illis qui iurare aſſueuerunt accidit, vt cum quis iurat ſolem lucere aut pluere, dum ita eſt, & ſimilia. Hæc enim iuramenta quia vana ſunt, culpa non vacant, ſed tamen, quia vera exiſtunt & certa, mortalem labem non impingunt. Vbi autem quis pro certo id curat, quod certum non habet, pluſculum difficultatis emergit. Eſt ergo animaduertendum quòd ad iudicandum verúmne ſit, an falſum iuramentum, non tam ad rem iuratam, quàm ad mentem iurantis attendendum eſt. Si enim quis id iurat, quod poſt legitimum examẽ certò putat eſſe verum, licet fortè ſit falſum nullatenus delinquit. Et vice verſa dum putat eſſe falſum quod pro vero iurat, quamquam forte ſit verum, nihilominus periurus eſt: vt ſuprà articulo primo ex mente Auguſtini explicuimus. Requirit autem iuramẽti reuerentia, vt q. præced. art. 7. adnotauimus, non ſolùm, vt verum iuretur, ſed vt nihil homo iuret antequã pro rei qualitate certus ſit, verum eſſe quod iurat. Dixerim pro rei qualitate & dignitate. Nam non æqua diligẽtia in omni materia requiritur, ad veritatẽ perſcrutandã quæ iuramento aſſerenda eſt, ſed in rebus egregijs atq; arduis multò maior, quã in his quæ ſunt minoris momenti. Immo quandoque res poteſt eſſe tam peruia, vt ſine vlla diſcuſsione poſsit iurari. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa

Quinta cõcluſio. *Argument.* *Sexta concluſio.* *Adnotandum.*

pro certa æstimanda est, penes negligentiam, hoc est penes omisſionem diligentiæ, quæ pro dignitate materiæ erat adhibenda. Quæ quidem indiligentia tanta eſſe poteſt, vt faciat peccatum mortale, tamq; remiſſa, vt non conſtituat niſi veniale: id quod iudicio prudentis penſandum eſt. Veruntamen circa has duas concluſiones ingens ex dictis D. Tho. contra ſeipſum exurgit argumentum. Conſtituit enim in primo articulo omne illicitum iuramentum, quodammodo dici periurium, etiam illud cui ſolus deeſt tertius comes. Et in ſecundo vniuerſum conſtituit omne periurium eſſe peccatum, in tertio verò ait omne eſſe peccatum mortale. Quod ſi verũ eſt, falſæ ſunt quinta & ſexta cõcluſiones noſtræ de peccato veniali aſſertæ quod profectò concedere enormis apparet error. Quis enim mortale peccatum in vero iuramento & certo committi aſtruat, ob id ſolum quod nõ erat neceſſarium? Ad hoc ergo reſpõdetur, vt bene Caie. hoc loco ſpeculatur, periurium vno modo dici ſimpliciter, & altero ſecundũ quid. Et eſt diſtinctio Bonauenturæ ad hoc propoſitum in 3. diſt. 39. art. 1. q. 1. Periurium enim ſimpliciter eſt id quod præcipuo potiſsimoque fini iuramenti aduerſatur qui eſt veritatis confirmatio & atteſtatio: videlicet omne aſſertorium periurium quod ſit contra mentem: ſcilicet quotiens quis id iurat, quod putat eſſe falſum, aut ſi iurando promittit, quod tunc facere non intendit: vt impræſentiarum ſecunda noſtra concluſione aſſertum eſt. Huic enim periurio deeſt primus comes: nempe veritas, quæ illud cõſtituit ſimpliciter periurium. Huic autem annexum eſt & illud quod in tertia concluſione ſubiecimus iuramento promiſſorio rei, quæ ſine peccato mortali impleri non poteſt, quippe quod in virtute etiã eſt iuramentum falſum: quandoquidem qui illud emiſit, tenetur ſub reatu peccati mortalis falſum reddere. Reliqua verò illicita iuramenta, tametſi ſuo gradu dicantur periuria, ſortiuntur tamen hoc nomẽ ſecundum quid: quoniam non è regione fini iuramenti obuerſantur: qui eſt confirmare atteſtariq; veritatem, vt patet, ſi per ſingula diſcurras. Nã in promiſſorijs quintæ concluſionis ſaluatur veritas, quæ finis eſt iuramenti in intentione iurantis, ſed quoniam ratione materiæ obligationes deinde reſultantes non ligant ſub reatu mortali, fit vt neque periuria ipſa ſint mortalia. Atque idem ijs accidit aſſertorijs, quæ hac ſexta concluſione protulimus. Salua enim in illis fit veritas in intentione iurantis, ſed quia aliunde contrahunt rationẽ culpæ, non oportet ſemper eſſe mortalia. Hæc autem oculatiùs diſcernas, ſi vires duas iuramenti, quas q. præced. ar. 7. dignouimus mediteris: quarum prima eſt veritas aſſertoria, cõfirmatoria & teſtificatoria: quæ ſemper obligat ſub mortali reatu, ſed altera eſt obligatoria, quę reſultat ex iuramento promiſſoris & huius grauitas ex natura obiecti penſanda venit. Vnde concluſio D. Tho. huius articuli, ſcilicet, Periurium ex ſui ratione eſt peccatũ, ſi accipiatur vniuerſaliter pro vniuerſis indiuiduis, reſtringenda eſt ad periuriæ ſimpliciter, in ſecunda & tertia concluſionibus expreſſa. Si verò vt ſonat intelligatur ſolùm quãtum ad genus, ſicut ſi dicas furtum ex ſui ratione eſt peccatum mortale, non opus habet reſtrictione: ſed nihilominus illa quæ in quinta & ſexta concluſionibus allata ſunt, ratione materiæ excipientur vt non ſint niſi venialia: ſicuti ſuffurari obolum. Eſt nihilominus magnopere neceſſarius tertius comes nempe iudicium & circunſpectio iuramenti, quæ multa habet membra. Primum vti dicebamus, vt magna neceſsitas interueniat. Hæc autem neceſsitas inde primùm iudicanda eſt quod ſit res dubia: nam vbi res liquet, fruſtra iuratur, & idcirco improbè. Et præterea requiritur, vt id quod iuratur, ſit dubium, non, aut iuris, aut ſcientiæ, quod alijs methodis, vtpote vel auctoritate, vel ratione terminandum eſt, ſed quod ſit dubium facti, idque tale, vt alia via quàm per iuramentum innoteſcere nequeat. Mox, rei magnitudo æſtimanda quoque eſt & pietas. vt videlicet digna ſit, cuius Deus ſit in teſtem accerſendus: nam pro re leui iurare, pro qua nõn modò regem, verùm neque virum honeſtum in teſtimonium euocares; citra diuinum contemptum fieri non poteſt. Sed debet præterea tum vſurpatio diuini nominis, tum & periculum peierandi, quod à iuramento imminet, magnitudine neceſsitatis compenſari. Id quod tùm ille qui iurat, quàm alter à quo iurare cogitur, tenetur animaduertere. Immo efflagitat præterea iurandi ratio, & vt forma certa, & ordine fiat in iudicio fori: ea nimirum religione qua ſecundum leges conſueuerunt iuramenta celebrari. Puta ſuper altari, tactis euangelijs & cruce, vel ſaltem in præſentia iudicis: conceſſo prius iuraturo induciarũ tempore, vt ſecum maturè deliberet, quid eſt quod iuret. Quocirca iuramenta, quæ vocantur libera, hoc eſt; quæ priuatim extra iudicium fiunt, perquàm rariſsimè excuſari poſſunt à culpa, ſaltem veniali ex defectu neceſsitatis. Exemplo nobis ſit Paul. ad Romanos 1. vt diſcamus quàm circunſpectè quantaque cum reuerentia ſit nobis diuinum nomen per iuramentum nominandum. Iurauit primò in ſcriptis, quia non ita de calamo, vt de lingua quidpiam poteſt inconſultum decidere, & de re præterea; tùm occultiſsima, tùm etiam neceſſaria ad conciliandos ſibi Romanorum animos, Teſtis mihi eſt Deus. Ecquis verò Deus? cui ſeruio, non vtcunque, ſed in ſpiritu meo, in euangelio filij eius, quòd ſine intermiſsione memoriam veſtri facio, &c. Poſt hæc eidem de peſtifera iurandi cõſuetudine adhibenda eſt poſtrema concluſio. Recitat nanque Sco. in 3. diſt. 39. neſcio quorum opinionem, quod vnũ leue periuriũ nõ eſt mortale: ſed tunc fit idẽ mortale dũ fit ex conſuetudine atq; alia eſt recentior quorum domi aſſertio vſq; adeò diuini nominis honorem zelantiũ peſsimamq; ſubinde iurandi cõſuetudinẽ catenus vituperantiũ, vt dicant omne iuramentum ſiue verum ſiue falſum quod ex mala conſuetudine fit, eſſe peccatum mortale: quia ſi fiat inquiunt ex conſuetudine, non poteſt habere tertium comitem, qui eſt iudicium; atque adeo tunc iuratur incertum pro certo. Quocirca etiã ſi verum iuretur, illud accidit materialiter & præter intentionẽ iurãtis vtpote qui eodem modo id ipſum iurarent licet eſſet falſum. Nam qui ex cõſuetudine iurat, quidquid in buccam venerit ſub iuramẽto profert. Ad intellectum ergo rei præſentis ſtatuitur ſeptima concluſio: Conſuetudo licet cauſſa ſit iurandi, magnũq; ſecum afferat peierandi periculum, tamen neque ipſa per ſe peccatum eſt, neque ſpeciem mutat iuramenti, neque aliter aggrauat, quàm tollendo aliquem trium comitum. Ad huius autem concluſionis explicationem notandum eſt conſuetudinem in quacunque materia, non eſſe niſi actionum frequentationem, ex qua ſecundum Philoſ. 2. Ethi. generatur habitus. Patet ergo prima cõcluſionis particula.

Argument.

Periurium ſimpliciter & ſecundum quid.

Vires duæ iuramenti.

Senſus concluſionis D. Thomæ.

Neceſsitas iuramenti.

Forma & ordo.

Iuramenta libera.

Paul. ad Ro.

De peſtifera iurandi conſuetudine.

Septima cõcluſio.

Nam habitus ille ex actuum frequentia genitus caussa est iterum, atque iterum iurandi: siquidem habitus quicunque generat similes illis actus ex quibus genitus est. Illa autem iurandi facilitas, vt artic. 2. ex Augustino contra Menda. retulimus, secum affert periculum deierandi: nam anteuertit rationis vsum, vt antè homo iuret quàm adhibeat veritatis iudicium. At verò cùm frequentatio actuū non sit distincta ab ipsis actibus, non est per se peccatum vltra numerum multiplicatarum actionum: Sed si decies vanè iurasti, decem præcise commisisti peccata: vel mortalia, vel venialia, secundum absentiam comitis, qui deest iuramento: Hoc est si fuerint falsa aut iniqua de re, quæ sine mortali impleri non potest, erunt mortalia. Si autem leuia ex defectu iudicij & discretionis, erunt venialia. Quocirca consuetudo vt conclusio affirmat speciē iuramenti, nec mutat, nec aggrauat: nisi quatenus comitem aliquē tollit. Vnde vt ad opinionem quā Scotus refert respondeamus. Si periuriū fuerit leue & veniale, videlicet eorum quæ in quinta & sexta conclusione designauimus, quantūcunque fiat ex habitu & consuetudine nō efficitur mortale. Et eodem modo respōdetur ad opinionem secundo loco recitatā, immo si iuramentū sit quod per se esset licitū propterea quod ex consuetudine iurandi fiat nullam contrahit culpā neque venialem neq; hoc in dubiū cadere potest: solus enim defectus alicuius triū comitum facit iuramentū esse peccatum. Sed aiunt fortè isti idem esse iuramentum fieri ex consuetudine, & fieri sine iudicio: videlicet vt iuretur aūt falsum pro vero, aut incertū pro certo. Illis autē respōdemus primò falsum esse quod assumunt: nam in primis nō conuertuntur. Potest enim defectus iudicij contingere, non ex mala consuetudine: sed aliunde videlicet quia homo valde affectus est ad id quod iurat, vel ex ira vel aliā ob caussam. Præterea, stat quempiam ex consuetudine iurare, & nihilominus nō peccare defectu iudicij. Nam iurare ex cōsuetudine est iurare instigante consuetudine, sed nihilominus res potest esse tam peruiæ veritatis, vt nulla sit opus mora iudicandi. Et ideo tunc iuratio nullū erit peccatum. Deinde quia potest contingere in illo motus surreptitius, qui sic naturaliter linguā rapiat, vt culpam vel omnino tollat, vel venialem reddat. Adde quod vt suprà monstrauimus nō quęcunq; negligentia iudicādi peccatum mortale est. Ad hæc stat etiam quempiam (licet raro contingat) iuramentis esse assertū, qui tamen suopte ingenio non est mendax: immo abhorret mendacia: illū ergo sic condēnare, vt quotiescunque iuret, siue verè siue falsè, mortaliter delinquat, enormis profectò esset censura. At fortasse aliud hic quis cōmentum fingat quòd à nonnullis cōmisci audiui nempe eū qui consuetudinem habet intemeratam iurandi in statu esse peccati Hoc aūtem multo minus intelligo. Status enim peccati nō censetur, nisi vbi vel te non penituit elapsi criminis: vel animum habes delinquendi, vel occasionē nō amoues, vt si nō domo depellas amicā, aut si artem exerces (vt campsoriā) quæ ansas ingenio suo & natura peccandi offert: vbi verò hæc absint, neq; peccatū superest, neq; subinde status peccati. Igitur quantūuis sit homo malè iurandi cōsuetudini addictus quamprimū mentem mutauerit, & occasiones fugere proposuerit, puta familiaritatē cum illo qui caussa ei erat iurandi vel alias quaslibet, in nullo remanet statu peccati. Nam habitus per cessatione ab actu extenuabitur ac tandē delebitur. Hæc dicta sint, nō ꝙ prodigiosam nefandissimãq; iurandi cōsuetudinem excusare velimus: sed vt illis occurreremus, qui plus nimio eā inculpantes culpā perscrutantur, vbi culpa non est. Satis enim est ꝙ eiusmodi cōsuetudo tam præsentaneū afferat deierandi periculū, vt sit seu virulentissima pestis exterminãda. Vix enim iam reperies qui citra iuramentum minimā orationē vel inire, vel concludere sciant: quippe cum ceu orationis ornamētum & sustētaculum sic iuramentum in singulis verbis vsurpant. Vide quanta emphasi Aug. in ser. citato verba illa Iacobi præponderet: Ante omnia nolite iurare. Ante omnia, inquit, vt attēdatis præ ceteris vigiletisque, ne subrepat vos cōsuetudo iurandi. tanquā in specula ita te posuit cōtra te, ante omnia leuauit te super cetera, vnde te attendas. Et infrà, Nolles, vt diceret tibi ante omnia, vt omnia tua inspiceres, omnes motus linguæ tuæ diligentissimè custodires, essesq; custos malæ consuetudinis tuæ. Ad eam constringendam audi, ante omnia. quid est ante omnia? Ante omnia vigilia, ante omnia intētus esto. Hæc ille, at numero præstringi nequeunt quæ passim à sanctis patribus aduersus istam teterrimā veternosissimamq; ac perinde mortiferam iurandi consuetudinem dicta sunt.

Consuetudo iurandi non est status peccati

Aduersus iurandi cōsuetudinem

Primum argumentum S. Thom.

PRIMVM argumentū S. Tho. est, quod. q. præced. ar. 7. contra Panor. tractauimus. ait enim Cœlestinus Papa cap. verum. extra de iureiuran. Romanos Pontifices arbitratos fuisse à iuramentis coactis iurantes absoluere. Subdit autē quòd, vt agatur consultius & auferatur materia deierandi, non eis ita expressè dicatur, vt iuramenta nō seruent, scilicet antequam relaxentur: sed si non attenderint, non ob hoc sunt tanquā pro mortali crimine puniendi, vbi videtur affirmari huiusmodi periuria coacta non esse mortalia, vt ait Panor. super cap. si verò. eodem tit. Respondet tamen S. Tho. ꝙ coactio non aufert à iuramento promissorio vim obligandi. Et ideo qui non implet, mortale periurium incurrit. Potest tamen ille auctoritate summi Pontificis ab obligatione absolui. Quod autē subditur, non esse tāquam pro mortali crimine puniendos: non ideo dicitur quòd mortaliter non peccent, sed ꝙ pœna ecclesiastica mitior eis infligitur. Secundū argumentum est. Propter periurium iure incurritur infamia, vt habetur. 6. q. 1. can. infames: non autē propter quodlibet assertoriū periuriū infamia videtur incurri: ergo nō omne huiusmodi periurium est mortale. Argumētū hoc ideo D. Tho. attulit vt modū quo per periuria infamia cōtrahitur declararet, quem nos. q. præc. ar. 10. explicuimus. Periurus enim nisi duabus conditionibus adiunctis non sit iure infamis, scilicet, & quòd solenniter iurando peierauerit, & quòd postea in foro iudicali sit de periurio publicè condemnatus, vt sit à testimonio ferendo repudiandus. At verò non sequitur quòd si assertorium periurium, propterea quòd tunc non sit ante sententiam diffinitiuam infame, non sit peccatum mortale. Quoniam peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio traducantur & condemnentur. Immo hæreticus quoadusque sit de hæresi cōdēnatus, non habetur iure infamis. Habet tamen periuriū promissoriū nonnihil amplius culpæ supra assertorium. Nam qui assertoriè peierauit, post factum iuramētum non habet potestatē faciendi quod non fuerit falsum. Qui autem solenniter iurando quidpiā promisit, propterea si id non implet maiorē

Secundum argumentū de infamia periurij.

incurrit infamiam,quod post iuramentum factum tempus habuit implendi. Tertiò arguitur inquirendo an iocus vel inaduertentia, vel aliud quidpiam culpam diluere valeat periurij: iurare enim per Deum,vt quæstio.præce.art.10.ex Chrysostomo retulimus homi.44.super Matth. grauius est, quàm iurare per euangelia: sed iurare priuatim per Deũ falsè, non semper est mortale, putà cùm vel ioco vel lapsu linguæ fit,ergo non omne periuriũ est peccatũ mortale. Ad hoc autem D. Tho. quinq; respondet.Primum quòd ioco peierare,cùm diuina irreuerentia nõ euitetur,nõ excusatur à mortali.Secundum quod si ille qui lapsu linguæ falsum iurat,aduertat se falsum iurare, sicut nõ excusatur à Dei contemptu,ita neque à mortali: Tertium, Si autem hic nõ aduertat, videtur non habere peierandi intentionem:& ideo à crimine periurij excusatur.Quartum est quòd etsi de se vt q.præce. diximus grauius sit iurare per Deum quàm per euangelia, tamen solenniter iurare per euangelia grauius esse potest, q̃ priuatim iurare per Deũ:tum propter scandalum,tũ etiã propter maiorem deliberationem, quæ tunc adhibetur.Quintũ est quod omnibus hinc inde pensatis, nempe, vt æquale sit scandalum & deliberatio,grauius est peierare per Deum,quàm per euangelia. *Tertiũ argumentum.*

Hæc omnia perspicua sunt.Secunda tamen conclusio sanè intelligenda est,scilicet,quòd qui lapsu linguę deierat,si id aduertat.peccat mortaliter. Intelligitur enim si aduertentia sit satis deliberata.Nam si est motus surreptitius,adeò vt sit subita deliberatio nõ autem plena poterit esse veniale:scilicet,si tẽpus nõ suppetebat ad plenè deliberandũ. Nã si mala consuetudo fuit in caussa non plenè deliberandi,non semper excusabitur à mortali. Et pariter moderanda est tertia conclusio,scilicet,quòd vbi non est aduertentia,nullum est peccatum. Intelligitur enim de surreptitio motu naturali,vbi nõ fuit tempus aduertendi. Nam si aliqua negligentia præcessit etiam sine aduertentia potuit emergere culpa. *Expositio.*

Vnum autem hic adnotauit Caietan. quod vel non intelligo,vel adduci non possum,vt credam. Ait enim quod si quis propter continuam consuetudinem tam verè quàm falsò in communi locutione iurandi non aduertit,non excusatur à mortali. Ex quibus verbis illi,quos suprà commemorabam eliciunt quod etiam iurare verum ex consuetudine sit mortale,& ratio est,vt ait Caieta.quod inaduertentia,vt excuset periurium debet esse caussa ipsius, ita vt si ille aduerteret non peieraret. In illis autem qui iuramentis assueti sunt,inaduertentia nõ est caussa periurij,quia etiã si aduerterent nihilominus peierarent: sed est ignorantia concomitans,quæ non excusat. *Caietanus.*

Quod autem hoc non sit credibile,patet. Nam primum hæc postrema suppositio falsa est.Enimuerò etiam si creberrimè quis peieret,fortè nũc si aduerteret,nõ peieraret: & ideo inaduertentia caussa fuit periurij.Præterea istæ conditionales nullius sunt meriti,vel demeriti, scilicet, si aduerteret non peccaret,aut nihilominus peccaret. Quamuis enim cõditionalis hæc vera esset:Si inimicum haberem præsentem,illum occiderem,in nulla propterea ego sum culpa,sed actus voluntatis quam nunc habeo æstimandus est,qualis sit.Et ideo quidquid contingeret,si homo aduerteret,nihilominus inaduertentia postquàm tollit voluntarium,tollit peccatum.Hoc autem verum est, quod si consuetudo me præcipitauit vt non aduerterem illa præcipitatio & indiligentia potuit esse peccatum & fortè tanta potuit esse negligentia,vt esset mortale,vt suprà dictum est. *Contra Caietan.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est.

POSTQVAM de peierante visum est,sequitur vt illius crimen exploremus, qui iuramentũ à peieraturo expostulat.Et respondet D.Thom.duabus suppositis distinctionibus per tres conclusiones.Prior distinctio est,ex parte illius qui iuramentum exigit. Aut enim pro seipso priuatim sua spõte iuramentum exigit, aut tanquam publicus iudex ex necessitate officij ab alio implorati si priuatim quidem aut probabilibus coniecturis scit alium mendaciter iuraturum, aut nescit. De illo ergo, qui nescit statuitur prima conclusio. Nullum est peccatum ab eo iuramentum petere,quem nescis falsum iuraturum: tametsi humana sit tentatio: quia scilicet ex quadam infirmitate procedit, qua homo dubitat alium citra iuramentum verum dicturum. Et hoc est quod ait Christus Matth.5.Quod amplius est,à malo est. Hoc est ab illa dubietatis plaga, per quam originalem culpam contraximus, vt de aliorum veracitate dubitemus. *Prima conclusio.*

Secunda conclusio. Exigere ab eo priuatim iuramentum,quem scis mendaciter iuraturum peccatum est mortale. Nam vt ait Augustinus in sermo. de uerbis Iacobi, licet peierans de suo periurio se interimat, tamen cogens ad iurandum manum interficientis impressit: & ideo homicida est: hoc est animam occidit proximi. *Secunda cõclusio.*

Tertia conclusio;Publico iudici nullum est peccatum iuramentum ab eo exigere,quem scit falsum iuraturũ, si tamen id faciat ab alio requisitus:quoniam iudex tunc non est qui iurantem cogit, sed alius qui publicum eius officium implorat. *Tertia cõclusio.*

Primæ duæ conclusiones sunt Augustini in sermo. illo 28. citato de verbis Iacobi: & referuntur vigesimasecunda, quæstione quinta,cano.qui exigit. Et quidem primam paulò differentibus verbis astruit, quàm hic D.Tho. Verba siquidem eius sunt. Si quis nesciens alium peieraturum iuramentum exigit,vt fides ei fiat,non audeo dicere non esse peccatum: tamen humana tentatio est. Nihilominus bene D. Thom.& doctores affirmant nõ esse peccatum, si tamen caussa iurandi intercesserit: quia in re graui dubitare de alterius veracitate,nulla est culpa, sed infirmitas humana. August.autem ideo non audet negare esse peccatum, quia arbitratur creberrimè fieri sine necessitate: nempe vel in re parui momenti, vel vbi alter est satisfidei dignus: in quibus casibus vix sine culpa exigitur iuramentum. Secundæ autem cõclusionis ratio est, quòd neminem licet ad malum inducere. Nam auctore ad Ro. Paulo, non solùm malefactores digni sunt morte, verùm & illi qui cõsentiunt facientibus ac multò perinde magis qui illos inducunt. Ille autẽ qui sciens aliũ peieraturũ cogit, vt iuret illum ad malũ inducit. Contra hãc autem cõclusionem eiusq; probationẽ arguitur. Si quis à fœneratore parato

re parato sub vsurarum vinculo mutuare, mutuum petat: quamuis sciat illum delictum commissurum nullatenus peccat, & Diuus Thomas 2.2. quæstione septuagesimaoctaua, artic. 4. confitetur ergo neque ille scit alterum peieraturum ire. Secundo exigitur iuramentum ab infideli, etiamsi scias illum per falsos deos iuraturum, vt ad Publicolam ait Augustinus. Quem hic ad hoc propositum Diuus Thomas citat: & tamen iurare per falsos deos peccatum est, idemque vt suprà diximus grauius, quàm iurare falsum per Deum verum: ergo fortiori ratione petere iuramentum ab eo, qui scitur mendacium iuraturus, erit peccatum. Nam sicut quis petendo ab infideli iuramentum suo vtitur iure, ita & qui ab illo petit, qui paratus est mendacium iurare: ipse enim sibi viderit quomodo iurat. Ad istorum intelligentiam hæc præfigenda est certissima regula, quòd nemini licet quempiam ad malum inducere: licet tamen alterius delicto in bonum vti: Assertio est D. Thom. in solutione quarti. Ob idque quamuis liceat eius iuramentum recipere, qui per falsos deos iurare paratus est: sicuti mutuũ ab vsurario petere, neutrum tamen fas est inducere ad illud malum. Sed rogas quomodo cognoscam an inducam, vel tantum vtar? Arguitur enim sic quamuis infidelis paratus sit iurare per falsos deos: hoc tamen iuramentum modo non faceret, nisi ego exigerem: ergo ad hanc actionem in indiuiduo ego eum induco. Ad hoc respondetur quòd ille qui vtens iure suo ab altero id petit quod potest bene facere, si ipse peieratus est id ipsum malefacere non inducit illum. Exempli gratiâ, qui petit ab vsurario mutuũ, quia vtendo iure suo petit id quod licite alter potest facere, scilicet illud gratis mutuo dare, non censetur illum inducere, induceret autem autem si ipse nullatenus vellet vsuras dare quia cognoscit esse peccatum, & alter eum ad id instigaret. Pari modo qui ab infideli petit iusiurandum, solum vtitur iure suo, petendo vt fidem contractus confirmet, quod ipse posset facere Christianè iurando. Quare vt Augustinus ait ad Publicolam non eum inducit ad malum, sed vtitur eius malo quod ipse sua sponte fecit nempe fide contractus per impium iuramentum confirmata. Sed rogas cur non idem vsu venit, dum ego peto iuramentum ab eo quem scio falsè iuraturum, nam pariter dicas te vti iure tuo, & tantum peccatum immo maius est iurare verum per falsos deos quàm falsum per verum. August. eodem loco ad Publicolam respondet, cuius responsum citat hic D. Thomas in solutione quarti. Quoniam in iuramento illius qui verum per falsos deos iurat, est aliquod bonum quo ille vtitur qui iuramentũ petit, nempe fides quæ in contractibus est necessaria: in iuramento autem illius qui falsum iurat, neque hoc existit bonum neque aliud quo qui iuramentum petit vtatur. Et ideo deest ius petendi incassum, quę subinde petitur: & ideo qui petit reputatur alium inducere. Contra hoc autem arguitur. Sequeretur quod quamuis ille qui petit non sciret alterum mendaciter iuraturum? sed id dubitaret aut suspicaretur, non liceret idem iuramentum exigere, quia exponeret se periculo præcipitandi alterum in crimen. Respondetur quod non quæcunque dubietas vel suspicio quæ est tenuis assensus, neque opinio quæ est formidolosus, sufficit adimere ius petendi: aliàs vix vnquam iuramentum liceret petere: sed probabilissima cõiectura quæ intellectum vincat: vt humano more credat. Nam hoc quod forte ille recte iurabit, est ius aliquod in altero vt petat.

Regula. *Quæstio.* *Augustin.* *Optima interrogatio.* *Argumentum.*

PRIMVM ergo argumentum Diui Thom. sequeretur quod nemini liceret iuramentum ab alio petere. Nam vel scit illum verum iuraturum, vel falsum: si verum, pro nihilo & in vanum onus iurandi illi iniungit: si verò falsum, non licet: vt dictum est. Respondet quòd obiectio hæc procedit quando pro se quisque exigit iuramentum qui quidem neutrius partis scientiam habet, aut fidem, sed vel credit verum iuraturum, vel re vera dubitat, & tunc ad maiorem certitudinem id petit. Iudex autem, vt tertia conclusione assertum est, etiam si sciat alterum fore periurum, potest ab eo iuramentum exigere. Secundum argumentum distinguit inter recipere simpliciter iuramentum, sicut recipit sacerdos, vel alia tertia persona inter partes, & iniungere seu cogere ad iurandum, quod plus est. Ait ergo recipere iuramentum citra coactionem, non videtur esse licitum, præcipuè dum fit periurium, quia videtur recipiens consentire alterius peccato: ergo multominùs licet exigere. Responsio est August. ad Publicolam, qui ait. Quamuis dictum sit non iuremus, nunquam tamen me in scripturis sanctis legisse memini, ne ab aliquo iurationem accipiamus. Vnde colligitur, quòd iurationem recipere non est peccatum nec consentire alieno peccato, sed cogere dum timetur periurium. Sed contra si quis vult se occidere, ministrare illi gladium est peccatum: ergo periurium ab illo recipere, quia suapte sponte vult peierare. Negatur consequentia, quia recipere iuramentum, neque est ministrare arma neque aliquo modo coagere: sed quasi passiuè se habere. Verum est quod lege communi charitatis & correctionis fraternæ deberet ille admoneri, ne peieraret: si speraretur correctione faceret. Ad cuius explicationem adhibetur tertium argumentum ex illo Leuitic. 5. Si peierauerit anima & audierit vocem iurantis falsum, testisque fuerit quod ipse vidit aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem. Ex quo videtur consequens quod quicunque scierit tenetur alterum corripere & cohibere ne peieret: atque adeò tunc neque licet exigere, neque verò recipere iuramentum. Responsio autem colligitur ex Augustino super eodem loco, vbi ait, quod cùm Moses non expresserit cui sit periurium iudicandum, neque verò ordinem, recurrendum est ad legem communem correctionis fraternæ: Nam, vt est Iurisconsultorum axioma, casus omissus lege communi censendus est. Et ideo debet per ordinem correctionis fraternæ procedi, sicut in alijs peccatis secretis, admonendo delinquentem ac tandem si opus fuerit, reuelando ijs qui prodesse possunt, & non obesse. Sed hoc non obest ijs quæ dicta sunt.

Primum argumentum. *Secundum argumetũ.* *Argumentum.* *Tertiũ argumetum* *Augustin.*

QVAESTIO TERTIA, DE ADIVRATIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 90.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat hominem adiurare.

IVRATIONI annexa est adiuratio; atque adeò post illius tractatum congruit, vt quæstio hæc subtexatur. Quærit ergo D. Thom. hic tres articulos, tametsi quatuor sint reru͂ genera, quas in vsu & more est adiurare, quæ sunt Deus, homines, dæmones, ac res deniq; irrationales. De Deo ergo ac de homine respõdet in hoc primo articulo quinq; cõclusionibus. Prima est, Adiurare est aliquẽ vel superiorem nobis, vel inferiorem per diuinã aliquã obtestationem ad aliquid agendu͂ ordinare: Quã vtiq; definitionẽ probat ex ordine adiurationis ad iurame͂tu͂ promissorium. Potest enim quisq; & seipsum & superiorem se atq; se inferiorem ad aliquid agendu͂ ordinare & destinare, se autem ipsum per iuramentu͂, hoc est, per reuerentiã diuini nominis quisque destinat & obligat ad id faciendum quod promittit. Dum ergo alium per aliquod sacru͂ addicit ad aliquid agendu͂; siue deprecãdo, si est superior, siue imperãdo, si est sibi inferior, tunc dicitur illum adiurare. Secunda conclusio. Differentia est inter iuramentum, quo quis se obligat, & adiurationem, qua alios ad aliquid mouet & excitat. Est enim homo suarum actionum dominus, nõ tamen eoru͂ quæ sunt ab alio agenda, nisi sibi sit subditus: ob idq; sibi ipsi potest per iuramentu͂ necessitatem imponere, nõ autem alijs preterquã sibi subiectis. Tertia conclusio: Si quis per inuocationem diuini nominis vel cuiusq; rei sacræ illi, qui sibi non subditur necessitatem quidpiã agendi imponere intentat, sicut sibi ipsi imponit iurando, eiusmodi adiuratio illicita est. Sanè cùm sit iniuriosa vsurpatio potestatis, quã in alium non habet. Quarta cõclusio: Cuicunque superiori licitum est, du͂ ratio necessitatem affert, sibi subditis in materia licita & honesta tali genere adiurationis cõstringere. Quinta cõclusio: Licitum est cuicunq; quosuis alios, siue sibi superiores, siue inferiores citra necessitatis impositionem per reuerentiã diuini nominis vel alicuius rei sacræ ad ailquid agendu͂ adducere. Et dum ait D. Tho. hoc licere respectu quoru͂libet, Deum etiã comprehendit quem adiurare possumus. Quare in argumento duo protulit contrà quæstionem exempla. Alterum, quòd Deu͂ ipsum per aliqua sacra obtestantes obsecramus. Alterum Apostoli ad Rom. 12. Vbi per Dei misericordiam obsecrat fideles. Quæ quidem obsecrationes quædam sunt adiurationis formæ.

Prima conclusio. *Secunda cõclusio.* *Tertia conclusio.* *Quarta cõclusio.* *Quinta cõclusio.*

ADIVRARE, si vim præpositionis, quæ augmentatiua est, cõsideres, idem est quod valde iurare, & potissimum per execrationem, cùm quis negans se aliquid fecisse, ait: Disperea͂, si hoc feci. Vnde apud Teren. in Hecyr. Sanctè adiurat nõ posse apud vos Pamphilum se absente perdurare. Impræsentiarum autem idem est, quod iurãdo quempiã ad opus aliquod appellere & inducere: sicuti abiurare, idem est quod aliquem iuramento abigere & repellere. Quemadmodum in baptismo abiuramus dæmones, illis eorumque pompis abrenuntiantes: & hæretici dum conuertuntur, hæresim abiurant. Est ergo Latinè adiuro, idem quod Græcè ἐξορκίζω, vnde exorcismus, idem est quòd adiuratio. Et quamuis frequentius vsurpetur pro adiuratione dæmonum, qui ab energuminis exorcismis propelluntur, latiùs tamen patet, vt modò dicebamus. Nam & Deum adiuramus & homines & irrationales bestiolas, & tempestates nobis nocentes. Adiuramus enim Deum, cùm per merita filij sui eum obsecramus. Quem quidem morem ecclesia in periodis omniu͂ collectarum obseruat, cùm in calce semper ponat, Per dominu͂ nostrum Iesum Christu͂, &c. Et adiuramus Christu͂ per suã crucem; perque suam passionem & resurrectionem: & miseri obsecrant per viscera Christi, per merita Deiparæ virginis. In summa, vt ait Sanctus Thomas. Sicuti per iuramentum necessitati faciendi aliquid, non ipsos adigimus, ita & adiuratione alios inducimus. Quo fit, vt sicut iuratio sic etiam adiuratio, dum legitima est, ad virtutem religionis pertineat: & dum est illicita, sit etiam vitium religioni cõtrarium. Atqui idem est de abiuratione: coniuratio verò alium habet significatum. est enim conspiratio in aliquod facinus reipublicæ perniciosum: sic dicta, quia multi in eundem finem simul iurant, quamuis & pro vehementi adiuratione vsurpetur: coniurantur enim tempestates. Tertia tamen conclusio esse cuipiã ambigua potest, qua negatur licitum esse necessitatem per adiurationem imponere alicui non subdito. Nam dum quis ab aliquo iuramentum petit, & recipit seruandi fidem contractus & pacti, nempe ab emptore soluendi pretium creditum, illum videtur adiurando necessaria obligatione deuincire. Perinde omnino ac de Abraham Genesi, 24. legitur, qui seruum iureiurando perstrinxit, supposita fœmori manu, ne vxorem filio suo Isaac de filiabus Chananæorum, sed de terra cognationis suæ acciperet. Quapropter nullum hac ratione discrimen est inter seruum, & alium, qui est liber & sui iuris. Hoc argumentum ob id fecimus, vt penitus ratio adiurationis exprimeretur, quatenus à simplici iuratione differt. Haud enim negat conclusio, quin possit quisque quemlibet iuramento constringere: nam à rege ipso capitur iusiurandum obligatorium; sed de adiuratione fit in ea sermo. Etenim differentia, quòd cùm iuramentum ab aliquo capitur, idem ipse à quo càpitur, actione propria iurat, seipsum obligans, siue alterius, qui iuramentum recipit, seruus sit, siue dominus. Adiuratio verò non actio eius est, qui adiuratur, sed adiurantis: vt si verbi gratiã, ego quempiã prece & sacrorum obtestatione ad aliquid agendum moneam, sicut Pontifex dixit Christo, Matth. 26. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si

Adiurare. *Argumentum.*

tu es

tu es Christus: hoc enim non fuit iuramentum capere sed adiurare. Et Nume. 5. aiebat lex zelotypiæ: Adiurabit mulierem sacerdos: & dicet: Si non dormiuit vir alienus tecum, &c. Et. 1. Reg. 14. adiurauit Saul populum dicens: Maledictus vir qui comederit panem vsque ad vesperum donec vlciscar de inimicis meis. Haud ergo adiuratio idem est quod iuratio. Vnde fit consequens, quòd qui contra adiurationem sibi factam venit, etiam si seruus sit, neutiquam est periurus, quod re vera esset, si ipse iurasset licet fiat criminis inobedientiæ reus. Quocirca si Abraham fecit, vt seruus suis verbis protulisset iuramentū per dominum cæli & terræ non fuit adiuratio: sed captio iuramenti, quod fecit seruus seipsum obligans. Magis tamē cōsentaneum textui apparet, illa verba Abraham per modum adiurationis protulisse, dicens, Adiuro te per dominum Deum cæli & terræ, &c. Sic enim legitur: Pone manum tuam subter fœmur meum, vt adiurem te per dominum Deum cæli & terræ, vt nō accipias, &c. tametsi captio iuramenti nonnunquàm adiuratio dicatur. Legitur nanq; Iosue. 2. Postquā exploratorum hospitaillos iuramento deuinxit, vt se domumq; seruarent suam, innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, &c. Potest ergo, vt quarta asseruit conclusio, dominus non solùm iuramentū à seruo exigere, verùm & ipsum proprijs verbis per Deum & sacra adiurare. Et tunc seruus tenetur parere ex fide, quam domino debet. Attamen per proprium iuramentum arctiùs quisque constringitur, quàm per alterius adiurationem. Est tamen grauior culpa adiurato seruo, si non sit obtemperans, quàm si non fuisset adiuratus. Quapropter domini iure nequeunt sine caussa legitima seruos imperādo adiurare. Quin verò aliæ adiurationes, quæ fiunt ad superiores, non debent sine cōpetenti ratione fieri. est enim importunum & religioni minùs consonū, dum quidam sine vrgente necessitatē, vt miserū obolū extorqueāt, per Christi vulnera perq; intemerata virginis viscera, obuium quemlibet adiurare: immo dum Deum obsecrātes adiuramus, debemus obsecrationes rei, quam postulamus, admetiri, & nō pro re, quæ minima pecunia æstimatur, contremendas obsecrationes accumulare.

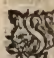
Primum argumentum S. Thom. PRIMVM argumentū D. Tho. sumitur ex Origene homil. 35. super illud Matth. 26. Adiuro te per Deum viuum &c. vbi ait, Aestimo quoniam non oportet, vt homo qui vult secundùm Euangelium viuere, adiuret alterum. Si enim iurare non licet quantum ad Euāgelicum Christi mādatum, neque licet adiurare. Idque inde confirmatur, quòd princeps ille Sacerdotum Iesum illicitè adiurauit per Deum viuum. Responsio tamen est. Origenem id intelligere de adiuratione, qua quis alium non sibi subditū cogendo adiurat. Adiuratio autem principis sacerdotum iniqua ob id fuit, quòd illo pacto voluit perstringere Christum, ac si eius esset legitimus princeps. Erat enim Iudęis frequentius adiurare subditos, quàm iuramentum ab illis exigere: præcipuè quòd princeps ille veritus fuit à Christo iuramentū exigere: timens ne ille facere renueret. Adiuratio tamen illa multis nominibus fuit absurda. Primùm, ex defectu potestatis: quoniam in processu illo, quo Iudæi ad Christi necem tendebant, non poterāt eum de crimine interrogare: quia non poterāt interficere quenquam. Secundò, quia superflua erat interrogatio; cùm satis id per doctrinā & miracula Christi debuissent habere exploratum eum esse Christū. Ad hæc adiuratio illa impura erat & nefanda: quia nolebāt id à Christo audire, vt crederent, sed vt ansam (vt fecerunt) inde nancisceerentur adigendi eum in mortem. Quare Christus neque paruit respondendo sum, neque prorsus negauit eùm responderit, Tu dixisti.

Secundum argumētū. Secundū argumentum eodem pertinet: scilicet, quòd non liceat adiuratione alium compellere, necessitatem illi imponendo pręterquam subditum. Tertio argumento discrimen tangit, quod nos suprà inter adiurationem & captionem iuramenti declarauimus. Arguit enim, Adiurare est aliquem ad iurādum inducere: quod tātum potest dominus in seruum, vel creditor in debitorem ergo non licet inferioribus superiores adiurare. Respondendo autem assumptum negat. Adiurare enim non est alium adiurādum inducere: sed obtestatione ad aliquid prouocare. Est autem differentia inter adiurationem, qua ad hominem vtimur, & qua vtimur ad Deum. Cùm enim hominem adiuramus, contendimus per sacrorum reuerentiā eius animū emollire, & immutare. Cùm autem Deum, qui omnino immutabilis est, obsecramus, non id intendimus: impium enim hoc esset, sed contendimus aliquid ab eo obtinere, si modò per æternam eius voluntatem nobis destinauit cōcedere. Multa enim nobis, quæ ab æterno elargiri cōstituit, decreuit dare per nostras obsecrationes & merita, quæ sunt effectus gratiæ, atq; adeò prædestinationis. Itaq; licet nos sine nostris meritis & prædestinauerit, & per præuenientem gratiā vocauerit: tamen nos per eius adiutricem gratiam & nostra opera ac subinde per nostras obsecrationes augmentum spiritualium charismatum promeremur: iuxta verbum Petri, Certam vestram vocationem facite.

Discrimen inter adiurare Deum et adiurare hominem.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat dæmones adiurare.

SVBSEQVITVR, vt videamus an liceat adiurare dæmones? Ad quod D. Tho. supposita distinctione duabus conclusionibus respondet. Distinctio ex superioribus colligitur. Bifariā nāque quempiam adiuramus: scilicet per modum deprecationis, ob reuerentiam rei sacræ quempiā inducendo: & rursus per modum compulsionis. Prima ergo cōclusio est: Nentiquam licet dæmones per modum deprecationis adiurare. Cuius ratio est, quia hoc, genus quoddā est beneuolentiæ & amicitiæ: quam ergo dęmones nullatenus gerere fas est. Secundus autem modus subdistinguitur. Nam alium compellendo adiurare dupliciter accidit, scilicet, aut tanquā hostem, aut tanquam subditum. Præterea, tanquàm hostem aut ad illum repellendum & propulsandum, ne nobis noceat, aut ad aliquid ab eis obtinendum: siue per doctrinam, siue per aliud quoduis auxilium. Est ergo secunda cōclusio quadrimembris: Dæmones per modum cōpulsionis adiurare possumus: non tamen tanquā nobis subditos idq; ad ipsos repellēdos, nō autem ad aliquid ab eis obtinendū, nisi forsan

Prima conclusio.

Secunda cōclusio.

aliqua nobis affulserit diuina inspiratio, vt id faciamus. Ad huius autem conclusionis intellectum, speculandum est, dæmones in huius vitæ decursu constitutos esse aduersarios nostros. Etenim vt post originalem culpam amisso fræno originalis iustitiæ, relicta nobis fuit rebellio carnis ad exercitium, sic & post victoriam serpentis qua dæmones primos nostros parentes superarunt, permissum illis est, vt nos bello impugnent: nempe vt per hanc militiã, quæ vti ait Iob, est vita hominis super terrã, ad triumphũ sempiternæ felicitatis promoueamur. Vnde Paul. ad Ephe. 6. Induite vos inquit, aduersus insidias diaboli, &c. Sunt ergo dæmones in hac vita aduersarij nostri, tanquã leones, vt ait Petrus in nos rugientes: in futura verò erunt vt ministri iustitiæ Dei, vltores nostrorũ scelerum. Nõ tamen sunt nobis tanquam serui subiecti, sed Dei angelorũque dispositioni subduntur, iuxta verbũ Augu. 3. de trinit. Spiritus desertus regitur per spiritum iustũ. Hac enim ratione & prouincijs & nostrũm singulis addicti diuinitus sunt angeli in custodiam ad hoc gerendũ cum illis bellum. Patent ergo singulæ cõclusionis particulæ. Possumus enim dæmones per virtutẽ diuini nominis à nobis propulsare, ne nobis vel spiritualiter, vel corporaliter noceant: hãc enim nobis potestatem Christus reliquit. Vnde Lu. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcãdi super serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici; & nihil vobis nocebit. In cuius virtute potestatis ecclesia exorcismos instituit, ad expellẽdos dæmones ab obsessis corporibus. Immo verò idem redemptor de ijs, qui in ipsum credituri erant, ait Mar. vlti. In nomine meo dæmonia eijcient, &c. Hinc ergo sequitur secũda particula, quòd eos nõ possumus tanquã nobis subditos, nobisque obtemperantes adiurare, sed per vim arcere, ne nobis aduersentur. Sequitur deinde tertia particula, quòd neque possumus eos vrgere, vt nos doceãt, aliâve vlla ratione iuuent: hoc enim esset nos erga illos tanquã erga amicos gerere. Nisi forsan diuinus instinctus ad id nos excitet, sicut de Diuo Iacobo legitur, qui dæmonem compulit vt Hermogenem ad se adduceret.

Dubium.

Dæmonum potestas.

EST autem circa has cõclusiones tantillũ nobis immorãdum, vt exactiùs exploremus: verũ aliquid nobis cum dæmonibus cõmercium habere liceat? Ad cuius intellectũ notandum est, quòd dæmones, quia spirituales sunt creaturæ, qui ideo in suis motibus à loco nõ pendent, sed subitò se & alia mouere possunt, multa supra humanã facultatem in naturalibus efficere valent; vera tamen miracula nequaquam. Verum enim miraculum est, quod supra naturã fit: supra naturã verò nihil, nisi virtute Dei, qui vniuersalis est naturæ dominus, fieri potest. Deus autem talem virtutem nũquàm dæmonibus impertitur, vt D. Thom. de potentia q. 6. art. 5. auctor est. Nã cùm dæmonis volũtas semper sit ad malum intenta, si Deus virtutem miraculorũ illis donaret, testis fieret illorũ prauitatis: quod absurdum est concedere. Miraculũ enim testimoniũ est diuinæ volũtatis. Quare 2. ad Thessal. 2. ait Paulus aduentũ Antichristi fore in omni virtute & signis & prodigijs mendacibus. Immo verò nõ solùm hãc virtutem illis Deus nõ tribuit, verùm neq; eos tantũ facere sinit, quantũ sua natura possent. Itaque sicut angelis bonis mirabiliũ virtutem supra suam naturã cõfert, ita & malos arcet, ne totũ faciant quod naturaliter valent: & vtrunq; in bonũ nostrum. Vnde Aug. lib. 3. de trini. cap. 9. Quod angeli, inquit, mali possent si permitterentur, ideo nõ possunt quia nõ permittũtur. Et illa cohibitio dicitur ligatio dæmonũ: permissio autem vt aliquid faciant, nũcupatur solutio, sicut in tentatione Iob soluta fuit dæmonis potẽtia, certis tamen limitibus ne tã acriter eũ inuaderet, quàm suis viribus nequiter posset. Et Apoc. 10. legitur, quòd oportebit dæmonem solui modico tempore, nempe sub aduentũ Antichristi. Potestatem ergo dæmones in ijs potentijs, quæ nobis miracula censentur, trifariàm exercent. Vno modo, faciendo, vt res appareant quæ veræ nõ extant, idque permutationem organi phãtasiæ, commotionisq; specierũ & fumigantium humorũ capitis, sicuti dormientibus vsu venit; & phreneticis, & mente captis; quibus per eiusmodi elusionem sensuũ multa in aëre apparent, quæ nõ sunt. Quo pacto portenta illa, quæ Marcus Varro enarrat, interpretatur Augu. lib. 18. de ciuit. Dei. videlicet socios Vlyssis ab illa famosissima Circe cõuersos in bestias, & Archades stagnũ quoddã tranantes cõuersos in lupos, & Diomedis socios in aues; quæ aliquãto post tempore ad eius sepulchrũ circumuolabant: Quemadmodum Augustinus ipse in Italia vidisse affirmat stabularias mulieres, quæ venenum in caseo hominibus porrigentes in iumenta cõuertebant: sicuti Apuleus de se vel narrat, vel fingit. Ait inquã Augustinus id sopitis sensibus per internã eorum illusionem apparuisse: quãuis si aues illæ circum sepulchrum Diomedis volãtes permãserunt, aliunde erãt ministerio dæmonum allatæ. Vnde Magi, qui hac artę vtũtur, præstigiatores dicuntur: solent enim magnifica cõuiuia instruere, mensasq; epulis reficere, & ministrãtium frequentia perornare, vt de nostro Inacho à Mendoça fertur, quę tamen tãdem derepente in carbones, inque alia id genus futilia euanescunt. Pari modo, & ludi, quos nostri de passa passa vocãt, præstigiæ nuncupãtur: vel quòd oculorum aciem perstringant, vel ab styge, quod est tenebræ, quasi sensus obtenebrent, vt res cernere videãtur, quæ nõ sunt. tametsi nõ omnes illos lusores dæmonum ope censendi sunt vti: alioqui nõ ita vulgo permitterentur: possunt enim manuum agilitate & celeritate res fictas, ceu veras ostendere. Secundo modò id faciunt applicãdo naturalia actiua passiuis: sicuti idem Augustinus libro tertio de trinita. cap. septimo, & 8. & libro triginta quæst. q. 79. ait Magos Pharaonis cõuertisse virgas in serpentes & ranas: afferendo, scilicet aliunde aliquid putrefactiuum, quòd eas citissimè putrescere faceret, atque in illa animãtia trãsformari. Nã scriptura Exod. 7. Magos fecisse similiter de suis virgis affirmat, sicut Aarõ de suis. quãuis Aaron virtute diuina per verum miraculum: Magi verò citra miraculum per artem & modum naturæ. At verò vt Deus ostẽderet quidquid creatura facit, etiã malus dæmon, à sua ipsius potestate pendere, & permisit illos aliqua facere, & tãdem adhibuit ne plura facerent. Qui enim virgas in serpentes & ranas & alia animãtia conuerterãt, tandem nequiuerunt easdem in ciniphes transformare, Quare cõfessi ipsi sunt dicentes: Digitus Dei est hic. Accedit & in hãc caussam id quod maximè adnotãdum est, nempe in herbis, lapidibus, & aquis, & reliquis naturalibus rebus mirificas inesse virtutes, hominibus quidem ignotas, quas dæmones cognoscentes citissimo quidem motu afferre possunt, quocunque velint, ad insolentissimo effectus demonstrandos.

Margin notes: **Paulus.** **August.** **Trina dæmonum potentia.** **August.** ***Mirabiles rerum naturalium virtutes.***

Nam profectò, vt libro 21. de ciuitate Dei. cap. 4. auctor est Augustinus, qui primùm magnetis virtutem trahentis ferrum agnouerit, nō potest dum primùm viderit, nō ilico in admirationem rapi: quod ipse Augustin. sibi vsu venisse fatetur. Subiungit autem cap. 5. mirabilia multa naturalia, nempe apud Garamantes emanare fontem tam frigidum diebus, vt non bibatur: tam feruidum noctibus, vt non tāgatur. Et in Epyro alium in quo faces accensæ extinguuntur, & extinctæ accenduntur. Et Aristote. in libro de admirādis rebus, ait lapidem Modā in Tigride reperiri, quē qui portauerit, à feris lędi nequibit, herbāque charisiam crescere in mōte Igero, quam si mulier portauerit, homines ad sui amorē pelliciet. Et Plin. atq; alij mirabilia huius generis referunt. Iis ergo possunt dæmones supra hominū captu vti; vt miracula facere existimentur. Quare Magi, si ad primū vocis significatum attendas, iidem sunt qui sapientes, videlicet rerū naturas perscrutarentur. Sed quia à Zoroaste Persa Magorum principe cœptum est per astrorū speculationem, q̄ eius nomen sonat, de rerum euentibus iudicare, illā occasionem nacti dæmones insinuauerunt sese ad plures euentus reuelādos. Et inde Magi cœperunt malè audire, esseque infames, nempe quòd nō solùm naturali cognitione, sed dæmonū ope & adminiculo vterentur. Tertius ergo modus, quò dæmones miracula. & mentiuntur facere, est, quòd intrātes aliena corpora, seu viua, seu inanima, occulta & humana cognitione remota, loquuntur. Quocirca falsissima est opinio Hermetis trismegisti, quem D Augustinus libro 8. de ciui. Dei. refert, & Alex. in lib. de magicis sustentat, videlicet, q̄ omnia Magorū opera in caussas naturales resoluunt ac potissimū in astrorum concursus. Quamobrem solent Magi certis obseruatis astris, certisq; adeò temporum momentis, anulos statuasq; astronomicas fabricare, quibus mirabiles virtutes tribuūt, à quibus anulis sumpta occasione in anulis à maleficis spiritus familiares digito gestari solent. Quòd autē astrorum cōcursus atque influxus ad id nō sufficiant, patet. Nam quāuis ita sit, quòd sydera per suas influentia his inferioribus dominentur: tamen multa faciunt Magi quæ per naturā impossibile est fieri. Faciunt enim statuas moueri, atq; adeò loqui, & respōsa dare, quæ nisi viuenti atque intellectū habenti cōgruere nequeunt. Vitā autem nulla res nisi ab alio viuente per generationem habere valet, vel Deo, qui dominus est naturæ, id præstante. Quapropter certū est, dæmones easdem astronomicas fabricas ingressos, illos exhibere motus & loquelas, sicuti in erguminis faciunt. Similiter nanq; angelus bonus lingua asinæ Balaā loquebatur. Sed rogas, nunquid nō posset anima negotio dæmonis afferri, quæ corpus resumeret, informaretq; perinde atque in die iudicij? Respōdetur id minimè fieri posse, est enim opus supranaturale, ob idq; inter vera miracula recensendum, quæ dæmō facere neutiquā potest. Quocirca historiam Saulis, quæ vt 1. Regū. 28. legitur per Phitonisam fecit suscitari Samuelem nequaquā sic intelligere fas est, vt arte dæmonum fuerit verè suscitatus: sed vel q̄ Augustinus ad Simplicianum ait, dispensatione Dei spiritus eius apparuit, vel etiā reuixit, vt verba historiæ sonāt. Et Eccle. 46. notatur vel fortasse, vt idem Augustinus. 2. de ciui. auctor est, q̄ refertur 26. quæstione quinta, cano. mirū. arte magica inuocatus dæmō sub forma Samuelis apparuit: sæpissime nanq; se esse defunctorū animas mentiūtur. Atqui ita intelligendū est, q̄ Clemē. libro primo, de Simone Mago refert qui aiebat in hominibus à se interfectis, retineri sua arte animas, erāt enim planè dæmones. Ad aliquem ergo istarū trium caussarū, vniuersi dæmonici effectus reducendi sunt. Vnde laruarū (quas nostri Bruxas appellāt) maleficia in caussam primā ferè auctores referunt, scilicet, quòd somno sopitæ manent in suis domibus, aut in extasim raptæ, somniātes illa facere, quæ dæmones assumptis ex aëre similibus corporibus perpetrāt: cui sententiæ D. Augustinus applaudit. At profectò adeò sunt multa experimenta de hac re cōperta, vt nō esset vanum opinari nonnunquā rapi per aëra motu dæmonū inuisibiles factas, vt ipsæ Deum offendentes mala perpetrent. Nam copertum est dum illa mala faciunt, abesse suis domibus, & è lectis quibus accubuerant. Hæc autem examinandi non datur hic locus: de quibus ergo satis. Secundò autem ad præsens attinens propositum adnotandum est dæmones in odio Dei quod primo actu conceperunt, adeo esse obstinatos & obduratos, vt quidquid vel faciant vel meditentur ex aliq odio dimanet, & ad Deum ipsum infestandum procedat. Quocircà (id quod cōsideratè meditandum est) odia, quæ in nos exercent, nō in nostrum tantum malum intendunt: sed vt Deum offendant, & iniurijs persequantur eumque eo fine & proposito frustrentur, quo nos creauit: videlicet ne gloria sua nomenq; amplificetur. Quapropter professio nostra est aduersus illos tanquam aduersus acerrimos hostes nostros, perpetuum gerere bellum, quod super fontem baptismi illis indicimus, nomina nostra dantes in militiam Christi aduersus illos, quos ideo abiuramus, renuntiantes illis omnibus pompis eorum, atque adeò sanctissimè pollicitantes nullo nos vnquam eorum fauore, aut auxilio aut beneficio vti.

Aristot. *Magi sapientes.* *Tertius modus.* *Hermes.* *Alexand.* *De laruis.* *Odium dæmonum.*

Ex his ergo colligitur cōclusio prima, qua ad propositā quæstionem respondetur, videlicet quòd nullum cum illis cōmercium inire possumus aut societatem aut pactum, quod vllius sit beneuolentiæ indicium: sed semper debeamus illos, vt summos hostes tractare, etiam si vltrò nobis gratisq; aliquod beneficium offerāt, nihil à nobis exigentes. Idque nō solum quia praua eorum volūtas nihil nobis nisi in malum nostrum impendere potest, sed etiamsi in bonum nostrū esset semper successurum: quia hostes sunt Dei, nullum eorum beneficium acceptare possumus. Id quod apprimè notādum est. Nā illud aut petere aut suscipere esset desciscere à fide Dei & ceu transfugas in eorū militiam trāsmigrare. Atqui hic maximè locum habet illud Christi, Qui mecum nō est, contra me est: & qui mecum non colligit, spargit. Nam & inter humanos reges lex est, vt miles qui aliquid ab hoste receperit reus fiat fractæ fidei. Vnde Pau. 1. ad Corin. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Ex quibus sit cōsequens vt neq; ad expellendos alios dæmones neque ad illorum maleficia dissoluenda & curanda liceat alium dæmonem inuocare. Potest enim vnus alium pellere: quia nō sunt omnes æqualis virtutis, sed neq; hoc licet eo q̄ aliquod esset beneficium q̄ ab illis recipere non possumus. Huius autem dæmoniaci cōsortij gradus existunt alij alijs nequiores: nam eorum adoratio summum obtinet idololatriæ fastigium. Enimuerò quāuis reliquas creaturas pro dijs colere, vt homines & marmora & saxa immanis sit idololatriæ impietas, indi-

Conclusio prima. *Gradus diuersi.*

pietas. Indicibiliter scelestior est dæmones colere, vtpote qui summum Dei odium in ipsum continẽter exercent. Secundus pauloque inferior gradus est, aliquã amicitiam ceu inter pares cũ illis contrahere. Solent se enim insinuare tanquã incubos & succubos: deinde quasi consultores in rebus, quæ sunt hominibus clarissimæ atq; adeo ceu medici ad curãdos corporũ morbos. Neq; vero in initio, quæ sua vafricies est, quidquã ab hominibus vicissim reposcunt vt astutius eos inescare valeant. Sed & hæc tamen societas ad apostasiã pertinet, grauissimũq; adeò peccatũ est. Tertius gradus est deinde remissior aliquid ab eis citra vllũ amicitiæ indiciũ petere, vel illos ad aliquid inuocare etiã si securrissimus sis, nulla te amicitia cũ illis colligare, & peius est cum illis aliquid pacisci etiã citra cultum vel adorationẽ, sed tanquam hosti dicere, affer mihi tale aut tale auxiliũ, & reddã tibi hoc. In summa omnis eiusmodi societas ob id peccatũ est apostasiæ, ꝙ cum hoste Dei cõtrahitur, & quasi cũ rege alterius regni, quod cœlesti aduersatur & cũ tali hoste, qui nullas potest inducias habere belli, sed cõtinenter absq; vlla cessatione aduersus Deũ & nos pugnat, quasi leo rugiens quærens quẽ deuoret. Secunda ergo cõclusio in præsentiarũ sit, quod possumus cũ dæmonibus precise colloqui & cõuersari tanquã cũ hostibus idq; dupliciter vel eos virtute Dei expellendo, vt per exorcismos facimus, vel cõpellendo ad aliquod seruitiũ, vt Simõ & Iudas dæmones cõpulerũt suã statuã cõfringere, & Iaco. aliũ, vt Hermogenẽ ad se adduceret.

PRIMVM & tertium argumentũ D. Tho. facillimã sunt. Primum enim est Origenis auctoritas super Matthæum loco suprà citato, dicentis, no esse secundũ potestatem datã à saluatore adiurare dæmonia: sed Iudaicũ esse. Hoc autem intelligitur de adiuratione, quæ non fit virtute diuina ad dæmones cõpellendos: sed per modũ beneuolentiæ vel deprecationis. Tertiũ verò est quod adiurare aliquẽ videtur ad quandam societatem pertinere, quã nobis cum dæmonibus contrahere nefas est. Ait enim Paul. 1. ad Corint. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorũ. Argumentũ autem hoc tantùm conuincit ꝙ per modum beneuolentiæ, non possumus illos adiurare: possumus tamen per vim cõpulsionis. Secundũ autem argumentum ampliorem postulat sermonẽ. Cui vt alia nos duo adhibemus, arguitur sic: Cum energuminis à dæmonibus obsessis licet nobis colloquia cõferere. Nam & exorcistæ & circunstantes multa illos interrogant. Imò exemplo Christi docemur id esse licitũ: quippe qui Mar. 5. à dæmone sciscitatus est quodnã esset illi nomen, qui respondit, Legio. Quapropter D. Tho. q. 95. art. 4. licitũ esse autumat à dæmone sua sponte id offerente, propter aliorũ vtilitatem, aliquid interrogare: hæc autẽ omnia speciem cuiusdã societatis præ se ferunt: ergo eiusmodi societas nõ est illicita. Secundo (quod est argumentũ D. Tho.) arguitur, Si licitum esset dæmones adiurare licitum perinde esset necromãticis suis incantationibus dæmones inuocare, eùm tamen de hoc male audiant sintq; adeo iure prohibiti. Tertiò deniq; arguitur, Si nõ liceret dæmonũ arte eorumq; reuelationibus vti, eo ꝙ non liceat cum illis habere cõmercium, sequeretur quod neq; liceret ariolari per astra. Nã q̃ sæpissime illuc se dæmones insinuant ad reuelandum futura, & occultos euentus: & tamen nõ prorsus huiusmodi astrologi cõdemnãtur, nec ab scholis proscribuntur. Primo argumento subnotãtur exorcistæ, in quibus profectò multa sunt cauenda. Primum quod maxima ex parte neq; diuina virtute, neq; verò magica arte vtuntur sed sunt meri impostores, vt ego ipse plurimorum sum oculatus testis: sæpe enim fingunt dæmonia inde eijcere, vbi nullum est, atq; adeo plurimæ muliereulæ dæmonio obsideri mentiuntur lucri caussa: dicẽtes esse animas defunctorũ quas infamãt. Et ideo nisi aliquod intercesserit dæmonij documentũ quod sit efficax, nulla est eis habenda fides nẽpe nisi dum lingua loquãtur peregrina vel adeò immobiles existant, vt multis hominum viribus dimoueri loco nequeant. Prætereà neq; longa inire colloquia cum illis licitum est. Fateor equidem, vt ad argumentũ respondeam vnũ aut alterũ verbum interrogare nõ esse mortale, sed quædam venialis curiositas. Attamen longos sermones cum illis habere, prærerquam quod ad quandam eorũ societatẽ vrgere videtur, periculosum est. Nam dæmones cùm honori nostro & famæ insidientur, si aliquã fortè veritatem dicunt, non id faciunt nisi ad diffamandũ aliquem vel defunctum vel viuum: & sæpe circunstantes. Vnde Chrysost. super illud Mar. 1. vbi Dominus spiritui immundo dixit obmutesce, & exi ab homine, Salutiferũ hoc inquit nobis dogma datur, ne credamus dęmonibus, quantumcunq; denuntient veritatẽ. Quocirca superstitiosissimum, neq; vllo modo ferendũ est, petere à dæmonibus signum in testimonium loci, vnde venit, aut quod nunqua in hominẽ à quo expellitur reuertatur: est enim mẽdax & pater mendacij. Et ideo neq; illi, neque suis signis & testimonijs vlla est habenda fides: sed solũ virtute Dei repellendi sunt. Interrogari autem quidquã nisi à sanctissimis viris non debent, vtpote qui à Deo obtinere possunt vt eos veritatẽ fateri compellant, sicut falsi sunt Christo vbi dixerunt esse legionẽ. Postremò hic animaduertendũ est quod quãuis exorcismi sanctæ res sint, & à Christo vsque & apostolis originem ducant, nõ tamen tã crebrò sperandi sunt eorum effectus q̃ tempore nascentis adolescentisq; ecclesiæ. Nam cùm expulsio dæmonum per ecclesiæ ministros testimoniũ sit fidei, fit vt tunc temporis quãdo opus erat fidem per miracula stabilire, freqũetius eiusmodi miracula ęderentur. Modo autẽ firmata iam religione, nõ ita crebrò contingunt: neq; adeo tamen exorcismorũ religio contẽnenda est. Circa secundũ argumentum meditanda sunt varia Magorũ nomina, quæ tam iure canonico 26. q. 5. q̃ iure ciuili. C. de maleficis & mathemacis, atq; alibi sæpe denotantur. Sunt enim Necromantici: sic dicti, quod in defunctorũ cadaueribus secreta rimantur, νεκρὸς enim idem est quod cadauer, & μαντεία diuinatio: vel ideo quod per arte Magicã mortuos suscitare se autumant. Hydromãntici vero qui per aquæ inspectionem diuinant. Sicut & Chiromantici qui de manuũ liniamentis de moribus hominum iudicant. Iam vero Necromantici per Antonomasiã dicũtur, qui circulos faciunt & cælestes plagas captãt ad inuocandũ dæmones. Hi autẽ omnes ob id grauissimis censuris vtroq; iure condemnãtur, quod, vt ait in solutione secundi D. Tho. magiã in hoc exercent, & dæmonũ adminiculo ad res perdiscendas vtũtur sicuti & Aruspices: id est auium inspectores & Phytones qui de occultis respõdẽt. Est enim de omnibus istis hæc regula præ oculis habẽda quod eorũ incantamenta nõ attestãtur, quod dæmones, cui hostes tractẽt, vt diuina virtutę eos à maleficijs arceãt,

Primum argumentum S. Thomæ.
Tertiũ argumẽtum.
Argumenta alia.
Responsio primi argumenti.
Chrysosto.
Nota de exorcismis.
Varia magorum nomina.

De astrologis. sed potius tanquã familiares atque auxiliares suos. Tertium argumentũ prolixioris egebat disputationis, quàm locus fert præsens. Duo tamen de istis astrologis affirmãtur. Prius ꝙ per astrorum obseruantiã, & domos ac regiones quas ipsi delineant, quãuis possint effectus naturales veluti pluuias & serenitates temporumq; successus quadamtenus prospicere, haud tamẽ accidentarios effectus & euentus. Enimuero cũ natura semper certis determinatisq; periodis eosdem operetur effectus, nõ possunt per caussas naturales cõtingentia deprehendi, vt ꝙ ab homine fodiente sepulchrũ thesaurus fortè reperiatur, aut ꝙ fulmine sit quispiã vel alia extraordinaria morte periturus. Et multominus per easdem caussas futura cõtingentia vel occulta deprehenduntur quæ ex mera nostra volũtate pendent. eo quod intellectus & voluntas incorporeæ potentiæ sunt ac perinde ab impressionibus cœlestibus exemptæ. Nam corpus in spiritũ nihil immediatè imprimit. Vnde Aristo. 3. de anima tex. 150. cõtra illos qui aiebant talem inesse hominibus voluntatem qualem in die inducit pater virorũ deorumque, scilicet sol vel cælũ in die natali, ait in hanc opinionem inde fuisse collapsos ꝙ animã putarent esse sensum. Quapropter celi, caussa per se esse nequeunt actionum liberi arbitrij. Et quanuis imprimendo in corpus humanũ, possint circa complexiones aliquid facere, atq; adeo circa sensus, qui cùm sint animæ organa, possunt illã quodãmodo inclinare. Tamen quoniã sensuales vires vt 3. Ethic. auctor est Philosoph. rationi obediunt, nulla inde necessitas libero arbitrio imponitur, sed contra cælestes influxus potest homo operari. Atque eo præsertim ꝙ educationes, & consortia cum ijs aut illis hominibus & potissimum amor Dei & gehennæ metus atque honoris cupiditas, & infamiæ timor, & alia id genus multa possunt hominũ inclinationes & affectus permutare. Colligamus ergo cum D. Tho. 2. 2. q. 65. arti. 5. cõclusiones duas quibus ad tertiũ argumentum respõdeatur. *Duæ conclusiones.* Prior, Licitum est per astrorũ inspectionem de effectibus naturalibus quæ ordinario naturæ cursu fiunt aliquod iudiciũ captare vt de serenitatibus, de pluuijs, de pestibus, deq; id genus tempestatibus alijs. Hoc enim est de effectibus per proprias caussas iudicare: sicuti medici ex morborũ malignitate de futura morte iudicãt. Posterior neq; de accidentarijs cõtingentibusque effectibus, neq; vero de ijs quæ in nostro sunt arbitrio per astrorũ considerationem potest iudiciũ nisi fallacissimũ ferri. Multoq; minus valent eos qui occultissimè crimen aliquod commiserunt illa scientia inuestigare neq; eorum qualitates & indicia quibus deprehendãtur. Hæc enim astrorũ aspectus nõ produnt. *August.* Quare Augustinus libro quarto cõfes. Illos inquit Planetarios, quos mathematicos vocãt, consulere, Christiana & vera expetit & amat. Hæc ille. Ratio autem est ꝙ dæmones cum homines videant tã cupidos secreta agnoscendi, atq; illos præsertim quorum ea interest scire, in eiusmodi astrorũ iudicia ferenda omni solertia sese ingerunt. Preterquã quod eiusmodi astrologi adeo semper & fallũtur & fallunt, vt vix eos semel cõtingat vnam veritatem proferre. *August.* Quare idem August. 2. super Genes. ad literã bono, inquit, Christiano, siue Mathematici siue quilibet impie diuinantiũ & maxime dicentes vera cauendi sunt, ne cõsortio dæmoniorum animã deceptã pacto quodã societatis irretiant. *Meditatio de astrologis maxime cõsideranda.* In his autem astrologis, vt lib. 5. dicere cœpimus, attentissimè inter eorũ scientiam discernendũ est & eiusdem scientiæ vsum. Enimuero quanuis eis gratis, immo cõtra veritatem demonstratã concedamus, ꝙ occulta possint per suã scientiam inuestigare, nihilominus eius vsum ad hoc applicare, vt occulta crimina reuelent, est nouũ peccatum idemq; mortale & grauissimũ cõtra iustitiã. Est enim occultos peccatores præter ordinem iuris infamare. Demus enim perinde astrologum scire quis furtũ, aut adulterium, aut homicidiũ fecit, ac si proprijs oculis vidisset, profectò nihilominus grauissimũ illis peccatum est & reipublicæ perniciosissimũ, illum detegere & reuelare. Præterquam quòd ad nihil aliud valet quã vt inter homines infamiæ & iurgia ferãtur: quandoquidem iudici neutiquã licet solo indicio astrologi cõtra quempiam procedere. Neq; enim tranquillus status reipublicæ in hoc cõsistit, vt occulta crimina, nisi ordine seruato iuris, inuestigentur. Fac nullũ crimen committi posse occultissime, quin illico fieret manifestum, profecto neutiquã homines viuere possent. Si autem astrologis vlla daretur fides, nullum esset occultum. Igitur quãuis verissima semper dicerẽt, ob hoc ipsum essent citius è republica exterminandi, nisi se cõtinerent ne vllum vnquam infamia denotarent. *Cõdemnationes iuris aduersus Magos* Igitur vt rem tãdem concludamus omnia magorũ genera trino iure acerrime cõdemnata sunt: diuino scilicet põtificio, & Cæsareo. Verba enim sunt Deute. 18. *Deut. 8.* Quando ingressus fueris terram quam dominus Deus tuus dedit tibi, caue ne imitari velis abhominationes illarum gentium: neq; inueniatur in te qui lustret filium suum aut filiam, ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atq; auguria, nec sit maleficus nec incantator, neq; qui Phytones cõsulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia hæc abhominatur Dominus, & propter istius modi scelera delebit eos in introitu tuo. *Leuitic. 19* Et Leuit. 19. Non declinetis ad Magos, neq; ab ariolis aliquid sciscitemini, vt polluamini cum eis. Et cap. 20. Vir siue mulier in quibus phytonicus, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriãtur, lapidibus obruent eos: sanguis eorum sit super illos. Hæc atq; aliæ id genus animaduersiones frequentes extant in veteri testamento aduersus omnes Magorum species. Erat enim populus ille sitientissimus occulta perscrutandi & cognoscendi, ac subinde in istud idololatriæ genus propensissimus. Sed & lege euangelica ecclesia anathematis gladio idem genus hominũ acerrime impetit vt patet. 26. *26 quæst. 5* q. 5. per totum, videlicet can. si quis ariolos. & omnibus subsequentibus vsq; ad cano. nec mirum, arioli, aruspices, stellarum cursus obseruantes, & sortilegi & incãtatores, & augures qui Gentilium idololatriam sequi videntur: & pariter illi qui cum illis fuerint cõuersati, auxilia aliqua à suis artibus petentes, anathematizantur, excõmunicantur, & ab ecclesia procul excluduntur. *C. De maleficis.* Et C. de maleficis. & mathematicis. 50. artem geometriæ. & 50. nullus aruspex & 50. eorũ. & 50. nemo. & in summa per totum titulum aruspices & magi seuerissimis legibus vindicantur. Nã. 50. etsi. eculeo dediti iubentur vngulis sulcantibus latera pœnas perferre proprio dignas facinore. & l. nemo. supplicio etiam capitis puniri iubentur. Accedunt & leges regni nostri partita. 7. titu. 23. Hoc tamen adnotauerim contra quosdã qui sinistre legem primam huius tituli intelligentes eam in fauorem Astrologorum allegare contendunt.

Ait enim

Ait enim lex, diuinationem, quæ fit per scientiam Astronomiæ non esse illicitam: sane cum illa sit vna ex septem artibus liberalibus. Verba hæc tamen secundum tenorem duarũ conclusionum quas proxime cum Diuo Thoma collegimus, interpretanda sunt, videlicet, quod illa scientia est licita ad iudicandũ de pluuijs, aut pestibus ac tempestatibus, quæ astrorũ concursu certitudine naturali eueniunt. Haud tamen lex intelligit eandem scientiã esse licitã ad iudicandũ de accidentarijs effectibus aut de illis quæ ex nostra volũtate pendent & multominus ad inquirendũ personas occultas, quæ aliquod peccatũ perpetrarunt. Immò huiusmodi Astrologos cũ Necromanticis, & Diuinatoribus, & Mathematicis comparat: quos subinde grauißimo iudicio condemnat. Et l.3. supplicio capitis plectendos censet. Et idem habetur inter ordinationes regni titulo octauo, capit. quarto, l. prima & secunda.

ARTICVLVS III.

Vtrùm liceat adiurare irrationalem creaturam.

POSTQVAM visum est tã Deum quàm homines & dæmones adiurari posse, sequitur postremò an irrationales quoq; creaturas liceat adiurare, sicuti locustas & brucum, nubesq; atque alias tempestates. Et respõdet D. Tho. suppositis distinctionibus duabus per tres cõclusiones. Distinctio prior est. Adiuratio huiusmodi, aut refertur ad ipsam irrationalem creaturam ita vt oratio & locutio ad illã dirigatur. Et de hoc est prima conclusio. Vanum esset irrationalem creaturã sic adiurare, vt sermo ad eam dirigeretur. Atque hanc probant argumenta tria D. Tho. Nam cùm adiuratio non nisi per locutionem fiat, quam irrationales creaturæ percipere non valent, frustraneũ esset illas adiurare. Deinde adiuratio illis tantùm competit, quibus cõgruit iurare: irrationales autem creaturæ iurare non possunt: ergò neque adiurari. Ad hæc cùm duplex vt dictum est, sit adiurationis modus, scilicet & deprecatorius, & cõpulsorius, prior vanus est respectu irrationalium creaturarum, vtpote quæ nullum habent suarum actionum dominium, vt prece moueri queant. Posterior verò soli Deo competit, cuius solius imperio, vt habetur Matth. 8. obediunt venti & mare: quare nos creaturis irrationalibus nihil imperare possumus. Secundo modo fieri potest adiuratio, vt referatur ad eum à quo talis creatura agitur & mouetur nempe ad Deum & ad dæmonem quorum actione licet diuersa ratione eiusmodi tempestates nobis ingruut. Enimuero eadem est actio agentis & eius rei quæ agitur & mouetur: sicut motus sagittæ, & ipsius est tanquam rei motæ, & sagittantis tanquam eam mouentis. Quapropter motus tempestatis est motus ipsius tanquam rei motæ, Dei autem tanquam primæ caussæ omnium naturalium actionum: & præterea tanquam permittentis dæmonem eisdem irrationalibus creaturis vti ad nobis nocendum. Hac igitur de caussa statuitur secunda conclusio. Dupliciter iure possumus irrationalem creaturam adiurare. Vnò scilicet modo adiurationem per modum deprecationis ad Deum dirigendo: & alio modo dirigendo eam ad dæmonem per modum compulsionis. Atqui prior modus pertinet ad eos qui diuina inuocatione citra exorcismos miracula faciunt: sicuti de Simone & Iuda legitur qui dracones adiurarunt: præcipientes eis vt in desertum secederent, posterior verò pertinet ad exorcistas. Tertia conclusio: Nequaquam licet dæmones in eiusmodi euentibus adiurare, quasi auxilium ab eis implorando. Posset enim vt modò dicebamus vnus dæmon alium arcere, & dæmones qui nubila colligunt rogatu nostro cessare, sed hoc esset eos vt deos colere, quod ingens esset apostasiæ crimen.

Distinctio. *Prima conclusio.* *Secũdus adiurationis modus.* *Secunda cõclusio.* *Tertia cõclusio.*

SECVNDA & Tertia cõclusiones certißimæ sunt, neq; vllum præ se ferunt dubium quod sit disputatu dignum. Prima verò, quanuis nihilo sit minus certa, est tamen memoriæ penitus contra quorundam abusum commendanda. Nempe vt in eiusmodi adiurationibus, quas vulgus coniurationes appellat, bruci, locustarum, & nubium adiuratio non ad huiusmodi res dirigitur: sed vel ad Deum per modum deprecationis, vt dignetur nostri misereri, dæmonesque cohibere, qui eius permissu eiusmodi tempestates in nos obmoliuntur. Et hic est optimus omnium modus eiusmodi cladibus occurrendi. Quod si adhibeantur exorcismi, nõ intelligantur aduersus res irrationales dirigi, sed aduersus dæmones, vt in virtute Dei cessent nobis esse infectos. Hoc aduersus illos adnotauerim, qui potius impostores, & incãtatiores sunt, quàm exorcistæ: nempe qui cũ nubibus & locustis, & brucis, cumque alijs eiusmodi bestiolis pugnare contendũt, ac si eorum colloquia perciperent, aut in ipsarum nubium aut locustarum potestate esset cessare. Quin verò litem cum locustis contestantur, patronosque & aduocatos & procuratores illis creant, qui caussam ipsarũ defendant, illasq; coram iudice accusant: à quo conuincuntur, condemnantur, anathematizantur, & excommunicantur: cùm ipsi potius adiuratores excommunicandi essent, atque in vltimas insulas relegandi. Nam si contra vermiculos loquũtur, quid illi intelligunt? Sin verò contra dæmones, quid opus est illos ordine iuris oppugnare? Sane cùm nostri sint publici hostes, qui nullo iure, sed sola in suam nequitiam in nos exercent. Atque adeò tanquã manifestarios inimicos nostros sola virtute Dei armatis licet nobis illos propulsare. Haud ergo iudices & ecclesiastici & ciuiles (nam vtrisque res incũbit) in huiusmodi impostores, & præstigiatores animaduertere negligant: quippe qui religionem Christianam irrisioni exponunt.

FINIS LIBRI OCTAVI
DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER NONVS

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

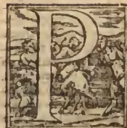
NSEPTIMO libro, vbi religionis argumentum ingressi sumus, de voto à nobis disputatum est: nempe de his quæ homo Deo suapte spōte pollicetur, atq; adeò de sacerdotibus qui diuinis peragendis sacrificijs mancipantur, in proximo de iurādi religione. Subsequitur ergo secundùm ordinem ibidem propositum, vt de illis dicamus quæ mortales religionis vinculo eidem Optimo Deo reddere cōstringuntur: vtpote de oblationibus ac de decimis, quæ substantia sunt & alimonia sacerdotum: ac subinde de vitio simoniæ, quo aditus eiusdem sanctæ ecclesiæ pollui solent. Oblationum autem decimarumq; tractationem nequimus aliunde aptiùs ac subinde pulchriùs auspicari, quàm ab earum radice & fundamento: nempe à sacrificijs, quæ non modò Christiani, verum vniuersi mortales Deo suo iugiter offerre tenentur. Est enim sacrificium, oblationum suprema ad quam reliquæ vniuersæ referuntur. Quare duas sacrificiorum quæstiones præmittere operæpretium duximus: vnam in genere, atque alteram in singulari.

QVÆSTIO PRIMA, DE SACRIFICIO IN GENERE.

S.Thom.2.2.quæst.85.

ARTICVLVS I.

Vtrùm Deo sacrificare, sit de lege naturæ.

Pronū argumentum a parte negatiua

RIMVS igitur articulus quæstionis de sacrificio est, vtrum sacrificiorum oblatio sit de iure naturæ. Arguitur nanque negatiuè: Ea quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus communia: sacrificia autem Deo offerre non fuit semper vniuersis mortalibus commune & vnum. Abel nanque legitur obtulisse de grege suo: Cain verò de terræ frugibus. Atqui Melchisedec, vt Genesis decimoquarto relatū est, panē & vinū: alij verò alia animalia: ergo sacrificiorū oblatio nō est de iure naturæ. *Argum. 2.* Secundò: Ea quæ ius naturæ docet, minimè credere licet iustos homines præterijsse: de Adam autem nusquam sacrificium obtulisse legitur: neque verò de Isaac: cùm tamen de eodem primo parente Sapientia ipsa capite decimo contestetur eduxisse cum à delicto suo: vbi potissimum sacrificij oblatio videbatur congruere. *Argum. 3. August.* Tertiò: Sacrificia, vt decimo De ciuitate Dei, auctor est Augustinus, in quadā significantia offeruntur: significare autem quod vocibus primùm (vt 2. de doctrina Christi idem est auctor) deinde rebus congruit, humano beneplacito instituitur: non ergo sacrificia à lege naturæ dimanarunt, sed à iure humano. In contrarium autem est quòd omni ætate semper fuit apud cunctos mortales aliquod sacrificandi specimen: quod autem mortales omnes docti sunt, natura magistra didicerunt.

CVM res sit per se ipsa euidens, sacrificia, seu deorum seu veri Dei, ab ipso statim mundi primordio more & vsu inter mortales celebratissima: superuacaneum fuisset quærere an fuerint. Sed prima quæstio de eorum fonte & origine instituitur: nempe vtrùm sit hominum inuentum, an potiùs documentum naturæ. Vbi primùm omnium non est prætereundum, vt res ipsa, solennissima semper Latinis fuit, ita & nomen eisdem esse receptissimū. *Quid sacrificium* Est enim sacrificium idem quod factio sacri: & sacrificare idem quod sacra facere. *D. Thomas* Quapropter, vt scienter D. Thom. præsenti quæst. art. 3. adnotauit, sacrificium non idem est prorsus quod oblatio. Nam quidquid in Ecclesia offertur, oblatio dicitur, etiam si nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum offeruntur numi, aut panis, aut res aliæ: sacrificium autem non fit nisi vbi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales erant priscis animalium immolationes & nobis

& nobis dum sacrosanctum panem benedicimus, frangimus, & consumimus: hoc enim est sacra facere. Vnde apud gentes præter sacerdotes sacrificia offerentes, erant sacrifici qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus. Ad quæstionem igitur vnica conclusione respōdetur. Sacrificiorum oblatio non solùm diuini iuris est & humani, verùm & ex eorum numero, quæ in iure naturæ sunt posita. Probatur: Ratio ipsa naturalis magistra ex his quæ in se homo experitur eum planè docet alicui superiori esse subditum. Miseriæ nāque, ærumnæ, & calamitates quibus indesinenter afflictatur, eum commonefaciunt aliunde sibi, hoc est desuper opem ferri. Atque adeò sentit aliquem sursum existere cuius auxilijs egeat: idque, quidquid sit, omnes pro Deo habent. Rursus & ex rerum ipsa natura discit sublunaria hæc: quia cælorum influentiam suscipiunt eisdem esse loco subdita, eademque ratione terram ceteris elementis: vtpote quorum rore aëreque iuuatur: ac perinde se etiam ipsum Deo, cuius ope viuit, subiectionem debere atque honorem. Modus autem sensuali homini congruens est, vt reuerentiam quam Deo debet non modò intus animo referat, verùm & sensibus signis eandem foris exhibeat. Hac igitur naturali ratione docti atque admoniti sunt vniuersi mortales qualicunque ratione Deum nouerint, eidem sacrificia offerre, in signum debitæ reuerentiæ & subiectionis. Quemadmodum & inter homines mos subditorum est, dominis, quasi eorum dominium cōfitentes, munera offerre: hoc autem ipsum impræsentiarum sacrificij nomine intelligimus. Fit ergo nostra conclusio consequens: nempe sacrificiorum oblationem esse de iure naturæ. Et est notanda conclusionis persuasio: quæ non de sacrificio tantùm quæ mente intus offertur procedit, sed etiam de externo. Nam etsi verus Dei cultus, qui spiritus est cordiumque inspector, intus in corde potissimum consistat, iuxta illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: id quod tum Christus ipse Ioannis 4. testatur dicens, Venit hora & nunc est quando veri adoratores adorabunt in spiritu & veritate: tum etiam Apostolus 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente: tamen cùm nos corporei simus, vtroque homine debemus eum colere. Ex his vtique colligitur quantum ad Dei cognitionem attinet, neque exterum sacrificium esse necessarium, neque verò vocalem orationem, veluti inter homines, quibus non nisi externis signis aliena corda innotescunt. Neque verò externus cultus laudi datur nisi quatenus ad internum refertur. Attamen non ideo non est magno pretio æstimandus. Valet enim tum ad excitandum, tum etiam ad testificandum mentis affectum. Quare suo non caret egregio merito. His nanque quæ ex animo redundant, debitum Deo secundùm nostram naturā persoluimus. Quare sanctè institutum est vt publicitus in templis res diuina celebriter fiat. Arguat verò quispiam cōtra conclusionis rationem sic: Naturalis ratio, etsi nos nostrorum defectuum admoneat, tamen non ab altiori principio nos docet subsidia nobis prouenire quam à naturalibus caussis. Namque lumen duntaxat naturale consulas, quantum ad corpus per orbes cœlestes naturales philosophi docuerunt nobis esse à natura prouisum: quantū verò ad animi cognitionem per intellectuale lumen: sed quantum ad affectus per liberum nostrum arbitrium. Respondetur quòd vbi naturalis ratio omnibus est nebulis expurgata, clarè monstrat hæc ipsa naturalia adminicula non nobis sufficere ad medendum omnibus miserijs quas corpore & animo patimur: atque adeò saltem in confuso aliam indicat superiorem caussam quam homines pro Deo habent. Quòd si aliquæ reperiantur tam barbaræ nationes quæ non nisi vel cælorum, vel alia inferiora præsidia cognoscūt, solari syderi, aut cuipiam alteri creaturæ honores pendunt diuinos, ac subinde sacrificia. Conclusio ergo cum sua ratione adeò est lumine naturali nota, vt nulla vnquam fuerit natio quæ non Deum coleret, sacerdotesq; haberet, atque adeò sacrificia. Duo enim hæc paria cogitare soleo quibus omnis semper constitit respublica: videlicet sacrificium & sacerdotium: lex & gubernator. Nam reipublicæ institutor quem primum illeo scopum ciuium oculis præfigere consueuit, fuit Deus, quem populus veneraretur & à quo subsidia posceret. Mox, quibus coleretur, sacrificia instituere. Deinde leges condere eidem religioni congruas ac subinde magistratus penes quos sita esset legum custodia. Sic enim Liuius tradit, Numam illum secundum Romanorum Regem instituisse rempublicam. Vnde Arist. 6. Ethi. cap. vlti. inter magistratus sine quibus constare nequit respublica, cōnumerat sacerdotes qui publicis sacrificijs addici debent, quorum quidem præsidentes, tum reges sacrorum dicuntur, tum Pōtifices Maximi. Idque repetit lib. 7. cap. 8. vbi in primo magistratuum gradu eosdem collocat sacerdotes. Et Ethico. 8. cap. 9. ad rationem alludens nostræ conclusionis, ait sacrificia vetusta post perceptionem frugum fuisse fieri solita. Quòd si historias tam nostras quàm profanas perlustres, statim ab orbe condito, Abel, Noë, ac Melchisedech, in lege naturæ videas oblationes, & sacrificia obtulisse. Et ante legem datam, Abrahā etiam & Iacob. Et in sacra præterea historia, Genesis 47. extat sacerdotū Aegyptiorum memoria, qui erant regalibus priuilegijs insignes.

Conclusiō responsiua. *Probatio.* *Paulus.* *Corollarium.* *Solutio.*

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd sacrificiorum oblatio, si eam in genere mediteris, cunctis fuit gentibus semper communis: quòd autem his vel illis vterentur, constitutiones fuerūnt humanæ secundùm hanc, aut illam Dei cognitionem quā vnaquæque gens attingebat. Hac enim ratione dicebamus libro proximo, & secundo, humanas leges à naturali deriuari: scilicet per modum determinationis generis ad species. Est enim lex naturæ vt malefactores supplicio plectātur: quòd autem hoc aut illo, lex sanxit humana, secundùm cuiusq; nationis ingenium. Et idem est de cultu, & sacrificijs. Et per hoc respondetur ad argumentum tertium: videlicet quòd suos significare conceptus, naturale est homini: his autem, aut illis vocibus & signis, cuiuslibet est nationis placitum.

Ad primū argumētū. *Ad tertiū argumētū.*

Ad secundum verò respondetur non esse dubitandum, quin Adam & Isaac, sicut & ceteri iusti, sacrificium obtulerunt: maximè cùm Adæ sua innotuerit culpa, atq; Isaac sua etiam originalis: quæ quidem culpa secundùm Gregorium antiquis patribus per sacrificiorū oblationes remittebatur. Sed non opus fuit vt vniuersa in sacram historiam essent relata. Et fortè consultò. Nam cùm in Adam initium habuerit culpa, non est tanquam oblator sanctificantis hostiæ nominatus: sed filij sui Abel & Cain in

Ad secundum argumentum.

 quibus

quibus sacrificiorum disparitas quæ semper fuit in orbe placentium & displicentium Deo, notata fuit. Sacrificij autem quod Isaac obtulerit, ideo forsan non habetur in sacris memoria, quòd ipse fuit à patre in sacrificium oblatus, tanquam hostiæ Christi prognostieum, quod vniuersorum apex radixque fuit.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm soli Deo sit sacrificium offerendum.

Primū argumentum. *Argum.2.* VONIAM dicere visi sumus, Deo, cuius ope indigemus, sacrificia à nobis deberi, arguitur quòd non illi sit soli sacrificijs litandum. Sancti homines, iuxta verbum Petri in 2. Canonic. diuinæ efficiuntur consortes naturæ. Prætereà angeli, vt patet Iob 1. filij Dei nominantur: ergo vtrisque decet sacra litare. Secundò: Maior illis quàm terrenis principibus debetur honor: sed homnines principibus honores deferunt & munera offerunt: ergo licitum est, vt sanctis sacrificia fiant. Eò potissimùm quòd aras illis templaque & altaria erigit Ecclesia. In contrarium est illud Exod. 22. Qui immolat dijs, occidetur, præterquam Domino soli.

Conclusio negatiua. *Prima ratio cōclusionis.* AD quæstionem simplici conclusione negatiua respondetur. Nemini præterquam vni summoque Deo fas est sacrificia immolare. Conclusio præter allatum testimonium triplici ratione probatur. Prima autem ex superiori facilè colligitur. Dictum enim est sacrificium exterius, ceu testimoniū offerendum esse interni illius quod est in anima: nam religio exterior in hoc potissimum seruit, anima verò se illi in sacrificium addicit, penes quem, vt dicebamus, situm esse cognoscit suum præsidium & subsidiū: ille autem solus est Deus: ergo illi tantùm sacrificia debentur. Probatur hæc postrema præmissa. Homo sicuti & rerum vnaquæq; præter Deum & ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquē vltimum tendere finem, qui sua est suprema felicitas: Deus autem solus est & principium hoc, & subinde finis, atque adeò ab ipso veluti à primo fonte, & quidquid habemus recepimus: & ad id quò tendimus adiuuamur. Soli ergo ipsi fas est sacrificia libare. *Secunda ratio.* Accedit secundò quòd illi tantum licitum est sacrificare apud quem licitum est orationibus nostris ac precationibus accurrere, tanquam ad illum vnde nos, nostraq; vtriusque hominis salus pendet. Hac autem ratione solum Deum oramus, vt nostri misereatur, nobisque opem ferat. *Tertia.* Ad idem facit tertiò exemplum quod inter homines cernimus. Regi enim, summo reipublicæ capiti, illi dicati sunt honores: quos alteri inferiori deferre, erimē esset læsæ maiestatis: debet enim præ ciuibus cunctis in ea esse excellentia, vt ei quempiā exæquare, citra eius iniuriam fieri nequeat. Hæc igitur nos conclusio docet, sacrificare, officium esse cultus latriæ, hoc est seruitutis & subiectionis quæ soli Deo debetur. *Paulus.* Id cuius nos Paulus ad Roman. 1. planè curauit admonitos: vbi impudentissimam illam gentium idololatriam obiurgabat, arasque eorum, & lucos, ac subinde nefaria sacrificia abominabatur: quæ cùm honores essent immortali Deo iure proprio debiti, vilibus creaturis impendebant. *August.* Et est præterea conclusio Diui Augustini 10. de Ciuitate Dei: quam cap. 4. & subsequentibus luculenter edisserit: vbi rationes Diuus Thomas insinuat. Deus nanque sacrificia nostra non ideo quòd illis indigeat à nobis exposcit: est enim, teste Dauide, Deus qui nostrorum nullatenus bonorum eget: sed significationis gratia. Primùm scilicet, vt exterioribus rebus vera cordis sacrificia expromamus. Vnde sacrificium, inquit, visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum est, hoc est sacrum signum. Interna autem sacrificia protestationes esse debent, quibus Deum profiteamur, eum esse vnum, à quo salus nostra, totaque rerum summa, ac demum suprema nostra felicitas pendet. Quare dum peccamus, confitentes eum propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus & contribulamus, atque orationes ei veluti suauissimū incensum adolemus: cuius vtique sacrificij signa erant illa quæ sub antiqua lege in victimis atq; incenso offerebantur. Vbi profectò egregiè sacer ille pater versiculum illum pœnitentis Dauidis interpretatur: Si voluisses sacrificium, dedissem: vtiq; holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritū, & humiliatū Deus non despicies. Admonet enim nos propheta ea ratione Deum nolle sacrificia qua vulgus eū velle arbitratur: scilicet quòd in pecudū trucidatione delectetur: aut quòd illis cibis indigeat: quas quidem dementium cogitationes in alio Psal. retundit dicens: Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Quasi diceret: Ego quidem esurire non possum, & ideo tauris tuis & hircis in cibū non egeo. Neq; verò si esurire possem, tuo indigerem pastu: nam meus est orbis terræ & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non omnino ea renuit ac despicit, sed grata habet, tāquam signa spiritualis sacrificij, subdit: Sacrificium Deo, spiritus cōtribulatus. &c. *Ratio veterum sacrificiorum.* Per hæc ergo ratio elucidatur priscorū sacrificiorum: nempe immolationis animalium, emissionis hirci, ac ceterorum. Ratio inquam erat quæ non offerebantur tanquam res simplices: sed tanquam signa. *Prima dubitatio.* Duo autem ex his fiunt reliqua dubia. Prius de sacrosancto sacrificio altaris nostri, quod re vera non tantùm vt signū à nobis offertur, sed veluti res nullo æstimabilis pretio, sanè cùm deo Deum ipsum in pretiū debitorum nostrorū offeramus vt quæstione proxima dicturi sumus. *Solutio.* Ad hoc autem respōdetur, rationem huius immensæ hostiæ longè esse à reliquis diuersam: nam est commemoratio pretij humanæ redemptionis. Tametsi nihilominus signum sit seruitutis nostræ, quo profitemur totum nostrum genus, tum præuaricatione in Deum fuisse collapsum, tum eius beneficio seruatum: atq; adeò eiusmodi expiatione in eius gratiam reuocatum. Sed de hoc statim latius. *Dubium.2.* Alterum verò dubium est, quòd videntur Christianorum mores præsenti conclusioni contradicere: nam & Deiparæ Virgini ceterisq; diuis in more nobis est munera offerre, locaque habere designata quorum deuotione diuersis sanctis nosipsos nostraque offerimus; atque id etiam sub forma sacrificij: nam & sanctis thuria adolemus, & cereos incendimus, & reliqua facimus

cimus quæ imaginem præ se ferũt sacrificij. Hoc autem dubium, argumentorum responsa dissoluent.

Ad primũ argumẽtũ. Ad primum igitur respondetur, quòd etsi angelis ac sanctis diuinitatis nomen per Dei gratiam communicetur: iuxta illud. Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes: nempe in filiorum ordinem adoptati: tamen hæc non est diuinitas per naturam & æqualitatem Dei. Quare nemini præter ipsum par est honores deferre diuinos: atque adeò neque sacrificia facere ratione iam dicta. *Ad secundum argumentum.* Et ex hoc deriuatur solutio argumenti secundi: nempe quòd etsi principibus humanis maiora offerantur, quàm quæ antiquitus, & præter sacrificium altaris modo offeruntur Deo: tamen pretiositas sacrificij non æstimatur secundùm rem quæ offertur, sed secundùm cultus subiectionisque significationem: & ideo sicut illa qua homines Deo subduntur, obedientia & veneratio nemini præter ipsum impendi potest, sic nec vlla sacrificij ceremonia. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Ad tertium demum respondetur, ex hac veritatis confessione nullatenus fieri consequens, vt non modò hæretici, verùm & alij arbitrantur qui nolunt illo nomine censeri, vllam idololatriæ imaginem hac religione palliari, quòd diuis munera offerimus: nam in primis illa non sunt sacrificia, sed meræ oblationes. Etenim verum sacrificium altaris soli Deo offerre fas est. *August.* Vnde Aug. 8. de Ciuita. Dei: Non constituimus martyribus templa sacerdotalia: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit, offero tibi sacrificium Petre vel Paule: sed Deo dicimus. Accipe oblationem quam tibi offerimus. Sanctorum autem memoria fit in Missa, tum quia de eorum victorijs Deo gratias referimus, tum quia eos oratores atq; intercessores nostros apud eundem Deum nostrum constituimus. Prætereà & simplicia munuscula quæ sanctis offerimus, in Dei laudem & honorem referimus: quippe qui amat in sanctis suis laudari, quatenus eius sunt filij ad æternam iam hæreditatem recepti. Quemadmodũ quo regis famulos honore dignaris, regem ipsum colis. In summa, sicuti sanctos sola duliæ adoratione colimus, non latriæ: & oratione pulsamus, non vt nostri misereantur, sed vt pro nobis orent: eodem interstitio oblationes illis facimus, non sacrificia. *Licitũ est eleemosynas in honorem virginis ac sanctorũ petere & porrigere.* Hinc fit absurdè eos errare qui licere negant & eleemosynas in honorem Virginis & sanctorum, aut petere aut porrigere. Nam primum aliud est quàm gratitudinis virtus si sanctorum ipsorum amore eleemosynas ob id conferamus, quòd nostri sunt interuentores apud Deum: vt suô charitas officio par rependamus. Et præterea eleemosynæ quas in honorem sancti pendimus, perinde ac de alijs oblationibus dictum est, in Dei honorem cedunt.

ARTICVLVS III.

Vtrùm sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

POSTQVAM visum est de substantia, & obiecto, seu fine sacrificij, quæritur quàm latè pateat. Primùm in hoc articulo quantum ad actus, an videlicet omnia opera omnium virtutum, sint sacrificia. Et subinde articulo sequenti quantum ad personas, quæ ad sacrificia obligantur: vtrum vniuersi mortales ad hoc obligentur. Quæritur ergo vtrum offerre sacrificia ad specialem pertineat virtutem. Arguitur enim negatiuè. *Primum argumentum.* Primùm ex Paulo. Admonet quippe sic nos ad Rom. 12. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, Deo placentem, &c. & ad Hebr. vltimo: Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Exhibere autem corporum membra in hostiam, ad corporis affectionem attinet, cuius maceratio per plures fit virtutes: nempe per abstinentiam & ieiunium, per castitatis continentiam, & per fortitudinem in martyrio. Et pariter beneficentia, quæ officium est charitatis, per misericordiam exercetur, & per liberalitatem: non ergo sacrificare officium est singularis virtutis, sed omnium. *Argum. 2. August.* Huc secundò accedit Augu. lib. 10. de Ciui. Dei: vbi ait verum sacrificium esse omne opus quod agitur vt in sancta societate inhæreamus Deo. *Argum. 3.* Adde tertiò, quòd sacrificium id omne censetur quod offertur Deo. Offerimus ei autem tum mente deuotionem & orationem, tum etiam corpore res: vt decimas, primitias, & holocausta, &c. quæ variarum sunt virtutum officia. In contrarium est quòd singularia præcepta non dantur nisi de actibus singularis virtutis: & in Leui. singularia sunt de sacrificijs posita.

Lutheranorum error. VERITATEM huius quæstionis pluris iam propter Lutheranos scire refert, quàm elapsis temporibus referebat. Negant enim nõ minus obstinàter quàm impudenter aliquod esse familiæ Christianæ singulare sacrificiũ, ad certã attinens virtutem & cultũ: sed dicunt omnia virtutũ officia nihil aliud esse quàm sacrificia quædam: atq; adeò in Christianismo nullum dignoscũt singularem sacerdotũ ordinem: sed aiũt vniuersos Christianos vtriusq; sexus esse promiscuè sacerdotes, iuxta verbum Petri in sua prima Canonica, vniuersos appellantis regale sacerdotiũ. Ac perinde inficiantur sacrosanctum altaris sacramentũ esse sacrificium. De quo quidem expugnando errore cõstituta hic nobis est proxima, quæ subsequitur, quæstio. Vt igitur hic articulus eiusdem sit quæstionis substerniculum, respõdetur ad præsentem quæstionem tribus conclusionibus. *Prima cõclusio.* Prima: Sacrificiorum oblatio secundùm suam propriam rationem, est actus specialis virtutis: nempe religionis: suã inde nanciscens laudem, quòd in diuinam fit reuerentiam. In hoc enim, vt lib. 2. dictum est, propria ratio religionis consistit. *Secunda cõclusio.* Secunda: Cuncta officia vniuersarum virtutum participatiuè & ab extrinseco quatenus per religionis virtutem in diuinum honorem & cultũ referuntur, sunt quædã sacrificia. Exẽplo ambæ simul conclusiones patescunt. *Ratio vtriusq; cõclusionis.* Virtutũ singulæ ex suis proprijs obiectis sortiuntur speciẽ: vt alia sit fortitudo, & alia iustitia: & sic ceteræ. At verò dum per charitatem referuntur in Deum, quandã charitatis speciem participãt: sed nihilominus charitas suum habet proprium obiectũ & actũ, qui est Deum sub ratione bonitatis eius diligere, ac subinde eadem ratione proximum. Similiter in vitijs furtũ per se est peccatũ: attamen dum fit propter mœchiã quandã, inde maculam eiusdem vitij cõtrahit, vt 5. Ethi. auctor est Arist. *Aristot.* Pari ergo modo propriũ religionis obiectũ est, Dei excellentia & omnipotentia nobis opitulãdi, quã sacrificijs

& hostijs protestamur: significātes nos illi esse subditos, & tanq̄ domino tales debere honores. Quapropter corda nostra altaria ei constituimus, in quibus & per pœnitentiam cruentas peccatorum victimas ei cedimus, & per fortitudinem pro eius veritate martyrio nos consecramus: & per charitatis feruorem incensum ei adolemus: ac perinde per misericordiā eius amore pauperibus subuenimus: & per temperantiā corpora maceramus. Cùm hæc inquam omnia in Dei cultū & honorem virtute religionis referimus, sacrificiorū rationem participāt. Et hoc pacto intelligendus est Aug. lib. allegato de Ciuitate Dei cap. 4. vbi quædam horum exempla congeminat. Et illud Oseæ vltimi Reddemus vitulos labiorum nostrorū. Et ad Hebr. vltimo: Per ipsum (scilicet Christum) offeramus hostiā laudis sem-
Tertia cō-clusio. per Deo: hoc est fructibus labiorum, eius celebrantes nomen. Tertia conclusio: Sunt tamen actiones quædam & officia quæ nullam habent aliunde laudem quàm quòd in diuinam reuerentiam significandi gratia exhibentur. Et hæc maximè propriè dicuntur sacrificia. Exēpli gratiā: Eleemosynas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiam si nō per virtutem religionis sacrificia fierent, essent nihilominus per se virtutes. Attamen vetus illa animalium occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinumq; incensio, si significationis rationem semoueas, nullam per se haberent virtutis rationem: & ideo hæc pecu-
Ad argumēta facta. liariter dicuntur sacrificia, quasi non aliam promerentia quàm religionis laudem. Argumenta igitur in contrarium allata, per has tres conclusiones dissoluuntur. Probant enim officia aliarum virtutum esse, non intraneè suapteq; natura sacrificia, sed extrinsecus propter relationem in reuerentiam Dei. Quo tamen non obstante, sacrificandi munus officium est specialis virtutis religionis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo.

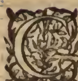
POSTQVAM visum est quomodo sacrificandi virtus ceteris virtutibus imperet, vtpote quasi in suū ipsius finem eas referens, videre restat quàm latè se ad omnes mortales exten-
Primū argumentum. dat. Arguitur nihilominus à parte negatiua: Inde sacerdotes nomen trahūt quòd litandis sacrificijs sunt adscripti, nō autem omnes sunt sacerdotes: ergo neq; omnibus incumbit
Secundū argumentum. sacrificādi munus. Secundò: Sacrificare propriū est populi sub lege Dei peculiariter agē-
Paulus. tis. Nā vt ait Apostolus ad Roma 3. quæcunq; lex loquitur, his qui sub lege sunt, loquitur: & lex vetus fuit vbi primò populus est: ad sacrificandū vero Deo institutus, vt patet in toto Leuitico: ergo gētiles, qui sola viuūt lege naturæ, ad nulla tenentur sacrificia. In contrariū autem est q̄ sacrificijs Deū reuereri ac venerari est de lege naturæ: ad ea autem quæ sunt legis naturæ, vniuersitas mortalium tenetur.

Duplex sacrificij genus. AD quæstionem sub distinctione, quatuor conclusionibus respondetur. Est enim sacrificium, aliud intraneum quod mente immolatur: aliud verò extraneum quod re foris exhibetur. Atq; hoc extraneū rursus duplex, vt superiùs dictum est: aliud scilicet quod sic specialiter est sacrificium vt nullam habeat aliunde laudem, aliud verò quod per se quidem officium virtutis est, licet relatum in reuerentiam
Prima cōclusio. Dei fiat sacrificium: qualia sunt cuncta virtutum munia. Est ergo prima conclusio: Ad sacrificium mentis internum non solùm antiqui lege scripta, Christianique sub lege gratiæ, verùm & mortalium vniuersitas lege naturæ tenetur: nemo enim viuentium existit qui quatenus creatura Dei est, atque ad ipsum tanquam ad supremum finem condita, non teneatur illam intus reuerentiam illi exhibere quæ
Secunda cōclusio. primo rerum principio supremoque fini debetur. Secunda conclusio. Ad illa sacrificia quæ sola significatione virtutem religionis induunt, soli illi tenentur qui sub lege scripta Dei agunt: vt patres
Paulus. ad suum sacrificiorum numerum: nos verò ad vnicum nostrum. Hoc enim probat locus ille Pauli ci-
Tertia cōclusio. tatus ad Romanos tertio, nam lex illa solùm obligabat suos subditos sicut nos nostra. Tertia conclusio. Nihilominus solo naturali iure viuentes, quocunque seculo fuerūt futurique sunt, eodem semper astricti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundùm legitimam cognitionem quam de vna prima caussa habere tenentur, profiteantur se illi esse subiectos, honoresque diuinos debere: per cuius quidem sacrificij protestationem in lege naturę ablueretur eis originalis macula. Conclusio est manifesta: quoniam eo ipso quo quis nouerit vnum primum rerum parentem, intelligere debet illi esse subiectum, atque adeò, non solùm mente, verùm & corpore obligari eum colere. Eò potissimùm quòd nunquam Deus humanum genus remedio destituit abluendæ originalis culpæ: ni-
Quarta cōclusio. si mentis cæcitas aliquibus mortalibus impedimento fuerit ne illud deprehenderent. Quarta conclusio, Sacrificia quæ ab extrinseco sic dicuntur, hoc est cuncta virtutum opera vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, quod aiunt, vel virtuali relatione: nam tenetur quisque proponere vni seruire primæ caussæ supremoque rerum fini, declinando à malo & sequendo bonum: ac subinde eidem officia cuncta offerre & obsequia sua, cui vniuersa bona tenetur accepta referre. Hic autem non est locus quo hæc debeant altioribus principijs disputari: in hoc quippe duntaxat, hic commemorata à nobis sunt, vt literam Diui Thomæ per conclusiones distribuentes, viam sterneremus ad quæstionem proximam quæ de peculiari est nostro sacrificio. Et per hæc ad argumentum respondetur. Nam quatenus homines virtutum omnium officia in Deum referunt, Petrus Apostolus Christianos vniuersos appellauit sacerdotes: tamen illis propriè nomen conuenit, qui propriè sacrificant: hoc est illas
Ad argumēta facta. ceremonias in quibus diuinus cultus consistit peragunt. Argumenta autem initij quæstionis id prorsus conuincunt, quòd non singuli mortalium propriè offerunt sacrificia: & idcirco nihil definitioni quæstionis præsentis obstant: nimirum quia id tantùm constitutum est, quod iure naturæ vnaquæque respublica tenebatur per suos sacerdotes quos huic muneri mancipare debet, Deo Optimo Maximo genus aliquod offerre sacrificij.

QVÆSTIO SECVNDA, DE INEFFABILI SACRIFICIO ALTRIS IN PARTICVLARI.

ARTICVLVS I.

Vtrùm sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium.

CVM satis demonstratum sit, sacrificiorum ritum ad religionem iure naturæ pertinere, consequens fit vt ad ineffabilem Christianorum hostiam descendamus: nimirum cum primis interrogátes, sitne aliquod peculiare sacrificium Christianæ familiæ, idemque sacrosanctum altaris sacramentum. Videtur enim Paulus huiusmodi confeßioni ad Hebræos 10. refragari: vbi cóferens Christum supremum sacerdotem nostrum cum antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabant, ait: Hic autem scilicet Christus, vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in Dextera Dei. Et è vestigio iterum: Vna enim oblatione consummauit in æternum sanctificatos. Ac subinde rursum voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia. Quibus vtrique assertis contestari videtur vnicam fuisse veram victimam quàm Christus in cruce obtulit: atque adeò altaris sacramentum non esse sacrificium. Alioqui non vna, sed quam plurimæ existerent hostiæ, quæ peccantibus nobis essent à Christo relictæ. Adde secundò quòd cùm hæc altaris ceremonia nihil aliud sit quàm memoria illius Christi paßionis, vt illud eius commonstrat mandatum: Hæc in mei memoriam facietis: non modò abusus videtur vocis, verùm & temeritatis audacia, appellare illud sacrificiú: memoria siquidem rei nó est noua res, sed antiquæ repræsentatio. Etenim dùm memoriam Natiuitatis aut Resurrectionis festiuè celebramus, non vtique consideramus tunc Christum nasci aut resurgere. Quare neque dum in altari eum offerimus, ipsum túc fingere licet crucifigi aut mori: sed in memoriam reducimus, quemadmodum se ipse obtulit. Ad hæc tertiò: Christus non se obtulit sub speciebus panis & vini: ergo nostrum sacramentum, non est sacrificiú, sed sacrificij memoria. Præterea, Augu. lib. 10. de Ciuitate Dei, cap. 20. lib. 4. de Trinitate: In immolatione, inquit, Christi idem est sacerdos offerens, & ipsa oblatio: quod in Missa non vsu fit. In contrarium est solennis ecclesiæ confeßio in venerando canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante venerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta Ecclesia offerre se diuinæ maiestati, sancta sacrificia illibata: ac subinde post consecrationem protestatur se eidem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiá immaculatam: panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis æternæ.

Primum argumẽtum.

Argum. 2.

Argum. 3.

August.

SACROSANCTVM sacramentum altaris adeò est religione nostra ac fidei cófeßione perspicuum, esse sacrificium, vt nisi in diabolo diuinitus per missa tanta esset potestas homines dementandi, nullus posset Christianorum eatenus desipere, vt id vnquam inficias iret. Attamen ille Vvicleff Anglus, sathanica furia correptus, cùm omnes ritus ac sacramenta Ecclesiastica è medio tollere pertenderet: & hoc etiam diuina maiestate plenum demoliri conatus est. Et quatenus sacramentum est, & quatenus sacrificium. De quo articulo venerabilis Vvaldensis contra ipsum egregiè disputauit, libro secundo de sacramentis: ac de hoc peculiari puncto an sit sacrificium, cap. 31. & 32. Post verò Lutherus qui in omnia eius verba diabolicè iurauit, idem sacramentum negat esse sacrificium. De qua ideo re virulentum edidit libellum, cui titulum fecit, De abroganda Missa priuata. vbi postquàm inanibus rationibus, quas nos modò retulimus, visus sibi est rem demóstrasse, amarulentis nos scommatibus proscindit: dicens, quòd qui sacramentum altaris sacrificium vocamus, idololatra impietate commaculamur: immo eodem verbo ait nos negare, Christum semel tantùm fuisse mortuum. Nam suam, inquit, mortem vnicum esse voluit sacrificium. Infert ergo subinde nullú esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi, sed cuncta Christiana opera, nempe eleemosynas, orationes, atque oblationes, & reliquarum virtutum officia esse nostra sacrificia. Et quoniam sacerdos ab immolando sacrificio dicitur, eadem ratione totam Ecclesiasticam Hierarchiam subuertit, negás distinctos esse gradus episcoporum, sacerdotum, & laicorú: sed quotquot Christiani sunt, ait esse sacerdotes: iuxta illud primæ Petri 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotiú, gens sancta, &c. Ob idque vnum quenque suum offerre sacrificiú sacramentaque ministrare posse, etiam altaris. Contra hanc autem absurdißimá hæresim, non duæ dicá constituuntur modò cóclusiones, sed ostendútur legitimè ab Ecclesia cóstitutæ. Prior: Adorádum altaris sacramentum nó solùm vti cetera sacramentum est, verùm proculdubio victima & sacrificium: idemque Christicolis vnicum. Probatur cóclusio primùm omniú naturali iure. Nulla enim vnquá fuit, vt quæstione proxima dicebamus, mortalium respublica quæ secundùm existimationem, quam vel Dei vel deorum haberet, non peculiaria sacrificia institueret, vt illo potißimùm ritu ab alia republica dignosceretur. Quapropter alia erant Atheniensibus sacrificia, alia verò Lacedæmonijs, atque alia Romanis: Adeo vt illis quatuor confessum vbique semper fuerit, constare rempublicam, scilicet sacrificio, sacerdotio, legibus, & gubernatore. Cùm ergo nos per Dei gratiam tam alta insigniti simus veri Dei cognitione, nó modò impium, verùm & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium, in quo nostra religio consistat. Quòd nisi hoc altaris confiteamur, nullum inter Christianos sit reliquum, quod propriam habeat rationem sacrificij. Enimuero oblationes aliæ, nempe decimæ & primitiæ & in summa, reliqua opera virtutú, vt quæstione præcedenti dicebamus, non sunt secundùm propriam speciem sacrificia, sed relatione extrinseca. quia per virtutem religionis in honorem Dei

Vvicleff.

Vvaldẽsis.

Lutherus.

Prima conclusio.

Prima probatio.

moriã autem non est verà res: aliàs memoria natiuitatis esset natiuitas. Quòd si dicas, vti ait ad Simplicium Augus. consueuisse imagines, nominibus ipsarum rerum appellari: quod D. Thomas 3. parte, q. 88. artic. 1. ad hoc propositum citauit, parùm profectò ad rem confert: tum quòd imagines appellari nominibus rerum, non est esse res ipsas, & tamen nos profitemur sacramentum nostrum esse verum sacrificium: tum etiam quod eadem ratione in victimis quoque antiquæ legis potest censeri Christus sub figura immolatus: iuxta illud Apocalyps. 13. Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id censeri sacrificium quod per eandē efficimur participes passionis Christi: vt ibidem S. Thomas subiungit, neque hoc porrò satisfacere videtur: nam quodcunque sacramentum eundem habet effectum. Videntur ergo hæretici Lutherani non exiguam occasionem nacti negandi sacramentum nostrum verè esse sacrificium, asserendique solùm esse signum commemoratiuum illius passionis, instar Comicæ repræsentationis. *August. D. Thomas. Ad secundum argumentum.* Respondetur nihilominus radicem huius intelligentiæ esse hanc ecclesiæ veridicam confessionem, quòd corpus sanguisque Christi realiter sub his speciebus panis & vini cōtineri, eaidemq; Christus in cœna consecrasse: hac enim negata veritate catholica, palam fit consequens mysterium altaris non esse sacrificiū, sed nudū memoriale signum. Quare Lutherani ex priori posterius collegerūt: catholica verò cōfessione supposita, res fit protinus liquida. Est enim idem Eucharistiæ sacramentum ob id victima & sacrificium, quod idem realiter corpus eundemque sanguinem quæ Christus in cruce obtulit, nos perinde offerimus. Quare nulla est similitudo cū festo Natiuitatis aut Resurrectionis: illic enim non habemus Christum præsentem qui tunc vt natus aut resurgens offeratur. Nec verò sacrum hoc facientes profitemur tunc mori: falsa enim esset tunc nostra professio: sed tamen quia corpus ipsum crucifixum & sanguinem fusum in memoriam passionis offerimus, verè & propriè absque vllo figmento sacrificamus. Atqui ex his colligitur tertij argumenti solutio. Distinguimus enim Christum nō se obtulisse sub speciebus panis & vini. In ligno enim crucis verum est, sed tamen in cœna dum nostrum sacrificium instituit, sese vt nos modò ipsum, obtulit. Ad verbum autem Augu. quod in Christi immolatione idem est sacerdos & sacrificium: respondetur, quòd quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiusque vicē fungitur, quanuis non tam propriè quàm dum Christus se obtulit, tamen neque ineptè in nostra immolatione conceditur idem esse sacerdotem & sacrificium. *Ad tertiū argumentū.*

ARTICVLVS II.

Vtrum altaris sacrificium pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionem prosit ac si duntaxat offerretur pro vno.

QVONIAM superiori articulo definitum est sacrosanctam Eucharistiā vnā esse & sacramentum & sacrificium, res ipsa postulat vt quemadmodum sit satisfactorium exploremus. Apparet quippe nihilo parcius ad satisfactionem singulis prodesse pro pluribus oblatū, quàm si præcisè offerretur pro vno. Primò, quia cùm hoc sacrificio, vt dictum est, corpus ipsum verum sanguisque Christi offerantur, videtur perinde esse infiniti valoris, atque res ipsæ quæ offeruntur: eò potissimùm quòd est memoriale, vt dictum est, passionis Christi: quæ fuit quãtum ad sufficientiam infiniti valoris: valor autem infinitus non in singulis minuitur quòd pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua quæstionis vera. *Primum argumentum.* Secundò in eandem sententiam applaudere videtur Diuus Thomas 3. parte, quæst. 79. articu. 5. vbi ait, quòd quanuis hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna: tamen fit satisfactoria tam offerentibus quàm ijs pro quibus offertur secūdùm quantitatem suæ deuotionis, & non pro tota pœna: vbi quantitatem valoris videtur infinitã designare: sed limitari censet secundùm quantitatem deuotionis suscipientium: deuotio autem vnius non impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: sicut eorum qui in conspectu solis sunt, nihilo minus caloris singuli suscipiunt, propterea quòd in plures irradiet. *Argum. 2. D. Thomas.* Tertiò arguitur ex ecclesiæ ritu. Offert enim sacerdos ecclesiæ nomine pro Papa, pro Rege, & pro astantibus: in summa, pro viuis ac defunctis: & tamen non apparet dicendū, quo pro pluribus offertur, eo minus prodesse singulis: nam vt ait Hieronymus de cōsecratione, distin. 5. can. non mediocriter. Cùm pro cunctis animabus Psalmus vel Missa dicitur, nihilo minus quàm si pro vno quolibet ipsorum diceretur, accipitur. *Argum. 3. Heronym.* In contrarium est quod etsi ipsa passio Christi quantum ad sufficientiam infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad efficaciam, per singula sacramenta sub certo limitatoque gradu applicatur: quod & sacramento altaris etiam congruit: per distributionem autem finiti, quo inter plures dispertitur, minus singulis obtingit.

QVAESTIO præsens celebris est inter Theologos: nec tam explicatu facilis, quàm vtilis scitu. Scotus enim quolib. 20. ad partem arridet negatiuam: nempe Missam pro multis oblatam non tantum singulis prodesse, quàm si singulariter offerretur pro vno. Et Syluester in verbo, Missa. §. 9. in eandem sententiam ex Iurisconsultis plurimos citat, inter quos connumerandus videtur Palud: quippe qui in 4. dist. 9. q. 2. eisdem apparet connuere. Ipse tamen Syluest. medio quodam modo incedit: nempe quòd si sacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc non tantum singulis prodest. Si verò sigillatim ad singulos peculiariter referat intentionem, nihilo satisfactionis minus singulis obtingit. *Scotus. Syluester. Palud.* Caietan. autem. 2. 2. q. 79. artic. 5. & ex professo latissimè quolibet. suo. 1 q. 18. absolutè affirmatiuã responsionem sustentat: videlicet perinde singulis prodesse si offeratur pro pluribus, immo etiam pro infinitis ac si præcisè pro vno. Eandemque arbitratur esse opinionem D. Thom. Neque desunt qui magno fauore eandem amplexentur opinionem. At verò vt meam ego inscitiam fatear, semper sum *Caietanus.*

per sum arbitratus non solùm falsam esse, verùm antiquissimo ecclesiæ vsui contrariam: ac subinde vt à peiori verbo abstineamus, parum excitandæ plebi ad eleemosynas pro celebrandis missis clarigiendas conducens: vt infrà notum fiet. Ad quæstionem ergo vt respondeamus, supponendum est ex superioribus in hoc sacrificio tria considerari: nempe sacramentum, & sacrificium, & precationes quæ Deo funduntur. Quorum tertium non est de essentia aut sacramenti aut sacrificij. Sacramenti enim consecratio in illis solis verbis consistit: Hoc est corpus meum. & , Hic est calix sanguinis mei, &c. vsus autem in sumptione. His autem ambobus ratio sacrificij addit oblationem. Ecclesia verò consultè adhibuit orationes, & sanctorum laudes, vt in canone est videre. Et quidem de ratione sacramenti nihil ad locum præsentem. Prodest nanque tantùm sumentibus: quibus ceu alimoniam spiritualis vitæ gratiam confert, & dulcedinem, atque adeò deuotionem excitat. At verò tanquam sacrificium, de quo præsens est quæstio, non solis sumentibus, verum & offerentibus & pro quibus offertur confert. Nec verò tantùm sacerdos offerens censetur, verùm & astantes & eleemosynam largientes, vt infrà patebit. Prodest inquam illis ad satisfactionem pro peccatis: nempe ad pœnarum remissionem eorum criminum, quorum culpa deleta est. His igitur suppositis tribus conclusionibus, respondetur. Et quoniam vnicum fundamentum Caietani est, hoc sacramentum esse infiniti valoris, Prima sit hæc: Res contentæ in hoc sacramento, nempe corpus sanguisque Christi, infiniti ex se valoris sunt: nam sunt corpus & sanguis Dei per quæ quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfecit. Secunda conclusio: Sacrificium quod per sacerdotem, Christi ministrum, conficitur, nō est infiniti valoris. Hoc enim hic primum animaduertendum est, videlicet huic nomini, sacrificium, non præcisè corpus sanguinemque Christi supponi, sed hæc dum offeruntur. Enimuerò dum in pyxide reseruantur, non sunt sacrificium, licet sint sacramentum: sed dum à sacerdote, cōsecratione, oblatione, & sumptione celebrantur: quare sacrificium actionem sacerdotis suo significato complectitur. Probatur ergo conclusio: Quantitas sacrificij, quandoquidem rei oblationem importat, non solùm ex parte rei oblatæ, sed ex dignitate quoque intentioneque offerentis perpendi debet. Haud enim sacrificium Christi quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatæ infiniti valoris fuit, sed quia offerens ipse Deus erat, ac perinde patri infinitum gratus: sacerdotes autem qui ministri sunt Christi, non habent illam virtutem, neque illis diuinitus collata est. Profectò æquiparare sacerdotis sacrificium in valore oblationi Christi, non est apostolicis verbis consonū, quæ superiùs ex 10. cap. ad Hebræ. retulimus. Porrò vbi ait vna oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos: quæ ideo oblatio nec potest, nec debet ampliùs iterari. Quod re vera de nostro sacrificio, etsi commemoratio illius sit, non asseruisset.

Tria cōsideranda in altißimo altaris mysterio.

Prima cōclusio.

Secunda conclusio.

Prima ratio conclusionis.

Secunda. Secundò, vt res hoc pacto patentior fiat, arguitur: Infinitus valor satisfactionis Christi solùm æstimatur quantum ad sufficientiam: at verò quantum ad efficaciam per sacramenta non operatur nisi finitè: & ideo singulis, etsi instrumenta eiusdem pasionis existant, non nisi sub gradu finito tribuit ad certam mensuram esse caussas gratiæ: vt patet in baptismo & ceteris, ex opere, quod aiunt, operato: nempe virtute sacramenti. Id quod & ipsi eucharistiæ sacramento commune est: quippe quod etsi corpus & sanguinem veraciter contineat, non nisi limitatum gratiæ modum ex sua institutione confert. Cùm ergo idem sacramentum, quatenus sacrificium virtute etiam ipsius operis, sicuti cetera sacramenta, gratiam conferunt, sic satisfactionem efficiat: planè fit consequens vt ex sua ipsius ratione operis, scilicet ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suæ pasionis operari, nisi finitè, non sit ad satisfaciendum infiniti valoris, sed certè finiti. Sed hoc est biuium, vnde Caietanus à nobis, &, vt arbitror, à veritate declinat: nempe quod huic sacrificio nullā ex opere operato vim confert, sed totā satisfactionis mensurā censet ex solo deuotionis gradu, seu offerentiū, seu pro quibus offertur taxari. Quod re vera sanctus Thomas, quem se sequi existimat, neque opinatus est, neque opinari potuit: nā cùm non solùm quatenus est sacramentum, verùm & quatenus sacrificium, instrumentum sit pasionis Christi, vtraque ratione manifestum est virtuti operis, seu quod aiunt, operi operato respōdere certum terminatumque satisfactionis gradum. Tertiò, etiamnū ad maiorem explicationem arguitur: Cuncta sacramenta per intentionem cōferentis potissimùm perficiuntur: ergo eucharistia, etiā inquantum victima est, per Christi & ecclesiæ ministrum, perque eius adeò intentionem fit sacrificium: nempe quia minister illud secundùm intentionem ecclesiæ offerre intendit. Vnde rursus cōsequitur, quòd seclusa quacunque particulari deuotione, sacrificio per intentionem ministri oblatio respondeat certus satisfactionis gradus. Et hoc est punctum, in quo veritas sententiæ, quā defendimus, si vera est, consistit. Quod quidem punctum inde confirmatur, quod etiam dum sacerdos & cuncti astantes qui offerunt essent in peccato, immo etiam illi, pro quibus singulariter offertur, nihilominus verum esset sacramentum, ac perinde sacrificium, idemque satisfactoriū. Qui quidem fructus, si illis non prodesset, in thesauro ecclesiæ reconderetur. Sed arguat forsan contrà discipulus quispiā diui Thomæ, quòd idem sanctus Doctor loco citato 3. par. quæst. 79. artic. 5. totā satisfactionem admetiri quātitati deuotionis videatur. Respondeo autem sic Caietanum eam intellexisse, indeque hausisse opinionem suam: attamen diuus Tho. hoc non sensit: quippe qui tantùm ait magis in oblatione attendi affectum offerentis, quàm quātitatem oblationis: vt non neget ipsam sacrificij sacerdotalem oblationem, suum per se habere valorem: eundemque suo gradu taxatum vt Christus, ceu in ceteris sacramentis disposuit. Et patet eodem ipso exemplo, quod sanctus Thomas adduxit de vidua, quæ duo ænea minuta in gazophylacium misit: nam licet ex eius affectu paupertatisque respectu auctum est illi meritum, nihilominus ipsa per se minuta à quocunque oblata, aliquid valebant. Quin verò fortasse hoc quòd valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramentis commune. Fortasse inquam gradus ille gratiæ, qui in baptismo sacramentali virtuti respondet, crementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus: nam beneficia gratiæ conferuntur quantum ad hoc, instar operum naturæ: putà vberius ei, qui aptiùs præparatur. Immo ne-

Caieta. hallucinatio.

Tertia ratio.

Obiectio.

Solutio.

Immo neque desunt, qui dicant crescere etiam ex sanctitate ministri: licet hoc secundum mihi non sit ita multùm probabile. At verò multò est compertius valorem sacrificij crescere ex deuotione quàm valorem sacramentorum, ratione oblationis, quæ est actus offerentis: nã in alijs sacramentis nihil offertur. Et hoc significat Diuus Thomas. Ex his ad rei elucidationem consequitur, non crescere valorem sacrificij omninò secundùm proportionem deuotionis offerentiũ: nam ille gradus respondens sacramento, semper manet idem. Exemplum in baptismo accipito: Gratia (verbi gratia) ex opere operato est vnius gradus, quo quidem paruulus ante rationis vsum suffunditur: si ergo duo adulti sacramentum suscipiant, vnus dupla deuotione & meritò quàm alter non subinde gratia baptismalis duplabitur, eò quòd non duplatur tota caussa: quandoquidem sacramentum idem confertur vtrisq;. Pari ratione etsi vnus sacerdos dupla deuotione consecret, quàm alius, non duplabitur illi satisfactio, quæ prouenit ex sacramento: quia non duplatur sacramentum ipsum, nec eius efficacia quã ex Christi dispositione habet: quæ quidem multò est maior, quàm quæ ex deuotionibus accedit: licet plus obueniet melius offerenti. His insuper addiderim verbum aliud sancti Thom. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quantitate sufficere pro omni pœna, scilicet offerentis, vel eius pro quo offertur, non significare esse de se infiniti valoris: nam hoc etiam conuenit baptismo, immo & sacramento pœnitentiæ de se quatenus instrumentum est passionis Christi. Ei enim qui optima contritione resurgeret, omnis condonaretur pœna. Haud ergo vnquam sensit sanctus Thom. sacrificium hoc nisi in Christo esse infiniti valoris. Sed vbilibet vel ipse, vel alius appellauerit infinitum, intelligit præcisè quantum ad rem oblatam: attamen sacrificium actionem sacerdotis suo significatu, vt dictum est, comprehendit: cum qua Christus, vt dictum est, non nisi finita mensura & modo concurrit. Igitur vt summatim cõcludamus, non dicitur hoc sacrificium memoriale illius Christi: eò quòd dum sacerdos consecrat, censeatur tunc Christus vt olim, infinitùm quo ad sufficientiam satisfacere, sed quòd quantum ad efficaciam per idem corpus & sanguinem finito operetur modo, vt in ceteris sacramentis, tã ad satisfactionem, quàm ad gratiam. Nam vt planè intelligas sacrificium nostrum, non est Christi passio, sed eius applicatio. Tertia conclusio, qua ad quæstionem respondetur: Ineffabile sacrificium Missæ quò pro pluribus offertur, minus singulis ad satisfactionem prodest. Cõclusio hæc corollaria est, appendixque superioris: nam quo res finita in plures dispertitur, minor vnicuilibet contingit portio: sed prætereà eadem conclusio per assertionem ipsius Caiet. tum declaratur tum etiam confirmatur. Fatetur enim, quòd si ille qui sacrificium offert, nempe vel sacerdos, vel astans, vel eleemosynam soluens, tantam habeat deuotionem, cui vnus satisfactionis gradus in sacrificio respondet, eandemque duobus impartiatur, non prouenit singulis nisi pro medietate illius gradus: & si tribus, pro tertia parte. &c. Eadem ergo similitudine nos bifariàm arguimus. Primò: Id quod ipse ait de deuotione, longè efficaciori ratione intelligendum est de intentione sacerdotis: nam si omnes astantes & qui eleemosynam conferunt, offerre censeantur: longè tamen differentius sacerdos qui rem diuinam ceu ecclesiæ minister peragit. Ille etenim solus consecrat, & ecclesiæ verbis offert, & insumit. Quare suæ particulari functioni & sumptioni, quibus victima perficitur, correspondet, certus limitatusque satisfactionis gradus ex opere, quod aiunt, operato, vt per aliorum sacramentorum analogiam monstratum est: etiam si sacerdos in peccato mortali consecret absque vllo deuotione valore. Quare diuus Thom. in 4. dist. 45. quæst. 2. artic. 1. loquendo de Missa mali sacerdotis: quæ certum est illis prodesse, pro quibus offertur, pro ratione subdit, quòd ipsum opus operatum, putà sacrificium altaris, sicut reliqua sacramenta, etiam per malum ministrum oblatum prodest. Et iste est gradus essentialis sacramenti: nam qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius est maior aut minor. Atque adeò hic est, quem qui eleemosynam porrigit, applicari sibi optat: vnde fit consequens vt quò pluribus distribuatur, minor sit in singulis. Adde argumentum alterum eiusdem rei minimè debile: Sacerdos tanquam minister ecclesiæ si legitimè consecret, non solùm intentionem, verùm & deuotionem afferre debet: iuxta verbum Canonis, Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quare qui suam confert eleemosynam, vt pro se offeratur sacrificium, merito iustitiæ petit, vt sacerdos non solùm ex intentione, verùm & ex deuotione pro se offerat: præsertim secundùm ipsum Caietanum: nam eùm inopinabile aliud sit, quàm quòd aliqua actio sacerdotis sit de intrinseca ratione sacrificij, & totam ipse oblationem in deuotione ponat, fit, vt illis sit debitor: deuotio autem secundùm eundem quo pluribus applicatur, minùs singulis prodest, ergo cõclusio nostra fit planè consequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nam re vera actio sacrificio necessaria est oblatio cum intentione: quæ etiam in sacerdote dum in peccato consecrat, reperitur. Quare de rigore iustitiæ absque deuotione satisfacit ei, qui eleemosynam porrexit: quanuis sanè nota sit culpa, nisi ex deuotione ipsam obtulerit, pro qua eleemosynam suscepit. Vnum tamen argumentum facit Syluester, quo putat contrarium concludere: quod tamen à nobis pugnat. Arguit enim sic: Quò plures sint offerentes sacrificium, eo id ipsum fit auctius: ergo nullus per consortium aliorum suo defraudatur fructu: aliàs consultius esset illi sacrificio interesse, cui pauciores assisterent. Et subdit exemplum in baptismo: nam etsi vno sacramento baptizarentur plures, nihil minus reciperet vnusquisq; gratiæ. At verò non videt, vt baptismus secundùm eorum multitudinem qui baptizantur multiplicetur: nam si ego vna aspersione quatuor vel decem baptizarem, tot essent sacramenta baptismi, quot essent baptizati: sacrificiũ autem non multiplicatur propter multiplicationem offerentium, sed est vnũ solum propter vnicam oblationem atque intentionem sacerdotis, quæ est de essentia sacrificij. Et ideo licet verum sit, quò plures offerunt sacrificium, quodãmodo augeri extensiuè: nam vnusquilibet suam satisfactionem sortitur: tamen valor ille sacramento intrinsecus nõ crescit eadem proportione, qua multitudo offerentium est maior. Quare illa distinctio eiusdem Syluestri de oblatione sigillata aut confusa, non vsque adeò eum iuuat: nam etsi per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obuenient.

Potissi-

Valor sacrificij nõ crescit secundum proportionem deuotionis offerentiũ.

Explanatur locus alius.

S. Tho. qui videtur Caiet. patrocinari.

Tertia cõclusio.

Probatio.

Ratio altera pro cõclusione.

Argumentũ Syluestri.

Solutio.

Potißimum argumẽtũ cõtra opinionem Caietani.

Potisſimum autem argumentum, propter quod contraria opinio eſſet repudianda, eſt, quòd ſi illa vera eſſet, liceret ſacerdoti pro vno ſacrificio à duobus & à tribus pitantias (quas vocant) ſuſcipere: quin verò à triginta & à trecentis: nam ſi ſacrificium tantum tunc ſingulis prodeſt ac pro vno oblatum, neminem ſuo defraudat fructu, atque adeò nulli facit iniuriam. Quod quidem adeò apparet conceſſu incongruum, vt nemo id auſit adhuc concedere. Immo Scotus & à Palude loco citato omninò negant: licet hic nonnullos caſus excuſatorios ſubijciat. Quin etiam neque Syluester id admittit. Quocirca neque Caietanus argumentum hoc debuiſſet diſsimulanter ac tacitè præterire: quia ſi quis reſpondeat id non eſſe licitum propter ſcandalum, ad minus citra ſcandalum ſecretè poſſet id ſacerdos facere. Item ſcandalum ex falſitate illius opinionis naſcitur, nã ſi vera eſſet, perſuaderique poſſet plebi, nullum ſcandalũ daret. Et ideo in ordine noſtro ſanctè cautum eſt, ne fiducia illius opinionis à pluribus eleemoſynæ pro eadem Miſſa recipiantur. Immo verò qui ab eadem opinione aſſenſum dimouere nequiuerit, nihilominus neque eiuſmodi numeroſas pitantias ſuſcipere poteſt: nam cùm illa neque fides ſit, neq; ſcientia, ſed obſcura opinio, nemo ſe eius perſuaſu debet periculo iniuſtitiæ obijcere, plura ſtipendia pro vna Miſſã recipiendo. Immo aliud argumentum quod ipſe contra ſeipſum inducit, non debiliter pugnat: nempe, quòd poſſet ſacerdos per vnã Miſſam illi ſatisfacere, cui decem debet, ſaltem ſi tantã illuc afferret deuotionem, quãtæ eſſent diſperſæ decem. Modo verò nihil de eleemoſynis pro Miſſarum ſolennijs recipiendis definimus, ad quam poſsint quantitatem & numerũ recipi: quippe quæ doctrina ad proximam, quæ de oblationibus eſt, quæſtionem attinet. Supra hæc autem & illa non eſt prætereunda ratio, quæ ad ſacrificij precationes attinet: nam & hanc idem auctor inficiatur. Ratio autem eſt hæc: Quicunque erogata eleemoſyna Miſſam pro ſe offerri poſcit, nõ ſolùm ſacrificij ſatisfactionem, verùm & eccleſiæ preces ab eccleſia inſtitutas, ſibi iuſtè optat eleemoſynæ ſuæ merito applicari: ſacrificium nanque per modum ſolutionis debiti ſatisfacit, oratio verò prodeſt per modum impetrationis veniæ: quorum ideò vtrunque eleemoſynam offerenti ſingulariter applicandum eſt oratio: autem eadem atque vna non multiplicata, minus prodeſt ſingulis, ſi pro pluribus fundatur: huius enim veritatis mos ipſe Chriſtianorum atque eccleſiæ documentum nobis eſt. Primò nanque in ipſo canone non ſine cauſſa poſt oblationem pro eccleſia in genere ſubditur, nominatim, Pro Papa, &c. Item, quando aliqua irruit calamitas, illius peculiariter auerſionem precamur: ſiue in eccleſiam ingruat, ſiue in ſingularem amicum: nam etſi Deus tã facilè plura donare poſsit, quàm vnum quodlibet beneficium: nihilominus quandò aliquem videt ad rem aliquam ſingulariter affectũ, in quam precando incumbit, ſi iuſta eſt, magis, vt more noſtro loquamur, flectitur: ergo cùm in Miſſa orationes illæ ſtatutæ ab eccleſia non multiplicentur, fit, vt dum ſacrificium pro pluribus conficitur, minus ſingulos iuuet, quàm ſi ſingulariter pro vno offerretur. Quòd ſi Auguſtini ſententiã nobis obijcias 13. quæſtione 8. vbi contrarium videtur ſentire, dum ait, tantò plus ſingulos de oratione gaudere, quantò pro pluribus funditur: ad hoc reſpondet diuus Thom. in 4. diſtin. 45. q. 2. art. 2. inter loquendum de ſuffragijs, quod etſi ſuffragiorum valor (quibus orationem annumerat) quatenus à charitate procedunt, per quam membra eccleſiæ vniũtur, maior quodammodo fit: quia eandem vnitatem præſentius repræſentat, atque adeò maius gaudium ingenerat ſingulis. Attamen ſi conſideretur per modum ſatisfactionis, quam quis alteri applicat: valor idem diuiditur inter eos, quibus applicatur. Et ideo qui pluribus tribuitur, minus ſingulis obuenit. Idque adeò in ſolutione tertij de oratione ſpatiatim confitetur. Accedit huc demum, quòd hac ratione pij fidei cultores particulares Miſſas vel certis Chriſti myſterijs, vel diuorum ſolennitatibus proprias offerri pro ſe volunt, propter ſingularem affectum, quem habent & iuuamina, quę inde participant: quare neutiquã poſſet tunc ſacerdos pro ſingulis vnam celebrare Miſſam. Ad vnum demum Hieronymi verbum reſtat reſpondendum ſuprà à nobis argumento tertio citatum, de conſecratione, diſtin. 5. cano. Non mediocriter, videlicet, cùm pro cũctis animabus Pſalmus vel Miſſa dicitur, nihil minus quàm ſi pro vno quolibet diceretur accipitur. Quod variè Syluester atque alij interpretantur. Sed primùm omnium in hoc nobis potiſsimùm aſtipulatur, quod Pſalmum cum Miſſa confert, dicens vtrunque perinde pro pluribus oblatum perinde valere atque pro vno: nam compertiſsimum eſt, pſalmum non eſſe infiniti valoris: quare non inſinuat Miſſam illa de cauſſa, quod infiniti ſit pretij, non minus prodeſſe ſingulis dum pro pluribus offertur. Duo ergo gloſſemata illi textui ſubſcribuntur. Prius; quod referatur ad meritum offerentis, nempe quòd non minus meretur, qui pro pluribus illum offert, quàm qui pro vno. Poſterius (quod ſuperficie tenus præcedentibus verbis quadrare videtur) quòd tãtùm prodeſt ſingulis vnus pſalmus ex attentione & animi ardore pro pluribus oblatus, quàm ex tempore pro vno. At profectò ingratè gloſſas iſtas textus amplexatur, ſed arbitror eodem modo ſoluendum, quo ſecundùm ſanctum Tho. ad aliud nuperrimè dicebamus, nempe quod ſi oblatio æſtimetur ex radice charitatis vnientis membra eccleſiæ; non minùs prodeſt ſingulis, ſi offertur pro multis: hoc eſt, meritum charitatis offerentis æqualiter ſingulos iuuat: quia extentione non minuitur: ſi tamen cõſideretur in ratione ſatisfactionis ac ſolutionis debiti ad tales perſonas applicatæ, non tantũ prodeſt, ac ſi ſingulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus, quin ſi hunc pſalmum pro vno recitares, mox eundem rurſus pro alio atque iteratò pro alio, plus prodeſſet ſingulis; quàm ſi vnum diceres pro omnibus tribus.

Probibetur Caietani opi.

Quarta ratio pro cõclusione.

Obiectio.

Solutio S. Thomæ.

Postrema ratio.

Ad primũ argumẽtũ.

PRIMVM igitur argumentum eorum, quæ in capite obiecta ſunt, illic ſolutũ eſt: vbi diximus, quòd etſi res in hoc ſacrificio cõtentæ infiniti ſint valoris; tamen ſacrificiũ cùm ſacerdotalem actionem includat, per quam Chriſtus non niſi finito modo certaque menſura operatur, finitum eſt. Quare nõ idcirco memoriale paſsionis Chriſti dicitur, ꝙ æqualis ſit virtutis, ſed quòd idẽ offert quid illic oblatum eſt.

Ad ſecũdũ

At perinde ad ſecundum, quòd ex verbis diui Thomæ colligitur, pariter ſatisfecimus: quandoquidem monſtrauimus nequaquam negaſſe ſacrificium de ſe alicuius eſſe certi finitique valoris, quem virtute ſua ſi ſua ſi ſuſcipientis obex non ſemper exercet, ſed nihilominus penſandas etiam eſſe offerentium de-

rentium deuotiones secundùm quas sacrificium crescit: haud tamen secundùm totam proportionem illarum, vt explicatum est. Circa hanc autem deuotionem dubium restat, vtrum non solùm conficientium & offerentium, verùm & eorum, pro quibus offertur, sit æstimanda deuotio. Nam Diuus Thomas loco citato prius, non loquitur nisi de affectu offerentis quod exemplo euangelicæ viduæ declarat: & in 4. Sententiarum, distinctio. 12. quæstio. 2. articu. 2. ait hoc sacrificium pœnam tollere in toto vel in parte, secundùm mensuram pœnæ debitæ ex deuotione, qua sacramentum offertur. Nihilominus eodem loco. 3. part. quæstio. 79. statim videtur subiungere, quòd est satisfactorium illis pro quibus offertur, secundum quantitatem suæ deuotionis: idemque repetit articu. 7. in solutione secundi: & in 4. Sententiarum, distinctio. 43. quæstio. 2. articu. 1. Ab vtraque verò parte extant argumenta: nam quòd pensanda sit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentum est, quòd quemadmodum natura, verbi gratià, ignis, quo materiam aptiorem nanciscitur, eo efficaciùs formam producit: & in republica dignioribus cumulatiora conferuntur beneficia: ita intentio Christi ac subinde ecclesiæ suæ esse videtur, vt paratioribus benignius sacrificium hoc rem suam conferat. Quare Augustinus ad Renatum: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Nihilominus verò à parte negatiua stat argumentum, quòd dum quis priuatim æqualia ieiunia aut æquales eleemosynas in satisfactionem applicat duobus amicis, bonitate disparibus, æquè illis prodest. Vnde non inepta videtur collectio, quòd dum sacrificium quod sua ipsius ratione æquale est, pro pluribus offertur, licet illi inæqualis sint probitatis, æqualiter nihilominus illis conferat. Ad horum igitur intelligentiam notandum in primis, offerentes censeri non solùm sacerdotem qui rem facit diuinam, verùm & astantes omnes atque illos qui eleemosynas pro Missa pendunt, vel quomodocunque fauent, vt Missa celebretur: licet longè præstantius (vt diximus) ac propriùs sacerdotem. Ac de istis non ambigitur quin eorum deuotio in caussa sit percipiendi maiores fructus. Etenim cùm verè sit offerentes, inde valor ipse sacrificij extensiuè augetur. Et forsan vbi ait sanctus Thomas deuotionem illorum, pro quibus offertur, augere sacrificij fructum, id de deuotione sentit eorum, qui Missam celebrari faciunt. quandoquidem actualem afferunt deuotionem: & sunt veluti offerentes. Quare de circunstantibus peculiariter habetur in Canone, Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quasi illi actu ad sacramentum sint affecti: atque adeò Deus cui eorum sunt deuotiones notæ, secundùm earum mensuram tribuat vnicuique. Alij verò sunt, qui actualem deuotionem nunquam habuerunt ad hoc indiuiduum sacrificium, quod hodie in hac Basilica celebratur: vt pueri ante vsum rationis, & alij Christi fideles qui hoc nunquàm cogitarunt: pro quibus nihilominus ecclesia offert: vt quam primùm dicturi sumus. Et isti non dicuntur offerentes nisi quodam fortè generalissimo modo per modum habitus: quatenus membra sunt corporis ecclesiæ quæ offert. De istis ergo nulla porrò esset absurditas, censere, quòd omnes æquales percipiant portiones sacrificij: licet inæquali vigeant charitate: nam cùm nihil prorsus vel egerint vel cogitarint circa hoc indiuiduum sacrificium, apparet nihil eis obtingere, præter nudam portionem, quæ illis ex opere operato prouenit: veluti de gratia baptismali certum est, quæ infantibus ante vsum rationis confertur. Qui autem aliter senserint, suum sequantur iudicium. Quapropter argumenta vtrinque facta arbitrio eligentium relinquuntur soluenda. Tertium autem argumentum omnium maximum est, quæ contrariæ sententiæ patrocinantur. Ecclesia nanque pro multis offert primùm in communi pro pace & regimine ecclesiæ, secundùm illud canonis: Pro ecclesia sancta catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro Antistite, pro Rege, & pro circunstantibus, qui pro se & suis offerunt. Neque solæ orationes pro illis offeruntur, verùm & satisfactio ipsa sacramenti: nam subditur: Pro redemptione animarum suarum. Deinde pro animabus, quæ igne purgatorio detinentur. Cùm ergo ecclesia sacrificium pro tot offerat, non est vero simile, vt minus idcirco satisfactionis singulis obueniat. Alioqui vix minima particula quenque contingeret. Quòd si dicas ecclesiam sic offerre pro multis, vt nihilominus singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus applicationibus, hæc discriminis ratio desideratur. Respondetur ergo nullatenus hac parte ecclesiam à sacerdote discriminari: quippe qui, ceu eiusdem ecclesiæ minister sacrum conficiat atque offerat. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio Missæ nudè considerato, hoc est, vt actionem dicit sacerdotis, cum sua intentione faciendi quod Christus instituit, respondere ex opere operato certam satisfactionis quantitatem, sicut ceteris sacramentis, gratiam: verbi gratià, vt decem: nam arbitror esse amplam. Quæ quidem secundùm ecclesiæ institutum applicatur. Ecclesia igitur ipsa certam illius portionem illis, qui in canone nominantur, distribuit licet illam non nominet: alteram verò relinquit singulari intentioni sacerdotis secundùm suam peculiarem oblationem applicandam. Ex illa ergo portione ecclesiæ vna particula prouenit toti simul corpori mystico, alia Papæ, alia Antistiti, alia Regi, &c. & quamuis minima in quolibet sacrificio vnicuilibet obtingat, tamen secundum ingentissimum sacrificiorum numerum, quæ quotidie in tota ecclesia offeruntur, ditissimus congeritur cumulus. Præterquàm quòd singularis memoria singulorum, quæ in precationibus habetur, permultùm eis confert. Portio ergo, quæ sacerdoti relinquitur, perinde atque altera ecclesiæ, quò pluribus applicatur, minùs singulis sufficit. Et si pro se etiam, semper ius habet applicandi. An verò alia ratione plures pro vna Missa eleemosynas recipere queat, siue parochus sit, siue vagus sacerdos, ilicò quæstione proxima videbitur. At quia dicere de illis cœptum est, pro quibus sacrificium offertur, nomine ecclesiæ ad quam primò refertur oblatio, comprehenduntur etiam paruuli ante vsum rationis sacro fonte intincti: nam etsi in satisfactionem pœnæ, quam nullam debent, oblatio non sit necessaria: refert tamen ad solatium viuorum & ad repræsentandum mysticum Christi corpus eiusque redemptionem, quæ ad illos vsque promanauit. Veruntamen quamuis eadem ecclesiæ generalitate scelesti quoque & criminosi Christiani contineantur, nulli tamen charitate carentes participes eius-

Dubium.

S. Thomas.

Augustin⁹.

Qui sacrificio intersunt itē & qui eleemosynas pro eo pendūt, offerentes censendi sunt.

Solutio dubitationis propositæ.

Ad tertiū argumentum.

Oblatio generalis ecclesiæ ad paruulos fideles extenditur.

dem sacrificij fiunt, quatenus satisfactorium est: nam satisfactio remissionem præexigit culpæ. Vnde *Augustin.* ad Renatum Augustinus: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Vbi certè de viuis membris loquitur. Nihil tamen obstat quo minùs pro illis qui hæretici non sunt nec legitimè excommunicati, orationes inibi fiant. *Error esset Capellaniã instituere pro infidelibus.* Eapropter error esset Capellaniam instituere aut Missas pro infidelibus: qui quidem casus ad me de quo responderem, allatus est: nam instituere Missam, est instituere, vt sacrificium pro illis offeratur, atque adeò eius applicetur eis satisfactio, quod nefas esset. Nihil tamen vetat instituere, vt oratio in Missa pro eorum conuersione fundatur. Pro excommunicatis autem & hæreticis orari non potest, si verè sunt exocommunicati. In die autem Parasceues ex dispensatione ecclesiæ, quæ illos excommunicauit, oratur pro hæreticis. Offertur etiam sacrificium pro illis, vt diximus, defunctis qui loco purgatorij ignis deputati sunt: non quòd ecclesiæ nomine intelligantur, vtpote cuius gremio & iurisdictione non comprehenduntur sed forsan illo verbo canonis, vnà cum animabus viuentium designantur: vbi legitur, Pro redemptione animarum suarum. Etenim vbi habetur circunstantes pro suis offerre, etiam includuntur sui defuncti. Quidquid autem de illo verbo sit, postea exprimuntur in secundo memento, vbi precatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam etsi per modum orationis dicatur, Vt indulgeas deprecamur: subintelligitur tamen acceptando sacrificij huius satisfactionem. *Augustin.* Vnde Augustinus in libro de agenda cura pro mortuis: Non parua est, inquit, vniuersæ ecclesiæ, qua in hac consuetudine claret auctoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum etiam suum habeat commendatio mortuorum. Quæ quidem consuetudo, vt Damascenus in quodam sermone de suffragijs mortuorum, refert, ab Apostolis demanauit. Ait quippe discipulis Saluatoris & sacros Apostolos, tremendis & viuificis mysterijs memoriam fieri eorum, qui fideliter dormierunt, sanxisse. Id quod & vltimo capite cælestis Hierarchiæ Dionysius refert. *Dionysius.*

Dubium. At ne nihil ad quæstionem attinens immotum relinquamus, dubium hic restat postremum de intellectu verbi Augustin. in eodem libro de agenda cura pro mortuis, & in Enchiridio: *Gratianus.* quod Gratianus 13. quæstione secunda, cano. Non æstimemus. & canon. Tempus. relatum duxit. Ait enim tam sacrificium altaris, quàm reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse, qui cùm viuerent, hoc sibi vt possent prodesse meruerunt. *Solutio Caietani.* Et rationem dubitandi solus Caietanus offert in suo opusculo viginti vnius quæstionum, quæstion. 5. vbi generale hoc verbum Augustini speciatim sic contrahit, vt nemini defunctorum in purgatorio existentium, sacrificia, suffragia, aut indulgentias quidquam prodesse censeat: nisi in hac vita deuotionem ad ecclesiæ claues & indulgentias habuerint, aut solicitudinem ad satisfaciendum pro peccatis, aut studium ad suffragandum defunctis, aut quid simile: Saltem specialia sacrificia pro eis oblata ait nihil eos iuuare. At profectò, quamuis me tædeat viro doctissimo & mihi colendissimo tota ista quæstione obuiam prodire: tamen quia neque hoc, si credatur, ad pietatem eorum qui in defunctos benefici sunt, quidquam confert, non mihi videor hic debuisse tacere. *Prima ratio in Caietanum.* Enimuerò cùm hoc neque ex euangelio neque ex vllo ecclesiæ decreto colligatur, quin verò contrarium, sanè cùm ecclesia pro omnibus qui in charitate sunt, indiscriminatim offerat, & indulgentias conferat, non erat sic facilè asserendum in eorum præiudicium, qui piè in Christo dormierunt. Canonis enim oblatio nullum excipit, sed generaliter ait: Memento famulorum, famularumque tuarum, qui nos præcesserunt cùm signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Et ilicò: His & omnibus in Christo quiescentibus. Quòd si huius omnes sacrificij participes fiunt, non est, cur non & vniuersis priuata suffragia opitulentur. *Secunda.* Secundò: Quicunque est in charitate, eo ipso quòd amicus Dei est, vt satisfacere pro se potest, sic & ius habet vt quicunque iustorum sibi quamcunque applicet, si voluerit, satisfactionem. Quare suprà Augustin. pro omnibus Christi membris, nempe viuis, asseruit sacrificium offerri. *Solutio dubij.* Vnde quod locis citatis ait, videlicet illis defunctis prodesse suffragia, qui dum viuerent, vt prodesse sibi possent meruerunt, ipse statim planè exponit: vt est videre apud Magistrum in 4. distinctio. 45. *Magister Senten.* eos siquidem omnes docet id meruisse, qui in fide per charitatem operante, atque adeò in communione corporis & sanguinis Christi defuncti sunt. Quocirca quamuis quispiam neque ad indulgentias neque ad defunctos affectionem habuerit, neque ad satisfaciendum diligentiam, si tamen in charitate Dei decesserit, non est cur vindex vltrixque eius iustitia, vt ait Caietanus, obstet, quominùs per sacrificia eis, perque suffragia & indulgentias ferre valeamus opem. *Postrema ratio.* Et quò rem suprema ratione concludamus, Christus Dominus suum ipsius sacrificium, nempe passionem omnibus fide præditis per charitatem operante efficaciter applicat: ergo & altaris oblatio, & perinde quodcunque, seu commune seu speciale suffragium sibi placet eis applicari. Quare illa Caietani distinctio, quòd defunctum capacem esse alienæ satisfactionis sibi applicare, non ad meritum essentiale, sed ad accidentarium attineat, putà vt defunctus ad illa supradicta affectus fuerit, nullas præ se fert fundamenti radices.

QVÆ-

QVAESTIO TERTIA, DE OBLATIONIBVS ET PRIMITIIS.

S. Thom. 2.2. quæst. 86.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur.

POTS sermonem de sacrosancto sacrificio, quod oblationum omnium Christianæ familiæ apicem obtinet, superest, vt hac quæstione de oblationibus & primitijs, subsequenti verò de decimis, quæ ad eiusdem sacrificij celebritatem suppeditantur, mentionem subdamus. Primò ergo de oblationibus, quæritur, vtrum sint de necessitate præcepti Arguitur enim negatiuè: *Primum argumentum.* Oblationes vetustæ legis, inter ceremonialia præcepta connumerabantur: nam Exod. 23. ad modum & formam celebrandi ceremoniales festiuitates, adhibetur. Non apparebis in cõspectu meo vacuus. Ceremonialia verò cuncta per euãgelium cessàrunt: ergo Christiani ad oblationes non cogimur. Id quod Christus Matthæi quinto designare videtur, dicens: Si offers munus tuum ante altare: quasi offerentium arbitrio id reliquerit. Secundò arguitur. *Secundum.* Quicunque ius aliquod ecclesiæ debet, si nõ soluat, potest sacramentorum subtractione ad id cogi: acerbum autem esset renuenti oblationem soluere, sacramenta ecclesiastica denegare: iuxta canonem illum sextæ Synodi, prima, quæst. 1. Nullus qui sacram cõmunionem dispensat, à percipiente gratiam, aliquid exigat: sin verò exegerit, deponatur: ergo ad oblationes ex vi præcepti nullus tenetur. In contrarium autem est illud Gregorij VII. de consec. distinct. 1. *Grego. 7.* Omnis Christianus procuret ad missarum solennia, aliquid Deo offerre: & ducere ad memoriam quod Deus per Moysen dixit, Non apparebis in conspectu meo vacuus.

IN proloquio quæstionis præsentis notáda est nominis significatio. *Quid nomẽ oblatio designet.* Enimuero oblationis verbum, actiones omnes suo significatu ambit, quibus res quæcunque ad diuinũ cultum exhibentur. Quo fit, vt oblatio latior sit patentiorque vox quàm sacrificium. Quidquid enim sacrificium est, censetur oblatio: haud tamen consequentia recurrit. Etenim cùm aliquid offertur, quod integrum est permansurum, hoc est, quod sacrificio ipso nõ insumitur, nec circa illud aliqua fit ceremonia, sed ecclesiæ offertur, siue in fabricã, siue in ministros cedat, oblatio quidem est: vt si numos, vel cereos offeras, vt in exequijs panem, aut vinũ: aut fortè prędiũ. Sacrificiũ autem, vt diximus, nõ est nisi oblatio rei, quæ immolatur: vt animalia olim, & nunc sacrificium altaris. De primitijs nãque deque decimis quomodo ab his differãt, suo loco dicemus. Vnde Exodi 29. Offeres totum arietem in incensum super altare. Et sequitur: Oblatio est Domino odor suauissimus victimæ Dei. Et Leuit. 2. Anima cùm obtulerit oblationẽ sacrificij Deo, simul erit eius oblatio. His suppositis duabus ad quæstionem conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prior est: Oblatio naturali sua significatione vltroneam exhibitionem designat: offerre enim est vltrò munus quodpiam donare. Quo fit, vt res per se, si nudè pensetur, opus sit supererogationis ad cultum religionis attinens: quippe qua, vt suprà diximus, obedientiam subiectionemq; Deo profitemur. Vnde Exodi 25. Loquere filijs Israël, vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas. Posterior conclusio: *Posterior conclusio.* Oblationes quadruplici de caussa sub præceptum cadere possunt. Primò quidem ex præcedenti conuentione: vt dum ecclesia fundum aliquem ciui cõfert retenta pensione, statis temporibus referenda. Quæ quidem pactio census rationem induit. Secundò propter præcedentem deputationem: quia res donatione, vel pollicitatione, aut testamenti legatione debetur. Tertiò, quòd ad rem propinquiùs accedit. propter ecclesiæ necessitatem: nempe si aliunde ministri ali sustentarique non possent. Quartò propter consuetudinem, quæ in ius transit: vt scilicet si consuetum est certis solennitatibus hoc aut illud offerri. Quamuis nonnunquàm his postremis duobus casibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati. Circa posteriorem conclusionem, quoniã prior planissima est, nonnulla existunt, licet exigua adnotamenta. *Primum documentum.* Prætermisso enim priori obligationis membro ad rem parum attinente, quia est velut census, de secunda extant textus decimatertia, distinct. secunda, canon. qui oblationes. & duo sequentes: quibus sub anathematis censura cogũtur, quibus incumbit, vt defunctorum oblationes, seu donatas seu legatas facilè & absque mora persoluant: sunt enim planè debitæ. Et generaliter de omnibus oblationibus extat canon, Præter hoc. trigesimasecunda distinctio. & cano. Statuimus. distinctio. decimasexta. quæstione prima, quibus eandem animaduersionem retinentibus debitas oblationes ecclesia comminatur. Tertia verò ratio obligationis *Populus iure naturæ tenetur ministros ecclesiæ alere & templum struere.* est adnotanda, quæ præcipuè legitima est. Etenim cùm Christianorum religio, in sacramentorum susceptione, sacrificijque oblatione posita sit, ad quæ iure naturali ac diuino, eodemque, vt sanctissimo ita & strictissimo, totus Christianismus teneatur, fit, vt quisque populus sub reatu criminalis impietatis, tum templum pro sua facultate extruere, tum & ministros alere, & cultui necessaria contribuere sit iure constrictus. Quapropter vbi decimæ non soluuntur, neque aliunde ad eiusmodi sumptus prouisum est, tenetur populus eosdem sumptus de sua substantia suppeditare. Ad quod, si renuerit, per censuras ecclesiasticas, atque adeò si opus fuerit, animaduersione secularis iudicij cogi potest. Locus est cõstitutissimus apud Paulum, primę ad Corin. 9. *Paulus.* vbi docet plus iuris ministris altaris suppetere ad subsidia temporalia recipienda, quàm ad suum stipendium militi, & ad vineæ fructum, qui illã plantauit, & qui gregem pascit, ad fruendũ lacte: sanè cùm Dominus disposuerit vt qui altari seruit, de altari viuat.

Dubium. *Hugo.* Dubium autem deinde offert textus ille citatus Gregorij, Omnis Christianus, vtrum scilicet ad Missarum solennia teneatur vnusquisque aliquid in templum afferre quod offerat? Hugo nanq; vt Host. in rub. de paroe. & alien. paroe. ait, omnem Christianum tenore eiusdem capituli teneri ad oblationes in Missa sub reatu criminalis culpæ. Quare potest, inquit, qui non fecerit, ecclesiastica censura compelli. *Hostiensis.* Idq; idem Host. hoc adhibito moderamine fatetur, quòd intelligatur in præcipuis duntaxat festiuitatibus. Alij verò id durũ arbitrati, censent solùm intelligi de interna animi oblatione per deuotionem. Hæc autem glossa longissimè à Canonis mente aberrat: citat enim Grego. textum ipsum antiquũ, quo oblationes temporalium rerum iubebãtur. Omissa ergo opinionum recitatione, res est clara. Etenim *Solutio.* vbi cuiuspiam oblationis cõsuetudo vsque adeò inoleuit, vt vim legis obtinuerit, ibi præcepti obligatione armata est: vt D. Tho. ratione quarta docuit. Vbi autem neq; lex extat, neque eiusmodi viget cõsuetudo, nullum metuendum est præcepti vinculum. Consultò dixerim: vbi consuetudo vim legis obtinuerit. Nam vsu teneri potest consuetudo per modum liberæ deuotionis: quæ ideo nunquàm, quantumcunque diuturna, vim ingerit præcepti. *Indiciũ ad dignoscendum quãdo cõsuetudo offerendi obligat sub præcepto.* Quòd si aliquod scisciteris indicium, quo eiusmodi cõsuetudines dignoscantur, forsan hoc non est adeò fallax, quòd vbi decimæ in vsu non sunt, neque alia ministris iusta stipendia constituta, ibi consuetissimæ oblationes censentur in præcepto esse. Et pariter, si consuetudo sit populi omni memoria vetustior, statis solennitatibus aliqua munera ecclesiæ, vel ad fabricam, vel ad alios sumptus offerre. At verò vbi decimarum solutio more seruatur, quæ ministris sufficit, re vera quotidianæ oblationes, quæ vel in profestis diebus, vel in festiuitatibus, quantumuis præcipuis offeruntur, existimari non debent præcepti obligationi esse obnoxiæ. Neque verò vllo colore in contrarium obtendi potest, quòd legitimi pastores omnes decimarum fructus, gregem deglubentes, sibi vsurpant, miserisq; mercenarijs quotidiana illa munuscula, quæ ad altaris gradus offeruntur, relinquunt: nam postquàm decimis pastores saginantur, ipsis incumbit primùm præsentes seruire: mox si officio abesse iustè vel iniuria permittantur, vicarios cum iusto stipendio sibi substituere. *Definitio cõcilij Tridentini de portione vicarijs adiudicanda.* Quare in hanc rem optimè per concilium Tridentinum prospectum est, vt parœcijs non residentibus tertia pars fructuum adimatur, quæ vicarijs adiudicetur. Haud tamen arbitrentur curati se exoneratos subinde esse animarum cura, excusatosque ne residere teneantur: nam cùm ad hoc iure diuino naturalique irretiantur, sanctum concilium nullatenus excusare illos cogitauit, sed ecclesijs quàm minimè malè potuit prospicere. Inter oblationes autem vna est quæ offertur pro Missa. De qua duplex superest dubium. Vnum, an liceat sacerdoti, pro missa celebranda de pretio pacisci. Quod quidem cùm ad titulum simoniæ pertineat, quæstione sexta disputabitur. Secundum, vtrum licitum sit plures, vt *Dubium.* aiunt, pitantias pro vna Missa recipere. Nam ratio illa quòd pro pluribus oblata tantum singulis prosit, iam superiori quæstione explosa est, sed vtrum alia de caussa id liceat, iam nunc ambigitur. Apparet enim si illa non sit legitima, nullam fieri reliquam: nam quicunque illa caussa eleemosynam largitur, contendit sibi totum sacrificium applicatum iri. Nihilominus hic in primis distinguendum est de *Parœcij quotidie celebrare tenentur pro sua parœcia si cõpetẽtes alios habeãt reditus in eadẽ ecclesia.* plebano pastore, & de alijs mercenarijs, qui neque parœcij sunt neque eorum vicarij. Parœcij nanque iure decimarum quotidie celebrare tenentur pro sua parœcia, si modò fructus satis sint ad ipsum alendum: sin minùs, pro eorum quantitate vel ter vel quater in hebdomada, ad iudicium Antistitis, quod tutius est: vel ad arbitrium prudentum. Quotidie inquam, pro humana fragilitate: nam licet vno aut altero die cesset, seu quia non se præsentiscit idoneum vel animi laxandi gratiâ, non ideo constituitur in culpa. Vnde & monitum hoc adhibendum est, quòd legitimus pastor si per fas vel nefas nõ resideat, tenetur iustum alimentum vicario suppeditare, vt possit tot Missas celebrare quot ipse teneretur: ne vicarius caussari possit non sufficere sibi victum, nisi aliunde pitantias corradat. *Corollariũ primum.* Ex hoc fit, pastorem parœciæ in seruitutem non posse peregrinas pitantias ab alijs, præterquàm à suis parœcianis percipere: hoc enim esset in fraudem sacrificiorũ quæ pro sua parœcia offerre tenetur. *Secundum.* Attamen non obstante obligatione, qua tenetur pro parœcia offerre, potest particulares pitantias ab eisdem parœcianis vltrò oblatas recipere, dummodo illas nõ extorqueat: idemque sacrificium potest & pro parœcia & simul pro tali parœciano facere. Idemque censendum de defunctorum exequijs & testamentorum Missis. Ratio huius est, quòd defunctos sepelire, & piorũ Missas offerre, propria est functio ipsius pastoris: neque debent parœciani foras exigere sacerdotes ad hoc munus quæsitum. quocirca hæc non sunt incompatibilia. Hoc autem documentum, vt cuncta moralia, cum moderamine temperandum est, videlicet ne Missarum prouentus immodicè sit exuberans. nam tunc deberet pastor, qui curam habet animarum, auxiliares sacerdotes ad se adiungere. *Dubitatio altera.* Sed & hoc præterea consultari assolet, vtrum possit pastor qui curam habet animarum, cuique subinde incumbit huiusmodi functio ex pitantijs portiunculam sibi vsurpare, imminutasque mercenario porrigere. *Solutio.* Et re vera si iustum stipendiũ mercenario relinquatur, non video in hoc apertam iniuriam: quandoquidem pitantiæ omnes parœcio cõferũtur: qui subinde, vt Missarum debitor, quo potuerit honesto stipendio, potest mercenarios ad eas celebrandum conducere. *Tertium dubium.* Subsequitur ergo membrum alterum eiusdem dubietatis ad vagos sacerdotes attinens: qui aliàs functionem suam celebrandi alligatam non habent, vtrum plures valeant pitantias pro eadem Missa percipere. *Prima responsio.* Huius autem prima responsio esto: quòd si Antistites in clericorũ ordinatione iura castè seruarent, non tanta hinc emergeret ambigendi ratio. Si inquam neminem sine legitima bonorum possessione ac titulo sacris initiarent, non cogerentur sacerdotes mendici esse, & exigua Missarum mercede viuere: quòd porrò tum reuerentiam sacramento debitam nõ tenuiter obnubilat: tum etiam periculum eisdem sacerdotibus offert pluries celebrandi, quàm fortè pro sua puritate par esset. Ceterùm, quia rei huius perexigua habetur cura, sed plurimi effictis titulis ordinantur, in quæstionem meritò vertitur, vtrum hac ratione, vt necessarium sibi victum, & quibus tegantur, habeant, recipere plures pitantias possint: nam ratio infinitatis sacramenti iam suprà repulsa est. *Secunda responsio.* Respondetur ergo, quòd vbi non est in vsu eam pro vna missa eleemosynam erogari: quæ diario victui sufficiat,

sufficiat, potest sacerdos duplam saltem percipere: dumtamen latiùs non se hæc licentia proferat: quoniam status apparatum non licet sacerdotibus hac ratione sustentare, sed pauperem vitam ducere. Hac enim ratione iure cautū est, vt absq; aliqua bonorum possessione ad ordines non admittantur: & ideò qui sua culpa pauper ordinatus est, paupertatem æquo animo ferat. Dum autem sacerdoti abundat vnde honestè & forsan ornatè viuere possit, videtur nequire vti hoc subsidio: quandoquidem ob leuādam necessitatem permittitur. Sed nihilominus respondetur, quòd etsi non adeò id ipsum eiusmodi sacerdotem deceat: tamen secundùm rigorem iustitię nulla esset iniquitas: quoniam iudicium non est de rebus ferendum secundùm id quod accidit, sed secundum rei naturam. Quare vbi per se satis pitantia non sufficiat, vnicuiq; eodem iure licet ampliorem suscipere. Quòd si contra sententiam hanc argumento suprà facto resurgas: Qui pitātias largiuntur, sibi volunt totum sacrificium applicari, atque ita faciendum putant: ergo sacerdos secus faciens, illos decipit, Respondetur, eum silere posse quidquid alij credant: nam vtitur iure suo quo potest de altario viuere. Secus autem, si alter expressè postulet pro se solo ipsum sacrificium offerri: nam tunc si sacerdos annuat, tenetur seruare pacti fidem. *Obiectio.* *Solutio.*

Ad primum argumentum quæstionis respondet D. Thomas iuxta illa, quę libro secundo diximus, sub titulo de cessatione legaliū: quòd quāuis legalia sic cessauerint, vt quasi iudicia legis veteris seruare nobis nō liceat: tamen nō obstat quin possint ab ecclesia alia ratione institui. At verò si oblationes inter legalia dūtaxat haberentur, solutio satisfaceret: sed tamen habentur, vt ipse ait, etiā inter ceremonialia nam sacrificare, ceremonia est, & festa colere, atque adeò in eisdem festiuitatibus quidpiam offerre: & vt illic expositum reliquimus, ceremonialia sic cessarunt, vt ea nobis instituere minimè liceat. Ad hoc autem S. Thomas infrà art. 4. ad 1. respondet, duas ceremonialium species discernens. Illas quippe ceremonias instituere nequit ecclesia, quæ vel statū Hebræorū referunt, vt obseruatio Sabbathi: vel aliquid futurū in nostra lege prædicebant, vt circuncisio, esusque agni paschalis, & similes: nam essent iā nunc mendacia, eademque in fidem perniciosa, vtpote significantia figuras illas non esse completas. Veruntamen sunt aliæ ceremoniarū species sic ad diuinum cultum pertinentes, vt citra vllum mendacium possint ad eundem finem nunc institui: vt thurificare, consecrare in azymis, purificatio puerperæ: quæ non cōdemnatur, extrà de purificat. post part. cap. vnico. Et tales sunt oblationes. Aliud autem verbum Christi: Si offers munus tuum, &c. solùm probat, non omnes oblationes esse de necessitate præcepti: nihil tamen obstat, quin aliquæ vt dictum est, eidem subijciantur necessitati. Ad tertium denique respondetur, quòd propter voluntarias oblationes nulla fieri potest excommunicationis censura: secus autem propter illas, quæ iure debentur. At verò sacerdos priuatus, qui sacramentum administrat, vt excommunicare non potest: ita neq; illud rebelli subtrahere: sed postquàm fuerit à superiori iurisdictionem habente excommunicatio lata, tunc sacramenti subtractio erit legitima. Textus autem sextæ Synodi solùm vetat sacramenta pretio vendi: quæ labes est simoniaca. *Ad primū argumētū.* *Replica.* *Solutio Caietani.* *Ad secundum.* *Ad tertiū.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm oblationes solis sacerdotibus debeantur.

Post oblationum vinculum sequitur, vt de illis dicamus quibus debentur. Apparent enim non solis sacerdotibus conferendæ. Etenim illud est in oblationibus præcipuum, quod hostiarum sacrificijs deputatur: hostiæ verò pauperibus ascribuntur, secundùm illud ad Hebræ. vltimo: Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus: ergo & oblationes eisdem largiendæ sunt pauperibus. Secundò: In multis parœcijs monachi oblationū portionem sortiuntur: cùm tamen alia sit, secundùm Hieronymū, clericorū cura, quàm monachorum. Ergo nō solùm sacerdotibus sunt oblationes erogādæ. Tertiò: Et laici oblationes, nempe panem & vinum, in proprium vsum à sacerdotibus coëmunt: non ergo illis solis earum vsus permittitur. In contrarium autem est canon Damasi decima, quæstio. 1. Oblationes quæ intra sanctam ecclesiam offeruntur, tantummodò sacerdotibus, qui quotidie Domino seruire videntur, licet comedere & bibere: quia in veteri testamēto prohibuit Dominus panes sanctos comedere filijs Israël, nisi tantùm Aaron & filijs eius, vt patet 1. Reg. 21. *Primum argumentum.* *Secundum.* *Tertium.* *Damasus.*

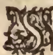
Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est: Vniuersarum oblationū, quæ à plebe Deo exhibentur, dispensatio ad sacerdotes pertinet. Probatur: Oblatio genere suo non est nisi rei, quę Deo ad cultum religionis dicatur: est enim nobis de sacris, non de secularibus oblationibus sermo: Inter homines autem & Deum sacerdos est sequester cōstitutus: & suo gradu secundùm Christum mediator: vt de Moyse Deuteronomij 5. legitur: nam illi incumbit tum diuina dogmata per Deū reuelata populum docere: tum etiam & sacramenta per ipsum instituta eidem populo ipsius nomine administrare. Et vice versa eius est functio à parte populi corā Deo stare: eius scilicet preces apud ipsum fundere, sacrificia ei offerre: donaq;, & oblationes, & munera præsentare: secundùm illud Apostoli ad Hebræos 5. Omnis pōtifex ex hominibus assumptus, pro hominibus cōstituitur in his, quæ sunt ad Deū: vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omniū munerū quæ populus Deo dicare cōstituit, vsus, administratio, & dispensatio, ad eosdem pertinet sacerdotes. Quòd si extemplò dubitādi ratio irrepserit, multa Christianam familiā, nō sacerdotibus, sed ad templorum fabricas vtensiliumq; ornamenta ecclesijs dedicare, quæ ideo sacerdotibus vsui esse nō debent: Respondetur propterea nos consultò nō asseruisse oblationes omnes in eorū transijsse dominium, vt in proprios vsus possint cuncta cōsumere: sed eorum dispensationes illis incumbere. Quare adiungitur altera cōclusio: Sacerdotes trifariàm possunt ijs, quæ ad diuinum cultum offeruntur, vti. Primùm in fabricam reparationemque eccle- *Prima conclusio.* *Probatio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Secunda cōclusio.*

ſiarum,& rerum apparatum, quæ ad diuinum cultum attinent: ſecundò in ſuum ipſorum proprium victum:quoniam,vt Paulus ſuprà citatus ait:Qui altario ſeruit,de altario viuere debet.Tertiò,in ſubſidium pauperum,quos cōdecet bonis eccleſiaſticis paſci & ſuſtentari.Concluſio eſt nota.Nam quidquid Deo exhibetur,cùm noſtrum ipſe bonorum nō egeat, ad duo tantùm vtilia ſunt: ſcilicet aut ad templorum vel ædificia vel ornamenta:aut ad ſacerdotum alimoniam.Quidquid autem ſupereſt,erogare debent pauperibus, prꝛterquàm quòd antiquitus, vt ſubſequentia demonſtrabunt,aliqua etiam ſolebant eccleſijs cōferri peculiariter in vſus pauperum. Eorum autem quæ ad eccleſiæ ſumptus dedicātur,epiſcopus eſt adminiſtrator ac diſpenſator, vel canonicorum collegium,ſecundùm morem qui legitimus ſit.Quapropter veriſsima eſt ſic expoſita prior cōcluſio,quòd omnes oblationes ad ſacerdotes pertinēt.Res eſt clara:quæ ſi vllā habet dubietatem,libro ſequenti tractāda eſt,inter explorandum ſintne ſacerdotes ſuorū fructuū domini:quomodoq; ſint ab ipſis bona eccleſiaſtica expendenda.

Ad primū argumētū. AD primum igitur argumentū reſpōdetur, quòd eleemoſynæ in pauperes erogatæ, licet quadamtenus oblationes dicantur ac ſacrificia,eò quòd in Deum referuntur: non tamen aut ſacrificia propriè ſunt oblationes.Hoc enim nomen ſolis illis cōgruit, quæ officia ſunt religionis. Eleemoſynæ autem nō ſunt niſi miſericordiæ opera:fiunt tamē,vt dictum eſt, ijdem egeni & per ſacerdotum diſpenſationem ſacrarum quoque oblationum participes. *Ad ſecundum.* Ad ſecundum reſpōdetur, monachos partem quoq; earūdem oblationum triplici de cauſſa ſibi poſſe vendicare: porrò aut ſacerdotum largitate tanquam inopes: aut ratione mercedis, ſi illis ſint adiutores: aut ſi aliqua eis ſortè fuerit cōmiſſa parœcia. *Ad tertiū.* Ad tertium denique reſpondetur,quòd oblationes poſtquàm conſecratæ ſunt,non poſſunt rurſum in ſecularem vſum reuocari:vt ara conſecrata aut calix.Sed tamen ſi nō ſint conſecratæ, poſſunt ſacerdotū arbitrio & permiſſu ad ſeculares reuerti.

ARTICVLVS III.

Vtrùm oblationes de rebus omnibus,quæ licitè poßideantur, facere liceat.

Ratio à parte negatiua. SEQVITVR tertio loco, poſtquàm de oblationum diſpenſatoribus dictum eſt, de earum quoque materia dicere.Haud enim omnia,quæ homo poſsidet, materia eſſe videntur oblationis idonea.Etenim meretrix iuſtè ea poſsidet quæ turpiter lucratur:vt patet l.idem ob ſtuprum.ff.de cōdicti. ob turpem cau. & tamen Deuteron.23.legitur: Non offeres mercedem proſtibuli in domo Domini Dei tui. Continuoque ibidem prohibetur & pretium canis offerri, quod tamen animal iuſtè venditur. Et Malach.primo:Si offeratis claudum & languidum,nónne malum eſt? Non ergo quidquid iuſtè poſsidetur, perinde offertur iuſtè. In contrarium autem eſt illud Prouerbiorum tertio, Honora Dominum Deum tuum de tua ſubſtantia. Qua vna voce cuncta quæ poſsidentur, concluduntur.

Prima concluſio. AD quæſtionem tribus reſpōdetur cōcluſionibus. Prima: De ijs,quæ iniuſtè acquiruntur & poſsidentur,nulla fit Deo oblatio licitè. *Probatio.* Probatur:Oblatio cùm virtus ſit religionis,eſſe non debet iuſtitiæ violatio.nam eadem virtus ſub præcepto eſt Dei:& ſicut vero, vti ait Ariſtotel. omnia vera,ſic & cuicunque diuino mandato cetera cōſonant: cuncta autem iniuſtè parta,iuſtitiæ lege,atque adeò Dei reſtitutioni obnoxia ſunt:ergo nequeunt eidem Deo dicari. *Auguſtin⁹.* Huius rei Auguſt. in lib. de verbis Domini pulchrum affert exemplum.Si deprædaueris,inquit,aliquem inualidum, & de ſpolijs eius dares alicui iudici,qui pro te iudicaret,tanta vis eſt iuſtitiæ vt & tibi diſpliceret.Non eſt talis Deus tuus, qualis nō debes eſſe neque tu. Hæc ille.Vbi affabrè rationem rei exerit. Oblatio enim ad propitiandum placandúmque Deum fit:qui iudex eſt virtutum omnium,legumque cuſtos. Cùm ergo te cōdemnaturus ſit, niſi quidquid debueris,reſtituas,genus eſt diuinæ cōtumeliæ,ſi eadem re illum propitiari cōtendas,de qua te certus eſt cōdemnare.Vnde & Eccleſiaſti.34.Immolantis ex iniquo, oblatio eſt maculata. *Secunda cōcluſio.* Secunda cōcluſio:Quantū ad rei per ſe naturam attinet,de re quacunque iuſtè poſſeſſa iuſtè fieri poteſt oblatio. *Ratio cōcluſionis.* Patet:Nam & eiuſmodi rerum homo eſt verè dominus aut poſſeſſor legitimus:quorum ideo habet legitimum vſum,eundemque ſibi præſtante Deo,poteſt ergo vnuſquiſque,atque adeò debet cū prudentiæ moderamine eorum,quæ ab ipſo recipit,partem ei rependere: ſecundùm illud primi Paralipom.cap.vlti.Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi. *Tertia concluſio.* Tertia concluſio: Ex his, quæ rei accidunt, cōmaculari oblatio poteſt,etiam eorum quæ licitè poſsidentur. Probatur:Quia ad operis ſtudioſitatem nō ſatis eſt genere ſuo eſſe bonum,niſi & quæ circunſtant ſuperinde honeſta.accidere autē poteſt vnde eiuſmodi oblatio ſit mala.Et primùm cultoribus priſcæ legis,quibus omnia in figura contingebant,multa erant legalia,vel propter ſignificationē,vel propter id, quod illi Reipublicæ immundum ac turpe habebatur, offerri non licebat: quæ quidem prohibitionis ratio ſub lege noſtra ceſſauit:nam vt ait Paulus ad Titum primo,Omnis creatura Dei reputatur munda. *Paulus.* Poſſunt nihilominus & noſtris oblationibus alia contingere incōmoda: vel quia id quod licitè poſsidetur,per miſericordiam debetur potiùs alteri,quàm offerri debeat in templo:vel propter ſcandalum:vel propter cōtemptum: vel propter aliud quidpiam.Obiurgat enim Chriſtus Matthæi quinto,Phariſæos,qui plebi perſuaſum cōtenderent,vt potius ſubueniendis parentibus abeſſent, quàm faciendis oblationibus. Et meretrix dum turpe lucrum offert,ſcandalum dat:& qui quod deſpectui habet,Deo offert,eum ipſum deſpicit.

Argumentum. Contra primum autem membrum tertiæ huius concluſionis, quo dictum eſt nonnunquàm debere potiùs res vel parentibus vel egenis erogari,quàm templo offerri,arguitur,in vniuerſum cōducentiùs eſſe atque ad diuinum cultum accommodatius, bona noſtra ad conficienda celebrandaque ſacrificia elargiri,quàm in egenorum ſubſidia: Apparet enim vulgò ſic cenſeri: eò quòd per ſacrificium Deo

propiùs

propiùs re ipsa accedimus. Cui tamen vulgari opinioni miserorum egestas nonnunquàm reclamat. Ad hoc sub distinctione respōdetur. Opus enim virtutis è duobus inter alia quātæ sit perfectionis æstimatur. Primùm, ex obiecto, vnde suam speciem sortitur. Secundò, ex necessitate, cui charitas semper succurrere satagit. Igitur si ad priorem rationem spectemus, oblationes sacræ, ac perinde sacrificia, reliquis eleemosynis lōgè præstant: nam religio, vt Secunda Secūdæ, quæstione decimaoctaua, auctor est diuus Thomas, quippe quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet, excelsior est virtus, nō modò misericordia, verùm & moralibus vniuersis vtpote quæ non nisi erga proximos versantur. Atque huc pertinet verbum Christi, Matthæi 26. vbi officiū & caussam Magdalenæ, quæ ipsum dispendio pretiosissimi vnguenti vnxerat, aduersus indignantes discipulos defendit: sanè qui opus misericordiæ pluris pendebant. Docuit enim opus illud in reuerentiam personæ ipsius Dei exhibitum, religione sua anteferendum. Et ideo nō condemnauit misericordiam in pauperes, immo cōmendauit maximè: dicens, Pauperes semper habebitis vobiscū. Attamen declarauit, quod opportunitatem illam vt eleemosyna cùm tam excelso gradu religionis esset adiuncta: nunquàm deinceps foret mundus habiturus. Atque ideo ait, Me autem nō semper habebitis. Religio autem fuit, tum diuinitatis maiestatem atque immortalitatem pretioso illo incorruptibilique vnguento confiteri: tum etiam & incorruptionem humanitatis præsignare. Scriptum enim erat: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. idque forrasse verbo illo cælestis Redemptor declarauit: Ad sepeliendum me fecit. Hoc est: Sic ista protestatur me verè mortuum sepeliendum, vt quasi spiritu prophetico singularem meum sepulturæ modum prænuntiauerit: vbi non meum corpus communi lege est in cineres abiturum. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimum esse atque optatissimum sacramentum, vbi nihil minùs, quàm Deus ipse immolatur. Nihilominus tamen hoc verissimum est, quod vtinā, vt est certissimùm, ita esset Christianæ familiæ persuasissimum, quòd necessitatis pondus vnde virtus ac potissimùm misericordiæ incrementa suscipit, efficere potest, vt ad Dei cultum conferentius sit, atque adeò optatius opem ferre miseris, quàm oblationes & sacrificia facere. Et ratio est, quòd sacrificia, vt dictum est, non in Dei vtilitatem, qui bonorum nostrorum nō eget, sed in eis duntaxat gloriam, nostramque deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. At verò tanta est Deo pauperum cura, vt eorum vtilitatem sæpenumero pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam æstimet, quàm reliqua sacrificia. Idque maximè postquàm idem ipse Deus cùm diues esset, vti ait Paulus, propter nos egenus factus est, nostrasque miserias & ærumnas vsque adeò suas fecit, vt in die illa tremenda coram angelorum hominumque vniuersitate confiteri non sit veriturus, se ipsum apud nos esuriuisse, nudumque fuisse, & mendicum: ac tandem quidquid vni ex minimis indigentibus fecimus, quasi ei ipsi in propria persona fecisse. Vnde Matthæi nono, nec verò citra indignationem Pharisæos obiurgat, quòd propheticum oraculum nō intellexissent. Euntes enim, inquit, discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Sic enim scriptum extabat Oseæ sexto, cui Propheta adiecerat: Et sapientiam Dei plus quàm holocausta. Quapropter postquàm Paulus epistolam ad Hebræos, qui tam erant sacrificijs frequentandis dediti, in hoc penè insumpserat, vt singulare Christi Pontificis nostri sacrificium commendaret, cuius præsentia illa omnia aboleuerant, ne inde colligerent ob illud dimittendam semper fore misericordiam pauperum, illum tandem Epistolæ colophōnem adhibuit, vt commonitos beneficentiæ eos apprimè curaret. Charitas enim, inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam angelis hospitio receptis. Et infrà: Beneficentiæ & cōmunicationis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrarium respondetur, nihil vetare quo minùs virtus, quæ altera genere suo inferior est, quandoque ob necessitatem sit pretiosior. Hæc propterea tam multis inculcauerim, quòd sunt qui falsò omnia putent sua bona, potissimùm dum ab hac luce recedunt, in amplissimum Missarum numerum & in Capellanias expendenda. Nam etsi in ecclesiæ ortu illa essent impendiò necessaria, & vbi modò desunt, consulenda sint: tamen vbi diuinus cultus satis est celebris, multò esset consultius egenorum calamitates leuare, longè enim crebriùs in euangelio huius nos Christus misericordiæ admonitos curauit, quàm vt eleemosynas in sacrificia conuerteremus. Nam quamuis oratio satisfactioque sacrificij acceptissima sit: tamen eleemosyna quæ præcipuum est charitatis officium, & pauperum orationes valde sunt, testante Christo, efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula.

Distinctio.

Solutio.

AD primum igitur argumentum respōdetur, in veteri lege mercedem prostibuli offerri esse prohibitam, propter immunditiā: quæ ratio cessauit in noua. Esset tamen scandalū talem recipere oblationem: quia videretur sacerdotes ad meretricū turpitudinem cōniuere. De pretio autem canis: Iosephus libro secundo (vt inter tractandū de legalibus dicebamus) sic legem interpretatur, quòd canum operæ, sicuti modò asini & equi ad fœcundandas equas, redimi solebant pretio ad impraegnandas canes: quare pretium illud propter turpes sordes, quoq; ab oblationibus repellebatur. Et sortitur inde probabilitatem interpretatio, ꝙ vnà cōponuntur prostibuli merces & pretiū canis. Altera verò à Doctoribus adhibetur interpretatio, quòd cùm primogenitum animalis mundi sic esset in templo cōseruandum, vt non redimeretur: animalis verò immundi primogenitū, redimebatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, vt nō esset quinque siclis dignus, quibus eiusmodi animalia redimebātur: & ideo aiūt, quòd extra templum occidebantur. Porrò autem expositio hæc neq; rationi neque textui est cōsona. Si enim propter eius vtilitatem ad nihil erat cōmodum, ad quid erat in templum præsentādum? Quocirca melius est dicere simpliciter fuisse offerri prohibitū, tum propter animalis vtilitatem, tum etiam quia forsan, vt ait Sanctus Thomas, in vsu erat Gentibus ad sacrificandum idolis. Ratio ergo illa cessauit in euangelio. Ad tertium respondetur, quòd animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primùm, quia oblatio debebat esse immaculata. Secundò, quia esset vilipendium atque opprobrium. Præterea, ratione voti, quod debet Deo optimè solui. Quare oblatio Caini

Ad primū argumētū.

Iosephus.

Ad tertiū.

 non fuit

non fuit Deo accepta sicut Abelis. Quæ quidem rationes vim suam in lege nostra retinent. Qui enim vel acidum vinum vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, prauè quidem faceret, nam illa non sunt conficiendo sacrificio congrua. Et qui vasa aut indumenta sordidissimis vsibus seruientia, templo dedicaret, ex quibus vestes sacræ & vasa fabrefierent, contemptor eorundem sacrorum censeretur. Et qui animal voto Deo deuoueret, & claudum, vel cæcum, vel alia de caussa vilissimi pretij solueret, vel decimas ex pessimo grano & musto, profectò non castè seruaret fidem, quam Deo habet obligatam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ad primitiarum solutionem homines teneantur.

Primum argumentum. INTER alias oblationum species connumerantur primitiæ, de quibus ideo inquiritur, vtrũ vi præcepti debeantur? Est enim contrarium testimonium suprà citatum. Exod. 25. vbi ait Dominus ad Moysen, vt primitias ab homine qui vltroneus offerret acciperet. Et Exo. 13. data lege primitiuorum, quæ legitimè erant primitiæ, subditur. Erit quasi signum in manu tua. vox autem signi ceremonialia designat, quæ in nostra lege cessarunt: ergo sicut non tenemur primogenita offerre, ita neq; aliarum rerum primitias. *Secundum.* Secundò: Primitiæ olim Deo reddebãtur, vt de singularibus beneficijs ab ipso susceptis gratias ille populus eidem rependeret. Habetur enim Deuteron. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias: accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor coram Domino Deo, quòd ingressus sum terram pro qua iurauit Deus patribus nostris vt daret eam nobis: ergo neque extraneæ nationes, neque verò nos tenemur illas prohibere. *Tertium.* Tertiò: Si lex esset primitiarum coactrix, tunc præscripta esse deberet taxataq; solutionis quãtitas, sicut in decimis. At verò in neutro testamento talis habetur taxationis lex: ergo sub nullo comprehenduntur præcepto. In contrarium autem est canon Gregorij 7. Decimas. 16. quæstio. 7. Cuius verba sunt: Oportet cõgruentiùs nos decimas & primitias, quas iure sacerdotũ esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles Domino præcipiente offerunt.

Quadruplex differentia primitiarum à cæteris oblationibus. PRIMITIAE singularem in genere oblationum locum obtinent. Differunt enim à reliquarum generali ratione, quatuor modis, quos hic D. Thomas dignouit. Primò, iuxta vocis sonitum differunt materia: nempe quòd de primitiuis rerumque opimis initijs offerebantur: quãuis sint qui nomine primitiarum: nõ prima, sed optima intelligant. Quemadmodum de Abele refertur, quòd obtulit de pinguedine gregis. At verò textus Numeri 8. vtrũque insinuat. Nam quod primum est, censetur optimũ. Vnde ibidem: Omnem medullã olei, & vini, ac frumenti: quidquid offerunt primitiarum, tibi dedi: scilicet, Aaron. Et subdit: Vniuersa frugum initia quæ gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vsus tuos: Secundò, ratione caussæ à reliquis distant, quòd reddebantur Deo ex caussa speciali: nempe vt homines diuinum beneficium recognoscerẽt, profiterenturq; adeò quidquid ex terræ fructibus percipiunt, Deo auctore illis prouenire: cui adeò iuxta verbũ citatum. 1. Paralipomen. vlti. quæ de manu eius acceperunt, reddere debent. Tertiò differebant & in modo, quòd cum aliqua ceremonia offerebantur. Legitur enim Deuteron. 26. post verba suprà citata offerentium primitias: Suscipiens sacerdos cartallum (quod est canistrũ primitiarũ de manu eius, qui defert primitias) ponet ante altare Domini. Et infrà cõmemoratis Dei beneficijs, subduntur offerentis verba: Ideirco nunc offero primitias frugũ terræ, quã Dominus dedit mihi, &c. Quartò deniq; differunt ex parte eorũ, in quorum vsum exhibebantur. Nam cùm Deo pro beneficio rependerentur, inter quem (vt diximus) & populum sacerdos est sequester, in eius singulariter vsum cedebant: ad differentiã decimarũ quæ totam Leui tribũ contingebant. Vnde loco citato Nume. 18. ait Deus Aaron: Omnes primitias sanctuarij quas offerunt filij Israël Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israëlis in possessionem pro ministerio, quod seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.

Prima conclusio. *Probatio conclusionis.* His ergo præhabitis, ad quæstionem duabus cõclusionibus respõdetur. Vna est: Primitiæ præcepto legis naturæ & scriptæ, Deo debentur, eiusq; ministris: atque adeò iure pontificio, ex eadem prisca lege diuina deriuato. Probatur cõclusio ratione illa iam insinuata. Ius naturæ iam nos docuit gratitudinem vt benefactoribus gratias redderemus: Deus autem est primus naturalium omnium beneficiorũ auctor: illi ergo primas debemus pensiones eorũ omnium, quæ nobis natura cõfert. Quòd si quis cauilletur id ei deberi nõ de præcepto sed de honestate, redarguitur sic. Iure naturæ cogimur Deum nostri nostrorumq; auctorem profiteri: quandoquidem in eo viuimus, mouemur, & sumus. Nam si parentibus à quibus vitã accepimus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, de his quæ ad victum nostrum possidemus, dum egent, succurrere strictè cogimur, lõgè strictiore iure Deo eandem debemus recognitionem: non quidem propter eius indigentiam, quia nullã habere potest, sed propter nostrum cõmodum & eius gloriam. De hac itaque ratione sic mortaliũ vniuersitatem natura erudiuit, vt Ethnicis etiam fuerit cunctis seculis (vt suprà dicebamus) notissima. Ob idque non speciatim quæsiuimus hic, an Christiani, sed vtrùm homines, scilicet cuncti mortales primitias soluere teneantur, ad quos idcirco vniuersos responsio protenditur. *Plinius.* Vnde Romani, vt Plinius in eorum historia libro 18. capi. secũdo refert, nihil antea de terræ nascentibus degustabant, quàm sacerdotes nouarum frugum ac vini primitias libarent. *Obiectio cõtra proximam rationem.* Sed occurrat hic fortè nobis obuius quispiam, rationem hanc non esse ad debitum primitiarum concludendum propriam, sed hoc tantùm euincere, quòd teneamur Deo religionis lege sacrificia offerre, vt suprà dictum est: quibus eum conditorem nostrum profitemur. Primitiæ autem longè à sacrificijs distant, cùm simplices sint oblationes. *Solutio.* Respondetur autem, aliter nobis naturalem rationem sacrificia persuadere, aliter verò reliquas oblationes, ac singulariter primitias. Nã Deo qua-

tenus Deus est, supremum scilicet per se bonum, honores debemus diuinos, atque adeò obedientiam. Qua vtique ratione rem illi diuinam facere & sacrificare tenemur. Sed prætereà quia fructus terræ nobis quotidie suppeditat, colligimus ad eius honorem accedere, de his quæ nobis donat partem illi libare, & singulariter rerum primitias, quibus profitemur illum esse primum supremumque auctorem, cuius nutu & solis circuitus, & aëris clementia hæc nobis affatim progignunt. Altera conclusio: Etsi ius naturæ antiquitus diuina lege expressum nos huiusmodi primitiarum oblationis admoneat, tamẽ qualitates & circunstantiæ, nempe personæ, quibus tradendæ sunt, & materia, videlicet an de primis omnino fructibus, atque adeò quantitas legibus humanis patriæque vsu & more nobis compertæ & legitimæ sunt Olim nanque primitiæ singulariter sacerdotibus obueniebant, decimæ verò Leuitis. Iam nunc decimæ vice versa sacerdotum sunt: primitiæ verò plurimùm sacristis sacrorumq; æditui deputantur: in aliquibus tamen ecclesijs in fabricæ sumptus consignantur, & nonnunquàm ipsis eisdem sacerdotibus. Neque verò tam exactè deposcitur, vt de primis soluantur fructibus. Neque de oleribus aut leguminibus, sed de frugibus tantùm. Illa enim omnia antiquis patribus legalia erant: quibus non ideo modo minimè obligamur. Tanta enim cõmendatione ius illud decimarum ac primitiarum Deus illo seculo indixit populo suo, vt quemadmodum Exod. 34. legitur, hebdomadarum solennitatem in primitijs frugum messis triticeæ celebrari præceperit: quæ nobis non est in vsu. De quantitate autẽ primitiarum nihil vel in veteri vel in nouo testamento scriptum legimus: præterquàm illud Ezech. 45. Hæ sunt primitię, quas tolletis: sextam partem Ephi de coro frumenti, & sextam partem Ephi de coro ordei. Mensura quoque olei Batus de quolibet coro. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere. nam Ephus, decima pars cori erat: sicut Batus in liquidis. qui quidem corus triginta continebat modios. Subdit autem idem sacer Doctor verba isthęc, quæ extrà de decimis, capitulo primo, referuntur. At verò primitię, quas de frugibus offerebant, non erant speciali nomine definitę. Traditionem quoque accepimus Hebræorum, nõ lege pręceptam, sed arbitrio magistrorum inolitam: quòd qui plurimum, sexagesimã partem dabant sacerdotibus: qui minimum inter 60. & 40. licebat quodcunque voluissent offerre. Hæc in antiqua lege. In noua autem nulla signata est quota: sed in Hispania, si cui prouentus vltra decem modios obuenerit, vnum soluit: etiam si vsque ad mille aut decem millia ascenderint. Et in alijs locis magis est tenuis solutio. In hoc enim plurimum consuetudini defertur. Quin verò vbi decimæ ad totum ecclesiarum cultum affatim abundarent, nisi consuetudo aliud contineret, non esset cur & primitiæ legis obligatione exigerentur: nam quòd diximus naturale ius primitias solui iubere, decimæ tunc satis suppleret.

Vltima conclusio.

Hieronym.

Ephus decima pars cori: sicut Batus in liquidis.

AD auctoritatem ergo suprà positam Exo. 25. respondetur quòd nomine illic primitiarum, vt litera planè docet, intelligebantur oblationes, quas populus ad templi ornamenta fabrefacienda admonebatur facere, videlicet, vt vnusquilibet aurũ conferret, aut argentũ, aut hyacinthum, aut purpurã, aliamq; id genus pretiosam supellectilem ad vasa paramentaque templi fabricanda. Quod autem Exod. 13. primitiuorum oblationes, signa, hoc est ceremoniæ appellantur, Sanctus Thomas non negat: sed respondet vt articu. 1. de oblationibus, in genere respõdebamus: nempe illas pręcisè ceremonias sanctæ Christianorum Ecclesię non licere ex lege veteri instaurare: quę figurę futurorum erant, eò quòd iam mododo menda essent. Alias tamen quę duntaxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebantur, cùm eadem apud nos ratio permaneat, non est quod nobis nõ liceat instituere. Ad secundum respondetur, q̃ primitias vetus populus Deo nõ solùm debebat ob fructus quos terra Dei benignitate profert: verùm & ob terras ipsas, quę eius beneficio tum illis promissę fuerant, tum etiam donatę. Hęc ergo secunda caussa non est apud nos superstes, sed prior: Tametsi cùm & mundũ ipsum Deus ob nostri gratiam condiderit, nobisque subinde & possessionem donauerit, iuxta illud psalmi: Terram autem dedit filijs hominum, hac etiam de caussa debentur illi primitiæ. Tertium autem iam solutum est, vbi diximus, quantitatem primitiarum non esse lege pręscriptam: quia cùm intra oblationum lineam comprehendantur, deberent saltem spontanei aliquid retinere.

Ad primũ argumẽtũ.

Ad secundũ argumẽtum.

Ad tertiũ argumẽtũ.

QVÆSTIO QVARTA,

DE DECIMIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 87.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti.

POST oblationes, sequitur de decimis sermo. Apparet enim non omnes homines ex necessitate præcepti ad earum solutionem teneri. Illud enim præceptum extat Leuitici vigesimoseptimo, vbi legitur, Omnes decimæ terræ, siue de frugibus siue de pomis arborum, Domini sunt. Et infrà: Omnium decimarum ouis, & bouis, & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt: quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. hoc autem pręceptum inter moralia eò referri nequit, quòd moralia natura iubet: quę tamen non decimam potius quàm vel vndecimam vel nonam partem pręcipit. Si autem ceremoniale fuerit aut iudiciale, iam satis libro secundo monstratum est, quemadmodum illa fuerint antiquata.

Prima ratio à parte negatiua.

Secunda ratio. Secundò: Illa sola Christianis, quorum fidem vniuersi mortales suscipere tenentur, sub præcepto cõcluduntur: quæ Christus vel eius Apostoli nobis indixerunt: secundùm illud Matthæi vltimo, Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et Paulus Actuum 12. Non subterfugi, quo minùs annuntiarem vobis omne cõsilium Dei. Sed neque inter Christi, neque inter Apostolorum documenta obligatio vlla legitur decimarum. Quod enim Dominus de decimis Matth. 20. meminit, Væ vobis qui decimatis mentham, & rutã, &c. hæc oportuit facere, ad tempus præteritæ legis referendum censetur: secundùm illud Hilarij super Matthæ. *Hilarius.* Decimatio illa holerum quæ in præfigurationem erat vtilis, non debebat omitti: ergo tempore gratiæ dissolutum nobis est decimarum iugum. *Tertia.* Tertiò: Tempore gratiæ ea solùm ex lege veteri nobis relicta sunt, quæ nobis natura iubet: quare neque ad plura tenemur, quàm gentes ante illam legem: illis autem seculis nõ exhibebantur ex præcepto decimæ, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Genesis 8. quòd votum Deo vouerit, dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, &c. cunctorum quæ dederis mihi, decimas offerã tibi: ergo neq; nos arctiùs decimas debemus. *Quarta ratio.* Quartò: Sub illa priscorum lege trinæ soluebantur decimæ. Primæ quidem tribui Leui: de quibus, vt articulo proximo dicebamus, legitur Nume. 18. Leuitæ decimarũ oblatione cõtenti erunt: quas in vsus eorum & necessaria separaui. Secundæ, de quibus Deuter. 14. refertur: Decimã partem separabis de cunctis frugibus tuis, quę nascuntur in terra per annos singulos: & comedes in cõspectu Dei tui in loco quem elegerit Deus. Ac demũ tertiæ, de quibus inibi protinus subiũgitur: Anno tertio separabis aliam decimã ex omnibus quæ nascũtur eo tempore: & repones intra ianuas tuas: venietque Leuites, qui aliã nõ habet partem neq; possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, quæ intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. A secundis autem atq; à tertijs lex gratiæ nos absoluit: ergo pari modo ab illis primi generis. *Quinta ratio.* Quintò, Quidquid absque temporis determinatione præcipitur, id nisi tempore cõgruo soluatur, in culpa cõstituit negligentem: ergo si necessitas eos qui Euangelium profitentur, ad decimarum solutionem vrgeret, fieret subinde cõsequens, vt quibus terris eadem solutio nõ est in more, criminalis delicti rei essent, nõ modò nõ soluentes, verùm & ecclesiæ ministri dissimulãtes: quod nõ est dignum, vt facilè concedatur. *Augustin⁹.* In contrarium autem est Augustini testimonium decimasexta, quæstione prima, canone, decimæ. vbi ait, decimæ ex debito requiruntur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

Discrimen inter decimas & reliquas oblationes. IN quæstionis vestibulo appendendum statim discrimen est inter decimas ac reliquas oblationes. Differunt quippe secundùm omne caussarum genus. Primùm scilicet ex parte finis, per quem de ceteris iudicatur, quòd reliquæ oblationes Deo in eius honorẽ immediatè, vt cùm scholasticis loquamur, dedicantur: quãuis in vsum ministrorum deinde redundent: quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt, vti in sacrificijs expositum est, quorũ ceremonia diuina maiestas colitur, atq; in primitijs, quæ pro susceptis fructibus eidem rependuntur. Decimæ verò, veluti hic ait D. Thomas, ceu ministrorum stipendium, sunt peculiariter institutæ. Hoc vtique lib. 3. sub titulo de acceptione personarũ, satis superque monstrauimus. Sic enim habetur Nume. 13. Filijs Leui dedi omnes decimas Israël in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in Tabernaculo fœderis. Et infrà de eisdem decimis: Pretium est pro ministerio, quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Et eadem ratione sub lege gratiæ soluuntur sacerdotibus pro altaris obsequio, sacramentorumq; administratione, secundùm verbum Christi, Lucæ 10. Dignus est operarius mercede sua: & illud sæpe citatum 1. ad Corinth. 9. Nemo suis stipendijs militauit vnquam. *Innocẽtius.* Quod Innocentius 3. in eandem sententiam, extrà, de præben. citat, cap. Cùm secundùm Apostolum. Atq; hoc, quod loco citato satis superque indicauimus, fundamentum est eorum maximum, quæ non modò hic dicenda sunt, verùm & lib. sequenti repetenda. Ex hac sequitur secunda differentia ex parte materiæ: nempe quòd cùm reliquæ oblationes nõ sint ex rebus omnibus necessariæ: decimæ tamen ex cunctis quæ vel domi vel in agro procreantur, secundùm strictũ ius persoluuntur. At demũ tertia differentia sumitur ex parte formæ: quòd cùm reliquæ oblationes vltro offerantur, vel saltem quo ad quotam: Decimæ tamen rigore præcepti, eædemq; sub illa quota, quã nomen sonat, debentur. *Prima conclusio.* His sic tenuiter prænotatis, quatuor cõclusionibus ad quęstionem respõdetur. Prima: Decimarum solutio ex præcepto iuris debetur, partim diuini ac naturalis, partimq; humani. Nam quod in genere ecclesiæ ministri populi sumptibus sustententur, naturale præceptum est, atque adeò in lege veteri moraliũ numero cõprehensum. Quòd autem pars fructuũ decima eisdem sumptibus mãcipetur, iudiciale tũc ius erat, atque adeò in nostra lege pontificium. Vtraque pars patentissima est: si modò tamen illud inter moralia iudicialiaque discrimen recolas, quod lib. 2. latè dilucidauimus. Est enim morale præceptum, quodcunque ex naturæ principijs seu syllogismi cõclusio elicitur: veluti illud: Non occides ex illo generali, Id ne facias alijs, &c. Iudiciale autem est illud, ad quod speciatim arbitratu quodam ab vniuersali descenditur: vt si vniuersale illud, Aliquid Deo est offerendum, sic arbitreris, vt bimã vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. *Probatio cõclusionis.* Hoc ergo discrimine supposito, facilè conclusio liquet. Et quidem prior pars præcedenti quæstione sub titulo de religiosorum paupertate, satis est nobis demonstrata. Etenim quicunque reipub. in re necessaria administrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem repub. suscipiendi, immo & exigendi: administratio autem diuini cultus respub. necessaria est: immo verò multò plusquàm secularium magistratuum: ergo eiusmodi administris stipendium respub. debet, idq; multò æquius quàm quæ principibus ac militibus conferuntur: nam diuino ordine temporalia spiritualibus inseruiunt. Quare Deus iure optimo ecclesias earumque ministros instituit: in quorum sustentationem tanquam rerum Dominus imperare populo potuit quam ipse iustam censeret bonorũ suorum portionem. Hoc ipsum naturale ius docet Paulus 1. Corinth. 9. Altera verò conclusionis pars nihilo patet obscurius. Ius etenim naturæ non nisi ministrorum pro eorum numero & dignitate sustentationem iubet. At verò qualis esse debeat populi pensio, id arbitrio prudentiæque reipub. pro rei

qualitate

qualitate statuendum relinquit. Deus autem qui populum illum priscum peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnam diuino cultui administrando mancipauit: quæ adeò agriculturę vacare non poterat, atque adeò nec propriam sortè in terra promissa erat possessura, ne minus reliquis, immo aliquantulo plus tanquam honoratior de terræ fructibus perciperet, decimam partem singulis reliquarum tribuum in eorundem Leuitarum subsidium imperauit: vt patet Leuit. 23. & alibi crebrò. Atque ob id etiam quòd cùm forsan solutio non tam exactè fieret, paulò plus obueniebat illi tribui quàm ceteris. Nam ex centum decem quæ vndecim simul tribus quotannis in horrea conderent, vndecim reddebant Leuitis: atque adeò aliarum singulæ retinebant non nisi nouem. Ex quo fit præceptum illud de quota, fuisse, vti ait sanctus Thom. iudiciale, veluti alia multa, ad seruandam populi æquitatem & decorem: tametsi ex consequenti aliquid etiam in futurum significabat: sicuti & ferè cuncta eorum gesta: secundum illud ad Corinth. 10. Omnia in figura cõtingebant illis. Decima enim pars, perfectionis symbolum est: quippe cùm denarius digitorum sit numerorum supremus limes, cunctos concludens. Qua ideo quota protestabatur ille populus legem suam & statum non esse perfectum, sed eius complementum à Christo fuisse dependens. At verò licet hac ratione quodammodo præceptum illud cum ceremonialibus conueniebat, tamen non erat eiusdem generis: quia non præcipuè significandi gratia erat constitutum. Secunda conclusio. Inter ceremonialia & iudicialia legis præcepta sic differebat, vt circa finem secundi lib. demonstrauimus, & paulò antehac repetiuimus, quod ceremonialia non licet post Euangelium integrare: iudicialia verò quanuis quantum ad vim illius legis fuerint prorsus antiquata: possunt nihilominu nonnulla Christianis instaurari. Quemadmodum lex talionis: & quòd qui ouem deprædatur, quat[...]or reddat, potest à principe modò lege institui. Tertia conclusio. Determinatio decimarum ad [...]iusmodi quotam est de iure ecclesiastico & pontificio: quod prudentibus considerationibus instit[...] est. Atqui in primis quòd id posset ecclesia constituere, haud dubiũ est, cùm non fuerit ex eo ceremonialium genere quod aliquid nouæ legis præfigurabat: sed iudiciale, idque ad cultum diuinum pertinens: quod apud nos excellentius permanent. Sed quòd eandem debuerit imperare quotam, probatur tam ex parte populi quàm ex parte sacerdotum. Ex parte quidem populi: quia Euangelicus antiquo dignitate præstat, abundantiorique est iustitia præditus: secundùm illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quã Scribarum & Pharisęorũ, non intrabitis in regnum cælorũ. Ex parte quidem sacerdotũ: quoniã longè sunt excellentioris dignitatis, quàm antiqui, excelsiusque tractantes sacramentum: vt 2. ad Corinth. 3. monstrauit Apostolus. Decimarum ergo genus ex iure naturali ortum habet: species verò ab humano per ecclesiam merito sancita est. Quarta conclusio: Hæc decimarum quota pro temporum, locorumque & personarum qualitate & oportunitate maior potest minorque secundum ecclesiæ iudicium institui: hæc conclusio, est superioris appendix. Circa corollarium primæ conclusionis, qua assertum est decimas ad iudicialem ordinem spectare, ambigere quis forsan posset: tum ex eo quod cùm ad diuinum cultum attineant, ceremonia potius esse videntur: tum præcipuè ex ca. Tua nobis, de decimis, vbi Innocẽtius 3. ait Deum sibi in signum vniuersalis dominij reddi præcepisse: vnde fit, vt ad cultus religionem spectent. Ad hoc tamen facilè per ea quæ dicta sunt, respondetur. Haud enim Deo immediatè sicuti sacrificiũ offeruntur, sed ministris tanquam merces soluuntur, perinde atque principibus tributa: itaq; non sunt ipsæ cultus, sed ministrorum stipendia qui cultui deputantur: secundũ verbum Malachiæ citatum, vt sit cibus in domo mea. Quare statim Propheta subdit, propter eà ꝙ decimæ non soluebãtur, inhibuisse Deum pluuiam, fameq; populũ oppressisse. At verò quia Deus ecclesias, sacramentaq;, eorumq; ministros instituit quibus stipendia hæc consignauit, ideo ait Pontifex in signũ vniuersalis dominij Deo exhiberi. Confirmatur hæc nostra solutio: quia quota tam nostris quàm antiquis ecclesiæ ministris ad æqualitem in populo seruandam, atque adeò ad humanitatem plebis, honoremq; qui sacerdotibus debetur, constituta est: quod est indicium in ordine existere iudicialium.

Corollariũ *Secunda cõclusio.* *Tertia cõclusio.* *Probatio.* *Dubitatio.* *Solutio.*

Aliud autem ex eodem canone argumentum sumitur: nempe non modò decimas secundùm genus & substantiam, verùm & quotas esse de iure diuino, nam Papa illic de decimarum integritate loquebatur: sed de hoc statim in solutione postremi argumenti, vbi iterum dicere repetimus quotam non esse de iure diuino: quippe cùm lex vetus nil nos obliget, & de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum sit, sed extant ecclesiasticæ & pontificiæ constitutiones, instar antiquæ legis factæ: vt patet toto titulo de decimis. & 16. quæstio. 1. & alibi crebrò. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis: ita vt vbi desuetudo culpam non excusaret, sacrilegium esset eandem quotam non persolueret. Ex his subinfertur, vt in quarta conclusione diximus, eandem quotã variari posse, & dispensatione pontificis & minui & tolli: dumtamen id quod iuris naturalis est, sit semper superstes & saluum nempe vt alicunde ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimẽta suppetant, reliquaque vitæ subsidia. Hoc enim nulla desuetudo vel dispensatio violare potest. His ergo quæ patentia sunt prænarratis, potissimum hic dubium, idemq; explicatione dignissimum, tertia nobis offert conclusio. Nam si hanc quotam, vt compertissimum est, neq; lex Euangelica neque vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimiùm à Christiana familia pro suis administris exegisse, atque adeò neq; æquitatem seruasse antiquæ legis, neq; humanitatem quã noua debuisset induere. Nam si in illo Hebraico populo decima templi ministris addicta fuit, ratio id postulabat. erant siquidẽ Leuitæ duodecima pars populi. Quocirca etsi vndecim decimas perciperet, nõ erat enormis excessus, cùm reliquarum singulæ retinerent nouem: eò potissimùm, ꝙ vxores habebant & alendã familiam. Clerus autem Euangelicus curatorũ, quibus solis (si Caietano credamus) debentur pro suo ministerio decimæ, fortè nõ est decima pars populi, aut plurimùm quinquagesima: quod ergo à reliquis quadragintanouem totidem recipiat decimas, singulisque ceterarum non fiant nisi nouem reliquæ, nulla ferre videtur æquitas: atq; ob id maximè, ꝙ neque vxores, neque sobolem habere debent. Et ex alia parte

Argum. 2. *Corollariũ* *Dubium graue.*

decimæ

decimæ Christianis etiam personales imperantur: quæ antiquitus non erant in vsu. Ex quibus fit cõsequens, neutram earum rationum, quibus tertiam conclusionem sanctus Thomas fulciuit, esse solidã. Nam etsi populus Christianus iustitia præstare debeat Hebræo, non est necesse in hoc abundare, vt supra iustum sacerdotibus suis effundat. Et quanuis sacerdotes sint præ antiquis honorandi, non tamẽ tanto stipendiorum aceruo. Hæ sunt rationes, quibus tum alij, tum præsertim hoc loco Caietanus conuicti, non aliam iustitiam in decimarum quota reperiunt, quàm quòd clericis non pro ipsis solis, sed pro pauperibus quibus ecclesiæ fructus dispensare tenentur, persoluitur. Et quidem si id duntaxat auctores isti sentirent, quòd ecclesiastici strictiori longè sanctiorique misericordiæ vinculo quam laici tenentur in pauperes esse benefici, assertio esset certissima: contendunt tamen decimas illis nõ omnino tanquam dominis solui, sed tanquam dispensatoribus concredi: quarum partem rigore iustitiæ tenentur egenis refundere: immo tanta obligatione, ait Caietan. quanta eis eædem debentur decimæ. Vnde fit istis auctoribus consequens, vt secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc ergo profectò non tanta probabilitate pollet, quin contrariũ sit longè probabilius: immo, ni fallor, certa ratione verum: vt lib. sequenti cõstabit: vbi de hac re amplã disputationem adornamus: à qua ideo impræsentiãrum supersedendum nobis est. At verò quoniã hoc potissimũ eorum est argumentum, quo aduersarij suã opinionem fulcire cõtendunt, respondere hac de re illis est nunc operæpretium. Primum ergo contrarium fundamenrum si fieri potest, affirmemus: nempe decimam sub hac quota non exuperare iustum stipendium ministrorum ecclesiæ: etiã si tanquã veris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur cõtraria ratione illius, qua aduersarij vtuntur. Iustus numerus clericorũ qui ad cultũ diuinum in lege gratiæ necessarij sunt, non tanta proportione minor est reliquo populo, vt iniustè decimam suscipiant. Immo forsan duodecima est pars populi, sicut olim Leuitica tribus: aut plurimũ quintadecima, vel multò minor q̃ vigesima. Probatur hoc: In lege veteri vnicũ erat duntaxat templũ quo omnes duodecim tribus ad sacra confluebant, neque nisi quater in anno: nam tot erant duntaxat præcipuæ solennitates: in nostra verò ecclesia vix sunt centũ domus, quæ non habeant vnum tẽplum, cui quotidie ab omnibus sacerdotibus seruitur: nã illi per vices hebdomadatim seruiebant. Si ergo in seruitium vnius præcisè templi duodecima pars populi erat conscripta, quidnã miraculi est, si æqualis nunc pars tantæ templorum multitudini administrandæ mancipetur? quandoquidem ratio mediorum à fine sumitur. Sed ait Caiet. solis clericis, qui curã habent animarũ, decimas deberi: cuius profectò assertionis nescio quódnã habere potuerit fundamentũ: nã attulit nullum. Enimuerò si templo illi, quo nõ nisi Arca testamenti custodiebatur, tã numerosa cantorum aliorumq; ministrantiũ copia, vt in libris Paralipomenôn legitur, deputata fuit, cur non in tẽplis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, nõ præter parœcios amplior sacerdotum numerus dedicetur: quibus, vt iuxta verbum Malach. cibum habeant in domo Dei, decimæ cõtribuantur? His autẽ insuper adiungamus, sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis, quàm illos: vtpote in quibus amplissimus esse debet Antistitum numerus: mox & Canonicorum, quibus ecclesiã præfulgere cõgruit, qui adeò necesse habẽt ministros & familias habere. Nam si quis nobis obijciat debere omnes in paupertate viuere, profectò nemo esset qui huic sententiæ refragaretur, si possibile esset vt tantus clericorum numerus, quãtus necessarius est, decẽti sanctitate polleret: nã tunc citra alium ornatum populo haberetur in pretio. At quia id fieri nõ potest, necesse est, cõditioni humanæ indulgere: haud enim esse omnes possunt vt D. Martinus aut Nicolaus: atque adeò sic sacerdotes familia & auctoritate honestare, vt populus eos nõ despiceretur, sed tanquã præcipuos Reipub. colat. Quare nullum est indecorũ, si episcopi, ceu alij magnates viuãt: & canonici, sicuti alij nobiles: & sacerdotes, veluti alij ciues. Etenim documẽtũ huius rei manifestũ est, quod in illis prouincijs, vbi sacerdotes nimia egestate premuntur, vilescunt in cõspectu populi: atq; inde sacramẽta & res sacræ eò inclinãt, vbi in opprobrio habentur. Quocirca vt aliud ineamus argumentũ, nõ cõdecet sacerdotes nostros propter sacramentorũ dignitatẽ opifices esse manualesq; operas exercere, quod Leuitis licebat. Colligamus ergo, ꝙ si tantũ esse decet tamq; præclarũ ecclesiasticũ ordinẽ, cũctosq; adeò eius gradus cũ suis familijs perpendamus, nõ minor est pars in populo, quàm duodecima, seu vti dicebant, quintadecima. Præterea, sacerdotes nostri vacare debẽt literarũ studio, atq; adeò hoc negotio patrimonia sua insumere. Quare reperiri nõ possent qui absque aliquo proposito præmio tãtos facerent sumptus, tantumq; & ætatis & laborũ dispenderẽt. nã qui hoc religionis duntaxat amore facerẽt, quàm rarissimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, eiusq; imbecillitati cõniuere. Fateor equidẽ ingenuè, ecclesiastica sacerdotia iniquissimè esse distributa. Quare alij abundant, neque citra scandalum pompis ac rerum luxurie exuberant, alij verò esuriunt: tamen si ad normã diuini iuris pro qualitate & dignitate personarũ eiusmodi fierent distributiones, constaret liquidò sanctionem ecclesiasticã de decimarũ quota nõ esse superfluam, sed æquissimam. Atq; hac ratione in primitiua ecclesia vbi synceriùs colebatur fides, multi de sua substantia ecclesias locupletabant. Accedit huc, quòd decimæ non ita exactè vbique exoluuntur, sed multis in locis exiliores: suntq; cœnobia multa atq; hospitalia illarũ fructibus fundata. Supra hæc, & ingruente aliqua ecclesiæ calamitate necessarij sunt ampliores sumptus: qua ratione & regibus adiudicatus iam est bonus decimarum cumulus. Hæc igitur cuncta ecclesia maturè prospexit, dum decimas edixit. Haud ergo ad iustificandũ hanc legem est ad id suffugere opus, ꝙ clerici de iustitia teneantur sua bona eleemosynis dispendere. Quare meditatissimè D. Tho. hanc rationem inter probandũ conclusionẽ tertiã non cõmemorauit, sed illarũ tantùm meminit, quod noster populus iustior esse debet antiquo, nostriq; sacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex misericordiæ perstrictiùs clericos cogit, subdit idẽ sanctus Doctor bis aut ter in hac quęst. ꝙ decimę dãtur sacerdotib⁹, vt sint in pauperes effusiùs benigni. Et quò potissimũ propositi nostri argumentum in calce ponamus, arguitur tandem: Quota decimarum nihil aliud est quã moderatio & specificatio naturalis iuris: ius autẽ naturæ in hoc tãtũ decimas imperat, vt sint ministris

Solutio Caietani.

Solutio propositi dubij Ratio prima assertionis proxima.

Secunda ratio.

Confirmatio.

Tertia ratio.

Postrema.

ecclesiæ in alimentum & stipendium: ergo quota de rigore iustitiæ ad hoc præcisè instituta est, non in vsus pauperum. Nam & Caietan. ipse impræsentiarum concedit, quòd decimæ quantum ad ius naturæ in victum tantùm debentur ministris: sed ius eleemosynarum est, inquit, vt auctiores eisdem sacerdotibus pro pauperibus tribuantur. At verò nescio cur esset cogendus populus, vt eleemosynas pauperum sacerdotibus concrederet. De hoc autem infrà loco citato. Igitur nemò debuisset propter illam excogitatam proportionem quòd clerus non sit quinquagesima pars populi in hanc descēdere sententiam, quòd Clerici teneantur de iustitia sub pœna restitutionis sua stipendia pauperibus impertiri. nā res tanti momenti absque ecclesiæ expresso decreto certè non est affirmanda. Dixerim excogitatam proportionem: nam, vt summatim cuncta complectar, si experientiam: qua moralis scientia nititur, consulas, nulla est ciuitas aut insigne oppidum, vbi non multò plures reperias ditiores quàm sint sacerdotes. Fictitium ergo est dicere, quòd habeant ipsi quinquagintanouem decimas: & singuli in reliquo populo nouem.

Ad primū argumētū. *Ad secundum argumentum.* *Ad tertium argumentū*

PRIMVM igitur argumentum satis superque discussum est atque dilutum. Ad secundum vero respondetur, decimarum præceptum, qua parte naturale est & morale, illic esse à Christo designatum: vbi Luc. 10. ait dignum esse operarium mercede sua: locupletiùs autem 1. ad Corinth. 9. ab Apostolo inculcatum: vbi tam multis naturalium ciuiliumque exemplis constituit, vt qui altari seruit, de altari viuat. Sed quantum ad quotam, commissum fuit ecclesiæ iudicio & sententiæ. Ad tertium respondetur, ante tempus antiquæ legis ab Adam vsque semper viguisse idem mandatum, quatenus naturale est. Fuerunt enim semper in quacunque Republ. bene instituta sacerdotes, qui feruntur fuisse primogeniti. At verò quia non erant certo numero decreti, quotam vnaquæque Respub. sub arbitrio instituebat, vel aliunde suis prouidebat sacerdotibus. Abraham autem, vt legitur Gene. 14. prophetico instinctu decimas obtulit Melchisedech: qui, teste Paulo, figuram nostri sacerdotij præferebat. Et eōdē fortè spiritu Iacob easdem non certis sacerdotibus, sed Deo vouit. *Ad quartum argumentum.* Ad quartum respondetur, quòd cùm in illo quōdam populo tam frequentia iterarentur sacrificia, necesse habebāt pręter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda reseruare. Quæ nobis quibus iam illæ victimæ cessarunt, non imperantur. Tertium verò decimarū genus, quæ cum pauperibus diuidundæ erant, in noua lege mandato misericordiæ augetur: quo nos identidem Christus admonuit, vt essemus in pauperes profusi. Ait enim Lucæ 11. Quod superest, date eleemosynam. Addit autem D. Thomas, & decimas, quæ ministris ecclesiæ dantur, per eosdem deberi in vsus pauperum dispensari. Quod non intellexisse de præcepto iustitiæ, sed misericordiæ, indè constat, quòd hoc cum altero præcepto eleemosinarum adiunxit. Postremo verò argumento illa tangitur dubitatio, vtrum per desuetudinem abrogari ius possit decimarum: quæ ex altera pendet, An decimæ sint de iure diuino? *Quæstio postremo argumento pretacta.* *Sententia iuristarum.* Et quidem nonnulli interpretum canoci iuris super cap. in aliquibus. de decimis. censent omnino esse de iure diuino, etiā quantum ad quotam, nam postquàm illic dicitur decimas cum integritate esse soluendas, subditur: quia debentur ex lege diuina, vel ex loci consuetudine approbata. Et capi. Parœcianos. eodem titulo, legitur decimas non ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas. & cap. tua nobis. suprà citato: & cap. Reuertimini. extrà, de decimis. idem apparet insinuari. Et quamuis aliorum dicta doctorum glossari possint, quòd intelligant de decimis quantū ad substantiam: *Hostiensis.* Hostiensis tamen in sua Summa, titulo de decim. §. 7. expressè sustentat etiam quotam esse de iure diuino: dicens tum illud quotæ pręceptum fuisse morale, tum legem illam non prorsus cessasse: plurimis id inculcans auctoritatibus: subsannansque adeò Raimundum & Theologos contrà sentientes. At verò non est res, quæ in controuersiam venire possit: cùm planissimum sit, decimarum quotam in lege veteri iudiciale fuisse præceptum: non morale. Quod Hostiensis nunquam negasset, si suæ fuisset facultatis, rationem discriminis nosse inter morale præceptum & iudiciale. *Reprobatur proxima sententia.* Morale enim (vt sæpe dictum est) conclusio est principiorum naturalium: ex quibus quamuis eliciatur, alendos esse ecclesiæ ministros, quod ad decimarum genus & substantiam attinet: tamen quòd hæc aut illa fructuum quota contribuatur, nulla lex naturæ præcipit, sed quòd id tantùm tribuatur quantum eisdem sufficit. Sed glossa, quam Paulino verbo ad Hebræos 7. assuere connititur, est adnotanda. Ait Paulus: Translato sacerdotio necesse est, vt & legis translatio fiat. Cuius sententia est, legem illam cum Christo expirasse, atque adeò illa cessasse legalia. Et respondet ipse non facere illum sensum: quia nullo modo, inquit, concedendum est legem illam omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petendi decimas in Euangelicos sacerdotes transijsse. Vide, quàm facerent consultiùs, qui Theologiam non profitentur, ab interpretamento scripturæ sacræ calamum abstinere, neque de diuino naturalive iure tractare, quod ipsis messis aliena est. Cessauit enim omnino lex illa, vt latissimè lib. 2. commonstrauimus: præter id, quod vel lex naturæ retinuit, vel ecclesia sanxit. Quotam ergo hanc certissimum est non esse de iure diuino. Sed si quę inter Decretales & Canones sacros offendantur verba, quibus decimæ diuino iuri tribuantur, vel intelligenda sunt quantū ad substantiā, vel si de quota habeatur sermo, glossandus est, vt sint de iure diuino exemplariter, hoc est, exemplo vetusti iuris, constitutæ. *Solutio diui Tho. ad præcipuam quæstionē.* Igitur vtrum per desuetudinem aboleri possit decimarum obligatio, D. Thomas negare omnino impræsentiarum videtur: nam respondet in Italia, in illisque terris vbi decimæ non soluuntur, ob id solùm incolas à culpa eripi, quòd ecclesiæ ministri indulgere illis censentur, nō petendo sicuti Paulus se fecisse 1. ad Corinth. 9. testatur. Nam vbi postquàm demonstrauit potestatem habuisse sustentamina ab illis petendi, subdit, nō esse vsum eadem potestate, ne quod offendiculum daret Euangelio Christi. Est autem responsio hæc D. Thomæ non vsque adeò clara. Ad huius igitur intellectū distinguēdum est de decimarum desuetudine. Aut enim pensatur quantū ad quotā, aut in totū. Et priori quidem modo forsan quis arbitraretur solam desuetudinem sufficere, vt non debeantur, propterea quòd quota non est nisi de iure positiuo. Ac perinde censebit D. Thomam intelligere de cessatione in totum. Sed profectò vtrunque est falsum: primū quidem non vtique

propter

propter rationem Hostiensis, atque aliorum, qui dicunt quotam esse de iure diuino, sed quia licet sit de iure pontificio, nihilominus quia ius illud tum tanta æquitate pollet, tum etiam instar antiqui diuini iuris positum est, nulla contra illud censetur præualere desuetudo, quin possit ecclesia, vbi oportuerit, vti iure suo, nisi annuerit, ac dissimulauerit. Et hæc est mens S. Thomæ. Nomine enim decimarum, quotam intelligit. Et eodem pacto intelligendus est quolibet. 2. art. 8. vbi eodem modo respōdet. Et quod de quota loquatur, confirmatur: nam desuetudo decimarum in totum nullatenus ab ecclesia permitti potest: quandoquidem, vt iam monstratum est, ius existat naturale, & præceptū mortale, strictissimeque diuinum, vt sint ecclesiæ, vbi res celebretur diuina, sacramentaq; dispensentur ac ministrētur, sacerdotesque adeò & ministri populi sumptibus alantur. Quare super hoc totum ecclesia non habet auctoritatem dispensandi: neque ab Spiritu sancto in vnquā facere permittetur. Id quod & vsus ipse palàm ostendit: quoniam neque in vllo Italiæ angulo, neque alibi vspiam gentiū reperitur Christianorū locus, vbi non sint sacerdotes, quibus vel prouentus annui stati sint vel populi stipendia. At verò contra prius solutionis membrū existit argumentum, quòd, vt ait August. 16. q. 1. canone, decimę. earum pensio tributum est animarū egentium: & qui eas, inquit, dare noluerint, res alienas inuadunt, & pauperes propter illam penuriam fame perempti, ab his qui non soluunt, occisi sunt. Quare ecclesia non videtur contra ius pauperum dissimulare posse. Quòd si dicatur id ob cauēdū scandalum sinere: inde fit consequens, non liberè id facere: quare non soluentes minimè videntur à culpa excusari. Ad priorem locum argumenti respondetur, illud ius pauperum non esse iustitiæ, sed misericordiæ: nō solùm in soluentibus decimas, verùm & in ipsis clericis: & ideo ecclesia potest dissimulare illa via easdē eleemosynas extorquere. Ad posteriorē autē respōdetur, ꝙ etiam si id ad cauēdū scandalū permittat, & ne detur, vt ait Paulus, impedimentum Euangelio: nihilominus subditi excusantur: quia laudabiliter id facit ecclesia, spiritualibus temporalia posthabens. Vbi autem populus animi obstinatione induresceret, nec petenti ecclesiæ obtemperare vellet, tunc culpa nō vacaret. Si autē gens aliqua ea lege vellet in Christianismum sua nomina dare, vt decimarum tributo nullatenus oneraretur, respondet Caietanus ecclesiam posse ac debere eandem conditionem recipere. Quod si intelligatur quantū ad quotā, verum est. Attamen vt nullo modo tenerentur ministros ecclesiæ alere, profectò ecclesia sinere nō posset, nisi aliunde ipsa vnde viuerent prouideret: nam aliàs illa conditio contraria esset naturali diuinoq; iuri in re quæ apud Christianos præcipui est momenti.

Mens S. Thomæ.

Argumentum. Augustin.

AD argumentum.

ARTICVLVS II.

Vtrum de omnibus teneantur Christiani decimas soluere.

POST decimarum substantiam, subsequitur vt earum materiam perpendamus, apparet nanque non de rebus omnibus deberi. Decimarum nanque pensio ex veteri instrumento originem duxit: illic autem nullum personalium præceptum legitur: nempe earum rerum, quę homo propria industria & negotio acquirit: quales sunt mercatio, & militia, & similia. Ergo de istis nullæ debētur decimæ. Secundò: De malè acquisitis (vt suprà dictum est) nulla fieri potest oblatio: ergo neque decimarum solutio. Nam cùm oblationes propinquiùs ad diuinum cultum accedant, illæ potius de omnibus fieri deberent. Tertiò: Leuitici vltimo, vbi decimarū scripta est lex, nō nisi de frugibus & arborum pomis ac de animalibus quæ sub virga pastoris transeunt, iubentur: ergo de minutioribus herbis quæ hortorum cultura feruntur, non debentur. Quartò: Nemo nisi quod in sua est potestate, soluere potest: sed non omnes fructus qui de prædijs percipiuntur, in domini potestate permanent: nam quædam coloni dominis fundorum pendunt: quædam in mercedem famulis: quædam etiam principibus in tributa. Et sæpe aliqua vel furto vel alia via pereunt: ergo de illis nihil debetur. In contrarium est legis exemplum, Genesis vigesimooctauo, in Iacob qui aiebat: Cunctorū quæ dederis mihi decimas offeram tibi cuncta autem quæ homo habet, diuinitus ei donantur: ergo de omnibus decimæ debentur.

Primum argumentum.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

Argum. 4.

AD quæstionem vnica conclusione respōdetur, de vniuersis tam ex terræ prouētibus quàm ex personarum labore partis, si merum ius perpendas, nec consuetudo obstet, debentur decimæ. Probatur: Iudicium vniuscuiusque rei ex eius proprijs caussis radicibusque sumendum est. natiua autem decimarum radix est, quòd secundùm Apostolū 1. ad Corinth. 9. spiritualia seminantibus ius competit metendi carnalia. Si nos, inquit, spiritualia seminamus, non mirū est si carnalia vestra metamus: hoc enim est instituti ecclesiastici fundamentum: vniuersa autem, quæ homo possidet, carnalium voce comprehenduntur: ergo de vniuersis soluendæ sunt decimę. Conclusio quidem præsens multis locis canonici iuris constituta est, vt cap. Tua nobis. de decim. & cap. Reuertimini. 16. q. 1. sed expressiùs canone, decimæ. qui est Augusti. vbi ait de negotio, de militia, de opificio, ac denique de rebus omnibus soluendas esse decimas. Idemque ait Cœlestinus Papa capi. Non est. extrà, de decim. vbi habetur, quòd etiam de venatione debentur, & cap. peruenit, etiam de piscaturis, & de molendinis, &c. & ca. nuntios. additur etiā de apibus. Quapropter celebris esse solet decimarum distinctio, in reales seu prædiales, ac personales. Reales enim sunt, quæ de rebus debentur: putà de prædiorum fructibus, quos terra per solis aërisque clementiam natura sua progignit. Personales autē, quæ ex personarū operis ac negotijs sine terræ ope exercitis soluuntur. Quidquid autē veritatis cōclusio contineat, ratio tamē D. Tho. non magna energia pollere videtur. Colligit enim vniuersalē ex particulari: nēpe ꝙ si ius suppetat clericis metendi carnalia, de cunctis carnalibus debeantur eis stipēdia. Respondetur primò rationem hanc sanctum Tho. adduxisse ad declarandū potiùs defendendumque ius ecclesiasticū, quàm ad eius necessitatem demonstrandā. Secundò: Cùm ius naturæ, vt dictū est, clericis suppetat tēporalia pro spiritualibus metendi,

Conclusio negatiua.

Probatio.

Decimæ aliæ personales, aliæ reales.

Obiectio contra rationem S. Thomæ.

Solutio.

metendi, non eousque ratio ad aliqua temporalia præponderat, quin eadem ferè de omnibus intelligatur. Nam quod afferri contrà solet, ex agri fructibus iustiùs deberi decimas, quàm de opificijs, pro eò ꝙ fructus illos Deus naturæ auctor creat: opificia verò aliaque negotia ad humanam industriã attinent, licet quandam præ se ferat probabilitatem, non tamen necessitatem. Quoniã & in agricultura industria adhibetur, & in negotijs non deest naturalis Dei concursus: eò potissimùm quod decimarũ obligatio, si quæ dicta sunt, respicias, non in illo naturali Dei beneficio fundatur, sed in eo potiùs, ꝙ populus ministros ecclesiæ sustentare tenetur, à quibus sacramenta suscipit. Et ideo quia sunt plurimi qui non agriculturam, sed aliam artem exercent, ijdemque pariter sint sacramentorũ participes, non est ꝙ ab exactione tributi ecclesiastici excipiantur. Quare verbũ Pauli quo carnalia nominat, vniuersalè videtur sensum auribus exhibere. His tamen nihil obstantibus sciscitaretur quispiã, vtrũ desuetudo legitima esse posset præscriptionis caussa super personales decimas, ne soluãtur? Sciscitaretur inquam, propter Hostiensem in sua Summa, loco citato, atq; alios iuris interpretes super cap. In aliquibus. de decim. Qui porrò inter decimales personalesq; decimas sic dijudicant, vt contra istas inolere posse credant præscriptioné: contra illas verò non item. Quorũ fundamentum est, illas esse de iure diuino, has verò minimè, quippe cùm loco citato Leuitici vltimo non nisi de frugibus, & arborũ pomis, & animalibus indicantur decimæ. At verò iam satis de hac re contra istos depugnatum est. Illud nanq; ius antiquum quod iudiciale erat, iam quantum ad illius legis vim expirauit: ob idq; non est tantum discrimē inter has species meditandum. Neque quantum ad huiusmodi præscriptionem sanctus Thomas inter eas distinguit. Igitur, vt in calce proximi articuli dicebamus, siue prediales siue personales decimas existimes, nulla desuetudo aut præscriptio obtinere contra ecclesiã vllo tempore potest, quo minus dũ ad alendos ecclesiæ ministros nulla alia pateret via, posset siue ex fundis siue ex personis tributa imperare, quæ eidem muneri honestè sufficerent. Porrò cùm dissimulare nõ posset quin erigantur templa, addicanturque illis ministri. Hoc autem nihilominus discriminis non est diffitendum, quòd iustiùs parratiùsq; alio ex terræ prouentibus, quàm ex opificijs ac negotijs decimæ exigũtur: eò quòd fructus illi magis sunt naturales. Quocirca si satis suppetunt, præscribi contra personales potest, hoc est, nisi consuetudo soluendi illas vigeat, digni nõ est vt exigantur. Quapropter quòd à seruitoribus de sua mercede decimæ exigantur, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, nulla apparet æquitas. Ac multò minor ab agricolarum famulis, quibus ex decimato aceruo merces soluitur: vt ex Diuo Tho. in solutione quarti colligitur. Sententia enim Augusti. quòd ex negotio & militia soluuntur decimæ, illic forsan suam retinet vim, vbi prædiales nõ sunt adeò vberes ac pingues. Quare in Hispania ex opificum negotiatorumque lucris nullus est vsus soluendi decimas. Vtrum verò agricola ex aceruo antę decimationem operas & suas sumptus, aut saltem semina excipere posit, non video cur dubitetur, neque de hoc ratio permittit consuetudinem valere: adeò id certum est nõ licere, vt cauetur cap. Non est. & cap. Tua nobis. & cap. Pastoralis. Quoniam existimandũ in præsentia est, genus quoddã societatis inter hominem & Deum. Homo enim semina sua laboresq; & sumptus ponit: exponitque, Deo cōfisus periculo. Cũ ergo Deus sua benignitate cumulatã frugem conferat, satis est si homo pro suo periculo nouem retentis partibus decimam Deo reddat.

Dubitatio.

Hostiensis sententia.

Fundamentum superioris sententiæ.

Solutio auctoris.

A seruitoribus nõ sunt decimæ exigendæ nec ab agricolarum famulis nisi de hoc vigeret consuetudo.

AD PRIMVM igitur argumentum respondetur. In veteri populo rationem ob id poposcisse, vt personales decimæ non exigerentur, quòd singulæ vndecim tribus suas habebant prædiorum sortes, quarum decimæ satis erant tribui Leui, quæ sorte carebat: eò potissimùm, quòd Leuitæ ab alijs opificijs negotijsque secularibus non arcebantur: ob idque iniquum erat, vt ex similibus artificijs ab alijs corraderent. Secus autem in Christiana familia, vt dictum est: vbi neque cuncti possessiones habent ex quibus decimas soluant, neque clerici implicare se debent mundi negotijs, vt 2. ad Timoth. 2. admonet Paulus. Ad secundum respondetur, malè acquisita in duplici esse ordine. Quedã enim sunt quorum acquisitio iniusta est & iniuriosa: vt furtum, & rapina, ac perinde vsura. Et hæc quia in integrum veris dominis restituenda sunt, decimari non possunt. Secus de arborum fructibus, quæ vsuraria pecunia empta fuerint: nam illi, vt lib. 6. ostensum est, nulli sunt restitutioni subiecti: sicut neq; lucra eiusdem vsurariæ pecuniæ. Alia verò dicuntur malè acquisita, non quòd acquisitio iniuriosa iniustáve sit, verùm quòd turpi caussa comparentur: Vt sunt meretricum, histrionum, aliorumq; id genus lucra. Et istorum, inquit sanctus Thomas, decimæ debentur. Loquebatur tamen secundùm sui temporis regionisque morem. vbi Augustini sententia ad plenum in vsu erat. Iam verò modò nullibi, quod audierim, eiusdem perstat decimarum obseruatio. Ad tertium respondetur, quòd cùm decimæ in sortem Leuitarum olim penderentur, debebant honestè & absque sordibus exigi: ad sordes autem attinet, vt 4. Ethico. cap. de liberalitate, auctor est Aristote. minimorum esse hominem exactorem: non erat Leuitis congruens ex minutis holeribus exigere decimas. Sed Pharisæi, qui iustitiæ splendorē prę reliquo populo ambiebãt, de illis etiam decimas persoluebant. Nec verò Redemptor de hoc illos obiurgauit, quòd mentham, anethum, & rutam decimarent, sed quòd illa pluris quàm maiora præcepta æstimabant. Immo quadamtenus cõmendauit, cùm subiunxit: Hæc oportet facere, sed alia non omittere, vbi non tam præcepto quàm consilio eiusmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Euangelica immemoralis consuetudo obseruanda est. Immo vbi aliæ frugum viniq; decimæ malignè prouenirent, exigi de nouo possent hortorum decimæ: vt re vera, extrà, de decimis. cap. non est. exigũtur. Præsertim de illis hortis quorum diuenditis holeribus hortulani viuunt. Nam de exiguis priuatis fictuti de minutissimis holeribus non sunt exigendæ: vt notatur ex cap. ex multiplici. extrà, de decimis.

Ad primũ argumentũ.

Ad secundũ argumẽtum.

Ad tertiũ argumentum.

Aristote.

Ad quartũ deniq; respondetur, ꝙ si granum agricolæ ante decimationē sublatum est, tunc decimas, nisi culpa sua negligentia furtum accideret, non debet. Idem profectò arbitror si vel fruges vel lã excussus grani aceruus alluuione aliqua in area perierit. Si enĩ granũ sua culpa diu illud relinquit in area, profectò non esset à decimarum debito immunis. Secus, si esset à culpa liber: nã quantò tempore subdio est

Ad quartũ argumentum.

dio est granum, sacerdotibus etiam periclitatur. Postquàm verò in horrea conditum est, iam inde minus est decimarum debitor: quacunque strage aut calamitate dispereat. At qui granum aut vinum non decimatum vendit, manifestum est reum teneri soluendi decimam. Quin verò & emptor si sciuerit, nihilominus obligatur ecclesiæ quousque venditor restituat. *Documentum.* Ceterùm, notandum est, quòd cùm decimæ ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subdũtur aut mercedi aut tributo: ob idq; agricola, neque famulorum mercedem, neque regis tributum excipere ab aceruo potest, antequã totius decimam exoluat. Et arbitror nomine tributi comprehendere D. Tho. etiam pensionem, quã colonus alieni fundi domino soluit. Itaque si rigorem legis spectes, agricola qui fundum colit, siue proprium, siue alienum quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis: nisi aliter inter eundem colonum ac fundi dominum fuerit conuentum. Quare si dominus non soluit, ecclesia conuenire colonum potest. Hinc superiùs colligebamus, mercenarium qui ex decimatis mercedem recipit, nullam inde aliam debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idem colligendum apparet ex suis prouentibus quos colonus post decimationem ei soluit.

ARTICVLVS III.

Vtrùm decimæ solis clericis debeantur.

POST decimarùm materiam, sequitur de personis quibus iure & more debentur. *Primum argumentum.* Arguitur enim, quòd non debeantur clericis: cuius contrarium ex superioribus colligitur. Decimæ antiquis Leuitis addicebantur, vt ex Numero. decimooctauo, iam sæpe citatum est: eò quòd fortè promissæ terræ carebant: in nostra verò Christiana familia clerici patrimonia nonnunquàm habent, & præter decimas oblationes recipiunt & primitias: superfluere ergo illis videntur decimæ. *Argum. 2.* Secundò: Si clericis iure decimæ deberentur, fieret inde sæpenumero consequens soluẽdi perplexitas. Nam vsu venire potest vt incola vnius parœciæ fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat, quos illius parœciano colẽdos locat. Contingit etiã & pastorem eodem anno in pascuis vnius episcopatus aut parœciæ gregẽ suũ pascere: partim verò in pascuis alterius: vel forsan ipse moratur in vna, & ouile habet in alia. Quare perplexi istiusmodi homines essent cuinã ecclesiæ deberent decimas. *Argum. 3.* Tertiò: Consuetudo sæpenumero habet, vt seculares laici decimas in feudũ possideãt: & nõnullis etiã monachis conferuntur: non ergo solis debentur clericis. In contrariũ est, quòd, vt Nu. 18. legitur, solis Leuitis adiudicabantur: quibus in nostra succedunt clerici.

Duo in decimis cõsideranda. AD quæstionem distinctione præmissa duabus conclusionibus respondetur. Duo nãq; in decimis est cõsiderare: nempe & ius illas petendi, & res ipsas. *Prima conclusio.* Prior ergo cõclusio est: Ius petendi decimas clericis dũtaxat merito suo cõpetit. *Probatio cõclusionis.* Probatur: Ius spirituale solis cõgruit clericis: vtpote qui spiritualium sunt administratores: ius autẽ hoc est spirituale, secundũ illud Pauli, Cùm spiritualia seminemus, nihil mirum si carnalia vestra metamus: ergo ius hoc proprium est clericorum. *Postrema conclusio.* Posterior conclusio. Res ipsæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quo minùs eorũ concessione in ius laicorum demigrent. *Ratio cõclusionis.* Probatur: quia res eiusmodi, vt frumentũ & vinum, non sunt spirituales. Hic primum omniũ cõsideratè discernito inter ius petendi & res ipsas. Alioqui falli potes. Enimuero feudatarius, immo verò reges & principes quibus pars decimarũ adiudicata est, non solùm decimas possident, verum ius videntur habere petendi: atque adeò cùm seculares ipsi sint, ius habere videntur spirituale. Hæc autem fallacia diluitur, si impræsentiarũ nomine iuris petendi facultatem prorsus intelligas petendi à parœcianis decimas, tãquam proprium stipendiũ pro spirituali officio: hoc enim ius in sola existit ecclesia, eiusq; ministris qui spiritualia dispensant. Feudatarius autẽ nõ nisi eiusdẽ ecclesiæ nomine easdẽ petit decimas. Et pariter Rex & secularis princeps ex priuilegio & cõcessione eiusdem Ecclesiæ. Et habere tale priuilegiũ, non est habere ius petendi pro proprio spirituali officio, sed rebus frui: vel quia res ipsas ab ecclesia redemerũt: vel aliud ei impenderunt obsequiũ, seu infideles debellandi, seu aliud simile, ob cuius respectũ meritò tali præmio donati sunt. *Caietani assertio.* Caietanus impræsentiarũ in sua persistens sententia, quã anteà retulimus, nempe solis clericis curã animarũ gerẽtibus deberi decimas, ait ad ius hoc petẽdi duo simul prærequiri: nempe & altaris ministeriũ, videlicet sacramentorũ administrationẽ, & prętereà spiritualiũ seminationem, hoc est, Euãgelij prædicationẽ, quorũ vtrunq; per se personæ incumbat. *Refutatur Caietanus.* Quare alij clerici aliter altari seruientes & monachi, quibus accidentariè & nõ ex proprio munere cõuenit prædicare, eodem iure ceu proprio nõ funguntur. At verò iam suprà diximus, non solùm decimas ob sacramentorum administrationem deberi, verùm & ob alia altaris obsequia: putà cantare, vt canonici & ipsi sacrosancto sacrificio altaris administrare: quod diaconorum munus est: idemque spirituale. Immo & Leuitis olim decimæ propter templi ministeriũ conferebãtur: cùm neque in ipsis, neque verò tunc in sacerdotibus quidquam esset propriè spirituale: tametsi omnino fatendum sit, curatorum munus functionũ spiritualium apicem tenere: cuius subinde caussa potissimùm debentur decimæ. Nihilominus & canonici, & archidiaconi, atque id genus ceteri, nõ sunt negandi suo gradu & ordine ius idem participare. Sacerdotes verò mercenarij, qui nulli sunt addicti particulari ecclesiæ, sicut neque monachi, eodem iure nõ funguntur, nisi ex priuilegio. *Regula ad dignoscendũ quænam prębendæ sint spirituales, quæ verò minimè.* Atqui ex hoc documento & discrimine inter ius petendi & res ipsas eodem iure acquisitas possidendi, elicienda est regula, ad perpendendũ quænã sacerdotia ecclesiasticæq; præbendæ sint spirituales. Quod quidẽ fundamentũ est & basis disputationis de simonia, quã sumus quæstione proxima ingressuri. Illa enim præbenda, quæ spirituali muneri annexa est, censetur spiritualis. Munus autem spirituale non solùm est sacramentorum administratio animarumque cura, verùm & alia nonnulla ecclesiæ munia. Cuius contrarium miror quisnam possit asserere. Alias canonicatus & alia peregrina sacerdotia ad ecclesiarum seruitium instituta, non

essent spiritualia: ac perinde neque simoniæ materia: quod concedere error esset.

Ad primum igitur argumentum sanctus Thomas respondet, quòd Leuitis non dabantur decimæ, vt ex illis eleemosynas pro reliquo populo facerent: nam aliud decimarum genus in hanc pietatem decretum erat. In noua autem lege decimæ non solùm in clericorum victum, sed & in eleemosynarum vbertatem pro egenis conferuntur: & ideo licet præter decimas alias clerici possessiones habeant, siue patrimoniales, siue quas populi benignitas & pietas ecclesiæ contulit, quas Leuitæ non habebant: non ideo decimarum solutio redundat. Vtrum autem Sanctus Thomas hoc quod de clericorum eleemosynis affirmat, ad iustitiæ rigorem pertineat, ita vt negligentes ad restitutionem teneantur, an verò ad singulare misericordiæ officium, libro proximo examinabitur. Interim tamen non arbitror de rigore iustitiæ loqui, sed de misericordia, ad quam clerici nostri papæ Leuitis obligantur, cùm vxoria onera non sustineant, atque adeò plus illis redundet. Ad secundum respondetur, personales decimas illi ecclesiæ deberi, cuius quisque parœcianus est: vt habetur extrà, de deci.cap. Ad Apostolicæ. prædiales autem, si rerum naturam nudè perpendas, eidem videntur ecclesiæ deberi, vbi prædia iacent. Nihilominus ecclesia mauult se ad consuetudinem referre: vt patet eodem capite. & capi. Cùm sint homines. extrà, de decimis. Itaque si agricultor est in vna parœcia, colit autem terras alterius, præcipitur insolita consuetudo obseruari. Nam vtraque ecclesia potest ius suum allegare. Altera scilicet, quòd personæ sacramenta dispensat: altera verò, quòd in suo territorio prædia iaceant. Quare multis in locis solent tunc decimæ diuidi. Pari modo, si nobilis ciuis qui ciuitatis parœciam incolit, fundos in aliquo castro aut pago possideat, quos illic colendos locat, ratio videtur deposcere, immo vt plurimùm vsus habet, vt decimæ diuidantur: vbi autem præscripta consuetudo aliud iusserit, sequenda est. Idem Diuus Thomas de pastore respondet, qui Verno tempore gregem habet in vna parœcia, hyemali verò in alia: vt scilicet pro rata vtrique pendat ecclesiæ. Est tamen alicubi in vsu, vt vbi fœtura gregis tollitur, nempe vbi vel tondetur, vel partus edit, illic sit decimandum. At verò Sanctus Thomas contrarium hic videtur sentire: dicens, quòd quia ex pascuis fructus gregis proueniunt, potiùs vbi sunt pascua, decimandum est, quàm vbi ouile locatur. Hæc omnia adnotanda sunt, non ad euellendas inueteratas consuetudines, sed ad sciendum, vbi manifesta consuetudo non viget, quinam sint secundùm rationem eligendi. Ad tertium denique respondetur, quòd sicut res nomine decimæ partas possunt clerici diuendere, & quomodocunque distrahere: ita possunt & laicis facultatem facere, vt dandas in futurum decimas accipiant, vel ecclesiæ reseruato censu, vel in subuentionem pauperum: sicut pontificio priuilegio decimæ hospitalibus & monasterijs annectuntur. Quibusdam autem religiosis, inquit Diuus Thomas, cura solet adiungi animarum, atque adeò decerni Decimæ. De hac autem re pro vtraque parte suasiuæ rationes existunt, vtrum videlicet congruat sacerdotia cum curis animarum monasterijs annecti: nam ex vna parte videntur monachi solertiùs ac vigilantiùs posse gregi prospicere: ex altera verò propinquius Euagelio videtur, vt proprius parœcius sit in sua parœcia: qui cum suis subditis conuersetur, eos denique consilijs, ope, & eleemosynarum largitate iuuet: cùm tamen monachi non nisi per vicarium rem administrare possint. Et certè hæc ratio apud me semper inualuit. Mitto antiquitatem Benedictinorum ac Cistercienfium, in quam non est oblatrandum: sed tamen hac ætate vix huiusmodi faciendis annexionibus suffragari possem.

Ad primum argum. *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiũ argumẽtũ.* *Non congruit monasterijs annecti sacerdotia cum animarum cura.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm clerici etiam ipsi decimis soluendis sint adstricti.

Post substantiam materiamque decimarum, atque eorum cognitionem quibus debentur, subsequitur tandem, vt videamus quinam mortaliũ illas debeant. Et primùm, quòd ipsi etiam clerici sint decimarũ debitores, arguitur. Ius commune est, vt parœcialis ecclesia de cunctis prædijs, quæ intra suũ territorium iacent decimas percipiat. Cõtingere autem assolet vt clerici possessiones etiã habeant, easdemque vel in sua parœcia, vel fortè in aliena. Et similiter quòd patrimonium vnius ecclesiæ in alterius territorio situm sit: in huiusmodi ergo casibus clerici, quin & ipsa ecclesia decimas debere videntur. Secundò arguitur: Religiosi inter clericos nominantur: & tamen decimas ratione prædiorum debent ecclesijs, in quorum sunt territorio: vt patet in capi. dilecti: & cap. licet. de decim. Tertiò: Numero 18. Leuitæ præcipiuntur summo sacerdoti decimas decimarum soluere: ergo eadem ratione clerici Leuitis succedentes, easdem Pontifici Maximo debent. Quartò: Decimæ non solùm, vt dictum est, in sustentationem clericorum soluũtur, verùm & in pauperum subuentionem: ergo si clerici à decimarũ solutione essent exempti, pariter essent & pauperes: hoc autem falsum est: ergo neque illud est verum. In cõtrarium autem est cap. secundũ. de decim. vbi ait Paschalis Papa: Nouum genus exactionis, vt clerici à clericis decimas exigant.

Primum argumentum. *Argum. 2.* *Argum. 3.* *Argum. 4.*

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est: Clerici, inquantum clerici, hoc est, inquantum de decimis, quas pro suo spirituali munere recipiunt, & de ecclesiæ fundis, quorum fructibus clericali iure viuunt, nullas tenentur soluere decimas. Altera: Clerici non quatenus clerici, sed qua ratione seculari iure, vel hæreditario, vel emptionis, vel quouis alio terras possident seculares, decimarum sunt debitores, videlicet ex fructibus, qui inde sibi proueniunt. Probantur ambæ simul conclusiones. Neutiquam idem esse potest fundamentum & ratio quidpiam dandi ac recipiendi. Est enim contra naturam, vt idem sit agendi patiendique principium. Ignis quippe quatenus calefactiuus est, non est calefactibilis: clerici autem propter spiritualem functionem ius habent recipiendi decimas, ac perinde fructus prædiorum, quæ ecclesia possidet: ergo eadem ratione nihil debent decimarum refundere. At verò nihil obstat quo minùs in eadem persona diuersa sint principia, alterum

Prima cõclusio. *Secunda cõclusio.* *Suadetur vtraque cõclusio.*

agendi,alterum verò patiendi.Sicuti aqua quatenus frigida,infrigidat:& quatenus materialis, calefit. Pariter ergo in clerico non obstante spirituali principio recipiendi decimas,inueniri potest spiritualis possessio,ex qua easdem debeat. Cõclusiones receptissimæ iure sunt:de quibus ideo nihil restat dubitandũ,nisi quòd contra tenorem secundæ cõclusionis aliquibus concessa extant priuilegia. Cistercienfibus nanque & hospitalarijs concessit Alexander 3.vt de prædijs quæ quomodocunque possiderent,si proprijs manuum laboribus illa colerent,decimas non soluerent.Idemque cõcessit Adrianus, vt patet cap. Ex parte.extrà,de decim.& intelligebatur,etiam si illa colerent per suos famulos.Quare ceterorum nulli,siue clerici,siue monachi eximuntur,quin illas debeant,etiam si ipsi arua sua colant, nisi simili eximantur priuilegio. Dum autem terras easdem colonis locant, multominus dubium est quin eiusmodi decimarum sint debitores:vt illic habetur cap. Licet.& subsequenti, Ad audientiam. quanuis & super his consulenda sit etiam consuetudo. At verò postquàm de personis hic loquitur, quæ ad decimarum pensionem tenentur,quæritur vtrum non modò Christiani,verum & infideles,ad ecclesiasticas decimas teneantur?Ecclesiasticas inquã:quoniam quod in iure naturæ quæcunq; Resp. veridica Dei cognitione illustrata,teneretur suo more eidem sacrificare Deo,atq; ad id muneris magistratus instituere,alia est ratio.tenebàtur enim,vt ex superioribus colligitur.Sciscitamur hanc, autem quæstionem propter nõnullos Iurisperitorũ ac potissimùm propter Panormitanũ,qui super c.de terris.extrà de decim.affirmatiuè quęstionem decidit.Iubentur enim in præfato ca.Iudæi.de illis quas colunt terris decimas persoluere:& cap.quanto.de vsuris.perinde coguntur de domibus ac possessionibus,quæ antequàm in eorum venirent dominium,eidem oneri subdebantur,decimas reddere. Ex his ergo Panormitanus,Odoardum sequutus,infert,omnes infideles vbicunque gentium vitam degant, iure compelli posse si factũ esset possibile,vt decimas soluerent.Neque verò tantùm prædiales,verùm & personales.saltem,inquit,tenetur ad id Iudæus,quod Christianus loco suo habitans solueret, Aliàs, inquit,ecclesia defraudaretur.Immo ait dum ad Christianismũ accedunt,posse cogi,vt quas in infidelitate agentes reddere renuerunt,persoluant. At verò siue textus consulas, siue diuinum ius,siue naturalem rationem,nulla probabilitate, vt cum venia tanti doctoris dixerim, huiusmodi opinio fulcitur.Primùm enim de iure diuino nullum est dubium: non solùm quòd, vt sæpe diximus,ius vetus de quota iudiciale erat, iamque adeò antiquatum est, verùm etiam si in naturali ac morali persistamus. Quoniam decimæ antiquitus solùm in stipendium ministrorum templi, & apud nos pari ratione in alimoniam clericalis ordinis ecclesiæ ministrãtium iussæ sunt.Itaque nisi ecclesiæ essent,nulla esset ratio illas exigendi. Cùm ergo infideles non sint in ecclesiæ gremio, neque illis sacerdotes quidpiam spirituale dispensent,nullum eis ius suppetit,auctore Paulo,petendi ab illis carnalia.Sed ait Panormitanus:Tenentur tamen sacramenta suscipere: & in Christianismum nomina sua dare.Ecce quomodo isti ius tractant diuinum.Enimuerò quãuis tota mortalium vniuersitas ad fidem suscipiendam teneatur,tamen quoadusque illam homo profiteatur, neque nostris tenetur legibus, neque nostris prælatis obedire:secundum verbum Pauli:De his qui foris sunt,nihil ad nos. Quemadmodùm qui votum religionis emisit,licet perstrictus sit religiosus fieri:tamen quousque fuerit professus,ad peculiaria religionis mandata non tenetur. Ecquis enim qui ius diuinum calleat,affirmare ausit Turcas eò delinquere quòd non confitentur sacramento nostro, eucharistiam non gustant, festa ieiuniaque nostra non seruant? At verbum illud suprà citatum,auctores huiusmodi opinionis seducit, quod habetur cap. Tua nobis.& cap.Cùm non sit.de decim. Deum scilicet in signum vniuersalis dominij sibi decimas reseruasse.Inde enim colligunt quoscunque mortales,cùm omnium sit dominus,easdem debere. At verò si talem sensum verbum illud faceret,pontifices ipsi,aut ecclesia eundem nobis alicubi tradidisset:quod nusquam fecit. Et profectò eodem modo colligeretur vniuersos olim mortales decimas etiam debuisse Leuitis: quod concessu esset absurdum.Sensus ergo legitimus est quòd in signum vniuersalis dominij voluit Deus semper sacrificijs à quacunque repub.coli: ac subinde,vt sacerdotes sustentarentur.Sed quia Leuitis Mosaici populi illa congruebat sustentationis moderatio, per iudiciale præceptum indixit eidem populo,vt decimam fructuum eis soluerent.Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus,instar illius præcepti,imperauit suis subditis.Quo ergo præcepto eos qui eius fidem nunquam amplexi sunt,non cõprehendit.Neque capitulum,de terris: neque capitulum,quanto.quoquo-pacto contrà facit.Nam illic peculiariter habetur de Iudæis sermo,qui inter Christianos cõmorantur, possessionesq; habent,quas à Christianis vel emerunt,vel aliter receperunt.Et quanuis sermo ad illas quoq; prolataretur terras,quæ nunquã fuissent Christianorum,ꝙ tamen non facilè credã, alia est tamen fortè ratio de Iudæis qui nõ alia ratione permittendi sunt inter nos viuere,quàm sic, vt ecclesiam suo territorio nõ defraudent.Attamen quòd infideles terras possidentes,quæ nunquã sub nostro fuere dominio,priusquã sint fidem professi,cõpellantur decimas soluere:nõ dubito quia antiquis patribus sacrorũ peritis quàm alienissimum ab Euangelio fuisset existimatũ. Quocirca sub hoc tituli obtentu ab illis quibus fides prædicatur,nõ video quomodò possint decimę exigi:vtrũ verò ratione prædicationis ad cõcionatorum sustentationem possit aliquid ab illis tributi exigi,ipsi quibus id scire incumbit,viderint.Ego nanq; in hoc libro,vt aliàs dixi,nihil de Occidẽtalibus Insulanis dicere cõstitui.

VT ergo ad rem redeamus, Primum argumentum in capite quæstionis obiectum, duas habebat partes.Prior erat de bonis clericorum quæ seculari titulo possident.Ad quam respõdet D. Tho.iuxta tenorem conclusionis secundæ,quòd tenentur illiusmodi fructuum decimas pendere,etiam si ipsi sint eiusdem ecclesiæ clerici.Huic autem decisioni nonnulli argumentum obmoliuntur ex citato cap. Nouum genus.de decim.vbi habetur, illos clericos qui à clericis spiritualium ministeriorum accipiunt decimas,eisdem debere.Cùm ergo clerici ab alijs clericis eiusdem ecclesiæ non recipiãt ministeria,sed simul omnes populo administrent,non est quòd alij alijs decimas debeant. Ad hoc autem respondetur,verbum illud non esse exclusiuum.Asseritur,inquam,quòd clerici(& forsan,vt habet glossa,intelligitur de

Quæstio. *Panormitani opinio.* *Opinio Panormitani nulla fulcitur probabilitate.* *Argumentũ in Pan.* *Solutio Panormita.* *Replica.* *Deceptio Panormit.* *Ad primũ argumẽtũ.* *Argumẽtũ* *Solutio.*

ligitur de coniugatis)ob id quòd sacramenta suscipiunt, decimarum pensioni sint obnoxij. Haud tamen excluditur, quin alia ratione, nempe propter terras quas peculiariter possident, maiores etiã clerici easdem debeant. Vnde, vt ait S. Thomas, aliud est aliquid habere vt proprium, ratione cuius debentur decimæ: aliud verò habere commune ecclesiasticum, ratione cuius non debentur. Præter hanc autem solutionem altera est, ꝙ clerici à clericis eiusdem parœciæ nonnunquã sacramenta percipiunt præter Curatum, qui non nisi à suo vicario illa suscipit. sed nihilominùs de suis temporalibus fundis decimas debet. Posterius membrum eiusdem argumenti ecclesiam tangebat, quæ prædia fortè habet in alia parœcia. Ad quod contrario modo quã ad priorem partem D. Tho. respondet: nempe eiusmodi ecclesiã nullas de suis possessionibus debere decimas. Et ratio est, ꝙ eo ipso quòd fundus sit ecclesiæ, efficitur ecclesiasticus: hoc est, spirituali muneri, aut ecclesiasticæ fabricæ mancipatus. Quòd si quis contrà insurgat, per hanc legem vsu venire posse vt aliqua ecclesia omnibus prorsus suis decimis expoliaretur: vt si parœciani sua bona alienis ecclesijs donarent: Placet responsio domini Caietañ. ꝙ lex hæc eo temperamento & moderamine condienda est, vt res in tantum detrimentũ ecclesiæ non vergat. Quare tunc transire deberent fundi cum suo decimarum onere. exemplum extat cap. suggestum. de decim. Nam cùm cuidam ordini indultum priuilegium esset ne decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorũ accessio vt aliæ parœciæ magnum dãnum acciperent, iussum est vt fieret super hac re cõpositio. Quare in tali casu clerici clericis per accidens decimarẽt: id est ratione prædiorũ. Neque obstaret capitulũ, Nouum genus, quippe quod intelligitur ne clerici à clericis inquantum clerici, decimas exigant. Ad secundum respondetur, eos religiosos quibus est animarum cura iniuncta, ius habere recipiendi decimas, non autem illa ratione obligationẽ soluendi Reliqui verò de iure communi decimas debent prædiales, nisi vllo sint priuilegio exempti: vt suprà citatum est ex cap. ex parte. de decim. Ad tertium respondetur quòd cùm in veteri testamento Leuitæ quibus decimæ decretæ erant, sub sacerdotum obedientia viuerent, & sacerdotibus non nisi primitiæ obuenirent, congruens fuit Dei præceptum, vt decimarum decimam Summo sacerdoti penderent. Qua vtique nunc ratione Summus Pontifex iusta ingruente necessitate decimã decimarũ à clero exigere valet. Immo verò vtinam vniuersalis eademque perpetua toti clero imponeretur: si tamen illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum via, & modus alia commentandi iura, aliasque excogitandi artes sustentandi Apostolicam sedem, quibus Ecclesiasticæ leges non possunt non periculosissimè arctari. Ad quartum denique respondetur, quòd etsi decimæ in subsidium etiam pauperum tribuantur clericis, qui præcepto misericordiæ ad eleemosynas tenentur erogandas: tamen quia eiusmodi eleemosynæ ipsorum dispensatione fieri debent, non perinde atque clerici, à decimis exoluendis pauperes eximuntur.

Solutio sancti Thomæ. *Replica.* *Solutio Caietani.* *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiũ argumẽtũ.* *Ad quartũ argumẽtũ.*

QVÆSTIO QVINTA, DE PECCATO SIMONIAE IN GENERE.

S.Thom.2.2.quæst.100.

ARTICVLVS I.

Vtrùm Simonia sit studiosa voluntas emendi vendendiq́; aliquid spirituale, vel spirituali annexum.

TERTIA pars libri præsentis, quam post tractatum de sacrificijs, alterumque de oblationibus, primitijs, ac decimis, polliciti sumus, est de Simonia: de qua disputat Diuus Thomas 2.2.quæst.100. Huius ergo tractatus prima quæstio, quæ quintum hic habet locum, instituitur de simonia in genere: cuius primus articulus definitionem inuestigat: nempe, vtrum simonia sit studiosa voluntas emendi aut vendendi aliquid spirituale, aut spirituali annexum. Et arguitur à parte negatiua. Primùm de nomine: Vitium hoc tam in venditione consistit, quam in emptione spiritualium. Simon autem, vt Actuum 18. videre est, nihil vendere voluit, sed tantùm Spiritum sanctum emere: non ergo à Simone satis congruè nomen deducitur: sed congruentiùs duceretur à Balaam: qui, vt legitur Numeri 22. Moabitis suas locauit operas, vt per donum Dei populo malediceret, quem Petrus in sua can. cap. 2. criminis huius, reum facit. Et rursus Iudas apostolus: vel à Giesi, qui vt legitur 4. Reg. 5. Naamã, donum sanitatis pretio vendidit. Deberent ergo dici Balaamitæ aut Giesitæ, cuius Giesi ad hoc propositum mentio fit. 1. q. 1. can. qui studet. Immo & Iudas immanius commisit sacrilegium Christum auctorem omnium spiritualium charismatum vendendo, quàm Simon magus. Secundò: Multa sunt spiritualia bona quæ citra simoniæ labem vendi possunt: vt cõsilia, vt habetur can. Non licet. 11. q. 3. & pariter artes & naturales scientiæ: ergo illa non est legitima definitio. Tertiò: Simonia vt ex registro Gregor. 1. q. 1. can. eos. legitur, hæresis est. Tolerabilior enim, inquit, est Macedonij impia hæresis, quã Simoniaci. Illi enim creaturam & seruum Dei patris & filij spiritum sanctum deliberando fatentur: isti verò eundem spiritũ sanctum efficiunt seruum suum. Omnis enim dominus quod habet, si vult, vendit, siue seruũ, siue aliquid eorũ quæ possidet. Hæresis autem non in voluntate, sed in intellectu est: ergo. In contrarium sunt verba can. qui studet 1. q. 1. qui studet donũ Dei pretio mercari, in sacro ordine nulla ratione de cetero remanere, aut reuocari non posse, dubium non est: à verbo nanque studet, deriuatur studiosa voluntas.

Primũ argumentum. *Argum. 2.* *Argum. 3.*

AD quæstionem tribus respondetur conclusionibus: prima de nomine: secunda de materia: ex quibus tertia

 bus tertia

Prima conclusio. Prima ratio. Secunda ratio. Tertia ratio.

bus tertia colligitur, de definitione simoniæ. Prima ergo est: Nomen vitij huius à nullo significantiùs deduci potuit quàm à Simone illo mago cū quo, Petro cōtentio fuit. Primùm, ꝙ Balaam & Giesi ad historiam veteris testamenti attinent, cuius sacramenta non conferebant gratiam vt nostra, atque adeò non erāt tanto gradu spiritualia. Secundò, ꝙ illi gratias tantùm gratis datas, vt donū sanitatis & arcendi per maledictionem hostes, quod Moabitæ à Balaam petebant, vendiderunt: Simon autē nihil minus quàm ipsum spiritū sanctū emere voluit. Non quidē in sua persona (nā talis meditatio insanissima esset) sed eius donū: vt habetur 1.q.3.can. Saluator. puta gratum, facientem eius gratiam quæ spiritualium donorum culmen per essentiam tenet. Tertiò, vt ad primum argumentum respondeamus, illi tantùm vendiderunt, nihil ementes: Simon autem emere spiritum sanctum ambiuit, vt vēderet. Sic enim habet historia. Cùm vidisset Simon quòd per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus (dabatur nanque tunc visibiliter) obtulit eis pecuniam dicens: Date mihi hanc potestatem vt cuicunque imposuero manus, accipiat spiritum sanctum: nempe pretio quo oblatam posset cum vsuris pecuniam reficere: vt habetur eodem can. Saluator. Iudas autem etsi Christum auctorem spiritualis gratiæ vendiderit: cuius, eodem can. qui studuit. Greg. ad hoc propositum meminit: tamen quia ipsum non vendidit tanquam donum ementibus vtile, immo vt morte perimendum, nō est ab illo nomen huius sacrilegij tractum, sed à Simone cogitante emere ac vendere Spiritum sanctum, cui omnia tribuuntur diuina dona, eundemq; ab apostolis, ecclesiæ secundū Christum fundatoribus: quæ vtique ecclesia hoc propriè inficitur crimine. Itaq; sicuti artes à suis primis inuentoribus nomina sortiri consueuerunt, sic & simonia ab eo qui primū eam excogitauit.

Secunda cōclusio. Vocabulū spirit⁹ multipliciter vsurpatur.

Secunda conclusio: Res spirituales sunt propria simoniæ materia, sed non cuiusque generis. Vbi animaduertendum est quòd spiritus idem est quod animalium halitus. quæ aspirando respirandoque viuunt: inde autem per similitudinem significat quemcunque venti flatum. Sed quia ventus atque spiritus inuisibilia sunt, & ad sensum incorporea, inde translatum est nomen ad cuncta significandum quæ corporum expertia sunt: vt Deum, angelos, & animam: ac perinde accidentia spiritualia. Quocirca sunt qui impræsentiarum duo spiritualium genera distinguant: alterum eorū quæ deriuantur ab spiritu creato: alterumq; eorum quæ ab increato dimanant. At verò quia etiā naturalia ab increato effluunt, in quibus, vt ilicò patebit, ratio simoniæ non constat, accommodatiùs ad rem secernas alterum genus spiritualium naturale: cuiusmodi sunt intellectus, acquisitaq; scientiæ, ac virtutes: alterū verò supernaturalium, vt sunt tam gratia gratis data quàm gratū faciens, sacramentaque, & sibi annexa sacerdotia.

Duplex genus rerum spiritualū.

Quocirca plerique doctorum arbitrantur spiritualia vniuersa tam prioris quàm posterioris generis materiam esse simoniæ. Qui subinde doctores astruunt, vendere sciētias & artes vitium esse simoniæ. Huius opinionis fuere Altisiodoren. lib. 3. tracta. 21. coæuusque suus Alexand. Halens. 2. parte. quæst. 185. membro 3. & est glos. cap. Non licet. 11. quæst. 3. & fermè doctores canonici iuris: vt est videre apud Syluest. in verbo, doctor. & in verbo simonia. §. 10. Quinetiam & S. Thom. in 4. distin. 25. quæst. 3. art. 2. Et probatio Altisio. qui hanc posteris opinionem propinauit, prima fuit auctoritas Prouerb. 23. Noli vendere sapientiam, & doctrinam, & intelligentiam. Secunda, quia vt August. in lib. de magisterio docet, Spiritus sanctus est, qui interiùs homines edocet scientias, etiam naturales. Quare qui illa distendit, dona prophanat Spiritus sancti.

Altißiodo. sententia. Alexand. Halē Glos. Syluester. D. Thomas Fundamētū prioris sententiæ.

Nihilo secius contraria opinio absque formidine credi vera potest: nempe ꝙ licet scientias naturales vendere. Haud quidem per se, vt panem aut pannū, stultū enim hoc esset dictu: cùm in nullius potestate sit suam in alium traducere scientiam, veluti rem aliam corpoream. In quo sensu illud legendum est, Prouer. 17. Quid prodest stulto habere pecunias: cū scientiam emere nō possit? Sed loquimur de venditione doctrinæ hoc est quòd licet pretio docere, sicuti consulere, &c. In primis enim opinio est quæ non caret auctoribus: quorum est Duran. in 4. distin. 25. quæst. 3. & Palu. ibidem. quæstio. 5. & Adria. quolib. 9. & ex antiquioribus Armacha. lib. 10. c. 8. & Richar. in 4. dist. 25. Immo & S. Tho. 2. 2. quæst. 100. art. 3. ad tertium. ab eādem opinione non abhorret: vt infrà eodem loco videbimus. Sed quando nullum haberet patronum, ratio ei satis patrocinatur: loquimur enim de scientijs naturalibus.

Opinio Durandi. Palud. Adrianus. Armachanus. Richard⁹. D. Thomas Prima ratio secūdæ opinionis.

Primū igitur arguitur: Vitium simoniæ quale sit, ex Euangelio venit vestigandum: at verò Matth. 10. vbi Christus gratiarū dona Apostolis contulit, quæ plebi communicarent. Infirmos, inquit, curate, mortuos suscitate, leprosos mūdate, dæmones eijcite: gratis accepistis; gratis date: vbi de naturalibus nihil commeminit. Item Ioan. 2. vendentes & ementes de templo eijciens: tātum significauit sacrorum venditionem & cambium, esse sacrilegium. Et Actuū 8. in Simone illo Simoniacorum primate, non damnatur nisi ꝙ spiritum sanctum eiusq; gratias emere voluit. Hoc nanque illic appellatur donum Dei: cū ergo nullibi bonorum naturalium mentio fuerit habita, nō est ꝙ eorum venditio labe simoniæ denotetur.

Secūda ratio.

Secundò arguitur ratione. Si scientias & artes naturales vendere nō liceret, maximè quia dona sunt Spiritus sancti: haud tamen sunt dona per specialem influxū, de quibus 1. ad Corinth. 10. loquitur Paul. Sed per generalem concursum: ergo ex hoc capite dānari non debet huiusmodi venditio. Alias nulla alia bona naturalia fas esset vendere, neque grana scilicet, neque vinum, neque oleum. Item sequeretur quòd neque docere pretio artes mechanicas artémve scribendi liceret: quod esset cōcessu absurdum.

Ad argumentū Altißiod. Tertia ratio.

Et per hoc respondetur ad argumentum Altisiodoren. Nam licet Spiritus sanctus doceat omnem veritatem: aliter tamē supra naturales, vt scripturæ mysteria: de qua re peculiariter intellexit Christus vbi ait, Ipse vos docebit omnia: aliter verò naturales: & certè has vendere non est simonia: quia neque gratis habentibus dantur, vt gratis non habentibus communicentur. Tertiò arguitur: Si non liceret huiusmodi scientias vendere, fieret consequens, vt neque liceret pro labore pretium recipere, quo doctor docendo desudat. Nam quando res verè spiritualis est, vt sacramenti administratio, neque pro labore licet quidquam recipere: idem quippe esset recipere pretiū pro labore baptizandi, seu ministrādi ordines sacros, & recipere pro ipso opere, quod est administratio sacramenti: Labor enim non distinguitur ab opere. Quomodò autem sacrorum ministris recipere alimoniam liceat, infrà patebit.

Et postremò

Postrema ratio.

Et postremò quando temporale spirituali annexum est, non licet pro re illa auctius suscipere pretium quàm sine illo spirituali valeret, non, inquam, licet calicem, aut vestes sacras pluris vendere, quàm si non essent consecratæ: licet autem, vt manifestum est, pretiosiùs vendere vnam scientiam, quàm aliam: quanuis minus laboris fuerit ibidem impensum. Immo vnus atque idem Doctor quo doctior, etiam si minores fecerit sumptus minoresque exhauserit labores, pretiosiùs suas locare operas potest ad docendum. Quare etiam si sine labore posset suam scientiam in alium transfundere sicut flatum, posset pretium recipere. Illud autem Prouer. 23. nihil contra nos pugnat. Immo quod habetur illic, est. Veritatem eme: & noli sapientiam vendere: ac si dixisset, tāti est pretij vt qui nō habet, emere illam debeat: & qui habet, nunquàm vendere: id est nunquàm illa priuari. Et glossa illa cap. Non licet. aduersatur textui: quippe quo asseritur quòd potest aduocatus vendere suum consiliū, & patronus suum patrocinium. Et ibidem tenuit sanctus Thomas 2. 2. quæstione 71. vbi videtur reuocasse suam sententiam quam in quarto Alexandrum sequutus asseruerat. Quare impertinens est ad labores recurrere, qui in docendo hauriuntur. At verò de Theologia peculiariter dubitatur, propterea quòd videtur priori modo spiritualis: per donum enim Spiritus sancti panduntur scripturæ, quæ sunt Theologiæ principia. Attamen neque hanc scientiam pretio de cathedra scholaribus prælegere, simonia est. etiam si citra vllum laborem & expensas fiat: hæc enim accidētaria sunt. Et ratio est, quòd licet fides & arcanorum reuelatio donum Dei sit, scientia tamen Theologiæ humano sudore conquiritur. Quocirca quòd Hostien. ait super cap. Nonnullis. de magis. nempe Theologo publicum habenti salarium non licere pro extraordinaria lectione quidquam recipere, alioqui simoniam committere: gratis dictum est, & absque vlla ratione. Quid enim quæso refert, salariúmne publicum recipias, an peculiarem mercedem pro peculiari lectione? Hoc autem est verum quòd concionatori, theologiam de suggesto docenti, neutiquam citra simoniam licet prædicationis pretium ex conuentione recipere. Et ratio discriminis est. quia Theologia tantummodò intellectum erudit, sicuti aliarum quælibet scientia: prædicatio verò per se ad animarum salutem fit, commouendosque sursum animos. Et ideo pertinet ad donum prophetiæ: quod Paulus ad Corinth. 12. inter alia connumerat. Licet autem prædicatori sustentationis subsidium sicut ceteris ecclesiæ ministris recipere. Colligamus ergo, spirituale in definitione simoniæ non accipi pro naturali munere, sed pro supernaturali: hoc est pro gratia & sacramentis, atque alijs Spiritus sancti donis, quæ ad æternam nos felicitatem promouent. Appositio autem illa, vel spirituali annexum, illa significat, quæ non per se, sed per ordinem ad spiritualia idem contrahunt nomen: vtpote sacerdotia, & præbendæ, quæ sunt sacerdotum stipendia: & ius patronatus, atque alia iura eligendi ecclesiastica supposita. Ex his fit consequens (id quod assertam sententiam euidentiùs confirmat) quòd dare aliquid spirituale pro doctrina alicuius scientiæ, quantumlibet sit Theologia, est simonia: vt si episcopus ordines aut beneficium Doctori conferat, vt ipsum doceat. Confert enim tunc spirituale pro doctrina, quæ est pecunia æstimabilis. Per hæc rursus dirimitur lis alia quam doctores contestari solent, vtrum extra ecclesiam apud infideles contingere possit simonia. A parte enim affirmatiua existit argumentū quod inter illos est sacerdotium, quo secundùm ipsorum iudicium Deum colunt: ergo si illud vendunt, est simonia. A parte autem negatiua offertur alterum nihilo infirmius, quòd apud illos nihil est propriè spirituale. Durand. ergo & Palud. respondent verè illos non committere simoniam, sed solùm quantum ad suam existimationem. Nihilominus cum distinctione est meditatiùs respondendum. Enimuerò ante Christi aduentum extra dubium est, inter patres veteris testamenti verè committi potuisse simoniam. Erat enim tunc verum donum prophetiæ, quod si venderetur, simonia fuisset: vt patet ex verbis Hieronymi quæ citantur cano. Nunquā 1. quæstio. 1. Item & eorum sacerdotium, quanquàm per illud nulla tunc conferretur gratia, spirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinens cultum. Quare Ieroboam 3. Regum 13. insimulatur, quòd sacerdotes pretio crearet. Quin verò & lege naturæ erat sacerdotium, quale fuit in Melchisedec: & quidem pro illo seculo legitimum: quod perinde si pretio conferretur, simonia emergeret. Spirituale enim suo modo censetur, quidquid Deus & natura quocunque mortalium statu pro animorum salute ad Dei cultum instituit. At verò post Christianam redemptionem nil iam extra ecclesiam superest, quod sit legitimè spirituale: nisi si forte sunt qui inuincibili ignorantia legis nostræ laborant. Illos enim eadem excusat ignorantia, si naturalibus tantùm ritibus vtantur. Quocircà extra ecclesiam iam nulla esse potest simonia, nisi secundùm humanam existimationem.

Quæstio peculiaris de Theologia.

Solutio.

Ratio asserti.

Prædicatori euāgelico nō licet pro munere prædicationis pretiū ex cōuentione recipere.

Corollariū

Quæstio altera.

Argumentum partis affirmatiuæ.

Hieronymus.

Solutio quæstionis.

Tertia cōclusio.

Tertia demum conclusio est, quam de definitione promisimus. Probè illa præfixa definitione exprimitur natura simoniæ. Probatur: Definitio illa & obiectum vnde vitium vel virtus speciem sortitur, explicat, & pariter subiectum eius & modum: ergo bona est. De obiecto quidem iam constat: subiectum verò iustitiæ, ac perinde iniustitiæ, omniumque eius partium est voluntas: vt sanctus Tho. 1. 2. q. 56. sapienter secundùm Aristot. docuit. Hoc enim interest inter virtutes quæ hominem in ordine ad seipsum componunt, atque illas quæ ipsum disponunt in ordine ad alterum: quòd cùm voluntas ad proprium personæ bonum per se sit propensa & determinata, respectu illius boni nulla virtute indiget præter illas quæ sunt in potentijs, quæ affectionibus, passionibusque turbantur. Enimuero si nulla esset passio neque in irascibili neque in concupiscibili, nulla esset in voluntate difficultas parendi rationi. Ob idque temperantia in concupiscibili sita est, & fortitudo in irascibili: quibus eiusmodi morbi turbidique affectus sedatur: vt 2. Ethic. auctor est Aristote. At verò quoniam hominis voluntas non sic per se est affecta, & propensa in alienum bonum, fit vt quanuis nullas patiatur sensuales affectiones, virtutibus nihilominus indigeat ad persoluenda proximis debita officia. Sed est tamen contrarium argumentum apud Scotum in tertio, distinctione trigesimatertia, illa potentia est virtutis ac vitij sedes, cuius actione consummatur ratio laudis & vituperij, seu meriti & demeriti: hæc autem potentia est voluntas, vtpote cuius electione tam virtus quàm peccatum consummatur: ergo illa est omnium virtutum subiectum. Negamus tamen cum

Argumentum Scoti.

Aristotele priorem præmissam. Hæc enim opinio non sancti Thomæ tantùm, immo manifestissimè est Aristotelis, secundo Ethicorum. Non ergo virtus in ea potentia est quæ electionem facit, aliàs fides esset in voluntate: quippe in cuius assensione consistit eius meritum: sed debet potius existere in illa potentia in qua tota consistit difficultas bene eligendi: & certè affectionibus appetitus sensitiui pacatis liberrimè fit voluntatis electio: atque hac ratione virtus est habitus electiuus. Ad propositum ergo cùm iustitia sit virtus ad alterum, fit vt in voluntate sedeat: vt Aristote. 5. Ethicorum docet: atque adeò religio, & similes. Cùm ergo simonia vitium sit & iniustitiæ, & contra religionem, consequitur vt sit in voluntate: ob idque in definitione dicitur studiosa voluntas. Quòd si arguas, auaritiam caussam esse simoniæ, vtpote quæ iustitiæ officiis obsistit: auaritia autem est in concupiscibili: Respondetur, non esse renuendum, quin alia vitia sint à quibus simonia imperetur: elicitur tamen ab illo quod est in voluntate. Existit autem alterum argumentum aduersus id quod dicitur, studiosa: Nam cùm studio peccare idem sit quod peccare ex malitia: tale autem peccatum sit contra Spiritum sanctum, consequens fieret simoniam in vniuersum esse peccatum in Spiritum sanctum: quod nemo cōcessit vnquam. Respondetur non id significare, studiosa, quod ex malitia, sed id quod consultò, puta quòd nō excusatur ignorātia: immo scienter fit vel ex malitia, vel ex passione. Panormita. autē super cap. Nemo. de simonia. Hostiensem sequutus, addit definitioni vt opere emptio subsequatur, idemque ait Richard. sequutus glossam dicti cap. qui studet. quæ ait cum effectu. Attamen hoc esset nomen ad solam externam simoniam arctare: cùm tamen ex æquo commune sit etiam internæ. Nam vt infrà patebit, peccatum simoniæ intus committitur, etiam ad restitutionem obligans. Consultiùs ergo dicitur, studiosa voluntas, absque adiectione. Sub illis autem verbis emendi & vendendi, cunctos vsurarios contractus intelligito: putà permutationem & cambia præbendarum sine auctoritate Pontificis, atque alia obsequia quæ loco pretii existimantur.

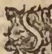
Solutio. *Obiectio.* *Responsio.* *Argumentum secundum.* *Solutio.* *Panormi.* *Hostiensis.* *Richardus.*

Ex his ergo quæ dicta sunt: primo secundoque capitali argumento satis factum est. Ad tertium autem quo ex verbis Grego. arguebatur, simoniam hæresim esse, atq; adeò in intellectu existere, sanctus Thomas duo dat responsa. Prius, quòd etsi simoniacus non sit propriè hæreticus, quoniam absq; intellectus errore potest præ auaritia in hoc vitium labi: tamen re ipsa & facto profiteri videtur dominium Spiritus sancti esse penes homines: qui est hæreticus error. Atque hoc quidem responsum amplexus est Gratianus in cano. ventum. prima, quæstione prima. Secundò, ac si non satis sibi hoc placeret dicit sanctus Thomas, Simōnem Magum præterquàm quòd voluit Spiritum sanctum coëmere hæreticum etiam fuisse, in eo quòd credidit mundum nō fuisse à Deo creatum. Attamen propter hoc simoniaci non dicerentur hæretici: quo tamen ferro crebrò inuruntur in iure. Et ideò forsan dicendum est, quòd Simon ille propterea voluit Spiritum sanctum emere, quòd credidit esse vænalem, & pretio posse ab Apostolis dari: quod quidem apostolica responsio palàm docet, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti, hoc est credidisti, pecunia possideri. A qua porrò hæresi tanquam à proprio fonte vitium ipsum nomen contraxit.

Ad tertium argumentum.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm vitium simoniæ genere suo sit peccatum mortale.

SVPPOSITA definitione simoniæ quæritur de eius qualitate, an sit mortale crimen. Et arguitur à parte negatiua: Inter cuncta spiritualia quæ creata sunt, regnum cælorum culmen tenet: vtpote quò cetera alia referuntur: ipsum autem vendibile est. Vnde Gregor. Regnum cælorum tantum valet quantum habes: ergo nō est simonia velle emere aliquod spirituale. Secundò: Si simonia genere suo peccatum esset: sequeretur quòd etiam Papa spiritualia vendēs eodem vitio cōmacularetur: fertur tamen non posse esse simoniacum: quia princeps non ligatur suis legibus ff. de legib. l. Princeps. ergo non est genere suo mortale. Tertiò: Spiritualia cambire, videlicet vnum pro alio permutare: vt calicem pro ara: quinimo sacramentum pro sacramento: vt si sacerdos nollet alterius sacerdotis cōfessionem audire, nisi vicissim audiret ille suam: aut si catechumenus nollet alterū baptizare nisi cum pacto vt se mutuò baptizarent, nō apparet esse simoniam, ergo nec spiritualia vendere. In cōtrarium autem sunt sacri cano. Habetur enim in regesto Gregor. quod Paschalis 2. refert prima, quæstione tertia. Altare, vel decimas, vel Spiritū sanctū emere, vel vendere, simoniacam hæresim esse nullus fideliū ignoret. & dicitur hæresis ad exaggerandū eius grauitatē. & cap. sicut. de simonia. Simoniaca pestis sua magnitudine alios morbos vincit. & cap. proximo: Tāta est labes huius criminis, quòd etiam serui aduersus dominos, & quilibet criminosi admittuntur ad accusationem.

Primū argumentum. *Gregorius.* *Secundum.* *Tertium.*

AD quæstionem vnica, eademque cunctis receptissima conclusione respondetur. Simonia est genere suo crimen mortale. Probatur: Emere aut vendere id quod nullo pretio vendibile est, genere suo est mortale crimen: vt sub titulo de vsur. dicebamus. Nam cùm sit iustitiæ contrarium, quæ virtus reipublicæ quàm maximè est necessaria, fit subinde vt etiam sit contrarium charitati, in quo ratio consistit peccati mortalis. Excrescit tamen vitiositas in simonia ratione contaminatæ religionis. Probatur autem minor ex triplici loco. Primò ex ratione obiecti, Res enim quę modo suprà exposito spirituales sunt, nullo æstimari possunt terreno pretio: vtpote quòd supernaturalia sunt inter quæ & terrena, nulla est proportio. Vnde de diuina sapientia Prouerb. 3. asseritur: Pretiosior est cunctis opibus: & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Quod vtique respiciens Petrus ait Mago illi: Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri: id est, æstimari. Secundò idem ex eo probatur quòd etsi spiritualia per se vænalia essent, neutiquam tamen possent à præfectis ecclesiæ vendi: nemo enim iustè rem vendit nisi cuius est dominus. Si enim œcono-

Conclusio responsiua. *Prima ratio conclusionis.* *Secunda.*

mus rem patris familias iniussu illius distraheret, iniquus esset: Praefecti autem ecclesiae non habent spiritualium dominium, sed sunt meri dispensatores, secundùm Pauli cōfessionem, primae ad Corint. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Tertiò idem ex origine confirmatur, qua spiritualia nobis obueniunt. Id enim quod gratuitò à Deo collatum est, non quidem in peculiare commodum illius cui confertur, sed in bonum publicum totius ecclesiae, nemo potest iustè vaenundare: quia non est suum, sed illorum quibus vendit: talia autem sunt spiritualia dona Dei. Atq; hoc Christus admonitos curauit Apostolos Matt. 10. vbi ait, Gratis accepistis, gratis date. Idque illo verbo denotauit, Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? Fidelis scilicet, vt quod gratis accepit, gratis largiatur: & prudens: hoc est, qui oculato iudicio merita personarum discernat, vt pro cuiusque dignitate cuncta dispenset. Fit ergo ex his consequens, simoniam, peccatum esse, non solùm contra iustitiam, verùm & ratione materiae, quae spiritualis est, contra religionem. Ob idque adeò nuncupatur sacrilegium: nam laesio est sacrarum rerum. Hic primùm omnium circa conclusionem hanc cum suis rationibus inuestigandum occurrit, quónam iure simonia sit prohibita, vtrum diuino tantùm, an etiam naturali? Ad quam quidem dubitationem peruia est responsio, simoniam spiritualium donorum supernaturalium, tam naturali iure quàm diuino esse prohibitam. Et quidem ius diuinum in vtroque testamento manifestum extat. Nam Matthaei 10. connumeratis eiusmodi donis subdit Christus: Gratis accepistis, gratis date. Et Ioannis. 2. in figuram eius, flagello eiecit ementes & vendentes columbas è templo: Columba namque spiritum sanctum, eiusque dona significat. Et Actuū 8. idem patet in historia quae Petro aduersus Simonem contigit. Et Numero 22 idem notatur in historia Balaam, quem ceu donum Dei vendentem obiurgat, tum Petrus tum etiam Iudas in sua Canonica. Tametsi postea diuinitus admonitus non fecit quod Moabitae volebant. Et Ieroboam 3. Reg 13. reus fit quòd sacerdotes pecunia creabat: quamuis illi nō essent verè sacerdotes, sed Balaam. Et 4. Reg. 5. opprobrio etiam datur Giesi quod pro dono sanitatis quidquam receperit. An verò sit etiam cōtra ius naturae, dubium idcirco est quod spiritualia quae eius sunt materia res sunt supranaturales, ad quas naturalis lex non videtur pertingere: nam hac ratione praecepta sacramentorum non sunt naturalia, sed supra. Nihilominus contrarium est asserendum. Idque inde primò probatur quòd ius omne diuinum in euangelico expressum praeter partem illam quae ad fidei sacramenta pertinet, nihil continet, nisi quae iure naturali necessaria sunt. Atque haec vna est ratio cur dicatur lex libertatis vt lib. 2. quaestione vltima adnotauimus, artic. 1. Cùm ergo simoniae prohibitio ad sacramenta non pertineat, fit vt in euangelio non nisi tanquam res naturalis sit prohibita. Secundò, id rationes confirmant, quibus peruersitas simoniae demonstratur. Nam etsi spiritualia bona supranaturalia sint, tamen quia natura sua non sunt vaenalia, neque Antistites ecclesiae domini eorum sunt: sed gratis acceperunt, gratis dare debent: ius ipsum naturae eorum venditioni reclamat. Et tertiò, nisi iure naturae prohibita esset, Balaam non peccasset vendens, neque Rex Moabitarum emens quia Gentiles erant: qui non alio quàm naturali iure tenebantur. Quin verò eadem ratione neque Simon Magus peccasset: quoniam cùm in Christianismo neophytus esset, nisi ius naturae suum ausum condemnasset, poterat euangelici mandati ignorantia excusari. Ad argumentum ergo in contrarium negatur consequentia. Materia simoniae fit talis iure diuino: ergo ipsa non est contra ius naturae. Et est meditanda consequentiae fallacia. Nam vndecunque res fiat spiritualis, fit subinde vt non sit vaenalis: vaenum autem exponere quod vaenale non est, ius naturae vetat. Aliquantulo autem grauior dubitandi ratio existit, vtrum aliqua sit simonia quae neque diuino iuri neque naturali contraria, sit sed solùm quia humano iure est inhibita. Rationem quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in capit. ex parte. 1. de off. deleg. quae distinguit inter simoniam prohibitam quia mala est, vt est illa quae iure euangelico talis est, atque aliam quae non est mala nisi quia iure positiuo prohibita: quae subinde distinctio Doctoribus canonici iuris solennis est, vt est videre apud Syluest. in verbo, simonia. §. 4. Quin verò & multis Theologis. Durandus autem in 4. distinct. 25. quaest. 5. duabus rationibus hanc distinctionem refellit, nullam nimirum admittens simoniam contra ius merè positiuum. Prior est: Circa illud quod non est per se malum nisi quia prohibitum, peccare non contingit nisi peccato inobedientiae: vt dum tibi Praepositus rem aliàs indifferentem iusserit, si non parcas, nihil aliud quàm inobediens sis: si ergo sola est humana prohibitio, ne hoc aut illud vendas, inobedientia erit non parêre, non autem simonia. Posterior eius ratio est, quòd simonia est rei spiritualis venditio: ecclesia autem non potest rerum naturas mutare vt facias spirituale quod anteà non erat: nam hoc ad solum pertinet ius diuinum. Nihilo seciùs medio modo inter has opiniones consendum est. Primùm enim contra secundam rationem Durandi certum est posse ecclesiam aliquid facere spirituale quod iure diuino non erat. Hoc patet in consecratione ecclesiae, & arae, & in benedictionibus calicum, corporalium, & ornamentorum. Haec enim iure diuino spiritualia non sunt. Nam quantùm ad rei essentiam, consecratio corporis & sanguinis Christi fieri posset etiam si vasa & ornamenta non essent consecrata aut benedicta. Secunda assertio. Nihilominus horum venditio & emptio, si ratione consecrationis pluris vendantur quàm res ipsa valet, est simonia contra ius diuinum & naturale. Nam vtrunq; ius prohibet quod vaenale non est pretio vendi. cùm ergo illud sit spirituale, quamuis iure positiuo factum sit spirituale, iuri nihilominus diuino & naturali repugnat eius venditio. Et confirmatur: quia qui vendit benedictionem calicis aut aquam benedictā, vendit certè id quod gratuitò donatur in bonum publicum: est ergo huiusmodi simonia iure diuino prohibita. Secundò ad idem arguitur. Minores ordines non sunt de iure diuino: quin verò neq; diaconatus habeatur olim vt ordo sacer: quod patet ex verbis Innocentij III. in cap. à multis. de aeta. & qualit. ordin. praef. sed sunt de iure merè positiuo, & tamen ista vendere est peccatum simoniae iure diuino prohibitae: ergo licet res iure positiuo fiat sacra, nihilominus eius venditio est cōtra ius diuinum. Sicuti nuperrimè fallacem esse diximus consequentiam illam, Spiritualia sunt dè iure diuino: ergo illa vendere

Tertia ratio.

Simonia naturali diuinoq; iure prohibita.

Prima ratio ad suadendum simoniā esse iure naturae prohibitam.

Secunda.

Tertia.

Dubitatio.

Glossa.

Durandus.

Prima ratio Durandi.

Secunda.

Ecclesia potest aliquid facere spirituale, quod prius non erat.

Secunda assertio.

Ratio assertionis.

Secūda ratio ad idē.

vendere non est contra ius naturæ. Ex quo fit, illos doctores qui in huiusmodi rebus cõsecratis exemplum collocant simoniæ de iure merè positiuo, paralogizari, inde id nimirum inferentes, quod materia eius iure positiuo sit constituta: veluti & suprà de solẽnitate voti dicebamus, quæ est de iure positiuo: & nihilominus obligatio ad perpetuam castitatem, quæ ex illo voto solenni resultat, est de iure diuino. Sed interrogando vrges, an detur aliqua simonia ad ius merè positiuum attinens? Respõdetur aliquã esse. Primum vbi venditur officium ecclesiæ annexum quod de se non est spirituale. Hoc patet ex cap. Saluator. suprà citato 1. q. 3. vbi Vrbanus prohibet ne vendatur officium œconomi ecclesiæ, aut sacristæ, aut protectoris: citans Concilium Calcedon. hæc autem officia vendere non est contra ius diuinum aut naturale: si quidem personæ non sunt aut res per se sacræ. Neque ecclesia facit eas sacras sicut templa, & vasa, & personas, putà sacerdotes consecrationi sacramenti eucharistiæ dedicata: sed quia sunt sacrorum custodiæ deputati. Eiusdem autem simoniæ exemplum sunt qui proferant in commutatione præbendarum. Prohibetur enim cap. quæsitum. de rerum permut. ne sine licentia episcopi præbendæ cum pacto permutentur. Attamen prohibitio hæc non est merè positiua, sed significatio diuini iuris. Nam qui attentaret prębendas priuatim permutare, nihil faceret. Potest enim quisque suo renuntiare sacerdotio, sed id tamen facere debet in manibus prælati: cõstituere verò alterum in iure præbendæ, neutiquam iure potest, nisi solus Pontifex & episcopus: aut prælati quorum est sacerdotia conferre. Quod autem illic papa iubet est, ne quis pactum permutationis faciat: quia hoc labem sapit simoniæ. Attamen si fiat sub conditione, si Papa consenserit, nulla est culpa. Illa tamen conditione prætermissa, simonia resultaret. Quocirca si conditio esset iuri diuino contraria: vt si pactum esset supererogandi pecuniam, vel aliud pretium pro maiori præbenda: tunc simonia esset contra ius diuinum: nam talis permutatio mistam haberet emptionem præbendæ. Si verò tantùm esset contraria iuri positiuo: vt si esset pactum soluendæ pensionis absque Papæ concessione: tunc simonia esset contra ius positiuum. Enimuero permutare res sacras & spirituales, præsertim si tales sint iure tantùm positiuo, non est cõtra ius diuinum, vt si cambium fiat calicis pro calice, aut pro sacro vestimento. Quin verò neque in his quæ spiritualia sunt de iurę diuino: vt si sacerdos confessionem alterius sacerdotis audire noluerit nisi alter audiat suam: licet Richar. secus censeat, de quo statim: ergo cùm præbendæ non sint adeò spirituales, pactum illarum permutandarum non est contra ius diuinum. Secundò id confirmatur: Si esset contra ius diuinum, neutiquam Papa posset super eadem re dispensare: & tamen Papa eiusmodi permutationes constitutis pensionibus permittit. Præterea, si huiusmodi venditio perinde esset prohibita iure diuino atque venditio sacramentorum non licet de illo pacisci, etiam adhibita conditione si Papa consenserit: quia hoc certè in sacramentis non licet & tamen talis pactio in præbendis cum tali conditione non condemnatur. Iam vt rem concludamus, in euangelio non est prohibita talis commutatio, sed de solis Spiritus sancti donis habetur: Gratis accepistis, gratis date: non ergo huiusmodi pactio est contra ius diuinum. Nihilominus tamen quædam est simonię species de iure positiuo. Vnde ad primum Durandi argumentum duobus modis respondetur. Primò negamus illud suum assertum quòd vbiuis res prohibetur quæ alioqui non est mala, transgresio nõ est aliud peccatum quàm inobedientiæ. Immo verò ecclesia dum abstinentiam quadragesimalem indixit, ieiunium illud constituit in virtute abstinentiæ: & ideo non solùm ille contra obedientiam peccaret, qui ieiunium ex contemptu frangeret, verùm & ille contra abstinentiam, qui non ex contemptu, sed præ gula id faceret. Et pari modo ecclesia potest actum quempiam in vitio simoniæ constituere. Secundò respondetur, quòd officium sacristiæ vendere, aut pactum facere commutandi sacerdotia contra ius ecclesiasticum, non definiuit ecclesia esse propriè simoniam sicuti vendere sacerdotia: sed dicitur simonia, quia simoniæ pœna vindicatur.

Hæsitatio. *Dissolutio.* *Prohibitio permutationis præbendarum nõ interue niẽte superioris authoritate, nõ est merè positiua sed significatio diuini iuris.* *Moderatio superioris assertionis.*

Per hæc facilis fit argumentorum solutio. Ad primum quippe respondetur, regnũ cælorum venum esse expositũ: non si venditionis nomẽ propriè vsurpes, sed per metaphorã, sicut dicitur vim pati. Quòd enim propriè non sit vendibile, primùm inde patet, quod cùm sit supernaturale, nullo est pretio æstimabile. Vnd Paul. ad Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Et loquitur de operibus filiorum Dei per gratiam: significans opera nostra ex obiecto existimata, non esse regni cælorum pretium: sed quatenus procedunt ex gratia. Quod autem gratis datur, non venditur. Tum etiam quòd ex nostris obsequijs Deo nihil accrescit: siquidem bonorum nostrorum non indiget. Vnde Isaiæ 52. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Dicitur autem per metaphoram emptio, iuxta verbum eiusdem Prophetæ, cap. 55. vbi ait Sapientia ipsa: Sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate & emite: venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione lac & mel: hoc est regni cœlestis dulcedinem. Metaphora autem in eo consistit, quòd operibus iusti regnum cælorum proponitur: tãquam merces: vt patet in Parabola conducentis operarios in vineam, constituto denario diurno, & in verbo Psalmi: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. Ad secundum argumentum licet inter interpretes Canonici iuris de Papa litigium sit an possit esse simoniacus, per illa tamen quæ dicta sunt peruia fit responsio. Enimuero de simonia quæ iure diuino naturalique talis est, nullam esse licet controuersiam, quin illam possit committere. Si, inquam, sacramenta pretio administraret, donúmve quoduis aliud Spiritus sancti dispensaret, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset. Ageret quippe contra ius diuinũ: super quo ipse dispensare nequit. Neq; istiusmodi donorum dominus est, sed merè dispensator. Immo verò tanto grauius maioriq; scandalo peccaret, quãto eminentiorem locum in ecclesia tenet. Vnde Petrus primus Christi vicarius hoc sibi crimen à Simone vigilantissimè cauit. Quin etiã si templa, vel vasa, vel vestimenta sacra pretio consecraret: quãuis talis ritus iure sit positiuo sanctus, nihilominus, quia eius venalitas est contra ius diuinũ, simoniacus esset. Et pari modo si sacerdotium aut præbendas venundaret, vtpote quorum dispensator est tantùm: neutiquam tamen dominus.

Ad primũ argumẽtũ. *Ad secundum argumentum.* *Papa simoniã potest cõtrahere.*

Si autem

Si autem admittas officium sacristæ & œconomi ecclesiæ vendere, non esse simoniam nisi de iure positiuo: quia propriè non sunt personæ sacræ: illud ipse posset citra peccatum pretio conferre, nisi obstaret scandalum: quia potest super suis legibus dispensare. Et eadem ratione pœnas iuris simoniacis decretis incurrere nequit. Etenim quanquam sacerdotia venditaret, neq; excommunicatus esset, neq; suspensus: quoniã princeps est & quantum ad vim coactiuam suis legibus non subditur.

Dubium.

Sed hoc tamen superest hic dubium, vtrum si sacerdotium cuipiã venderet: facto ipso censendus esset super pœnis iuris cum illo dispensare: vt neq; excõmunicatus emptor ille esset, neq; teneretur renuntiare præbendam. Quidam enim, vt Palud. dist. 25. q. 4. affirmant: alij verò in quibus est Adrianus quolib. 9. negant.

Paludanus. Adrianus.

Profectò res est quæ me ancipitem tenet. A parte quippe negatiua est argumentum Ioannis Andreæ in Mercurialibus, quod si episcopus ludum aliquem sub pœna excommunicationis inhiberet clericis, licet posteà eorum aliquem ad ludendum induceret, non ideò dispensaret in lege, nisi illam exprimeret: quia vel posset esse illius oblitus, vel ad malum illum inducere. Rursus quãuis excommunicato osculum pacis porrigat, non ideo illum absoluit.

Argumentũ à parte negatiua.

A parte autem affirmatiua est argumentum quòd non est censendus Papa tam insigniter peccare vt præbendam cogitet sacerdoti vendere, quam neque emere ille neque retinere citra excommunicationem, atq; adeò citra culpam nequit. Porrò ergo huius ambiguitatis affirmatiuam hanc partem præ altera eligerem. Nam forsan & episcopus inducens ad id subditum quod lege sua prohibitum est, quidquid Ioan. Andreas censeat, dispensare creditur perinde ac si præciperet. Deinde quidquid hoc veritatis habeat, tamen de Papa quando præbendam vendit cùm ipse sit qui dat, omnino videtur habilem alium reddere vt recipiat.

Papa beneficia alicui vẽdens cẽsetur cũ eo dispensare in pœnis simoniæ.

Ad tertiũ.

Ad tertium denique respondetur cum diuo Tho. nomine emptionis quamcunque aliam commutationem comprehendi spiritualis pro temporali. Quare sicut præbendam numis emere simonia est, ita & secularem illum fundum pro illa commutare. Quin verò (vt suprà diximus) neque præbenda pro præbenda absque facultate Pontificis commutari citra simoniam potest. Tametsi vt expositum est, non esset simonia nisi de iure positiuo. Quocirca res alias sacras commutare, quia tali iure minimè prohibetur nulla est simonia: dummodo solius rei valoris habeatur ratio, neque pro consecratione quidquam pendatur. Potest inquam calix pro calice commutari immo tanti vendi quanti materia & forma absque consecratione æstimaretur: atque adeò alteri ecclesiæ locari. De sacramentis verò Conradus 4. distin. 25. art. 3. negat vnum pro alio commutari posse: nam licet non sit, inquit, tam illicitum quàm simpliciter illa vendere: est tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc censetur alterius pretio. At verò profectò non video quidnam venditionis aut pretij admisceatur si vicariæ operæ in pactum ducantur: Baptizabo te si me baptizaueris: &, si meã volueris audire confessionem, tuam vicissim audiam. Et oracabo pro te si tu mihi vicissim par rependeris beneficium.

Sacramentorum cõmutatio licita.

QVÆSTIO SEXTA, DE MATERIA SIMONIAE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm quandoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare seu accipere.

CONSTITVTA definitione & culpabili qualitate simoniæ, sequitur vt seriatim de eius materia disputemus. Et primò de sacramentis arguitur quòd liceat nonnunquam illa pretio redimere. Baptismus ianua est sacramentorum: & nihilominus dum iniquus sacerdos iamiam morientem puerum absque pretio baptizare nequit; neque pater manus habet aut linguam quibus ipsum tingere valeat, consultius videretur pater facere si pecuniam offerret sacerdoti, quàm si animam prolis suæ perditum ire sineret: ergo licet sacramentum mercari.

Primum argumentum.

Secundò, Eucharistia est sacramentorum maximum, pro quo tamen conficiendo & offerendo licet pecuniam offerre, oblatamque accipere: ergo facilius est concedendum alia sacramenta redimi pretio posse.

Secundum.

Tertiò: Pœnitentia est sacramentum necessitatis quæ absolutionem ab excommunicatione præexigit; sed pro absolutione ab excommunicatione in more iudicibus est pecuniam recipere: ergo id non est sacrilegium.

Tertium.

Quartò: Consuetudo in causa est vt quod anteà delictum erat, licitè fiat. Qua vtique ratione ait Augustinus plures habere vxores quando mos erat, non fuisse crimen: viget autem apud quosdam consuetudo vt pro consecrandis episcopis, benedicendisque abbatibus inungendisq; sacerdotibus aliquid pro chrismate & oleo detur accipiaturque: ergo illud est licitum.

Quartum.

Quintò: Ius habet vnusquisque suam redimendi vexationem: sed vsu sæpe accidit vt quispiam ab episcopatu vel alio sacerdotio per iniuriam arceatur: ergo licebit eiusmodi vexato numis se ab illa iniuria eripere.

Quintum.

Sextò: Matrimonium est quoddam sacramentum: sed datur pro matrimonio pecunia, nempe vxoris dos: ergo licet pro sacramento pretium tum dare tum etiam percipere.

Sextum.

Contrarium admonetur canone illo 8. Synodi prima quæstione prima. Qui per pecuniam consecrauerit, vel ab alio consecratus est, alienus à sacerdotio fiat.

IAM suprà inter spiritualia quæ materia sunt simoniæ, atque alia spiritualium genera discriminatum est. Illa nanque spiritualia quæ naturalia sunt, neque nobis gratis vt largiamur donantur, simoniæ vitio non substernuntur: sed illa prorsus charismata quæ dono diuinitus suscipimus ad gratiam quoquo pacto spectantia. Hæc autem quadruplici differentia diuiduntur: Quædam quippe sunt spiritualia per essentiam, vt gratia quæ ipsissima est vita spiritualis animæ: & charitas quæ est habitus quo officia & opera vitæ exhibemus. Et hæc nullatenus in quæstionem accersiri possunt

Quadruplex differentia rerũ spiritualiũ.

an vendi

an vendi emive queant: sunt enim vsque adeò Dei munera, vt dementia esset cogitare quenquam posse in alterum illa siue dono siue pretio transfundere. Secundo ordine sunt spiritualia: quæ hisce velut caussa proximè antecedunt. Qualia sunt sacramenta, quæ ceu instrumenta passionis Christi effectricia sunt gratiæ. Tertio gradu spiritualium sunt actus charismatum, quæ gratiæ nuncupantur gratis datæ: quales sunt dona prophetiæ & linguarum; quibus annumerare possumus & orationem & religionem. Quarto denique loco accedunt & spiritualia per annexionem: qualia sunt sacerdotia & præbendæ, quæ spiritualium functioni inseruiunt. Prætermisso ergo primo membro, de singulis aliorum trium singuli sint hic articuli examinandi. Igitur in hoc primo, qui apud Diuum Thom. secundus existit, respondetur de sacramentis duabus conclusionibus.

Prima cõclusio. Prior: Pro spirituali sacramentorum gratia pecuniam accipere, crimen est sacrilegum simoniæ: vsque adeò naturali diuinoque iuri aduersum, vt nulla possit consuetudine excusari: sanè cùm nulla eiusmodi iuribus præiudicari possit. Et quidem pecuniæ nomine iuxta Philosophi documentum 3. Ethicor. quidquid numo æstimatur intelligitur.

Probatio cõclusionis. Conclusionis probatio manifestissima est. Nam sacramenta nouæ legis quàm maximè sunt spiritualia quippe quæ gratiæ, spiritualisque vitæ caussa existunt, quæ quidem virtus priscis illis Mosaicis non inerat. gratia autem, vt nomen ipsum personat, gratis nobis confertur: alioquin auctore Paulo non esset gratia: nemo ergo mortalium pro eius collatione pretium percipere potest. Etenim præterquam quòd ius naturæ iniquissimè violaret id vendens, quod neq; suum est neque vllo est pretio æstimabile, in Deum esset impientissimè iniurius. Porrò quòd id vendere cogitaret quod solus ipse Altissimus sua benignitate confert. Atque hic primus est simoniæ apex vnde & nomen traxit. Nam vt suprà dicebamus, munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, quod malus ille Simon emere cogitabat. Huc accedunt canon Leonis, Gratia 1. quæst. 1. & plerique multi eiusdem Caussæ.

Vltima cõclusio. Posterior conclusio: Ministris ecclesiæ stipendia populi alimentaque ad sui sustentationem accipere nullum est simoniæ vitium, neq; verò peccatum vllum. Prior conclusio adeò est clara vt nullum nobis dubium relinquat. Posterior verò sæpe & sæpius suprà demonstrata est ex verbis Pauli 1. Corinth. 9. Quibus & illud accedit 1. ad Timot. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Vbi Augustiniana glossa: Accipiant, inquit, sustentationem necessitatis à populo, mercedē dispensationis à domino. Permagno ergo sacerdotes iure pollent, non vt qualitercunque, sed pro sua dignitate decenter sustentari.

Dubitatio. Quod hic igitur dubitandum restat, est: Vtrum pro his quę sacramentis annexa sunt, nempe pro vasorum vsu pro materia: & potissimùm, pro labore ipso possit pretium suscipi, idque ex pacto. Apparet enim nullum interuenire posse pactum quod non sit simoniacum: vt diuus Thom. articulo tertio, ad secundum argumentum, astruere videtur. In contrarium autem est vsus ab ecclesia permissus. Consentit enim presbyterum de stipendio pacisci, vt Capellaniæ seruiat, ter scilicet in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare cogetur. Cui quidem mori & ratio, vt hic ait Caietanus, suffragatur. Quoniam si velle stipendium in sustentationem licet, vt secunda conclusione assertū est, nihil vetat quo minus id procurari atque in pactū duci possit. Nam materia est quæ contractum facit simoniacum Quare cùm eadem sit materia absq; pacto & cū pacto: nempe temporalis sustentatio, fit vt si absq; pacto id licet optare & accipere quod ad vitam necessarium est, sine quo spiritualia ministrari non possunt, nullum sit vitium de pretio conuenire. Res est inter Doctores, potissimum iuris Canonici, plurimū controuersa:

Adrianus. *Altissiodo.* de qua Summulistæ in verbo, simonia, variè loquuntur: & Adrianus quolib. 9. cum Altissiodorensi antiquo Theologo complures allegat Iurisperitos in sententiam affirmatiuam: nempe quòd liceat pro labore administrationis sacramētorum, de pretio pacisci: iuxta apostolicā doctrinam in superioribus allegatam. Cui consonare videtur can. vltimus. 1. q. 2. vbi astruitur, quòd clerici stipendia accipere possunt, iustis laboribus merita. Quin verò & euangelium, vbi ait Christus, dignus est operarius mercede sua. Et est vulgaris opinio.

Durandus. *Caietanus.* Durand. tamen in quarto, distinctio. 25. quæstione 1. omnino tenuit pro labore administrādi sacramenti quidquā recipi posse. Et Caietanus & hic & in sua Summa, verbo, simonia: & quæstio. 9. primi quolibeti, permulta de hac dirimenda lite doctè differit: si modò res paulo explicatius & compendiosius colligatur.

Distinctio. Placet ergo ad rei intellectū, tripertita distinctio inter pretium spiritualium & stipendium ad sustentationem, & mercedem pro locatis operis. Et quidem de primo membro nemini ambigitur; adeò perspicuum est pretium pro re spirituali aut ei annexa percipi non posse: veluti suprà explicatum est, ob id quòd tales res non sunt pretio vendibiles. Neque verò duorum cæterorum membrorum distinctio vsque adeò est intellectu difficilis vti prima fronte apparet. Merces enim operi adæquatur, de qua Matt. 20. Redde operarijs mercedem suam, stipēdium verò sustentationis, licet tandem referatur ad ministrorum operas, tamen proximè nō fit nisi ad necessariam sustentationem ministri. Et possumus distinctionem hanc quātum ad duo membra hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio, sic cum domino aliquo conueniret: Da mihi victum, & operas omnes meas tibi impendam, quantiuis fuerint pretij dignæ: tunc non æstimarentur operę, sed tantū necessaria sustentatio. Ecōuersò dum diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum opificium valet, petit, nō æstimat necessitatem victus, sed valorem operis Quare Augustinus nuperrime citatus acutè distinxit dicens: Sustentationem necessitatis recipiant à populo, mercedem autem dispensationis, id est æqualem valorem operis, à Domino. Igitur quòd clerici stipendium sustentationis recipere possint, non est dubium. Idque possunt dupliciter. Primò, auctoritate publica ecclesiæ: quæ quotam decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum constitutionibus: sanè qui taxare possunt quanto stipendio ille dignus sit, qui tali seruitio ecclesiæ mancipatur.

Clerici stipendiū sustētationis recipere possunt. Secundo modo, priuata libertate. Potest nanque & ipse sacerdos victus indigens. cùm ad seruitium conducitur capellaniæ, aut vicariatus, pacisci de stipendio sustentationis, secundùm loci temporisque dispensationem. Hoc autem non ego eadem facilitate approbarem quā à Caietano asseritur, nempe quòd quando sustentationis stipendium superioris auctoritate decretum est, potest illud sacerdos, siue pauper sit siue

locuples,

locuples,percipere.Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere quàm egenus. Quando verò eiusmodi stipendium non est lege constitutum,sed priuata conuentione constituendum,tunc,inquit pauper pacisci de illo potest:diues verò minimè.Quoniam cùm aliundè sibi sustentatio suppetit,indicium est conuentum facere,non pro sustentatione,sed pro operarum mercede. Hunc tamen ego inquam censendi rigorem non facilè probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationem ministri tali functioni mancipati talis sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia,atque adeò neque ex qualitate sacerdotis creatur.Intentionis nánque Deus solus scrutator est. Quod autem tale stipendium sustentationis gratia sit licitum,suprà satis lege naturæ & diuina demonstratum est: quamque debeat sacerdotalis ordo decenter sustentari. An verò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere,quod fuit tertium distinctionis membrum, hoc est de quo inter doctores ambigitur & controuersatur: quanuis non sit tantum dubium quantum multi auctores putant.Immo per distinctionem adeò omnes conciliantur,vt dissidere nequeát. Labores enim & operæ aliæ sunt antecedentes sacramentum, atque adeò illi accidentes: aliæ verò concomitantes: immo verò de eius substantia.Priores ergo locari possunt stato pretio: posteriores verò minimè. Est exempli gratiâ,infirmus cui à longinquo accersendus est sacerdos, qui eius audiat confessionem, vel Missam celebret,vel rem faciat diuinam. Potest profectò sacerdos pro itineris labore pretium exigere.Alius est labor & operatio sacramento intrinseca: puta Missæ celebratio,aut baptizandi opus,aut quæuis alia sacramenti applicatio.Et pro his laboribus & operis manifestum est nihil pretij posse recipi. Sed de his ait Augu.mercedem dispensationis à Domino recipiat. Perinde enim esset ac si reciperetur pro gratia sacramenti.Baptizatio enim & baptismus pro eodem reputantur:sicut Missa & celebratio Missæ: veluti qui domum fabricat,idem pretium pro domo & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere,alterum pro re, alterum pro opere. Cùm autem pro huiusmodi functionibus adstruitur nihil posse mercedis recipi,nô negatur quin pro earum obligatione percipi possit. Quemadmodum etsi pro mutuandi officio nihil pretij possis exigere,tamen pro mutuandi obligatione non est illicitum. Licet inquam sacerdoti,dum ad seruitium parœciæ conducitur,pro obligatione his aut illis diebus celebrandi,confessionibusque audiendis assistendi, de stipendio conuentum inire. Cui quidem assertioni astipulatur cap.significatum.de præbendis. Per hæc & de vasorum vsu atque de materia sacramentorum facilè vnusquisque iudicabit. Nefas enim esset pro vsu calicis aut corporalium illum qui consecrat aliquid deposcere præmij: nam vsus ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi; quanuis,vt diximus,possit vna ecclesia alteri calicem,sicut vendere,ita & locare. Nam locatio illa est accidentaria,longè antecedens ad sacramentum. Pari modo, si nullum esset oleum in vrbe, posset vna ecclesia oleum consecratum tanti vendere, quanti si non esset consecratum. Immo & chrisma posset vnus mercari in vno loco & vendere in alio. Nam omnes illi contractus similes sunt actionibus quas nuper diximus accidentariè antecedere ad sacramentum: nisi hoc in iniuriam & contemptum rei sacræ fieret: vtpote si consecratio ipsa venderetur.Attamen sicuti neque actio ipsa quæ est de essentia sacramenti,neque labor,qui est illi annexus,vendi potest:ita neque vsus materiæ sacramenti, quæ ad substantiam eius attinet. Hoc est:Sicuti neque episcopus pro labore confirmandi,neque sacerdos pro labore & opere vngendi infirmum, mercedem recipere potest: ita neuter pro vsu chrismatis aut olei,quod illic consumitur,potest quidquam suscipere. Et quod de actionibus sacramentorum dictum est,id pariter & de sacramentalibus sentiendum.Nequit enim sacerdos pro exorcismis & cathechismis,aut pro benedictionibus nubentiû quidquam percipere præmij, loco mercedis. Ad canonem ergo vltimum,prima,quæstione secunda,respondetur,quòd loquitur de stipendijs sustentationis: sicuti & verbum Christi. Quare ait Lucas, Dignus est operarius mercede sua: aut Matthæus,cibo suo. Ex his denique colligitur,quàm sit absurdus vsus quamque sacrilegè simoniacus pro ordinum exhibitione pecuniam aut munus aliquod exigere:qui quidem per titulares episcopos inuectus est: nam cùm proprij & legitimi,aut non sint residentes,aut celebrare ordines,quod pudendum est: non dignêtur,titulares ad id muneris accersunt, & quod absurdius est, non tam iustum eis stipendium pendunt,vt possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquum cogere illos, qui ordinantur,vt non modò candelas, verùm & pecunias offerant. Immo verò arbitror neque pro litteris testimonialibus quidquam posse exigi.

Potest sacerdos locare operas antecedentes non subsequentes.

Licet sacerdoti pro obligatione celebrâdi pacisci de mercede.

AD primum igitur capitale argumentum diuus Thomas sic respondet, vt vniuersa perlustrans remedia, nunquam concedat, licere mercedem pro actione sacramentali exhibere. Ait enim, quòd si baptizandus nondum est rationis vsum ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absque pretio baptismum dispensare,perinde censendum est,ac si nullus adesset sacerdos, atque adeò sicuti in casu extremæ necessitatis,vbi quilibet est minister,à quocunque est citius tingendus,quàm sacerdotis sacrilegio assentiatur: quanuis aqua, quæ elementum est, possit ab illo emi. Si autem sit adultus, neque vllus alius adsit à quo sacramentum suscipiat,potiùs est illi absque sacramento de vita migrandum, quàm baptismum emat. Tunc enim baptisma flaminis satis ei erit ad salutem. At verò rem in extremas angustias non cogit. Faciamus enim nequam sacerdotem præsente paruulo,soloque parente,eodemque trunco & ad baptizandum incepto,suam exprimere corruptâ mentem,videlicet nequaquam sacramêtum administrare velle nisi pretium sibi pro ipsa sacramentali functione pendatur:vtrû fas tunc sit patri,tale illi porrigere pretium?Apparet enim ratio nô infirma id persuadere. Vnicuique enim vt paulò antedicebamus,licet suam vexationem redimere: ille autem parens,qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam,& grauiorem paruulus: quippe cui ius diuinum,naturaleque suffragantur & humanum,vt teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare. Potest ergo pater illam pretio redimere vexationem.Exemplo nobis ille est,qui ad vsuras tempore necessitatis petit: quod re vera citra culpam facere potest.Immo lôgè efficacius videtur huic patrocinari ratio. Nâ cùm iura omnia ad animarum salutem

Ad primû argumêtû.

Solutio S.Thomæ.

Dubitatio

salutem referantur, neque vllum aliud misero infanti remedium supperat, potius est vexatio illa pretio repellenda: quàm infans à regno cælorum in æternum repellatur. Cùm ergo dubitãdi rationem huc- usque diuus Thomas non perstinxerit, restat nobis ad hoc respõdere. Et quidem Paludanus in 4. distinctio. 5. sacrilegium omnino reputat, etiam in tali casu pretio emere sacramentum ad redimendum vexationem. Et fortè id propter diuũ Thomam adstruxit, qui in 4. eadem distinctio. quæstio. 2 probabilius id arbitratur. Quod & ante ipsum Alexandri fuerat opinio. 2. parte, quæstio. 189. membro tertio: & Richardi in. 4. distinct. 52. articul. 3. Et subdit Paludanus rationem. Nam redimere, inquit, vexationem, bifariàm vsu venire potest. Vno modo ab illo qui obesse potest & prodesse verò non item: altero verò ab illo qui obesse potest & prodesse. Et prioris, inquit, vexationis redemptio licita est: posterioris verò nequaquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis qui suam possessionem & confirmationem perturbant, vexationem redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuersitatis est, quòd priori casu non venit in suspicionem quòd episcopatũ velit emere, cùm illi non possint dare. Posteriori verò eadem suspicione respergitur. Et ideo cùm sacerdos prodesse baptizando possit: nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidam autem glossam super cap. Baptizandis. 1. quæstione 1. audi. Postquàm enim ait neutiquàm posse in tali casu pretium pro baptismo pendi, subdit: Ego tamen potiùs darem pecuniam quàm puerum sic dimitterem mori: & bene: licet non deberem facere. Perpende si non deberet, quomodo bene faceret. Igitur Panormitanus super cap. Cùm in ecclesiæ. extrà, de simonia. atque alij quos Richardus loco citato refert, distinguentes inter infantem & adultum, probè concedunt debere eum qui paruuli curam gerit, vexationem pretio redimere propter extremam necessitatem: nõ tamen adulto qui per baptismum flaminis seruari potest. In quorum sententiam Caietanus subscribit: idque vt reor, meritò. Nam quod paruulus extremam patiatur necessitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim dicere quòd intentio volentis baptizare sufficiat paruulo, & quòd Deus vicem baptismi suppleat, non solùm temerarium est, nullaque ratione fulcitum: inimo & peiori nomine dignum. Nam cùm nemo alteri mereri possit gratiam sine ipsius actu qui recepturus est, nulla intentio baptismi censetur baptismus flaminis, nisi solùm propria ipsius qui baptizari cupit: & lex est, sine baptismo aut sanguinis, au flaminis, aut fluminis, saluũ fieri neminem. Cùm ergo sacerdos in casu nostro tam stricto iure baptizare hunc paruulum teneatur, ac perinde paruulus tam insignem patiatur iniuriam, licitè illa vexatio pretio redimitur. Neque est simile de electo episcopo respectu confirmatoris: quia neque illi tanta ingruit necessitas vt cõfirmetur: neque alter simili iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit fine, vt beneficium sacramenti emat: sed vt iniuriam propulset. At verò quò res explicatiùs pateat, vrgentiùs arguitur. Sit ille vel sacerdos, vel alius quispiam infidelis, vsque adeò peruersus vt nolit anteà baptizare puerum quàm pater per sanctè iuret pretium largiri, non ad redimendam vexationem, sed emendũ sacramentũ ipsum, & gratiã sacramentalem: verũ tunc liceat? Et apparet non esse licitũ: ne tunc pretiũ conferens, idem videatur efficere quod Magus ille Simon tentauit. Caietanus hic non videtur huc annuere vt liceret pro sacramento dare: & quæstione 9. primi quolibe. id apertiùs videtur denegare: porrò cùm censeat tam intrinsecè malum esse rem spiritualem emere quàm vendere. At profectò ista iudicio meo non sibi inuicem cohærent: nam si sacramentum emere, esset perinde ac mentiri, intrinsecè malum, neque ad redimendam vexationem licitum fieret. Quoniam pretium ad redimendam vexationem est sacramentum emere, tanquam medium ad propulsandam iniuriam: nam etsi suprema intentio in emptionem sacramenti non feratur, nihilominus illud accipitur tanquam medium quod ad cauendam vexationem refertur. Veluti qui ad redimendam vexationem emeret fauorabilem sententiã iniqui iudicis. Et confirmatur hæc ratio: quoniam quantumuis ille me iurare cogat quòd pecuniam pro sacramento tribuo, nihilominus salua est mea suprema intentio quòd hoc facio ad redimendam vexationẽ ob idque nulla subest in iuramento falsitas. Quapropter nisi mea me fallit inscitia, sententia hæc de redimenda vexatione non aliter defensari potest, quàm per distinctionem emendi vendendique sacramentum. Itaque etsi vendere sacramentum & rem quamcunque spiritualem sit penitus intrinsecè malum, adeò vt neque ad redimendam vexationem, neque vlla excogitabili caussa fieri possit licitè: pretium tamen pro illo offerre dicendum est, non vsque adeò esse intrinsecè malum, quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliquale exemplum est in mutuatione sub fœnore, quæ intrinsecè mala est, & in receptione quam potest excusare necessitas. Neque vllum potest contrà argumentum peti à Simone Mago, qui de emptione gratiæ condemnatur. Nam ille ideo emere voluit vt potestatem haberet reuendendi. Qua ratione fœdissimam gratiæ irrogauit iniuriam. Qui autem ratione modò dicta pretium pro sacramento offert, non ea intentione id facit, sed ex veneratione præcepti baptismi & summa æstimatione gratiæ sine qua credit neminem seruari posse. In summa, sicut dare pretium pro sacramento extra extremam necessitatem nõ liceret, sic extrema necessitas id efficit licitum. Hæc autem omnia eatenus affirmauerim, quatenus ille qui baptismum vendere pertenderit, id ne faciat in religionis contemptum. Nam si esset hæreticus aut tyrannus qui in religionis ludibrium simoniacam prauitatem persuadere vellet, illudque pretium tanquàm confessionem illius falsitatis exigeret, neutiquam tunc liceret eidem pretio dato coniuere. Nã esset fidem diffiteri. Secùs si nõ illa ratione peteret, sed vel propter auaritiã, vel inducens ipse arbitraretur alterũ ad malũ. Per hæc de adulto facilè vt iudicium sumitur. Si enim arguas, adultum qui baptizari optat perinde habere ius, vt ab altero baptizetur atque paruulum, eandemque subinde iniuriam perpeti, atque adeò eandem redimere posse vexationem, negatur omninò esse simile. Quoniam in spiritualium simonia multò est adhibenda maior cautio quàm in temporalium vsura. In vsura nanque grauis necessitas à recipiendi culpa liberat. Sed tamen in spiritualibus propter eorum excellentiam sola extrema necessitas excusat, ne pretiũ offerens consentire in alterius simoniam videatur: atque adeò ne efficiatur eius particeps: adultus verò non

Paludani solutio. *Alex. Halẽ.* *Richardus.* *Panormita.* *Solutio propositæ dubitationis.* *Argumentum.* *Caietanus.* *Argumẽtũ cõtra Cai.* *Solutio auctoris.* *Ad argumentum* [illegible] *Limitatio solutionis proximæ.* *Argumentũ alterũ.* [illegible] *lutio.*

rò non laborat necessitate extrema. Neque verò vrget si redarguas forsan illum non habere nisi attritionem, quæ per baptismum fieri posset contritio. Nam sua culpa est si dum videt alterum nolle nisi sacrilegè baptizare, non se mente satis per Dei suppetias ad ipsum vertit. Caue tamen prudens, vlla te ex his quæ dicta sunt suspicio tangat, licere cuipiam, quanuis dignißimo, ad suam redimendam vexationem, vel electoribus vel Antistiti quidpiam temporale offerre vt eligatur: esset enim aperta simonia, vt infrà patebit. quæst. proxima.

Replica. *Solutio.*

Ad secundum principale.

Ad secundum argumentum bene sanctus Thom. respondet, sacerdotem pro Missæ sacrificio non pretium aut mercedem operæ suscipere: sanè quod simonia cum esset: sed eleemosynam ad sustentationem. Ad illam nanque superius præfixam distinctionem respiciendum est inter sustentationem & mercedem operis pro labore.

Scrupulus.

Sed nunquid fas erit de eleemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci? Apparet enim non licere. Quoniam suspicio inde suboriretur, sacerdotem pretiorem diuinam æstimare. Respondetur, si rem nudè secundùm suam naturam expendamus, non videtur esse illicitum, quòd sacerdos nollet celebrare, nisi vbi victus suppeditaretur: idque ei explicaret, qui pro se petit rem fieri diuinam. Qua vtique ratione suprà concessimus posse sacerdotem duas pitantias pro vno faciendo sacro suscipere. Attamen de quantitate contendere vix citra scandalum fieri posset propter rationem adductam.

Responsio.

Quapropter id superest impræsentiarum admonendum de vsu quodam inserpere incipiente, quod si antiquis patribus innotuisset, arbitror dehortarentur obnixè & execrarentur. Fertur nanque in nonnullis ecclesijs ab episcopis eleemosynam quæ pro vna Missa offerenda est sic taxari, vt sacerdotes sub anathematis censura inhibeant ne minorem suscipiant. Quòd si quis in testamento eleemosynas pro certo Missarum numero legauerit, taxata pro singulis eleemosyna sub eadem censura hæredes testamentorumque executores compellunt vt eandem augeant eleemosynam. Quod profectò nescio quomodò citra scandalum, citraque iuris violationem fieri queat. Fateor equidem posse debereque episcopum plebem instantius admonere, vt pro sua quisque facultate, proque temporum ratione eleemosynam Missæ augeret quò se sacerdos sustentare valeret. Sed tamen lege & plebem perstringere, & plebanos arcere ne minori pretio celebrare posint, è diametro rationi eleemosynæ aduersatur, quæ libera esse debet, & imaginem induit pretij mercedisque pro sacrificij celebratione. Nota verbum S. Thom. in præsenti quæst. articu. 3. inter soluendum secundum argumentum: Illicita enim, inquit, esset ordinatio. Quòd si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare: Distinguitur. Etenim quòd id posit pro obligatione qua se sacerdos stringit ad capellaniam, & ad seruitium in tempus, vel in perpetuum, fateor: sed tamen taxare pro singulari Missa, quæ non est obligatio, sed simplex actio: Do vt celebres: idque sub tali censura, ne minus dari aut recipi posit: profectò ius non video, sed scandalum.

Ad tertium.

Ad tertium respondetur quòd in absolutione ab excommunicatione pecunia non penditur in pretium rei sacræ, sed in pœnam delicti.

Ad quartum.

Ad quartum respondetur quòd vbi prisca inoleuit consuetudo, vt pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid retribuatur: credendum est illud ceu sustentationis stipendium fuisse introductum. Qua ideo ratione illud nefas non esset percipere. Vbi autem id quasi actionis pretium soluitur, nulla consuetudine fit licitum: vt habetur cap. Cùm in ecclesiæ. de simonia. vbi pro vniuersis huiusmodi actionibus prohibetur quidquam percipi. Nam cùm simonia vitium sit contra naturam, nulla in contrarium vim habet consuetudo. Quare huiusmodi moribus attentè cauenda est species mali: secundum verbum Apostoli primæ ad Thessalonicen. secundo, Ab omni specie mala abstinete vos.

Ad quintum.

Ad quintum respondet Diuus Thomas, antequam quidpiam iuris ad episcopatum, vel ad aliud quoduis sacerdotium, vel dignitatem per electionem vel prouisionem acquiratur, simoniacum esse crimen aduersantium obstacula pecunia propellere. Sic enim viam sibi homo sterneret ad rem spiritualem mercandam. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam iniusta impedimenta remouere: nempe si aliqui obstarent ne electus confirmatorem adiret, aut in possesionem admitteretur. Priorem autem partem sic intelligito, vt quemadmodum libro quarto de impediente ab assecutione beneficij dicebamus, illos excipias qui vim inferunt. Si enim quis etiam ante electionem ne dignitatem peteres te in carcerem obtruderet, aut electorum quemlibet ne te eligeret, porrò pecunia illam redimere posses iniuriam. Secus si per ambitum & palpationem, & quam subornationem dicunt, te procuraret excludere. Neque verò, vt suprà diximus, cõfirmatorem qui te confirmare renueret pecunia emollire posses: ob id, vt suprà dicebamus, quòd non solùm potest obesse, verùm & prodesse. Quapropter largitio illa, emptionis specimen exhiberet. Quod in alio qui te impediebat non reperitur. Et forsan neque ab illo qui te in possessionem missurus est, vexationem redimere licet: nam possessio aliquid est spirituale, quod tu mercari videris. Quanuis de possessione non sit res adeò certa, ac de confirmatione.

Licet pecunia redimere vexationem ab eo qui per vim electionem studet impedire.

Dubitatio. *Caietani assertio.*

Circa hæc autem insurgit non subticendum dubium: Vtrum ad cauendam iniquam electionem, quæ ecclesiæ nocua est & perniciosa, liceat pecuniam offerre. Caietanus in illa nona quæstione primi quolibeti asserere non formidat, in electione Pontificis maximi, si liquidò constiterit electionem in indignum inclinare, & ecclesiæ pestilentem, licere oblato pretio eiusmodi electionem cauere: hoc enim esset ecclesiæ vexationem redimere. Sed tamen ad eligendum, inquit, bonum, id non licet. Et quidem vsque adeò in priorem sententiæ partem arbitror consentiendum, vt etiam posteriorem crediderim esse temperandam. Enimuero tanta pernicies est, & atrox ecclesiæ deuexatio si non eligatur dignus, ac si eligatur indignus: quoniam inter hæc non est medium. Quocirca vbi duo essent tantùm inter quos nutaret electio, quorum vnus esset dignus & alter indignus, vt liceret pretio indignum repellere, liceret profectò electionem ad dignum inflectere: quia repulsio vnius esset alterius electio. Arbitror enim, vt suprà dicebã, quòd licet huiusmodi spiritualia vendere omnino sit intimè malum, redimere tamen non vsque adeò, quin extrema necessitas licitum id posit facere. Quapropter vbi multi essent digni, neutiquam liceret pretio ambire vnius electionem. Immo quãuis alij essent alijs digniores, non liceret id in fauorem dignißimi facere: quoniam vbi dignus speratur eligendus,

eligendus, non ingruit extrema necessitas eligendi alium, quæ sola huiusmodi largitionibus simoniam abstergit. Ad sextum denique respōdendo reprehendit diuus Thomas quosdam, qui pro matrimonio affirmant licere pecuniam recipere, ac si non esset sacramentum, gratiæ collatiuum. Et fuit opinio Bernardi in apparatu, super cap. Cùm in ecclesiæ. de simonia. vbi ait quòd quanquam pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere nō liceat, tamen pro matrimonio non est illicitum: eò quòd etsi sacramentū sit, gratiam tamen non confert. In cuius opinionis suspicionem venit apud quosdā Magister. Sententiarū: proptereà quòd in quarto, distinctione vigesimasexta, non explicat idem sacramentū aliter quàm in remedium esse institutum. Sed neq; Durandus super eandem distincti. eidem opinioni conniuere est veritus. Est tamen error plus quàm falsus. vt inibi Doctores ferè concludunt: Dotalis ergo pecunia vxoris, pro matrimonio confertur, non quatenus sacramentū est, instrumentalisque adeò gratiæ caussa: sed quatenus est officium naturæ, cuius vtique onera sine sumptibus fieri nequeunt.

Magister sententiarū. Durandus.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm pro spiritualibus actionibus dare accipereq; pecuniam sit licitum.

Primum argumentum. *Secundum.* ONSEQVENTER de alio spiritualium ordine arguitur: nempe quòd pro actionibus spiritualibus fas sit pecuniam tum dare, tum etiam accipere. Vsus enim prophetiæ est actus spiritualis: pro quo tamen quondam aliquid offerebatur: vt 1. Regum 9. de Saule legitur: & 3. Regum 13. de Iosia: ergo non est illicitum. Secundò: Oratio, prædicatio, atque adeò diuinæ laudes, actiones sunt inter spirituales præcipuæ: sed ad impetrandum orationis suffragia licet munerum beneuolentia viros iustos, præsertim egenos conciliare: iuxta illud Luc. 16. Facite vobis amicos de mammôna iniquitatis. Mox, & verbi ministris: putà prædicatoribus spiritualia seminantibus, temporalia, secundùm Apostoli constitutionem 1. ad Corinth. 9. debentur. Deinde & diuinas celebrātibus Laudes, & Psalmos, & ecclesiastico ritu processiones & mortuorum exequias, aliaque id genus facientibus, sua quoque stipendia decernuntur: & nonnunquam annui reditus: nulla ergo iniquitas est pro eiusmodi spiritualibus actionibus stata percipere præmia. *Tertium.* Tertiò: Scientia est res quædam spiritualis, cùm sit ad docendum facultas, sicuti prelati potestas ad corripiendum, suumque dispensandi munus: tamen pro vsu scientiæ mercedem suscipere, nihil habet absurdi: licet enim & Doctori, & Aduocato, & Medico suas pretio locare & vēdere operas: ergo pariter prælatus pro sua spirituali functione recipere potest pretium. *Quartum.* Quartò: denique arguitur. Religio status est spiritualis perfectionis: & tamen solent in monasterijs, præsertim sanctimonialium, non aliter ad religionem virgines admitti quam si dotes secum afferant: ergo licitum est pro huiusmodi actibus rem aliquam tum tribuere, tum etiam accipere. *Concilium Toletanū.* Contrarius autem extat canon Concilij Toletani vndecimi 1. q. 1. cuius initium est: Quidquid inuisibilis gratiæ consolationi tribuitur, nunquam quæstibus vel quibuslibet præmijs vænundari debet: dicente Domino: Quod gratis accepistis, gratis date. hæc autem spiritualia quæ recensita sunt, per inuisibilem gratiam tribuuntur: ergo nefas est pretio illa dispensare.

POST sacramenta quibus gratia gratum faciens confertur alium spiritualitatis gradum obtinent (vt suprà diximus) actiones illæ quæ ad gratias gratis datas spectant: quæ videlicet vel ex eadem gratificante gratia procedunt, vel ad illam adipiscendam animum præparant. De quibus ideo eisdem duabus conclusionibus, quibus de sacramentis, respōdetur. *Prima conclusio.* Prior est: Non modò licet, verùm necessarium est eos qui huiusmodi actionibus spiritualia charismata administrant, à populo sustentari. Hæc iam suprà satis sup[illegible]que demonstrata est: tum naturali ratione, tum etiam & Paulino testimonio 1. ad Corint. 9. vbi ait: Quis militat suis stipendijs vnquam, & de lacte gregis non manducat? *Paulus.* *Postrema conclusio.* Posterior: Vendere aut emere id quod in huiusmodi actibus spirituale est, sacrilegium simoniacum existit. Hoc palam est, neq; alia post superiorum intelligentiā probatione indiget. In his ergo ait D. Tho. primùm omnium cauendum esse ne intentio emptionis aut venditionis spiritualium animum occupet: cuius tunc maximè indicium prodiret si vsq; adeò exigeretur præmium, vt offerre nolētibus spiritualia ipsa munera subtraherentur, quæ exhibenda essent. At verò postquam gratis prius exhibentur, licitè, inquit, possunt statutæ consuetæq; oblationes à nolentibus & valentibus soluere, auctoritate superioris exigi. *Dubiū graue.* Circa conclusiones istas aliquātulo maior sese offert dubitandi ratio, an pro laboribus huiusmodi muneribus annexis liceat aliquid pretij recipere, quàm pro administrationibus sacramētorum: *Ratio dubitandi.* nam in istis videntur labores & operæ quodammodo esse distinctæ ab spiritualibus: vtpote cantare, siue vocibus, siue organis, aut alijs instrumentis: ire processionaliter ad deducendum funus: aliasq; illic celebrare exequias quæ simpliciter ad sepulturam non sunt necessariæ Item studere ad prædicandum, ad consulendum, ad visitandum subditos, cognoscendasq; eorum caussas: qui quidem omnes labores videntur posse mercede locari. Quapropter auctores offendas complures concedentes pro eiusmodi laboribus posse pretium recipi, quantum ex natura rei: nisi quia exteriùs præ se ferunt effigiem mali. Attamen opinio hæc non est satis circunspecta. Nam pacta in istis non sunt solùm mala: quia ab ecclesia prohibita: sed quia sunt ex natura sua mala, ideò prohibita. *Discrimen inter administrationē sacramētorū & alias spirituales actiones.* Igitur primùm omnium supposita illa trifida distinctione superiori, quæ inter pretium spiritualium, quod neutiquam licet, sustentationemque sacerdotum & operarum mercedem posita est: notandum restat discrimen inter administrationem sacramentorum, & alias spirituales actiones: nempe quòd in sacramentali functione neutiquam carere posset specie simoniæ, alia soluenda iura, & oblationes instituere præter decimas vel illos reditus qui ad sustentationem instituti sunt: pro alijs verò actionibus secūdi ordinis solent alia instiui, mercedis formam habentia: vt pro exequijs mortuorū, pro cantoribus: quin etiam pro prædicatoribus,

catoribus, pro processionibus, atque id genus alijs. Et ratio discriminis est, quòd eiusmodi actiones non sunt tam necessariò annexæ spiritualibus: haud enim tanta funeris pompa ad sepulturam est necessaria: neque cantores musici ad rem celebrandam diuinam. In huiusmodi ergo actionibus, quibus misceri assolet temporale quidpiam, discerniculo opus est. Nam quando temporale illud non est ad spirituale necessarium, nulla interuenit simoniæ species si pro mercede ex pacto fiat. Quare cantores & organorum musici absq; scrupulo possunt suas locare operas. Est enim officium illud spiritualibus accessorium. Atque huic membro Caietanus, & nonnulli alij adiungunt aduocatorum doctorumque operas: de quibus tamen ilico nos in solutione tertij. Quando verò id quod principaliter quæritur, est spirituale, nō licet pro illo quidquam, mercedis loco percipere: vt pro Psalmis ipsis diuinis, pro necessarijs orationibus, & pro mortuorum necessarijs exequijs. Sed tamen hæc ad medendum ignorantium conscientijs ad normam conclusionum suprà positarum expendenda sunt. Diximus enim secundum D. Tho. quòd oblationes dictis actionibus constitutas non licet eo rigore exigere vt non soluentibus spiritualia subtrahantur, quæ exhibenda sunt. Exempli gratiâ: si Plebanus nollet mortuum sepelire nisi iura sibi consueta prius penderentur: quia sepultura necessaria est, scādalum daret speciemque simoniæ præ se ferret. Si autem illi qui funus curant, volunt cum magna pōpa suum humare mortuum, non tenetur pastor gratis illud exequi: & ideo licitè potest consueta iura exigere. Sed tamē quia & hæc ordinem etiam spiritualium suo modo attingunt, cauendum est scandalum: saltem antequam sepulturæ officium persoluatur: vt hic admonet D. Thom. Hic autem admonendum meritò duximus quàm sint scandalosæ ac sacrilegæ extorsiones clericorum aduersus monachorum iura, Christianorumque libertatem. Reperies enim diœceses vbi clerici nolunt eum qui in monasterio sepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeò vt nonnunquā neque crucem importent, neq; Psalmos cancre velint: quod profectò religio Christiana abhorret. Nam cùm vnicuique liberū sit sepulchrum pro sua deuotione vbi maluerit eligere, non sunt defunctorum voluntates per illas extorsiones cohibendæ. *Solutio proximæ dubitationis.* *Clericorū sacrilegæ extorsiones.*

Postremum hic dubium restat triuiale de canonicis atque alijs clericis qui ad horas canonicas in ecclesiam non nisi stipendij gratia concurrunt, vtrum simoniæ vitium cōtrahant. Ad hoc D Tho. quodlib. 8. q. 6. seu articu. 11. respondet: quòd si stipendium sit finis intentionis celebrādi diuinum officium, simonia committitur: quoniam tunc stipendium habet rationem pretij, quo non est licitum vendere rem spiritualem, quale est diuinum officium. Si autem principalis intentio non sit nisi diuinus cultus: temporalis verò fructus sit accessorius, tanquam ad sustentationem necessarius: non est simonia. Hæc autem solutio nisi sanè intelligatur, scrupulis punget humanas conscientias. Videtur enim hic D. Tho. vt simoniacos condemnare quotquot ad ecclesiam ire pergunt, intuitu numulariæ distributionis, aliàs nequaquam ituri: quod profectò durum est creditu. Item, vt suprà de receptione puellarum ad velum moniale arguebamus, necessitas rei familiaris impertinens est, vt quod alioqui simonia non esset, eodem notetur vitio. Nam simonia in hoc prorsus consistit vt spirituale vendatur, siue à paupere siue à diuite. Quare idem propositum quod locupletem faceret simoniacum, faceret & inopem, quòd excusaret locupletem: saltem à simonia: quidquid sit de auaritia. Resolutio ergo est quod ire ad ecclesiam tempore quo clericus aliàs non tenetur, tantùm distributionum caussa: ita vt aliàs non iret, non est vera simonia, nisi intenderet pro re spirituali pretium recipere modo suprà exposito. Peccaret ille clericus nihilominus grauiter contra suum ordinem & institutionem qui nunquam vel rarò ecclesiam viseret nisi illa de caussa, & qui in genere non haberet præcipuum propositum frequentādi ecclesiam propter diuinum cultum, cuius solius gratia præbendarum iura instituta sunt. Immo verò qui cultum ad temporalem mercedem tanquam ad finem referret, peruersam sacrilegamque haberet intentionem contra legitimum rerum ordinem, qui est vt beneficium sit propter officium. *Postremū dubium.* *Solutio S. Thomæ.* *Solutio auctoris.*

AD primum igitur respondetur quòd quemadmodum nos pro rebus sacris, ita prisci solebant bonis Prophetis spōtanea munera offerre, vt Hierony. super Michæam adnotauit: sicuti & de Damiano eius tradit historia: qui pro dono sanitatis vltronea munuscula penè inuitus accepit. Petere autem nefas est: vt patet de Giezi quem Eliseus de postulato à Naama pretio pro dono sanitatis acriter obiurgauit. Secundum argumentum triforme erat. Ad cuius primum membrum de eleemosynis quæ pauperibus pro eorum suffragijs precationumq; subsidijs erogantur. Respondetur non esse licitas in pretium eiusmodi subsidij: quod re vera spirituale est: sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrum verò tertio modo quasi pro locatis operis ad orādum liceat de mercede pacisci aliquis forsan hæsitaret: quandoquidem cantoribus musicis id liceat. At verò hoc affirmare nō auderem. Est enim discriminis multum. Quoniam musica (vt diximus) non est ad sacrorū celebrationem necessaria. In oratione verò non distinguuntur labor & opera ab ipso spirituali munere. Immo labor est ipsissimū spirituale officium. De prędicationibus autem in dubium euocari nō debet vtrum possint pretium pro functione ipsa recipere: esset enim aperta simonia: vt de oratione modò dicebamus. Neq; est simile de scientia, quæ vendi potest: nā in scientia etiā Theologiæ, humanitus acquisita, non æstimatur nisi merū subsidium temporale: puta intellectum dirigere, instituere, & illustrare. Munus autem prædicationis est non solùm intellectum illuminare: sed id facere secundùm donum Spiritus sancti, atq; adeò secundùm eius gratiam expurgare corda, animosq; sursum prouehere, diuinoq; amore consolidare & perficere. De quibus ideo Doctoribus intelligitur verbū illud apostolicū ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Et ad Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittātur? Itaq; ex duplici capite nequit prædicationis functio pretio vendi: scilicet & quia spiritualis res est, & quia diuina delegatio: quod ideo officium illorum spiritualium numero comprehenditur, de quibus ait Christus: Gratis accepistis, gratis date. Vnde glossa super illud Timo. 5. Qui bene præsunt presbyteri &c. Necessitatis est accipere vnde viuitur, charitatis est præbere, non tamen vænale est euangelium vt pro his prædicetur. *Ad primū argumentū.* *Ad secundum argumentum.* *Prædicationis functio ex duplici capite nequit pretio vendi.*

tetur. Quocirca, vt de oratione nuperrimè dicebamus, non potest concionator laborem ipsum prædicandi & operam quam insumit proferendo verbum, mercede locare: quoniam labor ipse res spiritualis est. Solum ergo potest honestā sustentationem recipere, & pro victu qui ad laborem studij sustentandum necessarius est & pro librorum sumptu. Neque verò simoniacam labem contrahit si quando prædicatio non est prorsus necessaria, mauult verbum seminare vbi melius sustentetur. Immo & si illic cōcionari renuat vbi victum sibi non sperat suppeditandum, culpam non cōmittit. Est tamen semper cauendum scandalum, idq; potissimùm monachis. Tertium demū membrum erat de laudibus diuinorum officiorum, tam pro viuis, quàm pro defunctis: de quo satis dictum est. Pretium namque nunquam est licitum, sed sustentationis stipendia: atque alia præterea iura (vt explicuimus) quasi mercedem operarum, quæ nō sunt omnino necessariæ, sed ad pompam pertinentes. Sed & verbum nihilominus D. Tho. notandum est: scilicet, quòd non licet pactum facere, neq; mentem habere recipiendi pretium emptionis. Vnde illicita esset, inquit, negatoria illa lex, quòd processio in funere nullatenus sine certo pretio fieret, quippe qua via præcluderetur ne gratis eiusmodi pompa fieret. Atq; adeò speciem haberet exactionis, quod quidem, vt diximus, multò esset absurdius in celebratione Missarum. Non tamen haberet eandem absurditatem affirmatoria conditionalisq; lex. Vt si quis talem obtulerit eleemosynam, talis ei pompa, quæ nō est necessaria, exhibeatur. Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratuitæ retributionis. *Ad tertiū.* Ad tertium argumentum, quia prælatorum hierarchicas functiones cū doctorum scientia & aduocatorum consilijs conferebat, per distinctionem respondetur, quandoquidem diuersa est ratio. Antistites nanq; ceterique ecclesiastici præfecti, virtute potestatis sibi commissæ, rationeque stipendij ad ipsorū sustentationem constituti, obligātur suas administrare prouincias. Quocirca qui pro vsu eiusdem potestatis aliquid vltra reciperent, non tam pro operis, quas gratis debent, id intelligerentur suscipere, quam vendere vsum spiritualis gratiæ. Vnde colligit D. Tho. pro nulla dispensatione licitum eis esse quidpiam accipere: neque pro hoc quòd vices suas cōmittant, neq; pro correctione, aut pro eo quòd non corrigant. Nomine autem dispensationis, nō solùm legis relaxationem intelligas, vt vulgò verbum sonat, sed omnem etiam spiritualem administrationem. Pretiū ergo recipere vt cum aliquo subdito dispensetur, in lege manifestaria simonia est: nam pro caussa dispensare, ad spiritualem gubernationem attinet: quæ per gratiam fit Spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quibus ait Paulus: Alios autem cōstituit pastores: & ideo gratis fieri debet, sicuti correctio & eruditio. Si autem absq; caussa fit, iniqua est, atque eò longè deterior quòd pretio venditur. Neq; verò vllus est pastorū tam mentis inops, à minimo vsq; ad maximum, qui hoc nō intelligat. Sed exactiones illas quæ in dispensationibus fiunt, nescio quo alio fuco incrustant. Appellant enim compositiones, & quasi cōmutationes legis: vt qui à legis vel voti onere excipitur, alterū subeat: ipsi viderint. At verò pretio cum subdito pacisci vt non corripiatur, magis esset nefandum facinus, putà cùm licentia illi fieret impunè delinquendi. *D. Thomas* Addit autem D. Tho. licere prælatis dum subditos visitant, statas procurationes percipere: non quidem tanquam correctionis pretio, quæ proculdubio spiritualis res est, sed quasi debitū stipendium. In quo quidem verbo duo ipse mihi obseruo. Prius, quòd re vera visitationum stipendia ob id censentur licita, quòd prælati per seipsos visitare deberent greges suos, vt vultum pecoris agnoscere possent, & vocem audire: secundùm verbum Christi: Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ: nam alios mittere, qui duntaxat mercedem corradant, nulla erat mercede dignum. Posterius quod hic obseruauerim, est, quòd cùm eiusmodi stipendia sustentationis gratiâ fuerint constituta, illic præcisè videntur purissima conscientia exigi posse, vbi episcopatus non sunt nimiùm pingues. nam vbi decimæ abundant, profectò non est vsque adeò tutum. Ad secundum membrum argumenti, quod ad scientiam pertinebat, bimembre D. Tho. respōsum reddit. Qui enim, inquit, officium non suscepit ratione cuius sibi incumbat alios docere, licitè potest pretiū suæ doctrinæ percipere, non quasi veritatem aut scientiam vendens, sed quasi operas suas locans. Cui autem ex officio illud incūberet, si aliquid pretij reciperet, intelligeretur, inquit, veritatem vendere: & ideo grauiter peccaret. Locus hic D. Tho. contra nos stare cuipiam forsan videbitur, qui quæstione præcedenti, contra quam multi censent, monstrare nitebamur licitè posse scientias, artesque acquisitas pretio doceri. Ait siquidem non licere ei recipere pretium pro veritate aut scientia, sed quasi operas suas locans. At verò potiùs nobis fauet, tantum abest, vt sit contrarius. In primis enim veritatis doctrinam nō omnino censet spirituale, aliàs neque operas locare liceret: vt de sacramentis, & prædicationibus, & orationibus dictum est, sed tantùm sustentationem recipere. Et tamen doctori etiam ditissimo licet operas ad iustum locare. Atqui vbi scientia est excellentior: & qui docet, peritior & luculentior, cariùs easdem æstimare. Item etsi pro veritate dicenda nihil pretij liceat recipere (vt lib. 5. q. 8. de teste diximus) eò quòd cùm mentiri nefas sit, nemini licet nisi verum fari aut docere. Tamen pro eadem veritate ex suis principijs eruenda, ac subinde differenda, elucidanda, prælegendaque & relegenda, non dubium quin liceat pretium recipere. Quinetiam (vt suprà diximus) etiam si sine vllo labore id fieri posset, liceret illud vendere. Sicuti si quis alium doceret scribere aut pingere: quia illud non est spirituale, de quo loquimur, scilicet quod gratis accepimus, vt gratis demus, sed tantum ratione subiecti. Immo verò neque Theologia sic est spiritualis: quoniam etsi scripturarum fides donum sit gratis datum, atq; etiam scientia Apostolis ad prædicandum infusa, quam ideo vendere illis nefas fuisset: tamen illam quā in scholis discimus, humanitus acquirimus. Idem & de aduocatorum consilio censendū: vbi certè nihil spiritualitatis vitiatur, etiam si ditissimus pretio illud perhibeat in caussis agendis. Immo quanuis pauperibus pretiū extorqueat, nullā cōmittit simoniā, tametsi præceptū misericordiæ violet. Secus de correctione fraterna & consilio ad leuandū mœrorē afflicti hominis: talia enim officia, porrò quæ per se ad salutē animi referuntur, spiritualia quidē sunt, & ideo gratis impēdenda. Secundū itē verbum D. Tho. scilicet, ꝙ qui ex officio docere tenetur, nō potest pretiū recipere. Hostiē. super ea. Quia nonnullis.

Visitationū stipēdia tunc licite percipiuntur cum prælati per se ipsos visitāt & aliunde nō hābēt cōgruā sustētationem.

D. Thomas

Explanatur mēs S. Thomæ.

Hostiensis.

nonnullis.de magist. eò vsque protendit, vt sentiat nemini qui publico stipendio prælegit, fas esse peculiarem aliam mercedem exigere: hoc autem gratis dictum est. Nihil enim vetat quominus qui non tenetur nisi vnam facere lectionem, pro alia pretium recipiat. Sed quod D. Thomas ait, exemplo ipse protinus pandit secundùm tenorem dicti cap. quia nonnullis. nempe quòd vbi ecclesia habet canonicatum aut certum stipendium decretum pro cathedra, ille qui illam regit, gratis docere obligetur pauperes. Neque tamen contra faciens vlla ideo simoniæ labe denotatur, sed qui pro facultate quam facit doctori ad legendum, pretium exigit, à beneficio Ecclesiastico iubetur esse alienus. Ad quartum argumentum de religionis ingressu, tripertita est responsio. Primùm enim cõstitutissimum est, pro ingressu, hoc est pro professione, neutiquam fas esse pretium aut exigere, aut offerre. Porrò quòd religionis cultus res sit spiritualis, ad quam ideo prælatus volẽtes gratis gratanterque recipere debet, vtpote quòd illud sit institutum beneficium diuinum. Text. enim extant in cano. Quàm pio. 1. q. 2. & in cap. de regularib. & cap. quoniam. de simonia. id declarantes. Itaque spiritualitas per quam in ingressu religionis attenditur simonia, non est inde perpendenda, quòd religiosi aliqui ex decimis viuant & bonis ecclesiasticis: possunt enim decimæ titulis secularibus applicari, putà regibus, aut ducibus, ad propugnandam ecclesiam: præterquàm quòd sunt religiosi nullis talibus fruẽtes decimis aut spiritualibus oblationibus. Sed ratio spiritualitatis in hoc consistit, quòd professio ipsa & religio institutio Christi est, vt volẽtes eum sequi, gratis admittantur. Secundum assertum est, quòd vbi monasterium est tenue, nec ad tantum numerum nutriendũ sufficiens, nulla est simonia aliquid pro victu & vestitu recipere. Exemplũ qualecũque possumus in matrimonio ponere. Pro illo nanq; quatenus est sacramentum, nil potest vir ab vxore recipere: potest tamen id admittere ad sustinenda eius onera. Ex hoc tertio fit consequens, neque esse simoniam, si illa inter moniales libentiùs suscipiatur, quæ ex sua deuotione largas eleemosynas monasterio fuerit elargita. Sicut & econuersò licitũ est monialibus temporalia impendẽdo beneficia, seculares ad deuotionem allicere, vt sanctimonialẽ habitũ induãt: tametsi nõ possint pretiũ dare vt tale capessant religionis institutum. Circa secundã conclusionẽ dubia exurgunt exigua. Primum, vtrum quando monasterium est locuples, vt possit personas quæ recipiuntur, alere, simoniacum sit pretiũ exigere. Extat enim à parte affirmatiua argumentũ, quòd cùm nõ alia ratione eiusmodi exactio iusta sit quàm propter monialiũ alimentũ, vbi illud aliunde suppetit, apparet pretium pro ingressu religionis exigi. Quod quidem argumentum doctores ferè canonici iuris, vt est videre apud Syluestrum, verbo simonia. §. 15. in eandem affirmatiuã sententiam cogit. Respondetur nihilominus, opulentiam monasterij nihil prorsus facere, vt quæ in paupere non erat simonia, fit in diuite. Et ratio est patẽtissima: nam simonia ex obiecto speciem sortitur: nempe quia spirituale venditur, putà professio ipsa & locus in religione. Si autem illud cauetur, & pecunia non nisi pro victu recipitur, etiam si monasterium illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidem esse peccatum auaritiæ, non tamen simoniæ. Sed hoc tantùm fatendum est, quòd tunc præsumitur simonia: nã si victus est abundans, præsumitur pecuniam recipi pro ingressu, vt probè illic cõuincit Syluest. Quocirca monasteria ditissima, quæ pauperes recipere absque pretio renuunt, eodemque ingenti, profectò citra scandalum facere id non possunt: tunc maximè, quando videntur pecuniam recipere, non pro sustentatione, sed alijs de caussis: nempe quia puella non est tam bono sanguine orta, aut alia notata infamia aut deformitate. Hæc enim pretio in conuentu æstimare, vix à simoniæ macula elui potest: atque hoc demum, si conuentus vt suam amplitudinem & magnificentiam clariorem reddat, auctiora exigunt pretia.

Ad quartum. *Primum dubium.* *Argumentum.* *Solutio.*

QVÆSTIO SEPTIMA, DE SIMONIA, IN SACERDOTIIS AC DIGNITATIBVS CONQVIRENDIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 100. articu. 4.

ARTICVLVS I.

Vtrùm pro sacerdotijs atque alijs præbendis quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere.

POSTQVAM de rebus spiritualibus puta de sacramẽtis deque alijs spiritualibus actionibus disputatum est, subsequitur vt rationem simoniæ circa sacerdotia, præbendasq; ac dignitates, quæ eisdem functionibus mancipantur, examinemus. Apparet enim istorum mercatum, nulla sordescere simoniæ macula: quoniam si hæc emere aut vendere, simoniacum esset, eò vel maximè quòd sunt spiritualibus actionibus coniuncta: sed hac ratione nullam rem temporalem liceret vendere: quia cùm omnia temporalia mundi fuerint propter spiritualia condita, cuncta censentur spiritualibus annexa. Secundò: Sacrorum vasa sacratæque vestes, inter ea quæ spiritualibus connectuntur, connumerãtur: calicem autem ad occurrẽdum Ecclesiæ necessitati vendere licet & sacras vestes: ergo liceret etiam Pontifici Maximo, vbi Ecclesia graui premitur necessitate, episcopatum aut quoduis aliud sacerdotium, pretio conferre, dummodo conferretur digno. Tertiò arguitur: Inter spiritualibus annexa ascribuntur ius sepulturæ, ius patronatus, &, secundùm antiquos, ius etiam primogenituræ: eò quòd tunc ius sacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abrahã emit ab Ephron speluncã duplicem in sepulturã, vt Genesis vigesimotertio me-

Primum argumentum. *Secundum.* *Tertium.*

moriæ proditum est:& Iacob à fratre suo misera lenticula ius emit primogenituræ, vt eodem lib. cap. 25. legitur. Ius prætereà patronatus trãsit cum re vendita, & in feudum conceditur. Item decimæ quibusdam sunt regibus ac militibus concessæ, à quibus rursum & redimi possunt. Deinde & prælati prębendarum fructus, quos alijs conferunt, in tempus retinent: vt Papa medietatem annatis: etiam si præbendæ spiritualibus sint annexæ: ergo sacerdotiorũ mercatus in vitium simoniæ minimè impingit. In contrariũ autem facit canon Paschalis Pontificis summi. 2. q. 3. cap. si quis obiecerit. Cuius verba sunt: Quisquis eorum vendiderit alterũ, sine quo neque alterum prouenit, neutrũ inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel præbendam, vel aliquid ecclesiasticũ? vtpote sine quo spiritualis actio non prouenit. Hæc ibi.

Distinctio. AD quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariàm enim accidit temporale quidpiã spiritualibus esse annexum. Vno quidem modo, tanquam id quod ab spirituali dependet: sicuti sacerdotia habere Ecclesiastica, quod cum clericali officio coniunctum est: de quo vtique annexionis genere, statuitur prior conclusio. *Prima conclusio.* Neutiquam id, quod hoc pacto spiritualibus annectitur, est pretio vendibile. immo eiusmodi venditio esset simoniaca. Et ratio est clara iuxta tenorem citati canonis. Nam cùm eiusmodi temporale sine spirituali non trãseat, dum illud venditur, spirituale coniũctim venditur. Alio verò modo id quod temporale est, spiritualibus est coniunctum, in quãtum ad huiusmodi spiritualia ordinem habent: cuiusmodi est ius patronatus: vtpote cuius munus est clericos ad Ecclesiastica sacerdotia præsentare. Et vasa vestimentaque sacrorum vsui destinata: de quibus posterior adhibetur conclusio. *Postrema conclusio.* Illa quæ hoc pacto ad spiritualia referuntur, nulla est simonia vendere: dummodo non quatenus sacræ sunt vendãtur, sed quatenus res quædam. *Probatio.* Probatur cõtrario modo: nam cùm temporalia hæc nihil spirituale præsupponant, trãsire in alterius dominium possunt, qui nihil habeat spiritualitatis: vt si quis secularium villã emat, cui ius patronatus annexum est. Et si calix in massam argenti refundatur, & formam perdat, potest in alterius trãsire dominium, qui ex eadem massa potest profanum vas fabrefacere. *Dubium.* Circa priorem conclusionem dubium emergit, tum quòd subobscura est eius ratio, tum etiã quòd nec satis videtur solida. Quare ad luculentiorem eius explicationem inquiritur, quo iure emptio venditioque præbendarum, seu simoniaca sit vetita: vtrum solùm Ecclesiastico, an verò diuino? Nam etsi q. 5. de simonia in genere similem quæstionẽ disputauerimus, vbi venditionem sacramentalium actionum decisum est iure diuino esse simoniacã nihilominus de præbendarum dignitatumque mercatu non est tam compertum. Apparet quippe huiusmodi simoniam solo humano & pontificio interdici: nam sacerdotia hæc nihil aliud sunt quàm decimarum fructus, quæ quidem res sunt merè temporales: ergo non obstãte quòd sint spiritualibus annexæ, possunt ab illa spiritualitate semoueri, & vendi: sicuti calicis materia, dummodo consecratio non vendatur, vendibilis est. Mox, etsi decimarũ substãtia iure diuino sit spiritualibus functionibus addicta: quota nihilominus, vt suprà monstratum est, iure humano est constituta: poterit ergo Papa si sacerdotiũ valet centum, ius medietatis vendere, alteramque Ecclesiæ relinquere. De hac quæstione interpretes canonici iuris in diuersas dissecantur: quas *Caietanus.* Caietan quolib. 1. q. 9. ad tres reducit. *Prima opinio.* Prima enim eademque extrema est, huiusmodi simoniam in vniuersum esse de iure humano, quæ ortum habuit ex *Glossa.* glossa in cap. ex parte. de offi. delega. 1. quam illic *Anton. de Butrio. Cardinalis.* Antonius de Butrio & Cardinalis cap. 1. de simonia. comprobant. *Secunda opinio.* Secunda, per aliud extremum est, omnem simoniam esse prohibitam de iure diuino, quã *D. Thomas* D. Thomas docere hic videtur. *Tertia opinio Panor.* Et tertia est Panormitani eodem cap. 1. de simonia: & rursus in sua repetitione, super cap. extirpandæ. de præben. vbi ait, venditionem præbendæ cui annexa est ordinis administratio, vel clauium executio, simoniã esse de iure diuino: quia id cui annectitur, eo de iure est spirituale. Venditio autem præbendæ quæ non est talibus ordinibus sacris mãcipata, tãtùm est simonia de iure positiuo: quales vtique sunt illæ, quæ administrationibus hospitalium destinatæ sunt. Caietan. verò hoc solo ab hac tertia Panormitani opinione differt, quòd ait, nõ solùm illã præbendã, quę annexa est, executioni ordinis sacri aut clauiũ, iure diuino ad simoniã pertinere, si vẽdatur, verũ & illã quæ annexa est cuicunq; clericatui citra sacros ordines, putà primæ tõsuræ aut minoribus ordinibus. Et ratio eius est, quia clericatus, inquit, est de iure diuino, sanè cùm omne clericale officium in spiritualibus actibus consistat: etiã prima tonsura. Arbitror autem istarum opinionum suo singulas condimento opus habere. *Non omnis clericatus vsq; ad primam tonsurã est de iure diuino.* In primis quod ait Caietan. omnem clericatum vsque ad primam tonsuram esse de iure diuino: non est adeò probabile, quin cõtrarium sit probabilius: immo plurimis certum, vt in 4. Sententiarum disputatur: quandoquidem non sint de sacerdotis essentia. Sed nihilominus inde non colligitur opinio Panormitani, quòd nulla venditio præbendæ quæ non est mancipata functioni ordinum maiorum aut clauium, sit simoniaca iure diuino. *Probatur opinio Caietani.* Immo cum Caietan. crediderim satis esse, vt sit annexa simplici clericatui: non quidem propter eius rationem, sed quòd quamuis minores ordines sint de iure positiuo, nihilominus postquàm re vera sunt res sacræ, vendere ius præbendæ illis addictæ, est contra ius naturæ: atque adeò diuinum: sicuti de calice & ara dictum suprà est: quæ quidem res licet iure positiuo sint sacræ: vendi tamen pluris ratione cõsecrationis nequeunt quin sit simonia contra diuinum ius. Prima autem opinio glossæ citati capituli, Ex parte. nullam vim in cõtrarium habet: nam in cap. illo nulla fit mentio simoniæ, sed hoc solùm habetur, quòd si quidã Archidiaconus renuntiare suæ vellet præbendæ, daretur certæ personæ: vnde infert glossa, quòd si in alterius fauorem renuntiaret, aliàs nõ renuntiaturus, esset simonia de iure positiuo. *Duplex peccatum glossæ.* In qua glossa duplex est peccatum. Primum, quòd falsum asserit: immo dummodo fiat de consensu Papæ, nulla est simonia: nam talis est vniuersalis vsus. Secundò inde inferre, venditionem præbendæ esse simoniam de iure positiuo, nullã habet apparentiam: quamuis neque hoc in glossa habeatur. *Fundamẽtũ prioris cõclusionis.* Igitur quò ad declarandam vim rationis huius prioris conclusionis descendamus, fundamentum eius est, quod præbendę & sacerdotia ex decimarũ fructibus sunt cõstitutæ. Decimæ autem iure diuino & naturali nulla alia ratione imperatæ sunt, quàm vt sint stipendia alimen-

alimentaque clericorum pro spiritualibus functionibus. Quocirca conferre alicui præbendam, non est solùm conferre illi fructus: nam eiusmodi fructus laico possunt vendi: sed conferre ius decimarũ: quod quidem est Ecclesiasticum, atque adeò spirituale: quandoquidem suopte instituto propter munus Ecclesiasticum exiguntur. Et hic est sensus canonis Pontificis citati, scilicet, quod vendita præbenda, venditur res ipsa spiritualis, puta ius ipsum clericale. Quòd si quis contrarius sic nos coarguat: saltem illi qui iam est sacerdos, non esse simoniam sacerdotium emere: nam eò vel maximè quòd cum præbenda simul acquirit ordines quibus annexa est. Sed hic non quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse præbendam, quæ non habeat animarum curam: ne dicas tunc illam spiritualitatẽ acquirere. Item, confertur nonnunquam ex dispensatione præbenda puero antequàm ordinetur: ergo cũ illa nihil spirituale transit, atque adeò vendi potest. Respondetur (vt dictum est) ipsissimum ius petendi decimas esse spirituale: & ideo siue ille, cui confertur, fuerit clericus, siue futurus sit, semper venditur spirituale. *Obiectio.* *Solutio.* *Scrupulus.*

Quid autem de fundo præbendæ mancipato? ille enim non est pars decimarum. Respondetur, quòd vendi non potest cum illo Ecclesiastico titulo: vt scilicet clericali iure possit emens eosdem fructus recipere: potest tamen ab illo sacro titulo emãcipari & vendi: sicut materia calicis, seclusa cõsecratione. *Solutio.*

Vnde prius superiorum argumentorum, nullius erat roboris: nam emere præbendam, non est tantùm emere fructus, sed ius spirituale. Ad posterius autem de decimarum quota, quæ solo Ecclesiastico iure videtur constituta, respondetur: & est notanda solutio, quòd eiusmodi pontificia sanctio non est per se alia distincta à diuino iure, quo præcipitur decimarum substantia: sed est ipsius determinatio & moderatio. Quemadmodum ecclesiastica præcepta de celebrandis his illisve festis, & de annuali confessione, nihil aliud sunt quàm determinationes diuini iuris. Et ideo non solùm vendere ius decimarum, in totum cum titulo clericali, verùm & quo ad quotam, est simonia contra ius diuinum. At verò non negamus quin aliqua sit simonia de iure positiuo: nempe quæ non est prohibita quia mala, sed mala, quia prohibita: vt habet eadem glossa: putà quando præbenda nõ est annexa clericali muneri, sed alijs officijs: vtpote hospitalium seruitio, aut sacrorum æditui, Ecclesiæve œconomo: vt quæstione quinta, articulo quarto, declarauimus: nam eiusmodi munera & officia non sunt propriè spiritualia, sed sola pontificia lege eorum venditio est inhibita: vt patet cap. Saluator. prima, quæstione tertia. De præbendis autem quas Præstameras vocant, audio alioquos hæsitare, an sit merè spirituales. Haud tamen est cur in litem euocetur: quoniam non sunt vt pensiones quæ sine titulo conferuntur: immo habent verum titulum. Et cùm ille non sit secularis, sequitur quòd sit clericalis, ac perinde spiritualis. Quòd enim aiunt sola ratione studij esse subductas à communi decimarum cumulo, non habet in iure fundamentum, neque huius veritas liquet, sed à quibusdam confingitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum communi, videlicet vt eiusmodi titulus, spiritualis sit. Quare ambigere non possum, quin eiusmodi titulus obliget ad persoluendum diuinum officium: atque adeò emptio & venditio ipsius simoniam proculdubio germinat. Secus de alijs titulis secularibus, quales habent seculares principes & reges ad decimas: vt statim articulo sequenti patebit. In calce demum quæstionis commendandum memoriæ est, tunc duntaxat simoniam pullulare, cùm quippiam quasi pretium confertur. Nam vt bene ait Caietanus in Summa, in verbo, simonia. cùm multis rationibus ac modis quidpiam consueuerit tẽporale, dum spirituale recipitur, retribuit: scilicet vel per modum sustentationis Ecclesiasticorum ministrorum, quam suprà diximus esse necessariam, vel per modum liberalis honestatis ad gratiam vel referendam vel ineundam: vel fortè quasi ex lege ob laudabilem consuetudinem: atque alijs præterea modis nullus simoniam procreat, nisi quidpiam per modum pretij rependatur. Neque vice versa eum qui spirituale confert, quidquam retributionis quouis aliorũ modorum expectans, simoniacus fit. Immo verò etsi antequàm illud conferat, illud postulet, quod ex laudabili & firmata consuetudine ei debetur, vt litem caueat quam post ad recuperandum timet, vllam contrahit simoniæ labem. Postrema denique dubitatio sit, vtrum saltem ad redimendam vexationẽ liceat temporale pro præbenda largiri? Arguitur enim à parte affirmatiua ex superiori decisione, qua assertum est, nullam esse simoniam ad redimendam vexationem pro baptizando paruulo iamiam animam exhalaturo pretium porrigere. Cùm enim sacramentum maiorem habeat spiritualitatis rationẽ, quàm præbenda, videtur vt pro ipsa sit etiam licitum. Respondetur nihilominus sub distinctione, vexationem redimere duobus modis vsu venire potest. Vno modo, vt diximus, cùm quis per vim aut fraudem impeditur præbendam petere: vt si quis te vi detineret ne ad competendum canonicatum pergeres: aut si timeres aliquem falsa de te sparsurum, vt tuam electionem impediret: & hoc licitum est pretio redimere: quandoquidem quicunque idoneus tale habet quæsitum ius. Alio modo, si quis putaret præ alijs candidatis dignitate pollere, & ideo putaret iniuriam ab electoribus pati contra suũ honorem si non eligeretur: & idcirco electoribus aut alio intercursori pretiũ porrigeret. Et hoc proculdubio non licet: nam etsi quisque ius habeat petendi, non tamen par ius habet vt eligatur: sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentium. Quare caueat prudentissimus quisque hoc sibi palliamentum prætexere: esset enim vera emptio spiritualis. Secùs autem de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habet vt baptizetur propter sacramenti necessitatem. Quod quidem acquisitum ius respectu præbendæ nemo habet: præterquam quòd nemo non fallitur dum de propria idoneitate iudicat. Neque polliceri liceret pensionem super futuram præbendam: etiam si exprimeret de consensu Papæ: totum enim hoc esset temporali spirituale coemere. Secùs in permutationibus aut resignationibus. Possum siquidem ego permittere pensionem super beneficium, quod in meum fauorem resignas: vt statim articulo sequenti patebit. *Dubitatio.* *Solutio.*

PRIMI capitalis argumenti dilutio subobscura apud D. Thomam apparet: concedit nanque temporales omnes possessiones spiritualibus, sicut fini annecti: nã vt corpus propter animã, ita tẽporalia propter spiritualia cõdita sunt. Colligit autẽ inde vendi posse, non tamen eorum ordinem, quẽ habent ad spiritua- *Ad primũ argumentum.*

Præbendæ quas Præstameras dicunt spirituales sunt, & obligãt ad persoluendum diuinum officium. *Ad primũ argumentũ* *Ad secundum argumentum.*

ad spiritualia. Quod est dicere, Sicut quisque secularium sua vendere potest, quia illa non vendit quatenus ad spiritualia referuntur, sed quatenus in vsum humanũ assumũtur: ita & sacerdotes fructus suarum decimarum vendere possunt: ordinem tamen ad spiritualia, putà ius decimas percipiendi, quatenus clericali functioni mancipantur, vendere, simonia est. *Ad secundum argumentum.* Pari modo respondetur ad secundum, vasa sacra quatenus res materiales sunt, vendi posse: consecrationem verò, nequaquam. Si autem vendãtur in profanos vsus, pro Ecclesiæ vel pauperum necessitate, tunc aut infringri aut effundi debent, vt desinant esse sacra. Si autem vna Ecclesia vendat alteri ad sacrum vsum, potest quidem sine fractione, dummodo nihil pro consecratione recipiatur. Et idem est de vestimentis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formam, & tunc vendi, etiam in vsus seculares. *Ad tertiũ argumentũ S. Thomas.* Tertium verò argumentum plura habet membra. Primum de spelunca Abrahæ, quã emit in sepulturam ab Ephron. Ad quod bifariàm Diuus Thomas respondit. Primò, quòd forsan terra illa nondum erat in sepulchrum dedicata: quare neque vlla fuit simoniæ culpa, illam emere: sicuti neque vlla est, solum emere profanum, vbi cœmeterium extruatur. Præfert tamen solutionem alteram: nempe quòd cùm etiam apud gentiles officium sepulturæ religio esset, si Ephron speluncã quæ in sepulturã destinata erat, pretio vendere intendebat, simoniaca contagione infectus fuit. Non autẽ iustus Abraham: vt qui non intendebat nisi terrã emere communem, aut vexationem redimere. Quamuis neque Ephron apparet nisi gratis obtulisse eam neque verò Abraham nisi pretium gratis retulisse, quanto terra æstimaretur. Vbi id quod quæstione quinta dicebamus: annotandum est: nempe apud infideles quadamtenus illis seculis rationem rei spiritualis viguisse, ac perinde simoniæ notam. *Quæstio.* Ad verò cùm non esset tunc talis templorum consecratio qualis est modò, dubium restat, vtrum apud nos loca cœmeterij sepeliendis mortuis pretio vendere, sit simonia? *Ratio dubitandi.* Apparet enim id iure probitum, cap. Abolendæ. de sepulturis. & capit. qui in Ecclesia. de simonia. Et ratione idipsum confirmatur: nam ius sepeliendi mortuos, ad religionem attinet: si ergo illa de caussa gentilibus nefas erat sepulchra vendere, maiori ratione erit & nobis, vt qui cœmeteria consecramus, aut benedicimus. Immo apparet esse simoniam de iure diuino & naturali: nam eodem iure religio virtus est. *Responsio.* Nihilominus respondetur per hanc distinctionem: Vt officium sepeliendi mortuos quantum ad id quod necessitatis habet, nequit citra simoniæ labem vendi, vt suprà propter hanc modò factam rationem constitutum est: ita & pro loco necessario in cœmeterio pretium exigere simonia esset, vtpote si clerici nullo loco sacro vellent mortuum humare, nisi pro terra aliquid penderetur: nam profectò eadem est ratio officij sepeliendi, & necessarij soli: quandoquidem religio Christiana est, vt cadauera in cœmeterio recondantur. Et hoc est quod ait sanctus Thomas, etiam apud gentiles fuisse simoniacum. At verò si quis honoratiorem locum in Ecclesia ceu pompam non necessariam affectat, non prorsus simoniæ condemnandum est, si aliquid pro illo loco ad Ecclesiæ fabricam exigatur: sicuti de superfluis pompis suprà diximus. Vnde vbi talis viget consuetudo, quæ iam est pro lege recepta, citra scandalum potest taxatus numus postulari. *Refutatur Hostiensis sententia.* Quare sententia Hostien. super cap. Audiuimus. de simonia. negantis licitum esse huiusmodi pactum, non est necessaria. Quoniam re vera si nihil pro consecratione aut benedictione loci recipiatur, sed vendatur terra, sicut materia calicis, nihil illic spirituale venditur: sed humanus temporalisque honor: dummodo scandalum caueatur. Quẽadmodum & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendum certis prosapijs destinata esse consueuerũt. Quamuis diffitendum nõ sit, quin isti honoris tituli in locis sacris nimium affectati deformem habeãt vanitatem. Ad capitula verò citata respondetur nihil aliud prohibere, quàm ne id vendatur quod est de necessitate sepulturæ, compulso scilicet pacto, vt non sepeliatur qui terrã non emerit. *Iacob emẽdo primogenituram ab Esau, simoniam nõ commisit.* Ad historiã autem Iacob respondetur, nequaquam simoniam cõmisisse pro eo quòd diuinitus indultum illi fuerat ius primogenituræ, atque adeò sacerdotij: secundùm illud Malachiæ 2. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Esau verò cui idem mysterium celatum erat, peccauit vendens secundùm Apostolum ad Hebr. 12. Ne quis fornicator aut profanus vt Esau qui propter vnã escam vendidit primitiua. *Prima obiectio.* Haud tamen responsio hæc omnem lectori dubietatem eximit. Primùm enim non constat tale mysterium quod Esau opertum erat, apertum fuisse Iacob. *Secunda.* Mox, etiam si ei fuisset notum, non ideo eluitur à culpa: tum propter inhumanitatem renuentis indigenti fratri porrigere pulmentum: tum quòd Esau ad peccandum induxerit, cùm ipse non esset, ad modum vsurarij, paratus vendere. Immo cùm iure naturæ bona fide possideret primogenituram, nullatenus vexabat Iacob: quare non est excusatio legitima dicere redemisse suam vexationem. *Ad primã obiectionẽ* Ad horum primum respondetur ex textu sacro colligi Rebeccæ innotuisse mysterium, aut nutu patris aut alio diuino modo. Aliàs nunquàm id persuasisset nãto suo minori, dicens: Super me sit fili ista maledictio. Qua ratione & Iacob id ipsum intellexit. Et ideo iure suo vsus est: Dicens enim, vende mihi, idem intellexit quòd, da quod meum est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare: quia tunc ille fraternæ suasioni non acquieuisset. Quocirca licet nõ esset idem Esau paratus vendere, nõ idcirco cẽsetur Iacob eum induxisse: nam qui iure suo vtitur, neminem inducit. Quare cùm alter possideret alienum, bene dicitur ipsum Iacob vexasse, postquam alia non pateret ei via recuperandi, quod suum erat, ac perinde Iacob redemit vexationẽ suam: præterquã quod Esau non necessitate, sed gula affectabat lenticulam: qua ratione Iacob ab inhumanitate defenditur. *Ius patronatus vendere simonia est.* De iure autem patronatus, vt extrà, eodem titulo patet, perinde ac de re spirituali censendum est; ita vt simonia sit illud per se pretio vendere, sed transit cum villa aut castro, cui est annexum. Quocirca qui villam vẽdit, neutiquã propter ius patronatus potest auctius pretium exigere. *Decimarũ prouentus vendi possunt.* Circa aliud membrum de decimis, primò notandum est duo in ipsis considerari: nempe fructus ac prouentus, quæ res sunt merè temporales: & ideo, vt dictũ est, vendi possunt, vt patet de publicanis, qui cõstituto pretio eosdem fructus mercantur. Et hoc est, inquit D. Tho. quod Papa cõcessit secularibus dominis ac principibus. Qua ratione regi nostro cõcessæ sunt tertiæ in bellorũ subsidiũ contra infideles. Secundò notandũ cõsideratè est, ius spirituale illas petẽdi, & hoc laicis indulgeri nõ posse: quoniã est ius sacerdotale.

Contra

Contra hoc autem est argumentum, quòd Rex & quicunq; secularium habent huiusmodi decimas, quales sunt qui templariorum bona possident, idem ius habent eas petêdi, quod clerici ipsi: nam Rex ex cõmuni decimarum cumulo tertias capit, & alij domini totas decimas perinde atque episcopi. Immo ipsi sunt qui parœcio suam consignatam sortem tribuunt. Ad hoc bifariàm responderi potest. Primò quòd recipiunt nomine Papæ. Secundò, ad rem accommodatiùs, quòd Papa cùm decimarũ partẽ principibus adiudicat, illas sub seculari titulo, puta defendendi Ecclesiam, constituit. Et ideo principes ius quidem habent petendi, non tamen spirituale, quod tantùm Diuus Thomas negat posse concedi laicis: sed ius seculare quod ipsi possunt alijs vendere, & ceu alia secularia bona quomodocunque distrahere & alienare. Ad vltimam deniq; particulã responsionis perpendenda est solutio D. Thomæ: videlicet quòd si Papa ante beneficiorum collationem ordinauerit particulam pro sua iusta sustentatione, aut pro alijs pijs vsibus adimendam, rectè id quidem potest. Sed nota, ordinauerit, id est cõmuni & æqua lege sanciuerit, pro caussa iusta: nam profectò si pro libito absque lege id fecerit, suspectum est. Et hac ratione lege in Hispania recepta & in alijs nonnullis prouincijs constitutum est, vt à natis, hoc est à tempore quo quis obtinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius anni soluat. Et posset si necessitas ingrueret, vt suprà diximus, decimas decimarum sibi retinere, si modò illa ratione reliquę omnes exactiones & compositiones extinguerentur. Sed id maximè notandum, quod D. Thomas subdit: si verò enim, inquit, ab eo qui beneficium confert, præter positam anteà legem requirat aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idem est, ac si aliquod munus ab eo exigeret: & ideo non caret vitio simoniæ. Quam quidem sententiam ego mihi plurimum obseruo in cõfirmationem nostræ, quã lib. 3. de pensionibus declarauimus. Quemadmodum enim non potest pro se Papa pensiones iniungere, ita neque pro alijs: nisi tanquã stipendium pro officio & obsequio seu spirituali, seu seculari: quod Ecclesiæ est commodum. Quòd si quis contrarius sic arguat: Quidquid alteri concessione Papæ conferri potest, sibi ipse valet applicare: quandoquidem ipse est bonorum Ecclesiæ dispensator: potest autem commutãs aut renuntians eius auctoritate pensionem sibi retinere: ergo eandem potest sibi & Papa adiudicare. Respondetur fallaciam in argumento latêre: nam & si auctoritate pontificis cõmutanti ac renuntianti concedatur pensio, non est tamen eadem caussa in ipso pontifice, vt sibi retineat: quandoquidem ipse non est prębendæ dominus, velut ille, qui cõmutat aut renuntiat, sed duntaxat dispensatur: qui ideo debet suam pro iusta caussa interponere auctoritatem.

Argumentum. *Solutio.* *D. Thomas* *Obiectio.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm præbendarum permutatio absque simonia fieri posßit.

PRAEBENDARVM permutatio earum venditioni affinis est: & ideo quætitur an absque simonia fieri possit. Arguitur enim à parte negatiua. Primùm ex glossa suprà citata, cap. ex parte, prima, de officio delegati. vbi habetur quòd si quis in gratiam alterius sacerdotium renuntiauerit, aliàs nõ renuntiaturus, simonia cõmittitur contra ius humanum. Cùm ergo vniuersæ commutationes illo pacto fiant, simoniam redolent. Secundò arguitur: si eiusmodi permutationes iure essent permissæ, sequeretur, quòd liceret dum exilior pro pinguiori cõmutatur, tantum retinere pensionem super pinguiori, quanto excessu alteram superat. Id autem falsum esse sic mõstratur: quòd tunc pariter sequeretur, si vna nullos haberet fructus, sed tantum personalem titulum, altera verò fructibus abundaret, posse quãtitate pecuniæ refusa quanti sunt fructus illius diuitis fieri permutationem: nam quod de parte permittitur, non est cur de toto interdicatur: & tamen contractus iste emptio videtur esse præbendę. Tertiò potissimùm arguitur: Si tales permutationes iuri essent consonæ, consequens inde fieret, vt eiusmodi pensiones possent numerata pecunia æstimari & redimi: vt annua pensio ducatorum 10. 80. aut 100. numeratis redimeretur. Conclusio tamen si vera est, aditum vendendis sacerdotijs patefacit. In contrarium est cap. quæsitum. de rerum permuta. vbi solùm vetantur permutationes cum pacto, sine licentia episcopi: conceditur tamen episcopo facultas easdem faciendi: quod quidem non concederetur, si simonia esset.

Primum argumentum. *Argum. 2.* *Argum. 3.*

AD quæstionem iuxta argumentorum numerum tribus conclusionibus respondetur. Prima: Resignatio præbendæ in manus legitimi Antistitis in fauorem alterius designatę personę, & non aliàs, si nõ aliud interueniat pactum, siue fiat per modum permutationis, siue per modum simplicis renuntiationis, nullam habet rationem simoniæ: neque iure diuino neq; iure humano. Conclusio hæc suprà à nobis contra citatam glossam asserta est. Quòd si glossam subglossaueris, quòd id sentiat, quando renũtiatio aut cõmutatio fit sine licentia Papæ aut prælati, inanis tunc esset: vt quæstione quinta diximus: nam cùm nemo possit præbendam dimittere nisi in manibus prælati, cuius est beneficia conferre, neque auctoritate priuata alteri adiudicare, illa non esset simonia nisi fortè mentalis: quia nihil fieret. Quòd autem cum illa conditione renuntiare nulla sit simonia, patet manifestè: quoniam cùm prælato sacerdotiorum collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si voluerit conferre Petro: quòd si noluerit, aliter ille, qui iure possidet, non renuntiat. Secunda conclusio: Commutare præbendas cum pacto, nisi in pacto ponatur, cũ consensu Pontificis, simonia est: vt verbi gratia, si duo de commutatione paciscantur, & qui minorem præbendam habet, alteri polliceatur pensionem, Papæ autem nõ referant nisi simplicem commutationem, neque ipse eandem pensionem cõcedat, simonia est apertissima: & tamen apud idiôtas frequentissima. Et pariter si quis non per viam permutationis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, non reuelando Prælato pensionis pactum: quod inter eos interuenit. Est autem simonia de iure positiuo: nam commutare præbendas retenta pensione,

Prima conclusio. *Secunda cõclusio.*

non est iure diuino prohibitum, sed pontificio: vt patet in cap. Ad quæstiones. de rerum permutatione. Sed fieri nequit nisi consentiente prælato, vt illic patet, & cap. citato. Quæsitum. Quare dum Papa non concedit pensionem illam, reputatur vt pretium commutationis. Ac perinde profectò crediderim talem collationem, etiam si à Papa, pactum ignorante fiat, non teneri. Quòd si pactum cōtra ius diuinum intercesserit, scilicet vt quis pro tali renuntiatione pecuniam numeret, tunc nec Papa dispensare absque culpa posset, vt tali modo fieret renuntiatio. Quare qui illo modo præbendam obtinuisset, inhabilis fieret ad possidendum, nisi posteà pacto pro infecto habito, Papa, qui solus potest, eum idoneum redderet & habilem. Adde, pensiones, vt habet mos Romanus, nullum prælatum Papa inferiorem constituere valere, neque in permutationibus, neque in simplicibus renuntiationibus. Quòd autem eiusmodi pēsionum pacta in commutationibus assensu eiusdem Pontificis fieri possint, expresſè habetur cap. citato, ad quæstiones. Est tamen excessus Christiano cauendus. Audio nanque in huiusmodi commutationibus non solùm fructuum quantitatem æstimari, verùm & per se etiam honorem & dignitatem sacerdotij: vt cùm archidiaconatus aut decanatus illustris ecclesiæ pro simplici præbenda permutatur, etiam si fructus pares fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur: quod quo modo fieri possit, non video: quippe cùm dignitas res spiritualis sit: & in dicto cap. proximè citato, expresſè caueatur, ne misceatur permutatio dignitatum cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotium pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur absque aliqua refusione pecuniæ: & seorsum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compensentur.

Nullus prælatus Papa inferior pēsiones cōstituere valet.

In præbendis commutandis dignitatis earū nulla est habenda ratio.

Prætereà, & fructus omnes pro pensione statuere, præcipuè in sacerdotijs habentibus annexum seruitium, atque omnium potissimùm in curatis, nescio quis probet: non solùm quòd iure cautum sit, ne pensio tertiam fructuum partem exuperet, verùm quòd diuino iuri & naturali aduersetur vt quis seruitio sit absque vllo stipendio addictus. Quare pro minori absurdo duco, vt quis duo sacerdotia cum animarum cura retineat, quàm vt alterum, retentis fructibus: relinquat. Nam qui duo habet, potest alternatim ambo visitare, & eleemosynas suis parœcianis dispertiri. qui verò fructibus beneficium expilat, in caussa est, vt qui titulum habet, neque curam possit gerere animarum, neque eleemosynas facere. Nam cùm cogatur victum aliunde quæritare: quo modo functioni suæ adesse potest? De tertio membro quæstionis, quod argumento tertio tactum est, puta de redemptione pensionum, variè à doctoribus opinatur. Caie. nanque in opusculo decimosexto, responsionum, quæstione decima, in vniuersum affirmat perpetuas pensiones numerata pecunia redimi posse: alij verò recentiores: quorum est Ioannes Maior in quarto, distinctione 25. quæstione 5. in vniuersum negant. Varietas autem hæc ex fundamentorum diuersitate suboritur. Caieta. enim censet pensionem esse rem merè temporalem, solos scilicet fructus respicientem. Alij verò censent ius pensionum esse clericale ac perinde spirituale. Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio. Pensiones functionibus spiritualibus adiudicatæ, neutiquam redimi pretio possunt. Secus autem illæ quæ sub seculari titulo conceduntur. Vtraque pars non tam probatione, quàm solo exemplo indiget. Enimuerò si priscum pensionum morem spectes, nunquam concedebantur nisi spiritualibus functionibus annexæ. Non sufficiebat, verbi gratiâ, episcopus vniuersam diœcesim visitare & gubernare: accersebat sibi auxiliarem qui sibi esset adiumento: cui ideo certam pensionem in suis fructibus consignabat. Atque huiusmodi pensiones, sicubi modò in more sint, vt vendi non possunt, ita neque redimi. Habent enim præbendarum effigiem quæ spiritualibus annectuntur. Et fortasse idem est ferendum iudiciū de pensione quæ darentur seni ac bene merito episcopo aut presbytero propter exhaustos labores si quoniam vires eū ad seruiendum deficiūt, renuntiare vellet sacerdotium suum. Hoc enim libro tertio legitimum sumus arbitrati pensionum genus: videtur enim huiusmodi pensio clericali iuri annexa. Aliæ verò sunt pensiones quas iam diximus titulis secularibus applicatas: putà principibus ac militibus: & has non est dubium posse redimi: quandoquidem, vt dictum est, vendi possunt. Si enim militi cōstituatur pensio super episcopatum, potest eam episcopus redimere. Sed aliæ sunt quæ nonnihil habent dubietatis: vtpote quæ in commutationibus aut simplicibus renuntiationibus interueniunt: Renuntio in tuum fauorem meum beneficium, retenta certa pensione. Videtur enim hoc genus pensio esse merè temporalis: nam vt libro tertio diximus, ad nullum officium Ecclesiasticum talis pensionarius tenetur: nec titulum habet, sed solum ius à possessore petendi fructus. De his ergo inquit Caietanus quòd si vnico contractu vtrunque cōficias: constituas scilicet pensionem decem ducatorum, octoginta redimendam, simoniacus est contractus. Si verò diuisim post cōstitutam pensionem illam velis redimere, nullum tibi ius obstat. Et primò de commutationibus citatum capitulum, Ad quæstiones, de rerum permutatione. incautum lectorem fallere posset. Illic nanque nulla habetur mentio pensionis: sed hoc solùm quòd quando inæquales sunt præbendarum fructus, potest illi qui maiorem habebat, pecuniarum quantitas refundi: vbi apparet quòd possit pecunia præsens tota numerari: & per consequens pensio vnico contractu constitui & redimi. Immo sine pensionis nominatione, si tua valet centum, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octoginta, videtur illic contractus probari. Quod profectò non est cōcedendum: aliàs liceret & præbendam emere. Vt si ego nullam haberem præbendam, possem octoginta ducatis emere tuam, quæ valet decem. Textus ergo intelligendus est de quantitate pecuniæ quæ habeat rationem annuæ pensionis. At verò quòd illa possit redimi videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur seorsum fieri permutationem præbendarum simpliciter, & posteà æquiparari fructus. Quare iā illa pensio videtur dari sine clericali iure, & ideo forsan illa redimi potest: Tametsi ingenuè fateor nō posse me discrimen illud percipere domini Caietani inter duos seorsum contractus & vnū. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est res sine titulo Ecclesiastico, nescio quando cōstituitur, postquàm tunc extrahitur ab eodem Ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redēptione pacisci. Sed ne tantā largiamur licentiā, dicendum quod talis contractus habet vehementé suspicio-

Iniquum est in sacerdotijs habentibus annexum seruitiū fructus omnes pro pensione statuere.

Quæstio.

Maior.

Tertia cōclusio.

Explanatur conclusio.

Capitulum Ad quæstiones exponitur.

suspicionem emptionis & venditionis. Quare non potest non scandalum dare. De alijs pensionibus quæ in vsu modo sunt, scilicet quæ pro libito sine aliquo titulo conceduntur, illi qui licitas existimãt, respódeant. Ego nanque, vt libro tertio dicebam, deuorare ius illud nequeo vt possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo Ecclesiastico vel seculari, aut pro commutatione, aut dum in lite dubium dirimi, aliter inquam non potest. Per hæc ergo, argumenta quæ in fronte quęstionis proposita sunt, soluta restant, præter secundum quod in gratiam Caietani adiecimus. Concedit nanque in commutationibus licitam esse compensationem excessus maioris præbendæ, dummodo altera fructus habeat, hæret autem ambiguus quando altera nullos habet fructus: propterea quòd talis commutatio quandam habet emptionis imaginem. At verò non est cur dubitetur quin talis commutatio perinde atque altera, licita sit: ideo nihil absurdi argumentum concludebat. *Ad argumẽta facta.*

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat spiritualia pro munere conferre quod est vel à lingua vel ab alio quouis obsequio.

QVAMVIS constitutum fuerit spiritualia non esse pretio æstimanda, apparet nihilominus pro alijs muneribus posse cõferri. At quippe in regesto Gregorius Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Ecclesiasticis autem vtilitatibus deseruire, est munus ab obsequio: ergò licitè pro eiusmodi munere rependuntur Ecclesiastica sacerdotia. *Primum argumentum: Gregorius.* Secundò: Tam sordidum & carnale est intuitu consanguinitatis beneficiũ cõferre, quàm si pro suscepto munere & obsequio daretur: illud autem non apparet eousque sordidũ, vt sit simoniacum: ergo neque hoc secundum. *Argumẽ. 2.* Tertiò: Quod precibus cõceditur, gratis fieri videtur, ac perinde à simonia est alienum: vtpote quam sola venditio emptioque constituit. *Argum. 3.* Quartò: Hypocritæ spiritualia opera foris exhibent vt per munus linguæ laudem aucupentur humanam: neque tamen eiusmodi hypocrisis simoniæ tribuitur: ergo munus à lingua simoniam non parit. *Argum. 4.* In cõtrarium est verbum Vrbani Papæ, Canone, Saluator. prima, quæstione tertia, Quisquis res Ecclesiasticas non ad quod institutæ sunt, sed ad propria lucra munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiscitur simoniacus est.

AD quæstionem duabus conclusionibus respõdetur. Prior: Simonia perinde committitur si res spiritualis pro aliquo temporali munere vel obsequio seu exhibito seu exhibendo tribuatur, ac si pro pecunia quis eam vel numerata vel promissa largiretur. *Prima conclusio.* Probatio est clara: quoniã nomini pecuniæ vniuersa supponuntur quæ pecunia æstimari possunt. Manifestum autem est, eiusmodi obsequia: quippe quæ ad commodum aliquod referuntur, pretio pensari posse: nã & nummo operarij ministri conducuntur. *Probatio.* Posterior conclusio: Sicuti suscepta pecunia aut alio quouis munere simonia contrahitur: ita & per munus à lingua. *Postrema conclusio.* Exempli gratiã: Si quis episcopus precibus ad temporalem vtilitatem captandam inflexus sacerdotiũ conferat, ea scilicet intentione vt fauorem captet, ex quo sibi aliqua possit ratione collationis prouenire vtilitas. Probatur eadem ratione, quia hoc etiam est pecunia æstimabile. Circa istas conclusiones post illa quæ de vsura decisa sunt, nil ferme adnotandum restat: nam propemodum quod vsura est in temporalibus, id in spiritualibus est simonia. Quare sicuti mutuum dare pro aliquo munere vsura est, ita & sacerdotium pro eodem munere largiri est simonia. *Sacerdotiũ largiri pro munere etiã turpi simonia est.* Neque verò refert munus alias genere suo honestum sit nécne. Si quis enim propter turpem familiaritatem cum muliercula fratri eius aut alteri quasi in pretium sacerdotium penderet, simonia esset: & qui reciperet, resignare teneretur. Secùs si ob amicitiam, licet turpiter contractam, gratis illud conferret. Adde quòd etiam si non ille qui sacerdotium recipit, sed alius, quantumuis ipso nesceio, pretium pro ipso obtulerit, simonia emergit: vt patet cap. Nobis. de simonia Quapropter. cùm primum ipse resciuerit, tenetur sacerdotium renuntiare: quia collatio nulla fuit. Quæris autem eadem ratione si quis præbendam ambit, nõ episcopo, sed alijs interuentoribus qui ipsam ei procurent, elargitur, vtrum talis sit simonia vt teneatur præbendam deserere? *Quęstio.* Apparet enim ex vna parte non esse rationem parem: Nam si episcopus nihil pretij recipit, neque preces pecunia æstimabiles, vt in solutione tertij declarabitur, gratis sanè cõfert, ac subinde collatio tenet. Ex altera verò apparet eandem esse rationem: nam vt quæstione sequẽti explicaturi sumus, diuino naturalique iure nõ solùm datio spiritualium pro pretio prohibita est, verùm & receptio. In casu autem præsenti licet episcopus gratis secundum suam opinionem cõferat, nihilominus alter nõ gratis recipit, sed pretio. *Solutio.* Et est tanti apud me vigoris hæc secunda ratio, vt ei libentiùs quàm priori assensum præbuerim. Si quæ autem alia dubiola emergere hinc possunt, propositis argumentis attinguntur.

AD primum igitur respõdetur, sententiam Gregorij huc tantum pertinere: Quòd si clericus vel ecclesiæ vel prælato honestum impenderet obsequium ad ecclesiæ cõmodum vel aliud spirituale negotium cõducens, eo ipso idoneus fit cui sacerdotium cõferatur: sicut respectu aliarum virtutum cõferri potest. *Ad primũ argumentum.* Obsequiũ autem & munus quod iure cõdemnatur, illud est prorsus quod ad carnalia refertur: putà si quis seruit prælato aut suis agnatis vel amicis ad temporale cõmodum vt sacerdotium, tanquã merces eiusdem obsequij rependatur. Quod idcirco addiderim quod episcopus qui iustam mercedem temporalem suis famulis persoluit, nihil absurdi facit si gratos habeat, atq; adeò erga eos gratiosum animum gerens, dum idonei sint, etiã in præbendarũ collatione se illis beneficum exhibeat: quia tunc illud obsequium nõ reducitur ad temporale cõmodum, sed ad gratiam quã famuli possunt per idonea grataque obsequia cum hero sibi cõciliare. Quare seruire Antistiti propter Ecclesiasticum sacerdotium, non est in vniuersum culpabile, nisi quando illud quodammodo ad emptionem reducitur,

scilicet cùm spectatur tanquam pretium obsequij. Nam vt articulo primo dictum est, cùm multifariam quidpiam alteri cõferri posit, scilicet per modum liberalis vel doni vel obsequij, & per modum reuerentiæ & honestatis, vel quasi debitũ ex laudabili cõsuetudine, nihil istorum vitium simoniæ parturit, sed sola ratio pretij aut mercedis.

Ad secundum argumentum. *D. Thomas* Ad secundũ respõdet D. Thomas negãdo eandem esse rationem de cõsanguinitate quæ de alijs carnalibus obsequijs: nã hæc quandam habẽt rationem pecuniarij pretij, quæ nõ inest in cõsanguinitate. Quare qui alioqui gratis suis cõsanguineis sacerdotium cõfert, etsi id tali respectu faciat, erit quidem culpata collatio: haud tamen simoniaca. Secus si in altero sacerdotium collocaret eade caussa vt suis cõsanguineis beneficium remuneraret. Huic autem sententiæ nõ desunt qui cõtradicant. *Altißiodo.* Enimuerò Altissiodorẽsis antiquus auctor. 3 parte, tractatu 21. quendã refert Parisiensem cantorem collationem sacerdotij ratione cõsanguinitatis vitio simoniæ tribuentem, licet ipse eidem opinioni nõ subscripserit. *Durandus.* *Bonauen.* *Adrianus.* Sequuntur autem eam Durãdus & Bonauentura in 4. distinctio. 25. & Adrianus. Quin verò & inibi Diuus Thomas in eandem opinionem inflexit. *Ratio præteritæ opinionis.* In cuius gratiam arguere sic possumus: Beneficia debẽt gratis cõferri: qui autem personam cõsanguinitatis respectat, nõ dat prorsus gratis. Nam vt libro tertio diximus, acceptio est personarum. Quin verò cõsanguinitas pretio videtur æstimabilis. Quis enim nõ super aurũ æstimet, cõsanguineum illustri esse prosapia ortum? Quæstio ergo hæc quia scrupulorũ nutrix est, subiectis propositionibus eliquidatur.

Prima propositio. Prima est. Etsi cõferre beneficium cõsanguineo indigno crimen sit genere suo mortale: digno autem propter cõsanguinitatem, peccatum etiã nonnullũ: neutrum tamẽ est simonia. *Probatio.* Prima pars libro tertio satis probata est: nam est peccatum iniustitię cõtra fidem episcopalis officij. Mox & secunda etiam nota. Quoniam cùm sacerdotia pro illis qui dignè seruiãt sint instituta, si cõferantur alio respectu, acceptio est personarum. Haud tamen erit mortalis si digno fiat collatio, sed tantùm venialis, eò quòd nulla violatur iustitia. Tertiam autem partem bene asserit D. Tho. nam vbi nõ est spiritualium vẽditio, nulla est simonia: illic autem nullum interuenit pretium. Id quod à simili vsuræ deducitur. Quod enim in temporalibus vsura est, id in spiritualibus, vt dicere solemus, est simonia. Et tamen mutuum dare cõsanguineo, & tali respectu, nulla est vsura. *Vrbanus.* Accedit quòd in cap. Saluator. vbi Vrbanus simoniæ caussas enumerat, nullam cõsanguinitatis mentionem fecit. *Confirmatio.* Idque inde præterea cõfirmatur quòd propter talẽ personarum acceptionẽ nemo incurrit pœnas iuris in simoniacos decretas. Propter argumẽtum ergo proximè factum distinguitur quòd qui dat cõsanguineo, nõ det gratis. Si enim intelligitur, nõ dat simpliciter ea ratione qua debet, verum est: si autem intelligatur pro pretio, id negamus: nam etsi præclara cõsanguinitas super aurum æstimetur, vt Sapiens de sapientia inquit, nullo est tamẽ foro vẽdibilis: sicuti possessiones & ministrorum operæ.

Secunda propositio. Secunda propositio: Conferre sacerdotium cõsanguineo digno ratione dignitatis ac probitatis, tãtum abest à ratione simoniæ, vt sit etiam laudabile: quoniam consanguinitas de genere bonorum est, veluti amicitia. Et ideo illius de caussa nemo fit deterior qui aliàs dignus est. Immo ceteris paribus si scandalum caueatur, ille præferendus est veluti ceteri honesti amici.

Vltima propositio. Vltima propositio. Antistites qui in proposito habẽt, aut vniuersa sacerdotia, aut cuncta quæ pinguiora sunt in cõsanguineos & affines profundere, etiam si adiunctam habeant intentionem non cõferendi nisi dignis, nõ habent cõscientiam tutã: immo vix possunt à mortali macula elui. Primùm quòd qui hoc pacto affecti sunt, facilè à suo affectu decipiuntur, vt eos pro dignis ducant qui verè nõ sunt. Mox quòd nõ possunt nõ scandalum dare. Deinde quòd alijs qui digni sunt, & forsan digniores, non parum iniuriæ irrogant. Quin verò illis occasionem offerunt: ne cum fauore & præmio sint destituti, segniores sint ad literarum studia, atque ad probitatis studia exercenda. Quare bene inter alias iniquitates veterum sacerdotum ac iudicum deplorabat Michæas, capite tertio, quòd ædificarẽt Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate.

Ad tertiũ argumẽtũ. *Prima assertio D. Tho.* Ad tertium plura Diuus Thomas respõdit: nempe tria. Primum est, quòd qui in collatione sacerdotij munus principaliter à lingua intendit, putà vel laudem aucupari, ac perinde humanum fauorem, vel preces, aut ex quibus idem fauor humanus acquiritur, aut contraria inuidia vel odium cauetur, simoniacam labem contrahit. *Obiectio.* Quòd si contrà quis arguat: Qui dat propter laudes, aut precibus victus, gratis dat: quare neque pœnas incurrit iuris, perspectè ponderet verba. Non enim D. Thom. laudis intentionem, etiam si sit principalis, nec precum caussam simoniæ simpliciter tribuit: sed quando per hæc aliquod emolumentum temporale pretio æstimabile contenditur: vt si episcopus sacerdotium regis famulo, aut eius precibus ductus conferat, qui se apud regem laudibus efferat, quò hamo pinguiorem Ecclesiam posit expiscari. Immo verò neque tunc est simonia, nisi quando id principaliter intenditur, cuius indicium est quando collatio fit indigno: nam cùm tunc principalis intentio non sit idoneitatis personæ, conuincitur esse emolumenti temporalis. Quare crimini tunc iniustitiæ & infidelitatis adhæret insuper simonia. Atque adeò recipiens præbendam, tenetur eam relinquere, nisi denuò integretur prouisio. Quando verò non nisi simpliciter laudes Antistes affectat, aut per preces amicitiam & gratiam, tunc nulla est simonia. Immo verò quando quis confert digno, præcipuè propter dignitatem, licet sinister oculus nõ modò ad humanam laudem & fauorem spectet, verùm & ad temporale emolumentum & lucrum, simonia non inficitur. Quòd si Innocentium cõsulas super cap. Tuam. de ætate & qualit. ord. similia suo more docet. Cui & Caieta. in sua Summa, verbo, simonia. astipulatur.

Secunda. Secundum igitur assertum est, quòd dum preces pro digno porriguntur, tunc collatio non est ex genere suo simoniaca: quandoquidem legitima subest tam precandi, quàm cõferendi caussa. Potest nihilominus illuc irrepere simonia mentalis, si collatio non propter dignitatem fiat, sed præcipuè propter fauorem & emolumentum pretio, vt dictum est, æstimabile.

Dubitatio. At quia in sermonẽ de precibus & fauore incidimus, altera nos occupat dubitatio: Vtrum collatio metu extorta sit simoniaca, ita vt qui beneficium tale recepit, resignare ipsum teneatur? *Altißiodo.* Idem enim præfatus cãtor Parisiensis, referente eodẽ Altissiodorensi, tenet. Quoniã metus, inquit, pecunia est redimibilis. *Solutio.* At verò eodem modo quo de cõsanguinitate & amicitia, respõdetur, videlicet, quòd etsi metu cõferre indigno

indigno peccatum sit genere suo mortale: digno verò, nōnulla etiam culpa, quia collatio nō fit legitimo fine, neutrum tamē est simonia: quoniam dare metus caussa, nō est dare pretio. Nam etsi quis pretium daret ad propellēdum metū, nihilominus qui metuit, nil recipit. Immo verò nec sacramenta cōferre propter metum, vllo cōdemnatur iure: vt si quis metu cōfessionem audiret. Nec verò vulgò talis episcopus haberetur simoniacus. Sed tamen quando ille metus incuteretur, qui esset modo exposito pretio æstimabilis, tunc esset simonia: vt si rex vel eius aulicus cōminaretur episcopo quòd nisi sacerdotium tali personæ cōferret, de gratia regia excideret, neq; ad aliam esset ascensurus sedem. Qui enim tali metu sacerdotium conferret, id ad venādum episcopatum faceret: ac perinde simoniacus esset. Secus, si metus ei incuteretur amittendi vitam, aut temporalia bona quæ possidet: nā tunc metuens nullum habet respectum lucri. At quoniam dictum est ob metum indigno cōferre, peccatum esse genere suo mortale, nō quidem simoniæ, sed iniustitiæ & infidelitatis: postremus superest scrupulus: Vtrum nullus metus talem culpam excuset? Respondetur tamen nullum esse in tali re excusantem metū: nam cùm & diuinum ius & naturale id vetet, atque adeò facinus sit intrinsecè malum, potiùs gladio succūbendum est, quàm illud patrandum.

Scrupulus.

Responsio.

Tertium dictum diui Thomæ est: Quenquam pro se rogare ad obtinendum sacerdotium, cui animarum cura subiūgitur, præsumptuosum est, ac proinde per suas ipse preces indignus redditur: atque adeò peccat pro indigno rogans. Si autem sacerdotium absque tali sit cura, ipse autem vitæ sustentatione indigeat, citra simoniam potest id petere. Ratio prioris membri est, quòd dignitatem, quæ ad animarum curam requiritur, si quis in se non agnoscat, iniustè appetit: si verò habere se crediderit, insolentia turget: id quod lib. sequenti clariùs patebit. Secus autem de alijs simplicibus sacerdotijs.

Tertium assertum.

Ratio assertionis.

Hæc veruntamen sententia Diui Thomæ nil mirum si nimiùm appareat rigida. Enimuerò si de sola episcopali cura illa fuisset prolata, maximam haberet probabilitatem, vt lib. sequenti visuri sumus. Exigit enim episcopalis professio in eo culmine perfectionem, vt possit episcopus ceteros perficere: vt Dionysius ait in lib. Ecclesiasticæ Hierarchiæ. Et ideo, vix nō solùm procuratio, verùm appetitus potest esse sine culpa aut iniustitiæ, si appetens nō se agnoscat idoneum: aut præsumptionis, si id facilè credat. Cura autem animarum in parœcianis Ecclesijs nō tam excelsum expostulat perfectionis gradum. Et ideo nō apparet tāta præsumptio, si quis se dignum existimet. Secundò ad id arguitur. Potest esse tanta eorum raritas, qui ad parœcias regendas sint idonei, tantaque ecclesiarum necessitas, vt viro cuius egregia in populo habetur existimatio, tam doctrinæ quàm vitæ, nō modò nō sit præsumptio, verùm etiam sit charitatis virtus se ad id munus offerre. Tertiò: Potest etiā contingere tanta in prælatis corruptio, vt dignis posthabitis Ecclesias omnes indignis committāt: quo certè casu non esset aliud quàm officium charitatis ad occurrendum tali pesti illum, qui communi vulgi opinione idoneus habetur, & qui in se nullū crimen agnoscit, prodire, vt per suijpsius electionem alij impedirentur. Nam quāuis nemini de se credere liceat, nec leue aliquod peccatum habere possunt nihilominus multi iustam habere probabilitatem suæ dignitatis, atque adeò ardore charitatis labores sitire, qui administrationi Ecclesiæ sunt necessarij: ac perinde eùm Isaia dicere, Ecce ego: mitte me. Accedit &c. tua nos. de simonia. quòd pro se rogātem vt in Canonicum eligeretur, reum non facit simoniæ. De hoc autem latiùs libro sequenti in tractatu episcoporum.

Prima ratio in D. Thom.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Interim autem de parœcianis presbyteris sic est sententia Diui Thomæ moderanda. Primùm non ait, vt de episcopo dicturus est, quòd appetere talia sacerdotia, sit præsumptuosum, sed pro se rogare: quòd certè vix potest carere scandalo. Secundò, id etiā sentit, si res per se consideretur: nempe si prouisores sacerdotiorū diuinam legem ad vnguem obseruarent, digniores semper anteferendo. Item in prouincia bene instituta, in qua viri non desunt idonei. Tunc enim rogare pro se quenquam præsumptuosum esset & scandalo proximū: quia talem tunc virum non tam publica necessitas quàm priuata voluntas ad id adducere videretur. Immo verò non dicit Sanctus Thomas huiusmodi præsumptionem semper esse mortale delictū: quoniā potest esse leuius.

Moderatio sententiæ S. Thomæ.

Ad quartum respondetur, secundùm Diuum eundem, quòd hypocrita non confert spirituale propter temporalem laudem, sed solùm seipsum talem demōstrat. Quare per talem simulationem potiùs furtiuè surripit laudem humanam, quàm emat: quapropter illa non est simonia.

Ad quartum argumentum.

Huic autem responsioni affine est disputare, vtrum qui per hypocrisim aut aliam simulationem aliquid acquirit, teneatur illud restituere? Vt si quis nequā simulata sanctitate, aut diues efficta paupertate, eleemosynas aut beneficia acquirat, vtrū teneatur ea, quæ sic acquisiuit, suis dominis refundere? Fuit enim assertio antiqui Alexandri & Altisiodorēsis: illius quidem quarta parte, quæstio. 86. membro 3. huius verò libro 4. capite, De restitutione. In quorum sententiam se contulit Adrianus eodem libro, in titulo, De restitutione. Et fundamētum istorum est, quòd hypocrita fraude seducit populum, atque adeò quidquid sibi illa vafricie acquirit falso titulo adipiscitur, ob idque nullum sortitur dominium. Perinde ac si ego Petro pecuniā deberē, cuius personam mentitus Paulus illam à me extorqueret. Nec omnino opinio hæc quibuspiam probabilitate carere videtur: tametsi nimiùm sit acerba.

Quæstio.

Alexander Altißiodorensis.

Adrianus.

Fundamentum proximæ opinionis.

Arguunt autem contra se ipsi hoc pacto: Si episcopus occulto criminoso, aut alteri aliâs indigno, quem crederet esse legitimè idoneū, beneficium cōferret, collatio teneret quāuis falsus titulus in caussa eius fuisset: ergo eodem pacto dominium acquirit hypocrita. Respondet Alexander antecedente cōcesso, inficiando cōsequentiam: Quoniam qui inidoneus est sacerdotio, nō fingit probitatē illo fine sicuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur est & latro. Alter verò etsi ecclesiam ingrediēs indignus sit, ingressum tamē legitimū habet. Ex hac tamen istarum solutione duo sequuntur. Primū contra ipsos, q̄ nō omnis hypocrita tenetur ad restitutionē eorum, quæ talium intuitu illi erogantur, sed ille præcisè qui intentione & caussa illius lucri hypocrita fit: nā par esse debet ratio illius atque alterius, qui sacerdotium suscipit. Quocirca ex eorum solutione sequitur secundò: Quòd si quis sanctitatem, qua caret, ea intentione simulet, vt ab episcopo sacerdotium aucupetur, simoniam similiter committat, restitutioni obnoxiam: quod re vera non esset assertu securum. Aliâs multi essent qui mala fide præbendas possiderent, atque

Argumentum contra præteritam opinionem.

Solutio Alexandri.

Replica cōtra solutionem.

adeò multi curati, quin verò episcopi, qui verè nō essent tales: ore d qui cōcederet; multas Ecclesiasticas functiones suspectas redderet atque inualidas. Igitur prædicta opinio si quid veritatis habet, his est moderaminibus temperanda. Primùm de culpa nemo dubitat, quin sit grauis, tali visco inescare populum ad extorquendam eius substantiam. Sed quantum ad restitutionem animaduertendum est, aliud esse quidquam alteri porrigere sub conditione: hoc est, do si sis talis qualis appares. Aliud verò absolutè donare: etsi motiuum sit illa qualitas, quæ apparet. Collationes autem sacerdotiorum dignitatumque ecclesiasticarum ambigere non licet, quin absolutè fiant, & absque vlla prorsus conditione perinde atque sacramentorum dispensationes. Alioquin nihil esset in ecclesia firmum neque solidum. Quare qui aliter hæc munera dispensare cogitaret, non id faceret quod ecclesia intendit. Quo fit, vt etiam si qui ad Ecclesiam assumitur, illa intentione mendosam sanctitatem venditasset, nihilominus collatio teneret. Et quamuis post adeptionem dignitatis, aut cuiuscunque sacerdotij quis vitam suam corruptis moribus contaminet, nihilominus verè possidet, neque ad restitutionem tenetur fructuum. Per hæc ergo fermè de eleemosynis iudicandum est. Enimuerò si qui eleemosynam aut hypocritæ aut diuiti personato pauperi largitur sub tali conditione id faceret; si verè est, quod apparet, certum est non transferre dominiũ, illa non assistente conditione. At verò non illo pacto cōferri censentur, sed absolutè donantur: tametsi motiuum sit falsum: & ideo re vera credendum est transferri earum dominium etiam si in hypocritas & falsos pauperes conferantur. Quòd autem absolutè donentur inde apparet, quòd homines propter Deum eleemosynas largiuntur, immo quodammodo Christo ipsi in pauperibus. Nam quod vni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et ideo non debet tam exacta fieri inquisitio dignitatis personæ ad porrigendum stipem. Et confirmatur: nam vt Adrian. ipse concedit, quando caussa finalis est vera, licet motiua sit falsa: translatio dominij non impeditur: vt patet in alijs negotijs. Si enim quis famulum, quem putat esse bonũ, conducat, licet non sit talis, nihilominus acquirit mercedis dominium: dummodo seruiat, quæ fuit caussa finalis: quamuis non tam bene seruiat, vt herus putabat. Eleemosynarum autem finalis caussa est charitas Dei, qui solem suum oriri facit super bonos & malos: ergo licet motiuum sit falsum, scilicet personæ dignitas, non impeditur dominium. Aliâs qualecunque mendacium diceret pauper, sub mitteretur restitutionis iugo. Et postremò ex alio istorum asserto arguitur: Si hypocrita & mentitus pauper tenetur restituere, quæritur cui facienda sit restitutio? Respondet Alexan. non illis qui eleemosynas porrexerunt: quippe qui propter Deum earum à se dominium alienarunt, sed facienda est reipub. vel alijs pauperibus quibus fuissent fortè collatæ. Sed contrà arguitur: Si qui eleemosynas largiti sunt, à se dominium abdicârunt, fit vt in ipsos transtulerint quibus tribuerunt: nam in Deum non transtulerunt nisi in istos quibus eius caussa donârunt. Porrò ergo opinio illa nō est necessaria. Quòd si nos rursus vrgeas: Illi eleemosynas porrigentes non spōte fecerunt & voluntariè: quandoquidem ignorantia fuit in caussa, quæ secundùm Aristote. facit inuoluntarium. Quare D. Thomas ait hypocritam furtiuè surripere laudes. inuoluntaria autem donatio non valet. Negatur prior præmissa: non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium, quando non ignoratur potissima caussa operis. Sciunt autem omnes misericordiam officium esse charitatis, quod non indiget tanta exploratione meritorum personæ: quoniam licet pauper non sit dignus, nulla tamen fit meritorum iactura. Et ideo quanquam eadem dignitas ignoretur, nihilominus spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis eleemosynis astruxerim: nam si insignis impostor eximiam, vel sanctitatem vel necessitatem effingeret, vt graue æris pondus exprimeret, crediderim talem pessimum ad restitutionem teneri: nam tunc ingens eleemosyna illa non esset censenda spontanea, sed per fraudem extorta. Soluta ergo restant argumenta in cōtrarium. Conceditur enim talem hypocritam deceptorem esse, & quodammodo falso titulo, qui in eo scit corrasisse eleemosynas: sed negatur nihilominus, propter rationes dictas, dominium non acquisiuisse: quoniam vltroneè in illum translatum est. Neque simile est, quãdo vna persona pro altera supponitur. Si enim quis mihi diceret esse Petrum, cui ideo id tribuerem quod non nisi Petro largirer, si nō est Petrus, non tenet datio: sicut non teneret matrimonium. Error autem in moribus aut in bonis fortunæ nō habet eandem efficaciam ad elidendum contractum.

Qui simulata paupertate eleemosynã extorquet, ad restitutionem nõ tenetur.

Confirmatio præteritæ assertionis.

Ratio altera ad idẽ.

Solutio Alexandri.

Replica.

Obiectio.

Solutio.

Limitatio superioris dicti.

QVAESTIO OCTAVA,

DE RESTITVTIONE SIMONIAE ET POENA SIMONIACI.

ARTICVLVS I.

Vtrùm quidquid per simoniam vel datur vel recipitur, sit restitutioni obnoxium.

Primum argumentum.

Argum. 2.

POSTREMA demum quæstio de simonia, vt restitutionem, ac reliquas pœnas exploret, oportet. Apparet nanque non esse necessariũ, vt quisquis per simoniã præbenda aliqua aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt enim spiritualia quædam, quæ semel obtenta abijci nequeunt, vt characteres qui per sacramentales cōsecrationes imprimuntur: ergo illi licet simoniacè acquirantur, nō sunt restituẽdi. Secundò: Cōtingit episcopũ simoniacè esse promotũ, cuius subinde pœna est suspensio: & tamen ipsum subdito sub anathemate iubere, vt à se ordines suscipiat, qui ideo videtur ad obedientiã obligari: nemo tamen ab eo qui potestatem nō habet conferendi, intenta re debet recipere: ergo episcopus per debitum

debitum simoniæ ab illa episcopali potestate non suspenditur. Tertiò: Nemo pro illo delicto puniendus venit, quod se neq; sciente neque volente factũ est: siquidem pœna soli voluntario delicto debetur. Contingit autem nonnunquàm vt quis spirituale quidpiam accipiat, alijs etiã ipsum id procurantibus: ergo non est ꝙ ille debeat collatione sibi facta priuari. *Argum. 3.* Quartò: Nemo pro sua culpa debet commodum reportare: vsu tamen venire assolet, vt si simoniacus id quod sic acquisiuit, resignaret in rem eorũ cederet, qui fuerunt simoniæ participes: vtpote quãdo prælatus aut totum collegium, cui facienda est restitutio, in simoniã consensit. Ergo tali euentu nulla est restitutio facienda. *Argum. 4.* Quintò: Dum quis per simoniam ad solenne votum religionis admittitur, non potest ab eodem se voto religare, ergò ab eius restitutione quod per simoniam adeptus est absoluitur. *Argum. 5.* *Argum. 6.* Sextò: Exterior pœna in hoc seculo non debet pro intimo cordis motu infligi: quippe qui soli Deo patet: Accidit autem simonia non solùm foris in opere, verùm & intus in corde: qua ratione, vt suprà patuit, per voluntatem definitur: ergo eiusmodi simonia nulli est restitutioni obnoxia. Septimo arguitur: Multò plus est ad altiora promoueri, q̃ in susceptis permanere. Quandoque autem cum simoniacis fit dispensatio, vt ad sublimiora euehantur: ergo non semper debent susceptis orbari. *Argum. 7.* In contrarium est sententia illa canonis, Si quis episcopus. 1. q. 1. Qui ordinatus est, nemo ex ordinatione vel promotione, quæ est per negotiationem facta, proficiat: sed sit alienus à dignitate vel solicitudine, quam per simoniam acquisiuit.

AD quæstionem vnica conclusione respondetur: Quidquid per simoniã acquisitum est, siue pecuniario pretio, siue munere alieno perinde valente, restitutioni subiectũ est: videlicet, neq; qui spirituale emit, retinere illud potest, neq; pretiũ ille, qui vendidit. *Conclusio respõsiua.* Probatur conclusio: Nemo id retinere potest quod cõtra volũtatem Domini acquisiuit: vt si dispensator res heri sui distraheret, neq; ipse posset retinere pretiũ, neq; res emptores retinere. Dominus autẽ, cuius dispẽsatores sunt Ecclesiarũ præfecti, lege cauit, ne spiritualia, quæ gratis ipsis in cõmune bonũ collata sunt, pretio distribuerent, secundùm illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Ergo si pretio eodẽ spiritualia dispensantur, neq; venditor pretiũ, neq; emptor spirituale retinere potest. *Probatio conclusionis.* Circa hanc cõclusionẽ cũ eius, quæ S. Tho. est probatione, primũ dubiũ est, quo iure vigorem habeat veritatis, diuinóne & naturali, an verò solo põtificio? *Dubium.* De hoc nãq; nulla extat dubitatio. totũ enim canonicũ ius id cõclamat: vt patet canone citato, Si quis episcopus. vbi qui dignitatẽ per simoniã emit, ab eadẽ iubetur esse alienus: & can. presbyterũ. ea. cau. & q. qui per pecuniã Ecclesiã obtinuerit, priuari ea iubetur. Et vice versa, cap. de hoc. de simonia. Reges qui pretiũ vt in electionẽ cõsentirent, acceperint, idẽ pretium restituere cogũtur. Et in Extrauã. Martini V. quæ extat inter acta cõcilij Constãtiensis, sessione 43. sancitũ est, vt electiones, postulationes, & quæuis prouisiones simoniacæ nullæ sint in ipso iure. Vnde fit, vt neq; præbendæ neq; pretiũ pro ipsis pensum retineri valeat. Id quod & Paulus II. in sua Extrauã. cùm detestabile. cõstantissimũ esse voluit. *Paulus. 2.* Præterquàm quòd eiusmodi simoniaci prælati perpetuæ damnationi perpetuè adigũtur, & excõmunicati ab ordinis officijs suspenduntur: vt patet ibidem, & cano. Si quis dator. & can. Si quis episcopus. 1. q. 3. Quin verò mediatores, & intercurrentes, ac procuratores omnes excõmunicantur ibidem. Vtrũ verò iure etiã naturali, ac perinde diuino vtraq; restitutio, scilicet tam prębẽdæ, quàm pretij sit iussa, ambigitur. Et quidem quòd qui sacerdotiũ vendidit, ad pretij restitutionem teneatur, manifestè ex naturali, diuinoq; iure colligitur. Nam cùm spirituale nõ sit natura sua vẽdibile, sed gratis dari iussum, vt per verbũ Christi proximè citatũ cõstat, palã est, iniquè recipi: sicuti de vsuraria pecunia suprà monstratũ est. *Qui sacerdotium vẽdit, diuino ac naturali iure tenetur restituere pretium.* Quòd autem ille qui præbendam vel quidpiã spirituale pretio recipit, teneatur diuino naturalive iure illud relinquere, nulla videtur ratio conuincere: nam vt in exẽplo conclusionis persistamus, bifariàm dispensator potest res domini cõtra eius voluntatẽ alienare. Vno modo, quia dominus nullatenus id præcepit, & tũc iure naturæ ille, cui hęc tradũtur, nõ acquirit dominiũ. Altero modo, quia herus præcepit, vt gratis dentur: verbi gratiã, pauperibus distribuatur frumentum. Et tunc etsi dispẽsator id pauperibus diuendẽs teneatur pretium reddere: tamẽ pauperes qui gratis erãt accepturi, etsi quidpiã pretij, repẽdant, nullatenus tenẽtur res ipsas restituere. Pari modo Dominus præcepit dispensatoribus suis spiritualia gratis distribuere: ergo qui idonei erãt, etiã si emerint, non tenẽtur id quod emerũt, restituere iure diuino, neque naturali: sed ratione ecclesiastici iuris cassantis huiusmodi prouisiones. Id quod exẽplo vsuræ confirmatur. Etenim quamuis qui dat ad vsuras, restituere sit obligatus, qui tamẽ pro mutuo vsurã soluit, non tenetur. His rationibus probabile fortè quibusdã fiat in iure diuino & naturali non fundari, vt emptor spiritualium teneatur illa resignare. At verò secus res habet: nam in primis D. Tho. & doctores ex illo diuino iure, Gratis accepistis, gratis date: inferũt, spiritualia empta esse resignãda: immo nõ Doctores modò, verùm & iura ipsa. Demonstratur ergo non modò pretij, verùm & spiritualium restitutionem fundamentũ à iure diuino ducere, licet parum differenter. *Emẽs spiritualia tenetur resignare iure diuino.* Spirituale nõ solùm vẽdere, verùm & ipsum emere, est simonia: ergo in iure naturæ eius fundatur restitutio. Probatur antecedens: Spirituale est mera gratia Dei: gratia autem non modò gratia esse definit, quia non gratis datur, sed quia non gratis recipitur: vt probè Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. 1. q. 1. vbi ait: Gratia si non gratis datur, vel recipitur, gratia non est. *Ratio asserti.* Et Vrbanus c. Saluator. 1. q. 3. dicens: Qui Dei dona quæ gratis accipiuntur, vt gratis dentur, propter sua lucra vendit vel emit, cum Simone donum Dei possideri pecunia existimat. Immo Simon in hoc priùs quòd spirituale emere voluit, contra Spiritus sancti gratiam, atque adeò contra ius diuinum peccauit: licet posteà eandem gratiam vendere cogitaret. Neque solùm gratiæ emptio diuino iuri aduersatur, verùm & contra ipsam est rerum naturam: nam gratia nõ pretio, sed gratis possideri debet. Itaque etsi Christus tantùm dixerit: Gratis accepistis, gratis date: in eo tamẽ quòd dixit, gratis date, intellexit quòd omnes gratis debent accipere. Vnde nõ minorem iniuriam ei infert, qui emit, quàm qui vendit: nam vult Deus gratiam suam sibi soli deberi: & qui emit, profitetur se non à Deo ipso, sed à venditore recipere. Quocirca non solùm vendere, verùm & emere, quia est contra diuinam gratiam, peccatum est, vt suprà diximus, contra religionem.

Atque

Atque in hoc simonia ab vsura differt. Vsura enim solùm prohibetur in bonum proximi: putà ad cauendū iniustitiā, ne pretium pro eo quod nō est vendibile, recipiatur. quare vsura solùm ex parte accipientis, & nō ex parte dantis est iniustitia. In simonia verò ex vtraque parte peccatur cōtra religionem, & cōtra Dei iustitiam: quippe qui nō tantùm dispensatoribus suis iussit gratis illa donare, verùm etiā cunctis inhibuit, ne alter quàm gratis illa reciperent, vt illa ratione cōfiterentur à solo se Deo suscipere. Et per hoc liquent eorum argumentorum solutiones, quæ proximè faciebamus. Igitur si spiritualia emere, simonia est, cōtra ius diuinum & naturale: nempe cōtra rationem gratię: & ideò ibidem iactum est restitutionis spiritualium fundamentum. Dixerim, iactum fundamentum: quoniā modò id solùm constituimus, quòd tam emptio quàm venditio sit iure naturali ac diuino simonia: an verò eodē iure impediatur translatio tam præbendæ quàm dominij pretij, vt restitutio ipsa perinde atque in vsura sit de iure diuino, in respōsione sexti argumenti inter enarrandum cap. mandato de simonia. dilucidabitur.

Distinctio simoniæ. Post hæc ad penitiorem conclusionis intelligentiam, recolenda est, sicuti vsuræ, ita & simoniæ celebris distinctio, in realem ac mentalem. Simonia realis est illa, quæ pacto fit, vel expresso vel tacito: hoc est nutibus significato. Quamuis nisi posteà re vera sequatur executio pacti, hoc est, si non soluatur constitutum pretium, tunc venditor ad nullam in conscientia restitutionem teneatur. vt de vsurario etiam diximus: quandoquidem nihil recipit. Vtrum verò qui præbendam recipit, teneatur illā resignare, statim examinabitur. Simonia verò mentalis est internum propositum & intentio dādi aut recipiendi spirituale pro temporali. Ad cuius percipiendum intellectū, ad id recurrito, quod lib. 6. de vsura mentali diximus. Est enim lubrica fallaxque illa regula, quòd principaliter intendatur pretium aut minùs principaliter: sed est philosophico more ex obiecto niens perpendenda: nimirum vt illa præcisè mentalis simonia censeatur, cuius obiectum est simonia realis: scilicet intentio dandi recipiendive spirituale pro pretio temporali. *Illa simonia mētalis censenda est, cuius obiectum est simonia.* Vnde si quis episcopo ex sua liberalitate ad conciliandam eius amicitiam seruit, & certus sit neque se recepturum neq; episcopum largiturum pro seruitio, sed speret, quòd factus amicus fortè id gratis dabit, cuius ipse est dignus, nulla est mētalis simonia: quia obiectum ipsum, scilicet, dare ratione amicitiæ, nulla est simonia realis. Neque si cogitet dare aliquid liberali honestaque datione, quasi gratias referens, aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine debitum. Neque vice versa si episcopus taliter intendat recipere.

Triplex species simoniæ. Colligit autem Caie. in sua Summa, trinam simoniæ speciem. Prima consistit in sola intentione, absq; vllo opere: nempe cùm quis mente decreuit spirituale vendere aut emere: quam quidem certissimum est non esse pœnis iuris obiectam, cùm ecclesia de illis non iudicet. Secunda verò est, de qua Doctores loquuntur, dum quis foris munera offert intentione praua, sed latente: dum scilicet celat qua intentione id facit. Et dum prælatus corrupta etiam intentione quam occulit, spirituale confert. Tertia, inquit, quando pactum interuenit, sed non mandatur executioni. Immo antequàm collatio fiat, vtrinque à precedenti cōuentione desistitur. Hęc autem nō tam mentalis dicēda est, quàm realis nōdum perfecta: propter quam licet peccatum sit graue, nemo pœnas iuris incurrit.

Dubium. Dubium hinc autem non dissimulandū exurgit: Vtrum sicuti contingit simonia mentalis absq; reali, ita vice versa contingere realis possit absq; mentali? Est, verbi gratiā, deceptor quispiā atque impostor, qui pretium episcopo pro sacerdotio pollicetur, idque instrumento cōfirmat: absque vlla tamen implendi intentione. Apparet tunc ex vna parte simoniam oriri: quādoquidem si hoc innotuisset ecclesiæ, pœnis ille iuris adigeretur, expoliareturq; sacerdotio. Ex altera verò nulla videtur simonia: vtpote cùm externa operatio ex intentione sit pensanda, à qua speciem sortitur.

Solutio. Dicendum ergo re vera nō esse simoniam: neque in foro conscientiæ prębenda donatum teneri eam relinquere: vt Caieta ait q. 10. primo quoli. Ecclesia tamē certior rei facta, quia de exterioribus iudicat, legitima prę sumptione eum cōdemnaret.

Omnis simonia realis ad restitutionem obligat vbi pretium solutum est. His deniq; prælibatis, cōclusio in primis restitutionem imperās, omnem cōplectitur realem simoniā, vbi pretium verè solutum est. Vbi autem pactum præcessit, sed non subsequutū est pretium, iam dictum est venditorem ad nihil teneri, sed solùm ad delicti pœnitentiam. Vtrum verò emptor teneatur sacerdotium dimittere, distinguendū est. Si enim ante collationem explicat se pretium nō daturum, nō dubium quin collatio, si fiat, teneat: neque opus est dispensatione habilem eum reddente ad suscipiendum. Et vsque ad hanc veritatem intelligendum est veridicum illud dictum, cuius modò meminimus. Quòd si pactū non mādetur executioni, nō incurritur in pœnas iuris.

Dubitatio. Si verò sub tali pacto collatio fiat, nullatenus hæsitari debet, quin collatio nulla sit. quod propterea tā asseuerāter affirmamus, quòd video nonnullos de hoc deceptos. Et in primis assertio fuit sancti Tho. in articulo præcedenti: nam ob id consultò expresſit, quòd si aliquis det rem spiritualem pro aliquo temporali obsequio exhibito vel exhibendo, simonia est. Et ratio est manifesta: nam illic est expressa emptio & venditio. Qui enim credito vendit, verè vendit. Adde, quòd collatio non dependet ex futuro contingenti, sed supposito pacto, protinùs absolutè fit. Quare iam inde est simonia, quidquid posteà subsequatur: videlicet siue pretium soluatur, siue secus. Alias nunquā sub pollicitatione committi posset vsura: quod est falsum. Neque refert, pactum scripto & cum iuris solennitate fuerit celebratū, an solo verbo inter duos absque arbitris: dummodo fidem tuam impignores, pollicens te daturum pro præbenda: quandoquidem inde exoriretur ciuilis obligatio, quæ in alia materia firma esset & valida: secus, si non interueniat talis obligatio, sed aliqua spes fiat alicuius referendæ gratiæ de honestate. De simonia verò mentali, obligétne ad restitutionem, in responsione sexti dicendum est. Interim ergo de reali dicere consequitur, cui quomodoque sit restitutio facienda. Et priùs quidem de pretio, mox de præbenda aut re alia spirituali suscepta.

Quādo ante rei spiritualis collationē pactū præcedens dissoluitur restitutio accepti pretij ei faciē da est qui soluit. Et quidem quando ante rei spiritualis collationem præcedens pactum dissoluitur, etiam si pretium fuerit solutum, nullum est dubium, quin restitutio eidem sit facienda, qui pretium largitus est: siquidem, vt modò dicebamus, ob illam simoniam nemo fit reus pœnarum iuris. Confessio est Caietani in sua Summa.

Caietanus. At verò si simonia executioni mandata sit, scilicet collatio tam pretij quàm præbendæ facta, tunc est dubium. Omnes enim in hoc

consentire

consentire videntur, etiam diuus Tho. in solutione quarti: quòd restitutio pretij sit facienda vel ecclesiæ, in qua simonia confecta est, aut pauperibus. Augustinus enim, vt habetur cap. Non sanè. 14. quæst. 5. restitutionem malè acquisitorum pauperibus adiudicat: ca. verò. de hoc. & cap. audiuimus. de simonia. eiusmodi pretia simoniaca ecclesijs restitui iusta legimus. Idemq; expresse Cæsar imperauit in Authentico de sanctissimis episcop. Attamen si res penitius inspiciatur, distinguendum est. Etenim post condemnationem, extra controuersiã faciendam esse constat restitutionem ecclesiæ vel pauperibus, aut quemadmodũ Papa iusserit: quoniam & qui dedit, ob crimẽ, mulctatur ære, quod dedit: & qui recipit, dominium non acquirit. Veruntamen dum crimen non est delatum, sed in foro cõscientiæ latet, persuadere aliud mihi non possum, quàm quod restitutio pretij facienda sit eidem, qui dedit. Et ratio est, quòd lex pœnalis, vt libro primo disputauimus, ante condemnationem reũ non ligat, vt ipse teneatur exequutorem esse sui supplicij aut mulctæ. Cùm ergo ille præbendæ emptor ob crimẽ veniat suo pretio mulctandus, fit, vt ante condẽnationem de crimine non amiserit vel dominium vel possessionem, vt illic declarauimus: ac proinde cùm dominiũ translatum non fuerit in recipientem, fit, vt suo sit domino redhibendum. Neque quidquam refert iuréne diuino & naturali, an solo ecclesiastico impediatur translatio domininij. Posset enim forsan impræsentiarum quisquã cõminisci translationẽ pretij nõ esse prohibitam diuino iure, aut naturali: nam licet Dominus noster iusserit gratis spiritualia cõferri: nihilominus quia præbenda res est æstimabilis pecunia, quamquã vendere peccatum sit, nihilominus iure naturali acquiritur prætij dominium, pariter vt præbendæ: sed quia ecclesia annulauit cessauitque tales contractus, vt patet iuribus suprà citatis, proclamantibus esse nullos, potuit ipso facto pretium applicari pauperibus. Huiusmodi autem commentũ bifariàm, vt reor, peccat. Primùm enim arbitror iure diuino & naturali dominium pretij non transmitti. Nam cùm Deus gratis dare iusserit pretium, pro re non vendibili datur: quidquid sit de collatione præbendæ. Secundò, etiam si talis annullatio contractus ex solo statuto ecclesiæ ortum habuisset, non potuit eadẽ sancta ecclesia simoniacum emptorem indicta caussa in pœnam adigere, quousque esset de crimine condemnatus. Ex his ergo sequitur, quòd qui tale pretium recepit, perinde atque vsurarius debet absq; vlla mora nullaq; expectata iudicis sententia restituere illud tanquam alienũ, cuius dominium non habet dummodo cautionem capiat, ne posteà cùm fiscus resciuerit, cogatur iteratò soluere: quãuis ille qui dedit, repetitio iure non permittitur: quandoquidem re cognita pretio mulctabitur. De restitutione autem præbendæ longè diuersa est ratio: etenim si collatio facta est, restitui immediatè priori possessori non potest: quoniã dum prælatus secundum suam æstimationem Petro contulit, Paulo simpliciter abstulit. Quare neuter eius dominus est, videlicet neque Paulus, quia illi fuit adempta: neq; Petrus, quia ratione simoniæ inidoneus factus est recipiendi. Quocirca Paulo restitui aliter non potest, nisi resignatione in arbitrio prælati facta, qui reddat: præuia tamen dispensatione super irregularitate per simoniam cõtracta. Quamuis retecta Papæ simonia, qui solos simoniacos habiles reddere valet, nihil obstat quo minùs Petro denuò prouideatur. Sed est aduertẽdum, quod quamuis simoniacus solo iure pontificio irregularis sit atq; inhabilis ad recipiendum sacerdotium, vel rem spiritualem, atq; adeò eodem iure impediatur translatio dominij, vt artic. proximo apertius fiet: nihilominus ius illud cogit vt nulla expectata sentẽtia protinus resignet præbendam: vtpote cuius non est legitimus possessor. De fructibus autem præceptis, in solutionibus tertij & quarti dicendum.

Dubium. S. Thomas. Augustin⁹. Simoniacus post condẽnationẽ restituere debet ecclesiæ vel pauperib⁹ alias ei qui dedit. Ratio proximæ assertionis.

De restitutione præbenda.

AD primum igitur argumentum multa diuus Thomas respondet. Primùm, quòd etsi qui sacro ordine simoniacè initiatur, charactêrem propter sacramenti efficaciam suscipiat: haud tamen sacramentali gratia propter obicem simoniæ suffunditur. Secundò subdit, quòd ab ordinis executione suspenditur, ob id quòd quasi furto contra domini voluntatem charactêrem surripit. Vbi id quod anteà diximus, recolendum est: nempe quòd non solùm dare, verùm & recipere spirituale pretio, delictum sit simoniæ. Tertiò addit, suspensionem ordinis eò protendi, vt non modò suspensis non liceat ordinis muneri fungi, verùm neque alijs fas sit eis in tali executione communicare, siue delictum publicũ fuerit, siue occultum. Itaque dum quis pretio quantumuis occulto, hoc est, nondum in ius foras delato, sacerdotalem ordinem suscipit, neque celebrare potest, neque alij, quid id sciuerint, eius celebrationi interesse. Quartò, subiungit talem simoniacum repetere non posse pretium. Intelligo hoc autem in publico foro, vt nuperrimè dicebam: nam priuatim ante condemnationem arbitror eidem esse restituendum. Quintò denique concludit, quòd simoniacus inde factus quòd ordinem simoniacè contulit, aut præbendam vel dedit vel recepit, vel mediator fuit, si delictum sit publicum, putà iudiciali foro, iure suspenditur & quo ad se & quo ad alios: si verò secretum, tunc duntaxat est suspensus quo ad se. Notanda ergo hìc est differentia, quòd in collatione beneficiorum, nec dans nec recipiens quando delictum est occultum, est suspensus quo ad alios, sed tantùm quo ad se. In collatione autem ordinum licet conferens eadem liberetur lege, scilicet vt crimine occulto, non sit suspẽsus nisi quo ad se: recipiens tamen, etiã si sit occultũ, vtroq; modo est suspensus. Sententia est antiqua, quã Panormita. super cap. tanta de simonia. comprobat. Et arbitror eam esse rationem quod cùm in suscipiẽdo radix ipsa infecta fuerit, non solùm ipsum ab executione voluerunt iura arcere, verùm & quoscunque priuatim id scientes, quamuis crimem occultum esset, hoc est non in publicum iudicium pertractum. Dator verò si legitimè erat ordinatus, satis duxerunt, vt ipse abstineret, reliqui verò, nõ tenerentur eũ euitare, nisi publicitùs esset condemnatus. De istis suspensionibus extant iura in Extrauaganti Martini supra citata, Sacro. quæ est in concilio Constantien. & in Extrauagan. dammabile eiusdem Marti. & Eugenij & in alia, Cùm detestabile. Illa autẽ quæ de aliorũ cõmunicatione cum simoniacis hìc recensentur, ad seculũ diui Tho. referenda sunt; nã posteà ad consulendũ timoratis conscientijs decretum est in cõcilio Constantien. vt nemo excommunicatum vitare teneatur, nisi nominatum, vel eum qui fuerit publicus clericorũ percussor. Nec satis est, quòd sit nominatus generali nomine criminis, putà simoniacus, aut hæ-

Ad primũ argumentum.

Panormit. Ratio assertionis.

Martinus & Eugenius. Concilium Constantiense.

reticus:

reticus:sed requiritur,quòd sit de proprio nomine expressus. Aliàs non esset delicatis conscientijs satis succursum. Quare cùm omnis excommunicatio suspensionē secum afferat, fit, vt etiam à suspensis antequàm publica sententia nominati sint, possint legitimi subditi sacramenta suscipere, etiam absolutionis. Immo verò subdito suum ius petente parœcius potest sine culpa illi sacramentum administrare: quia hoc totum in fauorem subditi indultum est: dummodo tamen non celebret: id quod peccator citra immane sacrilegij crimen facere non potest.

Ad secundum. Ad secundum pari modo respondetur, quòd ab episcopo simoniacè promoto non solùm propter præceptum, verùm & propter eius excommunicationem nemo debet ordines suscipere absque dispensatione. Idque, vt diuus Thomas ait, casu etiam quo subditus probare crimen non possit. Aliàs recipiens participaret cum illo in crimine. Hoc autem simili modo, quo proximè dicebamus venit intelligendum: loquebatur enim secundùm leges sui seculi. Iam quippe nunc nisi talis episcopus nominatim sit excommunicatus, potest subditus iuxta dictum decretū ab ipso petere sacramenta: si tamen ei sit necessarium. Neq; verò episcopus tunc administrans delinquit. Secus, si sua se sponte ingereret: vt si subdito non petente præcipio eum ad recipiendum vrgeret: aut si extraneos ordinaret. Quare tunc subditus non tenetur ei parere. Ab episcopi autē cōmunione, qui aliter quàm per sui promotionem simoniacus est, nisi crimen esset iuridicè publicatū, neq; secundùm iura antiqua vllus tenebatur abstinere.

Ad tertiū. Ad tertium respondetur, bifariàm quenquā, veluti de vsurario & fure dictum est, ad restitutionem teneri. Vno modo, ratione acceptionis: quando scilicet peccauit accipiendo. Altero verò, ratione rei acceptæ, quando videlicet rem possidet, quæ non est sua. Igitur dum quis sciens & prudens, sua sponte vel ordines, vel ordinibus adiunctas præbēdas suscepit, tenetur tunc ratione acceptionis. Quapropter non solùm ijs priuatur qui accepit, nempe ordinis executione & beneficio cum perceptis fructibus, verùm & alios quos fortè non percepit: potuisset tamen alius legitimè possessor percipere, restituere tenetur: quia omnium damna per iniuriam: dedit: deductis tamen expensis caussa fructuū factis: etsi quos in ecclesiæ vtilitatem legitimè, vt tenebatur, fecit. Quando verò se nesciente neque volente per simoniā promotus est, tunc quidem solùm tenetur ratione rei acceptæ: & ideo cùm primùm resciuerit, ab ordinis executione suspensus esse debet: sed tamen eos tantùm fructus restituere, quibus factus est ditior: haud tamen eos insuper, quos suis vsibus bona fide insumpsit. Si verò ille qui pecuniā eius nomine obtulit, in fraudē id fecit atque astu, vt posteà ipse expoliaretur, tunc nisi ipse consenserit, nullatenus expoliandus est.

Ad quartum. Ad quartum respondet diuus Thomas, quòd tam pecunia vel possessio, hoc est, prelato impensā, quàm etiam fructus simoniacè percepti, sunt ecclesiæ restituendi, etiam dum prælatus vel aliquis collegij in simoniam consensit. Si autem totum collegium fuerit eodem contractu infectum, tunc per facultatem prelati facienda est restitutio, vel alteri ecclesiæ, vel pauperibus. Et quidem id quod de fructibus asserit, ad verbum verissimum est secundùm antiqua iura: tamen si iam nunc mos habet Romanus, vt Papæ obtingant ad suos sustinendos apostolicos sumptus. Quare cum illo fieri super eos potest compositio, ab illoq; obtineri remissio. Quod autem de simoniæ prætio addit intelligendum arbitror eo modo quo suprà à nobis expositum est: nempe postquàm quis fuerit criminis condemnatus: nam dum res est occulta, existimo ei qui dedit, redhibendum.

Mens sancti Thomæ. Ad quintum. Concilium Lateranēse. In solutione ad quintum, enarrat diuus Thom. decretum Lateranensis concilij sub Innocentio III. quod proximè eius tempora celebratum est, referunturq; cap. quoniā. de simonia vbi qui ad religionis professionem simoniacè sunt recepti, nisi sustentationis gracià (vt suprà explicatum est) non quidem solennis voti obligatione liberantur, quia nequiuerant: sed tamen de suo monasterio repulsi ad perpetuam pœnitentiam in arctiori regula subeundam addicuntur. Quod autem subsequitur, nihil ad præsentia tempora attinet, sed ad illos qui ante eiusmodi decretum fuerant delinquentes: qui scilicet tantùm cogebantur in alijs conuentibus eiusdem ordinis commorari.

Ad sextum. SEXTVM denique argumentum, quod impræsentiarum longè plus ambiguitatis affert, ad explorandam naturam mentalis simoniæ adhibitum est: obligétne ad restitutionem dum foras opere non prodit. Et quidem si qui præbendam recepit, nullum re vera tribuit pretium, tunc collator, etsi pretiū ex pacto sperasset, ad nihil teneretur: vt de vsurario diximus. *Dubium.* Sed dubium est de illo qui præbendam suscepit, si citra pactum credidit se eandem per simoniam recipere, videlicet vel quia collatorem spe pretij allectum, arbitratur eandem contulisse, vel quia munera præmiserat prauā intentione, quæ etiā prælatus nihilo sanior receperat: tunc inquam dubium est, neque parùm molestum vtrum teneatur resignare præbendam: & pariter prælatus quidquid receperat restituere: nam si leges vsurarias consulas, dum vsurarius mente concipit id, quod ab altero sibi vltra sortem porrigitur, non gratis, sed ratione mutui porrigi, ad restitutionem tenetur. Tamen in contrarium existit texus, vt multis apparet, expressus in cap. mandato. quod vltimum est tituli de simonia. Vbi habetur, quòd quando sic inter duos contingit, vt alter ab altero spirituale quidpiam, scilicet locum in monasterio, alter verò, scilicet conuentus, temporale recepit, vtrinque tamen corrupto affectu, videlicet quia vterque apud se credidit id sibi simoniacè collatum, immo fortè vterq; eadem intentione largiebatur: dūmodo nullum exterius interuenerit pactum, nullaq; expressio corruptæ mentis, neuter ad restitutionem, vt pleriq; rētur, obligatur, sed satis vtriq; est per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori. Hoc ergo cap. quatenus aliter sentire videtur, quàm de vsura definitum est, prægrande Doctoribus facessit negotiū ad explicandum.

Hostiensis solutio. Henricus Gandensis. Exploditur præterita solutio. Vnde Hostien. super eodem cap. distinguens, ait, ea quæ per simoniam contra ius diuinum acquiruntur, necessaria esse quæ restituantur: quæ verò per simoniā de iure positiuo, hoc est malā, quia prohibitā, esse à restitutione libera. De quibus, inquit, Papa illic loquebatur. Consentit Henricus Gandensis quolib. 6. q. 26. inquiens in dicto cap. sermonē haberi nō de illo, qui pro ingressu religionis pecuniam cōtulerat, sed de illis monachis, qui honorifica loca coëmerāt, puta Abbati propinqua. Attamē si legitimū significatū introspicias, loc᷑ in monasterio pro eodē vsurpatur; q᷑ est admissio ad religionē. Quare illic proculdubio de simonia cōtra ius diuinū initus est sermo. Vnde statim subtexitur mentio

resignationis spiritualium. Quocirca Panormitan. illic credens nullum simoniæ mentalis genus ad restitutionem obligare, etiam si munus sinistra intentione & detur & recipiatur, hoc discriminis inter vsuram & simoniam comminiscitur, quòd in odium vsurariorum iussa est restitutio vsuræ mentalis: ne scilicet illo palliamento crimen obtegeretur: non autem restitutio simoniæ. At verò maiorem sanè deberet simonia inuidiam parere, quàm vsura, vtpote quæ virulentior est. Addit ergo secundò, quòd forsan dictum capitulum est intelligendum, quando principalis intentio non est simoniaca. Veruntamen neque hæc valet solutio, quia in vsura, vt suo loco declarauimus, quacũque intentione recipiatur aliquid vltra sortem pro vsu pecuniæ, est vsura. Ioannes Andreas super dicto cap. aliud. minoris probabilitatis affert discrimen: nempe quòd in vsura sola mens vsurarij est deprauata, exigentis aliquid vltra sortem, non autem alterius soluentis. & ideo iubetur ei fieri restitutio. In simonia verò vtriusque animus est corruptus. Nam tam emi quàm vendi spirituale prohibetur: & ideo ceteris paribus melior est conditio possidentis, vt vterque permittatur id possidere quod recepit. Præterquàm, inquit, quòd per vsuram magis vulneratur charitas. Sed tamen quòd hæc cõficta interpretatio minùs sit ad rem accommoda, inde patet, quòd deprauata mens nemini debet suffragari. Quare multo minus simoniacus deberet dominium acquirire, quàm vsurarius. Nam aliàs etiam si pactum interuenisset, deberet vterq; dominium acquirere. Caietanus ergo longè alia via procedit. Ait inquam, secus habere simoniam, quàm vsuram: nam vsuram inquit qui soluit, inuitus dat. Quare alter neutiquàm dominium acquirit. In simonia uerò vterque dat vltroneus: nam cum præbenda suapte natura æstimabilis, vt ei videtur, sit pretio, lubenter eam recipiens pretium soluit: quare nisi ecclesia prohiberet translationem dominij, teneret vtrinque datio: & quia citra pactum non impedit, vterque euadit dominus. Sed neque ista solutio hærenti animo satisfacit: nam perinde simoniacus inuitus videtur conferre pretium, atque ille, qui accipit ad vsuras: siquidem mallet gratis accipere, vt iure diuino alter tenebatur cõferre. Innumeræ denique sunt expositiones aliæ huius textus, quod iudicium magnæ eius obscuritatis est. Igitur vt rem quàm maximè ego possum, perspicuè explicare pergam, totum dubium ex illo pendet, quod ex præcedentibus huc reposuimus enodandum: nempe, vtrum restitutio tam pretij simoniaci, quàm rei spiritualis, sit de iure diuino & naturali? Et primùm omnium hoc cõfessissimum sit, quòd vtrinque cõtra ius diuinum committitur simonia, scilicet tam ex parte ementis, quàm ex parte vendentis. Qua ratione, vt suprà exposuimus, simonia differt ab vsura: quoniam non solùm vendens, verùm & emens aduersatur naturæ gratiæ spiritualium: scilicet quæ gratis debent non solùm dari, sed etiam tãquam Dei donum recipi. Secũdò & hoc compertissimum est, ꝙ restitutio ex vtraque parte in simonia hactenus est de iure diuino, ꝙ in tali diuina prohibitione vendendi & emẽdi fundatur: sed hoc est, quod apud neminem disputatum reperio, cùm ab omnibus huius capituli interpretibus examinari deberet, videlicet, vtrũ iure diuino sit impedita translatio tam rei spiritualis pretio receptæ, quàm dominij eiusdem pretij. Nam si iure diuino simoniacus inhabilis sit ad recipiẽdum, tunc ecclesia nullatenus facere potuit vt simoniacus mentalis, putà credens aliquid sibi datum in pretium, dominium acquireret. Si autem translatio eiusdem dominij solo iure ecclesiastico est impedita, potuit quidem ecclesia illud impedire interueniente pacto: permittere autem, vbi nullum intercederet. Et quidem Caiet. hanc secundam viã est ingressus. Arbitratur enim, quòd etsi spiritualia iubeantur gratis dari & recipi, nihilominus ex natura sua esse pretio æstimabilia. Quare qui pretium sua sponte pro illis confert, licet peccet quidẽ cõtra diuinam prohibitionem: nihilominus dominiũ trãsfert, nisi vbi translationẽ ecclesia impediuerit. Et fateor hoc modo planã fieri textus intelligentiam. Porrò verò ex altera parte suadere contendã, nescio an persuadere potero, translationem dominij, saltem pretij iure diuino impediri: nã de re spirituali empta nõ est tanta persuasio. Et quò à prohibitione ipsa diuina auspicemur, Christus dicens, Gratis accepistis, gratis date: omne ius sublatũ voluit aliquid recipiendi pro spirituali. Si autẽ nullũ reliquit ius recipiendi, fit, vt pretiũ recipiens, nullatenus, Deo vetante, efficiatur dominus, sanè cùm nisi aliquo iure, nemo rei dominus cõstitui valeat. Secundò: Qui mutuũ dat, propterea tenetur vsuras restituere, ꝙ gratis mutuare debet. Tenetur autẽ prælatus diuino iure eodẽ pacto spiritualia conferre: ergo eodẽ inhabilis fit, vt dominus fiat. Quòd si dixeris nõ ob id vsurariũ teneri, sed quia seorsum vsum pecunię vẽdit, qui nullius per se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re, nã neq; hęc quidẽ, vt omnes fatẽtur, est pecunia æstimabilis. Quòd si respõdeas, ex natura sua esse ęstimabilẽ, saltem vbi est fructiferũ sacerdotiũ: coarguitur nihilominus hæc non esse vendibilia. Nã dũ quis pro aliquo magistratu administrãdo publicũ suscipit stipendiũ, ea lege, vt gratis illũ administret, si quid vltrà pretij recipiat, nõ fit dominus, sed ad restitutionem tenetur: Prælati autem ecclesiastici sunt huiusmodi: ergo siquis eorũ pro collatione spiritualiũ quidpiã recipiat, iure diuino reddere perstringuntur: eò potissimùm, ꝙ neq; Papa, neq; Antistitũ vllus, dominus est spiritualiũ, sed merus dispensator rerũ domini sui: qui gratis id facere cunctis iussit. Quare nec tanquã domini nec tanquã dispensatores dominiũ pretij acquirũt. Accedit huc prætereà vrgens admodùm argumentũ, ꝙ si solo iure põtificio prohibita esset translatio dominij in simonia, sequeretur, ꝙ si quis quid pro administratione sacramentorũ, præter sacros ordines, reposceret, verè perciperet dominiũ. Nam iure pontificio eiusmodi translatio solùm legitur prohibita, vt ait in præsenti articulo diuus Thomas, in ordinum & beneficiorum collatione, & ingressu religionis: in quibus pro nullis habentur contractus, vt suprà dictum est. Profectò ergo quàm maxima probabilitate pollet, vt in hoc etiam sensu iure diuino fuerit in simonia restitutio iussa id quod antiqui semper crediderunt: vt Henricus Gandensis, quolibe. 6. quæstio. 26. & Armacha. lib. 10. cap. 23. quibus & quolibe. 9. articu. 3. Adrianus adhæresscit. Immo & sanctus Thomas idem hic videtur sentire: siquidem obligationem restituendi in simonia nõ aliundè deducit, quàm ex verbo Christi: Gratis accepistis, gratis date. Quãuis Caie. hic in sua Summa, verbo, simonia: & illic Sylue. §. 2. Panormitanum suprà citatũ sequuti, contrarium censeant. Dixerim autem non tantam esse persuasionem de acquisitione simoniaca rei

Panormit. *Solutio altera eiusdẽ Panormitã.* *Obiectio contra solutionem.* *Ioã. Andr.* *Refutatur interpretatio Ioã. An.* *Cai. solutio* *Ratio in Caietan.* *Sententia auctoris.* *Caietanus.* *Ratio prima in Caie.* *Secunda.* *Tertia ratio.* *Pretiũ rei spiritualis iure diuino restituendum est.* *Henricus Ganden.* *Armachanus.* *Adrianus.* *S. Thomas.* *Caietanus.* *Syluester.* *Panormit.*

niaca rei spiritualis, quòd nulla sit iure diuino: tum quòd licet dans pretium peccet contra naturã gratiæ: tamen dum id sua dat sponte, non videtur inhabilis subinde fieri ad recipiendum: tum præsertim, quòd si iure diuino nulla esset, nullatenus posset Papa super eo dispensare, & tamen communis est omnium cõsensus, quòd si alicui simoniacè conferat beneficium, licet vterque pessimè faciat, collatio tamen teneat, vt articulo proximo disputabitur. Tenendo ergo, vt quàm longissimè certius censeo, iure diuino iussam esse in simonia restitutionem, restat ad allegatum capitulum respondere: quod non est facile. Alijs ergo prætermissis solutionibus, duæ sunt quæ alicuius momẽti haberi possunt. Vna, quòd etsi qui tanquam pretium aliquid obtulit prælato, sed tamen nullo expresso pacto, dominiũ in ipsum non transtulerit: tamen quia restitutio non illi facienda est, sed ecclesiæ, potuit Pontifex illam eidem prælato indulgere, atque adeò ipsum è vinculo liberare. At verò mihi nullatenus fit probabile, posse ecclesiam condemnare quenquam ad pœnam ante cõdemnationem de crimine: & ideo neq; illum, qui pretium dedit, priuare suo iure potuit, quamdiu eius lateret crimen. Ob idq; probè ait Adrianus loco citato, quolib. 9. Papã non posse restitutionem cuipiã remittere quæ facienda est parti, quæ dedit, sed illã quæ facienda est ecclesiæ. quãuis & hoc non prorsus improbabiliter potest ad textum applicari: nã illi monachi mentales simoniaci cùm dispensationem peterent, delictum suum prodebant. Quocirca iam ecclesia poterat eos, qui dederant eodem pretio mulctare, tribuereq; ecclesiæ, atque adeò restitutionem ei remittere qui possidebat. Attamen ob id solutio hæc non omnino quadrat textui, ꝙ illic Papa nullum indulgentiæ beneficiũ apparet confere: sed prorsus id respondere quod est de iure. Alia ergo est solutio Adriani loco citato, quæ profectò attentè perspecta, vt meum fert iudiciũ, perplacebit. Ait siquidem illic Pontificem nullatenus decernere in simonia mentali non esse necessaria resignationem spiritualium, aut temporaliũ restitutionem: immo contrarium docet: sed lectio quæ punctũ & commia ineptè collocat, errorem generat. Vulgò namq; post narrationem casus, responsum in duo diuiditur: videlicet, vt post verbum, extendi, fiat rubrica, & inde quasi noua clausula sic legatur: Et ad resignationem spiritualium & temporalium, quæ nullo pacto sed affectu animi præcedente: in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori: eos pro simonia huiusmodi non teneri. Ita vt hoc vltimum verbum referatur ad præcedentia · scilicet non teneri ad resignationẽ temporalium & spiritualium. Quod profectò Papa non apparet sensisse: qui erat Gregorius Nonus. Nam Gregorius Primus, vt patet canone. Si quis neque .1.q. 1. contrarium statuisse videtur: vbi admonet, quòd qui fraudulento munusculo ecclesiasticam dignitatem acceperit, tenetur illam sub pœna damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculum, planè significat illud, quod fraudulenta mẽte absque pacto expresso supponitur: nam vbi conuentio interuenit, non est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile Gregor. nonũ contrariũ voluisse docere. Igitur vt rectè textus legatur præmittendus est casus capituli. Quidam enim dato praua intentione pretio absque pacto recepti sunt ad religionem: & forsan dederant monasterio aliquam præbendã, & insuper aliquod temporale. Postmodùm verò compuncti Romã miserunt, vt cum illis fieret dispensatio. Papa verò misit mandatũ, vt eadẽ fieret. Sed tamen dubitauit posteà eius Abbas de extensione mandati quantum ad duo: nempe vtrum extenderetur facultas vsque ab abbates: vt ipse posset cum illis dispẽsare: item vtrum extenderetur etiam ad dispensandum super resignationibus, ne ex alterutra parte fierent: vt scilicet conuentus resignare non teneretur, sed omnia posset retinere, quæ monachi contulerant. Respondet ergo ad vtrũq; Pontifex affirmatiuè: dicens, Mandato nostro recepto, vt cum monachis, qui per simoniã dato aliquo (scilicet munere tam temporali, quàm spirituali) locum in monasterio sunt adepti secundùm constitutionem generalis cõcilij (videlicet Constantiensis: vt habetur capit. quoniam. paulò antè in eodem titu. relato & infrà,) Sequitur responsio: Consultationi tuæ breuiter respondentes, dicimus, mandatũ apostolicum (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (vt scilicet ipsi valeant dispensare) & ad resignationes spiritualium & temporalium. Itaque verbum: Extendi, fertur in hoc quod sequitur: sed interlita rubrica rem obscurauit, peruertitq; subinde lectionem, vt intelligeretur non teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere: Extendi ad abbates vt ipsi possint dispensare, extendique ad resignationes tam temporalium quàm spiritualium, si modò nullum interuenit pactum: nempe vt abbas possit dispensare: ne resignatio tam temporalium quàm spiritualium, quæ aliàs necessaria erat, non fiat. Addit verò: quæ vtrinque taliter acquiruntur: vtpote quòd dispensetur ne vel monasterium restituat, quę perceperat, neque verò monachi inde abire cogantur, id quod aliòqui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebantur, & transire ad aliud monasteriũ. Ait ergo Papa, ꝙ in illo casu, id est facta dispẽsatione, delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori. Verbũ ergo, Solam, nõ excludit quin ex natura simoniæ facienda esset tam resignatio spiritualium, quàm restitutio temporalium. Immo cùm dicat mandatũ dispensandi, ad id extendi, palàm docet super his dispensationem fuisse necessariam: sed excludit illa, quæ in dicto concilio iubentur: scilicet ne exeât monachi à monasterio, sed maneant in suo loco cũ sola pœnitentia. Profectò apud me perquàm abunde videtur responsio hæc capituli vim explicare: atque adeò cùm communis opinio, quòd simonia mentalis non obliget ad restitutionem in eodem solo cap. fundetur, non est cur ei adhibeatur fides. At sanctus Thom. est, cui respondendũ superest: quippe qui in pręsenti solutione ait sufficere simoniaco mentali de mala intentione pœnitere. Cui igitur respondetur nõ loqui de simonia mentali vt communis opinio intelligit dictũ capitu. mandato. aliàs cùm inter pontificia decreta iam tũc extaret, ipsum citasset. Sed vocat simoniacũ mentalem eum qui intendit pretio dare aut accipere rem spiritualem, tamen verè nõ dat. Colligamus ergo id quod sentimus: Si prælatus aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, etiã sine pacto, credens illud in pretiũ sibi dari, profectò nõ magis dominiũ q̃ vsurarius acquirit: atque adeò restituere tenetur eidem qui dedit: si tamen posteà resciuerit id nõ sibi datum in pretium, retinere potest. Atqui si quãdo confert beneficiũ, scit in pretium sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autẽ quando contulit,

Prima interpretatio præfati cap.

Ratio in proximam solutionẽ.

Adrianus.

Secunda solutio quam auctor probat.

Qualiter legendus citatus text⁹

Obiectio ex S. Tho.

Solutio.

contulit, nō credebat sibi dari in pretiū, collatio ex parte sua tenet: sed tamē si posteà sciuerit ceu pretium sibi data, restituere tenetur: & collatio cōstat ob inhabilitatem ementis fuisse inualida. Et profectò quousque me vel ecclesia vel sapientes aliud docuerint, egomet mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm summus Pontifex poßit super pœnis simoniæ dispensare.

POSTREMO denique quæritur, vtrum pœnæ simoniæ sint per pontifices dispensabiles? Et arguitur negatiuè. Quidquid Papa potest in tota familia Christiana, potest antistitum quicunque in sua diœcesi: nullus autem ipsorum dispensare super eiusmodi pœnis valet: ergo neque Papa. Secundò: Vna potissimaq; pœna, vt articulo proximo disserebamus, est spiritualium resignatio, temporaliumque restitutio. Super hoc autem dispensare nullus videtur mortalium posse: cùm eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata. Accedit tertiò: Quòd si talis esset in Papa facultas, inde peruius patêret aditus ad simoniarum barathrum: nam & Papa secum ipse dispensaret, vt dum vellet, sacerdotia venditaret! quorū nihilominus collationes tenerent. In contrarium est textus in cap. mandato, proximè expositum, de simonia, vbi Papa facultatem indulsit dispensandi super simoniam. Id quod celeberrimo vsu confirmatur. *Primum argumentum.* *Secundum.* *Tertium.*

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna: Pœnæ vitio simoniæ decretæ, sunt numero quatuor aut quinque. Prima, si verè pœna dici potest, est spiritualium resignatio, temporaliumque restitutio. Hoc patet cap. suprà citatis, si quis episcopus, & cap. presbyterum. 1. q. 1. & cap. de hoc. & cap. audiuimus. de simonia. Et in extrauagantibus Martini, Eugenij, & Pauli 2. cùm detestabile. quibus contractus simoniacus habetur vt nullus: siue declaratio ea sit diuini iuris, vt arbitror, siue ecclesiastica sanctio. Vbi autem contractus est nullus, inde protinus restitutionis vinculum exurgit. Quare non propriè censenda est pœna, sed naturalis obligatio, vt quisque alienum relinquat. Quam ob rem nulla est (vt suprà diximus) expectanda sententia Secunda pœna, est Papalis excōmunicatio: vt eisdem Extrauagantibus patet & can. reperiūtur. 1 q. 1. quæ quidem (vt lib. 1. expositum reliquimus) ipso facto incurritur per sententiam ipsam iuris, eiusdemq; admonitionem. Tertia est suspēsio ab ordinum functione qui per simoniam recipiuntur: vt patet eodem cap. si quis episcopus &, reperiūtur, & in eisdem Extrauagantibus Martini & Eugenij. Atqui excommunicationis pœna cōmunis est etiam mediatoribus: vt inibi patet. Itaque illi qui suo negotio caussam præbent, vt alij simoniacè contrahant, sunt ipso facto excōmunicati. Quin verò & quotquot certa scientia testes essent simoniæ, iure antiquo tenebātur sub anathematis pœna reuelare: neque antequam reuelarent absolui poterant: vt in Extrauagant. Martini, legitur. Sed tamen, vt in verbo simonia. §. 19. Syluester admonuit, de illis tantùm intelligebatur, qui præsentes essent in Curia Romana. Immo verò neque illo modo temperata lex vim nunc, inquit, habet vllam: quoniam est per vsum iam abrogata. Pœna autem irregularitatis non est sub hoc termino iure expressa, neque in Extrauaganti, cùm detestabile. vbi omnes pœnæ percensentur, exprimitur. Nihilominus suspensio ab officio illius qui ordines simoniacè suscepit, aut contulit, quoddam genus irregularitatis est. Prætereà cùm simoniaci omnes sint excommunicati, si posteà celebrent, tunc lege communi excommunicationis manent irregulares. Immo verò quanuis non celebrent, quandiu excommunicati sunt, nequeunt ad alios ordines promoueri: quæ est alia irregularitas. Quare diuus Thom. articu. 6. in responsione septimi, maximam dispensationem quę cum simoniaco fieri potest, arbitratur, vt in eadem ecclesiá maiores ordines consequatur: vbi denotat simoniacos esse irregulares. Postrema denique pœna est infamiæ, vt habetur 15. quæstio. 3. can. Sanè. & de accusationibus. ca. inquisitiones. Posterior conclusio: Cum eo qui simoniæ labe infectus est, summus Pontifex, idemq; solus dispensare valet. Prior pars inde patet, quòd cùm plenissimam habeat potestatem remittendi peccata, fit, vt eorū quascunq; pœnas valeat pro caussa remittere: aliàs Christiana familia remedio esset orbata. Accedit, quòd pœnæ quæ verè sunt pœnę, videlicet vna excepta restitutione, omnes sunt ecclesiastico iure decretæ: in quod ipse plenissima fungitur potestate. Posterior verò conclusionis pars nō est vsque adeò certa: immo diuus Thom. loco proximè citato, artic. 6. distinctio. 6. secus centet. Ait quippe solùm Papam cum eo, qui scienter est simoniacè beneficiatus, dispensare posse: in reliquis verò casibus posse etiam episcopum. Quin verò ordinaria potestate episcopus valet à quouis commisso crimine absoluere: nisi Papa id sibi reseruans eius coërceret potestatem. Quocirca vt cōmunis habet Doctorum sententia, quos Syluester refert verbo, dispensatio. §. 14. cōtra canonem Papæ aut concilij episcopus dispensare non potest. Cùm ergo simoniacæ pœnæ omnes sint conciliorum aut summorum Pontificum decretis constitutæ, vsus iam habet, vt solus Papa vel cōcilium dispenset, saltem in simonia ordinis aut collati beneficij scienter acquisiti, non est dubiùm quin soli Papæ hoc sit reseruatū: vt habetur in Extrauagā. cùm detestabile. Pauli 2. & idem arbitrandū est de ingressu religionis: vt patet in dict. cap. Mādato. vbi constat ad solū Papam de hac re fuisse recursum, & Martinus V. in sua extrauag. etiam receptionem monasterij simoniacam anathematis mucrone iugulat: cuius ideo absolutio ad solum attinet Papam. Sin verò in susceptione aut ministratione aliorum sacramentorū quidpiā simoniacè aut detur aut recipiatur, sanctus Thomas posse censet episcopum dispensare. Attamen recentior Extrauagans, cùm detestabile. omnem prorsum simoniam ferit excōmunicatione sibi soli reseruata. Ait enim, qui quomodolibet dādo vel recipiendo simoniam cōmiserit, aut quòd illa fiat, mediatores extiterint, seu procurauerint, sententiā excommunicationis incurrant: à qua nisi à Romano Pontifice absolui nō possint, nisi in articulo mortis. Cùm ergo ait quomodolibet, nullius prorsus simoniaci *Prima cōclusio.* *Probatio.* *Iure antiquo quotquot certa sciētia testes essent simoniæ tenebantur sub anathematis pœna reuelare.* *Syluester.* *Postrema conclusio.* *Ratio cōclusionis.* *Excōmunicatio omnis simoniaci Papæ reseruatur iure nouo.*

moniaci

moniaci conscientiam pacare auderem antequam summum Pontificem vel eius vicarium adiuerit. Sunt autem dispẽsationis gradus, super simonia quondã consueti, numero quatuor: quos diuus Thomas eodem art. 6. recenset. Erat enim parua dispensatio, magnaque: maior, & maxima: Parua quidem, vt ad laicorum communionem simoniacus admitteretur: Magna, vt post pœnitẽtiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret. Maior verò, vt remaneret in eadem ecclesia, sed in minoribus ordinibus: Sed maxima, vt in eadem etiam permaneret, atque ad maiores ordines posset promoueri: nusquam tamen vsque ad præfecturæ dignitatem. Hæc enim olim nunquam concedebatur. Quin verò, vt illic ait idem sanctus Doctor, nullum de dispensatione verbum audiebatur, priùs quàm tum temporaliũ, tum etiam spiritualium restitutio fieret. Nunc verò temporis super his omnibus facilè dispensatur.

Quatuor gradus dispẽsationis super simonia.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum respondetur: Quidquid episcopi ordinario iure possunt, Papa nihilominus merito huiusmodi dispensationes & absolutiones ad seipsum in odium simoniæ aduocauit: ne si diœcesani eadem omnes potestate fungerentur, hiatus simoniæ propter dispensandi facultatem patentior fieret. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, dispensationem super simonia bifariàm considerari posse. Vno modo post factum: Altero verò vt fiat. Et quidem post factum nullatenus cõtrouertitur quin possit Papa super omnibus pœnis dispensare, simoniacumque in pristinum restituere honorem & locum. Atque adeò non solùm de fructibus, verùm & de pretio simoniaco arbitratu suo disponere. Nam postquam crimen in suum est forum delatum, restitutio nõ est ei facienda, qui dedit, sed cui Papa constituerit. Posteriori autem modo neutiquàm sic Papa dispensare potest, vt quis rem spiritualem pretio emat, quin talis emptio & venditio sacrilegium sit & immane scelus: quandoquidem iure sit diuino & naturali interdicta: siue cum alio, siue secum dispensare ausit. Immo quotiescunque spiritualia pretio venderet, tam ipse quàm emens eodem complicaretur simoniæ execrabili vitio. Potest tamen dispensare super excommunicatione & infamia, atque aliis ecclesiasticis pœnis: vt scilicet citra earum reatum posit contractus simoniacus celebrari. *Dubium.* At verò de restitutione dubium restat, vtrum scilicet si vel ipso vel alio pretium recipiente spirituale cõferret, eatenus dispensatio valeret, vt collatio teneret, & pretium maneret à restitutione liberum? Et re vera nescio an antiqui patres id confiterentur. Nam Sanctus Thomas non aliter dispensationem admittit quàm præmissa resignatione spiritualium, temporaliumque restitutione. *Solutio.* Quamuis dici posset non esse locutum nisi de legitima dispensatione. Dicendum ergo, quòd si ea sententia vera sit, quòd iure diuino sit simoniacus inhabilis ad recipiendũ præbendam, non est in Põtificis facultate illam collationem efficere validam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum necesse est id quod sequitur, confiteri. Et fateor quòd nisi communis opinio reclamaret, sic dicerem. Nihilominus admittamus, vt suprà hæsitantes insinuauimus, collationem illam pretio emptam, atque adeò iniquam, non vsque adeò iure diuino impediri, quin teneat: esset tamen insigniter iniquus, vt absit impietas verbo, Pontifex ille qui tale patraret scelus. Quòd si venderet, ambigere nequeo quin pretium semper restituere teneretur: quandoquidem (vt sæpenumero dictum est) illius trãslatio dominij, iure diuino est nulla. *Ad tertiũ.* Hine ergo gradus fit ad solutionem tertij. Concedendum enim est huiusmodi facultatem dispensandi, vt sacerdotiorũ collatio simoniaca firma sit, suapte natura præcipitium esse ad simoniacum barathrum. *Hæsitatio.* Est tamen hoc Deo fidendum, quòd nunquàm vel quàm rarissimè in tam absurdum sacrilegium suum vicarium collabi permittet. Vtrum verò eo ipso quod Papa secum dispenset vt sacerdotium vendat, pariter cum emptore dispenset, vt percipiat: non dico quantum ad culpam, quia non potest, sed vt verus sit possessor? *Solutio.* Iam quæstio. 5. affirmatiuũ cum Palu. contra Adrian. responsum reliquimus. *Caietanus.* Caieta. verò hic eidem sententiæ priùs refragatur, licet postea videatur suffragari. *Ratio Cai.* Nam re vera ratio quam contra potissimũ obmolitur, non est præcipui momenti. Arguit enim quòd cùm illa Papæ venditio non sit expressa dispensatio, non est præsumenda nisi recta id ratio persuadeat, quæ quidem potiùs suadet oppositum, quoniam ex tali præsumptione fieret consequens, vt omnes passim adirent Põtificem ad emendum sacerdotia: quo nihil esse perniciosius potest. Quare etsi iniquitas sit, inquit, in Papa, vendere: peior tamen esset, si vendens præsumeretur dispensare: quia peccatum duplaret. *Solutio.* Respondetur autem rationem rectam potiùs suadere, quòd eadem semper præsumatur dispensatio: quoniam si sine dispensatione præsumpta venderet, peius ei duplaretur facinus. Non enim tantùm sacerdotium vendere attentaret, verùm & iniquiorem adhiberet fraudem, scilicet quòd pretiũ recipiens nihil conferret: siquidem nisi emptorem ab excommunicatione immunem redderet, & habilem constitueret, collatio non teneret. Neque isto modo patentior sit aditus ad simoniã: tum quòd si dispensatio ipso facto nõ præsumeretur, qui iniquus Pontifex esse vellet, tã facilè venderet, vnaque expressè dispensaret, quàm sine dispensatione venderet. Tum præcipuè, quòd etsi tãta insit in Papa facultas: tamen cùm eius vsus tam sit detestandus, non est de ipso tam malè timendum vt per talem occasionem fiat ad ipsum, vt sacerdotia vendat, sacerdotum concursus.

FINIS LIBRI NONI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

LIBRVM decimum, qui huius nostri destinati operis conclusio est, de Episcoporum ordine, deq; eorum potissimùm in suis diœcesibus residentia polliciti sumus. Nam postquàm in septem prioribus in cũctas iustitiæ in- iustitiæq; species, quæ illi generi directè substant, absoluimus, in tribus subsequentibus, religionis materiam eidem iustitiæ annexam, subtexere tulit animus. Sic enim arbitrati sumus totum negotium de Iustitia & Iure, quem titulum eidem operi inscripsimus, pro virili nostra ad iustum pertractare. Non ergo, tum vtiliùs ac pulchriùs, tum etiam ad rem accommodatiùs colophônem operi adhibere duximus, quàm si extremam manum ad Antistitum dignitatem & functionem admouerimus: in quibus sacrosanctum iustitiæ columen super omnes qui Christiana censentur religione eminentissimè promicare, condecet. In quinque ergo membra & quæstiones præsentem librum dispertiti sumus. In quarum prima, dignitas institutumq; episcoporum quale sit, quoq; iure institutum, elucidatur. In secunda de episcopali prouincia adeunda disseritur. In tertia de eorum residentia. In quarta de ratione & modo quo tenentur ecclesiasticos prouentus dispendere ac dispensare. Ac demum in quinta de officio diuino, cuius solutione clerici eosdem promerentur fructus.

Argumentum libri.

Partitio libri.

QVÆSTIO PRIMA, DE EPISCOPALI INSTITVTO, ET IVRE, QVO INSTITVTVM EST.

ARTICVLVS I.

Vtrùm episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria.

INITIVM ergo disputationis nostræ inde nobis aucupandum est, vt rationem episcopalis culminis perpendamus. Apparet nanque præter sacerdotalem dignitatem neutiquam fuisse episcopalem ecclesiæ necessariam. Dignitas enim facultasque ministrorum ex eorum functione perpenditur: Functio autem sacerdotalis est sacrosancti corporis Christi cõsecratio ac dispensatio, quo nullus sacer actus esse potest maior. *Primũ argumentum.* Secundò, Si ad figuram id referre lubet, sacerdos effigiem Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro nobis in ara crucis obtulit: Christo autem in ecclesia nemo altior excogitari potest: vtpote qui caput eius est: atque adeò neque repræsentatio esse potest sublimior: ergo nulla est præstantior sacerdotali potestas. *Secundum.* Tertiò: Vt ad quæstionis titulum alludamus, etiam si gradus ille superior possibilis esset, non erat necessarius: siquidem per singulos sacerdotes omnia possent ecclesiastica munera administrari: ad quos perinde expeditior foret accessus, cùm quicunque parœciani ad suum Plebanum facilimè accurrerent, qui suas caussas definiret. *Tertium.* In contrarium autem est traditio Dionysij Apostolorum seculo scribentis: qui 5. cap. Ecclesiasticæ Hierarchiæ Pontificalem dignitatem sacerdotali præfert: dicens sacerdotum esse populum purgare, & illuminare: pontificum verò hæc ipsa & supra hæc, ipsum perficere. *Dionysius.*

IN ingressu statim præsentis tractatus proponendus ob oculos est pontificum gradus, institutumque adeò & functio. Quod quidem, vt de nomine primùm expendamus, ab Hieron. Græcè perito, in epistola ad Euagriũ, quæ refertur 93. cano. legitimus episcopos superintendentes appellari. Ἐπισκοπεῖν, nanque idem est, quod superintendere. Idemque ait August. super epistolam ad Timot. & refertur 8. quæstione prima, cano. qui episcopatum. Quanquàm & vis verbi Græci, vehementiam attentionemque men-

Hieronymus. *Quid vocabulũ, episcopus, Latine sonet.* *Augustin.*

que mentis explicat, vt idem sit quod inspicere, & tota mentis acie atque animi solertia aduigilare: vt episcopum esse idem sit quod in perpetua specula persistere, indefesseque suo gregi inuigilare ac prospicere. Quocirca vt ad residentiæ obligationem iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo sese interpretamento Hieronym. & August. seducat: videlicet arbitratus propterea episcopum superintendentem appellari, quod cùm sacerdotes simpliciter dicãtur intendentes, satis sit episcopo super ipsos, hoc est eorum tantũ mores intendere, gregemque reliquum eis concredere: esset quippe hæc nocentissima fallacia. Non enim hoc tantùm illud, Super: significat: sed perspectiorem curam vigilantioremque solertiam, quam non solum sacerdotibus, verùm & toti gregi debent: quæ lõgè maior est, quàm illa quã simplices habere debent Plebani. Quomodo enim aliter veritatem verbum Christi cõtineret, quo optimum pastorem inde commẽdat quòd de facie & voce, tum suas cognoscat oues, tum etiam vicissim cognoscatur ab ipsis? De nomine ergo proprium natiuumque episcopi officium & munus deprehenditur. Est enim nihil aliud quàm pastor: hanc enim metaphoram & analogiam Christus toto euãgelio consultissimè obseruauit. Quin verò re perspecta non quidem solùm metaphora, sed proprietas forsan est: nam mentis eruditio morumque institutio verè pabulum animi est. Cùm multi ergo essent alij præfectorum subditorumque ordines, neque regem se neq; ducem, quod poterat, neq; prætorem, neque consulem, sed pastor, quod verissimè existebat censeri voluit: videlicet qui rem de cælo & nomen detulit. Etenim cùm illic meridies sit vbi sanctæ mentis ineffabili otio recubantes diuinitatis pastu perfruuntur quem vtique meridiem ostendi sibi sponsa inter Cantica efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse, relictis illic reliquis 99. quibus, centesimam quæ perierat quæsitũ ad nos descendisse profitetur. Quare vt pastor fuerat venturus decantatus: Isai. 40. Sicut pastor gregem suum pascet. Ob idq; primum eius natiuitatis nuntium ad vigilantes pastores super gregem suum Angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solenter assimulauit, qui etiam animam pro suo grege ponere non dubitaret. In eadem igitur persistens rei figura, non in aliam dignitatem vicarium sibi substituit, quàm vt esset suarum ouium pastor. Pasce enim, inquit, oues meas: quo vtique verbo episcopale munus significantissimè expressum est. Non ob id modò quòd tum cũcta beneficia quæ Antistites suis populis debent, tum & damna quæ illis aut per auaritiam, aut per socordiam, aut per crudelitatem eis dant, cum illis quæ in pastoribus & opilionibus insunt genuinam habent similitudinem, vt subsequens sermo latissimus luculentius declarabit, verùm quod pastorale otium præ cunctis reipublicæ exercitijs pacem ac tranquillitatem supremam; quam Christus mundũ docere instituerat, penitissimè refert. Regnum enim & ducum nomina licet magistratus designent suopte munere iustos, adeò vt Homerus Regem, pastorem etiam esse adstruxerit: tamen non possunt non sæpe bellis perturbari. Si autem consulem dicas aut aliud iudicum genus, necesse illos est litibus obrui: Pastoris verò munus ab omni est tumultu longissimè alienum, otium innocentia, taciturnitate, & simplicitate dulcissimum, ac subinde præ se ferens tum silentium illud quo suam Christus familiam voluit à terrenis abstractam cælestium negotio vacare: tum & synceram & silentissimam obedientiam quã sine vlla responsatione oues suas Christus voluit suis administris exhibere. Igitur ne præter scopum procedentes, consueti moris nostri obliuiscamur, ad quæstionem vnica affirmatiua conclusione respondetur. Necessarium fuit ex sacerdotibus episcopos institui, qui dignitate, auctoritate, & functione ceteris præeminerent. Probatur. Duæ sunt natiuæ sacerdotali dignitati facultates. Altera scilicet prima & præcipua conficiendi ministrandique corpus & sanguinem Christi: quò tota ecclesiastica religio refertur. Altera verò eidem subseruiens ad præparandum adaptandumque populum, vt pro rei dignitate sacrosanctam illam synaxim suscipiant: videlicet ad purgandum ipsum à peccatis, doctrinaque illuminandum, atque adeò gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso quòd sacro illo ordine initiatus est, à nullo ampliùs dependet, sed charactère ipso Christi ad id muneris plenissimè pollet, vt quotiescunq; consecrare tentauerit, verè sacrũ cõficiat: ad quod igitur nullo opus habet superiori. Sed quantũ ad secundum decentissimum fuit, iurique naturali consonantissimum, vt inter sacerdotes vnus in tota esse diœcesi qui totam gubernaret, atque adeò à quo sacerdotalis iurisdictio dependeret: ne videlicet presbyteri quoscunque obuios à peccatis absoluere temerè possent: quod ad facultatem præparãdi populum attinet, nisi iurisdictione ab episcopo inter ipsos dispertita. Est ergo episcopus, licet non in consecratione corporis & sanguinis, tamen in iurisdictione sacerdotibus superior. Quòd autem hoc fuerit rationi naturali germanum, patet. Primùm si supra cælestia suspicias, inter beatas illas mentes ordines sunt hierarchiæq; distinctæ: nẽpe vt inferiores per superiores illuminentur Inter quas ideo sunt angeli & archangeli, & principatus, &c. Rursus & corporalia Deus, qui prima est omnium caussa, per sublimes cælorum orbes & astra res sublunares gignit & procreat. Et in ciuilibus politijs necessarij etiam sunt magistratuũ ordines: vt videlicet plebs iudicibus: iudices autem principibus ac regibus subdatur. Sed ecce radicem vnde huiusmodi ratio ortum ducit: Ad populi gubernationem permagna necessaria est tum prudentia & sapientia, tum etiam morum probitas: atque adeò auctoritas cogendi errantes in viam. Hæc autem tantæ sacerdotum multitudini suppetere non possunt, necesse ergo fuit tum populo tum etiam ipsi clero episcopum præficere, qui eis esset sicut sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendum. Hinc ergo perpende, quantum sit dignitatis ac sanctitatis culmen episcopo necessarium. Sed de hoc alius nos locus inferiùs expectat. Quòd si peculiare præterea exemplum ab antiqua lege petere iubet, eosdem illuc gradus distinctos inspicies. Nam cùm tota tribus Leuitica, vt magister Sententiarum in 4. distinctio. 24. adnotauit, diuino esset cultui mancipata, soli tamen Aaron & filij eius erant sacerdotes: neque verò omnes pares, sed pater erat Pontifex, cui tantùm licebat semel introire in sancta: filij autem eius simplices sacerdotes. Quare alijs ornamentis indutus erat Aaron (sicut modò episcopi) aliaque vnctione consecrabatur, quàm ceteri: vt Leuit. 8. legitur. Cuius ideo in consecratione episcopi mentio fit per illum Psalmi versiculum: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in bar-

Episcopi munus idẽ quod pastoris.

Pastoris nomẽ multò rectius ceteris functionẽ episcopi exprimit

Homerus I. Iliados.

Conclusio responsiua

Ratio cõclusionis.

Ratio congruens.

Elucidatur conclusio.

in barbam, barbam Aaron, quod descendit in orã vestimenti eius. Nam tanta erat vnguenti effusio, vt vsque ad ima diffunderetur.

AD primum igitur capitalium argumentum respondetur, quòd etsi sacerdotali functione in consecrando sacrosanctas species nulla esse queat maior, est nihilominus episcopalis dignitas superior quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nam sacerdos in absolutione à peccatis, ab episcopo dependet quantum ad iurisdictionem. Solutio est S. Thomæ in 4. sententia. distinctio. 24. quæstio. 3. articu. 3. Vbi ergo non videtur concedere simpliciter episcopalem gradum superiorem esse sacerdotali, sed solùm quantum ad iurisdictionem. Scotus vero eãdem distin. articu. 2. & Durãd. ibidem quæst. 5. atque alij simpliciter concedere pergunt ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem, eò quòd includit facultatem sacerdotalem conficiendi corpus. Nam vt cap. ex litteris. de excessib. prӕl. cautum est, nemo antequàm sit sacerdos, in episcopum potest consecrari. Addit autem tum superiorem facultatem iurisdictionis, tum & potestatem conferendi ordines, consecrandique ac benedicendi templa, vasaque & vestimenta ecclesiastica. attamen parum refert, & eòdem recidit. Etenim si dignitatem nudam consecrandi consideres, nulla est in episcopo maior. Quare id, quod episcopus supra sacerdotem habet, non est sacerdotali dignitate præstantius. At quoniam idem episcopalis splendor sacerdotalem præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte. Ad secundum verò respondetur, quòd cùm Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum munerum exemplar, atque Deus est omnium naturalium rerum: vnde, vt Magister Sententiarum inquit loco nuper citato, omnes ecclesiæ ministri, scilicet singuli suo ordine Christum secundum diuersa, quæ gessit repræsentant: illi tamen perfectiùs, qui secundùm altiorem qualitatem ipsum referunt. Sacerdotes ergo repręsentant ipsum secundùm peculiarem actum & personalem, quo se in cruce pro nobis obtulit: episcopi verò non solùm in hoc quatenus sacerdotes sunt, verùm & quatenus episcopi etiam secundùm id quod caput erat institutorque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant atque omnes ministros, quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt: quæ ipse instituit: atque ex plenitudine Spiritus sancti baptizatos confirmant.

Ad primũ argumẽtũ. *S. Thomas.* *Scotus.* *Durandus.* *Ad secundum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm episcopatus sit ordo naturã suã à simplici sacerdotio distinctus.

NON satis est nosse episcopum excellentiori fungi munere, quàm simplicem sacerdotem: sed rimari oportet, vtrum ex rei natura differant. Apparet enim non esse ordinem ex natura rei distinctum à sacerdote. Ait quippe Hieronymus in epistola ad Euagrium suprà citata: & rursus super epistolam ad Titum: quod refertur 95. distinct. can. olim. idem quondam fuisse episcopum, quod presbyterum. Id quod multis sacrorum testimonijs confirmat. Ait nanque Paulus in salutatione epistolæ ad Philippen. Paulus & Timoth. serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconibus. vbi presbyteros (nam in vna ecclesia nõ erant episcopi plures) appellat episcopos. Quare simul componit episcopos & diaconos. Et Actuum 20. Attendite vobis & cuncto gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos. Et ad Titum: Postquã, inquit, ob id ipsum reliquisse Cretæ, vt constitueret presbyteros per ciuitates: subdit: Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in epistola 1. Presbyteros compresbyter precor. Haud ergo episcopalis dignitas à sacerdotali ex natura sua & instituto differt. Secundò arguitur: Si episcopus ordine à sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset verum sacramentum, atque adeò sicuti sacerdotalis character atque diaconi, sic different. Quod falsum esse inde constat, quòd tũc plures essent, quàm septem ordines. In contrarium est auctoritas Augustini in epistola ad Hieronymum, quæ refertur 2. quæstione 7. cano. Quanquàm. vbi ait secundùm honoris vocabula iam tunc vsum obtinuisse, quòd episcopatus presbyterio sit maior.

Primum argumẽtum. *Hieronym.* *Secundum argumẽtũ.* *August.*

AD præsentis quæstionis intelligentiam prænotandum est, bifariàm intelligi posse episcopum reliquis sacerdotibus dignitate præstare. Vno modo, in eodem genere: nempe intra lineã sacerdotis. Alio modo, ac si sit in altiori genere. Exẽpli gratiã, sacerdos differt à diacono in alio genere: quia est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autem à diaconis, & archipresbyteri à presbyteris eodem genere quia scilicet vnũ eligunt qui sibi præsit. Nec refert ꝙ Papa illis an illi sibi eum præficiant. Hieronymus ergo hoc tantùm secũdo modo, putã in eodem genere arbitrari videtur olim episcopũ altiorem esse presbyteris: nempe ꝙ in schismatis remedium factũ est vt ex presbyterorum numero vnus ceteris præponeretur: qui ideo non erat nisi magnus presbyter. Est enim presbyter nihil aliud quàm senior, ac pro sua ætate venerandus & colendus. Igitur ne per homonyma & æquiuoca procedamus, ordinis nomen bifariàm in vsu est. Vno modo, secundùm eius significatus amplitudinem, quo latissimè omnem gradũ & dignitatem significat. Dicitur enim senatorũ ordo, & doctorũ & ducũ. Vnde Cicero sæpissime aliũ ordinem appellat consulum: atq; alium tribunorum, &c. Altero verò modo per solennem vsum Christiani Theologi nomen accommodàrunt ad significandũ vnum ex septem sacramentis: quales sunt ordo sacerdotalis, diaconi, &c. Quo supposito ad quæstionem duabus cõclusionibus respondetur. Prior est: Secundùm priorem significationem episcopalis potestas natura sua semper fuit singularis ordo: hoc est gradus & dignitas sacerdotali sublimior. Conclusio hæc primùm omnium fundamentum habet in auctoritate Dionysij, qui ætatem Apostolorum attigit, Pauloque institutore potitus est. Is enim loco suprà citato, de eccl. Hier. cap. 5. planè lateque distinguit ex rei natura inter episcopos ac reliquos sacerdotes. Nam ait pontifices integrè sacerdotalis perfectionis partici-

Distinctio. *Sententia Hieronymi.* *Nomẽ ordinis bifariam est in vsu.* *Cicero.* *Prima cõclusio.* *Probatio.*

 pes esse;

pes esse: quasi reliqui nõ habeant integram perfectionem. Et subdit: Pontificum itaq; ordo sacratior, primus est diuina speculantium ordinum, idemque & summus & vltimus: quippe in quem perficitur & impletur sacerdotij nostri distinctio omnis. Sicut enim Hierarchiã omnem in Iesum terminati conspicimus, ita vnamquanq; functionem in diuinum Pontificem proprium. Vide quomodo instar Christi præfert Pontificem reliquo clero. Est ergo arctioris generis. Et apertiùs subdit secundùm aliã translationem: Discretè autem huic vltra ceteros ordines in sua operatione diuina lex distribuit diuiniores sacrificationes. Hæc autem sunt perfectrices diuinæ virtutis imagines: consummantes omnia diuina symbola, & omnes sacras dispositiones. Quoniam neq; sacerdos sacrum baptismum operabitur sine diuinisimo vnguento: sed neq; ipse sacerdos erit, nisi à pontificibus id muneris fuerit sortitus. Vide quàm latè & disertè explicat differentiam inter episcopum & sacerdotem: idque diuino iure: quandoquidem nullus sacerdos sine episcopo ordinatur, neq; chrismate vti potest, nisi ab episcopo confecto, neq; vestibus aut vasis nisi ab ipso consecratis aut benedictis, præter iurisdictionem quam altiorem habet. Quod demum ait diuina lege esse sancitum. Nam vt arti. 4. videbimus, diuina lege institutus est episcopatus: licet chrismatis confectio & aliæ eiusmodi ceremoniæ traditione Apostolorum institutæ credantur.

Ratio altera pro cõclusione. Ex his ergo Dionysij verbis talis colligitur ratio: Ille est censendus distinctus ordo, hoc est gradus & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest & peculiaris spiritualis functio ad sacramentum eucharistię ordinata: talis autem est episcopalis gradus: nam ad ipsum, vt dictum est, spectat sacerdotes ceterosq; ministros, ac denique & chrismata & templa consecrare, atq; adeò & plebem confirmare: quæ quidem simplices sacerdotes perficere nequeunt: ergo suapte natura est ordo & gradus à sacerdotali distinctus.

Confirmatio. Et confirmatur hæc ratio: Nam ordo & gradus huiusmodi ac potestas ex sua ipsius solennitate dignoscitur. Episcopus autem præter sacerdotalem vnctionem solenniùs inungitur & cõsecratur: quasi nouam in sacrorum administrationem potestatem suscipiens. Nam cùm sacerdotes solùm inungantur manus ad consecrandum sacramentum, episcopi vngitur caput, sicut Aaron: ad denotandum esse caput ecclesiæ suæ instar Christi: vt proximè Dionysius aiebat. Nisi quòd Christus non solùm hominibus, verùm & angelis vniuersæq; creaturæ ceu caput præfectus est.

Tertia ratio. Tertiò id arguitur: Episcoporum status, status est perfectionis, lõgè altior, quàm monachorum. Profitentur enim solenniter, non doceri, sed docere perfectionem, est ergo per se ordo. Accedit & exemplum antiquæ legis: nam dignitas Aaron diuino iure excelsior erat, quàm reliquorum sacerdotum. In summa episcopalis dignitas non ratione solius iurisdictionis constituitur per se in altiori gradu, neque illa de caussa opus habebat aut vestis aut vnctionis differentia, sed ratione spiritualium functionum. Quocirca episcopus ante consecrationem iurisdictione fungi potest: quamuis ordine tunc episcopali non polleat: vt habetur cap. suprà citato, ex litteris. de excessi. prælatorum.

Vltima cõclusio. De altero verò ordinis significatu cõtrouersum est inter Doctores, vtrum episcopatus sit ordo, hoc est sacramentum. Partem affirmatiuam credit Duran. in 4. Senten. dist. 24. quæst. 5. Et eadem dist. Scotus ait esse Canonistarum opinionem. Contra quos statuitur posterior conclusio: Episcopatus non est ordo, qui septem sacramentis connumeratur. Sententia est Hugonis grauissimi auctoris, qui post numerationem septem sacramentorum vsq; ad sacerdotiũ, subdit: Hic gradus dispares in eodem ordine habet dignitates, vt Episcopalem, &c. Eandem sequitur Magister Senten. eadem distinct. 24. ac D. Tho. ac reliqui eius interpretes. Et ratione comprobatur. Episcopus nullum recipit characterem in ordine ad corpus Christi & sanguinem conficiendum. Ergo cùm in hunc scopum omne sacramentum ordinis referatur, episcopatus non est ordo. Probatur antecedens: Quoniam si talem reciperet characterem, aut esset minor sacerdotali aut maior: non quidem minor, nam eiusmodi charactérum functiones omnes sunt administratrices in cõfectione sacrosancti sacramenti: vt in diacono patet, & subdiacono. Episcopus autem de sua natiua ratione non sic administrat sacramento. Neque verò esse potest excelsior character respectu eiusdem, qui sacerdotalis est. Quoniam conficere sacramentum, quod quilibet potest sacerdos, fastigium tenet & culmen, quo omnia referuntur sacramenta.

Secũda ratio. *S. Thomas.* Secundum hunc adhibet D. Tho. argumentum loco citato. Natura sacramenti est, ꝙ à præcedenti quantum ad eius necessitatem non dependeat: episcopatus autem dependet à sacerdotio: nam vt iam antea dictũ est, consecratio episcopi, antequam sit sacerdos, non valeret.

Solutio Scot. Hoc autem argumentum Scotus in 4. distin. 24. eludit potiùs, quàm impugnat. Ait quippe inde quòd episcopatus sacerdotium prærequirat, argumentũ potius sumi quod sit perfectior.

Refutatio. At verò hoc nihil ad rem. Haud enim de perfectione hîc disputamus, sed de natura sacramenti ostendimus inde non esse sacramentum, ꝙ aliàs etiam absque præuio sacerdotio consecratio episcopi esset valida: sicuti consecratio sacerdotis, etiam si non fuerit diaconus suum imprimit charactérem: vt distin. 53. cano. solicitudo. & extrà de clerico per sal. ordina. ca. vt tuæ litteræ decretum legitur.

Postrema ratio. Accedit huc & ritus ecclesiæ, quòd sacramenta ordinis in sabbato conferuntur: episcopus verò, tãquam legitimus eius sponsus, die Dominica consecratur. Est ergo opinio hæc, vt dictũ est: non modò D. Tho. sed

Alexãder. *Bonauẽtu.* Alexandri & Bonauen. & omnium cõmunis.

Argumentum Scoti. Scotus verò loco citato ait Canonistas contrariũ tenere propter hoc argumentum: ꝙ nisi episcopatus ordo esset, posset funditus auferri: nam tunc non restat quid aliud sit, quã iurisdictio: iurisdictione autem quicunq; priuari potest: quãdoquidem propter crimen hæreseos atq; alia, priuatur sua ecclesia episcopus. Et quidem Scotus deuinci hac ratione videtur. Annuit enim cõcedere, quòd si non sit sacramentum, nihil in eo superest nisi auferibilis iurisdictio.

Solutio. At verò profectò nulla est rerum cõsequentia. Immo quamuis nõ imprimatur sacramẽtalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habilitas quędã & facultas indelebilis, atq; ab episcopo inamobilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depositus episcopus si iterũ in suum ordinem restituatur, non opus habet denuò consecrari.

Durandus. Sed & Durand. quoq; eadem distin. quæst. 5. alia via negat hanc nostrã conclusionem. Cõcedit inquam episcopatũ sacramentum esse nõ quidem a sacerdotio distinctum, sed illud ipsum perfectum, Itaq; simplex, inquit, sacerdos licet simpliciter habeat characterem sacerdotalem, non

lem, nô tamen est omnino côpletum & perfectum. Et subtexit exemplû, quòd sicut confectiones corporis & sanguinis vnum constituunt perfectum sacramentum, ita côsecratio sacerdotis & consecratio episcopi. Quare subsequenter côfitetur episcopatum characterem imprimere perfecti côpletique sacerdotij. Argumentum autem, quo sibi hoc habet persuasum, est, quòd pariter, immo perfectiùs episcopalis dignitas ordinatur ad sacramentû Eucharistiæ, quàm diaconatus aut subdiaconatus cùm ministros ipsos instituat. Ex quo concludit esse perfectius sacramentû. Ad ipsum autem atque ad suam rationem pariter respôdentes fatemur ingenuè dignitatem episcopalem perfectionem sacerdotio adhibere, quod supponit & includit: sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotij, sed illi accidentaria & accessoria, quæ ideo non côstituit vnà cum illo verû sacramentum, neq; est pars integralis eius. Nec verò est intellectu facile, duos imprimi sacerdotales charactêres: alterum simplici sacerdoti, alterum verò episcopo. Quocirca nulla est rationis eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi verum, ergo est sacramentum. Requiritur enim amplius, quòd sit potestas ad id proximè pertinens: nempe quòd eius functio sit, vel missæ celebratio: vel eius ministratio, ceu diaconatus & subdiaconatus. Functio autem episcopi non est eiusmodi, sed instituere ac præparare ministros. Quòd si côtrà rursus arguas: Episcopus, quatenus episcopus, aliqua sacramenta confert, putà ordines: quæ non posset in quantû sacerdos: ergo eius propria potestas est sacramentû: quoniam potestas in vnum sacramentum, sacramentû alterum est. Negatur consequentia: sed solùm côcluditur, ꝙ episcopalis potestas sacramentû sacerdotale præsupponat. Nisi enim esset sacerdos, nequiret ordines conferre. Porrò autem Altisiodorensis non solùm eôdem, quò Durandus inclinat, verùm vlterius progressus ait, quòd archiepiscopatus est etiam sacramentum distinctum ab episcopatu: qui ideo in articulo sequenti in disputationem est accersendus. Per has igitur conclusiones conciliantur iura, sanctorumq; asserta, quæ variare videntur. Quoties enim legeris quempiam in episcopû ordinari, nô ita propriè intelligas atque ordinantur sacerdotes. Atque id pariter, quod 21. distin. can. cleros. ait Isidorus: ꝙ scilicet ordo episcoporum quadripertitus est. Sed tamen, vt in priori côclusione asseruimus, nil est cur cunctêris vere vocare ordinem: tametsi alij ad ambiguitatem tollendam non ordinem, sed dignitatem appellent: vt Hugo de sacramentis suprà citatus. Et Magister Sen. libro 4. distin. 24. vbi extra numerum sacramentorum ait, Sunt & alia quædam, non ordines, sed dignitatum nomina, vt episcopus.

Argumentum Durandi. *Solutio argumenti facti.* *Obiectio.* *Solutio.* *Altißiodorensis opinio.* *Hugo.* *Magister Senten.*

Ad primum argumentum. AD primum igitur argumentum respondetur, fortasse Hieronymum illa fuisse affectum opinione, quòd episcopus & presbyter solo diuino iure consulto eadem esset res, sed humano arbitrio vnum ex presbyteris fuisse ceteris præfectum. Nam præter citata testimonia subdit, quòd Alexandriæ à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium presbyteri semper vnum ex se electum, in excelsioremque gradum collocatum, episcopum nominabat. Et subdit exemplum, vt diaconi eligunt archidiaconum. Tametsi Hieronymum non planè intelligam, quandoquidem subdit, episcopum conferre ordines posse, non autem sacerdotem simplicem, vbi distinctionem ex natura rei insinuat: nisi velit hoc tâtùm esse ex ordinatione ecclesiæ, vt in fine eiusdem citati ca. olim. ait. Cuius verba, vt ait Durand. maiori sunt admiratione digna. Ait siquidem episcopos consuetudine magis quàm dispensationis dominicæ veritate presbyteris esse maiores, & in communi regere debere ecclesiam: cùm tamen citatus suprà Diony. iam tempore Apostolorum diuina lege adstruxerit episcopum à simplici sacerdote distingui. Quin verò Augu. in lib. de Hęre. Arrianos inquit ea fuisse infectos, ꝙ dicerent presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud tamen tam infami nota verba Hieronym. inurenda sunt: nam ipse, quocunque id iure factum sit, differentiam & in conferendis ordinibus & in loci eminentia agnoscit. Sed in hoc tamen lubentiùs Augustinum atq; alios sanctos patres auscultare debemus, quòd illa realis differentia ex institutione diuina per Apostolos originem traxerit. Ad ea verò loca sacra quæ Hieronymus affert, respondetur, hoc inde tantùm concludi, quòd olim nomina episcoporum & presbyterorum promiscua erant, vt tam episcopus diceretur presbyter, quàm presbyter, episcopus. Itaque vtrunque erat commune nomen ad significandum duas diuersas dignitates. Ad secundum satis superque secunda conclusione satisfactum est. Concedimus enim episcopatum esse ordinem secundùm amplitudinem suæ significationis. Negamus verò esse sacramentum.

August. *Hieronymus.* *Ad secundum argumentum.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm episcopi inter se perinde differant atque ipsi à simplicibus sacerdotibus.

POSTQVAM visum est, episcopalem dignitatem à sacerdotali suopte instituto differre, explorare consequens est, an episcopi similiter inter se differant. Apparet enim sic esse: nã Archiepiscopo ex proprio incumbit officio episcopum côsecrare, quod episcopo non nisi ex commissione videtur competere, vt patet c. Quod sedem. de off. iudi. ordi. vnde & pallio vtitur, quod episcopo non est indultum: ergo specie differût. Secundò: Papa saltem dignitatis specie ceteris est excellentior, quãdoquidem Petri successor est, cui peculiariter Christus vniuersum gregem cômisit. Quare & singulariter etiam si fuerit aliàs episcopus, in Papam consecratur, singularique Tiara vtitur. Quocirca distin. 21 ait Pelagius Romanam Ecclesiam non Synodicis constitutis ceteris ecclesijs esse prælatam, sed Euangelica voce Domini Saluatoris nostri primatum obtinere. Sed in contrarium est, quòd in ijs quæ ad côfectionem corporis & sanguinis attinent, nihil potest vnus episcopus ꝙ singuli non possint: vt patet in ordinum collatione atque in ipsorum mutua consecratione: nam vnus alterum consecrat. Quin verò Hostien. consecrat Papam, & tamen si inferioris esset potestatis id nequiret: iuxta illud ad Hebræ. 7. Sine vlla contradictione quod minus est, à meliore benedicitur.

Primum argumentum. *Argum. 2.*

QVAESTIONIS huius duo insinuantur membra. Primum de episcopalibus officijs & functionibus. Atque alterum de ipsorum distinctione: quippe quorum posterioris cognitio à prioris notitia pendet. Duabus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: Vniuersæ functiones quæ ad perfecti pastoris officium attinent, sunt episcopo peculiares & propriæ. Iam enim suprà articul. 1. ostensum est, genuinum episcopi munus, officium esse pastoris: in cuius testimonium dum consecratur, traditur ei baculus pastoralis. Immo verò antè designatur esse pastor, quàm anulo fiat sponsus Ecclesiæ. Omnes ergo functiones quæ pascendo gregi accommodantur sunt dignitati episcopali, quatenus cunctis communis est, pares & æquales. Sed ais, nunquid non & plebani sacerdotes suarum sunt etiam parœcialium ecclesiarum pastores? Sunt quidem. Haud tamen vndequaque absoluti & perfecti. Quare non omnibus vniuersa pastorum officia ratione suæ dignitatis incubunt: sed quædam. Ad cuius intellectum notandum primum pastoris officium esse vitam præbere gregi, eundemq; alere, sanare, & sustentare. Functiones autem huiusmodi ad tria genera & ordines reducuntur. Primum nanque id potissimùm fit per administrationem omnium sacramentorum. Baptismo enim regeneramur: deinde confirmati eucharistia alimur: & per pœnitentiam sanamur: &c. Illa ergo sacramenta quæ ad huiusmodi sunt vitam prorsus necessaria & congrua, incúbit cuicunque plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptismus, eucharistia, pœnitentia, & sacra vnctio: & præstereà benedicere sponsos. Attamen ordinare ministros, incumbit episcopo: & prætereà ob vberantiorem copiam Spiritus sancti cōmen firmare plebem. In administratione ergo sacramentorum primùm incipit pastorale officium locupletius ac perfectius esse in episcopo, quàm in plebano sacerdote: tum scilicet, quòd sacerdotes non omnia conferre possunt: tum etiam, quòd quæ possunt, ex sola iurisdictione ab episcopo cōcessa habent.

Prima cōclusio.

Scrupulus.

Solutio.

Pastoris officium.

Secundum ad idem pertinens pastorale officium est, fidem docere populum. Huius autem functionis duo sunt gradus. Alter, illos explicare articulos qui sunt ad salutem necessarij. Et hoc propriè parœcianis sacerdotibus curam gerentibus animarum incumbit. Quare profectò huius muneris, vbi grandis est negligentia, peccatum est illis mortale. Tenentur enim plebem Articulos docere fidei & Decalogum. Immo verò & orationem Dominicam: illa videlicet, quę pœnitentes, an sciant, sunt interrogandi. Scire enim debet Christianus quisque quidnam sibi credendū, quidque agendum, & quid à Deo petendum. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicando sacrā scripturam propalare, ac morum probitate gregem imbuere & instituere. Et hoc propriè pertinet ad officium episcopi. Cui ideo in consecratione, tradito Euangeliorum libro, sub forma præcepti dicitur: Vade, & prædica populo Dei.

Ad officiū pastorale pertinet docere populum.

Tertium, quod ad idem pastoris officium spectat, est gubernatio & correctio: nam & hoc pacto vita gregis seruatur. Et facultas hæc, planum est, quàm sit in quolibet episcopo plenaria nisi sit per Papam coercita: in plebano verò nulla est, aut quàm tenuissima. Potest enim plebi, vt statis temporibus sacra audiat, sacramentaque suscipiat, præcipere. An verò excōmunicatione aut alia pœna in foro exteriori cogere, paulo inferiùs dicemus. Et per hæc intellectus est capiendus doctrinæ Dionysij suprà citati, distinguentis tres hierarchicas, hoc est sacri principatus actiones, putà purgare, illuminare, & perficere. Quorum primum ait ad diaconum pertinere, secūdum ad sacerdotes, tertium ad episcopos. Purgare enim, est purum ab impuro separare: vt triticum cribro, & farinam discerniculo. Venientes enim ad baptisma diaconus examinabat, an vellent vitam pristinam deserere, erroresque abiurare: & sic separabat illos qui baptismo digni erāt ab alijs. Sacerdos verò fidei cathechismo illos erudiens, fonte sacro tingebat: vbi per gratiam gratum facientem illos illuminabat: sed episcopus confirmabat: hoc est gratia perficiebat. Deinde autem ipsorum prædicatione, quæ de sacra scriptura hauserat, illos peramplius ad diuinum amorem inflammabat, in quo Christiana perfectio cōsistit. Haud ergo negandum est, quin sacerdotes plebani curam verè gerant animarum, quarum etiam exhibituri Deo sunt exactam rationem, vereque sint pastores. Perfectum tamen absolutumque nomen solùm congruit episcopis: vt de suo ipsorum nomine admonentur. Per hæc subinde fit etiam liquidum, quemadmodum episcopi omnes sint ac soli qui propriè loco Apostolorum successerunt, eorumque funguntur vicibus: vt habetur can. in nouo. distin. 21. & cano. ecclesiæ principes. dist. 35. Id quod can. quorum vices. distinct. 58. auctoritate August. fulcitur, inquientis: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patres missi sunt Apostoli: pro Apostolis filij nati sunt episcopi. Ad huius tamen intelligentiam, notādum est, tria esse munera in quibus res & ordo Apostolorum consistit: vt Diuus Thomas super illud verbum Pauli 1. ad Corinth. 12. Quosdam posuit Deus in ecclesia primò apostolos, adnotauit: Videlicet auctoritatem gubernandi fidelem populum, facultatem docendi fidem & Christianos mores. Tertiò, potestatem miracula faciendi ad confirmationem doctrinæ, secundùm illud Lucæ 9. Cōuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei. Quo postremo verbo intelligitur, vt eos qui verbum susciperent, gubernarent: secundùm illud Lucæ 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et quidem quantúm ad primum munus, episcopi sunt illis subrogati: tametsi illorum singuli in vniuersum Christianorum orbem potestatem haberent, Episcopi verò non nisi in suas diœceses: sed solus Papa qui substitutus est Petro, vniuersalem retinet iurisdictionem. In secunda autem eiusdem potestatis virtute, quæ est prædicare fidem, gradus sunt dignoscendi. Apostoli nanque eousque illa pollebant virtute, vt (quod in sua 2. Canonica Petrus ait) firmissimum habentes sermonem propheticum: quidquid ipsi prædicarent, eò quòd ipsi id assererēt, fides esset: vtpote qui eùm organa essent per quæ spiritus sanctus loqueretur, nō opus haberent cogitare quomodo aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in ecclesia post Apostolos & Euangelistas non permansit. Potest quidem Papa & Concilium articulos fidei explicare: sed tamen eos, qui in sacra scriptura impliciti sunt, vel ex traditione Apostolorum ore tenus firmissimè habentur: vtendo scilicet fundamento Christi, ac subinde Apostolorum. Illi verò sine scripturæ perscrutatione à Spiritu sancto mouebantur. In singulis verò episcopis neque

Gubernatio & correctio ad pastorem spectant.

Explanatur Dionysius.

Sacerdotes plebani verè sunt pastores.

Soli episcopi successerunt loco Apostolorum.

Tria in quibus ordo Apostolorū cōsistit.

D. Thomas

ista quæ

ista quæ in Papa & concilio est facultas, inest, sed tantùm prædicandi, interpretandi, amplificandi, persuadendique ea quæ Christus per se perque Apostolos docuit. Tertia verò facultas faciendi miracula non perinde in ecclesia modò est atque in Apostolis extitit: quia nõ eadem est prorsus necessitas. Quanuis vbi ratio id fieri modò exigeret, non haberet Deus manum occlusam. Ecce differentiam inter pastoralem episcopi functionem, & eam, quę est parœcianorum sacerdotum. Et ideo, vt cap. in nouo. suprà citato legitur, vt episcopi Apostolis, quos Christus Luc. 9. legitur elegisse, successerunt, sic & reliqui sacerdotes parœciani successerunt 72. discipulis: quos, quia messis multa erat, in auxilium episcoporum idem Christus suffecit: vt Luc. 10. legitur: nempe vt eorũ essent auxiliares administri. Quare de lege communi episcoporum est in ecclesijs parœcialibus presbyteros instituere: vt legitur cap. Sicut. 16. quæst. 7. Sed rogas nunquid & prædicare plebanis etiam conuenit, & aliqua iurisdictionis imago? Respondetur, prius de prædicatione certum est nihil amplius eis ex officij necessitate incumbere quàm doctrinam, vt dicebamus, Christianam populo necessariam docere. Vtrum verò sit salutare consilium illis id muneris iniungere, in Tridentino Concilio fuit in publicum consilium prolatum: & prima fronte sic nonnullis patribus apparuit: sed non defuit, qui vt sententia pensiculatius agitaretur, supplex orauit: à qua posteà decernenda supersessum est. Enimuero vt decorum & salutiferum est illis parœcialibus sacerdotibus, qui verè Theologi sint, id muneris suis plebibus impendere: sic pestilentissimum est Theologiæ ignaris id committere. Iam enim & eo miserabili loco iacet ecclesia, vt in animarum cura committenda, vix vlla habeatur dignitatis ratio: præterquàm quòd neq; proprij plebani suas ecclesias administrant, sed per vicarios id faciunt, vix Latinè scientes: nempe per eos, quos quàm minimo possunt pretio, conducunt. Adde, quòd in aliquibus quas lustraui prouincijs, illi sunt plebani: qui cùm neque de limine Theologiam salutauerint, tamen Latinè & fortè Grecè deturgentes, putant feliciter prædicare posse. Et isti sunt, qui pestilentiores disseminant errores. Salubrius ergo populo est, eiusmodi concionibus carere, quàm infici. Ad secũdum interrogationis membrum respõdetur: In sacerdote secundùm suam propriam auctoritatem nullam existere vim coactiuam, quantum ad forum iudiciale. Nam maximè per excomunicationem, quæ pœna pastorali baculo annexa est. Excommunicare autem propria auctoritate, solius est episcopalis muneris: vt habetur 24. quæst. 3. cano. corripiantur, & apud Diuum Thomam 4. sen. distin. 18. q. 2. Excipit illic tamen idem doctor Sanctus furtũm & rapinam, pro quibus, inquit, concessum est à iure, vt possit parœcianus sacerdos excommunicare. Iam tamen non est in vsu concessio illa. Est nihilominus peccatum inobedientiæ, illi non parere in ijs, quæ suprà diximus iure posse præcipere: nempe vt festa ecclesiastica celebrent, & statis temporibus sacramenta suscipiant, & doctrinam ecclesiasticam discant. At nisi adsit contemptus, non est mortale aliud nouum præter transgressionem ecclesiastici præcepti. De officijs functionibusq; episcopalibus plura hic essent eademque scitu perutilia adhibenda: sed vsque ad quæstionem tertiam ea duximus reseruanda: vbi inter tractãdam obligationem, qua episcopi tenentur in suis ecclesijs residere, commodius differentur. Posterior conclusio: Episcopales dignitates quanuis archiepiscopum & patriarcham, immo & summum ipsum Põtificem commemores, non sunt specie diuersæ, sed solo iurisdictionis ambitu aliæ alijs superiores aut inferiores. Ait quippe Isidorus, vt suprà ex cano. cleros. 21. distinctione citatum est, quod episcoporum ordo quadripertitus est. Nempe in Patriarchas, Archiepiscopos, Metropolitas atque episcopos. Est enim patriarcha, patrũ summus, atque princeps: archiepiscopus verò, episcoporũ princeps. Nam ἀρχὸς Græcè, idem est quod princeps. Metropolita, qui certis ciuitatibus circũscriptam habet iurisdictionem: episcopus verò, qui vnam regit cathedralem ecclesiam. Iam verò metropolita nullus est sub archiepiscopo, sed ipsi sunt metropolitani. Patriarchæ verò, vt Alexandrinus, Hierosolymitanus, & Constãtinopolitanus, plures sub se singuli habent archiepiscopos. Immo & Romanus olim etiam appellabatur Patriarcha. Horum ergo dignitates ait libro quarto, cap. de ordinibus, Altisiodoren. saltem episcopalem & archiepiscopalem (nam de alijs non meminit) verè esse sacramenta: eademque distincta. Nam vt argutum primo loco est, vt episcopus sacerdotes atq; alios ministros ordinat & cõsecrat, sic & archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopũ: Episcopi autem nõ nisi ex cõmissione. Nihilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primùm siquidem quantũ ad id ꝙ ait episcopalem dignitatem esse sacramentũ, iam suprà satis reprobatum est. Ceterùm, & ꝙ eiusmodi ordines episcoporũ inter se genere non differant, sed sint eiusdem generis & speciei, probatur. Nã quidquid potest archiepiscopus & Patriarcha, potest episcopus in sua diœcesi, etiam episcopos consecrare & Papã. Et quãuis hoc faciãt forsan ex cõmissione, hoc accidit propter iurisdictionis defectum, nõ autem ex defectu episcopalis dignitatis. Quemadmodũ ob solum defectum similem nõ potest sacerdos quenquam absoluere eum virtute charactêris quoscunque posset indiscriminatim. Et per hoc solutum restat eius argumentum. Ad secundum autem de Pontifice maximo pariter negatur, dignitatis specie ceteris sibi subditis antecellere. Sed quantum ad iurisdictionis vniuersalitatem, iura omnia illi primatum perhibent. Nam quantum ad dignitatem, etiam episcopus Hostien. ipsum consecrare consueuit. Neq; quidpiam spirituale est ad corporis Christi consecrationem relatum, quod Papa efficere potest, quod non queat etiam simplex episcopus quantum ad suam spectat dignitatem, nisi sit ratione iurisdictionis ab ipso Papa cohibitus. Itaque habet se inter episcopos summus Pontifex (quãtum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorum, quatenus ecclesiam repræsentabant, caput erat: tametsi quatenus erant Apostoli, essent pares: vt canon. in nono. suprà citato habetur, distinctione 21. Neque verò quatenus episcopi ordinati ab ipso fuêre, sed à Christo constituti. Præeminent ergo episcopi sacerdotibus altiori dignitatis genere: Papa verò episcopis in eodem genere: sed tamen quatenus Christi vicarius, omnium est caput: vnde illi singulariter priùs dictum est, Tibi dabo claues regni cælorum: Matthæi decimosexto; licet postea Ioan. nono, omnibus datæ sint: eique peculiariter dictum est, Pasce oues meas: licet in ipso

Facultas faciẽdi miracula, nõ est perinde modò in Ecclesia atq; fuit in apostolis.

Quæstio.

Solutio.

In sacerdote nulla existit vis coactiua quãtũ ad forũ iudiciale, si eius nudam auctoritatẽ spectes.

Postrema conclusio.

Altisiodo.

Probatio assertæ cõclusionis.

Ad secundum argumentum.

cunctis sit episcopis dictum: qui per ipsum erant ratione iurisdictionis in orbem distribuendi. Decuit enim maximè, vt Christus suam potestatem vni committeret capiti, vt tota Christiana politia imaginem regni spiritualis præ se ferret, quæ omnium est politiarum optima.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.

Primum argumentum.

POST hæc tandem vt hæc tota quæstio absoluatur, Quæritur, vtrum episcopi sint iure diuino instituti? Apparet enim aliter res habere. Primùm, quia præter Apostolos neminem legitur Christus instituisse episcopum: sed Apostoli ipsi sua auctoritate illos instituebant: vt patet de Timotheo & Tito, quos Paulus constituit: ergo pariter episcopi non debent censeri iure diuino creati: sed à Papa iure positiuo, penes quem diximus summã iurisdictionem ecclesiæ esse. *Secundum.* Secundò, id cõfirmatur facto ipso Christi, Petrũ sibi substituentis. Ipsi enim singulariter iussit dicés, Pasce oues meas. Ac si dixisset: Tibi summã rei huius cõcredo: tu ipse pro tuo arbitratu de illa dispone: ergo episcoporũ institutio nõ Christi, sed Petri est, eiusq; successoris. Vnde vox illa ipsius in prima eius cano. cap. quinto: Pascite, qui in vobis est, gregem: nõ diuina, sed humana, népe Petri præceptio apparet. *Paulus.* In contrariũ est illud Pauli Actuum vigesimo: Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quã acquisiuit sanguine suo.

CONSTITVTVM quidem suprà reliquimus, dignitatem episcopalem ab Apostolorum seculo à sacerdotio propria dignitate & muneribus fuisse secretam. Desideratur autem quàm maximè ad rei præsentis elucidationem, nosse quo fuerit iure instituta. Nam cùm Papæ sit episcopos eligere, videtur eius institutio. Id quod ad persuadendam ipsorum residentiam tanti refert scire, vt inde sint præcipua argumenta petenda. Et qui cauillari eludereque rationes pertendunt, quibus saluberrimum illud ac diuinum residentiæ ius fulcitur, non alio se protegunt æneo clypeo, quàm quòd aiunt non à Deo immediatè, sed à pontificè episcopos fieri. *Catharini fundamentum ad inficiandam residentiam.* Sic enim quidam coarmauit sese in defensionem, vt ipse arbitratus est, episcoporum: videlicet vt eos à iure diuino residendi liberaret: vt quæstione tertia, fusiùs luculentiusque patebit. Quemadmodũ enim inquit episcopus iure diuino residere teneatur, cùm nullus à Deo immediatè fiat episcopus, sed à Pontifice? Ipsius enim est diuidere diœceses & particularia ouilia, & imponere curam. Multaq; alia id genus subdit, quæ illic ampliùs differemus. Hic ergo more nostro duæ sunt conclusiones asserendæ & irroborãdæ: vtpote quæ basis futuræ sunt ac fundamentum illius disputationis. Duobus enim modis comminisci quis potest episcopatus particulares: nempe summo inferiores, non esse de iure diuino. Vno, quòd dignitas ipsa non fuerit à Deo ipso instituta, veluti sunt sacramenta, sed à Papa, vt est quadragesimalis abstinentia, particulariumq; obseruatio festorum, & annualis confessio. Altero verò, quòd eorum electio, quæ per pontificem fit, nõ sit diuina, hoc est de iure diuino: quorum vtrunq; est apertè falsum. *Prima cõclusio.* Sit ergo prior conclusio: Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quam Christus ore suo proprio fecit: hæc iam satis in superioribus est demõstratã. *Ratio cõclusionis.* Christus enim ipse Apostolos elegit, cui muneri annexa est episcopalis dignitas, putà, Christianum gregem pascendi. Illam autem dignitatem, præter spiritum propheticum quo illos imbuit, nõ in tempus instituit, sed vt perpetuò in Ecclesia perduraret: ergo episcopalis dignitas & gradus qualis nunc in ecclesia perseuerat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem præmissa nemini in dubium venire potest: quandoquidem Christus Ecclesiam fundauit perpetuò duraturam, perpetuoq; pastu gubernationisque adminiculo indigentem: cui adeò in singulis prouincijs fides morumq; norma perpetuò esset elucidanda. Non ergo in tempus, sed in perpetuum hanc instituit dignitatem. *Ratio altera.* Huc secundò accedit testimonium Paulinum ad Ephesios 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Pastorum autem nomine episcopi potissimùm, vt dictũ est, censentur: ergo illi necessarij sunt in ædificationem corporis Christi: atq; adeò à Christo instituti sunt, vt quantum Ecclesia, tantum essent duraturi. *Tertia ratio.* Tertiò: Sacerdotium Euangelicum præstãtius est Mosaico, plusque adeò necessarium: illud autem in pontificem & sacerdotes diuisum pro toto legis tempore diuinitus institutum est: ergo & nostrum sacerdotium, in quo episcopi sacerdotibus præferũtur, à Christo est vsque ad finem mundi institutum. Id quod Paulus ad Hebræos contestatur, dicens: Translato sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. Nisi quòd cùm sub illa lege vnus duntaxat populus vnaque tantùm synagoga degeret, vno præcisè opus erat pontifice: ecclesiæ verò Euangelicæ in totum orbem latè patenti quàm plurimis. *Quarta ratio.* Id etiam quartò ratione patet: Christus fuit solus ecclesiæ fundator. Vbi enim ait Paulus, fundamentum neminem posse aliud ponere quàm quod positum est, quod est Christus Iesus, non solùm personam designat, verùm & eius leges & politiam. Vnde ad Petrum ipse ait: Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Ad fundationem autem ecclesiæ non solùm necesse erat fidem sperandarum rerum, quo ceu in scopum tendendum nobis erat, docere, & leges illuc ducentes condere, verùm & magistratus instituere, qui ecclesiam secundùm easdem leges gubernarent. Qui quidem non alij sunt quàm episcopi, qui secundùm verbum Augustin. pro patribus Apostolis nati sunt nobis filij: ergo episcopalis functio institutio Christi est: aliàs non satis firmiter fundasset ecclesiam. *Quinta ratio.* Quintò: Sacramenta & quæ illis necessaria sunt, Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorum ministros, quare ipse sacerdotes ordinauit. Episcopi autem soli proprio nomine habent quædam sacramenta administrare: nempe ordines & confirmationem.

Haud ergo dubium est vllum, quin Christus, non solùm Papatum, verùm & dignitatem episcopalem, quæ latissimè ad omnes Antistites patet, instituit. Sextò: Dignitas episcopalis, vt in præcedentibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis: nam sola iurisdictionis latitudine inter se distant: ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis communis est, eodem auctore Christo instituta est. Septimò: Episcopalis dignitas inter charismata numeratur, quibus Christus sponsam suam ecclesiam dotauit. De quibus nimirum ait Paulus primę ad Corinthios 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus, & diuisiones operum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ergo episcopalis dignitas donum Dei est per ipsum ecclesiæ donatum, secundùm verbum Pauli 1. ad Timoth 4. Noli negligere gratiam quæ in te est; quæ data est per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij. Postremò denique id confirmatur: Cùm Papa episcopum eligit aut confirmat, non magis instituit episcopalem dignitatem, quàm instituitur Papalis, dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandem dignitatem applicatur. Accedit tum demum & Pius Papa, qui canon. oues 6. quæstione 1. contestatur hanc veritatem, dicens, quòd episcopos Deus sibi oculos elegit. Est ergo certo certius, & si sic de his quæ sunt fidei loqui liceret, luce euidentius, Christum instituisse dignitatem episcopalem, quæ modò in ecclesia viget. Ecquis enim credat tam insignem magistratum in arbitrio Papæ posuisse, vt ipse illum crearet? Et ita omnes Theologi tenent in 4. dist. 24. omnesque iuris canonici interpretes, qui idipsum confessissimũ habent. Qua vtique ratione Paulus non hominis ministros, sed Dei prorsus Apostolos, ac perinde eius successores episcopos, ac demũ sacerdotes, existimandos docet. Sic enim, inquit, nos existimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Cùm Papa episcopos creat aut episcopi sacerdotes ordinant, nil aliud faciunt quàm ceu Christi ministri, Dei mysteria dispensare. Hanc ergo conclusionem tam multis duximus asserendam, non quòd vllus de illa dubitare credendus sit, sed vt per illam falsitas apertiùs innotescat assertionis illorum, quos suprà citauimus: in quibus est Catharinus. qui aiunt episcopales functiones eorumque obligationes ad residendum ob id esse de iure duntaxat pontificio, qꝫ Papa est, qui illos eligit applicatque ad suas singulorum ecclesias. Cuius contraria impræsentiarum asseritur talis conclusio: Episcoporum electio, atque adeò obligatio ad sua exercenda munera, est de iure diuino. At verò sunt qui hanc conclusionem, quanuis veram, non satis ex suis principijs deducũt: quorum est Torrensis ille, aliòqui non pœnitendus auctor, quem suprà libro octauo citauimus: qui quidem plus inferunt, quàm veritas permittat. Existimant inquam ob id eiusmodi episcoporum electiones esse de iure diuino, quòd fiunt à Papa, quatenus est Ecclesiæ minister. Quæ profectò caussa ad colligendum non satis est firma: neque exemplum quod subdunt talem habet in vniuersum efficaciã. Aiunt enim quòd sicut baptizatio, quia fit à ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino: sic electio episcopi, quam facit Papa. Sed possent qui contrarium defendunt, hoc pacto rationem hanc debilitare: Christus Papæ & Concilio non modò administrationem commisit eorum quæ ipse instituerat, verùm & facultatem tradidit nouas condendi leges & ritus. Quare obseruatio quadragesimæ festorumque multorum merè sunt positiui iuris, nempe pontificij. Et idem meritò censeri solet de consecrationibus Ecclesiarum, altarisque ornamentorum. Quocirca nulla est collectio hæc, si in vniuersum fiat, Pontifex quasi Dei minister hoc aut illud facit: ergo est de iure diuino: nisi anteceden̄ti adhibeas illa facere tanquam institutionem ipsius Dei, vel quam Apostolis ipse explicuit, vt ecclesiæ verbo tenus traderent. Quocirca ceu fundamentum huius posterioris cõclusionis priorem anteṗcimus. Est autem prius nostra nobis explicanda conclusio: Episcoporum enim electiones esse de iure diuino, bifariàm intelligitur. Vno modo in genere, quòd singulis ecclesijs secundùm ecclesiasticam diuisionem sui applicentur episcopi. Alio modo, quòd hic Petrus aut Paulus huic aut illi. Et quidem in hoc secundo sensu notum est, hanc huius personæ electionem nõ esse de iure diuino eo pacto, quo electio Matthiæ ac subinde Pauli: sicuti aliorum Apostolorum fuit à Deo facta: sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelligenda est cõclusionis veritas: quę quidem facilè ex præcedenti sic colligitur: Deus Dei minister id quod ipse instituit ipsius iussu dispensat, actio est de iure diuino censenda: cùm autem Papa episcopum confirmat & consecrat, alicuique attribuit ecclesiæ, id exequitur quod Christus in genere instituit, quodque ei facere iussit: ergo id iuris diuini censendũ est. Posterior quidem præmissa superiori conclusione satis est demonstrata. Prior verò in sacramentorum administratione perspicua fit. Baptizatio nanque & sacramentalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediatè (vt isti loquuntur) fiat, nihilominus ob id iuris diuini sunt, quòd Christus illa instituit, eiusque nomine fieri sic ac dispensari iussit. Et hoc est, quod Paulus in priori ad Corinthios epistola admonitum esse curauit, vbi illa sugillat diuersa symbola: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, &c. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infrà cap. tertio: Quid igitur est Apollo? quid verò Paulus? ministri eius cui credidistis: & vnicuique sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Deus ergo per ministros sacramentorum gratiam dispensat. Et pariter omnino de episcoporum electionibus censendum est: parique modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locis suprà citatis ait: Christus posuit quosdam Apostolos, alios verò pastores & doctores &c. Et alibi: Attendite vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus. Et cùm Exodi vigesimooctauo, Deus Moysi iusserit, dicens: Applica ad te Aaron & filios eius, vt sacerdotio fungantur mihi: nunquid propterea quòd per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuò fit consequens non fuisse diuinam? Nonne & de episcopis qui à Pontifice summo creantur, assertio vera est, quòd sint serui, quos Dominus constituit super familiam suam? Vide consecratoris verba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deum loquens: Sit fidelis seruus & prudens, non quem ego aut Papa, sed quem constituas tu Domine super familiam tuam: vt det illi cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum.

Sexta ratio. *Septima ratio.* *Paulus.* *Postrema ratio.* *Pius Papa.* *Secunda conclusio.* *Torrensis.* *Bifariàm intelligi potest episcoporum electiones esse de iure diuino.* *Probatio conclusionis.*

Hæc est

Hæc est enim episcopalis functio, perfectionem tum docere, tum etiam persuadere. Seductorium ergo argumentum est: Electiones episcoporum distributionesque ecclesiarum per Pontificem fiunt: ergo id non est de iure diuino. Enimuero cùm Christus permansurus nobiscum non esset in æternum, vt nos exteriori functione, vt dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus quem nobis in hoc misit, vt intima mentis tantùm motione ecclesiæ assideret, fieri nequiuit aliud, quàm vt quæ Christus instituerat, ministris committeret, qui externo foro & iudicio nomine ipsius prohiberent. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam ceremoniam, nempe per manuum impositionem Timotheum ac Titum ordinauit. Id quod commentarijs super Isai. adnotauit Hierony. inquiens ordinationem non tantùm precibus, sed manus impositione perfici, ne vocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes. Adde, id quod isti aiunt, immediatè eiusmodi electiones per pontificem fieri, æquiuocatione laborare. Immo verò secundùm Philosophum libro 1. Posteriorum Analyticorũ, illa caussa dicitur immediata quæ est omnium prima: sicuti immediata principia sunt in quæ vltima fit resolutio. Quare Deus est qui immediatè huiusmodi facit electiones per suos ministros. Sed tamen esto caussa secunda dicatur immediata, eò quòd inter ipsam & effectum nihil mediat. Sicut dum quis baculo mouet lapidem, baculus dicitur immediatè tangere lapidem: nam & hoc quoque pacto permittitur inter philosophos, locutio, inepta tamen est illatio: Quidquid Papa immediatè faciat, continuò excludere à iure diuino: tunc scilicet, quando Deus qui illud instituerit & fieri præcepit, & tanquam primus auctor charismata potestatesque confert veluti episcopo, vsu venit qui eligitur & consecratur. Sed alia consulenda est ratio ad explorandum sit ne id quod Papa facit de iure humano: nempe vt suprà dicebam, sit ne institutio ecclesiastica per potestatem à Deo traditã nouas instituendi, tum leges, tum etiã ceremonias. Et quò tandem aduersarios de sua ipsorum confessione reuincamus, quæritur: Cùm episcopus ex Papæ commissione alium eligit & consecrat, vtrum illa electio & consecratio censeatur Papæ, an illius episcopi qui eius fungitur vicibus. Profectò non negabunt quin sit potius Papæ delegantis, quippe cuius auctoritate fit, quàm delegati. Pari ergo modo dicendum quòd cùm Papa eligit, vel consecrat, illa electio est de iure diuino. Id quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi effectus esset Papæ, posset quidem eum illa priuare: vt potest cùm eum deponit, ecclesiastica spoliare iurisdictione. Et tamen quidquid Papa post consecrationem attentet, nõ potest dignitatem illam auferre: perinde ac si character esset sacramentalis. At fortè non desit qui ex nostra nos confessione hoc pacto coarguat. Quamuis electio in genere sit de iure diuino, nihilominus hæc quæ fit huius personæ, nõ fit nisi humano arbitratu: ergo hoc sufficit vt electiones simpliciter dicãtur de iure positiuo. Id quod inde confirmatur quòd sicut multi regnant, vt Deus per prophetam cõqueritur, & non per ipsum: ita Hieremiæ 23. lamentatur, quòd pastores dilacerant gregem pascuæ suæ: & in Euangelio quòd intrant non per ostium, sed vt fures & latrones aliunde: qui ideo non Dei numine, sed humana voluntate eliguntur: atque adeò non diuino iure, sed humano. Ad hoc respõdetur, aliud esse ius, aliud iuris vsum. Ius enim est facultas & præceptio faciendi id quod Deus ipse instituit. Quod ideo diuinum est. Vsus autem est exercitium quod in facto cõsistit: & hoc relinquitur prudentiæ & iudicio digentiũ & confirmantium. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat claue contra iura errante, vt purà quòd irregularis non eligatur, semper iure diuino confertur. Quòd autem bonus vel malus eligatur, hoc dependet ex facto & vsu humano: ex quo procedere contra Dei voluntatem potest electio mala. Atque in hoc, de quo nos aduersarij decipi arbitrantur, ipsi falluntur. Censent inquã nos inde seduci, quòd ex eo quòd Episcopatus est de iure diuino, elicimus electiones episcopales eodem fieri iure. Hæc autem nõ nostra est fallacia, sed sua: qua ex eo quòd vsus iuris sit arbitrio & iudicio humano inferunt electiones esse de iure humano. Audiant quæso Leonem Põtificem in sermone de assumptione sua. Dignatio, inquit, cælestis gratiæ gignit Antistitem. Et Ambrosius in Pastorali, contra eos, qui pretio ordines cõferunt. Quis, inquit, dat gratiam episcopalem, Deus an homo? Et respondet, Sine dubio Deus: sed tamen per hominem dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiã. Episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatem. Si homo in ordine nihil amplius operatur, nisi seruitium, quod ei creditur, cur Deo totum negatur, qui ipsum ordinem tibi largitur? Hæc ille. Electio ergo iure diuino fit. At ne de nomine disputare videamur, dicimus quòd quidquid potestatis Papa eligens cõfert, iure diuino Deique nomine confert: atque adeò quidquid tũc ei præcipit, iure diuino præceptum est existimandum. Exempli gratià. Cùm consecrator ait: Accipe Euangelium, & prædica populo tibi commisso. Illi contrarij nobis auctores vocem esse aiunt non Dei immediatè, sed Papę. Quare ordinatus, inquiunt, Episcopus arbitrio Papæ id exequi tenetur: vt si Papa voluerit, ne ille resideat, aut si non curauerit vt episcopale munus rectè exerceat, ipsi Papæ imputandum est, nõ autem episcopo. Atque in hoc puncto status litis consistit. Ecquis autem hoc ferat audire? Ecquis inquam vllo modo ambigere queat, quin vox illa perinde habeat, ac si illã Christus proprio ore protulisset? quãdoquidem quod ipsissimus instituit, iussuq; suo, ore sui organi profertur: Deum ergo id loquentem debet episcopus auscultare: diuinoque subinde id iure sibi imperari. Nã retrocedamus paulò antè in consecratione. Cùm ait consecrator: Accipe baculum pastoralis officij, vt in corrigendis vitijs piè sæuias, iudicium sine ira teneas, &c. Quo nomine illa proferuntur? Nõnne Dei? Nunquid non ipse est qui per suum ministrum illam confert potestatem & charismatis donum quod ipse instituit? Vide quemadmodum id planissimè subiuncta precatio explanet, quæ ad Deum funditur. Subdit nanque qui consecrat: Creator & conseruator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis: Tu domine emitte tuam benedictionem super hunc anulum, vt quicunque hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus incesserit, in virtute cælestis defensionis ad æternam sibi proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precationem annuerit: Accipe anulum, fidei scilicet signaculum, quatenus sponsam Dei, sanctam videlicet ecclesiam intemerata fide ornatus illibatè custodias. Deus ergo est, cuius nomine fit electio, & potestatis

Hieronym.

Deus immediatè facit Episcoporũ electiones.

Ratio altera ad idẽ.

testatis donatio. Id quod ex illo verbo Numer. vndecimo, fit notius. Iussit enim Deus Moysi dicens: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel &c. & auferam de spiritu tuo, tradamque eis vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris. Re vera, illa institutio fuit diuina. Quòd autem ait, Auferam de spiritu tuo, non sic est audiendum quòd donum Moysi collatum curtandum esset, sed quòd de eodem spiritu quo illum donauerat, donaret etiã suis auxiliatoribus. Quare idem genus gratiæ confertur omnibus episcopis. Vnde consecrator, Propitiare, inquit, Domine supplicationibus nostris: & inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiæ sacerdotalis, benedictionis tuæ in eum infunde virtutem. Ex his ergo fit planè consequens, Episcopum non Papæ, sed ipsissimo Deo fidem suam obstringere. Quare facta electione, non Papæ, sed ipsi redditurus est animarum rationem sibi commissarum. Ecce in quo veritas ab eorum opinione quos hic redarguendos duximus, distat, & quo quæstionem præsentem perducere constituimus: Videlicet electionem quæ fit à Papa eatenus esse de iure diuino, vt eius vinculo ille qui personam induit episcopi, & residere teneatur in sua ecclesia, & alia exhibere perficereque munera quæ suæ pastorali dignitati incumbunt. Atque adeò hinc sumendum nobis restat initium quæstionis tertiæ de eorum residentia.

Ad primum igitur argumentum eorum quæ in fronte quæstionis proposita sunt, respondetur: quòd etsi neminem Christus legatur instituisse episcopum præter Apostolos, vbi eos prædicatum misit: nam illi functioni episcopalis erat annexa: & singulariter Petrum sub pastoris nomine: tamen cùm eandem auctoritatem, vt dictum est, perpetuò permansuram fundasset, eo ipso facto in Apostolis, & singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaque quòd Petro dixit, Pasce oues meas: cunctis qui per ipsum creandi essent episcopi dictum voluit: nempe vt eo ipso quòd quisque creatus esset, idem sibi datum diuinitus præceptum intelligeret. *Ad primũ argumẽtũ.* Ad secundũ respondetur, propterea singulariter dictum fuisse Petro, Pasce, quòd quãtum ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput constituebat. Quocirca sicut illi peculiariter permissæ sunt claues regni cælorũ. Matthæi 16. quas posteà Ioan. 9. cunctis dedit Apostolis: quin verò & Ioan. 20. cunctis suo gradu sacerdotibus in foro conscientiæ: sic hoc quod ipsi dixit, Pasce, cunctis fassus est. *Ad secundum argumentum.* Ad aliud autem verbum eiusdem Petri, Pascite qui in vobis est gregem Domini: negamus catholicè idemque firmissimè vocem esse præcipuè Petri. Immo id nomine Dei admonuit. Quin verò mirari satis istos nequeo qui contrarium putant: videlicet vocem esse perinde à Petro prolatã ac si episcopus suis præciperet subditis, aut prælatus monachis aliud quidpiam quam sua esset ordinatio & præceptio. Cùm planum sit ac perspicuũ ceu diuinum organum esse locutum: perinde nimirum atque Paulum vbi aiebat: Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit. Consultò namque dixit, Pascite gregem Domini. Nã si oues sunt Domini, cuiusnã pastores nisi Domini, & cuius præcepto pascere tenentur, nisi Domini? Vnde Hierony. ad Nepotianũ: & refertur, distinctio. 95. cano. esto. Petrus secũdùm Domini præceptum illud dixisse,

QVÆSTIO SECVNDA, DE EPISCOPATV OPTANDO, INEVNDO, ET CONFERENDO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 185.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat episcopatum appetere.

Constituto ergo quidnam sit, quoque iure dignitas Episcopalis fuerit instituta, subsequitur secundùm rerum ordinem de eius desiderio, optationeque & collatione sermonem subtexere. Et ne diuo Thomæ honorem quem hactenus detulimus, adimamus: nempe vt vbi ipse loquitur eius interpretemur mẽtem, exponenda nobis est quæstio eius 185. secundæ secundæ. Arguitur enim quòd desiderare affectareque Episcopale munus, sit non modò licitum, verùm & laudabile. Ait enim primùm omnium Paulus 1. ad Timotheum 3. Qui episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat: desiderium autem boni operis, dignum est laude: ergo & Episcopatum optare. *Primum argumẽtum.* Secundò: Episcoporũ status præstantior est & excellentior quàm monachorum religio: monachatũ autem expetere pietas est & religionis officium: ergo optatius erit ad Episcopatũ anhelare. *Secundum.* Tertiò: Prouerbiorum 10. legitur: Qui abscõdit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentiũ: ille autem qui vita & sciẽtia pollet, atque adeò Episcopali muneri idoneus est, videtur spiritualia frumenta abscondere, si se eidem muneri subducat: cui si se subdat, eadem spiritualia frumenta salubriter dispensare potest: ergo idem munus retractare vitio dandum est, optare verò laudi tribuendum. *Tertium.* Quartò: Sanctorum exempla ceu documenta nobis ad imitandum proponuntur, secundùm illud ad Roma. 15. Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: legitur autem Isaiæ 6. eundem Prophetam ad munus se prædicationis obtulisse: vbi ait, Ecce ego, mitte me: ergo illud nulla reprehensione, immo præmio dignum est. *Quartum.* In contrarium facit verbum illud Augustin. 19. de Ciuita. Dei. Locus superior sine quo populus regi non potest, etsi administretur vt decet, tamen indecenter appetitur.

Ad quæstionem, vt litteram S. Thom. consueto more in conclusiones colligamus, supposita triformi diuisio-

Quare alia est consulenda regula: nempe vt qui certus sit in ecclesiæ administratione nullum propter bona temporalia admissum ire crimē, sed officio suo secundū leges seruitum ire, licet temporaliū appetitu moueatur, extra metum est peccati mortalis. Sed tamen profectò rarò ista cohærent. Secunda ambiguitas est in distinctione duarū istarum conclusionum, videntur quippe in idem coincidere. Nā etsi appetere bona temporalia ad auaritiā spectet, appetere verò dignitatis celsitudinem ad præsumptionem: tamen appetere honores, quod primæ conclusioni appositum est, ad præsumptionem etiam attinere videtur: cuius mentio fit in secunda. Respōdetur autem diuersum esse appetitū honoris, qui est ambitio, ab appetitu celsitudinis, qui est præsumptio. Nam altitudo & honor habent se vt caussa & effectus. Est siquidem honor excellentiæ effectus ac subinde testimonium. Quare ambitio, vti 2.2.q. 31. ait S. Tho. est inordinatus appetitus honoris: vt puta vel cum quis testimonium excellentiæ appetit quam nō habet, vel non ad vtilitatem aliorū appetit, nam honor nō propter se, sed tanquam aliorum commodū appetendus est. Præsumptio autem, est immoderata spes, nempe cōcupiscentia alicuius dignitatis aut loci, qui vires appetentis excedit: Quæ quidem vitia in appetitu episcopatus diuersa sunt. His tamen sic expositis insurgere quis contrà poterit: nempe ꝙ huiusmodi bona propter ipsa appetere nō sit peccatum. Quoniā, vt ab auaritia incipiamus, duplex est eius species, vt S. Tho. 2.2.q.118. docet. Altera scilicet quæ opponitur iustitiæ: Nimirū cum quis aliena iniquè cupit: quæ quidem ex genere suo est mortalis. Altera verò est quę opponitur liberalitati: cùm quis scilicet nimiū cupit bona temporalia: quod sanè non est peccatū, nisi quatenus periculū affert, aliquid contra charitatem appetendi. Potest autem quispiā bona temporalia spiritualibus annexa cōcupiscere, qui tamen firmū habeat propositū, rectè eadem bona temporalia dispensandi. Eadem ratione aliquis potest cognoscere in se virtutis ac scientiæ dignitatem, in cuius excellentiæ testimoniū potest rectè appetere honorem, atq; adeò poterit in se vires præsentiscere, vt citra præsumptionem valeat appetere celsitudinem loci. Hæc veruntamen argumenta ex superioribus soluūtur: nisi ꝙ luculentius eandem elucidant. Etenim loci altitudo natura sua nō est propter se appetenda: sed vt quis super candelabrū erectus luceat omnibus qui in domo sunt. Et suo modo est de secularibus magistratibus sentiendum. Enimuero ad hoc huiusmodi loci sunt instituti. Qui ergo in hunc finem talem locum cōcupiuerit, genere rei nihil mali committit: nisi propter periculū, vt quarta conclusio declarauit. Qui autem propter celsitudinem episcopatū appetierit: eo ipso se indignum profitetur: quādoquidem peruersum habet affectum, atq; adeò supra vires id appetit suas: quod est præsumptio. Pari modo de honore sentito: qui non est nisi ob testimoniū virtutis expetendus, vt alijs prosis. Et pariter de bonis temporalibus rei spirituali annexis quæ nō debent appeti nisi in sustentationem vt possis officio in aliorū commodū fungi. De tertia conclusione nulla apparere potest dubitādi ratio, adeò perspicuū est licitum esse appetitū consulēdi vacandiq; animarū saluti. At verò quarta est meditatè cōsideranda, qua ait D. Tho. idipsum propter annexā gradus celsitudinem præsumptuosum videri: nisi vbi manifesta necessitas extiterit. Etenim quāuis non omnino eiusmodi appetitū condemnare videatur, ait tamen præsumptuosum videri. Subsequitur ergo ex his cōclusionibus, Præsulatus appetitū si ad salutem animarum nō referatur, genere suo peccatū esse, vel mortale, vel veniale, vt explicatū est. Attamen ad huiusmodi salutem relatus, genere suo nec malitiā habere innatam, nec verò esse per se bonū, nam si per se bonus esset, nulla egeret circunstantia quæ ipsum excusaret. Si verò per se malus, nulla eum redderet excusatum. Quocirca propter annexū periculū, nisi caussa aliud exigeret, malus est: caussa verò exigente fit licitus. Quemadmodū si quis in rapidū flumen aut alium queuis periculosum locū sine caussa se inferret, peccatum cōmittere: cuius tamē culpā nonnunquam caussa posset abstergere. Caussam verò D. Tho. nō aliam agnoscit quàm necessitatem: non quidem personæ propriā, sed communem ecclesiæ. Quòd si quis eum redarguat, præter illam accidere posse alterā: puta si quis sobrium se & pudicum & doctū, ac deniq; irreprehensibilem nouerit: qualem Paul. 1. ad Timo. 4. depingit episcopum. Hic enim nihil culpæ contrahere videtur si episcopatum salutis gratia animarum concupiuerit: etiam dum necessitas ecclesiæ nō ingruat. Ad hoc respondetur, cōsultò D. Tho. hanc caussam subticuisse: eo quod nemo id de se credere debet nisi diuinitus, vt ait in solutione quarti argumenti, fuerit attractus: vt patet exemplo Isaiæ: nam vt cap. eius 6. refertur, prius angelus tetigit os eius, vt omni eum iniquitate permundaret, quàm diceret: Ecce ego: mitte me. Et de Samuele legitur 1. Reg. 3. diuinitus esse à somno excitatum, vt faceret verbum Domini in Israel. Et de ceteris Prophetis similiter est sancto numine dispositum. Et in lib. Dialogorū de Equitio monacho refert Grego. sensisse linguam sibi à Deo tangi vt deinceps cōtinere se a diuinis eloquijs non valeret. Hæc autem supernaturalia & rarissimè contingentia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quod neque diuina ista prouidendia nisi necessitatis tempore nunquam accidit. Igitur quò rationem summatim colligamus, cur episcopatus desiderium, aut iniquum semper sit, aut de præsumptione suspectum. Primum ante oculos constituenda eius est sublimitas. Est enim status non vtcunque perfectionis, vt religiosorum qui perfectionem discunt: sed qui illud requirit perfectionis culmen vt gregem suum eandem doceat. Sanè cùm tanquam Apostolorum successores, vt dictum est, sint animarum custodes quas Christus proprio sanguine redemit. Ob idque eadem esse debent tum scientia, tum etiam vitæ eminentia instructi: vt quod de Christo ait Paul. valeant ecclesiam suā sine ruga & macula Deo in die iudicij præsentare: pro quo persoluendo munere, mortem etiā, si oportuerit, oppetere. Hoc ergo scopo ab oculos posito si quis hoc munus propter bona temporalia cupit, iam dictum est quàm peruersum habeat affectum. Si verò id propter animarum salutem appetat, tunc aut dignum se atq; idoneum sentit, aut secus: si nō se arbitratur idoneum, iniquus est: puta iniustitiæ crimine implexus. Si autem idoneum se esse censet, vix liber esse debet à præsumptionis metu: nam vix vllus citra culpam valeat tantum sibi dignitatis adscribere, quantum munus hoc expostulat. Quando verò palàm est ecclesiam virorum inopia laborare, qui ei pro rei dignitate inseruire possint: tunc qui

plane se

Secunda ambiguitas

Responsio.

Obiectio.

Solutio.

Obiectio.

Solutio

Gregori⁹.

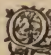
Vnde episcopat⁹ desideriū redditur iniquū aut de præsumptione suspectum.

planè se videt ad eandem prouinciam aptum, licet illam ob salutem animarum oportet, eadem necessitate poterit excusari. Igitur si episcopatum mente expetere peccatum est, quàto deformius illud opere procurare & ambire? Porrò ergo depudendum est quòd tam licenter tamq; perfricata fronte præfecturæ huiusmodi petantur, procurentur, & ambiantur.

Ad primũ argumẽtũ. AD primum igitur argumentum est dictis colligitur solutio, quæ bifariàm exponenda venit. Primò vt illo loco Apostolus legitimum episcopatus desiderium definire voluerit: quasi dixerit, qui ritè & rectè episcopatum desiderat, non nisi opus desiderat quod bonum est: nempe operas suas saluti animarum nauare: quod in tertia conclusione tanquam licitum assertum est & laudabile. Vnde *August.* Augustinus 19. de Ciuitate Dei: Apostolus illic, inquit, quid episcopatus sit exponere voluit. Est enim nomen operis, nõ honoris. σκοπός nanque speculari est, & intẽdere: atque adeò episcopus idem quod superintendens: de quo iam suprà nos diximus. Quare vt paulò anteà dixerat, non episcopatus honor *Gregorius.* amandus est & potentia, quæ per se vana sunt: sed opus. Quare Grego. in Pastorali. tunc, inquit, Apostolus illud dixit quando ille qui plebibus præerat, primus ad tormenta martyrij ducebatur. Quapro*Interpretatio altera Paulini loci.* pter nihil tunc episcopis quàm bonum opus in votis erat. Secundò autem paulò differentius idem Apostolicum verbum & fortè syncerius interpretandum est: vt tanquam admonitio intelligatur, qua id muneris cupientibus pauorem incutiat. Ac si dixisset: Qui episcopatum desiderat, sibi caueat, sibique quidnam desideret prouidenter videat. Desiderat enim opus non vtcunque bonum, sed eousque egregium vt vix vllus sit qui illi obeundo sufficiat. Quem quidem sensum subiuncta verba planè cõmendant. Subdit enim: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudentem. &c. Vnde Gregor. ibidem laudans, inquit, desiderium boni operis in pauorem vertit protinus *Ad secundum argumentum.* quod laudauit. Quare prudenter Diuus Thomas tertiæ conclusioni quartam adiungit. Secundum pariter argumentum in superioribus solutum est. Sanè vbi diximus aliter præsulum statũ quàm monachorum perfectionis esse: nam religiosi solùm tanquam discipuli eiusque sequaces illam profitentur: Episcopi verò tanquam doctores quasi illam iam assecuti. Nam adolescentulum quem Christus ad religionem inuitauit, non est sciscitatus an perfectus esset, sed vtrum vellet esse perfectus. Petrum verò non anteà pastorem sui gregis instituit, quàm tertiò interrogaret, an se plus illis diligeret: *Dionysius.* hoc est an ceteris esset perfectior? Vnde Dionysius elicuit perfectionem episcopo actiuè tãquam perfectiori congruere, monacho verò passiuè tanquam perficiendo: velle autem perfici non est præsumptuosum, vt velle perficere, neq; eidem periculo expositũ. Adde prætereà quòd monachus alijs se sub*August.* dit ad spiritualia capessenda. Quod secundùm Augustin. 19. de Ciui. Dei. cuicũque est laudabile: à studio enim, inquit, cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod laudabile otium est. Ille autẽ qui personam episcopi induit alios eligit sibi esse subiectos, à quo appetitu omnes dehortatur Apost. ad He*Chrysosto.* bræ. 5. vbi ait: Nec quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur à Deo. Et Chrysosto. super Matth. Primatum ecclesiæ concupiscere, neque iustum est: neq; vtile. Quis enim sapiens vult vltrà se subijcere seruituti & periculo tali, vt det rationem pro omni ecclesia, nisi fortè qui nõ timet Dei iudicium, abu*Ad tertiũ.* tens primatu ecclesiastico seculariter: vt scilicet seipsum conuertat in secularem. Ad tertium optimè etiam D. Thom. respondet, quòd frumentorum dispensatio fieri non debet cuiuslibet arbitrio: sed primùm diuina dispensatione, mox & maiorum iussu & ordine, secundùm illud 1. ad Corinth. 4. sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et ad Roma. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Quapropter cui neque, ex munere proprio incumbit, neque id à superiori iniunctum est, is non censetur abscondere frumenta: sed ille prorsus qui vel officiũ quod assumpsit *August.* negligit, vel pertinaciter recipere renuit: vnde August. 19. de Ciuita. Dei: Otium sanctum quærit charitas veritatis: negotium iustum suscipit necessitas charitatis: quã sarcinam si nullus imponit percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis ne*Ad quartũ* cessitatem. Ad quartum denique iam suprà responsum est. Sanctorum enim exempla nihilo nos amplius docent quàm quòd nemo se ad episcopatum ingerat antequam diuinitus sit accersitus, nisi sit diuinitus ad id purgatus: vt in Isaiæ exemplo videre est.

ARTICVLVS II.

Vtrùm episcopatum iniunctum liceat omnino recusare.

Primum argumẽtum. Gregorius. VONIAM à virtutis linea versus vtrunq; extremum declinare contingit, & visum est quantum in episcopatus appetitu insit aut peccati aut periculi, subsequitur vt videamus an in eius refutatione peccatum esse contingere possit. Arguitur enim à parte negatiua ex Greg. in Pastorali. vbi ait per actiuam vitam prodesse proximis cupiens Isaias officium prædicationis appetit. Per contemplationem verò Hiere. amori conditoris sedulò inhęrere desiderãs, ne emitti ad prædicandũ debeat contradicit. Ex his nanq; verbis sic arguitur. Amor Dei amori proximi præstat: sicuti & vitæ actiuæ cõtemplatiua: nemo autem vt meliore potiatur fruge inferiore renuens cul*Secundum.* pa denotatur: ergo omnino licet episcopatum contemplationis gratia refutare. Secundò: Ex definitione superioris articuli arguitur. Nemo nisi purgatus, quod Isaiæ exemplo mõstratum est, debet episcopalem subire prouinciam, sed id quenquam de se cognoscere, velut ibidem inquit Grego. perdifficile est: ergo nemo tutò nisi fortè id diuinitus nouerit debet se permittere episcopali functioni addici.

Tertium. Tertiò de beato Marco in eius prologo ait Hierony. quòd dicitur post susceptam fidem amputasse sibi digitũ vt illa orbitate ineptus sacerdotio fieret. Nec desunt qui emisso voto sese arceant, ne episcopi creari possint. Obstacula autem huiusmodi sibi quenquã obtendere, grauius est, quàm dignitatem ipsam

ipsam recusare: ergo vnicuiq; subducere se licet ne eligatur. In contrarium occurrit Augu. in epist. ad Eudoxium, quæ est numero 81. hisce verbis: Si qua, id est, aliqua ratione, operam vestrã mater ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo: cum mansuetudine portantes eũ qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mãsuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesiæ præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremi, non inueniretis.

August.

A D quæstionem vnica conclusione respondetur. Quemadmodum ad inordinationem voluntatis pertinet vt proprio motu sese vllus gubernandi periculis subdat, ita & eius prauitas est superioris iudicio & præcepto se subducere. Probè enim hic D. Tho. duo in episcopatus assumptione meditanda dignouit: nempe quid hominem deceat sua sponte appetere, quidque maiorum iussu acceptare. Propria enim volũtas hominis illuc debet esse mente intenta vnde sua propria pendet salus: quia hæc sibi propriè cura incumbit, atque adeò cauere ne se illuc immergat, vnde sibi periculũ imminet. sed tamen cũ superioris vigilantia ad bonum commune debeat potius attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quisque publicam administrationem capessere. Hinc ergo fit nostra conclusio nota: videlicet vtrinque subditi voluntatem periclitari: nempe & dum proprio motu ad episcopatũ sese infert, & dum à superioribus iussu se aufert. Quare optimè post citata verba subdit Augustinus. Sicut inter ignem & aquam tenenda est via, vt neque exuratur homo, neque demergatur: sic inter apicem superbiæ & voraginem desidiæ iter nostrum temperare debemus. Sicut scriptum est. Non declinantes neque ad dextram neq; ad sinistram. Duo autem iniuriosa incommoda Diuus Thomas refert illius qui se plus nimio subtrahit. Primum quòd charitatem repudiat proximorũ, quibus frugi esse potest. Nam vt ait suprà citatus Augustinus. Negotium iustum suscipit necessitas charitatis Secundum, quòd humilitatem violat, & obedientiam quam superioribus debet. Vnde Grego. in Pastora. Tunc inquit ante Dei oculos vera est humilitas, cùm ad respuendum hoc quod vtiliter subire præcipitur, pertinax non est. Sunt autem hæc digna quæ paulò altius expendantur. Primum enim differentia illa de propria subditi & aliena superioris voluntate non videtur rationi consona. Nam cùm bonum commune præstantius sit particulari, non solùm magistratus & persona publica, verùm quicunque priuatorem debet illud suo priuato commodo anteferre. Vnde licet quis maiorem recreationem & dulcedinem in oratione sentiat & abstinentia, vbi tamen nouerit bonum publicum periclitari, suum proprium otiũ debet sua sponte etiam iniussus deserere, vt ad prædicandum prodeat, vel ad aliud cõmune bonum: etsi opus ad id fuerit solidiori cibo vti. Ad hoc respondetur quòd etsi bonum cõmune sit præstantius particulari, tamen cura eius ex proprio officio soli personæ publicæ incumbit. Salus autem spiritualis cuiuscũque sibijpsi propriè cõmissa est. Et ideo subditus quicquid suæ propria auctoritate inceptauerit, debet facere secundùm quod expeditius conducentiusq; ad suam propriã animæ salutem fuerit arbitratus. Quare licet videat quàm maximè posse bono communi prodesse: si tamen prudenter timeat, periculũ suæ salutis spirituale inde offerri, quod vtique putat non posse vincere, nequaquam se debet illi cõmittere. Prælatus verò econuersò secundùm indigentiam boni communis iudicare debet quid cuiq; imperet. Et ideo metuenda est illinc vtique superbia, atque hinc rursus inobedientia. At verò sciscitaris vtrum vtrunque timendum sit tanquam genere suo malum. Apparet enim non sic esse: quoniam nõ obedire, genere suo peccatũ est mortale: & tamen quòd sua se quis sponte ad episcopatũ offerat, suprà dictum est, non esse suo genere peccatum. Immo potest id fieri licitè si circunstantiæ suprà explicatæ concurrant. Ad hoc duas subdit Caietanus solutiones. Primam, quòd forsan Diuus Thomas noluit similitudinem secundùm omnia constituere, sed satis est quòd vtrobique potest esse peccatũ. Secũdam, quòd fortasse in priori membro loquebatur, de appetitione episcopatus peruersa: vtpote non propter opus, sed propter honores aut fructus: quod genere suo est mortale. Hæc autem posterior solutio menti D. Tho. non congruit: quia in priori membro non constituebat peccatum propter peruersionem finis, sed eò quòd quis sua sponte se ingerat. Neque prior adeò est vero proxima: nã vtrobique videtur aliquid ex genere malum agnoscere. Et ideo fortè dicere voluit quod quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex genere suo habet quandã malitiam: scilicet quòd quis se periculo obijciat: licet non sit adeò innata quin per alias circũstantias possit omnino excusari. Eodem modo de inobedientia est censendum. Est enim genere suo peccatũ, quare esse non potest inobedientia quin sit peccatũ: sed tamen concurrere possunt in persona tales circunstantiæ propter quas nulla sit inobedientia non parere prælato, subditum ad episcopatum adigenti: vt in solutionibus argumentorum explicare festinamus.

Conclusio responsiua. *Explanatur cõclusio.* *Augustin⁹.* *Duo incommoda eorũ qui iniunctũ episcopatum pertinaciter recusant.* *Obiectio.* *Solutio.* *Dubium.* *Duplex solutio Caie.* *Refellũtur solutiones Caietani.* *Solutio autoris.*

A D primum igitur trimembrum solutionem affert D. Tho. Cuius prima pars est, quòd etsi vita cõtemplatiua excellentior sit quàm actiua: tamen ex altera parte bonum commune præstantius est particulari: & ideo tenetur homo cùm ad episcopatum accersitur, etiã cũ aliquo spiritualis otij detrimẽto iussa capessere. Quòd si responsio hæc conclusioni ipsi eiusque nostræ expositioni aduersari cuipiam appareat, eò quòd diximus priuatæ personæ magis propriè incumbere custodiam propriæ salutis spiritualis quàm boni communis, etiam spiritualis: intelligant nullam esse repugnantiã. Illud enim solum concludit quòd spontaneè nullus se debet ingerere. At verò quãdo superioris mandato accersitur, iam tunc saluti suæ magis expedit obedire, tum quòd etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti seruire communi bono excellentius est, tum etiam quòd virtus non solùm ex obiecto existimanda est, sed ex necessitate, quæ in tali casu ingruit. Quemadmodũ Eleemosyna esse potest præstantior virtus quàm oratio. Vnde Paulus ad Philippen. 1. Coarctor, inquit, è duobus: desiderium habens dissolui & esse cum Christo: multò magis melius. Permanere autem in carne, necessarium propter vos. Quare Augustinus in verbis citatis: Non otium, inquit, vestrum necessitatibus ecclesię prępònatis. Additur autem secundò ad maiorem huius explicationem hoc ipsum ad maiorem dilectionẽ Dei per-

Ad primũ argumẽtũ. D. Thomas *Mens S. Thomæ* *Paulus.* *Augustin⁹.*

R

Dei pertinere. Optatius enim Deo est & charius vt cura suarum ouium quas suo sanguine redemit impense habeatur, quàm vt suæ ipsius contéplationi vacetur. Vnde Augustinus super illud Ioã. vltimo, Christi ad Petrum: Pasce oues meas: Sit, inquit, amoris officium pascere dominicum gregem, sicuti fuit timoris indicium negare pastorem. Adijcitur demum tertiò quòd neque episcopus sic est addictus vitæ actiuæ, vt à contemplatiua sit prorsus alienus. Immo debent esse sicut nubes volantes: nempe diuinorum contemplatione pluuiam concipientes, qua prædicando subditorum animos fœcundent.

Ad secundum argumentum. S. Thomas. Inter respondendum autem ad secundum, primùm omnium Diuus Thom. præiacit fundamentum, conclusionem scilicet, quòd nemo tenetur in his quæ illicitè sibi præcipiuntur: dicto obtemperare: nã obediendum est Deo magis quàm hominibus. Subdit autem tria impedimentorum genera obedientiæ obstantia. Primum scilicet quòd subditus ipse amouere potest: vt si sit in peccato mortali quod quidem tunc amouere tenetur, vt obediat. Secundum quod non ipsi, sed prælato auferendum incumbit: quale est irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eidem prælato ipsum patefacere vt iudicet si expedit dispensare. Quemadmodum de Moyse legitur Exodi 4. Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudiustertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris. Tertium verò est, cui neque subditus neque prælatus mederi potest, vt si archiepiscopus cum electo super irregularitate dispensare nequeat: & tunc ad Papam conuolandum est. Et quidem circa duo vltima nihil restat dicendum. *Existens in peccato mortali, indignus est episcopatu duráte peccato.* De primo autem id primùm animaduertendum est, quòd qui in peccato est mortali, quod Paulus crimen vocat, indignus est qui episcopatum anteà suscipiat quàm animum ab illo diuellat: nam qui Dei iussu probitatem debet eius gregem docere, contra eius voluntatem prouinciam subit, qui, vt ait Paulus, non est sine crimine. Vnde non dubito quin ille qui cum animo perseuerandi in peccato episcopatum acceptat, eodem ipso facto mortaliter peccet. Sed nihilominus si alias idoneus est & non vult sibi sordes abluere vt obediat, etiam in hoc admonet Diuus Thomas ipsum peccare: quandoquidem ait ipsum teneri peccatum amouere. Sed hoc profectò paulò accuratiori indiget meditatione. Primùm enim non est intelligendum nouum esse peccatum ab inobedientia distinctum: sed vult quòd qui vt in peccato persistat, obedire renuit, non habet legitimam caussam vt inobedientiæ crimine abluatur. *Dubitatio.* Quæstio hæc tamen ilicò legentis animum mouere potest: Vtrum si homo ille qui eligitur ea est affectuũ pestilentia corruptus, quanuis latenter, vt turbulentiã suæ consciétiæ pacare nequeat, sed prudenter timeat se identidem ab illis fore superandum, proponendo vtcunq; exire à peccato, teneatur electori parère. Apparet enim ratio id conuincere, quandoquidem impedimentum habet primi generis: nẽpe quod ipse potest excutere. *Solutio.* Re vera ambigua res est. At verò cùm possibile impræsentiarum non dialecticè, sed secundùm prudentiæ regulas, &, quod aiunt moraliter sit vsurpandum: pro eo etiam quòd perquam difficile est, ille qui sentit se posse feritatem suorum affectuum non edomare, profectò non teneretur parère: immo delictum esset apud Deum tanto se discrimini obijcere. Secus autem si inidoneum se quantum ad scientiam vel alias qualitates, quæ foris patescunt præ sua modestia existimaret: nam si hæc prælatus prudens & probus cognoscit, illi deferẽdum est iudicium: atque adeò obtemperandum. *Quæstio.* Sed percontaris quinam censendus est prælatus cui est de necessitate in hac parte auscultandũ: an solus Papa electionis episcopi confirmator, & episcopus in collatione sacerdotij, an etiam electores? Videtur quòd soli Antistites: nam electores non sunt Prelati. Immo reges iam sunt qui electorum loco præsentant. *Responsio.* Respondetur quòd quantum ad rigorem iuris solus prælatus qui ritè iurisdictionem habet necessitatem infert vt citra inobedientiæ crimen nequeas eius iussa retractare: immo tunc duntaxat quando in virtute obedientiæ id præceperit. Attamen quando electores viri sunt probi qui sancto zelo electionem faciunt, non opus est electum difficilem se gerere. Immo consultius est electionem acceptare: dummodo religiosus id ne faciat nisi facultate prælati præmissa: quandoquidem suum sic habet institutum. Enimuero in eiusmodi honoribus fugiendis circunspectus esse quisque debet: nam solent vt Schytæ fugientes in tergum periculosius vulnerare solent inquam sæpe istarum dignitatũ despectores peiori inde superbiæ raptu corripi, quàm si acceptarent metuerent. Adde quòd etsi huiusmodi celsitudinis loca omnino respuere actus esse possit heroicę virtutis, nihilominus potest fidelis seruus & prudens in administratione ecclesiæ creberrima præstare officia quæ simul multò sint apud Deum cumulatioris commẽdationis quàm vnica humilitatis actio. Viris igitur probatæ vitæ sic est prudentia modestiaque in amplectendis magistratibus exhibenda, vt in nihilo sit minor in renuendis adhibenda cautio. Tunc vel maximè, dum præsulum, qui digni sint, inopia laboratur, atque adeò ecclesia Christi bonorum opus habet obsequio: vt paulò nos anteà citatus August. admonebat. *Ad tertiũ.* Ad tertium respondetur: Cùm episcopatus simpliciter non sit de necessitate salutis, vt sacramenta ac virtutum officia, sed tunc tantùm quando ratio id obedientiæ exegerit, nihil per se implicat iniquitatis vt voto quis aliòve obice sese præpediat, ne capiat. Quemadmodum transitus ad secundas nuptias non ideo est illicitus quòd ordinibus suscipiendis obstat: dummodo votum nunquam acceptandi episcopatum sic habeat restrictam intentionem quòd hoc quantum in se fuerit neque procurabit neque accipiet. Nam si proponeret nulli prelato de illa re obedire, delictum esset: neq; tale votum eousque esset obligatorium. Ad id autem quòd de beato Marco allatũ est, si res ita habuit: *Hierony.* nam Hieron. non prorsus affirmat, sed ait, dicitur: necesse est fateri diuina id reuelatione fecisse: nam *Concilium Nicenum.* quempiam se tali fine membro mutilare, delictum esset: vt ex concilio Nicæ. cano. si quis. dist. 55. innotescit. *Dubitatio.* Hoc autem hic non est silentio prætereundum. Vtrum licitum sit desiderare & exoptare eum qui creditur omnium optimus vtilissimusq; ecclesiæ in præsulem creari. Quanuis propter rei arduitatem vehementissimè de propria ipsius salute timeatur. Est enim casus creberrime contigens: nempe quòd quis in magistratus administratione non sit totũ facturus, quod debet, & tamen inter omnes qui esse possunt sit minimè malus, & reipublicæ maximè vtilis: Apparet ergo id expetere non esse licitum. Nam quippiã alicui optare quod illi est ad salutẽ tã periculosum, & probabilissimè nocuũ, videtur ad

odium

odium pertinere. Ad hoc nihilominus respondetur. Primùm quòd nemini licet eum tam ingenti periculo publicam prouinciã subire: neque verò in illa perdurare si metũ excutere non potest. Nam quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Immo è diametro repugnat charitati Dei salutem spiritualem propriam saluti totius orbis posthabere. Secundum assertum sit: Non solùm licitum est, immo laudabile desideriũ, vt ille sit Antistites qui ecclesię est magis idoneus, seu minus incommodus, quãtuscunque de eius salute habeatur metus. Non dico quòd possis hoc illi consulere vt accipiat: nã ipse tunc nequiter acciperet aut retineret, sed quòd licitum sit tibi id de altero desiderare: quin verò & procurare: & ideo quantumuis tibi aliter esset amicitia aut alia necessitudine coniunctissimus, id debes optare. Et ratio est manifestissima: quoniã bonum vniuersale præstantius est particulari: atque adeò, proprio excepto, magis est optandum quàm bonum spirituale cuiuscunque amici. Atque hoc ipsum cõfirmatur: nam si elector esses, deberes illum eligere: ipsi enim electo examinare incumbit quid sibi expediat.

Solutio. *Laudabile est eũ expetere in Antistitẽ qui ecclesiæ est magis idoneus, etiam cũ formidine aduersæ valetudinis.* *Ratio asserti.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm oporteat eum qui ad episcopatum assumitur, esse ceteris meliorem.

POST appetitum episcopatus & temperatam obedientiam eius qui eligitur, subsequitur de electoribus & confirmatoribus explorare, vtrum semper teneantur eligere eum qui sit ceteris omnibus melior. Apparet enim quòd per nos Christus facto docuerit. Petrũ enim non anteà ecclesiæ suæ præfecit: quàm trina interrogatione examinaret an se plus ceteris diligeret. Meliorem autem simpliciter sola facit charitas: ergo nunquam nisi melior eligendus est. Secundò, Symmachus Papa. 1. q. 1. vilissimus, inquit, computandus est nisi scientia & sanctitate præcellat, qui est dignitate præstantior: sed quisquis scientia sanctitateque præcellit, melior simpliciter censetur: ergo nemo nisi qui morum probitate ceteris pręstet est eligendus. Tertiò: In quolibet genere minora gubernantur per maiora, sicut corporalia per spiritualia: & inferiora per superiora: vt 3. de Trinita. August. est auctor. Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum, ergo debet esse ceteris melior. In contrarium est textus Decretalis, de electio. cap. scriptum. dicens quòd sufficit eligere bonum, neque oportet eligere meliorem.

Primum argumentum. *Secundum.* *Tertium.*

ETSI quæstionem istam libro tertio de omnibus ecclesiæ magistratibus latissimè discusserimus, tamen quia hìc à diuo Tho. de episcopis peculiariter inseritur, ordo nos rerum cogit illã repetere. Summa ergo responsionis Diui Thom. supposita distinctione duabus conclusionibus continetur. In electione enim, inquit, ad episcopatum, aliud est ex parte eligentium, atque aliud ex parte electi pensandum. Est ergo prior conclusio. Nemo eligere tenetur meliorem, si nomen melioris secundùm propriũ significatum vsurpes: sed eum qui ad munus pastorale fuerit expediẽtior & aptior. Bonus enim nemo simpliciter nisi ob solam charitatem existit. Potest enim, vti aliàs diximus, esse bonus artifex sine virtute morali: sola autẽ hęc facit hominem simpliciter bonum. Vnde cùm charitas sit omnium virtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominãtur & sunt: & quo quisque sit illa prouectior, eò melior est. Probatur ergo cõclusio. Electio personę ad sedẽ episcopalẽ ex eius functione perpendenda est, vtpote quæ finis est propter quem persona eligitur, & bonitas medij est à fine. Latissimè nanque libro tertio, quæstione citata ostendimus decimas stipendiaque ecclesiarum non tanquam præmium qualitatis bonitatisque personæ fuisse instituta. Illud enim præmium in cælis nos apud Deum manet, sed tãtùm, vt ecclesijs rectè administretur: secundùm illud primæ ad Corinth. decimoquarto. Ad ædificationem ecclesiæ petite, vt abundetis. Vnde non, inquit, qui boni sunt presbyteri, sed qui bene præsunt, duplici honore digni sunt. Ad eiusmodi autem obsequia obeũda & perficiẽda nõ solùm morum probitas & charitas, quæ simpliciter facit meliorem, necessaria est, verùm & virtutes aliæ tam intellectuales quàm naturales: vt scientia, prudẽtia, efficacia, & grauitas. Non ergo necessum est simpliciter eligere meliorem, sed eum qui ad ecclesiæ regimen est expedientior. vnde Hierony. Quidam, inquit, nõ quærunt eos in ecclesia columnas eligere, quos plus cognoscant ecclesijs magis prodesse, sed quos plus ipsi amant. Hactenus ille. Quod quidem ad acceptionem personarum attinet. Vnde super illud Iacobi 2. Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem Domini gloriæ. ait August. Quòd si ad honores ecclesiasticos referatur, nõ est putãdum leue peccatum. Posterior cõclusio: Ille qui ad sedem assumitur, non se tenetur ceteris meliorem reputare. In superbiam enim & præsumptionem talis cogitatio hominem adigeret: sed satis est, si non in se crimen aliquod agnoscat, per quod nefas ei sit sedem occupare. Quare etsi Petrus per comparationem fuerit interrogatus, an plus ceteris diligeret: non tamen nisi simpliciter respõdit, Domine tu scis, quia amo te. Hæc omnia adeò latè ac fusè libro tertio, quæstione sexta, per decem conclusiones elucidauimus, vt nil ad rem pertinens possimus nunc adhibere: sed satis fuerit textum diui Thomæ, in eius gratiam nõ præterijsse. Duo verò aut tria sunt in eius verborum textura mente perspicienda. Primùm, quòd cùm ipsa electionis vox collationem inter plures designet, quorum reliquis posthabitis vnus assumitur, elector de suo nomine admonetur non satis habere eum explorare quem idoneum eligat, sed plurium debere merita expendere põderareque, vt præstantiorem ecclesię tribuat: non solùm probitatis vitæ ratione habita, verùm & reliquorum quæ ad publicã functionem sunt expedientia. Tametsi loco citato admonitum curauimus, quòd primùm idoneitatis fundamentum probitas esse debet. Nam eum qui prauus est, nullæ aliæ qualitates efficere possunt, vt eligatur, idoneũ. Vnde Paulus tãquam necessariũ in episcopo requirit vt sufficiẽti testimo-

Distinctio. *Prima conclusio.* *Probatio conclusionis.* *Augustin.* *Posterior cõclusio.* *Elector ex debito officij tenetur explorare ac põderare merita eligẽdorũ, & meliorẽ ecclesiæ tribuere.* *Tria præter charitatem in episcopo requisita.*

testimonio sine crimine habeatur. Quod quidem nomen nō leuioris est culpę, sed mortalis. Quę autē præter charitatem in episcopo requirantur, ad tria quæ hic sanctus Thomas refert reducuntur: quæ sunt instruere plebē fide & moribus, & ab hereticorum aliorumque periculis, qui mores peruertunt, defendere, ac demum pacificè gubernare. Nam scopus gubernationis est pax mentium & corporum. Hac enim ratione Dei filij suum retinent nomen. Nam beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.

Obiectio. De illo autem notando verbo, quo ait sanctus Thomas, diuina mysteria, atque adeò stipendia non dari hominibus quasi præmium suæ charitatis & probitatis, dubitare quis posset: eò quòd & naturalis ratio, & ecclesiastica iura reclamare videntur: quippe quę volunt clericos qui de ecclesia bene meriti sunt, ab ipsa remunerari. *Solutio.* Respondetur autem dictam sententiam nullo opus habere interpretamento. nam vt iacet est vera. Non enim negat eos qui integrę sunt vitæ, prębendarum ac dignitatum ecclesiasticarum dignos esse, verùm id tantùm, quod nos loco citato libro tertio, non leuiter demonstrauimus: nempe sacerdotia, eorumque stipendia nō esse instituta ad remunerationem bonorum, sed duntaxat ad ecclesiarū seruitium. Si enim hoc in familia Christiana necessarium non esset, certè neque essent imperatæ decimæ, neque stipendia constituta. Quare si hæc tribuēda sunt dignis, nō est ea suprema caussa quòd suæ bonitati sint debita, sed quòd elector debet ecclesiæ idoneum ministrum pro ratione sui stipendij prouidere. Reliqua loco citato libro tertio, si lubet reuise. Demonstratum enim illic curauimus, quòd etsi quantum ad rigorē exterioris fori & restitutionis vinculum, satis sit dignum eligere: tamen quantum ad forum poli, necesse est eligere digniorem. Quòd si in omnibus sacerdotijs & præcipuè in habentibus animarum curam necessum est, quantò id magis necessarium in episcopis præficiendis? vtpote quorum administratione tota salus spiritualis Christianæ reipublicæ periclitatur: ac perinde ipsissimus Christi sanguis, qui per ipsorum, non modò iniquitatem & fraudem, verùm etiā inscitiam, ignauiam, & socordiam frustrari potest, & sæpissimè solet, suæ redemptionis fructu. Sibi ergo videant quibus id muneris incumbit, quantum debeant solerter oculis perlustrare eorum merita quos Apostolis ipsis diuinitus electis substituunt. Atqui eos præsertim cauere debent, qui huiusmodi honores ambiunt. Illi enim non pastores ouium habendi sunt, qui pro ipsis sanguinem fundere anhēlent: sed lupi qui ipsarum sanguinem sitientes nihili pendunt eorum animas extinguere.

Ad primū argumentum. AD primum igitur argumentū respondet D. Thomas quòd cùm Christo notissimæ essent aliæ Petri qualitates ad ecclesiæ gubernationem idoneæ, ob id de amplitudine dilectionis eum præcisè examinauit, quòd vbi aliæ insunt conditiones, hæc debet existimari præcipua. Sed potest huic altera etiam supponi solutio, quòd cùm aliæ partes Petri ad regimen requisitæ, cunctis circunstantibus propatulæ *Secunda solutio.* essent, charitas autem in corde intus delitescat, hanc voluit cunctis etiam constare: vt, quemadmodum libro tertio diximus, manifestum in foro exteriori fieret, optimi electionem fieri. Hoc autē loco citato libro tertio, fusiùs explanauimus. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, vtpote quòd nisi sanctitate & scientia præcellat, vilissimus sit in electione existimandus: sed de illo qui iam electus est. Quo ideo verbo episcopi admonētur, quòd etiam si dum in minoribus agebant, nō prorsus ea sanctitate fulgebant, quæ episcopum decebat. Tamen postquàm in candelabrum erecti sunt, satagere prorsus debent, vt nomē & locum suum re ipsa expleant: alias nō possunt non in cōspectu populi vilescere. *Scientia theologiæ maximè in episcopo desideranda.* Quæ autem scientia in episcopo sit requirenda, Theologiæ scilicet an Canonici iuris, loco citato libro tertio vtcunque disputauimus. Haud enim res digna est, quæ in disputationem deberet accersiri: est siquidem indigna sententia quæ audiatur, illic præcisè theologum esse præferendum, vbi hæreses serpunt. Tum quòd cùm oporteat hæreses esse, vbique & semper timendæ sunt, atque adeò docta prædicatione coarmandus populus, ne vnquàm labasci possit: tum præcipuè, quòd Christus episcopos pastores instituit, qui doctrinæ pabulo quam ipse docuit, suū gregem saginarent, moribusque quos ipse instituit, intingerent: non præcipuè Doctores legum, quas homines posteà adiecerunt & litium iudices: eò pręcipuè quòd canones ex Theologiæ fonte deriuati sunt. Id quod eius bicornis mitra designat. Vt enim in eius consecratione patet, caput episcopi cornibus non vtriusque iuris, sed vtriusque testamenti armatur vt terribilis appareat, non aduersantibus sibi mutuò in foro, sed aduersarijs veritatis. *Ad tertiū.* Ad tertium respondetur, discrimen esse inter regimen rerum naturalium & gubernationem in spiritualibus, quæ ad supernaturalem gratiam spectant. In naturalibus enim eo ipso quòd res sit simpliciter sublimior, suapte natura magis est ad regendum idonea: vt cæli, quàm elementa: & alia elementa, quàm terra. In donis autem gratiæ, quę vt in priori ad Corint. ait Paulus, Spiritus sanctus diuidit prout vult, nil prohibet vt qui inferior simpliciter est secūdùm charitatem, cumulatioribus gratijs ac donis sit ad regendum instructus. Et ad hunc gratiæ ordinem pertinet ecclesiasticum regimen. Immo verò non hoc solùm, sed etiam ciuile. Quare neque in magistratibus ciuilibus eligendis solùm, vt in tertio Politicorum ait Aristote. *Aristot.* attendenda est integritas viri, inquantum persona est priuata, id quod charitas facit: sed quòd sit bonus ciuis. Quare aliæ qualitates regum & iudicum suo etiam gradu ad gratiarum diuisiones attinent.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm episcopo liceat cura episcopali deserta, ad religionem se conferre.

Primum argumentum. OST qualitates eorum qui eligendi sunt & eligentium obligationem, sequitur disputare, vtrū episcoporū status ita sit firmus, quē postquā episcopus assumpserit, deserere nequeat. Arguitur enim id ei non licere: nam maximè religionis intuitu: sed hoc nō licet, quoniam à perfectiori ad minus perfectum retrospicere damnabile est: secundùm Domini sententiā, Luc. 9.

Luc.9. Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Episcoporum autē status altior est monachorum instituto, vt paulò antè dicebamus: ergo sicut de monachatu ad seculū nefarius est regressus, ita & de episcopali ad religionis claustrum. Secundò: Ordo gratiæ decentior est ordine naturæ: secundùm autem naturam nihil contrarijs motibus cietur: vt lapis qui naturaliter descendit, nequit ascendere naturaliter: at secundum ordinem gratiæ à monachatu ad episcopatum licitus est ascensus: ergo cōtrarius descensus, illicitus. Tertiò: Nihil in operibus gratiæ debet esse otiosum: ille autem qui semel in episcopum consecratur, perpetuò retinet potestatem ordines conferendi, aliaque id genus perficiendi. Hæc autem potestas si quis curam pastoralem deferret, otiosa remaneret: ergo id minimè licet. In contrarium est, quòd nemo ad id quod illicitum est, cogi potest: qui autem cessionem à pastorali cura petit, posteà si cedere cunctetur, ad id cogitur: vt patet ca. Quidam. de renuntiat. ergo non est episcopo illicitum episcopatu abscedere. *Secundum.* *Tertium.*

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, quę ceteris vt fundamentum substernitur, est: Tamdiu obligatur episcopus pastoralem retinere curam, eiusque agones perferre, quamdiu spes aliqua illi durat quòd possit plebi prodesse. Probatur: Episcopalis status in hoc consistit, quòd aliquis ob diuinam dilectionem proximorum saluti curandæ seipsum mancipat: id quod Christus, dū Petrum elegit, planè docuit. Haud enim prēmisit, Diliges gregem plus his: sed, Diliges me. Nulla enim dilectio nisi ex diuina deriuetur, sufficit ad subeundos labores, persistendumque in vigilia & solicitudine quę episcopali functioni est necessaria. Quare episcopus non ecclesiæ tantùm aut populo, sed & Deo ipsi fidem suam obligat: vt tanquam fidelis dispensator & prudens gregem suum gubernabit. Quæ quidem obligatio genus voti est, vt sanctus Thomas in calce quæstionis ait. Atque huc illæ consecratoris interrogationes alludunt: Vis ea, quæ ex diuinis scripturis intelligis, plebem & verbis docere & exemplis? Vis beato Petro Apostolo eiusque successoribus fidem & obedientiam exhibere? Itaque licet non emittatur nouum votum castitatis prēter sacerdotale, neque vllum aliud quod sit solenne super quod Papa dispensare nequeat: emittitur tamen obedientiæ votū, quòd à solo summo Pontifice est dispensabile. Quòd si votum est, vt D. Thomas ait, non Pontifici tantùm, sed etiam Deo ipsi fit. Atque adeò, vt conclusio asserit, perpetuo vinculo obligatus restat episcopus ecclesię suę, quam sibi per anulum fidei desponsat. Quapropter diuortium esset, si non eum illa perpetuò permaneret. Secunda conclusio: Nequit eandem ecclesiam neq; propter dulcedinem contemplationis, neque propter quoduis euitandum incōmodum, neq; propter commodum proprium lucrandum relinquere. Probatur: Nam Paul. quē suprà ad Philipp. primo citauimus, quasi duobus perplexus, & quid illorum eligeret nesciens, etsi iudicaret dissolui & esse cū Christo multò melius: tamen videns necessarium esse manere in carne propter fratres, subdit: Et hoc cōfidens scio quia manebo. Et Christus Ioan.10. Bonus, inquit, pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Meditatiùs ergo perspexeris, quanta cum energia omnia commoda atque incommoda quæ personā episcopi propriè tangere possunt excludātur. Nam si fruitionem sempiternę felicitatis, quæ etiam in paruum tempus omnia, quæ desiderari possunt, indicibiliter exuperat, iustam caussam Paulus non iudicabat, vt posset fratres in eorum necessitate suo præsidio & munere destituere: quęnam excogitari potest propria commoditas, quę episcopum excuset? Etsi Christus vitā etiam ipsam admonet pastorem, vt exponat pro grege, quod sit reliquum detrimentum cuius cauendi caussa possit grex deseri? Tertia conclusio: Possunt nihilominus aliqua accidere impedimēta propter quę cedere episcopus possit episcopatui: quę quidem Innocen. III. cap. Nisi cùm pridē. de renuntia. percenset. Sed hęc tamen impedimēta pensanda sunt respectu functionis, quæ fieri nō potest debitè: vt si sit spiritualis defectus personę: aut corporalis: nempe crimē, vt simonia, aut homicidium, aut hęresis, aut aliud quodcunque propter quod episcopus deponi debet: aut per quod infamiā contrahit: qua quidem respersus, quamuis pœnitentiam egerit, auctoritate caret ad regendū: cuius gratiā plus officit quàm prosit. Enimuerò si purgare infamiam potest, tenetur quidem sub pœna peccati mortalis, si in dignitate vult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationem, tenetur & obstacula amouere dum potest: etiam si citra suam culpam eam contraxerit. Quando verò infamiæ sordes eluere non valet, tunc si absque sua culpa illis infectus est, non tenetur episcopatum renuntiare. At si caussam verè dedit eiusdem infamiæ, quę tam obscura sit, vt verè sit functionis impedimentū, profectò tenetur prēsulatu decedere. Et idem est, si sit vir seditiosus aut scādalosus. Nam vt ait Apostolus 1. ad Corint. 8. Si scandalizauero fratrē meū, non manducabo carnes in æternum: dummodo sit scandalum datum, non acceptum: nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquendi sunt, ait Christus, tanquam cæci & duces cæcorum. Vel potest esse defectus in scientia & prudentia. Haud enim sibi se vllus persuadeat, si omnino sacerdotio indignus sit, propterea habere conscientiam securam, quòd à legitimo iudice sic fuerit ei collatū vt collatio teneat. Immo vt acceptatio peccatum est, maximè si curam habeat animarum: sic & illud retinere in dies, fit absurdius crimen, & ascendere ad aliam ecclesiam, multò scelestius. Vnde Osee 4. Quia inquit Dominus, scientiam repulisti: ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis tunc erat, quādo ad sacerdotiū assumptus fuit, non dubium quin collatio fuerit nulla: si autem postquam obtinuit, illam incurrit, iam dictum est quemadmodum sine dispensatione non possit dignitatis munere fungi. Si autem impedimentum est corporale, vt putà aut senectus nimia aut infirmitas, non est necessaria abdicatio ecclesię: sed posset esse consilium, retenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secundùm antiqua iura debet persona digna in adiutorium illi adiungi. Tanta tamen posset esse auctoritas in sene, vt consultius esset in magistratu persistere & sua vmbra gubernare, quàm alteri committere: vt eodem titulo de renun. cano. literas. ait idem Innocen. Postremò denique ex parte subditorum potest esse defectus, non quicunque: nam propterea quòd aliquantulo sit populus durior, non ilicò per desperationem respuendus est, sed diuino prēsidio confidendum. At tunc relinquere eos licet, tametsi ad id nulla emergat obligatio, quando *Prima cōclusio.* *Ratio conclusionis.* *S. Thomas.* *Secunda cōclusio.* *Probatio.* *Tertia conclusio.* *Innocēti. 3.* *Paulus.*

nulli sunt inter improbos probi: sed labor omnino existit infrugiferus ac perinde superuacuus. Solet enim ob defectum populi inepta esse Præsulis prædicatio: secundùm illud Ezechie. 5. Linguam tuam adhærere faciam palato tuo: quia Dominus exasperás est. Quocirca secundo dialogorum Gregorius: Ibi æquanimiter portandi sunt mali, vbi inueniuntur aliqui qui adiuuentur boni. Vbi autem omnino fructus de bonis deest, fit aliquando de malis superuacuus. Vnde sæpe agitur in anima perfectorum, quòd cùm laborem suum sine fructu esse cōsiderant, in locum alium ad laborem cum fructu migrant: iuxta illud Pauli: Ecce cōuertimur ad gentes: quia verbi Dei vos indignos fecistis. Quarta conclusio: Quantumuis caussæ adsint ad iustè cedendum, nihilominus cessio citra auctoritatem prælati fieri nō potest: putà Papæ, si episcopus vult cedere, quippe cui soli facultas suppetit, vt ait diuus Thomas, in illo voto dispensandi. Parœcialis autem sacerdos posset de licētia episcopi cedere. Sententia est eiusdem Innocentij in vltimis verbis eiusdem cap. vbi ait: Et si pennas habeas, quibus satagas in solitudinē auolare, ita tamen strictæ sunt nexibus præceptorum, vt liberum non habeas absque nostra permissione volatum. Immo neque ad religionem demigrare absque Papæ facultate episcopo liberum est: vt patet cap. licet de regula. Et ratio est, quòd sicut nemo ad ecclesiam absque iudicio superioris assumēdus est: ita neque absque eius arbitrio vlli licet illam destituere. Sed est demum meditanda cautio cap. quidam. suprà citati. Quòd si quis cessionem petit, retrocedit, cogendus est. Consueuerant enim aliqui & cōsuescunt episcopatum renuntiare pauperiorem, aut aliàs sibi minus commodum, vt vberiorem possint expilcari. Et ideo cùm vident se suis technis frustrari, retrocedunt. Meritò ergo illi cedere compellendi sunt, & ab ecclesia repellendi.

Gregorius. *Quarta cō clusio.* *Ratio cō clusionis.*

AD primum igitur argumentum respondetur: Cùm perfectio monachi sit propriæ saluti studere, Episcopi verò perfectio eò sit excellentior, quòd proximorum saluti debeat incumbere: consequens fit, vt quādiu vtilis esse possit ecclesiæ, idem muneri debeat impensè suas nauare operas. Ob idque si tunc ad religionem cōmigraret, retrocedere censeretur, nempe quòd cùm nō ad suam tantùm, verùm & ad subditorum vtilitatem procurandam se obligaret, suæ solùm vacare studeat. Vnde Innocen. c. citato, Facilius, inquit, indulgetur, vt monachus ad præsulatum ascendat, quàm præsul ad monachatum descendat. Attamen quando iam ecclesiæ inutilis fit, aut fortè pestifer, consiliū est, vt quò suæ salubriùs cōscientiæ cōsulat, in monasterium sese recipiat. Ad secundum per idem fundamentum respōdetur: quòd per nullum impedimentū homo curam propriæ salutis præterire debet, quod ad religionis statum pertinet. Potest tamen à negotio alienæ salutis impediri. Et ideo monachus quidem ascendere ad episcopatum potest, vbi propriæ saluti periculum nō paratur. Et pariter episcopus vbi cohibetur, ne alienæ saluti absque propriæ detrimento incumbere quiuerit, intra claustra monasterij sese conferre. Cessante autem impedimento, potest rursus ad prius institutū remeare: nisi forsan ob crimen aliquod fuerit episcopatu priuatus, & in monasterium ad peragendos pœnitentiæ fructus obtrusus. Quemadmodum illud intelligitur decretum septima quæstione 2. Præcipit sancta Synodus, vt quicunque de pontificali dignitate ad monachorum vitam & pœnitentiæ descenderit, nequaquā ad pōtificatum resurgat. Ad tertium demum respondetur, quòd quemadmodum in naturalibus infirmitas efficit, vt potentia maneat suo vsu orbata, vt caligans oculis: ita neq; incōgruum est vt episcopalis potestas propter spirituale impedimentum maneat ab vsu colligata.

Ad primū argumentū. *Innocētius.* *Ad secundum.* *Ad tertiū.*

QVAESTIO TERTIA, DE EPISCOPORVM RESIDENTIA.

ARTICVLVS I.

Vtrùm episcopi in suis diœcesibus residere iure diuino teneantur.

TERTIO loco libri præsentis quæstionem polliciti sumus hanc insignem, de residentia Episcoporum, ac sacerdotum curam habentium animarum. Apparet enim diuino iure non esse indicta. Ius enim hoc, illud præcisè censetur, quod in euāgelio aut loco alterutrius Testamenti, tanquā diuinum præceptum legitur: vt est præceptum baptismi: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: aut quod inde planè colligitur. Huiusmodi autem residendi præceptio nō est huiusmodi: ergo nō est sanctio diuini iuris. Secundò: Soli Petro cōmissæ sunt claues regni cælorum, illique soli dictū, vt vniuersum Christi gregem pasceret: ergo illi soli commissa est summa rei huius, ac subinde pascendi modus. Ad modum autem pascendi attinet residentia: atque adeò nō est de iure diuino. Tertiò: Timotheus Ephesinus episcopus crebrò Pauli iussu impulsus est per alias ecclesias diuagari: diutiusque propria abesse: ergo id nō est de iure diuino. In cōtrarium autem est, quòd episcopi sunt pastores: secundùm illud euangelicum: Pasce oues meas, pascere autem gregem, officium personale est, quod personæ præsentiam exposcit, ergo eodem euangelico iure tenentur suis ecclesijs residere.

Primū argumentum partis negatiuæ. *Secundum.* *Tertium.*

QVAESTIONEM hanc temporum iniquitas celebrem fecit: nam eius affirmatio, si vel de solo pastoris nomine existimetur, adeò perspicaciter veritatem suam oculis obijcit, vt in quæstionem euocari penitus renitatur. Quare apud antiquos, admonitā quidem vt libet videre poteris, disputatam verò vix vspiam. At cùm ecclesiastici mores de florido illo priscorū loco tā miserè deciderint, eandem veritatē eousque in quæstionem reuocārunt, vt iam nō sit persuasu facilis. Atqui Caieta. loco præsenti, scilicet 2.2. quæst. 185. veluti rem compertam breuibus absoluit. Tempore autem Tridentini cōcilij peregre-

Caietanus.

gius frater Bartholomæus Miranda necessitudine religionis, ac ibi tunc temporis societatis mihi coniunctissimus, eandem quæstionem tum plurimis sacrorum testimonijs, tum etiam rationibus adstruxit: idque ita locupletè ac disertè, quod suum ingenium est ac solertia, vt laborem alijs potuisset excusare: nisi Reuerendus Catharinus Minoriensis ad contradicendum prodijsset. *Bartholomæus Miranda.* *Catharinus.* Haud inquam negauit, quin præsides residere teneatur: sed tamen asseuerare perstitit, humano quidem iure, hoc est pôtificio, ad id obligari, non autem aut naturali aut diuino. Ex quo inferre perrexit, curam illam soli Papæ incumbere, vt illos residere faciat: ipsos autem non aliter teneri, quàm ipse disposuerit. ego verò litem cum homine contestari nolo. Est enim vir, alioqui quidem religiosus, attamen acerrimi ad contradicendum ingenij: cum quo mihi priùs de certidine gratiæ, & posteà in Commentarijs super Paulum de prædestinatione controuersia fuit. Qua de re, vt audiui (nam legi nunquam) multis me, quę sibi genuina sunt & natiua, scommatum figuris respersit. Et re vera si tantùm suis assertis cõfirmandis insudaret, quantum huiusmodi innectendis conuitijs assolet, felicius suum celebrasset nomen. Sed putat simpliciter suis dictis veluti oraculis auscultandum. Et cùm ægrè ferat ꝙ omnes velint esse magistri, nihil ipse veretur omnium prodire magister. At verò non constitui, quia neq; theologicum neq; Christianum est, malũ pro malo reddere. Et ægriùs fero, ꝙ episcopus similia de aliquo euomat, quàm ꝙ de me quisquam eò præsertim, quòd neque ea in me expuit mala, quæ multa opus habeant ad ferendum longanimitatem. Rem ergo tãtũm pro meo ingeniolo dilucidare satago, nõ cũ homine contendere. Igitur quò lineam aliquam omnibus confessissimam præstituamus, vnde disputationem auspicemur, conclusionem primùm vniuersis literarum professoribus receptissimam præfigamus: Constantissimum est, ecclesiarum Præsules, immo & animarum omnes pastores, vsque ad parœcios inter suos greges residere teneri. Sed quod in quæstionem vertitur, est de iure ad id cogente: sitne tantùm humanum, an verò diuinum etiam & naturale. Ecquis enim mente sanus in quæstionem compellet, vtrum ianitor, cui iura claudendi recludendiq; commissa est, ad ianuam assistere debeat? *Suadetur posita conclusio.* Et cui nauis gubernatio incũbit, ad clauum sedere? Et vtrum dux in bello, dum geritur, & miles in acie debeat existere? Quin verò nõ modò humanæ leges hoc de episcopis in quæstionẽ traduci nõ sinunt: verùm & diuina & naturalis demẽtiæ nobis, certum est, adseribunt, ꝙ ipsum intentamus. Etenim si Deus, vt ipsi contrarij fatentur, quia diffiteri nequeunt episcopalem dignitatem, quæ latè in ecclesia patet, instituit, nónne & officiũ ipsum pascendi instituit? Pascere autem, num naturale ius apertè clamat personalem requirere præsentiam? ergo quanuis illis largiremur electiones iure tantum humano fieri, nunquã inde obtinerent, vt Papa mutare possit quin officiũ pastoris sit iure diuino per se pascere, ac subinde residere. At ne dicendi impetus sine dispẽsationis atq; œconomiæ luce in viscera nos disputationis inferat, supposita prima fũdamentali cõclusiõne, quòd in quæstionem accersitur, est, quo iure hæc residendi obligatio innitatur.

Et primus articulus est de diuino. Debet autem sacrorum tractator, vt Primo de doctrina Christiana auctor est Augustinus, documentum patrisfamiliàs auscultans, de thesauro scripturæ proferre, primũ noua, deinde vetera. *Augustin.* Qua de caussa peculiarem hic titulum fecimus: de diuino iure tã euangelico, q̃ antiquo: ex quo primùm petendũ est rei præsentis fundamentum: & articulo proximo de naturali, ac tertiò de humano. Tametsi adeò istæ iuris species sibi inuicem meritæ sint, adeòque se vicariè elucident, vt testimonia sacra, nisi naturali statim ratione & iure explicentur & cõfirmentur, debiliora videri possint: & ideo necesse erit sæpenumero permistim ab omni iure argumenta accersere. Ad horum autẽ perspicacẽ intelligentiã, meminisse ex libro primo, & tertio, opus est, primùm diuidi ius in naturale & positiuum, deinde positiuum in diuinũ & humanũ. Ius enim naturale est, quod nos ipsa natura docuit: Ius autem positiuũ, quod vel ex hominum cõdicto, vel ex principis iussu legis habet vigorem. Et quia summus princeps Deus est, fit, vt ius positiuum diuidatur in diuinum & humanũ. Quo fit cõsequens, vt minimè repugnet aliquid esse de iure naturali simul & diuino: vt patet in Decalogo, quẽ etiã si Deus non scripsisset, natura nos ipsa docuit. Sed tamen quia Scripto Dei expressus est, censetur etiã de iure diuino. Vnde fit, vt distinguatur ius diuinũ in naturale, & positiuũ. vt positiuũ sit, quod nos Deus præter aut suprà cognitionem naturæ docuit, vt sunt sacramentorũ mandata. Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo: nempe quod in sacra pagina scriptum est. Id quod bifariam contingere potest: nempe aut quod expressis verbis sit scriptum, vt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Et, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: Et, quorũ retinueritis, retenta. Aut quod ex verbis scripturæ expressis planè colligitur. Et quidem quod sub hoc verborum tenore expressum sit in euãgelio, vt episcopi resideant, nemo affirmat: quia nusquam legitur. Sed tamen quòd verbis æquipollentibus eandem prorsus habentibus significationem, id sit in eisdem sacris Biblijs assertũ, hoc persuadere contendimus. Sit ergo secunda conclusio: Obligatio Antistitum ad residendum, omniumque pastorum parœcialium ecclesiarum, est de iure diuino. *Secunda cõclusio.* Et cùm primis, postquã diui Thomæ interpretes agimus, sua est conclusio præsenti quæstione, quam exponendam hic duximus, articu. quinto. *S. Thomas.* Vbi ex testimonio Christi, quòd bonus pastor animam suam teneatur pro ouibus suis ponere, infert, ob nullum temporale periculum licère præsuli de sua ecclesia decedere. Materiam autem illius articuli, in quarto nos huius quæstionis disputaturi sumus: An videlicet aliquæ sint caussæ, quæ huiusmodi decessum excusatum faciant. Interim autem conclusio præsens affirmatiùs est demonstranda. Atqui solet quidem ab officio pastoris initium demonstrationis sumi: est tamen illud altiùs petendum. *Prima ratio conclusionis.* Episcopus nanque nõ est propter quem ecclesia est constituta, sed ipse potiùs est propter ecclesiam institutus. Mundũm quidem Deus fecit propter hominem. nempe vt ei esset subsidium vitæ: ipse autem non propter ipsum, sed creatus est tanquam eius dominus: Et patresfamiàs seculares diuitijs suas domos propter suos successores amplicant. Itaque in eiusmodi familijs non personæ propter domos, sed domus propter personas sunt extructæ. In rebus autem publicis diuerso modo se res habent. Regnum enim non est factum propter regem, sed rex propter regnum. Et in hoc, vt libro primo dicebamus, rex differt à tyranno,

ranno, quòd ille omnibus ob publicum bonum vtitur: hic verò regno propter se abutitur. Multò id autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descendit de cælis, propter seipsum ecclesias fundauit & propter ipsas, tum alios pastores, tum præcipuè episcopos. Nisi quòd est discrimen duplex inter ciuilem & ecclesiasticam rempub. Vnum scilicet ex parte finis ex quo in modo administrandi alterum deriuatur. Finis nanque proximus ciuilis reipublicæ, vt in superioribus adnotauimus, est pacificus tranquillusque eius status, etsi in supracælestem subinde referatur. Finis autem proximus ecclesiasticæ est sempiterna felicitas, ad quam nos Christus ecclesiæ fundator per suos ministros perducere expetit, & omnimodè contendit. Alterum autem discrimen est quòd seculares principes in modo sui regiminis effigiem habent dominorum: episcopis verò nullam præ se ferre licet, licet ministrorum atque omnino seruientium. Principes enim gentium ait Matt. 20. dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatē exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicunq; voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis non venit ministrari sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Vnde Augusti. super Isaiam homili. 7. Qui vocantur ad episcopatum, non ad principatum vocantur, sed ad seruitium totius ecclesiæ. Ecce ergo episcopalis institutionis fundamentū, quod constitutissimum est esse de iure euangelico: nempe quòd vt seruus quidquid est, domini est, sic episcopus quidquid est, sit ecclesiæ.

Duplex discrimen inter ciuilem ecclesiasticamq; rempublicam.

August.

Hinc consequitur episcopalem dignitatē non esse institutā nisi propter officium. Est enim dignitatis pastoralis officium, pascere. Ad quam veritatem penitissimè commendandam nunquam dignitas in sacra pagina nisi officij nomine designatur. Nam vt conclusionem ab eo primùm loco demonstrare ordiamur, qui est Ioan. 20. Pasce oues meas, vtpote quo episcopalis dignitas planissimè declaratur, non ait Christus, Sis præsul aut episcopus. Immo nec, sis pastor: nam & pastores socordes esse possunt & gregi indormientes. Sed pasce: hoc est doce, institue, atque adeo guberna exemplo meo meas oues. Et vbi apostolos prædicatum dimisit non dixit: Messis quidem multa est: ij autem qui metendi docti sunt, pauci: sed operarij: nempe qui vsu potestatē exerceant. Nil enim refert qua doctrina aut facultate præditi sint sacerdotes, nisi munere suo fungantur. Misit ergo Deus non qui operari possent, sed qui operarentur. Similiter enim instituerat Deus Aaron, Leuiti. 28. Applica enim, inquit, ad me Aaron & & filios eius: Non ait vt sacerdotes mihi sint, sed vt sacerdotio fungantur mihi: & vt suprà in Paulo adnotauimus, Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonum opus desiderat: id est si legitimum est eius desiderium, non ad dignitatem, sed ad opus referendum est. Quare ilicò subiunxit: Oportet episcopum doctorem esse: quo nomine non designatur habitus seu facultas & dignitas, sed vsus: hoc est oportet vt doceat. Vnde ad Paulinum suprà citatus August. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatum. Exponere, inquit, voluit apostolus quid est episcopatus: quia nomen est operis non honoris. Et ad Honoratum Hierony. Qui episcopatum desiderat, opus desiderat: hoc est, non dignitatem aut delitias, sed opus & laborem. Ex hoc secundo vt per gradus descendamus tertium colligitur: nempe decimas & primitias, vt lib. 3. latè demonstrauimus & sæpissime repetimus, non esse in hoc populo imperatas vt sint bonorum præmia, eò quòd vel boni vel docti sunt. Sed in hoc potiùs, vt bene ecclesijs præsint, vt ait Paulus & inseruiant. Haud enim me pigebit hoc inculcantissimè repetere quod ad rem penitissimè attinet: quòd si hoc ecclesiasticum seruitium Christianis non fuisset necessarium, nulla fuisset à Christo habita personarum, quæ idoneæ sunt, ratio, quantum ad decimarum impositionem. Haud ergo arbitrentur vel nobilissimi vel doctissimi vel sanctissimi sibi vlla ratione deberi ecclesiastica stipendia, neque eorum gratia fuisse instituta: sed eò prorsus quòd ad ecclesiarū obsequia Dominus ipsis personis opus habet. Reuisito, ne sim morosus, quæ lib. 3. quæstio. 6. articu. 2 in huius demonstrationem attulimus. Etenim Nume. 18. non alia de caussa Deus decimas legitur instituisse, quàm pro ministerio quo Leuitę ac potissimum sacerdotes tabernaculo seruiebant. Et cùm Christus apostolos dimisit vt messores esse voluit qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Paul. 1. ad Corint. 9. omnia naturalia exempla ad hoc propositum congerit. Vt de milite qui non militat suis stipendijs: & de triturante boue. &c. Et primæ ad Timo. 1. Presbyteros non censet præmio ecclesiastico dignos quia boni sunt, sed quia bene præsunt. Et si ius consulas canonicum, Innocentius tertius c. cùm secundum apostolum. de præben. eisdem vsus sacris oraculis idem prorsus constituit quòd stipendia ecclesiastica atque adeò dignitates solùm propter opus conferuntur ac tandem. c. fi. de rescript. beneficium asseritur non dari nisi propter officium. Communia sunt hæc: sed impræsentiarum etiam vsque ad nauseam repetenda. Ex his ergo colligitur nostra conclusio illatione illa quam paulò ante insinuabamus. Christus non alia prorsus ratione quàm propter earum obsequia atque administrationes pastores instituit, quorum subinde officium proprium esse voluit pascere: & in huius tātùm mercedem & stipendia populo imperatæ sunt decimæ: ergo quantum est ex rei natura diuinaque institutione, ipsis per se incumbit gregem pascere. Hoc autem absque personali præsentia fieri non potest, ergo residentiaest de iure diuino: nam quo quisq; iure obligatur ad finem, obligatur ad medium, sine quo nequit illum commodè attingere. Primum antecedens nemo est qui neget, sed primam consequentiam inficiari moliuntur aduersarij. Quoniam inquiunt Papa episcopos creat: illi ergo incumbit disponere vt per se vel alios pascere debeant. Quod autem cauillus hic nullum præ se ferat vel probabilitatis colorem, palàm ex superioribus colligitur. Primum enim iam satis constitutum est, creationem episcopi, licet fiat per Pontificem, nihilominus iure diuino fieri: quippe cùm institutio Dei sit, per ipsumque fieri iussa, perinde atque sacramentorum administratio. Sed ne de nomine nos angat disputatio, esto Papa immediatè vt aiunt electionem facit, num consequens subinde fit vt naturam ipsam quam dignitas à Deo instituta proprio significato declarat, possit Papa mutare? Vnde rogo duarum rerum consequentia quæ tam sunt disparatæ? Nunquid dum Papa episcopum eligit & consecrat, efficere potest, vt non sit pastor, magis quàm cùm sacerdotem initiat efficere, vt non sit sacerdos? Potéstne inquam efficere vt functio episcopi non sit sacramenta

Episcopalis dignitas non est instituta nisi propter officium.

Corollariū

Paulus.

Innocēti' 3.

Ratio pro cōclusione.

Solutio.

Replica.

cramenta ordinum administrare, populumque docere, ac moribus instituere: &, quod nomen eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc vel fari queat, cùm hæc omnia episcopali muneri sint diuino iure annexa: quin verò ipsissima eodem iure sint dignitatis substantia. Profectò si Dei institutio eandem vim habeat, quam natura per ipsum instituta, planè fit vt sicuti qui morum serit, efficere non potest, vt prunus inde aut alia arbor germinetur, quàm morus: ita neque qui episcopum facit, efficere potest, vt eius natura diuinitus instituta non sit per se pascere. Haud enim modò disputamus an vlla de caussa efficere iustè possit, vt ipse per se non pascat, sed per alium. De hoc enim alia nos disputatio manet: sed rei tantùm naturam constituimus, docentes, vt quemadmodum qui scamnum fabricat aut arcam, efficere non potest, quin figuram habeat scamni aut arcæ: aut qui facit calceum, efficere non potest, quin rem faciat formam habentem pedis: ita qui facit episcopum, quæ res diuinitus instituta est, efficere nō potest quin eodem iure quo est instituta, officium habeat, atque adeò obligationem per seipsum pascendi ac subinde residendi: quidquid posteà forinsecus accidere possit. Etenim ne nobis pastoris homonymia & æquiuocatio negotium amodò facessat, intelligere episcopus debet pastorem esse secundum propriam nominis notionem, & non secundum illam abusiuam, qua gregum domini pastores dicuntur. Solent enim & pastores nuncupari, pecudum, armētorumque domini: eò quòd sua substantia & peculium pecorarium sit quemadmodum rogati filij Iacob à Pharaone quid haberent operis, responderunt, Pastores sumus, putà hæc est nostra diuitiarum possessio. Et isti per se nullam exercent ouilis curam, nisi per suos famulos, sed duntaxat vellere, caseo, fœturaq; fruentes, delicatè ac molliter vitam degunt: Episcopi autem non sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus velut ministri, qui gregum vigilias perferre tenentur, & per prata scripturæ gregem deducere, eiusq; fontibus potare, atque oleo scabiem inungere, eisque lupum cauere, & quidquid vllo pacto nocere poterit. *Illustratur amplius cō clusio.* *Episcopus pastor est secundum propriā nominis notionem.*

Neq; enim est, quòd huic sanctæ veritati quis obmoliatur, soli Petro dictum esse, Pasce: in hoc enim verbo aliquid est singulare Petro dictum, aliud verò cunctis præsulibus generale. Singulare inquam, vt tanquā vniuersalis pastor suo gradu & ordine vniuersum gregem pasceret, non quidem vniuersis assistendo ecclesijs, sed suis cōstitutionibus & fidei ac morū sententijs vniuersos illustrando & instituēdo: dignosque adeò ministros cuicunque ecclesiæ adscribendo. Generaliter autem explicata est episcopalis functio, quæ in apostolis & in ipso per ipsissimum Christum ecclesiæ institutorem constituta est: vt scilicet cùm primum vnusquisque crearetur, iussum ab eodem Christo putaret, vt similiter suum peculiarem gregem pasceret. Ait quippe August. cap. 13. in lib. de pasto. ob id Petro singulariter Christū id quod omnibus erat commune, iussisse, vt vnitatem commendaret. Multi enim erant, inquit, apostoli: & vni dicitur: Pasce oues meas. Hactenus ille. Ac si dixisset: In vno cunctis potestatem dedit. In vno cunctis generalem regendi formam expressit, atque adeò in vno cunctis idem iussit. Et Ambro. in Pastora. Nobis, inquit, in verbis diuinis credita est dispensatio, gregemque Christi alendum suscepimus. In verbis inquit diuinis: Alludens ad ista Petro dicta. Et infrà: Repetitū est à Domino tertiò: Pasce oues meas. Quas oues & quem gregem non solum tunc beatus suscepit Petrus, sed nobiscum illas suscepit: & cùm illo nos suscepimus omnes. Iussit Dominus Petro pascere oues, per quē ad reliquos omnes potestas & auctoritas pascendi manat à Deo. Hęc ille. Ex his ergo fit cōsequēs, peruersam esse calūniosamq; interpretationem, vt vox illa cōsecratoris, Vade, prædica populo tibi commisso: perinde intelligatur: ac si solius sit Papæ. Est enim illius tanquam organi Dei, atq; adeò expressio & quasi repetitio verbi ipsius Christi, Pasce oues meas. Quò planè alludit Paul. Actuū 20. dicens, Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos, &c. Haud enim aduersariorū glossa vllius est pretij, qua scilicet aiūt propterea tātùm dixisse, Spiritus sanctus posuit, q; ecclesia etiā quo ad ius positiuū eius nutu gubernatur. Nam 1. ad Corint. 7. distinguit inter ea quæ Deus præcepit & quæ ipse: & hic propriā actionem & iussum Dei designat. Non enim ait se illos posuisse, sed Deū. At verò quò res etiamnum patētior fiat, explicare paulò amplius opus est spiritualis pastoris officiū. dictum enim iam suprà reliquimus, esse spiritualis ouium vitæ impensissima curā gerere. Quæ quidem cura tripertita est: videlicet vt episcopus sacramentis plebē in vita spirituali generet & nutriat, atq; adeò prædicatione foueat, & prudentia gubernet. Quæ sub alijs nominibus sanctus Tho. expressit, putà instituere, defendere & gubernare. Nomine autē sacramentorū, etiam sacramentalia quædam intelliguntur, quæ quidem can. quàuis. distin. 68. Leo Papa recenset. Incumbit enim eis presbyterorum ac diaconorū cęterorumq; ministrorum altaris, & virginum consecratio. Mox constitutio altaris, & benedictio & vnctio, atq; adeò omnium vasorū indumentorūq; ad idem altare pertinentiū, ac deniq; baptizatos chrismate confirmare. Omnium autem maximè propriū eius munus est prædicare: hoc est non de suggesto modò, sed & peculiariter etiam sacra oracula interpretari, & de ambuiguitatibus respōsa dare. Vnde super illud Pau. ad Ephe. 4. Alios pastores & doctores, adnotauit Hierony. cōsultò nō dixisse alios pastores atque alios doctores, sicut dixerat alios apostolos & alios prophetas: sed alios pastores & doctores: scilicet quòd idem est in ecclesia pastor, qui & doctor. Idemq; Augu. in epist. 58. Paulino sciscitanti quo pastores à doctoribus differrent, respondet: videlicet nullo differre discrimine: quod eodem apostolico verbo confirmat. Tertium demum eiusdem muneris membrum est gubernatio, quibus non infimè adiungitur pauperum, viduarum ac pupillorum cura. Hæc autem expressiùs, tum Gregorius lib. priori Pastor. tum etiam alij sancti patres per Ezechi. prophetam explicari autumant c. 34. vbi ait Dominus: Filij hominis propheta de pastibus Israël, qui pascebant semetipsos. Nōnne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, lanis operiebamini. His enim duobus cuncta designantur, quæ ad victum vestitumq; spectant. Quæ quidem ad sustentationem episcopis populus suppeditat. Sed ad designandam eorum luxuriem subditur: Quod crassum est, occidebatis: vbi summa iniquitas pastoris insinuatur. Cùm enim officiū eius sit gregem doctrinæ ac morū pinguedine saginare & pinguefacere: eius potius substantia ipsi curant pinguescere. Et gregem meū non pascebatis. Quid autem sit pascere, *Solutio tacitæ obiectionis.* *Gregorius.* *Prior locus veteris instrumenti pro conclusione.*

explicare prosequitur, dicens: Quod infirmum est, non consolidastis: quod ægrotũ, non sanastis: quòd confractum, non alligastis: quod abiectum est, non reduxistis: & quod peierat, non quæsistis. Hic autem primùm omnium animaduertendum est, oracula antiquæ legis non eandem prorsus energiam ad rem præsentem habere, quam testimonia nouæ. Etenim sacerdotium nostrum longè ab illo differentius ac perinde sublimius existit, quàm quo illi fungebantur. Nam cùm illorum sacramenta nullã conferrent gratificantem gratiam (nil de illa loquimur quæ sub signo circuncisionis conferebatur) neque clauium illi potestatem habebant ad remittenda peccata: neque subinde curam, vt nostri sacerdotes, gerebant animarum: quæ potissimum est fundamentum vt nostri prælati residere teneantur. Petuntur autem inde ad propositum argumenta. Tum ratione figuræ, in qua, vt ait Pau. omnia contingebant illis: nempe quòd illud sacerdotium præsagium erat nostri. Tum etiam per modum exempli: nam si illis tanto vitio tribuebatur, quòd curã non gererent gregis, & in excubijs templi perpetuò esse cogebantur. Iussum enim legitur Nu. 16. Aaron filijsque eius ac Leuitis: excubate in custodia sanctuarij: multò efficacius conuincitur pastores nostros animarum custodes, debere semper præsentes gregi prospicere. Quamuis vt ad præsentem locum Ezechi. reuertamur, non solùm sacerdotes illic, pastorũ nomine, denotantur, sed & omnes iudices & gubernatores populi: tametsi iam tunc temporis, gubernationis sceptrum penes sacerdotes esset. Affabrè ergo Propheta illa quinaria oratione pastoris munus delineat, quantum ad ea saltem, quæ in grege medenda sunt. Quinque enim incommodis Christianus grex periclitari consueuit. Primùm est in fide, quæ totius Christianæ vitæ fundamentum est: nam sine fide impossibile est Deo placere. Primum autem detrimentum fidei est, languor & imbecillitas: quãdo scilicet homo propter magnitudinem credendorum nutabundus vacillat. Quare Paulus ad Roma. 4. laudi tribuit Abrahæ, quòd non fuit infirmatus in fide. Et ad Roma. 14. Infirmum in fide assumite (id est) ne cadat, sustentate. Hæc ergo Antistitis, qui doctor est fidei, prima functio est: nempe vt fidei scrupulos mentibus gregis eximat, dubia scilicet explicando: ac subinde animos affirmando & consolidando vt intellectum, quemadmodum ait Paulus, captiuent in obsequium fidei. Aegritudo autem ad mores attinet, cùm quis corruptis affectibus infectus est. Etenim, vt intellectus scrupulis fidei infirmatur, sic & appetitus affectuum tumultu ægrotat. Quare sicut illud doctrinæ luce est consolidandum, ita & hoc salutaribus monitis sanandum. Confractio verò iam ad discordiam inter fratres attinet: videlicet cùm populus aut varijs opinionibus, aut litibus & iurgijs inter se dissidet. Tunc enim ligamine pacis atque vnitatis confederandus est amicitiaque conglutinandus. Ex his enim facturis, nisi in tempore colligantur, hæreses solent intumescere. Quod re vera vecordia & inertia præsulum, ac potissimùm absentia à suis ecclesijs creberrimè accidere, præsentia tempora documento nobis sunt. Quocirca id quod subditur, abiectum: ad manifestariã hæresim & apostasiam refertur. Dissensio enim populi, seminarium est hæresum, per quas ab ecclesia exitur, & vsque ad huius etiam medicamina prælati cura protenditur: vt saltem vna atque altera monitione, vt docet Paulus, enitendum ei sit abiectos in ecclesiam reducere. Concludit demum: Et quod perierat, non quæsistis: exemplo illius, qui de cælo quæsitum venerat quod perierat. Perit autem homo per quodcunque mortale delictũ, insigniter verò per obstinationem. Sed neq; illo prorsum desperandum est, quin omnis adeatur quærendi ipsum via. Atqui effectus porrò isti, gratiæ Dei eiusque singulari fauori referuntur accepti. Attamen quia ipse eiusmodi gratiam ministerio sacerdotum nobis suppeditat, fit, vt propter eorum negligentiam vsu veniat, vt populus eadem gratia priuetur. Id quod protinus ibidem Deus apertè admonet, dicens, Et dispersæ sunt oues meæ, eò quòd non esset pastor: & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarũ agri: hoc est, ab omnibus vitijs pessundatæ sunt: omnique errore occultatæ. Qua de caussa statim comminatur pastoribus: Requiram gregem de manibus eorum. Hac eadem enim ratione ait, ad Hæbreos vltimo Paulus, præpositos sic debere super gregem inuigilare, quasi rationẽ pro eius animabus sint reddituri. Porrò ergo nisi hæc episcopi munera & officia tam essent obliuione sepulta, nemo esset, arbitror, qui vel hæsitare posset tenerẽturne iure diuino episcopi per se illa præstare, ac perinde in suis diœcesibus residere. Etenim nõ solùm publica cõcione, si suum bene noscunt institutũ: hæc perficere debent, verùm priuatis visitationibus, exhortationibus, recreationibus, concilijsq; adeò & consolationibus. Immo nõ verbo tantùm verùm exemplo, ac denique re ipsa iuuando: nẽpe egentium caussas negotio etiã tuendo & eleemosinis adiuuando: Ecce sacerdotis officiũ, qua parte debet nocumẽta gregi cauere. At verò qua parte ipsum ad perfectũ promouere tenetur, altius eius prominet functio. Hac quippe ratione appellat eos in suis antecessoribus Christus lucem mundi. Vide quãta largitate sua ipsius nomina illis impartitur: vt si in officio non perstiterint, eos peius in die iudicij pudefaciat. Quin verò, vt suprà diximus, Pius Papa, cano. oues. 6. quæstio. 1. veluti oculos Deũ illos instituisse ait, siue per quos Deus ipse gregi suo prouidet, siue per quos populus quæ diuina sunt suscipit. Appellat etiã illos ciuitatem supra montem positam: quia non solùm doctrinæ lumine de candelabro lucere debent, verùm prominenti vitæ exemplo in cõspectu populi: & veluti sal terræ mores condire. Perpende, an eiusmodi officia absentes exhibere, vt decet, valeant. Quin age, vt cuncta cõplectamur, episcopi in ea perfectionis sublimitate esse debent, vt perfectionem non discant, sed quemadmodũ in sua consecratione admonentur, omnino doceant. Quid demũ perfectionem doceant? ceu Christi ministri ecclesiã suam sic expurgent, sic promoueant, sic itaq; exornent, vt sine macula, vt Christi sponsam decet, Deo patri offerat. Ecce primum locum euangelicum: Pasce oues meas. Secundus locus ex quo veritas præsentis cõclusionis elicitur, extat Ioan. 10. vbi Christus naturã boni pastoris sub hac verborũ exaggeratione cõmendat: Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, mercenarius autem fugit. Intelligere autẽ nequeo qua vllus fronte deludere hunc possit locũ, dicens non intelligendũ esse generaliter de pastorum vniuersitate, quippe quòd Christus de seipso particulariter, vt aiũt, id asseruit. Haud enim opus est sanctos huc interpretes cõpellare, qui hũc sensum recutiant. Præstat nãque

Oracula antiquæ legis non eãdem habẽt energiam cum testimonia nouæ ad suadendam cõclusionẽ præsentem.

Expenditur locus citatus.

Paulus.

Paulus.

Pastores ecclesiæ lux mũdi.

Pius Papa.

Pastor ecclesiæ ciuitas supra montem posita.

Idem sal terræ.

Secundus locus pro cõclusione.

Refellitur quorundã interpretatio.

semper scripturam sacram, vbi id fieri possit, ex suis ipsius verbis elucidare. Perpende ergo verborum cõtextum: Ego sum pastor bonus. ecce assertionem. Haud verò satis duxit simpliciter id asserere, sed demõstrare perrexit. Quomodo autem demonstrauit: Quia bonus pastor animam suam pro ouibus suis dat. Hoc ergo nõ de se peculiariter & propriè asseruit: aliàs id quod dixerat per idem ipsum probasset: nempe, ego sum pastor bonus, quia ego ipse pastor bonus animam pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriam propositionem, naturam ingeniumq; & substantiam boni pastoris definitione patefecit, nempe vt sic colligeret: Ille prorsus qui animam suam dat pro ouibus suis, bonus est pastor: ego autem animam meam, hoc est vitam do pro ouibus meis: ergo ego sum bonus pastor. Generalẽ ergo regulã præfixit, per quã bonus pastor ab ijs, qui nõ sunt boni, discernẽdi sunt. Vnde Gregor. in homilia. Eius, inquit, bonitatis formam, quam nos imitemur, adiunxit: dicens, Bonus pastor animã suam pro ouibus suis ponit. Fecit quod monuit: ostẽdit quod iussit, &c. Et Augustinus de verbis Domini, sermo. 5. Pastor bonus, Christus. Quid Petrus? nónne bonus pastor? nam & animam suam pro ouibus suis posuit: quid Paulus? quid ceteri Apostoli? &c. Itaque si attentè verba respicias, non tantùm Christus exemplum sese perhibere oculis nostris voluit, quod imitaremur, secundùm illud Ioan. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniã ille pro omnibus animam suam posuit: & nos debemus pro fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad Honora. Augu. quòd instante persecutione episcopus non potest fugere: quia exemplo Domini tenetur bonus pastor animam ponere pro ouibus suis. Hęc enim quodammodo possent aduersarij cauillari, dicentes, quòd licet Christus de se peculiariter id diceret, posuit nihilominus de se imitandum exemplum. Sed insuper affirmamus posuisse regulã & definitionẽ, per quã se probauit esse bonum pastorem, quamq; adeò licet ipse per impossibile nõ seruasset, tenerentur vniuersi præsules iure diuino & naturali seruare. Agedum, idem ex subiectis verbis corroboremus. Subdit enim Mercenarius autem & qui non est pastor: cuius nõ sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit. Quomodo rogo illic vsurpauit mercenarij nomẽ? vtrum peculiariter pro aliquo? Re vera non nisi generatim: ergo eodem modo acceperat vocem boni pastoris. Aliàs non è regione apponeret illi mercenariũ. Vtriusque ergo naturã amborũ oppositione explicuit. Nisi admittere absurdè malis, quòd naturã explicuerit mali pastoris, nõ autem boni. Neque contẽtus fuit id simpliciter enuntiare, sed natiuã subiunxit caussam: Mercenarius enim, inquit, fugit: quia mercenarius est, cuius nõ sunt oues proprię: & ideo ad eum de ouibus non pertinet: quia non sunt inquit, eius propriæ: vtpote quòd cùm ei nõ sint à Christo cõmendatæ, fit vt eas nõ diligat, nimirũ ea dilectione qua ex Petro requisiuit an se præ ceteris diligeret. Sed & vrgentissimum prætereà argumentum, quòd hoc Dominus ac Redemptor noster non de se tantùm propriè, verùm tanquam eunctis qui legitimi sunt episcopi necessarium enuntiauerit: est, quod ex hoc loco sancti omnes & Doctores colligunt (vt articulo 4. videbimus) teneri episcopum dum necessitas gregi suo ingruerit, vitam exponere antequàm inde recedat. Quam quidem veritatẽ cùm ipsi aduersarij negare profectò nõ auderent, inde deberent colligere residentiam esse de iure diuino: idque adeò ex hoc loco inferri, aliàs ecclesia nõ cum tanto periculo eos residere cõstringeret. At de hoc illic pressiùs. Hic ergo pedẽ sistere cuperẽ, si pro rei dignitate mihi facultas ad persuadendum suppeteret, rogareque colendissimos episcopos, expenderent, vtrum potuerit Christus significantius rem aperire, vehementiusque ipsos, ne mercenarijs suos greges cõfiderent dehortari. Quomodo enim diligere animas vsque ad sanguinis effusionem possunt, quas vt proprias non habent? & nisi ita charas in Domino habeant, quomodo possunt eis legitimè prospicere? Abunde se nanq; mercenarij fecisse arbitrantur, quando pro ratione stipẽdij, quod recipiunt audiendis litibus, horas aliquot insumunt. Prosequitur autem Christus eandem boni pastoris naturã etiãnum patefacere. Ego inquit, sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscũt me meæ. Haud ergo locus iam vllus fit reliquus deflectẽdi, vt quis dicat de se propriè Christum loqui. Immo eandẽ demonstrationẽ insinuat, nẽpe ob id, quòd ingeniũ, fides & cura boni pastoris sit, vt mutuò se de facie & voce ipse & oues cognoscant: se, in quem hæc competunt, bonum esse pastorem. vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit, agnosco differentiam pastoris & mercenarij. Nam mercenarius quidem nescit oues: quod cõtingit, quia non sępe illas inuisit, &c. Qui enim per Dei dilectionem non sibi ecclesiam desponsauit, nõ potest eius conspectu & familiaritate magnopere se oblectare: præterquàm quòd neq; officia pastoris gregi pręstabit, nisi cuiusq; ouis faciẽ & balatum nouerit, vt nõ per relationem aut per aliũ, sed de vultu, gestu, & voce animi morbũ deprehẽdat. Neque verò grex eum vicissim satis diligere, eiusque tum exemplum imitari, tum & auscultare mandatis valet, nisi de vultu & sermone eũ agnoscat. Quocirca hoc quod isti dicũt Christum de se propriè affirmare, quàm sit falsum inde cõstat, quòd fortasse ad illud prouerbium Salomonis allusit, quod ipse tum propter priscos pastores, tum in nostrorum figuram illius ore iampridẽ protulerat. Ait enim ille Prouerb. 27. Diligenter cognosce vultum pecoris tui, tuosque greges cõsidera: nõ enim habebis iugiter potestatẽ, sed corona tribuetur tibi in generatione & generationẽ. Vbi Hebraicè habetur, Cognoscẽdo cognosces seu euidenter agnosce faciem pecoris tui: & vt dicitur facie ad faciẽ, & pone cor tuũ ad greges. Vbi nõ adeò ad rẽ accõmodè quidã comminiscuntur, verbo illo appone, allusionẽ fieri ad illud Christi, Bonus pastor animam suam ponet. Nam præterquàm quòd verbum euangelicũ nõ significat nisi, dat, manifesta est rerum discrepãtia: nam verbum Salom. ad internã curam & solicitudinem quã pastor habere debet erga gregem, refertur: vt scilicet cor impensissimè habeat ad singulariũ ouium necessitatẽ attentum. Vox autem Christi ad testimonium amoris: vt scilicet si opus fuerit mortem eius gratia oppetat. Nam si cura bruti gregis illam mutuam agnitionem exposcit, quantò magis studium quod erga Christianam familiam impendendum est: sanè cùm quot sunt subditi, tot sint & morborum genera. Alius enim cõsolatione indiget, alius cõsilio, alius reprehẽsione, alius denique alio eleemosynæ subsidio. Quare protinus in initio eiusdem cap. Ioan. vbi se Christus ostium esse ouium dicere adornabat. Qui nõ, inquit, intrat

Augustin.

Roboratur amplius proxima ratio.

Theophylactus.

Prouerbio.

Confirmatio.

intrat per ostium, sed aliundè, fur est & latro: qui autem intrat per ostiū, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas: & cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Vide quomodo lex boni pastoris non tantùm in hoc consistat, quòd quis ad dignitatem secundùm Christi leges accedat, verùm & quòd eius exemplo eandem administret: nempe cognoscēdo oues singulas de nomine, easq; exemplo vitæ antecedendo, quod ipsæ sequantur. Id quod absentes quónam pacto præstare perficereque possint, ipsi viderint. Vnde sequitur: Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia nō nouerunt vocem alienorum. Vbi alieni appellatione non solùm eos, qui nō legitimè ingressi sunt censet, immo & qui illegitimè rem administrant: scilicet tā mercenarios, quàm eos qui illa quæ præmiserat, nō seruant. Et quidē Apostoli nō cognouerunt quid loqueretur eis, scilicet mysterium fidei ipsius, per quam solam ingressuri erant quotquot veris pascuis essent potituri: quia non est aliud nomen sub sole, in quo possint homines salui fieri. Nobis autem, qui illud iam certò per eandem fidem cognoscimus, aliud restat constātissima fide tenere, nempe quòd qui ab ipso instituti sunt pastores, eius instar necesse habēt munere suo perfungi. Vnde Damasus Papa in aurea sua epist. 4. vbi de depellendis chorepiscopis locupletè disseruit, hoc Christi testimonio vehementer inuehitur in episcopos, qui alienis suas plebes educādas concredunt: cùm Christus bonū pastorē asserat vitam pro ouili suo ponere, mercenarium autem ingruente lupo oues destituere. Sed de hac epistola statim arti. proximo. Habeant ergo aduersarij, & contra sic arguant: Quidquid homo per suos administros facit, per seipsum cēsetur efficere: ergo cùm episcopus vicarium ecclesiæ suæ deleget, residere non tenetur, sed pro sua satisfacit obligatione. Videant autem huiusmodi argumētatores, quanta eos responsa persequatur. Primū omniū, vt suprà diximus, hic non disputamus, an caussa possit aliqua intercedere propter quā dispensari cū episcopo absenti queat: de quo art. 4. repetēdus est sermo, sed rei naturā cōstituimus, & ea quæ diuina lege episcopo iussa sunt. In primis ergo si factum spectemus, absentes episcopi non sibi vicarium ad omnia sua munera substituunt, sed eum tantum, qui ad lites audiendas sedeat: quod re vera non est præcipuum. Et præterea visitatorem, qui dioecesim circunuolet, cùm neq; ista in ipsorum absentia fieri possint commodè, neque alia vllo modo, ad quæ præcipuè tenentur. Potissima enim pars spiritualis pastoris, vt in concilio Carthagi. 4. licet breuioribus verbis admonetur, nempe cui animarum longè maior cura incumbit, quàm temporaliū, in hoc posita est, vt lites, quæ sine iudiciorum strepitu definiri possunt, cōponere satagat, pacareque & extinguere procuret, vt tempus secundum Christi mandatum redimat, quod oues in Christianis exercitijs collocent. Quod quidem nemo sine episcopi auctoritate & grauitate & amore quo gregem prosequi tenetur, atque adeò sine eius præsentia perficere valet. Itē neque visitationis longissima experientia testatur, per alium quàm per seipsum fieri castè posse. Haud enim criminibus sola pecuniarum mulcta aut excommunicatione medēdum est, sed profectò verbo, nunc placido, nunc acerbo, ac alijs denique adhibitis remedijs: quorum visitatores, quia mercenarij sunt, nulla tangit cura. Adde, quòd eleemosynæ quæ inter episcopales operas tam altum locum tenēt, (Oportet enim episcopum, vt ait Paulus, esse hospitalem) nisi per præsentes Antistites fieri nequeunt cōmodè. Conspectus nanque pauperis, egenorumque clamor viscera cōmouens, vel eleemosynam exprimit, vel aliam saltem consolationem, qua suam possit miseriam leuare. Huc enim illa spectant, quæ modò circa verbum Christi tractabamus: nimirum quanti referat vultum pecoris visu agnoscere, & vocem auditu. Sed ais, quid si episcopus hæc omnia atque alia per alium rectè dispenset? Accidere enim potest, vt alij efficaciores sint prædicatores ipso episcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores: quos cùm suffecerit, munus suum expleuit, vt absens ecclesiæ suæ viuere possit. Huius autem vna responsio est, esse impossibile. Altera præcipuè notanda, quòd episcopi vicarij non sunt perinde constituti ac si sint futuri præsules, sed quasi prȩsulum adiutores. Et ideo non per hoc excusatur eorum residentia. Debent enim vicarij esse sicut membra in corpore, ipse verò sicut anima. Christus enim non eos vt operariorum constitutores, sed vt operarios misit. Et Paulus non ait oportere episcopū esse doctoris substitutorem, sed esse doctorem: & 2. ad Timo. 2. Solicitè, inquit, cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, & rectè tractantem verba veritatis. Vbi confusione eum Antistitem aspergit, qui operarius non est. Et alibi admonet, vt qui non operatur, nec manducet. In summa, non vident isti qui munus episcoporum in hoc collocant, vt bonos sibi habeant subrogatos ministros, quemadmodum leges vniuersas electionis episcoporum & pastorum de medio tollant. Quid enim opus est tantam solicitudinem & vigilantiam adhibere ad digniorem eligendum, quantam iura omnia clamant, si satis episcopo est alios ecclesiæ suæ ministros delegare? Ergo si iura illa certa ratione constituta sunt, planè colligitur personalem industriam in episcopo eligi, atque adeò per se residendo teneri munia sua explere. Quare non est cur nobis Valerium obijciant, qui Augustinum sibi substituit. Id enim fecit ingrauescente iam ætate, quando vires sibi non suppetebant. Immo nec tunc credendus est sic cessasse, quin id quod posset, efficeret. Immo hinc sumitur argumentum, quàm sit necessaria præsentia personæ. Hac enim de caussa Petrus Apostolus vt Theodoretus refert in lib. de 70. discipulis: & antiquissimus Epiphanius to. 2. c. 26. nempe quia illi necesse erat tanquam Apostolo per alias ecclesias diuagari, substituit sibi episcopum Romanum: non qui esset Papa, sed qui sibi esset auxiliaris vicarius. Ad eorum ergo argumentationem respondetur, quod etsi vnicuique liberum sit de suis proprijs bonis, vt libuerit, per famulum disponere, in quo casu quod quis per alium facit, ipse facere censetur: in publicis tamen administrationibus longè res secus habent. Publici enim magistratus, atque illi potissimum quibus ob personalem functionem iusta stipendia decreta sunt, non ad iustum per vicarios administrantur. Ecquis enim in cōsulem aut prætorem, aut ducem creatur, vt per alium rem administraret? Immo verò in rebus priuatis quis œconomum, pincernam, immo vel coquum, vel quod rei magis arridet, nauclerum vel certè aurigam conduxit, qui non munus

Damasus.

Obiectio aduersariorum.

Solutio.

Visitationes nō possunt castè fieri per aliū quā per ipsum episcopum.

Obiectio altera.

Prima responsio.

Secunda.

Paulus.

Ad argumētū factum.

Pulchra ratio.

munus eiusdem personę requirat? Quòd si magistratus alij hanc habent residendi naturam, quis non videat episcopatum, qui animabus prospiciẽdis, quas Deus & ad suum ipsius consortium condidit, & proprio vitę dispendio redemit, primum huius legis obtinere locum? Vnde Paulus 2. ad Corinth. 9. Væ mihi si non euangelizauero: necessitas mihi incumbit. Sed vide quomodo aduersarij cauere hãc plagam contẽdunt. Aiunt enim apostolis per seipsos necessariũ fuisse prædicare, quoniã in ipsis personalis industria electa fuit. Episcopi autem non illis successerunt in apostolatu, sed in episcopatu. At verò, vt fateamur vrgẽtiorem fuisse in apostolis prędicandi obligationem propter reuelatam eis doctrinã, tamen quis neget in episcopis personalẽ etiam industriam, quatenus in episcopatu ipsis successerunt, eligi? Sed neq; aliud istorum commẽtum illis admittẽdum est, nempe quòd apostoli iussi sunt solis infidelibus prędicare, episcopi verò solis subditis, immo Paulus sępe prędicauit conuersis, quod certè ad eorum confirmationem facere debebat. Nec episcopo dicitur, vt aiũt, Vade, prędica populo Dei. sed, populo tibi cõmisso: cui non repugnat quin aliquando possit & debeat infidelibus prædicare. Alius verò cauillus istorum est, quòd etsi Papę dictum sit, Pasce oues meas, non tamẽ inde colligitur, quòd residere teneatur in omnibus ecclesijs: atque adeò neque de singulis colligitur, quòd teneantur in suis residere. Quòd autem cauillatio hæc peiori sit nomine digna, quis non planè videat? Iussus enim est Papa per seipsum pascere, atque adeò in sua ecclesia, quæ Romana destinata est, residere, vel vbi expedire visum esset. Decet autem propter confluxum orbis illuc, ne per alias diuagetur, sed suos singulis vt Deus ei iussit, episcopos cõsignet, qui eodem diuino iure teneantur in suis diœcesibus residere. Vnde Paulus ad Thessa. 5. Rogamus, inquit, vos fratres vt noueritis eos, qui laborãt inter vos, & præsunt vobis in Domino, & monent vos vt habeatis illis abundãtius in charitate propter opus illorum. Non ergo propter dignitatẽ, sed propter opus quod residentes personaliter exerceant. Alia deniq; eorũ argutia non est respõsio digna. Arguunt enim, quòd cùm Papa possit episcopum à sua diœcesi dimouere atque alteri adscribere, fit, vt dispensatio episcopi cum hac ecclesia non sit de iure diuino, atq; adeò nec residẽtia. Iam enim suprà ostẽsa est infirmitas consequẽtiæ: nempe quòd licet Papa possit episcopos summutare, nõ tamen eorum naturam & functiones, quæ iure diuino annexæ sunt dignitati. Sed rogas, nónne multa episcopus potest per ministros dispẽsare? Apparet enim posse: vt ordines conferre, & confirmare: benedicere templa, & ornamẽta, &c. Item permulta sunt episcopalia officia quæ nõ nisi statis tẽporibus eademq; rarò fiunt: vt chrisma cõficere, & sacris initiare: quæ ideo iugem residentiam nõ exigunt. Respondetur inter episcopalia munera gradus esse dignoscẽdos. Quędam enim sunt quæ licet non ita decenter fiant, tamen non vsque adeò absurdum est per substitutos illa exercere. Vt sunt chrismatis cõfectio, & templorũ ornamentorumq; cõsecratio. Est inquã in his, dum per titulares episcopos fiunt, indecorum quiddam, quòd non tanta grauitate, vt decet celebrantur: prẹterquàm quòd ansa inde porrigitur titularibus episcopis introducendis. Veruntamen nõ ista sunt munera quæ vrgẽtissimè residentiam episcopi requirunt: sed alia suprà commemorata quæ assiduam præsentiam sedulamque diligentiam exposcunt. Immo verò vt iam diximus, propterea episcopi obligationis residendi obliti sunt, quòd nõ putant alia sibi incumbere onera, quàm lites audire, & semel in anno ordines conferre. Si enim se ignorãtium lucem, delinq̃uẽtium regulam, afflictorum suffugium, egẽtiumque subsidium ac præsidium (vt verè sunt) esse cognoscerent, non grandi opus esset negotio, vt ius residendi persuasissimum haberẽt. Multa alia hîc missa facimus scripturarum testimonia: nimirum satis rati ea, quæ pręcipui sunt momenti attulisse. Multasque aduersariorum argutias silentio prætermittimus: ad quas vtique molestius esset respondere, quàm vtile. Quod autẽ de episcopo assertum curauimus, de cunctis etiam parœcialibus pastoribus subinde est intelligendum. Sanè cùm & allata testimonia idem sibi velint licet multò efficaciùs episcopos vrgeant. In apice autem istorum quæ dicta sunt, hoc licet per seipsum euidẽtissimum sit: non erit tamen admonitu superuacaneum, nempe quòd residendi obligatio sit præceptum est, vt nõ sit pręcepti finis. Videas enim præsules in suis quidem ecclesijs residentes: sed tamen adeò oscitanter & segniter in administratione verbi, in gubernatione, in afflictorum cõsolatione, & pauperũ subsidio sese gerentes, vt nihil referat absentésne sint an præsentes. Residentia enim propter hæc necessaria est, quæ si non fiant superuacanea, immo quandoque caussa, vt episcopus maiori opprobrio & vilipendio à sua plebe habeatur.

Paulus. *Aduersariorũ subterfugium.* *Refellitur proxima solutio.* *Cauillus alter.* *Paulus.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Etiã pastores parœciales residere tenentur.*

AD primum igitur argumentum respondetur, verba illa formalia, quòd episcopi residere teneantur, nullam fuisse necessitatem, vt in Euangelio exprimerentur. Sanè cùm euidentissimè ex ipsa episcopali functione diuinitus instituta colligantur: quòd etiam secundùm aduersarios satis est, vt eadem residentia sit de iure diuino. Nam vbi Christus ceu operarios miserit prædicatum Apostolos atque alios 72. discipulos, quibus episcopi & parœciales sacerdotes successerunt; & vbi iubet in Petro cunctis episcopis, vt gregem pascant: & vbi docet bonum pastorem esse, qui nominatim cognoscit oues, & vbi ait Paulus episcopum esse doctorem & hospitalem, & vbi admonet Timoth. vt seipsum operarium inconfusibilem, verbum veritatis rectè tractantem exhibeat: & vbi admonet præsules, vt vniuerso gregi attendant in quo eos Spiritus sanctus posuit episcopos ad regendum ecclesiam Dei: atque in id genus alijs locis vsque adeò luce clariùs residentiam pastorum præcepit, vt fatuum sit expressiora verba requirere. Ad secundum iam satis responsum est, quòd etsi summam ecclesiæ iurisdictionem Petro eiusque successoribus singulariter cõmiserit, vbi ait, Pasce oues meas: atque adeò facultatem eligendi pastores: modum tamen pascendi nõ reliquit suo arbitrio, vt eum mutare posset. Haud enim in arbitrio est Papę facere vt episcopus nõ sit doctor, non sit hospitalis, non sit vigilator super gregem, quibus muneribus intimum est vt resideat. Ad tertium denique respondetur, quòd si Timot. & alij forsan episcopi iussu Pauli à suis nõnunquam ecclesijs peregrinati fuerint: id tamen ob ecclesiæ vniuersalis necessitatem factum est, atque adeò per interpretationem eiusdem diuini iuris & naturalis. Haud enim secum pugnant residentiam esse de iure diuino, & nihilominus posse casus accide-

Ad primũ argumentum. *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiũ argumẽtũ.*

accidere, in quibus non solùm licitum, verùm & expedientissimum sit episcopum à sua ecclesia in tempus abscedere.

ARTICVLVS II.

Vtrùm residentia episcoporum iure naturali fundetur.

Primum argumentū. CVm monstratum sit residentiam episcoporum de iure esse diuino, subsequitur vt videamus an ius etiam naturæ suas rationes eidem veritati subministret? Arguitur nanque à parte negatiua: Euangelicus episcopatus, ordo est supernaturalis: quippe cùm fundatio ipsa ecclesię super naturam fuerit à Christo instituta: non ergo episcoporum residentia in iure naturali fundatur. *Argum. 2.* Secundò: Si iure naturali eiusmodi residentia iuberetur, nulla ratione posset super eo dispensari. Nam vt lib. 2. de Decalogo pronuntiauimus, ob id indispēsabilis est, quòd indiuiduum habet à natura obligādi vinculum: & tamen, vt in ca. 4. patebit, ingruere ea necessitas potest, vt legitimè à sua ecclesia episcopatus absens fiat. *Argum. 3.* Tertiò denique arguitur: Esto de residentia præceptum agnoscamus: natura tamen præceptorum affirmatiuorum est, vt non obligent, (quod aiunt) pro semper. Non ergo iugis cōtinuaque residentia necessaria est. In cōtrarium est quòd cùm ius naturæ auctore Deo mentibus nostris insculptum sit, explicandis etiam fidei legibus ab eodem Deo promanantibus multum inseruit. Nam diuinæ leges naturalium perfectrices existunt.

Conclusio respōsiua. IAM suprà dictum est naturale ius esse, quod natura nos docuit: atque adeò minimè repugnare, vt quod diuino iure sancitum est, naturali etiam quadamtenus roboretur. Respondetur ergo ad quæstionem affirmatiua hac conclusione: Obligatio residendi quàm proximè est naturali iuri affinis. Enimuerò quamuis episcoporum institutio iure sit facta diuino: tamen vt suprà dictum est, rationibus naturalibus eius congruentia innotescit: atque adeò modus episcopalis administrationis eisdem rationibus elucidatur: quas quidem in superioribus adeò insinuauimus, vt hæc non sit nisi explicatior repetitio. *Prima ratio.* Primum igitur argumentum sumitur ab officio. Enimuerò cùm pastoris officium, vt dictum est, sit spirituali animarum saluti prospicere, functio hæc bipartita est: nempe vel respectu gregis infirmantis ac deficientis, vt iuuetur saneturque: vel respectu eiusdem sani, vt ad perfectionem promoueatur. Defectus autem & quantum ad intellectum accidere potest, & quantum ad effectum. Est ergo pastor ignorantium lux. Nam Vos, inquit, estis lux mundi. Lucem autem natura docet nisi præsentem lucere non posse. Illis autem qui de via decedunt, est ciuitas supra montem posita, cuius vitæ sydus aspiciens populus recto tramite incedere debet: in conspectu autem populi nisi resideat, esse non potest. Condiendis verò corruptis affectibus est sal, qui in operibus virtutis ostendere saporem debet. Denique ægrotis est medicus. Nam talem se appellauit Christus, vbi ait: Non est opus valentibus medico, sed malè habentibus. Perspice ergo quæso te vtrū si rex selectissimum medicum eligat, cui iusta stipēdia pro ratione suæ facultatis exoluat, ferre queat, vt vbi corporalis sibi vita periclitatur, per alium seruiat? Si ergo in medico corporali industria personæ expetitur & optatur, quis neget tantò id iustiùs in medico spirituali, quanto tēporali vitæ spiritualis præstat? Est denique episcopus, vt suprà diximus, auriga, nauclerus, dux, fidelisque seruus ac dispensator mysteriorū Dei. Et tamen si ad rempublicā ciuilem spectes, quisnā mortalium permitteret hęc per vicarios exhiberi? Cur ergo Deus id permittat? Re vera naturæ ius apertè reclamat. Sunt etiā ad arcēdum hostes, custodes & vigiles, quòd absentes esse nequeunt. Respectu autem gregis etiā si sanus esset ab hostibus tutus, summum episcopi officiū est, vt iā suprà diximus, & in sua consecratione habetur, ad perfectum plebē perducere, quod de Baptista Luce. 1. legitur: vt sit sine macula & ruga: ac perinde digna, quæ in cōspectu Dei appareat. Ad hæc autem ratio naturalis manifestè demōstrat industriam, atque adeò præsentiam personæ requiri. *Secunda ratio.* Secūdus locus idem naturaliter demōstrandi sumitur ex stipendio, quod, vt suprà satis probatum est, non pro scientia aut morum probitate, aut nobilitate, aut dignitate episcopali, sed pro præsidentia & functione, atq; adeò pro exercitio ipso & opere & vsu penditur: vt Nume. 18. admonitio diuina habet: & 1. ad Corinth. 9. docet Aposto. *Paulus.* Vbi namq; stipendium pro opere penditur, naturalis ratio ilicò demōstrat nō satis esse vicarium cōstituere, etiam si digniorem teipso substituas. Est enim ille velut auxiliarius, qui ideo episcopum nō excusat, quin præsens quod valuerit, efficiat. *Tertia ratio.* Sed tertius locus sumitur ex detrimentis quę episcoporum absentia progignit, & parturit. Horum autem potissimùm est, idque nisi omni sensu careant pastoribus extimescendum, quòd propter eorum negligentiā creberrimè multæ animæ perpetua morte pereunt: quæ quidem si secundùm suā obligationem diligentes essent, sempiterna felicitate fruerētur. Reuise illud suprà citatum oraculū, Ezechie. 34. Postquàm enim ait Deus, Væ pastoribus Israël, eorumque negligentiā in cōsolandis infirmis. &c. recenset, subdit: Ecce dispersæ sunt oues meæ, eò quòd nō esset pastor, & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarum agri. Ecce, eò quòd nō esset pastor, Non quòd nullus esset: aliàs non dixisset, Væ pastoribus Israël: sed quòd nullus legitimè suam expleret curam. Et ideò subdit: Et ego de manibus pastorum meorum oues meas requirā. Huc vellē attentos habere Christi pastores. *Proficua ac salubris meditatio Ecclesiasticis pastoribus iugiter mente versanda.* Si Rex charissimos filios negligētia pedagogi custodisq; eorū trucidatos conspiceret, quisnam regiam iracundiā ferre posset? Cùm ergo Deus (quod sæpe & sæpius ac sępissimè vsu venire solet) pastorum incuria priuatum se viderit animarū contubernio, quas vt sua ipsius gloria fruerētur, condiderat: quarumque gratia filium suum qui pro illis moreretur huc demisit, easdemq; in infernorum abysso perpetuò trucidādas conspexerit, quænā rogo non suppliciorū genera ab infidis illis & tam insigniter sacrilegis pastoribus non reposcat? Quin verò non solùm in pastores ipsos prauos indignari solet Deus, verùm & ob ipsorum prauitatem indignatio eius dimānat in populum. Sic enim legitur. Nume. 19. Excubate in custodia sanctuarij & in ministerio altaris,

altaris, ne oriatur indignatio mea super filios Israël. Non quòd ob alienam culpam populus æternaliter puniatur, sed quòd vel ex eò quòd in populo nunquam ingentissimus delinquentium munurus deest, qui prælatorum suffragijs sustentari debet, illis cessantibus indignatur Deus in populum ob sua ipsius crimina, vel quod cessantibus episcopis manus cum Moyse ad cælum eum precibus leuare atq; adeò negligentibus populi curam, facilè à suis hostilibus cupiditatibus prosternitur, dignusque adeò fit indignationis Dei. Cùm ergo ex absentia pastoris tam præsentaneum moderando gregi emineat negligentiæ periculum, naturalis profectò ratio plenissimè demonstrat, quàm debeant præsentes aduigilare. Mox & præter gregis detrimentum eadem præsulum absentia indecòrum aliud in Christiana republica peperit. Nam cùm ob personalem residentiam ius cogat vnicuique ecclesiæ suum mancipare episcopum, vbi persuasum habent licère sibi absentes esse, pro inconuenienti non ducitur, vt quis plures habeat ecclesias, quarum simul fructus vnus percipiat. Id quod in Concilio Lateranensi prohibitū est: vt patet cap. Quia nonnulli. de reg. & 20.q. 1.can. clericos. Ac deinde protinùs mos in ecclesiā ingestus episcoporum titularium: per quos quemadmodum ordines atque reliqua episcoporū sacramentalia perficiantur, experientia ipsa testimonio est. Inde enim emanauit, vt eiusmodi spiritualia vænundētur, adeoq; tractentur abiectè, vt in conspectu Christiani populi despectui habeātur. Accedit quartò quòd cùm episcopi cultores instituti à Deo sint animarum, messoresque adeò spiritualiū frugum missi, ipsi per se deberent in conspectum Domini portare manipulos suos: quod re vera qui per alios gubernant, minimè faciūt. Ipsique talenti sui vsuras quas per se accumularent Deo reddere & tāquam legitimi pastores exemplo cælestis illius qui illos instituit, oues suas proprijs humeris baiulare, proprijsque manibus contrectare. Sic enim de illo præcantauerat. Isai. ca. 40. Sicut pastor gregem suū pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit: fœtas ipse portabit. His nanque atq; id genus alijs exemplis Damas. Papa, vt in illa suprà citata epistola 4. videre est, chorepiscopos explodere sanctè curauit: qui quidem non ita multum ab istis titularibus differebant, vt 68. distinct. can. ecclesijs. & duobus sequentibus explicatur. Et potissima caussa eos abigendi & extinguendi fuit, quòd legitimi episcopi illis suos greges pascendos committebant: vt otio ipsi torpescerent: instar, vt ait ille sanctus Pontifex, meretricum quæ statim vt pariunt infantes suos alijs nutricibus tradunt educandos, vt suam citiùs libidinem explere valeant. Sic enim miserandi episcopi faciunt, dum sibi commissos populos vicarijs educandos concredunt, vt liberiùs ipsi secularibus curis inhient. Perspice ergo quam ratio naturalis persuadeat, vt qui ecclesiæ desponsantur, proles Christi sanguine per se progignāt suisque proprijs vberibus lactent. Nam sponsa, vt in Canticorum capite legimus, sponso vbera tribuebat: eademque super vinum vnguētis optimis fragrantia. Quę profectò cùm in episcopo sine vsu sunt: vltore Deo, desiccantur. Sed ô temporum calamitas. Istarum nanque omnium necessitudinum obliuio obligationem residendi obscurauit. Quis enim iam se, vt sponsum ecclesiæ suæ gerat, & vt subditorum patrem? Paulus quidem inter suos episcopales labores & Ecclesiarum solicitudinem id potissimum 1. ad Corinth. 9. commemorat, quòd & Iudæis Iudæus fieret, & gentilibus gentilis, & infirmus infirmis, ac denique ad omnium se accommodaret affectus, vt omnes Christo lucrifaceret. Et in posteriori ad eosdem Corinthios, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Iam verò nunc temporis hic charitatis gradus adeò aboleuit ab vsu, vt nullibi zizaneorum seminator peiora scandala, quàm inter episcopos & capitularia sua collegia seminauerit. Id quod episcoporum multi caussantes sibi prætexunt, vt suam absentiam excusent: cùm tamen enitendum illis summoperè primùm esset canonicos paternis visceribus lucrari: quod si perficere nequirent, non ideo illis esset de diœcesi decedendum. Nam propter paucorum culpam non esset grex totus deserendus, immo adeò vigilanter curandus & colendus, vt clericorū proceres pudore conuicti deuinctas eis manus offerrent.

Conciliū Lateranēse

Quarta via ad demonstrandam præteritam cōclusionē.

Damasus Papa.

Episcopi qui absunt à grege instar meretricum.

Cōfirmatio

Paulus.

Et per hæc ad argumenta in capite quæstionis proposita responsum nobis censetur. Prioris enim solutio est, tum quòd episcopalis dignitas non vsque adeò est supranaturalis, quin sit rationi naturali germana: tum etiam quòd, etsi sit supranaturalis, illa tamen supposita, tunc ratio naturalis modum quo administranda est, plurimùm elucidat. Posterioris autem responsio articu. 4. patebit: vbi constabit ius etiam ipsum naturale ac diuinum nōnunquam caussas offerre, ob quas liceat episcopis suas diœceses exire. Ad tertium denique respondetur, præcepta affirmatiua propterea non obligare pro semper, quòd obligant pro loco & tempore, & cum reliquis circūstantijs: quamobrem nec episcopus obligatur semper prædicare aut ordinare, &c. Attamen quia multa eius munia sunt, quæ nō habent determinatū tempus, sed creberrimè & præter spem eorum necessitas offertur, tenetur in sua semper esse diœcesi, nisi in casibus quibus ius ipsum diuinum & naturale ei absentiam indulget.

Ad argumenta proposita in capite quæstionis.

ARTICVLVS III.

Vtrùm Episcopi iure humano, hoc est pontificio, residere teneantur.

QVAMVIS post diuinum ius & naturale non ita multùm nosse de humano referat: conducit tamen ad omnimodam obtinendam victoriam. Arguitur nihilominus de more ab vtraque parte. Aut enim residendi obligatio iure diuino ligat, aut secus: si iure diuino, superfluebat ius Ecclesiasticum: quoniam humanum vinculum vrgentius esse non potest diuino: sin minùs, videtur ecclesia rigidiùs iusto id præcepisse. Nam cùm res sit tam grauis, vt præsules arbitrantur, non debuit ecclesia diuinū ius onerosius reddere. Secundò arguitur: Si residentia, iuris diuini est, tūc præceptiones de illa pontificiæ, esse nō possunt nisi eiusdē iuris declarationes, atq; adeò dici nō potest

Primum argumentum.

Argum. 2.

vt sit de

vt sit de iure humano. In contrarium est totus titulus de cleri.non resident. nempe ca. Quia. & cap. relatum. & reliqui: vbi qui absentes à suis sunt parœcialibus ecclesijs, anathemate atque alijs pœnis plectuntur.

Conclusio responsiua. *Explanatur cõclusio.* Qvo tandem nullum suffugium reliquum fiat, sed palàm pastoribus sit citra vllam controuersiam ad residendum esse perstrictos, adhibetur in hoc 3.articu. postrema conclusio: Residentia episcoporũ ac perinde sacerdotum animarum curam gerentium iure humano, puta ecclesiastico sancita est,& sub pœna peccati mortalis constituta. Hæc autem conclusio non perinde intelligenda est, vt quòd singulis annis fiat confessio, & quadragesimalis abstinentia, singulorumque festorum, multarumque ceremoniarum obseruantia. Ista enim licet ab Apostolorum seculo censeantur instituta: haud tamen ab ipso Christo immediatè,sed ab ecclesia per potestatẽ illi ab ipso collatam condendi leges.Præceptum autẽ Ecclesiasticum residentiæ est explicatio diuinæ institutionis. Distinguit enim Paulus 1. ad Corinth. 7. inter hæc duo, vbi ait: Iis qui matrimonio iuncti sunt, præcipio,non ego, sed Dominus. Nam ceteris ego dico, non Dominus. Est ergo differentia, quòd quæ sunt de iure humano, etiam si per potestatem diuinitus traditã sint constituta, nulla tamen vi pollerent obligandi nisi ab ecclesia essent præcepta. Quæ autem sunt de iure diuino, etiam si ecclesia de illis nihil decreuisset,obligassent.Huius ergo secundi generis est obligatio, qua præsules ac pastores residere coguntur: siquidem vt dicebamus,lex diuina est. Dicitur autem de iure humano, propterea quòd Ecclesiasticis sanctionibus ius idem diuinum explicatur. Immo vsque adeò eisdem sanctionibus iubetur, vt etiam qui proterua obstinatione ius diuinum agnoscere noluerint,cogantur nihilominus ius pontificiũ fateri. De hoc enim nemo doctorum aut Theologiæ aut canoci iuris hæsitauit vnquàm: sed solùm pastores quorum id nosse confiterique potissimùm refert, facto ipso diffitentur. Nam vsque adeò,non quidem tuti,sed securi à suis ecclesijs peregrinantur,ac si omni essent iure liberi:cùm tamen hoc citra vllam controuersiam confessissimum esse debet,quòd etiam si solo iure pontificio residere tenerentur(quod ius procul dubio planum ac firmum est)nequeant absque dispensatione,eademque ob legitimam caussam petita & obtenta notabilem moram extra suas diœceses protrahere. Conclusio ergo plurimis iuris testimonijs irroboratur.

Prima probatio conclusionis. Primò enim,vt dicebamus,extrà,de clericis,non resident.cap.quia nonnulli Concilij Lateranen. sancitum est, vt ecclesiasticum ministerium neutiquam committatur nisi personæ quæ residere in loco,& curam ecclesiæ per seipsum valeat exercere.Quamobrem arctissimè illic inhibetur,vt nemo duas parœcias quibus per sese residere non possit,retinere valeat:neque fructus earum percipere.& in ca.32.eiusdem Concilij eadem prohibitio repetitur: nempe vt qui parœcialem ecclesiam habuerit,nõ per vicarium, sed per seipsum illi deseruiat: nisi forsan præbendæ vel dignitati parœcialis ecclesiæ sit annexa. De qua quidem exceptione statim cap. proximo redibit sermo. Idemque subinde Alexand. III. cap. relatum. eodem titu.confirmat. Idemque Cœlestin.cap.ex parte. & Innocen. cap.qualiter. & alijs duobus subsequentibus. Et in Concilio Antiocheno, cap. 21. strictissimè inhibetur episcopus à sua diœcesi exire. Et in Concilio Sardicensi,canon.14.prohibetur, ne episcopus in aliena prouincia vltra tres dominicas commoretur. Idemque habetur in Concilio Agath.quod refertur 7.quæst. 1.can.si quis.& cano.9.Et duobus sequentibus eiusdem Concilij Sardicen.prohibentur accessus episcoporum ad principum curias.sanè quæ sine inuidia hominũ & reprehẽsione esse nõ possunt. Adeoq; illud prohibitum est,vt si quæ iustæ emerserint caussæ,videlicet pro pauperibus,aut viduis,aut pupillis tuendis, tunc diaconum mittant, vt ipsi in suo grege permaneant. Idemque habetur in sexta synodo, cap. 18. & 80. Atque in Concilio Romano sub Syluestro & Constantino: cano. 17. arctissimè idem accessus ad curiam interdicitur: quia curia, inquit, à cruore dicitur: quoniam immolatio est simulacrorum. Et in Concilio Calcedonen. ca.17.quod 92. distinct. refertur. Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit, & præesse populo constitutus ministerium subire neglexerit, neque acquieuerit ad ecclesiam sibi cõmissam redire: hunc oportet communione priuari donec susceperit coactus officium. Hæc autem pœna ingentis criminis indiciũ est. Et 21.q.1.can. Clericus.residentiæ gratia prohibetur,ne quis in duabus ecclesijs cõnumeretur. Idque diuino testimonio cõfirmatur:quia nemo scilicet potest duobus dominis seruire. Et in 8.synodo,can.19.prohibetur,ne quis archiepiscoporũ aut metropolitanorum relinquat propriam ecclesiam, vt sub occasione quasi visitationis ad alias accedat. Et in Concil.Cartha.5.quod refertur 7.q.can. placuit.habetur,vt nulli sit facultas,relicta,reficda principali cathedra in aliquam ecclesiã in diœcesi constitutã se conferre:vel in re propria diutius q̃ oportet constitutũ curam & frequentationem propriæ cathedræ negligere. Et eadem can.& quæstione can. Scisciraris. ait Nicolaus Papa, perinde iure naturali aduersari episcopum in persecutione ecclesiã deserere,ac nauta sæuiẽtibus fluctibus nauim destitueret. Et 10.q.1.can.decreuimus.iubetur episcopi annuatim diœcesim visitare.Quin verò 82.dist.can.episcopis.iubentur saltem die Dominica esse in ecclesia.Plura deniq; sunt iura,q̃ vt possint referri. Et quò rem tandem concludamus,eadem demum veritas nouissimo decreto sancita est in Concilio Tridentino, sessione 6.quo definitum est,nullos episcopos quouis gradu & dignitate fulgentes (vt Cardinales etiã comprehenderentur) excusari à personali residentia episcopali in suis ecclesijs:nisi legitima habeant impedimenta,nempe quæ iure ipso naturali probentur. De quibus statim ar.proximo. Iuri insuper canonico appenditur & imperatoriũ. Primò in Autentico,quomo.opor.episc.&c. coll. 1. §. & hanc.versi.& illud vbi sic legitur: & illud etiam definimus,vt nemo Deo amabilium episcoporum foris à sua ecclesia plus, quàm per totum anni deesse audeat,nisi hoc per Imperialem fiat iussionem. Idq; latiùs cauetur in Authen.de sanctis.episcopis.colla.9.§.interdicimus. vbi arctissimè prohibentur suas proprias relinquere ecclesias, nisi de cõsensu patriarcharum aut metropolitani. Similis enim sanctio habetur in Concilio Antiocheno,can.11.Permittitur tamẽ vt possint per annũ manere in curia Cæsarea. Sed de hoc statim articulo proximo. Quòd si post concilia sanctos etiam patres de hac re audire non piget, vide Damasum in epistola citata de

Alexander Tertius. *Cœlestinus.* *Concilium Agathẽse.* *Concilium Sardicen.* *Sexta Synodus.* *Concilium Romanum.* *Concilium Calcedonense.* *Octaua Synodus.* *Concilium Carthaginense quintum.* *Nicolaus Papa.* *Concilium Antiochenum.* *Damasus.*

exigendis

exigendis chorepiscopis:& August.in lib.de pasto.& Greg.Nazian.in oratione de statu episcopali:& Chrysost.in lib.de sacerdotio.Et Grego.atque Ambro.in suis Pastoralibus. Sed latissimè Hierony. in 2.epistola ad Oceanum,super illud Pauli ad Titum: Oportet episcopum sine crimine esse. Vbi multa ad propositum disserit:concludens quòd non sat est episcopis innocentibus esse,nisi & latratu sint canes.absentes autem latrare nō possunt.Vnde Bernardus serm.77.super Cantica: Qui dimittit,inquit, oues in pascua absque custodes, pastor est, non ouium, sed luporum. Ibidemque complura præclarè aduersus pastorum negligentiam disertè congerit:qui re vera successores, inquit, Apostolorū esse cupiunt,sed imitatores non item:quia neque sunt tā vigilantes ad curam,quàm alacriter currentes ad cathedram.Et lib.citato de pastor.August.cap.10.docet, quòd episcopi non laborantes in prædicatione verbi nō debent percipere fructus ex ouibus:nam Pau.Si euāgelizauero,inquit,mercedem habeo: nēpe tā apud Deum quàm apud homines.Quasi dicat:Si non euāgelizauero, non sum mercede dignus: Et Origen.super Iosue,homilia 7.cessantes esse cum ouibus reprehendit exemplo pastoris Christi,qui relictis.99.ouibus in cælo,quæsitum venit illam quæ perierat.Sed pergo esse molestus: cū omnia persequi quæ de hoc argumento apud patres scripta sunt,sit prorsum impossibile: & sic frustatim pauca decerpere,parum vtile.Concludamus ergo cum Bernardo de persecutione sustinēda.c.31. super illud, Mercenarius vidit lupum venientem,& fugit.Vtinam hodie quicunq; pastores non sunt, mercenarios gregi vellent se exhibere,non lupos.vtinam ipsi non læderent. Vtinam non fugerēt nemine persequēte! vtinam non exponerent gregem donec venientem lupum viderent. Taceant ergo,qui aiunt quęstionem istam nouam esse.Fuit enim,vt ex locis citatis apparet, antiquissima,ac potissimùm ex Athana. epistolis quas articulo proximo appendere pergimus. Antiqua inquam, non quòd in dubio apud probos versaretur: sed quòd qui contrà faciebant obiurgabantur.

August. *Gregorius Naziāzen.* *Chrysost.* *Gregorius.* *Ambrosi⁹.* *Hieronym.* *Bernardus.* *Augustin⁹.* *Origenes.* *Bernardus.*

AD argumentum ergo prius à parte negatiua præpositum respondetur,quòd quamuis ius diuinum sit quo eiusmodi residentia indicitur, non tamē fuit superuacaneum,immo ex re plurimùm communi ecclesiasticis constitutionibus explicari: vt nemo sibi eius ignorantiam prætexere posset: præterquàm quòd etiam si diuinum ius non extaret in sacris literis,natura ipsa pastoralis officij ecclesiam admonebat vt ipsum strictissimè præciperet.Neque verò huiusmodi præceptio tam est rigida,quàm vel auaritia & ambitio,vel luxus & socordia episcopis mentiuntur. Nam præterquàm quòd fructuum temporalium pinguedo digna est illo labore,Christi charitas,qui illis suos greges cōcredidit, deberet in primis rem illis dulcorare. Ecquid enim cuique suauius quàm in domo propria sponsum cum sponsa, patremque cum filijs commorari? Ad posterius verò argumentum iam responsum est, quomodo hoc dicatur ius humanum.Haud enim intelligendum est per exclusionem,ac si non sit diuinum aut naturale, sed quòd sit horum explicatio.

Ad primū argumētū. *Ad postremum argumentum.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum aliqua emergere poßit caussa,ob quam liceat episcopo à grege sibi commisso abesse.

S.Thom.2.2.quæst.185.articu.5.

IN calce demum præsentis disputationis ad expositionem Diui Thomæ reuertendum nobis restat: nempe ad articulum 5. eiusdem quæstionis 185. vbi disputat vtrum aliqua possit caussa intercedere propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere. Sumitur enim argumentum à parte negatiua: primùm ex illo loco Ioan. 10. suprà iam exposito: vbi ait Christus bonum pastorem animam suam dare pro ouibus suis:mercenariū autem viso veniente lupo gregem relinquere & fugere.In cuius homilia Greg.Lupus,inquit, super oues venit,eùm quilibet iniustus & raptor fideles quosque atque humiles opprimit. Si ergo episcopus ingruente tyranni persecutione,gregem suo præsidio destituat,mercenarius & nō pastor reputabitur. Secundò: Inter Prouerbia,cap.6.sic legitur: Fili si spopōderis amico tuo:defixisti apud extraneum manum tuam. Et subdit:Discurre,festina, suscita amicum tuum.Quod quidem idem Greg.in Pastoral ad propositum exponens:Spondere,inquit,pro amico est animā alienam in periculo suæ cōuersationis accipere. Qui autem ad viuendum alijs in exemplum præponitur,nō solùm vt ipse vigilet,sed & vt amicum suscitet, admonetur: hoc autem facere nequit nisi qui corpore præsens adsit gregi: ergo tempore persecutionis nemini pastorū licet se subducere. Tertiò: Ad perfectionem episcopalis status pertinet animarū curam gerere:nemini autem perfectionem professus licet ea quæ ad perfectionem attinent, ob vllum periculum deserere:ergo episcopo,cùm statum perfectionis profiteatur, nullatenus neque in periculo mortis constitutus potest,vbi suum officium exigitur,terga vertere. In contrarium est illud Christi mandatum Matth.10.ad Apostolos,Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.

Primum argumentū. *Gregorius.* *Argum. 2.* *Gregorius.* *Argumē.3.*

AD quæstionem Diuus Thomas duabus conclusionibus respondet. Prior:Neutiquā episcopo aut pastorum vlli vbi subditorū salus eorū exigit præsentiā,licet illis se personaliter subtrahere:neq; propter aliquod cōmodum temporale,neque propter quoduis periculum imminens. Probatur cōclusio: Obligatio cuiuscunque personæ ex fine eiusdem obligationis(quod cuiusque medij natura est)debet perpendi:finis autē episcopalis muneris, atque adeò obligationis episcopi est spiritualis salus populi: ergo vbi illa presentia eius exegerit,nullū periculū eum excusabit,quo minùs adesse teneatur.Id quod testimonio Christi cōfirmatur:nā si animam pro ouib⁹ ponere tenetur,quod,vti ait Philosophus,terribilissimū est omniū terribiliū:nullū minorū periculorū culpā excusabit:atq; adeò neq; vllū tēporaliū

Prima cōclusio. *Probatio.*

commodum quandoquidē natura faciliùs indulgeat detrimenta euitare corporalia, quā cōmoda procurare. *Secunda cōclusio.* Secunda cōclusio: Quando legitimus pastor satis potest saluti plebis per alium prouidere & consulere, tunc nō erit ei nefas, etiam vt proprium personæ periculum euitet, à sua ecclesia in tempus secedere. Immo verò vbi id ex re fuerit ecclesiæ, expediēs erit vt faciat. *Ratio cōclusionis.* Conclusio ex superioribus colligitur: nam tūc fini obligationis nullatenus aduersatur. *August.* Vnde in epistola ad Honoratum Augustinus. Fugiant, inquit, in, de ciuitate in ciuitatem serui Christi: quando eorum quisque specialiter à persecutoribus quæritur: vt ab alijs, qui nō ita quæruntur, nō deseratur ecclesia. Cùm autem omnium est cōmune periculum, hi qui alijs indigent, nō deserantur ab his quibus indigent. *Nicolaus.* Idem suprà citatus admonet Nicolaus VII. q. 1. cano. sciscitaris, vbi nō negat quin quandoque liceat præsuli per fugam cauere tyrannum. Attamen quando populus sua præsentia indiget perinde, ait, delinquet, ac si nauta in periculo nauim deserat. Quin verò tantò enormius quātò salus spiritualis præstātior est corporali. Hic primum omnium animaduertenda est sententia S. Thomæ, quæ ex visceribus Euangelij desumpta est. *Dubitatio.* At quo perspicacius fiat, quæritur, vtrum fides quam episcopus ecclesiæ suæ, immo Deo suo obstrinxit, vsque ad mortis perpessionem eum, vt resideat, obliget? *Ratio hæsitandi.* Apparebit enim hoc sciolis prima fronte creditu durum: quoniā obligatio subeundæ mortis, quæ mortalibus summa est, affirmari non debet nisi diuinum de hoc mandatum palàm cōstiterit. Et tamen vbi ait Christus bonum pastorem pro ouibus suis animam dare, consilium magis significare videtur, quàm præceptum. Verbum enim illud, Bonus pastor, non videtur necessitatem, sed supererogationem præ se ferre. Accedit, quòd martyrium tunc duntaxat vbi fides periclitatur, cōfessionemque sui exigit, necessarium est. Obligare autem episcopos ad martyrium, vbi fidei tale periculum nō imminet, temerarium apparet. *Tenetur episcopus propriæ vitæ discrimē subire ingruēte necessitate vt gregi prospiciat.* Nihilominus indubiè tenenda est pars affirmatiua, quam hìc expressè Diuus Thomas in priori conclusione affirmat: quādoquidem ait propter nullum imminens personale periculum licere episcopo ecclesiam suam tempore necessitatis deserere. Idque cōfirmat testimonio Christi: quod ideo in sensu præceptorio intelligit: scilicet quòd nemo sit bonus pastor bonitate, quæ ad gratiam amicitiamque Dei retinendā necessaria est, nisi vbicūq; necessitati casus occurrerit, cùm periculo vitæ gregi suo fauore & auxilio præsens vsque ad mortem adsuerit. *Augustin⁹.* Idque Augusti. suprà ad Honoratum citatus asseueranter enuntiat: dicens, quod instante persecutione episcopus nō potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum nanque, non potest necessitatem præcepti significat. *D. Thomas* Vnde sanctus Thomas secunda secundæ, quæstione vigesima sexta, artic. 5. ad tertium argumētum, vbi ait nō semper charitatis necessitatem obligare hominem ad offerendū vitam pro amico, casum excipit, quo tenetur eius saluti prouidere: ad officium potissimè episcopi alludens. Ab hac ergo veritate, de qua nemo vnquam ambigere quiuit, peregregium argumentum sumitur, residentiam esse de iure diuino. *Argumentum.* Nam si non esset nisi de iure positiuo, cùm pōtificia præcepta, vt quadragesimale ieiunium, & festi obseruatio, vt lib. 1. scriptum reliquimus, non consueuerint vsque ad periculum mortis obligare, nō facilè persuaderes teneri episcopum in periculo mortis residere: eò potissimùm, quòd, vt suprà visum est, prędicti auctores verbum Christi de se propriè assertum arbitrantur: & tamen si illud verbum neges vim habere præcepti, nihil relinquis, vnde inferatur teneri episcopum tempore necessitatis vitā pro suo grege ponere. Quæ tamen omnium est generalis confessio. *Ad argumētum factū.* Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, huiusmodi præceptū non esse censendum atrox: quin verò cùm tota solus temporalis orbis medium sit ad spiritualem promouendam, idque vsque adeò sit certum, vt Deus ipse temporalem vitam, corporalium præstantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusque postulabat, vt qui pastores animarum futuri essent eodem tenerentur præcepto. Neque vllus anteà ad id muneris eligeretur, quàm idoneus esset inuentus, qui illud optima fide compleret. Immo verò & rex tenetur pro sua republica vitam ponere. Quocirca sicuti vbi fidei confessio id monuerit, martyrium est mortem oppetere: sic & vbi hæc ratio iustitiæ idipsum postulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptista documentum reliquit, qui iustitiæ defendendę caput obtulit. *Caussæ legitimæ ob quas licet episcopo abesse à grege non respectu ipsius sed ecclesiæ pensandæ sunt.* Hinc facilè ad posterioris cōclusionis expositionem descenditur: nam ex his quę dicta sunt, elicitur, caussas omnes, ob quas licitè præsul potest à sua ecclesia abscedere, nullatenus existimandas esse respectu suæ propriæ personæ, quandoquidem & vitā ipsam ecclesiæ debeat, sed tantùm respectu boni ecclesiæ, cui fidem habet obligatam. Quare etsi Caieta. impræsentiarum easdem caussas sub tribus generibus complectatur, quæ sunt: Necessitas impedimenti: qualitas negotij: & cōditio personæ: ad commodum tamen ecclesiæ sunt omnes referendæ. *Prima caussa absentiā honestans.* Atqui impedimentum, aliud est quod ab intrinseco prouenit, & aliud, quod ab extrinseco. Ab intrinseco scilicet, vt est aduersa episcopi valetudo: ratione cuius solum & aërem mutare debet. Et quòd hoc etiā debeat respectu ecclesiæ pensari, patet. Nam si etiā tunc ecclesia necessitate præsentiæ Antistitis premeretur, occūbere potius deberet morti, quàm exire, secundùm legem boni pastoris à Christo præscriptam. Quādo autem non vsque adeò ecclesia afflictatur, in rem eius vergit, quòd episcopus suæ saluti consulat, vt expeditiùs ei seruire possit. Neque verò solius valetudinis gratia, verùm & animi recreandi suosque visitandi necessarios ius naturale indulget, vt possit exigua tempora succidere, quæ his, aliisue id genus suis negotijs possit impendere. Nam eiusmodi obligatio non est intelligenda ac si deberet esse in carceribus, compedibus vinctus. Pari modo censendum si impedimentum forinsecus ingruat: vt cùm tyrannus ecclesiæ infestus est. Nam si non singulariter in odium præsulis, sed in ecclesiam ipsam grassatur, tunc persistendum illi est vsque ad mortem. At ad hanc necessitatem applaudunt exempla Augustini ad Honora. suprà allata. Et de verbis Domini serm. 5. de Petro & Paulo, ac ceteris sanctis martyribus qui pro suis ecclesijs, exemplo Christi, tyrannorum gladijs occubuerunt. Si autem ob particularem inuidiam prælati tyrannus est infestus ecclesiæ, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiæ est, vt in tempus sese inde auferat: sicuti ibidem idem ait Augustinus ne subditi fugere cogantur. Cuius exempla nobis extant in Ioanne Euangelista, qui precibus suæ ecclesiæ, vt expediebat, secessit:

&in

& in Cantuarienſi Thoma. Sed tamē poſteà dum opus fuit, ad eaſdem ſedes cum periculo vitæ remeârunt. Qualitas autem negotiorum ſimiliter reſpectu eiuſdem eccleſiæ penſanda eſt, vt legitima inde petatur abſentiæ excuſatio. Eſt enim triplex particularis eccleſiæ habitudo animaduertenda. Conſideratur inquam generalis vtilitas Salmāticenſis eccleſiæ ad ſingula eius miniſteria, vt prædicare, viſitare, &c. vt totum ad ſingula membra. In ordine autem ad vniuerſalem eccleſiam Romanam: ſicuti membrum ad caput, ſeu ad totum corpus. In ordine autem ad alias eccleſias, ſicut vnum membrum ad reliqua eiuſdem corporis. Et omnes iſtæ neceſſitudines; iuſtas poſſunt epiſcopo afferre cauſſas ſecedendi ab eccleſia: etiam iure diuino & naturali. Quando ergo eccleſia particularis in aliqua eſt calamitate cōſtituta, tunc ob primam habitudinem totius ad partes poteſt eius epiſcopus ab alijs muneribus & officijs ceſſare, & accedere curiam vel Romanam vel Regiam ad protegendam ſuam eccleſiam: idque iure diuino & naturali. Quandoquidem non ſolùm alia particularia officia, verùm etiam hoc, idemque præcipuè ei debet: dummodò per alios id perficere non poſsit. Si autem neceſsitas vniuerſalis eccleſiæ abſentiam epiſcopi expetiuerit, nemini dubium, quin diuino iure & naturali cogatur abſcedere. Nam ſicut membrorum ſingula naturali ordine ſe ſaluti tuendæ capitis obijciunt: ita & eccleſiæ particulares ſeſe tenentur offerre, atque adeò ſuos epiſcopos communi bono. Perplacet autem hic adnotamentum domini Caietani, non ſolùm ob ſuam doctrinam, verùm & ob ſuam dignitatem, qui Cardinalis erat Romanus. Ait quippe iudicium hic eſſe adhibendum; quo diſcernatur an perſonalis opera & induſtria epiſcopi ſit eccleſię vniuerſali neceſſaria. Nam ſi neceſſaria nō eſt, nō excuſatur eius abſentia. Exempli gratiâ: Dum Concilium œcumenicum aut prouincialis ſynodus indicitur, conſtantiſsimum eſt debere iure diuino epiſcopos illuc commeare. Nam Concilium eſt eccleſiarum cœtus: & nomine eccleſiæ venit epiſcopus. Pari modo, ſi citra concilium expedierit Papę propter egregiam doctrinam aut ſingularem auctoritatem perſonæ aliquem epiſcopum accerſere, cuius cōſilium in commune bonum capiat, licebit quidem ad tempus eum è ſua ſede euocare. At verò ſi quia elegāter ſcribit aut pſallit, vult illo pro amanuenſi aut cantore vti: vel vult eum eſſe auditorem cameræ aut rotæ, cùm id nō ſit neceſſarium per epiſcopum exequi: immo abundant, qui eiuſmodi prouincijs obeundis pręſto adſint, profectò non eſt legitima apud Deum excuſatio, eò potiſsimùm, ſi reſidentia, vt verè res habet, iure diuino ſit neceſſaria. Nam inde certum ſit nō poſſe Papam, diſpēſare niſi idem ius naturale ac diuinum interpretando: quod quidem niſi in vera & legitima neceſsitate neminem excuſat: qualis in ſimilibus caſibus neutiquam occurrit. Haud equidem neſcio nonnullos iuris prudentum huc nobis obuiam exituros, qui aiunt eos qui Romæ reſident, reſidentes cenſeri in ſuis eccleſijs: nempe quòd qui reſidet in capite, reſideat in membro. Attamen hoc eſſe merum figmentum, neq; Caietanus, iuris non ignarus, affirmare veretur, neq; vllus iuris aut Theologiæ peritus nō plane videt. Cùm enim ius diuinum ſit vt vnicuique diœceſi ſuus mancipetur epiſcopus: idque, vt demonſtratum eſt propter peculiarem curam & vigilantiā, quæ eidem eccleſiæ eſt neceſſaria, planè colligitur quòd reſidere Romę, nō ſolùm non ſit reſidere Salmanticæ, verùm neque abſentiam non reſidentis excuſet: niſi legitima id exigēte neceſsitate. Quam ob rem ſic in Germania nonnulli epiſcopatus, quos ego vidi, inſtituti ſunt, vt epiſcopus nullos habeat alios fructus præter victum & honeſtiſsimam ſuæ familiæ in omnibus neceſſarijs ſuſtentationem dum fuerit præſens, abſenti verò nihil tribuitur. Per hæc vtiq; de Reuerendiſsimis Cardinalibus epiſcopis cenſendum eſt: ſua enim ſe ipſi lege iudicare debent. Haud enim fruſtrà lege ab ipſo ſacro ſenatu cautum eſt, ne epiſcopi ad illam inſignem dignitatem aſſumantur: nempe quòd iudicârunt reſidentiam epiſcoporum eſſe de iure diuino: cuius idcirco diſpenſationem, niſi alia eiuſdem iuris interpretatio, putà grauitas neceſsitatis, non admittebat. Quæ quidem lex vſque adeò ſummo pontifici ſancta habetur, vt nullatenus ſuper illam diſpenſare in animam inducat. Et nihilominus electo Cardinali cōmendatur ſine titulo eccleſia: quod, vt lib. 3. dicebam, ſi fas eſt minimo monacho, Chriſtiano tamen de re fari Chriſtiana, apertam præ ſe fert legis eluſionem: quaſi nō tam ſtricto iure obligetur, cui eccleſia commendatur, illic reſidere, ac ſi eſſet legitimus epiſcopus. Aufertur Cardinali eccleſię titulus eò ſolùm, quòd reſidere non poteſt, & tamen non timetur eandem ipſiſsimo commendare. Vtinā hoc non ſit Deo imponere. Porrò ergo qui diuinum ius cōſuluerit, primùm hoc æquiſsimè iudicabit vt nemo epiſcoporum Cardinalis creetur. At verò ſi contrarium fiat, multò minor eſt culpa immo forſan nulla, ſi vt in ſua eccleſia perſiſtens, nunquam Romam viſat, quàm vt in curia commoretur, ſuam deſerat eccleſiam. Siquis diœceſim proximam haberet Romæ, quam crebrò viſitare poſſet, & ea eſſet doctrinæ auctoritatiſque excellentia vt plurimum ad eccleſię bonum referret ſacro intereſſe ſenatui, forſan ſuam poſſet defendere cauſſam: hac nanque ratione, vt aiunt, permittuntur ſex epiſcopatus, Romæ circumiacentes, Cardinalibus eſſe mancipati. Extra hos tamen caſus ipſi ſibi viderint: nobis enim nō licet os ponere in cælum, niſi quatenus ipſe cæli Dominus perſtrinxerit. Huic demum ſententiæ maximè aſtipulatur decretum Innocentij III. in cap. Bonæ memoriæ. 1. de poſtulat. pręla. vbi noluit exhibere Cardinalem in archiepiſcopum Rauennatem: quia neceſſarius erat eccleſiæ Romanæ. Quo fit, vt niſi in tali caſu, ſcilicet propter excellētiam, tum auctoritatis tum etiam probitatis perſonæ, & propter eccleſiæ vicinitatem, non ſit audienda ſententia Panormi. ſuper eodem cap. nempe Epiſcopatum & Cardinalatum eſſe dignitates compatibiles. Qua ratione in Concilio nuperrimo Tridentino (vt ſuprà dicebamus) vbi decretum eſt nullos epiſcopos excuſari à perſonali reſidentia, adiectum eſt, Quouis gradu vel dignitate fulgeant. Pręter hęc, neceſsitas etiam vnius particularis eccleſiæ poteſt alterius epiſcopo charitatis iure in animum inducere, vt illi ſuccurrat: quando id ſine detrimento propriæ plebis facere poteſt. Sumus enim omnes, vt ait Paul. eiuſdē corporis membra, atque adeò cùm ſinguli aliorū ope indiguerint, mutuò ſe poſſunt ac debēt iuuare: vt quod in Symbolo de Sanctorū cōmunione ſcriptū eſt, opere referatur: maximè cùm præſtanciùs mēbrum inferioris auxilium expoſtulat. Atq; hac de cauſſa Pau. Titū ac Timoth. alioſq; diſcipulos nōnunquàm à ſuis eccleſijs abire in alias iuſsit:

Secunda.

Caietanus. Licitū eſt paſtori pro commodo vniuerſalis Eccleſiæ gregē alteri committere.

Iureconſultorum fallacia.

Cardinalibus inhibitum eſt ne fiant epiſcopi.

Limitatio ſuperioris aſſertionis.

Innocētius tertius.

Concilium Tridētinū.

propter raritatem quæ tunc erat similium suppositorum ecclesiæ, & propter necessitatem promulgādæ fidei. Per hęc respōdetur aduersariorum argumentis, fictis potius quàm legitimis. *Argumentum aduersariorum.* Arguunt quippe nonnunquàm episcopos necesse habere ad concilium ire, aliaque pontificis capessere iussa: & Apostolorum discipulos à suis ecclesijs diuagatos. *Solutio.* Sed hęc nihil conclusioni aduersantur: sanè cùm residentia propter salutem ecclesiæ sit instituta. Quare vt eidem consulatur fini, ipsum naturale ius ac diuinū eiusmodi exceptiones, non solùm permittit, sed & iubet. Eadem ratione potest episcopus ad infideles in tempus transire & legatus ad componendum pacem, aliudue id genus exequendum munus ecclesiæ necessarium abire. Secus, si legatio de re esset temporali, quæ per alium posset absolui. Tunc enim abusus esset episcopalis dignitatis in detrimentum ecclesiæ: quandoquidem vetitum sit ne Deo militans implicet se negotijs secularibus. *Tertiū genus caussarū quibus se potest episcopus ecclesia subtrahere.* Tertium demum caussarum genus, quibus potest episcopus nonnunquàm se ecclesiæ suæ subtrahere, est conditio personæ, adiunctis tamen temporis ecclesiarumque qualitatibus. Vt si raritas esset personarum, quibus ecclesiæ demādari possent, & persona existeret excellenter idonea, & ecclesię proximę, quibus fructuosior esset vicissitudo visitationis talis pręsulis, quā perpetua alius residētia. Tunc enim vni personæ duarum possent ecclesiarum tituli committi: vt patet can. Illud. 21. q. 1. vbi archiepiscopus Tarraconensis permissus fuit episcopus esse Fundensis. Hoc autē accidentariū est, & quàm rarissimè vsu cōtingens. Præter hæc de iure cōcessum est dū parœcia annexa est superiori dignitati, vt qui in superiori ecclesia residet per vicariū seruiat parœcię: vt habetur in Cōcilio Lateranen. cano. 32. suprà citato: iubetur tamen idoneum & perpetuum habere vicariū canonicè institutum, & voce perpetuum, designari videtur vt sit quasi curam habens animarum. *Quæstio.* In calce demum pręsentium exceptionum sciscitabitur quis forsan vtrum possit Papa præter has caussas super hoc iure dispensare, peruia tamen est solutio: quippe quæ ex superioribus planè colligitur. Qué enim opinio tenuerit hoc esse tantum de iure humano, subsequenter respōdebit, perinde Papam super hoc dispensare posse, atque super ecclesiastico ieiunio, aut quauis alia id genus lege. Itaque non solum poterit interpretari ius, nempe quod ad talem casum non extendatur, verum & obligationem prorsus singularis personæ tollere. *Solutio.* Qui verò ius hic diuinum & naturale confessus fuerit, quòd nō solùm probabilius, verùm certo certius est, subsequenter respondebit, pōtificem dispensare nō posse, sed ius interpretari diuinum ac naturale: scilicet declarādo talē casum ab ipso eodem diuino iure excipi. *Obiectio.* Quod si quis sic contrà rędarguat: Reddere votum simplex est etiam de iure diuino, super quo tamen Papa dispensare potest: ergo poterit residentiæ vinculū pariter dissoluere. *Solutio.* Negatur cōsequentia: nā etsi redditio voti manētc voto sit de iure diuino, cuius cōtrariū Papa permittere nō potest: tamē quia obligatio voti nascitur ex peculiari vouentis voluntate, super illo Papa potest dispensare: videlicet, vt factum votum, pro infecto habeatur. Lex autem diuina iubet episcopum residere. Quare dum manet episcopus, per nullam potest pontificis dispensationem ab eodem residendi nexu religari. Vide quanti referat sic aut sic loqui. Attamen licet in illa vix probabili opinione persistas quòd residentia tantùm sit de iure humano, nihilominus Papa pro libito dispensare non valet, sed legitima id caussa exigente. Neq; aliter ille cum quo fuerit dispensatū, tutò potest eadem dispensatione vti. *Hæsitatio.* Iuxta hoc ergo documentum hæsitabit quis forsan vtrum ratione ciuilis administrationis reipublicæ possit episcopus licitè in curia regia vel alibi vitam agere. *Ratio hæsitandi.* Et arguitur à parte affirmatiua. Primū iuris auctoritate in Authēticis suprà citatis, Quomodo episcopo. & de sanctis episcopis permittitur vt possint per annū in curia manere atq; diutius de Cæsaris facultate. Et ratione id patet: quia bonum, quo cōmunius est, eo pręstantius. Administrare autem rempublicam regni vniuersalius est, quàm ad gubernaculum vnius ecclesiæ sedere: vt exempli gratia, si episcopus fiat prorex, aut curiæ præses. Nam verisimilius est per episcopū eiusmodi magistratus sanctiori fide & iustitia, vigilātioriq; cura administrari quàm per seculares administratores. Et supra hæc si fiat generalis fidei protector aduersus hæreticam prauitatem nam eiusmodi prouinciæ præfici cōmodiùs ac decentius nemo potest quàm ecclesiasticus præsul propter illustrē auctoritatē ecclesiasticā ad idem munus requisitam. *Solutio.* Ad hoc autem discreta distinctione respōdendum est. Quòd enim episcopus ob caussam cōponendæ pacis aut aliā non fictam, sed verè honestā, regia legatione fungatur ad alium principē: Item quòd inquisitor fiat hæreticæ prauitatis, profectò nullum refragatur ius: immo æquitas ipsa suffragatur. Quòd verò annorū curriculo maneāt ciuilibus magistratibus, atq; administrationibus mācipati, tū iura citata cōsentienter reclamant: tū & ratio sublimitatis, ac perinde fidei qua se suis ecclesijs mācipārunt, & iustitia insuper suscepti stipendij nullatenus ferre possunt. *Suadetur posita responsio.* Primū enim eiusmodi administrationes nō solùm necessarium nō est vt per episcopos fiant, verùm neq; suum statum cōdecet. Possunt enim in primis viri seculares illas optimè exequi: Antistites verò nō satis dignè. *Paulus.* Cùm Timotheum Paulus admoneat neminē, qui Deo militat, implicari debere negotijs secularibus, ecquis rogo ratū ducat episcopū qui tā sancto spirituali muneri addictus est, in discordijs ac litibus secularibus audiendis totum tempus prodigere? Quod re vera vel altissimo contēplationis silentio deberet vel suis ouibus docendis educendisque impendere. *Nicolaus.* Euocauerat Romā Nicolaus Papa episcopos quosdā qui erāt apud Carolum Cæsarem: caussante verò Imperatore quòd contra maritimos piratas inuigilarent & ideo ire nō possent, respōdet, vt patet. 23. quæstione octaua, quòd reprehensibile id valde esse constaret: nam cùm militum, inquit, Christi sit Christo seruire, milites seculares debent seruire seculo. Potissima tamē ratio quæ huic abusui reclamat, est, quòd etiam si eiusmodi munia meliùs ac salubrius per episcopos quàm per alios exhiberentur, non tamen hoc est talentum quod Deus illis augendum commisit, neque id quod eis iussit, & pro quo tam ampla decimarum stipendia ipsi percipiunt, neque de quo rationem est ab illis exacturus. Quid enim particulares ecclesiæ reipublicæ ciuili debent vt tantam decimarū copiam pro seruitio rependant, quod episcopi non sibi sed seculo impendunt? Aut quomodo dum Christus ab illis in die iudicij effusi sanguinis sui rationem repoposcerit, quo ánimas redemit, quas illis seruandas confidit, respondebūt se alijs vacasse

negotijs

negotijs, non sibi ab ipso commissis? Perpendant si rex à suo duce malè ducti exercitus rationem interrogaret, cui ille responderet, rei aulicæ dedisse operam, quomodo responsum ferret. Si qui in agône seculari contendunt, se ab omnibus abstinent, vt ad Corinth. 9. ait Paul. vt se totos suo muneri tradant: qui Christo tam insigniter militant, perpende quàm se debeant à cunctis alijs subtrahere vt tanto negotio integri adsint? Et si qui inuitati ad nuptias malè in Euangelio ob id audiunt, quòd quia vel villas vel iuga boum emerant conuiuium detractauerant, quantò putas peius sit apud Deum auditori præsules, qui ad conuocandum conuiuas missi sunt: imnio qui secundùm Christum sponsi & ipsi existunt ecclesiæ, qui sunt conuiuium celebraturi, si alijs sese mancipent negotijs, quibus illa vel defraudetur vel remittatur cura? Regi Oziæ, vt legitur. 2. Paralipo. 26. conuitio & sacrilegio dabatur, q thuribulo incensum adoleret Domino. Cui sacerdotes improperantes aiebant, Non est tui officij Ozia vt adoleas incēsum Domino, sed sacerdotum. Sed longè iustiùs vice versa sacerdotibus ac maximè episcopis opprobrio tribuendum est, quòd officium suum adolendi incensum deserentes, thurificent seculo. Non enim est ille spiritus, quem Deus illis dum consecrantur, suggerit, sed quo spirituales proles progignant ac nutriant. Audi Moysen Numero. vndecimo, quanta verborum significantia similes curas quas Deus animarum pastoribus committit, exaggeret. Cur enim inquit, posuisti pondus vniuersi populi huius super me? Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam vt dicas mihi. Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulū: & efferes in terrā, pro qua iurasti patribus eorum? Profectò multò maiorem curam & solertiā requirit Christus à Præsulibus, animabus quas suo ipse sanguine progiguit, impendendā ad quod propriè spiritū fauoremq; suppeditat. Quocirca illic statim subditur: Congrega mihi septuaginta viros. &c. & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis vt sustentent tecum onus populi. Aliqui volunt imminutum fuisse tunc spiritum Moysi, sed forsan, vt suprà dicebam, non ille est sensus: quandoquidem illi non fuit culpa auxiliaros sibi poscere: & ideo neque pœnam commeruit. Sed sensus est fortè, Auferā, id est, capiā eiusdem generis spiritum, quem illis infundam. Nam, vt ait Pau. diuersa sunt gratiæ & spiritus numera, quæ Deus suis dispertitur iuxta officiorum necessitatem, quæ illis cōmittit. Quare in episcoporū consecratione ab ipso petitur, vt super eum qui cōsecratur, de oleo sacerdotali infundat. Horum ergo meminimus vt episcopi intelligant nō sibi diuinitus aliam gratiam & fauorē atq; spiritum impertiri, quàm quo ad suam regendam ecclesiam opus est. Sed humanę appetētię & conatus sunt, qui illos in alia secularia negotia submergāt: vt nauim, quā illis Deus ceu proretis, vt ait in quadam epistola Clemens, ad regendū cōcredidit, submergi sināt. *Paulus.* *Paulus.*

Neque verò diffitendū est, hāc pestem quæ ecclesias præsentia suorum pastorū expoliat, inde latius inserpsisse, ex quo episcopi à suis capitulis eligi desierunt, cœperuntq; in curijs, vel Romana vel regijs creari. Non quidem est quod prorsus contra principum indulta obmurmurem. Nam eò iam vsque euasit humana malitia, vt si penes capitularia collegia potestas electionis duraret, omnia essent discordijs plena, cruentisque dissensionibus dilacerata. Sed tamen quia, vt est humanum ingenium, nullum remedium rebus adhiberi potest, quod secum non aliquid incommodi afferat, inde cœperunt curiæ, tum Romana, tum potissimum regiæ episcopis crebrescere: qui sponsis pauperioribus neglectis eum ditioribus adulteria committere semper inhiant. Quod quidem malum non est recens. Hac enim de caussa, vt Hieronymus in epistola citata ad Ocean. refert in concilio Nice. cautum fuit, ne isti episcoporum ascensus ecclesiarumque cambia permitterentur. Porrò autem quò ad finem iam demum questionis properemus, ex huiusmodi episcoporū tum absentia à suis ecclesijs, tū frequentia in curijs, cœpit vulgus eorum dignitatem despicari. Cœptum inquam eis est & à secularibus parum reuerentię, & à clericis minus obedientiæ exhiberi, & à ciuilibus curijs & foris plurimum iudiciorū adimi. Nam, vt ait super vltimum ca. ad Hebræ. Athanasius, quemadmodum necesse est vt præsidentibus populus obsequentem se præbeat, ita & sacerdotem oportet vt aliorū animas curet, & noctes ducat insomnes. *Ex quo Episcopi nō à capitulis sed regibus creari cœperunt, passa est ecclesia dispendium residentiæ.* *Incommoda quæ episcopis ex frequentatione iuris obueniunt.* *Athanasius.*

Aequissima ergo est vindicta, vt qui suum negligunt locum, sensum de illo decidant. Hęc enim vltio fuerat de sacerdotibus à Malachia præcantata cap. 2. vbi ait: Et nunc ad vos mandatū hoc, ô sacerdotes: Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatem, & maledicam benedictionibus vestris. Ecce ego proijciam à vobis brachium (seu armum) & dispergam super vultum vestrum ventriculum solennitatum vestrarum. Et infrà: Ego dedi vos contemptibiles & humiles in omnes gentes pro eo q non custodistis vias meas. Perpende maledictiones: Mittam in vos egestatem, hoc est, subtraham vobis doctrinæ lumen & gratiæ fauorem, quibus vberes fructus ferre soletis in populis. Et maledicā maledictionibus vestris. Fortasse idem est. Nam sacerdotum benedictiones sunt fructus quos populus per ipsorum doctrinam & fauorem captat. Quare maledicere benedictionibus, est, vt malignos fructus ferant. Quanuis etiam si ad sacramenta id referatur, quodammodo verum est. Nam etsi sacramentorum fructus mali esse non possint, tamen sępe cùm per ignaros & auaros dispensantur, non tenent: nempe ordines quos conferre attentant propter irregularitatem, nō verè conferunt, & crebrò quos non possunt, à delictis absoluūt: quod sæpenumero propter absentiam prælatorum accidit. Adde, quòd maledicere idem quoque sonare potest, quod permittam vt maledicantur. Quod lamentabili visu accidisse in Germania & Anglia atque alijs regionibus experti in malum nostrum sumus. Nam propter ignauiam & perniciosissimam episcoporum aliorumque pastorum incuriam cuncta sunt hæreticis plena, qui sacramenta omnia execrantur, blasphemijsq; conspurcant. Vnde sequitur: Et ecce proijciā à vobis brachium, seu armū, quod est robur dignitatis vestræ, & regiminis baculum. Ac demum dispergam super vultū vestrum ventriculum solennitatum vestrarum. Alia litera pro ventriculo, impudentiori voce, sed tamen significantiori, habet, stercus. Et fit illusio ad Mosaica sacrificia, quibus animalia mactabātur. Nam iā apud hęreticos adeò sacramenta nostra fœtere cœperunt, vt sacerdotū vultus stercore sordescere existimentur. Simile est apud alium Prophetā: nempe Zachariæ 11. O pastor & idolum derelinques gregem. Ad viuū *Radix & origo Germanicæ Anglicæq; stragis hoc nostro seculo edita.*

profectò exprimit naturam ingeniumque pastoris derelinquentis gregem. Est enim nil aliud quàm pastoris idolum: nempe imaginem tantùm præ se foris gerens & personam pastoris, vt sculptus lapis, re tamen ipsa carens. Gladius super brachium eius: hoc est, super regiminis potestatem, & super dextrū oculum eius, putà super rectum sensum & iudicium. Nam postquam libido sua eos cogit ecclesiæ gubernaculum deserere, iliceò eis suadere incipit non ea obligatione teneri, quam sapientes docet, quod est oculum dextrum eis eruere. Vtinam ille, qui lux venit in mundum, quotquot super candelabrum ecclesiæ suæ erexit, sic illumiet & inflammet, vt iura sui muneris, tum clarè cognoscant, tum & charitatis ardore moribus exhibeant. Argumenta ergo in fronte quæstionis proposita, quoniam ad id militabant, ꝙ neutiquam episcopo liceat de diœcesi sua decedere, facillimæ sunt solutionis. Ad primū enim respōdetur, quod non omnis qui à sua ecclesia sese in tempus aufert, fugere vt mercenarius censetur, sed ille prorsus qui ob peculiare commodum id facit: videlicet salutē spiritualem populi corporali suæ posthabens: secundū illud Gregorij in eadem homilia. Stare in periculo ouium non potest, qui in eo, quod ouibus præest, non oues diligit, sed lucrum terrenum quærit. Et ideo opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat. Ille ergo qui absq; detrimento gregis recessu suo periculū sibi cauet, nō est mercenarius. Pariter ad secundum, ex Prouerb. 6. respōdetur, ꝙ qui fidem suam alteri spondet, si legitimè est impeditius, satis per aliū seruit. Ad tertium denique respondetur, quòd cùm episcopus in altiori sit gradu perfectionis quàm monachus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur se religioni mancipare.

Ad primū argumentū Gregorius.

Ad secundū argumētum.

Ad tertiū argumētū.

TAMETSI pro captu nostro disputationem hanc & fortè prolixiùs iusto absoluerimus, non suppudebit fragmenta quarundam epistolarum Athanasij subscribere, quæ ante nos alij, tum traduxerūt, tum præsenti quæstioni appensas curarūt: Sunt enim profectò dignissimæ, quas præsules vniuersi cordi altissimè haberent impressas. Quem ergo legere non pigebit, eundem profectò neque pœnitebit legisse: qui verò tædeo iam fessus legere recusauerit, non grauabitur scriptas habere. Sanè vt constet quàm hæc quæstio fuerit antiqua, quamque sanctissimis illis patribus affirmatiua eius veritas, sanctissima, quamque duxerint episcoporum residentiam ad animarum salutem & perpetuitatē Christianismi necessariam. Irrepserat enim iam tunc mos vt episcopi Imperatoriam vrbem Constantinopolim, cuius Athanasius patriarcha erat, frequentarent. Primam ergo scripsit episcopo Cretæ: qui dum absens à sua esset ecclesia, proponebat illuc proficisci: quod quidem propositum præcipuis laudibus & rationibus commendat. Charissime enim inquit, mi frater & comminister, gratia tibi & pax à Deo. Consilium istud tuum ac voluntas quæ ad aures meas perlata est, fortis virilisque animi, ac sursum tātum aspicientis, verè ac legitimè certantis, & nomini ac vocationi suæ respondentis visa est: nō autem mercenarij, & fugientis, non solùm si lupum videat, sed si vulpem: vnde gregi Christi principis pastorum damnum creet, & animæ suæ infinitos præparet cruciatus. Attende verborum emphasim. Et sequitur: Cur enim iste, scilicet, qui in sua non permanet diœcesi, non potiùs vitam priuatam viuere maluit, si cogitabat succumbere, seque, non oues pascere, pro quibus sanguinē suum Christus profudit? Quemadmodum non venit huic in mētem eius, qui maledicto eum affecit qui opus Domini facit negligenter? Quamuis facere nomine simulet, in cuius alioqui animo insidet, quod de incipiente scriptū est, qui dixit in corde suo, non esse Deum. Neq; enim Deum ponunt, qui hæc in conspectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis esse negant. Ex quorum numero & ordine faxit Deus ne simus, adscribatq; nos inter fideles dispensatores, concedatque benignè, vt præstò simus principi pastorum ad perficiendum quæ oportet, ponamusque animas pro ouibus eius, qui simul id & exemplo demonstrauit & edicto sanxit. Præceptū ergo in verbis Christi Ioan. decimo, agnouit. Et paucis interiectis: Quamobrem, inquit, veris pastoribus non est tutum non vigilare, & non circumquaque omnia lustrare ouesque errantes solùm quærere, ac non magis solicitos esse pro ijs quæ non errant, perterritos horum temporum tenebris, quæ iusto Dei permissu ac iudicio nobis illatæ sunt: quia scilicet non ita viuimus, vt eum decet, qui nos vocauit. Sed ô animarum nostrarum detrimentum. O ingentes pœnas nobis ob nostras libidines, & perturbatas voluntates, quæ hoc malum pepererunt, infligendas hoc inquam malum, vt gens sancta, per omnes campos & montes vitio pastorum absentium dispersa ac dissipata esset. Debent ergo hoc facere (hoc est in suis diœcesibus residere) omnes boni pastores, quicunque hoc nomine digni sunt: ita vt qui cessarit, nō sit impunè cessaturus. Etenim si quisq; pastor in diœcesi quæ sibi obtigit, vel biduum moretur, experiri liceat permulta peccata, & damna nō esse futura in populo. Perinde nanq; esse videtur gregem abesse à pastore, vt cæcum duce carere. Sanè augentur oues, & in tuto sunt, cùm præsunt veri pastores: non autem qui solùm ebibant lac, & lana tegantur, omnique studio: & arte seipsos, non oues pascant. Hæc atque alia id genus multa in illa epistola.

Prima epistola Athanasij ad firmādā residentiam episcopo Cretæ destinata.

Secundam misit episcopo Sardensi: vbi statim à proloquio sic incipit: Scio te nō ignorare, quę à sanctis Apostolis de constitutione rerum ecclesiasticarum sancita sunt. Ex quibus vnum est, vt quisque pastor, intra suos fines insistat propter pacem, & charitatem, quarum est Iesus arctissimum vinculum, quod solui non potest. Scis præterea, vt quales nos essemus, appareret, quibus nobis verum pastorem designantibus magnus ille Pontifex Christus munus pastoris definierit: nempe mutua in illum charitate. Alludit ad illud, Diligis me plus his? Deinde non ignoras ornatum egregij pastoris, qui sit animas suas euidenter cogniturus, hoc est de facie: de quo in Prouerb. scriptum est, quòd bonus pastor de facie cognoscere gregem debeat. Et infrà: Intellexisti etiam quis sit mercenarius & qualis de quo pudet me tum dicere, tum tacere, cùm satis ipse status temporum, & rerum, eum ostendat, atque coarguat, De quo si attentè audiam prophetas, cùm in mei similes pastores his verbis inuehuntur, Pastores pascunt seipsos, non oues. Et illud: O pastores qui perditis oues pascuæ! Item, sacerdotes legem Domini occultârunt, & legem meam violârunt, & sancta mea profanarunt. Item illud, Lanis ouiū indui, & mactare quod pingue est, lac bibere. Hæc inquā attentè audiens, quid faciā, ne metuā eos, qui me

Secūda eiusdem epistola missa episcopo Sardensi.

qui me redarguunt,& clarè ob oculos mihi ponunt,qualis sim?Quæ si fabulas putat, qui in ignem illum extremum non intuetur,mihi fabulæ non certè,sed ita horribilia omnia esse videntur,vt horrore exedant,consumantque medullas. Neque tamen curamus, facere pro viribus, ne propter aliquod ex his vitium,ac scelus,cōstricti vinculis arctissimis, pœnis sempiternis afficiamur. Sed quod subinde sequitur,est notatu dignum. Ait nanque,quòd cùm à principio constitutum esset, vt bis quoquo anno synodus haberetur, posteà commodius visum est haberi semel, ne oues propter crebram absentiam pastorum facilè à lupis inuadi possent. Vide quantæ illis patribus curæ erat residentia, vt eius gratia à synodo celebranda abstinerent. Et sequitur ad mores nostrorum temporum accommodè contra illos episcopos, qui desertis suis gregibus in curia Constantinopolitana versabantur: de quibus ait, Denique maluerunt breui voluptate contenti carni indulgere,quàm cum populo Dei laborare contemptis legibus diuinis,quæ prohibent ne paulisper quidem impunè à grege abesse. Ausculta, lege diuina eam sic esse iussam residentiam, vt ne paulisper quidem liceat impunè à grege abesse. Et subdit: Ac nisi,vt Apostolus ait,inimicus viderer,verum eloquens,possem aliquid verè dicere: Quid,quæso,iuuat istos episcopos,& pastores in vrbe morari,nisi(vt omittam alia)vt patriarchas,alios moueant,alios eligant, ne si idem diu sit patriarcha,res omnes ecclesiasticæ cōpositæ sint:quod præclarum facinus ex eo tempore facere isti consueuerunt,ex quo Constantinopoli potiti sumus. Quod quidem cum reliquis malis non est ambiguum & incertum,quin iram Dei nobis augeat. Certum enim est pastores,qui gregem negligunt non impunitos inultosque discessuros: tamen si fortasse non ita videatur ijs,qui sponte velamen obtendunt,ne limatam Euangelij veritatē aspiciant. Hæc ille. Et in alia tertia epistola ad episcopum Apameæ,inter alia sic illum admonet. Vt debet verus episcopus, resideas sanctè ad sanctam aram,de qua tibi participandum est,sicuti Dominus pronuntiauit, Dignum esse operarium mercede sua. Quamobrem nō est existimandum, licere tibi diu quauis de caussa abesse:quin potiùs faciendum tibi est,vt celeriter ire possis ad eam ecclesiam,quæ tibi addicta est, & commendata vt ei præsis. Sed in alia ad eundem,quæ quarta est,verba etiam num maioris emphasis accumulat. Ait quippe: Ego verò eum,cui grex Christi commissus est,si dignitatem muneris nōrit,iniquum esse arbitror, non vsque ad sanguinem ei studere & incumbere nisi fortè ignoraueris Deum esse, qui dixerit, Petre amas me? pasce oues meas. Sed hei mihi,non iam pastores oues pascunt, sed ouibus tanquam pane pascuntur iā horribilia illa mala pastorum,quæ propheta Ezechiel describit,summa licentia irrepserunt. Quæ si talia tamque grauia vobis videntur, agè optime vir, contentus esto tua diœcesi, permane in ea, fac sis cum ouibus tuis,vt vsque ad sanguinem illis affixus, quas quidem nunc in frutetis, inter ficus & rosas, atque in montibus diuina prouidentia custodit. Neque enim quod certissimū est,virga, & baculo tuo pastorali fit vt in pascuis virentibus pacis,& bonorum cælestis Hierusalem cæ sint. Scis enim qui amplius sex mensibus à diœcesi abfuerint,nisi eos grauis morbus teneat, canonibus & legibus firmatum esse,vt sacerdotium & gregem amitterent. Verùm nouum cōsilium, & sceleratum hic à nostræ ætatis hominibus excogitatum est,scilicet mittitis aliquem,qui sciat mulgère gregem, ipsi verò in vrbe Cōstantinopoli spectatis propter præfecturas ciuiles, subscriptiones, intempestiuas ordinationes: adde etiam bullas,& decreta. Nostra hæc sunt tempora. Et tanquam impunè sit vobis futurum,ita procul à diœcesi vobis commissa receditis, & alia huiusmodi vt cuique libet committitis: oportebat potiùs cunctis episcopis vndique in vnum cōgregatis, suam cuique diœcesim funiculo distributionis circunscribi,atque ita patriarchæ partem suam à vobis assignari,aut vos à patriarcha priuari. Alias præterea de eadem re subnectit epistolas,quas ne fastidio esse persistam,missas faciam. Sed & ad Imperatorem,qui Constantinopoli sinebat episcopos degere,nec cogebat eos ad suas ecclesias abire,multa etiā commemorat: inter quæ ait:Si tu oues pastori committeres, deinde illas quidem derelictas cerneres, illum verò quieti suæ,suisque cupiditatibus indulgere & seruire,dic obsecro, relinqueréſne pastorem impunitum? Non patimur oues & pecudes impunè negligi, & patiemur pastores animarum impunè seipsos,pascere,nō oues?Quid quæso apud Deum excusabimus? Vtinam ne illud nobis exprobretur, omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Deinde aliam de eadem re ad eundem hoc tenore subtexit:Si verum est,quod dici solet,qui gregem pastore priuat,vtrique periculum creare, profectò graue supplicium manet eum,qui pastorem arcet ab ouili:debetque qui pastor est,vsque ad sanguinem pro grege Christi non relinquendo labores perferre:nisi cùm opus fuerit: in synodo singulis annis ad agendū de rebus necessarijs paulisper abesse. quibus conclusis celeriter redeundum illi sit, si crediderit se redditurum rationem summo pastori Christo,& si dignus est nomine pastoris. Nisi fortè etiam propter necessitatem ad vtilitatem animarum pertinentem, ab Imperatore aut à patriarcha statim redditurus vocetur. Quòd si aliter episcopis aut Imperatori videatur,siue quid secus fiat, minimè ipse sequar,neque assentiar vllo modo. Neque enim rationem habebit Deus caussationum nostrarum & cupiditatum:sed rationes reposcet de veritate,iustitia,diuinisque legibus, & statutis. Ac demum in alia breuiori sic habet:Memento scripturæ, quæ iubet cōtristari potiùs homines quàm Deū, tibi verò Imperator,cur graue videatur iustitiam,temperantiam, misericordiam populis tuis sancire, & inde nō modò nullum incommodum reportare, sed potiùs operibus bonis conciliare Dei misericordiam?Quid iustius,quàm si episcopus quisque iubeatur, velit nolit, ad diœcesim suam redire? an nō hoc debitum soluere tenentur?idque canone sancitum est? Video fusiùs rem hanc deduxisse quàm cuiquam fortè par censebitur: haud me tamen prolixitatis pœnitet.

Tertia epistola eiusdem.

Quarta epistola.

Fragmentū alterius epistolæ ad Imperatorē directæ.

QVÆSTIO QVARTA,

DE VINCVLO ET MODO QVO EPISCOPI ET SACERDOTES TENENTVR SVA BONA DISPENSARE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm episcopo liceat aliquid proprium poßidere.

VARTAM præsentis libri quæstionem proposuimus de vinculo & modo, quo sacerdotes, & præcipuè parœcij ac potissimùm episcopi bona ecclesiastica dispensare tenentur. Quæ quidem quæstio vsque adeò me diu multumque ancipitem habuit, vt maluerim alios audire qui me satis docerent, quàm meam explicare sententiam. Veruntamen ea proferam, quæ de hac re meditatus sum: alij verò iudices sunto. Est enim res abstrusa & perplexa, vtrinq; porrò suis subnixa rationibus ac testimonijs. Præterea cognitu perquàm necessaria. Primus ergo articulus est vt ordinem Diui Thomæ nõ deseramus, vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere. Est enim Christi oraculum apud Matth. ca. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni & sequere me. vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autem statum perfectionis profitentur: ergo nõ iustius possunt propria possidere quàm monachi. Secũdò episcopi, vt suprà satis cõprobatum est, & glossa habet Lucæ 10. Apostolorum locum tenent, Apostolis autem rerum dominium Christus interdixit Matthæi 10. Nolite enim, inquit, possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis vestris. Cuius obedientiam Petrus Matthæi 19. confessus est: dicens, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: ergo episcopi nullum possunt habere dominium rerum. Tertiò: Cleros Græcè vt ad Nepotianum Hiero. auctor est, & refertur 12. quæstio. 1. can. Cleros, idem est Latinè quod sors. vnde clerici ideo sic appellantur, vel quòd de sorte Domini sunt, vel quòd sors eorum Dominus: cuius autem possessio Dominus est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si variam supellectilem habet, cum istis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri. Hæc ille: ergo videntur episcopi rerum dominio interdicti. In cõtrarium est can. Episcopi. Concilij Agathen. eadem caussa & quæstione: vbi habetur, quòd episcopi de rebus proprijs, vel acquisitis, vel quidquid de proprio habent, hæredibus suis si voluerint relinquant.

[Margin: Primum argumentũ. — Argum. 2. — Argumẽ. 3. Hieronym. — Concilium Agathẽse.]

TITVLVS præsentis quęstionis generalis est, quippe quo nõ distinguitur inter ecclesiastica bona atque alia quæ naturali ciuilique iure obtinere potest episcopus. Duo nanque sunt bonorum genera, quæ episcopus possidet: videlicet alia, quæ iure, seu hæreditario, seu donationis, seu quouis alio seculari, illi obtingunt, atque alia ecclesiastica. Et de illis prioris generis nulla est ambiguitas, quin propriè ac priuatim illa possidere valeant, sed de posteriori erit tota rei disputatio. In hoc ergo primo articulo solùm disputatur an episcoporum status sit status paupertatis sicuti monachorum, ita vt nequeant proprium possidere. Ob idque perspicua est ac facillimæ solutionis, quæ vnica conclusione continetur. Episcopi quamuis statum perfectionis profiteantur, non tamẽ quemadmodum monachi vt absq; proprio viuere obligentur. Conclusio inquam plana est & constantissima: ob id quòd nihil in particulari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest veritatẽ sortiri quòd iure secularis acquisitionis potest episcopis dominium rerum competere. At verò consultò cum D. Thom. est à nobis generaliter asserta. Arbitror nanque vt in solutione secundi planè quisque adnotare potest, & articu. sequenti planius fiet, veram etiã illam sensisse de bonis ecclesiasticis, pro ea portione, quæ ipsis ratione stipẽdij obtingit. Probatur ergo secundùm istiusmodi generalem sensum: Ad ea quæ sunt supererogationis nemo nisi specialiter se ad illud voto adstringat, constringitur. Ait enim in epistola ad Paulinam & Armentarium August. Quia iam vouisti, iam te obstrinxisti: & aliud tibi facere non licet. Priùs quàm esses voti reus liberum fuit quòd esses inferior? viuere autem absque proprio, opus est supererogationis: nempe non sub præcepti vinculo, sed sub optione consilij comprehensum: vt patet Matthæi. 19. Nam post necessitatem mandatorum, Si vis ad vitam ingredi, adiectum est, vt qui velit perfectus esse, omnia quæ habet, relinquat, & sequatur Christum. episcopos autem manifestum est non se eiusmodi voto irretire, quia neque id ad pastorale munus necessariũ est: sed satis est vt Christũ egregiè diligant: ergo episcopus secũdùm leges suæ dignitatis nõ arcetur quo minùs dominio possit rerum fungi. Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solum est memoriæ mandandum, quòd cùm episcopus religionis votum non emittat, ita vt nec votum faciat peculiare castitatis, præter id quod sacerdotio adiunctum est, neque votum paupertatis: sed tantùm promittit obedientiam Papæ, fidemque suam huic ecclesiæ, à quo ideo vinculo nisi auctoritate ipsius pontificis dissolui nequit. Et ideo quatenus episcopus quisque est, non ei repugnat proprium possidere, nõ solùm hæreditario vel alio quouis ciuili iure, verùm neque ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat, iustum stipendium pro ratione suæ functionis percipere, cuius sit verè dominus, sicuti olim erant sacerdotes & Leuitæ. Vtrum verò tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibitum: nempe vt nullum in decimarum portionem habeant, quæ sibi prouenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit constitutum, habere dignitatem episcopalem nõ esse paupertatis statum, atque adeò neque episcopo repugnare habere dominium rerum quas possidet.

[Margin: Duo bonorũ genera, quæ episcop' poßidet. — Conclusio respõsiua. — Probatio. — Augustin'. — Documentum.]

AD primum igitur argumentum negatur propositio illa, quòd ad naturam perfectionis aut ad perfectionis statum generaliter & absolutè necessaria sit paupertas, sed tantùm est necessaria ad peculiarẽ perfe-

[Margin: Ad primũ argumẽtũ.]

perfectionis statum religiosorum. Quòd enim ad perfectionem nõ sit necessaria, iam suprà lib.8. satis constitutum est: vbi monstrauimus perfectionis rationem in copia charitatis cõsistere, ad quam quisque quocunque statu progredi potest, Ad statũ autem religiosorum ob id est paupertas necessaria, ꝙ profitentur perfici (hoc est) perfectionem discere & comparare, cui quidem instituto rerum possessio oneri est & impedimẽto. Episcopi autẽ non profitentur perfici, sed perficere. Quocirca eas debent in charitate radices iecisse, vt à nullo vento possint inde eradicari, nempe neque ab amore diuitiarũ, quas possident, neq; ab alio quouis humano affectu: exemplo Grego. in cuius vita ad Heremitam respõsum diuini oraculi refertur, quòd plus ipse suam catam, quàm suas ille diuitias diligeret. Quare adolescẽti nõ dictũ est. Si perfectus es: aut, si vis esse perfectior: sed, si vis perfectus fieri, vade, & vende &c. A Petro verò dũ pastor instituitur, nulla exigitur paupertas, sed charitatis culmen. Ad secundum tres applicat diuus Thom. respõdendi modos: Vnus est Hieronymi, idemque mysticus: vt sub nomine auri & argenti prohibiti sint prædicatores sapiẽtiæ, atque eloquentiæ huius seculi inniti. Alius verò est August. in lib. de cõsensu Euangelistarum: nempe vt illud: Nolite possidere, &c. non habeat vim præcepti, sed potiùs permissionis. Ac si dixisset: Non opus est vobis auro & argento. Permittitur enim vobis tanquam operarijs victũ suscipere. Vnde subdit: Dignus est operarius mercede sua. Nam quod noluit Paulus, vt 1. ad Corinth. 9. refert aliquando vti oblata sustentatione, opus erat supererogationis. Sed tertia responsio est Chrysost. vt inhibitio illa intelligatur peculiariter facta discipulis dum ad prædicandum Iudæis mittebantur: tum vt populus ille facilius alliceretur, tum etiam vt ipsi firmiorem haberent fiduciam, quod diuina subsidia non essent eos defectura. Ex quo ideo neque ipsi neque eorum successores obligantur absque proprijs sumptibus euangelium prædicare. Quare Paulus, vt secundæ ad Corinth. vndecimo, de se meminit, ab alijs ecclesijs stipendia mendicabat, quò posset gratis prædicare Corinthijs: quæ ideo aliunde sibi missa iure possidebat. Confirmat præterea inde D. Thom. solutionem, nempe posse episcopũ propria possidere, quod stultum esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambros. & Augustin. eiusmodi præceptum sanctitatis fuisse transgressos. Duo hic tamen circa hanc solutionem non sunt dissimulanda. Vnum est, quòd solutio neque vera in totum apparet neque argumento satisfaciens. Apparet enim negare verè apostolos fuisse professos paupertatem: quod falsum esse ex auctoritate ab ipso citata cõstat: Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satisfacit eidem auctoritati, quã in argumento assumpserat. Ad hoc respondetur hic diuum Tho. non disputare de Apostolis, vtrum tria vota, vti modò religiosi, emiserint, tanquã religionum futurarum exemplaria: quod quidẽ D. Thomas vt libro octauo vidimus 2.2. quæst. 88. art. 4. concludit: sed modò tantùm de illis differit quatenus apostoli erant & episcopi, ad quem quidem statum nõ necesse attinet paupertas. Alterum hic maximè adnotandum est, quod hic affirmare videtur, immo planè affirmat, quòd potest episcopus habere dominium, non solùm rerum alio iure acquisitarum, verùm & stipendij ecclesiastici quod suæ functioni deputatum est. Nam argumentũ erat, quòd episcopi quatenus episcopi, hoc est verbi prædicatores, debent esse pauperes. Et responsio est illius negatio. Vnde cùm paupertas in negatione dominij consistat, & in hoc neget debere esse pauperes, quòd possunt functionis suæ stipendia possidere, cõcedit eis illorum dominium, paupertati contrarium. Sed de hoc pressiùs artic. tertio. Vt autem plenè solutio tertij intelligatur, notandum est, quòd Deus dicitur pars clerici, non vt dicat respectum ad aliam partem ab ipso clerico possessam, sed sicut vnus hęres possidet partem hæreditatis, quæ sibi est tota substantia, quæ dicitur pars respectu alterius, quæ alteri hæredi obuenit. Exempli gratia debet clericus contentus esse Deo quem possidet, vt cum illo nihil aliud possideat: non quòd nequeat possidere famam, & honorem, & salutem, & aliqua bona temporalia, sed quòd reliqua omnia ad nutum eius possideat. Itaque studium erga Deum nullatenus per curam aliarum rerum diminuatur. Hoc enim esset secũdùm Hierony. aliquid extra Deũ possidere. Qui verò sic Deum possidet, Deus est sua pars: hoc est tota sua possessio respectu reliqui vniuersi, quem alijs possidendum relinquit.

Gregorius. *Ad secundum.* *Hierony.* *August.* *Chrysost.* *Paulus.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Dubitatio.* *Solutio.*

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopi mortaliter peccent, si bona ecclesiastica, quæ procurant, pauperibus non largiantur.

NE filum Diui Thomæ rumpamus, quæritur secundò, vtrum episcopus mortaliter peccet si bona ecclesiastica quæ procurat, pauperibus non largiatur? Apparet enim Ambrosius id definire inter exponendum illud Lucæ duodecimo, de homine diuite, cuius ager vberes attulit fructus. Ait quippe, Nemo propriũ dicat quod est cõmune: plus quàm sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Et paulò pòst: Neque minus est criminis habenti tollere, quàm cùm possis & abundas, denegare indigentibus: alienum autem violenter tollere, criminale delictum est: ergo episcopi, qui quæ sibi supersunt, in pauperes non effundunt, lethaliter delinquunt. Secundò super illud Isaiæ tertio, Rapina pauperum in domo vestra. Ait Hieronymi glossa, quòd bona ecclesiastica sunt bona pauperum. Idem ad Damasum. decimasexta, quæstione prima. can. quoniam. quòd iam ceu prouerbium vulgò susceptum est: quicunq; autem id quod alterius est, vel sibi vsurpat, vel in alios vsus dispendit, mortaliter peccat, atque ad restitutionem tenetur: ergo cùm episcoporum bona, ecclesiastica sint, sit vt si quæ sibi redundant, aut sibi retinent, aut cõsanguineis largiuntur, ad restitutionem teneri videantur. Tertiò: Multò magis sacerdotibus licet de rebus ecclesiæ ea accipere, quæ sibi necessaria sunt, ꝙ superflua augere. Ait verò in epistola ad Damasum Hiero. & refertur prima, quæst. secũda, clericos illos cõmodè stipẽdijs ecclesię sustẽtari, quibus parentũ & propinquorũ bona nulla suffragantur.

Primũ argumentum. *Ambrosi⁹.* *Secundum.* *Tertium.* *Hieronym.*

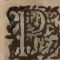
qui autem bonis parentum & opibus proprijs sustentari possunt, si quod pauperum est, accipiunt, sacrilegium cōmittunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apostolus 1. ad Timot. 5. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & nō grauetur ecclesia: vt ijs, quæ verè viduę sunt sufficiat: ergo multò est certius tūc episcopos mortaliter delinquere, cùm ea, quę sibi de bonis ecclesiasticis exundant, pauperibus nō profundant. In cōtrarium est episcoporum quorundam vsus, qui ea quæ supersunt, non cuncta pauperibus erogant: sed ad ampliandos reditus ecclesiæ, idque (vt apparet) laudabiliter expendunt.

Operaepretium est in fronte disputationis nostræ textum Diui Thomæ, in cōclusiones distribuere, quas explicatioris lucis gratia septem numero cōstituemus. Persistēdum autem est in ea distinctione inter episcopi bona quæ propriè, putà aut hæreditario aut alio cuili iure possidet, & bona ecclesiastica. Est ergo prima conclusio: Propriorum bonorum, hoc est, quæ iure seculari episcopi possident, verum habent dominium. Hæc iam suprà articu. 1. satis est cōfirmata ex eò, quòd status episcoporum nō est paupertatis professio. Quo fit, vt ex rerum ipsarum cōditione & natura nō teneantur iustitiæ lege ea pauperibus vel alijs erogare, sed & retinere possunt, & vt libuerit elargiri. Secunda conclusio: Quamuis possint in earum dispensatione sicuti seculares ciues peccare, nempe aut propter auaritiam cōtra debitum charitatis eas retinendo, vel indignè prodigendo, nemini tamen ad restitutionē obligantur. Enimuerò vt 4. lib. sæpe diximus, vbi iustitia non violatur, nulla inde restitutionis obligatio emergit. Tertia conclusio: Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dispensatores vel procuratores. Hoc patet ex verbis August. ad Bonifacium Comitem, quæ referuntur 2. quæst. 1. canon. vltimo. Si priuatum possidemus, quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorum, quorum procurationem gerimus: proprietatem nobis vsurpatione damnabili vindicemus. Hinc fit bona illa optima fide esse ab illis dispensanda, secundùm illud primæ ad Corinth. 4. Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Hæc de bonis in communi possessis intelligitur vt subsequentes declarabunt. Et ideo de eorum distributione subtexitur quarta conclusio: Eiusmodi bona ecclesiastica nō solùm in vsus pauperum, verùm & in diuinum cultum, & in ministrorum supplendis necessitatibus sunt expendenda, iuxta tenorem decreti Simplicij Papæ 12. q. 2. qui ait, De reditibus ecclesiæ vel oblatione fidelium solis episcopis ex his vna portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperum profuturæ à presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur, vltima clericis pro singulorum meritis diuidatur. Quinta cōclusio: Vbi distincta sunt bona quæ debent in vsum episcopi cedere, ab alijs tribus, quæ pauperibus ac ministris & cultui addicuntur, si episcopus aliquid de his tribus portionibus retinuerit, nō dubium quin cōtra fidem dispensationis mortaliter delinquat, & ad restitutionem teneatur. Conclusio per legem cōmutatiuæ iustitiæ innotescit: nam in tali casu verè furtum alienæ rei committit. Sexta conclusio: De his quæ specialiter vsui episcopi deputata sunt, eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis: vt scilicet per immoderatum affectum & vsum peccet quidem si immoderata sibi retineat, & alijs nō subueniat, sicut requirit debitum charitatis. Corrigēdæ sunt impressiones, quibus deest vltimum hoc verbum, Sicut requirit debitum charitatis. Immo vehementi opinione teneor deesse etiam quòd ad restitutionem nō teneatur. Contra quam dixerat in superiori conclusione: quandoquidem ait, Eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis, quorum prodiga cōsumptio restitutionem nō exposcit. Septima cōclusio: Si verò nō sint prædicta bona, distincta, eorum distributio fidei episcopi cōmittitur. Deest etiam in multis impressionibus totum illud, Si verò nō sint prędicta bona: in quibus ideo legitur, nō subueniat distincta. quare fit litera inintelligibilis. De his ergo indistinctis adhibetur expositio conclusionis, nempe quòd si in modico distributio vel deficiat vel redundet, potest id quidem fieri absque bonæ fidei detrimento: siquidem nequit homo punctum vbiq; virtutis tam certum tenere, quin pro humana cōditione in alterutrū vergat extremum. Si verò fit multus excessus, tunc neque latère potest, neque à peccato mortali excusari: quoniā tunc bona fides violatur, atque adeò distributiua iustitia. Vnde tres denotantur maculæ infidelis serui, Matthæi 24. vbi sic legitur: Si dixerit malus seruus in corde suo, moram facit dominus meus venire: quod pertinet ad diuini iudicij cōtemptum. & cœperit percutere conseruos suos: quod pertinet ad superbiam: Manducet autem & bibat cum ebriosis: quod pertinet ad luxum, cuius gratia mala fide fit dispensatio: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eum, scilicet à societate bonorum: & partem eius ponet eum hypocritis, scilicet in inferno. Ecce literam D. Thomæ quam in fronte disputationis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda verò est in articulo sequenti, vbi inter alia & argumenta quoque ex Ambrosio & Hieronymo in capite quæstionis proposita dissoluentur.

Prima cōclusio. Secunda cōclusio. Tertia conclusio. Augustin'. Quarta cōclusio. Simplicius Papa. Quinta cōclusio. Sexta conclusio. Correctio literæ D. Tho. Septima cōclusio.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum ecclesiasticorum, qui illos pro sua portione contingunt.

RAEIACTA ergo sententia S. Tho. subsequenter circa singulos eius articulos qui generales sunt, mouetur singuli in particulari. Et primò circa priorem, quo disputatum in genere est, vtrum episcopi possint habere rerū dominiū. quæritur in particulari circa sextā cōclusionem, vtrum tam ipsi quàm reliqui sacerdotes verū legitimumq; habeāt dominium eorū fructuū ecclesiasticorum, qui se pro sua portione cōtingunt? Sunt enim innumeræ auctoritates, quæ à parte negatiua militare videntur. Illæq; in primis sacræ paginæ. Nam etsi status clericorum nō perinde atque monachorum votū habeat paupertatis annexum, saltem eorū quæ ipsis pro clericali functione ministran-

ministrantur, nihil eis videtur competere, præter victum & vestitum: iuxta verbum Domini. Dignus est operarius cibo suo, & verbum Pauli. 1. ad Timot. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus: ceu boues, quod ait alibi, aream triturantes. Quocirca apostoli missi sunt ad prędicandum sine pera, iussi non possidere aurum neque pecuniam. Atque eam ob rem in libro præcedenti sub titulo de simonia, monstrauimus, nihil debere clericis, neque ipsi quidquam alio iure posse à plebe pro administratione sacramentorum & reliquis spiritualibus functionibus percipere, quàm iure sustentationis. Secundò accedit huc & sanctorum patrum numerosissima testimoniorum turba. Nam præter loco Ambrosij, Hieronymi, & Augustini proximè citata, grauissimus Prosper 12. quæstione 1. can. expedit. ait, facultates ecclesiæ non esse proprias, sed in communi possideri. Et in concilio Agathen. vt illic refertur, canon. episcopi. habetur, quòd quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus. omnia in iure ecclesiæ sunt seruanda. Et Vrbanus Papa ibidem in canon. res. ait, Res ecclesiæ non quasi proprias, sed vt communes, non in alios quàm in præfatos vsus, putà in subsidium pauperum, & ministrorum, & cultus diuini esse dispensandas. Et eadē caussa & quæstione, canon. episcopus. qui est concilij Antiocheni, habetur, quòd episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum in omnes, qui indigent cum summa reuerentia & honore Dei: participet autem & ipse quibus indiget, si tamen indiget. Et inter Canones Apostolorum est trigesimusnonus, talis: Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & eadem vt Deo contemplante dispenset: neque illi liceat ex his aliquid omnino contingere, aut parentibus proprijs, quæ Dei sunt, condonare: quòd si pauperes sint: tanquam pauperibus subministret. Et suprà citatus ad Nepotia. Hieronymus ait clericorum hæreditatem solum esse Deum, cum quo nihil aliud debent possidere. Et ibidem eadem caussa & quæstione, can. quia aiunt Imperatores Caralus & Ludouicus: iuxta sanctorum patrum traditiones nouimus res ecclesiæ vota fidelium esse, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Et canon. decimæ. ait Augustinus quòd qui decimas dare noluerit, quanti pauperes in locis suis, vbi ipse habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit: quia rem à Deo pauperibus erogatā, suis vsibus reseruauit. Quare idem de sacerdotibus censendū erit, si illas nō dispensauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorū loca. Et Hiero. ad Damasum: & refertur ca. quoniā. 16. q. 1. clerici qui secularibus bonis affluunt, nō possunt bonis pauperū ali. In contrariū autē facit text. in ca. vnico. de clerico nō residente. vbi habetur, ꝙ qui diuinis officijs nō intersunt, nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens ecclesiæ vtilitas releuet, nō sunt domini quotidianarū distributionum: neq; faciunt eas suas, sed ad restitutionē sic perceptorū obligantur. Vnde è contrario sensu colligitur, quòd residentes verū dominium earundem distributionū acquirant, atque eadem ratione aliorum ecclesiasticorū fructuum.

Hieronim.
Augustin.

QVAESTIO præsens, vt initio dicebam, nimium ambigua est, sanè cùm sanctorum testimonia primo verborum sonitu diuersè appareant illam definire, quam ratio penitiùs inspecta videtur permittere. Missa ergo hinc faciamus episcoporum ac sacerdotum bona secularia: de quibus, vt articulo proximo conclusum est, nemo ambigit: sed omnes consentiunt priuato dominio à sacerdotibus possideri. De ecclesiasticis verò tres, vt sæpenumero assolet, versantur opiniones. Vna est Alexandri de Hales grauissimi auctoris 3. parte. q. 36. membro. 5. articu. 2. Et Richard. in 4. dist. 45. articu. 3. q. 1. qui expressè aiunt fructuum ecclesiasticorum clericos solùm habere vsum, & non proprietatem. Atque hanc fermè amplexi sunt doctores iuris canonici: vt Archid. super cap. statutum. §. assessorem. de rescript. lib. 6. vbi ait hæreticū esse in iure, quòd ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum præbendæ vel ecclesiæ. Cui accedit Panor. in cap. cùm esses de testamen. Et Dominicus in ca. præsenti. de offic. ordina. Et, qui non est in postremis habendus, eidem opinioni adstipulatur Tho. Vualden. tomo 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor subsequentibus. Vbi multis patrum testimonijs videtur sibi constantissimè probare nullum penes clericos esse ecclesiasticorum bonorum dominium. Secunda nihilominus opinio est, quam hic tenet sanctus Thomas: videlicet, quòd illius portionis quæ particulariter applicata est episcopo, perinde videtur dominus atque aliorum bonorum, quę secularitèr possidet: vt patet in sexta cōclusione. Secus, si omnia bona ecclesiæ in communi possiderentur, & eius essent depositioni mandata, vt patet in tertia & septima. Et eandem opinionem amplectitur Adrian. in 4. in materia de restitutione. Tertia est Caieta. loco pręsenti, quam etiam suprà insinuauit, vt lib. pręcedenti sub titulo, de decimis. vidimus. Partim enim tenet cum sancto Tho. nempe quòd regulariter episcopi sint domini suæ portionis, postquam facta est bonorum distributio in quatuor partes. Meditatus est tamen eam exceptionē, quòd quando portio illa quæ ipsos contingit, est notabiliter abūdans, tunc tenentur duas partes eiusdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quamuis expressè non affirmet vtrum teneātur iure charitatis an iustitiæ, tamen sentire videtur, quòd teneantur de rigore iustitiæ, sicuti antequā essent diuisa bona. Ex quo fit consequens secundùm eū, neutiquam esse verè dominos eiusdem portionis, sicuti non erant tunc totius acerui. At verò secunda opinio adeò mihi semper pro meo exili iudicio persuasa fuit, vt quādiu ecclesia contrariū non definierit, nescio an de illa decidere possem: eò potissimùm eū S. Tho. eam teneat: neq; vllus eiusdem ordinis pater contrariū expressè dicat. Non ꝙ clerum aut certè episcopos ab eleemosynarum vinculo absoluere moliar. Immo quàm eos crediderim eidem mandato esse obnoxios, art. seq. expromam. Sed quod vbique cuperem vnam quālibet rem suo loco & iure pro meo modulo collocare. Ad plenā ego rei intelligentiā duo statim præ foribus prænotare oportet. Vnum scilicet de diuersis ecclesiæ bonis, atq; alterum de varijs eius statibus. Hęc enim summoperè rē dilucidat. Et quantū ad primū, quatuor sunt bonorū temporaliū genera quibus fruuntur clerici, vel olim in penu ecclesiastico reponebantur. Prima videlicet erant quæ Christi fideles in primordijs ecclesiæ in cōmune conferebant vt inde tam clerici q̄ pauperes alerentur. De quo ritu Actuū 4. scriptū est, non fuisse quemquam egentem inter illos. Nam quotquot possessiones agrorum aut domorum

Prima opinio Alexā. Halen.
Richardus.
Archidia.
Panormita.
Dominicus
Tho. Vualden.
Secūda opinio. S. Tho.
Adrianus.
Tertia opinio Caiet.
Probatur opi. S. Tho.
Quatuor bonorū temporaliū genera quibus clerici fruuntur.

morum habebant, vendentes offerebant pretia eorum quæ vendebant, & exponebant ante pedes apostolorum. Diuidebantur autem singulis prout cuique opus erat. Et quanuis illud institurum Hierosolymis ortum habuerit: inualuit mos tamen inde in Christianismo vt partem saltem bonorum in cœtum clericorum eodem fine Christiani conferrent, neque possessiones venderentur, sed permanerēt in ecclesia.

Melchiades Papa.

Ait enim Melchiades Papa in canon. futuram. 12.q.1. quòd cùm apostoli futurā ecclesiam in gentibus præuidissent, idcirco prædia in Iudæa minimè sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fouendas gentes. At verò cùm ecclesia succresceret, omnes, vt maximè de Constantino [illegible]are constat, non solùm pretia, sed possessiones ecclesiæ conferebant.

Vrbanus.

Et Vrbanus cano. statim proximo: Videntes, inquit, summi sacerdotes plus vtilitatis posse conferre si hæreditates & agros quos vendebant ecclesijs quibus præsidebant episcopi traderent, eò quòd ex sumptibus eorum tam præsentibus quàm futuris temporibus plura & elegantiora ministrare possent fidelibus communem vitam ducentibus, quā ex pretio ipsorum, ceperunt prædia & agros quos vendere solebant matricibus ecclesijs tradere, & ex sumptibus earum viuere. Hæc ille. Forsan enim tunc nondum per totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio, sed illis fortè distributionibus contentus erat clerus, parcissimè tunc viuens. Alia sunt bona quæ postmodum offerri etiam ecclesiæ cœperunt: non solùm in fabricæ aut pauperum subsidium, sed tanquam stipendium alicuius perpetuæ capellaniæ. Immo verò fortè præcisè ad hoc tātùm onus: quæ quidem in ecclesijs nunc collegialibus dicūtur anniuersaria, quorum institutiones extant: in quibus nullius oneris habetur mentio aut fabricæ, aut pauperum, sed solius anniuersariæ memoriæ perpetuò celebrandæ. Quibus adiunguntur & quæ episcopalibus sedibus denotata sunt: nempe castra & vasalli: de quibus articu. 5. redebit sermo. Tertium genus bonorum ecclesiasticorum est quotidianæ pitantiæ & oblationes vel pro sacris celebrandis, vel quæ ad pedem altaris fiunt. Quartum denique idque solennissimum est decimarum quota iuri clericorum addicta: vt habetur can. decimas. 16.q.1.& alijs illic pluribus. Et extrà, de decimis. per totum.

Documentum.

Secundò & id quoque meminisse opus est quòd nascens clericorum ecclesia, co[illegible] in communi viuere: in quo vitæ instituto nonnihil temporis adoleuit. Ille enim erat decentissimus eorum status si perdurare posset: vt patet ex Canon. Clementis, Dilectissimis. & Canon. citato Vrbani, Videntes. & cano. Scimus. & multis alijs 12. quæstione 1.

Clemens. Vrbanus.

Nam cùm paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum, poterant sic commodè viuere. Immo & in multis ecclesijs cathedralibus etiam nunc specimen aliquod eiusdem vitæ cōmunis retinetur.

Quādo bona ecclesiæ possidebantur in communi ad episcopū pertinebat eorum dispensatio.

Quādo autem omnia erant in communi, tunc facultati & potestati episcopi, tanquam legitimi distributoris erant mancipata, vt clero & fabricæ & pauperibus secundùm cuiusque necessitatem illa distribueret, eaq; etiam, ubi quibus egeret, perciperet: vt habetur Canon. citato, episcopus. duodecima, quæstione prima. Vbi legitur, quòd episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum erga omnes, qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et canon. statim proximo, Præcipimus. qui est inter canones Apostolorum, habetur, quòd si animæ Episcopo traditæ sunt, multò magis oportet eum curam de pecunijs agere: ita vt potestate eius indigentibus omnia dispensentur. Idemque cōtinet canon citatus trigesimusnonus eorundem Apostolorū. At verò exaucto paulò plus clericorū numero, vix illa communis vita tolerari poterat. Vnde tempore iam Augustin. in lite erat & sub iudice, vtrum deberent sacerdotes initiari, nisi qui vellent in communi viuere. Quoniam, vt primo articulo definitum est, eorum institutum id necessariò non exigit: sanè cùm paupertatis votum non habeat annexum: neque verò obedientæ, quam non quisque in domo sua præstare episcopo posit.

August.

Vnde idem Augustinus vt citatur eadem caussa 12. quæstione prima, canon. certè fatetur de se statuisse, nullum ordinare clericum, nisi qui secum vellet manere: aut si vellet à proposito recedere, illi clericatum tollere. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro muto consilium. Qui volunt habere aliquid propriū quibus non sufficit Deus & ecclesia eius, maneant vbi volunt, & vbi possunt: non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas, &c. Cùm autem clerici non cum suo capite vitam communem degerent, cœperunt episcopi infideliter communia illa distribuere. Quare videntes Pontifices non posse vitam retineri communem, facta bonorū ecclesiæ partitione, in quatuor portiones singulas singulis addixerunt: Episcopo scilicet vnam, reliquo verò clero alteram, & fabricæ necessitatisque ecclesiæ tertiam, ac denique quartam pauperibus.

Partitio bonorum ecclesiæ facta est āno Domini quadringentesimoseptuagesimo.

Idque fieri cœpit circa annum Domini quadringentesimum septuagesimum, nempe in confinibus temporum Hieronym. & Augusti. Tunc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can. de redditibus. 12.q.2. vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius cuius sunt canones, Vobis enim. &c. Quatuor. quibus eadem diuisio cōfirmatur. & posteà anno fere sexcentesimo sedit Grego. cuius sunt canones, cognouimus. &, mos. quibus eadem refertur partitio. Hæc tempora eò denotauerim, vt sententiæ quæ de hac re August. & Hierony. extant de tempore illo, intelligantur quando in communi viuebatur, omniaque erant sub episcopi dispensatione.

Prima conclusio.

His præmeditatis ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Si quæ modò alicubi extant illius generis bona, quæ Christianus populus in subsidium pauperū offerebat, certū est neque illa neq; eorū fructus posse vel ab episcopo vel à clero in totū vsurpari: sed lege iustitiæ debere distribui: quæ si non distribuantur, ille qui distributionē omittit, ad restitutionē tenetur. Libro enim quarto declarauimus iuxta verbum S. Thomæ. 2.2.q.62.ar.1. quòd qui ex debito distributionē omittit, ilicò fit lege commutatiuæ iustitiæ restitutionis reus. Idem, & quidē certius, asserendū est de bonis quæ hospitalibus sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintæ cōclusionis S. Tho. Quocirca si quidpiā bonorum istorū reperiantur episcopi vsurpasse, suæq; applicuisse sedi, ambigi nō potest quin ipsa cum fructibus restituere teneatur. Hæc tamen censura limites præsentis negotij exit. Vbi enim cōtraria iustitia nō constat, ille qui bona fide possidet, ab omni restitutione est liber: quāuis nonnulla sit suspicio, quòd castra, & villæ, & aliæ ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperum fuerint ecclesiæ tributa.

Secunda conclusio.

Secunda cōclusio ad rem magis pertinens: Prædia, & castra. & vniuersæ possessiones, siue episcopali sedi, siue ca-

siue canonico collegio,siue cuiuis alij prębendę ecclesiasticæ annexę,non transeunt in absolutum dominium episcopi neque sacerdotis prębendam possidentis: sed tantùm sunt earundem possessionum administratores. Probatur conclusio:Quia illa neque vendere neque alienare possunt nisi de consensu episcopi & capituli,atq; eorum,quorum interest : immo sæpe nisi Romanæ sedis accedente consensu: idque in bonum & in perpetuitatem ecclesiæ. Hic est sensus canonis Bonifacij 12.q.2. Nulli liceat ignorare.Omne quod Domino consecratur,sanctum sanctorum erit Domino, & ad ius pertinet sacerdotum,propter quod inexcusabilis erit omnis,qui illud à Domino vel ecclesiā aufert, vastat, inuadit, &c.Et 12.q.1.can.expedit.ait.Prosper facultates ecclesię nō proprias, sed cōmunes esse. Vnde eadem caussa & quæstione,cano.multi.& 16.q.1.cano.possessiones.& per totam quæstionem : & extrà de rebus eccle.non alienan.arctissimè cauetur earum alienatio. Hęc conclusio intelligitur de quibuscunq; bonis quomodocunq; ab ecclesia possessis:seu ratione anniuersariæ capellaniæ seu cuiuscunque alius clericalis obsequij.Res est clarissima:& de istis in vno sensu intelligenda venit conclusio tertia.S.Tho. Nam de duobus primis nil restat disputandum. Tertia cōclusio. Fructuū ex possessionibus prouenientium,quę ratione alicuius obsequij clericalis annexę sunt ecclesiæ:nempe anniuersarij aut capellanię, clerici pro sua quisq; portione sunt verè domini: sicuti & quotidianarum pitantiarū quę illis pro Missis vel alijs diuinis exequijs offerūtur.Et hic erit vnus sensus sextę cōclusionis S.Tho.Conclusionē hanc nescio quis inficiari potest.Enimuero si eleemosynarum quę pauperibus erogantur , dominium acquirunt pauperes,non est cur dubitetur quin & eleemosynarum quæ fiunt sacerdotibus fiant & ipsi domini:eò potissimùm quòd,vt dictum est,nullum susceperint paupertatis votum.Dominia nanque, vt lib.4.diximus,non alio æquiori titulo transferūtur quàm libera volūtate transferentis:sed qui eleemosynam pro Missa celebranda vel pro exequijs mortuorum largitur,liberrimè pro illo spirituali obsequio confert:ergo clericum in vero dominio constituit. Neque vllo pacto refert temporalésne sint tales eleemosynę & quotidianę,an verò perpetuę:scilicet fructus prędiorum & possessionum quę pro talibus obsequijs mancipatę sunt clero absque vlla pauperum rationē aut ecclesię fabricæ. Item stipendia quæ magistratibus ciuilibus pro suis laboribus dantur, vt iudicibus, pretoribus, quin verò & regibus & alijs dominis,verè transeunt in ipsorum dominium : ergo & illa quæ clericis pro suis obsequijs & muneribus erogantur:cùm ipsi multo pretiosius reipublicę seruiant. Quòd si arguas, spiritualia non esse vendibilia,iam tibi superiori lib.respōsum est posse clericos ad sui sustentationem stipendia suscipere , & iura quę sibi pro mortuorum exequijs & alijs officijs stata sunt percipere , atque adeò eorum dominium acquirere. Ex his colligitur quarta conclusio de episcopis.Quòd si castra & prędia quę habent,de quibus arti.5.dicturi sumus, constet illis non esse adiudicatas sub conditione & modo vt pauperes alant,sed absolutè ad deferendum, eorum sedi honorem & auctoritatem:quamuis collatores crediderint beneficos eosdem fore Antistites in pauperes,nihilominus fructuum earundem possessionum sunt veri ac legitimi domini:neque contra rigorem iustitię faciunt quomodocunque illas dispendant.Et in hoc sensu etiam verificatur eadem sexta conclusio Sancti Tho.Et probatur:quoniam si eiusmodi possessiones dono illis datæ sunt absque vlla cōditione & oneris vinculo , nisi quòd maneant in perpetua possessione succedentium in sede,nulla est ratio iustitiæ quæ illis prohibeat esse annuorū fructuum dominos. Contra hæc profectò nescio quis firma aliqua ratione reclamare possit.De decimis autem tempora distinguenda sunt.Nam de illo quo pro indiuiso possidebātur,& sicubi nunc temporis eo modo possidentur,statuitur quinta conclusio. Tunc non erat penes episcopum ita plenum dominiū quin distribuere partem pauperibus teneretur:sicuti & suam clero,& fabricæ suā. Hæc fuit septima cōclusio D.Tho. Nihilominus ambiguitate nō caret vtrum totum decimarum dominiū esset tunc penes clerum,an pars penes pauperes. Itaq; tam æquū ius pauperes haberent ad partē suam tanquam verè illius domini,quàm clerus ad suam,an potius totum dominium esset penes clerū, cum illo tamen onere,vt vel misericordiæ iure,vel etiam iustitiæ:tenerentur illis dare partem.Et quātum conijcio , communis opinio priorem modum tenere cogitat. Tum quòd tanta fructuum copia non censetur soli clero esse addicta : tum quòd diuisio quæ posteà facta fuit attestari videtur , partem semper fuisse pauperum.At verò re oculatius inspecta,posterior modus non solùm est multò credibilior,verùm,vt arbitror,certissimus:nempe quòd dominium non erat nisi penes clerum. Atque huius prima ratio hæc est quæ ex superiori libro colligitur. Decimarum finis alius non fuit quàm ecclesiarū seruitium,sacrorumque ac sacramentorum administratio. Hoc enim sublato quòd ecclesiæ nō essent, profectò nullæ essent populo imperatæ decimæ.Atqui eadē ratio inde confirmatur,quòd ea de caussa exiguntur à populo euangelico,decimæ,quo à Mosaico:illic autem,vt Nume.18.constat,solùm soluebantur Leuitis & sacerdotibus,neque alia ratione quàm ob ministerium templi: atq; illius legis instar taxata est ab ecclesia decimarum quota:nempe quòd ecclesiæ nostræ ministri excellentiores sunt antiquis,vt ait sanctus Thom.2.2.q.77.arti.1. vbi nullam assignat rationem pauperum. Hinc ergo planè colligitur decimarum dominium penes clerū etiam tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dominium præter Deum:quod profectò falsum est:quia non Deo, sed clericis conferuntur , & pro eorum obsequio. Secundo ad idem arguitur: Ius petendi decimas,vt omnium est vna confessio,ius ecclesiasticū est:quod ideo penes solos sacerdotes existit:non autem penes pauperes.Immo,vt suprà diximus, neq; ipsi quantumcunque inopes ab earum solutione liberantur:nullum ergo vnquam penes pauperes fuit decimarum dominium. Accedit huc tertiò inuincibile argumentum: Quòd si intentio ecclesiæ tunc temporis fuisset pauperes in partem dominij decimarum mittere,profectò non solùm signata esset illis sua quota,verùm neq; episcopo fuisset eius solutio cōmissa.Immo populo præciperetur vt singuli ex suis decimis partē adimerent,quā pauperibus elargirentur.Sicuti in antiqua lege,vt libro superiori vidimus,quilibet separabat decimas pro peregrinis. Quidnam enim opus erat id quod verè erat pauperū,nempe cuius ipsi erant domini,episcopo comittere vt illis refunderet? Nunquid non spiritus

Probatio conclusionis. *Explicatio proximæ cōclusionis* *Tertia conclusio.* *Ratio primæ conclusionis.* *Secunda ratio.* *Obiectio.* *Solutio.* *Quarta cōclusio.* *Probatio.* *Quinta cōclusio.* *Decimarū dominium ante earum partitionē solū est penes clerū.* *Prima ratio proximæ assertionis.* *Confirmatio.* *Secunda ratio.*

sanctus cuius nutu regebatur ecclesia, bene nouerat non ita multos ferè antistites qui fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienum committeretur? Accedit denique quòd eleemosynarũ ratio, alia est à decimarum. Illa enim, vt eleemosynę vox testatur, tota est posita in misericordia: cùm decimarũ solutionem ipsissima iustitia exigat. Ex his ergo fit cõsequens, decimarũ dominiũ penes clerum semper fuisse, perinde atque in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nam cùm neq; alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neq; eis minores, immo multò maiores, si vigilater seruiat, labores impendant, nõ est cur nõ perinde atq; illi efficiantur suorũ stipendiorũ domini. Attamen cùm tũc clerus non esset multum numerosus, & in communi viuens paucis esset contentus, quàm æquissimum erat vt pauperes pro sua facultate aleret: & ideo tenebatur episcopus illam facere distributionem. Sed adhuc nõ sedatur animus quo minus sciscitetur quo ad id iure tenerentur: iustitiæ ne an misericordiæ. Ex vna enim parte videtur nomen distributionis iustitię legem insinuare, ex altera verò, si dominium penes clerum erat, non apparet qua iustitia pauperibus deberentur, sed sola misericordiæ: quæ solet etiam sub reatu mortalis delicti obligare. Enimuerò lex iustitiæ tunc solùm locum habet quando aut alienum possides, vt apparet in furto, aut sub ea suscepisti fide vt reddas, vt apparet in mutuo: quorum neutrum locum habere impræsentiarum videtur. Respondetur ergo quòd radix illius distributionis ex misericordia profecta est, non ex iustitię debito. Nec parum hoc scire refert, vt in subsequentibus liquebit. Sed tamẽ quia de superfluo eleemosynam dare præceptum etiam est misericordię, vt 2.2.q.32. auctor est D. Thom. & clericorum collegijs superfluere tunc decimarum quota videbatur, adiunctum pręceptum creditur, vt sacri canones docere videntur, vt illo modo fieret distributio nulla pro tunc designata quota pauperibus. At quia pręceptum semper intra limites misericordiæ continebatur, vehementer suspicor, libenterque crederem quòd omissio pro tunc eiusdem distributionis nõ obligabat ad restitutionem. Et ne videar primus id asserere, nõ modò Adria. astruere videtur, verũ & mihi S. Thom. imprę sentiarũ insinuare. Nam cùm in quinta cõclusione asseruisset quòd vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si episcopus quod alienæ sortis est sibi surripiat, nõ solùm mortaliter peccat, verùm ad restitutionem tenetur: in explicatione tamen septimæ, quę vbi non sunt distincta loquitur, primùm ait quòd modicus defectus non creat culpam: secundò quamuis grãdiorem defectum culpę attribuat mortali: tamen de restitutione nullũ adiecit verbum. Quod quidem etsi Caieta. nescio quo aliorsum diuertat, certò tamen crediderim consultò de restitutione subticuisse: eò quòd vbi bona indistincta sunt, solum pręceptum misericordię agnouit: nõ autem iustitię. Sicuti vbi portio aliqua hospitalibus adiudicata est, aut fabricę, aut aliter pauperibus. Sexta cõclusio ad quã pręsens disputatio festinabat, tandem cõstituitur. Post factam ecclesiasticorũ fructuum diuisionem episcopus verè est dominus portionis quę sibi contigit: neq; vllo iustitię vinculo quidquam illius pauperibus aut cuiuis alteri debet. Conclusionem hanc, vt suprà dicere cœperã, non eo animo affirmauerim vt ad minores eleemosynas eos crediderim obligari, quàm qui in diuersa sunt opinione, vt artic. sequen. patebit. Sed quò legitimum ius ab eo quod legitimum non est pro meo captu discernam. Est autem contra duas non nihilo differentes opiniones asserenda: primùm videlicet contra primam recitatarum Alexandri & quorundam Iurisconsultorum, qui hereticum in iure arbitrãtur vllum penes clericos esse ecclesiasticorum fructuum dominium. Deinde contra tertiam Caieta. qui opinionem D. Tho. moderatus, excipit casum vbi decimarum copia exuberans est. Et primum quòd hęc fuerit S. Tho. opinio, clarissimè ex sexta eius conclusione constat: quæ fermè idem est quę hęc nostra: quippe vbi ait: De his quę specialiter episcopi vsui deputata sunt, eadem esse videtur ratio quę de proprijs bonis: vt illic declarauimus. Et vt artic. 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cùm argutum esset episcopos, saltem quantum ad stipendia suarum functionũ, debere esse voto pauperes, id negauit, ac perinde concessit eorum habere proprium dominium, quod voto paupertatis opponitur. At verò non est sola D. Thom. auctoritas, quamuis sola esse posit quæ hanc opinionem persuadeat. Arguitur ergo primo cõtra primam opinionem quæ omne prorsus eiusmodi dominium denegat, ex ipsa iuris diuisione. Diuidere nanque ecclesiasticos fructus in quatuor partes, nihil aliud effingi potest fuisse quàm suę cuilibet dominium adiudicare: ergo sicut reliquus clerus dominium habet suę partis, & fabrica suæ, & pauperes suę (vbi designata est) ita & episcopus habebit suę. Nam profectò discrimen excogitari nequit vllum. Sed probatur antecedẽs. Etenim quia ecclesia, vt dicebamus, more & vsu experiebatur episcopos in distributione fidem frangere, abstulit eis distribuendi arbitrium: & ideo ne plus iusto caperent, consignata est illis portio qua viuerẽt: atque adeò suo dominio addicta, sicuti & suę singulis aliorum. Et ita tenet glos. super cap. duo sunt. 12. q. 1. Et facit ad id cap. peruenit. extrà, de fideiuss. vbi pręcipitur de beneficiorum fructibus satisfieri clerici creditoribus: quòd si non essent fructuum domini, non præciperetur. Secundò arguitur: Si per illam diuisionem non esset episcopo suæ portionis dominium ascriptum: sed perinde teneretur eandem distribuere, atque anteà totum, frustranea profectò esset diuisio. Cùm ergo non frustra facta sit, sed vt cuiq; sua certa esset portio, manifestè colligitur perinde ei applicatum esse dominium suæ sortis, ac reliquis dominia suarum. Vnde in cap. citato. vobis enim. 12. q. 2. eisdem verbis explicatur episcopi portio atq; aliorum. Ait enim Gelasius: Antistes, de quatuor portionibus vnã sibi tollat, aliam clericis pro suo iudicio & electione dispertiat, tertiam pauperibus, fabricæ verò quartam. Quid ergo est, sibi tollat, quàm sua sit? sicuti & reliquę aliorum. Vnde posteà successu temporis factum est vt episcopo prorsus fuerit adẽpta distributio, sed ex ipso cumulo fabrica suam partem capit, & clerus suam. Tertiò arguitur. In cunctis reipublicæ magistratibus creandis illa semper habetur ratio vt stipendia eis discernantur iusta, quorum porrò domini fiunt. Cùm ergo episcopatus inter omnes tã ciuiles quàm ecclesiasticos præstantissimus sanè sit, ac maximè necessarius, iniquissima esset eius conditio si non eodem iure episcopo decretum esset stipendium cuius verè esset dominus. Neque obstat quòd sit ipse pater pauperum. Necessitudo enim hæc eam illi obligationem adiungit, quemadmodum

Postrema ratio. *Corollariũ* *Dubitatio.* *Ratio dubitandi.* *Responsio.* *S. Thomas.* *Adrianus.* *Sexta conclusio.* *Prima ratio contra priorẽ opinionem negantem episcopis dominiũ suæ portionis.* *Glossa.* *Secunda ratio.* *Gelasius.* *Tertia.*

modum articulo proximo explicabimus,vt in pauperes fit de fuá fubftantia præ fecularibus diuitibus beneficus & mifericors. Nam & diuites huius feculi,vt ait Paulus,tenentur etiam in pauperes effe benefici,de fuo tamē.Quin verò fi in fimilitudine perfiftere volumus,pater etiam omnium, quæ tribuit, filijs verè dominus eft. Quartò,idq; porrò vehementifsimè,arguitur: Si vera eft opinio omnino negantium epifcopis ecclefiafticorum fructuum dominium confequens fubinde fit (quod ipfi liberè fatentur)nullam eis certam partem effe applicatá,fed tantùm indultū,vt pro ratione fui ftatus fructibus victitent: quidquid autem fupererit rigore iuftitiæ,tanquam veris dominis,egenis conferant: hoc autem cōfequens profectò incredibile eft.Fac enim quartam partem fructuum epifcopi attributam, decem millia ducatorum valere. Et quero,an totam fummam pofsit fuis vfibus infumere?Concedis fortè,vbi pro ratione fui ftatus illud fuerit neceffarium:fin minus,non poteft,nifi quantum eft ei neceffarium.Quòd autem folutio hæc confiftere non pofsit,probatur.Primùm,non conftituis certam regulam,per quam debeat ftatus decentia iudicari:nam fi regula fit,ecclefiæ amplitudo & maieftas , profectò illa nō eft certa:nam folet aliqua ecclefia effe magnæ auctoritatis,ac numerofifsimi populi,quæ tamen non ita eft prouentuum temporalium diues: atque alia multò minoris auctoritatis, longè tamen ditior.Quapropter epifcopus qui ditior eft,non eft cur non pofsit ampliorem alere familiam , & maiores facere fumptus. Eequis enim renuat,quin epifcopi Hifpaniæ pofsint fplendidiorem domum fuftentare, quàm Itali? quippe qui bis & ter decuplo locupletiores habent ecclefias. Si autem decentia ftatus pro ratione fructuum æftimari debeat, profectò neq; illa eft fatis fida regula:nā poffet vice verfa ecclefia effe tam paruæ auctoritatis,vt non requireret in epifcopo maiorem , etfi ditior effet. Sed hoc admiffo neque inde poteft haberi certitudo. Nam quis debet fumptus, quos epifcopus poteft facere, admetiri.Etenim fi dicas ad prudētiam boni viri id effe deferendum, inter bonos & prudentes eft opinionum varietas. Exempli gratià, de epifcopo Salmantino forfan quis prudens fatis iudicabit vt fumptus faciat quatuor millium ducatorum,& alius concedet ei fex,& alius octo.Cuinam ergo fententiæ debet epifcopus ftare? Immo,quod euidentius eft argumentum,demus fecundùm omnes prudentes poffe confumere octo millia:quare fi habeat duodecim , fatis eft vt in mendicos quatuor millia effundat.Forfan vult parciùs viuere,& non expendere nifi fex millia. Tunc vtrum illa duo millia quæ fuperfunt,teneatur de iuftitia dare pauperibus?Si negatiuè refponderis, iam illum concedis habere plenum dominium octo millium ducatorum, qui ad fuum ftatum funt neceffarij , atque adeò fi voluerit fraudare genium fuum,illam fuperftitem quotam poterit pro fuo libito expendere, vel in confanguineos, vel in alios licitos vfus citra fcandalum:quod nòs probare contendimus. Si verò refponderis , quòd dum non confumit nifi fex millia , reliqua duo debet de iuftitia pauperibus , eadem ratione affirmare perrexeris,quòd fi ex octo millibus quæ expendere in proprios vfus licitè poterat,non vult; quia parcifsimus eft,expendere nifi quatuor,continuò debet pauperibus reliqua quatuor : etfi non vult expēdere nifi duo,debet reliqua fex.Ex quo confequitur , epifcopum refpectu fuorum bonorū nihil aliud effe,quàm conuiuam fedentem ad alienā menfam,cui tantum comedere licet quātum libuerit, fed nihil ampliùs percipere:quod profectò nefcio quis quantum ad rigorem iuftitiæ cōcefferit: nam de officio mifericordiæ nihil modò loquimur. Porrò enim fi ecclefia cùm bona in quatuor partes diuifit, hoc facere cogitaffet , nō illā prǽftitiffet prudētiam,quam certum eft inftinctu Spiritus fancti habuiffe:nam legem iuftitiæ quę conftitutifsima effe debet,in ambiguo reliquiffet : vtpote in humano arbitrio,quod maximè eft variabile. Sed ecce aduerfariorum Achilles:Populus Chriftianus ad nihil ampliùs facerdotibus tenetur,quàm illos alere ac fuftentare:ergo nō aliter illis debuit prouideri , quàm quòd neceffaria caperent:reliqua verò pauperibus redderent. At verò illatio hæc fallacifsima eft: nam etfi nihil plus eis debeatur quàm fuftentatio tamē ratio prudentiæ exigebat vt certum ftipendium arbitrio ecclefiæ illis ad eandem fuftētationem deftinaretur:porrò cuius effent veri domini , vt illis neq; liberū fit quantū libuerit capere,neque rurfus inquieta confcientia metū incutiat an plus capiāt,quàm fibi congruat.fic enim res habet in republica ciuili.Nil inquam ampliùs publicis magiftratibus, nempe fenatoribus, ac iudicibus , quin verò regibus debetur quàm fuftentatio pro ratione & obfequio quod reipublicæ impendunt:& tamen fingulis decreta funt præfcriptaque certa ftipendia : aliàs enim nō effet bona prouidentia. Quintò arguitur : Si epifcopis omne adimitur ecclefiafticorum fructuū dominiū,eadem ratione & reliquis facerdotibus & toti clero adimi debet.quod profectò nemo audet dicere:immo Caie. hic reliquos facerdotes fatetur habere verum dominium , nec teneri de iuftitia fua diftribuere bona.Quod tamen eadem fit ratio,patet : quoniam nō eft cur epifcopus vilioris hac parte fit cōditionis quàm reliqui parœciani facerdotes,atque alij aliarū dignitatum:eò vel maximè, ꝙ fua eis quarta addicta eft,ficut reliquis fuæ.Item,vix percipere iftorum poffum opinionem. Aiunt enim epifcopos non effe dominos fuæ portionis : nihilominus fatis effe, vt quartam partem dent pauperibus. Quid ergo vbi pauperes fuam habent quartā?Immo fi non habeāt, cur non ex toto cumulo illa quarta fuccidatur,vt antè quàm fieret diuifio,fed ex fola epifcopi portione? Adde,quod iam aliarum triū faciunt eum dominum. Sed aiunt : Creduntur epifcopi fortem pauperum fibi applicuiffe. At verò hoc non ita certa ratione cōftat.Immo(quod nō crediderim ratione vacare)cùm illa quarta pars pauperum,fundamētum vt fuprà diximus,nō habuerit in decimarum iuftitia, fed tantùm in mifericordia, vtpotè quia ipfarum cumulus fuperfluere cenfebatur fortaffe in alia ecclefiaftica beneficia mutata eft: & ideo difperijt.Eft enim hoc ad iftorū intellectū apprimè obferuandū, ꝙ à ere ex decimis pauperes, nō eft ius diuinū,neq; naturale,fed merū ecclefiafticum pofitiuū,idque mifericordiæ : ob idq; ecclefia poteft illud variare. Nam pauperes naturali ac diuino iure alia via funt præter decimas fuftentandi. Ad cuius quidem cōiecturam accedit, ꝙ pręter forte epifcopi,& fabricę,& clericorū,videmus plures alias à decimarum aceruo decifas: vt funt facerdotia, quæ appellant præftimonia : quæ quidem multò maior pars eft,quam quę epifcopum cōtingit. Nam effe plurimū confueuit tertia pars totius acerui: quæ quidem

Quarta ratio ad idē.

Confirmatio.

Obiectio aduerfariorum.

Solutio.

Quinta ratio.

Suffugium aduerfariorum.

quidem beneficia nulla extat memoria qua fuerint ratione instituta:sed suspicari solet (nam certa cõiectatio nulla est)quòd ad alendos pauperes in studio fuerit destinata. Etenim quid aliud in ecclesia isti facere teneantur, non legitur. Vnde coniectura fit quòd illic fuerit portio pauperum assumpta. Immo verò forsan etsi sub prætextu studij fuerint illæ præbendæ institutę, suspicione minimè caret, nõ aliam habuisse radicem, quàm quòd exuberantibus ecclesiasticis prouentibus ambitio humana ad illos anhelauit, & sedem apostolicam improbitatibus deuicit, vt illas præbendas ex decimarum trunco amputaret. Præterea iam in Hispania & alijs prouincijs bona portio pro regibus excipitur. Non ergo est cur iam modo totum onus alendi pauperes ex fructibus ecclesiasticis, quantum ad rigorem iustitiæ attinet, in episcopos reijciatur, quamuis suauissimo, eisdemque peculiari misericordiæ onere, nõ sint exonerandi. Postremum denique, & quod rem concludat argumentum contra aduersam opinionẽ informetur aduersus restitutionem ad quam isti aiunt episcopos teneri, si quidquid illis superest, pauperibus non restituant. Qui enim dicunt rigore iustitiæ, tanquam veris dominis, pauperibus id deberi, subsequenter dicere coguntur quòd aliter facientes ad restitutionem teneantur. Quòd autem consequens ineptè, atque, vt bona venia dixerim, inaniter concedatur, arguitur. Valeat verbi gratia, vt dicebamus, Salmatinus episcopatus pro quarta parte quæ sibi sorte obtingit, decem millia ducatorum, quorum sex ad suam sustentationem secundùm suam dignitatem necessaria sunt. Et fac reliqua quatuor, quæ pauperibus debebat, illis præsenti anno subtraxisse, & in alios prodegisse proprios vsus, tùc anno subsequenti vnde restituet? Nam sex pro sua sustentatione indiget, & alia quæ supererunt quatuor, pauperum sint: nil ergo habet vnde restituat. In summa, Si quidquid episcopo quotannis supra necessarium redundat, pauperum lege iustitiæ est, vnde quæso episcopus, quod pauperibus semel ademit, postea restituet? Nisi forsan alia habuerit bona patrimonialia: aut nisi dicas debere de parte sibi necessaria suum fraudantem genium illa, quæ pauperibus debet abscindere: quod non est concessu dignum. Porrò ergo opinio hæc nullatenus videtur rationi consona. Ex his diluta euadit alia quæstio: videlicet, vtrum illi, quibus episcopus sua bona fuerit malè elargitus, siue consanguinei fuerint, siue alij extranei, ad restitutionem teneantur? Illi nanque qui episcopum non faciũt dominum, id quidem affirmant: nisi illi tanquam pauperes illa receperint. Attamẽ si episcopi verè sunt domini, vt probatum est, quamuis contra præceptum misericordiæ, exiguitate & nimia parcitate eleemosynarum mortaliter delinquant, & sua bona aliter profundant, etiam in malos vsus, verè dominia transmittunt. Quocirca qui illa recipiunt, ad restitutionem minimè tenentur. Atque idem ante nos sensit Adrianus. Et patet exemplum: Dum enim quis cuipiam in extrema necessitate constituto succurrere prętermittens, id quod illi præbere tenebatur, alteri diuiti prodigè contulit, neque ipse neque ille, qui recipit vllatenus fit restituendi reus. Restat ergo examinanda Caietani opinio, quam suprà diximus medium tenere locum. Vtitur enim hac distinctione: nempe quòd dum reditus episcopales aut tenues sunt tantumque sufficientes episcopo, aut mediocres, ita vt sint parum abundantes, non tenetur de iustitia illos distribuere: sed omnino, inquit, iudicandum est tunc de istis ac præbendis aliorum clericorum, quæ ad ipsorum sustentationem deputatæ sunt. Atque hactenus videtur tenere cum sancto Thoma, videlicet, quòd perinde illorum bonorum sint episcopi verè domini, vt aliorum quę sunt sibi propria. Quando verò huiusmodi fructus supra id quod eis necessarium est, multum redundant, tenentur, inquit, etiam quotam, quæ sibi obtingit, in tres partes diuidere: quarum vnam largiantur fabricæ, atque alteram pauperibus: siquidem clerici iam habent suam. Probatio eius est duplex. Prior, quòd tunc in sapientis animum cadere non potest, quòd tanti fructus episcopo sint assignati pro sua sustentatione: & ideo fabrica & pauperes non sunt, inquit, fraudandi in sua quota. Posterior verò ratio est, quam tetigerat 2.2.quæst.70.arti.1. vbi censuit decimam partem fructuum longè illam proportionem exuperare, qua se habent clerici ad Christianum populum, quippe qui vix sint quadragesima eius pars. At verò opinionem hanc in primis Caieta. ex diuo Thom. elicere nequiuit: quippe qui in 6. conclusione simpliciter ait, de his quæ episcopi vsui sunt deputata, eandem videri rationem, quę de proprijs bonis. Et diuus Antoni.3.par.titu.20.ca.8. idẽ simpliciter sentit. Quin verò hæc opinio Caieta. noua est, quæ præter ipsum neminem habuit auctorem. Siquidem omnes in altero duorum extremorum simpliciter persistunt: nempe aut quòd episcopi nullum habeant dominium, aut quòd suæ portionis simpliciter dominio fungantur. Prętereà, diuersa Caieta. immiscet in hac opinione. Primùm enim ex eo solùm, quòd fructus episcopi sint multum abundãtes, videtur colligere quòd teneatur illos in fabricam & pauperes dispertiri. In ratione autem qua id probat, aliorsum diuertit: nempe quòd fabrica & pauperes non sunt defraudandi à suis partibus, nimirum insinuans, fabricam tunc & pauperes nullas habuisse partes. Quò ergo perspicuè contra ipsum arguamus, interrogatur ab illo, quomodo intelligat fructus episcopi esse nimium abundantes. Aut enim intelligit, quòd eius quota maior sit quàm quarta: nempe quia fabrica & pauperes nullam habent portionem, vt ratio eius insinuat: & tunc ratio quæ illum cogit & fabricæ & pauperibus prospicere, non est, quòd fructus eius nimium abundent, sed quòd præsumatur portiones fabricæ & pauperum sibi iniquè applicuisse: cuius tamen non inde semper coniectura comperta sit. Nam forsan portio pauperum, vt suprà diximus, in aliud beneficium fuerit mutata: aut fortasse canonici sibi surripuerunt, aut fortasse fabricæ & pauperibus aliter fuerit prouisum. Hoc autem accidentarium est ad propositum. Si autem intelligat eiusmodi fructus nimium esse abundantes, non ratione diuisionis, nempe quòd maiorem quotam habeat, quàm deberet: sed quia ecclesia ipsa est pinguis, & ideo portio episcopi crescit sicut aliæ portiones: tunc grauare potiùs episcopum, quàm clerum vt de sua portione rigore iustitiæ debeat prouidere fabricę aut pauperibus magis, quàm alij clerici, nulla persuadet ratio. Nam id quod accidentarium est, nõ mutat substantiam iustitiæ: quòd autem fructus vno anno sint benigniores, alio verò maligniores, aut quòd vna ecclesia sit alia pinguior aut exilior, poterit quidem augere aut minuere vim præcepti misericordiæ, si plus minusue superfluit non autem,

Postrema ratio.

Episcopus bona suæ portionis prodigens ad restitutionẽ minimè tenetur, neque illi quibus sunt collata.

Opinio Caieta.

Ratio prima Caieta.

Secunda.

Antonin.*

Primũ argumentum in Caietan.

non autem rationem iustitiæ. Ecclesia nanque non fecit diuisionem ex futura varietate pendentem, sed absolutè dedit episcopo quartam, quidquid in futuro foret euentu: & ideo vbi pinguiores sunt decimæ pinguior etiam est episcopatus: & pluris episcopus secundùm suam decentiam indiget. Quocirca, vt ad priorem rationem Caieta. respondeamus, negatur hoc non posse cadere in sapientis animũ. Secundo arguitur: Si eiusmodi fructuum exuberantia iustitiam mutaret, sequeretur, ꝙ etiam si pauperes haberent suam portionem & fabrica suam, nihilominus de iustitia episcopus teneretur de sua illis portione cõferre: Immo verò si postquam semel eis contulit, id quoq; quod restat esset superfluens, eadem lex iustitiæ cogeret, vt iterum daret: & sic relabendum esset in primam opinionem, quę omne episcopo dominium denegat: sed asserit quidquid illi superest, de iustitia deberi pauperibus. Quare profectò illa media opinio Caiet. ægriùs sustineri potest, quàm prima. Ad secundum autem argumentum Caiet. in hoc persistentis. ꝙ decimarum quota exuberans sit respectu proportionis, quam clerus habet ad reliquum populũ, partim lib. 9. sub titu. de deci. partim nunc proximè responsum est. Vellem enim ab illis, qui hoc opinantur, considerari, ꝙ cùm in illo tã numeroso populo qui iustum faciebat regnũ, non nisi vnicum esset templum, in quo nec sacramenta gratiam conferentia administrabantur, neque corpus sanguisq; Dei adorabatur, & nihilominus duodecima gentis pars eius seruitio erat mancipata, decimaq; pars fructuum non in subsidium pauperum, sed liberè tanquam eius stipendium addicta, cur in nostra sacrosancta religione, in qua tam innumera sunt templa, & in quibus tam lõgè excellentiùs Deus colitur, excessus existimabitur, si tot sint episcopi, eaque dignitate & auctoritate viuãt, tam amplusq; nutriatur clerus, qui non tantum administrandis sacramentis, curæque animarum gerendæ sufficiat, verum & ecclesijs assistendo cantandoq; seruiant. Tolle maiestatem illam sacerdotum in cathedralibus reliquisq; ecclesijs, illosq; cantus qui sine sacerdotum numero modulatus esse nequit: & animo perspice quo loco haberetur Christiana religio. Quòd si talis religionis apparatus necessarius est, profectò neq; decimarum quota superfluit: eò vel maximè, quòd, vt proximè dicebamus, tãtæ iam portiones ad seculares titulos sint inde succisæ. Fateor equidem, vt illic dicebam, tum in ordinatione sacerdotum, tum etiam in sacerdotiorum præbendarumque prouisione, quàm maximè abusus patere. Attamen si pro rei dignitate secundumque diuina iura hæc fierent, ipsiq; ministri loca sua fideliter tenerent, atque in pauperes essent misericordes, nulla fieret occasio reliqua aduersus decimarum quotã, & nonnullas ecclesiarũ diuitias obmurmurandi. Per hæc rursum quæstio dissoluitur, quę ad me aliquando perlata est. Sunt enim multa bona ecclesiastica in titulum secularem transmutata: vt patet de regijs tertijs. Quin verò totæ decimæ aliquarum ecclesiarum, vt patet de templariorum bonis & multis alijs quæ illustribus dominis adiudicata sunt, ac iure successionis à secularibus possidentur. Dubitari ergo potest an illa de iustitia sint pauperibus pro sua portione obnoxia. Sed est respõsio negatiua. Nam totum ius quod pauperes ad decimas habent, est positiuum & ecclesiasticũ, super quo Papa dispensare potest: & ideo cùm ratione aliqua bona ecclesiastica seculari titulo asscribit, libera relinquit. Pro solutione autem argumentorum, nempe auctoritatum sanctorum, quas vim magnam ostentare prima facie fateor. Notandum est primò, quòd cùm auaritia, vt aliàs diximus, altera sit iustitiæ contraria, quæ propriè furtum & rapina nominatur, altera verò liberalitati, sanctis patribus illa familiaris est Hyperbole, vt auaritiam contra liberalitatem ac misericordiam, quæ est erga pauperes exercenda, rapinæ etiam nomine denotent: propterea quòd in necessitate omnia communia censeant, quo ad vsum. Idque non tantùm in clero, verùm etiam in seculari populo. Quanuis de hac re acerbiùs meritò sugillent clericos, ac potissimùm episcopos, vt articulo proximo videbitur: eò quòd eleemosynarum præcepto arctiùs perstringuntur. Quare hoc genus rapinæ, restitutionis vinculum minimè secum affert. Item notandum, multa apud sanctos patres reperiri dicta de statu clericorũ in communi viuentium, quæ tempori factæ diuisionis non congruunt, multaque alia quæ consilia duntaxat sunt, licet illa sint emphasi exaggerata, vt formam præ se ferant præceptorum. Per hæc ergo argumenta dissoluuntur. Nam vt ab auctoritate Ambrosij exordiamur, in fronte præcedentis articuli citata, & distinct. 47. canon. Sicut hi. quæ rem plurimùm elucidat, qua ait: Proprium nemo dicat, quod est commune: manifestum est non propriè de clericis aut episcopis loqui, sed generaliter, vti ait diuus Thom. de omni Christiana familia. Ad quemcunque enim auarum ait, Quid propria dicis, quæ in hunc mundum non attulisti? Ad omnes ergo subdit: Proprium nemo dicat, quod est commune. Plus quàm sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Cuius simile ait Hieronymus, vt refertur 42. cano. hospitalem. Aliena, inquit, rapere conuincitur qui vltra necessaria retinere probatur. Erat enim illorum sanctorum idioma, vt quidquid superflueret, commune censerent, quantum ad vsum. Quocirca id etiam quod in secundo argumento eiusdem articuli citatum est, ex eodem Hierony. super illud Isaiæ: Rapina pauperum in domo vestra, videlicet, quòd bona ecclesiastica sunt pauperum, propemodùm de secularibus etiam dixisset: nam verbum Prophetæ de omnibus intelligitur, qui eleemosynas subtrahunt, quando erogare debent. quanuis alia sit glossa, quam Diuus Thomas insinuat, nempe quòd nomine pauperum non solùm seculares pauperes veniant, verùm & clerici ipsi. Vnde sicuti dum in communi episcopi cum suis viuebant, necessaria sibi capere poterant, ita dum facta est diuisio, de qua Hieronymus non loquebatur, episcopus dominium acquirit suæ portionis, sicut & reliquus clerus suarum sortium. Similiter respondendum est ad ea, quæ in fronte præsentis articuli nos obiecimus. Ad primum nanque respondetur, verbum Domini, Dignus est operarius mercede sua, aut cibo suo: non tollere quin possit episcopus dominium acquirere illius portionis quæ arbitrio ecclesiæ pro eius sustentatione taxatur. Verbum autem Pauli, quòd habentes alimenta & quibus tegamur, contenti simus, non de clericis tantùm, sed vniuersaliter de omnibus etiam secularibus intelligitur: loquitur etiam illic contra diuites huius seculi. Ad aliud autem quòd Apostoli sine peramisi sunt, iam suprà responsum est. Ad secundum, nempe ad auctoritatem Prosperi, canon. expedit. 12. quæstio. 1. vide-

Secundum argumẽtũ.

Bona ecclesiastica in titulũ seculare trãslata paupe rib' nullatenus sunt obnoxia.

Ad primũ argumẽtũ.

Duplex mod' auaritiæ apud sacros doctores.

S. Thomas.

Ad secundum.

T licet sa-

licet facultates ecclesiæ non esse proprias, sed in communi posideri: & ad similes canones eiusdem caussæ & quæstionis respondetur, intelligi quantum ad possessiones, quas, vt dictum est, neque distrahi neque alienari licet nisi in bonum ecclesiæ. Quòd si intelligatur de fructibus, vt loqui videtur can. episcopi, vt scilicet quòd quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia iure ecclesiæ sunt seruanda: referendum est ad tempus, quo clerici in communi viuebant. de quo etiam loquuntur canones, res. &, episcopos. Dictum autem August. quod est ad Bonifac. comitem, & citatur 12. quæstio. 1. cap. final. profectò etsi ad ecclesiasticos illud applicet, etiam ad seculares propemodùm attinere sentit. Nam inducit in illa epistola misericordiæ preceptum, quo singuli quæ propria posident, communia quantum ad vsum facere debent: sed quia loquebatur illic contra Donatistas, qui conquerebatur bonis suis mulctari, ait, quòd si ad ecclesiam reuerti voluerint, omnia illis fient communia, etiam illa quæ priuatim ecclesia posidet. Quod autem ipse ait in canon. decimæ. 16. quæstio. 1. nempe quòd qui decimas non soluit, pauperes enecat, ad tempus referendum est, quo in communi viuebatur. Tunc enim decimis pauperes tam seculares, quàm clerici alebantur. Postrema auctoritas Hieronym. ad Damasum, quæ refertur 16. quæstio. 1. cap. quoniam. singulare Iurisconsultis negotium facessit, vtrum non solùm episcopi, verùm & alij clerici qui bonis paternis aut alio ciuili iure acquisitis abundant, posint de bonis ecclesiasticis viuere. Ait quippe illic Hierony. clericos qui secularibus bonis affluunt, non posse bonis pauperum ali: immo sacrilegium committere, & per abusionem talium iudicium manducare & bibere. Cuius simile habetur in cano. clericos. & can. pastor ecclesiæ. 1. quæstio. 2. Est autem apud Panormit. dubium quartum quæstione. 4. in libello suarum quæstionum. Sed profectò non erat questio digna tam longa disputatione: quandoquidem vniuersalis ecclesiæ vsus illam affirmatiuè decidit: præterquam quòd & rationes & canones eandem sententiam confirmant. Enimuero eum ecclesiasticæ præbendæ ceu stipendia sint ecclesiasticarum functionum, nil obstat quo minùs clericos, etsi aliundè valeant vitam ducere, posint, vti ait Pau. tanquàm triturantes boues de area pasci. Vnde. 1. quæst. 2. ex concilio Agathen. can. clerici. habetur sine exceptione, quòd clerici omnes qui ecclesiæ fideliter vigilanterque deseruiunt, stipendia sanctis laboribus debita consequantur: iuxta verbum Apostoli, Qui spiritualia seminat, non est magnum si temporalia metat. Et iure permittitur, vt sacerdos propria bona posit, si libuerit, hæredibus relinquere, & de euangelio viuere: immo sic habet vsus. Quare episcopi debent illa quæ ad sua patrimonia pertinent scribere, vt habetur cano. manifesta. & can. sint manifestæ. 12. quæ. 1. vbi permittitur vt eis si libuerit, liceat ea suis agnatis ac necessarijs relinquere. Accedit & diuisio facta in c. quatuor. &, de reditibus. vbi absque discrimine episcopo adiudicata est quarta pars. Duabus ergo solutionibus, licet Panormit. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est, quam diuus Thom. artic. 7. reddit: nempe dicta illa Hieronymi. intelligi in extrema pauperum necessitate. Cùm enim tunc etiam seculares teneantur quidquid possunt elargiri: multò æquiùs episcopi patrimonijs pollentes debent ecclesiastica pauperibus impertiri. Altera forsan est solutio, quæ colligitur ex dicto cap. sacerdos. 1. q. 2. & ex ca. illi autem. 12. quæstio. 1. nempe quòd Hierony. loquebatur de illo ecclesię statu, quando clerici in communi viuentes omnia sua bona in vnum aceruum conferebant. Dabatur enim eis optio, vt vel bona quæ habebant parentibus suisque necessarijs relinquerent, & de ecclesiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent, aut si mallent, sua retinerent, quæ illis sufficerent: sed tamen sumptui parcerent eorum quæ in communi posidebantur.

Ad Augu. — *Panormit.* — *Clerici alìundè idoneū habētes victum possunt de bonis ecclesiasticis viuere.* — *Cōcilium. Agathense* — *Gemina solutio citati canonis.* — *D. Thomas*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm singulari iure teneantur episcopi præ secularibus diuitibus ad eleemosynarum subsidium.

POSTQVAM de dominio ecclesiasticorum fructuum visum est, sequitur, vt de eleemosynarum iure quo episcopi tenentur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim quòd non arctiùs ecclesiastici teneantur quàm seculares: nam si perinde veri sunt suorum fructuum domini ac seculares suorum, nulla superesse videtur ratio quæ illos arctiùs perstringat quàm seculares. Secundò: Officium misericordiæ extra extremam necesitatem non obligat nisi de superfluo: sunt autem multi seculares diuites, quibus affluentiora sunt bona, plusque suo statui superfluentia quàm episcopis: ergo non ipsi in vniuersum districtiori eleemosynarum iure tenentur. In contrarium autem est, quòd episcopi peculiariter sunt patres pauperum. Vnde ad Nepotianum Hieronym. quod refertur 12. quæst. 2. Gloria episcopi est, pauperum opibus prouidere: ignominia sacerdotis est, proprijs studere diuitijs.

Primum argumentum. — *Secundum.* — *Hieronym.*

HACTENVS de rigore iustitiæ loquuti sumus: secundùm quem pro captu nostro aliud censere nequiuimus, quàm quòd episcopi suæ sint portionis domini. Nam propter nullum misericordiæ opus veritas iustitiæ, aut neganda est, aut occultanda: sed nihilominus, vt illic dicebam, non erat nobis animus in eâdem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotumque conscientias eousque eleuare vt maligniores sint, cordisque durioris in pauperes. Immo verò, vt meum de hac re iudicium expromam, longè eos vrgentiùs, si id mihi auctoritatis arrogaretur, adstringerem, quàm multi alij, quos vidi alteram opinionem sequutos. Conueni inquam multos tenentes, episcopos non esse dominos, sed de iustitia quidquid eis exundat, debere pauperibus: nihilominus satis esse asseuerantes si sextam aut quartam partem egenis largiantur. Immo audias aliquos, qui prælatum habentem centum millia ducatorum, satisfecisse existiment, si sex aut decem millia tribuat: quod profectò ego mihi persuasum habebo nunquam. Tribus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, quæ ex superiori

Prima cōclusio.

periori articulo subinfertur. Neque episcopus neque sacerdotum vllus illius portionis quæ sibi contingit, ea iustitiæ lege ad eleemosynas obligatur, vt si quas omiserit, ad restitutionem teneatur. Enimuero si verum est, quòd per celebrem ecclesiæ diuisionem adiudicatum eis est suæ portionis absolutum dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemosynas, quàm de alijs bonis: vt sexta nostra conclusione, quam etiam monstrauimus esse sancti Thom. adnotatum à nobis est. Exceptus hinc tamen censendus est semper casus, quo vehementi suspicione laboratur, episcopum aliqua bona seu fabricæ seu hospitalibus aut alia ratione pauperibus consignata, sibi applicuisse. tunc enim certum est, iustitiæ lege ad restitutionem teneri. Extra tamen eiusmodi casus liberi sunt ab illa distributionis forma & vinculo, quo dum in communi viuebant, tenebantur: atque adeò nullo constringuntur iustitiæ præcepto. *Probatio.*

Secunda conclusio: Mandato misericordiæ, quo vniuersi, vti 2.2. quęst. 32. auctor est sanctus Thomas & grauium Theologorum plerique, ad eleemosynas coguntur, & episcopi inter omnes Christianos, ac subinde inter omnes mortales arctissimè perstringuntur. Conclusio hæc multis nominibus comprobatur. *Secunda conclusio.* Primùm, vt modò dicebam, quòd episcopi esse tenentur viduis fauore & auxilio ceu mariti, orphanis tanquam patres, ac denique vniuersis mendicis & inopibus singulare pręsidium ac suffugium. *Prima ratio cōclusionis.* Enimuero cùm virtutum cultus animarumque subinde salus sæpenumero in rerum temporalium egestate periclitetur: qua ratione Salomon, vt diuitiarum abundantiam, sic & rerum inopiam metuebat: & episcopi pastores sint animarum, nō modò verbo & exemplo pascere promouereque gregem tenentur, verùm & re ipsa indigis suppetias ferre. Viduarum enim honestas ac virginum pudor, rei familiaris penuria vehementer arietatur: & famem patientes, furandi, peierandi, decipiendi, multaque id genus incommoda intentandi periculis sunt expositi. Quibus cauendis Antistites pro sua quisque facultate prospicere vigilantissimè debent. Secundò accedit, quòd quanuis propter collabentem clericorum vitam facta sit illa diuisio, quâ cuique sua portio adiudicata est, nihilominus episcopi exuere non debent antiquam illam ecclesiæ pulchritudinem, quæ in subsidio pauperum elucebat: nimirum quando Apostoli diaconorum ministerio tam impensè viduarum, orphanorum, indigentiumque curam gerebant. *Secunda ratio.* Neque verò debent prorsus de memoria delere ecclesiasticos fructus spirituales esse, gratiaque diuini cultus, & peculiariter in honorem Christi impensos: cui tam cordi fuit pauperes suæ familiæ commendare, ac potissimùm pastoribus quibus illam fidenter commisit. Tertiò accedit huc, quod caput ipsum præcepti misericordiæ, nempe rerum redundantia & superfluitas, ceteris paribus, multò maior est aut esse debet in episcopis, quàm in secularibus. *Tertia.* Primùm enim frugaliùs viuere debent, multoque cum minori pompa, quàm diuites huius mundi. Neque enim conuiuiorum splendor & lautities illis est licita, neque alius domesticus apparatus. Nam, vt ait Hieronymus, de altari illis viuere fas est, non luxuriari. Præterea, cùm vxoribus careant, eximio inde sumptu eripiuntur, quo mariti premuntur. Atque adeò cùm neque proles habeant quibus debeant maioricatus instituere, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere filios quàm pauperes: neque consanguineis aliter prouidere, quàm pauperibus. Haud enim his debet erogare, quibus sua sufficiunt: vt habetur cano. pastor ecclesiæ. 12. quæstio. 1. Quanuis documentum hoc non summo rigore intelligendum est, sed grano salis, hoc est naturali æquitate condiendum. *Moderatio proximæ assertionis.* Haud enim, vbi scandalum caueri potest, vitio est prorsus vertendum, si episcopus qui pingui ecclesiæ præfectus est consanguineos anteà indigos quadam victus mediocritate honestet: non pro sua tantùm vita, sed pro suis successoribus in perpetuum. Non inquam vt locupletia erect primogenitorum iura, sed vt quadamtenus statum illi mutare possint, vt absque necessitate deinceps vitam ducant. Si enim qui viginti aut eo plura, immo qui decem vel quindecim habet ducatorum millia, quartam partem in pauperes & piòs vsus erogauerit, profectò ab omnibus censebitur suo debito fecisse satis. Et si tertiam in tales vsus dispensauerit, nihil ab eo ampliùs, quantum ad cauendam culpam res attinet, desiderabitur. Cùm ergo residuum absque vllo scandalo possit licitè in proprios vsus consumere, cur non ei licebit ex reliquis sumptibus tantillum quotannis adimere, vt possit honestam sustentationem, eandemque perpetuam alicui consanguineo relinquere? Sed fateor scandalum attentè semper esse cauendum. Quod tunc vtique cauebitur, dum subditi amplas pro eius facultate viderint Antistitem eleemosynas profundere, & quod dat consanguineo, de suis proprijs sumptibus succidere: neque verò ipsum eousque locupletare, vt de humilimo statu ad illustrem subleuet. Hoc igitur non quòd superbis & ambitiosis velim indultum iri, dixerim, sed vt quod mihi rei veritas offert, non diffitear.

Tertia conclusio: Præceptum hoc eleemosynarum, quo episcopi perstringuntur, non potest vniuersim secūdùm quartam aut quintam, maiorem aut minorem aliquotam partem existimari: sed secundùm iudicium prudentum, pensata tum prouentuum quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. *Tertia cōclusio.* Conclusio cunctis liquida fiet, qui rationem præcepti misericordiæ fuerint perscrutati. Est enim vt de superfluo fiat: superfluum autem respectu status tam possidentis quàm indigentis venit existimandum. *Explanatur cōclusio.* Exempli gratiâ: Sunt Itali episcopi, qui cùm decimas non habeant, vix habent vnde viuerę queant. Illis ergo nullus aut perquàm exiguus inijciendus est scrupulus, si eleemosynas non faciant. Immo & præter illos sunt etiam, qui quanuis decimis fruantur, prouentus illis tamen adeò tenues & malignæ, vt si sextam aut minorem partem in pauperes refundant, satis sint fecisse censendi. Qui autem duo triáve millia ducatorum, & eo ampliùs habent, profectò nisi vel quintam vel saltem sextam partem distribuant, non debent existimare, se abundè præceptum compleuisse. Quorum autem reditus viginti aut triginta millia exuperant, profectò maiorem deberent elargiri partem. Hæc autem exempli gratiâ dicta sint: nam & temporum calamitas, vt dicebam, & pauperum frequentia rigorem potest augere præcepti. Quod autem de episcopis dictum est, id de reliquis etiam sacerdotibus suo gradu intelligendum: ac de ijs præsertim, quibus animarum cura incumbit: atque adeò de religiosorū monasterijs, quibus prouentus redundant. Quocirca non debent episcopi ob id securiùs pacare conscientias,

scientias, si in eleemosynis erogandis remissiores sint, quòd vinculo iustitiæ ad restitutionem non teneantur: satis se proinde facturos arbitrantes, si in mortis articulo sacramento pœnitentiæ eiusmodi culpas abluant. Nam cùm etiam præceptum misericordiæ, de quo præfati sumus, sub reatu mortalis criminis obliget, inde satis debent exterreri, vt fidem Deo suo illæsam seruent. præterquàm quòd quamuis lex eos iustitiæ ad restitutionem non obliget, debent profectò eorum confessarij, tam durante vita quàm in mortis articulo, eis quos pauperum negligentes nouerint, per modum sacramentalis satisfactionis largissimas eleemosynas imponere, vt eòdem propemodùm res recidat, ac si lege iustitiæ ad restitutionem tenerentur. Modus autem eleemosynarum Christo gratissimus est, vt in præsentes pauperes sint diuites benigni. Non quidem inficias ierim, quin vbi hospitalia extructa non sunt, laudabile episcopo sit eorum fabricis vacare, atque adeò ecclesiarum ruinas reficere. Attamen quòd vt suum nomen perpetuò celebret, in ædificiis ampliandis & perornandis ea insumat, quibus præsentibus pauperibus succurri posset, nè fame perirent, non solùm vanum, sed & profectò perniciosum, & Christo ingratissimum est. Quòd enim ait, Pauperes semper habebitis vobiscum: id monitì animis exhibet, vt cura nos eorum pauperum angat, qui nobiscum sunt, futuris enim miseris per futuros Deus misericordes prospiciet. Atque ex his argumentorum solutio colligitur, quæ in vertice quæstionis proposita sunt. Ad primum nanque respondetur, quòd etsi lege iustitiæ non magis episcopi vinciantur, quàm diuites seculares: tenentur tamen strictiori misericordiæ nexu. Ad secundum autem respondetur, quòd etsi accidere possit vt laicus præ nimia diuitiarum exuberantia vrgentiùs ad eleemosynas obligetur quàm episcopus: tamen episcopi ceteris paribus ratione sui status pressiùs ac vehementiùs vrgentur.

Mod° eleemosynarũ Deo gratissimus.

Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS V.

Vtrùm ecclesiastico statui condecens sit inter alias possessiones castra, vasallósque, ac iurisdictionem ciuilem habere.

VONIAM articulo 3. inter alia ecclesiastica bona de oppidis meminimus, non ab re fuerit, de hoc possessionum genere articulum quintum adhibere. Apparet nanque ecclesiasticis Antistibus atque aliis dignitatibus minimè congruere castra & oppida possidere, aut vasallos ciuili iurisdictione gubernandos. Primùm, quòd ecclesiasticus status, spiritualis est, atque adeò Christi obsequio totus mancipatus: ciuilis autem status totus est secularis, atque in rebus temporalibus positus, vbi plurimum iniquitatis cõmiscetur. Quare vt lux & tenebræ, differre videntur. Ait autem Paulus. 2. ad Corinth. 6. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Secundò ecclesiasticus ordo in secessu potissimùm silentióque contemplationis positus est: ciuilis autem litibus, fraudibus, atque aliis id genus negotiorum turbinibus expositus, quibus necesse est Antistitum mentes à sua quiete sæpenumero deturbari: eò potissimùm, quòd caussæ sanguinis in illo foro agitantur: quibus ne se cruentet, omnis clericus prohibetur: non ergo illis congruit eiusmodi turbulentis rebus præesse, sed illa omnia posthabere. Tertium de prisco more antiquæ legis sumitur argumentum. Leuitis nanque nulla possessionum sors consignata fuit, sed solùm decimarum subsidium. Sed & de Christi exemplo quartum adhibetur. Nam, vt lib. 4. sub titulo de domino, dicebamus: & super ca. primum Matthæi, latiùs cõmonstrauimus, nullum ipse seculare regnũ huius mundi accepit, sed tantùm fuit rex regni cælorum. In res autem temporales ea fuit præcisè, quatenus homo, potestate contentus, vt in ordine ad finem redemptionis, quando ad eundem finem opus esset quibuslibet temporalibus vteretur. Id quod illic significauit, vbi dixit: Regnum meũ non est de hoc mundo. Et vbi Lucæ 12. petenti vt inter se & fratrem iudicaret, respondit: Quis me cõstituit iudicem aut diuisorem super vos? Et alibi sæpe: ergo neque suos administros ciuilis iurisdictio decet. Quintò: Eiusmodi iurisdictio & secularis in vasallos potestas ad superbum fastũ & mundi extollentiam episcopos exagitat, quę humilitati ac modestiæ, qua illos Christus instituit ex diametro aduersantur: secundum illud eius admonitũ, Matth. 20. Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Nõ ita erit inter vos: sed quicunq; voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis nõ venit ministrari, sed ministrare. Non ergo ecclesiasticis dignitatibus decorum est, sed plurimùm indecorũ eiusmodi secularibus iurisdictionibus splendescere: multoq; minùs conuenire videtur religiosis monasteriis, per quorũ ingressum seculo renuntiatur, omnesq; seculares põpæ post terga relinquuntur. Sextò demum arguitur: Ciues illi sunt præsidibus in caussis ciuilibus & criminalibus cõmittendi, à quibus decentiùs gubernentur. Seculares autem nõ possunt in eiusmodi caussis per ecclesiasticos ritè & rectè gubernari: tum quòd illos nõ decet ciuilib. legibus esse imbutos: tũ præsertim, quòd illa auctoritate nõ pollent, vt subditi sint terrori, qui ad arcendã humanam audaciã perquàm necessarius est. Immo vsq; adeò videntur precariò in rebus ciuilibus præsidere vt despicientes eos subditi ad regias curias suas caussas deuoluant. Qua ratione admonet nos Paulus ad Timot. vt nemo militans Deo implicet se negotiis secularibus. Et Christus duobus gladiis fuit cõtentus, qui essent distincti: & sicut in cælo, ita & in terra voluit duo esse luminaria: nempe auctoritatem sacram Pontificũ, & regalem potestatem: vt habetur 96. dist. can. duo. Haud ergo expedit ciuilem iurisdictionem cũ ecclesiastica cõmisceri. In contrariũ est Christianorum vsus à Syluestri & Cõstantini seculo per sanctissimos patres atq; orthodoxos Cæsares & reges approbatissimus, per quem constat non solùm primã ecclesiæ sedem, verùm & alias inferiores eiusmodi dotationibus esse decoratas: in quibus permulti habentur vasalli, non solùm episcopis, verùm & monasteriorum abbatibus subiecti.

Primum argumentum.
Paulus.
Argum. 2.
Argum. 3.
Argum. 4.
Argum. 5.
Argum. 6.
Paulus.
Syluester.
Constantinus.

QVAESTIONEM hanc non solùm quia præsens tractatio eam exigebat hic attexere statuimus, verùm & quia hisce diebus de illa controuertitur. Duo tamen sunt eiusdem quæstionis membra. Vnum, vtrum ad ecclesiæ decorum condecens sit eiusmodi ciuili auctoritate fungi. Secundò, vtrum propter aliquam emergentem necessitatem reipublicæ ecclesiasticæ vel ciuilis expediat eadem castra & vasallos secularibus vendere. Et quidem de secundo non constitui ad dicendum nunc ita multùm insinuare: quia cùm negotium sit ad Summum Pontificem atque ad Cæsarem attinens, non est meum, nisi interrogatum respondere. Ad priorem ergo quæstionis partem vna eademq; affirmatiua cõclusione more nostro respondetur. Consentaneum ecclesiasticæ auctoritati fuit inter alias rerum temporalium dotes & hac quoque insigniri, vt castra, immo verò vrbes cum potestate vtriusq; gladij sub suo habere dominio. Conclusio hæc vel inde maximè probatur, quòd Christianissimi Imperatores tempore sanctissimorum Pontificum eiusmodi dotationib. ecclesiã honestârunt. In primis Constantinus ille Magnus, maximusque Christianæ religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus ecclesiam accumulauit & hac etiam eam auxit auctoritate vt Romam eum alijs vrbibus Apostolicæ sedi donauerit. Et Theodosius posteà tempore Ambrosij, atque alij deinceps multi catholicorum Cæsares id genus donationib. ecclesiam locupletârunt: quas quidem nisi vt sanctum haberetur, neque ipsi obtulissent, neque illi sancti Antistites accepissent. Accedit quod, vt nostratium Annales tradũt, Christiani Hispaniarum reges cùm Mauros ex prouincia bellis depellebant pro partis victorijs de eisdem castris atq; opibus, quæ de hostium manibus eripiebant, offerebant ecclesiæ, non solùm episcopales sedes illo modo augendo, verùm & monasteria vtriusque sexus fundando & ditando. Quod ergo illi Christi amantes fecerunt, omni potiùs ratione defendendum est, quàm aliquo pacto condemnandum. Ratio ergo, quam illi ecclesiarum fundatores sibi in animum inducebant, hæc erat, quòd cùm temporalia omnia propter spiritualia, in eorumq; seruitium condita sint: & homines (quod nostrum ingenium est) rerum istarum splendore maximè moueantur: nã cognitio nostra, vt natura docet, à sensu incipit, operæpretium existimârunt ecclesiam non solùm sanctis legibus instituere, verùm & rerũ facultatibus instruere & fulcire, vt Christiano populo illam repræsentãs maiestatem, maiori haberetur in pretio & veneratione. Eàdem enim de caussa, vt nobiles atque illustres sacris initiarentur, qui ecclesiæ essent stabilimentũ, iura permittunt, vt duo possint habere sacerdotia: vt habetur ca. de multa. de præben. Haud equidem nescio statim obmoliri quenquam posse huic sententiæ argumenta. Primùm, ab Apostolorum exemplo & priscorũ præsulum, qui huiusmodi fastus præ nimia sua humilitate abigebant. Secundò ab absurdo: vsu nanq; & experimento cõpertum est, huiusmodi seculares episcoporum possessiones multa attulisse incommoda: videlicet nõ solùm bella & eorum defensionem, sed etiã hæresum turbas & rebellionum insultus: aduersus ecclesiam Germaniæ nanq; atque Angliæ hoc in caussa etiã ponitur turbatarum rerum, quòd neq; principes seculares ferre æquo animo poterant episcoporum potentatus, neque vulgus monasteriorũ diuitias. Immo & religiones ipsas inde plurimùm videmus labefactatas, quòd immodicis diuitijs abundant. Ad primum autem respondetur, vt lib. 9. sub titulo de decimis, dicebam, quòd si omnes episcopi & ecclesiæ prælati essent, vel sicut Petrus, vel sicut Augustinus, aut Martinus, aut Nicolaus, vt sua sanctitate possent à Christiano populo beneuolentiam ac reuerentiã captare, forsan non esset opus ecclesiæ eiusmodi subsidijs temporalibus fulciri. Sed tamen quia tam numerosam multitudinem episcoporum ac sacerdotum, quàm est ecclesiæ necessaria, illa religione pollêre, non est possibile, consultum alio modo est, vt existimatio ecclesiæ conseruetur: & sint qui quodammodo ad virtutum, litterarumq; culturam horum respectu animentur. Ad secundum autem respondemus, vt sæpe consueuimus, quòd humanis moribus non potest vlla vel ratio vel prudentia ita prouidenter mederi, quin temporum iniquitas omnia corrumpat. Negari enim non potest, quin ecclesiarum diuitiæ multa spiritualibus rebus pericula conflent: sed fortè maiora crearet paupertas: nisi, quod impossibile est, sacerdotes & populi omnes sancti essent. Experimur enim vbi episcopi pauperes sunt, in nullo haberi pretio, & mendicantes sacerdotes præter eos qui intra claustra nutriuntur, vilipendio haberi, & sic omnia ecclesiastica pessundari. Et re vera antistites nisi vllam secularem etiam habeant potestatem, vix possent vitia castigare. Immo etiam in Germania, nisi catholici ecclesiarũ præsules potentatibus secularibus subnixi essent, omnia essent iam fortasse à tyrannis & hæreticis obtrita, & consumpta. Quocirca, vt argumento respondeamus, principum secularium ambitio & inextinguibilis sitis, qui ecclesiasticis sua bona semper inuident, quibusque eos expoliare armis ac technis cupiunt, licet caussa fuerit vt ecclesiasticum statum contenderint demoliri, nullum est argumentum, quòd ecclesiam non deceat eiusmodi facultatibus pollêre: tametsi diffitendum non sit, quin excessus in hoc, sicuti in omnibus alijs rebus accidere possit: videlicet vt nimium plusq; iusto locupletentur ecclesiæ. Nam vt historia Exod. 36. prodit, cùm videre Moyses tanta animi promptitudine populum aurum, & purpurã, & reliqua ad ornatum & cultũ tabernaculi necessaria afferre, vt exuberarent, præconis voce cantari iussit ac prohiberi, ne vir aut mulier quidquam vltra ampliùs offerret in opus sanctuarij.

Adiungitur in fauorem eiusdem conclusionis ius etiam naturale. Nam cùm reges cuncta per se gubernare nequeãt, sed necesse habeant Ducibus, Comitibus, atq; alijs potentatibus partem iurisdictionis committere, dumtamen semper penes eos suprema potestas resideat, non est cur ecclesiastici Antistites ab huiusmodi functione abigãtur. Sanè cùm ipsos, si eorum statum spectes, credendũ est tum iustiùs & æquiùs, tum etiã mitius & maiori cum beneuolentia subditorum lites & caussas, aut cõposituros, aut iudicaturos: maioriq; ex charitate vitia vindicaturos. Hac enim confidentia freti antiqui reges, huiusmodi iurisdictiones illis committebãt: nempe quia fore certò sperabant vt tanquã patres filios, essent subditos tractaturi. Quapropter præclarè secum agi ciues existimabant, cùm ecclesiæ iurisdictioni subdebantur. Et re vera, vt absit inuidia verbo, nisi vbi ecclesiasticus dominus corruptissimus est, experimẽto didicimus multò minoribus exactionibus ecclesiasticorũ subditos premi, quàm secularium

Duo quæstionis membra.

Conclusio responsiua.

Probatio.

Ratio quare Christiani Principes olim ecclesiã tam multis opib' ditarũt.

Prima obiectio contra præfatã assertionem.

Secunda.

Ad primã obiectionem.

Ad secundum.

Ius naturale patrocinatur præteritæ assertioni.

Ciuiles iurisdictiones frequẽtius secularibus quam ecclesiasticis cõmitẽdæ sunt. *Augustin.* *Melchiades.* *Vrbanus.* *Iustinian.* *Vvicleff.* *Vvaldẽsis.*

larium dominorum. Nihil in reges obloquimur, penes quos est summa potestas. Atq; adeo ecclesiastici, qui secus faciunt in peiori sunt crimine, maioriq; digni reprehensione. His veruntamen nihil obstantibus, diffitendum non est, quin plures multò ciuiles iurisdictiones sint secularibus cõmittendæ, quàm ecclesiasticis: nam illis ratione sui status natiuum est illud regimen: ecclesiasticis verò, accessorium. Accedunt huc & sanctorum testimonia. Augu. nanq; in illa quinquagesima citata epistola ad Bonif. comitem, egregiè laudat Constantini religionem, vel inde etiã quòd ecclesiam eiusmodi donationibus locupletauit: idemq; latiùs Hom. 6. super Ioan. & Melchiades Papa eiusdem factũ plurimùm commendat, cano. futurã. 12. q. 1. nempe quòd sedem Imperialem relinqueret, & beato Petro suisque successoribus profuturã concederet. Et Vrban. in canone statim proximo, videntes. itidem institutum laudat, quòd possessiones ecclesiæ traditæ non vendantur. Inter quas non dubium quin etiam essent vasalli. Patrocinantur eidem conclusioni & omnia testimonia suprà citata, obnixè prohibentia ne ecclesiæ bona alienentur. Idemq; commendatur vtroq; can. Cõstantinus. 96. dist. & Iustinianus in Authẽtico, de rerum ecclesiasticarum alienatione. collatione. 5. mirificè constabilire consolidareque studet immobiles cunctas ecclesiarum possessiones. Immo verò adeò sancta habenda est hæc veritas, quòd ecclesiæ liceat immobiles possessiones nullo excepto genere habere, vt Vvicleff vel de hoc etiam habitus fuerit hæreticus quòd Constantinum eò vituperabat, quòd ecclesiam tam amplè dotasset: vt refert Thomas Vvaldens. Tomo. 1. lib. 4. ca. 39. Aiebat enim impius ille quòd cùm voluntas supremi Domini Christi ex Euangelio non constaret huiusmodi approbantis donationes, vituperio potiùs quàm laudi dandum esset Constantino factum illud. Ex quo subinferebat ex illo tum temporis articulo ecclesiam cæpisse labascere. At verò cùm vnicuique liberum sit sua bona donare, & ecclesia non sit recipere inhibita, quanuis aliud non esset in Euangelio testimonium, hoc satis esset ad illius egregium facinus commendandum: eò potissimùm, quòd, vt iterum atque iterum diximus, tam sancti Pontifices non solùm eas susceperunt, sed & conferentes vt facerent animàrunt: & ne vllus illas vel alienare vel inuadere auderet, sanctissimè dehortati sunt. Malè ergo de fide Catholica audire illum necesse est qui eiusmodi ecclesiasticas possessiones, aut contra ius diuinum donatas ecclesiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni esse consentaneas. Id quod per solutiones argumentorum clariùs elucebit. Si autem hæc, vt res habet, vera sunt, attentas oportet, Christianasque considerationes adhibere antequàm ecclesiasticæ sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus deturbentur. Nihil enim aduersus reges obmurmurandum est: quem non est credibile aliter quàm extrema necessitate constrictos quidpiam quod aliquem mali colorem præferat, à sede Apostolica petere: neque contra Pontificem Maximum, quem minus est opinabile quidpiam aliquid quàm maturo consilio concedere. Attamen res est vsque adeò magni momenti, vt nisi permultis priùs in consilium adhibitis considerationibus non sit decernenda. Fatemur equidem calamitosa tempora, ea posse Christianæ reipublicæ creare pericula, vt etiam ex ecclesiasticis reditibus sint ad illa propulsandum auctoritate Apostolica cõquirenda subsidia. At verò antequàm huiusmodi ecclesiæ dotationes secularibus diuendantur, primùm omnium explorandum summa fide est, an caussa ingruat verè necessaria. Mox oculatè meditandum, an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquódve honoris detrimẽtum accipiat: nam si res ita habet, omnia sunt temporalia posthabenda: eis potissimùm temporibus quando hæretici & verbis & factis ecclesiam suis dotibus denudare cõtendunt, atque adeò paupertate obscurare. Si enim catholicorum facta eorum auribus responderint, approbare eorum dogmata videbimur. Deinde & id quoque consideratè attendendum, vtrum regia maiestas & ciuilis respublica inde maius capiat emolumentum: nam si quæ ecclesijs auferuntur, regi aut reipublicæ accrescerent, inde posset ratio huiusmodi venditionis vires aliquas acquirere. Tamen quòd in alios seculares dominos transfundantur, videndum est, an expedientius sit regi: eò potissimùm, quòd illa pretia quę ecclesijs refunduntur, ex regijs possessionibus subtrahuntur, sed magnates sunt qui illa ratione pinguescunt. Tertiò, & id quoque ex charitate pensandum, vtrum eiusmodi venditiones in rem sint subditorum: nempe an credendum sit, cum tanta beneuolentia & charitate tractandos fore à secularibus possessoribus, quàm ab ecclesijs supportantur. Et quartò nihilo minori consilio perpendendum, quòd cùm Papa pater sit ecclesiarum, reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia poscere: id tamen tunc fas erit quando secularium tributa non suffecerint. Sunt enim præ omnibus qui vel ratione sanguinis vel alijs priuilegijs à tributorum exactione eximuntur, immunes custodiendi. Supra hæc autem omnia, quando ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus æqua libra eiusmodi subsidium exigi. Vnde si qui vasallos habent ob id præ alijs grauentur, nulla id ferre valebit æquitas: nam cùm vasalli pretio neque modico æstimentur, illos suis dominis eripere, non repenso pro illis pretio, sed præcisa prouentuum compensatione facta, iustitiæ lex ferre non videtur, In summa, consulendi sunt sanctorum canones, qui, vt suprà diximus, istiusmodi alienationes omnimodè vetant. Ait enim Bonifa. 12. quæstio. 2. Nulli liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum esse Domino: & ideo inexcusabilem, qui illud eripuerit vel inuaserit; nempe quia non hominibus tantùm, sed Deo ipsi consecratum est. Quare Grego. capite subsequenti, excommunicationi eum vult subiacère, qui etiam concessione regis quidpiam tale possederit. Idemque sanctissimè cauit Nicola. Papa, can. de rebus. eàdem caussa & quæstione: videlicet vt si quæ semel Deo contributa atque dicata sunt, & posteà sub occasione principum inuaduntur atque diripiuntur, excommunicationis vindicta vsque ad emendationem possessor coërceatur. Hæc non dubium quin sanctissimus Papa & iustissimus quisque regum diu ac multùm sint meditaturi, antequàm tam antiquis tamque sanctis iuribus ecclesiam expolient. nimirum inter alias Dei vltiones & hanc quoque extimescentes, ne & ipsos de suis permittat Deus deturbari. Nam si olim reges hæc suarum victoriarum vota esse ducebant, vt tum

Bonifacius. *Gregor.* *Nicolaus.*

Deo gratias referrent,tum ecclesiasticum ordinem,qui pro se preces funderet, gratum haberent, timendum est,ne si eodem honore,& rerum possessione, ecclesiæ priuentur, & orationes priuatorum tepescant,& regum victoriæ non sint adeò frequentes.

AD primum igitur argumentum respondetur,quòd quamuis ecclesiasticus ordo spiritualis sit, atque in hoc à ciuili temporalique republica distans: nulla inde tamen repugnantia emergit,quo minùs possit ecclesiasticus præsul ciuibus ciuiliter præsidere. Nam virtus iustitiæ, adeò rebus spiritualibus non obuersatur,vt inde maximè vires splendoremque accipiat.Neque locus Pauli adductus,huc pertinet,sed ad commercium fidelium cum infidelibus. Ait enim,Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate?&c.vnde concludit, Aut quæ pars fideli cum infideli? *Ad primũ argumẽtũ.* Vnde similiter ad secundum respondetur,quòd etsi episcopalis dignitas plurimùm debeat contemplationi vacare, potest nihilominus homines probatæ vitæ ac eruditionis caussis secularibus audiendis præficere,qui ad se sæpe recurrant.Debet enim episcopus & Mariam agere,& Martham. Quod quidem sine hoc quòd sanguinis sententiam per se proferat,perficere potest. *Ad secundum argumentum.* Ad tertium autem respondetur disparem rationem inter legem nostram & Mosaicam internosci. Etenim cùm terram illam Deus populo donasset,voluit tribum Leui,vt templo esset totus addictus,à negotio agriculturæ subleuare,atque hac ratione nulla est consignata eis sors. In nostra tamen præter decimas possunt Christiani sua bona ecclesiæ donare. Et quantum ad iurisdictionem non vetabantur sacerdotes illam habere. Immo multum temporis penes sacerdotes regimen populi perdurauit: quoniam sacerdotium illud non illum gradum spiritualitatis annexum habebat quem nostrum. *Ad tertiũ argumẽtũ.* Quartum autem quod de Christi exemplo sumitur argumentum,maiorem præ se fert energiã: quippe qui ciuile regnum mundi non accepit.Ad id nihilominus respondetur,illud dũtaxat inde colligi quòd potestas spiritualis nõ consistit in republica ciuiliter administranda.Haud tamen subinde interdicitur,quo minùs ecclesiastici præsules annexas habere possint suis sedibus eiusmodi iurisdictiones. *Ad quartũ argumẽtũ.* Ad quintum respondetur, quòd etsi ab eiusmodi potentatibus quadamtenus pateat ad superbiam præcipitium, tamen res de sui natura existimanda est.Natura autem & conditio eorum qui ecclesiastica dignitate pollent, vt suprà diximus,est perfectionis status. Et ideo omnia hæc caduca & lubrica secularia sic debent possidere,vt omnia inde pullulantia pericula vincere possint. *Ad quintũ argumẽtũ.* Quod autem de religiosorum monasterijs subditur,quibus minus congruere eiusmodi fastus apparet,respondetur, in primis monachales ordines,quibus claustra mendicatum exire non licet,necesse est auctioribus opibus abundare: ne eos inopia de sua quiete perturbet.Fuerunt enim semper illa religionis instituta quàm maximè ecclesiæ vtilia:quæ si suũ decorem seruent,maximo sunt fauore fouenda.Et inter alias ratio cur illis oppida cum iurisdictione oblata sunt, fuisse creditur vt expeditiùs possent ac quietiùs suos prouentus colligere. Neq; profectò eorum instituto repugnat eiusmodi vasallos per idoneos ministros gubernare. De qua re quã plura loquuntur iura. *Ad cõfirmationem.* Ad sextum deniq; & postremum,quod rem districtiùs videtur vrgere, respondentes fatemur, quòd nullatenus ecclesiastici valent suos vasallos, nisi regio fauore regere ac gubernare.Nã si rex,penes quem summa sita est potestas,iurisdictionibus sua inferioribus non fauet, necesse est omnes corruere.Sed si hoc argumentum alicuius esset energiæ,pari vigore probaret,quòd neque antistites decet ecclesiasticas habere iurisdictiones: quoniam nisi per regiam auctoritatem sustententur,satius esset de medio tolli Si autem rex ecclesiasticorũ tribunalia,siue ciuilia siue ecclesiastica,perinde atque reliqua omnia,quasi sua propria: a suisque prædecessoribus indulta confoueret,nihilo minori decentia & auctoritate ecclesiastici suos subditos gubernarent,quàm seculares. In vtroq; enim ordine sunt qui bene,sunt quoque qui malè suos magistratus administrent. *Ad sextum argumẽtũ.*

QVÆSTIO QVINTA, DE CLERICORVM DEBITO OFFICIO.

ARTICVLVS I.

Vtrùm inter officia eorum qui sacris initiantur,peculiare,ad quod omnes generatim tenentur,sit,constitutos Psalmos statis horis persoluere.

CVM præcedens quæstio de ecclesiasticis bonis ac stipendijs fuerit instituta,res ipsa postulat,vt clericorum officia, quorum gratia eadem ecclesiastica bona constituta sunt, quibusque ea promereri debent,perpendamus. Apparet nanque clerum neque qui in sacris est,ad status horas persoluendas minimè teneri. Enimuerò cùm horarum canonicarum pensio graue nimis censeatur iugum, non apparet ab ecclesia vniuerso clero licitè imponenda,nisi talem Christi aut Apostolorum institutionem priùs in sacra pagina legisset:quæ tamen nusquam inibi reperitur. Immo verò Christus,Matt.6.non aliam nos orationem docuit,quàm,Pater noster.Non ergo tenentur clerici ad horas Canonicas pendendas. *Primum argumentum.* Secundò arguitur:Oratio in hoc seruit vt mens in Deum eleuetur,Deoq; nostra desideria aperiamus, quæ largitate suæ misericordiæ expleat:ad hoc autem nulla opus est voce,cùm Deo nostra patentia sint corda: ergo non opus est vocali oratione. Sed satis est,vti Christus docuit,Ioan.4.adorare Deum in spiritu & veritate. Et vt ait.1.ad Corinth.14.Pau.Orare spiritu,orare & mente. *Argum.2.* Tertiò: Clerici,saltem quibus animarum incumbit cura,ad hoc potisimùm munus instituti sunt,vt sacramenta populo administrent,verboque eum ac doctrina pascãt,& prudentia gubernent ac moderentur: illi ergo saltem *Argum.3.*

Concilium. Agathen. non est cur alios persoluere Psalmos obligentur. In contrarium est textus concilij Agathen. extrà, de celebratio. Missarum. cap. presbyter. vbi omnes presbyteri iubentur vt expleto manè matutinali officio, pensum seruitutis suæ, videlicet Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam Vesperamque persoluant. Et posteà demum additur Completorium: vt iuxta verbum Prophetæ, Septies in die laudes dicamus Deo.

CVM multa sint obsequia & munia, quibus clerus sua stipendia meret: qualia sunt sacramenta administrare, prædicare, visitare, iudicare, & id genus reliqua de illis, vtpote quæ ad rem præsentem nullam afferunt difficultatem, sed alia poscũt, quibus disputentur loca, non fert animus impræsentiarum dicere. *Fit planus quæstionis titulus.* Esset enim opus in immensum protrahere: sed tantùm de Psalmorum pensione, quas horas Canonicas appellant: quæ quidem obligatio vniuersum clerum in sacris agentem cõprehendit. Cuiusque ideo omissione dominium prouentuũ ecclesiasticorum, modo inferiùs explicando, amittitur: de quibus præcedenti quæstione disputatum est. Affirmatiua autem huius quæstionis veritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholicis disserenda. Nunquam enim à primordijs nascentis ecclesiæ hæretici defuère, qui hoc sacrosanctum institutum concusserint, demolirique contenderint. *Augustin⁹.* Fuit quippe antiquissima hęresis qua Pelagiani infecti sunt, vt August. lib. de hæresibus, cap. 88. refert, qui orationes ecclesiasticas destruebant. Immo omnem necessitatem orandi negabant, sed satis existimabant bonam ducere vitam: eò quòd gratiam non Deo referebant acceptam, sed proprijs viribus tribuebant. *Vvicleph. Tho. Vvaldens.* Eandemque hæresim sustinuit Vvicleph, vt Thomas Vvaldens. in initio quinti tomi de sacramentalibus refert, dicens, satis esse bonam vitam. Primus autem qui in mundo semen illius hæresis iecit, fuit famosus ille Nemrod, de quo refertur Genes. 10. De illo enim suisque asseclis legitur Ecclesiastici. 16. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes qui destructi sunt, confidentes suæ virtuti. *Iosephus.* De quo Nemrod Iosephus etiam lib. 1. Antiquitatum sic ait: Cùm esset audacior & manu fortissimus, suadebat suis vt non Deo asscriberet, quòd hominibus per illum felicitas eueniret, sed quòd hoc eis propria virtute præberetur. Cùm enim orationis vis illic subnitatur, quòd nihil nobis boni nisi à Deo prouenire potest: qui necessitatem diuini subsidij diffitentur, nullam possunt in oratione religionem agnoscere. At verò non est præsentis instituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas & solennes ac publicas commune nomen est disputare. Hoc enim alius est loci, sed tantùm de publicis, quas ecclesia clerum persoluere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffitetur, non est dignus qui inter rationales creaturas asscribatur. Haud enim humanam tantùm naturam ignorat, quæ à Deo prorsum est pendens, verùm & diuinæ propriã gloriam adimit, immo Deum ipsum de rebus sublatum contendit. *Prima orationis virtus.* Prima enim supremaque orationis virtus non est respectu nostri æstimanda, nempe quòd per eam cuncta nobis bona imprecamur & obtinemus, tam temporalia quàm ęterna, sed respectu Dei, videlicet quòd per ipsam confitemur profitemurque perennem omnium bonorum fontem in Deo existere: vtpotè qui totius bonitatis substantia sit: ex cuius nutu cuncta dependent, quæ extra ipsum existunt. Hanc enim confessionem qui oraturus ad Deum accedit, debet primum caput orationis constituere. Quæ quidem maxima omnium est quæ Deo possunt esse gratissimæ perquamque adeò summa ab ipso beneuolentia captatur. Vnde quòd tantore à nobis efflagitat vt ab ipso aliquid petamus, & quòd Christus tam sitienter optat, vt in nomine eius quidquid nobis opus fuerit, postulemus, non tam ob nostrum commodum quàm ob ipsius gloriam desiderat. Vnde Ioan. 16. ægrè conqueritur, dicens: Vsque modò non petistis quidquam in nomine meo: petite & accipietis. Quasi dicat, nondum mihi istam tribuistis gloriam, quæ tanquam vero Deo ab omnibus mihi debetur.

Bona vita sine oratione existere non potest. Respondetur ergo Pelagianis & Vvicleffistis, quòd non solùm bona vita sine oratione non sufficit, immo neque existere potest. Nam bona vita quæ Deo grata est, ex sola gratia & fauore ipsius supranaturaliter procedit, quæ quidem per orationem impetramus. Ipsi autem quia tale supranaturale auxilium vt suis viribus subnixi, necessarium esse negant, virtutem subinde orationis ignorant, sed proprijs meritis fidunt. Horsum ergo hæc dixerim, quòd qui orationem abnegant, vel diuinam prorsus de medio tollunt prouidentiam, vel omnia putant ex necessitate contingere, quare digni non sunt, *Duplex oratio.* cum quibus vlla ineatur disputatio. Ad rem ergo præsentem reuertentes, cùm duplex sit oratio, vna priuata ad quam quisque præcepto illo: Petite & accipietis, tenetur: atque altera publica, quæ per ministros ecclesiæ fit: non de illa, sed de hac peculiariter præsentem inimus quæstionem. Hanc autem idem Vvicleph, vt ibidem Vvaldens. refert, hac ratione repudiabat, quòd ceu sanctissimum fundamentum ducebat, vt primo argumento, quod suum est, significabamus, nihil esse prorsus inter ecclesiasticas ceremonias permittendum, quod in sacra pagina non sit expressum. *Motiuum Vvicleph ad exterminandã orationẽ publicam.* Quod quidem fundamentum fuit antè ipsum Lollardorum, & multò anteà Arrianorum, & nunc etiam est Lutheranorum. Reliqua enim omnia appellant Pharisæorum traditiones. Quapropter præcisa verba consecrationis totam esse Missam aiunt: cetera verò, adiectitia, nempe tam vestes quàm lectiones atque orationes, inuẽta esse hominum: atque adeò horas canonicas penitùs è suis ecclesijs eradicarunt. Quare esto, inquiunt, orare bonum sit tanquam pars bonæ vitæ: debet esse tamen in cuiusque libertate tam tempus orandi *Aeneas Syluius.* quam modus. Quam quidem hæresim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum, antiquioribus Vvaldensibus impingit: qui dicebant in horis canonicis cantandis frustrà tempus teri. His ergo *Prima cõclusio.* præcensitis, catholica veritas quinque conclusionibus constituitur: tum quantum ad substantiam rei spectat: tum etiam quantum ad orationum numerum, & statas horas attinet. Prima sit: Impendiò *Ratio cõclusionis.* quàm decentissimum ecclesiæ decoro fuit, & ad salutem Christiani populi quàm maximè necessarium, clerum instituere, cui præter sacramentorum administrationem id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Psalmos Deo nomine totius populi offerret. Ratio nanque naturalis manifesta est. Enimuero cùm inter omnia reipublicæ munia & functiones religio cultusque diuinus apicem teneat: cuius præcipua pars est, Deum laudibus extollere, præcibusque nobis placare, multò sanctissima æquitatę

sima æquitate persuasum esse debuit Christianis, vt sicut militiæ milites mancipati sunt, & iudicatibus iudices, atque alijs functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint, vt non solùm sacramentis populum sanctificent, doctrinaque & exemplo promoueant, verùm & qui publico populi nomine, qui alijs artibus, opificijsq; & muneribus ac negotijs occupatus id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicant, precesque fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores: qui videlicet vt ministerium gerunt deriuandi ad populum gratiam per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim rependat: & quæ illi necessaria sunt subsidia poscant, ac potissimùm peccatorum remissionem. Hac enim de caussa, vt est cap. 4. apud Oseam, Sacerdotes peccata populi comedunt, hoc est, populi eleemosynas, quas in peccatorum remissionem offert. Accedit huc ratio secũda, quòd cùm huiusmodi laudum precumque celebratio ea debeat lingua, arteq; ac rerum peritia celebrari qua tota plebs pollere non potest, necesse est, personas esse destinatas quæ sicut in ceteris artib. fit, doctæ sint faciendi. *Secunda ratio.* Secunda conclusio. Non solùm personas apprimè decuit esse huic muneri destinatas, verum & stata tempora & horas quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrentur. *Secunda conclusio.* Cuius plures existunt rationes. Prima, quòd quando temporis articuli cuique negotio fixi non sunt, neque ordo esse potest neque vlla subinde perpetuitas. *Prima ratio.* Est enim hoc ingenium nostrum, quòd vbi tempore non constringimur, quod nos rei faciendæ admoneat, libertas statim laxatur differendi negotia: qua ratione mos facilè disperijt. Quare qui perpetuò durare constituit, vt tempora figat opus habet. Secundò *Secunda ratio.* & illic nos huius ad Thessalonicen. admonitos curauit, vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressiùs cap. 5. Sine intermissione orate. Hæc enim intermissionis prohibitio intelligi nequit adeo absolutè, vt nullum tempus refectioni aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est nulla hora ad id constituta prætermissa. Vnde cùm singuli plebis eundem ordinem, euocantibus alijs curis, tenere nequeant, necesse fuit certo hominum ordini eandem demandare curam sine intermissione orandi. Tertiò: Id patet, quoniam, vt ait Sapiens, omnia tempus habent, atque vnaquæque res suum proprium: quod profectò orationi quàm maximè congruit. *Tertia ratio.* Cùm enim inter omnia negotia altissimum silentium exigat, non omnia tempora talem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas ad orationem inuitat maximè, qua ratione Dauid: Media, inquit, nocte surgebam ad confitendum tibi. Quo fit, vt horæ antemeridianæ, quo sunt auroræ viciniores, eo sint orationi congruentiores: pomeridianæ verò, quo nocti magis accedunt, eo ad orationem minus aptæ. Quartò demum id potissimùm inde confirmatur, quod cùm populus ad earundem laudum celebrationem concurrere debeat, nisi tempora stata essent quibus ad eundem cultum accederent, non possent omnes simul concurrere: neque scirent quomodo negotia familiaria deberent disponere, vt orationum religioni non essent impedimento. *Quarta ratio.* Ex his demum consequitur conclusio tertia: nempe quod & loca sita esse decet quibus eiusmodi laudum Psalmorumque oblatio fiat: *Tertia conclusio.* tum quod cùm cultus res sit sacratissima, locus ille consecrari debet, atque adeo vasa vestimentaque & alia ornamenta, quibus maiestatis quæ adoratur, repræsentatio fiat: tum etiam quod cùm oratio in communi fieri debeat (nam vbi sunt vnus, duo, vel tres, in nomine Christi congregati, illic se ipse adstiturum pollicitus est:) nisi locus designatus sit, commodè orari non potest. Hanc enim tertiam conclusionem adiecimus, eo quod brutalis Vvicleph, vt Vvalden. Tomo 5. de sacris, titulo 17. cap. 43. refert, templa abominabatur. *Vvicleff. Vvaldẽsis.* At quando historiæ tamphanæ quàm prophanæ eum non vincerent, inde tamen deberet conuinci, quod cùm reliquis publicis actibus sua sint loca destinata vt forum ad iudicandum, senatus ad consilia conferenda, & scholæ ad docendum, quin & theatra ad ludos spectandum, nulla ei restabat ratio templorum religionem abnegandi, quibus populus in vnum congregatus Deum suum adoraret. *Probatio cõclusionis.* Sed ecce argumentum suum: In statu innocentiæ non fuissent templa sicuti neque vestes, vt nuditas primorum parentum ante peccatum attestatur: Christus autem voluit nos ad illum statum reuocare ergo neque nostrum statum eiusmodi fabricæ decent. *Argumẽtũ Vvicleph.* Vide quàm sit brutus hominis syllogismus. *Solutio.* Primùm, quamuis in illo statu aëris inclementia nullam necessitatem tegumentorum induxisset, forsan propter pulchritudinem & artium exercitium; aliqua fuissent opificia fabricata. At esto, templa non fuissent structa, nihilominus mortales illi Deum coluissent: atque adeò, vt plus quàm credibile est, in vnum ad Deum adorandum laudandumque conuenissent. Quare secundùm nostræ naturæ statum necessaria sunt templa, quibus eandem religionem colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latiùs. Quarta conclusio, ad rem maximè propriam: Quemadmodum personas, templaque, & reliqua ornamenta definita esse condecuit & præscripta, sic & Psalmos, orationes, ac preces constitutas esse, fuit ad eundem cultum necessarium. *Quarta cõclusio.* Probatur: Quoniam eiusmodi laudum cultum oportuit doctrina maxima & prudentia esse præfinitum: quæ quidem eruditio in singulis esse non potest. *Probatio 1.* Quare opus fuit ab ecclesiæ primoribus, immo à toto cœtu cui spiritus sanctus præest fuisse inuentum legeque firmum, sicuti & reliquas leges necesse est non à singulis ciuibus, sed à tota republica institui. Secundò: Quia vt in reliquo cultu, sic præcipuè in gratiarum laudumque actione, atque in orationibus, & precationibus, necessarium fuit vt totus Christianus populus vnitatem repræsentaret, vt hac maximè ratione, quod ait Pau. vnam fidem, vnum baptisma, atq; vnum Deum profiteremur. *Probatio 2.* Hæc autem concordia & vnitas seruari non potuit, nisi Psalmorum corpus & substantia lege constitueretur, quæ esset vniuersis Christianis seruanda: Dixerim corpus & substantia: quia nihil incongruit: immo est congruentissimum, vt variæ prouinciæ in horarum solutione nonnihil varient: vt ecclesia, quemadmodum eam Sapiens depinxit, reginam referat à dextris sponsi assistentem, circumamictam varietate. Hæc de publicis orationibus quantum ad personas & reliquas circunstantias temporis, locique & modi, tenuiter affirmata, antè quàm ad quintam conclusionem de septenario horarum numero descendamus, operæpretium est firmiori antiquitatis molimine & vallo confirmare ac præmunire. Hæc enim omnia naturali iure & vtriusque

Prima ratio in hereticos citatos. testamenti diuino, ac subinde humano corroborátur & constabiliuntur. Primùm quippe omniũ natura ipsa, quæ figmentum est Dei, vniuersos mortales sola eius lege viuentes, vtcunque de deorum varietate perditè ac impiè opinarentur, nihilominus docuit quidquid deorum colerent, sacerdotes esse necessarios, & lucos, templaque & designatas aras, quibus statis horis constitutisq; ceremonijs religionem colerent. Cuius bona pars erat psalmos suo more concinere, precesque tã in bellis, quàm in quibuscunque alijs negotijs rebusque gerendis ad Deum fundere, tum vt eum sibi propitiarentur, tum vt eidem gratias referrent. Cuius ritus tum alij, tum Valerius Maximus lib.1.cap.1.commemorat, vbi ait: *Valerius Maximus.* Maiores statas solenneque ceremonias Pontificum scientia explicatas curasse, vt prisco instituto rebus diuinis daretur opera: videlicet cùm aliquid commendandum esset precatione, aut exposcendum voto, aut gratulatione exoluendum. Neque solùm prophanæ historiæ, immo & sacræ id contestátur: quippe quæ non solùm de Abraham, Isaac, & Iacob ante scriptam legem refert altaria Domino extruxisse: verùm & Melchisedech diuerso sacerdotij genere fuisse perfunctum: de quo ambigendum non est quin statas Deo laudando haberet horas & ceremonias. *Secunda ratio.* At ne diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquæ legis abundè deberet omne os hæreticorum obstruere. Porrò illic. Deus tam attenta cura, etiam dum per desertum illi mortales castrametantes diuagarentur, tabernaculum fabricari iussit. Ac mox terra promissa potitis magnificentissimum templum quod omni auro omnimodaque gemmarum varietate splendesceret. Deinde summum sacerdotem vestium ornamento insigniri, aliosq; sacerdotes ac numerosissimam Leuitarum multitudinem, vt Exod.26.& subsequentibus legitur: qui quidem non solùm sacrificandi muneri, verùm & orandi addicti erant. *Euasio hæreticorum.* Sed aiunt omnia illa, ceremonialia fuisse, atque adeò cessasse. *Replica.* Fatemur equidem id quod ceremoniale erat ab vsu aboleuisse, sed tamen cum hymnis, laudibus, & precationibus Deum colere in iure sit naturali positum, non solùm hoc aboleri non debuit: immo tanto maiori religione lege Euangelica retineri, quanto excellentius veritas quam vmbra id deposcebat. Omnia enim illis in figura contingebant diuinæ veritatis corporis & sanguinis Christi, quæ sub sacramento nostris templis continetur, adoratur, & colitur. *Hæretici tẽpla auersantur.* Quò autem ex his ad nostram Euangelicam legem descendamus, à templorum religione sumamus exordium, quæ cùm sint publicarum orationum loca, hæreticis nõ placent. *Prima ratio in præteritũ errorem.* Attamen quàm Christo placuerint, testatus ipse est, non solùm paruulus ad templum crebrò delatus, & cùm esset vir illuc ad festa creberrimè conscendens: verùm & flagellorum verbere negotiatores inde depellens, eisque improperans quòd domum patris sui domum negotiationis facerent: Ioan.2. Et apud Lucam expresiiùs, Domus mea domus orationis est. Eadem enim est domus patris & sua: quia eàdem orandi religione trinitas in ea colitur. Nam quàm fuerit Deo gratum in templis habitare, patefecit ipse. 2. Reg. 7. vbi quasi conquestus ait: Neque enim habitaui in domo ex die illa qua eduxi filios Israël de terra Aegypti vsque in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca quæ transiui cum omnibus filijs Israel. Qua ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos quas Deus olim tanti fecit, & Deus idem Christus ab omni negotiatione semotas huic muneri sacratas esse voluit? Quin verò & ipsum proculdubio creditur constitutas habuisse orationes quibus vtebatur. Consueuerat enim, vt habetur Luc.6.pernoctare in oratione Dei. Et Matt.26. habetur quòd hymno dicto exijt in templum orare. Quibus verbis certus designatur hymnus quo in gratiarum actione vtebatur. Et Lucæ.18. Oportet, inquit, semper orare & non deficere, quod vt suprà de alio Pauli, Sine intermissione orate, diximus, intelligi nequit nisi de orationibus quæ statis horis dicuntur. Et 1.ad Corinth.11. ait idem Apostol. quòd omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum: mulier autem non velato. *Ambrosi'.* Vbi secundùm Ambrosium & alios interpretes iam tunc tempore Apostolorum mos erat Christianis præscriptis verbis tum fidem confiteri, cuius Symbolum ipsi constituerunt, hoc enim appellat prophetare: tum etiam certis orationibus orare, idque manifestè confirmatur ex illo Lucæ.11.quòd Apostoli tanquam rem arduam neque omnibus peruiam vno ore *Confirmatio.* petierunt à Domino: dicentes, Domine doce nos orare sicut docuit Ioan. Discipulos suos. Et subdit: Sic autem vos orabitis: Pater noster, &c. Haud ergo negari potest quin Apostolorum tempore essent *Suffugium hæreticorum.* certæ orationes constitutæ. Sed aiunt hęretici, Non fuit nisi illa quam Christus docuit, Pater noster. Profectò falsum est. Alias enim quaspiam designat Paul.1. ad Timoth. 2. vbi ait: Obsecro igitur primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus & pro regibus: &c. Duo enim illic designantur. Primum quòd essent differentes orãdi modi iam tunc con*Chrysosto.* stituti. Secundum quòd hoc clero potissimùm incumberet. Vnde Chrysosto. eodem loco: Quòd, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana & hoc primum sciunt presbyteri quali*Isidorus.* ter orationes per vnamquamque diem fiunt, & serò & manè. Et Isidorus lib.1.de Officijs, cap.8. precibus nobis Dominũ deprecari Christus Dominus & docuit & cõstituit. Cùm enim Apostoli nescientes orare petierũt à Christo, dicentes, doce nos orare: id est cõpone nobis preces, quas Christus statim docuit, exinde producta est cõsuetudo ecclesiæ: scilicet vti precibus: instar earum quas instituit Christus: quas quidem primi Græci cœperunt cõponere. Per hæc ergo Isidori verba diluitur hæreticorũ argutia: videlicet nõ esse vtendũ alia oratione præter illam quam Christus protulit. Haud enim intentio Christi fuit, ad illam præcisè sic populũ constringere vt neutiquàm aliam adhibere fas esset. Sed illud ecclesiæ proposuit exemplar, vt quidquid orationum aut precationum & laudũ institueret, ad aliquod illorum membrorum reduceretur. Quare laudũ psalmodia refertur ad id, Sanctificetur nomen tuũ: Petitiones autem gratiæ & remissionis peccatorum ad illud, Adueniat regnum tuum. &c. Christo ergo orationem toti populo necessariam congruebat instituere: reliquas verò ecclesiæ instituendas illius instar commisit. Hic autem publicus orandi modus, cùm, vt suprà dicebam, doctrina & arte esset persoluendus, certas personas quibus id incumberet exigebat, quales sunt clerici. Vnde idem ipse Apostolus in priori ad Corinth. cap. 14. Cùm conuenitis, inquit (nempe ad publicas orationes) vnusquisque

vnusquisque vestrûm psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet. &c. Quasi dicat, vnicuiq; diuersum incumbit munus: vt scilicet alij psalmos intonent, alij doceant: alius, scilicet concionator, apocalypsim, hoc est reuelationem, interpretetur. Vnde subdit, siue lingua quis loquatur secundum duos, aut multum secundum tres: id est illi qui publicè horas soluunt, ordine, numero, & vicissitudine id exequantur. Si verò non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur: id est, qui non habuerit munus loquendi aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret Ecce circa conclusiones quatuor in capite præfixas quàm omnes ab antiquo fundamenta trahant: nimirum ab Apostolorũ tempore: nempe & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & templa, atque orationes certas. De temporibus autem atque diei horis ad orandum constitutis, quod præsentis disputationis præcipuum est punctum, adhibetur demum conclusio quinta. *Quinta cõclusio.* Septenarius numerus horarum Canonicarum, vt antiquissima est Ecclesiæ institutio, ita & congruentissima atque decentissima: nempe vt post matutinarum nocturnum officium horæ diurnæ sex sint numero: vt videlicet prima, tertia, sexta, nona, vesperi, & completorium. Et primùm quòd nocturnum officium ab Apostolorum seculo originem duxerit, testatur Hieronymus super illud Matthæ. 25. *Hieronym.* Media nocte clamor factus est. Ait enim quòd cùm traditio Iudæorum esset Messiam media nocte venturum, in similitudinem Aegyptij temporis quando Pascha celebratum est & exterminator venit, traditio Apostolica vt retur permansit, vt in die vigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceret spectantes aduentum Christi. Vnde & Psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in hunc Psalmi versiculum incidimus, multi alij sunt eiusmodi, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Ait enim alibi idem Psaltes, Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime. Ad annuntiandum manè misericordiam tuam & veritatem tuam per noctem. Atque alibi: Memor fui nocte nominis tui Domine. Et quod in Completorio canimus, In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantum mos nocturnæ orationis originem duxit, sed à Prophetarum oraculis. Præterea & eundem nos morem Christus institutor noster re ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, vt Luc. 6. refertur. Et vt habetur Matthæ. 26. media nocte in montem Oliueti ad orandum exiuit: vbi discipulos increpans quòd non possent vna hora secum vigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudæis captus. Quæ quidem mysteria omnino deberent Christianum populum in nocturnis orationibus continere. *Obiectio. Vviclefsistarũ nocturnũ officiũ damnantiũ.* Igitur quoniam Vvicleffistæ, vt eodem cap. 25. idem Thomas Vvalden. refert, huiusmodi nocturnos psalmos contrectant, caussantes quòd cùm noctem ad quietem nobis Deus indulserit, nos iam vigilijs insumentes, religionem Christianam grauem reddimus: vt eorum blasphemiam conteramus, respondemus: *Prima solutio.* Primùm, eandem nocturnam quietem, vt suprà diximus, ad contemplationem, atque adeò ad orationem naturaliter inuitare: eò quòd tunc sensibus à suo vsu cessantibus mens introrsum pacatior est. *Secunda.* Secundò & Prophetarum oracula & Christi exemplum eiusdem rei nos admonent. *Tertia.* Sed tertiò, quod in primis ducendum est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt quòd in primitiua ecclesia infestissimæ erant nocturnæ dæmonum incursiones, contra quas ideò nocturnas vigilias orationibus instructas instituerunt, vt lib. de Offic. cap. 19. *Isidorus.* peregregiè tradidit Isidorus. Milites nanque in exercitu, sicuti & in naui nautæ, quatuor stationes nocturnas ordinant, quas vigilias appellant: nimirum singulas tribus horis durantes. *Ratio decãtandi officiũ diuinũ in primitiua ecclesia.* Tres enim horas ab occasu solis quando sopor cubare homines cogit, primam vigiliam appellant: tresque deinceps vsque ad mediam noctem, secundam: & à media statim nocte appellant tertiam: atque deinde vsque ad diluculum, quartam. In quibus alijs dormientibus, alij excubantes inuigilant. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, nimirum Ab Apostolorum seculo, clerus in tres partes diuidebatur: quarum vna in prima vigilia primum canebat trium psalmorum nocturnum, & alia in secunda secundum, atque alia in tertia tertium: vt tam in singulis quàm in omnibus trinitatem profiterentur: ac demum diluculò in quarta vigilia omnes simul ad laudes concinendas conueniebant. *Augustinus.* Vnde Augusti. de verbis Domini, sermo. 14. Venit inquit ergo Dominus ad visitandum discipulos suos qui turbabantur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis est: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias. Et ne hæretici putent eiusmodi vigilias sanctorum patrum inuentum fuisse, perspiciant in ipsissimis Christi verbis fundamentum habuisse: vt est videre & Lucæ. 12. vbi secunda & tertia vigilia nominatur: & expressiùs Marci 13. Vigilate enim, inquit: nescitis enim quando Dominus veniat: serò, hoc est prima vigilia: an media nocte in gallicantu, hoc est secunda aut tertia, an manè, hoc est hora laudum: ne cùm venerit, repentè inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate. His ergo instructa edoctaque ecclesia, suas stationes atque vigilias collegit. *Valerianus* Vnde Valerianus libro primo cap. de matutinis. Vigilias, inquit, tribus horis dispertimus nocturnis, vt non solum verbo, sed & facto tres vigilias prædicemus: de quibus ait Dominus: Beati sunt serui illi quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes, &c. Qua de re cùm Vigilantius hæreticus illius esset perfidiæ auctor, quòd nox quieti & somno indulgenda esset, non autem orationibus terenda: ista occasione Hieronym. vt in epistola ad Riparium videre est, peruerso nomine pro Vigilantio eum Dormitantium appellauit. *Vigilãtius.* Ait quippe: Quòd dicis eum execrari vigilias, facit & hoc contra vocabulum suum, vt velit dormitare Vigilantius: & non audiat Saluatorem dicentem sic, Non potuistis vna hora vigilare mecum? Quapropter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantium. *Hieronym.* Vnde idem Hierony. ad Eustochium virginem: Bis, inquit, nocte terque ad orandum surgendum est. At verò quoniam postmodum aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, vicissitudo illa cessauit & à toto simul clero tres omnes nocturni cum laudibus vnà cani cœpti sunt: idque in diebus festis: nam in profestis non canitur nisi vnus, sicuti & in Paschali tempore. Et quamuis alij primam vigiliam elegerint, alij verò tertiam, plu-

Mysteria autem sunt quòd septem existunt hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus: septemque Spiritus sancti dona, quibus recreatur: ac septem mundi ætates, quibus duraturus est: septemque adeò petitiones dominicæ orationis, quibus eadem dona postulamus. Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquas diei passus. Vnde versus: Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis: Matutina ligat Christum, qui crimina purgat: Prima replet sputis, caussam dat tertia mortis: Sexta cruci nectit, latus eius nona bipertit. Vespera deponit, tumulo completa reponit. Ex his ergo cunctis quæ dicta sunt colligitur, septem esse Canonicas horas: secundum illud Psal. Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, vt noctem includat. Quare non sunt audiendi qui matutinum à laudibus separantes, octo connumerant.

Ad primum igitur argumentum supra obiectum Vvicleff, vsque adeò negatur horarum canonicarum pensum graue esse, vt affirmemus esse suauissimum. Ad illud autem quod insinuat non esse in ecclesiæ facultate aliquid sancire, quod in altero duorum testamentorũ expressum non sit, plura respondemus. Primum illud est hæreticum fundamentum, atque illius bestię quam Ioan. Apocalyp. 3. vidisse scripsit. quæ cùm agnus videretur cornua gerens in frõte, draco tamen erat. Super quo loco ait Aug. serm. 11. hæreticam illic ecclesiã significari: quæ cùm, ceu agnus Christi, duo in fronte cornua, hoc est, duo testamenta præ se ferat, draconis tamen morsu Ecclesiam Catholicam dilacerat. Hæc ille. Habet enim ecclesia catholica potestatem à Christo Apostolicam qua leges possit condere, quas vel ex sacra pagina elicit, vel ad Christianorum ornamentum necessarias ducit. Instar nimirum Apostolorum qui suis vestimentis iumenta illa strauerunt quibus Christus Hierosolymam ingressurus molliùs incederet. Ait quippe super eodem loco Hierony. quòd vestis Apostolica, vel doctrina virtutum vel editio scripturarum intelligi potest: sicut ecclesiasticorum dogmatum varietas, quibus nisi anima instructa fuerit, sessorem habere Dominum non meretur. Et Anselmus: Vide inquit quòd super iumentum ponebant Apostoli vestimenta sua, sed cetera Iudaica turba sub iumenti pedibus: quia mandatis Apostolorum instruimur & ornamur: legis autem antiquæ mandata conculcamus, dum carnales obseruationes & circuncisiones reprobamus. Adde quòd Ecclesia nõ solùm intus per Spiritum sanctum edocta, sed viua voce Apostolorum Christi illustrata eiusmodi horarum religionem amplexa est. Ad secundum respondetur quòd in orationibus priuatis non opus est voce, sed satis est mente orare, nisi ad excitandam deuotionem. Quod autem Christus & Paul. secundum ipsum ait, Spiritu & mente orandum; nihil aliud edocent quàm quòd orantis psallentisque vox non debet esse sicut auium garritus: sed mente & spiritu plena. Tertium argumentum artic. 3. pleniùs dissoluetur, vbi monstrabitur clericorum sacris initiatorum officium, etiam si curam gerant animarũ, esse horarum munus persoluere.

Ad primũ argumẽtũ. *Augustinus.* *Anselmus.* *Ad secundum argumentum.* *Ad tertiũ argumẽtũ.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm congruens sit & decorum vt horæ Canonicæ, Psalmorum, Hymnorumq; alto cantu psallantur.

Post horarum Canonicarum substantiam & institutionem subsequitur modò explorare vtrum canticis & hymnis sint persoluendæ. Nam idem Vvicleff, vt eodem tomo. 5. ca. 16. Thom. Vvalden. refert, de hoc catholicos subsannabat, quòd alto cantu laudes & preces ad Deum inclamarent. Quam quidem hæresim Lutherani suscitarũt, obridentes ceu ridiculis nobis quòd vocibus in templis obstrepamus Deo. Argumentum istorum est quòd Deus non est surdus aut dormiens, vt clamoribus nostris, quibus excitetur, indigeat. Quocirca nos Baalaticos appellant, hoc est sacerdotibus Baal similes: quos, vt 3. Regu. 18. refertur, deridens Elias vt altiùs inclamarent irritabat subdens: Deus enim vester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere aut certè dormit, vt excitetur. Et me dum inter illos agerem quãdoque de eadem re sic conueniebant: Nunquid si tu cum Cæsare cantando colloquereris, aut aliquid ab illo altissimis vocibus & musico artificio deposceres, non deridiculus esses? Quid ergo coram Deo facere non veremini quod non auderetis coram Cæsare? Secundò arguitur exemplo illius matronæ Samuélis matris, quæ vt initio li. 1. Regum refertur, pressis labijs adeò silenter orabat, vt temulenta appareret. Quod quidem exemplum quasi orantium figura inter sanctos celebratissimum est. Vnde auctor imperfecti homilia. 13. Possumus inquit intelligere, vt ostium domus, os corporis, vt non clamosa voce oremus Deum, sed desiderio tacito. Nam ex clamosa inquit oratione multa mala nascuntur: maximè hæc tria. Primum quòd clamosa voce orans non credit Deum vbique esse & secreta audire. Secũdum quòd mysteria secretarum suarum petitionum, quæ fortè non oportebat alterum præter Deum scire, auribus bonorum & malorum audienda committit. Tertium denique quòd clamosè orans alterum iuxta ipsum astantem orare non sinit. Id quod experientia testatur. Nam dum in ecclesia canitur, non possunt astantes orare, vocibus eorum sensus rapientibus. Accedit postremò quòd musica qua seculares in suis festis vtuntur, sacra prophanare videntur. In contrarium est autem illud Dauidis Psalm. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rursus: Laudent nomen eius in choro. Cui accedit & Concilium Toletan. quartum, de consecratione, distin. 1. cuius verba sunt, De hymnis canendis, & Saluatoris & Apostolorum habemus exemplum.

Vvicleff. *Vvaldens.* *Primum argumentum.* *Argum. 2.* *Postremũ argumẽtũ.* *Concilium Toletanũ.*

Cvm tantoperè isti rerum nouatores & ecclesiasticarum rerum perturbatores ecclesiasticos cantus, vt modò dicebam, propellere à Christiano cœtu contendant, non satis rei præsenti fecissemus nisi hunc addidissemus articulum, de quo S. Thom. 2. 2. q. 91. nonnihil tetigit. Ad quem vnica eademque ecclesiæ receptissima respondetur conclusione. Cantus ecclesiastici quibus horæ Canonicæ solenniter celebrantur, vt in ecclesia sunt optima ratione constituti. Ita sunt & antiquissimi. Et quò rationibus

Conclusio responsiua.

tionibus testimonia elarescant, ab ipsis est nobis sumendum exordium. Sed est eum primis ad notandum, horas Canonicas in quibus religio eolendi Dei consistit, tres habitudines inter nos & Deum cõtinere. Prima est diuina laudatio, quam quidem ei propter seipsum tanquam summo bono debemus. Hac enim de caussa illa à nobis debetur confesio, quòd sit summè infiniteque bonus, iustus, misericors, &c. atque adeò eunctipotens: omniseius, & quidquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia. & propterea concinimus ei Hymnos & Psalmorum laudes. Secunda earundem horarum ratio est vt quidquid nobis ad vitam salutemque tam temporalem quàm spiritualem necessarium est, ab ipso petamus, confitentes nos suas ipsius esse creaturas, atque nil nobis boni nisi ab illo posse contingere. Tertium denique officium quod illi orando persoluimus, est gratiarum actio pro receptis beneficijs. Hoc autem supposito, rationibus pluribus demonstratur conclusio. Primùm enim omnium, laudum conditioni adeò cantus non repugnat vt maximè ei congruat. Nam si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum habuêre vt ipsis sonoro metro decurrentibus, Heroûm laudes & gesta canerentur. Quod & Poëta Aeneidum principio significans ait: Arma virumque cano. Quare Aristot. 8. Poli. cap. 5. & Boëti. in Prol. Musicæ per multum Musicam commendant, ceu rem ad morum affectus plurimum conferentem. Immo verò, vt secundum subnectamus argumentum, symphonia in eiusmodi canendis laudibus adeò est naturalis, vt etiam auctori ipsi naturæ in cælis eodem modo concini referantur. Vnde Apocalyp. 4. de sanctis animalibus refert Ioannes quòd requiem die ac nocte non habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Missæ Præfatione seipsam ecclesia cohortatur vt quemadmodùm cæli cælorumque virtutes, Cherubin quoque & Seraphin socia exultatione clamare non cessant: ita ipsa cum eis concinat. Quare & Deo supplicat vt suas etiam cum illis voces admitti iubeat dicentis: Sanctus, Sanctus, &c. Quapropter non immeritò sunt qui fateantur veris vocibus, licet supernaturalibus, Deum in cælestibus laudari. Atque rei huius testimonium terris angeli desuper attulerunt: vbi pastoribus nato Domino, non solùm cum splendore diuinæ gloriæ affulserunt, verùm & cantantes intonarunt: Gloria in excelsis Deo. Vnde circa finem secundi lib. de Epipha. Gregor. Cum pastoribus, inquit, venerare, cum Angelis hymnum dicito, cum Archangelis choros ducito. Sit nobis ista communis solennitas terrestribus cum cælestibus communis. Qua ergo oris impudentia hæretici hæc laudum præconia negare possint? Hac enim de caussa militans ecclesia, nempe quò societatem cum triumphante initam referat, in duos choros clerum partitur, qui alternis vocibus laudes intonent, atque altero sedente alter stet: videlicet vt qui stat, militantium aciem repræsentet: qui verò sedet, triumphantium requiem. Quare cùm vterque alteri respondeat, ambo, nempe angelicus atque humanus chorus eundem Deum pulcherrima concordia venerantur. Tertium post mortalium naturam & immortalium conditionem argumentum sumitur ab antiqua lege. Eundem nanque canendi ritum eodemq; diuino numine affulsus Dauid, psalterium cithara cõposuit quo canere diuina mysteria consueuerat. Cantabiles enim, inquit, mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Quo quidem ritu non solùm Deo quidquid animo gerebat intimabat, verùm & ad depellendos obsessores dæmones vtebatur, vt patet 1. Regu. 16. Nimirum futurã ecclesiam admonens: vt Psalmorum concentu insultantes dæmones fugaret. Quocirca & in domo Dei, vt legitur. 1. Paralipo. 14. quatuor millia Psaltes constituit, canentes Domino in organis quæ fecerat ad canendum. Ob idque Psalmo. 148. & duobus sequentibus omnimode sanctos Dei admonet; vt hymnis & canticis, omnique musico instrumento Deo laudes resonent. Accedũt & in rei confirmationem celeberrima illa spiritualia cantica quæ sancti Prophetæ & Patres illius legis spiritu sancto dictante cecinisse leguntur, & nunc ecclesia per hebdomadam concinit. Vt cantica Moysi, Annæ, Delboræ, Isaiæ, Ezechiæ, ceterorumque Prophetarum. Neque est cur quispiã reclamet, cantiones illas templo illi non nostro congruere: nam cùm illud figura fuerit nostri, multò nos magis condecent. Vnde, quòd quartum sit argumentum, cùm Christus Hierosolymam ingreditur, vbi ingressus in ecclesiam nostram designabatur, concentu puerorum psallentium & cantantium, Hosanna fili Dauid, exceptus est. Atque obmurmurantibus Iudæis Dominumque interpellantibus qui illos tacere iuberet, respõdit: Si tacuerint, lapides clamabunt. Igitur si horæ Canonicæ quatenus laudes diuinæ sunt existimentur, congruentissimum est vt canticis persoluantur. Quod si vt gratiarum actiones profetantur, non minùs eis cantio congruit. Id quod Christo ipsi, ex quo quintum sumitur argumetum, in more & vsu fuisse testatur Matthæ. cap. 26. vbi postremam enarrans cœnam ait: Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Vnde colligitur Christum cum suis gratiarum actiones cantando fecisse. Ait enim Isidorus libro sexto Etymolo. ca. 34. quòd hymni sunt cantica laudantiũ Deum. Quare si sit inquit, laus, & non Dei, non est hymnus: & si sit & Dei & laus, & non cantetur, non est hymnus. Qua de re Augu. in illo libello quem de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo quòd Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli Gloria in excelsis Deo, intonarunt, & pueri Hierosolymitæ Hosanna inclamarunt, & Christus hymnum cum discipulis cõcinit, sic colligit: Quis iam habito tali documento de psalmorum & hymnorum religione dubitauerit: quando ille qui à cælestibus adoratur, & psallitur, ipsum cum discipulis hymnum cantasse perhibetur? Et Ioan. inquit in Apocalypsi, refert se spiritu reuelante vidisse & audisse vocem aquarum multarum, & tonitruum multorum dicentium Halleluia. Hæc Aug. Neq; verò si solennem orandi religionem sub precum ratione mediteris, deerit Apostolicum exemplum, vt canòra melodia fiat. Est nanq; sextum argumentum, id quod Actu. 16. legitur: nempe quod cùm Paulus & Silas in carcere custodirentur, adorantes media nocte laudabant Dominum, nimirum suam caussam illi proponentes. Et audiebant eos qui in custodia erãt, & subitò terræmotus factus est magnus, omniaque ostia aperta & omnia soluta vincula. vbi secundùm Bedam alia littera habet quòd hymnum dicebant. Quo loco hymnorum psalmorumque vim idem doctor adnotauit: admonens vt quicunque fidelium in tentationes varias inciderit cum Paulo & Sila, inter carceris

Prima ratio conclusionis.

Secunda ratio.

Gregori⁹.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Isidorus.

Augustin⁹.

Argum. 6. pro coclusione.

Beda.

carceris tenebras hymnizet, & eum Psalmista Domino canat, Tu es præsidium meum à pressura quæ circundedit me. In qua item Apostolica auctoritate illorum trium differentia meditanda est: nempè hymnorum, psalmorum, & cāticorum, quam & ad Colossen. 3. repetit vbi ait: Cōmonentes vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris. Quo loco in suis annotationibus Hieronym. Hymnis, inquit, vt trium puerorum, psalmis, vt Dauid, cānticis vt Moysi & aliorum. Hæc ille. Canticum enim simplicem vocum intonationem designat: hymnus carmen: psalmus verò est, qui instrumento musico psallitur. Adde & quod ad Ephe. 5. idem admonet Apostolus: Implemini enim, inquit, Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratiam agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi. Vobis inquit metipsis, id est in choro vestro alternis vocibus: & in cordibus vestris, hoc est vt spiritus ex corde profectus cantum viuificet.

Argum. 7.

Antiphonas verò, vt Isidorus lib. 1. de offi. cap. 7. auctor est, Græci primi composuerunt: quos posteà Ambrosi. imitatus Latinas excogitauit. Sicut & hymni, vt Eusebius lib. 1. Ecclesiasticæ historiæ. cap. 18. refert, in conuentibus sancti Marci in Alexandria compositi sunt multi: quibus & idem Ambro. & Hilarius plures addiderunt, vt illic cap. 6. ait Isidorus. Responsoria verò ibidem Isidor. cap. 8. tradit ab Italis longo antè tempore sunt reperta, & inde sic vocata quòd vno canente chorus consonando respondeat. Lectiones enim, vt de institutis clericorum, cap. 80. ait Rabanus, antiquissimæ religionis à Iudæis deriuatæ traditio est vt choro sedente, ab vno stante legantur: qua finita chorus concinendo respondeat: & inde dicta sunt responsoria. Quin verò, vt Cassiodorus lib. 10. historiæ partitæ refert, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius post Apostolum Petrum episcopus, atque adeò cum ipsis Apostolis conuersatus, vidit Angelorum visionem quomodo per antiphonas sanctæ Trinitatis dicebant hymnos. Itaque modum visionis Antiochenæ probatur tradidisse ecclesiæ: & ex hac ad cunctas transiuit ecclesias.

Antiphonas primi Græci cōposuerunt teste Isido: Eusebius. Responsoria vnde instituta. Rabanus. Caßiodor.

Multa denique alia commemorari possent, quibus antiqua hæc ratio laudandi Deum canticis confirmaretur, quatenus ad naturam rei attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis prætermissis ad alios arguendi locos descendamus, qui ex parte nostra sumuntur. Cantus enim ecclesiastici, præter quàm quod sic commodè Deus laudatur, permagnam habent energiam ad nostram excitandam deuotionem. Nam cùm sensus sint mentis organa quos musica suapte natura demulcet, illa ratione mens in sublime rapitur ad diuinam maiestatem contemplandam. Vnde Rabanus de institutis clerico. cap. 76. Psalterium inquit ideirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequentatur, quò faciliùs animi ad compunctionem flectantur. Et August. lib. 9. confessio. cap. 7. refert quemadmodum tempore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare susceperit vt fratres vocibus & cordibus magno studio concinerent, ad depellendum mœrorem quo propter hæresim Arrianorum Christiani animi tabescebant: tunc enim, inquit, & psalmi vt canerentur secundùm morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligendum ac si noua tunc fieret institutio: immo erat instauratio illius quam illi hæretici depulerant. Et lib. 10. cap. 33. voluptates inquit aurium tenaciùs me implicauerant & subiugauerant, sed resoluisti & liberasti me nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suaui & artificiosa voce cantantur. Et infrà cum Athanasij Alexandrini episcopi morem meminisset, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, vt pronuntianti vicinior esset, quàm canenti, subdit: verumtamen cùm reminiscor lachrymas meas quas fudi ad cantus ecclesiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meę, & nunc ipse commoueor, non cantu, sed rebus quæ cum liquida voce & conuenientissima modulatione cantantur, magnam instituti huius vtilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum salubritatis, magisque adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat.

Ratio prima pro cātibus ecclesiasticis ex parte hominis sumpta. Rabanus. Augustinus.

Quin aliam egomet mihi rationem adhibeo eiusmodi cantiones extollendi. Valent enim & ad amorem erga nos Dei magnificandum: nam quis non vel de hoc Deum suum amet, qui religionis officium tam necessarium, sed tamen quòd ex alia parte nonnihil posset afferre molestiæ suo sancto numine instituit, vt talis à nobis melodia impenderetur, quæ & laborem leuaret, & animum recrearet ac demulceret. Adde quòd & clementiorem eum nobis eiusmodi spirituales cantilenæ exhibent: nam qui fert vt crimina nostra quibus suam iustitiam offendimus, quæque adeò lugenda potiùs essent & omni mœrore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quomodo eum non credamus patentissimis esse in nos visceribus, atque ad nobis indulgendum paratissimum? Vnde Lactant. lib. 6. Diuinarum institutionum. cap. 22. postquàm secularem melodiæ suauitatem quæ humanos animos labefactare solent reprobauit, paulò inferiùs subdit: Itaque si voluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucundum sit.

Ratio altera auctoris. Lactatius.

Postrema verò horum nostrorum argumentorum clausura quæ sanè rem planissimè pandit, ab experientia sumitur. Qui enim has cantandi ceremonias condemnant, interesse catholicis ecclesijs cuperem, in quibus cōcentus cum venustate & religiosa modestia canitur: & postea, vt hæreticorum templa viserent, vbi silentium nihil aliud quàm ecclesiarum cadauera refert vt illo discriminis interstitio de vtroque iudicarent.

Postrema ratio.

Hoc verumtamen in calce demum quæstionis silendum non est quòd, vti in reliquis sanctis ceremonijs accidit, ita & in hac potest absurdus excessus obrepere, nempe si profana inter spirituales cātiones admittantur, vel aliqua quæ pias aures offendant, vt in natalitijs Domini & in alijs festis diebus alicubi consueuit. Aut si ex præfectorum incuria ineptissimi ad canendum admittantur qui aures obtundant & attentionem perturbent. Quæ quidem Hiero. vt dist. 92. can. Cantantes. refertur, reprehendit. Quanuis hoc pro ratione populi expendendum est. In villis enim & rusticanis oppidis etsi haberi nō possit vrbicus cantus, non ideo est absurdus existimandus.

In ecclesiasticis cātibus excessus immodicus, & vix superabilis esse potest.

Organorum autem vsus neutiquàm est repudiandus, cum & sacris testimonijs comprobetur, & vbique sit celebris. Tametsi in Capella Pontificis Summi

Organorū vsus.

Iudiciū de alijs instrumētis musicis. Summi nō sit admissus. Alia verò instrumenta neque prorsus approbanda sunt, neq; omnino respuenda, sed consulenda est prudentia quænam illorum locum sanctitatis deceant. De quibus Sanct. Thom. quæstio. citata, nil aliud inquit, nisi quod antiquo populo magis quàm nobis congruebant.

Ad primū argumētū. Ad primum igitur argumentum respondetur, vel de hoc hæreticos esse blasphemos quòd ecclesiasticos cantores cum sacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irridebat quòd canerent, sed quòd lapides, & marmora, & mortuos homines, ac denique dæmones illa ratione colerent. quos arbitrabantur clamoribus esse ad audiendum excitandos. Qui verò ad animi lætitiam & deuotionem excitandam canunt, seu vt Deo illum referant honorem, laude digni sunt, non vituperio. Sicuti Hierosolymitæ Christo acclamantes Hosanna. Et pueri in fornace, angelorum instar, Hymnos psallentes. Quare neque aliud simile quod ab humana maiestate ad diuinam afferunt, quidpiam ad rem attinet. Eò enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere, quòd non sunt vt dij colendi, tametsi & heròum laudes, vt suprà diximus, in ipsorum præsentia, cani solcant. *Ad secundum.* Secundum autem argumentum ab Anna Samuelis parente deductum: de priuatis tantùm orationibus procedit, atque adeò sanctorum documenta quibus iubemur silenter orare. Secus autem se res habet de solennibus quæ nomine publico fiunt. Neque vllum est absurdum vt dum in choro canitur, populus, si orare nequit, auscultet. *Ad postremum.* Ad postremum autem verbum respondetur quòd secularis musica in ecclesijs non est licita: ecclesiastica verò non est profana.

ARTICVLVS III.

Vtrùm tam illi omnes qui sunt sacris initiati, quàm qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur.

IN primo articulo monstratum est quemadmodum ad orandum solenniter necessarium fuerit quatuor esse constituta, nempe personas, orationumque substantiam, loca & tempora, quibus & ex ipsa natura rei quintum intelligitur adhiberi, videlicet intentionem atque attentionem. De primo ergo, scilicet de personis, in isto articulo, de reliquis verò in subsequentibus dicendum est. *Primum argumētum.* At quòd non omnes qui sacris initiati sunt teneantur ad diuinū officium, arguitur argumento illo quod suprà tetigimus. In ecclesia dispertita sunt clericorum munia: alij namque animarum curæ sunt mancipati, alij verò vel ad prædicandum, vel ad alia negotia quæ ad rem ecclesiæ attinent: ergo illi qui alijs sic impediuntur, non est cur ad horas canonicas obligentur. *Secundum.* Pari modo arguitur secundò, quòd neque omnes sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluendas teneantur: tum quòd beneficia propter diuersa officia sunt instituta, vt præstimonia, quæ, vt fertur, ratione studij constituta sunt: tum etiam quòd eàdem ratione qui in religione ante professionem probantur canonicum officium pendere tenerentur, eò quòd illis fructibus pascuntur quibus populus propter eiusmodi spiritualia officia religiosis erogat. Quod tamen nō est rationi consonum. *Tertium.* Tertiò denique arguitur. Si eiusmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maximè esset de iure diuino, in quo religionem horarum canonicarum fundatam esse suprà monstratum est. Quod si verum est, consequens fieri videtur vt Papa super his dispensare nequeat, cuius tamen cōtrarium mos habet & vsus. In contrarium autem est ca. Presbyter. de celebratione Missarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: vbi nomen presbyteri secundùm glossam extenditur ad omnes clericos: iuxta tenorem cap. Si quisquam. de cohabitatione cleric. & mulier.

Duæ caussæ ex quib' oritur obligatio ad persoluendas horas canonicas. De hac quæstione quædam sunt inter Doctores constituta, quædam verò quæ vix possunt certa ratione definiri. Duæ inquam caussæ pro certis habentur quarum per se vtraque ad pensum horarum canonicarum obligat: nempe ordo sacer & ecclesiasticum beneficium. Ad quæstionem igitur duabus conclusionibus respōdetur. *Prima cōclusio.* Prima: Omnis clericus in sacris, puta subdiaconus & illo superior tenetur officium persoluere diurnum ac nocturnum. *Glossa, Panormit. D. Thomas.* Conclusio est quam tenet glossa, complectiturque Panormita. & reliqui Doctores canonici iuris præcipui nominis, super dicto cap. presbyter. de celebratione Missarum. Est & sententia diui Thomæ quolibeto. 6 arti. 8. & vnanimiter Theologorum. Nam quamuis in dicto cap. quod, vt suprà diximus, est concilij Agathen. de solo presbytero mentio fiat: tamen Innocen. cap. dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et distin. 92 cap. finali expresśiùs obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium. *Ratio cōclusionis.* Ratio autem, quæ optima est iuris interpres, inde emergit, ꝙ qui sacris initiatur, singulari Dei cultui mancipatur, atq; in illo constituitur statu qui ad diuinas laudes institutus est: iuxta illud Isai. 43. Omnem illum qui inuocat nomen meū, in laudem meam creaui illum, laudum autem ordo & modus, vt suprà diximus, ab ecclesia lege sancitus est: ergo eo ipso quòd quis in clericorum ordinem suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc quàm maximè cupio cūctis clericis esse persuasisśimū, vt quidquid negotij eis incūbat, siue litterarū studium, siue gubernādi, aut legendi munus, aut etiam prædicandi, constitutisśimum habeant nunquàm vllam interpolare canonicam horam: certò videlicet scientes hoc esse proprium genuinumque eorum officium, atque adeò cunctis alijs præferendum: eò præsertim quòd tempus statis orationibus dicatum, ex quocunque alio succidatur negotio, nunquàm impedimento est, Deo sic disponente, quo minùs bene expediatur. *Clerici in minoribus constituti, ad nullas horas canonicas tenētur, contra Panormit. Paludanus.* De clericis autem qui in minoribus sunt ordinibus constituti, quique nulla potiuntur ecclesiastica præbenda, quanquàm Panormi. loco citato in alteram partem propendeat, absque dubio credendū est ad nullas teneri canonicas horas. Neque eius ratio vllius est momenti. videlicet quòd, vt ipsum nomen clerici sonat, assumuntur in sortem domini. Haud enim sic assumuntur, vt statum firmiter mutent: nam quandiu integrum illis est matrimonio se copulare, statum non mutant. Item quia functio illorum ordinum in solo præparamento templi vasorumque

finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharistię sacramentum, ceu officium diaconi & subdiaconi. Et quamuis Palud. in 4. distinct. 15. q. 5. dicat quòd ad aliquid plus teneantur quàm laici, non est credendum de pręcepto: ita vt eius omisio aliqua sit culpa: sed forsan de honestate si voluerint. Quare non solùm qui prima tantùm tonsura ordinati sunt, verùm neque alij aliorum graduum infra subdiaconatum tenentur ad canticum graduum. Neque vlla est lex & consuetudo quæ talem iniÿciat scrupulum: neque episcopus ad hoc potest obligare. Secunda conclusio: Quicunque habet ecclesiasticum beneficium aut prębendā sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis ad plenum horarum canonicarū officium. Et est intelligenda cōclusio cum præcisione sicut præcedens. Itaque sicut sacer ordo sine beneficio obligat, ita & beneficium absque ordine sacro. De hac quidem cōclusione expressum iuris textum nō vidi: annotatur tamen cap. fin. dist. 92. cuius verba sunt, quòd presbyter aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiæ deputatus, ad quotidianum officium teneatur: vbi verbum, deputatus, intelligunt per titulum alicuius beneficij, vt distinguatur à prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum ca. finalis de rescrip. lib. 6. Beneficium non datur nisi propter officium: nam peculiare ac proprium clerici officium, vt suprà diximus, est horarum canonicarū pensum. Facit & cap. cùm secundùm Apostolum. de præbendis, vbi sancitur, clericos omnes ad onus eligi, atque adeò non esse à mercede depellendos. Ac subinde iubetur neminem sine titulo aut beneficij aut patrimonij esse ordinandum: aut si secus fiat, quòd episcopus ei victum præbeat. Cùm ergo merces propter onus debeatur, & proprium onus clerici sit dicere officium, fit vt ex quacunque prębenda nascatur hæc obligatio. Atque hac de caussa sic sumus conclusionem moderati, vt talis præbenda posideatur clericali titulo: nam qui titulo seculari decimas percipiunt, vt reges & equites: & cōcionator & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quam ob rem eos qui præstimonialia sacerdotia posident, licet alij aliter sentiant, excusare non auderem ab officio diuino persoluendo: eò quòd ille titulus, clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantùm ratione studij, non ea pollet iuris auctoritate, vt ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de conces. præb. ca. quoniam. lib. 6. præstimonia inter ceteros ecclesiasticos titulos cōnumerantur. Quocirca non tenetur opinio Laurentij, vt bene ait Syluest. verbo, hora. §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino: immo satiùs ait Panor. loco citato quod cùm horas pendere, officium sit personale, semper ad illud tenentur. Et quamuis Ioannes Andr. in Nouellis dicat quòd libenter videret, si ecclesia ratione studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam: vt tantùm recitarent officium Virginis, profectò nō esset salutare cōsilium: eò quòd ecclesiastica stipendia præcipuè, vt diximus, propter huiusmodi officia penduntur. Illos autem qui tantùm habent pensiones, quia nullum habent ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab illo qui titulum habet, iam sæpè diximus minimè ad canonicas horas teneri. Dubium autem restat quando præbenda est tenuisima. Sunt enim qui eatenus hanc conclusionem affirment, vt etiam dum beneficium tenuisimum sit, adeò vt neque ad miseram ducendam vitam sufficiat, nihilominus obligare censeant. Immo verò & si merum titulum sine fructibus quis habeat, non excusent à culpa si horas canonicas prætermiserit. Atque hoc sequitur Syluest. ver. hora. §. 3. & quidam è recentisimis Theologis. Sed profectò multò libentiùs id contrariam sententiam subscriberem. Nam cùm clericus citra subdiaconum ad officium nō alia ratione quàm stipendij ad officium diuinum teneatur, quando beneficium adeò est exiguum vt ferè pro nihilo reputetur: nō est cur talem obligationem inducat Nec vincit obiectio dicentium illi esse imputandum, qui illud recepit: nam tenuisimum beneficium ex natura sua non obligat. Quare qui illud recipit non obligatur. Dixerim tamen tenuisimū, vt ferè pro nihilo reputetur: nempe si his temporibus summam saltem octo ducatorum nō attingeret: nam si ditius est, quamuis nō sufficiat ad victum, si tamen pauperi clerico bona esse posset pars sustentationis, non omnino posidens excusatur. De hoc ergo sapientum prudentia consulenda est. Pari modo de illo censendum qui vel litigiosum, vt ait Palu. merum habet titulū præbendæ sine fructibus, idque ex concesione Pontificis, eosdem fructus alteri reseruantis, itaque in sua potestate non sit illos percipere: vt ait Caieta. in Sum. verb. hora. quandoquidem obligatio non emergit nisi ex sacro ordine, vel ex perceptione mercedis. Neque in contrarium solida est superior obiectio, videlicet illi esse imputandum qui tale beneficium accepit: nam quod auctoritate fit Papæ, alteri non imputatur. Cùm ergo sacerdotium fructibus suis priuat, videtur possessorem ab obligatione absoluere dicendi horas. Secus res haberet si per illum qui præbendam posidet staret vt fructus non perciperet: vtpote si vel alteri gratis daret, aut propter excommunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur: tunc enim non esset ab orandi ligamine absolutus. Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat qui Breuiarium non habent neque emere possunt. Quamuis dicat quòd debent officium addiscere. Porrò verò eiusmodi excusatio non est cur admittatur. Etenim cùm nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat vnde viuat, nemo clericorum excusatur si Breuiarium non habeat: immo antequàm haberet, non esset ordinandus. Eò potisimùm quòd Palud. loquebatur antequàm essent impresiones. Modò nanque viliùs emuntur. Diuersa verò est ratio vbi fortuito casu quis Breuiarium perdidit: neq; est in loco vbi haberi posit. Addiscere verò officium vt memoriter dici posit, nemo lege cogitur: quia res est non omnibus bene posibilis: satis enim est si legere sciat. Quare si quis esset aut inter infideles aut in prouincia vbi Breuiarium neutiquam reperiretur, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratione excusantur & cæci, aut ita oculis caliginantes vt legere nequeant. Tametsi dum aliquas horas memoriter proferre possent, fortasse tenerentur. Quamuis neque omnino sim certus an essent rigore cogendi: quandoquidem tenacitas illa memoriæ accidentaria sit: licet tutius esset vt se obligatos censerent. Pari modo qui sic esset impeditus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus posset orare, itidem excusaretur. Quamuis fraus semper cauenda est, eò potisimùm quòd huiusmodi

Secunda cōclusio.

Probatio primæ conclusionis.

Moderatio conclusionis.

Qui præstimonialia sacerdotia posidēt, ad officium diuinū tenentur.

Reprobatur opinio Laurentij. Syluester. Panormit. Ioā. Andr. Pēsionari tantum nō tenetur ad horas.

Dubitatio. Syluestri solutio. Refellitur solutio Syl.

Qui solum habet titulum beneficij sine fructibus: non tenetur ad officium diuinum. Caieta.

Limitatio superioris asertionis. Paludanus.

Exploditur præterita sententia Palud.

Impediti non tenentur, &c.

iusmodi obligatio arctissima est, à iureque diuino descendens. Immo verò si vlla mihi adhibenda est fides, conijcio vt qui ex choro mittuntur ad thurificandum altari, simpliciter non teneantur Magnificat & Antiphonam dicere: quia neque coguntur memoriter scire, nec alium tunc secum portare librum. Eò præsertim quòd dum illi in re illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Immo nescio an ille qui organis choro respondet teneatur posteà officium pendere: quia in primitiua ecclesia tantū erat vnus liber in choro. In infirmis autē atq; in alijs similiter impeditis manifesta est excusatio, dummodo abque omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum existimetur esse legitimum. Quamuis re dubia consilium medici, auctoritasque prælati vti in ieiunijs, intercedere debeat. At de alijs iuris impedimentis hæsitare quis posset: videlicet vtrum excommunicatus, irregularis & degradatus ab orandi vinculo immunis fiat. Apparet enim inde sic res habere quòd ab alijs officijs iure cohibentur. Sed nihilominus respondetur nullatenus excusari. Nam vt habet glo. can. leg. 16. q. 1. nemo ex suo delicto facit conditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea quæ sunt oneris: licet illis priuentur quæ sunt honoris. Debet tamen excommunicatus solitariè officium soluere: quia non potest se publicis officijs ingerere. Tametsi nisi sit nominatim excommunicatus, aut manifestus clericorum percussor, non tenetur alijs, vt aliàs diximus ipsum euitare: sed potest quisque cum illo orare. Irregularis verò & degradatus qui excommunicatione non est irretitus, in choro etiam potest cum alijs officium soluere: quoniam solùm impediuntur ab administratione sacramentorum, & executione ecclesiasticæ iurisdictionis, & à susceptione ordinum. Post hæc autem, quod omnium maximum dubium ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperunt. Maximum inquam dubium: non quòd non sit omnium opinio, vt ait Syluester loco citato, & Panor. & omnes Iurisconsulti: & diuus Antoninus 3. par. titu. 13. ca. 4. Neque est qui contrarium asserere audeat: neque ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nam cùm neutrum superiorum capitum: nempe neque ordo sacer, neque beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caietanus in sua Summa, verbo, hora: Certè inquit nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Hactenus ille. Quòd enim aiunt teneri ratione voti ex cap. licet. de voto. non satis habet cogendi vim. Illic enim solum habetur quòd si quis quid vouit, teneatur illud soluere: religiosi autem tria tantùm suscipiunt essentialia vota: & pollicentur viuere secundùm suas constitutiones. Vnde Hieronymus ad Heliodorum: & refertur. 16. q. 1. Alia est inquit caussa monachi, alia clerici: illi de altario viuunt &c. Et ad Rusticum monachum: Sic viue in monasterio vt clericus esse merearis: cùm in clericum te populus elegit, age ea quæ sunt clerici. Hoc ergo differt religiosorum ordo à clericali quod clerici deputantur ecclesiarum seruitio: religiosi verò non nisi contemplationi. Cui quidem discrimini applaudit diuus Thom. 2. 2. q. vlt. artic. 8. ad secundum. Secunda verò ratio, quæ omnibus est celeberrima: videlicet quòd viuunt ex eleemosynis, quæ propter diuinum cultum ipsis à plebe erogantur, nihilo maius habere videtur vigoris pondus. Decimæ nanque sunt propria merces seruientium ecclesijs: reliquæ verò eleemosynæ non habent illud onus annexum: atqui rari sunt Conuentus ex decimis viuentes. Præterquàm quòd tales decimæ potuerunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus absque tali onere adiudicari. Et qui absque decimis viuunt, licet eleemosynas percipiant, erogantur illis, tamen sicut ceteris pauperibus. Et esto pro benefactoribus orare teneantur, non tamen ideo canonicum persoluere officium. Quod autem mihi argumentum occurrit, omnium molestissimum est. Si religiosus choro deputatus, qui tamen non est in sacris, teneretur ad officium, non posset absque Papæ dispensatione illo onere eximi: & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos vocamus, non tenebitur ampliùs ad officium canonicum: illa autem mutatio nulla indiget Papæ dispensatione, sed per solum prælati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuipiam fortè apparebit quòd solus prælatus posit monachum liberare ab officio persoluendo, ad quod tenebatur. Nam si dicas pariter qui beneficium habet, teneri, à qua tamen obligatione si illud relinquat, liberatur, nullam præ te fers rei nostræ similitudinem: nam illa obligatio tantùm erat propter mercedem: obligatio verò monachi debet esse ratione status quem relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus fit conuersus, statum religionis non mutat. Si ergo conuersus non tenetur, apparet quod neque ille qui deputatus est choro: nisi sit in sacris. Et simile argumentum, immo validius fit de sanctimonialibus quæ ex choro distractæ fiunt laicæ. Quòd si nos vicissim redarguas, saltem eiusmodi religiosos teneri vinculo suæ regulæ, de hoc non contendimus. Obligabuntur enim tunc saltem in ordine nostro, non ad culpam, sed ad pœnam: vt de religiosis laicis ilicò dicturi sumus. Quæstio autem est de præcepto quale est in subdiaconibus & suprà. His verò non obstantibus, etsi negari nequeat, si vim tantùm rationis consulas, permultum mouere, haud tamen negandum est celeberrimam, eandemque laudabilem consuetudinem, vno antiquorum patrum consensu approbatam, vim habere præcepti videlicet vt nullus religiosorum, qui choro dedicati sunt, ab eiusmodi obligatione soluendi diuinum officium excipiatur. Immo verò neque nuda hic cōfitenda est consuetudo, verùm & lex etiam est agnoscenda. Arguitur ergo in cōfirmationem præsentis sententiæ. Vniuersi & singuli monachorum conuentus cuiuscunque spiritualis ordinis qui sub ratione solennis voti ab ecclesia sunt approbati, tenentur in communi diuinum officium celebrare: ergo quotquot eidem muneri addicti sunt, quoties choro defuerint, tenentur idem officium pendere quod illic publicè caneret. Antecedens profectò nemo posset, neque vllus auderet negare: nam vbi ecclesia religiones secundùm euangelium instituit, eas videlicet quas rei spiritualis gratia admisit, eadē diuinis laudibus mancipauit: quippe cùm illud sit præcipuum cōtemplationis munus: atque adeò, si vbi fieri potest, præfecti negligentia tale officium in communi non fieret, citra dubium mortale illi esset crimen. Loquor de religionibus antiquis: nam si alius religionis modus citra huiusmodi obligationē admittatur, certè vix nomen religionis meretur: quippe quæ maximo splendore religionis careat.

Conse-

Infirmi ab horis recitādis excusantur. *Quæstio.* *Solutio.* *Glossa.* *Dubium de religiosis.* *Syluester.* *Panormit.* *Antoninus.* *Ratio primæ inefficax ad colligendū religiosos vt teneātur diuinum officium persoluere.* *Hieronym.* *S. Thom.* *Secunda ratio etiam inefficax.* *Argument.* *Solutio positæ cōclu.* *Suadetur proxima assertio.* *Prælati negligentia circa solandū diuinum*

Consequentiam verò argumenti fortasse quis neget, cogitans sat esse eos qui sunt in sacris tale officium soluere: reliquos verò dum affuerint choro. Attamen consequentia inde maximam habet probabilitatem, quòd tota religio eidem muneri mancipata est: atque adeò sicut clericus ratione ordinis, ita & religiosus choro mancipatus, ratione religionis ad officium tenetur. Quare S. Thom. loco nuper citato. 2. 2. quæstio. vlti. in sol. ad secundum, quidquid Caieta. autumet, solos laicos monachos excipit ab officio clericorum. Quòd si hoc de viris religiosis verum habeat, idem est & de sanctimonialibus censendum: nempe quòd teneantur in communi, vbi fieri potest, ad officium diuinum: sin minùs, priuatim. Quocirca ad primùm argumentum respondetur, quòd etsi monachorum status sit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino persoluendo potissimùm consistit. Saltem ille, potissimus est contemplationis effectus. Ad aliud verò argumentum, quòd fateor esse difficile, respondetur quòd ea ratione qua quis est choro deputatus, obligatur statas horas persoluere: sed quomodocunque inde amoueatur, ab eodem fit vinculo liber. Hanc enim liberandi facultatem apostolica sedes in institutione religionum, earum præfectis indulsit. Et quando ratione satis dissolui nequirent, nihilominus præualere deberet, tum consuetudo quæ vniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti. tum etiam quòd hac facta licentia vt religiosi ac potissimùm sanctimoniales ad diuinum officium non tenerentur, nullum eis fieret reliquum exercitium spirituale, quo tempus pro ratione sui instituti expenderent. Et re vera de me fateor nescio quid erroris præsentiscere dum mihi cogitatio animam subit negandi tam illustrem consuetudinem vim habere præcepti.

Officium in communi, peccatum mortale est.

S. Thomas.

Ad primũ argumẽtũ.

Ad secundum.

Eos autem qui nondum professi sunt, quamuis Petrus de Palud. loco citato in 4. distinct. 15. quæsti. 5. duplici capite eosdem obligari censeat, videlicet & quòd eleemosynis sustententur, & quòd priuilegijs religiosorum gaudeant, vt patet de senten. excommu. lib. 6. c. religioso. tamen cùm hæc assertio nullo iure fundetur, vt probè ait Syluest. loco citato, non est cur recipiatur. Enimuerò cùm nec religionis habeant statum, neque clericalem, nulla superstes sit caussa illos obligandi. Similiter & de religiosorum laicis August. de Anchona, quem diuus Anton. 3. parti. tit. 13. c. 4. citat & sequi videtur, censuit: videlicet quòd sub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinum officium sibi præscriptum. Meliùs tamen rem alij conijciunt, quorum sententiam Syluest. illic amplectitur: nempe quòd non teneantur: quandoquidem non sunt diuino officio dedicati. Quapropter quod præfecti religionis illi laicorum ordini orandum iniunxerit, non aliam vim habebit præcepti, quàm quæ in tali religione exprimitur. Quare in nostro ordine illud vinculum non obligabit ad culpam, nisi vbi contemptus irrepserit, sed ad pœnam pro arbitrio prælati.

Paludanus.

Syluester.

Monachi nõ professi nõ tenẽtur ad officium diuinũ, cõtra Palud.

Augustin' de Anchon.

Antonin'.

Syluester.

AD primum igitur capitale argumentum respondetur quòd vtcunque dispertita sint alia clericorum officia, vniuersis tamen commune est horarum canonicarum pensum. Et pariter respondetur ad secundum quòd qualecunque quis possideat sacerdotium sub titulo clericali, etiam præstimoniale, tenetur ad officium persoluendum: vt circa secundam conclusionem monstratum est. Et de religiosis nõ professis declaratum est, quòd non teneantur. Ad tertium deniq; in quo de dispensatione super hoc vinculo interrogabatur, Respondetur obligationem hanc partim esse de iure diuino, partim de iure positiuo. Nam in genere quòd omnes clerici sacris initiati ad aliquod officium diuinum persoluendũ teneantur, ius diuinum est, super quo Papa dispensare non potest. Quòd autem hoc aut illud dicatur, ius est positiuum ecclesiasticum, vt statim articulo proximo patebit, super quo adeò Papa, ratione id legitima exigente, dispensare potest.

De monachis laicis auctoris iudicium.

Ad primũ argumentũ capitale.

Ad secundum.

Ad tertiũ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ordo & modus sit aliquis persoluendo diuino officio necessarius.

POSTQVAM visum est quinam sint illi qui diuinum dicere officium tenentur, sequitur de alijs tribus circunstantijs: nempe quid, quãdo, vbi: nam de modo articulus subsequens adhibẽdus est. Et quòd quãtum ad substantiam nullum sit officium determinatum, arguitur: nam, vt habetur can. in die. de consecratio. distinctio. 5. diuersæ ecclesiæ & religiones diuersa canunt. Et cano. placuit. distinct. 12. prohibetur monasteriorum consuetudines cum secularium ecclesijs commisceri: nil ergo certi statutum est omnibus necessariò canẽdum. Secundò: Nec tempora sunt necessaria: quia ordo non est de essentia, vt ferè vsus habet clericorum: & cap. presbyter. de celebrati. Missarum insinuat, præcipiens vt ruralis sacerdos post matutinum officium pẽsum, statim aliarum horarum persoluat, antequàm infirmos visitet & in rus exeat: non ergo temporalis horarum ordo necessarius est. Immo neque circunstantia loci, quia vbicunque quis officium soluat, etiam extra ecclesiam, implet præceptum. In contrarium tamen faciũt canones, de his. & placuit. 12. distinct. vbi præcipitur vt idem ordo psallendi secundùm metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur. Et in dict. cap. Dolentes. præcipitur deuotio & attentio.

Primum argumentum.

Secundum.

1\. QVINQVE proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputanda: nempe qui teneantur, ad quid, quando, vbi, & quomodo. Vnde cùm primum illic fuerit expeditum, & quintum singularem articulum exigat, superest vt ad præsentem quæstionem secundùm aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. Prima ad orationum substantiam spectans, est: Ea quæ horis canonicis canenda recitandáve statuta sunt, non eadem prorsus in omnibus ecclesijs & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa quam articulo proximo tetigimus: videlicet quod etsi pensio officij diuini iure diuino ac naturali præcipiatur, tamen quòd hæc aut illa dicantur, ius pontificium est: quæ ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisque prouincijs & hominum ingenijs varian-

Prima conclusio.

consignati, Deus Deus meus respice in me. Et saluum me fac Deus quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam, & In te Domine speraui, designati, vtpote qui celebritati passionis accommodantur, quando ergo in eandem feriam festum incidit, aut natiuitatis domini, aut assumptionis beatæ Virginis, aut aliud quod iocunde celebrandum est, quomodo ijdem psalmi accommodabuntur? Item ad cõpletorium vbi certas nocturnas preces contra dæmonũ insidias ecclesia semper cecinit, nihil opus erat singulis ferijs psalmos commutare. Haud enim tanti refert totum psalterium hebdomadatim perlegere, quàm orationes temporibus & necessitatibus ecclesiæ adaptare. Hæc dixerim non quod in cælum, hoc est in Apostolicam sedem cui summus honor semper deferendus est, os ponere cógitauerim, sed vt alios Antistites inferioris classis admonuerim ne pergant in suis ecclesijs nouis horarum ritibus clerum conturbare. De officio beatæ Virginis controuertitur itidem inter Doctores, vtrũ etiam sit in præcepto eò quòd hac de re nullum extat ius, sed sola consuetudo. Immo verò si historias consulas, res non est antiqua, sed fortè à trecentis hinc annis. Nam ante Bernardi tempora & religionum Mendicantium institutionem non increbuerat tanta Virginis deuotio. Quocirca si coniecturis agere licet, hæc consuetudo non cœpit tanquam vim habens præcepti: aliàs alicubi legeretur: sed ex pietate & deuotione, qua sanctissima Virgo dignissima erat. Atque huius nonnullum indicium est, quòd in institutione nostri ordinis iussum est vt surgentes fratres, illic in Dormitorio officium Virginis nocturnum recitando soluant: quod si præceptum esset ecclesiasticum, in choro iuberetur solui. At verò decursu temporis consuetudo adeò inualuit, vt nullus doctorum aut sanctorum patrum negare audeat vim habere præcepti. Quare neque debuit omninò ab ecclesiastico more abigi: quamuis Breuiarium illud citatum, eiusmodi vinculum dissoluerit. Iam enim clerus adeò sacerdotia ecclesiastica quasi seculari sibi iure possident: videlicet quia vel successores à prædecessoribus hæreditant, vel propria solertia & pecuniæ dispendio conquirunt, vt vix arbitrentur ad officiũ teneri: sed illud cunctis alijs negotijs posthabentes, in dies procurent leuius reddere. De officio autem mortuorum idem est censendum: quamuis mos iste, vt diuus Thom. quolib. 6. articulo octauo insinuat, potiùs introductus est ratione præbendarum quas clerici possident, quàm ratione meri ordinis. Ad officium namque animarum postridie festi omnium sanctorum manifestum est omnes clericos in sacris teneri, cùm sit illius diei proprium: sed ad aliud officium quod secundùm diuersarum ecclesiarum consuetudines diuersimodè aut dietim aut hebdomadatim soluitur, apparet non teneri, nisi eos qui ex decimis viuunt: putà beneficiatos vt illic censere sanctus Thomas videtur, etiam illos qui in scholis existunt: nam retribuitur pro bonis, quæ mortui ecclesijs reliquerunt. Et ideo in religionibus tenentur singuli clerici secundùm sua statuta, vt reor, sub pœna peccati mortalis illud exoluere. Seculares autem clerici, qui nullum ecclesiasticum habent beneficium, non est ita constans ad eiusmodi onus lege cogi: tametsi cùm iam sint sacris mancipati, videantur more teneri ecclesiæ, cui subduntur. De Litanijs demum, quæ in profestis diebus nocturno officio adhibentur, bene arbitror censere, qui aiunt eiusmodi consuetudinem non habere vim præcepti. Non enim habent formam vt sint pars diuini officij, sed sunt precationes quædam ad sanctos adhibitæ, qui solutum munus Deo offerunt. Et fortè ortum habuerunt inter religiosos propter satisfactoria flagella, quibus tunc vapulabant. Quare iam nunc in ordine nostro sancitum est, vt chorus dumtaxat Litanias dicat: qui autem priuatim orant, ab illis dicendis sint absoluti. Sequitur de tempore & ordine horarum. Secunda conclusio: Quamuis in communi adeò sit necessarium, officium statis per ecclesiam horis persolui, vt eius omissio culpa sit mortalis: tamen priuatim tempora & ordinem mutare, licet culpa nonnulla esse possit, non tamen mortalis. Prima conclusionis pars inde constat, quòd, vt articulo primo monstratum est, sanctissimis rationibus ecclesia horas publicis dicendis laudibus statuit: & præsertim vt sciret populus, quo tempore ad ecclesiam confluere deberet. Quapropter si ordo ille intermitteretur, prægrauem offensam ecclesia pateretur: ex grauitate autem obiecti æstimatur culpæ magnitudo: esset ergo mortalis. Vnde Clementi. primo de celebratione Missarum. Graui, inquit concilium, turbatione mouemur, quòd nonnullorum rectorum negligentia, &c. Quo fit, vt eiusmodi delictum præfectis esset impingendum: atque illis, quibus cura publica incumbit, vt officium diuinum in communi fiat. Vnde ad significandum, quantum hoc referat, subdit concilium: Sancimus, vt illi ad quos id pertinet &c. Et infrà, vt cathedralibus, regularibus, ac collegialibus ecclesijs horis debitis deuotè psallatur. Secunda verò pars conclusionis probatur. Nam quòd à priuatis personis tempus & ordo mutetur, cùm in conspectu populi non fiat, non præ se tantum fert absurditatis vt lethalem obducat maculam: immo verò licet cùm sine caussa fit, leui saltem culpa non careat: tamen aliquando nullam prorsus affert. Qui enim, inquam, absque vlla caussa horam constitutam prætermittit, absque dubio saltem venialiter peccat: Nam quòd sæpe & sepius inculcare non vereor, cùm hoc sit proprium clerici munus, illud debet cunctis alijs negotijs anteferre: nempe vt quando in choro canitur, ipse officium soluat, vt cum alijs orare censeatur: eò vel maximè quòd si semel horam legitimam prætermittas, periculum imminet, vt vsque ad noctem rem prolates, & tunc potiùs murmurando quàm orando debitum indignè soluas: quod fœdum est. Quare vt notatur in cap. presbyter. de celebratione Missarum, satius illi est qui impedimentum timet, horas præponere, quàm postponere. Igitur cùm apud aliquem Summistam legeris horarum ordinem non esse in præcepto, duobus moderaminibus illud attempera: scilicet quantum ad eos, qui priuatim orant. Et rursus quod illos sub mortali reatu non obligat. Attamen qui vel ex culpa vel absque illa horam, exempli gratia, primam aut tertiam, immo etiam nocturnum officium dicere quando debuit, omiserit, si posteà occurrit tempus quo potest choro interesse consultius est vt inibi posteriores prius persoluat, & posteà priuatim priores, quàm si vt ordinem seruet choro absit. De ordine prætereà missæ inter alias horas meminit Veruecensis, quem

De officio beatæ Virginis controuersia.

Officium beatæ Virginis sub præcepto debetur.

De officio mortuorũ. D. Thomas

De litanijs nocturno officio adiectis.

Secunda cõclusio. Probatio prioris partis conclusionis.

Suadetur altera conclusionis pars.

Explicatur celebris Sũmistarum assertio.

Veruecẽsis. Syluester. Antonius. Hostiensis. Syluester refert, vebo, Missa. §. 6. qui ait eum qui ante nocturnum officium, puta matutinos Psalmos & laudes, Missam celebrat, mortaliter peccare: quod idem Syluester ait omnes Summistas tenere. Et Antoni. tertia part. titulo decimotertio, capite quarto citat in eandem sententiam Hostiensis & alios quibus non refragatur. Hoc autem absque vllo iure & rationis fulciméto dictum est: Nec consuetudo censenda vllo pacto est tale praeceptum inuoluere: nam sacrificium Missae non connumeratur inter canonicas horas: cùm tantùm sint septem: sed per se antiquitus sua habebant stata tempora, saltem Missa solennis, quam maioré appellant, scilicet diebus festis post tertiã. de consecratione. distinctione 1. canon. nocte. & in profestis post sextam, vt illic canon. solent, & in diebus ieiunij post nonam. *Nõ est mortalis culpa Missam celebrare ante matutinum officium persolutum.* De priuatis autem nihil est cautum, praeterquàm quòd nisi ex priuilegio, neque post meridiem celebretur, neque ante lucem, excepta nocte Natalis Domini. Si ergo soluere nocturnum officium sexta aut nona hora diei non est mortale, nescio vnde inferatur, quòd celebrare prius Missam sit mortale: quandoquidem distincta sint officia, neque vnum habeat necessarium ordinem ad alterum. Forsan ob consuetudinem, venialis esset culpa, vbi fieri posset commodè, si non priùs nocturnum solueretur officium: nam ob caussam aliquam ordinem anteuertere, nulla est culpa, vtpote si illi qui nondum matutinas dixit, caussa incumbit celebrandi: quia vel praelatus praeceperit, vel aliquis eleemosynam offert vt statim dicat. Immo verò si quis propter morbum aliquem legitimam haberet excusationem soluendi officium diuinum, non video cur non posset sacrum Missae facere: quamuis neque dixerit neque dicturus esset ceteras horas. De prima autem nullus restat scrupulus. *Melius est post missã celebratam choro interesse ad primã, quã illam ante Missam soluere.* Qui enim in conuentu aurorae Missam & reliquas ante primam dicere iubentur, meliùs facient post Missae celebrationem interesse choro ad primam, quàm illam ante Missam soluere: nisi eos obligare velis vt bis eandem dicant: quod esset rediculum. Igitur ordo legitimus est, vt diuinum officium suis horis persoluas: priuatam verò missam, quando fuerit expedientius: quamuis decòrum est vt si post primam celebraueris, illam priùs soluas. Post haec de loco vbi horae dicendae sunt, tetia conclusio superioris ferè instar constituitur. *Tertia cõclusio.* Horae quidem in commmuni & solenniter in ecclesia sunt de praecepto celebrandae: priuatim verò vbique dici possunt. *Probatio.* Prima pars similiter vt superior nota est: nam templa in hoc exstructa destinataque sunt, vt illic horae celebrentur, sicuti & Missarum solennia. Quare in Clementinatraui. de celebratione Missar. in ecclesijs iubentur horae psalli. Nihil tamen obstat quò minùs in aulis principum eadem canantur officia, atque alibi ex priuilegio: quamuis Missa profectò non deberet domi permitti. De hoc autem aliàs. Priuatim verò nulla est culpa, vbiuis, dummodo locus non sit adeò indecens, horas pendere. *Innocent. Hostiensis. Syluester.* Quamuis Innocentius & Hostiensis. quos Syluester verbo hora. §. tertio refert, censeant beneficiatum clericum teneri singulis diebus horas dicere vel audire in ecclesia, nisi iusto impedimento excusetur: aliàs si in camera dicat, debitum, inquit, non reddet. Sed re vera vsque adeò hoc est rigidum, vt non sit tenendum. Veruntamen eatenus Innocentij sententia verum habet, quòd qui stipendio ecclesiastico fruitur, quod propter officium ei suppeditatur, non debet caussas absentiae excogitare & fingere, vt ecclesiam suo seruitio defraudet, ad quod tenetur, cuius alimentis viuit. Aliòqui iniustitiam committere, immo tam apertè hac parte posset esse iniustus, vt ad restitutionem teneretur.

Diuinae preces loco honesto persoluendae. Nihilominus tamen etiam illi qui priuatim diuinum officium canonicè soluunt, curare debent vt si non in ecclesia, saltem domi oratorium habeant pro sua facultate destinatum, vbi attentè & deuotè tam egregium religionis officium Deo valeant exhibere. Nam illud in foro aut in vicis more aliorum negotiorum secularium praestare, praeterquam quod attentioni impedimentum obijcitur, non habet illam honestatem, quam res pro sua dignitate deposcit. Adde, quòd locis indecentibus, vt vbi profana fiunt, & inter compotandum, & dum naturae ceditur, esse non potest absque culpa. Quare multò est congruentius, tempus orandi differre, quàm illis locis aut temporibus orare.

Argumenta igitur initio quaestionis obiecta, soluta restant.

ARTICVLVS V.

Vtrum ad soluendum canonicè diuinum officium requiratur attentio.

Primum argumentum. QVINTVM denique circa orationem meditandum, est orandi modus: qui in deuotione attentioneque adhibenda positus est. Arguitur ergo, quòd huiusmodi attentio sit per totum officium necessaria. Oportet enim, ait redemptor Ioannis quarto. cùm Deus spiritus sit, vt ij qui adorant eũ, in spiritu & veritate id faciant: quare oratio dicitur ascensus intellectus in Deum, vbi autem non est attentio, neque spiritus adest quo in Deum conscendi possit: ergo illa est semper necessaria. *Secundum.* Secundò arguitur: Orationi, quippe quae actus religionis existit, necessarium est vt omni careat peccati macula: qui autem absque attentione Deum aliquid oraret, potiùs eum deridere appareret, quàm honorare. *Basilius.* Cuius exemplum Basilius in libro de vita perfecta, cap. secundo à principe humano depromit. Attentione enim, inquit, oranti in primis opus est: nam si ante principem consistas, negligentius te habendo, minimè audiendo, minimè respondendo, minimeque aspiciendo: sed alio versum oculos flectendo, non solùm non placabis, sed & ad iracundiã eundem prouocabis. Quantò magis ante Deum, qui tuam conscientiã intus & in cute nouit, & qui si quid vacillas, statim deprehendit. *Tertium. Innocent.* Tertiò, & eidem consonat praeceptũ Innocentij cap. Dolentes de celeb. Missar. vbi districtè praecipit in virtute obedientiae, vt diuinum officium quantum nobis Deus dederit

studiosè

ſtudioſè celebremus pariter & deuotè. In contrarium tamen eſt, quòd id quod in hominis poteſtate ſitum non eſt, neutiquam nobis ad culpam imputatur. Tenere autem fixam mentem, vt non diuagetur, non ſemper nobis eſt poſsibile: immo propterea Dauid lamentatus aiebat, Cor meum dereliquit me.

POTISSIMA orationis conſideratio eſt de deuotione & attentione, quę illi partim neceſſaria, partim verò maximum ornamentum eſt. Et vt res eſt pretioſiſsima: ita tum difficillima, tum ſubinde rariſſima. Ea enim natura eſt omnium rerum quæ excellentiſsimæ ſunt. Formauimus autem articulum de attentione orationis in genere, eo tenore, quo eum D. Thom. tractauit. 2. 2. q. 83. cuius eſt articu. 13. vt inde ad attentionem horis canonicis neceſſariam deſcendamus. Vnde quò eius mentem præmittamus, ait bifariè aliquid eſſe neceſſarium: vt 5. Metaphyſic. Philoſoph. auctor eſt. Vno modo, per quod melius & decentius peruenitur ad finem: ſicut equus ad peragendum iter. Atque altero ſimpliciter vtpote ſine quo res ſuum finem attingere nequit, veluti cibus ad vitam. Pari modo attentionis neceſſitas duobus modis exiſtimatur. Vno, vt tam diu perſeueret quamdiu oratio durat: atque altero vt cùm quis ad orandum ſe accommodat, attendat quid facere aggreditur. His pręhabitis ad quęſtionem ſeptem concluſionibus reſpondetur: quinque ad genus orationis vniuerſim ſpectantibus, duabus ad horas canonicas propriè attinentibus. Prima, Attentio priori modo, hoc eſt per totam orationem neceſſaria eſt ei, ſi neceſſarium, priori etiam ratione vſurpetur. Eſt enim ſplendidiſsimum orationis ornamentum & decus ſingulis verbis attendere, quis, quid, cum quo loquaris. Si autem poſteriori modo, hoc eſt ſimpliciter neceſsitatis nomen accipias, tunc in oratione trinus eſt conſiderandus effectus. Primus, vt actus ſit moraliter bonus, ſi extra gratiam fiat, idemque meritorius, ſi ex gratia procedat. Et de hoc ſtatuitur ſecunda concluſio. Vt actus ſit moraliter bonus, atque adeò meritum apud Deum, non eſt ſimpliciter neceſſarium, vt attentio toti orationi aſsiſtat: ſed ſatis eſt, vt qui oraturus accedit, animaduertat, quid operis inceptet: tunc enim vis illius attentionis virtute per totum durat, vt faciat illum actum eſſe humanum. Secundus orationis effectus, eſt impetratio. Et de hoc ſimilis conſtituitur tertia concluſio. Neque ad iſtum effectum ſimpliciter neceſſaria eſt attentio, quę totam orationem comitetur: immo ſi quis initiò attendat quid petit, impetrare poterit. Tertius denique effectus orationis eſt, idemque præcipuus, ſpiritualis quædam mentis refectio, dulciſsimaque recreatio, quæ ab eloquio cum Deo initio inſtillat. Et de hoc adhibetur quarta concluſio: Ad huiuſmodi effectum aſſequendum neceſſaria ſimpliciter eſt attentio quæ ſit totius orationis indiuiduus comes. Eſt enim attentio huiuſce effectus cauſſa coæua: quippe quòd eùm primùm illa ceſſat, effectus quoque euaneſcit. Et ratio eſt, quòd huiuſmodi mentis refectio non in habitu, ſed in actu ſpiritualis vitæ conſiſtit: Quare niſi attentione præſenti, extare nequit. Vnde Paulus 1. ad Corinth. 14. Si orem lingua (ſcilicet ſola) mens mea ſine fructu eſt. Quinta concluſio attentionis explicatoria eſt. Triplex eſt attentio, quæ vocali orationi adhiberi poteſt. Prima, vt quiſque ad verba duntaxat attendat, ne prolatione erret. Secunda, qua attenditur ad verborum ſenſa. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, ſcilicet, ad Deum & ad rem, pro qua orator: quæ quidem eſt maximè neceſſaria. Et hanc etiam poſſunt habere idiotæ: immo verò & docti ſic per hanc Deo poſſunt mēte affigi, vt aliarum obliuiſcantur. Hæc D. Thom. quæ generalia ſunt omni vocali attentioni, ſcilicet tam ſpontaneæ populi, quàm clericorum canonicæ. Quò autem antequam ad eam quæ horis canonicis neceſſaria eſt deſcendamus, iſta explicatius euoluantur, notandum quòd attentionis quæſtio in vocali oratione locum habet: nam in mentali, cùm ipſa eadem attentio ſit ipſiſsima oratio, vanum eſt quærere vtrum illic requiratur attentio. Eſt enim repugnantia, mente orare & non attendere: nam eùm primùm diuagari mens incipit, orare deſinit. Immo ob id mentalis oratio ſæpenumero optatior eſt, quòd eùm mens ad verba non effunditur, diuinis hauriendis myſterijs liberius vacat. Quare ſola vocalis oratio eſt, quæ attentione carere poteſt: nimirum dum aliorſum cogitatione diffluente, lingua dat ſine mente ſonum.

Secundò notandum, quòd attentio & deuotio, præſertim vt vulgus nomen deuotionis vſurpat, res ſunt diuerſæ, Vulgus namque deuotionem eam eſſe putat, quam in quarta concluſione diximus mentis eſſe refectionem & recreationem: cùm tamen Latinè aliud auribus inſonet. Deuouere namque eſt aliquid ſanctè promittere. Vnde deuotio (vt 2. 2. q. 82. ait S. Thom.) eſt quædam animi in alterius obſequium propenſio, & applicatio: nempe dum quis paratiſsimus eſt & promptiſsimus, Deo vel diuo obſequi. ſic enim dicitur quiſpiam ſacroſanctæ virgini deuotus. Immo cum morti ſe quiſque pro re aliqua deſtinauit, dicitur animam deuouiſſe. Attendere verò, nihil aliud ſonat, quàm mentem habere præſentem ad id quod dicitur: nempe vt quod lingua foris perſonat, mens ſimul intus concipiendo loquatur. Et quod ait Auguſt. hoc verſetur in corde, quod profertur in ore. Vnde illic Pau. mentem appellat verborum animam. Quæ ſine anima, inquit, ſunt vocem dantia, ſiue tibia, ſiue cithara &c. Eſt enim ecu vox tubæ, ille qui ſine attentione orat. Et ideo ſubdit inferius: Orabo ſpiritu, orabo & mente. Diſtinctæ ergo res ſunt deuotio & attentio. Stat enim, aliquem deſtinatum habere animum ad Dei ſeruitium, qui tamen mente dum orat non ſit attentus: & fortè vicè verſa. tametſi deuotio ſuapte natura cauſſa ſit attentionis. Nam qui animum procurat diuinis obſequijs habere præſentem, ille & in oratione attentum eum habebit. At verò quoniam ex illa mentis præſentia & attentione diſtillat, vt diximus, ſpiritualis quædam dulcedo, qua anima reficitur & recreatur, hanc vulgus appellat deuotionem cùm tamen potius ſit deuotionis attentioniſque effectus & fructus. Ex quo fit, illarum trium attentionis ſpecierum poſtremam eſſe fructuoſiſsimam. Prima namq; puta attentio ad verborum prolationem infirmus eſt attentionis gradus: quem habere non poteſt niſi qui linguam norit. ob idque clerici omnes ſaltem debent eſſe Latini: aliàs rectè & congruè efferre verba nequibunt. Secundus autem gradus, putà ad ſenſa attendere, nō omnibus Latinis congruit, niſi Theologiæ peritis. Tertius verò ſpiritualibus eſt familiaris, etiam ſi ſint idiotæ. Iſti namque qui alia myſteria non callent, attendunt

S. Thomas. *Bifariàm aliquid eſt neceſſariū.* *Prima concluſio.* *Secunda cōcluſio.* *Tertia concluſio.* *Quarta cō cluſio.* *Ratio concluſionis.* *Paulus.* *Quinta concluſio.* *Primū documentum.* *Secundum.* *Deuotiō et attētio res diſtinctæ.* *Corollariū*

dum orant, tum ad diuinam maiestatem, cum qua loquuntur, tum ad suam exiguitatem, qui loquûtur: & prætereà ad eorum necessitatem quæ postulant. Supremus autem scopus orandi esse debet, cor & mentem quàm maximè fieri queat deificare. Quocirca si possibile esset, in deitatem ipsam, satiùs semper foret attendere. Quòd si vel in alios sanctos vel in sacram Virginem attendatur, non sic debet illic mens gradum figere, ac si vltimus esset scopus: de quo indocta plebs sæpissimè errat: sed debet id tanquam medium accipi, per quod ad diuinitatem, quantum Deus dederit, ascendatur. Quapropter oratio à sanctis sic describitur vt sit ascensus mentis non in diuos neque in alias supremas substantias, sed in Deum ipsum. Quin verò meditatio passionis Christi ceterorumq; eiusdem humanitatis mysteriorum dum oratur, etsi sanctum sit consilium, haud tamen illic sistenda est mens tanquam in fine, sed tanquam medio vtendum, quod omnium supremum est ad diuinorum amorem. Cuius quidem nos meditatissimè ecclesia admonet in præfatione Natiuitatis. Per incarnati enim, inquit, verbi mysteriū, noua mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit: vt dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in inuisibilium amorem rapiamur. Ex quo fit rursus, quòd attendere ad id quod petis, si temporale est, quamuis quadamtenus liceat, periculo tamen non caret, ne diuinam maiestatem illuc referas. Et ideo nō est illic diutius immorandum. Immo verò cùm inter ea quæ à Deo nobis efflagitanda sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & virtutes, quibus illuc promouemur, apicem & culmen teneant: tamen neque in istis est finis orationis constituendus. Etenim, etsi proptereà quòd Deus ipse eorum obiectum est, saluberrimum sit postulare: tamen intentionis vertex in Deum ipsum, eiusque gloriam, qua ipse beatus existit, referendus est: videlicet, vt id ipsum quod eius conspectu frui expetimus, non tam ad nostrum bonum, quod ad amorem attinet concupiscentiæ, quàm ad suum ipsius, quod amor est beneuolentiæ, referamus: nempe nō tam ad id quòd nostra voluntas, quam ad id quòd sua expleatur: qua voluit suam propriā felicitatem in nos effundere. Quamobrem in horis singulis dū inchoantur, post petitionem diuini adiutorij statim initio canitur, Gloria Patri &c. tanquam scopus quò tota referatur oratio. Hæc autem alius est loci, fusiùs differere. Hinc ergo ad propositum reuertentes, statuimus sextam conclusionem: Attentio est in præcepto, non solùm clericis canonicè canentibus & orantibus, sub reatu mortali obligante, verùm & suo modo secularibus, dum spontaneas fundunt preces. Vtriusque partis ratio ex ipsa rei natura proficiscitur: nam cùm orare sit actus virtutis, neque verò cuiuslibet, sed religionis, necesse est vt fiat, quando, & vbi, ac potissimùm quomodo oportet: quibus circunstantiarum ornamentis vnaquæque virtus secundùm Philoso. vestitur: modus autem nullus est naturæ orationis germanior, quàm attentio. Quatenus autem ad horas canonicas res attinet, conclusio peculiariter probatur ex verbis Innocen. in cōcilio generali: cap. dolētes. de celeb. Miss. vbi ait, Districtè præcipimus in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit, studiosè celebrent, pariter & deuotè. Verba namque illa, districtè in virtute obedientiæ, planissimè ostendunt præcepti vim, obligantis sub reatu mortali. Neque vllius est apparentiæ eiusmodi cauillatio, quòd præceptum illic non fertur super modum attentè deuoteque orandi, sed super substantiam, vt diuinum officium integrè persoluatur. Nullius, inquam, est apparentiæ: nam cùm præceptum illud iampridem, vt dictum est, in ecclesia extinxisset, nulla erat in Concilio oborta de illo quæstio: sed quia modus dicendi sensim in præceps ibat, curatum est sub præcepto illum instaurare. Adiectio autem illa, quantum eis Deus dederit, ansam prima fronte offerre potest dicendi quòd attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic se res habet: sed sensus eius est, quòd nemo teneatur summam adhibere attentionem ac deuotionem: sed tamen apparare sese, modo statim explicando, vt per se non stet quo minus Deus deuotionem atque animi refectionem influat. Quòd si aduersus huiusmodi sententiam inde arguas, quòd ecclesia de actibus animi internis, vtpote quos minimè nouit, iudicare non debet: Respondetur, quòd quamuis per se, si illos seorsum spectes, sub ecclesiæ iudicium non cadant, nihilominus tanquam exteriorum radicem aut circunstantiam, mandare de illis potest. Dum enim annualem cōfessionem indixit, subsequenter iussit vt mente de peccatis cogites, illaque in memoriam reuoces. Immo in Clemen. multorum de hæretic. eos, qui odio vel amore hæreticos inquirunt, aut inquirere prætermittunt, excōmunicatione ferit: quam non incurrent, nisi ex huiusmodi affectionibus delinquat. Pariter ergo præcipere potuit attentionem, quæ orationis ingenio & cōditioni natiua est. At ne quis nimium mandati rigore perterrefiat, adhibetur cōclusio septima: Præceptum attentionis in officio diuino canonicè persoluendo, duo includit: videlicet vt orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Prætereà, vt talem attentionem inter orandum consultò & ex professo non interrumpat: hoc est nil cōsultò & meditato agat per quod animum à priori attentione distrahi deprehendat. Quin verò ad prius membrum satis est, vt virtute alicuius præcedentis intentionis & cōsuetudinis fiat. Vt si quis, dum signum ad horas datur, ad chorum de more vadit, aut secum priuatim, faciendo id quod solet, recitare inchoēt, per illud satisfacit præcepto. Secundum autem membrum declarat D. Tho. arti. citato in solutione tertij. Si quis enim, inquit, ex proposito in oratione mente vagetur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum. Peccatum inquit est: vbi præceptum denotat. Et fructum orationis amittit, putà non solùm animi refectionem, quam suprà diximus non durare nisi quamdiu attentio durat, verùm & meritum, & impetrationem: quia studio dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit, sensu accipiendum est illud Augustini in regula: Psalmis & hymnis cùm oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio verò mentis quæ fit præter propositum, orationis fructum non tollit. Intellige meritum & impetrationem, vt suprà exposuimus: nam animi refectio non prouenit nisi dum ad rem attendis. Vnde Basilius loco citato de vita perfecta: Si debilitatus, inquit, à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes, teipsum cohibeas, & Deus ignoscet: eò quòd non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, vt oportet assistere coram Deo. Hæc ille. Vbi nota, quòd ex negligentia crassa mentem diuagari permittere, eodem re-

Supremus orādi scopus. *Orationis ratio.* *Secundum documentum.* *Sexta conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Innocent.* *Obiectio.* *Solutio.* *Septima cōclusio.* *D. Thomas* *August.* *Basilius.*

Quid mentis diuagatio.

Multiplex caussa præfatæ diuagationis.

dem relabitur, ac si consultò id faceres. Est enim diuagatio mentis, cùm cogitatio à proposito auersa absque vllo scopo oberrando discurrit. Cuius quidem caussa multiplex est. Prima quidem, quam Basilius significat, scilicet mentis debilitatio & languor, quem ex peccato originali contraximus, per quod frænum originalis iustitiæ amisimus. Vt enim qui non est poplite firmus, non potest fixè incedere: ita neque mens nostra firmiter propositæ meditationi adhærescere. Et sicut sol dum fluctuantem aquam irradiat, non potest radios solidè illic infigere, sed videntur titubare: sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Præterea & praui habitus nostrorum scelerum & inolita consuetudo mundana cogitandi. Nam sicut corruptus humor corporeus quò semel fluere incipit, illuc semper ac pertinaciter decurrit: sic & lubrica nostra cogitatio. Accedit & supra hæc omnia, dæmonum infestatio, qui nobis in oratione qua cum Deo tam familiariter conuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est, quòd mentem in oratione retinere non possumus, neque tamen desperandum: sed tanquam in re vt pretiosissima, ita & difficilima, omni potius diligentia enitendum, vt orantis, præsentes animo simus: primùm diuinum fauorem contra dæmones imprecando. Hac enim ratione nos instruxit ecclesia, quæ canendi exordium inde auspicatur: Domine labia mea aperies. Et, Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatricem mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuina assuefaciendo. Quò autem ad rem redeamus, quoties quis dedita opera mentem ab attentione non dimouet, præceptum orandi non omittit. Vt autem rei perspicuitate timoratis cõscientijs consulamus, nemo censendus est attentione ex professo distrahi, nisi hæc concurrant, videlicet vt dum horas pendit, alio negotio occupetur, quod suapte natura orationis attentioni aduersetur. Vt si quis, verbi gratià, tunc legat, aut scribat: aut pingat, aut id genus aliquid faciat, quod attentionem requirit. Quare si dum quis orat, manus lauat, aut se induit, aut aliud quidpiam facit, quod non tantam animaduertentiam expostulet, etsi contra orationis dignitatem malè faciat, & forsan venialiter peccet, haud tamen contra præceptũ mortaliter. Dixerim, forsan venialiter, quoniam non semper est peccatum. immo in ordine nostro præceptum nobis est vt surgentes officium Virginis dicamus: & vt antiqua indicat Dormitorij dispositio, inter induendum se fratres illud inchoabant: videlicet vt iniqua phantasmata quæ in ipsa expergefactione occurrere assolent, abigerẽtur. Rursus requiritur, quòd qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attentione extraneum est, aduertat per illud ab eadem attentione dilabi. Quare etsi vltrò & voluntariè alia cogitet (vt bene ait in sua summa Caieta.) quousque inspiciat se distrahi, semper reputatur inaduertenter diuagari, atque adeò excusatur ab omissione præcepti de attentione, impletque adeò subinde orandi mandatum: tametsi diffitendum non sit, propter dignitatem orandi & propter periculum, crebrò venialem culpam irrepere. Supra hæc autem adde, quòd non quoties per attentionis omissionem mortaliter delinquitur, necessitas incurritur restituendi: vt articulo proximo dicturi sumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetendi. Quòd si contra hoc postremum verbum sic arguas: Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat, præceptum implet: ergo qui psalmorum substantiam profert, etsi sciens & prudens vaga mente id faciat, pari ratione satisfacit debito. Negatur consequentia: quia præceptum audiendi Missam non obligat nisi taliter audire vt sit actus humanus: qualis esse potest, etiam si aliud simul adsit sinistrum propositum. Soluere autem officium diuinum obligat vt fiat attentè. Quare sublata attentione præceptũ non impletur. Conuincit autem præfata argumentatio quòd si quis attentè oret, quamuis id faciat adiunctam habens vanam gloriam, immo quamuis simul habeat propositum aliud mortale; satisfaciet præcepto, quantum ad substantiam: ita vt non teneatur officium iterare. Hæc ad pacandas conscientias dicta sint: nihilominus non esse debet contentus sic orare: immo, vt nuperrimè dicebamus, adhibenda est cura & diligentia vt attentio per totam orationem perseueret: & magis ac magis menti reficiatur.

Caietanus.

Seculares orãtes etiã suo modo ad attẽtionẽ tenẽtur.

At verò quoniam conclusionis tenore seculares etiam liberè orantes complexi sumus, adnotandum est & illos suo modo ad attentionem teneri. Primùm, quia aliquando occurrit eis quoque orandi præceptum: vt cap. sexto & septimo, super Matthæ. in illo Christi verbo, Petite, & dabitur vobis, adnotauimus: tametsi cùm sit affirmatiuum, non obliget pro semper, sed pro tempore & loco: quod non est præsentis loci discutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi præcepti, perinde ad attentionem tenetur atque clericus. Quare Diuus Thomas loco proximè citato generaliter, ait, ex proposito in oratione mente vagari, peccatum esse.

Dubitatio.

At verò dubium est, vtrum dum quis liberè & suapte sponte orat, teneatur etiam mente attendere. Apparet nanque minimè teneri: nam si hoc ego tempore nullatenus orare obligor, nulla apparet culpa si orare ad meum libitum velim: etiam consultò mentem aliorsum vertẽdo. Exempli gratià: Cùm opifex & mercenarius dum manibus operatur profana canit, cur non etiam tunc orare poterit: tametsi dedita opera totam attentionem manuali operi habeat defixam? Respondetur collectionem nullam esse: Non teneor orare: ergo quamuis orem, non teneor attendere. Nam quanquam licitum mihi sit ab opere religionis nonnunquàm vacare, tamen dum facio, ex ipsa natura virtutis obligor debitè facere. Sicuti in operibus otiosis contingit. Nam licet non tenear operari: tamen dum operor, teneor fine aliquo honesto id facere; aliàs nonnulla est culpa. Pariter ergo dum oro teneor pro rei dignitate orare: ne contemptor & irrisor apud Deum habear. Dixerim, dum oro: nam, si quis quidquid negotij faciat, velit Psalmos recitare vt alias caueat cogitationes, non est cur vitio detur: quia illud non per modum orationis eligitur, sed tanquam mentis retinaculum.

Solutio.

Hæsitatio.

Sed rogas nunquid perinde erit peccatum mortale, attentionem orationis aut negligere aut dimouere dum quis citra præceptum orat, ac si clericus in horis canonicis id faceret? Apparet enim sic res habere: eò quòd, vt modò dicebamus, dignitas orationis attentionem exigit. Respõdetur nihilominus non perinde peccare: nam vbi præceptum interuenit orandi; eodem præcipitur attentio. Vbi autem liberè & citra obligationem oratur: sola est culpa venialis indecenter orare: quare

distractio:, etiam meditata, nisi contemptio adsit, nunquam erit mortalis.

Ad primũ argumẽtũ. ARGVMENTA ergo quæ in capite quæstionis proponebantur, nõ necessitate præcepti procedũt: aliàs efficacia essent, vt conclusione sexta assertum est, & in septima declaratum. Sed dirigebantur ad probandum attentionem necessariam esse per eam orationem: quod re vera non probant. Et ideo ad primum respondetur, illum in spiritu & veritate orare, qui instinctu Spiritus sancti secundùm diuinã & ecclesiasticam sanctionem ad orandum se accõmodat: etiam si ex animi lãguore mens posteà aliorsum diffluat. Et eidem sufficit vt oratio sit ascensus mentis in Deum. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum satis inter explicandum septimam conclusionem responsum est: nempe quòd non quicunque mente dum orat diuagatur, Deum irritat: sed ille duntaxat qui id vel consultò vel negligentia crassa facit. Auctoritati autem capituli, Dolentes. sua est conclusio concessa: nempe, præceptum esse attentionis, nõ tamen quæ necessariò totam orationem debeat comitari.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm episcopus & clericus id facere prætermittens, quod facere tenetur, ad restitutionem aut præbendæ aut fructuum obligetur.

CVM decimas clerici, vt suprà ostensum est, stipendij loco propter officium suscipiant, ordo præsentis disputationis vt exploremus exposcit, vtrum ecclesiastici seu episcopi sint, seu inferiores sacerdotes & clerici, ad restitutionem toties teneantur, quoties id quod debent non faciunt. Et arguitur à parte affirmatiua. *Primum argumentum. Concilium Lugdunen.* In primis cap. licet. de electione. lib. 6. sanctum legimus in cõcilio Lugdunen. sub Greg. X. vt ille cui ecclesia parœcialis demandata est, nisi intra annum sacerdos fiat, vt residere in ecclesia valeat, nulla præmissa monitione sit præbenda priuatus. *Bonifacius.* Cui Bonifa. cap. comissa. eodem tit. adiecit, vt si mentem non habuerit ad sacerdotium promouendi, teneatur ad restitutionem fructuum. *Secundum.* Secundò: In Concilio Lateranen. sub Leo. X. sessione 9. decretum est, vt qui diuinum officium canonicè non persoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus restituere: quod si supra dimidiatum annum in eadem negligentia perstiterit, beneficio priuetur: quippe quod propter officium datum erat. *Tertium.* Tertiò: Non solùm qui horas canonicas non pendit, immo qui corruptis moribus est, videtur ad restitutionem obligari. Sanè cùm fructus ecclesiasticos populus clericis tanquam pretium suorum peccatorum & vota apud Deum offerat: vt habetur 12. q. 1. cano. videntes, quare, vt Osee 4. legitur: & refertur 1. q. 1. can. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autem aliorum intercessores sunt apud Deum, tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare si aliter viuunt, ad restitutionem tenentur, secundùm tenorem tituli, de condi. cau. data & non sequuta. ff. In contrarium facit, quòd neque stipendia, neque verò decimæ conferuntur sub ea cõditione vt quocunque actu stipendiatus famulus defecerit, ad restitutionem teneatur. Nemo enim, quæ fragilitas humana est, tam inculpatè famulari potest. Præterea, quòd vt lib. 1. disputabamus, qui pœnã incurrit, non tenetur ante condemnationem illam luere.

Quatuor capita controuersiæ præsentis. QVATVOR capita sunt de quibus in præsentiarum controuerti potest, vtrum clerici ad restitutionem, seu præbendæ, seu fructuum teneantur: quæ argumentorum ordine designata sunt. Primum, cùm qui sacerdotium possidet, in animo non fert sacerdos aut clericus fieri. Secundum, cùm prædictos ordines in tempore non recepit. Tertium, cùm officium canonicarum horarum non pendit. Quartum, cùm honestam vitam, vt clericum decet, non viuit. Haud enim hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs sceleribus, ob quæ vel irregularitas contrahitur ad obtinendum beneficium, vel priuationis mulcta incurritur. Illorum enim disputationes ad alia loca spectant diuersa. Sed ea hic duntaxat disputamus, quæ ad promerendos decimarum fructus atque alia stipendia sunt clericis necessaria. *Prima conclusio.* Ad quæstionem ergo licet supra prædictum numerum, sex conclusionibus respondetur. Prima est expressa assertio prædicti cap. commissa. de elect. lib. 6. Qui parœcialem habet ecclesiam, nõ intendens ad sacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuum restitutionem tenetur. Parœcialem inquã quæ curam habet animarum annexam: secus de collegiata, vt habet illic gloss. Et ratio est: quoniam: vt cauetur in citato cap. licet. eodem tit. tenetur eiusmodi clericus in ecclesia sua residere, per seque ecclesiæ famulari: quod antequam sit sacerdos, non valet. Quocirca eadem lege comprehenditur episcopus. Et quamuis text. loquatur de receptione, pari ratione intelligitur de retentione. Quemadmodum inquam si dum parœciam suscipis, promoueri ad sacerdotium non cogitas, fructus restituere cogeris, quamdiu mentem non mutaueris: ita licet dum illam suscepisti sanum habueris propositum, si tamen id posteà mutes, decernens nõ fore sacerdos, ab illo temporis articulo teneris fructus restituere. Itaq; quocunque tempore non intenderis sacerdotium suscipere, fructus illius temporis non facis tuos: nã par est de acceptione & retentione ratio, vt illic scitè in glo. notatum est. Et nota, Non intendens: quo verbo comprehenditur etiam ille qui dubio est animo: nam qui hæsitat, non intendit. Quocirca si qui parœciam suscipit nondum de vita deliberauit, sed pendens est animi: vt si res alia via felicius successerit: habitu clericali sit renuntiaturus, profectò non tuta cõscientia fructus recipit. Si autem intentionem quidem habuerit sacerdotij suscipiendi, sub conditione tamen, nisi per mortem primogeniti fratris hæreditas paterna sibi obtigerit, aut aliud quidpiam seculare prosperè successerit, fortasse erit, qui dicat eum posse eosdem fructus ecclesiasticos percipere: eò quòd cõditionalis intentio, quodammodo est intentio. At neque huiuscemodi profectò cõscientiam sanam esse arbitrarer: quoniam cùm textus ait, Non intendens, absolutam intentionem exposcit. Et ratio etiam suffragatur: nam qui abso-

sutè percipit fructus, absolutam habere debet intentionem. Alioqui fraudulenter, vt ait tex. eos recipit. Parenthesis verò illa textus (nisi voluntate mutata promotus fuerit) nō sic astutè intelligenda est, quòd cum voluntate mutata ad sacerdotium promotus fuerit, possit fructus illius temporis recuperare, quo propositum sacerdotij non habebat: sed quòd cùm proposuerit promoueri, iam inde suos illos faciat.

Quæstio. Percontaris autem vtrum in eiusmodi restitutione facienda expectanda sit iudicieis condemnatio, an verò nulla expectata sententia sit exequenda. Apparet namque sententiam esse præstolandam: eò quòd lex illa videtur pœnalis. *Solutio.* Respondetur nihillominus nulla opus esse iudicis cognitione: sed eo ipso quòd quis non habeat propositum suscipiendi sacerdotium, fructus non facit suos: quoniam lex illa non est pœnalis. Immo collatio parœcialis sacerdotij, licet absolutè fiat, confertur tamen cum illa obligatione, vt cui confertur, sacerdos fiat: aliàs fructuum dominium non aequirat. Quo ergo casu locum habet Digestorum titulus suprà citatus, de condit. cau. da. & non sequu. Sed est prætereà adnotandum quòd etiam si ille non intenderit promoueri, immo licet popositum habuerit rei se vxoriæ implicandi, titulum præbendæ secundum rigorem textus non perdit. Immo quotiescunque sacerdos esse voluerit, absque noua prouisione eandē valet retinere præbendam. Porrò verò saltem ille qui firmato animo nunquam sacerdotalem ordinem suscipiendi parœcialem ecclesiam possidet, præterquam quòd fructus, vt ait text. non facit suos, non est immunis à delicto iudicandus: immo crediderim mortali, nisi illam reliquerit: quandoquidem ecclesiam occupat cui seruire non cogitat, quod profectò absque exitiali animarum detrimento, quarum cura eidem præbendæ annexa est, fieri non potest. De alijs autem beneficijs quæ extra animarum curam sunt, etiam si seruitium habeant annexum, nihil sancitum est. Quare neque temerè asserendum quòd etsi absque clericali intentione possideantur, obligatio restitutionis fructuū inde emergat: nam odiosa iura, vt habet Regula iuris, restringenda potiùs sunt, quàm amplianda. At verò neque arbitror à culpa mortali esse mundum qui beneficium habet cui annexum est clericale obsequium, nisi propositū habeat, si non sacerdotalem, saltem illum ordinem suscipiendi qui ad tale seruitium necessarius est. Aut si nullus requiratur ordo, saltem intentio necessaria est, clericorum more viuendi. Absurdissimū enim esset qui canonicatum, aut aliud eiusmodi beneficium, obsequio ecclesiastico deputatum retineret cum animo ad matrimonium conuolandi, aut seculariter viuendi. *Quid de præstimonijs.* Quin verò neque præstimonia, quæ vocant, absque culpa cū eiusmodi seculari animo & habitu possidentur: quandoquidem, vt sæpe anteà diximus, istiusmodi titulus, clericalis est. De pensionibus autem alia est ratio: quippe quæ sine ecclesiastico titulo conferuntur. Quāuis ipsi propter aliquem famulatum ecclesiæ concedantur, absurditate non caret. *Quid de pēsionibus.* Sunt enim qui cum sacerdotiorum potiantur, mutato animo eadem, retentis pensionibus, resignant, quas quidem coniugati retinent, quibus vxorem, & proles, & secularem fastum sustentent. Quod quidem adeò est instituto ecclesiastieo absonum, vt cur ecclesia ferat non viderim. *Secunda conclusio.* Secundum caput restitutionis quod po suimus erat, dum parœcialis clericus intra annum sacerdotium non suscipit. De quo in d. c. licet de elect. lib. 6. extat conclusio, quæ hic sit nobis secunda: Qui titulum habens parœcialis ecclesiæ intra annum ad sacerdotium non promouetur, nulla etiam præmissa monitione, eadem est præbenda priuatus. Et est similter intelligenda ac præcedens: nempe quòd non opus est alia priuatoria sententia eò quòd lex illa non est pœnalis, sed conuentionalis. *Ratio conclusionis.* Enimuerò cum nulli esset animarum cura demandanda, nisi sacerdos esset qui ilicò suam prouinciam administrare posset, sanctū ecclesia duxit, nemimi eiusmodi præbendas indulgere: nisi cum illa conuentione, qua non seruata, eo ipso sit priuatus. Quòd si arguas: Ille facta prouisione verè & absolutè est præbendæ dominus: ergo nisi audiatur, non est expoliandus. *Obiectio.* Negatur consequentia: quia eiusmodi collatio semper quodammodo est à futuro pendens. *Solutio.* Sicuti si tuam tu pecuniam alicui sub aliqua obligatione & pacto conferres, eo ipso quòd ille pacto non stet, tenetur eandem tibi reddere. *Limitatio Bonifacij ad præteritam conclusionem.* Illum autem canonem postmodùm Bonifa. cap. cùm ex eodem titulo. sic moderatus est, vt duntaxat ratione studij, quo posset postmodum sacerdos esse ecclesiæ fructuosior, valeat episcopus cum eiusmodi clericis per septennium dispensare. Nunc verò temporis quaecunque de caussa dispensator. Circa hanc ergò conclusionem nulla extat immorandi caussa. Tertium ergo caput restitutionis ecclesiasticorum fructuum ex omissione ortum ducit persoluendi diuinum horarum officium, in quo plura complicantur dubia. *Dubium.* Et primum est, An qui officium diuinum non soluit, ad restitutionem teneatur, & quo iure. *Primum argumentum.* Et incipiendo à naturali & diuino, apparet in primis non teneri: quia in capite. presbyter. de celebratione missarum. & alijs suprà citatis vsque ad Concilium Lateranens. sub Leone X. nulla extat restitutionis mentio: sed tantùm pręcipitur vt soluatur officium diuinum. Si autem restitutio diuini esset iuris, non fuisset ab ecclesia tam longo silentio dissimulata, sed expressis verbis explicata: nam per hoc quòd orare præuisum est, non satis exprimitur quòd aliter facientes ad restitutionem teneantur. *Argum. 2.* Item beneficia non propter horarum officium solùm, verùm & pro alijs impenduntur clericis: qui autem alia prætermiserit, vt si plebanus in sua cura fuerit negligens, non ideo iure diuino ad restitutionem tenetur. *Tertia conclusio.* His tamen non obstantibus statuitur tertia conclusio. Qui sub titulo clericali stipendium habet ecclesiasticum, nempe ex decimis aut similibus oblationibus, nisi diuinum officium soluerit, ad aliquam restitutionem tenetur. *Probatio.* Hoc patet: quia huiusmodi stipendia licet non quantum ad quotam, tamen iure diuino, quin etiam naturali, instituta sunt tanquam stipendia ecclesiasticarum functionum. Munus autem maximè proprium clerici est, vt suprà diximus, officium diuinum certis horis pendere. Quare in Concilio Lateranen. ad hoc propositum allegatur quòd beneficium datur propter officiū: ergo qui non penderit, iugo restitutionis eodem iure subijcitur: eò quòd non vtcunque, sed contra iustitiam deliquerit. Non dixerim, si hoc aut illo modo officium, non soluerit, neque quòd ad talem aut talem restitutionē teneatur: nam hęc omnia sunt de iure positiuo: sed quòd sub pœna alicuius restitutionis teneatur clericorū quisque ad orandi munus. Atqui in huius cō-

clusionis

Confirmatio.

clusionis confirmationem facit, nō esse aliud credibile, quàm quòd ante nuperrimum Lateranen. cōcil. mos fuerit ecclesiæ, vt qui officium diuinum non diceret, ad aliquā restitutionem teneretur: aliàs præfatum Concilium non sic repentè tam insigne præceptum protulisset: & tamen vt dicebamus, expressa restitutionis mentio non habetur anteà in iure: ergo præceptum ipsum orandi, secundùm naturale ius & diuinum sub alicuius restitutionis pœna interpretabatur.

Quarta cōclusio.

Subtexitur nihilominus quarta conclusio: Non quicunque defectus in persoluendo diuino officio, immo neque omnis qui culpam inducit mortalem, ad restitutionem obligat. Vt, si incongruè proferas: aut versus aliquos, etiam ex supina negligentia & oscitantia interpoles.

Probatio.

Probatur: quia hoc esset nimium irretire conscientias: cùm vix caduca, labilisque hominum vita sine huiusmodi negligentijs transigi queat. Immo verò & si matutinale officium, aut aliā horam, seu ex culpabili obliuione seu dedita opera prætermiseris, quod fortè semper est mortale: aut si totum diem orare prætermittas, quod certè est lethale: non ideo ad restitutionem rigore iuris teneris. In primis enim qui non ratione beneficij, quia nullum habet, sed ratione ordinis orandi lege tenetur, non est quod restituat. Qui verò ratione beneficij fuerit obligatus, quamuis collatum ei fuerit propter officium: non tamen adeò minutatim respondere debent stipendij portiunculæ singulis canonicis horis, vt cuiusque prætermisio ad restitutionem illius portionis obliget. Quoniam neque in ciuilibus familijs tam exactè requiritur seruitium, neque Spiritus Sanctus, cuius nutu ecclesia regitur, tales voluit suis ministris scrupulos inijcere. Ex quo fit quòd & si dum oras attentionem studio & meditatò inde dimoueas, licet mortale crimen sit, vt suprà diximus, ad restitutionem tamē non obligeris: quoniam neque si officium prætermitteres, obligatus esses.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Concilium Lateranēse

At verò dubium de illis restat qui longeori tempore orare canonicè prætermittunt: maximè si prebendas habeant ecclesiasticas. Et dubitandi rationem nobis offert sesio. 9. citata Lateranensis Concilij. Cuius verba sunt: Statuimus & ordinamus, quòd quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante beneficiorum suorum fructus non faciat, pro rata omisionis officij & temporis: sed eos tanquam iniustè perceptos in fabricas ecclesiarum huiusmodi beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare teneatur. Si verò vltra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur: cùm propter officium detur beneficium. Intelligatur antem officium omittere, quo ad hoc quod est beneficio priuari posse, qui per quindecim dies illud bis saltem non dixerit. Hæc in Concilo.

Expenduntur verba Cōcilij Lateranen.

In hac verò, vt iacet, verborum serie partim nimia videri cuipiam potest relaxatio, partim verò nimia perstrictio. Nam quòd vsque post sex menses ab obtento beneficio non cogatur clericus sub aliqua pœna officium dicere, nimia relaxatio est. Rursus, quòd qui posteà vno aut duobus diebus orare cessauerit, teneatur pro rata soluere, nimium apparet rigidum. Præterea, quod vrgentius est, nec verba concilij, vt iacent, satis sunt intelligibilia. Habetur enim prius, quòd qui post sex menses ab obtento beneficio non orauerit, pro rata restituat, posteà verò subditur: Si verò vltra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, &c. Quæ quidem verba prioribus non gratè cohærent: nā hæc postrema, in simili negligentia, apertè denotant negligentiam priorum sex mensium ad restituendum pro rata obligasse: quandoquidem post illos rigor cogendi per comminationem priuationis beneficij adhibetur.

Explanatur Conciliū iam modò citatū.

Conijcio ergo, immo certò crediderim, illud verbum Coucilij non esse, post, sed, per: videlicet vt sensus sit, quòd qui per sex menses ab obtento beneficio vel quamlibet eorum partem officium non dixerit, solum teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso verò semestri, si post admonitionem in quindecim diebus nō bis orauerit, beneficio priuetur. Itaque primum semestre non datur tanquam induciæ, vt clericus non orans nulli subiaceat pœnæ: esset enim omni rationi dissonum, sed, vt nō priuetur. Et hoc pacto verba sunt intelligibilia: aliòqui minimè. Colligitur ergo ex hoc Concilio, quòd quæcunq; horarum omisio cum primùm quis habet beneficium, cum ad restitutionem obliget: immo si rigorem verborū spectes, quamuis vnam dumtaxat horam prætermittat, restituere compellatur. Porrò autem hic censendi rigor, nimium ius apparet, eò vel maximè quòd etsi præcipuum clerici officium sit horarum pensum, nihilominus beneficium pro alijs etiam officijs tribuitur: & ideo ratio nō exigit vt vsque ad huiusmodi minutias fiat restitutio.

Conciliū Lateranense more & vsu receptum non est quo ad restitutionem fructuum beneficij pro rata omißionis officij diuini.

Neque ius diuinum ad id cogit, neque synodus credenda est tam districto rigore sua protulisse verba. Igitur quò rem summatim comprehendamus, concilium, saltem hoc capitulū nondum plenè, quòd sciam, vsu & more receptum est. Fuit enim Synodus illa nimium prolixa, & aliqua continens quæ non erant tanti momenti. Quapropter salua illa auctoritate quæ concilijs summa debetur, nescio an sit omnino necessarium ad rigorem sesionis huius omittentes vnum aut duos dies ad restitutionem obligare. Enimuero neque altera pars, nempe quòd qui vltra semestre officium diuinum nō soluerit, priuatione beneficij mulctetur, in vsu (quod audierim) vspiam est. Neque admonitio illa, quæ illic fieri iubetur, fieri consueuit. Haud enim est ipso facto priuatus, vt de illo suprà diximus, qui in animo non gerit ad sacerdotium promoueri, aut non intra annum promouetur: sed, si conciliū seruaretur, esset priuandus.

Consilium auctoris cōtra proximam dubitationē.

Quod ergo consilium egomet mihi ex his colligerem, est pro vno aut duobus diebus nemini restitutionis scrupulum inijcere, quamuis peccatum sit mortale: saltem eos, qui relaxationibus cruciatæ Bullæ gaudent. quibus ab horis malè pensis absolutio continetur, satis crediderim esse tutos, quamuis eiusmodi paruas negligentias commiserint. Quando verò orandi omisio vlterius procedit, tunc compositio cum summo Pontifice, aut eius legato locum haberet. Id quod propter auctoritatem Concilij dixerim. Nam stando iuri diuino, cum episcopo fieri posset. Enimuerò huiusmodi restitutiones, si idem diuinum naturaleque ius, immo si pontificium priscum consulas, ecclesiarum fabricis adiudicandæ essent, aut in pios vsus insumendæ. Etenim cum decimarum stipendia res sint propriæ ipsarum ecclesiarū, ministri qui non seruirent, eisdē ipsis deberent restitutionē. Quin verò idē Lateran. conciliū eisdem ecclesijs aut pauperibus fieri iubet. Attamen, iam nunc tēporis,

vt aliàs

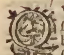
vt aliàs diximus, summi Pontifices suis vsibus necessarias esse ducunt: & ideo cum illis de restitutione paciscitur. Postremum denique dubium huc pertinens, superest de illis, qui ecclesijs famulari tenentur, non tamen pro dignitate satis inseruiunt: nempe de canonicis qui in intrando chorum, indeque exeundo, constitutum signum punctim obseruant: videlicet, vt neque antè ingrediantur neque post permaneant: vtrum ad restitutionem pariter teneantur? Petrus namque de Palud. in 4. dist. 15. q. 5. istorum conscientias flagellat, dicens, quòd si residuum temporis negotijs ecclesiæ impendunt, bene quidem, qui autem otiosè & sine bona caussa sponte abest, non est tutus, etsi ecclesiæ statutum aut consuetudo eum excuset. Quoniam tale statutum irrationabile erit: quod ideo conscientias sedare non sufficit maximè in anniuersarijs: eò quòd qui sua bona sub tali vinculo ecclesijs legârunt, non ea censentur canonicorum statutis, nisi rationabilibus, subdidisse. Nihilominus contra eiusmodi scrupulum subijcitur quinta conclusio. Vbi non est manifesta statuti peruersitas quicunque choro iuxta tenorem institutionum suæ ecclesiæ inseruiens bona fide & conscientia fructus facit: neque ad vllam tenetur restitutionem. Conclusio est per se liquida: nam postquam totum collegium more, & vsu legem condidit nisi manifestariè prauitatem & corruptelam præ se ferat, nemo eiusdem societatis, tenetur ampliùs de legis ratione discutere, sed eam seruando satisfaciet. Quartum denique ac postremum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum ab aliquibus, vt suprà diximus, constituitur, si clericus moribus & vita non sit ille, quem esse decet. Quam quidem opinionem Adria. amplexari videtur in illa suprà citata quæstione de restitutione: vbi ait, quòd clericus perditè viuens, & Deum continuò prauis moribus stimulans, aut officium debitum prætermittens, tenetur restituere quidquid de fructibus ecclesiasticis expenderit. Cuius argu. suprà in fronte quæstio. 3. sede collocauimus. Opi. tamen hæc esse non potest, nisi quorumpiam forsan Iuriscõsult. qui ex sancto potiùs zelo quàm consulta ratione philosophantur, Nam Alexan. Halensis 3. par. q. 36. cui Adria. illam inscribit, nõ loquitur nisi de eo qui ecclesiæ nõ seruit. de quo ait, quòd sicut cõductus agricola non laborans nõ est mercede dignus, ita neq; clerici nõ seruientes. Contra illam ergo opinionem subnectitur. 6. conclusio: quamuis clerici ratione sui status moribus inter seculares effulgere debeant, atq; adeò tantò prestantiùs, quantò quisq; altiori insignitur dignitate, tamen sola vitę corruptio eos ad restitutionem non obligat: nam eius stipendia minimè ei sub tali conditione, cõferuntur, sed vt ecclesiæ seruiat. Tenentur enim etiam & reges & quicunque publici magistratus morũ integritate prępollere: tamen quis dicat sub tali pacto eos stipendia suscipere? Adde, quòd si vlla esset in tali opinione probabilitas, laqueum hominum conscientijs inijceret: nam in tanta multitudine clericorũ innumeri sunt qui in dies lethaliter delinquunt. Et quod res manifestè demonstrat, ecclesia præscribens crimina, nempe simoniæ, homicidij, aliaque id genus, de quibus clerici suis præbendis expoliantur, manifestè animum suum patefacit, nõ esse ab reliquorũ quopiam suo sacerdotio priuare. Ex dictis ergo colligitur responsio. q. quæ neque omnino est affirmatiua, neque omnino negatiua, sed media. Primo ergo argumento ex cap. licet. & quoniam. lib. 6. cõposito, suas cõcessimus cõclusiones, quæ fuerunt nobis. 1. & 2. Tertiò verò id quod probare contendebat, in sexta negauimus: atque adeò eisdem argu. satisfactum est.

Postremum dubium. *Petrus Palud.* *Quinta cõclusio.* *Quartũ caput restitutionis bonorũ ecclesiasticorum.* *Adrianus.* *Alexander Halensis.* *Sexta conclusio contra recitatã opinionem.* *Ratio pro cõclusione.*

ARTICVLVS VII.

Vtrùm religiosi creati episcopi ad obseruantias regulares teneantur.

S. Thom. 22. quæst. 185. art. 8.

QVONIAM in superioribus quæstionem D. Tho. 185. de episcoporum statu tractare aggressi sumus, sed tamen meditatio canonicarum horarum, quam altera de clericorum bonis nobis obtulit, paulisper nos diuertere, licet non abs re, cõpulit: operæpretium duximus ad postremum eiusdem quæstionis articulum, quem missum feceramus, reuerti: vt decimum hûc li. qui præcipuè de episcopis institutus est, consideratio monachorum, qui episcopali dignitate fulgẽt, concludat. Arguitur ergo ꝙ eiusmodi religiosi in episcopos promoti ad obseruantias regulares nõ tenentur. Habetur enim can. statutum. 18. q. 1. quòd monachũ electio canonica à iugo regulæ monasticæ professionis absoluit. & sacra ordinatio de monacho episcopum facit: obseruantiæ autem regulares sub iugo monastiçæ institutionis cõtinentur: ergo illi qui episcopi creantur, ab illis eximuntur. Secundò: Ille, qui ab inferiori ad altiorem gradum assumitur, videtur à vinculis inferioris absolui, eò quòd homo non potest tot sarcinis esse onustus. Quemadmodum; qui monasticã profitentur vitam, ab omnibus votis religantur, quibus erant in seculo obligati: status autem episcopalis sublimior est monachali, ergo religiosus illuc promotus, ab omnibus canonicis institutis liberatur. Tertiò, insolubiliores monachorum nexus sunt obedientię & paupertatis: episcopus autem ab obedientia suorum prælatorum fit exemptus: & quòd ab altero etiã paupertatis funiculo enodetur; apparet sentire præfatus can. vbi ait eiuscemodi monachũ creatũ episcopum legitimę posse paternã hęreditatẽ adire. Adde ꝙ etiã illis cõceditur testamẽta cõficere: ergo & ab alijs etiã obseruantijs liberantur. In cõtrarium videtur facere can. Iuno. de monach. 16. q. 1. quo ait: De monachis, qui diu immorantes in monasterijs posteà ad clericatus ordines peruenerint, statuimus non debere eos à priori proposito discedere.

Primũ argumentũ. *Argum. 2.* *Argum. 3.*

SENTENTIAE D. Tho. de hac q. tribus cõclusio. continetur. Prima: Ad eas religionis obseruantias quæ pontificiæ functioni nullo esse possunt impedimento, immo esse possunt adiutorio; perinde tenetur monachus sedem episcopalem adeptus, atque dũ erat in claustro. Huius generis sunt; cõtinentia, pau-

Prima conclusio.

tia, paupertas, atque adeò religionis vestitus: qui est eiusdem obligationis signum. *Secunda cõclusio.* Secunda conclusio: Si quæ verò inter regulares obseruantias existunt, quæ pontificis administrationi obstaculo esse possunt, ab illorum iugo eximitur per episcopatum religiosus. Cuiusmodi sunt solitudo, silentium, grauesque abstinentiæ atque vigiliæ, quæ corpus debilitando, possent episcopum suo muneri ineptum reddere. *Ratio vtriusq; cõclusionis.* Ambas has simul conclusiones hac ratione commonstrat. Cùm vterque locus, tam religioni scilicet, quàm episcoporum, sit status perfectionis: hoc tamen differunt, quòd status religionis viam ad perfectionem sternit tanquàm eius discipulatus: status autem episcoporum est ceu perfectionis magisterium: dispositio autem ad aliquam formam per illius perfectionem non cessat, nisi quatenus eius fuerit impedimentum: vt lectio ac meditatio discipuli cessare non debet, dum fit magister: immo hoc impensiùs facere debet. Non tamen ampliùs debet audire, sed docere: quia illud huius impedimentum. Pari ergo modo illæ obseruantiæ reli. quæ functioni episc. non obstant, in monacho episcopo non cessant, sed illæ prorsus quæ obstant. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Aliarum obseruantiarum à quibus non absoluitur, potest eiusmodi episco. dispensatione nonnunquàm per suam auctoritatem vti, sicut in religione id poterat auctoritate prælati. Hæc Diuus Thom. quę quidem aliquando indigent maiori amplificatione. *Tria operũ genera in religioso.* Et primum omnium iuxta numerum conclusio. tria denotat in religioso operum genera, quæ in eius assumptione ad episcoporum ordinem sunt meditanda. quędam scilicet, quæ non solùm non obstant, sed & conferunt: vt castitas & paupertas atque obedientia: quam non relinquit, sed mutat: vt qui præfecto religionis obediebat, deinde obtemperet Papæ. Quædam verò sunt manifestè repugnantia: vt solitudo, & silentium, & immodicæ abstinentiæ. Aliæ verò medij generis, quæ scilicet non semper obstant, sed aliquando: vt si dicas reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem indui, in ipsisque dormire. Ad illa ergo primi generis ait teneri episcopum monachum: ad alia verò secundi, ipso iure absolui: sed in reliquis, licet nõ prorsus ab illis absoluatur, posse tamen secundum quod expedierit, dispensare. De singulis ergo nonnihil sese offert dubietatis. Primum enim membrum trinum includit votum: scilicet castitatis, obedientiæ, & paupertatis. De primo nullatenus dubitatur quin monachus illi maneat adstrictus, non solùm sacerdotum lege, verum & religionis. Quare licet cum alijs episcopis: vt lib. 8. explicuimus, dispensare ecclesia posset super continentia: non tamen cum episcopis monachis. Neque de secundo vlla est ambiguitas. Nam sicut dum religiosus in generalem magistrum aut ministrum ordinis assumitur, non obstante obedientiæ voto, soli Papæ manet subiectus: sic monacho accidit dum fit episcopus: Non inquam deserit, sed mutat obedientiam. *Dubitatio.* De voto autem paupertatis restat sanè dubium nec solutu facile. Primum enim sanctus Thom. in hac secunda secundæ, tum quæst. 88. ad quartum argumentum: tum hic clarissimè defendit monachum factum episcopum nullatenus à voto paupertatis absolui. Nam & in prima conclusione exemplum ponit continentiæ & paupertatis. Et in solutione tertij ait religiosum episcopum non posse habere proprium. Et ratio apparet plana: nam, vt lib. 8. dictum est, votum religionis est in- *Argumentum.* dispensabile, quod tria includit vota. In contrarium autem est argumentum quod illic insinuauimus, & hic apertius vim suam demonstrabit. In episcopo, vt suprà dictum est, duo considerantur bonorum genera: nempe secularium & ecclesiasticorum. Omissis ergo modò secularibus, de ecclesiasticis arguitur, Reliqui episcopi ex seculari clero assumpti post factam portionum diuisionem dominium habent suæ: vt quæstio. 4. multis modis confirmabamus: episcopis autem ex religionibus euocatis eadem prorsus ratione & modo adiudicatur sua portio, sicuti & alijs qui ex reliquo clero eliguntur: ergo perinde eiusdem portionis dominium habent atque reliqui. Fateor equidem ad hoc argumentum me respondere nescire: quoniam neutram pręmissarum video quomodo negare valeam. Nam quòd eodem modo omnes fiant episcopi, dubitari non potest. Neque verò D. Thom. quantum ad hæc bona ecclesiastica aliam paupertatem tribuit religiosis episcopis, quàm reliquis. Immo articu. 6. pręsentis. q. vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatem cùm secundo loco argumentatus esset, quod Apostoli fuerunt pauperes, respondet ad illam paupertatem non teneri episcopum. Idque confirmat exemplo Athanasij, Ambro. & August. qui fuerunt vnà & monachi & episcopi. vbi palàm ostendit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos seculares. Cùm ergo idem Doctor sanctus articu. statim 7. dixerit quòd de his quæ vsui episcopi deputata sunt, eadem esse videtur ratio quæ de proprijs bonis, profectò id monachis episcopis non denegat. At quoniam semper habuit oculum ad illud tempus quo clerici in communi viuebant, propterea simpliciter ait monachum factum episcopum, non absolui à paupertatis voto. *Solutio.* Dicendũ ergo sub peritiorũ censura, quòd sicut obedientia monachi dũ fit episcopus, sic mutatur vt soli sit Papæ subditus, ita & eius mutatur paupertas, vt decimarum portio reliquaque episcopalia bona illi sicuti & reliquis episcopis adiudicentur: nimirum vt & ipse sustentetur: & singulari misericordiæ præcepto, quod præ alijs episcopis religiosos ligat, subsidio sit pauperibus. Quantum ad aliud verò bonorum genus, scilicet secularium, dubitari non potest, quin etiam paupertatis votum quadamtenus ei mutetur: vt patet ex cano. statutum. 18. q. 1. vbi monachus qui in monachatu hęres paternus esse non poterat, idoneus declaratur eidem adeundæ hęreditati, qua vtique potest superstite vita perfrui. Et in caussam adducitur, quòd ipsum electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit: & sacra ordinatio de monacho episcopum fecit: quin verò, si vsum qui iam receptissimus est, consulas, Papa cum episcopis monachis nonnunquàm dispensat, vt secularia bona emant, quę posteà quibus volunt, relinquant. Qui quidem mos si legitimus est, profectò ostendit non esse tam indispensabile paupertatis votum, quam *Paupertatis votum.* continentiæ aut obedientiæ. Circa. 2. autem obseruantiarum genus, scilicet illorum à quibus monachus eo ipso quo fit episcopus absoluitur, adnotauit hic Caieta. non solùm illas comprehendi, quæ *Caietanus.* manifestè episcopali functioni aduersantur, vt silentium & solitudo, verùm & quæ eiusmodi dignitati dissonant, aut congruentia non sunt: quod quidem concessu facile est: sed tamen exempla, quæ subdit ne-

dit, nescio an sint adeò congruentia. Ait enim quòd absoluitur à ceremonijs habendi socium ordinis, bibendi sedendo, cum duabus manibus, & benedictione & similibus. Attamen licet forsan ita sit, propterea quòd res sunt parui momenti. non tamen propter caussam, quam ipse affert: videlicet quia episcopum illa nō decent. Immo verò cùm talis episcopus habitum religionis exuere non debeat, nisi summus fiat Pontifex, adeò huiusmodi monachales ceremoniæ ipsum non dedecent, vt eius habitum decorent. In Italia, quidem, vbi monachi ad quemcunque pauperem episcopatum assumantur, habitum vel prorsum abijciunt, vel alia figura incrustant, omnes monasticas ceremonias cum illo deponunt: quia Itali non dignantur episcopos in habitu monachali videre: quæ quidem pestis ad alias iam nationes inserpsit. Et inde Caietanus iudicium sumpsit. tametsi non pro se, qui etiam Cardinalis cum habitu monachali semper religiosissimè vixit. Igitur quòd episcopus religiosus socium sui ordinis, qui auctoritate vigeat, sibi adiungat, & ceremonijs quibuscunque religionis, ac religiosorum idiomate vtatur, adeò non est indecens, vt qui contrà faciunt oculos prudentium secularium offendant. *Non probatur ratio Caietani.* De tertio verò ceremoniarum ordine à quibus sanctus Thomas ait religiosum nō absolui, licet super ipsis secum possit dispensare: qualia sunt lineis non vti, regularia ordinis ieiunia seruare, etsi sit ordinis nostri vel Carthusiensium, diu carnium abstinere, dubium est, idemque impræsentiarum præcipuum, quo vinculo religiosi episcopi ad horum obseruantias teneantur, vtrum scilicet legali debito, an solùm morali. *Dubium.* Legale enim debitum est, quando quis lege per vim coactiuam tenetur: ita vt qui contrà fecerit, legis pœnis obligetur. Vinculum autem morale est, quando quis sola vi directiua legis obligatur, non autem pœnis subditur. Exemplum est in principe qui non tenetur vi coactiua, sed directiua. Et quòd monachus teneatur vtraque vi legis, videtur hic D. Thomas sentire, dicens quòd in istis potest tantùm secum dispensare. vbi insinuare videtur, quòd perinde obligatur atque quando erat in claustro. Nihilominus placet mihi Caietani sententia, quam impræsentiarum protulit, sed expressiùs in singulari Opusculo, quod de hac re intitulauit: nempe in libello viginti vnius quęstionū. quæst. 19. *Solutio.* Sententia verò est, quòd non tenetur ex debito legis, sed ex morum honestate: tum quia id significatur can. citato statutum illis verbis est: A iugo regulæ monasticæ religionis absoluitur, & de monacho fit episcopus: iugum enim vim coactiuam designat. Item postquam eximitur à subiectione prælatorum ordinis, quia nullatenus nisi per Papam puniri potest, indicium est, quòd neque pœnis regularium statutorum subiacet. Quòd autem ex debito morali & de honestate teneatur, patet: nam postquam monachatum professus est, qui perfectionis est disciplina, condecens est, vt magister perfectionis factus eandem seruet disciplinam: nam licet nō per vim coactiuam, liberè tamen: quemadmodum discipulus licet factus doctor ferulæ metu alijsque coactionibus quibus ad studium compellebatur, liberetur, debet nihilominus sua sponte eisdem studijs incumbere. Neque est ineptum exemplum, quod à naturalibus sumitur. Quamdiu enim calor in ligno ad formam ignis disponit, vi quadam coactiua agentis retinetur, adueniente autem substantiali forma, fit naturalis, atque adeò suapte sponte in igne permanet. Ex quo fit, vt debitum morale religioso episcopo propterea quòd de religione assumptus est, malus sit, quàm in episcopo seculari. Sequitur nihilominus secundo, quòd religiosus factus episcopus quamuis ferijs sextis peculiari instituto religionis, etiam si sub reatu mortali obliget, vt in ordine diui Francisci obligari fertur, factus episcopus potest in die Natalis Domini, si illa feria occurrerit, carnibus vesci, & ieiunium frāgere. *Primum corollarium. Secundum.* Oppositum dicit impræsentiarum Caieta. sed in Opusculo cordatius mutauit sententiam. Nam cap. explicari. extrà de obserua. ieiuni. vbi cunctis Christianis illud priuilegium indultum est, non excipiuntur, nisi qui ex voto aut ex regulari obseruantia ieiunare adstricti sunt. Et intelligitur ex regularis obseruantiæ legali debito, quod non manet in episcopo nisi morale. Neque votum abstinentiæ fecit singulare, nisi vouendo religionem. Igitur S. Thom. hoc pacto intelligendus est sensisse monachum episcopum non absolui à dictis obseruantijs, scilicet quantum ad morale debitum. Sed contrà: ergo neque ad castitatem tenetur sub reatu mortalis criminis: *Argum. 2.* quia debitum morale non videtur sub tali reatu obligare. Negatur cōsequentia: quoniam votum castitatis expresè fecit: virtute cuius, etiam si esset vis coactiua obseruantiæ regularis, obligat. Cetera verò non vouit formaliter nisi vouendo religionem: cuius vis cessat in illo, quo ad legale debitum. Verum est tamen, quòd pœnis quæ in religione decretæ sunt transgressoribus trium votorum essentialium non manet subiectus. Sed vtrū illud morale debitum plus obliget episcopū religionis D. Frācisci, quàm nostri ordinis: eò quòd ipse ad aliquas obseruantias tenetur sub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quāuis nō teneatur vi coactiua, tenetur tamen fortè aliquibus suis legibus sub reatu mortali. Respondetur, quòd si vera est hæc opinio, episcopi Diui Francisci, non magis quàm nostri obligantur: quia æqualiter absoluuntur à legali debito. Quare de hoc nonnulla est in principe differentia: quia licet non cogatur, lege tamen illa durante, si ad se pertinet, tenetur illa. Debent autem religiosi vt in adeundis episcopatibus multò esse cunctantiores, quàm seculares: ita & in administrandis longissimè vigilantiores. Qui enim sese in claustra, mundo vale dicentes, abdiderunt: non debent sicuti vxor Loth retro, hoc est, ad seculares splendores respicere. Nam præter Dei offensam seculari populo scandalo sunt, ac subinde vilipendio & ludibrio: nisi palam constet tum renitentes vi fuisse à suis claustris extractos, tum ecclesijs cum omni timore Dei famulari, alijsque abstinere pompis, quæ non fuerint ad ornamentum suæ dignitatis necessariæ.

PRIMVM igitur argumentum in capite quęstionis ex can. statutum. obiectum, iam sua declaratione solutum est. *Ad primū argumētū.* Ad secundum respondet D. Thom. quòd vota in seculo facta non ex eo præcisè per professionem religionis dissoluuntur, quòd sit ascensus ab inferiori ad superius: sed quòd illa habent se ad religionem sicut particulare ad vniuersale puta sicut ille qui partem sui Deo obtulit ad illum qui se offert totū. *Ad secundum argumentum.* Pars autem includitur in toto, & ideo adueniente toto superfluit. Ascensus autem à religione ad episcopatum, est sicut à dispositione ad perfectionē: dispositio autē nō cessat adueniente perfectio-

fectione. Intellige, vt diximus, quantum ad debitum morale sicuti calor dispones ad ignem permanet in illo. Ad tertium autem quantum ad id de obedientia iam responsum est, quòd non relinquitur, sed mutatur: & pariter quantum ad paupertatem. Restat nihilominus dubium quod Diuus Thomas illic insinuat circa illud cap. statutum. de hæreditate paterna quam monachus episcopus acquirit, cuinam post eius mortem obueniat, monasterióne, an episcopali ecclesiæ? Verba quippe capituli obscura sunt. nihil enim aliud explicant, nisi quòd quæ monachus acquisierat, monasterio relinquat: quæ verò factus episcopus acquisiuerit, ad altare ad quod sanctificatus est, restituat. Sensus ergo istorum verborum est, quem vsus declarat: nempe quòd quæ acquisierat in seculo, relinquat monasterio: quod autem episcopus factus adiecit, relinquat episcopali ecclesiæ. Bona verò religiosorum, qui titulares episcopi fiunt: quia sedem non habent licet acquisita eis sint in episcopatu, monasterijs obueniunt. Testamenta autem condere, manifestum est non posse sine Papæ dispensatione. Et tunc ait Diuus Thomas, si episcopus religiosus est, non sibi concedi vt tanquam de proprio testamentum faciat, sed quia Papa eius ampliat facultatem dispensandi sua bona, vt eadem facultas duret post mortem. Ait verò postquàm ita liberè dispensatur cum illo atque cum alijs episcopis, parum refert quomodo fiat.

Ad tertiū argumētū. *Dubium.* *Solutio.* *Episcopus religiosus testamentū condere nō potest absque facultate Papæ.* *Epilogus.*

Ecce Opus decem Librorum, quod de iustitia & Iure polliciti sumus: & in Quæstiones septuaginta sex, Articulos verò ducentos octuaginta & octo partiti sumus, per varia ac lubrica, perque ardua ac difficilia rerum genera, aspiràte diuino flamine, ad optatū portum perductum est Anno Christianæ salutis Millesimo quingentesimo quinquagesimoquarto. In quo si quid per inscitiam nostram & ignorantiam, aut certè per negligentiam & oscitantiam à nobis peccatum est (nam studio per Dei misericordiam certus sum neutiquàm deliquisse) Deus ipse misericordiarū ignoscat. Si quid verò præstitimus quod in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem soli Deo acceptum referendum est. Cui laus sit & perennis gloria per infinita seculorum secula. Amen.

LIBRORVM DECEM
De Iustitia & Iure,

FINIS.

INDEX ALPHABETICVS RERVM ET SENTENTIARVM INSIGNIVM IN DECEM LIBROS F. DOMINICI SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

A

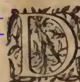
B

C.

Quinimò

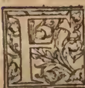
D.

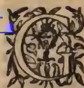
E.

F.

G.

HABENS

I.

L

Lex

M

P

Patere

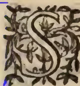
Præ-

R

Res spi-

S

Votum

Finis Indicis rerum & sententiarum insignium.

Series chartarum.

* a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z, A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Omnes quaterniones, demptis * Y ternionibus, & Z duernione.

Antuerpiæ

EXCVDEBAT PHILIPPVS NVTIVS,
ANNO M. D. LXIX.

